SERENISSIMO ET CATHOLICISSIMO PHILIPPO HISPANIAE, ANGLIAE, ET HYBERNIAE REGI ECCLESIAE DEFENſori Frater Alfonſus à Caſtro, ordinis Minorum omnem optat fœlicitatem.

TANTA EST, Sereniſsime & Catholiciſsime Rex, hæreticorum improba nocēdi cupiditas, tantaq́ue rabies ad perdēdas animas pro quibus Chriſtus mori dignatus eſt, vt ipſe idem Chriſtus ſumma Dei ſapientia illos luporum nomine appellare voluerit, vt hoc nomine oues ſuas cogeret ab illorum conſortio diligentiſsimè cauere. Attendite, inquit ille, à falſis prophetis qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Admonuit quidem his verbis oues ſuas Saluator noſter, vt ſibi ipſis cauerent ab hæreticis, qui ſub nomine Chriſtiano tanquam ſub ouina quadam pelle latitātes, in oues Dominicas furiunt, & illas prorſus perdere tam obſtinato animo nituntur, vt nihil intentatum relinquant, quouſque illas, ſi poſsint, ſuæ doctrinæ veneno interimant. Sacrarum ſcripturarum catalogum detruncant & mancum faciunt, detrahētes ex eo quicquid peſtiferæ illorum doctrinæ contradicit, ne habeant Catholici teſtimonia quibus illos conuincere poſsint. Ipſas ſcripturas, quas negare non audent eſſe ſacras, in alienum ſenſum detorquent. Sanctos ſcripturæ diuinæ interpretes, quos Catholica eccleſia tanquā quoſdam Dei prophetas ſemper venerata eſt, contemnunt: & illis non ſolum pares ſe facere, ſed impudentiſsima temeritate præferre audent, vt hac ratione ſimplici & parùm cauto populo perſuadeant, doctrinam ſuam non tanquam humanam ſed tanquam diuinam eſſe ſuſcipiendam. Mille mendacia confingunt, vt populum ad ſe trahant, & ſibi propitium reddant Regum & Principium fauorem anxia ſolicitudine quærunt, vt eorum auxilio & potentia populum contradicentem coercere valeant. Vt autem hunc fauorem venari facilius poſsint, eiſdem regibus & principibus blandiuntur & applaudunt, dicentes illis licere quicquid libuerit. Nullum denique non mouent lapidem, vt ſua venenoſa doctrina oues Dominicas inficere, & ſic illas perdere valeant. Tametſi hæretici tam verſuti & ſoliciti ſint, & tam feroces ad perdendas animas, vt tanquam lupi ouibus, ſic illi animabus ſem[illegible] inſidiantur. Deus tamen qui illarum eſt optimus paſtor, & illas intimo quodam [illegible] diligit, noluit prorſus hos lupos delere, vt hac ratione homines Chriſtianos ad [illegible]rem cautelam & vigiliam cogeret, & ſic illis maioris meriti occaſionem prębere. Nàm qui hoſtes ſe habere agnoſcunt, cautius eos viuere oportet quàm quibus nemo inuidet. Et ciuitates, quæ ſunt hoſtibus finitimæ, magis munitas & maiori diligentia cuſtoditas eſſe conuenit, ne fortè hoſtium præda fiant. Deſtructis olim Carthaginenſibus, Gręciſque ſubiectis, cum quidam in Senatu dixiſſet res Romanas iam eſſe in tuto, Scipio Naſica, Plutarcho authore, reſpondit: immò verò nunc in magno periculo ſumus, quia non habemus quem timeamus, Ne igitur Chriſtiani hoſtibus fid[illegible] carentes, ocio torperent, & in eadem fide tepeſcerent, pientiſſimus Deus permiſit, vt in Eccleſia ſua poſt prædicatum Euangelium & fidem ſuſceptam, vix vnquam deeſſet hæreticus, qui illam vexaret. Nam à Chriſti Saluatoris noſtri in cœlos aſcenſione ad hunc vſque diem, nullum fuit ſeculum in quo non fuerint nouæ ortæ hæreſes aut veteres renouatæ. Hoc enim noſtro ſeculo, vt alia propria nunc omittam, cùm reſpirationem aliquam ab

Matt. 7.

hæreticorum infestationibus Ecclesiæ datam esse arbitrabantur omnes, ne hæretici qui in aliis multò fœlicioribus seculis fuerant, huic nostro seculo tot vitiis referto deessent, ecce repente Lutherus prodit omnem ferè post se trahens damnatarum hæresum cateruam. Nam cum alii hæretici singula sibi genera quæstionum intricata & cauillosa proposuerint, de quibus contra Ecclesiæ Catholicæ fidem sentirent atque docerent, iste vniuersa ferè hæreticorum dogmata iam denuo ab Ecclesia reiecta reuocauit, ita vt variis hinc inde ascitis hæresibus, factus sit ipse tanquam alueus quidam latè patens, per quem omnium hæresum colluuies flueret ac laberetur. Vix enim est vna & altera hęreticorum familia, præsertim ex iis quæ circa mores errarunt, cum qua non habeat aliquid commune Lutherus. Solicitat enim ille antiquus humani generis hostis, vt nunquam æui senio hæreses moriantur, nullaque sit tam noxia doctrina, quæ aut temporibus obruatur, aut obliuione sepeliatur. Nec prodiit Lutherus solus, tanta est huius seculi infœlicitas, sed multorum hæreticorum agmine, ceu quodam satellitio stipatus processit qui illum expectasse videntur, vt sub illius vexillo posteà militarent. Illi enim nomina dederunt Philippus Melancton, Fabritius Capito, Lambertus, Conradus Pellicanus, Andreas Osiander, Martinus Butzerus, multique alii progressu temporis cateruatim se illius familiæ inseruerunt. Prodierunt etiam alii, qui etsi in multis hæresibus Luthero subscripserunt, sub illius tamen vexillo militare dedignati sunt, & ideo alias finxerunt hæreses, de quibus inter eorum quemque & Lutherum minimè conueniret, vt vel hoc nomine eorum quilibet propriam constitueret aciem, cuius ipse dux haberetur. Fuit enim semper, atque est omnibus fermè hæreticis insita quædam popularis gloriæ cupiditas, quę improbè eos solicitat nouam aliquam confingere doctrinam, vt rei nouitate alios in sui admirationem trahant. Oecolampadius à Luthero diuiditur, Zuinglius ab vtroque separatur, Ioannes Caluinus his omnibus in multis contradicit. Anabaptistæ denique omnium pestilentissimi omnibus aduersantur. Tot certè ac tanta hoc nostro seculo nata sunt hæreticorum monstra, vt nouo quodam Hercule monstrorum domitore esset nunc opus, qui illa omnia ex orbe Christiano profligaret. Quorum omnium hæreticorum sibilis serpentinis quàm totius Ecclesiæ diuinis vocibus magna Germaniæ pars obedire mallens, in varias hæreticorum factiones diuisa est. Et vtinam pestis hæc intra solos Germaniæ fines se contineret, & non in reliquas Christiani orbis partes tam sæuè atque potenter grassaretur, vt iam rara sit Christiani nominis prouincia in qua desint qui publice aut latenter Lutheri aut aliorum eiusdem farinæ errores amplexetur. Vt ergo huic tam latè grassanti morbo vel aliqua ex parte, qua possem, mederer, ante viginti duos iam elapsos annos, anno videlicet tricesimo quarto supra millesimum quingétesimum, opus quoddam ædidi quatuordecim partitum libris, in quo omnium hæresum, quæ post Christi in cœlos ascensionem in Ecclesia fuerunt ortæ, certissimam primò reddere rationem curaui: deinde contra illas omnes sigillatim pugnaui, vt vel hac via apertissimè demonstrarem, omnes istos recentes hæreticos à fecibus iam olim ab Ecclesia reiectis suas hęreses hausisse: & si quisque tanto facilius venenosa illorum dogmata fugeret, quanto apertius cognosceret, illa fuisse velut talia ab Ecclesia damnata. Quod opus, Deo fauente, causámque (vt Christianè loquar) suam agente, adeò Catholicorum omnium oculis placuit, vt infrà hos viginti duos annos elapsos fuerit iam plusquam decies in Gallia, Germania, & Italia typis excusum. Quæ res vehementer animum meum stimulauit ad opus hoc [illegible] diligentissime reuincendum, vt siquid fortè deesse conspicerē, addere curarem. R[illegible] quidem opus hoc iam semel & iterum, & quicquid tunc deesse comperi, suppleui: & quę minus bene disposita esse censui, emendaui. Nunc denique vt postremam huic operi imponerem manum, tertiò illud diligentissimè reuisi, & meo periculo didici posteriores curas semper esse meliores. Nam aliquot hæreses deesse intellexi, quarum aliqu[illegible]prudens omiseram, propterea quòd tunc non plene mihi constabat illas esse hæreses, & nolui in re tam seria temerè quidquam definire. Alias autem hæreses aliud agens inueni, cùm plurimos euoluerem authores, quos intentis semper in hanc rem oculis lego. Aliæ denique hæreses post priores huius operis æditiones in publicum prodierunt. Deinde circa priores illas hæreses quas in aliis huius operis æditionibus descripseram, multa quę ad ipsarum hæresum pleniorem cognitionem aut faciliorem expugnationem mihi visa sunt necessaria, addidi: alia prorsus deleui, vt plura & meliora pro illis ibidem collocarem.

Tot itaque ac tanta post omnes priores huius æditiones nunc addita atque permutata in illo sunt, vt nouum opus iam merito censeri debeat, quod nouum etiam pariter desideret patronum. Quem etiam si summo studio cogitabundus inuestigassem, nullus alius præter te, Serenissime & Christianissime Rex, mihi occurrere potuisset, cuius tutelę ego iustius commendare debuissem. Nam cùm opus hoc de fide Catholica disserat, & contra omnes hæreses pugnet, neminem feruentiori affectu maiorique conatu fauorem & auxilium illi daturum credere oportebat quàm tu, qui hęreditario quodam iure à parentibus tuis Hispanię regibus longa successione deriuato perpetuum & irrecõciliabile cum hostibus fidei Catholicę bellum geris. Nullus maiori obligatione deuinctus est ad fidem Catholicam protegendam quàm tu, qui titulo Regis Anglię Ecclesiæ defensor diceris. Non posses autem verè dici Ecclesiæ defensor, nisi fidem Catholicam super quam Deus ipsam Ecclesiam fundauit, totis defenderes viribus. Quàm integre & ex animo huius tituli obligationi satisfeceris, pręclarissima illa facinora, quę in eodem Anglię Regno per te pridem gesta sunt, tam apertè testantur, vt nemo, etiam si Zoilo inuidentior sit, inficiari audeat. Nam postquam Serenissimam Anglię Reginam Mariam duxisti vxorem, & ob eam causam Regni illius gubernacula suscepisti, euestigio, ne inane sine re nomen ampullosa & iactabunda vanitate gestare videreris, anxia solicitudine curasti, vt Regnum illud quod plusquam viginti annos à fide Catholica defecerat, ad eandem reduceretur. Deus autem pientissimus, qui renes & cor tuum scrutatus est, & te virum desideriorum velut alterum Danielem esse intellexit, non passus est te fraudari à desiderio tuo, aut longo tempore esse suspensum, sed breuissimo tempore elapso, te tui voti compotem fecit. Nam tanta sedulitate & prudentia huic negocio incubuisti, vt post elapsum à nuptiis celebratis solum quadrimestre temporis spacium, Deo Anglorum corda emolliẽte, totius Regni primores in publicis comitiis apud Londinum congregatis, suo & totius Regni nomine obedientiam quam Romano Pontifici detraxerant, illi vltro pręstiterint, & fidem Catholicam quam anteà reiecerant, se deinceps recepturos, & in ea constantes futuros promiserint. Cui promissioni tam plenè hactenus ferè omnes illi respondent, vt nos omnes qui rem ipsam propriis conspeximus oculis, meritò speremus totum illud Regnum ad illam Christianę religionis puritatem & synceritatem, quam ante defectionem retinebat, breui fore reducendum. Opus igitur hoc quod contra omnes hęreses ædideram, & nunc in Regno Anglię tibi in publicis concionibus & fidei negociis seruiens, tuóque amplissimo congiario nutritus, locupletaui, tibi Regi Catholicissimo, fideique Catholicę vindici atque protectori, cui multis nominibus debebatur, dicare curaui, vt quoniam se tueri non valet, tui saltem nominis vmbra protegatur. Maiestatem & celsitudinem tuam supplex oro, vt pro tua Regia benignitate illud suscipere & fouere digneris, tanquam militem quendam sub tuo vexillo pugnare cupientem. Vale Rex Christianissime & Christianæ religionis decus & ornamentum. Datis Antuerpiæ, vigesima die Maij, Anno Domini. M. D. LVI.

CALCOGRAPHVS
Candido Lectori S.

VT BENE *intelligas, Candide Lector, quantùm hæc, quam nunc tibi offerimus, præsentis operis vltima æditio reliquas omnes priores antecellat, volo tibi velut indice quodam breuißimo ostendere non quidem omnia, sed sola rerum capita quæ in hac nostra æditione nunc ab autore addita sunt, & in aliis omnibus æditionibus desiderantur. Additi sunt imprimis quatuor hæresum tituli, videlicet Adulterium, Certitudo, Concilium, Fiducia, qui in nulla alia æditione habebantur, neque aliqua erat hæresis in hoc opere recensita, quę ad aliquem istorũ titulorum spectaret. Prætereà, in quibusdam ex prioribus titulis additæ sunt aliquot hæreses contra quas autor doctißimè disputat. In titulo de baptismo inuenies additas tres hæreses: In titulo de Euangelio, vnam: In titulo de Fide, vnam: In titulo de Nuptiis, duas: In titulo de Operibus: In titulo de Peccato, tres: In titulo de Præcepto, tres: In titulo de Voto, vnam. Deinde, in illis hæresibus, quæ fuerant in aliis æditionibus enarratæ, multa & doctißima addita sunt ad illarum falsitatem apertius conuincendam. Quod cùm ferè in omnibus recentibus hæresibus autor abundè fecerit, in aliquibus tamen vbi maius conspexit esse periculum, adeò longam protraxit disputationem, vt earum quælibet satis esse posset ad vnius libri complementum. Si huius rei periculum facere vis, lege in titulo de Gratia, hæresim tertiam, vbi Autor disertißimè & copiosißimè disputat contra certitudinem gratiæ à Lutheranis falso proclamatam. In titulo de Missa exactißimè pugnat pro excellentißimo Missæ sacrificio. In titulo de Sacerdotio, & in titulo de satisfactione, & in titulo de Virginitate, & in titulo de Voto, multa & varia doctrina [illegible] recẽtes hæreticos addita sunt: & illic Autor subdolis illorum, præsertim Ioannis Caluini argumentationibus doctißimè respondet. Denique, vt nihil iam in hac æditione desiderare posset, omnia decreta Concilij Tridentini ad fidem spectantia, addita sunt, & suis quæque locis, vt oportebat, sunt ab autore distributa. De his omnibus, Candide Lector, vt tibi consulerem, admonere te volui: tu igitur vicem mihi reddens, meis laboribus & expensis consule.*   *Vale.*

Index titulorum ſub quibus continentur omnes materiæ, circa quas verſantur omnes hæreſes, quæ in hoc opere recenſentur, & confutantur.

FINIS.

Accipe Candide Lector, rerum ac sententiarum

IN HOC TAM INSIGNE ET FOELICI OPERE SPARSIM CONTENTARVM, SVMMA CVM DILIgentia, & nunquam antea sic elaboratum, copiosissimum indicem, Alphabetico ordine digestum. Vbi librum & folium & eiusdem folii partes, literis, A.B.C.D. suis numeris annotauimus, vt quicquid libuerit promptè venari queas.

Index rerum ac sententiarum in hoc opere contentarum, in quo, n primam paginam, o verò secundam signat.

De litera A.

Angelic-

B

Baptismus

Dilecti-

E

F

G

H

Lutherus

Monacha

N

P

Parentes

Q

R

S.

V.

Z

FINIS.

INDEX HAERETICORVM OMNIVM QVORVM HAERESES IN HOC opere recensentur, per quem indicem quilibet facillimè reperire poterit cuiuslibet hæretici rationem, ita videlicet, vt sciat quisnam fuerit hæreticus ille, & quot, qualésque hæreses docuerit.

INDICIS HAERETICORVM

FINIS.

INDEX AVTHORITATVM

SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE AB AVTHORE IN HOC OPERE DECLARATÆ SVNT,

In quo n. primam paginam, o. secundam signat.

ô

Matthæus.

Marcus.

Lucas.

Prima ad Corinthios.

Secunda ad Corinthios.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMORENSI, ORDINIS MINORVM IN QVATVORDECIM LIBROS, QVOS ADVERSVS OMNES HÆRESES ÆDIDIT,

PRAEFATIO.

INTER PLVRIMA & varia ſcelerā, quæ humanum genus omne, potiſſimum Chriſtianum, inuadunt atque deuaſtant, hæreſis vnum eſt, eò cæteris peius, quod cùm ſit peſtilentiſſimum, latius ſe diffundit, acutius penetrat, tenacius adhæret, atque ideo difficilius curatur. Quantum enim noxium ſit, inde poteſt cenſeri, quòd fundamentum impetit totius pietatis, ſine quo nihil ſint reliqua omnia profutura. Sine fide nanque (vt ait Paulus) impoſsibile eſt placere Deo. *Heb. 11.* Per hanc ſancti vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum. Hæc eſt viaticum viæ huius, ſicut Propheta inquit: Ex fide iuſtus viuit. *Abac. 2.* Hęc eſt denique (ſicut dicebam modo) baſis & fundamentum totius Chriſtianæ ſtructuræ, *Heb. 11.* ſuper quam velut ſuper firmiſſimam quandam petram Deus fundauit Eccleſiam ſuam. Super quam & nos omnes fundari præcipit Paulus, vt ſtabiles & immobiles ſimus à ſpe Euangelii quod audiuimus. *Col. 1.* Quapropter ſi ex huius bonitate, hæreſeos malitiam metiri conuenit, dicemus ex oppoſito hæreſim potiſſimum eſſe vitium. Tāto enim (iuxta Auguſtini ſententiam) aliquod malum eſt peius malum, quāto magis adimit de bono. Hinc patet quàm malè de Republica Chriſtiana mereātur ii qui fidē oppugnant, qui hæreſes vel inuehunt, vel illatas tuentur: quoniam deſtructo fundamento, neceſſe eſt vt quicquid ſuperædificatum fuerat, decidat. Hæretici autem fundamentum hoc quod à Chriſto ipſo factum, & ab Apoſtolis eius mundo oſtenſum eſt, eruere conātur: quoniam etſi aliis in rebus ſæpenumero inter ſe diſſentiunt, in hoc tamen vnum omnes conuenerunt, vt aduerſus Chriſti & Apoſtolorum doctrinam criſtas erigant. Nec qui hoc agerent pauci fuēre: quod eſt imprimis dolendum & graue, ſiquidem egreſſi à nobis. Quod nanque barbaræ nationes aduerſus filios Iſraël olim commotæ ſunt, tot, imò plures, contra fidem catholicam & doctrinam Euangelicam inſurrexerunt. Nec adhuc ceſſauit hæc oppugnatio. Multa ſiquidem hoſtium caſtra in circuitu eius poſitæ ſunt, vallauerunt eam vndique, vt ad terram proſternerent. Ab Oriente, Simon, Menander, Valentinus, Manes. Ab Occidente, Priſcillianus, Vigilantius, Petrus Abailardus. A Meridie, Tertullianus, Nouatus, Donatus. A Septentrione, vnde panditur omne malum, Pelagius, Ioannes Vvicleph, Ioannes Huſs, Martinus Lutherus. Concuſſa eſt igitur à quatuor angulis, machinæ ex omni parte contra eam admotæ ſunt. O quot ſophiſticæ collectiones, quot fallaciæ, quot ſcripturarum torſiones atque dilaniationes appoſitæ ſunt, vt hoc quod Chriſtus iecit fundamentum, videlicet fides, rueret? Verùm poſt tot bellorum incurſiones, poſt tot iacta aduerſus illud tela, fixū & immobile ad finem vſque ſeculi permanet fundamētum, quoniam Dominus promiſit ſe rogaturum pro Eccleſia, vt eius fides non deficeret. *Lucæ. 22.* At qualiter deficere poterit, illo pro ea rogante, qui ſemper exauditur? Adiuuat ergo eam Deus vultu ſuo. *Pſal. 45.* In medio eius ſtat, vt non commoueatur. Quò fit, vt nuſquam hæreticorum acies aduerſus Eccleſiam præualere poſſint, aduerſus quam (Domino teſte) nec inferorum portæ prçualebunt. *Matt. 15.* Nec tamen ab hac infeſtatione ideo abſtinuerunt hæretici, aut in poſterum vnquam abſtinebunt. Oppugnant etenim ſemper, quamuis nunquam expugnare valebunt. Sicut nanque Iebuſæus olim ſemper manſit inter filios Iſraël, in ipſa etiam Hieroſolyma, nec vſquam deleri potuit, *Ioſue. 15. Iudic. 1.* Deo ita aut permittente aut diſponente ad Iudæorum ignauiam repellendam, vt videlicet ſcirent inter eos habitare, quos timere, & propter quos vigilare eos oporteret: ita etiam nunc, quantumlibet Eccleſiæ ab hæreticis expurgetur, ſemper ad noſtrum exercitamentum Iebuſæus erit in medio. Oportet hæreſes eſſe (ait Paulus) vt qui probati ſunt, manifeſti fiant. *1. Cor. 6.* Quia ergo ſemper futuros hæreticos præuidit Apoſtolus, ideo omni qua poteſt ſedulitate ac ſolicitudine admonet, vt eos deuitemus, & ab eorum commercio abſtineamus: quoniam ſciebat quantum nocumenti habita cum eis communio poſſet adferre. Sermo enim eorum vt cancer ſerpit. *2. Thim. 2* Hac de cauſa plures Eccleſiaſtici ſcriptores moti, anxiè laborauerunt in inquirendis hæreticis, eorumque erroribus, vt eos nobis deſcriberent: vt inde poſtmodum forent aliis vel ſic noti ii, quos iuxta Pauli præceptum deuitare oportebat. Inter quos primus ex his qui extant, eſt

Irenæus Lugdunensis episcopus, Apostolorum temporibus valde vicinus. Hic elegans opus de hæresibus composuit quinque partitum libris, in quorum primo omnes hæreses & illarum autores enumerat, quæ ad suum vsque tempus Ecclesiam oppugnauerant. In aliis vero libris aduersus aliquas illarum disputat. Post hunc eodem fermè tempore Tertullianus extitit, qui quamuis ipse, postmodum hęreticus, prius tamen cùm Catholicus esset, librum composuit de præscriptionibus hæreticorum, cuius appendix est libellus alter de hæresibus. In quo breui compendio hæreticorum omnium qui ante illum fuerant, nomina & hęreses pandit: quamuis non omnes illorum errores descripserit. Philaster Brixiensis Episcopus, quem beatus Augustinus testatur se Mediolani cum beato Ambrosio vidisse, maiusculum opus de hæresibus ædidit, nec illas omittens quæ ante Christi aduentum apud Iudęos olim fuerant. Hoc fermè tempore Epiphanius Cyprus Episcopus volumen de hæresibus Græcè scripsit, sex libris, vt Augustinus testatur, distinctum, opus tamen, eodem Augustino teste, satis paruum. In quo octoginta duntaxat enumerauit hæreses, adiunctis etiam eis quæ olim apud Iudæos fuerant exortæ. Ab istorum duorum episcoporum libris hauriens Augustini precibus, Quod vult dei impulsus, opus de hęresibus ad eundem, Quod vult Deum ędidit. In quo eas duntaxat descripsit, quæ post Christi in cœlos ascensionem Ecclesiam inuaserunt. Quapropter à Simone illo Mago, de quo in actis Apostolorum fit mentio, suam auspicatur historiam. Post illos omnes egregios viros, Guido de Perpiniano Carmelitani instituti, & postea Elnensis episcopus, librum de hæresibus composuit, in quo illas hæreses addidit, quæ post Augustinum fuerunt exortæ, nec illas omittens quę olim apud Iudæos fuerant. Verùm hic non contentus est hæreticorum nudam narrare historiam, prout Augustinus & Philaster fecère, sed cum singulis hæreticis manus conserere tentauit, & quasi ad singulare prouocat certamen. Quam rem adeò infeliciter agit, vt sæpenumero veritatem dicas succumbere, si ex illius pugna censura dicenda sit. Omitto quòd in ipsa etiam historiæ naratione deficit. Velut enim parum diligens historiæ inquisitor, multas hæreses omisit, etiam ex his quæ circa tempora sua pullulare cœperunt, cuiusmodi sunt Albigenses, Flagellantes sese, Petrus Abailardus, Henricus Tolosanus, Almaricus, Durandus de Vualdach, aliique multi hæretici, quorum errorum nusquam Guido meminit. Aliquando hęreses commutat, tribuens huic quę sunt illius. Aliquando etiam errores ex diametro apertissimè pugnantes eidem factioni tribuit, vt facilè est apud eum inuenire, cùm de erroribus Armenorum loquitur. Demum post istos omnes, quidam frater Bernardus de Lutzemburgo, omnium hæreticorum catalogum descripsit, opus certè laboriosum, quamuis in illo sępe hallucinetur, multos ibidem recensens qui meliori lapillo fuissent notandi, vt est Papias, & alii de quibus inferius dicemus. Alios etiam plures ibidem miscet, qui nullo pacto ad hæreticorum familiam spectare videntur, quoniam Christum per baptismum nunquam fuerunt induti, vt est Auicenna & Auerrois, qui cùm nunquam Christo nomina in baptismo dederint, nullo pacto fieri potest vt hæretici dicantur.

Act.8.

Nam alioqui omnes gentiles Philosophi forent hac ratione sub hęreticorum nomine scribendi. Hi ergo omnes qui hæreticorum historiam texuerunt, in hoc vnum laborauerunt, vt hæreticorum factiones describerent, & sic velut indice aliis ostendisse viderentur hostes fidei, à quorum communione abstinere oportebat. Qui labor non parum Ecclesiæ Catholicæ hucusque profuit, & nunc indies plus prodest: quoniam primus gradus ad omnem virtutem capessendam, vt regius Propheta ait, est declinare à malo: huic autem primus est, facere bonum. Arator etenim prius agrum à spinis aut quibuscunque noxiis herbis expurgat, & sic terra ex acceptis postmodum seminibus segetes producit. Ad hunc modum medicus præscribens leges infirmo quibus incolumitatem & assequi & tueri possit, prius illum docet cibos à quibus est illi abstinendum. In omni etiam doctrina non minus laborandum est vt errores extirpentur, quàm vt veritas doceatur. Nam extirpatis erroribus, veritas clarius agnoscitur, agnita, ardentius amatur, amata, denique vehementius defenditur, & cautius custoditur. Quòd si hoc in qualibet doctrina obseruatur, multò salubrius id fiet in Theologia, hoc est in doctrina Euangelica, in qua (vt est apud Augustinum) nullibi periculosius erratur, aut fructuosius aliquid inuenitur. Bene ergo nostris commodis prospexerunt, qui hæreticorum historiam texuerunt, vt inde cognosceremus eos a quorum commercio nos abstinere oportebat. Verùm etiam si hic eorum labor vtilis valde fuerit, multò tamen magis, mea sententia, nostræ vtilitati consuluissent, si plus laborassent vt ostenderent hæreses & errores, à quibus erat pręcipuè abstinendum, quam hęreticorum nomina, qui illarum hæresum fuerunt autores. Nam ex hæresi cognita facilimè quisque cognoscet pertinacem eius autorem aut fautorem esse aut fuisse hæreticum. At hæretico proscripto, & velut tali diffamato, non sic cognoscitur quid vitandum sit in eo. Plerique etenim norunt Arrium, Sabellium & Nestorium fuisse hæreticos, & velut tales ab Ecclesiæ communione eiectos atque damnatos: non tamen perinde Arrianos, Sabellianos, aut Nestorianos agnoscunt, quia videlicet ignorant quid fuerit in causa, vt Ecclesia Arrium, aut Sabellium, aut Nestorium tali inusserit nota. Omitto quód in Catalogo plures hæretici nomine describuntur, quorum tamen nulla citatur hæresis propter quam constet eos meritò sic fuisse notatos, vt sunt Adelbertus Gallus, Clemens Scotus, Petrus Constantinopolitanus, Petrus Olerij, Valdemarius, Nicostratus, Euagrius Ponticus, aliique multò plures. Quid quæso iuuat scire hos fuisse olim hæreticos, ignorata causa propter quam tam tristis sit in eos dicta censura, præcipuè cùm istorum libri non extent, qui hac occasione forent ab idiotis vitandi? Cùm igitur ob hæresim quam quisque docet aut tuetur, sit hæreticus vitandus, & non vice versa propter hęreticum hæresis ab eo asserta: videntur mihi (quod citra inuidiam & eorum sugillationem dixerim) consultius illi fuisse facturi, si

Psal.33.

plus laboraſſent in hæreſibus prodendis, quàm in hæreticorũ nominibus recenſendis. Qua in re neminem hucuſque, ex his quos legi, video exactè laboraſſe: quoniam etſi Auguſtinus, aut Philaſter, aut Tertullianus, aut Guido, aut Catalogus, omnium hæreticorum factiones deſcripſiſſent, nullus tamẽ eorum omnes cuiuſlibet hæretici errores recenſuit, imò eorum quilibet plures omiſit. Aliquas ſiquidem tribuit hæreſes Cataphrygibus aut Gnoſticis Philaſter, quarum nec meminit Auguſtinus de eiſdem hęreticis loquens. Aliquas item Auguſtinus impingit Manichæis, quas nullo pacto commemorat Philaſter. Guido autem cum Auguſt. ſequi videatur, nec alium præter Auguſtinum circa veteres hæreticos enarrandos eum vidiſſe appareat, cùm de qualibet hæreticorum factione diſſerit, non plures illi errores impingit, quàm apud Auguſtinum legit: quamuis apud alios autores, ſi os legiſſet, potuiſſet plures reperire. Vnde apertiſſimè conuincitur eos in hoc tantum laboraſſe, vt hæreticos nobis velut indice oſtenderent. Quę omnia mihi preſſius intuenti, viſum eſt opus aggredi, in quo non tantum ſtudebo vt omnes recenſeam hæreticos, quantum vt omnes deſcribam hæreſes, quæ ad noſtrum vſque tempus, ſcriptorum, quos potui habere, memoria conſeruauit, ſupplens ex vno, quod alium omiſiſſe videro. Quo facto fiet vnà omnium hæreſum congeries, à qua quemlibet catholicum abſtinere oportebit. Et ſic facilè quiſque agnoſcet toxicum quod vitandum eſt, & ſemitam à qua declinare debet. Vt autem ex hoc noſtro labore facilius quilibet proficere valeat, hæreſes ipſæ nõ iuxta tempora in quibus ortę ſunt, diſponẽtur, ſed iuxta rerum materias circa quas verſantur. Quapropter res ipſæ de quibus tractant, perditiones iuxta alphabeti ordinem digeſtas diſtribuentur. Sub qualibet verò dictione hæreſes illæ diſponentur, quæ ad rem perditionem illam ſignificatam ſpectare videbuntur. Quo ordine obſeruato, facillimum cuique erit, propoſita ſemel quacũque materia, ſcire hæreſes quæ iam circa illam exortæ ſunt, & quas vitare oportet. Cùm verò vnamquanque hæreſim pertractabo, hunc tenebo ordinem. Primò poſt enarratam hæreſim, hæreſiarcham prodam, velut illius factionis ducem: qui poſtmodum ſub eo duce militauerunt: qui etiam deinde errorem iam emortuum ab inferis reuocarunt. Tum contra ipſum errorem aliquibus argumentis, eiſque breuiſſimis, diſputabo, quibus hæreſis (mea quidem ſententia) reuinci poſſit. Exequentur hoc alij doctiores fortius & efficacius, ego pro modulo meo præſtabo quod potero. Nolui fuſius ſpaciari, quanquam forſan ſæpe id agere facillimè potuiſſem, in campo latiſsimè patenti, ſed in arctum omnia congeſſi, ſtrictius omnia expendi, conſultius fore iudicans, pauca idonea adferre, quàm multorum animos loquacitate mea prægrauari. Quòd ſi de omnibus hæreſibus eſſet latè diſputandum, fieret neceſſariò, vt modum vnius voluminis etiam magni, noſtrum excederet opus: quoniam nec in tribus aut quatuor voluminibus, ne dicam in vno, poſſunt omnes hæreſes coaceruari. Idcirco breuitati ſtudere decreui, & in compendij formam omnia redigere. Quæ verò reſtabunt, ad alios ſcriptores, ſi quos ſcierim, remittam, vnde vberius haurire quiſque poſſit. Poſtremò ſi quod celebratum fuerit concilium, quod de illa re quoquo pacto definierit, definitionem & decretum ſubiungam. Quantus autem hic noſter labor fuerit, lector candidus & à liuore alienus facilè iudicabit, cùm ad ſolas hæreſes recenſendas oportuerit plurimos autores euoluere, plurima luſtrare volumina, præſertim quòd cùm inter recentiores ſæpenumero non conueniat, oportuit ab aliis vetuſtioribus veritatem petere. Quo labore tranſacto, cùm viderem mihi reſtare maiorem, videlicet aduerſus tot ſerpentes pugnare, tot monſtra domare, deterrebat ab incœpto, pondere tantarum rerum preſſus: quoniam conſiderabam me ſumpſiſſe materiam meis viribus minimè (vt iuxta Horatij pręceptum decebat) ęquam: retraxiſſemque pedem, niſi Dominum audiſſem dicentem: Vnus ex vobis fugabit mille. Non eſt enim nunc manus Domini aut infirmior, aut impotentior ad me roborandum contra hæreticos, quam olim fuit ad præſtandum auxilium & robur Sampſoni cõtra Philiſtæos, quorum mille vna aſini mandibula interemit. Quapropter etſi conſiſtant aduerſum me omnium hæreticorum caſtra, nunquam timebo, quoniam in Domino confido quòd à dextris mihi erit, ne commouear. Hæc ergo fiducia munitus, in campum deſcendo, contra omnes & ſingnlas hæreſes pugnaturus. Sed antequam ad pugnam accedamus, prius pro certamine neceſſaria parare oportet, vtpote oſtendere ſymbolum eorum hoſtium cum quibus pugnandum eſt, & arma quibus præliari oportet, iudices ſub quibus certaminis periculum eſt ſubeundum. Nam ſi nullus ſit iudex, nullus erit certandi finis, præſertim aduerſus pertinaces. Verùm nedum falſos aliorum errores exagito, in aliquem ipſe, dæmone inſtigante, & Deo permittente incurram, illud imprimis teſtor, & teſtatum eſſe ſemper volo, me nolle vnquam ab ea fide, quam catholica tenet Eccleſia, vel latum pilum diſcedere. Quòd ſi fortè aliquid ſimile deprehendatur, non ex induſtria dictum eſſe volo, ſed per incuriam aut ignorantiam ab homine qui errare potuit, elapſum, & iam nunc pro recantato haberi peto: dicam etenim cum Auguſtino, quòd errare potero, ſed hæreticus nunquàm ero.

Deut. 32.

Iudic. 15.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER PRIMVS.

Quid sit hæresis. Cap. 1.

DE hæresibus tractaturus, ab hæresis definitione auspicandum censui. Prius enim oportet, iuxta Aristotelis præceptum, hæresis definitionem statuere, ad quam velut ad gnomonem sit quæuis assertio de hæresi examinanda. Hæresis iuxta nominis veram & integram significationem electio dicitur, quòd scilicet eam vnusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem: venitque à verbo Græco αἱρεῦμαι, quod Latine sonat eligo. Inde philosophorum sectæ aut opiniones, hæreses appellatæ sunt. Ex qua vocis significatione alicui fortasse videretur doctrinam Euangelicam hæresim fore appellãdam, cùm eam plurimi errores alios deserentes, sibi eligant, eò quòd existiment esse veriorem. Verùm hoc statim dissoluet quisque, si consideret Euangelicam doctrinam non ab homine proditam, aut aliqua humana ratione inuentam, sed sola Dei inspiratione & reuelatione agnitam, ac ideo non ex nostra electione obuenisse alicui, sed sola Dei voluntate eam manifestante. Nullus enim suæ tantum innixus prudentiæ, illi assentire posset. Quò fit, vt prius à deo edoctum esse oporteat, quisquis hanc verè & tenaciter (vt decet) amplectatur disciplinam. Sic enim dicit ipse veritatis magister: Nullus venit ad me, nisi pater meus traxerit illum: Quapropter iuxta vocis proprietatem quãtumlibet extensa dictione, minimè hęresis appellari potest. Cui sententiæ fauet Theophylactus super illud ad Colossenses secundo: Videte ne quis vos seducat per philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionem hominum. sic enim ait: Vides quemadmodum per varia, humana quædam hominum sensus & cogitatus, captiones eiusmodi emanarint. Eoque hæreses dicuntur, quòd hominum sint variæ sentientium opiniones. Sed Christianorum hæc fides nequaquam humano aliquo sensu vel iudicio constat, & ideo nec nomen aliquod sortita est istiusmodi, vt hæresis diceretur. Hæc ille. Sententia ergo quam pro suo arbitrio sibi quisque eligit, hæresis appellatur. Hinc (mea sententia) viri catholici nomen hęreseos contrahentes, assertionem à vera fide deuiantem hæresim appellauêre, quasi non à Deo habitam aut reuelatam, sed hominum electione inuentam, nec sacris literis conformem, sed veritati fidei repugnantem. Omnis enim veritas ad fidem spectãs, cui credere tenemur lege diuina, à Deo ipso reuelata est, nec ex hominum electione pendet. Alioqui si ex hominis electione penderet, quisque impunè illi dissentire valeret: cui manifestè obuiat Paulus, qui in prima ad Corinthios epistola capite secundo sic ait: Sermo meus & prædicatio mea nõ in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed virtute dei. Si ergo aliquid humana ratione inuentum est, illud minime fides est. Quò fit, vt si res se offerat, ad cuius alteram ex oppositis partem tuendam fides nos cogat, ibi assertionem cõtrariam, hæresim appellemus. Sic igitur euenit, vt hoc nomen hęresis, quod Ethnicis promiscuum est omni opinioni, siue veræ, siue falsæ, theologis, qui eo paulo contractiore significato vtuntur, sit infame, eò quòd in fide, in qua oportet captiuare intellectum in obsequium Christi, proprii iudicii sententia præfertur sacris literis, aut Ecclesię definitioni, aut Conciliorum traditionibus. Qui autem sacris literis, aut Ecclesiæ definitionibus contradicit, spiritui sancto huius rectori & illarum autori contradicit: Qui vos, inquit Christus, spernit, me spernit: qui autem me spernit spernit eum qui misit me. Et alibi: Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum. Qui ergo, ecclesia contempta, aut sacris literis posthabitis, soli suæ prudentiæ innititur, adeò arrogans est, vt huic verè tribui possit, quod dicit Paulus: Qui extollitur supra omne quod dicitur Deus. Quam superbiam idem gentium doctor alibi clarius exprimit, dicens: Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum. Nolle etiam acquiescere (vt est in primo Regum) quasi peccatum ariolandi est. Grauissimum ergo peccatum est propriæ sententiæ adeò tenaciter adhærere, vt præ illa quis ecclesiam contemnat, quæ à Deo regitur. Vnde Greg. Cùm nequissimi spiritus vniuscuiusque animam in prauis operibus inuoluũt, sed integritatem fidei vitiare non possunt, quasi adhuc inferiora membra polluunt. Qui autem in fide corrumpuntur, vsque ad verticem constuprantur. Malignus enim spiritus ab infimis membris quasi ad summa pertingit, cùm actiuam vitam polluens, castam celsitudinem fidei, diffidẽtiæ morbo corrumpit. Hæc ille. Vides hic, vt quemadmodum fides est basis totius christianæ virtutis, ita hæresis sit totius nequitiæ complementum. Hac ergo de causa, & non immerito, hæresis nomen Christianis famosum est, quod Ethnicis est promiscuum: quòd apud hos liberum sit cuique pro iudicio sentire: apud illos verò, quantumlibet rationes vrgeant, nunquam licebit aliud quàm ecclesia sentire. Ostensa ergo nominis ratione, superest vt rei definitionem statuamus. Hæresis est dogma falsum fidei orthodoxæ repugnans. Dicimus hic, dogma falsum, omnem enũciationem falsam, siue illam quis dogmatizet, siue illam secum tacitus affirmet. Nam vtrunque hæresis esse potest. At præter enunciationem hæresis esse potest. At pręter enunciationem hęresis nequit inueniri. Sola enim res effecta, absque iudicio intellectus definientis peccatum esse potest, hæresis autem minimè. Qui enim furatur, etsi contra scripturam id fieri vetantem agat, non est hæreticus, nisi credat furtum non esse peccatum. Fornicationem sacra scrip-

Ioan.6. *Theophylactus.* *1.Cor.2.* *Luc.10.* *Ioan.12.* *2.Thes.2.* *1.Tim.6.* *1.Reg.15.* *Definit. hæreseos.*

tura prohibet, at qui fornicatur, nisi hoc impune fieri credat, non est censendus hæreticus. Opus ergo solum sine intellectus errore, hæresis non est, quantumlibet opus sit ex scriptura prohibitum. Propter quod admonere oportuit, vt cum simoniam aliquando hæresim appellari audieris, intelligas, non opus ipsum quo simonia committitur, esse hæresim, sed errorem quo credit spiritualia esse venalia. Sic enim vocatur à Geregorio Nazianzeno in fragmēto quodam à Gratiano positum prima quæstione pri. capite, qui student. Sed obstabit quispiam, si res acta, intellectu minimè circa eam errante, hæresis non est, quare deprehensus in exercitio Iudaicæ cæremoniæ, aut alicuius ritus Sarracenorum, vt puta quia sabbatum obseruat, aut agnum Paschalem comedit, velut hæreticus punitur? Quòd si ex facto dicas suspicionem oriri, vt id quod facit, ita esse faciendum credat: cur non eadem ratione fur aut fornicator ansam suspicionis præstat, vt suspicemur illum sic facere, quia sibi licere credit? Cui obiectioni respondetur, magnum esse inter hæc & illa discrimē. Sunt enim aliqua peccata ad quæ homines sunt natura procliues, vt sunt carnis illecebræ, auri sacra fames, honoris appetitus. Hæc ergo cum talia sint vt in illa præcipites feramur, etiam repugnante conscientia agimus. Sunt alia peccata, quæ secus se habent, ad quæ voluntas non fertur, eo quòd nihil habent quo possint allicere voluntatem: quapropter cum ad illa voluntas indifferens ac dubia sit, intellectum consulit, vt sciat quid facto opus sit: neque in his repugnante conscientia aliquid agere tentat. Est enim intellectus voluntati à consiliis. Sæpenumero autem accidit, vt rex, inconsultis omnibus, imò omnium consilio posthabito, in id ad quod pronus est, præceps ruat, & quod libuerit agat: cum tamen sæpissimè in reliquis consulentibus cedat, & ex eorum consilio fieri omnia præcipiat. In his ergo ad quæ voluntas non est prona, nusquam intellectus iudicio spreto aliquid operatur. Ad cæremonias autem has vel illas obseruandas, nulla est à natura pronitas in voluntate, nisi fortè ex consuetudine exequendi eas, quæ altera est natura. Idcirco vehemens est suspicio, vt ibi voluntas regatur ab intellectu, ita vt quod facit, sic credat esse faciendum. Sic enim Saluator ait: A fructibus eorum cognoscetis eos. Nam (vt Aristoteles tertio Ethicorum ait) qualis est vnusquisque, talia dicit & operatur. Ex hac sola (vt opinor) ratione simoniacus appellatur hæreticus à Gregorio in registro, dicente: Quisquis per pecuniam ordinatur, ad hoc vt hæreticus fiat, ordinatur. Nam ex hoc quod imprecia bile licetur, verisimile est eum male sentire de sanctitate Ecclesię, quasi credat eam velle spiritualia liceri, quam tamen Ecclesiam credere tenetur sanctam, immaculatam, sine macula & sine ruga. Ecclesia igitur de his quæ foris patent, iudicat: quæ non est dubium esse mala. An autem intellectus sit concors operi necne, Deus nouit qui intuetur cor. Homines autem nesciunt nisi quæ foris patent: quanquam vehemens est suspicio, vt in illis magna sit intellectus ad opus conuentio. Et hac de causa punitur ex facto istorum velut hæreticus, qui propter alia opera, quantumlibet per sacram scripturam prohibita, minime vt talis punietur, eò quod ibi suspicari non liceat, vt quod facit, sic credat esse faciendum. Vt ergo ad propositam hæresis definitionem redeamus: colligamus, nullibi hæresim reperiri posse sine errore intellectus, omnis enim hæresis dogma falsum est: at non omne dogma falsum hæresis est, cum multi sint errores, in quibus (etsi pertinacia adesset) nullum peccatum est. Fuisset tamen graue peccatum (vt iam diximus) si hæresis esset. Non est ergo omnis error censendus hæresis: quia nec omnis veritas ad fidem catholicam pertinet. Non enim exigitur à Christiano vt sciat numerum & vim eleementorum, motum & ordinem & effectus syderum, naturas animalium, fruticum, fontium, lapidum, & alia innumera: quæ etsi Christianus ignoret, aut circa illa erret, falsum pro vero asserendo, nullum peccatum est. Vnde Augustinus in Enchiridio capite vigesimo primo. In his atque huiusmodi falsitatibus, salua fide quæ in Deo nobis est, fallimur: & via non relicta quæ ad illum nos ducit, erramus. Qui errores etiam si peccata non sunt, tamen in malis huius vitæ deputandi sunt, quę ita subiecta est vanitati, vt approbentur hic falsa pro veris, respuantur vera pro falsis, teneantur incerta pro certis. Quamuis enim hæc ab ea fide absint, per quam ad veram certamque atque æternam beatitudinem tendimus, ab ea tamen miseria non absunt in qua adhuc sumus. Hæc Augustinus. Iam vides qualiter non omnis error appellandus est hæresis, sicut nec omnis veritas fides appellatur. Error ergo ille qui fidei catholicæ obuiat, hæresis dicitur. Meritò ergo hæresim superius definiuimus quod sit dogma falsum, fidei orthodoxæ repugnans. Propter quod meritò quęrendum erit, quæ sint illa quibus fidem adhibere tenemur. Opposita enim ex mutua collatione facilius cognoscuntur. Sic enim postquam cognouerimus quæ sint illa quæ ad fidem catholicam spectant, manifestè colligitur, vt omne quod illis repugnare certò sciuerimus, hæresim esse decernamus. Inde etiam ostendetur, quibus armis vtendum erit ad hæreses expugnandas. Fides autem catholica, quam indubiè tenere oportet, est ea quam sacræ literæ produnt. Et non solum hæc, sed quicquid (etiam sine sacris literis) sancta mater Ecclesia vniuersali traditione nobis credendum proponit. Si ergo quodlibet horum diuina lege credere tenemur: fit necessariò, vt quicquid alicui horum repugnat hęresis esse credatur. Ideo oportet vt singula hæc, singulis capitulis disseramus. Et primo quæ sunt scripturæ, quæ pro canonicis habendæ sunt inquiramus.

Matt. 7.

De scripturis canonicis quibus hæreses reuincendæ sunt. Cap. 2.

QVum ergo aduersus hæreticos sit nobis pugna designata, expediens mihi videtur vt arma quibus dimicandum erit, prius assignentur. Sic enim in carnali militia videmus, vt prouocanti ad singulare certamen & prouocato simillima sint arma. Non enim fas est cuique pro libito armis vti, sed ea oportet vtrique esse paria simillimaque. Quò fit vt ante congressum prodantur arma quibus certaminis periculum subeundum est: in qua re sæpenumero euenit, vt non modica sit ante pugnam de telis

elegendis dissensio, cùm inter eos de hac re non conuenit. Neque multum ab hoc instituto distat disputandi ratio. Sunt enim in vnaquaque scientia principia, in ea notissima tanquam cõmunia omnibus arma, quibus sublatis (vt Aristoteli placet) nullus disputationi relinquitur locus, nullumque telum quo configere possis aduersarium. Ne ergo in posterum pluries disceptandum esset de scriptura, oportuit primum statuere quæ canonica sit, cui credere quisque teneatur. Nam sicut in aliis scientiis, prima earũ principia, null9 qui eas profitetur, negat: ita in negocio fidei, pro vnico & indubitato principio, à quolibet qui se pro Christiano gerit, haberi debet, verum esse quicquid in sacris codicibus continetur. Credi enim par est non solum à Christiano, verum & ab Ethnico vel mediocriter pio, & de Deo ea solum quæ naturali ratione haberi possunt, sentienti: Deum adeò veracem esse, vt mẽtiri nequeat. Si ergo Deus mentiri non potest, scriptura ab eo cõdita, falsa perinde esse nequit. Et quicquid per aliorum ora Deus nobis insinuare voluit, erit perinde verum, ac si ab ore ipsius Dei prodiisset. Locutus est nanque dominus Deus Israel (vt ait Zacharias apud Lucam) per os sanctorum qui à seculo sunt prophetarum eius. *Luc.1.* *Psal. 44.*
D Et Propheta regius testatur linguam suam calamum esse scribæ velociter scribentis. Hoc epitheto spiritum sanctum designans, cuius gratia (ex Ambrosij sententia) tarda molimina nescit. Hoc etiam vel ipsorum prophetarum testimonio euidenter patere potest, cùm solenne sit apud eos hæc addere, Hæc dicit Dominus Deus. Cui sententiæ adstipulatur Paulus: Multifariam, inquit, multisque modis olim loquens Deus patribus in prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio. Ecce qualiter Pauli testimonio Deum ore prophetarum locutum fuisse constat. Et beatus Petrus eandem sententiam docet, dicens: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirãte locuti sunt sancti Dei homines. Et ipse dominus Deus cuidam prophetæ dicit. Si separaueris speciosum à vili, quasi os meum eris. Denique Dominus in Euangelio, cùm discipulos ad prædicandum mittit, fiduciam eis quasi parum ad loquendũ audacibus præbens, dicit: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ex quibus omnibus manifestè colligitur scripturas aliquas diuinas esse, illas scilicet quas homines aliqui Deo inspirante scripserunt: imò (vt verius dicam) quas Deus ipse manibus hominum scripsit. His omnibus fidem integrã præstare debem9, nec eis magis quàm deo illarum autori refragari licet. Harum ergo scripturarum testimonia, tãquam prima in hac scientia principia, & velut arma omnibus communia suscipienda sunt, quibus & hæreticum se tueri oportet, & nos aduersus eundẽ pugnare. Est enim sacra scriptura, turris Dauid cũ propugnaculis munita, ex qua mille clypei pendent, omnisque armatura fortium. Hæc est etiam torrẽs vnde Dauid lapides sumpsit, quibus superbum Goliath prostrauit. Arma Saulis, quæ magis grauant quàm iuuãt, ratiocinationes sunt ex humana prudentia manantes. Nam (vt dicit Hieronymus in epistola ad Theophilum Alexandrinũ) fides pura, & aperta confessio, non quærit strophas & argumenta verborum. Vnde patet miserè errasse Felicianum hæreticum Arrianum dicentem, in caussa fidei magis rationibus, quàm scripturarũ testimoniis vtendum esse. Illa enim circa quæ nostra fides versatur (vt aliàs longiori tractatu disseremus (supra omnem rationem sunt, nec ad ea inuestiganda nostri intellectus lucernula sufficit, lumen effundere sufficiens. Vnde Basili9 in expositione Psal.115. sic ait: Denique in quolibet studio, quod ordine in finem procedit, impossibile est primorum subiectorum demonstrationes inquirere, sed necesse omnium artium, quæ probatione nituntur, principia sine vestigatione aut ratione posita, reliqua quæ deinceps sequũtur cum ratione ostendere. Sic & theologiæ mysterium ex fide minimè rationibus probata ędificiũ quærit. Hæc Basilius. Velle igitur rationibus cõuincere, sacram scripturam esse veracem, tanta mihi videtur dementia, ac si quis vellet rationibus fulcire prima alicuius sciẽtiæ principia. Sacram scripturam esse veracem axioma est cuilibet se pro Christiano gerenti, contra quem solum arma sumpsimus. Non enim aduersus Ethnicos & Sarracenos est nobis sermo, sed aduersus eos qui se Christianos iactant, cũ nihil minus sint. Qui omnes velut primum in hac disciplina principium credere tenentur, sacram scripturã esse veracem. An verò talis scriptura diuina sit vel humana, quispiam fortè vertet in dubium. Idcirco videndum est quinam sunt hi libri qui pro canonicis habendi sunt, quorum dictis velut diuino oraculo refragari non licet, & quorum testimonio reuincendi sunt, hæretici. Vt ergo sciamus libros quos pro canonicis habere oportet, audiamus quid in hac parte concilium Laodicenum in suorum decretorum, cap.59. definierit. Concilium Laodicenum. Non oportet ab idiotis psalmos compositos & vlgares in Ecclesiis dici: neque libros qui sunt exra canonem legere, nisi solos canonicos noui & veteris testamenti. Quæ autem oporteat legi, & in autoritatem recipi, hæc sunt: Genesis, Exod9, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiũ, Iesu Naue, Iudicum, Ruth, Regum libri quatuor, Paralipomenõ libri duo, Esdræ, liber psalmorum numero centũ quinquaginta, Prouerbia Salomonis, Ecclesiastes, Cãtica canticorũ, Iob, Hester, Duodecim prophetarũ libri, id est, Oseę, & Amos, Ioël. Abdias, Ionas, Michæas, Naũ, Abacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel. Noui testamenti, id est, Euãgelium secundum Matth. secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Ioannem, Actus apostolorum, Canonicæ epist. 7. Iacobi vna: Petri duæ, prima, & secũda: Ioannis tres, prima, secũda, & tertia: Iudæ vna: Epistolę Pauli numero.14. ad Romanos, ad Corinth. prima, & secunda, ad Galat. ad Ephe. ad Philippenses vna, ad Coloss. vna: ad Thessalo. duę, prima & secunda: ad Timotheum duę, prima & secunda, ad Titũ, ad Philemonem, ad Hebræ. Hęc concilium Laodicenum. Sed iam video quantum exultet hæreticus ex ratione librorum in hoc catalogo assignata, cũ videat plerosque ibi omitti, qui passim pro canonicis habentur. Nam & hoc maximè cupiunt hæretici, vt omnes quot potuerint libri à canone auferantur, neque in catalogo sacrorum valuminũ connumerentur. Vident enim non licere autoritati cuiusque scripturæ sacræ repugnare: quapropter summopere nitũtur scripturas minuere, ne arma habeamus quibus nos configere possimus. Cuius rei vel hoc testimoniũ efficacissimũ esse potest, quòd si fortè contra suam

Heb.1. *2.Pet.1.* *Hier.15.* *Matt.10.* *Cant.4.* *1.Reg.17.* *Basilius.* *Cõcilium Laodicenum.*

B

assertionem adferatur ex quopiam sacræ scripturæ libro locus aliquis tam apertus, vt non patiatur adulterinam aliquam expositionem, sicque claudat hæreticum, vt nullam illi rimulam, qua elabi possit, relinquat, statim ad hoc eis commune asylum confugiunt, vt non vereantur inficiari librum illum esse canonicum, aut vllo modo ad sacram scripturam pertinere. Dicet ergo hæreticus quispiam: Ecce Laodicenum concilium in spiritu sancto congregatum de libris canonicis definit, nec tamē inter eos commemorat librum Tobię, aut Iudith, aut Sapientię, aut Ecclesiasticum, aut Machabæorum libros, aut Apocalypsim, non sunt ergo hi pro canonicis habendi. Hæc collectio cuicunque vel parum docto logico est infirma. Nam etsi sufficiens argumentum ad probandum aliquid sit, quia iste aut ille idem dicit, non tamen sufficiens est ad aliquid negandū, quia ille non dicit. Quò fit vt ex hoc quod libri præfati à concilio Laodiceno prætermissi sunt in ratione sacrorū librorum reddenda, non oporteat libros illos à sacro instrumento esse reiiciendos. Cæterum fieri potuit, vt tunc de libris illis fuerit ab eis dubitatū, & in re tam seria noluisse temerè quicquā definire, donec plenius fuissent edocti. Sed instat hæretic⁹. Si dubitatum est ab illis in spiritu sancto congregatis, qualiter nos audemus velut certi asserere, de quo illi dubij fuerunt? O forte argumentum. Quid cogit vt perpetuò dubitetur, quod semel dubitatū est? Respondeat vel parum eruditus logicus, sint ne sufficientes hæ collectiones? Olim dubitatū est de hac re, ergo nunc dubitatur, olim licuit vertere in dubium, nunc ergo licebit. Prima collectio clarè ostenditur infirma ex hominis profectu in addiscendo, vt continuò dicendo proficiat, quò fit vt plura nunc certò sciat, quæ olim vel sibi erant dubia, vel penitus ignota. Cur non idem dicendū de Ecclesia in membris eius? Eritne Ecclesia semper in eodem statu, vt nunquam proficiat? Absit. Proficit enim vt in virtutibus & bonitate, ita in scientia & doctrina, Deo eam quotidie plenius illustrante. Propter hoc in Canticis Ecclesia cōparatur auroræ. Quæ est ista, inquit, quæ progreditur quasi aurora consurgens? Aurora autem tēporis successu magis splendet, vehementius rutilat. Sic etiā si velimus Ecclesiā à calce (vt dicitur) ad carceres reuocare, quā parua lux in principio nascentis Ecclesiæ? siue eam ad Abel vsque iustum referas, siue ad mortē Christi, quando noua surgit è cœlo: tunc enim paucissimis notum mysterium illud absconditū. Illi etiā quibus nosse datum est (Apostolos excipio) non tam plenè & perfectè sicut posteri. Nimirum progreditur aurora, consurgitque sol, effunditq; ob oculos nostros lucis suæ vberiores radios. Quò fit vt multa nunc sciamus, quæ à primis patribus aut dubitata, aut prorsus ignorata fuerunt. Secunda collectio ostēditur debilis, imò inanis, ex mutatione rerum, ex qua oritur etiam decretorū variatio & mutatio: vnde euenit vt quod olim licebat, iam non liceat. Cæterum cum res quæ ad fidē pertinent, nunc statæ sint & fixæ, neque ex hominū pendeant voluntate, in hac re (vt alias dicemus) decretorū innouationes non ꝓueniūt ex nouitate rerū, sed ex noua illarū rerū scientia: quibus cōpertis, Ecclesia à spiritu sancto edocta, definit. Qua definitione data, nō licebit dubitare, de quo antea licebat. Beatus Cyprianus in epistola ad Donatum inter multa mala quæ numerat, hoc vnū auditu dignum est, fieri posse quòd factū est. Alioqui si diceret omnia vertere in dubiū, quæ olim dubitata sunt: licebit perinde dubitare an obligemur ad obseruantiam legitimorum, an baptizati ab hæreticis, rebaptizādi sint. Nā hæc olim ab illustribus viris Ecclesiæ dubitata sunt. Nec tamen ideo nunc dubitare licet, Ecclesia illud fieri vetante. Ad hunc modū olim ab aliquibus dubitatum est de libero Sapiētiæ, an esset Salomonis. Ab aliis de libro Tobiæ, an esset canonicus. Ab aliis de libro Iudith, eadē ratione. Ab aliis de libris Machabæorū simili de causa. Ab aliis de epistola ad Hebræos an esset Pauli. Ab aliis de epistola quæ sub nomine Iacobi circunfertur, an sit eius. Ab aliis denique de libro Apocalypsis. Nūc verò iā nulli de hac re dubitare licet, quia Ecclesia postmodum diuino spiritu amplius illustrata, censuit libros prefatos meliore quā antea lapillo numerandos, quod patet ex concilio tertio Carthaginensi in suorū decretorū cap. 47. sic definiente. Conciliū Carthaginense. Itē placuit vt prçter scripturas canonicas nihil in Ecclesia legatur sub nomine diuinarū scripturarum. Sunt autem scripturę canonicę. Primus Genesis, Secundus Exodus, Tertius Leuiticus, Quartus Numeri, Quint⁹ Deuteronomiū, Sextus Iesu Naue, Septimus Iudicum. Octauus Ruth, Nonus Regum lib. quatuor, Paralipomenon lib. 2. Iob vnus, Psalterium Dauidicū, Salomonis lib. 5. Libri duodecim prophetarū, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Tobias, Iudith, Hester, Esdrę libri duo, Machabæorū li. 2. Noui autem testamenti. 27. Euangeliorum lib. 4. Actuum apostolorum lib. 1. Pauli apostoli epist. 14, eiusdem ad Hebræos. 1. Petri apostoli. 2. Ioānis Apostoli tres, Iudæ apostoli vna, & Iacobi vna, Apocalypsis Ioannis lib. 1. qui sunt viginti septem. Hæc cōcilium Carthaginense tertium, cui interfuit beatus pater Augustinus. Vides hîc nullum librum prætermissum eorum qui in sacro volumine passim circumferuntur, præter duos Esdræ: reliquos autem omnes sacris scripturis connumeratos. Hanc eandem rationem sacrorum librorum reddit Innocentius Papa huius nominis primus in epistola ad Exuperium Tolosanum Episcopum circa finem, quæ epistola habetur in libro conciliorū, sub hoc titulo, Decreta Innocentij Papæ. Is enim pontifex factus perinde ac doctus, sic ait: Qui verò libri recipiantur in canone sanctarum scripturarum, breuis annexus ostendit. Hæc sunt ergo quę desiderata moneri voce voluisti. Mosi lib. 5. id est Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, necnon & Iesu Naue, & Iudicum, & Regum lib. 4. simul & Ruth. Prophetarum lib. 16. Salomonis lib. 5. Psalterium. Item historiarum Iob. 1. Hester. 1. Iudith. 1. Machabæorum. 1. Esdrę. 2. Paralipomenon. 2. Item noui testamenti, Euangeliorū lib. 4. Pauli apostoli epistolæ. 14. Epistolæ Ioānis tres, Epistolæ Petri duæ, Epistola Iudæ, Epistola Iacobi, Actus apostolorum, Apocalypsis Ioannis. Hæc Innocentius. Ecce eosdem libros à pontifice summo, sancto simul & docto, inter canonicos annumeratos, quos cōcilium Carthaginense tertium illo fermè tempore sacros & canonicos censuit. Beatus Aug. lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. eundē etiā librorū catalogū recenset. Ex quo Augustini loco scrupulus tollitur, qui fortè quempiam vrgere poterat ex catalogo librorum sacrorū superius citato ex Concilio Carthaginensi, & Innocentio papa. In vtroque

Cant. 6.

Cōcilium Carthaginense.

siquidem loco adscribuntur quinque libri Salomoni: quod fieri nequit nisi Ecclesiasticus tribuatur Salomoni, quem constat non esse Salomonis, sed Iesus filij Syrach. Verum hic scrupulus tollitur per ea quæ Augustinus dicit illo octauo cap. secundi libri de doctrina Christiana. Sic enim sacros libros enumerans, ait: Salomonis tres, Prouerbiorum, Cantica canticorum, & Ecclesiastes. Nam illi duo libri, vnus qui Sapientia, & alius qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur. Nam Iesus filius Syrach eos scripsisse constantissimè perhibetur. Qui tamen quoniam in autoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt. Hęc August. Verum de eo quod dixit librum qui dicitur Sapientia, esse Iesus filii Syrach, postea recantat in secundo libro Retractationum, cap. 4. sic inquiens: In secundo sanè libro de autore libri quē plures vocant sapientiam Salomonis, quòd etiam ipsum, sicut Ecclesiasticum, Iesus filius Syrach scripserit, non ita constanter sicut à me dictum est, postea dici, & omnino probabilius comperi non esse hunc eius libri autorem. Hæc August. Qui etsi dicat librum Sapientiæ non esse Iesu filii Syrach, nec tamē dicit esse Salomonis, nec etiam retractat id quod alibi dixerat, vtrunque librum, Sapientiam scilicet & Ecclesiasticum, propter quandam similitudinem cum libris Salomonis, dictos esse illius. Atq; ita siue Sapientia sit Salomonis, siue non, intelligimus quo pacto fieri possit vt Salomonis libri sint quinque, quemadmodum concilium Carthaginense refert: quoniam Ecclesiasticus etsi sit à Iesu filio Syrach editus, tamen propter similitudinem cum aliis Salomonis libris, sæpe dicitur esse Salomonis. Et meritò meo iudicio Salomonis dici potest, cum multa sint in libro illo ex Salomonis libris mutuata. Et iuxta hunc modum benigne interpretari oportet eos omnes doctores qui citantes aliqua ex libro Ecclesiastici testimonia, citant illa sub nomine Salomonis, tāquam ille fuisset illius libri autor. Nam Sixtus Papa huius nominis secūdus in epistola ad Gratum episcopum, citat sub nomine Salomonis illa verba quæ habētur in Ecclesiastico: Ego ex ore altissimi prodii primogenita ante omnem creaturam. Et Marcellinus Papa, in epistola ad Salomonem episcopum, citat sub nomine Salomonis illa verba: Ego in altissimis habitaui, & thronus meus in columna nubis, quæ verba constat esse ex capite. 24. Ecclesiastici. Sed hæc eorum sententia benigne interpretanda est iuxta eum modū, quo Augustinū interpretari diximus, ita vt à Salomone dicta esse intelligamus, quia maximā habet cum dictis Salomonis similitudinē. Nisi fortè velimus dicere pōtifices illos citādo illa præfata sacræ scripturæ testimonia fuisse lapsos memoria, putantes ea quæ in Ecclesiastico sunt, contineri in prouerbiis Salomonis. Nam in hoc contigisse Ioanni Papæ huius nominis secundo, apertissimè conuincitur ex epistola illius ad Valerium Episcopum, in qua citat sub nomine Salomonis, hæc verba: Qui genuit me requieuit in tabernaculo meo. Quæ verba continentur in illo præfato capitulo. 24. Ecclesiastici. Quod autem in citatione eorum verborum fuerit lapsus memoria, apertè conuincitur per verba illius quæ statim addidit. Nam post citationem illorum verborum, confestim subdit hæc verba. Et Ecclesiasticus, sicut est ab initio, ita vsque in seculum, nec adiectum est ei, nec minuetur illi. Ex qua citationum varietate constat illum, posuisse discrimen inter Ecclesiasticum & libros Salomonis, & illum putasse primum testimonium ab eo citatum non esse ex Ecclesiastico sed ex libris Salomonis. Deinde post multa tempora celebratum est concilium Florentinum, in quo de libris Canonicis sacræ scripturę specialis ratio habita est, & de illis speciale datum est Decretum, sequentium verborum tenore. Septimo decernimus vnum atque eundem deum veteris ac noui testamenti, hoc est, legis & prophetarum atque euangelii profitemur authorem. Quoniam eodem spiritu inspirante vtriusque testamenti sancti loquuti sunt, quorum libros suscipit & veneratur Ecclesia, qui titulis sequētibus continentur. Quinque Moysi, id est, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiū, Iosue, Iudicum, Ruth: Quatuor Regum: Duo Paralypomenō, Esdras, Nehemias, Thobias, Iudith, Ester, Iob, Psalmi Dauid, Parabolæ, Ecclesiastes, Cātica canticorū, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Dauid, Duodecim prophetæ minores, id est, Oseas, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Naū, Abacuch, Sophonias Aggæus, Zacharias, Malachias, Duo Machabæorū: Quatuor euāgelia, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioānis: Quatuordecim epistolæ Pauli, Ad Romanos, Duæ ad Corinthios, Ad Galatas, Ad Ephesios, Ad Philipenses, Duæ ad Thessalonicenses, Ad Colossenses, Duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos, Petri duæ, Ioannis tres, vna Iacobi, vna Iudæ, Acta Apostolorum, & Apocalypsis Ioānis. Hactenus Concilium Florentinum. In quibus verbis id potissimum annotandum est, nullum illorum librorum qui in communibus Bibliis circunferuntur, hîc fuisse omissum, imò potius additum esse librum Baruch, qui in nullo alio Concilio fuerat expresse nominatus. Hunc tamen ideo ab aliis omissum fuisse puto, quòd illum sub nomine Hieremiæ comprehendi posse censebant, propterea quòd Baruch (vt ipsa sacra scriptura constat) scriba fuit Hieremiæ prophetæ. Denique, vt huic negocio finem imponamus, Concilium Tridentinum sub Paulo tertio, & Carolo Cæsare huius nominis Quinto celebratum, me præsente, in quarta sessione eundem sacrorum librorum catalogum amplexatum est, sic inquiens: Sacrorum verò librorum Indicem huic decreto adscribendum sacrosancta synodus censuit, ne cui dubitatio suboriri posit, quinam sint, qui ab ipsa synodo suscipiuntur. Sunt verò infra scripti. Testamēti veteris, Quinque Moysis, id est, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Ruth, Quatuor Regum, Duo Paralipomenon, Esdræ primus, & secundus qui dicitur Nehemias, Thobias, Iudith, Ester, Iob, Psalterium Dauidicum centum quinquaginta Psalmorū, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum canticorū, Sapiētia, Ecclesiasticus, Esaias, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, Duodecim prophetę minores, id est, Oseas, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Naum, Abacuch, Sophonias Aggæus, Zacharias, Malachias, Duo Machabæorum, Primus, & secundus, Testamēti noui, Quatuor euangelia, Secundum Matthæum, Mercum, Lucam, & Ioannes, Actus Apostolorum à Luca euangelista conscripti, Quatuordecim epistolæ Pauli, ad Romanos, duæ, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephe-

Syxtus. *Eccle. 24.* *Marcellinus.* *Cōcilium Florentinum.* *Cōcilium Tridentinum.*

sios, ad Philippenses, ad Colossenses, Duę ad Thessalonicēses, Duæ ad Timotheū, ad Titū, ad Philemonem, ad Hebræos, Petri apostoli duæ, Ioannis apostoli tres, Iacobi apostoli vna, Iudæ apostoli vna, & Apocalypsis Ioannis apostoli, si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis patribus, prout in Ecclesia catholica legi cōsueuerunt, & in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris & canonicis non susceperit, anathema sit. Hucusque Concilium Tridentinū. Quibus verbis nihil potest apertius pro confirmatione catalogi sacrorū librorum dici. Post istas iam enumeratas scripturas, nō est alia quæ canonica scriptura aut diuina mereatur appellari. Nam quamuis aliæ multæ sint quæ magnam habeant autoritatem, multo tamen prænumeratis imparem. Canones siquidē apostolorū numero quinquaginta per Beatū Clementem (vt dicitur) aut collecti, aut translati, primum post scripturas sacras tenent locum. Quapropter Beatus Damascenus in quarto libro de fide orthodoxa, recensito canonico librorum catalogo, continuò pòst subiungit, & canones Apostolorum per Clementem: & Beatus Isidorus in volumine quo omniū conciliorū decreta congessit, canones Apostolorum ante omnium conciliorū decreta locauit: non quod maior sit illorū autoritas, quam cuiuscunq; generalis concilij, vt decet, congregati, sed propter Apostolorū, vt suspicor, maiorem reliquis omnibus & sanctitatem & dignitatem. Conciliorum siquidem omnium probè cōgregatorum decreta, vt postmodum ostendemus, firmissimam habent autoritatem, quibus nemini licet repugnare. Nec tamen ideo cōciliorum decreta, sicut nec apostolorum canones, pro scripturis diuinis habenda sunt, cum diuinas pręceptiones nulli liceat euertere aut immutare, apostolorū autem canones, & conciliorum decreta, nouis succedentibus causis in multis antiquata sunt. Post conciliorū decreta proximum locū tenent decretales epistolæ à summis pontificibus emissæ: longè tamen in his quæ fidem catholicam spectāt, à conciliorū definitionibus earū autoritas abest. Sed quia ex hac mea assertione quispiam fortè ansam suspicionis accipiet, me hoc loco velle docere papam esse concilio inferiorem, decreui hanc suspicionem tollere: quoniam dum de hac re variæ sint theologorum nō infimę sortis sententiæ, nolo in pręsentiarū aut vni aut alteri subscribere. Non est enim intentionis meæ varias hominū opiniones in hoc opere discutere, in quo solam catholicā & synceram fidem pertractandam suscepi. Siue igitur Papa sit superior reliquo Christianorum cōcilio, siue inferior, aliis & in alium locum disputandū relinquēs, hoc vnū cōstanter asseuero, eas fidei definitiones, quæ à pleno & integro cōcilio, & rectè (vt decet) cōgregato datæ sunt, hoc est, quibus papa & reliqui in concilio congregati supscribsere, maioris esse roboris & momēti, quā illas quas solus pōtifex definiuit. Nam hoc tale cōcilium quod papæ autoritate & cōsensu rectè cōgregatum est, non posse in fide errare, ab omnibus veris Chistianis firmissimè hucusq; creditum est: & nos alibi, Deo duce, apertissimè ex sacris literis conuincemus. At papam solū absq; cōgregatione concilii posse in iis quę ad fidem spectāt errare, multi non cōtemnendæ autoritatis theologi asseruerunt: imò aliquos pontifices summos in fide errasse cōpertum est. Deinde si tanta esset solius papæ autoritas, quanta totius concilii plenè & rectè cōgretati, frustra tātus labor pro conciliorum congregatione sumeretur. At cum semper iudicatū fuerit cōciliorū cōgregationes maximi esse momenti ad lites, quæ de rebus fidei emergere subinde cōtingit, tollendas, conuincitur inde aliquid magis esse autoritatis penes totū concilium rectè (vt decet) cōgregatum, quàm penes solum pontificem. Vnde manifestè error Gratiani deprehenditur, qui in volumine decretorum in exordio distinctionis vicesimæ, ita dicit: Decretales itaque epistolæ canonibus conciliorum pari iure exæquantur. Hoc autem vel ex eo conuincitur esse falsum, quod nulla rrecta ratio patitur vt regula quæ à rectitudine deuiare potest, vllo pacto æquetur rectissimæ atque certissimæ infallibilique regulæ. Quòd si fortè in Gratiani excusationem quis dixerit dictum illius ad solas causarum definitiones esse referendum, in quibus decernendis (excepta semper fidei causa) non minor est papæ potestas, quàm totius concilii: hæc interpretatio etsi verum habeat sensum, nescio tamen an verè scriptoris mentem exprimat: quoniam idem autor distinctione decimanona eiusdem libri, capite in canonicis scripturis, dicit decretales epistolas esse scripturis diuinis annumerandas, & in earum ordinem referendas: motus autoritate Augustini malè intellecta, corrupteque citata. Sic enim eam citat Gratianus: In canonicis scripturis ecclesiarum catholicarum quamplurimum diuinarum scripturarum solertissimus indagator autoritatem sequatur, inter quas sanè illæ sint quas apostolica sedes, & ab ea alii meruerunt accipere epistolas. Hæc ibi. Quam literam si Augustinus legeret, validissimè oppugnaret: tantum abest vt sit Augustini. Ex ea enim plurima Christianæ fidei incommoda obuenirent. Primò vt litera illa habet, oportet diuinis scripturis annumerare non solum epistolas quas pontifices aliis dedēre, sed quas ab aliis recepere. Hæc autem adeò manifesta est ineptia, vt non sit opus eā oppugnare. Quod autem ex ea litera hoc habeatur, quis non videt? Sic enim ait, Inter quas, scilicet scripturas diuinas, sanæ illæ sint quas apostolica sedes & ab ea alii meruerunt accipere epistolas. Prętere a decretales illæ epistolæ per alios posteriores pontifices, aut per eosdem à quibus missæ sunt, reuocari possunt, sicut de multis factum esse constat, pro qua re commune est eorum prouerbium: Par in parem non habet imperium. Qua sententia significare volunt priorum pontificum decretis nō teneri pontifices posteriores, quin liberum sit eis, cum viderint, ea reuocare. Quo solo argumento satis edocent eorum decretales epistolas non esse scripturas diuinas, cum has toti Ecclesiæ nedum pontifici nō liceat vllo pacto infringere. Rursus plurimæ pōtificum epistolæ decretales per contrariam consuetudinem abrogantur, quod nullo pacto canonicis diuinę scripturæ libris cōuenire potest, cum illis nulla quantumlibet inueterata consuetudo obesse possit. Accedit huic, quò magna ruditas est, eas epistolas quæ sæpe ob res tēporales eásque parui momenti æditæ sunt, diuinis scripturis vel lōginquo conferre, tantū abest vt in earum ordinem referantur. Quòd si fortè Gratianus decretales illas epistolas cōmendare volebat, per vera testimonia, quæ nō desunt, eaq; efficacissi ma, id faciendum erat, nō per falsa: quoniam falsa & cōficta te-

stimonia plus autoritati derogant quàm arrogent. Nam vt cęteras decretalium epistolarum laudes prętereamus, quæ decimanona distinctione leguntur, vel ista sufficit, quòd vniuersalis Ecclesiæ consensu probantur, quoniam inter cæteros Ioannis Vvicleph errores condemnatos in cõcilio Costantiensi, sessione octaua, is vnus est, quo sic ait: Decretales epistolæ sunt apocryphæ, & seducunt à Christi fide, & clerici sunt stulti qui student eis. Verum vt dictis nostris pleniorem quisque fidem adhibeat, cognoscátque Augustinum perperam à Gratiano intellectum, corruptéque citatum, operæprecium est veram Augustini literam in medium adferre, eiúsque veram intelligentiam edocere. Is enim beatissimus pater in secundo libro de doctrina Christiana capite octauo (nam ex eo libro sumptum est id fragmentum quod Gratianus citat) sic ait: In canonicis autem scripturis, Ecclesiarum catholicarum quam plurium autoritatem sequatur, inter quas sanè illæ sunt quæ apostolicas sedes habere, & epistolas accipere meruerunt. Hæc Augustinus. Quæ longissimè distant ab his quæ Gratianus adducit. Nam eo loco B. pater Augustinus de libris canonicis scripturæ disserens, hanc regulam nobis assignat, vt illi libri pro canonicis habeãtur, qui à pluribus catholicis Ecclesiis recipiuntur, inter quas Ecclesias Augustinus firmiter credit eas esse computandas, quæ apostolicas sedes habuerunt: de eis scilicet Ecclesiis intelligens, quas apostoli vel ut earum episcopi rexerũt. Illas enim August. pręcipuas esse catholicas ecclesias credit, quę epistolas apostolicas accipere meruerunt, id est, quibus apostoli suas dederunt epistolas, vt Romanæ Ecclesiæ, Corinthiorum, Thessalonicensium, Colossensi. Ephesinæ, Hierosolymitanæ, Antiochenæ, aut Alexandrinæ, quas omnes apostoli aut verbis docuerunt, aut scripto. Quare Augustinus putabat eas copiosius in fide illustratas esse opportere, quòd firmiorem ac pleniorem apostolicum habuissent sermonem. Nec immeritò tunc id credebat beatissimus pater, quoniam nondum ab hostibus Christianæ religionis prouinciæ illæ captæ populatæque fuerant. Putauit autem Gratianus illud pronomen relatiuum, videlicet quas, vbi dicitur, inter quas sanè illæ sunt, quæ &c. ad scripturas debere referri: quod non ita se habet, sed ad Ecclesias referendum est: quod ex sequentibus maximè patet, quibus illa minimè cohærere possunt: nam scripturæ diuinę non habuerunt sedes apostolicas, nec recipere possunt epistolas apostolicas. Verùm vt litera suo sensui cohærere possit, literam Gratianus mutare decreuit, & loco alterius relatiui ab Augustino nominatiuo casu positi. s. quæ, ille posuit accusandi casum, & dixit quas, vbi Augustinus dixerat apostolicas sedes in accusatiuo, ille dixit apostolica sedes in nominatiuo. Sed quoniam his permutatis literæ sensus adhuc minimè cõstabat, aliquid addere, aliquidque minuere ei visum est. Nam ex litera Augustini abstulit hoc verbum habere, addiditque ex suo cerebro hæc tria verba, scilicet, ab ea alij. Atque vt semel dicamus, vbi litera Augustini sic habet: Inter quas sanè illæ sunt, quæ apostolicas sedes habere, & epistolas accipere meruerunt. Gratiani litera ad scripturas diuinas relata sic habet: Inter quas sanè illæ sint, quas apostolica sedes, & ab ea alii accipere meruerunt epistolas. Quarum literarum differentiam facile quisque agnoscet. Ex quo loco quisque facile colliget quãtum intersit vtrum ex ipsis purissimis fontibus aquam haurias, an ex turbulentis riuis, aut putridis lacubus. Nam si Gratianus illum locum in Augustino legisset, vir alioqui (vt puto) doctus, clarè errorem deprehendisset, etiam si litera vitiata fuisset in eo codice quo vtebatur: præcipuè si considerasset beatum Augustinum, qui libros de doctrina Christiana se componere ob sacrarum literarum intelligentiam profitetur, nullo pacto de summorum pontificum decretalibus epistolis fuisse locutum, nec vllam ante illa verba aut postmodum de illis fecisse mentionem. Dictorum siquidem intelligentia (vt Beatus Hylarius. 4. de Trinitate docuit) ex causis dicendi sumenda est. Cùm ergo Beatus Augustinus in toto illo tractatu de doctrina Christiana semper versetur circa doctrinæ diuinitus reuelatę intelligentiam, vel inde colligere potuisset literam illam nullo pacto ad decretales epistolas esse referẽdam. Hoc etiam ex ipsismet verbis Augustini in eodem capite post relata verba subiunctis plenè cognoscere potuisset. Nam post assignatas iam regulas ad scripturas canonicas dignoscendas, deinde expressis omnes eas nominibus propriis appellans, ait: Totus autem canon scripturarum in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur: quinque Moseos, id est, Genesi, Exodo, Leuitico, Deuteronomio, & vno libro Iesu Naue. Atque ita per omnes libros, qui in communi Biblia deferuntur, discurrens, nullas recenset decretales pontificum epistolas, quum tamen illum dixerat esse totum canonem scripturarũ, in quo capienda erat cauta illa quam prædixerat consideratio. Nec mirari quisquam debet quod pro hoc Gratiani errore conuincendo tantum sudauerimus, quoniam sermo erat de capite, & non de vmbra (vt dicitur) asini. Non est quidem res parui momenti, an talis scriptura pro diuina sit recipienda, an pro humana. Oportebat igitur hunc errorem omnibus palam facere, ne aliis deinceps errandi occasionem Gratianus præberet, prout hactenus multis magni nominis viris præbuit, qui sola Gratiani autoritate freti, verba illa Augustini in suis scriptis citarunt corrupta & lacerata, quemadmodum in Gratiani decreto legerant. Nam Ioannes de Turre Cremata (vt alios multos prætercam) hunc Augustini locum, prout Gratianus illum corrupe- [illegible] libro quarto, de Summa Ecclesiæ, parte secunda, capite nono. Thomas de Vio Cardinalis Caietanus in libro de primatu Romanæ Ecclesiæ, capite decimoquarto, hęc Augustini verba, prout à Gratiano corruptè citantur, adfert ad probandum Romanæ Ecclesiæ Primatum. Si autem literam illam in ipso Augustino Caietanus legisset, vir certè longè doctissimus, & ingenii acumine præditus, facile agnouisset nec verbum vllum illic Augustinum dixisse, quod Primatui Romani pontificis vtcunque fauere posset.

Quòd solus librorum canonicorum sensus literalis efficax est ad hæreticos vincendos, & quis sit dicendus literalis sensus. Cap. III.

Cæterùm hoc admonere oportet, sacram scripturã sępenumero multiplicẽ pati intelligẽtiam in vna ea-

déque litera. Est enim ibi historia, quæ res gestas loquitur, quam literalem sensum vsitato ac vulgari nomine appellant. Allegoria, in qua aliud ex alio trahētes, quid de diuinitate & humanitate, de Christo & Ecclesia sit credendum, ostenditur. Tropologia, in qua figuratiua quadam locutione de moribus ordinandis disseritur. Anagogia, per quam de cœlestibus disserentes ad superiora ducimur. gratia exempli: Si de Hierosolyma tractare velimus, dicimus iuxta historiā esse quādam ciuitatē in Iudæa sitā. Iuxta allegoriam ex nominis interpretatione dicimus significari Ecclesiam, propter pacē nimiam in ea existentem, quā Christo nato angeli nunciarūt, quam Christus moriēs discipulis obnixè cōmendauit, quam discipuli ipsi sic custodierunt, vt spiritu nondū recepto, in eius expectatione suspensi habuerint cor vnum, & animam vnam. Quid putas nūc post receptum spiritū, nisi id quod Christus eis precatus est, vt vnum videlicet essent, sicut ipse & pater vnum sunt? Secundum tropologiam significat animam cuiuslibet iusti, cui bestiæ vitiorum pacificæ sunt, vt iam nihil sit in quo eum accuset conscientia, sed in pace sit tabernaculum eius, vt ait Iob. Denique iuxta anagogiam designat supernam illam Hierosolymam matrem nostram, quæ (teste Paulo) libera est: cuius pax tanta est, vt exuperet omnem sensum: quæ vtinam custodiat corda & corpora nostra à conturbatione hominum. Sunt & alia id genus tam multa in sacris literis, vt operosum esset recensere, imò verius dixerim, mihi impossibile. Cùm ergo tot possint eidem literæ sensus accommodari, hoc aduertendum est, nullum eorum sensuum in argumentationem adducendum, nisi qui verè & germanè literam explicat, quem literalem sensum (vt dixi) nostri Theologi appellitant. Nam quum alii sensus intra literæ corticem magis lateant, oportet vt ratiocinatione & discursu & per quasdam rerum similitudines deducantur. In quibus deducendis facilis est error, cùm per humanam inquisitionem hoc fiat. Sic enim Donatus & ei succedens Rogatus, dicentes intra illos solos & eorum asseclas Ecclesiam contineri, volentésque errorem suum sacræ scripturæ testimonio fulcire, adducunt illud Canticorum: Indica mihi vbi pascas, vbi cubas in meridie? Per hoc efficere volentes Ecclesiam ad solam Meridionalem plagam, quam ipsi incolebant, redactam esse. Futile satis argumentum, & ex falsa intelligentia, vt patet: nēpe ex sensu mystico satis abstruso, & infideli minimè patenti. Sic etiam Lutherus volens ostendere omnem hominem cuiuscunque status aut sexus esse sacerdotem, assumit illud: Vos autem genus electum, regale sacerdotium: &c. At literalis sensus patentior est, cum ex vocum significatione aut ex eius coniunctissimo vicino hauriatur: quò fit vt solus sensus literalis efficax sit ad dogma aliquod destruendum aut fulciendum. Sic enim ait Augustinus in epistola ad Vincentium Donatistam, quæ est in ordine. 48. Quis autem non impudentissimè nitatur aliquid in allegoria positū pro se interpretari, nisi habeat & manifestissima testimonia, quorum lumine illustrentur obscura? Hæc ille. B. Hieron. in. 2. lib. commentariorum super Matt. pertractans de fermento à muliere absconso in farinæ satis tribus, postquam retulit quorundā expositionem applicantiū parabolam illam ad Trinitatem personarum, & vnitatem essentiæ, hęc verba subiungit: Pius quidem sensus, sed nunquā parabolæ, & dubia ænigmatum intelligentia potest ad autoritatem dogmatum proficere. Hæc ille. Huic sententiæ fauet B. Diony. qui in quadam epist. ad Polycarpū ait, Mystica theologia nō arguit, hoc est, non præbet sufficiēs argumentum ad aliquid probandum. Sed hæc regula non est semper & vbique seruanda, vt nunquam sensus mysticus sacræ scripturæ sit ad comprobationem dogmatis alicuius admittendus. Nam si ex aliis scripturæ locis apertè constare poterit illam mysticam scripturę interpretationem esse iuxta germanum & verū illius sensum, tunc bene poterit ex illo mystico sensu sumi argumentum ad aliquam doctrinam stabiliendam. Hoc enim apertè indicat August. in illis verbis proxime citatis, vbi postquam dixerat impudentiam esse aliquid in allegoria positū pro se adducere, statim ab hac generali sentētia particularem & specialem casum excepit, sic dicēs: Nisi habeat etiam manifesta testimonia quorum lumine illustrentur obscura. In quibus verbis apertissimè docet bene posse sumi argumentum ex sensu mystico, quando aliunde constare potest talem sensum mysticum optime cōuenire illi literæ, & esse verum illius sensum. Et hæc August. sententia apertissimè probatur ex Paulo, qui sæpe ad sua dogmata comprobāda vsus est testimoniis veteris testamēti iuxta mistycum sensum intellectis. Nam volens probare Galatis per aduentum legis euāgelicæ esse abrogatam legem Mosaicam, adducit illud quod dixit Deus ad Abraham: Eiice ancillam & filium eius, non erit hæres filius ancillæ cū filio liberæ. Quæ verba ille sic interpretatur, vt per ancillam intelligat legē veterem, quæ in multis seruierat cæremoniis, & per filiū istius ancillæ populum Iudaicum. Per liberam verò, intelligit legem euāgelicam ab omni illa seruitute liberā, & filium huius liberæ intelligit populum Christianum. Quæ verborum interpretatio (vt satis cōstat) est mystica, & ipse Paulus fatetur, dicens illa esse per allegoriam dicta. Pręterea idem Paulus volens probare populum obligatum esse ex lege diuina ad alendum eos qui euangelium docent, hęc ait: Nunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt: quoniam debet in spe qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. At per boues [illegible] prædicatores verbi Dei, sensus est (vt apertissimè constat) mysticus, & non literalis. Ex quibus omnibus conuincitur aliquando licere ex sensu mystico sumere argumentum ad dogma aliquod stabiliendum, si aliunde possit apertè probari, quod talis sensus mysticus optime illi literæ cōueniat. Semper tamen sensus literalis primum locum in disputatione tenebit, & fortior erit ad doctrinæ comprobationem. Cum ergo iste sit potissimum efficax ad hæreses conuincendas, operæprecium erit inquirere quis pro literali sensu habendus sit. Sensus literalis multiplici via habetur. Aliquando ex ipsarum vocum nuda significatione. Aliquando capitur non ab ipsis vocibus, sed à re per voces significata. Non enim fieri potest, vt semper iuxta primam vocum significationem sensus literæ capiatur: alioqui multa absurda, & quæ piæ aures horrent, reperirentur in sacris codicibus, tam in nouo, quam in veteri instrumento: qualia

Iob. 5. *Galat. 4.* *Cant. 1.* *1. Pet. 2.* *Augustinus.* *Hieronymus.* *Dionysi⁹.* *Augustinus.* *Gene. 21.* *Galat. 4.* *1. Cor. 9.* *Deut. 25.*

A B C

ſunt omnia illa quæ Deo membra corporalia videntur tribuere, aut cùm Deus dicitur agnus, leo, petra, vitis, vermis, & id genus plura, quæ omnia dicit Chriſtus per ſimilitudinem, non per proprietatem.
D Et vt breuiſſimo compendio vtar, vbicunq; metaphora aut tranſlatio, aut figurata aliqua locutio inuenitur, ibi non eſt dicendus ſenſus literæ, is quē voces prima ſignificatione exprimunt, ſed is qui deducitur ex ſimilitudine quam res vocibus ſignificata cum alia re habet: qualia ſunt multa in noſtra communi locutione: vt ſi voracē aliquē appellare volueris, lupū dixeris: ſi auarum, talpam: non ꝙ hæc ſint verè, ſed magis illa quorū dicuntur iſtę ſimilitudines. Auguſtinus lib. 3. de doctrina Chriſtiana cap. 5. In principio cauendum eſt ne figuratam locutionē ad literā accipiamus. Et infra: Qui enim ſequitur literam, tranſlata verba ſicut propria tenet, nec illud quod proprio verbo ſignificatur, refert ad aliam ſignificationem. Sed ſi ſabbatum audierit verbi gratia: non intelligit niſi vnum diem de ſeptem, qui continuo volumine repetuntur. Et cum audierit ſacrificium, non excedit cogitatione illud quod fieri de victimis pecorum terrenisq; fructibus ſolet. Ea demum eſt miſerabilis animæ ſeruitus, ſigna pro rebus accipere, & ſupra creaturā corpoream oculum mentis ad hauriendū æternum lumen leuare non poſſe. Et in eodem lib. cap. 10. Huic autem obſeruationi qua cauemus figuratam locutionem .i. tranſlatā, quaſi propriam ſequi, adiungenda etiam illa eſt, ne propriam quaſi figuratam velimus accipere. Demonſtrandus eſt igitur prius modus inueniendæ locutionis, propria ne an figurata ſit. Et iſte omnino modus eſt, vt quicquid in ſermone diuino neq; ad morum honeſtatem, neq; ad fidei veritatem propriè referri poteſt, figuratum eſſe cognoſcas. Morum honeſtas ad diligendum Deū & proximum, fidei veritas ad cognoſcendum Deum & proximū pertinet. Hæc Aug. Cum ergo iam conſtiterit de locutione figuratam eſſe, hoc cauendū eſt, ne præſcriptum eſſe putetur, vt ꝙ ſemel res aliqua per quandam ſimilitudinem ſignifi-
A cauerit, hoc eam ſemper & in omni loco ſignificare credatur. Vna ſiquidem & eadē res multis proprietatibus gaudet, propter quas pluriū rerū ſimilitudinē, ac ideo ſignificationē gerit. Quò fit vt eadem res aliquādo diuerſa, aliquando oppoſita repræſentet, propter diuerſas proprietates in ea repertas, per quas non tantum diuerſis rebus, verum etiam oppoſitis, ſimilis inuenitur. Leo enim propter conſtantiam & fortitudinē Chriſtum repræſentat, vt ibi: Vicit leo de tribu Iuda. Idem & propter voracitatem dæmonem ſignificat, vt apud Petrum: Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quē deuoret. De figuratis locutionibus ſatis me dixiſſe arbitror pro breuitate quam tenere decreui. Sit ergo ex ante dictis hæc regula: Eum eſſe literalē ſenſum, quē voces aut res vocibus expreſſæ ſignificant. Nec tamen omnis talis, ſed ille ſolus quem ſpiritus ſanctus intendit. Quod vel ex eo manifeſtè colligitur, ſi recolamus id quod paulò ante diximus, ſacrorum ſcilicet librorum autorem eſſe ſpiritum ſanctum. Ille enim verè germanus literæ ſenſus eſt, quem ſcriptor intendit. Ille verus vocis ſenſus, quem vocis prolator per eam intelligi voluit. Scripturis enim perinde ac vocibus affectus & cogitatus noſtros teſtamur. Quum ergo ſpiritus ſanctus ſacræ ſcripturæ ſit autor, ille pro vero eiuſdē ſcripturæ ſenſu haberi debet, qui à ſpiritu ſancto intenditur. Omnis autem alius adulterinus eſt, aut nothus. Vnde Hieronymus ſuper epiſtolā ad Galathas: Quicunq; ſcripturā aliter interpretatur quàm ſenſus ſpiritus ſancti efflagitat, licet ab eccleſia non receſſerit, hæreticus appellatur. Hęc Hiero. Cęterū de ſenſu parabolarum, qui eum intra literalem circunſcipire voluerit, nō ab re faciet. Si autem nollet, non obſto. Verum circa parabolas ipſas quarū frequens eſt vſus in Euangelijs, hoc admonendum cenſui, quòd (vt Auguſt. dicit) ſic accipiēdæ ſunt, non vt eſſent, ſed vt eſſe poſſent: vt cùm (gratia exempli) dicitur: Simile eſt regnum cœlorum
B hominì patrifamiliâs, qui exijt primo mane conducere operarios. Quod ſi fortè nuſquam id cōtigit, vt per illas eaſdem temporum viciſſitudines iret atq; rediret paterfamiliâs, ocioſosq; quos ſemper inueniebat, in vineā ſuam mitteret, id tamen fieri potuiſſe nihil prohibet: quod ſatis eſt parabolæ. Sed quoniam ſępenumero contingit, vt eidem literę plures accōmodentur ſenſus literales, ſecluſis alijs qui de myſtica rerū ſignificatione hauriuntur: hoc caſu cauendum eſt, ne vllus eorum reiiciatur, dummodo ex alijs ſacræ ſcripturæ locis teſtimonium habeat, voces illas alicubi, id quod nunc eis tribuitur, ſignificare: & ſenſus qui ex tali vocum ſignificatione illi literæ accommodatur, ſi veritati fidei catholicę minimè obſtet, vterq; eorū tanquam germanus & verus literæ ſenſus cenſebitur. Quid enim obſtat ſcripturam ſacrā eſſe adeò fertilem, vt binos fœtus edat? Sic enim de eccleſiæ doctoribus qui ſciunt quantumlibet abſtruſos literæ ſenſus eruere, myſtica ſignificatione dicitur: Dentes tui ſicut greges tonſarum, quę aſcenderūt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis nō eſt inter eas. Hoc autē teſtimonio B. Aug. 3. lib. de doctrina Chriſtiana cap. 27. comprobatur. Sic enim ait: Quādo autem ex eiſdem ſcripturæ verbis nō vnum aliquid, ſed duo vel plura ſentiuntur, etiā ſi lateat quid ſenſerit ille qui ſcripſerit, nihil periculi eſt ſi quodlibet eorum congruere veritati ex alijs locis ſanctarū ſcripturarū doceri poteſt: id tamen eo conante qui diuina ſcrutatur eloquia, vt ad voluntatem perueniatur autoris per quem ſcripturam illam, ſanctus operatus eſt ſpiritus, ſiue hoc aſſequatur, ſiue aliam ſententiam de illis verbis, quæ fidei rectæ non refragatur, exculpat, teſtimonium habēs à quocunq; alio loco diuinorū eloquiorum. Ille quippe autor in eiſdem verbis quę intelligere volumus, & ipſam ſententiam forſitā vidit. Et certè dei ſpiritus qui per eum hęc operatus eſt, etiā ipſam occurſuram lectori vel auditori ſine dubitatione prȩuidit, imò vt occurreret, quia & ipſa eſt veritati ſubnixa, prouidit. Nā quid in diuinis eloquiis largius & vberius potuit diuinitus prouideri, quàm vt eadem verba pluribus intelligantur modis, quos alia non minus diuina conteſtantia faciant approbari? Hęc Auguſtinus. Et de hac re hæc dicta ſufficiant.

Auguſtinus. *Apoc. 5.* *1. Pet. 5.* *Hieronymus.* *Cant. 4.* *Auguſtinus.*

Quòd ſacrarum ſcripturarum interpretatio, quam quiſque fidelis amplecti tenetur, ad ſolam Eccleſiam pertineat. Cap. IIII.

QVanquam regulam præſcripſimus per quam cognoſci valeat, quocunque ſenſu ſignato, ſit ne verus ſacræ ſcripturæ ſenſus, an non, multi tamen illa abutuntur: liberéque ac pro libito ſcripturam interpretãtur, vt eam in ſui erroris teſtimonium trahant. Vt enim inquit Aug. in lib .83. quæſtionum. quæſtione ſexageſimanona: Non poteſt error oriri palliatus nomine Chriſtiano, niſi de ſcripturis non intellectis. Sic enim à principio naſcentis eccleſiæ vſque ad ſeculum noſtrum factum eſſe reperimus. Nam & beatus Petrus teſtatur Paulinas epiſtolas ab aliquibus perperam intellectas, qui eas in ſuum errorem detorquere conabantur. Sic enim ait: Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis, ſicut & in omnibus epiſtolis, loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem. Arrius plures admodum ſacræ ſcripturæ locos in ſui erroris comprobationem attulit, omnes tamen male intellectos. Fecerunt & hoc ipſum Nouatiani, Donatiſtæ, Pelagiani, Neſtoriani, & qui non. Omnibus enim hoc commune fuit, vt ſcripturis perperam intellectis, peſtilenterque expoſitis, ſuos tutati ſint errores. Et hanc proh dolor, hodie incurſionem à Lutheranis patimur, quibus adeò frequens eſt Euãgelium, & Paulinæ epiſtolæ, vt nihil aliud ſpirare videantur. Verum Deo immenſæ agendæ ſunt gratiæ, qui omnes has eccleſiæ infeſtationes, ad ſuam & eccleſiæ gloriam vertit, quę ictibus percuſſa, ad meliora prouehi cogitur. Nam huiuſmodi hæreticorum cauſa factum eſt, vt relictis quibuſdam nugis, quibus à trecentis annis hucuſq; homines ſeſe dedêre, ad meliora ſtudia ſe tranſtulerint. Quò fit vt multo plures viros doctos nunc eccleſia poſſideat, quàm à quadringintis retroactis annis hucuſque habuerit. Oportet enim (vt ait Paulus) hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant. Quod exponens Auguſtinus in libro ſuper Geneſim contra Manichęos, ait: Ideo diuina prouidentia multos diuini erroris hęreticos ipſe permiſit, vt quum inſultant nobis, & interrogant nos quæ neſcimus, vel ſic excutiamus pigritiam, & diuinas ſcripturas noſſe cupiamus. Propterea Apoſt. ait: Oportet hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiãt. Hi enim Deo probati ſunt, qui bene docere poſſunt: ſed manifeſti eſſe hominibus non poſſunt, niſi quũ docent: docere autem nolunt, niſi eos qui quærunt. Multi autem ad quærendum pigri ſunt, niſi per moleſtias & inſultus hæreticorum quaſi de ſomno excitentur. Qui homines ſi bonæ ſint fidei, non credunt hæreticis, ſed quid illis reſpondeant, diligenter inquirunt. Nec eos deſerit Deus, quin petentes accipiãt, & quærentes inueniant, & pulſantibus aperiatur. Hæc Auguſtinus. Si ergo hæreſes ſunt, & ex peruerſa ſacræ ſcripturæ intelligentia (vt infrà longius dicemus) oriuntur, oportet penes aliquem eſſe poteſtatem interpretãdi ſacram ſcripturam, cui interpretationi quilibet fidelis aſſentiri teneatur. Alioqui nulla patet via conuincendi hæreticum, ſi cuique liceat pro ſuo arbitratu eam interpretari. Verum quia poſſibile eſt vt hoc ab aliquo negetur, ſic rationibus illud fulcire oportet, vt vel impudentiſſimus ſit qui obſtet. Qua de cauſa vnum quemlibet hęreticũ conuenio, & rogo an credat aliquem eſſe aut vſquam fuiſſe hæreticum à vera fidei regula deuiantem. Nullus (opinor) inficiabitur aliquem fuiſſe vſquam, quià recta fidei regula diſceſſerit, niſi fortè ex ſecta Rhetoricorũ fuerit: qui (vt Philaſtro placet) æſtimarunt omnes hæreſes veras eſſe, hæreticóſque ſemper bene ſentire. Quod adeò magna eſt dementia, vt Auguſtino libro de hęreſibus cap.72. impoſſibile videatur hominem vllum adeò ſtupuiſſe, vt hoc aſſeuerarit. Non dubito quin Arrianus hęreticum cenſeat Sabellium, Sabellius viceverſa Arrianum. Pelagius ſi ſuperſtes eſſet, iudicaret Lutherum à vera fide deuiare, Lutherus hoc idem impingit Pelagio. Sunt enim eorum aſſertiones adeò pugnantes, vt altera alteri minimè cohęrere queat. Si ergo (vt par eſt) concedat aliquem fuiſſe hęreticum, percontabor tunc an pateat via qua homo ille doceri poſſit, vt niſi malitia obſtet, excitari poſſit ab errore. Quod ſi abnuit, fateatur neceſſe eſt nullam culpam eſſe imputandam hęretico quòd ab errore non diſcedat, vt pote quia immedicabili ignorantia laborat. Dominus enim (vt ait Auguſtinus in quodam ſermone) ſeruum pigrum non damnaret, ſi ea quæ fieri nullo modo poterant, imperaret. Si verò concedat aliquam viam patere qua homo ab errore auocari poſſit, doceríque perperam ſacram ſcripturam intellexiſſe, quæro à quo docendus erit? Non ab alio homine, quia de quolibet homine cauſabitur illum decepi, nolétque ob id interpretationem eius amplecti. Omnis enim homo errare poteſt in fide, etiam ſi papa ſit. Nam de Liberio papa refert Platina illum ſenſiſſe cum Arrianis, & Anaſtaſium ſecundum huius nominis pontificem fauiſſe Neſtorianis, qui hiſtorias legerit, non dubitat. Cæleſtinum papam etiam erraſſe circa matrimonium fidelium, quorum alter labitur in hæreſim, res eſt omnibus manifeſta. Neque hic Cæleſtini error talis fuit, qui ſoli negligentiæ imputari debeat, ita vt illum erraſſe dicamus velut priuatam perſonam, & non vt papam qui in qualibet re ſeria definienda conſulere debet viros doctos: quoniam huiuſmodi Cæleſtini definitio habebatur in antiquis Decretalibus, in ca. Laudabilem, titulo de Conuerſione infidelium: quam ego ipſe vidi & legi. Si ergo nulli homini iure tenemur in interpretatione ſacrarum literarum credere, propterea quòd quilibet homo ſolus errare poteſt, erit neceſſariò iudicium interpretationis penes totam eccleſiam, penes quam ius fuerat diſcernendi ſacras ſcripturas ab humanis. Nam hęc errare non poteſt, cum à ſpiritu ſancto ſit edocta. Nullus enim verius ſcripturam aliquam interpretari poteſt, quã qui mentem & ſpiritũ ſcriptoris habet. At certum eſt eccleſiam ſpiritum dei habere. Sic enim Chriſtus promiſit: Alium paracletũ dabo vobis, qui ſuggeret vobis omnẽ veritatẽ. Et alibi de ſeipſo dicit: Ego vobiſcũ ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Si ergo Deus eccleſię ſemper adſtat, & ſpiritus eius ſuggerit illi omnẽ veritatem, quî fit vt falli poſſit, aut ſcripturã interpretari neſciat, quæ ab autore ſcripturæ quotidie edocetur? Adde quòd eccleſia ſponſa eſt Chriſti, in qua cor viri eius maximè confidit, vt dicitur in lib. Prouer. At non bene in ea cõfidere diceretur, ſi illi ſcripturas offerret, quarũ claues apud ſe retineret. Hoc autem eueniret ſi ſcrituris eccleſiæ traditis, earũ intellectũ non traderet, ſed penes ſe retineret Deus. Nunquid cęlare potero Abrahã, ait Deus, quæ facturus ſum? Si ergo Ambrahã Deus cælare noluit, quæ facturus erat, quãto mi-

Auguſt. | 2.Pet.3. | 1.Cor.11. | Auguſt. | Ioan.14. | Matt.27. | Prou.31. | Gen.28.

D | A | B

nus cælabit ecclesiam scripturarum intelligentiam? Præterea ecclesia hoc habet vt verbum Dei possit à verbis hominum discernere: nam aliàs nesciremus hoc esse Euágelium Matthæi, illud verò Marci vel Lucæ, nisi testimonio ecclesiæ id asserentis didicissemus. Certum est autem hanc potestatem discernendi scripturas diuinas ab humanis ecclesiam non aliunde habere, quàm à Deo: nec ob aliã causam, quàm ne in his erraret ecclesia, in quibus non errare maximè oportebat. Vnde manifestè conuincitur, vt si penes ecclesiam sit discretio verborum Dei à verbis hominum, sit etiam penes ipsam ecclesiam potestas discernendi sensum diuinum ab humano. Alioqui enim nihil profuisset si ecclesia Deo docente sacram scripturam veram discernat à falsa, & in scriptura vera nesciat falsum sensum à vero separare. Non enim minor erat iactura si falsum sensum ecclesia pro vero susciperet, quàm si scripturas hominum pro diuinis amplecteretur. Hieronymus super epistolam ad Galat. Non putemus in verbis scripturarum esse Euangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Hæc Hieron. Quò fit vt qua lege credimus ecclesiæ dicenti hãc esse scripturam diuinam, eadem lege credamus ei dicẽti hũc aut illum esse sensum scripturæ diuinę. Nam parũ referebat scripturas tenere, si vera earũ intelligentia ecclesia fraudata esset. Non enim contentio est in verbis, sed in rebus. Constat aliis verbis Græcos vti, aliis Latinos. Aliud est Hispanis idioma, aliud Gallis, aliud Germanis, aliud Britannis. Non est terra iam vnius labij, cum tamen eadem sit res de qua loquuntur. Nihil interest an verba Christi hoc aut illo idiomate proferas, modo eundem referas sensum quem ille intelligi voluit. Ad eundem modum minimum refert eadem tenere verba, si oppositis secumque pugnantibus sensibus à diuersis exponantur. Nos etenim Christum adorantes, & coram eo procidentes dicimus, Aue. Iudæi eidem illudentes dicebant, Aue. Verba sunt eadem: quis tamen nesciat inter nostra & illorum verba magnum esse discrimen ex vario sensu, variaque intentione? Iudæi enim illusionem, nos autem reuerentiam eisdem verbis significamus. Cum ergo tantum intersit, vt hoc aut illo sensu verba capienda sint, maxime oportuit penes ecclesiam esse ius scripturas interpretandi, non aliter quàm diuinas scripturas ab humanis discernendi. Alioqui nulla pateret via qua hæresis reuinci potest. Nam cum omnes hæretici (vt diximus) suos errores scripturis confirment, qui ex scriptura minime oriuntur, sed ex adulterino eius sensu: quo pacto sensus ille reiici poterit, si illum hæreticus velut germanum literæ sensum recipere velit? Aut à quo reiicietur, si penes nullum sit autoritas sacram scripturam interpretandi? Dices fortè rationibus & argumentis & coniecturis, præcedentium & sequentium verborum contextu, verum literæ sensum elici posse. Fateor hæc plurimum iuuare, nec tamen rem omnino absoluent: quoniam nec semper coniecturæ cogunt, nec argumenta euidenter colligunt, præcipue in rebus fidei, vbi minima est argumentorum vis. Adde quòd multa sunt quorum verus sensus longissime à litera discedit, tantum abest vt ex ea coniici possit. Sed ecce dum ad bellum accingimur, & arma paramus ad congressum, signo adhuc minime ad pugnam dato, inuadit nos vnus ex his quos expugnare decreuimus, nempe Luthe. Quisnam is sit, quum de hæresibus sigillatim agetur, enarrabimus. Is enim in suo libro de captiuitate Babylonica, quum de sacramento eucharistiæ disserit, sic ait: Verbis diuinis non est facienda vis, neque per hominem, neque per angelum, sed quantum fieri potest, in simplicissima significatione seruanda sunt: & nisi manifesta circunstantia cogat, extra grammaticam & propriam accipienda nõ sunt, ne detur aduersariis occasio vniuersam scripturam eludendi. Hæc Lutherus. O fomentum plurimarum hæresum. Iam Lutherum percontari vellem, an semper iuxta simplicissimam significationem, & iuxta solam grãmaticam verba accipienda sint, an aliquãdo licebit extra grammaticæ limites diuagari? Quòd si id licere neget, in vanum ergo laborauerunt tot illustres viri in eruendis veris sacræ scripturæ abstrusissimis sensibus: nec tantum oporteret circa eam laborem impendere, si sola grammatica sufficiat, & verborum simplicissima significatio. Adde quòd multa tunc in sacris literis reperientur, quæ vel parum pius homo aut rideret, aut abominaretur: quale est illud, vt vnũ aut alterum ex multis adferã. Ego dispono vobis mẽsam, sicut disposuit mihi pater, vt edatis & bibatis super mẽsam meã in regno meo. Cui alludere videtur illud Esaię, quũ de retributione iuxta vniuscuiusque opera singulis donanda disserẽs, ait his qui in luxu & fastu vitã hanc transegerunt: Serui mei comedẽt, vos autẽ esurietis: serui mei bibent, vos autẽ sitietis, &c. Quæ si iuxta solã verborum simplicissimã significationẽ (vt Lutherus ait) accipienda essent, quis non videt ex hoc ansam pręberi Cherinto fouendi suam impiam hæresim, qua ait in illa pexpectata beatitudine futuras esse carnis delicias? Omnib⁹ etiã vel illud notissimũ est quod Christus ait: Pater maior est me. Si nulla ibi requiratur interpretatio præter illã quæ ex verborum simplicissima significatione hauritur, certũ est inde arma gratis donari Arrianis, quibus suã excitẽt iã diu sepultã hæresim. Si nulla alia expositio est adhibẽda sacris literis præter illã quę ex grãmaticæ regulis hauriri potest: satis exultabunt inde Marcion hæreticus, & Manichæus eius imitator, dicentes legẽ veterẽ fuisse malã: quoniã Paulus ait: Lex autẽ subintrauit, vt abũdaret delictũ. Et idẽ Manichæus se triumphasse de catholicis credet, quũ ait Prophetas omnes errasse, quoniã Christus ait: Quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones. Ex his ergo luce clarius ostenditur, vt si Lutherus nolit cõsentire Cherinto, aut fauere Arrio, interpretationẽ sacrarũ literarum extra grammaticæ alueum nõ solũ admittat, verũ etiam exigat. Quid quod Lutherus sæpissime sui instituti immemor, sacrã scripturam quæ à catholicis obiicitur, expositione minimè regulis grãmaticæ cõuenienti detorquet, & in alienum sensum trahit? vt facile est videre quum verba Christi quibus panem in suum corpus vertit, dilacerat, Sic enim exponit, hoc, id est hic panis, est corpus meum. Verum vt vbique tyrannidem exerceret, noluit legem quam tulerat pati. Vult enim Lutherus (vt verè se Pharisæorum fermentũ habere ostendat) nobis onera importabilia imponere, quũ tamen ipse nec digito velit ea mouere. Quum enim prius legem statuisset de inhibenda scripturæ interpretatione, in eam quam vidistis expositionem prorupit, de qua infrà in titulo eucharistia disseremus.

Hieronymus. *Lutherus.* *Luc.22.* *Esa.65.* *Ioan.14.* *Rom.5.* *Ioan.10.*

D A B

Si ergo tibi Luthere tribuis potestatem sacram exponendi scripturam quæ tibi obiiciunt, cur non permittes tot sapientibus facultatem exponendi eas quas nobis obiicis autoritates? Tibi temerè licebit pro tuo arbitratu deprauare scripturas, & catholicę Ecclesię non licebit aliquid exponere? Vis enim has quibus inniteris autoritates non exponi, nec summis digitis tangi, sed iuxta literam accipi: nefasque esse ais à literæ cortice vel tantilum discedere: cum tamen has, quæ nobis & veritati fauent, mira libertate contrectes, detorqueas, alienes. Est ne fortè tibi alia scriptura quàm nobis, ita quod illa exponenda non sit hæc autem etiam à canibus dilaniari permittatur? Aut si fortè tibi eadem est scriptura sacra quæ & nobis, vnde hæc tibi & tuis complicibus audacia, vt quam nobis admitis interpretandi potestatem, vobisipsis arrogetis? Est ne fortè à nobis ablatum regnum dei, vt daretur vobis? Si hoc ita esse asseritis, ostendite vos esse eam gentem facientem fructus, cui Christus regnum hoc se daturum spopondit, & credo. Eos tamen fructus neque videmus, neque spero videbimus, nisi Deus sua benignissima pietate vestros miseratus errores, à tenebris in lucem vos aliquando reducat. Quòd si fortè Luthero vexatio iam dederit intellectum, vt nobis perinde ac sibi permittat sacras scripturas interpretari: hinc iam eueniet, vt quum inter nos & illum de vera literæ intelligentia non conueniat, sit penes alium iudicium, qui omni contentione sublata, verum & catholicum sensum ostendat. Is autem talis sit oportet, vt falli nequeat. At omnis homo falli potest, vt paulò ante ostendimus. Ecclesia autem falli non potest, in his maximè in quibus multum interest non falli. Cōuincimus ergo penes ecclesiam esse potestatem & discernendi scripturas diuinas ab humanis, & in eisdem scripturis diuinis sensum diuinum ab humanis separandi, cuius discretioni & iudicio quilibet fidelis tenetur obtēperare in vno perinde ac in altero. Fortè aliquis nobis obiiciet, vt nostram hanc sententiam infirmet, & sic dicet: Si ecclesia est quæ sola errare non potest, & à qua verum & indubitatum sacrę scripturæ sensum recipere debemus, nunquam aut saltem difficillimè poterit aliquis verum & certum sacræ scripturæ sensum assequi, postquam de illo semel dubitare cœperit. Quoniam ecclesia quæ per totum orbem diffusa est in nullo aliquo loco congregari potest, vt vnum aut alterum ignorantem docere valeat. Si dicas ecclesiam totam repræsentari in generali concilio, & ab illo verum scripturæ sensum esse petendum, oporteret hac ratione fateri difficillimum esse verum & certum scripturæ sensum assequi: quia difficilimum esset pro quocunque dubio scripturæ sensu, generale concilium congregare. Fateor quidem rem fuisse semper difficilem, & nūc, proh dolor, difficilimam generale congregari concilium, atque ideo concedo non esse necessarium tale concilium congregari, vt per illud agnoscamus quid ecclesia doceat, de vero alicuius sacræ scripturæ sensu. Nam sicut ad cognoscendum quam scripturam ecclesia reputat sacram, non solum attendimus conciliorum generalium definitiones, sed etiam (vt Aug. lib. 2. de doct. Christ. cap. 8. docet) sententiā in pluribus ecclesiis particularibus continua successione seruatam: ita etiam ad cognoscendum quid pro vero scripturæ sensu ecclesia teneat, recurremus ad sacros & sanctos doctores, qui nos præcesserunt: & qui ab illis continua successione & sine vlla controuersia habitus est semper pro vero scripturæ sensu, illum sine dubio credamus esse sensum quem ecclesia catholica docet esse tenendū. Hoc enim docet sanctus Clemens martyr & Petri discipulus lib. 10. recognitionum sic inquiens: Oportet ab eo intelligentiam discere scripturarum, qui eam à maioribus sibi traditam seruat. Hæc ille. Non ergo à Luthero, aut Oecolāpadio, aut Melanctone, aut Butzero, aut Zuinglio, aut quouis alio similis farinæ homine discere oportet sacræ scripturæ intelligentiam, quia nullus eorum tradit illam quæ est à maioribus nostris seruata, sed quam quisque illorum pro suo libito confinxit. Clementi consentit Augustinus, qui in quadam epistola ad Paulinum hæc ait: Eligo in his verbis (loquitur de quibusdam sacræ scripturæ verbis) hoc intelligere quod omnis vel penè omnis frequentat ecclesia. Hæc Aug. Præterea, vsu perpetuo seruatum est hoc in ecclesia, vt si quando fortè inter catholicos & hæreticos fuisset orta controuersia de vero intellectu sacræ scripturę, semper in conciliis, quæ ob hanc causam congregata essent, haberetur recursus ad sentētiam patrum præcedentium vsque ad tempora Apostolorum, & quod ab illis continua successione traditum fuisse intellexerunt, illud censuerunt esse ecclesiæ catholicæ doctrinam necessario suscipiendam. Hoc tamen diligenter est aduertendum, quòd de illorum patrum sententia solummodo fiebat inquisitio, qui ante controuersiam ortam sanctiores & doctiores habiti sunt, & qui de illa re non in alicuius hominis gratiam, sed solum ad Dei honorem scripserant. Sic enim legitur in historia tripartita libro. 9. capite. 19.

Matt. 21. | Augustinus. | Clemens. | Augustinus.

Quòd aliqua sunt quibus ex vniuersalis ecclesiæ definitione fides integra adhibēda est, etiam si expreßis sacræ scripturæ testimoniis non valeant comprobari. Cap. 5.

At multa sunt hæreticorum dogmata, quæ testimonio scripturarum minime refelli possunt, sed solum vniuersalis Ecclesiæ traditione reiiciuntur. Hanc autem ecclesiæ traditionem plurimi hæreticorum subsannant, deridentque. Nam & ea se ab eis derideri queritur apud Iob, dicens: Nunc autem rident me iuniores tempore: quod exponens beatus Gregorius, ait: Omnes hæretici ætati vniuersalis ecclesiæ comparati, iuniores tempore congruè vocantur, quia ipsi ab ea, non autem ipsa egressa est ab illis. Vnde rectè quoque per Ioannem dicitur. A nobis exierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Iuniores ergo tempore sanctam ecclesiam irrident, quum hi qui ab ea egressi sunt, doctrinæ eius verba despiciunt. Hæc Gregorius. Ideo hoc iaciendum est solidissimum fundamentum, quo tanquam firmissimo præsidio aduersus hæreticos sæpissime in posterum nos munire oportebit. Vniuersalis ecclesiæ traditiones aut definitiones in his quæ fidem spectant, etiam si aperta scriptura in earum comprobationem desit, non minoris sunt autoritatis quàm ipsa sacra scriptura. Hanc autem assertionem, vt non facile ruat, pluribus oportet rationibus fulcire. Prima quia non minus

Iob. 30. | Gregor. | 1. Ioan. 2.

minus efficax eſt ad docendũ fidẽ & mores vox docẽtis, quã ſcriptura: imò lõge efficacior: quod vel au tore Hieronymo in epiſtola ad Paulinũ de omnibus ſacræ ſcripturę libris ſatis conſtat. Sic enim ait: Ha bet neſcio quid latẽtis energiæ, viuę vocis actus, & in aures diſcipuli de autoris ore trãsfuſa, fortius ſonat. *Hierony.* Dic ergo an prębeas fidem Euangeliis, eo quòd ab hominibus ſcripta fuere, an quia à Deo ipſis hominibus inſpirata, qui & corda & manus eorũ ad ſcribendũ mouebat? Non dubito te hac ratione ad eorũ fidẽ adduci, quod credis eos in ſcribẽdo diuino afflatos ſpiritu. Quid ergo prohibet diuinũ ſpiritũ aſtare eccleſię loquenti, perinde ac Euãgeliſtæ ſcribẽti? Cũ ipſe dicat Apoſtolis: Non eſtis vos qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. *Matt. 10.* Nũquid deſtituit Deus iã eccleſiã ſuã ſpiritu ſuo, vt per os eius loqui dedignetur vt antea? Abſit. Nã ipſe dicit: Ego vobiſcũ ſum vſque ad cõſummationẽ ſeculi. *Mat. 28.* Si ergo credis ſcripturæ diuinæ per manus Euãgeliſtarũ & Apoſtolorũ ſcriptæ, cur nõ credis voci diuinę per eos eccleſiæ prolatæ? At dicis fortè te ſcire hãc ſcripturã eſſe diuinã, ac ideo te illi præbere aurẽ: nec (B) tamẽ ita ſcis vocẽ illã eſſe diuinã, ac ideo non credis, crediturus autẽ ſi tibi aliqua ex parte innoteſceret vocẽ illã eccleſiæ hoc aut illud aſſerẽtis eſſe diuinã. Dic obſecro vnde ſcis hunc librũ eſſe Mat. illũ Marci, illũ verò Lucę, aut illũ Ioannis? Nũ adſediſti ſcribẽtibus? Quòd ſi dicis te hoc ſcire ex titulis qui eorũ ſcriptis appoſiti ſunt, erit hac ratione vt nõ tenacius adhæreas vt credas primũ ex. 4. Euãgeliis eſſe Matthęi, quàm vt credas librum de ciuitate Dei aut de trinitate eſſe Auguſt. quodſi annuis, certè vacillat fides tua, & baculo tenerrimo innititur. Quis enim neſcit quàm ſæpiſſime errent titulorũ inſcriptiones, adeò vt eundem librum duorum aut trium autorum diuerſis titulis inſcriptum reperias? Quò fit vt pro talibus inſcriptionibus defendendis rarò velim contendere. Ne autem negem primum euãgelium eſſe Matthæi, aut epiſtolam ad Romanos eſſe Pauli, ceruicem libentiſſime gladio opponã. Verũ fortè dices (vt par eſt) te credere hoc euangelium eſſe Matthæi, illud verò Lucæ, quia eccleſia ita teſtatur. Si ergo credis eccleſiæ dicenti hoc euangelium eſſe Matthæi, illud verò Lucæ, quæ res eſt tam ſeria, vt ex ea cętera fermè omnia pendeant: cur nõ credis eidem eccleſiæ dicenti reliqua, etſi ſcripturis ea minimè confirmet? Nunquid vt crederes eccleſiæ dicenti hoc euangelium eſſe Matthæi, exigis ab ea teſtimoniũ ex ſcriptura diuina, ſine qua minime crederes? Nunquid oportuit vt Matthæus teſtaretur de Luca eũ ſcripſiſſe euangelium, aut Lucam hoc idem teſtari per ſcriptum de Matthæo? Si hoc ita eſt, vt ſemper ſcriptura quęlibet in ſui comprobationẽ alterius ſcripturę teſtimoniũ exigat, quis nõ videt hac ratione abeundũ eſſe in immenſum ſine fine? Quo fiet vt nunquam ſcire quis poſſit certò de ſcriptura aliqua, eſſetne diuina, an humana. Si verò hoc non exigitur, cur eccleſiæ abſq; vllo diuinæ ſcripturæ teſtimonio di- (C) centi tibi hoc eſſe euangelium Matthæi, credis: in aliis autem ſine ſcripturæ diuinæ teſtimonio non vis credere? Nónne eadẽ eſt eccleſia quæ hoc aſſerit & illud? Nõne ſcripturarũ diſcretio eſt res adeò ſeria, perinde ac quęuis alia? Cæterum vt fortius agamus, & clarius hominẽ conuincamus, hoc vnum gratis donamus, te abſque ſcripturę ſacrę & eccleſię teſtimonio, ſed ſola ſancti ſpiritus illuſtratione edoctum ſcire Euangelium eſſe huius vel illius, ac ideo dicas te credere illi: Dic ergo, cur credis Euãgeliſtę, & nõ Eccleſiæ, cuius ipſe Euangeliſta membrum vnum fuit, cum Eccleſia tanto Euangeliſtas excellat, quãto integrum corpus ſingulis pręſtat membris? Si vni fidis, cur diffidis cunctis? Si membro tribuis tantum, cur toti nihil tribuis corpori? Pręterea non legimus Chriſtũ aliquid ſcripſiſſe, ſed ſolum verbo docuiſſe, ex cuius verbis multa prætericrunt Euangeliſtæ, quorum nullam prorſus fecere mentionẽ. Vnde Ioannes euangeliſta in vlt. euang. ſui cap. ait: Sunt & alia multa quæ fecit Ieſus, quæ ſi ſcriberentur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos qui ſcribendi ſunt libros. Pari ergo ratione credẽdum eſt, nec eos omnia quæ Chriſtus dixerit, ſcripſiſſe: quale eſt illud: Beatius eſt dare quàm accipere: quod Paulus teſtatur Chriſtum dixiſſe, cum tamen nullus Euãgeliſtarũ illius dicti meminerit. *Act. 20.* Et Lucas cap. 1. Actorum apoſtolicorum refert de Chriſto domino noſtro, quod poſt reſurrectionem ſuam præbuit ſeipſum diſcipulis ſuis viuum in multis argumentis, per quadraginta dies apparens eis, & loquẽs de regno dei, ex quibus verbis vix vnum & alterum ſcriptum reperies. Credendum eſt tamen apoſtolos aliis verbo narraſſe tam facta quàm dicta, atque ita ex ore in os, & ex pectore in pectus transfuſa, ad nos vſque perueniſſe ſine alio quouis ſcripturæ teſtimonio. Inſuper multa fuerunt Apoſtolorum dogmata (D) & præcepta de regimine eccleſiæ, quæ ſcripto minime fuerunt mandata. Nam Actorum apoſtolicorum cap. 15. dicitur quod Paulus electo Sylla profectus eſt, traditus gratię dei à fratribus. Perambulabat autem Syriam & Ciliciam confirmans eccleſias, præcipiens cuſtodire pręcepta Apoſtolorum & ſeniorum. Et ſequenti capitulo dicitur de Paulo & eius diſcipulo Timotheo in hunc modum: Cum autem pertranſirent ciuitates, tradebant eis cuſtodire dogmata quę erant decreta ab Apoſtolis & ſenioribus qui erant Hieroſolymis. Hęc parum noſtro propoſito conducunt, quoniam Apoſtolorum canones reperimus quos ipſi ad regimen tunc naſcentis eccleſię ędiderunt. Hos per quadraginta & octo capita digeſtos, Iſidorus in principio conciliorum collocauit. Quos à Clemente papa & martyre (vt dicitur) tranſlatos, Zepherinus & Leo ſummi pontifices & ſexta ſynodus approbarunt. Damaſcenus tantũ illis tribuit, vt in fine. 18. cap. 4. libri de fide orthodoxa, videatur eos in numerũ canonicorũ librorũ referre. Nã cum de canonicis libris diſſerit, eorũ catalogo recenſito, nulla prorſus diſtinctione facta, ſubnectit canones apoſtolorum per Clementẽ. Sed his dimiſsis, vel illud maximè noſtram aſſertionẽ confirmat, quod Paulus ait in ſecunda ad Theſſalonicenſes epiſtola: Itaque fratres ſtate, & tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram. Et in ſecunda ad Timo. epiſt. Tu ergo fili mi cõfortare in gratia quæ eſt in Chriſto Ieſu: & quę audiſti à me per multos teſtes, hęc cõmenda fidelibus hominibus qui idonei erũt alios docere. *2. Tim. 2* Ex quibus duobus locis ſatis clarè oſtenditur Paulum aliqua verbo ſolo tradidiſſe, quæ nuſquam ſcripto mandauerat. Tunc peto an præcepta habeant vim & robur ſuum à ſcriptura, an ab animo obligantis? Si ex animo ſolum pręcipientis pendent, quum

Roma. 12. testatur Paulus in epistola ad Rom. Sicut enim, inquit, in vno corpore multa mēbra habemus, omnia autem membra non eundem actum habēt, ita multi vnum corpus sumus in Christo. Et iterum in prima ad Corinthios epistola idem cōfirmat, dicens: Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamē corpus sunt: ita & Cristus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudęi, siue Gentiles, siue serui siue liberi. Iā vides quomodo ex Pauli sentētia omnes fideles qui semel Christo in baptismo dedicati sūt, vnū corpus efficiant, cuius ipse Christus sit caput. Quòd autem corpus ipsum ex omnibus fidelibus compactū sit ecclesia, testatur idem Paulus in epistola ad Ephesios, vbi loquens de Christo redēptore nostro, ait: Et omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam quę est corpus ipsius & plenitudo eius. Et iterum ad Collossenses quasi eandem repetit sententiā: Adimpleo, inquit, ea quę desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius quod est ecclesia. Cū ergo singuli fideles, qui sunt velut membra corporis huius quod est ecclesia, visibiles sint, & oculis hominum obiecti atque patentes, quî fit vt ecclesia quæ totū est corpus, inuisibilis sit? Non est enim verisimile, aut rationi consentaneum, vt id inuisibile sit, cuius omnes partes ex quibus coalescit, visibiles sunt & conspicuæ. Verū iā video eos aduersus quos agimus id negare quod assumpsimus, omnes scilicet huius corporis partes visibiles esse, quum caput ipsum, quod Christus est, (vti ipsi asserūt) inuisibile sit. Sed hoc cauillum ita reiiciemus, vt nullus tergiuersationi pateat locus. Nam siue loquaris de eo ante gloriam resurrectionis, siue postmodum, vtrobique eum per carnis assumptę dispensationem visibilē reperies. Nónne Baruch propheta de eo dicit: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus cōuersatus? Si enim de eo cùm doloribus & morti obnoxius erat, loquaris, quid prohibet vt qui esurit, sitit, lassatur, tristatur, crucifigitur nō etiam videatur? Nónne ad illud tempus refertur quod Esaias de eo ait: Vidimus eum leprosum, & cuius non erat aspectus. Si verò post susceptam immortalitatis stolam id dicas, vel illo solo Actuum Apostolorum testimonio conuinceris: Quibus & prębuit seipsum viuum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis. Qualiter autē potuit multis argumentis ostēdere Apostolis se vitam recuperasse, nisi apostoli eum vidissent? Præterea discipuli in castellum quod dicitur Emaus euntes (etsi oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent) nónne Christū viderūt? Insuper Thomæ prius incredulo, postmodū verò fideli, dicit ipsummet caput iam glorificatū: Quia vidisti me Thoma, credidisti. Alij etiam cōdiscipuli dicunt eidē Thomę: Vidimus dominū. Et Paulus in .1. ad Cor. epist. testatur de plurib⁹ qui Christum post resurrectionē suam viderunt. Sic enim ait: Visus est Cephæ, & post hoc vndecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manēt vsque adhuc, quidā autē dormierūt. Deinde visus est Iacobo, deinde apostolis omnib⁹. At dices fortè tūc ideo visibilē fuisse, eò quòd suæ claritatis radios continuerit, inuisibilis futurus si omnē glorificatæ carnis splendorē effudisset. Id esse falsum tribus testibus cōuincitur, Petro. s. Iacobo & Ioāne, vt in ore duorū vel triū stet omne verbum, His enim ab eo in montē excelsum ductis, trāsfiguratus est āte eos, & resplēduit facies eius sicut sol. Ipsum verò sic trāsfiguratum discipuli viderunt. Nā si nō viderunt, quo modo postmodū testes eius rei esse possunt? Et si Petrus nō vidit, quò ergo allect⁹ dicit: Bonum est nos hic esse? Si ergo Petrus & alii duo Christū trāsfiguratū viderūt, qui fit vt nūc eū stola immortalitatis indutum videre nō possumus, quantalibet claritate fulgeat? Nā transfiguratus symbolū quoddā futuræ immortalitatis dedit, & in ea fuit refulgētia, in qua nunc ad dexterā patris residet. Sic enim ait Glossa cōmunis quæ Ordinaria appellatur, Marci nono: In ea fuit claritate in qua erit pacto iudicio. Et Beda ibidē: Trāsfiguratus Saluator non substantiā veræ carnis amisit, sed gloriā futuræ vel suę vel nostræ resurrectionis ostendit. Qui qualis tūc apostolis apparuit, talis post iudiciū cūctis apparebit electis. Hæc Beda. Est ergo caput Ecclesiæ Christus omni tēpore visibile: & quū de aliis Ecclesiæ mēbris nō sit qui dubitet ea esse visibilia, colligitur inde totum corpus esse visibile. Adde quòd eadē Ecclesia aliquādo vocatur grex, iuxta illud Petri: Pascite qui in vobis est gregem. Huius autē gregis oues singulæ sunt singuli fideles, quos eidem Petro vt verbo & doctrina pasceret, cōmisit dominus, dicēs: Pasce oues meas. At quomodo erit grex inuisibilis, cuius omnes oues cōspicuæ sunt? Aut quomodo pastor pascet gregē quē non videt, nec eum vllo modo cognoscere potest? Vt enim oportet pastorem vultum cuiusque pecoris sui cognoscere, ita etiā totum gregem, vt sciat suum gregē ab alieno discernere. Oportet ergo vt grex qui à pastore debet pasci, sit ei visibilis: & corpus cuius singula mēbra sunt visibilia, ipsum quoque corpus integrum sit visibile, Nam quanuis fides qua ipsum corpus solidatur, & charitas qua viuificatur, & spiritus sanctus quo regitur, omnes inuisibiles sint, nihil tamen obstat, vt corpus ipsum sit visibile: quēadmodum nihil prohibet hominem visibilem esse, quanuis anima, qua corpus eius vegetatur, inuisibilis sit. Verum, quia in caussa fidei efficaciora sunt sacræ paginæ testimonia (vt capite secundo diximus, & infrà, in titulo fides, longius disseremus) quàm omnes quautumuis vrgētes rationes, ideo ad huius rei confirmationem aliqua adferam tam clara testimonia, vt nisi malitia eum iam excæcauerit, apertè videat ea nō nisi de visibili Ecclesia posse accipi. Quum sacra historia describit dedicationē tēpli à Salomone extructi, inter cætera ait: Cōuertit rex Salomō faciē suā, & benedixit omni Ecclesię Israel. Omnis enim Ecclesia Israel stabat. Sed si Ecclesia esset inuisibilis qualiter ad eam Salomon faciē suā cōuertisset? Præterea Christus docens gradus per quos fraterna correctio debeat incedere, tertio loco iubet dicēdum esse Ecclesiæ. Si autem Ecclesia est inuisibilis, nulla patet via vt quis Ecclesiā cognoscere valeat ad aliquid ei denūciādum. Huic accedit, quòd Paulus maiores natu Ecclesiæ Ephesi, Mileti cōgregatos sic admonuit: Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos posuit spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei, quā acquisiuit sanguine suo. Qualiter autem homo mortalis poterit regere id quòd minimè videre potest? Rursum idē Paulus in prima ad Cor. epist. Ego enim sum minim⁹ apostolorū, qui nō sum

Marginal notes: 1. Cor. 13. — Ephes. 1. — Col. 1. — Baruc. 3. — Esaiæ 53. — Act. 10. — Ioan 20. — 1. Cor. 15. — Mat. 17. — 1. Pet. 5. — Ioan. 21. — 3. Reg. 8. — Act. 20.

Section letters: D — A — B

sum dignus vocari apostolus, quoniam persequutus sum Ecclesiã Dei. Et iterum ad Galatas: Audistis enim conuersationem meam aliquando, quoniam suprà modum persequebar Ecclesiam Dei, & expugnabam illam. At minime fieri potest vt corporalis persecutio, qualis illa erat, inferri possit in eum qui inuisibilis est. Quòd si id fieri cõtendas per id quod christus eidem Paulo dixit: Ego sum Christus, quẽ tu persequeris: nec tamen Paulus tunc Iesum videbat, vt pote ad dexteram patris residentem: quis non videt illud ea ratione ab eo dictum qua aliás dixerat? Amen dico vobis, quãdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi, fecistis: Quam ergo persecutionem se Ecclesię intulisse postmodum Paulus fatetur, hanc eandem se passum Christus queritur, eò quòd naturale est capiti, vt reliquis corporis membris compatiatur. Satis iam pro hac re vtcunque paucis dixisse arbitramur: si quæ fortè dicenda restabunt, inferius in titulo, Ecclesia, differentur. Nunc ad reliquum accĩgamur, vt Ecclesiã videlicet quam iam visibilem esse ostendimus, alicubi iam congregatam, & aliquando congregabilem (quantumlibet latè pateat) comprobemus. Hoc autem satis (vt existimo) comprobabitur, si ostenderimus conciliũ generale rite congregatum sufficienter Ecclesiam vniuersalem repræsentare. Nam eo ipso ostensum erit D toties vniuersalem Ecclesiam in locum vnũ coiisse, quoties generalis synodus Ecclesiæ ritè congregata fuerit. Quòd autem cõcilium generale repræsentet vniuersalem Ecclesiam, si ipsius concilij in hac parte valet testimonium, citò propositum nostrum efficiemus. Concilium nanque Cõstantiense, quod nõ dubito in spiritu sancto fuisse congregatum, vt rei exitus docuit, inter cętera quę quarta sessione definita sunt, hoc primum decernit: Et primo quòd ipsa synodus in spiritu sancto congregata, legitimè generale cõcilium faciens, Ecclesiam catholicam militantem repræsentãs, potestatem à Christo immediatè habet, cui quilibet cuiuscunque status vel dignitatis, etiã si papalis existat, obedire tenetur in his quę pertinent ad extirpationem dicti schismatis, & reformationem generalem Ecclesię Dei in capite & in membris. Hæc concilium. Ecce vides qualiter concilium Constantiense testatur se repræsentare Ecclesiam catholicam militantem. Verum scio non defuturos qui huic testimonio obiiciãt id quod Pharisæi Christo obiecerunt: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum: quibus respõdere idem concilium meritò posset id quod Christus eisdem Pharisæis respondit: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meũ, quia scio vnde veni, & quò vado: vos autẽ nescitis vnde venio, aut quò vado. Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam & si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego (Christus dixit) & qui misit me pater. Concilium autem dicere posset: Ego, & qui docet me spiritus sanctus qui suggerit nobis omnem veritatem. Et in lege vestra scriptum est, quia duorũ hominum testimonium verũ est: Sed hæc licet aduersarium non conuincant, bene tamen affectum docere possunt. Aliter ergo assertionem nostram firmemus. Primò sic, quia vsu communi & vniuersali hominum loquutione reperimus, vt quoties primates omnes alicuius reipublicæ, quibus à populo ius decernendi commissum est, in vnum quemlibet conuenerint locum, dicamus rẽpublicam congregatã esse, eò quod ab his cæteri omnes pendent. Ad hũc modum quum in concilio generali omnes Episcopi, quos solos Deus posuit regere Ecclesiam suã, conueniãt, dicitur tunc respublica Christiana, hoc est, catholica Ecclesia cõgregata. Hoc manifestè ostẽditur in eo loco. 3. Regum, quem superius alteri negocio aptauimus. Postquam enim sacra illa historia descripsit magnificam illam templi constructionem, sic ait: Tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel cum principibus tribuum, & duces familiarum Israel ad regem Salomonem in Hierusalẽ, vt deferrent arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, id est, de Sion. Et postquam dixerat arcam illatã esse in oraculum templi, subnectit: Cõuertitque rex faciẽ suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israel. Omnis enim Ecclesia Israel stabat. Hæc ibi. Quo ex loco clarè patet cõuentum illum in quo fuerant cõgregati maiores natu Israel, & principes tribuum, & duces familiarum, geminata vice appellari omnẽ Ecclesiam. Rursus concilio coacto Hierosolymis pro magnifica illa quęstione decidẽda, an scilicet legitima essent simul cum Euangelio obseruanda: postquam dixerat conuenisse apostolos & seniores videre de verbo hoc, & in ea re definisse, dicit: Tunc placuit apostolis & senioribus cũ omni Ecclesia eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam. Vides hic iterum conuentum illum apostolorum & seniorum vocari vniuersam Ecclesiam. Et Beatus Gregorius hoc idẽ asserit, qui loquẽs de quatuor illis illustribus, nec vnquã satis laudatis conciliis, videlicet Nicæno primo, Cõstantinopolitano primo, Ephesino & Chalcedonensi etiã primis, sic ait: Cunctas verò quas præfata veneranda cõcilia personas respuunt, respuo: quæ venerantur, amplector: quia dũ vniuersali sunt cõstituta consensu, se & non illa destruit, quisquis B præsumit absoluere quos ligant, aut ligare quos absoluunt. Hæc ille. Ecce qualiter Gregorius asserit in conciliis decreta, vniuersali consensu esse constituta: quod minimè verum esset, nisi censeret idem beatissimus pater generale concilium vniuersam Ecclesiam repræsentare: præcipuè cum proprium episcoporum ac aliorum prælatorũ munus sit docere, quod ad subditos minimè pertinet. Solis enim prælatis dicitur: Pascite qui in vobis est gregem. Et cum Christus Petrum reliquis omnibus prætulisset, nihil aliud dixit quàm pasce oues meas. Prælatorum ergo est docere & iubere, subditorum est discere & obtemperare. Pastorem oportet pascere oues, ouium autem solum est pasci. Hoc enim Malachias propheta testatur, qui ait: Labia sacerdotis custodiunt scientiã, & legẽ exquirẽt de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Si ergo sacerdotes sunt à quibus scientia exquiritur, non autem subditi: nõ erit necessarium, vt in conuentum qui fit pro re aliqua deferẽda, subditi cum prælatis conuocentur. Quod si dicas subditos omnes esse mẽbra huius corporis, & ideo debere simul cũ prælatis conuocari: respondetur per id quod ait Paulus in 1. ad Corint. epist. Et si dixerit auris, quoniã non sum oculus, non sũ de corpore: num ideo nõ est de corpore? Si totũ corpus oculus, vbi auditus? Prelati siquidẽ, quorũ partes sunt docere & regere, oculorũ funguntur officio, quoniã hi pro reliquis mẽbris vident, eaq; quò mens

1. Cor. 15. Galat. 1. Act. 9. Mat. 15. Cõcilium Constantiense. Ioan. 8. Ididem. 3. Reg. 8. Act. 15. 1. Pet. 5. Ioan. 21. Malac. 2. 1. cor. 12. Roma. 10.

voluerit, dirigunt. Subditi verò, quorum est obedire, aurium exercent officiũ, quoniã hæ sunt per quas doctrina quælibet & fides habetur. Fides nanque est ex auditu: Non ergo subditi excluduntur à corpore, eò quòd ad id officium non admittuntur, quod non est illis in corpore, dispensatũ. Nónne dicimus corpus aliquod humanum videre si eius oculi videãt, quamuis cętera membra non videant? Nunquid ideo dicemus corpus non audire, quia multa in corpore membra nõ audiant, quamuis aures opus sibi cõmissum debitè exequantur? Tunc enim re vera totum corpus id exequi dicitur, quum membrum id quod sibi ex officio incumbit, operatur. Quo fit vt tunc Ecclesiã quæ vnum corpus est, aliquid definisse interpretemur, quum illud omnes illi ad quos spectat, congregati, atque consentiẽtes decreuerint. At quum ij omnes ad concilum generale conuocentur, consequens est, vt in ea re definienda dicamus generale concilium Ecclesiam vniuersalẽ repræsentare, quum id agãt quod ad nullum alium spectare dignoscitur. Quod si adhuc fortè contendas, fideles omnes ad eum conuentum esse cõuocandos, in quo est aliquid de fide definiẽdum, tã claris id scripturæ testimoniis reiiciemus, vt nullus amplius scrupulus vrgeat. Primum enim cõcilium ab apostolis cõgregatũ describitur. Act. 6. In diebus autem illis, inquit, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eò quòd despicerẽtur in ministerio quotidiano viduę eorum. Cõuocãtes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres viros ex vobis, &c. Vides ibi minimè conuocari plebem, aut promiscuam multitudinem, sed precise multitudinẽ discipulorum. Multo autem efficacius nostrum propositum confirmat id quod in 15. cap. eiusdẽ lib. scribitur, in quo nobis cõciliorum effigies ad viuum depingitur. Sic enim ibi dicitur: Et quidam ascendentes de Iudæa docebant fratres, quia nisi circuncidamini secundum legẽ Mosi, nõ potestis saluari. Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos, statuerunt vt ascenderent Paulus & Barnabas, & quidem alij ex aliis ad apostolos & presbyteros in Hierusalem super hac questione, Et parum infrà: Conueneruntque apostoli, & seniores videre de verbo hoc, &c. Et tandem inquisitione facta inter eos, lata est ab apostolis & senioribus sententia in hunc modum: Visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos bene agetis. Hęc ibi. Ecce apertam celebrandi concilii regulam: ex qua temporum successu, quum Ecclesia iam liberata esset à persecutione tyrannorum, reliqua generalia concilia modum & formam suæ celebrationis sumpserunt. Vides tamen ibi minimè cõuocari omnem populi Christiani multitudinẽ, sed solum apostolos & seniores conuenisse, diligentique examinatione ex collatione scriprurarum facta, sententiam tulisse, quam vsque in hodiernum diem catholica Ecclesia amplexata est. Si ergo non oportet ad aliquid in fide definiendum promiscuę plebis multitudinem cõuocari, sed solum maiores Ecclesię quòd hi sunt quorum interest in ea re definire, & qui ad eã rẽ agendam vniuersalẽ repræsentant Ecclesiam, consequens est vt generale concilium, ad quod primores Ecclesiæ omnes conuocantur, vniuersã etiam repræsentet Ecclesiam. Ex quo etiam colligitur, conciliorum generalium ritè cõgregatorum traditiones, tanquam ab vniuersali Ecclesia emanantes, esse ab omnibus recipiendas. Præterea si concilia generalia minimè vniuersam repræsentarent Ecclesiam, ac ideo ab eis sustollatur potestas in causa fidei decernẽdi, omnia prorsus erunt in Ecclesia ãbigua, nec via aliqua patebit qua hæreses extirpari possint, imò inexhausta suggeretur fidei oppugnandæ materia, cuicunque libuerit nouas excitare hæreses aut suscitare sepultas. Nisi enim publica astitisset Nicæni concilii definitio aduersus Arrium, & Constãtinopolitani aduersus Eunomium, & Macedonium, & Ephesini aduersus Nestorium, & Chalcedonensis aduersus Eutychen, adhuc eorum hæreses viuerẽt, nec deessent qui sub earum autoribus militarent, quum quicquid eis ex scripturis obiiceretur, praua interpretatione in alienum sensum detorquerent. Hac enim sola causa factum est, vt tempore illo quo Ecclesia tyrannorum rabiẽ perpessa est, Christianismus fuerit in plurimarum hæresum scissuras diuisus: quia scilicet Episcopi catholici in vnũ conuenire non poterant, vt eis obstarent, vsque ad tempus Constantini, à quo cœperunt concilia congregari, ex quorum frequẽtatione plurimis hæresibus itum est obuiam. Rursus de filiis Israel hoc legimus vt quicquid inter eos dubitationis oriebatur, ad Mosẽ, vt ab eo decideretur, deuoluebatur. Deinde cũ Moses in montem subiit legem recepturus, si fortè aliquid interea ortum fuisset, de remedio prouidit. Habetis, inquit, Aarõ & Hur vobiscum: si quid natũ fuerit quæstionis, referetis ad eos. Insuper ne post eorum mortem Synagoga remedio careret ad quęstiones finiẽdas, vide qualiter dominus prouiderit. Sic etenim ait in Deuteronomio: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, inter caussam & caussam, lepram & nõ leprã, & iudicum intra portas tuas videris verba variari, surge & ascẽde ad locũ quem elegerit dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tẽpore, quæresque ab eis, qui iudicabũt tibi iudicii veritatẽ, & facies quodcunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit dominus, & docuerint te iuxta legẽ eius: sequerisque sentẽtiam eorũ, nec declinabis ad dexteram vel ab sinistrã. Hæc ibi. Vides igitur questionẽ dubiam minimè ad plebẽ esse deducendã, aut ad reges aut duces, sed ad sacerdotes Leuitici generis, quorum definitioni obtemperare præcipit. Vides etiam quantum Deus synagogæ prospexit, qui in omnem euentũ de remedio ei prouidit. Quòd benè per Esaiã prophetã insinuat, dicẽs: Quid potui facere vineæ meæ, quod non feci? Quid ergo putas eũ fecisse Ecclesiæ suæ? Nónne credendũ erit æque prospexisse Ecclesię ac synagogæ? Imò multo magis, quũ de ea dicat alius Propheta: Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquam primæ. Erit ergo dicendũ perinde ac de veteribus patribus enarratum est: Si difficile atque ambiguum iudiciũ esse perspexerit quispiã, veniat ad primores Ecclesiæ, qui concilio coacto, reque (vt decet) maturè discussa, docebũt eum iuxta legem Dei, sequeturque sententiã

Exod. 24. *Deute. 17.* *Esaiæ 5.* *Aggæ. 8.*

D A B

eorum,non declinãs ad dexteram neque ad sinistram. Hinc patet quam inani labore fatigatur Guido Carmelita,qui in suo primo lib.de hæresibus conuertit se ad probandum ea quę in quatuor illis primis Conciliis definita sunt:ad quem modum oportebat eum etiam probare omnia quæ in reliquis conciliis decreta fuere:quod opus fuisset immensum.Quapropter consultius esset cõciliorum autoritatem, eorumque in definiendo certitudinem comprobare: quo facto,breui compendio omnes conciliorum definitiones roborantur.

Quòd aliorum hominum quantum libet sanctorum scripturæ non sufficiant ad hæresim reuincendum. Cap. 7.

HActenus disseruimus de hæresi,& de his quibus hæresis reuinci potest:verum sunt multi qui alios habent gnomones quanuis fallaces,& ad munus id exequendum minimè certos,ad quos tamen volunt omnes assertiones de hæresi examinare,ac ideò facillimè de hæresi pronunciant,nulla prorsus habita ratione qua id euincere possint. Sunt enim plerique qui sic afficiuntur aliquorum hominum scriptis,vt si fortè quempiam viderint qui vel digito transuerso ab eorum sententia discedat (oculatus testis loquor) hæresim statim inclament. Quapropter hoc oportuit etiam ostendere,nullam videlicet scripturam,cuiuslibet hominis quantumlibet docti,quãtumlibet etiam sancti,esse efficacem ad hæresim reuincendam,nisi ex sacræ scripturę testimonio,aut ex Ecclesiæ definitione id esse constiterit.Hoc autem facilè quisque perpendet,si prius hoc apud se discutiat,quale oporteat esse testimonium, vt nos cogat ad fidẽ alicui rei pręstãdam.Nam id solum efficax erit ad reiiciendum quicquid illi rei clarè dignoscatur repugnare.Huiusmodi verò testimoniũ quod nos alicui credulitati faciat obnoxios, oportet vt à tali persona habeatur,de qua constet eam nec posse falli,nec fallere velle. Quòd si falli potest aut fallere,quocunque eius testimonio adducto,citra fidei iniuriã aut hæresis laben reiiciet:causabitur enim statim eum in illa re deceptum,aut decipere voluisse:quod vtrunque horum euenire poterat. Nã quid obstat,vt eum qui falli potest,falsum fuisse dicamus? At omnis homo ex peccato primorum parẽtum adeò obtusum traxit ingeniũ,vt ad verã rerum notitiã minimè penetrare valeat,quò fit vt sæpe in discernendo fallatur.Nam inter incommoda quę in hac vita patimur(teste Augustino)est fallax iudicium: Atque ita propheta dixit,omnis homo mendax:&(vt est in prouerbio)quãdoq; bonus dormitat Homerus.Non est ergo ęquum,aut rationi consentaneum,vt ei qui aut falli aut fallere potest,qualis est quiuis purus homo,sub interminatione gehennæ credere teneamur. Nã inde eueniret vt sæpissimè falsa pro veris recipere teneremur,& vera pro falsis:quod nefas est dicere. Præterea quũ sepe inter doctissimos viros de eadem re non cõueniat,erit necessariũ ab aliquo eorum discedere, neque tamen cũ fidei iniuria,aut hæresis nota,cum id fieri nullo modo posit,vt oppositis secumque pugnantibus assertionibus quis assentiat.Hieronymus ait Paulum simulatione tantum &non verè reprehendisse Petrum,Augustinus autem ait Petrum verè iustéque à Paulo reprehẽsum. Hieronymus ait eũ qui ante baptismum duas habuerit vxores,suscepto postmodum baptismo posse ad sacerdotiũ promoueri : cui assertioni refragantur Ambrosius,Augustinus,cæteríque omnes. Augustinus, vniuersi mundi fabricam ait fuisse à Deo etiam quò ad varietates formarũ vno eodéque temporis momento extructam,nullãq, prorsus admittit in ea re tẽporis succesiionẽ, sed illa dierũ volumina interpretatur angelicæ cognitionis alternationes.Cui interpretationi adeò cõtradicitur, vt nullũ vnquam ex sacris scriptoribus viderim qui illi in hac parte assentiat.Sũt & id genus multa. Quis ergo tam demẽs erit,vt ei qui alterutrã partem harũ assertionũ amplecti velit,hæresis notã impingat,quod alicui doctori sacro repugnet?Nõ erit ergo vnquã citra temeritatẽ aliquid appellandum hęresis eò quod sanctorũ dictis repugnat,modò non obuiet scripturæ sacræ,aut Ecclesiæ definitioni.Vnde Augustinus in Epistola ad Hieronymum,quę est in ordine aliarum epistolarum.19.sic ait : Ego enim fateor charitati tuę,Solis ei scripturæ libris,qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorémque deferre, vt nullum horum autorem scribendo errasse aliquid firmissimè credam, aut si aliquid in eis offendero literis quod videatur contrarium veritati, nil aliud quàm mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse, vel me minimè intellexisse nõ ambigã. Alios autẽ ita lego,vt quãtalibet sanctitate vel doctrina polleãt, nõ ideo verum putem quia ipsi illa senserunt,sed quia mihi per alios autores canonicos,scilicet sacræ scripturę,aut probabili,id est euidenti ratione, quod à vero non abhorreat, persuadere poterunt. Nec te frater mi arbitror sic libros tuos legi velle,tanquam Prophetarum & Apostolorum,de quorum scriptis,quod omni errore careant, dubitare nefariũ est. Absit hoc de pia humilitate & veraci de temetipso cogitatione. Hæc Augustinus. Quare fateor me non posse cohibere iracundiam,quoties video aliquos ita addictos hominum aliquorum scriptis,vt impium autument,si vel in modica re quis ab eorũ sententia discedat.Volunt enim hominum scripta velut diuorum oracula recipi,illúmque honorem illis exhiberi,qui solis sacris literis debetur. Non enim iurauimus in verba hominis, sed in verba Dei. Ego enim miserrimam hanc dicerem seruitutem,sic esse humanæ sententiæ addictum, vt non liceat vllo modo illi repugnare: qualem patiuntur hi qui se tantum beati Thomæ,aut Scoti,aut Ocan dictis subiiciunt,vt ab eorum placitis,in quos iurasse videntur,nomina sortiãtur,quidam Thomistæ,alii Scotistæ,alii Ocanistæ,appellati.Paulus quidem iussit, captiuare intellectum nostrum, sed in obsequium Christi, non autem in obsequium hominis.Quò fit vt hi qui tam leuiter de hæresi pronunciant,non expendentes de qua re loquantur,sępe sua ipsorum feriantur sagitta, incidántque in eam foueam quam aliis parabant. Nam velle humanas scripturas in diuinarum ordinem connumerare, hoc verius ego dixerim hæresim: quod faciunt hi qui humanis scriptis dissentire impium autumant,perinde ac diuinis: quales ego vidi in tantam insaniam de-

August. 2.Cor.10

uenisse,vt non sunt veriti ad populum in publica cōcione hoc effundere: Quisquis à beati Thomæ sententia discesserit, suspectus de hæresi est censendus. O fortes verbi Dei, imò, verius dixerim, verbi Thomæ prædicatores. Erit ergo beatus Bonauentura suspectus de hæresi putandus, quod in multis obuiet beato Thomæ? Erit ergo beatus Anselmus suspectus de hæresi dicendus, quod cōtra beati Thomæ sen tentiam non putat amatorē virginis, qui festū Conceptionis celebrare respuit? Nec tamen ista sic à me dicta velim, vt quispiam putet me his verbis omnes illius instituti aut ordinis homines velle mordere. Noui enim ex eis plures doctos, & cordatos, ac verè pios, quibus, cum ista aguntur, aut ab aliis vt plurimum indoctis dicuntur, valde displicent. Valde enim displicet etiam mihi, quod & nostrum sodalitiū in verba Scoti ferè iurasse videatur. Ego quidem beati Thomæ sanctitatē veneror, eius doctrinæ multū tribuo, quod multum Ecclesiā illustrauerit: non tamē puto adeò esse illi fauēdū, vt per omnia oporteat cū illo sentire. Neq; hoc ego vnquā de beati Thomæ humilitate crediderim, vt velit quēpiā suis dictis sic esse addictum, cū nec ipsemet eisdē adeò fuerit addictus, vt meliora ostēdēti nō fuerit paratus obtēperare. Nā sæpe suam ipse reuocauit sentētiā. Beatus nāque Augustinus optat suorum operum lectorē nō esse dictis eius prorsus deditum. Sic enim ait tertio de Trinit. cap. 1. Sanè cū in omnibus literis meis nō solum piū lectorem, sed etiam liberū correctorē desiderem multo maximè in his, vbi ipsa magnitudo quæstionis vtinā tam multos inuentores habere possit, quàm multos contradictores habet. Veruntamen sicut lectorē meum nolo mihi esse deditum, ita correctorē nolo sibi. Ille me non amet amplius quàm catholicam fidē, Ille se non amet amplius quàm catholicam veritatem. Sicut illi dico: Noli meis literis quasi scripturis canonicis inseruire, sed in illis & quod non credebas, quum inueneris, incūctāter crede: in istis autem quod certum nō habeas, nisi certū intellexeris, noli firmè retinere: ita illi dico: Noli meas literas ex tua opinione vel contentione, sed ex diuina lectione vel inconcussa ratione corrigere. Hæc Augustinus. Verùm non est hic prætermittendum quod glossator voluminis decretorū ait, vt saltem hac ratione vel illius ineptię misereamur, vel eius audaciā irrideamus. Is enim exponens hāc proximè citatam Augustini autoritatē, quæ ponitur in eo libro distinctione. 9. cap. Noli: sic ait, Loquitur hoc secundū ea tempora quum adhuc scripta Augustini & aliorum sanctorum patrum non erant authentica, sed hodie iubentur teneri vsque ad vltimum iota, vt infra. 15. distinct. cap. vltimo. Hęc glossator. Quis iam ferat vt hominem tam apertè mendacem non insectetur? Vbinam. 15. distinct. cap. vlti, iubetur sanctorum patrum dicta vsque ad vltimū iota teneri? Aut qualiter præcipi potest, cum sanctorum patrum sententiæ sæpe (vt superius ostendimus) inuicem repugnent? Non potest certè Deus cōtradictoria præcipere, tātum abest vt papa præcipiat. Quód si omnia sanctorum patrū dicta iubentur vsque ad vltimum iota teneri, quis non videt hac ratione cōtradictoria præcipi, cum illorum sententię inuicē cōtradicant. Ecce quales sunt decretorū glossatores, quibus tāta fides adhibetur. Nunc etenim vel hoc solo argumēto apparet esse verū quod isti glossatori Ioānes Dunus Scotus impingit, dicēs. Mittunt & remittunt, & tādē nihil ad propositū. Sed scio vndénam bonus homo ansam erroris acceperit. Nā in vltimo cap. 15. distinct. Gelasius papa, cuius est decretū illud, recensens libros catholicorum virorū qui legi possunt, illis annumerat epistolā Leonis summi pontificis ad Flauianum, in cuius cōmendationem talia subiungit verba: Cuius textum aut vnum iota si quisquam disputauerit, & non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema sit. Hæc ibi. Bonus autē glossator quod de sola illa epistola dictum est, parū rem circunspiciens, putauit ad omnes iam enumeratos libros esse referendū. Quātum autē fallatur, vel grammaticā sciens probè deprehendet. Colligamus quod sanctorū Ecclesiæ doctorum scripta non sunt sic suscipienda, vt nobis liberū non sit aliter sentire quàm ipsi senserūt, præcipuè cū inter eos de re eadē non conuenit, aut aliūde illorum assertio non comprobatur. Quòd verò in eodē loco Gelasius papa plurimorum sanctorum virorū scripta approbat, sic accipiendum est, vt intelligamus hac ratione probari, quod catholicæ fidei minimè repugnent, vt nihil scilicet in eorū scriptis reperiatur quod à fide orthodoxa discedat: nō tamē sic vt omnia illorum dicta pro lege suscipiēda sint. Sunt enim multa quæ etsi fidei non repugnent, non tamen ad ea credenda catholica fides nos cōstringit: vt gratia exempli, quod cœlum habeat materiam huic inferiori simillimā, nec repugnat fidei catholicæ, nec etiam est fides catholica, sed liberum est cuique quam voluerit sentētiam amplecti. Sic etiam illa sacrorum virorum opera quæ à Gelasio papa probantur, aut quæuis alia à quouis summo pontifice in posterum probata, probantur velut cum fide catholica conuenientia, quód scilicet ab ea minimè discedant: non tamen pro fide catholica nobis tradūtur, aut pro fide à nobis suscipi illo pontificio decreto iubentur. Non est ergo scriptis cuiuscunq; hominis, quantalibet sanctitate & doctrina pollentis, adeo tenaciter adhærēdum, vt & si ratio adsit, nō liceat discedere. Nec tamē ideo illustrium virorum & per multa secula probatorum dicta sunt reiicienda aut floccipēdēda. Nam hoc esset maximæ audaciæ atque superbiæ, qualem se habere ostendunt hoc nostro calamitoso tēpore Lutherani, & olim ostēderunt Vuiclephitæ, ac longe ante Petrus Abailardus, vt beatus Bernardus testatur in epistola 190. Hi enim nō erubuerunt, nec nunc erubescunt, omnium sanctorū dictis repugnare. Nā si obiiciatur eis quorumcūque illustrium virorū, quātumlibet etiam sanctorū, testimonia, statim proclamēt: Homines sunt ac nos. Fateor, homines sunt, veruntamen homo homini nihil pręstat? Nónne stulto intelligens aliquid interest? Nunquid nō inter prophanum & sanctū erit aliquis ordo? Vide quid propheta Ezechiel reprehēdat: Inter sanctum (inquit) & prophanum non habuerunt distantiam. Habenda est certè ratio vitæ perinde ac doctrinæ, quoniam (vt inquit Ecclesiasticus) anima viri sancti enunciat aliquando vera, magis quàm septem circunspectores sedentes in excelso ad speculandum. Et beatus Ioannes in epistola: Vnctio eius docet vos de omnibus. Est etiam aliquid deferendum antiquitati, non quod velim rerum æstimationem à solis annis sumi, quoniam hoc stultissimum est, cum hac lege oporteret etiam

vitia

August. *Ezec. 33.* *Ecclesi. 37* *1. Ioan 3.*

A vitia comprobare, quæ antiquissima reperiuntur: sed quod antiquitas vitę & doctrinæ accedens, magnum pondus efficiat. Nam qui virum per multa secula laudatum contemnit, eo ipso contemnere visus est eos omnes à quibus ille laudatus fuit, & in precio habitus. Si ergo vni viro docto simul atque sancto, ac per multa secula probato, tantum tribuendum est, vt citra impudentiam non liceat ab eo, nisi ratione adducta, & hoc cum reuerentia, discedere, quantum erit tribuēdum omnibus illis in eadē re consentientibus? Tunc certè temerarium erit aduersus omnes sentire, cum inter omnes de eadē re conuenit. Nam etsi errare & labi in aliquibus potuerunt, vt homines: in rebus tamen arduis ad fidem spectantibus vt concorditer errauerint, nunquam credam: Quoniam hoc Christi policitationi & perpetuæ spiritus præsentiæ maximè repugnat. Ipsius enim Christi verba sunt hæc: Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis. Et infra: Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis: Quòd si hæc ad solos apostolos dicas esse referenda, qualiter verum erit quod dicitur: vt maneat vobiscum in æternum? aut quare apostolis hęc promittuntur? Nunquid propter ipsos solos apostolos? Non certè, sed propter Ecclesiam, quæ tunc apostolorum doctrina illustranda erat. Si ergo propter Ecclesiam dicta illa, & promissiones illæ factæ, cum eadē sit nunc Ecclesia, quæ tunc, nec minus etiam egens spiritu illustratore quàm tunc, fit vt Ecclesię omni tempore dati sint à Deo doctores, quos spiritus sanctus edocet omnia ad salutem necessaria, & suggerit illis interpretationem eorum quæ Christus dixit, vt istorum doctorum interpretationibus Ecclesia illustretur: sicque fiet, vt spiritus in ea maneat in æternum: quod etiam apostolus manifestè ostēdit, dicens: Et ipse quosdam quidem dedit apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euāgelistas, alios autem pa-

Ioan. 14.

Ephes. 4.

B stores & doctores. Ecce qualiter præter apostolos dominum dedisse doctores & prophetas Paulus testatur. Prophetas autem beatus Ambrosius declarat esse sacrarum literarum interpretes. Verum si hoc neget Lutherus, de doctoribus nō potest negare quin eos dixerit à Deo datos fuisse Ecclesię. Ad quid autem dederit, ipse apostolus declarat, subiungens: Vt videlicet iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento in nequitia hominum, in astutia ad circunuentionem erroris: veritatem autem faciētes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus. Hæc Paulus. Si ergo ad hoc dati sunt, non circunferamur omni vento doctrinæ ad circunuentionem erroris, non est possibile vt omnes simul errauerint, qui vt nos non erraremus, missi sunt. Quapropter etsi vni aut alteri ex doctoribus sacris refragari liceat, omnibus tamen in eadem re concordibus contradicere minimè licebit. Quò fit vt concors omnium sacrorum doctorum tam præsentium quàm præteritorum de aliqua re sententia, æquè efficax sit argumentum ad hæresim reuincendam, sicut Ecclesiæ in concilio congregatæ definitio: quoniam nullo pacto credibile est vt Deus illos omnes errare permitteret: imò non est credibile eos in vnam eandemque venisse sententiam, nisi à spiritu sancto vno eorum omnium magistro fuissent edocti. Hoc enim argumento beatus August. lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 41. probat scripturæ sacræ veritatē aduersus Ethnicos: quoniam in illa numerosa philosophorum multitudine vix reperietur vnum aut alterum dogma (euidentibus exceptis) quod inter omnes conuenerit. Nam posteriores etsi præcessorum scripta perlegerint, illis tamen assentire contempserunt. Quò factum est, vt priorum philosophorum discipuli inter se pugnauerint, & suorum magistrorum dogmate posthabito proprias sectas docere curauerīt, quò quisque alio & sapiētior & acutior videri posset. Aristoteles discedit à Platone, Plato à Socrate, Socrates à Pythagora. Hoc autem non alia ex causa venisse putandum est vt magistris discipuli repugnauerint, discipuli inuicem contēderint, nisi quia proprio ducebātur spiritu.

1. Cor. 12.

C Quapropter nisi spiritus ille sacer, qui vnus semper & vbique est, sanctorum virorum mentē mouisset, docuissetque, fieri minimè poterat vt concorditer quicquam sentirent, præcipuè cū ex his plures coæui, longoque terrarū spatio separati, idiomatéque diuisi fuerint, atque ita aliorum libris minimè lectis, sed diuino spiritu suggerente, eidem subscripserint sententiæ. Omnium ergo sacrorum doctorū de aliqua re ardua concors sententia, cui nunquam ab Ecclesia, aut ab aliis viris catholicis impune contradictum est, pro vera Ecclesię definitione tenenda erit, atque illi tanquam Ecclesię definitioni firmissimè credendum: quoniam Ecclesia corpus vnum est, ex populo patribusque collectum. Patres voco episcopos, pontifices, ac alios quoscunque pręsules, & magistros aut doctores, qui nos fidem edocentes spiritualiter generant. Ad istos patres spectat docere plebem, è quibus aliqui nempe præsules, ex officio id facere tenentur, alij à charitate vt id faciant impelluntnr, velut reliqui doctores ac magistri. Ad plebē autem reliquam non spectat docere. Nam (vt dicit Apostolus) diuisiones gratiarum sunt: nunquid omnes prophetę? nunquid omnes doctores? Si ergo homines quorum interest in Ecclesia docere, aliquā certam assertionem sine repugnantia docuisse cōstiterit, erit proculdubio talis assertio velut catholica etiam si scripturæ locus ad eius comprobationem deesset. Nam id quod inter omnes conuenit, etiā si locorum aut temporum spatiis distent, censendum est totius Ecclesię esse fidem. Non enim à plebe fides discenda est, sed à patribus. Ea ergo quam omnes patres tradunt, fides catholica est iudicanda, quoniam id sonat catholica grecè, quod vniuersalis latinè. Hoc autem expressè colligitur ex tertia synodo,

D quę vna est ex his quatuor quas beatus Papa Gregorius fatetur se velut sancta quatuor Euangelia recipere. Illa nanque synodus quæ Ephesina prima est, in epistola à toto cōcilio ad Nestorium hæreticum destinata, quę ante eiusdem concilij decreta locata est, sic eidem Nestorio loquens, ait: Non autem sufficit vel tuæ religioni tantummodo fidei symbolum confiteri, quod expositum est per idem tempus spiritu sancto largiente, & venerando & magno concilio apud Nicæam congregato. Hoc enim non intellexisti, nec rectè interpretatus es, quinimo peruerse, licet sono vocis eadem verba protuleris. Sed consequens est etiam iureiurādo fateri te quod anathematizes quidem tua prophana & polluta dog-

mata, ſentias autem & doceas quæ nos vniuerſi per orientem ſeu occidentem epiſcopi & magiſtri præ ſuleſque populorum credimus & docemus. Hæc cōcilium. Quibus verbis nullam aliorum fecit mentionem quàm epiſcoporum, magiſtrorum, & præſulum, quorum fidem cenſet concilium eſſe neceſſariò recipiendã. Quòd ſi dicas illa verba eſſe referenda ad eos qui cōcilio congregato interſunt: hæc adeò futilis eſt reſpōſio, vt nō eſſet opus aduerſus eam pugnare, niſi aduerſus homines ageremus quibus manifeſtiſſima etiam probanda ſunt. Congregatio ſiquidem in vnum locum non exigitur vt vera dicatur Eccleſia, ſed animorum adunatio per iuncturas charitatis, qualem habuerunt illi de quib⁹ dicitur: Erat eorum cor vnum, & anima vna. Non enim Eccleſia ex loci vnitate pendet, vt vna eſſe dicatur, ſed ex animorum in Chriſto concordia. Hanc autem concordiam ſatis conuincitur eſſe inter eos, qui etſi locorum ſpatiis & temporum interuallis ſeparati fuerint, eidem tamen vnanimes ſubſcripſere ſentẽtiæ. Quòd ſi Vvicleph aut Lutherus, aut quiuis alius eorum in hac parte imitator, his rationibus non mouetur, vt credat ſe teneri ad ſacrorum omnium doctorum concordem de fide ſententiam amplectẽdam, etiam ſi expreſſus ſacræ ſcripturæ locus illis minimè ſuffragetur, haud ſaltem haud negare poterunt, illorum, dicta pro hac re eſſe valida, vt ex illis conſtet illam eſſe Eccleſiæ ſententiam, quę per tot tẽpora penes illos ſacros autores ſeruata reperitur. Nam ſi in re ardua Cyprianus errauit, correctus poſtmodum fuit ab Hieronymo, Auguſtino, cæteriſque ſequacibus. Hieronymus etiam in quibus hallucinatus eſt, à poſteriorib⁹ notatur. Idem etiã cōtigit Auguſtino, ſicubi lapſus eſt. At cũ Cypriani ſententiam confirmat Hieronymus, multo eo poſterior eidem ſubſcribit Ambroſius, eãdem amplectitur Auguſtinus, eidẽ adheret Beatus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Bernard⁹: ſatis arguitur hinc, hãc fuiſſe Eccleſiæ vniuerſalis ſententiam, cum horum aſſertioni per tot ſecula protractæ nunquã Eccleſia cōtradixerit. Satis enim rẽ probat (de arduis loquor, in quibus nihil per indulgentiam præterire licet) qui non cōtradicit quũ poteſt. Nunquã ſiquidem verius dici poteſt, vt qui tacet, cōſentire videatur, quã cũ res eſt adeò ſeria, vt tacere pernicioſum ſit: loqui vero, & vtile & neceſſariũ. Si ergo Eccleſia ad illorum virorũ communem ſententiam per tot ſecula tacuit, certè vel hoc argumento viſa eſt illorum omnium ſentẽtiam probaſſe, idemque cũ illis ſenſiſſe. Eadem ergo ferè lege coercendus eſt, qui ſacris doctoribus de re ardua ſine vlla vnquã repugnantia concordibus contradicit, ac ſi vniuerſalis Eccleſiæ traditioni contradiceret. Arrogantiſſimus ergo iure cẽſebitur, qui ſibi tantum tribuit, vt tot ſacris doctorib⁹ poſthabitis, tot ſapientibus, quorũ doctrina fulget Eccleſia vt ſol & luna, contẽptis, propriæ hæreat ſententiæ. Hũc enim talẽ in figura repræſentauit Iſmael ille hæreticorũ typus, de quo dicitur: Manus eius contra omnes, manus omnium contra ipſum. Meritò enim omnium manus contra eum leuantur, cui⁹ manus aduerſus omnes inſurrexerũt. Ideo dicitur à Salomone: Ne innitaris prudentiæ tuæ. & iterum: Ne ſis ſapiẽs apud temetipſum. Et beatus Paulus ait: Nolite eſſe prudẽtes apud voſmetipſos. Quod exponens Theophylactus ait, Hoc eſt, nolite veſtræ prudentiæ vel viribus ita confidere, vt exiſtimetis nemine vos indigere cōſultore, & quæ recta ſunt ſuggerẽte. Moſes enim etſi Dei colloquio iuuaretur, opus tamen habuit quem cōſuleret ſocero. Hæc Theophylactus. Huic accedit, quòd ſemper ſacrę literæ ad alios nos mittunt, vt ab eis doceamur. In Deutero. nanque dicitur: Interroga patrẽ tuũ, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicẽt tibi. Et apud Iob: Interroga generationẽ priſtinã, & diligenter inueſtiga patrum memoriam. Et in Actibus Apoſtolorum Paulo iam parato ad legem Dei ſuſcipiẽdam, percōtãtique Dominum de ſua voluntate, ac dicẽti: Domine, quid me vis facere? reſpōſum eſt ei à domino: Surge, & ingredere ciuitatẽ, & dicetur tibi quid te oporteat facere. Et tãdẽ mittitur ad eũ Ananias, qui eum baptizet & doceat. Poterat quidẽ dominus ſuam per ſeipſum Paulo inſinuare volũtatẽ, & de lege ſua docere eum: noluit tamen, ne ex hoc anſa præberetur alicui ſic ſuperbiendi, vt ab alio doceri nollet aſſerẽs ſe iam à domino edoctum. Hac igitur ratione & Paulum mittit ad Ananiam, & Corneliũ ad Petrum. Non erubeſcit Paulus, vir alioqui doctus & cui dominus apparere dignatus eſt, ire ad Ananiam vt ab eo doceatur, & erubeſcet Lutherus ire ad Hieronymũ, aut Ambroſium, aut Auguſtinum, vt ab eis aliquid diſcat? Libentiſſimè ſuſcipit Paulus quæ per Ananiam dicuntur, quanuis nihil ei de Anania dictum fuerit à domino: & Lutherus duriſſimum reputabit, Cypriani, Chryſoſtomi, Hieronymi, Auguſtini, Ambroſij, cæterorumque illuſtrium virorum ſuſcipere doctrinam? Paulus poſt. 14. annos à reuelatione ſuſcepta aſcendit Hieroſolymam, vt conferret Euangelium quod prædicabat in gentibus cum his ſignanter, qui videbãtur aliquid eſſe: & hoc quidem, ne fortè in vanum curreret, aut cucurriſſet: & dedignatur Lutherus aut Vviclephus conferre Euangelium ſuum cum Hieronymo, Ambroſio Auguſtino, Cypriano, Hylario? Niſi fortè Lutherus cauſetur certiorẽ ſe eſſe de ſuo quod prædicat Euangelio, quàm Paulum de ſuo, ac ideo Paulo opus eſſe vt quærat cum quo Euangelium ſuum cōferat Luthero autem id facere non eſſe opus? Adde quod ſacra concilia (quorũ ſuprema eſt in Eccleſia poſt ſacram ſcripturam circa fidem autoritas) non dedignantur in ſuarum definitionum robur, ſanctorum patrum teſtimonio vti: & dedignabitur Vviclephus aut Lutherus omnibus viris clariſſimis ſimul etiã in vnum conſentientibus cedere? Cōcilium ſiquidem Toletanum quartum, in capite nono ſuorum canonum citat Cyprianum & Hilarium in ſuæ ſententiæ comprobationem: & concilium Conſtantinopolitanũ, quod ſexta ſynodus appellatur, in quo cōdemnatur Macharius epiſcopus Antiochenus, aſſerens in Chriſto eſſe tantum vnam voluntatem, vnicamque operationem, plurimum vtitur teſtimoniis ſanctorum virorum, ſcilicet Athanaſij, Ambroſii, Cyrilli, Auguſtini, quib⁹ plena eſt adhibita fides. Et cum expreſſa ſcripturæ ſacræ teſtimonia pro illa re deeſſent, viſum eſt toti cōcilio ſufficiẽs teſtimoniũ eſſe ad illam hæreſim reuincendam concors illorum ſanctorum virorum teſtimonium. Quid ergo dicam, neſcio, niſi quod Lutherus plus ſibi tribuit quàm omnibus cōciliis, quum nolit his credere, quib⁹ ſuprema concilia propter vitæ ſanctitatem, & doctrinæ eminentiam, integerrimam præſtitère fidem. Quòd

Marginalia: Act. 1. — Gene. 16. — Prou. 3. — Roma. 12. — Deut. 32. — Iob. 8. — Act. 10. — Galat. 2. — A — B — C

Quòd si fortè Luthero aut Vuiclepho non persuasero hunc honorē deberi sacris autoribus,& per multa secula laudatis, vt non facilè & pro libito liceat ab eorum sententia discedere, saltem his coram quibus causa agitur,satis esse persuasum arbitror.Neque his vltrà aliquid dicam præter id quod M.Æmilium Scaurum dixisse narrat Valerius Maximus,quod huic proposito mihi maximè cōducere videtur.Is enim vitæ clarissimæ & exploratæ probitatis vir , quum à Vario Sucronensi homine parum syncero accusaretur apud populum, & accusator oratione longa perorasset:ille maximo compēdio vsus,eò quòd sua & populi erat fretus conscientia,dedignatúsque oratione contendere,Quirites(inquit) Varius Sucronensis ait,Æmilius Scaurus negat:vtri potius credendum censetis?Quibus verbis applaudente populo,vir illustris futilem hominis accusationem euasit. Quæ percōtatio nulli proposito mihi magis cōgruere visa est,quàm huic.Nam si Lutherus ait,Cyprianus negat:Lutherus ait,Hieronymus abnuit:Lutherus ait, Augustinus cōtradicit:Lutherus ait,Ambrosius obstat:Lutherus ait,Gregorius repugnat:vtri parti potius credendum censetis? Non dubito vos tacitam pro his viris clarissimis laturos sentētiam, sicut & tunc pro Marco Æmilio lata est. Satis tamen hinc honoris habebit Lutherus . Nam etsi victus tandem,cum tot illustribus viris certasse dicetur.

Lib.2.de fiducia sui.

Quòd ad solam sedem apostolicam aut generale concilium spectat de hæresi censere. Cap. 8.

QVantuis regulæ pręscriptæ sint,sacra scilicet scriptura,& Ecclesiæ definitones,ad quas quęuis assertio de hæresi examinanda est, multi tamen in pluribus assertionibus conniuent, nec sciunt discernere an sint hæreses, an non , quod sacram scripturam aut Ecclesiæ definitiones non integrè retinent; aut si recordantur, non penetrant scripturæ sensum, ac ideo minimè aliquid colligere possunt, vt ex ea hæresim conuincant.Nam cum varii sint hominum sensus, variè etiam iuxta ingenii sui qualitatem scripturam interpretantur. Quò fit, vt sæpe inter doctos ac pios viros non conueniat in re etiam valde seria : conueniret tamen si possent facilè regulis vti,eásque cuilibet propositioni applicare. Cum ergo sæpe tales contentiones eueniant, oportet vt penes aliquem sit iudicium qui in ea definiat, & lites tollat. Alioqui dabitur ansa nouas pro libito excitandi hæreses,cum non deficiant scripturæ, etsi malè intellectæ, quibus innitantur , sicut nunquam defuere hæreticis. Pelagius enim dicit hominem sola liberi arbitrij potestate posse & vitare peccata,& gloriam mereri. Nam si non potest,inquit,vitare peccata,iam non sunt ei peccata, quia nullus peccat in eo quod vitare non potest. Et iterum : Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Si ergo in nostra est potestate filios dei fieri, filius autem non dicitur nisi ad hæreditatem spectet : in nostra ergo dicit esse potestate assequi illam æternam gloriæ hæreditatem. At Hieronymus, & Augustinus , cæterique catholici obiiciunt Pelagio ex innumeris sacræ scripturæ locis illud Pauli : Gratia enim saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis , dei enim donum est,non ex operibus,ne quis glorietur.Ecce ergo causa agitur,& non de vmbra (vt dicitur) asini, sed de capite.Iudex ergo requiritur,qui sententiam dicat,cui obtemperare oporteat. Talis autem iudicandi potestas non est aliquo inferiori episcopo,aut in collegio cui præest. Quod vel inde manifestum euadet, si prius fidei, quam amplecti tenemur, qualitatem & modum ostenderimus. Hoc autem est fidei peculiare,vt vna sit omnium vbique terrarum existentium. Non enim alia est fides ecclesiæ Salmanticensis,nec alia permittitur ecclesiæ Zamorensi,aut alia ecclesiæ Barchinonensi. Sicut enim vna est vniuersalis ecclesia,ita vna omnium fides,Paulo teste,qui ait:Vna fides,vnū baptisma. Hinc fides catholica dicitur,quod latinè sonat vniuersalis,quia vna est totius vniuersalis ecclesiæ. Quò fit,vt causa quæ de fide ventilatur,res sit talis,quæ vniuersam tangat ecclesiam. Quod ergo omnium interest,ab omnibus approbari debet,vel ab eo qui omnium loco præest.Qualiter ergo inferior aliquis episcopus,aut totum collegium cui præest,poterit sententiam ferre in causa fidei,quæ est res talis,vt ei vniuersa ecclesia sit obnoxia ? Hac eadem ratione nec vniuersitas alicuius academiæ , quantalibet literarum eminentia polleat,potest sic de hæresi censere,vt eius censuræ teneantur omnes obtemperare. Quamobrem rectè dici solet,articulos Parisienses non transire montes. Non ideo assertio aliqua pro hęresi ab omnibus habenda est,quia hæc aut illa academia censuit esse hæresim.Nil enim obstat quin totus ille cōuentus conniuere possit,cum ille non sit pro quo Deus rogauit vt fides eius non deficeret.Hac etiam lege conuincimus prouincialia concilia non habere plenum & integrum ius definiendi in causa fidei , cum eorum sententiæ cęteri prouinciales non astringantur:præcipuè cum talia concilia possint etiam in fide errare sicut de multis talibus conciliis errasse compertum est. Concilium nanque Carthaginense, in quo cum sancto martyre Cypriano.8c .episcopi conuenientes concordi animo definierunt,hæreticos, & ab hæreticis baptizatos,fore,cum resipiscerent,rebaptizādos: nullus est qui dubitet errasse.Hæc tamen prouincialia concilia si quando contingat errare,per generalia concilia corriguntur.Vnde Aug. li.2.cōtra Donatistas ait:Et ipsa concilia quę per singulas regiones vel prouincias fiunt,plenariorum cōciliorum autoritati quæ fiunt ex vniuerso orbe christiano , sine vllis ambagibus cedere cum experimento eorum aperitur.Hæc ille.Cum ergo errare possint prouincialia concilia, quoniam ecclesiam vniuersalem non repræsentant,iustum est,& rationi consentaneum,vt penes ea non sit potestas integra,& fixa autoritas in re tam seria,qualis est fides,definiendi.Hoc ipsum plurima pontificum decreta confirmāt. Symmachus papa ait:Concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus quotānis decreta per prouincias,quoniā præsentiam papæ non habent,valetudinem perdiderunt. Et plurima alia decreta testātur concilia sine papæ autoritate congregata esse irrita,& nullius roboris, quę ponuntur in volumine decretorum dist.17. Adde quod omnia iura tam pontificum quàm generalium cōciliorum,quę prouincialibus aut permit-

Ioan.1.

Ephes.2.

Ephes.4

Dis.17.ca Concilia.

tunt aut indicunt conciliorum celebrationem, ad hos tantum limites eam autoritatẽ extendunt, vt ſci-
licet ibidẽ ſimultates amputentur, querimonię audiantur, mores corrigãtur, non tamen vt de fide ibi-
dem aliquid decernatur. Cõcilium ſiquidem Nicęnum ſic ait de prouincialibus conciliis: Habeatur ſe-
mel concilium ante dies quadrageſimæ, vt omnibus (ſi quæ ſunt) ſimultatibus amputatis, mũdum ieiu
nium & ſolenne Deo poſſit offerri. Hæc ibi. Cęterum etſi epiſcopus aut collegiũ, aut prouinciale con-
cilium de rebus fidei non poſſit definire in his quę meritò dubitari poſſent : poteſt tamen in his, quę
iam definita ſunt, aut euidentiſsimis ſcripturæ ſacræ teſtimoniis abſque vlla tergiuerſatione deprehen-
di poſſunt, ius dicere, & aduerſus eiuſdem aſſertionis pertinaces defenſores animaduertere. Illud nan-
que non eſt ſententiam ferre, ſed ſententiam iam pridem latam exequi. Huc enim tendit id quod in ca.
ad abolendam, dicitur, extra de hęreticis, excõmunicatos eſſe omnes hęreticos, quos Romana eccleſia,
aut epiſcopi in ſuis eccleſiis declarauerint hæreticos. Nam id de deprehenſis in manifeſta hæreſi intel-
ligendum eſt. Cum autem res fuerit dubia, ad ſedem apoſtolicam eſt cauſa deuoluenda. Poteſt etiam e-
piſcopus aut prouinciale concilium inhibere prędicationem, aut qualemcũque publicam aſſertionem
alicuius certæ propoſitionis propter ſuſpicionem hæreſis de tali propoſitione conceptam, aut propter
ſcandalũ quod ex tali prædicatione poſsit oriri. Quòd ſi qui fortè huiuſmodi prohibitioni rebelles fue-
rint, poterit eos (vt decet) pro criminis qualitate punire, non quidem quantũ hæreſis meretur, ſed quan
tum inobedientia. Si ergo penes aliquem eſt iudicium in cauſa fidei, & non penes ſingulos epiſcopos, D
nec penes prouincialia concilia, eo quòd fides res ſit omnibus communis, quibus nec ſinguli epiſcopi
nec prouincialia concilia præſunt, conſequens eſt vt talis poteſtas cenſendi ſit penes totã eccleſiam. At
cum generalia concilia (vt ſuperius diſſeruimus) vniuerſam eccleſiam repræſentent, colligitur illa habe
re poteſtatem definiendi in his rebus quæ ad fidem attinent. Sedes autem apoſtolica quoniam eccle-
ſiam tanquam caput repræſentat, primum poſt generalia concilia in definiendo tenet locum. His ergo
exceptis, nulli permittitur ius definiendi de his rebus quæ ad catholicam fidem ſpectant. De conciliis
generalibus neminem arbitror, cui pręterita capita fuerint explorata, dubitaturum. Supereſt ergo vt de
ſede apoſtolica diſſeramus. Hanc qui conceſſerit totius eccleſiæ eſſe caput, facile erit ei perſuaſum. Nã

Extra de. bap. & eius effectu ca. Maiores. Di. 17 ca. Multis 24 q. 1. ca. Quoties. Cyprian.

quæ omnibus præeſt, omnes poterit iudicare, & de rebus quę omnes tangunt, definire. Huius rei pluri-
ma ſunt ſanctorum patrum teſtimonia. Innocentius. 3. ſic ait: Maiores eccleſiæ cauſas, pręſertim articu-
los fidei contingentes, ad Petri ſedem referendas intelligit, qui eum quærenti Domino quem diſcipuli
dicerent ipſum eſſe, reſpondiſſe notabat: Tu es Chriſtus filius Dei viui, & pro eo Dominum exoraſſe
ne deficiat fides eius. Hæc ille. Et Pelagius papa ſcribens epiſcopis qui conuenerant ad vocationem
Ioannis Conſtantinopolitani, ferè eadem verba ait: Maiores verò, inquit, & difficiliores quęſtiones (vt
ſancta ſynodus ſtatuit, & beata conſuetudo exigit) ad ſedem ſemper referantur apoſtolicam. Innocen-
tius primus: Quoties ratio fidei ventilatur, arbitor omnes fratres & coepiſcopos noſtros non niſi ad Pe-
trum, id eſt, ſui nominis & honoris autoritatem referre debere, velut nunc retulit veſtra dilectio, quod
per totum mundum poſsit eccleſiis omnibus prodeſſe. Hæc ille. Beatus Cyprianus in epiſtola ad Cor-
nelium papam ait: Neque enim aliunde hæreſes obortæ ſunt, aut nata ſunt ſchiſmata, quàm inde, quod
ſacerdoti dei nõ obtemperatur: nec vnus in eccleſia ad tempus ſacerdos, & ad tempus iudex vice Chri-
ſti cogitatur: cui ſi ſecundum magiſteria diuina obtemperaret fraternitas vniuerſa: nemo aduerſum ſa- A
cerdotum collegium quicquam moueret : nemo poſt diuinum iudicium, poſt populi ſuffragium, poſt
coepiſcoporum conſenſum, iudicem ſe non iam epiſcopi, ſed dei faceret, nemo diſsidio vnitatis Chri-
ſti eccleſiam ſcinderet: nemo ſibi placens ac tumens ſeorſum foris nouam hæreſim conderet. Hæc Cy-

Hierony.

prianus. Vnde patere clare poteſt Lutherum hac ſola ratione primatum Romani epiſcopi negare, vt fa-
cilior ei pateret via ad hęreſes introducẽdas. Et beatus Hieronymus ad Damaſum papam: Hæc eſt, in-
quit, fides papa beatiſsime quam in catholica didicimus eccleſia, quamq́ue ſemper tenemus : in qua ſi
minus peritè aut parum cautè fortè aliquid poſitum eſt, emendari cupimus à te, qui Petri ſedem & fi-
dem tenes. Si autem hæc noſtra cõfeſsio apoſtolatus tui iudicio comprobatur, quicunque me inculpa-
re voluerit, ſe imperitũ, vel maleuolum, vel etiam nõ catholicum, ſed hæreticum cõprobabit. Hæc ille.
Huic accedit quod plurima ſunt etiã ſanctorũ patrum teſtimonia aſſerẽtia ſedem apoſtolicã nunquam
à recta fidei regula deuiaſſe; quę ponũtur in volumine decretorum. 24. q. 1. videat qui volet. Verum hic
animaduertendum eſt nomen ſedis apoſtolicæ non pro ſolo ſummo pontifice accipi, quum hic in fide
errare poſsit, vt ſuperius de Liberio & Anaſtaſio & Cęleſtino oſtẽdimus: ſed ſedes apoſtolica quæ nun
quam errauit, comprehendit tam collegium cuius concilio iuuatur pontifex, quàm ipſum pontificem.
De hac autem ſede non conſtat eam aliquãdo erraſſe. An autem totum collegiũ cardinaliũ errare poſ-
ſit, non diſſero: tamen credo quòd Dominus nunquam permittet totũ collegium hæreſi maculari. Qua
propter iuſtum eſt, vt in re tanti momenti, qualis eſt fides catholica, conſulat fratrum ſuorũ collegium,
antequam quicquam definiat: adiũctis etiam, ſi id poſsibile foret, viris aliis ſanctitate perinde ac doctri B
na eminẽtibus. Lutherus tamen hic cum videat neceſſarium eſſe iudicem pro lite circa fidem orta diri-

Deute. 17.

menda, dicit verum iudicem eſſe ſacram ſcripturam, ad quam omnis prouocatio facienda eſt. At in ve-
teri lege lex ipſa non erat iudex, ſed ſolum ſacerdotes Leuitici generis, quorum iudicio ſtandũ erat. Prę
terea ſi de ipſa ſcriptura eſt contẽtio, qualiter ipſa ſcriptura erit iudex? Vt gratia exempli, peto an Pauli
epiſtolas recipias? Si eas negas eſſe Pauli, non eſt aliquod ſcripturæ ſacrę teſtimonium per quod reuinci
poſsis. Rurſum, Saluator noſter ad ſcripturas ſacras nos miſit, vt ab illis peteremus teſtimonium, nõ au-
tęm iudicium. Scrutamini (inquit ille) ſcripturas, quia illę teſtimonium perhibent de me. In quibus ver

Ioan. 5.

bis apertiſsime docuit ſcripturam ſacram officium teſtis apud nos agere. Ex quo aperte conuincitur il-
lã in eadem cauſa non poſſe eſſe iudicem: quia contra ordinem iuſtitiæ & contra æquitatem naturalem
eſt, vt

est, vt in eadem causa in foro exteriori tractata idem sit testis & iudex. Deinde ipsi Lutherani omnes, quum contra alios huius temporis hæreticos, cum quibus velut ex diametro pugnant, de scripturæ intelligentia contẽdunt: Ecclesię iudicio sæpissimè vtuntur, vt illo hostes suos de errore cõuincant. Nam quum illi contra Anabaptistas pugnant, & de intelligentia sacræ scripturæ contẽdunt, ad communem ecclesiæ sensum, & ad doctrinam antiquorũ doctorum cõfugiunt. De qua re testimoniũ sufficiens præbet nobis Ioannes Gastius, & ipse Lutheranus in libro de erroribus Anabaptistarum, vbi recensens disputationẽ cum Anabaptistis Basileæ habitam & respondẽs testimoniis scripturæ ab Anabaptistis pro confirmatione suorum errorũ citatis, ad cõmunẽ ecclesię sensum cõfugit, vt per illum ostendat illorum scripturæ testimoniorum verum sensum non esse illum quem Anabaptistæ prætendunt. Nam illi pro suis pessimis erroribus plurima sacræ scripturæ loca perperam ab illis intellecta, citant. Contra baptismum paruulorũ proferunt illud Saluatoris apud Marcum: Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Ex quibus verbis colligunt paruulis nihil prodesse baptismum, propterea, quia actu non credunt. Vt probẽt non licere ex quauis causa occidere hominem, offerunt illud legis præceptum, Non occides. Vt autem probent propter nullam causam licitum esse iurare, proferunt illud Saluatoris: Ego autem dico vobis non iurare omnino neque per cœlum neque per terram. His autem omnibus testimoniis sacræ scripturæ Lutherani respondentes: dixerunt, & bene, testimonia illa scripturæ non esse ita intelligẽda vt Anabaptistæ putant. Sed quia illi verum illorum testimoniorum sensum reiiciunt: Lutherani vt persuaderent illis verum scripturæ sensum, nullam aliam viam inuenerunt nisi communem totius ecclesiæ consensum, qui solus satis supérque illis fuit visus ad conuincendos de suis erroribus illos Anabaptistas, quia cum ecclesia sit spiritu diuino afflata, certum est, illam errare non posse. Et hinc apertè conuincitur Lutheranos iniquissime & Pharisaico modo nobiscum agere, duras & intolerabiles leges nobis præscribentes, quas illi prorsus obseruare recusant. Nam quũ nos aduersus illos contẽdentes ecclesiæ iudicium imploramus, statim appellant ad scripturam, illi totam iudicii potestatem deferentes: quum verò illi contra Anabaptistas aut alios similes pugnant, quibus scripturæ testimonia iuxta literæ faciem fauere videntur, confestim ad iudicium ecclesiæ appellant, vt ab illa verum scripturæ sensum postulent. Si semel illam in hac causa iudicem esse fatentur, oportet vt nunquam illam recusent: quia cum sit columna (vt ait Paulus) firmamentum veritatis, & spiritu sancto afflata, certum est illam errare non posse. Hoc autem priuilegium certitudinis cum nulla particularis & priuata persona habeat, consequens est vt nulla talis sit in causa fidei iudex, cuius iudicio & sententię omnes fideles catholici obedire teneantur. Caueant ergo hæreticæ prauitatis inquisitores, ne facile de hæresi pronuncient. Si hæresis est iam olim damnata, aut euidentissimis scripturæ testimoniis deprehenditur, & non humano ratiocinio cui possit obuiari, tunc executores sunt vt exequantur id quod citra hæreticos decreta pontificum fieri iubent. Si autem res est dubia an sit hæresis, an non, non est eorum munus sententiam ferre, nec possunt censere de hæresi, cum hoc sit solius summi pontificis. Hoc etenim casu illud eis incumbit ex officio, quod nomen eorum prætendit: inquirere scilicet de assertione prædicata, aut quomodolibet publicata, qualiter ab asserente fuerit dicta, quibus verbis, qualiter ab eo intellectis, qua ratiône fuerit motus ad id asserendum, aut quibus scripturæ testimoniis innitatur. Quibus actis, si euidentissimis testimoniis minimè conuinci potest, sed res manet dubia, & suspicionis labe maculata, consulenda est sedes apostolica, nec ea inconsulta (quantumlibet docti consulantur) licebit quicquam definire. Cùm autem sedis apostolicæ definitionem receperint, eis incumbet exequi id quod à pontifice summo decretum fuerit. Admonere tamen hic oportet, quod quanuis apostolica sedes aut generale concilium de hæresi censere possit, non tamen ideo assertio aliqua erit hæresis quia ecclesia definiuit, sed quia fidei catholicæ repugnat. Ecclesia siquidem sua definitione non facit talem assertionem esse hæresim, cum etiam si ipsa non definiuisset, esset hæresis: sed id efficit ecclesia, vt nobis per suam censuram pateat illud esse hæresim, quod antea nos latebat an meritò hæresis dici posset. Ecclesia enim tota (secludo primum eius caput) nedum solus summus pontifex non potest nouum articulum fidei condere, posset tamen, si aliquam assertionem valeret hæreticam efficere. Ecclesiam autem non posse nouum articulum fidei efficere, manifesta ratione conuincitur. Omnis nanque assertio ideo catholica dicenda est, quia à Deo reuelata, vel quia in instrumento scripturæ diuinę cõtinetur, aut eo ꝙ vniuersalis ecclesia eam recipit. Quòd si nullum horum est, saltem euidenti deductione colligitur ex eorum altero, vel ex vtroque, vel denique (vt nihil desit) quia eam summus pontifex approbat. Nec alia certè patet via qua aliquid possit dici catholicũ. Si ideo dicatur veritas aliqua catholica, quia à Deo reuelata, cũ reuelatio diuina non pendeat ex pontificis arbitrio, aut ex ecclesiæ approbatione, quî fit vt põtificis approbatio faciat catholicum quod à Deo reuelatum est? Faciet quidem vt credamus illud esse reuelatum à deo, quia cùm angelus Satanæ transfiguraretur sæpe in angelum lucis, & immissiones fiant per angelos malos, dubitari posset fortè an Deus reuelet, an dæmon illudat. Decernit ergo ecclesia illam esse dei reuelationem. nõ tamẽ facit reuelatum esse verũ. Si autem talis veritas catholica dicatur eo quòd in sacris literis continetur, cùm talem veritatem contineri in sacris literis, non pẽdeat ex humana aliqua voluntate, sed ex solo deo illarum scripturarum autore, constat etiam hac ratione, Ecclesiam nihil prorsus efficere posse vt veritas illa ad fidem pertineat. Hoc enim ex ecclesia habemus, vt sciamus quæ sit scriptura diuina, iuxta ea quæ cap. 4. superius disseruimus. At cum scripturã esse diuinam nobis cõstiterit, iã ex seipsa habet vt ei per omnia credere teneamur: perinde ac si adducerẽtur testes ad cõprobationem alicuius instrumenti quo Petrus tenetur reddere Ioanni centum aureos, hi testes non efficiunt Petrum teneri Ioanni. nam etsi Petrus negaret, & testes defuissent, re vera Petrus erat debitor, sed id efficiũt, vt

Marginal notes: *Ioannes Gastius.* — *Mar. 16.* — *Deut. 5.* *Mat. 5* — *1. Tim 3.* — *1. Cor. 11.* *Psal. 11.*

Section letters: C, D, A, B

per scripturam conuinci possit tanquam debito obnoxius. Quod si dicatur veritatem illam esse catholicam, quia iam vniuersalis ecclesia recepit: tunc percôtabor quo pacto ecclesia eam receperit, an quia illi à Deo fuerat reuelata, an quia in sacra scriptura reperta? neutrum autem horum pendere ex ecclesię arbitrio ostendimus: aut ecclesia recepit, quia per experientiam: aut per rationē naturalem eā cognoscit, quod non est aliquo modo tribuendum ecclesiæ, eo quòd tunc fides nostra soli experientiæ & rationi naturali inniteretur: cui manifestè repugnat Paulus, dicens: Sermo meus & prędicatio mea nō in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei. Quòd si alia ratione dicatur veritatem esse catholicam, quia ex reuelatis aut in scriptura contentis manifesta collectione deducitur, cum ecclesiæ definitio nō efficiat collectionem esse firmam, vt notum est vel parum docto logico, cōsequens est vt neque in hoc casu ecclesia efficiat veritatem aliquam esse catholicam. Vltimum ergo superest inuestigandum, si assertio dicatur catholica quia à pontifice determinata, tunc petam an pontifex sic definiens, alicui scripturæ diuinæ innititur, aut reuelationi diuinæ: & tunc cōstat iam esse catholicā ex scriptura diuina, aut reuelatione: aut innititur propriæ prudentiæ & voluntati, quo euentu constat non esse hac ratione tāquā catholicam recipiendā, cùm fides nostra neque ex voluntate, nec ex sapientia hominum dependeat. Nō est ergo veritas aliqua catholica censenda à sola pontificis aut ecclesiæ definitione: sed id quod erat catholicum, nos tamen latebat: fit deinceps per ecclesiæ definitionem notum, esse catholicum: quemadmodum in lite super debitū, iudex ferens iustam sententiam, non facit eum debitorē, cum etiam ante iudicis sentētiam verè ille fuisset debitor ex re precaria quam denegat: sed iudex facit vt pateat esse debitum, quod prius fortè latebat, idq; iudicis sentētia efficit, vt per eam pertinax reuincatur. Ideo enim iudex iustè dixit talem esse debitorem, quia verè erat debitor: & non ideo talis esse debitor quia iudex iustam sentētiam protulit. Nam si ille non erat debitor, iniustā sentētiam tulisset. Sic etiam ecclesia definiens aliquid esse fide tenēdum, quanuis certò definiat, nec falli possit, nō tamē sua definitione efficit veritatē illam esse catholicam. Non ideo certò definiuit, veritatē illam esse catholicam, quia veritas illa catholica erat: quod si catholica non fuisset, ecclesia definiens eam esse catholicā erraret, antè ergo erat catholica, quàm ecclesia censuisset. Nullo ergo modo id fieri potest, vt ecclesia nouum articulum fidei condat: sed id quod antea erat vera fides, nos tamē latebat, ecclesia efficit vt per suam censuram nobis innotescat. Vnde patet miserè errasse dominum Abbatem, qui exponēs cap. quod incipit, Cùm Christus, quod in volumine decretalium epistolarum habetur in titulo de hæreticis, dicit papam posse cōdere nouum articulum fidei. Verum parcendum est ei ignoranti, nec bene expēdenti de qua re loqueretur: hoc solum video esse illi impingēdum, quod vltra crepidā iudicauerit. Non enim est canonistarum munus de hæresi aut de fide iudicare, sed theologorum, quibus diuinum ius cōmittitur. Canonistarum partes sunt de iure pōtificio disserere. Videant ergo ne dum vtraq; sella sedere cupiunt (vt est in prouerbio) vtraque excludantur. Quòd suam sententiam colligunt ex illo capitulo: Cum Christus, non rectè faciunt. Nam Alexander tertius, cuius est illa sententia, nō condidit articulū fidei, quia nec fecit talem propositionem, videlicet, Christus secundum quod homo est aliquid, esse veram, nec per consequēs catholicam, cùm veritas à re ipsa pēdeat, & nō ex affirmatione pontificis. Propter nostrum enim affirmare vel negare nihil mutatur in re. Sed papa definiens fecit vt non liceat asserere aut opinari contrarium illius, cum tamen ante pontificis determinationem fortè liberè quis asserere potuisset citra hæresis notam, eo quòd veritas illa nō innotuisset (quanquā non video qualiter potuisset aliquem nisi prorsus indoctum aut male affectum latere) & ideo olim citra pertinaciam asserens oppositum nō censeretur hæreticus, ac ideo nec excommunicationis reus. Sæpenumero enim contingit, vt inter viros pios atq, doctos non cōueniat de eadem re, in qua alterum eorū errare necessarium est, nec ideo tamen error ille statim hæresis censetur. Vt gratia exēpli: Quidam dicūt personas diuinas cōstitui in esse (vt ipsi loquuntur) personali per respectiua, aliis affirmantibus cōstitui per absoluta. Alij rursum dicūt non constitui per aliqua, sed sibi ipsis esse personas. Quis non videt aliquem horum errare, cum tamen quilibet eorum suæ adhæreat opinioni impune, & sine hæresis nota? Nec tamen ideo talis error non est hæresis, quia ei non impingitur. Nam si omnis error catholicæ fidei obuians, hæresis dicēdus est, iuxta id quod superius disseruimus, certū est talē errorē esse hæresim, quia oppositus veritati fidei catholicæ quanuis nobis ignotæ. Veritas enim, cui error ille repugnat, necessaria est, nos tamē latet an veritas sit, atq; ideo minimè obligamur ad assentiendum ei, nec ad dissentiendum errori repugnanti. Quò fit, vt liberum sit cuiq; suam tueri sentētiam. Si tamē ecclesia à spiritu sancto edocta de illa re definiret, absq; vlla dubitatione ecclesia non efficeret sua definitione vt persona sic aut sic constituatur: sed doceret nos id quod etsi ab æterno verum fuerat, nos tamen latebat. Post quam ecclesiæ definitionem iam non licebit asserere quod āte licuisset. Erit ergo necessariò vt sicut ecclesia sua definitione nō efficit nouam fidei veritatē, ita nec oppositā esse nouā hæresim. Verū quoniā aliquādo ecclesia verbis claris & manifestis exprimit aliquā assertionē, quā ex aliis abstrusis recōditisque scripturę sacræ locis elicit, etsi nullibi ita manifestè reperiatur, hac ratione eueniet aliquādo vt ecclesia dicatur cōdere articulū fidei, non quod efficiat esse fidē quod nō erat fides, sed quia id expressit aliquibus certis verbis, quibus antea nusquā fuerat expressū: sicut dicim⁹ Nicenū cōciliū cōdidisse symbolū fidei, quia filii cōsubstātialitatē expressit, quā nusquā sacrę literę hoc noīe expresserāt. Ad hūc modū etiā dicitur hęresis aliqua esse noua, nō quod antea nō fuisset hæresis, sed quod nullus eā antea asseruerit. Hoc enim modo ait Gelasius papa: Achatius nō fuit factus inuentor noui erroris, sed veteris imitator. Multi quidē sunt errores qui antequā habeāt protectores, à doctoribus sacris reprobātur, vt præcaueāt aliis: quod si quis iā eos defendere incepisset, dicerētur hac ratione noui errores. Sic enim in actis Apostolicis refertur de quibusdam

1. Cor. 2

24. q. 1. c. Achatius

Act. 17.

dicétibus de Paulo, quod nouorum dæmoniorum annunciator esset. Noua quippe appellabant dæmonia, eo quòd à Paulo essent nouiter prædicata. Fusius in hoc capite egimus, quod videbamus rem esse necessariam longa admonitione, ne quisque credat sibi esse commissum de hæresi pronunciare.

Quis sit dicendus hæreticus. Cap. 9.

QVi huius capitis solam superscriptionem inspexerit, superfluum fortè ei videbitur quod hoc capite pertractandum est. Dicet enim apud se: Cùm hæreticus is sit dicendus qui hæresi adhæret, quid autem sit hæresis, superius ostensum est, quid igitur de hæretico oportebat repetere sermonem? Quod non ita est vt primò obiicitur. Nam subinde euenit vt hæresim asserat, qui tamen verè catholicus dicédus est, vt de Cypriano & aliis dicemus. Quapropter vlteriorem oportebit facere inquisitionem, vt cōperiamus quis meritò hæreticus cēsendus sit. Quæ res cum non sit leuis, ne leuis etiam, imò matura exigitur examinatio antequam aliquid definiatur. Nam quum nomen hæreseos graue sit & inuisum Christianis auribus, turpe est id temerè cuiquā impingere. Non enim est alia durior aut acerbior, quam christiano viro possis inferre, contumelia, quam si eum hæreticum appelles. Sūt tamen multi nil magis habentes in promptu, quàm hæresis notā, quā pro libito obiiciunt, non expendentes de qua re, aut de quo loquātur. E quibus multis non potui calamum tēperare quin vnū fratrem Bernardum de Luxemburgo notarem, qui in suo hęreticorum catalogo plures in hæreticorum numerum retulit, dignos qui meliore calculo numerarentur: quales sunt Papias Hieropolitanus episcopus, Præpositiuus, Gilbertus cognomēto Porretanus. Hūc autem cùm ipse fateatur errori suo renunciasse, miror quid hominē impulerit vt illum hęreticorū catalogo inseruerit. Quis enim vnquā docuit eum esse dicendū hæreticū, qui errorem sic tenuit, vt monitus & conuictus non erubuerit palinodiam cantare? Taceo de Berengario, quē postquam hęreticorū ordini intexuit, fatetur eum ab errore sic discessisse, vt nunquā ad eum redierit (quod quantum veritatis habeat, aliàs disseremus) ideóque dicit ibidem annumeratum, non ꝙ hæreticus fuerit, sed quòd sententiam tenuerit aliquando hæreticam. At cum librum appellauerit nomine catalogi hæreticorum, quid cogit, vt qui semel alicui hæresi adhęserunt, hac nominis ratione in eundem alueum corriuentur cum cęteris qui pertinacissime suos tutati sunt errores? Quòd si hoc nomine illi proscribendi erant, cur alios tam multos pretermisit? Nónne frater Matthęus Grabon hęresim sectatus est, cui in Constantiensi concilio, Ioanne Gersone teste, renunciauit? Verum hic Dominicanus erat, quem fortè (vt alios eiusdem instituti qui pertinaciter hęresi adhęserunt) sciens pręteriit, ne Dominicano instituto, quod profitetur, contumeliam fecisse videretur: tanquam si aliquid deperisset de gloria ordinis prædicatorum, quòd ex eo sodalitio vnus aut alter hæreticus prodierit. Non certe magis quàm de illa societate deperiit, de qua dicitur: Ex nobis prodierunt, sed ex nobis non erant. Nusquam enim ecclesiæ venustas diminuta est, aut color obfuscatus, eo quòd tot ex ipsa hæretici exierint. Propter quod nō possum non stomachari in eos qui vt suum institutum laudent, non verentur coram populo iactare & dicere, eum qui semel habitum illius ordinis susceperit, non posse in fide errare aut deficere. Nónne hoc aperta est blasphemia, cum per hoc magis tribuere videatur habitui quo induitur, quàm fidei aut gratię dei? Est ne fortè potentior pannus ille, quā dei gratia aut fides? Absit tāta demētia. At nec fides nec gratia in baptismo suscepta sic hominem seruat quin in hæresim labi possit. Quî fit ergo vt habitus seruet? Quòd si hoc ad professionem quis referre velit, & non ad habitū, vt professio quā de illo instituto emisit, hanc vim habere dicatur: quis non videt in baptismo omnes profiteri Christianismum? nec tamen illa quam tūc emisimus professionem, immunes nos ab hæresi reddit. Nec tamen vllus erit adeò impudēs, vt neget illustriorem multo esse atque efficaciorem professionem illam, quàm quæuis alia postmodum facta. Abeant ergo & illas nænias poetis cātandas relinquant, & populo meliora prædicēt. Testor Deum, non mētior: nam me præsente quidam in concione publica ad populū prædicans in die quo agitur solennitas sancti qui ordinem instituerat, dixit, fraternitatem suam ac societatē laudibus extollere volens, eum qui habitum illius ordinis semel induerit, nō posse esse hæreticum. Et ab aliis pluribus accepi, se eadem verba audiuisse ab hominibus eiusdem ordinis quum de eadem re sermo populo fieret. Ego quidem quū audirem abominatus sum hominis audaciā atque impudētiam, execratus autem prælati patiētiam, qui illa audiēs tolerasset, miniméque puniisset. Ob quam causam suspicio mihi nō parua orta est, vt crederē ex eius mēte verba prolata. Ne hoc toti ordini aut societati impegisse videar, nomen ordinis ex industria subticui, vt magis admonere viderer prout christiana charitas postulat, quàm traducere prout inuidia suggerit. Libēter quidē audio sanctorū laudes, modo eos deo non æquēt. Gaudeo quum quis institutū quod professus est, laudat. Nam hoc symbolo demōstrat se à prima intētione minime defecisse. Modus tamē est laudibus apponēdus, ne quis conuētum aliquem particularē illustriorem aut speciosiorem putet, quàm conuentus ille, qui ecclesia vniuersalis dicitur, quæ sine macula est: ex ea tamen quum multi hæretici exierint, nihil vnquam de eius pulchritudine periit. Atque ideo Deum testor quod nemini in hoc libro parcam cuius hæresim alicubi reperero, etiam si Franciscani instituti fuerit, cui me à duobus & viginti retroactis annis astrinxi. Nam etsi beato Francisco tanquam patri tenear, & eius fraternitati velut matri quæ me aluit atque educauit, plus tamen me debere fateor Christo, qui pro me mortuus est, & verè omnium matri ecclesiæ catholicæ, in qua per baptismū renati sumus. Sed iam opus est vt ad nostrū scopum reuertatur oratio. Quum ergo res sit tam acerba quempiam hæretici nota inurere, anxiè examinanda est, oportétque lapidē (vt dicitur) ad filum referre, antequā cēseamus & non leuiter quicquam pronunciare. Plurima ergo exiguntur vt meritò aliquis dici possit hæreticus. Primo, vt fidem catholicam semel in baptismo susceperit. Nam qui nunquam fuit Christo dedicatus, is

1. Ioan. 2.

infidelis,aut paganus,aut Iudæus,aut Saracenus, aut alio quouis nomine censebitur,nõ tamẽ dicetur hæreticus.Vnde patet miserè errasse Bernardum de Luxemburgo,qui hæreticorum catalogum describens,aliquos ibidem recenset qui nunquam in fide catholica fuerunt initiati,atq; ideo nec hęretici nominandi erant,quales sunt Auicenna & Auerrois,quos hæreticorum catalogo inseruit,cũ tamen nihil minus quàm hæretici dici possint. Cõstat siquidem eos sectam Mahumeticam fuisse amplexos, Quod si ideo inter hæreticos numerãdi erant,quia fidei Christi aduersi fuerũt,cur nõ etiam apposuit Plotinũ Lucianũ,Libaniũ,Plutarchũ,Apuleium,aliósque philosophos,qui fidei Christianæ maximè repugnãt Deinde post fidẽ susceptam requiritur error in fide,quód aliquam scilicet hæresim amplectatur. Propter quod scismaticus ex solo scismate non proprie hęreticus censendus est, nisi hæresim confingat, propter quam ad ecclesiæ vnitate diuidatur. Verum quia (August.teste) nullum scisma est nisi aliquã hæresim confingat,vt rectè videatur ab ecclesia discessisse, hinc est quod scismaticus appellari solet hæreticus: non quod scisma ipsum hæresis sit,sed quia disponit ad hæresim. Vt enim primo cap. disseruimus, nunquam opus exterius dicendum est hæresis,nisi ei adiungatur credulitas intellectus.Ideo scisma hæresis dici non potest,nisi ei addatur error intellectus. Vnde Hieron.super epist.ad Gal. Inter hæresim & scisma hoc esse arbitror,quód hæresis peruersum dogma habet, scisma veró ab ecclesia pariter separat.hæc ille. Verum hic admonere oportet duplicem esse vnionem, Vna quæ fit per charitatẽ per quam tãquam per iuncturas membra iunguntur,vt capiti suo.s.Christo cohæreant,& per hãc cõstituitur corpus illud quod dicitur esse sine macula. Et hoc modo vnitas ecclesiæ cõsistit in vnitate charitatis,qua membra inuicem se diligũt,& Deum. Alia est ecclesiæ vnio per fidem,per quam omnes fideles sunt grex sub vno pastore. Sic enim Hugo de sancto Victore, per fidem accipi vnionem,per charitatem viuificationem. Hæc ille. Et hæc est illa ecclesia,quę in euangelio aliquando comparatur sagenæ missæ in mare,& ex omni genere piscium congreganti. Aliquãdo decem virginibus, è quibus quinque erant fatuæ,quinque prudẽtes. Scisma (quod latinè sonat scissura aut diuisio) opponitur primę vnioni quæ fit per charitatem. Nam sæpenumero euenit vt aliquis scismaticus dicatur, qui tamen ecclesiam credit esse omnium matrem,& fidem tenet,quam catholica tenet ecclesia:sed sola hac ratione separatur,ꝗ negat pontificem rectè,& (vt decebat) electum,atque ideo nõ vult ei subesse tanquã ei quem nõ credit verum esse pontificem:quale scisma historiæ recẽtes memorãt per quadraginta fermè annos permansisse in ecclesia,quæ tres se pro pontificibus gerentes tunc passa est,quod in cõcilio Constantiensi sub Sigismundo Romanorum rege finitum est. Quis tamen hic audeat alicui eorũ qui se pontifices dicebãt,aut eis qui illis parebant,hæretici nomen impingere,quum ipsum concilium nunquam alicui eorum hoc obiecit,nisi fortè Benedicto,qui reclamãte concilio in scismate permãsit? Quamuis enim credere teneamur ex fide,verũ Petri successorẽ esse supremũ totius ecclesiæ pastorem, non tamẽ tenemur eadem fide credere Leonem aut Clemẽtẽ esse verum Petri successorẽ:quoniam nõ tenemur ex fide catholica credere eorũ quemlibet rectè & canonicè fuisse electũ. Quò fit, vt qui obedientiam denegaret Clemẽti aut Leoni hac ratione.s.ꝗ dicet eum non fuisse recte electũ,etsi scimaticus dicendus sit,non tamẽ hęreticus cẽsendus,cum per hoc nulli veritati catholicę obuiet. Non enim ad fidem catholicam spectant ea quæ ex facto nunc pendent,sed ea quæ ex iure. Alioqui si ea ad fidem catholicam pertinerent.fieri oporteret necessario,vt ecclesia aliquando in fide deciperetur, quod nullus sanæ mentis vnquam admitteret, Non est ergo aliquis hæreticus censendus,nisi errorẽ in fide suscipiat. Quapropter hæreticorũ fautores & defensores, etsi aliquando hæretici nominẽtur,si tamen solas personas defendunt,& non errores,nõ sunt hæretici censendi,pœnis tamen canonicis subiacebunt.

A

Mat.13.

Mat.25.

B

C

Tertio, vt quis vere dici possit hæreticus (iuxta quorundam opinionem) requiritur,vt non prorsus totam deserat fidẽ catholicam,sed aliquẽ duntaxat,aut aliquos illius articulos. Nam si vniuersam fidem desereret,dicunt illi non hæreticum sed apostatã esse appellãdum. Hanc sentẽtiam docet Guido Carmelita in sua summa de hæresibus,qui hęreticum ab apostata hac ratione discernit,ꝗ hæreticus aliquẽ particularem fidei articulum deserit,apostata veró toti fidei catholicæ contradicit. Eandẽ tuetur opinionem Ioannes de Turre Cremata,in summa ecclesiæ lib.4.parte.2.cap.13. Idem docet Syluester de Prierio in sua summa,in dictione,hereticus. Et ego aliquando ita sensi,atque ita in prima huius operis æditione docuerã. Nam istorũ doctorũ vestigia secutus in eandem in quã illi cecidi foueam. Nunc igitur profondius (vt opus erat) rem contẽplatus,deprehẽdi clarissime illos & me errasse. Non est enim rationi consentaneum,vt hæreticus hæreses augendo,desinat esse hæreticus. Quis sanę mentis dicet hominem album,per albedinis additionẽ desinere esse album: Si albedo reddit hominem album, necessarium est vt quo plus habuerit albedinis,eo albior fiat:tantum abest vt albus tunc desinere esse possit. Si ob vnam tantum rem furto sublatam,aliquis dicitur fur & latro,qui omnes aliorum possessiones furto surripuerit,multó iustius censebitur latro. Ad eũdem modum de hæretico mihi necessarió dicẽdũ videtur,vt si articulus vnus fidei desertus sufficit illius desertorẽ reddere hęreticum,articuli omnes fidei deserti efficiant illorum desertorẽ,non solum hęreticũ sed hæreticissimũ. Apostata igitur non est aliquid ab hæretico sic separatum,vt idem nõ possit esse apostata & hæreticus, prout præfati doctores sentire videntur,sed apostatæ nomen est velut species quędã infidelitatis sub hęretici nomine contẽta. Omnis itaq; apostata est hæreticus,non tamẽ econtrario omnis hæreticus est apostata. Et hãc sententiã docet B.Thomas,qui in secũda secũdę,q.10.art.5.solas tres dicit esse infidelitatis species,videlicet,Paganos,Iudæos,& hęreticos,& sub hęreticorũ nomine cõtineri dicit,,quotquot à fide catholica quã semel susceperũt,quomodolibet recedũt. Et expressius id docet eodẽ lib.q.12.art.1.in respõsione ad tertium,vbi dicit ꝗ apostasia non improbat aliquam speciem infidelitatis,sed quandã circunstantiam aggrauantem. Eidem sentẽtiæ subscribit Guillermus Ocham prima parte suorũ dialogorum lib.4.ca.12.

D

Quod

Quod consummatum facit hæreticum, est, si errori adiungas pertinaciam. Augu. contra Manicheos. Qui in ecclesia Christi morbidum aliquid prauumque quid sapiunt, si correcti vt sanum rectúmque sapiant, resistunt contumaciter, suáque pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistũt, hæretici sunt. Hæc Aug. Sæpenumero enim fit, vt quod semel vtcunque prodiderit definiendi temeritas, confirmet, imò augeat tuẽdi pertinacia. Quapropter optimè hæreticis dici potest id quod Dominus per Eze. prophetã dicit: Patres eorum præuaricati sunt pactũ meũ vsque in diem hanc, & filii dura ceruice & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te. Tãta est enim hæreticorũ pertinacia, vt sępe non dubitent caput opponere gladio, ne à suo errore discedant: quibus bene illud Pauli conuenit: Si tradidero corpus meũ ita vt ardeam, charitatẽ autẽ non habuero, nihil mihi prodest. Pertinacia sublata quantumlibet quis erret, nõ est dicendus hæreticus. Vnde Augustinus in epi. ad Glorium & Eleusium, quæ est in volumine eius epistolarum. 162. Qui sententiam suam quanuis falsam atque peruersam nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quã non audacia suæ presumptionis pepererint, sed à seductis atque in errorem lapsis parẽtibus acceperint, quærũt autem cauta solicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquã sunt inter hæreticos deputandi. Hæc ille. Si enim aliquis idiota qui apud se firma voluntate decerneret eam fidem amplecti semper quàm ei sancta mater ecclesia insinuabit, audiret prædicatorẽ cui simplici animo afficitur, dicentẽ spiritum sanctũ procedere à patre, non tamen à filio, & ei assentiret, non ideo hæreticus censendus est, quia etsi erret, non tamen ex malitia, cum paratus sit ecclesiæ monẽti obedire. Ideo enim prædicatori credit. quia arbitratur prædicatorem ea dicere quæ à catholica ecclesia approbantur, non crediturus si aliqua ex parte illi innotesceret prædicatorem à vera fide deuiasse. Vnde Aug. in lib. de Bap. cõtra Donatum. Si aliquis hoc idẽ sentiat de Christo quod Fotinus opinatus est, & in ecclesia catholica baptizatur, & hoc credit esse fidem catholicam, nõdum dico esse hæreticum, nisi manifesta doctrina catholicæ fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat, elegerit. Hæc ille. Imò non solũ hæreticus nõ est, sed nec in hoc peccat, ignorantia eum excusante, quoniam sicut nesciebat, ita nec scire tenebatur. Non enim omnes æqua lege tenentur ad credendum. Plebi indoctæ satis est eos fidei articulos tenere, qui in Apostolorũ symbolo explicantur, paratæ suscipere reliqua quæ ei ecclesia credẽda obtulerit. At nõ idem est in prælatis & prædicatoribus, quos ignorantia non excusat, eo quòd tenentur scire ea quæ ad officium suũ pertinẽt, vt nihil prædicẽt quod non sit eis perfectè exploratum, ideóque peccant si ignorant. Si tamen parati sunt corrigi cum ecclesia aliud docuerit, quanuis peccant ignorantes quæ deberẽt scire, nõ tamen hæretici sunt censendi magis, quàm indoctũ vulgus, eo quod pertinaces non sunt. Pertinacem dicimus eum qui adeò tenaciter propriæ adhæret sententiæ, vt ecclesiæ quantũlibet monenti paratus sit resistere. Quæ pertinacia etiam in his quæ ambigua sunt, & vbi adhuc ecclesia nihil definiuit, tam peruersa est, vt ea sola sufficiat hominem hæreticum reddere. Si quis enim credat ignem inferni esse similem aut dissimilem: huic quem apud nos hic cernimus, non censebitur hęreticus, eo ꝙ lis est adhuc sub iudice. Quod si alterã partem tali animo amplectatur, vt quanuis ecclesia oppositam definiret, sit paratus aduersus ecclesiæ censuram partem suam tueri, hæreticus censendus est: non quia hanc aut illam sententiam tuetur, quæ fortè vera est, sed propter pertinaciam adiunctam, quæ hoc efficit, vt quoniam paratus est ecclesiæ aliud docenti resistere, eo ipso credit ecclesiam errare posse: quod hæreticum est. Cæterum circa ea quæ expressa sunt, & extra omnem controuersiam deducta, quæ scilicet per ecclesiam semel definita sunt, hæc erit regula tenenda. Qui in his expressis & semel definitis repugnat & contradicit, etiam si dicat se paratum corrigi per ecclesiam aut per concilium, hæreticus censendus est: quoniam eo ipso quòd ecclesiæ definitioni cognitæ cõtradicit, pertinax est. Nam etsi dicat se paratum corrigi, non tamen est ita. Quî enim fit, vt quis sit paratus corrigi ab eo quem tunc manifestè oppugnat? Atq; ideo ecclesia nõ consueuit, quæ semel definita sunt, iterum in quæstionem vertere. Quapropter qui ecclesiam definisse audit, obtẽperare debet. Quòd si repugnat, pertinax meritò cẽsetur, atq; ideo hęreticus. Vnde Gelasius papa: Maiores nostri diuina inspiratione cernentes, necessariò præcauerunt, vt quod contra vnãquanque hæresim coacta semel synodus pro fidei communione & veritate catholica & apostolica promulgasset, non sineret nouis post hæc retractationibus mutari, ne prauis occasio pręberetur, quę medicinaliter fuerũt statuta, pulsandi: sed autore cuiuslibet insaniæ ac pariter errore damnato, sufficere iudicauerunt, vt quisquis aliquãdo huius erroris communicator existeret, principali sentẽtia damnationis eius esset obstrictus. Sic Sabellium damnauit synodus, nec fuit necesse vt eius sectatores postea damnarentur, sed pro tenore cõstitutionis antiquæ, qui vel prauitatis illius vel communionis extiterant participes, vniuersalis ecclesia duxit esse refutandos. Sic Arrium, sic Eunomium, Macedonium, Nestorium, synodus semel gesta condemnans, vlterius ad noua concilia venire nõ sinit. Hęc ille. Et Felix papa: Achatius nõ fuit noui vel proprii inuentor erroris, vt in eum noua scita prodirẽt, sed alieno facinori suam cõmunionem miscuit. Itaque necesse est vt in illam recideret iusta lance sententiam, quàm cum suis successoribus per cõniuentiam synodalem susceperat autor erroris. Hęc ille. Et Leo papa epi. 12. scribens Martiano Augusto de his quę in concilio Chalcedonensi tractanda erant, sic ait: Per dominum nostrum Iesum Christum qui regni vestri est autor & rector, obtestor & obsecro clementiam vestram, vt in pręsenti synodo fidem quàm beati patres nostri ab apostolis sibi traditam prędicauerũt, non patiamini quasi dubiam retractari: & quæ olim maiorum sunt autoritate damnata, rediuiuis non permittatis conatibus excitati. Hęc Leo papa: Et epist. 52. eadem scribit Leoni Augusto. Taceat ergo Lutherus, & erubescat cõcilii definitionem petere in rebus quę per multa concilia definitę sunt. Nam cum constet eius errores ex officinis prodiisse Æriorũ, Lampetianorum, Valdensium, Vviclephistarum, Hussitarum, quos plura concilia damnauerũt, quid nouas definitiones petit, vbi tot habentur antiquę? Scit tamen callidus serpens quid agat. Nam quia difficile

Margin notes: *August.* — *Ezec. 2.* — *1. Cor. 13.* — *24. q. 3. dixit Apostolus.* — A — *August.* — B — *24. q. 1.* — C — *Felix papa.* — *Leo papa.*

ſperabat his temporibus propter ſimultates ingruentes concilium congregari poſſe, ad concilium appellat: cui, ſi congregaretur, minimè obtemperaturus eſſet. Ex hoc fuiſſe vafrum illius cõſilium, ipſe rei exitus poſtea apertiſſime declarauit. Nam Carolus Cæſar huius nominis quintus, videns Lutherum ad concilium appellaſſe, & inde ſperans congregato generali concilio Lutherum ſtatim ceſſurũ, anxia ſolicitudine egit apud ſummũ pontificem, vt generale celebraret cõcilium ad ſedandos hæreticorum tumultus, & pacem eccleſiæ reddendam. At Lutherus hoc perſpiciens, & timens ſe à generali cõcilio fore damnandum, continuo pòſt cœpit libellis editis concilio generali detrahere, dicens illud poſſe errare, ac proinde proteſtari ſe nunquam concilii definitioni obtemperaturum. Quibus verbis palã oſtendit hac ſola ratione ad concilium appellaſſe, quia credidit illud minimè congregari poſſe. Ecce quanta fuit Lutheri in ſua ſentẽtia pertinacia, vt totius generalis concilii definitioni nunquam obedire decreuerit. Nec mirũ quòd ſic tenaciter ſuo errori adhæreat, quoniam, vt ait Sapiens: Aquæ furtiuę dulciores ſunt. Nónne aquæ furtiuæ ſunt hæreticorum placita atque errores? Sic enim alibi dicitur: Aqua profunda, ſapientia in corde viri. Sed hæc furtiua eſt, cùm ſacræ ſcripturę autoritate vtitur contra intentionem & voluntatem ſancti ſpiritus, eiuſdem ſcripturæ autoris. Sed hæ, quoniam furtiuæ, dulcius eis ſapiunt, quàm ſi ab aliis mendicaſſent, atque ideo tenacius eis adhærent. Quilibet enim propriis magis delectatur inuentis quàm alienis. Hac ergo de cauſa monebat Iacobus apoſtolus, dicens: Si quis veſtrum indiget ſapiẽtia, poſtulet à Deo, q.d. Si ab alio quàm à Deo cupit, furtiuè habebit, quoniam omnis ſapientia à domino Deo eſt, & cum ipſo fuit ante æuum.

Prouer. 9 *Prou. 18.* *Iac. 1.* *Eccleſ. 1.* D

Quòd dubius in fide, dicendus ſit hæreticus. *Cap. 10.*

De eo qui pertinaci animo ſuum errorem tuetur, proximo capite diſſeruimus. Supereſt vt de eo diſſeramus qui nulli errori adhæret, ſed tantum in fide heſitat, ita quòd anceps eſt & dubius ad quam partem ſe vertat, an talis meritò dici debeat hæreticus. Cui quæſtioni facile reſpondetur, ſi prius attendatur qualem oporteat eſſe fidem, vt fides meritò dici poſſit. Vt enim aliquid fides verè appelletur, certitudinem exigit & firmitatem in eo qui eam tenet: Alioqui ſi certitudo aut infirmitas abſit, & ſcrupulus aliquis vrget, ea non fides ſed opinio aut dubitatio cenſebitur. Hac enim ſola ratione fides ſeparatur ab opinione, quod qui credit, tenaciter adhæret: à nullo impellitur vt eum in oppoſitam partem deflectere valeat. Qui autem opinatur, ſic accedit ſuæ ſententiæ, vt aliquãtulum hæſitet, & mobili intellectu aſſentiat. Quò fit, vt fides & opinio minimè in vnum coire poſſint: multo ergo difficilius coibunt fides & dubitatio, quum hæc magis pugnent inter ſe. Ideo apoſtolus Iacobus ait: Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris qui à vento mouetur, & circunfertur. Non ergo exiſtimet homo ille, quòd aliquid accipiat à domino. Colligitur ergo manifeſtè, eum qui dubitat, minimè credere. At in his in quibus oportet captiuare intellectum in obſequium Chriſti, nolle captiuari vt credat, eſt apertè pugnare aduerſus fidem. Eum autem qui aperto Marte fidei repugnat proximo capite oſtendimus eſſe hæreticum. Hereticus ergo dicendus eſt, quiſquis dubitat ea quæ ad fidem ſpectant. Vnde Step. papa ait: Dubius in fide, infidelis eſt. Huic accedit, quod omnis in fide dubitans errat. At cum proximo capite oſtenderimus omnem qui pertinaciter errat in fide, hæreticum eſſe dicendum. conuincitur ergo manifeſtè vt omnis qui in fide dubitat, hæreticus etiam dicatur. Quòd in fide dubitãs erret, teſtimonio Auguſtini probatur, qui in Enchiridii cap. 17. ſic ait: Errare eſt approbare falſa pro veris, aut improbare vera pro falſis, aut habere incerta pro certis. Hæc ille. Eadem fermè verba repetit cap. 19. Ea quæ ad fidem pertinent, certiſsima ſunt. Quum autem illa quæ dubitantur, pro incertis teneantur, colligitur inde, eum qui in rebus fidei dubitat, errare: omnis autem pertinaciter in fide errans, hæreticus eſt: omnis ergo in fide dubitans, pari modo hæreticus cenſendus erit. Hoc etiam pluribus ſcripturæ teſtimoniis comprobatur. Nam poſt reſurrectionem cum dominus apparuiſſet diſcipulis, tempore quo Thomas ibidem non erat, quàm ob cauſam cùm credere idem Thomas noluiſſet, niſi prius miſsis manibus in fixuras clauorum, poſt dies octo dominus omnibus vndecim apparens, dixit Thomæ Infer digitum tuum huc, & vide manus meas: & adfer manũ tuam, & mitte in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Ecce hic dominus impingit Thomę incredulitatẽ & infidelitatẽ ob dubitationem quàm de reſurrectione eius habuit. Quod autẽ Thomas dubitauerit, teſtatur Gregorius in Homilia huius lectionis, dicẽs: Nunquid caſu geſtum creditis, vt electus ille diſcipulus tũc deeſſet, poſt autem veniens audiret, audiens dubitaret, dubitãs palparet, palpans crederet? Non hoc caſu, ſed diuina diſpenſatione geſtũ eſt. Egit nãque miro ordine ſuperna clementia, vt diſcipulus dubitãsdum in magiſtro ſuo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera ſanaret infidelitatis. Hęc Gregorius. Et Cyrillus exponens eundem locum, libro ſcilicet. 12. Capite verò Commentariorum ſuorum. 59. ſic ait: Præ gaudio autem magis quàm infirmitate mentis dubitaſſe Thomam diximus, quoniam & de aliis dixiſſe Lucam nõ ignoramus. Adhuc autem illis non credẽtibus, & mirantibus prę gaudio. Verum cum viſus omnem dubitationis cauſam tollat, rectè Thomas ſtatim clamauit: Dominus meus & Deus meus. Hæc Cyril. Vides iam Thomam dubitãtem, quem ob eam ſolam cauſſam dominus incredulum appellat. Præterea cũ Petrus ex precepto Chriſti ſuper aquas ad eum iret, cœpiſſétque mergi, auxiliũq; imploraret diuinũ, dictum eſt ei à domino: Modicæ fidei quare dubitaſti? Quòd exponens Theophylactus, ait: Non omnino autem dubitabat Petrus, ſed ſecũdum quid, hoc eſt, ex parte: nã iuxta id quod dubitauit, incredulus fuit, iuxta id autem quod clamauit: Domine ſerua me, curauit incredulitatem: ideo paruæ fidei dicitur, non incredulus. Hæc ille. Et Paulus in epiſtola ad Romanos commendans eis fidem Abrahæ, ait: In repro-

Auguſt. *Ioan. 20.* *Greg.* *Cyril.* *Luc. 14.* *Mat. 14.* *Rom. 4.* A B

C In repromiſsione etiam Dei non hæſitauit diffidentia,ſed confortatus eſt fide. Ex quibus verbis manifeſtiſſimè oſtendit Paulus eum qui hæſitat, minimè fidem habere. Rurſum Theophylactus exponens illud ad Roma.1. Iuſtitia Dei in eo reuelatur ex fide,ſic ait: Cùm enim ea quibus à Deo donati ſumus, mortales nequeant cogitatione complecti,meritò nobis eſt fides hæc neceſſaria: quam ſi ſcrutari hæſitando cœperimus,omnium proculdubio patiemur iacturam. Hæc ille. Pro re ergo tam clara hæc ſufficiat adduxiſſe teſtimonia. Sunt tamen hæc quæ diximus,ad eum ſolum referenda,qui pertinaci animo dubitat,quomodo ſuperius diximus de eo qui pertinaciter diſſentit. Nā ſi quis dubitat aut ex infirmitate quadam,velut contingit in primis motibus,& in his qui à natura non habent vt ſint in qualibet re ancipites,& aſsiduis vrgeātur ſcrupulis: aut ſi dubitat ex ignorātia,quia ſcilicet neſcit tale aliquid pertinere ad fidem catholicam. paratus tamē vtroque euētu abſque vlla hæſitatione aſſentire, cùm fuerit ab Eccleſia monitus aut edoctus,non erit talis dicendus hæreticus,ac ideo nec excōmunicationi, nec cæteris pœnis canonicis erit ſubiectus. Quòd ſi adeò pertinaciter dubitat,vt Eccleſiæ docēti nollet aſſentire,iam hæreticus eſt duplici ratione: & quia dubitat de his quibus integram fidem & firmam preſtare tenebatur,& quia Eccleſiæ monēti non credit: nam ex hoc ſuſpicio oritur eum opinari de Eccleſia quòd poſſit errare in fide: quod impium eſt. Verùm hic admonendum cenſui,quòd quanuis non liceat alicui de rebus quæ ad fidem ſpectant,dubitare,licebit tamē de earum intelligentia dubitare. Sæpiſſimè enim contingit,vt viri,quantumlibet docti & pii,circa plures ſacræ ſcripturæ locos hęreāt,dubitantes ſcilicet quidnam ſub illo verborum inuolucro lateat, quum tamen firmiſſimè credant verum eſſe quicquid verbis illis Deus nobis inſinuare voluit. Certiſſimè enim & abſq; vlla hæſitatione credūt ſenſum illius literæ verum eſſe: quis autem ſit verus illius literæ ſenſus,meritò dubitant. Ad hunc modum virgo deipara etſi annuncianti angelo futurum conceptum credidit,modum tamen quo id fieri

D poſſit,petit,& de eo dubitans,interrogat: Quomodo fiet iſtud,quoniam virū nō cognoſco? Illa ſiquidem virginis aut quæſtio,aut dubitatio nihil de eius integerrima fide minuit. Vnde beatus Ambro. exponens illud,ait: Quo ergo modo fieri poſſit vt Zacharias qui non crediderat,ſilentio condemnaretur Maria autem ſi nō credidiſſet,ſpiritus ſancti infuſione exaltaretur? Sed neq; nō credere Maria,neque tam temerè debuit vſurpare,nō credere,āgelo,vſurpare diuina, Neq; enim facile erat ſcire myſterium abſconditū à ſeculis in domino,quod nec ſuperiores poteſtates ſcire potueruut: & tamē non fidem renuit,nō officium refutauit,ſed accōmodauit affectum,ſpopōdit obſequium. Etenim quum dicit,quomodo fiet iſtud,non de effectu dubitauit,ſed qualitatem ipſius quæſiuit effectus. Quanto temperatior iſta reſponſio,quàm verba ſunt ſacerdotis? Hęc ait: Quomodo fiet iſtud? ille reſpōdit: Vnde hoc ſciam? Hæc iā de negocio tractat: ille adhuc de iudicio dubitat. Negat ille ſe credere qui negat ſcire, & quaſi fidei adhuc alium quærit autorem. Iſta ſe facere profitetur,nec dubitat eſſe faciēdum,quod quomodo fieri poſſit inquirit. Hæc Ambro. Ad hunc etiam modum interpretandæ ſunt illæ ſcholaſticorū Theologorum aſſiduæ quæſtiones,quibus quærunt,an Deus ſit vnus: num pluralitas illa perſonarum poſſit cōſtare vnitati eſſentiæ: vtrum ſpiritus ſanctus procedat à patre & filio. Non quòd ita eſſe dubitēt, ſed vt modum,quo id eſſe poſſit,oſtendant: de quo modo non video quin aliquis citra hæreſis notā poſſit dubitare,modo id eſſe credat,ſicut virgo deipara de modo quo Deum cōceptura erat, dubitauit. Quęrunt etiam illa,& quęſtiones excitāt,vt exerceantur velut in palæſtra,vt promptiores poſtea inueniantur ad hæreticos debellandos,vt parati ſcilicet ſint reddere rationem de ea quæ in illis eſt fide. Aliter enim quærit Arrius an filius ſit patri per omnia æqualis,aliter quærit Thomas vel Scotus, aut alii Ca-

A tholici. Ille nanque quærit,quia non credit filiū æqualem patri,quærit vt peruertat. Hi verò quærūt vt conuertāt,quærunt vt viam inueniant qua Arrianorum technas euadere poſſint: quærunt vt ad veram fidei cognitionem perueniāt. Hoc autem ita fieri admonet beatus Cyrillus,tantum abeſt vt prohibeat. Is enim lib.4. ſuper Ioannem cap.13. ſic ait: Probus auditor ac ſapiens,quæ intellexit,nulla intelligētia remoratus,mētis ea theſauro ſtatim commendabit. Si qua verò ardua videntur,ſæpe ac multum inueſtigans atq; interrogans tādē aſſequitur,venatrices apprimè canes imitatus,quæ huc atq; illuc percurrunt feras quęrentes. Sic affectum eſſe ſapiētē propheticus quoq; ſermo denotat, dicens: Conquirens quære,& apud me habita, Quærendum enim ita ſemper eſt,vt apud eum habitemus,& ad alienas ſententias non deferamur. Hæc Cyrillus. Vides hic qualiter quærere admonet,verū hoc fine,vt diſcant,vt veram fidem habeant,vt nō ſeducantur,& ad alienas à Deo ſententias deferantur. Hæretici quærentes ſunt velut Nicodemus dicēs, Ioannis tertio: Quomodo hæc fieri poſſunt? & Iudæi Capernaitę diſcipuli domini dicentes: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad māducandum? Hi quærunt quia non credunt: quod patet,quia abierunt retrorſum. Catholici quærentes quærunt velut virgo glorioſa, quæ credēs quærit vt doceatur. Hæc ideo in medium ducere decreui,quod video quoſdam ſine cauſſa hoc ſcholaſticis doctoribus impingere,quod talia quærūt,in quibus hæſitare impium ſit,ac ſi quotieſcunque proponant aliquid per vtrum,credendum ſit eos in ea re dubitare,nutantemq; fidem habere. Abſit. Non attendunt quòd licet effectum credāt,de qualitate effectus,& de modo quo id fiat, merito

B dubitare poſſunt. Dubius ergo in his quæ ad catholicam fidem ſpectant,hæreticus cēſendus eſt,modò pertinaci animo dubitet,vt Eccleſia etiam monente & docente dubitare non deſinat. Alioqui ſi citra pertinaciam id faciat,hæreticus minimè dicetur: quum etiam ſi illo modo diſſentiret, nequaquā verè hæreticus appellari poſſet.

Theophy. | Lucæ.1. | Ambro. | Cyrillus. | Eſa.28. | Ioan.6.

De quibuſdam cauſsis ex quibus hæreſes oriuntur. Cap. II.

VT facilius hæreſibus obuiari poſſit,ne (ſicut dicit Apoſtolus) vt cancer ſerpant,cauſſas & radices à quibus oriuntur,oſtendere decreui,vt illis ſublatis cito hæreſes ſubmoueantur. Ad incolumi-

tatem siquidem recuperandam is primus est gradus, cognoscere scilicet caussam à qua orta est mala valetudo, quoniam vt medici dicunt, difficilius illis morbis mederi possumus, quorũ caussæ latentes sunt: his autem quorum caussæ patét, etsi graues admodum morbi sint, facilius potest occurri. Prima omniũ hæresum radix est illa quam August. dicit esse omnium malorum vnicam radicem: immodicus scilicet amor sui. Nam hic Augustino teste, ædificauit ciuitatem diaboli. Et Apostolus id clarissimè in 2. ad Timoth. epistola exprimit dicens: Hoc autem scito, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores magis quàm Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, &c. Cùm enim ibi Apostolus malorum chiliadem enumerare vellet, amorem sui ante omnia præmisit, vel hoc argumento ostésurus cæterorum esse caussam. Sic enim Theophylactus locum illum, scilicet seipsos amantes, exponés ait. Statim malorum omnium caussam produxit in medium, quod suis quisque magis prospiciat quàm proximi commodis. Ei nanque qui sui ipsius dũtaxat trahitur charitate, accidit sæpe vt nec ipse se amet. Et exponés illud verbum, cupidi, ait: Quum malorũ explicasset rationem, & ramos sigillatim enumerat. Hæc ille. Ex hoc immodico sui affectu oritur, vt sua semper sibi placeant, propriis inuentis delectẽtur, inde nascitur obstinatio & pertinacia, quæ portæ sunt latissimę ad hæresim inducendam. Pręter hanc principem omniũ malorum radicem est alia peculiaris, omnibus tamen hæresibus communis, gloriæ scilicet cupiditas. Hoc enim est hæreticis omnibus genuinũ, vt gloriam popularem captét, cupiántque ab omnibus pro doctissimis haberi. At quum via regia gradientes hoc assequi nequeant, deuia quæque requirunt vt ad scopũ perueniãt. Hoc ait Gregorius exponens illud Iob. 6. Respondere quæso absque contentione. Neque enim, inquit ille, hæretici inquisitionibus suis veritatem conantur assequi, sed victores videri. Cúmque se foris ostendi sapientes appetunt, intus per stultitiam elationis suæ vinculis ligantur. Vnde fit vt contentionum certamina exquirant, & de Deo (qui pax nostra est) loqui pacificè nesciant, atque ex pacis negocio rixæ inuentores fiant, quibus bene per Paulum dicitur: Si quis autem videtur esse contentiosus, nos talẽ consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Hęc Gregorius. Ex hac gloriæ cupiditate proximè oritur pertinacia nusquam flexibilis, adeò etiam, vt quum in certamine succubuerit, cedere tamen nolit. Malunt enim cuiuscunque doctrinæ euersioné, quàm fateri se victos, ne hac videlicet occasione vel minima pars gloriæ quam captant, depereat. Vt autem non videãtur populo in certamine succubuisse, apud quẽ & non apud Deum gloriam habere volunt, nihil intentatum relinquunt, adeò vt etiam ipsas sacras scripturas, quas suis assertionibus apertè repugnare cognoscunt, peruertant, deturpent, & mancas faciãt: non tantùm in alienũ sensum detorquentes, sed radẽtes ex eis id quod propter clarissimũ testimonium nullam patiatur adulterinam expositionem. Hoc expressè asserit Eusebius Cæsariensis fecisse quondam Asclepiodorum, Theodorum, Apollonidem, Hermophylũ, Artemonistas. Sic enim ait: Sed hæc faciũt, quia nec vicini facti sunt fidei. Propterea & diuinas scripturas absque vllo timore contemerant, & corrumpentes eas emendare se dicunt, &c. Et idem de Nestorianis dicit Theophylactus, exponés illud ad Hebræos secundo: Vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Sic enim ait: Nestoriani verò scripturam hanc Pauli deprauantes, non gratia Dei dicũt, sed sine Deo, id est, sine diuinitate pro omnibus mortem gustaret: vt quod ipsi pessimè sentiunt, Christo scilicet cruci affixo diuinitatem astruant non adfuisse, vtpotè quæ non substantialiter illi inesset, sed affectione quadam vnita. Hæc Theophylactus. Cùm ergo ad hoc deuentum sit, vt illud solum habeant asylum, scripturas radere quibus cõuincendi erant, vel hoc argumento conuincitur, propriam eorum conscientiam aduersus eos pugnare, apertéque cognoscere sacram scripturam illis esse contrariam. Nam si non deprehenderent repugnantiam scripturarum manifestàm, nunquam scripturas raderent, quas aliquo pacto in suũ sensum trahere possent. Quare ergo non fatentur veritatem? Quare non cantant palinodiam cùm scripturam deprehẽderint quæ ad hoc faciendum eos cogat? Nil certè obstat nisi illa quá diximus gloriæ cupiditas: Dicunt enim apud semetipsos illud Pauli: Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico, præuaricatorem meipsum constituo. Quę si dici possent in eos qui resipiscentes veritatem, quàm prius oppugnabant, prædicát, in ipsum Paulũ primitus dicerentur, in quo Ecclesię Christi magnificabant Deũ, audientes quòd euangelizaret fidẽ quàm aliquãdo vastabat. Non enim possibile est vt ab errore ad veritatem, aut à graui peccato ad gratiam sine pœnitentia transeatur: quàm qui facere erubescit, hoc agit, vt dum erubescit corrigere errorem, nõ erubescat permanere in errore: quod magis erubescẽdum erat. De quo optimè dicitur per Ecclesiasticum: Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam. Confusio adducit peccatũ, cũ erubescit quisque prauam mutare sententiam, ne aut inconstans putetur, aut diu errasse se iudice teneatur. Confusio autem adducit gratiá, cũ erubescẽs de proprio errore, pœnitendo ad lumen veritatis se transfert. Ideo Apostolus volens Philippensibus persuadere veram fidei vnitatem, primum quod eis suggerit, est vt ab omni inani gloria fugiant, quòd hæc plurimum veræ fidei possit obesse. Sic enim ait: Vnanimes idipsum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriá. Vnde August. in libro de vtilitate credendi: Hæreticus est qui pro alicuius temporalis commodi & maximè gloriæ principatúsq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones gignit vel sequitur. Hæc ille. Quibus verbis August. magis hæresis caussam quàm definitionem explicat. Nam qui cupidus est gloriæ, quid pro hac assequenda facere non audebit? Ad illam metam omnes gressus dirigit, ad hoc loquitur, pro hac re scribit, hac de caussa cõtentionem excitat. Quòd si iam alia non patet via vt videatur, vt digito monstretur, vt vocetur ab hominibus rabbi, nouam oportet confingat doctrinam, vt rei nouitate alios in admirationem trahat. Qua de caussa videntur mihi hæretici similes illi, qui eò quòd obscurus esset, nec potens vt rebus magnificè gestis me-

2. Tim. 3. | Theophi. | Grego. | 1. Cor. 11. | Euseb. | Theophy. | Galat. 2. | Eccle. 4. | Philip. 2. | August.

C | D | A

ſtis memoriam ſuis poſteris relinqueret, peſsimo facinore clarum ſe futurum ſperauit atq; ideo templũ Dianæ Epheſinæ, mirabili opificio extructũ igni ſuccendere tentauit, quod & fecit. Sunt enim ſæpiſſime maiores hominibus vires ad vitium, quàm ad virtutem. Sic enim hæreticis contingit, qui cum in vera fidei regula manẽtes obſcuri fuiſſent omnino, Eccleſiam Dei inuadere, & igni ſuccẽdere nõ erubeſcunt, vt inde clariſſimi euadãt, Qua de cauſſa iuſtum eſt vt eaſdem pœnas luant, quas aduerſus illũ clariſſimũ facinoroſum fuiſſe decretas hiſtoriæ produnt: ne. ſ. ſcriptor qui illud facinus memoriæ commendaret, vllam de homine illo faceret mentionem, nomenq; illius nulli memoriæ mandaretur. Sicq; euenit vt in eo puniretur, quod ei peccati materiam ſuggeſſerat, Hoc etiam modo Eccleſia ſpiritu Dei afflata diſponit vt hæreticorum libri igni comburendi tradantur. Iuſtũ eſt enim vt eam gloriã inanem quæ tanti facinoris genitrix & parens eſſe dignoſcitur, libris combuſtis deperdat: nec ſit vnquam qui eorum libros legãt, vt eis neglectis, nõ ſit à quo gloriam captare poſſint, quam vnicè cupiebãt. Ideo de eis dici poteſt illud Pauli ad Rom. Euanuerunt in cogitationibus ſuis. Verum obſtabit aliquis hãc pœnam minimè eſſe infligẽdam, hac ratione, quòd illa punitio magis obeſt fidelibus qui libris hæreticorum carent in quibus etſi ſint aliqua errata, ſunt tamẽ alia multa egregiè dicta, quæ vix apud alios fideles reperiantur, quibus iniuſtum eſſet carere, Cui reſpondemus, quòd timẽdũ eſt ne amore eorũ, quæ hæretici bene dicunt, allecti lectores, in ſubſcriptionem trahantur cæterorum peruerſe dictorũ. Quapropter Eccleſia à ſpiritu ſancto edocta ſatius exiſtimat vtroque carere, quàm vtrũque glutire. Sic etiã legimus apud Lucam, quòd cum dæmonia à corporibus hominum Chriſti virtute eiecta clamarent & dicerent: Quia tu es filius Dei, Chriſtus increpans non ſinebat ea loqui. Nònne vera dicebant? Vt quid ergo prohibet? Certè ne hac occaſione iterum eis falſa dicentibus crederetur. Sic enim ait Beda: Quare autẽ dæmonia dominus de ſe loqui prohibeat, Pſalmiſta manifeſtat, qui ait: Peccatori autẽ dixit Deus, quare tu enarras iuſtitias meas per eos tuum? ne quis dum prædicantem audit, ſequatur errorẽ. Improbus enim magiſter eſt diabolus, qui falſa veris ſæpe permiſcet, vt ſpecie veritatis teſtimonium fraudis obtexat. Hęc Beda. Si ergo dominus illa occaſione prohibet dæmonia clamantia, quid obſtat vt Eccleſia dæmoniorum progeniem prohibeat ſcribentem? Nònne æquè ſcripturæ poſſunt obeſſe vt voces? imò multo magis. Nam etſi verbum efficacius ſit, tamẽ quum euolauerit, reuocare nequis: ſcriptura verò per multa ſecula durat, atq; ideo pluribus aut obeſſe aut prodeſſe poteſt. Iuſtè ergo Eccleſia iſtorũ ſcripturas vetat, & diſcerpit ſi haberi poſſint, ſicut Chriſtus illorum verba prohibuit, etſi vera erãt quæ ab illis dicebantur. Ita etiã hæretici etſi multa vera & ſubtilia diſſerent, tamen falſa admixta aliis veris fidem derogant. Vnde Greg. lib. 5, moralium exponens illud Iob: Et venit ſuper me indignatio, ſic ait: Habent quippe hoc hæretici proprium, vt malis bona permiſceãt, quatenus facile ſenſui audiẽtis illudant. Si enim ſemper praua dicerent, citius in ſua prauitate cogniti, quod vellent minimè perſuaderẽt. Rurſum ſi ſemper recta ſentirent, profectò hæretici non fuiſſent. Sed dum fallẽdi arte ad vtraq; deſeruiunt, & ex malis bona inficiũt, & ex bonis mala vt recipiantur, abſcondunt: ſicut qui veneni poculum porrigit, ora poculi dulcedine mellis tingit, dumq; hoc quod dulce eſt, primo attactu delibatur, etiã illud quod eſt mortiferum, indubitanter abſorbetur. Itaque hæretici permiſcent recta peruerſis, vt oſtendendo bona, auditores ad ſe trahant, & exhibendo mala latenti eos peſte corrumpãt. Hactenus Grego. Prudenter ergo Eccleſia timens hæreticorum libros prohibet, ne id eueniat quod Sapiẽs ait: Qui tetigerit picẽ iniquinabitur ab ea. Quòd ſi aliqua fortè ſunt quæ ſubtili indagatione apud eos digeſta reperiãtur, ea ſatius erit ab aliis orthodoxis requirere, quàm ab hæreticis. Quòd ſi adhuc talia ſunt, vt apud neminem orthodoxum inueniantur (quod vix credam) ea tamen ſemper mihi erunt ſuſpecta, quòd à tali homine. ſ. hæretico dicta. Sic enim refert Diogenes Laertius in lib. de vitis philoſophorũ, quòd cũ ab Ariſto. percontaretur quiſpiam quam mercedem haberet mendax, reſpõdiſſe eundẽ ait: Vt cùm vera, inquit, dicat, nulla ei præſtetur fides. Cúm ergo hęreticus ſemel aut iterum in hæreſi deprehẽdatur, quî fit vt poſtmodum fidatur ei? Non eſt ergo æquum vt ſacræ ſcripturæ expoſitionem ab hæreticis recipiamus, cum eam aliàs contemeraſſe comperimus. Nõ auderes cibum corporeũ ſumere ex illius manu qui ſemel aut iterum venenũ propinauerit, & vis doctrinã fidei ab hæreticis ſumere, qui toties dogmata venenoſa miſcuerunt? Nullus vnquam ab inimico ſuo aut domini ſui cibum recipit, nullus miles ab hoſtibus regis ſtipendium captat, niſi planè deſertor & transfuga. Mulier illa apud Lucã dragmam quærens, intra domum quærit, non extra. Sic etiam intra Eccleſiam quærẽdum eſt ſi quid inuenire cupis quod ad verã fidem pertineat. Qui panes petit apud Lucam, vicini ianuam pulſat, non alicuius extranei. A vero Chriſtiano quærenda eſt vera doctrina. Vicini ſiquidẽ omnes Chriſtiani ſunt, intra vnãeandemq; ciuitatem commorantes. Ab hæreticis autem, quòd extranei ſunt, nihil petendum. Si cũ his (vt dicit Paulus) non licet nec cibum ſumere, multo minus licebit ab eis cibum petere. Adde quòd hęretici non habent ius ſacras literas interpretandi, nec ad eos quouis pacto ſpectat de eis diſſerere. Nam cum filii non ſint quibus hæreditas in teſtamento legata ſit, nullum prorſus habent ius inſpiciendi teſtamenti paterni, quod ſacra eſt ſcriptura. Si non erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ (vt ait Apoſtolus) multo minus erit hæres alienigena cum filio liberæ. Si ancilla cum filio ſuo eiicienda eſt, ſcilicet ſynagoga, multo fortius eiicienda erit Eccleſia malignãtium cum filiis ſuis, ſcilicet hæreticis. Excluſis ergo hæreticis à teſtamento paterno, neque etiam illi ius habebunt inſpiciendi teſtamenti. quod eſt ſacra ſcriptura. Si ergo non habent ius inſpiciendi, quî fit vt habeãt ius interpretandi? Nullo ergo modo ab eis licebit ſacræ ſcripturæ interpretationem recipere, niſi aliunde haberi poſſit. Vnde Tertullianus in libro de præſcriptionibus hæreticorum, ait: Non Chriſtiani nullum ius capiunt Chriſtianarũ literarum, ad quos meritò dicendum eſt: Qui eſtis, quãdo & vnde veniſtis? Quid in meo agitis, nõ mei? Quo denique Marcion iure ſyluam meam cædis? Qua licentia Valentine fontes meos tranſuertis? Qua

Luc. 4. *Beda.* *Pſal. 49.* *Iob. 3.* *Grego.* *Eccle. 13.* *Luc. 15.* *Luc. 11.* *1. Cor. 5* *Galat. 4.* *Tertul.* *verſus Homeri.*

potestate Apelles limites meos commoues? Quid hic cæteri ad volũtatem vestram seminatis & pascitis? Mea est possessio, olim possideo, habeo origines firmas, & ipsis autoribus quorum fuit res. Ego sum heres apostolorum: sicut cauerunt testamento suo, sicut fidei cõmiserunt, sicut adiurauerunt, ita teneo. Vos certè exhæredauerunt semper & abdicauerunt, vt extraneos & inimicos. Vnde autem extranei & inimici apostolis hæretici, nisi ex diuersitate doctrinę, quã vnusquisque de suo arbitrio aduersus apostolos aut protulit, aut recipit? Illic igitur & scripturarum & expositionum adulteratio deputanda est, vbi diuersitas inuenitur doctrinæ. Hæc Tertullianus. Verùm quia ex occasione nobis oblata paululum digressi sumus, opus est ad primum intẽtum nostra reuocetur oratio. Ex illa ergo pessima radice, gloriæ scilicet cupiditate, sicut oritur pertinacia, ita & iudicii fallacia, vt propter peccatũ Deus permittat eos in errorem duci. Sic enim dicit Esaias: Excęcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis & intelligant corde. Lumen veritatis, teste Gregorio, elatis mentibus abscõditur, & omne peccatum cæcitas quędam est mentis, iuxta illud: Malitia eorum excęcauit eos. Et alibi dicitur: Ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerũt. Et de superbis dicitur per Apostolum ad Rom. Obscuratũ est insipiens cor eorum, dicentes enim se sapientes, stulti facti sunt.

Esa 6. *Sapien. 1.* *Sopho. 1.* *Roman. 3* *Ephes. 4.*

Beatus Anselmus exponens illud Pauli ex epistola ad Ephe. Vt non circunferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, sic ait: In nequitia hominum, dixit: quia hæresis non est nisi in anima subdita peccatis: quia peccata commissa sunt caussæ, vt Deus permittat eos errare in barathrum hæresis. Hæc ille. B

Adde quòd nõ propter solam iniquitatem propriam permittit Deus hominem decipi, sed etiã propter peccatum interrogantis aut discentis, doctorem alioqui bonum Deus permittit falli, vt inquirentem iniquum decipiat. Sic enim legimus apud Ezechielẽ prophetã: Et factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis, viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, & scandalũ iniquitatis suæ statuerunt cõtra faciem suam. Nunquid interrogatus respondebo eis? Propter hoc loquere eis, & dices ad eos: Hæc dicit domin⁹ Deus: Homo homo de domo Israel, qui posuerit immũditias suas in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciẽ suam, & venerit ad Prophetam interrogans per eum me: ego dominus respõdebo ei in multitudine immunditiarum suarum, vt capiatur domus Israel in corde suo, quo recesserunt à me in cunctis idolis suis. Propterea dic ad domũ Israel, Hæc dicit domin⁹ Deus: Cõuertimini, & recedite ab idolis vestris, & ab vniuersis cõtaminationibus vestris auertite facies vestras? quia homo homo de domo Israel, & de proselytis quicunque aduena fuerit in Israel, si alienatus fuerit à me, & posuerit idola sua in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam, vt interroget per eum me: ego Dominus respõdebo ei per me, & ponam faciem meam super hominem illum, & faciam eum in exemplum & in prouerbium, & disperdã eum de medio populi mei, & scietis quia ego dominus. Et Propheta quum errauerit, & loquutus fuerit verbũ, ego dominus decepi Prophetam illum: & extẽdam manum meam super eum, & delebo eum de medio populi mei Israel: & portabunt iniquitatem suam. Iuxta iniquitatem interrogãtis, sic iniquitas Prophetæ erit. Hæc ibi. Ex quo scripturæ loco apertè colligitur populo iniquo propter sua demerita hæreticos doctores à Deo dari, vel, vt verius dixerim, permitti. Quod fortè hoc nostro tempore euenit in partibus Germanię, quibus factus est Lutherus Propheta falsus & pseud' apostolus. Nã illorum manifesta sunt opera carnis, quorum Deus vẽter est, atque ita gloria eorum qui terrena sapiebant, versa est in confusionem. Quapropter euenisse oportebat quod dominus per Prophetam minatus est, vt videlicet iuxta inquitatem interrogantis, iniquitas prophetæ fuisset. Quòd si ab errore auocandi sunt, non patet via, nisi quam Dominus ostendit, scilicet conuertantur à via sua mala, & malè actorum eos pœniteat, vitamq́, commutent in melius. tandem si dominum orauerint vt eis veritatem ostendat, promissionem suam implebit, qui dixit: Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Quòd si tãtùm obest prophetæ, peccatum interrogantis, vt caussa sit deceptionis illius, quantum putas oberit peccatũ ipsiúsmet doctoris? Erit ergo sine vlla dubitatione caussa efficacissima, vt sæpe in sacris literis cõniueat, erretque. Si ergo hæretico literas scienti sacra scriptura offerretur, dicere deberet, nescio literas. Verùm cũ gloriæ cupiditate ducatur. nunquã ignorãtiã fatebitur, imò potius dicens se esse sapientem, in insipientia sua deprehẽdetur. Hos tales per Esaiã prophetã dominus irridet, dicẽs: Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, quasi gens quæ iustitiã fecerit, & quæ iudicium Dei sui nõ dereliquerit. Quibus verbis apertè dominus insinuat nec illum inuenire, nec vias eius scire posse, qui iustitiã non fecerit, aut iudiciũ Dei sui dereliquerit. Hoc idem apud Matthæũ expressius Christus dicit: Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali: Ex abundantia enim cordis os loquitur. Quò fit, vt vel hoc argumento persuadeamus, sanctis viris, qui per fidẽ vicerũt, regna operati sunt iustitiam, adeptiq; sunt iam repromissiones, esse magis credendũ, quàm aliis etsi multo doctioribus, quorũ vita non est tot argumẽtis probata: quoniã, vt dicit Ecclesiasticus: Anima vnius sancti viri enunciat aliquando vera magis quam septem circunspectores qui sedent in excelso ad speculandum. Hoc etiam argumento probatur sacræ scripturæ expositionem nõ esse ab hæreticis recipiẽdam, nisi alia via eius interpretationem veram esse cõstiterit. Quid enim scimus an demeritis hæretici exigentibus Deus illum ibidem, vt in cæteris errare permiserit? Vt ergo non fallamur, oportet vt iuxta Iacobi consilium sapientiam à domino postulemus, nihil hæsitantes in fide: deinde eos consulamus viros qui ab Ecclesia tam vita quàm scientia probati sunt. Hæretici autem minimè consulendi sunt, quoniam suspecti multis nominibus haberi debent, primum quia semel in mendacio deprehensi fuerunt, deinde quia peccatis sunt obuoluti, propter quæ Deus illos in scripturis errare permittit, aliterque quã oportet illas interpretari. Vnde Gregorius lib. 20. moralium exponens illud Iob: Qui rodebant in solitudine,

Ezec. 24 C *Esa. 58.* *Matth. 12.* D *Eccle. 37.* *Iacob. 1.* *Iob. 3.* *Grege.*

tudine,&c.sic ait: Rodi solet quod comedi non potest,hæretici autem quia scripturam sacram intelligere sua virtute moliũtur, eam proculdubio apprehendere nequaquam possunt,quam dum non intelligunt,quasi non edunt. Et quia per supernam gratiam non adiuti,hanc comedere nequeũt, quasi quibusdam illam nisibus rodunt.Exterius quippe illam contrectant,cum quidem conantur,sed nõ ad eius A interiora perueniunt.Qui quia ab vniuersalis Ecclesiæ societate disiuncti sunt,non quolibet loco rodere,sed in solitudine memorantur.Hactenus Gregorius. post hanc gloriæ cupiditatem omnibus hæreticis communem,peculiaris deinde cuiuslibet hæresis causa succedit. Hoc autem erit vitium cuilibet hęretico peculiare:illud nempe in quod à natura quisque procliuis est. Inest nanque singulis hominibus à natura pronitas quædam ad aliquod vitium,etsi non omnibus ad idem. Quidam genuinam habent cupiditatẽ,alii ad carnis illecebras sunt proni,alij rursum honores appetunt, primos accubitus desiderãt. Quum autem affectio (vt Aristoteli placet) ad se trahat iudicium rationis, fit vt in eandem sententiam manibus (vt dicitur) ac pedibus sæpe eat intellectus,in quam eum direxerit voluntas,vel in quam partem senserit voluntatem flecti. Hinc illæ philosophorum sectæ emanarunt in diuersis valde inanibus atque fallacibus rebus felicitatem humanam constituentes. Illud quisque optimum existimabat, quod magis appetebat iudicio cedente volũtati.Quòd si fortè intellectus non approbet id quod voluntatem appetere cognoscit, tamen id approbare se simulat, quò facilius occultetur, vel saltem adumbretur vitium quo laborat: vt si fortè in hoc vel in illo vitio deprehensus fuerit,hoc pallio cõtegatur,quod ignorans fecit.Cuius ignorantiæ vel hoc esse poterit argumẽtum,quod sæpe testatus sit illi rei nullum inesse crimen: mallet nanque ignorantiæ nota inuri,quàm re illa carere cui iam se vendicauit. Hoc enim experientia cognoscimus, & fama quam ex historiis habemus, neminem videlicet vnquam vitium illud B probasse cui hominis complexio repugnaret: aut virtutem illam insectatum fuisse, ad quam à natura pronus fuisset. Est quidam fortè graue admodum reputans alterius voluntati subesse, & durum existimat ex alterius pendere arbitrio: hinc euenit vt obedientiæ iugum, quod semel susceperat excutiat, & inde ad vlteriora progrediatur,vt obedientiam ipsam insectetur,monachatũ conuitiis afficiat & scommatis: vt errorem suum hoc pallio tegat, quod scilicet ab aliquo quem putabat ignominiosum & irreligiosum locum,se exisse aliis ostẽdat.Huius rei tot sunt apertissima exempla,vt enarrare pigeat. Quòd si aliquis pecuniam immodicè cupiat, ex impotenti & effrenata huius rei adhæsione fit vt pro illa acquirenda omnes conatus adhibeat, omnémque (vt dicitur) moueat lapidem, nihil intentatum relinquat quod huiusmodi rei possit vel in modico suffragari: adeò vt illuc etiam, si opus fuerit, sacras trahat literas. Diogenes Laertius refert Menippum quendam philosophum laqueo se suspendisse propter pecuniam insidiis ereptam. Vide quãtus rei præcesserat amor,cui tantus post deperditã successerit dolor.Quid non tentasset,qui seipsum interimere non dubitauit? Quid etiã non effecisset,qui Deum vendere non abhorruit? Nónne ex hoc fonte ille etiam error à Christo reiectus,quo Pharisæi docebant Iudæos,melius esse aliquid in templo offerre,quàm parentibus egentibus distribuere? Nec in his diutius immorari oportet,quum id apertissimè explicet Paulus in prima ad Timotheum epistola,dicens: Qui volunt diuites fieri,incidunt in tentationem,& in laqueum diaboli,& desideria multa inutilia & nociua,quæ mergũt homines in interitum & perditionem.Radix enim omnium malorum cupiditas,quam quidam appetentes errauerunt à fide,& inseruerunt se doloribus multis.Hæc ibi. *Matth.25* *1.Timo.6*

Et beatus Gregorius exponens illud Iob: Radix iuniperorum erat cibus eorum,sic ait: Quid per radicem iuniperi nisi auaritia designatur,ex qua peccatorum omniũ spinæ producũtur? De qua per Paulum dicitur: Radix omnium malorum est cupiditas. Ipsa quippe latenter oritur in mente, sed punctio- C nes peccatorum omnium patenter producit in opere.Quas videlicet punctiones ab hac radice surgentes statim prædicator egregius insinuat:cum subdit: Quam quidam appetentes errauerunt à fide & inseruerunt se doloribus multis. Qui enim multos dolores dixit, quasi nascentes innotuit ex hac radice pũctiones.In iuniperis ergo peccata,in radice verò iuniperorum quid aliud quàm auaritiam,id est materiam intelligimus peccatorum? Quia igitur plerunq; hæretici sola in verbis suis exteriora lucra sectãtur,nec ignorant quia peruersa astruũt,sed erroris prædicamenta non deserunt,dum sumptus percipere quasi doctorum volunt,bene de eis sancti viri nunc voce dicitur: Et radix iuniperorum erat cibus eorum: Quia dum totis mentis suæ sensibus auaritiam cogitant,quasi eo alimento vescuntur,de quo nasci proculdubio peccatorum sequentium punctiones solent. Hactenus Gregorius. *Iob.30.* *Grego.*

De illecebris verò carnis quod illę sint hæresum radices,testatur Paulus in epistola ad Roma. Rogo autem vos fratres vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis,faciunt,& declinate ab illis,huiusmodi enim Christo domino non seruiũt,sed suo ventri. Et Theophylactus ibi: Ex hac igitur ventris ingluuie & vitiorum seruitute omnes eruperunt hæreses. Et iterum ad Philip. scribens,eandem sentẽtiam refert: Imitatores mei estote fratres.& obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram, multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico,inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, & gloria in confusionem ipsorum, qui terrena sapiunt. *Rom.16.* *Theophy.* *Phil.3.*

Quod carnis illecebræ obtundant intellectum ne secreta fidei mysteria, carnalis homo intelligere D possit,apertè docet Esa. sic inquiens. Quem intelligere faciet auditum? Cui quæstioni ipse Propheta respõdẽs,ait. Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus,hoc est, à carnis deliciis separatos. Si hos solos Deus intelligere facit mysteria fidei quæ illis dicuntur, ergo qui non sunt ablactati à carnis illecebris non intelligent quæ audierint. *Esa.28.*

Huius rei plurima sunt exempla. Ex hoc fonte prodiit Cherintus carnis delicias sperans in illa promissa beatitudine. Ex hac radice Adamitarum & fratricellorum cõuenticula. Ex eadem radice hęresis

illa promiscuum vagumque concubitum hominibus indulgens. Hinc illa Ærianorum hæresis, ieiunia prorsus reiiciens, nulliusque esse valoris asserens. Inde alia hæresis Iouiniani matrimonium æquans virginitati, aliæque id genus plures quæ suis locis narrabuntur. Cæterũ de ambitione quis nescit eam multarum hæresum parentem? Nam sicut nascente mundo initiũ omnis peccati fuit superbia, ita renascente eodem per Christum, initiũ omnis hæresis fuit etiam superbia. Quid enim aliud Simonem Magum impulit (nam hũc primum fuisse hæreticum tradit Euseb. Cæsariensis) vt pecuniã offerret pro qua donum Dei possideret, nisi superbia? Quum vidisset autem Simon (inquit Lucas in actibus Apostolorũ) quia per impositionem manus Apostolorum daretur spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicẽs: Date & mihi hanc potestatem, vt cuicunq; imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Nisi enim gloriæ & honoris appetitu duceretur Simõ, suffecisset illi pro se petere spiritum Dei. Sed quia parum æstimabat possidere, nisi & hoc aliis esset notum, ideo potestatem communicandi petiit, vt vel hac occasione plures ad illum pro impetrando Dei dono confluerent, plurésque illũ venerarẽtur tãquã Deũ, quo maximè optabat, vt rei euentus ostendit. Nam & se populo pro Deo mentitus est, & à populo decepto honores diuinos accepit, vt beatus Iustinus martyr refert in Apologetico, quem pro fide nostra ad Imperatorem Antoninum scribit. Hoc fermè tempore fuit Theobutes quidam de quo Euseb. in Ecclesiastica histo. refert, quod quia repulsam meruit episcopatus, ipse cœpit initio perturbare omnia & corrũpere, erátque ex septẽ hæresibus in populo Dei cõstitutis. Et de Ærio quodam narrat Augustinus in li. de hæresi, quod ambiens episcopatum quem obtinere nõ potuit, vt par nihilominus episcopis videretur, asseruit sacerdotes pares esse episcopis. Ex hac radice prodierunt postmodum Vviclephitæ, Husitæ, & fortè nostro tempore Lutherani, qui eò quòd ad episcopatus dignitatem peruenire non poterant, ne in aliquo episcopis minores esse viderentur, episcopos curarunt reliquis omnibus sacerdotibus pares efficere. Sufficient arbitror pro huius rei comprobatione hæc manifestissima exempla, ex quibus apertè ostenditur hæreses quæ circa mores versantur, eos habere inuentores, qui in vitia illa à natura sunt procliues: quæ quoniam sæpe in illis labuntur, fit vt intellectus cedat volũtati, & id iudicet esse bonum, cui voluntas effrenatè adhæret: id etiam malum, à quo voluntas discedit. Cum enim eadem virtus duo habeat opposita vitia, si in alterum eorum quispiam à natura sit pronus, nusquam id fiet vt alterum illi oppositum probasse reperiatur. Fuêre inquam qui omnem coitum damnarent, nec tamen defuêre qui omnem coitum admitterent atque probarent. Si tamen historias requiras, nunquam reperies eum qui expers fuerit muliebris consortii, aliis omnem coitum indulsisse: aut qui carnis illecebris deditus fuerit, omnem coitum damnasse. Vnde Augustinus. 3. lib. de doctrina Christiana cap. 10. Quando procliue est humanum genus non ex momentis ipsius libidinis, sed potius suæ consuetudinis æstimare peccata, fit plerunque vt quisque hominum ea tantum culpanda arbitretur, quæ suæ regionis & temporis homines vituperare atque damnare consueuerunt, & ea tantum probanda atque laudanda, quæ consuetudo eorum, cum quibus viuit, admittit: eoq; contingit, vt si quid scriptura vel præceperit quod abhorret, à consuetudine audiẽtium, vel quod nõ abhorret culpauerit, si animum eorum iam verbi vinxit autoritas, figuratam locutionem putẽt. Hæc Augustinus. In quibus verbis sãctissimus & doctissimus pater aptissimè, & ad viuũ (vt dicitur) depinxit huius temporis hæreticos: quibus si aliquid obiiciatur ex sacra scriptura quod eorum sectæ apertè repugnet, statim dicunt figuratam esse locutionem.

Euf. lib. 2 hist. ecclesiast. ca 13
Act. 8.
Lib 4. cap. 22.
August.
A
B

De quibusdam aliis duabus causis à quibus etiam hæreses oriuntur. Cap. 12.

PRæter has quas diximus hæresum radices, est alia multarum hæresum radix, quæ à se nullam prorsus habet malitiam, si modus adest, sed tantum ex malè vtẽtium vitio. Hæc est assidua in libris prophanorum, hominum nempe gẽtilium, lectio. Et hoc maximè si illis ab infantia sine vlla rerum discretione imbutus est. Horatius nãque ait: Quo semel est imbuta recẽs seruabit odorem Testa diu, Et per quendam prophetam dominus dicit: Si mutare potest æthiops pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum. Tam efficax est enim consuetudo, vt ferè transeat in naturam, præcipuè ætate tenera, qua facilius res quælibet imprimitur, & impressa tenacius adhæret. In libris gentilium multa reperies quæ cum fide catholica velut ex diametro pugnant, multa quæ ad vitia alliciunt, à virtute reuocãt, apud poëtas maximè, apud quos vitia sunt in precio & maxima laude, quum illa non dedignentur suis diis asscribere. Ibi fratrum discordias irreconciliabiles reperies, ibi parentum in filios acerbissimas animaduersiones, ibi filiorum pertinacissimas inobedientias, ibi deorum obscœnissimos amores, adulteria, stupra, & rapti Ganymedis honores. Propter quod nõ immeritò Plato huiusmodi poëtas à sua Republica abigit, genus hominum ad nocendum paratissimum & efficacissimum. Quòd si ad philosophos atque eorum sapientes te vertas, inuenies apud illos etiã multa quæ pietati, & veræ religioni obstent. Quid enim magis veræ fidei repugnare potest, quàm deorum multitudo, quã eorum plurimi posuerũt? Quid magis iniuriũ est Deo, quàm ei coactionem impingere, omnéque prorsus libertatem in rerum productione ab eo separare? Hoc tamen ei Aristoteles totaq; Peripatetic. schola tribuit. Apud eos mundum æternum reperies, omni principio omnique fine carentem. Illorum est ista sententia: Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti. Sunt & alia id genus multa, ad quæ recẽsenda oporteret catalogum texere. Quapropter Apostolus præmonuit nos vt à philosophia caueremus, quam ipse pulchrè nouerat, quòd Athenis fuisset inter philosophos aliquãdo versatus. Videte, inquit, ne quis vos decipiat per philosophiã, & inanem fallaciã. Vnde Tertul. in lib. de præscrip. hæretico-

Hieron.
Colo. 1.
Tertul.
C

hæreticorum ita sentit, dicens: ipsæ denique hæreses à philosophia subornantur. Inde æones & formæ nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum, Platonicus fuerat. Inde Marcionis Deus melior de trãquillitate, à Stoicis venerat. Et vti anima interire dicatur, ab Epicureis obseruatur. Et vt carnis restitutio negetur, de vna omnium philosophorum schola sumitur. Et vbi materia cũ Deo æquatur, Zenonis disciplina est. Et vbi aliquid de igneo Deo alligatur, Heraclitus interuenit. Eædẽ materię apud hæreticos & philosophos volutãtur, iidẽ retractatus, implicãtur. Hęc Tertullianus. Adde quod ex eis qui posteriores Christo eiusque apostolis fuere, non solum cum Christiana religione pugnãt, sed quod est omnium pestilentissimum, eam derident, subsannant, insectãtur quoque. Vnde sæpe euenit vt infirmi & debiles scrupulos & suspiciones inde capiant de Christiana religione: qui quum semel vehementer pungere animum cœperint, difficiles discedũt ac tardi. A philosophis enim nascitur mira dicẽdi libertas, adeò vt nunquam cedant alicui nisi manifestis argumentis & euidentibus id comprobetur: vnde euenit vt quæ eorum iudicio non conueniunt, statim reiiciant. At fides talem argumentorum euidentiam non patitur, sed exigit captiuitatem intellectus in obsequium Christi, ideò meritó ait Paulus: Iudęi signa petunt, & Gręci sapientiã quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis: Christũ Dei virtutem & sapientiam: quia quod stultũ est Dei, sapientius est hominibus. Cùm ergo talia apud Ethnicos sint, non est iam cur dubitet aliquis assiduam illorum lectionem valde nocere Christianis, maximè incautis & infirmis. Si libri pietate pleni prosunt legentibus, cur non & impii libri obesse poterunt eisdem? Sic enim ait Propheta regius: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Si consuetudo & conuictus vertit hominum mores, trahitque ad se, id confesso est illud idem efficere posse librorum lectionem, imó sæpe multo efficacius: quia licet verbum fortius moueat, vehementius trahat, celerius rapiat quàm scriptura, eó quod viua vox acutius penetret: tamen ea quæ scribuntur, quum ex lõga meditatione veniant, melius digesta esse oportet, accuratiusque ordinata, quàm in communi colloquio: eoque euenit vt sæpe efficacior sit scriptura, quam vox: quod plures habeat neruos oratio pręmeditata, quàm ex tempore dicta. Vnde Basilius nepotes suos edocẽs qualiter gentiliũ libri, maximè poëtarum, legendi sint, ait: Quando vero ad infames & nefarios homines veniunt, hæc omnino vitare, his aures obstruere, nõ minus quàm Vlyssem ad cantus Syrenarum dicũt, oportebit. Nam prauis assuescere sermonibus, via quædam est ad rem ipsam. Hæc Basilius. Accedit huic quod in re qualibet differenda magnum habent ornatum, elegantiam, splendoréque sermonis: que omnia vires sunt efficacissimæ ad animos hominum alliciendos. Ideo Paulus in epist. ad Collos. ait: Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonis. Quod exponens Theophylactus, ait: Idcirco enim id dixerim, quia vniuersa soli Christo & notiora sunt & aperta, vt nemo vos decipiat verborum lenocinio & sublimitate, ornatu scilicet & comitate, & elegantia quadam dicendi. Quid enim si adferat quispiam quæ ad persuadendum plurimum valeant, ipse vero sit omnium prorsus, id est veritatis ignarus? Id sanè nihil est aliud nisi captiunculis quibusdã & sophismatibus niti. Hæc Theophylactus. Hoc etiam hæreticos fecisse, vt scilicet sermonis elegantia homines incautos deciperẽt, testatur Paulus in epist. ad Roma. vbi postquam eos ab hæreticis cauere præcepit, adiungit: Per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentum. Vnde Origenes homil. 2. super Hiere. exponens illud Hiere. Calix aureus Babylon in manu Dei inebrians omnem terram, sic ait: Nabuchodonosor volens decipere homines per calicem Babylonis dolosum, non miscuit in vase fictili quod parabat potari, sed neq; in pauló meliore & ęreo vase vel stanneo, & quod ista præcellit, argenteo: verum eligens vas aureum, in eo poculum temperauit, vt quis videns decorem auri, dum radiantis metalli pulchritudine delectatur, & totus oculis hæret in specie, non consideret quid intrinsecus latitet, & accipiens calicem bibat, nesciens calicem Nabuchodonosor. Intelliges autem calicem aureum in præsenti nominatum, si animaduertas pessimorum dogmatum verba mortifera qualem habent compositionem, qualem decorem eloquentię, qualem rerum diuisionem: cognosces quomodo vnusquisque poëtarum qui putantur apud nos disertissimi, calicem aureum temperauit, & in calicem aureum venenum iniecerit idololatrie, & venenum turpiloquii, venenum eorum quę animam hominis interimunt dogmatum, venenum falsi nominis scientię. Sed meus Iesus contrà fecit, sciens aureum calicem Zabuli, & pręcauens ne aliquis ad fidem suam veniens suspicaretur etiam Christi talem esse calicem qualem esse requirat, & per similitudinem materię formidaret errorem, ideo curauit vt haberemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Sępe vidi aureum calicem in pulchro sermonis ornatu, & dogmatum venena considerãs deprehendi calicem Babylonis. Hactenus Orige. Nec tamen velim vt quispiã arbitretur me ista dixisse quod putem elegãtiã sermonis pugnare cum Christiana religione, aut aliquo pacto obesse fidei catholicæ. Fateor quidem illa simul coire in vnum posse, vt verè Christianus sit & eloquens, quales fuere ex Græcis Basilius, Greg. Nazianzenus, Chrysostomus: ex nostris Hieronymus, Cyprian⁹, Ambrosi⁹, Hylari⁹. Atq; vtinam ego talis essem, vt propter sãctitatem primum, deinde propter eloquentiã in eorum ordinem merito annumerari possim. Est enim elegantia sermonis, orationisque cultus res talis, vt bonis & malis, hæreticis catholicisque cõmunis sit, qua & bene & male vti quisq; potest, bonis enim catholicisque viris maximum est ornamẽtum ad virtutum persuasionem insectationemq; vitiorum vltissima. Quod si hæc alicui hæretico contigerit, eum ad fallendum potentiorẽ reddet. Nam venustate sermonis quasi quibusdam blanditiis lectoris animum in suam sententiã trahit. Atque ideo hęc dixi, ne scilicet solo sermonis spendore tãquã aureo poculo allectus dogma venenosum ebibat. Ideo Sapiens ait: Ne intuearis vinum quando flauescit, quũ splenduerit in vitro color eius. Ingreditur blandè, in nouissimo mordebit, & tanquã coluber & regulus venena diffundet. Sed quũ legerit id, attẽdãt potius quid scriptura

1. Cor. 1. *Psal. 17.* *Basil.* *Col. 2.* *Theophyl* *Roma. 16.* *Hiere. 51.* *Prou. 23.*

referat,non qualiter referat. Nullus enim (vt credo) est adeò demens,vt malit in aureo vase venenum, quàm in vase fictili optimum vinum. Parum quidem refert ad corporis incolumitaté, hoc an illo vase bibas,modo id commoditatem aliquam adferat quum in stomachum traieceris:iuuat tamé ad oculorum oblectamentum mundis vasis,ornatis,iisdemque preciosis vti. Sic etiam mirum in modum delectant sermonis splendor,orationisque cultus:verum minime reficiunt nisi sub illo verborum fuco aliquis solidus veræ doctrinæ cibus lateat. Nam sermonis elegantia videtur mihi velut condimentum, vt cibus auidius sumatur. At solum condimentũ in conuiuio apponere,est irritare famem, nõ prandium parare. Quòd si oratio fuerit rebus & verbis copiosa & ornata,opiparum certè erit conuiuium,cui adstare nullus meritò dedignari poterit. Ex his ergo omnibus satis iam (vt opinor) manifestum relinquitur,quantum veræ pietati & catholicæ fidei obesse poterit librorum gentilium lectio,in quibus multũ est veneni ad interimendum,plurimumq; mellis ad alliciendũ. Verũ hic admonere oportet ne hac occasione omnino gentilium libri deserantur,quoniã in multis nos docere possunt,quorum cognitio est admodum necessaria ad sacrorum librorum intelligentiam. Diffinitiones & diuisiones habemus à logica & metaphysica. Rerum causas,origines,& proprietates ostendit physicus,ex quarum cognitione multa in scripturis abscondita nobis reuelantur. De Moyse dicitur quod doctus fuerit in omni sapiẽtia Ægyptiorum. August quidem asserit in lib.2.de Doctrina Christiana cap.28. gentiles historias plurimum conferre ad intellectum scripturæ sacræ,ostenditque ex earum ignorãtia aliquos citra scripturas errasse. Et lib.2.eiusdem tractatus cap.29.ostendit troporum & figurarum cognitionem esse omnino ad scripturarum intellectum necessariam,quæ à grammaticis & oratoribus petenda est. Demum lib.2 cap.40.de omnium philosophorum doctrina sic ait: Sicut enim Ægyptii non solum idola habebant, & onera grauia quæ populus Israel detestaretur & fugeret,sed etiam vasa & ornamenta de auro & argento,& vestem,quę ille populus exiens de Ægypto sibi potius tanquam ad vsum meliorem clanculò vendicauit,non autoritate propria sed præcepto Dei,ipsis Ægyptis nescienter commodãtibus ea quibus non bene vtebantur: sic doctrinæ omnes gentilium non solum simulata & superstitiosa figmenta, grauesque sarcinas superuacanei laboris habent,quæ vnusquisque nostrum duce Christo de societate gentilium exiens debet abominari atque deuitare,sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores & quædam morum præcepta vtilissima continent,deque ipso vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos,quod eorum tanquam aurum & argentum,quod non ipsi instituerũt,sed de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiæ,quæ vbique infusa est,eruerũt,& quo peruerse atque iniuriose ad obsequia dæmonum abutuntur,cum ab eorum misera societate sese animo separat,debet ab eis auferre Christianus ad vsum iustum prædicandi Euangelii. Vestem quoque illorum,id est,hominum quidem instituta,sed tamen accommodata humanæ societati,qua in hac vita carere nõ possumus,accipere atque habere licebit iu vsum conuertenda Christianum. Hucusque August- Possunt etiam prodesse illorum doctrinæ ad ipsos gentiles expugnãdos:vt quum aduersus eos pugnamus,suo ipsorum gladio eos iugulemus,vt Dauid occidisse Goliath sacra testatur historia. His nãque armis Iustinus martyr aduersus gentes pugnat in Apologetico quem de eadem re fecit. Ideo Damascenus lib.4.de fide orthodoxa.cap.18.ait. Si auté ab his qui foris sunt,decerpere quippiam vtile valuerimus, non aspernabile est. Efficiamur probati trapezitæ,legitimum & purum aurum aceruantes,adulteratum autem refutantes. Sumamus sermones optimos,deos autem ridiculos & fabulas alienas canibus proiiciamus. Nam plurimum ex ipsis contra seipsos fortitudinem habere valebimus. Hæc Damascenus. Sed hic consideratione tanta opus est,vt quum per gẽtilium libros spatiamur,caueamus ne dum flores in eorum campo legere volumus,à spinis pungemur. Quapropter oportebit nos more apum facere quæ vt sua mella concinnent,aluearia exeunt,per campos volitant,hac illac discurrunt,floribus insidunt, neque tamen omnibus,sed quos cognoscunt commodiores:neque ex eis quibus hærent, omnia auferre conantur, sed quantum eis ad opus necessarium fuerit capientes,reliquum dimittunt. Sic etiam nec omnes gentilium libri legendi sunt,sed hi tantum à quibus aliquid vtilitatis decerpi potest: nec ex his omnia sumenda,sed id tantum quod pietatem iuuare potest,& catholicæ fidei deseruire. Alia est deinum hæresum parens & origo,zelus scilicet,sed non secundum iustitiam & discretionem. Verum hæc ad alias relata sterilis quodammodo videri potest. Nam quum aliæ de quibus iam diximus,tam multam habeant hæresum progeniem,hæc autem paucissimas hucusque quod sciam procreauit: sunt tamen aliquę, vt olim Nouatiani,de quibus refert historia tripartita lib.8.cap.9.quod Nouatus illorum dux se ab Ecclesię Romanæ communione subtraxit,quia Cornelius papa fideles qui sacrificauerant tempore persecutionis factæ à Decio,in communionem recepisset,optabat quidem omnes fortes & constantes fore in confessione,quapropter visum est ei,his qui in tormentis defecissent, etiam si pœniterent, non esse dandam remissionem. Quòd optaret eos non deficere,zelus erat laudandus: quod indulgentiam pœnitentibus negaret,dura nimis atque amara sententia,& à benignitate diuina nimis aliena. Ex eadẽ occasione (vt testatur Æneas Syluius in lib.de origine Bohemorum) lapsus est Ioannes Huss, & fortè hoc nostro seculo Martinus Lutherus. Hi enim zelo & odio malæ vitæ clericorum & quorundam monachorum cæperunt debacchari in clerum,in pontificem Romanum,in ecclesiasticos ordines,in monachos omnes. Et cum aliquibus ignaris fortasse ac vitiosis maledicere possent, in omnes sacerdotes absque vllo discrimine latrare cœperunt,omnem monachatum euertere,omnes cęremonias ab Ecclesia procul abigere,omnem ecclesiasticum ordinem confundere tentarunt. Materiam quidẽ reprehensionis habuerunt. Nã malitia abundabat,& nunc proh dolor in tantũ abundat,vt euenisse experiamur quod Propheta Oseas dicit: Maledictũ, & mendacium,& homicidium,& furtum,& adulteriũ inũdauerunt,& sanguis sanguinem tetigit. Huic tamé morbo aliter obuiandũ erat. Admonendus erat clerus atq; cor-

Act.7.
August.
1.Reg.17.
Damasce.
Osee.4.

atque corripiendus, non tamen tollendus: laborandum erat pro monachorum reformatione, non tamẽ monachorum ordines tollendi. Edocendus erat populus, vt nõ poneret spem in cæremoniis, nõ tamen à cæremoniarum cultu omnino separãdus. Male quidem medetur, qui infirmũ iugulat, etiã si de salute desperet. Ideo de talibus dicit Paulus: Testimonium enim perhibeo illis quod ęmulationem quidẽ Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam volentes statuere, iustitię Dei nõ sunt subiecti. Veri catholici & zelum habent multo certè ardentiorem, quàm Lutherus: tamen secundum scientiam: quia cognoscentes iustitiam Dei, & suam nequaquam quærentes statuere, iustitię Dei subiiciuntur, quę non permittit minus malum per quoddam aliud maius tolli. Quapropter etsi feruentius & syncerius Ecclesię reformationẽ optauerint, & nunc optent, patienter tamen tolerant, dissimulantque, tãquam periti & experti medici: qui quum vident morbum inualuisse, totasque occupasse medullas, nihil tentare audẽt, sed naturæ curandum relinquunt, timentes ne medela vires prębeat morbo, qui parum auctus infirmum interimat. Sic etiam viri & boni & docti zelantes pro domino exercituum, vidẽtes ecclesiam in pluribus eius membris grauissimis laborare morbis, Deo, qui verus est medicus, curandam committunt, atque ideo orãt sine intermissione, ingemiscunt, deprecãtur cum improbitate, fiduciam in eius verbo habẽtes, qui dixit: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Quid autẽ verius in Christi nomine potest peti, quàm quum pro Ecclesię reformatione petimus, quam ipse acquisiuit sanguine suo? Quod si non tam citò impetrant, nec ipsi desperãt, nec alii diffidere debẽt quoniam sæpe Deus donare differt, vt feruentiores in petitione faciat. Sic fecisse legimus Chananææ, cui bis petenti negare visus est, tamen tertio petẽti, & se canem fatẽti, seipsum minimè denegauit. Mariam etiam Magdalenam etsi diu prope monumentũ plorantem tulit, tandem seipsum illi manifestans eam consolatus est. Quid ergo prohibet vt nõ idem Ecclesiæ suæ nunc facturũ speremus? Nonne olim æquè deiecta fuit synagoga? Nonne tunc æquè præuaricatores diuinarum legum fuerunt põtifices, vt nunc papæ? sacerdotes illi, vt nunc isti? Pharisæi tunc, vt nunc monachi? imò multo magis, vt sacra testatur historia, præcipue libri Regum & Machabæorum. Sæpe tamen desperatis iã rebus, Deus synagogę suæ magnificè prouidit, in meliorem statum reuocãs. Nam semel ex captiuitate Babylonica asserit, iterum per Mathatiæ manus Antiochum eiicit, ciuitatẽ recuperat, templũ purificat. Quid ergo putamus eum nunc facturum? Deest fortè nũc Hieremias qui Ecclesiam squalidam & penè solam deploret? aut deerit Ecclesiæ suæ alter Mathatias vel Helias zelotes qui pro Domino zeletur? Audi quid Domin⁹ dicat Heliæ credenti se solum mansisse in Israel: Reliqui mihi septem millia virorum qui non curuauerũt genua sua ante Baal. Quid ergo dicemus? Nunquid abbreuiata est manus Domini, vt nõ possit eadem nunc præstare Ecclesiæ quæ olim synagogæ? Aut fortè benignitatis eius diminuta est, vt quæ pro synagoga egit, nunc pro Ecclesia quam acquisiuit sanguine suo, facere dedignetur? Absit, cum ipse per quẽdam Prophetam promiserit maiorem futuram gloriam domus istius nouissimæ, plusquam primæ. Hęc igitur omnia cum viri sancti, quibus Ecclesia minimè caret, hodie cognoscant, gemũt, Deumque orant vt præsentibus malis medeatur, quibus impares se esse cognoscũt, atq; ideo medelã apponere negligũt timẽtes ne id eueniat quod olim Romæ ex noua lege Agraria per Gracchos promulgata contigisse referunt historiæ. Hi enim legem dicere ausi sunt de agris diuidundis quos perperam occupauerat nobilitas. Sed (vt dicit beatus Augustinus) tam vetustam iniquitatem audere couellere, periculosissimum, imò verò, vt ipsa res docuit, perniciosissimum fuit. Nã re infecta, magna vtriusque ordinis populi Romani multitudo pro hac re interfecta est, & ipsi etiam Gracchi qui seditionis causa fuerant, in ipsa seditione sunt occisi. Satius ergo esset mala, quæ nunc Ecclesia patitur, tolerare, quàm pro his tollendis seditionem in Ecclesia excitare, quæ maius sit malum, cum ex ipsa multo peiora nascantur, vt nunc proh dolor iam experimur. Ecce ergo ostendimus omnes (vt arbitror) hæresum intrinsecas causas, è quibus aliquæ omnino vitiosæ sunt, imò vitia ipsa, videlicet immodicus amor sui, gloriæ cupiditas, carnis illecebra, auaritia, ambitio. Aliæ indifferentes sunt, quoniam nunquam malæ sunt nisi ex malè vtentium vitio, vt est librorum gentilium lectio, zelus. Nam hic si discretione regatur, maxime in Dei honorem credit: illa verò, si cauta adsit eorum quę leguntur examinatio, valde adiuuare potest. Qui ergo ab hæresibus discedere vult, primum omnium Deum oret vt suum intellectum illuminet: deinde vitia illa extirpare nitatur. Quòd si casu in aliquod vitium ex infirmitate lapsus fuerit, non ita illi adhæreat voluntas, vt ad se trahat intellectum. Si per campos librorum Ethnicorum spatiari contingat, caueat ne dum solamen quærit, à colubro incautus mordeatur: aut dum flores colligit, spinis pũgatur. Demum si Dei aut religionis in se senserit zelum, frenum imponat, ne dum effrenatus currit, se & alios obruant.

Roma. 10. Matth. 15. Ioan. 20. 3. Reg. 19 Aggæ. 2. Lib. 3. de ciuitate dei ca. 24

De aliis tribus causis, iisque externis, vnde hæreses oriuntur. Cap. 13.

PRæter has omnes quas iam enumerauimus hæresum causas atq; origines, alię adhuc tres supersunt, aliis tamen præfatis aliquantum dissimiles: quoniam illæ de quibus hucusq; locuti sumus, eidẽ hæretico adsunt: quapropter causæ intrinsecę meritò appellari possunt, quoniam sunt causæ vt illa eadem persona cui insunt, aut hæreses excitet, aut iam exortas tueatur. At istæ de quibus nunc loqui paramus, non eisdem personis quibus adiacent, sed aliis præbent causam & occasionem hereses suscitandi: atque ideo extrinsecarum causarum nomen illis tribuimus, quoniam extra illam personam, quæ hæreses tuetur, sunt. Prima igitur harum est prælatorum negligentia, qui adeò sunt socordes & ignaui, vt gregi sibi commisso nequaquam intendant, sed aliis rebus quæ ab eorum officio longissime absunt.

Prælatorum ſiquidem munus eſt vigilare ſuper gregem ſibi commiſſum, ne ſcilicet aliquid ſuperueniat quod gregi poſſit nocere. Vnde quum Chriſtus verus & bonus omnium paſtor naſcitur, dicit Lucas quod paſtores erant in regione eadem vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum. Quod exponens Ambroſius, ait: Videte eccleſiæ ſurgētis exordium. Chriſtus naſcitur, & paſtores vigilare cæperunt, qui gētium greges pecudum modo ante viuentes, in caulam domini cōgregarent, ne quos ſpiritualium beſtiarum per effuſas noctium tenebras paterentur incurſus. Et bene paſtores vigilant, quos bonus paſtor informat. Grex igitur populus, nox ſeculum, paſtores ſunt ſacerdotes. Hæc ille. Et Paulus ſacerdotes & epiſcopos alloquens, ait: Attendite vobis & gregi veſtro in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quàm acquiſiuit ſanguine ſuo. Hoc enim eſt paſtoris munus, videlicet gregi ſibi commiſſo proſpicere, eius curam ſolicitam gerere, quod ex eius nomine facile eſt colligere. Epiſcopus enim Græce, ſuperintēdens dicitur Latinè: ab epi præpoſitione Græca, quę Latinè reddita valet tantum ac ſuper: & ſcopos Græcè valet tantū vt Latinè cuſtos aut ſpeculator. Hinc epiſcopus dicitur qui ſuper aliorum cuſtodiam vigilat. Hac ratione iuxta Paulum tenemur obedire prælatis, quia videlicet illi tenentur vigilare pro nobis. Obedite, inquit, prępoſitis veſtris, ipſi enim vigilant pro vobis reddituri rationem. Qualiter ergo paſtor aut epiſcopus dici poteſt, cui nulla eſt cura de ouibus? qui nec vidit vnquā gregem ſibi cōmiſſum, ſed per curias principum diuagatur? Ego, inquit Chriſtus, ſum paſtor bonus. Sed quare bonus paſtor? Quia ego, inquit, cognoſco oues meas, & cognoſcūt me meæ. Quibus verbis apertiſsimè conuincitur peſsimum eum eſſe paſtorem, qui nec oues cognoſcit, nec à ſuis cognoſcitur ouibus. Iſtorum autem adeò multus eſt numerus, vt boni paſtores ad eos relati ſint tanquam gemmæ ad aliorum vilium lapidum numerum comparatæ. Vnde euenit vt ſi fortè hæreticus aliquis ſuum venenum ſpargere populo cæperit, tanto audacius & liberius vltra graſſetur, quanto longius videt paſtorem deeſſe, qui ouibus proſpiciens, illi obſtare conetur, & antidotum contra ſua venena præbeat. Scit enim non eſſe paſtorem, ſed mercenarium: quapropter etiam ſi videat lupum venientem, fugit, quia non eſt illi cura de ouibus: quapropter lupus rapit & diſpergit oues. Quis autem verius diſpergit, quàm hęreticus? qui eos quos decipit, ab illo vnico Eccleſiæ ouili ſeparat: quare meritò lupi nomine hæreticum intelligere poſſumus. Si ergo videns lupum venientem fugit, quid putas eum facturum qui nuſquam oues vidit, nec ſcit an lupus eas vnquam inuaſerit, aut morbidū quid ſuſceperint? De hoc ego non dubitarim eum potius lupum quàm mercenariū appellare: quoniam hæc eſt illi vnica cura & ſolicitudo, vt decimet & tōdeat, vt ſanguinē eius ſugat, non autem vt paſcat. Iſti ſunt illi multi paſtores qui demoliti ſunt vinean domini, id eſt, Eccleſiā. Nimia ſiquidem paſtorum negligētia eſt in cauſa vt non ſolum liberum ſit cuique pro libito ſentire, ſed etiā ea quæ ſenſerit, impune docere. Nam vt eſt in parabola ſeminantis apud Matthæum, dum dormirent homines, inimicus homo ſuperſeminauit zizania in medio tritici. Semen bonum quid ſit, ipſamet veritas exponit, dicens eſſe verbū Dei, quod ſeminatū eſt primò ab ipſo Chriſto, qui nobis veram & ſanam doctrinam dedit. Ad huius autem ſeminis cuſtodiam deputati ſunt epiſcopi & ſacerdotes, quibus eſt creditum verbum Dei, quorum intereſt docere. Sed iſti homines, epiſcopi ſcilicet, & ſacerdotes, dormiūt, voluptati inſeruiūt, nullámq; prorſus ſuarum ouium curam gerunt. Quapropter inimicus homo occaſione inde ſumpta ſuperſeminat zizania falſæ doctrinæ: ſuperſeminat quidem, ſed in medio tritici, quia hoc eſt ſolenne hæreticis, quo facilius atque ſecurius noceant, vt ſemper ſuam hæreſim & erroneam doctrinam quibuſdam alijs veris & catholicis permiſceant. Huius autē ſuperiacti peruerſi ſeminis cauſa eſt prælatorū ſomnus tā altus, vt ſtertere videantur. De hac re cum tot poſſint narrari exēpla, vnicum tamen referam duntaxat, quod nunc quaſi oculis noſtris aſpicimus, quanuis eius origo ſit aliquāto vetuſtior. Narrat enim Æneas Syl. in lib. de origi. Bohemorum cap. 35. quod Huſſitarum hæreſis (cuius autor extitit quidam Ioannes Huſs Bohemus) cæpit ſub Vvenceslao Bohemorum rege, circa annum domini. 1400. Huic autē calamitati epiſcopus Pragenſis obuiam ire ſtuduit priuſquā præfatus Ioannes Huſs amplius debaccharetur. Qui quum eſſet cōſilio & animo illuſtris, libros Ioannis Vviclephi, à quibus Ioannes Huſs ſuum venenum hauriebat, ad ſe ferri, omnéſque doctorū virorum adhibito conſilio publice concremari iuſsit. ſupra ducenta volumina fuiſſe tradūtur, pulcherrime cōſcripta, tegumentis pretioſis ornata. Ioanni Huſs prædicatio eſt interdicta, adiectæq; inſuper minæ ſi quando priores in populum errores vulgare auderet. Qua de cauſa Ioannes Huſs ex Praga, vbi publicum eſt Bohemorum gymnaſium, receſſit, & in villam Huſs, vbi illi origo fuit, & à qua cognomen ſumpſerat, ſe recepit. Nec tamen ibi inſaniam depoſuit: quia quātum antea diligentia, Pragenſis epiſcopi Ioanni obſtitit tātum poſtea aliorum epiſcoporum & ſecularium dominorum negligentia, ad quorum dominia confugit, illius dementiæ vires auxit. Permittente enim domino illius oppidi Huſs, ad quod tanquā ad refugium venerat Ioannes, vocare plebes, ac docere non deſtitit, multa in Romanū pontificē, multa in reliquos eccleſiæ pontifices maledicta congerens. Vt autē populi animo ſibi magis ac magis cōciliaret, decimas nō aliter quàm eleemoſynas ſacerdotibus debitas adſtruebat. Quū autē hoc malū indies graſſaretur, & totā penè vaſtaret Bohemiam, nunciatum eſt Vvenceslao regi vt huic calamitati mederetur: quàm quū facillime tollere poſſet, per ſocordiam & ignauiam neglexit: quò factum eſt, vt poſtea etiam quum voluit, nō potuerit: quoniam iam totum fermè regnum hac peſte laborabat, & nunc proh dolor laborat. Pro cuius hæreſis defenſione totum regnum ad hunc vſque diem obedientiam eccleſiæ Romanæ ſubtraxit. Quot autem bella pro huiuſmodi hæreſi extirpanda fuerint commiſſa, non eſt opus nunc enarrare: ea tamen ſatis longè perſequitur Æneas Syluius. Quòd ſi aliorum epiſcoporū & regis Vvenceslai tanta fuiſſet diligentia in opprimēda hæreſi quū oriebatur, vt fuerat epiſcopi Pragenſis, nec ad tot bella & tam cruenta vnquā fuiſſet deuētum, nec regnum totum fuiſſet tam diu illo veneno infectum. Secunda hæreſum cauſa eſt defectus prædicationis verbi Dei

Luc. 2 | Ambro. | Act. 20. | B | Heb. 13. | Ioan. 10. | Ioan. 10. | C | Hiero. 11. | Matth. 13. | D

Dei, quanquam hæc etiam ad superiorem referri posset. Nam quod populus careat prædicatione verbi Dei, culpa est prælatorum, ad quod ex officio spectat docere populum. His enim dicitur: Prędicate Euangelium omni creaturę, his præcipitur vt oues verbo doctrinę pascant. Petro siquidem dictum est Pasce oues meas. Et idem Petrus omnibus prelatis ait: Pascite qui in vobis est gregem. Quis autem verior animę pastus quàm verbum Dei, quod animam non solum nutrit, verumetaim impinguat? Et ideo non sine causa Hieremias plorat, dicens: Paruuli petierunt panem, & non erat qui frãgeret eis. Ad prælatos etiam spectat illuminare populũ, qui in tenebris ignorantiæ iacet. Quod autẽ aliud lumen ab eis adhiberi potest, nisi predicatio verbi Dei? Lucerna, inquit Psaltes, pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Et iterum: Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Si ergo ab aliquo lumen quo dirigitur, subtrahas: nonne in tenebris ambulans offendet sæpissimè? Nõ ergo mirum si subtracta verbi Dei prædicatione à populo, populus erret: imò potius mirãdum esset si non audito vnquam verbo Dei populus rectè semper sentiret in fide: quoniam cum ea quę credimus, humani intellectus fragilitatem excedant, ad ea percipienda assurgere ex seipso nemo potest. Oportet enim prius credere, vt postea intelligatur. Nisi enim credideritis, inquit Esaias, non intelligetis. Credere autem sine prædicante non esse possibile testatur Paulus: Quomodo, inquit, credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Et paucis interiectis colligit: Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Huius rei non est opus multa exempla proponere, cum vbique terrarum, & vbique gentium sit expertum plurimos versari errores apud rusticos & agricolas homines, maximè apud eos qui deserta incolunt, qui à communione hominum longissime absunt. Quod non ob aliam causam euenire constat, quàm quòd verbum Dei non audiunt, vnde doceri possent: quo deficiente adstat illico malignus ille hostis, semper ad nocendum paratus, eorumque affectus primò, postea verò intellectus peruertit, & in plures detrudit errores. De hac re testimonia locupletissima potest nobis nostra ministrare Hispania, in qua citra decem annos in ea parte Cantabrię quę nuuc Nauarra dicitur, & Biscaia, apud eos homines qui montana incolunt, varii inuenti sunt errores, multę superstitiones, varię idololatriæ: adeò vt dæmonem ipsum in figura capri se illis ostendentem venerarẽtur. Quod per multos ante annos inter eos secretò factum esse compertum est. Qua in re plures sunt inuentę fœminæ, quàm viri. Nouit enim ille malignus hostis ab homine condito facilius fœminam seduci posse, quàm virũ: tenaciusque amplecti malum cui semel inhæserit. Hoc idem, etsi nõ ęquale malum, apud alia Hispaniæ montana euenisse comperimus, vt apud Astures & Gallecos, aliosque similes, quibus rarissime verbum Dei prædicari contingit. Sũt enim apud illos superstitiones multę, ritus gentilitii, non aliam certè ob causam, nisi propter defectum prædicantium. Qui defectus in eorum prælatos & pastores erit partim reiiciendus. Nam illi etsi peccent sic errantes, eorum tamen peccatum aliquam admittit excusationem, eo quòd nemo illos conduxit, nemo eos vnquam docuit. Verum quantumlibet prędicator desit, si ipsi Deum (vt decet) colerent, eumque orarent, nunquam eos Deus falli permitteret: quoniam aut ipse interius doceret, aut illis aliquem mitteret qui doceret eos exterius, sicut misit Petrum ad Cornelium. Quia tamen aliis magnis criminibus sunt immersi, eorum peccatis exigentibus Deus permittet vt nullus ad eos docendos prædicator accedat. Tertia demum hæresum parens & origo est sacrarum literarum in linguam vulgarem translatio: vnde euenit vt ab hominibus sine vllo personarum discrimine legantur. Vt autem conuincamus hanc esse & sępe fuisse hæresum causam, illud in primis statuere oportet, heresim nũquam ex sacris literis, sed ex illarum peruersa intelligẽtia oriri. Vnde Hylarius in lib. de Trinitate. Extiterunt plures qui cœlestium verborum simplicitatem, non veritatis ipsius absolutionem susceperunt, aliter interpretantes quàm dictorum virtus postularet. De intelligentia enim hæresis, non de scriptura est, & sensus non sermo fit crimen. Hæc ille. Si ergo ex peruersa scripturæ intelligentia hæresis oritur, quis facilius in hæresim incidet quàm vulgus legens id quod minime intelligere potest? Difficile certè est creditu, vt indoctum vulgus id intelligat, quod doctissimi viri lõgo studio, diuturna examinatione vix capere possunt. Quapropter Iudæis (teste Hieronymo) non licebat citra trigesimum annum librum Geneseos & Cantica canticorum legere, quia multa in eis intellectu difficilia continebantur: ad quæ legenda periculum esset nisi doctos discretosque viros accedere, ne ex praua intelligẽntia distortum quid saperent. Libri Sibyllini in tanta apud Romanos habiti sunt reuerentia, vt (quemadmodum testatur Fenestella de magist. loquens lib. 1. cap. 13.) solis Duumuiris eos libros inspicere liceret. Verum in posterum cum id Duumuirorum sacerdotium ad decem vsque protractum fuisset, qui Decemuiri appellati sunt, ab eis demum solis Decemuiris Sibyllini libri legi permittebantur. Multo ergo magis Christianos decebat sacris literis illam exhibere reuerentiam, vt non passim omnibus legendæ traderetur, sed eis duntaxat qui fide & aliquãta cæterarum rerum scientia probati sunt. Nam de fide dicitur apud Esaiam: Nisi crediderítis, non intelligetis. Et de sciẽtia rerum humanarum quod hæc sæpe sit necessaria ad sacræ scripturæ intelligẽtiam, iam aliàs docuimus. Vtrunque dominus vno orationis contextu insinuauit, dicens: Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & cõuersi disrumpant vos. Quod exponens Theophylactus ait: Canes sunt infideles, porci autem vitam porcinam agentes. Mysteria igitur incredulis non sunt prodenda. Porci enim conculcant quæ dicũtur, canes autem conuersi lacerãt eos: quod fecerunt philosophi quum audirent crucifixum Christum. Dilacerant autem vos ratiocinando impossibile esse cauillantes. Hæc Theophylactus Quapropter laudandum meritò venit edictum illustrissimorum catholicorumque Hispaniæ regum, Ferdinandi videlicet, eiusque coniugis Helisabetæ, quo sub grauissimis pœnis prohibuerunt ne quis sacras literas in linguam vulgarem transferret, aut ab alio translatas quoquo pacto retineret.

Marginalia: Mat. vlt. — Ioan. 21. — 1. Pet. 5. — Thre. 4. — Psal. 118. — Ibidem. — Esa. 6. — Rom. 10. — B — Act. 10. — C — Hylarius — Esa. 6. — D — Matth. 7. — Theophyl

Timuerunt nanq; prudēter plebi ſuę quam regendam ſuſceperant, ne vlla occaſio illi daretur errandi: nec tamen gratis, & ſine cauſa timuerunt: quoniam longa experientia cōpertum fuerat plures hac occaſione hæreſes fuiſſe olim ſuſcitatas. Ex hac ſiquidem radice prodierūt Valdēſes qui alio nomine pauperes de Lugduno appellātur. Valdo etenim eorum princeps à quo Valdēſes dicti ſunt, cū homo idiota eſſet, aliquos ſibi transferri procurauit libros, quos legens, & non intelligens, in plurimos lapſus eſt errores: Ex fonte eodē exierunt Begardi, Turelupini, omnes homines indocti, & prorſus literarū ignari. Hic tamē obſtat Lutherus dicēs ſcripturam ſacram eſſe apertiſsimam, maxime nouum teſtamētum, eamque eſſe facillimam intellectu: quapropter dicit tali lingua habēdam eſſe ſcripturam ſacram, vt ab omnibus legi & intelligi poſſit. Verū in hac re delirare Lutherum, & reliquos omnes qui illi in hac parte fauent, expreſſis ſcripturæ teſtimoniis, argumentiſq; efficaſſimis conuincemus. Primo igitur beatus Petrus de Paulinis epiſtolis loquens, ait: In quibus ſunt quædam intellectu difficilia, quæ indocti & inſtabiles deprauāt, ſicut & cęteras ſcripturas, ad ſuam ipſorū perditionem. Et Paulus de huiuſmodi hominibus loquens, in prima ad Timotheum epiſtola, dicit eos nō intelligere, neq; quæ loquuntur neque de quibus affirmant. Et in ſecunda ad Corinthios epiſtola dicit ſuum Euangelium fuiſſe opertū in his qui pereūt. Quòd ſi Petrus dicit in epiſtolis Paulinis eſſe multa intellectu difficilia, & Paulus ait ſuum euangelium eſſe opertum his qui pereunt, qualiter Lutherus perſuadebit ſcripturam ſacram eſſe facillimā intellectu eamq; apertiſſimam, adeò vt ab omnibus intelligi poſſit? Prætcrea ſi ſcripturę tā apertę ſunt, qualiter errauit Arrius? Macedonius? Neſtori⁹ (præcipuè cum hi omnes ex ſcriptura perperā intellecta ſui erroris occaſionē ſumpſerunt? Quòd ſi in ſcripturarum intelligentia iſti errauerunt, indeq; hæreſes ſuſcitarunt, quî fit vt vulgus indoctum non etiam erret? Qualiter vulgus ſciet cognoſcere parabolas, quarum frequens eſt vſus in vtroque teſtamento? Qualiter aptabit ſimilitudines? Qualiter diſtinguet figuratas locutiones à non figuratis? Qualiter rerum proprietates conſiderabit, ex quarum cognitione ſæpiſſimè literæ ſenſus pendet? Quo pacto ſciet conferre præcedentia ſequentibus, & media vtriſque, vt inde coniiciat verā literæ intelligētiam populus, qui nihil conferre nouit, ſed nulla prorſus rerum collatione facta cenſere ſolet? At ſingula hæc maximè ſunt neceſſaria ad cuiuſlibet, ne dicā diuinæ, ſcripturæ intelligentiam. Sunt multa præterea in ſacris literis quæ in ſpeciem velut ex diametro pugnare videntur: in quibus diligente interprete, eoque docto eſt opus, vt ea cōciliet, & cōcordia eſſe oſtendat: vt gratia exempli, Chriſtus apud Ioannem ait: Pater maior me eſt. Et idem apud eundem dicit: Ego & pater vnum ſumus. At vbi vnitas eſt, ibi neque maius neq; minus quicquam eſſe poteſt. Item illi dicto Pauli, Regnum Dei non eſca & potus, repugnare videtur Chriſtus, dicens: Ego diſpono vobis regnum, ſicut diſpoſuit mihi pater, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo. Propheta etiam regius ait: Iraſcimini & nolite peccare, quibus verbis aliquam præcipit iram, quam dicit eſſe ſine peccato. Huic autem contradicere videtur Paulus, dicens: Omnis indignatio & ira tollatur à vobis. Hæc autem quum vulgus indoctum legit, putabit eſſe contraria: quo eueniet vt aut dubitet aut vacillet in fide, aut temerè cenſeat, alteram ſcripturæ partem reiiciēs, ſicut commune eſt hæreticis: aut ſi quam fortè ſcripturam deprehenderint ſuo errori contrariam, eam ſtatim velut nō canonicam reiiciāt. Rurſum Lutherus dicit Hieronymum hallucinatū fuiſſe in ſacræ ſcripturę intelligentia, Auguſtinū erraſſe in eadem, Ambroſium, Cyprianum, Hylariū, Baſilium, Chryſoſtomum, ſępe deceptos fuiſſe de quibus tamē idem Lutherus in præfatione libri ſui de captiuitate Babylonica fatetur eos in vinea domini egregiè laboraſſe, diligētiam in ſcripturis illuſtrādis adhibuiſſe. Si ergo iſti doctiſſimi viri poſt diuturnā in ſacris literis exercitationē, poſt longam meditationem, poſt orationem feruentem atq; prolixā decepti ſunt illo teſte, qualiter eas ſcripturas dicet eſſe clariſſimas, in quibus tot taleſque viri poſt longam attentamq; earū inſpectionem decepti ſunt? Quòd ſi illi errauerunt in vno aut altero, veriſimile eſt vt vulgus indoctum erret in mille, præcipue cum non tantam adhibeat diligentiam vt illi nec tantum in ea meditentur, nec talis ſit illius vita, vt affectus illuminet intellectum, aut vnctio Dei doceat. Poſſibile certè eſt vt vnus homo quantumlibet idiota longa oratione exercitatus, feruenti contemplationi aſſuetus, quem Deus in cellaria ſua introduxit, interpretationem ſermonum, veramq; ſacrarum ſcripturarum intelligentiam inde hauſerit, quàm alius quantumuis doctrinis hominū aſſuetus cōſequi nō valet. At quòd nebulones, ebrii, voratores canium, potatores vini, quorum deus vēter eſt, ſine vlla meditatione, ſine vllo orationis exercitio penetrent ſcripturas, quas Deus tot ſapientibus & ſanctis viris abſconderit, non eſt cuiquam credibile. Confiteor, inquit Chriſtus, tibi pater, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Paruulis inquam, non ſuperbis, non ſibiipſis fidentibus. Paruulis inquam, id eſt, humilibus, qui humi repunt ſua æſtimatione, qui non ambulant in magnis & in mirabilibus ſuper ſe, qui terrena omnia velut ſtercora arbitrantur, ideoque ea contemnentes pro cœleſtibus ſuſpirāt. His certè paruulis reuelat Deus ſua myſteria, non voratoribus, non cōpotatoribus. Vinum nanque & panis corpus impinguant, carnem & ſanguinem nutriunt, nō autē animam. At caro & ſanguis non reuelat Petro Chriſtū eſſe filium Dei, ſed ſpiritus Dei qui eſt in cœlo. Demum vt hominem vndique vallemus, ne vllus illi pateat exitus, nònne ipſi Lutherani à ſe inuicem diuiſi ſunt? Carloſtadius à Luthero, Oecolampadius ab vtroque iam eſt ſeparatus. Verum qua ratione diuiſi? non alia certè, niſi quòd quilibet alteri impingit eum cōniuere ad ſcripturæ intellectū. Si ergo inter eos qui populi duces videri volunt, diſſidia ſunt, & quilibet ait alterum minimè intellexiſſe ſcripturā: quî fit vt populus non erret in pluribus, quàm eorum quilibet? pręcipue cùm vulgus non ſola lectione ſit cōtentum ſed de earum intelligentia etiam diſputet, adeò vt de earum intelligentia non vereātur nebulones doctiſſimos quoſq; viros ad certamen prouocare, cum illiſq; cōtendere. Et quod omnibus peius eſt, nō ſolum hæc à viris fiunt, verū etiam à fœminis. Paulus certè non permittit mulierem docere, & tamen his tempo-

2. Pet. 3. 1. Timo. 1. 2. Cor. 4. (A)

Ioan 14. Ioan. 10. Roma. 14. Luc. 22. Psal. 4. Ephe. 4. (B)

Matth. 11. Matth. 16 (C)

temporibus Luthero illis maximè fauente, mulieres docere & disputare de fide non verentur: atque adeò proteruè, vt facilius centum viros ab errore reuoces, quàm mulierem vnam. Ex quibus clarissimè quisque colliget Lutherum hac sola occasione scripturas sacras in vulgarem linguam vertisse, quòd facilem perspiciebat esse hanc viam ad populi lapsum, quem errore deceptum ex litera perperam intellecta, facilius posset in suas tenebras detrudere. Non possum meipsum continere, quin hic etiam inseram quæ in eius rei fauorem adducit Erasmus Roterodamus. Is enim quum in pluribus ab eo æditis libris dixisset se cupere sacras literas in omnes verti linguas, vt possint legi ab agricola, à fabro, à latomo, à muliere, fuit de hac re aliàs à facultate theologiæ Parisiis notatus atque reprehēsus, quorum censuræ Erasmus respondens, nec tamen suam sententiam recantans, in suæ sententiæ confirmationem adducit aliqua quę parum suum propositum stabiliunt. Primò dicit olim sacras literas in linguam vulgarem fuisse versas, & Chrysostomum commendare laicis studium diuinorum voluminum, & Hieronymum laudare idem in fœminis: de quo etiam refert quòd Dalmatica lingua sacros verterit libros. Quod si tunc factum est cum tanta laude, videtur Erasmo idem etiam nunc fieri debere. Hæc autem collectio satis apertè conuincitur esse mala, eo quòd sępenumero contingere videmus, vt de aliqua re aliquid statuatur ad mores hominum corrigendos, quod cum postea experientia docente cognoscatur illud alia ex parte posse multo magis nocere, & iam sæpe nocuisse, abrogatur lex in totum. Olim in nocturnis vigiliis currebant ad sepulchra martyrum viri, vxores, puellæ, pueri, monachi, virgines sacræ, nullúmque hominum genus non veniebat. Cui rei cum olim detraheret Vigilantius, scripsit aduersus eum beatus Hiero. tam acerbè, vt ipse Erasmus in argumēto illius libelli per eum ædito, cogatur desiderare modestiam in beato Hieron. Id autem quod tunc beatus Hieron. tam vehementer laudabat, flagitia quæ sub vmbra pietatis admittebantur, persuaserunt vt prorsus tolleretur. Neque hoc per solam desuetudinem abrogatum est, sed per concilii definitionem. Concilium siquidem Elibertinum, cap. 35. suorum decretorum sic ait: Placuit prohiberi ne fœminæ in cœmiterio peruigilent, eo quòd sæpe sub obtentu orationis scelera latenter committant. Hęc Concilium. Cur non etiam Erasmus innouare vult illas nocturnas vigilias, cum videat eas olim fuisse tam celebres, támque ex animo à Hieronymo laudatas? Hoc autem non facit, imò potius censet meritò fuisse sublatas. Olim etiam corpus domini dabatur in manus, quod secum quisque domum portabat: vt quum vellet, domi acciperet. Hoc ex lib. 6. cap. 33. historiæ ecclesiasticę Eusebii facillime colligitur. At quum deprehensi fuerint multi qui tractarent indigne, & ad artes magicas abuterentur, abrogata est consuetudo. Nullus, vt opinor, est nunc homo verè catholicus prudénsque, qui consulere velit vt eucharistia iterum laicis detur in manus domū suam deportanda, quanuis olim vsque ad tempora Cornelij papæ sic factum esse constet. Fatemur ergo olim sacros libros in linguam vulgarem fuisse translatos, nec tamen ideo simile fieri expedit, quoniam experientia docente didicimus, hac de causa plures idiotas fuisse lapsos in multos execrandos errores. Nam etsi pauci fuerūt idiotæ hæresum autores, multi tamen fuerunt & nunc hodie sunt hæresum fautores. Lutherus certè etsi hæresis autor & princeps existat, vnus tamen homo erat qui facile à potestate seculari compesci poterat: ideo curauit enixè populi animos sibi conciliare, quò securius rem agere posset. Vt autem hoc assequeretur, nulla fuit ei visa facilior via, quàm si libros sacros & sua dogmata in linguam vulgarem vertisset: & ita vt credidit, euenit. nam hæc occasio inter alias non parua fuit, vt totus penè populus illi adhæreret. Secundo in sui propositi confirmationem addit Erasmus dicens, quòd quicquid est hæreseon in orbe, totum ferè natum est vel ex philosophia, vel ex ipsis sacris literis perperam intellectis. Et à philosôphorum libris nullus arcetur, nullus ergo à sacris literis debet submoueri. Quis nō videt latissimum esse discrimen etiam in re de qua loquimur, inter gentilium libros, & sacras literas? Sacras enim literas omnis fidelis sic legit, vt diuina oracula: quapropter nec illis contradicere, nec de illis dubitare audet, sed constanti animo tenet quicquid ibi legerit. quapropter si aliquid perperam intellexerit, non minus constanti animo credit quàm reliqua, quoniam iuxta sensum quem ille accepit, putat illa verba esse accipienda: & ita errorem suum ita tenaciter defendit, velut id quod credit esse diuinum oraculum. At philosophorum libros nullus Christo initiatus ita legit vt diuina oracula, nisi fortè quis demens sit: sed legit vt libros hominum, qui quantumlibet fuerint docti, potuerunt tamen errare, & ita non timet ab illis dissentire, aut de eorum sententia dubitare. Verum quoniam contingit sæpisimè, vt propter argumenta bellè disposita, quæ apud eos leguntur, aut propter eorum elegantem dicendi stylum, in illorum philosophorum trahantur errores, ideo non sine causa iam superius monuimus libros Gentilium cum magna cautela esse legendos. Cum ergo plus nocumenti inferatur ex libris sacris in linguam vulgarem versis, quàm ex lectione Gentilium philosophorum, meritò illud inhibetur, etiam si de alio nulla fiat prohibitio. Puto Erasmum boni consulturum, quòd ab illo in hac parte discesimus. Nam & ipse non semel docet liberum esse cuique ab hominis cuiusque sententia discedere, etiam si sanctus ille fuerit, modò cum reuerentia & aliqua ratione adductus id faciat. Siue autem bene siue male accipiat, ego ab instituto meo quo pro catholica fide pugnare decreui, nunquam discedam.

Cōcilium Elibertinum.

De hæreticis agnoscendis. Cap. 14.

NOn parua res est, hæreticos à veris catholicis discernere, cum propter rei vtilitatem, tum etiam propter eiusdem difficultatem. Vtilitas certè est maxima, propterea quòd multi pallio nominis christiani operti, suas hæreses spargunt, suáque venenosa dogmata populo venditant: quem tanto facilius decipiunt, & in suos trahunt errores, quanto ipsi magis à populo reputantur fideles, & verè ca-

tholici. Ideo Christus solicitam nostri curam gerens ac præuidens plures hæreticos sub nomine Christiano venturos, admonet dicens: attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et Ioan. in sua prima catholica epistola ait: Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an ex Deo sint, quoniã multi pseudoprophetę exierunt jn mundum. Difficultas autem inde cognoscitur, quòd hæretici non eundem modum obseruant, sed suus cuique mos, & mille eorum species, & rerum discolor vsus. Quidam enim eorum occultantur vt sanctiores appareant, vt facilius mentes ignorantium decipere possint: vnde de illis Iob dicit: In desertis habitabant torrentium, & in cauernis terræ. In cauernis hæretici habitant, quia plerunque errorem suum non audentes publicè prædicare, ne à sapientioribus illis resistatur, procurant latenter & clãculò se imperitis ingerere, vt illos securius in suum errorem trahant, Hinc est quod apud Salomonem mulier quæ typum hæreseos tenet, dicit: Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis abscõditus suauior. Quod tanto periculosius quanto occultius fit, quia difficilius illi veneno potest mederi. Quidam hoc publicè, & adeò licentius faciunt, quanto magis sibi persuadent suum posse errorem melius tueri. Quidam vt facilius suum aliis persuadeant errorem, curant sanctiores apparere, & multa mirabilia operari, vt quanto meliores existimantur, tanto facilius illis credatur. Quidam vice versa, aliorum existimationem contemnentes, nec de ea vllo pacto curantes, hominibus pessimæ vitæ iunguntur, vt ad optata vitia pertingãt, & suorum errorum faciles & libentes habeant ministros. Nam qui vitia pro virtutibus commendat, aut qui virtutes velut vitia reiicit, nullos inueniet in eum propensiores, quàm eos qui sunt ad illa vitia, quæ ille laudat, procliues. Quum tot sint ergo hęteticorum mores varii, ingeniáque diuersa, difficile esset certam præscribere regulam qua cognosci valeant, nisi Saluator nobis eam reliquisset. Is enim summus & optimus pastor atque magister, cùm præmonuisset nos vt à falsis prophetis caueremus: modum quo eos cognosceremus adiunxit, dicens: A fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala fructus bonos facere. Cum tamen hæreticorum fructus, vt iam diximus, sint varii, nec omnibus iidem, restat vt eadem semper maneat difficultas. Verum quanuis tot sint hæreticorum mores varii, si tamen est aliquis fortè modus illis omnibus communis, velut eorum omnium genus, ab eo facile cognosci poterunt. Ego autem re (vt decebat) attentius considerata, tres aut quatuor hæreticorum mores inuenio, illis omnibus communes, ex quibus facile quisque coniiciet an quiuis doctor in suspicionẽ hæretici incidere meritò debeat, an non.

Mat. 7 · *1. Ioan. 4.* · *Iob. 30.* · *Prou. 9.* · *Mat. 7.* · D

Prima hæretici cõiectura.

Prima ergo, & nescio an omnium maxima coniectura est, velle res nouas, & quæ parũ conducunt, prædicare aut docere. Qui enim rerum nouarum est amicus, & eas semper quærit vt prædicet aut doceat, signum est quòd placere vult, quòd existimationem sui in populo quærit, quòd seipsum vult prædicare, non Iesum Christum: ex quo conuincitur eum à semetipso loqui, & non à Deo: quoniam vt est apud Ioan. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit. Qui autem propriam gloriam quærit, eámque per nouæ doctrinæ prædicationem captandam sperat, etiam si quid erroneum inuenerit, ipsa nouitate delectatus probabit, & sperans se inde gloriam habiturum, non solum prædicare non metuet, imò tanquam preciosam gẽmam populo venditabit. Præterea ipsa doctrinæ nouitas est de se suspecta, quoniam Christus & apostoli eius sufficientem doctrinam ad uitam æternam consequendam dederũt. Nec post legem à Christo datam est alia lex iterum à Deo danda, quoniam testamentum hoc est æternum. Si ergo aliquid noui tũc prædicatur, cuius nec vestigium habetur in Ecclesia relictum ab apostolis vsque ad hũc diem, ipsa rei nouitate est suspectum, quoniam tunc oporteret fateri apostolos non perfectè aut sufficienter prædicasse Euangelium, Ecclesiámque quam docendam spiritus sanctus suscepit, tam longo tempore fuisse in tenebris ignorãtiæ. Beatus Augustinus in libro de ratione animæ ad Optatum, multas de anima opiniones enarrans, de quadam earum, quam credit esse erroneam, nec tamen illam se posse expugnare concedens, ait: Ipsa tamen sola nouitate displicet. Et Æneas Syluius loquens de Ioanne Huss. Bohemorum hæresiarcha, libro de origine Bohemorum, ca, 35. dicit quòd peregrinas semper & nouas opiniones amabat. Rursus beatus Paulus sæpe hanc doctrinarum nouitatem condemnat, & velut damnatam fugiendam esse pręcipit. vnde in prima ad Timoth. epistola dicit: O Timothee depositum custodi, deuitans prophanas vocũ nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Deinde qui uouam conatur inducere doctrinam, eam debet efficacissimis eísque euidentissimis argumentis probare, & quod maius est, si doctrina talis est. vt ad vitam æternam consequendam necessaria esse prædicetur, debet eam euidentissima miraculorum operatione confirmare. Sic enim factum esse reperimus quoties à Deo noua doctrina populo est mandata. Primò enim cùm Moses mittitur ad Pharaonem, non audet ire, eò quòd timebat ne illi propter rei nouitatem quam erat Pharaoni dicturus, non crederet Pharao, aut reliqui Ægyptii. Quapropter illi Deus concessit potestatem miracula faciendi coram Pharaone & Ægyptiis, vt visa miraculorum euidentissima operatione, persuaderentur ad credendum his, quæ Moses illis dicturus erat. Deinde dominus & nouam mundo prædicans legem, ac veteris legis nouam & veram intelligentiam pandens, miraculis certissimis suam doctrinam confirmat. Postquam enim sermonem prolixum coram discipulis suis aliisque hominibus fecit dominus in monte, in quo sermone docuit eos præcepta decalogi iuxta verum eorum sensum, continuò post sermone finito miraculum operatus est: cùm videlicet leproso petenti atque dicenti: Domine, si vis, potes me mundare, respondit: Volo mundare. Et confestim mundatus est à lepra. Neque hoc casu factum esse putes, vt finito sermone illico dominus coram populo qui eum audierat, sanet leprosum. Caussam enim huius facti Hieron. super. 8. cap. Mat. asignat, dicens: Rectè post prædicationem atque doctrinam, signi offertur occasio, vt per virtutum miracula, præteritus apud

Ioan. 7. · A · *1. Tim. 6.* · B · *Exod. 3.* · *Mat. 8.* · *Hieron.*

tus apud audientes sermo firmetur. Hæc Hieronymus. Quòd si talia miracula Christus non fuisset operatus, per quæ homines allicerentur in eius doctrinam, ipsis Iudæis tunc non credentibus nulla fuisset propter hoc culpa imputata. Ipse enim Christus ait: Si opera non fecissem in quę nemo alius fecit, peccatum non haberent. Vnde clarissimè conuincitur esse necessariam miraculorum operationē ad tam excellentis doctrinæ, vt est Euangelica, confirmationem. Prædicato insuper per Christum Euāgelio, & plurimis ab eo miraculis confirmato, cùm apostoli post Christi in cœlos ascensionem per diuersas nationes Euangelium prædicant, diuersorum miraculorum operatione cōfirmāt. De illis enim ait Marcus: Illi autem profecti prędicauerunt vbique, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Beatus Ambrosius exponens illud ad Romanos primo: Per quem accepimus gratiam, &c. sic ait: Testis enim doctrinæ virtus est, vt quia quod prædicatur incredibile mundo est, gestis fieret credibile. Hæc ille. Et Beda libro tertio super Lucam, cap. septimo: Concessa, inquit, primò potestate signorum misit prædicare regnum Dei, vt promissorum magnitudini attestatur etiam magnitudo factorū, fidémque verbis daret virtus ostensa, & noua facerent qui noua prædicarent. Hæc Bæda. Ex his ergo omnibus colligimus, nouam de fide doctrinam debere certissimis euidētissimisque miraculis confirmari. Quòd si quid nouum sine talium miraculorum confirmatione prædicatur, ipsa nouitate est suspectum. Et qui talibus nouitatibus delectatur, eásque inquirit anxius, vt inde inanem captet gloriam, hac sola ratione coniicio eum esse hæreticum, aut in hæresim pronum, & qui facilè in eam labetur. In hac parte adeò nobis fauet Lutherus, vt in seipsum verterit manus, non cōsiderans fortè quod loquebatur. Is enim volens astruere nulli homini quantūlibet docto, quantumlibet etiam sancto debere fidem adhiberi, nisi suam doctrinam apertissimis sacrę scripturæ testimoniis comprobauerit, in prooemio sui libri de captiuitate Babylonica, sic ait: Legimus in actis apostolorū, quòd ij qui cum omni auiditate verbum Pauli audierant, quotidie scrutabantur scripturas si hęc ita haberent. Si ergo Pauli Euangelium ceu nouum testamentum oportuit probari per veterem scripturam an ita haberet, qui tamen habuit autoritatem à Deo sibi datam sicut Apostolus, vt eius verbo crederetur, quid nos facimus, qui patrū dicta, quorū nulli fuit autoritas noua docendi, sed tantum accepta per Apostolos conseruandi, nolimus ad scripturæ iudicium vocari? Hæc Lutherus. Nullus est (vt opinor) adeò demens, qui renuat cuiusuis hominis dicta vocari ad iudicium scripturæ, quoniam non iurauimus in verba hominis, sed in verba Dei: neque captiuare oportet intellectum nostrum in obsequium hominum, sed in obsequium Christi. Permittimus ergo sanctorum dicta vocari ad iudicium scripturæ, non autem ad iudicium Lutheri: ad iudiciū quidē scripturæ, sed nō vt à Luthero intelligitur. Iudiciū enim scripturæ, hoc est, interpretatio sacræ scripturæ, vt aliàs iam docuimus, nō manet penes Lutherū, sed penes totam ecclesiā. Quòd autem ait non licere alicui noua docere, cōsentimus ei. Verùm si nulli sanctorum licuit noua docere, sed tantum accepta per apostolos conseruare, quare tibi Luthere licebit tot nouitates excitare? Nnuquid non est nouum dogma omnes Christianos esse sacerdotes? Nunquid est noua doctrina qua asseris, ad Eucharistiæ sumptionem non esse necessarium, prius animum per contritionē & peccatorum confessionem expurgari? Nònne nouum est dogma seruum esse & non liberum hominis arbitrium? Nònne noua est hæc sententia, nulla bona opera esse necessaria, sed solam fidem sufficere ad vitam æternam consequendam? Nunquid non est etiam nouū dogma, concilia generalia probè (vt decet) congregata posse in fide errare, atque ideo eorū decretis nos minimè obligari? Noua certè sunt hæc omnia, nisi fortè dicas ideo non esse noua, quia alij ante te hæretici illa confinxerunt. Hoc enim est tibi peculiare, vt rarò ex vino defecato, sed ex fecibus ab Ecclesia reiectis sæpissimè haurias. Verùm etsi hoc ita se habeat, ea tamen quæ semel antiquata sunt, incipiunt aliquando esse noua, quia tunc renouātur. Sic quanuis errores tuos plures ex Valdensibus, Vviclephitis, aliisque huiusmodi farinæ hominibus hauseris, quia tamen eos iam diu ab Ecclesia reiectos atque explosos resumpsisti, & velut iam diu sepultos ab inferis suscitasti, ideo errores tui noui nunc sunt ac dicuntur. Si ergo hæc noua, & tamen asseris, pertinacitérque tueris, quæ nunquam per apostolos tradita, neque ab eorum successoribus conseruata sunt, nunquid non incidisti in foueam quam fecisti, & in laqueum quem parasti aliorum pedibus, quum dixisti nemini licere noua dogmata prædicare, sed tantū ab apostolis accepta cōseruare? Tibi ergo qui nouas inducis doctrinas, incumbebat probare quæ asseris, eáque miraculis apertissimis confirmare, prout fecit Christus, & eius apostoli fecerunt. Nobis autem qui tam vetustam totius catholicæ Ecclesiæ fidem tenemus, non incumbit probare, cùm iam non sit noua dicenda doctrina, quæ per tot secula est ad hunc vsque diem conseruata, & tot miraculis confirmata: quapropter non est opus vt nunc probemus quæ iam olim probata atque confirmata sunt. Secunda coniectura ex qua subodorari possimus hæreticum, est nimia libertas in pronunciando, ad quam sunt aliqui adeò procliues, vt nō dubitent quicquid in buccam venerit asserere. Quod autem semel prodidit definiendi temeritas, superbia postmodum tuetur, & sæpessime auget pertinacia: quoniā superbia suadente fit, vt quod semel temerè dictum est, recantare nolit: quapropter errori adiuncta pertinacia, consummatum facit hæreticum. Qui ergo ita liberrimè de rebus seriis & ad fidem spectantibus pronunciat, & quacunque facillima ratione persuasus, sine vlteriore inuestigatione, aut doctorum aliorum virorum consilio, statim decernit sibiipsi fidens, hic certè meritò suspicionem hæretici incurrit, vt hęreticus esse putetur, vel in hæresim eum citissimè lapsurum credatur. Vnde beatus Iacobus ait: Si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Et iterum: Lingua inquietum malum, plena veneno mortifero. Quapropter Beatus Gregorius exponens illud Iob: Respondete quæso absque contentione, & loquentes, id quod iustum est iudicate, sic ait: Qui in dictis suis reprobationē metuit, ipse prius debet examinare quod dicit, quatenus inter cor & linguam, æquus qui-

Margin: C; Ioan. 15.; Mac. vlt.; Ambro.; Beda.; D; Luthe.; A; Iacob. 1.; Iac. 3.; B; Greg.

dam discretusque arbiter sedeat, subtiliter pensans, si recta verba cor offerat, quæ vtiliter suscipiens ad auditorum iudicium lingua perducat. Beatus igitur Iob, sua contra amicos agens, sed contra hæreticos nostra denuncians, præcipitationem loquentium reprehendit, atque ad eorum mentem verba recolligit, dicens: Loquentes, id quòd iustum est iudicate: ac si apertè diceret: Si in eo quo ad nos per egressum loquutionis exitis, reprehendi nõ vultis, intus iustitiæ libram tenete, vt tantum foris quod dicitur, ex veritatis pondere placeat, quantum hoc interius trutina discretionis pensat. Hucusque Gregorius. Tertium vnde coniicere licet aliquem esse hæreticũ, est id quod fermè omnibus hæreticis est proprium vt videlicet si quis eum correxerit vt ab errore suo reuocet, ostendat illico impatientiam. Qua in re, quantũcumque hypocrita sit, & sanctus videri curet, eorum hypocrisis inde detegitur, quód simul atque à quopiam fuerit admonitus, statim pro benefacto regerit maledictum, conuitiis & contumeliis insaniens, impatiens ab alio doceri. Si enim commonefacis vt ab errore resipiscat, non emendatior, verùm deterior & pestilentior euadit. De his ait Paulus: Mali homines & seductores proficient in peius, in errorem mittentes, & ipsi errantes. Huius rei apertissimum se nobis præbuit exemplum Lutherus. qui cùm pauculos quosdam à principio effutiisset errores, de eis admonitus à pluribus doctis viris, tãtum abfuit vt recantare vellet, vt peiores multò plures addiderit errores. Deinde verò quum à serenissimo Anglorum rege per scripturam fuisset correctus, cúmque regratiari illi debuisset, aut saltem modestè respondere, conuitiis & iniuriis eum affecit. Demum cùm à summo pontifice Leone decimo admonitus obedire nollet, bonus pastor, ne ouis putrida reliquas attactu inficeret oues, ab ouili Ecclesiæ procul abegit. Huius autem censuræ Lutherus impatiens, cœpit debacchari in pontificem Romanum & reliquos omnes Ecclesiæ ordines. Hoc igitur manifestum est hæretici signum, medicinam nullam ferre, nullam manum mendicantis admittere: vnde euenit, vt insanabilis permaneat. Quomodo enim curari potest, qui se tractari non patitur? Aut quomodo tractari potest, quem si quid doces, nugatur? si quid mones, irascitur? si quid hortaris, obnittitur? si quid placas, incenditur? Efficacissima igitur est coniectura ex correctionis impatientia coniicere aliquem esse hæreticum, quia ostẽdit pertinaciã quæ consummatum efficit hæreticum.

1. Tim. 4

C

FINIS LIBRI PRIMI.

F. ALFONSI DE CASTRO, ZAMOREN. MINORITÆ ADVERSVS HÆRESES, IN LIBRVM II.

PRÆFATIO.

Hactenus de his, quæ ad reuincendas hæreses necessaria erant, disseruimus. Arma nanque ostendimus vtriusque communia, quibus & nos aduersus hæreticos pugnare debemus, & hæretici aduersus nos. Indices signauimus, sub quibus certaminis periculum subeundum erit, penes quos potestas sita est de victoria censendi: quod maximè etiam necessarium fuerat, quoniã his sublatis nullus vnquam foret belli finis. Nam cùm gloriæ cupiditate omnes tangamur, nullus erit qui hastam in certamine abiicere velit, aut herbam porrigere hosti: atque ideo hac ratione esset sine fine bellandum, Nisi Ecclesia iudice alter cedere cogatur arenæ, præcipuè quum ij contra quos acturi sumus, filij dura ceruice, & indomabili corde sint. Omnibus ergo (vt decebat) ad bellum paratis, opus est iam vt in campum descendamus, manúsque inter nos conserere incipiamus. Non tamen aduersus omnes hæreses simul, nec aduersus omnium hæreticorum aciem pugnare decreui, sed ad singulare certamen quamlibet seorsum hæresim prouocare. Hæreses autem ipsæ non iuxta tempora in quibus ortæ sunt (vt in præfatione totius operis statuimus) sed iuxta rerum materias, circa quas versantur, distribuentur. Vt autem ex hoc nostro labore facilius lector proficere poßis, talis seruabitur ordo, vt rebus circa quas ortæ sunt hæreses, iuxta alphabeti ordinem dispositis, sub vnaquaque dictionẽ illæ constituantur hæreses, quæ ad rem per vocem illam significatam pertinere videbuntur. Cum ergo prima Alphabeti litera sit A, eas primum oportebit pertractare res, quarum nomina ab ea litera initium capiunt. Ab adoratione igitur auspicandum censui, vt primum omnium, tanquam de primo Dei præcepto, quid nos revereri aut adorare oporteat, sciamus.

D

ADORATIO.

A I Nter omnes quæ hucúsque ortæ sunt hæreses, duas tantum apud omnes quos euolui autores (qui Deo teste satis magno sunt numero) reperio, quæ sub hac inscriptione meritò collocari debeant. Prima hæresis est, quæ adstruit crucem dominicam nullo pacto esse adorandam. Huius erroris dux atque magister fuit Claudius quidam Taurinensis episcopus, vt testatur Thomas Vvalden. in lib. de sacramentalibus, titulo secundo, cap. 16. adducto pro hac re testimonio ex Chronicis Iuonis Carnotensis, quæ fateor me non vidisse. Quo autem tẽpore hæc pestis viguerit quum ille subticuerit, apud alium inuenire non potui. Hanc eandem hæresim iam sepultam, ab inferis suscitauit post aliquot annos quidam Ioannes Vvicleph, vt testatur idem Thomas Vvalden. loco proximè citato. Hic Ioannes Vvicleph Anglicus fuit, sacerdos, magisterque in artibus, vir ingenio acer, & eloquens, quantum temporis illius pœnuria valebat (floruit nanque circa annum domini. 1380.) multa volumina scripsit, quibus ecclesiam Catholicam persecutus est. Nam in illis multa & impia dogmata sparsit, de iure diuino, de humano, de Ecclesia, de monachis, de cęremoniis, de decimis, de obediẽtia, & de aliis multis, quæ suis locis dicentur. Tempus autem illud cuicunque crimini committendo opportunum fuit, quum ecclesia tunc in tres partes fuerit scissa, à tribus se pro summis pontificibus gerentibus. Nunquam verò facilius quodcũque crimen proficit, quàm bellorum tempore, quo omnia licent, omniáque impunè fiunt. Tandem Deo miserante coactum est generale concilium apud Constantiam pro totius Ecclesiæ vnione atque reformatione: in quo inter cætera ibidem acta. 45. articuli ex eius libris excerpti, condemnati sunt. Et quoniam tunc Ioannes Vvicleph iam defunctus erat, facta prius diligenti examinatione de eius finali impœnitentia ac pertinacia, concilium censuit præfatum Ioannem fuisse hæreticum, corpúsque illius & ossa (si possent ab aliis fidelium corporibus discerni) iussit exhumari, & extra Ecclesiam iactari. Hæc omnia acta sunt in octaua eiusdem concilii sessione. Verum etsi inter articulos in eo concilio damnatos, iste de adoratione crucis minimè reperiatur, non ideo mirum videri debet alicui, aut ideo credere debet nõ esse hæreticum, quia à concilio inter illos minimè connumeratus est. Nam postquam concilium illos. 45. articulos recensuit, hæc verba subnectit: Compertum est etiam libros eius plures alios articulos continere similium qualitatum, doctrinámque in Dei Ecclesia insanam. & fidei ac moribus inimicam inducere. Hęc concilium. Post ista autem verba immediate sequitur condemnatio tam præfatorum. 45. articulorum ibidem expressorum, quàm aliorum eiusdem qualitatis quæ in libris reperiri dicuntur. Ducẽta nanque librorum volumina eum scripsisse refert. Æneas Syluius in lib. de origine Bohemorum, cap. 35. Credimus autem Thomam Vvalden. virum doctum, perinde ac religiosum, libros eius ad vltimum inspexisse, quòd Anglicus esset ipse vt alter, ideóque eos legisse, vt patriam quàm ab Vviclephitarum errore infestatam videbat (nam ferè coæuus Ioanni Vviclepho fuit) expurgare posset. Sit ergo huius Ioannis Vvicleph hîc semel enarrata historia, quoniam sæpissimè deinceps in iudicium vocandus erit. Ostensis ergo istius hæresis patronis, superest vt de ipso errore discutiamus. Dubium est mihi in primis an inter hosce hæreticos de hac re omni ex parte conueniat. Nam etsi de Vviclephitis constet eos asserere crucem ipsam in qua verè Christus pependit, minimè adorandam esse, multóque minus alias ad illius imaginem factas esse adorandas: de Claudio tamen Taurinensi non constat, an prohibuerit has solum imagines crucis Christi adorari, an ipsam etiam crucem in qua Christus nostram operatus est salutem: quoniam ex illo nihil aliud reperire potui, præter fragmentum quod ex Iuone Carnotensi à Thoma Vvalden. citatur. Quicquid tamen asserat, certum est illud eodem gladio feriendum, quo Ioannem Vvicleph, quum hic vtrunque prohibuerit. Nunc ergo solum præsenti proposito conuenit probare crucem illam in qua Dominus pependit, meritò adorandam esse. Nam quòd imagines illius adorari debeant, ad aliud spectat negocium, quando inferius in titulo, imago, de omnibus simul imaginibus differemus, qualiter tolerentur, & ad quid earum vsus in Ecclesia prosit. Adorationem hanc crucis, quàm nunc inquirimus, Propheta explicat, dicens: Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Quod autem verius scabellum Christi, quàm crux, cui pedes illius affixi sunt? Nam etsi alia sint quæ meritò scabellum Christi dici possint, vt humanitas eius, nil tamen obstat quin crux etiam scabellum eius dicatur, quod adorare Propheta præcipit. Vnde Hieronymus exponens locum illum Psalmi, sic ait: Multæ opiniones de scabello sunt, sed hoc propriè corpus dixit dominicum, in quo maiestas diuinitatis tanquam super scabellum stetit. Quòd autem adorari debeat, eo ascendente docuerunt apostoli, quum adorantes regressi sunt in Hierusalem. Ad crucem dominicam, & ad animam sanctam hæc referenda sunt. Hæc ille. Vides hic, qualiter ex Hieronymi sententia scabellum sit corpus dominicum, scabellum sit anima, scabellum etiam sit crux dominica. Hæc autem adorari vna voce præcepit Psalmista, dicens: Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Idem etiam Propheta alibi eandem sententiam replicat, dicens: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterũt pedes eius. Quem locum pertractãs Cassiodorus, postquam eum iuxta allegoriam exposuit, ait: Quòd si hoc ad historiam piè velis referre, significat fortè sanctam crucem, vbi corporaliter stetit, quãdo in ea confixus apparuit. In qua stetisse rectè dicitur, vbi corpus eius infixum fuisse monstratur. Meritò ergo hunc Propheta locum dicit adorãdum, qui nobis & fidei signum præstitit, & salutem. Hæc Cassiodorus. Hinc patet Cassiodorum asserere crucem dominicam adorandam, nec tamen ex suo tantum sensu, sed prophetico in-

Claudius. *Ioan. Vvicleph.* B C *Psal. 98.* *Hierony.* *Psal. 131.* *Cassiodo.* D

nixum testimonio. Ne autem causeris ex sensu mystico non esse sumendum argumentum, vide quid dixerit, eam scilicet expositionem esse iuxta historiam. Verùm ne Cassiodoro in hac parte velut vnico testi diffidas, producam eiusdem rei alium, vt in ore duorum stet omne verbum. Damascenus nanque in libro quarto de fide orthodoxa, cap. 12. de crucis dominicæ ligno disserens, sic ait: Ipsum nimirum preciosum, & perquam verè venerandum, in quo semetipsum in hostiam pro nobis Christus obtulit, vt sanctificatum tactu sancti corporis & sanguinis, decenter adorandum, clauique & lancea, & indumenta, & sacra ipsius tabernacula, quæ sunt præsepe, spelunca, Golgatha salutaris, viuificum sepulchrum, Sion Ecclesiarum propugnaculum, & similia, vt Dei parens ait Dauid: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Quod autem crucem dicat, ostendit quod sequitur: Resurge domine in requiem tuam. Sequitur enim crucem resurrectio. Si enim amatorum desiderabilis domus, & amictus, & lectus, multo magis Domini & saluatoris nostri, per quæ & saluati sumus. Hucúsque Damascenus. Ex quo inter multa hoc vnum habes, crucem scilicet adorandam, & hoc eodem Prophetæ testimonio adiutus, quo Cassiodorus. Ne verò Ioannes Vvicleph subterfugiat ad quandam crucem spiritualem quàm fingit, ad quàm autoritates detorquet, vide quid Damascenus dixerit: In quo ligno semetipsum in hostiam pro nobis Christus obtulit. At non obtulit se nisi in materiali ligno eóque ad portandum grauissimo. Præterea hanc ipsam adorationem confirmat totius vniuersalis Ecclesiæ ritus, & consuetudo, quæ statuit vt in feria sexta Parasceuæ post decantatum ex Ioanne Euangelista nobilem illum triumphum, quem per crucis mortem Christus illa die acquisiuit, eleuetur crux à sacerdote, vt à populo adoretur: deinde cruce ipsa in loco honesto collocata, sacerdos eam genibus flexis adoret, post quem ministri alii altari deseruientes, post quos cæteri quoque officio adstantes similiter adorent. Ecclesiæ autem vniuersalis traditio (vt suprà longius disseruimus) tanti est ponderis, vt qui illi obstet, non minus censeatur hæreticus, quàm si expressè scripturę cōtradiceret, pręcipuè in rebus grauibus, & in quibus errare magnum esset periculum. At vbi magis interest non errare, quàm circa cultum exhibēdū? Nihil enim Deus magis abominatur, quàm idololatriam, adeò vt nomine abominationis sæpe in sacris literis idolum designetur. Non est ergo verisimile vt per tot secula Ecclesia vniuersalis, pro qua dominus rogauit vt fides eius non deficeret, idololatriæ labe macularetur, quemadmodum illi impingit impius & blasphemus Vviclep. Accedit huic omnium sanctorum de hac re sententia. Nam præter Hieronymum, Damascenum & Cassiodorum quos iam citauimus, sunt alii multi qui de hac re testimonium præbent. August. super Ioannem tract. 36. sic ait: Quid seruat fideli suo, qui talem honorem dedit supplicio suo? Denique modo in pœnis reorum non est apud Romanos, Vbi enim crux domini honorata est, putatum est quod reus honoretur. Hæc Augustinus. Non est iam cur nos irrideat Vvicleph propter honorem quem cruci exhibemus, cum illum Deus illi dederit, dicēte Augustino: Quid seruat fideli suo, qui talem honorē dedit supplicio suo? Chrysostomus super Matthæum homilia. 54. sic ait: Hæc enim crux orbem terræ saluauit, errorem abegit, veritatem reduxit, terram cœlum fecit, hęc homines angelos fecit, propter hanc dæmones non adhuc terribiles, sed contemptibiles, neque mors sed somnus profert. Propter hanc omnia in terram proiecta sunt, & conculcata quæ impugnabant nos. Si ergo tibi dixerit quis, Crucifixum adoras? & si deriserit, lachrymare, quoniam insanit. Hæc Chrysostomus. Lachrymemur ergo pro Vviclephitis, cōpatiamúrque illis, quoniam ex dicto Chrysostomi insaniunt. si insaniunt, iustius esset eos catenis vincere, quàm argumentis. Quem teipsum ergo Vvicleph facis, vt cōtemptis Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, Damasceno, Cassiodoro, tuæ tantum prudentiæ innitaris? Cùm enim tam graue crimen, quale est idololatria, toti Ecclesiæ impingere non erubescis, quare vel vnicum testem in robur tuæ criminationis nō adducis? Vis vt credatur tibi sine vllo scripturæ testimonio magis quàm tot illustribus viris? quàm etiam totius vniuersalis Ecclesiæ traditioni & consuetudini? Cæterum quod Ecclesiam de idolatria notas, hoc discutiamus, & videamus quàm ob causam id dicas. An fortè quia Christi fideles coram dominica cruce genua flectūt, nudatúmque inclinant verticem? Leuis certè caussa pro qua tantum crimen obiiciatur Ecclesiæ. Nam cùm exterior adoratio, vt quæcunque exterior operatio, non sit bona aut mala censenda, nisi quatenus ab interiori procedit, talem oportet bonitatis & malitiæ denominationem suscipiat, qualem retinet operatio interior à qua deriuatur. Hac enim sola ratione Iudæorum illudentium genuflexiones, adorationésque culpantur, quòd ex mala radice, nempe irrisione procedebant. Propter quod id inquirēdum est, à qua scilicet radice talis exterior cultus oriatur. Si ideo quispiam coram cruce flectit genua, aut inclinat caput, quòd eam credat esse aliquod numen, aut aliquod supremum bonum, meritò talem criminaberis, neque ob istam causam à te discedemus. Sim verò ideo genua flectit, quia visa cruce recordatur in illa aut alia simili Christum pro nobis pependisse, gratiásque illi pro tam immenso beneficio nobis exhibito genua flectendo reddit, quid hîc criminaris vbi nulla est criminandi caussa? Nónne tu credis Christum cruci fuisse pro nobis affixum? Aut si credis, quum id in memoriam reducis, nónne amantem redamas? Quòd si istorum alterum negas, vel hoc solo argumento conuinceris. Sin autem vtrunque istorum præstas, cur nos accusas quòd illa præstamus? Nam illę prostrationes, capitum nudationes, manuum eleuationes coram cruce factę, nihil aliud significant, quàm quòd per illa testamur nos credere Christum in alia simili pro nobis pependisse: atque ob tantum beneficium, cuius memoria per crucis aspectum innouatur, seruitutem & obsequium genu flectendo profitemur. Quę omnia cùm sint ab omnibus, & ab ipso etiam Vviclepho comprobata, hoc argumento conuincitur, non solum eam crucem meritò adorandam, in qua dominus pependit, sed reliquas omnes quę illius verę sunt imagines. Nam ad aspectum earum ęquè intellectus noster in memoriam reducitur crucifixi, quem per talem genuflexionem verè adoramus. In hoc tamen omnes reliquę ab illa in qua Christus pependit, su-

August.

Chrisosto.

A

B

C

dit, superantur, quòd illa contactu carnis & sanguinis Christi quodammodo sanctificata fuit. Nec tamen ideo aliæ adorandæ non sunt. Vnde Damascenus loco superius allegato: Adoramus etiam figurã preciosæ & viuificæ crucis, tametsi ex alia materia facta est: non materiam venerantes (absit enim) sed figuram tanquam Christi signum. Dixit enim discipulis suis contestans: Tunc apparebit signũ filii hominis in cœlo, crucem dicens. Et Paucis interpositis subiungit, dicẽs: Adorandũ est igitur signũ Christi. vbi enim fuerit signũ eius, illic & ipse erit. Materia autẽ ex qua figura crucis exprimitur, siue sit aurum, siue lapides preciosi, aut alia quęuis materia, post figurationem si contingat dissolui, non est adoranda. Omnia igitur quę Deo adiacuerunt, adoramus, ipsi reuerentiam pietatisque cultum exhibentes. Hactenus Damascenus. Hinc iam manifestè patet qualiter ex ea adoratione quã cruci exhibemus, nulla idololatriæ suspicio manare potest. Nã cũ omnia quæ Deo adiacuerunt, adoramus, Deo soli in hoc reuerentiam ac pietatis cultum exhibemus. Hoc etiam confirmat August. in lib. de Visitat. infirmorum inquiens. Habent siquidem Christianorum arcana, illius dominicę crucis quoddam venerabile monumẽtum, quod de crucis ipsius imaginatione crucem cognominant, quod nos etiam omni veneratione dignissimum fatemur, & ad recordationem Crucifixi nostri veneramur. Habetur enim in cruce quædam hominis verbera patientis imago, per quam salutifera nobis Iesu Christi renouatur passio. Hanc complectere humiliter, venerare simpliciter, tamen hæc ad memoriam tibi reduces.

Damascenus. *Mat. 24.* *Lib. c. 3.*

Nec Deus est, nec homo, præsens quam cerno figura:
Sed Deus est & homo, quem signat sacra figura:
Verus homo, verusque Deus, tamen vnus vterque,
Probra crucis patitur, mortem subit & sepelitur.
Viuit & is, crucis hac per signa triumphat ad hoste.
Id notum vobis crucis huius litera reddit.
Scilicet ipsius nota sunt crux & Crucifixus.

Hactenus Augustinus. Ex his dictis, qui minimè cæcus est, iam perspicere valebit qualis sit ista genuflexio, & alia quæuis adoratio coram cruce facta, & cui exhibetur, nã ipsi Deo, in cuius memoriam venimus per crucis aspectum atque ideo gratos nos quodammodo cruci ostendimus, quòd tãti beneficii nobis exhibiti memores non efficit. Nec mirum quòd ipsius Christi cognitionem crucis aspectus innouet, quum illam Christus voce propria appellauerit signũ filii hominis. Nam loquens de aduẽtu suo in iudicium, ait Tunc parebit signum filii hominis in cœlo. Quod exponẽs Theophylactus ait: Crux tũc apparebit in cœlo supra solem fulgens ad arguendos Iudæos. Veniet enim Christus contra Iudæos habens crucem vt magnam iustificandi materiam & testimonium, veluti si quis lapide percussus ostẽdat lapidem. Signum autem dicit crucem tanquam trophæum & insigne regium. Hęc Theophylactus. Vides his crucem signum dictam: quod etsi eo modo dicat Theophylactus signum, quo trophæum, aut vexillum, aut insigne, nihil obstat: nam hæc etiam quodammodo ducunt in notitiam eorum ad quos attinent, Verum hoc clarius beatus Cyrillus explicat. Is enim libro sexto contra Iulianum respondens illi irridenti Christianos quod crucis lignum adorant, postquam enumerauit beneficia à Christo nobis in cruce exhibita, ait: Hæc omnia recordari nos facit salutare lignum, & suadet vt cogitemus ꝙ sicut dicit diuus Paulus, vnus pro omnib⁹ mortuus est, & resurrexit. Hæc Cyrillus. Hæc iã de hac re dicta sufficiant: quum ex eis constet crucem dominicam, reliquasque ad eius imaginem factas, meritò adorãdas esse. Nec tamen ex hoc idololatrię scrupulus vrgere debet, quum in ea adoratione nihil aliud cruci tribuamus, quàm quód credimus Christum dominum in ea aut alia simili pro nobis omnibus mortẽ subiisse, tantumque beneficium cognoscentes, quod ex crucis aspectu recordamur, genibus flexis, nudatóque vertice, seruitutem profitemur. Denique adoratio ipsa etsi corã cruce fit, mens tamen nostra ad id solum fertur, quod crux ipsa repręsentat, Dei scilicet filium olim in cruce pendentem. Contra hãc hæresim scripsit vir diligentissimus Thomas Vualdensis, libro de Sacramentalibus, titulo vigesimo. Ab ipso certè fateor me aliqua accepisse, plurima etiam contuli. Scripserat etiam olim Ionas quidã Aurelianensis episcopus de hac re contra Claudium Taurinensem episcopum, primum huius hæresis parentẽ. Hoc tamen opus non vidi, sed sola historiæ relatione habeo ex fragmento Chronicorum Iuonis Carnotensis per Thomam Vualden. citato.

Math. 24 *Theophy* *Cyrillus.*

SEcunda de hac re orta est hæresis asserens sacratissimam Eucharistiam, nõ esse vllo pacto adorandã crimen idololatrię impingens cuicunque eam adoranti. Huius hæresis autor est Ioannes Oecolampadius, natione Germanus, vir trium linguarum, & omni genere bonarum literarũ apprime doctus, sed tandem spiritu elationis ductus sapere voluit plus quàm oportebat, atque ideo factum est, vt Deo permittente in insipientia sua deprehenderetur. Hic primũ Lutheranæ factioni adhæsit, exemploque Lutheri quum monachus ordinis sanctæ Brigidæ fuisset, monachatu reiecto, continentia, quam in religione vouerat, posthabita, velut canis ad vomitum reuersus, vxorem duxit, vt vel eo argumento nobis suos errores persuaderet. Demum impatiens (vt arbitror) sub Lutheri vexillis militare, aliquid ipsa Lutherana factione magis impium atque blasphemũ excogitauit, quo clarior appareret, & propriũ leuare posset vexillum. Dicit nanque Christum in Eucharistia minimè contineri, atque ob id idololatras nominat eos qui sacratissimam Eucharistiam venerantur adorántque. Quum autem Lutherus in hanc nõ posset trahi blasphemiam, diuisus est hac ratione Oecolampadius à Luthero. Factumque est vt qui nomina Oecolampadio dederint, ab eodem nomen receperint, nempe Oecolampadiani dicti. Vt autem hunc errorem reuincamus, prius oportet ostendere, verum Christi corpus sub præteriti panis accidentibus verè & realiter contineri. Nam hac sola ratione (quod sciam) prohibent adorationẽ Eucharistiæ, non prohibituri si veram Christi carnem sub illorum accidentium inuolucro latere crederẽt. Hoc autẽ

Ioannes Oecolampadius.

(Deo adiutore) inferius in titulo Eucharistia ostendemus: quapropter vsque ad locũ illum erroris huius impugnatio differatur. Ostenso enim ibidem verum Christi corpus sub panis accidẽtibus contineri: inde manifestum euadet Eucharistiam meritò adorari. Quòd si fortè aliquis tam ingratus est humanitati Christi, quam Deus dispensatiuè assumpsit tanquam instrumentum pro nostra redemptione facienda, vt eam etiam adorare dedignetur, hoc erit nunc solum comprobãdum, & id breuibus, quoniam vix credere possum de homine qui se per Christi humanitatem redemptum agnoscit, vt illam adorare refugiat Nam licet illa suapte natura indigna sit vt adoretur vt tamen coniuncta est diuinitati con iunctione tali qua omnem excedit humanum angelicumque intellectum omnem certe venerationem meretur. Propter quod non possum non mirari quin video Lutherum (quis autem is sit postea declarabimus) fatentem verum Christi corpus & verum illius sanguinem esse in Eucharistia, & insuper negantem Eucharistiam esse adorandam. Et certè ratio quæ illum ad id dicendum mouet, est nimium ridicula. Quia (inquit) dominus non præcipit. O insanum argumentũ pessime ergo fecerunt tres illi sanctissimi. Magi qui ab oriente venerunt, & intrantes domum flexis genibus adorauerunt eum in cunabulis vagientem, Male etiam Magdalenam & Cananęam, & cæcum natum, & reliquos omnes qui Christo diuinos honores exhibuerunt, fecisse dicet Lutherus propterea quod nullus illorum ex præcepto Dei illud fecit. Deinde falsum est quod Lutherus, ait, non esse de hac adoratione illud præceptum. Nam præceptum diuinum est hoc: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Si autem Lutherus dicat hoc pręceptum de sola diuinitate esse intelligendum, obiicio illi apertissimum, ex Propheta regio, præceptum quo Deus iubet Christum in duabus naturis existentem adorari. Adorate eum omnes angeli eius. Quæ verba Paulus in ea quæ est ad Hebræos epistola, de Christi persona intelligenda esse docet, non quidem de sola eius diuinitate, sed de tota persona in duabus naturis existente. Alioqui male ex illo loco argumentaretur Paulus, volens inde probare, Christum esse superiorem angelis, quibus Deus pater præcepit Christum filium suum adorare. Nam si ad solam diuinitatem adoratio referenda esset, non liceret inde colligere nisi quod sola Christi diuinitas esset angelis superior, non autem quod persona Christi duas simul naturas cõtineret. Nihil hic video quod possit respõdere Lutherus, nisi fortè dicat angelis datum esse de adoratione Christi præceptum, non autem hominibus. Sed hæc responsio tam ridicula est, vt omnem prudentem atque cordatum virum facile ad cachinum moueat. Nam hac ratione homines essent angelis digniores atque pręstantiores, cum angeli sint ex præcepto obligati ad Christi adorationem, homines autem sint ab huiusmodi obligatione exempti. Sed his omissis alia proferam apertissima testimonia, quibus non solum Christi deitas, sed etiam illius caro pręcipitur adorari. Primum illud Psalmi, quod supra diximus de Cruce: Adorate scabellum pedũ eius, quoniam sanctum est. Vt enim ibi patuit ex Hieronymi autoritate, inter multa quę scabelli nomine intelligi possunt corpus dominicum præ cęteris omnibus meritò scabellum dici potest, quoniam in eo maiestas diuinitatis tanquam super scabellum stetit. Hieronymi expositioni consentit Augustinus, exponens eundem locum Psalmi. Sic enim ait: Exponẽs mihi scriptura quid sit scabellum pedum eius, dicit: Terra autem scabellum pedum meorum, Anceps factus sum. Timeo adorare terrã, ne damnet me qui fecit cœlum & terram. Rursum timeo non adorare scabellum pedum domini mei, quia Psalmista mihi dicet: Adorate scabellum pedum eius. Quęro quid sit scabellum pedũ eius, & dicit mihi scriptura: Terra scabellum pedum meorum. Fluctuans conuerto me ad Christum quia ipsum quæro hic, & inuenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellũ pedum eius. Suscepit enim de terra terrã, quia caro de terre est, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem ad manducandum ad salutem dedit, nemo autem illam carnem mãducat nisi prius adorauerit, inuentum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum domini, & non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Hęc Augustinus. Plurima hic præter intentionẽ ex Augustino habemus: Primò, quòd carnem suam ad mãducandum dedit, Nusquam autẽ alibi dedit quàm in Eucharistia. Est ergo mens Augustini, Christi carnẽ in Eucharistia contineri. Verùm de hoc aliàs lõgius. Deinde ipsam carnem adorandam ostendit, dicens: Nemo illam carnem mãducat nisi prius adorauerit, Nemo Augustine? Quid dices de Oecolãpadio, qui mãducans dedignatur adorare, timens in idololatriã incidere? Verba mea (inquit Augustinus) ad solos Christianos referenda sunt: è quibus nullus est qui manducet, quin adoret. Nam si adorare recusat, vel hac ratione minimè Christianus dicetur sed hæreticus. Ideo enim dixi quòd peccamus non adorando. Hieronymo & Augustino consentit etiam Cassiodorus in expositione eiusdem Psalmi, inquiens: Nunc dicendum nobis est quid in isto versu pedes eius significare videantur, scilicet stabilitatem diuinitatis, quæ semper in naturæ suæ omnipotẽti gloria tanquam pedum indefecta stabilitas perseuerat. Huius ergo verbi assumptum corpus, quanuis gloriosum, quanuis magnum, quanuis admirabile, tamen propter humilitatem humanitatis scabellum pedum competẽter accipimus. Nam quum ipse dicat apud Esaiam: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: corpus terrenum quod de Maria virgine sumpsit, bene (vt opinor) eadem similitudine scabellum pedum eius probatur intelligi. Hæc Cassiodorus. Quod autem dixit (vt opinor) non hoc dixit quasi expositioni diffidentes, sed tanquam homo fragilitatẽ humani intel lectus agnoscẽs, qui facile decipi potest. Quapropter in his quæ non sunt expressa, viri sancti verentur iudicium suum ac reformidant, ne fortè errent, qui longissimè ab errore esse volunt. Non sic hæretici, non sic, quoniam hi sententias suas adeò mordicus tenent, vt auelli nequaquam possint, Rursum, idem Propheta regius nomine cuiuslibet veri Christiani loquens dicit se postquam domum Dei, quę est Ecclesia, per fidem intrauerit, adoraturum ipsam Christi carnem: Introibo, inquit ille, in domum tuam & adorabo ad templum sanctum tuum. Quę vęrba interpretans Cassiodorus ait: Considerandũ est, quod non

Matth. 2.
Deute. 6.
Psal. 96.
Heb. 1.
D
Psal. 98.
August.
Esa. 66.
A
Cassiodorus.
B
Esa. 60.

non dixit in templo, sed ad templum: quia nec syllabas ipsas à sacramentis vacare prædictum est Templum sanctum, corpus est Domini saluatoris, quod iure adorat Ecclesia, per quod meruit esse reuerenda. Sic enim ipse de suo corpore dixit. Destruite téplum hoc, & in triduo reędificabo illud. Hactenus Cassiodorus. Deinde idem Propheta regius. quod nomine populi Christiani dixerat se facturũ, postea in alio Psalmo ita factum esse declarat sic inquiens: Manducauerunt, & adorauerũt omnes pingues terræ. Quæ verba exponens Beatus Augustinus in Commentariis super Psalmos ait: Manducauerunt corpus humilitatis domini sui etiam diuites terræ, nec sicut pauperes saturati sunt ad imitationem, sed adorauerũt. Hæc Augustinus in prima illius Psalmi expositione, duas siquidem super illum Psalmum fecit. Accedit ad hæc omnia testimonium Alexandri primi huius nominis papę, qui sextus à beato Petro summum pontificem egit, & tãdem martyrio coronatus est, Is enim in prima epistola sua quam ad omnes fideles scripsit, de sacrificio missæ differens, hæc ait: Idcirco & passio eius in his commemoranda est, qua redempti sumus, & sæpius recitanda, atque hæc domino offeréda: talibus enim hostiis delectabitur & placabitur Dominus, & peccata dimittet ingétia, Nihil enim in sacrificiis maius esse potest quàm corpus & sanguis Christi, nec vlla oblatio hac potior est, & pura mente suméda, atque ab omnibus veneranda: & sicut potior est cæteris, ita potius excoli & venerari debet. Hæc Alexãder primus. Ex quibus verbis apertissime constat sacratissimam Eucharistiam esse magna cum reuerentia adorandam. Verùm de hac re admonere oportet, vt licet humanitatem Christi propter cõiunctionem adorandam dicamus cum diuinitate, longè tamen minus si seorsum cõcipiatur. Non enim humanitati cultus latrię tribuitur, quoniam is soli Deo debetur. Denique adoramus aut veneramur humanitatem, non propter se tantum, sed causa diuinitatis cui coniuncta est, ad quam diuinitatem adoratio ipsa referenda est tãquã ad vltimam illius causam. Quòd si fortè cultu latrię adoretur humanitas, hoc erit ea ipsa adoratione vnica qua adoratur Christi persona in qua humanitas subsistit, qua vna adoratione omnia in ipso subsistentia adorantur. Vnde Damascenus libro quarto de fide orthodoxa, capite tertio: Caro igitur Christi secundũ ipsius naturam (si subtilibus cogitationibus, quod videtur, ab eo quod intelligitur, cogitationéque humanitatem à diuinitate præscindas) inadorabilis est, vt creatura. Vnita auté Deo verbo, propter ipsum, & in ipso adoratur, Eo nãque modo quo rex & nudus adoratur & indutus purpura & nuda purpura & cõculcatur & proiicitur, facta autem regis amictus honoratur & glorificatur, & si quis illã proterere præsumpserit, persæpe morte mulctatur: & quemadmodum lignum nudum nõ est tactu inaccessibile, atque igni coniunctum, & carbo factum, non propter seipsum, sed propter coniunctum ignem inaccessibile fit, & non vt ligni natura tactu inaccessibile est, sed vt carbo, id est, quando ignitum est lignum: sic & caro secundum sui naturam non est adorabilis, adoratur autem in incarnato Deo verbo, non propter seipsam, sed propter coniunctum ipsi secundum hypostasim Deum verbum. Et non dicimus quod carnem adoramus nudam, sed carnem Dei, id est incarnatum Deum. Hucusque Damascenus. Quapropter Cassiodorus postquam exposuit scabelli tropum, subiũgit: Et nota quia non dixit quoniam sanctus est, sed quoniam sanctum est, scilicet vt corpus à deitate, mentis cõtemplatione nõ discerneres, sed ad vnam personam referres, id est ad verbum quod caro factum est; & habitauit in nobis. Hæc Cassiodorus. Sicut ergo caro Christi non per se subsistit, sed in verbo, eandémque cum illo habet hypostasim: sic etiam nec per se adoratur, sed in verbo: atque eadem vnica adoratione qua Christum colimus, veneramur humanitatem quæ in illius est hypostasi. Neque hoc mirum videri debet alicui, quoniam sunt multa quę propter coniunctionem quam ad alia multo illis nobiliora habent, aliqua ab illis mutuantur, quæ per se consequi non possent, nec tamen eis aliquid de sua nobilitate vice versa mutuant: vt (gratia exempli) corpus si ab anima separes, non mouetur, non audit, non videt, nõ gustat, non nutritur, non augetur, non denique viuit, ex animæ tamen coniunctione hæc omnia habet, viuens enim corpus dicitur anima illi vitam præstante, nec tamen eadem ratione anima aliquid de corporis corruptione recipit: sic etiam fieri potuit, vt caro humana propter verbi vnionem hoc ab illo recipiat, vt vnà cum illo adoretur. Verum de his satis. Adeò nanque ista sufficiunt, vt superflua fortasse alicui videantur: quoniam si Christi caro sub illis præteriti panis accidentibus latet, vt infra Deo adiutore me ostensurum promisi, erit etiam eadem ratione quadam peculiari existétia ibidem filii dei persona, cum hic carnem humanam quam semel assumpsit, nusquam à se postmodum separauerit. Quòd si totus est ibi Christus in duabus naturis subsistens, erit proculdubio sacratissima eucharistia meritò adorãda, siue humanitas eius adorabilis sit, siue nõ. Non enim colimus illa panis accidentia quæ videmus, sed illud quod sub illis latet, nempe Christum Dei filium, & per illa quæ foris videmus, cõsurgit animus ad cultum eorum quæ non videt. Vnde Augustinus libro tertio de doctrina Christiana sic dicit: Qui verò aut operatur aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim significationem intelligit, non hoc veneratur quod videtur & transit, sed illud potius quò talia referenda sunt. Hæc dicit Augustinus. Postremo contra hanc hæresim est aperta catholicæ ecclesiæ difinitio. Nam concilium Tridentinum sub Iulio tertio celebratum sessione tertia. cap. 5. suorum decretorum hæc ait: Nullus itaque dubitandi locus relinquitur quin omnes Christi fideles pro more in catholica ecclesia semper recepto, latriæ cultũ, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo sacramento in veneratione adhibeant. Nec enim ideo minus est adorandum, quod fuerit à Christo Domino vt sumatur institutum. Nam illum eundem Deum præsentem in eo adesse credimus, quem pater æternus introducens in orbem terrarum dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei, quem Magi procidentes adorauerunt, quem denique in Galilæa ab Apostolis adoratum fuisse scriptura testatur. Declarat præterea sancta Synodus piè & religiose admodum in dei ecclesiam inductam fuisse hanc rem, vt singulis annis peculiari quodam & festo die præcelsum hoc & venerabile sacramẽtum singulari veneratione ac solemnitate celebraretur, vtque in processio-

Psal. 5. Cassiodorus. Ioan. 3. Psal. 21. August. Alexander papa. Damascenus. Cassiodorus. August. concilium Tridentinum. Psal. 96.

nibus reuerenter & honorofice illud per vias & loca publica circunferretur. Æquissimum est enim, sacros aliquos statutos esse dies, cum Christiani omnes singulari ac rara quadam significatione gratos & memores testantur animos erga communem Dominum & redemptorem pro tam ineffabili & planè diuino beneficio, quo mortis eius victoria & triũphus repræsentatur, ac si quidem oportuit victricẽ veritaté de mendacio, & hęresi triumphũ agere, vt eius aduersarij in conspectu tanti splendoris, & in tãta vniuersæ ecclesiæ lætitia positi, vel debilitati & fracti contabescant, vel pudore affecti & confusi aliquando resipiscant. Hactenus concilium Tridentinum. Alia est hæresis, quę aliquo modo ad hanc materiam pertinet, de imaginibus scilicet omnino tollendis, sed de hac re inferius proprius erit tractatus in titulo Imago. Aliæ insuper plures sunt hæreses quæ meritò hîc locari possent, omnes scilicet quæ idola colunt, verum his commodiorem præstabimus locum, quum infra de idololatria vitanda agemns ideo vide eas in titulo, Idolatria.

ABSOLVTIO.

Circa absolutionem quæ in sacramento pœnitentię peccatoribus confessis impenditur, paucissimę exortæ sunt hæreses, eæque recentes. Prima igitur hæresis est, quæ asserit quòd credens se absolutum, absolutus est quantumlibet contritio desit, & quòd absolutio censenda est efficax non quia fit, à quocunque tandem fiat, erret vel non erret, sed quia creditur. Huius erroris dux atque magister factus est hoc nostro tempore quidam Martinus Lutherus. Quisnam is sit, operæprecium erit semel enarrare, cum sæpe de eo in posterum facienda sit mentio. Lutherus hic natione germanus, patria (vt opinor) Saxo, sub instituto fratrum eremitarum beati Augustini aliquandiu vixit, tandem à patre, scilicet Augustino, degenerans, qui hæreticorum acerrimus hostis fuit, hic filius degener hæreticus factus est, ab indulgentiis suorum errorum auspicium sumens. Nam cum rabulas quosdã indulgentiarum prædicatores audisset, qui tot ac tanta (vt huius farinæ homines solent causa maioris quæstus effutire) de indulgentiis dixerunt, vt illis obuiandum fore decerneret: zelo & non secundum discretionem motus, in publicum prodiit, non veram indulgentiarum intelligentiã edocens, sed eas omnino euertens, dixit eas nullius esse momenti. Cui cum à quibusdam doctis viris contradiceretur, suadereturque ei, vt palinodiam cantaret, tantum abfuit vt id faceret, vt insaniã auxerit, multo peiora quàm prius effundens. Sæpe quidem fit, vt ex modica ad paruum lapidem offensione, in alium maiorẽ caput impingat, ac pereat. Hic postmodum ducis Saxoniæ presidio munitus, tantum inualuit, vt totam fermè Germaniam infecerit. Perspiciens igitur summus põtifex Leo decimus, qui tunc vniuersæ ecclesiæ præerat hominem obstinatum in malo, nec vllis aut rationibus aut monitionibus posse mederi, vidensque malum in dies augeri, ouem putridã, ne reliquas attactu inficeret oues, ex ecclesiæ ouili procul abegit. Lutherus autem sentiens se à communione fidelium eiectum, non solum nõ ingemuit, aut planxit casum suum, sed vt impius in profundum peccatorum demersus, contempsit: & diaboli mẽbrum effectus, vt caput suum imitaretur, qui diabolus, hoc est, calumniator dicitur, calumniari, etiam ipse cœpit põtificem summum, totamque ecclesiam. Omnem Ecclesiasticum ordinem euertit, monachatum omnẽ ab ecclesia procul esse iubet, liberam monachis viuendi facultatem tribuens. Cui pesti nisi Deus sua benignitate cito succurrat, timẽdum est ne vlterius grassetur, & reliquum id modicũ, quod è Germania superest, inficiat. Hãc Lutheri præscripsimus rationem, quæ etsi toti huic seculo notissima sit fabula, non tamen prætereunda erat, quoniam non solum præsentibus, sed etiam in posterum futuris scribimus. Is ergo inter alios plures errores hunc quem de absolutione narrauimus, edocet. Vt autem clarius eius insana mens agnoscatur, verba eius referam: Si per impossibile (inquit) confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio sed ioco absolueret, si tamẽ credat sese absolutum, verissime est absolutus. Et paucis interiectis seipsum declarans, subiungit: Dixi autem per impossibile, quia satis supra dictum est, fidem sine contritione esse non posse, quum gratia non infundatur nisi cum magna concussione animæ. Volui enim fidei virtutem declarare, & commendare, quę sola faciat ad remissionem peccatorum, & iustificationẽ pacis. Hæc Lutherus. Ex quibus verbis duo Lutheri dicta colligimus, quorum vnum fluit ex alio, tanquam fluuius corruptus ex fonte vitiato. Primo quidem asserit solam fidem iustificare, motus quibusdam autoritatibus quæ nullo pacto suam assertionem vel tantillum confirmant: quoniam etsi aliquæ sint autoritates scripturæ sacræ dicentes fidem iustificare aut purificare hominem: imò ex eis oppositum conuincitur, cum omnes tales autoritates intelligendæ sint de fide formata per charitatẽ, quæ forma est omnium virtutum. Nam fides informis nõ iustificat. beatus enim Iacobus ait: Dæmones credunt & contremiscunt. Hi autem cum non sint iusti, planum est fidem informem non iustificare, sed formatam. At fides formata nunquam est sola, sed simul cum ea est charitas: nunquam ergo fides sola iustificat. Preterea sacerdos absoluit & remittit peccata per potestatem sibi à Deo collatam: non est ergo verum quòd per solam fidem sit pœnitens absolutus. Sacerdotẽ autem remittere & absoluere, patet per id quod Christus apostolis dixit: Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retẽta sunt. Ecce planissimis verbis Christus dicit apostolos remittere. Tunc quæro à Luthero, aut Christus illis verbis aliquam potestatẽ contulit apostolis, aut nullam? Si dicat Christum nullam potestatem contulisse, aperte Christum facit hypocritam & fallacem, qnum aliud fecerit quàm verbis demonstrauit. Si aliquã dedit, cum non sit alia quàm potestas remittendi, prout verba sonant, oportebit tunc fateri pœnitentem non per solam fidem esse absolutum, cum sacerdos etiam absoluat. Rursus, sacerdos verba absolutionis in propria persona & suo nomine dicit: Ego te absoluo: aut ergo sic proferens

Lutherus. C

Lutherus. D

Iac.3. A

Ioan.20.

rens verum dicit, aut mentitur. Nullus erit tam impius vt dicat per verba fallacia ministrari sacramentum. Quòd si vera loquitur, & ita res se habet vt sacerdos profert, necessarium erit concedere sacerdotem per illorum verborum significationem aliquid operari. Vnde manifeste patet Lutherum miserè errare, cum dicit solam fidem iustificare & absoluere pœnitentem: cum ex prædictis pateat sacerdoté verè absoluere. Vt autem Lutherus non possit citra magnam impudentiam huic catholicæ sententiæ aduersari, operæprecium erit ostendere hanc fuisse sacrorum virorum sententiam, vt omnes concorditer senserint, sacerdotes potestatem à Deo recepisse pœnitentes absoluendi, & peccata remittendi. Vnde B beatus Ambrosius libro primo de pœnitentia, capite septimo, aduersus Nouatianos negantes vllo modo fieri posse vt sacerdos peccata dimittat, sic loquitur: Cur baptizatis si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo vtique remissio peccatorum omnium est. Quid interest vtrum per pœnitentiam an per lauacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vendicent? vnum in vtroque ministerium est. Sed dices, quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? Nónne dei nomen operatur? Quid ergo? vbi vultis vendicatis vobis dei gratiam, vbi vultis repudiatis? Hæc Ambrosius. In quibus verbis apertè satis docet, talem habere potestatem sacerdotes in administratione sacramenti pœnitentiæ, qualem habent in administratione sacramenti baptismi. Cum ergo cõstet sacerdotem verè baptizare, nulla manet causa cur Lutherus iam neget sacerdotes etiam vere absoluere. Chrysostomus in homi. octogesima quinta super Ioannem, eandem sententiam confirmat, dicens: Non erraret quispiam si tunc eos potestatem quandam & gratiam spiritualem accepisse diceret, non tamen vt mortuos suscitarent, & virtutem ostenderent, sed vt peccata dimitterent. Differentes enim sunt gratiæ spiritus, quare addidit: Quorum remiseritis &c. ostendens quod genus virtutis largiatur. Hæc Chrysost. Quibus verbis clarissime expressit sacerdotem peccata dimittere. Cyprianus vir & martyrio & doctrina clarissimus, in Libro de lapsis sic ait: Confiteantur singuli, quæso vos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit, in seculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes, apud Dominum grata est. Hæc Cyprianus. Vides iam Luthere Cyprianum dicentem remissionem peccatorum fieri per sacerdotes. Quòd verò Hieronymum pro sua sententia adducit, ex praua intelligentia procedit. Vt autem clarius id pateat, operæprecium est vt verba Hieronymi recitemus. Is enim exponẽs illud Matthei: Tibi dabo claues regni cœlorum, sic ait: Istum locum episcopi & presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilio, vt vel damnent innocentes, vel soluere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur. Legimus in Leuitico de leprosis vbi iubentur vt ostendant se sacerdotibus, & si lepram habuerint, tunc à sacerdote immundi fiant: non quò sacerdotes leprosos faciant, & immundos, sed quò habeant notitiam leprosi & non leprosi, & pos- C sint discernere qui mundus, quiue immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum vel immundum facit, sic & hic alligat vel soluit episcopus vel presbyter, non eos qui insontes sunt vel noxii, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit quis ligandus sit, quisve soluendus. Húcusque Hieronymus. Quæ verba bene discutere oportebit, vt eorum clarior sensus appareat. Primum ergo admonere oportet, quod Hieronymus dixit, videlicet quòd sacerdos pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quiue soluendus: non autem dixit, Scit qui ligatus sit, quiue solutus: sicut prius de sacerdote veteris legis dixerat eum discernere qui mundus quiue immundus sit. Ex quibus verbis apertissime cõuincitur beatum Hieronymum aliquod discrimen posuisse inter sacerdotem discernentem de lepra, & sacerdotem euangelicum absoluentem á peccato, quoniam sacerdos veteris legis non mundabat leprosum, sed solum iudicabat eum fuisse mundatum: sacerdos autem euangelicus pœnitentem qui sua peccata coram eo confitetur, per clauem scientiæ & discretionis iudicat an talis sit dignus absolutione, vel non: non tamen adhuc est absolutus antequam sacerdos verba absolutionis proferat: sicut leprosus post munditiam assecutam verè erat mundus antequam sacerdos iudicaret eum mundum. Quapropter beatus Hieronymus de sacerdote nouæ legis loquens, non dixit, scit quis ligatus sit, quisve solutus: sed dixit, scit quis ligandus sit, quisue soluendus: quoniam ex cognitione peccatorum & dispositione ipsius pœnitentis agnoscit vtrum absoluere, aut ligare debeat. Nam si cognouerit peccatorem obstinatum in malo, taliter vt suspicetur illum esse in proposito redeundi ad vomitum, iudicat illum indignum qui absolutionem recipiat. Cum ergo Hieronymus dixit de sacerdote quòd scit quis ligandus sit, quisve soluendus, satis apertè innuit, post inspectionem sa- D cerdotis, id est, post audientiam peccatorum, aliquid adhuc restare quod operãdum sit à sacerdote circa ipsum pœnitẽtem, nempe ligare vel soluere. Quòd autem Hieronymus dixit, quòd apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæritur, intelligendum est, non quod sola quæratur reorum vita, sed quòd principalius quæratur tanquam fundamentum totius structuræ, cui quodammodo innitatur quicquid à sacerdote postea operatum fuerit. Nam si peccator fuerit in voto peccandi, quantumlibet sacerdos verba absolutionis proferat, nunquam peccator erit absolutus. Aliquid ergo magis operatur sacerdos euangelicus circa pœnitentem, quàm olim sacerdos veteris legis circa leprosum operabatur. Deinde ipsa verba Saluatoris clarissime illud exprimunt, sic enim ait: Quorum remiseritis peccata, remissa erunt. Non dixit, quorum declaraueritis peccata fuisse remissa, remissa erũt: sed dixit, Quorum remiseritis peccata remissa erunt. Quibus verbis apertissime ostẽditur, illũ contulisse sacerdotibus non tantum potestatem declarandi peccata fuisse remissa, sed potestatem verè remittendi peccata. Cum ergo ex supradictis constet sacerdoté verè absoluere, & peccata remittere, conuincitur manifestè falsum esse id quod Lutherus dixit, solã fidem iustificare. Secundum quod Lutherus ait, ex illo corrupto fonte deductum est, illum videlicet esse verè absolutum, qui credit se esse absolutum, etiam si illi desit contritio: etiam si sacerdos non seriò sed ioco absoluerit: quoniã fide illa qua credit se esse absolutũ (vt ille ait)

Ambro.

chrisosto.

Cyprian.

Hierony.

Matt. 16.

Leuit. 14.

Ioan. 20.

iustificatur. Vt autem clarius pateat quibus tenebris sit inuolutus Lutherus, percontari oportet ab eo, quid per absolutum intelligat. Aut enim intelligit eum super quem sacerdos dixerit verba absolutionis, aut eum qui iam liber est à reatu gehennæ, & solutus est à nexibus peccatorum. Si eum dicat absolutum super quem sacerdos dixerit verba absolutionis, falsum est quod ait illum esse absolutum. Nam possibile est vt aliquis in proposito peccandi existens, super quem sacerdos verba absolutionis dixerit, credat se absolutum, quoniam credit verba absolutionis dicta super illum, quis tamen diceret hunc esse iustificatum? Similiter possibile est vt sacerdos aliquis erraret in forma absolutionis, vt videlicet non tenuerit formam vllam, sed solum diceret aliquid aliud huic negocio impertinens, & tamen pœnitens confessus credat sacerdotem vera absolutionis verba dixisse, eo quòd non intellexerit quid sacerdos dixerit, tunc ille pœnitens credit se absolutum, quia credit verba absolutionis super eum fuisse dicta, nec tamen est verè (iuxta dictam interpretationem) absolutus, quoniam talia absolutionis verba non fuerunt super eum dicta. Si autem eum dicat Lutherus absolutum, qui vltra absolutionis verba quæ super se dicta recepit, liber est à nexibus peccatorum: tunc assertionis eius talis erit sensus, vt videlicet ille sit absolutus, id est à peccato liber, qui credit se esse à peccato liberatum. Qui etiam sensus conuincitur esse falsus, per id quod Paulus ait: Nihil mihi cõscius sum, sed neque in hoc iustificatus sum. Non enim ex eo quòd aliquis credit se esse sine peccato, ideo oportet vt sit sine peccato.

1. Cor. 4.

Fortè Lutherus dicet talem esse suæ assertionis sensum, vt videlicet dicat quòd ille sit absolutus, id est à peccato liber, qui credit se esse absolutũ, id est, qui credit vera absolutionis verba super eum dicta fuisse. Hæc autem assertio sic intellecta quàm sit falsa, apertè ostendemus: quoniam etsi demus Luthero solam fidem iustificare, de ea erat capiendum, quæ à quolibet fideli exigitur, sine qua impossibile est placere Deo, vt est de his quæ Christus docuit. At circa absolutionem non exigitur à pœnitẽte vt credat sacerdotem dixisse verba absolutionis, quoniam ea res in solo facto sacerdotis consistit, qui errare potuit: sed id exigitur à pœnitẽte, vt credat verba absolutionis à sacerdote prolata vim habere à Christo talem, vt peccatorem à peccato soluant. Quapropter etiam si daremus Luthero primum quod proponit, videlicet solam fidem iustificare: solum inde colligere licet, pœnitẽtem esse absolutum cum crederet sacerdotem talem habere potestatem, vt verbis absolutionis ab eo prolatis, pœnitentem absoluat. Quòd si aliquis ideo dicendus esset absolutus, id est à peccato liber, quia credit se esse absolutum, id est verba absolutionis super eum dicta, sequeretur inde eum qui haberet in voto peccatum, esse liberum à peccato, si verba absolutionis super eum dicat sacerdos. Nam talis quãuis proponat se in posterum peccaturum, bene tamen credit se esse absolutum (iuxta præfatam interpretationem) quia credit sacerdotem super eum dixisse verba absolutionis. Verba ergo Lutheri vt aliquam habeant apparentiã, sic accipienda sunt. Is verè est absolutus, id est à peccato liber, qui credit se esse absolutũ, id est qui credit talem potestatem in sacerdote, vt verbis absolutionis ab eo super pœnitẽtem prolatis pœnitens ipse maneat absolutus, ita scilicet vt pœnitens vtrunque credat, videlicet sacerdotem dixisse absolutionis verba super eum, & credat vt illis dictis à sacerdote supra pœnitentem, pœnitens sit absolutus. Et de hac fide dicit quòd ea sola iustificat. Vt autem hoc manifeste falsum esse appareat, considerare oportet, quòd prius sacerdos verba absolutionis profert, quàm pœnitens credat se esse absolutum. Nam si verbis nõdum finitis crederet se esse absolutum, falso crederet, quoniam nondum absolutus est. Nisi fortè Lutherus tantum credulitati pœnitentis arroget, vt in vniuersum verbis absolutionis à sacerdote prolatis deroget. Quòd si Lutherus dixerit totam absolutionis vim ex sola pœnitentis credulitate pẽdere, fateatur necesse est, vt is apud eum absolutus dicatur, qui credit se absolutum etiam si nulla verba super eum dicta sint, atque ita verba illa omnino superfluerent, & frustra dicerentur. Quòd si non frustra dicuntur, & aliquid in pœnitente operantur, tunc quæram quid operantur. Si iustificationem, aut absolutionem, falsum est ergo quòd sola fides iustificat, vt Lutherus dixit, imò nunquam esse possibile fidem iustificare: quoniam is qui credit se esse absolutum, aut verè credit, aut falso. Si falso credit, ergo non est absolutus, quia non ita est vt credebat: credebat autem se esse absolutum, non est ergo absolutus. Si autem verè credit se esse absolutum, quum prius verba absolutionis dicantur: & postea pœnitentis credulitas succedat, petam ab eo quando hic pœnitens fuit absolutus, vtrum finitis verbis absolutionis antequam credulitas accedat, an post adhibitam pœnitentis fidem. Si tunc est absolutus quãdo verba finiuntur antequam fides accedat, clarum est pœnitentem tunc non iustificari per fidem, sed per sola verba absolutionis. Si verò tunc est absolutus quando verbis absolutionis iam prolatis fides pœnitentis accedit, qua credit se esse absolutum: tunc peto à Luthero quid talis pœnitens credit, quando dicit illum ex sua credulitate fuisse absolutum. Aut enim solum credit ipsum fuisse absolutum, id est verba absolutionis super ipsum fuisse dicta, & hoc nihil est, neque hanc credulitatem sufficere vt quis iustificetur, iam clarè ostendimus. Aut credit quòd finitis absolutionis verbis fuerit absolutus à peccato, & tunc falso credit, quoniam (vt dicit) nondum est absolutus etiam finitis absolutionis verbis, quoúsque fides accedat, ergo cum credit se iam fuisse absolutum, falso credit. At per falsam fidem nemo iustificatur. Si autem credit se absolui per suam fidem, oportebit dicere quòd tunc sit absolutus quãdo credit se fuisse absolutum per suam fidem, ergo vt quis dicatur quòd credit se esse absolutum, opus est fide quadã reflexa, vt videlicet credat sacerdotem dixisse verba, eũque habere potestatẽ à Deo sibi collatã: & deinde iterũ credat per priorẽ fidẽ quã habuit, se fuisse absolutũ. Nec antea vnquã poterit dici quòd credit se absolutũ. Non est enim possibile, imò nec intelligibile, vt per eãdem fidẽ per quã aliquis absoluitur & iustificatur, per eãdẽ credat se iã fuisse absolutum. Quòd si est alia fides per quã absoluitur, & alia per quã credit se esse absolutum, falsum esse etiã oportet quod dicit, vt videlicet is solũ sit absolutus, qui credit se esse absolutũ: quia si per priorẽ fidẽ absoluitur, etiam si secunda fides nõ accedat, nihilominus erit absolutus. Attende bene obsecro, lector, & diligenter

ter circunpisce hæc omnia, & clare videbis quantis se tenebris Lutherus inuoluat, & quibus sit laqueis implicitus, ita vt explicari eũ sit impossibile. Demum vt huic negocio finẽ imponamus, inter assertiones Lutheri condẽnatas à Leone decimo, hæc de qua hucusque disputauimus, vna est. Deinde concilium Tridentinum sessione quarta celebrata sub Iulio tertio, canone nono hãc sententiam Lutheri dãnauit: sic dicens: Si quis dixerit absolutionem sacramentalem sacerdotis nõ esse actum iudicialem, sed tantum ministerium pronunciandi & declarãdi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum, etiam si sacerdos non seriò sed ioco absoluat, aut dixerit non requiri confessionem pœnitentis, vt sacerdos ipsum absoluere possit, anathema sit. Hactenus concilium Tridentinũ. Contra hunc Lutheri errorem scripsit Ioannes Roffensis episcopus, vir doctus simul atque religiosus, in eo libro quem cõtra omnes articulos Lutheri composuit. Scripsit etiam longius Iacobus Latomus in ea assertione quam composuit damnationis factæ ab vniuersitate Louaniẽsi super articulis Lutheri. Alium autem vidi neminem qui de hac re tractauerit, quanuis plures legerim qui cõtra Martinum Lutherum scripserunt.

cõcilium Tridentinum.

Iacob.

A SEcunda de hac re hęresis est quæ dicit puerum ac mulierem ęquè absoluere vt papam. Huius hęresis autor est Martinus Lutherus, is de quo nũc proximè rationem dedimus. Vt autem clarius eius insana mens pateat, verba eius referam: & sunt quæ sequuntur: In sacramento pœnitentiæ, ac remissione culpæ, non plus facit papa, episcopus, quàm infimus sacerdos, imò vbi nõ est sacerdos, æquè tãtum quilibet Christianus, etiã si mulier aut puer esset. Hæc Lutherus. His verbis duo miscet Lutherus. Primo quidem dicit in pœnitentis absolutione omnes sacerdotes esse pares, ita scilicet vt omnes sacerdotes parem absoluendi potestatem habeant. Secundo dicit omnes Christianos posse absoluere, etiam si fœmina sit. Primum istorum si rectè intelligatur, illi concedimus, videlicet omnes sacerdotes quãtum ad absolutionem culpę parem habere potestatem. Cum enim iuxta Augustinum impium sit à Deo dimidiam sperare veniam, nunquam est dicendum quòd aliquis sit absolutus ab vno peccato, & non ab alio. Quapropter oportet fateri sacerdotem qui pœnitẽtem absoluit, absoluere ab omnibus, aut à nullo. Et ita quando absoluit simplex sacerdos, tantum absoluit de culpa sicut papa. Non est enim imaginãdum quòd maiorem partem culpæ deleat papa per suam absolutionem, & minorem partem deleat infimus sacerdos, sed vterque eorum à tota culpa absoluit, aut penitus non absoluit. Quod autẽ adducitur de casibus reseruatis, à quibus infimus sacerdos absoluere non potest, nullo modo tollit nostrum propositum, quia quòd non absoluat, non est defectu potestatis, sed ex defectu iurisdictionis, quia videlicet pœnitens non est illi subiectus, quòd maxime requiritur ad hoc vt sacerdotis sententia super eum lata sit valida. Sententia siquidem à non suo iudice lata, nulla est. Papa ergo latiorem habet potestatem quàm infimus sacerdos, quia plures habet subditos quàm infimus sacerdos. Infimus autẽ sacerdos circa suum subditum, si plenè illi subditur, parem habet absoluendi potestatem cum papa, quia æqué à tota absoluit culpa, sicut papa. At non sic est de pœna, quia vltra absolutionem, de pœna quæ restabat persoluenda, potest papa vel partem, vel totam relaxare, sicut circunstãtia se offert. Infimus autem sacerdos, vltra absolutionem à culpa nũquam propria autoritate potest in vniuersum à pœna absoluere. De paritate sacerdotum quãtum ad absolutionẽ culpæ, hæc dixisse sufficiat. Iam opus est vt de reliquo disputemus quod Lutherus ait, quemlibet Christianum etiam si mulier aut puer esset in absentia sacerdotis æquè bene absoluere sicut quilibet sacerdos. Hæc autem eius assertio ex prima hæresi quã de hac materia narrauimus, atque oppugnauimus, fluit. Superius nanque diximus Lutherũ sentire totam vim ad culpam delendam, asscribendã esse fidei credẽtis, & nullo pacto ministro. Quapropter ex isto fonte colligit quòd etiam si mulier aut puer hæc verba proferat, peccator hæc audiens & credens statim absolutus est. Vt autẽ clarissime conuincamus hoc esse falsum atque hæreticum, percontari oportet à Luthero, an si pœnitens audiret à Psittaco illa verba absolutionis, vtrum Psittacus absolueret, & pœnitens esset absolutus. Si dicat Psittacũ absoluere, quid absurdius dici potest, & magis impium? Sin verò neget Psittacum absoluere quanuis dicat verba absolutionis, oportet eum fateri aliquam esse potestatẽ in ministro proferente verba, qua deficiente in prolatore verborum, nihil fit. Nã si nulla esset in ministro virtus aut potestas, nihil prorsus referret quis esset prolator verborum, modò verba integrè proferret. Hæc autem quàm sunt absurda, nullus est qui non videat. Quòd si potestas necessariò exigitur in ministro prolationis, & hãc constat non fuisse à Christo collatam mulieri, conuincitur inde mulierem non posse absoluere. Verum hic scio Lutherum negare talem potestatem minimè collatã fuisse mulieri, imò constantissime affirmat Christum illam potestatem dedisse omnibus Christianis. Hoc autẽ constat esse falsum, quoniam talis potestas fuit à Christo collata per illa verba quæ Christus post resurrectionẽ dixit discipulis suis: Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retẽta sunt. Cum

Lutherus.

B

Ioan. 20.

C autem Christus illa dixit, ibi non erat aliqua mulier ad quam possent illa verba spectare, sed solum erãt Apostoli ad quos solum illa verba dirigebantur. Quòd si Lutherus dicat potestatem illam fuisse à Deo collatam per illud quod habetur apud Matthæum: Quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlo: etiam si hoc daremus Luthero eadem pro nobis militat ratio, quoniã tũc cùm illa dicebantur, nulla etiam erat mulier (vt ex historia euangelii patet) sed soli erant apostoli atque alii discipuli quibus illa verba dicebãtur. Vnde colligere oportet, solos Christi discipulos, eorumq; successores, videlicet sacerdotes, illã potestatẽ à Christo accepisse. Quòd si Lutherus adhuc cõtẽdat verba illa quæ solis discipulis suis Christus dixit, ad omnes Christianos esse referenda, oportet tunc eũ fateri, mulierẽ etiã posse consecrare corpus Christi: quia cũ Christus dixit discipulis suis: Hoc facite in meã cõmemorationẽ: oporteret etiã illa verba ad omnes Christianos referre. Similiter oporteret concedere posse prædicare, quia Apostolis dicitur: Ite prædicate Euangelium omni creaturæ. Et tamen Paulus dicit se non per-

Matth.18

1.Tim.2.

mittere mulierem prædicare. Rursum vt hominē vndique vallemus, hoc oportuit discutere, quod Lutherus dixit mulierem posse absoluere vbi sacerdos non est. Hæc autem dicta alteri eiusdem Lutheri assertioni maxime repugnant. Lutherus nanque ait (vt infra lõgius disseremus) omnes Christianos esse sacerdotes. Si ergo iuxta Lutherum omnes Christiani sunt sacerdotes, non est certè possibile vt mulier sit vbi sacerdos non est. Vides iam lector quot laqueis seipsum Lutherus inuoluit. Demũ inter plures Lutheri assertiones, à Leone decimo damnatas, hęc vna est, aduersus quam hucusque disputamus. Deinde, concilium Tridentinum in sessione quarta sub Iulio tertio celebrata hanc sententiam Lutheri publico decreto damnauit. Nam inter multos quos in illa sessione protulit canones, decimus illorum hæc continet verba: Si quis dixerit sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatē ligandi & soluendi non habere: aut non solum sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus & singulis Christi fidelibus esse dictum, Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quęcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Et quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis retenta sunt. Quorum verborum virtute quilibet absoluere possunt peccata, publica quidem per correptionem duntaxat, si correctus acquieuerit: secreta vero per spontaneam confessionem, anathema sit. Hactenus cõcilium Tridentinum. De hac re amplius disputare nolo, quoniam infra in titulo de Sacerdotio hæresi prima, longius de illa agetur.

Cõcilium Tridentinum. *Ioan. 20.* D

ADAM ET EVA.

Tatianus

DE primis humani generis parētibus, Adam scilicet & Eua, variæ olim tractatę sunt hæreses. Prima hæresis est asserens primos parentes esse damnatione perpetua in infernum detrusos propter eorum primum inobedientiæ peccatum. Huius erroris autor fuit Tatianus quidam discipulus Iustini martyris, qui fuit temporibus Antonini imperatoris, & papæ Iulij huius nominis primi. Is Tatianus donec Iustinus eius magister vixit, nihil malè sentire vnquam ostendit (vt testatur Eusebius Cæsariensis in Ecclesiastica historia) postea verò quàm ille martyrio vitam finiuit, à veritatis tramite deuiauit, & doctoris nomen ambiens, maluit magister fieri erroris, quàm discipulus veritatis. Secutus est autem in multis prædecessorum hereticorum errores, videlicet Valentini, Marcionis, Saturnini, alios etiam plures errores ex proprio cerebro eduxit. Nam & hæresis Encratitarum autorem ac principen eum fuisse testantur beatus Irenæus libro primo aduersus hæreses, capite trigesimo, & beatus Hieronymus in cõmentariis super prophetam Amos, & beatus Epiphanius libro primo contra octoginta hæreses, in fine tertij Tomi. Inter cæteros igitur huius Tatiani & Encratitarum errores vnus hic est, quo asserunt Adã scilicet & Euam damnatione perpetua esse propter peccatum punitos. Cæterum vt hanc sententiam hæreticam esse conuincamus, quanuis ego eam talem esse credam, tamen (vt ingenuè fatear) mihi nullus sacrę scripturę locus succurrit apertus, quo id efficere valeamus: neque aliquis eorum apud quos hæc assertio tãquam hæretica recitatur, & velut talis ab eis exploditur, adfert aliquem scripturæ sacræ locum apertũ quo id refellat. Irenæus siquidem lib. 1. aduersus hæreses cap. 31. cum propter hanc assertionem Tatianum nota heretici inurat, nullum tamen adducit locum scripturæ quo id euincat. Eusebius Cæsariensis lib. 4. Ecclesiasticæ historiæ hunc errorem impingens Tatiano, nullum pro hac re adducit scripturæ sacræ testimonium. Philaster Brixiēsis in eo libello quem de hæresibus edidit, Tatiani hæreses enumerans, hanc etiam illi tribuit, nec vllum pro hac re adfert scripturæ sacræ testimonium. Ad eundem modum se habet Epiphanius, qui cõtra Tatianum disputãs, nullo illos sacræ scripturæ testimonio redarguit. Beatus etiam Augustinus in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum, cap. 25. de Tatiano loquens dicit illum saluti primi hominis contradicere, nullum tamen proponit scripturę testimonium, quo illam sententiam probet esse hæreticam. Omitto Guidonem Carmelitam, quoniam is, etsi aduersus omnes hæreses se scribere instituat, multas tamen recēset quas nullo testimonio scripturæ reiicit, sed suo tantum iudicio, ad quem modum etiam hic lusit fabulam. Nam Tatianorum & Encratitarum errores disserens, hunc eorum esse errorem asserit, nullo ad hoc citato scripturæ sacrę loco quo id euincat, sed mittit nos ad Anselmum in lib. Cur Deus homo, & ad beatum Hieronymum in epistola ad Euagrium, in quibus nil tale reperi vt ille testatur. Propter quod credo ipsum nec legisse loca illa ad quæ nos mittit. Nã si legisset inuenissetque aliquid huic proposito conducens, libentissime (vt assolet) ab illis fuisset mutuatus. Nam in refellendis aliis hęresibus vbi apertissima sunt contra illas testimonia, mirum quàm molestus citator est, omnia quæ potest testimonia vndelibet adducens. Hic tamen vbi maxime opus esset aliquo scripturæ testimonio, ne illi videretur deesse, mittit nos ad alios. Verũ etsi nulla sit pro hoc errore refellendo aperta scriptura, non ideo non est censenda talis assertio hæretica: quoniam efficacissimum est testimonium (vt longius supra disseruimus) omnium sacrorum doctorum concors de aliqua re sententia. Non enim est possibile vt omnes concorditer errent, qui vt nos nõ erraremus, à Deo missi sunt. Sic enim ait Paulus in ea quæ est ad Ephesios epistola: Et ipse dedit quosdã quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occuramus omnes in vnitatem fidei. Ad quid autem eos dederit, subiungit dicens: Vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circunuentionem erroris. Vides qualiter ex Pauli sententia dati sunt à Deo doctores, vt non circunferamur omni vento doctrinæ ad circunuentionem erroris. Quapropter fieri nequit vt omnes concorditer errent, qui ne alii errarent, missi sunt. Omnium autem sacrorum doctorum concors est sentẽtia Adam fuisse saluum fuisseque ex eorum numero quos Christus ad infernum descendens (iuxta Zachariæ

Encratita *Ephe. 4.* *Zacha.* A B C

chariæ vaticinium) eduxit vinctos qui erant in lacu. Sed ne hoc gratis & sine vlla coniectura dixisse videamur, beatus Irenæus lib. 3. aduersus hæreses repetens iterum hunc Tatiani errorē, aliquas eásque elegantes adducit contra eum persuasiones, quas etsi ex aperta scriptura non colligat, optimè tamen ex ea coniicit. Has ergo non dedignabor huic operi inserere, breuissimè tamen, quum ille vberiorem dicendi stylum nactus lōgius spatietur. Aliquas etiam ex meipso addam, quò res ipsa magis firmetur. Primo ergo omnium id statuere oportet, genus humanum per Christum redemptum saluatúmque esse, dicente Paulo: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Si ergo homo saluatur oportet is qui primò plasmatus est homo. Non est enim æquū vt qui primò ab inimico captus est, captiuus adhuc maneat liberatis filiis quos in captiuitate genuerat. Si enim quispiā ab hoste captus, in captiuitate generet filios, quem alius miseratus, hostem qui illum cepit, captiuúmque tenet, inuadat, expugnétque: is qui hostē inuasit, iniustè faceret si filios à captiuitate liberaret parentibus in captiuitate manentibus, propter quos hostem inuaserat. Cum ergo Adam captus teneretur à dæmone, propter quem Deus carne indutus dæmonem expugnarit, non est vero simile vt filii Adam liberentur ipso parente manēte captiuo, propter quem dæmonem inuasit, vt pro illo vindictam sumeret. Rursus: Si is qui prior factus est à Deo homo vt viueret, impleretque ex eis (iuxta Prophetam) angelicas ruinas, in ipsa perpetua mansisset morte propter serpentis læsionem, nullóque pacto reuerteretur ad vitam ad quam & propter quàm creauit eum, iam oporteret dicere Deum quodammodo victum à serpente, cum res successerit iuxta serpentis nequitiam, & non iuxta voluntatem Dei. Deinde si Adam morte perpetua propter peccatum punitur, qualiter Paulus morti insultat, dicens: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? Quòd si peccatum Adæ adhuc manet, nec expiatum est vsquam, necesse est etiam vt maneat stimulus mortis: quoniam (iuxta eundem Paulum) stimulus mortis peccatum est. At nullum aliud peccatum fuit mortis stimulus, quàm peccatum Adæ: quoniam per illud mors intrauit in orbem terrarum. Per vnum hominem, inquit Paulus, mors intrauit in orbem terrarum, eáque nō ob aliam causam, quàm propter primum eius peccatum. Peccatum ergo Adæ stimulus fuit mortis. Si ergo Tatianus dicit peccatum Adæ manere, fateatur necesse est stimulum mortis alicubi esse. Male ergo Paulus morti insultat eam victam esse denuncians. Verum hæc Tatianum nihil mouebunt, quoniam inter alias eius insanias vna est qua Paulo Apostolo detrahit, eum etiam damnatum asserens, quò fit vt nullam eius epistolam admittat. Sed de his infra longius disseremus lib. 13. in titulo de scriptura sacra. Prӕterea non est dubitādum Deum carne indutum pro homine congressum fuisse cum dæmone, eúmque vicisse: quod præter alia scripturæ testimonia illud ostendit, vbi Dominus parabolicè (vt assolet loquens, ait: Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Qua parabola manifeste suum de dæmone triumphum ostendit, quod ex præcedentibus manifeste conuincitur. Nam quum à Iudæis obiiceretur illi quòd in Beelzebub principe dæmoniorum eiecisset dæmonium illud quod erat mutum, respondit se in digito dei, cui cuncta subsunt, eiecisse dæmonium: pro cuius confirmatione hanc assumpsit parabolam. Christus ergo dęmonem vicit, armáque illius atque spolia abstulit. Primum autem diaboli spolium primáque eius possessio fuit Adam quem tenebat captiuum sub sua potestate. Vt ergo victus clarè agnoscatur diabolus, hæc præcipua sunt spolia quæ ab eo capienda sunt, propter quæ bellum tam durum commissum est. Semper enim insultaret inimicus si vetera illa spolia māsissent apud eum. Præter hæc omnia valde nostrum propositum roborat illa peccati Adæ punitio, ex qua colligi aperte potest quid illi in posterum Deus decernat: quoniam puniens Deus Adam non ita eum maledixit, vt vocaretur maledictus, quemadmodum hi qui æterno igni destinati sunt, sed terram maledixit in operibus eius, in punitionem illi infligens tædia, & terrenum laborem, & comedere panem in sudore vultus sui, & conuerti in terram ex qua assumptus est. Similiter etiam mulier punita est per tædia, labores, gemitus, tristitias, dolores partus: hoc autem dispensatiuè à Deo factum est, vt neque maledicti à Deo in totum perirent, neque sine punitione viuentes Deum contemnerent. Omnis autem maledictio in serpentem peruenit, qui eos seduxerat: vnde dixit Deus serpenti: Quoniam fecisti hoc, maledictus tu ab omnibus animantibus, & ab omnibus bestiis terræ. Similiter quum postea Cain peccaret fratrem suum occidendo maledictionem accepit à Deo, quoniam ad se peccatum attulit, neque Deum reueritus est. Nam interrogatus à Deo vbi esset Abel frater eius, respondit se nescire, quasi posset frustrari Deum. Et vt ipsam irreuerentiam augeret, quasi cum quadam animi indignatione ait: Nunquid custos fratris mei sum ego? In Adam nihil tale euenit. Ab altero seductus est, nēpe à muliere: mulier autem à serpente. Postquam peccauit, statim timore ac tremore concutitur, absconditúrque, non vt credat se posse frustrari Deum, sed mente confusus, præ rubore & verecundia mali cōmissi, non audet venire in conspectum & in colloquium eius. Initium autem sapientiæ timor Domini. Cognitio verò peccati maximè ad pœnitentiam stimulat, pœnitēti autem Deus peccata dimittit. Adæ ergo peccatū dimissum est, quoniam ex facto pœnituisse eum coniicitur. Foliis siquidem ficulneis, quæ delectationem nullam præstant, sed quodāmodo mordent ac pungunt, corpus cōtexit. cū tamen alia plurima essent folia blandiora, quæ minus corpus eius affligere potuissent. Atque ideo nullam in se portat maledictionem, quoniam Deus præuidit eam quam acturus erat pœnitentiam. Quòd autem illa sint pœnitentiæ signa, inde conuincitur, quòd statim Dominus per illud flectitur ad misericordiam, tunicas pelliceas pro foliis ficulneis eos induens. Atque (vt solenne est Deo peccatorem ad pœnitentiam stimulare, stimulatúmque in melius prouehere) Adam quē mente cōpunctū vidit, postquam eū eiecit de paradiso, noluit eū longe à paradiso habitare, sed è regione paradisi (vt ait scriptura) eū posuit, vt per aspectum, & continuam loci memoriam, vnde propter peccatū eiectus fuerat, maior illi continui doloris suggereretur occasio.

1. Cor. 15. — Psal. 109. — 1. Cor. 15. — Roman. 5. — Luc. 11. — Gen. 3 — Psal. 110. — Gene. 3.

De hac re nullam ecclesiæ in concilio factam definitionem inuenio, quod tali (vt opinor) euenit causa, quoniam tunc eo tempore quo pestis illa orta est, sæuiente persecutione imperatorum, concilia non potuere congregari vsque ad tempus Constantini maioris, sub quo pax data est Ecclesiæ Dei. Cum autem post Tatianum à nullo reperiatur errorem hunc fuisse suscitatum, præterquam à Seuero eius discipulo, à quo Seueriani dicti sunt, hæc, vt arbitror, fuit causa, vt in conciliis quæ longo pòst tempore celebrata sunt, nihil de hoc errore definitum sit. Post primam huius operis æditionem, reperi apertum scripturæ sacræ testimonium ad hanc hæresim reuincendam, quod nunc addere oportuit. Nam Sapiens de diuina sapientia loquens, ita ait: Hæc illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum quum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo. Quæ verba satis apertè docent Adam fuisse saluum.

Seuer. *Sap. 10.* C

SEcundus de hac re ortus est error, asserens Adam post peccatum perdidisse imaginem dei. Hunc errorem tribuit Origeni Epiphanius episcopus Salaminæ in quadam epistola ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum, quam beatus Hieronymus è græca in Latinam linguam vertit, quæ & ideo inter epistolas beati Hieronymi continetur, tomo earum secundo. Quis autem hic fuerit Origenes, non oportet longam enarrare historiam, cum nomen illius adeò celebre sit, vt toti penè orbi innotescat, quapropter de eo tacendum censui. Qui autem eius gesta ad plenum nosse cupit, legat Eusebium Cæsariẽsem in Ecclesiastica historia lib. 6. quem ferè integrum in hac consumit narratione. An autẽ propter hunc & alios errores, de quibus suis locis dicetur, censendus sit hæreticus, an non, lõga ab aliquibus texitur quęstio. Ruffinus siquidem aduersus Hieronymum pro Origene olim egit causam. Ioãnes Hierosolymitanus episcopus contra Epiphanium Salaminæ vrbis in Cypro episcopum Origenem tuebatur. Extat etiam Pãphili martyris (modò titulus verus sit) pro Origene apologia, quám Ruffinus presbyter latinam fecit. Denique Ioannes Picus Mirandulanus, vir non minus pius quàm doctus & eloquens, inter multas conclusiones quas disputandas ac defendendas Romę suscepit tempore Innocentii papæ huius nominis octaui, hanc vnam miscuit: Magis pium est credere Origenem fuisse saluum, quàm damnatum. Quam conclusionem cum aliqui velut hæreticam cum aliis duodecim explodere vellent: pro huius & aliarum duodecim defensione luculentam composuit apologiam. Post tot illustres viros ego nihil definire audebo, quoniam id temerarium esset, maximè cum res sit valde dubia. Illud tamen dicam me scilicet de Origene & de cæteris quibuscũque id sentire, quod sciuero catholicam ecclesiam sentire. Cum ergo iam de persona dictum sit, superest vt de errore discutiamus. In primis illud mihi dubium est, an Origenes senserit hominem per peccatum aliquid de sua substantia perdidisse, an solum qualitates animæ aliquas, vel, vt sub aliis verbis dicam, an imaginem perdiderit, an solã similitudinem. Nam Victorinus Afer, à quo Hieronym⁹ Rhetoricam didicisse fertur, in ea disputatione quã aduersus Arriũ scripsit lib. 1. differens illud Genes. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, sic ait: Aliud igitur est iuxta imaginem esse, quod quidem substãtia est: aliud autẽ iuxta similitudinem esse quod non est substantia, sed in substantia nomen qualitatis declaratiuum. Sed sicuti Deum, sic & imaginẽ, hoc est Christum substantiam accepimus, perfectionem autẽ iuxta quale significatiuũ intelligimus: & si simile quale significat necessario, quomodo dicimus animam rationalem esse, & perfectè rationalem iuxta similitudinem perfectionis in Deo? Perfectam ergo esse animam iuxta imaginẽ, nunc, & in mundo: iuxta similitudinem autem, postea fide in Deum & in Iesum Christum, qualis esset futura si Adam non peccasset. In quo igitur rationalis est, ad rationem iuxta imaginẽ est, in quo futura perfecta est secũdum similitudinem. Hactenus Victorinus. Ex quibus verbis patet secũdum eum imaginem maxime distare à similitudine, Adámque similitudinẽ perdidisse, non autem imaginem. Hanc eãdem imaginis & similitudinis differentiã assignat Eucherius Lugdunensis episcopus, vir certè non minus doctrina quàm sanctitate clarus, qui lib. 1. super Genesim exponens eũdem scripturæ locum, sic ait: Inter similitudinem & imaginem hoc interest: Imago dei, omnium: similitudo, paucorum. Hæc nãque imago Dei ab excellentia diuinæ similitudinis distat, quod imago Dei anima peccatrix esse non desinit: ad Dei autem similitudinem, nisi anima sancta fuerit, non perueniet: quia illa anima creata est per naturam, hæc dabitur consummari per gratiam: quoniam si nihil aliud est imago Dei, quàm mẽs naturaliter animæ humanæ collata, quid aliud erit similitudo, nisi feliciter beatitudo conferenda? Et ideo quidem est magnum quòd hominis mens facta ad imaginẽ data sit in natura, cuius priuilegio carent animalia cætera: sed illud est multo præstantius, quòd ei similitudo danda sit sui creatoris in gloria, vt ibi sit suo creatori similis, vbi erit sanctis angelis æqualis. Hæc Eucherius. Si ergo Origenes dicat Adam post peccatũ perdidisse Dei imaginem, accepto imaginis nomine iuxta eam quàm prædiximus significationem, vt imago in natura consistat manifestus est error, iustéque eũ ob hanc causam accusat Epiphanius: quoniã de dæmonibus, quorum peccatum multo fuit grauius, dicit beatus Dionysius Areopagita, naturalia in eis mãsisse integra: quanto magis id factũ esse in homine putandũ est? Rursus si peccatũ aliquid subtraheret de natura, crebrescentibus peccatis tãdem aliquando ipsa peccata totam animæ consumerent naturam, quod nefas est dicere. Testimonia scripturæ quæ pro hac re Epiphanius adducit, mihi parũ videntur ipsius propositum roborare, quanuis ille iactet se pro tribus testimoniis, quæ Ioannes Hierosolymitanus petebat, septẽ testimonia protulisse: quoniam omnia testimonia quæ ex scriptura ille citat, præter vnum & alterum, solũm probant hominem primo ad imaginem Dei factum aut conditum: quòd autem post peccatum in ipsa permanserit imagine, hoc nũquã exprimũt, præter vnũ ex Apostolo Paulo, & aliud ex Psalmis, quę etiam fortè non conuincunt, quanuis vehementer persuadeant. Testimonia autẽ eius hęc sunt. In Genesi legitur: Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit filium ad imaginem & similitudinem suam, vocauítque nomen eius Seth. Hoc testimoniũ nihil conferre proposito, est adeò apertum, vt non

Victo. D *Euche.* A *Genes. 5.* B

vt non sit opus refellere: quoniam ibi dicitur Seth fuisse genitum ad imaginem & similitudinem Adæ non autem ad imaginem & similitudinem Dei. Neque etiam Adam iuxta similitudinem Dei filium gignere poterat, retenta illa quàm supra posuimus similitudinis significatione. Secundum testimonium est ex libro eodem, sic dicens: Ne comederitis carnem. ego enim vlciscar sanguinem vestrum de manu omnis hominis effundentis illum, quia ad imaginem Dei feci hominem. Ex hac autoritate nihil apertè conuincitur, nisi hominé ad imaginem Dei factum, non autem in ea perseuerasse. Idem etiam penitus sonat testimonium ex sapientia Salomonis? Creauit Deus hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ creauit eum. Neque aliud etiam probat testimonium ex epistola beati Iacobi dicentis: Lingua inquietum malum, plena veneno mortifero: in ipsa benedicimus Deum & patrem, & in ipsa maledicimus homines qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt. Quòd autem hæc autoritas homines dixit, non hominem, videtur ex illa colligi, non solum Adam, sed cæteros homines post peccatum genitos, factos ad similitudinem Dei. Cui responderi posset, alios homines tunc dici esse factos, quia tunc ille plasmatus est, à quo omnes erant deducendi. Neque hūc modum loquendi horrent sacræ literæ. Nam in Genesi legimus post perfectam mundi fabricam secundum specierum & formarum diuersitatem: Hæ sunt generationes quas fecit dominus in die quo creauit Deus cœlum & terram. Tunc enim omnes generationes factas esse asserit scriptura, cùm tamen postea per dierum volumina & successus factas esse referat, quasdam primo die, aliquas secundo, & sic vsque ad septimum diem. Dicūtur tamen omnes creaturæ factæ in die quo creauit Deus cœlū & terram, quia illo die facta est vniuersalis massa ex qua omnes corporeæ substantiæ deriuatę sunt. Ad quem modum posset etiam dici, quanuis aliquantulo coactius, omnes homines tunc dici esse factos, quando Adam factus est: nam tunc sicut ipsum Adam, sic etiam cæteros omnes ad imaginem Dei factos esse. Illud autem Psal. In imagine pertransit homo, sed & frustra cōturbatur, atque illud Pauli in prima ad Corint. epistol. Vir non debet velare caput, quia imago & gloria Dei est: hæc duo magis vrgent, quoniam non solum ad primum hominem referri quouis modo possunt, sed de quocunque homine dicta esse constat. Verùm imaginis nomen non semper scriptura capit iuxta eam differentiam quàm supra posuimus, ita vt imago semper tribuatur nudæ naturę: sed aliquando iuxta animæ qualitates: vt patet in epist. ad Coloss. Expoliantes vos, inquit Paulus, veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius qui creauit illum. Ex quo loco manifestè patet hanc esse datam à Paulo differentiam inter veterem & nouum hominem, vt vetus homo qui ad peccatum pertinet, non habeat imaginem Dei, quia scilicet bonitate caret, nouus autem homo, qui ad gratiam per Christum recuperatam pertinet, gerat Dei imaginem. Iuxta quod oportet vt ibi imago non solum cōsistat in nuda animæ substantia, sed in gratia etiam, per quā homo deiformis fiat. Et B. Ambro. super epist. Pauli, exponens hunc locū ex epistola ad Coloss. proximè citatum, sic ait: Imago hæc in conuersatione bonæ vitæ intelligenda est, sicut dicit ad Corint. in epist. 1. Quemadmodum portauimus imaginem eius qui de terra est, ita & portemus imaginé illius qui de cœlo est. Ipse est ergo creator hominis, cuius imaginem portare nos iubet in sanctitate & bonis operibus, quæ de filii Dei agnitione descendit. Hæc Ambrosius.

Gene. 9. *Sapien. 2.* *Iacob. 3.* *Genes. 2.* *Psal. 38.* *1. Cor. 9.* *Col. 3* *Ambro.* *1. Cor. 15.*

Ex quibus manifestè colligitur, imaginis nomen non solum capi in literis sacris iuxta id quod in natura situm est, quod etiam nūquam perditur, sed aliquādo etiam capi iuxta quasdā animæ qualitates. Quòd si fortè ita Origenes cepit imaginis nomé, vt imaginem pro similitudine vsurpauerit: quis non videt ibi nullam esse hæresis suspicionem? Hæc tamen dixi, non vt quisquam putet me partes Origenis sumere velle. Nam fateor me de Origene eiusque doctrina sentire id quod sancta mater Ecclesia sentit. Propter quod firmissimè hoc assero, si Ecclesia alicubi de hac re censuit, id esse tenendum. Verum non reperio aliquem qui hoc impingat Origeni præter vnum Epiphaniū. Nam Theophilus Alexandrinus episcopus, qui in libro suo cui Paschalis nomen indidit, Origenis errores recenset, nullā de hoc facit mētionem. Beatus etiam Hieron. cum in pluribus locis de erroribus Origenis mentionem faciat, nusquam huius meminit. Quod fortè ideo factum puto, quòd verba illa quę Epiphanius Origeni tribuit, etiam si in libris Origenis reperirentur, aliquem pium & catholicum patiebantur sensum, quem videlicet proximè retulimus. Sunt tamen aliqui zelo, & non secundum discretionem impulsi, qui omne illud quod à sensu suo abest, statim hæresim esse clamant, qualis fortè fuit Epiphanius, vt ex illa eiusdem epistola superius citata facile est cognoscere, quoniam ibi testatur se rupisse velum quoddam quod in templo reperit, hac sola occasione, quòd imaginem Christi, aut alicuius sancti gerebat in se. Nam testatur se non meminisse cuius fuerit imago, asseritque esse contra scripturam sacram, imaginem cuiuscunque hominis in Ecclesia pendere. Hoc tamen an ita se habeat, vel parum doctus potest intelligere, & inferius in titulo imago, nos amplius disseremus. Sunt tamen multi, qui multa ab aliis exigunt, quæ tamen ipsi non præstant: & qui multa per indulgentiam condonant amicis, & sibi cōdonari volunt, qui tamen in alios duram faciunt censuram. Cùm ergo Epiphanius aliqua habeat in quibus indulgentia sit opus, iustum erat vt ipse etiam per indulgentiam aliqua condonaret Origeni, & non semper se illi exhiberet Catonem.

Tertius error in hac materia exortus est, quo docetur Adam & Euam si permāsissent in iustitia, non coituros vnquam: nec humanam speciem per commixtionem propagandam. Hic error ab Armenis inuenitur, vt testatur Guido Carmelita in sua summa de hæresibus. Nam hic est apud eum vndecimus error Armenorum. Hi Armeni Asiam incolunt, in ea parte quæ est inter Taurum & Caucasum montes sita. Horum patria Armenia dicta à Cappadocia vsque ad Caspiū mare protenditur. Hi Armeni cùm primùm catholicam fidem fuissent edocti: tandem veram fidei regulam dimittentes in multos errores prolapsi sunt. Propriū habent primatem, quem catholicū appellant: huic velut summo pontifici

Armeni.

obediunt. Romanum siquidem antistitem contemnunt dicúntque eum non esse cæteris superiorem. Quo autem tempore, aut quàm ob causam ab Ecclesia defecerint, mihi hucusque non est notum. Hoc certum est, tempore Philastri Brixiensis episcopi, atque tempore beati Augustini, eos ab Ecclesia nondum fuisse separatos, quóniam vtérque istorum, hæresum autores recensens, nullam de Armenis fecere mentionem. Quòd autem ego ex pluribus coniicere possum, verisimile est Armenos fuisse ab Ecclesia separatos propter decreta concilij Chalcedonẽsis sub Leone primo & Martiano imperatore celebrati: quoniam in eo concilio damnati sunt Eutyches abbas Constantinopolitanus, & Dioscorus Alexandrinus episcopus illius imitator. Armeni autem his hereticis fauentes, decreta concilii Chalcedonensis recipere contempserunt. Inter alios ergo Armenorũ errores is vnus est, quo asserunt Adam & Euam nũquam carnali copula iungendos, si in statu illo in quo illos Deus condidit, permãsissent: humanam speciem aliter propagandam asserentes. Hunc errorẽ suscitauit postmodum impius Almaricus, vt testatur Bernardus de Lutzẽburgo in suo catalogo hæreticorum. Nam apud alium neminem errores istius inuenio. Quanuis enim in lib. Epistolarum decretalium, titulo de summa Trinitate & fide catholica, condemnetur prefatus Almaricus cum suis erroribus, nullus tamen ibidem illius error recitatur, nec glossa ibidem aliquid addit. Is itaque Almaricus Parisiensis doctor, qui tempore Innocentii tertii fuit, ab eodem in concilio Lateranensi damnatus, Armenis in hac parte consentit, eorumque auget insaniã: quoniam non solum in illo statu negat copulam carnalem, verum etiam sexuum differentiam nullam fuisse futuram asserit. Hoc autem vltimum adeò manifesta est insania, vt non sit opus eam oppugnare. Nam Genesis primo legitur: Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & fœminam creauit eos. Nec potest dicere illam sexus differentiam esse post peccatum, quum dicat, masculum & fœminam creauit eos. Hoc etiam clarius exprimitur à Christo redẽptore nostro qui apud Matthæũ ait: Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum & fœminam fecit eos? sed quoniã non dicit eos fecisse masculũ & fœminã ab initio, necessariũ est Marcũ etiam citare, qui hæc clarius expressit dicẽs, ab initio autẽ creaturæ masculũ & fœminã fecit eos Deus. Iã de altero communi istorũ errore discutiamus. Primo quidẽ eorum fundamentũ inualidum est. Nam ideo Armeni in statu illo negant copulam futuram, quia nuptias illicitas esse putant, earúmque vsum dicunt esse peccatum. Hoc quàm falsum sit, inferius Deo duce ostendemus. Quod ergo asserunt de copula carnis minimè futura in illo statu, cõuincitur esse falsum, ex eo quod dicitur in Genesi. Postquam enim Deus creauit Adam & Euam ad imaginem suam, atque masculum & fœminam eos fecit: statim benedixit illis, & ait. Crescite & multiplicamini, & replete terram. Verùm quia dicunt genus humanum aliter quàm per coitum multiplicandum: fortè alicui videbitur hunc locum non multum eos vrgere: ideo aliundè petamus arma. In eodem libro immediate pòst quàm Eua describitur ex latere Adam formata, verba ipsius Adæ subiunguntur, dicentis: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Hæc autem verba dicta sunt ab Adam antequam peccaret, vt patet ex historiæ decursu. At nusquam vir & vxor fiunt vna caro nisi per coitum, per quem fit seminum mixtio ad vnum hominis corpus generãdum. Si verò dicant ideo Adam & Euam dici vnam carnem, quia caro Euæ sumpta est ex carne Adæ: qua ergo ratione vir qui nunc est cum vxore sua, dicitur vna caro, cum caro vxoris non sit repetita ab illo? An fortè verba illa Adæ tanquam ad solam Euam dicta, sic erunt accipienda, vt ad posteros coniuges nullo modo referantur? Absit: quoniã per illa verba Deus pharisæos conuincit, ostendens non licere dimittere vxorẽ nisi caussa fornicationis: quod non faceret si verba illa Adæ non essent ad omnes coniuges referenda. Præterea Adam nec patrem neque matrem habuit, sed ex terra formatus est à Deo. Ergo illa verba Adæ non ad ipsum Adam, sed ad alios referri debent, cùm ait: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, &c. Quòd si, vt necessarium est, fatentur illa verba Adæ ad omnes posteros applicanda, dicuntque ideo virum quemlibet esse vnam carnem cũ vxore sua, quia licet caro vxoris non semper sumatur ex carne sui viri, sufficit tamen vt olim in primis parentibus sic factum fuerit, quoniam ad eorum imagines reliqui facti sunt: hac ergo ratione erit etiam quilibet vir cũ qualibet fœmina vna caro, cũ quælibet fœmina ad imaginẽ primæ sit facta, quę ex latere viri sumpta fuit, quod absurdũ est fateri. Eadem etiam lege erit fatendum Adam & Euam ante copulã fuisse vnam carnem, quod tamen ex eiusdem verbis patet non ita esse. Nam formata ex eius latere Eua, statim in hæc verba prorupit. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Non enim dixit, sunt duo in carne vna, sed erunt, inquit, duo in carne vna. Quòd si nulla alia re esset opus, vt vna caro efficerentur, dicturus erat: Et sunt duo in carne vna. Cùm ergo dixit, erũt duo in carne vna, significauit aliquã aliam rem esse necessariam, nempe coitum, vt caro vna dicantur vir & vxor, etiam post primam coniunctionem animorũ verbis expressam, per quam solam coniuges fiunt. Nã de coniũgibus iam animo coniunctis loquitur Adam quando ait: Et erunt duo in carne vna: quod patet ex eo quod prius dixerat: Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit vxori suæ. Et postquam iam expresserat nomen vxoris, subiunxit: Et erunt duo in carne vna. Quòd si quis adeò insaniat, vt pro hac defensione dicat Adam inconsiderate fuisse locutum: attendat illa non tãtum esse verba Adæ, sed verba Dei per os Adæ loquentis: Hoc autem manifestum euadit ex his quæ apud Matthæum Christus retulit. Nam pharisæis quærẽtibus an liceret homini dimittere vxorẽ suam quacũque ex causa, respõdit: Non legistis quia qui fecit ab initio, masculũ & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erũt duo in carne vna? itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Vides ex verbis Saluatoris, qualiter is qui masculũ & fœminam fecit eos ab initio, hoc est, Deus, dixit: Propter hoc, &c. Vnde Theophylactus super Matth. ait: Quomodo autem in

Almari. *Mat. 10.* *Genes. 2.* *Mat. 19.* *Ibidem.*

B C D

Gen.

Gene. scriptum est, Adam dixit: Propterea deseret homo patrẽ suum. Hoc autem dicit Christus, Deus dixit: Propterea deseret homo, ac cętera. Dicimus igitur quòd & id quod Adam dixit, ex Deo dixit: atque ita sermo Adę, Dei est. Igitur quia vna caro facti sunt, & propter coitum & naturalẽ amorẽ cohęrẽtes, sicut impium est suã carnem diuidere, ita & coniuges diuellere. Hæc Theophylactus. Ex quibus patet verborum consonantia: quoniam sermo ille tribuitur Adæ, tanquã instrumẽto: Deo autẽ tanquã artifici, aut linguæ illius motori. Patet etiam ex verbis Theophylacti, tunc virũ & vxorẽ dici vnam carnem, quando scilicet per amorẽ & per coitum carnalem copulantur: quod ex ipsis etiam scripturæ verbis apertè conuincimus. Nam in priore epistola ad Corin. Paulus ait: An nescitis quoniã qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur? Erũt, inquit, duo in carne vna. Ex quibus Pauli verbis apertè cõuincitur, per coitum solum virũ & fœminam fieri vnam carnẽ, non tantũ in coitu coniugum, verum etiam in fornicario. Propter quòd meritò doctores definiunt ex fornicario etiam coitu oriri affinitatem verã, adeò vt illa etiam efficax sit censenda ad impediendum contractũ matrimonii iuxta ecclesiasticas sanctiones. Taceant ergo Armeni insanientes, & Ecclesiæ catholicæ obediant.

1. Cor. 9.

QVartus qui in hac materia repertus est error, à Pelagio monacho suscitatus est. Hic enim dixit (vt ait beatus Augustinus in libro de Hæresibus ad Quod vult Deum) quòd Adam foret mortuus etiam si non peccasset, & quòd mortuus est non ex culpæ demerito, sed ex conditione naturæ. Hic Pelagius ex magna Britannia oriundus, monachusque existens in partibus Orientis, tandem in patriã reuersus, postquam errores suos alibi etiam sparserat, totam penè patriam suo infecit errore. Quum autem Angli pro hac re fauorem & auxilium peterẽt à Gallicanis Episcopis, eò quòd clarior apud eos esset doctrina, Germanũ & Lupũ episcopos & fratres (vt ait Beda in libro de ratione tẽporum) catholicæ fidei defensores accipiunt, qui antistites insulam ab hæresi Pelagiana expurgarunt, eam confirmãtes in fide & verbo veritatis, & miraculorũ signis. Vixit sub Honorio & Theodosio iuniore. Cõtra hũc Pelagium fuerunt duo cõcilia celebrata, vnũ Carthaginẽse, & aliud Mileuitanũ. Inter alios ergo huius Pelagii errores is vnus numeratur, quo asserit Adam mortuum non propter culpam, sed ex naturali cõditione qua cõditus est, in qua etsi mansisset, nec à Dei mãdato recessisset, nihilo minus (vt ille ait) moreretur. Hic autem error ex eo fortè videbitur alicui conuinci posse, quod dicitur in Genesi: In quacunque die comederis, morte morieris. Signum est ergo quòd si non comedisset ex ligno vetito, non moreretur. Cui argumentationi respondebitur, quòd etsi collectio illa efficax esset & valida, nihil propositum firmat, quoniam ille scripturæ locus de morte spirituali, quæ est peccatum, intelligendus est, vt optimè conuincit Eucherius Lugdunẽsis episcopus in lib. suo. 1. super Genesim. sic enim ait: Mortẽ dicit animæ, non corporis: quia non eo tempore mortui sunt quando comederunt. Ergo hanc quam Deus homini minatus est mortem, non eam tantum debemus accipere, qua caro separatur ab anima, sed hanc qua hæc alienatur à Deo qui est vita sua. Sicut enim corpus viuit ex anima, ita anima vt beatè viuat: viuit ex Deo. Ergo deserta à Deo anima, iure dicitur mortua, Ex qua tres postea sequutæ sunt mortes, prima in anima, secunda in carne, tertia in damnatione. Sed vt istæ sequerentur, prima pręcessit desertio Dei. Hęc Eucherius. Et eodem modo hunc locum interpretatur beatus Gregorius in quadam epistola ad Narsi comitem, quæ est decima quarta libri quinti epistolarum illius. Hoc ergo scripturę loco præt
erito, aliunde sunt nobis arma sumenda. Primò ergo hic error clarissimè conuincitur per id quod ait Apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola: Sicut per vnũ hominẽ peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors: ita & in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Et in eadem epistola iterum ait: Corpus mortuum est propter peccatũ. Hic scripturæ locus adeò apertè Pelagium oppugnat, vt nulla possit ratione ab eo defendi, quoniam in eo clarissimè loquitur de morte quæ distinguitur à peccato, & hãc dicit fuisse propter peccatũ introductã. Rursus Deus qui mortem nõ fecit, nec lætatur in perditione viuorum (vt dicitur in libro Sapientiæ) creauit hominẽ inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Si ergo inexterminabilem fecit, ergo in tali naturæ conditione fecit, in qua si perseuerasset, non moreretur. Demùm ipse ordo rei gestæ circa Adam, ostẽdit eum in pœnam peccati incurrisse mortẽ. Primò quia tunicas pellicias illi fecit, quæ fieri non possunt nisi ex animali mortuo. Hæc ergo tunica illi tanquam iam mortuo datur ex pelle animalis mortui. Deinde cum ei maledictio terræ pro pœna infligitur, dicente domino: In sudore vultus tui vescèris pane tuo, donec reuertaris in terrã de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluerẽ reuertèris. Hoc autẽ cõstat illi iniunctum esse propter peccatum. At nunquam homo reuertitur in terram de qua sumptus est, nisi mediante morte: signum est ergo mortem pœnam fuisse peccati. Postremò cũ Adam eiicitur de paradiso, dicit Deus: Ne fortè comedat de ligno vitæ, & viuat in æternum. Ex quo videtur per ligni vitæ esum à morte præseruandum. Contra hunc errorem est concilium Mileuitanum sub Innocentio primo, & temporibus Arcadii & Honorii imperatorum celebratum. In huius siquidem concilii gestis cap. primo sic dicitur: Placuit ergo omnibus episcopis qui fuerunt in hac sancta synodo, cõstituere hæc, quæ in præsenti concilio definita sunt, vt quicunque dicit Adam primum hominẽ mortalem factum ita, vt siue peccaret, siue non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ: anathema sit. Quum ergo Ecclesia finem huic liti iam imposuerit, non est quod amplius de hac re disputemus.

Pelagius. Gene. 2. Eucheri⁹. Rom. 5. Roma. 8. Sapien. 1 Sapien. 2 Gene. 3. Conciliũ Mileuitanum.

QVinta hæresis dè hac re orta est, quæ asserit primos parẽtes Adam & Euam fuisse cæcos ante peccatum, ac tunc primum eos videre cœpisse, quum de cibo ligni vetiti comederunt. Ad quod asserendum ex eo mouetur, quod post illorum peccatum sacra scriptura refert, oculos eorum fuisse apertos, & sic suam considerasse nuditatem. Quis autem huius hæresis fuerit autor, & quo tempore fuerit orta, mihi non constat: quoniam solum Philastrum huius hæresis meminisse video, qui quum

Gen. 3.

dicat talem fuisse aliquando ortam hæresim, non tam expressit, quo tempore aut loco, aut quo autem re fuierit orta. Hæc hæresis facillimè conuincitur. Nam antequam illi peccassent, de muliere loquens sacra scriptura, dicit: Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius & comedit. Si cæca illa fuisset, lignum videre non potuisset: Vidit, vt sacra retulit scriptura, nō igitur fuit cæca. Neque opus est vt in re tam aperta amplius contendamus. Quod autem pro se adferunt, ex ignorātia procedit: quoniam si rectè (vt decet) literam illam intelligerent, nullo modo sibi fauere planè agnoscerent. Audiant igitur beatum Augustinum qui in libro 14. de Ciuitate Dei, cap.16. interpretatur quomodo illud sit intelligendum, sic inquiens: Patebant oculi eorum, sed adhuc non erant aperti, hoc est, non attenti, vt cognoscerent quid eis indumento gratiæ præstaretur, quando membra eorum voluntati repugnare nesciebant. Qua gratia remota, vt pœna reciproca inobedientia plecteretur, extitit in motu corporis quædam impudens nouitas, vnde esset indecens nuditas, & fecit attentos reddiditque confusos. Hinc est quòd postea quam mandatum Dei aperta transgressione violarunt, scriptum est de illis: Et aperti sunt oculi amborum, & cognouerunt quia nudi erant, & consuerunt folia fici & fecerunt sibi campestria. Aperti sunt, inquit, oculi amborum, non ad videndum: nam & antea videbant, sed ad discernendum inter bonum quod amiserant, & malum in quod ceciderant. Hactenus Augustinus. Ad eundem modum interpretatur B. Ioannes Chrysostomus & Eucherius in Commentariis super Genesim, quorum verba in præsentiarum citare nolui, ne in re tam manifesta testimoniorum multitudinem velut parum necessariam, lector fastidiret.

Ibidem. *August.* A

SExta hæresis est quæ docet Euam cunctarum gentium matrem non esse ex costa Adæ formatam prout historia libri Genesis iuxta faciem literæ refert, sed tunc simul Euam à Deo de limo terræ, & non de costa Adæ formatam esse asserit, eodem puncto quo Adam de limo terræ formauit. Huius hæresis autor & primus inuentor fuit Thomas de Vio Caietanus. Quis autē is fuerit quamuis sit nunc toti orbi notum, quia tamen nō solis præsentibus, sed etiam futuris scribimus, operæ precium fore existimaui, planè declarare. Fuit hic Thomas de vio religiosus ex ordine fratrum Prædicatorum, ex Caieta oriundus, quā ob causam vulgo Caietanus nuncupatur. Fuit in Theologia scholastica tā insigniter doctus, vt nulli ex his qui suo tempore floruerunt, secundus fuerit. Ob literarū eminentiā & morum probitatem, communi fratrum sui ordinis consensu, fuit in generalē eiusdem ordinis magistrū electus, & inde à Leone.10. fuit ad presbyteri Cardinalis dignitatem exaltatus. Quo loco cùm per.20. annos vixerit, nullam tamen (vt cæteris mos est) humanorum vitiorum sinistram de se opinionem dedit. Multa & varia opera ædidit: sed multa scribenti contigit quod Salomon ait: In multiloquio non deerit peccatum. Nā quamuis multa vtilia scripsit, quia tamen suo ingenio multū fidebat, in aliquos lapsus est errores, è quibus vnus est iste de quo nunc inquirimus, quo asserit, Euam non esse formatā ex costa Adæ. Quę autē sacra scriptura in libro Genesis de formatione Euæ narrat, dicit ille non esse iuxta literam intelligenda, sed iuxta mysterium: nō quidē per allegoriam, sed per parabolam. Somnus enim ille quem dominus misit in Adam, vt inquit, similitudinem gerit defectus virtutis virilis, vnde naturaliter producitur homo: quia homo dormiens semihomo est, & similiter principium generās mulierē semiuirile est. Ablatio costæ ex viro ad formandam mulierem quatenus costa est os (vt ait) similitudo est diminutionis roboris ex animo viri ob vxorem: quatenus verò est costa, similitudo est socialis vitæ inter virum & vxorē, ita ꝙ nec superior viro, nec serua viri sed collateralis esset viri. Quatenus autē costa est vna, dicit esse similitudinē minimi roboris tum corporis tum animi mulieris, & perinde vt proportio virium muliebriū ad vires viriles, sit quēadmodū proportio vnius costę ad reliquas costas omnes. Restitutionē verò carnis pro costa, dicit esse similitudinē repræsentationis quæ fit viro, dando illi carnalē generationē ac propagationē filiorū, loco deminuti roboris animi ex cōiugio. Hæc sunt quæ ille de hac re docet in Cōmentariis super Genesim. An autem propter hunc & alios eius errores ille sit hæreticus cēsendus an non, aliorum esto iudicium. Ego siquidem de doctrina in præsentiarum dissero, nō de persona. Potuit quidem errare (vt in primo huius operis libro diximus) & hæreticus non esse: præsertim si non pertinaci animo suæ sententiæ adhæsit. Hæc etiam enarrata assertio conuincitur esse hæretica, quia apertè opugnat scripturam sacram, & totius ecclesiæ consensum, & in illa non solum vnus continetur error, sed plures. Nā (vt Aristoteles ait) vno falso admisso, multa deinceps falsa sequūtur. Primò quidē (prout ego ex illius dictis coniicio) ille sentit Euā simul cū Adam à Deo formatam esse. Ad quod dicēdum mouetur per id quod ibidem scriptura ait: Masculū & fœminā creauit eos. Ex quibus verbis ille colligit simul à Deo illos fuisse formatos. Sed hanc sententiā appertè oppugnat Sapiens, qui de diuina sapientia loquēs, sic ait: Hæc illum qui primus formatus est à deo pater orbis terrarum, cùm solus esset creatus custodiuit, & eduxit illum à delicto suo. In quib⁹ verbis, id maximè aduertere oportet, quod ait: cū solus esset creatus. Aliquod ergo tempus, iuxta sapientem, fuit in quo solus erat Adam creatus: quò fit vt non ambo simul. Præterea, Paulus in priore ad Timotheū epistola ait: Adam primus formatus est, deinde Eua: Et certè de hoc errore non est quod amplius contendamus, quum tam apertè illi sacra cōtradicat scriptura. Ad secundum igitur errorem accedamus, quo asserit Euam non esse de costa Adæ formatam vt litera sacræ scripturæ in facie sonat. Contrarium huius erroris docet Paulus, qui Atheniensibus in medio Areopagi loquens, hæc ait: Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ quū sit dominus, non in manu factis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, quū ipse det omnibus vitam & inspirationē & omnia: fecitq; ex vno omne genus hominū in habitare super vniuersā faciem terræ. In quibus verbis id annotandū est quod vltimo dixit: Fecitq; ex vno omne genus hominum. Si Eua (vt iste asserit) non est educta de costa Adæ, consequens est, vt non omne

Thomas de Vio. *Prou.10.* B *Sapien.1.* *1.Tim.2.* C *Act.17.* B

omne genus hominum Deus ex vno fecerit. Et iterũ in priore ad Corinth. epistola eandem sententiam docet, sic inquiens: Mulier gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Ecce audis mulierem esse factam ex viro: nunquam autem alibi legitur ex viro facta, nisi cùm Eua fuit ex costa Adæ formata, sentit ergo Paulus, iuxta id quod historia libri Geneseos refert, Euam de costa Adæ fuisse formatam. Et Ecclesiasticus hoc ipsum apertius ostendit, qui postquam dixerat hominem à Deo de terra fuisse creatum, postea de muliere loquens, dicit: Creauit ex ipso adiutorium simile sibi. Præterea iuxta illam parabolicam literæ interpretationem quam hæc hæresis docet, nihil prorsus de formatione Euæ habetur: sed solum modus declaratur quo deinceps aliæ mulieres essent generandæ, & causa exprimitur, cur potius fœmina quàm masculus generetur. Si illo loco, videlicet secundo cap. lib. Geneseos, scriptura sacra nihil de formatione Euæ disserit, quando igitur & vbi Euæ formationem expressit, vt nos plenè & clarè discere possimus materiam ex qua illa formata sit? Mirum certè est quod Adæ formationem tam apertè declarauerit, dicens illum esse à Deo de limo terræ formatum, & de Euæ formatione nihil prorsus dixerit. Nunquam siquidem scriptura quidquã de formatione Euæ dixit præter id quod habetur in illo secundo Geneseos cap. Si dicas, de illius formatione tunc disseruisse, cùm primo capite dixit: masculum & fœminam creauit eos. Fateor quidem tunc de creatione fœminæ & maris dixisse. Sed per illa verba constare non potest, ex qua materia alter illorum fuerit effectus, quia solum dicit illos esse à Deo creatos, non tamen vnde fuerint ab illo producti. Nã ob hanc causam Moses ca. 2. hominis formationem clarius & apertius docere decreuit: quippe qui bene intellexerat non posse illam cognosci per ea quæ primo cap. disseruerat. Si dicas tũc de Euæ formatione Mosen tractasse, quum secundo Geneseos cap. dixit: Formauit dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: & factus est homo in animam viuentem. Quia enim hæc vox, homo, communis est generis, quæ tam fœminam quàm marem significat, fortè inde suspicari posse illo loco de formatione fœminæ agi perinde ac maris. At, non ita esse vt dicitur, vel ex eo conuinci potest, quod pro hac voce, homo, Hæbraica litera hoc loco habet, Adam. Vnde colligitur de sola viri formatione Mosen tunc fuisse loquutum. Vbi ergo Euæ formationem docuit Moses, si tunc non docuit quando illam de costa Adæ formatam esse dixit? Vel quomodo Thomas de Vio scire potuit Euam perinde ac Adam de limo terræ fuisse formatam, si nunquam hoc sacra expressit scriptura? Nam & si pluries dicat Adam de limo terræ formatum, nunquam tamẽ hoc dixit de Eua. Nam in libro Genesis (vt modò diximus) de Adam loquitur & non de Eua. Et Tobias Iunior Deum orans, ait: Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistíque ei adiutorium Euam. Ecce audis Adam de limo terrę factum, sed non Euam. Et Salomon de primo homine patre orbis terrarum in lib. Sapiẽtiæ loquẽs, sic ait: Eduxit illum de limo terræ, & dedit illi virtutẽ continendi omnia. Ecce dicit Adam de limo terræ formatum, de Eua autem nihil tale dixit. Iste ergo qui negat Euam fuisse de costa Adæ formatã, ostendat nobis scripturam sacram quæ apertè nos doceat, illam aliunde fuisse factã, & cedimus illi. Quod cùm ille facere non possit, oportet vt ille Ecclesiæ aliud docenti cedat. Rursum, si illo secundo Geneseos cap. vbi dicitur Euam fuisse eductã de costa Adę, scriptura sacra (vt iste dicit) non tractat de productione Euæ, vnde Salomon scire potuit, Adam aliquando fuisse solum? Et Paulus vnde didicit Adã primum fuisse formatum & postea Euã? Nullus est enim alius sacræ scripturæ locus vnde hoc Paulus discere potuisset, nisi iste. Deinde, ipsa Adæ verba, quę, cùm formatam vidisset mulierem, dixit: hoc apertissimè ostendunt. Hæc, inquit ille, vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Ex quibus verbis constat Adam iuxta rei euentum mulieri nomẽ imponere voluisse, vt quemadmodum à viro mulier educta fuerat, ita à viri nomine nomen mulieris duceretur. Nam vir hebraicè dicitur Isc, mulier verò dicitur Isca: quàm analogiam si nos sequi vellemus, à viro, vira diceremus. Quod, quia latinus sermo hanc vocem, vira, non admittit, beatus Hieronymus quantum latini sermonis lex patiebatur, expressit, dicens, virago. His ergo sic prænotatis opus est diligenter aduertere quid dixerit Adam Hæc vocabitur virago (inquit ille) quoniam de viro sumpta est. In quibus verbis nomen mulieri imponens, illius etymologiam, & deriuationis rationem expressit. Nam Isca ab Isc deducitur: causam verò quare tale nomen mulieri tribuerit, statim reddidit, dicens: Quoniam de viro sumpta est. Præterea, liber Geneseos historicus est, & ideo quæ ibi dicuntur iuxta historiam in faciem literæ sunt intelligenda. Nam etsi in sacris historiis ea quæ gesta narrantur, mysteria alia sub literæ cortice sæpe contineant, semper tamen illis veritas historiæ prius iuxta grammaticam significationem accipienda est, deinde quærendus est mysticus sensus. Nisi fortè in ipsomet historiæ contextu scriptor expressè moneat parabolicum esse quod refert, tunc enim ipsemet autor cogit nos dicta sua parabolicè intelligere. Tale est illud quod in libro Iudicum dicitur de lignis quęrentibus sibi regem, quod postquam Ioatham dixerat, statim ostẽdit fuisse ab eo parabolicè dictum, cùm parabolã ipsam declarauit. At cum liber Geneseos historicus sit, & nullam in hoc loco de parabola admonitionem faciat, conuincitur hæc omnia de Euæ formatione non esse parabolicè accipienda. Accedit ad hæc, concors omnium sacrorum doctorum sententia, quæ (vt in primo huius operis libro cap. 7. docuimus) tanti est momenti, vt pro Ecclesię definitione sit tenenda. A Christo autẽ nato vsque in hodiernum diem omnes fideles concorditer senserunt Euam cunctarum gentium matrem fuisse de costa Adę formatam. Et quia sic omnes sensisse res est manifestissima, decreui illorum pro hac re testimonia non adferre, ne in re minimè necessaria cartas implerem, & nimia prolixitate lectorem onerarem. Si quis autem aliquorum pro hac re testimonia desiderat, ostendam illi loca vnde capere possit. August. libro. 9. super Genesim ad literam cap. 19. & lib. 12. de ciui. Dei. cap. 21. Chrysosto. homilia. 15. super Gene. Grego. lib. 30. moralium cap. 24. Theophylactus super Paulum ad Ephe. 5. & prima ad Corinth. 11. Anselmus super eadem Pauli loca. Eucherius super Gen. cap. 20. & 21. Petrus Lombardus. 2. sententiarum dist. 18. Et omnes schola-

1. Cor. 11. *Eccle. 17.* *Tob. 8.* *Sapien. 10* *Gene. 8.*

ſtici Theologi qui poſt Petrum Lombardum ſcripſerunt. Neq; apud ſolos fideles Chriſtianos hæc ſemper eſt recepta doctrina, ſed etiam apud doctos Iudeos. Nã Ioſephus Iudæus vir quidẽ hebraicè & græcè doctiſsimus lib. 1. de antiquitatibus, cap. 2. de hominis productione diſſerens, ſic ait: Vidẽs autẽ deus Adam non habentẽ ſocietatem ad fœminam neque cohabitationẽ, cum vtique non eſſet delectatus vt in aliis animalibus quæ copulata videbantur, vna die eo dormiente, auferens coſtam eius, finxit ei mulierem: & Adam ſibi cõiũctam cognouit de ſe fuiſſe plaſmatã. Iſca verò Hebraica lingua mulier appellatur. Hæc Ioſephus. Miror ergo tantã eſſe huius Thomæ Caietani audaciam, vt contra omnium Chriſtianorum & Iudæorũ concordem ſententiã docere non vereatur, quaſi ille ſolus, reliquis omnibus cæcutientibus, veritatem ipſam intelligere potuerit. Miſera igitur Eccleſia quæ per tot ſæcula in tanto errore permanſerit, vt non intelligeret quo pacto fuerit Eua formata. Scilicet expectãdus erat Thomas de Vio, cui ſoli huius rei intelligẽtia fuerat à Deo ſeruata, vt per illam Eccleſia ab errore quo hactenus fuerat infecta, reuocaretur. Si hoc ita eſſe credidit, oportebat vt aperta miraculorum operatione tã nouam doctrinam cõfirmaret, quatenus nos illi obnoxios faceret. Et crederemus hoc eſſe illi à Deo reuelatum, At cum nullum tale miraculum in huius nouæ doctrinæ teſtimonium fecerit, etiam ſi nihil aliud eſſet quo tale dogma reuinci poſſit, ſola nouitate viris doctis diſplicere debuiſſet. Adde, quod hæc aſſertio à viris ſanctis ante multos annos fuit hæreſeos nota ſignata, & hæretici ab illis cenſentur qui tali adhæſerint ſententiæ. Beatus Hieronymus ſuper epiſtolam ad Philemo. interpretãs locum illum ex libro Exodi: Credidit populus Deo & Moyſi ſeruo eius, ſic ait: Vna atque eadem credulitas in Moyſen refertur & in Deum: vt populus qui credebat in Dominũ, æquè crediſiſſe dicatur in ſeruum. Hoc autẽ non ſolum in moyſe, ſed in omnibus ſanctis eius eſt: vt quicunque credidit Deo, aliter eius fidem recipere non queat, niſi credat & in ſanctos eius. Nõ eſt enim in Deum perfecta dilectio & fides, quæ in miniſtros eius odio & infidelitate tenuatur. Quod autem dico, tale eſt: Credit quiſpiam in cõditorem Deum, non poteſt credere, niſi prius crediderit de ſanctis eius, vera eſſe quæ ſcripta ſunt: Adam à Deo plaſmatum, Euam ex coſta illius & latere fabricatã, Enoch tranſlatum, Noë naufrago ſolũ orbe ſeruatum. Et poſtquã multa alia ſimilia opera retulit, tandẽ ſubiungit. Hæc & cætera quæ de ſanctis ſcripta ſunt, niſi quis vniuerſa crediderit in Deum ſanctorũ credere non valebit. Hæc Hieronymus. In quibus verbis hic annotãdum eſt, quod inter illa quæ dicit neceſſariò credenda eſſe, miſcuit formationẽ Euæ ex coſta Adæ, & ſi quis hoc nõ crediderit, illum non poſſe in Deum credere, dixit. Demùm Innocentius tertius huius nominis põtifex, decernẽs diuino iure prohibitum eſſe, plures ſimul habere vxores, huic ſentẽtiæ tãquã firmiſſimo fundamẽto innititur, quod ab initio vna coſta in vnã fœminã ſit conuerſa. Habetur autẽ hoc Innocentii decretum in cap. gaudemus, extra de diuortiis. Sed opus eſt vt diſcutiamus rationes quibus ad hãc hæreſim aſſerẽdam Thomas de vio Caietanus fuit motus, & illas nullius eſſe roboris oſtẽdamus. Primò quidem obiicit, quod ineuitabile abſurdum incurritur (verba ſunt illius) vel quod Adam fuerit mõſtrum ante ſublatã ex eo coſtam, vel quod fuerit mãcus poſt ſublatã ex eo coſtã: quorum vtrunq; manifeſtè eſt abſurdum: nihil autẽ abſurdi in prima rerum productione aſſerẽdum eſſe, cõfeſſum eſt ab omnibus. Et patet ſequela (inquit ille) quia ſi coſta illa erat ſuperflua homini, ergo monſtruoſus homo: Si verò coſta illa neceſſaria erat homini, conſtat quod illa ſublata redditus eſt homo mancus. Hæc ille. Diſcutiamus ergo quantum momenti hæc ratio habeat. Si nos concederemus Adam ante ablatam ab eo coſtam eſſe monſtruoſum hominem, ille hanc ſententiam refellit per hoc quod communis omnium conſenſus contrarium docet. Sic enim ait: Nihil autem abſurdi in prima rerum productione aſſerendum eſſe, confeſſum ab omnibus. Si hæc argumentatio ex communi omnium conſenſu, tam valida eſt, vt ſola illa ad euincendum ſibi fuerit viſa ſufficiens, ſuo ipſius gladio illum facile confodimus. Nam concors omnium ſententia eſt (vt iam oſtendimus) Euam de coſta Adæ fuiſſe formatam. Fateatur igitur oportet ſe erraſſe, cùm contra omnium ſententiam dixit, Euam non fuiſſe de coſta Adæ formatam. Nam ob eandem cauſam nos fateri renuimus Adam fuiſſe mõſtruoſum hominem ante ablatam ab eo coſtam, quia contra communem omnium doctrinam ſentire non audemus. Sed tunc ille nos inuadit, vt cogat nos fateri fuiſſe monſtruoſum hominem, quia coſta illa erat homini ſuperflua, cùm non eſſet neceſſaria ad humanæ conditionis ſubſiſtentiã, aut ſi neceſſaria erat, oportebit concedere ipſum Adam poſt ablatã ab eo coſtam fuiſſe mãcum. Hunc nodum diſſoluit beatus Thomas in prima parte, quæſtione. 92. artic. 3. dicens coſtam illam fuiſſe de perfectione Adæ, non prout erat indiuiduum quoddam, ſed prout principium ſpeciei: ſicut ſemen eſt de perfectione generantis, non quidem vt homo, quia aliâs homo poſtquam ſemen fudit & ſemine exhauſto non eſſet homo: ſed eſt de perfectione generantis in quantum generans eſt. Ita etiam coſta illa fuit in Adam ad modum ſeminis, quia fuit materia vnde formanda erat mulier, & ſic illa fuit de perfectione Adæ, quatenus ille erat principium totius humanæ naturæ. Sed ille adhuc vrget, dicẽs: Si nõ fuit Adam ante coſtam ab eo ablatã mõſtruoſum principium, quia coſta illa in ratione principii erat illi neceſſaria, ſaltem oportebit cõcedere illum fuiſſe monſtruoſum hominem, quia in ratione hominis non erat illi neceſſaria. Neque hoc oportet concedere, ſicut nec homo ſemen habens dicitur monſtruoſus, quamuis ſemen illud non ſit de perfectione hominis. Nam etſi ad conſiſtentiam indiuidui non ſit neceſſarium, eſt tamen neceſſarium ad conſeruationem ſpeciei: & hoc ſatis eſt ne monſtruoſus homo dicatur. Quoniam indiuidua nõ ſolum id retinent quod ad ſuam conſiſtentiam eſt neceſſarium, ſed etiam illud quod eſt neceſſarium ad conſeruationem ſpeciei. Secundo ſic arguit: poſtquam ſcriptura dixerat Adam appellaſſe cuncta animantia nominibus ſuis, & vniuerſa volatilia cœli, & omnes beſtias terræ, ſtatim ſubdit: Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius. Ex hac litera ille ſic arguit: Si ſecundum literam hic locus intelligatur, ridiculam inquiſitionem ſignificat. In cuius enim mente (inquit ille) verti poterat in dubium, an inter aues inueniretur adiutor

Exod. 19.

D

A

B

adiutor correſpondens Adæ? Vnde huiuſmodi diuina inquiſitio introducta à Moſe, dicendo: & non inueniebatur, ad hoc introducta eſt, vt intelligeremus formationem ſubſequutã mulieris ex coſta viri, non eſſe iuxta ſonum literæ intelligendam. Hactenus ille. O ridiculum argumentũ, & ex mero ſomnio & litera conficta deductum. Sacra ſiquidem ſcriptura non dicit Deum quæſiiſſe inter aues aut beſtias adiutorem Adæ, ſed ſolum ait, Adæ non inueniri adiutorem ſimilem eius. Fortè dicet per verba illa ſcripturam innuere, Deum quæſiuiſſe adiutorem ſimilem Adæ, quia nihil inuenitur niſi quod prius quæſitum eſt. Eſto, vt iuxta veram & legitimam vocis ſignificationem, quidquid inuentum fuerit, prius ſit quæſitum, non tamen inde conſequens eſt, vt quod dicitur non fuiſſe inuentum, ſit etiam ante quæſitum. Nam ſicut ea quæ non fuerunt quæſita, falſo dicuntur iuxta grammaticorum regulas inueniri, ita verè dicuntur non inueniri: quia duo contradictoria de eodem negari non poſſunt. Si ſcriptura dixiſſet Deum inueniſſe adiutorium ſimile Adæ, fortè inde colligi poſſet, Deum quæſiuiſſe prius tale adiutorium. At, cum dixerit, Adæ non inueniri adiutorium ſimile eius, neſcio qua frõte inde colligere nititur, Deum quæſiuiſſe adiutorem Adæ. Quod ergo ſcriptura poſt nominatas beſtias & aues, ait: Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius, idem eſt ac ſi dixiſſet, Adam non habebat adiutorẽ ſimilem eius, quamuis aues omnes & beſtiæ fœminas ex ſua ſpecie haberent quibus poſſent ad aliorum generationem adiuuari. Et, vt illius argumentatio magis eneruetur, oſtendam ſacram ſcripturã non ſemper vti illa tam exacta vocis ſignificatione: quoniam apud illam multa dicuntur inueniri ab his, qui nullo modo ea quæſierunt. Et, vt ex multis vnum & alterum ſcripturæ locum proferã, Dauid in Pſalmo. 118. ait: Tribulatio & anguſtia inuenerunt me. Certum enim eſt, tribulationem & anguſtiam & reliqua homini incommoda, quæ minimè ſentiunt, aliquem quęrere non poſſe. Nullus ſiquidem quærit, niſi id quod ſentire poteſt, aut ad quod naturalẽ habet inclinationem. Sed illud eſt multo manifeſtius, quod Dominus per Eſaiam prophetam de gentibus loquens, ait: Quæſierunt me qui antè non interrogabant, inuenerunt qui non quæſierunt me. Tertiò iterum vt ſuum errorem nobis perſuadeat Caietanus, arguit ſic inquiens: Accedit ad idem textus Moſi de ſexto die, in quo manifeſtè ſcriptum eſt, Maſculum & fœminam creauit eos. Ex hoc enim quod Moſes ſcripſerat mulierem creatam eſſe ſexto die, & poſtea tranſlato homine in paradiſum, deſcribit eam ex coſta viri formatam, aditum intelligẽdi huiuſmodi formationem ex coſta, non propriè, ſed ſecũdum ſimilitudinem, dedit. Producta ſiquidem ſexto die mulier, non eſſe intelligendum putauit quod iterum produceretur. Hactenus nec vno mutato verbo Caietanus. Non poſſum certè non mirari hominem alioqui doctum tantum deſipuiſſe, vt nodum hunc diſſoluere neſciuerit. Nam ex ignorantia conſuetudinis ſcripturarũ hic error illi obrepſit. Mos ſiquidem ſcripturę ſacræ eſt, ſæpe aliqua breui cõpendio narrare, & poſtea ad eadem latius diſſerẽda, redire. Niſi enim hũc eſſe ſacræ ſcripturæ morem fateamur, multa incommoda & fidei catholicæ repugnantia cogemur aſſerere. Oportebit quidem aſſerere, vt Philaſter Brixienſis propter huius obſeruationis ignorantiam aſſeruit, ſpiraculum illud vitæ, quod Deus in faciem Adæ inſpirauit, non eſſe animam Adæ: quoniam. 1. Gene. cap. dictum erat Adã creatum eſſe à Deo ad illius imaginem & ſimilitudinem, vnde ſequitur illum iam habere animam, quia iuxta illam, & non iuxta corpus, erat Dei imago. Cùm ergo iam tunc Adam animam habuiſſet, fieri non poſſe videbitur ſpiraculum illud, quod poſtea dicitur Deum illi inſpiraſſe, eſſe animam. Oporteret igitur iuxta hanc Caietani argumentationem, ſpiraculum illud non iuxta literam, ſed parabolicè intelligere, ne anima bis producta eſſe dicatur. Verum hoc non ita eſſe, nos Deo duce infrà oſtendemus in titulo de anima, hæreſi. 2. Oportebit etiam concedere, ſi illa Caietani argumentatio valeret, hominis formationẽ de limo terræ, nõ eſſe vt litera ſonat intelligẽdam, ne Adam bis creatus eſſe dicatur. Nam ſicut cap. 1. libri Geneſeos Moſes dixerat fœminam eſſe creatam, ita etiam dixerat virum eſſe à Deo creatum. Maſculum (inquit ille) & fœminam creauit eos. Et cap. 2. ſicut de Euæ formatione diſſerit, dicẽs illã eſſe eductã de coſta Adæ, ſic etiam de Adæ productione tractat, docẽs illum de limo terræ fuiſſe formatum. Ne igitur Adam bis productus eſſe dicatur, oportebit, iuxta Caietani argumentationem, dicere illam Adæ productionem eſſe parabolicè intelligendam. Nos tamen hos & plures alios ſimiles nodos facile diſſoluimus, attendentes ad ſacræ ſcripturæ morem, quæ ſæpe ad ea, quæ iam ſemel ſub compendio dixerat, redit vt apertius & fuſius illa narret. Fatemur quidem Euam ſexto die à Deo fuiſſe creatam ſicut Adam. Sed vtriuſque formationẽ, hoc eſt, viri & mulieris, cum varia fuiſſet, Moſes illo primo capite non expreſſerat, ideo iterum. 2. cap. ſigillatim vtriuſque ſexus productionẽ dicere decreuit. Nõ igitur bis productã mulierem dicit Moſes, quamuis verba illius iuxta literæ ſonum accipiantur: ſed quæ ſemel obſcurius ab illo dicta fuerant, iterum eadem repetit, vt apertius & plenius illa referantur. Hæc autem eſſe veram & germanam illius literæ expoſitionem confirmo teſtimonio beati Auguſtini, qui lib. 6. ſuper Geneſ. ad literam capite. 2. ita inquit: Iam ergo de limo formatus erat, & illi iam ſoporato mulier ex latere iam facta erat, ſed hoc tunc commemoratum nõ erat, quod nunc recapitulando commemoratum eſt. Neque enim ſexto die factus eſt maſculus, & acceſſu temporis poſtea facta fœmina: ſed fecit eum, inquit, maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos. Quomodo ergo iam homine in paradiſo cõſtituto, mulier ei facta eſt? An & hoc prætermiſſum ſcriptura recoluit? Nam ſexto illo die etiam paradiſus plantatus eſt, & ibi homo collocatus eſt, & ſoporatus eſt vt Eua formaretur, & ea formata euigilauit, eíque nomẽ impoſuit. Sed hæc niſi per temporales moras fieri non poſſent. Non itaque ita facta ſunt, ſicut creata ſunt omnia ſimul. Hactenus Auguſtinus. Ex his igitur omnibus clariſſimè patet, quàm vana & futilia ſint argumenta, quæ Caietanum mouerunt, vt cõtra omnes catholicos doctores ſentiẽs in hunc peſtiferum incideret errorem. Et certè prudentius ille egiſſet, ſi ſuam fateretur ignorantiam, dicens ſe neſcire talibus argumentationibus reſpondere, quàm propter illa contra omnium concordem ſententiam præſumere.

Eſa. 65.

ADVLTERIVM.

DE hac re vnam tantummodo inueni hæresim quæ docet matrimonium legitimè contractum, & perfectè consummatum posse dissolui propter coniugis adulterium non solum quantum ad thori separationem. Ita vt is qui in matrimonio fuit liber à culpa consummati & perpetrati adulterii, possit alterum coniugem adulterum prorsus dimittere, & cum alio verum & legitimum matrimonium contrahere, & illi absque peccato copulari. Sed de hac hæresi nihil hoc loco dicere statui, propterea quòd inferius in titulo de nuptiis commodior & aptior erit locus, in quo omnes hæreses quę huic sacramento aduersantur, oppugnare decreui. Ad illum ergo locum mitto lectorem.

ANGELVS.

CIrca angelorum materiam vnum præcise errorem apud eos, quos euolui autores, inuenio, qui asserit angelos non esse creatos à Deo, siue bonos, siue malos. Huius erroris primus autor ex eis qui Christum semel professi sunt in baptismo (nam aduersus hos solos arma sumpsimus) fuit Hermannus Rissuic. Hic (vt refert Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum) homo Batauus, siue (vt vulgari vocabulo vtar) Hollandinus fuit, qui in multos errores lapsus est: tandem cum pœnitentia duceretur, & palinodiam cantaret, misericordiam cum aliqua iustitia consecutus est, perpetuo carceri damnatus, anno domini. 1502. Verum cum postmodum carceres euasisset, in priorem dementiam relapsus est, & multa etiam peiora quàm prius effutiuit. Propter quod iterũ captus anno Domini. 1512. per inquisitores prauitatis hæreticæ damnatus est, & curiæ seculari traditus, & ex eius mandato combustus est. Ex his ergo erroribus in quos Hermannus iste prolapsus est, hic est vnus quo asserit angelos siue bonos siue malos à Deo non esse creatos, quia (vt inquit) nusquam hoc scriptura asserit. Hic manifestus est error: quoniam de angelo malo clarè dicitur in libro Iob: Ecce Behemoth, quem feci tecum. At nomine Behemoth (vt Hieronymo & Gregorio placet) nullus alius intelligitur quàm dæmon. Et in eodem libro de eodem dicitur: Ipse est principium viarum Dei. Quod exponens beatus Gregorius ait: Quid enim vias dei nisi eius actiones accipimus, de quibus per Prophetam dicit: Non enim sunt viæ meæ sicut viæ vestræ. Et principium viarum Dei Behemoth dicitur, quia nimirum cùm cuncta creans ageret, hunc primum cõdidit, quem reliquis angelis eminentiorem fecit. Hæc ille. Et apud Ezechielem prophetam sub nomine Assur regis de eodem dæmone dicitur. Omne lignum paradisi non est assimilatum illi, & pulchritudini eius, quoniam speciosum fecit eum in multis cõdensisque frõdibus. Qui in multis cõdensisque frondibus speciosus esse factus describitur, quia multis supernorũ spirituum legionibus superior creatus est. Præterea de omnibus angelis dicitur: Qui facit angelos suos spiritus. Per hæc enim Prophetæ verba B. Paulus in ea quæ est ad Heb. epistola ostendit Christum dei filium esse angelis superiorem, quod. s. Deus angelos fecerit, Christus autem factus nõ sit. Sic enim ait: Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flãmam ignis. Ad filium autẽ: Thronus tuus Deus in seculum seculi. Quæ verba exponens Theophyl. Angeli (inquit) creati sunt, & ad eos illud refertur, qui facit. Filius verò nequaquam creatus est, nec de eo illud, qui facit, est dictum: quia potius rex ille & dominus & Deus est, quod planè thronus ille testificatur, qui principatus est & imperii argumẽtum. Hæc Theophylactus. Accedit ad hæc quod dicitur apud Ioannem: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Aut ergo angelos esse factos à Deo concedat, aut ipsos esse nihil fateatur, oportet. Ex manifesta igitur scripturæ ignorantia prouenit dicere non posse colligi ex scriptura, angelos esse factos à Deo. Denique contra hanc hæresim est expressa ecclesiæ definitio. Nam concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, talem protulit definitionem. Vnum vniuersorum principium, creator omnium visibilium & inuisibilium, spiritualium & corporalium, qui in sua omnipotẽti virtute simul ab initio temporis vtranque de nihilo condidit creaturam spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam. Hæc concilium Lateranense, quæ verba habentur in volumine Decretalium titulo de summa trinitate & fide catholica, capite Firmetur.

Herman-nus Kissuich. *Iob. 4* *Ibidem. 3.* *Esaiæ. 55.* *Eze. 31.* *Psal. 103.* *Heb. 1* *Ioan. 1.*

C D

ANIMA.

INter illa quæ in hac luce sub cœlo nobis incognita sunt & magis abstrusa, anima nostra est, adeò vt verè propter illam dicebat beatus Bernardus: Ex me ipso cognosco quòd Deus incomprehensibilis est, quia meipsum non comprehẽdo. Cui dicto Bernardi quodãmodo assentire videtur illud regii Prophetæ: Mirabilis facta est scientia tua ex me. Miratur quidem Propheta Dei sapientiã quàm magna sit, ex seipso. Ex hoc enim ꝙ seipsum homo nõ cognoscit, qui tamẽ se credit aliquid scire, iustum est vt miretur scientiam illius qui omnia nouit, & nihil absconditum est ab oculis eius. Ex hoc ergo tam obtuso intellectu animæ circa seipsam cognoscendã, euenit vt plures de eius substãtia eiúsque qualitatibus orti sint errores. Omitto eos quos philosophi gentiles amplexati sunt: non enim cõtra eos nunc agimus, sed contra eos qui Christianam philosophiã doctrinamq́; euangelicã sectari se iactãt. Qui errores non iuxta ordinem temporum quibus orti sunt, sed prout materia ipsa iuxta ordinem doctrinæ exigit, describentur. Primus ergo error est, qui negat animam rationalem esse formam corporis humani, non absolutè sed inquantum rationalis est. Concedit quidem animam rationalem esse formam corporis, non tamen sub hac ratione qua rationalis est, quia per hanc rationem non potest informare corpus. Huius erroris patronus esse dicitur quidam Petrus Ioannis, qui multos errores abbatis Ioachim (de quo postea dicemus)

Bernar. *Psal. 138.* *Petrus Ioannis.*

A

mus) suscitauit, tempore Clemẽtis papæ huius nominis quinti. Ad istum errorem oppugnãdum, quoniam de re nõ in vniuersum theologica est sermo, ne in ambiguo laboremus, id primum scire oportet, quid sit forma. Forma est quæ dat esse rei, quæ scilicet adueniens materiæ, dat esse ipsi substãtiæ, & iuxta quam fit specierum differentia, quoniã materia vna est eademq; specie in omnibus substantiis corporeis. Quòd ergo vna res ab alia differat specie, varietas formæ est in causa, quoniã ab illa præcipue res capit esse, perfectioq; ipsius iuxta illam pensatur. Secundum hanc ergo formæ assignatam rationẽ manifestus est error, negare animam rationalem esse formam corporis humani etiam in quãtum rationalis est. Ex eo nanque sequitur hominem ipsum minimè rationalem esse, quod est hæreticũ. Nam quod homo rationalis sit, aut habet à forma, aut à materia: non enim aliunde illi aduenire potest, cum esse rationalem non accidentialiter illi adsit, sed essentialiter. Partes autẽ essentiales nullas alias habet præter materiã & formam. A materia certũ est nõ oriri quod homo rationalis sit, cum hac ratione omnes substantias quæ similẽ habent cum homine materiam, oporteret esse rationales. Prouenit ergo à forma sua quod homo rationalis sit. Nam illa est (iuxta definitionem datam) à qua res suam habet perfectionem. At iuxta Petri Ioannis dictum anima rationalis in quantum rationalis est, non est forma corporis, ergo ab illa homo non habet quod si rationalis, quia sub illa ratione (vt inquit) non est forma. A nulla ergo sua parte essentiali habet quod sit rationalis, postquã nec à materia, nec à forma, non esset ergo simpliciter, iuxta dictũ illius, homo censendus rationalis. Rursus: Si anima inquantũ rationalis est, nõ est forma corporis humani, ergo nec pars aliqua essentialis hominis: quoniam cum non sit materia, nõ est aliqua quę esse posit. Quòd si sub hac ratione pars hominis non est, erit ergo ab homine necessario separandum quicquid perfectionis sub hac occasione illi tribui solet, quoniam ab exteris non capit perfectionem suam. Propter hanc enim causam homo imago Dei dicitur, quia imaginem in anima impressam esse ab omnibus conceditur hac sola ratione, qua rationalis est. Nõ esset ergo homo imago Dei dicendus. Non esset etiam dicendus liber, quoniam sublato ab homine eo quòd rationale dicitur, etiam oportet separare ab eo id quod est liberum, quoniam libertas sine ratione esse nequit. Quòd si libertantem ab homine tollas, nulla est via per quam mereri aut demereri possit: quoniam id quod liberũ non est, nunquam à Deo imputatur siue ad pœnam, siue ad gloriam. Erit ergo necessario cõcedendum animam rationalẽ etiam inquantum rationalis est, esse formam corporis humani. Hic error damnatus est in concilio Viennensi sub Clemente. 5. Cuius concilii definitio ponitur in lib. epist. Clemẽtinarum tit. de sum. tri. & fide catho. cap. vnico, sub his verbis: Porrò doctrinam omnem seu positionem temerè asserentem aut vertentem in dubium quod substantia animæ rationalis seu intellectiuæ, verè ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam ac veritati catholicæ fidei inimicã prædicto sacro approbante concilio reprobamus, definientes, vt cunctis nota sit fidei synceræ veritas, ac præcludatur vniuersis erroribus aditus, ne subintrent, quòd quisquis deinceps asserere, defendere seu tenere pertinaciter præsumpserit, ꝙ anima rationalis seu intellectiua nõ sit forma corporis humani per se essentialiter, tanquam hæreticus sit censendus. hucusque concilium Viennense.

Forma. *Conciliũ. Viennẽse.*

SEcundus error (si modo error dici meretur) est, docens spiraculũ quod Deus spirauit in Adam, esse ipsam animã. Hæc assertio recitatur à Philastro inter hæreses, nullo tamen nominato illius assertionis autore. Tamen salua eius reuerentia, non video cur hanc assertionem hæresis nota signauerit. Primo quidem reperio hãc esse doctrinã plurium verè catholicorũ doctorum asserentiũ spiraculum illud quod spirauit in faciem hominis, esse animã hominis, quam tũc aut insufflando creauit, aut creãdo corpori infudit. Vnde Chrysostomus homil. 11. super Genesim ait: Et vt doceat nos quòd formatum illum de terra misericordia domini, & rationalem animæ essentiã habere voluerit, per quam animal hoc absolutum & perfectum fieret: Inspirauit, inquit, in faciem eius spiraculum vitæ. Vitalem dicere vult operandi efficaciã, ei qui de terra formatus est, spiraculum datum esse, & hoc substantiã animę cõstitutam. vnde subdit: Et factus est homo in animã viuentẽ. Hæc Chrysostomus. Hoc etiam expresius dicit Eucherius, qui libro. 1. super Genesim sic ait: Ideo dicta est spiraculnm vitę, quia & iste aër plerunq; dicitur spiritus: sed tamen spiritus vitæ non dicitur, quia caret vita. Quęritur autem vtrum Deus animã insufflando fecit: an eam quã fecerat, corpori dãdo potius insufflauit? Vtrunq; enim puto esse, nec habere aliquid quęstionis, quomodo siue insufflãdo fecerit animã, siue creãdo donauerit, nec de aliquo flatu suo, nec de seipso, sed ex nihilo aut suflando creauit, aut creãdo corpori insufflauit, nõ quia illud spiraculum conuersum est in animam viuentem, sed operatum est animam viuentem. Hucusque Eucherius. Hoc idem dicũt Hugo cardinalis, & Nicolaus Lyranus in suis expositionibus super Genesim: quorum dicta nolui hîc inserere, quia eorum libri passim habentur. hi tamẽ omnes viri catholici sunt. Iam opus est vt respondeamus his quæ pro se Philaster adducit. Primo enim ait inspirationẽ esse diuini spiritus quãdam gratiam, ac propterea dicit spiraculum illud esse gratiã datã animæ Adæ post eius creationem, quemadmodum (vt ait) apostolis post resurrectionẽ insufflans, dixit: Accipe non animam, sed spiritũ sanctũ. Deinde adducit ex scriptura, nomine spiritus gratiã Dei designari, vt in primo Regum legitur de Saul quòd recesit ab eo spiritus domini, & immundus spiritus fatigabat eum. Et quod alibi legitur, in malignã animã non intrare spiritum sapientiæ. Certè hæc omnia parum vrgẽt, & in æquiuoco laborat. Ex ignorãtia siquidem multiplicis significationis huius nominis spiritus procedit. Aliquãdo enim aër in scriptura vocatur spiritus, vt ibi: Spiritus procellarum pars calicis eorum. Et alibi: Dixit & stetit spiritus procellarũ. Et iterũ in tertio Regum: Ecce Dominus trãsit, & spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Dominum. non in spiritu Dominus. Aliquando etiã omnis anima, siue ea rationalis sit, siue irrationalis, vocatur spiritus, vt in Genesi legitur: Mortua est omnis caro quæ habebat in se spiritũ vitę. Aliquãdo sola anima rationalis vocatur spiritus. Sic enim de Chri-

Chrysost. Gene. 1. *Eucheri⁹.* *Ioan. 20.* *1. Reg. 16.* *Sap. 1.* *Psal. 10.* *Psal. 106.* *1. Reg. 19* *Ioan. 19.* *Ioan. 10.*

sto legimus: Inclinato capite emisit spiritũ, id est, animã quam ipse propria potestate emisit, sicut prius dixerat. Potestatẽ habeo ponendi animã meam, & iterum sumendi eam. Aliquando etiam sumitur spiritus pro tertia persona diuina. Hoc autẽ rarissime inuenitur, vt absolutè nomẽ spiritus pro Deo sumatur, nisi cum quadã contractione, vt puta dicendo, spiritus domini, aut spiritus sanctus. Adæ ergo datũ est spiraculum vitæ, id est, anima, quod manifestè cõuincitur per id quod subiungitur, & factus est homo in animam viuentẽ. Per hoc enim homo factus est animal viuens, quod Deus spirauit in faciẽ eius spiraculum vitæ. In Apostolis autem, cum insufflat & dicit: Accipite spiritum sanctum: non addit scriptura, & facti sunt in animas viuẽtes, sicut de Adam dixerat. ideo flatus ille nõ ad vitæ naturalis donationẽ referẽdus est, quemadmodũ cum spirat in faciẽ Adæ, sed ad vitæ spiritualis, hoc est gratiæ cuiusdam largitionẽ. Magnum est ergo discrimẽ inter eum flatũ quo spirat Deus in faciem Adę, & eum quo in Apostolos spirauit: quoniã hic ad spiritalem quandã vitã, ille verò ad vitam naturalem, quæ per animam fit, referẽdus est, quod ex beati Pauli verbis aperte coniicere licet, qui ait: Factus est primus homo in animam viuentẽ, nouissimus autẽ Adam in spiritum viuificantẽ. Ibi enim Paulus discrimẽ ponit inter primum & secũdũ Adam, scilicet Christum. Quòd si spiraculum illud quo primus homo factus est in animã viuentẽ, esset quædam spiritualis gratia, esset etiam primus homo factus in spiritum viuificãtem: atque ita non esset tale inter eos quale Paulus asignat discrimen. Si autẽ adhuc contendat per hoc quod scriptura asserere videtur hominẽ integre formatũ antequam inspirasset in faciem eius Deus, ergo ante spiraculum illud oportet quod homo habeat animã, eo quòd homo sine anima esse nequit. Sic enim scriptura ait: Formauit Deus hominẽ de limo terrę. ecce hominẽ iam formatum: & continuo subditur, & inspirauit in faciem eius spiraculũ vitæ. Ex quo videtur aliud esse spiraculũ, aliud autẽ anima. Quibus respondemus concedentes hominẽ sine anima esse non posse: his tamen nõ obstantibus, quotidiani quadã lege sermonis dici solet, talis homo est in gloria, cum tamẽ sola anima ibi nunc quiescat. hoc aut illo loco homo ille sepultus est, cum tamen hoc ad solum corpus referri posit. Nec istum modum loquendi abhorrent sacræ literæ. Nam animam sępe interiorem hominem vocant, corpus verò exteriorem, tanquam duo sint homines, cum simul vtrunq; vnus sit homo. Ex hoc igitur negocio argumentum sumere licet, non esse facile de hæresi pronunciandum, etiam si testimonium adsit alicuius viri quãtumlibet docti. Nam beatus Augustinus in prologo sui lib. de hæresi, ad Quod vult Deum, testatur hunc Philastrum multas assertiones inter hæreses annumerasse, quæ minimè hæreses cẽsendæ sunt. Et quantum ad hanc assertionem spectat, in lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 24. irridet eos qui credũt spiraculum quod spirauit Deus in faciem Adæ, esse quandam gratiam animæ Adæ collatam, & non potius ipsam animam.

Ioan. 2. *1. Cor. 15.* *Genes. 1.*

A B

Tertia de hac re hæresis est quæ docet hominis animam esse prius formatã quàm corpus. Hunc errorem beatus Hieronymus tribuit Ioanni episcopo Hierosolymitano in quadam epistola quã scripsit ad Pammachium aduersus errores præfati Ioannis. In eundem errorem lapsus est Philaster Brixiensis, qui tam firmiter illi adhęsit, vt in suo libello de hæresi, dicat esse hæresim, assere prius esse corpus Adę formatum, deinde animã creatam & illi insertam. Et hanc suã sententiã Philaster persuadere conatur per id quod in lib. Geneseos cap. 1. dicitur: Et creauit Deus hominem ad imaginẽ suam. Quia enim iuxta animam homo est imago Dei, & nõ iuxta corpus, putauit Philaster tũc de animæ creatione solum agi. Cum autẽ in 2. cap. eiusdẽ lib. dicitur: Formauit igitur dominus Deus hominẽ de limo terræ, tunc credit de sola corporis formatione Mosen loqui. Er hac ratione motus censet fide tenendum esse, prius animam creatam esse, & corpus deinde plasmatum. Ex praua ergo scripturę intelligẽtia hæc hæresis, sicut alię, oritur. Non enim intellexit bonus ille homo, quòd vtroque illo loco scriptura loquitur de totius hominis formatione: & scripturæ sacrę morem esse, aliqua per anticipationẽ semel sub compendio dicere, & postea ad illa longius differenda redire. Dixerat enim prius hominẽ esse à Deo ad sui imaginem creatũ: sed vnde factus fuerat, an ex nihilo, nõ dixerat. Ideo. 2. cap. iterũ hominis formationem repetit, vt largius & expresius de ea loquatur. Nam quòd. 1. cap. non de solius corporis, sed de totius hominis formatione fiat sermo, ipse verborũ ordo satis apertè indicat. Sic enim ait: Et creauit Deus hominem ad imaginẽ suã: ad imaginẽ Dei creauit illũ: masculũ & fœminã creauit eos. Ecce vides sexus distinctionẽ, masculũ videlicet & fœminã. At hæc sexus diuersitas in corpore sita est, nõ in anima: quò fit, vt tunc sit corpus formatũ, cum sexus distinctio exprimitur. Quòd autem prius sit corpus formatũ deinde anima creata, verba quæ in secundo cap. narrantur, satis apertè ostendunt. Hæc enim referunt: Formauit igitur dominus Deus hominẽ de limo terræ: & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: & factus est homo in animã viuentẽ. Cum dixit hominẽ formatũ de limo terræ, corpus hominis expressit quoniã anima non est facta de limo terræ, sed corpus. Dicens, inspirauit in faciẽ eius spiraculum vitæ, animã declarauit: quoniã hæc (vt in pręfata hæresi docuimus) est spiraculũ vitæ, quod Deus inspirauit in faciem Adæ. Cum ergo cõstet ex ipsius literæ decursu, prius fuisse hominem formatum de limo terræ, & postea in faciẽ illius Deũ inspirasse spiraculũ vitæ, cõuĩcitur inde, corpus fuisse prius plasmatũ, & deinde animã fuisse à Deo creatã. Hanc eãdem sententiã confirmat beatus Hieronymus in præfata epistola ad Pammachiũ, sic inquiens: Si fuit anima antequam Adam in Paradiso formaretur, in quolibet statu & ordine & vixit & egit aliquid (neque enim possumus incorporalem & æternã in modũ glirium immobilẽ torbentemq; sentire) necesse est vt aliqua causa præcesserit, cur quæ prius sine corpore fuit, postea circundata sit copore. Et si animæ est naturale, esse sine corpore, ergo contra naturam est esse in corpore. Si contra naturam est esse in corpore, ergo resurrectio corporis contra naturam erit. Sed non fiet resurrectio contra naturam, ergo iuxta sententiã vestrã, corpus quod contra naturã est resurgens, animã non habebit. Hæc Hieronymus, qui nõ solum quæ diximus asserit, sed argumẽtis pluribus no-

Hieron.

C D

ribus nostram, hoc est catholicam sententiam confirmat. Denique Leo papa huius nominis primus de hac re sententiam protulit. Nam in quadã epistola ad Astorigẽsem episcopum, quæ est in ordine. 71. in qua errores Priscillianistarũ damnat, postquam decimo loco recensuit quendã illorum errorem quo dicunt animas hominũ prius in cœlo fuisse, & inde propter sua peccata fuisse delapsas, & humanis corporibus insertas, hæc verba subnectit: Quã impietatis fabulã, ex multorũ sibi erroribus texuerunt: sed omnes eos catholica fides à corpore suæ vnitatis abscidit, cõstanter prædicans atq; veraciter, quod animæ hominum priusquam suis inspirarentur corporibus, non fuere: nec ab vllo incorporantur, nisi ab opifice Deo, qui & ipsarum est creator, & corporum. Hæc Leo papa, vir quidẽ sãctus iuxta ac doctus. Et de hac re pro illius qualitate satis me dixisse arbitror. Aduersus hãc hæresim nullum alium scriptorum reperi præter B. Hieronymum in ea epistola quam supra citauimus: quo loco nõ plura aduersus illã dicit, quàm paucula quæ illa proximè præfati sumus.

Leo papa.

QVartus error astruit animã esse aut Dei substãtiã, aut ex Dei substantia. Hoc mõstrum inuẽtum est quorundã hęreticorum qui Gnostici sunt appellati, vocabulo à sciẽtia, quã iactabãt, cõficto. Horũ principem alii alium tradunt. Philaster siquidem asserit eos à Nicolao diacono, de quo in Actis apostolicis fit mẽtio, duxisse originem. Irenæus autem in lib. 1. aduersus hæreses cap. 24. eorum autorẽ fuisse

Gnostici.

A Carpocratẽ asserit: de quo postea dicemus. Irenęo magis crediderim, eo ꝙ doctior, diligẽtior, atq; vicinior illis tẽporibus fuerit. Hunc eundem errorem postea suscitarunt Manichæi, quorum dux fuit Manes quidã, iuxta nomẽ suum insaniẽs, nã μαίνεσθαι Gręcis insanire significat. Quare discipuli eius in Græcia (vt ait August. nomen insanię, quasi doctiores, & eo ipso mendaciores, vitantes, geminata n, Mãnichęum, quasi manna fundẽtem, pro Manichęo, id est insano appellauerunt. Hic igitur Manes natione Persa, vita & moribus barbarus fuit, tam acer ingenio, vt insanire, vel dęmone adimpleri videretur: atque instinctu dęmonis agitatus inuisam & execrabilem omnibus hęresim docuit. Christum se esse mentitus est, ipsum etiã paracletũ se esse aliquãdo dicebat. Elatus itaque hac insania, ad similitudinẽ Christi 12. disci. eligens ad prędicandum mittebat, dogmata stulta & impia, à diuersis hæreticis, qui iã prius extincti fuerant, mutuata, seminauit, & nostro orbi Persica venena propinauit. Ex hoc ergo Manete, Manichęorum hęresis orta est, tempore Probi Imperatoris, & Felicis papę: quę hęresis valde ecclesiam infestauit, & longo tẽpore durãs plures prouincias infecit. Ab his enim numerosa hęreticorum colluuies progreditur. Multi nãq; hæretici sub hac hæresi militarunt, quanuis aliis nominibus appellati sunt. Ad Manichęos siquidẽ pertinẽt Audiani, ab Audeo Syro sic dicti, de quo agitur memoria lib. 7. hist. tripartitę, cap. 11. Apocaritę, Brachitæ, Dicartitę, Tascodrogitę, Tesalitę, Tetraditę, de quibus omnibus fit mentio. C. de hęreticis & Manichęis, alii etiã plures viri alioqui docti, vt Faustus, Felix, contra quos diuersas habuit beatus Augustinus disputationes, diuersosque scripsit tractatus. Hi ergo Manichęi cõuenerunt in vnum cum Gnosticis aduersus dominum, & aduersus fidem, quam ille per Apostolos & Pro

Manichæi

Audiani
Apocaritæ.
Bracch.
Dicartitæ
Tascodrogitæ.
Tesalitæ.
Tetradi.

B phetas nos docuit: dicentes animam hominis esse Dei substantiam. Contra hunc errorem est primo illud, quod paulò ante pertractauimus ex lib. Genesεos: Formauit Deus hominem de limo terræ, & spirauit in eo spiraculum vitæ, quod spiraculum superius ostẽdimus esse animam ipsam, per id quod subditur: Et factus est homo in animam viuentem. Si anima ergo est illud spiraculum quod spirauit Deus in faciem Adę, sequitur eam non esse de Dei substantia, quemadmodum flatus ex ore hominis prodiẽs non est de substantia hominis, sed ex aëre circũfuso. Sicut ergo nos possumus non de nostra natura qua homines sumus, sed de isto aëre circunfuso, quem inspirando & respirãdo trahimus & expellimus, flatum facere cum sufflamus: ita omnipotens Deus, non de sua natura, neque de subiacenti materia, sed etiam de nihilo potuit facere flatum, quem corpori hominis inserendo, inspirasse vel insufflasse conuenientissime dictus est. Quod si fortè ex hoc contendant animam esse æqualem cum Dei sapientia, de qua dicitur: Ego ex ore altissimi prodii, huic obiectioni respondemus quod non dicitur sapientiam ore Dei efflatam fuisse: sed ex ore eius prodiisse. Deinde non omnia quę ex Dei ore prodeunt, oportet ea æqualia esse. Nam in Apocalypsi legimus dominum dicẽtẽ cuidam: Vtinam frigidus aut calidus esses: sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo. Preterea si animã deus ex sua substantia fecisset, sitque anima eiusdem substantię cuius est Deus, necessarium est vt easdem habeat proprietates quas Deus: quemadmodum pater & filius, videlicet Ioãnes & Petrus, quoniã eiusdẽ sunt substantiæ, in eademque sunt specie, easdem etiam habẽt proprietates, præcipuè eas quæ naturaliter adsunt, & minimè separari possunt: vt gratia exempli, si vnus rationalis, & alter: si vnus risibilis, & alter: si vnus mortalis, & alter. At multæ sunt proprietates quas Deo necessariò tribuimus, quæ animæ

Eccl. 24.

Apoc. 3.

C nullo pacto cõuenire possunt. Deus enim est omnipotẽs, anima autẽ nostra nõ solum nõ potest omnia, verum paucissima sunt quę potest. Deus est immutabilis, iuxta illud: Ego Deus, & nõ mutor. & alibi: Apud quẽ nõ est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. In anima autẽ nostra quot sunt bone Deus mutationes? Modo hilaris, modo tristis, modo iracunda, modo mansueta: aliquãdo vult, aliquãdo idem nõ vult: modo aliquid amat, postmodum illud idẽ odio prosequitur: nunc vitiis dedita, nunc virtutibus studens. Nõ enim immerito dixit Iob, nunquam in eodẽ statu hominẽ permanere: quod nõ minus verum est de anima, quàm de corpore. Si ergo hęc animæ cõueniunt, quæ necessario Deo repugnãt, cõsequẽs est animã nõ esse eiusdem substãtię cum Deo, nec aliquo modo ex substãtia diuina procedere. Verũ post hæc omnia audiamus quid ecclesia in hac re definierit, quoniã iuxta superius dicta, ecclesiæ definitioni velut diuino oraculo obediẽdum est. Concilium siquidẽ Braccaren. primum cap. 5. suorũ Decretorum sic definit: Si quis animas humanas vel angelos ex Dei credit substantia extitisse, sicut Manichæus & Priscillianus dixerunt, anathema sit. Ne ergo cũ Manichæis & Priscillianistis anathemati aliquis subiaceat, ecclesię obediat oportet, dicenti animas à Deo creatas esse nõ ex Dei sustãtia, aut ex sub-

Mala. 3.
Iac. 1.

Iob. 13.

Leo papa iacenti materia, sed ex nihilo. Et Leo primus huius nominis pōtifex epistola septuagesima prima cap.5. sic ait: Quinto autē capitulo refertur, quod animam hominis diuinæ asserant esse substātię, nec à natura conditoris sui conditionis nostrę distare naturā. Quam impietatē ex philosophorum quorundam & Manichæorum opinione manantē, catholica fides damnat, sciens nullā tam sublimem tamq; præcipuā esse facturā, cui Deus ipse natura sit. Hæc Leo papa. Et multa alia ad hāc rem pertinentia eo loco dicit, quo de Priscillianistarum erroribus tractat.

QVintus error est qui docet animas non creari à Deo. Hic autē error adhuc diuisus est, sicut solenne est hæreticis nusquā tenere vnitatem. Quidam enim dicūt animas factas esse ab āgelis, factasque ex igne & spiritu. Huius erroris autores fuerūt Seleucus & Hermias Galatæ, vt ait Philaster, à quibus Messalianorū hæresis orta est, vt dicitur in 7. lib. hist. tripartitę, cap.11. Alij autem dicunt animā filij fieri ab anima patris, quemadmodū corpus ex corpore. Huius erroris autor extitit Tertullianus, vt ait beatus Augustinus in lib. de hęresibus ad quod vult Deū cap.89. Quis autem is fuerit, qualisq; eius doctrina, cum ex aliis, tum etiam ex lib. illustrium virorum beati Hieronymi plenius discere potes. Huius sententia est, animā hominis esse corporeā, quāuis immortalem & ex anima patris velut corpus ex corpore generari. Hunc errorem docuit Apollinaris quidam Alexādrinus, de quo fit mētio in.5. lib. historiæ tripartitæ cap.44. Huuc eundē errorē tenent Luciferiani, à Lucifero quodam Caralitano episcopo eorū principe sic nominati, de quo in 10. lib. historiæ Ecclesiasticę per Ruffinum addito fit mentio, nec tamen iste error illic ei tribuitur. Verum Guido carmelita dici hunc errorem esse Luciferianorū: nescio tamen quos autores in hac parte secutus sit: quoniā beatus Augustinus in libro de hæresi ad Quod vult Deū cap.81. de eis disserens, dubius est in primis an sit hæc eorum assertio. Deinde etiā dubitat an dato quod eam tenuerint, propter illam censendi essent hęretici. Et de Tertuliano loquens loco proximè citato, cumq; errorem hunc illi tribuat, dicit tamen non propter assertionē hanc esse clamatū hęreticum, sed quia ad Cataphrygarū sectam accedēs, secūdas nuptias velut adulteria damnauerit. Nam ibē beatus pater Augustinus sæpissimè anceps est & dubius quid de animæ origine sentiendū sit. Credit enim (vt ipsemet fatetur in epist. de hac re ad Hieronymū per Orosiū presbyterū missa, & in epist. ad Optatum) animas à Deo creari, & non ex traduce velut corpus generari: an autē ad hoc credēdum fides catholica nos cogat, ipse dubitat: quoniā (vt ait) nullus est sacræ scripturæ apertus locus qui hoc coniuncat. Si enī quis adferat illud Psal. Qui fingit spiritū hominis in ipso. & illud: Qui finxit sigillatim corda eorum: his duobus testimoniis responderi potest, quod fingere dicimus eū qui ex præexistenti materia aliquid facit: sicut solemus appellare figulos eos artifices qui ex massa terrea vasa cōficiunt, ac proinde quāuis ex illis autoritatibus optimè conuincatur hæresis, dicens, animas non creari à Deo, sed ab angelis, vt dixerunt Seleucus & Hermias: non tamen conuincitur eas à Deo produci ex nihilo, quoniā fingere id nō sonat. Magis siquidē est creare quàm fingere, & tamē non semper creare in sacris literis sumitur pro eo ꝙ est producere ex nihilo: quod vel ex eo loco psalmi patere potest, vbi dicitur: Cor mūdum crea in me Deus. Nam ibidē creari petit anima, quæ iam existit. Et in alio loco dicit: Emitte spiritū tuū, & creabuntur. Si ergo iā existens creatur, per nouæ iustitiæ receptionem: quid prohibet vt iam existens fingi dicatur, eo ꝙ aliquid nouū acquisierit? Quòd autem in Ecclesiastæ legitur: Et reuertetur puluis in terrā suā sicut erat, & spiritus reuertetur ad dominum suum qui dedit illū, hic locus etiā manifestissime cōuincit animā produci à Deo, sed quod anima ab eodē ex nihilo producatur, nō ostendit, imò (vt Augustinus ait) facile huic obiectioni respondetur, corpus in terrā de qua factum est primū hominis corpus, reuerti, sed spiritum ad Deum à quo facta est prima hominis anima. Dicent enim si qui hunc tutātur errorē, quod sicut nostrū corpus quāuis ex illo primo corpore propagatum sit, eò tamen redit vnde ipsum primū corpus effectum est: sic anima nostra quāuis ex prima anima propagata, non ad nihilum quia immortalis est, sed ad Deum redit, à quo prima anima facta fuerat. Vnde August. in epist. ad Hieronymum superius memorata de hac sententia loquens, sic ait: Nolo mihi dicatur pro hac sentētia debere accipi quod scriptum est: Qui finxit spiritū hominis in ipso. &, qui finxit sigillatim corda eorum. Aliquid fortissimū atq; inuictissimum requirēdum est, quod nos nō cogat Deū credere vllarū animarū sine culpa aliqua dānatorem. Et parum infra. Nec illud quod in Ecclesiastæ scriptū est: Tunc cōuertetur in terram puluis sicut fuit, & spiritus reuertetur ad dominum qui dedit illum: istā confirmat sententiā, quā volumus esse nostram. Hæc August. Et in epistola ad Optatum de origine animarum sic ait Sed vbi res naturaliter obscura nostrum modulū vincit, & apertè diuina scriptura nō subuenit: temerè hinc aliquid definire humana cōiectura præsumit. Secūdum vitas autem quas proprias habere īcipiūt, nouos homines dicimus nasci, siue anima, siue corpore. At verò secundū originale peccatū veteres nascuntur, ideo baptismate renouātur. Aliquid ergo certū de animæ origine nōdum in scripturis sanctis reperi. Nam hi qui nouas sine vlla propagine asserūt animas fieri, inter testimonia quib⁹ id nitūtur ostēdere, ponunt etiā illa duo quæ pauló āte cōmemoraui: Qui fingit spiritū hominis in ipso. &, Qui finxit sigillatim corda eorū, de quibus vides quemadmodum possit à resistentib⁹ respōderi. Hucusq, August. Quamuis ergo Augustin⁹ credat animas nō fieri ex traduce, sed ex nihilo à Deo produci, ad hoc tamē credendū dicit nullam esse sacræ scripturæ cogentē autoritatē. Et B. Eucherius Lugdunēsis episcopus, qui Augustino cētum annis & aliquanto amplius posterior fuit, lib.1. super Gene. exponēs illud: Et ędificauit dominus Deus costam quā tulerat de Adam, in mulierē, sic ait: Quæritur vtrū fœmina de latere viri formata, ex eius anima acceperit animā? Et vtrum sicut caro nascentium ex carne, sic animę ex animabus procreentur? An nouæ semper creētur à Deo ex nihilo? Quæ quæstio in definiēdo difficilis est, quia nihil est à sāctis viris, vel scripturarū autoritate manifestius pronunciatum, Hæc Eucherius. Cæterum beatus Thomas in sua summa contra Gentiles lib.2. cap.86. hāc materiā pertractās, dicit esse errorem ani-

Marginalia: *Seleucus* / *Hermias.* / *Messaliani.* / *Tertullianus.* / *Apollinaris.* / *Luciferiani.* / *Psal.32.* / *Psal.32.* / *Psal.30.* / *Eccl.12.* / *August.* / *eucherius* / *Gen.2.* / D / A / B / C

rem animas ex propagine velut corpora deriuari: post cuius erroris oppugnationem subnectit hūc fuisse Apollinaris errorem. Nec tamen à præcedentibus sanctis viris aliqua ex parte recedit, nec aliquid certius de anima adfert. Nam quamuis beatus Thomas dicat esse errorem, non tamē dicit esse hæresim. Lata est differentia inter hæresim & errorem: quoniam etsi omnis hæresis sit error, non tamen vice versa oportet vt omnis error sit hæresis cēsendus, vt in principio huius operis docuimus. Atque hoc ipsum sensisse visus est sanctus doctor cum appellauit errorem, quia aduersus illum disputās, solum argumentationibus merè philosophicis agit, nullas scripturæ autoritates adferens, quoniam contra Gētiles in illo operis libro agebat, non contra hæreticos. Hinc ergo colligere hoc vnum valebimus, hanc assertionem Tertulliani & Apollinaris, si aliquis sit sacræ scripturæ locus apertus, aut ecclesiæ definitio cui repugnare ostendatur, esse hæresim censendam, si autem nullus scripturæ locus, aut ecclesiæ definitio in hac parte reperiatur cui repugnet, etsi nō sit hæresis appellāda, dicetur tamen error: cum cōstet ex physica ratiocinatione eam lōgissime á veritate distare. Ad quod persuadendum, post eas quas beatus Thomas adfert argumentationes loco proximè citato vnam ex meo capite in medium producam, quæ maximè ad rem confirmandam facit. Si anima ex anima propagatur, vt corpus ex corpore, aliquod semen oportet à parētibus decidere in coitu vnde anima formetur, sicut semen decidit ad corporis formationem: alioqui dicetur anima ex nihilo produci, & nō ex propagine, si nihil à parētibus decisum est vnde ipsa formetur. At cum sæpe eueniat, vt semina sine vllis conceptibus irrita permaneāt, & coitus sine vlla prolis generatione frustrati succedant: quærendum tunc est quid de animæ semine factum sit, an pereat an maneat? Si illud perire asseris, animam oportebit etiam te dicere esse mortalem: quia impossibile est vt cuius causa & semen mortale est, ipsum immortale sit. Quòd si illud perire negas, quin potius manere cōtēdis: quare anima nō generatur, cum semen illius decisum sit vnde propaganda erat? Nunquid dicendum erit sicut de corpore, ideo animā non generari, quia qualitates disponentes ad eius generationē requisitæ defuere: ita vt sicut ex nimia frigiditate mulier quamuis semine viri recepto nō concipit, ita etiā anima quantumuis eius semine in ventre matris recepto, ob defectum alicuius similis qualitatis requisitæ nō producatur? Quo concesso erit necessario dicēdum animæ substantiam ex aliquibus qualitatibus pēdere, tam in generatione, quàm in eius cōseruatione, ita vt illis semini eius adhibitis subsequatur animæ generatio: illis semotis anima nec generari nec subsistere queat. At cum qualitatibus illis aliquæ reperirentur contrariæ (quoniam alioqui nihil obstaret quò minus semine deciso, ex semine ipso cui maximè animę cōueniunt, oriretur, si nihil aliud esset illarum ortui repugnās) oporteret qualitates illas corruptioni esse subiectas, quibus corruptis necessario tū anima corrūperetur. Atque ita oporteret animā fateri esse mortalē. Verum etsi hæc collectio maxime persuadeat, vehementérq; vrgeat, non tamen cogit vt ex ea oporteat dicere istorum assertionē esse hæreticam: quoniā in causa fidei efficaciores sunt autoritates, quàm quæcūque physicæ argumētationes, dicente Hieronymo in epistola ad Theophylum Alexandrinum: Fides pura & aperta confessio non quærit strophas & argumenta verborum. Quòd verò ait Tertullianus animā esse corpus, si ita intelligat, esse corpus, vt partes habeat, in partésque scindi possit, quarum vna in vno sit loco, altera in altero: hoc manifeste conuincitur esse hæreticum, per hoc quod sacræ literæ docent animam esse spiritum. At quod spiritus est, corpus nō est, nec esse potest. Dominus siquidem post resurrectionem suam discipulis apparens, illísque existimātibus eum spiritum esse, dixit: Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum. Palpate & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere. Animā autem esse spiritum, pluribus scripturæ testimoniis comprobatur. Salomon enim in Ecclesiaste ait: Quis nouit si spiritus filiorū Adam ascendat sursum? Et Dominus animam suam in morte commendans patri ait: In manus tuas Domine commēdo spiritum meum. Et liberam promptáque voluntatem se habere ad passionē subeundam ostēdens, ait: Spiritus promptus est, caro autem infirma, vbi nomine spiritus signauit animam. Et Paulus carnis & animæ pugnā describens, ait: Caro concupiscit aduersus spiritū. Anima ergo nō potest esse corpus, cum sit spiritus. Sed opus est iam vt contra Messalianos aperta sacræ scripturæ testimonia proferamus, quibus conuincamus animam hominis nō ab angelis (vt illi dicunt) sed à Deo creatam fuisse. Primo illud est manifestum quod de creatione hominis, Moses refert Dominū dixisse: Deus enim dixit: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram. Et post pauca dicit Moyses: Creauit itaque Deus hominē ad imaginē suam. Fortè dicent Messaliani quod per illud verbum, faciamus, Deus loquitur ad angelos quos voluit esse participes creationis animarum. Sed hoc facile conuincitur esse falsum: quia ad quorum imaginem factus est, illis dicit faciamus. Non est autem factus homo ad imaginem angelorū, sed ad imaginem Dei, ergo nō angelis sed aliis personis diuinis dicit Deus pater: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostrā. Præterea, illud est manifestius quod postea in eodem libro de creatione hominis disserēs Moyses ait: Inspirauit (inquit ille) in faciem eius spiraculum vitæ. At spiraculum illud fuisse animam quàm Deus corpori Adæ infuderat, iam suprà hæresi secunda ex sacris doctoribus ostendimus. Deinde plurima sunt sacræ scripturæ testimonia quæ docent Deum esse omnium creatorem: ergo etiam animarum. Salomon ait: Creauit Deus vt essent omnia. Et Paulus ad Heb. ait: Qui omnia creauit Deus est. Et vigintiquatuor seniores in Apocalypsi Ioannis adorātes Deum, dicunt: Dignus es domine Deus noster accipere gloriam & honorē & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam sunt & creata sunt. Demum cōtra hanc hæresim sunt plures ecclesiæ definitiones. Leo papa in epistola ad Toribium Astoricensem episcopum ait: Animæ hominum priusquam suis inspirarentur corporibus, non fuere: nec ab vllo incorporantur nisi ab opifice Deo, qui & ipsarum est creator & corporum. Hæc ille. Symbolum Nicæni concilii ait: Credimus in vnū Deum patrē omnipotētem, omniū visibiliū inuisibiliūq; factorē. Eidem sententiæ subscribit Cōstantinopolitanum conciliū. Eadem sententia apertius de-

Luc. 24. Eccle. 3. Luc. 23. Matt. 26. Gal. 5 Genes. 1 Sapien. 1. Heb. 13. Apoc. 4. Leo papa

claratur in concilio Lateranensi sub Innocentio.3.celebratum, cuius decretum quia iam supra in titulo de Angelo citauimus,ideo non est opus vt hic iterum repetatur.

Sexta hæresis est quæ asserit animas sceleratorum hominum post mortem conuerti in dæmones,& in quæcũq; animalia bruta suis meritis congrua. Hãc hæresim recitat Philaster, nullo tamẽ illius nominato autore. Et Guido carmelita longo satis tempore posterior in suo lib. de hæresibus, cap.76. inter hæreses innominatas,quarum non est certus autor, eam recenset. Verũ de hoc Guidone valde miror, quod eam sine nomine posuerit, præcipue cũ legerit (vt credi par est) Aug. in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum. Hic enim etsi cap. 78. istũ errorem sine nomine autoris scribat, sequens Philastrum in illa parte: postea tamen eas recensens hæreses quæ nec à Philastro nec ab Epiphanio commemorantur, cap. 86. de Tertulliano disserẽs, ait Tertullianum sensisse animas hominũ pessimas, post mortem in dæmones verti. Et idẽ Guido cap.63. de erroribus Tertulliani scribens, hũc errorẽ illi tribuit: quapropter miror qualiter postmodũ inter innominatas hæreses eam locauerit. Tertullianus ergo sensit animas hominũ, non omnes, vt Guido indifferenter illi tribuit, sed animas hominũ pessimas post mortem conuerti in dæmones. An autem ipse dicat eas cõuerti etiam in pecudes, Augustinus tacet, & mihi non est certum. Quòd si neget, erit in hac sola parte hæc hæresis sine nominato patrono. Quid autẽ Tertullianũ mouere possit vt in hũc errorem laberetur, certè non video: nisi fortè illud quod Dominus apud Ioannem Iudæis pessimis loquens, ait: Vos ex patre diabolo estis. Et de transmutatione in pecudes, qui eam tutantur, fortè mouentur ex illo quod Ioannes Baptista ait: Progenies viperarum, quis monstrauit vos fugere à ventura ira? Verum hæc parũ mouere deberent virum vel mediocriter doctum: præcipuè si consideraret non omnia sacræ scripturæ verba sumẽda esse iuxta solam grãmaticæ nudã significationẽ. Sacra etenim scriptura plena est metaphoris, alíisq; figuratis locutionibus, in quibus propter aliquarũ rerum inter se conuenientiã, nomen vnius pro nomine alterius ponitur: vt cum Christus vocatur leo, aut agnus: non quòd vtrunque horum sit, imò cum neutrũ eorum sit, vtrũque tamẽ dicitur ex quadam similitudine, eo quod vtrique eorum aliquid simile habet. Sic etiã homines aliquando vocantur iumenta propter eorum mores quos iumentis similes habent. Progenies ergo viperarum vocantur Iudæi à Ioanne Baptista, eo ꝙ sicut illæ deuorantes matres suas nascuntur, similiter illi postquam patres, hoc est magistros & prophetas occiderãt, tunc pœnitentiã agentes spiritualiter nascũtur. Ad hunc etiã modum accipiẽdũ est quod dicitur: Vos ex patre diabolo estis: vt non iuxta naturam esse diaboli filios intelligatur, sed iuxta mores, in quibus filii parentes imitantur. Nã cuius opera quisque facit, eius & filius vocatur. Quod ex eo manifestè conuincitur, ꝙ Iudæis dicentibus patrem suũ Abrahã, Christus respondit: Si filii Abrahę estis, opera Abrahæ facite. Ad hunc autẽ errorem reuincendum vel illud testimonium satis est efficax, vbi Matt.25 Christus hominibus parum misericordibus minatur se dicturũ in die iudicii: Ite maledicti in ignẽ ęternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Ex quibus verbis ostenditur discrimẽ esse inter animas malorũ hominũ, & dæmones. Item in lib. Sapiẽtię dicitur: Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod à te vocatũ non est, cõseruaretur? Parcis autem omnibus, quia tua sunt, qui amas animas conseruas. At quomodo cõseruaret animas, si eas in dæmones aliquando verteret? Nam id quod vertitur in aliud, perire necesse est, vt in aliud vertatur. Quapropter ex eadẽ ratione oporteret fateri animã esse mortalẽ: quod tamẽ Tertullianus, teste August. negat. Nã id quod in aliud cõuertitur, tunc corrũpitur, cum vertitur in aliud: vt vinũ cum vertitur in acetũ, aut aër cum cõuertitur in aquã desinit esse vinum, & desinit esse aër. Si ergo anima in dæmonem conuertitur aut in pecudem, necesse est, vt in hac versione anima desinat esse, atque ideo erit mortalis, quod esse erroneum nunc proximè ostendemus.

Ioan. 8. *Matth. 3* *Ioan. 8.* *Sap. 11.*

Septima hæresis est, quæ dicit animam hominis simul cum corpore in morte hominis corrumpi. Et hæc in duas adhuc sectas partita est, quibusdã dicẽtibus eas cum corporibus simul interire, sed postmodum in resurrectione iterum cum corporibus suscitari. Hic error (vt ait Eusebius lib. 6. historiæ Ecclesiasticæ ca.26.) exortus est in partibus Arabiæ. Sed hos hæreticos, quoniã nullum eorũ Eusebius nominat autorem, beatus Augustinus lib. de hæresibus, cap.83. dicit, quod possimus Arabicos nominare, quo nomine à posteris, qui de hæresibus scripserunt, nominantur. Hi disputatione Origenis præsentis, & eos alloquentis, teste Eusebio, citò resipuerunt. Alii autem dicunt animam sic in morte hominis cum corpore perire, vt nusquam postea redeat, quo facto videntur etiam hi negare resurrectionem. Verùm de hoc aliàs inferius lõgius pertractabimus, cùm de resurrectione agemus. Hic fuit error Saducęorum: quem errorem omisissem, nisi alius illum postmodum suscitasset: quoniam solas illas hæreses pertractare decreui, quæ post Christi aduentum exortæ sunt, non illas quæ ante Christi aduentũ extiterunt, prout beatus pater Augustinus in suo libro de hæresibus etiam fecit. Hermãnus igitur kissuich Hollandinus, de quo iam supra fecimus mentionem, post Saducæos hunc suscitauit errorem. Hi ergo etsi inter se diuisi, in hoc tamen conueniunt, vt dicant animam per hominis mortem simul cum corpore perire. Quapropter vno eodémque gladio feriendi sunt. Primò ergo ante omnia annotandum decreui, immortale aliquid bifariam dici: vno modo vt solum neget actum moriendi, ita vt illud dicatur immortale, quod nunquam morietur, quanuis mori posset: quomodo aliqui dicunt, Adam si in iustitia perseuerasset, immortalem futurum, sic quòd nunquam moreretur, quanuis potentiam (vt dicunt) haberet ad mortem. Alio modo aliquid dicitur immortale, vt non solum neget actum, sed potentiam mortis, ita vt sicut nũquam morietur, ita nec mori posit, quomodo dicimus Deum immortalem. Hoc vltimo modo conuincere animam esse immortalem, maius requirit opus, quàm Enchiridion nostrum patitur: quapropter non omittere decreui, præcipuè cum ad istos hæreticos reuincendos satis est probare animam hominis quantũlibet corpore pereunte nunquam perituram. Hoc autem euidentissimè conuincitur ex præmio bonorum & malorum, vbi dicitur de vtrisque: Ibunt hi, scilicet iusti, in vitam æternam: illi autem, id est, pec-

Arabici. *Hermannus Kissuich.* *Matt. 25.*

est, peccatores, in ignem æternum. Æternum autem esse non potest, quod aliquando finietur. Et de iustis in particulari dicitur: Spes illorum immortalitate plena est. Preterea, diuersa hominum in hoc seculo vita, cui indignum sæpe pro nunc contingit præmium, adeò efficax mihi videtur argumentū, vt etiā si scripturæ testimonium deesset, sufficeret ad conuincendum, animam post mortem hominis manere: quoniam videmus in hac vita præsenti peccatores sceleratissimosque homines sæpissimè prosperari, nullasque suis meritis dignas hic luere pœnas: econtrario iustos aduersis vexari, morbis cruciari, plurimaque pati incommoda. Quòd si animæ nunquam post hominis mortē manerēt, posset mundi gubernator, cui hæc omnia subsunt, velut iniustus, accusari, & iniustitiæ reprehēdi, quòd iustos puniret, sceleratosq; homines præmio afficeret. At cū nullo pacto Deus tanquam iniustus sit accusandus, quoniā iustus dominus, & iustitias dilexit, hinc conuincitur animā post mortem hominis aliquā habere vitam, in qua vnusquisque recipiet congrua suis meritis præmia. Præter hæc tamen, scripturæ sacræ est apertissimum testimonium. In libro siquidem Sapiēt. legitur: Excæcauit illos malitia sua, & nescierūt sacramēta Dei, neq; mercedē sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerunt honorē animarū suarū, quoniā Deus creauit hominē inexterminabilem: ad imaginē similitudinis suæ fecit illum. Ex quo loco apertè cōuincitur animam esse inexterminabilem. i. incorruptibilem & immortalem, quoniā vt ex litera patet, de homine differit iuxta animā, & nō iuxta corpus, iuxta quā in homine imago Dei sita est. Sic enim ait: nec iudicauerunt honorem animarū suarum. Et causam subdēs ait: quoniam creauit Deus hominem inexterminabilem. Et in eodem lib. de animabus iustorū Salomon loquēs, ait: Iustorum animæ in manu Dei sunt & non tanget illos tormentum malitiæ. Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. De eisdem etiā animabus iustis dicitur in Apocalypsi: Vidi sub altare Dei animas interfectorū propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant, & clamabant voce magna, dicentes: Vsquequo domine verus & sanctus non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant terrā? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt sicut illi. Et in eodē lib. alibi dicitur: Vidi turbā magnam, quā dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis, stātes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum: & clamabāt voce magna dicētes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. Qui autem sint isti de quibus loquitur vnus ex senioribus explicuit, dicens: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerūt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius, &c. Rursus, apud Lucā anima iusti Lazari deportatur ab angelis, & collocatur in sinu Abrahę: & anima diuitis epulonis post eius mortē sepelitur in inferno, vbi cruciatur, atq; inde loquitur, cū Abraham. Anima ergo post hominis mortē manet. Deinde dominus apud Matthæum ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nō possunt occidere. Si autem anima mortalis esset, & simul cum corpore periret, occidens corpus simul etiam occideret & animam, sicut fit in bruto, cuius anima ab interficiente corpus occiditur. Accedit ad hæc quod dominus apud eundē Matth. ait Sadducæis resurrectionem negantibus: De resurrectione autem mortuorum nō legistis quod dictum est à Deo dicēte vobis. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed viuentium. Anima ergo mortuo quantumlibet corpore viuit, nec simul cum corpore perit. Contra hanc hæresim extat expressa ecclesiæ definitio data in concilio Lateranensi sub Leone decimo celebrato, quæ talis est: Leo episcopus seruus seruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriā, sacro approbante cōcilio, Apostolici regiminis solicitudo nos assidue pulsat, vt medendis animarum languoribus, quarum nos ex alto omni potens autor curam habere voluit, his potissimum qui instantius fideles nunc vrgere cernuntur salutifero olei & vini medicamine ad instar Samaritani in euangelio, solicitam operam impēdamus. Ne nobis illud Hieremiæ obiiciatur: Nunquid res nostra nō est in Galaad, aut medicus nō est ibi? Cum itaque diebus nostris (quod dolenter ferimus) zizaniæ seminator antiquus, humani generis hostis nonnullos perniciosissimos errores à fidelibus semper explosos in agro domini super seminare & augere sit ausus, de natura præsertim animæ rationalis, quòd videlicet mortalis sit aut vnica in cunctis hominibus: & nonnulli temerè philosophantes secundum saltem philosophiam verum esse asseuerant, contra huiusmodi pestem oportuna remedia adhibere cupientes. Hoc sacro approbante concilio damnamus, & reprobamus omnes asserentes animam intellectiuam mortalem esse aut vnicam in cunctis hominibus, & hęc in dubium vertentes, cum illa nō solum verè per se & essentialiter humani corporis forma existat, sicut in canone felicis recordationis Clementis papæ quinti prædecessoris nostri in generali Viennensi concilio ædito continetur, verùm & immortalis pro corporum quibus infunditur multitudine singulariter multiplicabilis & multiplicata & multiplicanda sit, quod manifestè cōstat ex euāgelio, cum dominus ait: Animam autem occidere non possunt, & alibi: Qui odit animam suam in hoc mundo in vitam æternam custodit eam. Et cum æterna præmia & æterna supplicia pro merito vitæ iudicādis repromittit: aliàs incarnatio & alia Christi mysteria nobis minimè profuissēt, nec resurrectio expectanda foret ac sancti & iusti miserabiliores essēt (iuxta Apostolum) cunctis hominibus. Cumque verum vero minimè contradicat, omnem assertionē veritati illuminatæ fidei contrariam omnino falsam esse diffinimus: & vt aliter dogmatizare non liceat districtius inhibemus. Omnesq; huiusmodi errores assertionibus inhærentes veluti damnatissimas hæreses seminantes per omnia vt detestabiles & abominabiles hæreticos & infideles, catholicā fidem labefactantes vitandos & puniēdos fore decernimus. Insuper omnibus & singulis philosophis in vniuersitatibus studiorū generaliū, & alibi publicè legētibus districtè præcipiendo mādamus, vt cum philosophorū principia aut cōclusiones in quibus à recta fide deuiare noscūtur auditoribus suis legerint, seu explanauerint, quale hoc de animæ mortalitate & mundi æternitate

Sap. 5 · Sap. 11. · C · Sap. 3 · Apoc. 6. · Apoc. 7. · Luc. 16. · Matt. 10. · Matt. 22. · D · Exod. 3. · Hier. 8. · A

ac alia huiusmodi, teneantur eisdem veritatem religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, & persuadendo pro posse docere, ac omni studio huiusmodi philosophorum argumenta, cum omnia solubilia existant, pro viribus excludere atque resoluere. Et cum non sufficiat aliquando tribulorum radices præscindere, nisi & ne iterum pullulēt funditus euellere, ac eorũ semina originalésq; causas, vnde facile oriuntur, remouere. Cum præcipuè humanæ philosophiæ studia diuturniora, quã Deus secũdum verbum Apostoli euacuauit, & stultam fecit, absque diuinæ sapientiæ condimento, & quem sine reuelatæ veritatis lumine in errorẽ quandoque magis inducũt, quàm in veritatis elucidationẽ. Ad tollẽdam omnem in præmissis errandi occasionem, hac salutari constitutione ordinamus & statuimus, ne quisquam de cætero in sacris ordinibus constitutus, secularis vel regularis aut aliâs ad illos à iure arctatus in studiis generalibus, vel alibi publicè audiendo, philosophiæ aut poësis studiis vltra quinquennium post grammaticam & dialecticam sine aliquo studio theologiæ, aut iuris pontificii incumbat. Verum dicto exacto quinquennio, si & illis studiis insudare voluerit, liberum sit ei, dum tamẽ simul, aut seorsum, aut theologiæ, aut sacris canonibus operam nauauerit, vt in his sanctis & vtilibus professionibus sacerdotes domini inueniant, vnde infectas philosophiæ & poësis radices purgare, & sanare valeant. Et hos canones per ordinarios locorum vbi generalia studia vigent, & rectores vniuersitatis eorundem studiorum singulis annis in principio studii in virtute sanctę obedientiæ publicari mandamus. Nulli ergo, &c.

OCtaua hæresis est, quæ asserit animas transire de corpore in corpus: ita vt post vnius hominis mortem anima illius ad aliud corpus vegetandum atque fouendum transeat. Hęc Pythagoræ philosophi fuit olim sententia, cui impii Albanẽses postmodum adhæserunt. Eandem hæresim amplexati sunt Albigenses hæretici, sic dicti quoniam ex comitatu Albigensi prope Tholosam orti sunt anno domini. 1200. tempore Innocentii papæ huius nominis tertii. Quam sententiam seclusa adhuc fide, sed sola ratione naturali ductus facile quisque deseret, si consideret quod nihil omnino eorum quæ ante fuerunt, meminerint animæ. Oportebat siquidẽ eas meminisse eorum quæ ante facta sunt. Neque verisimile est vt hoc imputetur corpori, ita vt corporis admixtio vniuersam ipsorum, quæ ante habita erant, in totum extingat memoriam. Sicut enim non soporato & quiescente corpore, quęcunque anima apud se sola videt, horum plura reminiscitur, atque sæpe post multum temporis, ea quæ per somnium viderat, vigilans annũciat. sic etiam reminisceretur illorum quæ antequam in hoc corpus veniret, in alio corpore egerat. Quòd si quis fortè neget vllam esse soporis similitudinem, pro eo scilicet quòd corpore soporato anima adhuc suam operationem corpori communicat: ita quod non est illa sola quæ operatur, sed ipsa instrumento corporis vtens: ideo aliam congruẽtiorem adferam similitudinem. Paulus siquidem in tertium cœlum raptus vidit arcana Dei quæ non licet homini loqui: in quo raptu, quamuis ipse dubius sit an eius anima in corpore fuerit, an extra corpus: hoc tamẽ est certum, animam tunc minimè corporeis sensibus vsam, sed ipsam solam sine vllo corporis adminiculo in illa fuisse arcanorum cõtemplatione: quoniam corporei sensus ad illa contemplanda minimè valerent, & tamen postea illorum quæ vidit, reminiscebatur. Si ergo huius quod in breuissimo tempore extra visum est, cum ad corpus rediit, reminiscitur: multo magis anima illorum reminisceretur, in quibus per tot tempora in alio corpore viuens remorata est. Quòd si quis fortè Platonem imitatus dicat, cum in aliud corpus animæ transfundũtur, eas obliuionis quoddam poculum à nescio quo dæmone oblatum bibere, quo euenit (vt ait Plato) vt præteritorum non recordentur: hoc certè magis videtur poëtarum figmentum, quàm philosophorum, & multo minus theologorum doctrina. Si enim obliuionis poculum anima bibit, quod in ea omnium rerum deleat memoriam, percontabor tunc Platonem aut eum qui illum in hac parte sectatur, vnde ille scit animam suam à dæmone potatam fuisse, cùm sit nunc in corpore anima eius, & per hoc ex illo obliuionis poculo potasse oporteat, vt etiam illius poculi perdiderit memoriam, & per consequens se potatam fuisse non recordetur. Quòd si poculi illius obliuiscitur, vnde ergo nunc scit se olim fuisse potatam? Si enim dæmonem & poculum & introitum in corpus reminiscitur, cur non etiam reliquorum commemoratur? Ex quo apertè conuincitur hanc doctrinam non solum à fide catholica, sed etiam à vera philosophia esse alienam. Et beatus Athanasius in libro qui dicitur de beatitudine filii Dei, libro sexto, regulas fidei ostendens, ait: Si quis confitetur animas hominum in reuolutionem rursus in mundo, aut in hominibus, aut in pecudibus, aut in serpentibus verti, anathema illi. Hæc Athanasius. Verùm ne quis me incuset quod propositi mei immemor contra Ethnicos philosophos disputem: attendat me non pugnare aduersus hanc sententiam eò quòd Pythagoræ aut Platonis fuerit, sed quia Albanenses & Albigenses qui Christo nomina in baptismo dederunt, eandem postmodum amplexati sunt.

1.Cor.11

Athana.

NOna & vltima, quàm in hac materia inuenio, hæresis est, quæ asserit animas ante infusionem corporis peccasse, & in pœnam peccati in corpora tanquam in carcerem fuisse inclusas. Huius erroris autor est Origenes, vt illi impingit Epiphanius in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum episcopum, quæ inter opera Hieronymi reperitur tomo quarto, eò quòd in latinam linguam ille eam verterit. Hoc idem illi tribuit Theophilus Alexandrinus in suo Paschali, libro primo, quod opus etiam Hieronymus in latinum vertit, & habetur in eo volumine quod dicitur Antidotum hæresum. Eandem hæresim postea tutatus est Priscillianus Hispanus Abilæ episcopus, qui ex omnium hæreticorum sentina hęreses hausit, vt dicit Leo papa in epistola ad Astorigensem episcopum, & beatus Augustinus in libro de hæresibus ad Quod vult Deum, cap. 70. Sed circa nomen ciuitatis cui hic Priscillianus præfuit, Erasmus Roterodamus vir alioqui lõgè doctissimus deceptus fuit. Nam in scholiis suis quibus librum beati Hieronymi de viris illustribus ornauit, cum de illo beatus Hieronymus dixisset fuisse Abilæ episcopum, ille interpretãs hęc Hieronymi verba, dicit Abilam esse ciuitatẽ phœnices in Syria. Qua in re valde hallu-

Origen.

Priscil.

de hallucinatus est: quoniā licet sit ciuitas in Phœnicia hoc nomine dicta, tamē Abila cui Priscillianus præfuit notissima ciuitas est in vlteriore Hispania, & nō ex minimis illius. Priscillianū autem fuisse Hispanum constat ex Augustino in libro de hæresibus, & Leone papa in epistola ad Toribium Astoricensem episcopum. Et inde euenit vt concilium Braccarense contra illum Hispania celebrauerit. Cōtra hāc hæresim illa eadem argumenta militant, quæ aduersus proximè recitatam hæresim adduximus. Primò ergo de anima Christi patet quòd nunquam peccauit, nec per consequens dicendum est eam propter peccatum in corpus velut in carcerem fuisse detrusam. Nam vt est in prima Petri epistola, Peccatū non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Qualiter enim ipse liberare omnes poterat à peccato, si anima eius peccato obnoxia, in pœnam peccati carceri fuisset mancipata? Præterea cùm iuxta Apostolū, in resurrectione mortale hoc corpus induat immortalitatem, vt corpus sicut & anima congruum suis meritis præmium accipiat: quæ est hæc dementia dicere corpus esse animæ carcerem, datum illi in pœnam? tunc enim resurrectio non esset animæ beatæ in requiem, sed in pœnam, cùm per illam cogeretur iterum redire ad carcerem, vnde semel liberata fuerat. Et ita frustra esset corporum resurrectio, si expediret animabus absque grauitate corporū ad cœlum leuius subuolare. Rursus, si corpus esset animę in carcerem & in pœnam, nullo pacto illud anima diligeret, nec ab eo separari doleret, nec vllo modo ad illud redire vellet: quæ omnia experimento comprobantur esse falsa: & horum vltimum improbat Paulus, dicens: Nolumus expoliari, sed superuestiri. vbi corpus magis Paulus appellat vestem, quàm carcerem, & naturalem animæ ad illud inclinationē docet, cum ait: Nolumus expoliari, sed superuestiri. Hoc est, refugimus & horremus corporis miseram conditionē, non autem ipsum corpus, quapropter nolumus simpliciter corpore carere, sed corporis miseriis & calamitatibus, vellemus autem corpore nouato vestiri, quale erit in resurrectione. Deinde si animæ antequam corpus intrarent peccauerunt, & non in corpore, sed in pœnam peccati quod extra corpus fecerunt, in corpus velut in carcerem fuerunt inclusæ: oportebat vt Saluator ipse qui pro hominibus liberandis venerat, corpus non assumpsisset, cum animæ sine corpore peccauerint. Oporteret etiam vt animas de corporibus liberaret eo tempore quando in baptismate peccata dimittit, statímq; baptizatum de carcere corporis liberaret, cum dicat corpus solum in peccati pœnam fuisse productum, animęque datum. Iniustum est enim vt anima à peccato liberata, nihilo minus adhuc carceri mancipetur. Adde quod beatus Paulus de germanis in vtero Rebeccæ existentibus, ait: Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret, nō ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia maior seruiet minori: sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Ex qua Apostoli sentētia patet illos fratres nihil boni aut mali egisse antequam nascerētur. Verùm in his nō est amplius immorādū, cùm de hac re Ecclesia olim suam adhibuerit definitionem. Concilium siquidem Braccarense primum, capite suorum Decretorum sexto sic ait: Si quis animas humanas dicit prius in cœlesti habitatione peccasse, & pro hoc in corpora humana in terram deiectas, sicut Priscillianus dixit, anathema sit.

1. Pet. 2.
1. Cor. 15.

B

ANNVS.

C DE hac re solum reperi quandam sententiam quæ à Philastro inter hæreses annumeratur, quæ meo quidem iudicio hæresis nomenclaturam nequaquā meretur. Is enim in suo libro de hęresibus dicit esse hæresim, asserere incertum esse numerū annorum ab origine mundi. Miror quidem virum doctum qui tam leuiter de hæresi pronunciauerit, cum sit res tam seria de hæresi censere, vt longo subtilíque examine sit opus antequam aliquid definiatur. Certū est enim varias esse de hac re supputationes: quapropter certum est nullam earum esse certam, præcipuè cum nullam earum Ecclesia hucusq; reiecerit. Eusebius quidem, quem in temporum computatione Augustinus imitatur, libro duodecimo de ciuitate Dei, capite decimo, numerat quinquies mille sexcentos vndecim annos à cōdito mundo vsque ad tēpus quo Roma capta est à Gothis. Beda in libro de ratione temporum vsque ad principatum Theodosii iunioris, quo tempore ait Vrbem à Gothis fuisse captam, quater mille quadringentos & duos annos numerat. Quæ diuersitas prouenit ex diuersa instrumenti veteris trāslatione: quoniam septuaginta interpretes in computatione annorum qui per diuersas generationes in libro Genesis distribuuntur, valde discrepant ab Hebraica veritate, quàm nobis tradidit beatus Hieronymus. De qua dissonantia beatus Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei per multa capitula disputat. Eusebius & Augustinus sequuntur in sua computatione septuaginta interpretes. Beda Hebraicā veritatem sequitur. Philaster verò nescio quàm translationem sequitur, cum nullam istarum sequatur. Nam in annorum computatione ab vtrâque istarum recedit. Ponit siquidem ab origine mundi vsque ad tempus quo illud opus scripsit, quinquies mille D trecentos septuaginta annos. Philaster autem paulò prior fuit Augustino, quoniam beatus Augustinus in prologo libri de hæresibus ad Quod vult Deum, testatur se illum Mediolani cum beato Ambrosio vidisse. Quapropter nescio quo pacto nos suæ efficiet obnoxios supputationi, cum aliæ extent quæ ab illa maximè distant, eæque virorum non contemnendæ autoritatis. Accedit ad hæc, quod ipsemet Philaster non constat sibi, diuersis supputationibus vtens. Nam in eo capite vbi de hac re disserit, ab Adam vsque ad Heber sanctum, sub quo confusum est labium vniuersæ terræ, supputat octingentos quadragintaduos supra duo millia annorum, & tamen parum antea de varietate linguarum disputans, & capite sequenti volens conuincere Iudæorum linguam non fuisse primam, tunc numerat ab Adam vsque ad Heber bis mille septingentos annos duntaxat. Nulla est ergo hæresis, asserere (vt Philaster ait) numerum annorum ab origine mundi esse incertum, cum nunquam de hac re Ecclesia definierit, nec prędentium aliquam opinionem vsquam respuerit.

APOSTOLI.

DE Apostolis, eorumque vita, statu, & cõditione, aliquæ sunt exortæ hæreses, quarum vna est quę asserit Apostolos non prædicasse Euangelium Christi iuxta spiritualem intelligentiam, sed tãtum secundum literam. Hic est error abbatis Ioachim, & Petri Ioannis, vt illis impingit Guido carmelita. Hic Ioachim ex Calabria oriundus fuit, monachusque ordinis sancti Benedicti, atq; in Florensi cœnobio eiusdem ordinis abbas. Hic multa scripsit in quibus meo iudicio suum leue ingenium ostẽdit, quoniam in omnibus fermè libris suis, vt se futurorum præscium ostenderet, cõsueuit miscere prognostica, quod maximæ leuitatis & glorię cupiditatis indicium est: maximè cum aliter se in posterum res habuit quàm ipse prædixit. Nam vt de cæteris taceam, Fredericum imperatorem, hostem Ecclesiæ futurum, sicut fortè somniauerat, prædixit, quem omnes historiæ tradunt vsq; ad mortem in pace & tranquilitate Ecclesiæ permansisse. Claruit sub Alexandro tertio huius nominis pontifice & Henrico sexto Imperatore. Quòd autem ad præsens dogma spectat, de quo nunc fit mentio, in eius scriptis quæ legi, nõ reperi, sed tãtũ à Guidone carmelita inuenio eum de hac re notatum. De qua re valde miror, quoniã quum in concilio Lateranensi sub Innocentio tertio cęlebrato, condemnatus sit quidam alius error huius abbatis Ioachim, de quo postea dicemus, mirandum est quòd nullius alterius erroris cõciliũ illud fecerit mentionem: quum tamen plures alios errores habuerit, quemadmodum illi impingit Guido. Verũ possibile fuit errores illos tũc sic latuisse, vt in aures cõcilij nõ deuenerint. Quapropter fidamus in hac parte Guidoni. Hic ergo Ioachim ĩter cæteras fabulas quas populo Christiano ingerere voluit, hæc est vna qua dicit tres hominis status. Primus status est, in quo homines secũdum statum carnis vixerunt, quem statum ab Adam perducit vsq; ad Christum. Secundus status est, in quo mediã inter carnem & spiritũ vitam homines duxerunt: & hunc statum à Christo vsque ad beatum Benedictũ protendit. Tertius status est, in quo viuitur (vt dicit) & viuetur secundum spiritum: & hic status protenditur à beato Benedicto vsq; ad finem mundi. His autem tribus statibus adaptat tres ordines, videlicet, coniugatorum, clericorum, & monachorum. Ordo cõiugatorũ incepit ab Adã, & (vt ipse ait) fructificare cœpit ab Abrahã. Ordo sacerdotalis incepit ab Ozia, qui de tribu Iuda incẽsum obtulit, sed fructificauit à Christo qui est rex & sacerdos. Ordo monachorum incepit à Benedicto, qui fuit vir sanctus, sed hic ordo cœpit fructificare tẽporibus abbatis Ioachim, vt ipsemet ait. Primo ergo statu data est lex carnalis. Secũdo statu etsi data sit lex spiritalis, puta Euangelium, non tamen fuit prædicata per Apostolos nisi tantum secundum literam. Sed in tertio statu quem ponit, dicit fore prędicandum iuxta spiritalem eius intelligẽtiã, & hoc per monachos illos sancti Benedicti. Omnibus his etiam assentit Petrus Ioãnis, præterquam in tertio statu, quem iste, eò quòd ordinis esset minorũ, dicit, capere suũ initium à beato Frãcisco, & quod per fratres sui ordinis sit spiritualis vita reformãda, & Euangelium spiritualiter prædicandum. Atque ita factum est vt suo quisque instituto sub quo militabat, fauere conaretur. Vt ergo omnia ordinate subuertamus, primò ostẽdamus statum quem dicunt primum ab Adam, scilicet vsq; ad Christũ, nõ fuisse vitam secundum carnem. Paulus nãq; in ea quæ est ad Rom. epistola ait: Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Illos autem Apostolus dicit in carne esse, qui secundum carnem viuũt. Alioqui qualiter verũ esset, quod subditur: Vos autem nõ estis in carne, sed in spiritu: Vnde beatus Ambrosius exponẽs hæc verba, ait: In carne positi, dicũtur nõ esse in carne, si assentientes Ioãni apostolo mundana nõ diligant. Sẽtentia enim homini sua, fingit naturam, vt hoc appelletur quod sentit. Hæc Ambro. Ex quibus colligitur homines primi status in carne omnes fuisse, cum iuxta istos omnes secundum carnem vixerũt. Qui autẽ in carne sunt, iuxta Paulũ, Deo placere nõ possunt. Colligitur hinc nullũ hominem primi status Deo placuisse. Pręterea in eodem loco Paulus iterum expressius ait: Si secundũ carnem vixeritis, moriemini. Hoc autẽ de morte secũda, scilicet gehenna, intelligendũ est, vt Theophylactus ait. Nam aliter quæ sequũtur cohærere non possent. Sic enim subditur: Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Omnes autem spiritu viuentes, corpore mortui erunt, sed viuẽt in æternum. Si ergo qui secundum carnem viuũt, iuxta Paulum oportet eos mori in gehẽna: oportet fateri omnes homines primi status sic mortuos esse, vt nulla illos spes vitæ ęternę maneat. Dicere autẽ nullum hominẽ ab Adam vsq; ad Christũ placuisse Deo, omnesq; fuisse dãnatos, manifesta est hæresis, quæ pluribus eisque apertissimis sacræ scripturæ locis repugnet. De Abel siquidẽ legitur quod respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Nec aliter respexit quàm acceptando, quomodo nõ respexit ad Cain: quia iste nõ placuit Deo, ille autem placuit. Hoc enim modo exponit Paulus in epistola ad Hebrę. dicens: Fide plurimã hostiã Abel quàm Cain obtulit Deo: per quã testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Abel ergo iustus inuentus est apud Deũ. Sic enim voce diuina proclamatus est. Vt veniat (inquit Christus) super vos omnis sãguis qui effusus est à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ prophetæ. Pręterea de Enoch eodẽ loco ait Paulus: Fide Enoch translatus est ne videret mortẽ, & non inueniebatur, quia trãstulit illum dominus. Ante mortem enim testimonium habuit placuisse Deo. Rursum satis cõuincitur Dauid placuisse Deo, per id quod Deus de eodem Dauid dixit: Inueni hominem secundum cor meum. Quod autem efficacius testimoniũ adduci potest quàm de Ioãne Baptista, qui diuino præconio sic exaltari meruit, vt nullus eo maior inter natos mulierum surrexisse dicatur? huic certè ego non auderem post virginem Dei matrem aliquem sanctorum preferre. Qualiter, inquam, dicemus Ioannem Baptistam secundum carnem vixisse, qui vinum & siceram non bibit? qui locustis vescebatur? qui mollibus non induebatur, sed veste ex pilis camelorum texta? hæc enim inimica sunt carni. Apertissimum ergo est mẽdacium, dicere omnes homines ab Adam vsque ad Christum secũdum carnem vixisse. Ad secundum ergo statum deueniamus

Marginalia: Ioachim abbas. Pet. Ioan. — Rom. 8. — Ambro. — Rom. 8. — Gene. 3. — Heb. 11. — Luc. 11. — Heb. 11. — Mat. 3. — A, B, C, D

D ueniamus, in quo dicunt datam fuisse legem spiritualem, puta Euangelium, sed hoc aiunt nō fuisse spiritualiter & secundum veram intelligentiam prędicatum, sed tantum iuxta literā, & in superficie. Hic ergo (vt istorum temeritas clarius pateat) per contari illos oportet, vtrum ideo Apostoli non prędicauerunt secundū spiritualem intelligentiam Euangelium, quia illud sic nō intellexerunt? an quia quum intellexerint, prædicare noluerunt, sibiipsis veram intelligentiam seruantes, aliis autem solum denunciantes literam? Nullus diceret apostolos ignorasse Euāgelium iuxta spiritualem illius intelligentiā, cū dominus dicat: Omnia quæ habui à patre meo, nota feci vobis. Et alibi: Vobis datū est nosse mysteriū regni Dei. Quòd si mysterium, non ergo solam literam. Deinde quis audeat dicere beatum Ioanē Euāgelistam ignorasse intelligentiam spiritualem Euangelij, cui supra pectus domini in cœna recumbenti reuelata sunt secreta cœlestia? Et de Paulo etiam quis audebit hoc dicere, qui in tertium vsque cœlum raptus vidit arcana Dei, quę non licet homini loqui? qui etiam Euāgelium nō ab hominibus, sed ab ipso Deo (vt ille ait) accepit? Præterea si apostoli ignorauerunt spiritualem Euangelii intellectum, male Paulus improperaret Iudæis quòd solum literæ cortici adhærentes, literæ spiritum nō tenerent. Posset quidem illi obiici illud poëtæ: Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus. De Iudæis autem Apostolus loquens, ait: Vsque in hodiernū diem velamē positū est super cor eorum. Cúm autem cōuersus fuerit ad Deum, auferetur velamē. Dominus autem spiritus est. Vbi autē spiritus domini, ibi libertas. Nos verò omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem trāsformamur tanquam à domini spiritu. Accedit ad hæc quòd Christus propè mortē ab apostolis discessurus, eis dixit: Paracle A tus autē, inquit, ille quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quęcunque dixero vobis. Quid autem est suggeret illis, nisi declarabit, exprimet, quæ fortè obscurius à Christo dicta non intellexerant propter eorum tunc obtusum ingenium, sed adueniente spiritu sancto omnia fuerunt illis aperta? Si autem apostoli verum & spirituale Euāgelii intellectū habuerunt: oportet fateri eos ita prædicasse prout intellexerunt. Alioqui peiores fuissent quàm si ignorassent, quoniam scientes, & iuxta scientiam docere nolentes, aut inuidiæ, aut alterius similis criminis meritò accusarentur, nulla eos excusante ignorantia. Nec in hac re meo iudicio est amplius morandum, cúm de illa iam Apostolus Paulus sententiam apertam dixerit. Sic enim ait: Idoneos nos fecit ministros noui testamēti, non litera sed spiritu, Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Nihil quidem contra istos expressius dici potuit. Abeant ergo & suas fabulas vetulis prope ignem narrent, & non viris doctis qui sciunt triticum discernere à lolio.

Ioan.15. Luc.8. 1.Cor.12. Gal.1. 2.Cor.3. Ioan.14. 2.Cor.3.

SEcunda hęresis est quæ asserit apostolos nec habuisse nec recepisse pecuniam, neque aliquid in crastinum seruasse: & (quod peius est) docet etiam hæc hæresis nihil horum Apostolis licuisse. Quapropter spem salutis tollit omnibus pecuniam recipientibus, aut aliquid in crastinum seruantibus. Huius hæresis autores fuerūt quidam dicti pseudapostoli, qui fuerunt circa tempus Bonifacii papæ huius nominis.8. Istorū dux fuit quidam Gerardus Sagarellus de Parma, qui captus in errore, damnatus & combustus fuit. Hunc velut discipulus magistrum sequutus est quidam Dulcinus Nouariensis, qui cum vxore sua margareta eiusdem criminis cōscia similem suo magistro passus est mortem. De his dici potest illud Apocalyp, Tentasti eos qui se dicunt apostolos & non sunt, & inuenisti eos mendaces. Nam isti iactabant se vitam apostolicam habere, eò quòd sicut apostoli (vt dicebant) sic & ipsi pecuniam nō re- B cipiebant, neque aliquid in crastinū seruabāt. Ad quod asserendum mouebantur ex eo quod Christus redemptor & magister omnium apostolis dixit: Nolite possidere aurum neque argētū, neque pecuniā in zonis vestris. Et iterum: Nolite soliciti esse in crastinū. Et alia huiusmodi quæ dominū dixisse apostolis suis Euāgelistæ referunt. Verum hęc hęresis ex prauo literę intellectu (vt sæpe euenire solet) oritur. Quapropter contra hanc hęresim hoc ordine procedemus, vt primò illam de hęresi conuincamus, deinde verum illius Euangelicæ scripturæ sensum doceamus. Primò ergo, apostolos pecuniā habuisse, eamque secū portasse satis conuincitur per id quod dicitur apud Ioannem: Cum venisset Iesus in ciuitatem Samarię quæ dicitur Sichem, ipso manente, prope fontem extra ciuitatem, discipuli eius abierūt in ciuitatem vt cibos emerent. Rursus apud eundem Ioannem Euangelistam dicitur, cum dominus Iudę traditori dixisset: Quod facis, fac citius, hoc neminē apostolorū intellexisse, eò quòd putabāt (quia loculos habebat Iudas) quòd dixisset ei Iesus, eme ea quæ opus sunt nobis ad diē festum, aut egenis vt aliquid daret. Quæ verba pertractās Theophylactus super Ioannē ait: Et quomodo qui alios admonet ne portent peram nec ęs, ipse autē marsupium ferebat? Ostendit quòd & possessione carentem, & crucifixum mūdo, magnā oportet eius partis, videlicet pauperū, curā habere. Hęc Theophylactus. In quibus verbis illud aduertere oportet, quòd Theophylactus sētit verbū Christi de nō portāda pecunia esse inter admonitiones & consilia computandum, & non inter præcepta. Qualitercūque tamē hoc se habeat, illud semper est certum, Christum & eius Apostolos pecuniam secum portasse, sicut duo quæ proximè citauimus testimonia apertissimè ostendunt. Quapropter non est de hac re amplius contendendum, cum hæc sententia de nō portanda pecunia, his testimoniis efficacissimè conuincatur. Ad aliam C ergo huius hęresis particulā procedamus. Nam quod isti pseudapostoli aiunt de reseruatione in crastinū, eā non esse licitā, quoniā (vt dicunt) ita apostolis prohibitū est aliquid in crastinū seruare: hoc est falsum perinde ac reliquum. Christū si quidē & apostolos aliquid seruasse in crastinum bene conuincitur per id quod habetur apud Ioānem. Cū enim dominus ex quinque panibus & duobus piscibus satiasset quinque millia hominū, dixit postea apostolis: Colligite quæ super auerunt fragmenta, ne pereāt. Collegerunt autem duodecim cophinos fragmentorum. Vides hic aliquid reseruatū. Apostolus etiam collectas fieri ordinauit per vnam sabbati, vt inde egentibus, distribuerent: nec tamen omnia quæ vno die colligebāt, tunc diuidebāt, sed prout necessitas & egestas pauperum exigebat. Oportebat ergo inde ali

Pseu. apostoli. Gerar. Sagarell⁹ Dulcinus. Apoc.2. Matt.10. Ioan.4. Ioan.13. Theophyl. Ioan.6.

Act.11. quid ſeruare pro tempore. Similiter (vt in lib. Actuum Apoſtolorũ patet) multa procurata ſunt neceſſaria indigentiæ fratrum propter famẽ inſtantẽ, quę per Agabum prædicta fuerat, & ſub Claudio poſtea euenit. Deinde Paulus nauigãs, cùm ad Cæſarẽ appellaſſet, ad quem miſſus eſt, nónne aliquid alimenti pro via recepit? nec tamen pro vno tãtum die prouidit, quia non vna die ſolet nauis ex Aſia Romam peruenire: quinimo multis diebus in via morã fecit. Verùm licet hæc clariſſima ſint, oportet tamẽ vt eorum obiectionibus reſpondeamus. Primò ergo adducunt illud Matthæi: Nolite portare aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris. Huic dupliciter reſpondemus. Primò quòd aliqua fuerunt Apoſtolis prohibita vno tempore, quæ poſtea eis licuerunt: vnde liquet prohibitionem talem nõ fuiſſe abſolutam & ſempiternã, ſed temporariam ad aliquod certum tempus reſtrictam, quales ſunt multę ex his quæ habentur Matthæi decimo capite, cùm à domino ad prædicandũ mittuntur: vt gratia exempli, ibidem dicitur: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: quod certũ eſt referendum eſſe ad illud tẽpus quo ad prædicandũ mittebantur, vt tunc nõ accederent ad loca gẽtilium: non autem abſolutè, vt ſcilicet nunquam accederent ad ea loca quæ gentes inhabitant. Nam in eodem Matthæo poſt modum dicitur quod ſeceſſit Ieſus in partes Tyri & Sydonis, quæ oppida ad gẽtes pertinebant. & apud Ioãnem habetur quod acceſſit ad Samariam. Apoſtoli etiam poſt aſcẽſionem Chriſti relicta Iudæa conuerterunt ſe ad gentes. Petrus ſiquidem fuit Antiochiæ, & Romę, vbi & mortuus & ſepultus eſt. Ad hunc etiam modum de non portãda pecunia in zonis, fuit fortè præceptũ apoſtolis pro illo ſolo tempore quo mittebantur. Volebat enim Chriſtus docere apoſtolos qualiter iactare deberent cogitatum ſuum in domino, & in illo collocandam eſſe ſpem: quo facto ipſe illos enutriret. Vt autem hoc experientia cognoſcerent, miſit illos iubens eis vt non portent pecuniam, qua reiecta experiri tunc poſſent quomodo nihil illis deeſſet, quoniam ij quibus prædicabant, eos alere tenebantur. Dignus eſt (inquit) mercenarius cibo ſuo. Quapropter cum aliàs docens eoſdem de hac re etiam deſeruiſſe, ait: Quando miſi vos ſine ſacculo & ſine pera, nunquid defuit vobis aliquid in via? Vnde videtur hac ratione tunc illis fuiſſe prohibitum portare pecuniam, vt tunc experiri poſſent dominũ habere curam illorum, nihilque illis deeſſe, etiã ſi pecuniã reiicerent, qua ratione conuinceret eos non debere ſpẽ ſuã figere in pecunia aut auro vel argẽto, ſed in Deo. Aliter etiam dici poteſt iuxta beatum Auguſtinũ, qui in pluribus locis ait illud non fuiſſe præceptum, ſed conſilium. In ſecundo etenim libro de conſenſu Euãgeliſtarum capite trigeſimo dicit: Cum dominus diceret apoſtolis, nolite poſſidere aurũ, neque argentũ, neque pecuniã in zonis veſtris, &c. cõtinuo ſubiecit, dignus eſt operarius mercede ſua. Vnde ſatis oſtendit cur eos hæc poſſidere aut ferre noluerit, non quia neceſſaria non ſunt ſuſtentationi huius vitæ, ſed quia ſic eos mittebat, vt eis deberi monſtraret ab eis quibus credentibus Euangeliũ nunciarẽt tanquam ſtipendia militantibus. Vnde apparet hoc non ita præcepiſſe dominum, tanquam Euãgeliſtæ aliunde viuere non debeant, quàm ab eis credentibus quibus Euangelium annunciant: alioquin cõtra hoc præceptum feciſſet Paulus, qui victum de manuum ſuarum laboribus tranſigebat, ne cuiquam grauis eſſet: ſed apparet dominum poteſtatem dediſſe apoſtolis in qua ſcirent iſta ſibi deberi. Cum autẽ à domino aliquid imperatur, niſi fiat, culpa inobedientiæ eſt. Cũ verò poteſtas datur, licet cuique nõ vti, & ſuo iuri cedere. Hoc ergo ordinans dominus, quod qui Euangeliũ annunciant, de Euangelio viuant: illa apoſtolis loquebatur, vt ſecuri non poſſiderent nec portarent huic vitę neceſſaria. Hucuſque Auguſtinus. Et eandem ſententiam repetit in libro contra Adimantum hæreticum capite viceſimo. Idẽ prorſus dicit in libro de mendacio capite viceſimoſecundo. Quod autem adferũt ex Euãgelio Matthæi, videlicet: Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum, ex hoc conuincere volentes non licere aliquid in craſtinũ ſeruare: nullo pacto ſuam ſententiã confirmat. Primò quidem (vt ait beatus Hieronymus ſuper Matthæũ) cras in ſacris literis non ſolum denotat diem proximè futurum poſt præſẽntem, ſed omne tempus futurum, & incertum, vt illud dicatur cras futurum, quod aliquãdo eueniet, vt in Geneſi dicit Iacob: Reſpondebitque mihi cras iuſtitia mea, quãdo placiti tempus aduenerit corã te. Vbi clarè patet hoc aduerbium cras poni pro tempore futuro. Et in Samuelis phãtaſmate Pythoniſſa loquitur ad Saulem: Cras tu & filii tui mecum eritis. Nec tamen die proximo Saul & filii eius ſunt defuncti, ſed aliquot tranſactis diebus moritur Saul cum tribus filiis. Et ita iuxta hãc interpretationem poſſet dici, per illam literam nõ prohiberi reſeruationem pro craſtina die, hoc eſt proximè ſequenti, ſed prouiſionem pro toto tempore futuro. Secundò & melius & clarius reſpondemus, non prohiberi reſeruationem pro craſtino, ſed ſolicitudinẽ: ne ſcilicet adeò ſoliciti ſint, vt ſolicitudo ipſa ſeparet nos à Deo cui ſeruire debem⁹. Hoc autem & verba ipſa ſonant, & ex præcedentibus facile colligitur. Non enim dixit, nihil ſeruabitis in craſtinum: ſed dixit, Nolite ſoliciti eſſe in craſtinũ. At ſine ſolicitudine quis poteſt in craſtinũ ſeruare, imò cum iam ſeruarit pro craſtino, ſolicitudo ipſa tollitur, vt non ſit ei iã cura de craſtino, ſed cogitet de deo. Apoſtolus nanque ait: Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Vnde Theophylactus exponens illa verba apud Matthæum, ait: Sufficit enim tibi quod hodierna afflictione obrueris, quòd ſi & pro craſtino ſolicitus fueris, quãdo vacabis Deo, ſẽper temetipſũ crucians pro corporalibus? Hæc Theophylactus. Vides ibi ſolicitudinẽ nimiam prohiberi, & non ſolam reſeruationem, aut rerum pro craſtino detentionem. Errant ergo pſeudapoſtoli dicentes nihil in craſtinum licere ſeruare.

Margin notes: Act.25. Mat.10. Matt.15. Ioan. Mat.10. Luc.22. Matt.6. Gene.30. 1.Tim.6.

AQVA.

DE hac re duas ſolum reperio hæreſes. Prima eſt quæ dicit aquam non eſſe creatam à Deo: ſed eſſe illi coæternam. Hanc hæreſim recitat Philaſter, nullo illius nominato autore: vt beatus Auguſtinus in lib. de hæreſibus ſeptuageſimo ſexto loco inter hæreſes eam recenſet, nec etiam autoris meminit.

minit. Quicunque illius fuit inuentor, nescio vnde sui erroris occasionem sumpserit, nisi fortè quod in C libro Geneseos in quo de creatione rerum agit Moyses, cùm de creatione cœli & terræ mentionem fecerit, nusquam tamen de creatione aquæ meminit, sed solum dixit quod spiritus domini ferebatur super aquas. Hæc autem hæresis facile conuincitur per id quod dicitur in Psalmo octogesimo octauo: Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti, aquilonem & mare tu creasti. Et Psal. 134. Omnia quæcúque voluit dominus fecit in cœlo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. Si ergo Deus creauit mare, & aquas creasse etiam oportet, quoniam congregationes aquarum appellauit maria. Et (vt ait Ecclesiastes) omnia flumina intrant in mare. Quod autem eorum nomine obiicitur, de creatione aquæ nullam factam esse à Mose mentionem in lib. Geneseos: hoc falsum est, & ex falsa scripturæ intelligentia procedens. Nam cùm dixit: In principio creauit Deus cœlum & terram, ibi nomine terræ omnia corporea quæ sub cœlo sunt significantur. Hoc etenim nomen terra dupliciter accipitur in sacris literis, præcipuè in illo primo capite libri Geneseos. Aliquando nanque terra sumitur pro massa illa ex qua om̄nes creaturæ corporeæ deriuatæ sunt: de qua dicitur quod erat inanis & vacua, id est informis, tanquam rudis quædam & indigesta moles, ex qua partes diuersæ sumptæ sunt ad diuersarum formarum susceptionem. Et hæc est de qua dicitur: In principio creauit Deus cœlum & terram, hoc est, massam illam, ex qua omnes res corporeæ deriuatæ sunt, & per consequens aqua. Et hanc terram philosophi vocant materiam primam, eo quòd prima sit materies, ex qua per susceptionem diuersarum formarum cæteræ corporeæ substantiæ digestæ sunt. Aliquãdo capitur terra, ídque vsitatius, pro vno ex quatuor elementis, & sic capitur in eodem loco, cùm dicitur: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat arida. Et factum est ita. Et vocauit Deus aridam terram, congregationésque aquarum appellauit mâria. Cùm ergo arida vocatur terra, contractius est nomen terræ quàm D cùm dicitur: In principio creauit Deus cœlum & terram: quoniam hic terra ad materiam omnium substantiarũ corporearum se extendit, & ita ad materiam aquæ. Quapropter de aqua ibidem nomine terræ fit mentio. Quòd si nulla ibidem fieret de aqua memoria, nusquam inde colligere liceret aquam non esse creatam: cùm hoc ex aliis scripturæ locis non minus canonicis quàm est liber Geneseos, apertè conuincatur. Contra hanc hæresim est symbolum concilii Nicæni, & symbolum concilii Constantinopolitani, quorum vtrunque fatetur Deum esse omnium creatorem visibilium & inuisibilium. Et idem docet concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, cuius decretum habetur in cap. Firmiter. De summa trinitate & fide catholica.

Gen. 1
Eccle. 1
Gene. 1.

SEcunda hæresis est quæ dicit aquam benedictam nihil plus habere virtutis aut efficaciæ quàm non benedictam. Huius erroris primi (quod sciam) autores fuêre quidam qui flagellantes sunt appellati. Hi circa tempus Gregorii papæ huius nominis decimi surrexerũt in Italia: atque inde in Germaniam & Galliam processerunt, qui ad 40. annos vel circa semetipsos flagellando per mundum transierunt: & ita ab eorum opere nomen sortiti, vt flagellantes sese appellarentur: quoniam nodosis flagellis in quibus aculei inserti erant, seipsos flagellabant, dicentes quod hæc flagellatio potior sit ad delenda quæcúque peccata, quàm quæcunque confessio: imò comparabant ipsam martyrio, vel præferebant: quoniam vltro ipsi (vt dicebant) sanguinem proprium fundebãt, martyres verò ab aliis hoc pati cogebantur. Ex ista secta pessimi errores deriuati sunt: inter quos hic vnus est quem diximus. Post istos in eodem errore successerunt quidam hæretici in Anglia dicti Lollardi, ex secta Vviclephistarum originem trahentes sed in hoc suo magistro Vviclepho non adhærentes: nec mirum, quoniam hoc est hæreticis peculiare, vt nesciant tenere vnitatem. His Lollardis in eodem errore succesit quidam germanus dictus Ioan- A nes de Vvestphalia superiore, tempore Frederici imperatoris huius nominis tertii: cuius libri eodem tempore ob multas alias hæreses ibidem repertas Maguntiæ ex sententia inquisitorum hæreticæ prauitatis combusti sunt. Hi ergo omnes concordi animo asserunt aquam benedictam nullius esse virtutis maioris quàm sit non benedicta: quia non possumus (vt dicunt) benedictionibus nostris res facere meliores quàm Deus eas per naturam condidit. Quapropter impii Lollardi dicunt omnes benedictiones factas super vinum, panem, aquam, oleum, & sal, & ceram, ecclesiæ muros aut pauimenta, vestes, mitram, calices, & alia similia, esse merè opus necromantiæ potius quàm veræ & Christianæ pietatis: quoniam (vt aiunt) per tales exorcismos & benedictiones creaturæ honorãtur, credendo de ipsis quod sint maioris virtutis quàm sint in natura propria, cùm tamen in creatura sic benedicta nulla videatur mutatio facta, sed sola falsa fides, quod est principale in arte diabolica. Verum quantum spectat ad exorcismos & benedictiones, alibi ostendemus ea omnia non esse futilia & inania, nec à Christiana pietate separata. Nunc ergo de aqua solum & specialiter disseramus. Primò quidem patet eius benedictionem non esse dæmonum inuocationem, vt Lollardi mentiuntur, per id quod in libro Numerorum scribitur de Zelotypia mariti aduersus vxorem. Sic enim dicitur. Si spiritus Zelotypiæ concitauerit virum contra vxorẽ suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione appetitur, adducet eam ad sacerdotẽ, & offeret oblationem pro illa decimam partem sati farinæ hordeaceæ. Non fundet super eam oleum, nec imponet thus: quia sacrificium Zelotypiæ est, & oblatio inuestigans adulterium. Offeret igitur eam sacerdos, & statuet eam coram domino, assumétque aquam sanctam in vase fictili, & pauxillum terræ de B pauimento tabernaculi mittet in eam. Cúmque steterit mulier in conspectu domini, discooperiet caput eius, & ponet super manus illius sacrificium recordationis, & oblationem Zelotypiæ. Ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cum execratione maledicta congesit, adiurabítque eam, & dicet: Si non dormiuit vir alienus tecum, & si non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebunt aquæ istæ amarissimæ in quas maledicta congessi. Si autem declinasti à viro tuo, atque polluta es, & concubuisti cum alieno viro, his maledictionibus subiacebis. Det te dominus in maledictiones, exemplúmque

Flagellãtes se.
Lollardi
Io. de Vuestphalia.
Titulo Exorcismus.
Num. 5.

cunctorum in populo suo: putrescere faciat femur tuum, & tumens vterus tuus disrumpatur. Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, & vtero tumescente putrescat femur tuum. Et respondebit mulier, amen, amē. Scribētque sacerdos in libello ista maledicta, & delebit ea aquis amarissimis in quas maledicta congessit, & dabit ei bibere. Hæc ibi. Quid ad hæc respondebunt Lollardi? éstne ille exorcismus maledictionis & diabolicus, an potius diuina pietate plenus vocéque diuina prolatus? Quomodo ergo illa aqua habet virtutem & efficaciam? nunquid per artem diabolicam? Absit, sed per virtutem diuinā: & tamen ibi nulla videtur post exorcismū facta in aqua mutatio, vt ipsi petūt. Quid ergo latrāt? Si hoc fecit Deus tempore illo, cur non etiam erit paratus & alia similia nunc operari per creaturas ad sui nominis inuocationem? Quapropter vetustissima ecclesiæ consuetudo fuit, ab ipsis etiam Apostolorum temporibus ad nos vsque deriuata, vt aqua benediceretur, sale exorcizaretur: vt per orationes quæ in eius benedictione ad Deum funduntur, dignetur Deus similia operari per eius aspersionem in nobis, qualia orando aut benedicendo prius petita sunt. Non quod ex ipsa benedictione aqua ipsa habeat necessario illam virtutem, quia nec aqua baptismatis (iuxta veriorem opinionem) habet hanc virtutem: sed quod Deus assistit & operatur verbis super aquam dictis: differenter tamen, quia in baptismate Deus ex promisso assistit, atque ideo nunquā non operatur: quia cœlum & terra transibunt priusquam verbum vnum eius transeat. Quapropter nisi ipse baptismate ablutus obstaculum peccati opponat, semper Deus in baptizatum gratiam infundit. At non sic est de aqua benedicta, nec sit (vt ita dixerim) obligatus est, quia nec ipse promisit, nec ipse hoc signum instituit, sed confidendum est de eo quod dabit & efficiet id in nobis, quod in aqua postulatum est cùm benediceretur, vtputa dicendo: Virtutem tuæ benedictionis infunde, vt quicquid in domibus fidelium vel locis hæc vnda resperserit, careat omni immunditia, liberetur à noxa: non illic resideat spiritus pestilens, non aura corrumpens: discedant omnes insidię latentis inimici, &c. Quòd si hæc omnia non semper aqua aspersa operatur, inde conuincitur eam non esse sacramentum, quia scilicet non est efficax signum. Quia tamen per eius aspersionem multa mirabilia Deus operatus est, conuincimus quod etsi non sit sacramentum, hoc tamen habet, quod maioris sit multo virtutis, quàm non benedicta: quoniam ad eius aspersionem multa Deus operatur, quæ per aspersionem alterius aquæ non benedictæ nullo modo operaretur. Nam vt de cæteris taceam, illud est manifestum quod in. 9. lib. histo. tripartitæ cap. 33. Theodoretus vnus ex tribus autoribus à quibus tripartitæ nomen accepit, ait. Refert enim quod cum Theodosius Imperator piissimus iuberet templa idolorum destruí, quidam præfectus Apamiæ ciuitatis accedens vt tēplum Iouis destrueret, quod se posse facere diffidit, propterea quod ædificium esset adeo robustum, lapides in eo locati adeò magni, ita tenaciter sibi inuicem adhærentes, vt impossibile iudicaret lapidum iuncturas posse dissoluere. Cúmque superuenisset quidam qui se hoc facturum promisit, puta suffodiēs tres per circuitum columnas quibus præcipuè totum ædificium innitebatur, & sub earum basibus ligna fortissima supponens immisit ignem, nec tamen ignis accendebatur: quoniam dæmon quidam teterrimus apparuit qui flammam secundum vires suas prohibebat operari, Cúmque frequenter hoc facerent, & molitionem suam explere non possent, nunciauerunt Marcello illius ciuitatis episcopo: qui ecclesiam accedens vasculum aquæ sub altari poni præcepit: ipse verò in terram prostratus dominum orabat vt dæmonis tyrannidem pelleret: ne ex hoc infidelibus maior exultationis occasio nasceretur. Hæc cùm dixisset, facto signaculo crucis in aqua, quendam diaconum suum Equitium, fide & zelo munitum, sumere iussit aquam, & velociter currere, & cum fide aspergere, ignémque supponere. Quod cùm fuisset factum, dæmon aufugit, non ferens aquæ virtutem. Aliud exemplum simile huic narrat Epiphanius libro. 1. tomo. 2. contra hæreses, de quodam Iudæo ad Christianismum conuerso, cui nomen erat Ioseph, vbi hæc ait: Iosephus acceptis à Constantino literis & potestate, in Tyberiadem venit, habens etiam epistolas, vt de regiis expensis sumptum faceret, incipit itaque in Tyberiade ædificare. Erat autem opus calce & alia materia. Caminos itaque extra vrbem multos facere iussit. At verò callidi Iudæi incantationibus quibusdam ignem ligare, ac dispergere aggressi sunt. Quapropter commotus Iosephus, & zelo erga dominum correptus extra ciuitatem currit, & vbi aquam in vase afferri iussisset, accepto vase aquæ coram omnibus (multitudo enim ingens Iudæorū confluxerat ad spectaculum) magna voce crucis signaculum digito suo vasi imposuit, & inuocato nomine Iesu, sic dixit: In nomine Iesu Nazareni fiat virtus in hac aqua ad reprobationem omnis incantationis ac magiæ, quàm hi fecerunt, & ad efficaciam potentiæ ignis, ad perficiendam domum domini, & sic accepit aquam in manum, & de aqua singulos fornaces respersit, & dissoluta sunt incantamenta, & ignis coram omnibus emersit. Hæc Epiphanius. Quid adhæc impii Lollardi dicent? Nónne aqua illa per episcopi sancti orationem mutauit naturam, vt ignem non solum non extingueret, sed potius accenderet? Propter hæc & alia similia quæ experta sunt à fidelibus, ecclesia illam aquæ benedictionem approbat, eámque fieri præcipit, nec tamen ab heri & nudiustertius, sed ab ipsis Apostolorum temporibus procedens, ad nostra vsque tempora deriuata est. Alexander siquidem papa huius nominis primus, qui quartus à B. Petro pontifex Romanus extitit, in suis decretis quæ in libro conciliorum passim circunferuntur, sic ait: Aquam sale conspersam populis benedicimus, vt ea cuncti aspersi sanctificentur ac purificentur, quod & omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ aspersus sanguine populum sanctificabat atque mundabat, multò magis aqua sale aspersa diuinísque precibus sacrata populum sanctificat atque mundat, Et si sale asperso per Helisæum prophetam sterilitas aquæ sanata est, quanto magis diuinis precibus sacratus sterilitatem aufert rerum humanarum, & coinquinatos sanctificat atque mundat, & expurgat, & cætera bona multiplicat, & insidias diaboli auertit, & à phantasmatis versutiis hominem defendit? Nam si tactu fimbriæ vestimenti Saluatoris saluatos infirmos esse non dubitamus, quanto magis

Matt. 24.

Theodoretus.

Alexāder papa de cōse. dist. 3. cap. Aquam

Leui. 4.

4. Reg. 2

Mat. 9.

C

D

A

magis virtute sacrorum eius verborum diuinitus sacrantur elementa, quibus sanitatem corporis & animæ humana percipit fragillitas? Hæc Alexander papa. Ex cuius dictis patet non esse nouum huius aquæ benedictæ vsum, quem nunc Ecclesia tenet: magnam illius esse virtutem non ex natura aquæ, sed virtute benedictionis aut orationis super eam factæ. Nõ est ergo claua infernalis, aspersorium aquæ benedictæ, vt pessimi Flagellantes mentiuntur: nec benedictiones aut orationes super eam dictæ sunt dęmonum maledictiones, aut necromantiæ incantationes, vt impii Lollardi murmurant. Quod autem Lollardi obiiciunt, quod nos volumus per nostras benedictiones res efficere meliores, quàm Deus eas per naturam condiderit: hoc adeò est manifestè verum, vt etiam ipsi quantumlibet renitantur, concedere teneātur. Deus siquidem quotidie nouas creat animas, quæ etsi bonæ sint per naturam, non tamen eas bonas creat in gratia: alioqui nullum esset in aliqua earum peccatum originale cùm primò creata corpori adhæret: tamen postmodum per bonorum operum exercitium proficiũt in moribus, in quibus creatæ à Deo non fuerāt. Quod si nullo pacto meliores effici possunt quàm Deus eas per naturam condiderit, frustra docentur, frustra illis bonitas persuadetur, frustra illis prædicatur. Accedit ad hęc, quod culpandæ non essent si meliores non fiunt: quia hoc eis impossibile esset, & ita totus illarum defectus in Deum reiiciendus erit, qui illas meliores non creauerit. Quæ omnia absurdissima sunt, & impietate plena: Non ergo debent mirari impii Lollardi quod dicamus creaturas per hominum benedictiones meliores reddi quàm à Deo creatæ fuerint per naturam: hoc tamẽ non ab ipsis hominibus fit, sed à Deo propter merita benedictionum & orationum præcedentium. Huius autem benedictionis traditio specialis (vt ait August.) in synagoga permansit, & in ecclesia celebratur in nuptiis: vbi Dei creaturæ sub Dei benedictione iunguntur, & ibidem meliores fiunt, non tamen à benedicente aut orante, sed à Deo, vt multiplicentur super terram. De hac re, scilicet de aqua benedicta, eiúsque virtute & efficacia, scripsit librum Ioannes de turre cremata Cardinalis sancti Sixti, ordinísque fratrum prædicatorũ, quem fateor me non vidisse, nec inuenire potuisse: quod doleo: quoniam cùm virum doctum eum existimẽ, magnas mihi suppetias (vt credo) tribuisset. Verùm Ioannes Trithemius in libro de Ecclesiasticis scriptoribus refert hunc Cardinalem scripsisse librum de hac re.

FINIS LIBRI SECVNDI.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER TERTIVS.

BAPTISMVS.

PLura sunt, quæ in baptismo tenere & firmiter credere oportet, scilicet baptismũ esse sacramentũ, materiam baptismi esse aquam, verba quibus baptizandus est quisque esse, in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, &c. ipsius baptismi virtutẽ & efficaciam, vt per illum deleatur peccatum originale, & gratia à Deo infũdatur. His autẽ omnibus cõtrariæ hæreses ortæ sunt, quas tali ordine disponemus, vt prius de his dicamus, quæ substãtię baptismi aduersãtur: deinde eas pertractabimus, quę efficaciã virtutémque illius oppugnant.

PRima ergo hæresis est, quæ errat in materia (prout recentiores theologi loquuntur) non enim baptizant in aqua, sed in igne. Hic est error Seleuci & Hermiæ Galatarum, de quibus iam suprà diximus. Augustinus in libro de hæresibus, capite quinquagesimo nono, de Seleucis & Hermianis loquens, dicit illos non baptizasse in aqua, non tamen expresit in qua re baptizabant. Verùm Philaster de illis disserens, expresit eos baptizasse in igne: occasionem inde sumentes, quod ait Ioannes Baptista apud Matthæum, de Christo loquens: Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne. Quanquam & illa vox, igne (vt doctisimus vir Erasmus admonet) in exemplaribus Græcorum non habetur: tamen Hieronymus & Hylarius ita legunt, & Chrysostomus, qui Græcus fuit, ita legit, & Cyrillus etiam Græcus in libro de recta fide ad reginas, ita hunc locum citat. Quapropter locum illum admittentes, prout citatur, dicimus Christum baptizaturum in spiritu sãcto & igne, quia spiritus sanctus est ignis: vel quia hic baptizamur in spiritu & aqua, in futuro autẽ baptizabimur igne, iuxta illud Apostoli: Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Et hac duplici interpretatione exponit illum locum Hieronymus, similiter Hylarius: & hoc sequitur Christianus Druthmarus. Et hæc expositio de baptismo ignis pro tempore futuro, satis apparet esse literæ germana, per id quod immediatè subiungit: Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Ex quibus verbis patet, illum fuisse locutum de igne futuri iudicii. Verum Nicolaus Lyranus ideo putat dictũ, in spiritu sancto & igne, quia in primitiua ecclesia spiritus sanctus

Prima hæresis. *Seleucus.* *Hęrmias.*

Matt.3.

2.Cor.3.

descendebat in figura ignis. Mihi (vt ingenuè loquar) magis arridet prior expositio. Superest vt hæresim ipsam expugnemus, in quo negocio parum demorari conuenit, cùm res sit apertissimè sacris literis contraria: Euntes (inquit Dominus) in mundum vniuersum, prædicate Euāgelium omni creaturæ, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, &c. Baptizare autem græcè, idē est quod immergere latinè, & baptisma idem quod immersio aut lotio. Nullus autem lauat igne, sed adurit: aqua autem lauamur. Præterea Apostolus Paulus de baptismo mentionem faciens, lauacro aquæ Christum nos mundasse ait, non autem adustione ignis. Sic enim ait: Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundās eam lauacro aquæ in verbo vitæ, & exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam neque rugam. Ecce. Apostolus dicit ecclesiam mundatam lauacro aquæ, non autem adustam igne. Rursus ipsimet apostoli baptizantes (vt ex pluribus locis Actorum apost. patet) in aqua baptizabant, non tamen igne. Accedit ad hęc, quòd ipsemet Dominus noster Iesus Christus in Iordane baptizatus est à Ioanne, vt contractu suæ mundissimæ carnis aquas sanctificaret, vt instrumentum esse possent diuinæ bonitatis ad expianda peccata, & vt nobis exemplum præberet, quód in aqua essemus baptizandi. Demum quoties vetus testamentum de hoc sacramento figuratiuè (vt solet) loquitur, nomine aquæ illud designat: vt apud Zachariam prophetam dicitur: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Et apud Ezech. dicitur: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. Apertissimum est ergo ex sacris literis baptismum in aqua fieri, & non in igne. Denique contra hanc hæresim est definitio concilii Florentini sub Eugenio. 4. celebrati, quod de sacramento baptismi loquens, hæc ait: Materia huius sacramēti est aqua vera & naturalis, nec refert, frigida sit an calida. Hęc concilium.

Mat. 18. *Ephes. 5.* *Mat. 3.* *Zacha. 13.* *Eze. 30.* A

SEcunda hæresis est circa fomam huius sacramenti, hoc est, circa verba, quibus baptismus conficitur: quoniam non illis vtitur, quibus catholica vtitur ecclesia, & quę Christus apostolos suos docuit. Verum hæc hæresis partita est in plures, iuxta varias formas, quibus diuersi hæretici vsi sunt. Quidam enim sic baptizant: In nomine ignoti patris omnium, & veritate omnium matre, & in eo qui descendit in Iesu. Hi sunt Marcitæ, discipuli Marci cuiusdam magicæ artis periti, qui circa tempora Apostolorū fuit, de quo mentionem facit Irenęus lib. 1. aduersus hæreses, cap. 8. & Eusebius lib. 4. hist. Ecclesia cap. 11. Hic enim Marcus inter alios quos docuit errores dixit, quòd is qui in lege & prophetis prædicatus est Deus, non esset pater domini nostri Iesu Christi, Cerdonē & Marcionem in hac parte secutus: quia ille quidē, vt dicebat, ignotus esset: hic autem notus: de quo errore alibi disseremus. Quapropter ab hoc errore discipuli huius Marci procedentes, sic baptisma conficiebāt: In nomine ignoti patris omnium, &c. Alii verò ex eiusdē sectatoribus Hebraica nomina ad pauorem audiētium super eos quos initiant, terribiliter loquuntur. De Paulianistis & cataphrygibus dicitur, quòd in nomine trinitatis minimè baptizāt, vt habetur. 1. q. 1. cap. Paulianistæ. Quapropter in Nicæno cōcilio præceptū est, vt cum ad ecclesiam catholicam aliqui ex illis redierint, rebaptizentur, quoniam veram baptismi formam non tenuerunt, atque ideo nec verum baptisma. Quali autem forma vtebantur nunquam legi, neque apud Philastrum, neque apud Augustinum aut Guidonem, qui omnes de hac re loquūtur. Qui autem sint Cataphryges, & quo tempore cœperint, in sequenti hæresi declarabitur. De Pauliniastis verò, infrà in titulo de Christo, hæresi prima dicetur. Aduersus istos omnes eisdem armis pugnabimus. Ostensa siquidem vera baptismi forma, manifestum euadet reliquas omnes inanes esse. Vera baptismi forma quam Christus docuit, ponitur in Matthæo: Euntes, inquit Christus, in vniuersum mundum, prędicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Ex quibus verbis tria colligūtur esse necessaria ad formā baptismi, videlicet expressa trinitatis pronunciatio, & verbum exprimens actum ipsum baptismi: & vox exprimens personam baptizatā: Baptizantes, inquit, eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. De primo dicitur in canonibus Apostolorū, canone. 49. Si quis episcopus aut presbyter iuxta præceptum Domini non baptizauerit in nomine patris & filii & spiritus sācti, sed in tribus sine initio prīcipiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, abiiciatur. Hęc ibi. Vt autem actus ipse baptizandi conformis sit verbis, præcipitur etiam, vt in ipso baptismo trina sit mersio, quod ab ipsis etiam Apostolis statutum fuisse reperimus. Nam canon Apostolorum quinquagesimus sic ait: Si quis episcopus aut presbyter nō in trina mersione vnius mysterii baptisma celebret, sed semel immergat in baptismate, quod dari videtur in domini morte, deponatur. Non enim dixit nobis dominus, in morte mea baptizate, sed euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Hęc ibi. Ecce quanta fuit Apostolis cura de expressione trinitatis in baptismate, vt non essent contenti verborum explicatione, nisi trinæ mersionis ostensione cōfirmaretur. Verùm quod ibi dicetur de trina mersione, non est sic accipiēdum, vt sine ea verus baptismus esse nō possit, quoniam siue semel, siue bis, siue ter mergat verus erit baptismus, si reliqua ad baptismum necessaria adsint. Minister autem tenetur baptismum exequi in vna aut tribus mersionibus, iuxta consuetudinem loci in quo habitat. Nam de hac re iam definitum fuit in concilio Toletano quarto cap. 5. quòd quælibet ecclesia suam teneat consuetudinem. Hispania autem ad tollendas occasiones heresum, quæ ex trina mersione oriebātur, elegit in illo concilio vnicam mersionem, ne videlicet quispiam putaret triplicem esse personarum diuinarum substantiam, sicut trina erat mersio. Siue tamen vnica siue multiplici mersione baptizet, verba tamen semper debent esse eadem, vt videlicet tres personæ propriis earum nominibus exprimantur. Quòd si quis obiiciat Apostolorum factum, qui in Christi nomine solum baptizarunt, non expresis aliarum personarum nominibus, vt Apostolica historia narrat, quòd ad præ-

Marcitæ. B *Paulianistæ.* *Cataphryges.* *Mat. vlt.* C *Act. 8.*

ad prædicationem Philippi Samaritani conuersi sunt,& baptizati erant in nomine Iesu:huic obiectioni primò respondetur id quod beatus Ambrosius ait in nomine Iesu Christi totam designari trinitaté. Nam cùm Christus idem sonet latinè quod vnctus, hoc ipso nomine quadam rerum connexione denotatur & ipse qui vnctus est,scilicet filius,& à quo vnctus est,videlicet pater,& vnctio ipsa qua vnctus est,videlicet spiritus sanctus. Quapropter cúm in nomine Iesu Christi tota trinitas designetur, potuerunt(vt ait) Apostoli in nomine Iesu baptizare. Aliter respódetur, & fortè exactius iuxta recentiorum theologorum communem sententiam, Apostolos tunc id egisse ex diuina quadam dispensatione illis insinuata,propter exaltationem nominis Iesu Christi, quod Iudæis erat scandalum, Gentibus autem stultitia. Qua occasione sublata,cum videlicet iam nomen domini Iesu esset exaltatum, nulli licet hoc solo nomine inuocato baptizare, Quòd si secus aliquid attentatum sit,vt videlicet quis in solo Christi nomine baptizare tétaret,varia est inter doctores sententia,an baptismus esset inanis & infrugifer. De qua re nihil nunc definire volo,quia in hoc opere,non hominum opiniones, sed solam fidem catholicam pertractare decreui. De secundo autem,videlicet quòd requiratur verbũ exprimens actum baptizationis,& tertio similiter,si persona baptizata,patet ex ipsis Christi verbis:Baptizantes,inquit, eos in nomine patris,&c. Vbi ponitur participium baptizátes,exprimens actum ipsum,& pronomé eos, exprimens personas baptizatas. Quòd autem actus baptizandi exprimatur per verbum indicatiui aut alterius modi,puta imperatiui,non est definitum quid necessarium sit,quoniam nec bene definiri posset cum Christus in suis verbis actum baptismi participio expressit,& non verbo:baptizantes,inquit, eos, &c. Quapropter Ecclesia Romana,quantum ad hoc permittit ac tolerat Grecos, qui in alia forma baptizant quàm Latini. Sic enim dicunt: Baptizetur seruus Christi in nomine patris & filij & spiritus sancti. Quia enim in principio nascentis ecclesiæ tale scisma ortum est, vt quilibet ęstimaret illum ad se pertinere,qui ab illo baptizatus esset,ita vt vnus diceret, Ego sum Cephæ:alius,ego sum Pauli, quos Apostolus reprehendens,ait:Nunquid Cephas pro vobis mortuus est,aut Paulus? Ad tollédũ hoc scisma ordinatum est inter Græcos,vt nullus baptizaret,dicés:Ego te baptizo in nomine patris,&c. sed diceret: Baptizetur seruus Christi in nomine patris,&c. ne vllo modo verbis aliquibus ostenderet se baptismi autorem,sed solum ministrũ. Quòd autem ibi sit integra baptismi forma,patet,quia ibi est manifesta trinitatis expressio,ibi exprimitur actus baptizandi,quáuis in imperatiuo modo, quod non refert,& persona baptizata, quáuis in tertia persona: nihil ergo deficit. Non ergo propter hoc Græci iudicantur hæretici,quia sic baptizant:sed quia sic baptizantes,credunt Latinos alia forma vtentes, non conficere baptisma,& propter hoc hæretici iudicantur,cum dicédo: Ego te baptizo in nomine patris &c. omnia etiam ponantur ad debitam formam & Christi verbis conformem necessaria. Et quia Græci hac occasione sicut & aliis ab Ecclesiæ Romanæ obedientia separati sunt,ideo schismatici appellantur. Cæterum quod Alexander tertius huius nominis pótifex ait in cap. 1. titulo de baptismo, & eius effectu in libro epistolarum decretalium: Si quis puerum ter in aqua immerserit in nomine patris & filii & spiritus sancti,amen:& nõ dixerit:Ego baptizo te in nomine patris & filii & spiritus sancti,nõ est puer baptizatus. Hoc,mea sététia(saluo meliori iudicio,& ecclesiæ definitione seclusa, cui me semper submitto)ita intelligendum est,vt quantumlibet quis ter margatur in aqua,non credatur baptizatus, etiam si talis immersio sit facta in nomine patris & filii & spiritus sancti nisi cum hoc etiam exprimatur actus ipse baptizationis. Siue autem exprimatur actus ipsius baptismi in indicatiuo modo, siue in imperatiuo:de hoc non definit ibi Pontifex,quia nec de illa re quęstio ibi agebatur: ad quod maxime aspiciendum est:quoniam beatus Hylarius dicit ex circũstátia scripturarũ pédere sæpenumero verum illarum sensum. Quòd si illa essent omnino exacta & necessaria,vt à Pótifice ibidem describũtur, esset etiam necessariò illud pronomen Ego,semper exprimendum,vt dicatur semper:ego te baptizo in nomine patris,&c. & tamen Glossa ibidem dixit,omissioné illius pronominis ego,nullo pacto obesse baptismo,quin verũ baptisma conficiatur. Hoc idem colligitur ex quadá responsione Zacharię papę,quę ponitur in volumine Decretorum de consec. dist. 4. cap. Retulerunt. Nam cuidam quæréti,an rebaptizádus esset,qui his verbis fuerat baptizatus,videlicet Baptizo te in nomine patrias,& filias,& spiritus sanctias: Papa respódet,ꝙ si sic baptizans,huiusmodi verba protulit ex ignorantia linguæ latinæ,& nõ vt errorem aliquem per illa verba induceret,verè baptizauit:nec est iteratò baptizádus ille sic ab eo baptizatus. Et tamen in illis verbis(vt constat) nõ ponitur illud pronomen ego:vnde patet pronomé non esse necessarium,& hoc ipsum fatentur theologi omnes. Dicimus ergo Græcos in sua forma conficere, quáuis sic cõficientes peccent,ꝙ ecclesiæ Romanę subesse contẽnunt. Nam hoc apertissimè definiuit concilium Florentinum sub Eugenio. 4. celebratum,sic inquiens:Non negamus quin & per illa verba; Baptirztur talis seruus Christi in nomine patris & filii & spiritus sancti:vel, Baptizetur manibus meis talis in nomine patris & filii & spiritus sancti,verũ perficiatur baptisma:quoniam cùm principalis causa,ex qua baptisma virtuté habet,sit sancta trinitas,instrumétalis autem sit minister qui tradit exterius sacramentum:si exprimitur actus qui per ipsum exercetur ministrum cum sanctæ trinitatis inuocatione,perficitur sacramentum. Hęc concilium Florentinum. Ostendimus ergo veram baptismi formam & exactam,quam Christus docuit,quę tam ex Euangelio,quàm ex canonibus Apostolorum patuit:in qua tria sunt necessaria,videlicet verbum explicans actum baptizádi,& nomen exprimens personam baptizatam,& totius trinitatis per propria personarum nomina expressio. Quòd si vel minimum horum desit,sicut nec est vera forma,ita nec verus baptismus. Ex quibus conuincimus Marcitas,Paulianistas,Cataphryges in baptismo conficiendo errare. Quapropter meritò cócilium Nicænum statuit eos cum ad ecclesię fidem redireut,fore iterum baptizandos.

1. Cor. 1

Tertia hæresis est, quæ respicit personam baptizatam. Sunt enim qui mortuos baptizant, & isti sunt Cataphryges, vt Phylaster ait. Beatus tamen Augustinus in lib. de hære. nihil tale illis impingit. Hi Cataphryges aut Cataphrygij sic dicti sunt, quia ex Phrygia prouincia originem traxerunt. Horum autores fuerũt Mõtanus, qui dixit se fuisse paracletum, & duæ eius prophetissæ, videlicet Prisca & Maximilla, quas ipse Montanus tanquam ex ipsius inspiratione factas iactabat. De quo qui plura noscere cupit, legat Eusebium in. 5. lib. Eccle. historiæ, à cap. 15. vsque ad. 19. nec tamen toto illo sui operis decursu vsquam hunc errorem illis impingit: quum tamen plures alios eorundem errores recenseat. Aduersus hos Cataphrygas (vt ibidem Eusebius refert) scripserunt Apollinaris Hierapolites, Meltiades, Apollonius. Alia est heresis huic similis, aut fortè est eadem, quoniam de Cataphrygiis Philaster, dicens eos baptizare mortuos, non disserit qualiter id faciebant. De Marcionistis autem, Theophylactus exponens illud. 1. ad Cor. 15. Alioqui quid facient qui baptizantur pro mortuis, si mortui non surgunt? sic ait: Mos est Marcionistis hæreticis, cùm aliquis apud eos sine baptismo discesserit, eius qui vita functus esset, feretro viuum aliquem submittere hominem. Proinde feretrum ipsi adeuntes, à mortuo sciscitantur, vtrum ei libeat baptizari: moxque qui latitat viuus, de loco inferiori respondens, se velle, inquit, asserentémque demortui loco baptizabant. Hi itaque prauæ huius cõsuetudinis insimulati, Apostolũ dictãt eam rem iniunxisse, producũntque dementes illi & vesani id dictum, videlicet: Alioqui quid facient qui baptizãtur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Hæc Theophy. Quem ideo citaui, quòd neminem ex his qui de hæresibus scripserunt, de hac re fecisse mentionem reperio. Philaster siquidem & Augustinus & Guido, quanuis de Marcione eiusque erroribus disserunt, nihil tamen huiusmodi illum sensisse referunt. Sed neque Eusebius, qui in. 4. libro historiæ Ecclesiasticæ de illo scribit, vnquam de hoc errore eum acusat. Neque etiam Tertullianus in libro de hæresibus, Marcionis errores recensens, vnquam huius mentionem fecit. Denique Irenæus in lib. primo aduersus hæreses, ca. 29. & lib. 4. cap. 57. de errorib⁹ Marcionis disputãs, nihil tale illi impingit. Quapropter mirari nõ desino vndenã Theophylactus, qui his post multa secula successit, acceperit hũc Marcionis fuisse errorem. Verùm si rem plenius circunspiciamus, Theophylactus non ait hunc fuisse Marcionis errorẽ, sed Marcionistarum. At solenne est hæreticis, qui aliorum hæreticorum vestigiis adhærent, vt nũquam suorum magistrorum erroribus sint contenti, sed semper illorum insaniam, aliquid impietatis addẽtes, augere nitantur. Quapropter possibile fuit, vt Marcionis sectatores, erroribus illius hanc hæresim coniungerent, atque ita primi illi scriptores de ea non fecerint mentionem. Theophylactus autem, qui posterior fuit, de Marcionistis hæc dixisse potuit, non tamen de Marcione. Cùm ergo de Marcione fecerimus mentionem, nunc operæ precium erit differere quis hic fuerit. Marciõ (vt Irenæus & Tertulianus scribunt) Ponticus natione, temporibus Antonini Pii, prius in doctrina philosophorum maxime Stoicorũ imbutus, deinde ad fidem Christi cõuersus, Cerdonis dogma secutus, multa ex philosophica doctrina catholicæ religioni inserere conabatur: Romámque veniens plures ibi seduxit. Hic cúm ibidem Polycarpum postea martyrem inuenisset, salutans eum, dixit: Agnoscis me? Cui Polycarpus: Agnosco primogenitum Satanæ. Hic pręter euangelium Lucę, idque ab eo circuncisum, nullum euangelium recepit. Similiter & epistolas Pauli apostoli abscidit, auferẽs ab eis quicquid suæ impietati repugnare videbatur. Contra hunc plures grauissimi autores scripserunt, Dionysius Corinthiorum episcopus, Philippus Creten. Hippolytus episcopus Africanus, Rhodon Asianus, Ireneus Lugdunen. episcopus, Tertullianus. E quibus hi duo vltimi (quod sciam) solum extant. Hæc ergo semel dicta in posterum sint. Iam ad errorem tam Marcionistarum, quàm Cataphrygum deueniamus, quoniam inter vtrosque de hac re conuenit, vt mortuis prodesse baptisma existiment. Quod ex eo conuincitur esse falsum, quòd post mortem non est tempus nec bene nec male operandi. Vita hæc nobis à Deo conceditur, in qua laboremus: qua finita iuxta id quod quisque in vita gesserit præmiabitur. Sic enim Sapiens ait: Ad quancunque partem lignum ceciderit, siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi manebit. Ligni nomine hominem designauit, qui tunc cadit cùm moritur. Cadit autem ad Austrum, qui ventus est calidus & humidus, cúm homo in gratia decedit. Illo enim vento flante, aqua per quam gratia designatur, descendit, Rursum, ille ad aquilonem cadere dicitur, qui in peccato moritur, quod per aquilonẽ meritò figuratur quoniam ventus ille frigidus est, & pluuias dissipat. Et idem expressius iterum ait: Viuentes enim sciũt se esse morituros: mortui verò nihil nouerunt amplius, nec habẽt vltra mercedem, quia obliuioni tradita est memoria eorum: amor quoque & odium & inuidiæ simul perierũt, nec habent partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur. Si ergo nõ habẽt vltra mercedem, nec partem in opere quod sub sole geritur, qualiter mortuo poterit prodesse baptismus, qui confertur viuo in demortui locũ submisso? Præterea si à mortuo velut qui non est, perit confessio (vt ait alius Sapiens) quare etiam non peribit baptismus, qui cæterorum sacramentorum est ianua? Rursus, cum Dominus baptismi necessitatem manifestauit, & Apostolis commendauit pędicandum, ait: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Vbi non dixit quod baptizaretur vnus pro alio, sed quisque pro se. Baptizantes (inquit) eos. Et expresius apud Marcum dicitur: Euntes in mundũ vniuersum, pędicate euangeliũ omni creaturę. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò nõ crediderit, condemnabitur. Qui ergo sine baptismo discedit, quantumlibet in eius locum submissus eius nomine baptizetur, ille tamen mortuus nunquam dicetur baptizatus: quò fit, vt eum perire sit necesse, quia baptizatus non fuit. Deinde percõtabor ab istis, quò peruenisse credũt eum, qui sine baptismo discessit? Necessarium est, vt ad infernum vadat, aut ad gloriam, vel sit in via ad gloriam, puta in purgatorio. Non est dicendum eum peruenisse ad gloriam, nec esse in via ad gloriam: alioqui baptismus non esset necessarius, cùm sine illo posset saluus haberi. Erit ergo in inferno, quia iuxta euangelium,

Cataphryges. Montan⁹ Prisca. Maximilla.

1. Cor. 15.

D

Marcion.

A

Eccle. 11.

Eccle. 9.

Eccle. 17.

Mat. vlt.

Mar. vlt.

B

gelium, qui baptizatus non est, condemnabitur, ac si iam non crediderit. Si ergo est in inferno, vt quid alius pro eo baptizatur, cúm hoc nihil illi prodesse poterit? In inferno siquidem (vt canit ecclesia) nulla est redemptio. Et Sapiens ait: Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quò tu properas. Et Dominus apud Ioannẽ ait: Venit nox, quando nemo potest operari: noctem vocans tempus post mortem (vt beatus Augustinus ait) in quo nemini operari licet. Ideo dixit: Operamini ergo donec dies est, id est, dũ estis in hac vita, quia post mortẽ nihil poteritis agere. Impiè ergo vesani Marcionistæ & Cataphryges mortuos baptizare tẽtarũt. Quòd autẽ pro se adducunt illud Pauli: Alioqui quid facient, qui baptizãtur pro mortuis, si mortui omnino non resurgunt? suo proposito minimè conducit: ex falsa siquidem intelligentia prouenit. Vnde Theophylactus locum illum exponens, ait: Porrò qui erant baptismum accepturi, integra pronunciabant fide simbolum, moxque & illud: Credo mortuos resurrecturos. Inquit itaque Paulus, qui futuram credunt mortuorum corporũ resurrectionem, sub speque huiusmodi sunt baptizati, quidnam sint, cùm eis Christus sit occursurus, acturi? Quid præterea resurrectionis gratia prorsus homines baptizantur, hoc est, pro resurrectionis expectatione, si mortui nõ resurgũt? Hæc Theoph. Iuxta quem tantum valet, pro mortuis baptizantur, ac sic diceres pro resurrectionis expectatione baptizãtur. Verũ quoniam hęc expositio nimis coacta, est, multumque à litera recedens: ideo aliter iuxta sententiam beati Ambrosii respõdetur, qui meo iudicio multo melius & literæ proximius exponit. Sic enim exponit: Alioqui quid facient qui pro mortuis baptizantur, si omnino mortui non resurgunt? Quid & baptizantur pro illis? Ambrosius: In tantum ratam & stabilem vult ostendere resurrectionem mortuorum, vt exemplum det eorum, qui tam securi erãt de futura resurrectione, vt etiam pro mortuis baptizarentur. Siquem fortè mors prępenisset, timẽtes ne aut malè aut non resurgeret, aut qui baptizatus non fuerat, viuus nomine mortui tingebatur: vnde subiecit: Quid & baptizantur pro illis? exemplo hoc non factũ illorum probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. Quid & nos periclitamur omni hora? quotidie morior pro gloria vestra, quam habeo in domino. Dicendo, quid & nos periclitamur? discreuit personas, ostendens non catholicos esse qui pro mortuis baptizabantur. Denique supra dixit, vt quid baptizantur pro illis? nũquid dixit, & baptizamur pro illis? Hucusque Ambrosius. Ex huius itaque præclara expositione patet cõsuetudinem illam, quam Theophylactus asscribit Marcionistis, vt viuus pro mortuo baptizaretur, tempore Pauli esse iam ab aliquibus introductã, quanuis non approbatam. Vnde iterum magis miror, quòd eam Theophylactus Marcionistis tribuat, quoniam Marciõ, qui illorum fuit dux, centum fermè annis fuit beato Paulo apostolo posterior: quoniam hic tempore Antonini Pii floruit, Paulus autem sub Nerone moritur. Occasione vitandæ huiusmodi hæreseos, concilium Carthaginense tertium cap. 6. tale statuit decretum. Itẽ placuit vt corporibus defunctorum eucharistia nõ detur. Dictum est enim à Domino: Accipite & edite: Cadauera autẽ nec accipere possunt, nec edere. Cauendum est etiam, ne mortuos baptizari posse fratrum infirmitas credat, quibus nec eucharistiam dari licitum est. Hæc concilium Carthaginense.

Eccle. 19. *Ioan. 9.* *Theophil.* *Ambro.* *Conciliũ Carthagi.*

QVarta hęresis est circa baptismi vim & potestatem, quam quidam sic minuere conantur, vt nullam baptismo virtutem tribuant. Diuersis tamen viis ad hunc finem diuersi hæretici tẽdunt. Psalliani etenim, qui & Euchitæ, id est, orantes appellantur, non autem Eucidiæ (vt corruptè catalogus hæreticorum eos nominat) tantam vim orationi tribunt, vt illam sufficere dicãt ad omnia peccata delenda, quapropter Euchitæ, id est, orãtes appellantur. Hac de causa baptismo derogant, dicentes nullã vtilitatem ex sacro baptismate baptizatis accedere, sed solam studiosam orationem dæmonem inhabitantem effugare. Hi etiam vocantur Messaliani & Enthusiastæ, id est afflati, & diuini, aut sacrificatores vt vertit interpres Theodoreti in historia tripartita. Catalogus autem hæreticorum titulo Messaliani, vocat eos Anthyatistas, corruptè tamẽ, nesciẽs quid diceret, quoniam sic fortè scriptum apud aliquem reperit: quapropter ex putrido lacu putridam hausit aquam. Errat etiam in titulo Elpulius, vbi loquitur de quodam sene huius pestiferæ factionis, à quo Flauius quidam præsul Anthiochenus miro artificio & per blanditias extorsit, vt illorum sectam illi reuelaret. Hunc senem catalogus vocat Elpulium, cum tamen in. 7. lib. historiæ tripartitæ cap. 11. vbi hæc omnia narrantur, Adelphius vocetur, nõ Elpulius. Neque hoc vicium asscribere potui impressori, quoniam ille hæreticorum nomina digerit iuxta ordinem alphabeti: positum est autem inter nomina quæ à litera E incipiũt. Huius factionis principes fuerunt (vt refert historia tripartita loco proximè citato) Dadœs & Sabas & Adelphius, Hermias & Symeones. Cęterum quantum ad præsentem errorem spectat, beatus August. in lib. de hæresibus, cap. 57. de Psallianis differens, huius erroris nõ meminit: Guido autem eo multo posterior, nullam prorsus de Psallianis aut Messalianis, aut sub alio quouis nomine facit mẽtionem. Nos autem ex historia tripartita hęc desumpsimus. Manichæi autem non propterea quòd multum orationi tribuãt, sed quia baptismo detrahere volũt, dicunt illum in aqua exhibitum nihil cuiquam salutis afferre. Hoc enim de illis refert August. in lib. de hæresibus, ca. 46. Post illos alii in eorum locum subrogati sunt, videlicet Albanenses, qui etiam dicunt baptismum nullius esse efficacię. Albigenses autem omnino baptismũ respuunt, quos meritò hic inseruimus: quoniã probata aduersus alios eius virtute & necessitate, cogentur Albigenses baptismi sacramẽtũ recipere. De his autẽ qui sint, iã superius diximus. Demum Petrus Ioannis, de quo iam alias locuti sumus (vt Guido Carmelita illa impingit) ait in baptismo gratiam & virtutes, quas vulgò theologicas vocant, minimè infundi. Armeni autem ab omnibus sacramentis virtutem conferendi gratiam remouent. His in hac parte consentit Martinus Luther, qui cúm paucissima admittat sacramẽta, in vniuersum tamen de eis dicit nullam gratiam cõferre. In libro etenim suo de captiuitate Babylonica sic ait: Hæretica est, sed vsitata sententia, sacramenta nouæ legis conferre gratiam iis qui non po-

Psalliani Euchitæ. *Messaliani. Entusiastæ.* *Dadœs. Sabas. Adelphius Symeones* *Albanenses. Albigenses.* *Armeni. Luther.*

nunt obicem. Cum ergo de omnibus sacramentis dicat, etiam ad baptismũ referri debet. Quapropter hęc eius assertio his adiungenda fuit. Contrà hos omnes hęreticos simul agendum est, cum inter eos hac de re conueniat. Primum ergo hęc hæresis conuincitur per id quod dicitur Mar. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. At cum sine gratia iustificante nemo saluetur, fieri oportet vt baptismus ipse conferat gratiam, per quam baptizatus iustificetur, iustificatusque saluetur. Nam si iustus vix saluatur, iniustus vbi apparebit? Huic alludere quodammodo videtur beatus Petrus in sua prima canonica, dicens: Expectabat dei patientiam in diebus Noë, cum fabricaretur arca: in qua pauci id est, octo animę saluæ factæ sunt per aquam: quod & vos nunc similis formę saluos facit baptisma. Vbi Beatus Petrus similitudinem inter figuram & figuratum explicans, dicit: quemadmodum hi qui erant tempore Noë, salui facti sunt quantum ad corporalem vitam per aquam: sic nunc saluamur quantum ad spiritalem animę vitam, per aquam baptismi peccatorum mundatricem. Habet ergo baptismus hanc vim & potestatem vt homines saluet. Salus autem ista sine gratia dei esse nequit, dicente Apostolo: Gratia enim dei saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, quia dei donum est. Præterea apud Ioã. Dominus ait. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum dei. Talis autem renascentia ex aqua & spiritu sancto, non fit nisi per aquam baptismi, in quo gratia spiritus sancti confertur. Nunquam siquidem spiritus sanctus spiritualem renascentiam donat sine gratię suæ infusione: quoniam charitas dei toties in cordibus hominum diffunditur, quoties spiritus sanctus datur eis. Rursus beatus Petrus in die Pentecostes loquens ad Iudæos eius prædicatione cõpunctos, ait: Pœnitẽtiã agite & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donũ spiritus sancti. Ex quibus verbis duo patent: Primum, quòd baptisma prodest ad remissionem peccatorum, quod etiam ex simbolo concilij Niceni patet, vbi dicitur: Credo vnum baptisma in remissionem peccatorum. At sine gratiæ collatione remissio peccatorum non fit. Secundum est, quod per baptisma recipitur donum spiritus sancti: Accipietis donum spiritus sancti. Donum autem spiritus sancti, est gratia & fides, quæ in baptismo infunditur, sicut & gratia: quoniam sine fide impossibile est placere Deo, ait Paulus. Baptizatus autem si non placeret Deo, non saluaretur. Confert autem baptismus fidem, sicut & gratiam: vtraque enim dei donum est. Deinde ex dictis Pauli hæc etiam sententia comprobatur, qui in epist. ad Rom. sic ait: An ignoratis fratres, quod quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim cõplantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: hoc sciẽtes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra nõ seruiamus peccato. Hæc ibi Paulus. Ex quibus verbis constat illum tribuere renouationem vitæ baptismo. Talis autem nouitas pertinet ad gratiam: quoniam sicut vetustas refertur ad peccatum, ita nouitas ad gratiam. Et in epist. ad Gal. ait: Quicunque in Christo baptizati estis, Christũ induistis. Quid autem est Christum induere, nisi gratiam eius habere, qua velut vestimento tegimur? Sic enim Hiero. exponens illa verba, ait: Si quis hoc corporeum, & quod oculis carnis aspicitur, aquæ tantum accipit lauacrum, non est indutus dominum Iesum Christum. Nam & Simõ ille, de quo in Actibus apost.. acceperat lauacrum aquæ, verum quia sanctum spiritum non habebat, indutus non erat Christum. Hæc Hiero. Et Theophyl. eadem verba exponens, dicit: Confirmat quemadmodum dei filij simus & baptismi ob gratiam. Neque enim dixit: quotquot estis baptismo abluti, filij estis dei effecti, sicuti subsequens ordo poscebat: sed quod magis tremendum, Christum induistis. Nam si Christum induimus dei filiũ, eique sumus assimiles redditi, in vnam haud dubie sumus & cõsanguinitatem deuecti & speciem: gratia id assecuti, quod illum constat esse natura. Hęc Theoph. Et in epist. ad Titum iterum Paulus eandem confirmat sententiam, dicens: Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitię, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrũ regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitę ęternę. Hæc ibi Paulus. Nihil autem his verbis expressius quicquam dici potuit quoniam dicit nos saluos fecisse per lauacrum regenerationis: lauisse autem, vt iustificati gratia ipsius, hæredes efficeremur vitæ æternæ. His ergo tam claris scripturæ testimoniis manifestum est, baptismum habere vim & potestatem peccata delendi, & gratiam conferendi. Contra hanc hæresim est decretum concilii Florentini sub Eugenio. 4. celebrati quod de sacramento baptismi loquens, sic ait: Huius sacramenti effectus est remissio omnis culpæ originalis & actualis, omnis quoque pœnæ, quæ pro ipsa culpa debetur. Propterea baptizatis nulla pro peccatis præteritis iniungenda est satisfactio: sed morientes ãtequam culpã aliquam committãt, statim ad dei visionem & regnum cœlorum perueniunt. Hæc concilium Florentinum. Per quæ verba non solum Messalianorum sed etiam Petri Ioannis error conuincitur, quia dicit per baptismum deleri peccatum, & regnum cœlorum donari, quorum neutrum sine gratia fieri potest.

1. Pet. 3.
Ephes. 1.
Ioan. 3.
Act. 2.
Heb. 11.
Rom. 6.
Galat. 3.
Hierony.
Act. 8.
Tit. 3.

C

D

QVinta heresis asserit paruulis vsu rationis carentibus nihil prodesse baptisma: quia paruuli rationis expertes non possunt habere fidem, nec possunt credere verbo Dei quod illis fuerit prædicatum. Hoc autem dicunt summè necessarium cuicunque suscipienti baptisma: siquis autem sine preuia fide baptisma suscepisset, nihil illi proficere baptisma dicunt. Huius pestiferę hæreseos dux & primus inuentor fuit quidam Petrus de Bruis gallus ex prouincia Narbonensi: in qua plurimos hac hęresi & aliis multis infecit, sed tandem apud oppidum sancti Ægidii propter sua crimina combustus est prout de illo refert venerabilis Petrus abbas Cluniacensis in libro paruo quem cõtra illius errores scripsit. Ab hoc Petro de Bruis dicti sunt Petro Brusiani heretici. Post mortem huius Petri de Bruis, suscepit illius

A

illius vexilla quidam Henricus, à quo etiam dicti sunt Henriciani, qui non eas solas quas Petrus de Bruis docuerat hæreses suscepit, sed multas insuper addidit. Quo autem tempore vixerit hic Henricus, & qualis fuerit, constat ex quadam epistola sancti Bernardi quam ad Ildefonsum comitem sancti Ægidij scripsit quæ est in ordine suarum epistolarum. 148. vbi de hoc Hērico tunc viuente hæc dicit. Sed nunc audi, quis ille sit, Homo apostata est, qui relicto religionis habitu (nam monachus extitit) ad spurcicias carnis & seculi, tanquam canis ad suum vomitum est reuersus. Præ cōfusione autem habitare inter cognatos & notos non sustinens, vel potius non permissus, ob magnitudinem criminis, succinxit lumbos suos, & iter quà nesciebat arripuit, factus gyrouagus & profugus super terram. Cumque mendicare cœpisset, posuit in sumptu Euangelium, nam literatus erat. Et venale distrahens verbum Dei, euangelizabat, vt manducaret. Si quid supra victum elicere poterat à simplicioribus populi, vel ab aliqua matronarum, id ludendo aleis, aut certe in vsus turpiores turpiter effundebat. Frequenter siquidem post diurnum populi plausum, nocte insecuta cum meretricibus inuentus est prædicator insignis, & interdum etiam cum coniugatis. Hactenus Bernardus. Hanc hęresim per quadringētos & his amplius annos sepultam, ab inferis reuocarunt hoc nostro tempore quidam hæretici vulgo dicti anabaptistæ, qui omnes istorum PetroBrusianorum & Henricianorum hæreses ad vnam vsque amplexati sunt, & alias insuper addiderunt. Contra hanc heresim illud est apertissimum & fortissimum argumentum quod paruuli rationis expertes sunt capaces salutis æternæ, & regni cœlorū: & inde apertissime colligitur, illos esse capaces baptismi. Quoniam sine baptismo actu suscepto, aut saltem voluntate quando re ipsa non potest suscipi, non valet aliquis salutem assequi sempiternam, aut regnum cœlorum intrare. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, inquit Saluator noster, non potest intrare in regnum cœlorum. Fateri igitur oportet infantes esse capaces baptismi: aut si hoc negare cōtendunt, coguntur inde etiam negare pueros non esse capaces regni cœlorum, quia hoc sine baptismo assequi non possunt. Si autem isti hęretici tam crudeles infantibus esse voluerint, vt illos à regno cœlorum propellere non vereantur, dicentes illos pro illo statu non posse ad regnum cœlorum venire, statim eos ipsos hæreticos redarguit Christus saluator noster, dicens: Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos prohibere, talium est enim regnum cœlorum. Quibus verbis Saluator hos anabaptistas dupliciter redarguit, & quidem apertissime. Primo quidem cum ait: Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos prohibere. Sed videamus prius, qui sunt qui veniunt ad Christum, & quomodo veniunt, & tunc apertius cognoscemus, qui sunt qui prohibent venire ad Christum, qui à Christo hic reprehenduntur. Qui ad Christum veniunt, non omnes ab eodem, neque ab ęquè distante loco discedunt, & ideo non eadem via veniunt. Multi enim sunt qui in fide catholica permanentes, in varia peccata mortalia labuntur, & sic a deo recedunt. De his omnibus dixit Esaias propheta, & postea Saluator confirmauit: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Et inter istos tanto quisque longius à deo elōgatur, quanto plura, aut grauiora committit. Ita enim docet beatus Gregorius lib. 25. Moralium sic inquiens: Tot gressibus anima ad Deum accedit, quot bonis moribus mentis proficit, tot gressibus fit longe, quot malis moribus decrescit. Hęc ille. Hi omnes si ad Deū venire volūt, vnicā solam habent viā videlicet pœnitentiam, per quā ad Deum venire possint. Sunt rursus alii, qui prorsus fide catholica carēt, & istis necessaria est fides catholica, vt possint ad Deum peruenire. Credere oportet, inquit Paulus accedentē ad Deum, quia est, & quód inquirentibus se remunerator sit. Si is qui fide caret, aliquo est insuper mortali peccato irretitus, huic duplex via est necessaria, vt ad Deum peruenire possit: quoniam non satis est illi fides nisi insuper addat peccatorum pœnitētiam. Si verò nullo est infectus peccato mortali, sed solum caret fide, huic sola fides cum baptismo est illi necessaria & sufficiēs, vt ad Deum accedere valeat. Qui crediderit, inquit Saluator, & baptisatus fuerit, saluus erit. Tales sunt paruuli ante baptismum, quoniam hi etsi nulli sint peccato mortali obnoxii, quia illud sine vsu rationis nequaquam committere possunt, fide tamen catholica carent, propter cuius defectum & propter peccatum originale, in quo nati sunt, tam longe à Deo distant, vt filii iræ dicantur & sint. Vt igitur ad Deum isti peruenire possint, & filii Dei esse: & per consequens vitæ æternæ hæredes, necesse est illos baptisma suscipere, per quod filii Dei fiant. Nam sine illo renasci non possunt, nec filii Dei esse. Ex his omnibus conuincitur Anabaptistas qui paruulos à baptismate eiiciūt ipsos esse qui eosdem paruulos prohibent, ne ad Deum perueniant, quos & Christus reprehendit dicens: Sinite paruulos venire ad me, & nolite prohibere, talium est enim regnum cœlorum. Et hoc vltimum est secundum per quod Anabaptistæ in verbis Christi reprehenduntur. Christus enim dicit, regnum cœlornm ad pueros pertinere. Anabaptistę verò illos à regno cœlorum, quod sine baptismo asse qui non possunt, relegare contēdunt. Pręterea idem Saluator ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Quæ verba eandem prorsus habent promissionem, quanquam verbis differentem. Nam re ipsa idem prorsus est dicere, Ego reficiam vos, & dicere, Talium est regnum cœlorum. Quia omnes qui reficiuntur spiritualiter à Christo, quādiu in illo refectionis statu permanent, ius habent ad regnum cœlorum. Et vice versa, omnes qui ius habent ad regnum cœlorum, etiam spiritualiter reficiuntur nūc à Christo per spiritus sancti gratiam habitantem in eis, & postmodum per gloriam æternā. Cum igitur eadem sit hæc & illa promissio, opus est vt bene aduertamus, qui sunt illi quibus hanc dat promissionem, & quid ab illis exigit vt promissione fruantur. Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis & onerati estis. Laborantes & oneratos vocat, sed qui sint isti, Theophylactus optime nos docet, sic inquiens: Omnes vocat non solum Iudæos, sed Gentiles. Per laborantes intelligo Iudæos, vt facientes traditiones legis, & in operatione mandatorum legis fatigatos. Per oneratos autem, gentiles onere peccatorum oppressos. Hæc Theophylactus. Istis omnibus promittit refectionem, & illis omnibus præcipit ad se venire. Dicens autē: Venite ad me omnes, nullum excipit, nullum excludit,

Petrus de Bruis. *Bernard.* *Ioan. 3.* *Matt. 19.* *Esa. 29.* *Matth. 15.* *Grego.* *Heb. 11.* *Marci. vl* *Matt. 19.* *Matt. 11.* *Theophil*

sed omnes ad se vocat, paruulos perinde adultos. Nam paruuli grauati sunt & onerati, quanuis non tanto onere quanto adulti, quoniam adulti grauati sunt onere peccati mortalis, paruuli autem solo peccato originali (quod multo minus est quàm mortale) onerati sunt. Fortè hoc loco anabaptistæ respondebunt præcepta illa, quæ nunc proxime commemorauimus, nō ad paruulos sed ad solos adultos data esse: quoniam paruuli nō possunt ad Deum venire: quoniam nec Christum cognoscere possunt, & per consequens nec eam fidem possunt habere, quæ ad perueniendum vsque ad Christum, est necessaria. A Hæc responsio ex nimium crassa ignorantia procedit. Quoniam ignorare se ostēdunt quantum sit discriminis inter paruulos & adultos, in modo veniendi ad Christum. Nam eadem est differētia in modo veniendi spiritualiter, quæ fuit olim in modo accedendi corporaliter ad ipsam Christi personam. Adulti siquidem præsertim sani, & qui corpore valebant, cum ad Christum corporaliter accedere volebant, propriis pedibus accedebant, & ad illum ibant, paruuli verò non propriis sed alienis pedibus (eo quòd se mouere non poterant) ad Christum perueniebant. Ad hunc prorsus modum: discriminantur inter se, in modo veniendi spiritualiter ad Christum. Nam adulti (eo quòd vsum rationis habent, & libero vtuntur arbitrio) propria fide venire debent, si ad Christum spiritualiter venire volunt. Paruuli verò qui vsum rationis non habent, nec libero vtuntur arbitrio, aliena fide (hoc est) fide parentum, aut saltem fide matris Ecclesiæ catholicę ad Christum veniunt, quando à parentibus suis vel ab aliis portātur, vt baptismū recipiant. Itaque paruulis aliena fides hoc efficit ad baptismi fructū suscipiendū, quod adultis facit fides propria. Hoc tamen est inter hos & illos discrimen, quod adulti propter fidem propriam maiorem gratiam recipiunt in baptismo, quàm paruuli, qui solum baptizantur ex fide aliena. De hac re testimonium reddit apertum beatus Bernardus in quadam epistola ad magistrum Hugonem de sancto Victore, quæ in ordine suarum epistolarum septuagesimaseptima, sic dicens: Sanè infantes qui hanc (prohibente ætate) non possunt habere fidem, hoc est cordis ad Deum conuersionem, consequenter nec salutem, si absque baptismi perceptione moriuntur, non quod vel ipsi quando baptizantur, fide omnino careant, sine qua impossibile est, vel ipsos placere Deo: sed saluantur & ipsi per fidem, non tamen suam, sed alienam. Dignum nempe est: & ad Dei spectat benignitatem, vt quibus fidem ætas denegauit propriam, gratia prodesse concedat alienam. Hactenus Bernardus. Fidem sentētiæ facit Augustinus libro tertio de libero arbitrio, sic inquiens: Illud perscrutari homines solent, sacramentum baptismi Christi quid prosit paruulis cum eo accepto plerunque moriūtur, priusquam ex se quidquam potuerint cognoscere. Qua in re satis piè recteque creditur prodesse paruulis fides eorum à quibus consecrandus offertur. Et hoc Ecclesiæ commendat authoritas, vt ex eo quisquam sentiat quid sibi prosit fides sua, quando in aliorum quoque beneficio, qui propriam nondum habent potestatem commoda sit. Hæc Augustinus, & citantur à Gratiano in cap. Illud, de consecra. dist. 4. idem dicit epistola. 23. in fine. Si autem Anabaptistæ contendant: illa Christi verba. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, ad solos adultos spectare, de hac nūquam cum illis contendam, imò potius illorum sententia vtar ad meæ confirmationem. Nam si hoc illi dixerint, tunc hoc discrimen quod inter paruulos & adultos ostendimus esse circa modum veniendi ad Christum, multo melius poterit colligi ex varietate illorum duorum Christi verborum, quæ supra proxime citauimus. Ideo enim Christus, vel ipsis Anabaptistis fatentibus, dixit adultis simpliciter: Venite ad me omnes, quia adulti audire & intelligere poterant præceptum, & illud per seipsos implere, vtpote qui suis pedibus & proprio motu ad Christum venire, & vsu propriæ rationis & proprii arbitrii in Christum credere illumque diligere poterant. Paruulis autem non dixit, venite, quia id propria voluntate, & suis pedibus facere non poterant, sed paruulorum parētibus, aut illorum curatoribus adminiculo paruuli indigēt, præcipit Christus, Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos prohibere. Ac si apertius diceret: Volo paruulos venire ad me, sed quia id sua sponte & propriis pedibus facere nequeunt, præcipio vobis paruulorum custodibus, vt illos venire sinatis, & nullo modo prohibeatis imò potius adiuuetis. Et vt hoc quod dico apertius fiat, alio similiimo exemplo id ostendere volo. Per præceptum hoc: Non occides, non solum prohibitum est cuilibet homini ne se gladio, aut laqueo aut inedia, aut quouis alio modo se interimat, sed pręceptum est etiam illi vt omne, pręsertim magnum periculum mortis euitet. Verum quia paruuli infantes id propria sponte vitare non valent, absque vlla dubitatione intelligimus ipsorum parētibus aut curatoribus præceptum esse, vt illos tueantur, & non permittant illos ire præcipites in mortis discrimen. Si autem ob nimiam parentum negligentiam, in ignem, vel aquam, aut gladium paruulo incidere contingat, & ita mori paruuli ipsi absque vlla culpa sua morientur. Ipsi tamen parētes aut illorum curatores rei mortis apud Deum æstimabuntur, propterea quòd non vitarunt mortis periculum, quum id facere potuerunt. Idem prorsus in præsenti negocio de baptismo, paruulis cōtingit: quoniam cum illos pro suarum animarum salute adquirenda, ad baptismum venire oporteat, non tamen illis expresse dictum est vt veniāt, sed nobis omnibus præceptum est, vt eos venire sinamus, vt nullo modo illos prohibeamus. Illorum verò parentibus aut curatoribus præceptum est, non solum vt non prohibeāt, sed etiam vt illos portēt, aut portare faciant ad baptismum.

Bernar. B *August.* C *Matt. 11.* *Matt. 19.*

Et si fortè propter magnam parentum aut curatorum negligentiam paruulum sine baptismo mori contingat, nulla propter baptismum omissum paruulo, sed solis illius parentibus aut curatoribus imputabitur culpa. Ex his omnibus aperte conuincitur, paruulis, quia propriam fidem habere non possunt, alienam fidem ad baptismi susceptionem sufficere, & per illam ad Christum illos optime peruenire. Nam paruuli illi de quibus Christus dixit discipulis suis, Sinite paruulos venire ad me, non sponte sua & propriis pedibus veniebant ad Christum, sed ab aliis portabantur. Afferebāt, inquit Lucas, ad illum infantes vt eos tangeret. Quod cum viderent discipuli increpabant illos. Iesus autem conuocans illos, dixit,

Luc. 18.

dixit. Sinite paruulos venire ad me & nolite vetare eos, talium est enim regnum dei. In quibus verbis id potissimum aduertendum est, quod paruulos dixit venire ad se, qui tamen ab aliis afferebantur.

Rursum, ex variis baptismi figuris, quæ olim in veteri testamento præcesserunt, apertè potest conuinci paruulis posse prodesse baptismum perinde ac adultis. Neque hoc paruum est argumẽtum, cum iuxta Pauli sententiam omnia patribus in figura contigerint, & Paulus ipse ex huiusmodi figuris sepe sumpserit argumentum ad probandum ea dogmata, quæ nunc pro tempore noui testamenti sunt ab omnibus necessario suscipienda. De qua re aliquantulum disserui superius lib. 1. capite. 3. Primo ergo offero arcam Noë, de qua nemo iuste poterit negare figuram fuisse baptismi, cum id apertissimè doceat beatus Petrus apostolus, sic dicens: In arca Noë pauci, id est, octo animæ salue factæ sunt per aquam. Quod & vos nunc similis formæ facit baptisma. In quibus verbis apertè ostendit in illa arca typum fuisse baptismi nostri. Arca illa ex variis lignis constructa, significat Ecclesiam ex variis populis, Iudeis videlicet & Gentibus congregatam & variæ illius arcæ mansiones, significant varios Ecclesiæ status. Arca ferebatur aquis ad portum, & fideles omnes baptismo feruntur ad portum salutis, hoc est, ad gloriam æternam. Salus corporis fuit per arcam, & salus animæ fit per baptismum. Pauci, id est, octo tantum per arcam saluati sunt, videlicet Noë, & tres filii eius, & vxor Noë, & vxores trium filiorum eius: ita licet multi ad baptismum vocati sunt, pauci tamen sunt electi. In diluuio absorpti sunt & perierunt, non tantum qui propria voluntate peccauerant, & iram Dei contra se prouocauerunt, sed etiam innumeri paruuli, qui nunquam suo libero arbitrio peccauerant, nisi quod nati erant filii iræ. Ad hũc modum sine baptismo pereunt nunc non solum adulti qui sua sponte peccant, sed etiam paruuli qui nondum sua sponte peccauerunt, sed solo peccato Adæ sunt maculati, & in ira Dei nati. Item in arca illa non solum salui facti sunt à morte corporis homines qui Deum suum agnoscebant, sed etiam iumenta multa quæ Deus ad illam salutem propter hominis seruitium elegerat, quæ tamen Deum ipsum minime cognoscebant. Eodem modo per baptismum accipiunt salutem spiritualem quotquot illius capaces sunt, siue suum redemptorem agnoscant, siue tanquam iumenta illum prorsus ignorent, & nihil de salute animæ sibi per Christi merita concessa intelligant, prout sunt paruuli, qui quamuis sint spiritualis salutis capaces, perinde ac adulti, ad instar tamen iumentorum, nec suarum animarum salutem, nec Deum ipsum eiusdem salutis authorem cognoscere possunt.

1.Cor.10. Galat.4 1.Cor.9. 1.Pet.3.

A

Nam infantes quamuis speciem humanam foris habeant, & animam immortalem ita perfectè intra se contineant vt adulti, quia tamen vsu rationis eo tempore carent, sunt vere iumentis simillimi, iuxta id quod Propheta ait: Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Alteram figuram baptismi habuit mare rubrum, per quod Israëlitæ fugientes ab Ægypto, transierunt & salui facti sunt, & erepti à Pharaonis persecutione. Neque mare illud quis citra pudorem poterit negare fuisse baptismi figuram, quia hoc apertissimè docet Paulus in priore ad Corinthios epistola, sic inquiens: Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Mose baptizati sunt in nube & in mari. Scrutemur bene hanc baptismi figuram, & postea aperte cognoscemus illam nostræ & catholicæ sententiæ maxime fauere. Nubes & mare simul iuncta veram & integram efficiunt baptismi figuram: quoniam baptismus duabus rebus consummatur, aqua videlicet & spiritu, prout Saluator dixit, regenerationem ad regnum Dei acquirendum necessariam perfici aqua & spiritu sancto. Mare rubrum significat ipsam baptismi aquam quæ & ipsa rubra est, non quidem naturali colore suo, sed virtute & operatione quàm ex merito rubei & purpurei sanguinis Christi habet in virtute spiritus sancti intus operantis. Et propter hanc causam dicit illos esse baptizatos in Mose, quoniam sicut Mose ductore populus ille saluatus est, sic nunc Christo ductore & nos ad passionem præcedente, meritis illius saluamur per baptismum. Nubes significat spiritum sanctum: quia quod nubes protegens, conducens ac refrigerans illis contulit, id totum abundantius spiritus sanctus baptizatis confert, quum nostrarum operationum dux & protector, concupiscentiarúmque nostrarum temperator & extinctor existit. Israelitæ semel tantum mare rubrum transeũtes, à Pharaonis tyrannide liberati sunt, sic baptismus semel tantum suscipiendus nos à dæmonis tyrannide liberat. Quemadmodum Israëlitæ omnes tam paruuli quàm adulti mare transierunt, & omnes illi salui facti sunt, ita etiam quotquot baptizati fuerint siue paruuli siue magni, omnes à dæmonis potestate liberati sunt. Et hoc apertè docuit Paulus quum dixit omnes in nube baptizatos fuisse, in nube & in mari. Nam dicens, omnes, neminem excepit, sed omnes conclusit paruulos perinde ac adultos. Tertia demum baptismi figura & omnium potissima est circuncisio: quàm etiam Paulus docet fuisse figuram baptismi, sic inquiens: In quo & circuncisi estis circuncisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione Christi cõsepulti, & in baptismo. Quę verba interpretans Theophylactus in Commentariis super Paulum ait: Admirandum beneficium attulit, quod Christo circuncisi estis. Non enim manus hominis adducit circuncisionem carnis hanc, sed spiritus: & non partem, sed totum hominem circuncidit. Illic quidem exuebatur membrum per circuncisionem, carneo tegumento ablato. hic verò exuit corpus nostrũ peccata, quæ per carnem perficimus. Tali autem circuncisione non lex, sed Christus circuncidit in baptismate, exuens nos à vetere vita peccatis obnoxia, adeóque à carne prorsus. Hæc Theophylactus: Ex quibus verbis apertissime constat circuncisionem iuxta Pauli sententiam, figuram fuisse baptismi. At circuncisio non solum proderat adultis ad salutem animæ, sed etiam paruulis erat præcepta, vt constat ex libro Geneseos, in quo hæc dicit Deus: Hoc est pactum meum quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circuncidetur ex vobis omne masculinum, & circuncidetis carnem præputii uestri, vt sit signum fœderis inter me & vos. Infans octo dierum circuncidetur in vobis. Et infra: Masculus cuius præputii caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo

Psal. 48. 1.Cor.10. Ioan.3 Col.2 Theophy. Gene.17.

B C

ſuo, quia pactum meum irritum fecit. Ecce vides præceptũ de circuncisione paruulorum à Deo datum. Puer qui ante circuncisionem decedebat ab hoc ſeculo, ſine ſpe gloriæ æternæ peribat, vt conſtat ex eo quod dicit, Delebitur anima illa de populo ſuo. Hoc autem idem eſt, ac ſi diceret, Non ſcribetur. Scriptura ſacra ſæpe illos dicit deleri, qui nunquam fuerant ſcripti. Nam in Pſalmo nono dicitur: Increpaſti gentes & periit impius, nomen eorum deleſti in æternum. Certe nomen gentium non fuerat prius ſcriptum in libro viuentium, de quo ibi erat ſermo, niſi fortè ſecundum naturam in Adam, de quo per præuaricationem fuit deletum. Et iterum in alio Pſalmo idem Propheta ait: Quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum addiderunt. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, & non intrent in iuſtitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. Hæc dicit Propheta de illis qui Chriſtum crucifixerunt, & poſtea pœnitentiam non egerunt, vt Petrus interpretatus eſt in illa oratione quàm ad condiſcipulos ſuos habuit poſt Chriſti ad cœlos aſcenſionem pro ſubſtitutione alterius apoſtoli in locum Iudæ. Ex illis prophetæ dictis conſtat pro eodem hæc tria ab illo vſurpari, deleri, & non ſcribi, & non intrare in iuſtitiam Dei. Ex quibus tribus duo poſtrema declarant primum. Itaque maſculum cuius præputii caro non fuerit circunciſa, deleri de populo, idem eſt, ac non ſcribi, & non intrare in iuſtitiam Dei. Et hoc idem paruulo contingit, qui nunc moritur ſine baptiſmo. Circuncisio paruulo exhibita, conferebat illi ex pacto diuino gratiam, & animæ ſalutem, quia dicit eſſe ſignum fœderis inter Deum & illos, non ſolum adultos ſed etiam paruulos. Et inde ſequitur vt baptiſmus nunc paruulo exhibitus etiam conferat illi gratiam ad animæ ſalutem: niſi fortè aliquis adeò deſipere velit, vt non vereatur dicere, maioris eſſe virtutis nunc baptiſmum quàm olim circunciſionem. Contrarium tamen docet Propheta, dicens: Diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Per quę verba docet ſacraméta nouæ legis, quæ portæ ſunt Eccleſiæ catholicæ per Sion deſignatæ, pluris eſſe à Deo æſtimata quàm omnia ſacramenta & ſacrificia Iudaicæ legis. Credere igitur neceſſario oportet circunciſionem omnibus maſculis, ſiue paruulis, ſiue magnis idem præſtitiſſe quod nunc præſtat baptiſmus. Hoc tamen intereſt quod circunciſio, eo quod redemptionis precium non erat tunc ſolutum, regnum cœlorum morientibus aperire non potuit quod nunc facit baptiſmus, propterea quod ſanguis Chriſti iam in precium redemptionis noſtræ pro nobis effuſus eſt.

Pſal. 9. *Pſal. 68.* *Act. 1* *Pſal. 86.*

D A

Accedit ad hæc omnia pro baptiſmo paruulorum, antiquiſſimus vſus perpetuo in Eccleſia catholica ſeruatus. Nam (vt conſtat ex variis ſanctorum patrum ſcripturis) ab ipſo apoſtolorum tempore ad hunc vſque diem hoc perpetuo obſeruatum eſt, vt, ſaltem neceſsitate cogente, paruuli etſi rationis expertes, baptizentur. Nam quòd tempore Apoſtolorum ita fuerit factum, conſtat ex Dionyſio Areopagita capite vltimo Eccleſiaſticæ Hierarchiæ. Et illud poſt ducentos annos fuiſſe poſtea ſeruatum, conſtat ex Cypriano in epiſtola octaua libri tertii. Idem ſeruatum fuiſſe tempore Auguſtini conſtat ex epiſtola illius. 23. quæ eſt de baptiſmo paruulorum. Et idem ſemper inuenies apud alios Auguſtino poſteriores.

Denique pro hac re ſunt multa generalium conciliorum decreta, quæ omnia concorditer docent baptiſmum omnibus paruulis perinde ac adultis ad ſalutem animæ prodeſſe. Conciliũ Lateranenſe ſub Innocentio tertio celebratum capite primo ſuorum decretorum hæc ait: Sacramentum baptiſmi, quod ad inuocationem indiuiduæ trinitatis videlicet Patris & filii & ſpiritus ſancti, conſecratur in aqua, tam paruulis quàm adultis iu forma Eccleſiæ à quocũque rite collatum proficit ad ſalutem. Hæc concilium Lateranenſe, & habẽtur hæc verba in capite Firmiter, de ſumma trinitate, & fide catholica. Concilium Viennenſe ſub Clemente quinto celebratum inter alia fidei decreta hoc vnum de baptiſmo dedit. Baptiſma vnicum baptizatos omnes in Chriſto regenerans eſt: ſicut vnus Deus, ac fides vnica ab omnibus fideliter confitendum. quod celebratum in aqua in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, credimus eſſe tam adultis quàm paruulis communiter perfectum remedium ad ſalutem. Hæc concilium Viennenſe, & habentur hæc verba in Clementina de ſumma trinitate & fide catholica.

Conciliũ Lateranenſe. *Cõcilium Viẽnenſe.*

B

Denique Concilium Tridentinum ſub Paulo tertio celebratum, in ſeſsione quinta, capite quarto, in hunc modum decernit. Si quis paruulos recentes ab vteris matrum, baptizandos negat, etiam ſi fuerint à baptizatis parentibus orti, anathema ſit. Et ſeſsione ſeptima canone. 13. hæc ait: Si quis dixerit, paruulos, eo quod actum credendi non habent, ſuſcepto baptiſmo inter fideles computandos non eſſe, ac propterea quum ad annos diſcretionis peruenerint, eſſe rebaptizandos, aut præſtare, omitti eorum baptiſma, quàm eos non actu proprio credentes, baptizari in ſola fide Eccleſiæ, anathema ſit. Hoc ſolum iam mihi ſupereſſe video vt videlicet reſpondeam argumento quod nobis obiiciunt Anabaptiſtæ, & quo illi ſuam peſsimam hæreſim firmiter tueri conantur. Chriſtus (inquiunt illi) apoſtolos ſuos docens, de his quæ poſt ſuam in cœlos aſcenſionem illi acturi erant, dixit: Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit, qui verò non crediderit condemnabitur. At paruuli infantes non credunt quia non habent vſum rationis, conſequens igitur eſt, vt ſi tunc moriantur condemnentur, etiam ſi baptiſmum ſuſcipiant, & inde vltra deducunt, baptiſmum nihil illis ad ſalutem animæ prodeſſe. Et hoc argumentum iterum confirmant teſtimonio Pauli apoſtoli dicentis: Sine fide impoſsibile eſt placere Deo.

Cõcilium Tridentinum. *Marci. 16* *Heb. 11.*

Paruuli autem quandiu ſunt rationis expertes, non habent, imò neque ex ſe habere poſſunt fidem, ergo eo tempore (iuxta Pauli ſententiam) Deo placere non poſſunt, & per conſequens baptiſmus non poteſt illis eo tempore ad ſalutem animæ prodeſſe. Hæc ſunt potiſsima argumenta, quibus nos oppugnant, & vincere credunt Anabaptiſtę, ſed reuera nihil minus faciunt & craſsiſsima ignorantia ſunt decepti. Illa enim verba quæ nobis obiiciũt à Chriſto apud Marcum dicta, nihil ad paruulos ſpectant, ſed ad ſolos adultos, prout ex præcedentibus facillime conuincitur. Nam ante illa verba Chriſtus dixit: Euntes

C

untes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ,& his dictis statim hæc verba quę nobis obiiciunt, dixit:Qui crediderit & baptizatus fuerit,&c.Ex quo verborum contextu apertissime conuincitur,hęc vltima verba de illis solis esse intelligenda,quibus præcipiebant prædicare euangelium. At paruulis infantibus non erat prædicandum euāgelium,sed adultis:quia paruuli,& si illis prędicaretur euangelium intelligere non poterant,ergo solis adultis, qui soli intelligere poterant quæ illis dicerentur,prędicandum erat euangelium, & inde apertissime conuincitur,vt de solis adultis sequentia verba intelligantur,cum Christus dicit:Qui crediderit,& baptizatus fuerit saluus erit,qui verò non crediderit condemnabitur. Adulti siquidem,quando ad baptismum suscipiendum perueniunt, antequam illud percipiant,debent fidem catholicam ore confiteri & de illa vtcunque doceri.Et ideo Ecclesia catholica ab ipsis apostolorum temporibus ad hunc vsque diem talem perpetuo tenore seruauit cōsuetudinem,vt adulti prius essent catechumeni quàm baptizati.Nam ante baptismum cathecizabant (hoc est)in fide catholica instruebant adultos.De qua re extat libellus beati Augustini qui inscribitur de cathecizandis rudibus.Quod autem nobis obiiciunt de Pauli testimonio ex crassa ignorantia procedit: quoniam paruuli etsi ante baptismum susceptum non habeant fidem, habent tamen illam postquam baptizati sunt,quanuis per illam operari non possunt.De qua re,testimonium profert nobis beatus Bernardus semone sexagesimo sexto super Cantica,sic inquiens: Nemo mihi dicat quia paruulus D non habet fidem,cui mater impertit suam,inuoluens illi in sacramento quousque idoneus fiat,proprio non tantum sensu sed assensu euolutam puramque percipere.Nunquid breue pallium vt non possit ambos cooperire?Magna est Ecclesiæ fides.Nūquid minor fide Chananeæ mulieris,quam constat & filiæ sufficere potuisse,& sibi?Ideo audiuit,O mulier magna est fides tua:fiat tibi sicut petiisti. Et paucis interpositis subdit. Quæ cum ita sint nullum præiudicium sustinebunt regenerati de hoc, quod dictum est.Sine fide impossibile est placere Deo,cum sine fide nō sint,qui in testimonium fidei baptismi gratiam perceperunt, sed neque de eo qnod item dictum est. Qui verò non crediderit condemnabitur. Quid enim credere est,nisi fidem habere?Hactenus Bernardus.Eidem sententię fauet beatus Augustinus in libro de baptismo paruulorum,sic inquiens:Paruuli baptizati inter credentes reputantur per sacramenti virtutem,& offerentium responsionem.Hæc Augustinus,& citantur à Gratiano in capitulo. Filius Dei,de consecratione distinctione quarta.Habent itaque fidem sed nō possunt per eam exire in operationem quousque ad vsum rationis peruenientes per auditum verbi Dei credentes,illam suscipiant.Nam sicut paruulus,& si omnia membra corporis integra habeat & in omnibus illis habeat vitam & animam viuificantem,vix tamen vllum est membrum in illis,quod suo recte fungatur officio: quoniam neque pedibus ambulat,neque lingua loquitur,neque manibus operatur,ita etiam quanuis in illis sit vera fides,placens Deo,& charitas viuificans, non tamen per aliquam earum potest in operatio nem exire nisi prius erudiantur,& humano aliquo exteriore iuuentur præceptore. Contra hanc hæresim scripsit beatus Bernardus:paucula quędam,in illo sexagesimosexto sermone super Cantica,& in e- A pistola septuagesimaseptima.Eodem tempore scripsit aliquantulo longius,Petrus quidam Abbas Cluniacensis.Denique hoc nostro seculo multi scripserūt,Ioannes faber,Eckius,Leopoldus,sed omnium longissime & doctissime Martinus Dūcanus:qui volumen integrum duobus libris partitum ędidit cōtra Anabaptistas.

Bernard. *Matth. 15* *August.*

Sexta hæresis est circa ipsius baptismi vnitatem. Sunt enim aliqui,qui rebaptizant eos,qui iam semel baptismum susceperunt.Horum autem variæ adhuc sunt sectæ.Donatistæ siquidem(prout Augustinus in libro de hæresibus refert (rebaptizant eos, qui ab Ecclesia catholica ad eos veniunt: quoniam (vt aiunt)extra Ecclesiam baptismus conferri non potest:ipsi autem asserebant Ecclesiam penes solos ipsos esse.Quapropter ad illos ab Ecclesia deficientes rebaptizabant,dicentes prius nō suscepisse verū baptisma.Hi Donatiani vel Donatistæ primùm propter Cecilianum contra suam volūtatem ordinatū Ecclesiæ Carthaginen. episcopum,schisma fecerunt,obiicientes ei crimina,quæ probare nō potuerūt. Sed postmodum falsitatis rei deprehensi,schisma in hæresim pertinaci defensione verterunt,tanquam Ecclesia Christi propter crimina Cæciliani,siue vera, siue falsa, toto terrarum orbe perierit vbi futura promissa est,atque in Aphrica Donati parte remanserit,in aliis autem terrarum partibus quasi contagione communionis extincta fuerit.Donatistæ autem à Donato quodam dicti sunt,qui tempore Constantij Imperatoris & Liberij Papæ floruit:de quo plura dicemus infrà in titulo de Ecclesia,hęresi prima.Hunc eundem errorem tenent Armeni(vt ait Guido Carmelita)qui venientes ad ipsos ex Ecclesia Romana rebaptizant dicentes,in Ecclesia Rom:nō esse verum baptisma,eò quòd(vt ipsi aiunt)apud Latinos non est vera &catholica Ecclesia,sed solum apud ipsos Armenos.Vides hic apertissimè impletum quod prædixit Christus apud Matth.Si quis vobis dixerit,ecce hîc est Christus,aut illic, nolite cre B dere.Surgent enim pseudochristi & pseudopropheta,& dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur,si fieri potest,etiam electi.Ecce prędixi vobis.Si ergo dixerint vobis:ecce in deserto nolite exire:ecce in penetralibus,nolite credere. Ista certè iam videmus impleta, multos pseudochristos & pseudoprophetas audiuimus.Donatistę dicunt,ecce apud nos est Christus:& non alibi: Armeni dicunt,ecce apud nos est Christus.Sed iuxta monitionem Christi oportet vt non credamus illis, sed maneamus in catholica Ecclesia, quę vna est omnium mater: Ad hunc locum etiam pertinet error Cypriani,& aliorum Aphricæ episcoporum,qui concilio apud eos de hac re celebrato definierunt, hæreticos,cum ad Ecclesiæ communionem rediissent, fore rebaptizandos, quia (vt asserebant) inhæreticos non potest conferri baptisma. In hac autem parte zelo, vt suspicor, & non secundnm discretionem moti,& odio quod aduersus hæreticos conceperant, ducti errauerunt. Nec tamen propter hunc errorem Cyprianus aut alij ei consentientes iudicandi sunt hęretici, quia illum pertina-

Cap. 69 *Donatistę* *Armeni.* *Matt. 24*

ci animositate minimè defenderunt, quinimò parati ab aliis meliora docentibus corrigi, sententiam suam dixerunt. Quod ex ipso facto patuit, quoniam à summis Ecclesiæ pontificibus, videlicet Cornelio, Lucio, Stephano edocti, contraria prioribus ipsi Aphri definierunt. Qui error non primũ in Aphrica, sed in pluribus ãtea locis, velut in Iconio (vt Euseb. in. 7. lib. historiæ Ecclesiast. cap. 6. refert) fuit tractatus. *Baltasar.* Nouissimè autem diebus istis in partibus Germanię superioris surrexit quidam Baltasar, qui homines docet rebaptizare, dicens paruulis nõ prodesse baptisma: quapropter cũ ad annos discretionis peruenerint, debere iterum baptizari: quod in multis fecisse perhibetur, multosque in suum impium errorem seduxisse, adeò vt huius factionis homines Anabaptistæ, hoc est, rebaptizatores vocentur. *Anabaptistæ.* Contra hunc Baltasarem & eius sequaces non est quod amplius agamus, quoniam cùm iam ostenderimus paruulis sicut adultis prodesse baptisma, fundamento eorũ subuerso, totius erroris structura corruet. Cõtra alios autem omnes hoc ordine procedemus, vt primò ostendamus ministri malitiam nullo modo minuere baptismi veritatem, quin à quocunque ministro conferatur, dummodo cætera quæ sunt necessaria teneat, verus sit baptismus. Primò probatur per illud quod habetur apud Ioan. videlicet quòd discipuli Christi baptizabant, inter quos erat Iudas, qui quanuis non proditor, tamen fur erat & latro: *Ioan. 4.* nec tamen baptizatis ab ipso legitur quòd rebaptizati vnquam fuissent. Præterea hoc ipsum expressius confirmat dictum Ioannis Bap. Vidi spiritum descẽdẽtem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum, & ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videtis spiritum descẽdẽtem, & manẽtem super eũ, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Hęc ille in Euangelio Ioannis. *Ioan. 1.* Ex quibus verbis patet eum qui baptizat esse Christum filium Dei. Nam quanuis minister exterius corpus abluat, Christus tamen est qui interius mundat animam. Hic ergo est solus qui baptizat in spiritu sancto, reliqui autem vt ministri. Hic est (inquit) qui baptizat in spiritu sancto, cùm tamen ipse tunc non baptizaret, sed potius à Ioanne baptizabatur: per quod innuere voluit ipsum Christum esse qui semper baptizat, quantumlibet varietur minister. Si ergo ille est qui baptizat, quid malus minister poterit obesse? Nam & Paulus ait: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremẽtum dat Deus. Vnde conuincitur, quòd nihil potest obesse minister malus, cum dominus qui baptizat sit bonus. *1. Cor. 3.* Hoc etiam B. August. elegantissimè comprobat, dicens: Si superbus fuerit minister, cum diabolo computatur: sed non contaminatur donum Christi. Quod per illum fluit, purum est. Per lapideum canalem transit aqua ad areolas. In canali lapideo nil generatur, sed hortus fructus plurimos adfert Et lib. 10. de vnico baptismo sic ait, Cùm tantum valeat baptismus per hominem contemptibilẽ, quantum per apostolum datus: ita nec illius, sed Christi esse cognoscitur. Item inuenimus dictum ab apostolis, & gloriam meam, quanuis vtique à domino: & ministerium meum, & prudentiam meam, & Euangelium meum, quanuis vtique à domino impartitum sit atque donatum: baptismum autem meum nemo eorum dixit omnino. Neque enim omnium ęqualis est gratia, nec ministrant omnes æqualiter, nec æquali prudentia vel scientia sunt omnes præditi, & in euangelizando alius alio melius operatur: & ideo dici potest alius alio doctior in ipsa salutari doctrina. Alius autem alio magis minùsve baptizatus dici non potest, siue ab inferiore, siue à maiore baptizetur. Et Zacharias Papa Bonifacio Episcopo scribens, ait: Enimuero quosdem baptizatos absque interrogatione symboli ab adulteris presbyteris indignis fassus est. In his tua dilectio teneat antiquũ morem Ecclesię: quia quisquis in nomine patris & filii & spiritus sancti baptizatus est, rebaptizari minime liceat. Non enim in nomine baptizantis, sed in nomine trinitatis huius gratiæ donum percepit. Et teneatur quod Apost. ait: Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Hęc ille. Ex his ergo tam apertis scripturę & sacrorum doctorum testimoniis apertè conuincitur, ministri malitiam nequaquam obesse baptismo, quin per illum baptisma verum conferri queat. Verum dicet aliquis, has autoritates bene sufficere ad probandum de quocunque alio crimine, vt puta adulterio, homicidio, &c. quòd illud in ministro non obsit, quin verum conficiat baptisma. de hęretico tamen hoc non probant. Sed si bene inspiciantur, æquè probant de hæretico, sicut de cuiusque alterius criminis reo: quoniam siue minister sit adulter, siue homicida, siue hæreticus, qui baptizat in spiritu sancto Christus est. Vnde Augustinus in libro de baptismo: Cur hæretici foris baptizare non possunt? An quia peiores sunt eo ipso quòd foris sunt? Sed nihil interest ad integritatem baptismi quanto peior id tradat. Neque enim tantum interest inter malum & peiorem, quantum inter malum & bonum: & tamen cum baptizat malus, non aliud dat quàm ille qui bonus est ergo cum baptizat peior, nõ aliud dat quàm ille qui minus malus est. Hæc Aug. Et idem cõtra Cresconium grammaticum ait: Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur: nullo modo malus est qui etiam per malum datur, quando idem baptismus datur. Et ideo per ministros dispares Dei munus æquale est, quia non illorum, sed eius est. Hæc ille. Pręterea baptizatus à Iudęo aut Pagano rectè verba proferente, & intentionem habente faciendi quod Christiani faciunt, verè baptizatus est, nec iterum debet baptizari: ergo baptizatus ab hæretico verè etiam erit baptizatus. Assumptum probatur per illud quod Nicolaus Papa respondet ad consulta Bulgatorum, & ponitur in volumine Decretorum de consecratione distinctione. 4. A quodam Iudęo, nescitis an Christiano, an Pagano, multos in patria vestra baptizatos esse asseritis: & quid inde sit agendum, consulitis. Hi profectò si in nomine sanctæ trinitatis, vel tãtum in nomine Christi, sicut in Act. Apostolorum legitur, baptizati sunt, vnum quippe idemque est (vt Sanctus Ambrosius exponit) quia non illorum, sed eius est, rebaptizari non debent. Hæc ibi Nicolaus Papa. *Nicolaus papa.* Ex his ergo testimoniis conuincimus, ministri malitiam, etiam si hæresis sit, nullo pacto obesse baptismo, quin hæreticus verũ baptisma conferat, si ea faciat quæ ad baptismum sunt necessaria. Verùm hic admonere oportet, ministri malitiam, etsi baptismo non obsit quin verus sit baptismus, obesse tamen baptizato, vt scilicet gratiam per talem baptismum non recipiat,

siuia

quia posuit obstaculum culpæ, quàm sic à tali malo ministro baptismum recipiendo commisit. Qui enim à malo ministro, præcipuè hæretico, ex certa scientia baptismum recipit, peccat: tum quia communionem cum hæretico habet in his, in quibus maximè conueniebat nullam communionem habere: tum etiam quia circa hoc expressa facta est per Ecclesiam prohibitio. Vnde inter Canones apostolorum, canone. 46. dicitur, Episcopum aut presbyterum hæreticorum suscipientem baptisma, damnari, præcipimus. Quæ enim conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Hęc ibi. Peccat ergo ab hæretico scienter & industria baptismũ recipiens: quapropter licet verum baptisma recipiat, non tamen effectum baptismi. Si tamen necessitate cogente id faceret, vtpote quia mors instat, nec alius adest à quo baptismum recipere possit, præter hæreticum hominem, potest ab eo baptismum recipere: modo id non faciat hac intentione, vt illius hæresi assentiat, sed tanquam veram fidem catholicam suscipere volens. Vnde beatus Augustinus, & ponitur in volumine Decretorum de consecratione, distinct. 4. cap. Quomodo, sic ait: Potest peiori tradere separatus, sicut potest habere separatus: sed quàm perniciosum est habere, perniciosum est tradere. Ille autem cui tradidit, potest salubriter accipere, si ipse non separatus acceperit vrgēte mortis necessitate. Hæc Augustinus. Excepta ergo necessitate vrgente, quisquis à malo, præcipuè hæretico ministro baptizatur, peccat. Verum ergo baptismum recipit, effectum baptismi non recipit, quia culpa eius impeditus est baptismus, ne suum circa illum haberet effectum. Et hinc ait Aug. loco proximè citato, sui erroris originem sumpsisse Cyprianum, & cæteros apud Aphricam episcopos: Non ob aliud (inquit) visum est à quibusdam etiam egregiis viris & antistitibus, inter quos præcipuè beatus Cyprianus eminebat, non esse posse apud hæreticos, vel scismaticos baptismum Christi, nisi quia non distinguebant sacramentum ab effectu, vel vsu sacramenti. Et quia eius sacramenti vsum atque effectum, in liberatione à peccatis, & rectitudine cordis apud hæreticos non inueniebāt, ipsum sacramentum quoque illic non esse putabant. Hæc Aug. Si ergo, vt iam plenè ostendimus, ministri qualiscunque malitia non obest quin ab eo baptizatus verum suscipiat baptismum: consequens est, vt ab eo baptizatus rebaptizari minimè debeat. Et hoc est secundum, quod discutere promisimus. Verum quoniam Armeni (vt diximus) Latinos rebaptizant, alia tamen ratione ducti quàm Aphri illi episcopi & Donatistæ, contra quos modo egimus: quia videlicet dicunt Romanam Ecclesiam non habere iustam baptismi formam: ideo contra istos aliter agendum est, ostendere videlicet Ecclesiam Romanam veram baptismi tenere formam, quo facto verus erit etiam baptismus: & ita non erit cur ab eis Latini rebaptizentur. Quòd autem vera sit apud Latinos baptismi forma, ex secundo errore de baptismo superius improbato patuit. Nam forma quàm Christus docuit, apud Mattheum descripta, tria exprimit necessaria, quæ sunt verbum exprimens actum baptizandi, nomen designans personam baptizatam, inuocatio trinitatis expressæ. Baptizātes (inquit) eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Baptizantes, ecce primum: eos, ecce secũdum, scilicet persona baptizata: In nomine patris, &c. ibi ostenditur tertium. Forma autem quàm Ecclesia Romana tenet, hæc omnia complectitur. Ea enim sic habet Ego te baptizo in nomine patris & filii & spiritus sancti. In qua cùm omnia sint necessariò requisita, non est cur impii Armeni negēt apud nos esse verum baptismum. Contra impios autem Anabaptistas, qui pro libito rebaptizant non solum semel & iterum, sed tertio, quarto, & quinto: quoniam baptismum, velut pœnitentiam, quoties placet iterant: contra istos inquam aliter agendum est. Primò eorum hæresim expugnat id quod ait Paulus: Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Si ergo, Paulo teste, vnum est baptisma: quomodo impii Anabaptistæ tria & quatuor baptismata vni & eidem conferre præsumunt? Præterea hoc ipsum plenius & expresius confirmat Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola: An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris: ita nos in nouitate vitæ ambulemus. Hæc Paulus ibi. Ex quibus & aliis eiusdem loci verbis patet baptismum esse velut quādam mortis Christi figuram. Sicut enim in morte Christi, peccatum mortuum est: ita & in baptismo etiam peccatum nostrum perit, per meritum tamen passionis eius. Cum autem ex aqua emergimus, resurrectionem Christi figuramus. At Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, non autem bis aut ter: ergo etiam nos pro peccatis nostris semel tantum baptizari oportet. Christus etiam resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur: ergo & nos ex aqua semel emersi, non oportet ad aquę lauacrum iterum redire. Impii ergo Anabaptistę, qui rebaptizare præsumunt, rursus sibimetipsis (vt ait Paulus) crucifigunt filium Dei. Nam de illis expressè loquebatur Paulus, & non de aliis. Qui enim secundo baptizat, quantũ in ipso est, secundò etiam Christum cruci affigit: quoniam cum baptismus figura sit quædam mortis Christi, qui secundo baptizat, hoc ipso ostendit Christum secundo mortuum fuisse. Rursus hoc ipsum sacrorum conciliorum definitiones confirmant. Nam in symbolo ædito à concilio Nicæno dicitur: Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum. Concilium Carthaginense primum, capite suorum decretorum primo sic ait: Gratus episcopus concilio præsidens dixit, Ergo si vobis placet, consideremus primum titulum rebaptizationis, vnde sanctitatem vestram postulo, vt mentis vestræ placita producatis ad descendentem in aquam & interrogatum in trinitate secundum euangelii fidem, & Apostolorum doctrinam, & confessum bonam conscientiam in Deum de resurrectione Iesu Christi, si liceat iterum interrogari in eadem fide, & in aqua iterum tingi. Vniuersi episcopi dixerunt: Absit, absit. Illicitas esse sancimus rebaptizationes, & satis esse alienum à syncera fide, & catholica disciplina. Hæc concilium Carthaginense. Et concilium Viennense, sub Clemente quinto celebratum, ait: Baptisma vnicum baptizatos omnes in Christo regenerans, est sicut vnus Deus, ac fides vnica, ab omnibus fideliter confitendum. Hæc concilium Viennense: & habentur in Clementina, ca. Fidei catholicæ, de summa trinitate, & fide catholica.

August. *Ephes. 4.* *Rom. 6.* *Heb. 6* *Conciliũ Carthaginense.*

Concilium etiam Florentinum, ſub Eugenio quarto celebratum eandem ſententiam docet, ſic inquiẽs: Inter hæc ſacramenta tria ſunt, baptiſmus, confirmatio, & ordo: quæ characterem, id eſt, ſpirituale quoddam ſignum à cæteris diſtinctiuum imprimunt in anima indelebile. Vnde in eadem perſona non reiterantur. Reliqua verò quatuor characterem non imprimunt, & reiterationem admittunt. Hæc concilium Florentinum. Quòd ſi quis his conciliorum definitionibus obiicere vellet alterius Carthaginenſis concilii decretum Cypriano præſente celebratum, quod ait ab hæreticis non conferri verum baptiſmum, atque ideo ab eis baptizatos debere iterum baptizari, huic reſponderi poteſt, non eſſe pares omnium conciliorum definitiones. Conciliorum nanque prouincialium autoritas non eſt tanta, vt eius definitioni omnes obtemperare cogantur: quoniam prouincialia concilia (vt in principio huius libri docuimus) errare poſſunt. Non enim pro illo conuentu Deus rogauit, vt eius fides non deficeret: neque illi Deus ſe adfuturum ſemper promiſit. Concilia autem generalia legitimè congregata minime errare poſſunt. Quapropter ſi quid in prouinciali cõcilio decretum eſt quod à vera fide deuiare videatur, per generale concilium (vt beatus Auguſtinus lib. 6. contra Donatiſtas ca. 1. docet) corrigi debet. Quod in caſu factum eſſe comperimus. Cõcilium ſiquidem Aphricanum, ſeptuaginta & vnius epiſcoporum, in quo decretum eſt hęreticos non poſſe verum baptiſmum conficere, prouinciale fuit, & non generale: quapropter errare potuit, & corrigitur à Cornelio tunc Romano pontifice, aliiſque Italiæ epiſcopis, vt refert Euſebius. 7. libro hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, & poſtmodum corrigitur per concilium Carthaginenſe primum in decreto quod proximè citatum eſt. Hoc autem concilium vniuerſalis accepit Eccleſia, & ita eius definitionem omnes amplecti tenentur. Contra hunc errorem ſcripſit beatus Auguſt. librum de vnico baptiſmo, atque iterum tractatum de baptiſmo contra Donatiſtas ſeptem partitum libris. Hoc noſtro tempore ſcripſit Ioannes Faber volumen grande contra Anabaptiſtas. Contra eoſdem Leopoldus quidam germanus.

Armeni. SEptima hæreſis eſt circa ipſius baptiſmi ſacramentalia, hoc eſt circa illa quæ baptiſmum in eius collatione circunſtant ex quodam ritu matris eccleſiæ. Armeni enim (vt ait Guido, quem in hiſtoria Armenorum ſequimur, quia nullum alium reperire potuimus) dicunt non poſſe conferri baptiſmum alicui niſi eidem conferatur Euchariſtiæ ſacramentum. Secundo dicunt chriſma adeò eſſe exactum ad verum baptiſmum perficiendum, vt niſi baptizatus chriſmate vngatur, non ſit baptizatus. Harum autem duarum aſſertionum vtraque eſt erronea & hæretica. Nam quod primo dicunt de euchariſtia, conuincitur manifeſte ex eo quod Dominus diſcipulis ſuis præcipiens vt docerent omnes gentes, & baptizarent eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, nullam de euchariſtiæ ſumptione fecit memoriam, feciſſet tamen ſi ea ad baptiſmi collationem exigeretur. Deinde euchariſtiæ ſacramentum multo poſt baptiſmum eſt inſtitutum: quoniam in die cœnæ dominicæ, feria ſcilicet quinta pridie quàm pateretur, inſtituit euchariſtiæ ſacramentum. Baptiſmus autem longè ante fuerat inſtitutus. Nam Ioannis quarto dicitur quòd diſcipuli Chriſti baptizabant: ergo tunc baptiſmus iam fuerat inſtitutus, quamuis non ſub interminatione gehennæ præceptus, ſicut poſt Chriſti reſurrectionem. Alioqui baptizati ab Apoſtolis, iterum poſtea fuiſſent baptizandi: quod nunquam factum fuiſſe legimus. Quare ex hoc melius colligi poſſet, euchariſtiam non poſſe dari niſi præeunte baptiſmate, vtpote prius inſtituto. Quod autem baptiſmus non poſſit dari ſine euchariſtiæ ſacramento, nulla prorſus ratione fulcitur: ſed merè voluntariè dicitur. Quapropter eadem facilitate qua dicitur, meretur vt cõdemnetur: quãuis nos id facere iam non valemus: nam ſi condemnemus, valida ratione ducti id facimus. Secunda etiam aſſertio non minus eſt erronea: quoniam etſi chriſma exigatur in baptiſmo, non tamen illud exigit baptiſmus: ſed eccleſia illud exigit à miniſtro conficiente baptiſmum: ita ut ſi chriſma non adhiberetur, extrema neceſsitate ſecluſa, miniſter peccaret, qnoniam eccleſiæ præceptum prætermiſit: baptiſmus tamen nihilominus eſſet adeò perfectus (ſi cætera adſunt) vt non ſit opus illum ſic ablutum iterato baptizare. Chriſtus nanque baptiſmum inſtituens, nullum de chriſmate adhibendo dedit præceptum. Per hanc eandem rationem reiicitur alius error huic ſimilis, cuiuſdam Claudii Taurinenſis epiſcopi, de quo iam ſupra diximus. Is enim dixit baptiſmum eſſe nullum, ſi fronti ipſius baptizati ſignum crucis non infigeretur. *Claudius.* Hic autem manifeſtus eſt error: quoniam ſi ea peraguntur quæ Chriſtus præcepit, conſtat baptiſmum eſſe perfectum. Conſtat autem, Chriſtum cum inſtitueret baptiſmum, nunquam de ſigno crucis meminiſſe.

Vualden. OCtaua hęreſis eſt huic penitus oppoſita. Vualdenſes enim dicunt (vt Æneas Syluius libro de origine Bohemorum cap. 35. teſtatur) baptiſmum aquæ, nulla interiecta ſacri olei mixtura fore recipiẽdum. Vualdenſes autem iſti ſic appellati ſunt, quoniam Vualdo quidam ciuis Lugdunenſis fuit autor eorum, Vocantur etiam pauperes de Lugduno, quoniam Vualdo ille Lugdunenſis, à quo originem traxerunt, cum diues admodum eſſet, opibus relictis, pauperibúſque erogatis, euangelicam paupertatem ſe ſeruaturum prætẽdit: ſub cuius velamine multos impios errores ſe tegere credidit. Nam cum idiota eſſet, quoſdam libros vulgari ac materna lingua ſibi conſcribi fecit, cum aliquibus ſanctorũ teſtimoniis. Quos libros cum non ſanè, vt decebat, intelligeret, ſuo tamen inflatus ſpiritu, Apoſtolorum officium prædicando vſurpauit. Cœpit hæc ſecta Vualdenſium (vt ait Guido) circa annum Domini M.CLXX. quæ (vt idem ait) fuit Romæ in generali Concilio damnata. Inter alios ergo iſtorum Vualdenſium errores, is vnus eſt, quo aſſerunt nullo pacto oleum ſacrum in baptiſmo debere miſceri. Quem errorem *Vuiclef.* poſtea ſecutus eſt Ioannes Vuicleph, de quo iam diximus. Pro huius ergo erroris clariori diſcuſſione, annotare prius oportet, pluries ſacrum oleum aut chriſma dari. Aliquando enim datur poſt ipſum baptiſmum iam ſuſceptum, aliquot etiam dierum aut annorum ſpatio interiecto: & hoc eſt ſacramentum à baptiſmate diſtinctum, vel (vt verius dicam) eſt ipſius ſacramenti materia, quod confirmatio appellatur,

tur. Et de hoc non est præsens sermo. Aliquando etiam datur oleum in ipsamet baptismi collatione. Ibi enim vnguntur chrismate in pectore & scapulis, & in fronte. Hoc autem fit ad designandam misericordiam quàm nobis Deus exhibet condonãdo peccata per baptismi susceptionem. Oleum namque in sacris literis sæpissime misericordiam significat. Vnde beatus Damascenus lib. 4. de fide orthodoxa cap. 10. ait: Oleum in baptismate assumitur, vnctionem significans, & christos, id est vnctos nos efficiens, & misericordiam dei nobis annuncians per spiritum sanctum, quia & ramum oliuæ iis qui ex diluuio saluati sunt, columba tunc attulit. Hæc Damascenus. Est etiam alia non minor causa: quia videlicet per baptismum in certamen quoddam spirituale descendimus, & in luctam quandam. Sicut enim in agone positus, luctámque aggrediens, vngebatur, quò minus ab hoste posset capi, sed potius facile ex eius manibus elabi posset: sic etiam spiritualem hanc luctam aggressurus, sacro prius oleo vngitur: per quod baptizandus ad luctam præparetur, ne dæmon eum comprehendat, sed ex eius potestate elabatur. Vnde B. Ambrosius libro primo de sacramentis ait: Quemadmodũ dicit Apostolus sanctus: Sit in te fidei deuotionísque plena fragrantia. Venimus ad fontem, ingressus es, cõsidera quos videris, quid loquutus sis. Considera, repete diligenter: occurrit tibi Leuita, occurrit tibi presbyter. Vnctus es quasi athleta Christi, quasi luctamen huius seculi luctaturus: professus es luctaminis tui certamina. Qui luctatur, habet quod speret: vbi certamen, ibi corona. Luctaris in seculo, sed coronaris à Christo, & pro certaminibus seculi coronaris. Nam etsi in cœlo præmium, hic tamen meritum præmii collocatur. Hæc ibi Ambrosius. Ex quo patet non esse recentem ecclesię adinuentionem, vt oleum sacrum baptismo misceatur. Verum vt rem adhuc multo vetustiorem esse ostendamus, citare oportet Dionysium Areopagitam Pauli Apostoli discipulum. Is enim in secundo capite Ecclesiasticæ hierarchię, de ritu huius sacramenti disserens, ait: Deiformis quidam hierarchia incipit sacram vnctionem, sacerdotes autem in ipso perficiunt vnctionis ministrationem, ad sacros in typo eum qui perficitur agones euocãtes, secundum quos athleta Christo effectus est, quia vt Deus athletiæ conditor est, vt sapiens autem leges ipsius posuit. Hęc Dionysius. Quæ verba commentator aut illius expositor enarrans, ita ait: Solebãt athletæ agonizaturi vnguento odorifero & confortatiuo vngi, vt vnguenti lubricitas efficeret eos irretrahibiles, & non impedibiles ab aduersariis: & odor cerebrum, & per consequens sensus cõfortaret, & ipsius penetratio neruos & ossa irrigaret, & spiritus mortuos multiplicaret, & sic athletam roboraret. Hæc ibi. Hunc ergo ritum Romana tenet Ecclesia, non nouum, sed antiquum, & ab ipsis Apostolis ad nos vsque (vt ostendimus) deriuatum. Quod oleum si omitteretur, nihilominus, si cætera adessent, verus esset baptismus: quamuis sic illud præter vrgentem necessitatem omittens, peccaret. Apostoli enim sola aqua absque oleo baptizabant, vt patet ex Actibus Apostolorum. Nunc autem id fieri non liceret, ecclesia vetante. Quid ergo impii Vualdenses murmurant, cùm oleum appositũ nihil baptismo nocere ostendatur? Quapropter obediendum erit consuetudini catholicæ ecclesiæ, quę à spiritu sancto regitur, maximè in sacramentis decernendis, administrandísque.

Damasce. *Ambro.* *Dionisius Areopagita.*

NOna hæresis est asserens pueros non egere baptismo ad deletionem peccati originalis, quia videlicet negat pueros ante baptismum vllum peccatum originale habere. Hic est error Pelagii, vt ait B. Augustinus libro de hæresibus, cap. 88. Est etiam Armenorum, vt illis impigit Guido Carmelita. Verum pro hoc errore expugnando infra commodior erit locus, cum videlicet de peccato agemus. Ostendemus enim tunc paruulos ante baptismum peccati originalis esse reos, & ob id gehennæ obnoxios. Quo facto manifestum euadet eos egere baptismo ad eiusdem peccati originalis deletionem. Sunt adhuc alii præter Pelagianos qui hunc eundem errorem, quamuis non eadem via, tutantur. Dicunt enim paruulos posse sine baptismo & sine martyrio saluari, non quidem propterea quod peccato originali carent, vt Pelagiani dixerunt: sed quia credunt fidem parentum, & eorum orationes, cum proposito baptizãdi illos, quum possibilitas adsit, esse satis ad salutem illorum spiritualem. Hunc errorem primus omnium quos noui, docuit Ioannes Vviclef, prout de illo narrat Thomas Vualden. in libro de sacramétis cap. 96. In illo siquidem loco dicit Vviclefum asseruisse paruulos posse saluari sine baptismo aquæ, non tamen refert modum quo, iuxta Vviclefi sententiam, paruuli possint sine baptismo saluari. Ioannes Gerson nimia (vt suspicor) misericordia erga infantes affectus, dixit paruulos posse sine baptismo aquæ saluari per fidem & orationes parentum suorum, quando baptismus non est omissus, propterea quod illum parentes contempserunt, sed quia illud filiis præstare non potuerunt. Hanc Gersonis sententiam postea suscepit Thomas de Vio Cardinalis vulgò Caietanus dictus. Quis autem is sit superius cum de formatione Euæ ex costa Adæ disputarem, satis apertè declaraui. Sed ne fortè aliquis huic Caietano nimium deditus, existimet me hoc illi falsò tribuere, ipsamet illius verba referam, quæ ille in commentario super tertiam partem sancti Thomæ, quæstione. 68. articulo secundo scripsit: In casu necessitatis, inquit ille, ad salutem puerorum sufficere videtur baptismus in voto parentum, præcipue cum aliquo exteriori signo. Et post aliqua verba iterum subdit: Paruulus ex baptismo fluminis, voto parentis suscepto saluaretur, si impossibile esset ipsum baptizari aqua. Debet autem in tali casu parens signo crucis infantem cum inuocatione trinitatis munire, sicque Deo offerre morientem, in nomine patris & filii & spiritus sancti. Et postea in commentario super articulum vndecimum hæc ait. In articulo vndecimo occurrit scribendum, & consequenter dicendum, sub correctione tamen, paruulos in maternis vteris periclitantes posse saluari, sicut superius diximus dę infantibus qui non possunt baptizari. Posse autem saluari dico per sacramentum baptismi non in re, sed in voto parentum susceptum, cum aliqua benedictione prolis, seu oblatione ipsius ad Deum cum inuocatione trinitatis. Hactenus Caietanus. Neque propter hanc assertionem, quamuis sit hæretica, illum censeo fuisse hæreticum, quia non obstinato & pertinaci animo illam asseruit, sed illam dicens submisit se correctioni, prout constat ex verbis illius

Pelagius *Armeni.* *Ioan. vuicleph.* *Ioannes Gerson.* *Thomas de Vio.*

Ioan. 3. quæ proximè citauimus. Hanc sententiam esse falsam & erroneam, apertè conuincunt verba illa Saluatoris: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest intrare in regnum dei. In quibus verbis multa sunt annotanda. Primum est quod dicit esse necessarium renasci illum qui debet intrare in regnum dei. At, qui nondum est natus, non potest esse renatus. Paruuli igitur qui in ventribus matrum existentes nondum sunt nati non possunt ex communi lege, ante talem natiuitatē esse renati, & per consequens nec in regnum dei introire. Et hoc ipsum in illis verbis annotauit Augustinus in libro de baptismo paruulorū, cap. 13. sic dicens: Oportet ergo nasci priusquā quis renascatur. Sed ne lector hic erret, admonere illum decreui vt intelligat illum in hac parte dici natum, qui quouis modo prodiit in lucem, aut totus integer, aut membrum aliquod illius viuum. Nam si mortua matre secaretur venter illius, & infans intus videretur viuus, posset baptizari, quamuis nō esset plenè natus. Alterum in illis Christi verbis annotatione dignum est, talem regenerationem necessariam ad introitum regni dei, debere esse ex aqua & spiritu sancto. Et inde consequens est quod vbi aqua deest, non sit perfecta regeneratio & sufficiens ad introitum regni dei. Tertium denique in illis Christi verbis annotandum est, verba illa esse generaliter & sine vlla exceptione dicta. Non enim de solis adultis loquutus est Christus, sed generaliter sine paruulorum aut alicuius alterius exceptione dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnū dei. Vbi ergo lex non excipit, nec nos excipere debemus. Et quod illa Christi verba sint etiam de paruulis perinde ac de adultis intelligenda, docet Augustinus sæpe, præsertim in libro de baptismo paruulorum, sic dicens: Paruuli etiam baptizati inter credentes reputantur per sacramenti virtutem, & offerentium responsionem. Qui verò non sunt baptizati, inter non credentes iudicantur, ex euangelio Ioannis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest intrare in regnum dei. Hæc Augustinus, & citantur à Gratiano, in cap. Filius dei, de conse. dist. 4. Ecce qualiter Augustinus ex illis Christi verbis colligit paruulos non baptizatos non dici credentes, per hoc ostendere volens illos fore damnandos, iuxta alia verba Saluatoris nostri dicentis: Qui verò non crediderit, condemnabitur. Præterea, ex verbis Pauli quæ ad Titum scribit, Caietani & aliorum sententia apertè conuincitur. Cum autem (inquit Paulus) benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abūde per Iesum saluatorem nostrum. Quibus verbis aperte docet Paulus salutem spiritualem nobis datam esse à Deo, non ex nostris meritis, sed ex meritis Christi. Et hanc non dicit esse datam solo verbo aut solo illius mandato sine aliquo medio, sed per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, hoc est, per baptismum in quo regenerati & renouati sumus adueniente in nos spiritu sancto. Nam ipsum baptismi sacramentum appellat Paulus lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti: quia per illud sumus à peccatorum maculis loti, & iterum post carnalem generationem spiritualiter generati, ac vetere homine deposito renouati per spiritum sanctum, vt nunc iterum reciperemus in baptismo nouitatem innocentiæ, quàm acceperamus in primo parente priusquam peccasset. Et in epistola ad Ephesios eādem sententiam iterum docet Paulus, dicens, Christum dilexisse ecclesiam & seipsum tradidisse pro ea, vt illam sanctificaret, mundando eam lauacro aquæ in verbo vitæ. In quibus verbis sacramentum baptismum appellauit lauacrum aquæ in verbo vitæ, duas exprimens res ex quibus baptismus conficitur videlicet aquam & verbum vitæ, sine quibus baptismus minime confici potest, Verbum vitæ hoc loco vocat Paulus inuocationem trinitatis, quàm baptizans facit, quum dicit: Ego te baptizo in nomine patris & filii & spiritus sancti. Hoc itaque lauacro aquæ in verbo vitę Christus mundauit ecclesiam. Et inde sequitur, vt paruuli non baptizati, quia non sunt hoc lauacro loti, non sint mundi, neque regenerati, neque renouati, & per consequens, si absque baptismo moriantur, nunquam perueniant ad illam ecclesiam, quę est speciosa sine macula & ruga, hoc est ad gloriam cœlestem.

[Margin: August. — August. — Mar. 16. — Tit. 3. — Ephes. 5.; A, B]

Rursum, hæc sententia conuincitur esse erronea testimonio Ioannis apostoli, qui in sua prima catholica epistola declarans modum quo Christus ad nostrarum animarum salutem veniat, dicit: Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus: non in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Ecce audis Christum venisse in aqua & sanguine. Sed oportet inquirere quò venit. Nunquid de cœlo in vterum virginis ad nostram carnem sumendam? aut inde ad euangelii prædicationem? Minime: quoniam nihil illorum fecit per aquam & sanguinem simul. Venit igitur sic ad abluendas sordes filiarum Sion in spiritu iudicii & ardoris, vt prædixerat Esaias propheta. Talis autem sordium ablutio erat peccatorum remissio nobis omnibus donāda per meritum Christi, qui pro nobis mortuus ex latere suo effudit aquam & sanguinem. Et hanc ablutionem nunc etiam quotidie facit in his qui quotidie baptizantur. Nam de Christo saluatore nostro dicitur quod ille sit qui baptizat in spiritu sancto & igne, quod non aliud est quàm quod ab Esaia prædictū esse, nunc proxime diximus, quod ille abluit sordes filiarum Sion in spiritu iudicii & ardoris. Sed pergamus & videamus huius ablutionis testimonia, quæ illo loco beatus Ioannes profert: Tres sunt, inquit Ioannes, qui testimoniū dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnū sunt. Quæ verba interpretās Beda in cōmentariis super epistolas canonicas, ait: In nobis hæc vnum sunt, non natura eiusdē substātiæ, sed eiusdē operatione mysterii. Nā sicut beatus Ambrosius ait: Spiritus mentem renouat, aqua proficit ad lauacrum, sanguis spectat ad precium. Spiritus enim nos per adoptionem dei filios fecit, sacri fontis vnda nos abluit, sanguis domini nos redemit. Alterū ergo inuisibile alterum visibile testimonium sacramento consequitur spiritali. Hactenus Beda. Ex cuius verbis constat Ioannē redarguere illos omnes qui dicunt paruulos posse sine baptismo saluari, quia Ioannes dicit tres esse testes qui debent perfectum reddere testimonium animæ à sordibus peccatorū ablutæ. At paruulis sine baptismo mortuis deest vnus testis, videlicet aqua baptismi, ergo illi non sunt censendi mundati.

[Margin: 1. Ioan. 5. — Esa. 4 — Matth. 3. — Beda.; C]

Deinde,

Deinde, Ioannes dicit Christum venire ad nostram omnium salutem per aquam & sanguinem simul, & non per alterum illorum tantum: & inde sequitur, vt ad paruulos, quibus aqua baptismi deficit, nunquam Christus spiritualiter veniat.

Præter hæc scripturæ sacræ testimonia, sunt aliæ rationes fortissimæ, quę apertissimè cõuincunt hanc Caietani sententiam esse erroneam, Primò ergo hinc exordior, quòd nullus potest, neque vnquam potuit assequi gratiam, nisi pręueniente aliquo bono animæ affectu proprio, aut alieno, aut per viam sacramenti, nisi cui fortè ex priuilegio aliquo particulari, Deus absque his tribus misericorditer concedere voluit, prout fuit Ioannes baptista, & Hieremias, & alii similes in ventre matris sanctificati. Paruuli in vteris matrum, aut post natiuitatem ante baptismum mortui, nullo istorum modorum iuxta legem cõmunem à Deo datam, potuerunt habere gratiam: ergo sine illa saluari non potuerunt: quoniam sine illa saluus esse non potest, propter id quod Paulus ait: Gratia Dei vita æterna. Per sacramentum aliquod non potuerunt habere gratiam, quia cùm baptismus sit ianua omnium sacramentorum, absente baptismo nullum aliud sacramentum potuit paruulis cõferri. Neque per proprium bonum suæ voluntatis motum potuerunt se disponere & præparare ad gratiam suscipiẽdam: quia cùm fuerint vsus rationis prorsus expertes, non potuerunt bonum aut malum suæ voluntatis habere motum. Solum iam restat inquirere an per merita aliorum, puta parẽtum vel aliorum, potuerint assequi gratiam. Sed hoc fieri non posse, inde conuincitur, quòd omnium theologorum concors sententia docet, nullum purum hominem posse alteri mereri primam gratiam, aut primam iustificationem, sine proprio aliquo voluntatis motu aut affectu ipsius iustificandi. Nam aliâs, amens in peccato mortali existens posset sine vlla sua pœnitentia iustificari, cuius contrarium docet Christus, dicens: Nisi pœnitentiam egeritis omnes simul peribitis. Et idem definit Innocentius tertius in cap. Maiores, §. Verum, de baptismo & eius effectu. Et certe si quis posset paruulo mereri primam gratiam, eadem ratione posset mereri augmentum illius, imò multò facilius id facere posset, quum nulla tunc esset in eodem paruulo contraria dispositio ad gratiæ susceptionem. Et si quis fortè hoc concedere non veretur inde cogetur concedere, vt paruulus non baptisatus posit stante lege maiorem gratiam habere quàm baptizatus, vt puta si pro illo multi feruenter orent, & pro isto nullus. Nullum igitur est medium, per quod paruuli sine baptismo morientes possent assequi gratiam, & per consequens vitam æternam: quia neque per sacramentum, neque per meritum suum vel alienum.

Rom. 6.

Luc. 13.

Præterea, si per orationes & oblationes, & alia id genus sacrificia posset paruulis periclitãtibus subueniri, eadem ratione posset per eadem media subueniri extra periculum existentibus: quia periculum mortis non facit, vt orationes & alia suffragia sint sacramentum, quod aliàs nõ fuisset sacramentum, nec potest maiorem vim ad impetrandum illis orationibus tribuere quàm antè habuissent. Et certè sacrilegii crimen videtur esse, si contendere aliquis vellet, haberi certitudinem salutis paruulorum, ex orationibus aut oblationibus parentum pro paruulis suis. Quia inde facile conuincet quisque tales orationes esse verum sacramentum, iuxta communem & veram sacramenti definitionem. At, audere aliud vocare verum sacramentum, præter illa septem quæ catholica agnoscit ecclesia, apertum est sacrilegium, & si quis illud pertinaciter defenderet, ob hoc solum diceretur hæreticus, iuxta cap. Ad abolendam, de hæreticis. Et hinc apertè etiam sequitur, vt nec Caietanus ipse, nec parentes paruulorum qui pro illis orant possint per illas orationes esse certi de salute ipsorum paruulorum, quia cùm orationes illæ siue oblationes non sint sacramentum, nihil certum potest haberi de illarum efficaci operatione ad salutem paruulorum. Rursum, si paruuli possent absque baptismo saluari, omnibus paruulis esset hæc gratia cõmunis, tam filiis infidelium quàm fidelium: quia nulla ratio est quæ magis pro istis quàm pro illis vrgeat. Nam eiusdem cõditionis & æquale est vtrorumque peccatum, neque magis de Deo sunt meriti: neque minus habent gratiæ impedimentum isti quam illi: & ita æquè illis & istis possent adhiberi sacramenta, & pro vtrisque possent ex æquo esse efficaces orationes iustorũ. Et re vera si paruuli in vteris matrum possẽt per orationes aliorum iustificari iuxta communem legem, iam nullum prorsus esset priuilegium Ioannis baptistæ & aliorum sanctorum qui in vtero matris fuerunt sanctificati, quia aliis omnibus id potuisset iuxta legem accidere, si alii pro illis, prout oportebat, orauissent. Deinde, si paruuli sine baptismo saluarentur, tunc extra ecclesiam esset salus, quod si quis fortè concedere non formidauerit, conuincetur statim authoritate concilii Lateranensis sub Innocentio tertio celebrati, quod capite primo suorum decretorum definiuit extra ecclesiam non esse salutem: Quæ definitio habetur in cap. Firmiter, de summa trinitate & fide catholica. Quæ autem ex illa Caietani sententia sequatur, esse salutem extra ecclesiam, inde facile quisque intelliget, si consideret quòd paruuli quos dicit sine baptismo esse saluos, sunt extra ecclesiam: quia non pertinent ad gregem Domini, cum non sint charactere illius signati. Et cum baptismus sit ianua per quam intratur in ecclesiam: qui ad baptismum nondum peruenerunt, non habent portam per quam potuerint ad illam intrare. Ecclesia etiam est congregatio omnium in Christo credentium, qui per vnam fidem Christi cõiungũtur, iuxta id quod dicit Hugo de sancto Victore, Per fidem accipimus vnionem, per charitatem autem viuificationem. At paruuli non baptizati, sunt nõ credentes, quia nec credunt actu, vt adulti: neque habitu vt paruuli baptizati. Nam Augustinus in libro de baptismo paruulorum ostendens discrimen inter paruulos non baptizatos, & eos qui baptismo Christi sunt loti, dicit hos esse credentes, illos verò non. Et citatur hæc Augustini sententia in cap. Filius dei, de consecratione, distinctione quarta.

Accedit ad hæc omnia, contra Caietani sententiam totius ecclesiæ consensus operibus & verbis apertissimis declaratus. Nunquam enim hactenus ecclesia pro paruulis sine baptismo decedentibus orauit, neque pro illis vllas vnquam fecit oblationes, neque illos ad ecclesiasticam admisit sepulturam,

quod absque dubio illa fecisset, si illos ad se pertinere credidisset. Constat etiam hic perpetuus ecclesiæ consensus ex testimoniis sanctorum doctorum, qui etsi tempore disiuncti, concordes tamen semper in hac fuere sententia quòd paruulis sit exhibendus baptismus. Dionysius Areopagita capite vltimo Ecclesiasticæ Hierarchiæ refert ecclesiam tẽpore Apostolorum recepisse infantes ad baptismum. Et idem postea fuisse factum ab ecclesia constat ex Cypriano in epistola octaua tertii libri, & ex Augustino in epistola vigesimatertia. Cõstat hoc idem ex Bernardo sermone sexagesimo sexto super Cantica. Et idem ad hunc vsque diem seruatum esse in ecclesia, constat ex scriptis illorum, qui fuerunt posteriores, quos prudens nunc omitto causa vitandi fastidii. At ecclesia nunquam infantibus sanctum baptismum dedisset, si putasset eos sine baptismo saluari posse. Quoniam melius tunc fuisset differre illis baptismum vsque ad adolescentiam, in qua vsum rationis habentes suo arbitrio facerent, quod nunc faciunt ex alieno, & suo ore confiterentur fidem, quàm nunc aliena lingua fatentur. Nam (vt Augustinus docet in libro tertio de libero arbitrio, & ex re ipsa satis constat) maiorem gratiam assequitur in baptismo adultus qui rectè se parat ad illius susceptionem, quàm paruulus qui sine vlla animi sui præparatione illud recipit. Et certè si hoc esset verum & efficax remedium, quod Caietanus ad salutem spiritualem paruulorum excogitauit, meritò argui posset ecclesia de ignorantia, quoniam per tot secula rem tantam & tam necessariam ignorauit. Quod si illam non latuit, multò rectius poterit accusari de negligentia, propterea quod tale remedium nunquam paruulis adhibere curauit. Ego tamen corde ad iustitiam, & ore confiteor ad salutem, quod Ecclesia antequam Caietanus oriretur, non ignorauit aliquid quod ad salutem animarum sit vallidum & necessarium. Quoniam spiritus sanctus descendens super Apostolos, docuit illos omnem veritatem necessariam. Et inde conuinco talem Caietani sententiam de salute paruulorum sine baptismo decedentium, quàm hactenus Ecclesia ignorauit, non esse veram.

Dionisius

D

Constat etiam apertius Ecclesiæ perpetuus consensus ex testimoniis sacrorum doctorum, qui omnes concordi sententia docent, non solum dandum esse paruulis baptismum, sed dicunt insuper illos sine baptismo saluari non posse. E quibus aliquot in medium proferam. Augustinus in libro sexto Hypognosticôn contra Pelagianos, hæc ait: Nouimus etiam paruulos, quibus vsus liberi arbitrii non est, vt de bonis aut malis eorum meritis iudicemus, parentum manibus ad gratiam sacri baptismatis deportatos, & cum in vno eorum per manus sacerdotis mysterium fidei adimpleretur, aliquoties alterum in parentum manibus factum exanimem, fraudatum gratia Saluatoris. Quis sapiens & intelligens hæc? Aut quis idoneus erit horum reddere rationem? Dicamus cum Dauid, Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et, Quàm magnificata sunt opera tua Domine, nimis profũdæ factæ sunt cogitationes tuæ. Dicamus etiam cum Apostolo Paulo, O altitudo diuitiarũ sapientię, & scientię dei, quàm incomprehẽsibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Hęc Augustinus. In quibus verbis præter id quod ait, paruulum non baptizatum, quamuis à parẽtibus deportatum ad baptismum, fraudatum fuisse gratia dei, respõdet argumẽto quod faciũt huius sententiæ autores, qui paruulis non baptizatis salutem dari posse conantur. Dicunt enim hoc spectare ad misericordiam Dei, & congruam esse illi, vt paruulis non baptizatis aliquod remedium daret, quasi Deus crudelis esset dicendus, si nullum illis ad salutem remedium reliquisset. Sed istis respondet humiliter Augustinus, suam fatendo ignorantiam, & istarum rerum occultarum sententiam iudicio dei relinquendo, credens semper quicquid Deus fecerit, iuste factum fuisse, neque propter hoc aut quoduis aliud Deum esse dicendum crudelem. Gregorius libro septimo registri, epistola. 53. hæc ait: Illud incertum non est, quia nisi sacri baptismatis gratia fuerit renatus homo, omnis anima originalis peccati vinculis est obstricta. Isidorus libro secundo de Ecclesiasticis officiis cap. 24. ita ait: Profectis autem ætate baptismum vel purgationem originalis noxæ vel ad ablutionem actualis peccati proficere credimus: paruulis autem, vt ab originali peccato abluantur, quod ab Adam prima natiuitate contraxerunt. Qui si priusquam ex aqua & spiritu sancto regenerentur, transierint, proculdubio à saluatore nostro Christo alienati sunt, testante Domino, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Hæc Isidorus, quę verba Saluatoris ita de paruulis sicut de adultis dicta esse censet. Idem facit Beda qui in libro primo super cantica Salomonis tractans de erroribus Pelagii, hæc ait: Quod dicit, eum qui pius est non damnaturum esse hominem, pro eo quod vitare non potuit, contradicit eiusdem pii redemptoris & iusti iudicis sententiæ, qua etiam de paruulis ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest videre regnum Dei. Hæc Beda. Potuissem pro hac re plura sanctorum virorum proferre testimonia, sed nolui id facere, ne fastidientem lectorem ad nauseam prouocarem. Nam ista quæ iam protulimus satis sunt ad conuincendum Gersonis & Caietani sententiam, præsertim cum illi omnes sacri doctores non ex suo cerebro locuti sint, sed ex sententia Saluatoris, quàm de omnibus hominibus tam paruulis quam adultis intelligendam esse asserunt. Sed, vt nihil desit quod hanc sententiam plenè confirmet, apertam de hac re ecclesiæ definitionem proferre decreui, per aliquod probata concilia declaratam. Concilium Mileuitanum (vt ferè omnibus constat) definiuit necessarium esse baptismum ad peccati originalis remissionem obtinendam. Et ne quis huic definitioni contradicere audeat, propterea quòd concilium illud fuerit prouinciale, profero sententiam quam ad eiusdem concilii confirmationem Zozimus papa eo tempore dedit, quæ etsi in volumine conciliorum non habeatur, Augustinus tamen in epist. 157. quæ est ad Optatum, partem illius citat, hæc dicentem: Per filium Dei renascimur spiritualiter, per ipsum crucifigimur mundo: ipsius morte mortis ab Adam omnibus nobis introductę, vniuersæ animæ illud propagatione contractũ chirographum rumpitur, in quo nullus omnino natorũ antequam per baptismum liberetur, non tenetur obnoxius. Hæc Zozimus papa apud Augustinum,

August.

Psal. 144.
Psal. 90
Roma. 11.

A

Greg.
Isidorus.

Ioan. 3.
Beda.

B

August.
Zozimus papa.

gustinum, qui vt ostenderet, quanti hanc pontificis Romani definitionem æstimauerit, statim post illa Zozimi verba, hæc quæ sequuntur, addidit: in his verbis apostolicæ sedis, tam antiqua atque fundata certa & clara est catholica fides, vt nefas sit de illa dubitare Christiano. Hęc Augustinus. Desinant ergo asserere paruulos sine baptismo posse saluari, aut certè intelligant se minimè ab Augustino pro Christianis habendos. Concilium Florentinum sub Eugenio. 4. celebratum bis de hac re sententiam dedit. Nam in instructione illa de sacramentis data Armenis, per hæc verba definit: Cum propter hominem mors introierit in vniuersos, nisi ex aqua & spiritu sancto renascamur, non possumus, vt inquit veritas, in regnum cœlorum introire. Et in definitione de libris Canonicis, apertius hanc definiuit doctrinam, sic dicens, Circa pueros verò propter periculū mortis, quod potest sæpe contingere, cum ipsis non possit alio remedio subueniri, nisi per sacramentum baptismi, per quod eripiuntur à diaboli dominatu, & in dei filios adoptantur, admonet non esse per quadraginta aut octoginta dies seu aliud tempus iuxta quorundam obseruantiam sacrum baptisma differēdum, sed quamprimum fieri potest, debet conferri, ita tamen quòd mortis imminente periculo mox sine vlla dilatione baptizētur etiam per laicos. Hactenus Concilium Florentinum. Denique Concilium Tridentinum sexta sessione capite quarto, hæc ait: Quibus verbis iustificationis impii descriptio insinuatur, vt sit trāslatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum dei, per secundum Adam Iesum Christum saluatorem nostrum. Quæ quidem translatio, per euangelium promulgatum, sine lauacro regenerationis, aut eius voto, fieri nō potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum dei. Hæc Concilium Tridentinum. Superest iam vt respondeam his quæ nobis obiicit Caietanus ad suæ sententię confirmationem. Primò itaque arguit Caietanus ex hoc quod baptismus successit circuncisioni, & per illam fuit figuratus. At circuncisio non fuit in lege Mosaica tam necessaria paruulo, vt si ille ante octauum diem moreretur, non posset sine illa saluari: ergo nunc si paruulus sine baptismo moriatur, quia non potuit illi dari, poterit etiam sine illo saluari.

Conciliū Florētinū

Ioan. 3.

Fatemur quidem baptismum successisse circuncisioni: quia id Paulus docere videtur ad Coloss. 2. & multorum patrum confirmatur testimoniis, & tandem pro certo definitum est in cap. Maiores, de baptismo & eius effectu. Sed firmiter negamus paruulum Iudæum ante octauum diem mortuum, sine circuncisione posse saluari, quia est contra sacram scripturam dicentem: Masculus cuius caro præputii circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, hoc est in libro viuētium non scribetur, nec connumeratur in populo dei. Nam ob hanc solam causam (vt sacri doctores interpretantur) Salomon dicit se fuisse filium vnigenitum matris suæ, quamuis (vt Regum narrat historia) alium illo maiorem peperit Bersabe mater sua, quem ex adulterio conceperat. Sed quia ante circuncisionem mortuus fuit, non habet magis nomen apud Deum quàm si non fuisset genitus, neque connumeratur in populo dei. Quæ cum ita se habeant, argumentum Caietani facillimè potest in illum retorqueri, multò fortius quàm ille contra nos illud torserat. Si olim iuxta legem Mosaicam non poterat paruulus incircuncisus saluari, ergo neque nunc iuxta legem euangelicam poterit saluari paruulus sine baptismo decedens, quia eodem modo sonant vtriusque legis verba, & eandem prorsus vim habent. De qua re extat expressa & aperta ecclesiæ definitio in capite, Maiores, de baptismo & eius effectu, vbi hæc verba habentur: Sicut enim sine distinctione qualibet Mosaica lex clamabat, Anima cuius præputii caro circuncisa non fuerit, peribit de populo suo: Ita nunc indistinctè vox intonat euangelica, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei, ab hac generalitate nec sexum, nec ætatem excludens. Hæc in illo capite Maiores. In quibus verbis multa contra Caietanum annotare oportet. Primum est quod dicit in illis Christi verbis nullum sexum esse exceptum, nullam ætatem esse exclusam, ergo nec paruuli excipiuntur ab illa Christi sententia, Nisi quis renatus fuerit, &c. Alterum annotatione dignum est, quod ad eundem modum dicit olim contigisse in lege Mosaica circa circuncisionem: quia de illa dicit, sine vlla distinctione damnatum esse, Anima cuius caro præputii circuncisa non fuerit, peribit de populo suo. Cùm ego hæc diligenter inspicio, mirari non desino qua temeritate Caietanus fuerit ausus dicere probabiliorem esse opinionem quæ ait, paruulum Iudæum ante octauum diem sine circuncisione mortuum, saluum fuisse per benedictionem aut oblationem aliquam. Certè ego non possum intelligere quomodo aliquis possit absque temeritate aut aliqua alia peiori nota dicere aliquam opinionem esse probabiliorem quàm illa contraria quę est per ecclesiam definita. Secundò obiicit nobis Caietanus martyrium paruulorum, quod sine alio baptismo potest paruulis prodesse ad salutem. Fateor quidem martyrium pro baptismo valere ad salutem, & vicem illius tenere vt Augustinus in libro de fide ad Petrum ait, cui consentit Isidorus libro. 2. de Ecclesiasticis officiis, cap. 24. & Bernardus epistola. 77. & tota hoc docet catholica Ecclesia. Nam Christus ipsum martyrium appellauit baptismum quando duobus fratribus, Zebedæi filiis dixit: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum, & baptismo quo ego baptizor, baptizari? Baptismum hic dixit sanguinis effusionem vsque ad mortem. Fateor etiam paruulos posse assequi martyrii palmam & meritum, vt rectè Beatus Thomas asserit, & tota consentit ecclesia. Nam illorum infantum pro Christo occisorum solennia festa celebrat ecclesia, & illorum mortem martyrium vocat Hylarius super Matthæum, & Augustinus in quodam sermone de Epiphania. Et hoc non paruum est paruulorum priuilegium, vt effusio sanguinis propter Christum, quamuis non sit per voluntatem suam accepta, vicem gerat baptismatis, & idem prorsus operetur in illis, quod operatur aquæ baptismus si illis fuisset exhibitus. Quam ergo martyrii palmam adulti per suam voluntatem assequuntur, eam paruuli ex Dei gratia & priuilegio sunt adepti. Sed non inde colligere licet, vt sicut martyrium vicem baptismatis gerit, ita etiam orationes parentum aut oblationes virtutem baptismatis teneant, & illius vices supplere possint. Nam tam longè vnum ab alio distat, vt nulla sit inter il-

Gene. 17.

Prouer. 4

2. Reg. 12

Ioan. 3.

Gene. 17.

Matt. 20.

22. q. 124. artic. 1.

la duo comparatio. Tertio obiicit Caietanus, quod paruuli essent omni prorsus remedio destituti, si non possent morientes sine baptismate saluari, quod esset nimis crudele, & diuinæ misericordiæ minimè conueniens. Huic obiectioni ego respondere potero id quod Augustinus libro sexto Hypognosticôn respondit huiusmodi querelis, sic dicens: Sed si adhuc hac reddita ratione vultis esse contentiosi, nec acquiescere veritati, nobis tamen eo quòd male de Deo iusto ac misericordissimo sentiamus, calumniari desinite: sed ipsum potius dominum Iesum Christum, cuius euangelium sequimur, si audetis arguite, cum illo iurgium sumite litigandi: illi quod absit, male sensisse de Deo patre suo, calumniamini, qui ait: Multi sunt vocati, pauci verò electi. Et, Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Et, Nemo potest venire ad me, nisi datum ei fuerit à patre meo. Hæc August. Potest etiam aliter responderi negando paruulos esse relictos sine remedio, quando non possunt pertingere ad baptismum: quia martyrium potest (vt dixi) supplere vicem baptismi. Deinde, orationes parentum, & si non sufficiant ad iustificationem paruulorum, poterunt tamen prodesse vt merito illarum Deus paruulos incolumes seruet, quousque baptismum percipere possint, quos aliàs Deus non esset seruaturus. Et ob hanc causam prudenter agerent parentes, si postquam mulier certo se prægnantem agnoscit, orent pro fœtu, & pro illo oblationes faciant, vt Deus illum incolumem vsque ad baptismum seruet. Contra hāc hæresim scripsit olim paucula quædam Thomas Vvalden. in libro de sacramentis capite. 96. A quo nihil in hac mea disputatione assumpsi, propterea quod aliqua testimonia quæ ille ex Augustino solo citat, parum proposito seruiunt, reliqua uerò sunt mendosissime citata non ex culpa autoris quem scio fuisse virum doctissimum, sed ex vitio scriptorum & impressorum qui sæpe ea quæ verissime scripta sunt, mendosissime transferunt.

August. *Matt. 22.* *Ioan. 6.* C

Decima de hac re hæresis est quæ cum præcedenti quasi ex diametro pugnat, quia baptismi necessitatem tantam esse asserit, vt adultum hominem, qui non propter contemptum, sed propter impossibilitatem sine baptismo ab hac vita migrauit, saluari non posse contendat, quamuis tunc optauerit baptizari, & toto fuerit corde tunc ad Deum conuersus. Quisnam fuerit huius hæresis doctor aut prædicator, ego hactenus scire non potui: scio tamen ex Bernardo, epist. 77. & ex Hugone libro secundo de sacramentis, parte. 6. cap. 7. hanc hæresim tempore suo aliquem habuisse patronum, cuius nomen illi subticuerunt. Sit licet quiuis huius assertionis patronus, eam tamen esse hæreticam multis apertissimisque argumentis conuincemus. Illud certè imprimis est manifestum quod dominus per Ezechielem prophetam ait: Impietas impii non nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. At si præter illam conuersionem ad Deum esset adhuc necessaria ad iustificationem corporalis susceptio baptismi, falsum esset quòd impietas impii non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Et per Zachariam prophetam iterum ait Deus: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Si conuersio ad Deum non esset satis, iam Deus non staret promissioni suæ, qua promisit conuerti ad nos, si conuerteremur ad ipsum. Fortè hic respondebit huius hæresis patronus dicens, eo tempore non esse datum præceptum de baptismo, & propterea modo non sufficere ad iustificationem, solam conuersionem sine baptismo, quæ tunc fuisset satis. Sed nunquid tunc non erat ita necessaria circuncisio, sicut nunc baptismus? Sicut enim nunc dicitur, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum: ita tunc dicebatur, Anima cuius caro præputii circuncisa non fuerit, peribit de populo suo.

Ezech. 33 *Zach. 2.* *Ioan. 3* *Gene. 17.* D

Statuamus ergo fuisse aliquem Iudæum adolescentem incircuncisum mortuum, quem omnium suorum peccatorum perfectè pœnituit, qui non propter contemptum, sed propter solam necessitatem omisit circuncisionem, & de hoc interrogo an fuerit iustificatus & saluus, an non? Si dicas illum non fuisse saluum, ergo Deus non fecit iuxta prædictas promissiones suas quas dedit per ora Ezechielis & Zachariæ prophetarum suorum. Hoc autem si quis diceret, esset apertè blasphemus. Si verò quis dicat (prout dicere oportet) illum Iudæum tunc fuisse saluum, consequenter cogetur etiam fateri illum qui nunc plenè ad Deum conuersus, & baptismum affectans sine baptismo moritur, esse saluum: quia Deus dixit, impietatem impii non nocituram ei, in quacunque die ille fuisset conuersus ad eum. Non dixit, in hac aut illa die, sed in quacunque. Et confirmatur hoc argumentum testimonio Pauli in ea quæ est ad Romanos epistola, sic dicentis: Si igitur præputium legis iustitias custodiat, nónne præputium illius in circuncisionem reputabitur? Et paucis interpositis subdit: Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque circuncisio quæ est in manifesto & in carne est, sed qui in abscondito Iudæus est: & circuncisio cordis in spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Quæ verba interpretans Haymo in Commentariis super epistolas Pauli ait: Qui tantummodo genere & nomine est Iudæus, & circuncisionem carnaliter obseruat, non placet Deo, neque meretur laudari ab illo, quanquam ab hominibus laudetur. Qui verò in occulto, in corde est Iudæus, id est confitens Christum, & in corde est circuncisus ab omni infidelitate, & ab omni mala voluntate & cogitatione, placet deo, & meretur laudari à Deo, audiens ab illo: Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui. Hæc Haymo. Quæ autem dicit Paulus de circuncisione occulta quæ est in corde, eadem prorsus dicere oportet de baptismo occulto in solo corde suscepto: quoniam baptismus successit circuncisioni. Rursum in eadem epist. Paulus ait: Corde creditur ad iustitiā, ore autem confessio fit ad salutem. Ecce audis Paulum docentem fidem dare iustitiam, quod non de omni fide intelligendum est, sed de illa sola quæ (vt idem Paulus ait) per dilectionem operatur. Si quis igitur hoc modo perfectè crediderit, iustus dicetur, quamuis actu baptismum non suscipiat: quia sic credens affectum baptismi habet talem, quod si possibilitas adesset: statim susciperet. Hic autem affectus quando non potest habere operis executionem, ita bene acceptatur à Deo, & æstimatur ab illo, ac si opus ipsum fuisset exhibitum. In cuius rei testimonium est quod

Rom. 2. *Haymo.* A *Roma. 10*

Paulus

Paulus Corinthiis scribens, adhortatur eos ne plura quàm possent, in pauperum subuentionem conferrent, sed satis est si donent quod possunt: quia Deus non amplius ab illis exigit. Sic enim ait: Si enim voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet. Ac si apertius dixisset: illa voluntas grata est Deo, quæ iuxta id quod potest, est facere parata: neque Deus exigit ab aliquo vt faciat quod non potest. Ex quibus Pauli verbis videtur mihi traxisse originem ea sententia, quæ iam in prouerbium transiit: voluntas pro facto reputatur. Quæ sententia tunc solum est vera, quando quis non potest opere perficere id quod voluntas appetit. Nam alias quando facere potest quod optat, & non facit, tunc voluntas illa apud Deum non reputatur tantum, quantum si opus perfecisset. Deus enim qui est scrutator cordium, & ponderator spirituum, optimè nouit voluntatem illam quæ non exequitur, quum potest, id quod optat, esse nimium tepidam & remissam, & ideo illam minus æstimat. Voluntatem autem illam, quæ ob id solum non procedet ad opus, quia non potest, acceptat, & habet in eo precio, quo haberet, si opus ipsum perfecisset. Et inde apertè sequitur vt voluntatem baptismi Deus pro baptismo acceptet, in eo qui baptizari non potuit, si tamé plenè credidit, & fuit ad Deum conuersus. Ideo Bernardus in epistola. 77, de hac re loquens eleganter dicit: Legimus, omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et item, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Quid planius quod voluntas pro facto reputatur, vbi factum excidit necessitas? Nisi fortè putetur in malo, quàm in bono efficacior inueniri voluntas apud Deum, qui charitas est, & promptior esse ad vlciscendum quàm ad remunerandum misericors & miserator Dominus. Hęc Bernardus. Deinde, martyrium pro Christo susceptum supplet vicem baptismi, ergo fides integra cum voto suscipiendi baptismum, supplebit etiam vicem baptismi. Assumptum huius collectionis tota Ecclesia catholica fatetur, & docet, quia licet martyres Christi non sint propter martyrium expressè excepti ab illa generali locutione: Nisi quis renatus fuerit, &c. alibi tamen est hoc illis à Deo specialiter concessum, quum Christus dixit: qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Martyrem ergo, quia Christum confessus est coram hominibus, idem Christus promittit se cófessurum coram patre suo. Hoc autem priuilegium non habet martyrium aliunde nisi ex sola fide: quia fide seclusa martyrium non est nisi sola pœna, quæ ex se non est tanti apud Deum valoris. Si fides est sola vnde habet priuilegium martyrium, vt vicem baptismi supplere possit: ergo fides illa completa quæ per dilectionem operatur, supplebit etiam vicem baptismi ad salutem animæ acquirendam, quia etiam de illa specialiter dictum est à Christo saluatore nostro: Qui credit in me, habet vitam æternam. Et fortè ob hanc causam (vt Bernardus ait) Saluator noster postquam dixerat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: postea non repetiuit, Qui verò baptizatus non fuerit, sed tantum dixit: Qui verò non crediderit, condemnabitur. Per quod innuere voluit aliquando solam fidem sufficere ad salutem, & sine illa sufficere nihil. Accedit ad hæc omnia quod Ecclesia à spiritu sancto semper edocta, Cathecumenis postulantibus baptismum, & ad illum suscipiendum perfectè dispositis, continuo illum præstaret, & nunquam differret vsque ad statuta tempora, nisi certissime crederet illam baptismi suscipiendi voluntatem satis esse illis ad iustificationem, & per consequens ad introitum regni Dei, si necessitate cogente fuissent morte præuenti, & sine baptismo mortui. Nam alias iniuriam magnam fecisset illis Cathecumenis Ecclesia differendo illis baptismum: quia sic faciens obiiciebat illos maximo periculo, si fortè occurrisset casus, quo morte præoccupati, sine baptismo decederent. Quot enim possunt casus occurrere ad mortem subitaneam, tot imò plures possunt illos à baptismi susceptione diu desiderata impedire.

2. Cor. 8. — *Bernar.* — *1. Ioan. 3.* — *Matt. 5* — *Mar. 16*

Præter has omnes rationes, sunt etiam multorum sacrorum virorum testimonia in hanc sententiam conuenientia, quibus nullus hactenus ex sacris viris contradixit. Ambrosius in libro de morte Valentiniani de illo loquens, hæc ait: Quem regeneraturus eram, amisi. Verũtamen ipse gratiã quàm poposcit, non amisit. Hæc Ambrosius de Valétiniano, qui sine baptismo quem petierat, mortuus est. Augustinus eidem sententiæ fauet ex animo in pluribus locis, præsertim libro. 4. de baptismo cõtra Donatistas cap. 22. vbi hæc ait: Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone illo cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso: non leue documétum beatus Cyprianus assumit. Quod etiam atque etiam considerans, inuenio non tãtum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem conuersionémque cordis, si fortè ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis téporum succurri non potest. Hæc Augustinus. In quibus verbis admoneo lectorem circa exemplum illud de latrone quem modo dixit non fuisse baptizatum, nec ex hoc loco persuadeatur latronem sine baptismo decessisse: Nam idem Augustinus postea lib. 2. retractationum, cap. 18. retractauit hoc exemplum quod proposuerat de latrone tanquam minus idoneum ad prædictam sententiam comprobandam, propterea quòd incertum est an latro ille fuerit baptizatus, an non. Sententiam tamen illam de baptismo inuisibili quod sit sufficiens ad salutem, quando visibilis baptismus suscipi non potest, non solum non recantat, sed illam confirmat. Et in quæstionibus super Leuiticum, quæstione. 84. postquam præmisit aliquos quos scriptura cõmemorat inuisibiliter tantũmodo sine aliquo exteriori signo sanctificatos, tandem hæc verba subnectit. Ex his colligitur aut inuisibilem sanctificationem quibusdam affuisse & profuisse sine inuisibilibus sacramentis, quę pro temporum diuersitate mutata sunt, vt alia tunc fuerint, & alia modo sint. Et paucis interpositis subdit: Nec tamen visibile sacramentum omnino contemnendum, nam contemptor eius inuisibiliter sanctificari non potest. Hęc Augustinus. In quibus verbis id annotare oportet quod dicit illum priuari fructu baptismi, qui contemnit, non autem qui nequit suscipere sacramentum. Isidorus libro. 2. de officiis Ecclesiasticis, cap. 24. huic sententiæ subscribit, sic dicens: Tria sunt autem genera baptismi, quorum primum est quo sordes peccatorum per regene-

Ambro. — *August.* — *August.* — *Isidorus.*

rationis lauacrum abluuntur. Secundum, quo quis sanguine suo per martyrium baptizatur. Est autem tertium baptisma lachrymarum, quo laboriosius transigitur, sicut ille qui per singulas noctes stratum suum rigauit, qui imitabatur conuersionem Manasse, & humilitatem Niniuitarum, per quam misericordiam consecuti sunt. Qui imitabatur publicani illius orationis in templo, stantis à longe, & percutientis pectus suum, quíque nec ausus fuit oculos ad cœlum eleuare. Hæc Isidorus, qui satis apertè asserit veram pœnitentiam pro baptismo reputari ad spiritualem pœnitentis salutem.

Psal.6 *Ionæ.2.* *Luc.18*

A

Bernardus eandem docet sententiam in epistola.77. quæ est ad Hugonem de sancto Victore, sic dicens: Quemadmodum is qui alieno debito se teneri fortè in extremis positus recolit si desit vnde persoluat, sola nihilo minus pœnitentia & cordis contritione obtinere veniam creditur, ne iam pro eo dánetur: sic sola fides & mentis ad Deum cõuersio sine effusione sanguinis, & sine perfusione aquæ, salutem sine dubio operatur volenti, sed non valenti, prohibente articulo mortis, baptizari. Et sicut nulla illi pœnitentia remittitur peccatum, si cùm posit, non restituit ablatum: sic & huic nulla proderit fides, si cum posit non percipit sacramentum. Hæc Bernardus. Hanc eandẽ sententiã docent Hugo loco superius citato, & Petrus Lõbardus lib.4. sententiarũ, dist. 4. Præter hæc omnia sanctorum virorum tam clara testimonia, extat etiam aperta de hac re Ecclesiæ definitio. Nam Innocentius papa huius nominis tertius de hac re interrogatus ab episcopo Cremonensi, per hæc verba respondet: Inquisitioni tuæ taliter respondemus, presbyterum quem sine vnda baptismatis extremum diẽ clausisse significasti, quia in sanctæ matris Ecclesiæ fide, & Christi nominis confessione perseuerauit, ab originali peccato absolutum & cœlestis patriæ gaudium esse adeptum asserimus incunctanter. Hæc Innocentius: & habẽtur in cap. Apostolicam, de presbytero non baptizato. Denique Concilium Tridẽtinum sub Paulo tertio celebratum, sessione sexta cap. 4. definitionem iustificationis assignans, hæc ait: Quibus verbis iustificationis impij descriptio insinuatur, vt sit translatio ab eo statu in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum Dei, per secundum Adam Iesum Christum saluatorem nostrum. Quæ quidem translatio, post euangelium promulgatum, sine lauacro regenerationis, aut eius voto, fieri non potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Hæc concilium Tridentinum. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, vbi ait, iustificationem non posse fieri sine lauacro, aut eius voto. Nam addens, aut eius voto, satis apertè, declarauit nõ esse necessarium re ipsa suscipere baptismum, sed satis esse ad iustificationem votum baptismi, quando non ex contemptu, sed ex sola necessitate baptismum omittit. Sed quia quum hæc sententia in concilio illo decerneretur, aliqui erãt, quamuis pauci & minus docti, quibus hæc definitio nõ placebat, oportet illorum obiectionibus respondere. Primò nobis obiiciunt Augustinum, libro de Ecclesiasticis dogmatibus cap.74. dicentem: Nullum cathecumenum quamuis in bonis operibus defunctum vitam æternam habere, excepto martyrio vbi tota baptismi sacramenta complentur. Sed huic obiectioni nos facile respondemus negãdo illud opus esse Augustini, prout multi alij ante me hoc negauerunt dicentes illud esse Gennadij. Et certè cum ex aliis multis, tum etiam ex hoc loco persuadetur librum illum non esse Augustini: quia non est credendum Augustinum fuisse adeò sui oblitum, vt in isto libro, & in aliis suprà citatis sententias tam apertè contrarias scripserit, præsertim cum non recantauerit in posteriori libro, nec mentionem vllam fecerit eorum, quæ dixerat in priori. Si liber ille (vt multi putant) habet Gennadium authorem, parum vrgebit illius testimonium, quia ille non est tantæ æstimationis, vt suæ authoritatis pondere nos premere valeat. Secundò obiiciebant in Concilio Tridentino illi quos dixi, de Centurione illo Cornelio, cui antequam de fide Christi fuisset edoctus, angelum dixisse asserebant: Mitte in Ioppen, & accersi Simônem qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi verba in quibus saluus eris tu, & vniuersa domus tua. Si in his quæ Petrus erat illi dicturus, saluandus erat Cornelius & tota domus eius, ergo ille nondum erat iustus antequam fuit à Petro in fide instructus, & baptizatus. Hæc obiectio est inanis & omni robore carens. Nam Cornelius antequam Petrum videret vere iustus erat, prout beatus Augustinus docet lib.4. de baptismo cõtra Donatistas, cap.21. sic inquiens: Melior enim Centurio Cornelius nondum baptizatus, Simone baptizato. Ille enim & ante baptismum spiritu sancto repletus est, iste & post baptismum immundo spiritu afflatus est. Verumtamen Cornelius si etiam spiritu sancto iam accepto baptizari noluisset, contempti tanti sacramenti reus fieret. Hæc Augustinus. Sed non est opus Augustini testimonium, vbi tot & tam aperta sunt scripturæ sacræ testimonia. Nam scriptura de illo refert, quod erat vir religiosus & timens Deum, & quod eleemosinæ illius tales erant, vt ascenderint in memoriam in conspectu Dei. Quæ omnia non nisi de homine iustificato, verè dici poterant. Sed illud est apertius, quod loquente Petro ad turbam, quę conuenerat in domo Cornelii, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebãt verbum, & locuti sunt variis linguis, & postea dixit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest vt non baptizentur hi qui spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Et iussit eos baptizari in nomine domini nostri Iesu Christi. Ecce vides non solum Cornelium, sed multos alios spiritu sancto repletos, antequam sacramentũ baptismi recepissent. Verba autẽ quæ afferunt ad probãdum Cornelium non fuisse iustum ante baptismi susceptionem, non sunt de scriptura sacra, neque habentur in Bibliis sacris quæ passim circunferuntur. Nam in communibus Bibliis, quæ hactenus videre licuit, non sunt hæc verba, Qui loquetur tibi verba, in quibus saluus eris tu, & vniuersa domus tua. Verba autem quæ scriptura refert dixisse angelum ad Cornelium, quum de Petro illi loquebatur, sunt ista: Hic dicet tibi, quid te oporteat facere. Ex istis autẽ verbis nullo modo potest colligi, Cornelium tunc ante baptismum susceptum non fuisse iustificatum: sed solum hoc potest ex illis verbis colligi, quod licet tunc esset iam iustificatus adhuc tenebatur suscipere baptismum: quia hoc Petrus facere iussit, postquã illum & alios omnes qui ad domum eius cõuenerant in fide

Bernar. *Innocentius terti⁹* *Cõcilium Tridẽtinũ* *Ioan.3.* *August.* *Act.10.* *August.* *Act.10.*

B C D

fide instruxerat. Baptismum autem esse necessarium ad salutem omni homini quantumlibet aliàs iustificato, nos etiam confitemur, & illud aperte confirmatum est testimoniis Augustini & Bernardi, quæ suprà per me citata sunt.

VNdecima circa baptismum hæresis orta est, quæ, licet concedit, per baptismum peccatũ originale dimitti, negat tamẽ per illũ omne peccatũ deleri. Quia baptismo suscepto manet adhuc carnis cõcupiscentia, vel carnis rebellio, quæ (vt huius hæresis authores docent) vere peccatum est, quanquam non imputatur à Deo. Quod autem ipsa concupiscentia sit vere peccatũ, inde probare contẽdũt, A quia (vt illi aiunt) est contra illud Dei præceptum, Non concupisces. Huius hæresis parens & primus author fuit Lutherus, quem postea secuti sunt Philippus Melancton, & Martinus Butzerus monachus, apostata ex ordine sancti Dominici, Brẽtius, & multi alij germani eiusdem factionis Lutheranę. In hac hæresi, prout nũc enarrata est, duo miscẽtur errores, quorum vnus oritur ab altero. Primus est qui asserit baptismum non delere omne peccatum. Secundus docet cõcupiscentiã carnis esse peccatum cõtra illud præceptum, Non cõcupisces. De hoc secũdo errore nihil hoc loco dicemus: quia in titulo, Præceptum, infrà Deo duce cõtra illum disputabimus, & cõmodior illic erit huic disputationi locus, & ideo ad illũ locum, pro hac re mitto lectorẽ. Cõtra primũ ergo errorem nunc pugnare aggrediens primum obiicio id quod Michæas propheta ait: Deponet iniquitates vestras, & proiiciet in profũdũ maris omnia peccata. In quibus verbis Propheta baptismi virtutẽ & efficaciam apertissimè declarauit esse tantã, vt omnia peccata absorbeat, & nullũ viuere sinat. Nã quod de baptismo ibidẽ loquatur Propheta, conuincitur per id quod ait Paulus, Patres nostri omnes mare transierunt, & omnes in mari baptizati sunt, & in nube. Ex quibus verbis satis apertè constat baptismum fuisse per mare figuratum, & illi comparatũ. De hoc igitur mari propheta Michæas loquitur, quũ dicit: Proiiciet in profundũ maris omnia peccata. Nõ dixit, aliqua: sed omnia. Fortè Lutherus & sui consortes dicent, Baptismum, iuxta Pauli sentẽtiam, non esse figuratũ in quolibet mari, sed in solo illo mari rubro per quod patres nostri transierunt, Michæã autẽ nõ de illo speciali mari fuisse locutum, ac proinde contẽdent verba Prophetæ in sensum à litera (vt solent) valde alienũ detorquere. Sed nec sic euadere poterunt, quin eos cõuincamus, quoniam ex sua responsione efficacissimum contra illos sumã argumẽtum. Si mare illud rubrum per quod patres nostri transierunt, fuit figura baptismi, cõ sequẽs est vt Ægyptii, qui patres insequebãtur, figura- B uerint peccata quæ nos persequuntur, & Pharao Ægyptiorũ rex figuram gesserit dæmonis, qui (vt est apud Iob) est rex super filios superbiæ. At in mari illo in quo salui facti sunt filii Israel, omnes Ægyptii qui illos persequebãtur simul cũ Pharaone eorũ rege perierũt. Reuersę sunt aquæ, inquit sacra scriptura, & operuerunt currus & æquites cuncti exercitus Pharaonis, qui persequẽtes ingressi fuerant mare, nec vnus quidẽ superfuit ex eis. Vt igitur figura vere respõdeat figurato, oportet vt in aqua baptismi omnia peccata pareant, nec vnũ supersit ex illis. Præterea, hæc sententia apertius confirmatur per id quod Deus per Ezechielẽ prophetam ait: Effundam super vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Non dixit, ab aliquibus inquinamentis, sed ab omnibus, vt intelligamus nullum esse exceptum, quod non sit per aquã diluendum. Hęc autẽ Ezechielis verba esse de sacramẽto baptismi intelligẽda, omnes sacri doctores cõcorditer docẽt, quoniam nulla est aqua quæ possit ab omnibus inquinamentis mũdare, nisi sola aqua baptismi. Rursum, Saluator noster baptismi necessitatem proferens, baptismum ipsum appellauit regenerationem, sic inquiẽs: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto nõ potest introire in regnum Dei. Et Paulus, vt Christi verba apertiora faceret, postquã baptismum appellauit lauacrũ regenerationis, statim addidit, & renouationis. Per quæ verba declarauit, qualis esset ea regeneratio quę per baptismum habetur, talis videlicet quæ animæ vetustatem deponat, & nouitatẽ inducat. Nã propter hanc causam, resurrectionem corporis Christus saluator noster apud Matthæũ vocat regenerationẽ, quia per illã resurrectionẽ corpus sic prorsus renouatur, omnia antiqua exuens, vt iã noua generatione genitus esse videatur. Iam abiit fames, recessit sitis, fugerunt morbi, cruciatus, dolores, lassitudines, corruptiones, denique vetera omnia transierunt, & noua facta sunt omnia. C Sola corporis substantia manente eadẽ, ferè omnia corporis accidentia mutata sunt. Idem prorsus cõtingit in anima per baptismum, quoniam per illum homo qui antea erat filius diaboli per peccatum, postea per baptismũ efficitur filius Dei. Est ergo per baptismũ renouatio in anima, quemadmodũ per resurrectionem fit renouatio in corpore. Non fuisset autem integra & perfecta renouatio, si aliquid de vetustate peccati remaneret. Ad hanc etiam sententiã ten dunt multa quę ad Romanos Paulus scribẽs, & de peccato originali, ac de illius remedio, quod est baptismus, disserẽs ait: Vbi abũdauit delictũ, superabundauit & gratia: vt sicut regnauit peccatum in mortẽ, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam ęternã per Iesum Christum dominũ nostrum. Si peccatum manet post collatam baptismi gratiam, iam non gratia, vt Paulus docet, sed peccatum superabundaret. Sed vt apertius Lutherũ cõuincamus, operæ precium erit attendere modũ superabundantiæ quẽ Paulus declarat: Vt sicut (inquit ille) regnauit peccatũ in mortẽ, ita gratia regnet per iustitiã. At quum peccatũ regnabat in homine, nulla erat in illo Dei gratia: ergo ecõtrario regnante Dei gratia in baptizato, nullũ erit in illo peccatũ, alioqui non vere dicetur regnare in illo, & inde vlterius sequetur gratiam non superabũdare, vbi abũdauerat delictum, cuius contrarium docet Paulus. Et licet aperte hoc loco Paulus damnet Lutherum, multo tamen apertius & fortius id agit postea in eadẽ epistola, sic inquiens: An ignoratis fratres, inquit ille, quia quicũq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. In quibus verbis Paulus apertissime docet nos per baptismnm fieri mẽbra corporis mystici cuius caput est Christus: & tunc mortem Christi in nobis ipsis sentire, Quoniam mortuo Christo in cruce pro peccatis nostris, qui est caput nostrum, tunc nos qui sumus membra eius morimur

Lutherus *Philippus Melãctõ,* *Butzerus* *Brentius.* *Mich. 7.* *1. Cor. 10* *Exod. 14.* *Ezech. 36* *Ioan. 3.* *Tit. 3.* *Matt. 19.* *Roman. 5.* *Rom. 6,*

peccato cũ ipso. Nam si caput alicuius hominis abscindas & interficias, necessario omnia illius mēbra commoriuntur. Ad eundem modum mortuo Christo, cōmoriūtur illi baptizati, qui tunc suscepto baptismo facti sunt membra eius. Aliter tamen ille, & aliter nos per baptismum morimur, quia ille mortuus est corpore, nos autem morimur peccato. Caro illius mortua est in cruce, & peccatum nostrũ moritur in baptismate. Vnde beatus Chrysostomus sermone decimo super epistolam ad Romanos, prędicta Pauli verba declarās, ait: Quid est quod dicit, in mortē ipsius baptizati sumus? Hoc scilicet, baptisma crux est, vt & nos quemadmodū ipse mortuus est, moriamur. Quod igitur crux & sepulchrũ Christo fuit, id nobis baptismus factus est, licet non omnino in rebus eisdem. Ipse quidem carne & mortuus est, & sepultus, nos verò peccato vtrũque sumus. Propterea nō dicit, Complātati morti illius, sed similitudini mortis illius. Mors quidem vtrinq; est, & illa, & ista, verū nō eodem subiecto. Illa siquidem quæ Christi est, carnis: quæ verò nostra, peccati est. Quemadmodum autem verax illa, ita verax & ista. Hæc Chrysostomus. Ex quibus verbis constat Pauli doctrinā esse, quod in baptismo peccatū est plenè mortuū, sicut in cruce Christus fuit adeò plenè mortuus, vt nihil in eo humanæ vitæ remanserit. At si post baptismū maneret aliquid in baptizato, quod vere sit peccatū, in baptismo nō ita plenè moreretur peccatum, sicut Christus in cruce fuit mortuus. Sed adhuc pergit Paulus eandem sententiam docere, per ea quæ post priora verba in eodem loco subnectit, sic inquiens: Hoc sciētes quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati. Non dixit, vt destruatur peccatū, ne putaretur vnum aut alterum peccatum esse destructū: sed dixit, vt destruatur corpus peccati: vt doceret nihil ex peccato remanere. Etsi fortè aliter Lutherus hæc verba Pauli aliter esse intelligēda cōtendat, audiat obsecro beatum Chrysostomum illa verba interpretantem, qui sermone vndecimo super epistolam ad Romanos, hæc ait: Non hoc corpus ita vocās, sed vniuersam illam malitiā nostram, quemadmodū & omnem malitiam veterē hominē vocat. Quod verò non sit incerta quædam cōiectura: quod hic dicitur, ex iis quæ sequuntur, ipso Paulo idipsum interpretante, audire poteris. Cum enim dixisset, vt aboleretur corpus peccati, subiunxit. Vt posthac iam non seruiamus peccato. Volo siquidem vt corpus hoc nostrum peccato sit mortuum, nō vt perdatur & interimatur, sed vt nō peccet. Progrediēdo verò clarius adhuc facit quod dictū est. Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. De quouis istud homine dicit, nimirū quod quemadmodū qui moritur, liber iam est à peccatis, quamprimū mortuus deponitur: ita & qui à baptismate ascēdit. Quādoquidē enim qui baptizatus est, in baptismate peccato mortuus est semel, oportet vt & in morte peccati perduret. Hactenus Chrysostomus. Ad eundem modum interpretatur Theophylactus sic inquiens: Et enim vetus noster homo, id est, malitia, simul crucifixus est: hoc est, per inde vt corpus Christi, in baptismate sepultum est, vt aboleatur corpus peccati, id est, ex variis partibus compositum vitium. Ac tanquā vnum corpus sit peccatum, vel corpus nostrum peccabile, infert propterea, vt ne porrò seruiamus peccato. Hæc Theophylactus. In eadem sentētia est Anselmus, qui prædicta Pauli verba multo apertius declarās, hæc ait: Corpus peccati, id est peccatū secundū omnia mēbra sua destruatur. Vnū enim vitiū mēbrū est peccati: corpus verò vniuersitas delictorū, quorū principium est originale peccatum. Christus autē nō ex parte, sed integer est crucifixus, vt nos ex toto moriamur peccato, & viuamus Deo. Gratia enim Dei per baptismū Christi, qui venit in similitudine carnis peccati, id agit, vt destruatur corpus peccati. Hęc Anselmus. In eadem epistola iterum Paulus eandem sententiam docet, sic inquiens: Nihil nunc damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui nō secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Quæ verba dupliciter Lutheri sententiā deiiciunt. Si cōcupiscētia carnis esset peccatum, vt Lutherus ait. Iā aliquid dānationis esset his qui sunt in Christo Iesu, quoniam peccatum omne est ex se damnabile. At, cum Paulus dicat nihil dānationis esse in baptizatis, cōsequēs est, vt nullū sit in eis peccatū. Insuper, Si cōcupiscētia post baptismum susceptum est sēper peccatū, ergo lex spiritus vitæ in Christo Iesu, nō plene liberauit nos à lege peccati, cuius contrariū docet Paulus. Deinde in alia epistola Paulus ait: Quicunq; in Christo baptizati estis, Christū induistis. At qui Christum induit, peccatum pręsertim dānabile, nō habet: quia in maleuolā animā nō intrat sapiētia, neque habitat in corpore subdito peccatis. Quæ enim societas (vt Paul⁹ ait) lucis ad tenebras, aut quæ cōuentio Christi ad Belial? Neque satis est ad euasionē horum omnium argumentorum, dicere, prout Philippus Melāctō dicit, cōcupiscētiā illā quæ est in baptizatis, non imputari ad pœnā, quāuis sit vere peccatū, & hoc agere baptismum, vt concupiscentia non imputetur, non autē vt non sit peccatum. Quoniā licet illa nō imputetur, si tamē vere peccatū est, maculā in anima ponet, quę esse nō potest in eo qui est plenè mūdatus per baptismū. Nā de his qui baptizati sunt, ait Paul⁹: Abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis. Quę omnia cōuenire non possunt habenti peccatū damnabile, quod vere & proprie sit peccatū, quale iuxta Lutheri doctrinam, est carnis cōcupiscētia. Pręter hæc omnia sacræ scripturæ apertissima testimonia, est etiam pro nostra & catholica sentētia, omniū sacrorum doctorum cōsensus, qui solus, etiā si expressa scripturæ sacræ testimonia deessent, satis esset ad Lutheri sententiā condemnādā. Nā præter Chrysostomum, & Theophylactum, & Anselmum, quos iam supra citaui, est etiam in eadem sententia Cyprianus, qui in sermone de ablutione pedum ait: Ornata & honorata erat ecclesia sicut paradisus, in amplitudinis suę vmbilico fontem continens gratiæ singularis, flumina creās in vitam æternam salientia, viuam habens originem & decursum perennē. Hic egredientia quatuor euāgelii flumina, per vniuersum mundum secum regenerationis euehūt lauacrum, & de abdito & secretissimo spiritus sancti munere huius gratiæ liquor emanat, sic lauās quos parētalis labes infecerat, vt nec actualis, nec originalis macula aliqua sui post ablutionem illā vestigia derelinquat. Hæc Cyprianus. Quibus verbis aperte satis Lutheri sententiā dānat, quum dicit, baptismum nullum peccati vestigium derelinquere. Eidem sententiæ subscribit

Marginalia: *Chrysost.* D — *Rom. 6.* — *Chrysost.* A — *Theophil* — *Anselmus.* — *Rom. 8.* B — *Gal. 3.* — *Sap. 1.* — *2. Cor. 6.* — *1. cor. 6.* — *Cyprian.* C

subscribit beatus Augustinus in multis locis, præsertim libro sexto cōtra Iulianum Pelagianum capite quinto, sic inquiens: Gratia perfecte hominem nouum facit quandoquidem & ad corporis immortalitatem plenamque fœlicitatem ipsa perducit. Nunc etiam perfecte innouat hominem, quantum attinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis, non quantum ad liberationem attinet ab omnibus malis, & ab omni corruptione mortalitatis, quam nūc corpus aggrauat animam. Et post multa iterum ait: Quāuis itaque sacro baptismate sanctificetur & corpus, ad hoc tamen sanctificatur, vt per remissionē peccatorum non solum preteritis peccatis omnibus, verumetiam ipsi, quę inest carnis concupiscentia, non sit obnoxium, cui necesse est obnoxius omnis homo nascatur, etiam moriturus obnoxius, si nō renascatur. Hæc Augustinus. In quibus verbis apertissime docet, per baptismum deleri omne peccatum, & ipsam concupiscentiam quæ ante baptismum erat peccatum, postea suscepto baptismo, & si adhuc remaneat, non tamen esse peccatum. Et multis interpositis iterum apertius eādem sententiam docens, D sic ait: Tu autem qui putas quod si malum esset concupiscētia, careret ea qui baptizatur, multum erras. Omni enim peccato caret, non omni malo. Quod planius ita dicitur. Omni reatu omniū malorum caret, non omnibus malis. Nunquid enim caret corruptione corporis? an non est malum quod aggrauat animā, & errauit qui dixit, corpus enim corruptibile aggrauat animā? Hactenus Augustinus. Quibus verbis nihil potest apertius dici contra totam Lutheri sententiam. Nam dicit, concupiscentiam nō esse peccatum sed esse malum hoc est esse pœnā quę malum appellatur ab ipso Deo, per Hieremiā prophetam dicentē: Inducā super eos mala. Deinde dicit in baptismo, Deleri omne peccatū, sed nō omne malum. Quibus bene circunspectis nō possum nō mirari quomodo Philippus Melācton in colloquio publicę disputationis, quā cum Echio habuit Vvormatię āno domini. 1540. ausus fuit, dicere Augustinū semper in hac fuisse sententia, & nunquam illā mutasse vt dixerit, concupiscētiam quæ est in baptizatis esse vere & propriè peccatū. Miror certè & maxima cū causa tam effrontem huius hominis audaciam, vt in colloquio illo corā tam illustri senatu, non fuerit veritus dicere tam apertum mendaciū, & imponere Augustino tam falsum crimē vt Augustinus ipse, si superstes esset, ferre nō posset: imò nec vellet. Bene quidem dixit Philippus Melancton Augustinum semper in eadem fuisse sententia, non tamen in illa quam Philippus Luthero consentiens docet, sed in illa quam nos tuemur, & tota catholica Ecclesia tenet. Nam hanc eandem sententiam docet in Enchiridio ad Laurentium, & in libro contra duas epistolas Pelagianorum, & in libro de nuptiis ad Valerium: & hoc vltimū testimonium inueniet lector in hoc opere, infrà in titulo, Præceptum, hæresi prima vbi probatur concupiscentiā quæ manet in baptizatis nō esse peccatū. Ad illum ergo locū mitto lectorē, quoniā quæ in illo loco dicemus multum iuuāt ad præsentiæ hęresis expugnationem. Nam cum probatum fuerit, concupiscentiā quę manet in bapti-A zatis, nō esse vere peccatum, inde statim erit probatū cōtra Lutheranos nullum peccatum in baptizato manere, quoniā de hac sola cōcupiscentia contendimus cum Lutheranis. Cassiodorus eandē cum Augustino docet sētētiā, super illud Psalmi. 50. Amplius laua me domine, &c. sic inquiēs: Istud lauacrum quod sic abluit maculas peccatorū, vt supra niuē possit dealbare quod sordidū est, salutiferi baptismatis cognoscitur indicare puritatē, vbi sic omnia & originalia delicta, & propria admissa mūdātur, vt illi nos restituat puritati, in qua primus Adā noscitur esse procreatus. Hæc Cassiodorus. Deniq; Cōcilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum sessione qninta me ibidē præsente, hāc protulit de hac re fidei definitionem. Si quis per Iesu Christi domini nostri gratiam, quæ in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam rationē peccati habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari. Anathema sit.

August. *Sap. 9.* *Hiere. 11.* *Cassiodorus.* *cōcilium tridētinū*

Sed iā opus est vt respōdeamus his, quæ nobis obiicit Lutherus, & post eum Philippus Melāctō, quæ omnia parum roboris habēt. Obiicit nobis illud Pauli, Nō enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malū, hoc ago. Si autē quod nolo illud facio, nō ego operor illud, sed quod habitat in me peccatū. In quibus verbis Paulus ipsā carnis cōcupiscētiā aperte appellat peccatum, quæ cum in baptizatis maneat, euidēter (vt Lutherus ait) demōstrat post baptismū susceptum, sēper manere peccatū. Sed hæc argumentatio nihil prorsus mouet, nisi fortè hominē idiotam. & prorsus ignorantē: quoniā procedit ex B ignorantia figuræ synecdoches, iuxta cuius vsum, sępe nomē causę tribuimus effectui. Nā verbū ipsum propterea quod lingua profertur, appellamus liguā, prout de apostolis dicitur quod post aduentū spiritus sancti cœperunt loqui variis linguis, cū tamē eorum quilibet vnā tantū linguā qua verba proferebat, haberet. Eodē modo scripturā, aut picturā, appellam⁹ manū, propterea quod fuit manu scripta, aut depicta. Iuxta eandē figuram dicit Paulus cōcupiscētiā esse peccatū, quia est à peccato causata. Nā propter hanc causam Propheta dixit se fuisse in peccatis cōceptū, quamuis vnicū duntaxat sit in vnoquoq; homine peccatum originale, & non plura. Sed quia multæ sunt pœnæ propter peccatum originale inflictæ, eas omnes appellans peccata dixit, se fuisse in peccatis conceptum. Potest etiam concupiscentia dici peccatum, quia semper solicitat ad peccatum, & sæpe est causa illius. Obiicit deinde nobis Philippus Paulum iterum dicentem, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis, In quibus verbis (vt ait Melancton) Paulus ipsam concupiscentiam appellat legem membrorum, & illā dicit esse peccatum, & inde putat, Melācton, manifeste colligi peccatum manere in baptizatis. Sed toto errat cœlo, quoniam Paulus, & si concupiscentiā appellet legem peccati, non tamē dicit illam esse vere & proprie peccatū. Vocat autē illam cōcupiscentiā legē, quia carnales homines & concupiscētiis dediti, obediūt carnis cōcupiscentiæ, tanquā præcepto alicuius regis potentissimi. Nā edicta & mandata tyranni, quantumlibet mala, appellare etiam solemus leges, perinde ac boni principis decreta. Et quia illa concupiscentia semper solicitat ad peccatum, ideo vocauit illam legem peccati. Aliter hunc locum interpretatur Haymo, non quidem de

Rom. 7. *Act. 2.* *Psal. 50.* *Rom. 7.*

concupiſcentia carnis, quæ bellum irreconſiliabile & perpetuum gerit cũ ſpiritu, ſed illud declarat de conſuetudine peccati, quæ nos ducit captiuos ad peccatũ. Sed magis mihi arridet prior interpretatio, quæ eſt iuxta Chryſoſtomi & Theophylacti ſententiam. Eam tamen in hunc locum proferre volui, vt intelligat Philippus Melancton quãtum ipſe à vero Pauli ſenſu aberrauerit, cum omnes ſacri doctores aliter illa Pauli verba interpretẽtur. Simile etiam eſt illud, quod Philippus ex Paulo citat, Prudẽtia carnis inimica eſt Deo. Nam prudentiam carnis appellat Paulus illam, quę & ſi ſit in mente, eſt tamen ſecundum carnis inclinationem & appetitum: Sed iſtam prudẽtiam nõ dicit Paulus eſſe in omnibus renatis: & ideo inane eſt argumentum, quod ex illo loco ſumit Philippus ad probãdum in baptizatis ſemper manere peccatũ. Alia citat teſtimonia, quæ quia nihil prorſus nec ſaltem iuxta faciem illi fauere videntur, ideo indigna mihi eſſe videntur, vt in illorum reſponſione tempus tererem. Cõtra hãc hæreſim ſcripſit Ioannes Roffenſis epiſcopus in opere illo quod contra Lutheri errores ædidit.

Roma. 8.

Flagellãtes ſe.

DVodecima & vltima (quod ſciam) de hac re hæreſis eſt quorundam qui dicti ſunt flagellantes ſe, de quibus iam ſuprà diximus. Hi dixerunt baptiſmum aquæ iam ceſſaſſe, mutatumq; eſſe in baptiſmum ſanguinis. Quod ex quadam inepta allegoria ſcripturæ comprobant. Dicunt enim quod quando Chriſtus in Cana Galilææ circa finem nuptialis conuiuij aquam mutauit in vinum, deſignauit quod circa finẽ mundi baptiſmus aquæ in baptiſmũ ſanguinis mutari deberet. Et ſicut vinũ rubeũ omni vino prius poſito cõuiuantibus magis placuit & cõmendabatur: ita noua lex baptiſmi ſanguinis præ cunctis ante datis legibus à Deo gratiſſima acceptabitur. Quapropter dixerũt quod poſt ipſorũ in mundũ aduẽtum, nemo potuit ſaluari & verus exiſtere Chriſtianus, niſi in proprio ſanguine cum flagello de corpore ſuo excuſſo baptizetur. Quod nõ ſolum hæreſis, ſed potius ineptia aut dementia dici deberet. Nam quod primò dicunt baptiſmum ceſſaſſe, oſtendemus eſſe falſum, cum aduerſus eos infrà ſub titulo Euangelium, conuincemus euangelicã legem fore æternam, poſtquam nulla alia ſit futura. Quod autem aiunt baptiſmum aquæ eſſe mutatũ in baptiſmũ ſanguinis, ſine quo nemo ſaluari poſſit, ſi id oſtenderent ad literã ex Euangelio, crederem: ſed allegoricus ſcripturæ ſenſus (vt ſuprà in principio huius libri docuimus (nullo modo eſt efficax ad aliquod dogma ſtabiliendũ. Præterea qui dixit: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: non dixit, Qui ſe flagellauerit, ſaluus erit: qui verò non ſe flagellauerit, condemnabitur. Si ergo dominus hoc non dixit, qui occidit & viuificat, & qui poteſt corpus & animam mittere in gehennã: qua autoritate eos qui non ſe flagellant, audent condemnare? Rurſus, etſi baptiſmi vicem (vt ait beatus Auguſtinus) ſuppleat ſanguinis pro Chriſto effuſio: non tamen eius vim & poteſtatem omnino eneruat. Satis eſt enim vt eius vicem tenere poſſit. Deinde ſanguinis effuſio quæ baptiſmi locum tenere meretur, talis eſſe oportet, vt ab alio ſit illata, quam ipſe patienter tolerans, efficit vt baptiſmi vicem tenere poſſit. Verùm cum quis ſibi ipſi infert mortem aut læſionem corporis talem, ex qua corpus circa vitam periclitetur, vt impii flagellantes feciſſe dicuntur, non ſolum non tenet baptiſmi vicem, ſed valet ad gehennam.

D

BEATITVDO.

Armeni.
Petrus Abailardus.

DE hac re eſt vna hæreſis Armenorum aſſerentium beatos non videre eſſentiam Dei, ſed claritatem quandam illius eſſentiæ, in qua viſione dicunt beatitudinem conſiſtere. Hunc eundem errorem poſtea ſuſcitauit quidam Petrus Abailardus, dicens, Deum non videri per eſſentiam à beatis. Hic Petrus natione Gallus fuit, tempore Innocentii papę huius nominis ſecundi, quo ſuo confiſus ingenio, omnium ſanctorum doctorum ſententias contẽnere cœpit, & velut alter Iſmael manus ſuas cõtra omnes leuauit. Quapropter iuſtum fuit, vt manus omnium cõtra ipſum leuarentur. Ex hac igitur nimia ſui confidentia euenit, vt in multos laberetur errores, quos alii eum ſecuti defendere conabantur, præcipuè quidã Italus dictus Arnaldus Brixienſis, à quo (vt opinor) dicti ſunt Arnaldiſtæ hæretici, qui ſingulis annis Romæ in cœna domini excommunicantur: & in cap. excommunicamus, extra de hæretic. Cõtra hunc Petrum Abailardum ſurrexit ſanctus Bernardus, qui vt cum diſputaret, & ad verã fidẽ reuocaret, è ſuo monaſterio in Burgundia ſito ad ciuitatem Remenſem venit: Petrus tamen veritus ne à beato Bernardo vinceretur, noluit cum eo congredi. Sic enim ipſemet B. Bernardus refert in quadam epiſtola, quæ eſt in ordine aliarum. 190. Inter alios ergo errores quos docuit, is vnus fuit, quo ait Deum non videri à beatis per eſſentiam ſuam. Poſt hunc Petrum ſurrexit quidam Almaricus, de quo iam ſuperius diximus, qui hunc tutatus eſt errorem, dicens Deum nõ videri vllo pacto in ſe, ſed in ſuis creaturis. Inter hos ergo omnes de hoc conuenit, quia omnes aſſerunt Deum nec etiam à beatis vllo pacto videri. Hanc autem aſſertionem eſſe hæreticam, expreſſis ſcripturæ teſtimoniis apertiſſimè cõuincemus. Paulus ſiquidem in. 1. ad Corinth. epiſt. diſcrimen aſsignans inter eam cognitionẽ quam in hac vita de Deo habemus, & eam quam poſtmodum in gloria habituri ſumus, ait: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tũc autem facie ad faciem. Ecce apertè Paulus promittit pro alio ſeculo facialem Dei viſionem. Quòd ſi Deus per creaturas tantum videretur, & non amplius, quis non videt illam eſſe viſionem per ſpeculum? Nam in creaturis quędã Dei imago apparet: quapropter creatura ipſa ſpeculum quoddam eſt per quod Deum videmus. Quò fiet, vt beati ſolum in creaturis Deum videntes (prout iſti hæretici aſſerunt) adhuc videant per ſpeculum, & ita non clariorem habeant notitiã, quàm hi qui in hoc ſeculo degunt. Præterea beatus Ioannes in Apoca. loquens de ſtatu cœleſtis patriæ ſub nomine & figura nouę Hieruſalem, ita dicit: Et omne maledictũ non erit amplius: ſed ſedes Dei & agni in illa erũt: & ſerui eius ſeruient illi, & videbunt faciem eius. Rurſus dominus Ieſus Chriſtus paruulos qui in illum credunt, commẽdans, ita apud Matth. loquitur. Videte ne cõtemnatis vnum ex his puſillis: Dico enim vobis

A

Arnaldus Brixienſis.

Almaricus.

1. Cor. 13.

B

Apoc. 22.

Matt. 18.

vobis quia angeli eorum in cœlis semper vidẽt faciem patris mei qui in cœlis est. Ecce ex Saluatoris nostri sententia, angeli semper vident faciem Dei. Qualiter ergo hi hæretici non verentur dicere Deum nunquam videri in se? Apparet certe eos cõuenisse in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Quòd si fortè dicant se de hominibus solum dixisse, & non de angelis, ita vt ãgelis permittãt Dei visionem, hominibus autem negent: attendant quod per eundem Saluatorem dicitur: In resurrectione enim neque nubẽt, neq; nubẽtur: sed erũt sicut Angeli Dei in cœlo. Ex quibus verbis apparet Christũ æquasse homines angelis pro alia vita. Verùm hæc autoritas (vt ingenue fatear) solum æquat homines angelis in hoc quod nullum matrimonii vsum habebunt, sicut nec angeli: non tamen ibidem facit eos pares quantum ad facialem Dei visionem. Tamen esto ibidem nõ dicat. negare nõ possunt Paulum & Ioannem in locis proximè citatis de hominibus expresse loqui. quapropter si ad solos homines suã assertionem restringunt, illa duo scripturæ loca illis obiicimus. His etiã accedit quod regius Propheta petit, dicens: Ostẽde faciem tuam, & salui erimus. Non autem petit id quod donari erat impossibile: alicqui audire mereretur id quod dominus duobus fratribus per matrem petẽtibus dixit. Nescitis quid petatis. Hoc etiam petit Moses, dicens: Si inueni gratiam in cõspectu tuo, ostẽde mihi faciem tuam, vt videam te. Ecce appertissima sunt testimonia quibus ostẽdimus Deum à beatis videri per essentiam suã. Quid autem hos hæreticos mouerit vt sic errarent, à nemine citatum reperi. Nam & Guido qui hunc Armenorum errorum discutit, nihil adducit vnde ansam sui erroris acceperint, sicut nec in vniuersum in vllo vnquam errore facit. Sic enim aliorum errores reiicit, vt nunquam illorum argumentis respondeat: quod tamẽ necessarium erat perinde ac alterum. Nam vt ait Augustinus in lib. de doctrina Christiana, valde bonum est, vt quicquid cõtradici potest, si occurrerit, refutetur: ne ibi occurrat vbi nõ erit qui respõdeat: aut præsenti quidẽ & tacẽti occurrat, & minus sanatus abscedat. De hac ergo re (vt opinor) ansam erroris ceperunt, quia in plerisque locis scripturæ dicitur, Deum non videri ab aliquo. In Exodo nanque dicitur, Non videbit me homo & viuet. Et Iob de sapientia diuina loquẽs, ait. Abscondita est ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cœli latet. Et Paulus in prima ad Timo. epistola ait: Qui lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, nec videre potest. Et beatus Ioãnes in. 1. sua catho. epist. dicit, Deum nemo vidit vnquã. His ergo scripturæ locis male intellectis mihi visum est hos hæreticos posse adduci in prefatũ errorẽ, quæ in mediũ proponere oportuit, eisq; respõdere, ne alii fortè legentes, & nõ intelligẽtes in eundẽ labantur errorẽ. Fatemur quidẽ Deum in hac vita mortali à nemine videri, imò nec videri posse iuxta legem datã ab homine viuẽte vita hac corruptibili: quoniam aut videret visu corporeo, aut per intellectũ. Corporeus sensus (vt manifestum est) nõ est capax visionis diuinę. Anima verò cũ intra corpus mortale est, ministerio sensuũ vtitur: quapropter necessariũ est vt non excedat operationẽ illorũ: quoniam artifex non potest subtilius opus operari quàm patitur natura instrumenti quo mediãte operatur. Cum ergo anima vtatur sensibus tanquam instrumẽto ad suas operationes, non poterit vltrà euagari, quàm circa illa quę vis sensitiua pertingit. Sensus autẽ non potest Deũ videre. Nec ergo anima cũ intra corpus mortale existit, vtens ministerio sensuũ, poterit Deum videre. Et ad hunc sensum spectant quę Deus loquitur in Exo. dicens: Non videbit me homo & viuet. Et quod Ioã. ait, Deum nemo vidit vnquam, vt videlicet Deum nemo videat dum viuit hac vita mortali. Quod autem dicitur Paulum cum raptus fuit ad tertium cœlum, Deum vidisse, huic sententiæ non repugnat. Nam quamuis Paulus viderit, hoc factum est educta prius anima extra vsum & ministerium sensuum. Etsi enim anima intra corpus fuerit (quod dubiũ est ipsi Paulo) tamen à ministerio sensuum fuerat separata. Hoc autẽ inde colligitur, quòd Paulus ait, Siue in corpore, siue extra corpus fuerim, nescio. Quòd si ministerio sensuũ tũc vsa fuisset eius anima, sciuisset certò Paulus se in corpore tũc fuisse. De aliis autẽ quos scriptura refert vidisse Deũ, sic accipiẽdũ est, vt intelligamus eos vidisse quosdam angelos claritate magna fulgẽtes, qui cũ à Deo missi fuerant, diuinitatem ipsam quodãmodo repræsentabãt: quapropter qui eos videbãt, dicebant se Deum vidisse. Sic enim dixit Iacob, Vidi dominum facie ad faciẽ, & salua facta est anima mea. Hoc etiam dicitur de Mose. Loquebatur dominus ad Mosen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suũ. Quòd si Moses clarè Deum vidisset, frustra Deum orasset, dicens: Si inueni gratiam in cõspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, vt videam te. Hi ergo omnes & alii quotquot vidisse Deum in scriptura sacra reperiũtur, in imagine Deum viderũt: quanquam de Mose aliqui sentiant Deum clarè vidisse, anima tamẽ eius à ministerio sensuum tunc abstracta. Sic enim intelligitur quod eidẽ Mosi à domino dicitur: Nõ videbit me homo, & viuet. Et quod Iob ait, sapientiã esse abscõditam ab oculis omniũ viuentium, eorum scilicet qui viuunt, hac mortali vita. Verum tunc iam vrget id quod Paulus dixit: Qui habitat lucem inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, sed neque videre potest. Cui respondemus Paulum dixisse lucem diuinam esse inaccessibilem, nõ tamẽ simpliciter, & omnibus inaccessibilem, sed homini. Nam ad huius confirmationem statim subiũxit, quem nullus hominũ vidit. Inaccessibilis est ergo, sed homini. Inuisibilis est, sed ab homine, sed ab humana sapiẽte. Sacra siquidem scriptura omnes qui secũdũ carnem viuũt, homines vocare solet, & humanitatis nota inurere. Vnde in. 1. ad Corinth. epist. Paulus ait: Cum sit inter vos zelus & cõtentio, nõne carnales estis, & secũdum hominem ambulatis? Et infra: Nònne homines estis? Hinc est quod cum in eadem epistola testimonium Esaiæ protulerit dicentis, quòd oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽderũt quæ præparauit Deus iis qui diligũt illũ, postea Paulus subiecit: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Quibus verbis manifeste se ab hominis nomine separauit, eo quòd non secundum carnem viuebat. Nullus ergo eorum qui propter vitam secũdum carnem, homines appellãtur, Deum vidit, sed neque videre potest. De aliis autẽ quod Deum in posterũ clare videbunt, non potuit Paulus apertius testari, quàm dicens: Videmus nunc per speculũ in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Vnde patet homines aliquando habituros facialem Dei visionem. De angelis

Mat. 22. Psal. 79. Matt. 20. C Exod. 34. Exod. 34. Iob. 28. 1. Tim. 6. 1. Ioan. 4. D Exod. 33. 1. Ioan. 4. 2. Cor. 12. Gene. 32. Exo. 38. Exod. 33. Exod. 33. Iob. 38. 1. Tim. 6. A 1. Cor. 3. Esa. 64. 1. Cor. 13.

autem apertissime veritas dixit: Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Neque huic Saluatoris dicto obuiat quod beatus Petrus dicit: In quem desiderant angeli prospicere. Nam angeli & vident, & videre desiderant, sicut & alij etiam homines beati, videntes desiderant, & desiderãtes vidẽt. Beati siquidem vidẽtes Deũ, satiãtur, iuxta illud psalmi: Satiabor cum apparuerit gloria eius. Satietatem autem solet sequi fastidium. Desiderium etiam sine cõsecutione eius quod desideratur, anxietatem habet, & anxietas pœnam. Beati verò omni anxietatis pœna carent: quia pœna & beatitudo nunquam cohærere possunt. Quapropter ab vtroque, videlicet à satietate & desiderio, si remoueamus omne illud quod pœnam inferre videtur, scilicet fastidium & ãxietatem, dabimus beatis satietatem & desideriũ, ita vt remouendo à desiderio anxietatem, dicamus eos desiderãtes satiari, & separãdo à satietate fastidiũ, dicam⁹ eos satiatos desiderare. Bene ergo dicit Petrus, in quẽ desiderant angeli prospicere: quia etsi vidẽt, videre tamẽ desiderant: hoc est, sic Dei visione fruuntur, vt quãuis satiati nullum tamen inde fastidium habeant. Pro huius ergo hæresis confutatione satis me dixisse arbitror, iuxta eam quam promisi tenere breuitatem.

Matt. 18. *1. Pet. 2.* *Psal. 16.*

SEcunda hæresis est, quę asserit beatitudinẽ cõsistere in carnis delitiis. Hic error fuit olim apud quosdam Iudæos repertus, qui omnia quæ à Prophetis de Christi regno dicuntur, carnaliter intelligebãt. Ex quo errore videtur processisse illa petitio matris filiorum Zebedæi petentis à Christo: Dic vt sedeant hi duo filii mei, vnus ad dexterã tuam, & alius ad sinistram in regno tuo. Nec tamẽ propter istos sic errantes, hanc hæresim hic collocassem, cum à principio operis statuerim eas solum recensere hæreses, quæ post Christi in cœlos ascensionem exortæ sunt, nisi quòd plures inuenio ex eis qui Christo nomina in baptismo dederunt, in hũc errorem fuisse lapsos. Primus ergo qui hũc errorem suscitauit, fuit Cerinthus quidam, pessimis moribus assuetus. Cuius nationis aut gentis fuerit, mihi non cõstat: hoc solum scio illum fuisse coæuum beato Ioanni Euãgelistæ. Nam B. Irenæus in lib. 3. Aduersus hęreses, cap. 3. de beato Polycarpo loquens, sic ait: Et sunt qui audierunt eum dicentem, quoniam Ioannes Domini discipulus in Epheso iens lauari, cum vidisset intus Cerinthũ, exilierit de balneo non lotus, dicens quod timeat ne balneum concidat, cum intus esset Cerinthus inimicus veritatis. Hæc Irenæus. Inter alios ergo Cerinthi errores, is vnus est quo asserit post resurrectionem terrenum futurum esse regnum Christi, & homines in carne concupiscentiis & libidinibus subiectam vitam acturos. Hunc eundem errorẽ aliqui impingunt Papiæ Hieropolitano episcopo, qui fuit discipulus beati Ioannis Euãgelistæ. Qui autẽ illi impingunt, mouentur ex quodam dicto beati Hiero. qui in suo libro de Ecclesiasticis scriptoribus, de hoc Papia loquens, sic ait: Hic dicitur mille annorum Iudaicã ędidisse δευτέρωσιν quem sequuti sunt Irenęus & Apollinaris, & cæteri qui post resurrectionem aiunt in carne cum sanctis Dominũ regnaturum. Hęc Hiero. Verum ex verbis Hieron. nihil tale habetur Papiam sensisse, quale est id quod nunc de Cerintho retulimus. Solum enim ex Hieronymi verbis habetur Papiæ sententiam fuisse Christum iterum in terris secundũ carnem regnaturum: & hoc quidem verũ est illum sensisse, vt ex aliis plurimis autoribus constat. Sed non asseruit illum sensisse tale regnum Christi futurũ in carnis delitiis, prout Cerinthus dixit. Nec docuit etiam Papias, regnum Dei, quod alio nomine beatitudinẽ aut gloriã dicimus perpetuas habiturum carnis voluptates. Nihil enim tale sensit: Cerinthus autem omnia hęc docuit. Quapropter videtur mihi inter Cerinthum & Papiam latum esse discrimen, qnamuis in aliqua erroris parte conueniant. Vterque enim istorũ sensit post resurrectionem Dominũ cum sanctis mille annis regnaturũ in terra. In hunc autem errorem lapsus est Papias motus ex illo quod B. Ioannes dicit in Apocalypsi, vbi de iustis loquẽs, ait: Et vidi animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam, nec imaginem eius, nec acceperunt inscriptionem in fronte aut in manu sua, & regnauerunt cum Iesu mille annis: reliqui eorum non vixerunt donec finiãtur mille anni. Propter hæc verba Apocalypsis malè intellecta, credidit Christum in terra cum sanctis secũdum carnẽ mille annis regnaturũ: quia illa verba Apocalypsis credidit iuxta literæ corticẽ, & nõ iuxta mysticum sensum esse intelligenda. Vnde Euseb. lib. 3. historiæ Ecclesiasticæ cap. 39. de hoc Papia loquens sic ait: Dicit autẽ & alia plurima à maioribus sibi tradita miracula, & nouas quasdam parabolas Saluatoris, & doctrinam incognitam, magisque fabulosam, mille annos futuros post resurrectionem, quibus corporaliter regnum Christi in hac terra futurum sit. Sed ego puto eum spirituales & mysticas Apostolorum traditiones corporaliter & secundum literam suscepisse, nec potuisse discernere ea quæ illi in figuris velut lactentibus & paruulis loquebantur, qui & re vera etiam ex ipsis quæ conscripsit opusculis, exigui sensus vir & minus capacis ostenditur. Multis tamen post se ecclesiasticis viris erroris huius prębuit causas, autoritatem dogmatis tantum ex vetustate tribuens, nõ etiam ex ratione dictorũ, sicut Irenæo, & si quis alius eum in hac parte visus est sequi. Hæc Eusebius. Quãuis ergo in hac parte Papias errauerit, non tamen propter hoc aliquis antiquorum illum nota hęretici inussit: quia nec pertinax fortè fuit, vt meliora docenti obtemperare noluerit. Pertinacia verò est præcipua pars quę hęreticum efficit, vt iam supra docuimus. Propter quod nõ possum cohibere memetipsum quin succenseã fratri Bernardo de Lutzemburgo, qui in suo catalogo hæreticorum non veritus est hunc Papiam aliis hęreticis annumerare, præcipuè cùm hoc apud nullum ãtiquorum fuisse factum repererit. Beatus enim Augustinus in suo libro de hæresi ad Quod vult Deum, cúm omnes hæreticos recenseat, nunquã huius Papiæ meminit. Philaster Brixiensis episcopus nullam in suo libro de heresibus de hoc papia fecit mẽtionem. Isidorus etiam in. 8. lib. Etimologiarum, cùm omnes quos potuit scire hæreticos enumerauerit, nec de Papia vllam fecit memoriam. Omitto Guidonem, quoniam is recentior est quàm vt in vetustis hæreticis enumerãdis fides ei adhibeatur. Quòd si aliqua illi fides debetur, nunquã etiam ille huius Papiæ meminit. Si ergo nullus istorum illustrium virorum Papiam inrer hæreticos recensuit, vnde habuit frater

Matt. 15. *Cerinthus* *Irenæus.* *Papias.* *Hieron.* *Apoc. 20.* *Eusebius.*

C D A

Bernardus

Bernardus de Luzemburgo vt eum hæreticum cēsuerit? Si enim propterea quòd Hieronymus dixit Papiam mille annorum Iudaicam ædidisse δευτέρωσιν statim erat inter hæreticos collocandus, quare etiam eadem ratione non annumerauit inter eosdem Irenæum, Apollinarem, Lactantium, Victorium Pictauiensem, cum de his omnibus referat Hieronymus eodē loco quo secuti sunt Papiam in hac parte? Aut ergo Papias non est hæreticus censendus, aut alii qui eum in hac parte sunt secuti, eadem ratione dicentur hæretici. Hæc omnia in medium placuit adferre, vt videāt hi qui facile de hæresi pronunciāt, quàm facile etiā ipsi errent, & intelligant non esse tam leuiter de hæresi censendum, præcipuè cum non sit peius crimen quod viro Christiano possit impingi, quàm si hæreticus appelletur. Papias ergo, & qui eū secuti sunt, hoc senserunt, Christum videlicet post resurrectionem regnaturum cum iustis mille annis in terra. Et sic sentientes, græco vocabulo χιλιαςὰς appellati sunt. Quod verbum è verbo exprimentes latinè dicere possumus millenarij. Cerinthus autem de regno Christi per mille annos in terra sentiens carnales quasdā voluptates in illo regno futuras ponit, & vitia quædam portētosa cuiuslibet libidinis. Præter hoc sensit etiam regnū Dei post istos mille annos in terra, futurum in cœlis, in voluptatibus carnis, in gula & luxuria. Qua in re latissime abest à sensu Papiæ, & aliorū qui Papiam sunt secuti. Quòd autem B Cerinthus hæc duo asseruerit, apertissimè ostendit Eusebius in libro tertio Ecclesiasticę historiæ, capite vigesimooctauo. Sic enim de Cerintho loquēs, ait: Post resurrectionem terrenum dicit futurum esse regnum Christi in Hierusalem, & homines in carne iterum concupiscentiis & vitiis subiectam conuersationem habituros. Contra fidem quoque scripturarū, quosdam mille annos designat: in quibus multa quidem & alia corruptionis opera, & nuptiarum festiuitates dicit futuras, ad eos qui libidini sunt deditι, decipiendos. Sed & Dionysius cum de Ioānis reuelatione dissereret, & quædā secundum ea quæ antiquitus ecclesiæ tradita fuerant, disputaret, mentionem facit huius ipsius viri in his verbis: Cerinthus, inquit, à quo Cerinthiana hæresis oborta est, figmentis suis autoritatē magni nominis acquirere secundum scripturæ huius prauam intelligētiam gestiebat: quippe cuius hæc erat hæresis, vt affirmaret terrenum futurū esse Christi regnū. Et quia erat ventri & gulæ ac libidini deditus, ea futura decernebat, quæ sibi propria libido dictabat. Ventris, & eorum quæ sub ventre sunt, incitamenta, cibis, potibus, nuptiis prędicabat explēda. Et vt aliquid sacratius dicere videretur, legales aiebat festiuitates rursus celebrādas, & hostias carnales iterum iugulandas. Hæc Eusebius. Ex cuius verbis, & aliis quæ supra de Papia ex eodem Eusebio attulimus, constat latum esse discrimen inter Papiæ & Cerinthi errorem: quoniam de Papia nihil aliud habemus præterquam quod ait Christū mille annis regnaturū in terra cum sanctis post resurrectionem. An autem Papias senserit in illo mille annorum regno futuras esse delitias carnales, an spiritales, mihi non cōstat. Quòd si eas futuras dixit spiritales, non erat grauis error. Nam beatus Augu- C stinus libro vigesimo de ciuitate Dei, capite septimo de hac sententia disputans, non audet appellare errorem, sed opinionē. Sic enim loco præallegato ait: Quæ opinio esset vtcūque tolerabilis, si aliquę delitiæ spiritales in illo sabbato affuturæ sanctis per Domini præsentiam crederētur. Nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando. Hæc Augustinus. Ex quo iterum patet male sensisse fratrem Bernardū de Luzemburgo, cum recēsuit Papiam inter hæreticos: quoniam beatus Augustinus ait tolerabilem esse opinionem illam mille annorum, si in illis annis spirituales & non carnales ponantur delitię. At Cerinthus (vt modo enarrauimus) carnales dicit futuras delitias nō solum in illo mille annorum regno, sed etiam in posterum, quoniam ea in illo Dei regno futura dicebat, quæ propria libido dictabat: & in illis felicitatem summā figebat: & propter hanc causam, hunc ipsius Cerinthi errorē sub titulo Beatitudinis locauimus. Nec miretur lector quod tam lōgam in enarrāda huius hæresis historia fecimus disputationem: quoniam video plures in hoc errasse, vt errorē Cerinthi cum errore Papiæ confundant, credētes vnum esse vtriusque errorem: quapropter oportuit eorum discrimen ostēdere. Superest iam vt ostendamus in illo regno beatitudinis nullas esse futuras carnis delitias, quemadmodum Cerinthus fabulatur. Primò omnium, Paulus huic sententiæ apertissimè obuiat, dicens: Regnum Dei non est esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Præterea si regnum Dei, hoc est beatitudo in carnis delitiis consisteret, nulla esset rectior via ad illud regnū, & beatitudinē assequendā, quàm vita in carnis voluptatibus expleta: quoniam nulla est rectior via ad beatitudinem, quàm illa quæ simillima est termino vię, ipsi videlicet beatitudini. Hinc veri catholici & fideles qui suam beatitudinem figunt in Dei cognitione & amore, nullam etiam aliam breuiorē & certiorem viam ad beatitudinē assequendam docent, quàm veram Dei cognitionem, & perfectā illius dilectionem. Si ergo beatitudo in carnis voluptatibus sita est: carnis voluptas certissima erit via ad beatitudinem adipiscendam. At nihil magis impedit beatitudinis D consecutionē, quàm carnales delitiæ. Paulus enim apostolus recēsens eos quibus regnum Dei est interdictū, inter eos enumerat carnis voluptatibus deditos. Sic enim ait: Neque idolis seruiētes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum cōcubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et iterum: Sicut portauimus imaginē terreni, portemus imaginem cœlestis. Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis regnū Dei possidere non possunt. Nomine autem carnis & sanguinis designauit vitam secundum carnis & sanguinis instinctum: quod patet ex eo, quia per illa declarauit imaginē terreni hominis. Et alibi, in ea videlicet quę est ad Galatas epistola, postquam enumerauit opera carnis, subiungit: Qui talia agunt, regnum Dei nō consequētur. Si ergo opera carnis aduersantur consecutioni ipsius regni Dei: qui fit vt ipsum regnū Dei in eisdem operibus carnis cōsistat? Rursum ipse veritatis magister hūc errorē propria voce dānat: quoniam Saducæis de resurrectione disputantibus respondens, ait: In resurrectione neque nubent, neque nubētur, sed erunt sicut angeli Dei. Si in resurrectione non sunt nuptiæ (iuxta dictum Saluatoris) oportet necessario fateri, vt nō sit ibi fornicatio, aut alius quicūque cōcubitus. Et quoniam dicit homines futuros sicut sunt ange-

Eusebius. *Rom. 4.* *1. Cor. 6* *1. Cor. 15.* *Gal. 5* *Matth. 22*

li Dei, oportet etiam concedere nullum illis futurum cibi corporalis gustũ. Vnus enim ex his qui astant corã Domino, videlicet Raphael, Tobiæ loquens, ait: Cum essem vobiscũ per voluntatem Dei, videbar quidem vobiscũ manducare & bibere, sed ego cibo inuisibili, qui ab hominibus videri non potest, vtor. Hic autem cibus qui ab hominibus videri non potest, Deus ipse est: quem videntes & amantes gustant. Vnde regius Propheta ait: Gustate & videte quàm suauis est Dominus. Si enim ipse Deus nõ esset cibus animæ nostræ, nunquam Propheta præciperet vt gustaremus eius suauitatem. Non enim gustatur nisi quod comedi aut bibi potest. Et de hoc spiritali cibo & potu intelligendæ sunt autoritates illæ quæ in vtroque scripturæ sacrę instrumento promittunt in illa futura beatitudine cibũ & potũ: vt apud Esaiam dicitur: Serui mei comedent, vos autem esurietis: serui mei bibent, vos autem sitietis. Tunc enim satiabuntur (vt ait regius Propheta) cum apparuerit gloria domini. Sic etiam accipiendum est quod ait Saluator: Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Quemadmodum enim Christus filius Dei satiatur per visionem essentiæ suæ, quàm accepit à patre suo per generationem: sic etiam nos satiari oportet per visionem essentiæ diuinæ: quàm visionem vt nos assequeremur, Christus obtinuit per merita suæ passionis: & tunc disposuit nobis mensam, cum meruit vt nobis daretur gloria, in qua videntes Deum, satiamur eius visione. Cerinthus cum esset carnis voluptatibus deditus, nõ credidit alium esse cibum spiritualem animæ, & alium corporis: quapropter omnes autoritates quæ de cibo & potu, de cõuiuio, de cœna, pro illa futura beatitudine loquuntur, putauit iuxta literam carnaliter intelligẽdas. Non attendit enim alium esse cibum præter eum qui oculis carnis videtur, & dentibus atteritur. Si enim verbum Dei (iuxta dictum Saluatoris) est cibus animam nutriẽs, quanto magis nutriet & reficiet ipsemet Deus? Moyses namque solo Dei colloquio quadraginta diebus absque alio corporali cibo nutritur. Hos duos cibos, videlicet corporalem & spiritualem, & eorum discrimen, Saluator descripsit, dicens: Operamini non cibum qui perit: sed qui permanet in vitã ęternam. Hæc aduersus Cerinthi errorem dicta sufficiant: omissis aliis argumentis, quæ in scholis pertractari solent ad probandam beatitudinem in sola Dei visione & illius dilectione consistere. Vbi namque apertissima sunt scripturæ sacræ testimonia, superfluum est argumenta plura superaddere, velut si quis velit lumen addere fulgentissimis solis radiis. Alter etiam Papiæ error, de mille annorum regno, quibus ait Christum post resurrectionem regnaturum secundum carnem, ex supradictis conuictus est. Nam Saluator dixit: In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Ex quibus apertè conuincitur, post resurrectionem nõ esse futurum vllum maris & fœminæ coitum, nullum etiam cibi & potus vsum: & per consequens, nullam secundum carnem vitam. Illud autem quod in suæ sententiæ confirmationem ex Apocalypsi producunt, minimè intellexerunt, & propterea in errorem lapsi sunt. Sic enim dicitur in Apocalypsi: Et vidi animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei: & qui non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus suis, vixerunt & regnauerũt cum Christo mille annis. Cæteri verò mortuorum non vixerunt donec consummẽtur mille anni. Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his verbis Apostolus ostendit discrimen inter bonos & malos. Boni etenim qui non adorauerunt bestiam, id est dæmonem, vixerũt, quia etsi corpora eorũ nunc mortua sint, animæ tamen eorum viuunt per gratiam & gloriam quàm nunc possident. Et hæc vocatur resurrectio prima, quæ ad gratiam & gloriam animarum pertinet. Quapropter B. Ioannes dixit: Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. Alia est resurrectio secunda, quæ erit cùm corpora resurgentia ad vitam accipient stolam immortalitatis. Et per oppositum, mors etiam est duplex. Quędam dicitur prima, & est peccatum, quod est mors animæ: de qua morte Saluator ait: Sine mortuos sepelire mortuos suos: vt videlicet in anima mortui sepelirent mortuos in corpore. Secunda mors, est damnatio perpetua. In quam mortem præcipitabuntur, qui à prima quæ est mors peccati, non resurgunt. Et ideo meritò beatus qui habet partem in resurrectione prima. Sancti ergo viri qui propter testimonium Iesu & propter verbum Dei decollati sunt, & qui non adorauerunt bestiam, id est, dæmonem, vixerunt: quia etsi eorum corpora nunc mortua in sepulchris iaceant, tamen eorum animæ habent vitã gratiæ & gloriæ, & nunc regnant cum Christo mille annis, id est omnibus annis qui sunt futuri vsque ad iudicium. Nam vsque ad illud tempus sancti habebunt præcisæ vitam animæ, & resurrectionẽ primam: post illud verò tempus habebunt resurrectionem secũdam, id est vitam corporum simul & animarum. Quod autẽ millenarius numerus capiatur pro vniuersitate, manifestè conuincitur per id quod dicitur in psalmo: Memor fuit in seculum testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes: id est, in omnes. Et in Ecclesiastico: Melior est vnus timens Deũ, quàm mille filii impii, id est, quàm omnes filii impii. Præterea denarius numerus aliquando etiam ponitur pro vniuersitate, vt apud Matthæum dicitur regnum cœlorũ, quod militans est ecclesia, assimilari decem virginibus, quo numero omnes homines tam boni quàm mali designati sunt. At denarius numerus, radix est millenarii numeri, qui quadratũ solidum est. Nam denarius numerus si per seipsum ducatur, efficit centum. Quòd si rursus decem ducas per cẽtum, efficiẽt mille. Si ergo denarius numerus pro vniuersitate ponitur, millenarius qui ex denario bis ducto cõsurgit multo rectius pro vniuersitate ponetur. Cum ergo beatus Ioannes de sanctis iam defunctis loquẽs dixit quod vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis, sic accipiẽdum est, vt intelligatur eos vixisse & regnare cũ Christo omnibus annis futuris vsque ad diẽ iudicii. Quibus annis etsi mortui sint corpore, viuunt tamen anima, & regnant cum Christo. De peccatoribus defunctis loquens Apostolus Ioannes, dicit: Cæteri verò mortuorũ nõ vixerunt donec cõsummentur mille anni. Quia peccatores defuncti, toto hoc tempore vsque ad diem iudicii nullam habent vitam: quoniam eorum corpora mortua iacent, & animæ eorum mortuæ etiam sunt per peccatum. Transactis autem his mille annis, id est, toto illo tem-

Marginalia: Tob. 12. · Psal. 32. · Esa. 45. · Psal. 16. · Luc. 17. · Matt. 4. · Ioan. 6 · Matt. 22. · Apo. 20. · Luc. 9 · Psal. 104 · Eccle. 16. · Matt. 25. · A · B · C · D

illo tempore vsque ad diem iudicii, aliquam vitam habebunt, quia etsi animę eorum per peccatũ mortuæ sint, eorum tamen corpora per resurrectionem vitã quãuis miseram recuperabunt. Vel fortè ibi ponitur millenarius numerus pro vniuersitate temporis futuri etiam post diem iudicii, ita vt sit sensus, sancti vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis, id est semper, quia etsi non semper vixerint corpore, post mortem tamen corporis semper vixerũt, & semper viuent in anima. Cæteri veró mortuorũ, id est peccatores, non vixerunt donec consummentur mille anni, id est, nunquã vixerũt: quia veram vitam animæ & corporis amiserunt. Nec ibi illa dictio donec, dicit alicuius temporis finem. Sic enim sępe ponitur in sacris literis, vt nullum dicat finẽ temporis: vt patet in Psal. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedũ tuorum. Nũquam enim erit tempus, quo filius Dei nõ sedeat ad dexteram patris: & tamẽ dixit eum sedere donec ponat inimicos illius scabellum pedũ suorum. Vnde conuincitur illud aduerbium donec, positũ esse sine aliqua temporis limitatione. Ad hunc etiam modũ capitur quod dixit Ioãnes Euãgelista: Cæteri verò mortuorum nõ vixerũt donec finiãtur mille ãni, id est, donec finiatur temporis vniuersitas: hoc est, nũquam vixerũt. Aliã expositionem horũ mille ãnorũ assignat beatus August. lib. 20. de ciuita. Dei, cap. 7. legat qui voluerit. ego nolui in medium adferre, quoniam mihi illa nõ placuit. Hæc autẽ quã modo retulimus, ab eo etiã assignatur: & mihi verior videtur. Aduersus hos χιλιαςὰς, id est, millenarios, scripsit olim Gennadius presbyter Massiliensis: vt testatur Ioannes Trithemius in suo libro de Ecclesiasticis scriptoribus, quo vtinam frui liceret: magnum quidem (vt opinor) nobis adiutorium præbuisset.

Psal. 109.

A

Tertia hæresis est quæ asserit nec beatitudinẽ nec miseriam esse perpetuam. Huius hæresis autor est Origenes. Hic enim (si Augustino & Theophilo Alexandrino credimus) quasdam alternationes beatitudinis & miseriæ ponit: ita vt transactis aliquot annorum curriculis, animas beatas dicat iterum in corpora mortalia reuerti, & in eis corporis molestias pati, & inde iterum ad beatitudinẽ euocari, & à beatitudine rursum ad miseriã deflecti: quo pacto fiet perpetuus quidam beatitudinis & miseriæ circulus. Et eodem modo sentit etiam de miseris, vt illos dicat aliquando ad hoc seculum redituros: & inde iterum ad beatitudinem euocari. Vnde euenit vt dicat dæmones aliquando fore saluãdos. Hæc sentẽtia apertissime cõuincitur esse hæretica, & ratione, & scripturæ sacræ testimoniis. Ratione prius aggrediamur, & percõtemur Origenem, vtrum anima, quæ iam beatitudinem adepta est, sciat suam beatitudinem aliquando finiendam: an prorsus ignoret? Si penitus nescit suam beatitudinem aliquãdo finiendam, oportebit tunc Origenem fateri, nos in huius seculi miseria existentes peritiores esse, quàm beati sint in illa futura beatitudine: quoniam in hoc seculo existentes, noscimus finiendam esse aliquãdo beatitudinem: beati autem ignorant futuram miseriam. Nos etiam in hoc seculo vitam agẽtes, scimus (iuxta Origenis sentẽtiam) beatorum felicitatem aliquando desituram: quod cùm ipsi ignorent, cõsequẽs est, vt peritiores simus illis. Si autem finem suæ felicitatis scit anima beata, hac sola ratione misera esse cõuincitur, quoniam semper erit cum metu amittẽdi quod amat. At metus passio quædam est animæ: & qui timet, quodammodo patitur, & quãdam miseriam sustinet. Præterea metus ille vim amoris quodammodo remittit. Tepidius enim quisque amat id, quod scit se aliquãdo deserturũ. Quapropter fiet, vt beatus, sciens suam beatitudinem aliquãdo finituram, remisse ac tepidè amet eandem. Hoc enim vnico & fortissimo argumento Christus ab amore diuitiarum separare nos voluit, quòd aliquãdo perituræ essent. Nolite, inquit, thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiũt atque furãtur. Rursum, Si beatus scit suam felicitatẽ desiturã, multo beatius & quietius viuet hic anima in hoc seculo, quàm illic in illa beatitudine: & tãto beatius, quãto melior est spes certa boni acquirendi, quàm metus mali imminẽtis. Miser siquidem in hoc seculo viuẽs, spem habet futuræ beatitudinis: beatus autem metũ potitur futuræ miseriæ, ad quam (iuxta Originẽ (post aliquot annorum curricula est reuocãdus. Omissis autem argumẽtationibus, scripturarum sacrarum testimoniis agamus, quoniam hęc vehemẽtius vrgent. Scriptura siquidem sacra nõ tantum semel aut iterum dicit beatitudinem & miseriam damnatorum esse perpetuas. Vnde Salomõ in libro Sapiẽtiæ ait: Iustorum animę in manu Dei sũt, & nõ tãget illos tormẽtum mortis. Quòd si à beatitudine ad miseriam, & à miseria ad beatitudinem per cõtinuas alternationes sine cessatione circumeũt, necesse est vt illos tãgat tormẽtum mortis. Et iterum assignãs diuersum beatorum & damnatorum statum, postquã de damnatis disseruerat, de beatis dicit: Iusti autem in perpetuum viuẽt, & apud dominũ est merces eorum. Præterea apud Danielem dicitur: Et in tẽpore illo saluabitur populus tuus omnis, qui inuẽtus fuerit scriptus in libro: & multi de his, qui dormiũt in terræ puluere, euigilabũt: alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videãt semper. Qui autem docti fuerint, fulgebũt quasi splẽdor firmamẽti: & qui ad iustitiã erudiũt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ecce hic bis vno cõtextu beatorum statũ Propheta declarauit esse perpetuum. Rursum, Gabriel ãgelus de filio Dei incarnãdo Mariam virginem alloquẽs, ait: Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Domus autẽ Iacob illa est, quę alibi appellatur domus Israel, scilicet gloria cœlestis, cuius magnitudinẽ Propheta vnus admiratur, dicẽs: O Israel quàm magna est domus tua. Iacob siquidẽ ille est idem qui & Israel: eadẽ ergo domus Iacob, & domus Israel. In hac domo dicit ãgelus Christum regnaturũ in æternũ. At qualiter poterit in illa domo regnare in æternũ, si domus nõ est ęterna? Oportet ergo vt domus illa beatitudinis sit æterna, vt in illa possit Christus regnare in æternum. Regnum etiam Christi beati sunt, qui in Apocalypsi clamãt: Fecisti nos Deo nostro regnum. Hoc est enim illud regnum, quod coram Pilato Christus confessus est nõ esse de hoc mundo. Et meritò, quoniã alibi de iustis loquẽs, dixerat: Si de mũdo essetis, mundus quod suum erat diligeret: propterea mundus vos odit, quia non estis de muudo. Si ergo beati regnum Dei dicuntur, quomodo regni Christi nõ erit finis, si à beatitudine ad miseriã beati

Origenes — B — *Matt. 6.* — *Sap. 3.* — *Sap. 5.* — *Dan. 12.* — C — *Luc. 1.* — *Ber.* — *Apoc.* — *Ioann. 15.*

aliquādo reuocantur? Oportet ergo beatitudinem fateri æternam, vt regnum Christi verè dicatur esse sine fine. Cæterum quod de dānatis dicitur, apertissimè cōuincitur per id, quod apud Matthæum dominus minatur se dicturum peccatoribus in die iudicij: Ite maledicti in ignem æternū, qui pręparatus est diabolo & āgelis eius. Et apud Lucam, pater Abrahā diuiti epuloni in inferno sepulto, ait: Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint: nec inde huc trāsmeare. Quibus verbis nihil apertius dici potuit ad Origenis insaniā reuincēdā. Cōtra hunc errorem scribit beatus Aug. in lib. 12. de ciuitate Dei, cap. 20. quo in loco solū agit argumētis, nullum scripturę sacræ adferēs testimoniū. Quod inde venisse cōstat, quia tūc cōtra Ethnicos philosophos agebat, quos sacræ scripturæ testimonium parum mouere poterat. Cōtra eūdem errorem etiam disputat beatus Gregorius in Moralib. super illud Iob. 40. Æstimabit abyssum quasi senescentem.

Matth. 25. *Luc. 16.* D

QVarta de hac re hæresis est, quæ asserit hominem in hac præsenti vita posse cōsequi finalem beatitudinem secūdum omnem gradum perfectionis, quem habebit in patria. Hanc hæresim suscitarunt quidam homines in Alemania, dicti Begardi, & quædam mulieres dictæ Beguinæ, qui omnes modo quodam honesto & religioso incedūt. Nam hodie in Germania inferiori vidi ipsemet mulieres sic nominatas Beguinas, quæ in societate quadā honestè viuunt, sine tamen alicuius voti expressi emissione, & cum proprie supellectilis retentione: quæ cum volunt, & modus viuēdi eis displicet, liberam recedēdi habēt facultatem, & in toto possūt societatem relinquere. Secus autem se habēt Begardi, quoniam hi cœnobia habent, & tria vota, vt alii monachi, domino reddūt. Hāc rationem Begardorum & Beguinarū hîc reddere placuit: quoniā hæc nomina aliis nationibus sūt prorsus ignota, vt pote Hispanis & Italis, & magna ex parte Gallis. Hi ergo Begardi & Beguinæ, inter alios quos tenuerunt errores, hūc docere tentarūt: Hominem videlicet in hac vita posse consequi finalem beatitudinem, quam habebit in patria. Vt autem hūc errorē cōuincamus, prius oportet beatitudinem definire, ne fortè de voce contendamus, & nō de re. Sed quoniam iuxta Aristotelis præceptum: æquiuocū prius est in sua distincta significata partiēdum, quàm definiatur: ideo multiplicē beatitudinis significationē prius ostēdere oportet. Beatitudo siquidē in sacris literis aliquādo & sæpe capitur pro via ad beatitudinem consequendam. Beatus vir (inquit Propheta regius) qui non abiit in cōcilio impiorum, & in via peccatorum nō stetit, & in cathedra pestilentię nō sedit: sed in lege domini voluntas eius. Et alibi: Beatus vir qui timet Dominū, in mādatis eius cupit nimis. Et ipse Dominus apud Matthæū assignat octo beatitudines, id est octo vias, quibus peruenitur ad beatitudinem. Beati, inquit, qui lugēt, quoniā ipsi consolabuntur. In illa autem vita beata, in qua perfecta est fœlicitas, nullus erit luctus. Ibi enim absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum. Vocatur autem luctus beatitudo: quoniam certa via ad beatitudinē futurā, est in hac vita lugere, & nolle hic prosperari. Vocatur etiam fides vita æterna, eo ꝙ via quædam est ad vitā æternā. Sic enim dicit Christus, patrem pro nobis rogās: Hæc autem est vita æterna, vt cognoscāt te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Quem locū beatus Cyrillus pertractās, ait: Radicē atq; originem æternæ vitæ, fidem, & verę pietatis virtutem esse affirmat. Veram autem pietatem illam asserimus, cui alieni falsique cultus crimen inuri nō potest. Hæc Cyrillus. Quapropter maxime miror, quod quidam theologi scholastici illum locum Ioannis adferunt, ad probandum beatitudinis præcipuam partem esse Dei visionē, minorem autem esse dilectionē: pro qua re nullum aliud adferūt scripturæ testimoninm, quàm illud Ioānis, quo Christus ait: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Omitto qualiter hunc locum interpretentur alii, qui partem tutātur aduersam. Nam eorum interpretatio merè volūtaria est, & ex eorum cerebro prodiēs, nō autem ex literæ ordine. Quòd si à sacris doctoribus illius loci intelligentiam peterent, nō tantum operis in ea re cōsumpsissent. Nec tamē hęc ideo dicta esse volo, vt quis existimet me velle cōtendere potissimam partem beatitudinis non esse visionem: quoniam neque pro hac parte, neque pro aduersa certare volo: cum hic nō pertractē hominum variè sētiētiū opiniones, sed solam catholicam fidem. Hæc tamē ideo dixi, vt ii qui docēt beatitudinis præcipuam partem esse visionē, agnoscāt quàm debili fūdamēto innitātur, cum cōstet illum locum Ioannis, de fidei cognitione, quæ via est ad beatitudinem, esse intelligēdum. Et hoc ex ipsius literæ decursu facillime colligi potest. Nam Christus illo loco nō orat patrem, vt illum per claram suæ essentiæ visionem clarificet, sed per fidei cognitionē. Tūc enim Christus clarificatus est, cum clarè cognitus est per fidem, quód sit filius dei. Tūc clarificatus est, cùm homines crediderūt illum esse filium Dei. Cum ergo Christus orat patrem, vt clarificet filium suum, hoc petit, vt fidem suæ diuinitatis hominibus donet, per quam credāt illum esse Dei filium. Et propterea vt ostēderet, quod nō sibi soli cōsulēs, sed hominibus prospiciēs petit, subdidit: Hęc est autem vita æterna, vt cognoscāt te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum: Hoc est, vitam æternam habebūt, si in te & in me crediderint. Nec mirari debēt, quod dicamus fidem vocari vitam æternam, cum apud Ioānem etiam Dominus dicat: Qui credit in me habet vitā æternā. Nō dixit habebit, sed habet: vt clare ostenderet fidem dici vitam æternam: eo quòd via quædam est rectissima ad vitam æternam consequēdam. Hāc autem expositionem docet beatus Cyrillus (vt ostendimus) super Ioānem. Et in libro de fide ad reginas, hūc locum idem Cyrillus citans, vt inde conuincat Christū esse Deum, sic ait: Si cum agnitione solius & veri Dei iūctam esse necesse est & adesse agnitionem Iesu Christi, & vitam hoc ęternam parit, quomodo nō omnibus manifestum est, quòd Deus verus est Christus? Hæc ibi Cyrillus. In quibus verbis id aduertēdum est, quod dixit: vitam æternam parit. Vnde clarè patet, ꝙ Cyrillus sētit illum locum esse intelligēdum de cognitione fidei: quā ideo dicit vocari vitā æternam, quia parit vitam ęternam. Beatus Augustinus etiam hāc interpretationem innuit, non tamen ita expresse vt Cyrillus, sed per quasdam verborum ambages: ideo eius verba omitto,

Begardi. *Beguinæ.* A *Psal. 1.* *Psal. 3.* *Matt. 5.* *Ioan. 17.* B *Ioan. 3.* *cyrillus.* C

contentus

cõtẽtus indicasse lectori. Beatus Hylarius in libro de patris & filii vnitate, cùm illa eadem Christi verba citasset ad probãdam Christi diuinitatem, statim hæc verba subiungit: Vitæ æternę fidem vel loqui hęretice disce credere, & separa à Deo Christum, si potes à patre filium, à Deo vero super omnia Deum à solo vnũ. Vnus enim dominus est Iesus Christus. Si vita æterna est, in Deum solum verum credidisse, sine Christo cõfitẽdum est solum verum Deum salutem non dedisse. Hæc Hylarius. Quum ergo tot clarissimi viri doceãt, illum locum Ioãnis esse intelligẽdum de cognitione fidei, quæ est via ad æternam vitam: cõuincitur eos falso fundamẽto inniti, qui illud citãt ad probandum præcipuam beatitudinis partem esse visionem. Hæc per occasionem diximus. Nunc autem ad primum huius causæ caput reuertamus, dicentes, viam ad beatitudinem aliquãdo appellari in sacris literis beatitudinem. De ista beatitudine sic dicta, nõ est intẽtio nostra nunc loqui, quoniam de hac nulli dubium est, quòd in hac vita habeatur. Aliquãdo capitur beatitudinis nomẽ pro felicitate summa, quam in alia vita speramus. Et de hac igitur in Psalmo: Beati qui habitãt in domo tua domine, in secula seculorũ laudabũt te. Et de hac beatitudine præsẽtem facimus sermonem: ideo definitionem eius prius statuamus. Diuus Seuer. Boëtius sic eam definit: Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Et cõuenit cum eo quod dicit August. Beatus est qui habet quicquid vult, & nihil mali vult: hoc est, beat⁹ est ille qui habet omne bonũ quod potest rectè velle. Ex quo sequitur illum esse beatum, qui Deum perfecte possidet: tũc enim nostra volũtas satiata est: quoniam Deo habito habetur omne bonum. De illo nãque dicitur: Qui replet in bonis desiderium tuum, renouabitur vt aquilę iuuẽtus tua. Tũc siquidem replebitur in bonis desiderium nostrum, quando per resurrectionem renouabitur iuuentus nostra. Tunc erit satiata nostra volũtas, iuxta id quod Propheta ait: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Beatitudo ergo nõ habetur, nisi satiata volũtate, & repleto desiderio. At desiderium nostrum in bonis, nullus potest replere nisi solus Deus. Deum autem nemo habet, nisi qui eum perfecte amat. Qui manet in charitate (inquit Ioãnes) in Deo manet, & Deus in eo. Deus autẽ nõ potest perfecte amari in hac vita, quia nõ potest in eadem perfecte cognosci. Quæ enim minus cognoscimus, minus etiam amari necesse est: quoniam ea quæ nõ cognoscuntur, amari nõ possũt. At Deus nõ potest de communi lege in hac vita, clara & faciali notitia cognosci, iuxta id quod dicitur in Exodo: Nõ videbit me homo & viuet. Et Paulus ait: Videmus nũc per speculum in ænigmate, tũc autem facie ad faciem. Si ergo in hac vita nõ potest Deus perfecte & clare videri, ergo neque amari perfecte: & per cõsequẽs, neq; possideri: ex quo sequitur, volũtatem nostrã nõ posse hic satiari, neque desideriũ repleri. Ex quibus colligitur, nõ posse fieri, vt homo hic sit beatus ea beatitudine, de qua loquimur. Præterea militia quædam est (vt ait Iob) vita hominis super terrã. Si ergo vita cuiusq; hominis super terrã quædã militia est: necessariò sequitur, vbi beatitudo esse nõ posit: quoniam beatitudo & quietem & trãquillitatem & securitatẽ habet ãnexam, quæ omnia longissime absunt à militia. Ibi siquidem labor, ibi metus. Quapropter nullus militãs se felicem clamat, nisi postquam victoriam fuerit adeptus. Neque in ipsam & militia quis coronatur, sed post transactum certamen. Cum ergo beatitudo quasi quędam sit beatorum corona, cõuincitur vt beatitudo nõ possit haberi in hac vita, quæ est militia quædam. Rursum, idem Iob describens vitam hominis, quã agit in hoc seculo, ait: Homo natus de muliere, breui viuẽs tempore, repletur multis miseriis. Si miseriis repletur, quî fit vt beatus esse possit? Miseriis, inquã, repletur hæc vita, laboribus plena, cibi & potus indiga, cibo & potu defatigata. Hãc humores tumidãt, dolores exterminãt, ardores excicant, aër morbidat, cibi inflãt, ieiunium macerat, ioci soluunt, tristitiæ consumunt, solicitudo coarctat, securitas hebetat, senectus incuruat, infirmitas frãgit, mors omnino tollit. Quæ omnia velut ex diametro cum beatitudine pugnãt: quò fit, vt in hac vita beatus homo esse nõ posst. Demum præter hæc omnia tam aperta testimonia, extat ecclesię de hac re definitio. Cõciliũ nãque Viẽnẽse sub Clemẽte quinto celebratum, inter octo errores Beguinarum & Begardorum, quos damnauit, hũc quarto loco statuit: cuius Decretum ponitur in libro Clemẽtinarum titulo de hęreticis, cap. Ad nostrum. Cõtra hunc Beguinarum errorem nullum scio autorem scripsisse ex professo: propter quod valde miror Guidonis Carmelitę oscitãtiam, qui cùm summã de hæresibus scripserit, nũquam harum Beguinarum neq; errorum illarum meminit, cum tamẽ parum ãte ipsum fuerint. Et in cõcilio Viẽnẽsi (vt diximus) dãnatæ. Propter quod oportuit vt ipsum nõ lateret, pręcipue cùm Viẽnẽse cõcilium quadraginta aut fortè paucioribus ãnis Guidonem præcesserit. Alios tamẽ Beguinos & Beguinas recẽset Guido in fine sui operis: qui (vt ex dictis Guidonis cõstat) lõgissime absũt ab istis, de quibus nos modo locuti sumus. Nam errores istorum Beguinorum, de quibus loquitur Guido, nullo pacto conueniunt qui in concilio Viennensi damnati sunt.

QVinta hæresis est, quæ docet omnem intellectualem naturam seipsa naturaliter esse beatam: & hæc etiam à Begardis & Beguinis inuenitur, & quinto loco collocatur inter eas octo, quas proximè narrauimus esse damnatas in concilio Viennensi. Nec immeritò à concilio dãnatur, cum expressa sint scripturæ testimonia. Paulus nãque ait: Gratia Dei vita æterna. Et iterũ: Iustificati gratis per gratiam Dei. Si ergo gratis iustificamur, multo magis & gratis beatificamur. Et iterum: Nõ est volẽtis, neque currẽtis, sed Dei miserẽtis. Non ergo in seipsa naturaliter est beata quælibet intellectualis creatura. Præterea, si (vt Christus ait) nemo bonus nisi solus Deus, quia ipse natura bonus, nos autem nõ sumus boni natura, sed sua tãtum volũtate: multo magis oportebit dicere, vt nemo beatus ex sua natura, nisi solus Deus. Rursum, si quęlibet intellectualis natura seipsa est beata, nulla ergo intellectualis natura potest esse misera: quoniam ea quæ à natura insũt, nullo modo deseri possũt. Hanc etiam hæresim oppugnãt ea, quæ aduersus proximè narratã hæresim diximus: quoniã si in hac vita nullus potest beatitudinẽ assequi, cõsequẽs est vt homo nõ sit naturaliter beatus. Valeãt ergo Beguinæ, & colũ & fusum

Hilarius. *Psal. 83.* *Psal. 102.* *1. Ioan. 4.* *Exod. 33.* *1. Cor. 13* *Iob. 7.* *Iob. 13.* *Begardi. Beguini.* *Rom. 6.* *Rom. 3.* *Rom. 9.* *Mar. 19.* *Mar. 10.*

exerceant, & nullo modo scripturas diuinas pertractent.

Armeni Græci. Sexta hæresis docet, nullam animã ante diem iudicii esse beatam: quoniam (vt ait) nulla anima ante illum diem videt Deum. Huius hæresis autores sunt Armeni. Eãdem etiam tuẽtur Græci. Verum hi (teste Guidone) multo magis delirant, quoniam sicut negant beatitudinem dari iustis ante diem iudicii, ita etiam negãt pœnam dari peccatoribus ante illum diem. Post istos surrexit Ioannes vigesimus secundus huius nominis Põtifex. Sed ne verbis meis aliquis in hac parte fidem deroget, verba Adriani papæ referam, qui in suo quarto Sententiarum in calce cuiusdam quæstionis de sacramento confirmationis ita ait: Nouissimè fertur de Ioanne vigesimosecundo, quòd publicè docuit, declarauit, & ab omnibus teneri mandauit, quòd animæ purgatæ ante finale iudicium non habent stolam, quæ est clara & facialis visio Dei: & vniuersitatẽ Parisiẽsem ad hoc induxisse dicitur, quòd nemo in ea poterat gradũ in theologia adipisci, nisi primitus hũc errorem iurasset se defensurum, & perpetuo ei adhæsurũ. Hęc Adrianus. Præter hos sunt adhuc alii huius erroris patroni, viri quidem illustres, sanctitate perinde ac sciẽtia clari: Irenæus videlicet beatissim⁹ pro Christo martyr, Theophylactus Bulgariæ episcopus, beatus Bernardus. Nec mirari quisquam debet, si tanti viri in tam pestiferum errorem sunt lapsi: quoniam (vt beatus Iacobus Apostolus ait) qui non offendit in verbo, hic perfectus est vir. Admonere tamẽ hic oportet lectorem, ne putet hunc errorem aliquid tantorum virorum sanctitati aut doctrinæ detrahere: nam cùm illo tempore nunquam ecclesia de hac re quidqam diffinisset, necres illa fuisset vnquam in quæstionem vocata, nec tam expressa fuissent sacræ scripturæ pro illius diffinitione testimonia, vt non possent in alium sensum vtcunque detorqueri: potuerunt eo tempore alterutram partem citra hæresis notam docere: præsertim cum non deessent aliqua scripturæ testimonia, quę illis quodammodo fauere viderentur. Vt autem fidem meam nulli suspectam in hac parte relinquam: volo illorũ verba impręsentiarum adferre, vt candidus lector agnoscat ita illos docuisse, quemadmodum nos de illis testati sumus. Irenæus in calce libri quinti aduersus hæreses hæc scribit verba: Cũ enim dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorum erãt, pòst deinde corporaliter resurrexit, & post resurrectionem assumptus est, manifestum est, quia & discipulorum eius (propter quos & hæc operatus est Dominus) animę abibunt in inuisibilem locum diffinitum eis à Deo, & ibi vsque ad resurrectionem commorabũtur, sustinẽtes resurrectionem: pòst recipiẽtes corpora, & perfectè resurgẽtes: hoc est, corporaliter, quemadmodum & Dominus resurrexit, sic venient ad conspectum Dei. Hæc Irenæus. In quibus verbis quum dixit: Sic venient ante conspectum Dei, indicauit apertè, animas ante corporum resurrectionem non recipi in gloriam cœlestem. Theophylactus autem, exponens illud Apostoli ex vndecimo capite epistolæ ad Hebræos: Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, sic ait: Cur, inquit, pusillo animo estis, si certando exagitati nõdum sitis pro susceptis laboribus mercedem adepti? quãdoquidem quos diximus sancti, etsi testimonium per fidem sunt nacti Deo perplacuisse, nil tamen adhuc cœlestium promissorum sint consecuti: tametsi fuisse constat nõnullos, vt Dauidem regem, his terræ bonis affectos: haud tamen pręsentia hęc ipsi inquirimus, sed quæ in cœlo sunt, certiores & veras promissiones. Hæc Theophylactus. Et post hęc paucis interiectis subdit: Nónne erga hos nil ęquum Deus exhiberet, & his ipsis videretur inferre iniuriam: si quidem qui in tolerandis laboribus fuissent priores, in coronis tamen & pręmiis capiendis nos operiantur necesse sit? Atqui pergrata est illis huiusmodi expectatio, vt cum fratribus perfectionem & gloriam adipiscantur. Et quibusdam interpositis iterum ait: Obtulit pater his qui prius operi insudassent alquid degustandum, operiri hos interea iubens & fratres alios, vt vnà cum his opiparè & vbertim vescantur. At hi, vt fraterna charitate tenentur, lęti expectant, vt inter epulas illas instructiores, gaudio inter se ineffabili expleantur. Hactenus Theophylactus. Et idem dicit super. 23. caput Lucæ, pertractans illud quod Saluator noster dixit latroni: Hodie mecũ eris in paradiso. Et miror, quòd cùm de quibusdam aliis illius sententiis chalcographus in calce expositionis Euangeliorum lectorem admonuerit, istam tamen intactam reliquerit: fortè non aduertit. Beatus Bernardus sermone tertio in festo omnium Sanctorũ, hęc verba scribit: In illam enim beatissimã domum nec sine nobis intrabũt, nec sine corporibus suis: id est, nec sãcti sine plebe, nec spiritus sine carne. Hæc ibi. Et sermone proximè sequẽti, qui quartus est de eadem festiuitate, de sinu Abrahę loquens, sic ait: In hũc ergo locum Saluator descẽdens cõtriuit portas ęreas, & vectes ferreos confregit, eductosque vinctos de domo carceris, sedẽtes quidem, hoc est, quiescentes, sed in tenebris & vmbra mortis, iam tunc quidem sub altari Dei collocauit, abscondens eos in tabernaculo suo in die malorum, & protegens eos in abscondito tabernaculi sui, donec veniat tempus in quo procedant, completo iam numero fratrum, & percipiant regnum quod eis paratum est ab origine mundi. Hęc Bernardus. In quibus verbis id aduertẽdum est, quòd ait sanctos nõ percipere regnũ quod eis paratum est, donec compleatur numerus fratrum. Sed manifestiora multò sunt quę subiungit, nã paucis interiectis, exponẽs illud Apocaly. Vidi sub altare Dei, &c. sic ait: Porrò altare ipsum de quo nobis habendus est sermo, ego pro meo sapere nil aliud arbitror esse, quàm corpus ipsum domini Saluatoris. Credo autem quòd & ego super hoc sensum eius habeam, pręsertim cum audiam eum in Euãgelio promittentem: Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilę. Interim ergo sub Christi humanitate fœliciter sancti quiescunt, in quam nimirum desiderant etiam angeli ipsi prospicere, donec veniat tempus quãdo iam nõ sub altari collocẽtur, sed exaltentur super altare. Sed quid dixi? Nũquid humanitatis Christi gloriam, nõ dicam hominum, sed vel angelorum assequi poterit quis, nedum superare? Quoniam igitur modo super altare dixerim eos exaltandos, qui nũc sub altari quiescũt? visione vtique & cõtemplatione, nõ prelatione. Ostẽdet enim nobis filius (vt pollicitus est) semetipsum nõ in forma serui, sed in forma Dei: ostẽdet etiam nobis patrem & spiritum sãctum, sine qua nimi-

Marginalia: *Iac. 3.* — *Irenæus.* — *Theophil* — *Bernard.* — *Apoc. 6.* — *Matt. 24.* — C — D — A — B

qua nimirum visione nihil sufficeret nobis: quoniam hæc est vita æterna, vt cognoscamus patrem verum Deum, & quem misit Iesum Christum: & in eis (quod non est dubium) etiam spiritum vtriusque. Hucúsque Bernardus. Ex cuius verbis luce clarius constat, illum sensisse sanctorum animas ante diem iudicii in sola visione humanitatis Christi quiescere, & post illum diem fore exaltandas vsque ad visionem diuinitatis. Precor hic lectorem, ne existimet horum sanctorum dicta me ideo hoc loco citasse, vt illorum gloriam & honorem de hac occasione vel tantillum minuerem: absit enim à me tam maleuolus animus: nam etiam si id optassem, tantus ego non sum, vt id assequi potuissem, præsertim quòd (vt proximè suprà admonui) ecclesia illo tempore nil vnquam diffinierat: quapropter liberum tunc illis fuit sic citra hæresis labem sentire. Sed ideo istorum sanctorum dicta hoc loco apposui, vt lector admoneretur, ne si illa in illorum operibus legeret, illorum sententiam incautus sequeretur. Si autem aliter illos quàm ego existimo sensisse aliunde constiterit, precor lectorem, vt me magis inscium & ignorãtem, qui illorum dicta non intellexerim, quàm maleuolum censeat. Sed iam opus est vt ostendamus animas sanctorum, quæ ex corporibus purgatæ discedunt, aut post corporis dissolutionem alibi purgatæ sunt, esse iam beatas, & clarè Deum videntes. Primum omnium illud profero ex psalmis testimonium, vbi Propheta ad Christum loquens, ait: Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Quæ verba beatus Paulus in epistola ad Ephesios repetens, ait: Ascẽdens in altum captiuam duxit captiuitatem. Quid aliud erant iusti in sinu Abrahæ detẽti, quàm captiuitas quædam? Hos enim hic Paulus Prophetam imitatus, captiuitatem dixit, eo locutionis modo, quo militiam dicere solemus eos qui militant. Hos itaque iustos, qui à dæmone propter primi parentis peccatum capti tenebantur, Deus sua morte liberauit, & in aliam dulcem & optabilem captiuitatem trãstulit, vt sicut antea à diabolo captiui tenebantur, cui aliquando serui erant, sic postea à Deo capti sint, vt illius seruiant iustitiæ. Nã propter hoc ipsum (vt arbitror) captiuitatem ipsam dixit captiuam, quia felici & desiderabili captiuitate sic detinentur in gloria, vt sicut antea non licebat illis ab inferis repedare: sic etiam modò non sit illis liberum ab illa beata vita vel ad modicum diuertere. De hac igitur captiua captiuitate Propheta loquens, ait: Captiuam duxit captiuitatem. Sed quò duxit? Profectò in nullum alium locũ duxit, quàm in illum, in quem ipse ascendit: quoniam ipso ascẽdente secum duxit. Ascendit autem in cœlum: ergo in cœlum duxit captiuam illam captiuitatem. Ascendens (inquit) in cœlum, captiuam duxit captiuitatem. Nec in cœlum ducuntur, vt ibi sine Dei visione maneant, pro qua tot secula ingemuerant. Nam alioquin quod esset illis solatium, aut quam meliorem haberent conditionem per Christi mortem iam redempti, si solam locorum transmutationem haberent? Cùm ergo in cœlum, quò ipse ascendit, illos duxerit, in beatam vtique vitam, quandiu desiderauerant, transtulit. Sic enim beatus Hieronymus in Commentariis super Psalmos exponens illum versum, ait: Cœlorum excelsa conscendens, eos qui in captiuitate diaboli tenebantur, absoluit: ac post se tanquam captiuos deductos æternæ vitæ restituit. Hæc Hierony. Præterea illud est manifestissimum, quod Saluator noster in cruce pendens, latroni se illi commendanti dixit: Hodie mecum eris in paradiso. Si animæ purgatæ non vident Deum ante diem iudicii, quis est ille paradisus, in quo simul cũ Christo illo die latro futurus esse promittebatur? An fortè in campis Elysiis, aut in insulis fortunatis illum detineri dicemus? Absit hoc à fidelium cordibus. Non est enim vero simile, vt Saluator noster, qui legem spiritualem iam dederat, & suo ore prædicauerat, & illam tunc sua morte cõfirmabat, ad terrenas veteris legis promissiones non reuocaret. Spiritualia nobis promisit: regnum quippe cœlorum: & hoc ipsum est quod nunc appellat paradisum, cùm latroni ait: Hodie mecum eris in paradiso. Deinde in posteriori epistola ad Corinth. Paulus adhortans illos ad labores omnes pro Christo tolerandos etiam vsque ad mortem, sic ait: Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in cœlis. Quæ verba interpretans Anselmus in Commentariis super epistolas Pauli, sic ait: Prædicatores Ecclesiæ postquam de corporibus transeunt, nequaquam per morarum spatia (sicut antiqui patres) cœlestis patriæ perceptione differuntur: sed mox vt à carnis colligatione exeunt, in cœlesti sede requiescunt, sicut in hac sententia demonstratur. Non enim dicitur: habebimus domum æternam in cœlis, sed habemus: quia videlicet protinus habetur illa domus, ex quo ista dissoluitur. Prius autem quam redemptor noster morte sua humani generis pœnam solueret, eos etiam, qui cœlestis patriæ vias sectati sunt, post egressum carnis inferni claustra tenuerunt: non vt pœna quasi peccatores plecteret, sed vt eos in locis remotioribus quiescentes, quia necdum intercessio mediatoris aduenerat, ab ingressu regni reatus primæ culpæ prohiberet. Nunc autem perfecti quique mox in regnum suscipiuntur. Hactenus Anselmus. Rursum beatus Paulus Philippensibus scribens, ait: Cupio dissolui, & esse cum Christo. At inane esset & inutile hoc desiderium, si ipso mortuo anima nondum posset ad cœlum peruenire, in quo constat Christum esse. Cupit ergo dissolui, quia sine vlla hæsitatione credit statim post suam dissolutionem ad Dei visionem peruenire. Vnde beatus Ambrosius in Commentariis hæc Pauli verba pertractans, ait: Habet enim desiderium excedere, & cum Christo esse, multò melius æstimans, vt iam præsens sit apud Deum, vt exoptatis & promissis fruatur. Hæc Ambrosius. Ex cuius verbis constat sanctos, statim post mortem frui optatis & promissis. At visio Dei, & optata & promissa est, imò maxima omnium quæ nobis promissa sunt. Et illud est expresius quod in Apocalypsi dicitur (si tamen iuxta veram sanctorum intelligentiam sumatur) vbi de animabus eorum, qui propter verbum Dei interfecti sunt, & sub altari Dei clamant, beatus Ioannes loquens, ait: Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec complerentur conserui eorum & fratres eorum, qui interficiendi sunt, sicut & illi. Quæ verba pertractans beatus Augustinus homilia sexta super Apocalypsim, ait: Aram Dei Ecclesiam dicit, sub cuius oculis martyres effecti sunt: & licet animæ

Ioan. 17. *Esaiæ. 68* C *Ephe. 4* *Hierony.* *Luc. 23.* D *2. Cor. 5.* *Anselm.* *Philip. 1.* A *Ambro.* *Apoc. 6.* *August.*

ſanctorum in paradiſo ſint, tamen quia ſanguis ſanctorum ſuper terram funditur, ſub Ara clamare dicuntur. Hæc Auguſtinus. Et Ambroſius Anſbertus libro quarto ſuper Apocalypſim hæc eadem verba pertractans, ait: Quid itaque hoc loco per albas ſtolas, niſi merces baptiſmi, niſi præmium martyrii, niſi retributio malorum, niſi gaudia cœleſtis patriæ deſignantur? Vbi etiam intelligimus, quia ſanctorum animæ, quæ nunc ſingulas ſtolas acceperunt, binas quandoque accipient, id eſt, dupla gaudia. Ante reſurrectionem quippe ſtolas ſingulas accepiſſe perhibentur electi: quia in ſola adhuc anima æternis beatitudinibus perfruuntur. Binas autem in reſurrectione accepturi ſunt, quando cum animarum perfecto gaudio etiam corporis incorruptione veſtientur. Hæc Ambroſius Anſbertus. Eodem modo hunc Apocalypſeos locum interpretatur beatus Gregorius, qui in expoſitione ſeptem Pſalmorum pœnitētialium exponens illud ex quarto Pſalmo pœnitentiali: Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, hæc quæ ſequuntur ſcribit: Sancti enim viri mundi gloriam mentis deſpectu calcantes, omnes in ſe mortales voluptates mortificant, vt in Deo poſtmodum perenniter viuant: qui quoniam mundi miſerias pro Deo pati minimè refugiunt, beatitudinis æternæ retributionem acquirunt: quæ nimirum beatitudo & animabus eorum ante reſurrectionem tribuitur, & corporibus nihilominus poſt iudicium conferetur: ſicut in Apocaly. Ioannes apoſt. ſcribit, dicens: Vidi ſub altari Dei animas interfectorum propter verbum Dei, & teſtimonium quod habebant, & clamabant voce magna, dicentes: Vſquequo domine ſanctus & verax non vindicas ſanguinem noſtrum de his qui ſunt in terra? Et datæ ſunt eis ſingulæ ſtolæ albæ, & dictum eſt illis vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleatur numerus conſeruorum & fratrum ipſorum, qui interficiendi ſunt, ſicut & illi. Quid nanque eſt, ſingulas illis ſtolas albas tribuere, niſi animabus eorum beatitudinis æternę immortalitatem conferre? Quid verò eſt, donec electorum numerus impleatur requieſcere, niſi futuræ reſurrectionis gloriam expectare? In qua nimirum iterum ſingulas ſtolas albas accipient, quia immortalia & incorruptibilia corporum ſuorum veſtimenta reſument. Hactenus Gregorius. Cuius verba tam apertè catholicam fidem exprimunt, vt nihil amplius poſſit deſiderari. Eandem ſententiam refert Beda, qui in Commentariis ſuper Apocalypſim præfata verba interpretans, ſic ait: Singulas modò ſtolas habent animæ ſanctorum, de ſua beata immortalitate gaudentes: reſurgentibus autem corporibus (iuxta Eſaiam) in terra ſua duplicia poſſidebunt. Hæc Beda. Ad eundem modum interpretantur Haymo & Richardus de ſancto Victore in Commentariis, quæ ædiderunt ſuper Apocalypſim. Horum verba prudens omiſi, ne prolixitate nimia grauarem lectorem. Præter hæc tam clara teſtimonia, hanc noſtram & totius eccleſiæ ſententiam confirmat, quòd contra iuſtitiam videtur eſſe differre per tot ſecula mercedē mercenario: propter quod in lege olim præceptum erat: non morabitur apud te opus mercenarii. Omnes autem iuſti quaſi mercenarii ſunt, in vinea domini laborantes. Mercenarii, inquam, qui cum domino vineæ, hoc eſt, cum Deo patre, ex denario diurno, clara ſcilicet Dei viſione, conuenerunt: & ex huius mercedis expectatione omnes ſuos labores, quamlibet duros, libenter tolerant. Cum ergo in morte omnes labores ſic finiantur, vt iam non ſit amplius ad meritorum cumulum laborandum: oportet vt illis animabus quæ iam purgatæ ſunt, ſtatim merces ſuorum laborum, æterna ſcilicet beatitudo, tribuatur: alioqui iniuſtitia illis fieret, ſi illis fideliter laborantibus merces non ſtatim daretur, nulla in illis exiſtente cauſa, quæ obſtet quò minus ſtatim reddatur. Deinde peccatori agenti quod poteſt, Deus ſtatim dat gratiam: ergo iuſto vſque ad mortem agenti quod potuit, Deus ſtatim donabit gloriam. Accedit ad hæc, quod (iuxta Sapientis dictum) ſpes quæ differtur, affligit animum: quo fiet, vt animæ quantumlibet ſanctæ in expectatione futuræ beatitudinis ſuſpenſæ, ſint in continua afflictione. At non eſt æquum, vt pœnam toleret, qui peccatum ſi quod commiſit, iam dignè purgauit. Præterea peccatoris anima ſtatim poſt mortem tolerat ſupplicium: ergo anima iuſti ſtatim etiam poſt mortem habebit præmium: præſertim cum Deus citius ad miſericordiam flectatur, quàm ad vindictam, & propenſius & libētius iuſtos afficiat præmio, quàm peccatores pœna. De pœna peccatorum ſtatim poſt illorum mortem ſemper inflicta, teſtatur Iob, ſic inquiens: Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. In puncto dixit, quia continuò poſt mortem ſine vlla quiete deſcendunt ad inferos, vt ibi dignas pro peccatis ſuis luant pœnas. Et illud eſt apertiſſimum quod de diuite illo epulone apud Lucam dicitur: Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in inferno. Si peccatoribus dignam ſtatim infligit Deus pœnam, non eſt vero ſimile vt iuſtis non ſtatim debitū reddat præmium. Demum inter Eccleſiaſtica dogmata, quæ in libro de Eccleſiaſticis dogmatibus numerantur, ſeptuageſimum octauum ad hanc rem pertinens, ſic ait: Poſt aſcenſionem domini ad cœlos, omnium Sanctorum animæ cum Chriſto ſunt, & exeuntes de corpore ad Chriſtum vadunt, expectantes reſurrectionem corporis ſui, vt ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipſo pariter immutentur: ſicut & peccatorum animæ in inferno ſub timore poſitæ, expectant reſurrectionem ſui corporis, vt cum ipſo ad pœnam detrudantur æternam. Hæc ibi. Supereſt autem, vt aduerſariorum obiectionibus reſpondeamus. Primò enim nobis obiiciunt Paulum, qui in epiſtola ad Hebræos, enumeratis pluribus ſanctis, qui per fidem vicerunt regna, poſtea ſubdit: Et hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt nō ſine nobis conſummarentur. Ex quibus verbis colligitur, nullam animam ante diem iudicij eſſe beatam, quouſque omnes iuſti ſimul beatificentur: quia dixit, quòd nō acceperunt repromiſſionem. Fatemur enim illos non accipiſſe repromiſſionem: quoniam reſurrectio corporum, quam deus ſanctis ſuis repromiſit, adhuc differtur, vt ſimul omnes reſurgamus, quatenus in communi gaudio omnium, maius fiat ſingulare. Et ita expectēt donec omnes reſurgamus, Deo ita ſapienter ordināte, vt nō ſine nobis conſummarētur, hoc eſt, vt nō ſine nobis perciperent cōſummatam beatitudinem animæ & corporis. Et propter hoc non dixit, vt non ſine nobis bearentur: ſed dixit, vt non ſine nobis conſummarentur: quia licet ſine nobis beatitudinem

Ansbert⁹ | Grego. | Apoc. 6. | Beda. | Esa. 6. | Leui. 19. | Prouer. 3 | Iob. 21. | Luc. 16. | Ecclesiasticum. dogma | Heb. 11.

B | C | D

titudinem animæ sint consecuti, tamen perfectam & consummatam animæ & corporis beatitudinem non sine nobis assequētur. Cum ergo sancti iam in anima beati, nos ad suam consummationē expectent ardentius nostram cupiunt liberationem, & propter se, & propter nos: atque pro nobis interpellant, vt citius omnes à præsentis seculi miseria liberemur. Ipsi enim planè norunt se non sine nobis cōsummandos: quoniam cùm ipsi pro suorum corporum resurrectione, quàm summè optant, preces supplicationésque ad Deum funderent, acceperunt diuinum responsum, vt requiescerent tempus adhuc modicum, donec compleatur numerus conseruorum & fratrum eorum, qui interficiendi sunt sicut & illi. Hanc igitur repromissionem, quæ de corporis immortalitate data est, sancti nondum acceperunt, vt integram & perfectam beatitudinem sine nobis non haberent: aliâs tamen promisiones, quæ videlicet de animarum gloria datæ erant, iam acceperunt, quoniam iam Deum vident, iam adimpletæ sunt lætitia cum vultu Dei: in illo exultant, illo fruuntur. Alioqui sibi non constaret Paulus, quoniam paulò superius de eisdem sanctis loquens, dixerat: Per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromisiones. Plures & variæ sunt dignitates, quas animæ iuxta suorum meritorum varietatem iam receperunt: sed præter has omnes promisiones superest adhuc vna de suorum corporum incorruptione: & de hac dicit, quòd non acceperunt repromisionem: & ob hanc causam donec hanc etiam repromisionem accipiant, perfectam & consummatam non habent lætitiam. Sanctis ergo suorum corporum resurrectionem desiderantibus, & à Deo petentibus tali modo respondet Deus, quo aliquis paterfamiliâs habens plures filios, singulísque de agro reuertentibus, & rogantibus vt cibum sibi tribuat, respondet: Cibus vobis omnibus iam paratus est, sed præstolamini fratres vestros, vt cùm in vnum positi fueritis, omnes in commune comedatis, & epulemini gaudentes. Secundò nobis obiiciunt illud ex prima Ioannis epistola: Nunc filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus: scimus autem quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus: quia videbimus eum sicuti est. At ante iudicii diem non apparebit quid erimus: ergo ante illum diem non videbimus Deum sicuti est. Huic autem obiectioni nos respondemus, quòd licet Ioannes dicat nos futuros esse similes Deo, & visuros illum cùm apparuerit quid erimus, non tamen dicit nos non visuros illum antea quàm appareat quid erimus: hoc tamen oportebat esse dictum, vt collectio argumenti esset bona: quod cum dictum non sit, dicimus malam esse illius syllogismi collectionem. Potest etiam aliter respōderi, vt dicamus iam in animabus sanctorum apparuisse quid in illis futurum erat: quoniam iam habent hæreditatem, ad quàm adoptatæ erant: iam vident Deum, iam fruuntur illo. Nunc, inquit Ioannes, filii Dei sumus. Filij inquam adoptiui, ad cœlestem gloriam adoptati: sed nondum apparuit quid erimus, quia nondum manifestum est nobis id, ad quod adoptati sumus: nescimus quanta sit hæreditas nobis seruata: scimus autem, quoniam cùm apparuerit hæc adoptio, cùm reuelata nobis fuerit hæreditas, ad quàm fueramus destinati, tunc videbimus Deum sicuti est. Nam ipsamet visio hæreditas est, ad quā adoptati sumus. Quapropter fieri nequit, vt appareat id, quod nobis destinatum erat, quin Deum videamus. Sicut ergo dicimus, sanctorum animas ante diem iudicii Deum videre: ita dicimus iam in illis apparuisse quid futuræ erant. Hæc sunt testimonia scripturæ, quæ aduersariis in faciem fauere videntur. Quum ergo tam parum moueant hæc scripturæ testimonia, & tam aperta sint quæ nos suprà citauimus, & tantorum patrum autoritate confirmata: oportet vt firmisimè credamus, & nullatenus dubitemus, sanctorum animas, quæ ex hoc mundo purgatæ discedūt, aut post earum à suis corporibus separationem alibi purgatæ sunt, iam vsque ad facialem Dei visionem peruenisse & æternam beatitudinem iam esse assecutas. Sed vt huic negocio finem imponamus, opus est vt Ecclesię definitionem proferamus. Innocentius Papa huius nominis tertius, vir præter pontificalem dignitatem omni veneratione dignus, respondens episcopo Cremonensi, quærenti de quodam presbytero non baptizato & iam defuncto, an potuit sine baptismo saluari, ita ait: Inquisitioni tuæ respondemus, presbyterum, quem sine vnda baptismatis extremum diem clausisse significasti, quia in sanctæ matris Ecclesiæ fide, & Christi nominis confesione perseuerauit, ab originali peccato solutum, & cœlestis patriæ gaudium esse adeptum asserimus incunctanter. Hæc Innocentius papa: & ponuntur hæc verba in volumine epistolarum Decretalium, titulo de presbytero non baptizato, in capitulo, quod incipit: Apostolicam. Post hanc Innocentii definitionem, Benedictus vndecimus huius nominis Pontifex, aliam multò vberiorem & expresiorem de hac re dedit definitionem: cuius verba, quia rarò illa Decretalis inuenitur, ad vltimum vsque verbum hic inseram, & sunt quæ sequuntur: Benedictus seruus seruorum dei, ad perpetuam rei memoriam: Benedictus Deus in donis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, qui sacrosanctam Romanam catholicam & apostolicam Ecclesiam quam vt vineam plantauit dextra sua, quámque vt præcipuam in Ecclesiarum omnium caput erexit vt victricem, dicente domino ad Petrum: Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: sua miseratione non deserit, sed per beatos apostolos suos, præcipuè Petrum & Paulum singulares eiusdem Ecclesiæ defensores, pia benignitate & continua pietate custodit, quatenus eisdem rectoribus gubernata, in se stabilis maneat fundata supra firmam petram, omnésque Christianæ fidei cultores illi obediant, illi pareant, illi intendant, sub illius magisterio degant, sub eius disciplina & correctione consistant: non illis dogmatizetur improuidum, inseratur incautum, in fide temerarium ingeratur: sicque declinent homines à malo & faciant bonum, ambulent per vias rectas, & ad meliora per sancta desideria proficiscantur, sperent iustorum propinquas æternæ vitæ retributiones, timeant malorum inferni calamitates non remotas: nam scriptum est: Ecce venio citò, & merces mea mecum est reddere vnicuique iuxta opera sua. Quòd si secus à quoquam fuerit attentatum id, protinus sua autoritate, pœnis etiam adiectis prout expedire viderit, prorsus euellat. Pro qua vt in seipsa subsistens alios informaret, pasionis suæ tempore saluator noster Iesus Christus Patrem exo-

Apoc. 6 — *Heb. 11.* — *1. Ioan. 1* — *Innocentius.* — *Extrauagātes Benedicti.*

rasse perhibetur, dicens: Simon, ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum: ego autem pro te rogaui, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Sanè dudum tempore felicis recordationis Ioannis vigesimi secundi prædecessoris nostri, inter nonnullos etiam theologicæ facultatis magistros, super visione animarum iustorum hominum post mortem suam, in quibus nihil erat purgabile cum de hoc seculo decesserunt, vel si fuerat, iam purgatum fuerat ex toto, an diuinam essentiam videant ante corporum suorum resumptionem & iudicium generale, & super nonnullis aliis orta materia quæstionis, ipsorum aliqui negatiuam, aliqui affirmatiuam, alii verò secundum suas imaginationes, de visione diuinæ essentiæ ab animabus huiusmodi, diuersa & diuersimode ostendere nitebãtur: prout ex dictis & scriptis ipsorum noscitur apparere: super reiectis suis verò cõcertationibus, quas hic causa breuitatis omittimus, quia ita ex nostris determinationibus inter se etiam decidebant. Cũque idem prędecessor noster, ad quem prędictorum determinatio pertinebat, ad decisioné concertationum huiusmodi se pararet, in suo consistorio publico tam fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, de quorum numero tunc eramus, quàm prælatis & magistris in theologia, qui multi aderant præsentes, iniungendo districtius, & mandando, vt super materia de visione prædicta, quando requirerentur abeo, deliberatè vnusquisque diceret quod sentiret. Tamen morte pręuentus, sicut domino placuit, perficere illud nequiuit. Defuncto itaque prædecessore præfato, nos diuina dignatione ad apicem summi Apostolatus assumpti, diligentius attendentes quanta ex præmissis eorum concertationibus non solutis, animarũ imminent pericula quanta exinde possunt scandala suboriri: vt ipsorum varietas pereat, & veritatis soliditas innotescat, habita prius super prædictis solicita examinatione, & diligenti deliberatione cum fratribus nostris dictæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, de ipsorum fratrum consilio, hac in perpetuum valitura constitutione, autoritate apostolica diffinimus, quòd secundum communem Dei ordinationem, animæ sanctorum omnium, qui de hoc mundo ante domini nostri Iesu Christi passionem decesserunt, necnon sanctorum apostolorum, martyrum, confessorum, virginum, & aliorum fidelium defunctorum, post sacramentum baptismi ab eis susceptum, in quibus nihil purgabile fuit quãdo decesserunt, nec erit quãdo decedent etiam in futurum, vel si tunc erit aliquid purgabile in eisdem, tamen post mortem suam purgabunt, atque animæ puerorum eodem Christi baptismate renatorum, & baptizandorum, cùm fuerint baptizati, ante vsum liberi arbitrii decedentium, mox post mortem suam, & purgationem præfatam in illis, qui purgatione huiusmodi indigebãt, etiam ante resumptionem suorum corporum, & iudicium generale, post ascensionem domini nostri Iesu Christi in cœlum, fuerunt, sunt, & erunt in cœlo, cœlorum regno, & paradiso cœlesti, cum Christo sanctorum angelorum consortio aggregatæ, ac post Christi Iesu passionem & mortem viderunt, & vident, & videbunt diuinam essentiam immediatè se benè, & clarè, & apertè illis ostendentem: quódque sic videntes eadem diuina essentia perfruuntur: necnon quòd tali visione & fruitione eorum animæ, qui iam decesserunt, sunt verè beatæ, & habent vitam æternam & requiem, & omnium illorum, qui postea decedent, cùm eandem diuinam videbunt essentiam, ipsáque perfruentur ante iudicium generale, ac quòd visio huiusmodi eiusque fructus actum fidei & spei in eis euacuant, prout fides & spes propriè theologicæ sunt virtutes: quódque postquam incohata fuerit vel erit talis intuitiua & facilitas visio, & fruitio in eisdem, eiusdem visio & fruitio sine aliqua intermissione seu euacuatione prædictæ visionis & fruitionis continuata existet, & continuabitur vsque ad finale iudicium, ex tũc vsque in sempiternum. Diffinimus insuper, quòd secundum Dei ordinationem communem animæ decedentium in actuali peccato mortali, mox post mortem suam ad inferna descendunt, vbi pœnis infernalibus cruciantur: & quòd nihilominus in die iudicii omnes homines ante tribunal Christi cum suis corporibus comparebũt, reddituri de factis propriis rationem, vt recipiat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum. Decernentes prædictas nostras diffinitiones seu determinationes, & ipsarum singulas ab omnibus fidelibus esse tenendas. Quicunque autem deinceps prædictarum nostrarum diffinitionum seu determinationum, ac singularum ipsarum contrarium scienter & pertinaciter tenere, conferre, prædicare, docere, aut defendere verbo vel scripto præsumpserit, contra eum sicut contra hæreticum modo debito procedatur. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis, &c. Datum Auinione quarto Calend. Februarii, Pontificatus nostri anno secundo. Hactenus Benedictus Papa. Sed ad maiorem eiusdem rei confirmationem, proferam de eadem re vniuersalis Ecclesiæ diffinitionem. Nam Concilium Florentinum sub Eugenio quarto celebratum, per hæc verba diffinit. Concilium Florentinum: Diffinimus illorum animas, qui post baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ post cõtractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, & intueri clarè ipsum dominum trinum & vnum, sicuti est, pro meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius: illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas. Hæc Concilium Florentinum. Et quidem pro hac re satis me dixisse arbitror. Aduersus hanc hæresim scripsit satis diffuse Guilielmus Ocham parte secunda Dialogorum, tractatu primo: & beatus Thomas in quodam opusculo quod inscribitur. Contra Græcos & Armenos, Capite nono, aduersus hanc hæresim paucula quædam adfert.

Cõcilium Florẽtinũ

Septima hæresis asserit omnes beatos esse pares in gloria, neque vllam esse in cœlis præmiorum differentiam: quoniam nullam esse ait meritorum in hac vita disparitatem: sed omnes iustos pares esse asserit in meritis & in præmiis: & omnes peccatores pares etiam esse dicit in peccatis, & in pœnis. Huius erroris dux & magister fuit Iouinianus quidam Romanus, prius monachus, postea monachatu reiecto ad mundum, quem olim deseruerat, reuersus. Fuit temporibus Damasi, & Siticii papæ sub Da-

Iouinianꝰ

maso

maso monachus, sub Siricio monachatum riiciens, hanc inter alias hæreses docuit. Nunc de diuersitate meritorum & varia illorũ retributione dicemus: quoniam de peccatorum differentia, infrà in titulo de peccato, habendus est sermo. Meritorum & præmiorum varietatem apertissimè conuincit id quod dominus apud Ioannem ait: In domo patris mei mansiones multę sunt. Domum patris dixit regnum cœleste, cuius domus magnitudinem Propheta quidam admiratus, dixit: O Israel quàm magna est domus tua, & ingẽs locus possessionis tuæ. Hæc est illa domus Iacob de qua ãgelus ad virginem loquens, ait: Et regnabit in domo iacob in æternum. Nisi enim de domo illa cœlesti in æternum duratura loqueretur, verum esse non posset quod ait: & regnabit in domo Iacob in æternum. Nam in eo quod æternum non est, ille in æternum regnare non posset. Hãc ergo domum Iacob, in qua ipse in æternum regnabit, nunc domum patris sui appellat. Quod autem de hac domo in qua iam regnat, loquatur: & non de illa in qua per membra sua nunc militat, hoc est, Ecclesia ista inferiore, verba quæ sequuntur apertè declarãt. Si quo minus, inquit, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum: & si abiero & parauero vobis locum, iterum venio & accipiam vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Nullus dubitat locum quam præparare se dicit Christus apostolis, in cœlo esse, in regno cœlorum: non in terra in qua præsens apostolos relinquebat. Locus ergo ille quem se apostolis paraturum dicit, ille idem domus est patris, de quo ait: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Si ergo domus est regnum cœlorum, quid erit varietas mansionum, nisi varietas præmiorum quæ in illo regno habetur iuxta varietatem meritorum? Præterea in priore epistola ad Corinthios Paulus ait: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificãtur: vnusquisque autem in suo ordine. Si vnusquisque in suo ordine resurget, diuersa ergo erunt merita resurgentium: alioqui si vnum est omnium resurgentium meritum, omnes in eodem ordine resurgent, & nõ vnusquisque in suo. Et in eodem loco iterum Paulus ait: Alia claritas solis, aliã claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate. sic & resurrectio mortuorum. Sed hũc locũ Iouinianus, teste Hieronymo, ita interpretatus est, vt diceret stellam differre à stella, quia spirituales differunt à carnalibus. Carnales ergo iuxta Iouiniani interpretationẽ stellæ erunt, & in cœlestibus simul cum spiritualibus erũt. Absit tamen à fidelium cordibus hæc sententia. Non enim stellarum nomine Paulus totum genus humanum comprehendit, sed solos iustos: quoniam peccatores ipsi tenebræ sunt: tantum abest vt aliis lucere possint. De solis ergo iustis eum locutum fuisse cõstat, cùm dixit: Alia claritas solis, alia claritas lunæ: vt maiores in claritate solis sint, & qui in sequenti gradu sunt, lunę splendore rutilent. Ac rursum in alio loco: Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vides hic varietatetem metentium iuxta varietatem seminãtium. Seminãtes autem hîc dicuntur omnes bene operãtes, iuxta illud Prophetæ: Qui seminãt in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione portãtes manipulos suos. Et illud est manifestum quod apostoli orãtes, dicunt: Domine adauge nobis fidẽ. Si vna est omnium fidei mẽsura, quomodo orãt apostoli augeri suã fidem? Et Christus saluator noster de Ioãne Baptista testimonium ferens, ait: Inter natos mulierum nõ surrexit maior Ioãne baptista, sed qui minor est in cœlo, maior est illo. Audis in cœlo minorẽ, sed vbi minor est, necesse est esse maiorẽ. Similiter de præceptorum suorum adimpletione & trãsgresione Christus loquens, ait: Qui ergo soluerit vnum de mãdatis istis minimis, & docuerit sic homines, minim⁹ vocabitur in regno cœlorũ. Qui autẽ fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Vbi autem magnus & minimus, oportet vt non omnes eadem mensura metiãtur. Eãdem etiã differentiã maximi & minimi per Hieremiam prophetã explicat, dicens: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iacob fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum fratribus vestris. Et paucis interiectis subdit: Dabo legem meã in visceribus eorum, & in corde scribam illam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit vir vltra proximum suum, & vir fratrem suum, dicens: cognosce dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quorum verborum contextu apertissimè cognoscitur, Prophetam de futuro Christi in cœlis regno fuisse locutum: cùm tamẽ de illo loquatur, ait: Omnes cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Si omnes sunt futuri æquales, quomodo ibi erunt maximus & minimus? Rursus, in posteriore ad Corinthios epistola Paulus ait: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Deinde per Esaiam prophetam de enuchis dominus loquens, ait: Dabo eis in domo mea & in muris meis locum & nomen melius à filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. In quibus verbis apertisimè virginem præposuit coniugatis. Nam de illis solis enuchis loquitur qui se castrauerunt propter regnum cœlorum: quos illis, qui in filiis generandis coniugalis vitæ meritum seruant, hic prætulit, dicens: Dabo eis nomen melius à filiis & filiabus. Cum ergo ait, dabo eis nomen melius, ostendit & coniugatis dari in domo sua locum bonum, sed multò inferiorem: & nomen bonum, sed minus quàm virginibus. Sed nequis fortè carnalis existimaret ex hac promissione aliquid temporale sperandum, continuò subiicit, nomen sempiternum dabo eis. Verum quia hæreticus adhuc elabi poterat, dicẽs sempiternum hoc loco pro diuturno accipi, sicut ea quæ largisimæ sunt durationis, sempiterna aut æterna dicere solemus: ideo vt omnẽ rimulã hæretico obstrueret, addidit quod nõ peribit. Quid ergo ãplius Iouinianus querit? Quid serenitati veritatis nebulas suæ peruersitatis offundit? Quid in tanta scripturarũ luce nebulas vnde insidietur inquirit? Sempiternum hoc nomen quod non peribit, quicquid illud est, gloriam certè quandam excellentem significat, quæ propria spadonibus Dei fore promittitur, nec cũ aliis qui filios procreauerunt, erit cõmunis. Nõ ergo omnes in illo regno paris sunt meriti. Accedit adhęc quod spiritus illi ãgelici non oẽs eiusdẽ sunt cõditionis, ne-

Ioan. 14. *Baruc. 3.* *Luc. 1.* *Ioan. 14.* *1. Cor. 15.* *2. Cor. 9.* *Psal. 135.* *Luc. 17.* *Matt. 11.* *Matt. 5.* *Hiere. 31.* *2. cor. 5.* *Esa. 56.*

que omnes eiusdem sunt meriti. Nam ex his quidam dicuntur angeli, alii arcangeli, alii throni, dominationes, potestates, cherubin, & seraphin. At frustra esset tãta diuersitas nominum, si nulla esset diuersitas meritorum. Si hæc meritorum diuersitas est in angelis, cur non eadem reperietur in hominibus: præsertim cùm iustis hominibus Saluator promittat quòd erunt sicut angeli Dei? Præterea diuersitatem pœnarum iuxta peccatorum diuersitatem apertissimè ostendit Saluator, dicens: Filius qui nouit voluntatem patris, & non fecit secundum illius voluntatem, vapulabit multis. Filius autem qui nõ nouit voluntatem patris, nec fecit secundum eius volũtatem, vapulabit paucis. Vides hic apertum discrimen non quidem iusti & peccatoris, sed peccatoris & peccatoris. Vterque enim peccator: quapropter vterque vapulat, alter tamen altero durius: nam vnus vapulat paucis, quia leuius peccauit: alter autem multis, eò quòd grauius deliquit. Cúm ergo alius alio grauius puniatur iuxta peccatorum suorum varietatem: oportet vt alius etiam alio iuxta meritorum suorum diuersitatem maiori præmio donetur.

Matt.22. C

Luc.1.

Sed iam superest vt videamus quid sit illud quo Iouinianus suam tuetur hæresim. Omnibus, inquit, in vinea domini laborantibus æqua merces fuit data à iusto patrefamiliâs: vnus quippe denarius. Quidã enim ex illis ab hora diei prima vsque ad vltimam laborarũt, alii autem sola vna hora fecerunt: in mercedis autem receptione omnes pares sunt facti: quoniam omnes vnũ duntaxat denarium receperunt. Huic obiectioni respondet beatus Augustinus in libro de sancta virginitate, capite vicesimo sexto, per hæc verba: Quid vtique denarius ille aliud significat, nisi quod omnes communiter habebunt? sicuti est ipsa vita æterna, ipsum regnum cœlorum, vbi erunt omnes quos Deus prædestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit? Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hic est ille denarius merces omnium. Stella tamen à stella differt in gloria. Sic & resurrectio mortuorum. Hæc sunt merita diuersa sanctorum. Si enim cœlum significaretur illo denario, nònne in cœlo esse, omnibus est commune syderibus? & tamen alia est gloria solis, alia lunæ, alia stellarũ. Si denarius ille pro sanitate corporum poneretur, nónne cum rectè valemus, omnibus membris communis est sanitas: & ipsa si vsque in mortem permaneat, pariter & æqualiter omnibus inest? Et tamen posuit Deus membra, singulum quodque eorum in corpore prout voluit, vt nec totum sit oculus, nec totum auditus, nec totum odoratus: & quicquid est aliud, habet suam proprietatem, quamuis æqualiter habeat cum omnibus sanitatem. Ita quia ipsa vita æterna pariter erit omnibus sanctis æqualis, denarius omnibus attributus est: quia verò in ipsa vita æterna distinctè fulgebunt lumina meritorum, multæ sunt mansiones apud patrem: ac per hoc in denario quidem non impari, non viuet alius prolixius: in multis autem mansionibus honoratur alius alio clarius. Hactenus Augustinus. Alia adhuc multa nobis obiicit Iouinianus. Verum hæc tam friuola sunt, & tam parui momenti, vt illa recensere pigeat, & illis respondere dedignemur. Si quis tamen ea scire desiderat, legat beati Hieronymi librum secundum aduersus Iouinianum, quoniam eo loco ille omnes Iouiniani nænias irridet, & illis respondet. Sed iam opus est vt ecclesiæ de hac re diffinitionem audiamus. Concilium Thelense autoritate Syricii papę in Africa celebratum, sic ait: Agrestis enim vlulatus est, nullam virginitatis gratiam nullum castitatis ordinem reseruare, promiscuè omnia velle confundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam cœlestium remunerationum inducere: quasi Christo vna sit palma quam tribuit, ac non plurimi abundent tituli præmiorum. Hæc concilium Thelense. Eandem sententiam docet concilium Florentinum sub Eugenio. 4. celebratum. Nam in illis verbis quę ex concilio Florentino ad confutationem proximè præcedentis, hoc est, sextæ hæreseos suprà citauimus, postquã dixit sanctorum animas iam ãte diem iudicii clarè Deum videre sicuti est, statim subiungit, pro meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius. Et illos qui ad infernum descendunt, dicit pœnis disparibus puniri. Aduersus Iouinianum scripsit beatus Hieronymus duos libros: & in. 2. aduersus hãc hæresim disputat. Beatus Augustinus in libro de sancta virginitate aduersus eundem errorem disputat. Alios non vidi.

Matt.20.

August.

D

Gõcilium Thelẽse.

Conciliũ florẽtinũ

A

BELLVM.

DE hac re fuit vnus error Manichæorum dicentium nullo pacto licere gerere bellum: atque ob hãc causã (vt testatur August. lib. 22. contra Faustum, cap. 74.) reprehendit Moysẽ, quòd bella gesserit. Hunc errorem velut iam sepultum, ab inferis suscitauit hoc nostro æuo Ioannes Oecolampadius. qui in hoc à Manichæis differt, quód Moysen belligerantem non reprehendunt: quoniam eo tempore Dei aut iussu aut permissione licebat bellare. Nunc autem Christo (vt ait) bellum prohibente, iam non licet Christianis vllo pacto bellare. Eandẽ sententiam docet Cornelius Agrippa in lib. de vanitate scientiarum. Nam de scientia artis militaris differens, posteaquam illam multis iniuriis lacesciuit, & scommatis affecit, hæc ait: Atque nihilominus laudauit eã diuinus ille Plato, ipseque August. & Bernardus catholici in Ecclesia doctores, hãc alicubi probauerunt, & pontificia decreta illam non inprobant, licet Christus & apostoli longè aliter sentiant. Tandem vel repugnare Christo non infimum in Ecclesia gradum obtinuit. Hæc Agrippa. In quibus verbis apertè docet Christum prohibuisse bellum. Contra Manichæorum sententiam qua reprehendunt Moysen bellãtem, piget disputare: cúm ex scripturæ testimonio pateat Moysen ex pręcepto domini bellasse cõtra nationes barbaras & infideles. Aut ergo Deum etiam reprehendant, aut Moysi bellãti calumniari desinant. Si longiorem de hac re disputationem optas, lege B. August. contra Faustum lib. 22. cap. 74. & per alia quatuor sequẽtia capita. De reliquo autem in quo Oecolampadius & Agrippa assentiunt Manichæis arcentibus homines ab omni bellorum genere, opus est vt diligenter inquiramus. Lucas enarrans Ioannem in deserto prædicantem & baptizãtem, ait: Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Nemi-

Manichæi

Ioannes Oecolampadius.

cornelius Agrippa.

B

Luc.3.

Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipẽdiis vestris. Si autem bellum esset prorsus illicitum, respondere debuisset beatus Ioãnes: Arma abiicite, malitiam istam deserite, neminem percutite, neminem vulnerate. Cum autem nihil eorum dixerit, sed calumniã prohibuerit, & vt suis stipendiis contenti forent, præceperit: eo ipso visus est bellum approbare. Præterea cùm Centurio Christo diceret: Et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic vade, & vadit: & alij veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit. Christus hæc audiens, fidem Centurionis laudauit: militiæ verò desertionem non imperauit: imperaturus autem si bellũ nullo pacto liceret. Rursum, Herodianis quærentibus vtrum liceret censum dari Cæsari, respondit Christus: Reddite quę sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei Deo. Hac autem de causa tributa reddũtur, vt inde militi ad pacis conseruationem necessario, stipendium soluatur. Sic enim ait Paulus: cum de obedientia principi præstanda disserit: Ideóque necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Deinde si nullo pacto bellare licet, sequeretur inde quod peccatorem sceleratum se á iudice defendẽtem, vt ab eo non capiatur ad punitionem, si iudex inuadat vt capiat & puniat, male aget. Hoc autem fateri, esset nimis absurdum, & totius humani conuictus destructiuum, & sacris literis apertissimè contrariũ. Beatus enim Paulus in ea quæ ad Rom. est epist. ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo, & parum infra: Si autem malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Quæ autem pro se adferunt, parum propositum suum confirmant. Primò quidem obiiciunt id quod dominus apud Matth. ait: Ego autem dico vobis non resistere malo, sed si quis percusserit te in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Huic enim obiectioni August. respondet illud non esse operis præceptum, sed affectus: vt videlicet animus noster ita patienter toleret vnius maxillæ percussionem, vt paratus sit, si in alia iterum percuteretur, patienter etiam ferre. Potest etiam aliter responderi. Quid enim obstat eandem obiectionem duplici modo reiicere? Potest enim & non immerito dici, illam Saluatoris sententiam non pertinere ad præceptorum numerum, sed esse inter consilia connumerandam. Quod autem ita sit, ex immediatè sequentibus facile censeri potest, quoniam quæ immediatè sequuntur, nullo modo ad præceptorum numerum spectare videntur, sed ad consilia: vt sunt illa: Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palium. Et quicunque angariauerit te mille passus, vade cum illo & alia duo. Quę duo, nullus nisi mentis inops contendet esse præcepta, sed solum cõsilia viris perfectis data. Si ergo cõsiliũ est illud, inde conuincitur dictum illud nullo modo Manichæorum sententię fauere, Secundo obiiciunt, virum Christianum debere præliari orationibus & precibus ad Deum fusis, vt Deus illorũ misereatur, & iniuriam illis illatam ab eis repellat, & offendentes à sua mala intentione reuocet. Cui obiectioni respondemus concedentes iustum bellatorem debere orationibus ad Deũ emissis præliari: quoniam (vt dicitur in. 1. Macha. lib.) non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Nec tamen ideo abstinendum est à bello, & in vniuersum reiicienda sunt arma, quoniam Moyse orante in monte, Amalech vincitur gladio Iosue.

Matt. 8. *Matth. 22* *Roma. 13.* *Ibidem.* *Matth. 5.* *1. Mac. 4.* *Exod. 17.*

Secunda hæresis est Martini Lutheri: & nescio an paulò mitior, vel potius durior aut atrocior quàm præcedens, dicenda sit. Is nanque ait, non licere Christianis bellare in turcas, quoniam (vt dicit) est repugnare voluntati Dei visitanti & corrigenti iniquitates nostras per illos. Itaque Lutherus non ab omni bello arcet Christianos, sed à bello in Turcas gerendo, qua in re videtur mihi durior hæc quàm Manichæorum sententia. Si enim Christiano licet aduersus Christianũ pugnare, qui fit vt aduersus Turcam non liceat? In bello nanque vt iustum sit, causa potissimum exploranda est, à qua belli iustitia pendet: quòd si eadem causa & multo vrgentior est in bello aduersus Turcã, quàm in bello aduersus Christianum, sequitur inde vt iustius sit bellum quod in Turcam mouetur, quàm id quod aduersus quemlibet Christianum geritur. Causa autem propter quam princeps mouere potest bellum, est vt inde pax perfecta habeatur. Vnde August. in epist. ad Bonifacium comitem, ait: Non quęritur pax vt bellum exerceatur, sed bellũ geritur vt pax acquiratur. Esto ergo bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Hæc August. At pacem nihil magis conseruat & fouet quàm iustitia, & nihil magis perturbat, quàm iniustitia. Iustitia (inquit Propheta) & pax osculatę sũt. Causa ergo propter quam quis potest iuste bellare, est iustitiæ exequutio, & illius conseruatio. Quò fit, vt si quis te occidere aut percutere iniuste velit, tu iuste possis ei obuiare: & si quis per vim & violentiam res tuas vellet à te rapere, tu iuste possis illi resistere. Et si fortè iam surripuit aut clanculo, aut alio quouis modo, & non patet alia via recuperãndi nisi bello, tu iuste potes mouere bellum vt recuperes: modò in te sit autoritas & potestas bellum congregandi. Non enim ad quemuis spectat exercitum cogere, & bellum inire: sed, vt ait Augustinus contra Faustum, hoc est solius principis munus. Cum ergo eadem sit causa aduersus Turcam iniendi bellum, & autoritas & potestas in imperatore & aliis regibus Christianis non desit, sequitur vt æquè iustum, imò & multo iustius possit aduersus eos bellum moueri quàm aduersus Christianos, cum multo iustior illic sit causa quàm hic. Si enim Christianus Christianum inuadit vt cædat & spoliet, & ob hoc alter iuste resistit, nónne Turca Christianos inuadit vt occidat & spoliet? imò certè vt multo peiora agat, vt videlicet eos fidem negare cogat, & Christo & eius Euangilio renunciare, vt nomen Christianum, si posset, ex orbe deleat. Nónne hæc peiora sunt? Si ob recuperandum patrimonium ab alio Christiano raptum, licet eum aggredi bello: cur nõ licebit etiam aduersus Turcam pugnare, qui tot ciuitates & oppida, ne dicam regna & imperium à Christianis rapuit cum magno eorum dedecore, & maxima illata iniuria? Si ergo aduersus aliquẽ præliari licet, licere autem iam supra ostẽdimus, aduersus nullum æquè licebit, vt aduersum Turcam. Machabæus pugnat aduersus Antiochum, & alios reges

Lutherus. *August.* *Psal. 84.*

infideles pro religione & fide & cæremoniis,& in hoc facto laudatur. Cur non etiam laudabitur Christianus pugnãs aduersus Turcam pro fide & religione? De hac re plurimæ extant ecclesiæ definitiones, non per verba quæ docuit,sed per opera quę exercuit,quibus nos verius exemplo quàm verbo instruxit. In concilio siquidem apud Clarum montem sub Vrbano secundo celebrato decretum est vt bellum aduersus Turcas fieret,in quo mirifice Vrbanus profecit. Post cuius mortem Paschalis secundus succedẽs (vt testatur Platina) bello cœpto fauit. Calixtus quoque secundus habito Laterani nongentorũ patrum concilio,ex eorum assensu decreuit vt primo quoque tẽpore supplementa militiæ iam deficientis,Christianis in Asia bellũ gerentibus subministrarentur. Qua spe (vt idem Platina scribit) erectus Balduinus Hierosolymorum rex, Gazin regem Turcarum minorem Asiam incolẽtium bello superauit, & in vincula coniecit. Lucius etiam tertius (eodem Platina teste) habito Veronæ concilio principes Christianos adhortatus est vt Christianis pro fide in Asia laborantibus subueniretur. Quid ergo Lutherus contra tot testimonia verborum & exemplorum præsumit docere, non licere Christianis bellum inferre Turcis? Certè,vt coniicere valeo ex eius vita & operibus mundo notis,hac sententia se inimicum esse Christi,& diaboli ministrum declarauit: quoniam hæc docens, visus est velle nomen Christianum funditus delere: quoniam nisi Christiani Turcis hucúsque restitissent, iam actum esset de re christiana. Sed gratias Deo,qui melius suo populo consuluit, quàm Lutherus optasse videtur. Iam videamus quo argumento suam sententiam cõfirmet,quia videlicet (inquit) sic aduersus Turcas bellare,est resistere Deo, visitanti iniquitates nostras per illos. O fortem argumentatorem. Tu ne es ille Luthere, qui scholasticos theologos irrides, eos sophistas appellans? Nónne tu hic sophistam merum agis? Quænam obsecro est ista collectio: Deus visitat iniquitates nostras per bellum quod à Turcis contra nos geritur, ergo non licet Turcis resistere? Ad hũc modum non liceret nobis vllam prouisionem facere contra famem,vllam medicinam sumere contra morbos,vllum antidotum percipere contra pestem. Per hæc enim omnia Deus etiam visitat iniquitates nostras. Tamen etsi visitet, non inhibet vt remedio aliquo adhibito illis obuiemus. Ita etiam etsi Deus visitet iniquitates nostras per Turcas,non tamen inhibet defẽsionem. Ita enim Deus visitat suos, vt non derelinquat. Misericordia namque quam erga nos semper exercet,exaltat iudicium illius. Visitabo, inquit, in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eo. *Psal.88.* Contra hunc errorem scripsit Ioannes Roffensis episcopus in eo opere quod contra captiuitatem Babylonicam Lutheri ædidit, toto vno integro articulo, videlicet trigesimoquarto. Scripsit etiam ante septuaginta annos Dionysius Riskel Carthusianus libellum quendam de bello Turcis inferendo,in quo suadet bellum Turcis debere fieri.

BENEDICTIO.

OMnes benedictiones quas Ecclesia facit aut dicit super vinum,panem, aquam,oleum, sal, ceram, incensum, arbores oliuarum & palmarum, vestimenta, calices, aut alias quascunque res ad vsum Ecclesiasticarum rerum necessarias, impii Vualdenses pro sua solita temeritate & impietate irrident & subsannant,dicentes illas omnes nullius esse momenti. *Vualdenses.* Hos Vualdenses hic (vt alibi semper) imitantur Vviclephistæ: qui (vt parentum suorum insaniam augerent) dicunt tales benedictiones esse veram practicam necromantiæ potius quàm sacræ theologiæ: tantum abest vt illas alicuius virtutis esse credant. De hoc errore iam supra nonnihil diximus cum de virtute aquæ benedictæ disputauimus, in titulo de aqua,hæresi secunda: & infra in titulo Exorcismus,multa amplius dicemus: quapropter vsque ad illum locum disputationem differimus.

BESTIA ET BRVTVM.

DE hac re vnam duntaxat reperio hæresim, eámque à solo Philastro citatam, quæ asserit bestias omnes rationis esse capaces,omniáque bruta animalia, æquè vt hominem, non solum sentire, verumetiam intelligere. Hanc hæresim Philaster tribuit Gnosticis & Manichæis. *Gnostici. Manichæi.* August. autem in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum, de Gnosticis & de Manichæis cum disserit, nunquam hunc errorem illis impingit,nec Irenęus multo vetustior Augu.& Philastro,libro primo de hęresibus cap. trigesimoquarto recensens Gnosticorum errores,vnquam huius erroris meminit. Sit autem hæc Gnosticorum sententia aut Manichæorum, aut secus res se habeat, non multum curo,cum certum sit talem assertionem esse erroneam,& sacris literis apertissime contrariam. Nolite, inquit Propheta, fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. *Psal.31.* Falsum est ergo omnia bruta esse rationis capacia. Et idem Propheta iterum ait: Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. *Psal.43* In quo autem similis factus sit,declarauit cum dixit eum nõ intellexisse. Per hoc enim quòd non intellexit,assimilatus est iumentis, quoniam illa non intelligunt. Si bruta intelligunt, in quo quæso assimilatus est iumentis,cùm honorem in quo eum Deus constituit,non agnouit? Ex his ergo duobus scripturæ sacræ testimoniis apertissime conuincimus bestias non esse rationis capaces.

FINIS TERTII LIBRI.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER QVARTVS.

CALCEAMENTVM.

A DE hac re vnam hæresim citant Philaster & Augustinus, quæ docet non licere homini calceamenta portare. Huius autem erroris nullum assignant patronum: eam tamen tenentes, ab opere ipso Discalceati sunt nominati. Verum hic admonere oportet, hos nō damnari velut hæreticos quia calceamentis non vtuntur, sed ideo damnantur, quia credunt non licere illis vti. Calceamentis nanque carere, & discalceatos incedere, bonum est & meritorium, tantum abest vt sit hæreticum. Nudis siquidem pedibus ambulans affligit carnem suam, & corpus castigat, ne animæ resistat, sed obsequatur, vt decet. At carnis macerationem quis dubitat esse bonam? Bonum est ergo & vtile nudis pedibus incedere. Quapropter beatus Franciscus Minorum pater, monachis sub suo instituto degentibus, è quorum numero ego sum, & vtinam bonus, præcepit vt nisi necessitate cogente, calceamenta non portarent. Credere tamen nullo pacto licere portare calceamenta, hoc est hæreticum. Dominus enim assignans Iudæis modum iuxta quem debeant agnum paschalem comedere, dicit: Calceamenta habebitis in pedibus vestris. Propter quod, vt veritas figuræ & corpus vmbræ assimilaretur, sacerdotes solenne sacrum celebrantes, in quo verus ille agnus, videlicet Christus benedictus, comeditur, calceamēta in pedibus tenent, etiam qui aliâs non essent portaturi, vt fratres minores, qui etsi aliâs nudis pedibus incedant, cum tamen missam celebrant, calceamenta in pedibus tenent. Et Dominus ad Ezechielem ait: Calceamenta tua erunt in pedibus tuis. B Et Christus redemptor noster cùm Apostolos suos misit binos ante faciem suam, misit illos (vt Marcus ait) calceatos sandaliis. Præterea, quod nunquam reperitur denegatum, intelligitur esse concessum. Si ergo portare calceamenta nunquam fuit omnibus prohibitum, inde conuincitur esse nobis concessum. Verum hic fortè aliquis obiiciet, quod portare calceamenta Dominus prohibuit. Nam (vt Matthæus testatur) cum misit duodecim Apostolos ad prædicandum, inter alia quę illis præcepit, hoc quoque dixit: Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Ecce calceamenta ibi prohibita. Fatemur ibi calceamenta fuisse prohibita, sed non omnibus. Solis enim Apostolis tunc loquebatur, ad quos solos illa præcepta spectasse dignoscitur, vt aliâs docuimus. Nec etiam Apostolis in perpetuum & semper fuerunt data illa præcepta, sed solum pro illo tempore quo mittebantur. Ibi siquidem dicitur: In viam Gentium ne abieritis. Et tamen in posterum illis mandatur: Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ. Illic etiam prohibuit portare peram: tamen postea dicit: Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Ex quibus constat, illa quæ apud Matthæum referuntur, solum pro illo itinere peragendo esse data Apostolis præcepta, non autem pro tempore sequenti. Multo ergo minus ad nos iam pertinere possunt. Cum ergo nulla sit facta de portandis calceamentis prohibitio, apertissime conuincitur, licitum esse omnibus calceamenta portare, nisi illis fortè qui se ad hoc per votum obligauerunt.

Discalceati. *Exod. 12* *Ezec. 24.* *Mar. 6* *Matt. 10* *Luc. 22.*

CANTVS.

C VNam duntaxat de hac re inueni hæresim, quæ irridet cantus qui dicuntur in ecclesia. Huius erroris primus autor (vt opinor) fuit quidam Hylarius, de quo beatus Augustinus lib. II. Retractationum cap. II. mentionem facit, illiúsque errorem prodit. Et nescio an Hylarius iste ex Arrianis fuerit, qui cantibus sacris etiam detraxerunt, quia in illis audiebant Christi laudes, quem ipsi vehementer cupiebant deprimere. Vnde Ambrosius in quadam oratione contra Auxentium de basilicis tradendis inuehens, quæ ponitur in quinto libro suarum epistolarum, sic ait: Itaque & hodie cum laudatur Christus, Arrianorum amentia verberatur. Geraseni præsentiam Christi ferre non poterant: isti peiores Gerasenis, nec laudationem Christi sustinere possunt. Vident pueros Christi gloriam concinentes, quia scriptum est: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem: irridēt istam ætatulam fidei plenam, cum dicūt, ecce quid clamāt? Sed respondet iis Christus: Si hi tacuerint, lapides clamabunt, hoc est, fortiores clamabūt, clamabunt & iuuenes, clamabunt & maturiores, clamabunt & senes. Hæc Ambr. Ex cuius verbis patet Arrianos detrahere laudibus Christi in ecclesia decantatis. Tamen (vt existimo) non ideo detrahebant, quia cantabantur laudes, sed quia laudabatur Christus, vltra eorum opinionem, quoniā credebant Christum esse puram creaturā, quapropter inuidebant laudibus quibus Christus extollebatur vt verus Deus. Quas laudes molestè tulissent etiam si submissa voce & non cum cantu dicerentur. Hæc dixi propter Thomā Vualden. qui Arrianis videtur hunc errorem tribuere, motus Ambrosii hac autoritate, malè (vt D opinor) perspecta. Hylarius tamen (vt ex Augustini verbis patet) simpliciter cantibus detrahebat. Hūc errorem suscitarunt Vualdenses, qui dixerunt frustra tempus teri in cantibus Ecclesiasticis. Hos post-

Hylarius *Psal. 8.* *Luc. 19.*

Vualdenses. Ioannes Vviclef. modum secutus est Ioannes Vvicleph Anglicus, qui adeò cantibus Ecclesiasticis detraxit, vt cantantes in ecclesia vocauerit sacerdotes Baal, quibus cum clamore orantibus Helias propheta dixit: Clamate voce maiore: Deus enim vester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Quapropter dicit Ioannes Vvicleph, eos qui in ecclesia canũt, esse sacerdotes Baal, *3. Reg. 8.* quoniam sic clamant ac si Deus dormiens eos non audiret, & eorum vocibus esset excitãdus. Vt autem hunc errorem clarius conuincamus, admonere prius oportet, duplicem esse orationem quę coram Deo fit. Vnam priuatam, quæ à singulari persona fit. Aliam publicam, quæ ab hominum conuentu in vnum congregato fit. Primam orationem expedit magis esse cum silentio quàm cum clamore: quia sic cũ clamore orãs impedit alium ne ita quiete apud eum orare possit, quia suis vocibus, alterius sensum ad suos sermones rapit. Deinde sic publice cum clamore orans, suas secretas petitiones, quas fortè non expediebat alium scire, in auribus bonorum & malorum audiendas committit, & ita contingit, vt ab hominibus, quibus sua secreta reuelauit, derideatur. Et propter hoc laudatur Anna Samuelis mater, de qua o-*1. Reg. 1.* rante Dominum pro impetrando filio, dicitur in primo lib. Reg. Porrò Anna loquebatur in corde suo, *1. Cor. 14.* tantúmque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Et de hac oratione intelligendum est id quod Paulus ait: Si autẽ non fuerit interpres: taceat in ecclesia, sibi autẽ loquatur & Deo. Si tamen quis ex impatienti quodam ac feruenti desiderio clamauerit orans etiam priuatè, loco tamen vbi alios non perturbet, & sui cordis secreta non prodiderit sic orans, nec crediderit Deum magis audire cùm fortius clamatur, quàm cùm basse, iste sic orans cum clamore non male agit, imò bene, si fortè ad id intendit, vt alius oratione audita excitetur ad Deum laudandum. Vnde Propheta ait: Ad Dominum cum *Psal. 19.* tribularer clamaui, & exaudiuit me. Ne autem subterfugiant hæretici dicentes illud debere intelligi de A clamore cordis, & non de clamore oris, adferamus in medium Christum saluatorem nostrum, cuius o-*Ioan. 11* peribus nullus nisi impiè detrahere potest. Is enim (vt ait Ioannes) Lazarum suscitaturus, eleuatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum qui circunstat, dixi, vt credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamauit: Lazare, veni foras. Ecce hic vides Iesum voce magna clamãtem, qui tamen voce submissa poterat audiri, imò qui sine vlla voce poterat suscitare. Et vt fortius nostra sententia cõfirmetur, vide quid *Matt. 27.* Matthęus dicat: Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicẽs: Heli, heli lamazabathani, hoc est, Deus meus Deus meus, vt quid dereliquisti me? Demũ vt hominẽ tribus testibus cõuincamus, adfe-*Heb. 5.* ramus Paulum, qui de Christo loquens, sic ait: Qui in diebus carnis suę, preces, supplicationésque ad illũ qui posset eum saluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, & exauditus est pro sua reuerentia. Quid ergo dices impie Vvicleph ad ista tam clara testimonia quæ tibi obiiciuntur? Sed certè vereor ne etiam audeas Christum criminari, qui non dubitasti sponsam eius ecclesiam & contemnere & accusare. Alia est oratio publica in qua non tantum consulitur proprię cuiuslibet orantis vtilita-*Esa. 6.* ti, sed communibus commodis prospicitur. Et in hac oratione expedit orare altè, vt orãtes inuicem audiantur, & se inuicem audientes, de dei laude sancta quadam æmulatione contendant. Duo nanque Seraphin clamabant alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus sabbaoth. Plena est omnis terra gloria eius. Ad quorum similitudinem duo chori in ecclesia fiunt, qui per vices alternas cãtant, & *Matt. 5.* tanquam duo Seraphin alter ad alterum clamant. Expedit etiam orationem clamorosam in communi fieri, vt alii hoc audientes excitentur ad dei laudem. Vnde dominus apud Matthæum ait: Luceat lux ve- B stra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et *Psal. 33.* de oratione ipsa & laude ait Propheta: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. In Domino laudabitur anima mea, audiãt mansueti & lætentur. Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Ecce ergo cui rei deseruit illa publica & alta laudum decantatio. *Rabanus* Vnde Rabanus in lib. de Institutis clericorum ca. 17. ait: Psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequentatur, quò facilius animi ad compũctionem flectantur. Perfecta autem vox est alta, clara, suauis. Alta vt sufficiat, clara vt aures adimpleat, suauis vt animos audiẽtiũ suauiter demulceat. Si autem aliquid ex his defuerit, perfecta vox non erit. Hæc Rabanus. Eandem sententiam confir-*Isidorus.* mat beatus Isidorus lib. 1. de Officiis, cap. 6. dicens: Itaque & in hymnis & psalmis canendis, non solum Prophetarum, sed etiam ipsius Domini & Apostolorum habemus exemplum, & præcepta de hac re vtilia ad mouendum piè animum, & inflammandum diuinę dilectionis affectum. Hęc Isidorus. Si quis verò adeo pertinax & male induratus est, vt non erubescat negare, cantus ipsos si rectè, vt decet, formẽtur, mentes audientium posse mouere ad deuotionem spiritus, hunc talem cõuincit Augustini testimo-*August.* nium, qui libro. 9. suarum confessionum cap. 6. & 7. hæc ait: Quantum fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis: & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lachrymæ, & bene mihi erat cum eis. Non longe cæperat Mediolanensis ecclesiæ genus hoc consolationis & exhortationis celebrare, magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut nõ mul- C to amplius, cum Iustina Valentiniani regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persequeretur hęresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in ecclesia, mori parata cum episcopo suo, seruo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita atque turbata. Tũc hymni & psalmi vt canerentur secundum morem Oriẽtalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est: & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac penè omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. Et libro decimo cap. 33. iterum ait: Nunc in sonis quos animant eloquia tua, quum suaui & artificiosa voce cantantur, fateor aliquantulum acquiesco, non quidem vt hæ-

ream,

ream, sed vt surgam cum volo. Attamen cum ipsis sententiis quibus viuunt, vt admittantur ad me, quærunt in corde meo non nullius dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim amplius mihi videor honoris eis tribuere quàm decet, dum ipsis sanctis dictis religiosius & ardentius sentio moueri animos nostros in flammam pietatis, cum ita cantantur, quàm si non ita cantarentur, & omnes affectus spiritus nostri pro suaui diuersitate habere proprios modos in voce atque cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitentur. Sed delectatio carnis meę, cui mentem eneruandam non oportet dari, sæpe me fallit, dum rationem sensus non ita comitatur, vt patienter sit posterior, sed tantum quod propter illam meruit admitti, etiam præcurrere ac ducere conatur: ita in his pecco non sentiens, sed postea sentio. Aliquando autem hanc ipsam fallaciam immoderatius cauens erro, nimia seueritate, D sed valde interdum, vt melos omne cantilenarum suauium quibus Dauidicum psalterium frequentatur ab auribus meis remoueri velim, atque ipsius ecclesiæ: tutiúsque mihi videtur quod de Alexandrino episcopo Athanasio sæpe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, vt pronuncianti vicinior esset quàm canenti. Veruntamen cum reminiscor lachrymas meas quas fudi ad cantus ecclesiæ tuæ, in primordiis recuperatæ fidei meæ, & nunc ipso cōmoueor, non cantu, sed rebus quæ cantantur: cum liquida voce & conuenientissima modulatione cantantur, magnam instituti huius vtilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis, & experimentum salubritatis, magísque adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferens, cantādi consuetudinem approbare in ecclesia: vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis apertissime constat quantum cantus ecclesiæ prodesse possint mentibus audientium, si suaui modulatione cantentur, quia ipse Augustinus de seipso testatur, se per cantus ecclesiæ promotum fuisse ad lachrymas. Cum ergo cātus vtilitas non parua iam pateat, opus est vt illum comprobemus testimonio scripturarum. Propheta regius ait: Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione. Et ne posset Vvicleph subterfugere, detorquēs scripturam ad orationem mentalem, dixit, bene psallite ei in vociferatione. Præterea Christo nato facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Rursum, cum Christus intrabat ciuitatem Hierosolymam, cœperunt (vt Lucas ait) omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus, dicētes: Benedictus qui venit rex in nomine Domini, pax in cœlo, & gloria in excelsis. Et quidam Pharisæorum de turba dixerunt ad illum: Magister increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico vobis quia si hi A tacuerint, lapides clamabunt. Hæc Lucas. Ex quibus verbis constat Vviclephitas similes esse Pharisæis reprehendentibus discipulos cum clamore laudantes Deum. Deinde vt cantus magis comprobaretur, ipse dominus cum discipulis suis cantare dignatus est. Nam instante morte sua, post cœnam vltimam hymno dicto cum discipulis suis, exiit in montem Olíueti. Vt autem hoc factum nobis maximè fauere clarius dignoscatur, oportet declarare quid sit hymn⁹. Hymnus græca vox est, græcè hymnos, latinè autem valet tantum ac canticum siue laus quæ Deo tribuitur. Vnde Augustinus super Psal. 72. in expositione tituli sic ait: Hymni laudes sunt dei cum cantico. Hymni, cantus concinētes laudem dei. Si sit laus & non est dei, non est hymnus. Oportet ergo vt sit hymnus, vt habeat hæc tria, & laudem, & dei, & canticum. Hæc Augustinus. Eidem sententiæ subscribit Isidorus, qui lib. 6. Etymologiarum cap. 34. sic ait: Hymnus est canticum laudantium Deum propriè, aut hymni sunt concinentes laudem dei. Quòd si sit laus, & non est dei, non est hymnus. Si sit & dei, & laus, & non cantetur, non est hymnus. Hęc Isidorus. Si ergo iuxta Matthæum, & Marcum Christus dixit hymnum cum discipulis suis, ergo cantauit. Et confirmat hoc propositum, factum Pauli & Silæ, qui in carcere positi, clamātes Deum laudabant. Sic enim dicitur: Media nocte Paulus, & Silas adorantes laudabant dominum: & audiebant eos qui in custodia erant. Subito verò terræ motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Si ergo non licet altè & cū clamore & cum cantu orare, quomodo ad orationem clamorosam Pauli, & Silæ tot miracula facta sunt? Postremo hanc catholicam sententiam confirmat totius ecclesiæ vsus, non nouus, sed ab ipso ecclesię nascentis exordio vsque ad nostra tempora conseruatus. Et vt cætera de hac re testimonia omittam, vnum citabo, eo cæ- B teris efficatius, quòd ab homine extraneo & nostræ religionis inimico prolatum est. Plinius nanque secundus in quadam epistola ad Traianum de Christianis tunc (vt sic dicam) nascentibus loquens, ait: Ad firmabant autem hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carménque Christo quasi Deo dicere secum inuicem. Hæc ille. Et vt rē magis cōfirmemus, aliud producemus testimonium hominis etiam exteri, sed multum laudati. Philo enim Iudęus, qui tempore Apostolorum fuit, & Christi tempora attigit, de Christianorum cantibus apertissimum perhibet testimonium. Nam Eusebius Cæsarien. lib. 2. Ecclesiasticæ historiæ cap. 17. enarrans qualiter Philo Iudæus omnia Ecclesiasticę institutionis initia, & originem apostolicæ traditionis descripserit: dicit illum hoc etiam de Christianis narrasse, quòd vnus ex omnibus consurgens in medio, psalmum honestis modulis concinebat, & præcinenti ei vnum versiculum omnis multitudo respondebat. Deinde Socrates Constantinopolitanus libro sexto historiæ Ecclesiasticæ cap. 9. refert vnde sumpserit initiū vt antiphonæ & responsoria in ecclesia cantentur, sic dicens: Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius ab Apostolo Petro episcopus vnà cum apostolis aliquando conuersatus, visionem angelorum responsorios hymnos sanctam triadem laudātium vidit, & modum visionis Antiochenæ ecclesiæ tradidit, vnde & ad omnes ecclesias ista traditio promanauit. Et hæc est ratio responsoriorum hymnorum. Hæc Socrates. Post ista tam manifesta testimonia quibus impium Vvicleph errasse conuincimus, extat ecclesiæ de hac re definitio. Concilium nanque Agathense cap. 30. suorum Decretorum sic definit: Et quia conuenit ordinem

Psal. 32. Luc. 2. Ibid. 19. Mat. 26 Mar. 14 August. Isidorus. Act. 16. Plinius. Philo. Cōcilium Agathēse

ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est vt vbique (sicut fit) & post antiphonas, collectiones per ordinem ab episcopis, vel presbyteris dici, & hymnos matutinos vel vespertinos decantari diebus omnibus, & in conclusione matutinarum vel vespertinarum missarum post hymnos capitella de psalmis dici, & plebem collecta oratione ad vesperam ab episcopo cum benedictione dimitti. Hęc concilium. In quibus verbis præcipitur apertè, vt hymni omnibus diebus decantentur. Sed iam videamus quo argumento suum propositum confirmare nitantur, vt illi respondeamus. Sic enim aiunt: Christus prohibuit orare cum clamore & cantu, & cum prohibuit publicam orationem, præcipiens vt secretò oraretur ab omnibus. Apud Matthæum nanque sic ait: Tu tamē cum oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio tuo, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Cui obiectioni respondemus, Christum per illa verba non prohibere opus, sed intentionem. Non enim prohibuit publicè orare, sed prohibuit ne hac intentione & hoc animo aliquis oraret in publico, vt ab aliis videretur. Hoc autem ita esse colligitur ex præcedentibus eiusdem Christi verbis. Præcedētia siquidem & sequentia verum sensum literæ manifestant. Præcedentia autem Christi verba sunt hæc: Et cum oratis, non eritis sicut hypocritę qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Et statim subiungit: Tu autem cum oraueris, &c. Præcedentibus autem verbis prohibuit intētionem malam, quæ est cum quis orat vt videatur ab hominibus. Sequentibus autem præcipit bonam intentionem, vt videlicet oret hac sola intentione, vt videatur à Deo. Quòd si quis hac intentione etiam publicam orationem faciat, intentio sua est secreta, id est, vt secretè fiat, quia ad solum Deum eam dirigit, quamuis opus fuerit publicum. Et in hoc bene agit, imò sæpe necesse est vt sic fiat, quoniam (vt ait beatus Augustinus) si non habuerimus inspectores, nullos etiam habebimus imitatores. Si verò orans optat ab aliquo videri, quantumlibet claudat ostium cubiculi in quo orat, iuxta tamen Christi intētionem in publico orat: quoniam Christus magis animum attendit quàm opus. Et opus ipsum nunquam bonum aut malum censetur, nisi quia à bono aut à malo animo procedit. Secundo obiiciunt per id quod propheta Helias ad Prophetas Baal ait: Clamate voce maiore: Deus enim vester forsitā cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur. Propter quod arguit Ioannes Vvicleph, non licere orare cum clamore, quia (vt dicit) sic orantes sunt sicut Prophetę Baal qui reprehenduntur ab Helia. Fatemur Prophetas Baal fuisse reprehensos, aut potius derisos ab Helia, nec tamen hac sola ratione quòd clamabant, sed quia clamantes credebant Deum altiores voces magis audire quàm bassas. Ideo sic credentes clamabant orantes, vt facilius eorum voces Deus audiret. Helias ergo eorum errorem deridens, ait: Clamate voce maiore, &c. Non quòd reprehendat clamorem, sed reprehendit errorem quo credunt Deum egere altioribus vocibus vt audire possit. Qui autem orat cum clamore & cantu, credens Deum æquè audire voces bassas vt altas, imò, quod maius est, audire clamores cordis, iste sic credēs etsi orans clamet ex quodam feruenti & impatiente desiderio, non errat. Superius nanque ostēdimus Christum cum clamore orasse, & pueros clamantes approbasse. Ad hunc modū Christus reprehendit prolixitatem verborum in oratione, non simpliciter & absolutè, sed sicut Ethnici faciunt. Sic enim ait: Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Quę verba exponens Rabanus, ait: Re vera omne multiloquium à Gentibus venit, qui exercendæ linguæ potius quàm mundando animo dant operam, & hoc nugatorii studii, vel rogatorii genus, etiam ad prece Deum flectendum transferre conantur, arbitrantes sicut hominem iudicem, ita verbis Deum abduci in sententiam. Nolite itaque similes esse illis, dicit vnus & verus magister. Hæc Rabanus. Itaque illis verbis non absolutè prohibuit Christus multiloquium & prolixam verborum orationem: quoniam ipse prolixè & prolixius orauit. Sed prohibuit multiloquium in oratione quemadmodum Ethnici faciunt, qui putant quòd in multiloquio suo exaudiantur, hoc est, prohibuit ne crederemus Deum per multiloquium nostrum magis flectendum, sed per maiorem animi feruorem. Contra hunc errorem scripsit satis diffuse & copiose frater Thomas Valdensis in libro suo de Sacramentalibus, titulo secundo, à quo fateor me aliqua decerpsisse, plura etiam contuli.

Matt. 6. — *3. Reg. 18.* — *Matt. 6.* — *Rabanus.* — *Luc. 22.*

C — D — A

CAPVT.

VNus est error dicens non esse vnum caput ecclesiæ in terris, videlicet Papam. Sed de hoc infra longius dicemus in titulo Papa.

CHARACTER.

Lutherus

INter plures lutheri errores, is vnus numeratur, quo dicit, in nullo sacramento imprimi characterem: sed hoc asserere, ait esse meram nouorum theologistarum fictionem. Hoc autem quàm sit falsum, plurium sacrorum doctorum testimoniis conuincemus, quos Lutherus nec nouos theologistas vocare poterit, nec sententiarios. His enim nominibus sępissime alios notat, quorum non est dignus corrigias calceamentorum soluere. Sed ne fortè de nomine contendamus, prius oportet ostendere quid sit character de quo nostra est hæc præsens disputatio. Character vox græca est, & latinè sonat tātum ac signum vel figura. Character ergo, de quo nunc loqui paramus, figura quędam est (siue autem illa sit qualitas siue relatio parum interest) quàm Deus animæ imprimit in signaculum quo suum gregem discernit ab aliis. Oues enim vt ab ouibus distinguantur, signo quodam illis impresso notantur. Milites etiam à militibus in bello signo quodam distinguuntur. Portari etiam aliquando solet signum quoddam tanquam symbolum

B

ſymbolum nobilitatis cuiuſdam,per quod à plebe aut ab aliis mediocris ſtatus hominibus diſtingui quis valeat,vt in Hiſpania quidam portant in pectore ſpatham ex ſerico aut panno rubeo factam. Alibi aliqui portāt vellus aureum pendens ex catenula collo circunfuſa: Iuxta hunc modum in tribus ſacramētis imprimitur character,id eſt quędam figura in anima,qua ab aliis nō ſic ſignatis diſtinguatur. Per baptiſmum ſiquidem gratiam recipimus,& inter oues dominicas connumeramur, & ouile eius intramus. Vt ergo ab aliis non baptizatis,qui tāquā oues diaboli ſunt,diſtinguamur, charactere quodā ſignamur à Deo in anima.Et quoniam militia eſt vita hominis ſuper terram (vt ait Iob) & eccleſia iſta quæ nunc in terris eſt,militans appellatur,quia in ea militamus aduerſus dæmonē,carnem,& mūdum: ideo grādiores effecti ſacramentum cōfirmationis accipimus,in quo gratia nobis pręſtatur,qua roboremur in militia,& fortiores ſimus in prælio contra hoſtes noſtros.Et ideo tunc Chriſtus dux noſter nos charactere ſuæ militiæ notat,vt ab hoſtibus diſtinguamur,& ab aliis etiam noſtrarum partium qui ad hāc militiam nunquam peruenerunt,vt ſaltem hoc ſignaculo ſeparemur.In ordinis verò ſacramento,qui eum recipit,ad altiorem quendā ſtatum extollitur,& velut ex plebeio ad nobilium ſtatum euehitur: quapropter quaſi quoddā ſui ſtatus ſignum tunc à Deo illi imprimitur.Sed ne Lutherus dicat nos in allegoriis tempus terere, oportet vt ſingula percurramus,& teſtimoniis comprobemus. Et primo de baptiſmo dicamus. Beatus Hieronymus exponens illud Pauli ad Epheſios: Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis, ſic ait: Signati autem ſumus ſpiritu dei ſancto,vt ſpiritus noſter & anima imprimātur ſignaculo dei, & illam recipiamus imaginem & ſimilitudinem, ad quam in exordio conditi ſumus.Hoc ſignaculum ſācti ſpiritus (iuxta eloquium Saluatoris) Deo imprimente ſignatur.Hæc Hieronymus.Ex quibus verbis patet, noſtrā animā ſignari ſignaculo dei,quod ſignaculum nos characterem appellamus.De nomine nāque non contendimus, ſed de re.Verum ſi de nomine adhuc contendit,audiat Auguſtinum,qui nō ſemel aut iterum characteris nomen exprimit. Is enim contra Creſconium grammaticum,dicentem rebaptizādum eſſe eum, qui ab hæreticis baptizatus fuerat, libro 1.cap.30.ſic ait: Neque enim propterea immutādus vel improbādus eſt regius character in homine,ſi erroris ſui veniam,& militandi ordinem à rege impetrauerit, quia eundem characterem,quo ſibi ſatellites congregaret,deſertor infixit: aut propterea ſigna mutāda ſunt ouibus,cùm dominico gregi ſociantur,quia eius dominicum ſignum fugitiuus ſeruus impreſſit. Hæc Auguſtinus.Quibus verbis bis characterem,bis ſignum nominauit.Et de baptiſmo contra Donatiſtas eandem cauſam agens,libro ſexto,capite primo ſic ait: Habere,& dare,& accipere ſacramentum baptiſmi,ſatis eluxit paſtoribus eccleſiæ catholicæ toto orbe diffuſæ, per quos poſtea plenarii concilii autoritate originalis conſuetudo firmata eſt,& ouem,quæ foris errabat,& dominicum characterem à fallacibus deprædatoribus ſuis foris acceperat,venientem ad Chriſtianæ vnitatis ſalutem ab errore corrigi,à captiuitate liberari,à vulnere ſanari,characterem tamen dominicū in ea agnoſci potius,quàm improbari: quādoquidem ipſum characterem multi & lupi & lupis infigunt: qui vidētur quidem intus eſſe,veruntamen ad illam ouem,quæ etiam ex multis vna eſt,non pertinere, morum ſuorum fructibus conuincūtur, quibus in finem vſque perdurant. Hæc ibi Auguſtinus. Et in quodam ſermone de geſtis cum Emerito Donatiſtarum epiſcopo,ſæpenumero characterem baptiſmi nominat.Breuitati ſtudens, nolui in medium adferre,qui voluerit legat ibi, & inueniet eum in ſeptimo tomo operum Auguſtini. Iam vides Luthere,qualiter teſtimoniis Hieronymi & Auguſtini probauimus,characterem imprimi in baptiſmo, & iſtos non poteris dicere nouos theologiſtas (vt aſſoles) nec ſententiarios, quum eorum quilibet plus quàm ſexcentis ānis magiſtrum Sententiarum Petrum Lombardum præceſſerit.Sed iam ad confirmationis ſacramentum pergamus. Innocentius papa, huius nominis primus, vir doctrina & ſanctitate clarus,Decentio Eugubino epiſcopo ſcribens,capite tertio ſic ait: De conſignandis verò infantibus,manifeſtū eſt ab alio fieri,quàm ab epiſcopo,non licere. Nam presbyteri,licet ſint ſacerdotes, pontificatus tamen apicem non habēt.Hæc autem pontificibus ſolis deberi,vt vel conſignent, vel paracletum ſpiritum tradant,non ſolum conſuetudo eccleſiaſtica demonſtrat, verum illa lectio Acto. Apoſtolorum,quæ aſſerit Petrum & Ioannem eſſe directos,qui iam baptizatis traderent ſpiritum ſanctum.Hæc Innocentius.Ex quibus verbis duo colligimus.Vnum eſt,confirmationem nō poſſe niſi ab epiſcopo conferri.Alterum eſt,quòd in tali conſignātur eam recipientes.Sic enim appellauit eam, videlicet conſignationem. Sed quia fortè hoc teſtimonium aliò detorquebit quàm oporter,vno iam argumento de omnibus his tribus ſacramentis,videlicet baptiſmo,confirmatione, & ordine concludamus.In his enim ſacramentis,ſancto docente ſpiritu,didicit eccleſia non patiendam iterationem, non ob aliam cauſam,quàm quod in eis characteris confertur ſignaculum,quod deleri nullo modo poteſt. Quāuis enim peccatores ſæpenumero illud maculent,& è cādido reddāt atrum, è puriſſimo reddāt impurum, nunquam tamen ita poterunt eradere, quin illo charactere conſignati,orbi toto maneant in die iudicii noti ad gregem dominicum pertinere, cuius ſignaculo impreſſi ſunt. Quum ergo ille character,qui per talia ſacramenta imprimitur,ſit indelebilis,ideo non iterātur ſacramenta,quæ illum imprimunt.Quòd autem ſacramenta illa iterari non poſſint,teſtatur Auguſtinus de baptiſmo & ordine,ad hunc modum loquens: Vtrunque enim ſacramentum eſt,& quadā conſecratione vtrunque homini datur, illud cum baptizatur, illud cum ordinatur. Ideo non licet in eccleſia catholica vtrunque iterari.Hæc Auguſtinus.Eidem ſententiæ ſubſcribit Gregorius qui libro ſecūdo ſui regiſtri epiſtola.32.ſic ait: Illud autem quod dicitis,vt is qui ordinatus eſt,iterum ordinetur,valde ridiculū eſt, & ab ingenii veſtri conſideratione extraneum,niſi fortè quod exemplum ad medium deducitur, de quo & ille iudicandus eſt,quid tale aliquid feciſſe perhibetur. Abſit autem à fraternitate veſtra ſic ſapere. Sicut enim baptizatus ſemel,iterū baptizari non debet:ita qui conſecratus eſt ſemel,in eodem iterum

Iob.7. Epheſ. 4. Hierony. Auguſt. Innocēti⁹ primus. Auguſt. Gregor.

ordine consecrari non debet. Sed siquis forsitam cum leui culpa ad sacerdotium venit, pro culpa pœnitentia indici debet, & tamen ordo seruari. Hæc Gregorius. Et vt iam concludamus, Conciliorum definitiones expedit adducere. Concilium Carthaginense quartum sic definit: Non licet fieri rebaptizationes, neque reordinationes, vel retranslationes episcoporum. Et ponuntur hæc verba in volumine Decretorum de consec. dist. 4. cap. Non licet. De confirmatione autem Concilium Tarraconense sic ait: Dictum est nobis, quòd quidam de plebe bis vel ter vel eo amplius, episcopis ignorantibus tamen, ab eisdem episcopis confirmentur. Vnde nobis visum est, eandem confirmationem, sicut nec baptismum, iterari minimè deberi. Hæc ibi. Quæ verba adducit Gratianus in volumine Decreto. de cõsec. distin. 5. cap. Dictum est. Tamen vt ingenuè fatear, cum recurrissem ad volumen conciliorum, vt ibi ex fonte haurirem, nihil tale ibidem reperi, quale Gratianus citat sub illis titulis. Quò fit, vt mea sententia dicere oporteat, vel titulum illum, qui est in Gratiano, incuria scriptorum fuisse corruptum: aut illorum conciliorum decreta, quæ nunc apud nos sunt, esse mutila & manca, nec adeò integra vt Gratiani tempore existebant. Sed iam ad rem. Ex supradictis testimonis constat, illa tria sacramenta esse initerabilia. Hoc autem nõ ob aliud euenit nisi quia in illis imprimitur character, qui est indelebilis: qui character cum in aliis sacramentis non imprimatur, talia sacramenta iteratò recipi possunt. Denique, vt sententiam nostram plenè confirmemus, operæprecium erit concilii Florentini de hac re definitionem proponere, quoniam apertissime insanam Lutheri sententiam damnat. Sic enim ait: Inter hęc sacramenta, tria sunt baptismus, confirmatio, & ordo, quæ characterem, id est, spirituale quoddam signum, à cæteris distinctiuum, imprimunt in anima, indelebile. Vnde in eadem persona non iterantur. Reliqua verò quatuor characterem non inprimunt, & reiterationem admittunt. Hæc concilium Florentinum. Denique concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum sessione septima, canone nono per hęc verba diffinit: Siquis dixerit, in tribus sacramentis, baptismo scilicet, confirmatione & ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale, & indelebile, vnde ea iterari non possint, anathema sit. Hæc concilium Tridentinum. Et de hac re hæc dicta sufficiant. Contra hunc errorem nemo ex iis, qui aduersus Lutherum disputarũt (quod sciam) aliquid scripsit, pręter vnum Angliæ regem, qui in eo opere, quod pro defensione sacramentorum ecclesiæ scripsit, succinctè satis & perfunctoriè hunc errorem tangit.

Cõcilium Carthaginense. Cõcilium Tarracõ. Cõcilium Florent. B

CARO ET CORPVS.

HVMANVM.

C

HIc est vnus error Manichæorum, dicẽtium corpus suapte natura malum, & ideo à malo principio factum. Hunc errorem tuẽtur Priscillianistæ, sicut multos aliorum Manichęorum errores. Hic est etiam error Patricianorum, à Patricio quodam Romano (vt ait Philaster) sic appellatorum. Hi dicunt carnem à diabolo factam, & ideo insequendam, & morte plectendam. Qui adeò carnem suam odiebant (sicut idem Philaster & Aug. testantur) vt vltro sibi mortem inferre non dubitauerint, vt vel sic carne carere possent. Hunc eundem errorem ex parte tenent alii dicti Paterniani, qui alio nomine vocantur (vt August. ait) Venustiani. Hi dicunt inferiores partes corporis humani, non à Deo, sed à diabolo esse factas: quapropter licentiam tribuentes omnium flagitiorum ex illis partibus, impurissime viuunt. De reliquis autem superioribus corporis partibus nihil tale asserunt sicut Patriciani dixerunt. Ideo tamen in vnum eos coniungere placuit, quia vno eodemque gladio feriendi sunt. Nam ostenso, quòd totum hominis corpus à Deo factum sit, inde etiam manebit probatum, inferiores corporis partes esse à Deo factas, cùm illæ etiam sint de substantia corporis humani.

Manichæi. Patriciani. Paternia. Venustia.

Quo autem tempore aut Patriciani, aut Paterniani cœperint, neque ex Augustino, neque ex Philastro constat.

Primo ergo obiicimus id, quod in Genesi dicitur: Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Ad imaginem dei creauit illum, masculum & fœminam fecit eos. Ad hæc sexus distinctio non est in anima sita, sed in corpore, nec alibi quàm in inferioribus corporis partibus. Si ergo Deus masculum & fœminam fecit eos, sequitur quòd nõ tantum creauit animam, cum iuxta illam nulla sit sexus distinctio, sed etiam fecit corpus: quod est cõtra Patricianos. Et nõ solum fecit superiores partes corporis, sed etiam inferiores, in quibus est potissima sexus diuersitas, & per hoc cõuincũtur Paterniani. Pręterea in eodẽ lib. postea dicitur: Immisit ergo dominus Deus soporem in Adam: cumquę obdormisset, tulit vnã de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit dominus Deus costá, quam tulerat de Adam, in mulierem. Ecce hic vides dominũ pro costa fecisse carnem, & ex costa iterũ fecisse mulierem. Nõ autem eam fecit ex costa quantum ad animam, quoniam illa creatur, & cum sit spiritualis, ex nihilo fit, nec ex costa fieri poterat. Reliquum est ergo, vt secundum corpus à Deo factam esse ex costa fateãtur. Rursum, Propheta regius ait: Manus tuę domine fecerunt me, & plasmauerũt me. Corpus autem æquè est de substãtia hominis vt anima, dicente Athanasio: Anima rationalis & caro vnus est homo. Cum ergo scriptura sæpe testetur Deum fecisse hominem, nulla corporis & animæ in hac re facta distinctione: cõuincitur vt etiam fecerit corpus sicut animam. Et vt nulla possit tergiuersatione hic error celari, Iob expresse de corpore loquitur, dicẽs: Sicut lac me coagulasti. Nõ autem coagulatur iuxta animã, vt liquet, sed iuxta corpus. Et Ecclesiasticis ait: Deus de terra creauit hominem: quod etiã ad corpus referri oportet, cùm anima ex nihilo sit creata. Deinde cum Deus creauit hominẽ, & masculum & fœminã fecisset, benedixit eis, dicẽs: Crescite & multiplicamini, & replete terrã. Quibus verbis (vt aliâs

D. Gen. 2. Psal. 118. Iob. 10. Eccle. 18. Gene. 2.

(vt aliàs docuimus) generationem præcepit, quæ per corporum coniunctionem fit, non per quascunque corporis partes (vt omnibus notū est) sed per inferiores, in quibus potissima sexus distinctio cōsistit. Ergo partes illas, quib⁹ generatio faciēda est, à Deo factas esse oportet, à quo generatio præcipitur. Et hoc contra Paternianos. Confirmat nostram sententiam manifestius Paulus, dicēs: Neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos ipsos Deo, tāquam ex mortuis viuētes, & membra vestra, arma iustitiæ Deo. Cum ergo arma iustitiæ corpus & eius membra Paulus appellet, cōuincitur inde vt suapte natura non sit malum, cum possit illud ad arma iustitiæ conuerti. Postremò Christus nostram assumēs naturam, factus est verus homo, sicut vnus ex nobis. Voluit enim (vt ait Paulus) per omnia fratribus assimilari. Et Ioānes eius incarnationē describens, vno verbo dixit: Et verbum caro factum est. Et Paulus iterum ait: Qui factus est ex semine Dauid secūdū carnem. Si ergo caro hominis aut corpus humanum à diabolo sit factum, vt Patriciani fabulātur, aut inferiores tātum corporis humani partes, vt Paterniani mentiūtur, diabolus fecerit: oportebit tunc dicere, Christum Dei filium aliquid diabolicum retinere. Absit autem, vt in tātam blasphemiam incidamus. Quę enim societas lucis ad tenebras? aut quæ cōuētio Christi ad Belial? Et ipsemet Christus Dei filius de dæmone ait: Venit enim princeps huius mūdi, & in me nō habet quicquam. Sed iam audiamus Ecclesiæ de hac re definitionem. Leo papa huius nominis primus, in epistola. 71. in qua errores Priscillianistarū damnat, cap. 8. hæc ait: Octauum eorum est, plasmationem humanorum corporum diaboli dicere esse figmentum, & semina conceptionum opere dæmonum in mulieris vteris figurari: propterea resurrectionē carnis non esse credendam: quia concreatio corporis non sit congruens animę dignitati. Quæ falsitas sine dubio opus diaboli est, & talia prodigia opinionum figmēta sunt dæmonum, qui non in fœminarum ventribus formant homines, sed in hæreticorum cordibus tales fabricāt errores. Quod immundissimum virus de Manichęę impietatis specialiter fonte procedens, olim fides catholica deprehendit atque damnauit. Hæc Leo papa. Cōcilium Braccarēse primum cap. tertio suorum Decretorum sic definit: Si quis dicit creationem vniuersæ carnis non opificium esse Dei, sed malorum āgelorum, sicut Manichæus & Priscillianus dixerūt, anathema sit. Reliquum autem Patricianorum errorem, quo credunt seipsos debere occidere, vt vel hoc medio carne priuentur, inferius in titu. de occisione, expugnabimus. De alio etiam Paternianorum errore, quo putabant omnia flagitia, quę per partes corporis inferiores commiti possunt, esse licita, inferius, in tit. de coitu disputabimus.

Rom. 6. Ioan. 1. Roman. 1. 2. Cor. 6. Ioan. 13. Leo papa. Cōcilium Bracca.

Secunda hæresis docet, imaginem Dei, ad quam homo à Deo conditus esse dicitur, esse in carne hominis sitam, & nō in anima. Verùm de hoc errore infrà, Deo duce, in tit. de Imagine disputabimus.

CERTITVDO.

De hac re vnam solum inueni hæresim, quæ docet omnem hominem iustum certitudine fidei scire se esse in gratia, & vere iustificatum. Et insuper addit, omnem hominem iustum esse obligatum ex regulis fidei ad certo credendum, se esse in gratia. Quod si non certo crediderit, ob hanc solam causam dicit illum non esse iustum. Huius hæresis primus autor & inuentor fuit Martinus Lutherus, & illum in hac parte secuti sunt Philippus Melāctō, Martinus Butzerus, Ioānes Caluinus, & reliqui omnes qui Lutherano nomine censentur. Contra hæresim istam nolo impræsentiarū disputare, quoniā inferius in titulo de gratia, illam tertio loco collocare statui, & ibidem contra illam disputare.

CIBVS.

De hac re est vnus error, dicens non licere vesci carnibus. Hic error Tatiani & Encratitarum, quos suprà diximus à Tatiano fuisse exortos. De quibus Irenæus lib. 1. contra hæreses cap. 30. mētionem facit. Hunc errorem postea suscitarūt Manichęi. Eidem adhæsit Aerius, vt Philaster ait: August. tamen dicit Epiphanium hoc illi non impingere. Cathari autem insaniam hanc auxerunt, dicentes non licere comedere oua, caseum, lac, etiam si necessitas adsit. Hūc errorem Catharis impingit Guido Carmelita. Hi autem Cathari, qui ista docent, non sunt illi qui aliàs dicuntur Nouatiani, sed alij Nouatianis posteriores, qui ad Manichæorum familiam pertinent, quos August. nō Catharos, sed Catharistas appellat. Nam August. in lib. de hæresi. cap. 46. de manichæis disserens, dicit illos in tres partes esse diuisos. Quidam dicti sunt Manichæi, nomen autoris seruantes: Alij Macarij: Alii Catharistę, hoc est, mūdatores, siue purificatores, propter quasdam horrendas & execrandas purificationes, quas faciebāt. Isti aliquandiu extincti, tandem post aliquot secula surrexerunt in Alemania, sub imperatore Frederico. 1. & vocati sunt Cathari, & melius vocarentur Catharistæ, vt Aug. eos appellat: quia illi nō mūdati, sed mūdatores erant. Priscillianus etiam carnes tanquam immūdas escas deuitauit. Græci etiam (vt Guido illis impingit) dānāt eos qui comedūt de suffocatis, aut alias carnes in lege veteri prohibitas. Cōtra hos omnes clamat scriptura sæpissimè. Primò dominus ad Mosen loquitur, quæ suo nomine filiis Israel dicturus sit, in hūc modū: Decima die mēsis huius tollat vnusquisq; agnū per familias & domos suas. Sin autē minor est numerus vt sufficere possit ad vescēdum agnū: assumet vicinū suū qui cōiūctus est domui eius, iuxta numerū animarū quæ sufficere possunt ad esum agni. Ecce vides qualiter dominus pręcipit comedere agnū. Quòd si carnes malæ essent & immūdæ, Deus nullo pacto præcepisset. Præterea De⁹ pscribēs leges eorū, quæ comedere poterāt filii Israel, p Mosē loquitur, dicēs: Hęc sūt animalia quę comedere debetis de cūctis animātibus terræ: Omne quod habet diuisā vngulā & ruminat in pecorib⁹

Tatianus encratitæ. Manich. Aerius. Cathari. Priscil. Græci. Exod. 12. Leui. 11.

Deut.14. comedetis. Eãdem sentẽtiam in reiteratione legis, hoc est, in Deutero. replicat, dicens: Hoc est animal quod comedere debetis: Bouem, & ouem, & caprã, ceruum, & capream, bubalum, tragelaphũ, pygargum, orygẽ, camelopardalũ. Omne animal quod in duas partes findit vngulã & ruminat, comedetis. Sed quoniam impii Manichæi vetus testamẽtum reiiciunt, dicentes illud à quodam malo Deo esse factum, de quo errore aliàs disputabimus, ideo testimoniis noui testamenti opus est vt nostram rem firmemus. Et primò omniũ turba apostolica, videlicet Paulus, pro nobis clamat in ea quæ est ad Roma. epistola, dicẽs: Scio, & cõfido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Commune hic vocat Apostolus cibum immũdũ, & lege diuina prohibitum: sicut alibi dixit Petrus apostolus: Commune & immundum nunquã mãducaui. Et post prędicta Paulus eodem loco subiungit: Omnia quidem munda sunt: sed malum est homini, qui per offẽdiculum manducat. Hoc autem dicit Paulus, quia propter vitandum scãdalum in proximo, debet homo à carnibus abstinere, si videt alium scandalizari ex esu carnium, sicut alibi ait: Si fratrem meum scãdalizo, carnes non comedam in æternum. Et in eodem priori loco eãdem persequens sententiam Paulus, subiungit: Qui autem discernit si mãducauerit, dãnatus est: quia nõ ex fide. Tatianus ergo & Manichæus & Priscillianistę & Cathari damnati sunt iuxta Paulum, quia manducantes discernunt cibos, putantes aliquibus non esse vescẽdum. Pręterea in epist. 1. ad Timoth. hoc clarius exponit, dicens: Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habẽtiũ suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerũt veritatẽ: quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarũ actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. Iam quæso, quid his verbis apertius dici poterat? Rursum, cõfirmat hãc sententiam visio Petri, de qua sic dicitur in Actib. apost. Et cùm esuriret Petrus, voluit gustare. Parãtibus autem illis, cécidit super eum mẽtis excessus: Et vidit cœlum apertum, & descendẽs vas quoddam velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & volatilia cœli. Et facta est vox ad eum, Surge Petre: occide, & mãduca. Ait autẽ Petrus, Absit domine, quia nũquam mãducaui omne commune aut immundum. Et vox iterum secundò ad eum, Quæ Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Hoc autem factum est per ter. Et statim receptum est vas in cœlũ. Hæc ibi. Deinde ipse Christus (vt omnes Euanglistæ testantur) comedit agnum paschalem. Si autem carnes ex se essẽt immũdæ & illicitæ, Christus totius perfectionis & virtutis exemplum, nũquam comedisset.

Rom.14. *Act.10.* *1.Cor.8.* *Rom.14.* *1.Tim.4.* *Act.10.*

Cõcilium Braccar. Accedit ad hæc omnia Ecclesiæ in hac parte definitio. Cõcilium nanque Braccarense primum, capite quartodecimo suorum Decretorum sic definit: Si quis immũdos putat cibos carnium, quas Deus in vsu hominum dedit, & non propter afflictionem sui corporis, sed quia immunditiam putauerit, ita abstineat ab eis, vt nec olera cocta cum carnibus pergustet, sicut Manichæus & Priscillianus docuerũt, anathema sit. Hęc Concilium. Post tam expressa scripturæ sacræ & Ecclesię testimonia, nõ est quod iam amplius de hac re disputemus. Verùm superest, vt respõdeamus cuidã obiectioni, quæ pro errore Græcorum fulciendo adduci possẽt. In concilio siquidem ab apostolis Hierosolymæ celebrato, de quo in quintodecimo cap. Act. Apostolorum fit mẽtio, cum de hac re fieret disputatio, sic lata est sentẽtia: Visum est enim spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria: vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodiẽtes vos, bene agetis. Hæc ibi. Quæ verba nullo modo nostræ sententiæ repugnãt, quoniam illa ab apostolis pro tũc prohibita sũt, & nõ quia ex se mala, aut quia lege diuina interdicta: sed prohibita sunt propter Ethnicos, qui nouiter conuertebantur ad fidem. Iudæi enim maximè horrebant comedere immolata simulacrorum, siue idolothyta, & suffocatum. Apostoli autem timentes ne Iudei cõuersi, occasione cibi quem horrebant, separarentur à communione fidelium, præceperunt fidelibus vt ab illis cibis abstinerent, ne occasione cibi perderent fratres, quos fortè ad dominum possent conuertere, à talibus cibis abstinendo. Hoc autem ita esse facile conuincimus. Nam vt de cæteris taceam, inter cibos illic annumeratos sunt immolata simulacrorum, de quibus Apostolus dicit esse licitum comedere, modò non sit conscientia idoli: id est, dummodo hoc propter idoli reuerentiam non faciat, credens fortè aliquid numinis esse in idolo. Sic enim ait in. 1. ad Corint. epistola: De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, & quòd nullus est Deus nisi vnus. Nam etsi sunt qui dii dicãtur, siue in cœlo, siue in terra (siquidem sunt dii multi, & domini multi) nobis tamẽ vnus Deus, pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus domius Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sed non in omnibus scientia. Quidam autem cum consciẽtia vsque nunc idoli, quasi idolothytum manducant: & conscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducauerimus, abundabimus: neque si nõ mãducauerimus, deficiemus. Videte autem ne fortè hæc licẽtia vestra, offendiculũ fiat infirmis. Hæc Paulus. Ex quibus verbis clarè patet, licitum esse comedere ea, quæ immolata fuissent idolis, modo cõscientia idoli nõ adesset. Verùm etsi hoc ei esset licitum, si videret alium ex hoc scãdalizari, à cibo aliàs licito deberet abstinere, ne fratrem suum occasione cibi perderet. Nullus est ergo cibus nobis diuina lege prohibitus: sed iuxta licentiam nobis à Saluatore datam, de omnibus cibis qui apponuntur nobis, licebit manducare.

Act.15. *1.Cor.8.*

Iouinia. Vvalden. SEcunda est hæresis huic proximæ opposita, quæ asserit, quoslibet cibos quolibet etiam die, omnibus sine omni discrimine esse licitos, quamtumlibet per Ecclesiasticas sanctiones fuerint prohibiti. Hæc est hęresis Iouiniani, vt patet ex Augustino libro de hæresib. ad Quod vult Deum, cap. 82. Hic Iouinianus monachus fuit Romæ tempore beati Hieronymi, contra quem idem Hieronymus scripsit.

Est etiam

Est etiam error Vvaldésium, qui tempore quadragesimæ carnem & oua, & reliqua prohibita comedebant, dicétes nullum esse peccatum hoc facere, imò dicebant Ecclesiam non posse talem ciborum abstinentiam præcipere, & in tali abstinentia à carnibus dicebát nullum inesse meritum. Hunc eundem errorem hoc nostro tempore amplexati sunt Lutherani, qui omni feria sexta & sabbato, & in omnibus diebus quadragesimæ carnes effrænatè comedunt. Audiui ipsemet hoc mése, quo hæc scribo, videlicet in mense Maio, anno domini M. D. XXXIII. à quodam viro probo Coloniési, quòd ipso eunte ad nundinas, quæ habentur Francfordiæ, quæ ciuitas est superioris Germaniæ, tempore quadragesimæ in quolibet fermè oppido ante Fráefordiam nullus cibus illi aut sociis eius, aut quibuslibet aliis aduenié- tibus dabatur ab hospitibus, præter carnes: quas si aliquis respuebat ob temporis reuerétiam, & Ecclesiæ statutum, nullo modo illi volebant aut panem aut vinum venale tribuere. Francfordiæ autem dicebat mihi rem mitius agi propter nundinas, quæ tunc tempore quadragesimæ ibi habebantur, vt libentius ad illas quisque veniret. Dicebat enim toto tempore quadragesimæ carnem simul & pisces omnibus propinari: neminem tamen ad aliquem cibum cogi, sed liberam cuique manere facultatem edédi quod libuisset. De eadem autem hæresi suspicionem nō modicam præbuit multis Erasmus Roteroda. vir vtinam tam pius quàm doctus: nescio an plenè & rectè ab hac se purgauerit suspicione: nam in multis suis scriptis apertissimè hanc videtur docere sentétiam: è quibus vnum & alterum indicabo lectori, vt ex illis cōiiciat quid ille velit. In epistola præposita paraphrasi primę ad Corin. sic ait: Mihi purioris Christianismi videtur, magisque cōsentaneum euangelicę & apostolicæ doctrinæ, si nullum certum cibi genus præscribatur: sed admoneátur omnes, vt quisque pro corporis habitu vescatur, quæ maximè cōducunt bonę valetudini: non ad luxum, sed ad sobrietatem, cum gratiarum actione ac studio bonæ métis. Hæc Erasmꝰ. Et in paraphrasi octaui capitis primæ ad Corin. sic ait: Approbo quod dicis: Esca non commendat nos Deo. Cum enim Deus vniuersa creauerit ad vsus humanos, neque quicquá à nobis exigat pręter vitę pietatem, quid illius refert, piscium an quadrupedum an volatilium carnibus vescamur? Nihil enim pietati quicquam vel addit vel adimit horum delectus: superstitiosū facere potest, pium nequaquam. Christus nullum horum discrimē docuit. Proinde temeritas sit, si quis homunculus conetur quēquam huiusmodi cōstitutionibus onerare. Pro suo quisque corporis affectu vescatur quibus velit, modò sobriè parcé que, super omnibus gratias agens Deo. Hucusque Erasmus. Cādidum lectorem obtestor per Christi passionem, & illius supremum iudicium, vt omni affectu procul semoto, cōsideret quid ex his Erasmi verbis colligi possit. Nónne hic apertissimè & luce clarius docet, nullū esse meritum in ciborum delectu? in abstinétia à carnibus & lacticiniis? imò dicit esse puriorem Christianismum, & magis euangelicę & apostolicæ doctrinæ consentaneum, à nullo cibi genere abstinere. De hac re fuit à Parisiensibus theologis communi illorum censura notatus. Sed illorum censuræ sic ille respondit, vt non videatur de huius hæresis suspicione se malé purgasse. Nam etsi fatetur se nolle prępositorum Ecclesiæ obedientiam lędere, neque velle, vt quisque pro libito contra Ecclesiæ statuta vescatur carnibus aut aliis cibis tempore quo ab Ecclesia sunt interdicti: tamen in ea sententia persistit, vt dicat nihil proficere ad pietatem ciborum discrimen: & esse magis Christianę doctrinæ cōforme, si talis ciborū delectus statuto Ecclesiæ tolleretur: quoniam (vt ait) Christus nullum ciborum delectum docuit. Admittit etiam carnium abstinétiam, sed hāc liberam esse optat: vt quisque suo arbitrio, & non lege cogéte à carnibus abstineat. Nam in respōsione ad primam de hac re Parisiésium césuram, sic ait: Arbitror autem puriorem fuisse Christianismum temporibus apostolorum ac martyrum, quam nunc, quādo sic refrixit hominum charitas. At illis temporibus, cùm nullum esset præscriptum de ciborum discrimine, plures vltro abstinebant à carnibus, quàm nunc faciunt coacti lege. Hæc Erasmus. In quibus verbis satis apertè indicat, bonum esse abstinere à carnibus: sed malum esse alios ad hoc faciédum lege cogere. Et si ita sentit, in alium errorem labitur similem errori Aerii, qui dixit non esse bonum hominem ad ieiunium cogere: sed liberum fore cuique cum voluerit ieiunare. Sed de hoc Aerii errore infrà in titulo de ieiunio hæresi secunda disputabimus. Hoc ergo errore dimisso, ad priorem hæresim de ciborum delectu reuertamur. Huius hęresis expugnatio, ex alio quod infrà discutiemus pédet, videlicet an Ecclesia possit aliquam legem de nouo statuere: de qua re dicemꝰ infrà in titulo de Ecclesia. Verum quantum pro nunc possumus differemus. In veteri Instrumento reperimus laudatam abstinentiá aliquorum ciborum & potuum, qui etiam lege diuina non erant prohibiti. In lib. nanque Numerorum talis describitur lex Nazaræorum: Vir siue mulier cum fecerit votum vt sanctificentur, & se voluerint domino consecrare, à vino, & omne quod inebriare potest, abstinebunt. Acetum ex vino & ex qualibet alia potione, & quicquid de vua exprimitur, non bibent: vuas recentes siccasque nō comedent cūctis diebus, quibus ex voto domino cōsecrátur: quicquid ex vinea esse potest ab vua passa vsque ad acinum non comedent. Sed ad hoc & ad alia, quæ de veteri testamento afferri possunt, respondebunt fortè, in veteri lege fuisse licitam, imò meritoriam talium ciborum abstinétiam, quia per illam obedientia præstabatur domino illam præcipienti: in lege autem euágelica non licere iam talem ciborum differentiá facere, cū dominus omnium ciborū esum cōcesserit. Sed hoc facillime reiicimus, si consideret quisque non minus esse licitum in veteri lege bouis & ouis esum, quàm nunc in lege euágelica. Sicut enim nūc omnes cibi sunt à Deo permissi, ita & tunc bos & ouis & capra & alia animalia, quæ ruminát & vngulam habét diuisam, erát concessa, vt patet ex Leuitico & Deutero. Sed non obstante tali indulgentia & concesione illorum ciborum, tunc in veteri lege ante promulgationem euágelii, licitè quis imò meritoriè ab illis cibis abstinebat, ergo & nūc ab eisdē licitè & meritoriè abstinebit: cū par sit vtrobiq; ratio, & ęqua pro vtroque tépore illorū ciborum cōcessio. Quòd auté diximus pro tépore veteris legis meritoriè aliquem à carnibus abstinuisse, satis conuincitur per id quod Matthæus de Ioanne Baptista ait:

Luther. *Erasmus. Roteroda.* *Num.6.* *Leui.11.* *Deute.13.* *Matt.3.*

Ipſe autem Ioannes habebat veſtimētum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos. Eſca autem eius erat locuſtæ & mel ſylueſtre. Ecce iam vides Ioannem Bapt. à carnibus abſtinuiſſe: nec in hoc erraſſe dicere poterunt, quem conſtat ex vtero matris ſanctificatum fuiſſe. Quòd ſi per hoc non meritoriè egit, cur de hac re tantopere eum Euāgeliſta laudauit? Præterea poſt & prædicatum à Chriſto Euāgelium, in quo omnium ciborum eſum Chriſtus conceſſit, apoſtoli in vnum congregati Hieroſolymis, proſpiciētes tranquillę cōuerſationi eorum qui ex Iudæis & Gentibus cōuertebantur, decretum quoddam ædiderunt in hūc modum: Viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum, & ſāguine, & ſuffocato, & fornicatione, à quibus cuſtodiētes vos bene agetis. Tūc iam percontabor Vualdēſes & Lutherum, an apoſtoli ſic decernētes errauerint, an iuſtè diffinierint? Abſit vt dicāt apoſtolos poſt receptum iam ſpiritum ſanctum in re tam ſeria omnes concorditer erraſſe, maximè ſpiritu ſancto illis tūc aſſiſtente: ſic enim dicunt: Viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis. Si ergo apoſtoli tunc in vnum cōgregati, iuſta quadam de cauſa moti, prohibere potuerūt eſum ſuffocati & ſanguinis, cur etiam modò Eccleſia, aut cōcilum generale illam repræſētās, illos eoſdem, aut alios ſimiles cibos ob aliquas cauſas iuſtas prohibere nō poterit? Nunquid detrudemus nunc Eccleſiam ad anguſtiores limites, quàm āte, vt ea nūc non poſsit, quæ ante iuſtè poterat? Quód ſi hoc dicunt, oſtēdāt literas à Deo de cœlo miſſas, per quas reuocauit autoritatem & poteſtatem, quam olim Eccleſiæ ſuæ conceſſerat. Rurſum, inter Eccleſiaſtica dogmata per beatum Auguſt. collecta, vnū habetur in hūc modum: Sacratæ virginitati nuptias coæquare, aut pro amore caſtigādi corporis abſtinētibus à vino vel carnibus, nil credere meriti accreſcere, nō hoc Chriſtiani, ſed Iouiniani eſt. Hæc ibi. Adde, quòd ab ipſis Eccleſię naſcentibus primordiis talis fuit apoſtolicorum virorum cōſuetudo, vt à pluribus cibis abſtinerent. Philo ſiquidem ſapientiſsimus vir, apoſtolis coæuus, de Chriſtianorum vita loquēs, hæc dicit, vt eum citat Euſebius. 2. lib. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, cap. 17. Atque in ipſis diebus in terra recumbētes (ſicut antiqui moris fuiſſe dicitur) vinum quidem nemo omnino ne guſtu quidem cōtingat, ſed nec quamlibet carnem: tātum autem aqua ſit eis poculum, & panis cum ſale vel hyſſopo cibus. Hæc ibi Euſebius. Poſtremò iam audiamus Eccleſiæ definitionem. Cōcilium ſiquidem Toletanum octauum cap. 9. ſic definit: Et etiam quicūque quadrageſimæ dies, quæ āni totius decimæ putātur, quæ & in oblatione ieiunij domino cōſecrātur, quibus etiam ſaluberrimè cōditio humani generis expiatur, dum à quatuor mundi partibus ad hāc homo religionem crediturus adducitur, & quatuor elemētis formatur, & propter tranſgreſſionem decalogi, quatuordecies conueniēter affligitur, illi qui temerariè hæc omnia cōtemnūt, nec voracitatis ingluuiem frænāt, & quod peius eſt, paſchalia feſta illicitorum eſuum perceptione prophanāt: quibus ex hoc adeò acerrimè interdicitur, vt quiſquis ſine ineuitabili neceſsitate, atque fragilitate, & euidēte langore, ſeu etiam impoſsibilitate ætatis, diebus quadrageſimæ eſum carniū pręſumpſerit attētare, nō ſolum reus erit reſurrectionis dominicæ, verū etiam alienus ab eiuſdem diei ſācta cōmunione: & hoc illi cumuletur ad pœnam, vt ipſius āni tempore ab omni eſu carnium abſtineat gulā, quia ſacris diebus abſtinētiæ oblitus eſt diſciplinam. Hęc Cōcilium. Cuius definitioni quēlibet Chriſtianum magis oportet obedire, quàm cuiuſuis cōcilio malignātium Vualdēſium aut Lutheranorum. Sed iam videamus quæ nobis obiectāt. Primo enim obiiciunt id, quod Dominus dixit diſcipulis ſuis, cùm eos ad prędicandum miſit: In eadem (inquit) domo manete, edētes & bibētes quę apud illos ſūt. Et rurſum: In quācūque ciuitatem intraueritis, & ſuſceperint vos, māducate quæ apponūtur vobis. Cui obiectioni reſpōdemus, illa verba Chriſti nō ad omnes Chriſtianos pertinere, ſed ad Apoſtolos ſolum: nec illis pro toto tempore futuro ſunt dicta, ſed pro illo duntaxat tempore, quo ad illud iter mittebātur. Quibus enim tūc dicitur: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: poſtea dicitur: Eūtes in mundum vniuerſum, prędicate Euangelium omni creaturæ. Deinde illis verbis (vt Theophylactus admonet) ſolum docet apoſtolos & apoſtolorum nomine reliquos prædicatores Euangelij, vt cōtēti ſint cibo & potu qui offertur ab iis, apud quos diuerſātur, neque eos debere quærere delicatiores cibos quàm ſint ii, qui offerūtur ab iis, quibus prædicant. Adde quòd etſi ad omnes illa verba pertinerēt, nihil ex eis colligitur, niſi quòd nobis iam permittebatur aut indulgebatur quilibet cibus, etiam qui āte in lege erat prohibitus: nō autem eſt præceptum ibi, ſed libera quædam facultas cōceſſa. Quòd ſi per hoc, quód ſub imperatiuo modo poſita ſūt, cōtendis eſſe præceptum, & nō indulgētiam, ad hūc modum oportebit te etiam fateri præceptum eſſe quod dominus in Leuit. dixit: Omne animal quod habet vngulā diuiſam, & ruminat, comedetis. Quód ſi cōcedis, cōcedas etiam oportet Ioānem Bapt. peccaſſe, quia iuxta præceptum nō fecit, cum nullum tale animal comedit. Certum eſt ergo, illud eſſe intelligēdum iuxta indulgētiam: vt ſit ſēſus: Omne animal quod habet vngulam diuiſam & ruminat, comedetis, id eſt, poteritis comedere. Et hoc modo exponit beatus Auguſtinus illum locum in libro de opere monachorum, cap. 6. Ad hūc etiam modum capiēda ſunt illa Euāgelii verba: In quancunque ciuitatem intraueritis, & ſuſceperint vos, manducate quæ apponūtur vobis: id eſt, licitum erit vobis manducare de omnibus quæ apponūtur vobis: vt videlicet intelligatis nullum iam per me eſſe vobis prohibitum cibum, niſi vos ipſi pro libito ab eis abſtinere volueritis, aut in poſterum à meis ſucceſſoribus vobis interdictum fuerit. Secūdo obiiciunt id quod dominus apud Matthæum ait: Quod intrat in os, nō coinquinat hominem: ſed quod exit de ore, id coinquinat hominem. Ergo comedens carnes in quadrageſima non peccat. Reſpondemus, fatentes cibum nullum ex ſua natura poſſe maculare animę ſubſtātiam: ſed voluntas deprauata, qua contra pręceptum eccleſiaſticū carnes comedit, illa eſt quę coinquinat hominē. Illa autē praua volūtas ſolicitans ad inobediētiā, eſt intima homini, & exit de corde, & inde peruenit ad os per praui operis executionē.

Act. 15. *Philo.* *Luc. 11.* *Leuit. 11.* *Matt. 15.* D A B

At hunc

Ad hunc modum dicimus etiam (vt Paulus ait) quòd esca nos non commēdat Deo. Esca enim ipsa nec meliores, nec peiores facit, sed obedientia, qua obedientes præcepto Ecclesiæ abstinemus ab aliquibus cibis, cōmendat nos Deo, & meliores facit: inobedientia autem peiores. Sed iam discutere etiam oportet id, quod pro se adducit Erasmus: Christus (inquit ille) nullum docuit ciborum discrimen, ergo purioris Christianismi erit, si nullus habeatur ciborū delectus. Quantum hæc collectio valeat, vel mediocriter doctus si bene consideret, intelliget. Nam ad hunc modum oportet etiam colligere, quòd purior esset Christianismus, si omnes procul ab Ecclesia abigerentur cęremonię, quoniam Christus aut nullas, aut paucissimas docuit cæremonias. Eadem ratione fatendum etiam erit, quòd purioris Christianismi esset, si corpus dominicum daretur cœnatis, quàm si daretur ieiunis: quoniam Christus saluator noster nec verbo, nec exemplo docuit dare ieiunis, cum ipsemet corpus suum apostolis cœnatis dederit. Non enim consequens est, vt quia Christus redemptor noster hoc aut illud non docuit, ideo longè sit à puro & vero Christianismo. Ille purior est Christianismus, qui propius accedit ad vitam & imitationē Christi, & apostolorum eius. At Erasmus ipse in responsione ad Parisienses fatetur, tempore apostolorum, quum nullum erat præscriptum de ciborum delectu, plures abstinuisse à carnibus, quàm nunc. Purioris Ergo Christianismi erit, abstinere à carnibus ad domandam carnis rebellionem, quàm vesci carnibus, quæ corpori vires nimias ministrant, vt suam possit exercere tyrannidem. Cæterum quod Christus nullum docuerit ciborum delectum, forte Iudæorum imbecillitas fuit causa. Iudæi siquidem putabant cibos, quos lex Mosaica interdixerat, esse natura malos & immūdos, ac perinde vetitos: & si Christus saluator noster adhuc pergeret carnes & alios cibos prohibere, in suo fortè confirmati fuissent errore, & in alium ducerentur, vt crederent etiam carnes esse natura malas, quemadmodum Manichæi impiè sentientes opinati sunt. Vt igitur ab hoc errore Christus saluator noster Iudæos auocaret, noluit vllum ciborum discrimen docere. Postea verò quum Ecclesia ex Gentibus collecta, spiritu sancto suggerente, fuit satis edocta, nullum cibum esse natura malum, sed omnem creaturam bonam esse, nihílque esse reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, Christus qui nobiscum est vsque ad consummationem seculi, Ecclesiam suam docuit leges statuere, quibus aliqua ciborum genera certis aliquibus temporibus interdiceret: vt pabulo nimis nutriente corpori sublato, cogatur animæ nutui deseruire. Nam domitores equorum non verbera solum adhibent ad domandum, sed cibum etiam aut cibi fortioris genus subtrahunt, fœnum pro hordeo tribuentes, vt fame debilitetur equulorum nimis effrænata vis. Sunt enim escæ quædam, quæ non solum nutriunt corpus ad vitam, sed inflammant ad libidinem. Ab his abstinere non parum conducit ad veram pietatem augendam. Qui plura de hac re videre optat, legat Iodochum Clichthoueum in propugnaculo Ecclesiæ, quod contra Lutheranos ædidit, in quo satis diffuse hanc rem pertractat.

CIRCVNCISIO.

VNus error, asserens adhuc in noua lege debere paruulos circuncidi. Verum de hoc errore inferius dicemus in titulo Lex, vbi probabimus omnia legalia iam cessasse: quo facto, actum etiam erit de circuncisione.

CHRISTVS.

CHristus, nomen est vnius personæ duas naturas habentis, diuinam videlicet, & humanam. Hanc enim esse fidem rectam Athanasius ait, & catholica prædicat Ecclesia, vt credamus & cōfiteamur quia dominus noster Iesus Christus Dei filius, Deus & homo est. Deus est ex substātia patris ante secula genitus, & homo est ex substantia matris in seculo natus. Cum ergo plures exortæ sint circa personam Christi hæreses, hoc ordine eas pertractabimus: & primò de illis dicemus, quæ circa naturam eius diuinam versantur, deinde illas pertractabimus, quę solum naturam humanam tangere videntur. Postremò de illis disseremus, quæ totam respiciunt personam in duabus naturis existentem.

Prima ergo de hac re hęresis est, quæ negat Christum fuisse deum, sed solam naturam habuisse humanam. Huius hęresis primus autor (quod sciam) fuit Ebion quidam, apostolis coæuus, quoniam anno domini octogesimo sub Domitiano Cæsare & Cleto Papa floruit. Contra hunc Ebionem (vt dicit beatus Hieronymus lib. de Ecclesiasticis scriptoribus) Ioannes omnium nouissimus scripsit Euangelium, rogatus ab Asiæ episcopis. Ideo compulsus est diuinam edicere natiuitatem. Post hunc Ebionem, vel vt verius dicam, eodem tempore quo Ebion, Cerinthus eundem tenuit errorem. Philaster tamen hunc errorem Carpocrati cuidam tribuit, tanquam primo illius patrono, & post illum Cerintho, & deinde Ebioni, qui dicit fuisse Cerinthi discipulum. Post istos (vt idem Philaster ait) hunc errorem tutatus est Theodotus quidam Bizantinus, qui in persecutione positus, Christum saluatorem negauit. A quo tempore cœpit docere Christum esse purum hominem, & non deum. Hoc autem fecit, credens hoc medio negationis opprobrium à se reiicere. Cogitauit enim apud se, quòd si quis illi negationis crimen impingeret, responderet, quòd hominem negauerat, non Deum. Beatus tamen Augustinus hęc omnia tribuit cuidam Theodotioni. Nescio tamen vbi litera sit corrupta, an apud Philastrum, in cuius libro hic hæreticus vocatur Theodotus, an apud Augustinum, vbi vocatur Theodotion. Certum est enim ex Eusebii historia ecclesiast. fuisse quendam hæreticum Theodotum nomine, qui docuit Christum fuisse purum hominem, & ob id à Victore papa fuisse ab Ecclesia eiectum. An autem Theodotion alius hoc etiam senserit, me latet. Fuit etiam error iste cuiusdam Artemonis, de quo Eusebius libro quinto, capite 28. historiæ eccle. Post istos eundem errorem amplexatus est Paulus Samosatenus, in Syria, qui di-

Ebion. *Cerinth⁹.* *Carpocrates.* *Theodot⁹* *Artemon* *Paulus Samosa.*

xit Christum fuisse quidẽ hominem iustum, non autem Deũ. Hic sub Seuero imperatore vixit, & Victore papa huius nominis primo. Cui successit in eodẽ errore, velut discipulus magistro, Photinus quidam, qui errorẽ iam deficiẽtem sic instaurare & cõfirmare nitebatur, vt illũ errorem defendẽtes, Photiniani, & nõ Pauliani dicerẽtur. Istorũ ergo omniũ cõmunis fuit error, Christũ purũ hominẽ fuisse ex vtroque sexu natũ, nec ante Mariã eius matrẽ extitisse. Arriani autem etsi credãt Christũ nõ ex vtroq; sexu natũ, eum tamen purã esse creaturã arbitrãtur, dicũtque illum non natura, sed adoptione filiũ Dei. Verũ cum istis obiicitur, ex sacris literis cõuinci Christũ esse filiũ Dei, fatẽtur, cũ hoc tamen dicũt illum esse creaturam, quia filiũ Dei ipsi dicunt esse quãdam Dei creaturam, & spiritũ sanctũ aliam creaturam productam à filio. Ideo contra istos Arrianos nihil nunc agemus, sed ad alium locum differemus, quando de Deo, & vnitate illius essentiæ, & trinitate personarum disseremus. Cùm ergo hoc sit vnum ex pręcipuis nostræ fidei fundamentis, Christum videlicet esse verum Deum dei filium, illud oportet ostendere esse firmissimum, & pluribus sacræ scripturæ testimoniis roboratum. A primo ergo Euangelio, videlicet Matthæi, incipientes, per reliquos noui instrumenti libros discurramus. Baptizatus autem Iesus (ait Matthæus) confestim ascendit de aqua: & ecce aperti sunt ei cœli, & vidit spiritum dei descendentem sicut columbam, & venientem super se: & ecce vox de cœlo, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui. Vides hic non solum de terra, sed de cœlo testimonium, qualiter Christus est filius dei. Et iterum apud eundem: Venit autem Iesus in partes Cęsareæ Philippi, & interrogabat discipulos, dicens: Quem dicũt homines esse filium hominis? At illi dixerũt: Alii Ioannem Baptistam, alii autem Heliam, alii verò Hieremiam, aut vnum ex prophetis. Dicit illis Iesus. Vos autem quem me esse dicitis? Respondens autem Simon Petrus, dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Et hic vocatur à Petro filius Dei viui, nec tamen pro hoc dicto reprehensus est, imò potius laudatus. Postquam etenim Petrus sua verba finiuit, statim Christus subiungit: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Rursum idem Mattheus enarrans Christum in monte transfiguratum, & Petrum petentem ibidem manere, ait: Adhuc eo (videlicet Petro) loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos, & ecce vox de nube, dicẽs: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Hoc etiam narratur à Marco & Luca. Præter hoc tamen Marcus aliud expresius habet testimonium. Describens siquidem examinationem, quàm summus sacerdos de Christo faciebat, ait: Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus filius Dei benedicti? Iesus autem dixit illi: Ego sum. Nullum certè expresius testimonium potest adferri pro hac fide confirmanda. Lucas verò enarrans Gabrielem angelum de cœlo ad virginem missum, verbáque eiusdem angeli ad virginem referens, sic ait: Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur: & dabit illi dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Iam vides eum vocatum ab angelo filium altisimi. Sequitur: Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altisimi obumbrabit tibi: ideóque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et Elizabet cum visitatur à virgine Maria, habente iam in vtero Iesum, exclamat voce magna, & dicit: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus vẽtris tui. Et vnde mihi hoc, vt veniat mater domini mei ad me? Adhuc Iesus est in vtero paruulus corpore, & vocat eum Elizabet dominum suum. Qualiter quæso dominus illius esse potest, si præter humanam naturam non haberet diuinam, secundum quam & dominus est Elizabet, imò omnium creaturarum? Iam opus est, vt audiamus aquilam illam sublimem, Ioannem euangelistam, qui supra pectus domini in cœna recubuit, cui & reuelata sunt secreta cœlestia: in principio (inquit) erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sequitur: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Verbum vocat filium Dei, quem & vocauit Deum, dicens: Et Deus erat verbum. Hunc filiũ Dei factum esse hominem declarauit, dicens: Verbum caro factum est. Rursum, cum dixisset Iesus Iudæis: Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nõdum habes, & Abraham vidisti? Dixit eis Iesus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Si Christus ante carnis natiuitatem non extitit, quomodo verum est quod ait: Antequam Abrahã fieret ego sum, cum Abraham præcesserit Christum iuxta carnis natiuitatem plusquam mille annis? Et alibi vocatur filius Abraham. Non est ergo posibile, vt filius sit ante patrem, nisi aliam habeat naturam, nempe diuinam, secundum quàm filius Abrahæ non sit, & prior illo sit. Præterea idem Iesus Christus Lazarum mortuum suscitaturus, Martham sororem Lazari alloquens, ait: Ego sum resurrectio & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi: Vtique domine, ego credidi quia tu es Christus filius Dei, qui in hunc mundum venisti. Paulus etiam vas electionis, qui vidit arcana Dei, non semel tantum aut iterum de hac re præbet testimonium, sed frequentisimè. In epistola siquidem ad Romanos sic eos alloqui incipit: Paulus seruus Iesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui Prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, per quem accepimus gratiam & apostolatum, &c. Obserua hic, quòd primò dixit, prædicationem Christi esse Euangelium Dei: ex quo satis apertè cõuincitur Christum esse Deũ. Deinde subiungit Christum esse prædestinatum siue declaratum aut manifestatũ filium Dei ex resurrexione mortuorũ. Per hoc enim quòd seipsum suscitauit, declaratus est Deus. Nam etsi multi ex mortuis suscitati sint, nullus tamen propria virtute surrexit, sed ab alio suscitatus est, nempe ab ipso Deo, & ab aliis sanctis ministerio quodam, hoc est precibus ad Deum fusis,

Marginalia: *Photinus* · *Matt. 3.* · *Ibidem.* · C · *Mat. 17.* · *Marc. 9.* · *Luc. 9* · *Marc. 14.* · *Luc. 1* · *Ibidem.* · D · *Ioan. 1.* · *Ibidem. 8* · *Matt. 1.* · *Ioan. 11.* · *Rom. 1.* · A

quas Deus exaudiens, mortuum pro quo sanctus orat, suscitat. Christus autem cùm seipsum suscitauit à mortuis propria virtute, per hoc declarans est filius Dei. Et iterum idem Paulus ait: Secundum duritiem tuam, & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secúdum opera eius. Ecce vides hic iudicium Christi vocatum iudicium Dei. Beatus enim Paulus Apostolus dicit oportere nos omnes manifestari ãte tribunal Christi, vt reportet vnusquisque prout gessit in corpore suo, siue bonum, siue malum. Et cum pater omne iudicium dederit filio, & cùm iuxta beatum Iacobum vnus sit legislator & iudex, conuincitur inde vt Christus sit Deus, cum nõ sit aliud futurum iudicium, quàm illud quod Christus in fine facturus est: hoc autem Paulus vocat iudicium Dei: Christus ergo Deus. Et in eadem epistola iterum ait: Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlitæ, quorũ adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum partes ex

Roma. 2. *Roma. 14.* *Ioan. 5.* *Iacob. 4.* *Rom. 9.*

B quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amẽ. Nihil poterat ad ostendendam Christi diuinitatem expressius dici. Rursum in epistola. 1. ad Corint. sic ait: De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mũdo, & quòd nullus est Deus nisi vnus. Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dii multi, & domini multi, nobis tamen vnus est Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Hæc ibi Paulus. Si ergo vnus solus est Deus, & nullus alius præter illum, coassumitur in vnam deitatis naturam dominus Iesus Christus, per quem Paulus ait facta esse omnia: ergo Christus est Deus. Et in. 2. epist. ad Corinth. ait: Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus, manifestati quoniam epistola estis Christi ministrata à nobis, & scripta nõ atramẽto, sed spiritu Dei viui, nõ in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Epistolam Christi vocat Apostolus Corinthios, quia illi Christi mandata & leges apud seipsos tanquam apud aliqua literarum monumenta conseruabant. Hãc autem epistolam dicit Paulus à se ministratam: vt sicut legis veteris Moses olim fuerat minister, sic etiam ad legem euãgelicam vulgandam & prædicandam minister fuit. Et hanc scriptam non atramẽto, sed spiritu Dei viui. Scripta est ergo à Deo in cordibus nostris, quemadmodum per Hiere. prophetam dixerat: Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Si ergo Corinthii sunt epistola Christi, & hæc est scripta à Deo, Christus igitur Deus. Illius siquidem est epistola à quo scribitur, nisi cum fortè quis minister est alterius, vt alio dictante quis scribat: tunc enim epistolam dicemus esse ius qui dictauerat, etsi ipse non scribat. Hic autem idem est dictare & scribere, idem dictãs & scribens. Cum enim scripta sit epistola à deo, non autem scribit Deus alio quopiam dictante, epistola veró

1. Cor. 8. *2. Cor. 3.* *Hiere. 31.*

C dicitur esse Christi: manifestè cõuincitur Christum esse deum. Et in epi. ad Philip. sic ait: Hoc sẽtite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui cũ in forma dei esset, nõ rapinã arbitratus est esse se æqualem deo. Quid clarius expectari potest, quàm quod Paulus hic dicit ad confirmandam Christi diuinitatem? Et in epistola ad Titum sic admonet, dicens: Seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, nõ contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostẽdentes, vt doctrinam Saluatoris nostri dei honorent in omnibus. Hæc Paulus ibi, vbi apertissimè vocat Saluatorem deum. Ex omnibus reliquis epistolis Pauli poteram similia adferre testimonia: verúm ne tædio afficiam lectorem, & vt breuitatem, quam à principio operis tenere statui, non excedam, omnibus illis prætermissis, ad epistolam quam ad Hebræos misit accedamus, quoniam in illa videtur Paulus velut ex professo & instituto hanc rem disserere. Sic enim ait: Cui enim dixit aliquando ãgelorum, filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium? Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli dei. Et ad angelos quidem dicit: Qui facit ãgelos suos spirius, & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem: Thronus tuus Deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Hęc & alia multa ibi Paulus de Christo loquitur, quibus & diuina & humana eius demonstratur natura. Verum prædicta plenius discutiamus. Si ergo

Philip. 2. *Tit. 2.* *Heb. 1.*

D Christus adoratur ab angelis, oportet vt sit Deus, cum solus ille sit adorandus. Deinde si factor est angelorum, & sedem habet in seculum seculi, oportet vt Deus sit, quoniam nullus alius angelos fecit, nisi solus Deus. Rursus, qui iuxta humanam naturam paulò minor angelis est factus, quomodo poterat esse angelorum conditor, si aliam non haberet naturam præter humanam? Christus igitur Deus. Quod autem vnctus dicitur præ participibus suis, hoc iuxta humanam naturam accipiendum est vt videlicet vnctio non referatur ad diuinam naturam, sed ad humanam. Deus igitur & homo Christus: Deus natura, homo verò dispensatione quadam, similis nobis per omnia factus, quando factus est ex muliere secundum carnem. Vt Deus angelos condit, vt homo vngitur oleo exultationis præ participibus suis. Et ista quidem adeò aperta sunt, vt nullo modo possint subterfugere, dicentes Christum esse filium dei adoptione: sed oportet eos dicere eum esse filium dei natura. Nam filius adoptione est omnis iustus, qui prædestinatus est à Deo in adoptionem filiorum in hæreditatem gloriæ. At nullus purus homo quantumlibet iustus, quãtumlibet adoptatus, condit angelos, nec adoratur ab angelis, nec sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Quæ omnia cum soli illi qui natura Deus est, cõueniant, cõuincitur Christum esse verè filium dei, & verum deum. Beatus etiam Petrus huius rei testimonium sæpe repetit. In priore siquidem epistola dicit Christum sedere in dextera dei, profectum in cœlum subiectis sibi angelis, & potestatibus & virtutibus. Et in. 2. epist. sic ait: Non enim indoctas fabulas secuti, notam facimus vobis domini nostri Iesu Christi virtutem & præscientiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Deo patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum huiuscemodi à magnifica glo-

1. Pet. 3. *2. Pet. 1.*

ria: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. Hæc ibi Petrus. Beatus Ioannes Apostolus & Euangelista in sua prima canon. epistola de hac re apertissimum profert testimonium, dicens: Et scimus quoniam filius dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus deum verum, & simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus, & vita æterna. Quid hic garrire possunt hæretici, dicentes Christum esse filium Dei non natura, sed adoptione? Vide quoties vno contextu eos reiiciat Apostolus. Vocat enim Iesum Christum verum filium Dei. At qui sola adoptione est filius, non est verè filius, sed filius cum additamento, videlicet adoptione filius. Et ne vllus tergiuersationi pateret locus, addidit: Hic est verus Deus, & vita æterna. Quibus verbis nihil obiici potest. Preterea ipsemet Christus ait: Opera quæ ego facio in nomine patris mei, ipsa testimonium perhibent de me. Videamus ergo opera eius, & discutiamus num ex eis poterimus cõuincere Christum esse deum. Primò quidem peccata dimittit. Cùm enim paralyticum quendam Christo offerrent aliqui, vt ab illo sanitate donaretur, eorum fidem vt vidit Iesus, dixit: Homo remittuntur tibi peccata tua. Remittere autem peccata soli Deo conuenit. Nam etsi sacerdotes peccata dimittant, hoc faciunt ministerio quodam, non autoritate vt Saluator fecit. Præterea cogitationes hominum cognoscit. Hoc autem duplici testimonio comprobamus. Cum enim Pharisei & Scribæ audissent Christum paralytico dicentem: Remittuntur tibi peccata tua: cœperunt cogitare, dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris, &c. Et iterum, cúm eiecisset ab homine quodam dæmonium mutum, quo eiecto cũ loqueretur mutus, & admirarentur turbæ, quidam ex eis dixerũt: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et alii tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. Ipse autem vt vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, &c. Iam vides Christum inspiciẽtem cogitationes hominum. At solus Deus est qui illas inspicere valeat. Homo enim (vt est in. 1. Regum) videt ea quæ foris patent, Dominus autem intuetur cor. Et Propheta regius ait: Scrutans corda & renes Deus. Rursus, miraculorum claritas quæ Christus operatus est, eandem astruit naturæ diuinæ in Christo fidem. A seculo nõ est auditum quia quis aperuit oculos cæci nati: qualiter Christus aperuit imponens lutum super oculos eius. Qui postmodum in vtroque homine iam sanus, dicebat: Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam. Veriorem habet fidem de Christo hic cęcus, quàm Cerinthus, aut Ebion, aut Paulus Samosatenus, aut Photinus, & reliqui eiusdem farinę. Et vt alia miracula omittamus, de mortuis ab eodem suscitatis dicamus. Suscitauit Lazarum verbo solo, dicens: Lazare veni foras. Suscitauit filium viduæ etiam solo verbo, dicens: Adolescens tibi dico surge. Et filiam archisynagogi non solum verbo, sed tactu manus. Sic enim ait Matthæus: Et cum eiecta esset turba, intrauit, & tenuit manum eius, & dixit: Puella surge. Et surrexit puella. Iam quo pacto non est vita secũdum naturam, cui mortui obediunt? qui non solum sermone mortem potuit repellere, sed tactu manus? ostẽdens per hoc viuificum esse suum corpus: quod esse non poterat, nisi quia coniunctum erat vite, scilicet diuinitati, in qua omnes viuimus, mouemur, & sumus.

1. Ioan. 5. Ioan. 10. Luc. 5. Luc. 5. Luc. 11. 1. Reg. 16. Psal. 7. Ioan. 9. Ioan. 6. Luc. 7. Matt. 9.

A

B

Iam videamus, quis est qui potest solo imperio & sermone à morte reuocare ad vitã, nisi solus Deus? quoniam etsi homines quoque suscitauerint mortuos, non in sua tamen virtute hoc fecerunt, sed in Christi nomine. Aliud siquidem est rogare, aliud imperare, aliud est mereri, aliud donare. Helias quidem suscitat, sed orans, non imperans. Helisæus etiam cum filium Sunamitis suscitat, prius clauso ostio orat. Quod autem mortuo configuratur, & tactu corporis suscitat, factum est vt typus esset & figura venturi, qui in carne humana existens etiam mortuus ipse & sepultus, mortuos suscitare posset. Petrus etiam cum Tabitam suscitauit, prius positis genibus orauit, & postea conuersus ad corpus, dixit: Tabita surge. Et cum Æneam paralyticum ab annis octo iacentem in lecto, sanauit, sic illi loquitur: Ænea, sanet te dominus noster Iesus Christus. Surge, sterne tibi. Et continuè surrexit. Vides ibi expressam deprecantis vocem, non imperantis: sed de sua virtute & potestate diffidentis, & in potestate Domini Iesu Christi confidentis. Et cùm claudi pedes in ingressu templi eleemosynam petentis consolidasset, ait: Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Vides qualiter non in suo nomine facit, sed in Christi nomine. Quapropter etsi verbo imperatiuo vsus est, non vt præsumens de sua potestate hoc facit, aut de autoritate suæ præceptionis, sed confidens de merito, & Christi promissionibus, qui illis dixit: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Quid ergo hic hæretici respondere possunt? Si in nomine Christi Petr⁹ imperat, nónne multo melius idẽ Christus suo nomine imperare poterit? Sed obstat, quia Christus etiam rogat, patrem, & hoc non tantum semel aut iterum, verum sepissime facit. Fatemur quidem quod obiiciunt. Rogat quidem Christus vt homo: imperat vt Dei filius. Rogat etiam propter circunstantes, cum videlicet aliquid coram eis acturus erat, ne sinistrum quid suspicarentur de eo, sicut aliàs Pharisæos de eo dixisse constat, In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Ne quid ergo tale de eo suspicarentur cum aliquid corá eis magnificum & illustre operatus erat, rogat patrem: vt crederent illa, dei virtute operari. Rogat ergo patrem vt homo, qui poterat imperare vt filius Dei. Demum vt iam concludamus, ipse Christus spiritum sanctum se daturum apostolis promittit. Qui ergo spiritum sanctum, qui etiam Deus est (vt infrà Deo duce conuincemus) mittit, & apostolis donat, nónne oportet vt ipse etiã sit Deus? Alioqui Deus à pura creatura & mitteretur & daretur: quod impium esset asserere. Christus ergo verus filius Dei, non adoptione, sed natura, veram habet diuinitatis substãtiam. Opera nanque eius testimonium perhibẽt de ipso. Vnde ipsemet Iudæos redarguens, ait: Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Præter hæc omnia tam aperta

4. Reg. 4. Act. 9. Ibidem. Act. 3. Ioan. 13. Ioan. 15.

C

D

aperta scripturæ sacræ testimonia, extant etiam plurium cōciliorum de hac re definitiones, per quas catholica ecclesia quid nos secundum veram fidem de Christo sentire oporteat, manifestauit. Verum has conciliorum definitiones vsque ad sequentis hæresis expugnationem differimus. Ibi enim ostendemus contra alios hæreticos veritatem naturæ humanæ in Christo, & tunc adiiciemus conciliorum definitiones, confitentium duas naturas in Christo, videlicet diuinam & humanam in vnitate personæ. Contra hanc hæresim plurimi ex antiquis scripsere. Ambrosius fecit volumen de fide ad Gratianum, quinque libris partitum, in quo ostendit Christum verum Deum patri æqualem. Beatus Cyrillus fecit librum de recta fide ad reginas, in quo idem probat.

Secunda hæresis est, quæ negat Christum habuisse naturam humanam, sed vnam tantum in eo ponunt, naturam videlicet diuinam, sicut & vnam personam. Hæc autem hæresis in multas adhuc factiones scinditur. Solenne est enim hæreticis, vt nunquam sciant tenere vnitatem. Quidam enim ex eis simpliciter & absolutè negauerūt Christum humanam habuisse naturam. Huius erroris autor fuit Cerdon, vt Augustinus ait in libro de hæresibus, capite vigesimo primo. Irenæus tamen libro primo aduersus hæreses, capite. 28. de hoc Cerdone loquens, quem dicit fuisse tempore Higinii papæ, qui fuit nonus à beato Petro, & eiusdem Cerdonis errores ibidem recensens, nunquam hunc errorem illi impingit. Augustinus verò refert Cerdonem ita docuisse, vt dixerit Christum neque natum ex fœmina, neque habuisse carnem, neque verè mortuum, neque quicquam passum, sed simulasse passionem. Hunc errorem longo post tempore secuti sunt Proclianitæ, quos Philaster dicit fuisse Galatas. Hi, vt Philaster & Augustinus testantur, dixerunt Christum non venisse in carne. Apelles autem, de quo Eusebius lib. 5. cap. 13. mentionem facit, docuit, sicut Augustinus & Philaster testantur, Christum carnem suam non de matre sumpsisse, sed eam ex elementis accepisse, quàm resurgens ex mortuis, mundo reddidit, & ita sine carne (vt ait) in cœlum ascendit. Manichæi huic simillimum errorem tutantur, dicentes Christum non fuisse verum hominem, sed phātasticum, & phantasma quoddam, nec ex vtero virginis prodiisse. Hunc Manichæorum errorem amplexatus est Priscillianus, qui (vt constat ex quadam epistola Leonis papæ huius nominis primi) nec natalem domini secundum carnem, nec diem resurrectionis illius piè venerabatur: propterea quòd Christum verum fuisse hominem nō credebat. Alii autem dixerunt Christum verum fuisse hominem, non tamen eiusdem naturæ nobiscum, quia (vt dicunt) Christus à patre missus, corpus cœleste secum traxit, nihilque de virgine accepit, sed per illam tanquam per rimam quandam aut per fistulam sine vlla carne de ea assumpta transiit. Huius erroris dux & magister fuit Valentinus, qui floruit tempore eodem quo Cerdon, vt ait Irenæus lib. 3. aduersus hæreses cap. 4. Apollinaris (vt Augustinus ait) etiam dixit Christum non assumpsisse carnem ex virgine: neque tamen ideo negabat Christum carnem habuisse: quoniam dicebat in ipso incarnationis opere aliquid verbi in carnem esse conuersum.

Cerdon. *Procliani tæ.* *Apelles.* *Manichæi* *Priscillia nus.* *Valētinus* *Apollinaris.*

A B

Hic ex Laodicea Syriæ fuit ortus, floruítque sub Constantino filio Constantini maioris. Qui de illo plura nosse cupit, legat historiam tripartitam lib. 5. cap. 41.

Hi ergo omnes quos enumerauimus hæretici cōuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius: quoniam illi omnes, etsi diuersis semitis incedant, ad hunc tamen scopum omnes tendunt: vt Christum verum & perfectum hominem, cuiusmodi nos sumus, negent: quapropter humanam naturam quæ sit eiusdem speciei cum nostra, ab illo separare cōtendunt. Contra hos ergo omnes simul pugnare oportebit. Cum enim ostenderimus ex sacris literis Christum veram carnem ex virgine matre & non aliundè assumpsisse, quàm carnem in sua propria substantia manentem, suæ deitati vniuit, salua vtriusque naturæ proprietate: omnes tunc hæretici præfati victi remanebunt. Sed ante omnia opus est ne fortè in vanum laborauerimus, vt vnum hoc iaciamus fundamentum, veritatem humanæ naturæ in duabus substantiis consistere, corpore videlicet & anima rationali, nec aliud esse hominē quàm corpus & animam. Hoc ergo iacto fundamento, sic hostes nostros aggredimur. Christus ex semine Abrahæ. Non est autem semen Abrahæ secundum diuinitatem, vt clarissimè patet, erit ergo secundum humanitatem. At in humanitate nihil est aliud quàm corpus & anima. Cum ergo anima non fiat ex propagine, vt suprà contra Apollinarem euicimus, restat vt iuxta carnem sit semen Abrahæ. Si ergo caro eius est semen Abrahæ, conuincimus vt caro eius non sit de cœlo, quemadmodū Valentinus fabulatur. Si enim de cœlo secum corpus traxisset, fieri nequiret vt esset semen Abrahæ. Quod autem Christus sit semen Abrahæ, & ex semine Abrahæ secundum carnem natus, ostendit id quod in Genesi legimus dictum esse Abrahæ à Deo per angelum: Per memetipsum iuraui, dicit dominus, quia fecisti hāc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorū tuorum: & benedicētur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Vt autē de intellectu horum verborum nō contendamus, audiamus Apostolum Paulū, qui in epist. ad Gal. illa verba in hūc modum declarat: Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit & seminibus eius, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Præterea in epist. ad Rom. Paulus vocat Christum semen Dauid. Sic enim ait: Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Vides hic expresse Christum iuxta Apostoli sententiam factum esse ex semine Dauid. In eo autem quod addidit secundum carnem, innuere voluit aliam esse Christi naturam, nempe diuinam, secundum quam non sit factus ex semine Dauid. Nam si sola fuisset in Christo humana natura, sufficiebat dicere, qui factus est ei ex semine Dauid. Verum ne quid simile opinandi præbuisset occasionē, dixit: qui factus est ex semine Dauid secūdum carnem, vt per hoc daret intelligere aliam esse in Christo naturam,

Gen. 22. C *Galat. 3.* *Rom. 1.*

ſecundum quàm non eſt factus ex ſemine Dauid. Si ergo Chriſtus eſt ſemen Abrahæ, & factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, ergo Chriſtus veram carnem habuit cõtra Cerdonem & Manichæum: & non de cœlo, vt Valentinus dixit: aut ex elementis, vt Apelles: quoniam ſi de cœlo traxit, aut ex ſolis elementis conflauit, non ergo de ſemine Abrahæ, aut Dauid. Eodem argumento conuincitur Apollinaris, dicens aliquid diuinitatis conuerſum fuiſſe in carnem. Omitto pro nunc quòd illud fieri nullo pacto poterat: vt oſtendemus. Sed ſi fieri poſſet, factúmque fuiſſet, tunc Chriſtus ſecũdum carnem non eſſet factus ex ſemine Dauid, ſed ex aliquo deitatis quod in carnem fuiſſet conuerſum. Quando enim aliquid conuertitur in aliud, illud aliud in quod cõuertitur, dicitur fieri ex illo quod in aliud conuerſum eſt: vt gratia exempli, cùm vinum vertitur in acetum, dicimus acetum factum ex vino præexiſtente. Si ergo aliquid diuinitatis conuerſum fuit in Chriſti carnem, neceſſarium erit vt dicatur carnem Chriſti factam eſſe ex diuinitate: non ergo ex ſemine Dauid. Rurſus, beatus Matthæus euangeliſta humanam Chriſti generationem ediſſerens, ſic ait: Liber generationis Ieſu Chriſti filii Dauid, filii Abraham, Abraham genuit Iſaac, &c. Sequitur infrà: Iacob autem genuit Ioſeph virũ Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus. Si Chriſtus carnem verã non habuit, vt dixit Cerdon: aut carnem phantaſticã habuit, vt mentitus eſt Manichæus: aut de cœlo traxit, vt ſumniauit Valentinus: aut de ſolis elementis conflauit, vt fabulatus eſt Apelles: quomodo Chriſtus erit filius Dauid, & filius Abrahæ, ſi carnem non habuit deriuatam ab illis? Præterea ſi Chriſtus nihil accepit ex virgine Maria, ſed per eam (vt ait Valentinus) quaſi per fiſtulam tranſiit, quomodo verum erit quod ait Matthæus, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus? & quod ait angelus Mariæ virgini iuxta Lucam: Ecce concipies & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum? Filius ſiquidem ſubſtantiam carnis accepit à matre alioqui nec de ea naſci diceretur, nec filius eius iure vocabitur. Quòd ſi ſolus per illam tranſitus ſufficeret vt filius illius dicatur, vocabimus eadem lege & menſtruum mulieris filium eius, & vrinam, aliáque ſuperflua quæ mulier ex ſe emittit. Hoc autem fateri, apertiſſima eſſet ineptia. Chriſtus ergo qui & natus eſt de virgine glorioſa, & filius eius vocatur, ſubſtantiam carnis habuit ex ea. Sed clarius Apoſtolus Paulus in ea quæ eſt ad Galatas epiſt. hos hæreticos reiicit, dicens: Cùm venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere. Si factus eſt ex muliere, ergo non ex cœleſti materia, aut ex elemẽtorum adunatione corpus accepit, ſed ex ipſa muliere ex qua factus eſt. Nam ſi ex ea nihil accepit, qualiter ex ea fieri potuit? Accepit ergo corpus ex muliere ex qua factus eſt. Accedit ad hoc, quòd ſæpiſſimè ſanguinem Chriſti audimus nominatũ in nouo inſtrumento: quod verè dici non poſſet, niſi Chriſtus veram carnis ſubſtantiam habuiſſet. Paulus enim ait in ea quę eſt ad Epheſios epiſtola: vos qui eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Et in epiſtola ad Hebræos ait: Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emũdauit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti? Beatus etiam Petrus ait: Non corruptibilibus auro & argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed precioſo ſanguine quaſi agni incontaminati & immaculati Chriſti. Et beatus Ioannes dicit: Sanguis Ieſu Chriſti filii Dei emundat nos ab omni peccato. Neceſſe eſt ergo, vt veram carnis ſubſtantiam habeat, qui verum dicatur ſanguinem habere. Deinde ipſius Chriſti opera apertiſſimè veram carnis ſubſtantiam teſtantur. Eſurire, ſitire, laſſari, dormire, triſtari, dolere, pati, crucifigi, mori, reſurgere, euidenter humanum eſt. His autem omnibus Chriſtum fuiſſe obnoxium, clarius eſt quàm vt teſtimonio aliquo egeat, quod nunc in medium adferri oporteat. Præterea cùm paſſio ſua inſtaret, ex tædio & horrore illius dixit: Spiritus promptus eſt, caro autem infirma. Quibus verbis apertiſsimè teſtatus eſt ſe carnem habere, cuius infirmitas in paſsionis tolerantia declarata eſt. Poſt reſurrectionem etiam ob nullam aliam cauſam quadraginta dierum ſpatio in terris demoratus eſt, & cum diſcipulis conuerſatus eſt, colloquens, coambulans, conueſcens, quàm vt oſtenderet veram carnis ſubſtantiam, & eundem quem crucifixum & mortuum viderãt, reſurrexiſſe cognoſcerent. Vnde Lucas ait: Quibus & præbuit ſeipſum viuum poſt paſsionem ſuam in multis argumentis, per dies. 40. apparens eis, & loquens de regno dei. Hac de cauſa dicit Thomę de reſurrectione incredulo: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas: & adfer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Vulnus lateris, fixuras clauorum, & omnia recentiſsimæ paſsionis ſigna monſtrabat, & palpanda præbebat, vt per hoc veritatẽ carnis poſt reſurrectionẽ agnoſcerent, quàm moriendo cognouerant. Manifeſtiſsimis ergo ſcripturæ ſacræ teſtimoniis oſtẽditur Chriſtũ veram carnem habuiſſe. Eos autem qui illam in Chriſto negãt, beatus Ioan. Euangeliſta vocat Antichriſtos: Omnis ſpiritus (inquit) qui nõ confitetur Ieſum Chriſtũ in carne veniſſe, ex deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus. Cęterum quoniam Apollinaris dixit aliquid diuinitatis conuerſum fuiſſe in carnẽ, hoc eſſe impoſsibile fieri opus eſt vt oſtendamus, quamuis per ſuperiora argumenta ſufficienter hæc hæreſis reuincatur. Deus enim immutabilis eſt, ſempérque in vno eodémque ſtatu permanens, ipſo atteſtante, qui per quendam Prophetam ait: Ego Deus, & non mutor. Et Paulus de Chriſto loquens, ait: Et tu in principio domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt, tu autem permanebis, & omnes vt veſtimentum veteraſcent: & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Eſt ergo ſimplex & incõmutabilis natura deitatis tota ſemper in ſua eſſentia, nec damnum ſui recipiẽs, nec augmẽtũ: ita vt nulla additione poſsit fateri maior, aut alicuius partis detractatione minor. Si ergo (vt Apollinaris ſomniauit) aliquid deitatis conuerſum fuiſſet in carnem, iam per illam conuerſionem deitas eſſet minor, quoniam illa cõuerſione facta, aliquid deitatis deperderetur, illud videlicet quod in carnem fuiſſet conuerſum. Nam id quod in aliud vertitur, non manet in ſua natura poſt talem verſionem factam: vt cùm vinum vertitur in acetum, poſt talem conuerſionem non manet vinum

Mat. 1 | Luc. 1. | Galat. 4. | Ephe. 2 | Heb. 9. | 1. Pet. 1. | 1. Ioan. 1. | Mat. 16. | Act. 1 | Ioan. 10. | 2. Ioan. 4 | Malac. 3 | Heb. 1

D | A | B | C

in sua substantia. Quapropter esset necessario iuxta Apollinarem dicẽdum, in incarnatione verbi diuinitatem fuisse diminutam. Quòd autem Apollinaris pro sui erroris confirmatione adfert illud Ioãnis: Verbum caro factum est, volens per hoc probare verbi substantiam cõuersam fuisse in carnem, ex mera ignorantia procedit. Non enim opus est, vt quoties aliquid fit qualicũque (vt ita dicã) factionis aut facturæ modo, vnum conuertatur in aliud: potissimum quãdo illud quod fit, nõ simpliciter & absolutè fit, sed aliquale tunc fit, quale prius non erat: vt gratia exempli, si lignum aliquod nũc albere incipit, dicimus tunc lignum fieri album, non quòd lignũ vertatur in albedinẽ, sed quod ligno manẽte eodem in sua substantia, recipiat in se albedinem, per cuius accessionem lignum est album. Similiter si corpus humanũ aliàs frigidum accedat ad ignem, & calefiat, dicimus illud corpus fieri calidũ, nec tamẽ ideo dicimus corporis humani substantiam verti in calorem, sed quòd ipsa corporis humani substantia manente corpus ipsum recipiat in se calorem, per cuius inhæsionem corpus ipsum dicatur calidũ. Ad hũc modũ (si aliqua tam ineffabilis mysterij potest adaptari similitudo) cum dicimus: Verbum caro factũ est, sic accipiendũ est qualiter dicimus, corpus fit calidum, ita vt non intelligamus verbum aliquo pacto conuerti in carnem, sed quòd verbi substantia sine vlla sui mutatione manente, suscepit in se nostræ carnis substantiam, per cuius accessionem verbum factum est caro, id est carneum, vt ita loquar. Nam aliàs si per hoc quod dicitur verbum caro factum est, esset intelligendum quòd verbi substãtia sit conuersa in carnẽ, oportebit eadẽ lege dicere Dei substãtiam cõuersam fuisse in maledictionem: quia Paulus dicit: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Hoc autem nefas est, & horrendum fateri. Dictus est autem Christus factus maledictũ, non per talem conuersionẽ, sed quia in cruce pependit, in qua omnis qui pendebat, maledictus vocabatur. Sed iam opus est vt de hac re Ecclesiæ definitiones adferamus. Concilium Nicęnum træcentorum & decem & octo patrũ sub Cõstantino celebratũ, sic ait: Credimus in vnũ Deum patrem omnipotentẽ, omniũ visibilium & inuisibilium cõditorem. Et in vnum dominum Iesum Christum filium Dei, de patre natum vnigenitum, hoc est de substãtia patris, Deum verũ de Deo vero, natum nõ factum, homousiõ patris, hoc est eiusdem cum patre substãtiæ: per quẽ omnia facta sunt quæ in cælo, & quæ in terra: qui propter nos & propter nostram salutem descẽdit, & incarnatus est. Homo factus, passus est, & resurrexit tertia die, & ascẽdit in cœlos, inde vẽturus est iudicare viuos & mortuos. Eos qui dicũt, erat quando non erat, & antequã nasceretur non erat, & quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia subsistentia vel substãtia dicũt esse, aut cõuertibilem filium Dei, anathematizat catholica & apostolica Ecclesia. Hæc cõcilium Nicęnum, Ex cuius decreto omnes hæretici in præsenti errore & in præcedenti nominati, colliduntur & corruũt. Cõcilium Ephesinum primum ducẽtorũ episcoporum sub Theodosio iuniore & Valentiniano principibus celebratum, in principio, hoc est in epistola quã Nestorio misit, sic ait: Sequentes itaque omniũ sãctorũ patrum confessiones, quas loquente in eis sancto spiritu protulerunt, & intentioni quæ est in eorum intellectibus, æquis vestigiis inhærẽtes, itaque iter ambulãtes regiũ, profitemur quòd ipsum vnigenitum Dei verbũ natum ex ipsa patris essentia, de Deo vero Deus verus, lumen de lumine, per quem omnia facta sunt siue in cœlis siue in terra, salutis nostræ causa descendens, ad exinanitionẽ sese dignatus est inclinare: natus autem & homo factus, id est, carnem de virgine sãncta suscipiẽs, eãque propriã faciens, natiuitatem nostram ex vulua sustinuit, homo de muliere procedens, nec quod erat abiiciens. Nam licet factus est in assumptione carnis & sanguinis, tamen etiam quod erat Deus natura, scilicet & veritate persistens, nec carnẽ itaque dicimus in naturã deitatis esse conuersam, nec in substãtiam carnis inseparabilẽ Dei essentiam commutatã. Hęc concilium Ephesinum. Et eandem sentẽtiam profert cõcilium Calcedonense sub Martiano imperatore, Leone papa huius nominis primo: qui quidem Leo in Epistola quadam ad Astorigensem episcopum, quæ est septuagesimaprima, in qua Priscillianistarũ errores damnat, sic inquit: Quarto autem cap. continetur, quòd natalem Christi, quem secũdum susceptionem veri hominis catholica ecclesia veneratur, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, non verè isti honorent, sed honorare se simulent, ieiunãtes eodem die, sicut & die dominico, qui est resurrectionis dies: quod vtique ideo faciũt, quia Christum dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quãdam illusionẽ ostẽtata videri volunt quæ vera non fuerint, sequẽtes dogma Cerdonis atque Marcionis, & cognatis suis Manichæis per omnia cõcordãtes: qui, sicut in nostro examine detecti atque conuicti sunt, dominicum diem, quem nobis Saluatoris nostri resurrectio cõsecrauit, exigunt in mœrore ieiunii: soli (vt proditum est) reuerentiæ hanc continentiam deuouẽtes, vt per omnia sint à nostrę fidei vnitate discordes: & dies qui à nobis cum lætitia habetur, ab illis in afflictione ducatur. Vnde dignum est, vt inimici crucis Christi & resurrectionis, talem accipiant sẽtẽtiam, qualem elegêre doctrinam. Hactenus Leo papa, vir quidem sanctus iuxta ac doctus. Concilium Ispalẽse secũdum, cap. 13. decretorum suorum ac gestorum eandem definitionẽ de hac re profert. Quorum duorum cõciliorum verba nunc prætereo: quoniam pro expugnatione quartæ hæresis, quam de hac materia prodemus, iterum à nobis erãt repetenda. Quapropter qui huic negocio voluerit adaptare, legat quartum huius tituli errorẽ, & eius expugnationẽ, quoniam valde vicinus est huic. Sed opus est vt aduersariorum obiectionibus respondeamus. Valentinus nãque ideo ait Christum de cælo carnem traxisse, quia Paulus ait: Primus homo de terra terrenus, secũdus homo de cœlo cœlestis. Cui obiectioni respõdemus, fatẽtes id quod Paulus ait: Christum videlicet hominem cœlestem esse & fuisse, nec tamẽ ideo dicẽdum est carnem eius esse cœlestem. Ad hoc enim vt verè homo cœlestis dicatur, sufficit vt natura diuina, in qua subsistit, cœlestis sit, sicut ex opposito ad hoc filius Dei passus & mortuus dicatur, sufficit vt natura humana, in qua etiã cum natura diuina subsistit, passa fuerit & mortua propter vnionẽ siquidem illarum duarum naturarũ in vno supposito, quicquid de qualibet illarum seorsum prædica-

Ioan. 1. — *Galat. 3.* — *Deut. 21.* — *Cõcilium Nicęnum* — *Cõcilium Ephesinũ* — *1. Cor. 15.*

D — A — B

tur, illud idē dicitur de ſuppoſito, in quo ambæ ſubſiſtūt, quãuis non eodem prædicationis modo: quia ſi aliquid de natura dicitur in abſtracto, nō oportet ſic dici de ſuppoſito, ſed in cōcreto: vt gratia exempli, Chriſtus nō verè dicitur humanitas, ſed verè dicitur homo. Quapropter Chriſtus dicitur omnipotens, quia illud naturæ diuinæ competit: dicitur infinitus, eadē ratione: dicitur etiā infirmus, dicitur finitus, quia hęc naturæ humanę ſūt propria. Hac ergo de cauſa Chriſtus dicitur homo cœleſtis, quia ſecūdum naturam diuinā eſt cœleſtis: quomodo Adam dictus eſt terrenus, quãuis anima eius ex qua etiā ſicut ex corpore componitur, ſit cœleſtis. Itaque Paulus Chriſto dedit nomen à principaliori natura, cū vocauit eum cœleſtem: Adæ veró dedit nomen à minus principali, vocans eum terrenum. Manichæus autem ſic obiicit: Paulus de Chriſto loquēs, ait: In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuētus vt homo. Si Chriſtus in ſimilitudinem hominū factus eſt: ergo nō eſt verus homo. Quæ argumētatio omnino eſt inanis, & ex falſa imaginatione procedēs, ex hoc videlicet quòd credit vnum hominē non eſſe alteri ſimilem etiam ſecundum ſubſtantiam: quod maximè falſum eſt, & à modo loquendi ſacræ ſcripturæ valde alienum: quoniam etſi Ariſtoteles dicat ſimilitudinem fundari in qualitate, & non in ſubſtantia, tamē ſacra ſcriptura nō eſt alligata regulis Ariſtotelicis, quę ſæpenumero vocat ſimilia illa quæ ſunt eiuſdem ſpeciei. Sapiens nanque ait: Omne animal diligit ſibi ſimile. Et iterum: Omnis caro ad ſimile ſibi coniungitur. Et expreſſius de homine dicit Deus: Faciamus adiutorium ſimile ſibi, de Eua loquens, quæ ſimilis eſt Adæ, eo ꝙ eiuſdem ſpeciei eſt cū illo. Vterque enim homo. Et in eodem libro parum infra: Vixit autem Adam. 130. ānis, & genuit filiū ad imaginē & ſimilitudinē ſuam, vocauitq; nomen eius Seth. Cum ergo Seth factus ſit ad ſimilitudinē Adæ, oporteret iuxta argumentationem Manichæorum, vt Seth homo non eſſet, quia ſimilis eſt homini. Illa ergo quæ eiuſdem ſpeciei ſunt, ſimilia eſſe dicuntur: qui modus loquendi etiam ab ipſa philoſophorum doctrina non eſt omnino alienus. Iuxta hunc ergo modum Chriſtus cum ſit verus homo, dicitur in ſimilitudinē hominū factus, quia humanam ſuſcepit naturam, quæ eiuſdem eſt ſpeciei cum noſtra. Contra hunc errorem ſcripſit beatus Athanaſius vnum librum de incarnatione verbi, in quo duas Chriſti naturas oſtēdit. Beatus Ambroſius ſcripſit alium librum de incarnationis dominicæ ſacramēto, in quo fermè omnes quos hic enumerauimus errores commemorat, & expugnat. Beatus etiam Cyrillus Alexādrinus epiſcopus librum elegātem fecit, quem prætitulauit de recta fide ad Theodoſium principem, in quo varios hæreticorū errores de incarnatione Domini recenſet & conuincit.

Galat. 4. *Eccl. 12.* *Gen. 2.* *Ibidem. 5.*

C

D

Tertia hęreſis de incarnationis dominicę myſterio eſt, quæ duas ponens in Chriſto naturas, duas etiam dicit eſſe perſonas, vnam diuinitatis, aliam humanitatis: nec vnum Chriſtum in deitate & humanitate ſentit, ſed ſeparatim atque ſeiunctim alterū docet eſſe filium Dei, alterum filium hominis. quem dicit etiam appellari Chriſtum: quapropter virginem Mariam non Dei, ſed hominis tātum matrem appellat. Denique Chriſtū eſſe tātum hominem dicit, nō autē Deū, ſed in quo Deus ſpeciali quadā prerogatiua habitaret: atq; ideo Chriſtū dicit vocari Emmanuel, quod interpretatur nobiſcū Deus: non quia ſimul ſit Deus & homo, ſed quia in humanitate diuinitas habitaret: quapropter Chriſtum nō Deum, ſed deiferum appellat. Huius hæreſis autorem omnes produnt fuiſſe Neſtorium Conſtantinopolitanum epiſcopum, qui (vt Gennadius ait, & ex lib. 12. hiſtoriæ tripartitæ cap. 4. conſtat) fuit tēpore Theodoſij iunioris. Verū beatus Ambroſius in lib. de incarnationis dominicæ ſacramento cap. 6. huius erroris mētionem facit tacito illius erroris autore. At beatus Ambroſius nō paruo tempore Neſtoriū præceſſit, quoniā beatus Ambroſius tempore Theodoſij maioris archiepiſcopus fuit Mediolanenſis: nam Theodoſium propter crudelitatē Theſſalonicæ ab eo factam excōmunicauit, & illi ingreſſum Eccleſiæ prohibuit. Hic autē Theodoſiꝰ, pater fuit Arcadii imperatoris. Arcadius veró pater Theodoſii iunioris fuit ſub quo fuit Neſtorius: quapropter miror quòd omnes hūc errorē tribuāt Neſtorio tāquā primo illius autori. Fieri tamen potuit, vt quamuis alius ante eum hoc aſſeuerauerit, non tamen ita publice vt Neſtorius, quapropter latius ſub Neſtorio hæreſis fuerit diffuſa, & ab illo nomen hac ratione ſuſcipiēs, Neſtoriana hæreſis fuerit appellata. Poſt Neſtorium iam defūctū, atq; in cōcilio Epheſino cōdemnatum, ſuſcitauit eundē errorem Petrus Gnaphæus Antiochenus epiſcopus, qui duas perſonas in Chriſto ponens, auſus eſt in angelico hymno, qui triſagion à Græcis vocatus, quartam ſuperaddere vocē dicēs, Sanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus & immortalis, ſanctus qui crucifixus eſt. Vt ſāctū fortè, quo nomine filius Dei deſignatur, aliū faceret ab eo qui crucifixus eſt. Hic autē Petrus Gnaphæus condemnatus eſt in quinta Synodo Conſtantinopolitana. Hęc hęreſis ſatis iam confutata relinquitur ex cōfutatione primæ hæreſis quā de hac re narrauimus & reiecimus: quoniā vt ſatis patet, Neſtorii hæreſis coincidit cum errore Pauli Samoſateni & Photini, & aliorū impiè ſentientium Chriſtum fuiſſe purū hominem, & virginem eiꝰ matrē fuiſſe matrem puri hominis. Quapropter cū illic ex apertis ſcripturę teſtimoniis oſtenderimus Chriſtum verum fuiſſe Deum, & in ſecundæ hæreſis expugnatione docuerimus Chriſtum eſſe verum hominem: ſatis inde (vt exiſtimo) reiicitur Neſtorius. Verum quoniā duas nobis contendit facere perſonas, vnam quæ ſit Deus, aliam quæ ſit homo: & quæ propria ſunt Deo, vni perſonæ attribuit in ſola natura diuina exiſtenti: & quę propria ſunt hominis, perſonæ in ſola humana natura exiſtenti accomodat: ideo hoc nobis probandū reſtat, eundem eſſe Chriſtum qui ſit Deus, & qui ſit homo: ita vt vnus & idem ſit Deus & homo. Primò ergo, virgini Mariæ potenti ab āgelo modum iuxta quem conceptura eſſet filium, angelus reſpōdit: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Quibus verbis apertiſsime eiuſdem Chriſti humanam diuinamque naturam expreſſit. Cum enim dixit, ex te naſcetur, proprietatem humanæ naturę de matre ſumendam declarauit. Cum autem dixit ſanctum, oſtendit quòd ſine contagione carnalis concupiſcentiæ gigneretur. Dicens verò, vocabitur filius Dei, clariſſime

Neſtorius *Petr' gnaphæus.* *Luc. 1*

A

B

clarissime ostendit naturæ diuinæ proprietatem. Quæ omnia cum angelus dixerit virgini gloriosæ de filio quem ipsa conceptura & paritura erat, constat filium virginis eundem esse qui & filius Dei: cõstat etiam illam matrem Dei meritò dici debere. Nã si filius virginis Mariæ, filius Dei est, & Deus, fieri vllo pacto nequit vt virgo mater Dei non sit. Præterea cùm virgo gloriosa iam prægnans Elizabeth cognatam suam visitaret, eadem Elizabeth spiritu sãcto repleta exclamat, dicẽs: Vnde hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me? Vides hic qualiter Elizabeth vocat virginem gloriosam matrem Dei? Nam quis alius dominus præter Deum? Ille enim solus dominus, ille solus altissimus. Magis ergo oportet credere Elizabeth spiritu sancto repletæ, quæ virginẽ matrem Dei nominat, quàm Nestorio, qui spiritu diabolico agitatus negat eam matrem Dei. Rursum, ipsemet Christus ait: Nemo ascẽdit in cœlũ, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlis. Quibus verbis vtrãque naturã in vna persona expressit, quoniam cum se filium hominis dicat, de cœlo tamen se descendisse asserit: quia iuxta naturã diuinam à patre qui est in cœlis originem trahens, ad nostræ humanitatis susceptionẽ se inclinauit. Deinde Paulus plurimis in locis hoc clarissime docet. In epistola siquidem ad Romanos ait: Paulus seruus Iesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Euangelium Dei quod antè promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Ex quibus verbis duo colliguntur notatu digna, nostro proposito deseruientia. Primò, Paulus dixit Euangelium Dei. Et cum alibi dicat: Nõ enim nosipsos prædicamus, sed Christum Iesum. Et alibi: Non enim me iudicaui aliquid scire inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, conuincitur inde, Christum esse Deum. Paulus prædicat euangelium Dei, & non prędicat nisi Iesum Christũ crucifixum, Iesus Christus ergo Deus. Quòd si adhuc contentiose veritati resistens, dicat alium esse qui sit Deus, & alium qui sit crucifixus: videat secundũ quod Paulus dicit de filio Dei: Qui factus est (inquit) ei ex semine Dauid secundũ carnem. Nam illud pronomen relatiuum qui, facit vt quæ sequuntur, eidem accommodẽtur personæ quàm significat nomen illud cuius fecit relationem. Si enim diceres: Aristoteles docuit mundum caruisse initio, qui dixit etiam eum cariturum fine: quis adeò demens est, vt per hæc verba duos Aristoteles intelligat, vnum qui docuerit mũdum sine initio, alium qui dixerit mundum sine fine? Eundẽ enim Aristotelẽ fuisse qui illa docuerit, illis verbis designatur. Relatiuum nãque est quasi quædam eiusdẽ nominis repetitio. Cùm ergo Paulus dixit de filio Dei: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, nõ potest alicui alteri adaptari, quàm eidem filio Dei. Est enim ac si dixisset: Et ille idem filius dei factus est ex semine Dauid secundum carnẽ. Vna est ergo eadem persona quæ filius dei est iuxta naturam diuinã, & facta est ex semine Dauid secundum carnem. Eadem consequentia cõuincit id quod in epistola ad Philippẽses ait: Hoc sẽtite in vobis quod in Christo Iesu: qui cũ in forma dei esset, nõ rapinã arbitratus est esse æqualem deo. Certum est illud pronomen qui, vnam Christi personam referre, non duas. Nam si duas referret, numeri esset pluralis, & verbum illi responderet pluralis numeri: cum autem verbo singularis numeri iungatur, constat vnam illud tãtum personam referre, non duas. Si vnam refert: quæro vtrum diuinam, aut humanam? Si humanam, tunc sequitur vt humanitas Christi æqualis sit diuinitati: quia Paulus ait: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Quòd si personam illam quę in sola natura diuina existit, dicas pronomen referre, tunc qualiter conueniunt quæ Paulus vno orationis contextu subiungit, dicẽs: Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortẽ, mortem autem crucis? Tunc enim oporteret vt natura diuina crucis mortẽ sustinuerit, quod aperta est blasphemia. Vt autẽ hæc omnia incommoda euitemus, necessarium est iuxta verã fidem fateri duas esse naturas in Christo in vnitate personæ, quæ persona iuxta naturam diuinã æqualis est patri, secundũ quam ait: Ego & pater vnum sumus. Secundum humanam naturam minor est patre, secundum quã ait: Pater maior me est. Secundum diuinam est immortalis, secundum quam ait: Ego sum resurrectio & vita. Secundũ humanam fit obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: secundũ quàm ait: Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et in epistola ad Galatas ait: At cum venit plenitudo tẽporis, misit Deus filium suum factũ ex muliere. Ecce hic apertissime Paulus dicit filium dei factum ex muliere. Idem ergo filius dei est, & filius mulieris, quoniã ex ea factus esse dicitur. Et in priore epistola ad Corinth. hoc expressius docet, dicens: Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Nihil apertius contra Nestorium dici potuit: cum dicat dominum gloriæ, hoc est Deum fuisse crucifixum. Vnus ergo idem est qui crucifixus est, & mortuus est, & qui Deus & dominus gloriæ est. Multa alia scripturæ testimonia possem adferre, quæ breuitati studens omitto. Sed vno tantum argumento iam aduersus Nestorium agam. Et percontor ab eo, an credat filiũ dei incarnatũ fuisse, an prorsus neget? Si neget filium dei incarnatum, contradicit Ioanni dicenti: Verbum caro factum est. & contradicit fidei Nicæni cõcilii dicentis de filio dei. Qui propter nos & propter nostrã salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus, passus est. Si verò (vt decet) concedit filiũ dei incarnatum, ipso incarnationis nomine duas innuit aperte naturas, vnam quæ incarnata est, & aliam qua incarnatus est. Non enim seipsa natura deitatis incarnata est, sed natura carnis incarnatam esse oportet. Vt ergo filius dei incarnatus dicatur, oportet vt filius dei carnẽ in se habeat. Quòd si alia esset persona carnis, alia deitatis, nullo pacto posset dici incarnatus. Nunquã enim aliquid dicitur tale per qualitatẽ existentẽ in alia persona. Quis adeò esset demens, vt diceret Petrum esse album propter albedinem inhærentem Ioanni? Sic etiam fieri non potest, vt filius dei dicatur incarnatus propter carnẽ existẽtem in alia persona, sed propter carnẽ quàm habet in vnitate sui suppositi sibi vnitam. Nunquam etiam diuersarum naturarum nomina dicuntur de se inuicem nec in concreto, nec in abstracto, nisi illæ duæ naturæ insint eidem personæ: vt gratia exempli, nisi albedo & frigiditas insint eidem supposito, nunquam albũ dicetur frigidum. Quamuis enim albedo inhæreat

Ibidem. Ioan. 3. Roma. 1 2. Cor. 4 1. Cor. 2. Philip. 2. Ioan. 10. Ioan. 14. Ioan. 11. Matt. 26. Galat. 4. Ioan. 1

lacti, & frigiditas ferro, nunquam album dicetur frigidum. Si tamen albedo & frigiditas reperiantur in niue, tūc meritò dicimus album esse frigidum. Sed homo dicitur Deus, & ea quę sunt propria hominis, dicuntur de filio Dei: & ea quę sunt propria dei, dicuntur de filio hominis. Ergo filius hominis, & filius Dei, vna est persona. De illo enim dicitur: In principio erat verbū, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: per quod natura ostēditur diuina. De eodem etiam dicitur: Et verbum caro factum est: vt per hoc natura demōstraretur humana. De illo dicitur: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: quod proprium est Dei. De eodem dicitur quòd factus sit ex muliere, quod proprium est hominis. Magi eum adorant, quod soli Deo debetur: sed in presepio reclinatū inueniunt, & matris vbera sugentem, quod ad hominem pertinet. Infantia paruuli ostēditur humilitate cunarū, maiestas diuinitatis declaratur vocibus angelorum. Quem sicut hominem diabolica tentat astutia, eidem tanquam Deo angeli ministrant. Qui lassatus ex itinere velut homo sedit supra puteum, idem clamat & dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Qui sitiens velut homo, petit à Samaritana potum, idem velut Deus dicit: Si scires donū Dei, & quis est qui petit à te bibere, tu forsitan petiisses ab eo, & daret tibi aquam viuam, de qua qui biberit, non sitiet iterum. Qui esurit velut homo, idem velut Deus de quinq; panibus & duobus piscibus satiauit quinq; millia hominū. Qui miserationis affectu velut homo deflet amicum mortuum, idem sublato lapide quatriduanæ sepulturæ velut Deus excitat rediuiuū. Is qui velut homo cruci affixus erat, idem velut Deus latroni paradisum promittit, lucem in tenebras conuertit, & omnia elementa tremere facit. Licet tamē vnus & idem sit in duabus naturis, aliud est quod illi debetur iuxta maiestatem diuinitatis, aliud quod dispensatiuè habuit iuxta humilitatem humanitatis. In uno coruscat miraculis, iuxta aliud succumbit iniuriis. Et sicut secundum diuinitatem ab æqualitate paternæ gloriæ non recessit, ita iuxta humanitatem naturam nostri plasmatis non reliquit. Et licet aliquando nominetur vnius tantum naturæ nomine, non propterea intelligendum est alteram ab illo excludi: vt gratia exempli, si dicatur, filius hominis tradetur gentibus ad illudendum, flagellandum, & conspuendum: quia ibi solum nominatur filius hominis, non propterea credendum est filium Dei non fuisse traditum, sed personam in sola humana natura existētem. Hoc enim esset absurdū. Nam & filius Dei patitur, & filius hominis patitur: quia idem est filius Dei, & hominis. Cum autem dicitur filius Dei, aut filius hominis, etsi ibi in qualibet voce vna tantum exprimatur natura, duæ tamen dantur intelligi duplici ratione. Vna, quia vox illa, filius hominis, aut illa, filius Dei, non est nomen naturæ, sed nomen suppositi: in quo quum sint duæ naturæ, ambæ dantur intelligi, quia per nomen suppositi datur intelligi totum suppositum prout est. At cum sit in duabus, etsi non explicetur nisi vna, non tamen per hoc separatur ab altera. Altera ratio est, quia sæpe nomine partis datur intelligi totum, & nomine vnius naturæ datur intelligi totū suppositum in duabus naturis subsistens: vt gratia exempli, homo res quædam est, ex duabus naturis admodum diuersis composita, corpore videlicet & anima, & tamen nomine vnius illarum sæpe totus homo denotatur: quem modum loquendi non abhorrent sacræ literæ. In Genesi etenim quum numerantur omnes, qui cum Iacob ingressi sunt Ægyptum, sic legimus: Cunctę animæ, quæ ingressæ sūt cum Iacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore eius, absque vxoribus filiorum eius, sexaginta & sex. Et post pauca iterum: Omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptū, fuere septuaginta. Ecce hîc vides nomine animæ totum hominem designari. Vide etiam eum nomine carnis significatum. Non permanebit, inquit Deus, spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. At caro nomen est proprium alterius tantum naturæ duarum, ex quibus homo cōponitur. Quòd si hoc bene considerasset Nestorius, nunquā in tam impiam lapsus fuisset hæresim, duas personas distinguens propter duas quas cognoscebat naturas: nam ex rebus creatis posset quodammodo in tam admirabilis sacramenti cognitionem peruenire. Nam homo etsi duas naturas habeat valde diuersas, vna tamen est persona, diuersas denominationes suscipiens propter diuersitatem naturarum, quoniam mortalis dicitur, & hoc propter solū corpus quod moritur, quamuis anima immortalis sit. Dicitur etiam intelligens ratione animę, quæ sola in homine intelligit. Dicamus cum catholica Ecclesia sentientes, Christum dei filium duas habere naturas, diuinam videlicet & humanam, incōfusas in vnitate suppositi, sine vlla earum mixtione vnitas, ita vt vnus & idem sit Dei filius, & hominis filius. Qui verò aliter sentit, vt duos faciat filios, vnum hominis, alterum Dei, est Antichristus, vt Ioānes Euāgelista ait: Omnis (inquit) spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus: quanquam in codicibus Græcis non sic habeatur, sed sic: Omnis spiritus, qui non confitetur Iesum in carne venisse, ex Deo nō est. Verum hæc lectionis varietas vt alia sit apud Latinos quàm apud codices Græcos nunc reperiatur, inde euenit, quòd (vt ait historia tripartita lib. 12. cap. 4.) hæretici hunc sensum ex veteribus exemplaribus abstulerūt, qui volebant separare ab hominis dispensatione diuinitatem, itaque raserunt id quod illis apertissime obuiabat, sicut aliâs sæpissime eos fecisse constat. Sed Erasmus Roterodamus in suis Annotationibus super nouum testamentum æditis, suspicatur hanc particulam, quæ nūc in Latinis codicibus habetur, aduersus hæreticos esse additā, quorū alii Christo sic tribuebant humanā naturā, vt adimerent diuinā: alii sic tribuebant diuinam, vt adimerent humanam. Hāc autem suam suspicionem cùm aliquo modo cōfirmauerit Erasmus, non tamen sic eam mordicus tenet, quin liberum dimittat cuilibet suum iudicium, vt sentiat prout velit. Quapropter iuxta libertatem ab eo donatam loquens, dico magis consonum esse, particulam illam non esse additam. Primò, quia etsi ecclesia hanc habeat cōsuetudinem, vt propter nouas hæreses insurgentes, nouas effingat voces, nunquam tamen reperietur, vt in sacris literis aliquid addiderit minueritve. Sed fortè dicet, hoc non ab ecclesia additum, sed ab aliquibus doctis viris, ꝙ postea successu temporum sic ab omnibus susceptum est. Esto. Verū hoc negari nō potest, autores illos, à quorum fragmentis in vnum consarcinatis, Historia illa tripartita nomen accepit, Græcos fuisse, & Græcè scripsisse,

Ioan. 1. *Ioan. 4.* *Ioan. 6.* *Ioan. 11.* *Luc. 23.* *Gene. 26.* *Genes. 6.* *Ioan. 4.* *Erasmus.*

B C D

ſcripſiſſe,qui è Græco in Latinum per Epiphanium Scholaſticum,hortatu Caſſiodori,verſi ſũt. At autor ille,vnde hoc ſumptũ eſt,dicit in ãtiquis exemplaribus ſic haberi: Omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt.Non ergo apud ſolos Latinos ſic habetur,ſed apud Græcos ſic tũc habebatur.Fieri ergo potuit,vt ãtiqua exemplaria perderentur,& ſuperſint illa ſola,quæ ab hæreticis deprauata ſunt, & quæ ab illis exemplaribus fuere tranſcripta . Præterea idem autor hiſtoriæ dicit,veteres interpretes hoc ipſum deſignaſſe,quòd aliqui adulterarint hãc epiſtolam,ſoluere hominem à deo volentes. Autorem verò illum,vnde hoc ſumptum eſt,cõſtat eſſe Socratem :quoniam à principio vndecimi libri vſque ad finem duodecimi, in quo iſta narrantur,nullus alius intitulatur quàm Socrates,qui,vt conſtat ex vltimis verbis hiſtoriæ,tempore Theodoſij iunioris fuit,quo tempore etiam fuit Neſtorius. Rurſus,beatus Leo papa huius nominis primus,in epiſtola ad Flauianum Conſtãtinopolitanum epiſcopum,contra Eutychetem hæreticum agens,verba illa adducit : Omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum,ex deo nõ eſt.Leo autem hic valde vicinus fuit Neſtorio,imò (vt coniicere poſſum) coæuus,quáuis fortè non fuerit Papa tempore Neſtorij : quoniã Neſtorius tempore papæ Cæleſtini fuit,ſub quo celebratum eſt cõciliũ Epheſinũ,in quo dãnatus eſt Neſtorius.Cæleſtinus autẽ (vt Platina teſtatur) præfuit Eccleſiæ ãnis octo, mẽſibus decem . Poſt Cæleſtinum præfuit eidem vniuerſali Eccleſiæ Sixtus tertius , ãnis octo . Poſt iſtum ſucceſſit Leo,de quo nũc agimus,qui particulã illã,prout nos nũc habem⁹,citat.Quòd ſi illa fuiſſet tũc addita,nõ fuiſſet adeò demens,vt contra hæreticum agẽs,teſtimonio ſuppoſititio,aut addito vteretur. Quapropter mihi magis placet,vt dicamus illam eſſe veram literam,quã nunc codices Latini retinẽt, & Græcos codices fuiſſe (prout hiſtoria tripartita refert) ab hæreticis deprauatos. Et ita hoc teſtimonio Ioãnis adiuti,dicimus Neſtoriũ de ſpiritu Antichriſti fuiſſe,quoniam omnis ſpiritus,qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt,& hic eſt Antichriſtus. Quis autem eſt,qui verius ſoluit Ieſum,quàm Neſtorius,qui diuinam à Chriſto ſeparat naturam,duas ponens perſonas,vnã deitatis,aliam carnis? diſſoluens illũ admirabilem nexum vtriuſque naturæ in vnitate ſuppoſiti. Contra hãc hæreſim eſt concilii Epheſini definitio,in quo poſt multa quæ illic contra Neſtorium ex ſacræ ſcripturæ teſtimoniis definiũtur , ſic decernitur : Igitur quia Deum carne vnitum iuxta ſubſiſtentiam,ſãcta virgo corporaliter peperit,idcirco eam Dei genitricem eſſe profitemur , non quòd verbi natura exiſtendi principium de carne ſortita ſit, (erat enim in principio verbum,& Deus erat verbum,&verbum erat apud Deum,& ipſe conditori ſeculorum patri coæternus,& vniuerſitatis conditor) ſed quòd,vt ſuperius diximus,iuxta ſubſiſtentiam ſibimet vniens humanam naturã , natiuitatem ſuſtineret ex ipſa vulua corporea.Hæc cõcilium Epheſinum. Contra hanc hæreſim ſcripſit beatus Cyrillus in libro de recta fide ad Theodoſium: in quo libro contra plures hæreticos diſputat,præcipuè tamen contra hanc Neſtorii hæreſim . Gelaſius papa etiam aduerſus Neſtorium & Eutychetem librum de duabus naturis in vna perſona . Ioannes papa alium paruum libellum de eadem re edidit.Gennadius etiam ſcripſit aduerſus Neſtorium,ſed huius opus nõ vidi.Ioannes Caſſianus etiam ſcripſit opuſculum de incarnatione verbi contra Neſtorium ,quod nunc recens eſt in Germania excuſſum.

Cõcilium Epheſinũ

QVarta hæreſis eſt huic præcedẽti omnino oppoſita, & quodámodo declinat ad ſecundã hæreſim. Hæc autem quarta hęreſis dicit vnã eſſe perſonã Chriſti,&in hoc bene cõtra Neſtorium :ſed ſicut Neſtorius propter duas quas videbat in Chriſto naturas , duas etiam dixit perſonas , ita etiam hæc hæreſis propter vnam quam fide tenebat eſſe Chriſti perſonam, cogitur ex ignorantia vnam tantum in Chriſto ponere naturam, videlicet diuinam. Quia tamẽ videbat aperta ſacrę ſcripturę teſtimonia probãtia Chriſtum veram carnem habere,ſecundum quã natus ſit de virgine , & pro nobis paſſus & mortuus,dicit & fatetur filium Dei eſſe incarnatum,ſed in ipſo incarnationis momento carnem fuiſſe cõuerſam in diuinitatem. Huius erroris autor extitit quidam Eutyches,abbas cuiuſdã monaſterii in Conſtantinopoli tempore Leonis papæ,huius nominis primi,& Martiani Imperatoris .Hic Eutyches dixit Chriſtum vnam tantum habuiſſe naturam,videlicet diuinam,ſicut vna erat perſona : quia etſi fateretur verbi incarnationem,poſt illam tamen vnionem dicebat carnem fuiſſe conuerſam in deitatẽ,& ita ſecundũ eum facta eſt vna carnis deitatiſq; ſubſtãtia : quapropter coactus fuit concedere Chriſtũ fuiſſe paſſum ſecundum naturã diuinã:quia per incarnationem carnis ſubſtãtia,vt dicebat, fuerat in ſubſtantiam diuinitatis conuerſa.Hanc hæreſim quum Flauianus Conſtantinopolitanus epiſcopus damnaſſet,cum Eutychete illius autore, ortum eſt hac de cauſa aliquod diſſidium inter Chriſtianos oriẽtales, quibuſdã defendẽtibus Eutychetem,aliis eũ damnãtibus.Quapropter annuẽte Imperatore Theodoſio iuniore,ſynodus Epheſina indicitur,in qua præſidẽte Dioſcoro Alexãdrinæ urbis epiſcopo , eodem Eutychetis errore (vt poſtea patuit) infecto,Eutyches reſtituitur,& Flauianus damnatur. Et hæc vocatur ſecunda Epheſina ſynodus, quæ à catholicis omnibus velut execranda & maledicta reiicitur: quoniam nec ſummi Pontificis autoritate celebrata,nec ad eam ex eccleſia catholica factus eſt generalis cõuentus : ſed ſolis hæreticis cõuenientibus definitum eſt tale venenoſum dogma. Poſt hunc Eutychetem,& Dioſcorum illius fautorem,paruo tempore elapſo,ſurrexerunt alii hęretici, dicti Acephali, ſic nominati,quoniam ſimul inſurgẽtes,nullus repertus eſt,qui illorum eſſet princeps atque magiſter: Hi duas in Chriſto negabant naturas,ſed vnam tantum affirmãtes,videlicet diuinam , eãdem dicebãt fuiſſe crucifixam. Et quoniam in Chalcedonenſi cõcilio huius oppoſitum fuerat definitum cõtra Eutychetem & Dioſcorum,hi nolunt acquieſcere definitionibus eiuſdẽ Calcedonenſis concilii. Hæc hæreſis,ſi bene quiſque cõſiderauerit,ab expugnatione trium præcedẽtiũ hæreſum manet expugnata . Probato ſiquidem,vt iam probauimus,in Chriſto duas eſſe naturas,diuinam videlicet & humanã in vnitate perſonæ :concluſum tunc eſt contra iſtos,qui vnã tãtum naturam aſtruunt. Sed quoniam modum & rationem vnius tantum naturæ aſſerunt,dicentes ſubſtãtiam carnis fuiſſe couerſam in diuinitatẽ,& di-

Eutych.

Dioſcor⁹

Acephali

uinitatem dicunt passam in cruce esse: hæc duo sunt à nobis pro viribus Deo duce explodenda, vt tam nefāda blasphemia non audiatur. Si Christus vnam tātum habet naturam, aut illa natura est omnino simplex sine vlla compositione, aut est natura composita. Si natura illa vnica, quam dicūt esse in Christo, est simplex sine vlla compositione, & illa natura est diuina, erit ergo Christus tātum Deus, & non homo. Non enim fieri potest vt homo dicatur: qui naturā non habet humanā: sicut album non potest dici, quod nō habet albedinē. Hoc autem in expugnatione secūdæ hæresis reiecimus, vbi probauimus Christum verum fuisse hominem. Et re vera hæc Eutychetis hæresis valde conformis est heresi Valentini, aut Apellis, aut Manichæi, quoniā is Eutyches (vt Flauianus Constātinopolitanus episcopus ait in epistola, quā Leoni papæ huius nominis primo misit, prodens Eutychetis erores) dixit carnem domini nō esse nobis consubstātialem tāquā ex nobis susceptam, & coadunatā dei verbo, sed dicebat virginem quæ eum genuit, secundum carnem consubstātialem nobis esse, ipsum autem dominum non suscepisse carnem ex ea consubstantialem nobis. Quæ omnia iā impia & absurda esse superius conuicimus. Si autem illa natura, quā in Christo ponunt, non sit simplex, sed composita, vt puta tertia quædā ex duabus coalita, tūc sequeretur patrem & spiritum sāctum esse incarnatos, & virginem Christi matrem esse Deum & hominem simul: quæ omnia sunt hæretica. Quód tamen oporteat eos ista concedere, sic conuincimus, quoniā Christus Dei filius (vt catholica comfitetur Ecclesia iuxta definitionem Nicæni cōcilij) consubstātialis est patri, id est, eiusdem cum illo substātiæ & naturæ. Si ergo filius Dei (vt isti hęretici dicunt) per vnicam, quam solum habet naturā, incarnatus dicitur, & homo appellatur: ergo pater, qui eādem habet naturam quam filius, incarnatus etiā dicetur, & homo vocabitur. Et eodem modo potest argui de spiritu sancto, quia spiritus sanctus (vt in concilio Constātinopolitano primo Ecclesia definiuit) eiusdem est cum patre & filio substātiæ: quapropter eadem ratione dicetur spiritum sāctum fuisse incarnatum, & esse hominem. Quæ omnia esse erronea, nullus est fidelis qui non videat. Et quoniam (vt suspicari possum ex dictis Gelasij papæ contra Eutychetem scribentis) hoc modo posuit Eutyches vnā in Christo naturā quasi compositam, & velut tertiam ex duabus resultātem, quoniā Eutyches dicebat ante incarnationem duas fuisse naturas, sed post incarnationem vnā tātum mansisse naturam, quia tunc quædā veluti confusio aut compositio facta est naturarum: & adfert Gelasius papa exemplum eorum, quo suum errorem cōfirmare nituntur. Quemadmodum (inquiunt) homo vna est natura ex duabus aliis composita, qua compositione & vnione facta, tertia resultat, quæ nulla illarū est: sic dicunt esse in incarnatione verbi, vt āte incarnationem duæ fuerint naturæ, post incarnationem vna tātum manserit, duabus illis in vnam (vt aiunt) coëuntibus. Ideo aduersus hāc compositionem secundò arguamus. Sic exponentes, nunquā Christum faciunt duas naturas habentem. Nō enim eas habuit āte vnionem, quia tunc secundum omnes vnius tantum erat naturæ, puta diuinæ. Neque post incarnationem, quia tunc secundum ipsos vnius est tātum naturæ compositæ. Præterea, quid est quod ait āte incarnationem fuisse duas, post incarnationem verò vnam? Quomodo enim ante incarnationem poterant esse duę naturæ, cum tunc verbum non esset incarnatum? Aut enim dicis humanam naturā quam Deus sibi vniuit, āte vnionem per se substitisse, & tunc dices filium dei sibi vniuisse personā humanam, & non naturam: & tunc duas facies cum Nestorio personas: & sic à Nestorio fugiens, ad eundem confugies. Aut fortè dicis, quòd etsi non tota humana natura præcesserit āte incarnationem, tamē anima eius antea in cœlo fuerat, aut in terris cōuersata, & tunc in incarnatione fuerit carni à deo assumptæ infusa. Quòd si hoc fateris, incidis in Origenis errorem de animab⁹ primò creatis in cœlo, & postea corpori infusis. Quē errorē iam suprà, deo duce euicim⁹. Alio autem modo nō possū suspicari, quo pacto dicas āte incarnationem fuisse duas. Rursum, si āte incarnationem erāt duæ, & pòst nō manet nisi vna, ergo per incarnationē aut fit alterius illarū deperditio, aut fit vtriusque mixtio & cōfusio: sicut cū vino miscetur aqua, āte mixtionē erāt duę naturæ, post mixtionem est vna tātum natura. Si per incarnationem fit carnis deperditio, iam nō incarnatio, sed potius (vt ita dicā) decarnatio dicēda esset. Si est vtriusque naturę mixtio aut compositio, ita vt tertia resultet ex illa compositione natura, tūc oportet vt neutrius naturæ illarū ex quibus cōponitur, denominationē suscipiat. Homo enim (vt illorū exēplo vtar) qui tertia quædam est natura, ex duabus valde differentibus naturis cōstās, corpore videlicet & anima, neq́, animę, neq́; corporis denominationē suscipit, quoniā nec anima nec corpus dicitur, sed solum dicitur homo. Ita ergo oporteret quòd Christus nec Deus diceretur, neq́; homo, postquā naturā quādam habet ex illis duabus compositā. Quòd si fortè exemplum per me adductum magis placet de vino mixto aquę, quod post mixtionem retinet nomen vini, aqua conuersa in vinum: & ita fortè dicas, carne cōuersa in deitatem per incarnationem mansisse in Christo nomen dei: tūc considera ibi etiam nō manere nomē aquę, sed solū vini, eò quòd per mixtionem aqua fuit versa in vinum: & ita post incarnationem oporteret te cōcedere, Christum nō esse hominē, eò quòd humanitas fuerit in diuinitatem cōuersa. Deinde si vna tātum est in Christo natura, quomodo secūdum illam poterit tā oppositas suscipere denominationes? Impossibile enim est, vt vna eademq; natura substātiales suscipiat differētias cōtrarias quia opposita nō possūt dici de eodem secūdum idem. Quòd si opposita de eodē dicātur, oportet vt diuersa in se cōtineat, secundum quæ diuersas suscipit dictiones: vt homo quia corpus habet & animam, potest dici corporeus secūdum corpus, incorporeus secūdum animā: mortalis secūdum corpus, immortalis secūdum animam. At quum Christus dicatur mortalis & immortalis, passibilis & impassibilis, finitus & infinitus oportet vt diuersas habeat naturas, iuxta quarum diuersitatē diuersas istas suscipiat denominationes. Nō est ergo in Christo vna natura composita, sed duæ simplices, quarum quælibet suis est determinata proprietatibus. Error autē iste Eutychianorum (vt Damascenus tertio libro de fide orthodoxa ait) & similiter Nestorianorum, vt mihi videtur, inde ortus est, quód nesciērūt distinguere

D distinguere inter naturā & personā. Et ideo Nestorius duas cognoscēs naturas, duas credebat esse personas. Eutyches autem ex opposito, quoniam vnā fatebatur & fide credebat esse Christi personā, inde credebat oportere vnam etiam tātum esse naturam. Vterque tamen eorum facile, si malitia eos nō excæcasset, potuisset cognoscere & videre in hominis supposito duas esse naturas, in quo nec pluralitas naturarū concludit pluralitatem personarum: nec vnitas personæ arguit vnitatem naturæ. Hoc ergo hominis exemplum, quantum ad hoc solum spectat, commodissimum est, quamuis in aliis maxima sit dissimilitudo: quoniam in homine est naturarum pluralitas in vnitate personæ per naturalem compositionem vnius ex pluribus: in Christo autem est pluralitas naturarum simplicium sine vlla earum compositione aut mixtione. Et ita in homine tres sunt naturæ, duæ duarum partium, videlicet corporis & animæ, & tertia ex illis resultās, scilicet ipse homo, qui nulla illarum est. In Christo verò duæ sunt tantùm naturę, diuina & humana, ex quibus nulla alia tertia cōstituitur. Sed iam opus est, vt alium Eutychetis & Acephalorum communem errorem & impiam blasphemiam reiiciamus, qua dicunt diuinitatem in cruce passam fuissę. Quis hoc feret? Cuius aures nō horrent audire, diuinitatem aut dolere, aut pati potuisse? Deus siquidem cum summè perfectus sit, & quoddam infinitæ perfectionis pelagus, talibus miseriis subiici nequit. Ego Deus (dicit ipsemet) & non mutor. Si nō mutatur, fieri necesse est, vt aut semper doleat & semper patiatur, quod summa esset miseria: aut nūquam doleat, imò nec dolere possit, nec pati. Nam si semel gaudens, & carens omni passione, postea dolet & patitur: necessarium est, vt tūc mutetur. Præterea Petrus apostolus ait: Christo igitur passo pro nobis in carne, & vos eadem cogitatione armamini. Carne passum dixit, nō deitate. Et Paulus apostolus ait: An experimētum quęritis eius, qui in me loquitur Christus? Qui nō infirmatur, sed potens est in nobis. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Passus est ergo Christus, & mortuus, sed ex nostræ humanitatis infirmitate. Viuit autem impassibilis & immortalis, sed ex suæ diuinitatis virtute, quæ tanta est, vt in se nec mortem subire, nec passionem aliquam sustinere possit. Ipse etiam Christus Iesus se in carne fuisse passum testatur. Nam Iudæis dicētibus & petētibus ab eo: Quod signum ostēdis nobis, quia hęc facis? Respondit Iesus, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui, quod solutum fuit in morte, excitatum in resurrectione. Propter quod Euangelista quasi hoc declarās, subiunxit: Quum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat: & crediderunt scripturæ & sermoni quem dixit Iesus. Vides hic passionem ad corpus relatam, non autem ad deitatem, quoniam illa pati non poterat. Prophetiæ etiam quæ de Christi passione præcesserant, de passione in carne loquuntur. Vnde in Psal. sub persona Christi dicitur: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Et Esaias ostēdens voluntariam fuisse Christi passionem, sub persona eiusdem Christi ait: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Et vt alia multa pręteream, quid aliud significant illæ angelorum voces ad Christum, quibus eum interrogabant, dicentes: Quare rubrum est vestimentum tuum? Nomine vestimenti carnem designātes, qua vestita fuit diuinitas in incarnatione. Hæc autem caro cùm fuisset suo sanguine intincta, quærebant: Quare rubrum est vestimētum tuum? Et iterum: Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Aduersus tam apertā blasphemiam piget plura adferre testimonia. Eius certè narratio pro expugnatione suffecisset, nisi aduersus homines duræ ceruicis & indomabilis cordis ageremus, cuiusmodi sunt omnes hæretici. Contra hanc hęresim sunt plurimorum conciliorum definitiones. Concilium nanque Chalcedonense, sic ait: Consentientes sanctis patribus, vnum eundemque filium confiteri dominum nostrum Iesum Christum consona voce docemus, pariter perfectum eundem in deitate Deum, & hominem eundem ex anima rationali & corpore, secundū diuinitatem vnius cum patræ naturæ, secūdum humanitatē eūdem vnius naturæ nobiscum, per omnia similē nobis absq; peccato, ante secula quidē ex patre natum secūdnm diuinitatē, in nouissimis verò diebus eūdem propter nos, & propter nostram salutem hominem factum: hunc vnum eumdemq; Christum filium Dei vnigenitum in duas naturas incōfuse, immutabiliter, induise, inseparabiliter cognoscendū: in nullo naturarum differentias propter vnitatem perimendas, magis autem salua vtriusq; naturæ proprietate, & in vna coëunte persona, vnoq; statu concurrente, non in duabus personis partiendū vel diuidēdum, sed vnum eundemq; filium vnigenitum deum verum dominū Iesum Christum. Hęc cōciliū Chalcedonense: cuius decreto nō minus Nestorii quàm Eutychetis & Acephalorum hæresis corruit. Sed quia impii Acephali & maledicti nō recipiunt Chalcedonense cōcilium, ideo ad priora & posteriora concilia confugiamus. Hæc nāque hæresis āte Eutychetem & Acephalos fuit. Nam Philaster, qui lōgo tempore āte eos fuit, refert quādā hæresim, quæ dixit diuinitatē in cruce doluisse, & passam fuisse. Eādem etiam recitat Augustinus, etiam Acephalis vetustior, quamuis nullus eorum autorem hæresis prodat. Cōciliū Ephesinum, quod tertia synodus dicitur, circa finem suorum Decretorū sic ait: Sic illum diximus passum esse, & resurrexisse, nō quia Deus verbum in sua natura passus sit, aut plagas, aut clauos & trāsfixiones, aut alia vulnera susceperit (Deus nāque incorporalis & extra passionem est) sed quia corpus illud, quod ipsi proprium factum est, hoc sustinuit: ideo hæc omnia pro nobisipsis dicitur passus. Inerat enim in eo corpore, quod patiebatur, Deus qui pati nō poterat. Hæc cōcilium Ephesinū. Et cōcilium Ispalense secundum decimotertio suorum Decretorum capitulo sit ait. Ergo sicut immaculata fides, & sancta Dei Ecclesia docet, cōfitemur dominum nostrum Iesum Christum in temporaliter ex patre Deum natum, temporaliter ex vtero gloriosæ virginis Marię hominē æditū, & ob hoc in vna existente persona duas naturas habentem: deitatis, qua ante secula genitus: & humanitatis, in qua diebus vltimis æditus est: in illa secundum formam Dei, in ista secūdum formam serui cōsistens: in illa patri manēs ęquales, in ista sine peccato similis nostrę conditioni, in illa inuiolabilis, in ista passibilis: in

Marginalia: Mala. 3. — 1. Pet. 4. — 2. Cor. 14. — Ioan. 3. — Psal. 21. — Esa. 50. — Esa. 64. — Ibidem. — Cōcilium Chalce. — Cōcilium Ephesin. — Cōcilium Ispalense

illa ex qua mori,nõ potuit,in ista in qua mortem suscepit.Hæc cõcilium Ispalense expresse cõtra Acephalos.Quibus verbis omnes hæreses præfatæ circa Christi personam exortæ colliduntur. Contra hãc hęresim scripsit Gelasius papa eodem libello,quos scripsit contra Nestorium.Scripsit etiam Boëtius aduersus eãdem hæresim vnum librum de duabus naturis.Et beatus Damascenus libro tertio de fide orthodoxa per singula capitula contra singulas præfatas hæreses disputat.

Arrius.

QVinta hæresis est,quæ asserit Christum solum corpus habuisse,nõ autem animã. Huius autor fuit Arrius, vt testatur Augustinus in lib.de hæresibus ad Quod vult Deũ,cap.49.sic de Arrianis loquens: In eo autem, quòd Christum sine anima solam carnem suscepisse arbitrantur, minus noti sunt,nec aduersus eos ab aliquo inueni de hac re fuisse certatum.Sed hoc verum esse & Epiphanius nõ tacuit,& ego ex eorum quibusdam scriptis & collocutionibus certissimè cõperi.Hæc Augustinus.Verùm quia ex his verbis nõ constat àn Arrius hoc venenum repererit, an sequaces illius de suo cerebro postea addiderint:ideo pro nũc de Arrio tacemus.Apollinaris,de quo iam aliàs diximus,hũc errorem postea suscitauit,qui communiter dicitur illius erroris autor.Philaster hãc hęresim recitat,nullo nominato illius autore.Hæc hæresis satis conuincitur per ea,quæ in expugnatione secũdę hęresis dicta sunt. Sic enim Christus veram habuit naturæ humanæ substãtiam,ergo & habuit animam,quoniam sine ea perfectus homo esse non potest.Verum etsi hoc apertissimè eum conuincat, particularibus argumentis non pigebit contra eum agere,Christus,passionis suæ tempore iam appropinquante,ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem.Et ãte dixerat: Ego sum pastor bonus,& animam meam pono pro ouibus meis.Et iterum: Potestatem habeo ponẽdi animam meam,& iterum sumẽdi eam.Aperta satis sũt hæc,neq; vllam parabolam redolẽtia.Verum his autoritatibus (vt Augustinus ait) Apollinaris respõdebat,dicens Christum animã habuisse nõ rationalem,sed solum eam,quæ corpus viuificaret, & verbum ipsum loco rationalis animæ extitisse. Sed per hoc non effugit,quin dicat Christum non fuisse integrum & perfectum hominem,eiusdem substantiæ nobiscum.Sed vt nullum illi pateat effugium, cõsideremus quid Lucas de eo dicat:Iesus proficiebat sapiẽtia,& ętate,& gratia apud Deum & homines. Quomodo autem profecerit sapientia,sequẽtia verba declarant,quoniam addit:& ætate. Iuxta id ergo profecit sapiẽtia,secundum quod profecit ætate.At cum secundum solam naturam humanã profecerit ætate,cõsequens est vt iuxta eandem profecerit sapiẽtia,quoniam secundum naturã diuinam,quæ immutabilis & infinitè sapiens est,nullo modo proficere poterat.Profecit ergo sapientia secũdum humanitatem.Sed si humanitas,quã suscepit,animã rationalem nõ habuit, ergo secũdum humanitatem nihil sapuit,quoniam secundum animam rationalem sapere debuisset,non secũdum corpus,aut secũdum animam præcise vegetãtem corpus.Rursum,propter hoc filius Dei nostram suscepit naturam, vt per naturam ab eo susceptam nostris succurreret defectibus, & is qui sine peccato erat nostra peccata dissolueret.Nihil ergo profuisset nobis,solum carnem sine anima suscipere,quia peccata nostra in anima erant,& non in carne,quæ peccare non potest.Sed Christus totum hominem redemit,qui ait: Totum hominem sanum feci in sabbato.Totum ergo hominem Christus assumpsit, qui totum hominem redemit.Demum,iste error plurimorum conciliorum definitionibus damnatur. Cõcilium Romæ habitũ sub Damaso papa,sic ait: Anathematizamus eos,qui pro hominis anima rationali & intelligibili, dicunt Dei verbum in humana carne versatum,cum ipse filius sit verbum Dei, & pro anima rationali & intelligibili in suo corpore fuerit,sed nostram,id est,rationalem & intelligibilem sine peccato animam susceperit atque saluauerit.Hæc concilium Romanum.Cuius concilij decreta ponuntur in libro Conciliorum generalium,nõ inter ipsa cõcilia,sed pòst inter decreta Damasi papæ.Concilium Ephesinum cap.decimotertio suorum decretorum,sic ait: Non enim dicimus,quòd Dei natura cõuersa vel immutata sit,sed magis,quòd carnem animatam anima rationali sibi copulauerit, verbumq́ue substãtialiter & ineffabiliter factus sit homo.Hæc concilium Ephesinum.Concilium Chalcedonense sic ait: Consentientes sanctis patribus,vnum eundémque filium confiteri dominum nostrum Iesum Christũ, consona voce edocemus pariter perfectum eundem in deitate Deum, & hominem verum eundem ex anima rationali & corpore,&c. Hæc concilium Chalcedonense. Contra hanc hæresim non vidi,nec hucusque sciui aliquem qui scripserit,pręter beatum Ambrosiũ,qui in libro de incarnationis dominicæ sacramento,per totum septimum capitulum contra eam agit,

Apollinaris. | Matt.26. | Ioan.10. | Luc.2. | Ioan.7. | Conciliũ. Roman. | Conciliũ. Ephe.

Macha. | Monothelitæ.

SExta est hæresis,quæ asserit in Christo tantum vnam fuisse volũtatem,videlicet diuinam.Huius hæresis autor fuit Macharius Antiochenus episcopus,qui condemnatus est in sexta synodo Constantinopolitana,sub Agathone papa celebrata. Huius hæresis fautores dicti sunt Monothelitæ, non (vt quidã corruptè dicunt) Monoselitæ: & quidã,cuius nomẽ sciẽs prætereo,deriuationem nominis assignare volens,nõ minus impudẽter,quàm imprudẽter,dixit: Monoselitæ dicũtur à Monoso illius hæresis autore.Monothelitæ dicti sunt ab vna tantum voluntate,quam Christo tribuebãt: quoniam μόνος Græcè,valet Latinè tãtum ac vnus, θέλησις idem est quod voluntas.Hinc ab illis duabus dictio est composita μονοθέλυται, quasi vnam esserentes voluntatem. Contra hanc hæresim sic agimus, & primò ab illius patrono quærendum est,an duas in Christo fateatur naturas.Si vnam tãtum dicit in Christo naturam,sicut vnam voluntatem,tunc ad aliquam prædictarum hæresum reducendus est, quæ in Christo duas negauerũt naturas.Si verò duas in Christo fatetur naturas,ergo & duas oportet eum fateri voluntates: quoniam sicut vnius naturæ vna est voluntas,ita plurium naturarum plures sunt volũtates. Ideo enim dicimus,patris & filij & spiritus sancti vnam esse voluntatem,quia vna in illis tribus personis est deitatis substantia.Ita ergo in Christo,in quo sunt duæ naturæ diuersæ,diuinitatis videlicet & humanitatis,oportet vt duæ sint etiam voluntates:vna,quæ pertinet ad diuinitatem:altera,quæ spectat ad humanitatem.Præterea,si vna tãtum est in Christo voluntas,ergo vna tãtum in Christo erit natura: quoniam

niam ſicut vna natura vnam infert voluntatem, ita è diuerſo vna voluntas vnam arguit naturam. Vna ſiquidem voluntas non poteſt eſſe duarum naturarum. Rurſum, ſi vna tãtum eſt voluntas, aut illa erit diuina, aut humana, aut tertia ex illis compoſita ſicut ſuprà Eutyches dixerat. Si diuina tantum eſt voluntas, ergo Chriſtus nõ habuit integram & perfectam humanitatem eiuſdem ſpeciei cũ noſtra: quoniam perfecta humanitas ſine voluntate eſſe non poteſt. Si autem illa vna voluntas eſt tantum humana, ergo Chriſtus non erit Deus, quoniam non poteſt eſſe Deus ſine voluntate diuina. Vtrunque autem horum duorum probauimus eſſe hæreticum. Si verò dicat illam vnam Chriſti voluntatem eſſe tertiam ex illis duabus compoſitam, tunc ſequitur, quòd illa voluntas nec diuina ſit, nec humana: quoniam compoſitum non ſuſcipit denominationem alicuius ſuarum partium, ex quibus componitur: & ita ſecundum iſta oporteret dicere, Chriſtum non eſſe verum Deum, nec verum hominem, quia nec voluntatem habet diuinam (ſecundum iſtos) nec humanam. Sed omiſſis his argumentis, ſcrutemur ſcripturas ſacras, quoniam (vt Chriſtus ait) illæ teſtimoniũ perhibent de illo. Marcus euangeliſta ait: Venit Ieſus in partes Tyri & Sidonis, & ingreſſus domum, neminem voluit ſcire, & nõ potuit latere. Quomodo non potuit latere cum voluit? Nónne voluntas diuina omnipotens eſt? Nónne omnia quæ voluit dominus fecit in cœlo & in terra? Ergo ſecundum id quod non potuit latere, ſecundum id voluit neminem ſcire. At conſtat eum ſecundum humanitatem non potuiſſe latere, quia ſecundum illam non erat omnipotens, ergo ſecundum eandem voluit neminem ſcire: & ſecundum diuinam voluntatem non ita voluit: ergo alia eſt voluntas diuinitatis, & alia humanitatis. Præterea cũ Chriſtus eſſet proximus paſſioni, dixit: Pater, ſi vis transfer calicem iſtum à me. Veruntamen non mea voluntas, ſed tua fiat. Vides hic expreſſe duas Chriſti voluntates nominatas, vnam diuinitatis, aliam humanitatis? Nam ſi vna tantum eſſet Chriſti voluntas, videlicet diuina, quomodo fieri poſſet, quòd Chriſtus patrem oraret, dicens: Non mea, ſed tua voluntas fiat? Non enim eſt poſsibile, vt voluntas patris impleatur, voluntas autem filii non, quum vna ſit patris & filii voluntas. Sed quia duæ ſunt in Chriſto voluntates, vna diuinitatis, quæ eadem eſt cum voluntate patris, ſecundum quàm nihil à patre petit: alia humanitatis, ſecundum quàm quodãmodo paſsionem nolebat: ideo ſuam voluntatem, id eſt, humanam, poſtponens diuinæ, dicit: Non mea voluntas, ſed tua fiat. Rurſum, beatus apoſtolus Paulus de Chriſto loquens, ait: Factus eſt obediens vſq; ad mortem, mortem autem crucis. Non fuit autem obediens ſecundum naturam diuinam, quia obedientia ſubiectionem quandam denotat. Secundum autem naturam diuinam non erat ſubiectus patri, quia ſecundum illam non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Secũdum humanam ergo naturam factus eſt obediens. Obedientia autem voluntaria quædam eſt ſubiectio, & ſine voluntate obedientia eſſe nequit. Illud enim quod per vim & coactionem fit, non fit per obedientiam. Cùm ergo Chriſtus ſecundum humanitatem factus fuerit obediens patri vſque ad mortem, oportet neceſſariò vt ſecundum eandem humanitatem volũtatem habuerit, ſecundum quàm pati voluit. Contra hanc hæreſim celebratum eſt cõcilium Conſtantinopolitanum, quod ſexta ſynodus appellatur, ſub Agathone papa. Poſt lõgas ergo de hac re collationes, & diſputationes in hoc cõcilio habitas, tãdem actione decimaſeptima ſic definitur: Iuxta quod olim prophetæ de eo, & ipſe nos dominus Ieſus Chriſtus erudiuit, & ſanctorũ patrum nobis tradidit ſymbolum, duas naturales voluntates in eo, & duas naturales operationes, indiuiſe, incõuertibiliter, inſeparabiliter, inconfuſe, ſecundum ſanctorum patrum doctrinam ad æque prædicamus, & duas naturales voluntates, non contrarias (abſit) iuxta quod impii aſſeruerunt hæretici, ſed ſequẽtem humanam eius voluntatem, & non reſiſtentem vel reluctantem, ſed potius ſubiectam diuinæ eius atque omnipotenti voluntati. Oportebat enim carnis voluntatem moueri, ſubiici verò voluntati diuinæ, iuxta ſapientiſsimum Athanaſium. Sicut enim eius caro Dei verbi dicitur & eſt: ita & naturalis carnis eius voluntas, propria verbi dicitur & eſt: ſicut ipſe ait: Quia deſcẽdi de cœlo, non vt faciam voluntatẽ meam, ſed eius qui miſit me patris. Suam propriam dicens voluntatem, quæ erat carnis eius. Hæc concilium Conſtantinopolitanum. Contra hanc hæreſim nullum reperi ſcriptorem, præter Damaſcenum, qui tertio libro de fide orthodoxa, capite decimoquarto de hac re diſputat, non nominato, vt ſolet, erroris autore. Vnde ſuſpicio mihi oritur, Macharium illum Antiochenum epiſcopum, non fuiſſe primum huius hæreſis inuentorem, ſed alium quempiam multò illo vetuſtiorem, fuiſſéque ſtatim ſepultam, ac poſtea per Macharium ſuſcitatam. Nam Ioannes Damaſcenus, qui contra hanc hæreſim diſputat, per aliquot ſecula præfatum Macharium præceſſit. Vixit enim Ioannes Damaſcenus (ſi Ioanni Trithemio credimus) ſub Theodoſio iuniore, circa annum domini. 450. Macharius autem hic floruit ſub Agathone papa, huius nominis primo, &, vt diximus, damnatus eſt in ſexta ſynodo, quæ, iuxta computationem Mariani Scoti, celebrata eſt anno domini ſexcẽteſimo nonageſimo octauo. Et Petrus Lombard. tertio libro Sentẽtiarum, diſtinctione decimaſeptima de hac re agit, quamuis breuiter & perfunctoriè. Qui autem plenius de hac re edoceri cupit, legat acta ſextæ ſynodi, in qua ſatis diffuſe hoc negociũ inquiritur. Huius hæreſis nunquam meminit Guido Carmelita in ſua ſumma de hæreſibus, quod valde miror, cum ſit viris doctis notiſsima. Vnde conuincitur, cum non legiſſe acta ſextæ ſynodi. Apparet etiam quod aliàs diximus, eum in veteribus hæreſibus recenſendis, nullum alium legiſſe præter opuſculum Auguſtini de hæreſibus, aut capitulum quoddam Iſidori in ſuis Etymologiis, in quo enumerat hæreſes, quæ ad ſuum vſque tempus præceſſerunt. Cum enim neque Auguſtinus, neque Iſidorus hanc hæreſim numeret, vtpote vtroque poſteriorem, ideo Guido illius non meminit.

Eptima hæreſis nimis ingrata eſt Chriſto redemptori noſtro, quoniam non agnoſcit beneficium ab eo nobis collatum. Negat enim Chriſtum crucifixum fuiſſe, ſed Simonem Cyrenæum, qui angariatus ſuſtulit crucem. Huius erroris autor fuit impius Baſilides apoſtolorum tempore, de quo Euſebius libro quarto Hiſtoriæ eccleſiaſticę, capite octauo loquitur. Poſt hũc pauco tempore elapſo Marcus, à quo

Ioan. 5. Mar. 7. Luc. 22. Philip. 2. Cõcilium Conſtantinopo. Ioan. 3. Baſilid. Marc.

Marcitæ hæretici dicti sunt, eidem adhæsit errori, dicens Christum non verè, sed putatiuè passum fuisse. Contra hunc errorem piget testimonia scripturæ adferre, cum vtrunque testamentum plenum sit testimoniis passionis Christi. Et dimisso veteri, in quo ferè omnia per figuras & ænigmata dicta sunt, quatuor Euangeliorum apertissima est historia enarrans Christi passionem. Nullus autem eorum ait Cyrenæum fuisse passum, sed solum portasse crucem, cui postea fuit Christus affixus. Et Paulus hoc sæpissimè in suis epistolis docet. In priore enim epistola ad Corinthios ait: Nos autem prædicamus Christum crucifixum. Et iterum: Nihil me scire iudicaui inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et vt omnia alia omittam, Petrus apostolus eo die, quo spiritum sanctum recepit cum aliis, prædicans populo, ait: Viri Israëlitæ, audite verba hæc, Iesum Nazarenum, virum approbatum à deo in verbis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut scitis: hunc definito concilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligētes interemistis. Et infrà: Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, qui & dominum eum & Christum fecit Deus hūc Iesum, quem vos crucifixistis. Qui ergo per passionem suam mortuus est, quomodo nō verè, sed putatiuè passus est? Quòd si non verè passus est, falsa est prædicatio Pauli. Contra talem insaniam non est opus plura adferre: quia, vt à principio statuimus, contra eos solos nunc agimus, qui Christo nomina per baptismum dederunt. Qui verò hæc asserunt, aut Ethnicos, aut Iudæos se esse ostendunt, quoniam (vt ait Paulus) prædicare Iesum Christum crucifixum, Iudæis est scandalum, Gentibus autem stultitia.

1. Cor. 1. *Ibidem. 2.* *Act. 2.* *1. Cor. 1.*

Octaua hæresis est non minus ingrata ipsi Christo, non agnoscens etiam beneficium tam immensum, quale nobis cōtulit, videlicet redemptionem nostram. Huius hæresis autor est quidam Bassus nomine, sub apostolorum temporibus, de quo apud solum Philastrum reperio mentionem factam fuisse. Hic Bassus dixit, non sperari salutem neque in Christi maiestate, neque in eius præsentia corporali. Hunc errorem longo postea tempore suscitauit Petrus Abailardus, qui dixit non ideo filium Dei fuisse incarnatum, vt hominem liberaret. Et vt clarius eius stulta mens appareat, verba illius hic inseram, quæ beatus Bernardus ponit epistola. 190. Ideo, inquit, sicut dicunt doctores, hac necessitate incarnatus est filius Dei, vt homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem innocētis iure liberaretur à iugo diaboli. Sed vt nobis videtur, nec diabolus vnquam ius aliquod in homine habuit, nisi fortè deo permittente, vt carcerarius: nec filius Dei vt hominem liberaret carnem assūpsit. Hæc Petrus Abailardus. Ecce nouum alterum Goliath, qui omnibus catholicis doctoribus exprobrat, omnes eos errasse, dicens. Verum hic deo duce petra catholicæ fidei percussus, corruet. Primum ergo, quod dicit diabolū nullum ius aut potestatem habere in homine, manifestè conuincitur per id, quod Dominus apud Ioānem ait: Venit enim princeps mundi huius & in me non habet quicquam. Si nullam potestatem habebat in homine, quomodo princeps mūdi vocatur? Et apertius ostēdit id quod sequitur, videlicet: & in me non habet quicquam. Quòd si in aliis hominibus nullum etiam ius aut potestatem habebat, quid opus erat addere: & in me non habet quicquam? Quia tamen per verba præcedentia dixerat diabolum habere potestatem super homines, ne quid simile de eo putari posset, addidit: & in me non habet quicquam. Vt autem nulla nostra expositione aut argumentatione sit opus, audi beatum Paulum expresse hoc dicentem: Nequando, inquit, det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, vt resipiscant à diaboli laqueis à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem. Vides hic laqueos diaboli nominari à Paulo: & captiuos homines à diabolo teneri ad eius voluntatem. Præterea, si homines capti non erant à dæmone per peccatum, nihil ergo Christus sua morte operatus est: quoniam si nos captiui non eramus, certè oportet vt nec redempti etiam simus. Non enim redimitur, nisi qui captus est. Verùm hoc ingratus & blasphemus Petrus Abailardus concessit, dicens filium Dei non ideo carnem assumpsisse, vt hominē liberaret. Sed error iste plurimis sacræ scripturæ testimoniis damnatur. Et, vt vetus testamentum omittam, ad nouum accedo. Apud Matthæum legimus angelum dixisse Ioseph de virgine Maria sponsa eius: Pariet autē filium, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Et apud Ioannem idem Christus ait: Non enim misit Deus filium suum in mundum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mūdus per ipsum. Et in cœna vltima carnem suam dans in cibum discipulis suis, ait: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Et calicem porrigens, ait: Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. Et beatus Paulus ait: Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et alibi: Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & quum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia estis saluati. Et in alio loco: Et vos quum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & ipsum tulit de medio, adfigens illud cruci: & expolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in seipso. Et beatus Petrus apostolus ait: Scientes quòd non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi. Postremò illa quatuor animalia & vigintiquatuor seniores, quos Ioannes vidit cecidisse coram agno, cantabant dicentes: Dignus es accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Ecce isti, qui redēptione per Christum facta iam fruebātur agnoscunt redemptionem. Petrus autem Abailardus, quoniam per peccatū in captiuitate diabolica detinebatur, non agnoscebat redemptionem. Contra hoc, sunt plurium conciliorum definitiones. In symbolo fidei ædito in cōcilio Nicæno sic de Christo filio Dei dicitur: Qui propter nos homines & propter nostram salutem descēdit de cœlis, & incarnatus est, atque homo factus, passus mortuus est, & resurrexit tertia

Bassus. *Petrus Abailar.* *Ioan. 14.* *2. Tim. 2.* *Matt. 1.* *Ioan. 3* *Luc. 20.* *Gal. 4* *Ephe. 2.* *Col. 2* *1. Pet. 1.* *Apoc. 5.*

xit tertia die, ascendit ad cœlos, venturus iudicare viuos & mortuos. Hæc cócilium Nicænum. Et eadẽ ferè verba ponuntur in symbolo facto in concilio Constantinopolitano, quod secúda synodus dicitur. Cócilium Ephesinum, quod tertia synodus dicitur, in vltimo capitulo suorum Decretorum sic ait: Est B enim ineptum & stultum hoc dicere, quòd is qui ante omnia secula est consempiternus patri, secundæ generationis eguerit vt esse inciperet: sed quia propter nostram salutem, naturam sibi copulauit humanã, & processit ex muliere: idcirco dicitur esse natus carnaliter. Hæc cócilium Ephesinum. Et idem dicit conciliũ Chalcedonẽse, quod quarta synodus dicitur. Ecce cótra Petrum Abailardum omnia quatuor cócilia, quę beatus Gregorius dicit se venerari tanquam quatuor Euãgelia. Obmutescat ergo Petrus Abailardus, & suam compescat superbam arrogantiam, qua non est veritus cótra omnium sacrorum doctorum concordem doctrinam sentire. Contra hunc errorem nullum reperi scriptorem, præter beatum Bernardum, qui in quadam epistola ad Innocẽtium papam, quę est in ordine. 190. de hac re disputat, à quo aliquid hausimus. Hui⁹ hæresis etiam nõ meminit Guido, imò nec ipsius Petri Abailardi vllam vnquam facit mentionem.

NOna hæresis negat in Christo fuisse spiritum timoris domini. Et hoc venenum etiam est à Petro Abailardo inuentum, quemadmodum illi impingit beatus Bernardus illa eadem epistola, videlicet. 190. quamuis contra illum non disputat. Sed eam redarguit & conuincit Esaias propheta, qui de Christo loquẽs, ita ait: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascẽdet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cõsilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eũ spirit⁹ timoris domini. Hęc virga, quę de radice Iesse orta est, virgo est Maria de genere Dauid, qui filius fuit Iesse, vt Matthæus narrat. Flos autẽ est Christus, qui ait: Ego flos cãpi, & lilium conuallium. Super hũc florem requieuit ille septenarius spiritus, quem Esaias expressit, id est, septẽ eiusdem spiritus sancti dona, inter quæ spiritus timoris domini numeratur. Pręterea, quid trepidat ponere in Christo spiritum timoris domini? An fortè quia timor est imperfectorum, secundum quod Ioan. ait: Perfecta charitas foras mittit timorem? Et ideo fortè Petrus Abailardus timẽs negare in Christo fuisse perfectam charitatem, negauit in eo fuisse spiritum timoris. Quòd si ita est, trepidauit certè timore, vbi non erat timor. Nesciuit enim multiplicem esse timorem domini. Quidam nãque est timor domini seruilis, cum videlicet quis propter odium pœnæ, quã timet, fugit peccatum: qui timor seruilis dicitur, quia serui talem timorem cõsueuerunt habere. Dicitur etiam initialis, quia via quædam est & initium ad bonum. Vna enim pars iustitiæ est, declinare à malo, ad quã introducit hic seruilis timor, & ideo initialis vocatur, de quo dicitur: Initium sapientię est timor domini. Hic timor est imperfectorum, quia perfecta cuiuscunque operis executio à charitate ortum habere debet. Hic autem timor nõ oritur à charitate, sed ab odio pœnæ. Hunc timorem perfecta charitas foras mittit: quoniam qui sic iam Deum diligit, vt ex amore eius cuncta operetur, tunc iam desinit agere propter odium pœnæ. Qui enim ex odio pœnæ agit, quasi coactus à pœna quam timet, agit: quam si sciret nunquam fore infligẽdam, desisteret ab actione. Qui verò ex amore agit, mere liberè agit. Hunc timorem Christus non habuit, quia perfectissimam habuit charitatem, quæ illum non permittebat. Alius est timor domini filialis, cum quis scilicet fugit malum ex solo amore patris, ne videlicet offẽdat patrem: qui ideo dicitur filialis, quia tali timore bonus filius timere debet patrem. Et hunc non solum non expellit charitas, imò eum producit charitas, & ab ea ortum habet. Et hunc timorem habuit Christus, quia à multis, imò ab omnibus malis declinauit, & non timore alicuius pœnæ, sed ex solo Dei amore. Ergo fuit in eo timor D filialis. Quòd si adhuc contendas, dicens hunc timorem filialem habere immixtam quandam pœnam, & ob hoc illum dicas non fuisse in Christo, cuius anima fuit beata ab origine suæ cõceptionis: hoc nihil obstat: quia etsi eius anima fuit beata, nihilo minus tristabatur in passione, quæ tristitia multo grauior fuit pœna, quàm illa, quę est immixta timore filiali. Ergo qui potuit tristari quum esset beatus, timere etiã potuit pręcipuè timore filiali, cuius si aliqua est pœna, mitissima certè est. Rursum, beati qui iam extra omnem pœnam sunt, timẽt dominum, vt Propheta ait: Timor domini sanctus permanet in seculum seculi. Christo ergo nihil sua beatitudo obstare potuit, quin Deum timuerit. Verum hoc Prophetæ dictum, de quodam alio timore interpretantur, quem vocant reuerentialem, qui non est aliud, quàm quædam ipsius Dei reuerentia: & hunc dicunt habere beatos. Quòd si hic sit à timore filiali distinctus, & timorem filialem negent inesse beatis, sed solum quem appellant reuerentialem, nõ tamen per hoc euadet Petrus Abailardus, quin aliquis spiritus timoris domini (vt Esaias dixit) fuerit in Christo: quoniam cum Christus præ omnibus reueritus sit Deum, adeò vt propter illam reuerentiam Paulus dicat eum à Deo fuisse exauditum: cõsequens est, vt etiam supra omnes Deum timuerit hoc timore quem vocant reuerẽtialem. Non est ergo cur Petrus Abailardus trepidet Christo tribuere timorem: quoniam etsi nõ habuit timorem seruilem, quem perfecta charitas foras mittit, habuit tamen timorem filialem aut reuerentialem, quem perfecta charitas producit.

Petrus Abailar.

Esaiæ.11.

Cant.2.

1. Ioan.4.

Psal. 110.

Psal.18.

Heb.5.

DEcima hæresis asserit Christum sustinuisse vulnus lanceæ cum adhuc viuus esset. Huius erroris autor fuit quidam Petrus Ioãnis, vt Guido carmelita illi impingit. Et certè miror quod homo qui vel parum latine sciat, & legat Euangelium Ioannis, in hunc incidat tam apertum errorem: nisi fortè superba eius malitia illum excæcante: quoniã beatus Ioãnes enarrãs passionem Christi, post multa tor- A menta quæ Christo illata esse dicit, de morte eius sic ait: Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Cõsummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo, quoniã parasceue erat, vt nõ remanerẽt in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerunt Pilatum, vt frangerẽtur eorum crura, & tollerentur. Venerũt ergo milites, & primi quidem fregerũt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderũt eum iam mortuum, nõ fregerũt eius cru-

Petrus Ioannis.

Ioan.19.

ra, sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimoniũ perhibuit, & verũ est testimoniũ eius. Et ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis. Hucusque beatus Ioãnes in euãgelio. Ex istorum autem verborum ordine clarissime patet Christum fuisse iam mortuum cum latus enim fuit lancea percussum. Etsi ergo ãgelus de cœlo aliud annunciaret nobis, non esset credendus. Neque causa deuotionis aut contemplationis licet mẽdacium fingere. Iste autẽ vt augeret dolores passionis Christi, dicebat licitè posse dici & cõtemplari Christũ fuisse percussum lãcea, cum adhuc viuus esset. At Deus non indiget mẽdacio nostro. Ideo meritò error iste damnatus est in concilio Viennensi sub Clemente papa. 5. Huius autem concilij definitio habetur in volumine Clementinarum Decretalium titulo de summa trin. & fide catho. Vbi postquam citauit illum locum Ioannis quem nos proximè narrauimus, sic definitur: Nos igitur ad tam præclarum testimonium, ac sãctorum patrum & doctorum communem sententiam, apostolicæ cõsiderationis, ad quam duntaxat hæc declarare pertinet, aciem conuertentes, sacro approbante concilio declaramus prædictum apostolum & euãgelistam Ioannem rectum in præmissis factæ rei ordinem tenuisse, narrãdo quod Christo iam mortuo vnus militum lãcea latus eius aperuit. Hæc concilij Viennensis definitio, cui magis quemlibet credere oportet, quàm phantasticis hæreticorum imaginationibus.

Concilium Viennẽse.

B

Cerinth⁹.

VNdecima hæresis est quæ negat Christum surrexisse. Huius hæresis magister est Cerinthus, de quo iam aliàs diximus. Hic (vt Augustinus testatur) dixit Christum non surrexisse, sed aliquando surrecturum. Hæc hæresis adeò faciliter reuincitur, vt qui eam tutari velit, cogatur negare omnia quatuor Euãgelia, quæ consona voce affirmãt Christum surrexisse. Nam Matthæus vltimo sui Euangelij capite, & Marcus etiam vltimo, & Lucas vltimo, & Ioann es penultimo sui Euangelii capite, omnes hi vnanimes testãtur Christum surrexisse. Præterea, si Christus non resurrexit, ergo ipse mendax est inuẽtus, qui apostolis suis prædixerat se post passionem suam & mortem resurrecturum. Falsa etiam oportuit esse argumẽta & sophistica, quibus (vt Lucas ait) suam resurrectionem probare voluit. Sic enim ait: Quibus & præbuit seipsum viuum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquẽs de regno Dei. Rursum, Si Christus nõ resurrexit (ait Paulus) inanis est prædicatio nostra, inanis & fides vestra. Inuenimur & falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus aduersus Deum, quòd suscitauerit Christum, quem non suscitauit. In re igitur tam aperta superfluum esset longam texere disputationem.

Act. 1. *1. Cor. 1.*

Apelles.

DVodecima & vltima, quam de hac re reperio hęresim, est quæ asserit Christum in cœlos sine carnę ascendisse. Hanc hæresim docuit Apelles, & cum ipso Apelle quod sciam, sepulta fuit. Hic (vt Augustinus ait) dixit Christum sine carne resurrexisse, & sine eadem in cœlum ascendisse. Quid hac sententia fabulosius dici potest? Nulla siquidem ratione mouetur, nullo argumento fulcitur, nulli fundamento innititur: sed merum somnium aut pura fabula apparet. Si Christus sine carne resurrexit: quis fuit ille quem in medio discipulorum cõstitutum octaua resurrectionis die Thomas tetigit? Cuius erãt illæ manum cicatrices, & lateris vulnus, quæ Thomæ ostendit, & palpãda præbuit? Diuinitas siquidẽ nec oculis corporeis videri poterat, nec manibus tãgi, nec cicatrices sustinere. Preterea, discipulis apparens Christus post resurrectionem, illisque conturbatis & conterritis, eó quód existimarẽt se spiritum videre, dixit: Quid turbati estis, & cogitationes ascẽdũt in corda vestra? Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum, Palpate & videte, quia spiritus carnẽ & ossa nõ habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credẽtibus, & mirãtibus prægaudio dixit: Habetis aliquid quod mãducetur? At illi obtulerũt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Et cum mãducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. Quo modo ergo sine carne resurrexit, qui resurgens, manus & pedes habet, fauum mellis comedit? Rursum, si Christus sine carne ascendit in cœlum, quis est ille quem Stephanus in persecutione positus vidit, dicens: Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei? At filius Dei, si carnẽ secludas, non amplius dicetur filius hominis. Accedit ad hæc, quòd Christo ascendente in cœlum, angeli dixerunt Apostolis: Viri Galilęi, quid statis aspicientes in cœlum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. At cum Iesus in forma humana sit iudicaturus, conuincitur vt in forma etiam humana ascenderit. Aduersus tam apertum mendacium, & tam claram dementiam, non est opus plura adferre. Et certè puderet me ista narrare, si illos hæreticos fuisset puditũ illa asserere. Sed cùm eorum insaniæ iam vulgatæ sint, & per multos scriptores qui de illis mentionem fecerũt, narratæ: necesse fuit eas, hic inserere, vt cum aliis hæresibus damnarentur.

Ioan. 20. C *Luc. vlt.* *Act. 7.* *Act. 1.*

D

CONCILIVM.

DE hac re vnum solum reperio errorem omnibus fermè hæreticis communem. Omnibus nãq; hæreticis semper fuit, & hucusque est proprium, conciliorum autoritati detrahere, eamq; pro viribus imminuere: quoniam vident nihil esse adeó efficax ad eorum effrænatam audaciam reprimendam, sicut est concilii generalis autoritas. Quapropter cùm hæretici omnes obstinatè suos tueantur errores, euenit vt si fortè eorum aliquis error per concilium fuerit damnatus, ad hoc eis commune asylum confugiant, dicentes concilium in tali definitione errasse. Hoc egit Arrius. Cum enim damnatus fuisset in concilio Nicæno, ille & eius sequaces acquiescere nolentes definitioni concilii, dixerunt concilium errasse. Ad eundem modum se habuit Nestorius in concilio Ephesino damnatus, vt ille & eius fautores suam sententiam concilii Ephesini decreto præponerẽt. Nec aliud fecère Eutyches & Dioscorus in cõcilio Chalcedonensi damnati. Notissima est etiam historia de Ioan. Huss. Bohemo, qui cum amplexus fuisset

Arrius. Nestori⁹. Eutyches, Dioscor⁹. Ioannes Huss.

fuisset doctrinam Ioan. Vuicleph, & eam vidisset in concilio Cõstantiensi damnari, nec tamen propter hoc destitit suum mordicus tenere errorem, dicens concilium Constantiense errasse in condemnatione Ioannis Vvicleph. Postremus omnium Lutherus cum à principio prædicationis suorum errorum, concilium appellasset, timens postea ne fortè concilio congregato sua venenosa dogmata damnarentur, addidit hoc aliud venenum, dicens concilium generale quantumlibet probè (vt decet) congregatum, posse in fide & moribus errare, & concilium Constantiense errasse in condemnatione Ioannis Huss. *Lutherus*

A Aduersus ergo horum omnium hæreticorum dementiam hoc probandum est, concilium generale rectè congregatum non posse errare in fide. De conciliis autem particularibus, quę in singulis prouinciis fiunt, non est mens nostra disputare, quoniam illa talia errare possunt, & aliqua eorum errasse compertum est. Concilium certè Carthaginense octoginta episcoporum, cui interfuit beatus Cyprianus martyr, errauit, definiens hæreticos & ab hæreticis baptizatos fore rebaptizandos. Et alia multa celebrauerunt Donatistæ concilia, in quibus ipsi iactabant se habere multas episcoporum centurias. Et de his quòd errauerint non dubitamus. Verum etsi hæc aut alia similia prouincialia concilia errauerint eorum error non obest toti ecclesiæ, cùm huiusmodi error per definitionẽ generalis concilii corrigatur, quemadmodum docet beatus Augustinus libro secundo contra Donatistas, sic dicens: Et ipsa concilia quæ per singulas regiones vel prouincias fiunt, plenariorum conciliorum autoritati, quæ fiunt ex vniuerso orbe Christiano, sine vllis ambagibus cedere, cum experimento rerum aperitur. Hæc Augustinus. De solis ergo conciliis generalibus rectè congregatis dicimus ea errare non posse. Vt autem hoc clarè comprobemus, oportet eos percontari, vtrum sit aliquis certus modus quo errans in fide doceri possit, vt reuocatus ab errore, certam teneat fidei regulam. Si dicant nullum talem modum esse certum, duo sequuntur inconuenientia, Primum, quòd non rectè & sufficienter Deus ecclesiæ suæ prouiderit. Secundum, quòd nullus quantũlibet in fide errauerit, per hoc peccabit: quia videlicet immedicabili ignorantia laborat. Impium enim est dicere vt Deus obligauerit aliquem ad id quod sibi impossibile est. Si nulla B patet via certa qua ab errore reuocari possit, erit ergo illi impossibile certam tenere fidei regulam: quapropter cum ea caruerit, non peccabit. Si autem dicant aliquam esse viam certam qua doceri possit vt relicto errore ad rectam fidem redeat, hæc non erit hominis cuiuslibet particularis doctrina, quoniam quilibet particularis homo errare potest in fide, etiam si papali dignitati fulgeat. Erit ergo via certa concilii generalis rectè congregati definitio. Quòd si ipsum cõcilium etiam errare posset, nec ista esset certa via: adhuc essemus dubii an concilium ipsum rectè senserit, an malè. Quo facto, semper essemus hæsitantes, & similes (vt ait beatus Iacobus) fluctui maris qui à vento mouetur & circunfertur. Verum hic Lutherus & sui complices viam certissimam esse aiunt scrutinium scripturarum, penes quas dicunt esse iudicium omne ad contentiones de fide submouendas: quoniam Christus dixit: Scrutamini scripturas, quoniam illæ testimonium perhibent de me. Quibus obiicimus, quòd ex illa autoritate solum habetur scripturas locum tenere testium, & non locum iudicis. Non enim dixit: Scrutamini scripturas, quoniam illæ iudicium ferunt de me, sed dixit: Scrutamini scripturas, quoniam illæ testimonium perhibent de me. At testium officium non est ferre sententiam, sed solum testimonium dicere. Ad iudicem verò spectat testium dicta audire & scrutari: quibus auditis, iuxta eorum testimonium sententiam dicit. Quapropter fatemur, iuxta scripturæ sacræ testimonium sententiam esse dicendam: verùm opus est iudice qui testium dicta inquirat, audiat, scrutetur: quo sublato, etiam ex scripturæ sacræ testimonio non potest certitudo fidei haberi, quoniam ipsam eandem scripturam quisque pro suo arbitratu interpretabitur. Arrius certè plures scripturæ locos pro sui erroris confirmatione adferebat. Nestorius (vt Gennadius in catalogo scriptorum ecclesiasticorum ait) sexaginta scripturæ testimoniis suam hæresim confirmare nitebatur. Et quis hæreticus suam hæresim non conatus est scripturæ autoritatibus probare? Si enim quempiam hæreticum noua docentem interroges, vnde hoc probas, quòd catholicæ ecclesiæ antiquam fidem dimittere debeam: statim ille mille testimonia, mille exempla, mille adfert autoritates, de lege, de psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus perperam interpretatis suum venenosum C dogma confirmet. Quo pacto ergo tunc scriptura erit iudex, cùm ea pro libito hæreticus iuxta ac catholicus vtatur? Arrius & Athanasius contendunt de consubstantialitate filii. Arrius pro se adfert illud Christi dictum: Pater maior me est. Athanasius suam & catholicam fidem confirmat per illud quod Christus dixit: Ego & pater vnum sumus. Vterque eorum dicit se scrutatum fuisse scripturas, & quòd illæ testimonium perhibent de sua doctrina. Non est ergo sufficiens & certa via scrutinium scripturarum, quoniam eas quisque pro libito interpretatur. Opus est ergo iudice, qui sententiam dicat de interpretatione illarum scripturarum, quis sit verus earum sensus. Is autem iudex, vt nos certos sua sententia reddat, oportet vt talis sit qui falli non posit. Particularis autem homo, quicunque is sit, falli potest. Erit ergo necessariò generale concilium talis iudex qui falli non potest, & nos certos de vera fide per suam sententiam faciat. Aut ergo nullus est iudex infallibilis cui certò credere teneamur, aut concilium generale erit talis iudex qui falli non posit. Quòd si nullũ esse talem iudicem dicas cui certò credere teneamur, qualem, bone Deus, tunc haberemus ecclesiam? quàm inconstantem, quàm dubiam, quàm hæsitantem? ipso certè Proteo mutabiliorem. Quomodo non vacillabit omnis Christianorum fides, si non est certum cui credere teneamur? Et certè si quisque bene consideret, fomentum omnium hæresum validissimum est, dicere quòd concilium generale rectè congregatum errare posit: quoniam illo admisso, omnes hæreses per conciliorum autoritatem damnatæ resurgent, & nulla inuenietur via D qua illas ab ecclesia reiicere valeamus. Nam si scripturis sacris contra eos agatur, statim eas aut omnino reiicent, eas esse canonicas negantes, aut perperam interpretabuntur, & ad suum sensum detorquebũt, sicut eos fecisse, & nunc facere experientia docet. Et ita ecclesiæ facies esset omnio confusa, & turpis,

August. *Iacob. 1.* *Ioan. 5.* *Ioan. 14.*

& misera. Præterea, in conciliis generalibus rectè (vt decet) congregatis, adest spiritus sanctus eorum moderator & rector, qui eos in fide instruat. Quapropter sicut nec spiritus illis assistens errare potest, ita nec ipsa concilia quæ ab eo diriguntur. At Deum assistere ipsis generalibus conciliis rectè congregatis, conuincitur per id quod Dominus ait: Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quancunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo vel tres cõgregati in nomine meo: ibi sum in medio eorum. Quòd si hoc promissum vides duobus aut tribus in nomine Christi congregatis, quid futurum putas cum totum generale concilium fuerit congregatum? Hoc etiam ex concilio Hierosolymæ ab Apostolis celebrato clarius patet, vbi Apostoli in vnum congregati vt de cessatione legalium definirent, sic sententiam proferunt: Visum est spiritui sancto & nobis, &c. Rursum, Ecclesia habet spiritum sanctum illi assistentem, & eam gubernantem. Sic enim Christus promisit: Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Nec enim hæc verba ad solos apostolos referenda sunt: nec illa spiritus sancti missio (vt ait Bernardus) propter solos apostolos facta est. Ad quid enim necessariæ erant Apostolis omnium gentium linguæ, nisi quia omnes gentes docendæ erant? Et ipsamet veritas ait: Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Quod verbum nequaquam ad solos Apostolos referendum est, cum illi non essent permansuri in hac misera vita ad finem vsque mundi. Sed toti ecclesiæ dictum est illud, cui Deus promittit se ad finem vsque adfuturum. Hoc autem antea sub nomine Christi Salomon loquens, prædixerat: Vinea (inquit) mea coram me est. Christus ergo semper ecclesiæ astat tanquam sponsus sponsæ suæ cohabitans, tanquam caput membris suis hærens, vt ea vegetet atque regat. At concilium generale (vt in principio huius operis docuimus) ecclesiam vniuersalem repræsentat. Concilio ergo generali in quo vniuersa ecclesia repræsentatur, Deus ipse assistit, illud docens omnia ad salutem necessaria. Deinde si concilium generale (vt diximus) vniuersalem ecclesiam repræsentat, sequitur concilium errare non posse in fide & moribus, quia ecclesia quæ per concilium generale repræsentatur, non potest errare in fide aut moribus. De ecclesia nanque ipsamet veritas ait: Portæ inferi non præualebũt aduersus eam. Portæ inferi sunt singula mortalia peccata, per quæ fit introitus ad infernum. Quòd si vniuersalis ecclesia in fide aut moribus errare posset, portæ inferi præualerent aduersus eam. Et apud Ioannem eadem veritas iterum ait: Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum. Quæ verba non ad solos Apostolos referenda sunt, sed ad vniuersalem ecclesiam, cui promittit spiritus sancti præsentiam ad finem vsque seculi. Et beatus apostolus Paulus dicit: Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Si ergo Christus exhibuit ecclesiam sine macula & sine ruga, qualiter eam inficere poterit hæresis labes, aut peccati macula? Rursum, idem Paulus in alia epistola vocat ecclesiam columnam & firmamentum veritatis: ex quibus verbis conuincitur, vt ipsa errore aliquo inuolui non possit. Non enim est possibile, vt ea quæ columna & firmamentum est veritatis, erret. Ex his ergo & aliis plurimis quæ possunt adferri, conuincimus generale concilium rectè (vt decet) congregatum, non posse in fide aut moribus errare. Dicimus autem concilium tunc esse generale, & rectè congregatum, quando pontificis summi autoritate conuocantur omnes, quorum interest de re illa definire. Sine summi pontificis autoritate concilium generale celebrari non potest. Hinc non est mirum si Ariminense consilium errauerit: quia ab hæreticis Arrianis, fauente Constantino imperatore, & ipso Arriana hæresi infecto, congregatum est, contradicente tamen Liberio papa. Quapropter omnia in hoc concilio gesta, Damasus papa, conuocato postmodum Romam concilio, rescidit prorsus. Eadem ratione concilium Constantinopolitanum sub Constantino & Gregorio tertio celebratum, inane est & pestiferum, quia renitente Gregorio tertio congregatum fuit, & contra illius mentem & aliorum catholicorum lata est ibi sententia de imaginibus omnino ab ecclesia tollendis: & ideo hoc fuit postea in septima synodo quæ Nicæna fuit, sub Hirene imperatrice damnatum. Nec oportet ad hoc vt concilium dicatur generale, quòd omnes Christiani conuocentur, sed solum illi ad quos spectat docere & regere, quales sunt maiores ecclesiæ, vt episcopi & similes. Ad hos enim spectat docere & ad alios non. Et hoc valde consonum est rationi. Si enim omnes possent docere, omnes definire, ad omnes spectaret de fide sententiam dicere, tunc totum corpus vnum membrum esset: Paulus tamen ait: Nam & corpus non est vnum membrum, sed multa. Si dixerit pes: quoniam non sum manus, non sum de corpore, non ideo non est de corpore: & si dixerit auris, quoniam non sum oculus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus, vbi odoratus? Nũc autem posuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore sicut voluit. Quòd si essent omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra, vnum autem corpus. Et aliquibus interiectis subiungit: nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? Ex quibus pauli verbis conuincimus quosdam esse in ecclesia ad hoc à Deo destinatos, vt doceant & definiant: aliorum autem munus esse, doceri, & aliorum documenta suscipere. Hi ergo omnes quorum interest docere, regere, definire, ii soli conuocandi sunt, non autem promiscuum vulgus. Cum enim dissentio esset in ipso ecclesiæ nascentis exordio de cæremoniis veteris legis, quibusdam dicentibus eas simul cum lege euãgelica debere seruari, aliis autem contrarium affirmantibus, congregatum est Hierosolymæ hac de causa concilium: ad quod solum conuenerunt apostoli & seniores videre de verbo hoc: & tamen quæ ibi determinanda erant, omnes concernebant. Cui rei simillimum est id quod in veteri lege Dominus præcepit: Si difficile (inquit) & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam,

Marginal notes: *Matt.18.* — *Act.15.* — *Ioan.14.* — *Matt.18.* — *Cant.8.* — A — *Matt.16.* — *Ioan.14.* — *Ephe.5.* — *1.Tim.3.* — B — *1.Cor,12.* — C — *Act.15.* — *Deut.17.*

& causam, lepram & non lepram, & iudicium intra portas tuas videris verba variari: surge & ascende ad locum quem elegerit dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quærésque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit dominus, & docuerint te iuxta legem eius: sequerísque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Vides hic qualiter ad omne dubitationis vulnus amputandum mittit nos dominus, non ad reges, nō ad duces, non ad promiscuam plebem, sed ad sacerdotes Leuitici generis, & præcipuè ad summum tūc temporis sacerdotem, ad quem magis quàm ad quēlibet alium spectat (vt aliàs in principio huius operis diximus) de fide definire. Maiores ergo ecclesiæ ad concilium vocādi sunt, & nō promiscuum vulgus. Quòd si aliquis quātumlibet deiectus ex plebe, etiam non vocatus ad concilium accesserit, & velit toti concilio aliquid proferre, dicens se habere aliqua quæ ad communem omnium vtilitatem spectant, is proculdubio non est contemnendus, sed audiendus, & postea ad maiores spectabit definire. Vnde Paulus in .1. ad Corinthios epistola ait: Si nō fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur, & Deo: Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quòd si alii reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Ex quibus Pauli verbis constat eos esse audiendos, & non contemnendos, qui id quod sibi reuelatum fuerit, docere voluerint. Cum ergo omnes quorum interest, conuocati sunt, & summi pontificis autoritate congregati: tūc cōcilium generale rectè congregatum dicetur. Quòd si omnes sic congregati, vnanimes & concordes, aut eorum maior pars cum summo pontifice consentiat: illa erit certa sententia, & pro infallibili concilii generalis definitione tenenda. Pro hac re potuissem sacrorum doctorum testimonia, & conciliorum decreta adferre, sed omisi, quoniam contra damnantes concilia agimus, qui eidem concilio de se definienti dicent: Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. De hac re scripsit satis tamen breuiter Ioannes episcopus Roffensis in eo opere quod contra captiuitatem Babylonicam Lutheri fecit, duobus articulis, scilicet vigesimo octauo & vigesimo nono. Scripsit etiam vir doctissimus Iodocus Cliththoueus in eo opere quod composuit pro assertione veritatum in concilio Senonensi cōtra Lutherū definitarum cap. 3. Dionysius Riskel Carthusiensis ante istos per annos sexaginta, scripsit de autoritate Concilii libros tres. Huius autē opus non vidi, sed testimonio Ioannis Trithemii in suo libro de ecclesiasticis scriptoribus hoc habui. Gulielmus Occam in libris dialogorum de hac re pertractat fusius quàm oportebat, & nescio an ita sanè vt veritas postulat: quoniam omnia quæ ibidem pertractat, adeò indecisa reliquit, vt nescias quas partes tenere velit. Ioannes Gerson etiam plures ædidit tractatus, in quibus de potestate Ecclesiæ & de Conciliorum autoritate disserit. Ioannes de turre Cremata in libro de summa Ecclesiæ: Ioannes Eckius & alii complures de hac re locupletissimè tractant.

1. Cor. 14. *Ioan. 8.*

COITVS.

De hac re fuit quidam bestialis & turpis error. Nam Simō ille Magus, de quo in actibus Apostolorum fit mentio, docuit promiscuum fœminarum vsum esse licitum, ita vt quisque qua vellet vti sine peccato posset. Eandem turpitudinem eodem ferè tempore docuit Saturninus quidam in Syria. In eodem errore fuerunt Nicolaitæ: quapropter de illis dicitur in Apocalypsi: Hoc habes bonum, quòd odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Hi Nicolaitæ à Nicolao qui vnus fuit ex septē diaconis qui cum Stephano in ministerium viduarum deputati fuerant, occasionem sui erroris sumpserunt. Ille nāque cùm ab Apostolis increparetur de zelotypia vxoris, quam valde pulchram habebat, vt se de zelotypia coram Apostolis purgaret, vxorem in publicum produxit, dicens, vt qui vellet, ea vteretur: ostēdere volens hoc facto se nō esse adeò zelotypum, vt ipsi impingebatur. Ex quo facto alii occasionē sumētes crediderunt hoc licitum esse, vt quisque qua vellet fœmina vteretur: qui ab isto Nicolao originem se habere iactātes, Nicolaitę sunt appellati. Si quis tamen de hoc amplius nosse cupit, legat Eusebium libro tertio Ecclesiasticæ historiæ, cap. 29. Philaster etiā narrat talem fuisse Florianis cōsuetudinem, vt in ecclesia post occasum solis, extinctis lucernis, promiscuè quas vellent mulieres accipientes cum eisdem miscerentur. Sed hunc errorem Augustinus his Florianis non tribuit, quamuis de illis loquitur in libro de hæresibus cap. 66. nisi fortè alii sint de quibus Philaster loquitur, quoniam illi vocātur à Philastro Floriani: at ii quorum Augustinus meminit, vocātur ab eo Floriniani, à Florino quodam illorū magistro sic dicti. Quis autem fuerit istorum Florianorum dux, & quo tempore vixerit, Philaster non expressit, neq; ergo apud alium inuenire potui. Hunc eundem errorē promiscui cōcubitus suscitarunt in Bohemia quidam dicti Adamitæ, quorum princeps & dux fuit quidā Picardus ex Gallia Belgica. Hic enim (vt Æneas Syl. in lib. de orig. Bohemorum refert) in Bohemiā sub Sigismūdo Romanorū rege penetrauit, qui præstigiis quibusdam numerosam virorum ac mulierum plebem ad se traxit, quos nudos incedere iubens, Adamitas vocauit, se autē filium dei dixit, & Adam vocari pręcepit. Suis Adamitis cōnubia promiscua permisit: quāuis sine illius assensu nefas esset mulierem cognoscere, sed vt quisque libidine vrēte in aliquam exarsit, eam manu apprehendit, & adiēs principem, dicebat se illam appetere. Quo audito, ille Picardus eorum princeps respondebat: Ite, crescite & multiplicamini. Hanc eandem hæresim, sed cum magis obscœna & nefāda turpitudine docuerunt Vualdenses. Illi enim (vt Guido Carmelita de illis narrat) dixerūt quòd vrēte carnis libidine, omnis carnalis cōmixtio tam inter viros quàm inter fœminas est licita. Et certè miror quòd in cogitationem hominum venire possit, non dico vt tale quid faciant, sed vt licitè illud fieri posse credant. Certus enim sum aliquos fuisse masculorum concubitores, quoniam scripturæ sacræ testantur: sed vix credere possum, vt sic facientes, se ma-

Simō Magus. *Saturninus.* *Nicolaitæ.* *Apoc. 2.* *Floriani.* *Adamitę.* *Vualdenses.*

le facere non credant, aut saltem non timeant, conscientia sua illos accusante. Lex enim naturalis, quæ omnium cordibus est insita, & nemine docente scitur, docet hoc nefādum & pessimum scelus esse fugiendum. Anabaptistæ omnium hæreticorum obscœnissimi & impudentissimi, hoc tempore nostro docent hanc Adamitarum hæresim, addētes insuper quamlibet mulierem obligatam esse ad coeundū cum quocumque viro illam petēte, & vice versa eodem vinculo ligant omnem virum ad tantumdem reddendum cuicunque mulieri hoc ab illo petenti. Hi omnes hæretici de mendacio conuincuntur, si ex sacris literis ostenderimus nullum coitum esse licitum præter eum qui coniugio mediante inter virum & propriam vxorem habetur. Vt autem hoc clarius appareat, hoc prius supponēdum est, omnem coitum possibilem haberi, esse triplicem tantum, videlicet aut cum iumento, aut cum homine masculo, aut cum fœmina. Coitus cum iumēto, lege naturali damnatus est, & cum Deus lege scripta damnauit, dicens: Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei, quia scelus est. Et in eodem libro iterum ait: Qui cum iumēto & pecore coierit, morte moriatur, pecus quoque occidite. Mulier quę succubuerit cuilibet iumento, simul interficietur cum eo. Sanguis eorum sit super eos. Coitum cum homine masculo, eadem lex damnat. Nam & Sodomam & Gomorrham ciuitates incendio destruxit, ita vt egresso Loth, à maximo vsque ad minimum omnes comburerentur propter peccatum hoc. Et in Leuitico dominus ait: Cum masculo non commiscearis coitu fœmineo, quia abominatio est. Et iterum: Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, vterque operatus est nefas, morte moriatur. Sit sanguis eorum super eos. Et apostolus Paulus de Gentibus loquens, ait: Propter hoc tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum mutauerunt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes. Et voco hîc coitum cum masculo, etiam si cum fœmina coëat tanquam cum masculo. Nam coitus ille contra naturam etiam est, & ideo damnatus. Omnis enim coitus, secundum cuius speciem aut modum generatio non potest haberi, iure naturę reprehenditur. Finis nanque ad quem natura coitum ordinauit, est generatio, & multiplicatio speciei: propter quod omnis coitus qui tali modo fit quali impossibile esset generationem ad fœtum ex illo habere, naturali lege damnatur. Hoc ergo cōtra obscœnissimos Vualdenses sufficiat. Restat ergo solus coitus qui est viri cum fœmina. Hic autem coitus tripliciter fieri contingit. Aut enim aliquis coit cum illa quæ sibi coniugio copulata est, aut cum illa quæ etiam coniugio copulata est alteri, aut coit cum soluta, quę videlicet non est alicui nupta. Si coit cum vxore alterius, talis coitus vocatur adulterium, & ex lege diuina damnatus. Sic etenim lex diuina ait: Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriantur & mœchus & adultera. Et ipsa veritas in euangelio inter opera mala quæ coinquinăt hominem, enumerat adulteria. De corde enim exeūt (inquit) cogitationes malę, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, &c. Coitus verò cum soluta, quæ nulli lege matrimonij est alligata, vocatur fornicatio: & hic coitus etiam diuina lege damnatur, vt patet ex dicto Saluatoris proximè citato, vbi inter ea quæ coinquinant hominem, post adulteria enumerauit etiam fornicationes. Græci tamē (vt Guido illis impingit) dicūt simplicem fornicationem non esse peccatum. Martinus de magistris in suo libro de temperantia quæstione secunda de luxuria, dicit se fateri fornicationem simplicem esse peccatum mortale: tamen dicit insuper quòd oppositum credere non sit hæreticum, quia (vt dicit) testimonia scripturæ sacræ non sunt expressa, quoniā etsi in pluribus locis prohibeatur fornicatio, tamē possunt dicta illa interpretari quòd nomē fornicationis sumitur generaliter pro luxuria in communi: & quia illius multæ sunt species malæ, ideo dicit fornicationem hoc nomine sumptam esse damnatam, quia luxuria ex genere suo est mala. Sed cum pace illius dixerim, ego credo Martinum alioqui virum doctum, in hac parte errasse, quoniam vt aliàs diximus, beato Hieronymo nobis suffragante, in sensu literæ consistit Euangelium, & nō in nuda litera. Quapropter diximus non ad quemlibet spectare interpretationem scripturę, sed ad solam ecclesiam: aut si in aliqua particulari persona talis potestas residet, ea est in solo summo pontifice. Ecclesia ergo quæ habuit ius & potestatem discernendi scripturas sacras à prophanis, illa habet potestatem discernendi verum & legitimum sensum à non vero. Nihil certè profuisset scire quænam sit scriptura diuina, si postea in eadem scriptura reciperem⁹ sensum falsum pro vero. Sicut ergo credimus ecclesiæ dicenti hāc aut illam esse scripturam diuinam: ita etiam oportet credere eidem docenti hūc aut illum esse eiusdem scripturæ sēsum. At ecclesia catholica docet simplicem fornicationem esse peccatum, & contra legem diuinam, ergo tenendum est fornicationem esse lege diuina prohibitam: & ita necessarium est vt hæreticus sit qui pertinaciter dixerit simplicem fornicationem non esse peccatum. Præterea concors omnium sacrorum doctorum de eadem re sententia fidem facit quoniam etsi in aliquibus plures eorum errauerint, fieri tamen nequit vt omnes cōcorditer errent. Quomodo etiam possibile est vt omnes errent, qui (vt Paulus ait) ne nos erraremus, à Deo dati nobis sunt? At concors est omnium sanctorum doctorum sententia, simplicem fornicationem esse peccatum mortale, nec vllus vnquam ex his qui ab ecclesia probati sunt, oppositum asseruit. Sed iam videamus vtrum fornicationis nomen posit semper in sacris literis pro luxuria in genere accipi. Primò certè constat in illo Saluatoris dicto, quod paulò āte citauimus, nullo modo sic accipi posse, nisi ineptam Christo tribuerimus locutionem. Sic enim ait: De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes. Ecce post adulteria subiunxit fornicationes. Quis autem nisi inepte loquēs, post enumeratam speciem addidit postea genus illius speciei? Species autem cōgruè post genus additur. Nullus enim apte loquēs, sic diceret: De domo ista multa sublata sunt, videlicet vestes, vasa, arietes, pecora. Nam eo ipso quòd arietes nominati erant, pecora intelligebantur, quia arietes pecora sunt. Cum ergo Christus post adulteria

Marginalia: Leui. 18. — Leui. 20. — Gene. 19. — Leui. 18. — Ibidē. 20. — Rom. 1. — Leui. 20. — Matt. 15. — Græci. — Ephe. 4. — Matt. 15. — C — D — A — B

adulteria subiunxerit fornicationes: signum est fornicationem ibi non posse capi loco generis, vt omnem carnis libidinem significet: nec pro adulterio, quoniam esset inanis eiusdem rei repetitio. Præterea hoc eodem ordine vitia illa carnis enumerat Paulus. Sic enim in epistola ad Galatas iuxta Ambrosii lectionem dicitur. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, &c. Vbi iterum post adulterium reperitur fornicatio, & ideo oportet vt nec pro adulterio ponatur, nec pro genere carnalis libidinis, sed pro specie distincta ab adulterio. Rursus, in epistola priore ad Corinthios, sic ait: Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnū Dei possidebunt. Vides hic fornicariis expresse denegatum esse regnum Dei. At nullus rationis capax à regno Dei excluditur nisi propter peccatum mortale. Neque hic etiam potest dici quòd fornicatio ponatur pro genere cuiuslibet libidinis carnalis: quoniam tunc superfluè adduntur reliquæ libidinis species, videlicet adulteri, molles, masculorum concubitores: quoniam negato genere, negantur omnes generis species: velut si dixeris nullum animal esse in illa domo, eo ipso negasti ibi esse hominē, aut equum, aut aliud quoduis brutum. Præterea si ibi nomen fornicarii pro genere ponitur, & non pro specie, & cuilibet fornicario regnum dei interdicitur: sequitur, vt qui fornicationem (quemadmodū illi loquūtur) simplicem commisit, sit prohibitus à regno dei, quoniam fornicatio simplex, species quædam est luxuriæ. Negato ergo genere, negatur etiam species. Ex his ergo satis patet coitū soluti cum soluta, qui fornicatio dicitur, esse lege diuina prohibitum. Solus ergo coitus qui est viri cum propria vxore licitus est. Deinde promiscuus concubitus expresse lege diuina prohibetur. Nam quis verius potest dici promiscuus concubitus, quàm quem meretrices sustinent? quoniam paratæ sunt cum quocunque volente coire. Et ille meretricius coitus propriè fornicatio dicitur, à fornicibus in quibus meretrices degere solebant. Talis autem coitus lege diuina prohibetur: Non erit (inquit) meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. Sequitur infrà, quia abominatio est vtrunque ad dominum Deum tuum. Accedit adhæc, quòd si promiscuus cōcubitus esset licitus, & (vt turpes & obscœni Floriani faciebant) in ecclesia extinctis lucernis, mulieribus promiscuè miscerentur viri, cōtingeret sæpe vt filius coiret cum matre, & pater cum filia, quod natura horret, & lex diuina damnat. Aduersus ergo omnes præfatos hæreticos hæc dicta sufficiant.

Galat. 5. *1. Cor. 6* *Deut. 23*

Secunda hæresis est omnino præcedenti opposita, quoniam omnem coitum damnat, dicens omnem coitum esse illicitum. Et de hac sententia inter plures hæreticos conuenit. Verum de hac re inferius agemus in titulo de Nuptiis, vbi probabimus, Deo duce, nuptias esse licitas, & à Deo probatas.

Tertia hæresis docet carnalem coitum vrente carnis libidine non esse peccatum, sed bene osculum: quia (vt dicunt) ad hoc non inclinat natura, ad illum autem est naturalis quædam instigatio. Et hęc est vna ex hæresibus quas Beguinæ & Begardi asseruerunt. Hic autem error duos in se complectitur. Vnus est quòd instigante carne carnalis coitus non est peccatum, & de hoc conuenit inter hos & Valdenses, quos iam in prima hæresi euicimus. Alius est quòd osculum sit peccatum, etsi de aliquo osculo loquantur, verum dicūt, quoniam osculum per quod fit solicitatio ad coitum, peccatum est, sicut & ipse coitus. Omnis enim operatio, à fine ad quem dirigitur, sumit denominationem, ita vt si finis sit bonus, & reliqua adsint, operatio erit bona. Si finis est malus, operatio erit mala. Omne ergo osculum quod ad solicitandam carnem dirigitur, peccatum est. Si verò de quolibet osculo loquantur, quòd omne tale sit peccatum, manifestus est error, quoniam osculum quod in signum pacis & veri amoris præstatur, tale nō solum nō est peccatū, sed potius est actus virtutis, sicut & ipsa pax cuius est signum. Christi enim discipuli se inuicem osculantes, signum pacis & veri amoris osculo præbebant. Quapropter Iudas hoc signum Iudæis dederat, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete. Nam cùm discipuli Christi alicunde remeabant ad Christum, osculum ori illius in signum pacis infigebant. Hoc fecit & Iudas, vt tali signo proderet Christum. Ideo Christus dixit illi: Osculo filium hominis tradis? Præterea, nec omne osculum quod causa solicitandæ carnis præstatur, peccatum est, præcipue si coitus ille ad quem dirigitur, licitus est, vt in coniugibus contingit. Si enim vxor exigat à viro vt coeat cum ea, & vt hoc debitum vxori præstet, vir osculatur vxorem, vt videlicet per hoc excitetur caro ad reddendum debitum quod aliàs reddere non posset, non solum non est peccatum tale osculum, sed virtutis actus, sicut & ipse coitus est actus iustitiæ, cùm per illum vir reddat vxori, quod illius est. Postremò hæc sententia Beguinarum damnata est in concilio Viennensi sub Clemente quinto celebrato: cuius concilii definitio habetur in libro Clementinarum, titulo de hæreticis, cap. ad nostrum, vbi condēnantur octo Beguinarum errores, & is de quo agimus, septimo loco annumeratur per hæc verba: Septimò quòd mulierem osculum, cum ad hoc natura non inclinet, est mortale peccatum: actus autem carnalis, cùm ad hunc natura inclinet, peccatum non est, maximè cum tentatur exercens. Hæc ibi. Qui error cum aliis septem ibidem numeratis simul damnatus est.

Mat. 27. *Ibidem.*

CONFESSIO.

Res quædam valdè difficilis est confessio peccatorum, per quam peccator sacerdoti omnia peccata sua in aurem dicit, qua re nihil durius aut grauius in tota lege euangelica reperitur: ideo propter operis difficultatem, multi hæretici nec saluti suæ nec saluti aliorum consulentes, conati sunt eam funditus tollere, diuersis tamen viis id aggredi tentarunt. Primus ergo de hac re error est, qui negat eam esse à Deo institutam, sed dicit sola humana constitutione stabilitam. Hunc errorem docuit in Hispania quidam Petrus Osmensis doctor theologiæ Salmantinus. Et hunc errorem dominus Alfonsus Carillo archiepiscopus Toletanus & Hispaniarum primas, habito prius cum plurimis doctis viris consilio dam-

nauit,& hæreticum declarauit autoritate Sixti.4.tunc pontificis max.ad hāc causam illi specialiter delegata. Quam definitionem idem Sixtus postea confirmauit: cuius confirmationem in fine huius hęresis, nec vno verbo mutato, referemus. Hic est etiam error Lutheri: imò ante Lutherum huic errori ansam præbuerunt aliqui iuris canonici periti. Nam glossator decreti in principio distinctionis quintæ, de pœnitentia dicit quod melius est credere illam confessionem peccatorum auricularem esse institutam ex quadā vniuersalis ecclesiæ traditione, quàm ex noui aut veteris testamenti autoritate. Secundus error est qui dicit non esse necessarium confiteri sacerdoti, sed sufficit soli Deo peccata confiteri. Hic est error quorundam orientalium hæreticorum qui dicuntur Iacobitæ, & hos sequitur Lutherus, dicēs non esse necessariam hanc clancularia confessionē quæ in aurem sacerdotis fit, sed sufficit si soli Deo confiteatur. Hunc enim errorem ex primo deducit, velut putrem aquam ex fonte corrupto. Nam cum adferrentur testimonia scripturæ confessionem peccatorum præcipientis, interpretatus est ea de confessione quę Deo fit, quàm dicit esse diuino iure præceptam, eámque sufficientem. Tertius error dicit confessionem esse superfluam & inutilem si contritio adsit: & huius hæresis autor est Ioannes Vvicleph. Quartus error dicit non esse necessariam omnium peccatorum examinationem, necesse omnia peccata mortalia confitenda, quoniam (vt Lutherus ait) dum volumus omnia purè confiteri, nihil aliud facimus, quàm quod misericordiæ Dei nihil volumus relinquere ignoscēdum. Quintus error omnino tollit cōfessionem, & iste est error Vvaldensium, qui coincidit cum errore qui est Iacobitarum & Lutheri. Sextus error est, dicens in confessione non conferri gratiam qua homo iustificetur: & ita negat confessionem posse dici sacramentum. Et hunc errorem etiam docet Lutherus. Hos omnes errores sic ex industria coniunxi, causa prolixitatis vitandæ, quoniam testimonia quæ cōtra illos citaturi sumus, aliquādo duos errores, aliquando tres eorum simul conuincunt: ideo ne eandem autoritatem bis aut ter repeteremus, hos errores simul coniunximus, vt citato alicuius testimonio, in eo tunc omnia quæ contra errores pugnant, annotemus. Omitto pro hac re testimonia quæ ex veteri testamēto adferri possunt, quoniam omnia quæ inde adferri possunt pro hac re, adeò obscura sunt, vt quamuis nostro proposito faueant, illud tamen apertè ostendere nequeunt. Omitto etiam illa quæ in nouo testamento sub quadam figura & sub quodam velamine dicta sunt. Verbi gratia: Christus dixit decem leprosis salutem ab eo petentibus: ite, ostendite vos sacerdotibus. Et leproso quem descendens de monte tactu suę manus purificauit, dixit: Vide, nemini dixeris, sed vade ostende te sacerdoti, & offer munus tuum. Ex quibus verbis etsi satis congruè dici possit confessionem designari, quoniam per lepram peccatum figuratur, quapropter per ostensionem lepræ sacerdoti faciendam, ostenditur peccatorum confessio sacerdoti facienda: & quòd mundatus à lepra adhuc debeat ostendi sacerdoti, significat, quòd mundatus à peccato per contritionem, adhuc debet ostendere peccatorum suorūm maculas remanentes per confessionem sacerdoti faciendam: hæc inquam etsi satis piè dicta sint, non tamen sunt efficacia ad hæreticum reuincendum: quoniam nullus sensus sacræ scripturæ (vt in principio huius operis docuimus) efficax est ad fidem roborandam, & hæreticos reuincendos, nisi ille literalis sit. Ex sensu enim mystico nunquam potest sumi argumentum efficax contra hæreticos. At quòd ille sensus datus sit mysticus in illa litera, apertissimum est. Simile etiam est illud quod Lazaro suscitato Christus dixit Apostolis: Soluite eum, & sinite abire. Ex quo etiam colligi posset, quòd peccator quamuis per gratiam à Deo in contritione collatam sit à morte peccati suscitatus, nihilominus ligatus sacerdoti traditur, vt absoluatur à vinculo quo tenetur ad certam pœnam pro peccati satisfactione, soluendam. Hæc certè pia sunt, & multum ecclesiæ catholicæ fidem iuuant: sed quia non tam aperta sunt, ideo non sunt adeò efficacia vt oporteret. Quod ex toto sacro instrumento (mea quidem sententia) efficacius & fortius potest adferri, est illud verbum quod Christus post resurrectionem suam discipulis dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Quæ verba subtili sunt examine discutienda, quoniam multa ex illis verbis nobis suffragantia colligere possumus. Primò ergo dicitur, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quibus verbis iuxta sententiā omnium sacrorum doctorum potestatem dedit sacerdotibus absoluendi homines à peccatis. At sacerdotes non possunt peccata remittere, nisi prius ea cognouerint: quoniam qui sententiam de re aliqua laturus est, oportet vt plenè rem eandem prius agnoscat, sicut Sapiens ait: Qui iudicat quæ nouit, iudex iustitiæ est. Peccata autem aliorum, maximè quæ secreto, & intra cordis latebras commissa sunt, sacerdotes non possunt agnoscere, nisi ipsimet peccatores sacerdotibus peccata sua reuelent. Qui ergo sacerdotibus potestatem remittendi peccata dedit, illis eisdem verbis peccatoribus obligationem confitendi sua peccata iniunxit. Verū huic argumētationi fortasse respondebit quispiam, quòd ex verbis Saluatoris solum haberi potest confessionem esse sub suo concilio tanquam bonum quoddam opus, & ad salutem maximè conducens: qua confessione facta sacerdotes habent potestatem absoluendi, sibi per illa verba à Christo collatam. Sed hæc responsio facile reiicitur per id quod post illa verba immediatè subiungitur: Quorum retinueritis, retēta sunt. Nihil certè aliud est sacerdotes retinere peccata, nisi non remittere. Sensus ergo literæ est: Quorum non remiseritis peccata, illa non sunt remissa. Si ergo ad hoc vt peccata sint remissa, oportet vt ea sacerdos remittat: ergo ad hoc vt peccata sint remissa, oportet etiam vt peccator illa sacerdoti manifestet. Quid si iterum fortè quis dicat ex illis verbis non haberi necessitatem confessionis clanculariæ, quæ nunc in aurem sacerdotis fit: de hac re non contendo, modo concedant ex illis verbis haberi necessitatem confessionis, siue illa clancularia sit, siue publica: quoniam (vt latè aduersus Lutherum disputat Iacobus Latomus) in vtraque earum potest consistere sacramentum pœnitentiæ. Non est enim sic de necessitate sacramenti pœnitentiæ, quòd confessio fiat secretè, vt si publicè fieret, non esset sacramentum: quamuis malè ageret qui publicè confiteretur, nisi aliqua

Marginalia: Lutherus · Iacobitæ. Lutherus · Ioannes Vvicleph. · Vvalden. · Luc. 17. · Mat. 18. · Ioan. 2. · Prou. 12. · B · C · D

A aliqua particulari iusta causa vrgēte. Prætereà ex illis verbis: Quorum remiseritis peccata, remissa erūt, conuincitur gratiam per absolutionem sacerdotis infundi à Deo. Sacerdote enim remittente ministerialiter, Deus vere peccata tunc remittit. At cum peccatorum remissio nunquam sine gratia gratum faciēte habeatur: sequitur vt quoties sacerdotes pœnitentem à peccatis absoluit, toties Deus gratiam infundat. Quòd si per illam gratia infunditur à Deo, sequitur eam rectè dici posse sacramētum, quia post verba sensibilia significantia absolutionem peccatorum, si peccator obicem non ponat, efficaciter sequitur gratiæ infusio. Ex his ergo verbis multa colligimus, videlicet confessionem esse necessariam, cōtra Vualdēses: eamque non debere fieri soli deo, sed etiam sacerdoti qui absoluturus est pœnitentem à peccatis, & hoc contra Iacobitas. Habemus etiam per confessionem infundi gratiam, & ita esse sacramentum, & hoc contra Lutherum. Rursum, si confessio sola humana inuentione est introducta, & non præcepto diuino, ostendant qui hoc dicunt, illam primæuam Ecclesiæ institutionem: quam cum non sciant nec possint ostendere, oportet vt fateantur illam esse à deo. Sicut enim isti exigunt à nobis apertum scripturæ testimonium, quo probemus confessionem fuisse à deo institutam: sic nos exigimus ab eis apertam & veracem historiam, qua doceant primam Ecclesiæ institutionem de confessione facienda. Nos pro nostra fide protulimus testimonium ex Euangelio Ioannis. Ipsi autem vt doceant fuisse ab Ecclesia institutam, nunquam ostēdent primam Ecclesiæ institutionem. Quòd si quis dicat eam fuisse institutā in concilio Lateranensi, in quo facta est Decretalis illa nimis vulgata quæ incipit: Omnis vtriusque sexus. Hoc si ad confessionem annuatim faciendam referatur, facile crediderim, quoniam āte illam Decretalem nescio an fuissent homines obligati ad confessionem quolibet anno faciendam. Sed si de confessione simpliciter dicatur eam cœpisse in Ecclesia à tempore illius cōcilii: cōstat illud esse falsum, quoniam Innocentius papa huius nominis tertius, sub quo illud concilium Lateranense celebratum est, & decretalis illa ædita (vt Platina ait) adeptus est summum pōtificatum circa annum domini. M.CC. ante quem per multas annorum centurias fuere Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, & alii plures, qui dicunt confessionem esse necessariam: & constat eam tempore apostolorum fuisse exercitam. In actis siquidem Apostolorum dicitur: Multi credentium veniebant confitentes & ānunciantes actus suos. Deinde Ecclesia catholica errare non potest in his quæ ad fidem & bonos mores spectant. At cōcors omnium sacrorum doctorum de aliqua re sententia (vt in principio huius operis docuimus) manifestè ostendit eam esse mentem & definitionem Ecclesiæ: quoniam cum plures fuerint doctores sanctitate perinde ac scientia præcellentes diuersis temporibus diuersisque locis existentes, qui eidem sententię subscripsere, quorum sententiam nunquam Ecclesia damnauit, sed ad eorum assertionem tacuit, quæ nunquam ad hæreses damnandas tacere solet, conuincitur inde illam sententiam cui omnes doctores subscribunt, esse veram Ecclesiæ catholicæ mentem, & veram fidem. Cum ergo omnium sacrorum doctorum sit concors sententia, confessionem omnium peccatorum mortaliū de quibus peccator recordatur, esse necessariò sacerdoti faciendam, & sine ea saluari non posse, eamque à Christo esse institutam: constat inde hāc esse catholicæ Ecclesiæ fidem, confessionem videlicet peccatorum esse diuino præcepto & non humano introductam. Horum autem sacrorum doctorum aliqua pauca testimonia adferam, ex quibus hoc perspicuum euadet. Omitto in hac re Bernardum, Hugonem de sancto Victore, & Richardum, Bedam, Rabanum, Isidorum atque etiam Gregorium, quoniā horum notissima sūt testimonia. Ad vetustiores accedo. Leo papa huius nominis primus, in epistola ad Theodorum episcopum Foroliuiēsem, quæ est in ordine. 69. sic ait: Multiplex misericordia dei ita lapsibus subuenit humanis, vt non solum per baptismi gratiam, sed etiam per pœnitentię medicinam spes vitæ reparetur æternæ, & qui regenerationis dona violassent proprio se iudicio cōdemnantes, ad remissionem criminum peruenirēt. Sic diuinæ bonitatis præsidiis ordinatis, vt indulgentia Dei nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei & hominum, homo Christus Iesus, hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt confitētibus actionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterēt: cui vtique operi ipse Saluator interuenit, nec vnquam ab his abest quæ ministris exequēda commisit, dicēs: Ego vobiscū sum vsque ad consummationem seculi: vt si quid per seruitutem nostram bono ordine & gratulādo impletur affectu, nō ambigamus per spiritum sāctum fuisse donatum. Hæc Leo Papa. In quibus verbis multa sunt notatu digna quæ nostro proposito deseruiūt. Cùm enim dixit diuinæ bonitatis præsidiis ordinatis, innuit non esse humana constitutione introductam, sed diuino iure ordinatam. Cùm verò ait veniam non posse aliter haberi nisi supplicatione sacerdotum, ostendit confessionis necessitatem. Dicens autem Deum semper assistere absolutioni & ministerio sacerdotum, satis apertè declarauit huius sacramenti efficaciam. Augustinus in lib. 50. homiliarum, homilia. 49. sic ait: Qui post vxores vestras vos illicito concubitu maculastis, si præter vxores vestras cum aliqua cōcubuistis, agite pœnitentiam, qualis agitur in Ecclesia, vt oret pro vobis Ecclesia. Nemo sibi dicat, occultè ago, apud Deū ago: nouit Deus, qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est: Quæ solueritis in terra, soluta erunt in D cœlo? Ergo sine causa sūt datæ claues Ecclesiæ Dei? frustramus euāgeliū Dei? frustramus verba Christi? promittimus nobis quod ille negat? nònne nos decipimus? Hæc August. Quibus verbis apertè dicit esse necessariam sacerdotis absolutionem, & non sufficere vt secretò deo cōfiteatur pœnitēs. Quòd si necessaria est sacerdotis absolutio, ergo necessaria est peccatoris cōfessio, quia sacerdos absoluere nō potest peccata quæ non nouit. Et cum in pluribus aliis locis hoc idem dicat, expressius tamen super Ioannem tractatu. 49. eādem sentētiā explicat. Videat qui volet. Satis etenim mihi est, qui breuitatem tenere promisi, vt lectorem admonuerim. Hieronymus exponēs illud Ecclesiastici. 10. Si mordeat serpēs in silētio, &c ait: Si quem serpēs diabolus occultè momorderit, & nullo conscio cum peccati veneno-

Act. 19.

Leo papa.

Matt. 28.

August.

Matt. 18.

Hierony.

O

infecerit, si tacuerit qui percussus est, & non egerit pœnitētiam, nec vulnus suū fratri & magistro voluerit confiteri, magister qui linguam habet ad curādum, facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescat ægrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina, nō curat. Hæc ibi Hieronymus. Quibus verbis apertissimè ostendit confessionis necessitatem, vt sine ea vulnus peccati curari non possit. Ambrosius libro primo de pœnitentia cap. 7. disputans aduersus Nouatianos negantes pœnitētiam posse peccantibus proficere, sic ait: Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti nō licet? In baptismo vtique remissio omnium peccatorum est. Quid interest vtrum per pœnitentiam, an per lauacrum, hoc ius sibi datum sacerdotes vēdicent? Vnum in vtroque ministerium est. Sed dices quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? nónne dei nomē operatur? Quid ergo? Vbi vultis vēdicatis nobis dei gratiā, vbi vultis repudiatis? Hæc Ambrosius. In quibus verbis B. Ambrosius clarissimè docet, in pœnitētia perinde ac in baptismo gratiam per sacerdotum ministerium conferri. Nunquam autem per ministerium sacerdotum pœnitētia completur, nisi cùm peccatorem sua peccata confitentem sacerdos absoluit. Ergo per pœnitentiæ sacramentum, hoc est per cōfessionem, homo recipit gratiam: cuius oppositum dicit Lutherus in sexto errore suprà nominato. Huius autem sacramenti necessitatem docet idem Ambrosius libro, II. de pœnitentia capite. 7. cuius verba causa prolixitatis vitandæ relinquo, satis putans lectorem dirigere. B. Cyprianus sermone quinto de lapsis, loquēs de illis qui corde solum peccauerunt, sic ait: Hi quāuis nullo sacrificij aut libelli facinore cōstricti sunt, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter cōfiteantur, exomologesim conscientiæ suæ faciant, animi sui pondus exponāt, salutarem medelam paruis licet & modicis vulneribus exquirant. Et parum infrà: Cōfiteātur singuli, quæso vos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit, in seculo est, dum admitti eius cōfessio potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes, apud dominum grata est. Hæc Cyprianus. Ex his Cypriani verbis duo colligimus. Vnum, quòd videlicet cōfessio faciēda est apud sacerdotes Dei, & nō solùm coram Deo. Alterum, quòd illa nō sit faciēda solùm de publicis, sed etiam de occultis quæ intra cordis latebras commissa sunt. Cuius oppositum docet Lutherus. De aliis autem occultis peccatis, quæ sic occulta sūt, vt ipsum peccatorem lateant, vel quia eorum non recordatur, vel quia firmiter credit, excusabili ingnorantia, non esse peccata, de his, inquam, non disputamus quòd ea confitenda sint. Nullus enim fuit vnquam tam demēs, vt putaret illa etiam sacerdoti in aurem fore narranda, quorum pœnitēs nō recordatur. Quod verò Lutherus pro se adducit, dicens non oportere omnia confiteri, quia (vt dicit) sic faciētes nihil relinquūt misericordiæ Dei ignoscendum: tale est ac si diceret non oportere etiam laborare vt omnia opera nostra bona & bene facta sint, quum sic facientes multo minus velint aliquid relinquere misericordiæ Dei ignoscendum: quapropter illo argumento Lutherus etiam persuaderet hominibus vt nolint omnia bene operari. Idem argumentum, quo nunc Lutherus probare nititur suam impiam assertionem, Paulus obiicit sibi ipsi, & illud velut inane ac nullius prorsus roboris contemnit, ac reiicit. Nam postquam dixerat Paulus multo maiorem esse diuinam Dei gratiam, quàm nostra peccata: Ita vt vbi abūdauerat delictum, dicat, superabūdasse gratiam, obiicit sibi sic inquiēs: Quid ergo dicemus? manebimus in peccato, vt gratia abundet? absit. Poterat fortassis alicui ignoranti in mentem venire, licere homini peccare, vt Deus postea abundantiorem impartiretur gratiam. Paulus tamen hanc sententiam nō admittit, sed absurdissimam illam putat, dicēs: Absit, Nūquam enim (vt ipse inferius ait) licet facere malum vt inde eueniat bonum. Vt autem Lutherus intelligat, hanc esse Pauli sententiam, audiat Chrysostomum, Homilia decima super epistolam ad Romanos, hæc Pauli verba interpretātem, qui hæc ait: Postquam igitur ostēderet, magnam esse gratiam ex eo quod magna curata sint peccata, videbatur ex eo imprudentibus peccādi datum hortamētum. Si enim propterea (dicet quispiam) gratia Dei maior apparet quod multa & magna peccata commisimus, à peccatis nō abstineamus, vt magis appareat gratia: Ne igitur ista vel dicant, vel suspicentur, vide quomodo subuertat obiectionem. Primum quidem forti negatione cū dicit, Absit, id quod solet facere in illis, quæ ex cōfesso vehemēter sunt absurda. Hæc Chrysostomus. Eodem modo Luthero, cum dicit, nō esse cōfitenda omnia peccata, vt aliquid relinquamus diuinę misericordiæ ignoscendum, ego respondebo. Absit. Quia nō sunt facienda mala, vt postea nobis illa Deus remittendo misericordiam suam ostendat. Adde quòd etiam si omnia confiteantur peccatores, adhuc omnia relinquunt misericordiæ Dei ignoscēda: quoniam etsi peccatores omnia confiteantur peccata, immensam tamen exercet misericordiam Deus, omnia remittens, cùm etiam si omnia opera quantumlibet exactè fecerimus, magnam nobis exhibet misericordiam, cum ea ad vitam acceptat æternam: quoniam nō sunt condignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Sed ne ex solis doctoribus latinis testimonia sumpsisse videamur, operæprecium erit aliquorum Græcorum testimonia proferre. Cyrillus libro tertio super Leuiticum, exponēs illud: Si peccauerit vnum aliquid de istis, pronūciet peccatum quod peccauit, sic ait: Est aliquod in hoc mirabile secretum, quòd iubet pronunciare peccatum. Etenim cuiussis generis pronuncianda sunt, & in publicum proferēda cuncta quæ gerimus: si quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo, vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri. Proferri autem à nobis, aut ab illo, qui accusator peccati est & incentor. Hęc Cyrillus. Vides hic, qualiter omnia proferri iubet, & nullum cælari permittit, si volumus diaboli accusationem euadere. Chrysostomus homilia. 3. super Matthęum, loquēs de illis, qui baptizabantur à Ioanne, confitentes peccata sua, sic ait: Confessio peccatorum est testimonium cōscientię timentis Deum. Qui enim timet iudicium Dei, peccata sua nō erubescit confiteri. Qui autem erubescit non timet. Perfectus enim timor soluit omnem pudorem. Illic enim turpitudo confessionis aspicitur, vbi futuri iudicij pœna non creditur. Nunquid nescimus quia

confessio

Ambro. *Cyprian.* *Chrysosto* *Rom. 7.* *Cyrillus.* *Chrysost.*

A B C

confeßio peccatorum habet pudorem, & quia hoc ipsum erubeſcere pœna eſt grauis? Sed ideo magis iubet Deus confiteri peccata noſtra, vt verecundiam patiamur pro pœna: nam & hoc ipſum pars eſt iudicii. Hæc Chryſoſtomus. In quibus verbis hoc aduertere oportet, quòd dicit iuſſiſſe Deum vt confiteamur peccata noſtra, vt vel ſic verecundiam patiamur, tanquam pœnam pro peccatis noſtris ſuſceptam. D Quæ verba nullatenus ad confeßionem quæ ſoli Deo fit, referri poſſunt. Plura certè de hac re adferre poſſem ſacrorum doctorum teſtimonia, verum ne nimia prolixitate grauarem lectoré, omitto. Sed inter tam multa teſtimonia vel vnum eſſe debet (mea quidem ſententia) efficacißimum, quod nulla humana autoritate populus vnquam potuiſſet adduci, vt occultißima ſcelera, quorum tacitam cõſcientiam horrebant, in alienas aures, tanto cum pudore, tanto cum periculo, ſine vlla cunctatione effunderet. Nec ſimile eſt vero, fieri potuiſſe, vt tot presbyteri promiſcuæ multitudinis confeßiones audientes, ſecretum ſeruarent, etiam hi, qui aliàs nihil continere poſſunt, niſi Deus ipſe, qui ſacramentum inſtituit, rem tam ſalubrem ſpeciali gratia defenderet. Confeßio peccatorum, quæ ſacerdoti fit, eſt à Deo inſtituta: in qua omnia ſunt peccata reuelanda, quorum pœnitens recordatur: quibus reuelatis in confeßione, & data à ſacerdote abſolutione, pœnitenti Deus peccata dimittit, & gratiam infundit: quæ omnia diuerſis teſtimoniis probata iam ſunt. Sed de inſtitutione confeßionis, quòd illa ſit à Deo, teſtatur Sixtus quartus pontifex maximus, qui de hac re definiuit per hæc verba, quæ nunc ſubiiciuntur.

Extrauagans Sixti quarti.

SIxtus epiſcopus ſeruus ſeruorum dei, Ad perpetuam rei memoriam. Licet ea, quę de noſtro mandato ritè fiant, plenam obtineant roboris firmitatem: tamen illis interdum noſtri muniminis robur adiicimus: vt eo firmius illibata perſiſtant, quo magis noſtro fuerint præſidio communita. Dudum ſiquidem ad audientiam noſtram deducto, quòd à modico tunc decurſo tempore citra in Hiſpaniarum regnis, & præſertim in vniuerſitate ſtudii Salmaticenſis, fuerant & adhuc erant nonnulli iniquitatis filii, qui quaſdam falſas, ſanctæ catholicæ fidei contrarias, erroneas, ſcandaloſas, & malè ſonantes propoſitiones, præſertim circa peccatorum confeßionem, & eccleſiaſtica ſacramenta in ſtudio huiuſmodi, & in A frequentißimo hominum cœtu veras eſſe publicè affirmare, & pertinacißimè ſuſtentare ac defendere: apertißimas ſacræ ſcripturæ autoritates eorum erroribus repugnantes, earum rectum, clarum & apertum ſenſum, falſis eorum interpretationibus impudenter violando refellere: huiuſmodi quoque eorum falſa dogmata manifeſtè hæreticæ prauitatis labem continentia in aliorum mentes inſerere, & ſimplicium animas illaqueare: & vt illa in plurium notitiam peruenirent, & in perpetuum de illis memoria haberetur, libros componere, & in publicum, vt illos legendi omnibus eſſet facultas, tradere præſumpſerant eatenus, & præſumebant: Nos tunc venerabili fratri noſtro Alphonſo Archiepiſcopo Toletano, per alias noſtras literas commiſimus, vt aſſumptis ſecum aliquibus in Theologia magiſtris, & aliis viris literatis (vocatis his, qui propoſitiones ipſas veras eſſe affirmare niſi erant, & nitebantur in dies: & auditis quæ ipſi pro illarum veritate, & alii Chriſti fideles ad dilucidandam earum falſitatem deducere vellent) an quæ in propoſitionibus huiuſmodi continebantur, falſa, & fidei præfatæ contraria, erronea & malè ſonantia exiſterent, autoritate noſtra declararet & decideret: & declaratione huiuſmodi facta, illos quos in præmiſſis culpabiles eſſe reperiret, ſi iuxta ſanctorum patrũ inſtituta & canonicas ſanctiones ſe emẽdare, & depoſitis de cordibus eorum totaliter erroribus prædictis, ad Eccleſiæ vnitatem, hęretica labe huiuſmodi abiurata, redire, & iuxta declarationem ſuam, tales propoſitiones eſſe ſcandaloſas, falſas, & hæreticas, ac malè ſonantes fateri, & deſuper confectum librum huiuſmodi retractare, & cum effectu refutare recuſarent, & in illis, eorúmque erroribus pertinaciter inſiſtere vellent, hæreticos, ac cenſuris & pœnis in tales à iure promulgatis irretitos eſſe decerneret: plena ſibi deſuper autoritate conceſſa, prout in noſtris inde confectis literis plenius continetur. Poſtmodum verò ſicut accepimus, B præfatus Archiepiſcopus ad executionem dictarum literarum, earum forma ſeruata ritè procedens, dilectos filios Petrum de Prexamo, & Petrum de Ocanna, ac Petrum de Caloca, necnon Didacum de Betonno, Martinum quoque Alfonſum Delatorre, magiſtros, & Petrum Didaci de Conſtana, ac Ioannem de Quintanapalla, licentiatos in Theologia: necnon Tellium Buendia Toletanum, & Vaſcum de Ribera, de Talauera, in eadem Eccleſia archidiaconos, Thomam de Guenca, & Ioannẽ de Medina Decretorum Doctores: ac Garſiam Fernandi de Alcala in eiſdem Decretis Licentiatum, & alios quamplures magiſtros in Theologia, ac doctores & Licẽtiatos in eiſdem Decretis: alios quoque quamplurimos doctos & literatos viros ex diuerſis regnorum prædictorum locis: pariter & dilectum filium Petrum de Oſma, propoſitionum prædictarum autorem, eiúſque ſequaces, coram ſe ad ſuum oppidũ de Alcala Toletanæ diœceſis euocari fecit: ac dicto Petro de Oſma & ſequacibus minimè comparentibus, debito tempore expectatis, matura ſuper omnibus propoſitionibus prædictis deliberatione præhabita, de vnanimi concilio & aſſenſu magiſtrorum & prædictorum doctorum declarauit illas propoſitiones, per quas Petrus de Oſma, & eius ſequaces prædicti pertinaciter affirmare non verebantur, confeſſionem peccatorum in ſpecie, ex vniuerſalis Eccleſiæ ſtatuto, non diuino iure compertam fore: & peccata mortalia, quo ad culpam, & pœnam alterius ſeculi, abſque confeſſione, ſola cordis contritione: prauas verò cogitationes ſola diſplicentia deleri: & quòd confeſſio ſecreta ſit, neceſſariò non exigi: & non peracta pœnitentia confitentes abſolui non debere: & Romanum pontificem purgatorii pœnam remittere, & C ſuper his quæ vniuerſalis Eccleſia ſtatuit, diſpenſare non poſſe: ſacramẽtum quoque pœnitentiæ, quantum ad collationem gratiæ, naturæ, non autem inſtitutionis noui aut veteris teſtamenti exiſtere: & alias quas propter earum enormitatem, vt illi qui de eis notitiam habent, obliuiſcantur earum, & qui de eis notitiam non habent, ex præſentibus non inſtruantur in eis, ſilentio prætermittendas ducimus, falſas, ſanctæ fidei catholicæ contrarias, erroneas, & ſcandaloſas, ac à fidei veritate alienas, & ſanctorum patrum decretis, & apoſtolicis conſtitutionibus contrarias fore, manifeſtam hæreſim continere, dictarum

literarum & per illas sibi cõcessæ facultatis vigore declarauit: & pro talibus haberi & reputari debere decreuit: prout in quibusdam authenticis scripturis de super confectis plenius continetur. Et demum, (præmissis sic vt præfertur gestis, & propositis in consistorio coram nobis) nos dilectis filiis nostris, Stephano tituli sanctæ Mariæ in Transtyberim, & Ioanni tituli sanctæ Praxedis, Presbyteris, Cardinalibus, vt de præmissis gestis per ipsum Archiepiscopum diligenter se informarent: & quæ inuenirent, nobis & aliis fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus referrẽt: qui tã zelo fidei, quàm vt nostris parerent mandatis, onus huiusmodi prompta voluntate suscipientes, cuncta diligẽter rimarunt: & quæ inuenerunt, nobis & aliis fratribus nostris memoratis fideliter retulerunt: propositiones præfatas erroneas fore pluribus autoritatibus & rationibus, præter illas, quas in Archiepiscopi processibus inuenerunt, etiam demonstrantes zelo fidei memoratæ. Nos igitur, ad quem spectat errores huiusmodi extirpare (habita eorundem sanctæ Mariæ in Transtyberim, & sanctæ Praxedis Cardinalium relatione prædicta) ipsius Archiepiscopi solertiam & diligentiam in præmissis plurimum in domino commendantes, & certa nostra scientia Archiepiscopi declarationem, & decretum huiusmodi, & prout illa concernunt, omnia & singula in scripturis prædictis Archiepiscopi super præmissis cõfectis contenta, autoritate apostolica, tenore præsentium, de eorundem referentium & aliorum fratrum nostrorum, vnà cum concilio & assessu, laudamus, confirmamus, & approbamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus, supplentes omnes & singulos defectus, si qui forsan interuenerunt in eisdem. Et nihilominus pro potioris cautelæ suffragio omnes & singulas propositiones prædictas, falsas, sanctæ catholicæ fidei contrarias, erroneas, & scandalosas, & ab euangelica veritate penitus alienas, sanctorum quoque patrum decretis, & aliis apostolicis constitutionibus contrarias fore, ac manifestam hæresim continere, dicta autoritate declaramus. Præfato quoque Archiepiscopo scientia & autoritate prædictis committimus & mandamus, vt contra dicti Petri de Osma sequaces prædictos, si huiusmodi hæresim, in quam prolapsi sunt, abiurare, & eundem Petrum prout errantem secuti sunt, errores suos abiurantem, & se emendantem, sequi recusauerint, aut malitiose distulerint, iuxta prædictarum aliarum nostrarum literarum continentiam, tanquam hæreticos procedere non omittat. Et vt gesta per eum probè & laudabiliter zelo fidei de mandato nostro, & per nos meritò approbata, ad omnium incolarum illarum partium notitiam facilius perueniant: qua habita, possint seipsos, ne in prædictos prolabantur errores, liberius custodire, præsentes nostras literas cum processu per eum habito, ac dicti Petri abiurationem, singulis illarum partium episcopis significare non omittat: qui post significationem eandem, clero & populo suarum ciuitatum & diœcesum ea publicari procurent: & generaliter omnia faciat, quæ pro huiusmodi hæresis extirpatione necessaria fuerint, seu ei quomodolibet opportuna videbuntur, non obstantibus constitutionibus & ordinationibus apostolicis, ac omnibus illis, quæ in dictis literis voluimus non obstare, cæterísque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat, &c. Quòd verò confesio sit necessaria, etiam si contritio adsit, præter testimonia adducta testatur concilii Constantien. definitio. In quo concilio, sesione octaua damnati sunt quadraginta quinque articuli Ioannis Vvicleph: & inter cæteros is vnus septimo loco asignatur, sub his verbis: Si homo debitè fuerit contritus, omnis confesio exterior est sibi superflua & inanis. Quæ sententia simul cum aliis ibidem condemnata est. Deinde, Concilium Florentinum sub Eugenio quarto celebratum in definitione fidei, quam dedit Armenis, de sacramento pœnitentiæ differens hæc ait: Quartum sacramẽtum est pœnitentia, cuius, quasi materia, sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes. Quarum prima est cordis contritio, ad quam pertinet, vt doleat de peccato commisso cum proposito non peccandi de cætero. Secunda est oris confesio, ad quam pertinet vt peccator omnia peccata, quorum memotiam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter. Hæc concilium Florentinum. Ex quibus verbis, apertisimè conuincitur Lutherus negans omnia peccata esse necessario confitenda: Denique concilium Tridentinum sub Iulio tertio celebratum multo apertius & copiosius ea, quæ ad confesionem sacramentalem pertinent, definit. Nã sesione quarta, canone tertio hæc ait: Si quis dixerit verba illa Domini Saluatoris, accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt, non esse intelligenda de potestate remittendi, & retinendi peccata in sacramento pœnitentiæ. Sicut ecclesia catholica ab initio semper intellexit, detorserit autem contra institutionem istius sacramenti ad autoritatem prædicandi Euangelium, anathema sit. Et canone sexto iterum ait: Si quis negauerit confesionem sacramentalem, vel institutam vel ad salutem necessariam esse iure diuino, aut dixerit, modum secretè confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia catholica, ab initio semper obseruauit, & obseruat, alienum esse ab institutione, & mandato Christi, & inuentum esse humanum, Anathema sit. Et rursum canone septimo inquit: Si quis dixerit in sacramento pœnitentiæ, ad remisionem peccatorum necessarium non esse iure diuino confiteri omnia, & singula peccata, mortalia, quorum memoria cum debita & diligenti præmeditatione habeatur, etiam occulta, & quæ sunt cõtra duo vltima Decalogi præcepta, & circunstãtias, quę peccati speciem mutant: Sed eam confesionem tantum esse vtilem, ad erudiendum, & consolandum pœnitentem, & olim obseruatam fuisse, tantum ad satisfactionem canonicam imponendam, aut dixerit eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle diuinæ misericordiæ ignoscendum, aut demum non licere confiteri peccata venialia, Anathema sit. Hactenus Concilium Tridentinum. In quibus verbis omnes errores, quos supra enumerauimus, de confesione sacramentali, apertisimè damnantur. De hac materia confesionis contra Lutherum scripsit Ioannes Roffensis episcopus, in eo opere, quod cõtra Lutheri Captiuitatem Babylonicam ædidit. Scripsit etiam satis diffusè Iacobus Latomus in eo opere, quod pro assertione determinationis facultatis Louaniensis contra Lutherum composuit. Scripsit etiam frater Gaspar Sagerus ordinis minorum. Alios autem, qui multi

Cõcilium Cõstãtiẽ. *Conciliũ Florẽtinũ* *Conciliũ Tridẽtinũ* *Ioan. 20.*

multi referuntur, non vidi. Alius est error ad hanc rem quodammodo spectans, qui dicit omnes homines cuiuscunque conditionis fuerint, posse audire confessiones, & pœnitentes absoluere. Hic error est Martini Lutheri dicentis, omnes Christianos esse sacerdotes. Verùm de hoc errore inferius disputabimus, in titulo de sacerdotibus, vbi (Deo duce) probabimus, non omnes Christianos esse sacerdotes.

Lutherus

CONFIRMATIO.

C HÆresis Græcorum est (vt ait Guido) confirmationem non esse sacramentum. Frater Bernardus de Lutzemburgo in suo cathalogo hæreticorum de Græcis loquens, dicit eos sacramentum confirmationis paruulis statim post baptismum conferre, & hoc per simplices sacerdotes. Itaque hi duo contraria videntur Græcis tribuere, & nescio vtri eorum credam. Vt autem ingenuè verum dicam, nulli istorum in hac re fido, quoniam neutrũ video exactè rem inuestigasse, sicut ex aliis pluribus coniicere licet. Siue ergo hoc Græci teneant, siue illud, hoc certum est, Vualdẽses hunc errorem docuisse: quamuis Guido de eorum erroribus disserens, nũquam hoc illis tribuat. Tamen Æneas Syluius, qui postea summus Pontifex effectus, & Pius secundus dictus est, in libro de origine Bohemorum, capite tricesimo-quinto, errores Vualdensiũ recensens, hunc inter alios illis impingit. Post istos Ioannes Vvicleph Vualdensium instaurans sectam, dixit confirmationem posse à quolibet presbytero dari: non tamen (quod sciam) negauit confirmationis sacramentum, quoniam Thomas Vualden. qui diligẽtissimè huius errores persecutus est, in suo primo tomo doctrinalis fidei, libro secundo, capite quinquagesimo septimo, solum hoc impingit Vviclepho, quòd videlicet dixerit confirmationem conferri posse à quocunque sacerdote, & quòd sola lucri temporalis cupiditate est reseruatum episcopis. Martinus Lutherus dogmata sua à lacubus putridis & infectis (vt solet) hauriens, Vualdensibus consentit, dicens cõfirmationem neque esse sacramẽtum, neque gratiam conferre, sed esse meram cæremoniam, & ritum quendam. Vt autem hoc esse falsum conuincamus, memores esse oportet illius, quod in principio huius operis suprà docuimus: multa videlicet esse fide tenẽda, etiam si per scripturas sacras expresse probari non possint. Deinde, ne in posterum de nomine solùm contendamus, hoc prius admonere oportet, vt quæ à recentioribus scriptoribus confirmatio vocatur, illa eadem sit, quæ ab antiquis & vetustioribus vocatur consignatio. Veteres siquidem ex ritu & cæremonia, quæ in illius sacramẽti collatione obseruatur, consignationem appellauere, eò quòd chrismate, hoc est, oleo consecrato, episcopus hoc sacramentum conferens, frontem pueri iam baptizati vnxit, facto super frontem ex eodem chrismate signo crucis, quo tanquam validissimo & impenetrabili scuto muniatur aduersus dęmonis iacula. At recẽtiores ad effectum ipsius sacramenti aspicientes, confirmationem appellauere: quoniam in hoc sacramento donatur gratia per quàm fortior quilibet & firmior esse valeat ad pugnam cum dæmone sustinendam: & ideo merito confirmatio dicitur, quia per illam firmior efficitur. His ergo suppositis, facilè probabimus confirmationem esse sacramentum conferens gratiam, quod à solis episcopis ministrari potest. In Actis apostolorum legimus, quòd cum apostoli qui erant Hierosolymis, audissent quia Samaria recepit verbum Dei per prædicationem Philippi diaconi, miserunt ad eos Petrum & Ioannem. Qui cum venissent orauerunt pro ipsis vt acciperent spiritum sanctum: nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebãt spiritum sanctum. Ecce, hic vides ad impositionem manuum apostolicarum spiritum sanctum super iam baptizatos descendisse. Vnde conuincitur, confirmationis sacramentum gratiam suscipientibus conferre, quoniam hoc modo per impositionem manuum orationi coniunctam apostoli tunc conferebant confirmationem, sicut illum locum plures sacri doctores & vetustissimi interpretantur: & summi Põtifices sancti simul & docti, & antiquitate reuerendi, sic illum locum declarant: & cæncilii generalis definitio de confirmatione locum illum esse intelligendum decernit. Quæ omnia mox subiiciemus. At (sicut in principio huius operis docuimus) ille pro vero & indubitato sacræ scripturæ sensu recipiendus est, quem Ecclesia nobis pro vero sensu scripturæ dederit. Nam sicut ad eam spectat scripturas sacras à prophanis distinguere, ita ad eam spectat verum scripturę sensum à falso separare. Cum ergo Ecclesia nos doceat illum scripturę locum de confirmatione aut frontis consignatione esse intelligendum, non est quòd amplius de illo dubitemus. In illo autem loco apertissimè dicitur, per manuum impositionem spiritumsanctum conferri: ergo per confirmationem præstatur gratia nouiter confirmato. Quòd autẽ in illo loco Actorum apostolicorum nulla fit mentio de vnctione chrismatis, sed de sola manum impositione, nihil mouere debet: quoniam & si hoc ibi subticeatur, nihilominus tamen certum est Christum ita iussisse, vt confirmãdus chrismate vngeretur, & apostolos ita fecisse, vt Christus illis præceperat. Nam Fabianus papa & martyr in epistola ad Orientales episcopos, reprehẽdens eos episcopos, qui non quolibet anno in feria quinta, quæ dicitur esse in cœna domini, conficiebant chrisma, sed chrismate duorum aut trium annorum sæpenumero vtebantur. sic ait: Errant enim qui talia excogitãt, & mẽte vesana potius quàm recta sentiũt. In illa enim die Dominus Iesus postquam cœnauit cum discipulis suis, & lauit eorum pedes, sicut à sanctis apostolis prædecessores nostri acceperunt, nobisque reliquerunt, chrisma conficere docuit. Ipsa enim lauatio pedum nostrorum significat baptismum, quando sancti chrismatis vnctione perficitur atque confirmatur. Hæc Fabianus papa. Quem Lutherus nec velut recentem aut trecentenarium (vt solet) reiicere potest, quoniam ante mille & fermè trecentos ãnos sub Decio Imperatore martyrio coronatus est. Præterea in eodem lib. Actorum apostolicorum reperimus iterum à beato Paulo simile quid fuisse factum. Hic enim cum discipulos quosdam solo Ioannis baptismate baptizatos reperisset, illos vero baptismo in nomine Iesu baptizauit, quo facto imposuit illis ma-

Græci. *Vualdenses.* *Iannes Vviclef.* *Lutherus.* *Act. 8.* *Fabianus papa.* *Act. 19.*

nus,& venit ſpiritus ſanctus ſuper eos,& loquebantur linguis,& prophetabant.Ecce,iterum vides gratiam per manuum impoſitionem dari. Quòd ſi gratia infallibiliter ibidem confertur ſub aliquo ſigno ſenſibili exterius apparente,nil obſtat quin ſacramentū dicatur.Sed hic vnum aduerte,quòd nunquam illa manuum impoſitio facta eſt niſi per ſolos apoſtolos,& nunquam reperietur ab aliis diſcipulis facta: vnde ſacri & vetuſti doctores colligunt hoc ſacramentum non poſſe ab aliis,quàm ab epiſcopis conferri,quoniam epiſcopi ſuccedunt apoſtolis,reliqui verò presbyteri repræſentant diſcipulos,& illis ſuccedunt. Hoc autem teſtimoniis ſacrorum doctorum & vetuſtorum comprobare oportet. Damaſus papa in epiſtola de epiſcopis ſic ait: Quòd autē ſolis apoſtolis eorumque ſucceſſoribus proprii ſit officii tradere ſpiritum ſanctum, liber Actorum apoſtolorum docet, præſertim cum nullus ex ſeptuaginta diſcipulis,quorum iſti (de presbyteris loquitur) in Eccleſia ſpeciem gerūt,legatur donum ſancti ſpiritus per manus impoſitionem (vt prædictū eſt) tradidiſſe.Hæc Damaſus papa,doctus ſimul & ſanctus,qui ante mille & pluſquam centum annos obiit.Innocentius papa, homo eiuſdem farinæ cum Damaſo, quoniam ſanctus & doctus fuit,in epiſt.ad Decentium Egubinum epiſcopum,cap.3.ſic ait:De conſignandis verò infantibus,manifeſtum eſt ab alio fieri quàm ab epiſcopo,non licere. Nam presbyteri licet ſint ſacerdotes, Pontificatus tamen apicem non habent. Hæc autem Pontificibus ſolis deberi, vt vel conſignent, vel ſpiritum paracletum tradant, non ſolùm conſuetudo eccleſiaſtica demonſtrat verùm illa lectio Acto.apoſtolorum,quæ aſſerit Petrum & Ioannem eſſe directos,qui iam baptizatis traderent ſpiritum.Nam presbyteris ſeu extra epiſcopum, ſeu præſente epiſcopo, cum baptizant, chriſmate baptizatos vngere licet, ſed quod ab epiſcopo fuerit conſecratum: non tamen frontem ex eodem oleo ſignare, quod ſolis debetur epiſcopis,cum tradunt ſpiritum paracletum.Hæc Innocentius.Ex iſtis verbis patet, confirmationem ſiue conſignationem conferre gratiam ſuſcipienti:& talem confirmationem non poſſe ab alio,quàm ab epiſcopo conferri.Et dicit id eſſe non ſolum ex conſuetudine eccleſiaſtica, ſed ex lege diuina,quæ in Actis apoſtolorum fundatur.Idem ſub eiſdē fermè verbis,quibus Damaſus,dicit Leo papa, huius nominis primus, in epiſtola ad vniuerſos Germaniæ & Galliæ epiſcopos, quæ eſt in ordine ſexageſimaſexta. Videat qui volet, quoniam in volumine Cōciliorum generalium inſertæ ſunt hæ Leonis epiſtolæ. Melchiades papa & martyr in epiſtola quadā ad Hiſpaniæ epiſcopos, expreſſius huius ſacramenti virtutem explicat,ſic inquiens:Spiritus ſanctus,qui ſuper aquas baptiſmi ſalutifero deſcendit illapſu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præſtat ad gratiam.Et quia in hoc mundo tota ætate victuris,inter inuiſibiles hoſtes & pericula gradiēdum eſt, in baptiſmo regeneramur ad vitā,poſt baptiſmum confirmamur ad pugnam.In baptiſmo abluimur,poſt baptiſmū roboramur. At ſi continuò tranſituris ſufficiant regenerationis beneficia, victuris tamē neceſſaria ſunt confirmationis auxilia.Regeneratio per ſe ſaluat mox in pace beati ſeculi recipiēdos:confirmatio autem armat & inſtruit ad agones mundi huius,& prælia reſeruandos. Qui autem poſt baptiſmum cum acquiſita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, confirmatur morte: quia non poteſt peccare poſt mortem.Hæc Melchiades papa.Deinde Euſebius papa,qui hunc Melchiadem in Pontificatu pręceſsit,quique ſub Diocletiano pro Chriſti nomine glorioſum ſuſtinuit martyrium,in epiſtola tertia, quæ eſt ad epiſcopos Tuſciæ & Campaniæ,de hac re apertius reddit teſtimonium,ſic inquiens:Hereticos omnes quicunque Dei gratia conuertuntur,& in ſanctæ trinitatis nomine credentes baptizati ſunt, Romanæ Eccleſiæ regulam tenentes,per manus impoſitionem reconciliari præcipimus.Manus impoſitionis ſacramentum magna veneratione tenendum eſt, quod ab aliis perfici non poteſt, niſi à ſummis ſacerdotibus.Nec tempore apoſtolorum ab aliis,quàm ab ipſis apoſtolis,legitur aut ſcitur peractum eſſe: neque ab aliis (ſicut iam dictum eſt) quàm ab illis,qui eorum locum tenent, vnquam perfici poteſt aut fieri debet.Nam ſi aliter pręſumptum fuerit,irritum habeatur &vacuum,nec inter eccleſiaſtica vnquam reputabitur ſacramenta.Hæc Euſebius papa & martyr.In quibus duo ſunt annotāda, quæ noſtro propoſito deſeruiunt.Primùm quidem ait,confirmationem eſſe ſacramentum, quod Lutherani negāt. Deinde dicit,illud non niſi ab epiſcopis poſſe conferri,quod negauit Ioannes Vvicleph. Vrbanus papa & martyr apoſtolorum temporibus vicinus,in epiſtola de communi vita, & oblatione fideliū, ad omnes epiſcopos ſcripta,ſic ait: Omnes fideles per manus impoſitionem epiſcoporum, ſpiritum ſanctum poſt baptiſmum accipere debent,vt plenè Chriſtiani inueniantur: quia quum ſpiritus ſanctus infunditur,cor fidele ad prudentiam & conſtantiam dilatatur.Hæc Vrbanus papa,& martyr,qui apertè aſſerit per confirmationem aut manus impoſitionem ſpiritum ſanctum infundi.Clemens etiam papa & martyr,qui quartus à beato Petro fuit, in quarta epiſtola ſua hoc dicit idē circa finem epiſtolæ. Epiſtolæ autem iſtius habentur in illo volumine, in quo omnium cōciliorum decreta coaceruata ſunt, in principio illius voluminis.Quòd autem Hieronymus in libro aduerſus Luciferianos ait,eſſe magispropter honorem ſacerdotii, quàm ex legis neceſsitate decretum, vt ſolus epiſcopus per impoſitionem manus ſpiritum ſanctum conferat,hoc me non mouet,nec quenquam mouere debet:quoniam præſtat credere magis Damaſo & Innocentio,& aliis ſanctis perinde ac doctis,quos citauimus,quàm ſoli Hieronymo,qui aliàs etiam opinatus eſt,inter presbyterum & epiſcopum, nullum eſſe ex lege diuina diſcrimen. Nec in hoc aliquid detrahimus Hieronymo(abſit) nec propter hoc aliquid gloriæ illius deperit:quoniam ipſemet beatus Hieronymus catholicè (vt decet) ſentiens, ad eundem Damaſum papam ſcribit, dicens ſe illam ſolam velle tenere fidem, quam illum Romanus Pontifex & verus Petri ſucceſſor docuerit. Nec etiam mouere debet factum beati Gregorii, qui ſcribens Ianuario epiſcopo, permittit vt presbyteri ſacramentum confirmationis baptizatis conferāt:quoniam,vt ex illa eadem epiſtola patet, ipſe prius hoc illis presbyteris ne id facerent prohibuerat:quia tamen inde ſcādalum naſci cognouit, permiſit vt preſbyteri illud conferrent ad ſcandalum &maius aliud malum euitandum.Sic enim ex eadē epiſtola patet eſſe

Damaſus papa.

Innocen.

C

D

A

esse permissionem, nō cōcessionem. An autem malè fecerit sic permittēdo vel nō, ergo nō disputo, nec ad me spectat, qui nunc de casibus particularibus non ago. Si tamen cogor sententiam meam prodere, credo virum sanctum simul & doctorum neque errare voluisse, neque id quod faciebat, ignorasse. Sed iā opus est, vt de hoc concilij definitionem audiamus. Concilium Ispalense secundum, cui interfuit beatus Isidorus, recēsens ea, quæ presbyteris sūt interdicta, & solis episcopis reseruata, capite septimo suorum Decretorum inter alia etiam ānumerat cōfirmationem, dicens: Siquidem nec benedicere eis Ecclesiam, vel altaria consecrare, neque per inpositiones manuum fidelibus baptizandis vel conuersis ex hæresi spiritum tradere, nec chrisma cōficere, nec chrismate baptizatorum frontem signare. Hęc concilium Ispalense. Præterea inter quadragintaquinque articulos Ioannis Vvicleph in concilio Constantiensi damnatos, is vnus vigesimooctauo loco constituitur, sub his verbis: Confirmatio iuuenum, & clericorum ordinatio, locorum consecratio, reseruantur Papæ & episcopis propter cupiditatem lucri temporalis & honoris. Qui articulus cum aliis eiusdem Ioannis Vvicleph ibidem vnà super omnes lata sentētia damnatus est. Postremo hāc hæreticam assertionem damnat concilium Tridētinum sub Paulo tertio celebratum sessione septima, canone primo, de confirmatione, sic inquiens: Si quis dixerit cōfirmationem baptizatorum otiosam cæremoniam esse, & nō potius verum & proprium sacramentum, aut olim nihil aliud fuisse quàm cathecesim quādam qua adolescentię proximi, fidei suæ rationem coram ecclesia exponebāt, Anathema sit. Et rursum canone secundo ait: Si quis dixerit iniurios esse spiritui sancto, eos qui sacro cōfirmationis chismati virtutem aliquam tribuunt, Anathema sit. Et iterum canone tertio inquit: Si quis dixerit sanctæ cōfirmationis ordinarium ministerium nō esse solum epicopum, sed quemuis simplicem sacerdotem, Anathema sit. Hactenus cōcilium Tridētinum. Sed quia in illius decretis nihil de effectu huius Baptismi dicitur, oportet addere cōcilium Florentinum sub Eugenio quarto celebratum quod in definitione fidei data Armenis, de confirmationis sacramento dissērens, hæc ait: Effectus huius sacramēti est, quia in eo datur spiritus sāctus & robur, sicut datus est apostolis in die Pentecostes. Vt videlicet Christianus audacter Christi confiteatur nomen. Ideoque in frōte, vbi verecundiæ sedes est, confirmandus inungitur, ne Christi nomen cōfiteri erubescat, & præcipue crucem eius, qui Iudęis est scādalum, gētibus autem stultitia secūdum Apostolum, propter quod signo crucis signatur. Hæc Concilium Florentinum. Extant & alia cōcilia, quæ nostro proposito maxime fauēt, videlicet, Carthaginēse tertium, & quartum, & Toletanum. I. cap. 20. & Braccarēse primum, cap. 37. & hæc concilia, quia prouincialia sunt non fuit opus ea in tegre referre, postquā iam generalia concilia protulimus. Vnum solum referre volo dignum quidem annotatione, quod refert Eusebius Cæsariensis libro Ecclesiasticæ historiæ cap. 33. de Nouato hæretico dicens ea, quæ baptimum subsequi solēt nō fuisse in eo solenniter adimpleta, nec signaculo chrismatis illum fuisse consignatum, & ob eam causam nunquam potuisse spiritum sanctum promereri.

Cōcilium Ispalen. *Cōcilium constanti.* *Cōcilium Tridentinum.* *Cōcilium Florentinum.* *I. Cor. I.*

CONSILIVM.

De hac re vnam solum inuenio hæresim, quæ nunc recens orta est, & à Luthero primo illius parente inuenta, quę asserit, nullum esse discrimen inter cōsilium, & præceptum: dicit enim Lutherus, omnia, quæ catholici Doctores vocāt Euangelica consilia, esse diuina præcepta, non minorem vim ad obligandum habentia, quàm reliqua omnia diuina præcepta. Sed de hac hæresi nihil in præsentiarum disputare volo, quoniam inferius in titulo de præcepto de hac re agere decreui. Ad illum ergo locum mito lectorem.

CONTRITIO.

Lutherus

Ecce iterum nobis occurrit Lutherus, qui præsto est, vt omnes bene agere volētes impediat, & à bono opere deterreat. Is enim ait, contritionem, & peccati detestationē, quæ ab horrore gehennæ incipit, esse peccatum: tantum abest vt illam probare velit. Vt autem eius insana mens omnibus pateat, verba eius referam. Cōtritio (inquit) quæ paratur per discussionem, collectionem, & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annnos suos in amaritudine animæ suę, ponderādo peccatorum grauitatem, multitudinem, fœditatem amissionem æternæ beatitudinis, & acquisitionem æternæ damnationis: hæc contritio facit hypocritam, imò magis peccatorem. Hæc Lutherus. Ex quibus duo colligūtur Lutheri errores: Vnus, quo damnat contritionem, quæ oritur ex consideratione & odio gehennæ, & dicit talem contritionem esse peccatum. Alter, quo dicit, non oportere ad parandām veram contritionem, discutere & colligere omnia peccata, recogitando grauitatem, multitudinem & fœditatem eorum. Primò ergo manifestè errat damnans contritionem, quæ oritur ex consideratione & odio gehennæ: quoniam etsi talis peccati detestatio, quæ ex solo gehennæ odio oritur, perfecta & meritoria non sit, non tamen ideo est mala. Nam si talis peccati detestatio mala est, aut talem malitiam habet ex seipsa, aut eam contrahit ex causa vnde oritur, videlicet odio gehennæ. Nullus est tam demens, qui dicat talem detestationem peccati esse malam ex se, quoniam tunc quocūque fine præfixo esset mala: ita vt etiā si talis detestatio fiat propter Deum, sit futura mala. Illa enim operatio, quæ ex natura sua mala est, qualemcūque finem respiciat, mala erit. Quia enim velle furari malum est, propter quēcūque finem illud fiat, semper malè fiet. Cum ergo talis detestatio peccati non sit mala ex se, oportet vt sit mala propter causam vnde oritur, videlicet propter odium gehennæ. At odium gehennæ non est malum. Potest enim quis licitè odisse gehennam, quoniam ad hoc ipsum inclinat natura etiā non vitiata. Adeò enim

tenaciter inhæret naturæ illud gehennæ odium, vt prorsus gehennam diligere nequeat. Quòd si detestatio peccati ex se non est mala, nec odium gehennæ ex se est malum, quî fit, vt detestatio peccati, quæ ex odio gehēnæ oritur, sit mala? Præterea, si talis detestatio peccati sit mala, sequitur inde timorem Dei seruilem esse malum: quoniam cōstat talem peccati detestationem procedere ex timore seruili. Verum hoc Lutherus cōcedit, ideo hoc expugnare oportet: quo facto, de Luthero vtrobique triumphabimus. A Antequam tamē eum aggrediamur, oportet bene scire de qua re cōtra eum pugnare velimus. Pro quo admonere expedit dupliciter cōtingere posse, vt aliquis timore pœnæ fugiat peccatum. Fieri enim potest, vt quis sic peccatū timore pœnæ fugiat, vt si pœnam minimè imminere cōspiceret, peccatum nūquam relinqueret. Et iste quamuis peccati opus effugiat, peccandi tamen voluntatem retinet. Quapropter eum, qui sic timore pœnæ peccatum detestatur, malè agere dicimus, & in hoc non est verus dei timor etiam seruilis: quoniam qui verè Deum timet etiam timore seruili, ab omni peccato declinat. Vnde B. Ambr. sermone. 15. super Psal. 118. sic ait: Carnes animæ sunt carnales cogitationes. Configat has carnes timor domini, & iudiciorum eius, & seruituti redigat. Quòd si carnes istæ reiiciunt clauos diuini timoris, haud dubie dicitur: Nō permanebit spiritus meus in hominibus, quoniam carnes sunt. Nisi igitur affigantur cruci hæ carnes, & configantur clauis à timore domini, non permanebit in his spiritus dei. Hęc Ambrosius. De hoc ergo timore, & de huiusmodi peccati detestatione, nō disputamns aduersus Lutherum: quinimò conuenit inter nos de hac re. Aliter cōtingit detestari peccatum timore pœnę: sic videlicet, quòd timore pœnæ, & peccati opus, & peccandi voluntas prorsus abiiciatur. Cōtingit enim vt quis consideret gehēnam, & grauissimam eius pœnam, quam maximè odit, & inde ascendat ad considerationem dei, qui potest talem pœnam infligere, & sic considerās timet Deum velut potentem talem pœnam infligere. Et hic timor dei dicitur seruilis, quādo timetur Deus propter solam eius potētiam. Et hūc vt nos habeamus, & persuadet & incitat Dominus ipse, qui dicit: Eum timete, qui potest B corpus & animam mittere in gehennam. Deinde peccator hoc timore percussus progreditur ad considerationem peccati sui, quod causa est vt talis pœna irrogetur peccatori: quapropter cōsiderat quāta sit peccati grauitas, quanta eiusdem fœditas, quanta etiam enormitas, quæ talem exigit pœnam. Ex cōsideratione tandem hnius grauitatis & fœditatis peruenit, vt absolutè & simpliciter sic fugiat peccatum, quòd nulla in eo peccandi maneat voluntas: sic videlicet, quòd etsi iam pœnam nūquam fore infligendam certò sciret, nunquam peccare vellet: quoniam iam peccati enormitatem plenè agnouit, ad quam tamen cognoscendam ex consideratione & odio pœnæ surrexit. Talis ergo detestatio peccati, quæ (vt patuit) ex timore dei seruili oritur, & ex cōsideratione & odio gehennæ procedit, bona est. Talis etiam timor dei seruilis bonus est, imò donum est spiritus sancti: quod patet ex eo, quod proximè citauimus Ambrosii testimonio: Nisi (inquit) affigātur cruci hæ carnes, & configātur clauis à timore domini, non permanebit in his spiritus dei. Vides hic timorem domini pertinere ad spiritum dei. Sed quòd de timore seruili loquatur, conuincitur ex eo, quòd parum infra in fine eiusdem sermonis ait: Ille enim, inquit, dignus est qui habet Christi timorem, vt crucifigat carnale peccatum. Hunc timorem sequitur charitas. Hæc ille. Ex cuius verbis patet, aliquem esse timorem domini bonum ante charitatem, quod tamē negat Lutherus: per quem timorem expellitur peccatum. Nec illum qui sic peccatum ex illo timore deserit Ambrosius reprehendit: quinimò laudat. Præterea, si ille timor dei seruilis malus est, quis est ille timor qui est initium sapientiæ? Non certè timor filialis, quoniam iste posterior est ipsa vera sapientia, cum ex charitate oriatur, nō autem charitas ab illo. Quî fit ergo vt malus sit, qui totius boni initiū est, & primus gradus ad virtutem capessēdam? Rursum, Dauid hoc timore fuit à sommo peccato excitatus, nèque in hoc reprehenditur, quinimò laudatur. Nam & peccatum illi dimissum est per C hanc detestationem: tātum abest vt faceret magis peccatorem, prout Lutherus ait: Cum enim Nathan propheta comminatus esset Dauid ex parte dei afflictiones & angustias pro peccato commisso, Dauid peccatum agnoscens ait: Peccaui. Et Nathan propheta statim subiunxit: Dominus quoque transtulit peccatum tuum à te. Quòd etiam timore illo fuerit excitatus, ipsemet Dauid testatur, dicens: Circūdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me, dolores inferni circundederūt me, pręoccupauerunt me laquei mortis. Deinde Esaias propheta ait: Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sicut quę cōcepit, cum appropinquauerit ad partum dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus. A facie tua domine cōcepimus, & quasi parturiuimus spiritum. Et vbi nos habemus, à facie tua domine, trāslatio. 70. dicit à timore tuo: & Hieronymus ait esse idem à facie tua, & à timore tuo. Propheta etiam regius peccatores ad pœnitentiam excitat, hoc timore eos compūgēs: Nisi cōuersi fueritis (inquit) gladium suum vibrauit, arcum suum retendit, & parauit illum. Hunc etiam timorem incutiebat peccatoribus Ioānes Baptista, dicens: Genimina viperarū, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitētia. Et paulò post: Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor nō faciēs fructum bonum excidetur, & in ignē mittetur. Et vt finem imponamus, quoties Christus redempor noster hunc timorem peccatoribus incussit: Quoties eos per hunc timorem ad pœnitētiam inducere voluit? Nisi pœnitētiam (inquit) egeritis, omnes simul peribitis. Per timorem etiam illius vltimi atque terribilis iudicij excitat ad bonum. Nam cum de iudicio disseruisset, dixissetque illum diem esse incertum, subiunxit: Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. Vides hic apertè qualiter timore iudicii compungit, vt ad bene agendum perducat. Quòd si hoc malum esset (vt Lutherus ait) Saluator ipse non tam ex animo hoc persuaderet. Parabola etiam publicani nihil aliud prætendit quàm contritionem quæ per D considerationem peccatorum, & considerationem enormitatis eorum paratur, bonam esse.

Nam de publicano illo dicit veritas quòd descendit iustificatus. Verum quare iustificatus? Quia videlicet

Ambro. *Gen.6.* *Matt.10.* *Psal.110.* *2.Reg.12.* *Psal.17.* *Esa.26.* *Psal.7.* *Luc.3.* *Luc.13.*

Quia videlicet in templo orans, à longe stabat, neque audebat oculos ad cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Quare nõ audebat oculos ad cœlum leuare? Cognoscebat certè grauitatem & multitudinem peccatorum suorum, & ideo indignum se iudicabat qui proprius accedere posset, aut oculos in cœlũ leuare: ideo percutiebat pectus suũ, dicẽs: Deus propitius esto mihi peccatori. Ecce vides cõtritionem huius publicani quã parauit per discussionem, collectionem, & detestationem suorum peccatorum. Et per illam contritionem iustificatus est, qui ante non fuerat iustus: quoniam ipsamet veritas ait: Amen dico vobis, descendit hic iustificatus. Verum cum ascendisset in templum oraturus, nõ erat iustus, sed descẽdit iustus. Postremo illa filij prodigi parabola ad quid aliud spectat, quàm vt doceat nos ex odio pœnæ ad Deum conuerti, talemque conuersionem esse Deo gratiam? Filius siquidem ille cum omnem substantiam quam à patre acceperat, male consumpsisset, in tantam redactus est inopiam, vt porcos pasceret: & tãta fame premeretur, vt cuperet saturari de siliquis quas porci mãducabãt: & nemo illi dabat. Ecce vides stimulum pœnæ grauis excitãtem à somno peccati. Vide qualiter excitatur, quia cùm fame periret, in se reuersus, dixit: Quid autem fecit eum ad se reuerti? certè fames maxima quam patiebatur, fecit eum, qui extra se & patrem suum abierat in regionem lõginquam vitiorum, vt rediret ad se & ad patrem suum, id est, ad cõsiderationem suæ fœditatis, & bonitatis paternæ. Felix necessitas, quæ illum ad bene agendum compulit. Ad se ergo reuersus dixit: Quãti mercanarij patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo? Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater peccaui in cœlum & coram te, iam nõ sum dignus vocari filius, &c. Quòd autem contritio huius bona fuerit, patet, quoniam receptus est à patre, & datur illi stola prima, videlicet prima gratia qua per peccatum exutus fuerat, & gaudium fit cum eo, & meritò, quoniam magnum gaudium fit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agẽte. Hic ergo filius etsi postmodum patrem diligebat, tamen initium totius suæ conuersionis, & primus gradus ad illam dilectionem fuit cognoscere suam miseram conditionem, & statum in quo erat. Ad hanc autem cognitionem incitauit & impulit fames quam patiebatur. Quid ergo obgannit Lutherus, & nouum vult nobis condere Euangelium? Hæc enim tam aperta sunt testimonia, vt eum vndique trãsfigant. Sed iam operæpretium erit, ecclesiæ de hac re definitionem proferre, vt hostem vndique concludamus. Concilium Tridẽtinum sub Paulo tertio celebratum sessione sexta, canone octauo, hæc ait: Si quis dixerit gehennæ metum per quem ad dei misericordiam de peccatis dolendo confugimus, vel à peccãdo abstinemus, peccatum esse aut peccatores peiores facere, Anathema sit. Et idem cõcilium sub Iulio tertio progrediens sessione tertia, cap. 4. hæc ait: Illam verò cõtritionem imperfectam, quæ attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennæ, & pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniæ, declarat sancta synodus non solum non facere hominem hypocritam verumetiam donum dei esse, & spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum mouentis, quo pœnitens adiutus viam sibi ad iustitiã parat, & quamuis sine sacramẽto pœnitentiæ per se ad iustificationem, perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad dei gratiam in sacramento pœnitentiæ impetrandam disponit: hoc enim vtiliter concussi Niniuitæ ad Ionæ prædicationem plenam terroribus pœnitentiam egerunt, & misericordiam à Domino impetrarunt. Quamobrem falso quidam calumniantur, catholicos scriptores, quasi tradiderint sacramentum pœnitẽtiæ absque bono motu suscipientum, gratiam coferre: quod nunquam ecclesia docuit nec sensit. Sed & falso docent contritionem illam esse extortam & coactam non liberam, & voluntariam. Postquam concilium præfatam doctrinam de contritione dederat, ne quis contrariam impune audeat dicere sententiam, placuit illi contra similes audaces canonem latæ sententiæ statuere, qui quintus in ordine est, hæc verba habẽs: Si quis dixerit, eam cõtritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem, & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderãdo peccatorum suorum grauitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, & æternæ dãnationis incursum cum proposito melioris vitę, nõ esse verum & vtilem dolorem, nec pręparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam & magis peccatorem: demum illa esse dolorem coactum, & nõ liberum ac voluntarium, Anathema sit. Hactenus cõcilium Tridẽtinum. In cuius verbis ambo Lutheri errores de quibus in hoc capite disseruimus apertissime damnãtur. De hac re scripsit ante quadraginta annos frater Stephanus Brulifer tractatum insignem de timore domini seruili, aduersus quendam innominatum prædicatorem, qui tunc temporis populo prædicans, eadem docere tentauit de timore seruili, quæ nunc Lutherus docet. Scripsit etiam nunc Ioannes episcopus Roffensis in eo opere quod cõtra Lutheri captiuitatem Babylonicam ædidit: cui rei totum vnum articulum videlicet sextum tribuit. Iacobus Latomus in opere quod pro assertione facultatis Louaniensis contra Lutherum scripsit multo fusius quàm Roffensis de hac re tractat. Alium autem non vidi.

Luc. 15.

Cõcilium Tridentinum.

Ionæ. 2.

CORRECTIO.

DE hac re est vnus error dicens quòd populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere, sed de hoc infrà disputabimus in titulo de subditis.

CREATVRA.

PRima de hac re hęresis est dicens creaturas ab alio quàm à Deo esse factas. Verum hæc in plures adhuc sectas diuiditur. Quidam enim dixerunt totum hunc mundum fuisse ab angelis factum.

Simon Magus. Menāder Saturninus. Cerinthꝰ. Gnoſtici. Manichęꝰ Theophy. Ioan.3.

Et huius erroris princeps fuit Simon ille Magus, de quo in Actis Apoſtolorum fit mētio, quem ſecutus eſt Menander illius diſcipulus, & Saturninus, à quo Saturniani dicti ſunt. Qui ait ſolos ſeptem angelos feciſſe mundum præter conſciētiam dei patris. Et Cerinthus. Alii dixerunt creaturas factas eſſe à malo deo. Hi enim (vt infra dicemus) duos poſuerūt deos. Vnum bonum, qui nihil rerum harum creauerit: alium malum, à quo omnes creaturas proceſſiſſe dicunt. Huius hæreſis autores fuerunt hi qui appellati ſunt Gnoſtici. Hos ſecutus eſt impius Manichæus. Auguſtinus tamen in libro de hæreſibus cap.46. de Manichæis loquens dicit illos aſſerere mūdum fuiſſe factum à bono Deo, ſed habere in ſe commixtionem mali. Sed Theophylactus Manichęos dicit aſſerere creaturam eſſe à malo deo factam. Exponens enim miraculum illud quod eſt apud Ioannem quando de quinque panibus ſatiauit dominus quinque millia hominum, ſic ait: Confundantur Manichæi dicentes quòd panis & omnes creaturæ factæ ſint à malo deo: propterea ſi quis dederit eis panem, nō accipiūt illum de manibus illius, ſed procul quidem illum abiici iubent: ſtātes autem & maledicentes ei qui dedit, dicūt: Qui ſeminauit te, diſpergatur: & qui pinſuit te, pinſatur carne, & ſimilia. Confundātur itaque, dicētes quòd boni dei filius Chriſtus panes multiplicarit. Nam ſi mala fuiſſet creatura, beatus Deus illam vtique non multiplicaſſet, vt taceam interim quòd ipſe panes comedit. Hæc Theophylactus. Et concilium Braccarenſe primum cap.13. hoc idem tribuere videtur Manichæo, quòd illi tribuit Theophylactus, ſicut infra patebit. Eūdem etiam errorem cum Manichæo docuit poſtea Priſcillianus. Hæc ergo iſtorum omnium hæreticorum communis hæreſis cōuincitur per id quod dicitur Geneſis primo: In principio creauit Deus cœlum & terram. Non ergo angeli, aut aliæ virtutes. Et Salomō ait: Creauit Deus vt eſſent omnia. Et Eccleſiaſticus idem expreſſe aſſerit, dicens: Qui viuit in ęternum, creauit omnia ſimul. Verum hoc teſtimonio non cōuincitur Manichæus, quoniam dicit malum deum eſſe æquè æternum ſicut bonum: quapropter illum Eccleſiaſtici locum de ſuo malo deo interpretabitur. Sed audiat Malachiam dicētem: Nunquid nō Deus vnus creauit nos? Ecce Manichæe dei vnitatem, & illum vnum Deum creatorem omniū noſtrum. Non ergo creaturæ ſunt ab angelis, vt Simon aut Menander aut Valentinus dixerunt. Nō etiam à malo deo, vt impius Manichęus dixit, & illius ſectator Priſcillianus. Sed quoniam Manichęus (vt aliàs dicemus) vetus teſtamentum reiicit, ad nouum confugiamus inſtrumētum. Ioannes de filio dei loquēs, ait: Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, Omnia per ipſum facta ſūt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et paulò poſt: In mūdo erat, & mūdus per ipſum factus eſt. Et Paulus Apoſtolus ait: Qui autem omnia creauit, Deus eſt. Et particularem ſermonem de cibis alibi faciens, reprehendensque eos qui ab illis abſtinere docent, ait illos habere cauteritatam conſcientiam, qui prohibent nubere, & prohibent abſtinere à cibis quos creauit Deus ad percipiēdum cum gratiarum actione. Et.24. ſeniores procidentes ante thronum in Apocalypſi dicebant: Dignus es domine Deus noſter accipere gloriam & honorem & virtutem, quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam ſunt, & creata ſunt. Et Concilium Nicenum ad reprimendam hanc Manichæorum inſaniam adiecit in ſuo ſymbolo credēdum eſſe in vnum Deum factorem cœli & terræ, viſibilium omninm & inuiſibilium. Denique, concilium Lateranenſe ſub Innocentio papa huius nominis tertio poſtquam tres omnes ſummæ trinitatis perſonas vnicam eſſe ſubſtantiam dixerat, hęc verba ſubdit: Vnum vniuerſorum principium, creator omnium viſibilium & inuiſibilium, ſpiritualium & corporalium, qui ſua omnipotenti virtute ſimul ab initio temporis vtranque de nihilo condidit creaturam, ſpiritualem & corporalem, āgelicam videlicet & mūdanam: ac deinde humanam quaſi communem ex ſpiritu & corpore cōſtitutam. Hæc concilium. Quæ verba habentur in volumine decretalium primo de ſum.trin.& fide catho. Deinde concilium Braccarēſe primum cap.13. ſic definit: Si quis dicit creationem vniuerſæ carnis nō opificium eſſe dei, ſed malorum angelorum, ſicut Manichæus & Priſcillianus dixerunt, anathema ſit. Hæc concilium Braccarēſe. Contra Manichæos cùm aliàs pluries ſcripſerit Auguſtinus, tamen de hac re ſignanter ſcripſit ſuper Geneſim contra Manichæos.

Priſcillianus. Gene.1. Eccl.18. Malac.2. Ioan.1. Heb.3. 1.Tim.4. Apo.4.

D

A

Manichęꝰ

SEcūda hæreſis quam ex priore Manichæus deducit, eſt quòd craturæ ſunt malæ ex ſe & generatione ſua, quia (inquit) à malo deo creatæ ſunt. Cui ſentētiæ poſtea ſubſcripſit Priſcillianus. Hæc autem hereſis adeò eſt aperta, vt non eſſet opus aduerſus eam pugnare, niſi contra homines effrontes & duræ ceruicis ageremus. Sed ſuo eos telo configamus. Omnis creatura ex ſe bona eſt, quia (vt iam proximè conuicimus) omnis creatura ab vno Deo, qui ſummè bonus eſt, facta reperitur. Præterea, deſcripta per moſen omnium rerum creatione, ſtatim addidit: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erāt valde bona. Quid ergo inſanit Manichæus, dicens ea omnia eſſe mala? Rurſum, Sapiens ait: Diligis domine omnia, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. Sed ſi creaturæ ex ſe malæ eſſēt, Deus id quod malum eſt, diligeret. Sed iam ad teſtamētum nouum recurramus oportet, quia cōtra Manichæos agimus. Paulus ait in priore ad Timotheum epiſtola: Omnis creatura dei bona eſt. Poſtremò, cōcilium Braccarēſe primum cap.7. ſuorum decretorum ſic definit: Si quis dicit diabolum nō fuiſſe prius āgelū bonum à Deo factum, nec dei opificium fuiſſe naturam eius, ſed dicit eum ex tenebris emerſiſſe, nō aliquem ſui habere autorem, ſed ipſum, eſſe principium abſque ſubſtantia mala, ſicut Manichæus & Priſcillianus dixerunt, anathema ſit. Et cap.8. iterum: Si quis credit quòd aliquas immundas creaturas diabolus fecerit, & tonitrua, & fulgura, & tempeſtates, & ſiccitates ipſe diabolus autoritate ſua facit, ſicut Priſcillianus dixit, anathema ſit. Hæc concilium Braccarenſe. Nec opus eſt plura adferre in re tam aperta. Contrà hanc hereſim ſcripſit Beatus Auguſtinus in pluribus locis, præſertim in libro primo de libero arbitrio, quo loco oſtendit nihil eſſe malum niſi à noſtro libero arbitrio, & in libro ſecundo de moribus Eccleſiæ.

Gen.1. Sap.2. 1.Tim.4. Cōcilium Braccar.

B

CRVX.

DE hac re est vnus error qui nullo pacto permittit crucem adorari, sed dicit esse idololatram eum qui crucem aut adorat, aut quomodolibet reueretur. Sed de hoc errore iam supra disputauimus in titulo de adoratione, errore primo.

FINIS LIBRI QVARTI.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER QVINTUS.

DECIMAE.

C DEcimas non esse sacerdotibus soluendas quidam hæretici docuerunt: quanquam ad hoc docendum non eadem ratione omnes persuadebãtur. Fuerunt enim quidam dicti Pseudo apostoli, quorum dux & magister fuit quidam Gerardus Sagarellus de Parma circa annum domini. 1260. qui captus, & iudicio ecclesiæ damnatus, igni traditus est. Hi ergo Pseudo apostoli (vt Guido ait) dixerunt decimas non debere dari sacerdotibus Romanæ ecclesiæ, quia non sunt pauperes sicut Apostoli. Post istos successit in eodem errore Ioannes Vvicleph, alia ratione motus. Dicebat enim quòd decimæ sunt puræ eleemosynæ, & parochiani possunt propter peccata suorum prælatorum ad libitum suum eas auferre. Sed hæc sententia conuincitur esse hæretica per hoc quòd nulli licitum est trãsgredi præceptum diuinum. Præceptum autem diuinum est de decimis soluendis. Omnes (inquit Deus) decimæ terræ, siue de frugibus, siue de pomis arborum, domini sunt, & illi sanctificantur. Hæ autem decimæ multiplici ratione præcipiuntur à Deo. Prima vt sit cibus in domo domini. Sic enim per Malachiam prophetam dominus ait: Inferte omnem decimam in horreum meum vt sit cibus in domo mea, hoc est ad sustentationẽ eorum qui in domo mea sunt. Iuxta quod dictum fuerat in lege: Nihil aliud posidebunt, decimarum oblatione contenti, quas in vsus & eorum necessaria separaui. Secunda causa est vt seruiant in templo, & orent Deum pro populo. Et hæc causa asignatur in libro Numerorũ: Filiis (inquit) Leui dedi omnes decimas pro ministerio quo D seruiunt mihi in tabernaculo fœderis, vt non accedant vltra filii Israel ad tabernaculum: solis filiis Leui in tabernaculo seruientibus, & portantibus peccata populi. Cui cõsonat id quod Apostolus ait: Qui altario deseruiunt, cum altario participant. Tertia causa est, vt vacent legi dei, & populum doceant. Quæ causa describitur in secundo libro Paralipomenon, vbi dicitur: Precepit etiam habitantibus in Hierusalem, vt darent partem sacerdotibus & Leuitis, vt possent vacare legi domini. Cui consonat Paulus dicẽs: Si seminamus vobis spiritualia, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Quarta causa est pauperum egestas. Non enim propter solos ipsos sacerdotes decimæ illis redduntur, sed etiam propter pauperum necessitatem. Vnde Augustinus ait: Decimæ ex debito requirũtur. Qui eas dare noluerit, res alienas inuadit: & quanti pauperes in locis suis vbi ipse habitat, illo decimas non dante, mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit, quia rem à Deo pauperibus delegatam, suis vsibus reseruauit. Hæc Augustinus. Ecce vides deum sæpisimè præceptum de decimis soluendis repetere. Non sunt ergo puræ eleemosynæ, cũ illo iure debeãtur. Quid ergo Pseudo apostoli & Vvicleph aduersus dei præceptũ docere tẽtant? Sed dicunt Pseudo apostoli: Pauperes non sunt sacerdotes: habẽt vnde aliàs viuãt: non ergo eis debẽtur, quia iam panis sufficiẽs est in domo domini. Esto. Sed nunquid hæc sola fuit causa vt decimæ illis darentur? Sed istis patrocinatur Vvicleph dicens, multi ex eis nec seruiunt in templo, nec Deum pro peccatis populi orant, sed ipsi peiores populo sunt, nec plebem sibi cõmissam docent: non est ergo cur illis decimę persoluantur. Concedimus plures è sacerdotibus tales esse, vt prorsus indigni sint sacerdotis nomine. Sed nũquid propter solos sacerdotes decimæ persoluuntur eis? Pauperum enim egestatem ostendimus esse causam propter quàm decimę debeant persolui. Et propter hãc causam docent peritisimi theologorum, sacerdotes etiam aliàs abũdantes in diuitiis, posse decimas re-A cipere tanquam earum dispensatores, vt eas videlicet pauperibus distribuãt. Et qui hoc non faciunt, iniustè eas retinent. Sed esto, nec sacerdos qualis oportebat sit, nec decimas pauperibus diuidat, nunquid ideo quod illi iure debetur, est illi denegandum? Hac enim lege fieret, vt cum quilibet etiam laicus necessaria victui & vestitui haberet, si vltra hoc aliquis alius pecuniam quam mutui lege aut alicuius rei venditione illi debebat, illi deneget nolens debitum soluere, iuste hoc faciat, quoniam communis omnium sanctorum sententia est, vt qui vltra necesitatem sibi aliquid reseruat, rapere dicatur. Ambrosius inquit, plus quàm sumptui sufficit, violenter detentum est. Et Hieronymus ait: Aliena rapere conuincitur qui vltra necesitatem sibi reseruare probatur. Augustinus idem sæpisimè repetit. Iuste ergo, iuxta

Pseudo apostoli. *Ioannes Vviclef.* *Leui. 7.* *Malac. 3* *Num. 18.* *Ibidem.* *1. Cor. 9.* *2. Par. 31.* *1. Cor. 9*

Vviclephi & pseudo apostolorum sentētiam iste debitor posset negare debitum creditori superflua habenti, quia illa superflua iniustè habet. Verum absit vt hoc cōcedamus, quia etsi malè agit retinendo, iste non ideo bene agit debitum negando, quoniam non ad quemlibet spectat vt malè agentem puniat. Ita etiam quamuis sacerdotes non rectè officium sibi commissum exequantur, non tamen ideo plebs bene agit decimas illis denegādo, quia non ad plebem spectat sacerdotum peccata punire, sed ad superiores, puta ad episcopos, aut archiepiscopos, aut summum pontificem, qui deberent sacerdotes malè viuentes officio & beneficio priuare, & in eorum locum alios bonos subrogare. Quòd si non fecerint, relinquendi sunt iudicio diuino puniendi. Nec opus est in hac re amplius morari, cū sit de hac re expressa definitio. Nam inter. 45. articulos Ioannis Vvicleph in concilio Constantiensi condemnatos, is vnus decimo octauo loco constituitur, sub his verbis: Decimæ sunt puræ eleemosynæ, & parochiani possunt propter peccata suorum prælatorum ad libitum suum auferre eas. Qui articulus simul cum aliis vnà super omnes lata sententia per concilium Constantiense damnatur. Verum hic admonere volo lectorem, vt non existimet me sentire, vt ex præcepto diuino sit nunc omnibus iniunctum decimas sacerdotibus tribuere iuxta veram & præcisam decimę partis assignationem. Quod ideo dico, quia etsi ab omnibus receptum sit aliquid deberi sacerdotibus offerri, & hoc non solum iure diuino, verum etiam lege naturæ, tamen vtrum id quod debetur, sit iuxta veram decimæ taxationem computandum, de hoc est controuersia inter doctores: Canonistis dicentibus etiam illam decimæ taxationem esse iure diuino adhuc sacerdotibus debitam: Theologis verò dicentibus talem decimæ taxationem fuisse veteris legis cæremoniam, atque ideo fuisse per mortem Christi abrogatam, sicut & cæteræ veteris legis cæremoniæ. Quapropter dicunt aliquid deberi sacerdotibus de iure diuino & naturali: quod autem tale quid sit sumendum iuxta veræ decimæ taxationem, illud dicunt esse nunc in lege Euangelica ex solo iure humano. De qua re impræsentiarum non est mentis meæ aliquid definire, quoniam non suscepi onus tractandi opiniones, sed veram fidem contra hæreticos, contra quos satis esse arbitror ostendisse sacerdotibus decimas deberi ex præcepto diuino, quod nemini transgredi licet. An autem talis decima sit verè decima totius pars, an non, parum refert: quia etsi præcepto diuino non esset indicta, iure tamen pontificio præcipitur, cui omnes Christiani subesse tenentur.

Cōcilium Cōstātiē. B

DEVS.

SEcretissima res est Deus, & quæ omnium intellectus maximè fugiat: adeò vt Propheta quidam fuerit coactus dicere: Verè tu es Deus absconditus. Nec mirum, quoniam (vt ait Paulus) habitat lucem inaccessibilem, quàm nullus oculus ferre potest. Hinc cum Dominus pertransiret coram Propheta Helia, & ante dominum spiritus grandis & fortis, subuertens montes, & conterens petras, Helias operuit vultum suum pallio, quia videlicet sciebat tantum diuinæ maiestatis splendorem humanos oculos ferre non posse. Nam si filij Israel non poterant intendere in faciem Moysi, eo quòd cum domino in monte habuisset colloquium, quid putas faciet intellectus humanus, si intendere velit in faciem dei, vt illum proprij ingenij acumine penetret? Certè necessarium est vt fiat quod Sapiēs ait: Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Quapropter nulla est res, in cuius cognitione perfecta magis oporteat captiuare intellectum nostrum in obsequium dei, quàm ipsemet Deus, quoniam ad inuestigādum supremū illud vnitatis & trinitatis mysterium nullus intellectus fide destitutus sufficit. Hinc tot de hac re ortæ sunt hæreses (omitto Gentilium & Paganorum errores) quoniam suis viribus innitētes, de suo ingenio confisi, magis humanis argumentationibus quàm fidei tribuerunt. Et ita factum est vt maiestatem diuinam perscrutari volentes, oppressi sint à gloria, & in multas hæreses lapsi sint. Quia ergo posuerunt in cœlum os suum, & montem illum qui super omnes montes est tetigerunt: oportet vt lapidibus ora eorum obstruamus, iuxta pręceptū domini dicentis: Omnis qui tetigerit montem, lapidabitur. Ad has ergo hæreses refellendas hoc ordine aggrediemur, vt primo illę pertractentur, quę ipsam diuinitatem absolutè sumptam respiciunt. Deinde illas discutiemus, quæ ad singulas diuinas personas spectant.

Esa. 45. 1. Tim. 6. 3. Reg. 19. Exo. 34. Proue. 25. Exod. 19. C

PRima ergo hæresis est quæ asserit plures deos. Et hæc in plures factiones diuisa est. Hoc enim hęreticis est commune, vt nunquam sibi constent. Quidam enim dixerunt duos esse deos, vnum bonum, à quo omnia bona: alterum malum, à quo omnia mala procedere dicebant. Huius hæresis primi autores fuêre ii qui Gnostici appellati sunt: de quibus iam aliàs diximus. Post istos Apelles quidam (de quo Eusebius lib. 5. historiæ ecclesiasticæ, capite decimo tertio) eundem tutatus est errorem de duobus diis, vno bono, altero malo, quanquam aliquantum in hoc à Gnosticis differt, qui (vt Augustinus de hæresibus cap. 23. refert) non dixit illos duos deos esse duo rerum principia, sed vnum tantum dicit esse principium, deum scilicet bonum, & ab illo factum alterum deum, qui cum malignus esset, mundum in sua malignitate fecit. Hos Gnosticos post aliquot annos imitatus Manichæus, eundem docuit errorem, & sub hoc magis præualuit quàm sub Gnosticis: adeò vt ab illo nomen acceperit, & Manichæorum iam appelletur. Verum hic Manichæus (vt commune est hæreticis qui sepultas iam hæreses suscitant, & quo clariores appareant, insaniam augere procurant, ex suo cerebro nonnihil addentes) vltra Gnosticos hoc dixit, duo videlicet scripturæ instrumenta à duobus illis diis processisse. Testamentum vetus dicit esse factum à malo deo, testamentum autem nouum à bono, & hunc conditorem noui testamenti dicit esse patrem domini nostri Iesu Christi, non autem illum qui fecit vetus testamentum. Hunc errorem post multa secula ab inferis reuocarunt Albanenses. Hoc enim illis impingit Guido: Et catalogus hæreticorum idem tribuit Albigensibus. Alii autem hæretici dixerunt duos esse deos, sed non dixerunt vnum bonum esse, alterum verò malum. Huius erroris autor fuit quidam nomine Cerdon, quamuis Philaster

Gnostici. Apelles. Manichę. Albanēses. Albig. Cerdon. D

A ster dicat Cerdonem sensisse duos deos, vnum bonum, & alterũ malum. Beatus tamen Augustinus lib. de hæresibus, cap. 21. dicit Cerdonem potuisse duo principia sibi aduersãtia, & Deum legis ac prophetarum non esse patrem Christi, nec esse bonum, sed iustum: alium verò Deum esse patrem Christi, & hunc esse bonum. Ecce ex Augustini sententia Cerdon nõ posuit aliquem deum esse malum, quoniam dicit illum esse iustum, quamuis non sit bonus. Vt autem beati Augustini sententia confirmetur, in medium producã Irenæum, multò vetustiorẽ Augustino & Philastro. Is enim Irenæus lib. 1. aduersus hæreses cap. 28. de hoc Cerdone loquens, ita ait: Et Cerdon autem quidam ab his qui sunt erga Simonem occasionem accipiens, cùm venisset Romam sub hoc Hygino, qui nouum locũ episcopatus per successionem ab Apostolis habuit, docuit eum qui à lege & prophetis annunciatus sit Deus, nõ esse patrẽ domini nostri Iesu Christi. Hunc enim cognosci, illum autem ignorari: & alterum quidem iustum, alterũ autem bonum esse. Hæc Irenæus. Ex cuius verbis nil tale habetur, vt Cerdõ sẽserit duos esse deos, quorum vnus sit bonus, alter malus. Hunc Cerdonem secutus est Marcion Ponticus Cerdonis discipulus. Eodem tempore quo fuit præfatus Cerdon (vt Irenæus lib. 3. aduersus hæreses cap. 4. ait:) extitit quidã hæreticus Valẽtinus nomine, qui cum Platonicus esset (vt Tertullianus in libro de hæresibus ait) Platonis sectam religioni Christianæ miscens, multa figmenta fabulosa docuit. Is enim duo omnium rerum principia esse dixit, quæ appellauit profundum & silẽtium: & profũdum dixit esse patrem, & ex coniugio profundi & silẽtij processisse intellectum & veritatem, & protulisse in honorem patris æonas octo, id est, octo secula. De intellectu autem & veritate processisse verbum & vitã, & protulisse æonas

Marcion.

Valẽtinus

B decem. De verbo & vita processisse hominem & ecclesiam, & protulisse æonas duodecim, quæ omnes simul sũt triginta, id est, triginta secula. De trigesimo seculo dicit diabolum genitum, & à diabolo alios natos qui fecerunt hunc mundum. Itaque omnia ait processisse ex illis duobus principiis, profundo videlicet & silentio. Quæ omnia sunt mera figmenta & meræ fabulæ, quæ nulla prorsus ratione fulciri possunt, sed ex cerebro delirantis aut somniantis hominis deriuata. Has fabulas indoctas secuti sunt Secũdus, à quo Secundiani: & Ptolomæus quidam, & Marcus, huius Valentini sectatores. Cõtra omnes hos hæreticos nõ est operosum disputare: cum apertissima sint scripturæ sacræ testimonia, quæ docẽt vnum tãtum esse deum: eumque esse summè bonum, à quo cuncta procedũt. In Deuteronomio dicitur: Audi Israel, domin⁹ Deus tuus vnus est. Et in eodem libro iterũ: Videte quòd ego sim solus, & non sit alius præter me. Naáman ille à lepra animæ pariter & corporis sanatus, ait: Vere scio quòd nõ sit alius Deus in vniuersa terra, nisi tãtum in Israel. Propheta regius, qui & ipse Israelita erat, dicit: Quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum? Et iterum: Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus. Sapiens Salomon eãdem etiam fidem docet: Nec enim (inquit) est alius Deus quàm tu, cui cura est de omnibus. Esaias etiam eandem fidem commẽdat, qui deum describit ita loquentem: Ego dominus, & non est alius: extra me non est Deus. Et in eodem loco: Ego dominus, & non est alter. Et iterum ibidem: ego dominus, & non est alius. Et in eodem loco: Nunquid non ego dominus, & non est vltra Deus absque me? Eandem sentẽtiam iterum ibidem repetit, dicens: Cõuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terrę, quia ego Deus, & non est alius. Sed quoniam & Cerdon & Manichæus vetus testamentum non recipiũt: vt nulla illis ad fugam pateat via, testimoniis noui instrumenti illos configere oportet. Paulus in priore ad Corinthios epistola sic ait: Scimus quòd nullus est Deus nisi vnus. Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo siue in terra, siquidem sunt dii multi, & domini multi: nobis tamẽ vnus est Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo. Et in epist. ad Galatas ait: Mediator vnius nõ est, Deus autem vnus est. Et alibi: vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Omitto hic rationes philosophicas adducere, quoniam non disputamus aduersus gẽtiles, sed aduersus eos qui Christo nomina in baptismo dederunt, & qui se Christianos iactant, cum nihil minus sint. Aristoteles sæpissime demonstrare contendit vnum tantum esse omnium rerum principium. Verum cùm scripturæ sint adeò apertæ, non est opus nostris argumentationibus. Quod ait Cerdon, Deum videlicet legis & Prophetarum nõ esse patrem domini nostri Iesu Christi, cui subscribit Manichæus, addẽs Deum noui testamẽti nõ esse eum qui dedit & vetus. Hæc impietas vnico Pauli verbo cõuincitur: Multifariam (inquit) multisq; modis olim Deus loquens patribus in prophetis: nouissime autẽ diebus istis locutus est nobis in filio, quem cõstituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Quòd si aliud adhuc testimoniũ requiris, aperiat os suũ ille mutus Zacharias, & dicat: Benedictus dominus De⁹ Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Patet quòd loquitur de patre domini nostri Iesu Christi, quia non aliter visitauit & fecit redemptionem plebis suæ, nisi mittendo filium suum, vt saluaretur mũdus per ipsum. De hoc ergo patre cum loquatur, addidit: Sicut locutus est per os sanctorum qui à seculo sunt Prophetarum eius. Ecce manifeste patet, Deum qui locutus est per Prophetas, esse etiam locutum in nouo testamento in Euangelistis, & fecisse redemptionem nostram per filium suum. Quòd

Secundus
Ptolomæ⁹
Marcus.
Deut.6.
Ibidẽ..27
4.Reg4.
Psal.17.
Psal.85.
Sapien.12
Esa.45.

C

2.Cor.8.
Gala.3.
Ephe.4.

Heb.1.
Luc.1.

D si tertium adhuc petunt testem, petamus & nos auxilium à beata virgine Maria, vt pro nobis de hac re testimonium dicat: nec deerit petitioni nostrę. Illa siquidem magnificans Deum eo quòd respexerit humilitatem ancillæ suę, & fecerit illi magna qui potens est, & alia multa quę ad patrem domini nostri Iesu Christi necessariò referenda sunt: tãdem ait: Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in secula. Ille ergo Deus qui fecit nobiscum misericordiam: ille inquam locutus est ad patres nostros, Abrahã & semini eius. Nõ est ergo alius veteris, alius noui testamẽti Deus: nec alius qui locutus est per prophetas, & alius qui est pater domini nostri Iesu Christi. Verum hoc Paulus expressius docet, qui in epistola ad Romanos ait: Quoniam quidẽ vnus est Deus qui iustificat circũcisionem ex fide, & præputium per fidẽ. Quid ergo insanit Ma-

Ibidem.

Roma.3.

nichæus? Nònne in circūcisione vetus,& in præputio nouum testamentum designatur? Sed iam videamus reliquum quod aiunt: vnum videlicet ex duobus diis quos ponunt,malum esse. Quæ vlla vnquam maior potuit esse blasphemia? Quæ aures hoc ferre possūt,aut quis intellectus hoc cogitare potest,vt Deo malitiam impingat? Nō possunt hæc vllo pacto cohærere,vt Deus sit,& malus: quoniam si Deus,necessariò bonus est: & si bonus nō est,Deus certè nō est. His certè hæreticis apertissime cōuenit id quod Paulus de Gentibus loquēs,ait: Cum cognouissent Deum,nō sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerūt,sed euanuerūt in cogitationibus suis,& obscuratum est insipiēs cor corū. Dicētes enim se esse sapientes,stulti facti sunt. Ecce qualiter isti impij & blasphemi heretici Deum glorificant, qui eum malum dicunt. Vide quales illi gratias reddunt,qui supremam illi malitiam impingunt. Cum ergo omnium cordibus à natura insitum sit,vt Deum esse bonum agnoscamus,pro re tam aperta piget testimonia scripturæ adferre: quoniā & si quis ea desideret,apertissima sunt: adeò vt ipsum euāgeliū cui soli isti hæretici credunt,dicat: Nemo bonus nisi solus Deus. Contra hos hæreticos non esset agendum argumentis,sed lapidibus,iuxta præceptū domini dicētis: Homo qui male dixerit Deo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomē domini,morte moriatur. Lapidibus opprimet eum omnis multitudo populi,siue ille ciuis,siue peregrinus fuerit. Qui blasphemauerit nomē domini,morte moriatur. Quis autem verius Deo maledicit,quàm qui dicit Deum esse malum? Hic ergo lapidibus opprimendus venit à tota multitudine.

Rom.1. *Luc.8.* *Leui.24.* A

SEcunda hæresis est quæ docet Deum esse corporeum. Huius hæresis primus (vt existimo) autor extitit Tertullianus. Quanquam hunc Tertullianum de hac re quodammodo excusat beatus Augustinus in libro de heresibus capite octogesimo sexto, dicens non propter hoc dicendum esse hæreticum Tertullianum,quia potuit ita de Deo sētire,vt diceret eum esse corpus quoddam,nō quidem tale quod partes habeat,quarum aliæ maiores,aliæ minores existāt,quod etiam loco sit circunscriptum, & certis limitibus conclusum: sed ideo potuit nominare corpus,quia videlicet non est inane,sed est aliquid qui vbique totus est. Sed re vera nescio an talis res quæ partes nō habet,congruè & aptè posset vocari corpus. Verum beatus Augustinus mitissima vsus censura excusauit quod potuit. Considerauit nāque nullum esse acerbius & grauius crimen quod Christiano possit obiici, quàm crimen hereseos: ideo antequàm illud alicui impingamus,oportet prius rem anxiè examinare,& lapidem ad filum reducere. Discant ergo ab Augustino eximio fidei zelatore,hi qui tam leuiter de hæresi pronūciant,ne si fortè quispiam docuerit aliquid,quod ab eorū placitis vel digito trāsuerso discedat,statim hæresim inclamēt,nullam prorsus hominis excusationem admittētes etiam cum facile excusari potest. Cum ergo beatus Augustinus Tertullianū de hac re excuset,nolo ego aduersus eūdem seuerior esse iudex. Malo enim (iuxta beati Chrysostomi sētētiam) de misericordia deo rationem reddere,quàm de crudelitate. Sed quāuis Tertullianus fuerit excusatus,non tamen ideo pugnare desinam aduersus iam narratam hæresim, quoniam nō aduersus homines est nobis colluctatio,sed aduersus hæreses,præcipuè quòd huic hæresi non desunt fautores,qui illam tutati sūt etiam absque Tertulliano. Fuerunt enim quidam hæretici appellati Vadiani,qui dixerunt Deum esse corporeum, & habere membra vt homines habent: moti ex eo quod sæpenumero in sacris literis,potissimum in veteri instrumento, Deo membra tribuūtur,& Adam factus esse dicitur ad imaginem & similitudinem Dei,vnde colligūt deum habere membra quēadmodum Adam. Hi hæretici à suo errore nomē sortiti,vocati sunt Anthropomorphitæ,quia anthropos græcè,idem est quod homo latinè. Hæc autem hæresis orta est in partibus Ægypti tempore Damasi papæ,& Theodosii senioris: contra quam scripsit & eam confutauit (vt dicitur in historia Tripartita libro decimo,capite septimo). Theophilus Alexādrinus episcopus. Frater Bernardus de Lutzemburgo in suo cathalogo hereticorum dicit hāc hæresim cœpisse sub Agapeto papa, & Berengario imperatore. Et constat eum loqui de Agapeto huius nominis secūdo,quoniā Agapetus huius nominis primus (vt Platina refert) fuit sub Iustiniano imperatore,ad quem vidēdum è Roma vsque ad Cōstātinopolim accessit, vbi & mortuus est. Oportet ergo vt is Agapetus de quo catalogus loquitur,sit secundus. A Damaso autem, sub quo pestis hæc orta est,vsque ad Agapetum ferè sexcēti anni intercessere: quapropter nescio apud quem legerit eam cœpisse sub Agapeto & Berengario. Et quod magis miror,in eodem loco de eisdem Anthropomorphitis loquēs,postquam dixerat eam cœpisse sub Agapeto & Berengario,subiunxit quòd Theophilus Alexandrinus condemnauit hæresim Antropomorphitarum: pro cuius rei cōfirmatione adfert testimonium ex collationibus Cassiani. Et certè hec duo minimè cohærere possunt,vt hæresis cœperit sub Agapeto,& eam Theophilus Alexādrinus condemnauerit,& sic sētiētes disputatione cōfuderit: quoniam à Theophilo Alexādrino, de quo Cassianus mentionem facit,vsque ad Agapetum papam secundum ferè sexcenti elapsi sunt anni,& vsque ad Agapetum primum ferè trecenti anni,quoniam Theophilus iste (vt patet ex historia Tripartita libro decimo,cap. decimo) tempore Damasi papæ fuit. Nam ad eum misit Isidorum quēdam episcopum legatum. Vnde coniicere licet fratrem Bernardum de Luzemburgo ex centonibus pluribus malè consutis illud opus cōflasse,nulla rerum coniectura facta. Apud vnum autorem fortè legerat hanc hæresim sub Agapeto incepisse,& nihil amplius ibi legit. Apud Cassianum legit aliud,videlicet quòd Theophilus eam disputatione conuicerit. Et iste illa duo non considerans an simul cohęrere possent,in vnum coniunxit. Quid quod rerum consonātia omissa,facillimum erat deprehendi ad homine versato inter eruditos autores,falsum esse quòd sub Agapeto inceperit? quoniam pręter id quod historia Tripartita refert, Augustinus qui vtrunque Agapetum per aliquot secula præcesit,in libro de hæresibus, capite 50. huius heresis meminit sub nomine etiam Antropomorphitarum. Hæc coactus sum digito ostendere,partim amore veritatis allectus,partim calore iracūdiæ accēsus; cum videam quosdam adeò futiles &

Vadiani. *Antropomorphitæ* B C

les & profuſos in pronunciando & in ſcribendo, vt quicquid legerint, etiam apud quemcunque, nulla facta rerum indagine, ſtatim tranſcribant, & coram tota multitudine magna cum fiducia pronuncient, ſatis ſibi eſſe putantes quod apud alium quempiam legerint. Hæc ergo Antropomorphitarum ſentētia D aperte hæreſcos conuincitur. Si Deus corporeus eſt, & figuram habet humanam, & membra, & partes vt homo, oportet vt finitus ſit, & certis limitibus concludatur, quoniam id quod infinitum eſt, nullius poteſt eſſe figuræ, cum ad figuram perficiendam neceſſario requiratur vt termino vel terminis claudatur. At Deus qui infinitus eſt, nullo poteſt limite concludi, ergo nec figuram habere, nec loco claudi. Excelſior eſt enim cœlo (vt eſt apud Iob) & ſuper ſtellarum verticem collocatur. Et Propheta ait: Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis. Quòd ſi magnitudinis eius nullus eſt finis, nulla etiam illius erit figura. Præterea ſi corporeus eſt Deus, & membra vt homo habet, ſequitur quòd non ſit totus vbique, ſed pars eius in vno loco, & pars alia in alio loco, & ita erit per partes in loca diuiſus, quod ſummæ illius perfectioni maximè obuiat. Rurſum, oportet etiam in Deo fateri compoſitionem, & dicere ea quæ in Deo ſunt, non eſſe omnia infinitæ perfectionis, quoniam quælibet illarum patrium ex quibus componitur, minor eſt ſuo toto: & ita non æquè perfecta vt totum: quapropter neceſſario erit finita, quoniam quod infinitum eſt, excedi non poteſt. Multa alia ſimilia poſſunt fieri argumenta ſumpta ex imperfectionibus quæ corporibus adiacent: ſed ea prolixitatem euitans, omitto, quoniam ſine illis ex ſacra ſcriptura apertiſſimum habemus teſtimonium. Ipſa enim veritas apud Ioannem ait: Spiritus eſt Deus. Si ſpiritus eſt Deus, ergo non eſt corporeus, & mēbra humana habens, quoniam eadem veritas apud Lucam ait: Spiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Quod autem Antropomorphitæ pro ſe adferunt, parum momenti habet & ex praua ſcripturæ intelligentia A procedit. Quamuis enim ſcriptura ſacra ſępe nominet Dei membra, vt puta caput, oculos, linguam, aures, manus, brachia, & his ſimilia: non tamen ſunt illa iuxta literam ſumenda, ſed iuxta myſterium latēs per res illas deſignatū. Sunt enim pleraque in ſacris codicibus, maximè in veteri inſtrumēto, quod carnali populo & adhuc rudi datum eſt, quæ nullo modo iuxta literæ primam ſignificationem accipienda ſunt, nec accipi poſſunt, ſed in illis quid res ipſa per literam ſignificata vlterius portendat, aſpiciendum eſt. Res nanque ipſæ ſæpè etiam ſignificant, & aliquid ingerunt ſenſibus, æquè vt voces. Quod in omnibus metaphoricis locutionibus contingere eſt manifeſtum, in quibus propter ſimilitudinem inter aliqua repertam, vnum alterius nomine appellatur, vt ſi voracem lupum dixeris, aut auarum talpam: non quòd hæc ſint, ſed illa quibus ſimilia eſſe reperiuntur. Ad eundem modum oportet multa in ſacris literis interpretari, & non ſecundum primam vocum ſignificationem, teſtante Apoſtolo, quòd litera occidit, ſpiritus autem viuificat. E quibus multis hoc vnum & præcipuum eſt, quotieſcunque Deo aliquod membrum aut aliqua effigies tribuitur, tunc membro audito intelligas illo nomine Deo tribui vim illam & virtutem quæ perfectior in illo membro reperitur: vt cùm audis in Deo caput, intellige diuinam eſſentiam, quæ omnia præcedit. Et cum dicitur caput reſpectu corporis myſtici, quod eſt Eccleſia: intellige influxum in reliqua membra, quæ nos ſumus. Cum audis oculos, intellige virtutem videndi talem, vt nihil eum latere poſſit. Sic enim ait Apoſtolus: Nulla creatura ei inuiſibilis eſt, omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Aures habere dicitur, quia talis eſt in eo vis, vt verbum quātumlibet ſubmiſſe prolatum, latere eum non poſsit, de quo Sapiens ait: Auris cœli audit omnia, & tumultus murmurationis non abſcondetur. Quòd ſi in hanc expoſitionem hi hæretici non flectuntur, ſed omnia contendunt iuxta B literę primam ſignificationem intelligi debere, cogentur fateri Deum eſſe monſtrum quoddam, imò tale aliquid quod nihil ſit, cùm aliquādo nominetur leo, aliàs vermis, aliàs locuſta. Vnde manifeſtè cōuincitur hæc non eſſe accipienda iuxta primam literæ ſignificationem, ſed iuxta id quod res ipſæ per illas voces deſignatæ ſignificant. De quorum omnium myſtica ſignificatione errat liber beati Anſelmi, cui titulus eſt de membris Deo attributis: in quo exponit quid ſingula membra Deo attributa ſignificent. Eſt etiam de eadem re alius tractatus ſub nomine Hieronymi inſcriptus, quem velut nothum, & beatum Hieronymum minimè redolentem, vir doctiſsimus Eraſmus Roterodamus in quarto tomo operum illius collocauit, in quem locum reiecit omnia quæ hucuſque falſo aſſcripta erant Hieronymo. Contra hos Antropomorphitas ſcripſit Theophilus Alexandrinus, cuius proximè fecimus mētionem. Scripſere etiam (vt teſtatur Ioannes Trithemius in ſuo catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum) Fauſtus epiſcopus Regienſis, & Ratherius monachus, ſed nullum iſtorum operum vidi.

Iob.22. *Pſal.144.* *Ioan. 4.* *Luc.vlt.* *2. Cor.3.* *Heb. 4.* *Sapien.1.*

TErtia eſt hæreſis, quæ potius dicenda eſt blaſphemia, aſſerens Deum eſſe mendacem. Hæc eſt Armenorum hæreſis, quemadmodum illis impingit Guido. Dicunt enim Deum dixiſſe Cain, quòd à nullo homine occideretur, & tamen (vt ipſi aiunt) Cain occidit ſeipſum, & ita conuincunt Deum dixiſſe falſum, cum ab homine fuerit occiſus. Et certè (vt ingenue fatear) vix poſſum credere, etiam ſi Guido teſtatur, quòd Armeni in tam grauem errorem ſint lapſi, vt Deum eſſe mendacem fateantur, quoniam hoc non poteſt in ſenſum hominis cadere, vt veritatem dicat eſſe mendacium, præcipuè cum C Armeni, etſi hæretici ſint, ſcripturas tamen ſacras non reiiciant. Nam hoc nunquam illis impingit Guido. Si ergo ſcripturas ſacras recipiunt, quomodo poterunt dicere Deum eſſe mendacem, cùm ipſæ ſcripturæ toties Deū prædicent veraciſsimum? Non enim (inquit ſcriptura) eſt Deus quaſi homo, vt mētiatur. Et propheta Hieremias ait: Dominus autem Deus verus eſt. Et ipſemet Deus ait: Ego ſum via, veritas, & vita. Si ergo veritas eſt, quomodo mentiri poterit? Certè non magis quàm frigus calefacere, aut nigredo albefacere. Præterea quomodo Deus mentiri poſſet, qui tantum abominatur peccatū? qui toties homines à mendacio deterret, tanquam à vitio peſsimo? Abominatio eſt domino (inquit Sapiens) labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei. Et alibi: Os quod mentitur, occidit animam. Rurſum, ſi Deus ſemel mendacii conuincitur, reſtat vt nunquam ei in poſterū credatur. Hoc eſt enim, teſte

Armeni. *Num. 2.* *Hiere.10.* *Ioan.10.* *Prou.12.* *Sapien.1.*

Aristotele, mẽdacis hominis præmium, vt illi veritatem dicenti non credatur. Quod si Deo non est credendum, peribit omnis lex, omnis conuictus: nulla erit fides. Et non est certè quod de hac re amplius contendamus, cùm sit tam aperta dementia, vt quiuis etiam infidelis & paganus eam agnoscat. Non est enim natio tam barbara, quę non horreat mendacium. Quæ de Cain adferunt non reperiuntur in sacris literis. Scriptura enim sacra non dicit Cain seipsum occidisse, imò nec vllam mortis illius facit mentionem, quamuis aliqui doctores opinentur Cain fuisse virum illum, quem Lamech credẽs esse feram occidit. Cæterum etsi scriptura dixisset Cain fuisse occisum à Lamech, aut seipsum præcipitasset, non ideo Deus arguendus erat mendacii, quia Deus non dixerat quòd Cain non esset occidendus ab aliquo homine, sed dixit: Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Quibus verbis solum prohibuit omni homini occisionem Cain: non tamen negauit eam futuram.

Gene. 4.

Petrus Abail.

QVarta hæresis minuit Dei omnipotentiam. Nam Petrus Abailardus (vt illi impingit beatus Thomas) dicit quòd Deus non potest facere res aliter quàm facit, quapropter dixit omnia de necessitate absoluta euenire. Sed de hoc errore inferius disputabimus cum de futuro contingenti agemus. D

QVinta hæresis est quæ negat in diuinis personarum numerũ. Huius hæresis autor fuit Noëtus quidam, à quo Noëtiani dicti sunt. De hoc Noëto beatus Epiphanius disserens in libro octoginta hæresum, hæresi. 57. ita ait: Alius post Bardesanen, Noëtus nomine surrexit, non ante multos annos, sed ante hoc nostrum tempus centum triginta plus minus annis, Asianus vrbis Ephesi existens, qui alieno spiritu ductus, voluit à seipso, quę neque prophetę, neque apostoli, neque Ecclesia ab initio obtinuit, neque cogitauit, dicere ac docere. Hic à seipso insaniæ elationibus elatus, ausus est dicere patrem passum esse. Insupérque ad maiorem fastum ac dementiam delatus, seipsum dixit esse Mosen & fratrem suum Aaron. Et aliquibus interiectis, addit: Moritur autem idem paulò pòst vnà cum proprio fratre, non velut Moses in gloria: neque ipsius frater Aaron ille sepultus est in honore. Abiecti enim sunt velut transgressores, & nemo ex piis ipsos cooperuit. Postea verò sequaces eius mente corrupti, corroborarunt hoc dogma, per ea subducti quibus etiam præceptor ipsorum ab initio. Hæc Epiphanius. Hunc sequutus est Sabellius, eiusdem Noëti (vt Philaster ait) discipulus, à quo Sabellio, Sabelliani dicti sunt, & sub hoc nomine nota est magis, hæc hæresis, quàm sub nomine Noëti. Orta est hæc pestis apud Ptolemaidem Ægypti, sub Galieno Imperatore, & Sixto papa huius nominis secundo. Hi ergo dixerunt in diuinis vnam tantum esse personam: diuersis tamen nominibus nominatam. Ex quo fonte corrupto hunc etiam vitiarum riuulum deducunt, patrem videlicet esse passum, quemadmodum & filium: quod fateri fuit illis necessarium, cum dicerent patrem & filium eandem esse personam. Et ita ab hac doctrina nomen sortiti, vocati sunt Patripassiani: quia patrem passum esse docebant. Eundem errorem (vt August. ait libro de hæresibus cap. 70.) docuit postea Priscillanus. Istorum hæresis inde orta est (vt ait Eusebius Cæsariensis. 10. lib. historiæ Ecclesirsticæ cap. 29.) quod nescierũt distinguere inter essentiam & personam: vel (vt verbis Eusebii vtar) inter substantiam & subsistentem: cum tamen latum sit inter illa discrimen. Substantia quidem aut essentia, aut natura, quo vocabulo theologi scholastici magis vtuntur, est commune aliquid pluribus singularibus in quo indiuidua singula conueniunt, & quod totum cuiuslibet singularis perfectionem explicat. Persona verò est singulare quoddam, vnumque nũmero, mente & ratione præditum, à cæteris eiusdẽ naturæ indiuiduis singulari proprietate discretũ: vt cùm dicis hominem in cõmuni, naturam explicas humanã omnibus hominibus cõmunem: cõmunem dico non re, sed sola vocis dictione, cùm verò dicis Petrum, Ioannem, Franciscum, personas nominas, quæ in illa natura humana conueniunt. Conueniunt inquam sola (vt dixi) vocis dictione, quia quilibet eorum dicitur & est verus homo. Aut si mauis, conueniunt in definitione explicante rei perfectionem, qui in quolibet singulari reperitur. In Deo ergo substantia aut essentia est ipsa deitatis natura, quæ totã deitatis perfectionem dicit. Persona verò, est singulare quoddam in quo deitas existit, ab alio singulari realiter separatũ, realiter inquam non per naturam, sed per proprietatẽ personalem: vt cum dicimus Deum, substãtiam explicamus naturæ diuinæ omnibus personis cõmunem. Communem inquam non (vt diximus de homine) sola vocis dictione, sed verè & realiter communem. Cum verò dicimus patrem, aut filium, aut spiritum sanctum: vnum singulare, aut vnam personam dicimus, in qua deitas subsistit. Cum ergo hoc trinitatis & vnitatis mysterium tam altum sit, vt humanum & angelicum super & intellectũ, hic oportet captiuare intellectum nostrum in obsequium fidei. Quapropter superfluum est, imò ridiculum, rationibus & argumẽtis hoc agere, sed solis scripturarum testimoniis, ex quibus apertè demõstrabimus, Deo duce, eiusdem Dei vnitatem, & personarum trinitatẽ. In libro Genesis, descripta omnium aliarũ creaturarum productione, cum de homine creando Deus decernit, sic dicit: Et vidit Deus quod esset bonum, & ait: Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostrã, & præsit, &c. Et paucis interpositis subiungit: Et creauit Deus hominem ad imaginẽ suam. His verbis, & diuinitatis vnitas, & personarum pluralitas apertè ostenditur. Sic enim dixit: Vidit Deus quod esset bonum, & ait: Faciamus hominẽ, &c. Cum verò post nomẽ singularis numeri quale est Deus, subiunxit verbum pluralis numeri, videlicet faciamus, declarauit pluralitem personarum: quoniam si vna tantum esset persona, non dixisset in plurali numero, faciamus. Deinde etiam mysterio non caret id quod sequitur. Dicens enim, faciamus in plurali, addidit imaginem, & non imagines: ad similitudinem dixit, non ad similitudines, per hoc innuẽs quod etsi pluralitatem personarum denotauerit plurali numero loquens, non tamen per hoc credendum esse in Deo esse plura exemplaria, sed vnum tantum, ad cuius imaginem & similitudinem homo factus est. Addens insuper nostram, iterum pluralitatem personarum ostendere voluit, vt responderet verbo faciamus. Si enim tãtum vna esset persona, vt Sabellius mentitus est, meam dixisset, non nostram. Præterea in eodem libro cũ de subuersione Sodomæ & Gomorrhę agitur, sic dicitur: Igitur dominus pluit super Sodomam & Gomor-

Noet. Sabel.

A

Triscillianus.

B

Gene. 1.

Gene. 19.

& Gomorrham sulphur & ignem à domino de cœlo,& subuertit ciuitates has.Si tantum est vna persona in diuinis,quis est hic dominus qui pluit à domino? Cùm enim dixit, dominus à domino, filium ostendit,per quem (vt ait Ioannes Euangelista) facta sunt omnia : qui & à domino pluere dicitur,quia à quo habet esse,ab illo habet &operari. Dicens ergo, dominus à domino,patrem & filium ostendit. Dominus enim filius est,& à domino,quoniam à patre genitus. Pater autem dominus est, sed non à domino,quoniam ingenitus est. Rursum, Propheta Regius de Christo loquens, vocem patris ad Christum dictam refert in hunc modum: Filius meus es tu,ego hodie genui te. Et iterum idem : Ex vtero ante luciferum genui te. Quæ verba Apostolus Paulus de Christo filio dei esse dicta testatur,qui de Christo loquens in hunc modum, ait : Cui enim dixit aliquando angelorum, ego hodie genui te. Non est autem possibile vt idem gignat seipsum vt sit: nec intellectus hominis potest hoc capere, vt idem sit pater sui ipsius, & filius sui ipsius. Alius est ergo qui gignit, & alius qui genitus est : alius pater, alius filius. Deinde ipsa summa veritas sæpissimè hanc docuit veritatem. Nam obiicientibus illi Pharisæis quòd de seipso testimonium diceret, ac propterea testimonium illius non esset verum, respondit : Et si iudico ego,iudicium meum verum est: quia solus non sum,sed ego, & qui misit me pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso,& testimonium perhibet de me,qui misit me pater. Nihil certè apertius quicquam dici poterat cōtra Sabellium. Si enim pater & filius vna est persona (vt Sabellius somniauit) filius solus esse dicitur, etiam si cum illo sit pater : quemadmodum dicerem solum Tullium scripsisse Tusculanas quæstiones, etiam si Cicero scripserit eas,quoniam Tullius & Cicero vna est persona, quamuis diuersa sunt nomina. Quod verò sequitur,apertius adhuc est. Volēs enim probare testimonium suum esse verum,citauit pro se legem dicentem duorum hominum testimonium esse verum. Cum ergo ipse & pater illud testimonium perhiberent, oportet vt illud sit verum. Ecce quo argumento Pharisæos conuincit. Si verò pater & filius vna esset persona, malè argumentaretur, nec bene pro se legem citaret: quia lex testimonium duorum probat, non testimonium vnius. Oportet ergo vt pater & filius duæ sint personæ,si Christi argumentum alicuius est valoris. Et iterum ipsamet veritas eisdem Iudæis ait : Ego & pater vnum sumus. Dicens sumus in plurali, manifestè declarauit se & patrem duas esse personas : quoniam alioqui sum dicturus erat,non sumus. Dicens verò, vnum sumus, declarauit earundem personarum vnam esse deitatem. Et iterum ad patrem orans eandem veritas ait: Hæc est vita æterna,vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Quorum verborum sensus non est, Deum patrem esse solum verum Deum, vt à deitate excludamus Christum, quoniam iam suprà cùm de persona Christi ageremus, probauimus contra alios hæreticos Christum esse verum Deum. Sensus est ergo, vt cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum, esse solum verum Deum. Cùm ergo patrem & Iesum Christum coniunctione copulatiua numerasset, eos dixit esse verum Deum. Ex quibus verbis etiam & personarum pluralitas,& diuinitatis vnitas manifestatur. Verum etsi hęc scripturę testimonia efficacia sint ad probandum personarum pluralitatem cum deitatis vnitate,non tamen ostendunt veram trinitatem, quoniam ex illo dicto,faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, conuincitur plures esse personas, non tamen conuincitur esse tres. Vt autem hoc conuincamus, alia oportet adferre testimonia. Et primò illud est omnium efficacissimum,quamuis sub quadam figura latens,quòd Abrahæ ad ilicem Mambræ sedenti contigit. Cùm enim eleuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes propè eum. Quos cùm vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui,& adorauit in terra, & dixit: Domine si inueni gratiam in oculis tuis,ne transeas seruum tuum,&c. Vides hic tres primum apparuisse, & his tribus Abraham loquens quasi vni, ait: Domine, quo verbo & personarum trinitas, & diuinitatis vnitas declaratur: quoniam etsi certum sit illos tres angelos fuisse, tamen Abraham non tam ad angelos, quàm ad illum cuius imaginem illi gerebant,verba sua dirigens,ait: Domine si inueni gratiam in oculis, &c. Dauid etiam propheta & rex, vt ostenderet deum trinum in vnitate, ait, Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Cum enim ter deum nominasset, ne fortè inde occasionem aliquis caperet suspicandi tres esse deos, relationem postmodum faciens,in singulari numero dixit,metuant eum omnes fines terræ. Ter enim nominans deum tres declarauit personas. Addēs autem,& metuant eum,&c. declarauit omnes tres vnum esse deū. Esaias etiam exprimens voces Seraphin laudantium deum,ait: Sāctus, Sanctus, Sanctus. Sed ne ex eo quòd ter sanctus dixerat, vnitatem diuinæ substantiæ scissam esse aut diuisam aliquis suspicaretur, subiunxit, dominus Deus sabbaoth. Cum ergo ter sanctus dixit, trinitatem personarū ostēdit. Addens autē postea dominus Deus,in singulari,eiusdem trinitatis vnitatē declarauit. Ipsa etiam veritas, Christus videlicet redemptor noster,cum rediuiuus iam surrexerat,ascensurus in cœlum,apostolis ait: Euntes docete omnes gentes,baptizantes eos in nomine patris,& filii, & spiritus sancti. Ecce hîc vides omnes tres personas propriis nominibus appellatas. Sed cum omnes tres nominaret, in nomine dixit, non in nominibus, vt per hoc ostenderet omnes tres vnum esse deum, & vnam habere deitatis substantiam. Beatus Ioannes in sua canonica epistola hanc rem apertissimè docet: Tres sunt (inquit) qui testimonium dant in cœlo, pater, verbum,& spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt. Hoc autem testimoniū adeò est clarum, vt nulla possit tergiuersatione cælari. Ibi enim audis tres,& vnum. Tres contra Sabellium, vnum contra Arrium: quemadmodum postea dicemus. Paulus quoque vt in diuisam sanctæ trinitatis operationem ostēderet,ait: Ex ipso,& per ipsum,& in ipso sunt omnia,ipsi gloria in secula seculorū,amen. Cum enim ter ipsum explicuit,personarum trinitatem manifestauit. Sed addens postea,ipsi, & non ipsis, ostendit illas tres personas vnum esse. Et alibi : Gratia domini nostri Iesu Christi,& charitas dei,& cōmunicatio sancti spiritus,sit cum omnibus vobis. Vide ibi tres expressè personas nominatas, quāquam ibi non de-

Ioan. 1. Psal. 2. Psal. 109. Heb. 2 Ioan. 8. Deut. 17. Ioan. 10. Ioan. 17. Gen. 8. Psal. 66. Esa. 9. Mat. 28. 1. Ioan. 5. Rom. 11. 1. Cor. 13

notetur earundem vnitas. Sed præsenti proposito satis est hoc, quoniam nunc contra Sabellium agimus negantem in diuinis plures esse personas. Postremò Ioannes in Apocalypsi, postquam descripserat illa præclara quatuor animalia, de illis adhuc loquens, ait: Et requiem non habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Quæ verba simillima sunt illis quæ ex Esaia proximè citauimus. Cum ergo tot sint de hac re clarissima scripturæ sacræ testimonia, non est quod aliquis Sabellio deliranti credat: sed captiuet vnusquisque intellectum suum in obsequium huius fidei, credens deum esse trinum & vnum, trinum in personis, & vnum in essentia. Si enim sola ratione humana hoc mysterium perscrutari aliquis voluerit, opprimetur à gloria tanti mysterii. Huic enim dictum esse videtur illud canticorum: Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Quia quanto magis nitimur ad hoc mysterium sola ratione inuestigandum, tanto minus cognoscimus, & ob hoc ipsum Deum à nobis auolare facimus. Hanc hæresim damnat Leo papa huius nominis primus. Nam epistola septuagesima prima, quæ est ad Astorigésem episcopum, in qua Priscillianistarum errores reiicit, sic ait: Primo itaque capitulo demonstratur quàm impiè sentiant de trinitate diuina, qui & patris, & filii, & spiritus sancti vnam atque eandem asserunt esse personam, tanquam idem Deus nunc pater, nunc filius, nunc spiritus sanctus nominetur: nec alius sit qui genuit, alius genitus est, alius qui de vtroq; procesit: sed singularis vnitas in tribus quidem vocabulis, sed nō tribus sit accipienda personis. Quod blasphemiæ genus de Sabellii opinione sumpserunt, cuius discipuli etiam Patripassiani meritò nuncupantur: quia si ipse est filius qui & pater, crux filii, patris est passio: & quicquid in forma serui filius patri obediendo sustinuit, totum in se pater ipse suscepit. Quòd catholicę fidei sine ambiguitate contrarium est, quæ trinitatem vnitatis sic ὁμοούσιον confitetur, vt patrem & filium & spiritum sanctum sine confusione indiuisos, sine tempore sempiternos, sine differentia credat æquales. Hęc Leo Papa, vir præter pontificalem dignitatem sanctus simul & doctus. De hac re scripsit diuus Hylarius Pictauorum episcopus in duodecim libris de trinitate, in quibus contra omnes hæreticos de ea malè sentientes disputat: quamuis præcipuè agat contra Arrium. Scripsit beatus Augustinus quindecim libros de trinitate, in quibus multò clarius & expresius quàm Hylarius rem ipsam pertractat. Scripsit etiā iterum de trinitate & vnitate Dei librum vnum. Richardus de sancto Victore, post istos, eorum dicta & præcipuè Augustini perstringens, quodammodo exponens, composuit sex libros de trinitate. Specialem autem scriptorem, qui contra Sabellium solum de hac scripserit, hucusque non vidi.

Apoc. 4. *Cant. 6.* C

Sexta hæresis est circa personam diuinarum ęqualitatem, quoniam etsi plures fateatur personas in diuina natura subsistentes, eas tamen dicit esse inæquales. Prius ergo de filii persona pertractemus, deinde de spiritu sancto dicemus: De persona ergo filii est vna hæresis, quæ dicit filium esse minorem patre, neque est eiusdem substantiæ cum patre, sed esse meram creaturam. Huius blasphemiæ autor primus (quod sciam) fuit Arrius quidam presbyter Alexandrinus, tempore Constantini maioris, & Siluestri papæ: cuius rei historiam qui plenè scire desiderat, legat decimum librum historiæ scholasticæ per Rufinum additum, & primum librum historiæ tripartitæ, à capite duodecimo vsque in finē. Verum aliqui sunt qui hunc errorem impingunt Origeni, qui plusquam per centum annos præcesit Arrium: à quo Origene Arrium hausisse ferunt. Beatus enim Augustinus in libro de hæresibus capite quadragesimo tertio de Origene loquens, sic ait: Dicit præterea ipse Origenes, quòd filius Dei sanctis hominibus comparatus, veritas sit: patri collatus, mendacium: & quantum distant Apostoli à Christo, tantum filius à patre: Vnde nec orandus est filius cum patre, quia non est autor indulgendarum petitionum, sed supplicator. Hęc de Origene Augustinus. Hoc etiam impingit Origeni Theophilus Alexandrinus episcopus in suo paschali per beatum Hieronymum è græco in latinum traducto, qui libro secundo eiusdem paschalis dicit Origenem docuisse filium non esse orandum, neque cum filio patrem. Epiphanius in quadam epistola ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum, quam Hieronymus latinam fecit, ait Origenem fuisse patrem Arrii, innuere volens Arrii doctrinā ab Origene fuisse deductam. Ad hunc eundem errorem accedit proximè Metangismonitarū hæresis. Hi enim dicebant (vt August. lib. de hæresibus, capite quinquagesimo octauo ait) sic filium esse in patre, sicut vas paruū in vase maiore, filium minorem patre facientes. Et ita à doctrina sua nomen acceperunt, Metágismonitæ vocati ἀγγῖον græcè, vas dicitur latinè, μεταγγισμὸς dictio composita idem est quod infusio vnius vasis in aliud. Inde metangismonitæ, id est (si ita licet loqui) transuasantes vel inuasantes. Quis autem fuerit istorum dux, & princeps, Augustinus subticuit. Huius hæresis tot extitere post Arrium fautores, vt longum esset & difficile omnes enumerare. Nulla enim fuit vnquam hæresis quæ tantum inualuerit, quoniam valde diffusa, longo tēpore durauit. Ab ortu siquidem solis & meridie, videlicet ab Ægypto veniens, per Græciam transiuit in Aquilonem, & inde Gothi egressi totum penè occidentem hoc veneno infecerunt, quoniam illi Arrianis maximè fauebant. Durauit autē hæc pestis ferè per trecentos annos, aut fortè amplius. Nam Hispaniam hoc morbo laborasse tempore Gregorii papæ, ipsomet Gregorio narrante cognouimus: qui. 3. lib. dialogorum cap. 31. refert Ermigildum primogenitum filium Leonigildi regis Hispaniarum, qui à Gothis originem duxerat, & Arrianus erat, fuisse ad verā fidem à Leandro Ispalensi archiepiscopo conuersum. Qui Ermigildus ob hoc à patre in vincula & carcerē coniectus, cùm in die paschatis à quodam episcopo Arriano eucharistiam sumere nollet, ex mādato patris interfectus est, & verus Dei martyr effectus: Mortuo patre successit illi alius filius secūdus nomine Recharedus, qui & ipse Arrianus erat: sed hic mortuo patre à Leandro cōuersus est ad fidem catholicā, quemadmodum & frater eius Ermigildus. Hic Recharedus paulatim omnes Arrianos eiecit ab Hispania: nec permisit vnquam aliquē sub eo militare qui Arrianus esset. A Constantino autem, sub quo Arrius insanire cœpit, vsque ad Recharedū ferè ter centum anni interiecti sunt. Hæc narraui vt videatur quanto tempore hæc pestis Ecclesiam vexauerit.

Arrius. D *Metāgismonitæ.* *Gothi.* A

uerit. Cuius hæresis fautores, etsi non omnes, enumerabo tamẽ præcipuos, eos videlicet qui famosiores fuêre. Post Arrium successit in eadem secta Aetius quidã, post Aetium Eunomius alter: post istos Acatius, eodem ferè tempore. Hi tres, videlicet Aetius, Eunomius, Acatius, tempore Cõstãtii Imperatoris filii Cõstãtini maioris, fuerunt. Qui autem plura de illis nosse cupit, legat quintum librum historiæ tripartitę. Varimãdus quidã, cõtra quem scripsit Idacius clarus Hispanus. Maximinus episcopus, cõtra quẽ Augustin⁹ scripsit, & publicè disputauit, quæ disputatio habetur in sexto tomo operũ Augustini in impressione Parisiẽsi. Flicianus alius, cũ quo disputauit publicè idem pater Augustinus, quę disputatio habetur in eodem tomo operum Augustini. Pascẽtius quidã comes, cum quo etiã disputauit idem pater, & ad quẽ pro hac re aliquot misit epistolas, quæ disputatio reperitur inter epistolas Augustini, epist. 178. Secutus est Petrus Abailardus etiã hũc errorem, quoniã (vt illi impingit beatus Bernardus epist. 190.) posuit grad⁹ in trinitate, dicẽs personas esse inæquales: qui etsi verbis voluerit differre ab Arrio, re tamẽ assentit illi. Fuêre alii multo plures, qui Arrianã hæresim tutati sunt, sed hi fuêre clariores. Hæc hæresis ex his quæ iam alibi diximus, facilè cõuinci potest. Superius quidẽ cum de Christi persona ageremus, ostẽdimus ex scripturis Christum filium Dei esse verum Deum. Ostendimus etiam in huius tituli, quem modo pertractamus, hæresi prima, tãtum esse vnum Deũ. Aut ergo Christus filius Dei nõ est Deus, aut si est Deus, oportet vt sit vnus cum patre Deus, quoniã ipse Deus pater per Esaiã prophetã, loquens ait: Ante me nõ est formatus Deus, & post me non erit. Ego sum, ego sum dominus, & absque me nõ est Saluator. Si ergo ãte Deum patrem nõ fuit alius Deus, nec post illũ (vt ille ait) erat alter: ergo filius nõ est Deus. Quòd si Deus est, oportet vt sit ille idem Deus qui pater: quia nec ãte nec post ipsum est alius Deus. Præterea si filius est Deus, quomodo potest pater filium aliquo tempore præcedere (vt ait Arrius) cũ dicat Deus pater, post me nõ erit alius Deus? Si filius est Deus, ergo patri coæternus. Nã si patri nõ est coęternus, sed posterior patre, ergo non est Deus: quia pater ait: Post me nõ erit alius Deus. Vides quibus angustiis premitur Arrius, dicens filium minorem patre, nec eiusdem substãtiæ cũ eo, nec coæternum patri, sed posteriorem patre, & ab eo creatum. Hæc enim dicens, cogitur negare filium dei esse deum, aut si fatetur esse deum, cogitur ponere duos deos, cum dicat illum non esse eũdem deum qui & pater, sed alium. Si ergo pater est vnus Deus, & filius alter Deus, iam duo erũt dii. Sed cõtradicit pater dicens: Ego dominus, & nõ est amplius. Extra me non est Deus. Si filius est Deus, & nõ de substãtia patris (vt ait Arrius) iam extra patrẽ esset Deus. Et certè tam efficax mihi videtur hæc argumentatio, vt quemlibet Arrianorum cõuincat. Sic enim eum cõcludit, vt nulla rimula pateat illi qua elabi possit. Nihilo minus tamen plura aduersus eum citabimus testimonia. Ioãnes nanque Euangelista de filio Dei loquẽs, ait: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Aut ergo filius dei nihil est, aut factus non est. Quòd si aliquid est, & factus est, vt Arrius fatetur, ergo per verbum dei, hoc est per filium factus est: ergo filius dei per seipsum factus est, & ita erat ãtequam fieret. Quæ omnia de nulla re vllus intellectus capere potest, tantũ abest vt de filio dei verè dicantur. Rursum, si filius dei est, ergo æqualis patri, & eiusdem naturæ cum eo, quoniam non est aliter possibile vt filius sit, qui nõ est de substãtia patris. Non est enim possibile vt filius hominis sit, qui non sit homo: multo ergo minus filius erit dei, qui nõ est Deus. Si Deus, aut ergo idem Deus cum patre, & est quod fides catholica docet: aut alter Deus, & tunc erunt plures dii. Non est etiam possibile vt filius hominis sit, qui nõ est de substantia hominis genitus: sic ergo non erit possibile vt filius dei sit, qui non est de substantia diuina genitus. Quòd si ex eadem substantia patris genitus est, & Deus est vt pater, oportet vt æqualis sit patri, alioqui nec de substantia patris erit, nec Deus erit. Propterea (inquit Ioan.) magis quærebãt eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Peiores sunt Iudæis Arriani, & obtusiores ingenio illis: quoniam Iudęi bene intellexerunt Christum prædicãtem se æqualem patri per hoc solum quod dixit se filium dei. Videbant enim non posse aliter fieri vt filius dei esset, quin esset etiam deus, & per cõsequens æqualis patri, & eiusdem naturæ cum eo. Prętereа, Behemoth ille qui diaboli figuram gerit, principium viarum, hoc est operum dei, in libro Iob prædicatur: eo quòd prima sit dei creatura. Oportet ergo hac ratione, vt filius dei nõ factus esse credatur, aut illum post Behemoth factum esse putetur: quonium alioqui non erit possibile vt Behemoth sit principium viarum dei: Deinde ipsemet filius dei de hac re testimoniũ perhibet, dicens: Ego & pater vnum sumus. Qui locus (mea quidem sententia) apertissimè Arrium conuincit: quãquam Erasmus Roterodamus, vir de bonis literis optime meritus, aliter sentiat, dicens hoc loco parum agi contra Arrianos: qua de re eum nunc in contentionem voco, non quòd cum Arrianis eum sentire credã (quod absit & illum sentire, & me de illo credere) sed vt ostendam quòd malè locum illum Ioannis circunspexerit: nec mirũ, quia quãdoque (vt est in prouerbio) bonus dormitat Homerus. Credo certè eum aliter nunc sensurum, si locum reuisat, & diligenter scrutetur. Vt autem clarius agamus, verba eiusdem Erasmi referam. Is enim doctissimus vir in annotationibus super primam catholicam epistolam Ioannis exponens illud: Tres sunt qui testimonium dãt in cœlo, &c. sic ait: Dominus Ioãnis decimo dicit: Ego & pater vnum sumus. Hoc testimonio quomodo prosternetur Arrianus? nisi doceas vnum in literis sacris non appellari, nisi quæ sunt eiusdem substãtiæ. Nunc quum innumera loca suppetant quę docent intelligi de consensu mutuaque beneuolentia, ad confirmandam opinionem orthodoxi valebit: ad retundendam hæretici pertinaciam non video quantum valeat. Quòd autem Christus ibi loquatur de concordia quam habet cum patre, probabili coniectura colligitur, quòd Christus non respondet ad id quod dixerat sese vnum cum patre, sed quòd deum appellabat patrẽ suum, seq; singulari quodã modo vocabat filium dei. Hucusq; Erasmus. Sed salua huius viri doctissimi reuerẽtia, hic locus apertissimè Arrium conuincit. Vt autem hoc ostẽdamus, video à nobis hoc exigi, vt probemus locum illum nullo

Marginalia: *Aetius. Eunomius. Acatius. Variman dus. Maximinus. Felicianus. Pascẽtius Petrus Abailar. Esa. 43. Esa. 45. Ioan. 1. 1. Ioan. 5. Iob. 40. Ioan. 10. Erasmus 1. Ioan. 5.*

pacto posse de animorum concordia intelligi. Pro qua re plenè exhibenda illud est āte omnia aspiciēdū, quid est in eo loco subiecta materia, de qua sermo fiebat: & quis scopus ad quem Christi verba dirigebātur. Hoc enim est maximè necessarium ad cuiuslibet scripturę intelligentiam, videlicet eiusdem scripturæ circunstātias scrutari, ex quarum scrutinio facilè scripturæ intellectus hauritur. Christus siquidem in eo loco cum de ouibus suis dissereret, dixit: nō rapiet eas quisquam de manu mea, hoc est de potestate. Solenne est enim in sacris literis potestatem nomine manus designari. Et vt alia multa testimonia omittam, illud est apertum vbi dicitur: Factum est verbum domini in manu Aggei prophetæ. In manu, id est, in potestate eius. Sic etiā hic accipiēdum est cum Christus dicit: Et nō rapiet eas quisquā de manu mea: nisi fortè velimus deum cum Anthropomorphitis corporeū credere, quoniam etsi de Christo posset iuxta literam dici quòd habeat manus iuxta naturam humanam, de patre tamen hoc nō potest dici, de quo postea dicitur: Nemo potest rapere de manu patris mei. Christus ergo volens ostēdere oues suas esse tutas, dicit: Et nō rapiet eas quisquā de manu mea. Vt autē hoc probaret, addidit sequētia dicēs: Pater qui dedit mihi, maior omnibus est. Sic enim ibi legit Erasmus: Et nemo potest rapere de manu patris mei. Vt enim probet Christus neminem posse rapere oues suas de manu sua, hoc assumit, ꝙ videlicet nemo potest rapere de manu patris sui. Vnde colligit quòd nemo possit etiā de manu sua assumere. Quòd si quis de collectione dubitauerit, tāquā malè collegerit, addidit: Ego & pater vnum sumus. Quo dicto probauit bene collegisse in argumentatione sua. Nā si ille & pater vnum sunt, nō magis poterit rapere de manu sua, quàm de manu patris. Et ꝙ ille sit verborū ordo, ex litera ipsa patet, & Augustinus & Theophylactus sic eam distribuunt. Cum ergo ad hunc finem verba illa Christus dixerit, cōstat apertissimè, nullo pacto posse intelligi de vnitate animorum, sicut alibi dicitur: Erat eorum cor vnum, & anima vna. Nam si de vnitate & consensu animorum verba illa interpretentur, collectio Christi erit nullius valoris, vt clarissimè patet. Sic enim argumētatur: Nemo potest rapere de manu patris mei, ergo nemo potest rapere de manu mea. Si quis neget eum bene collegisse, probat dicens: Ego & pater vnum sumus. Vnum inquam potestate, de qua tunc erat quæstio, vnum inquam natura. Vnam certe oportet esse manum patris & filij, vt bene colligat filius neminē posse rapere oues de manu sua, per hoc quòd nemo potest rapere de manu patris sui. At si de vnitate animorū & mutua beneuolētia loqueretur, qualis erat illa collectio? Quis nō videt illam esse prorsus inualidam? Ad hūc enim modum posset quis in gratia existēs dicere & argumētari: Nemo potest hūc calamū rapere de manu mea, quia nemo potest rapere de manu patris omnipotentis, qui in cœlis est. Quòd si quis dicat collectionem esse prorsus inutilem, in eiusdem collectionis probationem subiiciet id quod Christus dixit: Ego & pater vnum sumus. Iam (vt opinor) satis apertè ostēdimus quàm efficax sit hoc scripturæ testimonium aduersus Arrianos. Quòd si Erasmus bene circūspexisset, certò scio quòd rectius intellexisset. Verum ille (vt patet) non aspexit ad præcedentia, sed solum ad sequentia, per quę Christus respondit Iudæis. Iudæi nāque audito illo verbo melius quàm Arriani illud intellexerunt, ex illo colligētes Christum se dicere Deum, quia dixerat sese vnum cum patre, quod dictum per sequētia verba quodammodo confirmat. Accedit ad hæc, quod Paulus de eodē filio Dei loquens, ait: Qui cum in forma Dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se ęqualem Deo. Vides hic ęqualitatem Dei. Cur ergo Arri audes dicere Deum patrem maiorem, filium verò esse minorem? Aduerte etiā quòd hic Paulus de Christo loquens secundum expressam diuinitatem dixit, cum in forma Dei esset: non autem dicit, cum in forma Dei factus esset, sicut aliàs de eo iuxta humanitatem dictum est: Verbum caro factum. Non ergo sic dixit, sed ita, cum in forma Dei esset, quia esse est proprium Dei, iuxta illud: Ego sum qui sum. Ex eodem etiam scripturæ testimonio conuincitur Sabellius. Nam qui par est & æqualis, alterum habeat oportet cui collatus æqualis reperiatur. Ex illa ergo æqualitate duę ostenduntur personæ. Sed iam opus est vt contra dictum Origenis ostēdamus filium Dei orādum. Hoc autem non est magnum negocium, cum apertissima sint scripturæ testimonia. Propheta siquidem de filio Dei loquēs, ita ait: Adorate eum omnes angeli eius. Hæc autem verba Paulus interpretatur esse dicta à patre cœlesti de filio suo vnigenito, sic dicēs: Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes āgeli Dei. Quomodo ergo non est orādus, quem clarè constat esse adorandum? Quo testimonio non minus prosternitur Arrius quàm Origenes. Si enim filius Dei est creatura (vt Arrius ait) quomodo illum Deus pater adorare iubet, qui aliàs omnis creaturæ adorationem tā strictè prohibuit? Omitto Magorum adorationem huic etiam in cunabulis existenti exhibitam. Prætereà, Stephanus cum lapidaretur à Iudæis, Iesum Christum filium Dei orabat, dicēs: Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positis autem genibus clamauit voce magna dicēs: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Petrus etiā vt Æneam paralyticum à morbo liberaret, ait: Ænea sanet te dominus Iesus Christus. Vox certè illa deprecātis est nō imperantis, quia nemo imperat nisi illi quem credit sibi subiectū. Denique Paulus ait: Dedit illi nomē quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Quod āte Esaias prophetauerat, qui Dei nomine loquēs, ait: Mihi curuabitur omne genu. Talis autem genuflexio cuiusdam adorationis & humillimę deprecationis iudicium est. Præter hęc tam aperta scripturæ testimonia extat Concilij Nicæni definitio, quod sub Constātino maiore celebratum est, in quo trecenti & decem & octo patres congregati, talem ore proprio ad suam & nostram salutem confessi sunt fidem. Fides Nicæni concilii. Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem: visibiliū & inuisibilium conditorem. Et in vnum dominum Iesum Christum filium Dei, natum de patre vnigenitum, hoc est de substātia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum, consubstātialem patri, id est, vnius substātiæ cum patre (quod Græci ὁμοούσιον dicunt) per quem omnia facta sunt quæ in cœlo & in terra, &c. Hæc concilium Nicænum. Eandem fidem protulit concilium

Marginalia: Agge. 1. — Act. 2. — Philip. 2. — Ioan. 1. — Exo. 3. — Psal 96. — Heb. 1. — Exod. 22. — Deut. 5. — Act. 7. — Act. 9. — Phil. 2. — Esa. 45. — Cōcilium Nicęnum. Section letters: B, C, D.

concilium Constantinopolitanum sub Theodosio maiore celebratum, & concilium Ephesinum sub Theodosio iuniore, & concilum Chalcedonense sub Martiano Imperatore, & plurima alia cōcilia hoc idem confessa sunt, de qua re extat liber vnus beati Hylarij de synodis celebratis aduersus Arrianos, in quo libro reddit rationem eorum conciliorum quæ aduersus Arrianos celebrata sunt. Verum quoniam Arriani aliquod scripturæ loca perperam intellecta adducunt in suæ hæresis testimonium, pro illis fermè omnibus dissoluēdis sufficit admonere lectorem, vt quoniam in Christo duæ sūt naturæ: quædam A diuina, secūdum quam æqualis est patri: altera humana secūdum quam minor est patre: quotiescūque scriptura Christo tribuit infirmitatem, aut inæqualitatem patri, aut alia huiusmodi, ea intelligat esse interpretanda iuxta naturam humanam, secundum quam infirmus fuit & debilis, & patre minor. Secūdum illam verbum caro factum esse dicitur, secūdum quam patrem orat, & cum clamore valido & lachrymis preces effundit. Reliqua autem de illo iuxta diuinitatem sunt accipiēda. Contra hac hæresim plures scripsere. In primis Athanasius, quem cum eodem Arrio disputasse ferūt, scripsit de vnita deitate trinitatis libros duos. Beat⁹ Cyrillus scripsit opus insigne, quod thesaurum inscripsit, quatuordecim libris partitum, in quo contra plures hæreticos agit, præcipuè tamen cōtra Arrianos. Ex latinis scriptoribus primus (quod sciam) ex his qui extāt fuit Hylarius Pictauorum episcopus, qui etsi in libris de trinitate diffuse contra Arrium & alios hæreticos disputet, tamen specialem librum de hac re contra Arrium ædidit de patris & filii vnitate. Victorinus Afer, à quo dicitur Hieronymum didicisse Rhetoricā, quatuor libris contra Arrium disputat, quod opus ante ānos quinque est impressum Basileæ inter illa opera quæ in Antidoto hæresum coarceruata sunt. Beatus Ambrosius scripsit de fide orthodoxa cōtra Arrianos librum vnum. Beatus Augustinus sæpissime cum Arrianis (vt iam ostēdimus) disputauit, & libros contra eos composuit plures: cōtra sermonem Arrianorum librum vnum. Contra Maximinum Arrianorum episcopum libros tres. Contra Felicianum librum vnum. Idacius clarus Hispanus, qui (vt suspicor) eodem fermè tempore fuit quo Augustinus, scripsit aduersus quendam Varimādum Arrianum insigne opus, quod etiam habetur in eo volumine quod Antidotum hæresum inscribitur. Alios autem non vidi.

B Septima hæresis est quæ negat filium Dei esse verbū. Huius hæresis autores (vt Augustinus in libro de hæresibus, cap. 30. ait) dicti sunt Alogiani, quasi sine verbo. Logos enim Græcè, Latinè verbū dicitur. Et quia in Euangelio Ioannis expresse hoc habetur quod filius Dei sit verbum patris, hac occasione Euāngelium illud non recipiebant, dicentes illud nō esse Ioannis Apostoli. Contra hāc hæresim non est opus disputare, cum sit tam apertum testimonium Ioannis Apostoli, quod nullo pacto negare possunt. Superius enim ostēdimus catalogum librorum canonicorum, in quo insertum est Euāgelium Ioānis. Quo catalogo assignato, tūc signauimus arma catholicis & hæreticis communia, quibus & hæreticum se tueri, & catholicum pugnare oportet. Cùm ergo hi hęretici prouocēt catholicos ad certamen, non est quòd arma iam recepta veluti culpata reiiciant. Sed ne testimoniis carere videar opus est vt aliunde etiam testimonia petamus ad hāc hæresim reiiciendam. Sapiens nanque ait: Cum quietum silētium continerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine exiliēs de cœlo, à regalibus sedibus durus debellator in mediam exterminii terrā prosiliuit. Hæc autem verba constat nō posse intelligi de sermone prolatiuo, qui verberato aëre sonat, quoniam ille omnipotens non est, sed solus Deus omnipotens est. Et alibi expressius: Fōs sapientiæ verbum Dei in excelsis. Et propheta in persona patris loquens, ait: Eructauit cor meum verbum bonum. Cōstat autē ꝙ de filio Dei loquatur, quoniam de illo sūt illa quæ sequūtur: Speciosus forma præ filiis hominum, &c. Et Esaias apertius hoc docet, qui ait: Exiccatum est fœnū, & decidit flos: verbum autē Dei nostri manet in æternū. Verbum autem prolatiuum simul cum ipso sono transit, & minorem durationem quàm fœnum habet: quapropter fieri nequit vt ad illud verba Esaiæ referātur, sed ad filium Dei cuius aduētus in hunc mundum in illo capitulo prædicatur. Illud ergo verbum quod est æternum & omnipotēs, & quod est fons sapientiæ, quodq́; pater cœlestis eructauit gignendo, & quod ex ore altissimi prodiit C illud inquam est filius Dei. Taceant ergo Alogiani, & quæ non intelligunt venerentur tanquam sacramentum absconditum, & nolint res diuinas ex capacitate sui intellectus metiri.

Alogiani.

Sap. 16.

Eccle. 1.

Psal. 44.

Esaiæ. 40

Octaua hæresis est de filij persona malè sētiēs. Dicit enim filium Dei ignorare diem vltimū. Huius hæresis autores (vt Isidorus lib. 8. Etymologiarum cap. 5. ait) dicti sunt Ignoitæ, eò quòd ignorātiam impingant Deo. Quis fuerit primus huius hæresis inuentor, aut quo tempore cœperit, Isidorus non prodidit, neque apud alium ego inuenire potui. Ad hoc autem dicendum moti sunt propterea quòd Christus apud Matthæum dixit: De die illa & hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus pater. Et apud Marcū expresse nominatur filius, vbi sic dicitur: De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque filius, nisi pater. Sed ātequam huic obiectioni respondeamus, oportet vt nostram & catholicam fidem prius confirmemus. Propheta regius ait: Omnis cōsummationis vidi finem. Cum ergo vltimus dies finis sit & consummatio temporis, sequitur quòd illum viderit. Si fortè dicas illud Prophetæ dictum non esse filio Dei tribuendum, saltem Esaiæ dictum nō poteris hac occasione reiicere: quoniam de Christo filio Dei pro nobis crucifixo loquens, ita sub nomine eiusdem Christi ait: Torcular calcaui solus, & de gentibus nō est vir mecum. Calcaui eos in furore meo, & cōculcaui eos in ira mea: & aspersus est sanguis super vestimenta mea, & omnia indumēta mea inquinaui: Dies enim vltionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. Hîc aperte vides filium dei fatentem se scire diem vltimum, quoniam ait: Dies vltionis in corde meo. Quæ verba cōstat in persona filii D dei esse dicta, quoniam qui dixerat: Torcular calcaui solus, &c. eadem verborum consequētia subiunxit, dicens: Dies vltionis in corde meo. Preterea, Paulus de filio dei loquēs ait: In quo sunt omnes the-

Ignoitæ.

Matt. 24.

Mar. 13.

Psal. 118.

Esa. 63.

Col. 2.

Ioan.1. ſauri ſapientiæ & ſcientię abſconditi. Si omnes theſauri ſapiẽtiæ & ſcientiæ, ergo etiam notitia vltimæ diei. Rurſum, Omnia per filium dei facta ſunt (vt ait Ioãnes Apoſtolus) ergo etiam tempus & omnes dies per illum facti ſunt: ergo & vltimus ab illo mẽte iam factus eſt, qui nouit omnia quæ facturus eſt, *Ioan.17.* antequam fiant. Deinde ipſemet filius dei ad patrem loquẽs, ait: Omnia mea tua ſunt, & tua mea ſunt. Aut ergo filius ſcit diem vltimũ quemadmodũ pater, aut pater ignorabit quemadmodum filius, quoniam alioqui falſum eſſet quod filius ait patri: Omnia tua mea ſunt. Et in alio loco: Omnia mihi tradita *Luc.10.* ſunt à patre meo. Sed ſi illius vltimę diei notitiam ſibi pater ſeruauit, oportet vt nõ omnia filio ſuo pater dederit. Accedit ad hoc, quòd ſi vltimum ignorat, omnes etiam qui ſunt ante illum, oportet ignorare: quoniam ſi ignorat diem vltimũ, ſciet etiam illum ſolum ſibi ignoratũ: & ſi ſciret omnes præcedẽtes diem vltimum, neceſſario ſciet diem proximè ſequentem eſſe vltimum, aliàs non eſſet certus ſe ſcire omnes dies præcedentes. Quòd ſi certò ſcit omnes dies præcedẽtes vltimum, tũc iam ſciet proximè ſequentem fore vltimum, & ita ſciet vltimum. Aut ergo vltimum ſcit, aut ſi vltimus ignorat, præcedẽtes eum ignorare erit neceſſe. Oſtenſo igitur quòd filius dei ſcit vltimum diem æquè bene vt pater, ſupereſt vt declarem⁹ quo pacto intelligẽdum ſit cum ait ſe diẽ illũ neſcire. Pro qua re valde ſuffragatur no- *Act.1.* bis id quod in Actis apoſtolorum legimus diſcipulos interrogaſſe dominũ, dicẽtes: Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnũ Iſrael? quibus ille reſpondit: Nõ eſt veſtrum noſſe tẽpora vel momẽta quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Ibi certè filius non negat ſe ſcire, ſed ſolum ait non ſpectare ad illos illius diei ſciẽtiam. Vnde colligitur illum diem eſſe ſecretum, & nulli reuelãdum. Quòd prudẽs ipſe dominus fecit, vt nos cautos redderet, & hac occaſione vigilare faceret: ideo dixit, die illa nemo ſcit. Quòd autem hac occaſione illud dixerit, ex decurſu literæ colligitur, quoniam ſtatim ſubiũxit: Vigilate ergo, quia neſcitis qua hora dominus veſter venturus ſit. Ne autem fortè crederent labore, aut induſtria, aut aliqua humana ratiocinatione ſe poſſe illum diem ſcire, addidit, neque ãgeli cœlorũ, vt hoc dicto illos àquolibet huius diei ſcrutinio deterreret. Sed quia fortè diſcipuli hoc vellẽt ab ipſo Chriſto eorum magiſtro diſcere & inquirere (vt eos ab hac inquiſitione ſepararet) vlterius addidit, neque filius, ſed ſolus pater. Quaſi hoc verbo illis diceret: Nolite ſoliciti eſſe de illius diei notitia, quoniam illã nullus habet: neque à meipſo petatis, quoniam nec ego etiã ſcio. Nõ quòd ipſe ſimpliciter neſciat, ſed quia etſi ſciat, non tamen vt illis reuelare debeat: quemadmodum ſi aliquid tibi ſecretè commiſſum eſt vt nulli alteri reueles, & poſtea aliquis à te de illa re ſciſcitetur: reſpõdebis, & meritò, te neſcire, quoniã etſi ſcias, nõ tamẽ ſic ſcis vt reuelare poſſis. Sacra autem ſcriptura, cum pro hominibus erudiẽdis facta ſit, eodẽ more loquẽdi vtitur quo homines loqui ſolẽt. Quapropter (vt ait beatus Aug. in libris de doctrina Chriſtia.) eiſdem tropis, figuris, & metaphoris vtitur, quibus in noſtra communi locutione vtimur. Filius ergo dei fatetur ſe neſcire diem illum, quia etſi ſciat, nõ tamẽ ſic vt reuelare debeat. Quod manifeſte oſtẽdit illa ſententia: Nõ eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Noluit autem illis dicere aperte, ſcio, ſed nolo vobis reuelare: ne illos hac reſponſione triſtes redderet, aut minus erga ſeipſum affectos hac occaſione efficeret. De hac re longe diſputat beatus Hylarius in .9. lib. de Trinitate, paulò ante finem.

Origen. NOna hæreſis etiam filio ignorãtiã impingit. Origenes nãque (quemadmodum illi tribuit Epiphanius in quadam epiſtola ad Ioãnem epiſcopum Hieroſolymitanum) dixit filium nõ poſſe videre patrem, nec ſpiritum ſanctum poſſe videre filium. Et certè Epiphanius citat verba Origenis in libris Periarchõ, vbi ſic Origenem dixiſſe refert: Sicut enim incõgruum eſt dicere, quòd poſſit filius videre patrem, ſic incõſequens eſt opinari, ꝙ ſpiritus ſanctus poſſit videre filium. Hæc dixiſſe Origenem refert Epiphanius. Vt verum fatear, miror virum tam doctum, qualis fuit Origenes, in tam apertum er- *Matt.11* rorem fuiſſe lapſum, cum ſit tam apertus locus ſcripturæ, ita dicẽs: Nemo nouit filium niſi pater, neq; patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. In hoc loco tã verè tribuitur filio notitia patris, vt ex eo magis poſſet quis ſuſpicari ſpiritum ſãctum nõ videre patrem. Quanquam & hoc non ita ſe habet, quoniam ea quæ ad ſe dicũtur, quæ nũc recentiores theologi abſoluta & eſſentialia appellãt, tribus perſonis ſunt communia, ſicut & ipſa eſſẽtia. Quapropter etſi in his locutionibus reperiatur dictio excluſiua, per quã prima frõte excludi videatur aliqua perſona: nulla tamẽ earũ excluditur, ſed ſolum excludũtur illæ res quibus eſſẽtia diuina nõ ſic ſe cõmunicat. Vt vnum è multis gratia exempli adferam, per Eſaiam prophetã Deus pater loquitur, dicẽs: Ego dominus, & nõ eſt alter formãs lucem, & *Eſa.45.* creãs tenebras. Nũquid ergo dicemus filium aut ſpiritum ſãctum nõ formare lucẽ, quia dixit pater, nõ eſt alter formãs lucem? Abſit. Nã de filio dei Ioãnes ait: Omnia per ipſum facta ſũt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et cũ aquæ crearẽtur, ſpiritus domini ferebatur ſuper eas. Et de eodem ſpiritu Dauid ait: Ver- *Geneſ.1.* bo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Ad hũc modũ interpretandũ eſt id *Pſal.32.* quod dicitur: Nemo nouit filium niſi pater, neque patrẽ quis nouit niſi filius. Notitia enim res eſt quæ ad ſe dicitur, hoc eſt abſoluta, ac proinde eſſẽtialis, & omnibus tribus perſonis cõmunis: quapropter etſi ibi dictio excluſiua ponatur, nõ eſt tamẽ intelligẽdum aliquam perſonã diuinam excludi, quin etiã ſpiritus ſãctus cognoſcat patrem ſicut filius, & filiũ æquè perfectè ſicut pater. Hoc autẽ quod de ſpiritu ſancto dicimus, clarius patebit cum in ſequẽtis hæreſis expugnatione conuicerimus ex ſacris literis ſpiritum ſãctum eſſe patri & filio conſubſtãtialẽ, hoc eſt eiuſdem cum illis ſubſtantię: quapropter erit neceſſariũ, vt omnia quæ ſunt patris & filij, ſint etiã ſpiritus ſancti, ita vt ſpiritus ſãctus verè dicere poſſit vtriq; quod filius dixit patri: Omnia mea tua ſunt, & tua mea ſunt. Vnde apertiſſime cõuincitur ſpiritum ſanctum cognoſcere patrem quemadmodum filius, & filium quemadmodum pater.

DEcima hæreſis impetit ſpiritum ſãctum, quoniã ait ſpiritum ſãctum eſſe minorem patre & filio, & nõ eſſe eiuſdem ſubſtãtiæ cum patre, ſed eſſe veram creaturã. Huius hereſis princeps fertur & Ma-

cedonius

cedonius quidam Constantinopolitanus episcopus, tempore Constantii imperatoris, & Liberii papæ, à quo Macedonio Macedoniana hæresis appellata est, quanquam & eandem hæresim prius docuerat Arrius, qui sicut dixit filium dissimilem patri, & esse creaturam, ita etiam docuit de spiritu sancto. Sed quoniam Arrii sequaces diuisi sunt, quibusdam affirmantibus filium quodammodo similem patri, licet non eiusdem essentiæ: quàm partem tenuit Eunomius quidam corpore leprosus, & artis dialecticæ callidissimus: aliis autem affirmãtibus filium per omnia similem patri, sed spiritum sanctum esse illis prorsus dissimilẽ meramq; esse creaturã, & istorũ dux fuit Macedonius, ideo ab eo nomẽ accepit, vt Macedoniana heresis diceretur: quoniã sub Arrio magis disputatũ est de filio quã de spiritu sãcto. Hi sic sentientes vocati sunt Pneumatomachi, id est, spiritus sancti impugnarores. πνεῦμα græcè, est idẽ quod spiritus latinè. Quòd si in sacris literis reperiatur præposito articulo τὸ (vt annotat Didymus in libro de spiritu sancto) semper significat spiritũ sanctum. μάχομαι græcè, est idem quod latinè pugno. Inde dictio cõposita πνευματομάχος, id est, spiritus sancti oppugnator. Hic non possum continere meipsum quin referam quam bellam illius vocis etymologiam adferat Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum, vbi sic ait: Et dicuntur à pneuma, id est spiritus, & tocos, id est mater, quia spiritum sanctum ex matre ipsa processisse dicebat, & de filio dei. Et certè non est mirandum quòd ignorauerit, sed illud valde miror, esse aliquem tam impudentis arrogantiæ, vt quod prorsus ignorat, non vereatur tanta cum autoritate docere. Sed hoc non potest vllo pacto tolerari, quòd videlicet, vt etymologia quam ex suo cerebro finxerat, proposito negocio conueniret, addidit Macedoniũ sensisse quòd spiritus sanctus ex matre processerit & de filio dei, tãquam si filius dei coiens cum matre genuisset spiritum sanctum. Dispeream si vel per somnium Macedonius tale dixit, aut si frater Bernardus hoc apud aliquem scriptorem de Macedonio reperit. Nam beatus Augustinus in libro de hæresibus cap. 52. de Macedonio loquens, nihil tale illi impingit: Philaster qui hos hæreticos non Macedonianos, sed Semiatrianos appellat, nunquã huius fabulæ meminit. Ecclesiastica historia in decimo libro cap. 25. de Macedonio loquens, nullum tale figmẽtum illi tribuit. Historia tripartita libro quinto, cap. 41. de hæresibus Macedonii differens, nec vllum matris nomẽ circa spiritus sancti productionem ibidem posuit, sed solum dicit Macedonium sensisse quòd spiritus sanctus sit patri dissimilis, & minister illius, & illa dixerit spiritui sancto tribuenda, quæ de angelis dicuntur. An autem angeli dicantur in scriptura habere matres, videat frater Bernardus de Lutzemburgo. Beda in libro de ratione temporum de Macedonio faciens mentionem, nunquam illum tale sensisse refert, quale illi impingit Bernardus de Lutzemburgo. Et vt ad recentiores descẽdam, Platina in vita Felicis papæ huius nominis secundi, idem dicit de Macedonio, & sub eisdem ferè verbis quibus Ecclesiastica historia de Macedonio disseruerat. Guido cũ semper Augustinum & Isidorum sequatur, etiam hic sui similis, solum Augustini & Isidori de Macedonio censuram refert. Vbi ergo Bernardus de Lutzemburgo inuenit Macedonium dedisse spiritui sancto matrem, ex qua & filio dei spiritum sanctum processisse dicat? Certè ego aliud non possum cõiicere, nisi quòd fortè apud alium similis farinæ legit, & nulla adhibita rei indagine (vt aliàs de illo diximus) in suum opus transcripserit, aut fortè (quod magis credo) ipse apposuit è suo cerebro, vt etymologia per eum allata subiectæ materiæ conueniret, & ita (vt est in prouerbio) ad lapidem applicauit amussim. Sed iam opus est vt ad oppugnationem hæresis accedamus. Pro qua re memores esse oportet eorum quæ superius contra Sabellium attulimus. Ibi enim ostendimus trinitatẽ vnitatis patrẽ videlicet & filiũ & spiritũ sanctũ vnum esse Deũ. Ipsa enim veritas dixit Apostolis suis: Euntes in mundũ vniuersum prædicate Euãgeliũ omni creaturæ, baptizãtes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Cum in nomine dixit, & non in nominibus, apertè ostendit eorum trium vnum esse nomen, vnáque substantiam. Spiritus sanctus ergo est Deus, & patri cõsubstantialis. Præterea (vt supra de filio sumus argumentati) cum vnus tantum sit Deus, & non plures, non potest esse vt spiritus sanctus sit Deus, quin sit vnus cũ patre & filio Deus, quoniam alioqui plures essent dii, quod catholica fides abominatur. Ad quòd spiritus sanctus sit Deus, Paulus apostolus testatur, qui in priore ad Corinthios epistola ait: An nescitis quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo? Et ne quisquam ipsum spiritum sanctum negaret Deum, continuo secutus ait: Et non estis vestri, empti enim estis precio magno. Glorificate ergo & portare Deum in corpore vestro. Cum dixit, portate Deum in corpore vestro, insinuauit nobis spiritum sanctum esse Deum, cuius templum membra nostra esse prædixerat. Et in eadem epistola iterum: Nemo potest dicere Dominus Iesus nisi in spiritu sãcto. Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ecce hic vides spiritum sanctum vocatum dominũ & Deum. Præterea nisi spiritus sanctus esset Deus, quomodo esset possibile, vt peccatum in illum sit tam graue, quòd (vt Christus ait) neque in hoc seculo neque in futuro remittatur? Fieri enim non potest, vt grauius sit peccatum in creaturam, quam illud quod aperto marte fit in Deum. At si spiritus sanctus esset creatura (vt Macedonius ait) grauius esset peccatum in creaturam, quam in Deum. Rursum, Petrus ad Ananiã, qui fraudauerat Apostolos de precio agri venditi, ait: Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te spiritui sancto? Vt autem explicet spiritum sanctum esse Deum, subiunxit: Non es mentitus hominibus, sed Deo. Quem ergo spiritum sanctum prius dixerat, eundem postea Deum nominauit. Deinde opera spiritus sancti arguunt eum esse Deum, quia ea illum facere cognoscimus, quæ non nisi à deo fieri possunt. Gratiam donat, vt Apostolus ait: Diuisiones gratiarum sunt, vnus autẽ spiritus qui impartitur. Tamen Dauid ait: Gratiam & gloriã dabit dominus. Ergo spiritus sanctus qui gratiã donat, est Dominus & Deus. Charitatem effundit in cordibus nostris. Charitas Dei (inquit Paulus) diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus sanctus peccata remittit, quod soli deo est proprium.

Margin notes: D — A — B — Macedonius. — Arrius. — Eunomi⁹. — Matt. 28. — 1. Cor. 6. — 1. Cor. 3. — Matt. 12. — Act. 5 — 1. Cor. 12. — Psal. 83. — Roman. 5.

Ioan. 20 Dominus enim Iesus Christus sanctis Apostolis insufflans, ait: Accipite spiritum sanctũ, quorum remiseritis peccata, remissa sunt. Apostolis datur spiritus sanctus, vt possint peccata dimittere. Si ergo illi per spiritum sanctum peccata remittunt, multo melius ille, in cuius virtute hæc faciũt, remittet. Quomodo ergo nõ est Deus, qui peccata propria autoritate dimittit? Spiritus sanctus loquutus est in Prophetis, vt pater & filius. De deo enim patre Zacharias dixit: Locutus est per os sanctorum qui à seculo sunt Prophetarũ eius. Et Petrus ait: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirante locuti sunt sancti dei homines. Et Paulus ait: Omnis scriptura diuinitus inspirata. Si spiritus sanctus in Prophetis & Apostolis loquitur, & omnis talis scriptura diuinitus inspirata est, ergo spiritus sanctus Deus est. Spiritus sanctus vbique est, vt pater, quod manifestè ostendit Propheta dicens: Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cœlum, tu illic es, &c. Multa alia similia ex scriptura sacra diligens lector colligere potest. Sed iam audiamus ecclesiæ definitionem. Concilium Constantinopolitanum. 150. episcoporum sub Theodosio maiore & Damaso papa, damnata hęresi Macedoniana, talem protulit fidem: Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, &c. Sequitur: Credimus in spiritum sanctum dominum & viuificatorem ex patre procedentem, cum patre & filio adorandum & conglorificãdum, qui loquutus est per Prophetas. Eandem fidem docuit Ephesinum concilium, eandem amplectitur concilium Chalcedonense, eandem recepit cõcilium Lateranense sub Innocẽtio papa huius nominis tertio celebratum, cuius definitio habetur in libro Epistolarum decretaliũ, titulo de summa trinitate & fide catholica. Contra hanc hæresim scripsit Didymus Alexandrinus duos libros de spiritu sancto, quod opus beatus Hieronymus latinitate donauit. Basilius aduersus Eunomium ædidit librum vnum. Beatus Ambrosius omnibus in hac parte copiosior est, qui tribus libris de spiritu sancto ad Gratianum imperatorem æditis, strenuè pro fide catholica pugnat.

Luc. 1 · 2. Pet. 1 · 2. Tim. 3. · Psal. 138. · Conciliũ Constantinopo.

C · D

Petrus Abailar. VNdecima hæresis ait spiritum sanctum esse animam mundi. Huius hæresis magister & doctor fuit Petrus Abailardus. Hoc enim impingit illi beatus Bernardus in quadam epistola ad Innocentium papam, quæ est ordine eius epistolarum. 190. Hæc sententia inde dignoscitur esse hæretica, si animaduertimus illud commune atque notissimum omnibus principium. Omne totum maius est sua parte. Quod non solum verum est de maioritate (vt ita loquar) vel de excessu in magnitudine molis, sed etiam de excessu secundum perfectionem, ita videlicet quòd oportet omne totum esse maius, hoc est perfectius qualibet sua parte seorsum sumpta. Quo fundamento iacto, facilè superædificabimus veram fidei doctrinam, quòd scilicet spiritus sanctus nec sit nec esse possit anima mundi, quia inde sequeretur spiritum sanctum esse minorem mundo, quia pars mundi, cum sit anima eius. Sequitur etiam spiritum sanctum esse mundi limitibus inclusum & circunscriptum atque definitum, quod tamen fateri aperta est blasphemia: quoniam (vt proximè conuincimus) spiritus sanctus est Deus. At Deus nullis locorum spaciis clauditur. Nõne cogitas quòd Deus excelsior cœlo sit, & super stellarũ verticẽ sublimetur? Cœlum & cœli cœlorum eum capere non possunt. Et qualiter capere possent cœli illum qui mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo põderauit? Si ergo mũdus nõ potest capere spiritũ sanctũ, non est possibile quòd spiritus sanctus sit anima mundi, quoniam omnis anima capitur ab eo corpore quod fouet & viuificat.

Iob. 22. · 2. Par. 2. · Esa. 40.

Græci. DVodecima hæresis est, quæ negat spiritum sanctum procedere à patre & filio. Hanc hæresim docuerunt & tutati sunt Græci per multas annorum centurias, ita vt hæc fuerit vna ex præcipuis causis propter quas à Romana & catholica ecclesia diuisi sunt. Eundem errorem tenent Armeni. Dicunt enim spiritum sanctum à patre procedere, sed non à filio: ad quod inde mouẽtur, quia in Euangelio solum inuenitur processus à patre, nunquam tamen ibi (vt dicunt) reperitur processus à filio. Et in symbolo Nicæno, & symbolo Constantinopolitano solum ibi ponitur processus à patre, in quibus nulla fit mentio de processione spiritus sancti à filio. Quapropter negant spiritum sanctũ à filio procedere. Sed ne in vacuum laboremus, de sola voce contendentes, quæramus quid intelligitur per hoc quod est procedere ab alio. Et ego non possum aliud intelligere, quam esse ab alio productum, & deriuatum ab alio vt fluuius procedit à fonte, quia ab illo trahit originem suam, calor procedit ab igne, à quo productus est: lux procedit à sole, à quo generatur. Sic etiã filius procedit à patre, à quo genitus est. Spiritus sanctus procedit à patre & filio, quoniam ab vtroque productus est. Quòd si aliud illis significat procedere ab alio, quam produci ab illo, aut deriuari ab illo, tunc de voce cõtendimus, & ignoramus de qua re loquãtur. Si verò nobiscum sentiunt de vocis significatione, apertè illis ostendemus ex sacris literis spiritum sanctum procedere à filio sicut à patre, quoniam producitur à filio sicut à patre. Hoc autem ita se habere, ipsa veritas nos docet, quæ apud Ioannem ait: Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcũque audiet, loquetur, &c. Quæ verba exponens Didymus in secundo libro de spiritu sancto, ita ait: Non enim loquetur à semetipso, hoc est non sine me, & sine meo & patris arbitrio, quia inseparabilis à mea & patris est voluntate, quia non ex se est, sed ex patre & me est. Hoc enim ipsum quod subsistit & loquitur, à patre & me illi est. Ego veritatem loquor, id est, inspiro quæ loquitur. Siquidem spiritus est veritatis. Hæc Didymus. Quem, eo quòd Grecus esset, libẽtius protulimus, vt fortè hac occasione eius expositio facilius à Græcis recipiatur. Quæ sequũtur apud Ioannẽ, magis adhuc nostrã fidẽ confirmãt: Ille (inquit de spiritu sancto Christus) me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omnia quæcũque habet pater, mea sunt: propterea dixi quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Quid est dicere, de meo accipiet? hoc est, sicut à me per productionem habet essentiam, ita & scientiam omnem. Sicut enim filius dixerat alias se audiuisse à patre suo, ita nũc dicit spiritum sanctum audire ab eo. Quomodo autem audiat, declarat subdens, quia de meo accipiet, hoc est, quia de mea substantia & à me productus est, & producitur, & producetur. Quòd autem dixi à me illum accepturũ, non miremini, quia sicut accipit à patre, ita accipit à me. Omnia enim

Ioan. 16.

A · B

quæ

quæ pater habet, mea sunt. Si ergo de substãtia patris accipit, de mea oportet quòd accipiat. Si ergo de substãtia patris filius, certè non potest aliter esse quin ab illo procedat. Sed, vt hanc nostram interpretationem magis firmam & certam ipsis Gręcis reddam: produco in medium ex eorum familia testem, fide dignum, videlicet Cyrillum qui libro vndecimo super Ioannem, cap. I. prædicta Ioãnis verba interpretãs, hæc ait: Minime autem alicuius rei indiget spiritus naturaliter, vt accipere illi quod non habeat, opus sit: hoc enim credere impium est. Verum quoniam consubstãtialis filio est, proceditque per eum, omnem eius habẽs virtutem, ideo ait: quia de meo accipiet. Subsistere nãque per se spiritum credimus, & id esse vere quod dicitur. Verum quum insit in substãtia dei, & ex ea procedat, omnia quæ dei sunt, in seipso naturaliter habet. Non enim participatione, aut habitudine, nec vt alius à substãtia dei: sed quemadmodum floris odor qualitatẽ eius naturalem olfactui offert, ita de deo & de spiritu sãcto intelliges, sublimius vim exẽpli accipiẽs. Nihil igitur detrahitur spiritui, quum accipere à filio credatur. Nam quum per filium naturaliter procedat, vt proprius eius, cum omnibus, quæ absolute habet accipere dicit, quæ ipsius sunt. Hæc Cyrillus. Quem, eo libentius produximus in testem aduersus Græcos, quod Græcus & ipse sit, & ideo illis minimè suspectus esse debet, imò valde æstimãdus, & magna cum reuerentia multis nominibus ab illis recipiendus. Sed admoneo lectorem, ne prefata Cyrilli verba legens erret, putãs hoc aduerbium, naturaliter, quum dixit, Spiritum sanctum per filium naturaliter procedere, vsurpatum ab illo esse more scholasticorum theologorum, qui illo semper vtuntur, ad significãdum id quod est oppositum libero. Nam si iuxta hãc significationem caperetur, falsum esset quod spiritus sãctus naturaliter procedit à filio, quia libere procedit, propterea quod per principium productionis liberum, hoc est, per volũtatem producitur à filio. Cyrillus autem illud aduerbium, naturaliter, vsurpauit pro necessario, ita vt velit dicere spiritum sãctum necessario procedere à filio. Hoc autem verum esse, tota theologorũ schola fatetur, nec inde sequitur spiritũ sãctũ nõ libere produci: quia libertas non opponitur necessitati, sed coactioni. Præterea spiritus sãnctus etiam est spiritus filii, sicut spiritus patris, quod nõ diceretur nisi à filio procederet, sicut à patre. Paulus siquidem in ea quæ est ad Romanos epistola, ait: Qui autem spiritũ Christi nõ habet, hic nõ est ius. Et alibi: Misit Deus spiritũ filii sui in corda vestra. Ecce hic vides nominatum spiritum sanctum esse spiritum filii, qui aliàs dicitur spiritus patris. Ex quo conuincitur vt à filio etiam sicut à patre procedat. Rursum, Spiritus sãctus mittitur à filio, sicut à patre: signũ est ergo quòd etiam à filio sicut à patre procedit. Filius siquidẽ ait: Si ego nõ abiero, paracletus nõ veniet ad vos. Si autẽ abiero mittam eum ad vos. Qui ergo à filio mittitur sicut à patre, fieri necesse est vt à filio sicut à patre procedat. Accedit ad hæc, quòd Athanasius in symbolo ait: Spiritus sanctus à patre & filio, nõ factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Et hic etiam Græcus est. Sed iam post hæc omnia audiamus ecclesię definitionem. Concilium Lateranense sub Innocentio papa huius nominis tertio celebratum, fidem suã per hæc verba protulit: Firmiter credimus & simpliciter confitemur, quòd vnus solus est verus Deus, ęternus, immensus, & incommutabilis, omnipotens, & incõprehensibilis, & ineffabilis, pater, & filius, & spiritus sãctus. Tres quidẽ personæ, sed vna essentia, substãtia seu natura simplex omnino. Pater à nullo, filius à patre solo, ac spiritus sanctus pariter ab vtroque, absque initio semper ac sine fine. Pater generans, filius nascens, & spiritus sãctus procedẽs: cõsubstãtiales, & coomnipotentes, & coæterni. Hæc cõcilium Lateranẽse. Ex cuius fidei definitione omnes præfatæ hæreses quas de Deo & de personis eius exortas esse narrauimus, prosternuntur. Hæc autem concilii fides habetur in volumine Epistolarum decretalium titulo de summa trinitate, & fide catholica. Et concilium Lugdunense sub Gregorio nono celebratum, expressius hãc fidem docuit, ita dicens: Fideli ac deuota professio fatemur quòd spiritus sanctus æternaliter ex patre & filio, nõ tãquam ex duobus principiis, sed tãquã ex vno principio, nõ duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedit. Et paucis interpositis subiungit: Sed quia nõnulli propter irrefragabilis pręmissæ veritatis ignorãtiam in errores varios sunt prolapsi, nos huiusmodi erroribus viam præcludere cupiẽtes, hoc sacro approbãte concilio, damnamus & reprobamus omnes qui negare præsumpserint æternaliter spiritum sanctum ex patre & filio procedere, siue etiam temerario ausu asserere, quòd spiritus sãctus ex patre & filio tãquam ex duobus principiis, & non tãquam ex vno procedat. Hæc ex concilio Lugdunẽsi: quod decretum habetur in sexto libro Epistolarum decretaliũ, titulo de summa trinitate & fide catholica. Verum ne Græci horum conciliorũ definitiones reiiciant hac occasione quòd à Latinis celebrata fuerint, opus est vt alicuius cõcilii apud eos celebrati definitionẽ illis obiiciamus. Cõciliũ Ephesinũ, quod sub Theodosio iuniore celebratum est, & tertia synodus appellatur, in epistola à toto concilio ad Nestorium missa, circa finem epistolę sic ait. Quãuis enim in sua sit substantia spiritus eius, & intelligatur in persona proprietas iuxta id quòd spiritus est, & non filius, attamen alienus ab illo non est. Nã spiritus appellatus est veritatis, & veritas Christ⁹ est, vnde & ab isto similiter sicut ex Deo patre procedit. Hæc ibi. Nec possunt calumniari dicentes hanc esse epistolam Cyrilli, & non concilij definitionem, quoniã vt patet, principiũ epistolæ sic habet: Religioso & Deo amabili consacerdoti Nestorio Cyrillus, & quicũque sunt apud Ephesi synodum. In qua inscriptione præpositus est Cyrill⁹, quoniã ex commissione Cælestini papæ in illo præsidebat concilio. Quòd autẽ Græci dicunt Euãgelium non ostẽdere processionem spiritus sancti à filio, iam ostẽdimus esse falsum: quia etsi ibi non explicetur sub nomine processionis, sub verbis tamen æquipollentibus satis declaratur. Concilium etiã Nicænum & Constantinopolitanũ & si dicant spiritũ sanctũ procedere à patre, & taceãt de filio, non tamẽ dicunt solum procedere à patre. Quid quòd dicentes illum procedere à patre, hoc solo dicto testati sunt illũ processisse à filio: quoniã (vt ait Boëtius in libro de trinitate) exceptis relationib⁹ oppositis, omnia quæ de vna persona dicuntur, dicũtur etiã de aliis. Cum ergo spiratio actiua nõ opponatur filiationi, sed solum spira-

Cyrillus.

Roman. 8
Gal. 4.
Ioan. 16.

Cõcilium Latera.

Cõcilium Lugdu.

tioni passiuæ, quæ conuenit spiritui sancto, sequitur inde, vt cum dicitur spiritum sanctum procedere à patre, intelligatur inde quòd etiam procedat à filio.

Tertiadecima hæresis omnes personas diuinas impetit, & cõuitiis afficit, quoniam ait potentiã esse propriam patris, non appropriatam: sapiẽtiam filij, benignitatem spiritus sancti. Hũc errorem tribuit etiam Petro Abailardo sanctus Bernardus in illa episto. 190. quam sæpe iam citauimus. Hæc hæresis facile conuincitur, si primò supponamus rem illã non esse verè alicuius propriam, quæ pluribus conuenire dignoscitur. At cum constet ex sacris literis, potentiam, sapientiam, & benignitatem, sicut omnia alia quæ ad se dicuntur, omnibus tribus personis conuenire, sequitur inde, vt nulli personæ aliqua illarum sit propria. Patrem ille fatetur potentem, sed audiat de filio dictum esse. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et quum angelorum ministerio in gloriam ascẽdit, percõtantibus aliquibus quis ille esset, alij respondent: Dominus fortis & potẽs, dominus potens in prælio. Et inter nomina quæ filio dei tribuit Esaias, sũt ista, videlicet, Deus fortis, pater futuri seculi: quæ nõ ob aliam causam quàm propter eius potentiam illi tribuuntur. Sed audi iam filii & spiritus sancti potentiã simul. Verbo domini (inquit Psaltes) cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Filii sapientiam cõcedit Petrus Abailardus: audiat ergo Paulum Deo patri tribuẽtem sapientiam. Is enim in calce epistolæ ad Romanos ita ait: Cogniti soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum. De spiritu sancto ait ipsamet Sapientia discipulis suis, loquens: Cum autem venerit illi spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. At quomodo sapiens non est, qui potens est docere omnem veritatem? Et vt reliqua omittã, inter alia spiritus sancti dona Esaias enumerat sapientiam, scientiam, & intellectum. Non potest ergo fieri, vt qui sapientiam & scientiam donat aliis, sapiẽs ipse non sit. Sola iam benignitas superest vt ostendatur communis tribus. Hanc cum Petrus Abailardus tribuat spiritui sancto, non est opus nisi vt ostendamus illam conuenire patri & filio. De patre ipsamet veritas testatur quòd benignus sit. Nam cum apud Lucam præcepisset vt benefaciamus iis qui oderũt nos, statim subdidit: Et eritis filii altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. De filio autem Salomõ testatur, qui de sapiẽtia diuina, quæ filius dei est, loquẽs, ita ait: Est enim in illa spiritus intelligẽtiæ sanctus, &c. sequitur: Suauis, amãs bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, &c. Si in sapiẽtia est spiritus benignus, quomodo ipsa benigna non erit? Sed expressius hoc nos docet Paulus, qui in epistola ad Titum ita dicit: Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, &c. Colligamus autem ex his omnibus, nec potentiam esse propriam patris, nec sapientiam filii, nec benignitatem spiritus sancti, sed omnia quæ ad illos dicuntur, omnibus personis esse communia. Dicuntur tamen appropriata, quia etsi sunt omnibus communia, habẽt tamen aliqualem cum vna persona conuenientiam & similitudinem: vt potentia etsi omnibus personis sit communis, dicitur tamẽ cõuenire patri, quia ille est fons (vt Augustinus ait) totius deitatis, à quo reliquæ duæ personæ procedunt. Dicitur etiam filius sapientia, quia etsi pater & spiritus sanctus sapientes sint, tamen filius est genitus per intellectum patris, & est notitia quædam ab illo producta: & propter hãc similitudinem illi appropriatur sapiẽtia, quæ omnibus est communis. Ad eũdem modum solemus tribuere spiritui sãcto bonitatem & amorẽ, quia spiritus sanctus productus est à patre & filio per illorum voluntatem, & est amor ab ambobus productus. Propter hanc quum illo conuenientiam illi tribuitur amor, quamuis omnibus sit communis. Huius hęresis non meminit Guido, sicut nec aliarum quas docuit Petrus Abailardus.

Petrus Abailar. — *Ioan. 1.* — *Psal. 18.* — *Esa. 9.* — *Psal. 32.* — *Ioan. 16.* — *Esaiæ. 11.* — *Luc. 6.* — *Sap. 7.* — *Tit. 3.*

C — D

DIABOLVS.

De hac re est vnus Manichæorum & Priscillianistarum error, quo docent diabolum ex sua natura malum esse, nec posse esse bonum. Hæc hæresis etsi iam superius prostrata fuit quum de creatione & creaturis omnibus disputauimus, nihilominus tamen aduersus hunc non pigebit particularia adferre testimonia. Christus enim de diabolis, loquens ait: In veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Ex quo verbo patet eum creatum fuisse in veritate, sed per suam malitiam ab illa cecidisse. Nam si in ea nunquam fuisset, non dixisset, in veritate non stetit, sed dixisset, nunquam in veritate fuit. Hoc autem alibi expressius docuit, dicens: Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Qui ergo de cœlo cecidit, in cœlo fuisse necesse est, vbi non nisi boni existunt. Quod etiam clarius ostenditur per illud quod ait diabolum cecidisse vt fulgur: id quod ideo dictum esse cõstat, quia fulgur lucem in sua origine habet, quæ quum parum duret, & citò extinguatur, simul cum suo casu vertitur in tenebras. Sic etiam diabolus quum in luce gratiæ & claræ cognitionis a deo creatus fuerit, parum in ea manens, de cœlo cecidit, & in tenebras detrusus est. Ideo ait: Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Esaias etiam de eo sub nomine regis Babylonis ait: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Qui mane oriebaris dixit, propterea quòd in principio suę fornicationis aut creationis lucem habuit. Ezechiel etiã propheta sub nomine regis Tyri de eo dixit: Tu signaculum similitudinis dei, plenus sapiẽtia, & perfectus decore, in deliciis paradisi dei fuisti. Sequitur: Tu cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto Dei. In medio lapidum ignitorum ambulasti, perfectus in viis tuis à die conditions tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. Ecce quam multis verbis declarat diabolum aliquando fuisse bonum. Quòd si quis dicat verba illa solum ad regem Tyri esse referenda, quomodo illi conuenire potuit quod dixit, in deliciis paradisi dei fuisti? Et iterum: Posui te in monte sancto dei? Hic autem mons sanctus dei cœlum est, de quo per Prophetam dicitur: Mons dei, mons pinguis, mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Et alia multa ibidem referuntur,

Manich. Priscill. — *Ioan. 8.* — *Luc. 10.* — *Esa. 14.* — *Ezech. 28* — *Ibidem.* — *Psal. 67.*

A

quæ

quę regi Tyri nequaquã conuenire possunt, prout annotat beatus Hieronymus in expositione Ezechielis. Præter hæc omnia scripturæ sacræ testimonia, est etiam aperta ecclesiæ definitio. Nam Leo papa huius nominis primus in epistola ad Toribium Astorigẽsem episcopum, in qua errores Priscillianistarum damnat, capite sexto hæc ait: Sexta annotatio indicat eos dicere quòd diabolus nunquam fuerit bonus, nec natura eius opificium dei sit, sed eum ex Chao & tenebris emersisse: quia scilicet nullum sui habeat autorem, sed omnis mali ipse sit principiũ atque substantia: cùm fides vera, quæ est catholica, omnium creaturarum siue spiritualium siue corporalium bonam confiteatur substãtiam, & mali nullam esse naturam. Deus qui vniuersitatis est conditor, nihil non bonum fecit. Vnde & diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia malè vsus est, & in veritate non stetit, non in contrariam transiit substantiam, sed à summo bono, cui debuit adhærere, desciuit: sicut ipsi qui talia asserunt, à veris in falsa proruunt: & naturam in eo arguunt, in quo sponte delinquunt, ac pro sua voluntaria peruersitate damnantur. Quod vtique in ipsis malum erit, & ipsum malum non erit substantia, sed pœna substantiæ. Hactenus Leo papa vir quidem sanctus perinde ac doctus. Et concilium Lateranense B sub Innocentio tertio celebratum, hæc ait: Diabolus enim & alii dæmones à Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali: homo verò diaboli suggestione peccauit. Hæc concilium. Quæ verba habentur in libro Decretalium, capite primo de Sũma Trinitate & fide catholica. Demum concilium Braccarense primum de hac re definit: quod in capite septimo suorum decretorum ita ait: Si quis dicit diabolum non prius fuisse angelum bonum à Deo factum, nec Dei opificium fuisse naturam eius: sed dicit eum ex tenebris emersisse, nõ aliquem sui habere autorẽ, sed ipsum esse principium atque substãtiã malã, sicut Manichæus & Priscillianus dixerunt, anathema sit. Hæc cõciliũ Braccarẽse. Quòd autem Manichæi pro se adducũt illud Christi de diabolo dictũ: Ille homicida est ab initio, parum mouet: quoniam illud non sic accipiẽdum est, vt intelligamus diabolũ initio suæ creationis fuisse homicidam, quia tũc homo non erat quem occideret, vt homicida vocaretur: sed dicitur homicida ab initio conditionis humanæ, quando statim vt homo conditus est à Deo, diabolus illi mortem propinauit.

Cõcilium Braccar. *Ioan. 8.*

SEcunda hęresis est Origenis, dicentis diabolum aliquando liberandũ fore à pœna inferni. Hoc enim illi impingit Augustinus in libro de hæresibus, capite quadragesimotertio. Verum de hac iam superius cum de beatitudine ageremus, disputauimus. Ibi enim ostendimus & beatitudinem & pœnam in- C ferni esse perpetuas, nec vnquam finem habituras. Et præter illa quæ illic de omnibus damnatis dicta sunt, hanc hæresim peculiariter conuincit illud quod apud Matthæum veritas ait se hominibus malis in iudicio dicturum: Ite (inquit) maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & angelis eius. Ex quibus verbis satis apertè constat diabolum sicut & homines malos pœna æterna fore puniendos.

Origen. *Matt. 25.*

TErtia hæresis est quæ asserit diaboli suggestiones in nobis fieri contactu lapidum, aut herbarum, prout illorum sagax malitia nouit singula singulis vitiis conuenire. Sed de hac nihil hoc loco dicere placuit, quoniam infrà aptiorem illi captabimus locum, videlicet in titulo, tentatio. Illo enim loco, iuuante Deo, de hac re disputabimus.

FINIS LIBRI QVINTI.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER SEXTVS.

ECCLESIA.

HOc nomen Ecclesia, Gręca vox est ἐκκλησία, Latinè autẽ idem sonat quod cœtus, aut congregatio, & solet capi pro ipsa hominum congregatione: quæ significatio sæpissimè in sacris literis habetur. Aliquando etiam significat locum illum in quo populus congregatur, præcipuè locum in quo congregatur populus vt reddat laudes Deo, qui locus proprio vocabulo dicitur templum. Sic enim inuenimus in libro Iudith: Postea verò con- D uocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam orauerunt petentes auxilium à Deo Israel. Quo loco (vt apertè constat) Ecclesiæ nomen ponitur pro ipso loco in quo congregatur populus. Verum hæc significatio rarior est in sacris literis. Hac ergo significatione omissa, (quoniam de rebus ad illam pertinentibus, infrà sub titulo Templi disseremus) primam significationem pertractemus, de qua aliquas reperio hæreses. Prima est quæ asserit intra ecclesiam non esse bonos & malos, sed solos bonos ad illam pertinere asserit. Huius hæresis autor fuit Donatus quidam, à quo Donatistæ appellati sunt. Hic Donatus (vt August. libro de hæresibus. cap. 69. refert) è Numidia, quæ pars Aphricæ est, exiens, totam penè Aphricam suo errore infecit. Cuius erroris initium & causa fuit, quia Cæcilianus contra voluntatem Donati fuerat ordinatus ecclesiæ Carthaginensis epi-

Iudith. *Donatus.*

ſcopus. Cui Ceciliano crimina imponens, quæ probare non potuit, à iudicibus, qui optimè rem nouerunt, tanquam impoſtor Donatus iudicatus eſt. Qui volẽs ſuam falſitatem pertinaci diſſenſione firmare, ſchiſma in hæreſim commutauit. Nam ab eccleſia ſe diuiſit, dicens in ſola Donati parte eſſe veram eccleſiam: in aliis autem partibus, quæ Cæciliano fauebant, non eſſe eccleſiam, quia etſi ibi aliqui eſſent boni ex communione tamen malorum maculabantur, & ita eccleſia peribat. Hinc tandem Donatus, adiunctis ſibi eiuſdem factionis epiſcopis, Maioranum quendam apud Carthaginem ordinauit epiſcopum, poſt quem Donatus alius ſucceſſit, tantæ doctrinæ & eloquentiæ, vt ab eo multi (vt Auguſt. ait) putent fuiſſe vocatos Donatiſtas. Et hic ſecundus Donatus eſt ille de quo beatus Hieronymus in libro illuſtrium virorum facit mentionem, quamuis dicat ab illo Donatianos eſſe appellatos. Nam opuſcula quæ Donatum ſcripſiſſe Arriano dogmati conuenientia refert Hieronymus, illa Auguſt. huic ſecundo tribuit, à quo ait propter doctrinæ eminentiam pleróſque putaſſe Donatianos fuiſſe vocatos. Et in hac parte magis crediderim Auguſt. quòd Apher fuerit: quemadmodum Donatus, quapropter melius potuit rem agnoſcere. Nec poſſum hic tacere quæ hoc loco Bernardus de Lutzemburgo in ſuo catalogo hæreticorum de Donatiſtis loquens ait: Hic enim cum dixiſſet Donatum, primum videlicet (vt ex eius litera facilè eſt coniicere) fuiſſe temporibus Conſtantii Imperatoris, & Iulii papæ (& id quidem bene, Platina illi fauente in vita Liberii papæ) poſtea ſubiungit, dicens: Cyprianum Carthaginenſem epiſcopum ſcripſiſſe diuerſos tractatus & epiſtolas aduerſus hunc Donatum. Quis iam ferre poterit hominem toties in eundem lapidem offendentem? Cyprianus ſiquidem tempore Cornelii papæ fuit, & eodem die quo Cornelius Romæ, quamuis non eodem anno, Cyprianus Carthagine ſub Valeriano & Galieno principibus (vt Hieronymus ait) paſſus eſt. A Cornelii autem paſſione vſque ad Iulium ſub quo Donatus fuit, ſeptuaginta aut plures anni interceſſerunt. Quî fit ergo, vt Cyprianus ſcribat aduerſus Donatum, ſeptuaginta annis ipſo poſteriorem? Et certè (ni memoria me fallit) in omnibus Cypriani operibus nulla eſt mentio de aliquo Donato, præterquam in ſecundo libro, cuius ſecunda epiſtola eſt ad quendam Donatum, in qua nec nomen hæreſeos poſitum eſt, nec de hæreſi vlla memoria, ſed ſolum enarrat Donato in illa epiſtola qualiter fuerit ex gentibus ad fidem Chriſti conuerſus: & mundi laqueos illi declarat: vt hac occaſione cautum illum redderet. Verum hic bonus homo fortè legens epiſtolæ ſolum titulum, putauit illum eſſe Donatum hæreſiarcham, cum tamen conſtet eſſe alium heretico vetuſtiorem. Ad hos Donatiſtas pertinent Rogatiani, à Rogato quodam dicti, de quibus mentionem facit Auguſtinus epiſtola 48. Ad hos etiam pertinent Circuncelliones, de quibus aliàs dicemus. Hunc errorem poſt multas annorum centurias ſuſcitauit ab inferis Ioannes Huſs: cui in eodem errore ſucceſſit Ioannes de Rockſeſana, qui concilio Baſilien. aſtans (vt Æneas Syluius in libro de origine Bohemorum refert) concilio obedire nolens receſſit. Hunc eundem errorem vltimus omnium defendit Lutherus. Contra hunc errorem eſt illud Prophetæ: Et ſi is qui oderat me ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo: tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, in domo dei ambulauimus cum conſenſu. Vides hic malum ſimul cum bono in domo dei. Domus autem dei, eccleſia eſt, quemadmodum Apoſtolus Paulus teſtatur, dicens: Hęc tibi ſcribo, ſperans me venire ad te cito. Si autem tardauero, vt ſcias quomodo oporteat in domo dei conuerſari, quæ eſt eccleſia dei viui. Præterea Paulus Apoſtolus docet omnes fideles ad eccleſiam dei pertinere, qui in exordio prioris epiſtolæ ad Corinthios, ſic ait: Paulus vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei, & Soſthenes frater eccleſiæ dei quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Ieſu, vocatis ſanctis, cum omnibus qui inuocant nomen domini noſtri Ieſu Chriſti in omni loco ipſorum, & noſtro, &c. Ex quibus verbis illud eſt annotandum, quod dixit, eccleſiæ dei, non autem dicit huius, aut illius hominis, vt hæretici faciunt, qui eccleſiam dei toto orbe terrarum diffuſam, ad paruum ipſorum numerum coarctant, ſed eccleſiam dei appellauit. Sanctificatos eos dicit in Chriſto Ieſu, quia per baptiſmum fuerant in Chriſto regenerati. Et tamen hos ipſos quos appellauit eccleſiam dei, & ſanctificatos in Chriſto Ieſu propter baptiſmum ſuſceptum, in multis poſtmodum redarguit. Cõtentiones inter illos eſſe aſſerit, quibuſdam dicentibus, Ego ſum Pauli: aliis, ego ſum Cephæ. Cum enim (inquit) ſit inter vos zelus & contentio, nónne carnales eſtis, & ſecũdum hominem ambulatis? Eſt poſtmodum de fornicatione quoſdam eorum reprehendit. Hos ergo quos de multis peccatis reprehẽdit, eccleſiam dei appellauit, quia ſanctificati erant in Chriſto Ieſu per baptiſmum. Et in 2. epiſtola ad Corinth. iterum illis ſcribẽs, vocat eos eccleſiam dei, cum tamen eos poſtmodum arguat, & minetnr illis niſi fecerint pœnitẽtiam. Rurſum, Eccleſia eſt vnum corpus, iuxta Paulum, cuius corporis caput eſt Chriſtus. Huius autem corporis membra ſunt omnes fideles, è quibus qui iuſti ſunt, membra ſunt viua & ſana: qui autem peccatores, membra ſunt mortua & putrida, in fine reſecanda? Hoc autem ex ipſius Chriſti verbis patet, qui ait: Ego ſum vitis, vos palmites. Et parum ante: Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum. Aduerte quòd non dixit, Palmitem non ferentem fructum eſſe iam ſublatum, ſed eſſe tollendum. Ex quo conuincitur fideles adhuc per veram fidem Chriſto coherere, qui ab eo tolerantur vſque ad mortem, in qua ſi cum nullo fructu reperiuntur, reſecantur omnino tanquam membrum putridum. Deinde ipſamet veritas plurimis parabolis docuit, in eccleſiæ gremio contineri omnes fideles: Simile, inquit, eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti: quam, cum impleta eſſet, edocentes, ac ſecus littus ſedentes, elegerunt bonos in vaſa, malos autem foras miſerunt. Sic erit in conſummatione ſeculi. Exibunt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis. Ecce vides hic regnum cœlorum comparatum eſſe non multitudini bonorum piſcium, ſed ſagenæ, quæ bonos & malos continet. At regnum cœlorum, de quo hic loquitur, cum conſtet non eſſe patriam cœleſtem, quę eſt eccleſia triumphans, ſequitur quòd

ſit eccleſia

Marginalia: Rogatiani Circũcelliones. Ioannes Huß. Ioannes de Rockſeſana. Luther⁹. Pſal. 54. 1. Tim. 3. 1. Cor. 1. Ibidem. 3. 2. Cor. 1. 2. Cor. 13. Ioan. 15. — A B C

sit ecclesia militãs, quæ aliquando est in cœlis regnatura. In illis etiam nuptiis, quibus comparatum est regnum cœlorum, nõnne inuẽtus est vnus non habens vestem nuptialem? Talem autem defectum cõstat fuisse magnum scelus, quoniam propter illud ligatis manibus & pedibus iubetur mitti in tenebras exteriores, vbi erit fletus, & stridor dẽtium. Ex decem virginibus quibus regnum colorum irerum comparatum est, quinque erãt fatuæ, quæ acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum: & ideo tãquã fatuæ repulsæ sunt. Rursum, beatus Paulus in posteriore epist. ad Timotheum ait: In magna autem domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea, & fictilia, & quædam quidem in honorem, quædam autem in cõtumeliam. In cõtumeliam videlicet ea quæ sunt fictilia. Magnam autem domum Apostolus appellat ecclesiam, quæ domus Dei est, in qua aurea vasa & argẽtea sunt iusti, fictilia autem sũt peccatores. Accedit ad hæc, quòd si ecclesia ex solis prædestinatis (vt Ioãnes Huss ait) coalesceret, & illi, iuxta eundem, damnari non possunt, nec membra diaboli esse, ecclesia ista nõ esset militans dicẽda, sed triumphans: quoniam sicut à deo prędestinati sunt, ita apud deum, cui omnia sunt præsentia, triumphatores reputãtur. Satis enim triumphat, qui prædestinatus est. Nec minus Lutherum conuincit, id quod dominus Saluator noster circa fratrem in nos peccãtem facere iussit: Si peccauerit (inquit ille) in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ecce vides peccãtem in nos fratrem, ad Ecclesiam pertinere, membrumque aliquod illius esse. Nam alioqui nõ præciperetur vt peccatum illius denunciaretur Ecclesiæ, ab illa corrigendum: neque Ecclesia illum aut corripere quomodolibet punire posset. Quia si non est membrum ecclesię, neque ad illam pertinet, nullam in illo Ecclesia habebit potestatem. Dicetur nãque illi id quod Paulus ait: Quis tu es qui iudicas seruum alienum? Oportet igitur fateri, iuxta istorum hęreticorum sententiam, vt quisquis mortaliter peccauerit, sit eoipso extra Ecclesiæ potestatem & iurisdictionem constitutus. Hoc autem concedere quàm sit absurdum, & à vera fide alienum, nemo est vir doctus qui hoc apertè non videat. Accedit ad hæc, quòd si ex solis iustis (vt isti hæretici docẽt) cõstat Ecclesia catholica, oportet necessariò fateri Ecclesiam esse inuisibilem, vtpote in solo spiritu, qui videri non potest, consistentem. Nemo enim potest agnoscere omnes qui verè sunt iusti, & qui sunt peccatores. Nam in his iudicãdis atque discernendis sæpe homines falluntur, iustos pro iniustis, & iniustos pro iustis iudicantes. Causa huius deceptionis est quia homines non intuentur cor, in quo bonitas aut malitia residet, sed ea sola vident quæ foris patent. Si Ecclesiam inuisibilem esse concedunt, quomodo fratrem in nos peccãtem & audire nolẽtem, denunciabimus Ecclesiæ? Quomodo in rebus dubiis Ecclesiam consulemus, si illam non videmus? Qualiter Ecclesiæ monitis aut pręceptis obtemperabimus, si quæ sit Ecclesia, agnoscere nõ possumus? oportet certè Ecclesiam visibilem esse, vt illam adire, consulere, venerari, & illius præceptis obedire possimus. Sed de hac re abũ de supra libro primo disputauimus. Quo loco multis sacræ scripturæ testimoniis, multisque vrgentissimis rationibus ostẽdimus Ecclesiam militãtem visibilem esse omnibusque conspicuam, ideo non est opus nunc aliquid inde repetere. Denique in arca Noë, quæ typum gessit hui⁹ Ecclesię inferioris, quoniam in mari huius seculi ambulãs, quamuis iactata multis fluctibus, nunquam tamen submergetur: in illa, inquam, animalia immunda simul reperiuntur cum mundis. In ista ergo Ecclesia inferiori, quæ hic militat, omnes reperiũtur: soli infideles extra illam sunt: omnes qui fidem orthodoxam firmiter tenent, in illa continentur. Quòd si qui inter eos peccatores sunt. Ecclesia eos tolerat, vsque ad littus maris, hoc est vsque ad finem seculi, & tunc fiet separatio per ministerium ãgelorum, qui bonos pisces, id est, bonos homines reponẽt in vasa sua, id est, in loca illis à Deo præparata: malos autem mittent in caminum ignis, vbi erit fletus, & stridor dentium. Qua separatione facta, accipiet eam vir suus Christus gloriosam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed sanctam & immaculatam. Ante hãc etiam separationem opere complendam, nos mente & sola cogitatione malos à bonis separantes, vocamus nunc Ecclesiam immaculatam, columbam sine felle, talem videlicet eam nunc considerãtes, qualis postmodum est futura: non quòd per hoc bonos à malis separamus, quoniam talis separatio in littore maris, hoc est in fine seculi facienda est. Nam illud quod dicit Apostolus: Ecclesiam videlicet esse sine macula & sine ruga, beatus Hieronymus dicit in futuro seculo esse complendum. Is enim exponens tricesimum primum caput Hieremiæ in fine capituli sic ait: Vidi quanta habeat loca Ecclesia, & quomodo illud Apostolicum, vt sit sine macula & ruga, in futuro & in cœlestibus seruetur. Audis angelos, audis scabiem, audis ruinas & cineres, & regionem mortis & tenebrarum, & de tua virtute & impeccantia gloriaris? Hæc Hieronymus: Quòd verò Donatistæ & Rogatistæ dicunt bonos ex communione malorum inquinari, & ob hoc dicebant malos non pertinere ad Ecclesiam, nec esse in eam recipiendos, ne ex eorum communione boni inficerentur: hoc apertissimè conuincitur per illud dictum Christi, quod Apostolis suis ait: Vos mundi estis, sed nõ omnes. Sciebat enim quisnã esset qui traderet eum: propterea dixit, nõ estis mundi omnes. Vides hic Iudam mixtum cum apostolis, & tamen eius malitia nihil eis nocuit, quia cum ille dicatur immundus, alios tamen Christus dixit esse mũdos. Quòd autem Iudas communionem sacramẽti cum aliis acceperit, infrà cum de Eucharistia agemus, Deo duce probabimus. Propterea, dominus per Ezechielem prophetam ait: Et erunt in montibus quasi columbæ conualliũ & omnes trepidi, vnusquisque in iniquitate sua. Sua dixit, non alterius. Et Paulus de præmio tam bonis quàm malis reddendo loquens, ait: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum. Propria dixit, nõ autem aliena. Et alibi: Vnusquisque onus suum portabit. Suum dixit. Et iterum de indigne sumentibus cor-

Matt. 22. Ibidẽ. 25. 2. Tim. 2. Matt. 18. Roma. 2. Ephes. 5. Ioan. 13. Eze. 7. 2. Cor. 5. Galat. 6.

pus domini ait: Quicũque mãduceuerit panem hũc, & biberit calicem domini indigne, iudicium sibi mãducat & bibit. Sibi, inquam, dixit, nõ aliis. Et Ioãnes in Apocalypsi: Iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris, secundum opera eorum. Secundum opera eorum dixit, nõ secundum opera aliorum. Præter hæc omnia tam clara scripturæ testimonia extat aduersus primam erroris partem Ecclesiæ vniuersalis definitio. Nam inter articulos Ioannis Huss in Constantiensi concilio sessione quintadecima condemnatos, plures sunt ad hãc rem pertinentes. Tertius enim articulus sic ait: Præsciti non sunt patres Ecclesiæ, cũ nulla pars eius ab ea finaliter excidat, eo quòd prædestinationis charitas qua ipsa ligatur, nõ excidit. Articulus quintus sic dicit: Præscitus etsi aliquãdo sit in gratia secũdum pręsenté iustitiã, tamẽ nunquã est pars sanctæ Ecclesiæ. Et vicesimusquartus articulus eiusdem est iste. Gratia prædestinationis est vinculum quo corpus Ecclesiæ, & quolibet eius membrum iungitur ipsi capiti insolubiliter. Qui articuli simul cum aliis eiusdem Ioãnis Huss vnà super omnes lata sẽtẽtia in cõcilio Cõstãtiensi condemnati sunt. Contra hunc errorem, præter Augustinum, nõ agnosco alium scriptorem. Is enim plures de hac re ędidit tractatus. Vnus ad Vincẽtium Donatistam, & est in numero epistolarum suarum, epistola quadragesimaoctaua. Alter contra Fulgentium Danatistam, & in hoc magis disputat contra illam secũdam partem erroris quo Donatistæ docẽt bonos maculari ex communione malorum. Aliꝰ tractatus eiusdem & hic præcipuꝰ est cõtra epistolã Petiliani, in quo acriter pugnat pro vnitate Ecclesiæ toto orbe diffusæ. De istis duobus erroribus Donatistarũ Guido nõ facit vllã mẽtionem, quãuis de Donatistis disserit: Et miror, cum Augustinus illos tribuat Donatistis, quẽ Guido semper sequitur.

Apoc.20. C õcilium Constant.

SEcundus error est, qui docet Ecclesiam errare posse. Hunc errorem docuit (vt catalogus hæreticorũ ait) quidam Ioãnes de Vvessalia tẽpore Frederici imperatoris huius nominis tertij, qui propter hũc errorem & alios Moguntiæ damnatus fuit, & eius libri combusti. Hic ergo Ioannes inter alios errores hunc vnum docuit, Ecclesiam videlicet errare posse, & aliquãdo errasse, nec tantam esse Ecclesiæ in definiendo certitudinem, vt errare non possit. Si de errore earum rerum quæ fidem & bonos mores respiciunt, hic loquitur, cõstat eius doctrinam esse hæreticam, quam suprà iam expugnauimus, cum de cõciliorũ autoritate disseruimus. Si autem loquatur de errore earum rerum, quæ nec fidem nec mores spectãt, doctrina illius non est hæretica, quoniam certũ est in talibus Ecclesiam posse errare. Nullum est enim periculum, etiam si omnes quotquot sunt, sentirẽt, pertinaciterque assererẽt Carolum Cæsarem huius nominis quintum Hispaniarumque regem eiusdem nominis primũ, nũquam in Italiã venisse, quãuis certò sciamus eum in pluribus Italiæ oppidis fuisse, & Bononiæ, quæ Italiæ ciuitas est, à Clemente papa huius nominis septimo imperii coronam suscepisse. Cum tamen hæc res minimum ad salutem pertineat animarum, nullum esset inde salutis dispẽdium etiam si vniuersalis Ecclesia de hac re falleretur. Nam omnes catholici viri fatentur Ecclesiam posse falli in his maximè quæ nõ respiciunt ius, sed quæ solã rem gestam cõcernũt: vel (vt verbis magis vulgatis vtar) potest Ecclesia errare in his quæ sunt facti, quemadmodum contingit cum aliquis per verba futuri temporis contrahit cum aliqua muliere, quam postmodũ carnaliter agnouit sine vllo maritali affectu: quo facto, cum alia postea contrahit per verba præsẽtis temporis, vero (vt decet) maritali animo: in tali euẽtu Ecclesia iudicat istum esse alligatum priori fœminæ, & decernit eũ esse liberum & solutum à secũda, quia Ecclesia credit piè illum coisse cum priore fœmina animo adimplẽdi & exequendi quod prius pollicitus fuerat: quo casu vera esset vxor illius, vt Ecclesia sentit. Res tamẽ aliter se habuit, vt prius diximus. Ecclesia certò scit illam esse veram vxorem istius, in quam iste prius verum mariti animum concepit, & in hoc nunquam falletur. Quòd autem in hanc aut illam animum habuerit, Ecclesia non potest certò scire, & per consequẽs falli potest. An autẽ iste Ioãnes de Vvessalia de hoc an de illo errore docuerit, cum dixit Ecclesiã posse errare, mihi (vt ingenuè fatear) non est certum, quoniam bonus catalogus nõ expressit, neque ego apud alium inueni. Credo tamen quòd de primo errore senserit, & propterea meritò cõdemnatus fuit.

Ioãnes de Vuessalia

Li.4. in titu de cõsilio.

TErtia hæresis est, quæ Ecclesiæ potestatem minuit. Et huius erroris autores fuerunt Vvaldẽses, siue pauperes de Lugduno. Quos secutus est postea Ioannes Vvicleph, dicens decretales epistolas esse apocryphas, & nullius momenti, & stultos vocat eos qui illis incumbunt. Hunc secutus est præfatus Ioãnes de Vvessalia, qui apertè docuit neque apostolos neque eorũ successores pręlatos Ecclesiæ habere à Christo autoritatem condẽdi canones seu leges. Eũdem errorem hoc nostro seculo docet Lutherus. Si quis tamen adhunc errorem pertinere dicat illud quod alii docuerunt, obediẽtiam non esse præstãdam summo põtifici, aut aliis quibuscũque prælatis Ecclesiæ, tunc plures habebit hic error protectores. Pseudoapostoli dixerunt ipsos non subiici alicui nisi soli Christo, quemadmodum (inquiunt) apostoli soli Christo fuerunt subiecti. Begardorum etiam & Beguinarum hæresis fuit, quòd homo in statu perfectionis existẽs, nõ tenetur alicui homini obedire. Horum ergo hæreticorum, videlicet Vvaldẽsium Pseudoapostolorum, & Begardorum, hæresis pestilentior est quàm Ioãnis Vvicleph, & aliorum, quoniam illi etsi negẽt Ecclesiam posse cõdere leges & statuta ad quorum obseruationem omnes homines teneantur, nõ tamen negant in vniuersum subditos debere obediẽtiam suis prælatis. Cum ergo probauerimus Ecclesiã posse aliquid decernere & statuere cui omnes obedire teneãtur, & cuiꝰ trãsgressio sit lethalis, actum erit de omnibꝰ his hæreticis. Pro hac re Salomõ testimoniũ reddit, dicẽs: Cõserua fili mi præcepta patris tui: & ne dimittas legẽ matris tuæ: liga ea in corde tuo iugiter, & circũda guturi tuo. Quòd si hæc verba ad sola præcepta dei, qui & verus & solus est pater noster, dicas esse referenda, nõ obsisto. Verum dic mihi, quæ est illa mater cuius legem docet nõ esse dimittẽdã? Hæc enim duo cõiunxit & præcepta patris, & legem matris. Quibus verbis docuit præcepta Dei patris esse cõseruãda: & præcepta Ecclesiæ matris nostræ, in qua per baptisma, quod in ea recepimus, renati sumus, non esse contemnẽda. Et iterum: Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerũt patres tui. Ecce hic patris

Vvaldenses. Ioannes Vvicleph. Ioãnes de Vuessalia Lutherus. Pseudoapostoli. Begardi. Beguinæ. Prou.6. Prou.22.

hic patres dixit, non pater, vnde constat illa verba non posse de solis pręceptis diuinis intelligi. Quòd si dicas verba fore interpretanda de patribus veteris testamenti, quibus permissa fuit à Deo potestas in re dubia decernendi: quare idem non dicetur de prælatis legis Euangelicæ? præsertim cum diuinus Psaltes dicat: Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, cōstitues eos principes super omnem terram. Et ipse Deus in Deuteronomo ait: Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel, cūctúsque populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. Quòd si tantum valuit autoritas & potestas sacerdotis legis veteris, vt eius imperium nullus sine mortis periculo contemnere auderet, quanto maior erit autoritas sacerdotis supremi in lege noua? Certè multò maior, cum maius sit sacerdotium huius, quàm sacerdotium illius. Verum huic obiectioni respondentes, obiiciunt nobis Paulum dicentem: Si spiritu ducemini, non estis sub lege. Et iterum: Empti estis precio magno, nolite fieri serui hominum. Quibus verbis volunt nos esse per Christum liberatos à lege Mosaica, quapropter aiunt non oportere amplius hominibus nos subiici. Sed hæc non ita se habent, quoniam etsi Christus nos liberauit à seruitute peccati, & à seruitute legis Mosaicæ, hoc est à iugo cæremoniarum & legitimorum, non tamen sustulit obedientiam prælatorum, imò strictius præcepit. Per illa autem verba Paulus non auertit subditos ab obedientia prælatorum, quam aliàs apertissimè commendasse ostendemus, sed ab illa auertit seruitute, qua quisque illius se esse fatebatur, à quo baptizatus erat, quidam dicens, Ego sum Pauli: alius, ego sum Apollo: atque alius, ego sum Cephæ. Christus enim solus pro nobis passus est, atque ideo totos nosipsos illi soli debemus. Sed dimisso testamento veteri, in quo multa adhuc exempla nobis suffragantur, accedamus ad nouum, in quo veritas clarius lucet. Christus enim secretò peccantem, postquam semel correptus audire noluerit, ad Ecclesiæ iudicium deferri præcipit: & si eam non audierit, iubet reputari tanquam Ethnicum & publicanum, hoc est, vt per excommunicationem segregetur à cęterorum consortio, vt vel sic erubescens resipiscat. Excommunicatio autem non nisi pro crimine lethali, eóque graui & cui est adiuncta pertinacia, infligitur. Constat ergo graue crimen esse Ecclesiæ inobedientiam, quæ tam graui pœna punitur. Verum quia aliqui istorum hæreticorum (vt Lutherus) excommunicationes irrident, ideo aliud proferamus testimonium. Discipulis suis Christus loquens, & in eis omnibus prælatis illorum successoribus, ait: Qui vos audit, me audit. Qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit & eum qui misit me. Ex quibus verbis colligimus obedientiam, quæ propter Deum hominibus præstatur, non esse humanam seruitutem (vt Lutherus mentitur) sed esse dei seruitutem: quoniam ait: Qui vos audit, me audit. Colligitur etiam inobedientiam Ecclesiæ pro inobediētia Dei reputari apud ipsum Deum. Et Paulus in prima ad Thessalo. epistola ait: Scitis quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. Et paucis interiectis subdit: Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. Hoc etiam Moses clarissimè docuit, cum populo Israel murmuranti aduersus eum & Aaron fratrem eius, dixit: Dabit vobis dominus vespere carnes edere, & mane panes in saturitate, eò quòd audierit murmurationes vestras quibus murmurati estis contra eum. Nos enimquid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra dominum. Ex quibus duobus locis scripturæ proximè citatis apertè conuincitur præcepta iusta præpositorum non esse duntaxat humana dicenda, cùm vim suam & robur habeant à præcepto diuino, præsertim cum illorum contemptores tanquam contemptores diuinorum præceptorum coram Deo reputentur. Præterea ipsa veritas iterum apud Matthæum ait: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: quæcunque dixerint vobis, facite: secundum verò opera eorum, nolite facere. Vides hic obedientiam nobis iniunctam, & non solum aliquorum, sed omnium præceptorum. Quæcunque (inquit) dixerint vobis, facite. Quid est autem dicere, quæcunque? Nunquid facturi sumus scelera, si nobis præcipiantur? Absit. Per illa enim verba solum præcipitur nobis obedientia earum rerum quæ ad cathedram pertinent, hoc est earum rerum quæ ad faciliorem obseruantiam mandatorum dei conducunt, & viam aperiunt. De aliis autem præceptis quæ ab hac obseruatione præceptorum Dei homines auertunt, dixit alibi ipsa veritas: Quare transgredimini præcepta Dei propter traditiones hominum? Et infrà: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Quibus verbis Christus reprehendit eas hominum traditiones quæ legi diuinæ aduersantur, & non (vt Lutherus somniat) omnes leges humanas. Rursum, Paulus in epistola ad Romanos ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quę autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi damnationem acquirunt. Et ad Titum scribens, ait: Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Et in epistola ad Hebræos: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Et quòd de prælatis Ecclesiasticis loquatur, conuincitur per id quod in eodem capite ante præmiserat. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: Suam insuper autoritatem circa inobedientes declarat Paulus, cùm in priore epistola ad Corinthios ait: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis? Et in secunda epistola iterum: Ideo enim hæc absens scribo, vt non præsens diutius agam secundum potestatem quam dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem. Et in secunda ad Thessalonicenses: Quòd si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Non est autem minor potestas in Ecclesię prælatis nunc, quàm tunc fuit: erit ergo obediendum prælatis Ecclesiæ in his quæ ad obseruationem legis diuinæ conducibilia esse noscuntur. Quid ergo impii Vvaldenses, Pseudoapostoli, & Begardi, & Vviclephitæ, & Hussitæ oblatrāt, & Ecclesię obedientiam contemnunt,

Psal. 44. Deut. 17. Gala. 5. 1. Cor. 7. 2. Cor. 3. Matt. 18. Luc. 10. 1. Thes. 4. Exod. 11. Mat. 23. Matt. 15. Rom. 13. Titum. 3. Heb. 4. 1. Cor. 4. 2. Cor. 13. 2. Thes. 3.

cum tot scripturæ testimoniis sit confirmata? Verum Lutherus in hac parte eo truculentior bestia quo cautior, admittit Ecclesiæ obedientiam, sed negat eam dilatari posse vltra ea quæ expresse in sacris literis habētur. Quòd si ad hunc modum oporteret fabulam ludere, periret omnis cultus, & tota Christianæ reipublicæ religiosa politia destrueretur, imò ipsa Christiana religio tota laberetur, cùm fides, quæ fundamentum est illius, eo ipso prorsus euerteretur. Diei dominicæ festiua solennitas non reperitur iniuncta in sacris literis, tamen Ecclesia præcipit diem dominicam obseruari. Neque hoc centenarium aut trecentenarium est inuentum (prout Lutherus & ei adhærentes obiicere solēt) sed ab ipsis nascētis Ecclesiæ cunabulis prodiit, & hucusque à Christianis religiose obseruatum est. Diuorum imagines esse venerandas scriptura nunquam præcipit, & tamen septima synodus quæ in Nicæa fuit congregata, decreuit ab omnibus Christianis digna veneratione suscipi. Scripturæ sacræ nunquam iusserunt vt stantes & erecti audiamus Euangelium cùm publicè legitur, aut quòd leuemus manus cùm corpus domini leuatur à sacerdote, aut quod tundamus pectora, aut quòd flectamus genua ante altare dum oramus, hæ inquam atque aliæ huiusmodi piæ cæremoniæ non sunt expressæ in sacris literis, earum tamen aliquas Ecclesia statuit, alias perpetua consuetudine obseruauit hucusque. Quæ omnes si sustollantur, quia scriptæ non sunt in sacro instrumento, statim infrà paucissimos dies ea, quam vocamus deuotionem, vel (vt melius dicam) sacrorum affectus periret. Nam is cultus qui adhuc in Christianorum pectoribus viget, quamuis minimus sit, his tamē cæremoniis fouetur & nutritur. Et nisi ad has cōpellerentur Christiani, citissimè aut nullus aut frigidissimus cultus Dei futurus esset. Verū & si hęc ita se habēt minima tamen sunt ad ea quę mox subiiciemus. Perpetuam siquidem virginitatem Marię nunquam sacræ literæ apertè expresserunt, nō audeat ergo aliquis Mariam, Christi matrem, virginem iam appellare, eò quòd sacræ literæ illud non produnt. Nunquam sacræ literæ eandem sacratissimam virginem nomine matris Dei appellauerunt, sed solum matrem Christi, aut matrem Iesu eam nominant: malè ergo concilium Ephesinum contra Nestorium censuit eam theotocon, hoc est, matrem Dei verè & meritò esse nominādam. Si ad Lutheri gnomonem, quem nobis præscribit, essent omnia examināda, nec dicemus patrem ingenitum esse, nec filium asseremus consubstantialem patri, quoniam nullum istorum in sacris literis expresse reperitur, sed ex quadam ratiocinatione infallibili ecclesia collegit, declarans ea quæ erant obscura, & eruens ea quæ erant abscondita. Quòd si hoc in causa fidei statuere licuit, cur nō etiam licebit eos mores statuere, qui ad obseruationem mandatorum Dei maximè conducunt? Nam de cæteris fatemur prælatos ecclesiæ nihil posse statuere, quoniā (vt inquit Paulus) data est illis potestas in ędificationem, non in destructionem. Deus siquidem præcepit nobis vt illum coleremus, nec tamē expressit quando: Ecclesia autem potestate sibi à Deo tradita vtens, expressit, vt die dominico præcipuè missam audientes Deum coleremus. Præcepit etiam Deus ieiunium, nec id vno aut altero tantum loco dixit, sed ferè innumeris, nunquam tamen expressit diem ieiunij: quapropter ne tale ieiunium perpetuò sine eiusdē obseruatione pręteriret, eò quòd nulla certa esset signata dies, Ecclesia expressit dies quibus ieiunādum est. Pręcepta ergo Ecclesiæ expressiua & declaratiua sunt mandatorum Dei, & quæ viam parant ad obseruationem præceptorum diuinorum. Et ita Ecclesia illa sua præcepta statuens, non aliud statuit quàm Deus (vt Lutherus illi impingit (sed eadem statuit quę Deus, cum illa quę decernit, tendunt ad clariorem intellectum & faciliorem obseruationem mandatorum Dei. Cùm enim Paulus nonnulla statuisset quæ in scripturis antea non erāt expressa, statim subiunxit. Si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini sunt mandata. Pręterea idem Apostolus decernit virum fidelem debere permanere cum vxore infideli, & fidelem vxorem cum viro infideli, si alter coniugum infidelis nullum incommodum inferat fidei alterius, & velit cum altero fideli permanere: & si discesserit nolens cum fideli habitare, discedat fideli manente libero ad susceptionem alterius. Et tamen cum hæc statuit aut decernit Paulus, fatetur nunquam dominum hoc dixisse. Nam hoc daturus decretum præmisit, dicens: Dico ego, non dominus. Rursum, idem Apostolus præcepit mulierem velato capite orare, viros autem capite nudato, quod tamen nulla ante scriptura expresserat. Quia tamen spiritu prophetico vidit aliquos futuros qui prælatorum statuta damnarent, postquā præceptum illud dedit, subdidit: Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Deinde cum contentio exorta esset an in lege Euangelica obligarentur homines ad obseruationem legitimorum in veteri lege præceptorum, deuoluta est causa ad Apostolos & seniores, qui erant in Hierusalem, qui habito maturo (vt decebat) consilio, & re prius anxiè examinata, talem protulere sententiam. Visum est spiritui sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sāguine, & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos bene agetis. Hęc quatuor quæ Apostoli decreuerunt esse necessaria, certum est non esse nobis in lege Euangelica à Deo iniuncta, imò nec iam sunt necessaria omnia illa. Verum Apostoli metuentes ne hac occasione Iudæorum & Gentilium communio impediretur, ne etiam hac occasione aliqui ex Iudæis auerterentur à susceptione legis Euangelicæ, inhibuerūt illa quatuor pro illo tempore, vt facilius Ecclesia ex gentibus & Iudæis coalesceret. Ecce Apostoli statuerunt quæ nec in scriptura reperiebātur expresse, nec à Deo vnquā audiuerant. Quid ergo? Detrudemus Ecclesiam in tales angustias, aut concludemus eam intra tam strictos limites, vt dicamus eam nunc minoris esse potestatis ad aliud statuendum quod nō exprimatur in sacris literis, quam tunc fuit? Si dicant Ecclesiam nunc non habere tantam potestatem quantam tunc, ostendāt expresse per sacras literas clarissimè (vt nobis exigunt) dicentes Ecclesiæ potestatem esse nunc minorem, & Deum minuisse potestatem quam semel Ecclesiæ dederat: & si id ostenderint, meritò cedam. Cùm autem id ostendere non possint, cur volunt Ecclesiæ statuta intra limites scripturæ sacrę concludere, quę olim talibus limitibus non se-

Marginalia: C; 1. Cor. 10.; D; 1. Cor. 14.; 1. Cor. 11.; 1. Cor. 11.; Act. 15.; A

non ſepiebantur? Potuiſſem hic plura ſacrorum virorum teſtimonia adferre, ſed vitandæ prolixitatis cauſa, omitto, cum etiam, quia hi contra quos nunc agimus, videlicet Vvicleph & Lutherus floccipendunt ſanctorum quorumcunque virorum dicta. Sed præter hæc omnia tam clara teſtimonia, hæc hæreticorum aſſertio eſt iam in pluribus conciliis damnata. Nam inter octo errores Begardorum & Beguinarum, qui in concilio Vienneſi ſub Clemente quinto celebrato damnati ſunt, tertius in ordine eſt quo aiunt illos qui ſunt in ſtatu perfectionis, & ſpiritu libertatis, non eſſe humanæ ſubiectos obedientiæ. Huius autem cõcilij decretum habetur in lib. Clementinarum cõſtitutionum, titulo de hæreticis, cap. ad noſtrum. Et cõcilium Cõſtantienſe cõdemnãs in ſeſſione octaua plures articulos Ioãnis Vviclephi, hũc inter alios locauit, ſub his verbis: Decretales epiſtolæ ſunt apocryphæ, & ſeducũt à Chriſti fide, & clerici ſũt ſtulti qui ſtudẽt eis. Qui articulus ſimul cũ aliis vnà ſuper omnes lata ſẽtẽtia dãnatus eſt. Et in ſeſſione quintadecima iterum cõdẽnat idem concilium plures aſſertiones Ioãnis Huſs, inter quas hæc inuenitur ſub his verbis: Obediẽtia Eccleſiaſtica eſt obedientia ſecundum adinuẽtionem ſacerdotum Eccleſiæ, præter expreſſam autoritatem ſcripturæ. Dicamus ergo iuxta catholicam fidem, Eccleſiæ ſtatuta non eſſe contemnenda, ſed ſtrictè obſeruãda. An autem quecunque tranſgreſſio illorum ſit mortalis, nõ diſſero: quoniam video quoſdam, & non ex infima theologorum ſcholaſticorum ſorte, qui aſſerunt tranſgredientes præcepta Eccleſiæ, modo id nõ omittant ex contemptu, ſed ex infirmitate quadam, aut fortè negligẽtia, nõ peccare mortaliter: alios autem ſcio docere oppoſitum. Cùm autem ego in hoc opere ſolam fidem pertractare ſtatuerim: de opinionibus hominum variè ſentientium diſputare nolo. Cõtra hanc hæreſim ſcripſit Ioannes Roffenſis epiſcopus in eo opere quod contra captiuitatem Babylonicam Lutheri ædidit, articulo. 27. Scripſit etiam Iodocus Cliththouæus multo diffuſius in ſuo Antiluthero, parte prima.

Cõcilium Vienneſe. *Cõcilium Conſtãtiẽ*

QVarta hæreſis eſt quæ docet Eccleſiam ipſam, hoc eſt Eccleſiaſticos viros, non poſſe vllas diuitias poſſidere, nec agros, nec poſſeſſiones vllas, quia (vt dicũt) Apoſtoli, quibus primores eccleſiæ ſuccefferunt, pauperes fuere, nihil penitus poſſidentes. Huius hæreſis primi inuentores (vt refert Auguſtinus lib. de hęreſibus, cap. 50.) fuerũt Vadiani ſiue Anthropomorphitæ: qui hac occaſione ab Eccleſia ſeparauerunt ſeipſos, quia dicebãt non licere epiſcopis diuitias poſſidere, quos tamen diuites eſſe videbant. Poſt iſtos multo tempore elapſo ſurrexerunt Vvaldenſes, ſiue pauperes de Lugduno, qui (vt illis impingit Æneas Syluius lib. de origine Bohemorum cap. 35.) dixerũt ſacerdotes pauperes eſſe debere, & ſola cõtentos eſſe eleemoſyna. Huius tamen erroris nõ meminit Guido cum hæreſes Vvaldẽſium receſet. Eundem errorem docuit Marſilius Paduanus, vir quidem Eccleſiæ toti & Eccleſiaſticis omnibus odioſe infenſus. Vixit hic Marſilius ſub Ioãne papa huius nominis xxii. & ab eodẽ damnatus eſt. Vvaldẽſes imitatus eſt hoc loco, quemadmodum alibi ſemper Ioãnes Vvicleph. Poſtremus omnium Lutherus hoc noſtro ſeculo eundem tutatur errorem, perſuadẽs principibus vt bona Eccleſiæ diripiãt, quod & in multis Germaniæ ſuperioris oppidis factum eſſe audiuimus. Huius hæreſis fũdamẽtum ſuperius euertimus, cùm de apoſtolorum paupertate diſſeruimus. Ibi enim docuimus ex ſacra ſcriptura apoſtolos aliquid poſſediſſe. Similiter ſuprà in titulo de decimis, oſtendimus decimas ex iure diuino deberi ſacerdotibus: è quibus decimis primã portionem capere poteſt ſacerdos, & reſeruare pro ſibi neceſſariis, victu ſcilicet & veſtitu. Sed præter hæc omnia ſũt adhuc alia ſpecialia ſcripturæ teſtimonia. Sacerdotes enim legis veteris habuerũt poſſeſſiones & agros. Nam poſtquam populus Iſrael adeptus eſt terram promiſſionis. Leuitica tribus vnde ſacerdotes ſumebãtur, ex pręcepto domini accepit ab illis tribubus quadraginta octo vrbes cum ſuis ſuburbanis. Decimas etiam omnium terræ naſcentium, & omnium pecudum recipiebãt Leuitę. Cur hoc non licebit ſacerdotibus nouę legis, præcipuè cum nõ reperiatur hoc eſſe à Chriſto illis interdictum, quemadmodum ſuprà docuimus cum de apoſtolorum paupertate diſputauimus? Præterea Paulus Apoſtolus ad Timotheum ſcribens qualem oporteat epiſcopum eſſe, inter cætera exigit ab eo hoſpitalitatem. At hoſpitalitas exerceri nequit ab eo qui facultates non habet, quas miniſtrare poſſit iis quos hoſpitio receperit. Dicit etiam ibidem Paulus oportere epiſcopum bene regere domũ ſuã, quoniã (inquit) is qui domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Ad bonum autem domus præpoſitum ſpectat vt prouideat vxori & filiis quos habet, de victu & veſtitu, & de illis rebus ſine quibus hęc miſera vita conſeruari nequit. Hæc autem nullus ſine facultatibus commodè exequi poteſt. Rurſum, Pius papa & martyr in epiſtola Italicis directa, ſic ait: Ad ſedem apoſtolicam perlatum eſt quòd ſint inter vos cõtentiones & æmulationes, & prædia diuinis vſibus tradita quidam humanis applicãt vſibus, & domino Deo cui tradita ſunt, ea ſubtrahunt, vt ſuis vſibus inſeruiãt. Quapropter ab omnibus illius vſurpationis contumelia depellenda eſt, ne prędia vſibus ſecretorum cœleſtium dicata à quibuſdam irruentibus vexentur: quod ſi quiſquã præſumpſerit, velut ſacrilegus habeatur, & ſicut ſacrilegus iudicetur. Hæc Pius papa: quẽ nõ poſſũt incuſare quòd malus fuerit, cum martyrio vitam finierit. Nec vt trecẽtenariũ (quemadmodum facere ſolet Lutherus) poſſunt eum reiicere, quoniam decimus à Petro ſummus põtifex fuit. Quid ergo impius Luther⁹ ſuadere audet principibus, vt eccleſias diripiãt atque ſpoliẽt? Nònne videt à papa ſanctiſsimo velut ſacrilegos eſſe iudicatos qui hoc faciũt? Huic papæ ſanctiſſimo alius eiuſdem farinæ homo ſubſcribit, videlicet Vrbanus papa & martyr, qui de hac re tale ædidit decretum: vidẽtes ergo ſacerdotes ſummi, & alii, atque Leuitæ, & reliqui fideles plus vtilitatis poſſe adferre ſi hereditates & agros, quos antè vẽdebant, Eccleſiis quibus præſidèbant epiſcopi traderent, eò quòd ex ſumptibus eorum tam præſentibus quàm futuris temporibus plurima & elegantiora poſſent miniſtrare fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex precio eorum, cœperunt prædia & agros quos vendere ſolebãt matricibus Eccleſiis tradere, & ex ſumptibus eorum viuere. Ipſę verò res in ditione ſingulorum pa-

Anthropomorphitæ *Vvaldenſes.* *Marſilius Paduan⁹.* *Ioanes Vvicleph.* *Lutherus.* *Ioſue.21.* *1.Tim.3.* *Vrbanus.*

rochiarum episcoporum,qui locum tenent apostolorum,erant & sunt vsque adhuc, & futuris semper debēt esse temporibus.E quibus episcopi & fideles dispensatores eorum,omnibus communem vitam diligere volentibus ministrare cuncta necessaria debent,prout melius potuerint,vt nemo in eis egens inueniatur.Hæc Vrbanus papa & martyr.Post vrbanum cōfirmauit eandem sententiam Lucius papa & martyr,qui in epistola ad episcopos Galliarum & Hispaniarum damnat rapiētes bona Ecclesiarum. Plura alia sacrorum virorum testimonia pro hac re potuissem adferre;quæ breuitatis causa omitto. Si quis tamen curiosus lector ea videre desiderat,legat librum decretorum.12 .causa,quæst.1.& in sequētibus quęstionibus,videlicet.2.3.4.5.in quibus locis multa huius rei testimonia Gratianus reposuit.Accedit ad hęc,quòd multi ex summis pōtificibus relati sunt inter sanctos etiam ab eo tempore quo Ecclesia possedit diuitias. Et multorum cōciliorum decreta sunt de bonis Ecclesiæ non alienādis, de œconomis Ecclesiæ.

Cōcilium Chalcedonense. Et cōcilium Chalcedonense,quod vnum est ex illis quatuor quæ beatus Gregorius fatetur se recipere velut sācta quatuor Euāgelia,cap.2 2.districtius inhibet clericis ne post mortem episcopi rapiant res ad eum pertinentes.Vnde patet,concilii autoritate esse permissam rerum proprietatem episcopis. Postremò ex pluribus assertionibus Ioānis Vviclephi in concilio Cōstantiensi sessione octaua damnatis,aliquæ sunt quæ ad hāc rem pertinent.

Cōcilium Constant. Decimus enim articulus sic ait:Cōtra scripturam sacram est quòd viri Ecclesiastici habeāt possessiones. Tricesimus secundus dicit: Ditare clerum est contra regulam Christi.Et in sequenti assertione ait: Siluester papa & Constantinus Imperator errauerunt Ecclesiam ditādo. Et in sequenti assertione ait: Siluester papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus sunt hęretici,eò quòd possessionem habent,& omnes cōsentiētes eis, scilicet domini seculares,& cæteri laici.Hi omnes articuli simul condemnati sunt in illa sessione octaua cōcilij Constātiensis.Verum hic attendāt domini Ecclesiastici,quòd quamuis illis liceat diuitias possidere,nō tamē licet eas auarè custodire,aut indebitè expēdere.De hac re scripsit Iodocus Clichthouæus in eo opere quod ædidit pro declaratione veritatum definitarum in concilio Senonensi.

ELEEMOSYNA.

Vvicleph DE hac re est vnus error docens non licere eleemosynas tribuere fratribus mēdicantibus. Huius erroris dux fuit Ioānes Vvicleph,qui asseruit eum omnem esse ipso facto excommunicatum, qui eleemosynas fratribus contulerit. Ad cuius assertionem duplici mouetur ratione. Vna, quia ille omnem monachorum ordinem damnat,& monachos vitam priuatam degentes asserit nō esse de religione Christiana. Et sanctos viros qui diuersos monachorum ordines instituerunt,peccasse in hoc dicit,& nisi de hoc eos pœnituerit,contendit eos esse damnatos. Altera ratio qua mouetur est, quia omnem mēdicitatem dicit esse fratribus illicitam,quoniam (vt ait) fratres per labores manuum debēt victum acquirere,& non per mēdicitatem.Itaque iste Vvicleph vt vnum protegat errorem,alium adfert aut pestilentiorem,aut æqualem,dignum quidem patella opercullum.Monachatum,quem ille in vniuersum damnat, nō est præsentis negocii nunc defēdere: Infrà Deo duce longiorem suo loco faciemus disputationem. Quòd autē laborē manuum à monachis exigit vnde viuere debeāt,nō damno in vniuersum,nec etiā generaliter probo.Ego quidem etsi monachus sum,cum Euchitis aut Messalianis nō sentio,qui dicebāt monachis omnem manuum laborem esse illicitum.Vellem enim quosdam manibus laborare,nec tamen omnes.Sed de hac re alibi disseremus sub hac inscriptione aut titulo,Labor. Mēdicitatem,Deo adiutore,probabimus suo loco,cum de illa sub eius nomine disseremus,nō solū esse licitam,verum etiam meritoriam.Sublatis igitur fūdamētis quibus hęc impia Vviclephi assertio innititur,necessarium est vt ipsa corruat.Nam si monachatus licitus est,& monachis mēdicare licet,aliis etiā licebit illis eleemosynam impēdere.Hæc etiam assertio Vviclephi vna est ex illis.45.quæ in octaua sessione concilij Cōstātiensis damnatæ sunt.

Cōcilium Constant. Articulus enim eius vicesimus ibidem damnatus,sic ait: Cōferēs eleemosynam fratribus,est excommunicatus eo facto.Quæ assertio simul cum quadraginta quatuor eiusdem Vviclephi,ibidē damnata est,Cum ergo Ecclesia huic liti finem imposuerit,nō est quod nos de hac re amplius contendere debeamus,

DE hac re nullum alium errorem reperi apud aliquem eorum qui de hæresibus scripserunt, aut hæreses recensuerunt.Verum beatus August.lib.2 1.de ciuitate Dei,cap.2 2.dicit se comperisse quosdam putantes eleemosynam tantę esse virtutis,vt qui eam exercuerit,quantumlibet criminosè & nefariè viuat,æternum tamen supplicium non sit habiturus: sed illis duntaxat dicebant perpetuum supplicium esse destinatum, qui eleemosynas non fecerunt, aut facere contempserunt. Huius hęresis cum Augustinus nullum prodiderit autorem,ego illam hic omittere decreueram: sed quia fortè in posterū (vt quotidie simile nostris demeritis exigentibus experimur)aliquis exurget qui illam defendere conetur,mutaui sentētiam,& illam huic operi intexui, sola narratione cōtētus.Ad eius siquidem cōfutationem apertissimum & efficacissimum est illud Pauli: Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas,charitatem autē nō habuero,nihil mihi prodest. *1.Cor.13.* Si quis autem amplius de hac re videre optat,legat beatum Augustinum lib.2 1.de ciuitate Dei,cap.2 7.quo loco redarguit hūc errorē, quem supra.2 2.capite eiusdem libri narrauerat.

EPISCOPVS.

Aerius. DE hac re est vnus error quo docetur episcopum non esse simplici sacerdote superiorem. Huis erroris autor fuit Aerius quidam, quāuis Philaster de illo loquens,nunquam hoc illi tribuit. Augu-

ſtinus tamen in lib. de hæreſibus cap. 53. de illo loquens, ait: quòd dolens quia epiſcopus ordinari nõ potuit in Arrianorum hæreſim lapſus eſt, & alia plura addidit dogmata, quorũ vnum fuit hoc, presbyterum videlicet ab epiſcopo nulla differentia debere diſcerni. Hunc eundem errorem poſt multos annos ab inferis ſuſcitarunt Vvaldenſes, dicẽtes nullum eſſe inter ſacerdotes diſcrimẽ. His poſtea ſubſcripſit Marſilius Paduanus. Vvaldenſes (vt aliàs diximus) ſemper ſecutus eſt Ioãnes Vvicleph, & omnes eorum errores tutatus eſt: quapropter vt ſui ſimilis eſſet, hunc etiam docere tentauit: quẽ errorem ex eodem fonte deduxit, ex quo Aerius. Nam Thomas Vvalden. in ſuo doctrinali fidei antiquæ, tomo. 1. li. 2. arti. 3. cap. 60. quo loco hanc rem ille pertractat, dicit Ioannem Vvicleph ambiſſe epiſcopatum Vigorienſem, quem tamen non fuit aſſecutus, & ideo contẽnere cœpit, quòd prius anxiè deſiderauerat. Hoc enim ſæpiſſimè euenire experientia didicimus, vt qui non poteſt conſequi quod maximè optat, ad contemptum illius rei & vilipendium confugiat, vt vel hoc remedio, ſuo impotenti deſiderio medeatur, & aliis perſuadeat ſe parum optaſſe quod aſſecutus non fuit. Sic etiam quia Aerius & Vvicleph epiſcopatum aſſequi non potuerunt, illius dignitatem & eminentiæ gradum ſe contemnere ſimularunt. Ioanni Vvicleph conſentit Lutherus, qui in libello cõtra falſa nomina ſtatutum Eccleſiæ, hęc ait: Epiſcopi ſunt indoctæ laruæ papales, quæ non ſolum ad veritatẽ opprimendam creatæ ſunt, ſicut & creator ipſorum, ideo deleri debet epiſcoporũ regimen, & deuaſtari epiſcopatus. Et in lib. de captiuitate Babylonica iterũ ait: Omnes quotquot baptizati ſumus, æqualiter ſacerdotes ſumus, & quilibet laicus poteſt Eccleſias conſecrare, pueros confirmare, &c. Hęc Lutherus. In quibus verbis non ſolum ſacerdotes, ſed etiam laicos dicit eſſe pares epiſcopis. Ante tamen quàm hãc hæreſim oppugnare aggrediar, lectorem admonere decreui, ne videlicet exiſtimet me ſic his hæreticis in hac parte contradicere, vt ſentiam epiſcopatum eſſe alium ordinem à ſacerdotio. Quod ideo præmonui, quia ſunt aliqui ſentientes epiſcopatum differre à ſacerdotio, quemadmodum ſacerdotium à diaconatu, ita videlicet vt alius character imprimatur in epiſcopi ordinatione, ab illo qui impreſſus fuerat cum fuit ordinatus ſacerdos. Alii rurſum docent, nec alium imprimi characterem, nec alium eſſe ordinem epiſcopi & ſacerdotis, ſed dicunt eſſe eiuſdem ordinis diuerſos gradus, ita vt intra eundem ordinem duo ſint gradus, vnus altero ex ſua primæua inſtitutione ſuperior. De qua re non eſt meum in præſentiarum definire: quoniam (vt aliàs ſæpe ſtatui) non hic hominum variè ſentientium opiniones pertracto, ſed ſolam catholicam fidem. Ideo hanc rem aliis diſcutiendam relinquo. Mei ergo propoſiti eſt, ſolum oſtendere, inter epiſcopum & ſacerdotem eſſe aliquod diſcrimen, non quòd à Cæſare (vt Ioannes Vvicleph murmurat) emanauerit, ſed quod ab ipſo Chriſto & eius apoſtolis proceſſerit, ita vt epiſcopus ab ipſa diuina inſtitutione ſit alio ſimplice ſacerdote dignitate ſuperior. Hoc autem ſic conuincimus. Oportet enim vmbram ſimilem eſſe corpori, & figuram veritati. Omnia autem quæ in veteri teſtamento præceſſerunt, figuræ quædam fuerunt eorum quæ in lege noua futura erant, Paulo teſtante, qui ait: Omnia in figura contingebant illis. At in lege veteri diſtinctio fuit ſacerdotum. Nam Aarõ ſummus fuit ſacerdos, filii autem eius minores ſacerdotes. Summus ſacerdos diſtincta habebat ornamenta à minoribus. Summus ſacerdos intrabat in ſancta ſanctorũ, quod aliis ſacerdotibus non erat licitum, vt patet ex libro Leuitici, & ex epiſtola Pauli ad Hebræos. Ad ſolum ſummum ſacerdotem pertinebat celebrare feſtum expiationis, vt patet ex eiſdem locis. Cum ergo tam latum præceſſerit in lege veteri inter ſacerdotes diſcrimen, coniicimus inde vt diuerſum etiam in lege noua ſacerdotium fuerit à Chriſto inſtitutum. Hoc etiam noſtrum argumentum cõfirmatur autoritate Leonis Papæ, qui in epiſtola. 66. quæ eſt ad vniuerſos Germaniæ atque Galliæ eccleſiarum epiſcopos, ſic ait: In diuinis enim literis præcipiente domino ſolus Moyſes in tabernaculo Dei erexit altare, ſolus ipſe vnxit, qui vtique ſummus Dei ſacerdos erat, ſicut ſcriptum eſt de eo: Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius. Ideóque id quod tantum facere principibus ſacerdotum iuſſum eſt, quorum typum Moyſes & Aaron tenuerunt, omnino decretum eſt vt epiſcopi vel presbyteri, qui filiorum Aaron geſtãt figuram, arripere non præſumant. Hæc Leo papa. Præterea Paulus ad Titum ſcribens, ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut ego tibi diſpoſui. Hoc loco beatus Paulus nomine presbyterorum intellexit epiſcopos, quoniam (vt Theophilactus admonet, & ante illum Chryſoſtomus) nolebat Paulus vniuerſam inſulam videlicet Cretam vni epiſcopo demandari, potiſſimum cum adeò magna fuiſſe dicatur, vt centum oppida munita habuerit. Ideo Tito ſcribit vt vnicuique vrbi proprium præficiat presbyterum, hoc eſt epiſcopum, credens hoc modo populum melius fore curandum. Præter hoc etiam ipſa literæ ſeries hoc conuincit. Nam cum præcepiſſet presbyterorum ordinationem, ſubiungens poſtea qualis debeat eſſe is qui ordinatus eſt, tunc iam expreſſit epiſcopi nomen, quo argumento conuincitur eundem appellare epiſcopum, quem prius appellauerat presbyterum. Hoc iam ſemel in poſterum dictum ſit. Epiſcopus ergo (vt ad ſcopum conuertamur) presbyteros ordinat: ſimplex autem ſacerdos hoc non poteſt, quemadmodum infrà cum de ſacerdotibus agemus, Deo fauente oſtendemus. Non eſt ergo prorſus idem epiſcopus & presbyter. Rurſum, ſi ex diuina ordinatione idem eſt omnino presbyter & epiſcopus, ſequitur inde, vt quẽadmodum epiſcopus presbyteros ordinat, ita è conuerſo presbyter poſſit ordinare epiſcopos: quod nunquam factum eſſe legimus: quoniam etſi Paulus dicat Timotheo ſcribens: noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyteri: Chryſoſtomus tamen & Theophylactus & reliqui exponunt de epiſcopo, hoc adiiciens Chryſoſtomus, quod presbyteri epiſcopum non inthronizabant. Deinde epiſcopi ſunt ſucceſſores apoſtolorum, & eorum locum tenent, alii autem clerici in locum. 70. diſcipulorum ſubrogati ſunt. At nullus dubitat, quod & ipſe Vvicleph conceſſit, vt teſtatur Thomas Vvalden. apoſtolos videlicet ſingulari quadam prærogatiua fuiſſe ſuperiores meritò & dignitate cæteris diſcipulis. Quòd autem apoſtolorum ſucceſſores ſint epiſcopi,

Vvalden. Marſilius Paduan. Ioannes Vviclef. 1. Cor. 10. Exod. 19. Luc. 19. Heb. 6 Leo papa Pſal. 98. Cap. 1. 1. Tim. 4.

reliquorum verò discipulorum alii sacerdotes, hoc Vvicleph negat, sed dicit sacerdotes omnes succedere apostolis, & diaconos reliquis discipulis. Quare ipse inde concludit omnes sacerdotes esse pares. Vt ergo suo telo configamus eum, hoc totis viribus est annittendum, vt ostendamus omnium testimonio, episcopos solos esse apostolorum successores, sacerdotes verò & reliquos clericos esse successores discipulorum. Addidi de reliquis clericis, quia video aliquos putantes solos sacerdotes subrogatos esse in locum discipulorum, quòd non ita se habere conuincitur ex eo quòd Philippus diaconus è numero discipulorum fuit, & Stephanus, & alii diaconi. Omisis igitur his recentioribus, quibus non tanta fides debetur, primus omnium testimoniũ pro nobis dicat Beda, qui lib. 3. super Lucam cap. 15. sic ait: Sicut duodecim apostolos formam episcoporum exhibere simul & demonstrare nemo est qui dubitet, sic & hos. 70. figuram presbyterorum, id est secundi ordinis sacerdotum gesisse, sciendum est: tametsi primis Ecclesiæ temporibus, vt apostolica scriptura testis est, vtrique presbyteri, vtrique vocabãtur episcopi, quorum vnum scientiæ maturitatem, aliud industriam curiæ pastoralis significat. Hæc Beda. Eandem sententiam profert Isidorus in quodam sermone in synodo habito, ita dicens: Presbyteri quippe successores & vicarii sunt. 70. discipulorum, qui præcedebãt Dominum Iesum Christum in omnem ciuitatem, & locum quò erat ipse venturus. Ita presbyteri, quia adiutores sunt episcoporum, rudes populos initiãt, baptizandos vnitati Ecclesiæ incorporant, in omnibus sacramentis vsque ad manus impositionem populo Dei ministrant. Episcopi verò successores sunt Apostolorum. Hæc Isidorus. Et beatus Damasus in epistola de coëpiscopis, quos solum sacerdotes esse decernit, postquam dixerat eos non posse confirmationis sacramentum ministrare, ita dicit: Quòd autem solis apostolis eorumque successoribus proprii sit officii tradere spiritum sanctum, liber Actuum Apostolorum docet, præsertim cum nullus ex. 70. discipulis, quorum isti in Ecclesia speciem gerunt, legatur donum sancti spiritus per manuum impositionem (vt prædictum est) tradidisse. Hæc Damasus. Vides iam tres illustres viros pro nobis dedisse testimonium, qui omnes fatentur episcopos successores esse apostolorum, presbyteros verò locum tenere discipulorum. Sed quò res firmior reddatur, plures adhuc pro hac re testes adhibeamus. Vrbanus papa & martyr in epistola de communi vita & oblatione fidelium, loqués de rebus Ecclesiæ asignatis, à quibus dispensari debeant, sic ait: Ipsæ verò res in ditione singulorum parochiarum episcoporum, qui locum tenent Apostolorum, erant, & sunt vsque adhuc, & futuris semper debent esse temporibus. Hæc vrbanus papa. Quibus verbis satis apertè dixit episcopos successores esse Apostolorum, nulla presbyterorum habita mentione. Anacletus papa & martyr, qui quartus à beato Petro apostolo ecclesiæ catholicæ præsedit, in epistola de patriarchis & primatibus ac reliquis episcopis, ita ait: Sacerdotum fratres ordo bipartitus est, & sicut dominus illum constituit, à nullo debet perturbari. Scitis autem à domino apostolos esse electos & constitutos, & postea per diuersas prouincias ad prædicandum dispersos. Cùm verò messis cœpisset crescere, videns paucos esse operarios, ad eorum adiumentum. 70. eligi præcepit discipulos. Episcopi verò, domini apostolorum: presbyteri quoque. 70. discipulorum locum tenent. Hæc Anacletus papa & martyr. In quibus verbis id aduertendum maximè est, quod ait dominum instituisse bipartitum sacerdotum ordinem. Huic Anacleto soli magis crediderim quàm mille Vviclephitis, imò magis quàm Hieronymo aut Augustino, aut cuiuis alii recentiori quantumlibet sancto & docto. Nam præter vitæ sanctitatem, quam martyrium maximè commendat, beatos apostolos vidit, & (vt ipse in principio epistolę quodammodo citauimus testatur) à beato Petro apostolo fuit presbyter ordinatus. Vnde credendum est illum veram apostolorum mentem penetrasse, & illorum spiritum tenuisse. Et vt aliquid vltra addamus, beatus Augustinus lib. de hæresibus cap. 53. Aerii errores enumerans, hunc inter illos recenset, quòd videlicet presbyteros pares episcopis fecerit. Præter hæc omnia tot illustrium virorum testimonia, illud maximè hoc nostrum propositum roborat, quòd superius cum de confirmatione ageremus, docuimus. Ibi enim ostendimus confirmationis sacramentum non posse conferri ab aliquo tantum sacerdote, sed à solo episcopo, & hoc ex diuina institutione, & non ex ecclesiæ ordinatione. Si ergo confirmationem ministrat episcopus, & illam non potest alius presbyter ministrare, conuincitur inde vt non sit idem presbyter & episcopus. Sed his omnibus obiicit nobis Ioannes Vvicleph beatum Hieronymum qui super epistola ad Titum, exponens illum locum: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, &c. ita ait: Idem ergo est presbyter, qui episcopus: & antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephæ, communi presbyterorum concilio Ecclesię gubernabantur. Postquam verò vnusquisque eos quos baptizauerat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis ecclesiæ cura pertineret, & schismatum semina tollerentur. Hæc Hieronymus. Cui obiectioni respondet Thomas Vvalden. loco illo superius citato, verum esse quòd episcopi sint presbyteri. Nam hoc sentit Hierony. Quòd autem inter episcopum & presbyterum non sit aliqua distinctio, hoc nõ expresit. Sed re vera fallitur Thomas Vvalden. quoniam in toto illo decursu post verba proximè citata nihil aliud conatur Hierony. quam vt ostendat ex diuina institutione non esse differentiam inter episcopum & presbyterum, sed tale discrimen fuisse postea inuẽtum ad schismata tollenda. Et interpretatur Hieronymus dictum de superpositione episcoporũ cæteris presbyteris ab ecclesia inuenta, debere intelligi de sola præsidentia in concilio, ita videlicet quòd toti communi concilio sacerdotum præsit vnus episcopus in ædendis canonibus, hoc non tam ex institutione diuina quàm ex humana consuetudine arbitratur euenire. Et de hac præsidentia dicit dictum Hiero. debere intelligi. Vtrum autem hæc expositio verum sensum Hieron. & veram eius mentem exprimat, ego nolo nunc discutere, sed lectori relinquo, qui locum illum Hiero. attentè (vt decet) legens facilè comprehendet satis alienam esse à mente Hieron. illam expositionem. Sed vt clarius pateat qualis fuerit Hieronymi de hac re sententia, videamus quid

Act. 6. Beda. Isidorus. Damasus Act. 8 Vrbanus papa. Anaclet⁹. Hierony. Tit. 1.

D A B C

mus quid in dialogo Orthodoxi & Luciferiani dicat. Ibi enim circa medium dialogi, sub persona Orthodoxi de confirmationis sacramento differens, ita loquitur: Quòd si hoc loco quæris quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi nõ accipiat spiritum sanctum, quem nos asserimus in vero baptismate tribui, disce hâc obseruationem ex ea autoritate descẽdere, quòd post ascensum domini spiritus sanctus ad apostolos descẽdit. Et multis in locis idem factitatum reperimus, ad honorem potius sacerdotij, quàm ad legis necessitatem. Alioqui si ad episcopi tãtum imprecationem spiritus sanctus defluit, lugendi sunt qui in vinculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizati, ãte dormierunt, quàm ab episcopis inuiserentur. Hæc ibi Hiero. Ex quibus verbis clarè patet illum sentire non esse ex necessitate legis quòd episcopus solus per manus impositionem spiritum sanctum conferat, sed hoc esse ex ecclesię institutione ad honorem sacerdotii. Ideo aliter Hiero. testimonio respondere oportet. Sed antequam respondeam, percontari expedit Ioannem Vuiclephum, quare Hieronymi testimonio contra nos nunc pugnet, cum alibi & Hiero. & omnes alios sacros doctores tã facile reiiciat & vilipẽdat? Aut ergo illum cum pro nobis citatur, recipiat, aut nullo pacto illum nobis obiiciat. Deinde cur nobis obiicit vnum solum Hieronymum contra tot illustres viros sãctitate perinde ac doctrina insignes? Nunquid vnius Hiero. dictum præferre vult sentẽtiæ tot clarissimorum virorum? Parum dixi, nunquid fortè toti Ecclesiæ catholicæ, aut concilio illam repræsentãt, solum Hiero. præponet? Cõcilium siquidẽ Ispalẽse secũdũ (vt supra cũ de cõfirmatione ageremus, ostẽdim⁹) definit à solis episcopis posse cõfirmationẽ cõferri, & (vt postea ostẽdemus) idem cõcilium cẽset presbyterum nullo modo posse aliũ in presbyterũ aut diaconũ ordinare. Quòd si ordinare attẽtauerit, ei⁹ ordinationẽ decernit esse nullã, & esse necessariò iterãdã ab episcopo, vt sic ordinatus possit aliquid exercere. At si ex institutione diuina illud posset bresbyter ministrare, quãuis peccaret contra ecclesiæ decretũ faciens, nihilo minus eius ordinatio esset valida, quẽadmodũ dici solet de clerico excommunicato cõficiẽte eucharistiam, qui quãuis peccet sacramentum consecrans, nihilominus tamen rata & firma est eius consecratio. Cum ergo tam expressa sit concilii definitio, quis contra eam opponere audebit solius Hierony. sententiam? Ego certè doctrinam beati Hieron. summè extollo, eius sanctitatem maximè veneror, sic tamen, vt putem eum hominem fuisse, qui cum hîc ageret, falli potuit: sic etiam vt eius sententiæ plurimorum catholicorum doctorum & pontificum, quales fuère Damasus, Vrbanus, Anacletus, decreta illi præferam. Nec mirum debet hoc esse alicui. Nam præter hoc quòd illi pontifices sancti fuerunt vt Hiero. & eorum aliqui martyrio clari, & omnes doctrina insignes, ipsemet Hieron. illorum decretis libentissimus suam subiicit sententiam, vt patet ex aliquot eius epistolis ad Damasum papam. Nec etiam mirari quisquam debet, quòd beatus Hiero. vir alioqui doctissimus sic deceptus fuerit, quoniam quãdoque bonus dormitat Homerus. Quòd maximè euenire potuit tunc, quãdo adhuc doctrina illa nõ fuerat in quæstionem deducta, nec tunc ecclesia aliquid de ea definierat: quapropter potuit sine vllo fidei dispẽdio ita sentire, maximè cum habuerit aliquot scripturæ testimonia, quæ pro illo sententiam dicere videbãtur: quæ oportet vt sigillatim discutiamus. Primò ergo quòd narrat, ad tollendum schisma quo vnusquisque eos quos baptizabat, suos putabat esse, non Christi, decretum fuisse vt vnus de presbyteris electus, superponeretur cæteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret: quo pacto Hiero. hoc probet, ego nescio, imò oppositum ex Actibus Apostolorũ coniici potest, præcipuè quia remedium illud quod beatus Hiero. dicit fuisse adhibitum, nõ erat sufficiẽs vt schisma tolleretur: quoniam etsi illo modo schisma intra vnam vrbem exortum tollebatur, non tamen schisma inter plures vrbes. Per illud siquidem remedium non tollitur quin omnes vnius vrbis dicantur Pauliani, à Paulo illius ciuitatis episcopo: alii Petriani, à Petro alteri⁹ ciuitatis episcopo. Quo facto quis nõ videt adhuc schismatum semina manere, cum dicatur adhuc, ego sum Pauli, ego sum Cephę? Nõ erat autem præcise curãdum vt hoc aut illo modo scisma non fieret, sed vt nullo. Ideo vt ex apostolica historia cõiici potest, aliud remedium efficacius illi schismati adhibitũ est, vt videlicet omnes Christo initiati, communi vocabulo Christiani appellarentur, à Christo, qui caput est omnium, qui etiam (vt Ioãnes Baptista testatur) est qui verè nos baptizat. Ad cuius rei confirmationem, beati Athanasii proferam testimonium. Is enim disputãs cõtra Arrium reiicientẽ hanc vocem, ΟΜΟΥΣΙΟΝ, propter illius nouitatẽ, ostendensque propter nouitates hæreticorum insurgentium, Ecclesiam consueuisse noua confingere nomina, ita ait: Et vt quod dico, planius fiat, vtor exẽplo: In ipso Christianæ religionis prædicationis initio omnes qui credebant domino nostro Iesu Christo, non Christiani, sed discipuli tantummodo nominabantur. Et quia multi nouorum dogmatum autores extiterant doctrinæ obuiantes apostolicæ, omnes sectatores suos discipulos nominabant, nec erat vlla nominis discretio inter veros falsosque discipulos, siue qui Dositæ, siue Theodæ, siue Iudæ cuiusdam, siue etiam Ioannis sectatores, qui se quasi Christo ecclesiæ fatebantur, quin potius vno discipulorum nomine censerentur. Tunc apostoli cõuenientes Antiochiam sicut eorum (Luca narrãte) testantur acta, omnes discipulos nouo nomine, id est Christianos, appellant, discernentes à communi falsorum discipulorum vocabulo, vt & diuini per Esaiam oraculi sermo impleretur, quo ait: Seruiẽtibus verò mihi vocabitur nomen nouum. Hucusque Athanasius. Rabanus super Actus Apostolorum, exponens locum illum vbi de impositione Christiani nominis dicitur, sic ait: Omnes sectæ nomen trahebãt de suo autore, ideo fũdata fide, & firmitatem obtinẽte, primum in Antiochia, vbi præ cæteris locis fides florebat, sumptum est à Christo nomen Christianũ. Hæc Rabanus. Et certè hoc remedio verius obuiatum est schismati, quàm constituẽdo (vt Hiero. ait) vnum ex presbyteris, qui cæteris superpositus, omnem ecclesiæ curam haberet. Sed iã reliqua quæ pro se beatus Hieron. adfert, videamus. Apostoli ad Philip. verba sunt ista: Paulus & Timothæus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconibus, gratia vobis & pax, &

Cõcilium Ispalen.

Ioan. 1.

Athana.

Act. 11.

Esa. 65.

Philip. 1.

reliqua. Philippi vna est vrbs Macedoniæ, & certè in vna ciuitate plures, vt nuncupantur, episcopi esse non poterant, sed quia eosdem episcopos illo tempore quos presbyteros appellabant, propterea (inquit) de episcopis quasi de presbyteris est locut⁹. Deinde in Actibus Apostolorum scriptum est, quòd cum venisset Apostolus Miletum, miserit Ephesum, & vocauerit presbyteros ecclesiæ eiusdem, quibus postea inter cætera sit locutus: Attédite vobis & omni gregi in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam domini quam acquisiuit per sanguinem suum. Quo loco diligẽtius obseruare admonet Hiero. quomodo vnius ciuitatis Ephesi presbyteros vocans, postea eosdem episcopos dixerit. Alia etiam pro se citat, quæ quia debiliora sunt, & minus efficacia, omitto. Illud ergo primum non cõstat an sit ita intelligendum qualiter Hiero. interpretatur, quoniam nomine episcoporum Ambrosius ibi intelligit Paulum & Timotheum. Sic enim ait: Cum episcopis & diaconibus, hoc est cum Paulo & Timotheo, qui vtique episcopi erãt: simul & significauit & diaconos qui ministrabant eis. Ad plebem enim scribit. Nam si episcopis scriberet & diaconibus, ad personas eorum scriberet: & loci ipsius episcopo scribendum erat, non duobus vel tribus, sicut ad Titum & Timo. Hæc Ambro. Ex cuius verbis satis patet quàm diuersum à Hiero. sentiat. Sed quoniam aliud testimonium ex Actibus apostolicis apertius est quàm vt possit eludi, ideo aliter & verius respondendum videtur, nomina illa, videlicet presbyter & episcopus, ex sua primęua institutione latiorem habuisse significationem quàm modo habeãt. Episcopus enim dictio gręca est, & composita ab epi præpositione græca, quæ idem significat quòd latine super: scopòs verò idem est quod intentio: & ita episcopus tantum valet ac superintendens, inde episcopin superintẽdere. Episcopi ergo nomen inde sumptum videtur, quòd is qui pręficitur aliis, eorum curæ superintendere debet. Iuxta quam nudam interpretationem nulli dubium quin presbyteri parochi episcopi dici debeant, nam ipsi etiam superintẽdunt curæ animarum sibi commissarum. Presbyter etiam est vox græca, presbyteros latine interpretatur senior. Presbyter ergo ætatis est nomẽ, quæ non iuxta numerum annorum computãda venit, sed iuxta sensus maturitatem: quemadmodum Sapiens ait: Senectus venerabilis est nõ diuturna, neque ãnorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Vnde Anacletus papa in epistola de ordinatione episcoporum sic ait: Porrò Moysi pręcipitur vt eligat presbyteros, vnde & in prouerbijs dicitur: Gloria sẽnum canities. Hæc verò canities sapientiam designat, de qua scriptum est: Canities hominum prudentia est. Cumque nongentos & amplius annos ab Adam vsque ad Abraham vixisse homines legerimus, nullus alius primus appellatus est presbyter, id est, senior, nisi Abrahã, qui multo paucioribus vixisse annis conuincitur, non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur. Hęc Anacletus. Si ergo propter sapientiam, qua insignitus esse debet, presbyter nominatur, apparet vocem ex sua institutione plus etiam significare quàm nũc significet: nam iuxta illam omnes sapientes presbyteri dici possent, cum tamen multi sint qui modo presbyteri non dicãtur. Quòd si contẽdas nomen presbyteri ad annorum numero esse alicui tribuendum, oportebit concedere vt omnes senes verè possint dici presbyteri: quod tamen nunc non ita fiet. Nomen ergo presbyteri ex quacũque deriuatione sumatur, commune est episcopis & cęteris sacerdotibus. Episcopi nomen etiam cõmune est ex sua prima institutione omnibus sacerdotibus, præcipue illis quibus animarum cura commissa est. Ecclesia ergo timens ne propter vocabulorum indistinctam significationem quis opinaretur, res etiam esse prorsus indiscretas, vocabulorum significationes contraxit hoc modo, vt ille solus nominaretur episcopus, qui aliis sacerdotibus superior existẽs, totius ciuitatis curã haberet: ille autem diceretur presbyter, qui corpus domini conficere aut consecrare posset. Itaque ecclesia hoc statuens, non cõstituit nouum ordinem, aut eiusdem ordinis nouum gradũ decreuit, sed gradus sacerdotij antiquos, & à Deo institutos, cẽsuit propriis nominibus nuncupari, ne fortè ex communione aut identitate vocabulorum occasio oriretur existimãdi res etiam ipsas per illa nomina designatas esse prorsus easdem. Hoc autem ecclesiam posse nullus meritò dubitare poterit: quoniã si ecclesia propter nouas causas emergentes potuit rebus antiquis noua imponere nomina, quid prohibet vt nouis etiam insurgentibus causis potuerit antiqua vocabula ad cõtractionem significationem restringere? Quòd si aliquis Hieronymo plus iusto deditus, adhuc Hieronymi sententiam tenere voluerit, talibus ãgustiis opprimetur, vt oporteat eum etiã dicere diaconos esse episcopos. Nam Paulus Timotheo, qui episcopus erat, scribẽs, diaconum eum nominat, dicens: Ministerium tuum imple. Quo loco græcè habetur diaconiã, hoc est diaconatum: vbi aperte pro officio episcopi diaconatum dixit. Et nõ immerito, quoniã vox diaconatus (vt de aliis diximus) iuxta suã primam significationem ministerium significat. Episcopus autẽ cum etiam sit minister sicut Christus de seipso dixit, ideo non immerito episcopo scribẽs, dixit: Ministerium tuum vel diaconatum tuum imple. Ecclesia hanc diaconi vocem ad solum ministrum qui in certo gradu in altari ministrat, contraxit. Ne autem ista ex nostro cerebro conficta esse videantur, huius rei duos testes adfero. Theophylactus super primum caput epistolæ ad Philip. declarãs illud cum episcopis, & diaconis, sic ait: Episcopos sacerdotes dicit. Neque enim plures præter vnum erãt episcopi, qui singulis ciuitatibus præsiderẽt: quippe cum nondum essẽt huiusmodi nomina dispartita, sed episcopi tãtũ diaconi & presbyteri dicebãtur. Hæc Theophylactus. In quibus maximè aduertere oportet quod ait, cum nõdum essent huiusmodi nomina dispartita: vbi aperte ostẽdit esse factam partitionem non rerum, sed vocabulorum. Eãdem sentẽtiam innuit beatus Augustinus in quadam epistola ad beatum Hieronymum, quæ est in ordine epistolarum Augustini. 19. Sic enim, inquit: Quãquam enim secũdum honorum vocabula, quæ iam ecclesiæ vsus obtinuit, episcopatus presbyterio maior sit, tamen in multis rebus Augustin⁹ Hieronymo minor est. Hæc Augustinus. In quibus verbis id maximè obseruare oportet quod dixit, secũdum honorum vocabula quæ iam ecclesię vsus obtinuit: non autem dixit, secũdum gradus

Margin notes: Act. 20. — Sap. 4. — Proue. 20 — 2. Tim. 4. — C — D — A — B

gradus honoris quos ecclesiæ vsus obtinuit. Vbi apertè innuit fuisse ex ecclesiæ vsu illorum vocabulorum distinctiones. His ergo ita digestis, respõdemus Hieronymo, verum esse quòd tũc temporis presbyteri etiam dicerentur episcopi, quia tunc nõ erat facta vocabulorum distinctio: nec tamen ex eo sequitur quòd idem prorsus fuisset qui episcopus. Verum dicet aliquis, si tunc vocabulorum significationes erãt indiscretæ, quo pacto valebimus ex sacris literis illarum rerum distinctionem agnoscere? Cui quæstioni rẽpõdemus, quòd per ratiocinationem. Scimus enim ex sacris literis, solos Apostolos, quibus episcopi succedunt, tribuisse spiritum sanctum per manus impositionem: quod alij discipuli, quorum locum alii minores sacerdotes tenent, nũquam præstiterunt. Scimus Apostolos, & episcopos eorum successores, alios ordinasse in sacerdotes, de aliis autem discipulis hoc nunquam legitur. Inde cõuincimus, episcopos maioris semper fuisse potestatis, quàm alii sacerdotes. Hoc autẽ quod de ordinatione dixi, quòd solus episcopus potest ordinare, ipsemet Hieronymus fatetur. Nã in epistola ad Euagrium sic ait. Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter nõ facit? Hæc ille. Et in fine epistolæ iterum ait: Et vt sciamus traditiones apostolicas sumptas de veteri testamẽto: quod Aaron, & filii eius, atque Leuitæ in templo fuerunt, hoc sibi episcopi, & presbyteri, & diaconi vendicẽt in ecclesia. Hæc Hieron. Ex quibus verbis patet beatum Hieronymum sibi ipsi in hac parte minimè constare: quoniam si hoc est in ecclesia episcopus, quod in lege veteri Aarõ, & hoc presbyter quod filii Aaron, conuincitur etiam inde vt ex ipsa institutione diuina episcopus sit quouis alio presbytero maior: quoniam (vt iam proximè docuimus) Aaronis sacerdotium ex ipsius dei institutione maius erat quàm sacerdotium filiorum Aaron. Hãc rem prolixè satis & vltra statutam breuitatem pertractaui, quoniam neminem de illa scripsisse reperi præter vnum Thomam Vualdẽ. qui etsi aliqua ex parte iuuare potuit, rem tamẽ (vt decebat) minimè absoluit. De Guidone pudet dicere, quoniã Aerianorum hæreses recẽsens, & hãc illis ãnumerãs, cum cõtra alios eorum errores testimonia adduxisset, hunc solum intactum reliquit, nullum adferẽs scripturæ aut sanctorum doctorum testimonium, aut vllum argumẽtum propter quod se ostenderet illam assertionem de hæresi meritò notasse.

Alius est etiam error circa episcoporum personas exortus, quo docetur nullum peccatorem aut iniustum hominem posse esse episcopum. Huius erroris autores fuerunt Vualdenses dicentes quòd presbyterum nõ dignitas, sed vitæ meritum efficiebat potiorem. Hos imitatus est Ioãnes Vvicleph. Et quidem si hi dixissent, vt qui malus est & criminosus, ordinãdus nõ esset in episcopum, id rectè admonuissent, quoniam illud sæpe docet Paulus apostolus. Sed quoniam docẽt, eum qui semel in peccatum labitur, dignitatem & officium episcopatus amittere, ita vt hæc duo minimè cohærere possint in vna persona, vt episcopus simul & malus sit: hoc certè malè senserunt. Verum quoniam sunt alii qui hoc etiam de quolibet sacerdote docuerunt, alii rursum de qualibet etiam laicali potestate hoc idem senserunt, ideo vsque ad alium locum hæc res disputãda differatur, cum videlicet de omnibus simul sub titulo de potestate agemus.

Vvaldenses. Vviclef.

EVANGELIVM.

Inter alias Flagellãtium hæreses hæc vna fuit, qua dixerunt post aduentum suæ sectæ euangelium defiisse. Quem errorem non nisi idiotæ homines, quales fuẽre Flagellãtes, docere potuissent: cum sint tam aperta scripturæ sacræ testimonia testantia Euãgelium in perpetuum, hoc est in finem seculi duraturum. Sapiens nãque de lege à Deo hominibus data loquens, ait: Testamentum ęternum constituit cum illis, & iustitiam & iudicia sua ostendit illis. Vides qualiter vocatur testamentum æternum, & cõstat quòd non loquitur de priori testamẽto, quia illud reuocatum est, vt probat Paulus sępe, præcipue in epistola ad Heb. & per prophetam Baruch Dominus loquẽs, hoc clarius expressit. Et statuã illis (inquit) testamẽtum alterum sempiternum, vt sim illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populũ. Et Propheta regius ait: Redemptionem misit dominus populo suo: mãdauit in æternum testamẽtum suum. At non fuit nobis data alia redemptio nisi in aduentu filii dei, qui verbo & opere prædicãs, Euangelium nobis in testamentum suum reliquit quod in morte sua cõfirmatum est: & tunc reuocatum prius. Hoc ergo Euãgelium quod solum verè dici potest testamentum, quia illud solum confirmatum est, hoc inquam testamentum mandauit nobis in æternum: non ergo cessabit vnquam. Et ipsa veritas hoc idem confirmat, dicens: Amen dico vobis quòd non præteribit generatio hæc donec omnia fiãt. Quę verba exponens Theophylactus super Lucam ait: Generationem vocat nõ eos qui tunc aderãt, sed omnium fidelium generationem. Solet enim scriptura hoc nominare modo, vt: Hæc est generatio quærentium dominum. Quia autem turbationes & bella, & alterationes dixit futuras tam elementorum quàm rerũ, ne quis suspicetur, quòd fortè aliquando destruẽdus sit Christianismus, dicit: Non. Non enim præteribit hæc Christianorum generatio. Cœlum quidem & terra immutabuntur: sermones autem mei & Euangelium meum non peribunt, sed manebunt. Tametsi commoueantur omnia: fides tamen in me non deficiet. Apparet autem hoc loco, quòd ecclesiam omni creaturæ præferat, Ecclesia enim eius, & verbum ac euangelium nequaquam peribunt. Hactenus Theophylactus. Præterea in verbis quibus quotidie vinum in sanguinem Christi trãssubstãtiamus, sic dicitur: Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamẽti, qui pro vobis & pro multis effũdetur, & cæ. Quæ verba etsi non expresse inueniãtur in euangelio, certò tamen credendum est ecclesiam illa à Christo recepisse. Verum vt nulla iam pateat rimula ad fugã, audiãt Paulum hoc idem dicẽtem: Deus autem pacis (inquit) qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sãguine testamẽti æterni dominum nostrum Iesum Christum, aptet vos in omni bono, &c. Rursus de quatuor illis animalibus quæ Ezechiel vidit, & Ioãni in visione mõ-

Flagellãtes. Eccl. 17. Baruch. 2 Psal. 110. Luc. 21. Psal. 23. Heb. 13.

strata sunt, dicitur quòd ibant & non reuertebãtur, cum ambularent. At quòd per illa quatuor animalia designati sunt quatuor Euãgelistæ, apertius est quàm vt dubitari debeat, aut probatione indigeat. Quid est dicere quòd semper ibant, nisi quòd Euangelia semper manebunt? Tempore procedente & ipsa etiam procedunt. Quòd si euãgelium iam (vt isti Flagellãtes mentiuntur) cessasset: nõ verè diceretur de animalibus quòd ibant & non reuertebãtur. Testamentum siquidem vetus quoniam reuocatum est, & iam amplius non obligat, finiuit iter suum, nec dicetur de eo quòd vadit & non reuertitur, quemadmodum de quatuor animalibus dicitur quòd ibant, & non reuertebantur. Vnde B. Greg. hom. 6. super Ezec. ait: Testamẽtum nouum etiam per testamenti veteris paginas testamentum æternum appellatum est, quia intellectus illius nunquam mutatur. Bene ergo dicitur quòd rotæ euntes ibãt, & non reuertebantur cum ambularent, quia nouum testamentum non rescinditur, dum vetus iam spiritaliter intelligitur. Post se nõ redeunt, quia vsque ad finem mũdi immutabilia persistunt. Ambulant ergo, sed nõ reuertuntur, quia sic spiritualiter ad cor nostrum veniunt, vt eorum præcepta vlterius non mutentur. Hæc Greg. Accedit ad hæc, quòd ij qui sentiunt euãgelium finitum esse, & aliud loco eius subrogatum testamẽtum, aut negant Christum mortuum, aut volunt eum iterũ crucifigere. Nam si (vt ait Paulus) testamẽtum in morte testatoris confirmatum est, ergo euangelium iam cõfirmatum est, aut Christus mortuus non erit. Quod si Christus mortuus est, & testamentum eius oportet sic esse firmum, vt nũquam reuocari possit, & si aliud post istud succedet, vt illud etiam firmetur, oportebit testatoris mortem accedere: quapropter oporteret vt Christus iterũ moreretur, vt per eius mortem illud aliud testamentum confirmaretur. Quis autem hoc fateri audebit? Certè non alius quàm ille qui sibi ipsi iterum crucifigit filium dei. Paulus nãque ait: Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur. Aduersus tam insanam & impiam piget plura adferre.

Heb. 9. B

Rom. 6.

Secunda hæresis est dicens euãgelium non fuisse prędicatum ab Apostolis secundum spiritalem intellectum, sed solum secundum literam. Huius erroris (vt Guido refert) autor fuit abbas Ioachim, quem secutus est quidam alius Petrus Ioannis. Verum de hoc errore iam supra disputauimus cum de rebus ad Apostolos pertinentibus ageremus.

Lutherus. Melanctõ Brentius.

Tertia hæresis contra euangelii valorem & dignitatem orta est, quæ negat euangelium esse legem, iuxta veram & propriam legis rationem. Hoc docet Luth. quem secut⁹ est in hac parte Philip. Melan. & Brentius, & reliqui omnes huius farinæ. Hoc autem ideo docent, vt hac ratione contendant se esse liberos ab obligatione omnium bonorum operum. Nam ideo dicunt euangelium non esse legem quia asserunt euangeliũ nihil prorsus pręcipere, sed solum manifestare nobis bonum nuncium de Iesu Christo filio dei quod ille solus merito suæ passionis sit expiator peccatorum nostrorum, & redemptor animarum nostrarum. Et (vt magis illorum sẽtẽtia pateat) verba illorum referã. Luthe. in lib. de capt. Babyl. hæc ait: Quicquid fit lege cogente peccatum est, inde in nouo testamẽto nõ sunt præcepta vrgentia, sed tãtum exhortationes & obsecrationes. Et iterum: Euangelium nihil aliud est, quàm prædicatio de resurrectione Christi, quare hic opera omnino sunt sublata. Hæc Luth. Philippus Melãcton in locis communibus hæc ait: Nouum testamentum non est aliud, nisi bonorum omnium promissio, citra legem, nullo iustitiarum nostrarum respectu: quia bona nobis promittuntur circa cõditionem, cum nihil vicissim à nobis exigatur. Hæc Philip. Melãct. Deinde, doctores missi ad cõcilium Tridẽtinum à duce Vvirtempergensi, quorum præcipuus erat Brentius in cõfessione suæ fidei, quam illic scriptã obtulerunt, in titulo de euãgelio, hæc scripserunt: Euangelium non est aliud quàm bona & læta annunciatio de filio dei domino nostro Iesu Christo, quod ipse solus sit expiator peccatorum nostrorum, & redemptor & saluator noster. Hæc Brẽtius & socii eius. Ex omnibus verbis istorum hæreticorum quæ hic citauimus, duos potissimũ aut tres annotare oportet errores. Primus est qui bonorum operum necessitatem negat, sed de hoc infra disseremus, in titulo de fide, & in titulo de operibus. Secundus error est quo dicitur nullum esse in lege euangelica præceptum, & de hoc etiam nihil hoc in loco dicemus, sed de illo infra Deo duce in titulo de præceptis disputabimus. Tertius error est quo asserũt euãgelium Christi non esse dicẽdum legem, & de hoc est præsens disputatio, vt aperte cõuincam esse manifestum errorem. Primo quidem illud est apertum testimonium cõtra hãc assertionem, quod Deus per Esaiam prophetam ait: Ecce seruus meus suscipiã eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium gẽtibus proferet. Nõ clamauit nec accipiet personam nec audietur vox eius foris. Calamum cassatum non cõteret, & lignum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium. Nõ erit tristis, neque turbulẽtus donec ponat in terra iudicium: & legem eius insulæ expectabunt. Ex his verbis constat apertissime euãgelium appellatum esse legem Christi. Nam verba ista ex Esaia citata intelligẽda esse de Christo saluatore nostro, apertissime Matthæus declarat, dicẽs: Ea omnia quæ de puero electo, in iis verbis Esaiæ dicta sũt, esse impleta in Christo saluatore nostro. De hoc autẽ puero à Deo electo, quẽ Matthæus interpretatur esse Christũ, dixit Deus per Esaiã quod legẽ eius insulæ expectabunt, insulas appellãs, omnes animas, quæ à turbulẽto huius mũdi mari circũdatæ sunt. At Christus saluator noster nullã aliã legem pręter euãgeliũ dedit. Igitur euãgeliũ iuxta Esaię vaticiniũ est lex. Præterea per Hieremiã prophetã, Domin⁹ ait: Ecce dies veniẽt dicit domin⁹, & feriã domui Israel, & domui Iuda fœdus nouũ: nõ secũdũ pactũ quod pepigi cũ patribus vestris, in die qua apprehẽdi manũ eorũ, vt educerẽ eos de terra Ægypti, pactũ quod irritũ fecerũt, & ego dominatus sum eorũ, dicit dominus. Sed erit pactũ quod feriã cũ domo Israel post dies illos, dicit dominus: Dabo legem meã in visceribus eorũ, & in corde eorum scribã eã. Hęc verba esse intelligẽda de nouo testamẽto, quod est euãgeliũ, apertissimè declarauit Paulus in epist. ad Heb. Nã ex illis Hiere. verbis Paulus vult cõuincere, p aduẽtum euãgelii & noui testamenti, esse abrogatũ vetus testamẽtũ. Quoniã postquã illa verba

Esa. 42. C

Matt. 12. D

Hier. 31.

Hieremiæ

Hieremiæ plenæ citauerat, ex illis argumētū sumēs, sic ait: Dicēdo autē nouū, veterauit prius: quod autē ātiquatur, & senescit, prope interitū est. In quibus verbis Paulus aperte notat veteris testamenti dissolutionem & mortē. Deinde ex eodē Hieremię vaticinio, probat Paulus eminētiā euāgelii supra testamētum vetus. Nā postquā dixerat legē Mosaicā esse imperfectā, quia nō poterat saluare illius obseruatores, quod nūc facit euāgeliū in fide Christi, ad cōfirmationem huius euāgelicæ gratiæ, adducit prædicta verba Hieremię, sic inquiēs: Cōtestatur autē nos & spiritus sāctus. Postquam enim dixit, hoc autem testamētum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum, & in mētibus eorum inscribā eas, & peccatorū & iniquitatum eorū iā nō recordabor amplius. In quibus verbis, multa indicat Paulus quæ habet nouum testamētum supra vetus. Primum est quod nouum testamentum potens est per merita Christi, hominum peccata ita delere vt prorsus obliuioni tradātur, quod nequaquam facere poterat testamētum vetus. Deinde, lex vetus data est in tabulis lapideis, propter corda dura eorum & lapidea, quia talibus dabatur lex: nouum autem testamētum datum est in cordibus hominum. Nam de illo Propheta Hieremias loquutus fuit, dicēs: Dabo legem meā in visceribus eorū, & in corde eorum scribam eam: & de eodem testamēto nouo verba illa interpretatur Paulus in loco prædicto. Vnde Haymo prædicta Pauli verba quæ habentur ad Heb. 8. interpretās, hæc ait: Magna distantia est inter legem & legē, inter scripturam & scripturam, inter doctores legis, doctoresque euāgelii, inter literam, & gratiam spiritalis intelligētiæ. Nam litera legis scripta est in tabulis lapideis, gratia autem spiritalis intelligētiæ data est fidelibus per spiritum sanctum, per quem charitas dei diffusa est in cordibus fidelium. Hoc autem quod dicit, dabo leges meas in mēte eorum, & in cordibus eorum superscribam eas, specialiter ad sanctos Apostolos pertinet, qui gratiam noui testamēti non habuerunt scriptam in tabulis lapideis, nec in membranis, sed in mēte & in cordibus suis diuinitus exaratam habuerūt. Et paucis interpositis subdit: Nos autem partim in cordibus, plenius autem in membranis scriptum habemus ab illis nobis relictum vt in illis meditando exerceamur. Hactenus Haymo. Ex quibus apertissime constat euangelium & nouum testamentum iuxta Hieremię & Pauli sentētiam esse veram legem & perfectiorem quàm lex Mosaica. Rursum, ipsemet Paulus ex propria sententia sępe Euangelium appellat legem. Nam in epistola ad Romanos Euangelium laudās, hæc ait: Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Quæ verba interpretans Anselmus in cōmentariis super epistolas Pauli, hæc ait: Lex Moysi est spiritalis sed non vitæ: quia nō viuificat dimissis peccatis. Lex autem quam spiritus sanctus ponit, est vitæ: quia viuificat remittendo peccata. Lex Moysi est lex dei, sed factorum: lex operum, lex quæ iubet, nō iuuat: lex quæ ostēdit peccatum, nō tollit. Lex autem spiritus lex est fidei, lex gratiæ, lex misericordiæ, lex quę tollit peccatum, & liberat à lege membrorum, quæ non est dei, sed peccati & mortis, quoniam reos facit & mortem operatur. Hæc Anselmus. In quibus verbis euangelium sæpissime appellat legem, & hoc non ex suo cerebro, vt Lutherani faciunt, sed ex mēte Pauli. Et in epistola ad Galatas Paulus iterum ipsum euangelium vocat legem, sic inquiēs: Per legem enim legi mortuus sum. Per quæ verba docet, id quod totius epistolæ scopū habet, per aduētum euangelii, mortuam esse legem Mosaicam. Euangelium ergo iuxta Pauli sentētiam est lex per quam mortui sumus legi Mosaicæ, hoc est, liberi ab illa. Nam viuere legi, iuxta propriā Pauli phrasim qua ille in epistola ad Romanos vtitur, est esse sub lege. Et, ex opposito, mori legi est esse liberum à lege, quoniam debitor mortuus, iam est liber ab exactione creditoris. Et hanc esse Pauli mētem docēt omnes sacri interpretes, qui super Pauli epistolas commētaria ediderunt. Haymo prædicta verba interpretans ait: Ego enim per legē, subaudis euangelii, mortuus sum legi Moysi, id est, nihil illi debeo, quia nō sum subiectus ei. Chrysostomus duplicem sēsum reddit illis Pauli verbis, & quem nunc ex Haymone citauimus, primo loco statuit, sic inquiēs: Duplicem habet hic sermo cōsideratione. Aut enim de lege gratiæ loquitur. Solet enim Paulus & hanc appellare legem, veluti cum ait: Lex autem spiritus vitæ liberauit me. Hæc Chrysostomus, quem in hac parte, sicut alibi ferè semper, imitatur Theophylactus. Eidē sententiæ per omnia subscribit Anselmus, & quisquis catholicus æstimatur. Neque hactenus vidi aliquem orthodoxum Pauli interpretem, ex plurimis quos videre curaui, qui ab hoc sensu recederet. Deinde, ex ipsa legis ratione & diffinitione conuincitur aperte euāgelium esse legem. Nam legis nomine sacræ scripturæ appellant, quicquid nos ad aliquid agēdum compellit. Propter hanc enim causam (vt Chrysostomus & Theophylactus docēt) Paulus ipsam carnis concupiscētiam legem appellat: quia & si illa nō cogat, vehemēter tamen stimulat ad male agendum: & homines voluptuosi obediūt illi perinde ac legi pręcipiēti. At cum euangelio aliqua sunt præcepta (prout ipsi Vvirtenbergenses in suæ fidei confessione fatentur) quæ nos ad aliquid agendum non solum stimulant, sed compellunt: ergo euangelium est lex. Sed dicunt illi quod licet in euangelio sint præcepta, non tamē noua sed antiqua, illa videlicet quæ erāt in lege Mosaica ex lege naturali assumpta. Et hæc dicūt declarari in euangelio, & nulla alia dari in illo noua præcepta cōtendunt. Hoc autem esse falsum & hæreticum, infra Deo duce in titulo de præcepto aperte ostēdemus. Præterea, diffinitio illa aut descriptio euangelii ab istis data, est prorsus insufficiens, & minimè complectens omnia quæ ad euangelium pertinent. Nā iuxta illam diffinitionem oporteret dicere, legem veterem esse euangelium, imò ante illam legē fuisse euāgelium: quia statim ab initio casus humani datum fuit nuncium de remedio habēdo per aduētum Christi futuri mediatoris, sine cuius fide (vt Petrus docuit) nulla est sal⁹. Omnes ergo iusti āte incarnationem verbi nouerunt illud bonum nuncium, & per consequens, iuxta istorum diffinitionem, euangelium. Nā ob hāc causam Christus dicitur in Apocalypsi agnus occisus ab origine mūdi, quia ex tunc passio eius fuit hominibus promissa in suorum peccatorū remedium, & hoc à Deo patre acceptata. Illa ergo annunciatio de filio dei Domino nostro Iesu Christo, fuit omnibus nobis communis, quanquam

Margin: A, B, C, D; *Heb.10.*; *Haymo.*; *Roman.8*; *Anselm⁹*; *Galat.2.*; *Haymo.*; *Chrysosto*; *Rom.8.*; *Act.2.*; *Apo.13.*

Rom.12. *Gal.1.* ãtiquis fuit ſolum promiſſum,quod nobis eſt exhibitum.Sed de hoc nõ obſtat,quia promiſſio illis data etiam fuit illis læta ãnunciatio,quia ſola ſpe lætabantur,iuxta id quod Paulus ait: Spe gaudẽtes. Accedit ad hæc omnia quod Paulus Galatis ſcribens dicit eſſe aliud euãgelium doctrinam aſſerentem legalia eſſe neceſſaria ad vitam æternam: ergo ex oppoſito doctrina quæ aſſerit illa nõ eſſe neceſſaria dicetur,iuxta Paulum,verum euangelium.Et inde vltra ſequitur quod euangelium non ſit ſola illa læta annunciatio,ſed etiam fides credẽdorum. Contra hanc hæreſim neminem vidi qui ex profeſſo ſcripſerit, ſolus Hermas Letmatius in opere illo de inſtaurãda religione pauca quædam obiter ſcripſit lib.8.ca.9. *Cõcilium Tridentinum.* Poſtremo,hæc hæreſis dãnata eſt in concilio Tridentino ſub Paulo tertio celebrato, quod ſeſſione ſexta duos de hac re cõdidit canones,quorum vnus eſt in ordine vigeſimus,& alter vigeſimus primus,qui ſub his verbis continentur: Si quis hominem iuſtificatum,& quantumlibet perfectum,dixerit,non teneri ad obſeruantiam mandatorum dei & eccleſiæ,ſed tantum ad credendum, quaſi verò euangelium ſit nuda & abſoluta promiſſio vitæ æternæ,ſine conditione obſeruationis mandatorum, anathema ſit. Si quis dixerit,Chriſtum Ieſum à Deo hominibus datum fuiſſe,vt redemptorem cui fidant,non etiam vt legis latorem cui obediant,anathema ſit.Hæc concilium Tridentinum.

EVCHARISTIA.

A

DE hoc mirifico ſacramento, omniumque ſacramentorum præſtãtiſſimo plurimæ ortæ ſunt hæreſes,quarum omnium autoribus perperam ſucceſſit,Deo pro ſua gloria zelãte, ac puniente ingratitudinem erga tãtum beneficium nobis exhibitum.Omnes quidem aut parẽtes aut patroni earum hæreſum infelicem in hac vita habuerũt exitum:infelicioré imò verò infeliciſſimũ retinẽtes in alio ſeculo. In diſſerendis verò huiuſmodi hæreſibus hoc ordine procedemus,vt primò de his agamus quæ ſubſtãtiã ſacramẽti tãgũt.Poſtea verò eas pertractabimus quæ eiuſdem ſacramẽti efficaciã minuere conãtur. Poſtremo de illis loquemur quæ præparationem animi ad huius ſacramenti receptionẽ exactam tollũt.

Cathari. PRimus de hac re eſt error dicens nullo modo ex pane poſſe confici corpus Chriſti,eo quòd panem creaturam diaboli eſſe dicant.Hũc errorem Guido carmelita Catharis tribuit,à quo Cathari maximè abſunt: niſi fortè ipſe alios Catharos prẹter Nouatianos inuenit. Sed video qua occaſione homo iſte in hunc ſcopum illiſerit. *Manichę⁹* Beatus nãque Auguſtinus in libro de hæreſibus capite quadrageſimo de Manichæis diſſerens qualiter illi dicebãt alimenta omnia eſſe immunda propter mali principii cõmixtionem, eamque quibuſdam execrãdis purgationibus adhibitis purificabant. Nam farinæ, ex qua panis pro euchariſtia conficiẽdus erat,humanum ſemen miſcebant,dicentes ſemine admixto farinam purificari,atque ea ſic (vt dicebãt) per ſeminis mixtionem purificata, ſacramentum execrãdum conficiebãt.Propter iſtas nempe ciborum execrãdas purificationes beatus Auguſtinus vocat eos non Catharos,quod latinè ſonat mundos ſed potius Cathariſtas,hoc eſt purificatores.Ex quo loco perperã intellecto homo iſte (vt puto) deceptus eſt,vt errorem iſtum Catharorum factioni tribueret.Nã Manichæos hic vocauit Auguſtinus Cathariſtas,propter illam ciborum purificationem,nõ quòd Manichæi factioni eorum hẹreticorum aſſcribãtur,qui vſitato nomine Cathari appellãtur.Nihil enim inter Manichæos,& Catharos cõuenit.Nouatiani nãque Cathari vocati ſunt (vt aliãs dicemus) propter animę munditiam quam iactabant,propter quam ab eccleſia ſeparati ſunt,quòd illa peccatores reſipiſcentes velut benigna mater amplecteretur.Conſtat tamen bonum Guidonem putaſſe hos Catharos eſſe illos qui Nouatiani dicũtur.Quia de his Catharis diſſerẽs,dicit iam aliãs ſe de illis fuiſſe loquutum,cum videlicet de Nouatianis tractauerat. Hic error ſatis (vt arbitror) reiectus eſt ex his quæ ſupra aduerſus Manichæos diſputãtes docuimus,omnem ſcilicet creaturam bonam eſſe, omneſque ab vno principio nempe Deo prodiiſſe.Quòd ſi panis ſua natura bonus eſt,non eget illa horrenda purificatione vt ex eo euchariſtia confici poſſit.Quapropter non eſt quòd amplius aduerſus hunc errorem pugnemus.

B

SEcunda hæreſis circa materiam huius ſacramẽti eſt quæ aſſerit non poſſe hoc ſacramentum confici in azymo pane,ſed pręciſe in fermentato. Iſte eſt error Græcorum, qui inter alia peruerſa dogmata, propter quæ ab Eccleſia Romana diſceſſere, hoc vnum tuentur: Romanam ac catholicam Eccleſiam ſugillantes,quòd in pane azymo conficiat.Latinos omnes hac de re Azymitas vocant, eos anathematizãt (vt teſtatur beatus Anſelmus in quadam epiſtola de fermentato & azymo) & teſte Guidone carmelita non permittunt Latinos ſacerdotes in eorum altaribus ſacrum myſterium cõficere. Quòd ſi ipſis neſcientibus aut inuitis celebrare contigerit,lauãt altaria, quoniam ea credunt eſſe polluta ex falſo (vt aſſerũt) ſacrificio per ſacerdotem Latinum in azymo cõfecto. *Armeni.* *Ruteni.* Hanc etiam hæreſim amplectũtur Armeni, eandem tenẽt Ruteni. Ne autem gratis id dixiſſe videãtur,hoc argumento ſuam ſententiam cõfirmãt. Eo pane cõficiendum eſt hoc ſacramentum à nobis, quo Chriſtus ipſe cum illud ſacramentum inſtituit,cõfecit: ipſo etenim opere exemplum nobis dedit,vt quemadmodum ipſe fecit ita & nos *Ioan.13.* faceremus.Chriſtum autem in fermẽtato confeciſſe, Euãgelium Ioãnis teſtatur, dicẽs eum ante diem feſtum Paſchæ cœnaſſe cum diſcipulis,in qua cœna ſacramentum iſtud inſtituit,nobiſque illud confi- *Exod.12.* ciendi poteſtatem tribuit. At ante Paſcha fermentato veſcebãtur Iudæi,non azymo, ſicut & in ſeptem diebus Paſchæ azymos panes (iuxta legem) comedebant, fermẽtatos verò edere non licebat. Verum hæc argumẽtatio futilis eſt omnino,cum nec verum aſſumat,neque bene colligat.Si enim eorum collectio firma eſſet, illos ſuo ipſorum gladio velociſſime confoderemus. Oporteret nanque illa ratione neceſſariò in azymo cõficere,quia Chriſtum in azymo cõfeciſſe (ſi tamen ritu Iudaico eum paſcha celebraſſe non negetur) clariſſime ex tribus Euangeliſtis cõſtat, quibus minimè Ioãnem repugnare oſtendemus.Vt autem clarius omnia manifeſtentur, ipſorum Euangeliorum litera recitetur. Matthæus

C

ſic

ſic habet: Prima autem die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere paſcha? At Ieſus dixit: Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei: Magiſter dicit: Tempus autem prope eſt, apud te facio paſcha cũ diſcipulis meis. Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus, & parauerunt paſcha. Veſpere autem factò diſcumbebat cum duodecim. Et infra: Cœnantibus autem eis accepit Ieſus panẽ, & benedixit, ac fregit, diditque diſcipulis ſuis, & ait: Accipite & comedite: hoc eſt corpus meum. Hæc Mattheus, ex quo manifeſtè conuincitur Chriſtum eo tempore quo iam fermentatum D comedere non licebat, nempe in cœna primæ diei azymorum, à quo Iudæi feſtiuitatem Paſchæ auſpicabantur, hoc ſacramentum inſtituiſſe, diſcipuliſque ſuis ad comedendum dediſſe. At quum Chriſtus tũc legem non ſoluerit, imò eam ſe velle ſeruare oſtenderit, colligitur illum nec fermentatum comediſſe nec diſcipulis ſuis ad comedendum dediſſe. Cõfecit ergo in azymo. Marci autem hiſtoria ſimillima eſt huic. Sic enim habet: Et primo die azymorum, quando paſcha immolabãt, dicunt ei diſcipuli: Quò vis eamus & paremus tibi vt manduces paſcha? Et mittit duos ex diſcipulis ſuis, & dicit eis: Ite in ciuitatem & occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans, & cætera. Et infra: Veſpere autem facto venit cũ duodecim. Et infra: Et manducantibus illis accepit Ieſus panem, & benedicẽs fregit, & dedit eis, & ait: Sumite: hoc eſt corpus meum. Hæc Marcus, qui etiam oſtendit eo die eaque hora confeciſſe quando iam Iudæis nõ licebat fermentato veſci. Demum Lucas eadem refert: Venit (inquit) dies azymorum, in qua neceſſe erat occidi paſcha, & miſit Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis paſcha, vt manducemus. Et infra: Euntes autem inuenerunt ſicut dixit illis, & parauerũt paſcha. Et cum facta eſſet hora, diſcubuit, & duodecim apoſtoli cum eo. Et infra: Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens, hoc eſt corpus meum quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Ecce Lucam per omnia cum reliquis conſentientem. Quod autem Ioannes ait ante diem feſtum Paſchæ hæc acta eſſe, ipſamet ſcriptura docente declaratur. Nam Iudæorum feſtiuitates à veſpera in veſperam computabantur. Et de feſtiuitate agni paſchalis ſpecialiter dicit ſcriptura: Immolabitque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperam. Et iterum in Leuitico: Menſe primo quartadecima die menſis ad A veſperam paſcha Domini eſt, & quintadecima die menſis huius ſolennitas azymorum eſt. Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus ſanctuſque. Vnde patet ſolennitatem azymorum quintadecima luna incipere, eumque diem qui quintadecima occurrebat, eſſe celeberrimum totius ſolẽnitatis paſchalis. Qui dies hac ratione paſcha appellatur, vt apud Ioannem quum dicitur: Iudæi non intrauerunt prætorium Pilati, vt non contaminarentur, ſed manducarẽt paſcha. Non quidem paſcha, id eſt, agnum paſchalem, quoniam illum iam nocte præterita qua Chriſtus cœnauit cum diſcipulis ſuis, Iudæi etiam comederant, quod Marco conuincitur, dicente: Et prima die azymorum quãdo paſcha immolabant dicunt ei diſcipuli: Quò vis eamus & paremus tibi vt manduces paſcha? Ex quibus verbis conſtat Iudæos eodem die comediſſe agnum paſchalem quo Chriſtum. Cum ergo Ioannes ait Iudæos feria ſexta qua Chriſtus paſſus eſt, non intraſſe in prætoriũ Pilati, vt non contaminarentur, ſed manducarent paſcha, nomine paſchæ ibi azymos panes nominauit, quos ſeptem diebus continuis comedere tenebantur, quorum primus & celeberrimus dies ille erat quo Chriſtus paſſus eſt. At panes illos comedere hominibus immundis non licebat atque ideo abſtinuerunt à domo gentilis hominis, ne hac occaſione contaminati impedirentur ab eſu illorum. Si ergo quintadecima luna primus dies azymorum, iſque celeberrimus eſt, qui à veſpera diei præcedentis iuxta legem computandus eſt, & quartadecima luna vergente iam veſpere agnus comedendus eſt, manifeſtè colligitur eam veſperam quartædecimæ lunæ qua agnus comeditur, initium eſſe primi diei azymorum, qui quintadecima luna celebratur. Quò fit vt tunc in vnum coëant dies primus azymorum & paſcha, aut eſus agni paſchalis. Atque ita conſtat in illa agni paſchalis cœna non licere iam Iudæis veſci fermentato, quòd iam ab eo tempore pri B mus azymorũ dies computabatur. Eum ergo diem quẽ Marcus appellauit primũ diẽ azymorũ decimã quartã ſcilicet lunã, quòd in eius veſpera primum panes illi comederentur, Ioannes dixit ante diem feſtum Paſchæ, paſcha nominans primum diem ſolennitatis paſchalis, qui quintadecima luna celebrandus erat. Cum ergo iam oſtenderimus inter Ioannem & alios Euangeliſtas de hac re conuenire: non eſt quod impij ac blaſphemi Græci calũnientur dicentes alios Euangeliſtas in hoc (vt ipſi aſſerunt) erraſſe, atque ideo à Ioanne, qui poſterior ſcripſit, correctos eſſe. Nã ſi ſemel ad ſacras literas (vt Auguſtini verbis vtar) vel minimum admittatur mendacium, nihil amplius in eis ſolidæ veritatis manebit, qua poſſit aduerſarius conuinci. Præterea Euangeliorum, ſicut & cuiuſlibet alterius ſcripturę ſacræ, autor eſt ſpiritus ſanctus: ipſe autem Euangeliſta velut calamus fuit quo mediante ſpiritus ſanctus ſcripturam ſacram in ordinem redegit. Quis verò ita demens erit, vt ſcripturæ alicuius mendacium calamo imputet, qui moueri nequit, & non potius ſcribæ calamum momenti? Quò fit, vt qui aſſerit mendacium quantumlibet paruum in ſacra ſcriptura reperiri, illud crimen Deo illius autori impingat, & non ſcriptori. At Deum mendacij nota inurere manifeſta eſt blaſphemia. Taceant ergo blaſphemi Græci, & manus ori ſuo imponant, deſinantque Deum blaſphemare, dicentes Matth. Marc. Luc. cœnam dominicam narrantes erraſſe, atque à Ioanne correctos fuiſſe. Neque enim errauerunt, neque à Ioanne vllo pacto diſſentiunt. Et ſi diſſentirent (quod obnixè negamus) non eſſet certè cur plus Ioanni credendum eſſet quàm aliis tribus concordibus, cum in ore duorum aut trium ſtet omne verbum. Fateantur ergo neceſſe eſt qui pro catholicis haberi volunt, Chriſtum in azymo pane conſecraſſe. Si ergo collectio C Græcorum valida eſſet, potius colligeremus in fermento non poſſe celebrari, quàm in azymo. Si enim neceſſariò eo pane conficiendum eſt hoc ſacramentum, quo Chriſtus confecit: conſtat autẽ Chriſtũ in azymo confeciſſe: neceſſariũ erit etiã nos in azymo conficere. Hoc tamen non ita ſe habet. Nã & in fermẽtato confici poteſt, ſicut & in azymo, quoniam azymum & fermentatũ ſacrificans, verum pa-

Matt. 26. Mar. 14. Luc. 22. Ioan. 13. Leuit. 23. Exo. 12. Leuit. 23. Ioan. 18. Marc. 14.

nem sacrificat. Et cum legimus dominum corpus suum ex pane confecisse, legimus panẽ accepisse, & quãuis certum sit azymum fuisse, illud tamen Euangelistæ subticuerunt. Et cum alibi se & carnẽ suam panem vocauit, nec azymum dixit nec fermentatum: fortè sciens prȩteriit, vt vel hoc argumento ostenderet liberum nobis manere quo pane conficere vellemus. Non enim azymus & fermentum substantialiter differunt: sicut nec homo nouus ante peccatum, & inueteratus fermento peccati. Verum dices, si Græci in fermentato conficientes rectè conficiunt, quid causamur eos in hoc hȩreticos? Cui obiectioni respondemus, eos non ideo censendos hæreticos, quòd in fermentato conficiant: sed quia sic conficientes putant in azymo non posse confici: Quòd tamen falsum esse ostendimus, cum in eo dominum confecisse monstrauimus. Præterea cum ipse celebraret, ait: Hoc facite in mei commemorationem: Si autẽ voluisset vt nos, quibus hoc in apostolis præcepit, in azymo non conficeremus, præmonuisset nos, in eis, & dixisset: Ne faciatis hoc azymo. Cum ergo dicens hoc facite, azymũ non excepit, in quo tamen ipse consecrauit: quis audebit excipere quod ipse non excepit, & prohibere quod non solum nullo sermone prohibuit, sed etiam opere confirmauit? Nos autem sic conficientes in azymo, credimus Græcos verè in fermentato conficere, quãuis sic conficientes peccent propter Ecclesiȩ diuisionẽ quàm faciunt & à cuius obedientia se separauerunt. Ecclesia si quidem et si cognosceret in vtroque legitimè confici posse, quibusdam tamen iustis causis ad vnam certam materiam, nempe ad azymum omnes fideles arctauit. Primũ quòd Christus in ea confecerit, quod efficiens non solũ non prohibuit vt in azymo conficeremus, imò potius inuitauit dicens, hoc facite in meam commemorationem, supple quod ego facio. Deinde quia in azymo synceritas, in fermẽto autem malitia designatur, iuxta Apostolum dicentem: Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Et dominus in Euangelio: Cauete à fermento pharisæorum, quod est hypocrysis. Quapropter in lege præceptum erat: Omnis oblatio quæ offertur domino, absque fermẽto fiet, nec quicquã fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini. Nimirum hoc tropo designans in omni opere bono omnem prorsus inanem gloriam vitandam. Cum ergo fermentum malitiam designet, qualis in Christi humanitate nullatenus valet inueniri, Ecclesia merito censuit in azymo esse celebrandum, vt signũ exterius, scilicet panis accidentia, esset signato conformius. Cui præcepto repugnãtes Græci, & si verè cõficiant, tamen sic conficientes peccant, eò quod Christũ in prælatis Ecclesiæ spernunt, ipso dicẽte. Qui vos spernit, me spernit. Quæ res in concilio Florentino, quod pro vnione Græcorũ sub Eugenio. 4. huius nominis pontifice celebratum est, definita fuit. Nam concilium illud definit, in azymo siue fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici: sacerdotesq; in altero ipsum domini corpus conficere debere, vnũquenque scilicet iuxta suȩ Ecclesiæ siue orientalis siue occidentalis consuetudinẽ. Et hanc definitionem Græci tunc susceperunt, quãuis postea illam contempserint. De hac re beatus Anselmus nimis breuem, compendiosum tamen fecit tractatum, qui inscribitur de fermentato & azymo.

Luc. 22. *1. Cor. 5.* *Luc. 12.* *Leui. 2.* *Luc. 10.*

TErtia hæresis est circa verba quibus hoc sacramentum conficiendum est. Vualdenses nanque (vt ait Guido carmelita capite nono de hæresibus Vualdensium) consecrant sine consueta Ecclesiæ forma, qua Christus consecrans, nobis consecrandi modum tradidit: sed dicendo septies pater noster & benedicendo panem & vinum, se consecrare dicebant. Verum Æneas Syluius qui & Pius secundus pontifex maximus, vir certè meo iudicio longè diligentior circa inquisitionem historiȩ quam Guido in libro de orig. Bohe. cap. 35. errores Vualdensium ad vnum vsque recẽsens, nihil tale comminiscitur. Antoninus etiam Florentinus archiepiscopus quarta parte suæ summæ, titulo. 11. cap. 7. enumerans errores pauperum de Lugduno, qui & Vualdenses appellantur, nullam huius rei facit mentionẽ. Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo, nec in titulo pauperes de Lugduno, nec in titulo Vualdenses (nam eos hoc duplici nomine bis inter hæreticos annumerat) nihil simile eis tribuit, imò in titulo Vualdenses, secutus historiam Æneæ Syluij in lib. de origine Bohemorũ, aliquid huic assertioni repugnans cõmemotat. Nam istorum assertiones enumerãs Æneas Syluius, quem & sequitur Bernardus de Lutzẽburgo, sic ait: Sacerdotem quocunque loco, quocunque tempore, sacrum Christi corpus conficere posse, petentibusque ministrare: sufficere vt verba sacramentalia tantum dicat. Ex quibus verbis plus colligimus eos veram conficiendi formam tenere, quàm omittere. Præterea assertio ipsa adeò est insana, vt vix persuaderi possim aliquem hominem Christo initiatum, & inter Christianos nutritum, eam docuisse, cũ nullus sit sacræ scripturæ locus vnde huius rei suspicio haberi posset, nisi fortè ansam erroris acceperint ex ea particula quæ in oratione dominica connumeratur, scilicet, panem nostrum quotidianum da nobis hodie. At cum isti tantum dominicæ orationi tribuant, vt nullam aliam præter illam admittãt (sicut infrà in titulo de oratione ostendemus) possibile est vt eam arbitrarentur etiam ad corporis Christi consecrationem efficacem, præcipuè cum Vualdensium secta (vt aliàs diximus) ab homine prorsus literarũ ignaro suscitata fuerit. Aduersus hæresim, quòd tam demẽs ac fatua sit, pugnare dedignamur, cum tam aperta sint scripturæ testimonia apud Matthæum, Marcum & Lucam, dicentia Christum corpus suum cõsecrasse supra acceptum panem, dicendo: Hoc est corpus meum. Quorum vnus, scilicet Lucas, addidit Christum facta consecratione dixisse, hoc facite in meam commemorationem. Quo elogio & illa facere, & eisdem verbis quibus ipse fecerat iussit. Et Paulus in. 1. ad Corinthios epistola eadem commemorat, quæ cum sint luce clariora, prætereo.

Vualdẽs. *Matt. 26.* *Mar. 14.* *Luc. 22.*

QVarta hæresis est quæ negat verum Christi corpus realiter in sacramento sub panis speciebus, & sanguinem sub speciebus vini contineri: in quo errore conueniunt plures, iique inter se (vt hæreticorum mos est) valde diuersi. Quidam nãque dixerunt ibi esse carnẽ alicuius hominis, siue iustus ille fuerit, siue peccator, nõ esse curandũ, in quã carnẽ panis ibi præexistens cõuerteretur, que caro (vt asserebant) proficiebat in remissionẽ peccatorũ. Alij rursus dicebant panẽ illũ conuerti in carnem hominis,

non

non tamē cuiuslibet sine discrimine, sed in carnem hominis iusti ac sanctificati, qui templum esset Dei, qui diuinam in se habitationem possideret. Et hunc errorem apparet habuisse Nestorium ex .1. synodo Ephesina. Nam Nestorius (vt superius ostendimus) dixit duas personas in Christo: vnam quæ esset homo, & aliam quæ esset Deus in illo homine tanquam in templo habitans. Itaque dicebat in eucharistia contineri veram carnem, sed illam esse carnem puri hominis, non autem Dei. Inter hos ergo errores de hoc conuenit, ibidem videlicet carnem filij hominis contineri, non autem carnem Dei. Sed penes hoc ab inuicem discedunt, quòd primi asserunt eam esse carnem cuiuslibet hominis, siue iusti, siue peccatoris. Qui autem sint huius erroris autores, apud neminem reperi, nisi quòd illum Ephesina synodus condemnat. Alii dicunt ibi esse carnem cuiusdā puri hominis, iusti tamen. Vtrique ergo negant ibi esse carnem filii Dei. Sunt adhuc alii qui negāt prorsus ibi carnem contineri. Hi autem nullam prorsus admittunt carnem ibi realiter contineri: dicunt tamen carnem filii Dei ibi esse non verè & realiter, sed tantum in signo & figura, quemadmodum continebatur in aliis rebus quę in veteri testamento Christum repræsentauerūt, vt fuit agnus paschalis, vacca extra portam ciuitatis pro peccatis populi immolata, & petra quę virga percussa sitienti populo aquam ministrauit: in quibus omnibus Christus continebatur, non realiter, sed significatiuè, eò quòd signa quædam erant ipsum Christum repræsentantia. Quapropter verba illa quibus & Christus tunc panem in suum corpus conuertit, & nos etiā nunc ex eius præcepto in eius commemorationem facimus, dicendo: Hoc est corpus meū, ad hunc sensum detorquent, vt dicant eo modo esse intelligenda quo Paulus dixit: Petra autem erat Christus. At petram esse Christum non ea ratione dixit Paulus, quòd vera esset petra, sed quòd petra illa repręsentauit Christum, ac ideo dicitur ab eo Christus: tāquam si expresius dixisset, id quod petra illa significabat, Christus est. Ad hunc modum dicunt intelligendum esse quod Christus ait: Hoc est corpus meum, non quòd ibi sit verum Christi corpus, sed quoddam signum Christum repræsentans. Huius erroris primi duces (vt Guidoni placet) fuerunt Armeni. Nescio tamen quos autores in hoc secutus fuerit Guido, vt hanc hæresim Armenis impingeret, quam nullū alium illis tribuisse reperio. Omnes enim quos huius peruersi dogmatis fecisse mentionem reperio, asserunt hanc fuisse Berengarii inuentionem. Hic Berengarius natione Gallus, clericus diaconus Ecclesiæ sancti Mauritii Andegauensis fuit, homo parum eruditus (vt Guidmundus testatur) sed dialecticis quibusdam captiunculis prorsus deditus, per quas fallacē huius mūdi gloriam, quam maximè cupiebat, se capturum sperabat. Qua de causa factum est, vt in hanc quā modo retulimus insaniam proruperit. Hac occasione motus Leo nonus tunc summus Ecclesiæ pontifex, vir omnium historicorum testimonio vitæ sanctitate clarus, Vercellis concilium congregauit, quo Berengarium ascitum, minimeque (vt Lanfrancus ait) venire volētem, cum suis complicibus, nisi citisimè resipiscerent, perpetuo damnauit anathemate. Leo tamē pauco postmodum interiecto spatio moritur, atque Berengarius in sua obstinatione persistens, venenum suæ hæresis per totas diffudit Gallias. Qua de re Victor secundus, qui Leoni .9. successit, concilium Turonis per Hildebrādum Ecclesiæ Romanæ tunc Cardinalem, ac illius vice concilio præsidentem celebrauit: in quo Berengarius per quosdam eruditisimos viros, & præcipuè per Lanfrancum Cantuariensem archiepiscopum conuictus, sed minimè emendatus est. Nam inde exiens ad vomitum velut canis rediit. Quam ob causam Nicolaus secundus qui victori in Ecclesiæ administratione successit, Romæ concilium centum & tredecim episcoporum congregat, in quo adsistens Berengarius, aut emendatus, aut emendatum se pœnæ timore simulans, palinodiam cantauit, quæ in volumine decretorum recitatur de cons. dist. 2. c. Ego Berengarius. Berengario successit post centum & eo amplius annos impius quidam Almaricus, de quo iā suprà fecimus mentionem. Hic dicebat non aliter esse corpus Christi in Eucharistia, quàm in alio quouis pane, aut qualibet alia re. Sic enim de illo refert Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo, citans quendam Cæsarium monachum. Alium autem neminem inueni qui hoc Almarico tribuat. Antoninus nanque Florentinus quarta parte summæ, titulo vndecimo capite septimo, recensens errores Almarici, nihil tale commemorat. Et Platina enarrans vitam Innocentii tertii sub quo in concilio Lateranensi dogmata Almarici condemnata sunt, cum illius alios errores recenseat, nec tamen huius meminit, Cæsarium quem catalogus citat, non vidi. Illum catalogum ergo secutus, Almaricum hunc inserere decreui, eò quòd istius dogma non longè absit à Berengario: quapropter etiam eodem feriendus sit gladio quo ille. Post istos omnes ad centum annos & eo amplius Ioannes Vvicleph eundem amplexatus est errorem, vt patet ex concilio Constantiensi, sessione octaua. Demum hoc nostro tempore Ioannes Oecolampadius, cuius vitam iam breui suprà descripsimus, hanc hæresim à tot annis sepultam reduxit ab inferis, eamque quoad potuit scripturis muniuit tam ex sacro instrumento, quàm ex dictis sanctorum, aliquibus malè adductis, quibusdam detruncatis, omnibus tamen malè intellectis. Is enim ea verba Christi quibus nos quotidie sacramentum conficimus, scilicet. Hoc est corpus meum, sic exponit, id est, hoc significat corpus meum, vel hoc est figura corporis mei. Vt autem hoc clarius pateat, verba eius referam. Oecolampadius. Tēpus est vt accedamus ad id in quo status est sermonis: nempe vt probemus verba cœnæ dominicæ eodem tropo dicta, quo illa quæ Apostolus dixit: Petra autē erat Christus: hoc est petra significabat Christum, vel erat figura Christi. Nam in hoc totum dissidium est. Si enim Ipariticos & substantiuè absque tropo exposuerimus, est: asseremus corpus Christi in altari non tantum sacramentaliter (vt vocant) sed tā verè ac in cœlo est: adesse. Sin nostra conuenit expositio, de transsubstantiatione, vel de consubstantiatione (vti liceat aduersariorum verbis) suspicandum nihil. Ita sæpe ex minimis verbulis summæ quæstiones emergunt. Neque in hoc contenderim, si quis per corpus magis figurā corporis intelligi, q̄ verbum est velit per significat interpretari. Nam idipsum mihi arridet: vtrunque tamen probo, eò quod eundem sensum reddit, siue est significat interpreteris, siue corpus figuram & sacramentum corporis.

Nestorius

1. Cor. 10.

Armeni.

Berēgar.

Almari.

Oecolampadius.

1. Cor. 10.

Nos sensum nõ verba quærimus.Hucusque Oecolampadius.O illustrem scripturæ expositorem. Si ad hûc modum liceat scripturas exponere,vel potius dixerim alienare aut deprauare:inexhausta suggeretur suscitandarum hæresum materia.Omnis etiam auferetur gladius quo hæreticus configi possit.Nulla quidem scriptura erit quæ non pari facilitate possit corrumpi.Multum quidem hoc nouo tropo exultarent olim Cerdonitæ,& Manichæi,& quisquis negauit Christum verum corpus habuisse, verumq́ue hominem fuisse.Nec minus hac noua expositione gauderẽt Arriani, Eunomiani, Aeriani,ac cæteri omnes qui negarunt Christum esse Deum.Nam omnia quæ illis repugnare viderentur, facile sibi cõciliarent exponendo verbum est per significat:vt si dicatur,Deus erat verbum, id est, figura quædam deitatis fuit verbum.Et illud:Verbum caro factum est,sic exponetur,id est,verbum factum est quædam carnis figura,aut sic,verbum carnem per quandam figuram significat. At quis orthodoxus tales ac tam inuitas,tam distortas,tamq́ue à litera alienas expositiones patiatur?Cæterũ quòd plures adfert sacræ scripturæ locos in quibus huiusmodi tropi deprehenduntur, non inficior. Sæpenumero etenim scripturæ sacræ figuris & tropis vtuntur(sicut Augustinus ostendit in libro secundo de doctrina Christiana)nec tamen ex eò quòd sæpe vtuntur figuris, colligendum est omnem scripturę locutionem esse figuratam. Quapropter ex hoc quòd alibi scriptura sacra tropo quodam sit vsa , non bene colligit Oecolampadius vt etiam nunc figurata locutione vtatur.Nam etsi bis mille locos ostendat quibus figurata insit locutio, hi tamen omnes nunquam efficient quòd istis verbis etiam aliqua adsit figurata locutio,qualẽ ipse finxit.Nunquid dicet aliquis hanc esse iustam consecutionem.Paulus tropo vsus est cum dixit:Petra autẽ erat Christus:ergo & Christus similiter tropo vsus est,quum dixit:Hoc est corpus meum? Atque ideo adhuc Oecolampadio probandum restat,vt in his verbis,scilicet:Hoc est corpus meum , aliquis subsit tropus,quod nusquã efficiet.Præterea & si quasdam figuratas locutiones in scriptura admittamus,non tamen talem qualem Oecolampadius confingit,vt per verbum est intelligamus significat . Nam quod adducit de Paulo scilicet:Petra autem erat Christus,nullo modo propositum suũ iuuat.Non enim Paulus dixit Christum esse petram corpoream,sed spiritualem:quod ex prædecedẽtibus clare conuincitur. Sic nanque ait:Bibebant autem de spiritali consequente eos petra,petra autem erat Christus. Vides iam quam petram dixerit esse Christum, nempe spiritalem, de qua bibebant, quæ populi illius omnes existens,multis eum miraculis adiuuit.Quòd si adhuc contendas ad petram corpoream referendum , dic quæso vbinam inueniatur illam sensibilem petram è qua vnda profluit , populum fuisse secutam quocunque perrexisset?Huius quidem tanti miraculi nullam Moses fecit mentionem,quum tamen alia minora recensuerit. Verum hoc Paulus tribuit illi petræ quam dixit esse Christum. Bibebant,inquit de spiritali consequente eos petra . At petra non eos comitabatur , sed Christus opem illis in omni euentu laturus.Sic enim exponit Ambrosius.Sequens tamen petra dicta est quę intelligitur esse Christus. Vbi enim deficiebat humanũ eis suffragium,aderat Christus:ideo sequebatur, vt vbi defecisset, ille subueniret:nec enim petra aquam dedit,sed Christus.Hæc Ambrosius.Sed multo clarius hæc ex Chrysostomo discimus,qui illum Pauli locum explanans,ait : Quum dixisset quòd potum spiritualem bibebãt,addidit : Petra autem erat Christus.Nõ enim ipsius petræ natura aqua scaturiebat,siquidem etiam ãtea scaturisset:sed alia quædam spiritualis petra omnia operata est,hoc est Christus,qui pręsens vbique omnia fecit miracula,ideo dixit,consequente.Hæc Chrysostomus. Demum Theophylactus eodem modo locum illum interpretatur,dicẽs: De esca quidẽ cum meminisset,nulla præterea indiguit assertione, quæ per se satis pateret, nec quicquam esset à sui natura immutata.In potu verò , quia eius duntaxat subministrandi modus immutaretur,assertionibus vtitur, dicens nequaquam lapidis ipsius naturam potum hunc præstitisse,qui & si aliàs scaturisse cõceditur,spiritalis tamen alius lapis id omne operabatur id est Christus. Consequẽti autem eò dixit,vt ostenderet Christum eundem hunc illis vbique adfuisse,& miracula huiusmodi factitasse omnia. Hæc Theophylactus. Ex istis clarissimis autoribus manifestũ est iã, Paulum non dixisse Christum esse illam corpoream petram,ex qua manauit aqua:sed Christum esse illam petram spiritalem figuratam per aliam corpoream. Atque ita non erit opus exponere est per significat:cum Christus verè & realiter sit illa petra de qua Paulus loquitur,nempe spiritalis. Ad hunc etiam modum cum Christus Ioannem Baptistam laudaret,non dixit absolutè:Ipse est Helias:sed ait:Et si vultis recipere,ipse est Helias ille qui venturus est. Quod & annotauit Chrysostomus , dicens : Non dixit: Hic est profecto Helias,sed,si vultis suscipere,hic est,Si mente videlicet attenta vtriusque gesta,& animo facili non contentioso suscipere volueritis,Neque finem hic fecit : sed vt ostendat quanta solertia opus sit,cũ dixisset,Helias addidit,qui venturus est,Et confestim adiecit,Qui habet aures audiendi, audiat. Hucusque Chrysostomus. Et Theophylactus,quem nobis idem Oecolampadius latinum dedit,illum Matthæi locum explanans ait:Si vultis(inquit)accipere,hoc est,si sana mente iudicatis, & non inuida,ipse est Helias quem dixit propheta Malachias venturum. Etenim præcursor & Helias idẽ sortiti sunt ministeriũ,& hic quidẽ prioris aduentus,Helias autẽ posterioris præcursor. Hæc Theophylactus. Ecce hic etiã clarè patet non esse opus exponere est per significat, cũ Ioannes verè & realiter fuerit non Helias absolutè,sed Helias ille qui erat venturus. Fateor quidem Heliam Ioannem significasse,atque ideo Ioannes verè & realiter fuit non Helias,sed ille quem Helias significauit. De his duobus locis disserui,quoniam hi inter alios ab Oecolampadio citatos præcipui sunt,quibus ipse innititur,vt probet hoc verbum est, posse exponi per hoc verbum significat in quibus satis(vt arbitror) clarè ostendimus , non esse opus tam violenta atque notha expositione . Quòd si hoc gratis donare velimus Oecolampadio, vt in proximè citatis locis ex Matthæo & Paulo , ac aliis pluribus locis opus sit hoc verbum est per significat exponere , nunquid consequens ideo erit necessariò in omnibus Christi verbis exponere est, id est significat ? Certe vel parum doctus dialecticus videt hanc collectiorum esse infirmam.

1.Cor.10.

Matt.11.
Chrisosto

C

D

A

In verbis

In verbis Pauli cum dicit: Petra erat Christus, exponi debet verbũ est per significat: ergo in verbis Christi quum dicit, hoc est corpus meum, verbum etiam est, exponi debet per significat. Nam vt hæc collectio valida esset, oportebat eam iuuare per additionem alicuius vniuersalis enunciationis, huius videlicet: In omnibus Christi dictis, & Pauli, hoc verbum est, exponi debet per verbum significat. Qua vniuersali sublata, nusquam concludes hæc Christi verba esse exponenda per verbum significat, ex hoc quòd illa Pauli verba sic exponenda sunt: imò de quouis alio loco Pauli minimè colligetur verbum est ibidem repertum exponi debere per significat, per hoc quòd alibi sic expositum sit, nisi fortè præmiseris vniuersaliter in omnibus illius locis ita fieri oportere. At non credo Oecolampadium adeò insaniisse, vt hanc vniuersalem admittat. Cæterum nec prætereundum censeo quòd Oecolampadius eiusque sequaces asseuerant literas sacras promiscuo populo lingua vulgari tradendas, vt à quolibet sine discrimine legantur. Nam ex hoc loco eorum temeritas conuincitur: præcipuè si quędam Oecolampadij verba proxime citata repetamus. Sic enim dixit: Ita sæpe ex minimis verbulis summæ quęstiones emergũt. Hæc ille. Si ex minimis verbulis summæ quæstiones (vt ais) emergunt, qualiter ex opposito tam claras asseris scripturas sacras, vt à populo intelligi valeant? Nunquid homo in literis minimè versatus, nec spiritu Dei illustratus (nõ enim omnes hoc Dei spiritu sunt donati) poterit eas quæstiones dissoluere, quas viri in literis exercitati minimè explicare valent? Aut fortè plebanus homo negociis huius mundi implicitus poterit in his Christi verbis, hoc est corpus meum, deprehendere tropum aliquem, vel figuratam locutionem quam nullus ex tam ingenti multitudine virorum sanctitate & doctrina clarissimorum, qui a Christo passo vsque ad hoc tempus fluxerunt, valuit inuenire præter vnum Berengarium, & alterum Oecolampadium? Quòd si tam claræ sunt scripturæ sacræ, vt populo legendæ atque ab eo intelligendæ sine discrimine tradantur, cum tot sancti viri sanctitate perinde ac doctrina clari hunc tropum nusquam in his verbis deprehenderint, certum est ibi nullum esse. Hucusque id solum egimus, vt ostenderemus Oecolampadij argumentationes futiles esse & inanes, minimeque efficaces ad suum perniciosum dogma stabiliendũ. Superest ergo, vt nos melius nostrum propositũ cõfirmemus: quod Deo autore, qui semp veritati adstat, facile (vt spero) efficiemus: quoniam plurima nobis suffragãtur pro hac re testimonia, eaq; adeò expressa, vt nulla valeant tergiuersatione cælari. E quibus aliqua pauca ego adferã: reliquà verò qui habere voluerit, fontes illi vberrimos ostẽdã, vnde ad nauseã vsq; haurire valeat.

1. Cor. 10. Luc. 22.

PRimò ergo illa verba Christi expressa sunt quib⁹ ait: Hoc est corpus meũ. Nil certe expressius quicquam dici potuit: nec in re tanti momenti, qualis est ista, credendum est Christum tropo aliquo aut figurata loquutione vsum fuisse, ne ansam errandi hac occasione nobis præberet. Verum quum de hac re iam satis dixerimus, opus est vt ex aliis testimoniis ostendamus nullum ibi esse tropum, verumq; ibi esse corpus Christi, quod natum est de virgine, & pro nobis in cruce pependit, iacuit in sepulchro, ac deinde reuixit, ad cœlosque ascendit. Hoc autem totum illud Ioannis sextum caput cõfirmat, in quo sæpissime hanc sententiam repetit, vt nulla nobis dubitatio maneret. Ego sum (inquit Christus) panis viuus, qui de cœlo descẽdi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Ecce hic bis positum hoc verbum dabo, vt semel referas ad donationem in modum cibi, iterum autem referas ad passionem, in qua seipsum morti tradidit pro nostra omnium vita: ac si parum expressius dixisset: Panis quem vobis daturus sum ad comedendũ, caro mea est, caro inquam illa quam dabo pro vestra omnium vita. Verum fortè vt iam cœpisti, etiã hic interpretaberis verbum est, per significat, vt dicas sic esse intelligendum: Panis quem ego dabo, carnem meam significat, aut figura quædam est corporis mei. Quòd si ad hunc modum etiam hunc locum peruertis, manifestè iam te illis Iudæis Capernaitis annumeras, qui audito illo Christi verbo quod capere non poterant, litigabant ad inuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Quapropter oportebit vt verba quæ huic contentioni Christus respondit, tibi obiiciamus: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Ecce iam eandem sententiam Christus repetit, ostendens carnem suam verè esse cibum, & quia præuidit vnum Berengarium, & alterum Oecolampadium exposituros hoc verbum est, per significat, ne quid tale suspicari merito possent, iam non repetit hoc verbũ est, sed ait: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Ex quibus verbis nihil tale iam potest fingi vt verbum manducare exponatur per significare: nisi forte iterum confugiat exponens carnem per figuram carnis, dicens sic debere intelligi, nisi manducaueritis carnem, id est, figuram carnis filij hominis, &c. Quis non videt hanc esse tam alienam à litera expositionem, vt nulla ex parte illi conuenire valeat? Verum ne quid tale iam fingi possit, manifeste ostendunt verba quæ Christus subnectit, dicens: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ecce iam non dicit solum caro mea est cibus, sed ne vllo pacto exponi valeat est per significat, addidit verè, dicens: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Nihil clarius aut expressius dici potuit, quàm dicendo, caro mea verè est cibus. Quòd si caro Christi in Eucharistia tantum est significatiuè, & per quandam imaginem, non ergo verè cibus, sed significatiuè aut imaginariè est cibus. Quod bene notabis lector, nam hic locus præ omnibus aliis maximè aduersarium configit, nostrũque propositum confirmat. Caro (inquit) mea verè est cibus, ac si diceret, non significatiuè, aut figuratiuè, sed verè est cibus. Nam si figuratiuè tantum esset cibus nequaquã verè esset cibus. Nunquam enim imagines aut figuræ dicentur verè esse illa quorũ sunt imagines. Quis enim diceret imaginem Dei verè esse Deum? Non credo Oecolampadium hoc dicturum. Si enim hoc diceret præter alia incommoda contra omnium fidem, hoc esset aduersus Oecolampadium peculiare,

Luc. 22. Ioan. 6.

imagines scilicet esse tolerãdas, cum imago Dei verè sit Deus. Oecolampadius tamen (vt aliàs dicetur) imagines non sustinet. Si ergo imago aut figura non dicitur verè esse id cuius est imago, sed tantum significatiuè: qualiter caro Christi, quæ nullo modo (vt Oecolampadius ait) comeditur, dici poterit verè cibus? Si autem dicas eo modo dici cibum, quo verbum Dei dicitur cibus, vt ibi: Non in solo pane viuit homo: certum est verbum Dei ibi non dici esse verè cibum, sed per quendam metaphoram, aut similitudinem: vt quemadmodum cibus corporalis in stomachum traiectus, sufficientique calore digestus nutrit corpus, vitamque illi confert: sic verbum Dei auditum, memoriæque bene mandatum, calore charitatis sic digestum, vt opere quis compleat quod voce audierat, nutrit animam, vitamque illi spiritalem confert. Si quis (inquit Christus) sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Ex his ergo Christi verbis clarissimè conuincitur, verum Christi corpus in eucharistia sub speciebus panis, & verum sanguinem sub speciebus vini contineri. Verum quia Oecolampadius per quandam rimulam elabi conatur, dicens illud sextum Ioannis caput nullo pacto tendere ad eucharistiam, sed ad manducationem spiritualem carnis, per quam, vt ipse dicit, habemus vitam æternam: oportet vt ostendamus omnem cateruam virorum sanctitate & doctrina clarissimorum, hoc Ioannis caput sextum de eucharistia intellexisse, atque ita exposuisse. Nam in principio huius libri ostẽdimus sensum sacræ scripturæ ab Ecclesia esse petendum. Nam cuius autoritate scripturas has pro diuinis amplectimur, eadem etiam autoritate oportet illarum scripturarum sensum tenere. Parum quidem refert verba tenere, sensum autem verborum penitus ignorare. Nec difficultas circa sola verba versatur, quorum significationem grammaticus scire potest, sed circa sensum. Et ipsemet Oecolampadius in verbis superius citatis, dixit: Nos sensum, non verba quærimus. Si ergo magis quærendus est sensus quàm verba, cum ex Ecclesiæ decreto teneamus hanc aut illam esse diuinam scripturam: ex eius etiã decreto oportebit sensum scripturæ, quem illa nobis præstiterit, tenere. Ex sensu certè scripturæ fides nostra pendet, non ex nudis verbis. Oportet ergo audire Ecclesiam de hac re, & videamus quid nobis decernat.

Matt.4. *Ioan.8.*

ET primum ostendamus sigillatim diuersorum patrum in hac re communem omnium fuisse sententiam, illud Ioannis caput de Eucharistia esse intelligendum. Et primum omnium in acie constituo Theophylactum ab eodem Oecolampadio latinitate donatum. Is enim exponens illud Ioannis: Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita, sic ait: Manifestè autem nobis hoc loco de mystica communione corporis sui dicit: Nam panis (inquit) quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Porro potestatem suam indicans, quòd non vt seruus & minor patre crucifigendus sit, sed voluntariè, inquit: Ego dabo carnem meam pro mundi vita. Nam quamuis & à patre dicatur esse traditus, attamẽ & seipsum tradidisse dicitur. Et illud quidem est, vt discamus eius cum patre concordiam: hoc autem, vt liberam voluntatem filii non ignoremus. Attende autem quòd panis qui à nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam carnis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit: Panis quem ego dabo, figura est carnis, sed caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem sancti spiritus, in carnem Domini. Et ne quem conturbet quód credendus sit panis caro. Etenim in carne ambulante domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctæ eius carni, & in augmentum & sustentationem conferebat iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem domini mutatur. Et quomodo (inquit) non apparet nobis caro, sed panis? Vt non abhorreamus ab eius esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuauiter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente domino nostræ infirmitati talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioqui assueti sumus. Hucusque Theophylactus: quem ideo tam prolixè citaui, quòd maximè nostro negocio fauet, atque omnes Oecolampadii captiunculas his solum verbis soluit. Beatus etiam Cyrillus, illa quæ sexto Ioannis capite à Christo dicuntur, de hoc mirifico sacramẽto exponit, vt quilibet ibidem videre potest. Vt autem hoc lector sine tuo labore videas, decreui hic inserere ea quæ ille libro quarto super Ioannem capite sextodecimo disserit, in hunc modum. Cyrillus. Distinguit rursus inter mysticam benedictionem, & manna, & aquarum fluenta ex lapide, & calicis sancti communicationem. Iterum eadem repetit, ne magis mannæ miraculum admirentur, sed ipsum potius suscipiant, qui cœlestis panis & æternæ vitæ largitor est. Patres enim (inquit) vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis qui de cœlo descendit, vt aliquis ex ipso comedat, & non moriatur. Mannæ nanque alimentum non æternam vitam, sed breue famis remedium adferebat. Non ergo erat cibus verus, id est, panis de cœlo. Sanctum verò Christi corpus ad immortalitatem & vitam æternam nutriens, cibus est. Ita inquit. Sed aquam illi ex petra biberunt: quid igitur inde lucrati sunt, qui mortui fuerunt? Non erat igitur potus ille verus, sed verus potus est sanguis Christi, quo radicitus mors euertitur atque destruitur. Non enim hominis simpliciter sanguis est, sed eius qui naturali vitæ coniunctus, vita effectus. Propterea corpus & membra Christi sumus, quia per hanc benedictionem mysterii ipsum filium Dei suscipimus. Hæc Cyrillus. Ex quo manifestè patet de sacramẽto Eucharistiæ interpretari ea quæ de mystico pane Ioannis sexto reponuntur. In quo admonere pium Lectorem decreui, vt quoties apud Cyrillum de pane loquentem repererit mysticam benedictionem, intelligat hoc admirabile sacramentum. Hac etenim voce ille sæpissime vtitur, cum impræsentiarum, tum etiam alibi sæpe. Chrysostomus etiam hæc verba de hoc præstantissimo sacramento exponit homilia quadragesimaquinta super Ioannem: vbi ostendit quę verba huic sacramento conueniant, quę autem non. Nam explanans illa verba: Ego sum panis vitę, sic ait: Iam in mysteriorum traditionem deuenturus est, & primum de diuinitate sua sic disputat. Ego sum panis vitę, Neque enim de corpore hoc dictum est, de quo circa finem inquit: Panis quem ego dabo, caro mea est: sed adhuc de diuinitate. Etenim illa propter Deum verbum

Theophy Ioan.6. *Cyrillus.* *Iaan. 6.* *Chrisost.*

verbum panis est, quemadmodum hic panis propter aduenientem ei spiritum panis cœlestis efficitur. Hæc Chrysostomus, qui clarissimè distinguit inter ea verba Christi quæ ad suam diuinitatē, & ea quæ ad corpus eius, vt sub mysteriis velatur, pertinere videntur. Atque sermonem de his mysteriis, hoc est, de hoc sacramēto (nam hoc ipse appellat mysteria) inchoari docet ab illo loco : Panis quem ego dabo, caro mea est. Quod valde notabis Lector, quoniam hoc plurimum tibi deseruiet ad obuiādum huiusmodi hæreticorum technis. Beatus Augustinus apertissimè omnia illa quæ de carne Christi Ioannis sexto dicuntur, ad hoc Eucharistiæ sacramentum refert. Quod vt clarissimè Lector agnoscas, ex multis

A quæ tractatu vicesimosexto super Ioannem dicit, hoc vnum adferam. Exponens enim illum locum, scilicet: Qui mādúcat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternā, sic ait: Ad vtrunque autem respondet quod ait æternam. Non ita est in hac esca quam sustentādæ huius corporis vitæ causa sumimus. Nam qui eā non sumpserit, non viuet: nec tamen qui eam sumpserit, viuet. Fieri enim potest, vt senio vel morbo vel aliquo casu plurimi & qui eam sumpserint, moriantur. In hoc vero cibo & potu, id est, corpore & sanguine domini, non ita est. Nā & qui eam non sumit, nō habet vitam: & qui eam sumit habet vitam, & hāc vtique ęternam. Hæc Augustinus. Vbi explicās dicta verba Christi de Eucharistia asserit apertissimè ibi esse verum Christi corpus, & verum sāguinem. Sic enim dixit: In hoc vero cibo & potu, id est, corpore & sanguine domini. Quo nihil potest expressius dici. Sunt etiam alij plurimi sacri doctores, qui etsi Ioānem in vniuersum non exposuerunt, tam inter ea quæ scripserunt aliis locis, partes huius capitis exposuerunt, quòd proposito, quod tunc pertractabant, conducere videbant: Quæ connumerare non pigebit, atque eo maximè quòd non tam facile inueniri queāt: quæ nos aliud agentes annotauimus huic negocio postmodum applicanda. Cassiodorus in primis exponens illud Psalmi: Tu es sacerdos in æternum, sic ait: Cui enim potest veraciter & euidenter aptari, nisi domino saluatori qui corpus & sanguinem suum in panis ac viui erogatione salutariter consecrauit? sicut ipse in Euangelio dicit: Nisi mānducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam æternam. Sed in ista carne ac sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat: ne sicut dicit Apostolus, corpus domini indigne manducet: sed viuificatricem substātiam atque salutarem, & ipsius verbi propriam factam, per quam peccatorum remissio, & æternæ vitæ dona prestātur. Hec Cassiodorus: qui manifestè fatetur in Eucharistia corpus ac sanguinem cōtineri, & hoc

Ioan.6. *Cassiodorus.* *Psal.109.* *Ioan.6.* *1.Cor.10.*

B probat testimonio adducto ex Ioānis sexto, quod viderit huic proposito aptissimum. Beatus Gregorius exponēs illud Iob sexto: Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam? ait: Tunc ergo herbā onager inuenit, cum gentilis populus gratiam diuinæ incarnationis accepit. Tunc bos vacuum præsepe nō habuit, cum plebi Iudaicæ eius carnem expectāti lex exhibuit, quem diu expectatum prophetauit. Vnde natus dominus in præsepe ponitur, vt videlicet signaretur quia sācta animalia quæ ieiuna diu apud legem inuenta sunt, incarnationis eius fœno satiarentur. Præsepe enim natus impleuit, qui cibum semetipsum mentibus mortalium prębuit, dicens: Qui comedit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Hæc Gregorius. Qui asserēs Deum se dedisse nobis in cibum, adfert pro hac re testimonium ex Ioānis sexto. Ambrosius libro sexto de sacramētis capite primo: Sicut verus est Dei filius dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi filius substantia patris: ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accepimus, & verus est potus. Sed fortè dicas quod dixerunt tunc temporis etiam discipuli Christi audientes, dicentem: Nisi quis mānducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam. Fortè dices, quomodo vera? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primò omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere genera instituta naturæ. Deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audiētes quòd carnem suam daret mānducare, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant. Solus tamen Petrus dixit: Verba vitæ æternæ habes, & ego à te quò recedam? Ne igitur plures hoc dicerēt, veluti quidam esset error cruoris, sed maneret gratia redemptionis, ideo in similitudinem quidem accipis sacramētum, sed veræ naturæ gratiam virtutémque consequeris. Ego sum (inquit) panis vnius qui de cœlo descendi. Si caro nō descēdit de cœlo, hoc est carnē in terris assumpsit ex virgine. Quomodo ergo descēdit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idem

Ioan.6.

C dominus noster Iesus Christus consors diuinitatis & corporis. Et tu qui accipis panem diuinæ eius substantiæ, in illo participaris alimento. Hucusque Ambrosius. Vbi aduerte Lector quàm clarè asserat nos manducare carnem Christi, & qualiter verba quæ habentur Ioānis sexto exponat de vera Christi carne, quam dicit nos sub panis specie mānducare. Hylarius octauo libro de Trinitate, sic ait: Non est humano aut seculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentam atque impudentem pręedicationem cœlestium dictorum sanitati, alienæ atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt, legamus, & quæ legerimus, intelligamus, & tūc perfectæ fidei fungemur officio. De naturali enim Christi in nobis veritate quæ discimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè discimus. Ipse enim ait: Caro mea verè est esca, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigēdi locus: nunc enim & ipsius domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est. Et hæc accepta atque hausta hæc efficiūt, vt nos in Christo, & Christus in nobis sit. Hæc Hylarius. In quibus apertissimè ostēdit nos mānducare veram Christi carnem: & bibere verum eius sanguinem, adducto pro hac re testimonio quod putauit conueniens ex Ioannis. 6. capite. Cyprianus in expositione orationis dominicæ sic ait: Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedēte aliquo grauiore delicto, dum abstenti & non communicantes à [illegible]sti pane prohibemur, à Christi corpore separemur, ipso prædi-

Cyprian⁹.

Ioan.6. cante & monente: Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi. Si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum. Panem autem quem ego dedero, caro mea est pro seculi vita. Quando ergo dicit, in æternum viuere si quis ederit de eius pane, vt manifestum est eos viuere qui corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communicationis accipiunt, ita contra timendum est & orādum, ne dum qui abstentus separatur à Christi corpore, procul remaneat à salute, comminā̄te ipso, & dicente: Nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sāguinem, nō habebitis vitam in vobis. *Ibidem.* Et ideo panem nostrum, id est Christum dari nobis quotidie petimus, vt qui in Christo manemus & viuimus, à sanctificatione & corpore eius non recedamus. Hæc Cyprianus. Vides hic lector qualiter Cyprianus asserit eum qui ab Eucharistiæ communione separatus est, esse etiā separatum à corpore Christi, atque ideo à salute. Cui aptat testimonium ex Ioānis.6. nempe illud: Nisi ederitis carnem filii hominis, &c. Et in libro primo aduersus Iudæos eādem sentētiam confirmat per testimonia ex illo loco Ioānis adducta. *Origenes.* Demum Origenes homilia.7. super librum Numerorum, sic dicit: Et quę prius ęnigmate designabātur, nūc in specie & veritate cōplētur. Et ideo ille qui species figurarum & ænigmatum disserebat, dicit: *1. Cor. 10.* Scimus autē quoniā patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari. Et omnes eandem escam spiritualem manducauerunt. Et omnes eundem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spiritali cōsequēte eos petra. Petra autem erat Christus. Vides quomodo ęnigmata legis Paulus absoluit, & species ænigmatum docet, & dicit quia petra in ænigmate erat apud Moysen ātequam iungeretur huic nostræ Æthiopissæ. Nūc in specie petra Christus est. Nunc enim os ad os loquitur per legem Deus. Antea in ænigmate fuit baptismus in nube, & in mari: nunc autem in specie regeneratio est in aqua & in spiritu sancto. Tunc in ænigmate erat māna cibus: nunc autem in specie caro verbi Dei est verus cibus: sicut ipse dicit, quia caro mea verè est cibus, & sāguis meus verè est potus. Husque Origenes. Ex quo multa nobis suffragantur. Nam cum disserat de his quæ prius in figura habebantur, & nunc in veritate habentur, tria adducit exempla, quorum vnum est mannæ, qui cibus Iudæis fuerat, sed in figura: figurabat nanque Eucharistiam, in qua nos Christi carne pascimur in veritate & non figura, vt Oecolampadius ait: pro qua re confirmāda, vt vides lector, Origenes citauit testimonium ex Ioanne.6. capite, quod huic proposito vidit esse commodissimum. Patet ergo ex tot virorum clarissimorum testimonio, ea quæ de pane & carne & sanguine Christi Ioā.6. dicuntur, ad eucharistiæ sacramentum esse referenda. Verum vt hominem autorum testimonio obruamus, ostēdamusque velut hæreticum ab Ecclesiæ vnitate diuisum: alia insuper producam illustrium virorum testimonia, qui manifestè probant in hoc præstantissimo sacramento verum Christi corpus & sanguinem sub speciebus panis & vini contineri. *Leo prim⁹* Leo primus sanctitate perinde ac doctrina clarus, in epistola ad Constantinopolitanos ita scribit: In Ecclesia Dei omnium ore tam consonum est, vt nec ab infantium linguis veritas corporis & sanguinis Christi inter cōmunis sacramenta fidei taceatur, quia in illa mystica distributione spiritalis alimoniæ hoc impartitur, vt accipientes virtutem cœlestis cibi, in carnem ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus. Hæc Leo. Iuuencus etiam presbyter Hieronymo antiquior, carmine hexametro euangelicam historiam describens, ait:

Iuuencus.

Hæc vbi dicta dedit, palmis sibi frangere panem:
Diuisúmque dehinc tradit: sanctúmque precatus,
Discipulos docuit, proprium se tradere corpus.
Hinc calicem sumit dominus, vinóque repletum
Sanctificat gratis verbis, potúmque ministrat.
Edocuitque suum se diuisisse cruorem:
Atque ait: hic sanguis populi delicta remittet.
Hunc potate meum: iam veris credite dictis.

Arnobius Arnobius super Psal.110. sic ait: Cōfessio Trinitatis, & magnificētia deitatis, opus eius: iustitia eius immutabilis perseuerat in secula seculorum, in qua iustitia memoriam fecit mirabilum suorum, dicēs: Hęc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis. Quādo hoc dixit misericors & miserator dominus? Tunc sine dubio, quādo escam dedit corporis sui timentibus se. Et hoc testamentum memor erit dominus in æternum, per quod virtutem operum suorum ānunciauit populo suo. Hæc Arnobius. Vides lector qualiter Arnobius asserat dominum dedisse nobis escam corporis sui. *Irenæus.* Irenęus in lib.5. aduersus hæreses hanc etiam fatetur fidem, dicens: Quādo & mixtus calix, & fractus panis percipit verbum dei, fit eucharistia sāguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & consistit nostræ carnis substātia. Quomodo negāt carnem capacem esse donationis dei, qui est vita æterna, quę & sāguine & corpore Christi nutritur, & mēbrum eius fit, quemadmodum Apostolus ait in ea quę est ad Ephesios epistola: *Ephes.5.* Quoniā membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius? Nō de spiritali aliquo & inuisibili homine disserēs hæc (Spiritus enim neq; carnem neq; ossa habet) *Luc.vlt.* sed de ea dispositione quę est secūdum hominem quæ ex carnibus & neruis cōsistit, quæ de calice, qui eius sāguis est, nutritur, & de pane, qui est corpus eius, augetur. Hæc Irenæus: quem Trithemi⁹ in libro de Ecclesiasticis scriptoribus martyrem fuisse docet, eumque discipulum fuisse Policarpi martyris testatur Hieronymus, qui & eundem Polycarpum martyrem asserit fuisse discipulum Ioānis euāgelistæ: ex quo patet hunc Irenæū ab Apostolo Christi fuisse edoctum mediāte Polycarpo. Quę idcirco dixi, quò efficaci⁹ sit eius testimonium. Ignatius demum discipulus, vt credo Christi, coæuus saltē apostolis, in quadā ad Romanos epistola, sic ait: Panem dei voco panem cœlestem, panem vitæ, qui est caro Iesu Christi filij dei viui, qui natus est in nouissimo ex semine Dauid & Abrahæ. Et potum voco sanguinem eius, qui est dilectio incorruptibilis, & vita æterna. Hæc Ignatius beatissimus martyr. [illegible]timos alios autores, eosq; illustres, quorum

quorum testimonia etiam nobis suffragari possent, prudens omisi, ne onerarem lectorem, & ne breuitatis (quam in principio operis promisi) videar oblitus. Ea tamẽ in posterum aduersus alios errores de eucharistia adferemus: quæ cum legeris, rogo lector attendas plurima ex illis huic seruire proposito. Hæc certè talium virorum testimonia, etiam si locus scripturæ deesset, sufficere deberent ad quamcunque fidem confirmãdam, etiam si centum Oecolampadij repugnarent. Verum quum tot illustres viri Oecolampadio repugnent, qualiter non veretur aduersus tot clarissimos viros, imò aduersus totam ecclesiam collum exerere? Certè in causa est id quod Cyrillus dicit de Iudæis litigãtibus, ac dicẽtibus: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Sic enim ait Cyrillus. De Deo non sine magna impietate conclamat, nec in mentem venit nihil esse impossibile apud Deum. Nam quum animales essent (vt ait Paulus) spiritalia intelligere nõ poterãt, sed fatuitas quædam tam magnum sibi videtur mysterium. Hæc Cyrillus. Ita ergo (vt patet) Oecolampadio fatuitas quædam tã magnificum videtur mysterium, nec intelligit quid intus lateat, nec cõsiderat nihil esse impossibile apud Deũ. Quare autem non intelligit, in aperto est: quia teste Paulo, animalis homo nõ percipit ea quæ dei sunt. At quis magis animalis quàm Oecolampadius, cuius manifesta sunt opera carnis? Nã cum monachus esset ordinis sanctæ Brigittæ, reiecta continentia quam in monachatu vouerat, vxorem duxit: cum tamen ea esset ætate, quasi in seculo liber maneret, vxore abstinere debuisset, Saram imitatus, quæ dixit: Consenui, & quomodo voluptati operam dabo? Verum hic fortè ex senibus illis erat qui exarserunt in concupiscentiam Susannę. Cęterum vt rem penitus absoluamus, superest vt concilia quæ in huius rei confirmationem celebrata sunt, adferamus. Primò tertia synodus ex his quatuor quas beatus Gregorius fatetur se venerari tanquam quatuor Euangelia, quæ quidem synodus Ephesina prima est ducentorum episcoporum numero, in quo præsedit summi pontificis vicem gerens Cyrillus Alexandrinus episcopus, In epistola quadam à toto concilio missa Nestorio hæretico Constantinopolitano episcopo, de cuius dogmate agebatur, qui dicebat duas esse in Christo personas, aliam dei, aliam hominis, sicut aliàs iam de hoc disseruimus, ita dicitur: Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, & sãctificamur participes sancti corporis & preciosi sanguinis Christi omnium nostrûm redemptoris effecti, non vt communem carnem percipientes (quod absit) neque vt viri sanctificati, & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem, sed verè viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, quia propriè carne vnitus est, viuificatricem eam esse professus est: & ideo quamuis dicat ad nos: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem: non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro poterit hominis? sed vt verè propriam eius factam qui propter nos filius hominis est factus & vocatus. Hæc Concilium. Per quod decretum omnes hęretici negãtes veram Christi carnem verumque sãguinem in eucharistia contineri, qualitercunque id negẽt, hic aperte reiiciuntur. Verum quum hoc viderit Oecolampadius, perpendens quantæ arrogantię sit faciem toti concilio opponere, ad hoc confugit, vt dicat illud non esse ex actis in concilio, sed esse in epistola à Cyrillo ad Nestorium directa. Hoc autem manifeste conuincitur falsitatis ex titulo eiusdem epistolæ. Sic enim inscriptio epistolæ habet: Religioso & Deo amabili cõsacerdoti Nestorio Cyrillus, & quicunque sunt apud Ephesi synodum. Ex ista epistolæ inscriptione aperte colligitur epistolam à toto concilio esse ad Nestorium mandatam: quò fit vt quæ in ea continentur, velut acta concilii esse recipienda. Post aliquot deinde annorum centurias Leo nonus, vt diximus, celebrauit cõcilium Vercellis, in quo hoc impium Berengarii dogma damnatum est. Deinde sub Victore secundo aliud concilium Turonis celebratum est præsidente Ildebrando Romanæ ecclesiæ diacono Cardinali: in quo iterum Berengarii dogma sicut à toto concilio, ita & ab ipso Berẽgario reiectum est. Demum sub Nicolao secundo concilium Romanum centum tredecim episcoporum coactum est hac de causa, quòd Berengarium ad vomitum rediisse compertum est, in quo iterum Berengarius concilii decretum suscipiens, suo dogmati renunciauit. Quorum conciliorum acta incuria scriptorum non habemus. Nam in eo volumine conciliorum quod Parisiis impressum est, à quinta synodo Constantinopolitana vsque ad concilium Constantiense nullum aliud concilium interponitur: in quo interiecto temporis spatio cõstat multa concilia celebrata fuisse, eaque non parui momẽti. Itaque ex illo Vercellensi, Turonensi, ac Romano cõciliis, nihil aliud reperio præter abiurationem, quæ à cõcilio Romano oblata est Berengario, vt eam corã toto illo conuentu legeret, ac ita esse fateretur. Quæquidem abiuratio ponitur in volumine decretorum de cõsec. dist. 2. cap. Ego Beregarius. Demum post hæc omnia cõcilium Cõstãtiense recensens errores Ioãnis Vvicleph, tertio loco istum collocat his verbis: Christus nõ est in eodem sacramẽto idẽticè & realiter in propria præsentia corporali. Quem errorem cum aliis omnibus eiusdem autoris vna super omnes lata sentẽtia damnat. Deinde concilium Tridẽtinum sub Iulio tertio celebratum sessione tertia, cap. 1. hæc ait: Principio docet sãcta synodus, & aperte ac simpliciter profitetur, in almo sanctæ Eucharistiæ sacramento post panis & vini consecrationem, Dominum nostrũ Iesum Christum verum Deum, atque hominem verè realiter, ac substãtialiter sub specie illarum rerum sẽsibilium cõtineri. Nec enim hęc inter se pugnãt, vt ipse Saluator noster semper ad dexterã patris in cœlis assideat, iuxta modum existẽdi naturalem, & vt multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præsens sua substãtia nobis adsit, ea existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse deo cogitatione per fidem illustrata assequi possumus & cõstãtissimè credere debemus. Ita enim maiores nostri omnes quotquot in vera ecclesia fuerunt, qui de sãctissimo hoc sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt hoc tam admirabile sacramentum in vltima cœna redemptorem nostrũ instituisse, cum post panis viniq; benedictionẽ se suũ ipsius corpus

Cyrillus. *1. Cor. 2.* *Gen. 18.* *Dani. 13.* *Cõcilium Ephesinũ* *Ioan. 6.* *Cõcilium Constant.* *Cõcilium Tridentinum.*

illis præbere, ac suum sanguinem disertis ac perspicuis verbis testatus est, quæ verba à sanctis Euãgelistis commemorata, & à diuo Paulo postea repetita cum propriam illam & apertissimã significationem præ se ferãt, secũdum quã à patribus intellecta sunt, indignissimum sanè flagitium est, ea à quibusdam contentiosis, & prauis hominibus ad fictitios, & imaginarios tropos, quibus veritas carnis & sãguinis Christi negatur, contra vniuersum ecclesię sensum detorqueri, quæ tãquam columna, & firmamentum veritatis hæc ab impiis hominib9 excogitata cõmenta velut satanica detestata est, grato semper & memore animo præstantissimum hoc Christi beneficium agnoscens. Hæc est doctrina concilij Tridentini. Verum ne aliquis nimium audax huic doctrinæ impunè se contradicere posse putet, canonem latæ sententiæ contra huiusmodi cõtradictores protulit, cuius verba sunt quæ sequuntur: Si quis negauerit in sanctissimo eucharistiæ sacramento contineri verè, realiter, & substantialiter corpus & sanguinem, vnà cum anima, & diuinitate domini nostri Iesu Christi, ac proinde totum Christum. Sed dixerit tantummodo esse in eo vt in signo, vel figura, aut virtute, anathema sit. Contra hanc impiam hæresim olim cùm eam primus Berengarius tutaretur, scripsit primus Lanfrãcus Cantuariensis archiepiscopus. Post eum Guidmundus ex monacho Auersanus episcopus. Eodem tempore Algerius, ex scholastico monachus Corbiensis in Saxonia. Scripsit etiam aduersus eum teste Ioanne Trithemio quidam Adelmanus, ex clerico Leodiensi episcopus Brixiensis, qui eiusdem Berengarii condiscipulus fuerat. Scripsit etiam aduersus eundem Hildebertus quidam episcopus Cenomanẽsis, ac postea archiepiscopus Turonẽsis, vt testatur idem Trithemius in lib. de Ecclesiasticis scriptoribus. Hos duos vltimos fateor me non vidisse, aliorum tamen opera legi. Post istos omnes hoc nostro tempore contra Oecolampadium scripsit omnibus istis longè diffusius atque acutius Ioãnes Roffensis episcopus, vir non minus vita quàm doctrina clarus, qui illis ãtiquis scriptoribus meritò comparari valet. Quòd si multos tales episcopos ecclesiam in sui regimen retineret, qualis ille est, non sic labentem ploraremus, vt nunc (proh dolor) ingemiscimus. Si omnia ad vnguem quæ ad hoc negotium spectant, habere vis, lege viri huius ad finem vsque librum. Spero, Deo autore, si dubius accesseris, confirmaberis, & omni scrupulo sublato discedes in firmissima fidei petra fundatus. Scripsit etiam aduersus eundem Oecolampadium Iudocus Clichthouæus, alios non vidi, quamuis plures alios scripsisse audiam.

QVinta de hac re orta est hæresis, quæ asserit in Eucharistia post factam cõsecrationem manere eũdem panem qui ante consecrationem ibidem erat. Sed hæc hæresis in duas factiones est scissa. Quidam enim dixerunt panem simul esse cum Eucharistia, nec amplius insanierunt. Horum dux fuit Ioannes Vvicleph, cuius iam sæpe fecimus mentionem. Alii verò insaniam augentes sic affirmãt panem ibidem esse, quòd asserunt panem esse corpus Christi. Hoc autem recens est inuentum, nempe à Martino Luthero prodiẽs, qui ait has esse veras: panis est corpus Christi: vinũ est sãguis Christi. Inter hos duos, scilicet Vvicleph & Lutherum, de hoc cõuenit, quòd vterque fatetur post cõsecrationem superstitem esse panem: moti hac ratione, quòd sæpe in nouo instrumento appellatur hoc sacramentum panis, vt in Actis Apostolorum dicitur: Vna autem sabbati cùm cõuenissemus ad frãgendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinũ. Et in prima ad Corinth. epist. Panis quem frãgimus nónne participatio corporis domini est? Quoniã vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Et rursus in eadem epist. Quotiescũque enim mãducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini ãnunciabitis, donec veniat. De hoc autem inter istos est dissidium, quòd Vvicleph non admittit panem illum qui ãte consecrationem erat, dici posse corpus Christi, Lutherus autem illud concedit, asserens has esse veras, panis est corpus Christi, vinum est sanguis Christi: motus hac ratione, quę illi est adeò efficax, vt nullus sit qui illi possit obstare. Verba (inquit) diuina accipiẽda sunt iuxta grammaticę nudam intelligẽtiam: ita vt nõ liceat ei per ãgelum nedum per hominem vim vllã fieri, ne detur occasio aduersariis scripturas eludẽdi. At vis (vt ait) fit verbis diuinis, si quod Christus dicit panem, hoc nos dicamus intelligi panis accidẽtia: & quod ille vinum vocat, hoc nos dicamus esse tantum vini speciem. Omnibus ergo modis verus panis (ait) ac verum vinum superest in altari, ne verbis Christi fiat vis, si species sumatur pro substantia. Nullam enim trãssubstantiationis (inquit) Euangelistæ fecère mentionem. Sed hoc recens quoddam inuentum est, nempe trecentenarium (vt ait) nec eo amplius. Sic ergo dicit Lutherus esse verba cõsecrationis intelligenda. Hoc, id est, hic panis, est corpus meum. Hic, id est, hoc vinum, est sanguis meus. Ecce quibus præstigiis confidit Lutherus seducere tot sapientes viros quot sunt in Ecclesia. Credit fortè omnes nos infantes esse adhuc in cunabulis, vt similibus næniis decantatis valeat nos dementare. Contra hos omnes vno eodemque gladio pugnandum est. Nã quum ostẽderimus facta consecratione nullum panem manere, simul etiã patebit hãc enunciationem, scililicet panis est corpus Christi, nullo pacto esse veram. Primũ ergo ostendamus hãc Lutheri interpretationem esse à litera remotissimam: quod vel ex eo cõstare manifestè potest, quòd articulus hoc, vel pronomen demõstratiuũ, cum sit neutri generis, nullo modo potest referri ad panem, quòd panis masculini sit generis. Fortè dices ibi substãtiuè positum, quemadmodum adiectiuum in neutro genere ex grammaticorum regula in substãtiui locum subrogere liceat: atque ita dices hũc esse sensum, Hoc, id est, hæc res (pane demõstrato) est corpus meum. Veniamus iã ad verba calicis, in quibus nullum tale reperire poteris subterfugium. Sic enim dicitur ibi: Hic est sanguis meus. Vides qualiter articulus vel pronomẽ demõstratiuũ ibidem positum est masculini generis, cum autem vinum neutri generis sit, quĩ fit vt pronomẽ hic, possit demõstrare vinum? Si enim dixisset, hoc est sanguis meus, ansam præbuisset opinãdi vinum ibidem manere. At cum dicat, hic est sanguis meus, quis nõ videt articulũ masculini generis nullo pacto ad vinũ posse referri, quod neutro genere nominatur? Hęccine est grãmatica Luthere, iuxta quã ais verba Dei esse nudè interpretãda? Adeò enim nuda est

1.Cor.11.

Ioannes Vvicleph.

Act.20.

1.Cor.10.

1.Cor.11.

da eſt hæc interpretatio, vt literam à ſuo vero ſenſu prorſus denudet, nihilque apud literam de vero eius ſenſu relinquat. Quòd ſi ad Græcam linguam ceu fontem noui inſtrumenti nos reuoces, credens fortè hanc collectionem minimè valere, deciperis. Nam pronomẽ demonſtratiuũ quod græcè ponitur, vtrobique neutrum eſt. Verba nanq, quibus corpus conſecratur, ſic habent, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Verba autem quibus cõſecratur ſanguis, ſic habẽt, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου. Vides iam vtrobique pronomẽ poſitũ neutrũ eſſe, nempe τοῦτο Nomen autem græcè ſignificans corpus, ſcilicet, τὸ σῶμα & nomen ſignificans ſanguinem ſcilicet tò áima, vtrunque neutrum eſt. Ex quo patet vtrobique pronomen demonſtratiuũ ſequenti nomini eſſe aptãdum, nullo modo autem ad præcedẽs referendum: quia cum nomẽ ibi pro pane poſitũ ſit ἄρτος, quod cõſtat eſſe etiã maſculini generis, cõuincitur pronomẽ neutri generis ad panem minimè referri poſſe. Vinum autem græcè dicitur οἶνος, quod conſtat eſſe etiam maſculini generis. Colligimus ergo Chriſti verba nullo pacto fauere Luthero, imò potius illi omnino repugnare. Nullo etenim modo expreſſius potuiſſet dicere nihil illic remanere panis, quàm quũ dixit: Hoc eſt corpus meũ. Non enim dixit, hic, id eſt in hoc loco, eſt corpus meum: aut cum hoc quod videtis, eſt corpus meum tãquã in pane aut ſimul cum pane conſiſteret, ſed hoc eſt (inquit) corpus meum, nimirum declarãs manifeſtè (vt hæreticorum ora obſtrueret) hoc totum quod porrigebat, ipſius corpus eſſe. Cæterum quò res ſit apertior, & tergiuerſandi nullus pateat locus. Euangeliſtarum verba proferamus. Mattheus enim ſic ait: Cœnãtibus autem eis, accepit Ieſus panẽ, & benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait: Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum. Et accipiẽs calicem, gratias egit & dedit illis, dicẽs: Bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Marcus verò ſic narrat: Et manducantibus illis, accepit Ieſus panem, & benedicens fregit & dedit eis, & ait illis: Sumite, hoc eſt corpus meum. Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur. Lucæ autem verba ſũt iſta: Et accepto pane gratias egit, & fregit & dedit eis, dicẽs: Hoc eſt corpus meũ, quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem poſtquam cœnauit, dicens: Hic eſt calix, nouum teſtamentum in ſanguine meo, qui pro vobis fundetur. Ex omnibus his Euangeliſtarum verbis patet nullum eſſe locum in quo poſt factam conſecrationem ſacramentum vocetur panis aut vinum, ſed tantum corpus aut ſanguis. Si enim Chriſtus in pane ſuſcepto nullam feciſſet mutationem, eumque vt ſuſceperat, minimè variatum diſcipulis porrexiſſet, dici meritò poſſet merũ panem dediſſe diſcipulis. Verum quum priuſquam diſcipulis mãducandum porrigeret, panem conuerterit in carnem: nequaquam dici poteſt eum panem quem in manus ſuſceperat, diſcipulis tribuiſſe, ſed nobis ſuum in quod conuerterat. At Lutherus obſtat, ſic dicens: Euangeliſtæ referunt Chriſtum in manus ſumpſiſſe panem. Et nos etiam hoc ipſum fatemur. Verum quum recipiunt apoſtoli, iam non audis panem nominari, ſed corpus: nec vinum, ſed ſanguinem. Quòd autem aiunt Lutherus & eius imitatores, hoc mirabile ſacramentum vocari panem, atque inde colligunt aut panem ibi eſſe, aut ipſum panem eſſe corpus Chriſti, non rectè colligunt. Id enim ſolenne eſt ſacris ſcripturis, vt panem appellent quod comedi quouis modo poteſt: quia vt dicit Eccleſiaſticus: Initium vitæ hominis aqua & panis. Hoc modo manna dictus eſt panis, vt apud Prophetam: Panem cœli dedit eis, omne delectamentum in ſe habentem. Ecce panem vocat ſcriptura quem aliàs dixit eſſe velut ſemen coriandri. Hoc etiam modo filius Dei ſecundum diuinitatis ſubſtantiam dictus eſt panis, quòd ſpiritualiter manducatus mentem intus reficiat. Sic enim dicit ipſe: Ego ſum panis vitæ, qui de cœlo deſcendi. Quæ verba (vt ſuprà admonuimus) minimè ad corpus referenda ſunt, ſed ad diuinitatis ſubſtantiam, quòd hæc de cœlo deſcenderit, non autem corpus. Simili modo nos fatemur Chriſti corpus panem dici generali iſta appellatione, quia videlicet ſpecie panis opertum à nobis manducatur in ſpiritualem interioris hominis refectionem. Poſſumus etiam aliam huius appellationis rationem reddere, nec omnino ineptam, quinimò conformem communi vſui loquentium, & ipſis etiam ſcripturis ſacris. Vſitatiſſimus ſiquidem eſt loquendi modus, vt rem eo nomine appellemus, quo res ex qua genita eſt, vocabatur. Si enim alicui dediſſes vinum, quod ille poſtmodum artificio aliquo aut operante natura vertiſſet in acetum, quod ille iterum ad comedendum aliquam aliam rem tibi porrigeret, diceret tibi, nec impropriè, ecce tuum vinum quod largitus es mihi: nimirum hac locutione deſignãs acetum illud ex vino donato fuiſſe genitum, aut vinum in acetum fuiſſe verſum. quapropter factum eſt vt nomine vini gaudeat nunc etiam acetum, quia ex illius materia genitum eſt: cùm tamen vere & iuxta nominis propriam ſignificationem acetum non poſsit dici vinum, quòd res ſunt ſpecie ſubſtãtiaque differentes. Nec ab hoc modo loquendi abhorrent ſacræ literæ. Vide quid dicatur in Exodo: Tulitque Aaron virgam coram Pharaone & ſeruis eius, quæ verſa eſt in colubrum. Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipſi per incãtationes Aegyptiacas & arcana quædam ſimiliter: proiecerruntque ſinguli virgas ſuas, quę verſæ ſunt in dracones, ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum. Ecce iam vides virgam Aaron verſam in colubrum, atque poſt eam verſionem iterum vocari virgam, cùm nihil minus ſit quàm virga. Nam & deuorat aliorum virgas, quod virgæ minimè conuenit. Virga tamen poſt eam verſionem vocatur, quòd ex illa materia à Deo factus ſit coluber ille. Adhũc modum etiam in ſacratiſsima Euchariſtia, cum panis vertatur in corpus Chriſti, fit inde vt corpus in quod vertitur, eodem nomine vocetur quo panis cõmutatᵘ in corpus vocabatur, nõ quod panis ſit, ſed quia panis loco ſubrogatus, atq; ideo præteriti panis nomẽ cõſeruat. Sed circa hoc nõ erat opus tot argumẽtis, cum Eccleſia huic liti iam finem impoſuerit. Verum hoc fecimus, vt hæreticorum cauillis reſpõderemus oſtẽderemusq; rationem de ea quæ in nobis eſt fide. Cõcilium Cõſtãtienſe ſeſsione octaua enumerãs. 45. errores Ioannis Vvicleph, hunc primo loco collocat, ſub his verbis: Subſtã[illegible] panis materialis, & ſimiliter ſubſtãtia vini materialis, manẽt ſine

Matt. 27. *Marc. 14.* *Luc. 22.* *Eccle. 29.* *Pſal. 77.* *Ioan. 6.* *Exod. 7.* *Cõcilium Conſtant.*

ſubiecto in eodem ſacramento altaris, quem errorem cum aliis. 44. vnà ſuper omnes lata ſententia concilium damnat. Verum etſi hoc ſufficienter oſtendat panem non manere, non tamen oſtendit transſubſtantiari in corpus Chriſti, quòd Lutherus negat, irridetque, dicens hanc transſubſtantiationem eſſe recens inuentam, nec vetuſtiorem quàm trecẽtenariam. Si de vocabulo ſolo eſt diſsidium, indigna prorſus res eſt vt pro ea digladiemur, modò conueniat inter nos de re. Res autem eſt, panem non manere poſt conſecrationem, ipſumque conuerti in corpus Chriſti. Siue autem illam verſionem appellet transſubſtantiationem, ſiue transmutationem, ſiue conuerſionem, non multum curabo, dummodo fateatur panem non manere poſt conſecrationem, illúmque verti in corpus Chriſti. Horum primum iam oſtendimus cum ex aliis, tum ex concilii Conſtantienſis definitione. Alterum oſtendere ſupereſt, panem ſcilicet verti in corpus Chriſti, idque non eſſe recens theologorum ſcholaſticorum inuentum, nempe trecentenarium, vt Lutherus ait. Pro qua re plurima ſanctorum patrum citabo teſtimonia: quæ omnia ſi bene conſideres lector, videbis etiam aduerſus prædictam Berengarii & Oecolampadii hæreſim manifeſtè pugnare. Primum omnium profero Anſelmum, virum quidem ſanctitate perinde ac doctrina clariſsimum, quem non poteſt Lutherus vt ſolet, dicere trecentenarium: & ex iſto gradatim procedam aſcendendo ad alios multò antiquiores, vſque ad illos qui fuerũt apoſtolorum temporibus vicini. Is ergo Anſelmus in Commentariis ſuper Paulum, exponens illud ex priore epiſtola ad Corinthios, Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine, hęc ait: Teſtamentum nouum in Chriſti ſanguine conſequuti ſumus, per quod ad nouam hæreditatem perueniamus, quia beneficii diuini ſanguis teſtis eſt. Vnde & ad tuitionem corporis & animæ noſtræ ſacramẽta eius percipimus, quia caro eius pro ſalute noſtri corporis eſt oblata: ſanguis verò pro anima noſtra effuſus eſt, vt vtraque noſtri ſubſtantia hæreditatem vitæ perennis accipere poſſet. Nec mirum, quod de pane & vino carnem & ſanguinem ſuum fecit. Nam & in quolibet homine carnem & ſanguinẽ de pane & vino facit, quia panis comeſtus mutatur in carnem, & vinum potatum vertitur in ſanguinem per creatoris operationem. Hæc Anſel. Haymo, vir etiam illuſtris inter theologos, ante ſeptingentos annos natus, in Commentariis ſuper Paulum, exponens illud ex priore epiſtola ad Corinthios, quoniam vnus panis & vnum corpus multi ſumus, hæc ait: Caro quã verbum Dei patris aſſumpſit in vtero virginali in vnitate ſuæ perſonæ, & panis qui conſecratur in eccleſia, vnum corpus Chriſti ſunt. Sicut enim illa caro corpus Chriſti eſt, ita iſte panis tranſit in corpus Chriſti: nec ſunt duo corpora, ſed vnũ corpus. Diuinitatis etenim plenitudo quæ fuit in illo, replet & iſtum panem, & ipſa diuinitas verbi, quæ implet cœlum & terram & omnia quæ in eis ſunt, ipſa replet corpus Chriſti, quod à multis ſacerdotibus per vniuerſum orbẽ ſanctificatur, & facit vnũ corpus Chriſti eſſe: & ſicut ille panis & ſanguis in corpus Chriſti traſeunt, ita omnes qui in eccleſia dignè comedũt illud, vnũ corpus Chriſti ſunt, ſicut ipſe dicit: Qui manducat carnẽ meã, & bibit ſanguinẽ meum in me manet & ego in eo. Hæc Haymo. Theoph. exponens illud Ioan. Panis quẽ ego dabo caro mea eſt, ſic ait: Attende autem quod panis qui à nobis in myſteriis manducatur, non eſt tãtum figuratio quædam carnis domini ſed ipſa caro domini. Non enim dixit, Panis quem ego dabo, figura eſt carnis, ſed caro mea eſt. Trãsformatur enim arcanis verbis panis ille per myſticam benedictionem & acceſsionem ſancti ſpiritus in carnem domini. Et neminem cõturbet quod credendus ſit panis caro. Etenim & in carne ambulãte domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & ſimilis fiebat ſanctæ eius carni, & in augmentum & ſuſtẽtationem conferebat, iuxta humanum morem: Igitur & nũc panis in carnẽ domini mutatur. Hæc Theoph. Quibus verbis nihil poteſt apertius dici. Nam dixit panẽ transformari in carnẽ, & iterum dicit mutari in carnẽ: vocans nẽpe trasformationẽ, quod recẽtiores theologi, dixerunt trãſſubſtãtiationẽ. Iſidorus lib. 1. de Eccleſiaſticis officiis cap. 18. eidem ſententiæ fauet, ſic dicẽs: Panis enim quẽ frãgimus, corpus Chriſti eſt, qui dicit: Ego ſum panis viuus, &c. Vinum autẽ ſanguis eius eſt, & hoc eſt quod ſcriptum eſt: Ego ſum vitis vera. Sed panis quia cõfirmat corpus, ideo corpus Chriſti nũcupatur, vinum autẽ quia ſanguinem operatur in carne, ideo ad ſanguinem Chriſti refertur. Hæc autẽ duo ſunt viſibilia, ſanctificata tamen per ſpiritum ſanctum, in ſacramentũ diuini corporis trãſeunt. Hæc Iſidorus. Qui ſatis apertè docet trãſſubſtãtiationẽ, cum dicit panẽ & vinum tranſire in corpus Chriſti. Quod autẽ dixit quod credẽdus ſit panis caro, eodẽ modo dixit quo ſuperius expoſuimus, quia ſcilicet panis vertitur in carnem, cõſeruato ſcilicet in re poſtera, rei præcedentis vocabulo. Damaſcenus etiam lib. 4. de fide orthodoxa cap. 14. hanc eandem ſententiam quamuis aliis verbis dixit, ſic enim ait: Corpus enim ſecundum veritatem coniunctum eſt diuinitati, quod ex ſancta virgine corpus eſt: non quod ipſum corpus aſſumptum ex cœlo deſcẽderit, ſed quod ipſe panis & vinum tranſmutatur in corpus & ſanguinem Dei. Si autem modum requiris quonã pacto ſit, ſat ſit tibi audire, quoniam per ſpiritum ſanctum, quemadmodum ex ſancta Dei para ſeipſo & in ipſo Dominus carnem ſuſtentauit. Et nihil amplius cognoſcimus, quàm quod verbum Dei verum eſt & efficax & omnipotens, modus autem inſcrutabilis. Neque eſt hoc etiam dictu promptum quomodo naturaliter per comeſtionem panis, & vinum & aqua per potionem in corpus & ſanguinem comedentis & bibentis transſmutatur: & nõ ſit aliud corpus præter id quod prius erat ipſius. Sic & propoſitionis panis vinúmque & aqua per inuocationem & aduentum ſpiritus ſancti ſupernaturaliter tranſmutatur in corpus & ſanguinem Chriſti, & non ſunt duo, ſed vnum & idem. Hucuſque Damaſcenus. Vides hic ter nominatam tranſmutationem panis in corpus, & vini in ſanguinem. Quod autẽ ad finem dixit: Et nõ ſunt duo, ſed vnũ & idem, vt non referre poſſes ad panem & corpus, quod illa ſcilicet non ſunt duo, ſed vnum & idem, vt nihil tale intelligas, ſuperius dicta manifeſtant. Superius nanque dixerat corpus quod ex alimento neutritur, & in quod alimentum conuertitur, non eſſe aliud corpus præter id quod prius erat ipſius ante comeſtionem. Sic etiam panis in euchariſtia non in aliud corpus Chriſti cõuertitur, q̃ in id quod ante cõ-

ſecrationem

Anſelm⁹. *Haymo.* *Ioan. 6.* *Theophy.* *Iſidorus.* *Damaſc.*

B C D

ſecrationẽ prius habebat, vt ſcilicet nõ ſint duo corpora, vnũ quod ante conſecrationẽ, aliud in quod facta conſecratione panis transmutatur. Hunc autẽ Damaſcenũ non poteſt Lutherus dicere recentẽ, niſi fortè talẽ ſe credit Lutherus, vt illi mille anni ſint tanquã dies heſterna quę præteriit: quoniam hic, teſte Ioanne Trithemio, fuit tẽporibus deuotiſſimi imperatoris Theodoſij ſenioris, à quo ad noſtrũ hoc tempus mille centũ anni & eo amplius elapſi ſunt. Auguſt. in lib. ſententiarũ Proſperi huic ſententiæ fauet, ſic dicens: Nos autẽ in ſpecie panis & vini quã videmus, res inuiſibiles, id eſt carnẽ & ſanguinem honoramus, nec ſimiliter comprehẽdimus has duas ſpecies quemadmodũ ante conſecrationẽ cõprehendebamus: cũ fideliter fateamur ante conſecrationẽ, panẽ eſſe & vinũ quod natura formauit, poſt conſecrationem verò carnẽ Chriſti & ſanguinem, quod benedictio conſecrauit. Hæc Auguſt. In quibus verbis aperte indicat panẽ terrenum non manere poſt factã conſecrationẽ. Nam duo tẽpora, ſibi inuicem oppoſita diſtinguit in quibus diuerſas rerũ conditiones eſſe oſtendit, vnũ ante cõſecrationẽ, alterum poſt conſecrationem. In primo tẽpore eſt ſolus panis ſine corpore Chriſti, in altero, ſolum dicit eſſe corpus Chriſti, & non panẽ. Ambroſius, libro quarto de ſacramentis capite quarto apertiſſime hanc docet ſententiam, ſic inquiens: Meus panis eſt vſitatus, ſed panis iſte panis eſt ante verba ſacramentorum: vbi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti. Hoc igitur aſtruamus, quomodo poteſt qui panis eſt, corpus eſſe Chriſti conſecratione? Conſecratio igitur quibus verbis eſt, & cuius ſermonibus? Domini Ieſu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur, laus deo defertur: oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris. Vbi venitur vt conficiatur venerabile ſacramentũ, iã non ſuis ſermonibus ſacerdos, ſed vtitur ſermonibus Chriſti. Ergo ſermo Chriſti hoc conficit ſacramentũ. Quis ſermo Chriſti? Nempe is quo facta ſunt omnia. Iuſſit dominus, & factũ eſt cœlũ. Iuſſit dominus, & facta eſt terra. Iuſsit dominus, & facta ſunt maria. Iuſsit dominus, & omnis creatura generata eſt. Vides ergo quã operatorius ſit ſermo Chriſti? Si ergo tãta vis eſt in ſermone domini Ieſu, vt inciperent eſſe quæ non erant: quanto magis operatorius eſt vt ſint quę erant, & in aliud commutentur? Hæc Ambro. Et cap. 5. eiuſdẽ libri iterũ ait: Antequã cõſecretur, panis eſt, vbi autẽ verba Chriſti acceſſerint, corpus eſt Chriſti. Deniq; audi dicentẽ: Accipite & edite ex eo omnes, hoc eſt corpus meũ. Et ante verba Chriſti, calix eſt vini & aquę plenus. Vbi verba Chriſti operata fuerint, ibi ſanguis efficitur qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potẽs eſt ſermo Chriſti vniuerſa cõuertere. Hactenus Ambro. Quibus verbis, nihil manifeſtius poteſt deſiderari. Nam dicit, ex pane fieri carnẽ Chriſti, & panẽ cõmutari & cõuerti in corpus Chriſti. Quoties autẽ ex vna re fit alia nõ manet illa prima ex qua poſterior facta eſt. Vt gratia exẽpli: quando ex ligno fit ignis, nõ manet lignũ illud ex quo ignis eſt factus. Et idẽ contingit in omni re, ex qua fit alia. Baſi. Mag. in libello de ritu miſſæ ab eo cõpoſito eidẽ ſententiæ fauet, ſic dicẽs: Rogamus te domine, vt veniat ſpiritus ſanctus tuus, ſuper nos & ſuper hęc propoſita munera, & benedicat ea ſanctificetque & faciat hũc eundem panẽ precioſum corpus, & vinũ precioſum ſanguinẽ domini ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui effuſus eſt pro mundi vita. Hæc Baſil. In quibus verbis illud annotare oportet, quod in verbis Ambroſij annotauimus. Gregorius Niſſenus huius Baſilij frater in lib. de myſtica vita Moſi, exponẽs rationẽ illius cibi mãnæ in deſerto dati patribus, ſub cuius figura de euchariſtia diſſerit, ſic ait: Is igitur mirabilis ſine agricultura panis. Varietate qualitatis ad ſuſcipientiũ habitudinẽ, virtutẽ ſuã commutat. Nã cum ſit panis, ignorat labefieri: ſic in carnem vertitur: nouit olus imitari. Quicquid deniq; aſſumenti cõueniẽs & expetitum ſit (vt Apoſtolus vult) qui hanc nobis menſam præparauit, in id commutatur. Hęc ille: quibus verbis ſemel atq; iterũ dicit panẽ verti in carnem. Euſebius Emyſſenus, à beato Hieronymo in libro de viris illuſtribus valde laudatus in quodã ſermone de cœna domini, hęc ait: Magnitudinẽ cœleſtium merito cœleſtis confirmat autoritas, quia caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguũ quandoquidem quia qui dator eſt muneris ipſe eſt teſtis veritatis. Nam viſibilis ſacerdos, viſibiles creaturas in ſubſtantiã ſui corporis & ſanguinis ſui verbi ſui ſecreta poteſtate, conuertit, dicens: Accipite & bibite, hic eſt ſanguis & corpus meum. Ergo ſicut ad initium præcipientis domini repente ex nihilo ſubſtiterunt excelſa cœlorum, profunda fluctuum, vaſta terrarũ pari potentia, in ſpiritualibus ſacramentis, verbi præcepit virtus & rei ſeruit effectus. Hæc Euſebius. Quibus verbis, vt apertiſsime conſtat, nihil poteſt apertius dici. Cyprianus martyr, in ſermone de cœna domini hæc ait: Panis iſte quem dominus diſcipulis porrigebat, non effigie, ſed natura mutatus, omnipotẽtia verbi factus eſt caro, & ſicut in perſona Chriſti humanitas videbatur & latebat diuinitas, ita ſacramento viſibili ineffabiliter diuina ſe infudit eſſentia, vt eſſet religioni circa ſacramẽta deuotio, & ad veritatem cuius corpus ſacramẽta ſunt, ſyncerior pateret acceſſus vſque ad participationem ſpiritus, non quod vſque ad conſubſtantialitatem Chriſti, ſed vſque ad ſocietatem germaniſsimam eius hæc vnitas perueniſſet. Hæc Cyprianus. Quibus verbis nihil poteſt dici apertius, cum dicat panem non effigie ſed natura mutatum eſſe, & omnipotẽtia verbi factum eſſe carnem. Hanc enim naturæ panis mutationem qua factus eſt caro nos vocamus conuerſionem aut tranſſubſtãtiationem. Cyprianus item, adhuc eandem ſententiam iterum apertius docet, in ſermone de vnctione chryſmatis, ſic dicẽs: Dedit itaque Dominus noſter in menſa, in qua vltimum cum Apoſtolis participauit conuiuium, propriis manibus panem & vinum: in cruce verò manibus militum corpus tradidit vulnerandum, vt in Apoſtolis ſecretius impreſſa ſyncera veritas & vera ſynceritas exponeret gentibus, quomodo vinum & panis caro, eſſet & ſanguis, & quibus rationibus cauſæ effectibus conuenirent, & diuerſa nomina vel ſpecies ad vnam reducerentur eſſentiam, & ſignificantia & ſignificata eiſdem vocabulis cenſerentur. Hæc Cyprianus. In quibus verbis non ſolum nobiſcum ſentit de conuerſione panis in corpus, & vini in ſanguinem Chriſti, ſed etiam reſpondet iis quæ aduerſarii noſtri nobis in hac parte obiicere ſolent. Nam dicit vnam tantum eſſe ſubſtantiam ſiue eſſentiam quæ duobus nominibus videlicet panis & carnis appellatur, & no-

Auguſt. Ambro. B Baſilius. Gregori⁹ Niſſenus. C Euſebius Emyſſen⁹ Cyprian. D

men substantiæ prioris quàm ille appellat causam tribui substantiæ posteriori videlicet corpori Christi, quod ille vocat effectum: & ob hanc causam dicit, corpus Christi vocari panem. Si Cyprianus dicit vnam tantum ibi esse essentiam, & duo esse illius nomina oportet vt iuxta illum ibi non sit panis sed solum corpus Christi, quia aliàs non vna tantum esset essentia duobus nominibus appellata.

Pontianus, Papa & martyr (huic sententiæ etiam fauet) qui fuit temporibus Alexandri Imperatoris. Is enim in epistola prima, quæ est, ad Felicem Sucribonum, hæc ait: De sacerdotibus autem domini, quos nos audiuimus contra prauorum hominum insidias adiuuare, eorumque causas portare, scitote vos in eo valde, Deo placere, qui sibi eos ad seruiendum asciuit, & familiares in tantum sibi esse voluit, vt etiam aliorum hostias per eos acceptaret, atque eorum peccata donaret, sibique reconciliaret. Ipsi quoque proprio ore corpus domini conficiunt, & populis tradunt. Hæc Pontianus papa. In quibus verbis id potissimum ānotādum est, quod dicit sacerdotes conficere corpus Christi. Non possūt autem cōficere corpus domini, nisi verbis suis per secretā Dei potestatem illic assistētem, panem conuerterent in corpus, & vinum in sanguinem Christi. Irenæus, Apostolorum temporibus vicinus, lib. 5. aduersus hæreses, sic ait: Quando ergo & mixtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sāguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & cōsistit nostrę salutis substātia, quādo negāt carnē capacē esse donationis dei, quæ est vita æterna, quæ & sanguine & corpore Christi nutritur, & membrum eius fit. Hæc Ireneus. Telesphorus papa & martyr, in epistola sua decretali quā scripsit, ad omnes Christi fideles, de missarum celebratione loquens, hæc ait: Missarum celebrationes ante horam diei tertiā minimè sūt celebradæ, quia & eadem hora Dominus crucifixus est, & super Apostolos spiritus sāctus descēdisse legitur. Ab episcopis autem idem Angelicus hymnus pro tempore & loco, in missarum solemniis celebrādus est, atque solemniter recitandus. Ipsi enim qui proprio ore corpus domini conficiunt, ab omnibus sunt audiendi, obediēdi, atque timēdi. Hęc Telesphorus papa, qui fuit aliquātulo vetustior Irenæo: quoniā hic fuit sub Seuero & Pertinace imperatorib⁹, Telesphorus autē, vt Damasus in suo pontificali refert, fuit sub Antonino pio imperatore. Et in verbis istius Telesphori idem annotare oportet, quod supra in verbis Pontiani annotauimus. Nā si per sacerdotis verba panis nō conuertitur in corpus Christi, nō est alia via qua sacerdos corpus illud cōficere possit. Quia nec generat illud, nec vllo modo producit, neque verā vllā efficientiā circa corporis illius substantiam habet. Neque satis esset ad hoc, si illud corpus de cœlo ad terrā verbis suis descēdere faceret: quia qui rem aliquā de vno loco ad aliud trāsmutat, non propter hoc recte dicitur quod vere cōficiat illam. Hæc ergo tā multa & tātorum virorum testimonia satis esse debent, vt ostēdamus Luthero transsubstātiationē nō esse nouā, nec trecētenariā, vt ipse asserit, sed multo vetustiorem, nempe ab ipsis Ecclesiæ primordiis proditā. Quòd si de vocabulo cōtēdat id esse nouū, nos nō verba curamus, sed res: quoniā vocabulorū proprietates inquirere, grāmaticorum est munus: nō theologorum. Nā si de re cōstat, vocabuli nouitas nō debet orthodoxum offēdere, vt beatus Athanasius ait, in ea quā habuit aduersus Arriū disputatione. Nouis nāque hæresibus succedētibus Ecclesia nouit vocabula noua cōfingere ad clarius res exprimēdum, & hæresibus obuiādum. Cum enim in ipso nascētis Ecclesię initio quisquā ab eo nomē acciperet, à quo baptizabatur, aut à quo edocebatur, ita vt dicerēt: Ego sum Pauli, ego sum Cephę, ego sum Apollo, factum est hac de causa ad obuiādum huic pesti, vt omnes Christo initiati communi vocabulo vocarētur Christiani, quod nomen primum Antiochiæ hac occasione natum esse historiæ prodūt. Postea etiā surrexit Arrius docēs filium patri inæqualem, nec eiusdem substātiæ: cui hæresi Ecclesia obuians effinxit sibi nomen consubstātialitatis, nunquam in sacris literis repertum. Sic etiam videns hæreticos insurrexisse qui dicerent panem manere simul cum corpore, ad denotādum panem minime post consecrationem superstitem, sed esse versum in corpus, nomen trāssubstantiationis cōfinxit, quod rem, vt apparet adeò clare applicet, vt nullū hæresis vestigium post se relinquat. An autē cōgrue, aut ornate, aut pollite explicet, non curo, modo fideliter ac catholice doceat. Neque video causam quare non habeat hāc autoritatem Ecclesia fingēdorum vocabulorū, sicut & quālibet rempublicā habuisse dignoscitur, ex quorum cōsensu & fictione cōcordi vocabula vim accepēre significatiuam. Sed iam opus est vt ostēdamus Ecclesiam de hac re definientem. Cōcilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum sic definit: Vna est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quā nullus omnino saluatur: in qua idem ipse sacerdos & sacrificium Iesus Christus, cuius corpus & sāguis in sacramēto altaris sub speciebus panis & vini veraciter continetur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem potestate diuina, vt ad perficiēdum mysteriū vnitatis, accipiamus ipsi de suo quod accepit ipse de nostro. Hæc Concilium. Et ponuntur hæc verba in volumine epistolarum decretaliū, tit. de sum. trin. & fid. cat. in capitulo, firmiter credimus. Postremo cōcilium Tridentinum sub Iulio tertio celebratum, sessione tertia, cap. 4. docet quid de hac re necessario sentiēdum sit, sic inquiēs: Quoniam autem Christus redemptor noster, corpus suum, id quod sub specie panis offerebat verè esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia dei fuit, idque nūc denuo sancta hæc synodus declarat, per cōsecrationem panis & vini, cōuersionem fieri totius substātiæ panis in substātiam corporis Christi domini nostri, & totius substantiæ vini in substantiam sanguinis eius, quæ cōuersio cōueniēter & proprie à sancta Catholica Ecclesia transsubstātiatio est appellata. Et post datā hanc doctrinam à cōcilio, ne quis cōtra illā docere, aut sētire præsumat, canonem latę sententiæ qui est secundus in ordine contra huiusmodi præsumptores protulit, cuius verba sunt hæc: Si quis dixerit in sacrosanctæ Eucharistiæ sacramēto remanere substantiā panis, & vini vnà cum corpore & sāguine domini nostri Iesu Christi, negaueritque mirabilē illā, & singularem cōuersionem totius substātiæ panis in corpus, & totius substātiæ vini in sanguinem, manentibus dūtaxat speciebus panis & vini, quam quidem conuersionem catholica Ecclesia apertissime transsubstantiationem appellat, Anathema sit.

Pontian⁹ Papa. | Act. 11. | Cōcilium Latera. | Cōcilium Tridētinū

A B C

ma sit. Hactenus Concilium Tridentinum. In quibus verbis definiuntur omnia quæ huic negocio videbantur necessaria.

D

Sexta hæresis est quæ asserit pro calicis consecratione non esse apponendũ vinum, sed solam aquam. Hic est error quorundam qui ab effectu vocati sunt Aquarij. Sic enim eos beatus August. in lib. de hæresibus. cap. 4. appellat: nec tamen quam pro se habeant rationem, refert. Verum ex Ecclesiastico dogmate proximè citando constat eos sobrietatem adeò diligere, vt eius conseruandæ causa etiam pro calicis consecratione vinum euitandum putent. Quis fuerit huius hæresis autor, & quo tempore cœperit, apud neminem inuenire potui. Aduersus hunc errorem tres Euãgelistæ pugnant, Matthæus scilicet Marcus, & Lucas. Hi enim omnes referentes modum dominicæ cœnæ, dicunt Christum calicem porrexisse discipulis, & vt ostenderent quem illis in calice liquorem præbuerit, addiderũt verba Christi dicentis: non bibam amodò de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscũ nouum in regno patris mei. Ex quibus verbis satis apertè ostenditur eum liquorem quem Christus discipulis in calice potandum dedit, fuisse genimen vitis, nempe vinum. Quòd si quis fortè pertinax contendat de alio quopiam vitis fructu esse illa verba intelligenda, hoc plurimorum conciliorum definitionibus reiicitur, quæ asserunt vinum in calice esse necessarium pro sanguinis consecratione, vt panis pro corporis consecratione. Concilium nanque Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, inter alia sic definit: Vna verò est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur. In qua idem ipse sacerdos est sacrificium Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continentur. Hæc concilium. Ex quo patet sub specie vini sanguinem latere, & non sub specie aquæ. Alia sunt insuper concilia quæ hoc exprimunt, quæ quoniam aduersus proximè describendam hæresim iterum citanda sunt, prætereo vsque ad locum illum. Accedit huc etiam quòd signa debent esse aliqua ex parte similia signatis. At inter aquam & sanguinem nulla versatur similitudo, præcipuè si philosophis credimus, asserentibus puram aquam nullius esse alimenti. Non erat ergo consentaneum aquam in signum sanguinis institui.

Aquarij.

Mat. 26.

Cõcilium Lateranense.

A

Septima hæresis est quæ cum hac proxime enarrata velut ex diametro pugnat. Nam hæc sic vinum in calice apponit quòd nullam penitus miscet aquam, asseritque eam minimè miscendã esse. Hic est error Græcorũ, à Guidone Carmelita vndecimo loco inter errores Græcorum locatus. Est etiam error Armenorum, quem Guido, 24. ordine recenset. Pro eius erroris reprobatione est vnum hoc iaciendũ prius fundamentum, quòd modica scilicet aqua vino mixta, in vini substantiã conuertitur, aut in sua substantia sine conuersione manens, cum modica sit, minorisque efficaciæ quàm vinum, nõ vertit vinum à sua natura. Vtrum autem horum sit verius, non sum adeò demens vt audeam definire, quod Innocentius. 3. pontifex summus, vir alioqui doctissimus, non ausus est definire, prout in cap. cum Marthæ, tit. de celebratione missarum, patet. Hoc ergo iacto fundamento, facile hoc nostrum, id est, catholicum superædificabimus dogma. Nam hoc sacramentum in memoriam dominicæ mortis fit, Paulo testante, qui ait: Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicẽ bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat. At Christo mortuo (vt est apud Ioãnem) vnus militum lancea latus eius aperuit, & cõtinuo exiuit sanguis & aqua. Vt ergo sacramẽtum calicis velut perfectũ signum illud repræsentet, oportet vt in calice aqua vino misceatur, quæ aquam de Christi latere simul cum sanguine exeuntem repræsentet. Quod etsi ex Christi institutione nõ esset, ecclesia nihilominus hoc statuere poterat, quum aqua (vt diximus) vinum cui miscetur, nõ destruat. Hoc autem ita faciẽdum esse, atque ita esse factum ab ipsis ecclesię primordiis pluribus edocemur testimoniis. Cyprianus libro secundo epistola tertia, quæ est ad Cecilium, hæc ait: Quando autem in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, & credẽtium plebs ei, in quem credidit, copulatur & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini sic miscetur in calice domini, vt commixtio illa non possit ab inuicem separari. Vnde ecclesiam, id est, plebem in ecclesia constitutam fideliter & firmiter in eo quod credidit perseuerãtem, nulla res separare poterit à Christo, quo minus hæreat semper & maneat in diuina dilectione. Sic autem in sanctificando calice domini offerri aqua sola nõ potest, quomodo nec vinũ solũ potest. Nam si vinũ tãtum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si verò aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quãdo autẽ vtrũque miscetur, & adunatione cõfusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramẽtũ spirituale & cœleste perficitur. Alexander autẽ primus, apostolis vicinus (nam sub Aelio Adriano imperatore ecclesiã rexit) sic ait in decretis suis, quæ in. 1. to. cõciliorũ generaliũ inseruntur. In sacramẽtorũ quoq; oblationibus, quę intermissarũ solennia domino offerũtur, passio domini miscẽda est, vt eius, cuius corpus & sanguis conficitur, passio celebretur: ita vt repulsis opinionibus superstitionũ, panis tãtum & vinum aqua permixtũ in sacrificio offerãtur. Nõ debet enim (vt à patribus accepimus) & ipsa ratio docet, in calice domini aut vinum solũ, aut aqua sola offerri, sed vtrũq; permixtũ, quia vtrunq; ex latere eius in passione profluxisse legitur. Hæc ille. Vides hic papã sanctũ simul atq; doctũ, vicinũque apostolorũ tẽporibus, testari se ita à patribus nẽpe ab apostolis vel eorũ discipulis suscepisse. Et inter Ecclesiastica dogmata, quæ B. August. (vel vt alii volunt, Gennadius) vno volumine collegit. 75. loco tale dogma locatur: in Eucharistia nõ debet pura aqua offerri, vt quidã sobrietatis fallũtur imagine, sed vinum cũ aqua mixtũ, quia & vinum fuit in redẽptionis nostræ mysterio, cum dixit: Non bibam amodò de hoc genimine vitis: & aqua mixtũ, non quod post cœnam dabatur, sed quod de latere eius lancea perfosso aqua cũ sanguine egressa, vinũ de vera eius carnis vite cũ aqua expressum ostendit. Hactenus Ecclesiasticũ dogma. Præterea in collectario quod beatus Martinus Braccharensis episcopus fecit ex conciliis oriẽtalibus. 55. cap. sic habetur: Non oportet aliquid aliud in sanctuario offerri præter panẽ, & vinũ, & aquã, quæ in typo Christi benedicũtur, quia dũ in cruce penderet, de corpore eius sanguis effluxit & aqua, hæc tria vnũ sunt in Christo Iesu. Hæc hostia

Græci.

Armeni.

1. Cor. 11.

Ioan. 19.

B

C

& oblatio Dei in odorem suauitatis. Hæc ibi. Rursus Carthaginense concilium tertiũ in suorum decretorum cap. 24. sic habet: In sacramentis corporis & sanguinis domini nihil amplius offeratur, quàm ipse dominus tradidit. Hoc est panis, & vinum aquæ mixtũ. Ex quibus verbis videtur cõcilium quidpiam plus asserere, scilicet Christum ita tradidisse, vt scilicet aqua vino misceretur. Quòd etsi textus non sit scripturę expressus, mihi tamen valde probatur, quòd sobrietatis causa crederem Christum aquam vino miscuisse. Cui alludere videtur illud Salomonis: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinum, proposuit mensam suam. Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis. Si quis est paruulus, veniat ad me. Et insipiẽtibus locuta est: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis. Pòst concilium Carthaginense Sexta generalis synodus in speciali contra ipsos Armenos canone. 32. per sequentia verba definiuit. Quoniam nouimus in Armeniorum regione vinum tantum in sacra mensa offerri, aquam illi non miscentes qui incruentum sacrificium peragunt, prætexentes ecclesiæ doctorem Ioannem Chrysostomum in interpretatione Matthæi hoc asserentem. Vt iam nunc ab ignorantia liberentur, illius patris mẽtem orthodoxè aperimus. Cum enim antiquam Hydroparastarum hæresim, qui pro vino solam aquam in sacrificio vsi sunt, subuerteret, illam orationem composuit, in qua aqua in sacrificio missæ adiũctionem amouere illi existimãt, cum tamen non doceat sanctus per solum vinum oblationem fieri, quandoquidem & suæ ecclesiæ vbi est illi pastoralis administratio tradita, aquam vino miscendam tradidit, quando incruentum peragi sacrificium oportet, ex pretioso & honorando nostri redemptoris sanguine & aqua contemperationem attendens, quæ in totius mundi viuificationem effusa est, & peccatorum redemptionem. Et in omni etiam ecclesia vbi spiritalia luminaria refulserunt, hic ordo diuinitus traditus seruatur. Nam & Iacobus domini nostri Iesu Christi secundum carnem frater, & Basilius Cæsariẽsis Archiepiscopus, cuius gloria omnem terrarum orbem peruasit, mystico nobis in scripto tradito sacrificio, ita peragendum in sacro mysterio ex aqua & vino sacrum poculum ediderunt. Et qui Carthagine cõuenerunt sancti patres ita aperte tradiderunt. Si quis ergo episcopus vel presbyter non secundum traditum ab Apostolis ordinem facit, deponatur vt imperfectè ac simpliciter mysterium enuncians, & quæ tradita sunt innouans. Hactenus sexta Synodus. Denique concilium Florẽtinum sub Eugenio quarto celebratum in definitione fidei Armenis data, loquens de sanctissimo Eucharistiæ sacramento, hæc ait. Tertium est Eucharistiæ sacramentum, cuius materia est panis triticeus, & vinum de vite, cui ante cõsecrationem aqua modicissima admisceri debet. Aqua autem ideo admiscetur, quoniam iuxta testimonia sanctorum patrum ac doctorum Ecclesiæ, pridem in disputatione exhibita, creditur ipsum dominũ in vino aqua permixta hoc instituisse sacramentum. Deinde, quia hoc cõuenit dominicæ passionis repræsentationi. Hęc Concilium Florentinũ. Ex his ergo omnibus constat aduersus schismaticos Gręcos & Armenos, aquam vino in calicis consecratione esse miscendam.

Conciliũ Carthaginense. *Prou. 9.* D A

OCtaua hæresis est, non substantiam sacramenti, sed eius virtutem & efficaciam oppugnans: quæ asserit hunc sacratissimum cibum nec prodesse quicquam, nec etiam lædere. Huius hæresis magistri atque autores fuerunt Messaliani, qui & Euchitæ, id est orantes, vel Eudousiastæ, id est afflati aut diuini appellantur, quorum historiam iam suprà narrauimus. Hanc eandem tutantur hæresim Armeni, vt eis impingit Guido Carmelita, dicens hunc esse illorũ vigesimum tertium errorem. Verum hi à Messalianis in hoc diuiduntur, quòd Messaliani asserunt nihil prodesse aut lædere. Armeni autem dicũt soli corporis saluti prodesse. Concordi tamen sententia hi omnes asseuerat nihil prodesse animæ. Quibus meritò dici possit id quod per Malachiã prophetã Dominus ait: At vos ô sacerdotes qui despicitis nomẽ meũ, & dixistis, in quo despeximus nomen tuum? Offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis, in quo polluimus te? In eo quod dicitis, mensa domini despecta est. Hæc ibi. Nónne despectam facit mensam domini, qui dicit eam nullo vsui esse? Hæc autẽ assertio manifestæ hæreseos conuincitur per ea quæ Ioan. 6. à Christo dicta sunt in huius sacramenti approbationem & laudem, in quibus non semel huius præstantissimi sacramenti virtus ostenditur. Qui manducat (inquit Christus) carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Nónne satis prodesse tibi videtur quod manducatum vitam præstat æternam? Quòd si hęc ad futurũ referas, vt scilicet intelligatur eum qui manducauerit, in posterum habiturum vitam æternã, tunc verò cùm primum manducatur, nihil conferre: etiam hoc dicto fateris Eucharistiam aliquid cõmodi adferre suscipienti. Nam etsi sola futurorũ spes non beet hominem, non est tamen dubitandũ multo feliciorẽ esse eum qui sperat (etiã si nihil habeat) quàm qui desperat. Nam qui sperat, initium quoddam possesionis habet: quò fit vt in ipsa rei priuatione eum alat spes. Sic enim ait beatus Ioannes: Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus cũ sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut ille sanctus est. Magnũ ergo commodum Eucharistiã adferre fateris, cũ admittas ex eius mãducatione ius nos quoddã acquirere ad vitã æternam post mortem posidendam. Præterea tale ius ad habendam in posterum beatitudinẽ, nullus expers gratiæ habere potest. Nam quamuis beatitudo sit donum dei, vt Apostolus ait, gratia dei vita æterna, vel vt alia translatio ait, donum dei vita æterna: hanc tamen gratiam nunquam de plenitudine Christi recipimus nisi pro alia gratia qua hic nos prius iustificari oportet, vt in eam veniamus indulgentiam qua dicitur: Ibunt iusti in vitam æternam. Necessarium est ergo eum qui digne suscipit hoc sacramentum, si in posterum hac de causa habiturus est gloriam, suscipere etiam in præsenti gratiam. Verum quò res fit apertior, alia quæ sequuntur Christi verba referamus: qnoniam illa expresius nostrum propositum confirmãt: Qui manducat (inquit) meam carnem, & bibit meum sanguinẽ, in me manet, & ego in illo. Et vt beatus Ioannes in quadam epistola ait: Omnis qui in eo manet, non peccat: colligitur hinc manifeste, hoc Christi corpus manducatum, omnem prorsus peccati culpam à nobis abigere, quod non paruum emolumentum

Messalia. Armeni. *Malac. 1.* B *1. Ioan. 3.* *Rom. 6. Ioan. 1. Matt. 25.*

emolumentũ eſt. Nunquam etiam aliquis in Deo manet, aut Deus in illo ſpeciali exiſtentia, niſi per charitatẽ. Qui manet (inquit Ioannes) in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Si ergo qui manducat carnem Chriſti, & bibit eius ſanguinẽ, in illo manet, ergo in charitate & dilectione manet. Nam ſi non diligeret, non maneret in illo, quoniã vt beatus Ioannes ait: Qui non diligit, manet in morte. Qua de cauſa Chriſtus nos alibi monebat in dilectione ſua manere, vt fructum aliquem adferre poſſemus, quò fit vt qui hoc ſacramentum recipit, charitatem etiam recipiat, per quam in Deo maneat. Vt autem Chriſtus hoc propoſitum magis cõfirmaret, tertio eandem ſententiam repetit, dicens: Sicut miſit me viuens pater, & ego viuo propter patrẽ: & qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Viuens pater miſit filium, quia voluntate patris incarnatus eſt, viuit propter patrem in quantum Deus, nõ quòd ipſe in ſe non haberet vitam, ſed quia non à ſe, ſed à patre naſcens, habuit vitam naſcendo, à quo habuit diuinitatem genitus. Viuit etiam propter patrem in quantum homo, quia voluntate patris factus homo, corpus quod aſſumpſit, viuificauit. Ait ergo: Sicut miſit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui mãducat me, viuet propter me, id eſt, quemadmodum homo factus ſum patris voluntate, & homo factus viuo, corpuſque meum vita repleo: ſic qui carnem meã manducat, propter me viuet: quoniam carnem meam habet, quæ viuificatrix eſt propter inhabitantem in ea diuinitatem. Ecce ergo manifeſta Chriſti verba, quibus ſæpe teſtatur magnã vtilitatem manducãtibus hoc ſacramentũ ſucceſſuram, nempe vitam æternam. Rurſus, ipſum rei vocabulũ hoc indicat. Vocatur etenim Euchariſtia, quod latinè dicitur bona gratia, indito ab effectu vocabulo, quòd magnam gratiam ſumentibus conferat. Deinde cum in hoc ſacramento recipiatur non ſolum corpus aut humanitas Chriſti, ſed ipſa diuinitas humanitati cõiuncta: quis credat Deum aliquem inhabitare, cui non magna dona cõcedat? Quapropter beatus Bernardus hoc ſacramentum cæteris præferens, ait: In hoc ſacramento non ſolum gratia, ſed ille à quo eſt omnis gratia, ſumitur. Quibus verbis expreſsit magis eſſe recipere ipſum totius gratiæ fontem, quod in aliis ſacramẽtis non ſic corporaliter fit, quàm recipere gratiam quam omnia ſacramenta præſtãt. Magnam ergo gratiam ſacramentum euchariſtiæ præſtat, pro qua in futuro donat vitam æternam. Ex quibus alia multa oriuntur, vt ſancti teſtantur, quorum vnum aut alterũ ſolum citabo. Cyrillus lib. 4. ſuper Ioannem cap. 17. ſic ait: Pias quæſo cogitationes ſuſcipias, ſtudioſe ſanctéque viuas, & benedictione participes, quæ (mihi crede) non mortem ſolum, verumetiam morbos omnes depellit. Sedat enim, quum in nobis maneat Chriſtus, ſæuientem membrorum noſtrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, nec in quibus ſumus peccatis cõſiderat, ſed ægrotos curat, colliſos redintegrat, & ſicut bonus paſtor, qui animam ſuam pro ouibus ſuis poſuit, ab omni nos erigit caſu. Hęc Cyrillus. Quod autem dixit, nec in quibus ſumus peccatis conſiderat, propter peccata venialia dixit, de quibus dicitur: Septies in die cadit iuſtus. Et propter peccata quæ nos latent, de quibus etiam alibi dicitur: Ab occultis meis mũda me domine. Hoc autem ex præcedẽtibus quæ in eiuſdem lib. cap. eodem refert conſtare poteſt. Beatus Chryſoſtomus homilia. 45. ſuper Ioan. de hoc ſanguine in ſacramento nobis exhibito ita ait: Hic ſanguis effuſus vniuerſum abluit orbem terrarũ, de quo multa Paulus ad Hebræos proſecutus eſt. Hic ſanguis abdita & ſancta ſanctorum purgabat. Quòd ſi eius figura tantam habuit vim in templo Hebræorũ, & in media Ægypto liminibus aſperſus, longe magis veritas. Hic ſanguis aureum altare ſignificauit. Sine hoc princeps ſacerdotũ in penetralia ingredi nõ audebat. Hic ſanguis ſacerdotes faciebat, hic ſanguis in figura peccata purgabat. In qua ſi tantã habuit vim, ſi vmbram ita mors horruit, quãtopere quæſo ipſam formidabit veritatem? Hic noſtrarum animarum ſalus eſt, hoc lauãtur anima, hoc ornatur, hoc incenditur. Hic igne clariorem noſtram mentem reddit, & auro ſplẽdidiorem. Huius ſanguinis effuſio cœlum peruiũ fecit. Admiranda ſanè eccleſiæ myſteria, admirabile ſacrariũ. Ex paradiſo fons ſcaturiit, à quo ſenſibiles fluuii emanarent. A menſa hac prodiit fons qui fluuios ſpiritales diffundit. Iuxta hunc fontem non ſteriles ſalices germinant, ſed quercus cœlum ipſum attingentes, quæ fructus tempeſtiuos & ſolidos ſemper producunt. Si quis æſtuat, ad hunc fontem ſe conferat, & recreabitur. Mũdat ſqualorem & ſordes: ęſtus mitigat, non ſolares, ſed quos ignitę ſagittæ imprimunt. Etenim ortũ ſuum supernè habet, inde radicẽ vnde irrigatur. Multi huius fontis riui, quos paracletus diffundit: & filius arbiter eſt, neque bidẽte aut ligone viam facit, ſed animos noſtros aperit. Hic fons lucis, diffundens radios veritatis. Hic ſupernæ adſtiterũt virtutes, fluctuum eius pulchritudinem inſpiciẽtes. Nam manifeſtius quàm nos illæ propoſitorum virtutem & fulgorem inacceſſibilem intuentur. Huc uſque Chryſoſtomus, quem tam prolixe citaui, vt videãt hi hæretici, aut qui eos poſtmodũ ſequentur quãtum hic ſanctus huic præſtãtiſſimo ſacramento tribuerit, qui cùm multa elegantiſsimeque dixerit, nec tamen rem abſoluit, quoniam idquod laudabat, maius re vera eſt omni laude. Poſt teſtimonia horum ſanctorum virorum, vt firmiorem & certiorem noſtrã ſententiam efficiamus, operæpretium erit eccleſiæ diffinitionem proferre. Concilium Florẽtinum ſub Eugenio quarto celebratũ in definitione fidei Armenis data de ſacramento euchariſtiæ, diſſerẽs, hæc ait: Huius ſacramẽti effectus, quem in anima operatur digne ſumẽtis, eſt adunatio hominis ad Chriſtũ. Et quia per gratiam homo Chriſto incorporatur, & membris eius vnitur, cõſequens eſt quòd per hoc ſacramentum in ſumentibus digne gratia augeatur, omnemque effectum, quem materialis cibus & potus, quod ad vitam agunt corporalem, ſuſtentando, augendo, reparando, & delectando, ſacramentum hoc & quo ad vitam operatur ſpiritualem. In quo (vt inquit Vrbanus Papa) gratam Saluatoris noſtri memoriã recenſemus, à malo retrahimur, cõfortamur in bono, & ad virtutum, & gratiarum proficimus incrementum. Hæc concilium Florentinum. Eidem ſententiæ ſubſcribit concilium Tridentinum ſub Iulio tertio celebratum ſeſsione tertia, cap. 2. ſic inquiẽs: Ergo Saluator noſter diſceſſurus ex hoc mundo ad patrem, ſacramẽtum hoc inſtituit, in quo diuitias diuini ſui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciẽs mirabilium ſuorũ, & in illius ſumptione colere nos ſui memo-

1. Ioan. 4. *1. Ioan. 5.* *Ioan. 6.* *Cyrillus.* *Pſal. 24.* *Pſal. 8.* *Chryſoſt.* *Cõcilium Florent.* *Cõcilium Tridẽnt.*

riam præcepit, suamque annunciare mortem, donec ipse ad iudicandum mundum veniat. Sumi autem voluit sacramentū hoc tanquam spiritalem animarum cibum quo alantur, & confortentur viuentes vita illius, qui dixit: Qui manducat me & ipse viuet propter me, & tanquam antidotum quo liberemur à culpis quotidianis, & à peccatis mortalibus præseruemur. Pignus præterea id esse voluit futuræ nostræ gloriæ, & perpetuæ felicitatis, adeoque symbolum vnius illius corporis, cuius ipse caput existit. Cuique nos tanquam mēbra arctissima fidei, spei & charitatis connectione astrictos esse voluit, vt idipsum omnes diceremus, neque essent in nobis schismata. Et post datam hanc diffinitionem ne quis contra eā sentire auderet, canonem quintum latam sententiam contra pertinaces continentē protulit, cuius hæc sunt verba. Si quis dixerit, vel præcipuū fructum sanctissimæ eucharistiæ esse remissionem peccatorum, vel ex ea non alios effectus prouenire, anathema sit. Hactenus concilium Tridentinum.

Ioan.6.

NOna hæresis, quæ etiam sacramenti efficaci virtuti repugnat. Nam asserit hoc præstantissimum sacramentum, in die cœnæ domini, feria scilicet quinta maioris hebdomadæ confectum, esse maioris virtutis, quàm alio quolibet die consecratum. Huius erroris duces fuerūt Græci, vt testatur Guido carmelita: qui illorum errores recensens, hunc decimooctauo loco collocat, dicitque eos hac occasione nulla alia die anni quàm die cœnæ conficere, confectumque illo die sacramentum per totum annum conseruare, vt inde infirmis ministretur. Hos Græcos secuti sunt Vualdēses. Sic enim idem Guido illis impingit, qui hunc ait esse nonum illorum errorem, nescio tamē quos autores secutus, quoniā apud nullum alium ex his qui illorum errores enumerant, inuenio vllam de hac re factā mentionem. Æneas Syluius libro de origine Bohemorum capite trigesimo quinto recensens Vualdēsium errores, nihil tale eos dixisse memorat, alios tamen plures recenset, quorum nunquam meminit Guido. Quapropter vt in aliis, ita etiam hoc valde miror istius boni hominis, nec scire vnquam potui ad cuius exemplar hos errores depinxerit. Hic error manifesta est insania: quoniam non super verum panem verba Christi proferentes, verè conficimus corpus Christi, quocunque die id fiat. Non enim sacramētum ex tempore pendet, sed ex materia & forma, pane scilicet, & Christi verbis debita intentione prolatis. Christus enim dicens Apostolis suis: Hoc facite in meam cōmemorationem, non dixit vt hac sola die quæ per annorum volumina obuenisset, hoc sacramentum conficerent. Nihil tale dixit, nullā eis temporis legem præscripsit, sed absolute ait: Hoc facite in meam commemorationem. Et Beatus Paulus Corinthios edocens, ait se tradere illis quòd a domino acceperat. Quale autem sit illud, inter alia subiungit: Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem domini bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat. Non dixit, in die anniuersaria cœnæ dominicæ, sed ait: quotiescunque. Si quocunq; die, quacūque hora verba Christi debita intentione super panem proferantur, verè conficitur corpus Christi, quî ergo fit vt in die cœnæ domini confectum, maiorem virtutem hoc sacramentum habeat, quàm alio quocunque die? Si idem corpus est sub illis panis speciebus quocunque die conficiatur, ergo quātum ad sacramentum spectat, eadem erit operatio. In operationibus siquidē naturalibus hoc euenit, vt causa inuariata, subiectoque manēte vniformi, idem semper sequatur effectus. In liberis autem actionibus qualis est ista, variatio actionis à sola voluntatis mutatione oritur. At Deus huius sacramenti vim & virtutem nobis exprimens, absolute dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Non dixit, qui manducat me hoc aut illo die, in me manet: sed absolute dicens, qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem: immediate subiunxit, in me manet, & ego in eo. Quòd si dierum discrimen statuere voluisset, addidisset certè: Qui autem māducauerit carnem meam hoc die plus ex me habebit, aut plus gratiæ recipiet, quàm alio quolibet die. Verū cum nil tale admonuerit, quid fabulantur insani Græci? Sed non est mirandum, quia hic est Græcorum genius, vt nunquam nugari desinant, semper in anilibus fabulis fingendis operam consumant. Beatus namque Cyrillus in lib. 6. aduersus Iulianum apostatam refert Solonem hoc conuicio fuisse à quodam Ægyptio affectum: Vos Græci quando à pueritia aut infantia discedetis? vsque adeo eos pueros ac vanos existimauit.

Græci. *Vualden.* *Luc. 22.* *1. Cor. 11.*

DEcimus error est circa præparationem animi ad huius sacramēti receptionem, asserens hāc præparationem non oportere fieri per peccatorū suorū dicussionem, & eorundem cōfessionem: nec vllam pœnitentiam requiri, sed solam fidem, qua scilicet credant & confidant se gratiam ibi consecuturos. Huius tam pestiferi erroris autor factus est Martinus Lutherus, neminem in hac re ducem sui erroris habens: quod raro contigit ei. Nulla enim est assertio eius ex his venenosis per Germaniam ab eo diffusis, quæ alium non habuerit autorem ab Ecclesia (vt nunc Lutherus est) reiectum, præter hanc quam modo pertractauimus, aut fortè alteram quam cum sua damnatione Lutherus inuenit. Quanquam & hanc etiam ex autoritate Cypriani inferius citāda patebit fuisse olim, nec tamen impune, sicut eam nūc Lutherus docet. Vt autem clarius insana Lutheri mens pateat, eius verba subiūgam, quæ talia sunt. Magnus error est eorum qui accedunt ad sacramentū eucharistię, huic innixi, quòd sint confessi, quòd non sint sibi cōscii alicuius peccati mortalis, quòd præmiserint orationes suas & præparatoria: omnes illi iudicium sibi manducant & bibunt. Sed si credant & confidant se gratiam ibi consecuturos, hæc sola fides facit eos puros & dignos. Hæc Lutherus. Hunc eundem errorem aliqua ex parte docet Thomas de Vio cardinalis vulgò nominatus Caietanus. Hic enim docet, nō esse necessarium ex iure diuino, vt qui peccati mortalis sibi conscius est, se per sacramentalem confessionem præparet ad eucharistiam suscipiendam: sed tantum hoc dicit esse necessarium ex determinatione ecclesiæ semel in anno, quando videlicet in Paschate oportet recipere eucharistiam, alio autem tempore dicit satis esse cordis contritionem. Vt autem verbis meis integra præstetur fides, verba illius citabo, quæ ille refert in sua summa de peccatis, in titulo de confessione, sic inquiens: Tempus autem necessitatis respectu actualis confessionis nescio aliud quàm tempus periculi mortis ex diuino iure, & semel in anno ex determinatione ecclesiæ. Administrandum

Lutherus *Thomas de Vio.*

nistrandum autem sacramenta sine nouo peccato mortali, eademque suscipiēda, & alia eiusmodi, quæ mundam exigunt conscientiam: contritionem sufficere constat. Hæc Caietanus qui non solum ea quæ diximus docet, sed indubitata & manifesta esse affirmat. Vt autem ostēdamus hāc assertionem esse hæreticam, considerare prius oportet quid & quale hoc sacramentum sit. Nónne cibus? Certè credo hoc non inficiabitur Lutherus, qui nō adeò insanit vt cum Oecolampadio neget veritatem corporis & sanguinis Christi. Quanquam sic insanire optauerit, anxieq́, modum quæsierit quod id faceret, vt ipsemet testatur in quadam epistola ad Argentinenses de hac re missa, quā fateor me non legisse, præter quoddam eius fragmentū quod Dominus episcopus Roffensis citat in penultimo capite totius operis de veritate corporis & sanguinis aduersus Oecolāpadium. Roffensi autem, quum ob eius vitæ candorē maximè fidam quòd talia non imponeret Luthero: verba quæ ille ex Luthero citat, hic inserere decreui. Hoc (inquit Lutherus) diffiteri nec possum, nec volo, quòd si Carolstadius, aut alius quispiā ante quinquennium mihi persuadere potuisset in sacramento præter panem & vinum esse nihil, ille magno beneficio me sibi deuinctum reddidisset. Grauibus enim curis anxius in hac excutienda materia multum desudabam, omnibus neruis extēsis me extricare & expedire conatus sum, quum probè perspiciebam, hac re papatui cum primis me valde incommodare posse. Hæc Lutherus. Attende obsecro Lector quo spiritu Lutherus ducatur, qua intentione sacramentorum mysteria perscrutetur, vt scilicet papatui incommodaret. Qui alteri nocere cupit, is certè non habet spiritum Dei. At qui spiritu Dei caret, quo spiritu penetrabit adyta sacramentorum, & mysteriorum diuinorum? Suo? nequaquam: quoniam illa iam mysteria esse desiissent, si noster spiritus inuestigare ac intimè perscrutari ea valeret. Sed iam ad cœptū prius negocium reuocemus orationem. Lutherus ergo fatetur in Eucharistia esse verum corpus & verum sanguinem Christi, admittitque hanc sacratissimam Eucharistiam cibum esse, nec tamen solū corporis, qnin potius animæ, quô eam nutriat, impinguetque. Nam hac occasione Paulus Corinthios non sine stomacho reprehendit, quòd nullum huius cibi fecissent discrimen ab aliis quæ in solius corporis alimoniam sumuntur. At cum nihil nutriatur nisi quod viuit, oportet vt quisquis hoc sacramētum perceperit, prius vitam habeat, vt eo nutriri possit: Omnis autem qui peccat, manet in morte. Omnis ergo qui hoc mysterium suscepturus est, eam oportet faciat diligentiam, quæ vt immunis sit à peccato, est necessaria. Qui autem peccatis fuerat maculatus, nulla postmodum per pœnitentiam expiatione facta, sola fides (vt supra ostendimus, & infra adhuc longius disseremus) minimè eum emundat. Necessarium est ergo vt qui peccauerit, quoniam Deo mortuus est, per pœnitentiam prius vitam recuperet antequàm hoc sacramentum recipiat, si illo nutriri atque impinguari vult, quoniam hic cibus est viuorum, & non mortuorum. Præterea beatus Paulus Corinthios reprehendens quòd nullam huius cibi ab aliis differentiam fecissent, docet eos qualiter oporteat eos parari ad huius sacramenti susceptionem, dicens: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Quid quæso est seipsum probare, nisi inquirere vitam suam, qualisnam fuerit disquirere de operibus num iusta fuerint, aut aliqua expiatione digna? quemadmodum & alibi dixit? Opus autem suum probet vnusquisque, & sic in semetipso tātum gloriam habebit, & non in altero. Et alibi: Omnia probate, quod melius est tenete. Probare ergo Paulo est tentare, inquirere, discutere. Præcipit ergo Paulus vt homo seipsum probet, id est, discutiat quid intus habeat, qualia sint opera eius, quale propositum in posterum. Hæc autem discussio aut probatio non in cassum fieri præcipitur, nempe vt si discussione præmissa in aliquo eum conscientia mordeat, abstineat quousque per pœnitentiam præterita peccata diluerit. Sin verò sufficienti discussione atque probata nullus scrupulus vrget, sic de pane illo edat. Quòd si non ad hunc scopum examinatio illa tendit, frustra eam præcipit Paulus, si ea nihilo minus neglecta digne hoc sacramentum sumeretur. Quod longe à Pauli sententia esse, eius sequentia verba declarant. Nam quum dixerat: Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, subiunxit: Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Quibus verbis expresit illum indigne manducare, qui prius non se probauerit atque discusserit. Hanc autem expositionem esse verè germanam literæ, constat ex ipsius Pauli dictis: imò adeò est germana, quod non potest censeri expositio, cum nil aliud sit quàm ipsius Pauli verba. Cæterum quò res clarius pateat, Theophylactum Pauli optimum interpretem citabo, qui locum illum Pauli exponens, sic ait: Consueuit Paulus cùm aliqua de re sibi tractanti, alia opportune disserenda incideret, & hanc ipsam transigere, quemadmodum impræsentiarum cum de mēsa cœptus sit sermo, de mysticis etiam rebus incidente sermone, & mystica disputat, vt pote quemadmodum sint necessaria, & bonorum omnium caput in eo consistere patefecit, vt tersa & nitida conscientia ad diuina mysteria concedatur: inquitque: Neminem tibi in iudicem proposuerim pręter te ipsum. Tua itaque conscientia examinata discussaque adito ea mysteria, nō festis modo profestisque diebus, sed quouis tempore, cum purum te & dignum compereris. Hęc Theophylactus. Deinde hoc ipsum valde confirmat, si consideremus rerum ordinem quem Christus seruauit quum discipulis suis corpus suum manducandum præbuit. Antequā enim corpus suum apostolis exhibuisset, legē de esu agni paschalis prius impleuit, & postea discipulorū pedes lauit. Neque id sine mysterio credendū est eum fecisse, qui aliàs permisit discipulos, vt testatur Euangelium, illotis manibus manducare. Illo nanque facto designaui, prius animorum affectus, qui pedibus significantur, esse purgandos, quàm quispiam ad hoc tam sublime præsumeret accedere sacramentū. Cuius rei figura præcesit in Exodo, vbi dicitur: Et missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius manus suas ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonii, & quando accessuri sunt ad altare vt offerant in eo thymiama domino, ne fortè moriantur. Sic etiā verus sacerdos Christus, secundum tamen ordinem Melchisedech, adducturus Apostolos suos ad ve-

T

1. Ioan. 4. *1. Cor. 11.* *Galat. 6.* *1. Thes. 5.* *1. Cor. 11.* *Matt. 15.* *Exod. 30.*

rum altare, mensam scilicet dominicam, in qua corpus suum omni thymiamate preciosius offerendum erat, prius eorum pedes lauit, eorum purgauit affectus. Propterea dixit: Vos mũdi estis, sed nõ omnes. Vt intelligeret illam pedum lotionem ad animorum affectum esse referẽdam, qua Iudas minimè lotus erat, etsi exteriores eius pedes velut omnium aliorum apostolorum Christus lauisset. His deinde peractis porrigẽs Apostolis corpus & sanguinem suum, admonuit eos, vt quoties hæc essẽt facturi, memores essent tam immensi atque magnifici beneficii illis exhibiti. Hoc nempe sermone eos ad mutuam illi exhibendam charitatem excitans, vt scilicet hæc agẽtes redamaremus eum qui suam erga nos eximiam dilectionem tanto nobis exhibito beneficio ostenderit. Post hæc omnia Euangelistæ commemorant, Iudam, qui parum pio affectu hoc sacramentum sumpserat, vitam cum mala morte commutasse, vt scilicet caueremus nobisipsis, ne si indigne sumeremus, quid simile nobis contingeret, sicut & pluribus aliis postmodum accidisse refert Paulus. Nam postquam admonuerat, eum qui indigne manducasset, & bibisset, iudicium sibi mãducare & bibere, subiunxit: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi, ac si diceret: quia multi indigne sumpserunt, etiam in hac vita, infirmitate, & repẽtino interitu puniti sunt. Quid ergo futurum speras in alia, nisi quòd multo durius punientur? Ad hæc etiam accedit quod in Leuitico præcipit dominus, dicẽs: Ego dominus. Dic ad eos, & ad posteros eorum: omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerũt filii Israel domino, in quo est immunditia, peribit coram domino. Quòd si ad illam futurorum vmbram aut offerendam, aut tãgendam, tantam Deus exigit munditiam, quanto maiorem credendum est eum exigere ad sui corporis & sanguinis sui oblationem, siue perceptionẽ? Rursus (vt beati Hieronymi verbis vtar) Ioseph ille iustus propterea sindone munda inuolutũ in sepulchro nouo corpus domini sepeliuit, præfigurãs corpus domini accepturos, tam mundam mentem debere habere, quàm nouam. Quòd si præter hæc scripturæ testimonia, aliqua etiam sanctorum patrum quis desideret, quòd ea clarius rem fortè explicẽt, quàm vt Lutherus possit eludere, ea iam nunc subiicimus. Augustinus in epistola ad Iulianum comitem sic ait: Ab his pietas domini nostri Iesu Christi nos liberet, & seipsum edendum tribuat, qui dixit: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Qui manducat meam carnem, & bebit meum sanguinem, habet vitam æternam in seipso. Sed vnusquisque antequam corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi accipiat, seipsum probet: & secũdum Apostoli præceptum, sic de pane illo edat, & de calice bibat: quia qui indigne mãducat corpus & sanguinem domini, iudicium sibi mãducat & bibit, non diiudicãs corpus domini. Quãdo enim eum accipere debemus, antea ad cõfessionem & pœnitentiam recurrere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere, & peccata obnoxia si in nobis senserimus, citò festinemus per confessionem & veram pœnitentiam abluere, ne cum Iuda proditore diabolum intra nos cælãtes, pereamus. Hæc August. Quibus verbis nihil potest apertiꝰ dici ad Lutheri temeritatem conuincẽdam. Isichius etiam (Ioanne Trithemio autore) Gregorii Nazianzeni quõdã auditor, super. 26. Leuitici, exponẽs illud: Custodite sabbata mea, & pauete sanctuarium meũ, sic ait: Propter quod sanctuarium eius paueamus, vt nec corpus nostrum polluamus, nec ad corpus Christi, in quo est omnis sãctificatio (in ipso enim omnis plenitudo inhabitat diuinitatis) sine subtili diiudicatione nostri temere accedamus, sed prius nosmetipsos probemus, reminiscẽtes eius, qui dixit: Quicunque mãducauerit panem aut biberit calicem domini indigne, reꝰ erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo comedat, & de calice bibat. Qualem probationem dicit? Id est, vt in corde mundo atque consciẽtia, & pœnitentiã eorum quæ olim deliquit, intẽdenti, participetur sanctis ad ablutionem peccatorum suorum. Hęc Isichius, qui nostram, id est, catholicam apertissime cõfirmat sententiam. Gregorius Nissenus frater Basilii magni in libro de mystica vita Mosi, huic sententiæ subscribit, ita inquiens: Illud verò prætermittendum nullo pacto est, quod posteaquam mare transierunt, posteaquam amaritudo aquarum sitiẽti, virtute ligni in dulcedinem cõuersa est, posteaquam deliciose apud fontes & palmas fuerũt, postea denique quàm ex lapide biberunt, tũc quæ ab Ægypto viatica & cibos sibi assumpserunt, penitus eos defecerunt, tunc omni nutrimento quod ab Ægypto ferebant, absumpto, desuper sibi defluit cibus varius simul & simplex. Simplex visu, atque vnicus. Qualiter varius? Ad singulorum cupiditates se vertens. Quid igitur hic dicimus? Quòd oporteat videlicet fide, baptismate, labore, omni virtute, omni Euãgelica doctrina mundos purosque animos nostros facere, ita vt omnino alienigeni mores, & Ægyptiaca vita, vitiorum scilicet omnium turba, nos deficiat, & demum depurato defecatoq; animo cœlestem cibum esse suscipiẽdum, quẽ nulla nobis satio agriculturæ artibus produxit, sed panis est absque semine, absque aratione, absq; alio humano opere nobis paratus. Hactenus Gregorius ille. Beatus Hieronymus in Commẽtariis super epistolam ad Titum, declarãs episcopi virtutes, ita scribit: Si autem laicis imperatur vt propter orationem abstineãt se ab vxorum coitu, quid de episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas? Relegamus Regum libros, & inueniemus sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare Dauid & pueris eius, nisi interrogasset vtrum mundi essent pueri à muliere, nõ vtique aliena, sed coniuge. Et nisi eos audisset ab heri & nudiustertius vacasse ab opere coniugali, nequaquã panes quos prius negauerat, cõcessisset. Tãtum autem interest inter propositionis panes, & corpus Christi, quantum inter vmbram & corpora, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum & ea ipsa quæ per exemplaria præfigurabãtur. Quomodo itaque mansuetudo, patientia, sobrietas, moderatio, abstinentia lucri, hospitalitas quoque & benignitas, præcipue esse debent in episcopo, & inter cunctos laicos eminẽtia: sic & castitas propria, & (vt ita dixerim) pudicitia sacerdotalis: vt nõ solum ab opere se immũdo abstineat, sed etiam à iactu oculi, & à cogitationis errore, mens Christi corpus cõfectura sit libera. Hæc Hieronymus, qui tamẽ nihil de fide commemorat, sed hãc præsupponẽs, vitiorũ abstinentiam

Marginalia: Ioan. 13. — 2. Cor. 15. — Leui. 22. — 1. Cor. 11. — B — C — D

abstinētiam præcipit,& non qualemcūque,sed omnino exactam.Cyprianus item martyr beatissimus, cuius doctrina cum sanctitate certat,in sermone quinto de lapsis,aduersus hanc insanam Lutheri assertionem strenue pugnat,dicēs: Emersit enim fratres dilectissimi nouum genus cladis. Quasi parū persecutionis procella sæuierit,accessit ad cumulum sub misericordiæ titulo malum fallēs, & blanda pernicies.Contra euangelii vigorem,contra domini ac dei legem,temeritate quorundam laxatur incautis A communicatio,irrita & falsa pax,periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Non quærunt sanitatis pœnitentiam,nec veram de satisfactione medicinam.Pœnitentia de peccatoribus exclusa est: grauissimi extremique delicti memoria sublata est.Operiuntur morētium vulnera,& plaga lethalis altis & profundis visceribus infixa,dissimulato dolore contegitur. A diaboli aris reuertentes,ad sanctum domini sordidis & infectis nidore manibus accedunt.Mortiferos idolorum cibos adhuc penè ructantes,exhalātibus nunc etiam scelus suum faucibus,& contagia funesta redolentibus,domini corpus inuadunt,quū occurrat scriptura diuina,& clamet & dicat: Omnis mundus mādūcabit carnē,& anima quæcunque māducauerit ex carne salutaris sacrificii,quod est domini,& immūditia eius super ipsum, & peribit anima illa de populo suo. Apostolus item testetur & dicat:Nō potestis calicem domini bibere,& calicem dæmoniorum: nō potestis mensæ domini communicare,& mensæ dæmoniorum.Idem cōtumacibus & peruicacibus comminetur & denūciet,dicēs: Quicunq; ederit panem aut biberit calicem domini indigne,reus erit corporis & sanguinis domini.Spretis his omnibus atque cōtemptis,vis infertur corpori eius & sanguini eius: plus modo in dominum manibus atq; ore delinquūt,quàm cum dominum negauerūt. Ante expiata delicta,ante exomologesin factam criminis,ante purgatā cōscientiā sacrificio & manu sacerdotis,ante offensam placatā indignātis domini & minātis,pacem putāt esse quam quidam verbis fallacibus venditāt.Non est pax illa,sed bellum. Neque ecclesiæ iungitur qui ab euāgelio separatur. Quid iniuriam beneficium vocāt? Quid impietatem vocabulo pietatis appellant? Quid eis qui flere iugiter,& rogare dominum suum debēt,intercepta pœnitētiæ lamētatione commu-B nicare se simulāt? Hæc sunt huiusmodi lapsis,quod grando frugibus,quod turbidum sydus ardoribus, quod armentis pestilens vastitas,quod nauigiis sæua tempestas.Solatia æternæ spei adimunt, arborem à radice subuertunt,sermone morbido ad lethale cōtagium serpunt,nauem in scopulos, ne in portum perueniat,illidunt.Non cōcedit pacem facilitas ista,sed tollit: nec communicationem tribuit,sed impedit ad salutem.Hactenus Cyprianus. Ex quo clare perspicis lector iam aliàs fuisse qui hanc Lutheri demētiam tutati sint,quos tam acriter beatus Cyprianus insectatur,nec minus facturus nunc, si superstes esset aduersus Lutherum. Denique vt iam finem negocio imponam⁹, Ecclesiastica dogmata etiam Luthero in hac parte repugnāt.Nam inter Ecclesiastica dogmata per beatum Augustinum aut per Gēnadium in vnum volumen collecta.53.loco tale dogma locatur: Quotidie eucharistiæ communionem percipere,nec laudo,nec reprehendo. Omnibus tamen dominicis diebus communicādum suadeo & hortor,si tamen mens in affectu peccādi non sit.Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari magis dico eucharistiæ perceptione quàm purificari: & ideo quāuis quis peccato mordeatur,peccādi non habeat de cætero voluntatem,& communicaturus satisfaciat lachrymis & orationibus,& confidens de domini miseratione,qui peccata piæ cōfessioni donare cōsueuit,accedat ad eucharistiam intrepidus & securus.Sed hoc de illo dico quem capitalia & mortalia peccata nō grauāt.Nā quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt,hortor prius publica pœnitētia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium & condemnationem sui eucharistiam percipere.Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus, sed mutato prius seculari habitu, & confesso religionis studio per vitæ correctionem, & iugi imò perpetuo luctu miserāte Deo,ita duntaxat,vt contraria pro his quæ pœnitet agat, & eucharistiam omnibus dominicis C dieb⁹ supplex & submissus vsque ad mortem percipiat.Hucusque Ecclesiasticum dogma:cui cum Lutherus repugnet,toti ecclesiæ,cui⁹ esse dignoscitur,repugnare cōuincitur,atque ideo meritò hereticus censetur,& vt talis euitatur.Reiecto ergo venenoso Lutheri dogmate,salutiferis ecclesię traditionibus assentiētes,fateamur ei qui non indigne velit hoc sacramētum percipere,cōtritionem & cōfessionem esse necessariam.Recepto tamen absolutionis sacramento qui accedunt,cognoscētes quàm magnus sit is quem suscepturi sunt,dicere eos oportet illud Lucæ:Serui inutiles sum⁹:quod facere debuimus fecimus. Post quæ omnia orare oportet Deum à quo sancta desideria,recta consilia,& iusta sunt opera, vt ipse sibi in anima nostra dignum pręparet habitaculum,sine quo nos nihil validū facere possumus.Sed quia ex confidentia Caietani & æstimatione eiusdem,multi illam tueri volebāt,& opere iuxta illius doctrinam exercebant sanctissimam eucharistiam,sine sacramentali confessione præuia recipere audentes,ideo ecclesia huic tam pernicioso morbo occurrere volens, in Concilio Tridentino sub Iulio tertio sessione.3.cap.7.sequēs statuit Decretum. Si nō decet ad sacras vllas functiones quempiam accedere nisi sancte,certe quo magis sanctitas & diuinitas cœlestis huius sacramenti viro Christiano cōperta est, eo diligentius cauere ille debet, ne absque magna reuerētia & sanctitate ad id percipiendum accedat, præsertim cū illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus: Qui māducat & bibit indigne iudicium sibi māducat & bibit,non diiudicās corpus domini. Quare communicare volenti, reuocādum est in memoriā, eius præceptum, Probet autem seipsum homo: Ecclesiastica autem cōsuetudo declarat, eam probationem necessariam esse,vt nullus sibi conscius mortalis peccati quantumuis sibi contritus videatur,absque præmissa sacramētali confessione,ad sacram eucharistiam accedere debeat, quòd à Christianis omnibus etiā ab iis sacerdotibus quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc sancta syno-D dus perpetuo seruādum esse decreuit,modo non desit illis copia cōfessoris. Quod si necessitate vrgente sacerdos absque præuia confessione celebrauerit,quamprimum cōfiteatur. Post hāc doctrinam da-

1. Cor. 11.
Ibidem.
Luc. 7.
1. Cor. 11.
Ibidem.

tam à concilio Tridentino, ne quis contra illam temerè sentire aut docere auderet, cõtra huiusmodi temerarios audaces canonem latæ sententiæ protulit qui vndecimo loco collocatus, hæc verba retinet: Si quis dixerit solam fidem esse sufficientem reparationem ad sumendum sanctissimum eucharistiæ sacramentum, anathema sit. Et ne tãtum sacramentum indigne atque ideo in mortem & condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sancta synodus, illis quos conscientia peccati mortalis grauat, quantumcunque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario pręmittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem cõtrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat. Hactenus concilium Tridentinum. Ex quibus verbis, constat vtrunque errorem superius enarratum Lutheri videlicet & Caietani, esse aperte damnatum. Sed contra Caietani sentẽtiam id potissimum annotare oportet in verbis concilij quod non dixit, se statuere nouum præceptum, sed solum declarare id quod re ipsa erat necessarium. Aduersus hanc hæresim scribit dominus episcopus Roffensis in eo opere quod aduersus omnes Lutheri errores ædidit. Cui rei articulum sui operis quintumdecimum tribuit. A quo præter illam quam proxime citaui Cypriani autoritatem, nihil mutuatus sum, reliqua autem sactorum virorum testimonia, quò rem amplius locupletaremus, ex nostro labore contulimus. Quod ideo te lector admonui, vt etiam si hanc nostram epitomen legeris, non ideo ab illius lectione abstinendum putes, quòd illic multa quæ te docere possint reperies. A

VNdecima de hoc sacramento hæresis est, asserens eos qui aliquibus peccatis fuerint obuoluti, etiã si ad mensam dominicã accedant, & à sacerdote consecratum panem recipiant, non recipere corpus domini. Huius hæresis nullum vnquam potui reperire autorem, quanquam reperio illi non defuisse patronum. Nam Petrus Lombardus, qui vulgo Magister sententiarum dictus est, in quarto libro suarum Sententiarum, distinctione nona, postquam recensuit quorũdam sanctorum testimonia quæ huic errori in speciem fauere videntur, hæc verba subiunxit: Hæc verba & alia huiusmodi vbi de spirituali mãducatione agitur, quidam obtuso corde legentes, erroris caligine inuoluti sunt, adeò vt præsumpserint dicere corpus & sanguinem Christi à bonis tantum sumi, & non à malis. Hæc Petrus Lombardus. Ex quibus verbis patet fuisse olim aliquos qui hunc errorem tuerentur. Nec tamen aliquis ex his omnibus qui super Magistrum sententiarum commentarios ædiderunt, memorat aliquem huius erroris autorem, quod tamẽ ab eis exigẽdum erat, cùm commẽtandi onus susceperint. Sit quiuis huius erroris autor, dum tamen constet eum semel fuisse assertum, necessarium est nobis eum expugnare: quod paucis Deo autore absoluemus: Nam Apostolus dicens: Qui mãducat & bibit indigne, iudicium sibi mãducat: manifestè asserit, quãtumcunque indignum posse manducare corpus Christi, quãuis talis manducatio valde sit illi incommoda, nempe quæ iudicium dãnationis illi inferat. Similiter de Iuda proditore cõstat ex Euãgelio eum in cœna vltima cum aliis apostolis sumpsisse corpus dominicum, nec tamen digne, cum iam diabolus misisset in cor, vt traderet eum Iudas. Verum quoniã audio aliquos id vehemẽter negare, vt apertius rem hãc colligamus, Euangelistarum verba oportet referre. Matthæus enim dominicam cœnam enarrans, sic ait: Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis: & edẽtibus illis dixit: Amen dico vobis quia vnus vestrum me traditurus est. Et infrà: Cœnãtibus autem eis, accepit Iesus panẽ, & benedixit ac fregit: deditque discipulis suis, & ait: Accipite & comedite. Hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Ad hũc autem modum ferè omnino eisdem verbis referunt Marcus & Lucas ea quæ ad cœnam spectant. Vides hic primò omnes duodecim primùm cœnę astitisse, & postmodum nulla prorsus adhuc de Iudę recessu ad principes & sacerdotes mẽtione facta, subditur: Cœnãtibus autẽ eis, omnibus scilicet duodecim, accepit Iesus panẽ, deditq; discipulis suis. Quo loco quũ nullus excipiatur, intelligendũ est omnib⁹ discipulis astãtibus dedisse, ac ita dedisse Iudæ. Hoc autem expressius cõuincitur ex calicis distributione, vbi dicitur: Bibite ex hoc omnes: ergo & Iudas bibit, quum eũ adfuisse cõstet. Quòd si bibit ex calice, cur nõ etiã mãducauit panem cum etiam in calice (vt proxime ostendemus) integra sit Christi substãtia sicut in pane? Quòd si adhuc contẽdas Iudam minimè astitisse, dicasque eũ cœna facta in qua cum vndecim fuerat, continuo ante corporis consecrationem abisse ad principes & sacerdotes, vt de modo proditionis eos cõueniret, & cum eis pacisceretur, atque ita nec corpus nec sanguinem, quod alii receparant, recepisse: hoc ex Ioanne facile conuincitur. Et vt res sit apertior, hic considerare oportet qualiter Christus (vt Ioãnes testatur) bis ad cœnã sederit, ita vt primò cœnam iuxta ritum Iudaicum agnũ paschalem edẽdo fecerint: huic cœnæ nullus dubitare potest Iudam adfuisse, quum testẽtur Matthæus Marc⁹, & Lucas, astitisse duodecim. Hac cœna peracta, surgẽs à cœna, lauit pedes discipulorum, cuius rei solus Ioannes meminit. Quod cum alii Euangelistæ prætermiserint, vix poterit quis ab eis edoceri qualiter Christus bis ad cœnam sederit, quum continua narratione de cœna pertractent, nullum prorsus vnius ab altera discrimen signãtes. Lotis igitur discipulorum pedibus, iterũ Christus rediit ad mẽsam. Quod Ioannes satis apertè expressit, dicens: Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua: & cum recubuisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? Et infrà post hæc commemorat buccellam datam Iudæ, quum adhuc in mensa essent. Ex quibus verbis manifestè colligitur Christum bis ad mensam cœnantem recubuisse, semel antequam discipulorum pedes lauerat, atque iterum postquam eorum pedes lauit. Et in hoc secũdo mensæ accubitu Christus corpus suum discipulis dedit. De prima cœna est quod Matthæus, Marcus, & Lucas aiũt vespere facto discubuisse cum duodecim discipulis suis. Ad secũdam cœnam post pedum lotionem factã spectat quod dicũt: Cœnãtibus autem eis, accepit Iesus panẽ, & benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meũ. In hac autẽ cœna factum est quod Euãgelistæ referunt Christum dixisse: Vnus vestrũ me traditurus

1. Cor. 11. *Ioan. 13.* *Matt. 29.* B C

traditurus est, atq; postmodum vt innotesceret Ioanni traditorem futurum Iudam, dicũt panem intinctum Iudę porrexisse. Quòd autem hæc in secunda cœna facta fuerint, in qua suum corpus cõsecrauit, apertè Ioannes & Lucas testantur. Quòd verò alii Euangelistæ narrãt corporis Christi cõsecrationem postquã dixerãt Christum dixisse: Vnus vestrum me traditurus est, hoc est ex communi modo loquendi quo sacræ literæ vtuntur, vt postquam generali locutione aliqua enarrauerit, iterum ad priora quæ restabãt clarius disserenda redeant. Sic etiam Matthæus, Marcus, & Lucas, de hac cœna disserentes sub nomine vnius quasi vna sit, licet lotio pedum fuerit interiecta, continua narratione ea quæ Christus dixit, subiungũt, scilicet: Vnus vestrum me traditurus est, & quæ sequũtur. At his enarratis, ad cœnæ historiam, ex qua aliqua prætermissa fuerãt, redeuntes, subiungunt: Cœnãtibus autem eis: accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, &c. ita vt ab illo loco quandam historiæ retrocessionem factam agnoscas, non autem cõtinuationem: quod ex illa cõiunctione apposita, videlicet autẽ, suspicari licet. Nam si prosecutio illa esset historiæ, dixisset: Cœnantibus eis, accepit Iesus panem. At cum dixerit, cœnãtibus autem eis, credẽdum est historiam ad præterita quæ dicẽda restabant, redire. Hæc autem ideo disserui, vt inde appareat Iudam vsque ad vltimã cœnã, siue vsque ad finem cœnæ mansisse cum aliis vndecim. Quò fit vt si Iudas adfuerit: mãducauerit etiam corpus domini & biberit eius sanguinem, pręcipuè cũ Christus dixerit: Bibite ex eo omnes. Et Marcus ita illos fecisse quemadmodũ dominus præceperat, testatur dicẽs: Biberũt ex eo omnes. Huic autem sententiæ Lucas apertissimè fauet: qui postquam verba cõsecrationis calicis dixerat, statim subiungit: Veruntamen ecce manus tradẽtis me, mecum est in mensa. Ex quibus verbis satis patet Iudam fuisse præsentem cum Christus consecrauit calicem, & tradidit discipulis. Et cum Marcus dicat, biberũt ex eo omnes, cõuincitur etiam Iudam bibisse. Ne autem hæc ex nostro cerebro dicta videãtur, sacros producam autores, quibus, in hac parte subscripsi. Theophylactus super illud Matthæi vicesimosexto: Cœnãtibus autem eis, accepit Iesus panem, sic ait: Apposuit autem vescentibus, vt ostẽderet crudelitatem Iudæ, quia in mẽsa & communione ciborum illius, quãdo & si fera fuisset, mansuetiorem se exæibibuisset, tũc neq; quum argueretur intellexit, sed & corpus illius gustans non pœnituit. HęcTheophylactus. Et Chrysostomus in Homilia de proditione Iudæ, in eãdem subscribit sentẽtiam, dicens: Fuit quidem aliquãdo pascha Iudaicum, sed exemptum & euacuatum est paschæ spiritalis aduentu, quod Christus tradidit. Nam cùm manducarent (inquit) & beberẽt, accepit panem, & fregit & dixit: Hoc est corpus meũ quod pro vobis tradetur. Agnoscunt quod loquor, qui diuinis sunt cõsecrati mysteriis. Et iterum accepit calicem, & dixit: Hic est sanguis meus qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et pręsens Iudas erat ista Christo dicente. Iste est sanguis, dic Iuda, quem triginta denariis vẽdidisti. Iste est sanguis, de quo ante cum Pharisæis pacta fecisti. O Christi misericordia. O Iudæ demẽtia. Ille cum triginta denariis paciscebatur vt venderet, & Christus ei sanguinem quem vendidit offerebat, vt haberet remissionẽ peccatorum. Hæc Chrysostomus, qui expresse asserit Iudam mẽsę dominicæ assedisse, Christumque illi sanguinem suum tribuisse. Augustinus autem tot locis hanc sententiam repetit, vt nesciam quem illorum cæteris præferam. Nam omnes in medium adferre non patitur compendii ratio, quam tenere decreui. Super Ioannem tractatu, 50. sic ait: Talis erat Iudas, & tamẽ cũ sanctis discipulis intrabat, & exibat. Ad ipsam cœnam dominicam pariter accessit. Conuersari cum eis potuit, eos inquinare non potuit. De vno pane & Petrus accepit, & Iudas: & tamen quæ pars fidelis cũ infideli? Petrus enim accepit ad vitam, Iudas ad mortem. Quomodo enim ille odor bonus, sic ille cibus bonus. Sicut ergo odor bonus, ita & cibus bonus, bonos viuificat, malos mortificat. Qui enim manducauerit & biberit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Hæc Augustinus. Quib⁹ verbis nihil potest expressius pro nostra sentẽtia dici. Ex his ergo doctoribus simul cũ Euangelii litera, cõstat Iudam sumpsisse corpus & sanguinem domini. At cùm hoc sumpsit, iam diabolus (vt est apud Ioannem) miserat in cor eius vt dominum suum atque magistrũ venderet. Colligitur ergo manifestè, eum qui indigne ad mẽsam dominicam accedit, verũ Christi corpus accipere, quãuis nihil illi prosit, imò quam maximè obsit, nõ ipsius panis natura, sed ipsius accipiẽtis vitio. Et hoc est quod sub aliis verbis recẽtiores Theologi dixerunt, scilicet quòd talis indignus quãuis manducet sacramentaliter, non tamen spiritualiter, quia corpus manducatum quãtumcunq; sit bonum, ex accipientis malitia illi obest. Sæpe enim comperimus quæ valde bona sunt, aliis ob suam malitiam obesse. Nam si rei bonitas sufficeret accipienti, frustra dominus præcepisset, dicens: Quod iustum est, iustè exequeris. Pro huius ergo rei confirmatione superfluum erit quicquam superaddere, quam satis ex dictis nostrum propositum constet.

Mar. 14. *Luc. 22.* *Ioan. 13.* *Deut. 16.*

DVodecima hæresis est, quæ asserit, corpus Christi verum non esse in Eucharistia nisi tantum in vsu, hoc est, quãdo quis vtitur ea, accipiẽdo, & edẽdo illã. Aliàs autẽ extra communionẽ, corpus Christi in ea non esse, docet. Ex hoc errore alium similem errorem deducunt, velut putridã aquam ex fonte corrupto. Dicũt enim Eucharistiam nunquam esse seruãdam in altari, aut in quocunque alio loco post missæ celebrationem propter quamcunque verisimilẽ futurã necessitatẽ. Huius erroris pestiferi inuẽtores sunt Lutherani, an autẽ ipse Lutherus illorũ dux, & magister hoc ipsum docuerit, mihi nõ cõstat, nec in illius operibus, quæ hactenus videre potui, simile aliud inueni. Sed hoc tantum legi in quodam libro, à Martino Butzero vt dicitur ęditum, cui titulus est, liber reformationis, & postea mutatis aliquibus excussus est, sub nomine cõsultorię deliberationis. Et hũc errorẽ audio ab omnibus Lutheranis nũc publice doceri. Hãc suã hæresim hoc argumẽto isti probare nitũtur, quod Christus ad solam cõmunionẽ, vt putãt, Eucharistiam instituit, quod quàm falsum sit, facillimè cõstare potest, ex his quæ supra diximus in expugnatione prædictarum hæresum, & multò facilius constare poterit, ex his quæ inferius dicemus in titulo de Missa. Hanc i[illegible]um sententiam esse hæreticam, proprio illorum argumento

conuinco. Nam illi quotiescunque contra aliquam nostrã doctrinam argumentãtur, semper exigunt à nobis verbum dei, & scripturã sacram, quæ aperte declaret id quod nos asserimus, & docemus, & cum talis aperta scriptura nobis deest, statim proclamant, hominum esse traditionem, & doctrinam Satanicam. Oportet ergo vt eadem mensura iuxta domini prçceptũ, metiamur Lutheranos, qua illi nos metiri volunt. Nã vt ait Sapiens, pondus & pondus, mensura & mensura vtrunq; abominabile apud Deum. Et in lege Mosi prohibitũ erat, ne quis in sacculo diuersa põdera haberet, mai⁹ & minus. Exigamus ergo ab istis Lutheranis, vt proferãt nobis verbũ dei, & sacram scripturam, quç hanc illorum assertionem aperte declaret. Hãc autem vt notissimum est, illi exhibere non poterunt. Et inde necessario consequitur, vt hãc illorum doctrinam, iuxta illorum regulas, traditionem humanam esse dicamus, & inuentionem satanicam. Quoniam Christus pactum nobiscum faciens de sua corporali assistẽtia in Eucharistia post verba consecrationis à sacerdote prolata, nullam addidit conditionem de communione faciẽda: & cùm sacerdotibus dedit potestatem consecrãdi, & conficiendi hoc sanctissimum sacramẽtum, nullam apposuit de communione facienda conditionem. Sed tãtum dixit illis, hoc facite in meã commemorationem, In quibus verbis nulla communionis fit mentio, sed tãtum consecrationis. Lutherani ergo ex sua propria temeritate, ad virtutem consecrationis apponere volunt communionis necessitatem, quam Christus ipse non statuit. Præterea, si ad veram & realem Christi corporis adsistẽtiam in Eucharistia necessaria esset alicuius accipientis voluntas, sequeretur inde virtutem verborum consecrationis & potestatem sacerdotis ad consecrãdum, pẽdere à voluntate accipientis ita vt quum quis sacræ cõmunionis particeps esse voluerit, tunc Christus ibi adsit, & si nullus fuerit tali voluntate affectus minime ibidem Christus adsit. Hoc autẽ sentire esset impium, & temerariũ, cũ sit cõtra totius Ecclesiæ diffinitionem. Nã cõcilium Florentinũ sub Euge. 4. celebratũ in definitione fidei data Armenis de sacramẽto Eucharistiæ disserens, hæc ait: Forma huius sacramẽti sunt verba Saluatoris, quibus hoc conficit sacramentum. Sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum. Nã ipsorũ verborũ virtute, substãtia panis in corp⁹ Christi, & substãtia vini in sanguinẽ cõuertũtur. Hæc cõcilium Florẽtinũ. In quibus verbis apertissime declaratur integram potestatem conficiendi corpus Christi esse in sacerdote, & in verbis consecrationis absq; vlla communicantis voluntate, ita vt quoties sacerdos debita intẽtione verba consecrationis super panẽ protulerit, ibi verè adsit Christi corpus. Et iam si nullus adstet, qui communicare velit. Rursum, si ex voluntate communicantis penderet sacerdotis potestas ad cõsecrationem, nullus vnquam sacerdos posset esse certus se integre cõfecisse Eucharistiæ sacramentũ, quia nunquam sibi constare poterit de voluntate alterius an velit communicare, an non. Deinde statuamus aliquem adstantem velle statim post consecrationem sacerdotis suspicere de manu illius Eucharistiam, tunc iuxta istorum sententiam continuo post consecrationem aderit ibi verè, & realiter corpus Christi: quia nihil quod ad huiusmodi realem, & corporalem adsistentiam ab istis exigitur, ibi deesset. Sed post hanc consecrationem integrè factam facilè contingere potest vt ille qui ad communionem paratus erat, mutet voluntatem, & communicare nollit. In quo euẽtu, non est dubium Christi corpus in Eucharistia verè, & realiter esse, quamuis nulla fuerit sequuta eiusdem Eucharistiæ communio. Præter has vrgẽtes rationes sunt etiam plurima sanctorum virorum testimonia, quæ docent sanctissimam Eucharistiam seruari debere, pro multis necessitatibus quæ occurrere solent, præsertim pro infirmorum communione. Cyrillum in primis profero, qui in Epistola ad Catorisiũ episcopũ, de quibusdam aliis similis farinæ, hominibus loquens, hæc ait: Audio quod dicunt illi, mysticam benedictionem si ex ea remãserint in sequẽtem diem reliquiæ, ad sanctificationem inutilem esse, sed insaniunt hæc dicẽtes: non enim alius fit Christus, neque sanctũ eius corpus mutabitur, sed benedictionis virtus & viuifica gratia perpetuo manent in illo. Hçc Cyrillus. Ex quibus verbis constat quosdam alios fuisse tẽpore Cyrilli qui hunc Lutheranorum errorem tuebãtur, & hos Beatus Cyrillus dicit insaniisse. Insaniunt ergo Lutherani tã dementem errorem docentes. Beatus Ambrosius in oratione funebri de obitu fratris sui Satyri, laudãs singularem illius erga deum pietatem & deuotionem, refert de illo quod intraturus in mare & prouidens morti quæ tunc sæpe contingere solet, non mortem metuens, sed ne vacuus mysteriis exiret è vita ab iis quos initiatos sacris esse cognouerat, diuinum illud fideliũ sacramentum sibi dari poposcerit, non vt curiosos oculos insereret archnais, sed vt fidei suæ tali sacramento consequeretur auxilium, quodq; datum sibi sacramentum ligari fecerit in orario, & orariũ in collo inuoluerit, atq; ita se deiecerit in mare, non requirens aliquod aliud auxilium aut remedium, quoniam solius fidei arma quæsierat, & his solis se totum ac satis munitum credebat. Et his omnibus dictis addidit Ambrosius quod non deseruerit fratrem suum spes illius, quoniam primus seruatus fuit ex vndis, & in portũ terrenæ stationis euectus. Beatus Hieronymus in epistola ad Rusticũ monachum refert, Exuperium Tolosanum episcopum portasse corpus domini canistro vimineo inclusum. Augustinus, lib. 2. de Visitatione infirmorũ, cap. 4. docet, bonũ esse & vtile infirmantibus hoc adferre sacramẽtum, tanquam viaticum saluberrimum. Eusebius lib. 5. Ecclesiasticæ historiæ, capite. 24. citat partẽ quandã epistolæ missæ ab Irenæo episcopo Lugdunensi ad Victorẽ papam ex qua apertissime colligitur, quod Romani pontifices catholicis episcopis qui aliunde Romam venissent, Eucharistiam in signum amicabilis visitationis mittere solebant. Et in historia tripartita, lib. 6. eiusdem historiæ cap. 34. refertur sacerdotem quẽdam, cum per corporis infirmitatẽ non potuisset ad infirmum accedere, misisse parum eucharistiæ ad domum infirmi. Deniq; Clemẽs Petri discipulus, & in cathedra successor, inter multa quæ à beato Petro se accepisse narrat, vnũ est quod nostram doctrinam maxime commendat, sic inquiens: Tribus gradibus commissa sunt sacramẽta diuinorum secretorũ, presbytero, diacono, & ministro, qui cũ timore & tremore reliquias corporis domini debent custodire fragmẽtorum, ne qua putredo in sacrario inueniatur, ne cum negligẽter agitur, portioni

Prou. 20. *Deut. 25.* *Cõcilium Florẽtinũ* *Cyrillus.* *Ambro.* *Hieron.* *Clemens Papa.*

D A B

tur, portioni corporis domini grauis inferatur iniuria. Hæc Clemēs papa & martyr, qui satis apertè docet Eucharistiam suo tempore seruari in sacrario, & in illa sic seruatam, esse verum corpus Christi. Ex his omnibus testimoniis constat antiquissimam esse Ecclesiæ consuetudinem eucharistiam consecratā post missæ celebrationem dignè & reuerenter pro futuris necessitatibus (præsertim pro communione infirmorum) obseruari. Nec opus est pro hac re pluribus sanctorum testimoniis vti, cùm apertissima sit de illa Ecclesiæ definitio, non semel data, verum sæpe repetita: nam Vvormaciensis concilij decretū, quod Gratianus citat de cōse. dist. 2. cap. Presbyter. Hæc verba continet. Presbyter Eucharistiam semper habeat paratam, vt quādo quis infirmatus fuerit, statim cum communicet, ne sine cōmunione moriatur. Et in proximo sequenti capitulo ponitur aliud decretum concilii Arelatensis, in quo imponitur pœna illi qui non bene custodierit Eucharistiam. Sed ne fortè quis hæc præfata decreta paruipendat propterea quia concilia à quibus educta sunt non fuerunt generalia, sed prouincialia, ideo necessarium est vt generalium conciliorum definitiones proferam. Concilium Lateranēse sub Innocentio tertio celebratum, ad quod tam Græci quàm Latini cōuenerunt, cap. 20. suorum decretorum hæc ait: Statuimus in cunctis ecclesiis, vt chrisma & Eucharistia sub fideli custodia clauibus adhibitis conseruentur, vt non possit ad illa temeraria manus extendi ad aliqua horribilia vel nefaria exercenda. Hæc concilium Lateranense. Post hunc Innocentium sub quo fuit celebratum præfatum concilium successit in Pontificatu Honorius tertius: qui multò copiosius dedit de hac re decretum, sic inquiens: Ne propter incuriam sacerdotum diuina indignatio grauius exardescat, districtè pręcipiendo mandamus, quatenus à sacerdotibus Eucharistia in loco singulari, mundo, & signato, semper honorificè collocata, deuotè ac fideliter conseruetur. Et paucis interpositis subdit: Quam in decenti habitu, superposito mundo velamine ferat, & referat manifestè ac honorificè, ante pectus cum omni reuerentia & timore, semper lumine præcedente, cum sit candor lucis æternæ, vt ex hoc apud omnes fides & deuotio augeatur. Hæc Honorius, & habentur hæc verba, in cap. Sanc. de cele. Mis. Postremo Concilium Tridentinum sub Iulio tertio celebratum sessione. 3. cap. 6. per hæc verba definit. Consuetudo asseruādi in sacrario sacram Eucharistiam, adeò antiqua est, vt eam seculum etiam Nicæni concilii agnouerit. Porrò deferre ipsam sacram Eucharistiam ad infirmos, & in hunc vsum in ecclesiis conseruari, præterquam quod cum summa æquitate & ratione coniunctum est, tum multis in conciliis præceptum inuenitur, & vetustissimo catholicæ Ecclesiæ more est obseruatum: quare hæc sancta synodus retinendū omnino salutarem hunc & necessarium morem statuit. Post datum hoc decretum, ne quis temerè illi contradicere auderet, Canonem latæ sententiæ contra huiusmodi temerarios adiecit, qui est in ordine septimus, sic inquiens: Si quis dixerit non licere sacram Eucharistiam in sacratio reseruari, sed statim post consecrationem adstantibus, necessariò distribuendam, aut non licere, vt illa ad infirmos honorificè deferatur, Anathema sit. Hactenus concilium Tridentinum. Ex quibus omnibus apertissime constat hæreticam esse Lutheranorum assertionem dicentium, Corpus Christi non esse verè & realiter in Eucharistia, nisi tantum eo tempore quo aliquis communionis illius particeps esse vult.

Cōcilium Vvormaciense. *Conciliū Lateranē.* *Conciliū Tridētin.*

VLtima (quod sciam) de hac re hæresis est quæ asserit necessariò sub vtraque specie, scilicet panis & vini, esse communicādum, ita quòd qui sub vna specie tantum communicat, etiam si laicus sit, peccat, quoniam (vt aiunt) contra præceptum Christi agit, qui præcepit sub vtraque specie communicare. Huius hæresis autores primi fuerunt Gręci, hos postmodum sequuti sunt Bohemi, in sua adhuc damnatione manentes, atque occasione hac à Romanæ Ecclesiæ obedientia hucusque diuisi. Nec tamen hunc errorem velut cæteros Bohemorum, Ioannes Huss eorum propheta suscitauit. Nam post inceptam huius Ioannis dementiam paulóque progressam (vt Æneas Syluius in libro de origine Bohemorum cap. tricesimo quinto testatur) attulit Bohemiæ hanc nouam pestem quidam Petrus Dresensis Germanus, qui à suis cognitis quòd Vvaldensium lepra fuisset infectus, patria pulsus est, indèque fugiens, Pragam Bohemiæ ciuitatem velut hæreticorum asylum petiit. In qua tunc ciuitate Iacobellus quidam Misnensis, moribus perinde ac literis clarus, curam tenebat populi, sua prædicatione edocendi. Hunc Petrus cum conuenisset, mirari se ait hominem doctum simul ac sanctum, qui populi instruendi onus suscepisset, non animaduertisse errorem communionis Eucharistiæ, qui iampridem Ecclesiam pessundasset, in qua sub vna tantum specie dominicum corpus populo ministratur, cum apud Ioānem sub duplici specie panis vinique sumi iubeatur, dicente domino: Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Commotus his Iacobellus præfatus, cum perquisitis vetustis sanctorum codicibus, communionem calicis aliquando vsitatam plenéque laudatam inuenisset, populum admonet ne deinceps communionem calicis, sine qua saluari nemo posset, negligeret. Huic cæteri qui iam in Bohemia aderant hæretici consenserunt, non modicum læti quòd sententiam aliquam inuenissent in sacro, vt aiebant Euangelio fundatam, per quam Romanæ sedis vel ignorantia, vel nequitia argui posset. Hoc pestiferum dogma post centum & eo amplius annos sequutus Lutherus, totam penè Germaniam hoc infecit errore, in qua iam laici vt sacerdotes sub vtraque specie communicant, damnationem (vt aiunt) ni ita fecerint: incursuri. Vt autem omnibus pateat quàm mordicùs hoc dogma Lutherus teneat, eius verba referam. Is enim cùm aliàs sanam doctrinam prædicasset, postmodum benè actorum pœnitens, in hæc verba prorupit: Hunc articulum reuocaui libro de captiuitate Babylonica, & iterum his scriptis reuoco, & dico Bohemos & Græcos in hac parte nec hæreticos, nec schismaticos, sed Christianissimos & Euangelicissimos esse, quos & his verbis oro & obtestor in domino, vt in ea sententia firmiter permaneant, cum pro se habeant expressum textum Euangelii, & longæuum apud Græcos in hunc diem seruatum catholicum vsum Ecclesiæ. Nec moueantur Tyranni illius Romani & Antichristi vastato[illegible] & impiis decretis, quibus alteram partem sacramenti per vim

Græci. Bohemi. *Petrus Dresensis* *Iacobell⁹* *Ioan. 6.*

abstulit iis quibus Christus ipse donauit. Hæc Lutherus. Pro huius erroris cõfutatione hoc primum statuere oportet, totum Christum sub qualibet huius sacramenti specie integrè contineri, quoniam ex hoc tota fermè huius causæ virtus pendet. Hoc autem ex eo maximè conuincitur, quod ait Apostolus: Christus iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. At si sub specie panis corpus esset exãgue, oporteret necessariò vt esset etiam inanimatum, atque cadauer, quòd anima corpus exangue minimè vegetare potest. Corpus autem cum semel assumptum à diuinitate, nunquam postea fuerit ab ea reiectum, fieret inde vt quoties panis consecraretur, toties Christus ibi velut in sepulchro mortuus iaceret, totiesque corpus eius nouum cadauer fieret. Vt autem hæc non fiant, erit necessariò concedendum sub specie panis corpus Christi esse animatum, atque ideo sanguine vegetatum. Quod cum à diuinitate nunquam sit separatum, totum etiam Christũ in duabus naturis ibidem esse fateri oportebit. Perinde etiam de sanguine dicendum est. Nam quum eum pro nobis semel iam in ara crucis effusum, in resurrectione sua Christus resumpserit, nunquam iterum eum fusurus, conuincitur inde etiam nunquam sanguinem verum illius integrè alicubi esse sine eius corpore vero. Quòd si sub specie vini solus sanguis maneret, toties sanguinem fundi oporteret, quoties vinum consecraretur, quòd vi consecrationis sanguis ibidem constitutus, à corpore tunc separaretur. Vt autem hæc fugiamus, erit sine vlla hæsitatione cõcedendum in sacramento Eucharistię sub vtraque specie, panis scilicet & vini, & totum Christum integrè contineri. Verùm ne quis de hac re dubitare audeat, profero concilii Florentini sub Euge. 4. celebrati, definitionem, quæ in ratione fidei de sacramentis Ecclesiæ data, cum de sacramento Eucharistiæ differit, hæc verba continet. Sacerdos enim in persona Christi loquens, hoc conficit sacramentum. Nam ipsorum verborum virtute substantia panis in corpus Christi, & substantia vini in sanguinem conuertuntur, ita tamen quod totus Christus continetur sub specie panis, & totus sub specie vini, sub qualibet quoque parte hostiæ consecratæ, & vini consecrati, separatione facta, totus est Christus. Hæc concilium Florentinum. Et licet hoc de continentia verum sit, non tamen perinde est de significatione. Nam quamuis sub illis panis speciebus totus integer Christus lateat, non tamen totum Christũ species illæ significant, sed solum corpus illud pro nobis in ara crucis oblatum, quum iam scilicet exãgue erat, sanguine in vniuersum à corpore separato. Ad eundem modum species vini etsi totum integrum Christum contineãt, non tamen aliud significant quàm sanguinem illum effusum quum àcorpore esset separatus. Nec tamen eum esse separatum significant, quoniam falsum esset signum, sed eum solum significant, qualiter solus erat quum separatus erat à corpore, ita vt significatio non ad separationem, sed adsanguinem referatur. Secundum pro nostri, id est, catholici dogmatis confirmatione iaciendum fundamentum est, gratiam quæ in hoc sacramento confertur, non tam conferri virtute signi, quàm virtute signati. Non enim illæ species panis aut vini, quæ exterius patent, tales sunt quæ ex se animam viuificent, quæ hominem in electorum sortem resuscitare valeant, aut quæ nos in Deo esse efficiant, & Deum in nobis: sed hæc omnia fiunt virtute carnis, quæ propter inhabitantem in ea vitam, nempe diuinitatem, viuificatrix esse censetur. Ex his duobus tertium iam clare consurgit, nihil scilicet plus gratiæ conferri virtute sacramenti ei qui duplicem speciem sumpserit, panis scilicet & vini, quàm qui tantum vnam. Nam quum exceptis speciebus, quæ gratiam nequaquam conferre possunt, tantum sumat, nempe totum Christum integrè, qui vnam sumit speciem, sicut qui ambas, non est cur plus gratiæ accipiat virtute sacramenti hic quàm ille, præcipuè cum vnicum sit sacramẽtum, & non duo, quamuis duæ sint species, aut duo signa. Quum ergo hæc ita se habeant, constat nihil gratiæ laicis deperire propter alteram, id est, vini subtractam speciem. Post hæc omnia quartum addendum sensui, vt quadrata structura consurgat, nullum esse datum à Christo præceptum de manducatione Eucharistiæ sub vtraque specie. Nam quod in primis adducunt ex Ioannis sexto: Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: admittimus quidem, atque extensis (vt aiunt) brachiis amplectimur illa verba de corporali atque visibili esu Eucharistiæ esse intelligenda. Neque mihi placet quod Gaspar Sagerus vir alioqui doctus & catholicus pro fide aduersus Lutherum strenuè decertans, ait, hæc verba de spirituali esu, qui per fidem & charitatem fit, esse intelligenda, motus illis verbis quæ postmodum in eodem capite Christus subiunxit: Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Ex quibus verbis ille colligit verba illa de spiritali esu esse intelligenda. Verùm hæc non ita se habent, vt patet legenti Theophylactum, Cyrillum, Chrysostomum, Augustinum, qui omnes in expositione super Ioannem fatentur illa ad corporalem & visibilem manducationem esse referenda. Et istorum omnium dicta superius hæresi quarta recensuimus. Quod autem subditur: Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam, sic exponunt Theophylactus & Cyrillus, id est, caro ista quam dixi viuificaturam eum qui illam sumpserit, suapte natura hoc efficere non valebit, tamen hoc efficiet propter inhabitantem in ea spiritum filii Dei. Nam hic spiritus est qui verè viuificat, caro autem sola nihil prodesse poterat, sed propter coniunctionem cum verbo, ad altiorem quandam dignitatem eleuata est, vt viuificatrix esse possit. Quemadmodum etiam si alicui liquori mel infundas ac misceas, totum liquorem dulcem facit, eamque illi tribuit proprietatem, quam aliàs non habebat: sic diuinum verbum carni vnitum, quoniam verbum vita est, carnem ipsam etiam viuificatricem fecit: atque ideo caro ex se non prodest quicquam, sed à spiritu habet vt viuificare possit. Quod verò dixit: Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt, huc tẽdit, quòd viderat Iudæos murmurare, credentes Christum eis præcepisse vt more ferarum carnem humanam ederent, sanguinemque biberent: atque ideo eos reprehendens de carnali illa suorum verborum intelligentia, edocet eos mysterium quoddam latere, verbáque sua sic esse intelligenda, non quòd crederent corpus suum dentibus atterendum, sed sub sacramento manducandum. Dicimus ergo atque fatemur verba illa, scilicet: Nisi manducaueritis carnem filij

Rom. 6.

C

Cõcilium Florẽtinũ

D

A

nem filij

nem filii hominis, &c. de corporali esu esse intelligenda, nec tamen admittimus Christum illis verbis nobis præcepisse vt Eucharistiam sub duplici specie acciperemus. Nulla nanque in illis verbis specierum panis aut vini fit mentio, sed solum de signatis, scilicet carne & sanguine, quæ sub illis signis continentur. Non enim dixit: Nisi manducaueritis carnem filii hominis sub specie panis, & biberitis eius sanguinem sub specie vini, non habebitis vitam in vobis. Non sic dixit, sed sic: Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. At cum diximus sub specie panis corpus contineri simul etiam & sanguinem, fit, vt qui Eucharistiam sub specie panis sumit, carnem manducet, sanguinemque bibat, cum sanguinis sumptio verè potus dicatur, sicut & carnis acceptio dicitur manducatio. Nec tamen hac occasione sat erit sacerdoti conficienti vnam sine altera speciem sumere: quoniam sacerdos conficiens & consecrans, ipsum summum sacerdotem Iesum Christum repræsentat, qui pro nobis corpus & sanguinem suum in ara crucis obtulit, sicut ipse Christus expressit, dicēs: Hoc facite in meam commemorationem. Quid est dicere, hoc facite, nisi, hoc conficite, hoc consecrate? Scio tamen aliquos ex ipsis hæreticis esse qui hoc aptissimè negant, imò irridēt talem interpretationem, quum dicimus, hoc facite, valere tantum ac si dixisset, consecrate. Nam quidam Ioannes Riuius Atthēdoriensis in quadam epistola de communione sub vtraque specie, hanc interpretationem irridet, sic inquiens: Nam quum apud Euangelistam legatur, τοῦτο ποιεῖτε, non poterit, hoc facite, pro sacrificate, accipi. Nam hanc planè Græca vox interpretationem respuit. Hæc ille. Non erat opus vt veram literæ interpretationem agnosceremus, literam Græcam citare, quæ nihil prorsus hac in parte à latina dissentit, neque interpretationem nostram (vt Ioannes Riuius ait) magis quàm Latina litera respuit. Non enim sumus tam rudes, aut Latini sermonis, vel Græci tam ignari, vt putemus hoc verbum facio, aut hoc verbum Græcum ποιῶ illi respondens, significare ex sua institutione idem quod consecrare, aut sacrificare. Verum etsi hoc ita se habeat: tamen quia solenne est, & apud doctissimos viros sæpe vsurpatum, vt nomen aut verbum generale accommodetur ad particulares illius species, hinc euenit vt sæpe illius significatio varietur, iuxta varietatem particularis materiæ de qua fit sermo. Hoc autem verbum, facio, aut Græcum illi respondens, videlicet ποιῶ generale verbum est, ad omnem efficientiæ modum explicandum. Nam qui legit, aut scribit, aut pingit, aut cantat, aut bibit, aut saltat, aliquid facere dicitur. Proinde si quis vno saltu transiliret aquæ torrentem, & postea diceret aliis: Facite vos hoc, nullus negabit per illa verba illum præcipere aliis, aut similiter transilirent torrentem. Si quis etiam Pictor peritus coram discipulis pingens, diceret postea discipulis suis: Facite hoc, omnes audientes intelligerent magistrum, præcepisse discipulis, vt aliud simile pingerent. Et tamen hoc verbum facere, nec pingere, nec saltare significat ex sua propria & adæquata significatione, quamuis omnia illa signo quodam generali significet. Ad eundem prorsus modum accipienda sunt verba Christi, quum ait: Hoc facite in meam commemorationem. Illis enim verbis præcepit Apostolis, vt quod illum fecisse viderant, ipsi postmodum facerent. At Christus panem in manus suas acceperat, benedixerat, consecrauerat, consecratúmque eisdem Apostolis distribuerat. Dicens ergo Apostolis: Hoc facite, præcepit illis, vt panem accipientes similiter benedicerent & consecrarent. Non est ergo absurda (vt Ioannes Riuius ait) sed Germana literæ interpretatio, quum illa verba Christi: Hoc facite, per ista verba, consecrate, sacrificate, explicamus. Illis nanque verbis potestatem consecrandi illis dedit. Tunc enim à Christo ordinati sunt sacerdotes, eis adiungente vt in suæ passionis commemorationem hoc facerent. Quod expressius dixit Paulus: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Si facere hic pro consecrare ponitur, quod ad solos sacerdotes (vt aliàs disseremus) spectat: constat solis sacerdotibus dictum esse, vt quotiescunque bibunt, in sui commemorationem faciant. Cuius autem rei esset futura commemoratio, verba subiuncta manifestant. Quotiescunque enim (inquit) manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat. Memoriam ergo dominicæ mortis sacerdos in altari agit, non autem ille qui à sacerdote recipit: quapropter sacerdos hac lege deuinctus est, vt quotiescunque celebret, nec panem sine vino consecret, nec vnam speciem sine altera sumat: quoniam etsi sub qualibet specie totus integer Christus lateat, non tamen quælibet species totum Christum significat aut repræsentat, sed species panis solam carnem significat, species vini solum sanguinem repræsentat, eiusque solius memoriam gerit. Quò fit vt si solum panem consecraret, aut solum panem consecratum sumeret, solius oblationis memoriam faceret qua Christus obtulit suum corpus, nulla autem tunc memoria fieret sanguinis effusi, atque pro nobis à Christo oblati, quòd species panis etsi sanguinem contineat, non tamen sanguinem repræsentat, aut eius memoriam facit. Ad hunc eundem modum si solum vinum consecraretur, aut illud consecratum solum sumeretur, solius sanguinis oblati atque effusi, & non corporis memoria fieret. At cum sacerdotes consecrantes, in memoriam dominicæ mortis quam pro nobis tulit, consecrare teneantur, colligitur inde vt sub vtraque specie id facere obligentur, quum neutra absque altera perfectam Christi oblationem repræsentet: quod Christus innuit, cum post panis & vini consecrationem dixit: Hoc facite in meam commemorationem. Quidnam est hoc quod facturi sunt in tuam commemorationem: Hoc, inquam, totum quod ego proximè coram vobis feci. Verum cum recipienti de manu alterius consecrantis, nihil tale præcipiatur vt in memoriam dominicæ oblationis sumat, nunquam is qui de manu alterius sumit, siue laicus ille sit, siue sacerdos, tenetur in eandem memoriam sic sumere, vt vnam sine altera non sumat. Illi enim simul non agunt aliquid circa sacramentum, atque ideo eis non dictum est: Hoc facite in meam commemorationem. Neque eis etiam dicitur: Bibite ex eo omnes, sed solum iis quibus dabatur, nempe Apostolis, qui omnium futurorum sacerdotum personas gerebant, quibus in Apostolis hoc sacramentum in memoriā Christi confi-

Luc. 22.

I. Cor. II.

Luc. 22.

cere præcipiebatur. His ergo solis dicitur: Bibite ex eo omnes. Nisi fortè dicatur illa verba ad omnes Christianos esse referenda, omnésque Christianos (vt Lutherus ait) esse sacerdotes. Verum de his aliàs longius disputabimus. Quòd verò ex hoc colligunt Eucharistiã esse sumẽdam sub vtraque specie quod Christus sub vtraque specie discipulis suis illam dedit, inepte quidẽ colligunt. Nam si ex omnibus Christi factis in hoc sacramento (omitto alia eius facta) esset sumendum argumentum ad sic necessariò faciendum. Græci conficientes in fermentato, licitè non conficerent, quum vt superius sub hoc titulo ostendimus, Christus in azymo confecerit: eos tamen licitè sic posse conficere diximus. Rursum, si omnia quę Christus in cœna sua peregit, cùm corpus suum & sanguinem sub speciebus panis, & vini Apostolis suis dedit, essent nunc necessario à sacerdotibus facienda, quando Eucharistiam aliis administrãt, oporteret etiam necessariò pedes aliorum lauare ante hanc Eucharistiæ, distributionem. Nam Christus ipse, vt ex euangelio constat, prius discipulorum pedes lauit, quàm corpus suum, & sanguinem discipulis traderet. Nec solum lauit, sed illis, vt similiter in posterum facerent, expressum mandatum dedit, sic inquiens: Si ego magister & dominus laui pedes vestros, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Hoc autem Christi mandatum, secundum faciem literæ, non minus cogit, quàm hæc verba domini. Bibite ex eo omnes. Verum catholica Ecclesia non vtitur hac ablutione pedum, quamuis olim illam habuerit in vsu, vt constat ex antiquis doctoribus, præsertim ex Cypriano, & Augustino. Quare autem hæc consuetudo prorsus inoleuerit, declarat beatus Augustinus, epistola.119. quæ est ad Ianuarium de ritibus Ecclesiæ cap.18. sic inquiens: De lauandis verò pedibus cum dominus hoc propter formam humilitatis, propter quam docendam venerat commendauerit, sicut ipse consequenter exposuit, quæsitum est quonam tempore potissimum res tanta etiam facto doceretur, & illud tempus occurreret, quo ipsa commendatio religiosius inhæreret. Sed ne ad ipsum sacramẽtum Baptismi videretur pertinere, multi hoc in consuetudinem recipere noluerunt: nonnulli etiam de consuetudine auferre non dubitauerunt. Hæc Augustinus, qui satis apertè docet talem pedum ablutionem ideo fuisse reiectam, ne putaretur eam esse rebaptizationem. Existimauit enim Ecclesia multò melius esse illam externam cæremoniam omittere, quàm pertinaci illius retentione tam pessimi erroris dare occasionem. Præterea, si ad imitationem Christi essent omnia in hoc sacramento necessariò peragenda, non liceret ieiuno stomacho recipere Eucharistiam, quum Christus discipulis suis non ieiunis sed cœnatis corpus suum dederit. Hoc autem, quod Christus tunc fecit, quamuis tempore sequenti aliquandiu seruatum fuerit, vt ex priori Pauli ad Corinthios epistola cõstat. Postea tamen reiectum est, non ex sola cõsuetudine, sed ex præcepto sextæ generalis synodo canone. 39. Hanc eandem Ecclesiæ sanctionem laudat beatus Augustinus, & grauiter reprehẽdit eos, qui hanc Ecclesiæ sanctionem arguunt, sic dicens in epistola ad Ianuarium quæ est. 118. cap. 6. Illud magis mouere potuit homines, vtrum iam refecti die illa: vel offerrent, vel sumerent Eucharistiam, quod in euangelio dicitur. Cum autem illi manducarent, accepit Iesus panem & benedixit, cum etiam superius dixisset, cum sero factum esset, recumbebat cum duodecim & manducantibus eis dixit: Quoniam vnus ex vobis me tradet. Postea enim tradidit sacramentum. Et liquido apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus, & sanguinem domini, non eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ Ecclesiæ, quod à ieiunis semper accipitur? Et hoc enim placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius dominicum corpus intraret, quàm exteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbẽ mos iste seruatur. Neque enim quia post cibos dedit dominus, propterea prãsi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiẽdum conuenire debent, aut sicut faciebant, quos Apostolus arguit & emendat, mensis suis ista miscere. Nanque saluator quo vehementius, commendaret mysterii illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus, & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non pręcepit quod deinceps ordine sumeretur. Vt Apostolis per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, vt post cibos alios semper acciperetur, credo quod eum morem nemo variasset. Cùm verò ait Apostolus de hoc sacramento loquens, Propter quod fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate: Si quis esurit, domi manducet, vt non ad iudicium conueniatis, statim subtexit. Cætera autem cum venero, ordinabo. Vnde intelligi datur, quia multum erat, vt in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse quod nulla morum diuersitate variatur. Hactenus Augustinus in quibus verbis id potissimum inter alia annotare oportet, quantum Augustinum tribuerit decretis Ecclesiæ, quam à spiritu sancto semper regi, firmissimè credit. Deinde nec liceret in calice aquam vino miscere, quoniam etsi Christus propter suam sobrietatem ita fecisse credatur: Euangelistę tamen nihil tale commemorant. At hi contra quos nunc agimus, nihil recipere volunt quod non sit in sacris literis expressum: quo fit vt aquam vino miscere non debeant, quia nullus Euangelistarum expresit Christum in calice sancto aquam vino miscuisse. Vides iam satis (vt existimo) quàm futile sit argumentum inde colligere nos esse obligatos ad præbendum laicis Eucharistiam sub vtraque specie: quòd Christus sic porrexit Apostolis. Omitto quorundam responsionem, assignantium discrimen, quòd Apostoli ordinati sunt sacerdotes à Christo per illa verba: Hoc facite in meam commemorationem. De his enim verbis non constat Christum facta consecratione immediatè ea dixisse antequam Eucharistiã sub vtraque specie Apostolis dedit, vel post. Quòd si prius dixit quàm dederit, constat eum sacerdotibus dedisse. Si verò verba illa Christus post datam illis Eucharistiam dixit, manifestũ est illum non sacerdotibus tunc dedisse. Quòd mihi ex literæ decursu magis probatur. Nec tamen ideo (vt diximus) argumentum est efficax vt sic nos facere obligemur. Quòd alicui negocio illud argumentum deseruire potest, huic certè erit, vt credamus non esse contra euangelicam institutionem, Eucharistiam sub vtraque

Ioan. 13.
August.
August.
Matt. 20.
1. Cor. 11.
Ibidem.

ſub vtraque ſpecie aliis etiam laicis porrigere, quòd firmiſſimè fatemur. Nam olim per multa ſecula ſic apud omnes catholicos vſitatũ eſſe, ex multorum ſanctorum ſcripturis didicimus. Sother papa qui tertiusdecimus à beato Petro, ſummus Eccleſiæ pontifex fuit, ſic ait: In cœna Domini à quibuſdam perceptio Euchariſtię negligitur, quę quoniam eadem die ab omnibus fidelibus (acceptis his quibus pro grauiſſimis criminibus inhibitum eſt) percipiẽda ſit, eccleſiaſticus vſus demonſtrat: cum etiam pœnitentes eadem die ad percipienda corporis & ſanguinis dominici ſacramenta reconcilientur. Hæc Sother papa. Quæ verba habentur, de Conſecrat. Diſtinct. cap. 2. In Cœna. Cyprianus martyr Sothere pluſquam vno ſeculo poſterior, de eadem re teſtimoniũ reddit, qui in ſermone de lapſis loquens de quadam puella à dæmone obſeſſa, quæ ad ipſum Cyprianum diuina celebrantem myſteria, adducta fuerat, hæc ait: Vbi verò ſolennibus adimpletis calicem diaconus offerre præſentibus cœpit, & accipientibus cæteris locus eius aduenit, faciem ſuam paruula inſtinctu diuinæ maieſtatis auertere, os labiis obturãtibus premere, calicem recuſare. Perſtitit tamen diaconus, & reluctanti licet, de ſacramento calicis infudit. Tunc ſequitur ſingultus, & vomitus. In corpore atque ore violato euchariſtia permanere non potuit. Sanctificatus in domini ſanguine potus de pollutis viſceribus erupit, tanta eſt poteſtas domini, tanta maieſtas. Hæc Cyprianus. Auguſtinus Cypriano poſterior huius eccleſiaſtici vſus teſtimoniũ reddit, ſic inquiẽs: Quum frãgitur hoſtia, dum ſanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quàm dominici corporis in cruce immolatio, eiuſque ſanguinis de latere effuſio deſignatur? Hæc Auguſtinus. Et habentur, De conſecrat. diſtinct. 2. in cap. Quum frangitur. Hanc conſuetudinem fuiſſe adhuc in eccleſia tempore beati Gregorii papæ, conſtat ex his quæ ille in quadam homilia paſchali refert: Sic enim ad populum loquens, ait: Quid ſit ſanguis agni, non iam audiendo, ſed bibendo didiciſtis: qui ſanguis ſuper vtrunque poſtem ponitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur. Hæc Gregorius, & habentur, de conſecrat. diſtinct. 2. in cap. Quid ſit. Et huius rei aliquando in eccleſia catholica factæ, hiſtoria tripartita meminit. In huius nanque hiſtoriæ cap. trigeſimo libri noni, vnus ex iis tribus autoribus ex quorum fragmentis conſarcinatis tripartitæ nomen accepit, nempe Theodoretus, enarrans verba beati Ambroſii quibus Theodoſium excommunicauit propter immenſam crudelitatem quam Theſſalonicæ exercuerat, & qualiter eum ab ingreſſu templi prohibuit, ſic ait: Quibus igitur oculis aſpicies cõmunis domini templum? Quibus calcabis pedibus ſanctum illius pauimentum? Quomodo manus extendes, de quibus ſanguis adhuc ſtillat iniuſtus? Quomodo huiuſmodi manibus ſuſcipies ſanctum Domini corpus? Qua temeritate ore tuo poculum ſanguinis precioſi percipies, quando furore verborum tuorum tantus iniuſtè eſt ſanguis effuſus? Recede igitur, recede, nec altero peccato priora crimina augere contendas. Hæc ibi. Ex quibus verbis duo annotanda ſunt. Primum eſt, olim laicis euchariſtiam dari in manus: quod cum ex aliis hiſtoriis, tum etiam ex hoc loco colligitur. Sic enim dixit: Quomodo huiuſmodi manibus ſuſcipies ſanctum domini corpus? Secũdum eſt, laicos ſub ſpecie vini euchariſtiam tunc recipere. Poſtquam enim de ſuſceptione corporis dixerat, ſubdidit: Qua temeritate ore tuo poculum ſanguinis precioſi percipies? Niſi fortè quis dicat Theodoretum hunc præſentis hiſtoriæ autorem Græcum fuiſſe atque ob id eam more ſuo narraſſe, quòd Græcis (vt diximus) mos ſit euchariſtiam ſub vtraque ſpecie ſumere. Hoc colligitur ex eis aliquãdo factum fuiſſe, quod tamen eccleſia re poſtmodum bene circunſpecta deleuit, nec immeritò, cum ad hoc faciendũ nec autoritas nec cauſa illi deeſſet. Cauſæ quidem ad id tollendum plurimæ ſubſunt. Prima, numeroſa fidelium multitudo in dies creſcẽs, propter quam communicandam periculum erat effuſionis ſanguinis, quod in præcedẽte tempore propter populi paucitatem non adeò timendum erat. Altera huic proxima, delatio vini ad loca diſtantiora pro communicandis infirmis, quo caſu timẽdum valde erat ne inopinato deferentis lapſu ſanguis effunderetur. Nam ob aliam ſimilitudinem cauſam, cum olim communio ſub vtraque ſpecie laicis daretur, ſanguinem domini à diacono fuiſſe fuſum, in vita ſancti Donati epiſcopi & martyris legitur, vbi hęc verba habentur. Cumque die quadam miſſam celebraſſet populo, & de corpore Chriſti venerabiliter recrearetur, diaconus ſanguinem ſacrum populo tradens cecidit, & ſanctum calicem comminuit. Hæc ibi. Deinde ne vinum pro infirmis conſeruatum vertatur in acetum, quod plurimum contingere ſolet. Quarta ratio eſt, quod apud pleraſque gentium nationes magna eſt vini raritas, ob quam difficillimum eſſet, & aliquando impoſſibile vt ſub vini ſpecie totus populus communicaret: quoniam vinum deeſſet quod tantæ multitudini ſufficeret. Et quod præ his omnibus magis curandum erat, ne ſcilicet homines hac occaſione in eum ducerentur errorem, vt crederent ſub vtraque euchariſtiæ ſpecie non æquè totum Chriſtum cõtineri, ſicut de quibuſdam, nempe Neſtorianis, dicitur in hunc errorem lapſos fuiſſe. Quò fieret, vt cum laborãti in extremis ſpecies vini propter quaſdam vrgentes cauſas ſubtraheretur, ſuſpicaretur ſe non integrè communicatum. Cauſæ ergo ſuppetunt, eæque non contemnendæ: nec autoritas defuit. Nam ſi ex hoc quòd Chriſtus communicauit ſemel diſcipulis ſub vtraque ſpecie, fatemur illud licitè fieri poſſe, ſi eccleſia non prohiberet: ergo ſi oſtendamus Chriſtum in vna tantum ſpecie euchariſtiam aliquando diſcipulis communicaſſe, fateri etiam oportebit hoc ipſum etiam licere, Euchariſtiam videlicet ſub vna tantum ſpecie populo communicare, præcipuè quum conſtet de Apoſtolis poſt Chriſtum aliàs id factitaſſe. De Chriſto patet. Nam Lucas enarrans hiſtoriam diſcipulorum euntium in caſtellum quod dicitur Emaus, quibus Chriſtus reſurgens factus eſt obuiam, ait: Et factum eſt dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi eorum, & cognouerunt eum, & ipſe euanuit ex oculis eorum. Hunc autem panem fuiſſe euchariſtiam ex eo conſtare poteſt, quod dicit, benedixit, ac fregit. Nunquam enim aliter conſecratio illa in euangelio, nec in epiſtolis Pauli nominatur, niſi benedictio. Et cognouerunt eum in fractione panis, quippe quod viderint modum obſeruantem quem in cœna vltima tenuerat quum apoſtolis ſuum corpus porrigebat.

Cyprian⁹ *Auguſt.* *Greg.* *Cauſæ tollẽdæ communionis ſub vtraque ſpecie* *Prima.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.* *Neſtoriani.* *Luc. 24.*

A B C

Verum ne ista sic dicta nostræ fallaci suspicioni imputentur, grauissimos autores sic sentientes citabo.
Theoph. Theophylactus itaque hunc Lucæ locum exponens, ait: Et quando permittit, tunc aperiuntur oculi eorum, & agnoscũt eum. Insinuatur & aliud quiddam, nempe quòd oculi eorum qui benedictum panem assumant, aperiuntur vt agnoscant illum. Magnam enim & indicibilem vim habet caro domini. Hæc
August. Theophylactus. Hoc etiam testatur Augustinus in. 3. lib. de consensu Euangelistarum, sic inquiẽs: Non incongruenter accepimus hoc impedimentum in oculis eorum à Satana factum fuisse, ne agnosceretur Iesus, sed tamen à Christo facta est permissio vsque ad sacramentum panis, vt vnitate corporis eius participata, remoueri intelligatur impedimentum inimici, vt Christus posset agnosci. Hæc August. Huius sententiæ est Chrysostomus homilia. 17. super Matth. atque idem asserit Beda super Lucam. Quorum verba vt prolixitatem fugerem, in medium adferre contempsi. Cum ergo Christus, tunc sacramentum dedit, panem solum Lucas commemorat dedisse, nullam vini faciens mentionem. Esto, Christus tunc corpus suum non dederit, quoniam de hac re nihil definire volo: Apostoli tamen hoc idem vsurparunt.
Act. 2 Nam in actis Apostolorum dicitur de his qui conuersi fuerant per Petri prædicationem, quòd erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione & fractione panis, & orationibus. Vides hic nullam vini factam mentionem. Et alibi in eodem libro dicitur: Vna autem sabbati cum con-
Act. 20. uenissemus in crastinum ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum. Neque hic aliqua de vino facta est mentio. Nec solum tempore Apostolorum, sed etiam longè in poste-
Cyprian⁹ rum seruatum fuisse ritum de communione sub vna tãtum specie ex variis testimoniis conuincere possumus, nam beatus Cyprianus in epistola ad Antoninum, quæ est secunda libri quarti, refert presbyteros qui in fide defecerant, & postea resipiscebant, non solere recipi ad communionem sacerdotalem, sed tantum ad communionem laicam, quæ alia non potest esse nisi illa quæ datur sub vna specie tãtum, quoniam nulla alia potest esse differentia, inter laicam & sacerdotalem communionem, nisi quod laicus sub vna tãtum specie communicat, sacerdos verò sub vtraque. Et huius rei testimonium etiam apertum
Ambro. præbet beatus Ambrosius, qui de laicorum communione disserens, nulla prorsus vini mentione facta solum panem commemorat. Et ideo in oratione funebri fratris sui satyri, asserit (vt in proxima præcedenti hæresi citauimus) illum gestasse sacramentum Eucharistiæ in libello precum suarum, & ab illo fuisse seruatum in naufragio. Ex quo apertè colligitur alteram sacramenti speciem ab altera separatam tũc fuisse traditam. Est adhuc aliud exemplum quod in proxima etiam præcedenti hæresi ob aliam causam narrauimus, & quia huic proposito ob alium finem maximè suffragatur, ideo illud repetere oportet. In historia tripartita libro. 6. refertur quod cum puer quidam nomine Serapionis qui iam morti appropinquabat, peteret à presbytero eucharistiam, presbyter illam puero tradidit vt ad infirmum portaret, quia ille propter noctis intemperiem & suam imbecillitatem ad infirmum venire non potuit. Et in hoc euẽtu solam speciem panis puero fuisse traditam refert historia illa, nullam prorsus sanguinis mentionem faciens. Deinde Leo papa huius nominis primus in quodam decreto & in sermone quarto de quadragesima præcipit vt communio non fiat sub vna tantum specie, propter hæresim Manichæorum & aliorum qui prædicabant Christum assumpsisse corpus phantasticum sine sanguine, & ob eam causam contendebant, Eucharistiam sine sanguine esse sumendam. Ex quo Leonis decreto apertè conicitur ante Leonem papam fuisse consuetudinem communicandi sub vna tantum specie laicos, & illam decreto Leonis fuisse sublatam, & à tempore illo ob iustam causam incepisse consuetudinem communicandi sub vtraque specie, quæ postea tempore aliquanto durauit, sed ob alias multas causas denique sublata est. Si ergo Christus semel discipulis suis in vna tantum specie communicauit: si apostoli aliis etiam in vna tantum specie sæpe communicarunt, si consuetudo illa per multa tempora postea in ecclesia seruata est, conuincitur, minimè ex Christi præcepto Christianos omnes obligari ad sumendum sub vtraque specie. Adde quòd in Ioan. 6. cap. in quo de hoc sacramento fit mentio, sæpe fit memoria panis, nunquam autem memoria vini. Nam etsi de sanguine fiat mentio, non tamen vt sub specie vini sumendus est. Deinde vna earum petitionum quæ in oratione dominica memorantur apud Matthæum, est de hoc sacramento sub his verbis: Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie: in qua nulla de spe-
Matt. 6. cie vini fit mentio. Prætereo figuras huius sacramenti, quæ cùm multæ sint, rarissimę tamen in specie vini, sed omnes ferè in specie cibi præcesserunt, vt de manna, & agno paschali, & panibus propositionis.
Gene. 14. Quod autem in Genesi dicitur: Melchisedech panem & vinum obtulisse, figura quidem fuit huius sacramenti sub vtraque specie, non tamen in plebeio homine, sed in vero dei sacerdote: quoniam intelligendum est, non quòd illa obtulerit Abrahæ. Nam vt ista porrigerentur Abrahæ, non erat necessarius Christi sacerdos. Sed quòd illa obtulit Deo, gratia ei reddens pro victoria quam Abraham de inimicis habuerat. Cùm ergo tot testimoniis comprobetur nullum esse de hac re diuinum præceptum, vt omnes videlicet Christiani sub duplici specie eucharistiam sumant: quid prohibet ecclesiam statuere vt laici ad vnam tantum speciem arctentur, præcipue cum ad id statuendum tot vrgentes causæ subsint, & nullum inde incõmodum sequatur? Est ergo constantissimè fatendum ecclesiæ vsum hactenus obseruatum de cõmunione sub vna tantum specie laicis præstanda, sacris literis minimè difformem, quinimo iustũ vereque catholicũ esse. Quapropter Græci, Bohemi, & Lutherani oppositum asserentes, hæretici censendi sunt, ac velut tales euitandi. Sed neque in his amplius iam remorari decet lectorem, cum à pluribus cõciliis fuerit iam hæc causa definita. Concilium nanque Constantiense sessione. 13. per hæc verba definit:
Cõcilium Constant. Et sicut hæc consuetudo ad euitandum aliqua pericula & scandala rationabiliter introducta, quòd licet in primitiua ecclesia huiusmodi sacramentum reciperetur à fidelibus sub vtraque specie, postea à conficientibus sub vtraque specie, & à laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur, cum firmisimè credendum sit, & nullatenus dubitandum, integrum Christi corpus & sanguinem tam sub specie panis

quàm sub specie vini veraciter contineri, vnde cùm huiusmodi consuetudo ab ecclesia & sanctis patribus rationabiliter introducta, & diutissime obseruata sit, habenda est pro lege, quam non licet reprobare, aut sine ecclesiæ autoritate pro libito mutare. Quapropter dicere quòd hanc consuetudinem aut legem obseruare, sit sacrilegum aut illicitum, censeri debet erroneũ, & pertinaciter asserentes oppositum præmissorum, tanquam hæretici arcendi sunt, & grauiter puniendi per diœcesanos locorum. Hæc concilium Constantiense. Et concilium Basiliense, in quo longius hæc res cum Bohemis disputata est, hanc eandem præfati concilii sententiam sessione trigesima cõfirmat. Si quis autem à me petat, quando communio sub vtraque specie inter laicos desierit, ego (vt ingenue loquar) ignoro: Nam, etsi in re hac inuestiganda omnem adhibuerim diligentiam, apud nullum tamen scriptorem potui huius rei inuenire initium, neque vllam ante concilium Constantiense inuenio de hac re ecclesiæ definitionem. Credere igitur par est ex communi fidelium populorum & orthodoxorum præsulum tacito consensu, receptam esse sub vna tantum specie communionem: Quando autem primum inceperit, mihi non constat. Contra hanc hæresim scripsit olim (vt Ioannes Trithemius testatur) quidam Ioan. Hagen Carthusiensis. D Postea hoc nostro tempore multi scripsisse feruntur, è quibus vidi Gasparum Sagerum in suo Scrutinio diuinæ scripturæ, & Episcopum Roffensem, qui in eo opere quod contra omnes Lutheri errores edidit, vnum de hac re integrum fecit articulum: & Iodocum Clichthouæum in eo compendio quod fecit veritatum in concilio Senonensi definitarum. Albertus Pighius in libro controuersiarum Ratisponæ habitarum controuersia septima.

Cõcilium Basiliẽse.

EVNVCHVS.

FVit quædam non minus crudelis & temeraria, quam erronea sententia quorundam dicentium esse necessarium ad Deo bene seruiendum, vt quisque castratus & eunuchus sit. Huius hæresis autores (vt August. libro de hæresibus cap. 37. ait) fuerunt quidam nominati Valesii, qui non solum seipsos, sed etiam eos quos hospitio recipiebant, castrabant, credẽtes sic Deo se debere seruire. Hic error satis apertè cõuincitur per id, quòd vnũ ex legis preceptis est, vt neminem occidamus. Quo precepto non solum prohibetur (vt ipsamet veritas exposuit) occisio, sed omnis res quæ ad illam quoquo modo tendit. Nam sicut in præceptis affirmatiuis non solum præcipiuntur res illic expressæ, sed illis præceptis etiam mandãtur res illæ sine quibus aliæ non possunt haberi: ita in præceptis negatiuis, hoc est in prohibitionibus, non solum prohibentur illæ res ibidem expressæ, sed etiam interdicũtur aliæ omnes res quæ ad illas maximè impellunt, & latam viam aperiunt. At certum est eum qui castratur, adeò periclitari, vt tunc maximè dubia sit eius vita. Vidi enim ego ipse quendam castrari à chirurgo, vt vel sic morbum alioqui incurabilem depelleret, qui tamen ex ea sola occasione mortuus est. Cùm ergo tam periculosum sit castrare aliquem, vt verisimiliter de morte illius agatur, cùm castrandus est, conuincitur inde vt talis castratio A eodem præcepto sit prohibita, quo prohibetur hominis occisio. Nec erit vnquam licita, nisi causa salutis adipiscẽdæ, quam alia faciliori via assequi non posset. Præterea, si necessarium esset vt omnes castrarentur, coniugia perirent, quæ Deus approbauit, præcipiens vt nullus dimittat vxorem suam, excepta causa fornicationis. Et Paulus iubet virum reddere debitum vxori, vt videlicet inuicem non fraudentur. At quomodo vir castratus poterit vxori debitum persoluere, cùm talis debiti solutio non alio modo fiat, quàm per carnalem coitum? Rursum, si oporteret omnes viros castrare, citissime humanum genus finiret, non ex dei præcepto & voluntate, sed ob defectum propagationis. Sed huic sententiæ obuiat præceptum domini dicentis: Crescite & multiplicamini. Quod præceptum in mundi exordio propter generis humani multiplicationem obligauit omnes, nũc autem cum iam sit satis propagatum, & latè diffusum, non obligat, nisi necessitas vrgeret, vt si fortè humanum genus esset ex aliquibus calamitatibus ad tantam paucitatem redactum, vt necesse esset ad eius conseruationem homines misceri mulieribus. Eo enim casu instante, tunc præceptum illud de multiplicatione speciei humanæ fortè vires suas resumeret, & æquè obligaret sicut à principio institutionis humanę. Nam hac sola ratione filiæ Loth cocũtes cum patre excusantur à peccato incestus, quia videlicet credebant post incendium Sodomæ & Gomorrhæ omnes homines periisse, neque alium præter earum patrem superstitem esse. Tãtam enim sancti viri putarunt esse illius præcepti vim, vt etiam ad patris cum filia cõcubitum extendi existiment propter vitandam generis humani deletionem. Beatus siquidem Irenæus lib. 4. aduersus hæreses cap. 51. de B filiabus Loth loquens, sic ait: Illæ quidem filiæ secundum simplicitatem & innocẽtiam putantes vniuersos homines periisse, quemadmodum & Sodomitæ, & vniuersam terram iracundiam dei superuenisse, dicebant hæc. Quapropter & ipsę excusabiles sunt, arbitrantes se solas relictas cum patre suo ad conseruationem generis humani, & propter hoc circũueniebant patrem. Hæc Irenæus martyr. Eidem subscribit Origenes, qui homilia. 5. super Genes. ait: Quamuis grande eis crimen videretur furari concubitum patris, grauior eis tamen videbatur impietas si humanæ (vt putabant) posteritatis spem seruata castitate delerent. Propter hoc ergo concilium ineunt, minore (vt ego arbitror) culpa, spe tamen argumentoque maiore. Patris mœstitiam vel rigorem vino molliunt & soluunt. Singulis ingressæ noctibus, singulę suscipiunt ab ignorante conceptum. Vltra non repetunt, non requirunt. Vbi hic libidinis culpa? Vbi incesti crimen arguitur? Quomodo dabitur vitio, quod non iteratur in facto? Hæc Origenes. Tamen beatus Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 43. aliquam illis fœminis culpam tribuit, dicens: Et potius quidem nunquam esse matres, quàm sic vti patre debuerunt. Sed quãuis illas peccasse censeat Augustinus, tamen illas valde excusat, quia videlicet non ardore libidinis motæ, sed solum propter conseruationem humani generis fecerint, credentes humanum genus tunc perire si ipsæ patre suo non vterentur. Et hoc

Valesii. *Matt. 5.* *Matt. 19.* *Gene. 1.* *Gene. 19.* *Origenes*

quidem pro nostro testimonio satis est: quoniam si illa voluntas conseruandi genus humanum per coitum bona non esset ex se, nullo modo potuisset illas à tanta malitia liberare, quantam illis incestus talis constare potuisset. Eucherius Lugdunensis episcopus lib. 2. super Genesim, Origenis sentētiam tuetur, & eisdem verbis quibus Origenes, nec vno mutato verbo. Accedit ad hæc, quod Dominus in Euangelio non commendauit natos eunuchos ex vtero matris suæ, nec eunuchos qui facti sunt ab hominibus, sed eos commendauit eunuchos qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Hæc autem castratio non sic est accipienda, quòd mébra virilia resecentur: quoniam si tales eunuchos Christus laudasset, eadem ratione etiam laudasset illos qui ab vtero matris nati fuissent eunuchi, aut qui ab hominibus facti sunt eunuchi, quod non fecit. Præterea illo modo etsi opus venereum omnino abigatur, non tamen tollitur illius operis mala voluntas, quæ maximè vitanda erat: cum ab ea omnis bonitas aut malitia exterioris operis pendeat. Noui ego hominem à quo membrum virile ob vrgentem infirmitatem fuerat abscissum, qui tamen (vt ipse postea fatebatur) vehementem carnis pruritum patiebatur, & sæpe dolebat se non posse exequi quod caro concupiscebat. Quid ergo illi proderat castratum fuisse? Certè parum proderat animæ suæ saluti, cum libidinis ardor carnem vreret, & praua voluntas intra secreta animæ adhuc latitaret. Abeant ergo Valesij, & animas suas à praua voluntate castrēt, & corpora intacta relinquant.

Matt. 19.

C

EXCOMMVNICATIO.

QVi semel hostem alicuius se declarauit, quacunque re potest, nocere illi procurat, & omnem illius potestatē minuere, & funditus, si potest, tollere conatur. Quod in Vviclephistis & Hussitis & Lutheranis facile est agnoscere: quoniam hi omnes, velut viperarum genimina, matris suæ ecclesiæ viscera rodere nunquam cessant: & cum in ea per baptismum fuerint nati, ab ea per hæresim exeūtes, illam occidere volunt, omnem ab illa potestatem auferentes. Inter alia ergo quæ ab ecclesia separare nitūtur, est potestas excommunicandi. Dicit enim Vvicleph, excommunicationem à papa aut quocunque alio prelato inflictam, non esse timendam, quia est censura (vt dicit) Antichristi. Et Ioannes Huss asserit clerum suppeditare laicos per excommunicationem & alias censuras. Lutherus autem muros Hiericho iam destructæ reædificare tentans, ait excommunicationem non solum non esse timendam, sed cum gaudio recipiendam & procurandam. Vt ergo istorum ora obstruamus, ex sacris literis ostendamus ecclesiam habere potestatem excommunicandi: deinde enarrabimus incommoda quæ excommunicato eueniunt propter solam excommunicationem, vt vel sic agnoscat Lutherus quantum sit timenda. Potestatem excommunicandi tribuit Christus ecclesiæ cum apud Matt. ait: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quid autem est dicere, sit tibi sicut ethnicus? Idem certè est ac si dixisset, nullam prorsus cum eo habeto communionem, quoniam communio cum infidelibus est Christianis interdicta. Vnde Paulus ait: Quæ pars fideli cum infideli? Et beatus Ioannes in sua secunda epistola ait. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non habet, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Ecce prædixi vobis, vt in die domini non confundamini. Quod ergo fuit populo Israel Chananæus, hoc est homini Christiano homo infidelis. Cū ergo dixit, sit tibi sicut ethnicus: idem est ac si dixisset cum illo non esse communicandum. Vt autem sententiam ecclesiæ excommunicātis aliquem, ratam & firmā esse nullus dubitaret, addit: Amē dico vobis, quæcunq; alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis: & quæcūque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Quæ verba exponens beatus Hieronymus in commentariis super Matthæum, ait: Quia dixerat, si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, & poterat contemptoris fratris hæc occulta esse responsio, vel tacita cogitatio: si me despicis, & ego te despicio: si tu me condemnas, & mea sententia condemnaberis: potestatem tribuit Apostolis, vt sciant qui à talibus condemnantur, humanam sententiam diuina sententia roborari: & quodcūque ligatum fuerit in terra, ligari pariter in cœlo. Hæc Hieronymus. Vides hic Hieronymum tribuentem ecclesię potestatem excommunicandi, & hoc non ex suo cerebro (quemadmodum hæretici faciunt) sed ex verbis Euangelii, quæ de illa potestate censet esse intelligenda. Hieronymo consentit Chrysostomus, qui exponens illa Matthæi verba, ait: Vide qualiter duplicibus colligauit necessitatibus, & pœna quæ hic est, scilicet proiectione ab Ecclesia: Sit tibi sicut ethnicus & publicanus: & supplicio futuro, quod est esse ligatum in cœlo. Hæc Chrysostomus. Christianus Druthmarus super Matthæum idem dicit, & ferè eisdem verbis quibus Hieronymus, ideo non fuit opus ea repetere, sed satis est indicasse lectori. Eandē etiam sententiam docet Vrbanus papa & martyr in epistola de communi vita & oblatione fidelium. In ea enim epist. postquam inhibuit ne ecclesiæ facultates caperentur in alios vsus conuertendæ, & cuicunque diripienti excommunicationem minatus, ne talem excommunicationem aliquis vilipenderet, ait: Quod autem sedes episcoporum in ecclesiis excelsæ constitutæ & præparatæ inueniuntur vt thronus, speculationem, & potestatem iudicandi & soluendi atque ligandi à domino sibi datam materiam docent. Vnde ipse Saluator in Euangelio ait: Quæcūque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo. Et quęcūque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Et alibi: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remittūtur eis, & quorum retinueritis, retēta sunt. Ideo ista prætulimus charissimi, vt intelligatis potestatem episcoporum vestrorum, in eisque dominum veneremini, & eos vt animas vestras diligatis, & quibus illi non communicant, non communicetis, & quod eiecerint, non recipiatis. Hæc Vrbanus papa & martyr, cuius epistola habetur in eo volumine in quo sunt omnium conciliorum decreta coaceruata. Hos autem doctores citaui, vt videat Lutherus qualiter

Vviclef. *Ioannes Huß.* *Lutherus.*

D

Matt. 18.

1. Cor. 6. *2. Ioan. 1.*

Matt. 18.

Ibidem.

Ioan. 20.

B

liter illum Euangelii locum sacri doctores sint interpretati, ex illo colligentes, ecclesiam habere potestatem excommunicandi. Verum & si talem potestatem prælati ecclesiastici habeant: non tamē debēt illam temerè & pro leuissima culpa infligere: quoniam cum sit acerbissima punitio, nullus ea pœna debet plecti, nisi pro crimine lethali, nec pro quolibet tali, sed (vt patet ex cōtextu literæ euangelicæ) pro solo illo cui est admixta pertinacia. Vnde Leo papa huius nominis primus in epistola ad episcopos per Viennensem prouinciam constitutos, quæ est. 67. sic ait: Nulli Christianorum facile communio denegetur, nec ad indignātis fiat hoc arbitrium sacerdotis, quod in magni reatus vltionem inuitus & dolēs quodammodo debet animus vindicantis. Cognouimus enim pro commissis & leuibus verbis quosdam à gratia communionis exclusos, & animam pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tam sæui supplicij sauciatam, & inermem quodammodo exutamque omni munimine diabolicis incursibus vt facile caperetur, obiectam. Certè si quando causa talis emerserit, vt pro commissi criminis qualitate aliquem iustè faciat communione priuari, is tantum pœnæ subdendus est, quē reatus inuoluit, nec particeps esse debet supplicij, qui consors nō docetur commissi. Hæc Leo papa. Ex cuius verbis multa sunt quæ postmodum annotabuntur. Quod autem nostro proposito seruit, est, excommunicationem non esse irrogandam alicui nisi pro culpa, eaque graui. Prius enim quàm aliquis excōmunicetur, discutienda est criminis qualitas. Quòd si in eo crimine inuentus fuerit, corrigendus est, & omnibus viis ad pœnitentiam inducendus. Et si monitiones contemnens pœnitere noluerit, nec ad rectum tramitem redire, tunc meritò excommunicandus erit, vt vel sic confusus & erubescens resipiscat. Nam hic est vnus finis propter quem aliquis excommunicari debet, propter suam, excommunicati videlicet, vtilitatē. Vnde beatus Paulus de Corinthio illo loquēs qui cū nouerca sua coibat, sic ait: Iudicaui tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitū carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Vides qualiter traditur Satanæ, vt scilicet spiritus saluus sit. Et in priore ad Timotheum epistola dicēs aliquos circa fidem naufragium passos esse, subdit: Ex quibus est Hymeneus & Alexāder, quos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare. Et in posteriore ad Thess. epist. ait: Quod si quis nō obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo, vt confundatur. Primò ergo per excommunicationem prospicitur ipsius excommunicati vtilitati, vt videlicet cum viderit se à communione fideliū eiectum, vel sic confusus pœniteat male actorum. Sæpissimè nanque compertum est vt excommunicatione aliquis coactus, emendet quę prius male gesserat. Cuius rei plurima possint adferri exempla, illud omnium maximū est quod narratur. 9. lib. historiæ tripartitæ cap. 30. de Theodosio imperatore, qui ob crudelem multorum hominum cædem Thessalonicæ illius iussu factam, ab Ambrosio Mediolanēsi episcopo excommunicatus est, & ab ingressu ecclesiæ prohibitus. Hanc excommunicationem imperator patienter tolerans, eo quòd iustè sibi inflictam cognouit: octo continuis mensibus ab ingressu ecclesiæ abstinuit, domique manens, fletibus & gemitibus pœnitentiam pessimi sceleris agebat, veniamque à domino postulabat. Quod Ambrosius plenè cognoscens, post illos octo menses ecclesiæ communionem illi dedit: Propter hoc autem factum nunquam imperator fuit aduersus Ambrosium etiam aliis irritantibus indignatus: imò postea de hac re Ambrosium Constantinopoli laudauit. Multum certè profuit Theodosio excommunicatio illa, quæ illum ad peccati sui cognitionem adduxit, & illius pœnitentiam agere coēgit. Felix enim est necessitas quæ nos ad meliora perducit. Et propter hanc causam vocatur excommunicatio medicinalis, quia finis eius est mederi peccatori, morbo peccati laboranti. Erit namque medicinalis excommunicatio, si eam non contempserit, sed potius confusionem suam aspiciens, emendet quæ malè prius egerat. Si autem contemnens excommunicationem, pœnitere negligat, tunc excommunicatio nō est illi medicinalis, sed lethalis. Verum etsi lethalis sit, non tamē propter hoc excommunicatio reuocanda est, quoniam excommunicans non solum consulit vtilitati ipsius excommunicati, sed etiam incolumitati totius reliquæ communionis. Quia enim vnum pecus morbidum inficit omne pecus: ideo pecus infectum sequestratur, ne reliquas attactu suo inficiat oues. Nec propterhoc pastor iudicatur crudelis, sed pius: imò crudelis & secors & ignauus esset censendus, si hoc non faceret. Vnde beatus Ambrosius libro secūdo, de offic. cap. vigesimo septimo sic ait: Cum dolore amputatur etiam quæ putruit pars corporis, & diu tractatur, nisi potest sanari medicamentis: si non potest, tūc à medico bono abscinditur. Sic episcopi affectus bonus est, vt optet sanare infirmos, serpētia auferre hulcera adurere aliqua, non abscindere, postremo quod sanari nō potest, cum dolore abscindere. Hæc Ambrosius. Non ergo (vt Lutherus obiicit) crudelis est censenda mater ecclesia eo quòd filium suum tam sæuo supplicio punit, quia ad filij vtilitatem facit, quam si filius contempserit, consulit incolumitati aliorū quia videlicet mauult, & rectè, vnū perdere, quàm omnes. Ex his ergo omnibus satis patet ecclesiā habere potestatem excommunicandi, & in quos, & propter quem finem talis excommunicatio est exercenda. Præter hæc omnia ad eandem rem confirmandam, non paruum, imò maximum pondus habet totius vniuersalis ecclesiæ antiqua consuetudo, quæ per scripta & decreta summorum pontificum & sanctorum & doctissimorum cognoscitur. Deinde plurium conciliorum decreta hodie extant, quibus dicitur: Si quis tale aut tale fecerit, excommunicetur, aut priuetur communione, aut anathema sit: quod idem est. Postremo in Concilij Constantiensis sessione octaua condēnantur. 45. assertiones Ioannis Vvicleph, quarū vna est hæc: Nullus prælatus debet aliquē excōmunicare nisi prius sciat eū esse excōmunicatum à Deo: & qui sic excōmunicat, est hæreticus ex hoc, vel excōmunicatus. Et alia assertio eius ita habet: Excōmunicatio papæ & cuiuscunq; prælati nō est timēda, quia est cēsura Antichristi. Quæ ꝓpositiones cū aliis eiusdē vna super omnes lata sententia dānatæ sunt. Nūc ergo opus est vt ostēdamus qui sint huiusmodi excōmunicationis effectus, vt Lutherus agnoscat illā non esse (vt ait) optandā, sed maximè fugiendam. Primò ergo excommunicatus traditur Satanæ, vt ab eo facilius & liberius torqueatur.

1. Cor. 5.

1. Tim. 1.

2. Thes. 2.

Cōcilium Constant.

Nota in facile infligentes excommunicationi [illegible]

Nam etsi propter peccatum ante excõmunicationem iam sit in dæmonis potestate, quia seruus dæmonis per peccatum est factus: tamen per excommunicationem maiorem in eo habet dæmon potestatem, vt facilius pro sua libidine illum torquere possit. Ante excõmunicationem enim etsi per peccatum charitatem amiserat, quapropter Christo non est viuaciter coniunctus, non tamen ab eo est prorsus separatus: quoniam per fidem nonnullam habet vnionem: quemadmodum membrum aridum carens vita, quod corpori per neruos & pellem coniungitur,& aliquãtulo fouetur corporis calore. Et propter hanc fidem & coniunctionem particeps est orationum communium quæ ab ecclesia fiunt. Et propterea dæmon non tantam potestatem in eum habet vt pro sua libidine illum vexet, quoniam resistit virtus reliquorum membrorum quibus est per fidem coniunctus. Post excommunicationem verò destituitur hoc auxilio, & à corpore magis separatur, & sic dæmon potest eum facilius quàm antea torquere. Certum enim est quòd is qui in sordibus est (vt est in Apocalypsi) sordescere potest adhuc: quemadmodum qui iustus est, iustificari potest adhuc. Ita qui in dæmonis erat potestate, potest adhuc magis illius potestati subdi. Ioannes siquidem refert dæmonem intrasse in Iudam post acceptam bucellam panis, & tamen ante acceptam bucellam iam diabolus erat in eo, quia Ioannes antea dixerat quod diabolus miserat in cor Iudę vt traderet Christum. Ecce diabolus qui iam Iudam possederat, iterum intrat in eum, maiorem in eum accipiens potestatem. Sic etiam est in excommunicato, qui per peccatum ante excommunicationem iam erat possessus à dæmone, seruus eius effectus: post excommunicationem verò maiorem in eum dæmon accepit potestatem. Non enim iam fouetur à corpore vt antea, quia nec iam bonorum Ecclesiæ est particeps, nec illi prosunt communes ecclesiæ orationes, nec pro illo publicas & solennes preces fundere licet. Cuius rei hoc manifestum est testimonium, quòd cum in die parasceues ecclesia oret pro omnibus, etiam pro Paganis, pro solis tamen excommunicatis qui publicè denunciati sunt, non orat. Quòd si talibus auxiliis destituitur excommunicatus, vero simile est vt maiorem in eum dæmon habeat potestatem quàm ante excõmunicationem, etiam si in peccato fuisset. Hoc autem testimonio Pauli comprobatur. Nam certum est Corinthium illum qui patris vxorem acceperat, tũc possessum esse à diabolo, tamen Paulus iudicauit illum tradere Satanæ. Et de Alexandro & Hymeneo qui à vera fide errauerant, testatur se illos tradidisse Satanæ. Vnde clarè patet Paulum tradidisse Satanæ eos qui iam à diabolo possessi erant. Sed si ab eo possidebantur, quomodo illos tradit dæmoni, & cur? Certè qui possidebantur, non prorsus sub illius ditione erant, & ideo tradit vt magis sint illi subiecti, & liberius illos possit torquere. Vt autem clarius pateat hæc veritas, & hanc esse verborum Pauli sententiam, aliquorum sanctorum testimonia proferam. Pro qua re maximè facit illud quod supra ex epistola. 67. Leonis papæ citauimus. Eius postrema verba sunt hæc: Cognouimus enim pro commissis & leuibus verbis quosdam à gratia communionis exclusos, & animam pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tam sæui supplicii sauciatam, & inermem quodammodo, exutamque omni munimine diabolicis incursibus, vt facilè caperetur, obiectam. Hæc Leo. Quibus verbis etsi reprehendat eos qui temerè excommunicationem inferunt, tamen satis apertè declarat hunc quem diximus excommunicationis effectum. Beatus Augustinus in libro de verbis Apostoli sermone. 68. eandem docet sententiam, sic dicens: Omnis Christianus dilectissimi qui à sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? quia scilicet extra ecclesiam diabolus est, sicut in ecclesia Christus: ac per hoc quasi diabolus traditur, qui ab ecclesiastica communione remouetur. Vnde illos quos tunc Apostolus: Satanæ esse traditos prædicat excommunicatos à se esse demonstrat. Hæc Augustinus. Et beatus Ambrosius exponens illud quod de Alexandro & Hymeneo Apostolus ait, videlicet: Quos tradidi Satanæ vt discant non blasphemare, ita dicit: Traditio autem hæc est, quia commotus Apostolus blasphemiis eorum, sententiam protulit in eos. Diabolus autem qui ad hoc paratus est, vt auersos à Deo accipiat in potestatem, audita sententia corripit eos, vt intelligerent hac causa se pœnis astringi, quia blasphemauerant. Hæc Ambrosius. Eandem sententiam docet Origenes, qui in homilia secunda super librum Iudicum ita ait: Non solum per Apostolos suos Deus tradidit delinquentes in manus inimicorum, sed & per eos qui ecclesiæ pręsident, & potestatem habent non solum soluendi, sed & ligandi, tradũtur peccatores in interitum carnis, cum pro delictis suis à corpore Christi separantur. Hęc Origenes. Quæ verba in volumine Decretorum, causa vndecima, quęstione tertia, in capitulo, Audi, sub nomine Hieronymi vitiose citantur, quoniam præter id quod Hieronymus super librum Iudicum non scripsit, illa verba iuxta eũdem literæ ordinem prout ibi sub inscriptione Hieronymi ponuntur, habentur in homilia. 2. Origenis super librum Iudicum. Sed ad scopum nostrum redeamus. Hanc sententiam docet etiam Antherus papa, & martyr, qui in epistola ad episcopos prouinciæ Beticæ & Toletanę, ita ait: Veteri quidem lege habetur, quicunque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta cõtemptum expiabat cruore. Nunc verò inobediens spirituali animaduersione truncatur, & eiectus ab ecclesia rabido dęmonum ore discerpitur. Hęc Antherus papa. Cuius doctrinam martyrium pro Christo susceptum maximè commendat. Lutherus tamen pro sui erroris (quem ipse putat veram fidem) confirmatione, martyrium subire maximè reformidat, quoniam intra Saxoniæ angustias sic se continet, vt inde exire non audeat, non putans se alibi fore tutum. His omnibus assentit beatus Vrbanus papa etiã & martyr in illa epistola superius citata quæ est de communi vita fidelium. Is enim pontifex sanctus prohibens ne bona ecclesiæ in alios vsus conuertantur, ita ait: Hæc fratres valde cauẽda sunt & timenda, quia res ecclesiæ non quasi propriè, sed vt communes & domino oblatæ, cum summo timore non in alios quàm in præfatos vsus sunt fideliter dispensandæ, ne sacrilegii reatum incurrant qui eas inde abstrahunt vbi traditæ sunt, ne pœnam & mortem Ananiæ & Sapphiræ incurrant, & (quod peius est) anathema maranatha fiant, & si non corpore, vt Ananias & Saphira ceciderint, anima tamen quæ potior est corpore mortua & alienata

Apo. 22.

Ioan. 13.

1. Cor. 5.

B

C

D

A nata à consortio fidelium cadant, & in profundum barathri labantur. Hæc Vrbanus papa & martyr. Quibus verbis dicit excommunicationem esse peiorem morte. Quid ergo Lutherus dicere audet excõmunicationẽ nõ esse timendã? Nunquid non omnes à natura habent vt mortem horreãt, & formidẽt? Multo ergo magis erit horrẽda & formidãda excommunicatio, quæ peior est morte. Ex his etiam cõuincitur falsum esse quod Lutherus ait excommunicationem esse pœnam præcise externam, quia cum excommunicatus (vt iam satis euicimus) tradatur Satanę, ab illo vexãdus, & omni munimine destitutus dæmonis incursibus obiiciatur, & illius anima magis à dęmone possideatur quàm ante excommunicationem: colligitur inde excommunicationem esse etiam pœnam internam. Secũdus excommunicationis effectus est, separari ab aliorum communi conuictu & contubernio, ita vt illis nec loqui valeamus, nec illos hospitio recipere. Paul⁹ enim in priore epist. ad Corint. ait: Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cũ huiusmodi nec cibum sumere. Et in. 2. epist. ad Thessal. Quòd si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Et beatus Ioannes in sua. 2. catholica epistola, ita dicit: Si quis venit ad vos, & hãc doctrinam non adfert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, cõmunicat operibus eius malignis. Ecce prædixi vobis, vt in die domini non confundamini. Ex his beati Ioannis verbis apertè cõstat excummunicatum esse priuatum beneficio hospitalitatis, & familiari aliorum hominum colloquio. Et beatus Calixtus papa & martyr in epistola ad omnes Galliarum episcopos, has omnes pœnas excommunicationis quæ externæ sunt, vno literæ decursu complectitur, dicẽs: Excommunicatos quoque à sacerdotibus nullus recipiat ante vtri-

1. Cor. 5.
2. Thes. 3.
2. Ioan. 1.

B usque partis iustam examinationem, nec cum eis in oratione, aut cibo, aut potu, aut osculo communicet. nec aue eis dicat: quia quicũque in his vel in aliis prohibitis, scienter excõmunicatis cõmunicauerit iuxta Apostolorum institutionem & ipse similiter excommunicationi subiacebit. Hæc Calixtus papa. Cuius epist. est inter illas pontificum epistolas quas B. Isidorus præfixit volumini conciliorum generalium. Et concilium Carthaginense quartum cap. 73. & concilium Braccarense primum cap. 33. inhibẽt sub excommunicationis pœna ne aliquis communicet excommunicato. Quid ergo tibi videtur Luthere? sunt hæc omnia adeò bona, vt meritò (quemadmodum tu doces) sint optãda? Si illa essent optãda & perquirenda, non illa beatus Paulus infligẽda decerneret ad illorum confusionem. Nullus enim cõfunditur cum fruitur illis quæ maximè optauerat. Apostoli certè non confundebãtur contumeliis sibi pro Christo illatis, quia illas maximè optauerãt. Ideo cum irrogabãtur, ibant à conspectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti fuerant pro nomine Iesu contumeliam pati. Ita si excommunicatio bona esset, & ob id optãda, cum infertur, nullus deberet cõfundi. Et tamen Paulus vult peccatorem excommunicari, vt excommunicatus confundatur, vt vel sic resipiscat. Si episcopus excommunicãs alium (vt ex beati Ambrosij sententia supra patuit) dolere debet quia alium excommunicat: multo magis oportet vt doleat is qui excommunicatur, quoniam episcopus nõ dolet propter se, sed propter sæuum quod alteri irrogat supplicium. Verum hic admonere oportet lectorem, vt nõ existimet communionem cum excommunicatis esse adeò interdictam, vt non liceat vllo pacto cum illis conferre. Nam si aliquis hac ratione cum excommunicato loquitur, vt illum doceat viam rectam, & à via pessima illum auertat, & reducat ad gremium ecclesiæ, à qua suis demeritis exigentibus est eiectus, tunc rectissimè facit: & si excommunicatum pœnitere, & Ecclesiæ se subiicere persuaserit, magnã pro hac re mercedem à Deo re-

Cõcilium Carthagi
Cõcilium Braccar.

C cipiet, tantum abest vt hoc faciens peccet. Vnde beatus Augustinus enarrans Psalmum quinquagesimum quartum, sic ait: Diligamus inimicos, corripiamus, castigemus, & excommunicemus, cum dilectione etiam à nobis separemus. Videte enim quid dicat Apostolus: Si quis autem non obaudit verbo nostro per epistolam, hunc notate & nolite commisceri cum eo. Sed ne subrepat tibi iracundia, & turbet oculum tuum, non inquit vt inimicum eum existimetis, sed corripite vt fratrem, vt erubescat. A quo indixit separationem, non præcidit dilectionem. Hęc Augustinus. Cum ergo excommunicatio non prohibeat dilectionem proximi: sequitur vt nec etiam sit prohibitum colloquium quòd ex charitate procedit, & ad charitatem ordinatur.

2. Thes. 3

EXORCISMVS.

Vvaldenses ad hoc solum nati esse videntur, vt ecclesiam euerterent, si possent. Nulla enim re vtitur ecclesia quam non tentarint destruere. Omnem (vt dicitur) mouerunt lapidem, vt eam oppugnarent. Exorcismos omnes ab ecclesia tollere conati sunt, dicentes, omnes benedictiones aquarum, candelarum, palmarum, ornamẽtorum, calicum, & patenarum, altarium, cœmiteriorum, esse irridẽdas, & nihil prorsus habere momenti. Vviclephistæ autem cum in verba Vvaldensium iurasse videãtur magis quàm in verba Christi, aut ecclesiæ, hic (vt alibi semper) Vvaldensium sectam tuẽtur. Dicunt enim tales benedictiones esse magis deductas ex vera necromantia, quàm ex sacra theologia, quia si per tales exorcismos & benedictiones credimus naturam meliorari (vt ipsi dicũt) falsum est. Vt autem istorum calumnias reiiciamus, dicemus prius quid sit exorcismus. Exorcismus græca vox est, & latinè sonat idẽ quod adiuratio. Et propriè exorcismus est inuocatio illa nominis diuini quæ fit super energumenos, hoc est habẽtes spiritum immundum, adiurãdo eum per virtutem diuinam, vt egrediatur ab eis. Vnde

Vvaldenses.
Vviclephistæ.

D August. lib. 1. de vita beata: Exorcizare est, per diuina immũdum spiritum adiurãdo expellere. Hinc etiam exorcismus dicitur omnis benedictio cuiuscunque rei qua contra dæmones, aut contra alia similia toxica vtimur, vt benedictio aquæ, salis, cãdelarum, palmarũ, &c. In his enim omnibus inuocamus nomen domini, precantes vt illę res sint eo fauente, qui solus hoc potest facere, nobis in auxilium & tuta-

mē aduersus dæmonem. Quæ quidem inuocatio nescio quo modo possit recte accusari, cū tam aperta sit in sacris literis. Omitto hîc quod Beda super. 19. Actorum Apostolicorum refert ex Iosepho, regem Salomonem suam gentem docuisse modos exorcismi, quibus immundi spiritus expulsi ab homine, vlterius reuerti non sint ausi. Ad euāgelium accedamus. Discipuli redeuntes de prædicatione quam illis magister omnium Christus præceperat, dicūt illi: Domine etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Quid est dicere in nomine tuo, nisi ad inuocationem tui nominis? Et ipse dominus ascēdens in cœlum promisit se nunquam illorum inuocationi defuturum, dicēs: In nomine meo dæmonia eiiciēt. Quod autem hoc nō semper fiat, vt inuocato nomine Iesu, dæmon egrediatur, minima fides ipsius inuocātis est in causa. Nam si perfectè credidisset, hæc & maiora fecisset. Et ad hos solos, videlicet in fide perfectos, dei promissio pertinere videtur, quia prius dixerat: Signa autem eos qui crediderint, hęc sequētur, &c. Et apud Lucam Dominus ait: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, & trāsplantare in mare, & obediet vobis. At arbor morus sensum non habet, & iussa fidelis pręcipientis adimplet. Non est ergo mirum quòd dæmones fidelibus obediāt, non quidem propter ipsorum fidelium naturalem virtutem, sed propter fidem quam habēt. Quid ergo? erunt ne discipuli Christi & eius Apostoli dicendi necromantici aut magici, eò quòd inuocato nomine Iesu dæmones eiiciant à corporibus hominum obsessorum? Et quod magis adhuc exaltat hāc nominis inuocationem, est, quòd aliquando, etiam per reprobos homines eiiciuntur dæmones ad inuocationem nominis Iesu, & hoc ad ipsorum inuocātium cōdemnationem, aut propter vidētium & audientium vtilitatem. Pro vtriusque confirmatione est illud quod in Actis Apostolorum legimus, quòd cum Apostoli eiecissent dæmonia tentauerunt aliqui de circumeuntibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui habebāt spiritus malos, nomē domini Iesu, dicētes: Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. Erant autem cuiusdam Iudæi nomine Sceuæ principis sacerdotum septem filii, qui hoc faciebāt. Respōdens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio: vos autem qui estis? Et insiliēs in eos homo in quo erat dæmonium pessimum, & dominatus amborum, inualuit cōtra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis atque Gentilibus qui habitabant Ephesi, & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen domini Iesu. Hæc ibi. Ex quibus verbis patet apud Iudæos fuisse exorcistas, de quibus Christus apud Lucā ait: Si ergo in digito Dei eiicio dęmonia, filii vestri, hoc est exorcistæ, in quo eiiciunt? Patet etiam quàm potens fuerit nominis Iesu inuocatio, & per eius virtutem adiuratio, vt etiam per reprobos facta, tanta operetur. Nō ergo illa sunt attribuēda arti magicæ (vt impii & blasphemi Vviclephistæ docent) sed solum Deo, qui adest prope omnibus inuocātibus eum cum fide & humilitate. Vnde Aug. libro. 10. de ciui. Dei cap. 22. sic ait: Vera pietate homines Dei aëriam potestatem inimicam contrariamque pietati exorcizādo eiiciunt, nō placādo: omnes tentationes aduersitatesque eius vincunt, orādo non ipsam, sed Deum suum aduersus ipsam. Non enim aliquem vincit aut subiugat nisi societate peccati. In eius ergo nomine vincitur qui hominem assumpsit, egitq; sine peccato, vt in ipso sacerdote ac sacrificio fieret remissio peccatorum. Hæc Augustinus. De exorcismis qui fiunt ad dęmonum eiectionem, hæc dicta sufficiāt. Nūc ad aliarum rerum benedictiones accedamus. Benedictiones altarium ex veteri lege ortum habuerunt. Nam Moyses ex præcepto domini in tabernaculo erexit altare, & ipse vnxit. Ex quo argumēto deducit Leo papa huius nominis primus in epistola. 66. solis episcopis, quorum figuram summus sacerdos repręsentauit, licere altaria cōsecrare & benedicere. Hoc idem docet beatus Damasus papa in epistola de coëpiscopis. Idem censet concilium Ispalēse secundum, capite septimo suorum decretorum. Demum cōcilium Agathense cap. decimoquarto ita decernit. Altaria placuit non solum vnctione Chrismatis, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari. De benedictione aquę suprà satis disputauimus, quę Lector non contēnat videre, quoniam ex eo loco multa hauriet huic proposito apta. Benedictiones panis & reliquorum fructuum non sunt nouæ, & ab hominibus inuētæ (quemadmodum Ecclesię impingūt Vviclephistę) sed ab ipso Deo processerūt, qui opere & verbo ita nos facere docuit. Nā cum Deus pisces maris creasset, benedixit eis. Et in Exodo: Nō adorabis Deos eorum, nec coles eos. Nō facies opera eorum, sed destrues eos, & cōfringes statuas eorum. Seruietisque domino Deo vestro, vt benedicam panibus tuis & aquis. Et in Leuitico dominus pręcepit populo Israel, dicēs: Cum ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum primitias vestras ad sacerdotem. Qui eleuabit fasciculum corā domino, vt acceptabile sit pro vobis altero die sabbati, & sanctificabit illum. Et in Deuteronomio præcipit dominus vt de omnibus fructibus primitiæ offerantur domino, & dētur sacerdoti, vt inuocet nomē domini super eas. Et apud Ezechielem expressius ait: Primitiua ciborum vestrorum dabitis sacerdoti, vt reponat benedictionem domui tuæ. Quem locum exponens Hieronymus, ait: Primitiæ ciborum nostrorum sacerdotibus offerūtur, vt nihil gustemus nouarum frugum nisi quod sacerdos antè gustauerit. Hoc autem facimus vt reponat sacerdos benedictionem & oblationē nostrā in domo sua, siue vt ad precationem suam dominus benedicat domibus nostris. Grādis dignitas sacerdotum, sed grādis ruina si peccauerint. Hæc Hieronymus. Quid ad hæc dicetis impii Vviclephistę? nū quid Deus docuit populum Israel necromātiam, aut magicæ artis peritiam? Absit à cordibus omnium talis impietas. Deus enim strictissimè inhibuit, & odiose nimis abominatur idololatriam, super quam tamē fundatur magia. Sed ad legem nouam accedamus. Christus panem daturus Apostolis benedixit similiter & calicē daturus prius gratias egit: & cum cœnasset, hymnum dixit, docēs nos vt cum comederimus, similiter faciamus. Quòd si quis respōdeat illa de solo mystico pane, & mystica benedictione verba fieri: audiat Apostolum Paulum, qui ita in priore ad Timotheū epistola ait: Omnis creatura bona est, & nihil reiiciēdum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem

Luc. 10. *Mar. vlt.* *Luc. 17.* *Act. 19.* *Luc. 11.* *Exod. 20.* *Cōcilium Ispalen.* *Cōcilium Agathēse* *Gen. 1.* *Exo. 23.* *Leui. 23.* *Deut. 64.* *Eze. 24.* *1. Tim. 4.* *Theophi.*

A B C

& orationem. Quæ verba exponens Theophylactus ait: Ergo immũdum erit nisi sanctificetur? Nequaquam: sed ex permissu id ponit. Nam primum asseuerando nihil dicit immundum, deinde concedimus (inquit) immundum id fieri: habes tamen quam adhibere possis medelam. Cruce obsigna, laudem Deo & gratias redde, sic immunditia omnis & fœditas dilabetur. Cum enim gratias agimus, omnia emundantur. Hæc Theophylactus. De sacris vestibus & pallis & vasis quanti sint momenti, & qua reuerentia contrectanda, docet Clemens papa & martyr in quadam epistola ad Iacobum fratrem domini, quæ inscribitur de sacris vestibus & vasis. Legat eam qui de hac re doceri voluerit. De benedictione luminum solum adferam decretum concilii. 4. Toletani. Illud enim concilium de benedictione cerei paschalis decernens cap. 8. suorum decretorum, ita ait: Lucerna & cereus infra vigilias apud quasdam Ecclesias non benedicitur, & à nobis cur benedicatur, inquirunt. Propter gloriosum enim noctis ipsius sacramentum hæc solenniter benedicimus, vt sacræ resurrectionis Christi mysterium quod tempore huius mortis votiuæ aduenit, benedictione sanctificati luminis suscipiamus. Et quia hęc obseruatio per multarum loca terrarum, regionesque Hispanię in Ecclesiis commendatur, dignum est propter vnitatem pacis, vt in Gallicanis Ecclesiis conseruetur. Nulli autem impunè erit qui hoc cõtempserit, sed patrum regulis subiacebit. Hæc concilium Toletanum. Quo in loco hoc solum admonere oportet, vt licet talis cerei benedictionem omittere non sit contra fidem, erit tamen contra fidem, vilipendere, & credere nullius valoris & momenti, imò mortifera esse quæ Ecclesia congregata statuit obseruãda. Valeant ergo impii Vviclephistæ, & vereantur appellare magicos & necromaticos tot sanctos viros, quorum doctrina & sanctitate fulget Ecclesia vt sol & luna. Ipsi enim potius dicendi sunt necromantici & incãtatores, qui diabolica astutia homines idiotas & simplices dementant & incantant, illos à veritate fidei auertentes, & ad impia dogmata conuertentes. Sed opus est vt eorum obiectioni respondeamus. Obiiciunt enim nobis Vviclephistæ, quòd nos volumus benedictionibus nostris creaturas facere meliores quàm Deus eas per naturam fecerit. Talis autem creaturarum profectus, vt meliores efficiantur, nulla (vt aiunt) experientia cognoscitur. Ridiculum est ergo eas benedicere. O forte argumentum. Dic, nónne ex Euãgelio constat eum qui habuerit fidem sicut granum sinapis, habere tantam virtutem, vt si dixerit arbori moro, transplantare, transplãtetur statim? At cum ante fidem susceptam hoc non possit, conuincitur vt per fidei accessionem fiat melior. Quid ergo prohibet vt idem dicamus de aliis rebus quæ benedictionem suscipiunt vt meliores fiant, quàm per naturam fuerint? Non quòd homo eas meliores faciat, sed Deus ad preces ipsius benedicentis. Sed de hac re iam suprà in titulo de aqua fecimus longiorem disputationem: quapropter ad illum locum mittimus lectorem.

Cõcilium Toleta. *Luc. 17.*

FINIS LIBRI SEXTI.

F. ALFONSI DE CASTRO, ZAMOREN. MINORITÆ, ADVERSVS HÆRESES in Librum Septimum.

PRÆFATIO.

QVãdo hoc opus aggressus sum, decreuerã in tot libros illud partiri, quot sunt literæ in alphabeto. Credebam enim sub vnaquaque alphabeti litera tot reperiri dictiones ab illa incipiẽtes, quæ significarẽt res de quibus aliquando fuissent hæreses ortæ, vt sufficerent ad vnum iustum librum absoluendum. Verum cum ad hunc locum perueni, agnoui non ita vt decreuerã, fieri posse: nisi fortè iustam vnius libri mensuram minuere vellem: quoniam sub hac sexta litera alphabeti, videlicet f, solas tres dictiones, easque nimis steriles reperi, de quarum significatis aliquæ pertractẽtur hæreses. Quare cum in hoc loco agnoscerem me frustratum esse spe mea: antequam aliquid scribere cœpissem, processi ad sequentis literæ explorationẽ faciendam, timens ne quid simile in ea mihi postea accideret. Ea igitur probè (vt decebat) explorata, vnicã duntaxat sub ea reperi dictionem, de cuius significato fuisset aliqua hæresis pronunciata. Hoc idem reperi in aspirationis nota videlicet h. Quapropter nutabundus hoc loco hæsi, nesciens quò me verterem: quoniam si iuxta id quod primò decreuerã, prosequi vellem, in inanis gloriæ notam meritò incurrissem, eò quòd ex multitudine librorum in opere gloriam fuissem visus captasse. Omnia igitur mihi circunspicienti, visum est prudentius fore sentẽtiam semel decretam mutare, quàm male definitam pertinaciter tueri: præsertim cùm lex diuina doceat modum ad cuius imitationem id corrigere valeamus. Deus nãque olim præcipiens populo Iudaico esum agni paschalis, mandauit vt vnusquisque tolleret agnũ per domos & familias suas. Verum considerans multas esse pauperes domos, intra quarum lares minimè posset vna nocte integer agnus deuorari: remedium adiecit, vt quisque talis iungat sibi vicinum qui coniunctus est domui eius, quousque tot sint animæ quæ sufficere poßint ad esum totius agni. Quælibet præcedentium literarũ alphabeti adeò diues fuit, & tantam habuit dictionum familiam, vt sufficiens fuerit ad perficiendum vnius libri iustum volumen. At hæ tres quæ nunc proximè sequũtur, adeò pauperes sunt, & tam modicam habent familiam, vt duæ illarum, ne dicam vna, vix sufficiant ad vnum integrum absoluẽdum. Idcirco decreui omnes has tres alphabeti literas in vnam domum cõcludere: vt librum quem earum quælibet sola absoluere ob suam penuriam non poterat, simul iunctæ absoluant. Quòd si fortè in posterũ aliquid simile deprehendero, idem me facturum decerno.

Exod. 12.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER SEPTIMVS.

FATVM.

CVm variæ fuerint de hac re philoſophorũ ſentẽtiæ, nullam tamen earum hic pertractabo, ſed iuxta meum primũ inſtitutũ ſolum enarrabo quid ſenſerint hi qui ſe Chriſtianos profitentur & iactãt, & ſi nihil minus ſint. Fuit ergo de hac re quidã error aſſerens fato conuerſationes hominũ eſſe imputãdas. Huius erroris autor fuit (vt Auguſtinus libro de hæreſibus capite triceſimoquinto ait) Bardeſanes quidã Syrus, vir doctus: quem Auguſtinus dicit prius fuiſſe catholicũ, & poſtea in Valẽtini errores fuiſſe lapſum, addidiſſeque de ſuo hũc quem diximus errorẽ. Verùm Euſebius Cæſarienſis libro quarto hiſtoriæ Eccleſiaſticę capite vltimo de hoc Bardeſane loquens, aliter quàm Auguſtinus de illo ſentit. Dicit enim illum in ſchola Valentini nutritum, poſtea verò cum magiſtri errores notaſſet, ad veram fidei regulam rediiſſe, quãuis non omnes illius errores reliquiſſe adſerat. Dicit etiam illum ſcripſiſſe contra Marcionem, & alios hæreticos, & ad Antoninum imperatorem dialogum de fato, quem dialogum Euſebius de nullo errore notat, ſed potius eum appellat dialogum potentiſſimum. An autem ita ſenſerit vt Auguſtinus illi impingit, ego non poſſum definire. Epiphanius epiſcopus in libro octoginta hæreſum, hæreſi. 56. de hoc Bardeſane diſſerens, aliter quàm Euſebius & Auguſtinus de illo ſentit. Sic enim ait: Poſt hos deinceps ſequitur Bardeſianus quidam ſic vocatus. Bardeſianus autem hic, ex quo hæreſis Bardeſianiſtarum orta eſt, ex Meſopotamia ſecundum genus erat, ex inhabitantibus ciuitatem Edeſſenorum. Qui primum quidem optimus vir fuit, & libros non paucos conſcripſit, quando ſanam mentem habebat. Nam ex ſancta Dei Eccleſia procedebat, doctus exiſtens in duabus linguis Græca & Syrorum. Augaro autẽ Edeſſenorum principi viro ſanctiſsimo familiaris erat primùm, & ſimul eius adiutor & ipſius eruditionis particeps. Durauit poſt illius obitum vſque ad tempora Antonini Cæſaris, non Pii appellati, ſed Veri. Et multa in Abidan aſtronomum contra fatum diſſerens, collegit. Sed & alia eius ſcripta ſecundum piam fidem circumferuntur. Apollonio verò Antonini amico contradicebat, admonenti vt negaret ſeipſum Chriſtianum dicere. Hic autem fermè in confeſsionis loco conſtitutus erat, ſermoneſque prudentes reſpondit, pro pietate viriliter defenſionem ſuſcipiens, mortem ſe non formidare dicens, quam neceſſe ſit adfore etiam ſi regi non contradiceret. Et ſic vir hic per omnia magnopere ornatus erat, donec in errorem ſectæ ſuæ incidit, factus inſtar pulcherrimæ nauis, cui incõparabile onus immittitur, & quæ iuxta ripas portus tracta eſt, & totum mercimonium perdidit, & aliis qui nauem aſcenderunt mortem induxit. Corrumpitur enim hic per Valentinianos, & ex ipſorum improbitate, venenum & zizania horum haurit. Multa autem & ipſe alia principia emiſsioneſque ac productiones narrauit, & abnegata mortuorum reſurrectione ſuam hæreſim docuit. Hactenus de Bardeſane, ſiue Bradeſiano ſanctus Epiphanius, qui etſi dicat illud in Valentini errores fuiſſe lapſum, apertè tamen dicit illum contra hæreſim de fato loquentem ſcripſiſſe. Verum & ſi hic Bardeſanes hanc hæreſim non fuerit tutatus, non defuit tamen qui illi impenſe fauerint. Hũc enim errorem docuit Priſcillianus, qui dixit homines eſſe fatalibus ſtellis alligatos, & ipſum corpus noſtrum ſecundum duodecim ſigna cœli eſſe compoſitũ, conſtituens in capite Arietem, Taurum in ceruice, Geminos in humeris, Cancrum in pectore, & hoc modo alia ſigna per cæteras corporis partes diſtribuit vſque ad plantas, quas Piſcibus tribuit: quia hoc vltimũ eſſe ſignum aſtrologi docent. Et huius erroris non meminit Guido cùm de Priſcillianiſtis loquitur: quod valde miror: cùm apertè illũ prodiderit Auguſtinus quem Guido ſemper imitatur. Hæc ergo doctrina facile conuincitur hæreſeos, quoniã apertè tollit hominis arbitrium, vt nullam prorſus in eligẽdo habeat libertatem: quoniam ſi homo liber eſt in eligendo, ita vt res aliter agere poſſit quàm agit, conſequens eſt vt homo non ſit fatalibus aſtris alligatus. Quòd ſi ex aſtrorum virtute pendet quicquid acturus eſt homo, & non ex ſua electione: non eſt ergo hominis arbitriũ liberum. At hominem eſſe in ſuis electionibus liberum, infrà Deo pręſtante ex ſacris literis oſtendemus. Præterea ſi fato omnia reguntur in homine, non erit quod laudemus in homine aut vituperemus. In his enim quæ à natura inſunt, nec laudamur nec vituperamur. Rurſus, ſi homines à fato ducuntur, nulla conſultatione erit opus, quoniam in his quæ non poſſunt aliter euenire, ſuperflua eſt omnis conſultatio. Nullus enim erit adeò demens, vt de craſtino ſolis ortu vel de hodierno occaſu cõſultet, quia quocunque adhibito conſilio non eſt in noſtra poteſtate quin hodie ſol occidat, & cras oriatur. Non erit etiam opus pugnare aduerſus vitia: imò inanis eſſet talis pugna, ſed expectandum erit quò fata ducant, quibus homo non poteſt repugnare: cum ſit (vt dicunt) fato ſubiectus. Fruſtra igitur perſuadetur boni amor & proſecutio, & diſſuadetur vitiũ. Fruſtra dixit Propheta: Declina à malo, & fac bonũ. Fruſtra etiã dixit Paulus: Fugite fornicationẽ. Quis ergo ſuadebit alicui illa quæ nõ ſunt ſub eius poteſtate? Nullus niſi demẽs ſuadebit alicui vt ordinẽ cœli euertat. Deinde ſi fato homines ſubiiciũtur, non erit opus legibus. Vt quid præcipitur mihi pax, ſi me fata impellunt ad bellũ? Iniuſtè mihi interdicitur furtũ, ſi me furari fata cogunt. Peribit etiam hac ratione iuſtitia, quæ vult vt bonis præmium, malis autem & dyſcolis pœna irrogetur. Iniuſtè fur aut adulter punitur, ſi à fato vterq; ſic cogitur, vt neq; adulteriũ hic, neque ille furtũ euitare vllo modo poſ-

Bardeſa. C D A *Pſal. 33.* *1. Cor. 6.* B

ſit

ſit. Nulla certè erit cauſa propter quam bonum agens præmio potius donetur, quàm malũ agẽs: quare hic puniatur, non autem ille, cum vterque ex neceſſitate, & nõ ex libertate agat. Quòd ſi alicui bonum aut malum inputandum venit, imputabitur fato, quod ad bonum aut malum impellit. At cum tale fatum ſit iuxta iſtos certus ordo aſtrorum in cauſando aut influendo, qui certus ordo ſit à Deo ordinatus & illis ſyderibus tributus conuincitur vt in Deum etiam mala hominum referantur, qui fatum ſic diſpoſuit vt hominem ad male agendum cogeret. Hoc autem adeò eſt impium, vt aures horreant audire, Deum eſſe autorem præcipuum noſtrorum vitiorum. Accedit ad hæc id quod experientia & aliorum teſtimonio cognouimus. Sæpe enim contingit geminos ex eodem vtero naſci valde diſparis ingenij, vt clarè patet de Iacob & Eſau, quorum quanta fuerit diſsimilitudo, liber Geneſis apertiſsimè oſtendit. Quòd ſi fortè dicas ex illis geminis vnum prius fuiſſe natum, quàm alterum, & ita per illius temporis interuallum quod fuit inter ortum vnius, & ortum alterius, fuiſſe alium & alium ſyderum aſpectũ, & ita aliud & aliud fatum: tũc petam ab eis, cum in vno & ex eodẽ vtero eſſent, à quo fato fuit ordinatum vt prior vnus quàm alter naſceretur, cùm tamen ſæpe contingat vt ſimul ex eodem ſemine, & ex vno coitu, ambo gemini concipiantur? Cum ergo ex eodem ſemine, & ex eodẽ coitu concepti ſint, conuincitur, vt ſaltem intra vterum vnum & idem ſit vtriuſque fatum. Quòd ſi idem erat, quo pacto fieri potuit vt à fato ductus aut impulſus vnus prior exiret quàm alter? Hæc omnia adeo aperta ſunt, vt nõ ſit opus in re tam aperta plura expẽdere: ſed ſolum audiamus Eccleſię de hac re definitionem. Cõcilium Braccarẽſe primum cap. 9. ſuorum decretorum ſic ait: Si quis animas & corpora humana fatali ſigno credit aſtringi, ſicut Pagani & Priſcillianus dixerũt, anathema ſit: Et cap. decimo iterum ait: Si qui duodecim ſigna, id eſt, ſigna quæ mathematici obſeruare ſolẽt, per ſingula animæ vel corporis diſsipata credunt, & nominibus patriarcharum aſſcripta dicũt, ſicut Priſcillianus dixit, anathema ſit. Hęc cõcilium Braccarenſe. Leo papa huius nominis primus etiam hanc hæreſim damnat. Nam in quadam epiſtola ad Aſtoricẽſem epiſcopum, quæ eſt in ordine. 71. in qua errores Priſcillianiſtarum cõdemnat, ſic ait: Vndecima ipſorum blaſphemia eſt, qua fatalibus ſtellis & animas hominum & corpora opinantur aſtringi: per quam amentiam neceſſe eſt vt omnibus Paganorum erroribus implicati, & fauẽtia ſibi (vt putãt) ſydera colere, & aduerſaria ſtudeãt mitigare. Verum iſta ſectantibus nullus in Eccleſia catholica locus eſt: quoniam qui ſe talibus perſuaſionibus dedit, à Chriſti corpore totus abſceſsit. Hæc Leo papa, vir quidem ſanctus pariter & doctus. De hac re ſcripſit beatus Thomas Aquinas opuſculum de fato, quod eſt vigeſimumoctauum in ordine opuſculorum eius. Sed in illo tractatu parum aut ferè nihil contra hunc errorem diſputat, ad alia ſe diuertẽs. Beatus Gregorius Niſſenus ſcripſit de fato paruum libellum, ſed elegantem. Qui autem copioſius & exactius hanc rem (meo iudicio) diſcuſsit, eſt beatus Auguſtinus in quinto libro de Ciuitate Dei, à primo capite vſque ad finem vndecimi. Quo loco obſecro te Lector vt legas etiam Commentarios doctiſsimi viri Ludouici Viuis, quoniam multum te ille iuuabit ad philoſophorum de fato varias ſectas intelligendas.

Cõcilium Braccar. *Leo papa.*

FIDES.

EX omnibus hæreticis ſolus Petrus Abailardus cauſam potiſsimam ſuarum hæreſum prodidit. Certum eſt enim maximam hæreſum partem, imò verius dixerim totam hæreſum colluuiem inde eſſe ortam, quia videlicet volunt hæretici concludere fidem intra limites noſtri intellectus, vt illa non putent credenda, quæ intellectus noſter non poteſt ratione comprehendere. Hic autem morbus cum fuerit omnibus hęreticis communis, ſolus tamen Petrus Abailardus morbum aperuit. Is enim (vt beatus Bernard. illi impingit epiſto. 190.) dixit nihil eſſe credẽdum, quod excederet virtutem noſtri intellectus. Pro hac re adfert illud Sapiẽtis: Qui cito credit, leuis eſt corde. Credere autem cito (dicit ille) eſt adhibere fidem ante rationem. Hũc autem errorem Paulus apertè reiicit, dicens: Fides eſt ſubſtãtia rerum ſperãdarum, argumentum non apparentium. Quæ Pauli verba ſiue ad fidei definitionem ſpectẽt, ſiue (vt Eraſmo in annotationibus placet) laus quædam fidei, & non definitio dicẽda ſint, hoc certum erit Paulum vera de fide pronunciaſſe. Quid ergo eſt dicere argumentum non apparentium, niſi quod Chryſoſtomus exponit, conuicto earum rerum quæ non videntur? Quaſi fides ſit quæ cogat nos credere ea etiam quæ non videmus, nec ratione inueſtigare poſſumus. Verum hic admonet Eraſmus Paulum non loqui de ea fide qua ea quę credenda ſunt credimus, ſed de fide qua alicui fidimus, hoc eſt de fiducia. Sed ignoſcat mihi obſecro: quoniam aliter eſſe ipſamet Pauli verba cõuincunt. Nam poſt illud fidei ſiue encomium ſiue definitionem ſubiungit multa quæ ad fiduciam minimè referri poſſunt: vt eſt illud: Fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei. At fiducia nõ propriè reſpicit præterita, quemadmodum futura. Deinde de Enoch loquens, ait: Ante trãſlationem enim teſtimonium habuit placuiſſe Deo. Sine fide autem impoſsibile eſt placere Deo. Vt autem apertius innueret de qua fide loquebatur, ſubdidit: Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & inquirẽtibus ſe remunerator ſit. At credere Deum eſſe, non video, quo pacto ad fiduciam poſsit referri. Baſilius Magnus in expoſitione Pſalmi. 115. interpretatur illum locum Pauli de vera fide, qua credimus & nõ de fiducia. Beatus Auguſtinus in libro quinquaginta homiliarum, homilia. 32. exponit illud Pauli de fide, & nõ de fiducia. Beatus Bernardus in illa epiſtola proximè citata etiam de fide exponit hoc Pauli teſtimonium, citãs aduerſus Petrum Abailardum. Et Theophylactus in Commẽtariis ſuper Paulum etiã de fide exponit. Quapropter ſpero Eraſmum non malè cõſulturum, ſi nos ab eo hic diſſentimus, cum ipſe diſſentiat ab Auguſtino, Baſilio, & aliis. Sed iã ad huius cauſę caput noſtra reuertatur oratio. Paulus apoſtolus in ea quę eſt ad Romanos epiſtola, de Abraham loquẽs, ait: Qui cõtra ſpẽ in ſpem credidit, vt fieret pater multarũ

Petrus Abailar. *Eccl. 19.* *Heb. 11.* *Eraſmus.* *Roma. 4.*

gentium. Sed quomodo in ſpem contra ſpem? Quia videlicet ex natura nulla erat ſpes, vt iam gignere poſſet, eò quòd ipſe multa eſſet ætate confectus, quia ferè centenarius, & vxor eius Sara, ex qua fuerat illi ſemen promiſſum, duplici erat mortificatione affecta, videlicet ſenio & ſterilitate. Ideo iuxta naturam non erat ſpes, neque veriſimile, vt Sara & ſenex & ſterilis ex homine ſene cõceptura foret. Verùm etſi hoc ratio non ſuggerebat, ſpẽ tamen habuit, credẽs poſsibilia eſſe quæ illi Deus promiſerat. Quòd ſi non ſunt credẽda ea, quæ ſunt ſupra rationem, immeritò Paulus laudauit Abraham, quia contra ſpẽ in ſpem credidit. Immeritò etiam Zacharias pater Ioannis Baptiſtę fuiſſet punitus, quia partum vxoris ſuę, quam ſenem & ſterilem ſciebat, credere noluit. Hic enim iuxta Petrum Abailardum, potius fuiſſet præmiãdus quàm puniendus, quoniam (vt ille pro ſe citauit) qui citò credit, leuis eſt corde. In priore epiſtola ad Corint. Paulus ait: Sermo meus & prędicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis, vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. Quid hic reſpondebit Petrus Abailardus? Si non ſunt credẽda (vt ille ait) niſi ea quæ ratione cõprehendi poſſunt: tunc noſtra fides pendebit ex humana ſapientia. Paulus tamen dicit, fidem noſtram non eſſe in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. Et beatus Gregorius ait: Fides non habet meritum, cui humana ratio prębet experimentum. Et beatus Auguſtinus in libro quinquaginta homiliarum, homilia triceſima ſecunda eãdem oſtendit doctrinam, dicens: Arcana & ſecreta regni Dei prius quærũt credentes, quò faciãt intelligentes. Fides enim gradus eſt intelligendi: intellectus autem, meritum fidei. Apertè hoc Propheta dicit omnibus præproperè & pręposterè intelligentiam requirentibus, & fidem negligentibus. Ait enim: Niſi credideritis, non intelligetis. Habet ergo & fides ipſa quoddam lumen ſuum in ſcripturis, in prophetia, in Euãgelio, in apoſtolicis lectionibus. Et paucis interpoſitis ſubdit: Videtis ergo fratres, quãdiu ſint peruerſi, & properando vicioſi, qui tanquam immaturi cõceptus, ante ortum quęrunt abortum: qui nobis dicunt, quid me iubes credere quod non video? Videam ego aliquid vt credam: Iubes credẽdum quod non videam? Ego videre volo, & vidẽdo credere, non audiendo. Dicat Propheta: Niſi credideritis nõ intelligetis. Aſcẽdere vis, & grad⁹ obliuiſceris. Vtique peruerſe homo, ſi iam tibi poſſem oſtendere quid videres, nõ hortarer vt crederes. Hucuſque Auguſtinus. Quibus verbis apertè ſatis impetit Petrum Abailardũ, & videtur verba ſua dirigere Auguſtinus in aliquẽ, qui fortè ſimiliter vt hic Abailardus ſenſerat. B. Baſilius exponens Pſalmum. 115. in exordio Pſalmi ſic ait: Fides ſupra omnem rationem ſcientiarum diſciplinarúmve animam ſublimẽ trahit. Fides denique nõ geometricis aut neceſſariis nititur probationib⁹. In nomine domini Ieſu Chriſti Nazareni ſurge, & ambula. Hanc enim vocem cõtinuò per ſpiritum ſanctum ſubſecutus eſt ſtatim effectus. Ex prodigio nãque diuinitatis vnigeniti, manifeſtatio neceſſaria vidẽtibus eſt orta. Dic quæſo quid ad fidem faciendam, veritatemque perſuadẽdam vehemẽtius? an dialecticæ propoſitiones ſecum ſymperaſmata conſequentia trahentes, an potius tale tantumque oſtentum ab omnibus clariſsimè viſum, omnemque virtutem excedẽs? Et parum infrà: Denique in quolibet ſtudio, quod ordine in finem procedit, impoſsibile primorum ſubiectorum demõſtrationes inquirere: ſed neceſſe omnium artium quæ probatione nituntur, principia ſine veſtigatione aut ratione poſita, reliqua quæ deinceps ſequuntur cũ ratione oſtendant. Sic & Theologiæ myſterium ex fide minimè rationibus probata ædificium quærit. Hæc Baſilius. Sed dicet mihi aliquis: vt quid tãdiu moraris hominum teſtimonia citãs? quoniam Petrus Abailardus, omnium hominum quantumlibet ſanctorum & doctorum ſententias aſpernatur, & pro libito refellit. Fateor, pro hac cauſa in primo huius operis libro illum in iudicium vocaui: verùm etſi illũ non moueant, mouebunt tamen lectorem pium. Et ſi ille non recipit alios doctores, recipiet tamẽ Paulum, ex quo cõuincimus, fidem eſſe ſupra humanam intelligentiam. Illud autem quod Petrus Abailardus ex Eccleſiaſtico pro ſe citauit, videlicet: Qui citò credit, leuis eſt corde: nõ de fide in Deum eſt accipiẽdum, ſed de mutua inter homines ipſos credulitate. Nam alioqui virgo glorioſiſsima leuitatis arguenda veniret, eò quòd credidit angelo dicenti, Deum fore ex illius carne concipiẽdum, nulla ad hoc petita aut exhibita ratione, qua id futurum poſsibile conuinceretur. Captiuemus ergo nos intellectum noſtrum in obſequium Chriſti, vt Chriſto & veris eius diſcipulis credamus, & ſic credentes, intelligemus facilius ea, quæ antea intelligi à nobis non poterant.

Luc. 1. — *1. Cor. 2.* — *Grego.* — *Auguſt.* — *Eſa. 7.* — *Baſilius.* — *Eccle. 19.*

Secunda eſt hæreſis, quæ ſic extollit fidem, vt bonis operibus detrahat. Hunc errorem (vt Auguſt. refert lib. de hęreſib. cap. 54.) docuit primò Eunomius quidã Arrianus, qui dixit omnes qui fidẽ quam ille docebat tenerent, fore ſaluos, etiam ſi quantumlibet grauia peccata committerent, & in illis perſeuerarẽt. Hunc errorem iamdiu ſepultum ſpiritu pythonico, aut potius diabolico inſtinctus Lutherus ſuſcitauit ab inferis, dicens ſolam fidem iuſtificare: quapropter opera ait non eſſe neceſſaria ad aſſecutionem vitæ æternæ, quòd ſi fiant, ea nullo pacto iuſtificare aſſerit. Sed hoc ſecũdum, vſque ad aliũ locũ differimus. Nunc ergo de ſolo primo diſputabimus, probantes non ſolam fidem ſufficere, ſed etiam exigi à nobis bona opera: nam aliàs oportebit fateri, neque homicidium, neque periurium, neque adulterium, neque furtum forè homini imputãda, modò ille credat ſe ſaluãdum per virtutem promiſsionis in baptiſmate factæ. Hãc enim fidẽ ſufficere docet Lutherus. Sic enim ait: Iã vides, quã diues ſit homo Chriſtianus, ſiue baptizatus, qui etiam volens non poteſt perdere ſalutem ſuam quãtiſcũque peccatis, niſi nolit credere. Nulla enim peccata eum poſſũt dãnare, niſi ſola incredulitas. Hæc Lutherus. O vocẽ impiã, & totius nequitiæ fomentum. O ſerpẽtis ſibilum venenatum. Nouerat quippe callidiſsimus ſerpẽs, Deum iuxta operum qualitatẽ ſingulis redditurum ſiue bonum, ſiue malum, prout in corpore geſſit: ideo excogitauit quo pacto poſſet homines ſecuros operum facere, vt præmio fruſtraret. Attendite obſecro, & videbitis quot venenoſi riuuli ex hoc vitiato fonte ſcateant. Si ſola fides iuſtificat, nũquam ergo per alicuius ſacramenti ſuſceptionem homo iuſtificabitur. Ecce iam vides omnes ſacramentorum virtutem

Eunomi⁹. — *Lutherus.*

A virtutem periisse. Pœnitentia enim nihil prodest peccatori, si sola fides iustificet. Confessio peccatorum nihil iuuat, sed sola fides. Eleemosyna, ieiunium, oratio, & reliqua huiusmodi nulli⁹ sunt momēti, quia sola fides iuxta Lutherum iustificat. Nullum quantumlibet lethale crimen obest, modò credat, quia sola fides sufficit ad salutem. Quis hæc ferre poterit? Non certè Christianus homo: imò vel parū pius philosophus ethnicus tolerare non poterit. Quis enim ethnicus non abominatur furtum? Quis non horret homicidium qualecunque? Quis non execratur parricidium? Quis nō odit adulterium? Quis vnquā periurus nō malè audiuit? Quis vnquam laudauit iusti fœderis violationem? Omnia tamē hæc, etsi quę sunt alia peiora, habenti fidem Lutherus permittit. Excommunicatio ideo ab eo contemnitur, quia solam fidem sufficere putat: quapropter si credit, quātumlibet & quomodolibet excommunicetur, nihil putat illi obesse excommunicationem. Sæpe enim contingit homini aberranti, rectamque viam relinquenti intrare per syluam densam, credens illic esse verum & rectum iter: cui paulò progredienti obsistunt dēsi rami arborum: ille autem, ne retrocedat, rumpere nititur. Quòd si vlterius aliquod aliud impedimentum fortius se opponat, quicquid illud sit, omnino aut frangere, aut euellere, aut quoquo modo tollere conatur, ne inceptam semel viam deserat. Sic mihi videtur Lutherus fecisse. Nam cum hūc, quem diximus, tutari cœpisset errorem, obiiciebatur illi sacramētorum efficax virtus, prosternit omnia sacramēta: opponebatur contritio, deiicit cōtritionem: obsistebat satisfactio pro peccatis, tollit prorsus satisfactionem. Hæc autem omnia, ne illum priorem errorem deserat: sicque factum est, vt quo semel prodidit definiendi temeritas, conseruauerit postea & auxerit tuendi pertinacia. Frangas, inquit B Quintilianus, citius quàm corrigas quę in prauum indurerūt. Verùm ad nostrum institutum reuertamur, & omissis argumētis ad scripturę iudicium reuertamur. Sed antequā disputare aggrediamur duo prius admonere oportet, vt intelligamus nostrę disputationis scopum, & non disputemus frustra nescientes de quo contendimus: Primum quod pręmonere oportet est nos in hac parte de illa solum iustificatione loqui, qua quis ex peccatore fit iustus, quæ à theologis scolasticis vocatur prima gratia. Nam est alia iustificatio, qua iustus fit iustior, prout Ioannes in Apocalypsi ait: Qui iustus est iustificetur adhuc. *Apo.22.* Sed de hac iustificatione impræsentiarum non loquimur, quoniam infra commodiorem locum huic disputationi dabimus, in titulo de operibus. Alterum quod admonere oportet est varias esse significationes huius vocis, fides, nō solum apud prophanos autores sed etiam apud sacras literas. Nam aliquādo fides, idem est quòd fidelitas, quæ opponitur fraudulentiæ. Et iuxta hāc significationem dicimus aliquem fideliter rem aliquam agere quādo illam agit sine fraude & sine negligentia. Hanc fidem diffinit Cicero lib. 1. officiorum, sic dicens: Fides est dictorum conuentorūque constantia & veritas. Ex quo *Cicero.* (quāquam hoc videbitur fortasse cuipiam durius, tamen vt audeamus imitari stoicos, qui studiose exquirunt vnde verba sint ducta) credamus, quia fiat quod dictum est, appellatā fidem. Hæc Cicero. Et Terentius in Andria: Tristis seueritas inest in vultu, atque in verbis fides. Quibus locis fides ponitur *Terentius* pro veritate sine fraude & sine mēdacio. Ab hac fide dicitur fidelis is qui verax est. Sic capit Paulus sæpisime præsertim in priori ad Tim. epi. vbi ait: Fidelis sermo & omni acceptione dignus quod Christus Iesus venit in hūc mūdum peccatores saluos facere. Fidelē sermonem dixit pro veraci. Et iuxta eādem significationem vsus est hoc nomine fides, iterum in eadem epistola, dicens: Fidelis sermo, si quis *1. Tim. 1.* episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. In eadem etiā significatione accepit Ioannes eam vocē *1. Tim. 2.* in Apoc. cum dixit, Christum esse testem fidelem. Hac fidei significatione vsus est Propheta, quādo in *Apoc. 1. & 3.* C uitat nos vt laudemus Deum, causam reddēs ait: Quia rectum est verbum domini & omnia opera eius in fide, hoc est, omnia opera Dei sunt vera & non fucata, neque ementita. Alio modo capitur fides, pro *Psal. 32.* sponsione siue iureiurando quo nos adstringimur ad aliquid faciendum. Hoc modo accepit Vergilius *Vergilius* octauo Æneidos, quum dixit, Accipe da fidem, iuxta hanc significationem solemus latinè dicere, liberare fidem, pro eo quod est, facere quod promissum erat. Iuxta hanc significationē apud eos qui veram linguæ latinæ agnitionem habent, dicitur publica fides, id, quod vulgariter dicere solemus, saluum cōductum, aut publicam securitatis promisionem. Hac significatione vsus est B. Paulus in priori ad Ti- *1. Tim. 5.* motheum epistola, vbi hæc ait: Adolescentiores autem viduas deuita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt: habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerūt. Fidem dixit pro voto aut promisione castitatis seruandæ quam in viduitate dederant, & quia hanc promisionem non adimpleuerant, sed potius violauerāt nubentes, ideo dicit illas primam fidem irritam fecisse. Potest etiam & in hac significatione accipi id quod in epistola ad Romanos idem Paulus ait: Nūquid incredu- *Rom. 3.* litas illorum fidem Dei euacuauit? Fidem dixit pro promisione: Iuxta quam Deus non deficit, vt non redderet quod promisit. Nam si nō reddidit non fuit culpa illius, sed incredulitas Iudæorum quæ fecit illos indignos ad recipiendas Dei promisiones. Non enim Deus promiserat omnibus præmiū, sed solum credentibus. Et hunc esse verum Pauli sensum, apertè conuincitur per ea quæ statim subdit: Est *Psal. 50.* autem (inquit Paulus) Deus verax, omnis autem homo mēdax, sicut scriptū est, vt iustificeris in sermo- *Terenti⁹.* nibus tuis & vincas cum iudicaris. Tertio modo capi solet fides pro fiducia, ita accepit Terentius in Phormione, dicens: Ita ne paruam mihi fidem esse apud te, hoc est, parum mihi fidis. In hac etiam significatione accepit Cicero in oratione pro Quinto Ligario, cū dixit: Cuius ego causam, animaduertite quæso, qua fide defendam cum prodo meam: In quibus verbis Cicero voluit ostendere quantum *Cicero.* D haberet fiduciam obtinendi causam Quinti Ligarij, quam tuendam susceperat. In sacris scripturis frequens & apertus est huius significationis vsus. Et primo, ille est apertisimus locus vbi beatus Iacobus ait: Si quis autem vestrum indiget sapientia postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter & *Iacob. 1.* non improperat. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Postulare in fide dixit, pro eo quod est, postulate cum fiducia & confidentia diuin[illegible] bonitatis, quod dabit postulatum. Iuxta hanc significatio-

Mar.12. nem accepit Christus ipse saluator noster, cum dixit: Omnia quęcunque orãtes petitis, credite quia accipietis & fient vobis. In quibus verbis, credite dixit, pro confidite. Et iuxta hunc modum accipiẽdum est id quod Petro dixit reprehẽdens eum: Modicæ fidei quare dubitasti? Manifestum est etiam id quod Matt.14. Ioannes de Christo saluatore nostro loquens, ait: Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, vidẽtes signa quę faciebat. Ipse autem Iesus, non credebat semetipsum eis: eo quòd ipse nosset omnes. Credere se eis, dixit, pro eo quod est, se fidere illis. Quarto modo accipitur fides pro eo quod vulgo conscientiam dicimus. Hoc modo accepit Cicero in oratione pro Cęlio, vbi hæc ait: Sed vestræ sapientiæ tamen est, Iudices, non sic causa iusta est, viris fortibus oppugnandi Marcum Cælium, ideo vobis quoque vos causam putare esse iustam, alieno dolore potius quàm vestræ fidei consulenti. In quibus verbis, consulere fidei dixit, pro eo quod vulgo dici solet, agere secundũ conscientiam. Hac significatione vsus est Paulus cum in epist. ad Rom. ait: Omne quod nõ est ex fide, peccatũ est. Quibus verbis Paulus significare voluit, peccatũ esse omne quod reclamante cõscientia fit. Sic enim locum illum interpretatur Theoph. qui in illum locum, hæc ait: Quum enim nõ fuerit confisus, neque crediderit, purum esse cibum, sed gustarit ipsum praua conscientia, omnino peccabit. Hæc Theophylactus. Et iuxta hãc significationem, dicitur à Iurisperitis & à theologis aliquẽ esse bonæ fidei possessorem. Nam illum dicunt esse bonæ fidei possessorem, qui cum recta conscientia possidet rem aliquam, & iudicat illam esse suam. Ille verò dicitur malę fidei possessor qui sciens rem esse alienam possidet illã. Quinto modo accipitur fides pro obiecto fidei, hoc est, pro ipsis credibilibus: sicut etiã Paulus accipit spem, quando dicit, expectantes beatam spem. In hac significatione accipit idem Paulus fidem, vbi ait: Vna fides, vnum baptisma. Nam idem est quod omnes credere tenẽtur, & non licet fidem in varias sectas diuidere, quemadmodum diuiditur hæresis. Sic accepit Athanasius in symbolo dicens: Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit. Sexto modo appellatur fides à Paulo totus status & religio euangelica, quæ cõtinet omnia bona per Christum in hac vita nobis concessa. Lex (inquit Paulus) pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Fidem venisse dixit, quia lex euangelica iã stabilita est. Et hunc statum post euangelium susceptum, vocare solemus statum fidei, & gratiæ, hoc nomine illum distinguentes à statu legis Mosaicæ. Iuxta nullam significationem istarum quas hactenus enumerauimus, capimus hanc vocẽ, fides, quando contendimus quod non sola fides iustificat. Est alia septima huius vocis acceptio, multo magis frequens in sacris literis & est credulitas quædam siue persuasio, aut assensus firmus & certus, sed incuidens de omnibus quæ à Deo per Prophetas suos, & per se, & per Apostolos suos nobis reuelata sunt. Et in hac significatione vsi sunt hac voce, non solũ ecclesiastici autores doctissimi & eloquentissimi quales fuerunt, Cyprianus, Lactantius, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, sed prophani etiam autores, qui principes linguæ latinæ omnium iudicio, censentur. Cicero lib. 2. de diuinatione ait: Adhibenda fides somniantium visis non est. Et Plinius lib. 9. cap. 18. Omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedẽtem miracula. Fidẽ afferre dixit, pro facere vt aliquis credat. Titus Liuius lib. 1. historiæ ait: Hæc Romulo regnanti, militiæ domique gesta, quorum nihil absonum fidei, diuinæ originis, diuinitatique post mortẽ creditæ fuit. Absonũ fidei dixit, pro incredibili. Verg. in. 4. Ænei. Credo æquidem, nec vana fides genus esse deorum. Ex his omnibus testimoniis conuincimus Lutheranos iniuste nos reprehẽdere, propterea quòd in hac significatione vtimur hac voce, Fides, Quoniam dicunt eam non esse latinam, nec sacris literis conformem, & ideo admonent suos sectatores, ne illa vtantur in tali significatione. Sed velint, nolint, nos illa vtemur, quemadmodũ sacri doctores eloquentissimi vsi sunt, quando de fide, quæ virtus est theologica, aut de illius actu loquuntur. Nam vtrunque horum, videlicet actus, & habitus ad illum inclinans, siue infusus ille sit, siue acquisitus, fides appellatur: quia solenne est vt actus, & habitus qui ad illos inclinant, eodem nomine censeantur. Sed nos hoc loco de actu fidei disputamus, non de habitu: quia nõ meremur per habitus, sed per actus. His itaque omnibus præsuppositis, opus est vt iam aggrediamur ad pugnam cõtra Lutheranos, & probemus non semper solam fidem iustificare peccatorem, sed etiam necessaria esse opera ad iustificationem. Propheta cum petisset à domino, quis in illius tabernaculo esset habitaturus, respondit statim, dicẽs: Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Operatur dixit. Et cum postmodum aliqua virtutum opera enumerasset, subdit claudens psalmum: Qui facit hæc, non mouebitur in æternum. Non dixit, qui credit hæc, sed, qui facit hæc, vt ostenderet operum virtutem & necessitatem. Præterea dominus per Esaiã prophetam bona opera nobis cõmẽdat his verbis: Quiescite agere peruerse, discite benefacere. Quærite iudiciũ, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduã. Sed quid opus est tot adferre testimonia, cũ omnes libri prophetarũ pleni sint admonitionibus, quibus nos ad bona opera hortantur, alliciunt, & impellũt? Quòd si nouum testamentũ appellas, reiiciens fortè in hac parte vetus, ad nouũ instrumentũ volo mecũ accedas, & audi Christũ apud Matth. dicentẽ: Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnũ cœlorũ: sed qui facit voluntatẽ patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnũ cœlorũ. Multi dicent mihi in illa die: Domine, domine, nònne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc cõfitebor illis: Quia nunquam noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Quis autem est, qui dicit Christo: domine, domine, nisi qui fidẽ habet, qua credit eũ esse verũ dominũ? nec tamen omnis talis intrat in regnũ cœlorũ. Non ergo sola fides iustificat hominẽ. Quòd autẽ talia Christi verba sint intelligenda de fideli non habente opera charitatis, testantur omnes sacri huius loci expositores, è quibus aliquos citabo, vt vel inde nostram sententiam firmiorem faciamus, ostendentes illam fuisse sanctorum virorum doctrinam. Theophylactus exponẽs illum Matthæi lo[illegible], sic ait: Hoc loco ostendit seipsum dominum,

Marginalia: Mar.12. — Matt.14. — Cicero. — Rom.14. — Theophy. — A — Tit.2. — Ephes. 4. — Athana. — Gala.3. — Cicero. — Plinius. — Titus Liuius. — B — Vergilius — Psal.14. — C — Esa.1. — Matth.7. — Theophy.

dominum, quandoquidem dicit: domine, domine. Nam ita se & Deum dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus, nihil nobis eam profuturã. Nam dicẽdo: qui facit voluntatem, non dixit: qui semel facit, sed qui vsque ad mortẽ facit. Hæc Theophylact⁹. Et Christianus Druthmarus super Matthæum exponẽs illa eadem verba, ait: Non in hoc confidat aliquis, quia Christianus est, si non facit opera Christianitatis, nõ intrabit in vitam æternam: quia qui se dicit nosse Deum, & mãdata eius nõ custodit, mẽdax est. Hæc ille. Beatus Hieronymus in libro primo Commẽtariorum super Matthæũ, hoc modo illa verba pertractat: Sicut suprà dixerat eos, qui haberent vestem vitæ bonæ, nõ recipiẽdos propter dogmatum nequitiã: ita nũc è cõtrario asserit ne his quidem accommodãdam fidem, qui cum polleãt integritate fidei, turpiter viuunt, & doctrinæ integritatem malis operibus destruũt. Hæc Hieronymus. In cuius verbis aduertere oportet, quod dixit integritatem fidei non sufficere. Beatus Basilius in regula monachorum, capite nonagesimo quarto, inducit monachos petẽtes in hunc modum: Quomodo potest quis sine charitate tantam fidem habere, vt montes transferat, aut substantiam suam diuidat, & corpus suum tradat vt ardeat? Huic autem monachorum quæstioni respondet Basilius huiusmodi verbis. Basilius: Si memores sumus domini dicentis: Faciunt enim omnia vt videãtur ab hominibus: sed & illud, quod respõdit illis dicẽtibus: Domine, nónne in nomine tuo demonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? cum ait ad eos: Nescio vos vnde sitis. Non quia mẽtiti sunt, sed quia Dei gratia abusi sunt ad proprias voluntates, quod vtique alienum est à charitate Dei. Hæc Basilius. Sufficiũt hæc virorum sacrorum testimonia, quibus comprobauimus verã esse ac literæ germanam expositionem eam quã nos prius proposueramus. Patet etiam ex eorum omnium testimonio concordi, fidem solam sine operibus non sufficere. Sed reliqua testamenti noui percurramus testimonia. Apud Ioannem Dominus Iesus Christus ait: Omnem plamitem in me nõ ferentem fructum, tollet eum pater meus. Tollere autẽ eum (vt infrà ipsemet ait) est mittere illum in ignem vt ardeat. Quum ergo non ob aliud condemnatur, quàm quòd fructum nõ fecerat, cõuincitur inde opera esse necessaria. Rursum de vltimo iudicio dominus disserens, vitam æternam promittit his, qui opera pietatis in pauperes & egenos exercuerunt, & ignem æternum decernit illis, qui eiusmodi opera facere contempserunt. Veniat ergo Lutherus, & extollens se supra omne quod dicitur Deus, Dei sentẽtiam reuocet, & gloriam promittat hominibus sceleratis, si credant. Promissiones certè huiusmodi sunt promissiones serpentis antiqui, qui primis parentibus scientiam promitens, scientiam sustulit, & ignorantiam loco eius subrogauit. Sic mihi videtur facere Lutherus, qui dum gloriam æternam solum credenti promittit, ignem ęternum sibi & illi parat. Deinde, adolescenti petenti à domino, quid faciendo vitam ęternã possideret, respondit Christus verus magister: Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata. Ecce, hic vides mandata exigi tãquam necessaria ad vitæ æternæ consecutionem. Nam si necessaria non essent, non iam præcepta, sed consilia dicenda essent. Hoc enim existimo esse discrimen inter pręceptum & consilium, quòd hoc suadetur tãquam bonum, non tamẽ exigitur vt necessarium: illud verò sic exigitur, vt de illo ratio reddẽda sit. Quòd si necessaria non sunt, præcepta dicenda non sunt. Non enim præcipiuntur, nisi vt fiãt. Hoc autem de mãdatis seruandis iterum repetit Dominus, quum in cœlum ascensurus discipulis suis, ait: Euntes, docete omnes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quęcunque mãdaui vobis. Non dixit, docẽtes eos credere tantum, sed seruare omnia. Non ergo sola fides sufficit. Et apud Marcum eodem tẽporis articulo ait: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Ex quo patet etiam vltra fidem requiri baptismum. Non ergo sola fides sufficit ad salutem: aut si hæc sola sufficit, baptismus nõ est necessarius. Quum verò dixit: Qui autem non crediderit, condemnabitur: docuit baptismum sine fide non prodesse, quemadmodum nec fides sine baptismo. Paulus etiam in ea quæ est ad Romanos epistola, ait: Nõ auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Auditores legis hic vocat eos, qui ex auditu crediderũt: quoniam fides est ex auditu. Et in priore ad Corinth. epistola ait: Si habuero omnem fidem, ita vt montes trãsferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Quibus verbis apertissimè ostẽdit, fidem solã non sufficere, sed esse etiam necessariam charitatem. Et rursus eosdem Corinthios admonens, dicit: State in fide, viriliter agite, & confortamini. Omnia autem vestra in charitate fiant. Quibus verbis post fidei admonitionem addidit charitatis opera, innuẽs fidem sine illis non sufficere ad salutẽ. Et in posteriore epistola ad eosdem ait: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Ecce patet præmia distribuãda singulis iuxta eorum operũ qualitatem. Verum, quid moramur in re tam aperta? Beatus enim Iacobus in sua catholica epistola ait: Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permãserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in suo facto erit. Et in alio eiusdem epistolæ capite: Vis autem scire ô homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? Et iterum ibidem: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Et rursus: Sicut enim corpus sine spiritu mortuum eũ, ita fides sine operibus mortua est. Vides quàm apertè, quàm sine vllis inuolucris hanc sententiam docet B. Iacobus? Tam clara certè sunt hæc pro nostra, hoc est catholica doctrina testimonia, vt Lutherus eorum claritatem & efficaciam perspiciens, nesciens quò se diuerteret, ad commune omnibus hæreticis asylum cõfugiat, dicens talem epistolã non esse Iacobi apostoli, neq; apostolico spiritu dignam. Ob eãdem etiam causam negat librũ Apocalypsis: nimirum quia per illius testimonium temeraria Lutheri reuincebatur doctrina. In eo enim lib. sic dicitur: Beati mortui, qui in domino moriũtur. Amodo enim iam dicit spiritus, vt requiescãt à loboribus suis. Opera enim illorũ sequũtur illos. Et iterum. Et alius liber apertus est qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erãt in libris secũdum opera ipsorum. Et rursum: Ecce venio citò, & merces mea mecũ est, reddere vnicuique secundũ opera sua. Propter hæc ergo tam

Margin: D; *Hierony.*; *Basilius.*; *Mat.7.*; *Ioan.15.*; A; *Mat.25.*; *Mat.19.*; *Mat. vlt.*; *Mar. vlt.*; *Rom.2.*; *1.Cor.14.*; *1.Cor.16.*; *2.Cor.5.*; *Iacob.1.*; *Iacob.2.*; C; *Apoc.14.*; *Apoc.22.*

clara horum librorum testimonia, quæ aduersus Lutherum militant, Lutherus decreuit his libris fidem non præstare, dicens eos non esse ex canone sacrorum librorum. Verum de hac re in primo huius operis libro, capite secundo disseruimus. Ante enim quàm ad pugnam accederemus, ne fortè in posterum quid simile, vt nunc, contingeret, de armis vtrique parti communibus disputauimus, vt prius conueniret inter nos de armis quibus esset pugnãdum. Ibi ergo ostendimus hos libros esse canonicos: quapropter nõ est quod amplius de hac re disputemus. Accedit ad hęc, quòd si sola fides iustificaret (vt Lutherus ait) omnia in vno mandato, videlicet in fide, complerentur. Paulus tamen dicit omnia in vno mandato compleri, nempe in charitate, non autẽ in fide. Sed charitatẽ nominãs, fidem includit, quæ est eius fundamẽtum. Quòd si fortè Lutherus propter hæc testimonia dicat se intelligere de fide formata, quę viuit per charitatem illam fouentem, tunc cõuenit inter nos, quoniam nos etiam dicimus talem fidem iustificare, quãuis de illa etiam nõ admittamus quòd sola iustificet. Nam si fides vt iustificare possit, opus habet charitate: multo verius charitas dicenda est iustificatrix, à qua habet fides vt iustificet, quàm ipsa fides, quæ per charitatem iustificat. A forma enim, quę rei perfectionem præstat, capitur ipsius rei vt substãtia, ita & proprietas & denominatio. Paulus autem finem legis dicit esse charitatẽ, & non fidẽ. Præterea, quomodo fides potest esse sola sine operibus, si ipsa fouetur à charitate? Charitas enim nõ est ociosa, quoniam (vt ait Paulus ad Galat. 5.) In Christo Iesu neq; circũcisio aliquid valet, neq; præputiũ, sed fides quę per charitatem operatur. Et Dominus apud Ioannem: Si diligitis me, mãdata mea seruate. Si ergo charitas adest, operatur. Quòd si nõ operatur, iam charitas nullũ est signum. Vnde B. Ioãnes in sua prima catholica epistola, sic ait: Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habentem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo est charitas patris in eo? Probatio ergo dilectionis (vt ait beatus Gregorius) exhibitio est operis. Dicamus ergo nõ solã fidem iustificare, sed etiam opera esse necessaria. Qui autem sola fide contentus, sine operibus putat esse sibi satis, videtur mihi similis esse illi homini, de quo dicitur in euãgelio, quòd cœpit ædificare, & non potuit consummare. Nã fides fundamentum est, super quod, veluti super quãdam firmissimam petrã, Deus fũdauit ecclesiã suam: super quod etiam nos omnes fundari præcipit Paulus, vt stabiles & immobiles simus, à spe euãgelij quod audiuimus. Ideo beatus Augustinus libro de fide & operibus, cap. 16. interpretãs illud Pauli ex priore ad Corinthios epistola, vbi dicit Christum esse fundamẽtum, hæc ait: Si Christus, proculdubio fides Christi. Per fidem quippe habitat Christus in cordibus nostris, sicut idẽ Apostolus dicit. Hęc Augustinus. Si ergo fundamentum est fides, aliud superædificatum erit, quoniam qui fundamentum iacit, de reliquo ædificio cogitat. Illud verò quod superædificandum est, vt ædificium maneat laudabile, est opus bonum. Vnde Paulus in priore epistola ad Corint. ait: Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argẽtum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. Ex quibus Pauli verbis patet opera esse illa, quæ superponenda sunt fundamento dei. Qualiter autem quisque superędificauerit, ignis probabit. Qui ergo fide sola contentus, opera contemnit, is meritò cœpit ædificare, & non potuit consummare. Propter has vrgentissimas rationes, quæ apertissimè conuincunt opera esse necessaria ad beatitudinem assequendam, posteriores Lutherani volentes ducis sui sententiam corrigere, fatentur ingenuè operum necessitatem: quia sine illis, vt aiũt, vera fides esse non potest: illa tamen opera nihil prorsus ad hominis iustificationem valere dicunt. Nam quidam Ioãnes Riuius Atthendoriensis ex Lutheranorum factione in quadam epistola ad amicũ innominatum quę inscribitur de sola fide, postquã opera fidei cõiunxerat, sibiipsi obiicit atq; respondet, sic inquiens: Opera igitur, dicet aliquis, requiruntur. Fateor, verum non vti iustitiam per ea assequamur, & hæredes existamus æternorum bonorum, id quod statim à renascentia sumus: sed vt fidem per ea nostrã cõprobemus, palamq; omnibus notã ac testatam faciamus. Nanq; ea demum solida ac perfecta est fides, quæ est per charitatem efficax, vt Apostol⁹ inquit. Quemadmodum enim cuiusmodi sit arbor, de fructibus cognoscitur: ita vera ne sit fides, an secus, ex operibus atque factis perspicitur. Et aliquibus interpositis subdit: Nam ne erres, fides in Deum plena atque perfecta, nõ simplex vlla credulitas, sed persuasio firma est cum spe fiduciaq; erga Deum iũcta: sic vt non spei minus in fide, quàm credulitatis adsit. Nam simplex illa de Deo persuasio, solum aditus quidam & velut ianua est ad ipsam solidam ac perfectã fidem. Hactenus Ioannes Riuius. Eãdem sententiam docet quidã Spangebergus in sua Margarita theologica, in titulo de operibus, quæst. 5. vbi sic ait: Non potest fides existere cum mala cõscientia, quia fides est fiducia, quod Deus sit nobis propitius, mala conscientia iudicat contrarium. Itẽ qui non agunt pœnitentiam, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinẽt fidem. Et in eodẽ libro in titulo de fide, iterũ ait: Fides non tãtum est notitia historię de Christo, sed est vera fiducia cordis, quæ assentitur promissioni euãgelij, pręcipuè autẽ significat fiduciam misericordię promissę propter Christum. Hęc ille. Philippus Melã. illis omnibus doctior, &, vt credo, istorum omnium dux & magister, in suo lib. de Locis cõmunibus, in titulo de bonis operibus, hæc ait: Qui non agũt pœnitentiã, sed indulgẽt vitiosis cupiditatibus, non retinẽt fidem. Et in titulo de gratia, & iustificatione, sic ait: Fides significat haud dubiè in hac causa, apud Paulum, fiduciã misericordiæ promissæ propter Christũ. Et si autẽ indocti quidam Sycophantæ rabiose reclamant, & negant, fide significari fiduciam misericordiæ, tamen nihil dubito prouocare ad oẽs doctos, & bonos viros. Et aliquibus interpositis subdit: Fides igitur se habet correlatiuè ad misericordiam tanquã ad obiectũ. Quare cũ dicitur, fide iustificamur, ita rectè intelligi hæc figura poterit, cum transformabitur in correlatiuam. Iustificamur per misericordiam promissam propter Christum. Sed hæc misericordia fide apprehendenda est. Hoc enim agit Paulus reconciliari homines fiducia alieni beneficij, nõ propter propriam dignitatem, seu qualitatum operum. Et post pauca theologis scholasticis detrahens, iterũ ait: Scholastici cum dicũt hominem per gratiam iustificari, nihil ibi dicunt

Marginalia: Galat. 5. — Ioan. 14. — 1. Ioan. 13. — Luc. 14. — Col. 3. — 1. Cor. 3. — Ioannes Spange. — Melãctõ. — D — A — B

dicunt de fiducia misericordię, sed somniant hominem propter propriam dignitatē, & nouitatem illā, seu propriam mundiciem sine fiducia misericordiæ pronunciari iustum. Hactenus Philip. Melanct. In quibus verbis multa sunt reprehensione digna, & oportet singula annotare vt omnibus palam fiat eius malitia. Primò contra theologos scholasticos manifestam proponit calūniam, dicēs illos somniare hominem propter propriam dignitatē sine fiducia misericordiæ diuinę esse iustum. Dispeream si hoc aliquis scholasticus theologus ex his qui ab ecclesia pro catholicis habentur, vnquā asseruit. Omnes enim fatētur neminem sine misericordia diuina aut saluari aut iustificari posse. Omnes scholastici fatētur cū Paulo, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam Dei saluos nos fieri, per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sācti. Deinde quod negat hominem per gratiam iustificari irridens scholasticos theologos hoc asserentes, contradicit Paulo in epistola ad Titum dicenti: Iustificati gratia ipsius, hæredes simus secūdum spem vitæ æternæ. In quibus verbis Paulus apertissime dicit homines iustificari gratia. Et certè si bene aduerteret Philippus Melāctõ gratiæ virtutem & propriæ naturæ conditionem, apertè intelligeret nos magis tribuere diuinæ misericordiæ & bonitati cum dicimus hominem iustificari per gratiam, quàm si dicamus illum iustificari per fiduciam misericordiæ promissæ. Nam fiducia illa misericordiæ promissę opus nostrum est, quāuis misericordia ipsa cui fidit, sit diuina. Et inde necessariò consequens est, vt qui dicit hominem per fiduciam misericordię promissę iustificari, dicat etiā hominem per proprium opus suū iustificari, quòd maximè derogare videtur, præsertim iuxta illorum sententiā, merito Christi. Aut cum diximus hominē per gratiam iustificari, totum tribuimus glorię Christi, nihil prorsus ex illa iustificatione nobis arrogātes, quia gratia nihil à nobis habet, sed tota producitur à Deo, iuxta id quod propheta ait: Gratiam & gloriam dabit dominus. Apertè etiam manifestat suam ignorantiā, in prædictis verbis Philip. Melancton, & ex illa errorē suum procedere manifestissimè ostēdit. Ignorat quidē, aut saltem ignorare se ostēdit hāc pręepositionem, per, varias habere significationes, & varias causarū naturas denotare, iuxta varietatē vocū quibus adiungitur. Nam aliquando dicit causam efficientem, aliquādo instrumentū quo aliquid fit, aliquādo causam formalem, aliquādo medium seu dispositionē ad aliquid adquirēdū. Vt (gratia exēpli) si Petrus pictor penicillo aliquo pingat tabulam aliquā, & colore albo illam afficiat, dicere possumus tabulam illā esse albam per albedinem tāquam per causam formalē: per penicillū, tāquam per instrumentū: per Petrum tanquā per causam efficientem. Et horū omniū constāt exēpla apud latinos autores. Nā Columella lib. 6. cap. 2. ait: Vini singulos sextarios per cornu faucibus infundito. Vbi illa præpositio, per, instrumētum denotat. Per alium ostēdere suā sententiam, & per alium dare, dixit Terētius in comœdia tertia. In quibus verbis, præpositio illa, per, mediū denotat. Per imprudētiā decipi dixit Cicero in oratione pro Roscio Comedo, vbi cōstat illā præpositionē denotare causam efficientem, ita vt dicat imprudentiā fuisse causā deceptionis. Terēt. in Hecyra dicit, Ancillas dedo, quolibet cruciatu per me exquire. Vbi Donatus interpretatur, per me, id est, per me autore & permittēte. Et eodem modo interpretari oportet illud Persianū: Per me sint omnia protin⁹ alba. His omnib⁹ prælibatis facile nostra sentētia intelligetur, & ab omnib⁹ extēsis (vt aiunt) brachiis recipietur, nisi fortè ab eo qui obstinato animo esse voluerit, aut protinus fuerit insanus. Dicimus hominē iustificari per Christū, quatenus Deus est, tanquā per causam quę nostram iustificationē efficit in nobis. Iustificamur insuper per Christū, quatenus homo est, tanquā per causam meritoriā nostræ iustificationis. Iustificamur etiam per sanguinē Christi tanquā per mediū aut per instrumentū quo Christus nobis meritus est nostram iustificationē. Iustificamur etiam per gratiam quæ vera iustitia est, tanquā per formā nobis inhærentē, sicut per albedinem corpus aliquod dicitur album, & per nigredinē, nigrum. Dicimus etiam hominē iustificari per fidem tanquā per mediū quo tēdimus ad iustificationē. Est enim fides medium quoddā, & necessaria quædā dispositio præparās animā ad iustificationē à deo suscipiendā. Nihil igitur detrahimus misericordiæ diuinæ, aut fidei: nec tollimus fiduciam misericordiæ illius, propterea quod diximus hominē iustificari per gratiā, quoniā vnūquodq; istorū quæ diximus, habet suam propriā, & peculiarē causalitatē in hominis iustificatione. Est alius error in illis verbis Philipi Melāct. & aliorum, quo asserunt fidem amitti per quodlibet peccatum mortale. Sed de hoc errore nolo in præsentiarū disputare, quoniam alienus est à primo huius nostrę disputationis themate, & de illo specialiter differemus in proximè sequenti cap. post finitā huius hæresis expugnationē. Restat adhuc vnus alius error qui in illis prædictis verbis Philip. Melan. & aliorū continetur. Dicūt enim fidē illā qua iustificamur esse fiduciā misericordię promissę propter Christū, & cum hæc dixit Philip. Melā. desideraui in illius verbis modestiam & vrbanitatē. Nam appellat nos indoctos & sycophātas & rabiosos, propterea quòd cōtra illorū sententiam reclamamus, & dicit nos negare fidē significare fiduciā misericordiæ. Ego quidē nolo retaliare iniuriā, quāquā facilè posse, præsertim si nō pro me aliis respōdere vellē, hoc tamē vnū facere nitar, vt ostēdā corā doctis & bonis viris, ad quos ille prouocauit, nō esse indoctos, aut sycophātas, eos qui prædictę illorū assertioni cōtradicunt. Sed ante omnia opus est, vt omnes intelligāt illū calumniam malitiose & mēdaciter contra nos fingere, cum dicit nos negare fide significari fiduciā. Nā hoc ipsum, nos in principio hui⁹ disputationis apertè cōfessi sumus, & apertè probauimus, ita sępe accipi in sacris literis, & apud prophanos autores latinissimos. Negamus tamē fidem illam qua nos iustificari sacræ literæ perhibent esse fiduciā, & hoc ipsum nunc probare oportet, partim rationibus, partim testimoniis sacræ scripturæ, partim etiam testimoniis sanctorū & doctorum virorū. Et primo obiicio illis Paulū, de quo inaniter gloriantur, & cuius testimonio suam doctrinā se tueri mētiuntur. Is enim in epi. ad Ephe. apertissimū pro nobis reddit testimonium, quū de Christo loquēs, hæc ait: In quo habemus fiduciam, & accessum in cōfidētia, per fidem eius. Ecce vides Philippe, Paulū apertissimè ponentem discrimen inter fidem & fiduciā. Nā dixit fiduciam oriri à fide,

Titum. 3. *Titum. 3.* *Psal. 38.* *Columella.* *Terenti⁹* *Cicero.* *Ephes. 3.*

quoniam dicit nos habere illam per fidem. Dixisti te prouocare in hac causa ad omnes doctos & bonos viros. Nũquid Paulum recusas, iudicẽ dicens illũ non esse bonũ, nec doctum? sed fortè dicis paulũ non ita interpretandũ esse, vt nos putamus, verũ ne per hanc viam pateat tibi fuga, testimoniũ Theoph. tibi offero qui prędictũ locũ Pauli interpretãs, hęc ait: Atqui nõ vt captiui adducti sumus, neque quòd peccauimus, sed libertatẽ habemus, neque eam simplicẽ, sed cũ confidẽtia, fiducia, & audacia. Vndenã hęc nobis bona? Per fidem, inquit, hæc enim solutis peccatis libertatẽ nobis & fiduciã imposuit. Hęc Theo. Ex quibus verbis apertissime cõstat Paulũ sensisse fiduciam in nobis causatã esse à fide, & inde vlterius sequitur fidem qua iustificamur, non esse fiduciam, sed causam fiducię. Et hoc ipsum Saluator noster apertissime ostendit, quũ mulieri quæ sanguinis fluxũ patiebatur, dixit: Cõfide filia, fides tua te saluam fecit. Ex quibus verbis apertè cõuincitur, fidem esse causam fiducię. Nã ideo iubet illam confidere, quia iam habet fidẽ, talem, vt salutẽ animæ impetrauerit. Præterea, fides illa, quã tantopere laudat Paulus in epi. ad Heb. est fides per quã iustificamur. Nam de illa loquẽs, dicit: Abel per illam testimonium cõsequutũ fuisse, se esse iustũ, & illã dicit esse sine qua impossibile est placere deo. At fides illa de qua Paulus ibidem loquitur, nõ est fiducia: Quanquã Eras. Rot. in Annotationibus super illũ Pauli locum ad Heb. dicit: Fidem illo loco à Paulo accipi pro fiducia. Et nunc hoc aduertens, apertè intelligo latens venenũ in verbis Erasmi, & ex istis, sicut etiam ex aliis ei⁹ verbis cognosco verum esse prouerbium, quod vulgò iactatum est apud Germanos catholicos. Erasmus posuit oua, sed Luther⁹ exclusit pullos. Nã credo, Lutheranos ex hac Erasmi sentẽtia causam accepisse, vt dicerẽt, fidem illã, qua iustificamur, esse fiduciam misericordiæ promissæ propter Christum. Sed his omissis ad nostrũ scopũ reuertamur, vt probemus, fidem in illo loco epi. ad Heb. nõ significare fiduciã. Nã de illa loquẽs Paulus, dicit: Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirẽtibus se remunerator sit. Et iterum fide intelligimus aptata esse secula. At, credere, & intelligere, operationes sunt intellectus, & inde sequitur quod non pertinent ad fiduciam, quia hæc est actus, aut passio voluntatis, quod vel ex eo constat, quod est proxima spei & posterior illa. Quod si hoc Philippus negare contendat, conuincam illum iudicio docti & boni viri, vnius certè ex illis, ad quos se prouocasse dixit. Seneca epi. 16. hæc ait: Dicam tamẽ sententiam, quod iam de te spem habeam, nondum fiduciam. Ex his verbis Senecę, apertè constat fiduciam, illius iudicio, esse aliquid maius spe, & illa posterius, & inde conuincitur, fiduciam pertinere ad voluntatẽ, quemadmodũ spes, quæ illã præcedit. Deinde multa sunt circa quæ versatur fides, prout sunt, quod Deus est trinus & vnus, quod filius dei incarnatus est, natus est ex Maria virgine, crucifixus est, mortuus & sepultus est, resurrexit, ascẽdit in cœlũ, sedet ad dexteram patris, circa quę omnia nullo modo potest esse fiducia, nec circa aliquod eorum, quoniã fiducia semper est respectu futurorũ, & nunquã respicit præsentia neque præterita, illa autem, quę nũc proximè enarrauimus pertinere ad fidẽ: omnia sunt pręterita, præter vnũ quod semper est præsens, de vnitate dei, & trinitate personarũ. Præterea, Paulus ad Corint. scribens separat fidẽ à spe, & per cõsequens à fiducia. Nũc autẽ, inquit Paulus, manẽt fides, spes, charitas: tria hęc. Si fides (vt Lutherani dicunt) cõplectitur in se spem, iã nõ tria, sed duo sunt. Si tria sunt (vt Paulus ait) oportet necessariò fidem ab aliis duabus separare. Post hæc tam aperta scripturę testimonia opus est, vt sanctorum, & doctissimorum virorũ iudicium requiramus, quoniam Philippus Melã. vt ex dictis illius quæ supra citauim⁹, cõstat, ad huiusmodi viros prouocauit. Aug. in lib. de Spiritu & litera, cap. 31. de fide qua iustificamur disserẽs, hæc ait: De hac enim fide nunc loquimur, quã adhibem⁹, cum aliquid credimus: nõ quã damus, cum aliquid pollicemur: nã & ipsa dicitur fides. Sed aliter dicimus, nõ mihi habuit fidem: aliter autem, non mihi seruauit fidem. Nam illud est, nõ credidit, quod dixi: Illud, nõ fecit, quod dixit. Secundum hãc fidẽ, qua credim⁹, fideles sumus Deo: secundum illã verò, qua fit, quod promittitur, etiam Deus ipse fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apost. Fidelis Deus, qui nõ vos permittit tẽtari super id quod potestis. Hæc Aug. Ex quibus verbis apertissime patet fidem qua iustificamur nõ esse fiduciam, sed operationem intellectus, qua Deo aliquid reuelãti, aut dicenti credimus. Et hæc August. dicens, nunquã fiduciæ aut cõfidentiæ habuit memoriam. Basilius in libro de vera & pia fide, fidẽ diffiniẽs, sic ait: Fides est assentiens approbatio sine hæsitatione. Hæc Basil. Chrysost. super secundum caput Matthæi, hæc ait: Quàm magna Magorũ fides est, nõ dicentes, Si magnus est puer hic, quæ necessitas fugæ est, & occultæ recessionis? hoc enim est veræ fidei, nõ quærere causas eorum, quæ verè præcipiuntur, sed suaderi solum ab eis. Et in expositione symboli iterum ait: Fides religionis catholicæ, lumen est animæ: ostium vitæ, fundamentum salutis æternæ. Fides lampas est, quia sicut lampas illuminat domum, ita fides animã. Hæc Chrys. Ex quibus omnibus cõstat, fidẽ illã non esse fiduciã, quia cum illa nõ sit operatio intellectus, cõstat per illam nõ posse animã illuminari. Sed iam ista omittamus, & vt magis Philippum, & suos cõplices cõuincamus, demus illis, gratia disputationis, fidem esse fiduciã misericordiæ promissæ propter Christum: nunquã tamẽ inde habebunt quod per talẽ fidem homo iustificetur. Nam peto ab illis de qua fiducia loquuntur, cum dicunt hominẽ iustificari per fiduciã misericordiæ promissæ propter Christum. Si intelligũt de fiducia misericordiæ iam acceptę, per illam nullo modo potest homo iustificari: quia illam præcedit, saltem natura, ipsa iustificatio, tanquam obiectum circa quod tendit ipsa fiducia. Absurdum est enim dicere quod homo iustificetur per aliquid posterius ipsa iustificatione. Si verò intelligunt de fiducia misericordiæ nodum acceptæ sed accipiendæ, hæc sola satis esse non potest ad iustificationem hominis complendam. Quia hæc fiducia si non habet secum spem & charitatem, & opera mãdatorum Dei, quibus innitatur, vana erit fiducia, & indigna quæ assequatur id quod sperat. Huius rei apertissimum testimonium est quod multi fuerunt & sunt, hanc fiduciam habẽtes, qui tamẽ illa frustrati sunt & non sunt assequuti quod sperabãt. Nã Salomon in Prouerbiis ait: Via stulti recta in oculis suis. Et in eodem libro iterum [illegible]: Est via quæ videtur homini iusta,

Theoph. *Matt. 9.* *Heb. 11.* *Seneca.* *1. Cor. 13.* *August.* *Basilius.* *Chrisosto* *Proue. 12.* *Prou. 14.*

B C D A

nouissima autem illius ducunt ad mortem. Et rursum in Ecclesiaste ait: Sunt impij qui ita secuti sunt, quasi opera iustorum habeāt. Et Ecclesiasticus ait: Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis est. Sed his omnibus testimoniis multo efficacius & apertius est, quod de episcopo Laodiceę Ecclesiæ Angelus dixit in Apocalypsi Ioannis: Quia tipidus es & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo: Quia dicis, diues sum & locupletatus & nullius egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Nihil potest apertius dici cōtra temerariam multorū hominum fiduciam, & vanam eorum securitatem. Pharisæus etiam ille euāgelicus, in templo orans magnum nobis præbet argumentum ad conuincendum hanc vanam fiduciam. Nam ille iustum se esse indubitāter credebat de sua iustificatione confidens gratias Deo agebat, quod nō esset sicut cæteri homines, & tamen hic non descendit iustificatus, sed Publicanus ille qui nihil tale de se credēs, à longè stabat & percutiebat pectus, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Deinde, si hæc istorū sententia vera esset, multò plures essent Christiani iusti & salui quàm peccatores dannati quoniam vix vnus aut alter Christianus est, qui hanc fiduciam non habet. Nam & hoc ipsum testatur Salomō in prouerbiis, dicens: Omnis via viri recta sibi videtur, appendit autem corda Dominus. In quibus verbis Salomon docet, homines sępe decipi in æstimatione quam de seipsis habent, quoniam non tales sunt apud deū quales sibi videntur. De hac etiam vana fiducia testatur Chrysostomus Homilia prima super primum caput Matthæi, vbi hæc ait: Vnusquisq; nostrum in nulla alia re spem suam post dei misericordiam, nisi in morum sanctitate constituatur. Hæc Chysostomus. Augustinus in libro de singularitate clericorum, ait: Lubrica spes est, quæ inter fomēta peccati, saluari se sperat. Et iterum: Expedit bene timere quàm malè fidere. Hęc Augustinus. Sed audiamus Bernardum qui apertius hanc vanam fiduciam cōdemnat, sermone tertio de Annunciatione, vbi postquam citauit illa Saluatoris verba ad mulierem adulteram. Neque ego te condemnabo, vade amplius noli peccare, hæc ait: O vox misericordiæ, ô auditus lætitiæ salutaris, Auditam fac mihi mane misericordiā tuam, quia in te seperaui Domine. Sola nimirū spes apud te miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiæ nisi in vasa fiduciæ ponis. Sed est infidelis fiducia solius maledictionis capax, cum videlicet in spe peccamus. Quāquam nec fiducia illa dicenda sit, sed insensibilitas quædam & dissimulatio perniciosa. Quæ enim fiducia ei qui periculum non attendit? aut quod ibi timoris remediū, vbi nec timor sentitur, neque materia ipsa timoris? Fiducia solatium est, nec eget illo solatio, qui lætatur cum malefecerit, & exultat in rebus pessimis. Hæc Bernardus, qui nihil apertius dicere poterat, contra vanam Lutheranorum istorum fiduciam. Sed iam, ne ex verbis Philippi Melan. supra citatis aliquid reprehensione dignum omittamus, opus est vt lectorem admoneamus, de ridicula expositione, quā ille dedit huic propositioni, Fide iustificamur. Dicit enim fidē se habere correlatiuè ad misericordiam tāquam ad obiectum. Quare cum dicitur, fide iustificamur, hoc modo rectè intelligi dicit, si illud nomen, fides, trāsformetur in correlatiuū, sic dicendo: Iustificatur per misericordiam promissam propter Christū. Quis hæc audiēs nō ridebit? Aut quis vnquā putauit fidem esse correlatiuum ad misericordiam magis quàm ad aliam rem credibilem? Quis etiam vnquā docuit pro vno correlatiuo substituere aliud? Multum certè fuissent olim gauisi hæretici Patripassiani, si hoc nouum genus interpretādi sacram scripturam, fuissent assecuti. Nā quoties legimus in sacris literis, filium Dei fuisse passum, illi interpretarentur de patre diuino, dicētes, filium esse correlatiuum ad patrem, ac proinde licere vnum correlatiuum interpretari per aliud, & loco filij substituere patrem. Sed quis hęc non irrideat? Quis nō hæc abominetur? Certè Lutherus istorum omniū coryphæus in libro de capt. Babylonica de sacramento Eucharistiæ differens, docet sacram scripturam esse interpretādam in simplicissima verborum significatione, & nūquam extra grammaticæ propriam significationem, ne aduersariis detur occasio eludendi. Obsecro igitur cādidum lectorem, vt diligenter aduertat, & tandem iudicium ferat, an sit simplicissima & propria significatio, vnum relatiuum interpretari per aliud illius correlatiuum. Postremò, vt Philippum vndique vallemus, & si demus illi veram & germanam esse illam interpretationem, quam ille reddit huic propositioni, Fide iustificamur, iuxta illam interpretationē nihil magis tribuit fidei quàm operibus, etiam si fidem capiat pro fiducia. Nam peto ab hoc Philippo & eius sectatoribus, an dicat hominem iustificari per solam fiduciam misericordiæ promissæ, an per solam dei misericordiam. Si per solam misericordiam promissam, dicit hominem iustificari, ergo fiducia misericordiæ non magis operatur ad iustificationem, quàm pœnitētia, aut talia pietatis & religionis opera. Si per fiduciam dicit hominem iustificari, quum illa sit opus nostrū, consequens est vt etiam dicant, per aliquod opus nostrum nos iustificari, quod tamen ipsi audire abhorrēt, tātum abest, vt fateri velint. Aduersus hanc hæresim militant etiam omnia illa quæ inferius pro expugnatione proximè sequentis hæresis adducemus. Superest vt Lutheri obiectionibus respōdeamus. Primò nanque obiicit illud Apostoli ad Romanos. 5. Iustificati ergo ex fide, pacē habeamus apud Deum. Et illud ad Ephesios secūdo. Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Et in epistola ad Hebræos: Sine fide impossibile est placere Deo. Et in Actibus Apostolorum beatus Petrus loquens de Gentibus conuersis ad Christum, ait: Et qui nouit corda Deus, testimonium perhibuit: dans illis spiritum sanctum sicut & nobis, fide purificans corda eorum. Et per prophetam Abacuc capite secundo dicitur: Iustus ex fide viuit. In quibus omnibus scripturæ locis & aliis quàm plurimis iustificatio & purificatio tribuūtur fidei, nulla operum mentione facta. Signum est (inquit Lutherus) quòd sola fides sine operibus iustificat hominem. Huic autem obiectioni respōdemus, verum esse quod in illis scripturæ locis dicitur, fidem scilicet iustificare hominem, & sine illa neminem esse iustum: non tamen sic dicitur fidem iustificare, quòd alia omnia excludātur à iustificatione. Non enim per hoc, quòd effectus dicitur produci ab vna causa, per hoc excluditur alia quę particeps fuit illi⁹ productionis: vt gratia exēpli, si quis dicat Petrū esse genitū à Ioāne

Eccle.8. Eccle.7. Apoc.3. Luc.18. Prou.21. Chrysosto. August. Ioan.8. Bernar. Heb.11. Act.16.

non per hoc asserit eum non esse genitum à matre, etiam si mater taceatur: aut si dicat eum esse factũ à patre & matre, non ideo colligendum est inde, vt intelligat talis sic loquẽs: Petrum non fuisse productũ à Deo. Scriptura ergo, etsi dicat iustificationem pendere ex fide, non tamen dicit eam pendere ex sola fide. At dicunt, de iustificatione loquens expressit fidem, nulla mentione operum facta. Fatemur eum tunc tacuisse de operibus, non tamen illa exclusit à iustificatione. Nam si per hoc quòd tacentur, debẽt reputari pro exclusis, oporteret etiam dicere baptismũ non esse necessarium, quin sine ipso quilibet saluari posset, quoniam in nullo illorum locorum scripturæ, quæ modò citauimus, fit mẽtio aliqua baptismi: fides ergo sine baptismo saluabit? Absit. Quòd si Lutherus dicat baptismi necessitatem alibi fuisse expressam, etsi in his locis taceatur, & hoc sufficere asserat: & nos hoc etiam illi respõdebimus, quòd licet in his locis scripturæ citatis, aut aliis quibuscunque taceantur opera quum de istificatione fit sermo, non per hoc intelliguntur exclusa à iustificatione, quoniam satis est pro illorum assertione, operum virtutem & efficaciam alibi fuisse expressam, sicut patet in testimoniis per nos primum adductis. Præterea, si per hoc quòd opera tacentur, licet ea excludere, aut eorum exclusionem inferre, eadem ratione licebit fidem etiam excludere à iustificatione, quia sæpe operibus tribuitur iustificatio, nulla fidei mentione facta. Et vt alia huius rei testimonia mittam, vel illud est apertum, quod in commendationem eleemosynæ dicitur: Elleemosyna ab omni peccato & morte liberat. Vide quod dixit, ab omni peccato. Et iterum de eadem: Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Et rursum ipsamet veritas ait: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Aduerte quod dicit, omnia. Posset ergo aliquis sic argumentari eo modo quo Lutherus: Ecce Saluator commendat nobis eleemosynam, & nullam prorsus tunc de fide mentionem faciens, dicit omnia nobis esse munda. Ergo fides non est necessaria, sed sola eleemosyna sufficiet, maximè quia in die iudicij (vt ipse Dominus per Matthæum ait) de hac petet rationem, ne tunc etiam vllam fidei mentionem facit. Absit autem, vt quis dicat solam eleemosynam sufficere ad vitam æternam, cum Paulus dicat: Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quotiescunque ergo fides, aut quæuis alia virtus laudatur, vel aliquid honoris illi tribuitur, semper intilligendum est hac subintellecta conditione, si rectè suum exequatur officium. Tunc autem dicitur suum officium rectè exequi, si alia non omiserit quæ aliàs pręcepta sunt. Sicut enim eleemosyna dicenda est bona, quando ex fide procedens solo Dei respectu fit: sic etiam fides tunc erit sufficiens, quãdo illi fuerint opera necessaria coniuncta. Non enim per hoc, quòd vna atque altera virtus laudatur, statim inuidendum est aliis, quia virtutes non sibi inuicem inuident, quemadmodum homines facere solent, qui aliorum laudes existimant suas esse contumelias, putántque suæ gloriæ detrimentum esse cuiuscunque alterius laudes. At virtutes non ita: sed omnes sua sorte contentæ, & quælibet suum gradum agnoscens, nec inferiorem despicit, nec altiori inuidet. Per hæc ergo quę diximus, facile (vt existimo) cuilibet obiectioni responderi posset, fatentes fidem iustificare, fidem exigi, fidem purificare, sed non solam, sed cum ea exigũtur omnia illa, quę aliàs præcepta inueniuntur. Nam alioqui frustra præciperentur. Verũ vnus nobis restat scrupulus adhuc tollendus. Paulus siquidem in ea quæ est ad Romanos epistola, ait: Arbitramur iustificari hominem per fidem, sine operibus legis. Et in epistola ad Galat. Scientes autem, quòd nõ iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. De his duobus scripturæ locis maximè gloriãtur Lutherani, quia (vt ipsi aiunt) in illis sic tribuitur iustificatio hominis ipsi fidei, vt excludantur opera. Quibus respondemus, Paulum in illis duobus locis loqui de operibus legis veteris, puta de cæremoniis & aliis ritibus, quę omnia fuerãt per Christi mortem deleta, & nullam penitus virtutem habentia, quapropter nec iustificare quenquam poterãt. Non autem loquebatur de operibus aliorum pręceptorum decalogi. Ipsa autem materia, de qua in illis epistolis tractat, ita esse apertè conuincit, quoniam (vt beatus Hylarius ait) circunstãtiæ scripturarum solent scripturæ sensum aperire. Certum est autem, Paulum in illis duabus epistolis circa hoc versari, vt ostendat legem Mosaicam, quæ solis Iudæis data fuerat, iam cessasse, legemque Christi nouã esse omnibus communem. Ideo post illa verba, quæ ex tertio capite epistolæ ad Rom. citata sunt, statim subiunxit: An Iudæorum Deus tãtum? Nònne & Gentium? Imò & Gentium, quoniam quidem vnus est Deus, qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Et de epistola ad Galatas manifestum est in illa hoc velle docere Galatas, vt videlicet crederent legitima non esse amplius exercenda. Nam ob hãc causam testatur se reprehendisse Petrũ, quòd videlicet per simulationem Gẽtes iudaizare cogebat. Nulla in illis epistola, ad Rõ. videlicet, & ad Galat. fit mẽtio de aliis operibus, quã de operibus legis veteris. Nil ergo aduersus nos illa scripturę loca agunt: quoniã etiam nos fatemur illa opera legis veteris iam nullius esse momẽti. Potest adhuc aliter respõderi ad hoc argumentũ, vt dicam⁹ Paulum loqui in iliis locis de operibus ante fidem susceptam factis, quæ omnium consensu nullius sint meriti apud Deum, & de his nos etiam fatemur nihil prorsus agere ad hominis iustificationẽ. Nam etsi illa sint aliquando necessaria ad iustificationem, vt pœnitentia in peccatore, nunquam tamen illis imputabitur iustificatio. Opera autem de quibus nos contẽdimus esse necessaria ad iustificationem, sunt opera facta post fidei susceptionem, & ista sunt de quibus Apostolus Iacobus ait: Fides sine operibus mortua est. Iuxta hunc sensum interpretatur Beda, qui in cõmentariis super. cap. 2. epistolę Iacobi, hæc ait: Quoniam Paulus Apost. prędicans iustificari hominem per fidem sine operibus, non bene intellectus est ab eis qui sic dictum acceperunt, vt putarent, cum semel in Christum credidissent, etiã si male operarẽtur, & facinorose flagitioseq; viuerẽt, saluos se esse per fidẽ, locus iste huius epistolæ eundẽ sensum Pauli apostoli quomodo sit intelligendus, exponit. Ideoq; magis [illegible]brahę exemplo vtitur, vacuã esse fidem si-

Marginalia: A; Tob. 4.; Eccle. 3.; Luc. 6.; Matt. 25.; 1. Cor. 13.; B; Secunda obiectio.; Roma. 3.; Galat. 2.; C; Iacob. 2.; Beda.; D

dem si non bene operetur, quoniã Abrahæ exemplo etiam Paulus Apost. vsus est vt probaret iustificari hominẽ sine operibus posse. Cum enim bona opera cõmemorat Abrahę, quę eius fidem comitata sunt, satis ostendit Apost. Paulum non ita per Abraham doceri iustificari hominem per fidem sine operibus, vt si quis crediderit, nõ ad eũ pertineat bene operari, sed ad hoc potius, vt nemo arbitretur meritis priorum bonorum operum se peruenisse ad donum iustificationis quæ est in fide. In hoc se gẽtibus in Christũ credentibus Iudæi præferre cupiebant, quia dicebãt se meritis bonorũ operũ quæ in lęge sunt, peruenisse ad euãgelicam gratiam. Ideoq; scãdalizabãtur multi qui ex eis crediderũt, quod incircũcisis Gentibus, Christi gratia traderetur. Vnde Apost. Paulus dicit posse hominẽ sine operibus, scilicet pręcedentibus, iustificari per fidẽ. Nam iustificatus per fidẽ, quomodo potest nisi iuste operari? Hæc Beda. Quod autem dicit, iustificatũ per fidẽ nõ posse nisi iuste operari, non sic intelligẽdũ est, vt qui semel iustificatus est, nõ possit à sua iustificatione excidere, aut ꝙ coactus sit ad bene agẽdum, sed ideo dixit, quia cũ iniustè operatus fuit, eo ipso amittet iustificationẽ. Sentit ergo hæc duo simul cohærere nõ posse, hominem esse iustificatũ per fidem, & illum iniustè operari. Scio hæc Pauli loca aliter ab aliis exponi, & aliter obiectioni præterita respõderi ab eisdem, mihi tamen ij duo sensus magis placent, quoniam magis germani sunt literæ. Theophylactus illa loca exponit iuxta primum modum, quo nos exposuimus. Ad eũdem modum interpretatur B. Ambrosius. Et B. Hieronymus, docet illum locum epistolæ ad Galatas esse eodem modo intelligendum. Tertio obiicit nobis Philippus Melan. illud Pauli ad Rom. Credidit Abraham Deo & reputatũ est illi ad iustitiam. Ex quibus verbis censet Philip. Melãcton apertè colligi Abraham fuisse iustificatum per solam fidem. Sed fallitur Philippus in hac parte, non intelligens quid sit reputari ad iustitiam. Non enim est, vt Philippus putat, primam iustificationem acquirere, sed est inter opera iustitiæ cõputari. Docet itaque Paulus in illis verbis, fidem qua Abraham credidit Deo, fuisse opus iustitiæ, & meritò ita docet Paulus. Quoniam iustum est vt quisque Deo (qui veracissimus est) aliquid dicenti credat. Quod autem reputari ad iustitiam, significet id quod diximus, apertè ostendo ex alio loco sacræ scripturæ. Nam Propheta regius laudans facinus Phinees sacerdotis occidentis Iudęum fornicantem cum muliere Madianitidæ, ait: Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio. Et reputatum est ei in iustitiam, in generatione & generationem vsque in sempiternum. Ecce occisionem hominis reputatam esse, Phinees ad iustitiam, vt dicit Chrysost. homil. 17. super Matth. cuius verba citantur à Gratiano in cap. Occidit. 23. q. 8. Certum est autem in illis verbis Prophetæ, reputari ad iustitiã occisionem, non significare Phinees fuisse iustificatum per talem occisionem, sed solum significare illum sic occidẽdo illos fornicatores, fecisse opus iustitiæ, & talem occisionem fuisse acceptatam à Deo tanquam opus iustum. Eodem igitur modo interpretandus est Paulus quãdo dixit fidem Abrahæ reputatam esse illi ad iustitiam, non quod per solam illam fidem fuerit iustificatus, sed quod sic credendo fecerit opus iustum. Fortè Philippus & sui sectatores putabunt se vrgere nos per id quod Paulus continuo subdit, dicens: Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Ex quibus verbis, fortè Philippus colligit fidem sine operibus iustificare. Sed lõge aliter quàm Philippus putat, verba illa Pauli sunt intelligenda. Nam Paulus illo loco, postquam dixerat fidem Abrahæ reputatam esse illi ad iustitiam, statim differit de operibus, post fidem & gratiam susceptam factis. Duos itaque Paulus in illo loco distinguit homines iam iustificatos. Sunt enim aliqui qui post fidem & gratiã susceptam opera bona fecerũt, & istis dicit mercedem (hoc est, gloriam æternam quæ vera est merces) deberi non secundum gratiã, hoc est, non gratis & ex pura libertate, sed secũdum debitũ: quia gloria æterna debetur operibus bonis, nõ ex natura aut dignitate naturali ipsorum operũ, sed ex promissione diuina. Sunt alii qui post fidem & gratiã susceptam nullum bonũ opus operati sunt, quia fortè nullũ fuit illis datum tẽpus, in quo rectè operari potuissent, prout contigit illis qui à baptismo suscepto statim mortui sunt, & istis sola fides reputatur ad iustitiam, nõ solum vt iusti sint in hac vita, sed etiam ad gloriam æternam, quã Chrys. in hoc loco appellat iustitiam plenam & cumulatam. Et hoc tribuitur istis non secundum debitum, vt primis, sed secundum gratiam & meram liberalitatem dei, & hoc est quod dicit Paulus secundum propositum gratiæ dei. Quod autem istis non detur merces, ita secũdum debitum, sicut primis, inde euenit quod primi aliquod proprium opus habuerunt, in quo Deo seruierunt, & ideo merces est aliquo modo illis debita: secundi autem solã fidem habuerunt, quæ, vt ait Paulus, Dei donum est, & ideo non propriè dici potest opus nostrum, quia nullus eam propriis viribus potest acquirere, iuxta id quod Saluator ait: Nemo venit ad me nisi Pater meus traxerit illum. Iuxta hunc modum exponunt hæc Pauli verba beatus Anselmus, & Glossa, quæ vulgò dicitur Ordinaria, & beatus Thomas. Alterã interpretationem reddũt eisdem verbis hi tres doctores, quos proximè citauimus. Sed multo magis arridet illa, quam ego nunc proxime enarraui, quoniam magis mihi videtur esse litera germana. Quarto nobis obiiciunt illud Pauli. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificet supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, & stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Ex his Pauli verbis Lutherani se conuincere putant, fidem solam sufficere ad salutem. Nam Paulus, vt illi existimant, his verbis docet saluos fore omnes qui habuerint Christum pro fundamẽto sui spiritualis ædificii, quicquid postea ædificent. Dicunt enim Paulum solum duos ordines superædificantium Christo constituere, & vtrosque fore saluos, eos quidem qui ligna, fœnum, & stipulam superædificant, saluari per ignem, alios verò, qui aurum, argentum, & lapides pretiosos superædificant, saluari sine igne.

Rom. 3. Rom. 4. Psal. 105. Ephe. 2. Ioan. 3. 1. Cor. 3.

A B C

Cum igitur omnes qui fidem Christianam habent, teneant Christum, quia vt Paulus ait, ille per fidem habitat in cordibus nostris. Et ob eãdem causam, ipse Paulus gloriatur, se fundamentum posuisse apud Corinthios, quia fidem Christi illis tradiderat, inde Lutherani apertè colligere se putãt, omnes qui credunt in Christo, tandem fore saluos, aut per ignem tribulationis consumentem mala opera perpetrata, aut sine huiusmodi igne, qui nihil mali sed solum bona opera fecerunt. Sed hæc istorum argumentatio, ex praua, & detorta verborũ Pauli intelligentia procedit. Et certè si hæc Pauli verba rectè vt decet considerentur, apertissimè cognoscetur multo magis nobis fauere quàm illis. Nam ex illis verbis, vt postea in titulo de purgatorio longius comprobauimus, colligitur esse purgatorium ignem post hanc vitam, & distinctionem peccatorum mortalium à venialibus, pœnamque venialium esse solum temporalem. Sed his omissis, quæ ad alium locum disputanda relinquimus, opus est, vt ad nostrum scopum accedentes, probemus nihil tale in verbis Pauli contineri, quale hæretici putant. Primo quidem decipiuntur putantes eos qui opera mala perpetrauerunt, & in eorum affectu permanent, habitare in Christo, & illum habere pro fundamento. Nam beatus Ioannes in sua prima canonica epistola dicit: Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum illo, & in peccatis ambulamus, mentimur, & veritatem nõ facimus. Quid est autem in tenebris ambulare, nisi opera peccatorum facere? sunt enim ipsa peccata verissimæ tenebræ. Et iterum in eadem epistola: Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. At qui peccata committit, non ambulat sicut Christus, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, ergo ille iuxta Ioannis sententiam, in Christo non manet. Et iterum in eodem loco: Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat. Ex quibus Ioannis verbis apertissimè conuincitur, illum qui odit fratrem suum, non habitare in Christo, qui lux est verissima, quoniam vt ait Paulus, quæ societas lucis ad tenebras? Et rursum iterum idem Ioannes ait: Omnis qui in eo manet, non peccat. Et iterum: Qui non diligit manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. Si non habet vitam, ergo nec habet Christum, qui vera est vita. Postremo Salomon de sapientia diuina, quæ Christus est, differẽs ait: In maleuolam animam non introibit sapiẽtia, neque habitabit in corpore subdito peccatis. Cum igitur ex his omnibus apertè constet, Christum non habitare in cordibus peccatorum, inde etiam conuincitur, illos non habitare in Christo, quia Christus est in omnibus, qui in eo sunt. Et inde vlterius sequitur eos, qui peccata habent, non habere Christum pro fundamento sui spiritalis ędeficii. Et quod de his talibus, non loquatur Paulus in prædictis verbis, sed de solis iustis, in quibus Deus habitat per gratiam, facile persuadetur per id quod idem Paulus continuo post illa verba subdit: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Attende obsecro quid dicat: Disperdet, inquit, non saluabit. Ex quibus verbis apertè conuincitur, non superædificare supra fundamentum, quod Christus est, qui, & si teneat fidem, tamen fidei coniungit peccata mortalia. Et hunc esse verum Pauli sensum confirmo testimonio Augustini libro de fide & operibus, cap. 16. vbi declarans prædicta Pauli verba, postquam dixerat fidem etiam esse fundamentum, sicut Christus, hæc ait: Non enim fides illa dæmonum, cum & ipsi credant, & contremiscant, & filium Dei confiteantur Iesum, potest accipi in fundamentum. Quare? Nisi quia non est fides, quæ operatur per dilectionem, sed quæ exprimitur per timorem. Fides itaque Christi, fides gratiæ Christianæ, id est, ea fides quæ per dilectionem operatur, posita in fundamento neminem perire permittit. Hæc Augu. Est adhuc aliud in verbis Pauli diligenter considerãdum, quod manifestè ostendet Lutheranos in eorum verborum intelligẽtia fuisse deceptos. Nam Paulus, superædificãtes supra fundamẽtum spiritalis ædificii, distinguẽs, nulla alia ædificia superędificata cõmemorat, nisi aurum, argẽtum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam. At peccata mortalia neq; aurum sunt, neq; argẽtum, neq; lapides pretiosi, quoniam omnia hæc pretiosa sunt, peccata verò mortalia adeò vilissima sunt, vt nullius sint pretii aut valoris, nisi fortè apud eos, qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Sed neque lignis, neque fœno, aut stipulæ cõparantur peccata mortalia in scriptura sacra, quoniam istæ res materiales facile consumuntur igne, peccata verò mortalia habent ignem æternũ, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Et ob hanc causam illa comparantur in sacra scriptura plumbo, & ferro, & grauibus saxis, quæ suo põdere premunt, & à cœlorum summo vsque ad infernum trahũt. Peccata autem venialia, eo quòd leuia sunt, & per ignem tribulationis purgari possunt leuissimis rebus, & quæ facile igne consumi possunt, comparata sunt, videlicet lignis, fœno, & stipulæ. Duos igitur ordines superædificãtium Christo, Paulus cõmemorat. Sed vtrosq; iustos. Primi qui superædificant aurum, argentum, aut lapides pretiosos, sunt qui nihil purgandum habent, & hi statim post mortem recipiunt mercedem gloriæ æternæ. Cæteri verò, qui superædificant ligna, fœnum, aut stipulam, sunt, qui peccata sola venialia commiserũt, aut si peccata mortalia commiserunt pœnitentiam illorum egerunt, sed non plenam satisfactionem & hos purgari oportet, antequam mercedem gloriæ recipiant, & hoc aut per ignem tribulationis in vita præsenti, aut per ignem purgatorii in vita futura. Et hoc est quod Paulus dixit eos saluos fore, sic tamen quasi per ignem. Quinto nobis obiiciunt testimonia aliqua sacræ scripturæ, quibus omni credenti absque vllo discrimine, & sine vlla exactione bonorum operum, promittitur iustitia & vita æterna. Nã Christus saluator noster, apud Ioannem ait: Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et Paulus ad Romanos scribens, ait: Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum. In his omnibus locis apertè promittitur iustitia & deinde vita æterna omni credenti: Et inde se rectè colligere putabunt Lutherani, fidem solam sine operibus satis esse ad iustitiam consequendam.

Huic

Marginalia: Ephe.3. — D — 1.Ioan.1. — 1.Ioan.2. — 2.Cor.6. — 1.Ioan.3. — Ibidem. — A — Sap.1. — August. — B — C

Huic obiectioni scio alios aliter respondere, sed omissis illis respõsionibus, quæ à litera longe distare videntur, aliàs referam quæ magis literæ cõueniunt. Primo igitur respondeo, omnia illa sacrę scripturę testimonia, esse intelligenda de fide viua quæ quidem per dilectionem operatur, & pro hac re, suffragatur nobis. B. Aug. in lib. de fide & operibus, cap. 13. vbi postquã dixerat mores bonos & fidem sibi inuicem esse cõnexã, sicut dilectio Dei, & dilectio proximi quarum altera sine altera esse non potest, hæc quæ sequũtur, ait: Ideo aliquãdo, alterum sine altero, pro plena doctrina inuenitur scripturam commemorare, vt etiam hoc modo intelligatur alterum sine altero esse non posse, quia & qui credit Deo, debet facere quod præcepit Deus, & qui propterea facit, quia præcepit Deus, necesse est, vt credat Deo. Hæc Augu. Quæ verba valde notanda sunt, & pro insigni quadam regula retinenda, quoniam iuuãt multum ad intelligentiam multorum aliorum locorum sacræ scripturæ, & valent etiam ad cõfirmationem eorum quę diximus, in solutione primi argumenti. Et adhuc apertius, huic nostræ solutioni fauet in eodem opere, cap. 14. sic inquiens: Paulus non quamlibet fidem, qua in Deo creditur, sed eam salubrem, planeq; euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt. Et fides, inquit, quæ per dilectionem operatur. Vnde illam fidem, quæ sufficere ad salutem quibusdã videtur ita nihil prodesse asseuerat, vt dicat: Si habeam omnem fidem, ita vt montes trãsferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Vbi autem hæc fidelis charitas operatur, sine dubio bene viuitur. Plenitudo enim legis charitas. Hact. Aug. Alio modo potest responderi prædictæ obiectioni, per vnam insignem regulam & notatu dignissimam, quam pro intelligentia sacræ scripturæ, annotat Radulphus Flauiascensis, vir longe doctissimus in Cõment. super Leuiticum. Dicit enim circa vniuersales enunciationes quę in sacra scriptura reperiuntur, hoc esse summe considerandum, an in eodem loco aut alibi reperiatur aliqua particularis enunciatio quę illi vniuersali cõtradicat. Et si talis inueniatur, dicit vniuersalem illam enunciationem esse intelligendam cum exceptione illius particularis quæ reperta est illi cõtradicere. Quoniam nisi hoc ita esset interpretandum, necessarium esset fateri multas contradictiones in sacra scriptura reperiri, quod absurdum esset & graue piaculum id confiteri. Vt autem regulam istam notissimam faciam, aliqua ex sacra scriptura proponam exempla, in quibus manifesta reperietur contradictio nisi iuxta istam regulam concilientur. Primo omnium illud est notissimum quod Assuerum dixisse Hester reginæ vxori suæ, sacra scriptura testatur. Non pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. Cum dixit pro omnibus necessario, oportet excipere ipsam Hester, ita vt sit sensus, pro omnibus, præter te. Nam alioqui, minimè cõstare potest, vt pro omnibus lex constituta sit, & non pro illa. Præterea illud est etiam apertissimum quod legitur in libro Iob: Nemo mundus à sorde, nec infans cuius est vnius diei vita super terram. In hac generali locutione, necessario intelligendum est, includi exceptioné Christi saluatoris nostri, & virginis Mariæ matris eius, & aliorum sanctorum, quos in vtero matris fuisse sanctificatos, sacra testatur scriptura. Nam si hęc exceptio non intelligatur inclusa in illa vniuersali prædicta, necessarium erit fateri illam vniuersalé esse falsam. Hac regula vsus est Paulus interpretans illud Prophetæ, ex psalmo. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Nam quia ex illa vniuersali, fortè quis eam male intelligens colligere tentasset Patrem cœlestem se etiam subdidisse pedibus Christi, ad dissoluendum hanc malam collectionem, in priori ad Corinthios epistola, sic ait: Oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissimè autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Ecce vides Prophetam generaliter sine vlla exceptione fuisse locutum. Paulus tamen docet, in illa vniuersali elocutione necessario intelligi, esse exceptum id quod aliàs constabat contradicere illi vniuersali elocutioni. Iuxta hunc modum, ego dico omnes illas vniuersales elocutiones per quas asseritur omnem credentem esse iustum, esse intelligendas cum hac exceptione, præter eos qui opera præceptorum diuinorum non adimpleuerunt, quoniam de omnibus talibus aperta testimonia & multa sacræ scripturæ dicunt eos nõ esse iustos nec vitæ æternæ dignos. Nam Paulus ad Ephesios scribens, ait: Hoc enim scitote intelligẽtes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, nõ habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis, propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Hæc vltima verba, apertè videntur esse dicta propter Lutheranos, & alios similis farinæ doctores: Nam ij inanibus verbis seducunt homines docentes eos opera non esse necessaria, sed per solam fidem posse iustificari & consequi vitam æternam. De istis iterum in epistola ad Titum ait: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati & increduli, & ad omne opus bonum reprobi. Et Ioãnes in sua prima canonica ait: Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Denique Saluator noster, homini petenti ab eo quibus factis posset vitam æternam habere, respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Ex quibus constat eos qui mandata Dei non custodiunt, non intrare in vitam æternam, & per consequens non esse iustos. Omnes igitur isti quos testimonio Christi & Apostolorum, constat esse exclusos à vita æterna, sunt intelligendi excepti in illis vniuersalibus enunciationibus per quas promittitur omni credenti vita æterna, aut iustificatio. Potest adhuc tertia dari responsio prædictæ obiectioni, & quidem non contemnenda, cum sit literæ conuenientissima. Dico igitur, illis vniuersales enunciationes sic esse interpretandas vt non ad singula quæque indiuidua referantur, sed ad singula genera ipsorum indiuiduorum. Et hoc est quod sub aliis verbis recentes dialectici dicunt esse distributionem non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum. Et hunc modum elocutionis esse frequenter vsitatum in sacris literis, nemo est qui negare audeat nisi fortè qui in illis non est versatus, aut illas non intelligit. Manifestum siquidem est illud, quod Propheta regius de Christo saluatore ait: Adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruiẽt ei. Multi sunt certè hodie reges, qui Christum non adorant, & multæ gẽtes quæ non seruiunt ei. Attamen ex omni populo & ex omni natione aliqui reges ado-

Margin: August. — Galat. 5. — 1. Cor. 13. — D — Hest. 16. — Iob. 15 — A — 1. Cor. 15. — Ephe. 5. — Tit. 1. — B — 1. Ioan. 2. — Matt. 19. — Psal. 71.

rauerunt Christum aut aliquando adorabunt, & aliquæ gentes ex omni natione seruiẽt ei. Iuxta eũdem modum interpretandum est id, quod idem Propheta in alio Psalmo ait: Omnes gẽtes quascunque fecisti venient & adorabunt coram te domine. Et ne in solo veteri testamento hæc locutionis phrasis haberi dicatur, profero exemplum ex nouo testamento. In parabola regis qui fecit nuptias filio suo, dicit Rex ministro suo. Voca omnes quotquot inueneris. Cuius præcepto respondet idem minister: Factum est vt iussisti. At certum est non omnes venisse ad fidẽ Christi, quæ nomine nuptiarum eo loco significata est, sed ex omni gente & ex omni natione aliqui ad fidem Christi venerunt aut saltem venient. Iuxta hunc modum, nos dicimus interpretãdum esse Paulum, cum dixit: Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum, ita vt intelligamus non singulos quosque credentes esse iustos, sed quod ex omni gente & omni natione aliqui credentes iustificentur, ita vt non solũ Iudæi credentes sed etiam Gentiles posſint iustificari. Et hunc esse verum & germanum literæ sensum ipsa Pauli verba apertè cõuincunt. Nam post illa verba continuo Paulus adiecit. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei, & infra: An Iudæorum Deus tantum? nónne & Gẽtium? imò & Gentium. Putabant quidem Iudæi, solos eos esse coram Deos iustos, & gẽtes non esse capaces gratiæ diuinæ, & ideo ad comprimendam hanc illorum arrogantiam, dixit iustitiam Dei esse in omnes & super omnes, hoc est non solum in Iudæos, sed etiam in Gentes. Sexto nobis obiiciunt testimonia aliquorum sanctorum virorum qui vidẽtur dicere, solam fidẽ sine operibus iustificare: ex quibus est Bernardus sermone.22. super Cantica. Theophylactus in Cõmentariis super nonum caput Epist. Pauli ad Romanos. Leo papa in quodam sermone de Epiphania. Hilarius canone.9. super Matthæũ, & fortè aliqui alii qui mihi nunc memoriæ non occurrunt. Sed nullus istorum nec quiuis alius ab Ecclesia probatus dixit vnquam fidem solam sine operibus semper iustificare. Dixerũt quidem, vt ingenue fatear, fidem solam iustificare, sed non fidem solam sine operibus, quoniam magnum est discrimen inter hæc duo. Nam cum illi dicunt fidem solam iustificare. Per illam dictionem exclusiuam, sola, non reiiciunt opera, sed omnes alias sectas, quæ non conueniunt cum fide Christi, in quibus non est salus, nec iustificatio. Cum ergo dicitur. Sola fides iustificat, tantũ valet, ac si diceretur: In nulla secta est iustitia nisi in sola fide Christi. Fuit enim olim hæresis quædam dicens: Omnem hominem in lege sua bene viuentem posse saluari, siue Iudæus ille sit, siue Sarracenus, siue Paganus, de qua hæresi infra disputabimus in titulo de Leg. Vt autem hũc errorem sancti reiiciãt, dicere solent, fidem solam iustificare, quod idem est, ac si diceretur, extra fidem catholicam non esse veram iustitiam. Et ad cõfirmationem huius intelligẽtiæ profero vnum exemplũ ex Bulla Martini papæ, huius nominis quinti, per quam dãnantur errores Ioãnis VVicleph, & Ioãnis Huſs, in qua post damnationem istorum hæreticorum hæc verba habentur: Cũ reliquis verò huiusmodi secta damnabili quomodolibet infectis, qui post competentem monitionem, ac frequẽtem exhortationem qua pie erga eos, spe correctionis, & emendationis, ac ad melioris vitæ frugem conuersionis, vsum est à prædictis erroribus, & secta noluerint resipiscere, & ad gremium, vnitatẽque sanctæ matris ecclesiæ, ac fidem catholicã, quæ sola saluare potest, sine qua nulli verè salutis subsidium contingit, plene recognoscere, & confiteri, iustitiæ seueritas, prout facti poposcerit qualitas, dulcore misericordiæ temperetur. Hactenus ex Bulla Martini. In qua, vt ex illius contextu apertè constat, solam fidem saluare, idem est quod Paulus alibi dixit, sine fide imposſibile est placere Deo. Per illam igitur exclusiuam tãtummodo excluduntur aliæ sectæ & non opera, nisi tantum illa, quæ fuerunt facta ante fidem, quoniã hæc nullomodo iustificant, neque illis aliquo modo tribuitur iustitia, quãuis aliquod eorum, videlicet pœnitentia, sit necessarium ad salutem. Et in confirmationem huius est, quod Augustinus ait in libro de spiritu, & litera capite vigesimosexto. Sic intelligendum est, inquit ille, factores legis, iustificabũtur, vt sciamus, eos aliter non esse factores legis, nisi iustificentur vt non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat. Hæc Augustinus. Possunt adhuc illa verba, sola fides iustificat, aliũ sensum habere, & verè catholicum, ita vt illa dictio exclusiua excludat opera, verum non omnia, sed ea quæ præcedunt fidem, & hoc vniuersaliter verum est, quia etsi illa, vt diximus, aliquando sint necessaria, nunquam tamen illis imputatur iustificatio. Potest etiam intelligi vt excludat opera sequentia fidem, sed tunc non est vniuersaliter accipienda illa exclusiua, ita vt semper solam fidem iustificare intelligatur, sed particulariter intelligendum est, solam fidem sine opere externo illam subsequente aliquando iustificare hominem, quando videlicet post fidem susceptam non occurret tempus, in quo aliquod opus exterius homo operari deberet: Et quod hæc sit vera illorum verborum intelligentia constat ex beato Chrysostomo in Homilia de fide & lege naturæ, vbi interpretans illud Prophetæ. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei. Hæc ait. Oportet igitur ante opera lucere fidẽ, & fidei pedissequa esse opera vt ne quis fidem propter sterilitatem, & neque opera propter incredulitatem vituperet. Esto igitur oliua fructifera, sed in domo Dei. Interpretandum enim est de operibus esse oliuam fructiferam, de fide autem esse in domo Dei. Et aliquibus interiectis iterum ait: Non oportet quidem nudam ab operibus esse fidem, vt non vituperetur: verum tamen, sublimior est fides quàm opera. Et post pauca iterum ait: Ante opera fides primum inducenda est. Eum qui operatur opera iustitię sine fide, non possum probare viuũ fuisse. Fidelem autem absque operibus possum monstrare & vixisse, & regnum assecutum. Nullus sine fide vitam habuit. Latro autem credidit duntaxat, & iustificatus est à misericordisſimo Deo. Atque hic ne mihi dixeris defuisse ei tempus quo iuste viueret, & honesta faceret opera. Neque enim de hoc contenderim ego, sed illud vnum asseuerarim, quod sola fides per se saluum fecerit. Nam si superuixisset, fideique & operum fuisset negligens, à salute excidisset. Hoc autem non quæritur, & agitur, quod & fides per seipsam saluũ fecerit, opera autem per se nullos vnquam operarios iustificarunt. Hactenus Chrysostomus. Ex quibus verbis satis apertè constat ad hunc sensum intelligendum esse, quod ait: Solam fidem iustificare,

Psal.85. *Matt.22.* *Roma.3.* *Martinus quintus.* *Heb.11.* *August.* *Chrysost.*

care, quod videlicet aliquando ita contingere poteſt, vt puta, quando non occurrit tempus in quo neceſſario eſſet aliquid operaturus, ſicut patet in exemplo illo de latrone qui ſimul cum Chriſto fuit crucifixus. Conſtat etiam quod illa dictio excluſiua, ſola, non excludit omnia opera, ſed ſolum externa. Nam aliàs falſum eſſet quod ſola fides ſine charitate aut dilectione Dei poſſet ſaluum facere. Falſum etiam eſſet, quod latro ille, qui propoſitus eſt in exemplum habuerit ſolam fidem, cum conſtet ex verbis quæ locutus eſt, habuiſſe veram in Chriſto ſpem & illius dilectionem & ſuorũ peccatorum pœnitẽtiam. Contra hanc hæreſim non video iam quid mihi reſtet agendum, vt illam radicitus euellam, niſi proferre Eccleſiæ catholicæ definitionem quæ illam aperte condemnet. Concilium Tridentinum ſub Paulo tertio celebratum exactiſſimam (vt decebat) pro huius rei examinatione adhibuit (me ibidem præſente) diligentiam, & tandem poſt diutinam diſputationem & examinationem, ſeſſione ſexta, doctrinam, quæ in hoc negocio neceſſario amplectẽda eſt, publicauit, quæ à capite tertio decretorum illius ſeſſionis vſque ad finem capitis octaui extenſa, verba ſequentia continet. Verũ & ſi Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, ſed hi duntaxat quibus meritum paſsionis eius cõmunicatur. Nam ſicut re vera, homines niſi ex ſemine Adæ propagati naſcerentur, non naſcerentur, iniuſti, cum ea propagatione per ipſum dũ accipiuntur, propriam iniuſtitiam contrahant, ita niſi in Chriſto renaſcerentur, nunquam iuſtificarẽtur, cum ea renaſcentia, per meritũ paſsionis eius, qua iuſti fiunt, illis tribuatur. Pro hoc beneficio, Apoſtolus gratias nos ſemper agere hortatur patri qui dignos nos fecit in partẽ ſortis ſanctorũ, in lumine, & eripuit de poteſtate tenebrarum, trãſtulitque in regnũ filij dilectionis ſuæ, in quo habemus redẽptionem & remiſsionẽ peccatorũ. Quibus verbis iuſtificationis impii deſcriptio inſinuatur, vt ſit tranſlatio ab eo ſtatu, in quo homo naſcitur filius primi Adæ, in ſtatũ gratiæ & adoptionis filiorũ Dei, per ſecũdum Adã Ieſum Chriſtũ ſaluatorẽ noſtrũ. Quæ quidẽ tranſlatio, poſt euãgelium promulgatũ, ſine lauacro regenerationis, aut eius voto, fieri nõ poteſt, ſicut ſcriptum eſt: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto non poteſt introire in regnum Dei. Declarat præterea ipſius iuſtificationis exordiũ, in adultis à dei, per Chriſtum Ieſum, præueniẽte gratia ſumẽdum eſſe, hoc eſt, ab eius vocatione, qua nullus eorum exiſtẽtibus meritis, vocãtur, vti qui per peccata à Deo auerſi erãt, per eius excitantẽ, atq; adiuuantẽ gratiam, ad cõuertendum ſe ad ſuã ipſorũ iuſtificationẽ, eidẽ gratiæ libere aſſentiẽdo, & cooperando, diſponantur, ita vt tangẽte Deo cor hominis per ſpiritus ſancti illuminationẽ, neq; homo ipſe nihil omnino agat inſpirationẽ illam recipiẽs, quippe qui illã & abiicere poteſt, neq; tamẽ ſine gratia Dei mouere ſe ad iuſtitiã corã illo, libera ſua voluntate poſsit. Vnde in ſacris literis cum dicitur, conuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos, libertatis noſtræ admonemur. Cum reſpondemus, cõuerte nos domine ad te, & conuertemur, Dei nos gratia præueniri confitemur. Diſponũtur autem ad ipſam iuſtitiã, dũ excitati diuina gratia & adiuti, fidẽ ex auditu concipiẽtes, liberè mouentur in Deum, credẽtes vera eſſe quæ diuinitus reuelata & promiſſa ſunt, atque illud in primis, à Deo iuſtificari impiũ per gratiam eius, per redẽptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, & dum peccatores ſe eſſe intelligẽtes, à diuinæ iuſtitiæ timore, quo vtiliter concutiuntur, ad conſiderandam Dei miſericordiam, ſe conuertendo, in ſpem eriguntur, fidentes Deum ſibi, propter Chriſtum, propitium fore, illumque tanquam omnis iuſtitiæ fontem, diligere incipiunt. Ac propterea mouentur aduerſus peccata, per odium aliquod & deteſtationem, hoc eſt, per eam pœnitẽtiam, quam ante baptiſmum agi oportet. Denique dum proponunt ſuſcipere baptiſmum, inchoare nouam vitam, & ſeruare diuina mãdata. De hac diſpoſitione ſcriptum eſt. Accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & quod inquirentibus ſe remunerator ſit. Et, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et, Timor domini expellit peccatũ. Et, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum, in nomine Ieſu Chriſti, in remiſsionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum ſpiritus ſancti. Et, Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, docẽtes eos ſeruare quæcunque mandaui vobis. Denique, Præparate corda veſtra domino. Hanc diſpoſitionem ſeu præparationem iuſtificatio ipſa cõſequitur, quę non eſt ſola peccatorum remiſsio, ſed & ſanctificatio, & nouatio interioris hominis per volũtariam ſuſceptionem gratiæ, vt ſit hæres ſecundum ſpem vitæ æternæ. Huius iuſtificationis cauſæ ſunt, finalis quidem, gloria Dei & Chriſti, ac vita æterna, efficiens verò, miſericors Deus, qui gratuito abluit & ſanctificat, ſignans & vngens ſpiritu promiſsionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ. Meritoria autem, dilectiſsimus vnigenitus filius ſuus dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui cum eſſemus inimici, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, ſua ſanctiſsima paſsione in ligno crucis nobis iuſtificationem meruit, & pro nobis Deo patri ſatisfecit. Inſtrumentalis, item ſacramentum baptiſmi, quod eſt ſacramẽtum fidei, ſine qua nulli vnquam contigit iuſtificatio. Demum vnica formalis eſt iuſtitia Dei, non qua ipſe iuſtus eſt, ſed qua nos iuſtos facit, qua, videlicet ab eo donati renouamur ſpiritu mentis noſtræ, & non modo reputamur, ſed verè iuſti nominamur & ſumus, iuſtitiam in nobis recipientes vnuſquiſque ſuam ſecundum menſuram, quam ſpiritus ſanctus partitur, ſingulis prout vult, & ſecundum propriam cuiuſque diſpoſitionem & cooperationem. Quanquam enim nemo poſsit eſſe iuſtus, niſi cui merita paſsionis Domini noſtri Ieſu Chriſti communicãtur. Id tamen in hac impii iuſtificatione fit, dum eiuſdem ſanctiſsimæ paſsionis merito per ſpiritum ſanctum, charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iuſtificantur atque ipſis inhæret, vnde in ipſa iuſtificatione, cum remiſsione peccatorum hæc omnia ſimul infuſa accipit homo per Ieſum Chriſtum, cui inſeritur, fidem, ſpem, & charitatem. Nam fides, niſi ad eam ſpes accedat & charitas, neque vnit perfectè cum Chriſto, neque corporis eius viuum membrum efficit, qua ratione, veriſsimè dicitur, fidem ſine operibus mortuam & ocioſam eſſe. Et in Chriſto Ieſu, neque circuncisionem aliquid valere, neque præputium, ſed fidem, quæ per charitatem operatur. Hanc fidem ante baptiſmi ſacramentum, ex Apoſtolorum traditione cathecumeni petunt, quum petunt fidem

Cõcilium Trident. — *Col. 1.* — *Ioan. 3.* — *Zach. 1.* — *Thren. 5.* — *Heb. 11.* — *Matt. 9.* — *Eccle. 1.* — *Act. 2.* — *Matt. 28.* — *1. Reg. 7.* — *Iaco. 2.* — *Galat. 5.*

C D A

vitam æternam præstātem, quam sine spe, in charitate, fides præstare nō potest. Vnde & statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi serua mādata. Itaque veram & Christianam iustitiam accipiētes eam, ceu primam stolam, pro illa quam Adam sua inobedientia sibi & nobis perdidit, per Christum Iesum illis donatam, candidam, & immaculatam, iubētur statim renati conseruari, vt eam perferāt ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, & habeant vitam æternam. Cum verò Apostolus dicit iustificari hominem per fidem & gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ catholicæ consensus tenuit & expressit, vt scilicet, per fidem ideo iustificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum & radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium peruenire. Gratis autem iustificari ideo dicamur, quia nihil eorum quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera ipsam iustificationis gratiam promeretur. Si enim gratia est, iam non ex operibus, alioquin (vt idem Apostolus inquit) gratia iam non est gratia. Et post datam hāc doctrinam de iustificatione, ne quis contra eam docere aut loqui auderet, Canones aliquot adiecit. Canon nonus est iste, si quis dixerit sola fide impium iustificari, ita vt intelligat nihil aliud requiri, quod ad iustificationem consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi, Anathema sit. Et canone duodecimo iterum ait: Si quis dixerit, fidem iustificātem nihil aliud esse quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua iustificamur, Anathema sit. Hactenus concilium Tridentinum. Sed hanc cōcilij definitionem Caluinus irridet, & in illam debacchatur, propterea quòd declarauit, ideò Paulum dixisse hominem iustificari per fidem, quia fides est initium iustificationis. Dolet enim Caluinus quòd tā modicū tribuerit fidei concilium, vt dixerit illam esse initiū, & nō cōplemētum, sed non est iustum vt propter hoc debacchetur in sanctam Synodum, quasi propter doctrinam nouam & nunquam auditā. Nam Ambrosius sermone vigesimo super Psalmum centesimum decimumoctauum interpretans versum illum. Principium verborum tuorum veritas, ait: Fides principium Christiani est, plenitudo autem Christiani iustitia. Augustinus episto. 105. quæ est ad Sixtum presbyterum, hæc ait: Restat igitur vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, propter quod dicitur ad Ecclesiam in Cātico canticorum. Venies & pertransies ab initio fidei, non humano quo isti extolluntur tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis quoniam inde incipiunt bona quęcunque sunt merita, sed gratuitum donum Dei esse fateamur, si gratiam verā, id est sine meritis cogitamus. Hæc Augustinus, qui etiam dicit fidem esse initium iustificationis, & non plenam iustificationem. Hæc ille. Attendat hos Caluinus & doleat propter temeritatatem suam, quia sanctæ Synodo maledixit. Deinde, cōcilium non dixit esse solum initium iustificationis, sed etiam radicem, & fundamentum. At radix fructus arboris germinat, & fundamentum iuuat ad complendam domum vsque ad fastigium. Aduersus hanc hæresim scripsit olim beatus Augustinus librum qui inscribitur de fide & operibus. Scripsere multi alii hoc nostro seculo contra Lutheranos, videlicet Thomas de Vio, Cardinalis Caietanus, Iacobus Hochstratus, Iodocus Clichthouæus in illo opere quod fecit pro assertione veritatum definitarum in concilio Senonensi, Ambrosius Catharinus, & his omnibus prolixius Albertus Pighius in controuersiis suis.

Rom. 6.

Tertia hæresis est, quæ docet fidem amitti per quodlibet peccatum mortale. Huius hæresis inuentor est etiam Lutherus, quoniam hæc hæresis necessario sequitur ex proxime præcedenti. Nam si sola fides vt Lutherus ait, iustificat, ergo omnis fidelis est iustus, & inde vlterius etiam necessario sequitur, vt nullus qui non est iustus, sit fidelis. Putat enim Lutherus ex fide necessario nasci charitatē, & tantam esse fidei, & charitatis connexionē, vt altera sine altera esse non possit. Verba enim Lutheri in libro de decem pręceptis sunt ista: In nullo alio melius deprehenditur fides, quàm in operibus charitatis, dicente Domino, in hoc cognoscēt omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et in libro de libertate Christiana, iterum ait: Deus pater in fide omnia posuit, vt siquis hanc habuerit, omnia habeat. Hæc Lutherus. Huic Lutheri sententiæ consenserunt quotquot Lutherano nomine censentur. Nam Philippus Melācton, in suis locis cōmunibus, titulo de bonis operibus, hæc ait: Itē qui non agunt pœnitentiam, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinent fidem. Fides enim quærit remissionem peccatorum, non delectatur peccatis. Hęc Philippus. Quidā Ioānes Spangebergus in sua Margarita Theologica, quæstione. 5. agens de prima causa bonorum operum, hæc ait: Non potest fides existere cum mala conscientia, quia fides est fiducia, quod Deus sit pro nobis propitius, mala consciētia iudicat contrarium. Item qui non agunt pœnitentiam, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinent fidem. Hęc ille. Caluinus in. 4. libro de institutione religionis, irridet distinctionem fidei quæ à Theologis scholasticis dari solet per formatam, & informem, & dicit illam esse nugatoriā, putridam, & insulsam, quoniam putat nullam esse fidem quæ non sit formata per charitatem, & scribens cōtra decretum concilii Tridentini de iustificatione impii quod proxime in præcedenti hæresi citauimus, dicit fidem charitate vacuam, esse somnium, & inane hominis figmentum, & nibilo magis fidem posse à charitate separari, quàm Christiani à spiritu suo. Hæc Lutheranorum omnium sententia conuincitur esse hæretica fortissimis rationibus, & apertissimis sacræ scripturæ testimoniis. Primò quidem ratione naturali cōstat, nullam rem pēdere necessario ex aliquo, quod sit posterius illa, quoniam alias necessario eueniret, idem simul esse & non esse, quod ratio naturalis abhorret. Nam id quod pendet ex alio, constat sine illo esse non posse, alioqui non penderet ab illo. Si autem illud, à quo pendet, posterius est illo, ante existentiam illius posterioris esse non poterit: si ante existentiam illius esse non potest, ergo non est prius illo. Manifeste igitur conuincitur effici non posse, vt id quod prius est, requirat ad sui existentiam, aliud quod posterius est tempore. Ratio ergo naturalis hoc docet, vt id, quod prius est possit esse sine alio posteriore, non autem è contrario, vt id, quod posterius est tēpore possit esse sine re priori, à qua dependet.

Lutherus.

Ioan. 13.

Philipp⁹ Melāctō.

Ioannes Spangebergus.

Vt autem

Vt autem rem hanc apertiorem faciam, vno manifestißimo exemplo declarare volo. Partes essentiales ex quibus totus homo componitur, & à quibus homo ipse ad sui existentiam pendet, videlicet corpus, & anima, priores sunt ipso homine, & inde euenit, vt homo quia posterior est illis, non possit esse sine corpore & anima, corpus verò & anima, quia priores sunt, possunt esse sine ipso homine, prout contingit post mortem hominis, quando partes illæ separatæ manent, & iam tunc homo non est. Inter operationes animæ, quæ sunt intelligere, & velle aut nolle, omnes Philosophi & Theologi concordi animo semper hactenus docuerũt, hunc esse ordinem necessarium, vt prior sit intellectio, quàm volitio aut nolitio, & hinc euenit, vt non possit esse nolitio aut volitio, sine cognitione præcedenti, iuxta vulgatam Augustini sententiam, volũtas non fertur in cognitum. Et iterum: Nihil volitum nisi præcognitum. Cognitio autem quia prior, potest esse sine volitione aut nolitione sequenti. Et hoc non solum verum est, de cognitione apprehensiua, sed etiam de iudicatiua, per quam iudicamus, aliquid esse faciendum, vel B fugiendum, prout contingit in illis qui bene noscunt, & male operantur. Ex his omnibus apertè cõuincitur, fidem posse esse sine charitate, quoniam fides pertinet ad intellectum, & proprius actus fidei, est operatio intellectus, charitas autem pertinet ad voluntatem: & actus charitatis, qui est dilectio, est operatio voluntatis. Fortè Lutherani negabũt, fidem esse opus intellectus, propterea quod illi dicunt fidem esse fiduciam, sed hoc falsum esse, in præcedenti hæresi conuicimus per illud Pauli, credere oportet accedentem ad Deum, quia est: & per illud eiusdẽ, fide intelligimus aptata esse secula. At, credere Deum esse, & intelligere aptata esse secula, non pertinet ad fiduciã, nec est operatio voluntatis, sed intellectus: Fides ergo illa, de qua Paulus illo loco disserit, potest esse sine charitate, & dilectione Dei, sicut actus intellectus sine actu voluntatis. Præterea manifestum est, hanc esse voluntatis nostræ potestatem, vt possit contra iudicium conscientiæ aliquid agere, quoniam aliàs non esset libera, si intellectus per iudicium suum posset cogere illam. Cùm igitur fides sit tantum credulitas, & assensus intellectus quo sibi persuadet vera esse omnia quæ sunt credenda, conuincitur, vt stante hoc iudicio voluntas possit, etiam reclamante conscientia, aliquid operari, quod si eueniat, prout quotidie euenire conspicimus, tunc manifestum est contigisse id de quo disputamus, fidem videlicet posse esse sine charitate, & per consequens stare simul cum peccato mortali. Sed huic argumentationi Lutherus respondet negans contingere posse, vt qui fidem semel suscipit, possit aliquid reclamante conscientia agere. Nam in sermone quodam de Anabaptistis hæc verba refert: Qui fidem retinet, non potest contra conscientiam agere, hæc ille. Ecce quales sunt isti hæretici, & quàm perfrictæ frontis, vt non vereantur manifestißima quæque negare, quando illorum sententiæ non conueniunt. Fortè Lutherus iam tunc habebat tam excæcatam, & abruptam & præcipitem conscientiam, vt quidquid ageret, semper putaret, id sibi licere, & propterea ex se C æstimauit aliorum omnium conscientiam, & dixit neminem posse contra consciẽtiam agere. Sed esto, dicat quod libuerit, scriptura tamen sacra apertè arguit illum esse in hac parte mendacem. Primo igitur manifestè conuincit illum quod in libro Iob dicitur: Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserunt ab eo. Quid quæso Luthere est de industria recedere à Deo nisi reclamante conscientia aliquid quod malum est, & deo ingratum agere? Si autem hanc interpretationem, quæ tam manifesta est, & literæ tam apertè germana, reiicere non erubescis, beatum Gregorium profero in testimonium huius interpretationis, qui in moralibus suis prædicta verba interpretans, hæc ait: Ex industria peccauerunt ij de quibus ipse per se magister dicebat: Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et paulò post: Et viderunt & oderunt me & patrem meum. Aliud est enim bona non facere, aliud bonorum odisse doctorem, sicut aliud est præcipitatione, aliud deliberatione peccare, sæpe enim peccatum præcipitatione committitur, quod tamen concilio & liberatione damnatur. Ex infirmitate enim plerunque solet accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio verò peccare, est bonum, nec facere nec amare. Hæc Gregorius. Ex cuius verbis constat quod peccare de industria est peccare cum scientia & cognitione peccati. Illud etiam est manifestum, quod Saluator noster apud Lucam ait: Seruus qui nouit voluntatem domini sui, & non se præparauit, & non fecit secũdum voluntatem eius, vapulabit multis. Et Iacobus apo-D stolus ait: Scienti bonum facere & non facienti, peccatum est illi. Ecce Christum saluatorem nostrum, & Apostolum eius Iacobum testantes, esse aliquos habentes fidem, qui tamen contra conscientiam agunt. Sed fortè Lutherus & illius sectatores, vt sunt effrontes & pertinaces, negabunt illa Christi & apostoli eius verba esse intelligenda de scientibus bonum per fidem veram, sed solum intelligi dicent de illis qui per rationem naturalem absque fide bonum agnoscunt. Huic sententiæ apertè contradicit Beda, qui prędicta Iacobi verba interpretans, docet illa de fidelibus intelligi, sic inquiens: Per totum huius epistolæ textum beatus Iacobus ostendit, quòd hi quibus scripsit, scientiam boni faciendi habebant, simul & fidem rectam didicerant, ita vt & aliis se magistros fieri posse præsumerent, nec tamen operum perfectionem, neque mentis humilitatem, neque continẽtiam adhuc sermonis erant adepti. Vnde illos modo inter alia increpationis & exhortationis verba non minimũ terret in eo, quod scientem bona facere & non facientem quę nouit, maius dicitur habere peccatum quàm illum qui ignoranter delinquit. Tametsi nec ille prorsus à reatu liber esse posit qui nesciens errauit, cum ipsa boni ignorantia non parum sit malum. Hinc etenim dominus ait: Seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna, plagis vapulabit paucis. Hæc Beda. Qui satis apertè indicat illa Apostoli verba non solum esse intelligenda de eo qui per solam rationem naturalem absque fide cognoscit bona quæ agenda sunt, sed etiam de illo, qui nouit bonum per veram fidem. Nec opus est pro hac re multum morari cùm apertum sit per illam sententiam totam arbitrii nostri potestatem tolli, quoniam si is qui bonum nouit, etiam per fidem, non potest con-

Heb. 11.

Lutherus.

Iob. 34.

Luc. 12.
Iaco. 4.

Beda.

Luc. 12.

Y

tra conscientiam agere, inde manifestè sequitur voluntatem cogi per iudicium intellectus. Rursum, si per omne peccatum mortale amitteretur fides, sequeretur omnē qui peccato mortali est infectus, præsertim si in illo pertinaciter perseuerat, esse hæreticum, hoc autem fateri esset nimium absurdum. Nam inde vlterius sequeretur, omnem illum, qui mortaliter peccat, errare circa quélibet articulum fidei, quia cum non pateat ratio, quare potius in vno articulo quam in altero erret, necessarium est fateri, illum aut in nullo, aut in omni articulo errare. Sed de hoc nolo amplius desputare quoniā inferius in titulo de heretico, hæresi tertia aliquid in speciali contra hunc errorem dicemus, Præter has omnes vrgētissimas rationes, quibus apertè probatur fidē non amitti per quodlibet peccatū mortale, extant adhuc multa sacræ scripturæ testimonia, quæ id multo fortius probant. Et primū omnium illud est manifestum, quod dominus apud Matthæū ait: Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine intrabit in regnū cœlorū, sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: quia nunquam noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Ecce vides istos quibus Christus loquebatur, fuisse in peccato mortali, quoniā repelluntur à regno dei, à quo nullus vnquam sine peccato mortali repulsus est. At isti sic à Deo repulsi fidem habebant, quia Christum confitebantur dominū, in cuius nomine prophetabāt, & dæmonia eiiciebant, virtutesq; faciebant multas. Et hunc esse verum illorum Christi verborum sensum in proximè præcedenti hæresi probauimus testimoniis, Theophylacti, Hieronymi, Basilii. Illa etiā parabola de decem virginibus à Saluatore nostro apud Matthæum proposita apertissimum etiam præbet nobis de hac re testimoniū. Nam vox illa quinq; fatuarum virginum, Domine, Domine aperi nobis, apertè demonstrat illas habere fidem. Quod autem caruerint charitate, vel ex eo cōstat quod clausa est illis ianua: & etiā ex illo quod sponsus dixit illis, nescio vos. Et certe ex hac parabora Chrysostomus Homilia. 54. super Matthæum colligit fidem non amitti per quodlibet peccatum mortale, & virgines illas in hoc fuisse deceptas quod putarunt fidem solam sine operibus satis esse ad iustificationem. Præterea Saluator noster apud Ioannem fideles de sua fide commendans, dixit: Dedit eis potestatē filios dei fieri iis qui credunt in nomine eius. Attendite obsecro Lutherani & considerate quid Saluator noster dixerit. Non enim dixit, illos qui credunt in nomine eius, esse statim filios dei, sed dixit eos habere potestatem, vt possent fieri filii dei. Per quæ verba docuit fidem esse initium adoptionis in filium, non autem perfectam adoptionem per fidem. Rursum illa parabola regis faciētis nuptias filio suo hoc ipsum apertissimè demōstrat. Nam in illo nuptiarum conuiuio, fuit quidam non indutus veste nuptiali, quem rex ipse reprehendit, propterea quod sine veste nuptiali nuptias intrauerit, & præcepit rex ministris suis, vt ligatis manibus & pedibus eius mitterent illum in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentiū. Hanc parabolam interpretans Theophylactus super Matthęum, ait: Ingressus ad nuptias sine diiudicatione fidei. Gratia enim sola omnes vocati sumus, tam boni quam mali: at vita eorum qui ingresi fuerint, post hac non indisquisita erit, sed examen valde magnum faciet rex eorum, qui post ingressum in sordido habitu inuenientur. Horreamus igitur cogitantes quia nisi quis vitā habeat puram, nihil ei proderit nuda fides: non solum enim è nuptiis eiicitur sed in ignem mittitur. Hæc Theophylactus. Eidem sententiæ subscribit beatus Gregorius in Homilia super illam partem euangelii apud Matthæū, vbi hęc parabola narratur. Si vestem nuptialem (inquit Gregorius) baptisma vel fidē dicimus, quis sine baptismate & fide has nuptias intrabit? Quid ergo debemus intelligere per vestem nuptialem, nisi charitatē? Intrat enim ad nuptias, sed cum veste nuptiali non intrat, qui in sancta Ecclesia fidē habet, sed charitatem non habet. Et aliquibus interpositis iterum ait: Mirandum est valde quod hunc amicum vocat dominus, & reprobat, ac si apertius dicat, amice, & non amice. Amice per fidē, & nō amice per operationē seu charitatē. Hæc Gregorius. Eidem interpretationi fauet Hieronymus in Cōmentariis super Matthæum, hæc dicēs: Vestis nuptialis, præcepta sunt Domini, & opera quæ complentur, ex lege & euāgelio, nouique hominis efficiunt vestimentū, pānis autē veteribus, & laceris, quicūque sunt obsiti, quos ex illo veteri Adā, velut hæreditarios habent, iis dicit Dominus illud, quod & huic euāgelico: Amice quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? Hęc Hieronymus. Ecce iam produxi trium sanctissimorum, perinde ac doctissimorum virorum cōcors testimoniū, qui omnes docent fidem sine charitate & sine bonis operibus cōsistere posse. Nā dicūt ingressum ad nuptias fieri per fidem, & vestē nuptialem esse charitatē, sine qua, vt ex euangelio constat, aliqui intrant ad nuptias. Pręterea hæc sententia confirmatur testimonio Ioannis Euangelistæ dicētis: Ex principibus multi crediderūt in eū, sed propter Pharisęos non cōfitebantur, vt ex Synagoga nō eiicerentur, dilexerūt enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei. Ex his verbis constat illos de quibus Euangelista loquitur, fidem habūisse & non charitatem, quia cùm rectè credidissent, timore Pharisæorum perterriti non audebant ore confiteri. Et ne aliquis hác nostram interpretationem velut à litera alienam reiicere audeat, profero in testimonium illius Bedam qui in Commentariis super Ioannem prædicta verba interpretans, hæc ait: Loquente Domino Iesu Christo apud Iudæos, & tanta miraculorum signa faciēte, quidam crediderunt prædestinati in vitam æternā, quos etiam vocauit oues suas. Quidam verò nō crediderunt, nec poterant credere, eo quòd occulto, nec tamen iniusto iudicio Dei fuerant excæcati. Alij verò palam credentes, & cum ramis palmarum occurrentes: alii verò occultè credentes, sed propter Pharisęos non confitentes, quos Euangelista notauit, cum dixit: Dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei. Gloria Dei est publicè confiteri Christū, sicut martyres sancti fecerūt, de quibus alio loco ipse Dominus ait: Qui me confessus fuerit corā hominibus, cōfitebor & ego eū corā patre meo. Hæc Beda. Rursum Paulus in priore ad Corinthios Epistola eidem sentētiæ fauet, hæc inquiēs: Si habuero omnē fidem ita vt montes transferam,

Marginalia: Mat. 7. — Matt. 25. — Chrysost. — Ioan. 1. — Matt. 22. — Theoph. — Grego. — Hierony. — Ioan. 12. — Beda. — Matt. 10. — 1. Cor. 13.

charitatem autem non habuero, nihil sum. In quibus verbis apertissimè Paulus docet fidem posse sine charitate consistere. Lutherani tamen videntes se horum verborum pondere premi, verba illa in alium sensum detorquent, dicentes: Paulum dixisse non id quod fieri poterat, sed ex impossibili quodam subposito argumentatum esse. Itaque rem plus iusto exaggerare volens vt ostenderet charitatem etiam esse necessariam ad iustificationem, dedit sed non concessit, vt Dialectici argumentantes dicere solent, dato & non admisso, quod fides sine charitate esset, tunc sine ea homo non iustificaretur. Sed hæc illorum interpretatio omnium sanctorum doctrinæ contradicit, quia omnes sacri doctores Pauli interpretes dicunt Paulum non per exaggerationem loquutum fuisse ex præsuppositione alicuius impossibilis, sed dixisse, id quod fieri potest & quotidie euenit. Nam Haymo in Commentariis super Paulum prædicta Pauli verba interpretãs, hæc ait. Si habuero omnem fidem, id est, perfectam & integram, quæ à Domino grano sinapis comparatur, non propter modicitatem sed propter feruorem: quia tritum, manifestat cuius sit vigoris, sic & fides trita aduersitatibus, ostendit cuius sit fortitudinis. Ita vt mõtes transferam, de loco ad locum, vel dæmones à patientibus eiiciã. Si charitatem, id est, si dilectionem Dei & proximi non habuero, nihil sum, id est, nihil vtilitatis mihi præstabit. Intelligitur quod quidam Corinthiorum per inuocationem Dei hoc agebant, & propterea quasi perfectos se putabãt. Sed exhortatur ad id quod est præcipuum, id est, ad charitatem. Hęc ille. Ex cuius verbis constat Paulum nõ loquutum fuisse de eo quod impossibile erat, sed de eo quod apud Corinthios contingere videbat. Anselmus in Commentariis super Paulum prædicta Pauli verba interpretãs eidem sẽtẽtiæ fauet, sic dicens: Saluator dixerat fidem quæ fuerit sicut granum sinapis, montes posse transferre, & nunc Apostolus dicit, omnẽ fidem esse, quæ montes trãsferat. Vnde intelligitur perfectam esse fidem quæ grano sinapis comparatur, & hoc non propter exiguitatem, sed propter integritatem dictum esse: Sed fides sine charitate nihil valet ad salutẽ, quia & dæmones habẽt huiusmodi fidem. Hæc Anselmus: Qui satis apertè docet ex testimonio Pauli fidẽ non qualemcunque sed perfectã, hoc est integrã posse consistere sine charitate. Deinde Iacobus Apostolus hãc nostrã sententiam multis apertissimisq; verbis docet: Quid proderit (inquit Iacobus) fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autẽ non habeat? nunquid poterit fides saluare eũ? Et paucis interpositis subdit: Fides si nõ habeat opera, mortua est in semetipsa. Lutherus, qui, vt diximus, fuit primus huius hæresis author, vidẽs prædicta Iacobi verba suam prorsus destruere sententiam, ad hoc commune hæreticorũ asylum confugit, vt negaret Epistolã illam esse beati Iacobi, & diceret illam indignã esse vt illius testimonio quis vtatur ad aliquod dogma catholicũ cõprobandum. Sed cõtra hanc sententiã non est opus vt nunc pugnemus, quoniã supra in libro primo huius operis capite secũdo ostendimus catalogũ librorũ sacræ scripturæ, qui necessario ab omnibus catholicis recipi debet. Posteriores Lutherani vt Philippus Melancton & alij videntes magnã esse dementiam & temeritatem velle ex cathalogo librorum sacræ scripturæ aliquem librum reiicere, admittũt Epistolã illã tanquam à beato Iacobo scriptam, sed dicunt verba Iacobi Apostoli non pugnare cõtra illorum sententiam, quoniam fidem illam quæ sine operibus cõsistit, Iacobus dicit esse mortuã, & inde illi deducunt illam non esse verã fidem, sicut homo mortuus nõ est verus homo. Sed nec sic effugient manus nostras, quoniã Iacobus Apostolus nõ comparat fidem ipsam homini viuo, sed solũ corpori, quod ab anima accipit vitam, & ita fides vitam suam capit à charitate & operibus eius. Sicut enim corpus (inquit Iacobus) sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est. Et inde necessario sequitur, vt sicut corpus seclusa anima, quãuis mortuũ sit, tamen verum corpus est, ita fides seclusa charitate & operibus eius, vera sit fides. Veram fidẽ dico sed nõ viuã, aliud enim est esse viuã, & aliud esse veram, quoniã vera fides opponitur fictę, aut falsæ fidei: viua autẽ opponitur mortuæ. Sicut igitur non sunt necessario idem mortua & ficta fides, ita nec econtrario sunt necessario idẽ viua & vera fides, quia potest esse vera, quãuis non sit viua. Et hãc esse veram verborũ Iacobi interpretationem docent multi doctissimi perinde ac sanctissimi viri. Nam Anselmus in Commentariis super Paulum interpretãs illud Pauli ad Galatas, fides quæ per charitatem operatur, hæc ait: Sicut enim corpus sine spiritu mortuũ est, ita & fides sine operibus mortua est: nec fides veteris testamenti, seruiens ex timore, sed fides euangelica faciens ex charitate opera bona nõ expectãs temporalem retributionem, sed vidẽdam perpetuo creatoris faciem. Hæc est fides electorum, quæ perducit ad salutem. Nam & dæmones credunt & contremiscunt, nõ tamen diligunt nec bene operantur. Et ideo fides quæ non habet charitatem & opera bona, fides dæmonum est, non Christianorum. Illa ergo sola fides quæ & charitate flagrat, & bonis operibus insudat valet in Christo Iesu. Hæc Anselmus. Ex quibus verbis satis apertè constat Iacobum apostolũ comparasse fidem ad corpus solum nõ ad totum hominem integrum, charitatem autem & opera ad spiritum per quem corpus viuificatur. Eidem sententiæ fauet beatus Hieronymus libro secundo contra Iouinianum, sic inquiens: Frustra nobis in eo applaudimus, cuius mãdata nõ facimus. Scienti bonum & nõ facienti illud, peccatum est. Quomodo corpus sine spiritu mortuum est, sic & fides sine operibus mortua est. Neq; grãde putemus vnũ Deũ nosse, cum & dæmones credãt, & contremiscant. Hæc Hieronymus. Eãdem sententiam docet Bernardus sermone. 24. super Cãtica, hæc dicens: Mors fidei est separatio charitatis. Credis in Christũ, fac Christi opera, vt viuat fides tua. Fidem tuã dilectio animet, probet actio. Hæc Bernardus: Qui satis apertè docet, vitam fidei esse charitatem, sine qua fides mortua est. Sicut corpus sine anima, quæ vita est eius, verum corpus est, quãuis mortuum: ita fides sine charitate, quæ vita est eius, vera fides est, quamuis sit mortua. Et certe si reliqua Iacobi apostoli verba circunspiciamus, apertè constabit illum sentire, fidem sine operibus, quãquam mortua sit, verè esse fidem. Nã dicit fidem illã sine operib⁹ esse ociosam. Quomodo autem potest verè ociosum dici, quod non est? Fides ergo quæ verè est ociosa, vera est fides. Deinde, idem apostolus manifesto exẽplo probat fidẽ posse esse sine charitate in homine existente in peccato mortali.

[Margin: A; Haymo.; Anselm⁹; B; Iacob. 2.; C; Anselm⁹; Hyeron.; Iacob. 4.; Bernar.; D]

Tu credis, inquit Iacobus, quod vnus est Deus. Bene facis, & dæmones credunt & contremiscunt. In quibus verbis Apostolus fidem illorum, qui charitate & operibus carent, comparauit fidei dæmonum. Et ex hoc testimonio Iacobi, aliqui sancti doctores colligunt fidem solam non posse hominem iustificare. Nam Cyrillus libro decimo super Ioannem, cap. 8. hæc ait: Quod fides ad salutem non sufficiat, Christi etiam discipulus ostendit, scribens: Tu credis quia vnus Deus, dæmonia etiam credunt & horrescũt. Si ergo fides sola sufficeret, multitudo dæmonũ perire non posset. Hæc Cyrillus. Huic consonat Anselmus qui super cap. 13. prioris ad Corinthios epist. hęc ait: Fides sine charitate nihil valet ad salutem, quia & dæmones habent huiusmodi fidem. Hæc Anselmus. Postremo contra hanc hæresim est aperta ecclesiæ catholicæ definitio, quam protulit concilium Tridẽtinum sub Paulo tertio celebratum, sessione sexta cap. 15. suorum decretorum, cuius verba sunt hæc: Aduersus etiam hominum quorundam callida ingenia, qui perdulces sermones & benedictiones seducunt corda innocẽtium, asserendum est: non modo infidelitate, per quam & ipsa fides amittatur, sed etiam quocũque alio mortali peccato quamuis non amittatur fides, acceptam iustificationis gratiam amitti, diuinæ legis doctrinam defendendo, quæ à regno Dei, non solum infideles excludit, sed & fideles quoque fornicarios, adulteros, molles, masculorum concubitores, fures, auaros, ebriosos, maledicos, rapaces, cæterosque omnes, qui lethalia committunt peccata, à quibus cum diuinæ gratiæ adiumento abstinere possunt, & pro quibus à Christi gratia separantur. Post datam hanc doctrinam, ne quis contra illam loqui auderet, canonem latæ sententiæ protulit, qui vigesimusoctauus est in ordine, cuius verba sunt hæc: Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viua, aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum, anathema sit. Hactenus concilium Tridentinum. Sed hanc concilii definitionem irridet Caluinus: propterea quod concilium dixit fidem quæ sine charitate habetur esse veram fidem, & non considerat quod licet concilium dixerit illam esse veram, negauit tamen esse viuam. Non enim necessario consequitur vt viuum sit quod verum est. Quia vt iam diximus corpus mortuum verum est corpus, quamuis careat vita. Sed fortè nos hic vrgebit Caluinus testimonio aliquorum sanctorum & doctissimorũ virorum, qui negant fidem sine operibus esse veram fidem. Gregorius homilia. 29. super Euangelia ait: Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Et quibusdam interpositis iterum ait: Tunc veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus complemus. Theophylactus super illud Ioannis, qui non credit iam iudicatus est, ait: Qui immundam agũt vitam, non verè fideles sunt. Sed hii omnes doctores & quotquot alii hoc loquutionis genere vtuntur, capiunt verum pro perfecto & completo, ita vt fides vera, apud istos, sit illa, quæ est perfecta & completa, qualis est illa quæ (vt ait Paulus) per charitatem operatur. Et hoc loquutionis genere solent omnes homines vti in communi & vulgari colloquio. Nam si quis dicat se dormientem audisse alios colloquentes, responderi solet illi, non fuisse verum somnum illius, propterea quia & si re vera dormitabat aut dormiebat, somnus non erat plenus atque perfectus. Si quis etiam flagellatus dicat se non doluisse ex percussione flagellorum, respõdebitur illi, non fuisse vera flagella. Quibus verbis non negatur illum sustinuisse flagella, sed negatur illa fuisse perfecta & valida flagella. Iuxta hunc loquendi modum sancti aliquando dicunt fidem mortuam non esse veram fidem, non quod negent fidem illam esse, sed negant illam esse plenam & perfectam. Potest & adhuc obiici contra prædictam concilii definitionem, quod multi sancti patres dicunt fidem sine charitate esse non posse. Beda in Commentariis super Epistolam Iacobi interpretans illud eiusdem Apostoli, fides si non habeat opera, mortua est, hæc ait: Nec huic sententiæ contrarium est, quod dominus ait: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Subintelligendum nanque ibi est, quod tantummodo verè credat, qui exercet operando quod credit. Et quia fides & charitas ab inuicem separari nequeunt, Paulo attestante qui ait: Est fides quæ per dilectionem operatur, apertè Ioannes Apostolus talem de charitate sententiam qualem de fide Iacobus profert, dicens: Qui habuerit substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Hæc Beda. Cyprianus in libro de simplicitate prælatorum, ait: Cæterum credere se in Christum quomodo dicit, qui non facit quod Christus facere præcepit? aut vnde perueniet ad præmium fidei, qui fidem non vult seruare mandati? Nutet necesse est, & vagetur spiritu erroris arreptus velut puluis quem ventus excutit & ventiletur. Nec ambulando proficiet ad salutem, qui Saluatoris vitæ non tenet vnitatem. Hanc vnitatem qui non tenet, Dei legem non tenet, non tenet patris & filii fidem, vitam non tenet & salutem. Hæc Cyprianus. Ex quibus verbis constat vtrunque apertè docere fidem sine charitate esse non posse. Sed nos respondemus primum de Beda, illum non absolutè negare fidem sine charitate posse esse, sed solum in ordine ad iustificationem, de qua apertè loquebatur Iacobus quem ipse eo loco interpretatur. Fides igitur quamuis possit à charitate separari ex se, quando tamen respicit iustificationem, ab illa non potest auelli, quia si existat sine illa iustificare non valet. Cyprianus autem non negat fidem esse sine charitate, sed solum illis verbis ostendit fidem quæ sine operibus est, languidam esse & imbecillem atque inualidam ad salutem, & ideo ab illo reputatur quasi non esset, quia non potest fides illa testimonio bonorum operum probari. Quòd autem probari non potest (vt egregiè dicit Bernardus in libro de præcepto & dispensatione) mihi infectum est. Et hanc esse veram Cypriani mentem, constat ex verbis quæ ipse in fine citati libri ait, vbi docet non omnino recedere fidem, sed languere & imbecillem effici per peccatum mortale.

Cyrillus. Anselmus. Cõcilium Trident. Grego. Theophy. Galat. 5. Beda. Mar. 16. Cyprian⁹

A B C

FIDVCIA.

De hac re est orta vna hæresis quæ asserit nullo modo licere fiduciam gratiæ aut gloriæ assequendæ collocare in nostris operibus. Huius hæresis autor est Lutherus, & illum in hac parte sequuntur

Lutherus

Philippus

Philippus Melācton, Martinus Butzerus, & quotquot Lutherano nomine cēsentur. Hanc hæresim ipsi deducūt ex aliis illorum erroribus, velut aquam putridam ex fonte corrupto. Dicunt enim opera nostra omnia esse peccata, & per illa non posse homines mereri vitam æternam, & inde deducūt, nullam fiduciam esse collocandam in nostris operibus ad consequutionem vitæ æternæ, sed omnem nostram fiduciam dicunt debere collocari in solis Christi meritis, quia per solum illum redempti & saluati sumus. De illis erroribus qui ad bonitatem operum & meritum eorum pertinēt, inferius in suis locis disputabimus in titulo de merito, & in titulo de operibus. Nunc autem solum de fiducia in operibus collocāda disputare oportet. Sed ante omnia, ne in vanum laboremus, operæprecium erit inquirere quid sit fiducia, & inde postea apertius euadet in quo illam collocare liceat. Fiducia aut est spes, aut firmitas siue robur ipsius spei. Quod autem istorum sit, ego nolo nunc definire, quia parum refert hoc aut illud esse, ad elucidationem præsentis negocii. Beatus Thomas in sua secunda secundæ quæst. 129. art. 6. dicit fiduciam esse spem roboratam ex firma opinione. Est ergo fiducia spes quædam, & non quæcunque, sed ea sola quæ vires & robur habet, ex firma opinione. Sed quia optimè intelligo Lutherum & illius sectatores beatum Thomam contemnere velle, hoc solo nomine quod theologus scholasticus sit proferam ad comprobandam illius sententiā gentiles autores, quos illi maximè colunt. Cicero confidentiam definiens, ait: Confidentia est certa spes animi perducendi ad finem rem inchoatam. Et Seneca in epistola. 16. ad Lucillum scribens, ait: Dicam tamen sententiam, quod iam de te spem habeam, nondum fiduciam. Ex quibus verbis constat fiduciam esse spem, non tamen omnem, sed solam vehementem. Et quia Seneca spem leuem aut tepidam de Lucillo habebat, ideo dixit se nondum habere fiduciam. Aliquid ergo addit fiducia vltra nudam spem. Illud quod addit fiducia vltra nudam spem, Thomas dixit esse robur quoddam, per quod spes ipsa fortis efficitur. Cicero autem dixit esse certitudinem, ita vt nulla sit fluctuatio, aut hæsitatio, aut timiditas, aut diffidentia animi in sperando. Nam hæc omnia pugnāt cum fiducia, & opponuntur illi. Hic tamen admoneo lectorem, vt verba Ciceronis dicentis, confidentiam esse certam spem, non putet esse intelligenda de certitudine quæ prouenit ab obiecto, hoc est, à re sperata, sed de ea quæ est ex parte ipsius sperantis. Nam sæpe contingere potest, vt quis hæsitans & timens speret id quod certo eueniet: & è contrario, vt quis sine vlla hæsitatione speret id quod nunquam eueniet, prout contigit illi diuiti euangelico, qui multis diuitiis congregatis, dicebat se habere bona in vita sua, attamen nocte sequēte animam illius dæmones acceperunt. Hic certè fiduciam vitæ habuit, quia sine vlla hæsitatione sperabat vitam longam & perfectam & quietam se habiturum, sed malè illam collocauit in diuitiis, quæ vitam dare non possunt. Fiducia oritur ex firma opinione, quæ de re aliqua habetur. Nam si quis credit Petrum esse veracem, & potentem ad aliquid faciendum, statim habet fiduciam in promissionibus illius & quo magis persuasus est de veritate & potentia, & bonitate Petri, eo magis sperat habiturum quod ille promisit, & firmius confidit in illo. Et hinc apertè deducitur nos omnes obligari ad habendum maiorem fiduciam in promissionibus dei, quàm in promissionibus cuiuscunque hominis quātumlibet veracis, & potentis, & boni. Quoniam teneor credere Deum esse magis veracem, & bonum, atque potentem, quàm quiuis purus homo. Ideo Propheta regius dixit: Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Non enim sunt vsquequaque veraces, neque sunt adeò potentes, vt possint omnia, quæ voluerint, facere. Deinde, fiducia quæ in homine collocatur prouenit ex opinione habita de homine, quæ semper habet formidinem admixtam. Fiducia autem quæ habetur in Deo, oritur à fide, qua credimus Deum esse veracem, & bonum, & omnipotentem. At persuasio de veritate, & bonitate, & potentia dei, quæ habetur per fidem, quoniam est sine vlla dubitatione, & sine vlla formidine, multo firmior est opinione, quæ semper (vt diximus) habet formidinē admixtam. Ideo Paulus dixit fidem esse fundamentū cui innititur spes. Fides, inquit ille, est sperandarū rerum substantia. Interpres dixit substantia, pro eo quod grecè habetur ypostasis, ac si diceret esse id quod substat alteri rei, vt sustētet illam, quemadmodum fundamentum substat toti ædificio. Ideo enim speramus carnis resurrectionem, quia credimus Deum veracem, qui dixit illam esse futuram, & credimus Deum esse adeò potentē, vt posit mortuos reuocare ad vitam. His itaque præsuppositis dicimus nos fiduciam habendi gratiam & gloriam debere collocari in Christo quatenus Deus est, quia ex sola ratione potens est nobis dare gratiam & gloriam, iuxta id quod Propheta ait: Gratiam & gloriam dabit Dominus. Hæc autem fiducia inde oritur quod Christus dixit: Agite pœnitentiam, appropinquabit regnum cœlorum. Credimus autem Deum esse veracem qui mentiri non potest, & potentem ad faciendum id quod promisit. In Christo autem quatenus homo est, habemus fiduciam consequendi gratiam & gloriam, tanquam in eo per cuius merita hæc nobis reddenda est. Hic est enim qui sanat omnes infirmitates nostras, qui redimit de interitu vitam nostram, qui coronat nos in misericordia & miserationibus. Nec enim (vt ait Petrus) aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Per hunc (vt ait Paulus) accessum habemus ad patrem. Hic est verus pastor, qui ouem centesimam errantem imposuit super humeros suos, & sic reduxit ad caulas. Hic est vera vitis, sine qua palmites fructum facere non possunt. In hoc (vt Paulus ait) habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius. Et ideo in illo (vt idem Paulus iterum ait) habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidē eius. Et propter hæc omnia dicimus cum Paulo: Quod fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Et hæc est, & semper fuit omnium theologorum scholasticorum sententia, nec scio aliquem hactenus ex scholasticis theologis quos legere licuit, qui contrariam sententiam docuerit. Propter quod non possum meipsum in hac parte temperare, quin scandescam contra Philippum Melanctonem propter calumniam tam manifestam quàm imponit scholasticis theologis, dicens eos putare hominem sine fiducia miseri-

Thomas. Cicero. Seneca. Luc. 12. Psal. 144 Heb. 11. Psal. 83. Matt. 4. Psal. 102. Act. 4. Rom. 5. Ioan. 10. Ioan. 15. Ephe. 1. Ephes. 3. 1. Cor. 3.

cordiæ diuinæ posse esse iustum. Verum ne quis verbis meis deroget fidem, dicens me falso hoc crimen imponere Philippo Melanctoni, verba illius referam quæ ille in suis locis communibus titulo de gratia & iustificatione ait, Et sunt ista: Scholastici cum dicũt hominem per gratiam iustificari: nihil ibi dicunt de fiducia misericordiæ, sed somniant hominem propter propriam dignitatem, & nouitatem illam seu propriam munditiam, sine fiducia misericordiæ pronunciari iustum. Hęc Philippus ille. Ex quibus verbis constat clare quanta mendacia hæretici confingant, vt illis tanquam quibusdam præstigiis possint homines dementare, vt à vera fide eos auertant, & doctores illius perhorrescant. Si scholastici theologi ita sentiunt, vt iste Philippus illis impingit, quare non nominauit aliquem? Quare non citauit verba alicuius, vt ex illis constaret verum esse quod theologis scholasticis ille tribuit? Sed quia nemo est qui ita, vt ille ait, doceat, ideo neminem in particulari notauit. Omnes enim fatemur & voce publica clamamus & de hac re populum docemus, omnem fiduciam assequendi gratiam & gloriam in Christo Iesu tanquam in vero & vnico mediatore nostro esse reponendam, & in illo puppim (vt dicitur) & proram esse collocandam. Hæc tamen nostra assertio non tollit quinetiam aliquam fiduciæ partem, quę parua est, in nostris operibus possimus collocare. Non enim repugnat (vt Lutherani putant) in duabus rebus simul collocare fiduciam. Nam illi adeò zelotypam, & societatis impatientem faciunt fiduciam in Deo collocatam, vt nullam aliam fiduciam secum admittere putent. Non enim est extra rationẽ fiducię vt quis simul in duobus fidat, ita vt in ambobus æqualiter, aut ordine quodã, ita vt primo & principaliter in vno & postea minus principaliter in alio. Cum enim homo infirmatur & aliquã spem salutis habet, primam salutis fiduciam in Deo constituit, deinde in multis aliis rebus, videlicet in medico, in aromatario, in minutore, in loco vbi residet, in bona complexione sua, & suo regimine. Cum enim omnia ista (vt apertissimè constat) adiuuent ad sanitatem recuperandam, nullus tam demens est, vt neget infirmum posse in omnibus illis fiduciam suæ salutis collocare. Deinde, si volumus in similitudine fundamẽti, qua vsus est Paulus, persistere, id ipsum manifestè cõstabit. Nam in ædificio domus, supra primum lapidem qui positus est tanquam fundamentum ædificii, collocatur alius lapis, qui secundus est in ordine, supra secundum erigitur tertius, super tertium constituitur quartus, & sic deinceps vsque ad complementum fastigii. Sicut non negamus primum lapidem esse fundamentum totius operis, quia omnes superiores lapides sustentat, & cui omnes innituntur, ita non est negandũ fastigium domus inniti quarto lapidi & tertio & secundo, quoniam illis sublatis etiam primo lapide permanente, fastigium domus corrueret, quia sine illis sustentari non posset. Ad eundem modum oportet necessario dicere de fiducia glorię obtinendæ, quoniam hæc fiducia in Christi meritis primum & præcipuè collocanda est, tanquam in fundamento primo totius spiritalis structuræ, & sine quo reliqua omnia nihil prorsus sunt valitura. Post hæc Christi merita succedant bona hominis opera, sine quibus, etiam stante merito Christi, nullus potest vitam æternam adipisci, propterea quod Christus dixit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Cum itaque bonis operibus (vt aliàs postea, in titulo de merito dicemus) sit reposita merces, quæ sine illis haberi non potest, inde conuincitur fiduciam gloriæ æternæ obtinendæ licitè posse collocari post Christum in bonis nostris operibus. Non tamen dicimus fiduciam hanc sic collocari in bonis operibus nostris quasi illis ex natura sua debeatur merces vitæ æternæ, quoniam scimus Paulum dixisse, non esse condignas passiones huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Dicimus igitur fiduciam collocari in bonis operibus propter misericordiam dei & propter promissionem suam, qua promisit se daturum hominibus mercedem propter bona opera. Et sic confidentes in bonis operibus nostris, nihil detrahimus honori diuino, vt Lutherani nobis obiiciunt, sed augemus in hoc diuinum honorem, quoniam eam fiduciam quam in nostris operibus collocamus in Dei bonitatem & misericordiam reiicimus, quia agnoscimus per illam nobis euenire quod bona opera operari possimus, & quod per illa aliquid apud Deum mereri valeamus. Tota itaque nostra fiducia in Christum refertur: quoniam scimus & agnoscimus nos sine illo nihil boni efficere posse. Fiduciam enim (vt Paulus ait) talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Habentes igitur talem spem multa fiducia vtimur. Cum autem Paulus alibi iubet vt non simus confidentes in nobis, non præcipit abstinere ab omni fiducia, sed solum ab illa qua quis sic fidit sibi ipsi aut suis operibus, vt nihil prorsus confidat in Deo, & hanc talem fiduciam nos etiam condemnamus, quoniam (vt diximus) nunquam fiduciam aliquam in rebus nostris constituere debemus nisi prius & principalius collocauerimus in Deo. Et hunc esse verum intellectum Pauli, verba quæ ipse addidit apertè demonstrant. Nam postquam dixerat, vt non simus confidentes in nobis, continuo subiecit, sed in Deo: qui suscitat mortuos. Quod autem talis fiducia in nostris operibus, sicut eam hactenus declarauimus, licitè collocari possit, testimoniis sacræ scripturæ & sanctorum doctorum apertè cõprobari potest. Primò illud est manifestum quod Tobias ait: Fiducia magna erit coram Deo, eleemosyna omnibus facientibus eam. In quibus verbis apertè docet Tobias fiduciam coram Deo licitè collocari in eleemosyna facta. Præterea vita hominis super terram (vt est apud Iob) est sicut dies mercenarii. Sicut enim mercenarius (inquit ille) præstolatur finem operis sui, sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Mercenarius autem sperans mercedem laboris sui, non solum habet fiduciam in veritate & bonitate domini à quo fuit conductus ad laborem, sed etiam confidit in suo proprio labore. Quoniam optimè intelligit, se nõ recepturum à domino mercedem, quamuis ille sit bonus & verax, nisi propter laborem suum. Rursum, cùm mulier illa quæ fluxum sanguinis patiebatur, & cupiens sanari à Christo, accessit retro & tetigit fimbriam vestimenti eius, dicens intra se, si tetigero tantum vestimentum eius salua ero, dixit illi Iesus: Confide filia, fides tua te saluam fecit. In quibus verbis apertè docuit illam licitè fiduciam salutis posse habere, quia fidem tenebat.

Philipp⁹ Melãcton; Matt. 19.; Roman. 8.; 2. Cor. 3.; 2. Cor. 1.; Tob. 4.; Iob. 7.; Matt. 9.

D A B

Præcepit

Præcepit ergo ille, vt confideret in illo, & in fide quam de illo cóceperat. Deinde, Ioã. Apostolus in sua prima canonica epi. hoc ipsum apertissimè docet, sic inquiens: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus. Aduertite obsecro Lutherani, & nolite obdurare corda vestra, quoniam Ioan. docet nos, ex adimpletione mãdatorum dei posse concipere fiduciam obtinendi à Deo quicquid orãtes petierimus. Paulus etiam testatur se in bonis operibus suis habuisse fiduciam assequendi coronam gloriæ: Bonum, inquit ille, certamẽ certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitię, quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Videte quantam se dicat Paulus habere fiduciam assequendi coronam glorię propter præclara opera quæ meminit se in die gloriam fecisse. Et, quo magis ex hoc Pauli testimonio aduersarios vrgeam⁹, annotare oportet in illis Apostoli verbis, quod dixit repositam sibi esse coronam iustitiæ, non misericordiæ: & dominum illam reddendo futurum esse iustum iudicem, & non dixit misericordem. Per hæc enim verba apertissimè docet coronam illi forè à Deo reddẽdam, non ex sola liberalitate misericordiæ diuinę, sed etiam ex debito iustitiæ. Nam id quod semel promissum est, natura docet, vt debitum esse iure putetur. Promisit autẽ Deus omni bene custodienti mãdata sua, vitam æternam: ergo debitor est Deus vitæ æternæ reddendæ cuicunque plenè custodienti mandata sua. In hoc tamen maxima fuit dei misericordia, quod tam magnum præmium dignatus fuerit promittere hominibus propter res viles, & tanto præmio indignas. Post datam ergo hanc promissionem non superbè agit homo qui cõfidit in Deo, quod propter bona opera sua dabit illi vitam æternam. Ideo Augustinus in libro de vera innocẽtia, regula. 297. ait: Debetur merces bonis operibus si fiant, sed gratia quæ non debetur, præcedit vt fiãt. Hæc ille. Ex quibus verbis liquido constat, Deum ex pura liberalitate dare homini primam iustificationis gratiam, sed ex debito iustitiæ reddere gloriam æternam pro bonis operibus. Non est ergo reprehendendus qui fiduciam, præsertim moderatam, collocat in illis rebus, quib⁹ Deus ex benignitate sua promisit reddere præmium vitæ æternæ. Hanc talem fiduciam post Christum in nostris operibus collocatam multi viri sancti & doctissimi commendant, & pro illa testimonium dicunt. Thomas Aquinas in Commentariis super epistolas Pauli interpretans illud ex epistola ad Hebræos: Nolite itaque amittere confidentiam vestram, hæc ait: Ostendit quid eis restat faciendum, scilicet confidentiam acceptã ex bonis operibus conseruare. Et paucis interiectis subdit: Ex quo tot bona in primordiis conuersationis vestræ operati estis, ex quibus multam confidentiam debetis habere apud Deum, nolite itaque amittere confidentiam vestrã, quod profecto sequeretur si à bonis desisteretis. Hęc Thomas. Ante Thomam Anselmus eidem sentẽtiæ fauet, qui prædicta Pauli verba interpretans in Commentariis super epistolam ad Hæbręos, hæc ait: Illatio est ex eo quod dixit, eos tanta pertulisse, & vitam æternã inde expectasse, id est manentẽ substantiam. Quasi dicat, Quoniam in principio fidei tot aduersa passi estis, & inde confidẽter sperabitis æternam mercedem, itaque nolite amittere confidentiã vestram, id est, firmam spem vestram deficiẽdo à patientia fidei quia per patientię amissionem amittetis & æternę vitę spem. Et ne amissio spei, parua iactura videretur, addit: quę magnam habet remunerationem. Itaque pro certo sperate illam remuneratiõe ineffabilem, quam oculus non vidit, nec auris audiuit, ac si iam teneatis eam. Vel in prædestinatione diuina habetis illam. Verè per impatientiam non debetis amittere confidentiam perpetuæ retributionis. Hæc Anselmus. Et ante Anselmum Theophylactus eãdem sententiam docet, qui in Commentariis super Paulum, prędicta eiusdem Apostoli verba interpretãs, hæc ait: Cum dicit, nolite amittere, ostendit quod nondũ exciderãt, opus enim haberent confirmatione & munitione. Fiduciam autem & in loquendo libertatẽ dixit, quod huiusmodi cum patientia ob Dei gloriam ferentes, magnã habeãt confidentiam. Hæc Theophyl. Ante hos omnes Chrysostomus apertius hanc docet sententiam, qui in Commentariis super psalmos interpretans illum versum, Aperite mihi portas iustitiæ, hæc ait: Iis qui castigãtur, portæ aperiuntur, iis qui peccata deponunt. Qui disciplinam suscepit, potest confidenter dicere, Aperite mihi portas iustitiæ. Hoc dictum enim sumendum est anagogicæ, & cœlorũ portæ sunt intelligẽdæ, quæ sunt clausæ improbis, quæ sunt pulsandæ per virtutem, per eleemosynam, per iustitiam. Et iterum in alio psalmo interpretãs illum versum, Misericors & miserator Dominus, &c. hæc ait: Vides Prophetam immorari his melioribus, & prolixiori vti oratione. Nouit enim Dei opes in his maximè consistere. Nec enim licuisset conseruari, nisi magna fuisset eius clementia, non licuisset manere nisi eius magnam essemus experti bonitatem. Et ideo dicebat: Ego sum qui deleo iniquitates tuas. Et in tuis peccatis te defendi miserator & misericors Dominus. Vide quomodo ostendit ineffabilem eius clementiam. Non solũ enim miseretur eorum qui peccant, sed etiam aliud ostendit non paruũ genus clemẽtiæ, nempe lenitatem & patientiam, vt veniãt ad pœnitentiam, & cum eius clementia à suo quoque conseruentur studio & diligentia, & ex suis factis fiduciam habeant. Non est autem solummodo misericors, sed etiam multum misericors, ostendens hanc multitudinem non posse mẽsura comprehendi, sed omnem superare rationem. Hactenus Chrysostomus. Attendite obsecro Lutherani & videte quàm apertè nostram sententiã Chrysostomus docet: Dixit enim Deum ex sua benignitate & clemẽtia hoc nobis concessisse vt in nostris operibus fiduciam aliquã collocare possim⁹. Itaq; si in operibus nostris fiduciã aliquã collocamus, nõ est propterea quod opera nostra ex sua natura tam digna esse putemus, vt illis solis fidere valeamus, sed cõfidimus in illis propterea quod Deus hãc nobis exhibuit misericordiã, vt per illa vitã æternã cõsequi valeamus. Hieron. in cõmentariis super epist. ad Ephe. interpretãs illud ex eadem epist. in quo habemus fiduciã & cõfidentiã per fidẽ, hęc ait: Fiduciæ atq; accessus principium & origo fides in Christo est. Hęc ille. In quibus verbis duo sunt maximè notãda. Primum est quod ex Hieron. sentẽtia nõ solũ in Christo, sed etiam in fide Christi, quæ opus nostrũ simul & Dei donum est, confidere licet. Alterum est

1. Ioan. 3. *2. Tim. 4.* *August.* *Thomas.* *Heb. 10.* *Anselm⁹.* *Theoph.* *Psal. 117.* *Psal. 144* *Esa. 43.* *Hierony.* *Ephes. 3.*

quod Hiero. nō dixit totam fiduciam esse in solo Christo aut in fide eius, sed dixit, fidem esse solū principium & originem fiduciæ. Si fides est solum principium & origo fiduciæ, cōuincitur inde apertè aliquid vltra esse præter fidem in quo fiduciam collocare possumus, quoniam aliàs non esset principium fiduciæ, sed tota fiducia. Postremo hæc hæreticorum sentētia dānata est in concilio Tridētino sub Paulo tertio celebrato, in cuius sessione.6.cap.16. hæc proponitur doctrina. Hac igitur ratione, inquit concilium, iustificatis hominibus, siue acceptam gratiam perpetuo cōseruauerint, siue amissam recuperauerint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundate in omni opere bono, sciētes quod labor vester non est inanis in domino, non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostēdistis in nomine ipsius. Et nolite amittere confidētiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Atque ideo bene operantibus vsque in finem, & in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, & tāquam gratia filiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda. Post datā hanc doctrinam, ne quis illi temerè contradicere auderet duos latæ sententiæ canones contra eos qui huic doctrinę repugnauerint, statuit videlicet.26.&.32. quorum verba sunt hæc: Si quis dixerit, iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare & sperare æternam retributionem à Deo, per eius misericordiam, & Iesu Christi meritum, si bene agendo & diuina mādata custodiendo, vsque in finem perseuerauerint, anathema sit. Si quis dixerit, hominis iustificati bona opera ita esse dona dei, vt non sint etiā bona ipsius iustificati merita, vt ipsum iustificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam & Iesu Christi meritum, cuius viuum membrorum est, fiunt, non bene mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, & ipsius æternæ vitæ (si tamen in gratia decesserit) consequutionem, atque etiam gloriæ augmētum, anathema sit. Hactenus concilium Tridentinum. Sed opus est vt Lutheranorum obiectionibus respondeamus. Obiciunt nobis Prophetam regium reprehendentem illos qui in suis operibus confidunt: Qui confidunt, inquit ille, in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur. Et Salomon in Prouer. ait: Qui confidit in cogitationibus suis, impiè agit.

Cōcilium Tridentinum. *1. Cor. 15.* *Heb. 10.* *Psal. 48.* *Proue. 12.*

C

Sed his omnibus, & si quæ sunt alia similia testimonia, facile responderi potest, per id quod inter arguendum diximus, eam videlicet fiduciam in illis omnibus locis reprehendi, quę in solis nostris operibus collocatur, non autem illam quæ primo & principaliter in Christo, & deinde secundario & minus principaliter in nostris operibus collocatur. Obiiciunt etiam nobis Pharisæum illum in templo orantem, quem ob hoc à Deo reprehensum esse dicunt, quod sua opera bona commemorabat, & in illis confidebat. Sed falluntur, quia non propter hoc reprehensus est, sed propter superbiam & contemptum Publicani. Nam Saluator postquā dixerat Publicanum descendisse à templo iustiorem Pharisæo, causam expresit, dicens: Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Et certè si bene aduertantur verba quæ in illo loco Lucas refert, ex illis apertè conuincitur error Lutheri, tantum abest vt ex illo loco fauorem suæ doctrinæ sumere possit. Dixit autem & ad quosdam, inquit Lucas, qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur cæteros. Illos ergo reprehendit, qui cùm non sint iusti, in se confidunt tanquam si essent iusti. Quibus verbis apertè declarauit, eos qui sunt iusti posse quodammodo in se confidere. Contra hanc hæresim neminem vidi qui scripserit, nisi vnum solum Iodocum Clichthouæum, qui in suo antiluthero, libro.3. capite.13. Paucula quædam per occasionem scripsit.

Luc. 18.

D

FORNICATIO.

Græci.

INter alios Græcorum errores, quos Guido recenset, vnus est ad hanc rem pertinens. Dicunt enim (vt ille ait) fornicationem simplicem, hoc est, coitum soluti cum soluta, non esse peccatum mortale. Sed aduersus hunc errorem iam supra disputauimus in titulo de coitu, hæresi.1. ad illum ergo locum mittimus lectorem.

FVTVRVM CONTINGENS.

Petrus Abail. *Ioannes vvicleph.* *Lutherus.*

DE hac re est vnus error, quo docetur nihil contingens in rebus euenire, sed omnia quæ fiunt, necessitate absoluta fieri. Huius heresis autor fuit Petrus Abailardus: eum postea secutus est Ioannes Vvicleph, dicens potentiam Dei & actualem creationem eiusdem esse mensuræ, ita vt non possit plures res creare quàm creat, nec aliter res facere quàm fecit. Eundem errorem tutatur nunc Lutherus, dicens omnia quæ fiunt, tam absoluta necessitate fieri, vt impossibile sit aliter fieri quàm fiunt. Hinc apertè cōuincimus verum esse quod aliàs diximus, causam videlicet hæresum potissimam esse, quòd fidem metiuntur iuxta nostri intellectus potentiam, ita vt illa sola credenda putent, quæ eorum intellectus comprehendere potest. Quia enim humillimus intellectus, vel vt melius dicam, excæcatus Petri Abailardi & Ioannis Vvicleph, non potest cognoscere alia, quàm ea quæ facta sunt, inde concludunt Deum non posse facere nisi quę facta sunt. Itaque diuinam omnipotentiam concludere volunt & circunsepire limitibus sui intellectus, quod maxima ast blasphemia. Paulus nāque ait, vias dei esse inuestigabiles. Quem locum pertractās Origenes lib.9. super epist. ad Rom. ait: Neque inscrutabilia iudicia, & inuestigabiles viæ dicerentur, nisi quia nulla est creatura, quæ vel inuestigare valeat vel scrutari. Solus enim filius est, qui nouerit patrem, & solus est spiritus sanctus, qui scrutatur omnia, etiam altitudinem dei: & ideo hanc altitudinem Dei, quam inscrutabilem dicit & inuestigabilem, omni creaturę inscrutabilē dicit. Hæc Origenes. Quid ergo superbissimi hæretici scrutari tentant quod inscrutabile est? & vestigare quod inuestigabile est? Volunt enim veluti illi Babylonii, qui turrim ædificare cœperant, in cœ-

A

Rom. 11. *Gene. 11.*

in cœlum ascendere: sed deiecit eos Deus, dum se eleuare super altitudinem cœli contendunt, & ita euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Melius certè Augu. qui captiuãs intellectũ suum in obsequium omnipotentiæ diuinę, ita dicit: Demus deum aliquid posse, quod nos fatemur inuestigare non posse. In talibus enim rebus tota ratio facti est potentia facientis. Hæc Aug. in quadã epistola ad Volusianum. Cæterum quia Petrus Abailar. & Ioannes Vvicleph in hoc vnum conuenerunt, vt apud seipsos solos, contra Sapientis pręceptum, prudentes sint, & omnium sanctorum virorũ sententiis posthabitis, de solo suo sensu glorientur, ideo ex sola sacra scriptura testimonia proferentes, contra illos agamus. Et primo pro nobis testimonium dicit Sapiens, qui loquens de via filiorum Israel per desertum, ita ait: Quòd quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias superuacuas, immisisti illis multitudinem mutorũ animalium in vindictam, vt scirent quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quo creauit orbem terrarum ex materia inuisa, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas & ignotas bestias, aut vaporem ignium spirãtes, aut fumi odorem præferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes, quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere. Nam & sine his vno spiritu poterant occidi persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispergi per spiritum virtutis tuę: sed omnia in mensura & numero & pondere disposuisti. Vides quàm multa numerauerit Sapiẽs, quæ Deum ait potuisse facere, cum tamen nunquam facta fuerint. Alia ergo potest facere, & aliter facere quàm facit. Et post illa verba iterum ait Sapiẽs: Misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominũ propter pœnitentiam. Ecce laudat dei miserationem, quam inde cõuincit, quòd cum possit hominẽ peccãtem statim è mundo tollere, vitam illi permittit, qua pœnitere possit, & veniam promereri. Eandẽ etiam sentẽtiam in eodem libro, altero tamen capite, Sapiens repetit. Nec potest Vvicleph euadere ea parte qua tẽtat, Dicens Deum multa potuisse quæ non fecit: potuisse inquã, si voluisset. Sed nos dicemus, quòd potuit, cum tamen non voluit: quia si voluisset, fecisset: vnde conuincitur, vt non voluerit, quod nõ fecit. Præterea Christus redemptor noster pridie, q̃ pateretur, & cum proximus esset vt caperetur, Petro, qui gladio amputauerat auriculã serui principis sacerdotũ, dixit: An putas quia nõ possum rogare patrem meũ, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones Angelorũ? Quomodo ergo implebũtur scripturæ? quia sic oportet fieri. Petrus voluit magistrũ vi & armis defendere, & impedire si posset, ne caperetur. At ipsemet magister volens ostẽdere, esse in manu sua nõ pati si vellet, dicit se posse rogare patrem suũ, vt exhiberet illi duodecim legiones angelorũ, qui facilius hoc exequi posset. Verũ licet hoc se posse dixerit, cõstat tamen illum nõ sicut poterat fecisse. Et apud Ioan. ostendens se sola voluntate mortem passurum, & nõ necessitate absoluta, vt aiunt hæretici, dicit: Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam, & iterum sumã eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatẽ habeo ponendi eam, & potestatẽ habeo iterũ sumendi eam. Quibus verbis innuit manifestè se habere potestatem impediendi virtutem hominum machinãtium ad mortem eius: ideo dixit, nemo tollit eam à me: ac si apertius Iudæis diceret. Vos sititis sanguinem meum, & mortem meam anxiè desideratis: hoc autẽ scitote, quod me inuito & inuolũtario null⁹ vestrũ præualebit. Rursum & beatus Paulus in ea quæ est ad Heb. epist. de Christo loquens, ita dicit: Qui in diebus carnis suæ preces suplicationesq; ad eum qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerẽs, exauditus est pro sua reuerentia. Quid hoc testimonio apertius desiderari potest? Paulus ait Deum potuisse liberari Christum à morte, hoc est, ne talem pateretur mortem. Hoc tamen cum non fecerit, conuintur Deum aliud & aliter posse facere quàm facit. Et in priore epistola ad Corinth. ait: Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Non autem patimur, aut permittimus (nam pati hic ponitur pro eo quod est tolerare aut permittere) nisi ea, quæ cum aliter euenire possint, impedire nolumus ne ita eueniant: quę cum non impedimus, sed sinimus esse prout sunt, tunc dicimur ea pati, aut tolerare, aut permittere. Nullus enim rectè & vt decet loquens, diceret: Ego non patiar ignem esse frigidum: aut, patiar ignem esse calidum, quoniã null⁹ nostrum potest facere vt ignis frigeat, aut impedire ne caleat. Quum ergo Paulus dicat de Deo, quòd non patietur nos tentari supra id quod possumus, signum est quòd aliter euenire potest, vt videlicet supra nostram potentiam tentemur. Hoc autem etsi contingere posset, quia tamen ne ita eueniat Deus non permittit, ideo ait Paulus, quòd non patietur nos tentari supra id quod possumus. Ex quo loco si rectè cõsideretur, apertè etiã ostẽditur, Deũ posse facere res aliter quàm facit. Deinde mutatio ipsa operationum, quę in creaturis Deo iubente contingit, apertissimè ostendit, Deum posse facere res aliter quàm facit. Nam sæpe contingit, vt res aliter se habeant & aliter operẽtur, quàm à natura illis concessum fuerat: quæ mutatio conuincit, vt cum aliter factum fuerit, nõ necessitate, sed mera Dei voluntate ita factum esse credamus. Quòd enim mulier in iuuentute sterilis, prout de Sara sacra narrat historia, postea senio confecta pariat, pręter naturæ ordinem euenit. Asina Balaam cũ loquitur, limites suæ conditionis excedit. Sol quum motum suum relinquens, stetit in fauorem filiorũ Israel, vltra leges naturales hoc habuit. Virga amygdali nomine Aaron constituta, cõtra naturalem ordinem sine radice floret, cum esset arida, & fructum emittit. In fornace ardente pueri inclusi non comburuntur, & ex petra arida, quæ nullam humoris virtutem continebat, fluunt aquæ largissimæ, adeò vt pro sexcẽtis millibus animarum suffecerint. Cum hæc omnia præter naturæ ordinem eueniant, docemur vt cum iuxta naturæ ordinem aliquid fit, credamus tunc etiam Deum aliter facere posse. Accedit ad hæc, quòd si nihil contingẽter euenit, sed omnia necessitate absoluta fiunt, orationes erunt prorsus inutiles. Vt quid Deum oramus, si necessario euenit id quod semel decretum est? Frustra enim oramus, si id quod petimus, nobis etiam non petentibus fiet: aut si futurum non erat, impossibile est

Rom. 1. August. Sapien. 11 Sapien. 12 Matt. 26. Ioan. 10. Heb. 5. 1. Cor. 10. Gene. 21. Num. 21. Iosue. 10. Num. 17. Dan. 3. Num. 20.

Matt.6. vt fiat. Frustra ergo oramus? Absit. Nam Dominus nos orare præcepit. Et Dauid rex orans in ieiunio *2.Reg.12.* & fletu, sperauit se posse impetrare à Deo, ne filius suus moreretur, quamuis per Nathan prophetã fuerat ei dictum: Filius qui natus est tibi, morte morietur. Et cum postea vidit filium mortuum: dixit Da- *Matt.26.* uid seruis suis, qui illum reprehenderãt propter ieiunium & fletum. Propter infantem, cum adhuc viueret, ieiunaui & fleui. Dicebã enim. Quis scit si fortè donet eum mihi dominus, & viuat infans? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? Ecce Dauid credit deum potuisse facere de morte filij eius aliud quàm fecit: & Petrus Abailardus hoc non credit. Quapropter videtur mihi velut alter Goliath, qui omnes filios Israel, id est, omnes sacros doctores ad bellum prouocat: sed vide eum iam nunc à Dauide percussum, & interfectum. Præterea Christus patrem orans, ait: Pater, si possibile est transfer calicem hunc à me. At Christus, qui futura prouidebat, sciebat se calicem potaturum: ergo iuxta istorum sententiam, impossibile erat vt non biberet. Frustra ergo orat? Absit vt in tantam blasphemiam prorumpamus, vt dicamus Christum petiuisse patrem id, quod impossibile erat sibi donari. Quod autem dixit: Si possibile est, non dixit quasi dubitans de potentia, sed velut sciens diuinam voluntatem, cui reluctari nolebat. Ideo quod hîc dixit: Pater, si possibile est: alius euangelista eandem orationem enarrans, di- *Luc.12.* xit: Pater, si vis. Ex quorum duorum locorum collatione ostenditur, Christi verba sic esse intelligenda: Pater, si possibile est, hoc est, si potest fieri sine cessatione tuæ voluntatis. Nam huic contradicere Christus nolebat, sed volebat eam impleri, ideo subdit: Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Hieronymus autem & Christianus Druthmarus, qui illum imitatur, aliter exponunt: quamuis eorum expositio nostro primo proposito non contradicat. Cæterum, quòd illa non fuerint verba de Dei potentia du- *Mar.14.* bitantis, verba Marci conuincunt. Nam post illam orationem Marcus refert Christum sic dixisse: Abba pater, omnia tibi possibilia sunt: quibus verbis apertissimè innuit, Deum posse transferre calicem ab illo, ne videlicet illum biberet. Cùm autem non sic factum fuerit, conuincimus Deum posse facere res aliter quàm facit. Aduersus hunc errorem militant ea, quæ inferius pro assertione liberi arbitrii dicemus. Lector ergo ex illo loco petat plura, si illa desiderat: quoniam ostensa arbitrii libertate, conuincitur non omnia necessariò euenire. Postremo ex quadragintaquinque articulis Ioannis Vvicleph in concilio Constantiensi sessione octaua damnatis, is vnus.27. loco statuitur, quo dicit: Omnia de neces- *Cõcilium Constant.* sitate absoluta eueniunt. Qui simul cum aliis vna super omnes lata sententia damnatus est. Aduersus hunc errorem scripsit Thomas Vvalden. in suo.1. tomo doctrinalis fidei antiquæ, lib.1. artic.1. à cap.10. vsque ad caput.14. Sed in illo loco aliquãtulum tepuit, quoniam rarissimus fuit in citandis testimoniis sacræ scripturæ, densior autem in citandis testimoniis aliorum sacrorum doctorum: quod faciendum non erat, præsertim quia expressa sunt scripturæ sacræ testimonia, & quia contra homines agebat, quos constat testimonia hominum non recipere.

GRATIA.

Pelagius. Pelagii error nouissimus est, qui tantum tribuit libero arbitrio, vt diceret absque gratia Christi hominem posse omnia præcepta Dei implere, & suis meritis vitam æternam consequi. Et cum super hac re ab aliis increparetur, eatenus cessit admonitioni, vt diceret gratiam non esse abiiciendam velut prorsus inutilem, sed esse amplectendam, quia illa accedente facilius posset haberi gloria æterna, quibus verbis innuebat sine gratia beatitudinem posse acquiri, licet difficilius quàm cum gratia. Hunc *Cælestin⁹* errorem post Pelagium docuit Cælestinus quidam (vt opinor) monachus, cuius autem gẽtis fuerit, mihi non est notum, quoniam Gennadius in catalogo illustrium virorum de illo disserens, patriam subticuit. Ex illius autem descriptione constat fuisse Pelagio coæuum, sub Innocentio papa, huius nominis primo. Augustinus tamẽ in libro de hæresibus, cap.88. dicit huius erroris fautores fuisse postea etiã appellatos Cælestinianos ab hoc Cælestino. Eundẽ tutatus est errorem Iulianus episcopus Capuanus, vir *Iulianus.* (vt ait Gennadius) acer ingenio, in diuinis scripturis doctus, & qui aduersus beatum Augustinum impugnatorem illius scripsit libros aliquot. Aduersus hunc errorem tali temperamento oportet aggredi, vt sic gratiæ necessitatem defendamus, quòd non derogemus libero arbitrio: sic rursum libertatem voluntatis asseramus, vt eam egere gratia conuincamus. Vt autem hoc melius faciamus, admonere prius *Rom.6.* oportet, triplicem esse libertatem. Quædam est libertas à culpa, de qua Apostolus ait: Cum enim ser- *2.Cor.3.* ui essetis peccati, liberi facti estis iustitiæ. Et alibi: Vbi spiritus domini, ibi libertas. Hæc libertas non est illa, qua dicimus liberum esse omne hominis arbitrium. Est alia libertas, quæ opponitur contra seruitu- *Roma.8.* tem miserię, de qua etiam Apostolus ait: Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Neq; hæc libertas nostro proposito deseruit, quoniam non ab illa dicitur arbitrium hominis liberũ. Tertio libertas est, quę opponitur contra necessitatem, aut verius coactionem, quoniam aliqua necessariò sunt, vt gratia exempli productio spiritus sãcti, dilectio mutua personarum diuinarum, quæ liberè fiunt, quãuis necessariò, nõ tamen ex coactione aut violentia, quia non nituntur in oppositũ. Ab hac libertate vocamus hominis arbitrium liberum. Hãc libertatẽ habet homo à sua cõditione, estq; illi adeò insita, vt ab eo diuelli non possit. Hãc autem arbitrij libertatem nõ est nunc opus vt probemus, quoniam aduersus Pelagium agimus, qui plus iusto arbitrio humano fauit. Si qui autem sunt, qui hãc libertatem expugnant, non sunt modò citandi, quoniam alibi contra illos disputabimus. Cæterum vt arbitrii libertatem & gratiæ necessitatem simul ostendamus, est vlterius aduertẽdum, voluntatis nostræ operationes esse triplices. Quædam enim earum est bona, vt velle dare eleemosynam egenti propter Deum. Alia mala, vt velle furari. Alia media, quæ nec bona, nec mala censenda est, vt velle fricare barbam, aut deambulare, nullo considerato fine, ad quem hæ operationes dirigũtur: nam

si aliquis

ſi aliquis illis operationibus præfigeretur finis, ab illo poſſet qualibet illarum bonitatem aut malitiam accipere. His ergo iactis fundamentis, quinque addo catholicas aſſertiones. Prima: Liberum arbitrium ex ſe & ex ſua conditione poteſt eligere quamlibet volitionem malam. Secunda catholica aſſertio: Liberum arbitrium ex ſola ſuæ naturæ conditione (non excludo hic aut in prima aſſertione illam Dei generalem concauſationem) poteſt eligere quodlibet opus medium, quod videlicet nec eſt bonum, nec malum. Tertia catholica aſſertio: Liberum hominis arbitrium ex ſola ſua poteſtate, addita etiã illa communi & generali Dei concauſatione, non poteſt ſine aliquo Dei ſpeciali auxilio bonum aliquod operari, quoniam ſemper circa illud præcedit quędam monitio, aut attractio, aut inſpiratio, aut aliquod donum naturę ſupradictum, quod ipſe Deus merè gratis, quibus illi placet, donat. Quarta catholica aſſertio: Poſtquam Deus voluntatem noſtram excitauit ad bonum, eſt in ipſa hominis voluntate hæc poteſtas, vt Deo monenti & inſpiranti conſentiat, aut diſſentiat. Quinta catholica aſſertio: Poſtquam voluntas noſtra cum Dei adiutorio cœpit agere aliquod bonum, non poteſt ſine eiuſdem Dei ſpeciali adiutorio bonum inceptum proſequi, & in eo perſeuerare. Ex iſtis ergo quinque aſſertionibus apertiſſimè patet quanta ſit noſtri liberi arbitrij poteſtas, quanta ſit etiam in libero arbitrio gratiæ diuinæ neceſſitas. Verùm ſupereſt vt ne ſolum docere videamur, ea quæ diximus, teſtimoniis ſcripturę ſacrę comprobemus. De prima & ſecunda & quarta aſſertionibus inter nos & Pelagium conuenit: quapropter non eſt quod nunc pro earum aſſertione laboremus. Reſtant igitur mihi ſolæ duæ probandæ, videlicet tertia & quinta. Impotentiam noſtram ſatis apertè oſtendit Dominus per Eſaiam prophetam, dicens: Nunquid gloriabitur ſecuris contra eum qui ſecat in ea? aut exaltabitur ſerra contra eum à quo trahitur? Quomodo ſi eleuetur virga contra eleuantem ſe, & exaltetur baculus, qui vtique lignum eſt. Ecce vides qualiter Deus ſeipſum comparat artifici, nos autem ſecuri aut ſerræ, aut alij inſtrumẽto quo mediante artifex operatur. Aut ſecuris aut ſerra nunquam lignum ſcindet niſi ab alio ad hoc moueatur: ſic etiam noſtrum liberum arbitrium nunquam bonum aliquid operari poterit, niſi à Deo moueatur ad aliud agẽdum. Quomodo ergo ſi exaltetur ſerra contra eum qui ſecat in ea, ſic omnis qui de bono opere gloriatur, & non in domino gloriatur: Simillimum eſt huic quod diuinus Pſaltes ait: Lingua (inquit) mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Eſaias oſtendit infirmitatem noſtram ad opus, exemplo ſerræ pro hac re adducto. Dauid eandem impotentiam circa verba formanda docet, linguam ſuam calamo comparans. Sicut enim calamus nunquam ſcribet niſi manus ſcribæ illum moueat: ſic nullus poteſt aliquid boni dicere, niſi lingua eius à Deo moueatur. Non enim (inquit diſcipulis ſuis Chriſtus) vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Et Paulus ait: Nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Præterea Hieremias propheta dicit: Scio domine quia nõ eſt hominis via eius, nec viri eſt vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. Vide quid dicat. Non negat eſſe in hominis poteſtate ambulare, nam hoc poteſt homo cum ſola Dei generali concauſatione: ſed negat eſſe in hominis poteſtate rectè ambulare, vt videlicet dirigat geſſus ſuos ad finem quẽ omnes quærimus, ſcilicet gloriam æternam. Hoc autem Dauid expreſsius docet: A domino (inquit) greſſus hominis diriguntur. Ideo ſuam agnoſcens infirmitatem, adiutorium petit à domino, dicẽs: Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, vt non moueãtur veſtigia mea. Et iterum: Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia. Erubeſcat ergo Pelagius, dicens vnũquenque ſuo arbitrio regi. Et idem Hieremias dominum orat, dicens: Sana me domine, & ſanabor. Saluum me fac, & ſaluus ero, quoniam laus mea es tu. Si Hieremias poterat ſeipſum ſanare, vt quid à Deo illud petit? Rurſum, per prophetam Oſeę iterum Deus eandem ſententiam docet, dicens: Perditio tua ex te Iſrael tantummodo ex me adiutorium tuum. Hæc ex veteri teſtamento teſtimonia ſufficiant. Nunc iam ad nouum, in quo veritas clarius lucet, accedamus: Sine me (inquit Chriſtus) nihil poteſtis facere. Si nihil poſſumus, quomodo poterimus ſine illo vitam æternam conſequi? Et iterum eadem vetitas ait: Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum. Præterea in illa oratione quam verus magiſter nos docuit, dicitur: Adueniat regnum tuum. Quibus verbis petimus à deo gloriam cœleſtem, quę eſt regnum Dei æternum. Et iterum in alia petitione habetur: Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo. Hæc omnia vnus & verus magiſter nos docuit petere à patre ſuo. At ſi hæc omnia nos poſſemus conſequi per ſolam noſtri arbitrij poteſtatem, non eſſet opus nos ea petere à Deo. Ex quo facile cõuincitur neminem poſſe vitam æternam conſequi, aut omnia peccata euitare ſine Dei ſpeciali auxilio. Verum hic dicet Pelagius tales petitiones non eſſe inanes, quia etſi noſtrum liberum arbitrium omnia illa poſsit, difficilia tamẽ ſunt illi. Ad hoc ergo dicit, petimus, vt eo adiuuãte facilius aſſequamur, quæ ſine illius adiutorio difficile aſſequi poſſemus. Sed hoc Pauli teſtimonio reiicitur, qui in epiſtola ad Romanos ait: Quos iuſtificauit, hos & magnificauit. Non dixit, quos iuſtos inuenit: ſed dixit, quos iuſtificauit: vt his verbis doceret nos quòd omnis noſtra iuſtificatio ab ipſo Deo eſt, & non à nobis. Ideo iterum ait: Neque volentis neq; currentis, ſed Dei eſt miſerẽtis. Quibus verbis apertiſsimè docet nihil nos poſſe ſine Dei ſpeciali auxilio. Nam quid quæſo eſt illud quod ait, neque currentis? Per illa nanque verba docet quòd non ſolùm remiſſa voluntas & tepida, ſed etiam quæ nimio ardeat deſiderio, & quæ quantumlibet vehementè adhibeat conatum, non poteſt ex ſe vitam æternam aſſequi, ſed hoc ex ſola Dei miſericordia pendet. Hoc eſt enim dicere, neq; volentis neq; currentis: quoniam qui currit, magis circa motum conatur, & eius membra vehementiore impulſu agitantur à corde, quàm ſi lento gradu incedat. Et in alia epiſt. Non ꝙ ſufficientes ſimus cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficiẽtia noſtra ex deo eſt. Quid hic reſpõdebit Pelagius? Si nõ ſumus ſufficiẽtes cogitare, minꝰ & velle, quoniam quę nõ cognoſcimus, velle nõ poſſumus. Et ſi velle bonũ nõ poſſumus, nec operari nõ valebimus. Noſtra (inquit) ſufficiẽtia ex deo eſt. Et quid Pelagius ait? Noſtra (inquit Pelagius) ſufficiẽtia ex nobiſ-

Marginal notes: Eſa.10. — Pſal.44. — Matt.10. — 1. Cor.12. — Hier.10. — Pſal.36. — Pſal.16. — Pſal.118. — Hiere.17. — Oſeæ.13. — Ioan.15. — Ioan.6. — Mat.6. — Ibidem. — Roma.8. — Rom.10. — 1. Cor.3.

2.Cor.9. ipsis est, sed facilitas ex deo. Apertissimè ergo Pelagi⁹ pugnat cũ Pauli doctrina, hoc est cũ fide catholica. Et in alia epistola eandem sentẽtiam replicat, dicens: Potens est autem deus omnẽ gratiam abũdare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum. Ecce vides quid nobis conferat gratia, nõ certè solam facilitatem ad opus bonum, vt Pelagius dicit, sed confert nobis omnem sufficientiam. Non ergo sumus nos sufficientes sine Dei gratia. Præterea cum idem Paulus rogaret dominum tertiò vt auferret ab eo stimulum carnis, responsum est illi à domino: Sufficit tibi gratia mea. Non enim dixit dominus Paulo: Tu ipse sufficis, sed dixit, sufficit tibi gratia mea. Quòd si Paulus hoc quod petebat, potuisset, quãuis difficile præstare, meritò respondisset illi dominus illud quod beatæ Luciæ pro suæ matris salute beatam Agatham deprecanti, eandem Agathã respondisse fertur: Vt quid (inquit) à me petis virgo Lucia, quod ipsa poteris matri tuæ præstare continuò? Verùm quia Paulus non poterat tam improbæ tentationi Satanæ etiam cum magna difficultate resistere, ideo dominus dicit illi: Sufficit tibi gratia mea. Rursum, in epistola ad Ephesios idẽ Apostolus ait: Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Pelagius in totum videretur tollere auxilium diuinum, dicit fidem esse donum Dei, & sine illa nos non posse saluari, atque ideo dicit nos hoc debere Deo, quòd scientiam nobis dedit, qua illum verè cognosceremus, & sciremus ea quæ agenda essent: qua scientia habita, dicit nõ esse nobis opus vlteriore dono gratiæ aut charitatis, quoniam nec charitatem vult fateri donũ Dei, neque eam dicit esse necessariam, sed sufficere solam fidem cum nostri arbitrij potestate: & hoc modo interpretatur illud testimonium Pauli quod proximè citauimus: Gratia estis saluati per fidem. Sed attẽdat Pelagius quòd Paulus non ait nos esse saluatos sola fide, sed gratia, & hoc per fidem. Nam fidem solam aut scientiam non sufficere, idem Paulus testatur, dicens: Si habuero omnem scientiam, & tãtam fidem vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Deinde in epist. ad Philippenses ait: Deus est enim qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Si Deus est qui operatur, non ergo sciẽtia sufficit. Cum autem dixit, velle & perficere, docuit vt credamus gratiam Dei esse necessariam non solum ad bonum aliquod incipiendum, sed etiam vt possimus in bono incepto perseuerare. Nam hoc est perficere, quoniam qui cœpit ædificare, & non potuit consummare, hic non est perfectus vir: sed qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Hæc autem salus non habetur nisi per gratiam Dei. Paulus nanque in epistola ad Titum ait: Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, qui non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Potuissem his sacrorum virorum plurima producere testimonia, sed cùm scripturæ sacræ tam apertè pro nobis testentur, superfluum erit hominum testimonia citare. Colligimus ergo cuiuslibet boni initium, & eiusdem perseuerantiam, à diuina gratia pendere, & non ex solo hominis arbitrio. Cuius rei signum est illud quod dominus præcipit, dicens: Offeretis in loco illo quem dominus elegerit, holocausta, decimas & primitias manuum vestrarum. Quid sunt primitiæ manuum nostrarum iuxta moralem intelligentiam, nisi initium nostrę bonę operationis? Et quid per decimas congruentius intelligi potest quàm perseuerentia, & totius boni operis complementum? Tota lex decem mandatis continetur, quibus vitam possumus assequi æternam. Primitias ergo & decimas domino offerre tenemur, quia boni initium & illius complementũ domino sunt tribuenda, qui illa in nobis & per nos operatur.

2.Cor.12. | Ephe.2. | 1.Cor.13. | Philip.2. | Mat.10. | Tit.3. | Deut.12.

Sed opus est vt Pelagianorum obiectionibus respondeamus. Primò sic nobis obiiciunt: Nullus peccat in eo quod vitare non potest. Si ergo non est homini liberum præcepta omnia adimplere, & peccata omnia vitare, cum non vitat, non peccat, quia hoc ipsum vitare non poterat. Cui respondemus, hanc esse nostri arbitrii potestatem, vt Deo monenti consentiat, & deo cooperanti cooperetur. Deus autem nunquam seipsum nobis negat, imò semper paratus est vt nos excitet & adiuuet. Paulus nanque ait: Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Inde ergo homo culpatur, non quia solus non facit, cùm hoc esset illi impossibile, sed quia Deum monentem non audit, ad eius vocem non excitatur, illi vocanti non respondet. Nam de hac re queritur dominus de peccatoribus, dicens: Vocaui, & renuistis: & extendi manum meam, & non fuit qui me aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo cùm vobis id quod timebatis, aduenerit. Ecce iam vides de qua re dominus peccatores accuset, quia scilicet vocauit, & noluerunt illi respondere, noluerunt facere iuxta eius consilium. Nec impotentiam aut infirmitatem propriam causari poterunt, quia ipse extendit manum suam vt eos adiuuaret, eius tamen adiutorium neglexerunt. Extendi (inquit) manum meam, & non fuit qui aspiceret. Si quispiam casu in foueam caderet, ex qua surgere & exire non posset, & illi alter manum præberet, vt illum iuuaret & sic exiret, nònne meritò culpandus esset si adiutorium reiiciens, in foueam manere vellet? Quòd si postea increpetur quòd in fouea manet, & non exierit, poterítne meritò causari quòd exire nõ potuit? Non certè: quia & si solus non potuisset, potuisset tamen cum adiutorio alterius, quo vti noluit. Sic etiam licet homo se solo non possit omnia Dei præcepta implere, & omnia peccata vitare, potest tamen hæc omnia cum Dei adiutorio facere: quapropter peccator culpatur, quia Deum monentẽ non audit, & adiuuantem negligit, illius auxilio vti noluit. Secundò sic obiiciunt: Si Deus omne bonũ quod est in nobis, operatur: nullum ergo erit nostrum meritum, nulla nostra merces. Cui ergo similiter obiiciendo respondeo: Si nostrum arbitrium se solo omnia bona operari potest, non est cur de bonis operibus à nobis factis Deo gloriam reddamus, sed nobis ipsis, qui operati sumus illa, gloriam vendicare iure poterimus. Absit tamen vt quisquam hoc apud se cogitet. Diuinus nanque Psaltes ait: Non nobis

Prima obiectio. | 1.Cor.10. | Proue.1. | Secunda obiectio. | Psal.113. | Psal.5.

nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Et iterum: Gloriabuntur in te omnes qui diligũt nomẽ tuum. Et Paulus: Qui gloriatur (inquit) in domino glorietur. Pelagius ergo qui in se & nõ in domino gloriatur, non diligit nomen domini, quoniam omnes qui diligunt nomen domini, in illo gloriantur: illi tribuentes gloriam omnium bonorum suorum, & sibiipsis imputantes sua opera mala. Quid ergo Pelagi gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Cùm non sis tam potens ad bonum quãtum ad malum, quę est hæc tua malitia, vt glorieris de bono, qui potens es in iniquitate? Vide quid dicat ipsemet Deus: Gloriã meam alteri non dabo. Sed quid dabis nobis domine? Pacem, inquit, meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Nobis pacem, illi gloriam. Hanc rerum distributionem nato domino angeli cecinerunt: Gloria (inquiunt) in excelsis Deo, & in terra pax hominibus. Deo gloriam, hominibus pacem reddũt angeli. Dic ergo Pelági, vis tu gloriam à Deo præripere, quam illi reddũt omnes angelorum chori, & quam ipse sibiipsi seruauit? Quòd si gloriam Deo cogeris reddere, quomodo illi das gloriam si tu omnia dicis te operari? Sed ne videamur obiectionem obiectione eludere, obiectioni illius clarius respondeamus, sic Deo gloriam reddẽtes, vt nostra merita nõ euacuemus: sic rursum nostrũ meritum asserentes, vt glorię diuinę nihil detrahamus. Nostrum enim liberum arbitrium (vt suprà iam docuimus) citra Dei monitionem, præuentionem, & cooperationem, non potest aggredi aliquod opus verè bonum. Cùm tamen à Deo monitum & præuentum fuerit, potest Deo monenti obedire, Deo operanti cooperari. Ecce duo, Dei videlicet monitionem, & nostram obedientiam: Dei operationem & nostram cooperationem: quæ duo Paulus simul innuit, dicẽs: Spiritus est qui adiuuat infirmitatem nostram. Et alibi clarius hoc ipsum expressit, dicẽs: Dei enim coadiutores sumus. Ex quibus verbis apertè satis colligimus in eodem opere simul & deum & nos operari. Et iterum cum multa bona per ipsummet facta, & se plus omnibus laborasse dixisset, ne fortè gloriam bonorũ operũ sibiipsi arrogasse quispiam putaret, subiunxit: Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Nõ dixit, per me: ne fortè inde aliquis coniiceret illum fuisse velut instrumentum in operando: sed dixit, gratia Dei mecum, vt per hoc ostẽderet se fuisse Dei cooperatorem. Deus ergo preuenit monendo, excitando: nos autem sequimur eum, dum illi monenti obedimus per consensum: & cum iuxta illius monitionem opramur, ille adiuuat infirmitatem nostram. Quibus duabus rebus respondent duę aliæ, videlicet gloria & meritum, ita vt Deo reddamus nos gloriam, Deus autem nobis reddat iuxta meritum nostrum. Quia enim ille præuenit nos in opere, ad illud nos excitãs, & ipso opere adiuuat nos, sine cuius adiutorio nihil agere possemus: ideo debemus illi gloriam tanquam primæ illius operis origini. Ex hoc autem quòd nos monitioni illius consentimus, qui tamen dissentire poteramus, debetur nobis merces & præmium, & inde meritum nostrum. Debetur inquam, non ex operis natura, quia (vt ait Paulus) non sunt cõdignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: sed debetur ex iure promissionis. Hanc enim legem nos natura docuit, vt quod quisque promisit, debere se credat. Opus ergo quod meritum dici potest, sine duobus effici nequit, sine Dei videlicet præuentione & assistentia, & sine nostro consensu & cooperatione. In primo est Dei gloria, in secundo est meritum nostrum. Quæ omnia vno verbo Propheta nos docuit, dicẽs: Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Cùm enim dixit, Opera nostra, aperuit nostram circa illa operationem: quoniam si circa illa nihil operaremur, non dicerentur opera nostra. Cùm autem dixit Deo, operatus es, ostendit idem opus nostrum, esse opus Dei, quia in illo eodem opere Deus adiuuat infirmitatem nostram, operans nobiscum. Dicens autem nobis, innuit meritum nostrum: quia licet ille nobiscum operetur, ad nostrum tamen commodum est illius cooperatio, non ad suum, quia bonorum nostrorum ille non indiget. Tertio nobis obiiciunt, dicentes: Si potest liberum nostrum arbitrium de bono in malum corruere, quare non etiam poterit de malo ad bonum resurgere? Quibus nos respõdemus, quòd non tam facilè quis potest exire de fouea, quàm facilè in eam potest labi. Ita etiam quamuis sola voluntate in foueam peccati quis cadat, non tamen inde sola voluntate sine Dei gratia eum adiuuante exire potest. Sed dices: Quid ergo? Nunquid per peccatum perdimus liberum arbitriũ? Absit. Verùm perdimus per peccatũ gratiã diuinã, cuius auxilio liberum nostrũ arbitrium bonũ poterat operari, qua iã sublata amplius non potest bonum operari, quod ad vitam perducat æternam. Sed iam opus est vt Ecclesię definitionem producamus. Cõcilium Mileuitanum, capite quarto suorum decretorum de hac re per hæc verba definit: Quisquis dixerit eãdem gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quia per ipsam nobis reuelatur & aperitur intelligentia mandatorum, vt sciamus quid appetere, quid vitare debeamus, nõ autem per illam nobis præstari, vt quod faciẽdum cognouerimus, etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit. Et capite quinto rursum ait: Item placuit, vt quicũque dixerit ideo nobis gratiam iustificationis dari, vt quod facere per liberum arbitrium iubemur, facilius possimus implere per gratiam, tãquam si gratia non daretur, non quidem facilè, sed tamen possimus etiã sine illa implere diuina mandata, anathema sit, De fructibus enim mãdatorum Dominus loquebatur, vbi non ait: Sine me difficilius potestis facere: sed ait: Sine me nihil potestis facere. Hęc Cõcilium Mileuitanum. Idem docet Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum, quod sessione sexta tres pro hac re ædidit Canones, videlicet primum & secundum & tertium, quorum verba sunt quæ sequũtur: Si quis dixerit, hominem in suis operibus, quæ vel per humanæ naturę vires, vel per legis doctrinam fiũt, absque diuina per Iesum Christum gratia, posse iustificari coram Deo, anathema sit. Si quis dixerit, ad hoc solũ diuinam gratiam per Iesum Christum dari, vt facilius homo iustè viuere, ac vitam æternã promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine grat[illegible] vtrumque, sed ęgrè tamen & difficulter possit, anathema sit. Si quis dixerit, sine præueniẽte Spiri[illegible] sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominẽ credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit. Hæc

Psal.5. *1.Cor.7.* *Esa.42.* *Ioan.14.* *Luc.2.* *Rom.8.* *1.Cor.3.* *1.Cor.15.* *Rom.8.* *Esa.26.* *Psal.15.* *Tertia Obiectio.* *Cõcilium Mileuitanum.* *Cõcilium Tridentinum.*

Concilium Tridentinum. Aduersus Pelagianos scripsit beatus Hieronymus tres dialogorum libros. Beatus Augustinus plures contra eosdem ædidit tractatus, videlicet. De peccatorum meritis & remissione ad Marcellinum libros tres. De natura & gratia contra Pelagianos librum vnum. De gratia Christi cõtra Pelagium & Cælestinum libros duos. Contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifaciũ quatuor. Contra Iulianum Pelagianum libros sex. De gratia & libero arbitrio ad Valentinum librum vnũ. Contra Pelagianos hyponosticôn libros sex, in quorum tertio de hac re disserit, quanquam hoc opus non esse Augustini Erasmus opinatur. Extat etiam Prosperi Aquitanici elegãs opusculum de libero arbitrio aduersus collucatatorem, in quo de hac re disputat. Beatus Bernardus scripsit aliud opusculum de gratia & libero arbitrio. Ioannes Trithemius in suo catalogo Ecclesiasticorum scriptorum refert Gennadium scripsisse etiam aduersus Pelagium, sed hoc opus fateor non vidisse. C

Iouinian⁹ SEcunda hæresis docet gratiam in baptismo semel receptam, postmodum amitti nõ posse. Huius hæresis autor fuit Iouinianus quidam Monachus Roman⁹, qui monachatu reiecto velut canis ad vomitum reuersus est. Hic inter alios errores hunc etiam docuit, dicens eos qui plena fide baptismum renati sunt, non posse posteà peccare. Hunc errorem (vt B. Augustinus lib. de hæresibus cap. 88. refert) *Pelagius.* docuit etiam Pelagius, dicens vitam iustorum in hoc seculo nullum habere peccatum, tãquam si is qui semel iustus est, iam amplius peccare non possit. Hunc errorem iam diu sepultum post mille annos, & eo amplius, suscitauit Lutherus cuius verba, vt Eccius ea citat in catalogo errorum illius, sũt hæc: Prorsus non dubitemus nos esse saluos postquam baptizati sumus, quia promissio ibi facta, non est mutabilis vllis peccatis, vnde baptizatus etiam volens non potest perdere salutem, quia nulla peccata possunt eum dãnare nisi incredulitas, cætera omnia per fidẽ absorbentur in momẽto. Hæc Lutherus. Hãc tamẽ erroneam doctrinam cœlestia simul & terrestia expugnant. Nam dæmones in gratia fuisse à Deo creatos iam superius in titulo de diabolo ostendimus. Hi autem non fuerunt stabiles in gratia, neque in veritate, imò illis inuenta est iniquitas. *Luc. 10.* Videbam (inquit) Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. *Iob. 4.* Quid ergo nobis futurum putas? Et in angelis suis Deus reperit prauitatem, quãto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea? Si in cœlo ruinæ, quanto magis in terra? *Esa. 14.* *Eze. 28.* Si Lucifer ille qui mane oriebatur, & qui in delitiis paradisi fuisse, & omni lapide preciso ornatus describitur, cecidit, quis de sua constantia præsumet? Nunquid fortiores erunt homines quã angeli? D Absit vt hoc aliquis de se præsumat. Sed iam ad homines descendamus. *Gene. 4.* Deus creauit hominem rectum, & tamen posteà cõtempto Dei pręcepto, vt placeret vxori, comedit de fructu ligni vetiti. *Gene. 19.* Loth in Sodoma iustus inuenitur, quapropter cùm tota ciuitas periret incendio, ipse saluatur, & post modicum tempus ebrietatem ex culpa sua patitur, & cum filiabus suis coit. *1. Reg. 16.* Dauid de pòst fœtãtibus eligitur in regem, & à Samuele ex pręcepto Dei vngitur, posteà tamen & adulterium & homicidium committit. *2. Reg. 11.* Salomon huius filius à Domino prius dilectus, & ab eo sapientia vltra omnes homines est donatus: quis tamen dubitat eum postmodum fuisse mulierosum & idololatram? Plurima possem ex veteri instrumento proferre exempla, sed breuitati consulens omitto. Ad nouum accedamus. *Ioan. 13.* Pridie quàm Dominus Iesus Christus pateretur, cœnante illo cum Apostolis suis, dixit Petro, cùm illum lauare vellet: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet. Vos mundi estis, sed nõ omnes. His verbis designauit Apostolos esse in gratia. Quod autem ait, Sed non omnes, constat fuisse dictum propter Iudam qui tunc volebat Christum vendere. At qui mundi erant, posteà relicto magistro omnes fugerunt, & scandalum passi sunt, & Petrus ter magistrũ negat. Quid his Iouinianus, quid Pelagius etiam respondere poterũt? *Act. 6.* Quòd si alterum adhuc desideras exẽplum, audi. Nicolaus Antiochenus diaconus ab Apostolis eligitur tanquam vir boni testimonij, & plenus Spiritu sancto, vt cum Stephano & aliis quinque viduis ministraret, male tamen à multis postmodum audiit, propter illud quod Dominus in Apocalypsi ait se odisse facta Nicolaitarum. *Apoc. 2.*

Propter hos & alios similes, qui diabolo instigante & nimium impellente, à culmine virtutũ ad maxima vitia corruerunt. A Deus ad Iob de magna dæmonis potentia & astutia, sub nomine Behemoth loquens, ait: Sternet sibi aurum quasi lutum. Quæ verba (vt constat) non possunt iuxta literæ superficiem intelligi, sicut neque omnia alia quæ ibi Dominus de illo Behemoth aut Leuiathan disserit: Nam alioqui si iuxta literam intelligi contendas, non magnopere Leuiathan potentiam commendaret Deus per hoc, quòd sternet sibi aurum quasi lutum, quum quiuis infirmus & debilis homo possit super aurum ac super lutum calcare. *Grego.* Quum igitur mysticus huius literæ sensus sit requirẽdus, audiamus illum à beato Gregorio, qui mirificè (vt solet) literam interpretatur, sic inquiens: Hoc loco aurum claritas sanctitatis accipitur: Lutum verò vel terrenarum rerum auaritiam, vel prauarum cõtagia doctrinarum, vel sordes carnalium voluptatum nil obstat intelligi. Quia enim multos Leuiathan iste, qui intra sanctam Ecclesiam fulgore iustitiæ resplendere videbantur, tunc vel terrenarum rerum concupiscẽtia, vel errantis doctrinæ contagio, vel carnalibus sibi voluptatibus subiicit, aurum sibi proculdubio quasi lutum sternit. Aurum verò quasi lutum sternere, est in quibusdam vitę munditiam per illicita desideria conculcare, vt hi etiam sordidis eius vestigiis seruiant, qui contra illum prius virtutum spendore rutilabant. Et post pauca, subdit: Toties igitur nunc aurum sibi quasi lutum subiicit, quoties castitatem fidelium per carnis vitia sternit. Toties aurum quasi lutum calcat, quoties sensum continentium per immunda desideria disipat. Hactenus Gregorius.

Matt. 6. Præterea in illa oratione quam Dominus nos docuit, dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et iterum: Et ne nos inducas in tẽtationem. Quòd si (vt Iouinianus ait) homo qui plena fide baptizatus est, non potest à dæmone subuerti, hæc oratio non congruit homini baptizato, atque ideo nec toti Ecclesiæ. Ecclesia tamen illã quotidie cãtat. Rursum, vas illud electionis

nis castigat corpus suum, & in seruitutem redigit, ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus inueniatur. Et ad Corinthios scribens ait: Timeo ne sicut serpens decepit Euam astutia sua, ita corrūpantur sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo. Quòd si tanta est post baptismum securitas, quare Paulus trepidat timore vbi nullus est timor? Quare etiam monet alibi dicens: Et qui sibi videtur stare, videat ne cadat. Et Galatas reprehendit quòd à recta via discesserint. Sic enim ait: Currebatis bene, quis vos impediuit veritati non obedire? Demum Dominus in Apocalypsi per Ioannem Apostolum angelo Ephesi Ecclesiæ ait: Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quia sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti: sed habeo aduersus te quòd charitatem tuam primam reliquisti. Vnde ergo tantam securitatem promittunt Iouinianus & Pelagius iis qui semel in baptismo iustificati sunt? Videntur ergo mihi isti hæretici esse illi de quibus per Hiere. prophetam Dominus quæritur, dicens: Curabāt contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax, & non erat pax. Sed iam videamus cui fundamento innitantur, & ostendamus tam debile esse, vt vno digito euertere illud possimus. Adducunt enim pro se illud Ioan. in prima Canonica: Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit. Sed hoc statim corruit, quoniam non ita esse intelligendum, vt illi putant, verba quæ sequuntur apertè conuincunt. Nam statim subiunxit, causam eius quod dixerat, reddens: Quoniam (inquit) semen ipsius in eo manet. Semen dixit gratiam aut charitatem, per quam filii Dei efficimur. Causa ergo quare qui ex Deo natus est, non peccat, est, quia semen Dei, id est gratia, in eo manet. Non est enim possibile vt quis in gratia existat, & peccet. Illa enim duo ad idem tempus referenda sunt vt simul cohærere non possint, videlicet in gratia esse & peccare. Nam si ad diuersa tempora referas, vt qui semel in gratia manserit, in posterum peccare non possit, tunc faceres Ioannem secum pugnātem. Nam in eadem epistola prius dixerat: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Et iterum: Filioli mei, hæc scribo vobis, vt non peccetis. Si omnis qui natus est ex Deo, non potest in posterum peccare, frustra monet ne peccent. Aliter hunc locum exponit beatus Bernardus, qui in libro de natura & gratia, dicit illud esse intelligendum de prædestinatis, quorum peccata, si quæ sunt, non imputātur ad pœnam, quoniam digna pœnitentia hic purgantur, atque ideo non peccant, peccant, peccato inquam ad mortem.

1. Cor. 9.
2. Cor. 11.
1. Cor. 10.
Galat. 5.
Apo. 2.
Hiero. 6.
1. Ioan. 3.
C
1. Ioan. 1.

Præterea, in sui erroris confirmationem adducunt illud quod Saluator apud Matthæum ait: Non potest arbor bona fructus malos facere. Sed hoc æquè parum mouet sicut præteritum, quoniam ex mala etiam intelligētia oritur, vt sibi fauere putet Iouinianus. Qualiter autem sit intelligēdus locus ille, Hieronymus explicat lib. 2. aduersus Iouinianum, sic inquiens: Tamdiu ergo nec arbor bona malos fructus facit, nec mala bonos, quamdiu vel in bonitate sua vel in malitia perseuerat. Hæc ille.

Quòd si pro se citent illud Pauli: Charitas nūquam excidit: nihil nos mouet, quoniam ibi Paulus non negat charitatem semel habitā amitti posse in hoc seculo, sed docet charitatem quam in hoc seculo habuerimus, in futuro seculo non excidere: quemadmodum de fide docet, quam in alia vita, succedente clara visione, amittimus. Itaque ibi confert charitatē fidei & prophetiæ, & reliquis virtutibus, quas cum dicat in alia vita non esse, solam tamen charitatem dicit ibidem manere. De hac re extat Concilii Mileuitani definitio, quod in. 6. suorum decretorum capite, ita ait: Item placuit, quod ait sanctus Ioannes Apostolus: Si dixerimus quia peccatū non habemus nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est, quisquis sic accipiendum putauerit, vt dicat propter humilitatem non oportere dici nos non habere peccatum, non quia veritas est, anathema sit. Et capite octauo iterum: Item placuit vt quicunque verba ipsa Dominicę orationis, vbi dicimus: Dimitte nobis debita nostra, ita volunt à sanctis dici, vt humiliter non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orātem, non hominibus sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, & corde dicit quæ sibi dimittantur debita non habere? Hæc Concilium Mileuitanum. Sed multo apertius hanc damnauit hæresim, Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum. Nam sessione sexta vnum de hac re ædidit Canonem videlicet vigesimumtertium, cuius verba sunt hæc: Si quis hominē semel iustificatum dixerit amplius peccare non posse, nec gratiam amittere, atque ideo eum qui labitur, & peccat, nunquam verè fuisse iustificatum, aut contra, posse in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei priuilegio, quemadmodum de beata virgine tenet Ecclesia, anathema sit. Aduersus Iouinianum scripsit beatus Hieronymus duos libros, & in secundo contra hanc hæresim disputat. Alium non vidi qui ex professo contra illam scripserit.

1. Cor. 13.
Cōcilium Mileuitanum.
D
Cōcilium Tridentinum.

Tertia hæresis docet omnem hominem iustum scire se esse in gratia, & esse certum de sua iustitia. Primus huius pestiferæ hæresis inuentor est Martinus Lutherus, qui à dæmone impulsus esse videtur, vt per illum omnes, aut saltem multos Christianos ignauos efficeret, & ab omniū bonorum operum exercitio auocaret. Quum hoc opus aduersus omnes hæreses primum in publicum abire iussi, anno videlicet trigesimoquarto supra millesimum quingētesimum, non videram opus Lutheri in quo illi hanc doctrinam scripserat, nec sciui aliquem, qui tunc contra illam scripsisset, quamuis multos legeram, qui contra alios Lutheri errores pleraque librorum volumina ædiderant, sed solum videram censuram facultatis Theologiæ Parisiensis, quæ hanc cum aliis Lutheri assertionibus damnauerat. Et inde euenit vt paucula tunc in hoc opere contra hanc hæreticam Lutheri doctrinam scripserim, quia tunc non plenè intellexeram, cui fundamento innixus erat Lutherus, & à quibus principiis hanc suam assertionem deduxerat, neque in quem finem illam docebat, neque mala quæ ex illa oriri poterant, plenè circunspexeram. Post primam verò & alteram huius operis æditionem, anno videlicet millesimo quingentesimo quadragesimo quinto. Paulus huius nominis tertius summus totius Ecclesiæ pontifex, procurante Carolo Cęsare huius nominis quinto ad extirpandas omnes recentes hæreses generale Concilium congregauit Tridenti, ad quod ego ex mandato Philippi Hispaniarum Principis accessi. Me igitur illic existente licuit mihi Lutheri & aliorum omnium sectatorum eius libros legere, & quicquid in illis late-

Lutherus
A

bat explorare, quoniam illustris vir Didacus de Mendoza, qui tunc in Concilio erat Cæsaris Orator, copiosam illic parauit Bibliothecam refertam omnibus Lutheranorum libris, vt quotquot vellent possent illos explorare ad illorũ dogmata oppugnanda. Tunc igitur mentem Lutheri penetraui, & plenè agnoui ex quo fundaméto hanc pessimam doctrinam ille deduxerit, & quid ex illa prætenderit. Manifestum est iam, & ferè toti orbi notum, doctrinam Lutheri esse, hominem ex sola fide iustificari, iustitiamque hominis nullo pacto ex operibus, sed ex sola fide pendere. Nam de hac re fuit iam à nobis superius in titulo de fide, notatus & conuictus. Ex hoc falsissimo principio Lutherus & illius sectatores colligere nituntur, omnem hominem iustum scire se esse in gratia esseque certum suæ iustificationis, quia fides per quam iustificatur homo, cuilibet potest esse certa, immò semper est certissima, iuxta id quod Augustinus libro 3. de trinitate cap. 2. ait: Nihil est homini certius sua fide. Quamuis ergo aliquis peccata multa committat, multaque flagitia & scelera, dicit Lutherus nullum illorum imputari credéti, id est iuxta illius interpretationem, fiduciam habenti in Christum, quod per misericordiam Dei, & Christi merita, remissa sunt sibi peccata. Et quia fides hæc est nota cuilibet illam habéti, inde deducit quod qualiacunque sint opera hominis, si tamen firma fixaque sit fides, semper erit certus suæ salutis. Martinus Butzerus patria (vt opinor) Argentinensis, & monachus apostata ex ordine Prædicatorum, Lutherique sectator in libro de Concordantia certitudinis gratiæ, conqueritur de nobis quod falsò illis tribuamus hanc doctrinam, tanquam illi doceant, quamlibet impurè & sceleratè homines viuant, debere tamen firmiter credere se per Christum esse Deo gratos. Ne igitur aliquis putet nos falsò hoc crimen illis tribuere, immò potius credat immeritò Butzerum de nobis ob hanc causam conqueri, verba illorum propria citabo, expressis etiam locis in quibus illa scripserunt. In sermone contra Carolstadium, hæc dicit Lutherus: Nullum est peccatũ nisi incredulitas, nulla iustitia nisi fides. In libro de captiuitate Babylonica ait: Nulla peccata possunt hominem damnare, etiam si velit, nisi sola incredulitas. Neque habéti fidem dubitandum est de sua salute, quia promissio ibi facta nullis peccatis est mutabilis, nisi sola incredulitate. Et in libro de votis monasticis iterum ait: Nulla opera credenti in Christum tam mala sunt, quæ possint eum damnare, & accusare. Butzerus in commentariis super epistolam ad Romanos cap. 2. ait: Cùm nostra opera omnia incerta sint, immò ex se nihil sint, nulla eorum habenda est ratio. Ex quibus verbis constat hos hæreticos ideo asserere iustificationem hominis nullo modo pendere ex operibus nostris, vt suam iustificationem sibi certam facere possint. Nam intellexerunt illi optimè, quod si faterentur hominis iustificationem aliquo modo ex suis operibus pendere, nunquam hanc gratiæ certitudinem statuere possent. Et idem Butzerus in suo libello de concordantia certitudinis gratiæ, iterum ait: Cùm nemo in hoc seculo omnem semper dubitationem de salute sua, & paterna cura sui quam Deus gerit, excludere possit, & hæc dubitatio vitium & peccatum sit, enitendum certè vnicuique Christiano est, cum fideli promissionũ Dei consideratione, tum iugi pro fidei incremento precatione confirmare suam fiduciam. Hæc Butzerus. Ex quibus verbis constat illum docere, quod etiam peccato actu existente fidelis homo est certus de sua gratia per solam fidem, & quod peccatum dubitationis, quo nullus homo carere potest, non nocet homini propter solam fidem. Attende obsecro candide lector, & considera in quantam perplexitatem se inuoluerit Butzerus. Quomodo hæc duo simul cohærere possunt, vt habens quis dubitationem suæ gratiæ tantam vt transeat in peccatum, sit certus de sua gratia? Nam si certus est de sua gratia, necessario inde consequitur, vt non habeat de illa dubitationem quæ sit peccatum. Rursum, si dubitationis peccatum habet, consequens est, vt non sit certus. Vt autem suam insaniam Lutherani augeréẗ, & magis suam inscitiam proderent, vltra progredi voluerunt, & dixerunt, non solum omnem hominem iustum esse certum suæ gratiæ, sed omnem talem esse obligatum ad credendum se esse in gratia. Et qui hoc non credit, non est (vt illi docent) iustus, neque fidelis. Nam illam vocant Lutherani fidem Catholicam, qua quisque in particulari certissimè credit remitti sibi peccata per Christum. Philippus Melancton in suis locis cõmunibus, titulo de gratia & iustificatione hoc apertissimè docet, sic inquiens: Mens perterrefacta agnitione peccatorum, statuere debet, remitti sibi peccata gratis propter Christum, per misericordiam, non propter dignitatem contritionis, dilectionis, aut aliorum operum. Quum hoc modo fide se mens erigit, donantur remissio peccatorum, & reconciliatio. Si enim iudicandum esset, tum demum nos habituros esse remissionem peccatorum, quum contritio aut dilectio sufficiens esset, adigeretur animus ad desperationem. Quare vt habeat certam & firmam consolationem, pendet res non ex conditione dignitatis nostræ, sed ex sola misericordia promissa propter Christum. Hæc Philippus Melancton. Et Ioannes Spangebergus in sua margarita Theologica, in titulo de pœnitentia dicit primo duas esse tantum pœnitentiæ partes, videlicet contritionem & fidem, & deinde quærens quid sit fides pœnitentiæ pars, respondet per hæc verba. Est fiducia qua credit vnusquisque sibi remitti peccata propter Christum gratis. Hæc fides statuere debet in specie tibi remitti peccata. Hæc ille. Ex cuius dictis constat quod nullus peccator potest, iuxta illius sententiam, iustificari, nisi credat se esse iustificatum, quia deficit illa fides, quæ, vt ille existimat, est pars pœnitentiæ. Et hanc sententiam omnes Lutherani palam asseruerunt in confessione sua Augustana, in cuius articulo quinto hæc verba habentur: Damnantur illi qui iubent consciẽtias dubitare, an consequantur remissionem peccatorum, & addunt hanc dubitationem non esse peccatum. Hæc illi. Si peccatum est dubitare, ergo sicut tenetur quisque euitare peccatum, ita etiam tenetur non dubitare. Philippus Melancton in Apologia confessionis Augustanæ, hæc ait: Aduersarii infœliciter consulunt hominibus, dum iubent dubitare, vtrum consequantur remissionem peccatorum. Hæc Philippus Melancton. Idem docet Caluinus, & satis prolixè in libro de institutione Christiana. Post istos omnes lapsus est in hunc errorem vir inter alios Catholicus Claudius Guilliaudus Belliiocensis. Et ne quis putet me falsò hoc illi tribuere, verba eadem hic citabo, quæ ille

Marginalia: Butzerus (p. B); Lutherus; Butzerus (C); Philipp⁹ Melãctõ. (D); Ioannes Spangebergus.; Philipp⁹ Melãctõ.; Caluinus

A ille in commentariis super vltimum caput.2.ad Timotheum conciliatione secunda scripsit. Quantum autem attinet (inquit ille) ad certitudinem de nostra salute, paucis absoluamus. Certus es quod quęcunque promisit tibi Deus, potens est & facere. Rom.4. Ergo si credis in eum, certus & non dubius es (cum fides dubium & formidinem excludat) te ab eo amari: cùm promiserit credentibus in eum saluos fieri, & filios Dei nuncupari. Quare Paulus persuasione concepta respiciens promissiones Dei infallibiles, ait: Reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi in illa die iustus iudex: non solùm autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius. Et paucis interpositis subdit. Et vt rem attingamus, certè ex se, & propria natura, nemo scit an odio vel amore dignus sit, sed ex verbo & promissionibus Dei, per fidem scit. Neque est aliquis si Christianismum calleat, & verè Christianus sit, qui per fidem non certò teneat suam salutem esse ratam, infallibilem, depositam in manu Dei. Omnis enim qui audit vocem filii Dei (vt est in Ioãne) & credit in eum, habet vitam æternam. Hactenus Claudius Guilliaudus Belliiocensis. Ex quibus apertissimè constat illum de certitudine iustificationis idem prorsus cum Lutheranis sentire, & eodem argumento quo illi suam hanc certitudinem probare. Et confirmat hanc nostram censuram quod circa iustificationem hominis idem prorsus & sub eisdem verbis docet quod Lutherani. Nam in illis eisdem commentariis super Paulum, interpretans illud ex primo capite ad Romanos, Iustus ex fide viuit, hæc ait: Propheta de superborum euersione vaticinans, addit: iustorum vitam in fide consistere, non in legis cognitione: id est, quum fiducia misericordiæ statuimus nobis Deum propitium esse nos exaudire, velle seruare, & expectamus salutem, iustificamur, & viuificamur, scientes cum remissione peccatorum & reconciliatione coniunctam esse donationem Spiritus sancti. Hæc ille Claudius

Claudius Guilliau.
1. Tim.4.
Ioan.6.

B Guilliaudus. Ex quibus verbis apertissimè constat illum sentire iustificationem hominis in sola fide cõsistere, fidemque illam esse fiduciam misericordiæ diuinæ: quæ omnia sunt ex proprio Lutheranorum dogmate. Hæc autem non ideo dixi, vt isti Claudio Guilliaudo, quem aliàs virum Catholicum censeo, notam hæretici inurerem, sed vt lectores illius operis admonerem, ne illum in hac parte legentes deciperentur, vt propterea quod ille inter Catholicos æstimatus est, Catholicam etiam esse putarent hanc sententiam de certitudine gratiæ, quam ille apertissimè docet. Idem per omnia admonere oportet de libro illo qui dicitur Enchiridion Christianæ institutionis in Concilio prouinciali Coloniensi æditum. Nam in titulo de iustificatione tractans de certitudine iustificationis, eandem sententiam & sub eisdem verbis quibus Lutherani, docet, sic inquiens: Ideo ex fide iustificatio, vt secundum gratiam firma sit promissio. Sed si quis occurrat, Quis scit si amore vel odio dignus sit. Item, Quis nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? hic iam non oportebit in opera nostra respicere. Nam hæc statim nos facient dubitare, sed planè fidem nobis subuenire necesse est, atque adeò hic oportet succurrere veritatem, vt quod de nobis latet in corde patris, idipsum nobis per ipsius spiritum reueletur, & spiritus eius testificans spiritui nostro, persuadeat quod filij Dei sumus, persuadet autem vocando, & iustificando gratis per fidem. Hæc & multa alia similia habet liber ille. Vnde ego credo librum illum non esse à concilio illo Coloniensi æditum esse, & res ipsa apertè hoc indicat: Nam in epistola quadam libro illi præfixa, Hermannus archiepiscopus Coloniensis, cuius nomine illa circunfertur, dicit librum illum fuisse ab eo in concilio illo promissum, & tunc illum reddere. At Hermannus ille parum postea se manifestauit hæreticum, ob quam causam fuit à sede Apostolica archiepiscopatu Coloniensi priuatus. Hæc

Colonienses.
Hermannus.

C istorum omnium assertio, prout hactenus declarata est, duas in se continet manifestas hæreses. Prima est quæ asserit omnem hominem iustum esse certum de sua iustificatione, certitudine fidei Catholicæ. Altera hæresis est quæ asserit omnem hominem iustum esse obligatum ad certò & firmiter credendum se per Dei meritum esse gratiam consecutũ. Has duas hæreses volo nunc totis viribus oppugnare, quoniam apertè agnosco illas esse multorum immò omnium vitiorum parentes & proximas causas. Nam hæc falsa & pestilentissima certitudo, quam Lutherani prædicant, auocat auditores illorum ab exercitio omnium bonorum operum, & laxat habenas concupiscentiæ, vt illam quocunque libuerit, abire sinant quia per fidem solam iustificari se putant, & per illam credunt se esse certos de sua salute. Est etiam hæc istorum certitudo Deo iniuriosa, & contra illum blasphemia. Nihil enim magis Deo iniuriosum esse potest, quàm dicere illum recipere in suam amicitiam, fures, sicarios, parricidas, adulteros, & quoscunque alios flagitiosos & scelestissimos homines, habitare insuper cum illis, & multa illis spiritualia dona concedere, dummodò firma, fixaque sit fides in illis. Totis ergo viribus contra hæc monstra pugnare oportet, vt prorsus intereant, aut ex toto orbe recedant. Sed ante omnia opus est declarare quid sit certitudo, & quotuplex, & posteà ostendere de qua certitudine est ista contentio, ne laboremus in æquiuoco, & sic posteà in vanum contendisse videamur. Nam quum in Concilio Tridentino hæc causa tractaretur, & per viros doctos & Catholicos, qui multi illic aderant, diligentissimè examinaretur, multæque & longæ de illa fierent disputationes, vidi aliquos, qui propterea quod ignorabant de qua certitudine nos contendebamus, longissimè aberrabant à statu huius causæ, & à scopo huius disputationis. Necessarium est ergo primo statuere, quid sit & quotuplex certitudo, vt illius multiplicitate declarata notum omnibus esse possit, qua certitudine valeat iustus esse de sua iustitia certus, & qua il-

D le necessario semper erit incertus, nisi diuina reuelatio illum certum reddat. Et proderunt etiam hæc, quæ nunc de certitudine dicemus ad expugnationem alterius hæresis quæ docet, posse hominem absque speciali Dei reuelatione certò credere se esse prædestinatum. De qua hæresi posteà disputabimus in titulo de prædestinatione. Certitudinis nomen iuxta propriam illius significationem, denotat firmitatem intellectus in iudicio quod de illa r[illegible]facit. Huic certitudini contrariatur dubitatio aut fluctuatio intellectus, quoniam qui certus est in [illegible] iudicio, tanta firmitate in illo quiescit, vt licet vehementer impellatur, non sit paratus vel modicum ab illo discedere. Quamuis autem certitudo propriè conueniat

intellectui,per quandam tamen similitudinem tribui solet voluntati, & virtuti naturali. Nam voluntas sæpe dubia est & indifferens ad amorem aût odium alicuius rei, nec magis ad vnam partem quàm ad aliam inclinatur: cùm autem alteram firmiter elegit partem, tunc dicitur esse certa, & quo maiori firmitate id elegit, eo certior illa esse dicitur. Hac significatione vsus est Virgilius, quum dixit:

Certum est in siluis inter palæa ferarum
Malle pati.
Et iterum alibi.
Aeneas celsa in puppi iam certus eundi,
Carpebat somnos rebus iam rite paratis.

Certum esse dixit, pro decreuisse, aut deliberasse. Iuxta hunc modum ego arbitror intelligendum esse id quod Paulus ad Romanos ait: Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque iustitia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Dicens se esse certum, suæ voluntatis firmissimam in amore Dei expressit deliberationem. Tanto enim feruore & tanta firmitate se Deum diligere perhibet, vt nulla creatura videatur illi potens ad diuellendum illum ab amore Dei. Et huic nostræ interpretationi fauet Ambrosius, qui pro eo quod nos in vulgata æditione habemus, certus sum, legit, confido. Et Hieronymus in epistola ad Algasiam quæstione nona, citans hunc Pauli locum, posuit, confido, pro certus sum, constat autem confidentiam siue fiduciam ad voluntatem, & non ad intellectum pertinere. Chrysostomus autem multo apertius nostræ fauet sententiæ homilia sextadecima super epistolam ad Romanos, vbi prædicta Pauli verba interpretans, hæc ait: Ista verò non ideo dicit Paulus, quod siue angeli, siue aliæ cœlestes potestates istud conentur, Absit: sed quod Hyperbolicos cupiat amorem illum, quem ad Christum habebat, ostendere. Christum diligebat, non propterea quæ Christi sunt, sed propter ipsum, ea quæ illius sunt, & ad ipsum solum respiciens. Hæc Chrysostomus. Ex quibus omnibus constat Paulum dixisse se esse certum, non quidem propterea quod aliter contingere non posset, sed quia se ita facturum firmissimè decreuerat, certitudinem pro voluntatis determinatione capiens. Propter hanc eandem causam (vt de potentia appetitiua diximus) certitudinis nomen per similitudinem tribuitur naturæ, quia illa habet determinatum obiectum circa quod operatur. Iuxta hunc modum dicunt philosophi naturam certò semper operari: quod non sic accipiendum est, vt nihil vnquam præter aut contra naturæ intentum eueniat, sed quia natura semper circa determinatum aliquod, & non circa vagum aut indifferens obiectum operatur, quamuis in ipsa sua operatione sæpe deficiat non assequens id quod intendit, propter impedimenta quæ illi obstant. Propter hanc causam Aristoteles dicit virtutem esse arte certiorem, quia per artem non determinatur artifex ad vnam certam materiam neque ad vnum operationis modum, sed potest alio & alio modo operari. Virtus autem determinatum habet obiectum quod respicit, & determinatum operationis modum, secũdum quem operatur, quamuis à sua operatione (vt de natura diximus) sæpe deficiat, propter malitiam eius qui contra illius inclinationem operatur. His omnibus, latius fortè quàm oportebat declaratis, hoc imprimis nos statuere oportet, de illa sola certitudine in præsentiarum loqui, quæ ad intellectum spectat, & non de aliqua alia quæ impropriè, & per solam metaphoram dicatur certitudo.

Rom. 8. | Ambros. | Hierony. | Chrysost. | Aristote.

A | B

Hanc autem certitudinem non vnam tantum, sed triplicem illam esse censent, quotquot de illa bene loquuntur. Est enim quædam certitudo euidentiæ. Altera est certitudo fidei Catholicæ. Tertia denique est certitudo fidei humanæ, quæ alio modo ab aliquibus vocatur certitudo moralis, siue probabilis. Certitudo euidentiæ est firmitas potentiæ cognitiuæ in iudicio suo, causata ab euidentia eiusdem iudicii & assensus. Nam quia homo euidenter cognoscit aliquid esse verum ideo cum firmitate & sine vlla dubitatione illud ita esse iudicat. Quia ergo hæc certitudo ab euidentia causatur & pendet, ideo oportet vt tam multiplex sit ipsa certitudo quàm multiplex est ipsa euidentia vnde illa oritur, & tot sunt etiam in ipsa certitudine gradus, quot sunt in euidentia quæ ipsam certitudinẽ producit. Est enim euidẽtia quædam de rebus necessariis quæ aliter euenire non possunt. Est etiam euidentia de rebus contingentibus. Res necessariæ sunt in duplici genere, quoniam illarum quædam sunt prima principia omnibus notissima quæ ex sola notitia subiecti & prædicati statim sunt nota. Ista inter omnia euidentia primum obtinent locum, & ita etiam inter omnia habent primum certitudinis gradum. Sunt alia necessaria quorum euidentia non ex sola suorum terminorum notitia pendet, sed per alia illis euidentiora producitur & causatur. Tales sunt omnes cõclusiones quæ ex primis illis principiis deducuntur quia istarum euidentia pendet ex euidentia antecedentis & euidentia collectionis siue consequentiæ. Si alterum horum desit, conclusio ab illis deducta non poterit esse euidens, quia non est possibile vt effectus sit perfectior sua causa. Assensus autem quo quis consentit conclusioni, effectus quidam est causatus ab assensu præmissarum & bonæ collectionis. Et inde apertè conuincitur vt conclusio non posit esse euidens, quando altera præmissarum, aut collectio non est euidens. Idem per omnia dicendum est de certitudine, vt conclusio non sit certa quando altera præmissarum per quas probatur, aut collectio non est certa, sed dubia. De rebus contingentibus potest etiam haberi euidẽtia, sed aliter quàm de rebus necessariis, quia res necessariæ cognoscuntur euidenter in vniuersali, & per notitiam abstractiuam earum. Contingentes verò non nisi per notitiam intuitiuam, quæ habetur in præsentia alicuius rei singularis, & est ab ipsa re causata. Futura igitur contingentia, quoniam de illis non potest facialis & intuitiua notitia haberi, ideo non possunt euidenter cognosci: & inde sequitur vt non possit de illis certitudo euidentiæ haberi, quia deficiente euidentia quæ est huius certitudinis causa, necesse est vt etiam deficiat certitudo quæ ab illa oritur. Altera est certitudo fidei Catholicæ, & hæc est firmitas intellectus circa suum obiectũ quod

C

est

D est omne reuelatum à Deo. Hanc firmitatem & certitudinem circa ea quæ ad fidem expectant, habet quisquis verè fidelis est, aliàs si dubitat & vacillat eo ipso fidem amittit. Ideo Athanasius postquam totam fidei rationem expressit, statim subdidit. Hæc est fides Catholica quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse nõ poterit. De hac fidei certitudine intelligendum est id, quod Paulus coram Agrippa rege dixit. Secundum certissimam sectam nostræ religionis vixit Pharisæus. Certissimam sectam dixit sectam Phariseorum propter fidem de resurrectione mortuorum futura, quam, Saducæis negantibus, illi habebãt. Hæc autem fides de resurrectione mortuorum certissima est, non alia certitudine quàm certitudine fidei Catholicæ, quæ resurrectionem omnium futuram docet. Hæc certitudo hoc habet commune cum certitudine euidentiæ, quod nullus qui aliquam illarum habeat potest in suo iudicio errare aut decipi. Hoc tamen inter illas interest quod certitudo euidentię oritur à modo procedendi in obiecto, hoc est, à notitia terminorum in primis principiis, aut si est cõclusio ab illis deducta, oritur à demonstratione per quam illa fit euidens & certa. Certitudo autem fidei Catholicæ magis oritur ab ipso obiecto, quod ex se certissimum est & fallere non potest. Et per hanc differentiam facilè (vt ego existimo) conciliari possunt Theologi scholastici qui comparantes certitudinem scientiæ cum certitudine fidei Catholicæ, & inquirentes vtra illarum sit maior, contra se inuicem pugnãt. Nam quidam dicunt scientiam esse fide certiorem, alii verò contra asserunt certitudinem fidei maiorem esse certitudine scientiæ. Sed facilè (vt dixi) hęc controuersia tollitur, si diuersas certitudinis considerationes habere volumus. Est enim quædam certitudo quoad nos, quæ ab aliquibus vocatur certitudo subiecti: & est alia certitudo rei in se, quæ ab aliquibus vocatur certitudo obiecti. Vtranq; harũ certitudinũ oportet esse in aliquo, vt verè ille certus dicatur esse de aliqua re. Alioqui de multis falsis possemus esse certi, si sola firmitas iudicantis sufficeret, quoniam multi tam firmiter sine vlla dubitatione, & tam tenaciter suos tuentur errores, quàm firmiter alii amplectuntur veritates. Nullus autem sanæ mentis dicet æquè certos esse eos qui falsa sentiunt, sicut qui sentiunt vera. Rursum, si è contrario sola obiecti certitudo sine firmitate ipsius iudicãtis satis esset, vt quis verè dicatur certus, fieret inde necessario vt quis simul posset esse certus & dubius. Nam hoc modo qui de fide Catholica dubitaret, certus esse diceretur, quia licet ipse dubitet res tamen ipsa certissima est. Ne igitur tam absurda fateamur, oportet vt duo hæc necessaria esse dicamus ad hoc, vt quis de re aliqua verè certus esse dicatur, videlicet ipsi⁹ rei in se certitudinem, & firmitatem iudicii sine vacillatione illius qui de re illa iudicat. Et de hac duplici certitudine hanc præsentem disputationem intelligere oportet, quoniam si de sola certitudine subiecti intelligeretur, non pugnaremus cum Lutheranis pro hac re. Nam (vt diximus) multi hac sola certitudine sunt certi de suis erroribus. Propter defectum certitudinis ex parte obiecti, dicimus neminẽ ex se posse esse certum de aliquo futuro contingenti, quia illud nullam in se habet certitudinem nisi aliũde, puta ex decreto diuinæ voluntatis illi adueniat. Si cõsiderare volumus certitudinem alicuius assensus ex sola certitudine rei de qua fertur iudicium, tũc verè dicemus certitudinem fidei maiorem esse certitudine sciẽtiæ. Nam reuelata à Deo (de quibus solis est fides Catholica) esse vera, multo certius est omni alia re creata. Sicut enim Deus est fons totius bonitatis, & solus perfectè bonus: ita est fons totius veritatis, & solus perfectè verus. Omnia autem quæ ex fide Catholica credere tenemur, à quocunque dicantur, ideo solũ credimus quia à Deo primum dicta sunt, aut à Deo ipso primum reuelata, & posteà ex mandato illius per hominem pronunciata sunt. Quò fit vt verbum fidei Catholicæ ab homine prædicatum, non tam verbum hominis quàm verbum Dei dicatur, prout Paulus docet ad Thessalonicẽses scribẽs: Nihil autem est æquè certum vt verbum Dei, qui adeò verus est, vt mentiri nequeat. Fides igitur Catholica ex parte sui obiecti, quod est verbum Dei, certior est scientia. Et iuxta hanc rationem certitudinis quæ est ex parte obiecti, fateri oportet, scientiam quam de Deo beati habent non esse certiorem fide viatorum: quia æquè certum est obiectum vtriusque, videlicet ipse Deus. Si verò consideremus certitudinem non ratione obiecti, sed ratione modi tendendi in obiectum, tunc dicimus scientiam esse certiorẽ fide: quia scientia tendit per euidentiam demonstrationis ad conclusiones, fides verò aut per piam affectionem, aut per rationem probabilem, aut per vtrumque simul tẽdit ad credibilia. Hic autem probandi modus nunquam est tam certus sicut ipsa demonstratio. Præterea, scientia nullam secum patitur dubitationẽ, fides autem aliquam admittit: quoniam nisi dubitatio sit tanta, vt hominem in oppositam partem vtcunque trahat, non valet destruere fidem. Nam quod in capitulo primo de hæreticis dicitur, Dubius in fide est infidelis, non de omni dubitatione intelligendum est, sed de illa tantùm quæ in oppositam partem flectere animum valet, ita vt in vtráque partem fluctuet, & in nulla illarum quiescat. Potest enim esse vt quis firmus in aliqua sententia manens, ex sola infirmitate leuiter dubitet, prout contingit in dubitatione subreptitia quæ fit in primo motu, & in iis etiam qui à natura hoc habent, vt sint in qualibet re ancipites, & assiduis vrgeantur dubitationum scrupulis. Hi enim etsi dubitant leuiter tamen, quoniam ipsam dubitationem vincunt, in fidei firmitate permanentes. Fides igitur, quia secum admittit aliquam vel leuem dubitationem, minus certa est ex modo tendendi in obiectum, quàm scientia quæ nullam prorsus dubitationem secum permittit. Rursum, ille habitus aut actus est certior ex modo tendendi in obiectum, qui habentem illum reddit firmiorem in obiecto & minus ab illo separabilem. Constat autem difficilius hominem discedere ab eo quod noscit per scientiam, quàm ab eo quod intelligit per fidem. Nam ab eo autem quod per fidem est, frequenter homines recedunt, vt experientia ipsa in hæreticis docet. Ab eo autem quod per scientiam cognitum fuit, si illud verè scitum erat, nunquam homo recedit, quoniam scientia ipsa cogit intellectum & inuitum sic tenet, vt ab illo iudicio etiam à voluntate imperatus, discedere non valeat. Et inde apertissimè constat, scientiam ex modo tendendi in obiectum certiorem esse fide, quia scientia firmiorem facit in suo iudicio scientem, quàm cre-

Athana. *Act.26.* *3. Thes.2.*

(margin letters: A, B, C)

dentem fides. Tertia denique est certitudo fidei humanæ, quam aliqui vocant certitudinem moralem siue probabilem, & est firmitas potentiæ cognitiuæ circa suum obiectum, causata à pia voluntatis affectione aut ratione probabili. Hęc certitudo differt à duabus primis, per hoc quod nulli illarum duarum potest adesse falsitas, nec qui aliquam illarum habuerit potest per illam errare aut decipi. Hæc autem certitudo moralis sæpe est circa falsa, & sæpe illam habentes errãt, & decipiuntur in illa. Nam hęc certitudo non pendet vllo modo ex certitudine obiecti, prout de aliis duabus certitudinibus supra diximus, sed solum pendet ex modo tendendi in obiectum, qui quoniam vllam aut leuissimam habet dubitationem admixtam, ideo dicitur esse certus, quamuis res ipsa circa quam versatur non sit certa. Pręter hos tres quos diximus, nullus alius est certitudinis modus. Nam certitudo illa, quam aliqui coniecturam vocant, non est propriè certitudo, quia non habet tantam firmitatem, vt excludat omnem dubitationem & omnem formidinem. Quò fit, vt si quid aliquo horum trium modorum certum non fuerit, id sit verè incertum censendum. His omnibus præsuppositis, opus est vt iam ad expugnãdas duas prędictas hęreses de certitudine gratię accedamus, vt probemus primò, neminem ex lege communi absque speciali Dei reuelatione posse esse certum de sua gratia, tanta certitudine quãtam habet de articulis fidei Catholicæ. Et primo hanc hęresim deiiciunt atque prosternunt illa, quę superius in titulo de fide hæresi. 2. adduximus contra illam hęresim quæ docet, solam fidem iustificare hominem. Nam cum illa hæresis de iustificatione ex sola fide sit fundamentum, cui hæc hæresis de certitudine gratiæ innititur, necesse est vt illa prostrata, hæc etiam corruat. Lutherus enim & illius sectatores ideo (vt proximè ex illorum verbis ostendimus) dicunt solam fidem esse satis ad hominis iustificationem, vt hac via possint homines esse certi de sua gratia, quoniam si opera essent necessaria, ipsi Lutherani fatentur, nemini suam iustificationem posse esse certam. Aliter tamen beatus Petrus nos docet, qui admonet nos satagere, vt per bona opera certam nostram vocationem & electionem faciamus. In quibus verbis id maximè notare oportet, quod dixit per bona opera certam esse nostram vocationem, & non dixit nos esse certos de nostra vocatione & electione. Potest quidem res ipsa esse in se certa, quamuis nos de illa simus dubij & incerti. Certam igitur facimus per bona opera non solam iustificationem pręsentem, sed futuram gloriã, quia Christus dixit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Verum licet hæc sint in se certa non tamen sunt certa quo ad nos, hoc est, non sumus nos certi de illis, quia nescimus an opera nostra sint bona, & Deo grata. Fortisimum igitur argumentum ex verbis Petri Apostoli sumitur contra Lutheranos. Nam si absque bonis operibus non potest esse in se certa vocatio & electio, ergo nullus qui non est certus se bona opera & nulla mala fecisse, poterit esse certus de sua vocatione & electione: quia (vt superius in præsuppositis ad hãc disputationem diximus) duplex certitudo, videlicet subiecti & obiecti est necessaria, vt quis verè certus de aliqua re esse dicatur, & de hac duplici certitudine contentionem hanc nostram intelligendam esse constituimus. Cùm ergo nemo (vt ipsi Lutherani fatentur) posit esse certus de suis operibus quod sint bona, conuincitur, vt nemo etiam posit esse certus se esse iustum. Et hoc argumentum multo fortius constringit Philippum Melanctonem & alios posteriores Lutheranos, Et authores illius Enchiridij institutionis Christianæ, quòd in titulo habet, quamuis falsò, esse æditum in Concilio Coloniensi. Nam hi videntes apertisima sacrę scripturæ testimonia, quibus euidentisimè probatur, hominem sine bonis operibus, aut cum aliquibus malis non posse esse iustum, confesi sunt, bona opera esse necessaria ad hominis iustificationem, sed negant iustificationem aliquã imputari bonis operibus, quamuis illa sint facta post ipsam iustificationem, sed totam iustificationem dicunt esse tribuendam soli fidei. Verba Philippi Melanctonis in suis locis communibus, in titulo de bonis operibus sunt ista: Qui nõ agunt pœnitentiam, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinẽt fidem. Fides enim quærit remisionem peccatorum, non delectatur peccatis. Nec manet Spiritus sanctus in his qui obtemperant vitiosis affectibus, iuxta illud Ioannis: Qui facit peccatum ex diabolo est. Hæ tot causæ necesitatis concurrunt, quæ merito diligentiam bene operandi in nobis acuere debent, vt beneficium Dei retineamus. Hæc Philippus. Idem & ferè eisdem verbis dicit Ioãnes Spangebergus in sua margarita Theologica, quęstione quinta, vbi agit de prima causa bonorum operum. Et in libello qui nomine Lutheranorum exhibitus est Carolo Cæsari, cùm esset Ratisponæ, in articulo quinto hæc verba habentur: Cùm renouatio sit imperfecta, & hæreat in renouatis infirmitas, tamen docendum est, vt qui verè pœnitẽt, semper fide firmisima statuant, propter mediatorem Christum Deo placere. Et in expositione illius articuli Butzerus declarat quod articulus ille solùm pœnitentibus, & verè pœnitentibus, & habentibus fidem viuam præcipit, statuere fide firmisima se assecutos esse gratiam. Et Colonienses illi, quicunque illi sint, qui ædiderunt libellum illum coniunctum cum Concilio Coloniensi, qui dicitur Enchiridion institutionis Christianæ, postquam dixerunt illa verba, quæ supra citauimus de certitudine gratiæ, disserẽtes de illis quæ sunt necessaria ad hoc vt fides iustificare valeat, hæc dicunt: Hęc fides pleraque adminicula, sine quibus non tantum non existit, sed nec intelligi potest, requirit. Imprimis enim requiritur pœnitẽtia. Et posteà enumeratis multis aliis operibus videlicet dolore, gemitu, lachrymis, & id genus aliis, tãdem hæc dicũt: Quæ etsi neque mereãtur iustificationes, neque accipiant, nisi fides accedat, fides tamen nimirum illa iustificans, ea tanquam præambula & adminicula necessaria, sine quibus ad iustificationem nõ peruenitur, requirit, immò includit. Nam cum illa fides sit cum affectu & desiderio remisionis peccatorum cõiuncta, non potest delectari peccatis, quorum remissionem quærit. Hæc illi Colonienses, quæ simillima sunt illis, quę ex Philippo Melanctone citauimus. Ex quibus omnibus constat opera secundum illorum sententiam, esse necessaria ad iustificationem. Sed Lutherus ipse, quãquam alibi sæpe dixit opera non esse necessaria, tamen in assertione articulorum damnatorum à Leone decimo, articulo. 12. apertè fatetur illorum necesitatem, hæc dicens:

2. Pet. 1.

Matt. 19.

Colonienses.

cens: Si per impossibile confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed ioco absoluat, si tamen credit se esse absolutum, verisimè est absolutus. Et post pauca subdit: Dixi autem per impossibile, quia satis supra dictum est, fidem sine contritione esse non posse, cùm gratia non infundatur, nisi cum magna concussione animæ. Hæc Lutherus. Docent ergo Lutherani contrionem magnam, vel (vt Butzerus ait) veram pœnitentiam esse necessariam ad iustificationem, quanquam, nec contritionem, neque pœnitentiam aliquid ad iustificationem agere, dicāt. Sed de hoc vltimo ego nolo in præsentiarum disputare, quoniam infra in titulo de operibus, de hac re disseram. Si contritio magna, & vera pœnitentia est necessaria peccatori ad gratiæ consecutionem, inde conuincitur, neminem ex lege communi posse esse iam certum de sua gratia, quātum est certus de aliis articulis fidei: quia nemo ex lege communi potest habere hanc tantam certitudinem quòd sua pœnitentia sit vera, aut quòd sua contritio sit tanta quanta erat necessaria. Quamuis igitur iustificatio tribuatur soli fidei, nunquam tamen illa valebit hominem facere certum de sua iustificatione, si opera fateantur esse necessaria ad impetrandam iustificationem, aut ad conseruationem illius: quia de valore & æstimatione illorum operum apud Deum, nemo potest esse certus. Potest enim quis habere ignorantiam vincibilem malitiæ alicuius operis, prout sæpe contingit mercatoribus, qui multos contractus putant esse licitos, quos apertè intelligerent esse vsuarios, si viros doctos & bonos (vt oportebat) consulere vellent. Prætereà, vt magis Lutheranos conuincamus, demus illis, quamuis non concedamus, bona opera non esse vllo pacto necessaria ad iustificationem, necessarium est tamen abstinere à peccato, vt gratiā iustificationis consequatur, quia ipse Lutherus docet, optimam pœnitentiam esse nouam vitam. Non potest autem homo esse certus se abstinere à peccato, ergo non potest esse certus de sua iustificatione. Assumptum probatur apertisimè, quia vt clarisimè constat, potest homo culpabiliter ignorare, se aliquid omisisse, quod sub interminatione gehennæ facere tenebatur, potest etiam facere aliquid quod ignorat esse peccatum. An autem aliquid tale sibi contingat, nemo de se certus esse potest. Inde ergo conuincitur neminem sine speciali Dei reuelatione posse esse certum de sua iustificatione. Nam propter hanc causam dixit propheta: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Occulta peccata vocat illa, quę homo ignorat esse peccata, & ideo petit mundari ab illis, quia illorum quæ non intelligit esse peccata, pœnitere non potest. Propter eādem causam Paulus dixit: Nihil mihi cōscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Hoc ideo dixit Paulus, quia optimè sciebat, fieri posse aliqua esse in ipso peccata, quæ ipsum prorsus laterēt, & ideo censebat, non satis esse, nihil sibi conscium esse, vt per hoc crederet se esse iustum. Vnde Anselmus prędicta Pauli verba interpretans, ait: Nullius vtique peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat, Delicta quis intelligit, sententiam temperauit, ne fortè per ignorantiam deliquerit, & addidit: Sed non in hoc iustificatus sum. Videns enim quia ei ad perfectionem sanctitatis nec suum iudicium sufficeret, aut nō se in hoc iustificatum. Cur verò nō sibimetipsi de se credidit, causam reddidit, quum subiūxit: Qui autem iudicat me, Dominus est. Ac si apertè diceret. Nec meo de me iudicio existimādo credo, quia ille iudicat me, cuius ego iudicium non comprehendo. Ab eo enim qui me iudicat examinari me subtiliter scio. Rectè enim me egisse recolo, sed de meritis non præsumo, quia ad eius examen vita nostra ducitur, sub quo & virtutes nostræ trepidant. Hæc Anselmus, qui satis apertè ex Pauli sententia contra certitudinem gratiæ testimonium dicit. Eidem sentētiæ fauet Ambrosius in commmētariis super Paulum, vbi prædicta Pauli verba interpretās, ait: Apertum est quia duram conscientiam habens, solicitus de se non erat. Sed non in hoc iustificatus sum. Nunc humiliat se, & loquitur homo, qui posset culpam incurrere nescius. Hęc Ambrosius. Ex cuius verbis cōstat verum esse id, quod principio huius argumēti assumpsimus, videlicet posse hominē habere ignorantiam culpabilem sui peccati, quo dato facilè decipietur, si propterea quod suum ignorat delictum, censet se iustificatum. Fortè hoc argumentum præcognouit Lutherus, & ideo vt illius potestatem & vires effugeret, dixit (vt ex dictis illius quæ à principio citauimus, apertisimè cōstat) nulla peccata quātumlibet grauia posse impedire hominis iustificationem, si ille fixam firmamque habeat fidem, sed omnia illa dicit cōtegi & obrui per solam fidem. Ecce quò progreditur definiēdi temeritas. Nā, vt quis defendat quod semel ab eo temere pronunciatū est non erubescit in absurdisimos & pestilentisimos quosq; errores præcipitem se dare. Videns enim Lutherus necesitatem bonorum operum non posse conuenire cum certitudine gratię, exclusit necesitatem bonorum operum. Intelligens etiam certitudinem gratiæ nō posse stare, si necessario est abstinendum à peccatis, dixit illud nō esse necessarium, sed solam fidem sufficere ad iustificationem, vt certam posit facere quisq; suam iustificationem. Sed neque per hoc constituere hāc certitudinem, neq; argumenti nostri vires effugere poterit. Quoniā ipse & illius sectatores aliàs docent, (vt in titulo de fide, heresi tertia ostēdimus) per quodlibet peccatum mortale fidelem amitti, ex qua assertione apertisimè cōuincitur falsum esse id, quod posteà asserunt, fidem contegere omnia peccata mortalia, & illa omnia obruere, nullumq; esse peccatum mortale nisi solam incredulitatē. Optimè certè dixit Aristoteles, oportere mendacem omnem esse memorem. Pugnāt enim inter se velut ex diametro hæc duo: Fides amittitur per quodlibet peccatū mortale: Fides contegit omnia peccata mortalia præter incredulitatem. Si fides amittitur per quodlibet peccatum mortale, ergo nō potest contegere, & obruere illud. Et Rursum: Si fides contegit omnia peccata mortalia, ergo non amittitur per quodlibet illorum. Ecce nunc in istis Lutheranis experimur verum esse quod Hieremias propheta de aliis similib⁹ dixit: Docuerant linguas loqui mendacium, vt iniquè agerent laborauerunt. Multum enim laborare oportet mendacem, vt in mendacio suo non comprehendatur. Sed his dimissis ad aliud argumentum pergamus. Si omnis iustus certus est de sua gratia quam iam habet, ergo omnis iustus est etiam certus se gloriam æternam habiturum. Consequentia ista iuxta doctrinam Lutheri est manifesta: quia ille (vt proximè præceden-

Lutherus. *Psal. 18.* *1. Cor. 4.* *Anselm⁹.* *Ambro.* *Hiere. 9.*

ti hæresi ostendimus) asserit cum Iouiniano & Pelagio, eum qui iustificatus est, non posse amplius fieri iniustum. Si is qui semel gratiam acquisiuit, nō potest illam amplius amittere, ergo certum est omnem talem habiturum gloriam æternam, quia Christus promisit se illam daturum omnibus iustis in gratia decendētibus. Ibūt iusti, inquit ille, in vitam æternam. Si fortè Lutherus, quæ sua est temeritas, hæc omnia concedere auserit, ego impræsentiarum contra illum pro expugnatione tam temerariæ assertionis non disputabo, quoniam infrà in titulo de prædestinatione contra illam ex professo pugnare decreui. Rursum, certitudo ista iustificationis, quam Lutherani tuētur, inde solum est illis persuasa, quòd putāt iustificationē hominis ex sola illa fide pendere, qua credunt peccata sibi esse remissa per Christum. At, solam illam fidem esse satis ad iustificationem, non potest illis esse certum, immò necessarium est, nisi omnino desipiunt, quod sit illis incertum. Quoniam ipsimet fatentur non quamlibet fidem iustificare, sed solam illam, quæ est vera & perfecta. At fides non est perfecta, si per illam quis non credat omnes articulos fidei, & inde sequitur, vt quāuis aliquis credat peccata sua esse sibi per Christum remissa, si tamen in alio fidei articulo erret, non habere fidem perfectam, & per consequens non posse per illam solam iustificari. Nam quod sola illa nō sit perfecta fides, nec sufficiat ad iustificationem, apertè docet Athanasius, qui postquam sigillatim expressit omnia, quæ de Christi diuinitate & humanitate credere oportet, statim addidit hæc verba: Hæc est fides Catholica quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit saluus esse non poterit. Quamuis etiam Lutherani sint certi se habere fidem qua credunt sibi gratis remissa esse peccata per Christum, non satis est hoc, vt statim posint esse certi de sua iustificatione: quia oporteret etiam eos esse certos talem fidem solam sufficere ad iustificationem. Hanc autem certitudinem, quod illa sola fides sufficiat, illi habere nō possunt. Si autem se de illa assertione certos esse dicunt, ostendant apertisima sacræ scripturæ testimonia, qualia in aliis causis à nobis exigere solent, quibus assertionem illam probent: Aut si testimonia scripturæ illis desunt, ostendant saltem pro illa re testimonia sanctorum patrum, qui semper fuerūt in precio æstimati ab vniuersa Ecclesia. Et quia nullum tale testimonium proferre possunt, cōuincitur inde illos non posse esse certos de illa assertione, cùm sit proprium illorum figmentum nullis certis testimoniis comprobatum. Fuerunt enim ante Lutherum aliqui, vt Eunomius & hæretici illius sectatores, qui dixerunt solam fidem esse homini satis ad salutem, nullus autem ante Lutherum dixit, hominem iustificari per solam illam fidē, qua credit peccata sibi gratis remitti per Christum. Deinde, hæc assertio de generali certitudine gratiæ conuincitur per hoc, quod pro magno aliquo & speciali Dei beneficio refertur de aliquibus in particulari fuisse illis reuelatam suorum omnium peccatorum remisionem. Nam de Maria Magdalena in præsentia illius dixit Christus: Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Et cuidam paralytico iacenti in lecto dixit: Cōfide fili, remittūtur tibi peccata tua. Et alij paralytico dixit: Ecce iā sanus factus es, noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Et ad Zachæum dixit. Hodie salus domui huic facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ. Et mulieri quæ sanguinis fluxum duodecim annis patiebatur, cùm stās retrò titigisset fimbriam vestimenti illius, dixit illi Christus: Confide filia, fides tua te saluam fecit. Et de beato Frācisco, meo & omnium aliorum fratrum minorum patre refert beatus Bonauentura in historia vitæ illius tanquam magnum aliquod beneficium illi à Deo concessum, Deum reuelasse illi, omnia illius peccata vsque ad minimum fuisse illi à Deo remissa. At si hæc peccatorum remisio esset certa ex fide omni credenti, non erat opus Deum has particulares facere reuelationes, quia sine illis fuissent, iuxta Lutheranorum sententiam, omnes illi certi ex fide, remissa sibi esse omnia peccata. Iniuriam ergo non paruam faciunt Deo Lutherani ac sua assertione de vniuersali certitudine gratiæ, quia coguntur fateri, Deum superfluas & nullius prorsus valoris reuelationes facere, cùm tamen Aristoteles dicat, Deum & naturam nihil facere frustra. Accedit ad hęc omnia, quod hanc certitudinem gratiæ dari omnibus iustis non expediebat, propter multa mala, quæ ex illa oriri poterant. Nam hæc propriæ iustitiæ certitudo non paruam elationis occasionem præberet, pro vt docet beatus Gregorius interpretans illud Iob, Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, vbi hæc ait: Plerumque si scimus bona quæ agimus, ad elationē ducimur, si nescimus minimè seruamus. Quis enim aut de virtutis suę conscientia non quantuluncūque superbiat? Aut quis rursus bonum in se custodiat, quod ignorat? Sed contra vtraque quid superest, nisi vt recta quæ agimus, sciendo nesciamus? Vt hæc & recta ęstimemus, & minima, quatenus & ad custodiam sensificet animum scientia rectitudinis, & in tumorem non eleuet æstimatio minorationis. Hæc Gregorius, qui satis apertè docet, vix vllum esse qui de iustitia sua, si illam agnoscit, nō superbiat. Quod autem dixit, Recta quæ agimus, sciendo nesciamus, ita intelligēdum est, ac si dixisset, credamus illa esse bona, cū formidine tamen & dubitatione, ita vt nec certò sciamus esse bona, nec prorsus ignoremus. Ex hac propriæ iustitiæ consideratione Pharisęus ille in templo orans sumpsit occasionem contēnendi publicanum in eodem templo orātem. Et fortè (vt aliquid multo maius dicam) ex eadem radice orta est illa horrenda Luciferi superbia, qua voluit in altissimis ponere sedem suam, & Deo per omnia æquari. Nam ille (vt de Narcisso poëtæ fabulātur) suam eximiam pulchritudinem, in qua Deus, gratiam illi infundens, illum creauerat, conspiciēs, vsque adeò suiipsius amore deperiit, vt inde superbia elatus euanesceret, & Deo æquari contēderet. Esset etiam hæc propriæ iustificationis certitudo, præsertim viris imperfectis, occasio desidiæ, & somnolentiæ, & ociositatis, quæ (vt ait Sapiens multam malitiā docere solet. Omnes enim sacri doctores concorditer docent, ideo Deum incertam nobis fecisse horam mortis, ne homines inde acciperent occasionem turpiter & sceleratè viuendi vsque ad tempus illud, cū spe faciendi pœnitentiam tempore mortis. Idem prorsus eueniret si homines certam haberēt suam iustificationem, quia putantes se iam esse iustos nihil iam amplius de acquirenda iustitia curarent, & inde facilè peruenirent ad perdendam iustitiam semel acquisitam.

Matt. 25. Athana. Luc. 7. Matt. 9. Ioan 5. Luc. 19. Matt. 9. Iob. 9. Grego. Luc. 18. Eccle. 33.

C D A B

Sed

B Sed iam opus esse censeo, vt argumẽtis, quæ magis ex naturali ratione procedunt, finitis, ad sacræ scripturæ testimonia accedamus, vt illis contra Lutheranos pugnemus, ne nos, vt solent, sophistas appellẽt. Nam quoties Catholici contra hæreticas illorum assertiones argumẽtis adeò efficacibus & euidentibus pugnant, vt nihil vel iuxta faciem veritatis respondere possint, statim clamant esse sophisma, & nos omnes ob eam causam sophistas appellant, cùm tamen illi nihil magis sint quàm meri sophistæ. Ne igitur in hac grauissima causa occasionem capiant clamandi idem aduersus nos, operæprecium me facturum esse censui, si argumentis ex sola humana ratiocinatione, supposita tamen fide, procedẽtibus finem ponerem, & sacræ scripturæ, de qua illi nimium se iactant, apertissimis testimoniis contra illos pugnarem. Sed antequam hoc agam, oportet prius admonere lectorem, vt sciat, in Concilio Tridentino, vbi hæc causa per multum tempus diligentissimè examinata est, fuisse aliquos viros Catholicos, quãuis paucos & nõ admodum doctos, qui iustificationis certitudinem, citra specialem Dei reuelationẽ, possibilẽ esse contendebant. Verum illi multum à Lutheranis in huius assertionis defensione differebant, quia illi negabant, omnem fidelem esse obligatum ad pẽdendum, remissa sibi gratis esse peccata sua propter Christum. Negabant etiam, omnem hominem iustum esse certum suæ iustificationis. Hoc solum docebant, per sacramentum baptismi aut pœnitẽtiæ, circa specialem aliquam Dei reuelationẽ, posse hominẽ esse certũ certitudine fidei Catholicę se esse in gratia. Et quidã ex illis dixit, & libello posteà de hac re ædito C publicè asseruit, non solũ eos qui sacramentũ baptismi aut pœnitentiæ recipiunt esse tũc certos, sed etiã illos qui longè post sacramenta recepta vehementi charitatis feruore ardent, habere tunc certitudinem fidei Catholicæ de gratia Dei in illis habitante. Et quia aliqua testimonia sacræ scripturæ, ex illis, quæ nunc proximè citabo, ita etiam pugnant contra istos, sicut contra Lutheranos, ideo nunc ante omnia istorum assertionem declarare statui, vt quum aliquod ex huiusmodi testimoniis citauero, ostẽdam tunc simul contra illos omnes pugnare. Quum hoc meum opus aduersus omnes hæreses in publicum primo emisi, inter paucula quædam quę aduersus hanc hæresim tunc protuli testimonia primũ fuit, quia apertissimum pro hac re mihi tunc visum est, illud Salomonis in Ecclesiaste: Nemo scit, an odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta. Quæ verba ego posteà diligentius circunspiciens, apertè intellexi (vt ingenuè fatear) dubium pro nobis in hac causa reddere testimonium. Quoniam verba illa Salomonis multi viri docti & sancti, vt Bernardus, & Gerson, & Dionysius Carthusiensis interpretantur, non de amore aut odio Dei secundum præsentem iustitiam, sed secundum finalem perseuerantiam. Qui sensus videtur colligi ex illis quæ Salomon statim addidit, sic dicens: Sed omnia in futurum seruantur incerta. Nam aliàs, si de præsenti statu essent illa intelligenda, falsum esset (vt apertissimè cõstat) quod nemo scit an odio dignus sit. Quoniam etsi nemo scire possit se à Deo amari, multi tamen, nempe fures, adulteri, homicidæ, & omnes alii similibus sceleribus impliciti, intelligũt se tunc odio haberi à Deo, quia sciunt, nisi prorsus demẽtes sint, Deum odio habere iniquos. De illo igitur solo amore, & de illo odio, Salomonem loqui putant, quo Deus sic aliquos amat, vt eligat ad gloriam ęternam, alios sic odio habet, vt ordinet in pœnam æternam. Et de hoc amore & hoc odio (vt Paulus interpretatur) intelligitur id quod Deus per Malachiam prophetam ait: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Est ergo D Salomonis sententia, iuxta istorum interpretationem quod nemo ex se scire potest, an sit à Deo electus, an non, sed omnia hæc in futurum seruantur incerta, vsque in diem iudicii, in quo illuminabit abscõdita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Nemo aliquid horum scire potest, ex consideratione rerum externarum, siue prospera sint, siue aduersa, quia hæc omnia possunt iusto perinde ac peccatori contingere. Et ideo Salomon post prędicta verba de ignorantia amoris & odii, qua omnes nos laborare dixit, statim subdidit: Omnia pariter eueniũt iusto & impio. Iuxta hunc sensum interpretatur illa verba Olympiodorus in commentariis super Ecclesiasten. Reiecto ergo illo testimonio, propterea quod dubium est, & non cõuenit inter omnes de sensu illius, oportet vt aliunde capiamus testimonia, quæ multa se nobis gratis offerunt.

Ambrosi⁹ Cathari. *Eccle. 9.* *Rom. 9.* *Malac. 1.*

Iob ille sanctissimus, simplex, & rectus ac timẽs Deum, tot tamque manifesta pro incertitudine gratiæ præbet testimonia, vt nesciam quæ aliis præferam: Si venerit ad me (inquit ille) non videbo eum, si abierit non intelligam. Quæ verba, vt apertissimè cõstat, non possunt intelligi de motu locali, quia cum nullus sit locus, vbi Deus non sit, conuincitur inde, illum ad nullum locum venire posse, nec ab aliquo loco recedere. Sunt ergo verba illa intelligenda de aduentu Dei in animam hominis per gratiæ suæ infusionem, de quo aduentu Saluator noster locutus est, quum dixit: Si quis diligit me, sermones meos seruabit, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. De hoc ergo aduentu loquens Iob dicit: Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit non intelligam. Quibus verbis fatetur Iob se nescire, quando Deus illi gratiam suam infuderit, aut si quando illam semel donatam, postea propter peccatum ab eo commissum subtraxerit. Huic nostræ interpretationi fauet beatus Gregorius, qui prædicta verba Iob interpretans in Moralibus, hæc ait: Accessus recessusque Dei à mente nostra, minimè cognoscitur, quousque rerum alterantium finis ignoratur. Quia & de tentatione incertum est, vtrum probet an trucidet, & de donis nequaquam deprehenditur, vtrum hic desertos remunerarent, an in via nutriantur, vt A ad patriam perducantur. Hæc Gregorius. Si Iob vir sanctissimus, cui, Deo pro illo testimonium dante, tunc non fuit similis super terram, fatetur se ignorare gratiam sibi à Deo collatam, vel hac sola ratione deberent vereri Lutherani omnes, iactare se esse certos de gratia Dei in illis habitante. Quod autem Iob dicit se non intelligere recessum Dei, id est, gratiæ diuinæ subtractionem, non est omnibus peccatoribus tribuendum, vt illi omnes ignorent se gratia diuina carere, sed ad ipsum Iob solum & alios illi similes verba illa referenda sunt, qui quamuis multa bona operati sint, ignorant tamen an aliquod in illis lateat peccatum, propter quod merito Deus ab illis recesserit. Progreditur vltra Iob, vt hanc suæ

Iob. 9. *Ioan. 14.* *Iob. 1.*

Iob.9. gratiæ incertitudinem manifestet,& ait: Si habuero quippiam iustum,non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Videte obsecro modestiam locutionis huius sancti viri, qui quamuis re vera esset iustus,non ausus est dicere se habere aliquid iustum,sed sub conditione locutus est,sic dicens: Si habuero quippiam iustum,non respōdebo,sed meum iudicem deprecabor. Et vt magis apertè declaret suam incertitudinem,statim addit: Et cum inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meam. Quid apertius dicere potuit ad manifestandam incertitudinem suæ iustificationis? Sed hoc non cōtentus,adhuc paucis interpositis subdit: Si iustificare me voluero,os meum condemnabit me: Si innocentem ostédero,prauum me comprobabit. Etiam si simplex fuero,hoc ipsum ignorabit anima mea: Quæ *Grego.* verba interpretans beatus Gregorius in Moralibus,ait: Sunt nonnulla quæ sciri à nobis facilè nequeunt, etiam cùm geruntur. Nam sæpe recto studio contra delinquentium culpas accendimur,& cum vltra æquitatis metas per iram rapimur, hoc zelum iustæ districtionis æstimamus. Sæpe officium prædicationis assumimus, vt per hoc fraternæ vtilitati seruiamus, sed nisi placeamus illi cui loquimur nequaquam B libenter accipitur,quod prædicamus. Cumque placere mens vtiliter studet, ad amorem laudis propriæ defluit turpiter, & quæ à captiuitate vitiorum alios curabat eruere, ipsa suis fauoribus incipit captiua seruire. Quasi latrunculus quippe est appetitus laudis humanæ, qui rectò itinere gradientibus ex latere iungitur,vt ex occultis educto gladio gradientium vita trucidetur,cumque propositæ vtilitatis intentio ad studia priuata deducitur, horrédo modo vnum idemque opus culpa peragit quod virtus inchoauit. Et post pauca subdit. Sæpe dum nosmetipsos plus iusto discutimus,de ipso discretionis studio indiscretius erramus,& mentis nostræ acies quo plus cernere nititur,obscuratur: quia & qui importunè solis radios aspicit,tenebrescit, & inde nihil videre compellitur, vnde videre amplius conatur. Quia igitur ab inquisitione nostra torpentes nos omnino nescimus, aut si subtili nos discussione requirimus, plerunque inter vitia virtutesque caligamus, rectè nunc dicitur: Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Hæc ille. Et post pauca exponens illud eiusdem Iob, Et tedebit me vitæ meæ,sic ait: Tedet iustum viuere quia & operádo vitam non desinit quærere, & tamen eiusdem vitæ suæ meritum non valet inuenire. Hæc ille. Sed Iob vt sua testimonia confirmaret,rationem suæ sententiæ quam de incertitudine suæ iustificationis protulerat, nunc reddere vult ostendens neminem esse certum de bonitate suorum operum,& ait: Verebar omnia opera mea: sciens quod non parceres delinquenti. Quæ verba interpretans Beatus Gregorius,postquam præclara & multa Iob opera recensuit,hęc ait: Quid ergo est quod C mira opera faciens,hæc ipsa etiam veretur pauens cum dicit,verebar opera mea, nisi quod in sancti viri actibus verbisque colligimus,vt si placere Deo veraciter cupimus,postquam peruersa subiūgimus, ipsa in nobis etiam bene gesta timeamus. Et post pauca subdit: Ipsa igitur bona nostra qua insidiantis culpę euadere gladium nequeunt, nisi solicito quotidie timore muniantur, per sanctum rectè nunc dicitur, Verebar omnia opera mea. Ac si humili confessione diceretur: Quæ apertè egerim video,sed quid in his latenter pertulerim ignoro. Sępe enim nonnulla bona nostra latrocinanti fraude pereunt quia rectis se nostris actibus concupiscentiæ terrenæ subiungunt. Sępe desidia interueniente deficiunt,quia feruore quo cœpta sunt frigescente, amore tabescunt. Quia ergo culpæ surreptio vel in ipso virtutis actu vix vincitur, quid ad securitatem superest, nisi vt studiosè semper & in virtute timeatur. Hæc Gregorius. Tanta fuit firmitas in beato Iob de incertitudine bonorum operum suorum, quæ sunt necessaria ad iustificationem,vt prioribus verbis non contentus vltra progredi voluerit, sic dicens. Si lotus fuero aquis niuis,& fulserint velut mūdissimæ manus meæ,tamen sordibus intinget me,id est, vt beatus Gregorius interpretatur, sordidum me declarabis, & sordidum me esse manifestè ostendes. Hoc ideo dixit Iob, quia sciebat quod quantumcunque opera sua scrutaretur & conscientiam suam mundare vellet, adhuc poterant in illo esse aliqua peccata abscondita quæ ipsum laterent, propter quæ merito esset impedita eius iustificatio. Et in alio loco iterum ait Iob: Siue nobiles fuerint filii eius, siue ignobiles, non intelli- *Iob.14.* git. In quorum verborum interpretatione beatus Gregorius hæc ait: Non incongruè filiorum nomine *Grego.* opera designantur sicut Paulus dicit: Quia saluabitur per filiorum generationem. Neque enim mulier *1.Tim.2.* quæ continentiæ studens nequaquam filios generat salua non erit,sed per generationem filiorum saluari dicitur, quia per effectum bonorum operum perpetuæ saluti associatur. Nobiles ergo sunt filii recta opera, ignobiles autem facta peruersa. Et sæpè homo agere quælibet, bona intentione nititur: D sed tamen pro multis quæ surripiunt, eius acta apud omnipotentem Deum qualiter habeantur incertum est. Siue itaque nobiles fuerint filii eius, siue ignobiles non intelligit: quia subtili examine discussa vtrum approbentur eius opera, an reprobentur ignorat. Hactenus Gregorius, quem tam prolixè citaui propterea quod certitudinis assertores contendunt illum in sui fauorem trahere. Vt igitur omnibus constet falso illos iactare Gregorium pro illis sententiam dixisse, volui tam multa ex Gregorio testimonia citasse, quibus apertissimè nostra sententia de incertitudine gratiæ confirmatur.

Hæc omnia testimonia quæ ex beato Iob protulimus, non solum contra Lutheranos militant, sed etiam contra Catholicos, quos supra diximus certitudini gratiæ vtcunque fauere. Nam si Iob ille sanctisimus, cui non erat similis super terram, nesciebat aduentum Dei in animam suam, aut recessum eius ab ea: si ille simplicitatem suam ignorabat, quis erit tam perfectus, qui citra omnem Dei reuelationem poterit gloriari se certò scire aduentum Dei in animam suam, & in illa commorari? Si Iob veretur omnia opera sua, quis erit tam perfectus, qui certò sciat opera sua esse perfectè bona & Deo grata? Si aliquis est certus de sua gratia, non est cur vereatur sua opera. Nam ille qui est in Dei gratia, & hoc certò scit, necessarium est vt etiam certò sciat absque vlla dubitatione se habere aliqua bona opera,& Deo grata, præsertim quando se exercet in aliquibus operibus mandatorum Dei. Scio esse aliquos qui his omnibus testimoniis ex libro Iob citatis vniuersaliter respondent, illa omnia dixisse Iob non

ideo

ideo quia vera essent, sed propter humilitatem, vt inanem gloriam prorsus à se reiiceret. Sed certè de A hac responsione meritò dici potest illud poëtæ:

Incidit in Scylam, cupiens vitare Charybdim.

Nam responsio illa aliam assertionem includit nō minus pestilentem quàm illa de incertitudine gratiæ pro qua tuenda in hanc incidere volunt. Dicunt enim in hac sua responsione licitum esse homini propter humilitatem mentiri, quod est manifestè erroneum, vt infrà Deo duce apertè conuincemus in titulo de mendacio, quia non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona.

Rursum, hanc nostram & Catholicam assertionem de incertitudine gratiæ confirmare volo testimoniis Dauid prophetæ, & primum sit illud quo reges admonens, ait: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Vt autem apertius hoc prophetæ testimonium intelligatur, audiamus Cassiodorum prædicta verba interpretantem, qui hęc ait: Breuis & plena commonitio quę domino Deo amabili timore seruitur. Nam sicut remissa securitas culpas admittit: ita timor desiderabilis delicta semper excludit, & ne seruitium Dei durissimum aut tristissimum fortè putaretur, subiungit: Et exultate ei cum tremore. Quia timor Domini, non ad miseriam: sed gaudium ducit: quippe qui beatos efficit & sanctos operatur, Et iterum ne hæc exultatio negligens redderetur, addidit: cum tremore, vt vtraque sociata cœlestem reuerentiam competenter exprimerent. Hæc Cassiodorus. Est alterum eiusdem prophetæ in alio Psalmo testimonium, vbi hæc ait: Delicta quis intelligit? Quo loquendi modo per interrogationem, innuit nullum esse aut saltem rarum qui delicta sua omnia possit intelligere. Nam quod aliqua intelligere homo possit, ipsemet alibi docuit, sic dicens: Quoniam iniqui- B tatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Et iterum alibi, Delictum meum cognitum tibi feci. Potest igitur homo aliqua cognoscere peccata, sed non omnia, quia multa sunt quæ sæpe nos ignorantes commisimus, aut omisimus, alia etiam sunt quæ postquam commissa sunt, nobis ignorantibus manent. Ex quibus conuincitur neminem posse esse certum de sua iustificatione. Nec valet quorundam responsio dicentium prophetam in illo loco locutum esse non de peccatis mortalibus, sed de solis venialibus. Nam propheta indifferenter locutus est de peccatis voce communi, sine vlla distinctione, non est ergo rationi consentaneum, vt quod propheta absolutè dixit, aliquis ad sola venialia restringere velit, quia vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, præsertim quod ex ipsa litera constat plus de mortalibus verba illa esse intelligenda, quàm de venialibus, propterea quod post illa verba statim subdidit: Ab occultis meis munda me Domine. De illis ergo delictis loquitur, quæ hominem immundum ac sordidum faciunt. At, peccata mortalia multò magis reddunt hominem immundum ac sordidum, ergo illa etiam sunt quæ multi homines sæpe non intelligunt. Et certè de huiusmodi peccatis mortalibus interpretantur illa verba prophetæ. Anselmus in commentariis super quartum caput prioris epistolæ ad Corinthios, & Bernardus epistola quadragesima secunda, quæ est ad Archiepiscopum Senonensem. Ambo enim interpretãtur de illis peccatis quę hominis iustificationem impedire possunt.

Psal. 2.
Caßiodorus.
Psal. 118.
Psal. 50.
Psal. 31.

Præterea, hanc nostram sententiam de incertitudine iustificationis apertissimè probat id quod Dominus per Hieremiam prophetam ait: Prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes. Si homo non potest perscrutari cor suum, ergo non C potest certò cognoscere se esse in gratia: quia multa possunt esse in corde nostro abscondita, quæ sufficiant ad impediendum gratiam. Hoc testimonium non solùm pugnat contra Lutheranos, sed etiam contra Catholicos qui certitudinem gratiæ tuentur. Sed vt omnibus notum sit, quantam habeat hoc testimonium contra illos omnes efficaciam, audire oportet beatum Bernardum, qui in epistola. 42. ex illis Hieremiæ verbis arguit iustos esse de sua iustitia incertos. Sic enim ait: Prauum est cor hominis & imperscrutabile, ita vt nemo sciat quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est, sed nec ipse plané. Nam cùm Apostolus diceret: Mihi pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, adiecit, sed nec ego meipsum iudico. Quare? Quia non possum, ait: ratam vel ipse de me proferre sententiam. Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc iustificatus sum. Non ex toto credo me vel ipsi conscientiæ meæ: quippe cum ne ipsa quidem queat me comprehendere totum. Nec potest iudicare de toto qui totum non audit. Qui autem iudicat me, Dominus est. Dominus, inquit, cuius vtique scientiam non effugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet sententiam. Audit deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse qui cogitat. Et paucis interiectis subdit: Veruntamen delicta quis intelligit? Nam si possum dicere cum Paulo, quod quidem longè est à me, nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc esse iustificandum, oporteret me gloriari. Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Si applauserit mihi humanus dies, pro minimo habeo, quia ille lucet tantum in facie. Homo enim videt in facie, Deus autē intuetur cor. Propter hoc Hieremias non satis popularibus sententiis, velut quibusdam humani diei radiis mouebatur, sed fidenter loquebatur Deo: Diem hominis non concupiui: Tu scis, si meus mihi arriserit dies, neque meipsum, D inquit, iudico, quia neque ipse me satis intelligo. Solus meritò constitutus est iudex viuorū & mortuorum. Solum attendo iudicem, quem & solum iustificare cognosco. Pater dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Non vsurpo mihi, vel super me, seruus filij potestatem: neque me annumero illis, de quibus ita conqueri solet. Tulerunt homines à me iudicium. Et mox addit: Velim nolim, ipsi me astare necesse est, ipsi horum, quæ gesserim in corpore, reddere rationem, cui nec verbum præteruolat, nec subterfugit cogitatio. Sub tam æquo liberatore meritorum, sub tam intimo secretorum inspectore quis gloriabitur castum se habere cor? Sola profectò quæ non solet gloriari, non nouit præsumere, contendere non consueuit, gratiam inuentura est in oculis pietatis, humilitas. Non contendit iudicio, neque

Hiere. 17.
Bernard.
1. Cor. 4.
Hiere. 17.

prætendit iustitiam, qui verè humilis est, sed dicit: Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine. Recusat iudicium, & postulat misericordiam, facilius sibi veniam impetrare posse, quàm iustitiam vindicare confidens. Hucusque Bernardus. Et sermone tertio de aduentu Domini, postquam dixerat periculum eorum qui curam animarum suscipiunt, hæc ait: Accedit sanè ad solicitudinis cumulum, & pondus timoris, quod cum & meam & proximi conscientiam seruare necesse sit, neutra mihi satis est nota. Vtraque abyssus est imperscrutabilis. Vtraque mihi nox est, & nihilominus exigitur à me vtriusque custodia, & clamatur. Custos qui de nocte, custos qui de nocte. Hæc Bernardus, qui nihil apertius dicere potuit pro incertitudine iustificationis. Et ideo tam prolixè illum citare volui, vt propriis illius verbis conuincerem, malè agere, & in vanum laborare illos qui contendunt Bernardum in contrariam trahere sententiam, dicentes illum pro certitudine gratiæ sententiam dixisse. Non est enim credendum virum tam doctum ac sanctum secum pugnantia dixisse. In his enim quæ nos ex illo nunc proximè citauimus, apertissimè docet incertitudinem gratiæ. Quod auté alij ex Bernardo pro certitudine gratiæ citant, malè ab illis intelligitur, quia nihil ad huius causæ statũ agit. Nam in sermone illo de quatuor modis orandi, cui potissimũ innituntur Colonienses illi authores Enchiridij institutionis Christianæ, non loquitur Bernardus de certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, sed de certitudine fidei humanæ, quæ excludit dubitationem, & illi potest subesse falsum. Et quod hæc sit in illo loco Bernardi sententia, ex verbis quæ ille ibidem dicit apertissimè constat. Quia illa signa ex quibus persuadere vult illam certitudinem, solum sunt coniecturæ quædam, quæ humanam generant fidem, & possunt decipere, & non cogunt necessariò ex fide Catholica. Et ipse satis se declarat, quòd loquitur de certitudine fiduciæ, quam potest habere in suis postulationibus ille, qui habuerit signa quę ille numerauit. Aliud testimoniũ Bernardi citant aduersarij nostri ex sermone. 74. super Cantica, sed neq; illud est ad propositũ, quia illic Bernardus non loquitur de aduentu Dei in animam per infusionem gratiæ, sed de aduentu illius in animam antea iustificatam, quando venit per collationem dulcedinis spiritualis, & aliarum spiritualium consolationum. Nam aliàs si ille locutus fuisset de aduentu Dei in animam per infusionem primæ gratiæ, consequens esset Bernardum illum illic dixisse sæpe certum fuisse se peccasse mortaliter: quia dicit se certò sciuisse Deum recessisse ab illo. Et hoc ipsum etiam dicit sermone decimoseptimo super Cantica, exponens illud: Reuertere dilecte mi, &c. De illo autem aduentu qui fit per collationem spiritualium consolationum, bene potest homo esse certus, quia potest illas in se experiri. Sed ex istis nõ potest colligi certitudo fidei Catholicæ de inhabitante Dei gratia in homine, quia omnes illæ consolationes, Deo permittente, possunt dari à Dæmone, qui sæpe transfigurat se in angelum lucis. Sunt alia testimonia Bernardi, quæ hostes nostri citant pro certitudine gratiæ, quam illi prædicant, cum tamen nihil pro illa dicat, quia solum dicit iustos sua bona opera cognoscere, & hoc ait in sermone tertio de aduentu. Hoc autem etiam nos fatemur, quia (vt supra Gregorius dixit) nisi se bene agere cognoscerent, statim à bonis operibus cessarent: & ideo dixit optimè Gregorius, quod oportet vt sciendo nesciamus. Quod autem dixit sermone decimoseptimo ex paruis de testimonio iustificationis, non est intelligendum de iustificatione alicuius particularis hominis, sed de iustificatione quæ est in corpore Ecclesiæ, quæ est corpus illius. Sed nemo scit an ipse sit membrum in quo sic Deus inhabitet per gratiam.

Psal. 142. A B

Deinde, hanc incertitudinem gratiæ multi alij prophetæ præter Hieremiam, suis testimoniis confirmant. Daniel siquidem ad Nabuchodonosor regem ait: Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscet Deus delictis tuis. In quibus verbis potissimum annotanda est illa vox, Forsitan, quam constat esse notam dubitationis. Hæc autem dubitatio non oritur ex duritia & austeritate Dei, quem constat esse misericordissimum, sed ex imperfectione operum nostrorum, de quibus meritò dubitare debemus, an talia sint, vt misericordiam impetrare valeant. Si Daniel dubitabat Deum ignosciturum, ergo neque ille, neque Nabuchodonosor poterat esse certus de remissione peccatorum. Ideo Hieronymus in commentariis super Danielem prædicta verba interpretans, ait: Cùm Daniel præscius futurorum, de sententia Dei dubitet, rem temerariam faciunt, qui audacter veniam pollicentur peccantibus. Hæc Hieronymus. Deinde, propheta Ioël exhortans Dei populum, vt conuertat se in toto corde ad Dominum, quia benignus & patiens est, ait: Quis scit, si conuertatur, & ignoscat, & relinquat post se benedictionem? Quæ verba interpretans Hieronymus in commentariis super Ioëlem, ait: Ne desperetis veniam, scelerum magnitudine, quia magna peccata magna delebit misericordia, & si nos egerimus pœnitentiam, & ipsum pœnitebit comminationis suæ, & mala quæ comminatus est, nobis non inferet nostræque mutatione sententiæ, & ipse mutabitur. Et statim addit: Sed ne forsitan, magnitudo clementiæ nos faceret negligentes, adiunxit. Quis scit, si conuertatur & ignoscat Deus? Ego, inquit, hortor quod meum est, ad pœnitentiam, & Deum ineffabiliter noui esse clementem, dicente Dauid: Miserere mei Deus secundũ magnam misericordiam tuam. Sed quia profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei nosse non possũmus, sententiam tempero, & opto potius quàm præsumo, dicens: Quis scit, si conuertatur, & ignoscat? Quod ait: quis, aut impossibile, aut difficile sentiendum est. Hæc ille. Illud etiam est manifestum, quod Niniuitæ ad prædicationem Ionæ statuentes pœnitentiam peccatorum agere, & aliquam pro illis Deo satisfactionem reddere, dixerunt: Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus, & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? Super quæ verba Hieronymus, hæc ait: Illud quoque quod dicitur: Quis scit, si cõuertatur, & ignoscat Deus? Ideo ambiguum ponitur, & incertum, vt dum homines dubij sunt de salute, fortius agant pœnitentiam, & magis ad misericordiam prouocent Deum. Hæc Hieronymus, qui mentem prophetæ declarans, suam de incertitudine apertissimè manifestauit sententiam. Eundem sensum

Danie. 4. *Hierony.* *Ioel.* C *Psal. 5.* *Ionæ.* *Hierony.*

ſenſum habent verba illa, quæ Petrus Apoſtolus dixit Simoni Mago: Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum ſi fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis. Hæc prophetarum teſtimonia quæ nunc ex Danièle, Ioèle, & Iona citauimus, non minus contra Catholicos aſſertores certitudinis gratiæ pugnant, quàm contra Lutheranos. *Act.8.*

Paulus etiam contra hos omnes apertiſſimum reddit teſtimonium pro incertitudine gratiæ, ſic dicens: Mihi autem pro minimo eſt vt à vobis iudicer, aut ab humano die, ſed neque meipſum iudico. Nihil enim mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Qui autē iudicat me Dominus eſt. Itaq; nolite ante tempus iudicare, quoaduſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarū, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Tam prolixè hūc Pauli locum citaui, quia multa in illo mihi videntur contineri, quæ incertitudinem gratiæ manifeſtiſſimè probant. Sed antequam vim & energiam illorum verborum penſemus, opus eſt admonere prius lectorem, vt intelligat Paulum in illis verbis non ſuam oſtentare incertitudinem gratiæ, quia id non verè de ſe dixiſſet, qui per diuinam reuelationem certus erat non ſolùm de præſenti iuſtificatione, ſed de corona iuſtitiæ, quā à iuſto iudice ſe habiturum certiſſimè credebat, & firmiſſimè ſperabat. Paulus (vt ſæpe aliàs facere ſolet) alios admonere volens, quid illos agere oporteat, ſub nomine ſuo locutus eſt, vt libentius acciperent doctrinam, & patientius ferrent reprehenſionem de fiducia propriæ conſcientiæ. Et hoc ante me annotauit Theophylactus, qui ſuper illa verba, Mihi pro minimo eſt, &c. ait: Hæc autem non de ſeipſo verè dicit, non enim ipſum prorſus iudicabant: ſed vt ne alios iudicent, in propria perſona, quod vult, perficit. Et poſtea ſuper illa verba: Nolite ante tempus iudicare, iterum ait: Ita nanque diuus Paulus perpetuò ſolet quæ alterius ſunt, in propriam trāsferre perſonam, inque ſeipſo docere, quæ alios eſt docturus. Hæc Theophylactus. Et ante Theophylactum hoc idem docuit Chryſoſtomus ſuper eadē Pauli verba, homilia. 11. ſuper priorem epiſtolam ad Corinthios, ſic inquiens: Nemo tamen Paulum vt ſtultum reprehendat, quod neminem dignum ducit, qui de ſeipſo ferat ſententiam. Primum enim nō propter ſe hoc dicit, ſed propter alios. Hæc Chryſoſtomus. Hoc itaque ſuppoſito fundamēto, primū annotandum in verbis Pauli eſt, quod teſtimonium propriæ conſcientiæ, quo illa teſtatur ſe nullum propriū peccatū ſcire, non eſt ſatis ad hoc vt homo certò credat ſe eſſe iuſtum. Nihil, inquit, mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum, hoc eſt, non propter hoc poſſum pronunciare me iuſtum. Nam ſolemne eſt Paulo hanc præpoſitionem, In, capere pro illa præpoſitione propter, aut pro illa præpoſitione, per. Sic accepit ad Epheſios loquens, quum dixit: Conſedere nos fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu, id eſt, per, aut propter Chriſtum Ieſum. Et iterum: Nunc autem in Chriſto Ieſu, vos qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti, hoc eſt, per ſanguinem Chriſti. Alterum in verbis Pauli annotandum eſt, quod nemo poteſt omnia ſecreta cordis ſui plenè ſcrutari, ſed ſolus Deus eſt qui renes & corda ſcrutatur. Et ideo dixit, Sed neque meipſum iudico. Qui autē iudicat me: Dominus eſt. Tertium annotandū deducit Paulus ex ſecundo dicto, quod nemo poteſt veram de ſe proferre ſententiam, quia nemo poteſt verè iudicare niſi de illis, quæ perfecte nouit. Et ideo monuit vt nolimus iudicare ante tempus, quouſque veniat dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. Quod de iudicio cordis proprij intelligendum eſt, perinde ac de iudicio alieni. *1.Cor.4.* *Theophy.* *Ephe.2.*

Et hunc eſſe verum Pauli ſenſum, apertè docent omnes ſacri doctores, qui illa Pauli verba alicubi interpretati ſunt. Hieronymus lib. 2. dialogorum contra Pelagianos prædicta verba pertractans, ait: Qui hoc dicebat, nullius vtique peccati ſibi conſcius erat, ſed quia legerat, delicta quis intelligit. Et ſunt viæ quæ videntur viro iuſtæ, nouiſsima autem eorum reſpiciunt in profundum inferni, & iterum: Omnis vir videtur ſibi iuſtus, Deus autem corda hominum dirigit: idcirco temperabat ſentētiam, ne fortè per ignorantiam deliquiſſet, maximè cum ſcriptura teſtatur: Eſt iuſtus, qui perit in iuſtitia ſua. Et alibi. Iuſte quod iuſtum eſt ſectaberis, ne opinione veritatis à iuſtitia declinemus recordantes Saulis, & Achā. Hæc Hieronymus. Auguſtinus ſuper Pſalmos exponens illum verſum ex Pſalmo. 42. Abyſſus abyſſum inuocat, obiter illa Pauli verba interpretatur, ſic dicens: Abyſſum inuocant ſancti prædicatores verbi Dei. Nunquid & ipſi Abyſſus? vt noueris quia abyſſus & ipſi, Apoſtolus ait: minimum eſt vt à vobis diiudicer, aut ab humano die. Quanta autem abyſſus ſit, audite amplius. Neque enim ego meipſum diiudico. Tantámne profunditatem creditis eſſe in homine, quæ lateat ipſum hominem in quo eſt? Quanta profunditas infirmitatis latebat in Petro, quando quid in ſe ageretur intus, neſciebat, & ſe moriturum cum Domino vel pro Domino temerè promittebat. Quanta abyſſus erat? Quæ tamen abyſſus nuda erat oculis Dei. Nam hoc illi Chriſtus prænūciabat, quod in ſe ipſe ignorabat. Ergo omnis homo licet ſanctus, licet iuſtus, licet in multis proficiens, abyſſus eſt. Hæc Auguſtinus. Et Chryſoſtomus homilia. 11. ſuper priorem epiſtolam ad Corinthios, exponēs illud, Nolite ante tempus iudicare, ait: Quod ſi in quibus ipſe peccaui, inquit, nihil certò mihi conſcius ſum, quo pacto dignus fuero qui de aliis feram ſententiam? Qua autem ratione ſi res meas non ſatis exploratas habeo, aliena potero diiudicare? Quod ſi Paulo hæc contingebant, longè magis & nobis. Etenim ita loquebatur, non vt ſeipſum inreprehenſibilem diceret. Sed ſi quiſpiam apud eos inueniretur qui nihil peccaſſet, neque hunc dignum fore, qui cæterorum vitam examinaret, oſtenderet, quódque ſi hunc nihil conſcium, reum eſſe inquit, multò magis qui multorum ſibi conſcij ſunt. Hæc Chryſoſtomus. Et Haymo ſuper Paulum prædicta verba exponens, ait: Si ego meipſum inreprehenſibilem inuenio, qui melius meipſum noui quàm vos, quomodo poteſtis diiudicare conſcientiam meam, facio quicquid facio, maximè cum nemo ſciat hominum quæ ſunt in homine, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt. Fœlix conſcientia, quæ ita de ſe audet loqui ſecurè. Et ne videretur Apoſtolus præſumptiuè ac ſuperbè talia fateri, ſubiunxit: Sed non in hoc iuſtificatus ſum. Subaudis apud me, vel apud Deum: ac ſi diceret aliis verbis: licet ego in me nihil ma- *Hierony.* *Pſal.18.* *Prou.14.* *Ecc.17.* *Deut.16.* *Auguſt.* *Mar. 14.* *Chryſoſt.*

li, nihilque reprehensione dignum inueniam, vt quidam mihi detrahant iniustè, quidam extollant suis fauoribus, tamen nō ideo iustificatus sum apud me neque iustificatum esse credo per hoc apud Deum, quia nescio vtrum placeāt ei quæ ago, aut qualiter ea accipiat, qui melius cognoscit quid fit in me quàm ego, quoniam etsi in maximis operibus peccatorum non deliqui, saltem in cogitationibus deliqui, & peccaui. Melius quidem ego memetipsum cognosco, quàm vos qui me diiudicatis & detrahitis, & melius Deus, quàm ego. Et paucis interpositis iterum ait: Quantum enim possunt homines de alio iudicare, plus homo vtique de seipso: sed Deus plus de homine, quam homo de se. Tanta profunditas enim in homine, vt lateat plerunque ipsum hominem in quo est. Quanta profunditas infirmitatis latebat in Petro, quando quid intus in se ageretur nesciebat, & se cum Domino, vel pro Domino moriturum, temerè promittebat. Nam hoc illi Christus prænunciabat, quando ipse in se ignorabat. Hæc Haymo, & ferè sunt eadem cum illis, quæ nunc proximè citauimus ex Augustino. Eodem modo interpretatur illa Pauli verba Ambrosius super epistolas, & Anselmus ibidem, & Bernardus epistola. 42. quorū verba suprà in alium finem fuerunt in hac disputatione citata, & ideo non est opus ea nunc repetere. Præterea, illud etiam est manifestū contra Lutheranos, quòd in posteriore ad Corinthios epistola Paulus ait: Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Ex quibus verbis apertissimè conuincitur falsum esse quod Lutherus ait: Crede te absolutum, & eris absolutus. Et illud Philippi Melanctonis. Si firmiter credis peccata tibi esse remissa per misericordiam Dei, & per sanguinem Christi, iustificatus es. Non enim qui seipsum commendat, ait Paulus, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Et in eadem epistola iterum ait: Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. Si homines essent certi de sua iustificatione, non esset opus admonere illos, vt tentarent semetipsos. Et rursum alibi ait: Si quis existimat aliquid esse, cùm nihil sit ipse se seducit. Ex quibus verbis apertissimè colligitur, vt omnis qui absque Dei reuelatione speciali, credit firmiter se esse iustum, sit à seipso seductus, quia omnis talis existimat se non solum aliquid, sed magnum aliquid esse. Nam magnus coram Deo est, qui iustus est.

Ambro. *Anselm⁹.* *Bernard.* D *2. Cor. 10* *2. Cor. 13.* *Galat. 6.*

Quamuis testimonia sacræ scripturæ, quæ hactenus pro incertitudine gratiæ citauimus, sint efficacissima, ad maiorem tamen huius sententiæ confirmationem, volo ostendere hanc esse & semper fuisse totius Ecclesiæ Catholicæ sententiam, per hoc quòd omnes doctores Catholici semper eam docuerunt.

Et quidem pro hac re satis esse possent testimonia illorum sacrorum virorum, quos supra protulimus ad ostendendum verum sensum illorum locorum sacræ scripturæ, quæ ad comprobandam incertitudinem gratiæ citauimus. Sed quia curiosus, aut dubius lector plura fortè desiderabit, ea nūc illi offerre volo, ex quibus aliqua plenè & integrè referam, alia verò, ne nimia prolixitate præbeam fastidium aliis benè in hac nostra & Catholica sententia confirmatis, solum digito indicabo in locis vbi illa inuenire possit. Cyprianus in sermone de eleemosyna, hæc ait: Agnoscamus fratres charissimi diuinæ indulgentiæ munus salubre, & emundandis purgandísque peccatis nostris, qui sine aliquo conscientiæ vulnere esse non possumus, medelis spiritualibus vulnera nostra curemus. Neque quisquam sic sibi blandiatur de puro, atque immaculato corde, vt innocentia sua fretus, medicinam non putet esse adhibendam vulneribus, cum scriptum sit: Quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum esse à peccatis suis? Et iterum in epistola sua Ioannes ponat, & dicat: Si dixerimus quia peccatum non habemus nosmetipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis & iustus est Dominus, qui nobis peccata dimittat. Si autem nemo esse sine peccato potest, & quisquis se inculpatum dixerit, aut superbus, aut stultus est, quàm necessaria, quam benigna est clemētia diuina, quæ cùm sciat, non deesse sanitatis quædam postmodum vulnera, dedit curandis denuò, sanandísque vulneribus remedia salutaria. Hæc ille. Hieronymus præter loca superius citata, adhuc eandem sententiam docet in commētariis super caput tertium Hieremiæ, & super. 13. eiusdem, & super Micheæ 6. Augustinus super illud Psalmi, Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestati mihi, hæc ait: Quæ occulta? Quæ incerta? Quia Deus ignoscit & talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum. Ad hoc incertum Niniuitæ pœnitentiam egerunt: dixerunt enim, quamuis post minas prophetæ, quamuis post illam vocem: Triduo Niniue euertetur, dixerunt apud se, petendam esse misericordiam. Dixerunt ita apud se disceptantes, quis nouit, si Deus flectat in melius sententiam suam, & miseretur? Incertum erat, cum dicitur, quis nouit? De incerto pœnitentiam egerunt, certam misericordiam meruerunt. Prostrauerunt se in lachrymis, in ieiuniis, in cilicio, & in cinere. Prostrauerunt se, gemuerunt, fleuerunt, pepercit Deus. Stetit Niniue, an euersa est Niniue? Aliter quidem videtur hominibus, & aliter visum est Deo. Hæc Augustinus. Et idem prorsus docet in libro. 83. quæstionum, quæst. 58. & sermone. 16. de verbis Apostoli, & in libro de prædestinatione sanctorum, cap. 20. Gregorius præter tam multa, quæ ex moralibus illius super Iob citauimus, adhuc ex professo idem docet in quadam epistola ad Gregoriam Augustæ cubiculariam, & est in libro sexto registri, capite. 186. Isidorus libro. 2. de summo bono, capite. 13. Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicentur, quibus bene per prophetam dicitur: Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax, & non erat pax. Cum ignominia igitur curat contritionem, qui peccanti, & non legitimè pœnitenti promittit securitatem. Et paucis interpositis, subdit: Quamuis per pœnitentiam propitiatio peccatorum fit, sine metu tamen esse homo non debet: quia pœnitentis satisfactio diuino tantum pensatur iudicio, non humano. Proinde quia miseratio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est. Neque enim vnquam oportet pœnitentem habere de peccatis securitatem. Nam securitas negligentiam parit, negligentia autem sæpe incautum ad vitia transacta reducit. Hactenus Isidorus, qui apertissime nostram & Catholicam sententiam docet.

A *Cyprian⁹* *Prou. 20.* *1. Ioan. 1.* *Hierony.* *August.* *Ionæ 3.* B *Gregori⁹* *Isidorus.* *Hier. 6.*

Ioannes

Ioannes Gerson in quodam tractatu de signis bonis ac malis, qui est in quarta parte operum illius, hæc ait: Signum malum indicare se esse in gratia cum certitudine, nisi per reuelationem claram habeatur, cùm sufficiat pro statu præsenti probabilis coniectura. Nescit quippe homo an amore vel odio dignus sit, tum quia nescit an opera sua acceptantur coram Deo: Tum quia ignorat qua districtione iudicentur, aut quo fine terminentur: Tum quia mentalis oculus cæcutiens est, putans aliquando de gratiis, gratis datis vel acquisitis gratiam esse gratum facientem: Tum denique quia angelus sathanæ trásfigurat in angelum lucis exufflans per aliquam latentem superbiam flammam charitatis, conseruans nihilominus lucem quandam acquisitæ seu consuetudinalis virtutis. Hæc ille. Et eandem sententiam docet in tractatu de præparatione ad missam, qui est in secunda parte operum suorum.

Gerson.

1. Cor. 11.

Post istos omnes viros illustres succedit tota turba scholasticorum Theologorum, è quibus multi fuerunt sanctitate perinde ac doctrina clari, qui omnes concorditer docent hanc nostram & Catholicam assertionem de incertitudine gratiæ inhabitantis. Istorum verba non referam, sed satis erit indicare locum lectori. Alexander de Hales in tertia partæ summæ Theologicæ, quæstione vigesimaseptima. Sanctus Bonauentura in primo senten. distinctione decimaseptima, parte prima, quæstione tertia. Sanctus Thomas in prima secundę, quęst. 112. artic. 5. Richardus de media villa in primo dist. 1. arti. 2, quęst. 5. Durádus de sancto Pontiano in primo senten. distin. 17. quęst. 4. Gabriel Biel in secundo sen. distin. 27. dubio vltimo. In quo loco immeritò reprehendit doctorem subtilem Ioannem Scotum, dicens ex dictis illius colligi, illum sentire hominem posse esse certū de sua iustificatione. Et multi ex Catholicis, qui in concilio Tridentino volebant defendere certitudinem gratiæ, conabantur trahere Scotum in fauorem suæ sententiæ, moti authoritate Gabrielis, qui illud tribuit Scoto. Sed re vera Gabriel & quotquot alii hoc tribuunt Scoto, falluntur: quia mentem illius minimè assecuti sunt. Nam ille in multis locis apertissimè docet, neminem absque speciali Dei reuelatione posse esse certum de sua iustificatione. Hoc enim apertissimè docet in primo sentē. dist. 17. quæst. 1. artic. 1. in principio, vbi dicit neminem posse cognoscere certitudinaliter se esse in charitate. Idem dicit in. 3. distinct. 27. quæst. vnica. In. 4. distinct. 5. quæst. 1. volens probare bonitatem ministri non esse necessariam ad susceptionem baptismi, dicit hæc verba: Cùm enim quasi nullus possit esse certus de bonitate propria, multo magis nec de bonitate alterius: ergo si ex bonitate ministri dependeret baptismus, nunquam posset aliquis esse certus se verè recepisse baptismum, quod est inconueniens. Hæc ille. Et in eodem. 4. senten. distinct. 9. quæstione prima, disserens de præparatione necessaria ad dignè suscipiendum Eucharistiam, dicit non esse necessarium, vt homo sciat se esse in gratia, quia aliàs nullus posset dignè suscipere: qua nullus potest certò scire se esse in gratia. Cùm ergo in tam multis locis apertissimè doctor subtilis Scotus dixerit neminem posse esse certum de sua iustificatione, meritò sunt reprehendendi illi, qui ausi sunt oppositam assertionem falsò tribuere illi. Sed opus est vt respondeamus argumento, quo Gabriel & illius sectatores nituntur persuadere, Scotum sensisse hominem posse ex communi lege esse certum de sua iustificatione. Dicunt enim Scoti sententiam esse, quod ad suscipiendum gratiam per aliquod sacramentum, satis est non ponere obicem, hoc est, tunc non peccare mortaliter. Quilibet autem potest scire se non ponere obicem, hoc est non peccare mortaliter quum suscipit sacramentum: ergo quilibet hoc modo recipiens sacramentum, erit certus se tunc esse in gratia. Sed in hoc argumento bis errat Gabriel, & qui illum in hac parte sequuntur. Primò, quia iuxta doctrinam Scoti, non solum ille dicitur ponere obicem, qui peccat mortaliter, sed etiam ille qui accedens ad sacramentum nullam habet peccati contritionem, vel attritionem. Itaque non ponere obicem, vt Scotus docet, non est merè negatiuè se habere, sed est habere aliquam peccati attritionem, quæ quamuis optimis circunstantiis ornata, non esset fufficiens dispositio ad consecutionem gratiæ. Hoc apertissimè docet Scotus in quarto sentent. distinct. 4. quæstione. 5. Et distinct. 14. quæst. 4. arti. 3. Et dist. 16. quęst. 1. parum ante solutionem argumentorum. Et distinct. 18. bis. Et dist. 49. quæst. 4. vbi dicit, peccare illum qui recordatur se peccasse, & non dolet. Secundo errat Gabriel in suo argumento, quia malè concludit, etiam si daremus illi quod non ponere obicem, sit idem quod non peccare mortaliter. Nam ad hoc vt suscipiens sacramentum sit certus certitudine fidei se suscepisse gratiam, oportet vt eadem certitudine sit certus se suscepisse sacramentum. Hoc autem nemini potest esse certitudine fidei certum, quia nemo potest sic esse certus de intentione ministri, sine qua, vt definitum est in Concilio Florentino, non potest perfici sacramentum. Manet ergo Scotus pro nostra & Catholica sententia de incertitudine gratiæ, & non pro contraria in quam alii inuitum & renitentem trahere conabantur.

Alexāder de Hales.
Bonauentura.
Thomas.
Richard⁹
Durādus.
Gabriel.
Ioannes Scotus.

Ex his omnibus quæ hactenus pro incertitudine gratiæ protulimus, facilè conuincitur secunda pars assertionis Lutheranæ, quæ ait: omnem fidelem esse obligatum ad certò credendum, remissa sibi esse gratis peccata sua propter misericordiam Dei, & meritum passionis Christi. Si nemo potest esse certus de sua iustificatione, consequens est necessariò, vt nemo teneatur ad habendum hāc certitudinem: quia aliàs homo obligaretur ad impossibile, quod est absurdum, & Deo iniuriosum. Præterea, si omnes fideles & iusti obligantur (vt Lutherani dicunt) ad certò credendum se esse iustos, oportet vt ipsi Lutherani ostendant pręceptum diuinum apertum & clarum, quale ipsi à nobis in aliis causis exigere solent, quod apertè obliget omnes fideles ad hanc certitudinem, quam illi prædicant. At cum tale præceptum non possit in sacris libris reperiri, conuincitur inde nullum tale præceptum esse. Et hoc argumentum conuincit potissimum Lutheranos, quia dicunt nihil esse recipiendum quod in sacris literis non habeatur. Rursum, si omnes fideles tenerentur ad certò credendum esse iustos: ergo qui illud non crederet, esset censendus hæreticus. Ecclesia tamen nunquam hactenus propter hoc aliquem proclamauit hereticum, imò ex opposito dixit pias mentes esse, quæ timent culpam esse, vbi culpa non est

Post hęc omnia argumenta, vt totam istam de certitudine disputationem plenè absoluamus, operęprecium erit Ecclesiæ definitionem in medium afferre. In cap. vltimo, de purgatione Canonica, Innocentius tertius definit esse indiscretum, & temerarium, & ineptum, iurare se esse immunem à peccatis, quáuis de illis pœnitentiã egerit. Et probat per illud Iob: Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Demum, Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum post longam & diligentissimam super hac re factam examinationem, sessione sexta Christianissimam de hac re protulit sententiam, quę capite. 9. decretorum illius sextæ sessionis habetur sub his verbis: Quamuis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa vnquam peccata fuisse, nisi gratis, diuina misericordia, propter Christum, nemini tamen fiduciam, & certitudinem remissionis peccatorum suorum iactanti, & in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est. Cùm apud hæreticos, & schismaticos possit esse, imò nostra tempestate sit, & magna contra Ecclesiam Catholicam contentione prædicetur vana hæc, & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserẽdum est, oportere eos, qui verè iustificati sunt, absq; vlla dubitatione omnino, apud semetipsos statuere se esse iustificatos, neminemq; à peccatis absolui, ac iustificari nisi eum, qui certò credat se absolutũ, & iustificatum esse, atque hac sola fide absolutionem & iustificationem perfici, quasi qui hoc non credit, de Dei promissionis déque mortis & resurrectionis Christi efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, déque sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet, si quilibet, dum seipsum, suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest, cùm nullus scire valeat, certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum. Et post datam hanc fidei definitionem, ne quis temerè contra eam aliquid dicere auderet, duos Canones latæ sententię videlicet decimũtertium, & decimumquartum adiecit, quorũ verba sunt quę sequũtur. Si quis dixerit omni homini ad remissionem peccatorum assequendam, necessarium esse, vt credat certò, & absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis, peccata sibi esse remissa, anathema sit. Si quis dixerit hominem à peccatis absolui ac iustificari, ex eo quod se absolui ac iustificari certò credat, aut neminem verè esse iustificatum, nisi qui credit se esse iustificatum: & hac sola fide absolutionem, & iustificationem perfici, anathema sit. Hactenus Concilum Tridentinum. Sed ne ex istis verbis malè intellectis, lector aliquis labatur in aliquem errorem, volo lectorem admonere vt bene aduertat & rectè intelligat verba illa Concilij. Cùm nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Non enim per illa verba dicunt neminem posse credere se esse in gratia, ita vt illi fidei non possit subesse falsum: sed dicunt neminem posse illud scire certitudine fidei, cui non possit subesse falsum. Nam potest esse vt aliquis iustus per coniecturas aliquas à Spiritu sancto donatas, hoc est, quas illi spiritus sanctus suggerit, credat fide tantum humana, id est, rationibus humanis innixa, se esse iustum, & illi fidei non potest subesse falsum: quia cum Spiritus sanctus suggerat, vt sic credat, illi fidei non potest subesse falsum. Sed ille sic credens non erit certus de sua iustificatione, certitudine fidei cui non potest subesse falsum. Quia etsi illas coniecturas iustificationis illi suggerit Spiritus sanctus, ille tamen nescit eas à Spiritu sancto fuisse ministratas, quod erat necessarium, vt ille esset certus certitudine fidei, cui non potest subesse falsum. Nam aliàs etsi res in se sit certa, ille tamen non erit certus, quia sæpe poterit meritò dubitare. Verba ergo Concilij intelligenda sunt de vtraque certitudine, videlicet rei in se, & quo ad nos, ita quod vtranque certitudinem de sua gratia nemo sine speciali Dei reuelatione possit habere. Si autem ille sciat certò illam suggestionem esse à spiritu sancto, tunc illud dicetur esse specialem reuelationem. Quia non omnibus iustis datum est, vt sciant quæ suggestiones fiunt à spiritu sancto, & quæ à spiritu malo. Nam si omnes hoc scirent, non dixisset Ioannes in sua prima Canonica epistola: Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an ex Deo sint. Sed quia sæpe angelus sathanæ transfigurat se in angelum lucis, ideo probare oportet spiritus an ex Deo sint. Et inde necessariò sequitur, vt qui certò scit spiritum aliquem esse à Deo, hoc habeat per specialem Dei reuelationem. Qui autem illam habet, bene potest esse certus de sua iustificatione certitudine fidei, cui non potest subesse falsum: quoniam qui ex tali reuelatione certò crederet se esse iustum, innitetur diuinæ reuelationi, cui non potest, vt constat, subesse falsum. Et sicut illa est illi specialis, ita fides qua certò credit, sicut tunc tenetur credere se esse iustum, est illi specialis & non Catholica, quia non obligat alios quibus non est facta illa specialis reuelatio. Cùm ergo Concilium dixit, neminem posse certò scire certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, hoc idem est ac si dixisset, certitudine habita per viam, per quam non potest falli. Et talem viam habet ille, qui innititur reuelationi diuinæ. Qui autem per coniecturas ministratas à spiritu sancto, sed nesciens certò eas esse à spiritu, credit certò se esse in gratia, non est certus certitudine fidei, cui nõ potest subesse falsum. Quia etsi res in se certa sit, via tamen qua illam credit, non est infallibilis, qnia est solùm ratio humana probabilis, cui potest subesse falsum. Et hanc certitudinem moralem, quæ habetur per viam fallibilem, quam nos appellamus fidem humanam, Concilium non negauit, neque nos negamus posse ex lege communi contingere multis iustis. Et hinc constat apertissimè quàm parum faciat pro certitudine gratiæ illud testimonium Pauli ex epistola ad Romanos: Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod filij Dei sumus. De hac Pauli sententia gloriabantur in Concilio Tridentino illi Catholici qui certitudinem gratiæ defendere conabantur. Sed ex his quæ nunc diximus apertè constat nihil illis fauere. Fatemur quidem Spiritum sanctum reddere iustis testimonium per bona opera quæ faciunt, aut per alias coniecturas, quod sunt filii Dei, sed non est illis omnibus certum quod illud sit testimonium Spiritus sancti. Hoc autem (vt diximus) est summè necessarium vt verè homo sit certus de sua iustificatione. Præterea, non omne testimonium quod reddit Spiritus sanctus homini de sua iustificatione, est testimonium certitudinis

Iob. 9. *Cõcilium Tridentinum.* *1. Ioan. 4.* *2. Cor. 11.* *Rom. 8.*

C D A

certitudinis. Nam testis non semper testatur ex visu, sed aliquando ex auditu, aliquando de credulitate, & de probabilitate. Sic etiam Spiritus sanctus, & si testimonium reddat iustis, quod sunt filii Dei, non tamen semper omnibus æquale, sed quò nostræ menti plenius insederit, & per nostra opera se nobis patefecerit latius, eò certius reddit testimonium spiritui nostro quod filii Dei sumus. Hoc autem certum B testimonium non omnibus dat, sed illis solum quibus reuelat suam iustificationem.

Hoc solum mihi iam superesse video, respondere scilicet aliquibus argumentis, quibus contra nos, & Catholicam veritatem pugnant certitudinis assertores. Primò quidem arguunt contra nos, & dicunt quod qui negant certitudinem salutis haberi posse, excruciant, & excarnificant conscientias: quia ducũt illas in desperationem, dum semper illas dubitare faciunt. Respondeo quod non iubemus eos desperare. Non enim qui est incertus, desperat, quia est medium inter certitudinem & desperationem, videlicet probabilis quędam fides aut opinio de sua iustificatione. Sed isti ex vno extremo in aliud sine medio pertransire volunt, quia ex negatione certitudinis gratiæ volunt inferre desperationem salutis, & sic faciunt iuxta id quod quidam dixit:

Dum vitant stulti vitium in contraria currunt.

His argumentatoribus possumus respondere id quod Horatius aliis similibus dixit in satyra aut sermone primo, sic inquiens:

Non ego auarum
Cùm veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem:
Est inter Tanaim quiddam, socerúmque Viselli.
Est modus in rebus, sunt certi denique fines
Quos vltra, citraque nequit consistere rectum.

Ad hunc modum ego respondeo quod negando certitudinem, non volo concedere desperationem, sed solum volo dare medium aliquod inter vtrũque, videlicet probabilem opinionem de propria iustificatione. Hæc autem probabilis opinio ex multis testimoniis concipi potest. Sunt enim signa huius iustitiæ & interioris gratiæ duo præcipua & magis certa, quæ maiorem securitatem possunt præstare illis qui certò sciunt se stare in fide Catholica. Primum est dolor de peccatis omnibus contra Deum com- C missis. Alterum, est propositum vitandi omnem ipsius offensam & seruandi per omnia cuncta diuina mandata. Et qui se certò nouerint hoc animo esse, vt supra modum doleant de omnibus offensis, quas contra Deum admiserint, & eas in posterum non obstantibus quibuscunque incommodis & periculis, quanta maxima potuerint cura, & diligentia, cupiant vitare, probabilissimam sanè suæ iustificationis coniecturam habent, & toto pectore totisque præcordiis de tanto & tam præcellẽti beneficio, possunt intra se meritò exultare. Sunt etiam signa gratiæ inhærentis contemptus mundi & omnium rerum terrenarum, desiderium patriæ cœlestis, libenter audire verbum Dei, delectari in rebus diuinis, prompta voluntas ad executionem mandatorum Dei, nullum habere remorsum conscientiæ peccati mortalis, timor offendendi Deum. Verum hæc omnia non sunt adeò certa signa iustificationis, vt habens illa non possit decipi iudicando se esse iustum: quia cum illis omnibus potest habere aliquod peccatum mortale latẽs. Sunt tamen signa efficacissima ad causandum (vt dixi) probabilem opinionem, aut certitudinem moralem de propria iustificatione. Et hæc certitudo moralis est, quæ hominem non mediocriter consolari potest. Hæc, est illud testimonium conscientiæ, in quo, iuxta Pauli sententiam, non inaniter gloriari & lætari possunt. Ideo Chrysostomus homilia tertia super posteriorem epistolam ad Corinthios, ait: Quando damnare non potest consciẽtia nostra, quasi factis improbis à recto discesserimus, etiam si innumera patiamur acerba, etiam si vndique feriamur, ac periclitemur sufficit nobis ad solatium, immò non tantum ad solatium, sufficit nobis pura conscientia, verum etiam in hoc, vt coronemur dum præbet nobis testimonium, quod nihil commiserimus mali, sed iuxta Dei placitum hæc perpetimur ob vir- D tutem, ob philosophiam, ob multorum salutem. Hæc Chrysostomus. In quibus verbis id annotandum est, quod solum dixit, nos habere solatium & consolationem ex testimonio nostræ conscientiæ, & non plenam certitudinem atque securitatem. Sed ne ex hoc solatio & testimonio cõscientiæ quis superbiat, & maiorem quàm decet capiat gloriam, audiat quid beatus Bernardus dicat libro secundo de consideratione ad Eugenium: Volo, inquit ille, glorieris testimonio conscientiæ, sed non minus vt eodem ipso humilieris. Rara vox, nihil mihi conscius sum. Cautior in bonis ambulas, si & mala non lateant. Quamobrem, vt dixi, noueris te, vt inter angustias, quæ non desunt, fruaris conscientiæ bono. Magis autem, vt scias, quid desit tibi. Nam cui non desit? Omnia illi desunt, qui nihil sibi de esse putat. Hæc ille. Secundò contra nos argumentantur per illud, quod habetur in symbolo Apostolorum, Remissionem peccatorum. Ex quibus verbis illi colligere volunt quod quilibet à sacerdote absolutus tenetur credere remissa sibi esse peccata. Sed hæc nihil nos mouent, quia nos fatemur remissionem peccatorum dari per absolutionem sacerdotis, & omnes teneri ad credendum talem remissionem dari, si adsint reliqua omnia quæ sunt necessaria ad talem remissionem impetrandam. Nemo tamen potest certò scire illa omnia adesse, quia nemo potest certò scire quod se bene pręparauit integrè scrutando suam conscientiam vt de omnibus perfectè doleret, neque etiam potest sibi certò constare de intentione sacerdotis, quæ semper est necessaria ad cuiuslibet sacramenti administrationem. Et propter hanc causam adultus qui ad baptismum accedit, quamuis certò sciat se dolere de peccatis, non tamen potest certò scire se esse in gratia, quia non potest illi certò constare de intentione baptizantis.

2. Cor. 1.
Chrysost.
Bernar.

A Tertiò nobis obiiciunt illud Apostoli: Nos autem non spiritũ huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Ex quibus verbis hostes nostri colligere nituntur Apostolos per solam Spiritus sancti infusionem, & non per aliquam specialem reuelationem, co-

1. Cor. 2.

gnouisse dona Dei illis collata, & inde colligunt omnibus iustis hoc esse concessum vt cognoscant dona Dei, inter quæ numeratur gratia. Et confirmant, quia nisi hoc esset illis concessum, non possent Deo gratias agere, vt debent, pro beneficiis quæ à Deo receperunt. Sed isti argumẽtatores in multis decipiũtur sic argumentantes. Primò, quia illic Apostolus, vt ex serie literæ constat, non loquitur de donis specialibus quæ aliquibus hominibus Deus peculiariter cõcedit, sed de beneficiis communibus quæ Deus toti generi humano concessit, qualia sunt redemptio, doctrina fidei, sacramenta per quæ possimus iustificari. Hæc autem omnia omnes iusti, immò etiam omnes fideles certò sciunt per donum fidei quam à Deo acceperunt. Et quod de huiusmodi donis loquatur in eo loco Paulus, verba quæ sequuntur apertè demonstrant. Nam post illa verba supra citata, statim hæc addit: Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus. At Paulus & cæteri Apostoli commilitones illius non prædicabant propriam alicuius hominis iustificationem, aut alia peculiaria hominis dona, sed communia, illa quæ supra numerauimus. Deinde, decipiuntur in qualitate notitiæ, quam putant esse necessariam. Quod enim obiiciũt non posse hominem Deo gratias agere, vt debet pro beneficiis receptis, si illa non agnoscit: rectè quidem id dicunt, & nos fatemur, sed satis est ad reddẽdas gratias, cognoscere illa dona per probabilem opinionẽ de illis habitam, & non est necessaria ad hoc certitudo fidei. Et de ista cognitione intelligendum est etiam illud quod idem Apostolus in eodem loco ait: Quis scit hominum, quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui est in homine? Nam etsi actus interiores nostræ animæ certò & euidenter cognoscamus, non tamen ita cognoscimus habitus interiores, sed solum illos cognoscimus per coniecturas & probabili quadam opinione. Quartò nobis obiiciunt illud Ioannis ex prima sua Canonica epistola: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodiuimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus. Ex istis verbis putant hostes nostri se conuincere certitudinem gratiæ, & sufficiens testimonium ad illam esse carere remorsu conscientiæ, & ex illa pace conscientiæ oriri custodiam mandatorum Dei. Sed nihil minus dicit in illo loco Ioannes: quoniam in illis verbis non dixit Ioannes, nos habere certitudinem si cor nostrum non reprehẽderit nos: sed dixit nos habere fiduciam. At fiducia longissimè distat à certitudine, quoniam certitudo, vt in principio diximus, pertinet ad intellectum, fiducia verò pertinet ad voluntatem. Ad habendum autem hanc fiduciam impetrandi à Deo quæ petierimus, satis est probabilis quædã persuasio quod sumus Deo grati, & quæ placita sunt ei, facimus. Quæ persuasio inde nascitur quod mandata illius custodimus, & de nullo peccato accusat nos conscientia nostra. Quintò nobis obiiciunt illud Ioannis ex eodem loco: Scimus quoniam trãslati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Translatio autẽ de morte ad vitam fit per iustificationem, quoniam peccatum est mors, & gratia est vita animæ, & inde sequitur vt translatio de morte ad vitam sit trãslatio de peccato ad gratiam. Cùm igitur Ioannes dicat nos scire hanc translationem, videtur inde colligi nos etiam scire quando sumus in gratia. Sed hoc argumentum in multis deficit. Primò enim procedit ex sensu mystico, qui parum validus est ad probandum aliquod dogma. Nam peccatum intelligere per nomen mortis, & gratiam per nomen vitæ, sensus est mysticus, qui malè huic loco conuenit, & est nimium ab illa litera alienus. Nam Ioannes illo loco de vera morte corporali loquebatur, & de vita æterna ad quam iusti transferuntur, cùm ex hoc mundo exeunt. Deinde erratum est in argumento, putando quod per illud verbum, scimus, quod positum est, in litera Ioannis, significatur notitia euidens & certa, qualis est illa quæ habetur per syllogismum demonstratiuum, aut per intuitionem alicuius rei præsentis. Sæpe enim scire dicimus ea de quibus solum habemus fidem diuinã, aut fidem humanam, aut probabilẽ opinionem. Nam Petrus ad populum Iudæorum loquens, dixit: Certissimè sciat omnis domus Israël, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Iesum quem vos crucifixistis. In quibus verbis constat positum esse, scire, pro credere. Et Ioãnes in eadem epistola & in eodẽ capite vnde prima verba desumpta sunt, vsurpat sæpe hoc verbum, scire, pro credere: Scimus, inquit ille, quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Et iterum: Et scitis quoniam omnis homicida nõ habet vitam æternam in se manentem. In his duobus locis constat scientiam capi pro fide diuina, qua credimus omne reuelatum à Deo esse verum. Et iuxta hanc significationem accipiẽdum est illud verbum in loco prius citato, vbi Ioannes dixit: Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus. Credunt enim iusti se transferendos esse per mortem huius corporis ad vitam æternam, dummodò verè diligant Deum. Nam illa vox, quoniam, illo loco, valet tantum, ac si dixisset, dummodò, aut, si. Et quia firmissimè illud credunt & sperant, posuit propter certitudinem, præteritum pro futuro, translati sumus, pro transferemur. Hoc enim sæpissimè cõtingit in sacra scriptura vt constat ex multis locis eius. In omnem terram, inquit Dauid, exiuit sonus eorum. Et iterum in alio Psalmo: Eruisti animam meam ex loco inferiori. Et iterum: Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. In his omnibus locis & in multis aliis, positum est præteritum pro futuro, propter certitudinem rei venturæ, quæ pro tam certa habetur ac si iam præteriisset. Et hoc idem fecit Ioannes in loco prædicto. Sexto nobis obiiciunt Lutherani illud Pauli ex epistola ad Romanos: Ideo ex fide vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum. Ex isto loco putat Philippus Melancton se triumphare de nobis, quoniam dicit ille Paulum in illis verbis docuisse nos iustitiam esse ideo ex sola fide, vt possimus esse certi de remissione peccatorum nostrorum, quam deus nobis promisit. Sed certè Philippus nimium detorquet verba Pauli in sensum alienum. Nam Paulus illo loco non loquitur de promissione remissionis peccatorum, sed de promissione incarnationis filii Dei, qui assumpturus erat carnem ex semine Abrahæ & ad hunc finẽ dedit aliam promissionem de filio quem paritura erat illi Sara. De hac secunda promissione dicit Paulus in eadem epistola.

1. Ioan. 3.

Ibidem.

Act. 2.

1. Ioan. 3.

Roma. 4.

Rom. 9.

B C D

stola. Promissionis enim verbũ hoc est, secũdum hoc tempus veniã & erit Saræ filius. Propter has duas promissiones dicit Paulus in alia epistola: Abrahæ dictæ sunt promissiones. Hæc promissio incarnationis filii Dei fuit data Abrahæ ante legem, & ideo dixit Paulus quod non per legem fuit data promissio Abrahæ aut semini eius, quia si per legem esset data intelligeretur quod solis Iudæis ex semine Abrahæ secundum carnem promitteretur Christus. Dicit ergo Paulus promissionem illam ideo propter fidem Abrahæ datam esse, vt possit prodesse omni credenti in Christo, siue Iudæo, siue Gentili, quoniam omnes hi sunt veri filii Abrahæ & verum semen illius secũdum spiritum. Hęc autem promissio facta est firma & certa non propter opera nostra, sed per solam gratiam Dei. Et hunc esse verum Pauli sensum cõstat ex commentariis omnium sacrorum doctorum, & potissimum ex Anselmo qui illum Pauli locum melius, meo quidem iudicio, interpretatur, sic inquiẽs: Non enim firma esset, sed potius infirma & irrita, nisi ipse per gratiã suam impleset eam. Ideo non de nostræ voluntatis potestate, sed de sua prędestinatione promisit. Promisit enim quod ipse facturus erat, nõ quod homines. Quia etsi faciunt homines bona quæ pertinẽt ad colendum Deum, ipse facit vt illi faciãt, quæ præcepit, non illi faciunt vt ipse faciat quod promisit. Alioquin vt Dei promissa compleantur, nõ in Dei, sed in hominum potestate est: & quod à Domino promissum est, ipsis redditur Abrahæ. Sed non ita fieri potest: per gratiam ergo Dei, gratuito munere nobis cõcessam, implẽtur eius promissa, dum per donum suę gratiæ facit vt credamus & bene operemur, sicque hæredes efficamur. Firma sit promissio omni semini Abrahæ, id est, non parti seminis sed omni semini. Volebant enim Iudæi vt quantum ad eos, firma esset: & quantum ad gentiles, cassa. Sed non ita Deus promisit, cum diceret, in semine tuo benedicẽtur omnes gentes. Firma sit omni semini, id est, omni populo fideliũ imitatori Abrahæ. Hactenus Anselmus. Ex cuius verbis apertissimè constat Lutheranos perperam interpretari verba Pauli, & in alienum sensum illa detorquere. Septimo nobis obicitur illud Ioannis in Apocalypsi: Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum cãdidum, & in calculo nomen nouum scriptũ, quod nemo scit, nisi qui accipit. Ex isto loco quidam ex Catholicis, qui in Concilio Tridẽtino contendebat pro possibili certitudine gratiæ, nitebatur conuincere illam, & se in hac causa triumphare putabat. Sed certè nimius affectus suæ opinionis illũ decipiebat. Nam cum verba illa Ioãnis sint nimium obscura, & quæ non facilè ab omnibus intelliguntur, non deberent sumi ad probandum aliquod dogma, præsertim cum de illorum intelligentia non conueniat inter omnes sacros doctores. Et quod magis miror de hoc argumentatore est, quod nullus ex sacris doctoribus qui illum locum interpretantur, fauet sententię illius, ita vt dicat per manna intelligi gratiam, aut iustificationem, & rarus est qui dicat per nomen nouum intelligi appellationem veri Christiani aut veri filii Dei adoptiui. Nam ferè omnes interpretantur de præmio cœlestis patriæ in futura vita recipiendo. Beatus Ambrosius in commentariis super Apocalypsim, quæ nunc primum industria & opera Cutheberti Tonstalli Dunelmensis episcopi in lucem prodierunt, duas reddit illis verbis Ioannis expositiones, & in nulla illarum dicit per nomen nouum debere intelligi appelationẽ veri Christiani: sed in prima expositione dicit per nomen nouum intelligi nomen Christi, & hoc dicit neminem scire nisi qui accipit, iuxta illud eiusdem Ioannis in alio loco: Qui dicit se nosse Deum & mandata eius non custodit, hic mendax est. Et huic expositioni consentit Beda super Apocalypsim. In altera expositione dicit Ambrosius per nomen nouum significari beatitudinem patriæ cœlestis, & hoc nomen nullus scit nisi qui accipit. Quia, vt inquit ille, quãta sit illa cœlestis beatitudo, nullus scire præualet nisi qui ad hãc peruenire meruit, sicut dicit Esaias propheta: Oculus non vidit Deus absquæ te, quæ præparasti expectãtibus te. Hæc Ambrosius. Et hanc posteriorem interpretationem amplexatur Gregorius libro. 28. Moral. cap. 2. Alia argumenta contra non fiunt pro certitudine gratiæ, sed vt prolixitatem euitem, ea omnia omittere decreui, præsertim quod illis omnibus facilè responderi potest per illa quæ hactenus à nobis dicta sunt. Contra hanc hæresim post datam definitionem Concilii Tridentini scripsere duo viri docti Hispani quorum primus dicitur Dominicus de Soto ex ordine fratrum Prædicatorũ, & is composuit opus quoddam de natura & gratia tribus partitum libris, in quorum tertio contra hanc hæresim disputat. Alter est Andreas de Vega ordinis Minorum, qui scripsit opus magnum pro defensione & expositione Tridentini decreti de iustificatione hominis, & in huius operis libro nono satis diffusè & copiosè de hac re disserit.

Galat. 3. *Anselmus* *Apoc. 2.* *Ambros.* *1. Ioan. 2.* *Esa. 64.*

HAERETICVS.

FVerunt quidam adeò dementes, vt dicerent omnes hæreticos bene sentire: quam sententiam (vt Philaster ait) asseruerunt quidam dicti Rhetorii. Verùm hæc assertio adeò rationi repugnat, vt Augustinus in lib. de hęresibus capite. 72. videatur impossibile, vt aliquis suæ mentis compos hoc sentire posset. Cum enim plures sint hæreses ex diametro pugnantes, nõ est possibile vt vtraque earum credatur esse vera, non certè magis quàm credere duo contradictoria simul vera. Quapropter non est quod aduersus hanc dementiam pugnemus. Sola narratione eam expugnasse credimus, quoniam seipsam expugnat.

SEcunda est hæresis que docet hæreticos non esse aliqua corporali pœna puniendos, sed esse iudicio diuino relinquẽdos. Verum de hac re nihil in pręsentiarum dicemus, quoniam specialem prolixum de hac re paramus tractatum qui de iusta hæreticorum punitione inscribitur.

TErtia hæresis est quę docet omnem illum esse censendum hęreticum, qui quouis modo lethaliter peccat. Hanc hæresim prodiisse tẽpore Gregorii papæ huius nominis. 11. testatur Nicolaus Eimerici

in suo directorio inquisitionis, nec tamen prodidit quis illius fuerit autor: sed tantum dicit Gregorius vndecimus habito prius pleno (vt decebat) doctorum virorum consilio damnasse hanc assertionem velut hæreticam, & à vera Catholicæ fidei regula deuiantem.

Fortè ad hunc errorem pertinet, id quod aliqui ex Lutheranis de fide & operibus disputantes, asserunt. Nam aliqui eorum docere conantes solam fidem iustificare hominem, videntesque plurima scripturæ sacræ testimonia quæ apertissimè docent operum bonorum necessitatem, dicunt fidem non esse vbi necessaria opera non sunt. Fit itaque necessariò, iuxta istorum sententiam, vt quoties quis lethale aliquod crimen commiserit, toties fidem perdat: quoniam (vt isti aiunt) fides sine operibus consistere nequit. Sic docet quidam Ioannes Riuius Atthendoriensis in quadam epistola quæ inscribitur de sola fide ad amicum innominatum, vbi hæc quæ sequuntur, inserit verba: Etenim fieri nequit (ait ille) vt vbi vera synceraque est fides, ibi impiè quis aduersus Deum agat. Et parum suprà ante præfata verba expresius hoc idem docet, sic inquiens: Quandiu quidem filii Dei sumus, hæredes etiam sumus. Filij autem sumus eousque planè, dum fidem in Christum retinuerimus. Ea amissa non agnoscit vt filios pater ille cœlestis. Amittitur autem, si & impiè viuas, nec pœnitentiam impietatis agas. Hæc Ioannes Riuius. Si per quodlibet peccatum mortale amittitur fides, ergo omnis qui mortaliter peccat est infidelis. Si infidelis est, oportet necessariò vt aut Sarracenus, aut Paganus, aut hæreticus sit. Quoniam nulla alia infidelitatis species hucusque à viris doctis asignata est. Quum igitur homo aliàs verè Christianus, ob solum adulterij aut furti crimen ab eo commissum, nō sit Iudæus, aut Sarracenus, aut Paganus censendus, oportebit necessario, iuxta istius Ioan. Riuii sententiam, fateri illum esse hæreticum. A

Et certè nisi quęstionis difficultas ex sola nominis significatione penderet, clarisimè patet non omnem peccatorem, etiam si lethale sit illius crimen, esse hæreticum. Nam cum duo sint peccatorum genera, vnum cùm ea fiunt quæ facienda non erant, alterum cùm ea deseruntur quæ facere tenebamur: si hoc secundo modo quis peccet, quo pacto illum dices hęreticum, quem nihil egisse aut docuisse constat? Prætereà fieri potest vt aliquis graue aliquod crimen committat, & se malè agere sciat: nam alioqui verum non esset quod Saluator ait: Filius qui nouit voluntatem patris, & non facit secundum eius voluntatem, vapulabit multis. At Christus Saluator noster qui ipsamet veritas est, mentiri non potuit. Fieri ergo potest vt quis malè agat etiam cùm se malè agere credit. Non enim tam morigera est voluntas, vt semper intellectui sibi consulenti cedat, imò sæpisimè illius consilium dedignatur, & consilio illius spreto quodlibet agit. *Luc.12.*

Certum siquidem est non omne peccatum esse ex pura ignorantia, sed multa esse ex pura malitia, quod vel ex eo apertisimè constare potest, quod in lib. Iob legitur: Quasi impios percusit eos in loco videntium. Qui quasi de industria recesserunt à Deo, & omnes vias eius intelligere noluerunt, vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum. Ex quibus verbis apertè conuincitur, aliquem malè agere posse, quamuis certò ille sciat, se contra Dei præcepta facere. *Iob.34.*

Ille igitur qui iuxta hunc modum contra Dei pręcepta agit, peccat, non tamen hæreticus ab vllo viro docto & Catholico censebitur. Quî enim fieri potest vt qui nulli hæresi adhæret, hæreticus sit? At vbi non est error in fide, ibi hæresis esse non potest: quoniam hęresis opponitur fidei. Qui ergo malè agens, se malè agere credit, hæreticus non est dicendus. Quò fit vt non omnis peccator sit hæreticus dicendus. Deinde, si omnis peccator esset censendus hæreticus, oporteret omnem peccatorem post primam & secundam correptionem deuitare: quoniam Apostolus Paulus ait: Hæreticum hominem post primam & secundam correptionem deuita. Aliter tamen faciendum esse Christus nos docuit, qui secundò peccantem non vitandum dixit, sed Ecclesiæ denunciandum. Neque opus est vt aduersus hanc damnatam hęresim amplius disputemus, pręsertim quòd suprà libro primo capite. 9. ex sanctorum virorum doctrina ostendimus quis verè hæreticus dici debeat: ex quibus apertisimè constat non omnem peccatorem esse de hæresi notandum. B *Tit.3.* *Matt.18.*

HORAE CANONICAE.

Vvaldenses. *Vvicleph.*

Inter alios errores quos impingit Vvaldensibus Æneas Syluius in libro de origine Bohemorum, is vnus est quo docent in horis canonicis cantandis dicendisque frustra tempus teri. Huius tamen erroris bonus Guido non meminit cùm errores Vvaldensium recenset. Hunc errorem suscitauit posteà Ioannes Vvicleph, dicēs quod licet sit bonū orare, non est tamen æquum vt homo arctetur ad orandum certo & determinato tempore, quia (vt dicit) hoc repugnat libertati Christianæ, sed ait liberum debere esse cuilibet vt oret cùm voluerit. Tanquam si libertas Christiana in hoc sita esset, vt nulli humanæ legi obligetur. Superius nanque ostendimus, Ecclesiam habere à Deo potestatem instituendi leges, quibus omnes Christianos obliget. In hoc ergo sita est Christiana libertas, vt primò per baptismum homo liberetur à seruitute peccati, quę maxima est seruitus. Deinde liberi simus à iugo seruitutis legis Mosaicæ: in quibus duobus vera Christiana libertas collocatur. Et hæc est libertas qua (vt dicit Paulus) Christus nos liberauit. Nō autem sic liberos nos fecit, vt liberum nobis sit quaslibet humanas leges cōtemnere, quia illis obtemperare tenemur cum iustæ sunt. Cum ergo iustum sit vt Deum oremus, & pro beneficiis à Deo receptis illi gratias reddamus (nam hoc Deus præcepit, nec tamen signauit tempus quando hoc faciendum esset) Ecclesia tempus orādi instituens, nihil aliud facit quàm præscribere tempus quo præceptum illud diuinum implendum sit, sicut in præcepto de sanctificatione sabbati declarat illud impleri per auditionem missæ in die Dominica. Omnes ergo illi quibus ab Ecclesia certum orādi tempus præscriptum est, illo tempore C *Galat.4.*

orare

orare tenentur, nec sic facientes frustra faciunt, quia Ecclesiæ præcipienti obediunt. At qui Ecclesiam audit, Christum eius spōsum audit. Quis autem adeò desipiet vt dicat nos frustra Deo obedire? Melior est certè obedietia quàm victima, & nolle acquiescere quasi peccatum ariolandi est.Ettereà, Ecclesia instituens certa orandi tempora, ita vt quolibet die certis horis ad hoc destinatis ab aliquibus oretur, iustè facit, quoniam vt dicit Sapiens: Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub cœlo. Si ergo tempus est flendi, & tempus ridendi, tempus plangendi, tempus saltādi, tempus loquendi, tempus tacendi, cur non etiam tempus orandi? Beatus Apostolus Paulus Corinthiis scribit, vt omnia honestè & secundum ordinem fiant. Si omnia, ergo etiam oratio secundum ordinē fieri debet. At qualis ordo erit, si nullum certum tempus erit deputatum orationi, quo cōueniatur ad Ecclesiam, sed quisque oret aut Ecclesiam accedat cùm libuerit? Tunc certè omnia turbabuntur. Rursum, quòd statæ sint horæ ad orandum, non est humanum inuentum, sed sacra scriptura docente, cognoscimus. Daniel ingressus est domū suam, & fenestris apertis in suo cœnaculo contra Hierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat confitebaturque coram Deo suo, sicut & antè facere consueuerat. Ecce vides Danielem tribus temporibus Dominum orantem, & hoc non vno aut altero tantùm die, ne fortè putares à casu hoc fecisse, sed sic semper facere consueuerat. Et in Actibus Apostolorum dicitur quòd Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Et in eodem libro iterum dicitur quòd Petrus ascendit in superiora vt oraret circa horam sextam. Ex quibus scripturæ locis conuincimus, olim apud Iudæos fuisse aliquas horas easque statas orationi destinatas, quas Apostoli obseruarunt, à quibus hæc orandi tempora vsque ad nos processerūt. Neque immeritò his tribus temporibus, videlicet hora tertia, sexta, nona, olim Iudæi orabant, & nunc Christiani orant, quoniam (vt ait beatus Cyprianus) in illis tribus horarum spatiis per sacramētum trinitatis denotatur. Nam à prima hora vsque ad tertiam, trinitas horarum completur. Rursum, peracta tertia, à quarta vsque ad sextam altera est trinitas. Deinde à septima vsque ad nonā, trinitas tertia completur. Hæc ergo horarum spatia iampridem spiritualiter determinantes adoratores Dei, statutis & legitimis ad precem temporibus seruiebant. Præter hæc tria orandi spatia fuit etiam apud Iudæos olim mediæ noctis silentium orationi deputatum à viris sanctis, quorum exemplum viri religiosi in noua lege secuti, media nocte surgunt vt Deo laudes dicant. Diuinus nanque Psaltes ait: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Et iterum: Memor fui nocte nominis tui Domine. Et ne impius Vvicleph subterfugiat, dicens ex vno facto Dauid non esse sumendum argumentum, vt nos qualibet nocte hoc facere velimus: audiat ipsum prophetam non vna aut altera tantum nocte hoc facientem, sed per singnlas noctes. Lauabo (inquit) per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Hunc autem locum de oratione nocturna esse intelligendum beatus Hylarius docet, exponens locum illum Psalmi: Memor fui nocte nominis tui Domine. Sic enim ait: Scit præcipuè nocturno tempore diuini esse à nobis nominis recordandum. Scit tum maximè custodiam Dei legis à nobis esse retinendam, cum subrepunt animo impuræ cupiditates: cum stimuli vitiorum per recens assumptum cibum corpus exagitāt. Tum Dei nomen recordādum: tum custodienda eius lex est, pudicitiam, continentiam, timorem Dei statuēs. Nouit hoc præcipuè tempore Dominum esse orandum, deprecandum, promerendum, dicens alio loco: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarum vigiliarum ocio animus relaxandus, sed in omnibus deprecationibus, in confessionibus peccatorum occupandus est: vt cum maximè corporeis vitiis datur opportunitas, tum præcipuè eadem vitia diuinæ legis recordatione frangantur. Hæc Hylarius. Ex cuius verbis constat Dauid prophetā non vna aut altera tantum nocte (vt impius Vvicleph dicit) Deum laudasse, sed singulis noctibus hoc fecisse. Et vt nos etiam idem faciamus, alibi hortatur, dicens: In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Et in Actibus Apostolorum dicitur quòd Paulus & Silas media nocte adorātes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant. Subito verò terrę motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Quid dicent hîc Vvaldenses, vanum esse putantes media nocte surgere ad orationem, cùm tam aperta miracula Deus operatus sit ad Pauli & Silæ orationem nocturnam? Non est ergo vanum (vt illi existimant) surgere ante lucem. Nec promisit Deus coronam profundè stertentibus, sed vigilantibus. Beatus (inquit) seruus ille quem cum venerit Dominus eius inuenerit vigilantem. Ecce iam vides horas olim à Iudæis obseruatas vt in illis Deum orarent, videlicet media nocte, hora tertia, sexta, & nona. Verum Ecclesia, quò iustitia Christianorum plus abundaret quàm pharisæorum & scribarum, vltra illas horas alias elegit, scilicet mane horam primam, & vesperam, & completorium, cum iam videlicet prima noctis vigilia incipit. Vnde beatus Cyprianus in expositione orationis Dominicę, postquā enumerauit horas olim à Iudæis orationi destinatas, sic ait: Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini in matutina oratione celebretur: quod olim Spiritus sanctus designauit in Psalmis, dicens: Quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies vocem meam. Mane astabo tibi, & contemplabor te. Et iterum per prophetam loquitur, dicēs: Diluculo vigilabunt ad me, dicentes: Eamus & reuertamur ad Dominum Deum nostrum. Recedēte item sole, ac die cessante necessariò rursus orādum est. Nam quia sol Christus verus est, & dies verus, sole ac die seculi recedente quando oramus & petimus vt super nos veniat denuo lux, Christi precamur aduētum, lucis æternæ gratiam præbiturum. Hæc Cyprianus. Omitto de hac re plura hominum sanctorum testimonia, quoniā scripturæ sunt apertæ. Si quis tamen ea videre desiderat, legat Thomam Vvalden. libro de sacramentalibus, titulo tertio, quo loco copiosè de hac re disserit. Accedit ad hæc vniuersalis Ecclesię consuetudo, quę has horas orandi statas,

1. Reg. 15. Eccle. 3. 1. Cor. 14. Daniel. 6. Act. 3. Act. 10. Psal. 118. Psal. 6. Hilarius. Psal. 6. Psal. 133. Act. 16. Luc. 12. Cyprian. Psal. 5.

ante multas annorum centurias in templis maioribus & monasteriis obseruauit. Et ne fortè calumnientur quòd consuetudo hæc fuerit ex sola Ecclesiæ permisione, audiant Ecclesię definitionem hoc facere præcipientem. Concilium nanque Agathense tricesimo capite suorum decretorum modum docet quo in aliquibus horis orandum sit. Sic enim ait: Et quia conuenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est vt vbiq; (sicut fit) & post antiphonas, collectiones per ordinem ab Episcopis vel presbyteris dici, & hymnos matutinos, vel vespertinos decantari diebus omnibus, & in conclusione matutinarum, vel vespertinarum, missarum post hymnos capitella de Psalmis dici, & plebem collecta oratione ad vesperam ab Episcopo cum benedictione dimitti. Hęc Concilium Agathense. In quibus verbis non solum designat horas certas orandi, sed modum quo tunc orandū est. Desinant ergo hæretici reprehendere tot Ecclesiasticos viros, immò totam Ecclesiam statis horis Deum laudantem. Nam Deus easdem horas mysteriis consecrauit. Media siquidem nocte nascitur ex virgine matre. Hora prima mane surrexit ex sepulchro rediuiuus. Tertia hora Spiritus sanctus venit super Apostolos & alios discipulos. Hora sexta crucifigitur. Hora nona mortuus est. Vespere cum discipulis cœnat, illosq; suo sacratisimo corpore reficit. Completorij tempore, quod prima est noctis vigilia, in mõtem secessit solus orare, vt pararetur tentationi quæ illa nocte erat superuentura. Septies ergo in die (iuxta prophetam) nos laudem Deo dicamus, vt huiusmodi buccinis diuinarum laudū, diaboli & mundi machinæ corruant, quemadmodum olim septem tubis clāgentibus sacerdotibus muri Hiericho corruerunt.

Cōcilium Agathense. *Psal. 118.*

FINIS LIBRI SEPTIMI.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSUS HÆRESES, LIBER OCTAVUS.

IDOLOLATRIA.

NON potui non mirari, cùm reperi fuisse aliquos ex his qui Christo nomina dederunt idolorum cultores, quoniam omnis qui Christi doctrinam, vel summis labiis gustauerit, facillimè potest deprehendere nihil esse magis Deo iniuriosum, quàm si aliquid præter ipsum Deum summè colatur. Verùm etsi apertisimè lex Dei idololatriam abominetur, non defuêre tamen ex his qui se Christianos iactarunt, qui aliud præter Deum coluerint, & colendum esse docuerint. Fuerunt quidam (vt Augustinus libro de hæresibus cap. 17. ait) qui serpentem coluerunt, & velut Deum venerabantur. Serpentem nanque illum qui decepit Adam & Euam, dixerunt esse Christum. Et hac de causa serpentem quendam viuum nutriebāt & venerabantur, qui ad sacerdotis incantationem egrediebatur de spelunca, & ascendebat super altare quod erat suprà speluncam, & lambebat oblationes quas illi sacrificabant, quo peracto regrediebatur ad spelūcam. Huius autem serpentis cultum habuisse ortum à Nicolaitis, vel Gnosticis, Augustinus refert ex sententia aliorum. Hi serpentis cultores dicti sunt Ophitæ Græco vocabulo, quoniam ὄφις Græcè, Latinè serpẽs dicitur, inde ὀφῖται dicti sunt, quod Latinè valet tātum ac si diceres serpentini: qui merito sic appellati sunt à serpente quem colebāt. Alii fuerunt Caiani, qui Cain venerabantur, dicentes eum ex altera virtute, videlicet diaboli, fuisse factum, & ex altera Abel, & virtutem maiorem quę erat in ipso Cain, inualuisse vt suum interficeret fratrem. Hæc ex Philastro, quoniam August. libro de hæresibus cap. 18. non ita clarè hunc istorū errorem prodit. Alios autem errores istis impingit ibi Augustinus quorum Philaster non meminit. Verùm de illis alibi nos disseremus. Fuerunt rursus alii dicti Sethiani, eò quòd Seth filium Adæ fabulosa quædam vanitate venerabātur, dicentes eum de superna matre natum, quam asserunt cõuenisse cum superno patre, vnde diuinum aliud semen nasceretur tāquam filiorum Dei. Philaster dicit quosdam ex istis putasse ipsum Seth fuisse Christū. Sed Augustinus cap. 19. lib. de hæresibus de istis loquens, nihil tale illis tribuit. Tertullianus autem in suo libello de hæresibus, hos hæreticos appellat Sethoitas, & non Sethianos quemadmodū Philaster & Augustinus: & cum de illis disserit, nihil tale illis impingit vt crediderint Seth fuisse Christum. Alii fuerunt qui angelos adorabāt, & ideo Angelici fuerunt dicti. Hos Augustinus enumerat inter hæreticos tricesimo nono loco.

Ophitæ. *Caiani.* *Sethiani.* *Angelici*

Hæ omnes sectæ tam antiquatę & ex memoria hominum abolitę sunt, vt lateat nos qui fuerint illarum inuentores, & quo tempore cœperint.

Apud Augustinum nullum alium errorem qui ad idololatriam pertinet, reperio. Philaster autē plures alias idololatrias recenset. Quosdam enim dicit adorare solem, quos vocat Heliognostos: alios rursum adorare mures, & hos vocat Musoritas: aliasque plures enumerat idololatrias, quas omitto, quoniā ille sic illas narrat, vt dicat illas fuisse olim apud Iudæos ante Christi aduētum. Ego autem solas illas recensere decreui quæ post Christi pasionē inter Christianos exortæ sunt. Quapropter miror quare Augustinus illas tres præfatas hæreses, videlicet Ophitas, Caianos, & Sethianos, suo operi inseruerit, cùm statuerit se illas solas hæreses enarraturum, quæ post Christi in cœlos ascensionem fuerunt exortæ. Philaster tamen illas easdem tres hæreses præfatas illis annumerat quæ ante Christi aduentum fuerunt.

Heliognosti. *Musoritę.*

Nam

Nam de hæresibus Iudæorum primò disserens, ab Ophitis suum auspicatur librum. Contra has hæreses non est operosum disputare, præcipuè cum illarum autores se Christianos iactauerint, quapropter sacras scripturas oportebit eos recipere, in quibus apertissima sunt testimonia ad idololatriam reiiciendam. Nam illud est manifestum quod Dominus aduersus dæmonem hæreticorum parentem citauit: Dominum (inquit) Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et in Deuteronomio: Cùm reperti fuerint apud te intra vnam portarum tuarum quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conspectu Domini Dei tui, & transgrediantur pactum illius, vt vadant & seruiant diis alienis, & adorent eos, solem & lunam, & omnem militiam cœli, quę non pręcepi, & hoc tibi fuerit nũciatum, audiensque inquisieris diligenter, & verum esse repereris, & abominatio facta est in Israël, educes virum ac mulierem qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas ciuitatis tuæ, & lapidibus obruentur. Et Esaias propheta recensens causas multas propter quas populus Israël derelictus fuit à Deo, præcipuam causam ait fuisse idololatriam. Sic enim ait: Proiecisti enim populum tuum domum Iacob, quia repleti sunt, vt olim, & augures habuerunt vt Philistiim. Et parum infrà. Et repleta est terra eius idolis. Opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Et incuruauit se homo, & humiliatus est vir. Ne ergo dimittas eis. Et alia plurima ibi sequuntur ad idololatriam repellendam. Præterea multa hominum millia ex filiis Israël morte punita sunt eò quòd adorauerant vitulum aureum. Tres pueri, quia noluerunt adorare statuam, à Domino pręmiantur. Nam in fornacem ex Regis imperio missi, ab angelo Dei custodiuntur, ne flamma noceret illis. Ioannes etiam cùm cecidisset ante pedes angeli qui illi visionem ostenderat, & voluisset illum adorare, prohibuit illum angelus ne illud faceret, dicens: Vide ne feceris. Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant verba prophetię libri huius. Deum adora. In re tam aperta piget plura citare testimonia, quoniam si quis ea desideret, sacra scriptura plena est illis.

Exod. 6. *Deut. 17.* *Esa. 2.* D *Exod. 32.* *Daniel. 3.* *Apo. 22.*

IEIVNIVM.

PRima hæresis est quæ ait ieiunium nullius esse meriti apud Deum. Iouinianus siquidem & qui illius errorem instaurarũt, Vvaldenses, Vviclephitæ, Lutherani, non solùm ciborum delectum damnant, sed vltra addunt, dicentes in ieiunio nullum esse meritum, adferentes in sui erroris confirmationem illud Pauli malè ab illis intellectum: Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est. Et certè miror quòd homo qui se Christianum iactat, & scripturas sacras recipit dicat in ieiunio nihil esse meriti, quia hoc docere non possunt nisi voluptatum amatores, qui docẽt illa quę propria libido dictat. Si enim virtutes amãdę sunt, & illarum veri amatores meritũ habẽt, habebit necessariò meritum aliquod ieiunium, cùm virtus sit, & pars temperantiæ. Nam cùm gula sit vitium quod in nimio cibo, aut potu committitur, fieri nequit vt ieiunium, quo cibo & potui parcimus virtus non sit. Et si ieiunium est actus studiosus propter Deum factus, quî fit vt illi non reddatur sicut & cuilibet bono operi merces aliqua? Pręterea ieiunium non solùm est virtus, sed adiuuat plures aliàs virtutes, & viam parat apertissimam ad illas, quapropter oportet vt pręmium illi respondeat, quemadmodum aliis virtutibus quibus consentit. Cùm enim Paulus dicat eos qui malè agentibus consentiunt, dignos esse pœna, cur non etiam digni erunt præmio qui bene agentibus consentiunt? Nunquid Deus erit largior in punitione quàm in præmio? Absit. Oportet ergo vt ieiunium donetur pręmio, quemadmodũ donatur virtus cui viam aperit. Parat nanque ieiunium viam castitati, quę maximè virtus est. Nam si gula iuuat luxuriam, oportet vt ieiunium adiuuet castitatem, quoniam oppositarum causarũ oppositi sunt effectus. Quid peccare fecit Sodomã, nisi saturitas panis? Vẽter mero æstuans facilè despumat in libidinem. Si ergo panẽ subtraxeris & vinum, peccato viam præcludis, quoniã (vt ait quidã) sine Cerere & Baccho friget Venus. Ieiuniũ etiam orationẽ adiuuat, cuius rei signum est, quòd Dominus cum docere voluisset modũ quo orare debemus patrẽ cœlestẽ, prius de ieiunio & de eleemosyna disseruit, & cõtinuò orationẽ docet. Ieiuniũ & eleemosynã vno tractu orationi cõiunxit, vt per hoc innueret ieiuniũ & eleemosynã duas esse alas quarũ adiutorio se in altũ tollit oratio. Cùm enim mãducasset & bibisset populus, surrexit nõ orare sed ludere, nõ adorare Deũ, sed adorare vitulũ aureũ. Moyses in mõte ieiunio quadraginta dierum legem suscipit, sed cùm populus satiatus fecisset vitulũ quem adoraret, frangit Moyses tabulas in quibus lex erat scripta: & meritò, quoniã stomachus plenus non est aptus ad suscipienda diuina mãdata, nec ad illa intelligẽda. Tres pueri intra fornacẽ mittũtur, cuius incendiũ adeò erat magnum, vt vltra quadraginta cubitos flãma extenderetur: ieiuni tamen ingredientes, illæsi egressi sunt de fornace. Daniel vir desideriorũ, cũ per tres hebdomadas ieiunasset, leones in quorũ lacum missus est, ieiunare fecit, quoniã cũ illi ieiuni essent, vt auidius illũ deuorarẽt, nec tamen illi nocuerũt. Deinde post ieiunium trium hebdomadarũ idem Daniel vidit visionẽ, in qua sibi dictũ est ab angelo: Ex die primo quo posuisti cor tuũ ad intelligendũ vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. Quomodo ergo nõ habet meritũ ieiuniũ, quod meretur exauditionẽ? Helias ieiunus orat, & ad eius orationẽ tribus annis & sex mẽsibus ros pluuiæ nõ cecidit super terrã. Rursum ieiunus iterũ orat, & pluuias à deo impetrat. Ieiunus ad mõtẽ Dei peruenit, in quo diuinã habuit præsentiã, quãuis Deum non vidit, quoniã velut indignũ se reputãs vultũ pallio operuit cum Dominus transiret. Ieiunium ergo legem accepit, voracitas legem perdidit. Ieiunium ab incẽdio liberat, fomẽtis ciborum libidinis ignes crescũt. Ieiuniũ mẽtẽ ad orationẽ parat, crapula intellectũ obtusum reddit. Ad nouũ testamentũ accedamus, vnde possumus habere testimonia multo adhuc clariora. Anna prophetissa filia Phanuelis laudatur apud Lucã quòd nõ discedebat de tẽplo, ieiuniis & obsecrationibus seruiẽs die ac nocte.

Iouinian9 *Vvaldenses.* *Vviclepb.* *Luthera-ni.* A *1. Tim. 4.* *Roma. 1.* *Ezech. 16.* *Exo. 32.* *Dan. 3.* B *Dan. 10.* *3. Reg. 17.* *1. Reg. 19.* *Luc. 2.*

Quòd si ieiunium res est nullius momenti (vt hæretici docēt) quare de illo laudatur? Prętereà, cum Dominus eiecisset spiritum immundū ex corpore cuiusdam pueri, quæsierūt ab eo discipuli eius: Domine quare nos nō potuimus eiicere? Quibus ille respondit: Hoc genus dæmoniorum nō eiicitur nisi in oratione & ieiunio. Quî fit ergo vt res nullius momenti sit, quæ tam potens est vt dæmones eiicere valeat? Rursum, ipsemet veritatis magister modum docens iuxta quem ieiunare debeamus, ait: Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciē tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Ecce iam vides apertissimū meritum ieiunij. Nam pro ieiunio reddet nobis pater. Nunquam autem redditur præmium nisi pro merito. Si ergo pater reddet pro ieiunio, oportet fateri in ieiunio esse aliquam meriti rationem. Apertissima sunt hæc testimonia: quapropter non est opus plura citare. Superest tamen vt hæreticorum obiectionibus respondeamus. Primò nobis obiiciunt illud Pauli in prima ad Timoth. episto. Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, pietas autem de omnia vtilis est, promissionē habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Cui obiectioni respondemus illum Pauli locum minimè aduersari nostræ sententiæ, duplici de causa. Vna, quia ieiunium nō propriè dicitur corporalis exercitatio, neque de illo ibi loquitur Paulus. Vnde Theophylactus exponens illum Pauli locum, sic ait: Nonnulli corporis exercitationem ieiunium dicunt, quod tamen secus se habet, siquidem spiritalis sit. Nam etsi corpus per inediam maceratur, spiritus tamen est vigilantior. Sed corporalis exercitatio corporis est agitatio quędam: quę cùm laboris habeat plurimum, parum tamen & ad breue corpori sit profutura. Hæc Theophylactus. Ecce patet qualiter ieiunium non est exercitatio corporalis, sed spiritalis, quia spiritui cōfert. Sed esto ieiunium sit exercitatio corporalis, altera erit adhuc causa quare locus ille nostræ sententiæ non repugnabit. In illo siquidem loco Paulus non absolutè negat corporalem exercitationem esse vtilem, sed illam dicit esse ad modicum vtilem si non habet pietatem sibi coniunctam. Et quod hic sit illorum verborum sensus, conuincitur ex præcedentibus. Nam antea præmiserat dicens Timotheo vt exerceret seipsum ad pietatem, & continuò subdidit, Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est. Quasi diceret, non sic fidas carnis macerationi, vt hanc solam sine pietate sufficere putes, quoniā sine pietate ad modicum vtilis est, ideo exerce teipsum ad pietatem, quæ multo præstantior est quàm carnis maceratio. Et ad hūc modum interpretatur Ambrosius, dicens: Exercitum autem corporale ad modicum vtile dicit. Ieiunare enim & abstinere à cibis manente autoritate creatoris non multum prodest, nisi addatur huic pietas, cuius opera multorum precibus adiuuatur ad Dominum promerendum. Et parum infrà: Corporis autem exercitium nihil aliud quàm carnis frena sunt. Si quis ergo, quia misericordia magna res est, lubricum tamen carnis patiatur, huiusmodi quid fiet? sine dubio vapulabit, quia illud oportuit fieri, & hoc minimè prætermitti. Hæc Ambrosius. Secundò nobis obiiciunt illud Domini verbum per Esaiam Prophetam populo Israëlitico dictum: Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Et paucis interiectis subiungit: Nónne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus disrumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Cúm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumē tuum, & sanitas tua citius orietur. Quibus verbis Deus apertissimè comprobat ieiunium & abstinentiam à peccatis, cui adiungitur bonorum operum exercitium, præcipuè pietatis erga pauperes & egenos. Hanc autem obiectionem eodem modo reiicimus, quo præcedentem. Fatemur certè solum ieiunium, si cætera non adsunt, nullius esse momenti. Ieiunium enim sine pietate & reliquis bonis operibus, parum aut nihil valet. At non inde sequitur vt ieiunium cum pietate, & reliquis operibus, nullius sit momenti, imò cum cætera adsunt, multum precium habet. Bona est enim oratio cum ieiunio & eleemosyna. Dominus ergo per illa verba prophetæ solum damnat ieiunium quod perperam fit, & cui multa alia scelera adiunguntur. Hoc autem manifestum euadit ex his quæ antè dixerat. Ecce (inquit) in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impié. Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester. Nō dixit absolutè, nolite ieiunare, sed addidit, sicut vsque ad hāc diē. Quid est dicere sicut vsque ad hanc diem? Hoc est, vt non percutiant pugno, vt non ad lites & contentiones ieiunent, vt non exequantur voluntates suas sicut antea. Aliud autem ieiunium quod ex charitate fit, vt caro subiiciatur spiritui, nec tamen ideo deserūtur pauperes, tale, inquam, ieiunium laudatur à Deo, & præmium dicit illi esse à patre statutum. Alioqui si per hoc quòd ieiunium perperam factum reprehenditur, colligere vis vt etiam si bene fiat, nihil prorsus valeat: ad hunc modum oportebit dicere sabbati celebritatem in veteri lege nullius fuisse momenti, quoniam eos qui sabbata colebant non prout Deus volebat, per eundem prophetam Dominus reprehendit, dicens: Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Facta sunt mihi molesta. Et de sacrificantibus & offerentibus incensum in peccato dicit: Ne offeratis sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Et de his omnibus dicit: Laboraui sustinens. Et cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lauamini, mundi estote: auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Abeant ergo, & ex his verbis condemnent etiam sabbati sanctificationem, & oblationem incensi, & omne sacrificium: & dicant solum sufficere vt auferamus malum cogitationum nostrarum. Absit autem vt quis tantum desipiat, vt hæc damnare audeat. Ibi enim Dominus damnat eos qui non prout decebat, aut sacrificabant, aut sabbatum lætitia quædam prophana colebant, & hæc omnia in peccato mortali faciebant, satis sibi esse putantes si illa exteriora fecissent. Sabbati autem veram sanctificationem Dominus præcipit: tantum abest vt damnet. Ad hunc modum

Marginalia: *Matt. 17.* *Mar. 9.* *Mat. 6.* C *1. Tim. 4.* *Theophyl* D *Ambros.* *Esa. 58.* *Tob. 12.* *Esa. 58.* A *Esa. 1.* B

dum posteà locutus est de ieiunio, vt ieiunium, quod sine pietate & cum peccato mortali fit, damnauerit, reliquum autem intactum reliquerit.

Denique istorum hæreticorum sententia plurimis Conciliorum definitionibus apertè damnata est. Cõcilium Gangrense capite. 19. suorum decretorum sic ait: Si quis eorum qui proposito sunt continentiæ, præter necessitatem corporalem superbiat, & ieiunia communia totius Ecclesiæ putauerit contemnenda, perfectam in sua scientia vindicans rationem, anathema sit. Hæc Cõcilium Gangrense. Anathema ergo Iouiniano, Luthero, cæterisque quibuscunque huius hæresis patronis: quoniam hi omnes ieiunia contemnunt, quum dicant illa nullius prorsus esse apud Deum meriti. Concilium Telense in quo non solum ista, sed aliæ Iouiniani hæreses damnatæ sunt, postquam de castitate definierat, tãdem de ieiunio loquens, hæc ait: Meritò ab illis viduitas despicitur, quæ solet obseruare ieiunia, quibus se dolent isti aliquo tempore esse maceratos, & propriam vlciscuntur iniuriam, quotidianis quoque conuiuiis vsuque luxuriæ, laborem abstinentiæ propulsare desiderant. Qui nihil rectius faciunt, quàm quòd ipsi se suo ore condemnent. Et post aliqua Pauli testimonia ibidem adducta, tandem subdit Concilium: Si parum est quod Apostolus dixit, audiant prophetam dicentem: Et operui in ieiunio animam meam. Ergo qui non ieiunat, intectus & nudus est, patet vulneri. Hæc Concilium.

Cõcilium Gangrẽse

Cõcilium Telense.

Contra hunc errorem scripsit beatus Hieronymus in secundo libro contra Iouinianum, quo loco C multas ieiunii laudes texit. Beatus Ambrosius elegãtem librum fecit qui inscribitur de Helia & ieiunio, in quo mirum in modum extollit ieiunium. Iodocus Clicthouæus hoc nostro seculo largissimè de hac re scripsit in illo opere quod dicitur Propugnaculum Ecclesiæ contra Lutheranos.

Secunda hæresis docet ieiunia non debere institui pro certo aliquo & stato tempore, sed quòd quilibet ieiunet cùm voluerit. Hanc hæresim primus (quod sciam) docuit Aërius: nisi fortè hæc sit hæresis cuiusdam Eustathii, qui in Concilio Gangrensi damnatur, eò quòd ieiunia Ecclesiastica contemnebat. Hæc autem hęresis non est eadem illa quam docuit Iouinianus, quoniam de Aërio Augustinus disserens libro de hæresibus cap. 53. non dicit illum contempsisse in vniuersum ieiunia, sed hoc solum illi tribuit, quòd dixerit statuta solemniter ieiunia non esse obseruanda, sed ieiunandum esse cum quisque voluerit, ne sub lege esse videretur. Itaque Aërius ieiunio non detrahit, sed solum detrahit ieiunii legibus, nullo pacto admittens Ecclesiam posse ad ieiunium obligare: quia etsi ieiunium sit salubre, & proficuum animæ, non vult tamen vt ad illud aliquis arctetur, sed potius liberum cuique esse vult ieiunare cùm voluerit. Hæc dixi quia video aliquos de ieiunio disputantes, qui in eodem errore collocant Aërium cum Iouiniano, cùm tamen latum sit inter illos discrimen. De hoc etiam errore suspectum se multis præbuit Erasmus Rotherodamus, à qua suspitione nunquam (quod sciam) se bene purgauit. Nam in Paraphrasi secundi capitis Marci, hęc ait: Tristia sunt ieiunia quæ præscribit lex: & ob hoc ingrata Deo, qui diligit hilarem datorem. Hæc Erasmus. Quæ quidem Erasmi verba à Parisiensibus Theologis communi omnium censura sunt damnata. Horum tamen censuræ respondit Erasmus, præfatorum verborum declarationem præbens. Sed illius declaratio talis fuit, vt maiorem reliquerit hæreseos suspitionem. Verba illius referam, quò clarius eius mens possit agnosci. In responsione siquidem ad Parisienses hæc verba habet: Porro qui metu ieiunat, non ieiunaturus nisi lex cogeret, huius ieiunium hactenus certè triste est, & ingratũ Deo, quòd caret alacritate spiritus, qua præcipuè delectatur Deus. Neminem igitur reuoco ab obedientia superiorum, sed ostendo quid Deo sit gratius. Neque enim ideo infirmi liberi sunt à constitutionibus, quòd Deus cum alacritate ac sponte ieiunantes præfert iis qui legis impulsu ieiunant potius quàm ex animo. Hæc Erasmus. In quibus verbis satis apertè docet, melius esse ieiunare ex arbitrio proprio, quàm lege coactum. Ob quam causam ille optat vt huiusmodi ieiuniorum præcepta Ecclesia tolleret. Non quòd ille credat Ecclesiam non posse tales leges statuere, aut sic statutas esse temere violandas: sed quia censet melioris esse conditionis apud Deum sponte ieiunantem, quàm qui lege ad id faciendum cogitur. Et credit plures fore qui sponte ieiunarent & abstinerent à carnibus, quàm nunc faciunt coacti lege. Nam in responsione ad primam censuram Parisiensium de ieiunio, & delectu ciborum, hæc verba ait: Arbitror autem puriorem fuisse Christianismum temporibus Apostolorum ac martyrum quam nunc est, quando sic refrixit hominum charitas. At illis temporibus quum nullum esset præscriptum de ciborum discrimine, plures vltro abstinebant à carnibus, quàm nunc faciunt coacti lege. Hæc Erasmus in pręfato loco. Et in libello de ciborum delectu, supputatione. 23. hæc ait: Si quis adeò firmus sit, vt perpetua sobrietate sibi temperet, huic non admodum opus sit indictis ieiuniis: nisi pro tempore huiusmodi victima placanda sit ira Dei. Sed ob rudes, inquies, & crassos, certi dies præscribuntur. Sit hoc sanè tolerabile. Præscribitur vnica refectio, præscribitur & cibi genus. Nec hoc satis. Intentatur æterna damnatio consuetudinis humanæ violatori. Hęc Erasmus. Ex quibus verbis luce clarius constat quòd malè habet Erasmum, esse aliquos ieiuniorum dies præscriptos: sed hoc malum tolerabile censet: verum illud intolerabile putat, quòd ieiunia præcipiantur sub interminatione gehennæ: & hoc durius existimat, quòd in huiusmodi ieiuniis certa aliqua ciborum genera prohibentur. Erasmus ergo (vt ex his quæ diximus liquidò constat) idem cum Aërio sentire videtur. Ipsorum tamen error (vt proximè diximus) alius est ab errore Iouiniani. Verùm etsi alius sit hic error ab illo, non est opus nouas aduersus illum excogitare machinas: quoniam (vt superius ostendimus, cum de Ecclesiæ potestate ageremus) Ecclesia potest statuere leges, potissimum eas quę ad obseruantiam diuinorum mandatorum conducibiles esse videntur, quibus legibus omnes Christiani subesse tenentur. At cum ieiunium esse vtile nos aduersus Iouinianum & eius asseclas nunc proximè ostenderimus, & Aërius ipse (vt existimo) non neget, conuincimus inde vt Ecclesia possit statuere ieiunia, quæ cum ab illa fuerint statuta, ab omnibus Christianis obseruanda erunt, ita vt nullus ea contemnere impunè pos-

Aerius.

Erasmus.

D

A

ſit. Et certè hic error magis impetit Eccleſiæ poteſtatem, quàm ieiunii virtutem. Quapropter cùm conſtiterit de Eccleſiæ poteſtate, vt illa poſſit ſtatuere quod conducere videbitur, actum erit de hoc errore, præcipuè cum aliqua ſint ieiunia ab Apoſtolis inſtituta, aut fortè à Chriſto cōmuni omnium magiſtro. Nam de quadrageſima dicitur à plurimis nō infimæ ſortis, ſed maximæ autoritatis viris, eiſque non recentibus, ſed vetuſtiſsimis autoribus, quadrageſimæ ieiunium fuiſſe à Chriſto inſtitutum, ita vt obligatio ad illam, non tantum ex præcepto humano pēdeat, ſed diuino. Vnde maximus epiſcopus ait: Sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non eſſe ab hominibus conſtitutum, ſed diuinitus conſecratum, nec terrena cogitatione initiatū, ſed cœleſti maieſtate præceptum. Et paucis interiectis, de præceptis eiuſdem ieiunii quadrageſimalis ait: Hæc autem non tam ſacerdotum præcepta, quàm Dei ſunt. Atque ideo qui ea ſpernit, non ſacerdotem ſpernit, ſed Chriſtum, qui in ſuo loquitur ſacerdote. Hæc ille. Theophilus Alexandrinus ait: Habemus quadrageſimam ab Apoſtolis inſtitutam & ordinatam. Et ignatius martyr in quadam epiſt. ad Philip. quæ eſt. 4. in ordine, ita ait: Dies feſtos nolite inhonorare, quadrageſimā verò nolite pro nihilo habere. Imitationem enim continet Dei conſeruationis. Hebdomadam etiam paſsionis nolite deſpicere. Hæc Ignatius. Ex quibus teſtimoniis etſi fortè non ſatis conſtet eam fuiſſe à Chriſto inſtitutā ſub præcepto, conſtat tamen ad Chriſti exemplum fuiſſe ab Apoſtolis obſeruatam, & ſub præcepto Chriſtianis iniunctam, poſt quorum deceſſum Eccleſia in plurimis conciliis ſtatuit eam ſtrictè debere obſeruari. Nam concilium Braccarenſe primum, cap. 16. ſuorum decretorum ſic definit: Si quis quinta feria paſchali quæ vocatur cœna Domini, hora legitima poſt nonam ieiunus in Eccleſiis miſſas non tenet, ſed ſecundum ſectam Priſcilliani feſtiuitatem ipſius ab hora tertia per miſſas defunctorū ſoluto ieiunio colit, anathema ſit. Et in collectorio Græcarum ſynodorum per Martinum Braccarenſem epiſcopum facta, cap. 50. ita dicitur. Non liceat quinta feria nouiſsimę hebdomadę ieiunium ſoluere, & omnem exhonorare quadrageſimam, ſed ſincerè abſtinentes totam quadrageſimā peragere. Et conci. Tolet. 8. cap. 8. apertius & ſtrictius hoc pręcipit, vt videlicet tota quadrageſima ieiunetur, & abſtineatur à carnibus. Theleſphorus papa & mar. qui ſeptimus à B. Petro Apoſt. pontificatum tenuit, decretum etiam ædidit de abſtinentia carnium in quadrageſima, ante quem etſi quadrageſima ieiunaretur, vt cōſtat ex dicto Ignatii martyris nunc proximè citato, mihi tamen non conſtat an tunc ante Theleſphorū tale ieiunium celebraretur in abſtinentia carnium, an per ſolam ciborum parſimoniam, vt videlicet cum carnibus ieiunarent, ſemel in die & minus quàm aliàs comedentes: de qua re cùm mihi non conſtet, nihil definio. Hoc tamen certum eſt ex Philonis teſtimonio per Euſeb. lib. 2. hiſto. Eccleſiaſt. citato, tēpore Apoſtolorum fuiſſe abſtinētiam carnium. Denique Cōcilium Gangrenſe, cap. 19. de omnibus ieiuniis ab Eccleſia ſtatutis ita definit: Si quis eorum qui propoſito ſunt continentiæ, præter neceſsitatem corporalem ſuperbiat, & ieiunia communia totius Eccleſię putauerit contemnenda, perfectam in ſua ſcientia vindicans rationem, anathema ſit. Plura alia potuiſſem huc citare Cōciliorum decreta, ſed hæc ſufficiant. Cæterum quod Eraſmus ait melius eſſe ieiunare ſponte, quàm ex legis præcepto, cōuincitur eſſe falſum per illud quod in primo Regum libro dicitur: Melior eſt obedientia quam victima. Melior ergo quàm ieiunium. Et meritò obedientia præfertur ieiunio, quoniam ieiunium ad temperantiam pertinet: obediētia verò pertinet ad iuſtitiam, quæ reddit vnicuique quod ſuum eſt. Per obedientiam ſiquidem ſuperiori præſtamus quod debemus. Qui ſponte ieiunat, ſolum ieiunii meritum habet: qui verò legis impulſu ieiunat, & ideo ieiunat, vt legi obediat, hic vltra ieiunii rationem habet etiam meritū obedientiæ. Melior ergo eſt conditio illius qui præcepto obediens ieiunat, quàm qui ſponte ſua ieiunat: quoniam hic vnicum tantum, videlicet ieiunii, meritum habet: ille verò duplex, ieiunii & obedientiæ meritum. Ad hanc rem etiam agunt ea quæ inferius in titulo de voto dicemus. Nam eo loco (Deo duce) probabimus meliora eſſe quæ ex voti obligatione fiūt, quam quę ſponte. Ex quibus etiam colligitur vt meliora ſint opera quæ ex obligatione præcepti fiunt, quā quæ ex proprio arbitrio. Deinde, manifeſtè errat, & ſatis ineptè loquitur, quum dicit omnem illum ieiunare ex metu, qui aliàs non eſſet ieiunaturus, ſi lex non præcepiſſet. Nam qui aliquid agit, quod non eſſet facturus niſi lex præciperet, ex obedientia agit, & ex illa non neceſſariò ſequitur metus pœnæ, de quo (vt conſtat) Eraſmus tunc loquebatur, quia ille eſt qui ſemper habet ſibi coniunctam triſtitiam, & non filialis. Quod autem non omnis qui facit id quod non eſſet facturus niſi lex præciperet, faciat metu ſeruili, inde conuincitur quod aliàs oporteret fateri omnem talem peccare, & eſſe eiuſdem legis tranſgreſſorem. Quoniam (vt Auguſtinus ait) qui ex timore facit præceptum, aliter quam debeat facit, & ideo iam non facit. Dicere autem omnem illum peccare qui facit quod non eſſet facturus niſi lex pręciperet, manifeſtus eſt error. Quia ſi omnis talis peccat, oportebit eo ipſo fateri omnem legiſlatorem peccare quando aliquid pręter legem diuinam præcepit, quia tunc lege ſua cogit omnes vt faciant quod aliàs non eſſent facturi. Nunquam igitur, iuxta Eraſmi doctrinam, liceret homini legem aliquam ſtatuere, niſi de ſola illa re, quàm omnes ſecluſa lege eſſent facturi, ne lege ſua aliquem legiſlator cogat ad peccandum, cogendo videlicet eum ad faciendum aliquid, quod illa lege ſecluſa, non eſſet facturus. Abſit tamen vt vir Chriſtianus hoc fateatur. Non enim neceſſario conſequitur, prout Eraſmus putat, vt quiſquis ex legis præcepto facit, quod aliàs non eſſet facturus, eo ipſo mœſtus & triſtis faciat. Nam qui obedientiæ virtutem acquiſiuit, & ex illius inclinatione & impulſu facit id quod lege præceptum eſt, etiam ſi lege ſecluſa id non eſſet facturus, non minori, immò ſæpe cum maiori animi alacritate id facit, quam ſi lege ſecluſa ex ſolo ſuo arbitrio feciſſet. Nam habitus (vt Ariſtoteles docet) non ſolum præbet facilitatem operanti, ſed etiam delectationem. Prætereà, & ſi daremus gratis Eraſmo omnem illum mœſtum & triſtem eſſe, qui ex impulſu legis facit id quod aliàs nō erat facturus, non tamen inde neceſſariò ſequitur, vt opus illud ex obedientia legis factum, ſit ſemper Deo ingratum. Quoniam non tantam Deus exigit

Maximus *Theophi.* *Ignatius.* *Cōcilium Braccarenſe.* *Cōcilium Toletanū* *Cōcilium Gangrēſe* *1. Reg. 15.*

B C D

in datore

in datore hilaritatem, vt nullam prorsus habeat tristitiam, sed illa animi alacritas satis est Deo, quę superat & vincit tristitiam in oppositum renitentem. Tristitia siquidem quam Christus habuit in passione sua, non impediuit vel tantillum quin passio illa fuisset Deo patri gratissima. Falsum est igitur quod Erasmus per hæc verba dixit: Porrò qui metu ieiunat, nō ieiunaturus, nisi lex cogeret, huius ieiunium hactenus certè triste est, & ingratum Deo, quod caret alacritate spiritus, qua præcipuè delectatur Deus. Ex quibus verbis apertissimè constat Erasmum falsò putasse tristitiam non posse simul esse cum alacritate spiritus, qua delectatur Deus. Sed videamus quid pro se adfert Erasmus. Deus (inquit ille in responsione ad Parisienses) Pharisaica ieiunia damnat apud Esaiam, & Christus illa etiam detestatur, quæ nullo pacto sunt æquanda cum spontaneis ieiuniis, quæ Apostoli hausto cœlesti spiritu citra præceptū vllum erant ieiunaturi. Fateor quidem quòd Deus Pharisaica ieiunia per Esaiam damnauerit, sed non ob eam causam quòd præscriptis diebus ieiunabant, aut præcepto legis: sed quia tantum ieiunio fidebant, vt reliquis omnibus virtutibus & bonis operibus posthabitis, solo ieiunio se Deo satisfacere crederét. Vt autem hæc clariora sint, Esaiæ verba referre oportet: Ecce (inquit ille) in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impié. Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester. Hæc apud Esaiam Dominus. In quibus verbis constat nullam esse de præcepto ieiunii factam mentionem: nec ieiunium Pharisæorum ob hoc esse culpatum, quòd lege cogente, & non ex arbitrio ieiunauerint. *Esa. 58.*

B

Deinde aduertere oportet quòd non absolutè prohibuit illis ieiunium, sed duntaxat prohibuit ieiunium tale, quale illi faciebant. Non enim absolutè dixit: Nolite ieiunare: sed addidit, sicut vsque ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester. Propter iactātiam, & alia peccata quæ in diebus ieiuniorum perpetrabant, illorum damnauit ieiunia, non autem quia lege præcipiente ieiunabant.

Non est ergo quasi Pharisaicum reputandum ieiunium quod ob legis præceptum fit.

Begardi. Beguinæ.

Tertia hæresis est Begardorum & Beguinarum dicentium hominem non obligari ad ieiunia Ecclesiastica, cùm ad statum perfectionis peruenerit. Et hic error etiam ab errore Aërii aliquātulum differt, quoniam Begardi & Beguinę non omnes Christianos eximunt ab obligatione ieiunii, quemadmodum Aërius docuit, sed solùm illos qui ad gradum perfectionis peruenerūt. Quòd si hunc errorem deducunt ex alio errore eorundem quo docent illos qui in tali perfectionis statu sunt, non esse humanæ obedientiæ subiectos, atque ideo dicant non teneri etiam ad ieiunia Ecclesiastica, tunc non erit opus noua aduersus hunc errorem parare argumenta, quoniam iam suprà probauimus omnes Christianos, cuiuscunque status sint, teneri ad obseruationem legum ab Ecclesia institutarum. Si verò dicant ideo non teneri ad ieiunium, quia videlicet non indiget ieiunio ad animæ salutem is qui perfectionis statum adeptus est, tunc aliis oportet agere argumentis. Et primò contra eos militat illud Pauli: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis. Quòd si tam rebellis est caro, oportet eius rebellionem ieiunii habenis compescere. *Galat. 3.*

C

Verùm fortè Begardi dicent eum qui statum perfectionis adeptus fuerit, non pati in se hanc carnis & spiritus pugnam, sed habere in pace tabernaculum suum. Hoc autem adeò aperta est dementia, vt non sit opus eam oppugnare, quoniam soli virgini Dei matri hoc priuilegium tribuitur, vt talem pacem in se habuerit. Vnde Richardus de sancto Victore libro secundo, de Emanuele cap. vltimo, sic ait: In cæteris sanctis magnificum habetur quòd à vitiis nō possunt expugnari, in ista mirificum videtur quòd à vitiis non potest ipsa vel in modico impugnari. Cæteris sanctis in cōmune præcipitur vt in mortali eorum corpore peccatum non regnet, soli isti singulariter datur vt mortale corpus eius peccatum non inhabitet. Hæc ille. Præterea, vas electionis Paulus Apostolus qui vsque ad tertium cœlum raptus vidit arcana Dei quæ non licet homini loqui: is, inquam, castigat corpus suum, & in seruitutem redigit: neque hoc frustra facit, quoniam timet ne cum aliis prędicauerit, ipse reprobus efficiatur. Magnus ille Ioannes Baptista, quo inter natos mulierū non surrexit maior, qui & spiritu sancto repletus est ex vtero matris suæ, is etiam castigat corpus suum, à vino & sicera abstinens, carnes non comedens, sed cibus eius locustę & mel syluestre. Quid ergo impii Begardi & libidinosæ Beguinæ præsumunt? Nunquid maiorem sibi virtutis perfectionem arrogant quam Paulo, & Ioanni Baptistę? Et vt aliquid mirabilius atque sacratius dicamus, ipsemet qui peccatum non nouerat, nec inuētus est dolus in ore eius, ieiunauit quadraginta diebus & noctibus, non quòd ipse opus haberet ieiunio, sed quò nobis exemplum daret, vt quantumlibet perfectus quisque foret, agnosceret ieiunium esse sibi necessarium. Quamdiu enim hîc sumus, inimicos domi nostræ habemus, qui velut latrunculi nobis insidiantur. Et intra portas Hierusalem Iebuseus fuit semper in medio, neque vnquam deleri potuit: ita intra carnem nostram, quantūlibet perfectus quisque sit, semper manet aliquis stimulus incitans ad malū. Quapropter ieiunare oportet, vt ieiunio carnis malitia reprimatur. Demum inter octo errores Begardorū & Beguinarum cōdemnatos in Concilio Viennensi sub Clemente quinto, is secundus est. Huius autem Concilii definitio habetur in libro Clementinarum decretalium, in titulo de hæreticis, capite cuius initiū est: Ad nostram, &c. Videat ibi qui volet. *1. Cor. 9.* *Matt. 3.* *Iosue. 15.*

D *Cōcilium Viennēse.*

IMAGO.

FVit olim quidam error, qui nostro hoc seculo iam aliquibus innouatus est, docens imagines esse tollendas ab Ecclesia, dicens idololatriam esse imagines in templis habere, siue illæ sint Christi, siue sancti hominis cuiuscunque. Huius hæresis primum autorem vix inuenire possum. Platina in vita Hadriani papæ huius nominis primi, dicit sub hoc pontifice habito Concilio Franconiæ fuisse abrogatam hæresim Felicianam de tollendis imagi-

nibus. Cùm autem eam appellauerit Felicianam, non aperuit tamen à quo Felice sumpserit exordium. In vita tamen Constantini papæ prius dixerat Felicem quendam Rauennatem archiepiscopum à Iustiniano Imperatore in Pontum relegatum, qui posteà à pristina hæresi discedens sub Theodosio Imperatore in patriam reuersus est. Verùm hoc in loco etiam subticuit qualis fuerit huius Felicis hæresis. Quòd si ex illis duobus locis quis coniicere velit, vt dicat ab hoc Felice fuisse hanc hæresim appellatam Felicianam, non repugno: quanquam scio ante hunc Felicem non defuisse qui hunc errorem docuerit. Nam constat ante Constantinum papam, cuius tempore fuit hic Felix, per centum annos & eo amplius fuisse beatum Gregorium Papam huius nominis primum. At beatus Gregorius Serenum quendam A episcopum Massiliensem per epistolam redarguit, quòd inconsiderato zelo sanctorum imagines fregerit, timens ne à populo adorarentur. Et beatum Gregorium plusquam centum & quinquaginta annos præcessit Epiphanius Cyprus. Is autem in quadam epistola ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum circa finem epistolæ dicit se scidisse velum quoddam quod pendere viderat in foribus cuiusdam Ecclesiæ. Scidit autem illud eò quòd habuerit imaginem Christi, aut alicuius hominis sancti (non enim meminit cùm hæc scribebat cuius fuerit imago) dicitque esse contra autoritatem scripturarum, in Ecclesia Christi imaginem hominis pendere. Ecce ad quæ tempora hunc reducimus errorem. Verùm etsi hi duo episcopi ita senserint, non tamen sunt hac de causa de hæresi notati, quoniam res non erat adeò aperta, nec de illa re (quod sciam) vnquam Ecclesia illo tempore definierat: quapropter liberum tunc eis erat citra hæresis notam ita sentire. Deinde ita sentientes, non pertinaci animo suæ sententiæ adhæserunt, vt parati non essent Ecclesiæ aliud docenti obtemperare. Huius hæresis fautores fuêre plures Græcorum Imperatores. Nam Leo tertius Imperator Constantinopolitanus ob hanc hæresim (Platina teste) à Gregorio Papa huius nominis tertio, & Imperio, & communione fidelium priuatur. Constantinus quintus Imperator, qui elephantiæ morbo correptus interiit, huic adhæsit hæresi. Eidem fauit Leo quartus Imperator huius Constantini filius. Vxor tamen istius Leonis Irene dicta, Leone defuncto, curam gerens Imperii, nomine filii, videlicet Constantini sexti, Concilium in Nicæna B vrbe secundum congregari fecit, in quo à trecentis & quinquaginta episcopis eodem conuenientibus definitum est, vt qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuo anathemate notarentur. Hanc tamen Ecclesiæ definitionem Constantinus sextus grandæuus factus malorum hominum persuasione deceptus recipere noluit. Et hæc res fuit vna ex præcipuis causis propter quas à Græcis Imperatoribus defecerunt Latini. Hunc errorem post multa tempora suscitarunt Vvaldenses, quibus (vt aliàs semper) consentiunt Vviclephistæ. Hunc errorem iam sepultum ab inferis reuocarunt hoc seculo in quibusdam Germaniæ partibus quidam Carolstadius, & alius Balthasar Hiebmaier, Lutherani, quanquam in hac parte à magistro eorum Luthero desciscunt, quoniam hic sanctorum imagines probat. Hæc hæresis facilè conuincitur, si consideremus quo pacto ex præcepto Domini imagines apud Iudæos fuerint, quibus tamen districtius inhibuerat ne sculptile haberent. Nam cum præcepisset Moysi vt faceret propitiatorium de auro mundissimo, statim subiungit, dicens: Duos quoque Cherubin aureos & productiles facies ex vtraque parte oraculi. Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero. Ecce hic vides imagines Cherub, & non in loco vulgari, sed in propitiatorio, quod erat operimentum arcæ testimonii. Prætereà, cùm populus Israël ob murmurationes quas aduersus Deum & Moysen dixerat, serpentium morsus pateretur, Moyses pro populo orat ad Dominum, cui Dominus ait: Fac serpentem, & pone eum pro signo. Qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo. Quem cum percussi aspicerent, sanabantur. Ecce iterum aliam imaginem ex præcepto Domini factam, cuius vsus non fuit prorsus inutilis, cum ad eius aspectum à serpentibus percussi, sanabantur. Hunc tamen serpentem æneum Ezechias rex confregit postea, non quia malum erat talem imaginem retinere, sed quia videbat populum honores diuinos illis impendere, tanquam aliquid numinis esset in eo. Hanc autem esse causam quare illum rex confregerit, ipsa Regum historia satis a- C pertè declarat, dicens: Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses. Siquidem vsque ad illud tempus filii Israël adolebant illi incensum. Vocauitque nomen eius Nahasthan. Vides causam quare confractus sit serpens, quia videlicet filii Israël adolebant illi incensum. Considerauerat nanque sapiens rex populum esse ad idololatriam pronum, vtpote qui non semel tantum aut iterum, verùm sæpissimè idola coluerit: à quo errore credens non posse populum aliter reuocare, quàm si serpentem confregisset, ideo tunc meritò confregit. Et ne ex serpente confracto occasionem doloris haberent, credentes se aliquod numen perdidisse, nomen serpenti imposuit, quo audito cognoscerent & intelligerent non esse id quod putabant. Vnde Angelomus Monachus vetustus autor, in Stromatibus suis super libros Regum hunc locum exponens, ita ait: Vocauitque nomen eius Nahasthan. Siquidem Nahasthan interpretatur æs eorum: vt quem illi pro numine colebant, in dictis eius metallum eum esse, non Deum agnoscerent. Hæc Angelomus. Si ergo populus Christianus esset nunc æquè pronus ad idololatriam vt tunc fuit populus Israël, nec aliter posset ab errore reuocari quam imaginibus confractis, crederem eas meritò debere confringi. Illa enim quæ necessaria non sunt, etsi bona quantumlibet sint, sæpe tamen tolluntur, aut prorsus abrogantur propter mala quæ inde oriri cognoscuntur. Sic ergo etsi imaginum vsus sit bonus & Ecclesiæ vtilis, si tamen inde idololatria oriretur, cui aliter iudicio maiorum obuiari non posset quàm imagines confringendo, tunc iustum esset vt ex imperio maiorum tollerentur aut confringerentur, & non ex libera cuiuscunque hominis voluntate. At nunc Christianus populus non est ad idololatriam pronus, D vt populus Iudaicus fuit, quoniam nec initiatus est vnquam Beelphegor, nec adorauit Astarthen Deam Sidoniorum, nec coluit Baal, neque idolis templa construxit: quapropter non est nunc aliqua vrgens causa

Leo.3. Imperator. Constāti. Impera.

Vvaldenses. Ioannes Vvicleph. Carolsta. Balthasar. Heibmaier.

Exod.15.

Num.21.

4.Reg.18.

Angelomus.

causa propter quam imagines confringi debeant, sicut tunc fuit vt confringeretur serpens, quoniam etsi vnus aut alter simplicitate quadam deceptus erret, ille docendus est, & non propter illum imagines sunt prorsus tollendæ. Leges siquidem & statuta, & non paucorum numero, sed maiori populi multitudini prospiciunt. Hæc adeò latè digessimus, quoniā ex hoc Ezechiæ regis facto meritò laudādo, hæretici volunt suum detestatum errorem probare. Cùm autem rem apertissimè exposuerimus, patebit iam manifestè quàm inani fundamento nitantur. Sed iam ad confirmandam nostram sententiam redeamus. Salomon in templo fecit Cherubin, & palmas & malogranata, & in mari æneo posuit duodecim boues, & in basibus laterum leones cum bobus. Neque in harum rerum pictura aut sculptura Salomon reprehensus est, quinimo mirificè laudatus. Si ergo tunc licuit duodecim boues sculpere, cùm magis esset de idololatria timendum, cur non licebit duodecim Apostolos pingere, quorum illi duodecim boues figuram gerebāt? Si licuit serpentem exaltare coram populo ad idololatriam prono, vt ex illius aspectu filij Israël à serpentium morsibus liberarentur, cur nō licebit nūc Christum in cruce exaltatū depingere, vt ex illius imaginis aspectu reducamus ad memoriam immensa beneficia quæ generi humano in cruce moriens exhibuit? Si vmbras licuit pingere, cur non licebit pingere corpora? Rursum imaginum vsus vtilis est, quoniā imagines sunt idiotarū literæ, quas aspicientes, in illis tanquā in libris scriptis legunt, & ad memoriam per earū aspectum reducunt ea, quę aliàs in memoriam non venissent. Videntes enim historiam depictam qua repræsentatur homo nudus columnæ alligatus, & multis plagis vulneratus, & alios à dextris & sinistris eius, qui vicissim illum flagellare cōtendunt, cùm hæc, inquam, aspicimus, recordamur Deum pro nobis hominem factum similia in carne passum, quod in memoriam cùm venerit, ministratur nobis causa conpassionis, & dilectionis, eò quòd pro nobis talia passus est. Nec ob aliam causam veneramur imagines, quàm quòd nos in exemplaris memoriam venire faciunt, & inde affectus nostros mouere possunt. Non quòd talis adoratio in sola sistat imagine, sed quia transit ad id cuius est imago. Nam (vt beatus Basili⁹ ait) honor qui defertur imagini, refertur ad prototypū. Quapropter non est quòd de idololatria timeamus, si simplices & idiotæ doceantur non esse sistendā mentem in imagine, cùm coram ipsa procedimus, sed hoc commodum imagines habere, quòd nostrum intellectum excitant ad agnoscendum & amandum illa quorum sunt imagines. Si ergo literæ legentibus permittuntur, cùm etiam sacræ literæ in maxima veneratione habeantur, cur non etiam imagines permittētur, etiam si in precio sint habitæ, modo non vltra iustitiam? Pictura enim Græcè tographia, id est, viua scriptura vocatur, eò quòd imago sit quasi alterum scripturę genus. Cuius rei apertissimum est testimonium, quòd in ea parte mundi quam Hispani immensa & diuturna nauigatione versus occidentem vltra columnas Herculis nauigantes, sub Carolo huius nominis primo Hispaniarum rege, & Cæsare eiusdem nominis quinto, inuenerunt, nullæ apud homines illius terræ sunt literæ repertæ, sed imaginibus loco literarum vtebantur. Imagines siquidem taliter pingebant, vt res possent quas voluissent apertè significare. Et hoc non in vno aut altero loco, sed cùm vltra sexcentas leucas per terram perrexerint, nulla vnquam literarum vestigia inuenerunt, sed solum imaginum vsum. Neque ascribendum est eorū rusticitati, cùm sit gens alioqui viuacissimi ingenij, & quæ in aliquibus artibus mecanicis subtilissimè operetur, & ciuitates habeat frequentissimi populi. Nam de Temistitam dicunt qui viderunt esse oppidum habens plusquam ducenta millia domorum. Et cum hæc omnia adfuerint, literæ tamen deficiebant, solis imaginibus contenti. At nunc per Hispanos quo coloniam ibi fecerunt, præcipuè per fratres minores, qui circa illos magnificè laborant, literæ iam traditæ sunt, ita vt homines illius terræ propriam linguam literis Latinis scribant. Hoc in medium adferre placuit, quoniam efficacissimum argumentum mihi videbatur vt probarem imagines locum tenere literarum, & per consequens æquè vt literas posse prodesse. Si ergo imaginum vsus est vtilis, neq; vsquam lege diuina prohibitus, imò comprobatus, vt ostendimus, conuincitur inde apertissimè vt malum sit imagines ex Ecclesia tollere. Deinde si nullum esset ad huius rei confirmationem aliud argumentum, quàm Ecclesiæ vniuersalis vsus, vel hoc solum esset sufficiens, pręsertim cum imaginum vsus non sit recens in Ecclesia, sed vetustissimus, & ab ipsis Apostolis ad hæc vsque tempora continuo decursu seruatus. De hac re testimonium perhibet Eusebius Cæsariensis, qui in.7.lib.historiæ Ecclesiasticæ capite.14.de Cęsarea Philippi ciuitate loquens, ita ait: Verùm quia vrbis huius fecimus mentionem, iustum videtur commemorare etiam illud in ea quod historia dignum duximus: Mulierem quam sanguinis profluuio laborantem à Saluatore curatam Euangelia tradiderunt, huius vrbis ciuem constat fuisse, domusque eius in ea etiam nunc ostenditur. Pro foribus verò domus ipsius, basis quędam in loco æditiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius velut genibus prouolutę palmasque suppliciter tendentis imago ære videtur expressa. Adstat verò alia ex ære nihilo minus fusa statua, habitu viri, stola comptè circundati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedem statuæ, è basi herba quædam noua specie nascitur, quæ cùm exorta fuerit, excrescere vsque ad stolę illius ærei indumenti fimbriam solet. Quam cum summo vertice crescens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos languoresque conquirit, ita vt quæcunque illa fuerit infirmitas corporis haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino virium gerens, si antequam æreæ fimbriæ summitatem crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem vultus Iesu formatam tradebant, quæ permansit ad nostra vsque tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum si hi qui ex gentilibus crediderant, pro beneficiis quæ à Saluatore fuerant consecuti, huiusmodi velut munus videbātur offerre, cùm videamus etiam nunc Apostolorum Petri & Pauli, & ipsius Saluatoris imagines designari, tabulasque depingi. Sed & antiquas ipsorum imagines à quibusdam conseruatas nos vidimus. Hucusque Eusebius. Hanc autem statuam fuisse à Iuliano apostata in inuidiam Christi destructā, historia Tripartita refert, quæ lib.6, & cap.quadragesimoprimo

3.Reg.6. Basilius. Eusebius

A B C

Socrates. ſub nomine Socratis de eodem Iuliano Imperatore loquens, ita ait. Cùm enim cognouiſſet in Cæſarea Philippi ciuitate Phœnicię, quam Paneada vocabant, inſigne Chriſti eſſe ſimulachrum, quod mulier illa ſanguinis liberata profluuio conſtituerat, eo depoſito ſuam ibi ſtatuam collocauit. Quæ violēto igne de cœlo cadente, circa eius pectus diuiſa eſt, & caput cum ceruice vna parte deiectum, atque in terra fixum, reliqua verò pars hactenus ſuperfuit, & fulminis iudicium reſeruauit. Statuam verò Chriſti tunc quidem pagani trahentes confregerunt, poſtea verò Chriſtiani colligentes in Eccleſiam recondiderũt, vbi hactenus reſeruatur. Hæc in hiſt. Tripartita Caſſiodorus ex ſocrate. Quid ergo impij hæretici imagines ab Eccleſia tollere audent, quarũ vſum tantis miraculis Deus cõfirmauit, & Eccleſia catholica ab ipſis Apoſtolorum temporibus (teſte Euſebio) vſque ad hęc tempora conſeruauit? Demum hæc hæreſis de tollendis imaginibus in plurimis Conciliis damnata eſt, videlicet in concilio Nicæno ſecundo, quod ſub Irene Imperatrice & Conſtantino Imperatore eius filio celebratum eſt, & ſeptima ſynodus appellatur: & in concilio Francfordienſi ſub Hadriano papa huius nominis primo, in quo ſummi pontificis autoritate præſederunt Theophylactus & Stephanus epiſcopi. Verùm opus eſt vt aduerſariorum obiectionibus reſpondeamus. Primò obiiciunt nobis quia Deus in Exodo & Deuteronomio diſtrictè prohibet omnia ſimulachra, dicens: Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo de ſuper, & quæ in terra deorſum, neque eorum quæ ſunt in aquis ſub terra. Cui reſpondemus, illam prohibitionem à Deo eſſe factam cauſa vitandæ idololatriæ, ita vt ad hunc finem intelligãtur omnia ſimulacra eſſe prohibita, nõ vt non habeãtur vt fiant abſolutè, ſed vt nõ fiãt ad colẽdum ea. Hunc autem eſſe verum literæ ſenſum, ex præcedentibus & ſequentibus facilè conuincitur. Nam antequam talem prohibitionem in Exodo faciat, hæc verba præmittit: Non habebis Deos alienos coram me, poſtquæ verba immediatè ſequitur prohibitio ſimulacrorum: qua prohibitione facta, continuò ſubiungit de illis loquens: Non adorabis ea neque coles. Itaque ex præcedentibus & ſequentibus verbis colligimus ad hunc finem prohiberi ſimulacra, ne videlicet pro diis habeantur. At nos cum imagines colimus, non illas tanquam Deos veneramur, quoniam noſtram adorationem (vt diximus) non ad illas ſed ad earum exempla referimus. Secundò obiiciunt illud verbum Chriſti apud Ioannem: Veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum in ſpiritu. Vnde concludere nituntur hæretici, non eſſe opus imaginibus, quia cum illas colimus, non ſpiritu adoramus, ſed corpore. Fatemur quidem veram & potiſsimam adorationem eſſe in ſpiritu, cùm videlicet fide, ſpe, & charitate (vt Auguſtinus ait) tendimus in Deum: ſed quoniam intellectus noſter aliquando dormit, Dei oblitus, & affectus tepidus eſt, non prout decet Deum amans, ideo oportet aliquibus rebus exterioribus intellectum excitare, vt per earum aſpectum & conſiderationem ad Dei memoriam reducatur intellectus, & inflammetur affectus. Contra hanc hæreſim ſcripſēre olim, Gregorius papa huius nominis tertius, & Hadrianus papa huius nominis primus, & Ioannes Monachus tempore Gregorii papæ tertii. Verùm opera iſtorum non vidi, ſed ſolo teſtimonio Ioannis Trithemii hęc habeo, qui in ſuo catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum de pręfatis viris refert illos contra hanc hæreſim ſcripſiſſe. Beatus Damaſcenus in libro quarto de fide orthodoxa, capite decimo ſeptimo, nonnihil de hac re diſſerit. Thomas Vvalden. in ſuo libro de ſacramentalibus titulo decimonono copioſius aduerſus hanc hęreſim diſputat. Nos etiam ſuperius in titulo de adoratione, hęreſi prima plura diximus, quæ huic loco congruè adaptari poſſunt, ad quem locum accedet lector, ex quo plura haurire poterit ſi velit.

Cõcilium Nicęnum. *Cõcilium Frãcfor.* *Exod. 20.* *Deut. 5.* *Ioan. 4.*

SEcunda hæreſis aſſerit imaginem Dei ad quam homo factus eſt à Deo, eſſe corpori impreſſam, & non animæ. Hanc hæreſim inter alias recenſet Philaſter Brixienſis epiſcopus in ſuo opere de hæreſibus: nec tamen prodit quis illius fuerit autor. Beatus Auguſtinus in ſuo libello de hæreſibus, Ad quod vult Deum, capite. 76. huius hæreſis poſt Philaſtrum meminit: ſed autorem illius etiam non indicauit. Quid autem huius autorem vt ſic ſentiret mouerit, mihi non conſtat, quia nec Auguſtinus nec Philaſter apud quos eam legi, aliquid de hoc dixerunt. Ego tamen arbitror hunc errorem ex alio deriuari, quo docetur Deum eſſe corporeum, & habere membra omnia corporis, quemadmodum homo habet: & qui ſic ſentiunt (vt ego exiſtimo) inde arguunt Dei imaginem eſſe in corpore hominis, & non in anima. Et huic noſtræ ſuſpicioni apertè fauet Ioannes Caſsianus, qui in ſuis Collationibus, decima collatione, de Anthropomorphitarum hęreſi diſſerens, ait huius hæreſis patronos ideo aſſerere Deum eſſe corporeum, quia ſcriptura dicit hominem eſſe ad Dei imaginem factum. Sed illum errorem iam nos Deo iuuante apertis ſcripturæ teſtimoniis ſupra deſtruximus, in titulo de Deo, hæreſi ſecunda. Ex cuius hæreſis impugnatione, hæc, quam in manibus habemus, facilè mea ſententia proſternitur. Nam ſi Deus corporeus non eſt, neque membra habet vt homo, fieri non poteſt vt homo ſecundum corpus Dei imago dicatur. Pręterea res quęlibet ideò alterius dicenda eſt imago, quia illius præcipuas partes repræſentat: quoniam ſi minimam illius partem ſolum referret, immeritò diceretur imago. Nullus enim diceret Petrum eſſe Ioannis imaginem ob hanc ſolam cauſam, quòd næuum aliquem in maxilla Petrus habeat, aut verrucam in fronte, quemadmodum Ioannes habet. Si autem ſimiles oculos habeat, & ſimilia labra, ſimilem genarum colorem, ſimili modo frontem contrahat, ſimilem habeat vultum, ſimilia etiam reliqua corporis delineamenta, meritò dicetur Petrum eſſe Ioannis imaginem, præſertim ſi eſt ad illius imitationem factus: quia principales illius partes exprimit ac repræſentat. At, quæ in Deo ſunt præcipua (ſi inter infinitè perfecta vnum alio poteſt eſſe principalius) ſunt intelligentia, & memoria, & voluntas. Nam ſuper hæc tanquam ſuper baſes aliquas ferè reliquæ omnes diuinæ perfectiones fundantur. Nam ſuper voluntatem illius diuina fundatur omnipotentia. Propterea ſiquidem Deus omnipotens dicitur & eſt, quia omnia quæ vult, poteſt: neque aliquid niſi ipſo volente aut permittente fieri poteſt. Si Deus intellectu careret & voluntate, neque ſapiens eſſe poſſet,

neque

neque prudens, neque iustus, neque misericors, neque creator, neque gubernator, neque rector. Fieri enim non potest vt bene & plenè gubernet qui non intelligit neque vult. Intellectus ergo & voluntas sunt quasi quædam bases & fundamenta omnium diuinarum perfectionum. Homo autem secundum animam habet intellectum, memoriam & voluntatem, non secundum corpus. Anima enim intelligit, non corpus. Anima meminit, non corpus. Anima vult, non corpus. Nam corpus absque anima non solum hæc, sed neque alios vitæ actus exercere potest. Non enim potest videre, audire, loqui, comedere, ambulare, aut alia id genus facere. Ex quibus colligimus hæc omnia cũ agit, ab anima vires suas sumere. Cùm ergo sola anima habeat intellectum, memoriam & voluntatem, consequens est vt secundum solam etiam animam Dei imaginem homo portet. Rursum, si Dei imago est in corpore hominis, & non in anima, oporteret vt alia bruta animalia quæ similem homini habent sui corporis figuram (qualia in mari aliqua esse dicuntur) imaginem Dei portent, & sint ad imaginem Dei facta, quemadmodum homo. Huic tamen sententiæ scriptura sacra apertissimè contradicit. Nam postquam Deus creauerat cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem quam produxerant aquæ in species suas, & omne volatile secundum genus suum: postquam etiam fecerat bestias terræ iuxta species suas, & iumenta & omne reptile terræ in genere suo, ad hominis creationem deueniens, dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis vniuersæ terrę, omníque reptili quod mouetur in terra. De nullo autem animali dictum est quòd factum sit ad imaginem Dei, nisi de solo homine. Si autem dei imago esset in corpore hominis impressa, haberent etiam illam Dei imaginem alia bruta animalia quę homini secundum corpus assimulantur. Potuissem pro hac re plura sanctorum testimonia coaceruare, verum nolui in re manifestissima nimia prolixitate grauare lectorem.

Gene.1.

D

INDVLGENTIA.

INdulgentias quas Pontifices peccatoribus præstant, condonando videlicet illis pœnam ad cuius tolerantiam peccator obligatur etiam remissa culpa, multi hæretici contemnũt atque irrident. Vualdenses nanque asserunt Papam nullam prorsus habere potestatem indulgentias concedendi: quas si concesserit, dicunt nullius esse virtutis. Hunc errorem etiam docuit Ioannes Vvicleph, qui nunquam à Vualdensibus deficit: Hi quo suum errorem confirment, alium magis execrandum errorem docent. Dicunt enim nullum esse purgatorium ignem, & inde deducunt nullas etiam esse indulgentias. Post istos tanquam illorum hęres successit in eodem errore Lutherus, quanquam hic ex alio fonte non minus vitiato suum deducit errorem. Lutherus siquidem purgatorium admittit, tamen negat vllam fore pro peccatis satisfactionem. Dicit enim non esse obligatum ad alicuius pœnæ satisfactionem, qui à culpa fuerit absolutus, sed cùm primum fuerit à culpa solutus, dicit etiam esse liberum ab omni pœna. Et hinc colligit Lutherus indulgentias nullius esse momenti, & dicit eas esse pias fraudes fidelium. Aduersus hunc errorem paucis verbis contendam, quoniam inter omnes res de quibus in hoc opere disputamus, nulla est quam minus apertè sacræ literę prodiderint, & de qua minus vetusti scriptores dixerint. Neque tamen hac occasione sunt contemnendæ, quod earum vsus in Ecclesia videatur serò receptus, quoniam multa sunt posterioribus nota, quæ vetusti illi scriptores prorsus ignorauerunt. Nam de transsubstantiatione panis in corpus Christi, rara est in antiquis scriptoribus mentio: de processione Spiritus sancti à filio, multò rarior: de purgatorio ferè nulla, potissimum apud Græcos scriptores. Qua de causa vsque in hodiernum diem purgatorium non est à Græcis creditum. Quis tamen nisi hæreticus hæc negare audebit, quia apud priscos autores hæc sub talibus nominibus non commemorantur? Ecclesia enim quotidie proficit in membris suis, Deo eam quotidie magis illustrante. Quapropter Ecclesia comparatur auroræ. Quę est ista (inquit) quæ progreditur quasi aurora? At aurora in suo ortu remissum habet lumen, quòd temporis progressu augetur: sic Ecclesia. Vnde non dubito quin etiam multa sint à posteris clarius & apertius inuenienda, quæ nobis sunt prorsus nunc ignota. Quid ergo mirum si ad hunc modum contigerit de indulgentiis, vt apud priscos nulla sit de eis mentio? pręcipuè quòd tunc magis seruebat Christianorum charitas, vt parum esset opus indulgentiis. Plures anhelabant ad martyrium. Pauca erant hominum scelera, & si quod erat, grauissima canonum punitone emendabatur. Hic in præsenti vita satisfacere volebant, nihil volebant in futurum puniendum relinquere, quapropter non est mentio vlla indulgentiarum. Istis autem temporibus refriguit multorum charitas, & ideo plura committuntur peccata, & pro commissis minorem volunt facere satisfactionem, ideo necessarium fuit ad indulgentias tanquam ad asylum confugere, vt aliquod daretur peccatoribus adiutorium. Adde quòd non est tam recens indulgentiarum vsus, quantum isti hæretici exprobrant. Nam apud Romanos vetustissimus prædicatur illarum vsus, vt ex stationibus Romæ frequentissimis colligi vtcunque potest. Et de beato Gregorio papa huius nominis primo fertur quòd aliquas suo tempore concesserit. Verùm etsi pro indulgentiarum approbatione sacræ scripturæ testimonium apertum desit, non tamen ideo contemnendæ erant, quoniam Ecclesiæ catholicæ vsus à multis annorum seculis receptus, tantæ est autoritatis, vt qui illũ contemnat, hæreticus meritò censeatur, potissimum quòd talis vsus non fortuito casu Ecclesiæ irrepsit, sed per Ecclesiæ definitionem sit introductus. Concilium siquidem Lateranense sub Innocentio tertio celebratum ad reprimendam quorundam abbatum temerariam audaciam, declarauit abbates non posse vllo pacto indulgentias concedere, sed hoc munus dicit solis episcopis esse à Deo cõcessum: verùm ne ex facili earũ concessione vilescerent, aut peccatores indulgentiis

Vualdenses.

Vvicleph.

Lutherus.

A

Cant.6.

B

Cõcilium Lateranẽse.

sidentes, ad satisfactionis opera tepidiores essent, ipsis episcopis leges præscribuntur, vt vltra certũ numerum indulgentias non concedant. Huius autem Concilij decretum ponitur in volumine epistolarum decretalium in titulo de pœnitentiis & remissionibus, in eo capite quod incipit, Cùm ex eo, &c. Concilium Constantiense sesione octaua damnauit quadragintaquinque articulos Ioannis Vvicleph, inter quos vnus est ad hanc rem pertinens. Nam quadragesimus primus articulus eius ita dicit: Fatuum est credere idulgentias papæ & episcoporum. Qui articulus simul cum aliis vna super omnes lata sententia damnatus est. De hac re scribit Roffensis in illo opere quod contra Lutheri Captiuitatẽ Babylonicam ædidit. Scribit etiam Iacobus Latomus in quodam opere quod pro assertione determinationis facultatis Louaniensis contra Lutherum fecit. Tubertinus quidam scripsit de hac re fusius aduersus Lutherum, sed meo iudicio minus ornatè, & multò minus exactè quàm Roffensis rem absoluit. Ioannes Eccius in suo Enchiridio locorum communium aduersus Lutheranos, capite vigesimo quarto, quãtum Enchiridii forma patiebatur, de hac re disputat. Si verò alio longiori tractatu de hac re disseruit, mihi non constat. Audio tamen eum multa aduersus Lutherum scripsisse.

Cõcilium Constant.

C

INFERNVS.

INter cæteros errores quos frater Bernardus de Lutzemburgo in suo cathalogo hęreticorũ Almarico impingit, vnus est quòd Almaricus dixit nullũ esse infernum, sed qui habet peccatum mortale, illum dicit habere in se infernum. Guido refert Albanenses sentire, nõ esse alias inferni pœnas, quàm illas quas in hoc mũdo experimur. De Hermanno Rissuich dicit Cathalogus illum dixisse nullum prorsus esse infernum. Et certè quãtum ad Almarici sententiam, vt verum fateamur, vna & maxima inferni pœna est cõscientiæ propriæ accusatio, quæ semper peccatorem oppugnat, semper illum pungit, neque vsquam cessat. Et hanc conscientiæ accusationem multi nomine vermis putant intelligi. Vnde beatus Hieronymus exponens illud Esaiæ, Vermis eorum non morietur, ita dicit: Vermis autem qui non morietur, & ignis qui non extinguetur, à plerisque conscientia accipitur peccatorum, quę torqueat in suppliciis constitutos, quare vitio suo atque peccato, caruerint electorum bono, iuxta illud quod dicitur: Versatus sum in miseria dum infigitur mihi spina. Et in prouerbiis: Tinea ossium cor intelligens. Hæc Hieronymus. Et hanc conscientiæ accusationem Ethnici tanquam maximam pœnam horruerunt. Nam Seneca epistola decima sexta ad Lucium, ait: Prima est & maxima peccantium pœna, peccasse. Et Iuuenalis satyra decimatertia de eadem peccati conscientia, ita ait:

Almari. *Albanen.* *Hermãn⁹ Rissuic.* *Esa. vlt.* *Hieron.* *Psal. 13.* *Prou. 25.*

D

Exemplo quodcunque malo committitur, ipsi
Displicet autori. Prima est hæc vltio, quòd se
Iudice, nemo nocens absoluitur. Et postea.
Cur tamen hos tu
Euasisse putes, quos diri conscientia facti
Mens habet attonitos? & surdo verbere cædit
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, & multò sæuior illis,
Quas & Cæditius grauis inuenit, aut Rhadamanthus,
Nocte diéque suum gestare in pectore testem.

Verùm etsi hæc magna sit pœna, & vna ex grauibus quæ sunt in inferno, non tamen in hoc seculo æquè mentem cruciat, vt post hanc vitam cruciabit, quoniam sicut tunc apertius & clarius quisque suum peccatum agnoscet, ita hæc peccati conscientia acrius punget: quapropter etsi homo peccator à sui peccati conscientia in hoc seculo torqueatur, non tamen ideo dicendum est vt hic patiatur infernum. Deinde etsi acerbissima pœna sit hæc peccati conscientia, sunt tamen aliæ æquè graues, quas in hoc seculo non experiuntur peccatores: quapropter dici non potest peccatorem hic in seipso habere infernum, cùm multa alia restent toleranda, puta ignis, & vermis, fumus sulphureus, tenebræ. Esaias ait: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Quòd si hæc Esaiæ verba dicis debere intelligi de illo verme conscientiæ qui mentem continuò morsu rodit. Sapientis verba producam qui rem apertius exprimit, dicens: Vindicta carnis impij, ignis & vermis. Quæ verba nullo pacto possunt de verme conscientiæ intelligi, quoniam non dixit, vindicta animæ impii, sed dixit: Vindicta carnis impii, ignis & vermis. Et in libro Iudith: Dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum. De tenebris damnatorum testatur Iob, nomine illorum dicens: Præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ. Et iterum clarius: Auferetur ab impiis lux. De sulphureo autem fumo testatur Dauid, dicens: Pluet super peccatores laqueos, ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. Et vox tertii angeli in Apocalypsi ait: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, hîc bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni: & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum. Et ipsemet infernus vocatur in eodem libro stagnum ignis & sulphuris. Nam de malis loquens, ait: Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis & sulphuris. Quid ergo impius Almaricus & Blasphemi Albanenses docere audent non esse alibi infernum quàm in hac vita? Ego credo quòd nunc aliter sentiunt. Nam cùm inferni pœnas iam experiantur, existimo eos iam scire alium esse infernum & alias inferni pœnas ab illis quas in hoc seculo experiuntur.

Esa. vlt. *Eccle. 7.* *Iudith. 16.* *Iob. 30.* *Iob. 38.* *Psal. 10.* *Apoc. 14.* *Apoc. 19.*

A

Secunda

Secūda hæresis docet inferni pœnam non esse perpetuam. Huius hæresis principem fuisse Originem testãtur omnes qui de hæresibus eius scripserunt. Philaster narrat fuisse quandam hæresim dicentem quòd Christus suo descẽsu ad inferos hoc illis indulserit, vt ibidem confitentes saluentur. Huius tamen hæresis nullum ostendit autorem. Armeni (vt Guido refert) asserunt Christum cùm ad inferos descendit, omnes animas inde eduxisse. Hanc hæresim recenset Augustinus inter alias, sine tamen nomine autoris. Nos autem istorum sententiam cum Origenis errore coniungimus, quoniam aliquantulum est illi vicina, & eodem prosternitur testimonio. Cúm enim ostenderimus inferni pœnam esse perpetuam, actum est de his duobus erroribus. At pœnam inferni esse perpetuam apertissimè sacræ literæ docent. Nam illa testimonia quæ aduersus proximè citatam hęresim protulimus, ferè omnia aduersus istam hæresim pugnant. Illud enim Esaiæ apertissimum est, & alterum ex libro Iudith, & aliud ex Apocalypsi, quæ non est opus nunc repetere, ne chartas frustra impleamus. Præter testimonia sunt alia ex Euangelis. Ipsemet veritatis magister apud Marcum loquens, ait: Si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam. Bonum est tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat amputa illum. Bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quòd si oculus tuus scandalizat te, eiice eum. Bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Ecce vides Christum vno orationis contextu ter docentem pœnas inferni esse perpetuas. Præterea illud est apertissimum, quod minatur se in die iudicij peccatoribus dicturum: Ite maledicti in ignem æternum, præparatus est diabolo, & angelis eius. Nec opus est plura testimonia adferre, cùm ista sint apertissima. Qui de hac re plura nosse cupit, videat ea quæ suprà diximus in titulo de beatitudine, hæresi tertia, quoniam illo loco hunc errorem Origenis apertius enarrauimus.

Origenes. *Armeni.* B *Matt. 25.*

Tertia hæresis est, quæ negat Christum ad inferos descendisse. Huius erroris non meminit Augustinus, neque Philaster. Isidorus tamen illam inter hæreses recẽset, quamuis nullum huius erroris producat autorem. Hæc autem sententia conuincitur hæreseos per id quod Sapiens sub nomine sapientiæ, hoc est filij Dei, ait: Penetrabo (inquit) omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Quòd si hoc testimonium quisquam allegoriis ludens aliò detorqueat, & dicat sapientiam penetrasse & penetrare omnes inferiores partes terræ cognitione sua, quæ tanta est, vt nihil illam latere possit, sed omnia quantumlibet nobis abscondita, nuda tamen & aperta sunt oculis eius: saltem illud Pauli est satis apertum, quod de ascensione Christi disserens, ait: Quod autem ascendit, quid est nisi quia descendit primùm in inferiores partes terræ? Et Petrus Apostolus in die Pentecostes recepto iam Spiritu sancto, de Christo coram populo prædicans, ita dicit: Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illũ ab eo. Dauid enim dicit in eum: Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne cõmouear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe: quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Præterea in Symbolo Apostolorum dicitur: Descendit ad inferos. Et Concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, hoc idem definit. Nam de Christo redemptore nostro loquens, ita inquit: Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus & mortuus, descendit ad inferos, resurrexit à mortuis, & ascendit in cœlum. Sed descendit in anima, & resurrexit in carne, ascendit pariter in vtroque. Hæc Concilium Lateranense. Quæ verba habentur in libro decretalium, in capite Firmiter, de summa Trinitate & fide Catholica. Et certè is vnus locus est quo maximè possumus Lutherum redarguere, qui scripturæ sacræ testimonia vult esse apertissima sine vllis ratiocinationibus aut collectionibus, sed quæ apertissimè sententiam doceant. Deinde ait nihil esse definiendum quod non sit expressum in sacris literis. Nullum etiam admittit iudicem in contentione de rebus ad fidem spectantibus, nisi solam sacram scripturam. Et certè si ad hos gnomones sunt omnia examinanda, non oportebit dicere Christum ad inferos descendisse, quoniam hoc sacræ literæ non docent per verba adeò expressa qualia ipse alibi à Catholicis petit. Nunquam enim hæc verba reperiuntur in sacris literis sub hac forma, Christus descendit ad inferos. Verùm etsi hæc non reperiantur sub illa forma: reperiuntur tamen alia quæ eadem cum illis significant, & ex quibus illa apertissima collectione deducuntur, quod satis est viro Catholico, qui captiuare tenetur intellectum suum ad definitiones & expositiones scripturæ, quas tradiderit Ecclesia, & non suæ tantum inniti prudentiæ.

C *Eccle. 24.* *Ephe. 4.* *Act. 2.* *Psal. 15.* *Cõcilium Lateranẽ.* D

INIMICVS.

Græcorum error est, quo asserunt licitum esse decipere inimicum, nec esse peccatum aliquod si quis suo inimico damnum inferat, etiam si ad hoc faciendum periuriis aut quouis mendacio iuuetur. Hæc omnia illis tribuit Guido, enarrans. 25. illorum errorem. Et certè vix possum credere illos tam dementes esse, vt hæc sentiant, quoniam illa sunt naturali legi apertissimè contraria, ita vt illam eorum sententiam gentilis quisque Philosophus damnet, nedum Christianus homo. Quis vnquam non horruit mendacium? Quis non execratur periurium? Et hæc non solùm cum amicis non sunt exercenda, sed neque cum inimicis: quia etsi in bello licitum sit insidiis vti aduersus hostes, non tamen mendaciis licet illum decipere. In Leuitico siquidem Dominus ait: Non mentiemini, nec decipiet vnusquisque proximum suum. At quantumlibet quis sit alteri inimicus, proximus tamen est: quod vel ex eo

Græci. A *Leuiti. 19.*

conuincitur, quòd Samaritanus misericordiam faciens sauciato, voce Christi iudicatus est proximus, quamuis Samaritani Iudæi fuissent infensi. Præterea ex lege Euangelica nullus permittitur inimicus, quoniam etsi alter mihi inimicus sit, ego tamen teneor non esse illi. Non reddentes (inquit Petrus) malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrariò benedicentes, quia in hoc vocati estis vt benedictionem hæreditate possideatis. Et beatus Paulus in epistola ad Romanos: Nulli malum pro malo reddentes. Et infra: Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Et in prima ad Thessalonicenses epistola iterum ait: Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quòd bonum est sectemini inuicem, & in omnes. Denique ipse veritatis magister Iudæorum errorem corrigens, ait: Audistis quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filii patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si ergo hoc modo vult Deus filios suos examinare, Græci conuincuntur non esse filij Dei, quia bene inimicis suis non faciunt.

Luc. 10. *1. Pet. 3.* *Rom. 12.* *1. Thes. 5.* *Mat. 5.* B

INIVRIA.

LVtheri sententia est, non licere Christianis petere coram iudice iniuriæ reparationem. Quapropter videtur mihi Lutherus non modicum de fermento Pharisæorum habere, quoniam alligat onera grauia & importabilia, digito autem suo non vult ea mouere. Nam qui dicit non licere petere coram iudice reparationem iniuriæ, ipsemet si qua sibi ab aliquo infertur iniuria, impudenter ne dicam attrociter eam repellit? Vnam certè iniuriam centum acerbioribus propulsat, & quod peius est, etiam cùm nullam receperit, mille conuitiis afficit eum qui vel extremis digitis eum tetigerit. Vide quale sit vulnus, quod nec tangi permittitur. Qui odit correptionem, ait Ecclesiasticus, peccatoris vestigium est. Peccator est ergo Lutherus, quoniam non patitur corripi, non à quoquam admoneri. Cuius rei testimonium est apertissimum, quòd quicũque eum scriptis aut corripuit, aut admonuit, siue is fuerit vir illustris, siue plebeius, siue rex, siue imperator, episcopus, aut papa, mille iniuriis est à Luthero affectus. Nam in serenissimum regem Angliæ, qui satis modestè, prout regiam dignitatem decebat, aduersus illum scripserat, nullo regiæ dignitatis habito respectu, mille opprobria iniecit, mille illum scommatis subsannauit. De his quæ aduersus summum pontificem effutiuit, melius est tacere, quoniam me pudet enarrare, quod illum puditum non est scribere. Quid ergo dices ad hæc Luthere? Si tibi licet iniuriam iniuria repellere, cur non licebit aliis iniuriæ reparationem coram iudice petere? Iustum est certè vt nemo sit iudex in propria causa. Quapropter si licet manibus propriis iniuriam repellere, multò magis licebit per manus iudicis iniuriam propulsare, aut iam illatæ reparationem petere. Qua de re mihi videtur non esse opus aliis argumentis ad hunc errorem reuicendum, sed sufficere illa quæ suprà in titulo de bello contra eundem Lutherum proposuimus. Ibi enim probauimus bellum esse Christianis licitum, modò cętera adsint quę ad iustum bellum exiguntur. Ad iustum autem bellum requiritur, vt quod sine bello emendari potest, mediante bello non fiat. Iustius est ergo vt quis à iudice petat emendationem, quam ipse eam per bellum habere velit, si eam habere licet. At cùm liceat eam petere ex bello (vt suprà euicimus) licebit ergo etiam illam petere à iudice.

Lutherus. *Eccle. 21.* C

IOAN. BAPTISTA.

BErnardus de Lutzemburgo in suo catalogo hęreticorum de manichæis loquens, dicit illos ita delirasse, vt dixerint Ioannem Baptistam, Christi Saluatoris nostri præcursorem, fuisse damnatum, eo quòd non crediderit in Christum. Nam cùm Ioannes in vinculis existens, misit duos discipulos suos ad Christum vt interrogarent illum: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Manichæi (vt illis Bernardus de Lutzemburgo tribuit) putant Ioannem Baptistam ex incredulitate hæc fecisse & dixisse. Sed ego vix credere possum Manichæos ita insanisse, quamuis multa alia maioris dementiæ illos dixisse constet. Nam Philaster Brixiensis in suo libro de hæresibus, cum de Manichæorum hæresibus disserit: nunquam huius erroris meminit. Beatus August. in libro de hæresibus, Ad quod vult Deum, cap. 46. Manichæorum errores recenset, nec tamen hunc inter alios miscuit. Vnde coniicio illos longè ab hoc errore fuisse: quoniam beatus Augustinus qui illorum errores optimè nouerat, quoniam illorum sectæ aliquando adhæserat, nequaquam hunc errorem tacuisset. Esto tamen illi ita senserint, quemadmodum de illis refert Bernardus de Lutzemburgo, non est opus vt in hac hæresi refellenda longã moram trahamus: cùm sint tam aperta Christi Saluatoris nostri de ipso Ioanne testimonia. Nam laudauit Ioannem de fortitudine, & mentis constantia, cùm dixit illum non esse arundinem vento agitatam, quæ ad omnem ventorum statum mouetur. Commendauit illum à temperantia, dicens illum non esse mollibus vestitum. Ostendit illum longè esse ab adulatione, cum dixit illum non esse in domibus regum, quoniam qui huiusmodi morbo laborant, cum regibus versari solent. Et laudis argumenta multiplicans, dixit illum esse prophetam, & plusquam prophetam: dixit illum esse angelum eò quòd angelicam vitam duceret:

Matt. 11. D *Ibidem.*

quia

quia licet in carne, præter carnem tamen viuebat. Denique vt coronidem cingeret, dixit: Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Et hæc omnia dicta sunt à Christo Saluatore nostro de Ioanne Baptista eo temporis articulo quo Manichæi Ioannem peccasse asserunt. Nam postquam Christus interrogationi per Ioannis discipulos factæ respondit, illis abeuntibus continuò post hæc laudum præconia de Ioanne Baptista dixit. Ex quibus conuincimus Ioannem per illam interrogationem minimè (vt Manichęi dicunt) peccasse. Quod autem dicunt Ioãnem Baptistam ex incredulitate interrogasse, falluntur. Non enim suo nomine, & propter se interrogat, sed propter suos discipulos quos in Christi fide nutantes videbat. Et propter hanc causam illos ad christum mittit, vt visis miraculis ab illo factis, in illius fide confirmarentur. Quod Christus cùm optime nosset, nullum illis dedit responsum: sed multis coram illis ab eo factis miraculis, ad Ioannem illos redire mandat, vt quæ viderant, illi renunciarent. Non certè ob aliam causam, nisi vt inde Ioannes discipulos suos quos parum fideles esse nouerat, apertius de fide Christi instrueret, & instructos confirmaret. Sic enim illam Ioannis interrogationem interpretatur beatus Ioannes Chrysostomus homilia.37. super Matthæum. Crysostomum vt alibi semper, ita etiam hoc loco imitatur Theophylactus. Huius verba quia multo breuiora sunt, hîc referam.

Non interrogat Ioannes (inquit ille) quasi ignorans Christum. Nam quo pacto ignoraret, quum testatus sit: Ecce agnus Dei? Verùm quia discipuli eius inuidebant Christo, vt pluribus argumentis certiores eos redderet, propter hoc mittit eos, vt vel visis miraculis credant Christum Ioanne maiorem esse: & idcirco fingit se rogare: Tu es qui venturus es? hoc est, qui expectatur in scripturis in carne venturus. Hęc Theophylactus. Et de hoc satis.

IVDAS.

Qvantumlibet sit aliquis scelestus aut flagitiosus, nũquam illi deerit à quo laudetur, & scelus eius commendetur: quoniam (vt est in Prouerbio) cicada semper est cicadæ chara, & formica formicæ. Huius rei vel hoc est sufficiens testimonium, quòd non defuêre qui scelestissimum Iudæ facinus commendauerint: quoniam Augustinus in libro de hæresibus cap.38. refert Caianos sentire Iudam fuisse diuinum, & scelus illius beneficium existimare. Dicunt enim (vt Augustinus ait) Iudam præscisse quantum generi humano Christi passio esset profutura, & ideo Christum Iudæis tradidisse, vt per illius mortem genus humanum proficeret. Philaster tamen de his Caianis sermonem faciens in suo libro de hæresibus, nihil tale illis tribuit, sed hanc hæresim posteà enarrat nullo citato illius patrono. Tertullianus tamen in libello suo de hęresibus hoc illis impingit quos ipse vocat Chaldæos, & sunt illi iidem (vt suspicor) qui ab Augustino vocantur Caiani, quoniam iidem sunt illorum errores qui ab Augustino tribuuntur Caianis, & quos Tertullianus impingit Chaldęis. Ad hunc errorem reuincendum vel illud testimonium sufficiens est, cum Dominus lauare volens pedes discipulorum suorum, dixit: Vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim (ait Euangelista) quisnam esset qui traderet eum, propterea dixit: Non estis mundi omnes. Itaque Iudas non erat mundus, cuius immunditię nullam aliam causam Euãgelista designauit, quàm quòd Christum tradere volebat. Et in Actibus Apostolorum Petrus ait: Viri fratres oportet impleri scripturam quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum, qui connumeratus est in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius. Et quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius. Si bona fuit traditio qua Iudas tradidit Christum, quî fieri potest vt merces illi pro traditione donata sit merces iniquitatis? Si triginta argentei sunt merces iniquitatis, ergo traditio, pro qua illi argentei donati sunt, est iniqua. Sed apertius est quod Christus redemptor noster de illo apud Lucam ait: Et filius quidem hominis secundum quod definitum est, vadit: veruntamen vę homini illi per quem tradetur. Neque opus est aduersus tam apertam blasphemiam plura citare testimonia, præcipuè cum hæc hæresis non reperiatur ab aliquo fuisse posteà innouata: & testimonia adducta eam prosternunt.

Caiani. *Chaldæi.* *Ioan.13.* *Act.1.* *Luc.22.*

IVDICIVM.

Tanta est dæmonis astutia in hominibus decipiendis, vt aliquibus suggesserit nullum esse futurum iudicium, vt vel hac occasione tanto facilius in quodlibet vitium traheret, quanto minus pœnam propter illud infligendam crederent. Hunc errorem Philaster tribuit Borborianis, & sunt illi qui ab August. vocantur Gnostici. Hoc etiam impingit Florianis, & Manichæis, & Proclianitis, quos ille vocat Prodianitas, nisi fortè litera in Philastro est erronea, quoniam qui in Augustino dicuntur Proclianitæ, in Philastro vocantur Prodianitæ, & facilis est lapsus ex vna parte in aliam. Nam si has duas literas, c & l, coniungas, facies d literam. Quod si eãdem literam dispescas, ita vt longam virgulam integram separes, & reliquum per se colloces, iterum duas literas reperies, videlicet c & l. Ex quo coniicio hac occasione alicubi ex vitio scriptorum fuisse erratum. An autem error sit in Philastro, an potius in Augustino, mihi non constat quoniam apud nullum illis vetustiorem reperio fuisse de his habitam mentionem. Qualitercunque sit, parum interest: vnum tamen hoc est certum, Augustinum non impingere hunc errorem alicui ex istis hæreticis, quoniam nec Borborianis nec Gnosticis, neque Florianis, neque Manichæis, neque Proclianitis. Qua in re valde miror, cum Augustinus viderit Philastri opus, quod fortè inde euenire potuit, quòd apud nullum alium repererit, & proptereà omiserit, parum fidens Philastro in hac parte, aut fortè re-

Borboria. *Gnostici.* *Floriani.* *Manichæi* *Procliani*

perit non ita esse prout Philaster narrat. Cuiucunque tamen hic error sit, facillimè reiici potest. Nam apud Matthęum Dominus exprobrans ciuitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam, ait: Dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicij, quàm vobis. Et iterum Capharnaitis loquens, ait: Dico vobis quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicii, quàm tibi. Et apud eundem iterum: Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, & cætera. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam. Et apud Ioannem: Potestatem dedit filio iudicium facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicii. Et Paulus in epistola ad Romanos: Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Et in posteriore epistola ad Corinthios, iterum ait: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum. Et in symbolo fidei ędito in Concilio Nicæno sic dicitur: Venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in symbolo facto in Concilio Constantinopolitano: Sedet ad dexteram patris, inde venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos.

Matt. 11. Matt. 12. Ioan. 5. Rom. 14. Esa. 45. 2. Cor. 5.

Albanen. Secunda est hæresis Albanensium, dicentium vniuersale iudicium iam factum esse, & nullum aliud amplius esse futurum. Hoc enim illis tribuit Guido, qui illorum errores recensens, hunc septimo loco collocat. Hic error apertissimè conuincitur ex eo quòd iudicium vniuersale pręcedere debet resurrectio omnium, quemadmodum patet ex eisdem testimoniis quæ proximè citauimus contra præfatam hæresim, & in vigesimo quarto Matthæi cap. expressius, vbi prius describitur aduentus Antichristi, deinde resurrectio generalis, & posteà iudicium, & tandem finis: & tunc (iuxta beatum petrum) elementa purificabuntur per ignem. At nullum istorum constat esse factum, quoniam nec generalis resurrectio præcessit, nec finis est mundi, nec elementa sunt per ignem purificata. Ex quibus colligitur maximam esse dementiam, asserere vniuersale iudicium esse iam factum.

2. Pet. 3.

IVDEX.

Vualdenses. VValdensium error est, quo docent nullum iudicem posse damnare aliquem hominem ad pœnam aliquam. Hunc errorem illis impingit Guido quanquam Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum capite .35. errores Vualdensium recensens, huius non meminit. Quòd si ita sentiunt Vualdenses, non est mirandum, quoniam hoc est sceleratis hominibus proprium, vt impunitatem suis sceleribus optent, quò liberius & securius quæ voluerint scelera perpetrare valeant. Ad hunc modum fecêre Vualdenses, qui vt tutius suos errores possent hominibus suggerere, hoc ante omnia docere nituntur, nullum iudicem posse alium hominem ad aliquam pœnam damnare. In cuius erroris testimonium adferunt illud: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Aduersus hunc errorem est illud quod Dominus ait: Constitue iudices qui populum iudicent omni tempore. Et iterum alibi: Iudices & magistri in omnibus portis tuis constituantur, vt iudicent populum iusto iudicio. Quòd si quis hæc detorqueat ad alia iudicia, & non ad inflictionem pœnarum, consideret plures esse in veteri instrumento leges decernentes talem vel talem pœnam esse infligendam illi qui tale vel tale crimen commiserit. Et in lege noua hæc clarissimè habentur. Petrus puniuit morte Ananiam & Saphiram, quia fraudauerant de precio agri venditi. Et idem alibi ait: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Ecce vides vindictam malefactorum. Et parum infrà iterum ait: Quæ enim est gratia si peccantes & colaphizati suffertis? Ex quibus colligimus iustè fieri cùm quis propter peccatum ex iudicis mandato colaphis cæditur. Et beatus Paulus de potestate sublimiori ait: Si malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Quid ergo Vualdenses non minus ignorantes quam scelerati docere audent? Si iudex est Dei minister vindex in iram ei qui malum agit, quomodo iudicem ipsi accusare audent eò quòd malefactorem punit? An non hac ratione etiam accusant Deum, cuius minister est iudex? Valeant ergo Vualdenses, & cùm sint omnium hæreticorum ignorantissimi, docere alios erubescant. Quòd autem pro se adferunt, nihil prorsus illis suffragatur: quoniam cùm Saluator ait: Nolite iudicare, & non iudicabimini: non prohibuit omne iudicium, præcipuè iudicis habentis potestatem, sed prohibet multorum hominum leue iudicium, qui re minimè cognita, sed ex minutulis suspicionibus colligẽtes, statim apud se definiunt, censentes talem esse malum, aut male aliquid voluisse facere. Hoc, inquam, iudicium Dominus prohibet: non autem illud quod re prius (vt decet) bene cognita, ab habente potestatem profertur. Hoc autem ita esse conuincimus per id quod apud Ioannem idem Saluator ait: Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. Quibus verbis cùm vnum iudicium prohibet, videlicet leue: aliud apertè concedit nempè iustum, quod re prius plenè circunspecta iuxta æquitatem fit.

Matt. 7. Exod. 18. Deut. 16. Act. 5. 1. Pet. 2. Rom. 13. Matt. 7. Ioan. 12.

IVRAMENTVM.

INTER

Vvaldenses. Cathari. Albanen. Cozocenses. Baiolēses

INter cæteros errores quos Vualdensibus impingit Guido Carmelita, vnus est quo asserunt Christianis esse interdictum iuramentum, sic vt nusquam iurare liceat. Eundem errorem tribuit Cathari quod valde miror: quoniam Cathari iidem sunt qui & Nouatiani. At Nouatianis nullus vnquam aliquid simile impegit, sed catalogus hæreticorum de Albanensibus disserens, dicit esse alios quosdam Catharos, quos in tres partes asserit esse partitos. Albanenses dicit esse de prima secta Catharorum, & Cozocenses de secunda, & Baiolenses de tertia. Et si hi dicũtur Cathari, alij sunt certè à Nouatianis, qui primi Cathari vocati sunt, propter munditiam quam iactabant. Nulla est enim Nouatianorum ad hos Catharos conuentio. Quapropter constat miserè errasse Guidonem Carmelitam qui cùm de erroribus horum Catharorum disserere incipit, dicit se iam aliàs de illis dixisse: per quæ verba satis apertè innuit se sentire hos Catharos & D Nouatianos esse eosdē, cùm tamen hi Cathari lōgissimè absint ab aliis Catharis qui Nouatiani dicũtur.

Hi de quibus nunc loquimur, non Cathari (vt Guido & catalogus eos appellant) sed Catharistæ dicendi sunt. Nam sic eos appellat beatus Augustinus, vt supra ostendimus in titulo de cibo, hęresi prima.

Pseudoapostoli. Deute.6. Deut.10. Matt.5. Rom.1. 2.Cor.1. Philip.1. Plaut⁹. Deut.6. Deut.10. Cōcilium Ephesinũ. Cōcilium Constant.

Hunc etiam errorem docuerunt Pseudoapostoli. Ad hunc autem errorem conuincendum sufficit illud quod Dominus in Deuteronomio ait: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Et iterum: Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ipsique adhærebis, iurabisque in nomine illius. Verùm hic respondent qui hunc errorem tutantur, hoc permissum esse Iudæis in veteri lege, vt videlicet per Deum iurarent: Christianis autem, qui perfectiorem habent legem, hoc dicunt non esse licitum, eò quòd Christus apud Matthęum in vniuersum prohibuit iurare. Et hanc sententiam confirmant testimonio Hieronymi & Theophylacti, qui exponentes quintum Matthæi caput, dicunt Iudæis fuisse permissum iuramentum, Christianis autem omnino prohibitum. Et idem videntur sentire Hilarius & Chrysostomus in eodem loco, quanquam hi non ita expressè dicunt sicut illi. Sed hoc reiicitur ex eo quòd Deum sæpe iurasse reperimus. At si iuramentum esset ex se malum, vt ex sola permissione Iudæi iurare possent, Deus qui malè agere nequit, omnino non iurasset. Et huic obiectioni respondent iuramentum soli Deo conuenire, quoniam ille solus verax est, & mentiri nequit: omnis autem homo mendax est. Et hanc sententiam confirmant testimonio Ambrosij super Psalmum. 118. Sed neque hac via effugere poterunt quin ostendamus illis iuramentum esse homini licitum. Negare enim non possunt Apostolum Paulum pluries iurasse: quoniam in ea quæ est ad Romanos epistola, sic ait: Testis est mihi Deus quod memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Et iterum alibi: Ego autem testem Deum inuoco in animam meam, quòd parcens vobis non veni vltra Corinthum. Et A iterum: Testis est mihi Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi. Ecce Paulum toties inuocantem Deum in testimonium suorum verborum. At qui per Deũ iurat, nihil aliud facit quàm Deum inuocare in testem eorum quæ dicit: ex quo apertè colligimus Paulũ iurasse. Non est ergo Christiano viro omnino prohibitum iuramentum: quoniam alias Paulus iurans peccasset. Præterea, iuramẽtum non est de se malum, immò bonum, si adsint ea quæ requiruntur: quoniam per iuramentum exhibemus reuerentiam Deo, & ostendimus qualem existimationem de Deo habeamus, quoniam sic iurantes per Deum, testamur nos credere Deum videre omnia: quoniam qui rem non plenè agnoscit, nō potest esse bonus testis. Ideo sapienter Poëta comicus dixit: Pluris est oculatus testis vnus quàm auriti decem. Ostendimus etiam nos credere Deum esse veracem, qui mentiri non potest. Quia ergo credimus Deum talem esse qui omnia nouit, & qui mentiri non potest, ideo in confirmationem eorum quæ dicimus, iuramus per Deum, inuocando illum testem. Ex quo patet per iuramentum nos reuereri Deum, si cætera adsint quæ ad iustum iuramentum exiguntur. Cuius rei apertum est indicium, quòd in Deuteronomio quoties de iuramento fit mentio, semper subiungitur post præceptũ de adoratione: Dominũ Deum tuum (inquit) adorabis, & illi soli seruies, ac per nomē illius iurabis. Et iterum: Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ipsique adhęrebis, iurabisque in nomine illius. Ecce iuramentum bis coniunctum adorationi & seruituti Dei. Si ergo bonum est Deum adorare, & illi seruire, bonum etiam erit per nomen illius iurare, modo id debitè & prout decet fiat. Rursum, iuramentum licere Christiano confirmatur plurimorum Conciliorum definitionibus. Concilium Ephesinum scribit Nestorio, vt re- B cantet suas hæreses, & quia non fidebat Concilium verbis Nestorii, exigit ab eo iuramentum per hæc verba: Sed consequens est etiam iureiurando fateri te, quòd anathematizes quidem tua polluta & prophana dogmata, sentias autem & doceas quæ nos vniuersi per orientem seu per occidentem episcopi & magistri præsulesque populorum credimus & docemus. Hæc Concilium Ephesinum. Et Concilium Constantiēse sessione octaua damnauit quadraginta quinque assertiones Ioannis Vvicleph, inter quas quadragesimotertio loco ponitur hæc de iuramento, qua ait: Iuramenta illicita sunt quæ fiunt ad roborandũ humanos contractus, & commercia ciuilia. Quæ sententia simul cum aliis eiusdem vna super omnes dicta censura damnata est. Et idem Concilium Constantiense, sessione vicesima decernit vt ad confirmationem pacti initi inter regem Romanorum & regem Aragonum pro schismate tollendo, iuramentum ab omnibus peteretur, & omnes postmodum in Concilio existentes à maximo vsque ad minimum iurarunt. Sed superest vt obiectioni aduersariorum respondeamus. Sic enim obiiciunt: Dominus apud Matthæum prohibet iuramentum, dicens: Ego autem dico vobis non iurare omnino: neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis, neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, non non: quod autem abundantius his C est, à malo est. Et beatus Iacobus ait: Ante omina autem fratres mei, nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum. Sit autem sermo vester, est est, non non, vt non

Matt.5. Iacob.5.

ſub iudicio decidatis. Huic obiectioni multipliciter reſpondemus. Primò in illis verbis Saluator non prohibuit iurare per Deum,& hoc annotauit Hieronymus in illo loco. Quod autem dicit omnino non eſſe iurandum, non eſt omnis iuramenti prohibitio, quia illa verba referuntur ad ſequentia, ita vt omnino non ſit iurandum per cœlum aut terram, ita videlicet vt cùm iurandum ſit, nunquam tamen iuretur per cœlum & terram. Cauſa autem huius prohibitionis fuit, ne per illa elementa iurantes homines, illa tãquam numina quædam venerarentur: quoniam illud per quod quis iurat, aut nimium diligit, aut veneratur. Ne igitur illa venerarentur, aut plus debito diligerent, prohibet ne vnquam per illa iuretur. Et hoc etiam fatentur Hieronymus, & Theophylactus in illo loco, quorum autoritate ſe tuentur hi qui partem oppoſitam docent. Et cùm hoc illi fateantur, miror quid poſteà coëgerit eos vt cenſeant iuramentum eſſe prorſus interdictum. Sic enim Theophylactus ait: Igitur Dominus prohibens eos, non dicit, quia pulchrum & magnum eſt cœlum,& terra vtilis eſt, ideo per ea non iurare: ſed quia cœlũ thronus eſt Dei, terra autem ſcabellum pedum eius, vt ne ſit locus idololatriæ. Fortè enim in deorum numerum relata fuiſſent elementa à iurantibus per ea, id quod anteà factum eſt. Hęc Theophylactus. Et eandem ſententiam docet Hieronymus. Verùm his obiiciet quiſpiam vltima illa Chriſti verba: Sit ſermo veſter, eſt eſt, non non: quod autem abundantius his eſt, à malo eſt. Fatemur quidem à malo eſſe iuramentum, non autem malum eſſe. Neque Chriſtus dixit malum eſſe, ſed à malo eſſe: à malo, inquam, illius cui iuratur, & propter quem iuratur. Malitia enim illius cui iuratur, eſt in cauſa vt alius iuret. Nam ſi audiens præſtitiſſet fidem verbis loquentis, non eſſet opus vt loquens ſua verba iuramento firmaret. A malo ergo illius cui iuratur, prouenit vt aliquid abundantius dicatur quàm, eſt eſt, non non. Et hanc expoſitionem prębet Augu. illo loco Euangelii in libro de mendacio, cap. 20. Aliter etiam poteſt reſpõderi, Chriſtum illis verbis non prohibere abſolutè iuramentum, ſed iurandi facilitatem, ne ex facilitate ad conſuetudinem,& ex conſuetudine in periurium veniretur. Vnde Eccleſiaſticus ait: Iurationi ne aſſueſcat os tuum. Et iterum: Sicut autem ſeruus flagellatus aſſiduè à liuore non minuitur, ſic omnis iurans ac negocians à peccato non purgabitur. Hanc expoſitionem etiam præbet Auguſtinus loco proximè citato. Hanc & ſuperiorem expoſitionem reddit vno contextu beatus Chromatius papa in quodam libello inſigni quem fecit ſuper quintum & ſextum caput Matthæi. Verba illius ita habẽt: Primùm enim voluit à nobis & vſum iurationis, & conſuetudinem humani erroris auferre, ne vnuſquiſque noſtrũ per hęc elementa iurando, aut creaturam in honore diuinæ venerationis haberet, aut idcirco impunitatem periurii habere ſe crederet, ſi per mundi elementa iuraret, cùm ſcriptum ſit. Nec iurauit proximo ſuo in dolum. Hæc Chromatius. Et parum infrà exponens reliqua, dicit per illa verba: Quod autem abundantius his eſt, debere intelligi mendacium,& illud dicit eſſe abundantius quàm, eſt eſt, non non, id eſt, quàm veritas,& illud dicit eſſe à malo, id eſt à dæmone, qui mendax eſt,& pater mendacii. Ex quibus verbis patet iuxta Chromatium, Chriſtum per illa verba ſolum prohibuiſſe periurium, & vſum iurandi. Poteſt etiam dici illam Chriſti prohibitionem non eſſe numerandam inter pręcepta, ſed inter cõſilia, & illam ad ſolos perfectos pertinere. Quod ex eo colligi poteſt, quod in illo loco Chriſtus perfectum Chriſtianiſmum depingens, multa ibidem recenſet quæ nemo ſanæ mentis dubitat eſſe conſilia, non præcepta, quale eſt illud quod continuò adiungit: Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo. Et hoc modo illum locum Euangelii interpretantur recẽtiores Theologi, quos ſcholaſticos vocant. Verùm cùm non hi ſoli, vt aliqui putant. Nam beatus Bernardus ſermone. 65. ſuper Cantica, inuehens contra quoſdam hæreticos non eſſe licitum iuramentum, eſſe tamen illis licitum peierare, ne ſecreta ſuæ ſectæ ab aliis ſcirentur, ſic ait: Patet vos & ſuperſtitioſè obſeruare de iuramento, & flagitioſè præſumere de periurio. O peruerſitatem. Quod ad cautelam conſultum eſt, videlicet non iurare, hoc iſti mandati vice tam contentioſè obſeruant: & quod immobili iure ſancitum eſt, non peierandum ſcilicet, hoc tanquam indifferens pro voluntate diſpenſant. Hæc Bernardus. Hunc autem non poſſunt dicere ſcholaſticum. Chriſtianus Druthmarus in expoſitione ſuper Matthæum, idem ſentit. Sic enim ait: Ne Iudæi per idolorum nomina iurarent, permiſit eis Dominus iurare per nomen ſuum. Nec nobis etiam inhibuit, ſed perfectionem nos docuit, quòd ea fides ſit habenda inter Chriſtianos, vt non ſit neceſſe teſtem nomen Domini interponere. Periurium & illis & nobis prohibitum eſt. Hæc Chriſtianus Druthmarus: quem non poſſunt etiam dicere ſcholaſticum, cùm nihil minus ſit: neque trecentenarium (vt Lutherus & eius ſequaces facere ſolent) quoniam ante ſeptingentos annos fuit, ſi Ioanni Trithemio credere volumus. Et Beda exponens illud Iacobi: Ante omnia fratres mei nolite iurare, &c. dicit ibidem prohiberi conſuetudinem iurandi, ne ex ea deueniatur in periurium. Sic enim ait: Ideo (inquit Iacobus) vos à iurationis culpa compeſco, ne frequenter vera iurando, aliquando etiam in periurium decidatis, ſed eo longius à peierandi vitio ſtetis, quo nec verum peierare niſi proxima neceſſitate velitis. Hæc Beda. Et Rupertus Tuicẽſis vir doctrina & ſanctitate illuſtris, libro quinto de glorificatione hominis Chriſti, diſtinguit illum Matthæi locum de iuramento, hoc pacto, dicens quò non iurare omnino, ſit conſilium: non iurare autem per cœlum & terram, &c. ſit præceptum, ita vt ſi iurandum ſit ex neceſſitate aliqua, tunc iuretur per Deum, & non per aliquam aliam rem. Ecce ergo Euangelii locum ſufficienter diſcuſſum, quem oſtendimus noſtræ ſententiæ minimè repugnare. Verùm hi forte obiicient nobis Hieronymum & Theophylactum, qui ſentire videntur non licere Chriſtiano viro iurare. Nos autem obiicimus contrà Auguſtinum, Chromatium, Chriſtianum Druthmarum, Bernardum, Bedam, Rupertum. Parum dixi, immò totius Eccleſiæ definitionem, cuius authoritas tanta eſt, vt mille præſtet Hieronymis & Theophylactis, etiamſi hi clariſſimi viri fuerint, ſanctitate perinde ac doctrina illuſtres.

Theophy. *Hierony.* *Auguſt.* *Eccle. 23.* *Ibidem.* *Chromatius.* *Pſal. 14.* *Bernar.* *Chriſtian° Druthmarus.* *Iaco. 5.* *Beda.* *Rupertus.*

Priſcillianus.

Alia hæreſis quæ cum præfata velut ex diametro pugnat. Nam hæc ſic admittit iuramentum, vt etiam periurium licere dicat. Hunc errorem tribuit Priſcilliano beatus Auguſtinus in libro de hęreſibus.

ſibus. Priſcillianiſtæ enim (vt ibidem refert Auguſtinus) docebant diſcipulos ſuos, vt iuramento interrogati & requiſiti nihil vnquam reuelarent de illorum doctrina, & ad illius doctrinę occultationem dicebant eſſe licitum periurium: quapropter hanc ſemper in ore verſabant ſententiā: Iura, periura, ſecretum prodere noli. Hunc eundem errorem tenuerunt quidam hæretici tempore beati Bernardi, de quibus ille mentionem facit ſermone. 65. & ſermone. 66. ſuper Cantica, & dicit illos vocari Apoſtolicos, quia videlicet iactabant ſe eſſe ſucceſſores Apoſtolorum. Eundem errorem (vt catalogus hæreticorum refert) tutati ſunt impii Flagellantes. Hic error manifeſtè conuincitur per id quod Dominus in Leuitico ait: Non peierabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. Qui enim peierat, nomen Dei polluit, quia Deum adfert in teſtem mendacii. Quid autem magis pollutum aut turpe eſſe poteſt, quàm mendacio fauere? Prætereà, Sapiens recenſens peccata hominum potiſsimum gentilium, inter illa etiam ponit periurium, dicens: Omnia commixta ſunt, ſanguis, homicidium, furtum, & fictio, corruptio, & infidelitas, turbatio, & periurium, &c. Et beatus Paulus dicens iuſto non eſſe legem impoſitam, ſed impiis & peccatoribus, & ſceleratis, poſteà ſubdit, & mēdacibus & periuris. Ex quo apertiſsimè colligitur periurium eſſe lege diuina prohibitum. Deinde cauſa ipſa propter quam dicunt licere periurium, peſsima eſt. Dicunt enim ideo eſſe licitum peierare, vt videlicet non reueletur aliis eorum doctrina. Tunc percontari illos oportet, an doctrina ſua ſit Euangelio conformis, an illi contraria? Si eſt Euangelio contraria, non ſunt ergo veri Chriſtiani qui illam docent. Si eſt Euāgelio conformis, cur ergo illam occultant? Cur apud ſeipſos ſolos illam recondunt? Chriſtus nanque ait: Quod dico in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure audiſtis, prædicate ſuper tecta. Et cùm Euangelii prædicationem diſcipulis ſuis commendat, ait: Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ. Non ſolis Priſcillianiſtis aut ſolis Apoſtolicis, aut ſolis ſeſe Flagellantibus, ſed omni creaturæ. Non enim vult ſuam legem ſolis Iudæis reuelari, vt in ſola Iudæa ſit notus: ſed vult eſſe notus toti mundo. Ideo vult ſuum Euangelium eſſe omnibus apertum, quia vult omnes nos in agnitionem veritatis peruenire. Ideo Apoſtolus ait: Si opertum eſt Euangelium meum, in his qui pereunt eſt opertum. Pereant ergo Priſcillianiſtæ & Apoſtolici, qui Euangelium occultare volunt. Et alibi idem Apoſtolus ait: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutem. Vt autem quiſque ſalutem animæ ſuæ acquirat, oportet eum ita ore confiteri, quemadmodum credit corde. Aduerſus tam apertam hæreſim non eſt opus plura adferre.

Apoſtolici. Flagellātes. Leui. 19. Sap. 14. 1. Tim. 1. Matt. 10. Matt. vlt. 1. Cor. 4. Rom. 10.

IVSTVS.

BEatus Auguſtinus in libro de hæreſibus capite 82. aſſerit Iouinianum ſenſiſſe, eum qui ſemel per lauacrum regenerationis fuerit iuſtificatus, non poſſe amplius peccare. Et beatus Hieronymus libro ſecundo aduerſus Iouinianum hoc idem illi impingit. Hunc eundem errorem docuiſſe Pelagium teſtatur etiam Auguſtinus in eodem libro de hæreſibus capite. 87. Aduerſus hunc errorem iam ſuprà in titulo de gratia, hæreſi ſecunda diſputauimus, quapropter non eſt opus de hac re amplius diſſerere.

ALius eſt error Lutheri, dicentis iuſtum in omni bono opere peccare. Verùm de hoc errore infrà in titulo de operibus, & in titulo de peccato longius diſſeremus. Ad illum ergo locum mittimus lectorem.

TErtia hæreſis ad hunc locum ſpectans eſt, quæ aſſerit omnem iuſtum eſſe certum ſuę iuſtificationis, & eſſe ex fide Catholica obligatum ad habendum hanc certitudinem, ita vt ſi de illa dubitet, non poſsit verè dici fidelis Chriſtianus. Huius hæreſis primus inuentor eſt Lutherus, ſed aduerſus hanc hæreſim nihil nunc dicere oportet, quia ſatis contra illam diſputauimus in titulo de Gratia, hæreſi tertia.

FINIS LIBRI OCTAVI.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER NONVS.

LABOR.

Psalliani

ERvêre olim in Syria monachi dicentes nullum manuum laborem esse monachis licitum, etiam sustentandæ vitæ causa. In hoc enim se esse monachos profitebantur, vt ab omni labore manus vacantes, orationi semper insisterent. Huius hæresis autores vocantur lingua Syra Psalliani: sic enim eos nominat Augustinus in libro de hæresibus cap. 57. Verùm historia tripartita lib. 7. cap. 11. de istis hæreticis disserens, eos appellat Messalianos, & dicit eos vocari Græce εὐχῆται hoc est orantes, eò quòd semper orandum esse dicebant. Vocantur etiam ibidem ἐνθουσιάσται, id est, sacrificātes. Eundem errorem tutati sunt alii monachi parum postea in Africa, præsertim apud Carthaginem, vt patet ex Augustino in libro de opere monachorum. Nam in principio illius operis testatur se illum librum scribere ad instātiam Aurelii tunc Carthaginensis episcopi pro expugnatione huius erroris, qui tunc in Carthagine oriebatur. Hūc errorem iam diu sepultum ab inferis suscitarūt Vvaldenses, dicentes virum perfectum non debere manibus laborare. Hoc enim Vvaldensibus impingit Guido in sua summa de hæresibus. Verùm Aeneas Syluius lib. de origine Bohemorum cap. 35. Vvaldensium errores recensens, huius erroris non meminit. Hic error apertè conuincitur ex eò quòd Paulus Apostolus qui meritò inter perfectos numerari debet, propriis manibus laborauit. Nam quamuis posset non laborare, & sine labore viuere de Euangelio, quoniam ij quibus prædicabat, tenebantur eum alere: ipse tamen vt illos, quibus Euangelium prædicabat, non grauaret, voluit propriis manibus laborare, vt ex suo labore victum acquireret. Sic enim ipse in priore epistola ad Corinthios ait: Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant? Ita & Dominus ordinauit his qui Euangelium annūciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum. Si Paulus, qui poterat de Euangelio viuere, laborat, quanto magis monachi, qui non prædicant, tenentur manibus laborare? Sed hos ipsos monachos ociosos apertè reprehendit Paulus in secunda ad Thessalonicenses epistola, dicens: Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non in quiete fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione, nocte & die operātes, ne quem vestrum grauaremus: non quasi non haberemus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cùm essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim quosdam ambulantes inter vos inordinate, nihil operantes, sed curiose agētes. His autem qui eiusmodi sunt, denunciamus, & obsecramus in Domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes suū panem māducent. Et in Epistola ad Ephesios iterum ait: Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Et in Actibus Apostolorū cùm à Mileto mittens Ephesum, vocasset inde presbyteros Ecclesiæ, ait illis: Argentum & aurum aut vestem nullius concupiui, sicut ipsi scitis, quoniam ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. Omnia ostendi vobis: quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Iesu, quoniā ipse dixit: Beatius est magis dare quàm accipere. Ecce Apostolum Paulum propriis manibus laborantem, qui alios vt etiam manibus laborent, sæpissime hortatus est. Præterea omnes sancti viri qui modum aliquem viuendi in monasterio instituerunt, monachis suis præceperunt, vt manibus laborantes, ocium animę inimicū vitarent. Nam de monachis Aegyptiis, loquens B. Hier. in epist. ad Rusticum monachū ita ait: Aegyptiorum monasteria hunc habent morem, vt nullum absque labore & opere suscipiāt, non tam propter victus necessaria, quam propter animæ salutem, ne vagetur perniciosis cogitationibus, & instar fornicantis Hierusalem omni trāseunti diuaricet pedes suos. Hæc Hieron. Hoc ipsum B. Basilius docet monachos, qui in regula monachorum capite 67. inducit monachos talem proponētes illi quæstionem, sic dicens: Si ergo neque solicitudinem habere oportet de necessariis vsibus ad vitam, & aliud præceptum est Domini dicentis: Operamini non cibum qui perit: nónne superfluum est manibus operari? Cui quæstioni respondens Basilius ait: Ipse Dominus in Euangelio præceptum suum explicauit. Nam ibi ipse qui dixit non oportere quæri aliud ad vitam, cum dicit: Nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, hæc enim omnia gentes inquirunt, addidit: Quærite autem regnum Dei, & iustitiam eius. Et quomodo oporteat quæri, indicauit. Cùm enim dixisset: Nolite operari cibum qui perit, addidit, sed eum qui permanet in vitam æternam. Et hoc quid esset, ostendit in alio loco, dicens: Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me patris. Voluntas autem patris est esurientibus cibum dare, sitientibus potum, nudos cooperire, & cætera huiuscemodi. Tum deinde necessarium est & Apostolum imitari dicentem: Omnia ostendi vobis, quia laborantes oportet suscipere infirmos. Et cùm iterum docet: Magis autem laboret vnusquisque manibus suis, operans quod bonum est, vt posit impartiri necessitatem patientibus. Cùm verò hæc ita nobis vel in Euangelio Dominus, vel Apostolus tradat, manifestum est quidem, quòd pro nobisipsis quidem soliciti esse non debemus, neque laborare: propter mandatum autem Domini, & propter necessitatem proximorum soliciti esse debemus, & operari attentius, & maximè quia Dominus in seipsum recipit

Vvaldenses. *1. Cor. 9.* *2. Thess. 3.* *Ephes. 4.* *Act. 20.* *Hierony.* *Basilius.* *Ioan. 5.* *Matt. 6.* *Ioan. 4.* *Act. 20.* *Ephes. 4.*

A B C D

cipit ea quæ in seruos eius fecerimus, & regnum cœlorum pro huiusmodi promittit obsequiis. Hucusq; Basilius. Ex cuius verbis constat illum hoc iniungere monachis, vt laborent, non tam propter sui victus necessitatem, quam vt mandata Dei possint laborando implere, & de labore suo proximorum necessitati subuenire. Beatus Benedictus in regula sua ait: Ociositas inimica est animæ, & ideo certis temporibus occupari debent fratres in labores manuum, certis iterum horis in lectione diuina. Ideoque hac dispositione credimus vtraque tempora ordinari, id est, vt à Pascha vsque ad calendas Octobris mane exeuntes à prima vsque ad horam penè quartam laborent quod necessarium fuerit, ab hora autem quarta vsque ad horam sextam quasi lectioni vacent. Et aliquibus interiectis subdit: Si autem necessitas loci aut paupertas exegerit vt ad fruges legendas per se occupentur, non contristentur, quia tunc verè hi monachi sunt, si labore manuum suarum viuant, sicut & patres nostri, & Apostoli. Omnia tamen mensuratè fiant propter pusilanimes. Hæc beatus Benedictus monachis suis in regula præcipit. Similiter etiam seraphicus pater sanctus Minorum fratrum institutor, in regula sua capite sexto: Fratres quibus gratiam dedit Dominus laborandi, laborent fideliter & deuotè, ita vt excluso ocio animæ inimico, sanctæ orationis & deuotionis spiritum non extinguant, cui debent cætera temporalia deseruire. De mercede

Benedict⁹

Franciscus.

A verò laboris pro se & suis fratribus corporis necessaria recipiat præter denarios vel pecuniam, & hoc humiliter, sicut decet seruos Dei, & paupertatis sanctissimæ sectatores. Hæc in regula sua sanctus Franciscus. Et in testamento suo iterum ait: Et ego manibus meis laboraui, & volo laborare, & omnes alij fratres firmiter volo quòd laborent de laboritio quod pertinet ad honestatem. Et qui nesciunt, addiscant, non propter cupiditatem lucri, sed propter bonum exemplum, & ad repellendã ociositatem. Hęc sanctus Franciscus in testamento suo. Demum concilium Carthaginense quartũ perspiciens quàm noxium sit corporis ocium omnibus clericis, præcipit vt manibus suis laborent. Nam quinquagesimosecundo capite suorum decretorum præfatum concilium tale statuit decretũ, dicens: Clericus victum & vestitum sibi vel artificiolo vel agricultura absque officij sui duntaxat detrimento præparet. Et capite sequenti iterum ait: Omnes clerici qui ad operandum validi sunt, & artificiola & literas discant. Hęc cõcilium Carthaginense quartum. Cuius definitioni expedit credere magis quàm ociosis Messalianis, aut idiotis Vualdensibus. Sed iam opus est vt videamus quo argumento suam tutentur hæresim Messaliani. Primò enim pro se citant illud quod Saluator noster apud Ioannem ait: Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Secundò obiiciunt quòd Dominus Martham de hoc labore reprehenderit, dicens: Martha solicita es & turbaris erga plurima. Et apud Matthęum eandem solicitudinem omnibus inhibuit, cùm ait. Nolite ergo soliciti esse dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Et iterum. Nolite ergo soliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi. Et certè hæc sacræ scripturæ loca non ita sunt intelligenda vt Messaliani putant, credentes Christum per illa verba omnem prohibuisse laborem. Qualiter autem sint interpretanda,

Cõcilium Carthaginense.

Ioan.6.

Luc.10.
Matt.6.

B beatus Basilius docet in illis verbis quæ suprà ex illo citauimus. Verùm clarius eorum intellectum aduersus Messalianos pandit Theophylactus, qui in expositione super Euangelium Ioannis exponens illa verba quæ nunc proximè ex Ioan. citauimus, ita ait: Nam quia multi sunt cupientes ignaui viuere, & maximè Messaliani, qui vsi sunt hoc dicto ad patrociniũ suæ ignauiæ, operæpreciũ fuerit declarare hoc dictum. Non enim hoc dixit Dominus noster Iesus Christus, vt corporalem quidem operationẽ ab eis velit amouere, & ipsos ad ocium cogere. Omnem enim malitiam docuit ociositas: & si oportet euidẽter dicere, ipsum ociosè viuere, cibus est qui perit: & ita eum qui Christum sequitur, oportet operari, vt habeat quod & aliis cõmunicet. Hoc enim habet mercedẽ & promissionẽ futuri regni. Et paucis interiectis respondet ad alia duo quæ ex Matthæo & Luca pro Messalianis citauimus testimonia, dicens: Dictum ad Martham, non de opere est & operatione vel ocio, sed de temporis obseruatione, & ne tempus audiendi insumatur in occupationes parandorum ciborum. Persuadet igitur ei, ne perdat tempus doctrinæ frustra propter occupationem in his quæ sunt ventris. Quod autem dicit, ne soliciti sitis, neque hoc dicto operationem reiecit. Aliud enim solicitudo est, & aliud operatio. Fieri enim potest vt solicitus non sit qui operatur. Docet igitur nos Dominus ne addicti simus curis vitæ, neque habeamus curam quomodo cras refocillemur, & vult vt vnoquoque die operemur, dicens: Ne soliciti sitis de crastino.

Theophy.

Eccle.33.

Quasi in hunc modum diceret: Ne soliciti sitis quomodo hodie operando cras quiescatis, sed quotidie cibum quotidiana operatione parantes, ne soliciti sitis de crastino. Hucusque Theophylactus. Ex cuius C interpretatione constat Messalianos suo ipsorum gladio interimi. Nam ex eodem dicto Matthæi quod illi ꝑ se citarunt, eorundẽ ignauia redarguitur. Aduersus hãc hæresim scripsit B. Aug. librum vnum cui titulus est, De opere monachorũ. Et Ioan. Cassianus lib. 10. de institutis cœnobiorum, à capite septimo vsque ad finem libri nihil aliud agit quam ostendere necessarium esse monacho, vt aliquid manibus suis operetur, vt per operationem amputentur vitia quæ gignit ociositas.

SEcunda hæresis est quæ cum hac proximè enarrata velut ex diametro pugnat, asserens omnes monachos absque vllo discrimine teneri ad laborẽ manuum, vt ex illo sibi victũ acquirant: nec posse illos alio modo sibi victum parare, quàm per laborem manuum. Huius hęresis primus autor fuit quidam Vvihelmus de sancto Amore, acerbissimus hostis monachorum mendicantium. Hic dixit omnes monachos qui non habebant proprium communitatis vnde viuerent, debere laborare manibus suis, vt inde victum sibi acquirant. Hanc & alias hæreses docuit sub Alexãdro Papa huius nominis quarto, à quo etiam damnatus fuit, per bullam quæ incipit Romanus pontifex.

Vvihelm⁹ de sancto Amore.

Post istũ successit Ioãnes Vviclepb, qui Hiericho destructã, fortiorẽ reædificare cupiebat. Hic enim non solùm de mendicantibus monachis, sed de omnibus aliis sine vllo discrimine locutus est, dicens omnes monachos debere per laborem manuum victum & vestitum sibi parare. Lutherus autem & sui

Ioannes Vvicleph

Lutherus. complices modestius hunc docent errorem, quoniam eos qui prædicationi verbi Dei student, nolunt arctari ad laborem manuum: reliquos autem omnes cogunt vt artificiolo aliquo victum sibi acquirant: neque vllo pacto ex mendicitate viuere apud Lutheranos licet. Et certè si de labore manuum monachis iniungendo cum debita discretione loquerentur, non hic eos vocaremus in contentionem: quinimò conueniret inter nos de hac re, quoniam vt in proximè præfata hæresi docuimus, summè necessaria est monachis laboriosa aliqua operatio. Verùm cùm dicant omnes sine discrimine debere laborare, ideo eos nunc meritò de hęresi notauimus: quoniam ex Christi & Apostolorum doctrina conuincemus esse plures monachorum conditiones qui ad hunc laborem non tenentur: sed beati tales monachi esse possunt etiam si non manducauerint de labore manuum suarum. Quis erit adeò crudelis in proximum, vt eum qui infirmatur, & morbo laborat, cogere velit ad laborem? Nullus certè, nisi talis sit qui nolit aliis facere quæ sibi vellet fieri. Sufficit enim (inquit Saluator) diei malitia sua. Sufficit enim morbus ipse, nec iustum est vt supra morbum quem patitur, aliud illi superponatur onus, quod cùm ferre non possit, necesse sit aut ipsum reiiciat, aut suscipiens confringatur. Neque tamen hic dicimus infirmos eos solùm, qui tunc morbo premuntur, sed etiam eos qui etsi bene valeant aliquando, tamen sæpe post aliqua interualla recidiuant, quos medici valetudinarios appellant. Nam de talibus erat Timotheus, qui infirmitatem stomachi & alias frequentes infirmitates patiebatur. Sic enim illi scribens Paulus ait: Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes infirmitates tuas. Frequentes dixit, non continuas. Nam si continua infirmitate laborasset, Paulus qui tanta charitate ardebat vt quecunque alio infirmante ipse infirmaretur, nõ iniunxisset illi prædicationis laborem, curam animarum, ministerium viduarum, quæ omnia mediocrem saltem hominis valetudinem exigunt. Timotheum ergo, quia sic infirmabatur, & manibus laborare non poterat: sic illum exhortatur, monet, & cõsolatur. Labora (inquit) sicut bonus miles Christi Iesu. Et ne crederet quòd per negociationes alias ad modum mercatorum posset sibi victum acquirere, addidit: Nemo militans Deo, inplicat se negociis secularibus, vt ei placeat cui se probauit. Nam qui in agone contendit, non coronatur nisi legitimè certauerit. Verùm quia poterat Timotheus obiicere infirmitatem suam propter quam ineptus erat labori, statim Paulus subiunxit: Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus accipere. Quibus verbis nõ illi laborem manuum, vt aliis facere solebat, suasi: sed modum illi ostendit qualiter absque labore manuum de Euangelio viuere posset. Et cùm Mileti esset Paulus, omnes presbyteros, quos ad eum locum ex Epheso asciuerat, docuit vt infirmi alerentur ex aliorum labore. Omnia (inquit) ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos. Ecce Paulum docentem vt per laborem eorum qui bene valẽt, alantur infirmi. Vnde Prosper in libro de vita contemplatiua cap. 11. sic ait: Ipsi quoque pauperes si se possint suis artificiis aut laboribus expedire, non præsumant quod debilis aut infirmus debet accipere: ne fortè Ecclesia, quæ potest omni solatio destitutis necessaria ministrare, si omnes etiam nihil indigentes accipiant, grauata, illis quibus debet subuenire non valeat. Hæc Prosper. Patet iam non esse iustum vt infirmi cogantur ad laborem, quem tolerare non possunt. Simile quid sentit beatus Augustinus de diuitibus qui molliter & delicatè in seculo educati, omnibus spretis monasterium intrauerunt, ea quæ habebant, pauperibus Christi distribuentes. Nam hos, eò quòd mollius nutriti, & laboribus minimè assueti, laborem ferre non possunt, beatus Augustinus sentit non ad laborem cogendos. Sic enim in libro de opere monachorum capite. 25. ait: Quamobrem etiam illi qui relicta vel distributa siue ampla siue qualiacũque opulenta facultate, inter pauperes Christi pia & salubri humilitate numerari voluerunt, si corpore ita valent, & ab Ecclesiasticis occupationibus vacant, quanquam eis tam magnum animi sui documentum adferentibus, & eiusdem societatis indigentiæ de his rebus quas habebant, vel plurimum vel non parum conferentibus, vicem sustentandę vitæ eorum res ipsa communis & fraterna charitas debeat: tamen si & ipsi aliquid manibus operentur, vt pigris ex vita humiliore & ob hoc exercitatione venientibus auferant excusationem: multo misecordius agunt, quàm cùm omnia sua indigentibus diuiserunt. Quod quidem si nolunt, quis audeat cogere? Quibus tamen inuenienda sunt opera in monasterio, etiã si à corporali functione liberiora, sed vigilanti administratione curanda, vt nec ipsi panem suum, quoniã iã communis factus est, gratis manducent. Nec attendendum in quibus monasteriis, vel in quo loco indigentibus fratribus quisque id quod habebat impenderit. Omniũ enim Christianorum vna respublica est. Hucusque Augustinus. Ex cuius verbis patet eos non esse in monasterio ad laborem cogendos, qui cùm monasterium intrauerunt, substantiam huius mundi habebant, quam pauperibus distribuerunt. Et eandem sententiam prius ex Pauli sententia confirmarat, cap. 16. sic dicẽs: Excepta ergo hac potestate, quam verbi Dei prædicatores habere in eos quibus prædicant, sæpe testatur Paulus, etiam sanctis qui omnia sua vendita distribuebant, & Hierosolymis habitabant in sancta communione vitæ, non dicentes aliquid proprium, quibus erant omnia communia, & anima & cor vnum in Deum, ab Ecclesiis gentium necessaria conferri pręcipit, & hortatur. Inde est & illud ad Romanos. Nũc (inquit) pergam Hierusalem ministrare sanctis. Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ communionem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Hierusalem. Hęc Augustinus. Alij sunt etiam qui non minore imò fortè meliore aut saltem nobiliore iustitia possunt absque labore manuum suarum vitam suam transigere. Hi autem sunt prędicatores verbi Dei, & omnes doctores, qui verbo, aut scripto alios docent legem Dei. Non enim interest qua via aliquis doceat, videlicet verbo, an scriptura, si tamen de lege Dei doceat. Hos omnes posse absque labore manuum manducare, conuincitur ex hoc quòd potestatem habent à Domino accipiendi ea quæ sunt ad vitam necessaria ab illis quos docent.

Nam cùm Christus mitteret Apostolos suos ad prædicandum, dixit illis: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, neque peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta

Marginalia: *Matt. 6.* — *1. Tim. 5.* — *2. Tim. 2.* — *Ibidem.* — *Act. 10.* — *Prosper.* — *August.* — *Rom. 15.* — *Matt. 10.* — D — A — B — C

menta, neque virgam. Dignus est enim operarius cibo suo. Propterea enim inhibuit illis hæc omnia, vt cùm illis egerent, ab eis acciperent quibus verbum Dei prędicarent. Verùm ne quis putet hanc potestatem solis Apostolis fuisse collatam, audiat quid Lucas Euangelista de aliis prædicatoribus dicat. Post hæc (inquit ille) designauit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quò erat ipse venturus: & dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculũ, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam salutaueritis. In quamcunque domum intraueritis, primùm dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Sin autem, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Ecce iam vides idem concessum esse septuaginta duobus discipulis, quod prius duodecim Apostolis fuerat cõcessum. Quòd si dicat quis hanc potestatem solis pastoribus fuisse datam, & non aliis quibus prædicationis onus non est iniunctum, sed ipsi se ingerunt ad prædicandum, facilè hoc reiiciet quisquis bene circunspexerit hãc potestatem viuendi ex Euangelio, non esse fundatam in officio pastoris, sed in sola prædicatione verbi Dei, neque ex aliqua alia re pendere, quàm ex officio prædicationis. Si ergo in ipsa prædicatione tantum laborat monachus non habens pastoris officium, sicut alius secularis pastor aut curatus, cur non etiam habebit cibum suum aut mercedem suam sicut alius? Dignus est enim (inquit Christus) operarius cibo suo. Et iterum: Dignus est operarius mercede sua. Aduerte quòd vtrobique dixit operarius, non autem dixit prelatus, aut pastor, aut curatus, aut prępositus: sed vt innueret mercedem esse debitã operi, & non prælationi, dixit operarius. At cùm monachus prædicat, etiam est operarius sicut quiuis alius: ergo etiam illi merces debetur. Si enim qui vltro se offerunt, non tantum laborant vt alii, iustum est vt etiam inæqualem mercedem habeant. Quòd si maior est eorum in prædicatione labor, cur non æqualem saltem mercedem habebunt? Iustius certè, quàm isti hæretici optant, fecit Moyses, qui non solum Beseleel & Ooliab viris doctis & à Domino electis ad faciendum opus sanctuarii, sed etiam aliis expertis viris qui ad idem opus faciendum se vltro obtulerant, mercedem dedit, & illis sicut aliis distribuit donaria filiorum Israël. Verùm isti hæretici tanquam Aegyptii vellent monachos Egyptiaca & Pharaonica seruitute premere, vt videlicet palea non detur, & eadem operis mensura exigatur. Volunt vt victus non detur prædicãtibus, & prædicationis labor ab illis exigatur. Paulus Apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola ait: Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. Et in priore epistola ad Corinthios iterum ait: Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nũquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dixit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique hæc dicit? Nam propter nos vtique scripta sunt, quoniam debet in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Hucusque ibi beatus Paulus. Vereantur iam isti monachorum hostes alligare ora illis triturãtibus. An fortè monachus prædicans verbum Dei non plantat vineam, cum prædicat? Nónne Paulus propter prædicationem dicebat: ego plantaui? Nunquid non monachus prædicãs etiam pascit? Nónne etiam triturat? Si plantat, sinant illum de fructu vineæ comedere. Si pascit gregem, permittant vt de illius lacte manducet. Si triturat, nolint contra præceptum Dei os illius alligare. Et ad Timotheum scribens iterum ait: Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Ecce iam vides prædicatores verbi Dei ex diuina sententia esse liberos ab obligatione corporalis laboris. Hi autem sunt omnes qui sunt ministerio diuino mancipati. Nam in priore epistola ad Corinthios Paulus ait: Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant? Ita & Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Ecce vno orationis contextu Paulus asserit non solum Euangelistas, sed omnes altario deseruientes habere hanc potestatem, vt beati esse possint, etiam si non manducauerint de labore manuum suarum. Ita enim sentit beatus Augustinus qui libro de opere Monachorum capite vicesimoprimo, de Messalianis Monachis loquens, ait: Isti autem fratres nostri temerè sibi arrogant, quantum existimo, quòd eiusmodi habeant potestatem. Si enim Euangelistæ sunt, fateor habent: si ministri altaris, dispensatores sacramentorum, bene sibi istam non arrogant, sed plane vendicant potestatem. Hæc Augustinus. Quid ergo isti hæretici velut canes latrant in monachos? Cur tam generali sententia omnibus monachis non laborantibus interdicunt panem, quem Dominus sua benignitate indulsit Euangelistis, & altari seruientibus? Præter istos autem, quos ostendimus esse ab operatione & labore manuum lege diuina exemptos, quicunque alius monachus fuerit, tenetur laborare. Et si non laborauerint, certè non puto licitum illis esse manducare. Non est enim monachatus institutus vt quis in eo ociosam vitam habeat, quam fortè non habuisset in seculo. Vnde beatus Augustinus in libro de opere monachorum cap. 25. sic ait: Illi autem qui præter istam sanctam societatem, vitam labore corporis transigebant, ex quorum numero plures ad monasteria veniunt, quia & in ipso humano genere plures sunt, si nolunt operari, non manducent. Neque enim in militia Christiana propterea ad pietatem diuites humiliantur, vt pauperes ad superbiam extollantur. Nullo modo enim decet, vt in ea vita vbi fiunt senatores laboriosi, ibi sint opifices ociosi: & quò veniunt relictis deliciis suis qui fuerant prædiorum Domini, ibi sint rustici delicati. Hæc Augustinus. Demum hæc hæreticorum pestilens assertio totius Ecclesiæ catholicæ definitione damnata est. Nam ex. 45. articulis Ioannis Vvicleph damnatis in concilio Constantiensi sessione octaua, vicesimus quartus sic ait: Fratres tenentur per labores manuum victum acquirere, & non per mendicitatem. De quo articulo talis ibidem profertur sen-

Luc. 10. Matt. 10. Luc. 10. Exod. 36. Rom. 14. 1. Cor. 9. Deut. 25. 2. Tim. 2. 1. Cor. 9. August. Cõcilium Constantiense.

tentia: Prima pars est scandalosa, & præsumptuose asserta, pro quanto sic generaliter & indistinctè loquitur. Et secunda erronea, pro quanto asserit mendicitatem fratribus non licere. Hæc concilium Constantiense. Sed iam opus est vt istorum hæreticorum obiectionibus respondeamus. Primò enim obiiciũt quòd Paulus laborauit: ergo cùm monachi sint Apostolorum imitatores, tenentur etiam ipsi manibus laborare. Huic autem obiectioni respondemus fatentes Paulum laborasse manibus suis, nec tamen hoc ex necessitate aut obligatione fecit, sed ex perfectione & super erogatione. Nam etiam si non laborasset manibus suis, sed voluisset ex Euangelio viuere, non peccasset, cùm constet Petrum & alios Apostolos absque labore manuum de solo Euangelio victum sibi parasse. Hoc autem ipsemet Apostolus Paulus testatur, qui in priore ad Corinthios epistola sic ait: Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est. Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierculam circunducendi, sicut & cæteri Apostoli & fratres Domini & Cephas? aut solus ego & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis vnquam? Et interiectis aliquibus argumẽtis, quibus probat se habuisse potestatem viuendi ex Euangelio prout cæteri Apostoli, subdit: Ego autem nullo horum vsus sum. Et in secunda ad Thessalonicenses iterum ait: Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non in quiete fuimus inter vos: neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione, nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Ex quibus apertè conuincitur quòd licet monachi sint imitatores Apostolorum non tamen oportet vt omnes sine discrimine laborent: quoniam hoc non omnes Apostoli fecerunt, sed Paulus, qui non ex necessitate, sed ex perfectione se fecisse testatur. Secundò obiiciunt nobis illud quod Paulus ad Thessalonicenses scribens, ait: Nam cùm essemus (inquit) apud vos, hoc denũciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Verùm hæc obiectio nullum prorsus habet robur, si sequentia verba Apostoli adiungantur his quæ dicta sunt, quoniam ex illis quæ Apostolus subiunxit, satis apertè ostenditur eum non generali sententia inhibere cibum cuicunque non laboranti, sed solum ociosis qui nullam prorsus habent occupationem per quam digni sint qui panem manducent. Sic enim ait: Audiuimus enim quosdam ambulantes inter vos inordinatè, nihil operantes, sed curiosè agentes. His autem qui eiusmodi sunt, denunciamus, & obsecramus in Domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes, suum panem manducent. Ecce quibus loquitur Paulus, nempe ambulantibus inordinatè, nihil operantibus, sed curiosè agentibus, his inquam præcipit vt in silentio operantes, suum panem manducent, & si quis laborare noluerit, non manducet. At Monachi prædicantes verbum Dei, & altario deseruientes, nonnihil operantur: ergo manducare possunt. Quòd si illa Pauli verba omnes Monachos obligarent, eadem lege obligarent omnes Christianos, quoniam Apostolus Thessalonicensibus scribens non solis Monachis scripsit, nec ibi vllam de Monachis fecit mẽtionem, sed sine discrimine omnibus scribit: nec tamen illa verba ad omnes diriguntur, sed ad eos solos qui ociosam vitam degunt, quos nos etiam fatemur indignos esse qui manducare debeant. Aduersus hunc errorem scripsit frater Thomas Vvalden in suo primo tomo doctrinalis fidei antiquæ, libro quarto.

1. Cor. 9. *2. Thess. 3* *Ibidem.*

A B

LEX.

De hac re fuit olim in ipsis Ecclesiæ nascẽtis primordiis quædam hæresis orta, asserens legem veterem iuxta omnia illius pręcepta esse seruandam simul cum lege noua. Quis autem fuerit primus huius hæresis autor, mihi non constat. Hoc tamen scio, ex testimonio Philastri & Augustini in libro de hæresibus, Cerinthum & Ebionem & Nazaræos hanc docuisse hæresim. Verùm nescio quis eorum fuerit vetustissimus, quoniam Nazaręorum initium non est apertum, cùm nullus prodiderit quis fuerit illorum princeps. De Nazaręis hæreticis loquor, non autem de illis quorum meminit liber Numerorum. De Cetintho & Ebione constat vtrunque eorum fuisse coæuum Ioanni Euangelistæ. Nam B. Hiero. in lib. illustrium virorum dicit, beatum Ioannem rogatum ab Asiæ episcopis scripsisse Euangelium contra Ebionis dogma asserentis Christum non fuisse ante Mariam, quapropter coactus fuit vtrãque Christi naturam, diuinam videlicet & humanam, explicare. Irenęus verò lib. 3. aduersus hęreses cap. etiam 3. dicit quòd Ioã. Domini discipulus in Epheso iens lauari, cùm vidisset intus Cerinthum, exilierit de balneo non lotus, dicẽs quòd timeret ne balneum cõcideret, cũ intus esset Cerinth. inimicus veritatis. Itaque cùm vterque horũ fuerit Ioanni coæuus, non patet facilè vter illorũ fuerit vetustior, aut vter prior altero hãc hęresim docuerit, quãquam ego suspicor Cerinthũ fuisse aliquãto vetustiorem Ebione, propterea quòd Irenæus libro 1. aduersus hæreses recẽsens hæreticos qui ad suũ vsque tempus Ecclesiã vexarunt, prius de Cerintho disserit quàm de Ebione. Nam de Ebione disserit cap. 26. & illi hanc, quàm impræsentiarum discutimus, impingit hæresim. At de Cerintho tractat cap. 25. nec tamen illi hanc hæresim tribuit. Sed nec Tertullianus de eodem Cerintho sermonem faciens in suo libello de hæresibus, huius erroris meminit etiam cùm alios illius errores recenseat. Philaster verò omnia illa tribuit Cerintho quæ Irenæus asscribit Ebioni: dicitque idem Philaster Ebionem fuisse discipulum Cerinthi. Sed in distribuendis his hæresibus ita vt cuicunque hæretico quod suum est dogma tribuatur, multo libentius crediderint Irenæo quàm Philastro, propterea quòd ille multo doctior atque vetustior fuerit quàm Philaster. Hanc hæresim tutati sunt etiam Samsei & Elcesei, qui Ebionitarum dogma in vniuersum amplexati sunt. Quapropter Epiphanius hæreses recensens (teste Augustino) Samseos & Elceseos Ebionitis copulat, tanquam vna sit eorum hæresis. Post istos autem nemo, quod sciam, hanc hæresim docuit, vsque ad hunc diem, in quo audio quosdam Germa-

Cerinth°. *Ebion.* *Nazarȩi.* *Samsei.* *Elcesei.*

C D

nos

nos ex his qui Rheno adiacent, post susceptum baptismum circuncisionem tolerasse, dicentes circuncisionem esse necessariam ad vitæ æternæ consecutionem. Hos tamen omnes redarguit Paulus scribens Galatis, qui eodem errore fuerant infecti, dicens: Prius autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Et iterum de duobus testamentis loqués sub figura duorum filiorum Abrahæ, ait: Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillam & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres nō sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit. Ecce Paulus apertè testatur eiiciendā esse legem veterem, quæ tanquam ancilla fuit legis Euangelicæ. Et rursum in eadem epistola: Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini. A gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Et in epistola ad Hæbræos de eadem re disputans, ait: Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) qui adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, & non secūdum Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. Et iterum: Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio verò melioris spei per quam proximamus ad Deum. Demum de hac re ab ipsis Apostolis in vnum cōgregatis, in illo celeberrimo Hierosolymitano concilio data est definitio: quoniam (vt Apostolica refert historia) quidam descendentes de Iudæa, docebant fratres, quia nisi circuncidamini secundum legem Moysi, non potestis saluari. Surrexerant enim quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt, & dicebant oportere circuncidi, & seruare reliqua omnia quæ Moyses in lege præceperat. Ob quam doctrinam facta est non modica seditio, resistentibus huic assertioni Paulo & Barnaba. Propter quod Apostoli & seniores conuenerunt Hierosolymam, vt de hac re definirent. Habitaque matura, prout decebat, rei examinatione, protulerunt sententiam quam per epistolam suam miserunt his qui erant Antiochiæ, in hunc modum: Visum est enim spiritui sancto & nobis, nihil vltrà imponere vobis oneris quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos, bene agetis. Hæc concilium Apostolorum. Quis erit ergo qui tam illustris concilii definitioni repugnare audeat? Nullus certè, nisi demens aut infidelis ille fuerit. Et certè si lege Euangelica data, oporteret adhuc seruare legem veterē, contra eandem legem visus fuisset facere Deus, qui talem in Leuitico condidit legem: Sororem vxoris tuæ in pellicatum eius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente. Quæ quidem rectè, pręcepta sunt, ne si fortè aliquis simul vxori & sorori illius iungeretur, inter simul habitātes excitaretur zelus, vnde contentio rixaque generata fuisset. Prius quidem synagogam sibi desponsauerat Deus: huius soror est Ecclesia, quam etiam Deus sibi coniungere optabat. Verùm vt nulla esset contentionis inter eas occasio, noluit secundam superducere viuente prima. Oportuit ergo synagogam tunc sepeliri, quando Deus Ecclesiam nouam sponsam sibi desponsauit, ne inter sorores simul habitantes æmulatio esset, sicut olim Lia zelabatur Rachel. Nam cùm ab illa petiuisset Rachel, vt daret illi de mandragoris quas filius eius ex agro attulerat, respondit: Parùm ne tibi videtur quòd præripueris maritum mihi? Quæ verba apertissima sunt indicia vrentis intrinsecus zeli. Hac enim de causa (vt testatur Apostolus Paulus) eiecta est Agar ancilla cum filio suo, quia videlicet filius eius Ismaël persequebatur Isaac filium vxoris Saræ, propter quod Sara se despici querebatur ab ancilla. Verùm posset fortè hæreticus in suæ hæresis defensionem nobis obiicere illud quod in Exodo habetur, vbi post descriptionem vestis sacerdotalis qua Aaron erat induendus, subdidit Dominus per Moysen dicens: Legitimum sempiternum erit Aaron, & semini eius post eum. Et in Leuitico præcipiens modum hostiæ quæ debebat offerri pro peccato, dicit: Eritque vobis hoc legitimum sempiternum, vt oretis pro filiis Israël, & pro cunctis peccatis eorum semel in anno. Ex quibus duobus locis fortè hæreticus vellet colligere legem Moysi esse obseruandam in perpetuum. Sed non ita res se habet: quoniam non ideo vocatur legitimum sempiternum, quia semper esset duraturum, sed quia ad vitam quodammodo disponebat æternam. Vel aliter & mea sententia melius, ideo dicitur sempiternum, quia erat figura testamēti æterni. Itaque dicitur sempiternum non in se, sed in eo cuius figuram gerebat. Et glossa interlinearis in Exodo sic exponit illam vocem sempiternum, quia (inquit) res significat æternas.

Galat.3. Gala.4. Gala.5. Heb.7. Ibidem. Act.15. Cōcilium Apostolo. Leui.18. Gene.19. Galat.4. Exod.28. Leui.16.

Secunda hæresis est primæ prorsus opposita, asserens legem veterem esse malam. Hanc hæresim multi scriptores tribuunt Manichæo tanquam primo illius patrono: qua in re certissimè falluntur, quoniam & si Manichæus fuerit illam tutatus, non tamē ille primus eam docuit. Nam ante illum plusquam per centum annos fuit Marcion ponticus, à quo Marcionitæ hæretici dicti sunt. Et hic docuit legem veterem esse malam, & à malo principio procedentem, quemadmodum docuit postea Manichæus. Hic autem Marcion discipulus fuit cuiusdam alterius hæretici Cerdonis nomine, quem Cerdonem Marcion in hac dementia imitatus est. Primus ergo huius erroris autor & princeps fuit hic Cerdon, quem Irenæus libro primo aduersus hæreses, testatur venisse Romam sub Iginio Papa & martyre. Augustinus in libro de hæresibus capite decimooctauo, dicit etiam Caianos hæreticos hanc docuisse hæresim. Hos tamen Caianos Irenæus libro primo aduersus hæreses comprehendit sub Marcionitis, quoniam de Marcionis erroribus ibidem dissserens, dicit eum coluisse Cain: reliquosque omnes errores tribuit Marcioni, quos Augustinus tribuit Caianis. Vnde suspicio mihi oritur Caianos hæreticos à Marcio-

Manich. Marcion. Cerdon. Caiani.

ne processisse. At cùm Marcion, vt diximus, à Cerdone fuerit edoctus, oportet vt huic Cerdoni præsentis hæresis principatum & magisterium tribuamus. Huius autem assertionis pestiferæ falsitas conuincitur ex Pauli testimonio in epistola ad Romanos dicentis: Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit: sed peccatum non cognoui nisi per legem. Cùm multa Paulus de lege disseruisset, ex quibus aliquis fortè suspicari posset illum legem culpasse: ipsemet sibi obiicit quod vidit alium sibi obiecturum. Dixerat enim prius passiones peccatorum esse per legem. Dixerat etiam nos esse solutos à lege mortis in qua detinebamur. Dixerat etiam legem subintrasse vt abundaret delictum. Quæ Pauli verba ansam suspicionis infirmis præbebant, Paulum in ea fuisse sententia, vt damnare voluerit legem. Ad hanc igitur suspicionem tollendam Paulus sibiipsi obiicit quod infirmi obiicere sibi possent, dicens: Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit: sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam cõcupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quibus verbis Apostolus docet legem non esse malam, sed bonam, quamuis illa non fuerit sufficiens ad salutem sine gratia. Quapropter dicit legem non esse ad hoc datam, vt peccatum in homine efficeret, sed vt ostenderet & reuelaret hominibus illud quod eis ignotum erat, essetne peccatum, an non. Multa enim erant, quæ etsi peccata erant, nesciebantur tamen esse peccata, aut nesciebantur esse adeò grauia, & tam atrociter punienda, nisi lex docuisset. Hoc ergo fecit lex, vt doceret hominem quid esset peccatum. Ex his multis vnum producit Apostolus in exemplum. Nam concupiscentiam (inquit) nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces: hoc est, nesciebam concupiscentiam esse malum aliquod, donec audiui eam prohiberi per legem. Verùm ne suspiceris huius mali causam esse legem, non dixit: Concupiscentiam non habebam, nisi per legem: sed ait: Concupiscentiam nesciebam. Neque ait: Peccatum non feci nisi per legem: sed ait: Peccatum non cognoui nisi per legem. Vt clarè intelligas, legem non ministrasse peccatum, sed peccati cognitionem. Est adhuc aliud in lege, quòd ea data statim vtimur & solicitamur desiderio earum rerum, quæ per legem prohibitæ sunt. Et hoc est, quod Apostolus postea subiungit, dicens: Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Lex enim ad hoc data est, vt homo qui libertate sua abutens, per vitia singula ruebat in præceps, freno legis cohiberetur, ne ita improuidus in prçcipitia laberetur. At quia talis est nostra carnalis natura, vt ardentius desideret prohibita, quàm si non prohiberentur: ideo dicit Paulus sumptam esse occasionem peccati ex prohibitione legis. Nam (vt quidam ait) Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata. Similiter & diabolus videns legem esse homini datam in auxilium, vt per eam tanquam per frenum homines cohibeantur à peccatis, tunc ille magis ad peccatum hominem solicitat, & vehementius tentat, vt illi vertat legem in nocumentum, quæ fuerat data vt aliquod prçstaret emolumentum. Vnde patet quomodo occasione per mandatum accepta, fecit in nobis omnem concupiscentiam. Minor enim concupiscentia erat, quando ante legem securi peccabamus. Maior erat, quando solam nostram mouebat libidinem. Omnis est, quando cognita lege, illam trãsgredi nec timemus nec veremur. Verùm hoc malum non ex lege, sed ex nostra prouenit malitia, quæ medicinam cõuertit in venenum: quoniam cum ex lege proficere debuissemus, inde peiores efficimur, appetentes quod lege prohibitum est. Lex enim non cogit ad peccatum, sed nos ex ea peccandi occasionem accipimus, quamuis talem occasionem lex ipsa non det. Ideo Apostolus non dixit: Occasione autem data, sed dixit: Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatũ est in me omnem concupiscentiã. Vt clarè intelligas à nostra prouenire malitia, & non ex lege, cum lege data contra eandem legem facere desideramus. Hæc ergo & alia cum Paulus de lege docuisset, quibus ostendit legem non esse malam, postea subdit laudes legis, dicens: Itaque lex sancta quidem, & mandatũ sanctum & iustum & bonum. In prioribus verbis Apostolus defendit legem à crimine, in his verò debitis laudibus eam extollit. Crimen obiectum fuit per hæc verba: Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Defensio criminis fuit in hoc verbo: Absit. Nunc ergo Apostolus non fuit contentus eam à crimine defendisse, nisi etiam illam laudaret, ideo subdit: Itaque lex sancta quidem, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Per legem prohibitiones intelligit, per mandatum verò præcepta: & vtrunque sanctum esse docet. Præterea in priore ad Timothæum epistola iterum ait: Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitimè vtatur, sciens hoc, quia lex iusto non est posita, sed iniustis & non subditis. Quod ait iusto non esse positam legem, idem est quod alibi dixerat, legem videlicet esse positam propter transgressores. Hoc autem sic accipiendum est, quia (vt diximus) lex data est tanquam frenum quoddam ad cohibendum homines à peccato. Cùm ergo quis naturaliter ea quæ legis sunt, facit, & ipse sibi est lex, seipsum à peccato arcens, hic non habet opus lege, sed est tanquam equus bene domitus, & sessori obediens, qui vt bene dirigatur nullo indiget freno. Lex propter transgressores posita est, vt per illam à transgressione arceantur. Qui autem seclusa lege paratus est facere quæ lex præceptura esset, hic non habet opus lege. Verùm etsi iustus illa non indigeat, sancta tamen est lex per quam mali cohibentur à peccatis, & vrgentur ad emendationem commissorum. Et hoc est quod ait Apostolus: Bona est lex, si quis ea legitimè vtatur. Hoc est, si faciat prout intendit ipsa lex, id est, si per illam perueniat ad gratiam iustificantem. Legitimè enim vtitur lege, qui intelligens quare sit data, per eius comminationem confugit ad gratiam liberantem: & ideo bona est lex, quia plurimum prodest homini etiam malo, dum per eius comminationem perducit illum ad gratiam. Si autem quis lege cognita contra legem facit, iste malè vtitur lege: etsi lex bona sit in se, huic tamen non est bona: quia peccatum per bonum tali operatur mortem. Per mãdatum enim grauius delinquit, qui per idem mandatum scit quàm graue malum sit illud quod committit. Et hoc est quod in epistola ad Roman[illegible] dixerat: Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit: sed peccatum vt appareat peccatum, [illegible]er bonum mihi operatum est mortem,

Marginalia: Rom. 7. (beside line 2); B; Exod. 20. Deute. 5.; C; Horatius; Rom. 7.; D; 1. Tim. 1.; Rom. 7.

tem, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Ac si diceret: Mandatum non mihi extitit causa mortis, sed ego mihi mortem intuli, qui peccando commisi ea quæ digna sunt morte. Rursum, in epistola ad Galatas Apostolus ait: Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. Lex ergo ductrix nostra fuit. Nam idem est pædagogus Græcè, quod puerorum ductor Latinè. Si ergo lex fuit noster pædagogus, videamus quò nos ducit: & constat ex Pauli verbis, quòd lex duxit nos ad fidem Christi, vt per illam iustificemur. Sic enim ait: Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. Si ergo fides Christi est bona, non est possibile quin lex vetus, quæ ad illam duxit, fuerit bona. Non potest esse malus pædagogus, qui bene pueros instruit. Nec potest esse malus ductor, qui ad optatum & præstitutum terminum perducit. Demum ipse veritatis magister & Saluator noster legem verbo & opere commendat. Nam & eius præcepta seruauit circuncisus, in templo oblatus, agnum pascalem cum discipulis comedens. Aliis etiam seruandam præcepit. Nam leproso mundato præcepit, vt iuxta legem Moysi ostenderet se sacerdoti. Et prædicans ipsemet sæpenumero testimonia ex lege & prophetis citauit. Quòd si mala fuisset lex, non tantum honoris illi tribuisset Christus, vt illius testimonio in prædicatione vteretur.

Galat. 3.

Mat. 8.

Tertia hæresis est, quæ dicit omnem hominem in lege sua bene viuentem posse saluari, siue Iudæus ille sit, siue Sarracenus, siue Paganus. Huius hęresis patronum nullum hucusque inueni, sed ex relatione aliorum scio illi non defuisse tutorem. Nam Ioannes de Turre cremata libro primo de summa Ecclesiæ, capite vigesimo primo dicit fuisse hæreticos, dicentes quemque hominem in sua lege posse saluari, si illam bene seruauerit, non tamen aperuit quis fuerit primus illius hæresis autor, aut quis vnquam fuerit illius patronus. Hæc hæresis apertè conuincitur per id quod ait Paulus in ea quæ est ad Hebræos epistola: Sine fide (inquit) impossibile est placere Deo. Nisi autem quis Deo placeat, non potest vitam æternam adipisci: igitur sine fide nemo saluari potest. Et inde colligitur manifestè, in nulla lege aliquem posse saluari, nisi in sola lege Euangelica. Præterea in eadem epistola Paulus fidei laudes prædicans, ait: Fides est sperandarum rerum substantia, argumentum non apparentium. Quid est dicere, sperandarum rerum substantia, nisi fundamentum & basis cui innititur spes earum rerum quę dignè expectantur? Res autem quæ magis digna est optari & spectari, est æterna beatitudo. Huius igitur fundamétum est fides Catholica, quia supra illam & ex illa cõsurgit spes futuræ beatitudinis. Ideo idem Apostolus in priore ad Corinthios epistola ait: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.

B

Heb. 11.

1. Cor. 3.

Quem locum interpretans Glossa quæ dicitur ordinaria, ait: Id est, Christi fides, quæ per dilectionem operatur, per quàm Iesus habitat in cordibus. Alia non est fundamentum. Hæc in Glossa ordinaria. Si fides est primum & vnicum fundamentum, supra quod primo spes futuræ beatitudinis fundatur, sequitur necessario, vt fide sublata spes vitæ æternæ corruat: quia vbi fundamentum deest, nihil superædificari potest.

Rursum, beatus Paulus Apostolus reprehendit & damnat eos, qui legis Mosaicæ cæremonias obseruant, ponentes in illis spem. Si circuncidimini (inquit ille) Christus nihil vobis prodest. At sine Christo nemo potest vitam æternam adipisci: quoniam ille solus est qui per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Falsum igitur est, Iudæum etiam si optimè legem Mosaicam seruet, sine fide Christi posse saluari. Nam Paulus de Christo Saluatore nostro loquens, ait: Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ. Non dixit, obtemperantibus Moysi: sed dixit, obtemperantibus ipsi Christo.

C

Heb. 7.
Heb. 5.

Denique Concilium generale Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, de hac re definitionem dedit, sic inquiens: Vna est fidelis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur. Hæc Concilium. Quæ verba habentur in capite: Firmiter, De summa Trinitate & fide Catholica. Potuissem quidem & debuissem plura pro hac re adferre argumenta, si contra Gentiles, aut Iudæos, aut Sarracenos hanc sumpsissem disputationem: sed quia contra solos hæreticos, qui se Christianos iactant, nunc disputamus, ideo nolui plura aduersus illos citare testimonia, quoniam aduersus illos hæc mihi satis esse videntur.

LIBERTAS.

CVM non sit res, de qua certiorem habeamus experientiam, quàm nostri arbitrii libertas, quam quotidie in nobisipsis experimur, mirandum certè est quòd aliqui adeò impudentes fuerint, vt non vereantur negare inesse aliquam libertatem arbitrio humano. Et hi qui talia sentiunt, inter se diuiduntur: quoniam etsi ad eundem finem tendant, diuersa tamen incedunt via, prout sæpissime hæreticis contingit, qui vnitatem tenere nesciunt. Bardesanes enim (vt suprà in titulo de fato diximus) omnes homines conuersationes dixit esse ascribẽdas fato, & nõ libero hominis arbitrio, quoniã illud dicebat subiici syderibus. Post hũc surrexit Manicheus, contendens peccata non posse vllo pacto vitari, sed ea ex mala mente proficisci dicebat. Ille enim duas in homine dicebat esse mentes: Alteram, quam dicebat esse malam, & à malo principio, eam videlicet quam nos vocamus concupiscentiam carnis. Alteram verò dicebat esse bonam, quam nos ap-

Bardesanes.
Manichæus.

pellamus animam rationalem. Peccata quæ in homine fiunt, à mala anima procedere, & ea non posse per liberum arbitrium impediri docebat. Manichæum imitatus est in hac parte Priscillianus, qui ferè vniuersum Manichæi dogma suscepit. Petrus Abailardus dixit omnia ex absoluta necessitate rerum venire, & Deum ne dicam hominem non posse res aliter facere quàm facit. Hunc imitatus est Ioannes Vvicleph, illi in hac parte per omnia consentiens. Guido Carmelita in sua summa de hæresibus asserit Albanenses sentire, nullum esse liberum hominis arbitrium. Hanc hæresim iam diu sepultam multi ex recentibus hæreticis tutantur, quorum dux & princeps existit Martinus Lutherus, dicens hominis arbitrium non esse liberum, neque habere vllam actiuitatem in suis operationibus, quoniam non eum agere, sed potius pati contendit. Hunc secuti sunt multi, videlicet Ioannes Oecolampadius, qui iam vita decessit, & Philippus Melancton, alij multi mihi ignoti, qui hoc errore magnam Germaniæ partem infecerunt. Aduersus hanc hæresim pugnant illa omnia, quæ suprà in titulo de Fato produximus.

Petrus Abailar. Ioannes Vvicleph. Albanen. Lutherus. Ioannes Oecolam. Philippus Melanctõ.

Verùm oportet vt adhuc peculiaria producamus argumenta, & pro viribus tam pestiferam hęresim expugnemus, quoniam illa est fomentum totius impietatis. Sed quoniam nomen libertatis æquiuocum est in sacris literis, ne talis æquiuocatio nobis aliquam errandi occasionem præbeat, oportet vt varia illius vocis significata ostendamus. Aliquando enim libertas significat gratiam, per quam liberamur à seruitute peccati, cui opponitur. De hac dicit Apostolus: Vbi spiritus Domini, ibi libertas. Et alibi: Cùm enim serui essetis peccati, liberi facti estis iustitiæ. Et de hac libertate non loquimur, quoniam nec de illa dicimus omne hominis arbitrium esse liberum.

2. Cor. 3. Rom. 6. Rom. 8.

Alia est libertas, quæ sola habetur in gloria, vel est ipsamet gloria. Et de hac libertate ait etiam Apostolus: Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Neque ab ista libertate dicitur hominis arbitrium liberum. Alia est adhuc libertas quæ opponitur necessitati, vel, vt verius dicam, coactioni. Quando ergo dicimus hominis arbitrium esse liberum, de hac libertate intelligimus: ita vt ea ratione dicamus eum esse liberum, quia videlicet cùm operatur, potest non operari: & cùm nihil operatur, potest operari. Hanc autem libertatem ex sacris literis, Deo duce, apertissimè ostendemus: quoniam vix est aliquis sacræ scripturæ liber, in quo non reperiatur aliquod pro libero arbitrio apertum testimonium. In Geneseos libro legimus Deum dixisse ad Cain: Nónne si bene egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum tuum aderit? Sed sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Si homo dominatur appetitui, falsum est quòd homo non potest vitare peccata quæ ab appetitu proficiscuntur, vt Manichæus dixit. Confundatur etiam Lutherus, faciens arbitrium hominis seruum, quem Deus testatur se fecisse dominum. Et in Exodo sic habetur: Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera quæ iusserat Dominus per manus Moysi. Cuncti filii Israël voluntaria Domino dedicauerunt. Voluntaria dixit, non necessaria. In Leuitico autem sic habetur: Homo qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota soluens, vel sponte offerens, tam de bobus quàm de ouibus immaculatum offeret, vt acceptabile sit. Et post pauca subiungit: Bouem & ouem, aure & cauda amputatis, voluntariè offerre potest, votum autem ex his solui non potest. Ecce quàm apertè ostendit libertatem distinctam à necessitate, cùm inquit, vel vota soluens, vel sponte offerens. In libro Numerorum statuit Dominus legem, vt mulier vouens non sit voti rea, nisi marito consentiente: ita quòd si maritus consenserit mulieris voto, illa teneatur ad reddendum. Sin autem maritus contradixerit, illa sit libera ab obligatione.

Gene. 4. Exod. 35. Leui. 22. Num. 30.

Cùm ergo marito detur optio, conuincitur illum habere arbitrium, quo possit vtranque partem velle: quoniam si ad alteram, quæuis illa sit, necessariò flectitur, frustra illi datur optio. Cùm etiam Dominus dedisset præcepta legis, dedissetque illa non esse impossibilia vt obseruentur. In Deuteronomio sic ait: Testes inuoco hodie cœlum & terram, quòd proposuerim vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum. At electio non est nisi eorum quæ in nostra sunt potestate. Nullus enim propriè dicitur eligere id, quod velit nolit erit futurum. Non enim pendet ex nostra electione esse magnum aut paruum, esse hominem aut bestiam, quoniam ea non subsunt nostro arbitrio vt aliter eueniant. Si ergo homini datur electio, & ille eligere potest, consequens est vt liberum etiam habeat arbitrium. Et alibi etiam data est Iudæis optio, an Deum sequi velint, an non. Dauid Regi datur optio eligendi vnam ex tribus plagis, quoniam ad aliquam illarum tollendam iam Dominus illum adiudicauerat. Si optio, ergo liberum arbitrium, quoniam iumenta nec optionem, nec electionem habent. Et Salomoni huius filio dicitur: Postula quod vis vt dem tibi. Sunt & alia multa in sacris scripturis testimonia similia, quæ homini optionem & electionem tribuunt. Optio autem (vt modò diximus) non potest conuenire illis, qui ineuitabili necessitate feruntur ad operationem. Præterea, Dauid rex exhortans populum Israël vt offerat Domino pro templi constructione, ait: Si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit domino. Id autem quod sponte fit, sine vlla cogente necessitate fit. Rursum, quanta est in Psalmis testimoniorum turba pro libero arbitrio? Voluntariè, inquit, sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo, quoniam bonum est. Et iterum: Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine, & iudicia tua doce me. Et rursum: Anima mea in manibus meis semper. Quid est animam esse in suis manibus? Hoc est, in sua potestate, vt eam ad quod voluerit flectat. Et in alio Psalmo ait: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo & psallam in gloria mea. Et iterum: Adiutor meus esto, ne derelinquas me. Cùm Deum petat adiutorem, operatorem se esse ostendit: quoniam si nostrum arbitrium nihil agit, sed solùm (vt Lutherus ait) recipit, Deus non adiutor dicendus est, sed integer & solus operator. Et in libro Sapientiæ Salomon ait:

Deut. 30. Iosue vlt. 2. Reg. 24. 3. Reg. 3. 1. Par. 29. Psal. 53. Psal. 118. Ibidem. Psal. 107. Psal. 26. Sapien. 16

Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam quam in filios habes ostendebas, & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur. Ecce apertam liberi arbitrii potestatem, vt ad quod voluerit cõuerti possit. Sed & illud est multò apertius quod in Ecclesiastico habetur: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui. Adiecit mãdata & præcepta sua. Si volueris mandata conseruare, cõseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malũ. Quod placuerit ei, dabitur illi. Quid potuit apertius dici ad ostendendam nostri arbitrii libertatem? Certè (iuxta id quod sentio) adeò apertè ibidem docetur nostri arbitrii libertas, vt sua nimia claritate hæreticorum oculos perstringat. Verùm non defuit suum hæreticis asylum, ad quod confugere solent. Lutherani enim negant librum Sapien. & librum Ecclesiastici esse canonicos, & ideo non esse sufficientes ad aliquam doctrinam confirmandam, quæ ad fidem Catholicam spectet. Sed hoc cauillum non est nunc opus reiicere, quoniam suprà in.1. huius operis libro, cap.2. ostendimus ex multis conciliis catalogum sacrorum librorum, inter quos etiam hi duo libri habentur. Hoc etiam prophetæ omnes apertissimè expresserũt. Nã apud Esaiam Dominus de populo Israël sub nomine vineæ loquẽs, ait: Et expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas. Si omnia necessitate absoluta eueniũt, & hominis arbitrium à Dei præsciẽtia cogitur ad opus, vt Lutherani dicunt, quare expectabat vuas à vinea, cùm ipse sciret eã producturam labruscas? Et per eundẽ Prophetã iterũ ait: Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et apud Hieremiã simile quid habetur: Si pœnitentiam, inquit, egerit gẽs illa à malo suo quod locutus sum aduersum eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei. Quòd si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono quod locutus sum vt facerem ei. Gemina illa conditionis nota, partibus inter se oppositis in vtroque hoc testimonio ãnexa, apertissimè innuit adesse homini liberam bene & malè agendi potestatem, quod verti potest ad id, quod voluerit iuxta suũ arbitriũ. Nam si talis potestas vtrũque eligẽdi non inesset homini, frustra Deus illa duo homini proposuisset. Et per Ezechielem prophetam Dominus ait: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudiciũ & iustitiam, vita viuet, & nõ morietur. Et paucis interiectis, subdit: Si autẽ auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitates secũdũ omnes abominationes, quas operari solet impius, nunquid viuet? Omnes iustitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur. In quibus verbis illa conditionis nota iterum geminatur, prout factũ est apud Esaiam & Hieremiam: quapropter simili ratiocinatione possumus hic argumentari, vt illic. Illa etiam Susannæ in angustia positæ cõsultatio & electio apertissimè ostendunt liberũ hominis arbitriũ, per quod præhabita cõsultatione, quod de duobus sit eligendum, eligit quod sibi melius videtur, reliquo reiecto. Nam cùm Susanna à duobus malis senibus solicitaretur ad turpia, cum gemitu ait: Angustiæ sunt mihi vndique, & quid eligã ignoro, Si enim hoc egero, mors mihi est. Si autẽ non egero, non effugiam manus vestras. Hucusque ad consultationem pertinet: Audi deliberationem & electionem. Sed melius est mihi, inquit illa, incidere in manus vestras, quàm derelinquere legem Dei mei. Per hanc autẽ electionẽ elegit vnam partem altera reiecta, quam potuisset amplecti. Ex quo facto satis manifestè cõuincitur, liberũ esse hominis arbitrium: quoniam si non erat liberum illi alteram quam voluisset partem eligere, frustra consultabat. Nullus est enim adeò fatuus, vt de hoc consulet an videlicet crastina succedet dies, an nõ: vtrũ ignis cousumet incendio materiam illi adiunctam, an non. Hæc enim sicut nõ subsunt nostræ potestati vt fiant vel non fiant, ita nec talia sunt, vt meritò de illis quis consultare debeat. Operosum esset valde, nimisque prolixum, reliquos omnes prophetas citare, & ex omnibus veteris testamenti libris testimonia producere: quoniam etsi hunc laborem sumere voluissem, certè necessarium foret modum promissę breuitatis excedere. Ideo ad nouum testamentum accedamus. Christus Saluator noster apud Matthæum ait: Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui cõgregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub allas, & noluisti? Ecce Deo volente homines nolunt. Ergo arbitrium hominis adeò liberum est, vt à Dei voluntate non cogatur, & per cõsequens multò minus cogetur ab eius præscientia. Et apud Lucam idem Saluator ait: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Cùm ait: si quis vult, nostrã innuit libertatem, quibus subest posse & non velle cum nobis visum fuerit. Nam si nulla esset libertas, non erat opus sub conditione loqui. Nullus est enim adeò insipiens, vt sic diceret de igne: Si quis ignis calet, non amittet calorem. Cùm enim sit necessarium omnem ignem calere, superflua est illa conditio apposita, quia illa conditionis nota innuit rem aliter euenire posse. Et Ioãnes Euangelista apertum satis pro hac re profert testimonium, dicens: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Hæc autem potestas non solis iustis data est: quoniam hi cum iusti sunt, iam in filiorum numerum redacti sunt: quare non erat opus eis noua potestate, qua fierent filii Dei, cùm iam essent. Peccatoribus ergo hæc potestas est collata, quoniam si iuxta vires suas se ad gratiam suscipiendam præparauerint, Deus non subtrahet se ab illis, quinimò dabit illis gratiam, per quam in filiorum adoptionem recipiantur. Sic enim August. tractatu.93. super Ioannem illa beati Ioannis verba exponit. Audiamus, inquit, Euangelistam dicentem: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, ne omnino existimemus in nostra potestate non esse quod credimus. Veruntamen in vtroque beneficia illius cognoscamus. Nam & agendæ sunt gratiæ, quia data est potestas: & orandum ne succumbat infirmitas. Hæc August. Et Hylarius.1. de trinitate motus Ioãnis testimonio, dicit quòd esse filios Dei, operis sit voluntatis, non necessitatis: quia proposito vniuersis Dei munere, non per naturam gignentium adfertur ea filiatio, sed voluntas præmium consequitur. Deinde verba illa, quæ Apostolica historia refert Petrum apostolum dixisse Ananię, qui fraudauerat de precio agri

Eccl.17. *Esa.6.* *Esa.1.* *Hier.18.* *Ezec.18.* *Dan.13.* *Matt.23.* *Luc.9.* *Ioan.1.* *August.*

venditi, apertissimè ostendunt arbitrii humani libertatem. Sic enim ad Ananiam Petrus loquitur: Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te spiritui sancto, & fraudare de precio agri? Nónne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Quid est dicere, venundatum in tua erat potestate? Hoc est, etiam postquam vendideras, potestatem habebas non adferendi precium, & ponendi ante pedes Apostolorum, qua potestate si vsus fuisset Ananias, non eum aut punisset aut reprehendisset Petrus: verùm quia habens hanc potestatem, simulauit se nolle ea vti, sed finxit se velle totum precium agri offerre Apostolis pro communi vita, ab Apostolo reprehensus, & tandem morte punitus est. Ex hoc ergo conuincitur non omnia necessario euenire, liberúmque esse hominis arbitrium, quoniam Ananias de precio agri subtrahens, aliter faciendi potestatem habuit. Sed iam ad Paulum accedamus, à quo plurima possumus capere testimonia. Ná in priore epistola ad Corinthios sic ait: Qui statuit in corde firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Aduerte quod ait, potestatem habens suæ voluntatis. Paulus tribuit apertè potestatem nostræ voluntati, & impudentes hæretici non verentur illam tollere? Et in eadem epistola iterum ait: Abundantius omnibus laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum. Non dixit, gratia Dei per me: sed, gratia Dei mecum. Et rursum: Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim adiutores sumus. Ex quo conuincitur nostrum arbitrium aliquid operari, alioquin labor non diceretur noster. Et ne quis putaret, prout fecit Pelagius, totum debere asscribi nostro arbitrio, Addidit: Dei enim adiutores sumus. Itaque hoc testimonio prosternuntur Pelagius & Lutherus. Et in posteriore epistola ad Corinthios exhortans ad eleemosynas faciendas ait: Vnusquisque prout destinauit in corde suo non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Si nulla est humani arbitrij libertas, non est possibile quin semper ex necessitate fiat quicquid facit. Et ad Philemonem scribens, ait: Sine consilio autem tuo nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Ecce quàm clarè Paulus distinxit voluntarium à necessario, vnum alteri opponens. Vereantur ergo Vviclephistæ, Hussitæ, Lutherani, & cæteri hæretici, dicentes omnia necessitate absoluta venire, & nullam esse humani arbitrii libertatem. Et beatus Petrus instruens presbyteros quo pacto debeant curam habere populi sibi commissi, ait: Pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidentes non coactè, sed spontaneè, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: neque vt dominantes cleris, sed forma facti gregis. Vide qualiter etiam Petrus distinguit & separat spontaneum & voluntarium à coactione. Et in Apocalypsi Ioannis de Iezabel, quæ seducit seruos Dei, & illos docet fornicari, dicit Deus: Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere à fornicatione sua. Si omnia de necessitate absoluta eueniunt, & nulla est humani arbitrii libertas, frustra dedit Deus Iezabel tempus ad pœnitendum, si pœnitere non poterat. Nam cùm postea dicat quòd illa pœnitere non voluit à fornicatione, iuxta istorum hæreticorum sententiam conuincitur quòd illa pœnitere non potuit. Et si non potuit, mirum est quòd Deus dederit illi tempus ad illud faciédum, quod facere fuit impossibile. Post ista omnia sacræ scripturæ testimonia, quò res sit apertior, operæprecium erit ostendere hanc fuisse omnium sacrorum virorum sententiam. Verùm ne lectorem nimia prolixitate grauem, aut limites breuitatis promissæ transgrediar, paucula in præsentiarum producam, ea videlicet quæ sunt magis abstrusa, & quorum autores non facile omnibus patent. Reliqua autem velut indice ostendam loca vnde capere possit, qui ea habere desiderat. Beatus Irenæus sæpissimè humani arbitrii libertatem docet, sed specialem de hac re disputationem facit libro quarto aduersus hæreses, in cuius libri capite septuagesimo primo hæc verba habentur: Aliud autem quod ait: Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti, veterem legem libertatis hominis manifestauit: quia liberum eum Deus fecit ab initio, habentem suam potestatem, sicut & suam animam, ad vtendum scientia Dei voluntariè, & non coactum à Deo. Vis enim à Deo non fit: sed bona sententia adest illi semper. Et propter hoc consilium quidem bonum dat omnibus, posuit autem in homine potestatem electionis, quemadmodum & in angelis. Hæc Irenæus. Et sequenti capite, videlicet septuagesimo secundo, multa de libero arbitrio disserit. Et Tertullianus libro secundo aduersus Marcionem eidem subscribit sententiæ, dicens: Nec boni, nec mali merces iure pensaretur ei qui aut bonus aut malus necessitate fuisset inuentus, non voluntate. In hoc & lex constituta est, non excludens, sed probans libertatem de obsequio sponte pręstando, vel transgressione sponte committenda, ita in vtrunque exitum libertas patuit arbitrii. Hæc Tertullianus. Beatus Cyprianus in quadam epistola ad Cornelium papam, quæ est tertia libri primi epistolarum eius, sic ait: Ne præpositum seruum deseri à quibusdam miretur aliquis, quando ipsum Dominum magnalia & mirabilia summa facientem, & virtutes factorum suorum Dei patris testimonio comprobãtem, discipuli sui reliquerint, & tamen ille non increpuit recedentes, aut grauiter comminatus est, sed magis conuersus ad Apostolos suos dixit: Nunquid & vos vultis ire? seruans scilicet legem, qua homo libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus, sibimetipsi vel mortem appetit, vel salutem. Hæc Cyprianus. Beatus Hieronymus in epistola ad Hebidiam, eandem docet sententiam, dicens: Deus autem æquali cunctos sorte generauit, & dedit arbitrii libertatem, vt faciat vnusquisque quod vult, siue bonum, siue malum. In tantum autem dedit omnibus potestatem, vt vox impia disputet contra creatorem suum, & causas voluntatis illius perscrutetur. Et in altera epistola ad Damasum papam, sic ait: Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio, & tam illos errare, qui cum Manichæo dicunt hominem peccatum vitare non posse, quàm illos qui cum Iouiniano asserũt hominem non posse peccare. Vterque enim tollit arbitrii libertatem. Nos verò dicimus hominem semper & peccare & non peccare posse, vt semper nos liberi cõfiteamur esse arbitrii. Hucusque Hieron. Et beatus Basilius in quodá opusculo, in quo probat quòd deus nõ sit autor malorum, sic ait: Hinc meritò alia cogitatio quæstioque de diabolo nascitur: vnde

Act. 5. — 1. Cor. 7. — 1. Cor. 13. — Ibidem. — 2. Cor. 9. — Philip. 1. — 1. Pet. 5. — Apoc. 2. — Irenæus. — Tertullianus. — Cyprianus. — Hieronymus. — Basilius.

C D A B

vnde diabolus, si non ex Deo mala? Quid igitur dicemus? Satis facilis quidem respõsio. Eadé omnino ratio huius fuerit interrogationis, quam & de hominis iniquitate suprà cõmemorauimus. Vnde quæso iniquus homo? Ex ipsius libera voluntate. Vnde malus diabolus? Ex eadem penitus causa. Habet enim & ipse liberam in agendo vitam, & insitam optandi potestaté, aut Deum sequi, aut ab eo remoueri. Hęc Basilius. Qui vno contextu de hominis & angeli arbitrio disserens, vtrunque dicit esse liberum. Et frater huius Gregorius vno integro libello pro libero arbitrio pugnat, quem & de libero arbitrio inscripsit. Et beatus Cyrillus libro tertio contra Iulianum apostatam, circa principium eidem fauet sententiæ, dicens: Voluntaria enim operandi facultate conueniebat rationalé creaturam insigniri, & electionis liberæ declarari fructum, in bonis operibus dexteritatem. Et libro sexto eiusdem operis prope finem libri iterum ait: Valde autem puerile est quod dicit non potuisse eum amicorum suorum proposita mutare. Oblitus enim mihi videtur, tametsi sæpius audierit, quòd homo sit sui iuris, voluntariè vadens ad quodcunque sibi placuerit: ita bene habere gloriam vniuersorum opificis, vt & qui bene operari voluerint, laudãdi sint: & qui diuersam inierint viam, vituperãdi iustè ab omnibus. Hactenus Cyrillus. Et Isichius libro. 1. commentariorum super Leuiticum idem sentit: Exponens enim illud Leuitici: Vesiculam verò gutturis & plumas proiiciet, &c. sic ait: Admirabilis est legalium verborum subtilitas, non solùm quia differentias conuersationum describit, sed etiam quemadmodum quasdam conuersationes secundum legem, quasdam verò super legem significet. Secundum legem enim sunt boum & ouium oblationes, licet spontaneæ dicũtur. Secundum legem quare? Quia etsi offerre munus in potestatem offerentis dedit nimis rectè (liberi quippe arbitrii Deus hominem constituit) tamen quale offeratur, non iam voluntatis est, ne fortè mala offerantur. Hæc Isichius. Et Ioannes Damascenus libro secundo de fide orthodoxa, capite vigesimoquinto eandem assertioné docet, ita dicens: Relinquitur igitur, hominem ipsum agétem & facientem, principium esse propriorum operũ, & potestate arbitrióque liberum. Sin autem nullius principium actionis est homo, superfluè id habet, vt consultet. Nam ad quid vtitur consilio, si nullius sit actionis Dominus? Omne enim concilium alicuius actionis gratia est. Atqui optimum & honorabilissimum eorum quæ in homine sunt, asserere superfluum, absurdissimum profectò fuerit. Si igitur consultat, actionis gratia consultat. Nam consiliũ omne actionis gratia, & propter actionem. Hæc beatus Damascenus. Beatus Chrysost. homilia sexagesima super Matthæum elegantissimè, vt solet, hanc docet sententiam, dicens: Nam si malignitates à seipsis non sunt, noli tuos seruos castigare, nec vxorem si peccat increpa, nec liberos verbera, nec amicos incusa, nec offendentibus inimicis offensus sis. Nam hi omnes nisi sponte delinquant, non punitione, sed miseratione digni sunt. Non possum, inquies, ita philosophari. Certè si non illorum culpa quicquã factum conspexeris, sed quadam alia necessitate incumbente, non poteris non ita philosophari. Nam quando seruus ægritudine oppressus iussa non fecerit, non modò non criminaris, verùm etiam valde commiserescis. Quare tu ipse testimonium perhibes nonnihil ab ipso fieri. Et paucis interiectis, postea subdit: Verùm inde quoque ora istorum obruere facilè possumus (nam vndique veritatis affluunt adminicula) si eos interrogabimus, quam ob rem nunquam seruos criminantur si facie formosi non sint, si non proceri statura, si non quasi volucres in eundo, cæteraque huiusmodi: quia videlicet natura hæc, non voluntate conceduntur: immunis est ergo ipse eius culpæ, quam sibi iam natura inuexit, nec vllus vnquam huic orationi contradicet. Cùm igitur accusas, tunc ostendis profectò non à natura, sed à voluntate mala quippiam pro cessisse. Nam si quæ minimè culpamus, ea naturæ delicta esse, aut saltem non voluntate, testamur: patet ea solùm culpari, quæ voluntate committuntur. Noli ergo peruersas in medium ratiocinationes inferre, nec sophismata, & orationis contextum telis aranearum viliorem. Hactenus Chrisostomus. Qui sic docet, vt etiam aduersarium conuincat. Hæc ergo testimonia citata sufficiant. Quòd si curiosus lector plura videre desideret, tũc illi ostendemus autores, à quibus illa capere possit. Ambrosius libro primo de vocatione Gentium, capite tertio, & libro primo de Iacob & vita beata, capite tertio. Augustinus tot locis hanc sententiam docet, & vbique adeò apertè, vt nesciam quem ex illis possim præferre. In libro de vera religione, capite decimoquarto. Et in tertio libro Hypognosticõn quasi per totum librum. Et contra Fortunatum Manichæum, disputatione secunda propè initium. Et contra Cresconium Grammaticum libro secundo, capite quinquagesimo primo. Denique opus elegans scripsit de libero arbitrio, tribus partitum libris. Lactantius libro secundo diuinarum institutionum, capite nono. Ioannes Cassianus in libro de Collationibus patrum, collatione tertia, capite duodecimo, & collatione septima, capite octauo. Leo papa sermone decimo sexto de passione. Prospet Aquitanicus librum de libero arbitrio aduersus collectatorem ædidit, in quo sic asserit nos egere gratia Dei, vt tamen liberum nostrum arbitrium asserat. Theophylactus sæpissimè hoc docet, præcipuè tamen super Lucam exponens parabolam illam de homine habente duos filios, quorum vnus prodigus petiuit à patre portionem substantiæ suæ. Beatus Bernardus sæpe, specialiter tamen in libro de gratia & libero arbitrio. Beatus Anselmus super epistolas Pauli, exponens illud secundæ ad Timothæum: Cognouit Dominus qui sunt eius, &c. Scripsit etiam specialem tractatum de libero arbitrio, & alium de gratia & libero arbitrio. Ecce vides tantam testimoniorum multitudinem pro assertione liberi arbitrij. Nunc quæso te lector, cui potius credendum putas, tot clarissimis viris sanctitate perinde ac doctrina illustribus, aut vni Luthero, aut Ioanni Vviclepho, vel horum parenti Petro Abailardo? Ego illorum illustrium virorum cuilibet plus tribuo, quàm mille Vviclephis aut Lutheris. Et certè etiam si nullum scripturæ sacræ testimonium adesset, nullusque sacrorum doctorum nos de hac re docuisset, natura ipsa nos doceret humanum arbitrium esse liberum: quoniam ea libertate seclusa perit omnis prouidentia, perit omnis consultatio, frustra fiunt leges, immeritò bonis præmium, & malis pœna deputantur.

Gregori⁹. Nissænus. *Cyrillus.* *Isichius. Leuit. 1.* *Ioannes Damasce.* *Chrisostomus.* *Ambro.* *August.* *Lactãti⁹.* *Cassian⁹.* *Leo papa* *Prosper.* *Theoph.* *Bernard.* *2. Tim. 1.*

Peior certè esset hominis conditio, quàm cuiuslibet bestiæ, immò quàm lapidis & cuiuslibet stipitis. Nam his rebus nemo imputat peccatum aut vituperium aliquod, eò quòd necessariò & à natura faciunt quicquid faciunt. Homini verò, qui iuxta istorum hæreticorum sententiam, cùm peccat, necessariò peccat, rependitur pro peccato suo non solum vituperium & pœna temporalis, sed æterna damnatio, si peccatum non fuerit illi dimissum. Præterea si hæc hæreticorum assertio vera esset, iam non esset dicendus Deus pius & misericors, sed crudelis tyrannus. Nònne iniquus & crudelis tyrannus meritò diceretur, qui prærordinet vt subditi sui debiles & infirmi cum hostibus multò illis fortioribus dimicét, & vincantur, & ob id victos postea increpet, & supplicium ab illis exigat? Quis est autem adeò impius, vt hęc audeat Deo impingere? Ego enim cum Propheta cantabo: Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum, & omnes viæ tuæ veritas. Mentiuntur ergo isti impij hæretici, vituperantes naturã humanam, & eam vsq; ad bestias & cætera animantia deiicientes, & diuinam bonitatẽ blasphemãtes, qui peccata nostra non in nostrã voluntatem, sed in diuinam prædestinationem referunt. Denique hæc hęresis est per apertam Ecclesię definitionem damnata. Nam Cõcilium Arausicanũ cap. 13. suorum decretorum, ait: Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum nisi per gratiam baptismi nõ potest reparari. Quod amissum, nisi à quo potuit dari, nõ potest reddi. Vnde ipsa veritas dicit: si vos filius libera uerit, tunc verè liberi eritis. Hęc concilium Arausicanũ. In quibus verbis id potissimum annotandũ est, quod concilium non dixit, arbitrium hominis per peccatum fuisse omnino sublatum: sed tantùm dixit, esse infirmatum, & postea per gratiam baptismi posse reparari. At quod infirmatum est, aliquam potentiam, quamuis non integram, habet. Per gratiam autem baptismi reparatum habet integram ad bonum potestatem, iuxta illud quod Paulus ait. Omnia possum in eo qui me confortat. Sed multò copiosius & apertius de hac re definiuit concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum, quod in sessione sexta tres pro hac re ædidit canones, videlicet quartum, quintum, & sextum, quorum verba sunt quæ sequuntur. Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari, assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam, se disponat ac præparet, neque posse dissentire si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passiue se habere, anathema sit. Si quis liberum hominis arbitrium, post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imò titulum sine re, figmentum denique à Sathana inuectum in Ecclesiam, anathema sit. Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera ita vt bona Deum operari, non permissiuè solùm, sed etiam propriè, & per se, adeò vt sit eius proprium opus, non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli, anathema sit. Sed opus est vt aduersariorum obiectionibus respondeamus. Primò nobis obiiciunt illud quod Christus apud Ioãnem ait: Sine me nihil potestis facere. Quid est hoc nihil (inquiunt) quod sine Christo facit liberum arbitrium? Si dicas quod potest præparare per opera moraliter bona ad gratiam suscipiendam, mira est, inquit Lutherus, præparatio quæ per nihil fit. Respondeo quòd nugacissimo sophismate agit rem suam Lutherus, qui toties sophistas irridet: quoniam iuxta hunc modum argumentandi liceret etiam colligere, nullam causam etiam naturalem aliquid posse producere, cùm cõstet nullam talem sine Deo posse aliquid producere. Tunc quæram, quod est illud nihil, quod sine Deo potest facere? Et si ergo nulla creatura possit aliquid sine Deo, non tamen inde licet colligere, vt non possit aliquid etiam cum Dei adiutorio: sicut gratia exempli, vir sine fœmina non potest generare, non tamen inde sequitur, vt etiam cum fœminæ adiutorio generare non possit. Fatemur ergo Deum sic adesse libero arbitrio, & reliquis omnibus causis, vt sine eius adsistentia & cõcausatione nihil agere valeant, quæ tamen cum ipsius adiutorio proprios motus agere possunt. Liberum tamen arbitrium vt bene agat, speciali quodam eget auxilio diuino, sine quo etsi agere possit, non tamen bene. Et hoc est illud nihil, quod sine Deo, id est, sine eius gratia nostrum potest liberum arbitrium. Solenne est enim sacris literis, vt ea quæ memoria vitæ æternæ non sunt, nihil appellent. Sic enim Paulus in Priore ad Corinth. epistola ait: Circũcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei. Et iterum: Si habuero prophetiam & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Nihil ergo sine Deo possumus facere, quia sine eius cõcausatione nulla creatura potest aliquid facere: quoniam etsi diuisiones operationum sunt, idem tamen est Deus, qui operatur omnia in omnibus. Habita etiam hac generali Dei adsistentia & concausatione, nihil, hoc est, nullum opus meritorium potest facere liberum arbitrium sine speciali dei auxilio, hoc est, sine gratia Dei, per quam, quis habet vt possit vitam æternam mereri: iuxta id quod Paulus ait: Gratia Dei vita æterna. Hæc ergo gratia seclusa, etsi multa possit nostrum liberum arbitrium cum Dei generali adiutorio, non tamẽ potest mereri, & ita nec fructum vitæ æternæ ex se producere. Et hoc est quod Saluator dixit: Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Quis est qui manet in Deo, nisi qui habet gratiam eius? Qui manet in charitate (inquit Ioannes) in Deo manet. Hic ergo sic in Deo manens, qui videlicet gratiam Dei habet, fert fructum multum: quoniam vitam æternam, quæ adeò multa est, vt omnia cætera quæ desiderari possunt, huic non valeant comparari. Qui autem gratiam Dei non habet, non manet in Deo, & ideo non potest fructum vitæ æternæ ex se sine radice gratiæ producere: quapropter tanquam palmes infructuosas excidetur in morte, & in ignem inferni mittetur. Et hoc modo etiam intelligenda sunt alia multa in sacris literis. Scio Domine (inquit Hieremias) quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. Et Ioannes baptista dicebat: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. Et Paulus Apostolus ait: Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Et beatus Iacobus in sua canonica epistola ait: Omne datum optimum & donum perfectum de sursum est, descendens à

Psal. 118. Cõcilium Arausicanum. Ioan. 8. Philip. 4. Cõcilium Tridentinum. Ioan. 15. 1. Cor. 7. 1. Cor. 13. 1. Cor. 12. Rom. 6. Ioan. 15. 1. Ioan. 4. Ioan. 15. Prouer. 3. Hiere. 10. Ioan. 3. 2. Cor. 3. Iacob. 1.

B C D

dens à patre luminũ. Hæc enim omnia & alia similia, quæ plurima sunt, non tollunt arbitrii libertatem, A sed ostendunt nostri arbitrii insufficientiã, quod sine Dei auxilio nõ potest aliquid facere. Quapropter circunspectissimè Paulus locutus est, quum dixit: Non quòd sufficiẽtes simus, &c. & omnis sufficientia nostra ex Deo est: vt apertè ostenderet se nõ tollere libertatem, sed eiusdem libertatis sufficientiam. Secundò obiiciunt nobis illud Saluatoris apud Ioãnem: Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Per quæ verba (vt Lutherani aiunt) tota arbitrii libertas tollitur, quoniam liberũ arbitrium trahitur à Deo, & sine hoc tractu ire ad eum non potest. Tractus autem violentiam quandam dicit: non est ergo arbitrium hominis liberum. Respondeo falsum esse quod assumunt, hunc videlicet tractum diuinum esse violentiam aliquam, quoniã non est aliud quàm vocatio quædã interna, & exhortatio & monitio, qua monet & mouet voluntatem nostram ad bene operandũ. Huic autem vocationi & monitioni homo sæpè resistit inobediens existens, ex quo conuincitur talem vocationem non esse violentam. Nam & Dominus hanc hominum resistẽtiam accusat, dicens: Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Fatemur ergo tractum patris per gratiam præuenientem, quo secluso nostrum arbitrium moueri non potest ad bonum operandum. Sed sic nos attrahens Deus, in nostra nos dimittit libertate, vt acquiescamus illi vocanti & monenti, aut obduremus corda nostra cùm eius vocem audierimus. Et in hoc est nostra libertas ad bonum, vt postquam Deus monuerit ad bonum, sit iam nobis liberum declinare ad id quod magis B placuerit, siue bonum, siue malum. Ante monitionem tamen est nobis potestas ad malum, sed nõ ad bonum. Quę omnia multò diffusius atque apertius docuimus suprà in titulo de gratia, hęresi prima. Ad illum ergo locum mittimus lectorem: quoniam ibidem ostendimus concordiam gratiæ & liberi arbitrii, quo pacto sic inter vtrunque cõueniat, vt vnum non deroget alteri. Tertio obiiciunt illud Pauli in epist. ad Romanos: Non est volentis neque currentis, sed Dei miserẽtis. Et iterum: Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat. Respondeo illa Pauli verba solùm esse accipienda de voluntate prædestinationis & reprobationis diuinę, quoniam toto illius capituli discursu de nulla alia re disserit, quàm de prædestinatione & reprobatione diuina. Dicit enim Paulus prædestinationem illam diuinam, qua aliquos ab æterno præordinauit ad vitam æternam: non pẽdere ex nostris meritis, sed ex sola misericordia diuina, quæ sine nostris meritis ad tam grande bonum nos elegit. Et idem sentit de reprobatione, ea videlicet, quæ non est actus positiuus suæ voluntatis, sed sola priuatio prędestinationis, qua non vult ordinare aliquem ad vitam æternam. Hæc inquam reprobatio etiam fit sine nostris demeritis, sed per solam diuinæ maiestatis voluntatem, qua noluit hunc destinare ad gloriã. De qua re argui non potest, quia cùm nulli Deus debeat, nulli etiam facit iniuriam, cùm non dat quod non debet. Quòd si quis fortè de hoc murmurauerit aduersus Deum, & conqueratur quòd prædestinatus non fuerit, respondebit illi Dominus: Amice nõ facio tibi iniuriam, tolle quod tuum est, & vade. Alia autem reprobatio, quæ fit per actum positiuum voluntatis, per quam Deus aliquem ordinat ad pœnam æternam, nũquam fit sine demeritis: quoniam (vt ait Aug.) nunquam Deus est vltor, quin prius aliquis sit peccator. Verum etsi Deus absque vllis hominũ meritis & demeritis quosdã prædestinat ad vitam, & quosdã non vult prædestinare, talis ta- C men prædestinatio & reprobatio nullam infert necessitatem operibus nostris, nec tollit arbitrii potestatem & libertatem. Nam post talem prædestinationẽ & reprobationem & electi & reprobi liberè agunt. Neque obstat, quòd talis prædestinatio sit infallibilis, vt propter hoc nostrũ arbitrium iuxta illam operari cogatur, quoniam qui præuidit finem prędestinatorũ, videlicet gloriam æternam, præuidit etiã media, per quæ talis finis est acquirendus: opera scilicet bona, quæ cum Dei adiutorio illi sunt operaturi. Ideo beatus Petrus admonet nos ad bona opera, ne videlicet nos eorum securos reddat diuina prædestinatio, sed potius vt operemur, quò ipsius prædestinationis finem consequi mereamur. Sic enim ait: Quapropter fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Et Paulus, qui certò sciebat se esse prædestinatum, diligentissimus erat bonorum operum executor. Qui enim sciebat repositam sibi esse à Deo iusto iudice coronam iustitiæ, castigabat corpus suum, & in seruitutem redigebat, ne fortè cùm aliis prædicasset ipse reprobus fieret. Ex quo argumento satis apertè conuincitur prædestinationem diuinam, nullam prorsus inferre necessitatem nostris operibus, aut in aliquo minuere nostri arbitrii libertatem. Alia autem argumẽta, quoniam debiliora sunt, omitto. Aduersus hanc hæresim post illos vetustos autores, quos suprà recensuimus, scripsit Ioannes Cochleus duos libros de libero arbitrio aduersus Philippum Melancton. Et Ioan. Ecchius aduersus Lutherum de eadem re scripsit satis, vt solet, diffusè. Ioannes Roffensis episcopus in eo opere quod contra Lutherum ædidit, vno integro articulo, videlicet trigesimo sexto, de hac re disputat. Illa etiam, quæ nos suprà in titulis de fato, de futuro contingenti, de gratia, diximus, valde huic loco seruire possunt.

Ioan. 6. *Prou. 1.* *Roma. 9.* *Mat. 20.* *2. Pet. 1.* *2. Tim. 4.*

SEcunda hæresis est, quæ docet hominem post diuinam gratiam deperditam, non posse aliud facere D quàm peccatum. Huius hæresis autor est etiam Lutherus dicens, quod arbitrium hominis destitutum gratia Dei, quanto magis nititur tanto grauius peccat. Hæc hæresis ex his quæ nunc proximè docuimus prosternitur: quoniam si hominis arbitrium ex se & ex sua conditione liberum est, non potest per quodcunque adueniens peccatum suam libertatem amittere, & per consequens etiam cùm in peccato fuerit, poterit, sicut peccare, ita & peccatum vitare, & bonum opus, quamuis non meritorium, operari. Hoc etiam specialiter conuincunt quædam testimonia ex illis quæ suprà produximus, vt est illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Nam hæc potestas, vt diximus, magis videtur esse collata peccatoribus quàm iustis: quoniam iusti per gratiam quam habent, iam sunt filij Dei, nec est eius opus vt iterũ fiant filij Dei. Et illud Apocalypsis vbi de Iezabele Deus ait: Dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret. Frustra datur illi tempus, si illa pœnitere nõ potest. Præterea frequẽtissimæ

Lutherus. *Ioan. 1.* *Apoc. 2.*

sunt in sacra scriptura monitiones, quibus peccatores exhortantur ad pœnitentiam præteritorum. Conuertimini, inquit Dominus, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Et per alium Prophetam iterum ait: Conuertimini ad me in toto corde vestro. Et ipsemet Saluator ait: Agite pœnitentiam, appropinquabit regnum cœlorum. Frustrà autem monentur ad pœnitentiam peccatores, si nihil aliud quàm peccare possunt. Hæc hæresis damnata est in concilio Tridentino sub Paulo tertio celebrato, quod inter multos quos sessione sexta ædidit canones, septimũ contra hanc hæresim condidit in hac verborum forma. Si quis dixerit, opera omnia quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum grauius peccare: Anathema sit.

Eze.18. Iohelis.2. Matt.3. Cõcilium Tridentinum.

TErtia hæresis docet liberum arbitrium post receptam baptismatis gratiam non posse amplius peccare. Hanc hęresim primus docuit Iouinianus monachus. Illam etiam impingit August. in libro de hæresibus Pelagio. Sed de hac hæresi iam suprà disputauimus in titulo de gratia, hæresi secunda: & ex his quæ nunc proximè aduersus primã huius tituli hæresim diximus, satis apertè conuincitur, quoniam sicut peccatum non tollit arbitrii libertatem, ita nec gratia, quoniam libertas est naturaliter insita humano arbitrio, ita vt per nullum superueniens accidens tolli posit. Quò fit, vt sicut in peccato existens propter suæ libertatis potestatem poterat aliud peccatum vitare, ita in gratia existens propter eandem arbitrii libertatem posit aliqua in posterum peccata committere. Et ita factum esse, vrgentissimis testimoniis comprobauimus suprà in titulo de gratia, hæresi secunda.

Iouinian⁹ Pelagius. A

LINGVA.

PHilaster in suo libro de hæresibus censet esse hæresim dicere quòd ante Babel ædificationem fuerit solùm vna lingua: quoniam (vt ille ait) firmiter credendum est plures ante illud tempus fuisse linguas, quas tamen indito quodam à Deo spiritu omnes vsque ad illud tempus callebant. Quòd autem scriptura dicit terram fuisse vnius labii, ideo dictum putat, quia & si plura essent genera linguarum, omnes tamen se inuicem intelligebant: quia (vt ait) omnibus erant omnes linguæ notæ. Ego autem ab hac Philastri sententia tam longè absum, vt putem hæresim esse quod ille docet. Nam scriptura sacra tam apertè dicit vnicam tantum fuisse linguam, vt nihil manifestius dici posit. Erat, inquit, terra labii vnius. Si varietas linguarum erat in terra, non diceretur verè terram esse labii vnius, quamuis quilibet homo omnes linguas sciret. Nam etsi Italus intelligat Hispanũ, & Hispanus vice versa intelligat Italum, nullus tamen sanæ mentis negabit vanam esse illorum linguam. Nullus etiam dicet vnicam esse amborum linguam, cùm sit cuique illorum propria lingua. Intelligentia siquidem linguarum non valet efficere vt duæ aut tres linguæ vna dicantur. Quò fit vt quamuis omnes se mutuò intelligerent, non possit dici terram fuisse vnius labii, si varietas linguarum erat. Præterea illa linguarum varietas superflua erat, si omnium linguas omnes callebãt. Lingua enim ad id solum inuenta est, vt per illam nostros conceptus manifestemus: quoniam (vt beatus Augustinus decimoquinto libro de Trinitate ait) verbum quod foris sonat, signum est eius verbi quod intus latet. Si ergo lingua vna satis omnibus erat vt suos quisque animi conceptus & affectus aliis innotescere faceret, quid opus erat tot superaddere linguas? Nunc autem post illud superbiæ peccatum quod in Babelis ædificatione monstratum est, non potest dici inanis & superflua hæc linguarum multitudo: quoniam ad retundendam illorum superbiam inducta est à Deo, & vsque hodie ad nostram etiam reprimendam superbiam seruata. Deinde scriptura sacra dicit tunc primum cùm Babel ædificari cœpit, cõfusum esse labium vniuersæ terræ. Quid est dicere labium tunc primum esse cõfusum, nisi quòd tunc est primò diuisum, & multiplex variumque factum? Nam vbi vnitas est, ibi confusio esse non potest: vbi autem multitudo, ibi est & confusio. Sed ante Babelis ædificationem non erat confusum labium vniuersæ terræ: ergo ante illud tempus non erat varium aut multiplex, sed vnicum duntaxat. Rursum hanc nostram sententiam docent omnes sacri doctores qui de hac re scripserunt: neque vnus est ex illis qui Philastri sententiæ faueat. Beatus Augustinus in libro de mirabilibus sacræ scripturæ capite nono, sic ait: Cùm ad illud vsque tempus esset vnius linguæ cunctus populus vniuersorum qui ad tale opus venerat, linguas in diuersa verba diuisit, scilicet vt rectissimo arbitri iudicio, qui alto superbiæ tumore membra contempserat, in fragilissimæ substantiæ suæ modo sermonis vtique pœnam sentiret. Et hoc non in ipsis tantum patribus quod euenerat, fiebat: sed per omnes filiorum propagines talis vindictæ conditio pertransibat: vt qui æternam sibi posteritatis famam quærerent, mansuram in illis posteritatibus ipsius præsumptionis per vniuersa venturi seculi tempora animaduersionem inuenirent. Hactenus Augustinus. Ex quibus verbis id potissimum annotandum est, quod in principio dixit linguas in diuersa verba fuisse diuisas, & non (vt Philaster ait) in diuersam linguarum præ existentium notitiam. Eucherius Lugdunensis episcopus libro secundo super Genesim capite septimo, ita ait: Eo autem tempore quando linguarum facta est varietas, in sola domo Heber quæ antea fuit, lingua remansit. Hæc Eucherius. Ex quibus verbis apertè satis constat illum sentire vnam solam tunc fuisse linguam, videlicet Hebraicam. Neque pro hac re opus est plura citare testimonia, sed vnum solum, quod maximi est ponderis, proferam, nempe Sybillinum. Nam Iosephus libro primo Antiquitatum capite nono, hæc quæ sequuntur verba Sibyllam dixisse refert. Cùm omnes homines vnius vocis existerent, quidam turrim ædificauerunt excelsam, tanquam ascensuri per eam in cœlum. Dii verò immitentes ventos, euerterunt turrim, & vocem propriam vnicuique partiti sunt: & propterea Babyloniam vocari contigit ciuitatem. Hæc Sibylla. In quibus verbis annotare oportet quod dixit vocem propriam cuique esse partitam: & nõ dixit esse vnicuique datam propriam antiquæ vocis cognitionem. Firmiter ergo credendum est vnam solum ante Babel ædificationem fuisse linguam. Philaster autem ex

Genes.11. August. B *August.* C *Eucheri⁹. Iosephus. Sibylla.*

praua

praua scripturæ intelligentia deceptus est. Nam antequam de huius turris ædificatione scriptura loqui inciperet, cùm septē filios Iapheth per ordinem recēseret, hæc dixit: Ab his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis vnusquisque secundum linguā & familias suas. Quæ verba non intelligens Philaster esse per anticipationem dicta, putauit iam tunc fuisse plures linguas antequā Babel ædificaretur. Oportebat tamen illum meminisse sacræ scripturæ morem esse aliqua per anticipationem narrare: vt scilicet antequam facta fuerint, quodammodo & perfunctoriè narrentur, vt postea suo ordine res queq; gestā largius describatur. Hæc enim vna est & non minima ex Ticonij regulis pro sacræ scripturę intelligentia, quas beatus Augustinus in libro de doctrina Christiana impensè laudat. Superius enim sacra scriptura per anticipationem dixerat vnunquenque populum suam linguam habuisse, nec tamen dixerat quo pacto, sed pertransiit ad aliorum filiorum Noë progeniem describendam: deinde verò ad id quod omiserat rediens, narrat quomodo vel ob quam causam diuisio vel confusio linguarum multarum facta fuerit, & dicit: Erat autem terra labii vnius, & cætera. Et hunc esse verum literæ sensum, docet beatus Augustinus lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. 4. sic inquiens: Cùm ergo in suis linguis istæ gentes fuisse referantur, redit tamen ad illud tempus narrator, quando vna lingua omnium fuit: & inde iam exponit quid acciderit vt lingarum diuersitas nasceretur: Et erat, inquit, omnis terra labium vnum: & vox vna omnibus. Hęc Augustinus. Et quidem pro hac re satis me dixisse arbitror, hoc solo contentus, si prius monuerim lectorem, vt animaduertat quàm periculosum sit leuiter de hæresi pronunciare. Nam Philaster vir alioqui doctus, & pro fide Catholica pugnans, cum alios de hæresi notat, ipse in errorem labitur, assertionem verè Catholicam damnans. Nec miror: quoniam (vt est in Prouerbio) bonus quandoque dormitat Homerus. Sed neque ipse Philaster (vt beatus Augustinus de illo refert) homo admodum doctus erat: propter quod in suis censuris facilius errare potuit.

Genes.10 · *Gen.11.* · *August.*

FINIS LIBRI NONI.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER DECIMVS.

MALVM ET MALITIA.

IVXTA Aristotelis præceptum, omne æquiuocum prius est in sua diuersa significata partiendum, & postea de eorum quolibet seorsum loquendum. Cùm ergo hæc vox malum, aut hæc vox malitia, multa significet in sacris literis, oportet vt prius quàm de eius significatis loquamur, ostendamus multiplicem illius significationem. Est enim multiplex malum, & omne tale aduentitium aut accidentale. Nam quòd nulla res sit mala ex natura, iam suprà contra impium Manichæum Deo autore euicimus, in titulo de Creatura, hæresi secunda. Malum ergo quod accidit rei, duplex est. Nam quoddam est malum culpæ: aliud est malum pœnæ, quod mea sententia rectius dici posset damnum. Iuxta hanc ergo mali partitionem etiam partitæ sunt hæreses quæ de malo loquuntur.

Prima ergo hæresis dicit malum esse à Deo, & Deum facere mala. Huius hæresis autor fuit Florinus quidam, à quo Floriani dicti sunt. Hic Florinus fuit tempore Commodi Imperatoris, & Papæ Eleutherij. Florinum in eodem errore imitatus est quidam alius nomine Blastus. Et aduersus hos duos hæreticos (vt testatur Eusebius Cæsariensis libro quinto historiæ Ecclesiast. cap. 20.) scripsit beatus Irenæus: ad Blastum de schismate librum vnum: ad Florinum de Monarchia, & quod Deus non sit autor malorum, librum alium. Hunc eundem errorem postea suscitarunt Seluciani & Hermiani à Seleuco & Hermia autoribus sic appellati. Hi dicebant malum aliquando esse à Deo, aliquando à materia. Hunc errorem apertissimè damnat ipse veritatis magister, dicens: Non potest arbor bona fructus malos facere. Aut ergo Deus bonus non est, aut mala producere non potest. At Deus bonus est, imò ille solus bonus est: quoniam ex se & à se bonus est: ergo ille mala facere non potest. Præterea: Paulus Apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola, ait: Si radix sancta, & rami. At nullus verè potest dici sanctus nisi Deus, qui solus est sanctus, sicut & solus Dominus. Nam de hoc duo Seraphin clamabant alter ad alterū. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabbaoth. Si ergo Deus sanctus, quî fit vt rami ab eo procedentes mali sint? Non enim fallitur Apostolus, dicēs: Si radix sancta, & rami. Rursum: Si Deus est causa malorum, aut malorum quæ à natura sunt mala, aut aliorum malorum quæ sunt contraria iustitię & rectitudini, quæ alio nomine vocantur vitia & peccata. Mala ex sua natura nulla esse, superius in titulo de Creatura contra Manichęum ostendimus. Quòd si nihil est à natura malum, & Deus (vt Florinus ait) est autor malorum, necesse est vt sit autor vitiorum & peccatorum nostrorum, & per consequens perditionis nostræ. Verùm huic sententiæ ipsemet contradicit, qui per Prophetam Oseam ait: Perditio tua ex te Israël, tantummodo in me auxilium tuum. Et certè si Deus esset causa nostrorum malorum nimis iniustus esset, si nos puniret propter mala quæ ipse operatus est. At cùm Deus puniat peccatores, & iustissimè hoc faciat, qui iustus est, & iniustè nihil agere potest, conuincitur inde apertissimè illum

Florinus. · *Blastus.* · *Seleucus* · *Hermias* · *Matt.7.* · *Rom.11.* · *Esa.6.* · *Osee.13.*

Roma.9. non esse causam nostrorum malorum. Sed hic quispiam fortasse obiiciet nobis illud Apostoli: O homo tu qui es qui respondeas Deo? Nunquid dicet figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in cōtumeliam? Ex quibus verbis fortè alicui videbitur Paulū asserere mala esse à Deo, cùm dicat Deum fecisse aliqua vasa in contumeliam. Sed hoc non ita se habet. Pro cuius clariori intelligētia id prius admonere oportet, solenne esse in sacris literis permissionem Dei actionē illius vocare, ita vt illa quæ Deus permittit, eundem agere dicat. *Exod.4.* Ego (inquit Deus) indurabo cor Pharaonis. Tunc enim Deus peccatorum corda obdurat, cùm illos pro magnitudine suæ bonitatis tolerat, non eos statim puniens, sed expectans ad pœnitentiam, propter cuius benignitatem & patientiam, qua peccatores abutuntur, illi redduntur quotidie peiores quemadmodum Dominus habens seruum improbum, quem humaniter & benignè tractans facit deteriorem. non quidem quòd Dominus seruum malitia imbuat, sed quòd seruus abusus sit Domini benignitate ad augendam suam malitiam.

Indurare ergo dicitur Deus Pharaonē, quia permittit illū indurari. Sic enim intelligendū est illud quod Dominus per Ezechielem Prophetā ait: Loquens de Propheta respōdente peccatori interrogāti in malitia sua: *Ezech.14.* Ego decipiam (inquit) prophetam illum. Decipiet quidem, non quòd notitiam fallacem in eo causet, sed quia permittet illum decipi, & hoc propter malitiam ipsius interrogātis. Vnde ipse Dominus subiungit, dicens: Iuxta iniquitatem interrogantis, iniquitas prophetæ erit. Ad eundem modum etiam intelligendum est illud dictum Pauli Apostoli proximè citatum, quo ait Deum facere alia vasa in honorem, alia in contumeliam. Facit enim Deus omnia quantum ad eorum substātiam, iuxta illorum autem bonitatem & malitiam vario modo se habet. Nam illorum bonitatem facit Deus cum libero illorum arbitrio, quod simul cum Deo operatur. Illorum verò malitiam Deus non operatur, sed solùm illorum liberum arbitrium. Deus ergo dicitur facere vasa in ignominiam, non quòd ipse fecerit illa ignominiosa, sed quia postquam Deus fecit vasa, id est, homines quantum ad eorum substantiam, illi Deo permittente lapsi sunt in ignominiam. Sic igitur accipiendum est, cum dicitur Deum facere vasa in contumeliam, vt facere ibidem capiatur pro eo quod est permittere, sicut & in aliis pluribus scripturæ locis factū esse comperimus. Et de hac hæresi hæc dicta sufficiant. D

Secunda hæresis docet aliquas esse creaturas ex se malas, & has dicit esse productas nō à Deo summo bono, sed à quodam alio principio omnium malorum, quod dicit esse summum malum. Hæc hæresis tribuitur Manicheo velut primo illius autori, & hoc quia fortè ab illo magis innotuit, aut fortè quia magis sub illo præualuit vt plures deciperet. *Manicheus. Cerdon.* Nam alioqui iniustè hæc hæresis tribueretur Manichæo velut illius parenti, cùm multo vetustior sit illius origo. Cerdon siquidem (vt ait Augustinus in libro de hæresibus capite vigesimoprimo testatur) duo posuit principia rerum, vnum bonum à quo bona, aliud malum à quo cuncta mala procedere dicebat. *Gnostici.* Ante Cerdonem docuerunt etiam hūc errorem ii hæretici qui vocati sunt Gnostici. Hoc enim illis tribuit Augustinus in libro de hæresibus capite sexto. Manichæus ergo dixit duo esse principia, vnum bonum à quo producta sunt bona, videlicet inuisibilia, & incorporea, prout sunt super cœlestes & angelicæ substantiæ, & animæ rationales. Alterum malū, à quo (vt dicit) producta sunt omnia mala, & hæc dicit esse omnia corporea & visibilia. Contra hāc hæresim pluribus in locis iam suprà disputauimus. Nam in titulo de creatura, hæresi prima, ostēdimus omnes creaturas esse productas ab vno Deo. A Et hæresi secunda eiusdem tituli probauimus ex sacris literis aduersus eūdem Manichæum omnes creaturas esse bonas. Et in titulo de Deo, hęresi prima, cōuicimus apertissimè ex sacris literis vnum esse Deum, qui vetus & nouum cōdidit testamentum. Ad illa ergo loca recurrat lector, quoniam ex illis satis apertè hæc hæresis prosternitur. Et si lector curiosus plura de hac re nosse cupit, petat ab Augustino, qui sæpissimè aduersus hanc hæresim disputat. In libro de libero arbitrio ostendit malum nullū esse ex sua natura, nec à Deo, sed à nostro libero arbitrio. Hoc idem probat latissimè & efficacissimè in libro secundo de moribus Ecclesię. In disputatione quam habuit cum Fortunato Manichæo de eadem re tractatur. In libro de duabus animabus eandem rem agit.

Tertia hæresis negat Deum facere aliquod malum, qualecunque illud fuerit. Huius hæresis autor (vt testātur Philaster & Augustinus) fuit quidam Coluthus Ægyptius, à quo dicti sunt Coluthiani. *Coluthiani.* Et quamuis Augustinus de his Coluthianis scribens in libro de hæresibus capite sexagesimoquinto, subticuit patriam Coluthi illorum autoris: tamen Philaster expressit in suo libro de hæresibus.

Nullus tamen illorum prodidit quo tempore ille fuerit: neque apud aliquem alium inuenire potūi.

Hæc sententia ideo de hæresi notatur, quoniam afflictiones & angustiæ mala vocantur in sacra scriptura, non quòd ex se mala sint, sed quòd sint aut videantur mala tolerantibus. Nocent certè aliqua ex parte afflictiones & cruciatus illis quibus infliguntur: ex alia tamen parte prosunt, cùm per illorum patientiā mali emēdentur, & boni meliores fiant. B Quia ergo generali sententia Coluthus asserebat Deum non esse alicuius mali factorem, ideo velut hæreticus damnatur, & meritò, quoniam constat ex sacris literis afflictionem infligi à Deo, & hanc vocari malum. Nam per Esaiam Prophetam Dominus ait: *Esa.45.* Ego Dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum. Malum hic dixit bellum, non quòd per se malum sit, sed quòd malum sit illis qui sustinent: malū quidem, quia nociuum. Quòd autem nomine mali ibi intelligat bellum, cōuincitur ex literæ decursu, in qua est quædam contrariorum oppositio. Sicut enim tenebræ contrariæ sunt luci, sic etiam paci bellum. Ergo cùm paci opposuit malum, cōuincitur vt malum sit bellum. Præterea, per Hieremiam Prophetam hoc idem *Hiere.11.* expressius Deus ostendit, sic dicens populo Iudæorum: Ecce ego inducā super eos mala, de quibus exire non poterunt. Et quòd mala ibi dixerit afflictiones, conuincit id quod sequitur: Clamabunt (inquit) ad me, & non exaudiam eos, & ibunt ciuitates Iuda, & habitatores Hierusalem, & clamabunt ad Deos

quibus

quibus libant, & non saluabunt eos in tempore afflictionis eorum. Ecce apertissimè afflictiones dictas esse mala quædam, quæ Dominus minatur se inducturum super ciuitates Iuda, à quibus dicit eas non posse saluari per auxilium Deorum quibus libabant. Rursum, Ionas Propheta describens qualiter Niniuitæ ad eius prædicationem pœnituerint, ait: Et vidit Deus opera eorum quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus est Deus super malitiam quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit. Deinde, ipse veritatis magister prohibens solicitudinem in crastinum, ait: Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua. Hoc est, sufficit cuique diei vt pro necessariis ad illum diē, tribulationem & angustiam toleret. Demum, apud Amos prophetam dicitur: Non est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. Per quæ verba innuere voluit nullam esse tribulationem aut angustiam quæ non veniat à Domino, illam aut faciente, aut permittente.

Ionæ. 3. *Matt. 6.* C *Amos. 3.*

QVarta hæresis est quam inter alias Philaster recenset, quæ (vt ille ait) docuit malos reges, aut pseudoprophetas non à sua venire voluntate, sed à Dei iussione procedere dicit. Sed huius hæresis nullum indicauit autorem. Sit tamen quiuis huius sententiæ autor: constat illam esse à fide Catholica alienam. Nam Hieremias ad Sedechiam regem Iuda & ad populum eius loquens, ait: Subiicite colla vestra sub iugo regis Babylonis, & seruite ei, & populo eius, & viuetis. Quare moriemini tu & populus tuus gladio, & fame, & peste, sicut locutus est Dominus ad gentem quæ seruire noluerit regi Babylonis? Nolite audire verba Prophetarum dicentium vobis: Non seruietis regi Babylonis: quia mēdacium ipsi loquuntur vobis: quia non misi eos, ait Dominus: & ipsi prophetabant in nomine meo mendaciter, vt eiiciant vos, & pereatis tam vos quàm prophetæ qui vaticinantur vobis. Hæc Hieremiæ verba tam aperta sunt ad huius hęresis oppugnationem, vt non sit opus interpretatione: quoniam de pseudoprophetis loquens dicit Dominus quòd non miserit eos. Et de malis regibus per Oseam Prophetam loquens Dominus, ait: Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & nō cognoui. Quibus verbis decem tribubus Deus exprobat quòd Hieroboam & succedentes illi reges præter Dei voluntatem reges instituerint, & illi citra Dei consilium dominati sint. Mali ergo reges nō à Deo mittuntur vt mali sint, sed suo ipsorum arbitrio mali fiunt. Verùm hic huius hæresis autor nobis obiiciet quod in libris Regum legitur de Achia Propheta Silonite, quòd lacerauit palliū suum in duodecim sectiones: ac decem quidem dederit Hieroboam, prædixeritque illi, Rex decem tribuum eris: & postea dehortans Roboam regem à bello quod parebat facere aduersus Israëlitas vt illos ad suum imperium reduceret, dixit Deus: A me enim factum est verbum hoc, quibus verbis Deus testatus est se decem tribuum regnum tradidisse Hieroboam. Ergo ille ex Deo regnauit. Cui obiectioni nos respondemus quòd multa sunt in sacris literis quæ à Deo facta esse dicuntur eò quòd illa fieri permisit, non quidem quòd præcedente Dei consilio & voluntate facta esse credamus, sed ex permissione, ita scilicet quòd malignis hominum voluntatibus obstare noluerit, sed illos ex proprio eorum arbitrio agere permiserit. Sic enim accipiendum est quod de gentibus ait Paulus: Tradidit illos Deus (inquit ille) in desideria cordis eorum, in immunditiā, vt contumeliis afficiāt corpora sua in semetipsis. Tradidit dixit pro eo quod est permisit. Deus enim nō est nostrarū culparum autor: permittit tamen nobis ex nostra sentētia agere. Cùm autem ab illo dimittimur, in maxima quæque peccata labimur. Sic enim ipse per prophetam testatur, dicens: Dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis. Sic etiam accipiēdum est quod de malo propheta, qui populo propter illius iniquitatem datus est, Dominus per Prophetam Ezechielem loquens, ait: Et propheta cùm errauerit, & locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi prophetam illum. Non est enim verisimile vt Deus qui tam strictè deceptiones & fallacias hominibus prohibuit, ipse decipere velit. Propter quod id quod ait, decipi prophetam illum, sic accipiendum est, quòd illum decipi permisit, nec illum docere voluerit. Sic etiam cùm dixit: A me factum est verbum hoc, videlicet vt Hieroboam decem tribubus imperaret: permissionem diuinam intellige. Quando verò dixit. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui: sic accipere debes, quòd non Dei consilio aut præcepto factum sit. Sed vt ista apertiora sint, admonere decreui quòd duo oporteat cōsiderare in quolibet malo propheta, & in malo rege. Alterum est propria illius nequitia: alterū est quòd malus ille existens aliis prophetet aut regnet. Primum, videlicet regis aut prophetæ culpa, nunquam est à Deo. Et si de hoc intelligit hæc sententia quæ docet malos reges aut prophetas esse à Deo, ita vt sentiat istorum peccatum esse à Deo: non solum est hęresis, sed aperta in Deum blasphemia. Alterum est quòd cùm rex aut propheta ex se, hoc est à suo arbitrio iam malus sit, Deus illum mittit vt prophetet aut regnet populo alicui malo propter sua peccata. Ille autem sic missus, non à Deo mittitur vt prophetando decipiat, aut regnando tyrannidem exerceat: sed postquam illum suo arbitrio malum factum Deus mittit ad aliquod bonum, finit illum iuxta suam malitiam agere, vt sic populum puniat. Et quidem hoc verum est. Nam (vt ait Iob) Deus regnare facit hypocritam propter peccata populi. Non facit Deus illum hypocritam: sed cum ille iam sit hypocrita & malus, illum Deus regnare facit propter peccata populi. Et per Esaiam Prophetam Dominus ait: Væ Assur, virga furoris mei, & baculus ipse est, in manu eius indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi vt auferat spolia, & diripiat prędam, & ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum. Ipse autem nō sic arbitrabitur, & cor eius nō ita existimabit. Vide hîc qualiter Deus miserit Assur, quamuis ille se à Deo missum non intellexit. Et apostolus Paulus ait: Eò quòd charitatem veritatis nō receperunt, vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio: vt iudicentur omnes qui non credunt veritati. Et iuxta hunc sensum non est hæresis dicere malos reges à Dei voluntate venire, sicut alias in titulo de potestate dicemus.

Hiere. 27. *Osea. 8.* *3. Reg. 12.* D *Roma. 1.* *Psal. 80.* *Ezech. 14* *3. Reg. 12.* *Osea. 8.* A *Iob. 54.* *Esaia. 10.* *2. Thes. 2.* B

MARIA VIRGO.

Eluidius. NON est mirum si Dei genitricis honorem hæretici conati sunt minuere, cùm etiam ipsius Dei nomen non sint veriti polluere. Eluidius ergo vnus ex his qui in insipientia sunt deprehensi, asseruit beatam Dei genitricem post Christi natiuitatem fuisse carnaliter cognitam à Ioseph viro suo. *Mat.1.* Ad quem errorem docendum motus est ex eo quod apud Matthæum dicitur: Antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens. Et iterum: Non cognouit eam Ioseph donec peperit filium suum primogenitum. Ex quibus locis Eluidius colligit Dei genitricem postquam peperit Christum, esse à Ioseph cognitam carnaliter, eamque peperisse filios alios quos (vt ait) Euangelium appellat fratres Christi. Nam apud Matthæum dicunt Iudæi Christo: *Matt.17.* Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te. Verùm Eluidius ex litera perperam intellecta in hunc errorem lapsus est.

Cuius autem patriæ aut nationis fuerit, mihi nõ cõstat. Hoc solum ex Gennadio agnoui illum fuisse Auxentii discipulum, & Hieronymo coæuum.

Antidicomaritæ. Iouinian⁹ Huius hæresis fautores vocati sunt Antidicomaritę. Hunc errorẽ impingit etiam Iouiniano Augustinus in libro de heresibus. Hieronymus tamen qui duobus libris contra Iouiniani errores pugnat, nũquam huius meminit. Primò ergo Dei genitricis virginitatem ostendamus: deinde respondebimus Eluidii obiectionibus. Ad ostendẽdam Marię virginitatem perpetuam, etsi scripturę sacræ locus apertius deficiat, nõ desunt tamen alia testimonia æquè aut paulò minus efficacia. Ecclesiæ nanque autoritas nõ minoris est põderis quàm sacra scriptura, quoniã sicut sacra scriptura, eò quòd à sancto spiritu est cõdita, errare nõ potest, ita Ecclesia, quoniam à Spiritu sancto regitur & docetur, nec fallere nec falli potest. C Ecclesia autem sentit Dei genitricem fuisse perpetuò virginem quoniam sic eam vbique terrarũ prædicat, vt nomine virginis intactæ & intemeratæ semper illam appellet. Pręterea concors omnium sacrorũ doctorum sententia (vt supra libro primo docuimus) pro vera fide habenda est, quoniam nõ esset possibile vt omnes concorditer sentirent, nisi à Spiritu sancto vno illorum omnium doctore atque rectore fuissent edocti, potissimum cùm plures eorũ fuerint abinuicem loco & tẽpore separati, ita vt nec vnus alium nouerit, nec illius opera viderit: quapropter fieri nõ poterat vt omnes cõcorditer sentirent, si Spiritus sanctus cõmunis eorum magister illorum intellectus ad sic sentiendum non illustrasset. Quòd autem omnes sacri doctores sentiant beatam Dei genitricem fuisse semper virginem, res est tam aperta, vt non sit opus eorum testimonia impræsentiarum adferre, quoniam vix aliquem librum sermonum ad populum reperies, in quo non sint plurima sacrorum doctorum pro hac re testimonia. Et hoc non solùm sensêre Latini, sed idem etiam clamant Græci scriptores. Hoc enim sentit Theophylactus Græcorum recentissimus, idem sæpe clamat Damscenus, idem docet Chrysostomus, idem sentit Basilius, præcipue in quodam sermone de humana Christi generatione. De Origine non est opus dicere, quum in plerisque locis eam prædicet virginem perpetuam. Beatus Irenæus Lugdunensis episcopus temporibus Apostolorum valde vicinus, qui fuit discipulus Polycarpi martyris: is inquã nunquam Dei genitricem (quod sciamus) appellat nisi nomine virginis. Et vt vnum è multis locis ostendam, libro tertio aduersus hæreses cap.23. & sequentibus sæpe illã virginem appellat. Beatus Ignatius, cuius aliquod extant episto- D læ ad Deiparam virginem, eam fuisse virginem sæpissimè testatur. Deinde non solum doctores hoc sentiunt, sed totus populus Christianus Spiritu sancto impellente in hanc sententiam flectitur. Quid ergo *Gene.16.* impii heretici contra omnium sacrorum doctorum & totius populi consensum docere tentant? Oportet ergo vt (quemadmodum de Ismaele hæreticorum typo dicitur) manus omnium catholicorum cõtra Eluidium leuentur, quia ille manus contra omnes leuare tentauit. Omitto hic figuras & ænigmata in quibus sacra scriptura perpetuam Mariæ virginitatem prodidit, quoniam hæc (vt in primo libro docuimus) parum valent ad conuincendos hæreticos. Rursum, si beata Dei genitrix postquam Christum peperit (vt Eluidius ait) cognita est à viro suo, & genuit filios, quare Christus moriens non commendauit eam alicui ex aliis filiis? Iniuriam nanque fecisse videretur aliis filiis, commendando matrem suam alii quàm filio, quoniam per hoc diceretur parum confidisse de filiis quòd debitum matri exhiberent obsequium. At cùm ii quos Eluidius asserit fuisse filios virginis, viri fuerint sanctissimi, credendum erat eos solicitam curam acturos pro Dei genitrice si illorum mater fuisset. Nam (vt de cęteris taceam) Iacôbum, qui dictus est frater Domini, constat virum fuisse sanctissimum. Si ergo hic filius fuisset Dei geni- *Ioan.19.* tricis, non erat opus illam Ioanni commendare, neque Christus vnquam illam Ioanni commendasset, quoniam hoc in inuidiam aliorum filiorum factum esse videretur. Præterea, in sepulchro Christi sicut nec ante, ita nec post Christum quisquam alius positus est. Si ergo corpori Christi defuncti talis exhibitus est honor, vt nullus alius in eius sepulchro positus fuerit propter illius reuerentiam, multo maior honor oportet fuerit ventri virginis exhibitus, vt nec ante Christum nec postea vllus hominum ventrem ipsius intrauerit, præcipuè quòd in ea non solùm corpus Christi defuncti, vt in sepulchro, in A *Matt.1.* quo solùm corpus absque anima, deitati tamen coniunctum, iacuit, sed totus Christus integer reconditus fuerit. Accedit ad hæc etiam testimonium illud Matthæi quod nobis obiicit Eluidius. Suo enim ipsius gladio ipsum Eluidium tanquam alterum Goliath transfigere oportet. Sic enim ait Matthæus: Non cognouit eam Ioseph donec peperit filium suum primogenitum. Tunc percontari oportet Eluidium, *Ibidem.* quare Ioseph abstinet à tactu virginis vsque ad diem partus? Certum est eum nõ alia de causa abstinuisse nisi ob reuerentiam eius qui in vtero virginis gestabatur. Audierat nanque Ioseph angelum sibi in somnis dicentem: Quod in ea natum est, de spiritu sancto est. Qui ergo propter angeli vocem sibi in somno factam abstinet, nónne multo magis abstinebit cũ oculis suis innum[...]a videat miracula quæ pueri nati

maiestatem

maiestatem & diuinitatem,& matris dignitatem apertissimè ipsi Ioseph demonstrabant?Ioseph nâque videt eam præter communem aliarum mulierum legem pariẽtem sine dolore,sine obstetrice, audit multitudinem angelorum cantantium & dicentium: Gloria in altissimis Deo. Videt pastores clamantes, Magos adorantes. Cùm hæc ergo & alia plurima vidit post partum: credendum est tunc magis reueritum fuisse virginem Deiparã,magisque ab illa abstinuisse,quam ante partum. Nam si prohibentur omnes ne tangant montem in quem Moyses recepturus legem ascendit, eò quòd ibi apparuit Dominus, quanto magis erit prohibitum Ioseph tangere virginem gloriosam, quæ est mons ille vnde abscissus est lapis sine manibus Christus Deus noster? Sed iam opus est vt respondeamus Eluidii obiectionibus. Sic enim argumentatur: Matthæus dicit quòd antequam conuenirent,inuenta est in vtero habens: sequitur ergo quòd postea conuenerunt: nam aliàs non esset inuenta antequam conuenirent, quoniam vox illa, antequam, videtur dicere quendam respectum ad sequentia. Huic autem respondemus non ita esse vt semper illa vox, antequam, dicat respectum & comparationem ad futura quæ venient, sed ex communi modo loquendi sæpe dicitur per comparationem ad ea quæ ventura erant si alio modo eorum euentus non fuisset prohibitus: vt gratia exempli, si quis vellet aliquid ab alio quopiam petere, & ille alio etiam non petente sponte tribuisset, & si sic non dedisset ille, alius re vera petiturus erat, sed ideo non petiit, quia ille sponte donãs præuenit petitionem alterius: tunc si petatur ab illo vtrum petiit quod petere decreuerat: respondebit quòd non. Si petatur quare non petiit, respondebit, dicens: Quia antequam ego peterem, alius donauit. Et tamen postquam vnus donauit, alter non petiit. Dicitur tamẽ esse datum ante petitionem, quia etsi non petiit, petiturus tamen erat nisi alter donando præuenisset petitionem. Neque hunc modum loquendi abhorrent sacræ literæ. Nam apud Esaiam Prophetam Deus ait: Antequam clament, ego exaudiam. Quia enim multa concedit Deus nobis non petẽtibus, dicitur exaudire nos antequam clamemus. Et tamen ibi illa vox, antequam, non dicit respectum ad futura, quoniam nullus clamat postquam exauditus est. Nullus enim adeò demens est, vt petat id quod iam sibi donatum est. Ad hunc modum dicitur in Matthæo quòd antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens, quia etsi postquam inuenta est, nunquam cõuenerint, tamen fortè Ioseph voluisset coire cum ea nisi prius ab angelo fuisset admonitus de admirabili virginis imprægnatione. Secundo obiicit Eluidius illud Matthæi quod de Ioseph ait: Non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitum. Si nõ cognouit eam (inquit Eluidius) donec peperit, ergo postquam peperit, cognouit eam: nam aliàs non posuisset terminum dicens, donec peperit, sed absolutè dixisset, non cognouit eam. Huic obiectioni etiam respondemus falsum esse quod ait aduerbium illud, videlicet donec, significare terminũ & finem actus designati per verbum cui additur, ita vt post talem finem iam postea non sit tale opus aut operatio per verbum cui additur, designata. Sed dicimus quòd talia aduerbia, videlicet, donec, vsque, & similia si qua sunt, solum significant continuationem actus per verbum cui adduntur designati, nullo habito respectu ad futura, siue ille idem actus postea succedat, siue non. Si enim de Petro, qui ex Hispania vsque in Flandriam recessit, quæratur, quò iuit Petrus? verè quisque respondere potest quòd iuit vsque Lutetiã, aut vsque Burdegalim, aut vsque Baionã, etiam si vltra hæc oppida progressus fuerit. Et hic modus loquendi frequens est in sacris literis. In Esaia nâque sic loquitur Deus: Vsque ad senectam ego portabo eos. Et tamen postquam senuerimus, nõ minus portabit nos. Et in Psal. 70. Vsque in senectam & senium Deus ne derelinquas me, donec annũciem brachium tuum generationi omni quæ ventura est. Ecce ibi vides posita ambo aduerbia, videlicet vsque, donec, & tamen post illa tẽpora non petit Dauid derelinqui. Et apud Matthæum ait Christus: Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Ex quibus verbis iuxta Eluidii interpretationem oporteret colligere quòd consummato seculo Christus non erit nobiscum. Absit tamen vt in talem errorem vllus labatur. De coruo, quem misit Noë ab arca, dicitur quòd non reuertebatur donec siccarentur aquæ, qui tamen nunquam postea fuit reuersus, etiam siccatis aquis. Et in Psalmo: Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri. Nunquid postquam Deus misertus fuerit nostri, non amplius leuabimus oculos nostros ad Deum? Absit, quoniam qui hoc dixit, alibi ait: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Et iterum: Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea est. Et beatus Paulus de Christo loquẽs, ait: Oportet illum regnare donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum. Quid ad hæc dicit Eluidius? Nunquid postquam Christus posuerit inimicos suos sub pedibus suis, amplius nõ regnabit? Absit. Regni enim eius (inquit angelus) non erit finis. Sed iam alia via inuadere tentat Eluidius. Si Christus est (inquit ille) primogenitus virginis, ergo alios habuit deinde filios, ad quorum comparationem Christus dicitur primogenitus. Et in hac parte etiam hallucinatur Eluidius, quoniam non semper hæc vox primũ aut primogenitum dicitur per cõparationem ad secundum aut tertium sequens, sed etiam id quod solum est, dicitur aliquando in sacris literis primum, aliquando primogenitum. Quæ duo simul vno contextu in libro Numerorum reperiũtur. Sic enim ibi Dominus sacerdotibus dicit: Quicquid primum erumpit è vulua cunctæ carnis quam offerunt Domino, siue ex hominibus, siue ex pecoribus fuerit, tui iuris erit, ita duntaxat, vt pro hominis primogenito precium accipias, &c. Ecce audis vno contextu vocari primum & primogenitũ, etiam id quod solum est. Nam aliàs qui solum vnum filium habebat, non teneretur illum offerre Deo & redimere quousque alium haberet ad quem relatus diceretur primus. Hoc autem conuincitur esse falsum, quoniam beata Dei genitrix cùm filium suum obtulit Domino in manibus Simeonis, iuxta legem fecit, vt Lucas testatur. At tunc temporis beatam Dei genitricem nullum alium habuisse filium præter Christum, Euangelium Matthæi testatur, & Eluidius fatetur. Colligitur ergo vt Christus primogenitus beatæ virginis meritò dici possit, etiam si nullum alium filium habuerit. Quod autem dicitur in Euangelio Christum habuisse fratres, parum nocet, quia solenne est in sacris literis fratres appellari eos qui aliqua

Luc. 2. Exod. 19. Daniel. 2. Esa. 65. Matt. 1. Esa. 45. Mat. vlt. Gene. 13. Psal. 122. Psal. 16. Psal. 118. 1. Cor. 15. Luc. 1. Num. 18. Luc. 2.

Gene. 13. consanguinitate coniuncti sunt, quamuis non sint ex eisdem parentibus geniti, vt Loth vocatur frater Abraham, quem tamē eadem scriptura testatur fuisse filium fratris Abrahæ. Cùm ergo ea quæ Eluidius obiicit, nullius sint momenti, & Ecclesiæ autoritas tanta sit, vt illius definitionibus credere teneamur, fateri necesse est beatam Dei genitricem fuisse perpetuò virginem, quoniam sic Ecclesia docet. Contra Eluidium scripsit beatus Hieronymus singularē tractatum. Beatus Alfonsus archiepiscopus Toletanus ducentis annis & eo amplius Hieronymo posterior scripsit de eadem re aduersus quosdam hæreticos qui hanc Eluidii hæresim in Hispania suscitare conati sunt. Hugo de sancto Victore ædidit libellū quēdam de perpetua virginitate Mariæ. A

Secunda est hæresis asserens beatam virginē Mariam non esse dicendam Dei genitricem, sed tantum hominis cuiusdam iusti matrem. Dicit enim hæc hæresis in Christo esse duas personas, sicut duas naturas, & vnam personam dicit esse Deum solùm, & aliam hominem solùm: & huius personæ quam dicit esse hominem solùm, dicit beatam virginem esse matrē. Et ita negat beatam virginem esse matrem Dei. Huius erroris autor fuit Nestorius. Sed de hoc errore iam satis suprà dictum est in titulo Christus, hęresi tertia. Ad illum ergo locum recurrat lector, quoniam ibi huius erroris expugnationem inueniet.

Nestori⁹.

MARTYRIVM.

Basilides

Fvit quidam error quem docuit Basilides, dicēs non esse aliquod crimē negare Christum persecutionis tēpore. Quapropter dicebat esse dementiam pro hac re pati mortem, cum citra crimen possit Christus negari. Qua sententia homines à martyrio auertebat. Hunc eundem errorem docuerunt quidam hæretici dicti Elcesaitæ, quāquam aliter & propter aliam causam quam Basilides. Nam Basilides (vt de illo ait Philaster) non simpliciter auertebat homines à martyrio, sed solùm dicebat non esse tolerādam mortem pro confessione mortis & crucifixionis Christi. Hoc autē dicebat, quia (vt suprà diximus) Basilides negauit Christum fuisse crucifixum, sed Simonem illum Cyrenęum, qui angariatus portauit crucem, dixit fuisse crucifixum pro Christo. Hac igitur de causa ridebat eos qui mortem patiebātur ne Christum negarent pro nobis crucifixū, quia dicebat eos pati pro mendacio. Huius erroris fundamentum iam euertimus suprà in titulo Christus hæresi. 7. ideo non est quod amplius modò aduersus eam disputemus. Elcesaitæ verò aliter sentiūt. Dicunt enim ideo non esse peccatum negare Christum persecutionis tempore, quia is qui fixus est in corde suo, etiam si ore negauerit Christū pro necessitate, corde tamē in fide permanet. Quapropter dicunt talem sic ore negantem non peccare, cùm Deus magis aspiciat cor quam linguam. Hæc de Elcesaitis narrat Eusebius lib. 6. historiæ Ecclesiasticæ, cap. 28. Hæc hæresis apertissimis scripturæ testimoniis conuincitur. Sapiens nanque ait: Os quod mentitur, occidit animam. At qui ore negat, corde autem fatetur, mētitur: occidit ergo animam qui ore negat, etiam si corde fateatur. Potius ergo deberet mortem corporis pati confitendo Christum, ne cum negauerit ore, occidat animam, quæ multo melior est corpore. Nam Christus redemptor noster apud Matthæum ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius illum timete qui potest corpus & animam mittere in gehennā. Et paucis interiectis cōcludit idem Saluator, sic inquiēs: Omnis ergo qui cōfitebitur me coram hominibus, cōfitebor & ego eum corā patre meo qui in cœlis est: qui autē negauerit me corā hominibus, negabo & ego eū coram patre meo qui in cœlis est. Præterea ipse veritatis magister ait: Beati qui persecutionē patiūtur propter iustitiā, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Rursum, B. Paulus dicit esse necessariam confessionem oris, sicut fidem cordis. Sic enim ait: Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris quòd Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem cōfessio fit ad salutem. Deinde ipse veritatis magister discipulis suis loquēs, ait: Eritis mihi testes in omni Hierusalem & Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Si ergo hi discipuli in persecutione positi Christum negassent ore, etiam si confiterentur corde, fuissent testes mendaces & falsi. Testis autem falsus (vt Sapiens ait) peribit. Nullo ergo modo ob quamlibet persecutionem licet fidem negare ore quantumlibet teneatur corde: sed præstat tolerare mortem, quam negare veritatem, vt sit bonus martyr, hoc est verus testis & fidelis. Nam hoc est martyr Græcè, quòd est Latinè testis.

Elcesaitæ

Elcesaitæ

B

Sap. 1.

Matt. 10.

Matt. 5.

Rom. 10.

C

Acto. 1.

Prou. 21.

Petilian⁹

Secunda hæresis est quæ docet eos qui se pro peccato interimunt, debere martyres nuncupari, pro eo quòd puniunt in se quod dolent commisisse. Huius erroris autor fuit Petilianus quidam Donatista, contra quem extant aliquot Augustini tractatus. Hic error cōuincitur ex facto Iudæ, qui dolens de peccato quod commiserat, se suspendit. Quòd autem dolens de peccato hoc fecerit, Matthæus testatur, qui ait: Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quòd damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: Peccaui, tradens sanguinem iustum. Iudam autem fuisse dānatum nullus Catholicus dubitat, cum tam apertum sit testimonium scripturæ. Propheta nanque de Iuda, loquens ait: Cum iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Et quòd hæc verba sint de Iuda intelligenda, beatus Petrus testatur in ea oratione quam ad reliquos condiscipulos habuit post Christi in cœlos ascensionem, loquens de subrogatione alterius in locum Iudæ.

Matt. 27.

Psal. 108.

Acto. 1.

D

Tertia hæresis est adhuc pestilentior, ne dicam atrocior, quoniam asserit omnes qui mortem vltronei patiuntur, esse martyres dicendos, siue talem mortem ab aliis inflictam patiantur, siue eam sibiipsis infligant. Huius hæresis autores vocat Augustinus Circuncelliones libro de hæresibus, cap. 69. dicens eos esse genus hominum agreste, & famosissimæ audaciæ, non solùm in alio immania facinora perpetrando, sed nec sibi eadem insania & feritate parcendo. Nam per mortes varias, maximè præcipitiorum, & aquarum, & ignium, seipsos necare consueuerunt. [illegible]n istum furorem alios seducunt, vt

Circuncelliones.

seipsos

seipsos occidant: quod si facere alii contemnunt, mortem illis minantur, dicentes hoc modo illos martyres fieri. Hos hæreticos Philaster vocat Circuitores, quoniam ad hæc facinora perpetranda per diuersas partes circumibant. *Circuitores.*

Quis huius insanæ hęresis fuerit dux, aut quo tempore cœperit, nec Augustinus, neque Philaster prodiderunt. Augustinus dicit illos pertinere ad Donatistas, & sub illis militare.

Istorum error conuincitur apertissimè per id, quod dicitur in lege Domini: Non occides. Quibus verbis quælibet hominis occisio prohibetur, pręter illam quæ ex præcepto iudicis in vindictam malefactorum fit. Si ergo non licet occidere alium, multò minus seipsum. Præterea qui seipsum interimit, agit cōtra naturalem omnium hominum inclinationem, non solùm cōtra inclinationem malam quæ est in natura deprauata, sed contra inclinationem naturæ perfectæ. At cùm talis inclinatio sit semper recta, qui contra illam agit, conuincitur malè agere. Quòd autem inclinatio ad vitam sit naturalis homini etiam ante peccatum, patet, quia Christus, in quo peccatum nullum fuit, horrebat mortem, quod non fuisset factum, nisi in eo fuisset naturalis inclinatio ad vitam. Rursum, custos carceris, in quo erant Paulus & Silas inclusi, videns apertas ianuas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, existimans fugisse vinctos. Clamauit autem Paulus voce magna, dicens: Nihil tibi mali feceris: vniuersi enim hic sumus. Si occìdens seipsum esset martyr censendus, nunquam Paulus impedisset custodem carceris ne se occideret. At cùm Paulus eum ab occisione auocauerit, voce magna, dicens: Nihil tibi mali feceris, conuincitur malam esse sui ipsius occisionem, tantum abest vt martyrium dici mereatur. Contra hanc hæresim pugnat idem argumētum quod aduersus proximè enarratam hæresim fecimus. Et cùm res sit tam aperta, non est opus plura testimonia citare. *Exod. 20. Mat. 5. Acto. 16.*

MATRIMONIVM.

QVamuis non defuerint neque nunc desint hæreses quæ matrimonium impetant, nihil tamē nūc de illis dicetur, sed infrà in titulo de nuptiis de huiusmodi hæresibus agetur. Vsque ad illum enim locum decreui hanc rem differre, quoniam apud vetustos autores frequentius est nomen nuptiarum quàm nomen matrimonii, & res quæ ad matrimonium spectant, sub nomine nuptiarum ab illis pertractantur. Rarum certè apud illos est matrimonii nomen, & in sacris literis etiam frequentius est nomen nuptiarum quàm matrimonii, quanquam hæc vox etiam in sacris literis sæpe reperiatur.

MELCHISEDECH.

QVidam errore decepti, sacram scripturam minimè, vt decebat, intelligentes, dixerunt Melchisedech sacerdotem qui benedixit Abrahæ reuertenti de victoria quinque regum, non fuisse hominem purum, sed fuisse Christum, aut aliam quandam Dei virtutem. Huic errori fauētes vocat Augustinus Melchisedechianos, & ponit eos trigesimoquarto loco inter hæreses quas in libro de hæresibus recenset. Ex quo euidenter colligitur, librum qui inscribitur de quæstionibus noui & veteris testamenti, non esse Augustini, quamuis sub eius nomine circūferatur. Nam præter alia argumenta quæ ad hoc conuincendum adfert Erasmus Rotherodamus, hoc est efficacissimū, quod quęstione. 109. multis argumentis iisque valde ineptis nititur probare, Melchisedech non fuisse hominem purum, sed quādam Dei virtutem, videlicet Spiritum sanctum: Neque hoc in libris retractationum vnquam recātauit, imò nec illius libri in toto illo decursu suarum retractationum vsquam meminit. Cùm ergo in libro de hæresibus hanc assertionem censeat hæreticam, non erat tam stupidus Augustinus, vt oppositas secumque pugnātes assertiones doceret. Hæc ideo admonui, ne si fortè aliquis in quæstionem illam inciderit, à constantia rectitudinis flectatur, Augustini autoritate pressus. *Melchisedechiani.*

Quis autem huius hæresis princeps fuerit, aut quo tempore cœperit, Augustinus non expressit, neque apud alium inuenire potui. Epiphanius tamen in libro de octoginta hæresibus, hæresi. 55. dicit Hieracem, quendam insigniter doctum hanc hæresim docuisse, sed non dicit esse ab illo primùm inuētam. Et idem repetit postea hæresi. 67. vbi longiorem de hoc Hierace facit sermonem.

Vt autem ostendamus sententiam hanc esse erroneam, citare oportet ipsam sacram scripturam quæ de eo loquitur, enarrans victoriam Abrahæ, & qualiter Melchisedech illi obuiam exiit. Sic enim ait: At verò Melchisedech rex Salem proferēs panem & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit ei, & ait: Benedictus Abraham Deo excelso, qui creauit cœlum & terrā: & benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. Hæc ibi. Nunc ergo hanc literam discutiamus. Si Melchisedech est Spiritus sanctus, quomodo dicitur ibi quod erat rex Salem? Salem nanque vrbs quædam est in terra Chanaan prope Sichem. Nam in eodem libro Geneseos enarrans scriptura qualiter sit reuersus Iacob ex Mesopotamia, sic ait: Transiuitque in Salem vrbem Sichimorū quæ est in terra Chanaan, postquam reuersus est de Mesopotamia Syriæ. Si ergo Salem ciuitas est terrestris, qualiter Spiritus sanctus dicitur esse rex Salē, cùm ille dominetur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum? Potissimū quòd eodem decursu scriptura enarrat alios reges qui exierunt obuiam Abrahæ, videlicet regem Sodomorum, & regem Gomorreorum: & istis nominatis, & terris in quibus regnabāt explicatis, cōtinuò describitur Melchisedech rex Salē, neque alterum imperium illi tribuit scriptura. Nunquid diuisit imperium terrę Chanaan Spiritus sanctus, vt ipse Solius Salem rex sit, & alii sint reges Sodomorū & Gomorreorum? Absit. Sui enim sunt cœli, & sua est terra, orbem ter- *Genes. 14 Genes. 33.*

rarum & plenitudinem eius ipse fundauit. Quòd autem bonus ille autor illius.q.cix.proximè citatę adfert quòd Salem interpretatur pax, & ita rex Salem iuxta Apostolum interpretatur rex pacis: rex autem pacis non est nisi Deus, Melchisedech ergo Deus: inepta satis collectio est, quoniam, vt in. 1. huius operis lib.cap.3.docuimus, nullus sensus sacræ scripturę est efficax ad aliquam assertionem confirmandam, nisi solus sensus literalis, non autem mysticus. At cùm docuimus esse oppidum in terra Chanaan quod dicitur Salem, ille erit sensus literalis quo dicetur Melchisedech esse illius oppidi regem. Ad hunc enim modum etiam diceret alius Isaac esse Deum, quoniā Isaac interpretatur gaudium: & Hieremias eadem ratione, quoniam Hieremias interpretatur altitudo Dei. At nullus potest verè dici gaudium per essentiam, nisi solus Deus, qui est nostrum gaudium, qui est etiam futurus præmium. Apostolus autem cum factum Melchisedech dixerat præcessisse in figuram Christi, vt ostēderet meritò gessisse Melchisedech figuram Christi, adfert nominis interpretationem, quæ optimè conuenit Christo. Præterea, in eadem litera dicit quòd erat sacerdos Dei altissimi. At Deus non est Deo sacerdos, non est ergo Melchisedech Deus. Omnis nanque pōtifex, ait Paulus, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur. Aut ergo Spiritus sanctus non fuit sacerdos pro hominibus constitutus, aut ex hominibus assumptus est, vt verè tunc fuerit sacerdos, quemadmodum Christus. Verùm ille bonus autor illius sæpe præfatæ quæstionis, fatetur Spiritum sanctum in forma humana tūc apparuisse, quemadmodum postea filius Dei. Vide quantis laqueis, quisquis ille est, se implicet vt errorem hunc nobis persuadeat. Veniat nunc qui contendit illud opus esse Augustini, & dicat vtrum Augustinus sentiat Spiritum sanctum fuisse incarnatum. Rursum. Si spiritus sanctus sacerdos, & pro hominibus constituitur, vt de omni sacerdote ait Paulus, & in forma humana apparuit, vt iste concedit, ergo Spiritus sanctus mediator fuit Dei & hominum, quia Deus cum Deo, homo cum hominibus, quemadmodum Christus. Et si hoc fatentur, repugnabunt certè Paulo dicenti: Vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Si spiritus sanctus sacerdos, iam duo sunt mediatores, non vnus, vt dicit Paulus. Deinde ipse modus benedictionis qua benedixit Abrahæ, cōuincit non esse Deum Melchisedech. Sic enim ait: Benedictus Abraham Deo excelso, qui creauit cœlum & terram: & benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt. Si Melchisedech Deus, quare reddidit gratias Deo pro victoria Abrahę? Nunquid sic Christus vt Deus gratias reddebat pro mirabilibus perpetratis? Cùm enim Lazarum resuscitare voluit, sic ait: Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis: sed propter populum qui circūstat, dixi, vt credant quia tu me misisti. Propter populum circūstantem Christus gratias dat, alioqui certè non erat opus vt Deus daret gratias Deo. Sed quomodo cōsulitur populo per illam actionem gratiarum? Vt videlicet credant quòd Christus sit missus à patre. At cùm Abraham tam fidelis fuerit, vt Deo monenti crediderit statim sine vlla hæsitatione, non erat opus ad illum in fide confirmādum tales gratias aut benedictiones Deo reddere. Ad hæc, Paulus de hoc Melchisedech loquens dicit, quòd assimilatus fuerit per omnia filio Dei. At omne quod assimilatur alteri, non est eiusdem naturæ indiuiduæ cum illo. Spiritus sanctus est eiusdem naturæ cum filio Dei, non est ergo Melchisedech Spiritus sanctus. Nunquam enim inuenies quòd filius Dei similis patri, quamuis bene dicatur imago patris, quoniam imago, vt suprà docuimus in titulo de Adam & Eua hæresi secunda, propriè pertinet ad naturam, similitudo autem ad qualitatem, ita vt illa dicantur similia, quæ cum distinctam habeant naturam, qualitates tamen aliquas habent quæ sunt eiusdem speciei. Quod ergo idem est in natura, non potest dici propriè simile. Paulus autem dicit de Melchisedech quòd assimilatus est per omnia filio Dei, per omnia videlicet illa quæ Paulus commemorat: quia sine patre est: & sine matre. At spiritus sanctus in hoc non est assimilatus filio Dei, quia filius Dei iuxta diuinitatem nō est sine patre. Melchisedech autem ideo dicitur esse sine patre & sine matre, non quòd parentes non habuerit, sed quia nec patrem nec matrem illius vnquam expressit scriptura, nec vllam illius genealogiam manifestauit: Sic etiam Christus secundum inferiorem hanc & humanam sobolem patre caret. A virgine enim Maria, & sola, secundum carnem est natus. Et secundum diuinitatem matre caret, quoniam iuxta illam ante omnia secula à solo patre genitus est. Et pręterea sine genealogia Christus, quoniam genealogia eius inenarrabilis est, prout Esaias propheta ait: Generationem eius quis enarrabit? Sed adhuc nobis obiiciunt, aliam similitudinem quam Paulus adfert, nullo pacto posse conuenire Melchisedech, si ille est purus homo, quoniam ait de eo: Neque initiū dierum, neque finē vitæ habens. Melchisedech autem si homo fuit, & natus & mortuus est vt cæteri. Hoc autem eodem modo dissoluitur vt præcedens. Ideo nanque dictus est Melchisedech non habere initiū dierum neque finem vitæ, quia quamuis natus & mortuus fuerit, tamen apud nos non habet initium nec finem, quia neque illius natiuitatem neque mortem scriptura expressit. De hac re scripsit beatus Hieronymus epistolam quendam ad Euagrium, quæ est in tertio tomo operum eius iuxta illam partitionem quæ habetur in secunda æditione facta Basileæ.

[Margin: Heb. 7. — Heb. 11. — D — 1. Tim. 2. — Gene. 14. — A — Ioan. 11. — Heb. 7. — B — Esa. 53. — Heb. 7.]

MENDACIVM.

DE hac re vnam solam reperi hæresim, quæ docet licitum esse mētiri pro vita hominis saluāda, aut pro magno beneficio homini impēdendo. Nec solum hoc, sed etiam humilitatis causa, vt videlicet virtutes suas mendacio cōtegat. Hunc errorem docet Ioannes Cassianus sub nomine abbatis Ioseph. Nam collatione. 17. à cap. 15. vsque ad cap. 20. primam huius erroris partem pertractat, & aliquibus scripturæ sacræ testimoniis perperam intellectis illam persuadere nititur. A cap. verò. 21. vsque ad. 25. eiusdem collationis secundam huius erroris partē pertinacissimè tuetur. Hunc errorem ap[illegible]tissimè sacra damnat scriptura. Nam propheta regius ait: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Q[illegible]i omnes dixit, noluit excludi illum qui of-

[Margin: Ioannes Cassian⁹. — Psal. 5.]

C qui officiosè mentitur. Et in alio Psalmo iterum quærens quis habitaturus sit in Dei tabernaculo, aut requiem habiturus in monte Dei sancto, hoc est in gloria cœlesti, ipsemet respondet, dicens: Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua. Quibus verbis apertè à Dei mõte excludit illum qui dolum agit in lingua sua. At omnis qui officiosè mentitur, dolum agit. Omnis ergo ille à Dei monte excluditur: non quidem quòd in illo peccato decedens non possit ad gloriam peruenire: absit: sed quia oportet illum priusquàm ibidem locetur, digna satisfactione purgari: ita vt cùm illuc trãsierit, iam sit omnino ab illo peccato alienus. Et in libro Sapientiæ dicitur: Os quod mẽtitur, occidit animam. Verùm hoc testimonium parum vrget, quoniam de solo pernicioso mendacio loqui videtur. Illud tamen est manifestissimum quod Ecclesiasticus ait: Noli velle mentiri omne mendaciũ. Qui omne genus mendacij prohibuit, nullum permisit. Pro nulla ergo re mendaciũ aliquod dicere licet. Et in hanc sententiam omnes sacri doctores manibus (vt dicitur) ac pedibus eunt. August. super Psal. 5. ita ait: Ne quis arbitretur perfectum & spiritualem hominem pro ista temporali vita, in cuius morte nõ occiditur anima, siue sua siue alterius debere mentiri, sed quoniam aliud est mẽtiri, aliud est verum occultare. Siquidem aliud est falsum dicere, aliud est verum tacere: vt si quis fortè vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, nõ falsum dicere: vt neq; prodat, neq; mẽtiatur, ne occidat animam suam pro corpore alterius. Hęc Augustinus. Quæ verba omnem dubitationẽ tollere possunt. Nam ex ignorãtia huius distinctionis quam nunc Aug. ostendit, processit error Cassiani, aut Ioseph abbatis. Nescierunt enim distinguere inter mẽtiri, & verum occultare: inter falsum dicere, & verum tacere. Primum horum nunquam licet, alterum verò sine peccato fieri potest: sicut cõtigit D Abrahæ de Sara vxore sua dicẽti: Soror mea est. Verùm quidem dixit, & verùm occultauit. Verum quidem dixit sororem suam esse: quoniã sibi sanguine coniuncta erat. At omnes qui ex eodem genere sunt (vt beatus Hieron. contra Eluidium docet) fratres in sacra scriptura dicuntur. Soror ergo Abrahæ verè dicta est Sara: vxorem tamen suam esse non negauit Abraham, sed subticuit: ac proinde non est mentitus. Et hanc sententiam iterum confirmat Aug. alibi dicens: Si quis ad te confugerit qui de mẽdacio tuo possit à morte liberari, non es mentiturus. Os enim quod mentitur, occidit animã. Cùm ergo mentiẽdo vita æterna amittatur, nunquã pro cuiuscunq; vita temporali mentiendum est. Hæc August. Quæ verba ponũtur in volumine decretorũ. 22. causa, quæstione. 2. Beatus Gregorius lib. 18. moraliũ exponens illud Iob: Nec lingua mea meditabitur mendaciũ, sic ait: Summopere cauendũ est omne mendaciũ: quãuis nonnunquam sit aliquod mendacii genus culpæ leuioris, si quisquam vitã pręstando mentitur: sed quia scriptum est: Os quod mentitur, occidit animam, &: Perdes omnes qui loquuntur mendaciũ: hoc quoq; mendacii genus perfecti viri summopere fugiunt, vt nec vita cuiuslibet per eorũ fallaciã defendatur, ne suæ animæ noceant, dum præstare vitam carni nituntur alienæ: quanquam hoc ipsum peccati genus facillimè credimus relaxari. Hactenus Gregorius. Ex quibus verbis constat mendacium officiosum esse peccatum, quamuis leue. Verùm Cassianus, aut Abbas ille cuius nomine loquitur, non solùm putauit nullum esse peccatum mendacium illud, sed peccatum esse censet, vrgente magna aliqua necessitate non mentiri. Isidorus in libro synonymorum ita ait: Omne genus mendacii summopere fuge, nec casu nec studio loquaris falsum: nec etiam vt præstes, mẽtiri studeas: nec qualibet fallacia vitam alicuius defendas. Caue mendacium in omnibus. Hæc Isidorus. Quæ verba etiam habentur in volumine decretorum loco proximè citato. Deinde mendacium quod occasione humilitatis dicitur ad virtutes tegẽdas, A beatus Augustinus damnat in libro de verbis Apostoli, sic inquiens: Cùm humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequàm mentireris, mentiendo efficeris quod vitaras, veritas autem ipsa in te non est, nisi te ita dixeris peccatorem, vt etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, vt quod est, dicas. Nam quomodo est humilitas, vbi regnat falsitas? Hæc Augustinus. Sed præter hæc omnia sacræ scripturæ & sanctorum virorum testimonia, ratio ipsa vrget vt non ita faciendum esse credamus. Id enim quod ex se malum est, nullo quamlibet bono fine præfixo, nec propter vllam aliam quamlibet bonam circunstantiam poterit esse bonum: quoniam (vt diuus Dionysius lib. de diuinis nominibus ait) bonum est ex causa integra, malum verò ex singularibus defectibus. At quòd mẽdacium res sit ex se mala, res est tã aperta, vt non egeat vllo testimonio: quoniam pugnat cum veritate, quæ res est ex se bona. Et hoc non solum Christianis, verum etiam Ethnicis fuit notum. Nam Aristot. 4. Ethicorum lib. ait: Mendacium est ex se prauum, & fugiendum: verum autem est bonum, & laudabile. Si mẽdacium ex se malum est, ergo propter vitam hominis saluandam dictum, etiam malum erit. Alioqui eadem ratione bonum esset furtum quod sub prætextu subuentionis pauperum fieret: hoc tamen nullus vnquam sanctorum concessit. Eadem etiam ratione esset dicendum eos non peccasse qui Apostolos Christi occiderunt, quoniam sic facientes (vt Saluator ait) arbitrabantur se obsequium præstare Deo. Multo autem melius est obsequium pręstare Deo, quam hominem à corporis morte eripere. Quò fit vt si vita hominis seruata valet mẽdacium à culpa liberare, obsequium quod se Deo præstare credit, valeat Apostolorum occisorem à peccato eripere. Demum vt huic liti finem ponamus, aperta est de hac re Ecclesiæ definitio. Nã Innocẽtius B papa huius nominis. 3. Panormitano Archiepiscopo scribens, ita ait: Cùm vsurarum crimẽ vtriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam fieri non videmus: quia cùm scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis ne etiam pro redimenda vita captiui vsurarum crimine inuoluatur. Hæc Innocentius. Quæ verba habentur in volumine epistolarum decretaliũ in titu. de vsuris cap. super eo. Sed superest vt obiectiones Cassiani aut abbatis Ioseph refellamus. Nam vt probet licitum esse pro magna aliqua vrgente necessitate mentiri, aliqua exempla patrum veteris testamenti adfert, quos pro simili aliqua causa mẽtitos fuisse constat. Quibus omnibus obiectionibus simul respondemus, eos non fuisse mentitos, quoniã etsi verum occultarunt, falsum tamen

Sap. 1. *Eccle. 17.* *August.* *Gene. 20.* *Sap. 1.* *Grego. Iob. 27.* *Sap. 1.* *Psal. 5.* *Isidorus.* *August.* *Aristoteles.* *Ioan. 16.* *Innocentius papa.*

non dixerunt, sicut de Abraham superius docuimus, cùm dixit Saram sororem suam esse. Deinde, & si aliqui falsum dixerint, aut simulando fecerint, talem falsitatem scriptura sacra non laudat. Non enim omnia eorum gesta quæ ibidem narrãtur, propterea quòd illic scripta sunt, laudantur: absit: alioqui fieret vt aliqua illorum peccata quæ vt homines commiserunt, essent etiam laudata. Ad hunc modum scriptura refert mendacium quod Iudith dixit Holoferni, non tamen mendacium illius laudat, sed virilem illius animum quo inter media hostium castra pertransire non metuit, & ducem exercitus in lecto cubantem interficere, & caput ducis secum in ciuitatem deferre. Hunc animum, hanc audaciam, hoc plus quàm muliebre facinus laudat, non mendacium quo & ducem & illius milites decepit. Esto etiã aliqua illorum patrum dicta aut facta sint quæ in faciem mendacia esse appareant, & laudentur, illa (vt beatus August. in lib. contra mendaciũ docet) iuxta mysterium latens accipienda sunt, nõ iuxta literæ corticẽ: quemadmodum Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac: quod iuxta literæ corticem verũ non erat, per spiritum tamen prophetiæ qua vsus est, verum dixit. Eo enim facto figurauit & prophetauit minorem populum, videlicet gentilium, substituendum fore in locum primogeniti, videlicet populi Iudæorum. Nam Iacob excusari à mendacio testatur Innocentius Papa huius nominis tertius in capite gaudemus, titulo de diuortiis.

Iudith. 11. & 13.

C

Gene. 27.

PRo confirmatione alterius partis qua docet causa humilitatis esse mentiendum, ita vt de continentia, quam habet quis, interrogatus dicat se non habere, cap. 21. præfatæ collationis talia adducit testimonia, quibus Christus sic ait: Non vidiaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito. Et iterum: Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: & rursum de iis qui palàm opera sua faciunt, ait: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. His aliud respõdere non possumus, quàm quòd beatus August. in quadam homilia ait: Deum per illa verba non opus sed intentionem prohibuisse. Prohibuit quidem inanis gloriæ appetitum, ita vt etiam si opera nostra sint publicè facta, nõ hac intentione fiant, vt videantur. Ipsam tamen operum manifestationem non prohibuit: alioqui sibi esset cõtrarius, qui alibi dixerat: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Qui ergo de virtute quam habet, interrogatus, se habere fatetur, & propter hoc Deo gratias reddit, & illius gloriam Deo à quo accepit, tribuit: non contra illud præceptum Dei agit, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Et de hac re satis. Nec scio aliquem qui contra hunc errorem ex professo scripserit, præter vnum beatum August. qui opus scripsit in quo contra omne mendacium disputat. Admoneo tamen lectorem ne occasione huius erroris Cassianum inter hæreticos recenseat: quoniam vt in primo huius operis lib. docuimus, fieri est possibile vt quis hæresim doceat, & hæreticus non sit censendus: quoniam non adeò pertinaciter illam tuentur, vt Ecclesiæ aliter docenti non sit paratus obedire. Fortè hac & alia occasione huius Cassiani opera inter apocrypha recensentur à Gelasio Papa in capite sancta Romana, decima quinta distinctione, in libro Decretorum.

Matt. 6.

Matt. 5.

Ibidem.

D

MENDICITAS.

NOn defuêre qui mendicitatem tanquam præcipuum generis humani malum diuturnis conuitiis lacerauerint. Nam qui dicunt beatum populum cui adsunt diuitiæ, dicent etiam miserum & infœlicem populum cui illæ sic desunt, vt propter inopiã mendicare cogatur. Ioannes siquidem Vvicleph cum suorum turba discipulorum docet non esse licitam mendicitatem: quapropter monachos mendicantes execratur, dicens illos debere viuere per laborem manuum, & non per mendicationem. Hunc eundem errorem hoc nostro seculo suscitauit Lutherus, dicens mendicitatem esse ex lege prohibitam. Quapropter cùm ipse monachus esset ordinis eremitarum sancti Augustini, & ob hoc mendicauerit (nam talis ordo monachatus est vnus ex quatuor mendicantibus) tamen postea à diabolo, cui adhæsit, excæcatus, monachatum reiecit, & mendicitatem damnauit, & ita tanquam canis ad vomitum reuersus est. Nos autem cùm Deo adiutore simus memores Franciscanæ mendicitatis, quam in nostra adolescentia vouimus, pro huius mendicitatis assertione laboramus. Et quoniam pro religione pugnamus confidimus in Deo quòd de nostris inimicis triumphabimus: quoniam ostendemus ex sacris literis talem mendicitatẽ non esse prohibitam, imò laudatam & meritoriam, ad quam Apostolos ex Christi institutione sæpe confugere oportuit pro victu habendo. Et quãuis de ipso Christo non sic legatur aut credatur quòd ipse aliquando mendicauerit, quia mulieres aliquæ probæ quæ illius doctrinam audiebãt & suscipiebant illi de facultatibus suis citra illius mendicitatem ministrabant, non tamen inde sequitur mendicitatem non esse licitam ad vitæ sustentationem. Nam multa sunt quæ certum est Christum non fecisse, quæ tamen licita sunt hominibus, vt inde vitæ suæ prouideant. Nunquam enim Christus calceos suit, aut canistra ex viminibus intexens fecit, aut ligna læuigauit, aut lapides poliuit. Nunquid ideo colligere inde licebit, nullam ex illis artibus mechanicis esse licitam? Absit. Esto ergo vt nunquam Christus mendicauerit, non tamen inde sequitur vt aliis mendicare non liceat pro vitæ sustentatione. Sed iam ostendamus mendicitatem ex Euangelio. Christus mittens discipulos suos ad prædicandum, pręcepit illis omnium rerum defectum & penuriam vt omnibus reiectis, & in solo Domino iactantes cogitatum suum, crederent se ab illo nutriendos. Nolite (inquit) possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Ecce pecuniam interdictam. Verùm quia pecunia seclusa poterant secum aliquid pro itinere deferre, ne hoc facerent statim subiunxit, dicens: Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Ne autem quis putaret Apostolos fuisse tunc soli fortunæ commissos, ostendit illis vnde habituri essent alimenta, dicens: Dignus est operarius mercede sua. Vel vt alius Euangelista ait: Dignus est mercenarius cibo suo,

Ioannes Vvicleph.

Lutherus.

A

Matt. 10.

Luc. 10.

Matt. 10.

cibo suo. Per quæ verba designauit illos, quibus Apostoli prędicabant, teneri ad prędandum illis alimẽta. Et beatus Paulus in priore ad Corinthios epistola hoc expressius docet, sic dicens: Quis militat suis stipẽdiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non comedit? Et paucis interiectis, subdit: Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Ecce vides Apostolos ab omni rerum possessione denudatos, qui de labore suæ prædicationis debebant victum habere. Sed fingamus auditores fuisse adeo ingratos & immisericordes, vt nullus illorum Apostolis alimenta prędtiterit, nullusque illorum apostolos ad domum suam inuitauerit, nam hoc possibile est contigisse, cùm constet Christum in die solenni palmarũ, etiam postquam prædicasset Hierosolymis, à nemine illius oppidi fuisse inuitatum, sed rediisse vsque Bethaniam, vt ibidem pranderet, multò ergo melius hoc potuit contingere Apostolis. Quid ergo tunc facturi fuissent Apostoli? Nunquid pati debebant mortem? Absit, cùm possent eam euitare prodendo aliis suam egestatem. Si ergo poterant suam egestatem aliis reuelare, ergo poterant mendicare, quoniam hoc ego mẽdicitatem appello. Sic enim definit Augustinus mendicitatem. Quid est, inquit, aliud mendicare, nisi ad hominum misericordiam viuere, sicut viuunt Iudęi, supple sub earum gentium regibus, in quas translati sunt? Hæc Augustinus exponens versum illum Psalmistæ: Nutantes transferantur filii eius, & mendicent. Quòd si hæretici dicant illam Apostolorum petitionem non esse tunc dicendam mendicitatem, cùm Apostoli tunc peterent illud quod iure illis debebatur, illis contradicit Ambrosius, qui in libello de vinea Naboth, ita ait: Audiuimus vocem diuitis aliena quærentis, audiamus vocem pauperis propria mendicantis. Non fiat (inquit) hoc à Deo, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum. Hæc Ambrosius. Quibus verbis expresse ait Naboth propria mendicasse. Deinde si hoc ita se haberet, oporteret vt qui in extrema necessitate constitutus eleemosynam peteret, non esset dicẽdus mendicare, cùm petat id quod sibi iure debetur. Apostolis ergo opus erat mendicare, cùm iam illis fuisset à Christo interdicta omnis pecunia. Vnde Theophylactus exponens illud Lucæ: in eadem domo manente, edentes & bibentes quę apud eos sunt, sic ait: Vide qualiter discipulos mendicare instituit, & precio eos nutrimentum habere noluit. Hæc Theophylactus iuxta translationem antiquam, qua vtitur Thomas in Cathena aurea. Nam in ea traductione quam recens ædidit Oecolampadius, aliter sonat. Et suspicor Oecolampadium ex industria mutasse verba, quia ille etiam hoc eodem fuit pollutus errore, vt negauerit etiam mendicitatem esse licitam. Præterea, vt quis verè dicatur mendicare, parum refert per se an per alium petat, quoniam qualitercunque petat, mẽdicare dicetur, siue per se petat, siue per alium, siue etiam pro se petat, siue pro alio. Et si hoc est mendicare, tunc apertè constat Paulum Apostolum mendicasse. Nam, vt patet ex priore epistola ad Corinthios, in Ecclesiis Galatiæ fiebant collectæ per vnam sabbati pro sanctis qui erant in Hierusalem. Et in posteriore epistola ad Corinthios idem Apostolus fatetur se fecisse, & decernit se facturum collectas pro sanctis in Ecclesia Macedoniæ, & testatur se idem fecisse in Ecclesiis Corinthiorum. Rursum, Concilium Viennense quod celebratum est sub Clemente. 5. decernit modum viuendi fratrum Minorum per mẽdicitatem, non solum esse licitum, verumetiam meritorium. Demum ex quadraginta quinque articulis Ioannis Vvicleph damnatis in concilio Constantiensi sessione octaua, vigesimus quartus sic ait: Fratres tenentur per labores manuum victum acquirere, & non per mendicitatem. De quo articulo concilium per hæc verba profert sententiam. Prima pars (inquit) est scandalosa, & præsumptuosè asserta, pro quanto sic generaliter & indistinctè loquitur. Et secunda erronea, pro quanto asserit mendicitatem fratribus non licere. Hæc concilium Constantiense. Sed opus est vt obiectionibus aduersariorum respondeamus. Primò enim obiiciunt nobis illud quod scribitur in Deuteronomio: Omnino egens & mendicus non erit inter vos. Ex quo loco inferunt non licere alicui mendicare, cùm hoc (vt aiunt) fuerit à deo prohibitum. Huic obiectioni respondemus illa verba non esse prohibitoria, sed promissoria. Hoc enim Deus promittit ibi seruanti suam legem, vt si videlicet Iudæi legem seruassent, quam Deus illis per Moysen dedit, nullus inter eos futurus esset egenus aut mendicus. Et quia Iudæi legem transgressi sunt, ideo Deus non fecit cum illis iuxta suum promissum. Iudæis siquidem tanquam carnalibus in præmium obseruationis legis promisit Deus solùm bona temporalia, sicut est illud: Si audieritis me, bona terræ comedetis. Ita etiam promissio quædam est, cùm ait: Omnino non erit egens aut mendicus inter vos. Nam si verba illa fuissent (vt hæretici isti dicunt) prohibitoria, peccasset Helias mendicans à vidua, & Lazarus plenus vlceribus, cuius mendicitas laudata est in Euangelio.

1.Cor.9. *Matt. 21.* *August.* *Psal. 108.* *Ambrosius.* *Theophylactus.* *Luc. 10.* *1.Cor.16.* *Cõcilium Viẽnense.* *Cõcilium Constantiense.* *Deut. 15.* *Esa.1.* *Luc.16.*

Hoc modo respondet præfatæ obiectioni Thomas Vualden. Post tamen aliter responderi, & mea quidem sententia multò melius & magis cõformiter ad sacram literam. Fateor quidem illa verba Deuteronomii explicare prohibitionem aliquam: tamen prohibitio illa non data est pauperi, nec tunc cum paupere Deus loquebatur: sed ad diuites de pauperum subuentione (vt ex literæ decursu facile colligi potest) tunc loquebatur Deus, præcipiens illis vt tantam pauperum curam haberent, vt non sinerent illos propter inopiam mendicare. Hoc autem, verba quæ postea Deus addit, apertè indicant. Non deerũt (inquit) pauperes in terra habitationis tuæ, idcirco præcipio tibi vt aperias manum tuam fratri tuo egeno, & pauperi qui tecum versatur in terra.

3.Reg.17.

Secundo obiiciunt illud Psalmistæ, dicentis: Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Ex quo loco inferre volunt illos non esse iustos qui panem per mendicitatem quærunt. Cui obiectioni respondemus secundum doctrinam Augustini, illa verba non esse intelligenda de pane corporali quem constat fuisse à multis iustis quæsitum, quoniam (vt de aliis taceam) Dauid quæsiuit panes propositionis à sacerdote. Sed illa verba sunt intelligẽda de pane spirituali verbi Dei, quem panem nunquam iustis Deus denegauit, neque iustum aliquem sic dereliquit, vt famem verbi Dei pateretur.

Psal. 36. *1.Reg. 21.*

Circa panem tamen corporalem aut alias etiam res corporales sæpenumero Deus derelinquit iustos, vt per similes pressuras melius valeant assequi regnum Dei. Contra hanc hęresim scribit latissimè Thomas Vvalden. in primo tomo doctrinalis fidei antiquæ, libro quarto.

MERITVM.

Luther⁹. INter alios Lutheri errores is vnus est quo ait nullum esse hominis meritum ad gloriam assequendam. Tantum enim gratię tribuit, vt nullum locum relinquat libero arbitrio. Cùm ergo (vt ait) totum ex gratia Dei pendeat, & nullo modo cooperetur liberum arbitrium, dicit nō posse aliquod hominis opus dici meritum, præsertim cùm nostra opera ad gloriam æternam relata, diminuta reperiantur. Si Lutherus accipit meritum pro tali opere quod ex sua natura, & ex seipso æquale est præmio, certè illius sententia non est de errore notáda, quoniam non est aliquod opus B nostrum ex se tale quod æquari posit gloriæ æternæ. *Rom. 8.* Nam Apostolus ait non esse condignas pasiones huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Verùm non semper sic capitur meritum, vt talem æqualitatem & obligationem naturalem innuat, sed aliam æqualitatem quæ non consurgit ex natura rerum, sed ex pacto quodam: quo pacto inito, æquale erit opus, quod ante non diceretur æquale: & debitum dicetur, quòd aliàs non diceretur. Vt gratia exempli: Si in hastiludio quodam quod fortè non vltra vnius horæ spatium protenditur, rex promitteret cuicunque melius vibranti hastam duobus occursibus, gemmam aut aliquod preciosum iocale valens sex millia aureorum, tunc si Petrus aut Ioãnes melius cæteris rem gesserit, dicetur absque dubio quòd meritus est gemmam, & quòd rex est debitor illius. Tale autem debitum non est ex rei natura, quòd illi debita sit gemma, sed prouenit ex pacto regis, & libera illius promisione, qui promittens donare, seipsum obligauit. Ita etiam & si nostra opera ex se sint indigna gloria, & nos per illa nullum ius habere poteramus ad gloriam æternam, nec gloria vnquam fuisset nobis debita, tamen quia misericors Deus promisit seruanti mandata sua se daturum illi vitam æternam, post talem promisionem debet Deus dare gloriam seruanti sua mandata. Quod debitum in Deo non oritur ex nostris operibus, sed ex benigna eius voluntate, qui promittẽs nobis, seipsum obligare voluit. Et iuxta hunc modum intelligendo rationem meriti, constat nos nihil derogare maiestati diuinæ, cùm dicimus opera nostra esse meritoria vitæ æternæ, quia hoc modo non dicimus Deum obligari, aut esse debitorem nostris operibus, sed dicimus eum obligari ex promisione sua, & esse debitorem promisioni suæ. Quòd autem ipse promiserit, simpliciter & absolutè est tribuendum gratiæ. Hoc modo negare meritum est hæresis, quoniam hanc meriti rationem sæpisimè sacræ literæ *Eccle. 16.* ostendunt. Sapiens nanque Ecclesiasticus ait: Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum. Ecce vides ibi nomen meriti satis expressum. Cur ergo Luthere tantùm ab- C horres meriti nomen, quod Ecclesiasticus non est veritus proferre? Præterea nihil aliud designat illa *Matt. 20.* Christi parabola de patrefamiliâs mittente operarios in suam vineam, cum quibus fecit conuentionem ex denario diurno, finito verò labore, dixit paterfamiliâs procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem, illam videlicet quam paterfamiliâs cùm operarios in laborem mitteret, illis promiserat. Hic audis mercedem pro labore, quæ res quasi debitum quoddam designare videtur. Quod clarius expresit paterfamiliâs, cùm murmuranti eò quòd non maiori præmio quàm denario fuisset donatus, dixit: Nonne ex denario conueni tecum? Tolle quod tuum est, & vade. Tuum dixit, quo nomine ostendit *Mar. 9.* talem denarium fuisse illi debitum. Sed vnde debitum? Certè ex conuentione. Rursum apud Marcum Christus discipulis suis in hunc modum loquitur: Quisquis potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Et Paulus *1. Cor. 3.* Apostolus in priore ad Corinthios epistola sic ait: Vnusquisque propriam mercedem accipiet: secundum suum laborem. Si nullum esset meritum, non destribueretur merces iuxta laboris mensuram, sed *Heb. 3.* iuxta voluntatem donantis. Et in epistola ad Hebræos clarius nomen meriti expresit, dicens: Benefi- *Sapien. 3.* centiæ & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus. Et Sapiens de iustis loquens, ait: Tentauit illos Deus, & inuenit eos dignos se. Si digni, ergo meritum habentes. Et Pau- *2. Thess. 1* lus ad Thessalonicenses scribens de tribulationibus quas illi patiebantur, ait: Quas sustinetis in exem- *Coloss. 1.* plum iusti iudicii Dei, vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini. Et Colossensibus scribens, ait: Dignos nos fecit in parte sortis sanctorum. Quòd si dicas Paulum non asserere nos esse ex nobis dignos, sed quòd Deus nos fecit dignos, & ego hoc ipsum sentio, quòd non sumus sufficientes ex nobis ad gloriam promerendam, sed quòd illam mereamur, est ex gratia Dei quæ nos & præuenit, & D euntes comitatur. Itaque Deus per gratiam quam nobis donat, facit nos dignos se. Hoc ergo non poterit negare Lutherus, quin iustus sit dignus Deo, quamuis à Deo ipso fiat dignus. Quòd si dignus, ergo aliquam habet meriti rationem. Omitto hîc sacrorum doctorum testimonia, qui omnes tribuunt meritum homini gratia Dei adiutorio. Nam qui destitutus est gratia diuina, certum est quòd nihil mereri potest, quod ad vitam æternam pertineat. De hac hæresi adhuc plura dicemus in titulo de operibus, hæresi quarta.

Pelagius. SEcunda hæresis est omnino contraria huic proximè narratæ, quoniam ait hominem sine auxilio gratiæ Dei posse ex sua virtute naturali promereri vitam æternam. Huius hæresis autor fuit Pelagius. Sed de hac hæresi non est opus imprę sentiarum disputare, quoniam suprà in titulo de gratia, hæresi prima, satis (vt existimo) de illa disseruimus.

MIRACV-

MIRACVLVM.

DE erroribus Vvaldensium Guido Carmelita disserens, cap. 15. dicit illos sentiri nulla vera miracula fieri in Ecclesia. Verùm AEneas Syluius in libro de origine Bohemorum, cap. 35. recensens Vvaldensium errores, nunquam huius erroris meminit. Et si ita senserunt, vt Guido illis impingit, apertissimè ex hoc errore licebit colligere quanta fuerit illorum dementia, & sacrarum literarum ignorãtia, cùm sint tam multa scripturæ sacræ testimonia ad miraculorum confirmationem. Sed Vvaldenses fuerunt homines idiotæ, & prorsus ignorãtes: quapropter verisimile est eos nescisse quid sit miraculum. Ideo prius oportet miraculum definire, quàm de eo disputemus. Miraculum est res insolita supra naturę potẽtiam operata. Itaque duo oportet inesse vt aliquid possit dici miraculum, quòd videlicet sit supra naturæ potẽtiam, vt quòd non sit ex communi consuetudine. Et si alterum horum desit, miraculum minimè dicetur. Hac enim de causa creatio animæ humanæ non est censenda miraculum, quia etsi illis creatio excedat potentiam naturæ, non est tamen res insolita, cùm Deus quotidie nouas creet animas. Eadem ratione si vnus homo nasceretur cum septem digitis in qualibet manu, non dicetur miraculum, quia & si hoc sit insolitum, non tamen excedit potentiam naturæ, quoniam à causis naturalibus hoc procedere potest. Si tamen res est insolita, & vires naturæ exuperans, illa meritò miraculum dicetur. Huiusmodi autem quàm multa fuerint vera miracula, piget recensere, quoniam vtrunque testamentũ plenum est miraculis. Ex veteri instrumento satis est ad memoriam reuocare miracula quæ Deus operatus est in Ægypto cùm inde eduxit filios Israël. Et fortè Vvaldenses fuerunt ex illis de quibus dixit propheta: Et obliti sunt benefactorum eius, & mirabilium eius quæ ostendit eis. Corã patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Thaneos. Ecce mirabilia operata in AEgypto. Quòd si cõtendas fatendo illa fuisse mirabilia, nõ autem miracula, quamuis ex definitione miraculi assignata possis conuinci, tamen volo vt ipsa scriptura conuincat. Cùm diceret Moyses populo Israël ex mandato Domini, quo pacto nocte sequenti moriturum esset omne primogenitum AEgypti tam ex iumẽtis quàm ex hominibus, statim hæc verba subnectit. Apud omnes autem filios Israël non mutiet canis, ab homine vsque ad pecus: vt sciatis quanto miraculo diuidat dominus Aegyptios & Israël. Et in libro Mumerorũ scriptura loquens quomodo terra deuorauit Chore, morientibus plurimis quando combussit ignis ducẽtos quinquaginta viros, sic ait: Et factum est grande miraculũ, vt chore pereunte filii illius non perirent. Si ad nouum instrumentũ nos citare volunt, illic etiam pro nobis dicetur sententia. Illic enim inuenies cæcos visui restitutos, claudos ambulantes, paralyticos sanatos, è quibus vnus fuerat. 38. annis infirmus, leprosos plures mũdatos, mortuos suscitatos, aliaque innumera miracula, quæ nullo pacto per naturæ virtutem fieri poterãt. Quis ergo erit tam temerarius vt negare audeat illa verè contigisse, & vera miracula esse? Quòd si Vvaldenses suam assertionem restringant ad miracula quæ à sanctis fieri dicuntur, adhuc erit eorum assertio dicenda hæresis. Nam de Petro dicit historia Apostolica, quòd ad vocẽ Petri cõsolidatæ sunt bases cuiusdam claudi petentis eleemosynam ante foras templi: & sanatus est Aeneas alius qui fuerat paralyticus iacẽs in lecto annis octo. Et plurima alia miracula enarrat illa Apostolica historia, quę nõ possunt negare fuisse miracula. Verùm nõ desunt aliqui latentes (vt existimo) Vvaldenses, qui hæc miracula à sanctis facta derident, dicentes illa à solo deo fieri, quoniam (vt ait propheta) ille est qui facit mirabilia magna solus. Quapropter dolent cùm audiunt alios dicentes talẽ sanctum, aut talem sanctã fecisse aliquod miraculũ, quia dicunt illa à Deo fieri, & non debere vllo pacto hominibus tribui. Fateor quidem à Deo illa omnia fieri, sed vt Deus illa fecerit, sanctorum merita sunt in causa: ad quorum exaltationem Deus vult miracula fieri. Et quia propter merita illius sancti Deus hoc facit, dicuntur fieri ab illo sancto. Neque hic modus loquendi est alienus à sacris literis. Nam ipse veritatis magister apud Ioannem ait: Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horũ faciet. Aduerte quod nõ dixit, maiora horum propter merita illius ego faciam, sed dixit, & ipse faciet, & maiora horum faciet. Et apud Marcum iterum ait: Signa eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eiiciẽt, &c. Non dixit, Ad eorum preces ego eiiciam, sed dixit, ipsi eiicient, ipsi serpentes tollent, ipsi linguis loquentur nouis. Valeant ergo miraculorum subsannatores, & nolint tot deinceps excitare tragœdias aduersum eos qui dicunt miracula fieri à sanctis, cùm Dominus dicat de quolibet credente in eum, quòd faciet illa quæ ipse fecit, & adhuc maiora.

Vvaldenses. — *Psal. 77.* — *Exod. 11.* — *Num. 26.* — *Ioan. 5.* — *Act. 3.* — *Act. 9.* — *Psal. 17.* — *Ioan. 14.* — *Mar. vlt.*

MISSA.

INter multa quæ nobis Deus benignitatis suę testimonia in hoc mundo reliquit, pręcipuum est illud omnium sacramentorum excellentissimum, quod propter affluentem & exuberantem gratiam quę in illo confertur, vocatum est Eucharistia. Et quemadmodum illud est excellentissimum, ita oportuit vt ad illud conficiendum eminentior institueretur cultus religionis, vt ex cultu exteriori magis alliceretur animus omnium adstantium ad maiorem reuerentiam illi sacramento præstandam. Nam cùm vident homines præparationem sacerdotis, cæremonias quæ præcedunt & sequuntur huius sacramenti consecrationem, valde mouentur vt magis illud reuereantur. Huius ergo ineffabilis sacramenti consecrationem cum cæremoniis ad illam pertinentibus, nos Missam vocamus. Qui ergo ipsum sacramentum contemnunt, non est mirandum si illius sacramenti consecrationi detrahant. Missæ dignitatem deprimant, eam nihili facientes.

Prima hæresis. *Ioannes Vvicleph.* Quod vt facilius efficiant, hinc exordium sumunt, dicentes Missam non esse à Christo institutam, sed humanis inuentionibus Ecclesię illatam. Huius pestiferæ assertionis primus magister fuit Ioannes Vvicleph, qui dixit non esse fundatum in Euangelio quòd Christus missam ordinauerit. Si Ioãnes Vvicleph hîc capit vocabulum missæ, vt conplectitur totum illum cæremoniarum decursum, qui consecrationem Eucharistiæ pręcedit & sequitur, vt puta quod dicitur primò introit⁹, mox dicatur ter Kyrie eleeson, & ter Christe eleeson, &c. hoc modo capiendo vocabulum missæ, ego non putarem esse censendam hæresim illius assertionem: quoniam certum est Christum non instituisse illa omnia, sed partem illorum Apostoli instituerunt, alias partes decursu temporis addidit Ecclesia. Nam hymnum illum angelicum videlicet, Gloria in excelsis Deo, Telesphorus papa & martyr pręcepit cãtari in missa ante sacrificii oblationem. Et Gregorius papa huius nominis primus instituit, vt in principio missæ cantetur antiphona quæ vulgo dicitur introitus. Idem etiam instituit vt post introitum nouies Kyrie eleeson, Christe eleeson cantetur. Et ita alia ab aliis successu temporis addita sunt. Si verò missa capiatur prout debet, vt videlicet solum significet illa quæ sunt substantialia, videlicet consecrationem Eucharistiæ sub vtraque specie, oblationem illius Deo in memoriam Christi, & eiusdem oblationis sumptionem: sic intelligendo, certum est quòd Christus missam ordinauit, & per consequens certum est Ioãnis Vvicleph assertionem esse meritò de hæresi notatam. Nam Christus in illa cœna vltima postquam ipse corpus suum discipulis mãducandum sub specie panis dedit, dixit: Hoc facite in meam commemorationem. *Luc. 22.* Quibus verbis discipulis præcepit vt illud quod ipse fecit, illi facerẽt in commemorationem eius. Christus benedixit, hoc est, consecrauit, quoniam illa benedictione Christus consecrauit: & ita à vetustis Ecclesiæ doctoribus, potissimum Grecis, vocatur consecratio Eucharistiæ mystica benedictio. Sic enim eam vocat Gregorius Nazianzenus. Eodem nomine sæpissimè appellatur à Cyrillo super sextum Ioannis caput. Sic etiam vocatur in epistola quam misit Concilium Ephesinum Nestorio hæretico. Hinc etiam ortum habet quòd sacerdos antequam verba cõsecrationis dicat, benedicit panem, vt Christum imitetur, qui antequam discipulis daret, benedixit. Verùm etsi non legatur in Euangelio aliquam aliam pro hoc sacramento fuisse à Christo institutam cæremoniam, non tamen ideo contemnendæ veniunt illæ cæremoniæ quibus catholica vtitur Ecclesia, præsertim cum bonam illarum partem legamus fuisse ab Apostolis institutam. Nam Hugo de sancto Victore in libro de sacramentis, & Isidorus in libro primo de officiis Ecclesiasticis, cap. 15. & Remigius in libro de officio missæ, testantur eum ordinem orationum, quibus Deo oblata sacrificia consecrantur, primò à sancto Petro fuisse institutum, quem primam missam Anthiochiæ celebrasse ferunt, in qua tres tantum orationes initio fidei proferebantur, incipiebátque tunc sacerdos ab illo loco vbi dicitur: Hanc igitur oblationẽ, &c. Alia verò successu tẽporis adddita sunt. Quod missa, iuxta secũdam huius vocis significationem, sit à Christo instituta, & in Euãgelio expressa & declarata, testantur omnes sacri doctores qui missæ mentionem fecerunt. Ex quibus aliquot vetustiores citabo, vt inde constet Ecclesiam Catholicam hoc semper credidisse & docuisse. *Rabanus.* Rabanus libro primo de institutione Clericorum, cap. 32. de missæ institutione loquẽs, hæc ait: Hunc morem sacrificij primũ Domin⁹ noster Iesus Christus instituit, quãdo cõmẽdauit Apostolis, suis corpus & sanguinem suum priusquam traderetur, sicut legitur in Euangelio: Accepit, inquit, panem fregit & dedit eis, & ait: Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice gratias agens dedit eis: & biberunt omnes ex illo. *Mar. 14.* Cum benedictione enim & gratiarum actione primum Dominus corporis & sanguinis sui sacramenta dedicauit, & Apostolis tradidit: quod ex inde Apostoli imitati fecêre, & successores suos facere docuerunt, quod & nunc per totum orbem terrarum generaliter tota custodit Ecclesia. Hęc Rabanus. *Isidorus.* Et isto aliquãto antiquior Isidorus, libro primo de Ecclesiasticis officiis, cap. 15. de missa disserẽs, ait. Ordo autem missæ, vel orationum, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primùm à sancto Petro est institutus, cuius celebratio, vno eodemque modo vniuersus peragit orbis. Hæc Isidorus. In quibus verbis id solum annotãdum est quod ait, ordinem orationum illarum quæ in consecratione, & oblatione Eucharistiæ dicũtur, esse à beato Petro institutum. Nã ipsam corporis & sanguinis Christi cõsecrationem, quæ vera est missa, dicit esse à Christo institutam, vt ipsemet alibi testatur in verbis, quæ ad expugnationem proximè sequentis heresis citabimus. *Ambrosius.* Ambrosius in missa in cœna domini in præfatione missæ, hæc ait: Aut quid sperare de tua misericordia possumus, qui tantum munus accepimus, vt talẽ tibi hostiam offerre mereremur, corpus scilicet & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, qui se pro mundi redemptione piæ illi & venerandæ tradidit passioni. Qui formam sacrificij perennis instituens, hostiam se primus obtulit, & primus docuit offerri. Hæc Ambrosius. In quibus verbis multa annotare oportet. Primum est, in Eucharistia contineri corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi: & hoc contra Berengarium & Oecolampadium, Carolstadium, Zuinglium & reliquos negãtes veram carnẽ & verum sanguinem Christi in Eucharistia contineri. Alterum est, quod nos hanc hostiam, videlicet corpus & sanguinem Christi offerimus: & hoc testimonium iuuat ad expugnationem proximè sequẽtis hęresis, quę negat missam esse sacrificium. Tertiò annotare oportet quod ait, Christum instituisse formam sacrificij perennis, & docuisse offerri: & hoc est contra hanc hęresim, de qua nunc disputamus, quę negat missam institutam esse à Christo. Nam hanc oblationẽ, & hoc sacrificium nos missam appellamus. *Eusebius. Emissen⁹.* Eusebius Emissenus sermone quinto de paschate loquens de cœna Domini & de passione, hęc ait: Et ideo quia corpus assumptũ ablaturum erat ex oculis nostris & syderibus illaturus, necessarium erat, vt nobis in hac die sacramentum corporis & sanguinis sui consecraret, vt coleretur iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in precium: & quia quotidiana & indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua etiam esset redemptionis oblatio, & perennis illa victima viueret in memoria, & semper præsens esset in gratia. Verè vnica & perfecta hostia fide æstimãda, non specie: neque exte-

Chrisosto.

que exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Hæc Eusebius Emissenus. In quibus ea omnia annotare oportet, quæ in verbis Ambrosij annotauimus. Chrysostomus in ritu missæ Græcanicæ ab eo instituto, iubet vt sacerdos, dum hymnus cherubicus cantatur, sequentem dicat orationem. Nullus eorum qui carnalibus cupiditatibus & voluptatib⁹ est alligatus, dignus est ad te accedere, vel appropinquare, vel tibi ministrare rex gloriæ. Tibi enim ministrare magnum est, & vel ipsis cœlestibus potestatibus terribile. Sed tamen propter inenarrabilem & infinitam tuam benignitatem citra conuersionem & commutationem homo factus es, & noster sacerdos appellatus, & huius ministratorii & incruenti sacrificii consecrationem nobis tradidisti, tanquam Dominus omnium. Hæc Chrysostomus in ritu missæ. In quibus verbis, & missam dicit esse incruentum sacrificium, & illius consecrationem, quam nos missam appellamus, Dominum tradidisse. Cyprianus in epistola ad Cecilium, quæ tertia est libri secundi, docens non esse offerendum calicem cum solo vino, neque cum sola aqua, hæc ait. Nam si Iesus Christ⁹ domin⁹ & De⁹ noster ipse est summus sacerdos Dei patris, & sacrificiũ Deo patri ipse prim⁹ obtulit, & hoc fieri in sui commemorationẽ præcepit, vtique ille sacerdos vice Christi verè fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur. Et sacrificium verũ & plenũ tũc offert in Ecclesia Deo patri, si sic incipiat

Cyprian⁹

D offerre secundũ ꝙ ipsum Christũ videat obtulisse. Cæterum omnis religionis & veritatis disciplina subuertitur, nisi id quod spiritualiter præcipitur, fideliter reseruetur. Et aliquibus interpositis, subdit. Christum offerre oportebat circa vesperam diei, vt hora ipsa sacrificii ostenderet occasum & vesperam mundi: sicut in Exodo scriptum est: Et occident illum omne vulgus synagogæ filiorum Israël ad vesperam. Et iterum in Psalmis. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Nos autem resurrectionem Domini mane celebramus. Et quia passionis mentionem in sacrificiis omnibus facimus, (passio est enim Domini sacrificium quod offerimus) nihil aliud quam quod ille fecit, facere debemus. Hæc Cyprianus martyr sanctissimus & doctissimus. In quibus verbis passionem Domini dicit esse sacrificium quod nos offerimus: & sæpe dicit Deum præcepisse, vt hoc illi sacrificium offerremus. Et quia hoc ipsum sacrificium missa dicitur, inde conuincitur missam hanc ex Dei præcepto esse institutam. Alexander Papa huius nominis primus, qui sextus à beato Petro summus pontifex numeratur, in prima sua epistola, quæ est ad omnes fideles, hæc ait: In sacramentorum oblationibus, quæ inter missarum solemnia Domino offeruntur, passio Domini miscenda est, vt eius cuius corpus & sanguis conficitur, passio celebretur, ita vt repulsis opinionibus superstitionum, panis tantum & vinum aqua permixtum in sacrificio offerantur. Non debent enim (vt à patribus accepimus & ipsa ratio docet) in calice Domini aut vinum solum, aut aqua solum offerri, sed vtrunque permixtum: quia vtrunque ex latere eius in passione profluxisse legitur. Ipsa verò veritas instruit calicem & panem in sacramento offerre, quando ait: Accepit Iesus panem & benedixit, deditque discipulis suis, dicens: accipite & manducate, hoc enim est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Similiter postquam cœnauit, accepit calicem, deditque discipulis suis, dicens: Accipite & bibite ex eo omnes: quia hic est calix sanguinis mei qui pro

Exod.12.
Psal.140.

Alexãder papa primus.

Matt.26.

A vobis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc Alexander Papa, verus Christi martyr. In quibus verbis id inter alia annotare oportet, quòd in missarum solenniis sacrificia offerri dicit, & hoc non ex statuto humano & papistico, vt recentes hæretici loquuntur, sed ex institutione diuina. Martialis vnus ex septuaginta Domini discipulis, Petri Apostoli comes indiuiduus, in epistola ad Burdegalenses, capite tertio, hæc ait: Quod autem Iudæi per inuidiam immolauerunt, putantes se nomen eius, à terra abolere: nos causa salutis nostræ in ara sanctificata proponimus, scientes hoc solo remedio nobis vitam præstandam, & mortem effugandam. Hoc enim ipse Dominus noster iussit nos agere in sui commemorationem. Hæc sanctus Martialis. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quod ait nos ex Domini præcepto offerre illud idem corpus quod Iudæi per inuidiam occiderunt. Non est ergo missa ex humana traditione, vt hæretici mentiuntur, sed ex præcepto diuino prout omnes isti testantur. Sunt adhuc alia sanctorum & vetustissimorum virorum testimonia, qui & si non dicant missam fuisse à Christo institutam, missæ tamen mentionem facientes, eam nomine missæ appellãt, & in illa sacrificium corporis & sanguinis Domini Deo offerri dicunt, quod nequaquam sine Dei iussu & autoritate sacerdos vllus facere posset. Telesphorus papa & martyr in epistola sua quã scripsit ad omnes Christi fideles de missarum celebratione loquens, hæc ait: Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minimè sunt celebrandæ: quia & eadem hora Dominus crucifixus est, & super Apostolos Spiritus sanctus descendisse legitur. Ab episcopis autem idem angelicus hymnus pro tempore & loco in missarum

Martialis

Telesphorus.

B solenniis celebrandus est, atque solenniter recitandus. Ipsi enim qui proprio ore corpus Domini conficiunt, ab omnibus sunt audiendi, obediendi atque timendi. Hæc Telesphorus Papa & martyr. Ecce audis nomen missæ ante mille & quadragintos annos scriptum, quod isti hæretici tanquam recens inuentum abolendum esse dicunt. Sed vt apertius istos hæreticos de suo impudentissimo mendacio conuincam, alios vetustiores testes proferre volo. Clemens papa huius nominis primus, & Petri Apostoli discipulus, in epistola tertia præcepit presbyteris & aliis clericis, vt nihil absque proprii episcopi licentia agant, neque missas sine eius iussu celebrent. Et paucis interpositis, subdit: In aliis locis sacrificare, & missas celebrare non licet, nisi in his in quibus episcopus proprius iusserit. Hæc Clemens Papa & martyr. Abdias Babyloniæ episcopus ab Apostolis ordinatus, qui se Christum in carne vidisse testatur libro septimo Apostolicæ historiæ, in quo gesta Matthæi Apostoli & Euangelistæ narrans, postquàm dixerat Matthæum publicè orasse Deum, pro Ephigenia filia AEglippi regis AEthiopum, quam Hirtacus regni successor sibi coniugem copulare volebat, quamuis illa virginitatem Deo vouisset, hæc quæ sequuntur, de Matthæo refert. Cumque respondissent, Amen, & mysteria Domini celebrata, & missam suscepisset omnis Ecclesia, retinuit se, vt iuxta altare, vbi corpus ab eo fuerat Christi con-

Clemens.

fectum, illic martyrium Apostolicum exultaret. Itaque non multò post, expansis manibus orantem, spiculator missus ab Hirtaco, à tergo punctim, vnius gladij ictu feriens Apostolum, martyrem Christi effecit. Hæc Abdias. Ecce missæ nomen, quod hodierni hæretici abominantur, apud discipulos Christi & Apostolorum eius in veneratione habitum reperimus. Et inde etiam conuincitur, missam non esse rem papisticā, vt hæretici illam iniuriosè appellant, sed à Christo ipso institutā. Merito ergo talis assertio Ioannis Vvicleph est velut hæretica damnata. Nam ex. 45. articulis eiusdem Vvicleph in Concilio Constantiensi damnatis, quintus articulus sic ait: Non est fundatum in Euangelio quòd Christus Missam ordinauit. Quæ assertio simul cum aliis, vna super omnes lata sententia, damnata est. Contra hanc hæresim copiosè disputat Thomas Valden. in libro de sacramentalibus, titulo quarto.

Cōcilium Constantiense.

C

Secunda hæresis est multò pestilentior: quia non solùm negat missam esse à Christo institutam, sed insuper negat missam esse sacrificium, imò quod multò peius est, negat missam esse aliquod opus bonum. Primus huius nefandæ hæresis author, & publicus defensor est Martinus Lutherus, neque vllus ex iis, qui verum Christi corpus & verum eius sanguinem in Eucharistia contineri fatentur, ausus fuit vnquam vsque adeò missæ palam detrahere, vt palàm negaret illam esse sacrificium. Quanquam Erasmus Rotherodamus, qui ante Lutherum scripsit, vt ingenuè loquar, non paruam suspicionem mihi dederit, se in hac pestilentissima fuisse sententia. Nam in Annotationibus super caput decimumtertium Actuum Apostolorum, vbi in vulgari translatione habetur, Ministrantibus autem illis, &c. ille annotat vertendum esse, sacrificantibus: quia Græcè habetur, λειτουργούντων, quod proprium esse dicit operantium in sacris: & postea subdit hæc verba. Nullum est autem sacrificium Deo gratius, quàm impartiri doctrinam Euangelicam. Hæc Erasmus. Ex quibus conuincitur, illum aut negare missam esse sacrificium, aut dicere illud non esse Deo magis gratum quàm impartiri doctrinam Euangelicam. Sed Erasmum relinquentes, quoniam non vsque adeò apertè suam sententiam in hac parte declarauit, dicimus huius impiæ hæresis primum authorem fuisse Martinum Lutherum, qui missam tanto odio persecutus est, vt aduersus illam librum scribere non erubuerit, cui titulum nomenque dedit, De abroganda missa. Verba Lutheri in hoc libro, de missa abroganda sunt hæc. Missæ, quas sacrificia vocant, summa sunt idololatria, & impietas: imò missarum vsum nomine sacrificiorum & sacerdotum titulo tenere, est negare Christum. Et in libro de captiuitate Babylonica ait: Impiissimus abusus est, in Ecclesia persuaderi, Missam esse opus bonum & sacrificium. Et iterum in eodem libro: Missa summa est peruersitas. Hæc Lutherus, quæ tam blasphema sunt, & tam horrenda vt illa hic scribere non auderem, nisi me ipsa disputationis ratio cogeret propria aduersarii verba fideliter citare, vt lector inde cognoscat, nihil à me confictum Luthero mendaciter tribuere, sed id solùm referre, quod ille suis propriis verbis explicauit. Contra tamen, ille & omnes alii illius sectatores facere solent, qui dum Catholicorum sententias referunt, semper mille mendacia miscent, & Catholicis sæpe tribuunt, quæ nunquam illis in mentem venerunt. Luthero in hac impiissima assertione consenserunt omnes huius temporis hæretici, saltem quos ego vel ex nomine noui, ex quibus vnum maiori æstimatione apud eos habitum citare volo. Ioannes Caluinus in illa sua institutione Christianæ religionis, capite. 18. 13. 49. vbi postquam dixerat scholasticos Theologos docere missam esse sacrificium, hæc quæ sequuntur, ait: Valeant ipsi cum spinosis suis argutiis, quæ vtcunque cauillando defendi queant, ideo tamē repudiandæ sunt bonis omnibus, quod nihil quàm cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iussis, congredi me, hic lectores intelligant cum ea opinione, qua Romanus Anthichristus (papam hoc nomine appellant Caluinus & Lutherus, & omnes huius temporis hæretici) ac eius prophetæ totum orbem imbuerunt: nempe missam esse opus, quos sacerdos qui Christum offert & alii qui in oblatione participant, Deum promerentur. Neque id communi tantum vulgi opinione receptum est, sed ipsa quoque actio sic est instituta, vt genus sit placatonis, quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo satisfaciat. Hæc Caluinus. Idem prorsus asserunt Vvirtembergenses in libro quem ædiderunt pro confessione suæ fidei, vbi de Eucharistiæ sacramento disserentes, & Catholicorum sententiam referentes, inter alia hęc dicunt. Alius error est, quod Eucharistia sit tale sacrificium, quod debeat iugiter in Ecclesia ad expianda peccata viuorum & mortuorum, & pro impetrandis aliis beneficiis tam corporalibus quàm spiritualibus offerri. Hic error manifestè pugnat cum Euangelio Christi, quod testificatur Christū vna oblatione semel tantum facta consummasse in sempiternum sanctificatos. Et quia Christus passione ac morte sua impetrauit nobis remissionem peccatorum, quæ & nobis per Euangelium in nouo testamēto adnunciatur: idcirco non licet amplius pro peccato sacrificare. Hæc Vvirtembergenses. In quibus verbis duas simul proferunt hæreses. Alteram, qua negant missam esse sacrificium: Alteram, qua negant illam posse offerri pro peccatis viuorum & mortuorum, aut pro aliis rebus siue corporalibus siue spiritualibus. De hac secunda hæresi nihil in hoc capite, sed in proximè sequēti dicemus. Propter hæc omnia & alia multa horrenda, & execranda, quæ Lutherus & illius sectatores in missæ contemptum sint ausi proferre, videtur mihi nos posse rectè dicere Christo id quod Propheta regius ait: Gloriati sunt qui oderunt te, in medio solennitatis tuæ. Nam omnium Christi solemnitatum, quæ in terris celebrantur, maxima est missæ celebratio, per quam ad vocem sacerdotis verum Christi corpus è cœlo ad terram descendit sub speciebus panis latitans, & sanguis illius sub speciebus vini. Sed in medio huius solennitatis oderunt Christum Lutherani, qui tantum donum contemnunt, & tantam solennitatem floccipendunt, & sic contemnentes, gloriantur quasi magnum aliquid fecerint. Videtur igitur mihi Lutherus in hac parte Antiocho Epiphane Syriæ regi simillimus esse. Nam hic Antiochus, vt Machabæorum narrat historia, cùm sanctam Iudæorum legem prorsus tollere, & illos ad gentium ritus cogere vellet, inter cætera, quæ ad hunc finem fecit, prohibuit sacrificia fieri in templo [illegible]a Mosaicæ legis institutionem.

Lutherus. *Erasmus.* D *Lutherus.* *Caluinus.* A *Vvirtēbergenses.* *Psal. 73.* B *1. Mach. 1.*

Lutherus

Lutherus autem, vt totam Christi legem abrogaret, & Paganorum aut Sarracenorum leges populo traderet, Euangelicæ legis excellētissimum sacrificium prohibuit, dum missam abrogauit, ipsamque sacrificium verum esse negauit. Contra hanc tam impiam & Deo ingratam hæresim multipliciter pugnare oportet, vt illam apertè reuincamus, & arenæ cedere cogamus.

Primo ergo percontari oportet Lutherum, an pro statu legis Euangelicæ sit aliquod sacrificium ab ipsa lege statutum, & illi peculiare. Non est dicendum, nullum esse peculiare legis Euangelicæ sacrificium: quoniam eadem ratione dicere oportebit, nullum esse eiusdem legis peculiare sacerdotium, & inde vlterius sequetur, vt nulla etiam sit Euāgelica lex. Nam tanta est legis & sacerdotii connexio, vt alterum ab altero diuelli non possit. Si Paulus ex translatione sacerdotii, colligit legis translationem, eodem modo ex sacerdotii & sacrificii ablatione, legis etiam ablationē inferre licebit. Præterea, in omni lege, qualis qualis illa fuit, semper fuerunt aliqua peculiaria illius legis sacrificia. Nam in lege naturæ, quæ vna fuit apud omnes, aliqua fuerunt sacrificia, prout constat ex vita & operibus Iob, qui in sola lege naturæ vixit. Hic enim, vt illius refert historia, offerebat holocausta per singulos dies, ne fortè filii eius peccassent. De lege Mosaica non est opus disputare, cum manifestum sit, totam illam scatere sacrificiis & oblationibus. De gentili populo etiam constat, illum iuxta diuersitatem idolorum quæ colebat, diuersa habuisse sacrificia, ita vt nulla fuerit vnquam gens tam barbara, quæ non habuerit aliquod sacrificii genus, quod offerret Deo, hoc est illi quem falso putabat esse Deum. Et hoc non aliunde euenit, nisi quia à natura est omnibus inditum, vt quisque Deum colat. Multo ergo magis in lege Euangelica, in qua clariorem Dei cognitionem habemus, necessarium est vt in ea sit aliquod peculiare sacrificium multo excellentius omnibus sacrificiis aliarum legum. Tale autem nullum reperiri potest nisi missa sit sacrificium, in qua verum Christi corpus & verus eiusdem sanguis Deo offertur. Missa ergo est sacrificium. Sed hæc & alia similia argumenta, quamuis fortissima relinquamus, ne nos hæretici, vt solent quando nostris argumentis respondere nesciunt, sophistas appellent, & sacræ scripturæ, & sanctorum testimoniis, conciliorumque definitionibus contra istos hæreticos pugnemus. Sed ne de sola vocis significatione, prout sæpe hæretici facere solent, frustra contendamus, rationem veri sacrificii prius statuere oportet, vt iuxta illam probemus missam esse verum sacrificium. Nam Vvitembergenses videntes, vt opinor, aliqua esse sanctorum testimonia, quæ apertè testantur missam esse sacrificium, ad hoc subterfugerunt, vt dicerent missam esse sacrificium, iuxta latam & nimis extēsam huius vocis significationem. Verba illorum quum de sacramento Eucharistię loquuntur, sunt hæc. Deinde cum sacrificii nomen latissimè pateat, ac generaliter significet sacrum cultum, libenter concedimus verum & legitimum vsum Eucharistiæ posse hoc modo sacrificium dici. Hæc Vvirtembergenses. Et post hæc verba negant missam esse verum sacrificiū, vt constat ex verbis illorum, quæ iam supra citauimus. Quia verò nos dicimus missam esse verum & legitimum sacrificium, quod omnia alia sacrificia excellit, necessarium esse censui, veri sacrificii rationem prius ostendere, vt aduersarii nostri intelligant id, pro quo contra illos disputamus, & non confugiunt ad latam sacrificii significationem. Augustinus libro quarto de Trinitate, capite. 14. declarat quæ sint necessaria, vt verum aliquod sit sacrificium, sic dicens: Quatuor considerantur in omni sacrificio: cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur. Hæc Augustinus. Ex istis quatuor, primum solum est extra omnem controuersiam, tria verò vltima sunt controuersa. Nam si constaret quis sit offerens, & quid offertur, & pro quibus offertur: apertissimum esset, Deum solum esse cui munus illud offertur. Ex istis tribus controuersis solum vnum est nunc discutiēdum, videlicet quid offertur, nam pro quibus offertur, in proximè sequēti hæresi disputabimus. Quis autem sit qui offerat, in titulo de sacerdotio hæresi prima, declarauimus: vbi multis testimoniis probauimus solum sacerdotem ab episcopo ordinatum habere potestatem conficiendi, & offerendi Eucharistiam. Solum ergo superest vt inquiramus de illo quod offertur. Quæ & qualis esse debeat ipsa res oblata, vt verum sacrificium dici possit, idem Augustinus docet libro decimo de Ciuitate Dei, capite 6. hæc dicens: Verum sacrificium est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus. Vnde & ipsa misericordia, qua homini subuenitur, si propter Deum non fit, non est sacrificium. Et si enim ab homine fit vel offertur, tamen sacrificium res diuina est: ita vt hoc quoque vocabulo id Latini veteres appellauerint. Vnde ipse homo Dei nomini consecratus, & Deo deuotus, in quantum mundo moritur, vt Deo viuat, sacrificium est. Hæc Augustinus. Ex quibus verbis apertè colligitur, omne opus bonum, quod Deo offertur, esse verum sacrificium. Et hanc sacrificii diffinitionem ipsemet Caluinus admittit, qui in illa sua institutione Christianæ religionis capite. 18. 15. 60. hæc ait. Qui sacrificii vocabulum ad sacras omnes cæremonias & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant, non video. Nos perpetuo scripturæ vsu, sacrificium appellari scimus, quod Græci nunc θυσίαν, nunc προσφορὰν, nūc τελετὴν dicūt. Quod generaliter acceptum, complectitur quidquid omnino Deo offertur. Hæc Caluinus. Ex cuius verbis constat inter nos & illum de veri sacrificij diffinitione conuenire. At cum beatum corpus Christi, & sanguis illius benedictus sint res optimæ, euidenter colligitur vt illarum oblatio sit verum sacrificium, & quicunque res illas Deo patri refert, verè sacrificasse dicatur. Vt igitur manifestè conuincamus missam esse verum sacrificium, nihil aliud facere oportet, nisi probare, sacerdotem missam celebrantem offerre in illa Deo patri verum Christi corpus & verum sanguinem eius. Hoc autem facile Deo adiutore, me probaturum spero apertis sacræ scripturę testimoniis, tam ex veteri quàm ex nouo testamento sumptis. Testimonia veteris testamenti partim ex figuris sacramenti Eucharistiæ, quæ multæ in illo precesserunt, partim ex prophetiis sumenda sunt. Ex tam multis Eucharistiæ figuris, ne prolixitate nimia lectori fastidium præbeam, solas duas proferre & discutere volo, quoniam hæ apertè conuincunt Eucharistiæ oblationem per sacerdotem in Ecclesia nunc fieri. Quod cùm

Heb. 7. — Iob. 1. — Augustinus. — Caluinus

non alibi quàm in missa fiat, inde conuincemus missam esse sacrificium. Sed fortè hæretici volentes infringere vires argumentationis, quæ ex figuris sumenda est, dicent non posse ex sensu mystico sumi argumentum alicuius dogmatis probationem: quoniam hoc apertè docet Augustinus in epistola ad Vincentium Donatistam. Fateor equidem ex mystico sensu non posse semper sumi argumentum conuincens ad probandum aliquod dogma. Si tamen ex aliis scripturæ locis apertè constare poterit illam mysticam scripturæ sacræ interpretationem esse verum & germanum illius sensum, tunc bene potest ex illo mystico sensu sumi argumentum ad aliquam doctrinam comprobandam. Nam hoc ipsum docet Augustinus in illa eadem epistola ad Vincentium Donatistam, quę contra nos citata est, vbi hęc ait. Quis autem non impudentissimè nitatur aliquid in allegoria positum pro se adducere, nisi habeat etiam manifesta testimonia quorum lumine illustrentur obscura. Hæc Augustinus. Ex cuius verbis satis constat bene posse sumi argumentum ex sensu mystico, quando aliunde constare potest talem sensum mysticum optime conuenire illi literæ, & esse verum illius sensum. Quæ Augustini sententia apertissimè probatur ex Pauli exemplo, qui capite. 4. epistolæ ad Galatas, & capite nono prioris epistolæ ad Corinthios, ad dogmatis comprobationem vsus est testimoniis veteris testamenti iuxta mysticum sensum intellectis. Hoc igitur semel iacto firmissimo fundamento, iuxta id quod primo proposueram volo ostendere, aliquas præcessisse in veteri testamento sanctissimæ Eucharistiæ apertissimas figuras, ex quibus euidenter conuincitur, missam in qua Eucharistia consecratur, & Deo offertur, esse verissimum sacrificium. Melchisedech regem Salem fuisse figuram Christi veri & summi sacerdotis, & sacerdotium Melchisedech fuisse figuram sacerdotii legis Euãgelicæ, apertè docet Paulus in epist. ad Hebr. vbi inter alia dicit, de Christo esse intelligendum illud regii prophetæ, Tu es sacerdos in æternum secũdum ordinem Melchisedech. Oportet ergo inter figuram ipsam & rem figuratam esse veram similitudinem, & vmbram optimè conuenire corpori. Videamus ergo quid fuerit in Melchisedech & in sacerdotio illius, vt similia habere cogamur in Christo, & in sacerdotio suo quod instituit pro lege Euangelica. Quæ ad personam Melchisedech attinent, optime in præfata epistola ostendit Paulus Christo conuenire. Oportet ergo iam comparare Melchisedech Christo iuxta ordinem sacerdotii, vt videamus quomodo iuxta hunc ordinem fuerit similis Christo. Quia nisi in ipso ritu sacerdotii Melchisedech aliquid inueniatur quod fuerit figura sacerdotii Christi, non poterit verè dici quòd Christus sit sacerdos secundum ordinem Melchisedech. De sacerdotio autẽ Melchisedech & illius ritu, nihil aliud expressit scriptura, nisi quod panem & vinum obtulit Deo pro victoria quam Abraham habuit contra quinque reges. Vt igitur corpus vmbræ respõdeat, necessarium est in sacerdotio legis Euangelicæ aliquam similem hostiam haberi, quæ conueniat cum pane, & vino. At cum nulla talis corporalis & visibilis hostia, quæ Deo offeratur, habeatur in lege Euangelica, nisi sanctissima Eucharistia, in qua sub speciebus panis latet corpus Christi, & sub speciebus vini sanguis illius, conuinciur inde apertè, missam in qua talis hostia Deo offertur esse verum sacrificium. Huius argumentationis vires hæretici agnoscentes, & videntes se ab illa fortiter premi, rimulas aliquas quæsierunt, per quas ab illius potentia effugere possint. Primò quidem negant Melchisedech fuisse figuram sacerdotii legis Euangelicæ. Fatentur quidem illum fuisse figuram Christi, quia illud tam apertè docet Paulus, vt citra impudentiam negari non possit: negant tamẽ Melchisedech figuram fuisse sacerdotii Euangelici, quia nihil, (vt aiunt) præcesit in Melchisedech quod soli sacerdotio Euangelico figuratiue conuenire possit. Sed hæc istorum responsio facillime conuincitur Pauli testimonio, qui volens probare sacerdotium legis Euangelicę multo nobilius atque pręstantius esse quàm sacerdotium legis Mosaicæ, ex facto ipsius Melchisedech circa Abraham hoc conuincit: quia Melchisedech benedixit Abrahæ in cuius lumbis tunc erat Leui, de cuius tribu erat sacerdotium Aaronicum. Quod enim minus est, ait Paulus, à maiore benedicitur. At si per Melchisedech solus Christus figuraretur, & non sacerdotium Euangelicum, quod post mortem Christi perpetuo manet in Ecclesia, nullas vires haberet Pauli argumentatio: quia per illam solum probaretur Christum meliorem esse quàm Aaron. Constat autem manifestè, Paulum illo loco de hac re non contendisse, sed solum de nobilitate sacerdotii Euangelici, ex qua conuincere nititur cessasse sacerdotium Leuiticum. Quia accedente meliore sacerdotio, oportebat vt cederet minus bonum. Et inde concludit legem Mosaicam iam cessasse: quia necessarium esse putat, vt translato sacerdotio, legis translatio fiat. Præterea, multi vetusti doctores sancti ac doctissimi testantur Melchisedech sacerdotem non solum Christi sacerdotis, sed etiam sacerdotii Euangelici gestasse figuram. Eucherius Lugdunẽsis episcopus, qui ante mille annos floruit, in commentariis super Genesim declarans gesta Melchisedech sacerdotis inter alia hæc ait. Quod autem patriarcha magnus decimas Melchisedech sacerdoti post benedictionem dedit, illud spiritualiter expresit, melius videlicet futurum sacerdotium in populo gentium, quàm Leuiticum quod in Israël de ipsa erat nasciturum, futurúmque vt sacerdotium Ecclesiæ habens præputium benediceret in Abraham circumciso sacerdotium synagogæ. Hæc sanctus Eucherius. Et ante istum Augustinus libro. 16. de Ciuitate Dei, capite. 22. postquàm dixit Melchisedech benedixisse Abrahæ post deuictos ab eo quinque reges, hæc quę sequuntur, ait. Ibi quippe primum, apparuit sacrificium, quod nũc offertur Deo toto orbe terrarum, impleturque illud, quod longe post hoc factum, per prophetam dicitur ad Christum, qui fuerat venturus in carnem. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Non scilicet secundum ordinem Aarõ: qui ordo fuerat auferendus, illucescentibus rebus, quæ illis vmbris prænotabantur. Hæc Augustinus, qui non solum dicit Melchisedech fuisse figuram sacerdotii Euangelici sed dicit in illo fuisse figuram sacrificii quod offertur toto orbe terrarum. Et ne posset hæreticus verba illius detorquere in alium sensum, dicendo illum locutum fuisse de aliquo alio sacrificio, dixit sacrificium illud quod offertur toto orbe terrarum, esse illud per quod impletur prophetia quæ dixit, Tu es sacerdos

Augustinus.

Heb. 7.
Psal. 103.

Heb. 7.

Eucherius.

Augustinus.

Psal. 109.

B C D

cerdos in æternū secundū ordinē Melchisedech. Dicit ergo Augustinus, illud idem sacrificiū nunc toto orbe terrarum offerri, quod Christus verus sacerdos obtulit. At Christus, vt Paulus ait, semetipsum obtulit: ergo sacerdotes Euangelici eundem Christum toto orbe terrarum nunc offerunt. Chrysostomus homilia. 13. super epistolam ab Hebræos interpretans illa verba Pauli: Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat, hæc ait. Si verò alium oportet sacerdotem esse, magis autem aliud sacerdotium, necessario & legem alteram. Hoc ad eos qui dicunt, quid opus erat nouo testamento? Poterat quippe adducere testimonium etiam ex prophetia nempe, hoc est testamentū quod disposui patribus vestris. Interim nunc ex sacerdotio dimicat. Et intuere quomodo ex superioribus dicat. Dixit, secundum ordinem Melchisedech. Hoc dicto exclusit sacerdotium Aaron nequaquam enim secundū ordinē Melchisedech diceret: si illud sacerdotium melius esset. Hęc Chrysostomus. Theodoretus in commentariis super Genesim, hæc ait. Melchisedech vnde genus duxit? Cū diuinus Paulus dicat, sine patre, sine matre, sine genealogia, quis veritatem huius rei noscere potest? Vero tamen simile est, illum ex gentibus Palestinam incolētibus fuisse: illorum enim erat & rex & sacerdos. Sacerdos autem vniuersorum Dei: Quare & illi ipse Abraham spoliorum decimas obtulit: & cùm esset iustus ac Dei amicus, ab illo benedictionem accepit. Domini enim sacerdotii figuram gessit. Hec Theodoretus Cyrensis episcopus. Ex his omnibus testimoniis constat satis Melchisedech regem nō solum fuisse figuram Christi veri sacerdotis, sed etiam sacerdotii Euangelici, quod mortuo Christo manet in ecclesia. Oportet ergo vt sacerdos Euangelicus aliquid offerat, quod sit aliquo modo simile pani & vino, quæ obtulit Melchisedech. Aliter respondent huic nostræ argumentationi, vt audio, quidam alii ex istis recentibus hæreticis, negantes Melchisedech fuisse sacerdotem, vt nunc vtimur nomine sacerdotis: quia dicunt vocem illam quæ habetur in Hebraica aut Chaldaica lingua, nō solū significare sacerdotem, sed etiam principem: & iuxta significationem principis dicunt capi in illo loco libri Geneseos, vbi de Melchisedech differit scriptura: Sed qui hoc dicunt, vno mendacio aliud protegere volunt. Quid vox Hebraica aut Chaldaica significet, cādido animo fateor me nescire, quia linguas illas prorsus ignoro: & nolo alieno ore loqui. Hoc autem ex ipso literæ decursu manifestè intelligo, vocem illam Hebraicam non esse illo loco positam, vt significet principem, quum dicit. Erat enim sacerdos Dei altissimi. Nam cum iam vocasset illum regē, frustra eādem sententiam repetisset, dicens: Erat enim sacerdos Dei altissimi, hoc est iuxta istorum interpretationem, princeps Dei altissimi: quæ verba omnino superfluunt, præsertim cum tam propinqua sint aliis, quibus apertissimè dixerat illū esse regem. Deinde, ipsa eadem scriptura refert, Melchisedech benedixisse Abrahæ, & Abraham obtulisse illi decimas. At benedicere, & decimas recipere, nō sunt principum officia, sed sacerdotum. Fuit ergo Melchisedech verus Dei sacerdos. Sunt rursus alii hęretici, qui alio modo respondent argumento quod ex figura sacerdotis Melchisedech proposuimus. Negant enim Melchisedech iuxta sacerdotii sui ordinem obtulisse Deo panem & vinum: quia hoc, vt dicunt, scriptura non refert: sed dicunt illam tantum narrare, Melchisedech protulisse panem & vinum Abrahę redeunti de victoria quinque regum. Ita docet Zuinglius, qui primus apud Heluetios cum Oecolampadio hæresim Berengarii suscitauit, negans verum Christi corpus, & verum sanguinem eius in Eucharistia contineri. Eodem modo respondet Andreas Osiander Nurembergensium propheta. Hoc tamē istorū hæreticorum dictum, non est ab ipsis excogitatum: quia Iudæi qui istos per multa secula præcesserunt volētes deprauare & detruncare scripturas, quæ de Christo figuratiuè locutæ sunt, hanc historiam Melchisedech, vt Nicolaus de Lyra illo loco refert, eodem modo in peruersum sensum detorserunt, quo diximus istos hæreticos sentire. Sed falsum esse quod aiunt, ex ipsius literę contextu apertissimè conuincitur. Nam quatuor illi reges pro quibus pugnauerat Abraham, secum portari fecerant ea, quæ ad cibū erant necessaria, quibus Abraham illiúsque serui sunt vsi, prout Abraham ipse testatur loquens ad regem Sodomæ, qui omnia spolia præter animas illi offerebat: Non accipiam, inquit Abraham, ex omnibus quæ tua sunt, exceptis iis quæ comederūt iuuenes. Neque enim opus erat, vt Melchisedech cibum & potum offerret bellatoribus, qui tam opimis spoliis è prælio reuertebantur omnem supellectilem captam secum reducentes. Præterea, frustra scriptura meminisset illum fuisse sacerdotem, si non in sacrificium proferebat panem & vinum: quia proferre ea quæ ad victum pertinent, non est sacerdotum officium, sed laicorum. Immo nec ad laicum regem conueniebat, vt victoribus propria manu alimenta protulisset, quia satis erat dignitati regiæ si per ministros suos alimenta misisset. At quum benedixit Abrahę, non aliena manu sed propria id fecit: ergo quum panem & vinum protulit, non aliena manu, sed propria dedit: quia scriptura eodē modo refert illum ea omnia fecisse. Deinde, si Melchisedech non obtulit Deo panem & vinum, vt hæretici isti dicunt, proferant illi ritum & ordinem, quem Melchisedech in sacerdotio suo habuit. Nam fatuum est dicere quòd scriptura nullum ordinem sacerdotii illius expresserit, cum tamen ipsa sacra scriptura alibi dicat, Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech. Et certè si verba scripturę bene inspiciantur, apertè ex illis conuinci intelliget, Melchisedech non Abrahæ, sed Deo obtulisse panem & vinum. Nam postquam dixerat Melchisedech panem & vinum obtulisse, causam huius rei ostendere volens statim subiunxit. Erat enim sacerdos Dei altissimi. Mirari enim quis posset, quod rex oblationem fecisset, ideo statim dixit. Erat enim sacerdos Dei altissimi: Si coniūctionem copulatiuam posuisset, dicens: Et erat sacerdos Dei altissimi, dubitari merito poterat, cui obtulisset panem & vinum: sed cum posuerit coniūctionem causalem, dicens: Erat enim sacerdos Dei altissimi, videntur illa verba posita, vt reddant causam quare obtulerit panem & vinum, quia videlicet erat sacerdos. At sacerdotis officium non est offere victoribus, sed Deo. Obtulit ergo Melchisedech Deo, & non Abrahæ. Accedit ad hæc omnia testimonium multorum illustrium virorum sanctitate perinde ac doctrina clarissimorum, qui omnes concorditer docent Melchisedech fuisse sacerdotē,

Chrysostomus. *Theodoretus.* *Zuingli⁹.* *Andreas Osiander.* *Nicolaus de Lyra.* *Gene. 14.*

obtulisseque Deo panem & vinum, & sic Christi sacerdotis figuram gessisse. Omitto hic recentiores Theologos, qui etsi viri doctissimi sint, non sunt tamẽ in tanta æstimatione ab omnibus habiti. Ab Haymone istorum omnium nouissimo incipere volo, qui super caput. 5. epistolæ ad Hebræos hæc ait. Sed quare secundum ordinem Melchisedech, & non secũdum Aaron dicatur existere sacerdos diuersæ causæ existunt. Et prima quidem est, quia Melchisedech secundum Legalia mandata non fuit sacerdos, sed secundum cuiusdam singularis sacerdotii dignitatem, panem offerens Deo & vinum, non brutorum animalium sanguinem. In cuius ordine sacerdotii Christus factus est sacerdos, non temporalis sed æternus: nec offerens victimas legales, sed instar illius, panem & vinum, carnem videlicet & sanguinem suum: de quibus ipse dixit, caro inquiens, mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ista quoque duo munera panem videlicet & vinum commisit Ecclesiæ suæ in memoriam sui offerenda. Vnde patet sacrificium pecudum periisse, quod fuit ordinis Aaron: & illud manere potius, quod ordinis fuit Melchisedech, quia & Christus illud corroborauit, & Ecclesiæ tenendum reliquit. Hæc Haymo. In quibus verbis apertè docet Melchisedech obtulisse Deo panem & vinum, & in hoc gessisse Christi figuram, & Christum reliquisse Ecclesiæ suæ corpus & sanguinem suum, vt posset illa in illius memoriam Deo offerre. Cassiodorus in commentariis super Psalmos interpretans illum versum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, hæc ait. Cui enim potest veraciter & euidenter aptari: nisi Domino Saluatori qui corpus & sanguinem suum in panis ac vini erogatione salutariter consecrauit? Sicut ipse in Euangelio dicit. Nisi manducaueritis carnem filii hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam æternam.

Haymo. *Ioan. 6.* *Cassiodorus.* *Ioan 6.*

Sed in ista carne ac sanguine nil cruentum: nil corruptibile mens humana concipiat: ne sicut dicit Apostolus: Qui enim corpus Domini indigne manducat: iudicium sibi manducat: sed viuificatricem substantiam atque salutarem & ipsius verbi propriam factam: per quam peccatorum remissio & æternæ vitæ dona præstantur. Quem ordinem per mysticam similitudinem Melchisedech iustissimus rex instituit: quando Domino panis & vini fructus obtulit. Constat enim pecudum victimas periisse: quæ fuerunt ordinis Aaron: & Melchisedech manere potius institutum: qui toto orbe in sacramentorum erogatione celebratur. Hæc Cassiodorus, qui apertè docet Melchisedech obtulisse Deo panem & vinum, & in hac oblatione figurasse Christum Saluatorem nostrum. Isidorus etiam libro primo de officiis Ecclesiasticis capite. 18. hæc ait. Sacrificium autem quod à Christianis Deo offertur, primùm Christus Dominus noster & magister instituit, quando commendauit Apostolis corpus & sanguinem suum, priusquam traderetur, sicut legitur in Euangelio. Accepit, inquit, Iesus panem & calicem, & benedicens dedit eis. Quod quidem sacramentum, Melchisedech rex Salem figuraliter in typum corporis & sanguinis Christi primus obtulit, primusque mysterium sancti sacrificii imaginariè idem expresśit, præferens similitudinem Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi sacerdotis æterni, ad quem dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hæc Isidorus, qui etiam omnia ad huius hæresis expugnationem necessaria apertisśimè docet. Nam dicit Melchisedech obtulisse in typum corporis & sanguinis Christi, & fuisse figuram Christi sacerdotis æterni, & illud idẽ nunc offerre Christianos ex Christi institutione sacrificium, quod ipsemet obtulit. Sed quia fortè hæretici hos tres, quamuis ante septingentos annos eorum Iunior fuerit natus, & Isidorus ante nongentos, non verebuntur reiicere tanquam recentes Theologos, volo antiquiores & magis illustres testes producere. Hieronymus in epistola ad Euagrium differens de Melchisedech, inquirénsque quis ille fuerit, refert sententias vetustisśimorum illustrium virorum, sic dicens. Verti me ad Hippolitum, Hirenæum, Eusebium Cæsariensem, & Emissenum, Apollinarium quoque nostrum, & Eustachium, qui primus Antiochænæ ecclesiæ episcopus contra Arrium clarisśima tuba, bellicum cecinit & deprehendi horum omnium opiniones, diuersis argumentationibus ac diuerticulis in vnum compitum perueniss e, vt dicerent, Melchisedech hominem fuisse Chananæum, regem vrbis Hierosolymæ, quę primum Salem, posteà Iebus, ad extremum Hierusalem appellata sit, nec mirum esse si sacerdos Dei altisśimi describatur, absque circuncisione, & legalibus cæremoniis & genere Aaron cum Abel quoque & Enoch & Noë placuerint Deo, & victimas obtulerint, & in Iob volumine legimus quòd ipse & oblator munerum fuerit, & sacerdos, & quotidie pro filiis suis hostias immolarit: & aiunt ipsum quoque Iob non fuisse de genere Leui, sed de stirpe Esau, licet aliud Hebræi autument. Quomodo autem Noë inebriatus in domo sua, & nudatus atque derisus, à mediano filio, typum Saluatoris præbuit, & Cham populi Iudęorum, Samson quoque amator meretricis & pauperis Dalidæ multo plures hostium mortuus quàm viuus occidit, vt Christi exprimeret passionem, omnesque pene sancti patriarchæ & prophetæ, in aliqua re figuram expresserunt Saluatoris. Sic & Melchisedech, eo quod Chananæus fuerit, & non de genere Iudæorum, in typum præcesśisse sacerdotis filii Dei, de quo dicitur in centesimonono Psalmo. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Ordinem autem eius multis modis interpretantur, quod salus & rex fuerit & sacerdos, & ante circuncisionem functus sacerdotio, vt non gentes ex Iudæis, sed Iudæi à gentibus sacerdotium acceperint: neque vnctus oleo sacerdotali, vt Moysi præcepta constituunt, sed oleo exultationis & fidei puritate: neque carnis & sanguinis victimas immolauerit, & brutorum sanguinem, eorum animalium exta, id est, quicquid super escam est susceperit: sed pane & vino, simplici puróque sacrificio Christi dedicauerit sacramentum. Hæc Hieronymus. In quibus verbis non suam, sed aliorum multorum illustrium virorum retulit sententiam, qua vnanimes illi asserunt, Melchisedech panis & vini sacrificium fecisse, & illo indicasse Christi sacramentum, id est sanctisśimam Eucharistiam. Sed opus est vt ipsius etiam Hieronymi audiamus sententiam, quam apertè manifestat in libro de quæstionibus Hebraicis, hæc dicens: Melchisedech autem Apostolus ad Hebręos sine patre & matre commemorans, ad Christum

1. Cor. 11. *Isidorus.* *Matt. 26.* *Hieronymus.* *Iob. 1.* *Hieronymus.*

Christum refert,& per Christum ad gentium Ecclesiam. Omnis enim capitis gloria refertur ad membra,eo quod præputium habens, Abrahæ benedixerit circunciso,& in Abraham Leui,& per Leui Aaron,de quo postea sacerdotium. Ex quo colligi vult,sacerdotium Ecclesiæ habentis prҿputium, benedixisse circunciso sacerdotio synagogҿ. Quod autem ait, Tu es sacerdos in ҿternum secundum ordinem Melchisedech, misterium nostrum in verbo ordinis significatur, nequaquam per Aaron irrationalibus victimis immolandis, sed oblato pane & vino, id est corpore & sanguine Domini Iesu. Hæc Hieronymus in Hebraicis quæstionibus. In quibus verbis omnia quæ ad præsentem disputationem poterant nobis suffragari,apertissimè locutus est. Dixit enim in Melchisedech fuisse figuratum non solum Christum,sed etiam sacerdotiũ Ecclesiæ ex gentibus congregatæ. Dixit etiam ipsum Melchisedech sacrificasse in pane & vino, & figurasse sacrificium nostrum in corpore & sanguine Christi. Sed apertius adhuc eandem doctrinam nobis tradit in commentariis super Psalmos, vbi interpretans illum versum ex Psalmo.109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech,hæc ait. Hoc solum dicamus quare dixerit secundum ordinem. Secundum ordinem nequaquam sacerdos eris secundum victimas Iudaicas: sed eris sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Quomodo enim Melchisedech rex Salem obtulit panem & vinum: sic & tu offeres corpus tuum & sanguinem, verum panem & verum vinum. Iste Melchisedech, ista mysteria quҿ habemus, dedit nobis. Ipse est qui dixit. Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum. Secundum ordinem Melchisedech tradidit nobis sacramentum suum. Hactenus Hieronymus, qui tam apertè nostræ & Catholicæ sententiæ fauet, vt nihil apertius posit iustè desiderari. Eusebius Emissenus ab eodem Hieronymo laudatus & in priori loco ab illo citatus, in sermone quinto de paschate, loquẽs de Eucharistia, hæc ait. Sacramenti huius itaque formam etiam in Iudæorum paginis inuenimus expressam. Nam de Melchisedech in Genesi legimus. Et Melchisedech rex Salem protulit panem & vinum, & benedixit Abrahæ. Melchisedech autem fuit sacerdos Dei summi. Hic ergo Melchisedech cuius genealogia vel origo notitiam illius temporis latuit, oblatione panis & vini, hoc Christi sacrificium præsignauit, de quo propheta prænuntiat: Tu es sacerdos in ҿternũ secundũ ordinẽ Melchisedech. Hҿc Eusebius Emissenus, qui etsi legit Melchisedech protulisse panẽ & vinum, nihil tamen ideo veritus est asserere, illum oblatione panis & vini figurasse sacrificium summi sacerdotis domini nostri Iesu Christi. Eusebius Cæsariensis libro quinto, cap. 3. demonstrationis Euangelicæ huic sententiæ fauet, sic dicens. Merito illum à ministerio Aaron liberat, quod figuram gerebat, & secundum ordinem Melchisedech sacerdotem futurum affirmat. Et sanè oraculi exitus admirabilis ei qui contempletur, quemadmodum Saluator noster Iesus, qui est Christus, Dei ipsius Melchisedech ritu, ea quæ ad sacerdotium in hominibus gerendum spectant, per suos ministros perficiat. Nam quemadmodum ille qui sacerdos gentium erat, nusquam videtur sacrificiis corporalibus functus, sed vino solo & pane, dum ipsi Abraham benedicit, ita sanè primus ipse Saluator ac Dominus noster, deinde qui ab ipso profecti sunt, sacerdotes in omnibus gentibus, spirituale secundum Ecclesiasticas sanctiores sacerdotii munus obeuntes, vino ac pane, & corporis illius & Saluatoris sanguinis mysteria repræsentant, quæ sanè mysteria, Melchisedech tanto antè spiritu diuino cognouerat, & rerum futurarum imaginibus vsus fuerat, sicut etiam Mosi scriptura testificatur, vt ait. Et Melchisedech rex Salem, protulit panes & vinum. Erat autem sacerdos Dei altissimi, & benedixit Abraham. Hҿc Eusebius, qui satis apertè asserit, Melchisedech pane & vino tanquam particularibus sacrificiis vsum fuisse. Denique Cyprianus istorum omnium vetustissimus, in epistola ad Cecilium, quæ est tertia libri secundi, vbi docet neque vinum sine aqua, neque aquam sine vino posse in calice Domini consecrari & Domino offerri, hæc ait. Itẽ in sacerdote Melchisedech, sacrificii Dominici sacramentum prҿfiguratũ videmus secundum quòd scriptura diuina testatur, & dicit. Et Melchisech rex Salem protulit panem & vinum. Fuit autem sacerdos Dei summi & benedixit Abraham. Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat Spiritus sanctus, in Psalmis ex persona patris ad filium dicens. Ante luciferum generaui te. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchisedech. Qui ordo vtique hic est de sacrificio illo veniens, & inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem & vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nã qui magis sacerdos Dei summi quam Dominus noster Iesus Christus qui sacrificium Deo patri obtulit? Et obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem & vinum, suum scilicet corpus & sanguinem. Hҿc Cyprianus. In quibus verbis apertè satis docet omnia, quҿ ad hæreticos conuincendos erant nobis necessaria, ita vt nihil amplius desiderari posit.

Eusebius Emissen⁹. *Gene. 14.* *Psal. 109.* *Eusebius Cҿsarien.* *Cyprian⁹* *Psal. 109.*

Præter istam figuram de sacerdotio Melchisedech, est alia de agno paschali, per quã, si necessarium est vmbram similem esse corpori, apertissimè probatur missam esse sacrificium, in quo verum Christi corpus sub speciebus panis, & verus eiusdem sanguis sub speciebus vini latens, offertur. Nam quod agnus ille paschalis fuerit Christi figura testatus est Ioannes baptista, quum Christum digito demonstrans, dixit: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mũdi. Sed multo apertius de hac re testimoniũ dedit Ioannes Euangelista, quum referens, quare milites non confregerunt crura Christi, quando aliorum latronum, qui cum illo fuerant crucifixi, crura fregerunt, ait. Facta sunt autem hæc, vt scriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo. Quæ verba ita, vt à Ioanne citata sunt, habentur in Exodo, vbi de ritu secundum quem agnus paschalis erat comedendus, disseritur. Cum ergo constet Christum in agno paschali fuisse figuratum, oportet vt quod olim actum est cum agno illo typico in figura, idem agatur nũc in veritate cum agno vero, qui tollit peccata mundi: Agnus quippe dicitur Christus propter patientiam & mansuetudinem: quia sicut agnus coram tondente se obmutuit, & quum malediceretur non maledicebat, & quum pateretur, non comminabatur. Sicut sanguine paschalis agni periit omne primogeni-

Ioan. 1. *Ioan. 19.* *Exod. 12.* *Esa. 53.* *1. Pet. 2.* *Exod. 12.*

tum Aegypti: ita sanguine Christi periit omne peccatum, quod est primogenitum dæmonis. Sanguine illius agni liberati sunt Israëlitæ ab exterminatore, ita sanguine Christi liberamur à Dæmone, & à morte æterna, quam nobis ille inferre conatur. Comestio illius agni figurabat manducationem corporis Christi, quod hodie in lege Euangelica, Christi fideles Eucharistiæ sacramentum sumentes, manducāt. Quæ autem in manducatione agni paschalis fieri lex mandauit, figura sunt eorum quæ fideles Christiani facere tenentur, quando sanctissimum Eucharistiæ sacramentum sumunt. Quæ omnia abunde satis declarat Gregorius homilia. 22. ex iis quæ scripsit super Euangelio: nec minus exacte illa interpretatur Rupertus Abbas in commentariis super Exodum. Quid sit sanguis agni, inquit Gregorius, non iam audiendo, sed bibendo didicimus. Qui sanguis super vtrunque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In vtroque etenim poste sanguis agni est positus, quando sacramentum passionis illius cùm ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Nam qui sic redemptoris sui sanguinem accipit, vt imitari passionem illius necdum velit, in vno poste sanguinem posuit, qui etiam in superliminaribus domorum ponendus erat. Et aliquibus interpositis subdit. In nocte quippe agnum comedimus quia in sacramento modò Dominicum corpus accipimus, quando adhuc adinuicem nostras conscientias non videmus. Quæ tamē carnes agni assandę sunt, quia nimirum dissoluit ignis carnes quas aqua coxerit, quas verè ignis sine aqua excoquit, roborat. Carnes itaque agni nostri excoxit, quia cum ipsa vis passionis illius ad resurrectionem valentiorem reddidit, atque ad incorruptionem roborauit. Quum enim ex morte conualuit, profecto carnes illius ab igne durauerunt. Vnde etiam per Psalmistam dicit. Exaruit velut testa virtus mea. Quid nanque est testa ante ignem nisi molle lutum? sed ei ex igne agitur, vt solidetur. Virtus ergo humanitatis eius velut testa exaruit, quia ab igne passionis, ad virtutem incorruptionis creuit. Sed sola Redemptoris nostri percepta sacramenta ad veram solemnitatem mentis non sufficiunt, nisi eis quoque & bona opera iungantur. Quid enim prodest corpus & sanguinem illius ore percipere, & ei peruersis moribus contraire? Vnde bene adhuc ad comedendum subditur, & azimos panes cum lactucis agrestibus. Panes quippe sine fermento comedit, qui recta opera sine corruptione vanæ gloriæ exercet, qui mandata misericordiæ sine admixtione peccati exhibet, ne peruersè diripiat, quod quasi rectè dispensat. Hoc quoque peccati fermentum bonæ suæ actioni miscuerant, quibus Prophetæ voce per increpationem Dominus dicebat. Venite ad Bethel & impiè agite. Atque post pauca, & sacrificate de fermentato laudem. De fermentato nanque laudem immolat, qui Deo sacrificium de rapina parat. Lactucæ verò agrestes valde amaræ sunt. Carnes ergo agni cum lactucis agrestibus sunt edendæ, vt cùm corpus redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligimus, quatenus ipsa amaritudo pœnitentiæ abstergat à mentis stomacho, peruersæ humorem vitæ. Hæc Gregorius. Aliqua sunt adhuc in ipsa figura agni paschalis annotanda, quæ cum Gregorius prętermiserit, ea Rupertus Tuicensis optime declarat, sic inquiens. Primum, ipsum quo immolatur agnus sacrificium, mystice illa plenitudo temporis est: de qua dicit Apostolus. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erāt redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. In plenitudine nanque temporis, quando multis iam impletus erat electorum numerus apud infernalem Aegyptum, redemptionem suam expectantium, tunc venit filius Dei, tunc venit agnus Dei tollere peccata mundi. Quid illud, quòd non ante sed post vernum immolatur æquinoctium? Nempe ab æquinoctio verno superare incipit dies noctem: nam ante illud tempus prolixiores tenebras, breuioremque habemus lucem. Ergo & in hoc mysterium est quia videlicet ab immolatione agni incontaminati & immaculati Christi, cœpit lux iustitiæ peccatorum tenebras superare. Nam antea longa & profunda peccatorum nox, breuis autem & nubilosa legātis iustitiæ lux erat. Sed & ipsa mensis Nisam, id est, Aprilis verna temperies, quum tellus reflorescit, totusque post hyemem quasi post senium rursum iuuenescit orbis, nónne sensatum hominem docet, quatenus renouatus spiritu mentis suæ, fide viridis, spe lætus, & charitate floridus, paschalis agni epulis intersit spiritualibus? Hæc Rupertus, qui etsi omnes ferè temporis circunstantias diligenter annotare voluit, vnam tamen non contemnendam, quæ est de vespera diei in qua immolabatur & comedebatur agnus, omisit, sed hanc annotauit & optime declarauit Cyprianus epistola tertia libri secundi, quæ est ad Cecilium, sic dicens: Christum offerre oportebat circa vesperam diei, vt hora ipsa sacrificii ostenderet occasum & vesperam mundi, sicut in Exodo scriptum est. Et occident illum omne vulgus synagogę filiorum Israël ad vesperam. Et iterum in Psal. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Hæc Cyprianus. Est adhuc vnum aliud potissimum annotādum in ipso ritu agni paschalis, quod maximè suffragatur nostræ & Catholicæ sententiæ de sacrificio missæ. Nam agnum illum paschalē lex iubebat immolari antequam comederetur. Verba legis sunt hæc. Immolabit eum vniuersa multitudo filiorum Israël ad vesperam, & sument de sanguine eius, ac ponent super vtrūque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum, & edent carnes nocte illa assas igne, & azimos panes cum lactucis agrestibus. Et paucis interpositis subdit. Cùm dixerint vobis filii vestri, quę est ista religio? dicetis eis. Victima trāsitus Domini est. Hęc immolatio agni paschalis etsi figura fuerit immolationis, qua Christus in ara crucis se Deo patri pro nobis immolauit: multo tamen expressior fuit figura immolationis quę fit in missa, quando sacerdos post consecrationem Eucharistiæ, nomine suo & totius Ecclesiæ offert illam Deo, sic dicens. Offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ. Nam immolatio in cruce facta non fuit ante agni paschalis comestionem, sed post illam. At immolatio illa quæ fit à sacerdote in missa, semper pręcedit comestionē corporis, & potū sanguinis Christi, qu[illegible]rius sacerdos cōsecrat & offert Deo corpus & sanguinē Christi, & semper postea ipse comedit & bibit, & aliquādo aliis prębet ad māducādum

Marginalia: D; Gregori⁹.; A; Amos. 4.; Rupertus; Gala. 4.; B; Cyprian⁹; Exod. 12.; Psal. 140.; Exod. 12.; C

dũ. Quod si ante talẽ oblationẽ sacerdos aut manducaret, aut aliis ad manducandũ daret, absq; vlla dubitatione peccaret: quia tolleret verã sacrificij rationẽ, & sic faceret vt veritas non perfectè responderet figuræ. Eadẽ ratione etiã peccaret, qui offerret Eucharistiã & illã non mãducaret aut non biberet: quẽmadmodum olim peccasset Iudæus, qui post immolatum agnum paschalẽ, illum comedere nolet. Ideo concilium Toletanum duodecimum, cap. 5. suorum decretorum, meritò sequentẽ protulit de hac re definitionem. Relatum nobis est quosdam de sacerdotibus non tot vicibus communionis sanctæ gratiam sumere, quot sacrificia in vna die videntur offerre: sed in vno die, si plurima per se Deo offerant sacrificia, in omnibus se oblationibus à communione suspendunt, & in sola tantum extrema sacrificij oblatione, communionis sanctæ gratiam sumunt. Cùm dicat Apostolus. Nónne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Certum est quòd ii qui sacrificantes non edunt, rei sunt Dominici sacramenti. Quicunque ergo sacerdotum deinceps diuino altari sacrificium oblaturus accesserit, & se à communione suspenderit, ab ipsa qua se indecenter priuauit, gratia communionis anno vno repulsum se nouerit: Hęc Concilium Toletanum. Sed posset hic non modica oriri dubitatio de sacerdote, qui ante manducationem, aut oblationem moreretur, an impetraret gratiam per solam consecrationem. Quam quæstionem à nemine hactenus motam esse scio, neque illam ego nunc moui, vt post exactam discussionem, definitiuam circa illam darem sentẽtiam, sed vt aliis occasionem disputationis darem. Mallẽ enim in hac parte aliorum Catholicorum audire sententiam: quam prodere meam. Ne tamen illam omnino intactam relinquam, dicam quod sentio, paratus tamen contradictori credere si mihi rationem vrgentẽ ostẽderit quæ merito à sententia mea discedere me cogat. Duplicem habet Eucharistia consideratiõẽ, videlicet secundum rationem sacrificii, & secundum rationem sacramenti: quia illa secundum Catholicam fidẽ, & sacramentum est, & sacrificium. Si solum consideretur Eucharistia quatenus est sacrificium, videtur mihi sacerdotem illum nullam gratiam hac ratione consecutũ esse, ex opere, vt dici solet, operato: quia sacerdos ille neq; manducauit Eucharistiã, nec obtulit illã. At sola consecratio sine oblatione & manducatione, sacrificium dici nõ debet. Si verò consideremus Eucharistiam, quatenus est sacramentũ, neque secundum hanc rationẽ, vt mihi tunc videtur, sacerdos ille ex opere operato cõsecutus est gratiam, quia licet cõfecit Eucharistiã, non tamẽ suscepit. At cõmune est omnibus sacramentis, vt non nisi suscipienti conferant gratiã. Nõ enim dixit Christus, Qui crediderit & baptizauerit, saluus erit: sed tãtum dixit. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Nã etsi Eucharistię sacramẽtũ hoc habet peculiare, quòd substantia illius potest esse sine susceptione illius, quod nulli alii sacramento conuenit: tamẽ hoc non est peculiare illi, vt non suscipienti illud possit gratiã aliquã conferre. Hæc per occasionẽ dixi, præter instituti mei rationẽ: decreuerã enim in hoc opere solam fidem Catholicam, & nõ hominũ placita asserere.

Cõcilium Toletanũ. *1. Cor. 9.* *Mar. vl.*

Absoluta argumentatione ex duabus præcipuis veteris testamenti figuris, nunc ex aliis duabus prophetiis eiusdem testamenti contra prædictam hæresim agumentabor. In Daniele propheta, vbi agitur de aduentu Antichristi, hæc habentur verba. In tempore autem illo consurget Michael princeps magnus qui stat pro filiis populi tui, & veniet tempus quale non fuit, ab eo ex quo gentes esse cæperunt vsque ad tempus illud, & in tempore illo saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et multi de iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alii in opprobrium, vt videant semper. Hæc in Daniele. Quæ verba cùm Daniel audisset ab angelo Gabriele, qui apparuerat illi, Dixit interrogando ipsum Gabrielem: Vsquequo finis horũ mirabilium? Cui respondit Gabriel & iurans per viuentem in æternum, dixit duraturam esse tribulationem illam per tempus & tempora & dimidium temporis, hoc est, per tres annos & dimidium. Et postea declarãs à quo tempore debeant computari isti tres anni cum dimidio, ait: Et à tempore quum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. Ecce historiam totam, quam sic integram citare oportuit, quia ex verbis illius, nostræ argumentationis robur clarius patebit. Ex quibus omnibus verbis id potissimum annotare oportet, quod in fine dictum est: A tempore quum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. In quibus verbis missæ celebratio apertè, vt statim Deo duce ostendemus, dicitur sacrificium. Nam per illa verba Gabriel angelus docuit Danielem prophetam, cessaturam tempore Antichristi missæ celebrationem. Quia mali sacerdotes timore persecutionis Antichristi perterriti non audebunt publicè missas celebrare. Boni verò sacerdotes, etsi non timore perterriti, dimittent tamen per tres annos & dimidium, ne tam excellens sacramentum habeatur in cõtemptum, & indigne & irreuerentur tractetur. Et tunc abominatio ponetur in desolationem: quia Antichristus ipse sedebit in templo, vt ab hominibus adoretur. Vt autem nostra argumentatio maiores vires habeat, oportebit ostendere nullum aliud esse sacrificium, de quo prædicta prophetiæ verba possint intelligi, nisi missam. Quo probato, inde apertè conuincetur missam esse sacrificium. Ad hoc autem apertius faciendum, oportet hoc primum iacere fundamentum quod prophetia illa non loquitur de iugi sacrificio legis Mosaicæ, quod cessare debebat tempore Messiæ: quia de illo iam anteà fuerat locutus capite nono. Quæ autem illic dicuntur de illa cessatione sacrificii, contraria sunt his quæ nunc citata sunt ex capite duodecimo eiusdem Danielis. Nam quæ illic dicuntur, hæc sunt. Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna & in medio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis: & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio. In quibus verbis apertè docet, cessationem illam Iudaici sacrificii fore perpetuam. At ista de qua nunc inquirimus, vt ipsamet prophetia refert, non erit perpetua: sed per dies mille ducentos nonaginta, hoc est per tres annos cum dimidio.

Dan. 12. *Dan. 9.*

Neque est ista prophetia intelligenda, prout delyrans, Porphyrius dixit, de persecutione facta ab Antiocho Epiphane rege Syriæ, quo tempore cessauit in Iudæa sacrificium Mosaicum. Nam propter hanc

Porphyrius.

interpretationem acriter reprehendit Porphyrium Hieronymus in commentariis super Danielem,& post Hieronymum Nicolaus Lyranus. Et merito reprehenditur in hac parte Porphyrius: quia illa Sacrificii cessatio, quæ sub Antiocho fuit, quocunque modo cõputetur, vt bene conuincit Lyra, excessit quatuor annos. At istam, de qua modo disputamus, Gabriel prædixit non esse duraturam vltra tres annos cum dimidio: non est ergo impleta hæc prophetia in persecutione sub Antiocho facta. Præterea, de tẽpore illo prædixit angelus, quod veniet tempus quale non fuit, ex quo gentes esse cœperunt vsque ad tẽpus illud. At tribulatio sub Antiocho non fuit maior omnibus præcedentibus: quia illa quã intulit Nabuchodonosor fuit multo maior. Nam destruxit templum, & muros ciuitatis, duxitque regem & maiores omnes illius populi captiuos, neque ex inferiori plebe aliquos dimisit, nisi pauculos quosdam pauperes, qui agros colerent. Nihil autem horum fecit Antiochus. Superest ergo vt prophetia illa intelligatur complenda tempore Antichristi, prout omnes doctores Catholici intelligendam esse censuerunt. Nam Hieronymus constantissimè affirmat, non posse de alio tempore intetelligi. Idem sentit Rupertus Tuicensis. Eodem modo interpretatur Nicolaus Lyranus. His omnibus consentit glossa, quam vocant interlinearem, quæ declarans verba illa: Veniet tempus, quale non fuit ab eo ex quo gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud, super hæc vltima verba, tempus illud, dicit, Antichristi. Et certè, vt ego cẽseo, non est opus pro hac re citare doctores, cùm Christus ipse veritatis magister id apertissimè doceat apud Matthæum, vbi citat hunc Danielis locum, dicens: Cum audieritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Quod autem Christus de ista, quæ scripta est Danielis.12. loquatur, & non de alia, quæ scribitur Danielis nono, prout aliqui malè aduertentes docent, apertè conuincitur ex aliis verbis, quæ Christus Saluator noster illic dixit, quæ omnino conueniunt cum illis quæ dicta sunt Danielis duodecimo. Nam in illo capitulo hæc dicit Daniel. Veniet tempus quale non fuit ab eo ex quo gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud. Et Christus de tempore Antichristi apud Matthæum loquens, ait: Erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque postea fiet. Quæ verba, vt manifestè constat, de nullo alio tempore intelligi possunt, nisi de tempore Antichristi. Deinde, Christus dicit, dies illius magnæ tribulationis esse breuiandos propter electos, & his verbis respondent verba Danielis in prædicta visione, quibus dicit, tribulationem illam duraturam per dies mille ducentos nonaginta. Constat ergo ex his omnibus prophetiam illam Danielis, quam citauimus ex capite illius duodecimo, esse complendam tempore Antichristi. Superest igitur inquirere quod sit illud iuge sacrificium, quod tempore illo cessaturum est per tres annos cum dimidio. Non est quidem aliquod sacrificium corporale simile illis quæ olim fuerunt in lege Mosaica: quia nullum tale est iuge sacrificium in lege Euangelica. Non est sacrificium illud oratio & laus diuina, de qua Propheta regius ait. Immola Deo sacrificium laudis. Neque sacrificium illud est carnis afflictio per ieiunia, & flagella, peregrinationes, vigilias, & alios similes corporis labores, de quibus Paulus ait. Obsecro vos per misericordiam Dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem. Sed neque est sacrificium illud contritio peccatorum, aut quæuis alia lachryma propter Deum effusa, de qua inquit Propheta. Sacrificium Deo spiritus cõtribulatus. De nullo istorum sacrificiorum, nec de quouis alio simili intelligi potest, quod Danieli Gabriel ãgelus dixit, cessaturum tẽpore Antichristi iuge sacrificiũ. Quia licet tunc abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum: non tamen charitas omnium. Licet multi sequentur Antichristum, non tamen omnes, immo multi amore Christi accensi viriliter resistent illi, & ob hanc causam occidentur ab illo, vt prædixit Gabriel angelus in verbis quæ locutus est Danieli, sic dicens: Eligentur, & dealbabũtur, & quasi ignis probabuntur multi. Super quibus verbis glossa interlinearis dicit, multos fideles probãdos quasi aurum in fornace. Nam aliàs oporteret dicere, totam Ecclesiam quę Christi est sponsa, tempore illo perituram, si non essent futuri tunc aliqui iusti, qui illam sustentarent. Quantumlibet enim malitia abundet, & peccatores augeantur numero, semper Deus custodit, & relinquit sibi aliqua millia virorum, qui nolint curuare genua sua ante Baal. Illi ergo iusti, qui tunc erunt tempore Antichristi, videntes Antichristi persecutionem feruentius Deum orabunt pro auxilio: & cum maiori deuotione Deum laudabunt propterea quòd illos seruauit, ne in tantum scelus laberentur, vt Antichristum colerent. Recordati tunc præteritorum, quibus fortè olim Deum offenderant, acerbius ingemiscent pro illis: & timentes ne fortè Deus illorum peccatis exasperatus talem induxerit tribulationem corpora sua affligent, vt vel sic Deum iratum placare possint, prout olim Viri Niniuitæ fecerunt. Et hoc etiam expressit Gabriel angelus, sic Danieli dicens: Et impiè agent impii, neque intelligent omnes impii. Vbi glossa interlinearis ait. Non intelligent ad probationem sanctorum hæc fieri. Et postea subdit angelus. Porro docti intelligent. Super quæ verba glossa interlinearis ait. Iusti & electi, docti disciplina Dei, intelligent hæc, & libenter sustinebunt. Ex quibus apertissimè conuincitur quòd huiusmodi spiritualia sacrificia, quę supra recẽsuimus, licet à multis deserantur tempore Antichristi, non tamen prorsus cessabunt. Regnante Achab pessimo rege, quando tanta erat malitiæ abundantia, & tanta malorum horum multitudo, vt Helias putaret se solum esse qui Deum coleret, dixit Deus eidem Heliæ, se reliquisse sibi septem millia virorum, qui nõ curuauerant genua sua ante Baal. Cùm igitur maior sit gloria Ecclesiæ quàm synagogæ, & Deus maiorem curam nũc de Ecclesia sua habeat, quàm olim de synagoga, cogimur credere, vt Deus tempore Antichristi, non sit vsque adeò deserturus Ecclesiam suam, quin seruet sibi in ea plusquam septem millia virorum, qui non curuent genua sua coram Antichristo. Si de nullo istorum sacrificiorum intelligi potest id, quod Gabriel angelus dixit Danieli, cessaturum iuge sacrificium tempore Antichristi, conuincitur inde, esse necessario intelligendum de missa, quæ quia omni die in honorem Dei celebratur, & in ea verum Christi corpus & verus sanguis eius quotidie Deo offertur, vocatur iuge sacrificium. Et hoc

Marginal notes: 4. Reg. vl. — Matt. 24. — Psal. 49. — Rom. 13. — Psal. 50. — Ionæ. 3. — 3. Reg. 19. — C — D — A — B

hoc cessabit tempore Antichristi: quia licet tunc missa aliqua, vt credi par est, celebretur, non tamen ita frequenter neque tam publice vt antè: & hoc non tam propter metum Antichristi, quàm ne tam excellens sacrificium veniat in contemptum & irrisionem maiorum. Facient quidem iuxta præceptum Saluatoris dicẽtis: Nolite sanctum dare canibus, & nolite mittere margaritas ante porcos. Hoc ergo sacrificium per quod Deus maximè colitur, Antichristus prorsus tollere nitetur, vt ipse loco Dei colatur, & adoretur. Nam ad omnem verum Dei cultum prorsus tollendum, nullam meliorem viam inuenire poterit Antichristus, quam tollere sacrificium missæ. Quoniam vt ait Rupertus in lib. de glorificatione filij hominis, sublato sacrificio missæ statim peribit deuotio. Et inde conuincitur, Lutherum & omnes qui illum in hac parte imitantur esse pręcursores Antichristi, & illius ministri: quia nituntur ab Ecclesia tollere missę sacrificium, prout facturus est postea Antichristus illorum magister. Est altera prophetia Malachiæ prophetæ, quæ etiam apertè conuincit missam esse sacrificium. Nam enarrans Malachias quomodo Deus sit abrogaturus sacrificia legis veteris, & loco illorum, aliud sit subrogaturus, hæc ait. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus: Ecce vides repudiari sacrificia veteris legis, cùm ait: Munus non suscipiam de manu vestra. Et ne omnino sine sacrificio videretur populum relinquere, statim aperit aliud sacrificium loco illius subrogatum multo melius, cum dixit. In omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. At nulla alia est oblatio quę simpliciter & absolutè dici possit munda, nisi Eucharistia quæ in missa offertur: quoniã vt ait propheta quidã, omnes iustitiæ nostrę quasi pannus menstruatæ sic sunt coram Deo. Et si aliqua est oblatio quę munda dicatur, illa non est à se munda coram Deo, sed ex munditia & bonitate ipsius offerentis. Respexit Deus (inquit scriptura) ad Abel, & ad munera eius. Ad Abel primo, deinde ad munera, & ideo respexit ad munera, quia respexerat ad personam. Oblatio autem illa de qua Propheta Malachias loquitur absolutè dicitur munda, nulla expressa persona à qua suam caperet munditiam. Ex quo colligitur quod sit ex se munda, est ergo illa Eucharistia. Quod si dicas intelligi de illa oblatione qua Christum seipsum in cruce pro nobis omnibus semel Deo patri obtulit, obstat id quod ait Dominus, dicens quod talis oblatio offertur in omni loco. At illa vnica oblatio in cruce facta à Christo, in sola Iudæa facta est, & non in omni loco. Non ergo loquitur Propheta de illa. Nec etiam talis oblatio munda de qua Dominus per Prophetam loquitur, est oratio aut eleemosyna, ieiunium, aut aliqua alia similis. Nam si de huiusmodi oblationibus loquamur, non vna in omni loco & ab omnibus offertur, sed diuersæ sunt orationes, distinctæ eleemosynæ iuxta diuersitatem personarum eas offerentium. Et huiusmodi oblationes etiam in lege veteri offerebantur Deo. Ista autem de qua Dominus per Prophetam loquitur, non fuit in veteri lege, quoniam dicit, eam subrogandam loco aliorum sacrificiorum quæ reprobanda erat. Oblatio ergo quæ ex se sit munda sine vllo personæ offerentis respectu, & quæ in omni loco vna & eadem ab omnibus offeratur, nulla reperiri potest nisi Eucharistia, quæ quotidie à tota Ecclesia per vniuersum mũdum dispersa, in missa Deo offertur: Ergo missa in qua talis oblatio offertur, est sacrificiũ. Sed quia prædicta Malachiæ verba Lutherani, vt semper aliàs facere solent, in alienum sensum detorquent dicentes, illa non de oblatione Eucharistiæ sed de aliis spiritualibus sacrificiis esse intelligenda, vltra rationes quibus probaui non esse ita, vt illi dicunt, intelligenda, volo in testimonium prædictæ nostræ interpretationis proferre sacros aliquot vetustos doctores, qui omnes concorditer interpretantur illa verba Malachiæ de Eucharistiæ oblatione, quæ fit in sacrificio missæ. Haymo istorum nouissimus sed ante septingentos annos natus, in commentariis super Malachiam prædicta verba interpretãs, ait: Manifestissima est prophetia, nec eget profundiori expositione, loquitur autẽ ad sacerdotes propriè, qui illicitas victimas offerebant, atque ideo voluntas Dei quem exacerbabant, non erat in eis: simul etiam docet carnalibus illorum victimis spirituales victimas successuras, nec in vna tantum prouincia Iudæorum, sed omni loco offerri Deo mundam oblationem, hoc est, sacrificium quod nunc frequentat Ecclesia. Hæc Haymo, qui etsi non expresso nomine Eucharistiam declarat, verba tamen illius apertè indicant de illa fuisse loquutum. Nam dicit oblationem illam, de qua loquutus est Malachias, esse sacrificium quod nunc frequentat Ecclesia. At sacrificium ab Ecclesia frequentatum, nullum aliud est nisi sacrificium missæ, quę quotidie in Ecclesia celebratur. Sed multo apertius verba Malachiæ de sacrificio missæ interpretatur Damascenus, qui libro quarto de fide orthodoxa, capite. 14. de sanctissima Eucharistia loquens, & ostendens illam in multis locis veteris testamenti fuisse figuratam, & à prophetis prædictam, hęc ait. Pane & vino suscepit Melchisedech Abraham ex cæde alienigenarum reuertentem, qui erat sacerdos Dei altissimi. Illa mensa hanc mysticam præfigurauit mensam, velut & sacerdos ille Christi veri sacerdotis figuram præ se ferebat & imaginem. Tu es (inquit) sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hunc panem, panes figurabant propositionis. Hæc est pura scilicet hostia & incruenta, quam ab ortu vsque ad occasum ipsi offerri per prophetam Dominus loquitur: corpus videlicet & sanguis Christi, in stabilimentum animæ nostræ & corporis, inconsumptum & incorruptum non in secessum iens, (absit enim) sed in nostram substantiam & conseruationem, omnimodi nocumenti reparatio, sordis omnis purgatio. Si quidem aurum offendat adulteratum per iudicialem correptoriamque ignitionem purgat, vt non in futuro, cum mundo condemnemur. Hæc Damascenus, qui satis apertè nostræ & Catholicæ sententiæ fauet. Eusebius Cæsariensis libro primo demonstrationis Euangelicæ, capite decimo, docens sacrificia veteris legis cessasse, & alia loco illorum in lege Euangelica esse subrogata inter alia hæc ait. Hæc igitur omnia quæ ab initio diuinitus prædicta sunt, in præsenti tempore per Euangelicam Saluatoris nostri doctrinam ab omnibus gentibus celebrantur, propheticæ voci testi-

Matt 7. Malac. 1. Esa. 26. Gene. 4. Haymo. Malac. 1. Eusebius Cæsariensis.

monium asserente veritate, per quam vocem Deus Mosaicis reiectis sacrificiis, quod futurum erat nostrum ipsorum institutum, diuinitus nuntiat, dicens: Quoniam ab ortu solis vsque ad occasum, nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo & hostia munda. Sacrificamus igitur Deo altissimo sacrificium laudis, sacrificium Deo plenum, & odorem afferens, & sacrosanctum sacrificium, sacrificamus nouo more, secundum nouum testamentum, hostiam mundam. At sacrificium Deo, spiritus contritus dictus est, cor igitur contritum & humiliatum Deus non despiciet, iamque etiam incendimus propheticum illum odorem in omni loco, & offerimus ei bene olentem fructum omni virtute abundantis Theologiæ hoc ipsum orationibus ad eum directis facientes: Quod sanè ipsum, alius quoque docet propheta, qui ait. Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Igitur & sacrificamus & incendimus aliàs quidem memoriam magni illius sacrificij secundum ea, quæ ab ipso tradita sunt, mysteria celebrantes, & gratias Deo pro salute nostra agentes, religiososque hymnos & orationes sanctas illi offerentes, aliàs nos ipsos totos ei consecrantes, eiusque pōtifici, ipsi vtique verbo, corpore, animoque dicantes. Hæc Eusebius Cæsariensis, qui etsi multas oblationes dicit intelligi per oblationem illam mundam, quam prædixit Malachias, inter illas tamen recenset oblationem illam quæ fit in memoriam illius magni sacrificii, quod videlicet Christus pro nobis obtulit in cruce: Et in verbis Eusebii est illud potissimum annotandum, quod dixit celebrationem illius oblationis esse secundum mysteria tradita à Christo. Ex quibus verbis constat missę celebrationem, non esse papisticam, vt Lutherani iniuriosè illam nominant: sed ab ipso Christo institutā. Ante hos omnes fuit Iustinus Philosophus martyrio & doctrina clarissimus, in dialogo cum Tryphone aduersus Iudæos disputās, eadem Malach. verba de sacrificio Eucharistiæ interpretatur, sic dicens: Deus ipse ait. In omni loco in gentibus hostias acceptas gratásq; immolari: Neque verò à quoquā hostias Deus accipit, nisi à suis sacerdotibus. Itaque omnia sacrificia, quæ suo nomine facienda Iesus Christus tradidit. i. in Eucharistia panis & poculi, quæ in omni loco à Christianis fiunt, præoccupatione vsus Deus sibi grata esse testatur. Quæ autem à vobis vestrisque illis sacerdotibus fiunt, improbat his verbis. Sacrificia vestra è manibus vestris non accipiam: quod ab oriente sole ad occidentem, nomen meum gloria affectum est, ait, in gentibus: vos autem illud detestamini. Hęc Iustinus martyr. In quibus verbis testimonio Malachiæ Prophetę asserit Eucharistiam panis & vini esse sacrificium Deo gratum, illudque à Christo esse traditum. Sed audiamus Irenæum Apostolis vicinum, qui libro quarto aduersus hæreses capite. 32. loquens de cessatione veterum sacrificiorum, hæc ait. Ex quibus omnibus manifestum est, quia non sacrificia & holocaustomata quærebat ab eis Deus, sed fidem, & obedientiam, & iustitiam, propter illorum salutem. Sicit in Osea Propheta docens Deus suam voluntatem, dicebat. Misericordiam volo, quàm sacrificium, & agnitionem Dei super holocaustomata, sed & Dominus noster eadem monebat eos dicens: Si enim cognouissetis, quid est Misericordiam volo quàm sacrificium, nunquam condemnaretis immerentes: testimonium quidem reddens prophetis, quoniam veritatem prædicabant, illos autem arguens sua culpa insipiētes. Sed & suis discipulis dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed vt ipsi nec infructuosi nec ingrati sint, eum qui ex creatura panis est, accepit & gratias egit, dicens. Hoc est meum corpus. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura: quæ est secundum nos, suum sanguinem cōfessus est, & noui testamenti nouam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens in vniuerso mundo offert Deo, ei qui alimenta nobis præstat primitias suorum munerum in nouo testamento, de quo in duodecim prophetis Malachias sic præsignificauit. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus vestris. Quoniam ab ortu solis vsque ad occasum nomen meum glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum. Quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens, manifestissimè significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessauit offerre Deo, omni autem loco sacrificium offertur ei, & hoc purum: nomen autem eius glorificatur in gentibus. Hæc Irenæus martyr Polycarpi discipulus. Audiant Lutherani, & diligenter circumspiciant istorum virorum testimonia, & intelligent non esse nouam aut recentem doctrinam, qua docetur missam esse verum sacrificium, sed ab ipsis Apostolorum temporibus in Ecclesia Catholica receptam. Neque hanc doctrinam ex suo tantum arbitrio, prout hęretici faciunt, nobis isti sancti tradiderunt: sed illam ab ipsa sacra scriptura hauserunt, cuius interpretationem legitimam & sensum germanum ab illis potius quàm hæreticis accipere oportet. Et in hunc potissimum finem illorum testimonia citaui, vt ex illis constet, quis sit verus & germanus sacræ scripturæ sensus, & tandem ex ipsa scriptura apertè conuincerem missam esse sacrificium. Obmutescant ergo impudentes & mendacissimi hæretici, qui non verentur nobis improperare, quod solis recentium Theologorum placitis, & non verbo Domini, de quo ipsi mendacissimè & arrogantissimè se iactant, nostram confirmamus Catholicam doctrinam.

Psal. 140. *Iustinus Martyr.* *Malac. 1.* *Esa. 1.* *Irenæus.* *Oseæ. 6.* *Malac. 1.*

Possem pro hac re plura adhuc ex veteri testamēto citare testimonia: sed illa nō tam apertè hanc catholicam sententiam ostendunt, propterea quòd illorum sensus non est tam manifestus, neque ex sententiis sanctorum patrum potest ita facile colligi, sicut in aliis eiusdem testamenti testimoniis quæ hactenus citaui: & ideo illa omittere decreui, ne fortè, si non tam apertè per illa testimonia nostram sententiam probarem, occasionem deridendi hæreticis præstarem, qui ex omni parte occasiones quærunt, vt Catholicos viros populo deridendos exponere possint.

Accedamus ergo ad nouum testamentum, in quo rerum omnium multa maior est claritas, quam in veteri. Si opera & verba, quæ Christus noster summus sacerdos secundum ordinem Melchisedech in illa sua sanctissima cœna fecit & dixit, diligenter considerentur, inde apertissimè conuincetur missam esse sacrificium. Vt autē hæc omnia apertiora faciam, verba Lucæ Euangelistæ citare oportet, quib9 ille

Luc. 22.

ille Dominicam cœnam describit, sic dicens. Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur. Hoc facite in meam cõmemorationem. In his verbis manifestè declarat Lucas quid fecerit Christus, & qui dixerit. In illis quæ dixit, præcepit Apostolis & omnibus futuris sacerdotibus, vt facerent in sui commemorationem, id quod ille fecerat. Et quia de hoc nullam scio esse controuersiam, ideo nolui circa huius rei probationem immorari, præsertim cum beatus Cyprianus in illa epistola ad Cecilium suprà citata, hoc manifestè doceat, & pro indubitato relinquat. Si igitur probauerim Christum Redemptorem nostrum non solum in cruce, sed etiam in sacratissima cœna corpus suum pro nobis omnibus Deo patri obtulisse: plene probatum erit sacerdotes Euangelicos, quum in missa Eucharistiam consecrant, esse obligatos ad offeren dum Deo illud idem corpus Christi quod consecrarunt: quia Christus præcepit illis, vt in suam commemorationem facerent, quod ipse fecit. Hoc enim potissimo argumento beatus Cyprianus in illa prædicta epistola probat in sacris mysteriis esse necessario miscẽdam aquam cum vino: quia Dominus ita fecit, & postea præcepit sacerdotibus vt facerent quod ipse fecit, dicens: Hoc facite in meam cõmemorationem. Quod autem Christus summus sacerdos noster corpus suum in illa benedictissima cœna pro nobis Deo patri obtulerit, apertè constat ex sacris literis & multorum sanctorum testimoniis. Primò quidem illud est manifestum, quod Christus Saluator noster apud Lucam ait: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quod non dixit verbo futuri temporis, dabitur sed verbo præsentis temporis dixit, datur: vt hac tam aperta locutione ostenderet, non solum postea in cruce, sed etiam tunc corpus suum sub specie panis pro nobis Deo patri offerre. Et eodem modo locutus est de calice sic, iuxta Græci sermonis veritatem, dicens. Hic est calix nouum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis funditur. Nam etsi in vulgata & antiqua noui testamenti translatione, habeatur in verbo futuri temporis, fundetur: Græce tamen in præsenti est & non in futuro. Nam Græca vox illi verbo respondens, est ἐκχυνόμενον, quæ est participium præsentis temporis, & non futuri. Et hoc idem participium positum est apud Matthæum & Marcũ, vbi vterque de administratione calicis loquitur. Propter quod non possum non mirari quare interpres antiquæ translationis, in omnibus tribus Euangelistis verterit verbo futuri temporis, effundetur, cum in omnibus tribus Euangelistis habeatur Græcè illud prædictũ participium, quod constat esse temporis præsentis. Fortè ille transtulit in præsenti, & postea idiotæ scriptores rem non intelligentes putarunt se emendare literam, & illam corruperunt mutantes tempus præsens in futurum. Erasmus Roterodamus vir Græce doctissimus in sua translatione noui testamenti: in omnibus tribus Euangelistis posuit in præsenti, effunditur. Et in priore epistola ad Corinthios vbi in antiqua translatione habetur. Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, Erasmus transtulit non per verbum futuri temporis, sed per verbum præsentis, sic dicens: Hoc meum est corpus, quod pro vobis frangitur. Nam in illo loco Pauli Græce habetur, κλώμενον, quod etiam est participium præsentis temporis, & ideo necessario vertẽdum erat per verbum pręsentis temporis, & non per verbũ futuri. Ex verbis ergo trium Euangelistarum, & Pauli, iuxta Græcam veritatem, apertè conuincitur Christum in illa benedictissima cœna obtulisse pro nobis Deo patri corpus & sanguinem suum: quoniam tunc dicit ille se corpus suum tradere, & sanguinem suũ fundere: quod verè dici non posset, nisi quia tunc corpus suũ ad passionem postea tolerandam, & sanguinem ad effusionem postea faciendã obtulit. Et propter hanc quam Christus tunc fecit sui corporis & sanguinis oblationem, quotiescunque manducamus panem illum sanctissimum, & bibimus calicem Domini, vt Paulus ait, mortem Domini annunciamus donec ille ad iudicium veniat. Nam quum illa facimus in suam commemorationem, vt Christus ipse pręcepit, facimus. Non autem esset ibi mortis Christi commemoratio, nisi ille in sua benedictissima cœna corpus & sanguinem suum Deo patri aliquo modo obtulisset. Obtulit ergo in sua benedicta cœna sacratissimum corpus & sanguinem suum, aliter tamen quàm in cruce. Nam in cruce obtulit Deo corpus suum visibile & palpabile: in cœna verò obtulit corpus suum, in forma minimè ab hominibus visibili, sed latens sub accidentibus panis & vini. In cruce obtulit corpus suum palpabile & passibile: in cœna autem obtulit illud sub forma in qua nec pati nec palpari potuit.

Præterea, ex ipso ritu & ordine sacerdotij secundũ quem Christus Saluator noster fuit sacerdos, cõuincitur illum in cœna obtulisse Deo patri corpus & sanguinem suum. Nam ille, vt vtrunque testamentum docet, fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech. At ritus & ordo sacerdotij Melchisedech, vt iam supra per apertissima testimonia probauimus, fuit oblatio panis & vini: ergo vt Christus verè dicatur sacerdos secundum ordinem Melchisedech oportet illum similem oblationem fecisse, videlicet corpus suum sub accidentibus panis, & sanguinem sub accidentibus vini. In cruce autẽ pendens non obtulit corpus suum sub huiusmodi accidentibus opertum: sed nudum & omnibus cõspicuum, flagellatum, suo sanguine aspersum, multis vulneribus sauciatũ. Si Christus in cruce non fuit sacerdos secundum ritum & ordinẽ Melchisedech, quia ibi non fuit aliqua hostiæ similitudo, oportet necessario fateri, illum in sacratissima cœna tale exercuisse sacerdotium iuxta ordinem Melchisedech. Nã illic Christus similem habuit hostiam, videlicet corpus suum sub accidentibus panis, & sanguinem suũ sub accidentibus vini. Si tunc Christus verè egit sacerdotem, & verè sacrificauit, & hostiã obtulit: ergo sacerdotes Euangelici, qui secundum ordinem à Christo institutum & ab eodem inchoatum sunt sacerdotes, eodẽ modo sacrificant, & eandem, quam Christus, offerunt Deo hostiam: præsertim cùm ex pręcepto Christi & potestate ad hoc ab eodem Christo illis data, idem faciant quod ipsemet Christus fecit.

Accedit ad hæc, multorum sanctorum virorum qui doctrina perinde ac sanctitate claruerunt, concors testimonium, quo omnes illi concorditer testantur, Christum in vltima cœna corpus suum pro nobis Deo obtulisse. Et primum omnium tanquam vetustorum nouissimum profero Rupertum Tuicensem,

censem, qui in commentariis super Exodum declarans ritus & cæremonias agni paschalis quomodo figurauerint ea quæ corpori Christi adsunt, tandem accedens ad illam agni immolationem, de qua superius locuti sumus, hæc ait. Tandem quartadecima die ad vesperam, vbi illum paschæ veteris agnum comedit cum discipulis suis, tunc ipse noui sacrificij agnus continuo capiendus, & deducendus ad immolandum, iamiam in angustia passionis agonizans, prius propriis manibus Deo patri semetipsum immolauit, accipiens panem & vinũ, & mira atque ineffabili sanctificationis potentia transferens hæc in corporis & sanguinis sui sacramentum. Nam quod deinde manibus peccatorum crucifixus & mortuus est idem agnus, præteritorum atque præsentium salus omniũ continuo fuit, & ad illos qui in inferiori Aegypto, id est, in infernalibus detinebãtur tenebris, descendit, quinque per quinq; retroactas mundi ætates ibidem fuerant collecti. Vnde & constat rectè quinque diebus, à decima scilicet vsque ad quartamdecimam mensis agnum seruari: quia videlicet ex quo in typum eiusdem filij Dei, primus Abel agnum obtulit, quinque fluxerunt ætates mundi, quarum in fine immolandus erat hic verus agnus Dei. Et aliquibus interpositis subdit. Quod vero manib⁹ suis, vt iam dictum est, corpus & sanguinẽ suum sub specie panis ipse summus pontifex obtulit, &, Hoc facite in meam commemorationem, dixit, eorum salus est, qui in ista vita detinentur, quibus Aegyptus hic mundus est, quibus vera captiuitas sub diabolo mũdi principe, ignoratio Dei est. Hactenus Rupertus, qui etsi nouissimus sit eorũ quos nũc citaturus sum, tamen ante quadringentos & quinquaginta annos floruit: & tam apertè dicit Christum in vltima cœna suũ corpus Deo obtulisse, vt nihil apertius desiderari possit. Ante hunc per aliquot secula fuit Beda, qui in commentariis super Marcum, interpretans illa verba. Et manducãtibus illis accepit Iesus panem, hęc ait. Finitis paschæ veteris solemniis, quę in commemorationem antiquę de Aegypto liberationis populi Dei agebantur, transiit ad nouum, quod in suæ redemptionis memoriam Ecclesiam frequentare volebat: vt videlicet pro carne agni ac sanguine, sui corporis sanguinisq́ue sacramẽtũ substitueret, ipsumq́ue se esse monstraret, cui iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secũdum ordinem Melchisedech. Hæc Beda. In cuius verbis hoc annotare oportet, quod dixit, Christum in vltima cœna exercuisse sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, quod non aliter tunc fecit, nisi tũc suum corpus & sanguinem offerendo. Multo apertius docet hoc Hieronymus, qui in commentariis super Psalmos interpretans illud ex Psalmo. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, hęc ait. Quomodo enim Melchisedech rex Salem obtulit panem & vinum: sic & tu offeres corpus tuum & sanguinem, verum panem & verum vinum. Iste Melchisedech, ista mysteria quæ habemus dedit nobis. Ipse est qui dixit, Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum & cæte. Secũdum ordinem Melchisedech tradidit nobis sacramentũ suum. Hæc Hieronymus, qui nihil apertius pro nostra sententia dicere potuit. Ambrosius in missa de cœna Domini in oratione præfationis, hęc ait. Aut quid sperare de tua misericordia possumus, qui tantum munus accepimus vt talem tibi hostiam offerre mereremur, corpus scilicet & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, qui se pro mũdi receptione piæ illi & venerandæ tradidit passioni: qui formam sacrificij salutis perennis instituens hostiã se primus obtulit, & primus docuit offerri. Hæc Ambrosius. In quibus verbis duo simul asserit, per quæ tota hæc præsens absoluitur disputatio. Nam dicit Christum in illa sacratissima cœna se hostiam obtulisse, & docuisse nos vt eandem hostiam offerremus. Ante Ambrosiũ fuit Eusebius Cæsariensis episcopus, qui libro primo demonstrationis Euangelicæ, capite decimo demonstrans quomodo sacrificia legis veteris cessauerint, & loco illorum sit aliud in lege Euãgelica substitutum, hęc ait: Itaque post omnia, quasi mirabilem quandam victimam, sacrificiumq; eximium patri suo operatus pro nostra omnium salute obtulit eiusq; rei memoriam, vt nos ipsi Deo pro sacrificio offerremus instituit. Hęc Eusebius. In quibus verbis, quamuis illa sint pauca, multa tamen cõplectitur, quę nostrę & Catholicæ doctrinæ fauent. Dicit enim primò Christũ se Deo patri obtulisse: Dicit secũdò, nos in memoriã illius idẽ sacrificiũ offerre. Dicit tertiò, hoc sacrificium quod nos offerimus esse ex Christi institutione, & non ex humano arbitrio aut ex papistica inuentione, vt hæretici mendacissima blasphemia quotidie dicere solẽt. Ex istis tribus, quæ dixi Eusebiũ asseruisse, duo vltima adeò apertè dicit, vt nullus merito de illis dubitare possit. De primo forsitan aliquis cõtendet, & dicet Eusebiũ illic locutũ fuisse de sacrificio facto in cruce vbi semetipsum obtulit Deo. Vt autẽ apertè constet illũ fuisse locutũ de facrificio facto in cœna, & non in cruce, oportet inspicere verba quæ ille sine vllis aliis mediis cõtinuo subiungit, sic dicens: Hoc etiã prophetarũ præcipuus Dauid, qui quod futurũ erat spiritu diuino pręuiderat, vaticinatus est, vbi ait. Expectans expectaui Dominũ & intẽdit mihi: & exaudiuit precẽ meã, & sustulit me de lacu miseriæ & de luto fecis. Et statuit supra petrã pedes meos, & direxit gressus meos. Et immisit in os meũ canticũ nouũ, carmẽ Deo nostro. Quod porrò sit hoc canticũ nouũ, declarat deinceps, vbi ait. Sacrificiũ & oblationẽ noluisti, corpus autẽ perfecisti mihi: Holocausta & pro peccato nõ postulasti, tũc dixi, ecce venio. In capite libri scriptũ est de me, vt facerẽ Deus voluntatẽ tuã, volui: & adiungit. Anũciaui iustitiã tuã in Ecclesia magna. Sic planè docens pro antiquis sacrificiis & holocaustis Christi aduentũ per assumptionẽ humani corporis, eiusque corpus perfectũ Deo oblatũ esse, ipsumq; hoc Ecclesiæ suæ nunciatũ gaudio tanquã ingẽs mysteriũ quod prophetica voce in capite libri propositũ expressumq; sit. Quũ ergo huius sacrificij memoriã signis quibusdã in mensa celebrandã, corporisq; itẽ illius, salutarisq; sanguinis, vt noui testamenti institutũ habet, acceperimus, rursum à ꝓpheta Dauid instruimur ad dicẽdũ. Parasti in cõspectu meo mẽsam contra eos qui affligunt me. Pingue fecisti in oleo caput meũ, & calix tuus inebriãs quã præstãtissimus. Palã igitur in his mysticã significat vnctionẽ & odorẽ afferentia mẽsæ Christi sacrificia, quibus operantes, incruentas & rationales, eique suaues victimas, in tota vita supremo Deo offerre, per eminẽtissimũ omniũ ipsius pontificẽ edocti sumus. Hactenus Eusebius Cæsariensis ante mille & ducẽtos annos.

Marginalia: *Rupertus.* (A) — *Beda.* — *Hieronymus.* (B) — Ioan. 6. — *Ambrosius.* — *Eusebius Cæsariensis.* (C) — *Psal. 39.* — (D) *Psal. 22.*

nos. Ex quibus verbis apertè constat illum de sacrificio in cœna Domini facto fuisse locutum, & nos in memoria illius cœnæ incruentas victimas Deo offerre: & hoc dicit nos facere ex doctrina supremi omnium pontificis, videlicet Iesu Christi Saluatoris nostri. Eusebium Cæsariensem præcessit plusquam vno integro seculo Cyprianus Carthaginensis episcopus & martyr, qui epistola. 3. libri secundi, quæ est ad Cecilium, declarãs illud ex Psalmo. 109. Tu es sacerdos in æternum secũdum ordinẽ Melchisedech, hęc ait. Qui ordo vtique hic est de sacrificio illo veniens, & inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem & vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam qui magis sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Iesus Christus qui sacrificium Deo patri obtulit? Et obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem & vinum, suum scilicet corpus & sanguinem. Hæc Cyprianus martyr ante mille & trecentos annos. Ecce septem illustres viros sanctitate perinde ac doctrina clarissimos, qui omnes concorditer asserunt, Christum in vltima cœna obtulisse Deo patri corpus & sanguinem suum sub speciebus panis & vini. Neque hoc ex suo tantum arbitrio, vt hæreticorum mos est, sed testimonio sacræ scripturæ persuasi, asserunt. Si Christus in illa sacratissima cœna corpus suum & sanguinem Deo patri obtulit, ergo sacerdotes Euangelici idem corpus & eundem sanguinem Deo patri offerunt: quia ipse dixit illis: Hoc facite in meam commemorationem. Nam illis verbis, vt omnes sacri doctores interpretantur, præcepit sacerdotibus, vt facerent idem quod ille fecerat. Christus autem, vt probauimus, obtulit in vltima cœna: ergo sacerdotes tenentur offerre in missa, quæ est quædam illius cœnæ commemoratio. Missa ergo est sacrificium.

Cyprian⁹.

A

Denique hæc nostra & catholica sententia probatur multorum Conciliorum definitionibus, in quibus omnibus missa dicitur esse sacrificium. Nam concilium Toletanum primum, capite quinto nomine sacrificii missam appellat. Idem facit concilium Toletanum duodecimum, capite quinto. Sed fortè aliquis dicet concilia illa fuisse pronuncialia, & ideo errare potuisse. Fateor cõcilia illa fuisse prouincialia, nec ideo illorum sententia contemnenda est: quia per alia generalia est confirmata. Nam concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, capite primo suorum decretorum, hæc ait: Vna est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur, in qua idem ipse sacerdos est sacrificium Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramẽto altaris sub speciebus panis & vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem potestate diuina, vt ad perficiendum mysterium vnitatis, acciperemus ipsi de suo, quod ipse accepit de nostro. Hæc concilium Lateranense, quæ citantur in volumine decretalium, in cap. Firmiter, de summa Trinitate & fide Catholica. Ante hoc concilium per multa secula præcessit sexta generalis synodus, quæ capite. 32. suorum decretorum declarans vinum aqua mixtum esse necessariò in missa offerendum, hæc ait: Quoniam nouimus in Armenorum regione vinum tantum in sacra mensa offerri, aquam illi non miscentes, quum incruentum sacrificium peragunt, prætexentes Ecclesiæ doctorem Ioannem Chrysostomum in interpretatione Matthæi hoc asserentem: vt iam nunc ab ignorantia liberentur, illius patris mentem orthodoxè aperimus. Cùm enim antiquam Hydroparastarum hæresim, qui pro vino sola aqua in sacrificio vsi sunt, subuerteret, illam orationem composuit, in qua aquæ in sacrificio missæ adiunctionem amouere illi existimant: cùm tamen non doceat Sanctus per solum vinum oblationem offerri, quandoquidem & suę Ecclesiæ, vbi est illi pastoris administratio tradita, aquam vino miscendam tradidit, quando incruentum peragi sacrificium oportet ex precioso & honorando nostri Redemptoris sanguine, & aquæ contemperationem attendens, quæ in totius mundi viuificationem effusa est, ad peccatorum remissionem. Hactenus sexta synodus. In quibus verbis sæpe missam dicit esse sacrificium: & non qualecunque, sed tale in quo verus Christi sanguis offertur. Per multa etiam secula ante hanc sextam synodum celebratum fuit cõcilium Ephesinum, quod in epistola ab eo ad Nestorium missa, hæc ait: Annunciantes enim secundum carnem mortem vnigeniti filii Dei, incruentam celebramus in Ecclesiis sacrificii seruitutem. Hæc concilium Ephesinum. In quibus verbis apertissimè asserit missam esse sacrificium: quia ex verbis, quæ continuò pòst subiungit, constat illud loqui de missæ celebratione.

Cõcilium Toletanũ

Cõcilium Lateranense.

B

Sexta synodus.

Cõcilium Ephesinũ

C NIhil iam mihi superesse video ad plenè manifestandam comprobandamque Catholicam veritatem de sacrificio missæ, nisi solùm respondere obiectionibus hæreticorum, quibus illi probare conantur missam non esse sacrificium. Primò quidem nobis obiicit Lutherus Christi exemplum, quod necessariò imitãdum esse ait, sic dicens: Missa est quædam cõmemoratio cœnæ dominicæ, in qua Christus cum Apostolis suis morti proximus vltimò cœnauit. At Christus tunc cœnans non sacrificauit, nec tunc corpus & sanguinem suum obtulit, sed posteà moriens in cruce. Sacerdos igitur in missa non sacrificat, neque offert Deo corpus & sanguinem Christi. Collectionem istam siue consequentiam inde probare nititur Lutherus, quia debemus, vt ille ait, in hoc mysterio opera Christi eius mysterium imitari. Nam ille dixit in cœna: Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Hęc Lutheri argumentatio nullius prorsus est roboris, quia falsum assumit, & malè colligit. Primò quidem falsum est, missam esse solius cœnæ Dominicæ commemorationem. Nam etsi verum sit, missam esse quandam repræsentationẽ cœnæ Dominicæ, nõ tamen solius cœnę, sed etiam mortis & passionis Christi, Paulo hoc attestante, qui in priore ad Corinthios epistola ait: Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem domini bibetis, mortem Domini annũciabitis donec veniat. Cùm igitur Christus moriẽs seipsum sacrificauerit, & obtulerit Deo patri in cruce, iure possunt sacerdotes in missa, quæ est quædam passionis Christi repræsentatio, Christi corpus sacrificare, & Deo patri offerre. Falsum etiam est, Christum in illa sanctissima cœna non obtulisse Deo patri corpus & sanguinem suum. Nos enim superius ex ipsis Christi verbis, & multorum sanctorũ testimoniis probauimus, Christum in illa vltima cœna obtulisse Deo patri hostiam incruentam, corpus videlicet & sanguinem suum. Nam nisi tunc illum

Lutherus.

Ioan. 13.

1. Cor. 11.

hæc obtulisse dicamus, nunquam inueniri poterit, quando Christus sacerdotis officium fecerit secundū ordinem Melchisedech. Non enim hoc fecit in cruce, quia tunc, vt suprà diximus, obtulit corpus suum apertè omnibus conspicuum, & non sub speciebus panis & vini latitans. At Christus, vt Ecclesia de illo canit, sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech panem & vinum obtulit.

Hoc auté cùm nunquam nisi in cœna Christum fecisse constet, conuincitur Christum in cœna vltima corpus & sanguinem suum Deo patri obtulisse. Bis itaque corpus & sanguinem suum pro nobis obtulit Deo patri: primo quando cœnauit, secundo quando affixus est cruci: Mala etiam est Lutheranæ argumentationis consequentia: quia & si vellemus gratis dare Luthero, Christum in illa vltima cœna non obtulisse Deo patri corpus & sanguinem suum, non inde sequeretur necessariò, sacerdotes Euangelicos minimè corpus & sanguinem Christi in missa offerre. Non est enim necessarium, vt quicquid Christus in cœna tunc fecit, sacerdotes nunc in missa faciant: & quæ ille tunc non fecit, neque sacerdotes nunc facere audeant. Nam iuxta hanc regulam non liceret sacerdotibus ornamentis sacratis indutos, & in vase argenteo aut aureo celebrare, quia Christus in illa sua sanctissima cœna nihil horum habuit. Oporteret etiam sacerdotes cœnantes celebrare, & non nisi iam cœnatis corpus Domini tradere ad manducandum: quia Christum ita fecisse Euangelia docent. Catholica tamen Ecclesia per totum orbem diffusa, & à spiritu sancto edocta omnia his contraria facere docet & præcipit. Multa enim, vt recte Hieronymus ait: Domino competunt, quæ seruulo non conueniunt, ac proinde nō licet. Si omnia in missa, vt Lutherus ait, essent ad Christi imitationem facięda, cur ille missam coram pluribus aut paucioribus quam duodecim celebrare apud suos permittit, cùm Christus coram solis duodecim mysticam cœnam consecrauerit? Cur vna missa finita aliam in alio die dici permittit, cùm Christus non nisi semel illam cœnam sacratissimam celebrauerit? Cur missam celebrans Lutherus, non continuò se disponit & præparat, vt peracta missa sequestratus à suis oret, & inde transeat ad mortem crucis, quemadmodum Christus fecit? Sed Lutherus vbi opus erat imitari Christum, ibi longissimè distat ab illo: & vbi non est necesse, neque licet imitari Christum, ibi contendit, vt omnes illum imitentur. Quod ad suæ sententiæ probationem citat Lutherus. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis, nihil prorsus illi suffragatur. Quia verba illa non dixit Christus sedens in cœna quando corpus & sanguinem suum sub speciebus panis & vini discipulis suis dedit: sed quando, vt ex Ioannis Euāgelio apertissimè constat, pedes discipulorum lauit. Tunc enim præcepit illis, vt ex illo quod ipsum fecisse viderant, humilitatis exemplum caperent ad Lauandum alter alterius pedes. Quod ergo Christus de sola pedum lotione dixerat, Lutherus ad omnia Christi opera extendere conatur. Ecce qualia sunt Lutheri argumenta, in quibus nihil verum, imò nec vero simile profert, sed meras nugas, & sacræ scripturæ torsiones, per quas populum rudem, & literarum prorsus ignarum hactenus fefellit, & ad sua impia dogmata traxit. A

Secundò argumentantur Lutherani, quod dicentes missam esse sacrificium, Christum spoliant illo magno honore sacerdotis æterni. Vt autem huius argumenti robur magis omnibus pateat, verba Ioannis Caluini, qui capite.18. suæ institutionis Christianæ. §.50. fusius & pluribus neruis hoc argumentum pertractat, fideliter citabo: Christus enim, inquit Ioannes Caluinus, sacerdos & pontifex à patre consecratus est non ad tempus, quomodo illi in veteri testamento constituti leguntur, quorū cùm vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse non poterat. Quare & successoribus opus erat, qui subinde in demortuorum locum subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, vicarium substitui minimè necesse est. Itaque à patre designatus est sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech, vt æternum permanente sacerdotio fungeretur. Et paucis interpositis subdit: Iam verò quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiant necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Qua subrogatione, non modo Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotii prærogatiuā illi rapiunt, sed è dextera patris deturbare ipsum conantur: in qua sedere immortalis non potest, quin simul æternus sacerdos maneat. Neque causificentur, non suffici suos sacrificulos Christo, quasi demortuo: sed suffraganeos duntaxat esse æterni eius sacerdotii, quod propterea stare non desinit. Verbis enim Apostoli fortius constringuntur, quàm vt sic elabi possint: nempe, alios plures esse factos sacerdotes: quia morte impedirentur permanere. Christus ergo qui morte non impeditur, vnus est, nec consortibus indiget. Hactenus Caluinus. In verbis huius argumenti apertè Caluinus, prout alii hæretici sui consortes facere solent, nostram sententiam repræsentat debilem & inermem, vt facilius possit populo rudi persuadere se de nobis triumphare. Nam ineptam quandam & nimis absurdam fingit nos dare suo argumento responsionem, quam neque per somnium quidem cogitauimus. Nos enim fatemur Christum esse verum sacerdotem æternū secundum ordinem Melchisedech, prout pater cœlestis illum futurum iuramento asseuerat. Sacerdotes autem Euangelicos non dicimus esse illius tanquam demortui successores, prout erant veteris legis sacerdotes, quorum altero mortuo, alter loco illius subrogabatur. Neque dicimus sacerdotes Euangelicos, vt Caluinus falsò nobis tribuit, esse suffraganeos Christi aut illius cōsortes: sed esse illius ministros per quos ille suum sacerdotium in æternum exercet. Ille enim solus est verus & perfectus sacerdos qui verè consecrat, offert, & reliqua omnia propria sacerdotis officia verè peragit: nos autem solùm sumus illius ministri, per quos ille operatur. Nam in baptismi sacramento, quoties illud sacerdos aliquis administrat: Christus est qui verè & affectiuæ baptizat, prout Ioannes baptista testatus est, sic dicens: Qui misit me baptizare, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Ex istis enim Ioannis verbis conuincit beatus Augustinus malitiam sacerdotis, etiam si hæreticus ille sit, non obstare quin verum baptismum conferat: quia Christus est qui baptizat, sacerdos autem non baptizat animam: sed solùm

Caluinus

Heb.7.et.9.&.10.

B

Heb.7.

C

Ioan.1.

sed solum profert verba,& corpus lauat exterius. Idem per omnia dicendum est de sacramento Eucharistiæ, in cuius confectione, licet sacerdos accipiat panem, & benedicat, proferatque super eum verba consecrationis, non tamen ille conuertit effectiue panem in corpus Christi: sed Christus ipse est qui illam substantiæ commutationem facit: quia sicut ille est qui inuisibiliter baptizat,ita ille est qui inuisibiliter panem consecrat,&in suum corpus conuertit.In cuius rei testimonium profero Eusebium Emissenum,qui sermone quinto de pascha,hæc ait: Nam inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sãguinis sui,verbo suo secreta potestate cõuertit.Hæc Eusebius Emissenus ante mille & ducentos annos.In quibus verbis Christũ appellat nomine inuisibilis sacerdotis, propterea quod ille nunc à populo non videtur,quum agit ea quæ ad verum sacerdotis officium spectant.Nec solum cõsecrat panem, & conuertit illud in corpus suum Christus Deus noster, sed ipsum etiam corpus suum offert Deo patri incruẽta oblatione, quoties sacerdotes Euangelici missam perfectè celebrant. Sacerdotes quidem nomine totius Ecclesiæ offerunt Deo patri corpus Christi, tanquam illius ministri: Christus autem est qui principaliter tunc per sacerdotes & per Ecclesiam se Deo patri offert. Vnde Haymo in commentariis super Paulum,interpretans illud ex epistola ad Hebræos:Omnis pontifex ad offerenda munera cõstituitur,hæc ait:Quia enim nulli sacrificium debetur, nisi soli vero Deo, pontifex noster mundam hostiam pro nobis Deo patri obtulit,idem existẽs sacerdos & sacrificium:offert etiam sacrificium Deo patri acceptum,per Ecclesiam suam. Dum enim nos offerimus sacramenta corporis eius, ipse offert. Hæc Haymo. Et quia Christus quotidie per sacerdotes Ecclesiæ offert, ideo quotidie exercet suum sacerdotium secũdum ordinem Melchisedech, officium etiam sacerdotale quotidie exercet,dum quotidie pro nobis apud patrem orat tanquam aduocatus noster:quia officium sacerdotis est orare. Quum tamen sic orat, non in hoc se ostendit sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, magis quàm secundum ordinem Aaron:quia hic ordo non distinguitur ab illo per preces & orationes,sed per hostias & victimas, & per modum offerendi illas. Est ergo Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedech, dum per sacerdotes Ecclesiæ ipse semetipsum quotidie offert Deo patri sub accidentibus panis.Hanc nostram & Catholicam doctrinam,si bene intellexisset Caluinus,non accusasset nos, dicens quod spoliamus Christum honore sacerdotii æterni. Nam cùm dicimus sacerdotes Euangelicos offerre Deo corpus & sanguinem Christi,non excludimus ab hac oblatione ipsum Christum,neque alios sacerdotes suffraganeos aut consortes illius facimus:sed tantum dicimus illos esse Christi veri sacerdotis ministros, per quos verus ille &inuisibilis sacerdos quotidie operatur.Ex quibus omnibus apertissimè constat,nos gloriam & honorem sacerdotis æterni multò melius tribuere Christo, quàm Caluinus, qui dum negat missam esse sacrificium, negat eam oblationem offerri à sacerdotibus Euangelicis, per quam solam Christus est sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Eusebius Emissen⁹. *Heb. 8.* *Haymo.*

Tertiò nobis obiiciũt hæretici,præsertim Ioannes Caluinus,quòd virtutem passionis & mortis Christi minuimus,dum missam dicimus esse sacrificium: quia hoc ipso,vt ille ait,fateri cogimur sacrificium mortis Christi non esse sufficiens ad remissionem peccatorum, cum opus sit illud toties in missa iterari. Verba Caluini sunt hæc: Nam si Christus in cruce semetipsum in sacrificium obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptionem nobis quæreret, haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificii nullo fine perstat. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus,quam de bobus & vitulis qui sub lege immolabantur:quorum oblationes ex eo inefficaces arguũtur & imbecillæ, quod sæpius iterabantur.Quare aut Christi sacrificio,quod in cruce impleuit purgationis æternę vim defuisse fatendum erit:aut vno semel sacrificio,Christum in omnia secula defunctum esse. Id est, quod dicit Apostolus summum hunc pontificem Christũ semel, per immolationem sui apparuisse, sub consummationem seculi,ad peccati profligationem.Item,voluntate Dei nos sanctificatos esse,per oblationẽ corporis Iesu Christi,semel.Item,Christum vna oblatione in perpetuum cõsummasse sanctificatos.Quibus insignem sentẽtiam subnectit. Acquisita semel peccatorum remissione,nullam amplius restare oblationem. Hoc & postrema sua voce & inter vltimos spiritus ædita,Christus significauit,qui dicit,Consummatum est: Solemus extremas moriẽtium voces pro oraculis obseruare.Christus moriens testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutẽ nostram erat.Nos huiusmodi sacrificio,cuius perfectionem luculenter adeò commendauit,quasi imperfecto innumera quotidie assuimus. Quando sacrosanctum Dei verbum non affirmat modo,sed clamat etiam & contestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere,qui aliud postulant,nónne ipsum imperfectionis insimulant & infirmitatis?Hactenus Caluinus.In quibus verbis ille manifestè suam prodit ignorantiam.Nam apertè ostendit se nescire,quod verissimũ esse sacræ scripturæ autoritate,& sanctorum patrum testimoniis comprobauimus,Christum duas & valde diuersas fecisse oblationes, alteram incruentam in cœna: alteram cruentam in cruce. Vna quidem & eadem fuit in ambabus oblationibus hostia, corpus videlicet suum, quod in vtraque oblatione obtulit Deo, sed quia bis & diuersis modis idem corpus suum Deo patri obtulit,ideò dico illum duas & diuersas fecisse sui corporis oblationes. Nam in cruce obtulit corpus suum sauciatum,sanguine proprio aspersum,fuitque hostia illa cruenta,& sacrificium illud cruentum.In cœna autem obtulit corpus suum,non sauciatum,nec sanguine proprio rubricatum,sed sanum & integrũ, nulloque proprio cruore perfusum sub accidentibus panis latitans. Et ideo sancti doctores quos suprà citauimus,corpus Christi hoc modo oblatũ, vocant hostiam aut oblationem incruentam, & concilium Ephesinum appellauit incruentam sacrificii seruitutem: & sexta synodus in verbis suprà citatis dixit incruentum sacrificium,vt hoc epitheto oblationem cœnæ Dominicæ,& sacrificium in ea factum distinguerent ab oblatione & sacrificio in cruce factis.Cùm igitur istæ duæ oblationes sint adeò diuersæ consequens est vt diuersas etiam sortiantur conditiones,diuersaque merita.Per oblationem quæ facta est in

Caluinus

Heb.9. cœna, non fuit redéptum genus humanum: quia sine sanguinis effusione, vt ait Paulus, non fit remissio. Per oblationem autem factam in cruce redempti sumus à seruitute diaboli à quo tenebamur captiui ad *Zach.9.* ipsius voluntatem. In sanguine enim testamenti sui, vt prædixerat Zacharias propheta, eduxit vinctos C qui erant in lacu. Hæc oblatio facta in cruce nõ iteratur, nec repetitur vnquam: quia Christus resurgens *Rom.6.* ex mortuis, vt ait Paulus, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. De hac oblatione in cruce *Heb.7.* facta loquutus est Paulus in epistola ad Hebræos, quum de Christo loquens, ait: Qui non habet necessi- *Heb.9.* tatem quotidie, quemadmodũ sacerdotes prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Hoc *Heb.10.* enim fecit semel se offerendo. Et in eadem epistola iterum ait: Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Et rursum ibidem ait: Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. In his omnibus locis, & in aliis similibus Paulus, vt apertissimè constat, loquitur de illa oblatione, quam Christus fecit in cruce, & non de illa quam fecit in vltima cœna. Nam per solam illam quæ facta est in cruce, exhausit multorum peccata, & cõsummauit in sempiternum sanctificatos. Oblationem illam factam in cruce non fuit necesse repetere: quia illa semel facta fuit sufficiens ad multorum exhaurienda peccata. Hanc oblationẽ à Christo in cruce factam non iterant, neque repetunt sacerdotes quum in missa sacrificant, & Deo offerunt. Quia etsi missam celebrent in memoriam Dominicę passionis, non tamen fit ab eis in missa talis corporis Christi oblatio, qualem ille fecit in cruce, sed qualem fecit in cœna vltima, videlicet incruentam, & sine vlla sanguinis effusione, & sine morte hostiæ oblatæ. Ex his omnibus apertissimè constat, missæ sacrificium nihil prorsus derogare virtuti passionis Christi, neque minuere virtutem & efficaciam oblationis quam Christus fecit in cruce. Non enim ad hoc sacrificamus & offerimus in missa corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, vt per talem oblationem suppleamus defectum oblationis factæ à Christo in cruce. Absit. Nullum enim defectum, imò è contrario omnem superabundãtiam habuit oblatio illa. Sicut Torcular calcauit solus, ita etiam solus sine alicuius adminiculo multorum exhausit peccata, & pro illis omnibus satisfecit. Missam celebramus, vt per Eucharistiam, sicut per alia sacramenta virtus & meritum passionis Christi applicetur sacerdoti celebranti, & D illis pro quibus celebrat. Corpus & sanguis Christi in missa offertur Deo patri oblatione incruenta in satisfactionem pro peccatis nostris: & ideo oportuit talem oblationem in missa fieri, quæ iterari posset: vt per illam possemus quotidie expiare peccata, quæ quotidie committimus, & quotidie iteramus. Et hæc *Eusebius Emissen⁹.* doctrina non est noua, neque est nostra imaginatione conficta, prout est hæreticorum omnium doctrina: sed est vetustissima, à sacris & antiquis Ecclesiæ doctoribus accepta. Eusebius Emissenus in sermone quinto de paschate loquens de sacramento Eucharistię, hęc ait: Et ideo quia corpus assumptum ablaturus erat ex oculis nostris, & syderibus illaturus, necessarium erat, vt nobis in hac die sacramẽtum corporis & sanguinis sui consecraret, vt coleretur iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in precium: vt quia quotidiana & indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua etiam esset redemptionis oblatio: & perennis illa victima viueret in memoria, & semper præsens esset in gratia. Verè vnica & perfecta hostia fide æstimanda non specie, neque exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Hęc Eusebius Emissenus, qui ante mille & ducẽtos annos floruit. In quibus verbis id annotare oportet, quod cùm dixisset, Christum semel fuisse oblatum in precium, postea dixit, perpetuam esse redemptionis oblationem. Oblatio in precium fuit vna & cruenta in ara crucis facta: oblatio autem redemptionis perpetua, est incruenta, & est illa quæ quotidie fit in missa: quia ad illam exercendam dixit Eusebius Emissenus instituisse Christum sacramentum corporis & sanguinis sui. Ioannes Chrysostomus Eusebio Synchronus, aut paulò posterior illo, homilia super epistolam ad Hebræos eãdem sententiam docet, sic inquiens: Et quia semel oblata est illa hostia, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius, id ipsum semper offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium: sed semper A idipsum. Proinde vnum est hoc sacrificium. Hæc Chrysostomus. In quibus verbis id potissimum annotandum est, quod dicit idem esse nostrum sacrificium, & Christi: quia nos offerimus idipsum quod Christus obtulit, quamuis non eodem modo offerimus. Post istos duos clarissimos viros hanc eandem *Haymo.* sententiam multò apertius & vberius docuit Haymo in commentariis super Paulum, qui interpretans illud Pauli ex epistola ad Hebræos, alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent vltra conscientiam peccati cultores illius semel mundati, hæc ait: Alioquin, hoc est, si ab omnibus essent liberati peccatis, cessassent offerri illæ hostiæ, eò quòd nullam haberent vltra conscientiam, id est, memoriam & recordationem peccatorum: à quibus cultores illius semel mundati essent. Sed quia hoc non potuit fieri & nunquam potuerũt maiora & criminalia peccata illis sacrificiis mundari: fit per singulos annos commemoratio peccatorum in ipsis hostiis. Verbi gratia: Si obtulisset quis præsenti anno hostias pro peccato adulterii, aut sacrilegii, aut parricidii, necesse erat vt omnibus annis id ageret: quoniam non poterat perfectè expiari ab illo piaculo. Proinde accusatio peccatorum fuit quod fiebat, non solutio: accusatio infirmitatis, non virtutis ostensio. In eo enim quod semper offerebantur, redargutio peccatorum erat: in eo autem quod semper necessaria, redargutio infirmitatis eiusdem sacrificii.

Propter hoc, inquit, imperauit semper offerri propter infirmitatem, quia non poterat perfectè mundari, & vt memoria & redargutio peccatorum fieret. Quid ergo dicendum? Nunquid & sacerdotes no- B stri quotidie idem non agunt: dum offerunt assiduè sacrificium? offerunt quidem: sed ad recordationem facientes mortis eius. Et quia nos quotidie peccamus: quotidie indigemus mundari. Et quia ille non potest iam mori, dedit nobis hoc sacramẽtum corporis & sanguinis sui, vt sicut passio illius redemptio & ablutio fuit mundi, ita etiam ista oblatio, redemptio & mundatio sit omnibus in vera fide offerentibus, bonamque intentionẽ habentibus. In hoc enim differt ab illo veteri sacrificio sæpius repetito, istud nostrum quod similiter repetitur: quia istud est veritas, illud figura: istud perfectum reddit homi-

nem, illud

nem:illud minimè: & istud non causa infirmitatis suæ reperitur,quia non possit perfectam conferre salutem:sed in commemorationem passionis Christi : sicut ipse dixit: hoc facite,inquiens,in meam commemorationem:& vna est hæc hostia non multæ,sicut illæ erant.Quomodo vna est,& non multæ,cùm & à multis & diuersis in locis diuersisque temporibus offeratur? Attentissimè ergo animaduertendum est, quia diuinitas verbi Dei quæ vna est, & omnia replet, & tota vbique est, ipsa facit vt non sint plura sacrificia:sed vnum sacrificium,licet à multis offeratur,vt sit vnum corpus Christi cum illo: quod suscepit in vtero virginali non multa corpora. Nec nunc quidem aliud magnum, aliud minus, aliud hodie, aliud cras offerimus:sed semper idipsum æquam magnitudinem habens. Proinde vnum est hoc sacrificium Christi, non diuersa : sicut illorum erant. Nam si aliter esset : quoniam in multis locis offeruntur: multi essent Christi, vnus ergo Christus vbique est : & hic plenus existens : & illic plenus vnum corpus vbique habens. Et sicut qui vbique offertur,vnum corpus est non multa corpora:ita etiam vnum sacrificium.Hactenus Haymo,qui ante septingentos annos floruit.In quibus verbis idem contra se fecit argumentum,quo nos Lutherani omnes nunc oppugnant,& illi optimè per omnia occurrit:Ex quibus omnibus conuincitur superbia Caluini, qui agnoscens & fatens doctrinam de sacrificio missæ altas habere radices in Ecclesia, iactauit se suis istis argumentis veluti quadam validissima securi illas omnes posse scindere & euertere, nos enim Deo adiuuante apertè ostendemus tantam esse suorum argumentorum infirmitatem & debilitatem, vt tanquam butyracea securis videantur.

C

Quartò,argumétatur Lutherus vt probet missam non esse sacrificium,sic dicens: Eucharistia est testamentum Christi, ergo illa non est oblatio à sacerdotibus facta. Assumptum probat testimonio Lucæ Euangelistę,qui refert Christum in vltima cœna,Eucharistiam appellasse testamentum.Et accepto pane,inquit Lucas,gratias egit,& fregit,& dedit eis,dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens : Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis funditur. Similia verba scribit Paulus ad Corinthios.Consequentiam suæ argumétationis probat Lutherus per hoc,quod pugnant,vt ille ait,hæc duo, testamentum & sacrificium aut oblatio. Quia testamentum, vt Lutherus dicit, est promissio testatoris: sacrificium verò offertur altari.Pugnant autem,vt ille ait, permittere & offerri. Ecce principale fundamentum,super quod suam pestiferam doctrinam ædificare nititur Lutherus:& ideò summè laborat, vt declaret quomodo Eucharistia sit testamentum:& primò assignat diffinitionem testamenti,non ab Vlpiano aut alio quouis laudato iurisconsulto petitam, sed ex suo cerebro confictam.

Luc.22.

1.Cor.11.

Testamentum,inquit Lutherus,est dispositio morituri, qua nũcupat suam hæreditatem hæredibus, id est,explicatio voluntatis extremę alicuius morituri confirmata per mortem testatoris.Inuoluit itaque testamentum primò mortem testatoris : secundò hæreditatis promissionem, & hæredis nuncupationem.Mortem suam Christum testari,ait Lutherus,quum ille dicit: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.Et iterum : Hic sanguis,qui pro vobis funditur. Hæreditatem autem dicit Lutherus Christum declarasse,quum ille dixit,in remissionem peccatorum.Nam remissionem peccatorum,dicit Lutherus esse hæreditatem in Eucharistiæ testamento promissam. Hæredes verò Christum instituisse ait: Quum Christus dixit,pro vobis & pro multis,id est,pro iis qui credunt promissioni: Fidem enim dicit Lutherus, nos hic facere hæredes. Dicit ergo ille missam esse promissionem remissionis peccatorum à Christo factam,& per mortem suam confirmatam.Nam promissionem & testamentum,per hoc solum differre ait, quod testamentum simul inuoluit mortem testatoris, promissio autem non. Et inde consequenter deducit,quod si missa sit testamẽtum & promissio Christi, non possit esse sacrificium.Ecce totam Lutheri machinam, & tormentum bellicum, quo ille concutere & euertere nititur doctrinam Ecclesiæ Catholicæ dicentis, missam esse sacrificium. Hanc ille multis verbis prolixissimè tractat, sed ego paucioribus perstringere decreui,ne nimia prolixitas tædio afficeret lectorem.Vt autem fidelis essem in recitatione suæ argumentationis, nihil quod ad rem pertineret, & illam quouis modo iuuare posset, omittere volui. Sed si bene aduertere voluerint lectores,& bono animo esse, nihil illos hæc machina terrere poterit : quoniam facilè intelligent, totam illam machinam nihil prorsus ex se iactare, nisi vacuum & penitus inane tonitruum. Nam illa sua argumentatione ad compendium redacta falsum assumit, & pessime colligit.Falsum est enim quod missa sit testamentum,iuxta veram & legitimam testamenti diffinitionem,quam reddere solét iurisperiti,à quibus potissimum illam petere oportet : neque iuxta illam quam ipse Lutherus reddit, dicens testamentum esse promissionem morte confirmatam, quæ testator nuncupat hęreditatem suam certis hæredibus.Eucharistia enim non est promissio,sed est donum quod Christus dedit proximus morti. Quod autem testator ante mortem suam donat, non est testamentum, neque etiam hæreditas ex testamento proueniens. Quod etiam donatur, non comprehenditur sub nomine promissionis:quia adueniente donatione,perit ius promissionis. Hæretici verò hoc argumentum vitare volentes dicunt,ideo Eucharistiam dici promissionem, quia promittitur in ea remissio peccatorum,& ad hoc solum dari contendunt, vt per eam habeamus remissionem peccatorum, quam dicunt esse hæreditatem promissam.Sed re vera toto errant cœlo.Quia Christus non promisit in cœna hęredibus suis remissionem peccatorum,prout Osiander & Butzerus in defensionem sui Lutheri docent : sed solum prænunciauit id quod postea faciẽdum erat, videlicet sanguinis effusionem in remissionem peccatorum. Sed licet demus Luthero, Christum per illa verba non solùm prædixisse, sed etiam promisisse remissionem peccatorum, nunquam tamẽ inde colligere poterit, Eucharistiam esse datam in remissionem peccatorum.Quia Christus per illa verba non promisit remissionem peccatorum sumentibus Eucharistiam : sed promisit se effusurum sanguinem in remissionem peccatorum,nulla prorsus de sumentibus Eucharistiam facta mentione.Hic calix,inquit Christus,nouum testamẽtum est in meo sanguine,

D

A

Osiander. Butzerus

Luc.22. qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. In quibus verbis id potiſſimùm annotare oportet, quod non dixit ſanguinem ſumendum in remiſsionem peccatorum, ſed fundendum. Præterea. Si Lutherus loquitur de teſtamento, vt credi pax eſt, more Theologorum, & non iuris humani peritorum, fatebor teſtamētum eſſe promiſsionem & pactum & fœdus, vt Innocentius tertius docet in cap. Cùm Marthæ: de celebratione miſſarum, motus teſtimonio Pauli, dicētis. *Heb.9.* Ideo noui teſtamenti mediator eſt vt repromiſsionem accipiant, qui vocati ſunt, hæreditatis æternæ. Sed licet promiſsio more Theologico dicatur teſtamentum, non tamen oportet vt talis promiſsio ſit alicuius morituri: quia tunc lex vetus per Moyſem data non poſſet dici teſtamentum. Non enim erat illa promiſsio morituri: quia quandiu lex illa durauit & teſtamentum illud valuit, non ſubiit mortem Deus, qui teſtamentum illud condiderat. Neque teſtamentum illud fuit morte confirmatum, imò potius econtrario, morte Chriſti reuocatum, & loco illius teſtamentum nouum ſubrogatum & confirmatum. Et ob hanc cauſam lex Euangelica dicitur teſtamentum æternum: quia Chriſtus nunquam amplius morietur, vt morte ſua aliud poſsit confirmare teſtamentum. Si verò Lutherus vtitur voce teſtamenti more iuriſperitorum, peſsimè diffinit teſtamentum: quoniam nullus iuriſperitus vnquam dixit teſtamentum eſſe promiſsionem. Nam *Vlpianus.* Vlpianus in l. j. ff. de teſtamentis diffiniens teſtamentum, hæc ait: Teſtamentum eſt noſtræ voluntatis iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri voluit. Cui diffinitioni Accurſius illius gloſſator dicit eſſe neceſſario addendum, Cum hæredis inſtitutione: quia ſine hæredis inſtitutione, vt ille ait, non eſt validum teſtamentum. Et hanc teſtamenti diffinitionem amplectuntur omnes iuriſperiti. Iuxta hanc diffinitionem lex vetus quodammodo poteſt dici teſtamentum: quia fuit iuſta ſententia Dei, & iuſta illius voluntas de eo quòd fieri voluit. Sed quia illud non fuit morte confirmatum, ideo non propriè & *Heb.9.* perfectè dici potuit teſtamentum, ſed ſolùm metaphoricè & figuratiuè: quia fuit quodammodo confirmatum per mortem & ſanguinem vituli, qui mortem Chriſti figurabat. Nam illud dicit Paulus nō fuiſ- *Ibidem.* ſe ſine ſanguine dedicatum. Lex Euangelica magis propriè dicitur teſtamētum, non ſolùm more Theologico, ſed etiam iuridico, prout Paulus ad Hebræos ſcribens, docet. Nam eſt morte Chriſti confirmata, & eſt voluntatis Chriſti iuſta ſententia, de eo quod poſt mortem ſuam fieri voluit, & in ea reliquit nobis ſacramenta pro vita præſenti, & æternam beatitudinem pro vita futura. Miſſa tamen aut Euchariſtia nulla ratione poteſt dici teſtamentum: quia ferè nihil quod ad rationem teſtamenti pertinet, illi conuenire poteſt.

Primò quidem miſſa aut Euchariſtia non eſt ſententia voluntatis Chriſti, aut iudicium voluntatis illius, qua declarauerit quid de bonis ſuis poſt mortem ſuam eſſet faciendum. Prærerea, deeſt teſtator in tali teſtamento: quia Chriſtus non poteſt dici teſtator illius. Nam vt ait Paulus, vbi teſtamentum eſt, neceſſe eſt vt mors intercedat teſtatoris. Si igitur miſſa eſſet teſtamentum, oporteret Chriſtum toties mori, quoties miſſa celebratur, alioqui non erit firmum teſtamentum. Rurſum, ſi miſſa aut Euchariſtia eſt teſtamentum, oportet illud coram teſtibus eſſe declaratum, vt ſit firmum & validum. Da ergo Luthere teſtes coram quibus fuit factum. Si dicas fuiſſe Apoſtolos, quia illi ſoli fuerūt præſentes, quando Chriſtus conſecrauit panem & vinum, & primam miſſam celebrauit, conuincitur illos non potuiſſe eſſe teſtes talis teſtamenti: quia illi iuxta tuam doctrinam fuerunt tunc inſtituti in eodem teſtamento hæredes. Nam iure optimo prohibetur, vt qui in teſtamēto ſcriptus eſt hæres, non poſsit eiuſdem teſtamenti eſſe teſtis, vt dicitur in l. Omnibus. C. de teſtamentis. Attendite obſecro quale nobis vult tradere Lutherus teſtamentum, cuius nullus poteſt dari teſtator, & in quo ipſemet hæredes ſunt teſtes. Deinde, nulla eſt hæreditas mandata hæredibus in hoc teſtamēto, quod dicunt eſſe miſſam. Nam quod Lutherus dicit, remiſsionem peccatorum eſſe hæreditatem in illo teſtamento promiſſam, falſiſsimum eſt. Quia talis remiſsio *Rom.9.* peccatorum non poteſt dici hæreditas, propterea quod Paulus dicit, iuſtos eſſe hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti, hoc eſt eiuſdem hæreditatis participes, cuius & Chriſtus. At Chriſtus non eſt vocatus ad remiſsionem peccatorum: qui peccatum nullum habuit quod poſſet illi remitti. Remiſsio ergo peccatorum non eſt hæreditas: quia non alterius hæreditatis dicit Paulus iuſtos eſſe hæredes, niſi illius cuius eſt Chriſtus. Fateor quidem remiſsionem peccatorum eſſe viam certam ad aſſequendam veram hæreditatem: quia per talem remiſsionem efficimur filii Dei adoptiui, & inde conſtituimur hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti. At quod talis remiſsio ſit hæreditas, nunquam in ſacris literis proditum eſt. Et ideo non poſſum non mirari quomodo Lutherus audet illam appellare hæreditatem, cùm ille aliàs ſæpe contendat nihil circa fidei dogmata eſſe aſſerendum, quod in ſacris literis non inueniatur. Inuenio vitam æternam appellatam eſſe hæreditatem à beato Petro, qui de Chriſto Saluatore noſtro, hæc *1.Pet.3.* ait: Deglutiens mortem, vt nos vitæ æternæ hæredes efficiat. Remiſsio peccatorum neque apud ſacras literas, neque apud ſacros doctores reperietur fuiſſe vnquam appellata hæreditas. Præterea, & ſi gratis velimus dare Luthero, quod remiſsio peccatorum ſit hæreditas, non tamen tota & integra hæreditas, quia eſt alia multò maior, videlicet vita æterna: de qua cùm nullam, in verbis conſecrationis panis aut vini, fecerit Chriſtus mentionem, conuincitur inde miſſam non poſſe eſſe teſtamentum: quia in ea non fuit declarata voluntas de diſtributione totius hæreditatis. Non enim poteſt aliquis pro vna parte teſtatus decedere, & pro alia inteſtatus: vt dicitur inſtituta de hæredibus inſti. §. Non autem & in regula, Ius noſtrum. ff. de regulis iuris. Quamuis ex his omnibus aperrè conuicerim miſſam aut Euchariſtiam non poſſe dici teſtamentum, oportet tamen reſpondere Luthero, qui obiicit nobis verbum Chri- *Luc.22.* ſti apud Lucam, dicentis: Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Huic obiectioni reſpondent quidam ex noſtris, dicentes quod verba illa ſolum dicta ſunt de ſanguine, & non de corpore Chriſti, ac proinde dicunt nihil per verba illa probari: quia in miſſa non ſolùm continetur ſanguinis, ſed etiam corporis Chriſti cōſecratio. Ego autē aliter & multò melius reſpondendum eſſe cēſeo. Dico enim

verba illa Christi apud Lucam esse eodem modo intelligenda quo intelliguntur verba Matthæi & Marci, qui referunt Christum dixisse. Hic est calix sanguinis mei noui testamenti. Non sunt enim sibi contrarii Euangelistæ: sed eundem sensum habent: quãuis verbis dissimilibus explicatum. Verba Matthæi & Marci declarant quomodo sint intelligenda illa, quæ Lucas hoc loco refert. Dicitur autem calix noui testamenti in sanguine Christi: quia nouum testamentum fuit sanguine Christi confirmatum. Hoc modo interpretatur verba illa Beda in commentariis super Lucam, sic inquiens. Quod autem dicit, Hic est calix nouum testamentũ in meo sanguine, ad distinctionem veteris testamenti respicit, quod hircorum & vitulorum est sanguine dedicatum, dicente inter aspergendum legislatore: Hic est sanguis testamenti quod mandauit ad vos Deus. Hæc Beda, qui apertè docet, calicem sanguinis dici testamẽtũ, quia per illum fuit confirmatum nouum testamentum, sicut vetus per sanguinem vitulorum. Huic consentit Haymo in commentariis super Paulum vbi interpretans illud ex epistola ad Hebræos: Hic est sanguis testamenti quod mandauit ad vos Deus, hæc ait. Ac si diceret: Hæc est confirmatio huius testamẽti, quod mandauit ad vos Deus. Iste sanguis figurabat illum sanguinẽ, qui de latere Christi in cruce manauit. Hoc sanguine Christus nos aspersit, & testamẽtum suum cõfirmauit, sicut ipse dixit: Hic est sanguis noui testamenti in remissionem peccatorum. Hæc Haymo. Eodem modo verba illa Christi interpretatur Innocentius papa huius nominis tertius in cap. Cum Marthæ, de celebratione missarum, vbi hæc ait. Sic ergo intelligi debet, quod in ipso canone reperitur. Hic est enim sanguis meus noui & æterni testamenti, id est, nouæ ac æternæ promissionis confirmator, sicut Dominus repromittit, qui mãducat, inquiens, carnem meam, & sanguinem meum bibit, habet vitam æternam. Hæc Innocentius, vir prẹter pontificalem dignitatem doctissimus. Nec miretur aliquis quòd verba illa Christi sic intelligenda esse dicamus: quia ex aliis locis constat sacram scripturam vti hoc genere locutionis. Nam in Exodo legimus quod Moyses assumptum sanguinem vituli respersit in populum, & dixit: Hic est sanguis, fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. Sanguinem fœderis dixit, quia illo sanguine confirmauit Dominus fœdus quod pepigit cum filiis Israël. Ne autem quis dubitare posset, hunc esse illorum verborum sensum, Paulus Apostolus in epistola ad Hebræos dignatus est verba illa interpretari, sic dicens: Vbi enim testamentum, mors necesse est intercedat testatoris. Testamẽtum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum viuit qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyssopo, ipsum quoq; librum & omnem populum aspersit, dicens: Hic sanguis testamenti quod mandauit ad vos Deus. Ex quibus omnibus Pauli verbis constat illum interpretari, ideo sanguinem vitulorum dictum esse à Moyse sanguinem testamenti, quia illo sanguine fuit testamentum illud confirmatum. Nam ad hunc finem illa verba Exodi citauit, vt per illa probaret primum testamentum fuisse sanguine confirmatum. Verba illa quæ Moyses dixit, constat esse simillima illis quæ Christus dixit, & ideo consequens est, vt vtraq; sint eodem modo intelligenda. Vnde Anselmus in cõmentariis super Paulum, prædicta verba ex epistola ad Hebræos interpretans, hæc ait: Sic & Christus nouã legem & vniuersum mundum sanguine suo mox aspersurus, dixit in cœna discipulis suis. Hic est sanguis meus noui testamẽti, qui pro multis effundetur. Ecce quam cõcorditer vtrunq; sibi testamentum consonat. Ecce quam propriè prædicit Moyses verba, quibus Saluator vtetur in cœna. Hæc Anselmus. Constat iam quomodo intelligenda sint verba Christi apud Lucam: & ex omnibus prædictis constat etiam, missam aut Eucharistiam non esse testamentum, iuxta veram testamenti rationem. Si tamen vti volumus hac voce, testamẽtum, figurata quadam locutione possumus dicere per quendam tropum, sacratissimam Eucharistiam esse testamentum: quia est donum quod Christus nobis in pignus sui erga nos amoris in suo testamẽto reliquit. Sic enim pacem solemus dicere Christi testamentum: quia illam Christus morti propinquus, nobis in testamento cõmendauit. Hac figurata locutione vsus est Matathias, quum loquens ad filios suos, dixit. Phinees pater noster zelãdo zelum Dei accepit testamentum sacerdotii æterni. In quibus verbis sacerdotium appellauit testamẽtum: quia fuerat à Deo in testamento mandatum ipsi Phinees propter zelum quem habuit ad obseruationẽ legis diuinæ. Qui locutionis modus videtur mihi habere illam figuram, qua vsus est Christus, dicens: Calicem meum bibetis. In quibus verbis calicis nomine vsus est, ad significandum id quod continetur in calice. Hac eadem figura vtentes possumus dicere missam aut Eucharistiam esse testamentum: quia est vna ex potissimis rebus in testamento Christi contentis. Iuxta hunc sensum intelligẽdus est Nicolaus Lyranus, qui super Psalmum centesimum decimum, missam vocat testamentum. Sed ex hac figurata testamenti appellatione, non licet inferre quòd missa non sit sacrificiũ. Quia licet talis consequentia esset bona, accipiendo vocem testamenti iuxta propriã & veram illius significationẽ, non tamen est bona vtendo illa voce iuxta figuratam illius significationem. Nõ enim idem colligitur ex figuratiua aut metaphorica denominatione, quod colligi potest ex vera & propria appellatione eiusdẽ rei. Verbi gratia. Ex hoc quod aliqua res est verè & realiter vitis, optime colligitur quod illa nõ intelligit, non videt, non audit, nõ dolet, non deniq; sentit: quia nihil horum conuenire potest ligno inanimato. At ex hoc quod res aliqua dicitur vitis per similitudinem non licet colligere aliquod illorũ: quia Christus intelligit & sentit: cùm tamen dicatur vitis per similitudinem & non per proprietatem. Idem prorsus dicendum est de testamento & sacrificio. Si voce testamenti vtaris, iuxta verã & propriã illius significationẽ, licebit colligere aliquid non esse sacrificiũ, ex hoc quod est testamentum: sed iuxta hanc significationem nego missam esse testamentum. Si tamen figuratiuè & per synecdochen loquentes, dicimus missam esse testamentum, ex hac testamenti appellatione nõ licet colligere quod missa non sit sacrificium verum: quia vtrunq; illorum est, & testamentum, & sacrificium, diuersis tamen respectibus & cõsiderationibus. Dicitur testa-

Matt. 26. Mar. 14. Beda. Exod. 24. Heb. 9. Haymo. Innocentiꝰ papa. Ioan. 16. Exo. 24. Heb. 9. Exo. 24. Anselmꝰ. 1. Macab. 2.

mentum,quia eſt in teſtamento Chriſti contenta, & in illo nobis mandata. Dicitur ſacrificium, quia in illa offertur Deo patri corpus & ſanguis Chriſti filii ſui. Tam prolixè tractare volui hoc argumentum: quia Lutherus iactat ſe per illud triumphare de catholicis,& canit triumphum ante victoriam. Neceſſarium igitur fuit, omnes huius argumenti vires tentare, vt palam omnibus facerem illud eſſe infirmum, & prorſus inualidum.

A

Quintò argumẽtatur Lutherus ex ratione doni,ſic dicẽs: Euchariſtia eſt donum Dei,quia Chriſtus dixit: Accipite & comedite ex eo omnes: ergo non poteſt eſſe oblatio noſtra. Pugnant enim,vt ille ait, inter ſe donum,& oblatio:quia non poteſt quis rectè alteri offerre quod ab illo accepit. Huic argumento reſpondeo concedens Euchariſtiam eſſe donum Dei, & quidem magnum: quoniam per illud nobis & corpus & ſanguinem ſuũ ſub ſpeciebus panis & vini dedit:non tamen ſequitur inde quod non poſſimus donum illud offerre Deo. Nam hac ratione oporteret dicere, nihil nos poſſe Deo offerre, quia nihil habemus,quod non ſit ab illo nobis donatũ. Sacrificia veteris legis quæ ex pecoribus & auibus Deo offerebantur, veriſſima erant ſacrificia,tamen aues illæ & pecora illa quæ Deo offerebantur, dona Dei erant,ipſemet Deo atteſtante,qui per prophetam ait. *Pſal.49.* Meæ ſunt omnes feræ ſyluarũ,iumenta in montibus & boues. Sacrificia etiam ſpiritualia,qualia ſunt laus Dei,cor contritum & humiliatum,quæ omnia Lutherus ipſe fatetur eſſe vera ſacrificia,omnia ſunt dona Dei. Quid habes,inquit Paulus,quod non accepiſti? *1.Cor.4.* Huic noſtrę ſententię fauet Auguſtinus *Auguſtinus.* qui libro primo de Ciuitate Dei,cap.4.hæc ait. Cum ad illum ſurſum eſt, eius eſt altare cor noſtrum, eius vnigenito cum ſacerdote placamur: ei cruentas victimas cædimus,quando vſq; ad ſanguinem pro eius veritate certamus: ei ſuauiſſimum adolemus incenſum, quũ in eius conſpectu pio ſanctoq; amore flagramus: ei dona eius in nobis noſque ipſos vouemus & reddimus. Hæc Auguſtinus. In quibus verbis id potiſſimum annotandum eſt,quod dixit, nos in nobis ipſis dona Dei offerre ipſi Deo. Non ergo pugnant,iuxta Auguſtini ſententiam,eſſe donum & oblationem. Melius quidem quã Lutherus intellexerat hoc Dauid rex,qui vidẽs promptiſſimã populi oblationem,& frequentia dona, quæ populus ad futuram templi cõſtructionem offerebat, gratiaſque Deo reddens de tam larga oblationum multitudine,inter cætera hoc dixit. Tua ſunt Domine omnia,& quæ de manu tua accepimus,dedimus tibi. *1.Par.29.* A deundem modum facit Eccleſia Catholica,quæ ſacrificans,& ſacratiſſimam Euchariſtiam Deo offerens,ait. Vnde & memores Domine nos ſerui tui,ſed & plebs tua ſancta Chriſti filii tui Domini Dei noſtri,tam beatæ paſſionis,nec non & ab inferis reſurrectionis, ſed & in cœlos glorioſę aſcenſionis,offerimus præclarę maieſtati tuę de tuis donis ac datis,hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ. In quibus verbis Eccleſia ſatis apertè & humiliter fatetur,hoſtiam quam Deo offert eſſe donum Dei ab eo illi donatũ. Et inde apertè conuincitur,Lutherum male calumniari Eccleſiam,falſumque illi imponere crimen,dum dicit,illam exiſtimare ſe offerre aliquid de ſuo:ac ſi Eccleſia putaret oblationem illam eſſe propriè opus noſtrum,& meritum noſtrum, quo meremur nobis & aliis & quod illam offeramus, tanquam ſi daremus Deo aliquid abſolutè noſtrum. Nihil horum putare Eccleſiam apertiſſimè conſtat,ex verbis canonis miſſæ,quæ nunc proximè citauimus, in quibus manifeſtiſſimè fatetur, ſe non ex ſuo ſed ex dono Dei talem offerre hoſtiam. Conſtat itaque ex his omnibus non eſſe rationi naturali cõtrarium, vt aliquid ſit donum & oblatio. Prius quidem donum, & poſtea oblatio. Per donationem fit noſtrum, quod antea nõ erat noſtrum. Poſtquam ſemel donatum eſt,ſi is qui illud accepit,offerre voluerit, tunc non ex alieno,ſed ex eo quod per donationem factũ eſt ſuum,offeret. Filius Dei, inquit Eſaias, *Eſaiæ.9.* datus eſt nobis: & ideo meritò noſter dici poteſt. Neq; ſolum filiũ dedit nobis pater,ſed omnia etiã quæ filij ſunt propria,videlicet corpus,ſanguinem,famẽ,ſitim,lachrymas,labores,mortẽ denique illius. Qui proprio filio ſuo,inquit Paulus, *Rom.8.* non pepercit,ſed pro nobis omnibus tradidit illum,quomodo non etiã cum illo omnia nobis donauit? Cùm igitur filius Dei & omnia illius merita ſint nobis donata, meritò poſſumus illum & omnia bona illius, veluti iam noſtra, Deo offerre. Nam paſſionem & mortem Chriſti offerebat Deo, in ſatisfactionem pro ſuis debitis,qui dicebat. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? *Pſal.115.* Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Agnoſcebat ſe multa bona accepiſſe,& volens pro tantis donis aliquid Deo tribuere,nihil apud ſe inuenit quod Deo reddere poſſet:& ideo calicem ſalutaris, hoc eſt paſſionem Chriſti qui eſt ſalutare noſtrum, accipere ſtatuit, vt illud Deo offerat in tantorum debitorum compenſationem.

B

C

Sextò,argumentatur Lutherus,ſic dicens: Idem ſimul recipi & offerri nõ poteſt, neq; ab eodem ſimul dari & accipi: ergo ſacerdos nõ poteſt dici quòd offerat Euchariſtiam,quam ipſe totam ſumit. Eſt enim natura ſacrificii, vt totum Deo offeratur,& nihil hominibus relinquatur. Cur ergo ſacerdotes totum panẽ comedũt,& totum vinũ bibũt,nihil relinquẽtes Deo? Hoc enim potius eſt auferre Deo & nobis dare,quã offerre Deo: Eſt ergo repugnantia inter miſſam & ſacrificiũ,quia ſacrificiũ offertur, miſſa ſumitur. Hęc eſt Lutheri argumẽtatio eiſdem ferè verbis narrata,quibus ab illo deſcripta eſt. Nõ poſſum non mirari,quod ſophiſmate tam nugaci & tam aperto Lutherus in re tam ſeria ſe firmet,cum ipſe aliàs non ſemel aut iterum omnes argumentationes,& dialecticas ratiocinationes à rebus ſacris abigat, inſimuletque recentes Theologos quòd eas ſacræ Theologiæ miſcuerint. Quamobrẽ optimè poſſum nunc dicere illud Poëtæ.

Loripedem rectus derideat, Aethyopem albus.

Sed hæc miſſa faciamus,& redeamus ad argumenti reſponſionem,& oſtendamus intolerabilẽ Lutheri impudentiã,qui nõ veretur apertiſſima mendacia,& ſacræ ſcripturæ palã cõtraria aſſumere in ſuo argumento ad ſuæ peſtiferæ hæreſis probationẽ. Falſum eſt enim quod ait, naturã ſacrificii eſſe, vt totum Deo offeratur,& nihil hominibus relinquatur. Nã plurima ſacrificia legis Moſaicę,ſumebãt ſacerdotes,

qui offe-

qui offerebant ea. Nunquid edebat Deus omnia quæ illi offerebantur? Audi ipsum Deū reprehendentē futurā Lutheri dementiam. Non accipiā de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos, quoniā meæ sunt omnes feræ syluarū, iumenta in montibus & boues. Cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecū est. Si esuriero, nō dicā tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius: Nūquid mādùcabo carnes taurorū, aut sanguinem hircorū potabo? Si Deus nō comedebat carnes, quæ tunc illi offerebātur, nunquid peribant illæ? Non certè: sed multæ ex Domini præcepto manebant penes sacerdotes. Fateor fuisse aliquod sacrificiū, quod dicebatur holocaustum: quia totū comburebatur igne: & ideo nihil ex eo manebat quod posset à sacerdotibus comedi. Hoc tamē nō erat ex natura sacrificij: sed ex peculiari modo offerendi illud: quia aliàs oporteret omnia sacrificia esse eiusdem conditionis, si hoc contingebat in holocausto ex ipsa sacrificij natura: vt nihil maneret ex eo penes offerentes. Constat autem multa fuisse in illa lege sacrificia, quorum vel partem aliquam sacerdotes ex præcepto legis comedere tenebantur, prout manifestè constat ex capite secundo, & quinto, & septimo Leuitici.

Psal.49.

Hæc sunt potissima argumenta, quibus hæretici conantur probare missam non esse sacrificium. Alia adhuc facit Lutherus, alia etiam Ioannes Caluinus: sed quia debilissima sunt, causa prolixitatis vitandæ præterii. Indigna siquidem mihi visa sunt, vt pro illorum responsitione cartas implerem, aut minimum tempus consumerem. Contra hanc hæresim scripserunt multi, videlicet Iodocus Clithoueus in suo Antiluthero parte tertia, Gaspar Sagerus Minorita, Albertus Pighius in libro controuersiarum Ratisponæ habitarum, controuersia quinta. Ioannes Ecchius librum integrum de sacrificio missę composuit, in quo prolixè satis rem istam pertractat. Post istos omnes scripsit Ioannes Hoffmeysterus Augustinianus, qui etiam defendit canonem missæ, quem Lutherus non est veritus calumniari, & mille conuitiis afficere.

Tertia hæresis est, quæ ait missam non posse offerri pro peccatis, nec posse prodesse viuis aut defunctis, sed soli sacerdoti. Huius erroris autor est etiam Lutherus, dicens impiū esse si missa canatur pro peccatis. Ecce quibus gradibus progreditur diabolus, vt homines ad tartara ducat. Primùm ad peccatum allicit & impellit, deinde à remedio auocat, ne peccatorum cicatricibus subueniatur. Sed claudamus aures ad vocem aut sibilum serpentis venenosi, & audiamus Paulum dicentem: Omnis nanq; pōtifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. At qùum Euangelicum sacerdotium (vt in præfata hæresi ostendimus) nullum aliud habeat sacrificium quàm Eucharistiam, conuincitur inde vt illam sacerdos offerre possit pro peccatis, non tantùm suis, sed etiam pro peccatis populi. Nam post illa verba adducta, Paulus de eodem sacerdote sermonem faciens, subiungit. Qui condolere possit his qui ignorant & errant quoniam & ipse circundatus est infirmitate: & propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis. Ecce qualiter Pauli testimonio omnis sacerdos offert sacrificia non solùm pro suis, sed etiam pro populi peccatis. Et cùm sacerdotium Euangelicum nullum alium habeat quod possit offerre sacrificiū, sequitur quòd illud potest offerre sacerdos pro peccatis populi & suis. Præterea hoc ipsum confirmat inueterata Ecclesiæ consuetudo, quæ non ex permissione Ecclesiæ tolerata est, sed ex pręcepto & decreto eiusdem hucusque seruatur. Nam iuxta illum celebrandi ritum quem catholica Ecclesia obseruandum tradidit, sacerdos ante Eucharistiæ cōsecrationem sub silentio orat pro viuis, vt illis proficiat ad salutem animæ & corporis illa sacrorum mysteriorum oblatio. Post consecrationem verò sacerdos supplex Deum orat pro defunctis, vt per virtutem illius sacratissimæ oblationis Deus dignetur illis defunctis indulgere locum refrigerii, lucis & pacis. Et hęc consuetudo, quàm hodie Ecclesia tenet, non est recens, vt hac occasione eam contemnere audeat Lutherus. Nam beatus Chrysostomus homilia sexagesima nona, Bernardo Brixiano interprete, testatur eam consuetudinem emanasse ab Apostolis. Sic enim ait: Non temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum posse contingere lucrum, vtilitatem multam. Quum enim totus constiterit populus extensis manibus, sacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo Deum non exorabimus pro his deprecantes? Hæc ille.

Lutherus.

Heb.5.

B

C

Sed multo sunt manifestiora quæ idem Chrysostomus in ritu missæ ab eo ædito, quem nuper in Latinam linguam vertit Gētianus Heruetus. Nam circa initium eiusdem ritus, hæc ait: Sciēdum est quod si sunt plurimi sacerdotes, qui sacrum ministerium obeunt, sacerdos qui fecit oblationem, ipse etiam sacrum ministerium incipit. Ipse etiam dicit exclamationes. Diaconus alta voce. In pace Dominum oremus. Chorus. Domine miserere. Diaconus. Pro superna pace & salute animarum nostrarum Dominum oremus. Chorus. Domine miserere. Diaconus. Pro pace totius mundi, tranquillitate sanctarum Dei Ecclesiarum, & omnium vnione, Dominum oremus. Chorus. Domine miserere. Diaconus. Pro hac sancta domo, & iis qui cum fidei religione, & Dei timore ipsam ingrediūtur, Dominum oremus. Chorus. Domine miserere. Diaconus. Pro archiepiscopo nostro. N. venerabili presbyteratu, in Christo diaconatu, vniuerso clero, & populo, Dominum oremus. Chorus. Miserere Domine. Diaconus. Pro religiosissimis & à Deo custoditis nostris Imperatoribus, toto palatio, & eorum castris, Dominum oremus. Chorus. Miserere Domine. Diaconus. Vt vnà bellum gerant, & omnem inimicum & aduersarium suis pedibus subiiciant, Dominum oremus. Chorus. Miserere Domine. Diaconus. Pro hac sancta mansione, tota ciuitate, regione, & iis qui fide in ea habitant, Dominum oremus. Chorus. Domine miserere. Diaconus. Pro bona aëris temperie, fructuum terræ fertilitate, & pacificis temporibus, Dominum oremus. Chorus. Miserere Domine. Diaconus. Pro nauigantibus, iter facientibus, ægrotantibus, laborantibus, captiuis, & ipsorum salute, Dominum oremus. Chorus. Miserere Domine. Diaconus. Vt nos liberemur ab omni afflictione, ira, periculo, & necessitate, Dominum oremus. Chorus. Miserere Domine. Ecce Chrysostomum docentem missæ sacrificium offerri non solum pro ipso sacerdote, sed etiam pro

Chrysostomus.

omnibus aliis etiam laicis, præsentibus & absentibus: nec solum pro rebus spiritualibus, sed etiã corporalibus. Quod autem possit pro mortuis offerri, & illis proficere, ostendit idem Chrysostomus in principio eiusdem tractatus, vbi docet pro quibus sacerdos offerre debeat, sic inquiens: Pro recordatione & remissione peccatorum eorum, qui extruxerunt hanc sanctam mansionem. Deinde meminit pontificis qui eum ordinauit, & aliorum ex iis qui dormierunt, quos vult, nominatim: Et postremò sic subiungit. Et omnium qui in spe resurrectionis & vitæ æternæ dormierũt, orthodoxorum patrum, & fratrum nostrorum benigne & clemens Domine. Et extollit particulam. Diaconus autem accepta etiam ipse oblatione, & sancta lancea, meminit eorum quos vult ex viuis & mortuis, & postremò sic dicit. Memento Domine etiam meæ indignitatis, & condona mihi omne peccatum voluntarium. Deinde, meminit etiam eorum quos vult, ex viuis & ex mortuis: & in alia oblatione similiter eorum, qui dormierunt. Hæc omnia Chrysostomus in illo suo ritu missæ. Sed fortè hæretici dicent Chrysostomum in his omnibus docere, orandum esse in missa pro viuis & defunctis, non autem pro illis sacrificandum, & corpus Christi offerendum esse. Ne tamen hac via effugere possint, quin ab eodem Chrysostomo condemnentur, audiant ipsum Chrysostomum in eodem tractatu, quid iubeat sacerdotem secretò dicere in oratione fidelium, postquam explicitum est corporale. Hæc enim sunt verba orationis, quam à sacerdote dicẽdam esse instituit: Gratias agimus tibi Deus virtutum, qui dignatus es nos etiam nũc sancto tuo altari sistere, & ad miserationes tuas pro peccatis nostris, & populi ignorantis procidere, suscipe Deus deprecationẽ nostram. Fac nos esse dignos, vt offeramus tibi preces, supplicationes, & incruenta sacrificia pro toto populo tuo: & fac nos idoneos, quos in hoc ministerio posuisti, vt in potestate Spiritus sancti, citra cõdemnationem & offensionem in puro nostræ conscientiæ testimonio, te inuocemus in omni tempore & loco, vt nos exaudiens sis nobis propitius in multitudine tuæ bonitatis. Hactenus Chrysostomus. In quibus verbis apertissimè declarat, sacerdotem in missa non solum preces & supplicationes offerre: sed etiam sacrificia incruenta corporis & sanguinis Christi: & illa sacrificia docuerat posse offerri pro viuis & defunctis, pro pace, & pro bello, & pro aliis id genus multis, tam temporalibus quam æternis bonis.

Et beatus Ambro. in quadã epistola cõsolatoria ad Faustinũ de morte sororis, apertũ de hac re perhibet testimoniũ, cùm ait: Ego nõ tam deplorãdã, quã orationibus prosequendã reor, non mœstificãdam lachrymis, sed magis oblationibus animam eius domino commendãdam. Hæc ille. Beatus Augustinus libro nono Confessionũ suarũ, matrem suam, Catholicã & sanctã mulierem commendat, quòd instante resolutionis suæ die, non de sepulchri honore, sed solùm de hoc vno esset solicita, vt frequens illius memoria in altaris sacrificio fieret, in quo sciebat offerri victimam illam sanctam, qua delectum est Peccati chirographum. Cyprianus martyr his omnibus multò vetustior lib. 1. epistolarum suarum, epistola nona de Victore quodã scribẽs, qui cõtra decretum episcoporum, presbyterũ quendã rerũ suarum autorẽ constituerat: & ipsius decreti tenorem subiiciens, dicit, antecessores nos episcopos salubriter instituisse, ne quis frater excedens de seculo, ad tutelam, aut curam bonorũ suorũ, clericũ nominaret. Quia si quis hoc fecerit, nõ offeratur pro illo, nec sacrificiũ pro dormitione eius celebretur. Neq; enim ad altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui sacerdotẽ ab altari voluerit auocare. Hæc decretum episcoporum ante Cyprianũ, ex cuius verbis apertissimè conuincitur, eo tempore sacrificiũ altaris pro defunctis offerri. Sed audiamus quid de illo Victore Cyprianus, iuxta præfatũ episcoporũ decretum, faciẽdum esse censeat: Et ideo (inquit Cyprianus) Victor, cùm contra formã nuper à sacerdotibus datã, Geminiũ Faustum presbyterũ ausus sit autorẽ constituere, non est quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua in Ecclesia eius nomine frequẽtetur: vt sacerdotum decretum religiosè & necessitate factũ seruetur à nobis: simul & cæteris fratribus detur exemplũ, ne quis sacerdotem Dei ad seculares molestias deuocet. Hactenus Cyprianus. Sed & Tertullianus vno ferè integro seculo Cypriano vetustior, huius cõsuetudinis in ecclesia seruatæ meminit, qui in libro de corona militis, inter illas antiquas Ecclesiæ cõsuetudines, quibus tribuit Apostolicã autoritatẽ, quamuis sint nobis sine scripto commendatæ, hanc etiã de sacrificii oblatione cõnumerat. Tertullianum per septuaginta aut octoginta annos præcessit Alexander papa huius nominis primus, qui in epistola quadam, quã ad omnes fideles misit, differens de oblationibus corporis & sanguinis Domini, quæ in missa Deo offeruntur, hęc ait. Crimina enim atque peccata oblatis his Domino sacrificii, delentur. Idcirco & passio eius in his commemoranda est, qua redempti sumus, & sæpius recitanda, atque hęc Domino offerenda. Talibus enim hostiis delectabitur, & placabitur Dominus, & peccata dimittet ingẽtia. Nihil enim in sacrificiis maius esse potest: quam corpus & sanguis Christi, nec vlla oblatio hac potior est, sed hæc omnes præcellit: quæ pura conscientia Domino offerenda est, & pura mente sumenda, atq; ab omnibus venerãda, & sicut potior est cæteris, ita potius excoli atque venerari debet. Hæc Alexãder papa & martyr, qui sextus à beato Petro Romanæ sedis episcopatũ tenuit. In quibus verbis multa annotare oportet. Primùm est quod ait, oblationẽ corporis & sanguinis Christi in missa fieri: & postea subdit, tales oblationes valere ad remissionẽ criminum & peccatorum. Dicit tertiò, hanc oblationem esse omnium præstantissimã, & Deo gratissimam. Ex qua sentẽtia fortissimum sumitur argumẽtum ad conuincendum, quod missæ sacrificium possit non soli sacerdoti, sed etiam aliis prodesse. Nam sacrificia legis naturæ proficiebant nõ solum offerentibus, sed etiam illis pro quibus offerebantur, vt apertè constat testimonio Iob, qui offerebat per singulos dies pro filiis suis ne fortè peccassẽt. Sacrificia enim legis Mosaicæ nõ solum proderãt sacerdoti sacrificanti, sed illis pro quibus offerebantur, vt constat ex multis oblationibus quas pro peccatis Lex fieri præcepit, quarum aliquæ errant pro peccato sacerdotis, aliæ pro peccato principis, aliæ pro peccatis populi. Cùm igitur sacrificium missę, vt Alexander papa & martyr testatus est, sit multo præstantius omnibus aliis sacrificiis, conuincitur inde vt etiam pro aliis offerri, & illis prodesse possit, perinde

ac olim

Alexander. *Iob. 1.* *Leuit. 4.*

ac olim ſacrificia legis naturæ, & legis Moſaicæ. Quid igitur Lutherus contra tam antiquam Eccleſiæ conſuetudinem, tot ſanctorum virorum teſtimoniis comprobatam, præſumit? Melius eſt igitur vt tam certam Eccleſiæ conſuetudinem imitemur, quàm præſumptuoſam Lutheri nouitatem.

Demum, concilii Cabilonenſis decretum de hac re ſic definit: Antiquitus hunc morem ſancta tenet Eccleſia, vt & miſſarum ſolennibus, & aliis precibus Domino ſpiritus quieſcētium commendentur, dicente Auguſtino: Non ſunt prætermittendæ ſupplicationes, quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana & Catholica ſocietate laudamus. Hæc concilium Cabilonenſe. Sed vt verum fatear, huiuſmodi concilij decreta non habentur in eo volumine, in quo ſunt omnium cōciliorum decreta congeſta: ſed illud fragmentum habui ex Gratiano, qui in volumine Decretorum de cōſe. diſt. 1. in capite: Viſum eſt, citat illud concilii decretum. Sed Lutheri obiectionibus reſpondere oportet. Sic enim argumentatur: Communio vnius laici alteri laico prodeſſe non poteſt: ergo ſacerdotis miſſa non poteſt populo prodeſſe. Hoc loco miſerè cæcutit Lutherus, non videns hoc inter ſacerdotem & laicos intereſſe, quod olim interfuit inter Apoſtolos è manu Chriſti recipientes Euchariſtiam, & ipſum Chriſtum Apoſtolis porrigentem. Sicut enim laicus nunc recipit è manu ſacerdotis, ita & tunc Apoſtoli è manu Chriſti. Sacerdos autem facit quod tunc fecit Chriſtus: quoniam idem corpus cōficit ex pane, quod tunc fecit Chriſtus. Idem corpus offert Deo, quod poſtea in ara crucis obtulit Chriſtus. Quis autem nō videt ineptiſſimum eſſe argumétum quo quis probare vellet Chriſti conſecrationem nullo modo nobis prodeſſe, eò quòd Apoſtoli recipientes nihil nobis profuerunt? Si hoc eſſe inualidum argumentū nemo eſt qui non videat, cur etiam ſimillimi argumenti ineptia non erit aperta, quum argumentatur vnum ſacerdotem non poſſe pro aliis offerre, propterea quod vnus laicus non poteſt pro alio communicare? quoniam (vt diximus) ſacerdos, Chriſti locum tenet, laicus verò communicans perſonam agit Apoſtolorum. Secūdò, quaſi ad eundem lapidem offendens, ſic obiicit Lutherus: Vnus homo non poteſt pro alio baptizari, nec pro alio vxorem ducere, ergo nec vnus homo poterit pro alio offerre. Huic obiectioni reſpondemus quod non ſunt omnia ſacramenta ad eundem gnomonem examinanda, cùm non ſit omnium illorum æqua vis & poteſtas. Cùm ergo hoc Euchariſtiæ ſacramentum longo interuallo reliqua omnia antecedat, non venit eadem menſura metiendum qua reliqua. Et ſi hoc gratis daremus Luthero, vt hoc ſacramentum reliquis ſit æquale, non tamen inde colligere liceret tam exactā iſtius ſacramenti ad alia ſimilitudinem. Nam eodem argumento etiam conuinceretur, ſacerdotem non poſſe Euchariſtiam à ſe conſecratam ſuſcipere, ſed oportere illam recipere à manu alterius ſacerdotis, quia ſacerdos etſi claues habeat quibus abſoluere poteſt alium pœnitentem, non tamen perinde poteſt ſeipſum abſoluere. Ergo eodem modo oporteret fateri, quod licet poſſit conficere, & alteri communicare, non tamen ſibiipſi. Verùm hæc non ita ſe habēt, quoniam non oportet ſacraméta eſſe ſibi inuicem adeò ſimilia, vt nullum ſit inter illa diſcrimen. De hac re amplius dicetur infrà cùm de ſuffragiis defunctorum diſputabimus.

Cōcilium Cabilonenſe.

D

Alij ſunt plures errores qui ad miſſæ celebrationem pertinere videntur. Sed illos iam ſuprà in titulo de Euchariſtia recenſuimus.

A

MONACHATVS.

Ille humani generis antiquus hoſtis, ad hunc vſque diem quacunque poteſt tentat vt homini noceat, & impediat illum à conſecutione beatitudinis æternæ, ad quam creatus à Deo fuerat. Cùm ergo viderit dæmon plures per monachatus ſuſceptionem ſuos laqueos euaſiſſe, & æternā cōſecutos fuiſſe gloriam: ne alii illorū exemplo ſimiliter eius laqueos euadant, hoc vnū curauit, monachatui detrahere, vt vel ſic ab illius ſuſceptione homines auerteret. Neque vt hoc faceret defuerūt illi miniſtri, quos calliditate ſua ſerpētina decepit, vt illi in eandē damnationē poſtea inducerent alios. Primi ergo dæmonis miniſtri fuerunt Vvaldenſes, qui in tantā proruperunt inſaniā, vt dicerent mendicantiū religiones fuiſſe malorū dæmonum inuentionem. Hoc enim illis impingit Aeneas Sylvius libro de origine Bohemorū capite. 35. Guido tamē huius erroris non meminit etiā cùm Vvaldenſium errores recenſet. Eodem ferè tēpore quo Vvaldēſes, aut parum poſtea quidam Vvilhelmus de ſancto Amore ſcripſit librum, in quo perſuadere conatus eſt hominem nō poſſe ſaluari in ordine mendicantium. Sed hunc librum Alexander papa. 4. damnauit vt hæreticum, & præcepit ſub excommunicationis pœna vt quicunque illum haberet, combureret. Poſt iſtos hunc eundem errorem ſuſcitauit Ioannes Vvicleph, qui non ſolum monachos mendicantes, ſed omnem monachatum atrociter eſt inſectatus. Hic enim dixit neminem poſſe ſaluari in religione priuata, imò dicit omnem qui in priuata religione exiſtit, eſſe ineptum & inhabilem ad obſeruantiam mandatorum Dei. Quapropter addidit, eos qui religiones inſtituerunt, videlicet Benedictum, Franciſcum, Dominicum, &c. fuiſſe damnatos, eò quòd religiones inſtituerunt, niſi fortè de hoc pœnituerint. Hunc Vviclephi inſanum & impium errorem iam ſepultum, ab inferis ſuſcitauit hoc noſtro ſeculo Martinus Lutherus, dicens non eſſe licitum hominem obligari ad aliquid agendum vltra id quod Dominus nobis præcepit, ſed liberè viuendum eſſe cuilibet, & non ſub lege humana. Quapropter liberam tribuit monachis poteſtatem exeundi à monaſteriis, & vxoris ducendi ſi volunt. Imò in multis Germaniæ oppidis coacti ſunt monachi relinquere propria monaſteria, quia non permittitur eis in illis habitare, niſi cucullam exuant, & vxores ducant. Contra horum omnium errorem decreui nihil in hoc opere ſcribere, ne fortè dicatur de me, eò quòd ſim ipſe etiam monachus ex inſtituto Franciſcano, quod meam ago cauſſam, & quæro quæ mea ſunt, & non quæ Ieſu Chriſti. Et videtur mihi rem ceſſuram in maiorem monachatus gloriam, ſi cauſſa illius ab aliis agatur quàm ab ipſiſmet. Et cùm non defuerint qui ſtrenuè pro nobis in hac

Vvaldenſes.

Vvilhel. de ſancto amore.

Ioannes Vvicleph.

B

Lutherus.

parte pugnauerint, nõ est cur nos arma sumere debeamus. Ioãnes episcopus Roffensis in eo opere quod contra Lutheri captiuitatem Babylonicam ædidit, pro monachis de Luthero triumphat. Iodocus Clithoueus vir nõ minus pius quàm doctus librum vnum in fauorem monachatus ædidit, & alibi sæpe pro votis monasticis caussam agit, præsertim in eo opere quod dicitur Antilutherus, in cuius libro tertio pro hac sola causa pugnat, & in alio quod fecit pro assertione veritatum definitarum in concilio Senonensi. Olim scripsit B. Chrysostomus aduersus vituperatores vitæ monasticæ libros tres. Et si quis nostros non dedignatur, beatus Thomas in fauorem monachatus scripsit contra præfatum Vuilhelmum de sancto Amore librum vnum. Albertus Magnus defensorium mendicantium composuit. Thomas Vualdensis Carmelita in primo tomo doctrinalis fidei antiquæ circa finem longum de hac re facit tractatum, qui mea sententia omnes aduersariorum calumnias nullius esse momenti apertissimè ostendit. Verùm ne quis me incuset quod istorum hæreticorum sentẽtiam inter hęreses collocauerim, nulla adducta ratione propter quam censeatur meritò fuisse damnata, Ecclesiæ Catholicæ definitionem proferam, quæ sola maioris est ponderis quam mille ratiocinationes aut syllogisticæ collectiones. Ex. 45. articulis Ioannis Vuicleph in concilio Constantiensi sessione. 8. damnatis, multi sunt ad hanc rem pertinentes. Nam vicesimus articulus sic ait: Si quis ingreditur religionem priuatam qualemcunque tam possessionatorum quam mendicantium, redditur ineptior & inhabilior ad obseruationes mãdatorum Dei. Vicesimus primus articulus sic ait: Sancti instituentes religiones priuatas, sic instituentes peccauerunt. Vicesimus secundus articulus sic dicit: Religiosi viuentes in religionibus priuatis, non sunt de religione Christiana. Ad idem pertinent articulus. 33. & .34. & .44. Hi autem articuli omnes damnati sunt in cõcilio Constantiensi sessione. 8. Cùm ergo sit tam expressa Ecclesiæ definitio, non est opus vt monachi pro se pugnent, aut caussam iterum ad litem reuocent. Et si quis nos ad contentionem vocauerit, melius est non contendere, sed causam pro nobis dictam ostendere. Cæterum de vna sola re hic volo admonere lectorem, vt aduertat qui sunt ij qui monachatui detrahunt, quoniam nullus vnquam monachatui detraxit, nisi homo voluptuosus, illecebris deditus, quales ego sæpe notaui. Et ita sunt tanquam canes in præsepi, prout dicitur in prouerbio: quoniam nec ipsi viam virtutis capessere volunt, & capessentibus, si qui sunt, latratibus & morsibus obstant. Hoc autẽ ideo faciunt, vt videlicet sua occultent scelera. Nam qui prauam vitam duxerit, alios vt nequiter viuant hortabitur, quoniam latêre existimat sua flagitia, si alios habuerit suorum scelerum imitatores, & tanto minus notari credit, quanto plures habuerit in crimine socios. Et tanto contrà magis timet pudore confundi, quanto plures fuerint virtutis cultores. Vitium nanque ex comparatione virtutis vilescit. Quædam alia quæ ad monachatum pertinent, iam superius pertractata sunt, cum de mendicitate ageretur, & inferius amplius dicemus, cum de votis disputabimus.

MVLIER.

EST quædam hæresis asserens mulieres iustè posse ad sacerdotium promoueri. Huius hęresis autores sunt Pepusiani, sic dicti (vt ait Augustinus libro de hæresibus, cap. 27. à quodam oppido quod vocabatur Pepusa, ex quo loco dicunt fuisse oriundum Montanum hæreticum. Hunc errorem ante mille & trecẽtos annos sepultum, Lutherus suscitare conatus est, qui ad nihil aliud natus esse videtur, quàm ad reuocandum & reducendum in Ecclesiam pestilentes errores ab eadem iam olim explosos atque eiectos. Hæc hæresis facilè conuincitur si consideremus quæ sint sacerdotis partes aut quod illorum sit munus & officium. Sacerdotis partes sunt tres, iuxta quas sacerdos à non sacerdote secernitur. Nam sacerdoti soli cõpetit corpus Christi ex pane conficere: Eiusdem sacerdotis munus proprium est peccata in cõfessione audire, & illis auditis peccatorem ab illis absoluere. Ad sacerdotẽ etiam pertinet ex officio docere. At cùm nullum istorum competere possit mulieri, conuincitur mulierem non posse vllo modo ad sacerdotium promoueri. Quòd enim mulier non habeat potestatem cõsecrandi Eucharistiam, inde colligitur quod talis potestas fuit à Christo sacerdotibus viris collata in cœna vltima, cùm Apostolis dixit: Hoc facite in meam cõmemorationem. At cùm Christus hæc verba dixit, nulla ibi aderat mulier ad quam illa verba possent referri. Non fuit ergo tunc à Deo talis potestas mulieri collata. Quòd si cõsecrare non possunt, ergo nec pœnitentes absoluere, quoniam hæc potestas quę circa corpus Christi mysticum exercetur, innititur alteri potestati, quæ est circa corpus Christi verum, sicut vmbra pendet ex corpore, quia primam potestatem Christus contulit sacerdotibus in cœna vltima ante mortem: secundam verò non ipsi postquam à mortuis resurrexerat, cum videlicet existens in medio Apostolorum dixit eis: Quorum remiseritis peccata, remissa erunt, &c. Si à muliere ergo primam aufers potestatem, fit vt necessariò etiam auferas secundam. Prætereà, cùm hanc absoluendi potestatem Apostolis tribuit, nulla aderat mulier, sed soli viri, puta decem Apostoli, prout Ioannes Euangelista refert, ergo (vt de consecratione colligimus) talis potestas absoluendi non fuit à Deo mulieribus collata. Rursum, si non esset aliquod scripturę testimonium ad probandum mulieres non posse confessiones peccatorum audire, hoc solum sufficeret, quod mulieres malè audiunt de taciturnitate, nec immeritò, cùm hoc sit illis natiuum & genuinum, vt parum probè taceant si quid audierint secretius. Sunt enim natura garrulæ. Quò fit vt quò eam magis secreto astrinxeris, eò libentius postmodum effundat. Consultius ergo Deum egisse credimus, quàm Lutherus docet. Nam minimè expediebat vt omnia in eius aurem effunderemus, quæ peruiam & patulam habet viam ab auribus ad linguam. Tertium quod sacerdoti conuenit ex officio, est doctrina. Illis enim incumbit alios docere, secundùm quod Dominus per Malachiam prophetam ait: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Hoc autem

Pepusiani — *Lutherus* — *Ioan. 20.* — *Ibidem.* — *Mala. 2.*

munus nõ posse vllo pacto mulieribus permitti, Apostolus Paulus testatur, qui apertissimè mulieribus interdicit ne docere præsumant, dicens: Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Si ergo mulier non potest docere, neq; Eucharistiam conficere, neq; absoluere: conuincitur vt etiam sacerdos esse non possit. Accedit ad hæc, totius catholicæ Ecclesiæ perpetuus vsus, quæ nunquam permisit mulierem sacerdotis officio fungi: Et certè si quisque aduertat quanta sit sacerdotii dignitas, & quantum reliquas omnes dignitates excedat, illico cognoscet meritò fuisse talem dignitatem mulierebus denegatã. Nam mulieres oportet esse subditas viris, quia (vt ait Paulus) caput mulieris vir. Mulieres patiũtur prudentiæ defectum, & ideo faciles sunt, vt decipiantur. Prima est enim seducta mulier in præuaricationẽ. Mulieres sunt natura inconstantes & mobiles: Sicut Sapiens ait: Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni. Et iterum alibi: Mulierem fortem quis inueniet? Procul & de vltimis finibus precium eius. Mulieres natura sunt fragiles, & ideo beatus Petrus vocat mulierem fragilius vasculum.

B — *1.Tim.2. Ephe.5. Eccle.7. Prou.6. Prou.31. 1.Pet 3. 1.Tim.2.*

Theophylactus interpretãs illud Pauli: Mulier seducta in prçuaricatione fuit, sic ait: Quia semel mulier virum edocuit, & cuncta peruertit, idcirco nequaquam hæc habeat velim docendi de cætero potestatem. Est nanq; mulier natura leuior, & facilè fallitur. Aduerte autem quemadmodum non Euam dixerit deceptam esse, sed mulierem, tanquam de ipso muliebri genere disseruisset. Nam quemadmodum natura omnis humana in Adam perdita est, sic & per Euam in omne fœmineũ genus delapsa est leuitas qua & præuaricatio ipsa primùm Euam inuasit. Hæc Theophylactus. Cùm ergo mulieres tot naturales patiantur defectus, non est credendum fuisse illis commissum tale officium, ad cuius debitam executionem maximè exigitur vt illis omnibus defectibus careat, qui illud exercere debet.

C

MVNDVS.

HIC apertissimè comperimus verum esse quod in primo huius operis libro docuimus bonam hçresum partem à gentilium librorum lectione ortum habuisse. Nam cùm plures fuerint de natura mundi & illius qualitate hçreses ortæ, ferè omnes ex philosophorum officina prodierunt. Est enim quçdam hæresis docens materiam elementorum, ex qua factus est mundus, non esse factã à Deo, sed esse Deo coçternam. Huius erroris autores fuerunt Seleucus à quo Seleuciani, & Hermias à quo Hermiani. Sic enim de illis refert beatus Aug. in lib. de hæresibus, cap. 59. Eundem errorem post multa tempora docuerunt Albanenses. Eidem adhæsit quidam Hermannus Rissuuich Holãdinus, de quo iam suprà habitus est sermo. Hi autem & Albanenses absolutè dixerunt mundum fuisse ab æterno. Quis non videt hunc errorem ex Aristotelis schola prodiisse? Si contra Aristotelem esset nobis pugnandum, durum certè & laboriosum esset futurum certamen, quoniam contra illum parum agerent scripturæ sacræ testimonia: Verùm cùm aduersus eos sit nobis designata pugna, qui Christo nomina in baptismo dederũt, facillimè de illis triũphabimus. Apertissima certè & notissima sunt ea quç in primo capite Geneseos de mundi creatione disseruntur. Et Ioannes Euangelista de filio Dei loquens, ait: Omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Et iterum ibidem. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Nullus ergo dicere audeat mundum fuisse ab æterno, cùm beatus Ioannes tam apertè dicat mundũ esse factum à Deo.

Seleucus. Hermias. Albanenses. Hermãn⁹ Rissuuich. Ioan.1. Albanẽses.

D

SEcunda hæresis docet nundum non finiendum. Hic etiam error ab Aristotele docetur. Post Aristotelem autem, ex iis qui se Christianos iactant. Albanenses eundem tutantur errorem, dicentes mundum nunquam finiendum, sed semper hoc in statu mansurũ. Quòd si capiant mundum pro sola elementorum & cœlorum substantia, certè eorum sententia non est hçresis censenda, quoniam etiã peracto iudicio vniuersali cœlum manebit, & eleementa manebunt iuxta eorum substantiam, imò puriora quam nunc sunt. Si verò capiant mundum pro habitatoribus mundi, prout capit Ioannes, cùm dicit: Mundus eum non cognouit. Et iterum: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: iuxta hanc mundi significationem error est apertus dicere mundum non esse finiendum, ita vt nunquam desint generationes hominum in eo habitantium: quoniam (vt suprà contra eosdem Albanenses probauimus) iudicium vniuersale est futurum: in quo omnes comparebunt vt recipiat vnusquisque mercedem suam, siue bonum siue malum, prout in corpore gessit. At si mundus non finietur, non poterit generale iudicium fieri, quoniam quod infinitum est, nunquam poterit in vnum comprehendi. Cùm ergo constet iudicium vniuersale esse futurum, oportet vt mundus aliquando finiatur.

Ioan.1. Ioan.3.

TErtia hæresis docet mundum esse creatum non à Deo, sed ab angelis. Hic error etiam videtur prodiisse ex officina Aristotelica. Nam quamuis Aristoteles negauerit mundum creatum, dixit tamen omnia quæ in istis inferioribus fiunt, fieri ab intelligentiis, quoniam quç à deo immediate fiunt, dixit Aristoteles fieri necessariò, quapropter dicebat res contingentes fieri ab intelligentiis. Ex quo errore hausisse videntur hæretici, dicentes mundum esse factum ab angelis. Huius hæresis primus autor fuit Simõ Magus, quem secuti sunt plures alij, videlicet Menander eiusdem Simonis discipulus, & Saturninus, à quo Saturniani, Nicolaitæ, Carpocratiani, Cerinthus, & Archontici, qui sic appellati sunt à principibus quibus mũdi creationem tribuunt. Istorum omnium communis error iam suprà prostratus est in tit. de creaturis, hæresi prima. Illo enim loco probauim⁹ ex sacris literis omnia esse creata à deo, & à nullo alio.

A

QVarta hæresis fuit quorundam dicentium mundum esse factum à Deo: sed hi ponũt plures deos, quorum vni tribunt huius mundi facturam, alterum autem nihil produxisse dicunt. Et hic error etiam ex fabula gentilitate [illegible]ductus esse videtur. Nam Gentiles fermè omnes credebant deorum multitudinem. De hoc errore iam suprà disseruimus in titulo de Deo, hæresi prima. Ibi enim

Simõ Magus. Menãder. Saturni. Nicolai. Carpocratiani. Cerinth⁹ Archõtici

ostendimus ex sacris literis solùm vnum esse Deum, eumque esse creatorem cœli & terræ. Qui ergo autores erroris huius nosse cupit, ex illo loco discat.

QVinta de hac re hæresis est, quæ asserit hunc mũdum etiam post resurrectionem mortuorum in eodem statu, in quo nũc est, esse mansurum: neq; ita esse mutandũ vt sit cœlum nouũ, & terra noua. Hanc hęresim inter alias recẽset Philaster Brixiensis, in suo libello de hæresibus, nullum tamen illius declarat autorem. Beatus August. etiam in suo opusculo de hæresibus, cap. 67. huius hæresis post Philastrũ meminit, neq; vllum etiam illius indicat patronũ. Hanc hæresim aperta sacræ scripturæ testimonia condemnant. Nã in Psalmo. 101. Propheta ait: Initio tu Domine terrã fundasti, & opera manuũ tuarũ sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem idem in æternum permanes, & omnes sicut vestimentũ veterascent: & velut amictum mutabis eos, & mutabũtur. Vide quoties cœlorũ mutationẽ indicat. Nam dicit illos perituros, & velut amictũ mutandos: quod haud dubiè idem est. Non enim cœli omnino peribũt: sed in melius mutabuntur. Nam beatus Hieronymus in cõmentariis super. 65. Esaiæ caput, postquàm hæc verba quæ nunc ex Dauide protulimus, citauit, hæc verba subiungit: In quo perspicuè demõstratur, perditionem & interitum, non abolitionem in nihili, sed commutationẽ sonare in melius. Neq; enim illud quod in alio loco scriptum est: Luna fulgebit vt Sol, & Sol septuplum lumen accipiet, interitum significat pristinorũ, sed commutationem in melius. Quod vt possit intelligi, nostræ conditionis ponamus exempla. Infans cùm in puerum creuerit, & puer in iuuenem, & iuuenis in virum, & vir in senẽ, nequaquam per singulas ętates periit. Idem enim est qui prius fuit: sed paulatim immutatur, & ętati pristinæ perisse dicitur. Quod intelligens & Paulus Apostolus loquebatur: Præterit enim figura huius mundi. Cõsideremus quid dixerit, figura præterit, nõ substãtia. Hactenus Hieronymus. In cuius verbis aperta satis est veritatis intelligentia. Prætereà Saluator noster apud Matthæum ait: Cœlum & terra transibunt. Quæ Saluatoris verba (vt beatus Hieronymus in cõmentariis super Psalmos docet) idem docent quod Propheta Dauid in Psalmo. 101. docuit. Deinde beatus Petrus apertissimè hanc sententiã docet, sic inquiẽs: Adueniet autem dies Domini vt fur, in quo cœli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera exurentur. Quũ igitur hęc omnia dissoluẽda sint, quales oportet nos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, expectãtes & properãtes in aduentum diei Domini, per quẽ cœli ardentes soluẽtur, & elementa ignis ardore tabescent? Nouos enim cœlos & nouã terram & promissa ipsius expectamus. Hæc beatus Petrus Apostolus. Quæ illius verba tam apertè hãc hæresim oppugnant, vt nõ sit opus pluribus testimoniis ad illam reuincendã. Verùm aliqua indigẽt interpretatione hæc verba, præsertim ab eo loco vbi ait: Cœli ardentes soluentur. Quæ verba nõ de illis cœlis, in quibus Sol & Luna & reliqua astra sunt fixa, qui à nobis remotissimi sunt, debent intelligi, sed de cœlo isto inferiori, quæ aëris regio dicitur, sunt accipiẽda. Nam de illis superioribus cœlis, an sint calore soluẽdi, Augustinus dubitat, qui super Psalmum. 101. pertractans hæc beati Petri verba, ita ait: Iam ergo dixit perisse cœlos per diluuium: perisse autem nouimus cœlos secundum quantitatẽ & spatia aëris huius. Excreuit enim aqua, & totam istam capacitatẽ vbi aues volitant, occupauit: ac sic vtique cœli perierunt propinqui terris: cœli, secundum quod dicũtur aues cœli. Sunt autem & cœli cœlorum superiores in firmamento: sed vtrũ ipsi perituri sint igne, an hi soli cœli qui etiam diluuio perierũt, disceptatio est aliquanto scrupulosior inter doctos, nec facilè (maximè in angustia temporis) explicari potest. Dimittamus ergo eam, vel differamus: nouerimus tamẽ perire ista, Deum manere. Hactenus Augustinus. Iuxta cuius sententiam constat cœlos pro aëre sumi eo loco, quo beatus Petrus dixit: Cœli ardentes soluentur. Quum tamen infrà Petrus subiungit: Nouos verò cœlos & nouam terram & promissa ipsius expectamus: ibi cœlos pro illis etiam qui sursum sunt à nobis remotissimi, intelligere possumus, quoniam illi etiam iuxta vaticinium Esaię mutabuntur in melius. Et erit, inquit ille, lux Lunę sicut lux Solis, & lux Solis erit septempliciter, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui, & percussurã plagæ sanauerit. Et iuxta hanc cœlorum significationẽ beatus Hieronymus interpretatur aliud Esaiæ vaticinium, quo ait: Ecce enim ego creo cœlos nouos & terram nouam: & non erunt in memoria priora. Et iuxta eandem significationem accipiendum est quod in Apocalypsi dicitur: Vidi cœlum nouum, & terram nouam. Noua omnia dicit, non quòd alia sint, sed quia in melius omnia mutata: quemadmodum ex Hieronymi sentẽtia suprà docuimus. Et quidem pro hac re abundè me dixisse arbitror. Non enim opus est in re apertissima testimoniorum multitudine grauare lectorem, pręsertim cùm nullum huius hæresis agnoscamus patronum, quem deuincere oporteat.

Margin notes: Psal. 101. — Hieronymus. — Esa. 30. — 1. Cor. 7. — Matt. 24. — 1. Pet. 3. — Augustinus. — Esa. 30. — Esa. 56. — Apo. 21. — B — C — D

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITÆ, ADVERSVS HÆRESES, IN LIBRVM VNDECIMVM.

PRÆFATIO.

HOC loco eadem lege oportebit nos vti, qua suprà libro septimo vsi sumus, quoniam hæc litera N. adeò sterilis est vt vix duæ sint dictiones ab illa initium sumentes, quæ talem rem significent, de qua aliqua sit hæresis orta: quapropter cum dictiones ab hac litera incipientes non sufficiant ad vnum vel mediocris quantitatis librum absoluendum, coniungemus illis dictiones à sequenti litera incipientes.

F. Alfons.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER VNDECIMVS.

NVDITAS.

FVIT hæresis quorundam dicentium nuditatem esse bonam & honestam. Hunc errorem tenuerunt quidam dicti Adamiani, sic dicti, quia nuditatem, quam Adam in paradiso habuit ante peccatum, imitari volebant, & ita semper mares & fœminę nudi obambulabant, nudi lectiones audiebant, nudi orabant, nudi celebrabant sacramenta: & proprter hoc suam Ecclesiam, hoc est, suam congregationem, appellabant paradisum. Quis autem fuerit huius hæresis primus autor, & quo tempore cœperit apud neminem inuenire potui.

Adamiani.

Hi hæretici effrontes & inuerecundi, etsi Adæ nuditatem in paradiso imitentur, illius tamen innocentiam non seruant, imò peccatum illius augent, quoniam licet ante peccatum Adam & Eua fuissent nudi, post peccatum tamen, vt ait scriptura, fecerunt sibi perizomata, & Deus fecit illis tunicas pelliceas. Et longo tempore postea statuit populo Israël quoddam genus vestimenti, per quod ab aliis nationibus distinguerentur. Et sacerdos ex Dei pręcepto peculiare habebat vestimentum cùm offerre debebat, & intrare in Sancta sanctorum. Demùm, ipse veritatis magister, qui viam Dei in veritate docuit verbo & exemplo, vestimenta habuit, quorum vnum fuit tunica inconsutilis desuper contexta per totum.

Genes. 3. Deut 22. Exo. 39. Ioan. 19.

B

NVPTIAE.

PRIMA hæresis quę de hac re orta est, docet nuptias esse illicitas, omnesq; illos peccare dicunt, qui nuptiarum fœdera inter se iungunt. Huius erroris primus autor fuit Tatianus, à quo, vt suprà diximus, Encratitæ originem sumpsêre. Sed si vera sunt quæ catalogus hæreticorum de Heracleonitis refert. Heracleon illorum princeps erit primus huius erroris inuentor: quoniam Heracleon, qui discipulus fuit Valentini hæretici, vetustior est quàm Tatianus, qui fuit (vt aliàs diximus) discipulus Iustini martyris. Verùm vt ingenuè fatear, parum fido in hac parte illis quæ catalogus refert, quia Augustin⁹ in libro de hæresibus, capite decimosexto de Heracleone loquens, nihil tale illi impingit, vt videlicet nuptias damnauerit. Et Philaster in suo libro de hæresibus huius Heracleonis errores recensens, nunquam huius erroris meminit. Quapropter nisi aliud obstaret, ego crederem Tatianum fuisse huius erroris primum autorem & ita solet communiter ab omnibus vocari hic error Encratitarum, quorum princeps fuit Tatianus. Verùm beatus Hieronymus lib. primo cõtra Iouinianũ prope initium libri, testatur hunc fuisse errorem Marcionis, ita dicens: Neque verò nos Marcionis & Manichæi dogma sectantes nuptiis detrahimus. Hæc ille. Et ideo iuxta Hierony. sententiam oportet vt huius erroris principatum tribuamus Marcioni, cùm hic fuerit Tatiano vetustior. Eundem errorem tutati sunt Adamiani, dicentes quòd si Adam non peccasset, nullæ fuissent futuræ nuptiæ: quapropter illi Adam in paradiso imitari volentes, nuptias fugiunt. De fundamẽto, cui isti Adamiani innituntur, non est opus nunc disputare, quia suprà libro secũdo, sub titulo de Adam & Eua, hæresi tertia, hoc fundamentum funditus euertimus. In eodem errore fuerunt Aëriani, qui (vt Augustinus ex relatu aliorum refert) non admittunt ad communionem suam nisi continentes. De Priscillianistis refert Augustinus in libro de hæresibus, quòd cõiugia separauerint, & quibus hoc persuadere poterant, fœminas à nolentibus viris, & viros à nolentibus fœminis disiungebant. Quare autem hoc fecerint, an quia nuptias damnauerint, aut fortè quia putauerint nuptiarum fœdera semel iuncta posse ad alterius coniugis arbitrium rescindi, Augustinus non expressit. Hos hæreticos præuidens spiritu prophetico beatus Paulus, in prima ad Timotheum epistola, sic de illis ait: Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habẽtium suam conscientiam, prohibentium nubere. Encraitæ ergo & alij prohibentes nubere, iuxta Pauli censuram sunt dicendi mendaces, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum. Præbereà, si nuptiæ fuissent illicitæ, Christus non decorasset illas sua præsentia. At cùm nuptiis Christus interfuerit, & in illis primum omnium signorum fecerit, conuincitur nuptias nõ esse illicitas. Rursum, si nuptiæ sunt malæ, oportebit fateri Deum esse malorum autorem, quoniam Deus ipse est nuptiarum institutor, qui creatis primis hominibus, dixit: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et ne hoc ad solum illum innocentiæ statum quis referre possit, Christus eandem nuptiarum institutionem probat, qui Pharisæis quærentibus, an liceret dimittere vxorem propter aliquam causam, respondit, dicens: Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc ergo relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Quid ergo impij hæretici separare tentant quod Deus cõiunxit? Et Paulus in priore epistola ad Corinthios ait: His autem qui matrimonio iuncti

Tatianus Heracleõ Encratitę

Marcion. Manich. Adamiani.

C

Aeriani. Priscillianistæ.

1. Tim. 4.

Ioan. 2.

Genes. 1.

D

Matt. 19.

1.Corin.7 Ibidem. ſunt præcipio, non ego, ſed Dominus, vxorem à virio non diſcedere. Et iterum: Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccaſti: & ſi nupſerit virgo non peccat.

Et in epiſtola ad Hebræos iterum ait: Honorabile connubium omnibus, & thorus immaculatus.

1.Pet.3. Et beatus Petrus præcipit mulieribus vt ſint ſubditæ viris ſuis: & viris pręcipit vt præſtent honorem mulieribus tanquam cohæribus gratiæ. Si autem nuptiæ eſſent illicitæ, beatus Petrus non doceret coniuges modum ſecundùm quem viuere debent.

Prætereà: Qui hanc hæreſim tuentur, ſeipſos per illam damnant. Nam illi ex nuptiis exiſtunt, & à muliere generati ſunt, & ex ſemine viri: quò fit vt neceſſariò ſeipſos condemnent, aut nuptias probent. Si enim ſe ſaluari putant, neceſſarium eſt, vt nuptias vndè illi exierunt, bonas eſſe dicant. Si verò nuptias abominabiles eſſe dicunt, neceſſe eſt vt quicquid ex illis prodierit, ſit etiam abominabile.

Cōcilium Gangrenſe. Cōcilium Braccarēſe. De hac re ſcripſit beatus Auguſtinus pluries. Contra hanc hæreſim extant aliquorum Conciliorum decreta. Nam concilium Gangrenſe capite decimoquarto ſuorum decretorum ſic ait: Si qua mulier derelicto viro diſcedere voluerit ſoluto vinculo coniugali, nuptias damnando, anathema ſit. Et idem deſinit Concilium Braccarenſe primum, capite vndecimo. A

Cataphryges. Montan⁹. Nouatus. Cathari. Græci. Deut.25. Roma.7. 1.Cor.7. SEcunda hæreſis eſt quæ primas nuptias admittit, ſecūdas tamen damnat. Huius hæreſis autores ſunt Cataphryges, quorum princeps fuit Montanus. Eundem errorem poſtea docuit Tertullianus, qui etſi prius contra Cataphryges pro hac re pugnauerat, poſtea tamen ad Cataphryges rediit, eorum defendens errorem. Extat vſq; hodie liber, quem pro huius erroris defenſione fecerat, qui inſcribitur de Monogamia. Poſt iſtos ſucceſſit in eodem errore Nouatus quidam presbyter Romanus tempore Cornelij papæ & martyris, à quo Nouato appellati ſunt Nouatiani, qui alio nomine vocati ſunt Cathari, id eſt mundi, ſic appellati propter munditiam quam ſuperbiſſimè & odioſiſſimè iactabant. Guido Carmelita in ſua ſumma de hæreſibus dicit hunc eſſe vnum ex erroribus Græcorum. Hæc hæreſis facilè conuincitur per id quod habetur in Deuteronomio: Quando habitauerint fratres ſimul, & vnus ex eis abſque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, ſed accipiet eam frater eius, & ſuſcitabit ſemen fratris ſui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit. Ecce hic vides ſecundas nuptias non ſolùm permiſſas, ſed præcepto mandatas. Quòd ſi hoc licuiſſe illis dicas tunc tempore legis veteris, non autem nunc tempore legis gratiæ, obſtat id quod ait Paulus in ea quæ eſt ad Romanos epiſtola: Mulier viuente viro vocabitur adultera ſi fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri, vt non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro. Et in priore epiſtola ad Corinthios expreſſius hanc cōfirmat ſententiam, dicens: Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir eius viuit. Quòd ſi dormierit vir eius, liberata eſt à lege. Cui autem vult, nubat, tantum in Domino. Nihil expreſſius dici poterat ad huius erroris expugnationem. Sed impii & blaſphemi Cataphryges videntes tam apertum ſcripturæ teſtimonium, vt nullum illis pateret effugium, Paulum non recipiunt, dicentes illum non plenè recepiſſe Spiritum ſanctum, ſed ſolùm ex parte prophetaſſe, ac proinde aſſerunt non eſſe illi credendum, ſed magis credendum eſſe Montano heretico eorum principi & magiſtro, in quem dicunt Spiritum ſanctū plenè deſcendiſſe. Iſtorum error non eſt rationibus cōuincendus, ſed vltricibus pœnis coërcendus. Præterèa multi ſancti homines, quorū nomina ſunt ſcripta in libro vitæ, ſecundas contraxerunt nuptias. Si ergo ſecundæ nuptiæ damnantur, & illos damnare oportet qui in illis vitā finierunt. Abrahā poſt mortem Saræ primæ vxoris duxit ſecundā vxorem quendā Cethurā. Ruth mulier ſcripturæ teſtimonio ſancta, mortuo ſuo primo viro filio Noemi nupſit ſecundo viro, qui dictus eſt Booz. Sara vxor Thobiæ iunioris, mulier etiam ſcripturæ teſtimonio probata, poſt ſeptem viros quos habuerat, & dæmon occiderat, nupſit Thobię iuniori, in quo matrimonio permanſerunt Domino famulantes, ita vt accepti eſſent tam Deo quàm hominibus, & cunctis habitantibus in terra. Mulier Samaritana quæ quinque viros habuerat, non propter hoc reprehenſa eſt à Domino, ſed quia ille, quem tunc habebat, non erat ſuus vir. Nam ex eo quòd illos quinq; appellauit viros eius, videtur approbaſſe illorum matrimonium. Nam ſi non fuiſſet verum matrimonium cum ſecundo, aut tertio, aut quarto, aut quinto, nullus illorum fuiſſet vir eius, quoniam per matrimonium fit vt vir dominetur corporis muliebris, & mulier dominetur corporis viri. Si ergo quinq; viros habuit, ergo quinquies verū matrimoniū cōtraxit: de qua re cùm nō fuerit à Christo reprehenſa, conuincitur ſecundas & tertias & omnes ſequentes poſſibiles nuptias non eſſe illicitas. Demùm aduerſus hāc hæreſim extat concilii Nicæni definitio, quæ habetur cap.8. decretorum eiuſdem concilii. Ibi enim concilium præcipit, vt qui ex Nouatianis ad Eccleſiam Catholicā redire voluerit, non recipiatur niſi prius per ſcripturam fateatur ſe communicaturum cum iis qui ſecundas nuptias fortè experti fuerint. Et concilium Florentinum, quod pro vnione Græcorum ſub Eugenio quarto huius nominis pōtifice celebratū eſt, de hac re per ſequētia verba definit: Quoniā nonnullos aſſeritur quartas nuptias tanquam condemnatas reſpuere: ne peccatum vbi non eſt, eſſe putetur, cùm ſecundùm Apoſtolum mortuo viro mulier ſit ab eius lege ſoluta, vt nubēdi cui vult in Domino habeat facultatem, nec diſtinguat mortuo ſecundo vel tertio, declaramus non ſolum ſecūdas, aut tertias & quartas, atque vlteriores, ſi aliquod canonicū impedimentū nō obſtet, licitè cōtrahi poſſe. Commendatiores tamē dicimus ſi vlterius à coniugo abſtinētes in caſtitate permāſerint. Hactenus concilium Florentinum.

Gen.25. Ruth. Tob.6.8. & 14. Ioan.4. Cōcilium Florentinum. B C

Armeni. Lutherus. TErtia hæreſis negat in nuptiis aliquod eſſe ſacramentum, dicens illam maris & fœminæ indiſſolubilem coniunctionem non eſſe ſacramentum, neq; per illam cōferri aliquam gratiā. Huius hæreſis primi autores ſunt Armeni, qui de omnibus ſacramentis dicunt ea nullam gratiam conferre. Poſt iſtos primus ex his qui nuptias probant, huius erroris magiſter eſt Lutherus, qui cùm alia ſacramenta ſic pertractet, vt ex illis aliquod neget eſſe inſtitutum in ſignum: in alio neget promiſſam gratiam, in matrimonio verò neget vtrunque. Sed quamuis Lutherus hoc neget, nos Deo adiutore vtrunque oſtendemus ex

sacris literis. Quòd matrimonium sit sacramentũ institutum in signum, Paulus Apostolus apertissimè docet in ea quæ est ad Ephe. epistola, dicẽs: Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesię, ipse Saluator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam, sicut Christus Ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Ego autẽ dico in Christo & Ecclesia. Hucusq; beatus Paulus. Ecce hîc apertissimè Paulus docet matrimonium viri & vxoris sacramẽtum esse, quod repræsentat coniunctionem Christi cũ Ecclesia: atque ideo virum comparat Christo, vxorem Ecclesiæ. Virum caput esse dicit illius corporis quod vnum facit cum fœmina: Christum verò caput esse dicit eius corporis quod vnum facit cum Ecclesia. Neque aliã causam adfert cur vir debeat diligere vxorem suam, quàm ne dissimile signum sit Christo quem repræsentat, qui adeò sponsam dilexit Ecclesiam, vt pro ea mortem subire dignatus sit. Mulierem verò docet vt virum timeat ac reuereatur: quod vt rectius & facilius persuadeat, allicit eam exemplo Ecclesiæ cuius imaginem gerit, quæ Christo sponso suo per omnia obedit. Nihil ergo aliud Apostolus loco illo disserit, quàm vt moneat coniuges ad mutuam inter se charitatem exemplo Christi & Ecclesiæ quos repræsentant, ne videlicet fallacia sint signa, sed verè reddant ea quorum imaginem referunt. Et tandem post multas adductas similitudines claudit sententiam, dicens: Sacramentum hoc magnum est. Prætereà, Ecclesia quæ (vt iam sæpe ostendimus) errare non potest, censet septem esse sacramenta: quoniam inter plures articulos Ioannis Huss, quos concilium Constantiense sessione quintadecima damnauit, vnus eorum sic ait: Sacerdotes quomodolibet criminosè viuentes, sacerdotii polluũt potestatem, & sicut filii infideles sentiunt infideliter de septem sacramentis Ecclesiæ. Hæc autem assertio Ioannis Huss cum ibidem damnetur, inde colligimus Ecclesiam sentire septem esse sacramenta. At sacramenta esse non possunt septem, nisi inter illa numeretur matrimonium. Matrimonium ergo est sacramentum. Rursum, matrimonium esse sacramentum, non solùm docent ii quos per contemptum Lutherus sententiarios appellat, sed illud etiam sentiunt veteres Ecclesiæ doctores. Ambrosius exponens illum locum Pauli quem proximè citauimus, ait: Mysterii sacramentum grande in vnitate viri ac fœminę esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam causam quæ non discordet à memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est Ecclesiæ & Saluatoris, vt sicut relictis parentibus homo vxori suæ adheret, ita relicto omni errore, Ecclesiæ adhereat & subiiciatur capiti suo quod est Christus. Hæc Ambrosius. Eidem sententiæ fauet Augustinus in libro de bono coniugali, capit. 7. vbi hæc ait: Vsque adeò fœdus illud initum nuptiale cuiusdam sacramenti res est, vt ipsa separatione irritum fiat, quandoquidem viuente viro, à quo relicta est, mœchatur si alteri nupserit, & ille huius mali causa est qui reliquit. Vnde nec ipsa, viuente adultero, potest alteri nubere: nec ipse, viuente adultera, alteram ducere, sicut docet Apostolus. Vnde non licet homini dimittere sterilem vxorem, ac nostris quidem iam temporibus ac more Romano nec superinducere, vt amplius habeat quam vnam viuam, quod non licet, sicut diuina regula præscribere videtur. Vnde quem non faciat intentum, quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? Quod nequaquam tantum puto valere potuisse, nisi alicuius rei maioris ex hac infirmitate hominum, quoddam sacramentum adhiberetur, quod deserentibus hominibus atque id dissoluere cupientibus inconcussum illis maneret ad pœnam. Siquidem interueniente diuortio non aboletur illa confœderatio nuptialis, ita vt sibi coniuges sint etiam separati. Et iterum. Semel autem initum coniugiũ in ciuitate Dei nostri, vbi etiam ex prima duorum hominum copula quoddam sacramentum nuptię gerunt, nullomodo potest nisi alicuius morte dissolui. Hęc Augustinus. Et idem dicit cap. 15. & 18. & 24. eiusdem libri. Ex his testimoniis Ambrosii & Augustini, quæ nunc proximè citauimus, cõuincitur mendacium Ioãnis Caluini quod ille confinxit in fauorem hęresis Lutheranæ. Is enim in suo illo opere de institutione Christiana, capite decimonono, hæc ait. Postremum est matrimoniũ, quod vt à Deo institutũ fatentur omnes, ita pro sacramẽto datum nemo vsque ad Gregorii tempora viderat. Hac ille. Quam falsum sit hoc quod Caluinus ait, apertissimè conuincitur per hoc quod constat, Ambrosium & Augustinum vno integro seculo, & eo amplius præcessisse Gregoriũ. At illi duo, matrimoniũ appellauêre sacramentũ, ergo ante tempora Gregorii aliqui cognouerũt matrimonium esse sacramentũ. Non tantũ fœcunditas, cuius fructus in prole est: neq; tantum pudicitia, cuius vinculum est fides: verùm etiam sacramẽtum nuptiarum commendatur fidelibus coniugatis. Vnde dicit Apostolus: Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam. Hæc Augustinus. Sed hic Lutherus nobis obiicit quòd in illo Pauli loco proximè citato non habetur Græcè sacramentum, sed mysterium: non debet ergo appellari sacramentum sed mysterium. O indissolubilẽ nodum. Si res constat, quid moratur vim in vna vocula facere? Si coniugium illud maris & fœminæ repræsentat coniugium Christi cum Ecclesia, ergo signum est alterius rei, modo id cõcedat, cùm nos illud tale appellemus sacramentum, si ipse appellare vult misterium, parum interest, quoniam omnia sacramenta sunt mysteria quędam. In cuius rei testimonium efficacissimum est, id quod in verbis consecrationis habetur, quibus tota Catholica Ecclesia vtitur ad conficiendum ex vino sanguinem Christi. Nam in illis verbis, ipsum Eucharistię sacramentum appellatur mysterium fidei. Quod non alia ratione dictum est, nisi quia idem credidit Ecclesia esse sacramentum & mysterium. Malè ergo col-

Ephe. 5. *Cõcilium Constant.* *Ambrosius.* *Augustinus.* *Caluinus*

ligit Lutherus, matrimonium non esse sacramentum, per hoc quod Paulus de illo loquens vocauit illud mysterium: quoniam vt ostendimus, idem simul est sacramentum & mysterium. Secundò Lutherus argumentatur contra nos, sic inquiens. Deinde cum matrimonium fuerit ab initio mūdi, & apud infideles adhuc permaneat, mille subsunt rationes, vt sacramentum nouæ legis & solius Ecclesiæ possit dici. Non minus enim erant matrimonia patrum sancta quàm nostra, nec minus vera infidelium quàm fidelium, nec tamen in eis ponunt sacramentum. Hæc Lutherus. In quibus verbis duo manifestè falsa assumit, & ideo nō est mirum, si malè colligat. Primò quidem falsum est, matrimonium sanctorum Patriarcharum non esse, nostro iudicio, sacramentū: Omnes enim Theologi Catholici concordi sententia docent, matrimonium illorum sanctorum virorum, qui in lege naturæ aut Moysi vixerunt, fuisse verum sacramentum, quia cum illi Deo reuelante habuerint fidem Christi incarnandi, matrimonium illorum fuit signum coniunctionis illius qua Christus cum Ecclesia tanquā cum sponsa sua coniungendus erat, sicut matrimonium quod nunc cum fide Christi incarnati contrahitur, signum est illius coniunctionis, qua Christus iam coniunctus est cum Ecclesia. Deinde falsum est, matrimonia infidelium esse æqualia matrimoniis Christianorum, cum apud Gentiles matrimonia talia fuerint, vt apud multos eorum vix vllum fuerit verum rectumque matrimonium, sed potius prostibula & scorta. Nam Aristoteles in secundo Politicorum capite sexto, dicit fuisse olim apud Græcos consuetudinem emendi inuicem vxores. Et Cæsar in Commentariis libro quinto de bello Gallico de Britannorum moribus loquens, ait: Vxores habent deni, duo denique inter se communes, & maximè fratres cum fratribus, & parentes cum liberis. Sed qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, à quibus primùm virgines quæque ductæ sunt. Hæc Cęsar. Et pomponius Mela libro primo capite octauo, refert gentes quasdam in Aphrica, Augilas dictas, quorum fœminis solemne erat, vt nocte qua nubebant, paterent stupro omnium qui cum munere aliquo accessissent, & illa quæ cum pluribus concubuisset, maius decus conquirebat, & in posterum ad perpetuam pudicitiam seruādam legibus seuerissimis cogebatur. Plutarchus in vita Lycurgi refert, Lacedæmones suas vxores amicis suis communicasse. Dicit etiam licuisse apud illos probo cuiq; viro qui fœcundam aliquam pulchramque mulierem alteri nuptam admiraretur, marito illius suadere, vt cum ea ipse coiret, tanquam in solo fertili & pulchro, bonos filios saturus atque facturus. Solinus in suo libro de mirabilibus, cap. 43. aliud peius de Garamanticis Aethiopibus ait, cuius verba sunt hæc. Matrimonia priuati nesciunt, sed omnibus vulgo in venerem licet. Inde est quod filios matres tantum recognoscunt. Nam paterni nominis nulla reuerentia est. Quis enim verum patrem nouerit in hac luxuria incesti lasciuientis? Quapropter Garamantici Aethiopes inter omnes populos degeneres habentur, nec immeritò, quia afflicta castitatis disciplina successionis notitiam ritu improbo perdiderunt. Hactenus Solinus. De Scotis autem cùm infideles erant: Beatus Hieronymus libro secundo contra Iouinianum, hæc ait. Scotorum natio vxores proprias non habet, & quasi Platonis Politiam legerit, & Catonis sequatur exemplum nulla apud eos coniunx propria, sed vt cuiq; libitum fuerit, pecudum more lasciuiunt. Hæc Hieronymus. Et quoniam de Catone ille memoriam fecit, operæprecium erit audire quid de illo dicat Augustinus in libro de fide & operibus, cap. 7. In ciuitate Domini in monte sancto eius, hoc est, in Ecclesia, vbi nuptiarum non solum vinculum, verum etiam sacramentum ita commendatur, vt non liceat viro vxorem alteri tradere. Quod in republica tunc Romana non solùm minimè culpabiliter, verum etiam laudabiliter Cato fecisse perhibetur. Hæc Augustinus. De Platonis vero Politia cuius supra etiam meminit Hieronymus: Lactātius libro tertio diuinarū institutionum, capite .21. & .22. refert fuisse in illa omnia communia etiam vxores, ita vt ad eandem mulierem multi viri tanquā canes confluerent, & qui viribus vicisset, eam obtineret. Repudia etiam fuerunt apud infideles tam frequentia, vt in Romana republica quæ aliis multo honestior fuit, liberum fuerit, vel pro leui causa vxores repudiare, & alias nouas ducere. Quis iam hæc omnia flagitia immo potius adulteria & scortationes audebit dicere fuisse vera matrimonia? Sed esto, cōiugia illorū multa fuerint vera, & legitima matrimonia, non ideo consequēs erat, vt illorum quodlibet fuerit verum sacramētum perinde ac matrimonium Christianorū. Quoniam matrimonium infidelium, quamuis habeat vinculum indissolubile, non tamen verè repræsentat coniūctionē Christi & Ecclesiæ, quia tale matrimoninm est sine fide verbi incarnati & extra Ecclesiam Dei factum, & ob hanc causam non potest censeri esse verum sacramentum quemadmodum matrimonium Christianorū. Nam omnes doctores Theologi Scholastici vno ore fatentur. Baptismum ita esse ianuam omnium sacramentorum, vt ante illum nullus possit verum aliquod suscipere sacramentum. Quanquā Innocentius tertius in capitulo Gaudemus, de diuortiis, dicit apud infideles esse sacramētum matrimonii. & beatus Augustinus, etiam dicit sacramentum coniugii omnibus gentibus commune esse, sanctitatem autem sacramenti non esse nisi in ciuitate Dei nostri. Sed hæc solum dicta sunt propter vinculum matrimonii indissolubile, quod ita bene est apud infideles sicut apud fideles, & hoc vinculū matrimonii appellat Augustinus sacramentum matrimonii: sed non propterea quod sit verum signum verè repræsentans coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Et eodem modo interpretādus est Innocentius tertius in loco proximè citato, quia illic vt cōstat ex litera textus, nō agebat de vera ratione sacramenti, sed solū de vinculo illius indissolubili. Præter hæc Lutheri argumenta Caluinus obiicit nobis aliud argumētum multo ineptius & magis calumniosum. Nam in illo suo libro de institutione Christiana, cap. 3. quod est de lege. §. 66. hæc ait. Matrimoniū quod dominus noster sua pręsentia sanctificauit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollutionē vocare audent tantū vt qualēcunq; cœlibatum miris encomiis tollāt. Hæc ille. Et in cap. 19. §. 18. iterū ait. Est & altera in eorū dogmatibus absurditas: in sacramēto conferri gratiā Spiritus sancti affirmant, coitū tradunt esse sacramentū, in coitu negant vnquam Spiritum sanctū adesse. Hæc Caluinus. Sed in his omnibus multa mendacia, & multæ calumniæ cōtra Scho-

lasti-

Cæsar.

Pōponius Mela.

Plutarch°

Solinus.

Hieronymus.

D

A

B

lasticos Theologos. Nullus enim Theologus dixit matrimonium esse carnalem pollutionem: quia etsi dicant copulam coniugatorum esse opus matrimonii, aut consummationem quãdam matrimonii: non tamen dicunt, illam esse verum matrimonii sacramentum, quia illa seclusa, si cætera necessaria adsunt, C est verum sacramentum. Esto illa sit sacramẽtum, aut pars aliqua integri sacramenti, nullus tamen illam verè matrimonii copulam ausus est vocare pollutionem aut immunditiam animæ. Benè quidem dici potest talis copula, quamuis sine peccato fiat, corporis pollutio, quia per illam corpus polluitur, quamuis anima sit munda. Propter hanc enim causam illa seminis humani effusio quæ in somno contingere solet, vocatur in sacris literis nocturna pollutio, quamuis sine peccato fiat. Propter hanc etiam causam Abdias Christi discipulus in libro quem de vitis Apostolorũ ædidit in libro septimo, qui est de vita sancti Matthæi, vocat matrimonium pollutionem, quia per illius copulam polluitur corpus. At quòd matrimonium sit animæ pollutio, omnes nostri Theologi negant, & meritò, quia Paulus dixit: Honorabile connubium & thorus immaculatus. Si thorus est immaculatus, consequens est, vt coitus sit impollutus & sine macula. Falsum est etiam, nos negare in coitu vnquam Spiritum sanctum adesse. Nam si in coitu Spiritus sanctus nunquam adesset, non esset honorabile connubium, quoniam sine Spiritu sancto, nihil est verè honorabile. Nos enim fatemur, illum qui vxori suæ copulatur non causa libidinis explendæ, sed solum propter Deum vt reddat debitum vxori petenti, & vt prolem gignat ad Dei seruitium, Spiritum sanctum habere, nisi aliquid aliud extraneum accedat quod præsentiam Spiritus sancti impediat. Nam qui sic illud facit, iustitiam operatur, & ideo augmentum gratiæ meretur: quoniam diligentibus Deum, vt ait Paulus, omnia cooperantur in bonum. Quapropter beatus Ambrosius illum Pauli locum pertractans, vocat matrimonium vtroque nomine, videlicet nomine mysterii, & nomine sacramenti, prout patuit ex verbis illius proximè citatis. Probauimus matrimonium esse sacramentum. Superest vt probemus gratiam in eius contractu infundi, quoniam hoc etiam negat Lutherus. Vt autem hoc apertius ostendamus, conuertamus oculos nostros, & aspiciamus huius sacramenti initium, vnde videlicet sumpsit exordium, & quale. Deus enim huius sacramenti institutor cùm primos parentes coniugio innecteret, coniugium benedictione sacrauit. Sic enim ait scriptura: Benedixit illis Deus, ac dixit: Crescite & multiplicamini. Non est autem vero simile, vt cùm Deus homini benedictionem dedit, corporis præcisè habuerit respectum, quemadmodum in cæteris animantibus, animam autem rationis capacem benedictionis suæ reliquerit expertem. Quòd si cõcedat benedictionem illam pertingere vsque ad animam, oportet vt concedat etiam gratiam esse tunc animæ collatam, quoniam non alio modo nostræ animæ benedicuntur ab illo, quàm per gratiæ suæ infusionem. Sic enim benedicti sunt ab illo qui ad regni æterni gloriam percipiendam vocantur. Hanc etiam benedictionem petebat Propheta, dicens: Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus. Si verò Lutherus concedat ex illa benedictione diuina impartitam esse à Deo primis parentibus gratiam, in aliis tamen neget ita fieri, hoc facilè reuincitur: quoniam qui primos parentes copulauit, ipse idem est qui reliquos omnes matrimonio copulat: nec aliquis est coniugio ligatus, qui non à Deo ligatus sit. Quos Deus (inquit Christus) coniunxit, homo non separet. Si ipse coniungit omnes, credendum est vt etiam omnes benedicat. Non est enim vero simile vt semper coniungat, & semel duntaxat benedicat, sed quod toties benedicendi repetat gratiam, quoties iungendi officium resumit. Præterea Apostolus Paulus in epistola ad Hebræos de nuptiis loquens, sic ait: Honorabile connubium, & thorus immaculatus. Thorus macula carere non posset, si coniugium careret gratia. Coniugium enim non haberet thorum immaculatum, si gratia quæ in coniugio infunditur, nõ verteret illud in bonum, quod aliàs esset peccatum. Quam rem miraculum in nuptiis operatum nos docet. Quid enim est aquam in nuptiis conuerti in vinum, nisi insipidam concupiscentiæ carnalis aquam per occultam Dei gratiam in optimi saporis vinum esse conuersam? Rursum: Post peccatum primorum parentum datum est matrimonium in remedium carnalis concupiscentiæ, quod prius fuerat institutum in officium: vt videlicet qui incontinens est, matrimonium contrahat, quo mediante exercere possit sine peccato, quod aliàs sine peccato facere nõ posset. Hoc ita esse Apostolus nos docet, qui malè continenti consulit vt nubat, ne peccet, dicens: Melius est nubere quam vri.

[Margin: Deut.23. — Heb.13. — Roma.8. — D — Gene.1. — Matt.25. — Psal.66. — Matt.19. — Heb.13. — A — Ioan.2. — 1.Cor.7.]

Si ergo matrimonium datum est in remedium, quo pacto posset esse remedium carnalis concupiscentiæ, si in eo non daretur gratia per quam minueretur illud carnalis concupiscentiæ incendium? Certè per exercitium & vsum coniugii magis arderet flamma illa libidinis quàm extingueretur, quoniam etsi ad tempus sit sopitus ardor & impotentia virtutis corporeæ, cùm tamen vires resumit corpus, tunc intensior ardor apparet, velut prunæ quæ intra cineres latent. Est ergo necessarium fateri virtute huius sacramenti cõferri gratiam iis qui recto animo nuptiarum fœdera iungunt, vt per gratiam in illo sacramento collatam melius contineant, qui aliàs vix continere possent. Nam aliàs non esset in remedium, sed potius ad incendium carnalis concupiscentiæ. Accedit ad hæc vsus Ecclesiæ, quo suscepturi hoc sacramentum, præcipiuntur quatenus animas suas mundent per peccatorum confessionem, vt sic mundati, parati sint ad gratiam recipiendam quæ in illo sacramento infunditur. Nam aliàs si nulla ibi gratia infunderetur, non erat opus vllam peccatorum confessionem facere. Satis de hac re me dixisse arbitror pro breuitate quam promisimus, & opus ipsum exigit. Qui plura nosse cupit, legat assertionem sacramentorum quæ sub titulo regis Angliæ circumfertur, & defensionem eiusdem tractatus, quam fecit Ioannes Roffensis episcopus.

B QVarta hæresis docet, licitum esse cuilibet viro duas vxores matrimonio sibi copulatas simul habere. Huius hæresis primi autores sunt hoc nostro seculo impii Anabaptistæ, nisi fortè quis vellet ad hanc hæresim reducere errorem Adamitarum, qui, vt suprà in titulo de coitu docuimus, connubia promiscua licita esse dixerunt. S[illegible] certè ex illis quæ Æneas Syluius, in libro de origine Bohemorum,

de huiusmodi Adamitis refert, non potest colligi, illos censuisse talia promiscua connubia esse vera matrimonia. Si hoc illi censuerunt, apertè conuincitur inde illos sensisse non solùm licere cuilibet duas habere vxores, sed quotquot voluerit. Si verò illi non hac intentione permiserint promiscua connubia, vt putarent illa esse vera matrimonia, nescio qua ratione posit tribui illis hæc hæresis de pluralitate vxorum. Et quia hoc mihi de illis non constat, ideo dixi Anabaptistas esse primos huius hæresis authores, quanquam hi etiam permittunt promiscua cõnubia, quemadmodum Adamiani, non tamen dicunt talia connubia esse vera matrimonia, sed solas permisiones propter feruentem libidinis ardorem. Thomas de Vio cardinalis, Caietanus vulgo nominatus, quamuis non concedit vxorum pluralitatem esse licitam, dicit tamen legem de vnitate vxoris non esse in sacris literis scriptam, & addit hanc esse Theologorum sententiam. Ne quis autem putet me falsò hoc tribuere Caietano, verba illius referam, quæ ille in commentariis super decimum caput Marci scripsit. In illo siquidem loco postquam dixerat matrimonii vinculum per vxoris adulterium dissolui, de qua re inferius in proximè sequenti hæresi disputabimus, hæc quæ sequuntur verba subnectit. Hic apparet planus literæ sensus, quem ideo exactè explicauerim, vt intelligatur verum esse quod Theologi dicunt, scilicet legem de vnitate vxoris nullibi in canonicis libris esse scriptam. Hæc Caietanus. Vidi ego aliquos viros doctos, qui ex his Caietani verbis colligebant illum sentire legem de vnitate vxoris non esse diuinam, sed tantum humanam, propterea quòd dixit, nullibi illam in sacris libris esse scriptam, & inde deducere conabantur illum sentire, Papam posse dispensare in lege de vnitate vxoris. Ego tamen non possum ex illa litera colligere Caietanum in illa fuisse sententia, vt dixerit legem de vnitate vxoris esse tantum humanam, & non diuinam. Nam ex hoc quòd lex aliqua non sit in libris canonicis scripta, non sequitur illam non esse diuinam.

Caietan⁹.

C

Sunt enim multæ leges diuinæ, vt libro primo, capite quinto probauimus, quæ non sunt in sacris codicibus scriptæ, sed solo verbo per traditiones in Ecclesia seruatæ. Sunt etiam aliæ multæ leges iuris naturalis, quamuis non ex primis illius principiis quæ etiam meritò diuinę leges dicuntur, nec tamen sunt in libris sacris apertè scriptæ. Et potuit esse vt Caietanus sensisset, legem de vnitate vxoris esse vnam ex istis, ita vt crediderit legem illam esse iuris naturalis, & per consequens diuinam, non tamen esse in sacris codicibus scriptam. Vt autem ita Caietanum sensisse credatur, non leuis est suspicio. Nam beatus Thomas, in cuius verba ille iurasse videtur, hanc eandem docet sententiam. Nam in. 4. sententiarum, distinct. 33. articulo. 1. quæstione. 2. vbi quærit, an fuerit aliquando licitum habere plures vxores. Per hæc verba respondit: Lex de vnitate vxoris non est humanitus, sed diuinitus instituta, nec vnquam verbo aut literis tradita, sed cordi impressa. Hæc sanctus Thomas. Quæ verba ferè sunt eadem illa quæ Caietanus dixit, & suspicio est illum inde sumpsisse. Hęc in gratiam Caietani dicere volui, vt illum à suspicione erroris, quam aliqui illi inurere nituntur, liberarem si possem. Sed reperio alia eiusdem Caietani verba apud. 19. Matthæi caput, quæ me in aliam sententiam trahunt vt vehementer suspicer illum sensisse, legem de vnitate vxoris non esse diuinam. Vt autem intelligat lector, non leuem esse meam in hac parte suspicionem, verba eiusdem Caietani inferius citabo. Si hoc sentit Caietanus prout verba illius indicãt, bis in hac parte errat. Primò quum dicit legem illam non reperiri in canonicis scripturis. Deinde quum dicit, hanc esse Theologorum sententiam. Quamuis igitur Caietanus differat ab Anabaptistis, per hoc quod ille non dicit esse licitam vxorum pluralitatem, prout illi dicunt, hoc tamen inter eum & Anabaptistas conuenit, quòd vtrique negant, legem de vnitate vxoris esse in libris canonicis scriptam, & ideo pro hac re eos simul eodem gladio ferire oportet. Sed prius contra impios Anabaptistas probabo, non esse licitam vxorum pluralitatem, deinde contra Caietanum: & illos ostendam apertissimis testimoniis legem de vnitate vxoris esse in libris canonicis scriptam. Quod nulli viro liceat viuente vxore sua aliam ducere vxorem, apertissimè conuincitur per hoc quòd vir ille cum secunda muliere contrahens, nihil illi tradit: vnde sequitur, vt nec mulier illi aliquid tradat, & per consequens vt nullus in hac re sit inter illos contractus, nullumque matrimonium. Nam in omni matrimonio, interuenit quidam contractus, quo sua corpora ad actum generationis permutant, quum vterque alteri sui corporis potestatem tribuit. Mulier siquidem quando viro nubit, non tradit illi gratis sui corporis potestatem, sed propter æqualem compensationem: quia videlicet ille tradit etiam sui corporis potestatem mulieri.

D

Et propter hanc causam, hic matrimonii contractus vocari solet à iurisperitis & Theologis, do vt des, vel do si des. Quia nullus coniugum donat liberaliter sui corporis potestatem alteri, sed solùm cum conditione retributionis. Hunc contractum mutuæ donationis corporum inter coniuges initum apertè docet Paulus in priore ad Corinthios epistola, sic inquiens: Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Hanc autem potestatem supra corpus mulieris, non aliunde habet vir nisi ex donatione mulieris, & mulier non habet potestatem supra corpus viri, nisi ex donatione viri. Est ergo inter coniuges mutua suorum corporum donatio, & per consequens manifestus contractus. Ex his omnibus manifestè conuincitur virum qui priore vxore viuente contrahit cum secunda, nullam sui corporis potestatem illi secundæ dare: quia quando cùm priore vxore contraxit, nullam apud se retinuit sui corporis potestatem. Non potuit ergo secundæ dare, quod iam non habebat: quia nemo potest dare quod non habet. Si ille non potest viuente prima vxore, potestatem sui corporis tradere alteri mulieri, ergo nec potest ab alia muliere potestatem corporis illius recipere, quia illa, vt diximus, non potest sui corporis potestatem gratis & liberaliter viro tradere, sed solùm commutando illam pro potestate corporis viri. Si illi duo non possunt suorum corporum potestates commutare, ergo nec possunt inter se matrimonium contrahere. Fortè aliquis respondebit concedens, virum tradidisse sui corporis potestatem primæ vxori, non tamen plenam & integram, sed aliquam sibi seruasse, quam postea tradere posset secundæ. Verùm hæc responsio facillimè con-

1. Cor. 7.

A

lime conuincitur per id quod Paulus ait: Vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Non fuit contentus Paulus dicere, mulierem habere potestatem corporis viri, sed dicere voluit, virum non habere potestatem sui corporis, vt planè ostenderet illum in hac re nihil sibi seruasse, quod posset alteri mulieri tradere. Præterea, si vir cum prima vxore contrahens aliquam sui corporis potestatem apud se retinuit, vt illam alteri posset dare, hunc apertè constabit illum, neque cum prima neque cum secunda verum contrahere matrimonium: quia cùm neutra illarum æqualem facit sui corporis commutationem, cum non tantam sui corporis potestatem illi tribuat, quantam ab illa recipit. Nam mulier cum non possit vt ipsi Anabaptistæ fatentur, duos viros simul habere, integram semper sui corporis potestatem tribuit viro cui nubit, ergo vir cum illa contrahens, integram etiam sui corporis potestatem tenetur illi reddere: quia Paulus de viri & vxoris potestatibus loquens pares in hac parte illos fecit. Et certè si vir non tantam sui corporis potestatem vxori daret, quantam ab illa recipit iniustus esset talis contractus, & lege diuina prohibitus. Nam Paulus Thessalonicensibus scribens, ait: Ne quis supergrediatur, neque circunueniat in negotio fratrem, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, & testificati sumus. Supergredi, vt hoc loco docet Anselmus, est aliquid plus accipere in negotio, quàm dare. Circunuenire autem est, per dolum aut fraudem, alium in negocio aliquo decipere. Vtrunque horum esse peccatum satis apertè docuit Paulus per id quod statim addidit: Quoniam vindex est Dominus de his omnibus. Nunquam autem Dominus de homine vindictam sumit nisi propter peccatum. Hinc ergo apertissimè colligitur, virum qui viuente prima vxore contrahit cum secunda, supergredi in negocio matrimonialis contractus illam secundam, quia non tantum illi reddit, quantum ab illa capere nititur. Si verò cum prima, hoc animo contraxit, vt non integram sui corporis potestatem reddere voluerit, sed aliquam sibi seruauerit, quam alteri tradere posset, tunc non solùm supergressus est primam, sed etiam circunuenit illam, quia nec tantam sui corporis potestatem dedit mulieri, quantam illa sui corporis dedit illi: neque tantam dedit quantam illa sperauit & quantam iustè potuit credere sibi fore à viro reddendam. Et inde conuincitur cum nulla illarum verum contraxisse matrimonium. Rursum: Si vir prima vxore viuente potest adhuc ducere secundam, pari ratione viuentibus duabus poterit superinducere tertiam, & quartam, & quintam, & deinceps quotquot alere potuerit. Si hoc Anabaptistæ concedere non verentur, hoc ipso ostendent se potius Mahometicos esse quàm Christianos, & concedent, virum minimam sui corporis potestatem posse tradere vnicuilibet mulieri, cùm tamen quælibet illarum integram sui corporis potestatem tradat illi. Deinde, statuamus vt omnes illæ vxores simul petant debitum coniugale ab illo viro, quæro ab Anabaptistis vt dicant cui illarum tenebitur vir reddere debitum. Aut omnibus obligatur reddere, aut nulli, quia non maiori ratione tenetur vni, quam alteri. Omnibus autem simul non tenetur quia omnibus simul reddere non potest, ergo nulli tunc tenetur, & inde sequitur vt nulla illarum tunc habeat potestatem corporis illius viri, & per consequens nulla illarum sit vera vxor. Accedit ad hæc omnia quòd illa vxorum pluralitas esset maximus fomes discordiæ, quia multarum rixarum & contentionum perpetuam præberet occasionem. Quælibet enim illarum, vt virum sibi magis propitium, & ardentiorem sui amatorem faceret, semper procuraret illum alteri vxori reddere inuisum & infestum. Et huius rei apertissimum nobis testimonium præbent vxores Iacob, Lia & Rachel, quæ etsi sorores erant, & ideo se magis diligere debebant, vitio tamen Zelotipiæ inter se rixabantur. At cùm Deus nihil nobis magis commendauerit quam pacem, & propter meliorem illius obseruationem, omnes belli & discordiæ occasiones sustulerit, consequens est vt ipsam etiam vxorum pluralitatem prohibuerit, quia illa perpetuam facilè potest præbere discordiæ occasionem. Omissis his omnibus argumentis quæ apertissimè conuincunt contra Anabaptistas vxorum pluralitatem non esse licitam, opus est vt iam probem legem de vnitate vxoris esse in libris canonicis scriptam. Lex de vnitate vxoris est apertissima in illis verbis, quæ formata Eua, Deus per os Adæ dixit: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit homo vxori suæ, & erunt duo in carne vna. In quibus verbis id annotare oportet, quod non dixit, adhærebit vxoribus suis, sed adhærebit vxori suæ, neque dicit: Erunt tres, aut quatuor aut plures in carne vna, sed dixit: Erunt duo in carne vna. Quibus verbis apertè ostendit Deus, sancitum esse ab eo, vt vnus vir vnam, & non plures simul habeat vxores. Quod autem illa sint verba Dei, & non Adæ, ipse Saluator noster apertè docet apud Matthæum, vbi Pharisæis petentibus si liceret homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa, respondit: Non legistis quia qui fecit ab initio masculum & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Hæc verba dicta à Deo & per os Adæ, tanquam per os præconis diuini proclamata, legem apertissimam de vnitate vxoris declarant. Et in hunc sensum Saluator noster illa citauit contra Pharisæos, volens ex illis probare, vt ex contextu literæ constat, non licere viro, prima vxore viuente alteram ducere, neque primam dimittere. Sed quia Caietanus, prædictis verbis vim facere nititur, vt illa in alienum sensum, & à litera longissimè distantem detorqueat, volo probare testimoniis sanctorum patrum, verum illorum verborum sensum esse illum quem nos proxime dedimus.

1. Cor. 7. *1. Thes. 4.* *Gen. 2.* *Matt. 19.*

B C D

Hieronymus in commentariis super Matthæum interpretans illa prædicta Saluatoris nostri verba, ait: Hoc in exordio Genesis scriptum est. Dicendo autem, Masculum & fœminam, ostendit secunda vitanda coniugia. Non enim ait: Masculum & fœminas, quod ex priorum repudio quærebatur: sed masculum & fœminam, vt vnius coniugis consortia necterentur. Et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Similiter ait: Adhærebit vxori suæ, non vxoribus. Et erunt duo in carne vna: Præmium nuptiarum, è duobus vnam carnem fieri. Castitas iuncta spiritui vnus efficitur spiritus. Hæc Hieronymus. Et eandem sententiam iterũ docet libro primo contra Iouinianum,

Hieron.

A

ſic inquiens: Vna coſta principio in vnam mulierem verſa eſt. Et erunt, inquit, duo in carne vna. Non dixit tres neque quatuor. Alioqui non duo, ſed plures. Primus Lamech ſanguinarius & homicida vnam carnem in duas diuiſit vxores: fratricidium & bigamiam eadem cataclyſmi pœna deleuit: Hactenus Hieronymus. Eundem ſenſum reddit illis Chriſti verbis Chryſoſtomus, qui homilia. 63. ſuper Matthæum, hæc ait: Conſiderandum autem eſt, quia non authoritate ſolùm ſcripturæ, verum etiam rerum dignitate ſententiam ſuam corroborat. Non enim dixit, quia virum & mulierem vnam ſolummodo fecit, verumetiam quia iuſſit, vt vnus vni coniungatur. Nam ſi voluiſſet alteram etiam conduci vxorem, vni viro creato multas conformaſſet mulieres: nunc verò vt creationis & ſanctionis modo, vnam vni perpetuò coniungi & nunquam reſcindi oportere docuit. Audi quomodo dicit. Qui fecit à principio, maſculum & fœminam fecit eos. Ex vna radice germinarunt, & in vnum corpus conuenerunt. Erunt enim duo in carne vna. Hæc Chryſoſtomus. In quibus verbis id potiſſimum eſt aduertendum quod ait, Deum per illa verba iuſsiſſe, vt vnus vni coniungatur. Et inde conſtat illum ſentire per verba illa traditam eſſe legem de vnitate vxoris. Chryſoſtomo concinit Theophylactus, qui in commentariis ſuper Matthæum prædicta Chriſti verba declarans, hæc ait: oſtendit opus & legiſlationem eius qui nos à principio formauit, eſſe monogamiam. Ab initio enim vnum coniunxit Deus vni: atque ita non oportet vnum virum coniungi multis, neque mulierem vnam viris multis, ſed eos ſicut ab initio coniuncti fuerunt, manere, neque abſque cauſa cohabitationem diuellere. Non dixit autem: Ego feci maſculum & fœminam, ne plus eos exaſperet, ſed is qui fecit, indiffinitè, atque ita dicit, maximæ curæ fuiſſe Deo coniugii bonum. Vnde permiſit etiam parentes dimitti, & viris adhærere. Quomodo autem in Geneſi ſcriptum eſt, Adam dixit: Propterea deſeret, ac cætera? Dicimus igitur, quod id quod Adam dixit, ex Deo dixit: atque ita ſermo Adæ, Dei eſt. Hæc Theophylactus. In quibus verbis etiam annotare oportet, id quod in principio dixit, videlicet Chriſtum ſuis verbis oſtendiſſe, Deum qui nos à principio formauit, dediſſe legem de monogamia. Et Innocentius papa huius nominis tertius interrogatus ab epiſcopo Tiberiadenſi, an pagani poſtquam ſunt ad fidem Chriſti conuerſi, poſsint retinere omnes vxores quas in paganiſmo habebant, reſpondit illi per hæc verba. Verùm abſonum hoc videtur, & inimicum fidei Chriſtianæ, cùm ab initio vna coſta in vnam fœminam ſit conuerſa, & ſcriptura diuina teſtetur, quòd propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Non dixit tres vel plures, ſed duo. Nec dixit, adhærebit vxoribus, ſed vxori. Et aliquibus interpoſitis, eandem ſententiam alio teſtimonio probat, ſic inquiens: Sanè veridica hæc ſententia probatur etiam de teſtimonio veritatis teſtantis in Euangelio. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Si ergo vxore dimiſſa, duci alia de iure non poteſt, fortius & ipſa retenta. Per quod euidéter apparet pluralitatem in vtroque ſexu, cùm non ad imparia iudicentur, circa matrimonium reprobandum. Hæc Innocentius, & habentur in capite, Gaudemus, de diuortiis. Sed hoc vltimum argumentum, quod ex teſtimonio Chriſti Innocentius formauit: Caietanus ipſe parui momenti eſſe putat, propterea quod ille, vt in proximè ſequenti hæreſi dicemus, docet, virum qui vxorem adulteram dimiſit poſſe alteram ducere vxorem. Negat igitur Caietanus antecedens illius argumentationis quam Innocentius formauit dicens: Si ergo vxore dimiſſa duci alia de iure non poteſt, fortius & ipſa retenta. Et ne quis ſuſpicetur me falſò tribuere Caietano, quod ille nihili fecerit prædictum Innocentii argumentum, verba eiuſdem Caietani referam, quæ ille in commentariis ſuper. 19. caput Matthæi dicit, & ſunt quæ ſequuntur. Aduerte quod hinc Innocentius tertius extra de diuortiis, capite Gaudemus, accipit, quod non licet habere plures vxores. Nam ſi liceret habere plures vxores, qui dimiſſa fornicaria acciperet aliam, non mœcharetur, ſed coniugio cum ſecunda vteretur, in textu autem dicitur quod mœchatur. Et niſi Marcus appoſuiſſet in eam, ſcrupulo careret argumentum Innocentii. Hæc Caietanus: In quibus verbis apertè docet argumentum Innocentii eſſe inualidum. Et in illis verbis, vt mihi videtur, apertiſsimè oſtendit Caietanus ſe ſentire, non eſſe lege diuina prohibitum, duas ſimul habere vxores. Sunt adhuc alia ſcripturæ ſacræ teſtimonia ad reprobandam pluralitatem vxorum, præter illa quæ Innocentius tertius in illo capite Gaudemus, citat. Nam illud eſt manifeſtum quod Paulus in priore ad Corinthios epiſtola ait: Vnuſquiſque ſuam vxorem habeat propter fornicationem, & vnaquæque ſuum virum. In quibus verbis duo annotanda ſunt. Primum eſt, quod vnicuique vnam tantum concedit vxorem, non plures. Suam enim dixit, non ſuas. Alterum eſt quod dicit propriam vxorem, & proprium aut ſuum virum. Nihil autem poteſt verè eſſe proprium alicui, niſi ille ſingularem & nulli alteri communem in ea re habuerit poſſeſsionem, quia ſi multi illam poſsident, neutri erit propria. Et inde apertiſsimè conuincitur, vt ſi vir habeat plures vxores, nulla illarum proprium habeat virum. Paulus tamen dicit quòd vnaquæque ſuum habeat virum. Præterea Chriſtus vnam tantum habet ſponſam, videlicet Eccleſiam, ergo nemini licet duas ſimul habere vxores. Collectio iſta inde conſtat eſſe bona, quia matrimonium ſacramentum eſt, ſignificans coniunctionem Chriſti cum Eccleſia, quod (vt credo) Caietanus ipſe non negabit, oportet igitur vt ſignum ſit conforme ſignato, & ſic neceſſe erit virum vnam tantum habere vxorem, prout Chriſtus vnam habet ſponſam, videlicet Eccleſiam. His omnibus bene conſideratis non poſſum non mirari, quòd Caietanus auſus ſit dicere, legem de vnitate vxoris non eſſe in libris canonicis ſcriptam, cùm Chriſtus Saluator noſter (prout verba illius Hieronymus, Chryſoſtomus, Theophylactus, & Innocentius interpretantur) apertiſsimè docuerit, legem illam à principio conditionis humanæ datam à Deo fuiſſe, & in libro Geneſis ſcriptam. Deinde, multo magis miror quod dicat, hanc eſſe omnium Theologorum ſententiam. Nunquid fortè cenſet Hieronymum, Chryſoſtomum, Theophylactum, & Innocentium non fuiſſe Theologos? Si hos omnes extra Theologorum familiam relegare intendit, neſcio quos verius poſſit appel-

Chryſoſt. *Theophy.* *Innocentius. 3.* *Caietan⁹.* *1. Cor. 7.*

B C D

ſit appellare Theologos. Suſpicor tamẽ illum nomine Theologorum ſolos ſcholaſticos intellexiſſe. Sed quamuis de illis ſolis fuerit locutus, falſum erit quod dixit, illos aſſerere legem de vnitate vxoris non eſſe in libris canonicis ſcriptam. Nam vt à primo illorum duce exordiar, Petrus Lombardus qui magiſtri ſententiarum nomen obtinuit, in quarto libro Sententiarum, diſtinctione trigeſima tertia apertiſſimè docet pluralitatem vxorum eſſe lege diuina prohibitam, & pro hac ſententia citat illa verba Geneſis: Adhærebit homo vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Sanctus Bonauentura in. 4. ſententiarũ in eadem diſtinctione. 33. quæſt. 2. quærens an ſit contra legem naturæ quòd vnus habeat plures vxores, reſpondet per hæc verba: Si ius naturale dicatur quod in Lege & in Euangelio ſcribitur, ſic ius naturale eſt quòd ſit vna vnius. Et erunt, inquit, duo in carne vna, tam in veteri quàm in nouo teſtamento. Hæc ille. Idem prorſus aſſerit Richardus de media villa, in. 4. ſententiarum, eadem diſt. 33. quæſt. 1. Potuiſſem plures ſcholaſticos Theologos pro hac ſententia citare, ſed prudens omitto cauſa prolixitatis vitandæ, quia hi ſatis ſunt ad conuincendum non eſſe verum quod Caietanus ait, Theologos dicere legem de vnitate vxoris non eſſe in libris canonicis ſcriptam. Quod autem beatus Thomas dixit, legem de vnitate vxoris quamuis fuerit diuinitus inſtituta non tamen eſſe verbo aut literis traditam, ſed cordi impreſſam: credo illum propterea illud dixiſſe, quòd talis lex non eſt aperta & manifeſta verborum forma, prout legem decet, in ſacris literis poſita: quod veriſſimum eſſe credo. Nunquam enim in ſacris literis habentur hæc propria aut alia tam aperta verba. Nullus vir poſſit habere plures vxores. Sed hæc ſententia colligitur ex aliis ſacræ ſcripturæ verbis. Vt autem aliquid verè dicatur lex, oportet apertè declarari & non ſub inuolucris. Supereſt iam vt reſpondeamus argumentis quæ nobis obiiciunt Anabaptiſtæ, ad probandum licitam eſſe pluralitatem vxorum. Obiiciunt enim nobis exempla ſanctorum Patrum quorum aliqui videlicet Abraham, & Iacob plures vxores habuerunt. Fatemur quidem viros illos, plures quàm vnam ſimul habuiſſe vxores, ſed huic obiectioni, optime reſpondet beatus Auguſtinus, nec ego aliud reſpondere decreui, niſi id ſolum quod ille reſpondet in libro de bono coniugali capite. 13. ſic inquiens. Illis temporibus quum adhuc propheticis ſacramentis ſalutis noſtræ myſterium velabatur, etiam qui ante nuptias tales erant, officio propagandi, nuptias copulabant. Non victi libidine, ſed ducti pietate, quibus ſi optio talis daretur, qualis reuelato nouo teſtamento data eſt, dicente Domino, Qui poteſt capere capiat, non eos dubitat etiam ſuſcepturos fuiſſe, qui diligenter intentus legit quomodo coniugibus vtebantur, cum & plures habere vni viro licebat: quas caſtius habebant quàm nunc vnam quilibet iſtorum, quibus videmus quid ſecundum veniam concedat Apoſtolus. Habebant enim eas in opere generandi, non in morbo deſiderii ſicut gentes quæ ignorant Deum. Hæc Auguſtinus. Et capi. 15. iterum apertius pro illis patriarchis reſpondet, ſic inquiens. Non eſt enim nunc propagandi neceſſitas quę tunc fuerat, quando & parentibus coniugibus alias propter copioſiorem poſteritatem ſuperducere licebat, quod nunc certè non licet. Nam tãtum affert opportunitatis ad aliquod iuſte agendum ſiue non agendum, temporum ſecreta diſtinctio, vt nunc melius faciat, qui nec vnam duxerit, niſi ſe continere non poſſit. Tunc autem etiam plures inculpabiliter ducebant, & qui ſe multo facilius continere poſſent, niſi aliud pietas illo tempore poſtularet: Hactenus Auguſtinus, qui apertè docet aliam valde diuerſam eſſe hoc tempore ſub nouo teſtamento matrimonii rationem, & longe aliam in tempore præterito quando vetus teſtamentum plenam habebat virtutem & efficaciam. Nam ſicut pro varietate temporum ſtatuta etiam humana variantur, ita Deus pro varietate temporum, varias condidit leges, & varias etiam eiuſdem legis fecit diſpenſationes. Ab initio enim mundi (vt Saluator noſter ait) maſculum & fœminam fecit eos Deus, & matrimonium inter ſolos duos conſtituit, vt eſſent tantum duo, & non plures, in carne vna. Et ſi illi primi parẽtes in iuſtitia perſeueraſſent, ſemper in toto temporis ſucceſſu matrimonium inter duos tantum, prout à principio cõditum erat, celebraretur. At cùm poſtea hominum malitia adeò creuiſſet vt ferè omnes idolis ſeruirent & falſos deos colerent, paucißimis in cultu Dei permanentibus, decreuit Deus viros ſeruos ſuos pluribus fœminis per matrimonium copulare, vt cultores veri Dei multiplicarentur, & ſic Angelorum ruinæ citius repararentur. Benignè igitur in hac diſpenſatione fecit Deus in bona voluntate ſua cum humano genere, vt ſic citò ex hominibus tanquam ex viuis lapidibus reædificaret muros cœleſtis Hieruſalem, qui peccantibus angelis rupti fuerant. Innocentius tertius in illo cap. Gaudemus, de diuortiis dicit illos ſanctos patriarchas plures accepiſſe vxores propter reuelationem diuinam de hoc illis factam.

Petrus Lõbardus. *S. Bonauẽtura.* *Richard' de media villa.* *Auguſt.*

Secundò nobis obiiciunt Anabaptiſtæ, & poſſet etiam pro ſe obiicere Caietanus, id quod Auguſtinus in libro de virginibus ait. Antiquis iuſtis non fuit peccatum, quòd pluribus fœminis vtebantur, nec contra naturam hoc faciebant, cum non laſciuiendi cauſa, ſed gignendi hoc facerent: nec contra morem, quia eo tempore ea fiebant, nec contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Hæc Auguſt. Ex quibus duo ſunt quæ contra nos militare videntur. Primùm eſt quòd tunc fuit mos plures habendi vxores. Alterum eſt quòd mos ille nulla erat lege prohibitus. Sed his duobus reſpondeo, prout ſanctus Bonauentura in loco proximè citato reſpondet, quòd mos ille tunc erat non ſola hominum, ſed etiam Dei ſententia & diſpenſatione approbatus. Quod autem Auguſtinus ait morem illum non fuiſſe lege aliqua prohibitum, ſanctus Bonauẽtura interpretatur, de lege ſcripta. Et rectè quidem ita interpretatur, quia ante legem Moyſi fuerunt illi patres qui ex diſpenſatione plures ſimul habuerunt vxores, eo ſcilicet tempore, quo nulla erat ſcripta diuina lex.

Tertiò poteſt obiici contra hanc noſtram & Catholicam ſententiam de vnitate vxoris, quòd in lege Moſaica fuit non ſolùm aliquibus particularibus perſonis, ſed omnibus conceſſum duas ſimul habere vxores. Nam Moyſes in Deuteronomio dixit. Si habuerit homo vxores duas, vnam dilectam & alteram odioſam, genueritque ex eis liberos, & fuerit filius odioſæ primogenitus, volueritque ſubſtantiam

Deut. 21.

inter filios diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum & præferre filio odiosæ, sed filium odiosæ agnoscet primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit cuncta duplicia. In quibus verbis lex apertissimè præsupponit virum posse duas simul habere vxores: quia si hoc non esset homini concessum, lex nihil statuisset de filiis duarum vxorum: quia tunc altera earum non esset vera vxor. Huic argumento respondeo, quòd si bene aspiciantur verba prædictæ legis apertè cognoscitur nihil prorsus illam contra nos dicere. Non enim vtitur lex illa, verbo præsentis temporis, sic dicens: Si habet homo vxores duas: sed vtitur verbo præteriti temporis, sic dicens. Si habuerit homo vxores duas. Ex quo verborum tenore solùm colligitur posse hominem duas successiue habere vxores, non tamen ambas simul. Concesserat quidem lex homini, vt posset dare libellum repudii vxori, quam habuisset exosam, & alterā ducere. Ne autem vir odium, quod contra priorem vxorem conceperat, deriuaret etiam ad filium illius, ita vt illum primogenitura priuaret, lex prędicta statuit primogenituram forè semper firmam penes filium prioris relictæ. Loquitur igitur lex de duabus vxoribus, quas successiue vir habuit, non autem de duabus simul retentis: quia hoc nunquam lex concesit.

QVinta hæresis est quæ docet nuptiarum fœdus & vinculum posse pro coniugum arbitrio dissolui. Huius hęresis autor fuit Montanus, à quo orti Cataphryges, quanquam Augustinus de Cataphrygibus loquens, quo loco de hoc Montano disserit, nihil tale illi impingit: nec Philaster hunc errorem tribuit Montano, sed Eusebius in libro quinto historiæ Ecclesiasticæ, capite decimooctauo refert Montanum ita sensisse. Hunc eundem errorem tuentur Græci & Armeni, si Guidoni Carmelitæ credimus, qui in suo libro de hæresibus, hunc inter illorum errores recenset. Eundem errorem videtur docuisse Priscillianus, quoniam ad hunc sensum propius accedunt quæ de illo refert beatus Augustinus in libro de hæresibus. Pseudoapostoli docuerunt viros, vt relictis vxoribus, & vxores relictis viris ad ipsorum sectam & ordinem transirent, dicentes coniugia posse dissolui pro illorum secta suscipienda & tuenda. Ita enim de Pseudoapostolis scribit Nicolaus Eimerici: Guido tamen huius erroris non meminit etiam cùm Pseudoapostolorum errores recenset. Post istos omnes hoc nostro seculo surrexerunt quidam suæ prudentiæ innitentes, & volentes sapere plusquam oportet, qui etsi non concedunt matrimonium pro coniugum arbitrio posse dissolui, dicunt tamen propter adulterium vinculum matrimonii sic dissolui, vt ex lege diuina liberum sit viro innocenti illam prorsus relinquere, & aliam vxorem ducere. Hanc sententiam docet Erasmus Rotherodamus in annotationibus super nouum testamentum in septimo capite prioris epistolæ ad Corinthios, vbi modum & limites annotationis excedens, satis prolixam facit de hac re disputationem, & dicit ex lege tantùm humana & non diuina, prohibitum esse viro innocenti, cuius vxor adulterium commisit, ne alteram possit ducere vxorem, quamuis possit adulteram à thoro suo, & suo domicilio repellere. Dicit enim legem Euangelicam concedere huiusmodi viro liberam potestatem ducendi aliam vxorem, perinde ac repellendi adulteram. Deinde dicit duram nimis & iniquam esse legem humanam, quæ hanc potestatem ducendi aliam vxorem abstulit à viro innocente, & persuadere nititur vt talis lex prorsus abrogetur. Lutherus ex annotationibus Erasmi, vt ego suspicor, edoctus hanc eandem post Erasmum docuit sententiam. Et iuxta illius doctrinam, vt audiui, multi in Germania vxores suas propter adulterium à se repellunt & alias ducunt. Thomas de Vio Cardinalis, vulgo Caietanus appellatus, hanc Erasmi sententiam multis in locis amplectitur, præsertim in commentariis super Matthæi.19.& Marci.10.& primæ ad Corinthios.7. Et quantum ego coniicere possum omnia quæ Caietanus pro hac sententia affert, accepit ex Erasmi annotationibus, sicut in aliis multis quæ super nouum testamentum dixit, est illum secutus: in quibus multò prudentius egisset, si longè ab illo discessisset. In hac tamen sententia aliqua prudentia vsus est. Nam super caput.19. Matthæi hæc ait: Intelligo igitur ex hac Domini nostri Iesu Christi lege, licitum esse Christiano dimittere vxorem ob fornicationem carnalem ipsius vxoris, & posse ducere aliam vxorem, salua semper Ecclesiæ definitione, quæ hactenus non apparet. Nam decretales pontificiæ de hac materia non sunt definitiuæ fidei, sed iudiciales facti. Profitentur autem ipsimet pontifices (vt patet in capite Quanto, de diuortiis, & in capite licet, de sponsa duorum) Romanos pontifices aliquando in his iudiciis matrimoniorum errasse. Hæc Caietanus. In quibus verbis Ecclesiæ definitioni se subdens prudenter egit: sed dicens nullam esse hactenus ab Ecclesia datam de hac re definitionem, deceptus est: quoniam apertissimè de hac re fuit data in Cōcilio Florentino definitio, quam postea proferemus, & constabit ex ipsa esse definitionem fidei, & non iudicialem facti, sicut aliæ quæ sunt in volumine decretalium. Ambrosius Catharinus Senensis, ordinis sancti Dominici, quum multas prædicti Caietani sententias nigro carbone notasset, quasdam illarum appellans hæreticas, quasdam verò erroneas, hanc tamen de integro diuortio propter adulterium concesso, intactam reliquit, cùm aliquas alias multò iustius relinquere potuisset, quas immeritò durissima censura notauit. De qua re, cùm multi admirarentur, in secunda æditione illius operis quod contra Caietanum scripsit, huius omissionis aut taciturnitatis causam reddidit, sic dicens: De dimissione vxoris ex causa adulterii, audio miratos esse nonnullos, quod in prima annotationum mearum æditione minimè hunc articulum tetigi, cùm fuisset in hoc ipse Caietanus taxatus, quod putarit ex adulterii causa dissolui matrimonium, non solùm quantum ad thorum, sed etiam quantum ad vinculum. Vt ergo admirationem omnium auferam, causam taciturnitatis meæ liberè proferam. Ego non in hominem stylum acui, sed in doctrinam, vbi videbatur annotatione digna. Neque enim poteram prudenter reprehendere, quod nesciebam etiam idoneè confutare. Non quòd probem ausum hominis contra omnes, sed quod nonnullam huius ausus occasionem habere visus est mihi, vt non sim ausus ego illum reprehendere hoc in loco. Non autem me latebat recentiorum Theologorum, imò ab Augustino vsque ad nouisimum nostri temporis cōmunem esse sententiam, quod in casu iam posito, matrimonium non omnino

Montan°. Erasmus. Lutherus. Caietan° Catharinus.

A B C

omnino soluitur, id est quo ad vinculum. Quæ opinio ab ipso Augustino, qui meritò vir magnæ autoritatis semper fuit, visa est firmiores radices egisse. Hactenus Ambrosius Catharinus. Et post hæc verba statim addit argumenta quibus sententiam Caietani infirmare videtur, & dicit sibi videri tam fortia, vt nesciat quomodo possit illis bene responderi. Hęc autē omnia argumenta ante ipsum Catharinum protulerat Erasmus, in suis annotationibus super septimum caput prioris epistolæ ad Corinthios. Et hinc ego coniicio omnes qui hoc nostro seculo hanc sententiam docēt ex annotationibus Erasmi sumpsisse sui erroris occasionem. Sed licet Catharinus in hanc sententiam fuerit pronus, & sententiā ipsam conuincamus esse hæreticam, non tamen ob hoc ille venit de crimine hæreseos notandus, quia iudicio Ecclesię se plenè in hac parte subiecit, sic dicens: Scio quod aliter docent nunc vniuersaliter scholæ. Et ego cum illis sentio, si ex fide cogor, & captiuum reddo intellectum meum. Hæc Catharinus. Contra hanc doctrinam acriter pugnare oportet vt apertè conuincamus illam esse hæreticam, ne alii per illam decepti in peccatum præcipites ruant. Nam in regnum Angliæ ingressus cum Philippo Hispaniarum Principe, cui in concionibus publicis seruiebā, qui eò venit vt Mariam Angliæ reginam regnique dominam duceret vxorem, audiui multos esse in illo regno nō solum ex plebeis hominibus sed etiam ex nobilium familia, qui vxores proprias propter illarum adulteria à suo coniugio repulerant, & alias in vxores duxerant. Sed postquàm regnum illud per solicitudinem & persuasionem Philippi & Mariæ regum ad fidem Christi & vnionem Ecclesiæ reuocatum est, nunquam huiusmodi diuortia fuere permissa.

Ad conuincendam hanc sententiam quæ dicit licitum esse diuortium quo ad vinculum propter adulterium commissum, sufficere mihi videntur verba quæ de hac re Saluator noster apud Marcum & Lucam ait. Nam apud Marcum hæc ait. Quicunque dimiserit vxorem suam & aliam duxerit adulterium committit super eam. Et si mulier dimiserit virum suum & alii nupserit, mœchatur. Apud Lucam verò hæc sunt Christi verba. Omnis qui dimittit vxorem suam & alteram ducit mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quòd generaliter & sine vlla exceptione causæ fornicationis, verba illa dicta sunt. Ex quibus verbis apertissimè colligitur, quòd etiam existente adulterio vxoris, non licet viro ab illa sic discedere, vt alteram ducat vxorem, quia adulterium, vt Marcus ait, tunc committet super eam. Et certè Augustinus, libro primo de adulterinis cōiugiis capite nono, censet optimè conuinci ex verbis Marci & Lucæ, virum priore vxore viuente, non posse aliam ducere postquam priorem propter illius adulterium repudiauit. Sed fortè aduersarii nostri dicent. Verba illa quæ sunt apud Marcum & Lucam esse interpretanda cum exceptione causę fornicationis quia illam exceptionem posuit Matthæus. Sæpe enim est necessarium, verba vnius Euangelistæ per verba alterius interpretari, vt facilius dissonantia, quæ ex verbis illorum oriri videtur, ad consonantiam reducatur. Fateor quidem sæpe vnum Euangelistam esse per alium interpretandum: quando vnus cum altero pugnare videtur: sed hîc nulla est vel facialis discordia, inter Matthęum & alios duos Marcum & Lucam. Et si aliqua esset inter illos apparens discordia: non est aliqua euidens ratio, quæ cōuincat, Marcum & Lucam inter se concordes potius esse interpretandos per verba Matthæi, quàm è contrario Matthæum per verba Marci & Lucæ. Sed his omissis volo ostendere nullam esse inter hos tres Euangelistas vel apparētē aliquam in hac parte discordiam. Vt autem hoc apertissimum faciam, duo sunt in illorum verbis potissimum considerāda. Primum est quòd Marcus & Lucas duo addunt simul, videlicet dimittere vxorem & aliam ducere, quæ si quis fecerit, dicunt ex sententia Saluatoris illum esse adulterum aut mœchum. Matthæus autem cum bis de hac re disserat, vt puta quinto capite, & posteà decimonono, in solo capite. 19. illa duo cōiunxit, & de illo ibidem loquitur, qui vxorem dimiserit, & aliam post primam repulsam duxerit. De hoc ergo loquens, & vniuersalem de huiusmodi hominibus proferens sentētiam, exceptionem addidit, postquam solum vnum ex illis duobus expresserat, videlicet, dimissionem vxoris, & non postquam expresserat illa duo, quæ sunt dimissio prioris vxoris & inductio alterius. Sic enim ait Matthæus. Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit mœchatur. Ex quibus verbis constat, Matthæum nullam ponere exceptionem in illo qui post dimissam priorem vxorem, aliam duxerit, de quo solo locuti sunt Marcus & Lucas: sed ponit exceptionem in illo qui solum dimisit vxorem. Matthæus ergo & si vniuersalem profert sententiam, aliqua tamen ex parte illam limitat atque restringit ad illum, qui non propter fornicationem dimisit vxorem & de illo qui sic dimittit & aliam ducit, Matthæus dicit illum esse adulterum. Marcus autem & Lucas generaliter de omni viro locuti sunt, qui quouis modo vxorem suam dimittit & postea aliam ducit: & omnem talem dicunt esse adulterum. Non igitur oportet in verbis Marci & Lucæ illam inserere exceptionem de causa fornicationis, quam posuit Matthæus, & si quis illam inserendam esse contenderit, in illo eodem loco illam collocare debet, in quo illam collocauit Matthæus, vt solum excipiat à parte priori & non à posteriori. Et tūc illa exceptione inserta, etiam erit in Marco & Luca sententia limitata, prout est in Matthæo. Sed melius est dicere, quòd in Marco & Luca sit generalis sententia, in Matthæo autem limitata. Nam ita docet Augustinus libro secundo de adulterinis coniugiis, capite nono, hæc dicens. Quamuis enim sceleratius mœchatur qui non causa fornicationis vxore dimissa, alteram duxerit, quod genus adulterii commemorat Matthæus: tamen non solum ipse mœchatur, sed sicuti est apud Marcum, Quicunque dimiserit vxorem suam & aliam duxerit, adulterium committit super eam, & si vxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur, & sicuti est apud Lucam, omnis qui dimittit vxorem suam & ducit alteram, mœchatur: & qui dimissam à viro duxerit, mœchatur. De quibus testimoniis iam satis in libro superiore disserui. Hæc Augustinus. In quibus verbis id annotare oportet, quòd illa verba Matthæi, nisi ob fornicationem, Augustinus non dicit esse exceptionem, sed quandam limitationem aut restrictionem, quæ perinde est ac si dixisset, non in causa fornicationis, aut sine causa fornicationis, aut non

Mar. 10.
Luc. 16.
August.
Matt. 19.
Marc. 10.
Luc. 16.

propter fornicationem. Et iuxta hanc interpretationem, quam Augustinus ante ista verba magis expresserat, non sequitur ex verbis Matthæi quòd dimittés propter fornicationem, & aliam ducens non mœchatur. Catharino tamen in illis suis annotationibus contra Caietanum, non placet hæc Augustini interpretatio, quia dicit quòd tunc superfluerent illa verba in Matthæo: Non propter fornicationem, si etiam is qui propter fornicationem dimitteret, mœcharetur. Sed si bene omnia circunspiciantur, quæ sunt in verbis Matthæi cap. 19. nihil prorsus valet argumentum Catharini contra interpretationem Augustini, quia licet verum sit quòd is qui propter fornicationem vxoris suæ illam dimittit, & aliam ducit, mœchatur: non tamen inde sequitur, quòd illa verba, non propter fornicationem, sint superfluè addita in illis verbis Matthæi: Quicunque dimiserit vxorem suam, non propter fornicationem & aliam duxerit, mœchatur. Nam Matthæus illa verba addidit, vt per illa ostenderet fornicationem vxoris, causam esse sufficientem ad dimittendum vxorem quo ad thorum. Hæc tamen dixi, in gratiam Augustini, vt illum à Catharino defenderem, qui mihi visus est sine causa illum oppugnasse. Sed præter hanc Augustini expositionem, quæ optimè defendi potest, ego censeo illa verba Matthæi aliter & forte melius, nisi mearum rerum me fallit amor, posse intelligi. Vt autem hoc apertius facere possim, est aliquid prius in Matthæo solo considerandum, & diligenter annotandum, quod mea quidem sententia, maximè iuuat ad veram huius rei intelligentiam, quamuis à nemine hactenus illud annotandum esse scio. Matthæus quidem bis de diuortio viri & vxoris disseruit, videlicet cap. 5. & cap. 19. Sed illa quæ cap. 5. dixit, longissimè distant ab illis quæ posteà dixit cap. 19. Verba quæ habentur cap. 5. sunt ista: Omnis qui dimiserit vxorem, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterat. Quæ autem habentur cap. 19. hæc sunt: Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur. Inter hæc verba magnum re vera est discrimen in duobus locis. Primò quidem in istis verbis quæ habentur cap. 19. ponuntur hæc verba, & aliam duxerit, & illa etiam referunt Marcus & Lucas, quæ tamen non dicuntur à Matthæo cap. 5. Deinde in cap. 19. dicit Matthæus illum mœchari qui dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem & aliam duxerit. At in cap. 5. non dicit illum mœchari, qui dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis, sed solùm dicit, quòd facit vxorem suam mœchari. Constat autem non esse idem, aliquem mœchari, & facere vxorem suam mœchari, sed magnum esse inter illa duo discrimen. Nam potest aliquis facere vxorem mœchari, quamuis ipse non mœchetur: potest etiam è contrario aliquis mœchari, licet ipse non faciat vxorem suam mœchari. Si quis enim ab vxore sua, quam nouit ardenter coitum viri appetere, longè & diu absens, castitatem seruaret, quam vxor propter solam viri sui absentiam violaret, ille non verè diceretur mœchari, & tamen verè diceretur quòd faceret vxorem suam mœchari. Nam facere vxorem suam mœchari, nihil aliud est nisi præbere vxori occasionem ad mœchandum. Si etiam aliquis vxorem castam & continentem habens, & cum illa cohabitans alteri fœminæ, vxore ignorante, voluptuosè misceretur, ille verè mœcharetur, nec tamen vxorem suam faceret mœchari. Cùm igitur tanta sit differentia inter mœchari & facere vxorem suam mœchari, oportet vt diuersæ etiam sint personarum conditiones, diuersáque illorum opera, propter quæ tam distincta contra illos profertur sententia. Et ex hac rerum & personarum differentia conuincitur apertè Matthæum vtrobique locutum fuisse de dimissione vxoris solum quo ad thorum, & non quo ad vinculum, quod aduersarii nostri negant, & inde sui erroris occasionem accipiunt. Is enim qui mœchari facit vxorem suam, sed non censetur mœchari, de quo loquitur Matthæus in cap. 5. est ille qui vxorem dimisit, sed nondum alteram duxit. Et inde conuincitur apertissimè, Matthæum capite quinto locutum esse de dimissione vxoris, quo ad solum thorum, & non quo ad vinculum, quia nullus in lege Euangelica, etiam secundum aduersariorum opinionem, potest integrè ostendere se dimittere viuentem vxorem quo ad vinculũ, nisi quando alteram vxorem ducit. Nam postquam illam separauit à thoro, & eiecit à societate & cohabitatione sua, adhuc potest facti pœnitere, & illam ad se reuocare, & illi reconciliari, vt apertè docet Paulus in priore ad Corinthios epistola. Si autem vir illam sibi reconciliari velit, non est opus, nouum inter illos contrahere matrimonium, & iterum repetere verba, quibus olim contraxerunt matrimonium. Ex quibus euidentissimè conuincitur vinculum prioris matrimonii non esse solutum per fornicationem: quia aliàs esset necessarium, vt nouum inter se contraherent matrimonium, quum sibi inuicem reconciliarentur. Et eodem modo conuincitur Matthæum in capite decimo nono esse interpretandum de sola dimissione quo ad thorum qui si de dimissione quo ad vinculum fuisset ille locutus, superfluè addidisset illa verba, & aliam duxerit: quia illa includuntur in verbo significante dimissionem, cùm nullus perfectè ostendat se dimittere vxorem viuentem quo ad vinculum, vt nunc proximè diximus, nisi quando aliam ducit. Et ex hoc facilè retorquere possumus argumentum contra Catharinum, quod ille torserat contra Augustinum. Nam vt supra diximus, Catharinus vt damnaret expositionem Augustini, obiicit illi verborum superfluitatem, quæ esset in verbis Matthæi, iuxta Augustini expositionem: sed certe multò apertior esset superfluitas in Matthæo, si ille iuxta sententiam Catharini esset interpretandus de dimissione quo ad thorum, & quo ad vinculum. Et re vera hoc vehementer vrget, vt credamus Matthæum in illo loco de sola dimissione quo ad thorum, & non quo ad vinculum fuisse locutum. Deinde is qui vxorem suam dimittit, & aliam ducit, de quo Matthæus capite decimo nono locutus est, non censetur quòd faciat vxorem suam mœchari, sed solùm quòd ipse mœchetur. Ex qua sententia apertè, meo quidem iudicio, conuincitur, Matthæum in illo capite esse locutum de illo solo, qui propter causam fornicationis vxoris suæ illam dimisit, & aliam duxit. Nam si fuisset locutus de illo qui absque fornicatione vxoris illam dimisit & alteram duxit, prout verba illius loci iuxta faciem literæ sonare videntur, tunc de illo non solùm diceretur quòd mœchatur: sed etiam quòd facit vxorem suam mœchari, sicut in cap. quinto di[illegible]at de illo qui absque fornicatione

1. Cor. 7.

vxoris dimiſerat illam, quamuis ſic dimittens non ſuperduxerat aliam. Cùm ergo in cap.19.dicat quòd mœchatur,& non quòd faciat vxorem mœchari,conuincitur inde,Matthæum in illo loco fuiſſe locutum de illo ſolo, qui propter fornicationem vxoris illam dimiſit,& aliam duxit. Quia nullus ali⁹ eſt qui propterea quòd vxorem dimittit & aliam ducit,meritò cenſendus ſit quòd mœchatur, & non quòd faciat vxorem ſuam mœchari.Sed quia litera Matthæi in illo cap.19.videtur iuxta faciem aliud dicere, & excipere ab illa ſententia illum qui propter cauſam fornicationis vxorem dimiſit, ideo neceſſariò fateri oportet literam illam pati quandam eclypſim, hoc eſt aliquorum verborum defectum, qui neceſſariò C ſupplendus eſt, vt verus literæ ſenſus explicetur, ſic dicendo: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam non ob aliam cauſam niſi propter fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Nec mirari debet aliquis propterea quod dicam literam hanc pati quandam eclypſim: quia tales eclypſes frequentes ſunt in ſacris literis,non ſolum in veteri,ſed etiam in nouo teſtamento.Pro qua re cum plurima ſint exempla vnum & alterum ſolum, volo nunc in medium proferre, vt ſententiam iſtam duobus teſtimoniis comprobatam relinquam.Et primò profero illud quod Propheta regius ait.Nolite extollere in altum cornu veſtrum,nolite loqui aduerſus Deum iniquitatem. Quia neque ab oriente,neque ab occidente,neque à deſertis montibus.Quo loco oportet ſupplere hęc verba,patet fuga,vel alia ſimilia: quia aliàs manca & ſine vllo ſenſu maneret oratio. Quod autem illa verba vel alia ſimilia ſint ſupplenda, conſtat ex iis quæ ſtatim Propheta ſubdit,ſic dicens: Quoniam Deus iudex eſt. Voluit quippe propheta ſignificare peccatorem nullibi poſſe eſſe tutum, propterea quòd iudex qui illum iudicaturus eſt, Deus eſt, qui vbique locorum eſt,& omnia intuetur. Alterum exemplum profero ex Paulo in epiſtola ad Galatas,vbi hęc ait. Eſtote ſicut ego,quia ego ſicut vos.In qua litera oportet ſupplere iſta duo verba,ſum,fui,vt ſenſus illius literę ſit apertus,& per hunc modum declaratus.Eſtote ſicut ego ſum,quia fui ſicut vos olim zelator Iudaicarum cæremoniarum.Tertium adhuc volo proferre exemplum ex eodem Matthæo, de cuius litera nunc diſputamus: vt cum oſtendero illum alibi habuiſſe maniſeſtum verborum defectum,perſuadeam non eſſe mirandum ſi aliquid ſimile illi contigiſſe dicamus in illa litera ex capite decimonono, de qua nunc contendimus.Nam enarrans Matthęus quomodo ſcribę & Phariſęi accuſauerant apud Chriſtum diſcipulos eius, propterea quod non lauabant manus ſuas, quum panem maducabant, dicit Chriſtum reſpondiſſe illis. Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei propter traditiones veſtras? Nam D Deus dixit. Honora patrem & matrem. Et, qui maledixerit patri vel matri,morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicunque dixerit patri vel matri,Munus quodcunque eſt ex me,tibi proderit,& non honorificabit patrem ſuum aut matrem ſuam.Quę litera,vt omnes ſacri doctores illius interpretes fatentur,eſt nimium defectuoſa,& ideo oportet multa verba illa addere,vt ſenſus illius ſit clarus & intelligibilis. Et hoc apertè fatetur Eraſmus ipſe, contra quem nunc diſputamus, in annotationibus ſuis ſuper illum Matthæi locum. Et ideo in teſtamento nouo quod ille ex Græco,in ſermonem Latinum tranſtulit,multa verba in illo Matthæi loco addidit in tranſlatione ſua,quæ non ſunt in vulgari tranſlatione, neque in lingua Græca.Non eſt ergo mirandum ſi ego dixero eundem Matthęum in capite decimonono habere alium ſimilem verborum defectum, cui neceſſario ſubuenire oporteat, per aliquorum verborum additionem. Abulenſis in illis copioſiſſimis commentariis,quæ ædidit ſuper Matthęum quæſtione.76.ſuper decimumnonum caput Matthæi,dicit in illa litera eſſe multo plura addenda, quàm illa quæ ego paulo ſuperius addidi. Nam ille, vt literam illam quæ ſibi viſa fuit manca, & obſcura,clariorem redderet,ſic illam diſponit.Quicunque dimiſſerit vxorem ſuam excepta fornicationis cauſa,etiam ſi aliã non ducat, mœchatur: & qui illam dimittens, quocunquemodo dimittat,ſi aliam ſuperduxerit, mœchatur. Sed re vera, hic literæ ordo, mihi non placet, quia tot verba ſunt addita in illa, vt literam ipſam prorſus faciant alienam. Deinde litera illa non eſt ex omni parte vera, quia conſtat falſum eſſe quod in prima illius parte poſitum eſt, vbi ſic dicitur: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam excepta cauſa fornicationis, etiam ſi aliam non ducat, mœchatur. Nam qui abſque cauſa fornicationis vxorem ſuam dimittit, ſi tamen aliam non ducit, quamuis faciat vxorem ſuam mœchari, non tamen ipſe mœchatur.

A Dico igitur in illis verbis Matthæi, ex capite decimonono, eſſe addenda hæc ſola pauciſſima verba: Non ob aliam cauſam, quibus ſolis additis ſenſus literæ erit clariſſimus, & veriſſimus, & concordabit cum illis quæ dicunt in eodem negocio Marcus & Lucas. Ad hunc ergo modum oportebit literam Matthæi diſponere,vt ille ſic dicat.Quicunque dimiſerit vxorem ſuam,non ob aliam cauſam niſi propter fornicationem, & aliam duxerit,mœchatur.In qua ſerie literæ adduntur hæc ſola verba: Non ob aliam cauſam, quibus additis fit ſenſus apertiſſimus. Et ex illo caſu particulari, qui in iſtis verbis, exprimitur de homine dimittente vxorem propter fornicationem illius, apertiſſimè colligit ſententia generalis de omnibus qui vxores ſuas dimittunt,& alias ducunt,prout Marcus & Lucas illam ſine vlla limitatione aut exceptione expreſſerunt.Nam,vt dialectici docent,ſi id quod minus videtur ineſſe in eſt,ergo id quod magis.Minor autem apparebat ratio,vt qui propter fornicationem vxoris illam dimitteret, & aliam duceret, cenſendus eſſet mœchari. Et ideo de illo ſolo, de quo aliqua poterat ſuboriri dubitatio, locutus eſt Matthæus in capite decimonono, vt inde omnes intelligerent de reliquis omnibus, qui abſque cauſa fornicationis vxores dimittunt, & alias ducunt, multo iuſtius idem ipſum eſſe dicendum. Nam in capite quinto, Matthæus dixerat de illo qui propter fornicationem vxoris illam dimittit,ſed non ducit aliam,quòd non facit eam mœchari: quia etſi illa poſtea mœchetur, conſtat quòd hoc non facit propterea quòd maritus dedit illi occaſionem mœchãdi dimittendo eam, cum apud maritum manens etiam mœchata fuerit. Et quia, ex hac ſententia Matthæi quinto declarata poterat oriri B dubitatio de illo qui propter fornicationem vxoris ſuæ dimiſerat illam, an ſicut eſt liber à culpa dimiſſionis,ita etiam ſit liber ad ducendum aliam vxorem,ideo in capite decimonono, ſolum locutus eſt de

Pſal.74.

Gala.4.

Matt.15.

Exo.21.

huiuſmodi ſic dimittente vxorem ſuam, vt omnem tolleret de hac re dubitationem, & dixit iuxta verum intellectum. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam non ob aliam cauſam niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Ex quibus omnibus conſtat Matthæum, Marcum & Lucam eſſe in hac parte concordes, & omnes ſimul velut ex diametro pugnare cum Eraſmo & Caietano, & Catharino. Et huic meæ interpretationi fauet Innocentius tertius, qui in cap. Gaudemus, de diuortiis, in hunc mondum citat illa verba Saluatoris. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Ex quorum verborum citatione conſtat, Innocentium per illa verba, niſi ob fornicationem, intellexiſſe ſolam fornicationis cauſam, & de illa ſola Matthæum illo loco fuiſſe locutum.

Rurſum, hæc ſententia quæ docet matrimonium ſolui quo ad vinculum propter fornicationem vxoris, apertiſſimè conuincitur eſſe falſa, ex verbis Chriſti apud Matthæum, vbi poſtquàm dixerat neminem niſi ob cauſam fornicationis poſſe dimittere vxorem ſuam, ſtatim adiecit hæc verba. Et qui dimiſſam duxerit, adulterat. Et in alio loco quum loquitur de quæſtione Phariſæorum, iterum ait. Et qui dimiſſam duxerit, mœchatur. Et apud Lucam dicitur. Qui dimiſſam à viro ducit, mœchatur. Ex quibus verbis euidenter colligitur, adulteram vxorem à viro dimiſſam non poſſe alicui alteri viro nubere. Si vxor dimiſſa non poteſt alteri nubere, ergo nec vir illam dimittens poteſt alteram ducere: quia ſi vinculum matrimonii ſolutum eſt per adulterium, oportet vt ſit ex vtraque parte ſolutum. Nulla enim æqua ratio patitur vt contractus aliquis inter duas perſonas initus, ſit pro vna parte ligatus, & pro alia ſolutus. Nam oportet vt ambo ſint ligati, aut ambo ſoluti, quoniam æquali lege ambo tenentur. Neceſſarium eſt ergo, vt ſi vir per adulterium vxoris ſit ſolutus à vinculo matrimonii, ſit etiam vxor, aut ſi vxor non eſt ſoluta ab illo vinculo, nec etiam vir. Hoc argumentum præuiderant Eraſmus, & illius ſectatores Caietanus & Catharinus: & ideo Eraſmus vt hoc argumentum euaderet dixit hoc in pœnam adulterii datum eſſe vxori adulteræ, vt nubere non poſſit poſtquam à viro dimiſſa eſt. Dicit itaque vinculum matrimonii eſſe ſolutum ex vtraque parte, ſed ſoluto vinculo ſolum virum poſſe tranſire ad ſecundas nuptias, & non vxorem, in pœnam adulterii perpetrati. Sed hæc reſponſio non tollit vim argumenti quia adhuc comprehẽditur in aſtutia ſua per verba Chriſti, quibus ait. Et qui dimiſſam duxerit, adulterat. Non autem adulteraret qui illam duceret ſi illa non eſſet vxor alterius viri, præſertim ſi is qui illam duceret, eſſet aliâs ab omni vinculo matrimonii ſolutus. Nullus enim poteſt verè dici adulterium committere etiam ſi cum muliere non ſua coëat, niſi illa ſit alterius viri vxor, aut ille maritus alterius vxoris. Peto igitur ab Eraſmo & illius ſectatoribus Caietano & Catharino, an mulier illa à viro propter adulterium dimiſſa, & ab alio ducta, ſit alterius viri vxor an nullius. Si nullius eſt vxor, ergo qui illã ducit, ſi ipſe non eſt alteri vxori vinculo matrimonii alligatus, non adulterat, cuius contrarium aſſerit Chriſtus. Eſt ergo illa alicuius vxor, ſed cuius? Non vtique illius qui illam ducit: quia ſi ſua eſſet, non diceretur adulterare ducendo illam quæ eſt ſua. Neceſſariò igitur ſequitur, vt mulier illa ſit vxor illius à quo dimiſſa eſt: quia aliàs fieri nequit, vt is qui illam ducit, ſi eſt ab alio matrimonio liber, ducendo illam adulteret. Hoc argumentum adeò me conuincit, vt ingenuè fatear me neſcire quo pacto illi reſponderi poſſit. Deinde, vt magis hoc argumẽto ex litera Matthęi ſumpto aduerſarios vrgeamus, demus illis gratis, vxori adulteræ hoc datum eſſe in pœnam ſui adulterii, vt à viro dimiſſa non poſſit alteri nubere: ſed quid dicit de vxore innocente, quæ propter adulterium viri diſcedit ab eo? Nunquid iſti hoc etiam datum eſt in pœnam, vt non poſſit alteri nubere? Abſit, quia, vt Auguſtinus ait, nunquam Deus eſt vltor, niſi prius aliquis ſit peccator. Mulieri autem innocenti quæ à viro propter illius culpam diſceſſit, Paulus teſtatur Dominum præcepiſſe, vt maneret innupta, aut viro ſuo reconciliaretur. Si vxor innocens quæ virum adulterum dimiſit, non poteſt, viuente illo, alteri nubere: ergo neque vir caſtus qui adulteram vxorem dimiſit, poterit, illa viuente, alteram ducere: quia in rebus, quæ ad matrimonium ſpectant, pares ſemper eſſe cenſentur. Et certè hoc Pauli teſtimonium, vt ego exiſtimo, apertè conuincit aduerſarium, quamuis Catharinus dicat locum iſtum Pauli facillimè poſſe diſſolui. Dicit enim illius literæ ſenſum eſſe, quod mulier non debeat à viro diſcedere, videlicet abſque cauſa fornicationis, quod ſi diſceſſerit, videlicet abſque cauſa fornicationis, maneat innupta. Sed hæc Catharini interpretatio torquet vehementer Pauli literam, vt eam à vero illius ſenſu alienet. Nam quum Paulus dixit: Si diſceſſerit, Dominus pręcepit manere innuptam, de illo diſceſſu loquebatur, quo illi licebat à viro diſcedere, qui eſt propter cauſam fornicationis. Quoniam ſi de alio receſſu qui eſt præter cauſam fornicationis loqueretur, non fuiſſet contentus dicere quòd illa maneret innupta, ſed dixiſſet quòd faceret virum mœchari, prout Dominus dixit de viro qui abſque cauſa fornicationis dimittit vxorem, quòd facit illam mœchari. Aliter ergo Eraſmus illum Pauli locum interpretatur, dicẽs: Paulum illo loco ponere in hac cauſa diſcrimen inter virum & vxorem, ita vt in cauſa diuortii vir & vxor non ſint pares. Nam dicit virum poſtquam vxorẽ propter adulterium dimiſit, poſſe ex licentia Saluatoris, alterã ducere: ſed hoc vxorem non poſſe propter præceptum Domini, quod Paulum illo loco expreſſiſſe dicit. Et in huius expoſitionis fauorem citat Ambroſium in commentariis ſuper epiſtolas Pauli, vbi prædicta Pauli verba interpretatur, quo loco apertiſſimè illa Eraſmi & Caietani & Cathari ſententia docetur. Huius interpretationis fragmentum ex Ambroſio citat Gratianus in cap. Vxor. 32. quæſt. 7. Sed videns illam ſententiam eſſe peſſimam & fidei Catholicæ contrariam, dicit illa verba non eſſe Ambroſii, ſed ab aliquibus falſatoribus eſſe in Ambroſio inſertam. Hoc idem cenſet Petrus Lombardus in. 4. ſententiarum, diſtinct. 35. Sed Eraſmus hanc Gratiani & Petri Lombardi cenſuram irridet & multo magis Catharinus, ſic dicens. Sed aiunt quidam, ab hæreticis hoc aſſutum fuiſſe in libris Ambroſii. Quinam hæretici? An fortè quæſtio hæc ventilata eſt in hæreticos vnquam? Equidem ego non legi. Denique ſicut hoc facilè dicitur, & non probatur, ita & facilè ac verè contemni poteſt. Hæc Catharinus. Fateor hanc quæſtionem non fu-

Matt. 5. *Ibidem. 9.* *Luc. 16.* *1. Cor. 7.* *Catharinus.* *Eraſmus.* *Catharinus.*

C D A

isse illo tempore ventilatam contra hæreticos: quia Ecclesia nihil tunc de hac re definierat: & ideo, neque Petrus Lombardus, neque Gratianus dixit illa verba fuisse ab hæreticis addita in Ambrosio, sed à falsatoribus, qui tunc illam sententiam docentes, quam nunc Erasmus docuit, fortè voluerunt illā Ambrosii autoritate tueri: & ideo decreuerunt illa verba Ambrosio addere. Constat autem fuisse tunc qui illam sententiam constanter assererent. Nam Pollentius ille, ad quem Augustinus opus illud suum de adulterinis coniugiis scripsit, in hac erat sententia, vt Augustinus illic refert. An verò ita factum sit, mihi non constat, sed habeo multas coniecturas quæ me vehementer vrgent, vt ita factum esse credam.

B Prima est, quod Augustinus qui fuit Ambrosio deditissimus, & rerum atque scriptorum illius diligentissimus obseruator, tractans de hac quæstione, in toto illo opere de adulterinis coniugiis nunquam refert Ambrosium illam sententiam scripsisse, quod non dubito illum fuisse facturum, si illam apud Ambrosium legisset, præsertim cum videam Augustinum in illo eodem opere citare Cyprianum pro alia quæstione de matrimonio huic satis affini. Altera coniectura est, quòd video in illis verbis, quæ Ambrosio tribuūtur, vnum intolerabilem errorem, quem neque Erasmus, neque Caietanus, neque Catharinus, vt ego arbitror, susciperet defendēdum. Vt autem hoc apertius ostendam, oportet omnia verba illa quæ Ambrosij esse dicuntur in hunc locum citare, & sunt quæ sequuntur. Non enim permittitur mulieri vt nubat, si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiæ, aut si illicitè impellente lasciuia vsum quærat vxoris: quia inferior non omnino hac lege vtitur, qua potior. Si tamē apostatet vir aut vsum quærat vxoris inuertere, nec alii potest nubere mulier, nec reuerti ad illum. Et virum vxorem non dimittere. Subaudiatur autem, excepta fornicationis causa. Et ideo non subiecit dicens sicut de muliere, quod si discesserit manere sic, quia viro licet ducere vxorem, si dimiserit vxorem peccantem: quia non ita lege constringitur sicut mulier. Caput enim mulieris est vir. Hactenus verba quę in commentariis Ambrosij super septimum caput prioris epistolæ ad Corinthios reperiuntur, quæ etiam suspicor ab aliquo alio fuisse illic addita. In quibus verbis id potissimum annotare oportet quod ait. Si tamen apostatet vir, nec alii potest nubere mulier, nec reuerti ad illum. Hoc est tam apertè falsum, vt nullus qui se Catholicum

C Christianum profitetur, velit illi patrocinari: quoniam Paulus in eodem septimo capite prioris epistolæ ad Corinthios illud apertè damnat, sic dicens. Si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa: non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis, propter mulierem fidelem. Et hoc dicit Paulus de illa cuius vir erat infidelis quando cum illo contraxit matrimonium, quod facilius solui potest, quàm si ille post contractum matrimonium, à fide recessisset. Falsum est ergo, quòd mulier, quæ propter apostasiam viri abscessit ab illo, non possit reuerti ad illum, præsertim si ille in sua apostasia manens nolit impedire vxorem in vera fide manentem. Si fortè quis dicat verba illa quæ in Ambrosio inueniuntur, esse intelligenda, quando vir apostata niteretur vxorem suam à vera fide auertere. Fateor quidem vxorem tūc non debere cum viro manere: sed neque vir tunc deberet manere cum vxore. Quia idem de vtroque in hoc casu dicit Paulus: & pares illos facit, sic dicens: Quod si infidelis discedit, discedat. Non enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. Attendenda est etiam in illis verbis, & diligenter consideranda ratio qua autor illorum verborum, quisquis ille est, mouetur vt faciat impares in causa diuortii virum & vxorem, ita vt post solutum matrimonium vir possit alteram ducere, vxor autem non possit alteri nubere, etiam si illa sit innocentissima. Caput enim (inquit ille) mulieris vir est. Pessima quidem ratio, & indigna vt tanto viro, quantus fuit Ambrosius, tribui possit. Nam Paulus non ideo dixit virum esse caput mulieris, quia vir habet maiorem potestatem ad sumendas carnis delicias quàm mulier, sed quia vir debet regere & gubernare mulierem: vt caput reliquum totum corpus. Et certè si mulieris natura bene consideretur, ratio ipsa docebit vt magis in hac parte concedatur vxori quàm viro: Quia, vt beatus Petrus ait: mulier est fragilius vasculum quàm vir, & ideo iustius fuisset huius fragilitati subuenire, quàm viro, quem oportet esse multo fortiorem. Tertia coniectura quæ mihi videtur vrgentissima, vt credam verba illa fuisse ab aliquo alio addita in Ambrosio, est

1.Pet.3.

Ambro.

D quòd in eodem Ambrosio in commentariis super Lucam inuenio contrariam sententiam isti, quæ in illius commentariis super Paulum habetur. Nam interpretans illa verba Christi apud Lucam: Omnis qui dimittit vxorem suam & alteram ducit, mœchatur: multa dicit vt persuadeat viro non dimittere vxorem suam, & inter illa hæc ait. Audi legem Domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt. Quæ Deus coniunxit, homo non separet. Sed non solùm hîc cœleste præceptum, sed quoddam etiam opus Dei soluitur. Pateris ne, oro, liberos tuos, viuente te, esse sub vitrico? Pone si nubat: necessitas illius tuum crimen est, & coniugium quod putas, adulterium est. Hæc Ambrosius. In quibus verbis, multa sunt quæ apertè testantur Ambrosium in causa diuortii pares facere coniuges, ita vt neuter illorum post factum diuortium possit alterū sibi per matrimonium copulare. Nam dicens: Pateris ne, obsecro, liberos tuos, viuente te, esse sub vitrico, ostendit apertè vxorem non posse alteri nubere. Quoniam liberi illius non possunt aliter esse sub vitrico, nisi vxor, quę est illorum mater si alteri viro nuberet. Dicens etiam postea, Aut incolumi matre degere sub nouerca, apertè etiam declarauit rem esse illicitam & intolerabilem, si vir post diuortium, aliam ducat vxorem. Non enim possent liberi, viuente matre, degere sub nouerca, nisi illorum pater, viuente matre, aliam duceret vxorem, quod dicit non esse tolerandum. Dicit deinde, coniugium vxoris esse adulterium, si alteri viro nubat. Non esset autem adulterium, si illa iam post diuortium, non esset prioris viri vxor. Ecce tres coniecturas, non quidem leues, sed satis graues, à quibus ego moueor, vt credam verba illa superius citata, quibus aduersarii innituntur, non esse Ambrosij, sed ab aliquo alio in illius commentariis inserta. Sed esto illius sint verba, non tamen ideo es-

A set necessarium, statim illius sententiæ subscribere. Nam etsi beatus Ambrosius vir sit magnæ æstimationis & authoritatis propter excellentem illius doctrinam cum sanctitate coniunctam, non tamen est

illi tantum honoris & authoritatis deferendum, vt magis illi soli credere oporteat quàm reliquis omnibus sanctitate perinde ac doctrina claris, & in eadem sententia concordibus. Omnes autem sacri doctores quos inspicere licuit de hac re loquentes, concorditer docent, virum & vxorem pares esse in omnibus, quæ ad substantiam matrimonii attinent, ita vt quando vnus nubere potest, idem possit & alter, & quando vnus non potest, nec alter. Vt autem rem hanc satis probatam relinquam, operæpretium erit aliquot sanctorum virorum testimonia pro illa impræsentiarum citare. Anselmus in commentariis super Paulum, interpretans illud ex priore ad Corinthios epistola, Et vir vxorem non dimittat, hęc ait. Subintelligēdum est idem de viro, quod de vxore præmissum est, vt si vir vxorem dimiserit ob fornicationem eius, maneat inconiunctus, aut si se non potest continere, reconcilietur vxori suæ. Hæc Anselmus. Ante hunc multo tempore fuit Primasius Vticensis episcopus qui in commentariis super Paulum, illa prædicta Pauli verba interpretans, ait. Agnoscant viri non sibi licere aliam præter vxorem cognoscere: quia æquali sorte sibi inuicem sunt subditi & debitores. Hæc ille. Augustinus in tot locis hanc docet sententiam, vt nesciam ex quo illorum potius verba illius in testimonium citem: sed tandem placet eligere ex libro de sermone Domini in monte, vbi interpretans illa verba Pauli: Et vir vxorem non dimittat, hæc ait. Quare non addidit excepta causa fornicationis, quod & Dominus permittit, nisi quia similem formam vult intelligi, vt si dimiserit quod causa fornicationis permittitur, maneat sine vxore, aut reconcilietur vxori? Non enim malè reconciliatur vir illi mulieri, quam cùm lapidare nemo ausus esset, dicit ei Dominus. Vade vide deinceps ne pecces. Hæc Augustinus. Huic sententiæ apertè fauet Hieronymus, qui in quadam epistola ad Damasum hęc ait. Omnes causationes Apostolus amputans apertè definiuit, viuente viro esse adulteram mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris præstationem, patris authoritatem, propinquorum cateruam, seruorum insidias & parentum, damna rei familiaris: quandiu viuit vir, licet adulter sit, licet Sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus tamen est reputandus, eius scilicet cui alterum virum accipere non licet. Non hæc Apostolus propria authoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba secutus est, qui ait in Euangelio. Qui dimittit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari: & qui dimissam acceperit, adulter est. Hæc Hieronymus. Eandem sententiam docet Chrysostomus, homilia decima nona super priorem ad Corinthios epistolam, sic dicens. Multis in locis magnam tribuit prærogatiuam viro super mulierem. Hoc autem in loco neque maius neque minus est, sed vna potestas. Magna hic paritas, & prærogatiua nulla. Hæc Chrysostomus. Nunc ergo interrogare oportet Erasmum & Caietanum, & Catharinum, an iustius sit credere soli Ambrosio, quàm tot sanctis & doctissimis viris in hac sententia concordibus. Quid dico? immo potius quàm Paulo. Nam si rectè illi attendere volunt ad verba Pauli, apertissimè cognoscent illum hac in causa pares fecisse virum & vxorem. Quia antequam Paulus illam legem vxori pręscriberet, vt si à viro discedere vellet, innupta permaneret, dixit se illud non propria, sed Domini authoritate præcipere. His autem qui matrimonio iuncti sunt, inquit Paulus, præcipio non ego sed Dominus, vxorem à viro non discedere, quod si discesserit manere innuptam, aut viro suo recōciliari. Et vir vxorem suam non dimittat. Hoc autem præceptum quod ad mulierem spectat, nullibi Dominus dedit, vt ex verbis Hieronymi, quæ nunc proximè citauimus, apertissimè constat, nisi vbi dixit. Omnis qui dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat. In quibus verbis solùm fit mentio expressa de homine dimittente vxorem, & nulla prorsus fit mentio de vxore dimittente virum. Apostolus tamen dicit Dominum dedisse illud præceptum vxori, quod nullo modo dicere potuit, nisi quia pro certissimo & indubitato habuit virum & vxorem pares esse in causa diuortii, & ideo illa omnia, quæ Christus dixit de viro dimittente vxorem, Paulus necessaria consequentia deriuauit ad vxorem dimittētem virum suum. Et ob hanc causam dixit esse à Domino præcepta, quamuis non fuerint eisdem verbis ab illo expressa. Et propter eandem causam Paulus ibidem, de viro loquens, non curauit apertè explicare illa omnia quę de vxore dixerat, quia viderat Christum satis apertè de viro fuisse locutum ex cuius dictis ipse collegerat præceptum de muliere. Et certè hoc argumentum adeò aduersarios conuincit, & concludit, vt nulla illis pateat rimula qua elabi possint.

Anselm⁹. *Primasi⁹.* *August.* *Hierony.* *Chrysost.* *1.Cor.7.* *Matt.5.*

Hæc igitur satis sunt ad probandum virum & vxorem in causa diuortii esse pares, nunc superest vt ad primum huius contentionis scopum, nostram disputationē reuocemus. Præthereà, sententia hæc quæ docet virum dimittentem vxorem propter adulterium illius posse aliam vxorem ducere, manifestè conuincitur esse falsa, per illud quod ait Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola. Quæ sub viro est mulier viuente viro, alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Et in priore epistola ad Corinthios eandem sententiam iterum repetit, sic dicens. Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est. Si mulier alligata est viro quanto tempore ille viuit, ergo postquam ipsa commisit adulterium adhuc alligata est viro, quia vir eius non desiit viuere propter vxoris adulterium. Si illa adhuc alligata est viro tanquam vxor illius, etiam post commissum adulterium, ergo vir ille non potest, illa viuente, aliam vxorem ducere: quia tūc apertum adulterium committeret, cùm nullus, iuxta legem diuinam, duas simul possit habere vxores. Fortè huic argumentationi aliquis respondebit, & dicet virum illum desinere esse iam virum illius vxoris, quæ adultera fuit, ita vt quamuis corpore viuat, non tamen viuat vt vir eius. Sed hæc responsio nihil prorsus agit nisi verberare aërem, & verba in vanum proferre: quia comprehenditur statim in astutia sua, per illa verba quæ ipse Paulus statim subdit, sic dicens. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Et post pauca iterum repetit idem, sic dicens. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Ex quibus verbis apertissimè

Rom.7. *1.Cor.7.*

pertissi-

pertissimè constat, Paulum dicere, solam mortem viri esse quæ soluat mulierem à lege viri, & quæ faciat eam liberam à vinculo matrimonii, vt non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Et inde apertissimè colligitur, vt quamuis illa commiserit adulterium, si tamen vir eius non moritur, illa sit alligata viro. Constat autem maritum tunc non mori, quandò vxor illius committit adulterium, neque quando vir illam repudiat: ergo tunc vxor est illi alligata. Hæc omnia bene aduertens beatus Augustinus, & prædicta Pauli verba pertractans libro secundo de adulterinis coniugiis capite quarto ait. Secundum doctrinam sanam mulier alligata est, quandiu vir eius viuit, id est, nondum è corpore abscessit. Mulier enim sub viro viuo marito, iuncta est legi, hoc est, in corpore constituto. Si autem mortuus fuerit, hoc est, de corpore exierit, euacuata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Hæc verba apostoli toties repetita, toties inculcata, vera sunt, viua sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris vxor esse incipit, nisi prioris esse desierit. Esse autem desinet vxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur. Licitè itaque dimittitur coniunx ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris: propter quod sit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis. Hæc Augustinus. Deinde, præter omnia supra memorata sacrę scripturæ testimonia hanc nostram & Catholicam sententiam probat vnus ex canonibus Apostolorum, quos beatus Ioannes Damascenus libro quarto de fide orthodoxa inter canonicas scripturas connumerat. Vnus autem ex istis canonibus: qui est. 48. hæc verba continet. Si quis laicus cùm suam à se vxorem abiicit, alteram duxerit, aut ab alio dimissam, communione segregatur. Hæc Canon Apostolorum.

Augustinus. *Canō Apostolorū*

Accedit ad hæc omnia concors omnium sacrorum doctorum de hac re sententia, quæ, vt libro primo huius operis cap. 7. probaui tanti est ponderis, vt illi minimè refragari liceat: quoniam perinde hoc esset, ac si totius Ecclesiæ sententiæ contradiceretur. Omnes autem sacri doctores, qui de hac re disseruerunt, quos ego videre potui, concorditer docent, per adulterium posse dissolui matrimonium quo ad thorum & cohabitationem, sed non quo ad vinculum. Ex istis omnibus, quos sciui de hac re disseruisse: decreui aliquod testimoniū citare, vt illorum in hac parte concordiam, omnibus notam faciam. Omitto hîc omnes scholasticos Theologos, qui à Petro Lombardo illorum duce atque magistro originem sumpserunt, quamuis omnes illi sint in hac nostra & Catholica sententia concordes, quoniam hi omnes etsi magnam etiam habeant apud viros catholicos & sinceros ęstimationem & authoritatem, tamen apud Erasmum huius erroris recentem antesignanum, paruam habent opinionem, & illorum scripta passim circumferuntur: notaque sunt illis quibus probati sunt. Ab illis igitur solis, qui ante Petrum Lombardum fuerunt, testimonia sumere volo & primum testem cito Anselmum qui in commentariis super quintum caput Matthęi hæc ait. Hic pręcipit non dimittere vxorem nisi tantum excepta causa fornicationis. Si enim ipsa ruperit legem coniugij, potest eam homo à se separare, vt commixtionem illam auferat sibi, quam violauit: sed tamen sacramētum coniugii remanet, vt non aliam ducat. Et super. 19. caput eiusdem Matthæi iterum hæc ait. Sola fornicatio est causa separationis. Postquam enim mulier quę est viro iuncta, & vna erat in carnali copula, in aliam carnem illam vnitatem transmiserit, & fornicatione illam diuiserit, non amittet quidem vinculum coniugii: sed meretur non amplius carnaliter cum viro suo copulari: quia contra copulationem peccauit. Hactenus Anselmus. Eandem sententiam multo paucioribus verbis docet Theophilactus super Paulum interpretans illud ex epistola ad Ephesios capite quinto: Adhęrebit homo vxori suæ, vbi hæc ait. Ecce & aliam legem. Parentibus suis quispiam relictis, illi agglutinabitur, & cōplicabitur. Nec dixit cohabitabit, sed agglutinabitur, vnionē quæ diuelli non possit significans. Hæc ille. Eidem sententiæ fauet Beda in commentariis super decimū caput Marci, sic dicens. In Matthæo scriptum plenius est. Quicunque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem & aliam duxerit, mœchatur. Vna ergo solummodo causa est carnalis, fornicatio: vna spiritualis, timor Dei, vt vxor dimittatur: sicut multi religionis causa fecisse leguntur.

Anselm⁹ *Theophy.* *Beda.* *Matt. 19.*

Nulla autem causa est, Dei lege perscripta, vt viuente ea quæ relicta est, alia ducatur. Hæc Beda.

Ante istos omnes hanc eandem sententiam docuit beatus Isidorus libro secundo de Ecclesiasticis officiis capite decimonono hæc dicens.

Isidorus.

Sacramentum ideo inter coniugatos dictum est: quia non potest Ecclesia diuidi à Christo, ita nec vxor à viro. Quod ergo in Christo & in Ecclesia, hoc in singulis quibusque viris & vxoribus cōiunctionis inseparabile sacramentū. Vnde & Apostolus, pręcipio, inquit, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere. Prohibet enim dimitti quacunque ex causa, ne aliis cōiungatur secundum cōsuetudinem Iudęorum, quam Dominus interdixit, dicens. Quicunque dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa, & aliam duxerit, mœchatur. Hæc Isidorus. In quibus verbis duo potissimum aduertere oportet. Primum est quod ait, inter virum & vxorem esse coniunctionis inseparabile sacramentum. Alterum est quod ait: Apostolum prohibere vxorē dimitti quacunque ex causa, ne aliis iungatur. Augustini testimonium pro hac nostra sententia non oportet nunc citare quia satis sufficiunt tria illius testimonia quæ in hac disputatione supra per nos citata sunt. Catharinus agnoscens tot tantosque viros in hac sententia concordes, dicit illos omnes secutos esse Augustinum, & ab illo hanc sententiam cœpisse habere vires. Quid igitur mali habet, propterea quòd ab Augustino incepit? Nunquid ideo est reiicienda? Minimè: immo extensis vlnis est amplectenda, quia illam posteri omnes susceperunt. Sed fallitur Catharinus dicens hanc sententiam ab Augustino cœpisse habere vires: quia constat illam per multa secula ante Augustinum adeò magnas habuisse vires, vt stultus ac demens putaretur Christianus qui contra illam pugnare auderet. Nónne Apostoli per multa secula præcesserunt Augustinum? Et illi fuerūt illius canonis, quem suprà citauimus, conditores. Et præter istos fuerunt adhuc alii Augustino vetustiores, qui eandem sententiam docuerunt. Nam Hieronymus quamuis Augustino synchronus, senior tamen illo fuit,

1. Cor. 7. *Matt. 5.*

Hieronymus. priusque illo scripsit: & hic in commentariis super decimumnonum caput Matthęi hęc ait. Quia poterat accidere, vt aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret: sic priorem dimittere iubetur vxorem, vt secundam, prima viuente, non habeat. Hæc Hieronymus. Et Hieronymo fuit aliquantulo senior Chrysostomus, quia ab eodem Hieronymo fuit annumeratus inter Ecclesiasticos scriptores. Et hic homilia.17. super Matthæum apertè eandem quam Augustinus docet sententiam, sic dicens. Ille quidem si alteram duxerit tunc se constituit criminis reum, qui adulteram fecit ex coniuge: hic vero accipiendo alienam adulter effectus est. Nequaquã enim mihi referas, quia illam alter eiecit. Nam expulsa quoque vxor, esse eius qui eam expulsit, perseuerat. Hæc ille. Et homilia.63. super eundem Matthæum iterum ait. Non enim dixit quia virum & mulierem vnam solummodo fecit, verum etiam quia iussit, vt vnus vni coniugatur. Nam si voluisset alteram etiam conduci vxorem, vni viro creato multas conformasset mulieres: nunc vero vi creationis & sanctionis modo: vnam vni perpetuò coniungi, & nunquam rescindi oportere perdocuit. Et paucis interpositis subdit. Hac etiam lege non simpliciter mulierem viro collocari videris, sed patrem & matrem dimittendos iuberi, nec ad mulierem accedere virum simpliciter voluit, verum etiam conglutinari, potestate dictionis ostendens, minimè illos esse separandos. Hæc Chrysostomus. Ante Chrysostomum ferè per duo secula fuit Origenes, qui tractatu septimo super Matthæum, interpretãs illa verba Saluatoris ex decimonono capite Matthæi de dimissione vxoris, propter causam fornicationis, hæc ait. Scio enim quosdam, qui præsunt Ecclesiis extra scripturam permisisse aliquam nubere, viro priore viuente: & contra scripturam quidem fecerunt dicentem. Mulier ligata est, quanto tẽpore viuit vir eius. Item viuente viro adultera vocabitur, si facta fuerit alteri viro. Non tamen omnino sine causa hoc permiserunt: forsitan enim propter huiusmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione quę mala sunt permiserunt, aduersus ea quæ ab initio fuerãt scripta. Dico autem vobis, quoniam quicunque dimiserit vxorem nisi ob causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. Forsitan audax aliquis & Iudaicus vir, aduersans doctrinæ Saluatoris nostri dicet, quoniam & Iesus dicẽs: Quicunque dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis facit eam mœchari, permisit vxorem dimittere quemadmodum Moyses, quem retulit propter duritiam cordis Iudæorum hoc præcepisse: & hãc ipsam inquiet esse causam fornicationis per quam vxor à viro dimittitur: secundum quam & Moyses pręcepit dimittere vxorem si inuenta fuerit res turpis in ea. Sed ad hoc ita est respondendum, quoniam si secundum legem adultera lapidatur, manifestum est quoniam non secundum hoc intelligitur res turpis. Nec enim in causa adulterii oportet dare libellum repudii. Et post multa alia subdit. Qua enim ratione adultera est mulier, quãuis legitime nubere videatur viro viuente: eadem ratione & vir quamuis legitime accipere videatur dimissam ab aliquo viro, non accipit legitimè, secundum sententiam Christi, sed magis mœchatur quasi alienam accipiens. Hactenus origenes, qui multa notatu digna dixit, contra aduersarios nostros. Et verba hæc Origenis sunt iuxta translationem Erasmi. Propter quod valde miror Erasmum tam effrontem hoc in loco fuisse, vt in illa sua prolixa annotatione super septimum caput prioris epistolæ ad Corinthios non sit veritus dicere, Origenem non reprehendere illos episcopos, qui permiserunt viris, ducere alias vxores, viuentibus prioribus adulteris, cum tamen apertè dicat Origenes, illos contra scripturam fecisse. Clemens Alexandrinus Origenis magister libro secundo stromatum ait. Quod autem consulat scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere, legem apertè constituit. Non dimittes vxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio viuo altero ex separatis. Hæc Clemens Alexandrinus, & reperiet qui ea videre voluerit, pagina.83. in impressione Florentina. Istum Clementem plus vno integro seculo præcessit. Euaristius papa: quoniam hic, vt ex pontificali Damasi constat, fuit temporibus Domitiani & Neruę Traiani. Hic autem in secunda epistola sua huic nostræ sententiæ apertè fauet, sic dicens. Sicut vir non debet adulterare vxorem suam, ita nec episcopus Ecclesiam suam, id est, vt illam dimittat, ad quam sacratus est, absque ineuitabili necessitate, aut Apostolica vel regulari mutatione, nec alteri se ambitus causa coniungat. Et sicut vxori non licet dimittere virum suum vt alteri, se viuente eo, matrimonio societ, aut eum adulteret, licet fornicatus sit vir eius: sed iuxta Apostolum aut viro suo reconciliari debet, aut manere innupta: ita Ecclesiæ nõ licet dimittere, aut ab ea separare episcopum suum vt alterum, viuente eo, accipiat: sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat, id est, ne alterum episcopum, suo viuente, accipiat, ne fornicationis aut adulterij crimen incurrat. Hæc Euaristus papa & martyr. Ex cuius verbis constat, falsam & nimis violentam esse expositionem quam redit Catharinus illis verbis Apostoli: Præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.

Chrysostomus. *Origenes.* *1.Cor.7.* *Matt.19.* *Clemens Alexandrinus.* *Euarist.* A B

Dicit enim Catharin⁹ (vt iã suprà retuli) illa verba hoc modo esse interpretãda. Præcipio vxorẽ à viro nõ discedere, excepta causa fornicationis, quòd si discesserit præter causam fornicationis, manere innuptam aut viro suo reconciliari. Et iuxta hanc suam interpretationem dicit Paulum non præcipere, vxorem quæ à viro propter illius fornicationem recessit manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Sed hæc Catharini sententia apertissimè conuincitur esse falsa, per verba Euaristi dicentis, Apostolum præcepisse, vxorem quæ à viro discessit, etiam si ille fornicatus sit, manere innuptam illo viuente, aut viro reconciliari. Et certè ex ipsis verbis Pauli constat, malam & violentam esse illam Catharini expositionem. Nam quando Apostolus dixit: Quod si discessit, non admisit illud quod illicitum erat mulieri, de quo non erat opus amplius disputare quid possit facere in eo statu in quo non poterat iustè consistere: sed admisit illud quod mulier facere licebat, quod est, discedere à viro propter illius fornicationem. C

Et tunc vlterius progreditur declarans quid tunc facere possit, & dicit eam non posse alteri nubere,

bere, sed necessariò manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Ex istis omnibus testimoniis hactenus citatis iam apertè constat falsum esse quod Catharinus ait hanc nostram sententiam accepisse vires ab Augustino: quoniam multi viri illustres Augustino vetustiores illam docuerunt, & nullus vir alicuius nominis illam ausus est reiicere. Nam illos episcopos quos Origenes refert contrarium fecisse, ipsemet dicit extra scripturam dixisse, & contra scripturam fecisse. Sunt adhuc pręter suprà dicta Euaristi verba, quæ obiter de hac materia per occasionem dixit: aliæ de hac re pontificum definitiones ex professo datæ. Nam Innocentius papa huius nominis tertius, in capite Gaudemus, de diuortiis, volens probare pluralitatem vxorum esse lege diuina prohibitam, hæc ait. Sanè veridica hęc sententia probatur testimonio veritatis testantis in Euangelio: Quicunque dimiserit vxorem suam ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Si ergo vxore dimissa, duci alia de iure non potest, fortius & ipsa retenta. Hæc Innocentius, qui hæc dicens nihil, vt ex verbis illius constat, nouum statuit: sed solum arguit ex eo quod certò credidit esse de iure diuino. Alexander tertius qui hunc Innocentium præcessit, in cap. Ex parte, de sponsalibus & matrimoniis, per hæc verba definit. Quia nemini licet, vxorem suam sine manifesta causa fornicationis dimittere, & tunc eam sibi reconciliare debet, aut ipsa viuente continere, mandamus quatenus eundem, vt super inducta dimissa, ad vxorem suam redeat, & eam maritali affectione pertractet, monitione præmissa, per Ecclesiasticam censuram cogatis. Hæc Alexander tertius qui nullum in hac parte nouum decretum statuit: sed præcepit, vt fieret iuxta id quod cōstabat esse de iure. Ante hos duos summos pontifices, per multa secula præcessit Innocentius papa huius nominis primus, qui in epistola ad Exuperium Tholosanum episcopum, à quo de hac re fuerat interrogatus, capite sexto per hæc verba respondet. De his etiam requisiuit dilectio tua, qui interueniente repudio, alii se matrimonio copularunt, quos in vtraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel vxore viuente, quamuis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum, vt etiam hæ personæ quibus tales coniuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundum illud quod legimus in Euangelio: Qui dimiserit vxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur. Similiter & qui dimissam duxerit. Hæc Innocētius primus, vir quidem sanctitate & doctrina clarissimus. In cuius verbis id potissimum annotandum est, quòd nullum tunc statuit decretum, sed solum quæstioni sibi propositæ respondet, per testimonia sacræ scripturæ. Et hoc annotare oportuit propter Erasmum qui dicit, solis pontificum decretis & non diuino mandato esse prohibitum viro, qui vxorem suam propter adulterium reliquit, vt alteram ducat. Catharinus etiam in illis suis annotationibus contra Caietanum, hæc ait. Satis est quòd decretis pontificum hanc persoluo reuerentiam, vt iuxta illa etiam doceam atque consulam. Hæc Catharinus. Et certè vt ingenuè loquar, multo magis in hac parte miror errasse Catharinum quàm Erasmum, propterea quòd Catharinus à principio suorum studiorum fuit ex professione iurisperitus, & in illa facultate nomen obtinuit antequam ordinem sancti Dominici profiteretur. Potuit igitur ille optimè aduertisse, si voluisset, nullum pontificem de hac re autoritate propria decretum aliquod, quasi suum statuisse: sed quum de hac re locuti sunt, solum declarasse quid Dominus in Euangelio statuisset. Et propter hanc causam postquam citaui illa verba istorum trium pontificum, hoc in illis omnibus annotaui, vt inde ostenderem illos omnes docuisse, hanc nostram sententiam esse ex iure diuino, & non ex institutione sua. Nihil iam mihi superesse video, vt hanc nostram & Catholicam sententiam plene probatam relinquam, nisi vt Ecclesiæ Catholicæ apertam de hac re definitionem proferam. Concilium Mileuitanum capite. 17. suorum decretorum in hac contentione: per hæc verba definit. Placuit, vt secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa à marito alteri coniugatur: sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur. In qua causa legem imperialem petendam promulgari.

Innocentius 3. *Matt. 19.* *Alexāder tertius.* *Innocenti⁹ prim⁹.* *Catharinus.* *Cōcilium Mileuitanum.*

Hæc Concilium Mileuitanum: quod etsi prouinciale fuisse fatemur, illud tamen ab Innocentio huius nominis primo fuisse confirmatum: Augustino id testante, cognoscimus. Hæc autem verba ad maiorem illorum confirmationem postea in Concilio Aphricano capite. 69. eodem prorsus ordine repetita sunt. Sed ne quis adhuc contendat ambo hæc Concilia fuisse prouincialia: profero Concilium Florentinum, quod citra omnem dubitationem fuit generale, ad quod Græci & Latini conuenerunt. Hoc autem concilium in definitione fidei Armenis data, de sacramēto matrimonii loquens, per hæc verba definit. Assignatur autem triplex bonum matrimonii. Primum est proles suscipienda & educanda ad cultum Dei. Secundum est fides quam vnus coniugum alteri seruare debet. Tertium indiuisibilitas matrimonii, propter hoc quod significat indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Quamuis autem ex causa fornicationis liceat thori separationem facere: non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cùm matrimonii vinculum legitimè contractum perpetuum sit. Hæc Concilium Florentinum. Si quis tamen contentiosus Caietano patrocinari vellens, dixerit, definitionem illam fidei Armenis datam non esse à toto Concilio, sed à solo Eugenio papa post solutionem concilii æditam, minimè poterit hac via illum iuuare: quoniam Caietanus ipse alibi docet, papam in definitionibus fidei errare non posse. Deinde Caietanus in illo suo opusculo de comparatione autoritatis papæ & cōcilii capite primo & tertio apertè testatur doctrinam illam sacramentorum Armenis datam, à toto concilio fuisse æditam. Et hoc opusculum multo antè æditit ille, quàm sacram scripturam commentari tentasset, in cuius cōmentariis hanc de diuortio protulit sententiam. Quapropter ego non video quomodo ille in hac parte excusari possit, cùm constet illum generalis concilii definitionem optimè nouisse, contra quam non est veritus sentire & publicè docere. Hæc tamen ego non dico, quia personam illius ob hanc causam accusare velim. Nam ego in hoc opere, vt alias sæpe me dixisse memini, non contra personas, sed contra falsas & hæreticas doctrinas agere statui. Possibile etiam est, vt licet illam fidei definitionem à Concilio

Cōcilium Florentinum.

Florentino Armenis datam legisset, quum opusculum illud scripsit: longo tamen postea tempore elapso quum scripsit illa commentaria super Euangelia, non fuit memor illius concilii Florentini, quod antea legerat. Non enim omnia quæ legimus perpetua memoria retinemus. Et ideo nolo personam illius propter hunc errorem damnare, præsertim cum in hac sententia, vt iam à principio dixi Ecclesiæ definitioni se subdiderit. Sed iam opus est, vt respondeam aduersariorum argumentis, quibus illi se motos fuisse dicunt, vt præfatam doctrinam tuerentur.

Primò quidem argumentantur Erasmus & Catharinus durum esse, eis qui sine culpa sua, sed propter solam vxoris fornicationem, illam dimisit, cogatur ad continentiam seruandam, præsertim si talis est natus, vt ad carnales coitus sit pronus. Hanc argumentationem vehementer exaggerat Catharinus, & multa circa illam verba expendit. Sed hanc argumentationem per multa secula antea proposuerat Pollentius ille, ad quem Augustinus tractatum illum suum de adulterinis cõiugiis scripsit. Erasmo igitur & Catharino, ego melius respondere non potero, quam illi Pollentio respondit Augustinus libro secundo de adulterinis coniugiis, capite decimo sic inquiens. Sed respõdes mihi, Continenter viuere paucorum est. Et ideo qui fornicantes coniuges dimiserunt, quoniam non possunt reconciliari, tantum se vident periclitari, vt legem Christi non humanam sed feralem pronuncient. O frater, quantum ad incontinentes pertinet, multas querelas habere possunt, quibus vt dicis, legem Christi feralem pronuncient, non humanam. Et tamen non propter illos Euangelium Christi peruertere vel mutare debemus. Te quippe sola illorum querela permouet qui coniuges causa fornicationis intercedente dimittunt, si alias ducere non sinantur: quoniam continere paucorum est, atque ad id debent laude exhortari, non lege compelli. Itaque si dimissa adultera non ducitur altera, iustam querelam, sicut putas, habebit hominum incontinentia. Sed attende quam plura sunt, vbi si querelas incontinentium velimus admittere, necesse nobis erit adulteria permittere. Quid si enim aliquo diurno & insanabili morbo corporis teneatur coniunx quo concubitus impediatur? Quid si captiuitas vel vis aliqua separet, ita vt sciat viuere maritus vxorem, cuius sibi copia denegatur, censes ne admittenda incontinentiũ murmura, & permittenda adulteria? Quid in hoc ipso vnde interrogatus est Dominus, respõditque fieri non debere, sed ad duritiam cordis eorum, Moysen permisisse dari libellum repudii, & quacunque causa dimittere vxorem? Nónne lex Christi incontinentibus displicet, qui vxores litigiosas, iniuriosas, imperiosas, fastidiosas, & ad reddendum debitum coniugale difficillimas, repudio interueniente abiicere volunt & alteras ducere? Hęc Augustinus. Eodem modo respondet Innocentius tertius in capitulo, Quanto, de diuortiis. Sed quantum ad illud exemplum de homine secto quod illic proponit Innocentius, aliqui obiiciũt dictum quoddam Gregorii iunioris, quod citatur à Gratiano in cap. Quod proposuisti. 32. quæst. 7. Ad hoc tamen respondet & bene Gratianus, quòd Gregorius ille sic definiendo errauit, quanquam glossa in illo loco nititur illum Gregorium excusaré. Secundò argumentantur aduersarii ex hoc quod vir non tenetur vxori, neque vxor viro, nisi ad reddendum carnale debitum, & ad cohabitationem, & mutuum obsequium. Ab his autem omnibus absoluitur per diuortium coniunx innocens in cuius fauorem concessum est diuortium, ergo saltem ille poterit transire ad secundas nuptias. Ad hoc argumentum facilè respondetur negando primum assumptum illius. Vt autem apertius illius falsitatem ostendam, admoneo lectorem vt aduertat, quod post quodlibet cõtractum & ratum matrimonium consurgit inter ipsos cõiuges duplex obligatio mutua. Altera est affirmatiua qua sibi inuicem reddere tenētur carnale debitum & mutuum obsequium: & hæc prorsus tollitur per diuortium. Altera est negatiua, qua quisque illorum tenetur non reddere alteri copulam carnalem, nisi illi soli cui se alligauit per matrimonium, & hæc non tollitur nisi per mortem alterius coniugis. Et de hoc vinculo solo intelligitur illud Pauli. Mulier alligata est viro quanto tempore vir eius viuit. Et ex intelligentia huius obligationis colligitur etiam clarior responsio ad argumentum præcedens, vt intelligant Erasmus & Catharinus, non esse durum & asperum cogere ad continentiam virum qui vxorem suam propter adulterium reliquit, & non vult se illi reconciliari. Nam quando matrimonium cum illa contraxit, ipse se ad hanc duritiam & asperitatem tolerandam obligauit, quò fit vt quod à principio promisit, postea sit obligatus tenere. Neque in hoc fit illi iniuria, quia sciens tale vinculum esse in matrimonio, voluntariè se tali vinculo ligauit. Scienti autem & volenti, vt regula ait, non fit iniuria. Tertiò sic argumentantur aduersarii. Id quod Dominus dixit iuxta tenorem legis antiquæ, Qui dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudii, intelligendum est de dimissione perfecta, quæ non solùm est quo ad thorum, sed etiam quo ad vinculum, quod negari non potest, quia sic lex olim intelligebatur, ergo quod Dominus locutus est de dimissione Euangelica, quæ est propter causam fornicationis, eodem modo intelligendum est de dimissione perfecta, non solum quo ad thorum, sed etiam quo ad vinculum. Hoc argumentum tanti facit Catharinus, vt dicat se non videre quid dici valeat, quod erudito pectori satisfaciat. Et certè huius argumenti non fuit ille primus inuentor, quia ante illum, Erasmus scripserat in suis annotationibus super septimum caput prioris epistolæ ad Corinthios, sic dicens: Atqui diuortium, inquiunt, approbat Ecclesia, sed hactenus, vt vterque maneat inconiugatus. Obsecro te an de hoc diuortio sensit Christus? A Iudæis interrogatur, Iudæis respondet. At illi nullum aliud nouerant diuortium, nisi quod adimeret ius repetendi dimissam, & daret ius ducendi alteram. Hæc Erasmus. Sed hoc argumentum, quod isti tanti faciunt, ego nihili facio: quia considero diligenter & attentè quædam alia verba quæ Christus Saluator noster dixit parum ante illa de quibus nunc disputamus. Nisi abundauerit (inquit) iustitia vestra plusquam Pharisæorum & Scribarum, non intrabitis in regnum cœlorum. Quibus præmissis statim progressus est ad reformandos illos errores, quibus Pharisæi & Scribæ erant infecti, & populum inficiebãt. Emendauit itaque in omnibus illis, id, quod male illi ante docere solebant. Et vnũ ex illis erat in repudio vxorum

August. *De regulis iuris. lib. 6.* *Catharinus.* *Erasmus.* *Matt. 5.*

vxorum suarum, per quod illi putabant se esse solutos à vinculo vxoris, quam repudiabant. In quo maximè errabant: quia licet permissum erat illis, vt post repudiatam vnam, alteram ducere possent, sic tamē facientes peccabant: quia contra ius naturæ faciebāt, in quo nemo potest dispensare, nisi ille qui est supra naturam. Ad hoc ergo seruiebat illis permissio, vt non propter hoc punirentur, sic dimittentes vxores suas: non autem vt liberi essent à peccato. Nam quia peccabāt sic facientes, ideo Christus postea nō dixit, Deus permisit, sed Moyses. Et hoc annotauit Hieronymus in commentariis super Matthæum interpretans illa Saluatoris verba, Moyses ad duritiam cordis vestri. &c. vbi hæc ait. Quod dicit istiusmodi est. Nunquid potest Deus sibi esse contrarius, vt aliud ante iusserit, & sententiam suam nouo frangat imperio? Non ita sentiendum est: sed Moyses cum videret propter desiderium secundarum coniugum quæ vel ditiores, vel iuniores, vel pulchriores essent, primas vxores interfici aut malam vitam ducere, maluit indulgere discordiam, quàm odia & homicidia perseuerare. Simulque cōsidera, quòd non dixit: Propter duritiam cordis vestri permisit vobis Deus, sed Moyses: iuxta Apostolum consilium sit hominis, non imperium Dei. Hæc Hieronymus. Est adhuc aliud considerandum, quod non dixit Christus Moysem præcepisse, sed permisisse. Et inde colligitur malum fuisse repudium, quia mala sunt quæ fieri permittuntur: bona verò aut pręcipiuntur, aut de illis consilia dantur. Et hoc annotauit Chrysostomus in opere imperfecto super Matthæum, vel quisquis est illius operis autor, homilia. 33. hæc dicens. Bene dixit quia Moyses hoc permisit, non præcepit. Aliud est præcipere, aliud est permittere. Quod enim præcipimus semper placet: quod autem permittimus, nollētes præcipimus: quia malam volūtatem ad plenum prohibere non possumus. Hæc ille. Sic autem permittēs Moyses non malè fecit, sed bene: quia vt maius malum, puta homicidium vitaret, permisit minus. Oportet tamen, vt omnia rectè intelligātur, tria in hoc negocio considerare, quorum Primum Moyses prohibuit: Alterum permisit. Tertium pręcepit. Prohibuit quidem dimittere vxorem sine causa. Permisit dimittere vxorem ex causa turpitudinis, si illa turpis fuisset. Præcepit dare libellum repudij, si illam dimitteret, vt per huius libelli donationem auerteret illos ab huiusmodi vxorum dimissione. Nam dato libello repudij non poterat amplius ad illam vxorē redire, vt habetur in Deuteronomio, nec poterat vxori posteà reconciliari. Et in hoc sicut in quibusdam aliis, illud repudiū veteris legis differt à diuortio legis Euāgelicæ, quia in lege Euangelica possunt coniuges post diuortium factum sibi inuicem reconciliari. In donatione libelli, quæ erat præcepta, non erat peccatum. In dimissione autem vxoris, quæ erat permissa committebatur peccatum, quia soluebatur vinculū matrimonii, quod ex lege naturæ erat indissolubile. Iudæis ergo Christus loquēs, quum abiicere vellet libellū repudii, qui in veteri lege erat præceptus, vsus est verbo dimissionis, iuxta sensum in quo Iudæi capere solebant. Quum autem post abrogatum repudium veteris legis, statuit diuortium, iuxta legem Euangelicam, nō vtitur illo verbo vt significat dimissionem quo ad vinculum, sed solū quo ad thorum. Quia sicut legem strictiorem quàm erat vetus, statuebat, vel vt rectius loquar, restituebat, ita etiam strictiori tunc verbi significatione est vsus, volens vt iustitia nostra abundaret plusquam Pharisæorum & scribarum. Et hac se vti significatione, Christus ipse apertissimè ostendit, per verba quæ statim subiungit, dicens. Et qui dimissam duxerit, adulterat. Nam per illa verba apertè indicauit eam quę à viro dimissa est vxorem esse illius à quo dimissa est: quoniam vt iam suprà diximus, non adulteraret qui illam duceret nisi illa esset vxor illius à quo dimissa est. Christus ergo illam dicit esse à viro dimissam quę solum dimissa est quo ad thorum. Sed Erasmus irridet huius verbis vsum ad tam strictam significationē, dicens nunquam inueniri apud probatos autores hoc verbum dimittere, capi ad significandum solam dimissionem quo ad thorum. Nunquid Christum vult Erasmus grammaticorum regulis alligare? Aut Christum ipsum vult accusare, quòd male illius verbi significatitione sit vsus? Nònne ipse Erasmus sæpe aliàs fatetur, multa esse in sacris literis, quæ iuxta exactam grammaticam aliter essent scribenda? Sed his omissis volo Erasmo ostendere probatum autorem qui verbo isto vsus est, vt significet solam thori separationem. Nam Chrysost. in illa præfata hom. 33. operis imperfecti super Matthæum, iuxta illam significationem usus est illo verbo, sic dicens. Qui dimittit coniugem suam, & aliam non accipit, adhuc maritus est. Cum ergo aliam acceperit, tunc plene dimittit. Hæc ille. In quibus verbis constat illum duos dimissionis modos statuere, vnum quo quis sic dimittit vxorem, vt aliam ducat, & hanc dicit esse plenam dimissionem. Alterum quo sic dimittit vxorem, vt tamen aliam non ducat: & illum qui sic dimittit dicit adhuc esse maritum illius quam dimisit. Postquam iam adeò sufficienter respondi ad argumētum aduersariorum, vt cuilibet viro sapienti satisfacere possim, possum facile ipsum eorum argumētum in illos retorquere, prout superius obiter insinuaui. Si Christus de dimissione quo ad vinculum est locutus: ergo superfluè addidit illa verba, & aliam duxerit, quia tunc solum vir dimittit vxorem quo ad vinculum, quādo aliam ducit: quia antequam aliā ducat, adhuc potest dimissam reconciliare sibi. At Christus nullum verbum superfluum dixit: quia vt propheta regius de illo dixit, folium eius nō defluet: Ergo Christus non est locutus de dimissione, quo ad vinculum, sed solum quo ad thorum. Quartò sic argumentantur aduersarii. Si de sola dimissione quo ad thorū Christus fuisset locutus, non sola causa fornicationis fuisset excepta: quia etiam propter alias causas potest esse licita separatio thori, vt puta si ex amborum consensu ingrediantur religionem, aut propter periculum vxoricidii. Fateor quidem alias esse causas propter quas licita potest esse separatio coniugum quo ad thorum, dimissiones tamen illæ maiorem habent causam: quàm sit fornicatio, propter quam Deus concessit posse fieri separationem. Causa autem fornicationis ideo est iusta ad separationem thori, quia ipsa fornicatio coniugis est contra fidem matrimonii: & ideo iustum est vt deinceps alter non teneatur illi qui fidem non seruauit. At magis est contra matrimonium vxoricidium, per quod tollitur vita & propria vxoris existentia, quàm adulterium per quod solum violatur fides sine ablatione vitæ. Vxoricidium est contra coniunctionem

Marginalia: *Hierony.* — *Chrysost.* — *Deut. 24.* — *Chrysost.* — *Psal. 1.* — C — D — A

animorum, adulterium contra coniunctionem corporum. Matrimonium autẽ, vt Chryſoſtomus ait in illa præfata homilia.33.operis imperfecti, non facit coitus ſed voluntas. Deinde, maior eſt obligatio vxoris ad conſeruationem propriæ vitæ quàm ad reddendum debitum vxori. Et ideo omnes Theologi cenſent nullum coniugem teneri ad reddendum alteri coniugale debitum, quando talis redditio debiti vergit in apertum damnum incolumitatis propriæ: quia magis tenetur, ad conſeruationem proprij indiuidui: quàm ad conſeruationem ſpeciei, ad quam tendit talis redditio debiti cõiugalis. De aliis autem moleſtiis quas viri ſolent inferre vxoribus, cenſeo nullam earum eſſe ſatis ad faciendam vel thori ſeparationem. Illi verò qui ex mutuo conſenſu ingrediuntur religionem, non ſunt cenſendi quòd ſe inuicem dimittant, ſed quòd quilibet renunciat iuri ſuo quod habet ſupra alium. Ná dimiſſio non dicit ſolã ſeparationẽ coniugũ, ſed denotat vltra hoc aliquod crimẽ in illo, qui dimiſſus eſt. Propter hoc enim ſolus innocens dicitur dimittere alterum qui adulterauit, & è contrario non dicitur adulterum dimittere innocentem. Quintò ſic argumentatur Caietanus. Si alter coniugum infidelium cõuertatur ad fidem, poteſt diſſolui matrimoniũ inter illos contractum, propter alterius fornicationem ſpiritualem, ergo etiam poterit diſſolui propter alterius coniugis fornicationem carnalem. Ad hoc argumentum reſpondet Catharinus in illis ſuis annotationibus contra Caietanum & dicit magnum eſſe inter illa duo matrimonia diſcrimen. Quia matrimonium infidelium non eſt ratum, & ideo poteſt diſſolui: matrimonium autem fideliũ eſt ratũ, & ideo diſſolui non poteſt. Hoc diſcrimen reddit Innocentius tertius in cap. Quanto, de diuortiis. Poteſt adhuc aliter reſponderi ad argumentum, & dico fornicationem ſpiritualem, quæ eſt per infidelitatem, eſſe multo maiorem quàm fornicatio carnalis: & ideo ex iſta poteſt colligi optimè illa, ita vt ſi iſta diſſoluit, & illa: arguendo à minori ad maius affirmatiué. Non licet autẽ ex illa colligere iſtam, ita arguendo: Si illa diſſoluit: ergo iſta. Quia ſic arguendo arguitur à maiori ad minus affirmatiuè, quod eſt ineptiſſimum argumentum. Non enim oportet vt id quod minus eſt, poſſit efficere id quod maius efficit. Contra hunc errorem quum primum Eraſmus illum docere cœpit, ſcripſit quidam Ioãnes Deitembergius: Poſt iſtum aliquanto tempore interiecto ſcripſit contra eundem Eraſmi errorem Robertus Cenales ex academia Pariſienſi.

Sexta hęreſis aduerſus nuptias aut matrimonium exorta eſt, quę ſic extollit nuptias, vt eas non vereatur æquare virginitati. Sed de hac hæreſi infra diſſeremus in titulo de virginitate. In quo loco pro ipſa virginitate pugnare decreui, & vtinam tam facilè hoſtes illius carnales vincere poſſem, quàm facilè de hoſtibus illius ſpiritualibus, Deo adiutore, me triumphaturum ſpero.

OBEDIENTIA.

OMnes ſcelerati ac facinoroſi homines quò facilius & liberius quæ voluerint ſcelera committere poſſint, libertatem optant, vel vt verius dicam, liberam ſeruitutem, quoniam iuxta illam quam cupiunt libertatem miſerrimæ ſeruituti ſe addicunt, Saluatore noſtro dicente: Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Hęretici aliqui timentes ne propter ſua ſcelera & venenoſas doctrinas à prælatis Eccleſiæ punirentur iuxta poteſtatem à Deo illis collatam, ad hoc aſylum confugerunt, vt eorum plures negauerint obedientiam eſſe præſtandam prælatis Eccleſiæ. Huius erroris primi autores fuêre Vualdenſes, impij ac ſceleratiſſimi homines, qui more viperarum, viſcera matris Eccleſiæ, à qua per baptiſmum fuerãt geniti, rodere conati ſunt. Hi enim omnẽ Eccleſiæ poteſtatem & ordinem tollere volebãt, dicentes non eſſe obediendum Romano pontifici, aut aliis Eccleſiæ prælatis. Eundem errorem docuerunt Pſeudoapoſtoli, Vuiclephitæ, Huſſitæ: & nunc Lutherani dicunt non eſſe obediendũ prælatis Eccleſiæ, niſi in illis ſolum quæ in ſacra ſcriptura ſunt apertiſſimè expreſſa. Begardi & Beguinæ dixerunt eos qui ad perfectionis ſtatum peruenerint, non eſſe alicui humanæ poteſtati ſubiectos. De his omnibus hæreticis, & de errore illis omnibus communi iam ſuprà ſatis (vt opinor) diximus in titulo de Eccleſia, hæreſi tertia: quo loco oſtendimus Eccleſiam poſſe condere leges & ſtatuta quæ non ſint expreſſa in ſacris literis: cuius conſtitutionibus quilibet tenetur obedire. Non eſt ergo opus illa iterum repetere.

Ioan.8. *Vualdenſes.* *Pſeudoapoſtoli.* *Lutherus.* *Begardi.* *Beguinæ.*

OCCIDERE.

INter alios Vualdenſium errores quos Guido recenſet, hic vnus eſt, quo docent nullũ hominem poſſe occidi iuſtè, etiam ſi id fiat ex iudicis pręcepto. Eũdem errorem poſteà docuit quidam Nicolaus Galecus ex Bohemia oriundus, qui fuit vnus de legatis à Bohemia ad concilium Baſilienſe miſſis. Hic error apertè conuincitur, quia per illũ tollitur humanus conuictus, & omnis honeſta politia peruertitur: quoniam per hãc doctrinam nulla erit pax: at pace ſublata, nulla reſpublica poteſt ſalua conſiſtere, nec homines in ea quietè viuere. Cùm ergo pax ſit nobis tam neceſſaria, vt eam nobis Chriſtus ex maximo affectu commendauerit, & quaſi teſtamento eam nobis prope mortem legauerit, conuincitur illam doctrinam eſſe erroneam per quam pax totius reipublicæ turbatur. Turbatur autem pax niſi ſcelerati & malefici occidantur. Hæreſis eſt ergo aſſerere non poſſe occidi. Omnis enim reſpublica eſt velut corpus quoddam humanum, cuius caput eſt Dominus & rector: alii autem homines ſunt inuicem membra. Apoſtolus Paulus totam rempublicam Chriſtianam, hoc eſt Eccleſiam, vocat vnum corpus, cuius caput eſt Chriſtus: ſinguli autẽ homines alter alterius membra. Si autem in corpore humano aliquod particulare membrum laborauerit aliquo morbo, homo cuius membrum male habet, procurat omnibus modis quibus poteſt illud reſtituere in priſtinam

Vualdenſes. *Nicolaus Galecus.* *Rom.12.*

pristinam sanitatem, omnem adhibet medicinam, admouet fomenta quæ potest. Quòd si nulla via potest illi membro subueniri, libenter patitur incisionem, quoniam præstat perdere vnum mẽbrum, quàm perdere totum corpus. Ad hunc modũ fit in republica, cùm quilibet homo sit tanquam particulare mẽbrum in corpore quod est respublica. Si talis homo commiserit aliquod graue crimen, laborandum est ad eius emendationẽ. Quòd si nulla est spes de emendatione illius, oportet illum perdere vsque ad mortem, & separare à toto corpore, ne reliqua membra inficiat. Vnũ enim pecus inficit omne pecus. Quòd si nunquam esset mors infligenda, terra esset plena latronibus, mare piratis, nullæ essent res tutæ. Vt ergo sit debita in populo quies & tranquillitas, expedit vt sceleratus homo occidatur, ne tota gens pereat. Prẹterea suprà cùm de bello ageremus, ostendimus bellum posse iustè geri ab homine habente potestatem, si ea adsunt quæ ad iustum bellum exiguntur. At cùm non possint homines in bello congredi, quin sæpe multis in eo fiant hominum occisiones, conuincitur inde, vt si bellare licet, liceat etiam occidere. Rursum beatus Petrus Apostolus puniuit morte Ananiam & Sapphiram, quia vendito agro fraudauerunt de precio, non portãtes coram Apostolis totum precium, sed aliquid sibi reseruantes. Et hoc solum exemplum sufficit ad prosternendum horum hæreticorum hæresim, quoniam hoc in tempore nouæ legis actum est, quo tempore propter legis benignitatem dicunt non esse licitum quacunque ex causa hominem occidere. Petrus tamen hanc benignitatem agnoscens, non dubitauit morte punire Ananiam & Sapphiram, quoniam sciebat veram misericordiam habere semper in suo comitatu iustitiam, quæ non patitur maleficos viuere super terram. Sed hoc loco obiiciunt nobis hæretici præceptum diuinum quo prohibet occisionem, dicens: Non occides. Huic autem obiectioni respondemus, per illa verba non esse prohibitam omnem occisionem, sed illam quæ à persona priuata fit, non autem illam quæ à iudice ex iusta causa decernitur infligenda. Hoc autem ita esse ex eo cõuincitur, quòd in lege veteri erat illud idem prẹceptum, & sub eisdem verbis, videlicet, non occides: & tamen cum illo prẹcepto fuerunt multæ aliæ leges quibus præcipiebatur hominis occisio propter peccata aliqua, vt patet de punitione blasphemi, & de punitione furis nocturni. Quòd si per illa verba, videlicet, non occides, esset prohibita quælibet hominis occisio: esset tunc necessarium fateri Deum præcepisse contraria, quæ nullo modo fieri poterant. Absit autem vt dicamus Deum prẹcepisse aliquid impossibile. Vt ergo non sit repugnantia in mandatis Dei, oportet fateri in illo præcepto, non occides, non esse prohibitam omnem occisionem, quoniam in lege Euangelica ipsemet Saluator confirmasse videtur legem de occisione hominis qui alium occiderit, cùm dixit: Omnis qui occiderit gladio, gladio peribit. Ita enim Christianus Druthmarus super Matthẹum interpretatur locum illum. Et beatus Hieronymus super. 22. Hieremiæ ait: Homicidas & sacrilegos & venenarios punire, non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

Act. 5. *Matt. 5.* *Exod. 20.* *Leui. 24.* *Matt. 16.*

Alia hæresis quæ cum hac proximè narrata velut ex diametro pugnat, docens homines seipsos occidere vt palmam martyrii assequi mereantur. Circuncelliones nanque dixerunt eos qui seipsos occidunt, esse martyres censendos, eo quòd mortem vltronei patiuntur. Sed de hoc errore iam suprà disseruimus in titulo, Martyrium.

Circũcelliones.

Tertia hæresis est, quæ asserit licere cuilibet homini occidere tyrannum, etiam per insidias, non obstante quacunque confœderatione inter eos facta, etiam si fuisset iuramento firmata. Sed de hoc errore infrà in titulo de Tyranno disputabimus.

OPERA.

Non satis se fecisse arbitratur Lutherus, quòd opera humana reiecerit, dicẽs ea non esse necessaria, nisi illa etiam damnaret, asserens omnia opera cuiuslibet hominis, quantumlibet etiam rectè facta, esse peccata. Iustum enim hominem dicit peccare in omni bono opere. Hunc autem errorem ex alio nõ minus pernicioso deducit. Nam Lutherus arbitratur per illud primum & maximum legis mandatum, quod est de dilectione Dei, obligari homines ad consummatam charitatis perfectionem: ad quam quia nullus in hac vita pertingere potest, quoniam illa expectatur in præmium, ideo dicit Lutherus toties homines peccare, quoties aliquid ex charitate faciendum deficit ab illa summa charitatis perfectione. Existimat etiam Lutherus per illud præceptum: Non concupisces, esse prohibitum carnis appetitũ, quem nullus homo à se potest abiicere, quamuis possit reprimere, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quia ergo hæc duo sibi aduersantur, vt non quẹcunque velimus faciamus, ideo dicit iustum in omni bono opere peccare, & omnia opera nostra quantumlibet bona esse censenda peccata, quia videlicet in omni tali opere caro reluctatur & repugnat spiritui: quapropter tale opus dicit esse peccatum, quia est opus cum concupiscentia factum, & ita contra præceptum illud: Non concupisces. Ecce Lutheri fundamentum, super quod huius præsentis erroris fabricam ædificare conatur. Hoc fundamẽtum nos Deo duce postea subuertemus, cùm de præceptis disseremus. Ibi enim ostendemus ex sacris literis, & ex doctrina sacrorũ doctorum, illa duo præcepta non esse ita intelligenda prout Lutherus illa intelligit. Hanc ergo causam vsque ad illum locum differentes, de errore quem primò proposuimus, disputare oportet, vt doceamus cõtra Lutherum, neque omnia opera nostra esse peccata, neque iustum in omni bono opere peccare. Primò ergo producamus in testimonium nostrum, illud magnificum Abrahæ opus cum filium suum vnigenitum quem diligebat Isaac immolare voluit obediens Deo præcipienti. In cuius remunerationem promisit Deus illi, se carnem ex illius semine suscepturum. Sic enim ait: Benedicẽtur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Quæ verba iuxta Paulũ de Christo intelligenda sunt. Nõ enim dixit, in seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Si obediẽtia Abrahæ

Lutherus. *Galat. 5.* *Gene. 22.* *Galat. 3.*

fuisset peccatum, nõ fuisset illi à Deo tantum & tam honorificum pręmium promissum. Præterea postquam Iob passus fuerat tot tribulationes, & locutus fuisset verba illa patientiam suam maximam testantia, scriptura statim illum laudat, dicens: In omnibus his non peccauit Iob, neque stultum quid contra Deum locutus est. Si in omnibus illis nõ peccauit Iob, non est ergo quodlibet hominis opus peccatum. Rursum, beatus Paulus de his qui matrimonio iunguntur disserens, ait: Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit. Paulus dicit non peccare eum qui capit vxorem, & nõ veretur Lutherus dicere omne opus nostrum esse peccatum. Si ergo actus nubendi, iuxta Paulum, non est peccatũ: quid putas de aliis operibus eum dicturum, quæ idem Paulus censet esse meliora quam actus nubendi? Et beatus Petrus postquam aliquot virtutes ad gloriam assequendam necessarias enumerauerat, statim subiunxit: Hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Et beatus Ioannes in sua prima canonica epistola, ait: Omnis qui in Deo manet, non peccat. Ne autem disputaremus quærentes quisnam sit ille qui manet in Deo, ipse in eadem epistola declarauit, dicẽs: Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Attende ergo Luthere, & vide quàm apertè tuam damnat Ioannes sententiam. Omnis qui manet in charitate, in Deo manet. Omnis qui in Deo manet, non peccat. Omnis ergo qui manet in charitate, non peccat. Aut ergo oportet te negare iustos esse in charitate, aut cogeris fateri iustum in bono opere non peccare: quoniam omnis qui manet in charitate, non peccat. Perspice lector obsecro, & considera quibus cancellis sit conclusus Lutherus, vt nulla illi pateat fuga. Quòd si fortè elabi velut anguis conatur, dicens opus esse charitate perfecta ad hoc vt maneamus in Deo, & Deus in nobis: talis autem charitas (vt Lutherus ait) in via non habetur: erit ergo iuxta hanc responsionem dicendum, quòd Deus in nullo homine habitat pro statu huius miseriæ, eò quòd non habet aliquis homo illam perfectam quam Lutherus exigit charitatem. Sed ne aliqua via Luthero pateret exitus, hanc etiam rimulam obstruxit Beatus Ioannes, cùm in eadem epistola declarauit, quæ esset perfecta charitas. Sic enim ait: Qui seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. Quid ergo dicet Lutherus? Nunquid progredietur vlterius vt neget aliquem seruasse verba, hoc est mandata Dei? Si hoc negare non erubescit, audiat diuinum Psaltem dicentem: Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. Seruaui mandata tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Et si hoc prophetę dictum non recipit Lutherus, eo quòd propheta de seipso testimonium proferat, audiat Deum pro eodem propheta testimonium proferentem. Nam ad Hieroboam loquens, ait: Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & ambulauit post me in toto corde suo. Deinde multæ sunt persuasiones in sacra scriptura quibus admonemur ne vnquam peccemus. At si iustus in omni opere quantumlibet bono peccat, frustra admonemur de eo quod non est nobis liberum euitare. Irascimini (inquit propheta) & nolite peccare. Possibile est ergo hominem irasci, & non peccare. Vnde colligitur non omne opus esse peccatum, quoniam non omnis ira. Et Dominus illi quem post. 38. annos in infirmitate transactos pristinæ incolumitati restituit, dixit: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Si omnia opera nostra sunt peccata, idem erit dicere, nolite peccare, & dicere, nolite operari; quoniam non est possibile operari sine peccato. At cùm multa opera præceperit Deus qui peccatum prohibuit, conuincitur inde, vt illa opera quæ fieri nobis Deus præcepit aut consuluit, non sint censenda peccata. Nam alioqui oportebit fateri Deum præcepisse nobis contraria, secũque pugnantia, cùm opera præcepit, & peccatũ prohibuit. Absit autem vt talem iniustitiam Deo impingamus, vt dicamus illum pręcepisse nobis ea quę fieri nullo modo poterãt. Quapropter dicamus cũ catholicis omnibus doctoribus multa esse bona opera quæ ex gratia & charitate facta merentur, iuxta legem diuinam iam promulgatã, vitam æternã: quæ opera nullo modo peccata dicenda sunt. Præter hæc omnia quæ apertè hanc Lutheri hæresim expugnãt, potest adhuc illam apertè cõuincere cõsideratio multorũ fructuum, quos sacra scriptura testatur produci à bonis operibus, qui fructus nequaquã possent produci à bonis operibus, si illa verè essent peccata. Primò quidem opera bona vocantur lux à Salomone, dicente: Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectum diem. Si enim opera bona fuerint in publico facta, lucere dicuntur, & illuminare eos coram quibus fiunt, sicut apertè Saluator noster docuit, sic dicens: Luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrũ qui in cœlis est. In quibus verbis opera bona Saluator noster appellauit Lucem, & tunc ea lucere dixit, quando in eo loco fiunt, in quo ab hominibus videri possunt. Si autem illi qui bona opera iustorum vident, ex illorum exemplo moti fuerint ad faciendum alia similia bona opera, tunc glorificant patrem nostrum qui in cœlis est. At nihil horum conuenit peccato: quia peccatũ non lux vocatur in sacris literis, sed tenebræ. Nam Sapiens describens discrimen, quod Deus posuit inter Ægyptios & filios Israël, ait: Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis superposita erat grauis nox, imago tenebrarum: quæ superuentura illis erant. Ipsi ergo sibi erant grauiores tenebræ. In quibus verbis non solum infernum ad quem postea ituri erant, sed ipsos etiam peccatores appellauit tenebras. Sed apertius in ea quæ est ad Romanos epistola hoc docet Paulus, sic dicens: Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. In quibus verbis, vt satis est manifestum, opera bona appellauit arma lucis, & peccata dixit opera tenebrarum. Qui autem hęc tenebrarum opera facit, non glorificat patrem qui in cœlis est, imò potius inhonorat eum, prout Saluator ipse Iudæis alibi dixit: Vos inhonorastis me. Rursum, opera bona placent Deo, & sunt illi grata. Nam, vt Salomon ait, facere misericordiam & iudicium magis placet Deo, quàm victimæ. Et corporis afflictiones pro Deo moderatè susceptas, Paulus vocat hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem. Nec solùm opera ipsa placent Deo, sed ipsa opera sæpe sunt causæ quòd illorum operum autores etiam placeant Deo. N[illegible]n de hospitalitate testatur Paulus, quosdam

Marginal notes: Iob. 1. — 1. Cor. 7. — 2. Pet. 1. — 1. Ioan. 3. — 1. Ioan. 4. — 1. Ioan. 2. — Psal. 118. — 3. Reg. 14 — Psal. 4. — Ioan. 5. — Proue. 4. — Sapiẽ. 17. — Rom. 13. — Ioan. 8. — Prou. 21. — Rom. 12. — Heb. 13. — A — B — C — D

quosdam per illam placuisse Deo, angelis hospitio receptis. Peccatum autem nũquam placuit Deo, nec peccator eo tempore, quo in peccato manet. Similiter enim sunt odio Deo, vt ait Salomon, impius & impietas eius. Superbi nanque (vt ait Iudith) nunquam Deo placuerunt, semper autem Deo placuit mansuetorum & humilium deprecatio. Propter hoc enim auertit Deus faciem suam à Cain, & noluit respicere illum neque munera illius: quia neque ille neque illa placebant ei. Nam conuertens se peccator ad Deum, per conuersionem suam placat Deum, contra illum iratum, prout Esaias apertè docuit, sic dicens: Reuertentur ad Dominum, & placabitur Deus. De occisione qua Phinees occidit Israëlitam coeuntem cum scorto, testatur regius propheta per illam fuisse placatum Deum. Stetit Phinees, inquit ille, & placauit, & cessauit quassatio. Iratus fuerat Dominus contra Niniuitas, adeò vt per Ionã prophetam minaretur illis, ciuitatem illorum infrà quadraginta dierum spatium fore subuertẽdam: sed per ieiunium & alias corporis afflictiones placauerunt Deum. Nam videns Deus (vt ait Ionas) opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus est Deus super malitiam, quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit. Peccato autem nunquam placatur Deus, imò potius magis irritatur. Expelle eos (inquit de peccatoribus propheta) quoniam irritauerunt te Domine. Et iterum: Irritauit impius Deum, dixit enim in corde suo non requiret. Et rursum. Exacerbauit Dominum peccator. Si Deus per peccatum irritatur, quomodo potest esse vt iustus peccet in bono opere, per quod Deus ipse placatur? Fieri enim nequit, imò nec intelligi, Deum propter idem opus simul placari & irritari. Præterea operibus bonis debetur ex promissione diuina, præmium, peccatis autem pœna, prout sæpissimè sacræ literæ docent. Nam Christus dicit se venturum in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc redditurũ vnicuique secundum opera sua. Quid autem iusto & quid peccatori sit redditurus, postea per eundem Euangelistam, declarauit, dicens: Ibunt ij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Fiet ergo iuxta Lutheri sententiam, vt iustus homo propter idem opus sit dignus pœna, & præmio æterno, qua sententia nihil absurdius & ineptius dici potest. Postremò hæc insana hæresis damnata est in Concilio Tridentino, quod sub Paulo tertio celebratum est, & sessione sexta hunc inter alios multos vigesimo quinto loco protulit latæ sententiæ cenonem. Si quis in quolibet bono opere iustum saltem venialiter peccare dixerit, aut (quod intolerabilius est) mortaliter, atque ideo pœnas æternas, mereri: tantumque ob id non damnari, quia ea opera Deus non imputat ad damnationem, Anathema sit. Hæc Concilium Tridentinum. Verùm superest vt Lutheri obiectionibus respondeamus. Primò obiicit nobis illud Sapientis: Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & nõ peccet. Fatemur quidem nullum esse sine Dei gratia iustum, neque iustum sine Dei adiutorio posse vitare omne peccatum. Nam sicut gratia exigitur ad initium boni operis, ita etiam requiritur ad prosecutionem. Quapropter quilibet homo quantumlibet iustus, si à Deo non fuerit adiutus, in posterum peccabit. Et quòd hunc sensum habeant illa verba Ecclesiastæ, colligitur ex præcedentibus verbis, quibus sic dicitur: Sapientia confortauit Sapientem super decem principes ciuitatis, hoc est, gratia Dei magis cõfortat hominem quàm omne auxilium humanum, & causam huius reddens, statim subiungit: Non est enim homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Ac si diceret: Inde conuincitur gratiam Dei magis confortare hominem quàm omnes principes mundi, quia adiutus gratia Dei, potest vincere omne peccatum: destitutus tamen Dei gratia, etiam si auxilium omnium principum mundi habeat, non poterit peccatum omne euadere. Ex qua interpretatione patet Ecclesiastem nullo pacto aduersari nostræ sententiæ. Secũdò obiicit nobis illud beati Ioannis in eius prima canonica. Si dixerimus quia peccatum nõ habemus nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Cui obiectioni respõdemus multa esse peccata venialia, à quibus nullus quantũuis iustus liberatur, quin in multa illorũ labatur: quoniã, vt ait B. Iacobus, in multis offendimus omnes. Non dixit, in omnibus offendimus, sed in multis: non tamen inde sequitur vt omne opus nostrũ sit peccatũ. Ecce Lutherum qui scholasticos theologos vocare solet sophistas, nunc vno nugacissimo sophismate nos decipere credit. Quis non videt huius collectionis fallaciam? Omnis homo iustus habet aliquod peccatum, ergo omne opus eius est peccatũ. Sic Lutherus iuxta suã dialecticã didicit ex particulari inferre vniuersalẽ. Sic etiã accipiendũ est illud Psalmistæ: Nõ intres in iudicium cũ seruo tuo domine, quia nõ iustificabitur in conspectu tuo omnis viuẽs. Verũ est certè nullũ hominem, si iuxta rigorem iustitiæ diuinę examinetur, inueniri iustum, quoniam (vt ex Iacobo Apostolo iam diximus) in multis offendimus omnes. Nullus ergo iustus inueniretur, si Deus strictissimè vellet examinare. At qualis est ista collectio: Nullus homo reperietur iustus districtè examinatus, ergo nullum opus hominis est bonum? Omnis enim homo etsi habeat aliquod opus propter quod iustus dici non deberet, non tamen inde oportet colligere vt omne opus hominis sit peccatũ. Sic etiam intelligendum est, quod Aug. lib. 9. Confessionũ ait: Væ (inquit) hominũ vitæ quantũcunque laudabili, si remota misericordia iudicetur. Væ vitæ hominum dixit: & non dixit, væ omnibus hominũ operibus: quoniam etsi nullius hominis vita sit adeò perfecta, vt non habeat admixta plura venialia peccata, tamen multa sunt opera quæ Augu. peccato carere non dubitat: quoniam in eodem loco B. August. de matre sua loquens, dicit illam multa bona opera fecisse, propter quæ ipse reddit gratias Deo. Alia etiam opera illam fecisse fatetur quæ egent misericordia diuina, pro quibus se Deum precari dicit. Tertiò nobis obiicit Lutherus Esaiam prophetam dicentem: Et facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. Hoc Esaiæ testimonio se triumphasse credit Lutherus, quoniam in vniuersum opera nostra damnare videtur propheta, cùm omnes nostras iustitias comparat panno menstruatæ, qui multis maculis respersus est. Verum etsi illud Esaiæ testimonium in faciem Luthero fauere videatur: tamen si litera bene & prout decet inspiciatur, apertissimè cognoscitur nihil pro Luthero dicere. Nam illic propheta non suo nomine loquitur, sed nomine populi: nec etiam totius populi, sed solùm nomine populi Israëlitici. Nec eo nomine sic loquitur, vt ad omne

Sapiẽ. 14. Iudith. 9. Gene. 4. Esa. 19. Psal. 105. Ionæ. 3. Psal. 5. Psal. 9. Psal. 17. Matt. 16. Matt. 25. Cõcilium Tridentinum. Eccle. 7. Ibidem. 1. Ioan. 2. Psal. 142. Esa. 7.

A B C

tempus sua verba referat, sed solùm ad illud tempus quo propheta illa dicebat: quo tempore abundabat peccatum in populo Israël: propter quod Deus permissurus erat vt in captiuitatem duceretur. Hoc ergo præuidens Propheta, precatur Deum pro populo, & de illo tempore loquens, ait: facti sumus immundi omnes, & quasi pannus mẽstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. Quæ verba nomine populi sui protulit. Alioqui si ad omnes referenda sunt verba illa, quomodo vera erunt quæ sequuntur? Et cecidimus, inquit, quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te. Nunquid Esaias non inuocauit nomen Dei? Absit vt quis hoc dicere audeat. Si ergo hæc verba ad Esaiam, & ad alios qui Deum coluerunt, & nomen eius inuocauerũt, referri non possunt: nec etiam alia, quæ Lutherus obiicit, referri ad eos poterunt, cùm omnia illa verba vno orationis decursu de eisdem personis dicantur. Et quòd illa verba sint referenda ad solum illud tempus captiuitatis, coniici facilè potest ex verbis quæ parum infrà subiungit propheta, dicens: Ne irascaris Domine satis, & ne vltra memineris iniquitatis nostræ. Ecce respice, populus tuus omnes nos. Ciuitas sancti tui facta est deserta. Sion deserta facta est, Hierusalẽ desolata est: domus sanctificationis nostræ, & gloriæ nostræ, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Hæc autem verba apertissimè dicũtur de captiuitate populi Israëlitici, ad quod tempus reliqua verba illius capitis referuntur. At ex hoc quòd illo tempore omnes iustitiæ fuerint sicut pannus menstruatę, non licet colligere ita esse omni tempore. Adde quòd beatus Hieronymus refert illa verba esse interpretanda de operibus factis ante Christi incarnationem sub tempore videlicet legis Mosaicæ, & non de operibus factis sub lege Euangelica, ita vt si quis nunc sub lege Euangelica cæremonias legis veteris seruare vellet, omnes iustitię eius erunt sicut pannus menstruatæ. Et iustitias legis veteris, si ad iustitias nouæ legis comparentur, dicit eas debere dici immunditias. Ex quibus omnibus conuincimus, illud Esaiæ testimonium nullo pacto fauere Luthero. Quarto loco nobis obiiciunt beatum Gregorium, qui libro nono moralium, capite primo, hæc ait: Quia sanctus vir omne meritum virtutis nostræ vitium esse conspicit, si ab interno arbitrio districtè iudicetur, ideo rectè subiungit. Si voluero contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille. Hæc Gregorius. In quibus verbis, vt fideliter causam aduersariorum referam, duo annotanda sunt. Primum est quod eloquutio illa Gregorii est vniuersalis ad omne opus bonum. Alterum est quòd dicit verba illa esse dicta à beato Iob, non quidem propter solam humilitatem, propter quam sæpe homines iusti falsa contra se dicere solent: sed ideo dicta esse ait, quia vera erant. Nam dixit sanctum virum conspicere omne meritum virtutis nostræ esse vitium. Non autem conspicimus, nisi id quod re vera est. Hoc Gregorii testimonium adeò æstimant Lutherani, vt putent se per illud triumphare de nobis. Sed re vera ego valde miror, quod non vereantur illud contra nos proferre, cùm ipsi sanctorum omnium testimonia pro libito suo reiiciant, dicentes illos fuisse homines, vt nos, qui perinde potuerunt decipi, ac nos. Deinde in illo Gregorii testimonio est aliquid quod aliam illorum doctrinam falsam esse testatur. Nam illi negant meritum aliquod esse in bonis nostris operibus, quod tamen Gregorius in verbis præfatis apertè fatetur. Si Gregorii testimonium aliquod robur habet, oportet vt illi fateantur aliquod esse in nostris virtutibus meritum, quia Gregorius illud esse testatur. Si Gregorium pro hac parte reiiciunt, cur non verentur illud nobis pro alia parte obiicere? Iustum siquidem est vt in duello arma sint æqualia. Iustum etiam est, vt qua mensura quisque alium metiri voluerit, eadem & seipsum metiatur: quia iure diuino & naturali prohibitum est, ne quis in suo sacculo diuersa pondera, aut diuersas mensuras habeat. Sed ne huiusmodi coloribus videar fugere vim argumenti, volo respondere testimonio Gregorii, & ostendam nihil illis fauere. Nam Gregorius non dixit absolutè, & sine vlla limitatione omne meritum virtutis nostræ esse vitium, sed addidit statim limitationem conditionalem, dicens: Si districtè iudicetur. Et nos adiecta hac conditione etiam fatemur, omne opus hominis bonum, esse vitium, si Deus illud districtè iudicare velit, iuxta rationes debitorum quibus illi ex natura sumus debitores, & nõ iuxta misericordiæ suæ rationem, qua rigorem illum iustitiæ temperare voluit. Nam posset Deus, si vellet, multo plura & maiora à nobis exigere, quàm nunc exigit: quia tot & tanta nobis contulit, vt si totum id quod agere possumus, illi tribueremus: & in illum solum referremus, adhuc mediam debiti partem non solueremus. Ideo Chrysostomus in libro de compunctione cordis, ait: Etsi millies moriamur, etsi omnes virtutes animæ expleamus, nihil dignum gerimus ad ea quæ ipsi à Deo percepimus. Et iterum in quadam homilia ait: Si totum tempus vitæ huius occupent obsequia, laudes teneant, gratiarum actiones insistant, non poteris pensare, quod debes. Hæc Chrysostomus. Et hoc est quod dixit Iob. Verè scio quod ita sit, & quod non iustificetur homo compositus Deo. Si voluerit cõtendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille. Ac si diceret: Si quis cum Deo dati & accepti rationem ponere voluerit pro quibuslibet mille à Deo receptis, non poterit assignare vnum quod ille donauerit. Et propterea dicit se verè scire, quòd nõ iustificabitur homo compositus Deo, hoc est, ad rationem computi positus cum Deo. Si iuxta hunc rigorem iustitiæ Deus iudicare vellet, multa & innumera nobis deessent ad tantorum debitorum solutionem: multa etiam in nostris operibus, quantumlibet etiam rectè factis, deficerent, propter quæ meritò illa damnari possent. Considerans igitur B. Gregorius summam Dei bonitatem, & eximia ab illo nobis collata beneficia, cõspexit nos tantum Deo debere, vt si Deus à nobis iuxta debiti rationẽ exigere vellet, nunquam debitam persoluere possemus. Ob hanc igitur causam dixit, omne meritum virtutis nostræ esse vitium, & omnem iustitiam nostram esse iniustitiam, si à Deo districtè iudicetur. Quia quantumlibet conemur, nunquam possumus tam ex animo, & tam purè, atque feruenter deo seruire, quã ipse à nobis posset exigere, si vellet. Sed propter suã misericordiam, cõsiderans quod caro sumus & lutũ fragile, & quod fortitudo nostra nõ est fortitudo lapidũ, neque caro nostra ænea est, noluit à nobis tot & tanta exigere, sed solã decem præceptorũ possibi-

Ibidem. *Gregori⁹.* *Deut. 25.* *Chrysost.*

possibilem nobis obseruationem. Hac igitur tanta nobis à Deo exhibita misericordia, multa nunc verè non sunt peccata, quę aliàs si Deus iuxta rigorem iustitiæ iudicare voluisset, peccata meritò censenda essent. Aduersus hunc Lutheri errorem scripsit egregiè Ioannes Roffensis episcopus in sua assertione confutationis Lutheranæ articulis duobus, videlicet tricesimo primo, & tricesimo secundo. Scripsit etiam Iodocus Clithoueus in suo Antiluthero, & Gaspar Sagerus Minorita in suo Scrutinio diuinæ scripturæ, Conatu tertio. Et nos etiam adhuc aliquid dicemus infrà in titu. de peccato, & in tit. de pręcepto.

SEcunda hæresis docet nullum opus esse bonum, nisi fiat ex puro & syncero amore, quacunque ex causa fiat, etiam spe mercedis æternæ. Huius erroris autor primus fuit quidam Bugaurius de monte Falcone, qui hoc docens in partibus Cataloniæ, damnatus fuit cum suo errore per Sancium Tarraconensem archiepiscopum. Hæc referuntur à fratre Bernardo de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum. Hic error damnatur testimonio prophetæ dicentis: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. Et Dominus eleemosynam persuadens, ait: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Quibus verbis docet nos facere eleemosynam propter vitam æternam habendam. Et alibi sæpe postquam aliquid præceperat, statim subiunxit promissionē vitæ æternæ cuicūque facienti illud, vt per spem præmij D alliceret hominem ad opus præceptum. Agitæ (inquit) pœnitētiam appropinquabit regnum cœlorum. At si opus factum spe vitæ æternæ esset malum, Christus non alliceret nos per spem præmii ad illud faciendum. Præterea Paulus Apostolus ait: Quoniam debet in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Et idem Paulus sæpe etiam per spem præmii ad virtutis opera hortatur. Nescitis inquit ille, quod ii qui in stadio currunt omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium. Sic currite vt comprehendatis. Quibus verbis per metaphoram sumptam ab iis, qui ex contentione currunt ad brauium propositum, admonet ad cursum celerrimum in via mandatorum Dei, propter præmium vitæ æternæ in fine cursus acquirendum. Timotheum discipulum etiam ad boni operis exercitium admonet per spem præmii, sic dicens: Exerce autem teipsum ad pietatem, nam exercitatio corporalis ad modicum vtilis est. Pietas autem ad omnia vtilis est, promissionē habens vitæ, quæ nunc est & futuræ. Hoc idem fecit Petrus Apostolorum princeps in secunda sua canonica epistola, hæc dicens: Satagite vt per vestra bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Rursum beatus Paulus, aliquos laudat propter bona opera, quæ tamen ipsemet testatur illos fecisse propter spem mercedis æternæ.

Bugauri⁹ · *Psal.118.* · *Luc.16.* · *Matt.4.* · *1.Cor.6.* · *Ibidem.* · *1.Tim.4.* · *2.Pet.1.*

Gracias agimus Deo (inquit ille Collossensibus scribens) & patri Domini nostri Iesu Christi semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Iesu & dilectionem quam habetis in sanctos omnes propter spem quæ reposita est vobis in cœlis. Et in epistola ad Hebræos laudat Abraham de fide & obedientia quam habuit propter spem vitæ æternæ, sic dicens: Fide qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat hæreditatem, & exiit nesciens quò iret. Fide demoratus est in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob cohæredibus re- A promissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus. Dicens, fundamenta habentem ciuitatem, cœlestem gloriam significauit: quia hæc tam firma habet fundamenta, vt nunquam corruere possit. Fundamentum enim cui illa innitur, est promissio diuina, dicens: Ibunt iusti in vitam ęternam. In spem huius ciuitatis tam firma fundamenta habentis, voluit Abraham demorari in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis villibus habitando.

Col.1. · *Heb.11.*

Cùm igitur Paulus illud Abrahę opus propter spem mercedis æternæ factum laudet, apertè conuincitur inde, non esse malum omne opus spe mercedis æternæ factum. Deinde in eadem epistola Mosem laudat de fide per quam res omnes huius mundi contēpsit, causamque huius cōtemptus reddens, nullā aliam expressit nisi spem mercedis æternę. Sic enim ait: Fide Moyses grandis factus negauit se esse filiū filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias existimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Cùm negauit se esse filium filię Pharaonis, regiam dignitatē cōtempsit, ac proinde honores huius seculi se pro nihilo habere ostendit. Eligens affligi cum populo Dei qui in luto & latere seruiebat magis quàm temporalis peccati habere iucunditatem, apertissimè declarauit, quanti mundi huius delitias æstimauerit. Cùm verò improperium Christi, hoc est, iniurias vel pro Christo, vel ad Christi similitudinem patienter toleratas, maiores æstimauit thesauro Ægyptiorum, manifestè ostendit, quid de huius seculi diuitiis senserit. Causam autem, à qua totus iste rerum temporalium contemptus processerit, Paulus expressit, dicens: Aspiciebat enim in remunerationem. Credidit siquidem Moyses alia multò maiora bona in posterum manere, quæ Deus humilibus & huius mundi contemptoribus daturus erat, & propter hanc remunerationem quam credidit futuram, voluit huius seculi diuitias, honores, B & delitias, contemnere, vt in alia vita diuitias & delitias nunquam defuturas haberet. Non est ergo malum opus quod fit spe mercedis æternæ, quanquam ego non crediderim tale opus esse meritorium nisi à charitate procedat, quoniam charitas est radix à qua tota vis meriti oritur. Verū & si tale opus quod præcisè in spe præmii fit, non sit meritorium, non tamen ideo est malum, quoniam sicut nec omne bonum opus est meritorium, ita nec omne quod à ratione meriti deficit est malum. Potest etiam aliquod opus à charitate oriri, & quod agens illud alliciatur ad illud operandū per spem præmii, ita tamē quod licet præmio esset frustrandus non cessaret ab opere, quoniam operatur ex charitate, quamuis allicitur à spe præmii. Tale ergo opus sic factum erit bonū & meritorium, & factū spe mercedis ęternę. Et qui sic operatur, non est cēsendus mercenarius talis, qualem illū depingit Saluator noster, quum illū distinguit à bono & vero pastore. Nā ille non ex charitate, qua ad oues efficitur, sed sola mercedis spe pascit oues. Mercenarius autē (inquit Saluator) fugit, quia mercenarius est, & nō pertinet ad eū de ouibus. Ille autē

Ibidem. · *Ioan.10.*

est ad quem pertinet de ouibus qui sic illis afficitur, & sic illas curat ac si essent suæ. Et hic quamuis ex labore suo aliquam speret mercedem, non est censendus mercenarius: quia etiam si talem non speraret mercedem, nihilominus illas pascere curaret, & quamuis lupum ad oues venientem videret, non fugeret. Hic ergo qui isto modo sui laboris mercedē sperat, sicut non censetur apud Deū mercenarius malus, ita etiam ab eo pro huiusmodi labore acceptatur ad vitam æternā. Deniq; hæc Lutheri sententia dānata est in concilio Tridētino, quod sub Paulo tertio celebratū est, quod sessione sexta canonem vnum, videlicet trigesimum primum de hac re protulit, cuius hæc sunt verba: Si quis dixerit, iustificatū peccare dum intuitu æternæ mercedis bene operatur, anathema sit. Hæc concilium Tridentinum. Contra hanc hæresim nescio aliquem ex professo scripsisse, quamuis multos vidi, qui contra errores Lutheri & sectatorum illius scripserunt.

Cōcilium Tridentinum. C

TErtia hæresis docet esse hominis imperfecti exercere se in operibus virtuosis: quapropter ait hominem cùm ad vltimum statū perfectionis venerit, nulla bona opera debere facere. Huius tam dementis erroris autores fuêre Begardi & Beguinæ. Lutherus tamen truculentior bestia, istorum hæreticorum errorem auget, dicens non solùm homini perfecto, sed nulli alteri homini esse necessaria opera ad vitam æternam consequendam, quoniam (vt ait) sola fides sine operibus sufficit. Verùm hunc eius errorem iam suprà expugnauimus in tit. de fide, hæresi. 2. vbi ex sacris literis ostendimus opera esse cuicunque homini necessaria, vt vitam ęternam assequi possit. Contra Begardos & Beguinas concedentes opera esse necessaria hominibus imperfectis, non autem perfectis, est testimonium quod Christus dedit de Ioanne baptista, dicens: Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Quibus verbis apertè docuit Ioannem Baptistā ad eum virtutis gradum peruenisse, vltra quē nullus inter natos mulierum progressus est. At de eodem Ioanne Baptista euāgelista refert quòd se exercuerit in operibus abstinentiæ, & Christus illum laudauit coram Iudęis de admirabili illius temperantia & fortitudine, ita vt nec aduersis deprimeretur, nec prosperis erigeretur. Non est ergo hominis imperfecti exercere se in operibus studiosis. Præterea, Paulus Apostolus ait: Qui autem sunt Christi, carnem suā crucifixerunt cū vitiis & concupiscentiis. Homo ergo quantumlibet perfectus, oportet vt crucifigat carnem cum vitiis, alioqui non erit Christi. Quòd si fortè vim facere volunt in verbo præteriti tēporis, ita vt eos dicat Paulus ad Christum pertinere, qui iam crucifixerunt carnem suam: nō autem eos qui eum crucifigunt: quoniam tunc cum operatur, est dispositio ad perfectionem: quæ tunc habetur cùm fuerint opera facta, non cùm fiunt: hoc reiicitur eiusdem Pauli testimonio, qui de seipso ait: Castigo corpus meū, & in seruitutem redigo, ne fortè cū aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Et hoc dicit homo ad tertium cœlum raptus, qui vidit arcana Dei quæ non licet homini loqui, homo inquam electus à Domino vt esset vas in quod Deus infunderet oleum gratiæ suæ. Iste castigat corpus suum, & non verentur impij Begardi asserere esse hominis imperfecti exercere se in operibus studiosis. Rursum, ipse Christus fons & origo totius perfectionis, ieiunauit, & alia virtutis opera fecit: nullus tamen citra impietatem erit tam demens, vt Christo aliquam imperfectionem impingat. Demum hic error damnatus est in concilio Viennensi sub Clemente. 5. celebrato: in quo damnati sunt octo Begardorum & Beguinarum errores, quorum vnus est is de quo modo loquuti sumus. Huius autem concilii definitio habetur in libro Clementinarum epistolarum, titulo de hæreticis, capitulo cuius initium est, Ad nostram, &c.

Begardi. Beguinæ Lutherus. Matt. 11. Gal. 5. 1. Cor. 6. 2. Cor. 12. D

QVarta hæresis docet nullum opus humanum quantumlibet bonum, esse vitæ ęternæ meritorium, neque ad vitam æternam assequendam necessarium. Huius hæresis inuentor & primus autor est Lutherus, qui semper operibus humanis detraxit. Vt autem hoc non sine ratione dixisse videatur, specie pietatis hanc hæresim obtexit, dicens eos qui operibus humanis meritum gloriæ tribuunt, derogare meritis Christi, quibus solis salui facti sumus. At si opera nostra bona mererentur vitā æternā, non solis Christi meritis, vt Lutherus ait, saluarentur. Hęc hæresis necessariò consequitur, ex alia eiusdem Lutheri, de qua in primo loco huius tituli de operibus disseruimus. Eo siquidē loco diximus illum asserere, omnia hominis opera quantumlibet rectè facta esse peccata, & iustum dicit in omni bono opere peccare. Nam si omne opus humanum est peccatum, necessariò cōsequitur, vt per nullum opus possit homo vitam ęternam mereri. Absurdum enim esset, & ab omni ratione alienum, si diceretur hominem per peccata mereri vitam ęternam, quia peccato debetur pœna, & non præmium. Nullus est tam demens vt dicat, hominem mereri apud Deum præmium per illius offensam, per quā illum irritauit & exacerbauit. Hac ergo ratione benè circunspecta non possum non mirari, quomodo multi alii ex Lutheri factione sibiipsis constare possint. Nam Philippus Melancton, & Ioannes Caluinus, & Martinus Butzerus, & Ioannes Spangebergus, denique omnes protestantes in confessione Augustana fatentur meritum operum nostrorum: quia viderunt testimonia sacræ scripturę & sanctorum doctorum tam aperta, vt coacti fuerint fateri meritum aliquod in nostris operibus, Philippus Melancton in locis cōmunibus, titulo de bonis operibus circa finem capituli, hæc ait. Tertiò sciendum est, etiam præmia proposita esse bonis operibus, seu bona opera mereri præmia corporalia & spiritualia. Et paucis interpositis, subdit: Hic autem sciendum est, nos loqui de bonis operibus iustorum. Prius enim accipienda est fide remissio peccatorum, reconciliatio & acceptatio ad vitam æternam, & hæc donatur per misericordiam propter Christum, vt maneat certa. Et in fine illius capituli denique ait: Et vt sępe iam dictum est, tribuatur merces operibus, ita ne fiat incerta remissio peccatorum. Item ne transferatur beneficium Christi in nostrorum operum dignitatem, persona iustificatur coram Deo gratis fide, quæ nititur tantum misericordia, postea placent Deo bona opera & merentur mercedem. Hæc Philippus Melancton. In quibus verbis etsi fatetur bona opera mereri præmia corporalia & spiritualia, nunquam tamen apertè fatetur nos per bona opera mereri vitam æternam. Et hanc Philippi sententiam multò apertius declarat Ioannes

Lutherus. Melanct. A B

Spangebergus, qui in sua Margarita theologica, titulo de bonis operibus, quęrens an bona opera mereantur vitam æternam, hæc ait, Nequaquam sentiendum est quod propter dignitatem & munditiam bonorum operum detur vita æterna. Sed est beneficium gratuitum, & datur per misericordiam propter Christum. Et ratio est, quia nostra obedientia semper adhuc est immũda, nec placet propter seipsam, sed placet propter Christum. Et aliquibus interiectis subdit, Nec eludi sinamus cauillatione, quæ fingit synecdochen videlicet, etiam si bona opera non sint totale meritum, tamen esse aliquod partiale, & minus principale meritum: quia sic niteretur fides illo partiali quod est impossibile. Est enim contradictio, statuere quòd gratis accipiamus vitam æternam per misericordiam propter Christum, & imaginari quòd nostra obedientia mereatur vitam æternam. Et post pauca iterum ait. Sic ergo sentiendum est, & si nostra obedientia non est meritum vitæ æternæ, nec propter eam saluamur, sed propter Christum gratis: tamẽ est debitum quod necessariò sequi debet, & meretur præmia corporalia & spiritualia, quæ partim in hac vita, partim post hanc vitam reddentur. Hæc ille Ioannes Spangebergus. In quibus verbis fatetur necessitatem operam ad vitam æternam assequendam: quia dicit obedientiam esse debitum quod necessariò sequi debet, & illam mereri præmia corporalia & spiritualia, tamen apertè negat illam mereri vitam æternam. Idem prorsus dicit Ioannes Caluinus in suo illo libello, quem ędidit contra decreta data à Concilio Tridentino in sexta sessione, cap. 16. & canone. 32. Isti omnes fatentur nostris operibus inesse aliquod meritum, cui respondent præmia corporalia & spiritualia, quamuis non vita æterna. Et hi omnes pariter dicunt. Iustum hi in omni bono opere peccare. Quæ duæ assertiones contra se inuicẽ apertissimè pugnant. Quoniam, vt iam dixi, non est possibile vt quis apud Deum mereatur præmium aliquod spirituale per peccatũ, cùm scriptura sacra apertè testetur, odio simul esse Deo impium & impietatem eius. Sed Caluinus intelligens optimè hanc sententiarum pugnam, vt illas conciliaret, dixit, opera nostra quamuis ex se sint peccata, hoc tamen nomine esse accepta Deo, quòd ille paterna indulgentia ignoscit quicquid in illo est vitiosum. Verùm in hac sua conciliatione operam perdidisse & laterem lauasse mihi videtur Caluinus: quoniam nihil minus agit quã id quod agere nititur. Nam, aut Deus in nostris operibus, id quod est culpabile, ignoscit quum fiũt, aut postquam facta sunt. Si cùm fiunt ignoscit, necessariò cogetur Caluinus fateri aliquod opus hominis non esse peccatum. Si autem postquam facta sunt, Deus ignoscit, necessarium est, vt fateatur opera illa non esse meritoria quum fiebant, aut simul esse meritoria & peccata. Magis ergo sibi constat in hac parte Lutherus, quã hi omnes illius sectatores, quoniam Lutherus, vt à principio dixi, asserens omnia opera hominis esse peccata, consequẽter asseruit nullum opus humanum mereri vitam æternam. Omnes isti etsi aliqua ex parte contra se inuicem pugnent, concorditer tamen asserunt, in nullo opere humano quantumlibet bono, esse meritum vitæ æternæ. Vt autem hanc assertionem hæreticam esse apertè conuincamus, oportet ante omnia statuere quid sit meritum, ne fortè in æquiuoco laboremus, aut de varia vocis significatione contendamus. Sed quia omne æquiuocum, vt Aristoteles docet, prius est diuidendum quàm diffiniendum, ideo varias meriti significationes distinguere oportet, & posteà meritum diffiniemus iuxta illam significationem, qua vti debemus in præsenti disputatione. Nomen meriti apud Latinos & probatos autores, non solum tribuitur bonis, sed etiam malis operibus humanis, ita vt per mala opera pœnam mereri dicant, perinde ac per bona opera, præmium. Ouidius libro quarto Metamorphoseos dixit.

Ioannes Spangebergus. *Caluinus* *Sap. 14.*

Quam meruit pœnam solus, digessit in omnes.

Et idem in epistola quinta iterum dixit:

Leniter ex merito quicquid patiare ferendum est.

Vatinius in quadam epistola ad Ciceronem dixit. Scis meam fortunam, nescio quomodo facilè obtrectatores inuenerim, non meo me hercle merito. Hęc ille. In quibus verbis, vt apertè constat, meritum est positum pro culpa. Neque apud solos prophanos autores inuenitur meriti nomen malis operibus tributum, sed etiam apud sacras literas. Nam Iehu Propheta Domini, vt sacra refert historia, dixit ad Iosaphat regem Iuda. Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungebaris: & idcirco iram Domini merebaris: sed bona opera inuenta sunt in te. Et de Aman suspenso in ea epistola quam ad omnes sibi subiectas prouincias scripsit Assuerus, dixit: Non nobis, sed Deo reddente ei quod meruit. Et Sophar Naamathites, ad Iob loquens ait. Vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi, vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quod multiplex esset lex eius, & intelligeres quòd multo minora exigaris ab eo quàm meretur iniquitas tua. Denique Paulus ad Hebræos scribens ait. Irritam quis faciẽs legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliã fecerit? In his omnibus locis apertissimè dicitur, iniquitatem mereri pœnam. De hoc merito nulla est mentio in statu præsentis disputationis, sed de illo solo merito bonorum operum, cui correlatiuè respondet, pręmium bonum. Hoc autem meritum scholastici doctores duplex esse dicunt: alterum appellantes meritum de condigno, alterum verò meritum de congruo. Non tamen omnes scholastici doctores hanc meriti diuisionem probant: quoniam eorum aliqui meritum de congruo prorsus reiiciunt, tãquam id quod meritum dici nequaquam meretur: propterea quòd illi neque ex dignitate sua, neque ex lege debetur præmium, sed ex sola congruitate gratis acceptatur ad præmium. De qua re ego impræsentiarum contendere nolo: quoniam magis de nomine quàm de re ipsa contendere mihi videntur, qui pro merito de congruõ suscipiendo, aut reiiciendo contendunt. Deinde, & si ego meritum de congruo amplectendum esse dicerem, illud longissimè abest à statu præsentis disputationis: quoniam de solo merito de condigno loquimur, quum dicimus, hominem iustum per bona opera mereri vitam æternam. Sunt etiam adhuc alii scholastici Theologi qui trepidantes timore, vbi

2. Par. 19. *Hester. 16* *Iob. 11.* *Heb. 10.* *Marsili⁹.*

nulla erat timendi ratio, tertiam meriti speciem quæsierunt, quam vocant meritum de digno. Nam videntes Paulum dicentem, passiones huius seculi, non esse condignas ad futuram gloriam, negarunt hominem per bona opera posse mereri de cōdigno vitam æternam. Sed ex alia parte conspicientes ad promissiones diuinas, quibus Deus promisit seruantibus mandata sua, se daturum vitam æternam, coacti sunt fateri, meritum vitæ æternæ esse in obseruatione mandatorum Dei, quod appellarunt meritum de digno. Verùm isti non aduerterunt idem prorsus esse apud Latinos & probatos autores dignum & condignum, & neutrum altero excellentius esse, sed vtrunque paritatem quandam siue æqualitatem significare inter meritum & præmium. Et huic rei testimonium præbet quòd Erasmus Roterodamus in sua translatione noui testamenti, vertens illum locum Pauli, ex quo isti trepidandi occasionem immeritò acceperunt, non vertit vocem Græcam ἄξια, per condignas aut dignas, sed per pares, sic dicens. Nam reputo non esse pares afflictiones præsentis temporis, ad gloriam quæ reuelabitur erga nos. Ex quibus verbis constat Paulum solummodo negasse paritatem inter opera nostra & gloriam quæ nobis est danda. At cùm hæc paritas ita bene explicetur per nomen digni, sicut per nomen condigni, frustra tentarunt per illud nomen fingere tertiam meriti speciem, quæ non dicatur meritum de congruo nec de condigno: sed de digno, prẹsertim cùm in re ipsa nihil prorsus differunt ab illis qui meritum de condigno tribuunt operibus bonis respectu gloriæ. Cùm igitur de solo merito de condigno sit præsentis controuersiæ status, illud solum in præsentiarum diffinire oportet. Meritum de condigno est opus liberum, cui ex naturali & propria dignitate, aut ex lege debetur præmium. Cùm dico meritum esse opus, nomine operis non solam alicuius rei actionem, sed etiã omissionem intelligi volo, prout omnes scholastici Theologi docēt intelligi oportere in diffinitione illa vulgari qua Augustinus diffinit peccatum, sic dicens. Peccatum est dictum factum vel concupitum contra legem Dei. In qua diffinitione, vt illa sit perfecta, per hanc vocem, dictum, intelligi oportet etiam omissionem dicti, & per hanc vocem, factum, omisionem facti. Eodem modo, in diffinitione meriti, quam nos modò dedimus nomine operis intelligi volo etiam omisionem operis. Quod ideo me admonuisse lector intelligat, quoniam scio aliquos esse scholasticos Theologos, qui contendunt hominem non solum per opus, sed etiam per operis omissionem posse mereri. De qua re ego nolo contendere, quia in hoc opere non pro hominum placitis, sed pro sola fide Catholica certare decreui. Et ideo vt omni hominum sententiæ in diffinitione meriti seruirem, admonui lectorem, vt nomine operis intelligeret, si vellet, & sui opinioni conueniret, etiam operis omisionem. Opus autem ipsum, vt meritum dici posit, liberum esse oportet: quoniam quod voluntatis libertate caret, meriti rationem habere non potest. Nihil enim humanum Deo placere potest quod ab hominis voluntate non procedit. Et ideo in omni oblatione, quæ Deo offerenda est, primum quod Deus ab homine petit, est propriæ voluntatis oblatio. Præbe fili mi (inquit Sapiẽtia diuina) cor tuum mihi. Et meritò iam tãquam commune prouerbium dicitur, non placere Deo coacta seruitia: propter id quod Paulus ait. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necesitate, hilarem enim datorem diligit Deus. Nemo etiam, vt Augustinus docet, peccat in eo quod vitare non potest, & inde sequitur, vt nemo mereatur in eo quod necessariò & non liberè facit. Non enim minorem exigit voluntatis libertatem meritum quàm peccatum: quia in his quæ à natura insunt, vt Aristoteles ait, neque laudamur neque vituperamur. Et Tertullianus libro secundo contra Marcionem ait. Nec boni, nec mali merces iure pensaretur ei, qui aut bonus aut malus necesitate fuisset inuentus, non voluntate. Hæc ille. Diximus etiam ad rationem meriti de condigno perfectam necessariò exigi, vt operi bono & libero debeatur, aut ex ipsa operis natura, aut ex lege præmium illud respectu cuius dicitur meritum. Non enim semper oportet vt præmium sit debitum ex ipsa operis natura: sed satis est, vt sit debitum ex lege. Nam lex potest facere paria, quæ ex sua natura erant imparia. Lex naturæ docet, vt omne promissum sit debitum, & inde euenit vt promisione data paria sint quæ illa seclusa non fuissent paria. Vt autem hoc manifestum faciam, in exemplum profero illam promisionem quam rex Saul dedit, quum Goliath gigas ille fortisimus omnibus filiis Israël, quos ad singulare certamen prouocabat, metum & pauorem incutiebat. Virum inquit, qui percusserit eum, ditabit rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit ei, & domum patris eius faciet absque tributo in Israël. Post datam hãc promisionem, Dauid percusit Goliath interfecitque illum, & sic factus est dignus vt filiam regis acciperet in vxorem. Hac regis promisione seclusa quamuis Dauid propter victoriam illam magno aliquo præmio fuisset dignus, non tamen tanto, vt rex filiam suam daret in vxorem. Fuisset enim adhuc Dauid qui oues pascebat, & fratrum minimus erat, impar filiæ regis: ac proinde indignus, vt filiam regis acciperet in vxorem. Nam, vt optimè quidam dixit, non bene conueniunt impares ad aratra iuuenci. Data hac meriti diffinitione, opus est vt petamus à Luthero & illius asseclis aut sectatoribus, an placeat illis hæc diffinitio meriti, & iuxta illam dicat, opera humana non esse vitæ æternẹ meritoria, an verò illi diffinitioni velint aliquid addere aut detrahere. Fortè illi dicent, illam diffinitionem illis non placere, propterea quòd illi fortasis putant esse necessarium, ad veram meriti rationem, vt opus ex sua natura sit dignum tali prẹmio, & quòd naturali operis dignitati illud prẹmium debeatur: & non esse satis quòd illi debeatur ex lege. Si illi se ita sentire dicent, hac sola ratione constabit, illos de solo nomine, ac de sola nominis significatione contendere nobiscum. Nam iuxta hanc nominis significationem, nos omnes fatemur nullum opus humanum quantumlibet bonum, esse meritorium vitẹ ẹternẹ, quia non est illi ex sua natura ẹquale, quia terrena non ẹquantur cœlestibus, neque temporalia ẹternis. Iuxta hanc quippe naturalem condignitatem siue paritatem intelligimus Paulum dicentem, pasiones huius temporis non esse condignas ad futuram gloriam, quẹ reuelabitur in nobis. Et de hac eadem dignitate & paritate intelligimus omnes sanctos doctores, quoties dicunt opera nostra non esse meritoria aut digna vita ẹterna. Nam hac considerarunt illi solummodo

naturalem

Rom. 8. — B — Prou. 23. — 2. Corin. 9 — C — Tertullianus. — 1. Reg. 17. — D — Rom. 8.

A naturalem bonorum operum valorem, & illum à valore & iusta vitæ æternæ æstimatione longissimè distare, prudenter dixerunt. Verè siquidem & sanctè dixit Chrysostomus in libro de compunctione cordis. Et si millies moriamur, & si omnes virtutes animæ expleamus, nihil dignum gerimus ad ea quæ ipsi à Deo percepimus. Et in homilia septuagesima iterũ ait: Quicquid gesseris, parũ est, quicquid feceris, minus est. Omne enim meritum breue est comparatione donorum: numera beneficia si potes, & tunc considera quid mereris. Et post pauca subdit. Si totũ tempus vitæ huius occupent obsequia, laudes teneant, gratiarũ actiones insistant, nõ poteris pensare quod debes. Et aliquibus interpositis, addit. Sit licet excellens hominum meritũ, sit naturæ iura conseruans, sit legum iussis obtemperans, fidem impleat, iustitiam teneat, virtutes exerceat, damnet vitia, peccata repellat, exemplum semet imitãtibus præbeat, nihil est respectu eiusdẽ. Hæc Chrysostomus. Quæ omnia nos libenti animo fatemur, & extensis, vt aiunt, vlnis amplectimur: quoniam nec sumus tam rudes, neque tam arrogãtes, vt naturalem operum nostrorum valorem (qui re vera minimus est) æquare velimus excellentissimæ dignitati & immenso valori gloriæ cœlestis. Et hinc conuincimus Lutherum & omnes illius asseclas & sectatores falsò nos calumniari, & de arrogantia accusare, tanquam nos velimus opera nostra æquare cum inæstimabili valore vitæ æternæ. Capiendo ergo meriti nomen, vt significat æqualitatem ex ipsius natura inter ipsum & præmium, non contendimus de re ipsa cum Luthero, sed conuenit inter nos & illum de hac sententia, quòd opera humana quantumlibet bona, non sunt sic meritoria vitæ æternæ. Posset tamen, qui esset contentionis (quam ego vehementer abhorreo) cupidus de ipsa nominis significatione cum Luthero & illius sectatoribus, non absque ratione cõtendere. Nam si ad veram & perfectam meriti rationem necessariò exigitur, vt meritum ipsum iuxta naturalem illius valorem æquetur pręmio, & ex naturali, iure præmiũ

B ipsum sit illi merito debitum, vix vllum erit inter homines meritum, non solum apud Deum, sed neque apud homines. Oportet itaque prorsus à Latina lingua religare meriti nomen, propterea quòd nullius rei sit nomen. Sed hęc missa faciamus, quia non est æquum nec decet virum Christianum, præsertim Theologum contendere nisi vbi res ipsa cogit. Si Lutherus & illius imitatores illam quam dedimus meriti diffinitionem, accipiunt, & iuxta illam dicunt nulla hominum opera quantumlibet bona esse vitæ ęternæ meritoria, tunc ņecessitas ipsa nos coget contendere cum eis. Nã hæc sentẽtia est apertè contra sacram scripturam & totius Ecclesię consensum. Scriptura sacra sæpe testatur, Deum promisisse operibus bonis vitam æternam. Agite pœnitentiam (inquit Saluator noster) & appropinquabit regnum cœlorum. In quibus verbis non solam peccatorũ remissionẽ, sed etiam regnum cœlorũ, quod vita est æterna, promisit. Et apud Ioannem ait. Amen dico vobis, quia qui verbum meum audit & credit ei qui misit me, habet vitam æternam. Et post pauca subdit. Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionẽ vitæ. Et omni seruãti mandata sua, vitam æternã promisit, sic dicens. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et paulò pòst hæc verba iterum ait. Omnis qui reliquerit domũ, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrẽ, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomẽ meũ, centuplũ accipiet, & vitam æternã possidebit. In quibus verbis apertè promittitur vita æterna, non quidẽ gratis, sed propter opera ibidẽ ennumerata. Paulus etiã promissionis diuinæ testimonium præbet, quum ait. Pietas ad omnia vtilis est, promissionẽ habens vitæ quæ nunc est, & futurę. Et fortè Paulus hoc dixit propter verba illa quæ prædixit Christus, se in die iudicij misericor-

Matt. 4. *Ioan. 5.* *Matt. 19.*

C dibus dictutũ. Esuriui, & dedistis mihi mãducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes fui, & recepistis me, & posteà subdit. Venite benedicti patris mei percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. In quibus verbis apertè Saluator promisit regnum cœlorũ misericordibus, propter opera misericordiæ ab illis facta. Iacobus Apostolus etiam testatur, Deum promisisse gloriam æternã propter afflictiones huius vitę patienter toleratas. Qui suffert tentationem (inquit ille) accipiet coronam vitæ, quã repromisit Deus diligentibus se. Neque his solis operariis, sed etiam suscipientibus sacramenta, promisit Christus vitam æternam. Nam de suscipiente baptismum, dixit. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et de suscipiente sacramentum Eucharistiæ, ait. Qui manducat hunc panem habet vitã æternam. Et his omnibus promissionibus seruit parabola illa à Christo Saluatore nostro dicta, de patrefamiliâs qui exiit primo manè conducere operarios in vineam suam, & cõuentione facta cum illis ex denario diurno, misit illos in vineam suam. In qua parabola denarius ille promissus pro labore diurno, vt omnes sacri doctores Latini & Græci concorditer interpretantur, significat gloriam cœlestem à Deo promissam omnibus in vinea Domini laborantibus. Data igitur hac promissione, & facta nobiscum conuentione, opera bona hominis cum adiutorio gratiæ Dei fiunt digna vita æterna, & illi æqualia quæ seclusa illa Dei promissione, fuissent tanta pręmio prorsus indigna. Et hæc fuit illa suprema Dei misericordia, à qua pendet totum meritum nostrum, quòd præmium illud vitæ ęternæ prorsus inæstimabile, & sua natura omne nostrum meritum superans, voluit illud precio nostrorum operum in gratia factorum æstimare, & in remunerationem nostrorum operum promittere. Qua ratione nos multo magis sibi debitores fecit, vt tanto beneficio agnito nos ardentius illi seruire affectemus, tanquam maximo laborum nostrorum remuneratori. Sed ne ex tam liberali & magnificentissima promissione, occasionem superbiendi acciperemus, vt solis nostris operibus confideremus nos posse assequi vitam æter-

1. Tim 4. *Matt. 25.* *Iacob. 1.* *Mar. 16.* *Ioan. 6.* *Matt. 20.*

D nam, noluit Deus illam promittere operibus quantumlibet bonis, nisi illa gratiam suam haberent adiunctam: Sine me, inquit ille, nihil potestis facere. Si nihil, ergo neque vitam æternam assequi, neque id quod ad vitam illam assequendam est necessarium, operari. Gratia Dei adiuti possumus illam vitam promereri, iuxta id quòd Paulus ait. Omnia possum in eo qui me confortat. Per hanc gratiam, quæ nos ad gloriam promerendam potentes facit, sumus Deo grati, & ad vitam ęternam acceptati, & deinde opera nostra sunt Deo grata, & ab illo ad vitam ęternam acceptata. Prius quidem respexit Dominus a-

Ioan. 15. *Philip. 4.* *Gene. 4.*

Abel,& posteà ad munera eius. Hoc igitur rerum ordine bene circunspecto, facilè intelligitur, nos omnem meriti gloriam ad Deum solum referre, à cuius sola gratia processit, vt nos illi essemus grati, & per illam bene operari, & vitam æternam mereri possemus. Vtilitas tamen meriti nobis prouenit, quibus propter opera bona, gratia Dei facta, vita debetur æterna, ex sola promissione diuina. Et hoc ipsũ apertè colligitur ex hac prædicta parabola, in qua paterfamiliàs dixit illi qui portauerat põdus diei & æstus. Tolle quod tuum est & vade. Non enim aliunde suum dixit esse diurnum denarium, nisi quia ex conuentione erat illi propter suum laborem debitus. Nec hoc vel tantillũ derogat gloriæ & dignitati Dei, imò potius cedit illi in maiorem gloriam & honorem. Nam sicut immensam Dei bonitatem exaltat, quòd cùm diues esset, voluit propter nos egen⁹ fieri, vt illius inopia nos diuites essemus: ita largissimam illius liberalitatem, & magnificentissimam ergo nos beneuolentiam ostendit, quòd cùm nihil hominibus deberet, ipse propria sua bonitate debitorem se constituere voluit, vt nos verè diuites faceret. Debitorem autem se fecit, vt beatus Bonauentura docet, non quidem hominibus quibus nihil debere poterat: sed sibi ipsi, vt fidelis esset in promisso, ita vt cœlum & terra transirent potius, quàm promissio aliqua illius volaret inanis. Quod si hoc debitoris nomen Deo tribuere horrent Philippus Melancton & Ioannes Caluinus, vt sunt in hac parte superciliosi, vel potius superstitiosi, audiant quid dicat Augustinus, qui fuit acerrimus gratiæ Dei propugnator. In his quæ iam habemus (inquit Augustin⁹) laudemus Deum largitorem: in his quæ nondum habemus, tenemus debitorem. Debitor enim factus est, non aliquid à nobis excipiẽdo, sed quod ei placuit promittẽdo. Hæc Augustinus sermone sextodecimo de verbis Apostoli. Et iterum, sermone.151. de tempore, ait, laudemus ergo fratres Dominum, quia eius fidelia promissa retinemus, nõdum accepimus. Parum putatis, quia promissorem tenemus, vt iam debitorem exigamus? Promissor Deus debitor factus est bonitate sua, non prærogantia nostra. Hæc Augustinus. Si Augustini testimonio credere nolunt isti hostes nostri, audiant sententiam concilij Arausicani secundi, quæ capite.18. sub his verbis continetur. Debetur merces bonis operibus si fiant: sed gratia quæ non debetur, præcedit vt fiant. Hæc concilium Arausicanum. Attendite obsecro Lutherani omnes, & videte quam apertè Augustinus & concilium Arausicanum pronuncient, Deum non solum debitorem sibi, vt Bonauentura dixit, sed etiam nobis, ita vt ab illo debitum exigere possimus. Si gloria æterna est debitum, vt Augustinus ait, quod debetur homini iusto propter bona opera eius cum adiutorio gratiæ Dei facta, nihil profectò obstat quo minus ille per talia opera dicatur mereri vitam æternam. Ex testimoniis scripturæ iam citatis conuincitur vanum & ridiculum esse figmentum Philippi Melanctonis, & Ioannis Caluini, qui agnoscentes vim argumentorum probantium opera bona esse meritoria ad hoc asylum confugerunt, vt dicerent illa mereri bona temporalia, & aliqua spiritualia, sed nõ vitam æternam. In testimoniis tamen scripturæ sacræ, quæ nunc proximè citauimus, expressa proprio nomine vita promittitur æterna, aut regnum cœlorum, quod nihil est aliud quàm vita æterna: & inde euidẽter colligitur, bona opera propter quæ promittitur vita æterna esse eiusdem vitæ meritoria. Præterea sacræ scripturæ sæpissimè dicunt ipsam gloriam cœlestem esse nostrorum operum mercedem, & inde necessariò colligitur, vt opera ipsa sint meritum illius mercedis. Nam meritum & merces correlatiuè se habet: ita vt meritum necessariò sit alicuius mercedis meritũ, & merces alicuius meriti merces: quemadmodũ pater necessariò est alicuius filii pater, & filius alicuius patris filius. Altero igitur illorum sublato necessarium est tollere reliquum: & altero posito necessariò consequitur alterum: quoniam sunt sibi inuicem connexa. Fiet igitur necessariò, vt si neges opera bona esse meritoria vitæ æternæ, cogaris etiam negare ipsam vitam æternã esse mercedẽ operum bonorũ, aut si concedat vitam æternã esse mercedem bonorũ operum fateri te etiam oporteat ipsa bona opera esse illius vitæ meritum. At vitam æternã esse bonorum operum mercedem, apertissimum est iis qui in sacris literis versati sunt. Caluinus tamen in illo libello contra acta Concilii Tridentini in fine sessionis sextæ hoc apertè negat, sic dicens: Primum quod vitam æternã faciunt mercedem, in eo ab illis dissentio. Neq; enim si in vita æterna Deus opera remuneratur, inde protinus cõficient, vitam ipsam esse, quæ in ea rependitur, mercedem. Hæc Caluinus, Sed malè causam nostram repræsentat lectori Caluinus: quia non tam fragili argumento mouemur, vt dicamus vitam æternam esse bonorum operum mercedem, sed apertis sacræ scripturæ & sanctorum doctorum testimoniis. Nam illud est manifestum quod Deus dixit Abrahæ. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Neq; hic proderit Ioanni Caluino, aut Philippo Melanctoni figmentũ illud suum: vt dicat nõ beatitudinem ipsam, sed aliud bonum spirituale in terra, aut in cœlo esse mercedẽ operum nostrorum. Nam Deus ipse dicit se esse protectorem & mercedem magnam. Eandem mercedem dicit sapiens esse iustis reddendam, sic inquiens: Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum. Sanctis patribus qui apertionem ianuæ cœlestis & beatitudinem per Christi merita dandam expectabant, & longa nimisq; anxia expectatione erant suspensi, Esaias propheta ad eorum cõsolationem dixit. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo. Vt autem Deus ipse ostenderet se esse quem Esaias tunc prædixerat, in Apocalypsi Ioannis, ait. Ecce venio citò, & merces mea mecum est reddere vnicuique iuxta opera sua. Et hæc etiam de sola æterna Dei visione esse intelligenda, vel ex eo facilè constare potest, quòd illam solam tunc expectabãt iusti, & illam solam nunc omnes optamus dicentes cum Dauid. Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Illud etiam est manifestum quod Saluator noster dixit in illo sermone quem in monte habuit. Beati estis (inquit ille) quum maledixerint vobis homines & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersus vos mentientes, propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Quod autem hæc merces copiosa in cœlis, sit ipsa beatitud[illegible] & gloria cœlestis, testatur Chromatius, qui in cõmentario suo super sermone Domini in monte, prædicta verba, interpretans ait. Quàm glorios[illegible]

Marginalia: Matt.20. — 2.Cor.8. — A — Augustinus. — B — Caluinus — Genes.12. — C — Sap.5. — Esa.40. — Apo.22. — Psal.72. — Matt.5. — Chromatius.

D gloriosa est persecutionis huius tolerantia: cuius mercedem Dominus repositam esse dicit in cœlis. Et idcirco propositæ gloriæ præmium considerantes, ad omnem tolerantiam passionis deuota fide parati esse debemus, vt consortes gloriæ Prophetarum atque Apostolorum effici mereamur, per Christum Dominum nostrum, qui est benedictus in secula. Hęc Chromatius. In quibus verbis non solùm notare oportet, quòd gloriam cœlestem declarat esse illam mercedē copiosam in cœlis: sed dicit nos illam mereri per tolerantiam persecutionum simul cum Christi merito. Huc etiam pertinet retributionis nomen quo ipsa gloria cœlestis appellatur: quia per illam retribuit Dominus cuique iusto secūdùm merita suorum operum. De custodia mandatorum Propheta loquens, ait. In custodiendis illis retributio multa. In quibus verbis apertè consonat Propheta Christo dicenti, mercedem esse copiosam in cœlis: Idem enim est retributio multa, & merces copiosa. Vnde Cassiodorus illum Psalmi versiculum interpretans, ait. Tanta enim diuinæ clementiæ dona sunt, quæ nequeunt comprehendi. Sic enim de his Apostolus dicit. Quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quę prępărauit Deus diligentibus se. Meritò ergo dicta sunt multa: quia comprehendi non poterant vniuersa. Hæc Cassiodorus. Et certè quisquis curiosè stylum sacræ scripturæ scrutatus fuerit, inueniet quod nunquam illa vtitur verbo retributionis aut mercedis, sed solùm liberalis donationis, quoties loquitur de vocatione ad gratiam, aut de prima iustificatione, aut de prędestinatione ad gloriam. Hoc enim modo loquēdi ostenditur manifestè, illa omnia gratis & sine merito dari. Spiritus enim sanctus (vt ait Christus) vbi vult spirat. Et iterum. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et Paulus ait. Non est volētis, neque currentis, sed Dei miserentis. Et iterum. Cui vult miseretur, & quem vult indurat. Quum autē de redditione gloriæ cœlestis loquitur, tunc nomine retributionis aut mercedis vtitur, vt ostendat illam non gratis, sed sæpe propter

Psal.18. *Cassiodorus.* *1.Cor.2.* *Ioan.3.* *Ioan.15.* *Rom.9.*

A aliqua propria merita dari, vt puta omnibus adultis. Nam & si Deus gratis & sine vllo merito nostro prædestinat ad gloriam æternam, non tamen gratis illam reddit homini iam adulto, & rationis compoti. Hoc vario loquendi modo vsus est regius propheta in vno eodemque Psalmo, & in eodem verborum contextu, sic dicens. Saluum me fecit, quoniam voluit me. Et retribuet mihi Dominus secūdùm iustitiam meam, & secundùm puritatem manuum mearum retribuet mihi. In priori parte vbi agit de prædestinatione, & de vocatione ad gratiam, vsus est verbo liberalis donationis, dicens: Quoniam voluit me. In secundo versu vbi iam non agit de vocatione ad seruitium, sed de redditione præmij, non vsus est verbo significante liberalem donationem, sed verbo retributionis, sic dicens: Et retribuet mihi Dominus, secundùm iustitiam meam. Et hoc ipsum ante me annotauit Cassiodorus super Psalterium, vbi interpretans primam versiculi partem, hæc ait. Quoniam voluit me, id est, quoniam me elegit, qui gratis vocat vniuersos, nec prius beneficium accepit, quàm pręstare dignetur, sicut ipse in Euangelio dicit: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et huic interpretationi fauet Hieronymus qui in eodem loco hæc ait. Voluntate propria & non ex meo merito me vocauit, dicente Apostolo. Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Hæc Hieronymus. Exponens autem alterum versum Cassiodorus, hæc ait. Optimè vtrunque seruauit. Et prius dixit antequam assumeretur, Quoniam voluit me: Et nūc dicit: Retribuet mihi secundùm iustitiam meam. Hæc Cassiodorus. Rursus, ipsa sacra scriptura, non tantum semel aut iterum, sed pluries dicit sanctos esse dignos vita æterna, quod non diceret nisi illi per sua bona opera illam mererentur. Nam sapiens loquens de iustis qui propter Deum mala tolerauerunt, ait. In paucis vexati, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentauit eos, & inuenit eos dignos se. Non dixit inuenisse illos dignos aliquo alio bono, sed dignos se, vt hac ratione fictionem Ioan-

Psal.17. *Cassiodorus.* *Ioan.15.* *Hierony.* *Ephe.2.* *Cassiodorus.* *Sap.3.*

B nis Caluini & Philippi Melāctonis apertè conuinceremus. Nec dixit Deum fecisse, sed inuenisse eos dignos. Per quid autem fuerint digni, satis apertè declarauit, per illa verba, præcedentia. In paucis vexati, in multis bene disponentur. Vexatio itaque in paucis pro Deo tolerata, simul cum gratia Dei facit iustos esse ipso Deo dignos. Et Paulus Thessalonicensibus scribens eidem sententię fauet, sic dicens: Abūdat charitas vniuscuiusque vestrum in inuicem: ita vt nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei, vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini. Et de quibusdam Sardicensibus, qui non inquinauerunt vestimenta sua, dicit Deus. Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Si digni sunt ambulare cum Deo in albis, ergo hoc ipsum merentur: quoniam nihil aliud est mereri aliquod præmium quàm esse dignum illo. Deinde ex alia consideratione operum bonorum ad huc facilè potest conuinci, illa esse meritum vitæ æternæ. Nam opera bona dicuntur causare & efficere gloriam æternam in ipso homine illorum operatore. Non possunt autem dici causa beatitudinis, nisi ea ratione qua sunt meritum illius, neque possunt aliquam efficientiam circa illam habere, nisi illam quam habet meritum circa præmium. Hac enim sola ratione Paulus dicit, Christum factum esse omnibus obtemperantibns sibi causam salutis æternæ. Causam salutis æternæ dixit: quia meruit omnibus verè obedientibus salutem æternam. Hoc etiam modo interpretandnm est id quod Christus ipse Saluator noster dixit cuidam cæco secus viam sedenti ac mendicanti ab eo visum. Respice, inquit, fides tua te saluum fecit. Nam fides quæ spiritualis quædam res est, non poterat visum corporalem efficere,

2.Thes.1. *Apo.3.* *Heb.5.* *Luc.18.*

C sed fidem fecisse illum visum dixit Christus, quia per talem fidem cæcus meritus est, vt Deus illi visum restitueret. Quod autem opera bona dicantur causare aut efficere beatitudinem in homine, apertè conuincitur ex testimoniis Hieronymi & Augustini, qui hoc apertè docent. Nam Hieronymus in commentariis super Matthæum interpretans illa verba Saluatoris: Beati estis cùm maledixerint vobis homines, hęc ait. Illud maledictum contemnendum est, quod beatitudinem creat, quod falso maledicentis ore profertur. Hæc Hieronymus. In quibus verbis id annotare oportet, quod dicit maledictum pro Deo toleratum creare beatitudinem. Augustinus libro decimoquarto de Trinitate, capite 15. hæc

Hieronymus.

Augustinus. ait. Quid faciat animam beatam nisi meritum suum, & præmium Domini sui? Sed & meritum eius gratia est illius, cuius præmium erit beatitudo eius. Hæc Augustinus, qui manifestè dicit meritum hominis facere illum beatum. Et licet isti duo illustres viri satis clarè & apertè hoc dicant, multo tamen melius hoc conuincere possumus, ex verbis Pauli, dicentis, Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. *2.Cor.4.* Operatur dixit, vt hoc solo nomine ostéderet esse meritum beatitudinis. Nam Augustinus in tractatu super Psalmum.93. colligit ex istis verbis Pauli bona opera nostra esse preciū quo emitur gloria cœlestis, hæc dicens. *Augustinus.* Quid est, æternæ gloriæ pondus operatur in nobis? Quibus operatur? Non respicientibus quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non vidētur, æterna. Noli esse piger laborare breuiter, & gaudere incessabiliter. Hæc est requies sempiterna. Sine fine erit requies ista, sine fine erit gaudium hoc, sine fine erit lætitia ista, sine fine erit incorruptio vita æterna. Habebis requiem quæ non habebit finem. Quanto labore digna erit requies, quæ non habebit finē? Si verum vis comparare, & verū iudicare, æterna requies æterno labore rectè emitur. Verum hoc est, sed noli timere. Misericors est Deus. Si enim haberes æternum laborem, nunquam peruenires ad æternā requiem. Ergo vt aliquando peruenias ad id quod emis, non æternum laborandum est: non quia non valet tanti, sed vt possideatur quod emitur. Digna est quidem labore emi perpetuo: sed necesse est vt labore temporali ematur. Decies cētena millia annorum in labore quid valent? Decies cētena millia annorum finem habent: quod tibi dabo, Deus dicit, non habebit finem. Qualis misericordia Dei? Non dicit decies centena millia annorum labora: non dicit vel mille annos labora, non dicit quingentos annos labora. Cùm viuis labora in paucis annis, inde requies erit & finem non habebit. Verum est ergo quod dicit Apostolus. *2.Cor.4.* Etenim quod est ad præsens temporale & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modum æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Ecce quantum precium damus, quodāmodo vnam siliquam ad accipiendos thesauros sempiternos, siliquā laboris ad requiem incredibilem. Hactenus Augustinus, qui etsi agnoscit, nostros omnes labores valde impares esse gloriæ sempiternæ, tamen illos dicit esse precium, quo emitur illa gloria æterna. Preciū quidem non ex sua natura: sed ex misericordia diuina, quæ voluit illam nobis tam paruo precio venalem exhibere, vt illam assequi possemus, quæ si iusto precio esset emenda, nunquam posset haberi. Iam nunc Caluinum obsecro, vt dicat nobis quare tam temerè monachis exprobrat, & illos subsannat atque irridet, propterea quòd dicant, per bona opera hominem mereri vitam æternam, quasi soli monachi hoc dixissent, & non omnes sacri doctores ante illos. *Caluin⁹.* Vt autem lector agnoscat Caluini temeritatem, & impudētem maledicentiam, verba illius citare decreui. In libello suo contra acta concilij Tridentini circa finem sextæ sessionis vbi agit de merito bonorum operum, postquam negauit vitam æternam esse bonorum operum mercedem, hæc quæ sequuntur ait. Sed non mirum est crassulos monachos, qui nullum vnquam certamen cōscientiæ experti, nunc etiam vel ambitione inebriati, vel crapula, suo tantum idolo (papam semper hoc nomine appellat) ventilare se cupiūt, de legis perfectione ita garrire. Eadem securitate cœlum promercale exponunt: ipsi intereà in præsenti mercede, cui inhiant occupati. Hæc Caluinus. Ex quibus verbis, tanquam ex vnguibus leonem, vt est in prouerbio, facilè poterit candidus lector æstimare Caluinum, quoniam, vt ait Salomon, *Prou.19.* doctrina viri per patientiam noscitur. Possem quidem facillimè, si vellem, retalliare, sed mallo silere, & patienter pro Christi nomine tales maledictiones tollerare: quia Saluator dixit: *Matt.5.* Beati estis quum maledixerint vobis homines, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes. Sed videamus causam propter quam in monachos tot maledicta congessit: quia vt ille inquit, cœlum promercale exponimus. Si hæc est causa propter quam nobis succenset, propter eandem vehementius irasci deberet, & inuehi contra Augustinum, quia ille ante nos, vt ex verbis illius pridem citatis constat, hoc apertè docuit: & nos illius autoritate freti illud dicere audemus. Sed credo Caluinum illa non legisse, alioqui non minus illi pepercisset, quàm monachis. Denique hæc impia istorum assertio damnata est totius Ecclesiæ definitione. *Cōcilium Lateranēse.* Nam Concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum capite primo suorum decretorum hæc ait. Non solum autem virgines & continentes verum etiam cōiugati per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo ad æternam merentur beatitudinem peruenire. Hęc Concilium Lateranense, & habentur in capite. Firmiter, de summa Trinitate & fide Catholica. Et Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum sessione sexta, canone trigesimo secundo suorum decretorum, hæc ait. *Cōcilium Tridentinum.* Si quis dixerit hominis iustificati bona opera ita esse dona Dei, vt non sint bona ipsius iustificati merita, aut ipsum iustificatum, bonis operibus quæ ab eo per Dei gratiam, & Iesu Christi meritum, cuius viuum membrum est, fiunt, non verè mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, & ipsius æternæ vitæ, si tamen in gratia decesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum, anathema sit. Hæc Concilium Tridentinum. Quæ omnia satis superque sunt ad conuincendam istorum hæreticorum assertionem, qua dicunt, hominem per bona opera non posse mereri vitam æternā. Oportet tamen respondere illorum obiectionibus, vt sic nostræ & Catholicæ sententiæ veritas clarius videatur. Primo quidē obiiciunt nobis, quod sumus Christo redēptori nostro nimiū ingrati, propterea quod nobis ipsis & nostris operibus arrogamus meritum beatitudinis, quasi Christus nō sit meritus eā nobis, aut meritū ipsius non fuerit sufficiēs ad eam nobis impetrandā: sed opus sit illi à nostris operibus adiuuari. Hęc autem fateri tanta est impietas, vt nullus homo Christianus sit, qui hoc audire, non abhorreat. Hoc argumentum aut est mera calumnia, aut procedit ex ignorantia crassa: quia omnes qui hoc nobis obiiciunt eo ipso ostendunt se non intelligere nostrā sententiam, & quomodo dicamus bona opera mereri vitam ęternam. Nā, vt sæpe iam diximus, non ex nobis hoc habemus, vt bonis operibus mereamur vitam æternā, nec opera nostra sunt ex se tāti valoris tātæq; dignitatis, vt illis debeatur gloria cœlestis: sed homines

& opera

& opera ad hanc dignitatẽ & ad hunc valorem exaltata sunt per solam diuinam clemẽtiam, qua voluit obtemperantibus sibi promittere vitam æternã. Qua promissione seclusa nullis operibus nostris quantumlibet bonis illam homines assequi possent: quia omnia opera nostra quãtumlibet bona, sunt imparia tanto præmio, & per consequens illo indigna. Quod autem homines & bona illorũ opera sint Deo grata, & ad vitã ęternã acceptata, hoc habent ex merito Christi, qui pro illis passionẽ & mortẽ suam Deo patri obtulit, & pro illis omnibus quos sciuit esse ad gloriam prædestinatos, orauit. Nã ingrediens mundum, vt Paulus ait, dixit. Hostiã & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato nõ tibi placuerũt. Tunc dixi. Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam Deus voluntatem tuã. Sequitur. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. Deinde cum iam vellet è mundo exire postquam pro discipulis suis Deũ patrẽ passioni proximus orauit, statim addidit. Nõ pro eis autẽ rogo tantũ, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorũ in me, vt omnes vnum sint. Hanc autẽ orationem, sicut omnes alias illius, vt Paulus ait, exaudiuit Deus pater, pro illa, quam eidẽ exhibuit, reuerentia. Hinc ergo tanquam ex primo merito prouenit omnis gratia, & omnis gloria: & inde pẽdet omnis diuina acceptatio, qua homines & opera illorum acceptat ad vitam æternam. Iustificati gratis, inquit Paulus, per gratiã ipsius, per redemptionẽ quę est in Christo Iesu, quẽ proposuit Deus propiciatorem per fidem in sãguine ipsius. Et iterum. Iustificati ergo ex fide pacem habemus apud Deum per Dominũ nostrum Iesum Christum. Et rursum. Sicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Et in alia epistola, non solũ de hominibus, sed etiam de bonis operibus per Christum à Deo patre acceptatis, ait. Dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorẽ bonorum operũ. Et Petrus exhortãs nos deponere omnem malitiã & dolum & simulationem, docensq; modũ, quo id rectè faciamus, ait. Offerentes spirituales hostias, Deo per Iesum Christũ acceptabiles. Cùm igitur hæc omnia corde integro & pleno ore fateamur, nihil Christi gloriæ derogamus: sed potius gloriã ipsius exaltamus, & illi arrogamus quicquid in nobis habet aliquã rationẽ meriti. Quia non solum dicimus illum, meritũ esse nobis vitã æternã: sed etiã vt hoc nos bonis operibus nostris, illius meritis innitẽdo, mereri possimus: quod multo maioris est gloriæ. Nec tamẽ sic bonis nostris operibus meriti honorẽ Christus dedit, quasi suum sine nostris esset insufficiens ad vitam æternam promerendam. Absit. Erat enim Christi meritũ & est, sine nostris operibus sufficientissimũ: sed ille noluit omnem sui meriti sufficientiam adultis sine aliquo bono illorum opere applicare, quãuis hoc facilè potuisset, si vellet: prout exhibuit infantibus. Neque hoc dicẽtes, meriti gloriam, vt nobis hæretici mendaciter exprobrant, inter nos & Christũ partimur. Omnem enim gloriam Christo, & nullam nobis in hac parte tribuimus, ne gloriã quam sibi soli Deus seruatã esse voluit, arripere præsumamus. Nam & si aliquã rationẽ meriti nostris operibus tribuamus, illã tamẽ ipsi Christo ascribimus ex cuius merito nobis datum est, vt nostris operibus aliquid mereri possimus. Et ideo hoc considerans beatus Bernardus sermone.61. super cantica dixit, Meum meritum miseratio Domini. Non plane sum meriti inops quandiu ille miserationum non fuerit. Quod si misericordiæ Domini multæ, multus nihilominus ego in meritis sum. Et si misericordiæ Domini ab æterno & vsque in æternum, ego quoque misericordias Domini in æternum cantabo. Nunquid iustitias meas? Domine memorabor tuæ iustitiæ solius. Ipsa est enim & mea, nempe factus est mihi in iustitia Dei. Hæc Bernardus, qui meritum agnoscens, totũ illud tribuit gloriæ Dei: quia ex misericordia Dei sibi tale meritũ prouenisse intelligit. Secũdò nobis obiiciunt quòd opera nostra per quę nos mereri dicimus, dona sunt Dei, quia nisi Dei dona essent, opera illa bona nõ essent, propter id quod Iacobus Apostolus ait. Omne datũ optimũ, & omne donum perfectum de sursum est descendens à patre luminum. Si dona Dei sunt opera nostra, cõsequens est, vt hæretici dicunt, homines per illa non posse mereri vitam æternam: quia non est rationi consonum, vt per id quod aliquis nobis donauit, aliquid apud illum mercamur. Si hoc argumentum aliquid valeret, etiam probaret, hominẽ per bona opera nõ solum vitam æternam, sed nec bona alia spiritualia, imò nec temporalia posse apud Deum mereri, quoniã si ad illa omnia comparentur opera nostra bona, non minus erunt dona Dei, quã si comparentur ad vitam æternam. At Philippus Melancton, & Ioannes Caluinus, & Vvitembergenses fatentur, opera nostra mereri præmia temperalia, & spiritualia. Non ergo pugnãt inter se hæc duo, donum Dei esse & meritum apud Deum. Dicimus ergo bona opera nostra esse dona Dei & simul esse vitæ æternæ meritoria. Et hoc non ex nostro cerebro, vt hæretici faciunt, dicimus: sed testimoniis sanctorum patrum freti, qui multis ante nos seculis hoc dixerunt, ex quibus aliquos impræsentiarum citare decreui, eos præsertim, quos isti hæretici in suum fauorem citant, vt inde omnibus constet, quàm male de illorum fauore gloriantur. Bernardus sermone.68. super cantica, hæc ait. Sufficit ad meritum scire quòd non sufficiant merita. Sed vt ad meritum satis est de meritis non præsumere: sic carere meritis, satis ad iudicium est. Porro infantium renatorũ neminem carere meritis, sed Christi habere merita. Quibus se tamen indignos reddunt, si sua iungere quiuerunt, sed neglexerunt. Quod quidem periculum iam adultæ ætatis est. Merita proinde habere cures: habita, data noueris: fructum speraueris Dei misericordiam, & omne periculum euasisti, paupertatis, ingratitudinis, præsumptionis. Perniciosa paupertas, penuria meritorum: præsumptio autem spiritus, fallaces diuitiæ. Et ideo diuitias & paupertatem ne dederis mihi Domine, ait sapiens. Fœlix Ecclesia, cui neque merita sine præsumptione, neque pręsumptio absque meritis deest. Habet vnde præsumat, sed non merita. Habet merita, sed ad promerendum, non ad præsumendum. Ipsum non præsumere, nónne promereri est? Hæc Bernardus. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quòd merita nostra dixit esse dona data & præmium respondens meritis esse ex misericordia Dei, ac proinde non esse præsumendum de meritis. Augustinus in epistola ad

Ll

Ioan.17. Heb.5. Rom.3. Ibidem.4. Ibidem. Tit.2. 1.Pet.2. Bernard. Iacob.1. Bernard. Prou.30.

Sixtum presbyterum, quę est in ordine. 105. disputans contra Pelagianos, qui falsò putabant meritũ hominis præcedere gratiam Dei, ait. Sicut enim ab initio fidei misericordiam consecuti sumus, nõ quia fideles eramus, sed vt essemus: sic in fine, quod erit vita æterna coronabit nos sicut scriptum est, in miseratione & misericordia. Non itaque frustra Deo cãtatur. Et misericordia eius præueniet me. Et misericordia eius subsequetur me. Vnde & ipsa vita ęterna, quæ vtiq; in fine sine fine habebitur, & ideo meritis pręcedentibus redditur, tamen quia iam merita quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostrã sufficientiam, sed in nobis facta per gratiã, etiam ipsa vita æterna gratia nuncupatur: non ob aliud nisi quia gratis datur, nec ideo quia meritis non datur, sed quia data sunt ipsa merita, quibus datur. Hęc Augustinus. Ecce duos, Augustinum videlicet & Bernardum, de quibus hęretici falsò & impudenter gloriãtur, quòd illorum faueant sententiæ, cum tamen ab illa longissimè discedant, prout ex verbis illorum quæ nunc proximè citauimus apertissimè constat. Istis etiam consentit Chrysostomus, qui homilia prima de Adam & Eua, post multa argumenta quibus probare nititur omne bonum nostrum à Deo proficisci: & nullum verè bonum posse nos sine Dei adiutorio agere, hæc quæ sequũtur, ait. His ergo Ecclesiasticis regulis, & diuina sumptis authoritate documẽtis, ita adiuuante Domino cõfirmati sumus, vt omniũ bonorum affectuũ atq; operum, & omnium studiorum, omniumque virtutũ, quibus ab initio fide ad Deũ tenditur, Deũ profiteamur authorẽ & nõ dubitemus ab ipsius gratia omnia hominis merita prouenire, per quẽ item fit vt aliquid boni & velle inueniamur & facere. Quo vtiq; auxilio & munere Dei, nõ aufertur liberũ arbitrium, sed liberatur, vt de tenebroso lucidũ, de prauo rectum, de languido sanum, de imprudente sit prouidũ. Tanta enim est erga omnes bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Hæc Chrysost. qui nihil manifestius pro nostræ sententiæ fauore dicere poterat. Denique Celestinus papa huius nominis primus in epistola sua prima, canone. 12. ait. Tanta erga omnes homines est bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona, & pro his quæ largitus est, æterna præmia sit donaturus. Hæc Celestinus. Ex istorum illustrium virorum testimoniis, iam satis constat quam parum valeat hæreticorum obiectio, qua nitũtur merita hominum obruere per hoc quòd sunt dona Dei. Ex his etiam cõstat, quare Paulus vitam ipsam æternam appellauit gratiam, dicens: Gratia Dei, vita æterna. Et Zacharias ait, Adæquabit gratiam gratiæ. Gratia enim dicitur ipsa vita æterna: quia licet detur propter merita, ipsa tamen merita sunt dona Dei gratuita, & merita non essent sine gratia. Ipsam ergo primam meriti originem considerantes, dicimus gloriam quæ meritis redditur, esse gratiam, quia ipsa opera, vt essent merita, ex gratia Dei habuerunt. Tertiò obiiciunt nobis illud Saluatoris apud Lucam, Cum feceritis quæ pręcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Si inutiles sumus, ergo impletione mandatorum vitam æternam non meremur: quoniam si tali impletione mandatorum vitam ęternã non meremur, non solum vtiles in illa, sed vtilissimi merito cẽsendi sumus. Est enim ipsa vita æterna supremum bonum & vtilissimum, quod nobis contingere potest. Deinde, si quod debuimus facere, fecimus, cõsequens est vt sic faciendo nihil mereamur. Nam qui reddit quod debet, satis habet quod per hoc liberatur à debito, & à pœna, quæ ab illo foret merito exigenda, si debitum non reddidisset. Fateor quidem nos omnes, etiam postquam omnia Dei mandata exequimur, debere existimare nos esse inutiles ex nostra natura, & ex propria natura eorũ quæ facimus: Quia nec ipsa mandatorũ impletio ex sua natura est tanti valoris, vt sit digna præmio vitæ æternæ, neque nos tot tantasque vires habemus, vt per nos solos sine speciali Dei adminiculo mandata illius omnia exequi valeamus. Nam de mandatorũ Dei executione, vt definitum est in cõcilio Mileui. cap. 5. suorum decretorum, Dominus loquebatur, quũ dixit: Sine me nihil potestis facere. Ex sola igitur misericordia diuina, vt iã sæpe diximus, prouenit nobis vtrũque, videlicet diuinũ auxilium, ad exequendũ mãdata Dei, & liberalitas ipsius Dei, qua promisit se nobis daturum vitam æternã, si mandata illius seruauerimus. Et quia hæc omnia non ex nobis, sed ex Dei misericordia procedũt, ideo Christus verus nostrũ omnium magister, docet nos ne superbiamus ex bonis, quæ facimus: sed dicamus nos esse seruos inutiles, existimãdo nos ipsos nihil eorũ sine speciali Dei adiutorio facere potuisse. Et quãuis hoc facere possemus, non tamen propter hoc digni essemus, vt propter ipsa opera nobis pręmiũ redderet: sicut nec seruus est dignus pręmio ꝓpterea quod seruit domino suo, cui ex seruitute obedire tenetur. Et ideo Christus etiã docet, vt hoc agnoscentes dicamus. Quod debuimus facere, fecimus. Et hæc est altera nõ minor Dei misericordia, ꝙ cũ posset à nobis, si vellet, sicut dominus à seruis exigere mandatorum suorũ executionẽ sine vlla expectione præmij, ipse tamen vt vel hac spe nos ad promptiorẽ mandatorũ obseruationẽ alliceret, ex sua misericordia voluit nobis tantũ præmium promittere. Et hunc esse verũ & germanũ verborũ Christi sensum, verba quæ præcedunt euidẽter cõuincunt. Nam ante illa verba Christus hęc quę sequũtur, dixit. Quis autẽ vestrum habens seruũ arantem aut pascentẽ boues, qui regresso de agro dicat illi. Statim transi, & recũbe: & non dicit. Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi donec manducẽ & bibam, & post hæc tu mãducabis, & bibes. Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Hac parabola dicta, statim subdidit Christus hæc de quibus nunc cõtendimus. Sic & vos quum feceritis omnia quę præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Ex quo verborum contextu apertissimè constat nos ideo seruos inutiles dici, quia ex mandatorum Dei executione nullo præmio sumus digni: sicut nec seruus est dignus præmio, propterea quod seruit Domino suo. Et huic interpretationi fauet Theophylactus, qui prædictam Christi parabolam interpretãs, ait. Mõstratur enim per hanc parabolam quod non oportet extolli in bono quopiam opere, imò neque in omnium mandatorum impletione. Seruo enim necessitas incumbit, vt faciat mandata Domini, neque vt bonum opus sibi ascribere debet. Quippe si non operabitur, dignior est multis plagis, quum autem operatus fuerit, contentus sit quod plagas effugerit. Proinde non oportet de hoc præmium vel honorẽ quærere. Liberalitatis enim

Augustinus. *Psal. 58.* *Chrysostomus.* *Celestin⁹* *Rom. 6.* *Zacha. 4.* *Luc. 17.* *Ioan. 15.* *Luc. 17.* *Theophylactus.*

tatis enim Domini fuerat dare, imò largiri ei: Igitur & qui ſeruit Deo, etiam ſi mandata perficiat, non debet extolli. Nihil enim magnum fecit, ſed væ erit ei niſi fecerit, ſicut Apoſtolus dicit: Væ mihi niſi euãgelizauero. Proinde ſi dona fuerit aſſecutus, non debet in illis ſuperbire & de eis ſe iactari. Beneficia enim ſunt, per miſericordiam Dei illi cõceſſa, non quòd debeat ei aliquid Dominus, imò ſeruus debet Domino ſuo, vt faciat omnia eius mandata. Hæc Theophylactus. Scio alios verba illa Chriſti aliter interpretari, dicentes, ideo nos ſeruos inutiles eſſe: quia nullam Deo vtilitatem ex noſtris meritis præſtamus. Et huic interpretationi fauet Beda in cõmẽtariis ſuper Lucam, vbi prædicta Chriſti verba interpretans vtramque expoſitionem illius verbi reddit, ſic inquiẽs. Si homo ab homine ſeruo non vniforme ſed multiplex miniſterium exigit, nec tamen ei gratiam habet: quanto magis vos qui ſine me nihil poteſtis facere non temporum longitudine, laborum merita penſare debetis, ſed amore & famulatu ſpontaneo nouis ſemper ſtudiis augere priora. Itaque dicite, ſerui inutiles ſumus. Serui quidem, quia precio empti eſtis. Inutiles verò, quia Dominus veſtrorum non indiget. Si autem inutilis eſt qui fecit omnia, quid de illo dicendum eſt, qui explere quæ pręcepta ſunt, vel infirmitate non potuit, vel quod peius eſt, ſuperbia deſpexit. Aliter. Serui inutiles ſumus, quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad ſuperuẽturam gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Hæc Beda, qui duas reddit illis verbis Chriſti expoſitiones, quarum ſecunda mihi multo magis placet: quia eſt literæ magis germana: prima autem, vt ego cenſeo, longè à litera recedit: propterea quod non conuenit parabola ad cuius exemplar nos admonuit, vt diceremus nos eſſe ſeruos inutiles. Nam ſeruus qui homini ſeruit, Domino vtilis eſt, quamuis ſibi non ſit: non ergo de vtilitate quæ prouenit Domino ſed de vtilitate propria ipſorum ſeruorum Chriſtus intellexit quum admonuit nos, vt diceremus nos ſeruos inutiles eſſe. Inutiles ergo nobis ſumus, quia nihil ex natura noſtrorum operum quantumlibet bonorum, meremur: ſicut nec ſeruus meretur ex ſeruitio, quod impendit Domino ſuo: quia facit quod ratione ſeruitutis facere obligatur. Quartò obiiciunt nobis, dicentes, quòd ſi homines per bona opera ſua merentur vitam æternam, eo ipſo licebit eis confidere in operibus ſuis bonis, & ex illis ſperare vitam æternam. Qui autem hoc concederet, cenſeretur ſtultus, iudicio Salomonis, dicentis. Qui ſperat in Domino ſaluabitur, & qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt. Neque ſolum ſtultum, ſed etiam maledicto obnoxium cenſet illum Hieremias, dicens. Maledictus homo qui confidit in homine. Et ideo Dauid hæc incommoda metuens, dixit. Nec enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me. Si ex operibus noſtris, non licet ſperare vitam æternam, ſed ex ſola Dei miſericordia, inde conuincitur, nos per noſtra bona opera non mereri vitam æternam. Nam quilibet poteſt ſperare præmium ex merito ſuo. Huic obiectioni iam ſatis reſpõdimus ſuperius, in titulo de fiducia. Eo enim loco apertè oſtendimus ex ſacris literis & ſanctorum teſtimoniis licere homini confidere in operibus ſuis & ex illis ſperare vitam æternam: dummodo non totam ſuam ſpem ponat in illis, ſed præcipuam & potiſſimam fiduciam collocet in merito Chriſti, & miſericordia diuina. Ad illum ergo locum mitto lectorem: quoniam inde etiam multa arma capere poterit, quibus contra præſentem hæreſim fortiter pugnare valeat.

1. Cor. 9. Beda. Prou. 28. Hiere. 17. Pſal. 43.

ORATIO.

QVidam adeò tribuerunt orationi, vt dicerent eam ſolam ſufficere ad vitam ęternam habẽdam, etiam ſi reliqua omnia deeſſent, & baptiſmus etiam. Huius peſtiferæ hæreſis autor fuit quidam Adelphius ex hæreſi Pſallianorum, aut Meſſalianorum, quod idem eſt. Hic Adelphius (vt hiſtoria tripartita narrat cap. 11. ſeptimi libri) dicebat nullam vtilitatem ex ſancto baptiſmate baptizatis accedere, ſed ſolam orationem ſtudioſam inhabitantem dęmonem effugare, quo eiecto per illam orationem ſtudioſam, Spiritus ſanctus adueniebat, & ſenſibiliter & viſibiliter ſuam deſignabat præſentiam: & corpus tunc liberari dicebat ab omni motu paſſionis, & animam à mala voluntate, ita vt nequaquam de cætero egeat neque ieiunio macerante corpus, neque doctrina refrenãte. Dicebat etiam eum qui hæc impetraſſet, non ſolùm liberari à paſſionibus corporis, ſed etiam futura præuidere, & futura oculis cernere. An autem hic error fuerit omnibus Meſſalianis communis, mihi non eſt certum, ſed ſuſpicor ita eſſe. Nam hiſtoria tripar. in illo. 7. lib. cap. 11. de hæreſi Meſſalianorum diſſerens, ſolùm hoc dicit, quòd Flauianus Antiochenus epiſcopus de hac hæreſi inquirens acceſſit ad quẽdam Adelphium ſenem, quem hæreſi Meſſalianorum infectum eſſe credebat, vt ab eo ſciret quid eorum doctrina contineret. Ab hoc autem Adelphio pręfatus epiſcopus per blanditias & fictiones quaſdam extorſit ea quę nunc proximè narrauimus. Vnde coniicio hanc fuiſſe omnium Meſſalianorum ſententiam. Aduerſus hanc hæreſim non eſt opus diſputare, quoniam etſi oratio bona ſit & meritoria ſi debitè fiat, conſtat tamen ex ſacris literis eam ſolam non ſufficere: cùm alia multa præter orationem Dominus in lege præceperit tanquam neceſſaria. Et nos ſuprà in titulo de baptiſmo hæreſi. 4. contra hos Meſſalianos, ſiue Pſallianos, probauimus baptiſmum eſſe neceſſarium. Et in titulo de ieiunio oſtendimus ieiunii virtutes, & eiuſdem neceſsitatem. Ex quibus apertè colligitur orationem ſolam non eſſe ſufficientem ad vitam æternam conſequendam.

Adelphi⁹ Meſſaliani.

SEcunda hæreſis docet nunquam eſſe ceſſandum ab oratione. Hanc hæreſim conſtat eſſe Meſſalianorum, ſiue Pſallianorum. Nam Auguſt. in libro de hæreſibus cap. 57. dicit illos tantum orare, vt eis, qui hoc de illis audiunt, incredibile videtur. Quapropter Græcè appellantur Euchitæ, id eſt orantes. Huius hæreſis non meminit Guido in ſua ſumma de hæreſibus, imò nec de Meſſalianis in toto illo opere vllam fecit mentionem. Vt autem hanc hæreſim conuincamus, non oportet multum ſudare, quoniam apertiſsimum eſt non eſſe poſsibile homo ſemper oret. Nam neceſſarium eſt dormire: quo tempo-

Meſſaliani. Pſalliani. Euchitæ.

re nullus orare poteſt, quia tūc nullus eſt mentis vſus, qui maximè in oratione exigitur. Nullus eſt enim, niſi ſolus Chriſtus Saluator noſter, qui verè poſſit dicere illud quod in Canticis habetur: Ego dormio, & cor meum vigilat. Oportet etiam comedere & bibere, & pro his acquirendis laborem aliquem moderatum, quamuis non ſolicitudinem, adhibere. Oportet etiam curam rei familiaris habere, quoniam beatus Paulus de viduis loquens, ait: Si qua vidua filios aut nepotes habet, diſcat primùm domum ſuam regere, & mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum eſt coram Deo. Et paucis interiectis ſubiungit: Si quis autem ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior. Et non ſolùm hoc in laicis hominibus eſt neceſſarium, ſed etiam in Eccleſiaſticis. Nam inter alia, quæ Apoſtolus enumerat tanquam neceſſaria, vt quis debitè poſſit fungi munere epiſcopatus, hoc quoque addit, vt videlicet ſit domui ſuæ bene præpoſitus. Si quis autem (inquit) domui ſuæ bene præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? At quis non videt quantum impediat ab oratione illa rei familiaris cura? Taceo de cibo & potu, quoniam cùm hi percipiuntur, nullus patet orationi locus, præſertim vocali, de qua hi Meſſaliani (vt coniicere poſſum) loquuntur. Nam alia oratione quæ intra, cordis latebras formatur, etiam comedens & bibens quiſque orare poteſt. Sic enim orabat Moyſes, cui tacēti dixit Dominus: Quid clamas ad me? Clamabat enim corde, quāuis tacebat ore. Cùm ergo quis comedens aut bibens, aut quoduis aliud opus agens, Deum cogitat, pro cuius amore illa operatur, tunc verè orat. Quapropter beatus Paulus monebat Corinthios, dicens: Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Et ad Coloſſen. ſcribens iterum ait: Omnia quæcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, gratias agentes Deo & patri per ipſum. Et hoc modo intelligendum eſt id quod Paulus alibi dicit: Sine intermiſsione orate, Ita vt is dicatur ſine intermiſsione orare, qui omnia quæ facit, in gloriam Dei facit. Aliàs enim nō eſſet poſsibile ſine intermiſsione orare. Nūquid ſine intermiſsione poſſumus genu flectere, corpus proſternere, manus leuare, voces formare, vt de hoc dixerit Paulus, ſine intermiſsione orate? Verum aliud nobis obiiciunt teſtimonium Meſſaliani, quo nos vrgere putant. Nam Saluator noſter apud Lucam ait: Oportet ſemper orare, & non deficere. Ex quo loco Meſſaliani colligunt nunquam eſſe ceſſandum ab oratione. Hæc tamen Chriſti verba nihil illis ſuffragantur, quoniam non ita, vt putant, ſunt accipienda. Auguſtinus in libro de hæreſibus, ad Quod vult Deum, cap. 57. dicit illa verba ſic eſſe intelligenda, vt nulla dies abſque oratione intermittatur: ita quòd Auguſtino idem eſt ſemper orare, & ſine intermiſſione orare, & qualibet die orare. Eodē modo illa Chriſti verba & ſimiliter illa Pauli ex prima ad Theſſalonicen. epiſt. interpretatur beatus Anſelmus in commentariis ſuper epiſt. Pauli. Beda tamen in expoſitione ſuper Euangelium Lucæ, duplicem expoſitionem tribuit illis verbis, ſic dicens: Quis autem poteſt ita ſemper orare, & ſine defectu & ſine intermiſsione precibus inſiſtere, vt nec alimentum ſumendi aut dormiendi tempus habeat? Aut ergo dicendum eſt eum ſemper orare, & ſine defectu vel intermiſſione, qui horis canonicis iuxta ritum Eccleſiaſticæ traditionis pſalmodiis & precibus continuis Dominum rogare & laudare non deſiſtit. Et hoc eſt quod Pſal. dicebat: Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Aut certè omnia quæ iuſtus ſecundum Dominum gerit & dicit, id orationem eſſe reputādum. Hæc Beda. Verùm etſi horum clariſsimorum virorum expoſitiones mihi placeant: aliter tamen & (mea quidem ſententia) melius fortè videntur illa verba poſſe intelligi, quòd videlicet Chriſtus & eius Apoſtolus in illis verbis vſi fuerint quadam hyperbole ad rem exaggerandam, ſicut & aliàs ſæpe in ſacris literis illa figura reperitur: quoniam (vt ait beatus Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana) ſacra ſcriptura, quæ inſtar communis locutionis ſcripta eſt, eiſdem vtitur tropis & figuris, quibus communis modus loquendi vtitur. Et vt res ſit apertior, vnum & alterum exemplum proferam ex ſacris literis, in quibus hæc hyperbole reperitur. In Actis Apoſtolorum deſcribens illa hiſtoria aduentum Spiritus ſancti, & volens innuere multitudinem gentium & nationum quæ tunc erat Hieroſolymæ, ait: Erant autem in Hieruſalem habitātes Iudæi viri religioſi ex omni natione quæ ſub cœlo eſt. Quòd niſi hic admittatur hyperbole, erit neceſſarium fateri tunc fuiſſe Hieroſolymæ Hiſpanos, Gallos, Anglos, Scotos, Aethiopes, Siculos, Balearicos, Sauromatas, aliàſque innumeras nationes, quas vix Niniue quæ ciuitas erat magna itinere dierum trium, capere potuiſſet, nedum Hieroſolyma, quæ paruum aut mediocre oppidum erat. Similiter Chriſtus volens nobis ſuadere vt quàm ſecretè & abſque omni iactantia fieri poſſet, eleemoſyna daretur, dixit: Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. At cùm eadē in vtraque manu ſit anima, fieri non poteſt vt ſiniſtra neſciat quod dextera facit. Sed eſt ibi quædam hyperbole, ſiue quidam exceſſus ad rem magis commēdandam. Ita etiam Chriſtus vt nobis frequentiam orationis commēdaret, dixit: Oportet ſemper orare, hyperbole quadam vſus, ſemper pro frequenter accipiens. Eadem hyperbole vſus eſt Paulus, dicēs: Sine intermiſsione orate. Aliàs enim fieri non poſſet vt ſemper & ſine intermiſsione oraremus, quibus neceſſe eſt comedere, & bibere, & dormire, curam rei familiaris habere, aliaque multa facere ſine quibus in hac miſera vita eſſe non poſſumus, quorum aliqua orationis attentionem minuunt, alia in vniuerſum tollunt. Nec eſt quod amplius aduerſus hanc hæreſim diſputemus.

Cant. 5. — 1. Tim. 5. — 1. Tim. 3. — Exod. 14. — 1. Cor. 10. — Coloſſ. 3. — 2. Theſſ. 3. — Luc. 18. — Auguſt. — Beda. — Pſal. 33. — Acto. 2. — Matt. 6. — 1. Timo. 5.

A — B — C — D

Tertia hæreſis eſt, quæ cum his duabus præcedentibus ex diametro pugnat: quoniam docet orationem eſſe prorſus inutilem, nulliuſque virtutis. Hæc hæreſis plures habet fautores: qui quamuis non eadem via incedant, omnes tamen ad hunc tendunt ſcopum, vt orationis virtutem minuant, & prorſus eneruent. Pelagius enim, teſte Auguſtino libro de hæreſibus, dixit orationes quas facit Eccleſia pro infidelibus, & aliis peccatoribus vt conuertantur, ſiue pro fidelibus vt perſeuerent, fruſtra fieri, quoniam ad illa omnia ſufficere dicebat noſtri arbitrii liberam poteſtatem, & ita non eſſe opus à Deo petere, quæ noſipſi conſequi poſſumus. Sed huius hæreſis fundamentum iam ſuprà omnino euertimus

Pelagius.

in titulo de gratia, hæresi.1.ideo non est opus vt Pelagium iterum in hanc contentionem vocemus. Hoc solùm de Pelagianis dicere decreui, quòd isti sunt sicut antiqui gigantes, qui (vt Ecclesiasticus ait) non exorauerunt Deum pro peccatis suis: ideo destructi sunt confidentes suæ virtuti. Sunt alii qui aliud non minus perniciosum iecêre fundamentum, super quod hanc pestilentem fabricam ædificare conantur. Petrus enim Abailardus, & Ioannes Vvicleph, & Ioannes Huss, & Martinus Lutherus, dicunt omnia necessitate absoluta fieri, neque posse aliter fieri quam fiunt. Ex quo putrido fonte hic nō minus vitiatus riuulus scaturit: superfluas videlicet & inanes esse orationes quæ ad Deum mittūtur: quoniam si omnia necessitate absoluta fiunt, frustra quis Deum orat pro ea re, quæ si futura est, etiamsi non oret, eueniet: & si futura non erat, etiam si oret, nunquam eueniet. Hac ergo ratione multi ex Lutheranis è castris suis A prorsus eiecerunt orationem tanquam penitus inutilem. Lutherus tamen orationem probat: qua in re minimè sibi constat, cum aliàs dicat omnia ex necessitate absoluta euenire. Aduersus hanc hæresim tot sunt sacræ scripturæ testimonia, tamq́ue aperta, vt mirum sit hominem in sacris literis vel mediocriter versatum, in eam fuisse prolapsum, nisi talis sit qui sacris literis detrahere velit. Illud in primis est apertissimum, quòd ipse veritatis magister docuit nos orare. Nam cùm dixisset non esse opus multiloquio in oratione, postea subiunxit modum quo orare debeamus, dicens: Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, &c. Si res inutilis esset oratio, frustra nos docuisset Christus modum quo orare debemus. Nec solùm nos orare docuit verbo, sed etiam opere: quoniam ipsemet sæpenumero orauit, imò vt verius dicam, tota eius vita fuit quædam perpetua oratio. Nam assumptis Petro, Iacobo & Ioanne fratre eius, ascendit in montem vt oraret, & facta est dum oraret species vultus eius altera. Et cùm mors eius instaret, acerbitatē illius reformidans, procidit in faciem suam, orans & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Et illi qui aduentum Spiritus sancti expectabant, omnes erant vnanimiter perseuerantes in oratione. Quomodo ergo inutilis censebitur oratio, quæ viam parat Spiritui sancto, vt ad nos venire dignetur? Cùm Christus Saluator noster eiecisset de corpore cuiusdam hominis dæmonium, quod discipuli eius prius non potuerant eiicere, dixit discipulis suis: Hoc genus non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Magna certè est virtus quæ dæmonia eiicere valet. Præterea cùm Paulus & Silas in carcere adorantes laudarent Deum, subitò terræ motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris. Rursum: Beatus Iacobus in sua canonica epistola plures orationis virtutes enumerat. Tristatur aliquis vestrum (inquit ille) oret æquo animo, & psallat. Ecce ad depellendam animæ tristitiam. Postea subdit: Infirmatur quis in vobis: inducat presB byteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum. Ecce qualiter oratio prodest ad salutem corporis acquirendam. Sed audi iam quid dicat de salute animæ. Confitemini (inquit) alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua. Erubescant iam impudentes hæretici detrahere orationi, dicētes, eam nihil valere, quam Iacobus Apostolus multum valere asserit. Et quò sententiam suam astruat, testimonio & exemplo Heliæ Prophetæ eam confirmat, dicens: Helias homo erat similis nobis, passibilis, & oratione orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex. Et rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Vides iam quanta sit orationis virtus, quę intra cœlum pluuias continere, & inde eas deducere valet. Demum vt paucis virtutem orationis concludamus, Christus Saluator noster ait: Quæcunque petieritis in oratione credētes, accipietis. Christus tanti facit orationem, vt si comitem habuerit fidem, eam sufficere dicat ad impetranda omnia quæ petiuerimus: & hæretici non verentur dicere illam nullius esse momenti. Post hæc tam aperta testimonia extat de hac re Ecclesię definitio. Nam Concilium Toletanum quartum, capite nono suorum decretorum de oratione Dominica disserens, postquam pręceperat vt singulis diebus à quolibet sacerdote dicatur, virtutem illius orationis explicans, ait: Delet ergo hæc quotidiana oratio minima quotidiana peccata: delet illa à quibus vita fideliū etiam scelerate gesta, pœnitendo in melius discedit mutata. Ergo sicut Christus præcepit, sic Apostolus monuit. Et quemadmodū doctores Ecclesiastici instituerunt, quia quotidie vel cogitatione vel verbo delinquimus, quotidie & hanc orationē effundere in conspectu Dei debemus. Quisquis ergo sacerdotum vel subiacentium clericorum hanc orationem Dominicam quotidie, aut in publico, aut in priuato officio prætericrit, propter superbiam iudicatus ordinis sui honore priuetur. Hęc Concilium Toletanum. Et Concilium Mileuitanum cap.8. suorum decretorum cōtra Pelagium, sic ait: C Item placuit vt quicunque verba ipsa Dominicæ orationis, vbi dicimus: Dimitte nobis debita nostra, ita volunt à sanctis dici, vt humiliter & non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem, & non hominibus sed ipsi Domino mentientem? qui labiis sibi dicit dimitti velle, & corde dicit, quę sibi dimittantur debita non habere? Hæc concilium Mileuitanum. Ex cuius definitione hæc duo colligimus. Vnum est quòd omnes quamdiu in hac vita sumus, subiacemus peccatis. Alterum, quòd ad hoc vt illa dimittantur, Dominica oratio prodest, in qua dicitur: Dimitte nobis debita nostra.

Eccle.16. *Petrus Abailar.* *Ioannes Vvicleph.* *Ioannes Huß.* *Lutherus.* *Matt.6.* *Luc.9.* *Matt.26.* *Acto.1.* *Matt.17.* *Acto.6.* *Iacob.5.* *Ibidem.* *3.Reg.17.* *Matt.21.* *Cōcilium Toletanū* *Cōcilium Mileuitanum.*

QVarta hæresis asserit orationes quæ vni personæ specialiter applicātur, non plus prodesse illi quā si generaliter pro omnibus fierent. Huius hæresis autor est Ioannes Vvicleph, dicens non esse orandum pro aliqua particulari persona, quia (vt dicit) oratio quæ pro vno solo fit, non plus prodest illi quàm aliis. Hanc hæresim ipse Deus ore suo damnat, qui præcepit Eliphat Themanitæ vt rogaret Iob quatenus ille rogaret Deum pro ipso, & pro aliis duobus amicis suis, qui Deum offenderant, eò quòd sic acriter reprehenderant Iob. Et Dominus (vt scriptura testatur) conuersus est ad pœnitentiam Iob cùm oraret ille pro amicis suis. Præterea cùm Petrus Apostolus esset in carcere, oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo, & tandem oratio Ecclesiæ profuit Petro, quoniam misit Dominus angelum suum, & liberauit eum de carcere, & de manu Herodis, & de omni expectatione ple-

Ioannes Vvicleph. *Iob.42.* *Acto.12.*

bis Iudæorum. Nec tamen illa oratio ſic profuit omnibus aliis qui fuerāt carceri mancipati. Aliquid ergo plus prodeſt ſpecialis oratio illi pro quo fit, quàm aliis. Rurſum beatus Paulus Theſſalonicenſibus ſcribens, dicit ſe pro illis orationem feciſſe. Gratias (inquit) agimus Deo ſemper pro omnibus vobis memoriam veſtri facientes in orationibus noſtris ſine intermiſſione. Si æquè omnibus proſunt orationes, quo fine Paulus ſic apertè iactauit ſe feciſſe memoriam Theſſalonicenſium in ſuis orationibus? Deinde ipſemet Paulus ſæpe exhortatur, rogat, præcipit fieri orationes ſpeciales tum pro ſe, tum pro aliis. Obſecro ergo vos fratres (inquit ille) per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſancti Spiritus, vt adiuuetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum. Et alibi: Quoniam & adhuc eripiet de periculis, adiuuantibus vobis in oratione pro nobis. Et rurſum: Orationi inſtate vigilantes in ea in gratiarū actione, orantes ſimul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti. Et in alio loco: Orate pro nobis, vt ſermo Dei currat, & clarificetur. Et ex iſtis duobus vltimis teſtimoniis ſumpta eſt in tota Catholica Eccleſia conſuetudo illa inuocandi virginem Deiparam in initio cuiuſlibet prædicationis verbi Dei, quatenus ipſa dignetur rogare Deum vt aperiat prædicatori oſtium ad loquendum, & aliis ad audiendum myſterium Chriſti. Fruſtra Paulus toties pro ſe petit orari, ſi omnium orationes æquè illi prodeſſe poterant. Et pro aliis etiam ſpeciales monet fieri orationes, dicens: Obſecro primum omnium fieri obſecrationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate. Ideo prædicatores verbi Dei Paulum in hac parte imitantes, in ſuis prædicationibus hortantur populum vt ſpeciales Deo offerant orationes pro rege aliiſque principibus & prælatis Eccleſiaſticis, vt nauiculam, quæ in hoc mari magno & ſpatioſo iactatur fluctibus, ad optatum portum perducat. Demum ex .45. articulis Ioannis Vvicleph in Concilio Conſtantienſi ſeſſione octaua damnatis decimusnonus hic eſt, quo ſic ait: Speciales orationes applicatæ vni perſonæ per prælatos vel religioſos, non plus proſunt eidem quam generales, cæteris paribus. Qui articulus ſimul cum aliis eiuſdem Vvicleph vna ſuper omnes lata ſententia ibidem damnatus eſt.

1.Theſſ.1. — Rom.15. — 2.Cor.1. — Coloſſ.4. — Theſſ.3. — 1.Tim.2. — Cōcilium Cōſtant.

ORDO SACRAMENTVM.

VIX vnum aut alterum eſt ſacramentum cui Lutherus non detraxerit. Quædam illorum negat eſſe ſacramenta: alia dicit non conferre gratiam: alia inſuper vilipendit. Ordinem autem ſic tractat, vt illum ab Eccleſia procul reiicere conetur. Dicit enim ordinē neque eſſe ſacramentum, neque in eo eſſe aliquam imparitatem, vt vnus ordo ſit alio & dignitate & poteſtate maior, ſed omnes Chriſtianos dicit eſſe in eodem ordinis gradu. Hæc ergo tria ſucceſsiuè expugnare oportet. Primò ergo Lutherus dicit Eccleſiam Chriſti ignorare ſacramentum ordinis. Nam iuxta eum ſacramentum ordinis nihil aliud eſt quàm ritus quidam eligendi concionatorem in Eccleſia: quapropter aſſerit eum qui non prædicat, non eſſe ſacerdotem, niſi æquiuocè, quemadmodum homo pictus eſt homo. Ordinem denique ipſum dicit eſſe figmētum ex hominibus natum, nihil de re Eccleſiaſtica & de ſacramento intelligentibus. Primò ergo oſtendere volo, in collatione ordinis gratiam conferri: deinde oſtendā ex ſacris literis huius rei eſſe aliquod ſignum ſenſibile. Ex quibus duobus concludetur ordinem eſſe ſacramentum. Gratiam conferri ſuſcipienti ſacrum ordinem, apertè oſtendit id quod Paulus Timotheo ſcribens, ait: Noli (inquit) negligere gratiam quæ data eſt tibi per prophetam cum impoſitione manuum presbyteri. Quibus verbis Paulus ſatis apertè oſtendit Timotheum ſuſcepiſſe gratiam cum promotus fuerit ad ordinem ſacerdotii. Et in poſteriore epiſtola quam eidem Timotheo ſcripſit, iterum pro hac re teſtimonium dicit in hunc modum. Admoneo te, vt reſuſcites gratiam Dei quæ in te eſt per impoſitionem manuum mearum. Prætereà ex vetuſtiſsimo Eccleſiæ ritu ab Apoſtolis orto ſemper obſeruatum eſt, vt tam ordinās quàm ordinatus, præſertim in ſacris ordinibus, ieiunus ad ordines accedat. Et hoc ſcriptura ipſa teſtatur, quæ refert Apoſtolos ieiunātes & orātes impoſuiſſe manus Paulo & Barnabæ, quos ex præcepto Spiritus ſancti mittebant ad prædicādum Euangelium. Si in collatione ordinis nulla infunderetur gratia, non eſſet opus tāta præparatione. Sed quia certò credebāt Apoſtoli gratiam Spiritus ſancti conferri iis quos ad ordines ſacros promouebant, ideo ieiunabant & orabant, vt vel ſic pararentur ad gratiam Spiritus ſancti recipiendam: quemadmodum olim cùm aduentum Spiritus ſancti expectabant, perſeuerabant vnanimes in oratione. Et hanc ieiunii cauſam aſsignat Leo papa huius nominis primus: cuius verba quoniā alteri propoſito etiam deſeruiunt, infrà citabimus. Et B. Aug. in lib. quæſt. veteris & noui teſtamenti, quæſt. 93. (modo is liber ſit Auguſtini) hoc etiam apertiſsimè docet. Verùm quia ſuprà in titulo de Melchiſedech apertiſsimè conuicimus illud opus non eſſe Auguſtini, ideo illa verba citare contempſi. Si quis tamen ſibi fidem facit librum illum eſſe Auguſtini, locum illi ſignaui in quo illam ſentētiam inueniat. Ecce ergo oſtendimus in collatione ordinis gratiam conferri: nunc opus eſt vt oſtendamus in tali collatione eſſe aliquod ſignum exterius ſenſibile. Hoc autem clariſsimè oſtendunt illa Pauli verba ex epiſtolis eius ad Timoth. nūc proximè citatis, quoniam ex illis patet eum qui alium ordinabat, manus illis imponere, per quam manuum impoſitionem ordinem alteri cōferebat. Quod ex aliis pluribus ſcripturæ locis etiam colligitur. Paulus enim admonēs Timotheum ne leuiter aliquem ad ſacerdotium promoueret, quin prius diligenter perſonæ meritum examinaret, ſic ait: Manus citò nemini impoſueris. Et cum Apoſtoli ſeptem viros ex multitudine diſcipulorum electos, fecerunt diaconos, orantes (vt dicit hiſtoria Apoſtolica) impoſuerunt illis manus. Ecce iterum cùm ad diaconatum promouent Apoſtoli, faciunt orantes, quēadmodum cùm Paulo & Barnabæ imponūt manus, quia videlicet gratia in tali promotione erat conferenda. Concilium

Lutherus. — 1.Tim.4. — 2.Tim.1. — Acto.13. — Act.1. — 1.Tim.5. — Act.6.

cilium Carthaginense quartum, capitibus. 1. 2. 3. & 4. decernit episcopum, presbyterum, & diaconũ debere ordinari per manuum impositionem. Et ex hoc signo quo Apostoli vsi sunt, etiam persuaderi potest gratiam conferri in susceptione ordinis: quoniam non est vero simile, manus fuisse ordinatis impositas ab Apostolis, vt corpus inani contactu attrectarent, & nulla spirituali gratia prodessent animæ. Parum enim proderat corpori manus imponere, si ex hac manus impositione nihil anima proficere debebat. Si ergo in ordinis susceptione confertur gratia, & sub aliquo signo sensibili, conuincitur inde ordinem esse sacramentum. Et vt ostendamus hoc non esse recens scholasticorum Theologorum inuentum, aliquod vetustorum doctorum citabo testimonia. Leo papa in epistola nona quæ est ad Dioscorum Alexandrinum episcopum, dicens ordinem debere conferri & suscipi à ieiunis, sic ait: Nam præter authoritatem consuetudinis quam ex Apostolica nouimus venire doctrina, etiam sacra scriptura manifestat, quòd cùm Apostolum Paulum & Barnabã ex præcepto Spiritus sancti ad Euangelium mitterent prędicandum, ieiunantes & orantes imposuerunt eis manus: vt intelligamus quanta dantium & accipientium deuotione curandum sit, ne tantæ benedictionis sacramentum negligenter videatur impletum. Hæc Leo papa huius nominis primus, vir sanctitate perinde ac doctrina illustris. Ex quibus verbis duo colligimus, videlicet quòd ordo sit sacramentum, & quòd in eius collatione conferatur gratia, quoniam ideo dicit ieiunium & orationem præcessisse, vt dignè recipiatur benedictio quæ in tali sacramento confertur. Augustinus de baptismo contra Donatistas, de eodem baptismo & ordine loquẽs, sic ait: Vtrunque enim sacramentum est, & quadam consecratione homini datum. Illud quum baptizatur, istud quum ordinatur: ideo non licet in Ecclesia Catholica vtrunque iterari. Et paulò pòst: Neutri sacramento facienda est iniuria. Et addidit de sacramento ordinis: Sicut non rectè habet qui ab vnitate recedit, sed tamen habet: sic etiam non rectè dat qui ab vnitate recedit, & tamen dat. Et rursum ad vtrunque reuersus subiungit: Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi & Ecclesiæ, quia eis illicitè vtuntur non modò hæretici, sed etiam omnes impij: sed illi corrigendi sunt, & puniendi: illa autem sunt agnoscenda, & veneranda. Hæc Augustinus. Quibus verbis non semel fatetur ordinem esse sacramentum. Iam credo quisque videt quàm effronti audacia iactauerit Lutherus Ecclesiam Christi ignorare sacramentum ordinis, nouámque esse eius inuentionem, cùm ex Augustino & Leone papa clarè constet ordinem esse sacramentum. Neque Augustinum aut Leonem ab Ecclesia Christi abigere potest, quos eadem Ecclesia velut sanctos censuit esse venerandos: neque eos dicet recentes Theologos, prout solet, nisi talem se existimet, vt ei mille anni sint tanquam dies hesterna quæ præteriit. Hoc solùm ergo superest nobis probandum, vt videlicet ostendamus non omnes ordines esse pares inter se, sed esse diuersos intra hoc sacramentum gradus, ita vt vnus ordo sit alioqui dignitate & potestate maior.

Cõcilium Carthaginense. *Leo papa.* *Augustinus.*

Et certè quisquis debita attentione considerauerit ea quæ in vetere illa lege Mosaica ordinata sunt, de tabernaculo, & altari, & de sacerdotibus & aliis ministris altari seruientibus: facilè inde cognoscet quasi ex vmbra corpus, varios oportere dari in Ecclesia ordines, qui diuersis in ministerio altaris fungantur officiis. Nam lex (vt ait Paulus) vmbram habebat futurorum bonorum. Et idem ait, omnia in figura contigisse patribus illis. Ab vmbra igitur ad suum corpus, à figura ad correspõdentem sibi rei veritatem, optimum & efficacissimum erit argumentum. Nam hoc argumentationis loco Paulus vsus est, volens probare licitum esse his qui euangelium annunciant, de Euangelio viuere: quia qui in veteri illo tabernaculo operabantur, viuebant de tabernaculo, & qui altari deseruiebant, participabant de altari. Itaque argumentatur Paulus ibi ab vmbra & figura ad corpus & veritatem. Cùm igitur tam efficax sit, iuxta Paulum, hic argumentationis modus, manifestè per illum conuincemus plures esse in Ecclesia Catholica ordines, variosque esse gradus eorum qui in altari ministrant. Nam ad ministerium illius tabernaculi veteris, varii ordines diuersique gradus fuerunt à Deo instituti, ita vt vnus esset Pontifex aut sacerdos summus, alii sacerdotes minores, alii leuitæ, qui etsi sacerdotes non essent, altari tamen ministrabant. Quæ ad sacerdotem pertinent summum, & quæ ad inferiores attinent, describuntur in Exodo, vbi alia officia aliaque vestimenta summo sacerdoti, alia inferioribus sacerdotibus tribuuntur. Supra caput Aaron & cuiuslibet alterius summi sacerdotis fusum est sanctæ vnctionis oleũ. Filios Aaron minores sacerdotes & illorum successores non sunt in capite, sed solum in manibus oleo sancto vncti. Tunicæ istorum erant lineæ, summi verò sacerdotis ornatus erat ex auro, hyacintho, purpura, gemmisque preciosis confectus. De ritu cõsecrationis Leuitici ordinis habetur in leuitico libro, in quo etsi vnus omnium Leuitarum consecrationis ritus describitur, diuersa tamen illis distribuuntur officia. Nam in tres classes sub suis capitibus & principibus distribuuntur, & suum cuique locum in excubiis & ministerio assignatur, iuxta sacerdotum imperium. Si tantus fuit ordo, tamque distinctus in illa veteri figura, opus est vt concedamus varium esse ordinem claréque distinctum, eorum qui in altari vbi nunc Eucharistia consecratur, ministrare debent. Nisi fortè Ecclesiam Catholicam confusissimam quãdam Babylonem in qua nullus sit ordo, facere velimus, cum tamen synagogam illam veterem, quæ huius typum tenet, velut nobilissimam quandam ciuitatem ordinatissimè constitutam fuisse, apertissimè constet. Quòd si quis tam impius & tam effrons est, vt id fateri non vereatur, is certè aut sapientiam, aut potentiam, aut denique bonitatem cogetur minuere diuinam: quia videlicet fateri cogetur Deum aut nescisse, aut non potuisse, aut denique noluisse talem formare Ecclesiam suam, qualem prius adumbrarat & deliniarat in illo veteri populo. Certè cùm multò præstantius sit sacrificium quod nunc à sacerdotibus Ecclesiæ offertur, quàm sacrificia omnia veteris legis, oportebat vt maior honor illi præstaretur, & maior etiam ordo in illius ministerio seruaretur, & ministrorum ordines ad illius administrationem plures deputarentur.

Heb. 10. *1. Cor. 11.* *Exod. 17.*

Omitto hic minores ordines, quoniam etsi de illis apud vetustos autores non parua fiat mentio, ta-

men plures Theologi non admittunt minores ordines intra ſacramentorum numerum : quapropter nec etiam vocantur ordines ſacri : imò de ſubdiaconatu Hugo de S. Victore cenſet non eſſe ſacramentum, quamuis alii intra ſacramenta ſacramenti limites eum collocent. De hac re nonnihil ſuprà tetigimus in titulo de epiſcopis: quo loco oſtendimus epiſcopum ex Chriſti inſtitutione eſſe dignitate & poteſtate maiorem ſimplici presbytero. C

Act.6. *Ignatius.*

Diaconos Apoſtolica hiſtoria narrat fuiſſe ab Apoſtolis ordinatos. Imò de aliis omnibus ordinibus cõſtat, fuiſſe in Eccleſia eorum officia & nomina tempore Apoſtolorum. Nam beatus Ignatius diſcipulus ſancti Ioannis Euangeliſtæ in epiſtola ad Trallianos extollit dignitatem epiſcoporum, presbyterorum, & diaconorum. Et in epiſtola ad Antiochenſes hæc verba refert : Saluto ſanctum presbyterum veſtrum, ſaluto ſanctos diaconos, ſaluto ſubdiaconos, lectores, cantores, oſtiarios, laborantes, exorciſtas, atque confeſſores. Hæc ille. Canones Apoſtolorum videntur etiam innuere diſcrimen inter epiſcopum & presbyterum, diaconum, ſubdiaconum, lectorem, & cantorem. Hoc patet canone. 42. &. 43. At Apoſtolorum canones per Clementem traducti, tantæ ſunt authoritatis, vt beatus Damaſcenus illos inſerat cathalogo librorum canonicorum ſacræ ſcripturæ. Vt ergo iam finem huic negocio imponamus, producere oportebit teſtimonium Concilii Carthaginenſis quarti, quod omnes ordinis gradus deſcribit, & modum quo illorum ordinatio facienda ſit, decernit. Nam capitibus primo & ſecundo ſuorum decretorum aſſignat modum quo ordinandus ſit epiſcopus, capite tertio agit de ordinatione presbyteri : capite quarto, de ordinatione diaconi : capite quinto, de ordinatione ſubdiaconi : capite ſexto, de ordinatione acolythi : capite ſeptimo, de ordinatione exorciſtę : capite octauo, de ordinatione lectoris : capite nono, de ordinatione oſtiarii. Quorum omnium decretorum verba citare omiſi cauſa prolixitatis vitandæ, ſatis exiſtimans oſtendiſſe locum lectori. Qui de hac re amplius noſſe cupit, legat Hugonem de ſancto Victore libro ſecundo de ſacramentis, parte tertia : quo loco doctor ille non ſpernendæ authoritatis de ſingulis ordinibus pertractat, eorum omnium poteſtatem & ordinationem declarans. Ex his quæ diximus, conuictus remanet Græcorum & Vualdenſium error. Vualdenſes enim (vt Guido illis impingit) dixerunt eſſe tantum tres ordines in Eccleſia, diaconum videlicet, presbyterum, & epiſcopum. Verùm Æneas ſyluius libro de origne Bohemorum, capite 35. errores Vualdenſium recenſens, nunquam huius erroris meminit, imò alium illis tribuit, qui cum hoc velut ex diametro pugnare videtur. Aut enim illos ſenſiſſe, epiſcopum non eſſe dignitate aut poteſtate ſuperiorem alio quocunque presbytero. De qua re ſuprà in titulo de epiſcopo diſputauimus. Græci iuxta eundem Guidonem poſt ordines ſacros nullum ex minoribus ordinibus admittunt præter lectorem: alios autem, videlicet oſtiarium, exorciſtam, & acolythum dicunt non debere inter ordines numerari. Nos tamen iam oſtendimus eorum nomina & officia fuiſſe à tempore Apoſtolorum in Eccleſia, & modum ordinationis eorum fuiſſe in concilio ſtatutum : quapropter non eſt quod amplius de hac re diſputemus. Aduerſus hanc hæreſim pugnant illa omnia, quæ inferius in titulo de ſacerdotio hæreſi prima dicemus.

Cõcilium Carthaginenſe. *Vualdenſes.* *Græci.* D

Finis libri vndecimi.

A

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE ADVERSVS HÆRESES, LIBER DVODECIMVS.

PAPA.

Luther⁹.

Lutherus, qui toties à nobis proſtratus eſt, ſolo papæ nomine audito recuperat vires, vt denuò poſſit nobiſcum de hac re congredi. Adeo nanque papæ odium imbibit, vt etiam ſi in cineres redactus fuerit, ad papam inſectandum reuiuiſcat. Omnium enim ſuorum ſcriptorum ſcopus is vnus eſt, papam videlicet à ſua ſede deiicere, omnem poteſtatem quam à Deo in terris recepit, illi adimere : & vt hoc conſequeretur, nihil intentatum reliquit, nullum non mouit lapidem. Nam pro hac ſola re tuenda totam Eccleſiæ domum euertere curauit. Quòd auté ex odio papæ, & non ex zelo id fecerit, inde coniiciet quiſque, ſi rerum ab eo geſtarum ordinem plenè nouerit. Cùm enim is Lutherus aliqua à vera fide aliena docere tentaſſet, fuit de hac re à Leone decimo, qui tunc vniuerſali Eccleſiæ præſidebat, admonitus: cui admonitioni cùm idem Lutherus obedire contempſiſſet, Leo decimus velut bonus paſtor hunc Lutherum excommunicauit, & velut putridam ouem ab Eccleſiæ ouili eiecit, ne reliquas attactu ſuo inficeret oues. Qua de re factum eſt vt Lutherus qui antea primatum Petri & ſucceſſoris eius probauerat, & libris æditis docuerat, poſt hanc in eum latam excommunicationem vſque adeò papatui detrahat, vt nõ ſit contentus illius poteſtatem minuere, ſed etiam illum acerbiſſimis conuitiis afficiat, & contumeliis atrocibus inſectetur. Dicit enim pontificum nomen inane prorſus eſſe, nec quicquã re aliud eſſe quàm regnum Babylonis, & potentiam Nemroth robuſti venatoris : quoniam mera tyrannide factum eſſe ait, vt papa ſuper alios epiſcopos fuerit exaltatus. Hinc ergo coniicere licet quo ſpiritu Lutherus ducatur B

catur, qui in tractanda fide Catholica magis affectu quàm ratione regitur. Huius tamen erroris primus autor non est Lutherus. Primò enim ille serpens antiquus hunc errorem persuasit Græcis, qui ab Ecclesiæ vnitate separati sunt propter errores Nestorii, Dioscori, Eutychetis: quoniam Nestorius in Ephesina synodo, Dioscorus verò & Eutyches in Calcedonensi damnati sunt. Eadem ratione Armeni ab Ecclesiæ vnitate se subtraxerunt, quòd videlicet concilij Calcedonensis decreta recipere contempserũt, & ab hoc tempore obedientiam Romano pontifici negare cœperunt vsq; ad tempus Eugenii quarti, quo tempore celebratum est Concilium Florentiæ, ad quod confluentes Græci & Armeni, post longam de hac re cum Latinis habitam disputationem, tandem veritatẽ plenè cognoscentes, Ecclesiæ Romanæ se subdiderunt. Post Grecos & Armenos venêre impii & idiotæ Vualdenses, nihilominus omnibus episcopis inimici, quàm Greci & Armeni fuerant Romano pontifici. Hi enim Vualdenses docent omnes presbyteros esse pares, neque vnum esse alio potestate superiorem. Vualdensibus in hac parte consentit quidam Marcilius Paduanus. De Ioanne Vvicleph, & Ioanne Huss non est opus dicere, quoniam ille in verba Vualdensium, & hic in verba Vviclephi iurasse videntur. Istorum ergo omnium communẽ errorem iam diu sepultum Lutherus hoc nostro seculo ab inferis reuocauit, vt facilliori modo quas conceperat hæreses docere posset. Nulla est enim alia via apertior ad hæreses introducendas, quàm si primatum Petri ab Ecclesia subtraxeris. Quapropter omnes oportet adhibere huic operæ vires, vt apertè primatum summi pontificis ostendamus, ne via pateat hereticis ad suas hæreses introducendas. Pro hac re apertum testimonium est id quod Dominus dicit Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portę inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni cœlorum: & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. In quibus verbis multa sunt quæ primatum Petri manifestè docere videntur. Primò quòd mutato nomine Simonis, cum nomine Petri vocauit, quæ res sine grandi mysterio contingere non potuit. Nunquam enim Deus nomen nouum alicui homini indidit, quem non magnis donasset beneficiis, & ad altam quandam extulisset dignitatem. Sic enim in veteri testamento Abrahæ & Saræ, quos facturus erat in gentem magnam, & ex quibus Christus secundum carnem propagandus erat, nomen à Deo tribuitur nouum. Sic etiam Iacob, quoniam fortis fuerat contra Deum, mutato nomine Iacob, vocatus est Israël. Et vt ad nouum testamentum accedamus: Iacobum Zebedęi & Ioannem fratrem eius vocauit Christus Boanerges, hoc est, filios tonitrui. Hos autem duos fratres quantum præ cæteris Apostolis post Petrum extulerit, ipsa euangelica historia apertissimè docet.

Armeni. Vualden. Marsilius Paduan⁹. Ioannes Vvicleph Ioannes Huß. Matt.16. Gen.17. Gene.32. Mar.3. Matt.17. Luc.2.

Nam hos duos simul cum Petro assumpsit in testes suę gloriosę transfigurationis. Hos solos permisit intrare domum Iairi Archisynagogi cùm illius filiam suscitare voluit. Et quum passione sua instante oraret, hos etiam assumpsit secum: vt vel inde coniicere possimus non sine causa istis noua illum tribuisse nomina. Cùm ergo Petro nouum à Deo imponatur nomen, grande in eo futurum mysterium designatur: præsertim si bene quisque aduertat quale fuerit nomen illi tributum. Nomen siquidem Petrus à petra deriuatum esse videtur. At cùm Christus iuxta Paulum vocetur petra, conuincitur inde Petro tale nomen fuisse datum, quod nomini Christi simillimum foret, & quod à Christi nomine deriuationem acceperit: vt vel hac ratione nominis edoceremur Petrum Christi vicem in terris habiturum, cuius nomen tunc accepisse cognoscimus. Secundò, in illo Matthæi loco prius citato aduertere oportet quod sequitur. Nam eundem Petrum vocauit postea petram super quam fundanda erat Ecclesia. Tu es (inquit) Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Considera ergo qualis sit futurus Petrus, super quem Ecclesia ædificanda promittitur. Sic enim Theophylactus illa Christi verba exponens, ait: Remunerat Petrum Dominus, mercedem illi dans magnam, quod supra eum ædificauit Ecclesiam. Hæc ille. Quibus verbis satis apertè declarat Petrum esse Petram supra quam Deus suam Ecclesiam fundare decreuerat. Eodem modo etiam exponit Hieronymus super Matthæum decimosexto capite. Eodem modo interpretatur Hylarius canone decimosexto super Matthæum. Quanquam huius verba Erasmus detorquere conatus, adiecit in margine hæc verba: Ecclesiæ fundamentum est fides. Quibus verbis interpretari voluit Hylarium, quasi Hylarius sentiret fidem esse fundamentum & petram, non autem Petrum. Hylarius tamen apertissimè de Petro loquitur, vt facilè est videre. Idem sentit Chrysostomus super Matthæum. Simili modo illum locum exponit Augustinus sæpe præsertim in libro contra epistolam Donati, & sermone vigesimosexto de sanctis. Eodem modo etiam exponit Leo papa huius nominis tertius in sermone tertio de anniuersario die suæ assumptionis. Istis omnibus subscribit beatus Gregorius lib.6. sui registri, epistola.36. Quorum omnium sanctorũ virorum verba, causa prolixitatis vitandæ, omisi citare. Tertullianus etiam idem sentit in libro de præscriptionibus hereticorum: cuius verba infra subiiciemus. Tertium quod in illis Christi verbis Petro dictis est consideratione dignum, est, quòd soli Petro nominatim Christus promisit claues regni cœlorum: quoniam etsi aliis Apostolis datæ sint claues, non tamen cœlorum omnium, sed cœli. Petro enim dicitur: Quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Cùm verò omnibus Apostolis simul dantur claues, sic dicitur. Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erũt ligata & in cœlo: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Ecce vides hic dictum, in cœlo, singulari numero: quũ tamẽ Petro claues promittuntur, claues cœlorum promittuntur: & in cœlis dicitur esse ligandum quod ille ligauerit, non in vno cœlo: vt videlicet ex hoc diuerso locutionis modo intelligas fortiores & potentiores claues fuisse datas Petro quàm cæteris Apostolis. Et hoc ipsum annotauit Origenes in expositione Matthęi, & ante Origenem hoc idem innuere videtur Tertullianus. Is enim in libro de præscriptionibus hæreticorũ disputans contra eos qui dicebant Apostolos non omnia ad fidem necessaria sciuisse, sic ait: Quis enim integrę mẽtis credere potest aliquid eos ignorasse, quos magistros

Matt.26. 1.Cor.10. Theophy. Matt.11. Tertul.

Dominus dedit? indiuiduos habitos in comitatu, in disciplinatu, in conuictu? quibus obscura quæque seorsum edisserebat, illis dicens datum esse cognoscere arcana quæ populo intelligere non liceret? Latuit aliquid Petrum ædificandæ Ecclesię petram dictum? claues regni cœlorum consecutum, & soluẽdi & alligandi in cœlis & in terris potestatem? Latuit & Ioannem aliquid dilectissimum Domino, pectori eius incubantem, cui soli Dominus Iudam traditorem demonstrauit? quem loco sui filium Mariæ demandauit? Quid ergo eos ignorasse voluit, quibus etiam gloriam suam exibuit, & Moysen & Heliam, & insuper de cœlo patris vocem? non quasi cæteros reprobans, sed quoniam in tribus testibus stabit omne verbum. Hactenus Tertullianus. Quibus verbis postquam omnibus Apostolis tribuerat arcana cognoscere quæ populo intelligere non licebat: postea distribuens cuique Apostolorum quæ illi fuerant propria, Ioãni dedit supra pectus Domini in cœna recubuisse: eidem & Iacobo atq; Petro tribuit vidisse Dominum in gloriæ maiestatem transfiguratum. Petro autem dedit Ecclesiæ petram esse, claues regni cœlorum consecutum, & soluendi & ligandi in cœlis & in terris potestatem. Quæ omnia si soli Petro dicuntur, ex illis apertè conuincitur Petrum fuisse cæteris Apostolis prælatum. Nam ille solus ex apostolis instituitur petra, supra quam fundetur Ecclesia: illi soli promittuntur claues regni cœlorum: ille solus accipit soluendi & ligandi in cœlis & in terris potestatem. Quapropter non possum silentio præterire quæ beatus Rhenanus de hac re loquens, ait: Is enim in quodam argumento quod præfixit libro Tertulliani de præscriptionibus hæreticorum, innuit se sentire Romanum pontificem non esse à Deo institutum superiorem cæteris episcopis, & hanc dicit esse sententiam Tertulliani in illo libro, & alibi. Vt autem ostendat Tertullianum illud sentire, sic colligit. Tertullianus nominans Ecclesiam Romanam, inter Apostolicas Ecclesias illam nominat, nec tamen illam præfert aliis: inter summates illam recenset, nunquam tamen illam dicit summam. At si eam credidisset esse summam Ecclesiarum, eam vocasset aliquando supremam Ecclesiam. Nunquam vocauit eam summam, non ergo credidit eam esse summam. O fortem argumentatorem. O alterum Aristotelem. Hæccine est illa Dialectica, colligere aliquid negatiuè per locum ab authoritate? Quis hanc collectionem ignorat esse nullam? Talis aut talis doctor non dicit hoc, ergo non ita est, aut ille credidit non ita esse? Si enim tali modo semper colligere liceret, multa inde incommoda sequerentur. Sequeretur patrem non esse ingenitum: Mariam non fuisse perpetuò virginem: quoniam nullum istorum expresserunt sacræ literæ etiam cùm de his rebus mentionem fecerunt. Abeat ergo Rhenanus non beatus, sed miser: & si suam sententiam voluerit confirmare, veris testimoniis hoc faciat, & non meris calumniis & imposturis, prout nunc eum fecisse conuicimus. Nam cùm ipse impingat Tertulliano illum sentire Ecclesiam Romanam non esse summam: nos ostendimus Tertullianum sensisse Petrum fuisse cæteris Apostolis prælatum, & hoc ostendimus illum apertè docuisse in eodem libro cui Rhenanus tale præfixerat argumẽtum. Pręterea, Christus docens Apostolos quis illorum futurus esset maior, dixit Petro: Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum: Ego autẽ rogaui pro te, vt nõ deficiat fides tua. Et tu aliquãdo cõuersus confirma fratres tuos. Quibus verbis apertè docuit Christus, Petrum esse futurum cæteris Apostolis maiorem per hoc quòd illi iniungebat onus confirmandi alios Apostolos, quos diabolus expetiuerat vt cribraret sicut triticum. Vt autem Petrus rectius posset officium sibi cõmissum exercere, Christus promittit illi se rogaturum patrem vt non permittat fidem illius perire. Quæ Christi verba exponens Theophylactus super Lucam, sic ait: Tu verò conuersus, confirma fratres tuos. Planus huius intellectus is est: Quia te habebo vt principem discipulorum postquam me negato fleueris, & ad pœnitentiam veneris, confirma cæteros. Hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es fundamentum. Hæc Theophylactus. Petrus ergo declaratus est à Christo cæteris Apostolis maior, quia illi iniungitur onus reliquos Apostolos confirmandi. Rursum, Christus commisit Petro curam suarum ouium, cùm bis illi dixit: Pasce agnos meos. Et tertiò iterum dixit: Pasce oues meas. Quibus verbis apertissimè declarauit Christus totum ouile tam onium quàm agnorum, hoc est Ecclesiam vniuersalem esse Petro commissam. Nam (vt ait propheta(nos sumus populus eius, & oues pascuæ eius. Harum ouium curam commisit Deus Petro. Verùm Lutherus cum suis, quoniam non sunt ex ouibus his, sed ex numero illorum hœdorum quos Deus constituet ad sinistram, ideo non volunt esse sub cura huius pastoris, videlicet Romani pontificis. Deinde, illa quæ petrus operatus est, ostendunt apertissimè illum fuisse reliquis Apostolis prælatum. Pro se enim Petrus & pro Christo didrachma soluit. Cùm enim exactores didrachmatis percontarentur à Petro, num magister eius didrachma soluisset, dixit Christus Petro: Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascẽderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem: illum sumens da eis pro me & pro te. Vt autem ex hoc loco apertius nostrum pro positum doceamus, prius oportet scire qualisnam fuerit huius didrachmatis exactio. Pro cuius rei cognitione audiamus quid beatus Hieronymus de hac re loquatur. Sic enim in Cõmentariis super Matthæum hunc locum petractans, ait. Post Augustum Cæsarem Iudęa facta est tributaria, & omnes censi capite, ferebantur. Vnde & Ioseph cum Maria coniuge sua professus est in Bethleem. Rursum, quoniam nutritus erat in Nazareth, quod est opidum Galilææ Capharnaum vrbi subiacens, ex more poscunt tributa, & pro signorum magnitudine hi qui exigebant non audent ipsum repetere, sed discipulum conueniunt. Hæc Hieronymus. Si ergo tributa (vt Hieronymus ait) per capita soluuntur: quid est quòd Petrus iubetur staterem, hoc est, duplex didrachma pro se & pro Christo soluere, nisi quia iam Christus meditabatur Petrum post se caput Ecclesiæ relinquere? Quòd si hac ratione tributum fuisse solutum negatur, quare magis pro Petro quàm pro aliis Apostolis didrachma soluitur, cùm talis census non nisi procapite familię soluebatur? Cuius rei cum alia nequeat inueniri causa, nisi quia Petrus erat cæteris præferendus: fateri oportet vt Petrus qui pro se tributum quod non nisi pro capite exigebatur, soluere iubetur, sit

Rhenanus

Luc.22.

Theophylactus.

Ioan.vlt.

Psal.94.

Matt.17.

B

C

D

A

tur, sit hac ratione declaratus caput familiæ. Quod autem cum Christo iunctus fuerit in solutione didrachmatis, ita vt vnica moneta, videlicet vno statere, pro se & Christo soluerit, declarat Petrũ eiusdem familiæ, videlicet Ecclesiæ, futurum caput, cuius est Christus. Nec tamen inde sequitur Ecclesiæ corpus esse mõstrum biceps (vt Lutherus nobis obiicit) quoniam Petrum non dicimus esse caput æquale Christo, sed caput sub Christo. Christum enim dicimus esse primum & supremum Ecclesiæ caput: Petrum autẽ non dicimus esse primum caput totius corporis quod est Ecclesia, sed vicarium caput, hoc est caput Christi loco subrogatum, & caput secundum post Christum, id est, caput aliorum omnium à Christo. Quapropter sicut Petrus non est dicendus prior omnibus simpliciter, sed prior in comparatione aliorum à Christo, ita nec dicendus est caput simpliciter & absolutè respectu omnium, sed solùm est caput respectu aliorum à Christo. Christus verò est absolutè & simpliciter caput totius Ecclesiæ, qui est principium. Et hoc modo constat non esse duo capita eiusdem corporis totalis, quoniam illius totalis corporis solus Christus est caput, & huius corporis Petrus est vnum membrum, cæteris tamen præstantius. Corporis verò mystici, quod ex aliis hominibus à Christo coalescit, Petrus est caput: & ita non est caput totius corporis integri: quoniam non est caput Christi qui ad hanc Ecclesiam pertinet. Simillimum est huic quod in aliis rebus publicis videmus. Nam Proconsul caput est illius prouinciæ quam administrat, quamuis Consul sit illo superior, & primum omnium prouinciarum caput. Prorex caput est illius regni cuius curam gerit: Rex tamen est illo superior, & primum omnium suorum regnorum caput. Prorex enim aut Proconsul est caput partialis corporis, videlicet talis regni, aut talis prouinciæ: Imperator autem est caput primum totius integri corporis. Sic Petrus & Christus. Ad hunc modum etiam oportet intelligere id quod suprà diximus, Petrum videlicet esse petram & fundamentum Ecclesiæ: fundamentum inquam nõ primum, cui scilicet totius Ecclesiæ structura innititur, quoniam tale fundamentum est solus Christus: de quo Paulus ait: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, videlicet Christus Deus noster. Et in comparatione ad hoc fundamentum Petrus est tanquam vnus ex aliis lapidibus qui fundamento innituntur. Verùm post primum lapidem pro fundamento iactum, sunt alii lapides in ipsa structura, qui licet sustentantur à primo, tamen sustentant omnes reliquos qui suprà illos sunt in ædificio constituti. Et istorum quilibet potest dici fundamentum, non simpliciter & absolutè respectu omnium, sed respectu illorum lapidum quos sustentat. Et iuxta hunc modum plura sunt Ecclesiæ fundamenta. Nam de omnibus Apostolis dicit beatus Ioannes eos esse fundamenta Ecclesiæ. Sic enim in Apocalypsi loquens de noua ciuitate descendente de cœlo, quæ est Ecclesia, ait: Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim, nomina duodecim Apostolorum. Ecce audis omnes Apostolos dici fundamenta ciuitatis, quia eorum doctrina sustentatur hucusque Ecclesia. Quid ergo miratur Lutherus si nos dicimus Petrum esse fundamentum Ecclesiæ? Sed licet omnes sint & dicantur fundamenta, Petrus tamen cæteris omnibus præstat: quia etsi non sit lapis primarius in fundamento iactus, est tamen primus post Christum: & ita erit fundamentum non quidem omnium lapidum, qui sunt in spirituali ædificio, quoniam non est fundamentum Christi, qui ad hoc ædificium pertinet, sed est fundamentum omnium aliorum lapidum spiritualium, & ita est fundamentum secundum post Christum, quia prima petra post Christum petram. Et ita super hanc petram, quæ est Christus, fundatur tota Ecclesiæ structura: super aliam verò petram, quæ est Petrus, fundatur reliqua Ecclesia à Christo, hoc est, tota Ecclesia dempto capite Christo. Hæc autem vnico verbo designauit Theophylactus in illis verbis quæ ex commentariis illius super Lucam nunc paulò suprà citauimus. Sic enim exponens Christi verba, ait: Quia te habeo vt principem discipulorum, postquam me negato fleueris, & ad pœnitentiam veneris, confirma cæteros. Hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es fundamentum. Hæc Theophylactus. Ex cuius verbis constat Petrum dici fundamentum Ecclesiæ, non quidem absolutè & respectu omnium, sed fundamentum post Christum, hoc est fundamentum omnium aliorum à Christo. Et ita non sunt duo lapides primarii: quoniam solus Christus est primarius lapis: Petrus verò non primus simpliciter, sed primus post Christum. De hac re adeò diffusè & vltra metas breuitatis statutæ disseruimus: quoniam hoc est fortissimum telum quod nobis obiicit Lutherus, & quo se tueri conatur: de quo cùm iam plusquam satis dictum sit, oportet vt reliqua Petri opera breuiter percurramus. Mariæ Magdalenæ & aliis eius consortibus visitantibus Christi sepulchrum, apparens angelus, ait illis: Iesum quæritis Nazarenum crucifixum. Surrexit, non est hic. Ecce locus vbi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis eius & Petro, quia præcedet vos in Galilæam. Quid est quòd solius Petri nomen exprimitur, tacitis omnibus aliorum nominibus, nisi quòd Petrus cæteris omnibus præeminet? Si enim Petrus non fuisset cæteris præstantior, sat erat dixisse: ite, dicite discipulis eius. Sed cùm addidit, & Petro, innuit aliquid esse in Petro singulare propter quod esset proprio designandus nomine, tanquam aliorum princeps. Deinde cum venirent ad monumentum Petrus & Ioannes, licet Ioannes præcurrit citius Petro, & prior peruenit ad monumentum, non tamen intrare ausus est ante Petrum, honorem ex hoc exhibens Petro tanquam superiori. Poterat quidem Ioannes monumentum intrare, qui supra pectus Domini recubuerat. Qui enim dignus fuit suprà corpus viuum recumbere, multò dignior erat monumentum in quo iacuit corpus mortuum, intrare. Verùm etsi ad hoc dignus esset, intrare tamen recusauit, hunc volens deferre Petro honorem, vt quoniam Petrus erat dignitate prior, sic etiam prius monumentum intraret. Et cùm Christus iam ascendisset ad cœlos, existente duodenario Apostolorum numero incompleto propter mortem Iudę traditoris, Petrus aliis discipulis sermonem facit, persuadens illis vt in locum Iudæ alius subrogetur. Nisi Petrus fuisset aliis superior à Deo institutus, non fuisset adeò arrogans, & glorię cupidus, vt ab aliis non rogatus in medio illorum surgeret, & cunctis sermonem faceret. Quòd si hoc ante receptum Spiritum

Marginal notes: B; 1. Cor. 3; Apo. 21.; C; Mar. vlt.; D; Ioan. 20.; Act. 1.

Act. 2. fuisse factum causeris: quid post aduentum Spiritus sancti egerit, videamus. In illo nanque die quo Spiritus sanctus in linguis igneis descendit: cùm Apostoli omnibus linguis loquerentur, & omnis multitudo rei nouitatem miraretur, & cuidam ebrietati tribueret, Petrus omnium ipsorum condiscipulorum causam agens, sermonem ad populum habuit, docens illum discipulos non esse ebrios, vt putabat: quo sermone audito conuersi sunt circiter tria millia ex ipsis auditoribus. Quare Petrus vnus pro omnibus respondet: nisi quia vnus omnibus præest? Pastoris nanque officium est suas oues à Luporum infestatione defendere. Ideo Petrus velut bonus pastor volens suas oues defendere, sermonem pro eis ad populum fecit. Post hæc cùm Petrus & Ioannes ascēdissent in templum ad horam orationis nonam, cuidam claudo ad portas templi petenti eleemosynam, ait Petrus: Argētum & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et statim consolidatæ sunt bases eius. Hoc autem est primum miraculum quod à quouis Apostolo factum esse legimus, vt videlicet qui prior cæteris erat dignitate & potestate, prior etiam virtutem Dei sui miracula faciendo ostenderet. Nec mysterio caret quòd Ioanne existente in comitatu Petri, Ioannes tacet, & Petrus solus claudum sanat. Qui enim Drusianam mortuam postea suscitauit, bene poterat tunc claudi pedes consolidare. Verùm quia Ioannes Petrum agnoscebat superiorem, noluit quicquam in eius præsentia tentare, ne illius videretur minuere honorem. Dominus etiam post suam in cœlos ascensionem volens docere Ecclesiam suā, illum ciborum delectum, qui in lege Moysi fuerat præceptus, non esse iam necessario faciēdum, soli Petro de hoc reuelationem facit. Petro enim existenti in mentis excessu ostenditur linteum magnum submissum de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & volatilia cœli, & postea facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca. Quæ res etsi omnes tangebat, soli tamen Petro reuelatur: quia Petrus persona erat communis omnium curam gerens. Cùm etiam orta esset quæstio de cessatione legitimorum, quibusdam dicentibus illa esse necessaria, aliis autem contrà, & pro huius quæstionis definitione Concilium Hierosolymis congregaretur: surgens Petrus in medio illorum primus loquitur, & illius sententiæ omnes consenserunt. Primus loquitur Petrus, cùm tamen in illa esset diœcesi in qua alius erat episcopus, videlicet Iacobus. Hoc autem non fecisset Petrus nisi ipse superior fuisset Iacobo in sua etiam diœcesi existente. Ex his ergo omnibus quæ Petrus fecit, coniicimus illum fuisse à Deo cæteris Apostolis prælatum. Præterea, quotiescunque Apostolorum catalogus in Euangelio texitur, semper Petrus primo loco recensetur: quod non factum fuisset, si Petrus non fuisset cæteris superior: præsertim cum in aliis recensendis non idem seruetur ordo ab omnibus Euangelistis. Nam Andream, quem Matthæus posuit secundo loco, Marcus posuit quarto. Thomam Matthæus ponit septimum, quem Marcus & Lucas nominant octauum. Et Lucas ipse non eundem seruat ordinem: quoniam in Euangelio Andream posuit secundum, quem in actis Apostolorum ponit quartum. In Euangelio Bartholomæum ponit sextum: in Actis verò Apostolicis eundem scripsit septimum. At Petrum ordine nunquam variato omnes vbique scribūt primum. Neque ideo factum esse dici potest vt primus semper scribatur, quoniam primus ad Apostolatum vocatus fuit, quoniam constat Andream fuisse prius illo vocatum, & Petrum per Andream fuisse ad Christum adductum. Petrus ergo qui posterior vocatus, prior omnibus vbique scribitur, hac ratione declaratur esse cæteris omnibus superior. Et certè nisi ita à Deo fuisset institutū, vt vnus in Ecclesia esset summus sacerdos, eueniret necessariò in Ecclesia id quod in libro Iudicū dicitur: In illis diebus non erat rex in Israël, sed vnusquisque quod sibi videbatur bonum faciebat. Et hac sola de causa (vt existimo) hæretici conantur primatū Petri & eius successoris minuere, vt videlicet liberius, quas voluerint, possint docere hæreses. Ex hac enim radice putat Cyprianus hæreses in Ecclesia oriri, qui in primo libro epistolarū suarum, epistola tertia, quæ est ad Cornelium papam, sic ait: Neque enim aliunde hęreses obortę sunt, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur: cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersum sacerdotum collegium quicquam moueret, nemo potest diuinum iudicium, post populi suffragiū, post coëpiscoporum consensum, iudicem se non iam episcopi, sed Dei faceret. Nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac tumens seorsum foris nouam hæresim conderet. Hæc Cyprianus. Quapropter si aliquis est coniecturis in hac parte locus, iustè coniicere possumus hæreticos hac sola ratione motos ad primatum Petri deiiciendum, vt facilius quas cōceperant hæreses euomere possent. Post hęc tam aperta sacræ scripturæ testimonia, extat etiam omnium sacrorum doctorum de hac re concors sentētia: quorum verba citare omittam, ne promissam breuitatem transgrediar. Verùm si curiosus lector ea videre desiderat, illi designabo loca in quibus hoc sacri doctores asseuerant. Et (vt recentiores omittam) B. Gregorius in libro quadraginta homiliarum, homilia vigesima prima. Theophylactus super Matth. 16. & super Lucam. 22. Leo papa huius nominis primus in epistola ad Dioscorum Alexandrinum episcopum, quæ est in ordine epistolarum eius nona. Idem Leo papa in sermone tertio de anniuersario suę pōtificiæ assumptionis. Augustinus sæpissimè, præsertim tractatu. 56. super Ioannem libro secundo contra Donatistas, sermone. 124. de tempore, & sermone. 26. de sanctis, & epistola. 157. Hieronymus etiam sæpissimè & apertissimè, præcipuè tamen in plurimis epistolis ad Damasum papam. Ambrosius super. 1. caput epistolæ Pauli ad Galatas, & in quodam sermone de pœnitentia Petri. Chrysostomus homilia. 56. super Matthæum. Athanasius in quadam epistola ad Liberium papam. Eusebius Cęsariensis libro secūdo Ecclesiasti. historiæ, cap. 14. Hylarius super Mattheum, & libro sexto de Trinitate. Cyprianus in plurimis epistolis, pręsertim lib. 1. epistolarum, epistola tertia: & libro quarto epistola octaua, quo loco apertissimè fatetur Ecclesiam Romanam esse omnium Ecclesiarum matricem. Origenes homilia. 6. super Mattheum. Irenęus libro 3. aduersus hæreses, capite 3. Anacletus papa & martyr, qui quartus à Petro pon-

Marginalia: Act. 3. — Act. 10. — Act. 13. — Matt. 10. — Mar. 3. — Luc. 6. — Act. 1. — Iud. vult. — Cyprian⁹ — A — B — C

tro pontificatum obtinuit, in epistola tertia quæ est de patriarchis & primatibus, & reliquis episcopis. Attendat ergo lector, & bene cōsideret num iustius sit vni Luthero credere, quàm tot sacris doctoribus D sanctitate perinde ac doctrina claris, quorum aliqui martyrio coronati sunt. Istorum omnium concors sententia sufficit ad captiuandum nostrum intellectum, etiam si scripturæ sacræ testimonium deesset (quod fieri posse non credo) certò scio talem errorem nemini fore imputandum ad culpam, si ex humilitate maluit aliorum iudicio credere, quàm propriam sentētiam tueri. Sed post tot apertissima testimonia vel hoc vnum sufficere posset, quod post pacatum orbem omnes Christiani paruerunt Romano pontifici. Omnes episcopi illum tanquam superiorem reueriti sunt. Omnia concilia quæ ad aliquid valuerunt, illius autoritate sunt confirmata. In Concilio Nicæno præsedit Osius Cordubensis episcopus tanquam legatus papæ Iulii.

In Concilio Ephesino legatus sedis Apostolicæ fuit Cæcilius Alexandrinus episcopus qui nomine papæ in illo Concilio præsedit.

In Concilio Chalcedonensi fuerunt legati Leonis papæ primi.

Paschasinus Lilibetanus episcopus, & Lucentius episcopus Esculanus, & Bonifacius presbyter Romanus. In quinta synodo legati Agapeti papę fuerunt quinque episcopi, vt apertè constat ex actione secunda eiusdem Concilii. In sexta synodo præsederunt legati Agathonis papæ, Theodorus & Georgius presbyteri, & Ioannes diaconus. Denique nullum fuit hactenus generale Concilium, in quo si papa fuit absens, legati illius non præsiderent.

A Concilium Mileuitanum in quo damnatus est Pelagius, confirmatum est per Innocentium papam, quoniā omnes ex concilio petierunt à papa vt vellet illius concilii decreta probare, & rata habere: quod & papa fecit, vt patet ex epist. Augustini. 90. & 91. Concilia Carthaginensia tertium & quartum fuerunt confirmata per Zozimum papam. Concilium Thelense quod etiam Africanum fuit, in quo damnatus est Iouinianus, petiit confirmationem suæ sententiæ à Siricio papa, qui eiusdem concilii decreta firmauit, vt patet ex decretis eiusdem Siricii papæ, quæ habentur in volumine conciliorum generalium. Reliqua concilia Africana fuerunt confirmata per autoritatem Bonifacii, qui ad illa misit quendam Faustum episcopum, tanquam legatum suum. Concilium Braccarense primum autoritate prius à Romano pontifice petita celebratum est, vt patet ex actis eiusdem concilii.

Hunc autem honorem non solùm concilia prouincialia exhibuerunt summo pontifici, sed etiam genelia, quoniam omnia illa petierunt à Romano episcopo suorum decretorum confirmationem. Nicænum siquidem concilium petiit à Siluestro tunc Romano pontifice vt quæ in concilio gesta fuerant, confirmare dignaretur: quod ille fecit vt constat ex actis eiusdem concilii. Hoc idem fecit concilium Chalcedonense cum Leone, vt constat ex tertia actione eiusdem concilii in fine. Leo tertius huius nominis papa sextæ synodi confirmationem dedit, petente Constantino Imperatore, quæ habetur in fine eiusdem synodi.

B Et non solum in conciliis hunc exercuit primatum Romanus pontifex, sed etiam in litibus sedandis: quoniam ad illum tanquam ad supremum iudicem semper sunt causæ deuolutæ ex omni terrarum orbe. Cùm enim in ipsis fermè nascentis Ecclesiæ primordiis orta esset quæstio inter orientales & occidentales de paschæ celebratione, venit hac de causa Romam Polycarpus Smyrnæ episcopus, & Ioannis Euangelistæ discipulus, vt Anicetum tunc Romanum pontificem de hac re consuleret. Cùm postea oriētales vellent semper pascha. 14. luna (more Iudaico) celebrare, & Victori papæ oppositū præcipienti obedire nollent, Victor papa voluit eos excommunicare: verùm Irenæus qui ex Lugduno ad Victorem hac de causa venerat, veritus ne propter hoc Ecclesia turbaretur, & dissidium perpetuum inter orientales & occidentales maneret, consuluit Victori ne id faceret: cuius consilio Victor cessit. Cùm Athanasius fuisset ab Arrianis expulsus à sua sede Alexandrina, fuit idem restitutus per Iulium papam huius nominis primum. Chrysostomus cùm fuisset eiectus à sua sede Constantinopolitana procurante hoc Theophilo Alexandrino episcopo, fuit postea restitutus per Innocentium papam: & tamen vterque Gręcus, Athanasius videlicet, & Chrysostomus. Taceo de Hispania & Gallia, quia harum prouinciarum episcopi semper obedierunt Romano pontifici, neque vnquam ab illo recesserunt, nisi fortè vnus aut alter hæreticus. Hoc enim facilè est nosse ex epistolis summorum pontificum ad episcopos istarum nationum, præsertim ex epistolis Innocentii primi, & Leonis & Gregorii etiam primi. Ergo si tantam ac tam latè fusam potestatem, non Dei iussu Romanus pontifex, sed sua vi (vt Lutherus ait) acquisiuit, ostendat obsecro Lutherus quando primùm tam latam possesionem adeptus est, quibus suffragiis, quo milite hanc tyrannidem vsurpauit. Non est enim vero simile, vt tam immensæ potentiæ obscurum sit initium. Ex historiis nobis rei initium deducat. Illud sanè coget vt huic fabulæ nulla præstetur fides, si aduer C tat quisque minimè fieri posse, sacerdotem inermem, solum, nullo milite stipatum (qualem fuisse necesse est prius quàm hac tyrannide potiretur) nullo iure fultum, nullo fretum titulo, in tot vbique pares episcopos, apud tam varias tamque diuisas nationes, tantum obtinere imperium, vt non solùm episcopi, sed reges & imperatores, qui extra illius diœcesim vitam degunt, illi obediant. Quis etiam tam stupidus est, vt credat populos omnes, regna, prouincias fuisse sui iuris ac libertatis tam prodigos, vt externo sacerdoti, cui nulla subiectionis causa tenerentur obnoxii, tantum in se potestatis darent, quantum ipse fortè vix ausus esset optare, aut saltem petere? Abeant ergo hæretici, & nos fidem Ecclesiæ Catholicæ tenentes, fateamur vnum esse in illa summum sacerdotem, vt sicut ipsa vnum est ouile, ita sit vnus illius pastor. De hac re extat Concilii Constantiensis definitio. Nam prædictum concilium sessione octaua damnauit. 45. articulos Ioannis Vvicleph, ex quibus tricesimussextus est iste. Ecclesia Romana est synagoga Satanæ, nec papa est immediatus & proximus vicarius Christi. Quæ assertio simul cum

Cōcilium Constant.

aliis eiusdem ibidem damnata est. Et sessione.15. damnantur in eodem Concilio plures assertiones Ioannis Huss, quarum aliquæ sunt ad hanc rem pertinentes. Et Concilium Florentinum sub Eugenio quarto pro Græcorum vnione celebratum expressiorem de hac re protulit definitionem. Sic enim ait: Item definimus sanctam Apostolicam sedem & Romanum pontificem in vniuersum orbem tenere primatum: & ipsum Romanum pontificem sacerdotem esse beati Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem ac doctorem existere: & ipsi in beato Petro pascendi, regendi, ac gubernandi vniuersalem Ecclesiã, à Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse: quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum, & in sacris canonibus continetur. Hæc Concilium Florentinum, cui Græci præsentes subscripserunt. Obiectiones Lutheri impræsentiarũ non attuli, quoniam omnes friuolæ sunt, & earum præcipuis iam cum aduersus illum nos ageremus, respondimus. Cõtra hanc hæresim scripsit egregium & grande volumen Ioannes Echius, quod inscribitur de primatu Petri: scripsit etiam Ioannes Faber in magno opere quod fecit contra Lutherum. Rem eandem optimè pertractat Ioannes Roffensis articulo vigesimoquinto assertionis quam fecit pro Lutheri damnatione. Scripsit etiam Iacobus Latomus breue opusculum de primatu Petri.

Cõcilium Florẽtinũ

D

Pseudoa.

SEcunda hæresis est, quæ etsi non tollat papæ potestatem, illam tamen asserit pendere ex sanctitate, ita vt si papa bonus non sit, nullam prorsus habeat potestatẽ. Huius pestiferæ sectæ autores fuerunt quidam dicti pseudoapostoli, qui docuerũt papam non posse aliquem absoluere nisi ea esset præditus sanctitate, qua polluit beatus Petrus. Quapropter asserebant isti omnem potestatem quam Christus Romano pontifici & Petri successori concessit, esse iam inanem redditã, & omnino periisse propter malitiam Romanorum pontificum. His pseudoapostolis in hac parte assentit Ioãnes Vvicleph: hunc autem semper imitatus est Ioannes Huss: qui in vniuersum de omni potestate tam laicali quàm Ecclesiastica dicũt eam per peccatum mortale amitti. Quapropter huius erroris expugnationem vsque ad illum locum differemus, quo de potestate in genere loquemur. Illo enim loco (Deo adiutore) probabimus nullã potestatem amitti propter solum peccatum mortale.

ALii sunt errores qui ad hanc materiam spectant, de quibus iam aliis locis pro nostris viribus disseruimus. Nam quòd papa possit facere constitutiones, & per illas omnes Christianos obligare, supra in titulo de Ecclesia hæresi tertia probauimus contra Vvaldenses, Begardos, Vviclephitas, &c. De potestate concedendi indulgentias, suprà in titulo de indulgentiis, nonnihil diximus.

PASCHA.

A

FVit quondam inter Asiaticos episcopos talis error, vt quartadecima luna Dominicum Pascha inuiolabiliter celebrarent, & ita esse necessariò faciendum, docerent. Qua de re fuit orta dissensio inter orientales & occidentales episcopos, illis dicentibus Pascha esse necessariò celebrandum.14.luna, quacunque die venisset: quoniam eo die ex lege veteri Pascha erat. His autem, scilicet occidentalibus, contrà asserentibus debere celebrari Dominico die in memoriam resurrectionis Dominicæ. Et hæc quæstio orta est in Ecclesia tempore Aniceti papæ, & durauit vsque ad tempus Victoris papæ huius nominis primi, qui orientales Romanæ consuetudini & eius in hac parte decretis obedire nolentes excommunicare tentauit, & fecisset nisi illum Irenæus ob hoc redarguisset. Post victorem etiam aliquando hæc quæstio suscitata est, sed tandem in concilio Nicæno omnino finita est. Nam in illo concilio decretum est vt ab omnibus Pascha celebraretur die Dominico in memoriam Dominicæ resurrectionis quæ illo die facta est, quoniam hoc maior Ecclesiæ pars semper seruauerat, vt Dominico die semper Pascha celebrauerit. Huiusmodi decretum non reperitur inter decreta Nicæni concilii quæ modo extant, sed illud habetur in secũdo libro historiæ Tripartitæ, capi.12. Cæterùm hic admonere oportet lectorem ne putet huius erroris tutores ideo dici hæreticos, quia.14. luna Pascha celebrabant, sed quia ita esse necessariò faciendum credebant. Poterat enim impunè ipsum Pascha.14.luna celebrari, si Ecclesia id statuisset, & tunc si ita celebrarẽt, non malè agerent. Verùm Ecclesia in memoriam Dominicæ resurrectionis quæ die Dominico facta esse creditur, decreuit vt Pascha semper die Dominico celebretur. Nunc ergo post Ecclesiæ statutum non licet alio die Pascha celebrare. Qui autem.14.luna, quocunque die veniat, Pascha celebrat, quamuis malè agat, non tamen est hæreticus censendus, nisi ita esse necessariò faciendum crediderit. Nam si credit Pascha esse necessario celebrandum.14.luna, quocunque die illa occurrat, tunc verè hæreticus est. Et sic credentes vocantur Tessarescædecatitę, hoc est, quartadecimani, sic appellati à.14.luna, qua putant Pascha esse necessariò celebrandum. Huius hæresis autorem & primum inuentorem non expressit Augustinus in libro de hæresibus, quamuis hanc hæresim inter alias recenseat. 29. sed solùm dicit illos vocari Tessarescædecatitas. Tertullianus tamen in libello suo de hæresibus, nominat quendam Blastum quem dicit fuisse huius hæresis autorem. Huic errori (teste Augustino) adhæserunt Anthropomorphitæ. Istorum ergo sententia inde conuincitur hæreseos, quòd suprà in titulo de lege ostendimus esse hæresim asserere cæremonias & iudicia legis veteris obligare tempore legis Euangelicę. At quo tempore sit Pascha celebrandum, ad cæremonias pertinet; ideo oportet vt tale præceptum de celebratione Paschatis decimaquarta luna, sit etiam per mortem Christi inane redditum. Nam Paulus reprehendens Galatas eò quòd cæremonias legis obseruandas putarent, inter alia dicit: Dies obseruatis & menses & tempora & annos. Quibus verbis apertè docuit dierum obseruationem, qui in lege veteri præcipiebantur, iam esse malam: tantum abest vt eam esse sub præcepto crediderit. Qui rem istam plenè nosse cupit, legat Eusebium

Cõcilium Nicænum

B

Tessare.

Blastus.

Anthro.

Galat.4.

ſebium in hiſtoria Eccleſiaſtica cap. 24. libro quinto: quoniam ibi narrat quo pacto hæc quæſtio fuerit olim ventilata. Hiſtoria etiam Tripartita lib. 9. cap. 37. & 38. aliquid vltrà narrat.

PAVPERTAS.

C DE hac re eſt vnus error quo docetur neminem poſſe ad vitam ęternam peruenire niſi taliter fuerit pauper, quòd nihil proprium habeat: quoniam (vt illius tutores aiunt) talis fuit Apoſtolorum vita. Huius erroris autores, teſte Auguſt. in libro de hæreſibus, ca. 40. vocati ſunt Apoſtolici, qui arrogantiſſimè ſibiipſis tale indidêre nomen, dicentes ſe Apoſtolorum vitam ſequi. Hæc ſententia apertiſſimè conuincitur eſſe hæretica, quoniam nihil eſt vitæ æternæ repugnans, niſi tale ſit expreſſa prohibitione interdictum. Nam quod nunquam eſt prohibitum, intelligitur eſſe conceſſum, & per conſequens non poteſt, cùm factum fuerit, ab ingreſſu gloriæ aliquem impedire. At proprium habere, nunquam fuit à Deo omnibus ſine diſcrimine prohibitum: erit ergo licitum. Quòd ſi quis dicat Chriſtum interdixiſſe omnibus rerum proprietatem per id quod habetur apud Lucam: Niſi quis renunciauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus: falſum eſt: quoniam illis verbis ſolùm prohibuit Chriſtus affectum rerum temporalium, non autem proprietatem. Ille enim viſus eſt Chriſto omnibus renunciaſſe, qui quamuis diuitias habeat, paratus eſt omnes perdere antequam Deum propter illas offendat. Et ſi quis contenderit illa verba eſſe intelligenda de renunciatione quantum ad opus, & non de renunciatione in affectu, dicat tunc quo pacto intelligendum erit illud quod apud eundem Lucam habetur: Amen dico vobis, nemo eſt qui reliquit domum aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in ſeculo futuro vitam æternam. Ecce qualiter præcipit relinquere domum: quoniam eodem modo iubet illam relinqui, quomodo iubet relinqui parentes & fratres, & vxorem, & filios. At hæc omnia non ita vult à nobis relinqui, vt illis careamus, ſed ne in illis cor noſtrum D taliter figamus, quòd illarum rerum amor nos ab amore Dei ſeparet. Nam qui parentes habet, non poteſt illos relinquere ſic vt illis careat, niſi parentes moriantur, quoniam quocunque ſe vertat, dum viuūt, parentes erunt illius. Parentes autem interficere eſt impium. Non ergo ſic præcipitur parentes relinquere, vt parentes ſui eſſe deſinant, & per conſequens nec ſic etiam præcipitur domum aut aliam poſſeſſionem relinquere, vt ſua eſſe deſinat, ſed ſic præcipitur, vt ſimilia relinquat, ne videlicet illarū rerum affectus nos quoquo pacto ad Dei amorem, aut omnino frigidos, aut tepidos efficiat. Sic ergo eas poſſidere oportet, vt fiat, iuxta Prophetæ cōſilium, dicentis: Diuitiæ ſi affluāt, nolite cor apponere. Et ſi quis obiiciat illud quod Chriſtus dixit diſcipulis ſuis cùm eos ad prædicandum miſit: Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris: huic reſpondemus, illa verba non pertinere ad omnes Chriſtianos, ſed ad ſolos Apoſtolos: neque ad illos pro omni tempore, ſed ſolùm pro eo tempore quo ad prædicandum mittebantur. Verùm de hac re ſuperius in titulo de Apoſtolis, hæreſi ſecunda, longius diſputauimus. Præterea, cùm iuuenis quidam à Chriſto quæſiuiſſet quid boni faceret, vt poſſet vitam æternam habere, reſpondit illi Chriſtus, dicens: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Exprimens autem quæ eſſent hæc mandata, nullum de abdicanda rerum proprietate explicuit: non eſt ergo neceſſarium rerum abdicationem facere, quamuis ſit maioris perfectionis: quod ipſe ordo verborum Chriſti apertiſsimè oſtendit. Nam poſtquam dixit obſeruationem mandatorum eſſe ſufficiētem ad vitam æternam conſequendam, poſteà exprimere volens maioris perfectionis ſtatum, dixit: Si vis perfectus eſſe, A vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me. Hoc inquam perfectionis maioris eſt opus, non neceſsitatis. Rurſum: Si nihil licet habere proprium, quomodo beatus Paulus iubet reddi omnibus debita? cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal? Si enim non licet habere proprium, nullum erit debitum principi tributum aut vectigal. At tributa debentur principibus, ergo licet habere proprium. Valeant ergo ſupercilioſi Apoſtolici, & renuncient rerum proprietati, ſi ipſi volunt: & bene facient ſi viam ſalutis non præcludant aliis qui proprium aliquid ſibi retinent.

Apoſtolici. *Luc. 14.* *Luc. 18.* *Pſal. 16.* *Matt. 10.* *Matt. 19.*

SEcunda hæreſis eſt quæ adeò paupertatem extollit, vt dicat omnia peccata conſumi ſola paupertate. Huius erroris autor fuit quidam Guilielmus Antuerpienſis, vt teſtatur catalogus hæreticorum. Quo autem tempore hic Gulielmus fuerit, cùm catalogus ſubticuerit, ab alio diſcere non potui. Hunc tamen Gulielmum dicit fuiſſe hominem deliciis carnis deditum, & poſteà rebus ſuis renūciaſſe, dicentem paupertate omnia peccata deleri, & meliorem eſſe publicam meretricem pauperem, quàm ſit quicunque caſtus aliquid poſſidens. Et certè ſi de paupertate ſpiritus loqueretur, non moueremus arma cōtra eum, quoniam hæc paupertas ſpiritus, quæ eſt omnium rerum terrenarum contemptus, cùm habeat ſecum tanquam illi annexam charitatem, non patitur peccatum mortale ſecum, quemadmodum nec charitas. Ideo Chriſtus ait: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Verùm conſtat hunc hæreticum non loqui de hac paupertate, ſed de illa paupertate quæ alio nomine dicitur inopia, quæ eſt defectus quidam, & ſola diuitiarum priuatio. Contra hanc ſententiam eſt illud quod Dominus ait: Pauperis non miſereberis in iudicio. Si pauperem Dominus damnari pręcepit in iudicio, ergo ſignū eſt poſſe fieri vt pauper ſit, & reus. Præterea ex tribus quæ odit Sapiens, vnum eſt pauper ſuperbus. Tres B (inquit) ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum, pauperem ſuperbum, & diuitem mendacem, & ſenem fatuum & inſenſatum. Ecce vides pauperem ſuperbum. Si ſuperbum, ergo peccatorem: & per conſequens oportet vt non omnia peccata conſumat paupertas, cùm ſecum patiatur ſuperbiam. Rurſum, ipſe veritatis magiſter, ait: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & ſequere me. Si paupertas ſufficeret conſumere omnia peccata, poſtquam Chriſtus præ-

Guliel. Antuer. *Mat. 5.* *Exod. 23.* *Eccle. 28.* *Mat. 19.*

ceperat iuueni vt venderet omnia quæ habebat, & daret pauperibus, nō erat opus posteà addere, & sequere me. Verùm quoniam posibile erat omnia vendere, & in eleemosynas pauperum distribuere, & cum his peccare: ideo Christus post illa subiunxit, & sequere me. Quod Paulus apertius exprimere volens, dixit: Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Ecce paupertatem nec solam, sed coniunctam eleemosynæ, non valentem consumere peccatum, quoniam illam dicit Paulus posse haberi sine charitate, & nihil prodesse.

1. Cor. 13.

Tertia hæresis cum secūda proximè narrata hæresi velut ex diametro pugnat. Dicit enim paupertatem non solùm esse inutilem, sed etiam noxiam. Huius erroris autor fuit quidam Desiderius Longobardus tempore Alexandri papæ huius nominis quarti, dicens non esse licitum omnia pro Christo relinquere, nisi talem religionem intret quæ possessiones habeat, vel nisi talis sit qui de labore manuum suarum viuere posit. Eodem tempore fuit alius Gulielmus de sancto amore, qui tractatū quendam scripsit contra monachos mendicantes, præsertim contra Minores & Prædicatores, in quo libro hoc persuadere conatus est, paupertatem videlicet habitualem esse licitam, non autem actualem, hoc est, licitam esse animi promptitudinem ad relinquendum omnia pro Christo cùm necesitas vrgeret: hac tamen necesitate seclusā illicitam esse dicit paupertatem, per quam aliquis renūciat omnibus quę posidet, vt liberius Deo seruire liceat. Et licet diuersa sint istorum duorum verba, inter eos tamen de eadem re conuenit, quoniam ambo damnant paupertatem secundùm quam aliquis omnia pro Christo relinquit. De alia verò re certare videntur, quoniā Desiderius eam paupertatem se probare innuit, quæ habetur in religionibus possesiones habentibus: damnat tamen illā paupertatem cui est annexa mendicitas. At Gulielmus de sancto amore, omnem paupertatem actualem damnat. Mendicitatem esse licitam & meritoriam, superius in titulo de mendicitate satis apertè (vt existimo) ostendimus. Ad paupertatem verò extollendam sufficit illud quod veritatis magister dixit iuueni quærenti quid boni faceret, vt vitam æternam posideret. Nam postquam dixerat illi mandatorum obseruationē esse ad id præstandum satis efficacem, maioris perfectionis vitam ostendere illi volens, subdidit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Quòd si quis fortè dicat illud esse intelligendum de affectu, vt videlicet omnia contemnat, non autem vt opere relinquat: hoc apertè conuincitur per id quod ibidem dicitur, da pauperibus. Eo enim animo debet vendere, vt det pauperibus. At qui dat pauperibus, non solùm affectu relinquit, sed etiam opere. Sed fortè dices vt illa bonorum in pauperes erogatio sit etiam illi iuueni præcepta quantum ad solum affectum. Ad hunc modum posset quilibet interpretari omnia præcepta esse intelligenda de solo affectu, & ita nullum opus erit in præcepto. Prætereà, si solùm præcipiebatur affectus, & non opus, quare iuuenis audito Christi consilio abiit tristis? Non enim fuisset tristitia affectus, si nihil fuisset illi dictum de bonorum suorum renunciatione & pauperum subuentione exercenda. Cùm audisset (inquit Euangelista) adolescens verbum hoc abiit tristis. Erat enim habens multas possesiones. Ecce causam quare abiit tristis, quia videlicet multas habebat possesiones, quas Dominus illi præcipiebat vt pauperibus distribueret. Sic enim Theophylactus super decimum octauum Lucæ caput, ait: Vt enim Christus auaro iuueni promisit cœlestem thesaurum, non attendit ille: seruus enim erat pecuniarū: ideo vt audiuit, abiit tristis, eò quòd possesionis priuatio esset ei dicta. Hæc Theophylactus. Quo loco multa alia in laudem paupertatis dicit, declarans apertè illa Christi verba de renunciatione opere exercenda ad acquirendam illam perfectionem quam Deus iuueni consulebat. Sed hæc omnia breuitatis causa omitto. Rursum, Apostoli reliquerunt omnia pro Christo: nam relictis omnibus sequuti sunt eum. Et Petrus omnium nomine dicit Christo omnium magistro: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Deinde Ecclesia cuius iudicium in rebus fidei est infallibile, probauit monachorum mendicantium paupertatem non solùm esse licitam, verum & meritoriā. Magis ergo oportet credere Ecclesię paupertatem laudanti, quàm hæreticis illam vituperantibus. Contra hanc hæresim Alexander quartus duo decreta ædidit. Cōtra illam scripsit bis beatus Bonauentura. Scripsit enim apologiam de paupertate, & alium tractatum de paupertate Christi contra præfatum Gulielmum, qui duo tractatus habentur inter opuscula beati Bonauenturæ quæ vulgo circūferuntur. Beatus Thomas scripsit contra eandem hæresim vnum tractatum, cuius titulus est, contra impugnantes religionem, qui habetur in volumine opusculorum eius.

Desideri⁹ Longobardus. Guilielmus de sācto amore. Mat. 19. Ibidem. Theophy. Mat. 19.

Quarta hæresis est quæ de Ecclesiasticorum paupertate differit, asserens Ecclesiasticos viros debere esse pauperes, sola contentos eleemosyna. Verùm de hac hæresi iam suprà disputauimus in titulo de Ecclesia, hæresi quarta. Illo enim loco ostendimus licitum esse viris Ecclesiasticis habere possesiones & redditus.

PECCATVM.

Circa ea quæ de peccato fides Catholica nobis credenda proponit, multifariè hæretici hucusque peccauerunt. Primò quidem errauerunt aliqui, dicentes nullum esse peccatum originale: quam ob causam dicunt paruulos nullum peccatum originale habere. Huius erroris magister fuit Pelagius monachus, dicens paruulos non ideo baptizari quia peccatū habeant, quod per baptismum sit remittendum, sed quia non sint recepti in gratiam adoptionis filiorum Dei, ad quam dicit eos per baptismum recipi, vt in regnum cœlorum admittatur. Nam paruulos qui sine baptismo decedunt, dicit eos habere vitam quandā beatam & æternam, extra tamen regnum Dei. Hæc omnia incommoda Pelagius admittit, eò quòd negat originale peccatum, quod intelligere non valet. Hunc eundem errorem tutātur Armeni, quanquam

Pelagi⁹. Armeni.

quam aliter, quoniam etsi dicant originale peccatum nullum esse, fatentur tamen baptismum esse necessarium ad vitam æternam consequendam. Paruulos verò qui sine baptismo decedūt, negant habere vitam æternam, sed dicunt eos ire ad paradisum terrestrem si filii sint fidelium: quòd si fuerint infidelium filii, dicunt illos descendere in infernum cū parentibus suis. Omissis ergo aliis erroribus qui huic proposito minimè conueniunt, constat hunc esse communem istorum errorem, quòd Armeni consentiunt Pelagio in hoc quòd peccatum originale negant. Eidem errori fauent Albanēses. Erasmus Roterodamus suspicionem non mediocrem præbuit se malè sentire de peccato originali, nam in annotationibus suis super nouum testamentum, declarans illa Pauli verba ex epistola ad Romanos: In quo omnes peccauerunt, dicit, ideo Paulum dixisse, omnes in Adam peccasse, quia peccando omnes illum imitantur: Originale igitur peccatum Adæ ad omnes transfusum esse dicit, imitatione, non propagatione: quia ab Adam nati solam peccandi imitationem recipiunt, & non peccatū aliquod. Quibus verbis veram peccati originalis rationem apertissimè tollit: quia infantes recens nati cùm tunc non imitentur Adam in peccato actuali, nullum tunc, iuxta doctrinam Erasmi, peccatum habebunt. Contra hanc hæresim est illud quod in tertio Regum habetur: Non est homo qui non peccat. At cùm paruuli sint homines sicut viri, conuincitur inde illos etiam aliquod peccatum habere. Non autem habent peccatum actuale, cùm non adhuc habeant vsum liberi arbitrii, qui maximè exigitur, vt peccatum possit alicui imputari: ergo oportet vt paruuli peccatum originale habeant, cùm nō sit aliud peccatum quo infici possunt, nisi originale aut actuale. Aliàs enim non esset verum, omnem hominem aliquando esse peccato obnoxium, quod iuxta scripturam diuinam de omni homine est verum, quoniam etsi paruulus baptizatus, tunc omni peccato careat, tamen aliquando sub peccato fuit, videlicet ante baptismū. Si tamen nullum est peccatum originale, multi erunt homines, videlicet paruuli, qui nunquam peccauerūt. Præterea, regius Propheta suā miseriam rectius quàm Pelagius agnoscens, ait: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Petens enim à Deo misericordiam, quò facilius eam impetret, allegat suam miseram inclinationem, & in peccatum pronitatem, quam à parentibus contraxerat. Ac si diceret: Ideo misereri mei debes, quia non ex malitia, sed ex infirmitate peccaui: hanc autē infirmitatem in ipso matris vtero conceptus, passus sum. Si nullū est peccatū originale, ostēdat Pelagius & eius imitatores quænam sit illa iniquitas, & quod est illud peccatum quod infans in vtero matris habet. Cùm ergo aliud non possit esse peccatum præter originale, conuincitur inde vt aliquod sit originale peccatum. Rursum, Sapiens in Ecclesiastico, ait: Graue iugum super filios Adam à die exitus de vētre matris eorum vsque in diem sepulturæ in matre omnium. Quod est aliud iugum super omnes filios Adam, nisi peccatum originale, quod ab Adam descendens in omnes homines pertransiit? Iugum autem dicitur peccatum originale, quia iugum ex coniunctione duorū oritur, & illud, cui imponitur, quodámodo premit. Sic etiam peccatum originale contrahit omnis homo qui ex coniunctione maris & fœminæ concipitur. Quapropter Christus redemptor noster, etsi verus fuerit homo & filius Adæ secundum corpulentam substantiam, nunquam tamen iugum originalis peccati suscepit, quia operante altissimi virtute incarnatus est de Spiritu sancto, & non ex coniunctione duorum, videlicet maris & fœminæ. Quod autem dixit Ecclesiasticus hoc iugum esse super omnes filios Adam vsque in diem sepulturæ, ideo dixit, quia etsi peccatum originale per baptismum deleatur, manent tamen toto tempore huius præsentis vitæ multæ calamitates & miseriæ, quæ ex peccato originali tanquam ex fonte ortum habuerunt. Deinde beatus Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola, ait: Omnes peccauerunt, & egēt gratia Dei. Si omnes peccauerunt, ergo paruuli peccauerunt. Non autem peccauerunt peccato actuali, qui ad vsum liberi arbitrii nōdum peruenerunt: ergo peccauerunt peccato originali. Et in eadem epistola iterum ait: Sicut per vnum hominem peccatum in hunc mūdum intrauit, & per peccatū mors, ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Si per peccatum mors intrauit in omnes homines, ergo iniustè paruuli moriuntur, quoniā illi antequam ad annos discretionis perueniant, nullum, iuxa istorum hæreticorum doctrinā, peccatum habēt. Similiter potest ab istis hæreticis peti quare paruuli sustineant dolores, patiantur famem & sitim, vexentur sæpissimè à dæmonibus, si nullum habent peccatum, ex quo hæc omnia processerunt? Cùm ergo omnia hæc paruuli patiātur, constat eos aliquod peccatum habuisse propter quod sic puniuntur: alioqui iniustus esset Deus, qui prius aliquem puniret quàm ille esset peccator. At impium est crimen iniustitiæ Deo impingere: impium est ergo asserere nullum esse peccatum originale. Quòd si aliquod est peccatum originale, oportet vt illud per baptismum tollatur: quoniā paruulus si baptizatus decedit, saluatur, iuxta illud Saluatoris: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. At si post susceptum baptismum peccatum maneret, nō saluaretur: quia in illam supernā ciuitatem sanctam Hierusalem nihil inquinatum intrat: quapropter oportet vt baptismi lauacro peccati originalis maculam deleat, qui in gloriā intrare vult. Sic enim Saluator ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnū Dei. De hac re extat Concilii Mileuitani definitio, quod in secundo capite decretorum eius de hac re aduersus Pelagiū sub verbis sequentibus definit: Item placuit vt quicunque paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, aut dicit quidem in remissionem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adā trahere originalis peccati, quod regenerationis lauacro expietur, vnde sit consequens vt in eis forma baptismatis in remissionem peccatorū, non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit. Denique Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum hanc eandem hæresim damnauit, sessione quinta, sic inquiens. Si quis Adæ præuaricationē sibi soli & non eius propagini asserit nocuisse, acceptam à Deo sanctitatem & iustitiam, quam perdidit sibi soli, & non nobis etiam eum perdidisse, aut inquinatum illum, per inobedientiæ peccatum, mortē & pœnas corporis tantum, in omne genus humanum transfudisse, non autem & peccatum, quod mors

Albanē. Erasmus. Rom. 8. 3. Reg. 8. Psal. 50. Eccl. 40. Rom. 3. Rom. 5. Mar. vlt. Ioan. 3. Cōcilium Mileuita. Cōcilium Tridentinum.

est animæ, Anathema sit. Cùm contradicat Apostolo dicenti, per vnum hominem peccatum introiuit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt: Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine vnum est, & propagatione non imitatione transfusum, omnibus inest vnicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium tolli asserit, quàm per meritum vnius mediatoris Domini nostri Iesu Christi, qui nos Deo reconciliauit in sanguine suo factus nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio: aut negat ipsum Iesu Christi meritum, per baptismi sacramentũ, in forma Ecclesię ritè collatum, tam adultis quàm paruulis applicari, Anathema sit: Quia non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Vnde illa vox. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Et illa. Quicunque baptizati estis, Christum induistis. Hæc Concilium Tridentinum. In quibus verbis non solùm Pelagii, & Armenorum, sed etiam Erasmi damnatur error. Cõtra hanc hæresim scribit Augustinus in illo opere quod dicitur Hypognosticon, libro quinto. Fecit & alium tractatum qui inscribitur de baptismo paruulorum, & hic habetur in volumine epistolarum eius epistola.23. Cæterùm quòd Armeni dicunt paruulos infidelium sine baptismo decedentes, descendere in infernum cum suis parentibus, hoc ex proximè sequenti hæresi patebit esse falsum, quoniam ibi ostendemus neminem damnari nisi propter peccatum proprium.

Ioan. 1. *Galat. 3.*

Armeni. SEcunda hæresis docet omnes homines ante passionem Christi fuisse damnatos propter peccatum primorum parentum. Huius hæresis autores Guido asserit esse Armenos. Dicit enim Armenos sentire primorum parentum peccatum fuisse adeò noxium, vt toti posteritati vsque ad passionem Christi nocuerit, & eam in infernum traxerit, non quidem propter originale peccatum, quod à primis parentibus deduxerunt nascentes, quia illud (vt proximè præcedẽti hæresi patuit) nullum esse dicunt, sed dicunt omnes fuisse damnatos propter proprium primorum parentum peccatum, etiam si ipsi in se nullum habuerint peccatum. Hæc hæresis adeò est demens & fatua, vt sola narratio sufficeret ad illam exterminandam. Verùm quia contra homines effrontes & duræ ceruicis agimus: ideo oportet vt aliquod in illos iaciamus telum, quo illos transfigamus. Primò ergo id constat esse falsum, omnes videlicet homines vsque ad Christi passionem fuisse damnatos. Abraham siquidem Isaac & Iacob ante Christi passionem per multas annorum centurias fuerunt, & tamen hos fuisse saluos apertè ipsa scriptura docet. Multi (inquit Christus) venient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cœlorum. Ecce Christus apertè docet hos tres Patriarchas pertinere ad regnum cœlorum: ergo nunquam fuerunt in inferno damnati: quoniam aliàs nunquam inde exiuissent, quum in inferno nulla sit redemptio. Præterea Christus ostendens quam latum sit inter diuitem & pauperem discrimen, dixit diuitem epulonem post mortem esse sepultum in inferno, cùm tamen Lazarus mendicus fuisset deportatus ab angelis in sinum Abrahæ. Si vterque damnatus, quod ergo discrimen inter istos? Vnus ab angelis deportatur, alter autem à dæmonibus sepelitur. Si Lazarus damnatus est, cur diues auxilium illius ab Abraham petit? Si Lazarus damnatus erat, quomodo poterat digito suo intingẽs linguam diuitis, illius ardorem temperare? Rursum, qui iusti fuerunt, non est possibile vt damnati sint in iustitia decedentes: quoniam non est Deus iniustus, vt simul iustum cum impio damnet.

Mat. 8. *Luc. 16.* *Heb. 11.* B

At de multis scriptura testatur eos fuisse iustos, vt de Abel, Enoch, Abraham, Moyse, Dauide: nullus ergo istorum damnatus est. Verùm esto damnati sint omnes (vt Armeni asserunt) impossibile est illos fuisse damnatos propter solum primorum parentum peccatum, nisi ipsi etiam aliquod proprium habuissent peccatum. Iniustus enim esset Deus si aliquem sine culpa sua damnaret: quoniam etsi Deus aliquando temporariam & transitoriam infligat pœnam alicui propter peccatum alterius, nunquam tamen aliquem propter peccatum alterius æternaliter damnat. Nam cùm aliquem Deus propter alterius peccatum pœna temporali punit, vt videlicet cùm filium propter peccatum patris, & contrà, aut principem propter subditos, & econuerso: tunc ipsummet peccantem in re propria punit, videlicet patrem in filii morte. Filium verò qui nihil mali egit, non propriè punit, cùm propter maius bonum eius Deus illi talem pœnam inferat. Et sic ad patrem comparata illa pœna est punitio: ad ipsum verò patiẽtem, videlicet filium, illa pœna nõ est dicenda punitio, quia nunquam Deus illam infligit nisi vt ad maius ipsius patientis commodum cedat. At qui æternaliter damnatus est, ex hoc nullum maius bonum consequi potest: quapropter nunquam talem damnationem Deus alicui infligit, nisi propriis eam exigentibus demeritis. Deus enim punire volens Dauid ob adulterium cum Bersabee commissum, filium ex illo adulterio natum mori fecit, qua morte Dauid puniuit, auferẽs illi rem propriam, & quam maximè diligebat, videlicet filium suum. Filius autem non potest dici punitus, cum nullam habuisset culpam, quoniam etsi mortuus est, hæc tamen mors in maius illi bonum cessit, quoniam raptus est, ne malitia mutaret animam eius, & similia patri committeret. At si in æternum periisset filius, quod quæso illi poterat euenire commodum ex illa damnatione? Nũquam ergo Deus aliquem ęterna morte damnat, nisi propter propria demerita. Nam & ipsemet sic se facturum pollicetur per Ezechielem prophetam, dicens: Ecce omnes animæ meæ sunt. Vt anima patris, ita & anima filii mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et parum infrà de filio bono habente patrem peccatorem loquens, hæc subiungit: Hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. Pater eius quia calumniatus est, & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua. Et dicitis: quare non portabit filius iniquitatem patris? videlicet quia filius iudicium & iustitiã operatus est, omnia præcepta mea custodiuit, & fecit illa, viuet vita. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filii. Hucusque Deus per Ezechielem prophetam. Vereantur ergo impii Armeni contra tam expressum scripturæ testimonium aliquid dicere, præsertim cùm sua sententia maximam Deo impingat iniustitiam, vt hominem videlicet iustum, qui nullum vnquam peccatum

2. Reg. 12. *Sap. 4.* *Eze. 18.* C D

catum commisit, propter culpam alterius damnet. Contra hunc errorem militant etiam illa quæ supra cõtra errorem Donatistarum protulimus in titulo de Ecclesia hæresi prima: quo loco ostẽdimus malitiam vnius personæ nullo pacto obesse alteri ad vitam æternam.

Valẽtin⁹ Manichei Armeni.

TErtia hæresis asserit peccatum non esse à libero arbitrio, sed à dæmone. Huius hæresis autor fuit Valẽtinus, cui postea adhæsit impius Manicheus. Eandem hæresim postea suscitarunt Armeni, dicentes (prout Guido illis impingit) nullum fuisse futurum peccatum si dæmones non fuissent, qui A homines tentatione sua ad peccandum impellerent: quapropter dicunt peccatum esse simpliciter à dęmone, & nullo modo à libero arbitrio. Armenis in hac parte consentiunt Albanenses. Hæc hæresis conuincitur per id quod Sapiens Ecclesiasticus ait: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum. Quod placuerit ei, dabitur illi. Hęc sapiens. Ex cuius verbis cõstat peccatum etiam esse à libero arbitrio, sicut & bonum opus, quoniam potest manum suam porrigere ad aquam & ad ignem, ad vitam & ad mortem, ad bonum & ad malum. Pręterea si arbitrium hominis est liberum, ergo potest se ad vtranque partem flectere & reflectere, quoniam alioqui non esset liberum. Cùm ergo ad malum iuxta hanc libertatem se flectit, tunc malum erit ab ipso, & non à dæmone, cum dæmon non eligat, sed ipsum hominis arbitrium. Rursum, si peccatum dicis esse à dæmone, aut ergo à dæmone cogente nostram voluntatem ad peccandum, & tunc voluntas nostra non erit libera, cùm possit cogi. At voluntatem esse liberam, suprà ostendimus in titulo de Libero arbitrio. Aut peccatum dicis esse à dæmone persuadente, eò quòd solùm persuadet sine coactione: & tunc necessarium est vt peccatum sit à libero arbitrio, cui dæmon suadet vt malum eligat. Deinde quod Armeni dicunt nullum futurum fuisse peccatum, si dæmones non fuissent qui homines tentarent: hoc conuincitur esse falsum: quoniam etsi primum hominis peccatum processit à tentatione dæmonis, tamen homo potuit tunc peccare etiã si dæmon non tentaret, quia homo fuerat liber creatus a Deo, B quapropter bene & malè agere poterat. Accedit ad hoc, quòd malorũ angelorum peccatum a nullo alio dæmone processit, sed a suo libero arbitrio. Si ergo primum dęmonis peccatum commissum est absque vlla alterius dæmonis tentatione: ergo etiam homo potuisset peccare etiam si nulla dæmonis tentatio præcessisset: quoniam multo maior est vis angelorum, quàm hominum. Ergo si in angelis suis reperit Deus prauitatem, quãto magis homines qui habitant domos luteas corporum suorum? Pręterea vnusquisque tentatur (vt ait Apostolus Iacobus) a concupiscentia sua abstractus & illectus. Non est ergo opus tentatione dęmonis, vt peccatum cõmitti possit. Demum si peccatum esset a dæmone, & non à libero arbitrio, frustra suaderetur hominibus vt nõ peccent. Sed hoc si possibile foret, esset persuadendum dæmoni, a quo est peccatum. Christus tamen cuidam quem ipse a languore sanauerat, ait: Ecce iã sanus factus es, iam amplius noli peccare. Et Paul. in priore, quę est ad Corinth. epist. ait: Euigilate iusti, & nolite peccare. Si peccatum a dæmone est, & non a nostro libero arbitrio, frustra nos monet vt caueamus a peccatis. Aduersus tam apertum errorem hæc paucula sufficiant. Contra hanc hęresim neminem scio qui ex professo scripserit: quãuis Augustinus sæpe contra eum disputet: præsertim in libris de libero arbitrio, & in libro secundo de moribus Ecclesiæ.

Albanẽ. Eccle. 15.

Iob. 4. Iacob. 1.

Ioan. 5. 1. Cor. 13.

Lutherus.

QVarta hęresis docet omne opus quantumlibet rectè factum, esse peccatum. Huius erroris autor est Lutherus, dicẽs iustum in omni opere bono peccare. Ex quo putrido fonte alium errorem deducit, dicens neminem esse certum se non semper peccare mortaliter. Verùm de hoc errore iam supra disputauimus in titulo de operibus. Ibi enim ostendimus ex scripturis, multa esse opera bona quæ nullam prorsus habent mixtam malitiam, & in illis certum est multos non peccasse mortaliter cùm illa operati fuerint. Sed si quis vltra illa quæ nos in titulo de operibus diximus, aliquid videre desiderat, legat Io. Roffensem episcopum in suo opere quod fecit pro assertione cõfutationis Lutheri, articulo. 35.

C

Aëtius. Lutherus

QVintam hęresim docet Aëtius, dicens nullum peccatum quantumlibet graue imputari homini habenti fidem. Hunc eundem errorem tamdiu sepultum suscitauit hoc nostro seculo Lutherus, dicens solam fidem absque vllo alio opere esse satis ad vitam æternam consequendam. Sed hunc errorem iam supra ex sacris scripturis conuincimus. Nam in titulo de fide, hæresi. 2. ostẽdimus apertissimis scripturæ sacræ testimoniis fidem solam minimè sufficere ad æternam gloriam adipiscendam, sed esse etiam necessaria alia opera, illa videlicet quæ pręceptis expressis nobis iuncta sunt. Quòd si opera etiam exiguntur, & sola fides non sufficit, apertissimè colligitur posse fieri vt aliquod peccatum imputetur habenti fidem.

Armeni. Matt. 16.

SExtam hæresim inuenerunt Armeni, dicentes esse aliqua peccata prorsus iremissibilia, quę a nullo vnquam sacerdote remitti possunt. Contra hoc est illud quod Christus dixit Petro: Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Qui totum dicit, nihil excludit. At Christus non dixit: Si solueris hoc, aut illud, erit solutũ in cœlis: sed, quodcunque (inquit) solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Nõ est ergo aliquod peccatum quod a Petro remitti non possit. Præterea, omnibus Apostolis dicitur: Quæcunque solueritis super terram, erũt soluta & in cœlo. Et iterum: Quorum remiseritis peccata remissa erunt. Ecce vides nõ solùm Petro, sed omnibus Apostolis datam esse potestatem soluendi non hoc aut illud peccatũ, sed omne. Quæcunque (inquit) solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Verum Armeni obiicere nobis possunt illud Saluatoris, dicẽtis: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.

Matt. 18. Ioan. 20.

Matt. 12.

Ex quo loco videntur colligere peccatum in spiritum sanctum, non posse ab aliquo sacerdote dimitti. Sed hoc nō ita se habet, quoniam Christus non est locutus in vniuersum de omni peccato in Spiritum sanctum, sed de aliquo. Non enim dixit nullum peccatum in Spiritum sanctum remittendum, sed dixit spiritum blasphemię non remittendum. Et qui dixerit (inquit ille) contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Et hoc nos fatemur esse aliquod peccatum quod nūquam remissum est, neque remittetur. Hoc autem est duritia cordis, qua homo tenuit vsque ad finem vitæ remissionem peccati per pœnitentiam accipere. Tale inquam peccatum nunquam remittetur, non quòd irremissibile fuerit, sed quia nunquam de illo peccator pœnituit, ideo nunquam in hac vita remittetur: post mortem vero etiam si pœniteat, non remittetur: quoniam à mortuo velut qui non est, periit confessio. Quandiu autem peccator viuit, illum (sicut dicit Apostolus) patientia Dei ad pœnitentiam expectat: etsi pœnitentiam egerit, & à sacerdote absolutionem recipere non contēpserit, eius peccatū quantumlibet graue fuerit, absque dubio in hoc seculo remittetur. Si verò perseuerat in iniquitate, sicut ibidem subiunxit Apostolus, secundùm duritiam cordis sui, & cor impœnitēs, thesautizat sibi iram in die iusti iudicii Dei: huic tali non remittitur in hoc seculo, neque in futuro. Et hoc modo interpretatur beatus Augustinus illum Matthęi locum in quadam epistola ad Bonifacium comitem, quæ est quinquagesima in ordine epistolarum eius. Aliter tamen hunc locum interpretatur Richardus de sancto Victore, qui illa Christi verba dicit esse intelligenda non de remissione culpæ, sed pœnæ. Nam dicit mitius fore agendum cum eo qui peccauerit in filium, quàm cum eo qui peccauerit in Spiritum sanctum: qnoniam is qui peccauit in filium, habet excusationem, eò quòd egit per ignorantiam, & ita dignus est venia, qua videlicet aliquid de pœna peccato debita illi remittatur. Qui autem peccauit in Spiritum sanctum, nullam habet excusationem, eò quòd egit ex pura malitia, & ita non est dignus venia, qua videlicet illi remittatur aliquid de pœna peccato debita. Itaque hanc dicit esse differentiam inter eum qui peccat in patrem aut filium, & cum qui peccat in Spiritum sanctum, quòd is qui peccat in patrem aut filium peccat ex infirmitate, aut ex ignorantia: & ideo dignus est vt aliquid ei remittatur de pœna debita, pœniteat vel non pœniteat. Is autem qui peccat in Spiritum sanctum, peccat ex pura malitia: quapropter nihil prorsus remittetur illi de pœna peccato debita, eò quòd nullam habeat excusationem, cùm peccauerit ex pura malitia: quia etsi peccatum eius remittatur per pœnitentiam, omnem tamen pœnam peccato debitā soluet: & ita si pœnitentiam egerit pro peccato, erit solutus à culpa, sed nullo pacto à pœna. Hæc omnia disserit Richardus de sancto Victore in qnodam libello suo qui inscribitur de spiritu blasphemiæ. Eodem ferè modo interpretatur Theophylactus super Matthæum, quāquam hic videtur sentire, eum qui peccauerit ex infirmitate, aut ignorātia, siue in patrem, siue in filium, quod idem est, esse dignum venia: ita vt etiam si non pœniteat, remittatur illi, eò quòd infirmitas aut ignorantia illum excusat non solùm à parte pœnæ, sed etiam à culpa. Richardus autem non vult illum excusari a culpa, sed a parte pœnæ: & hoc dicit ille intelligendum esse per remissionem, vt ad solam pœnam referenda sit. Cæterùm de peccato in Spiritum sanctum conuenit inter eos, quoniam vterque sentit ideo illud non remitti, quia nullam habet excusationem, propter quam aliquid de pœna illi debita remittatur, ita vt quamuis pœnitentia facta, culpa remittatur, oportet tamen vt omnem pœnam peccato debitam soluat. Et hoc est apud istos peccatum illud non remitti. Lege illos, & fortè videbitur tibi eorum expositio esse literæ germanior quam Augustini, quamuis huius interpretatio non sit aspernenda.

Rom. 2. — *Augustinus.* — *Richard⁹ de sancto victore.* — *Theophylactus.*

Septima hęresis asserit nullum capitale peccatum esse tolerandum, etiam si permittatur gratia vitandi quantumuis maioris mali. Huius hæresis autores sunt Vualdenses, quanquam Guido Carmelita in sua summa de hæresibus Vualdensium errores recensens, nunquam huius erroris meminit. Sed Aeneas Syluius, qui postea papa Pius secundus est vocatus, in libro de origine Bohemorum, capite 35. hunc inter errores Vualdensium recenset. Contra hunc errorem est illud quod Christus Redemptor noster Iudæis loquens apud Matthæum, ait: Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras, ab initio autem non fuit sic. Ecce diuortium viri & vxoris permissum a Moyse. At tale diuortium esse malum Christus ostendit, dicens: Quod Deus coniunxit, homo non separet. Et in his verbis (vt testatur ibidem Hieronymus) non dedit nouum præceptum, sed antiquum nouauit, & instaurauit. Et Christus ipse satis apertè expressit, dicens: Ab initio autem non fuit sic. Quo verbo docuit matrimonium ex sua institutione fuisse indissolubile. Quòd si matrimonium ex sua institutione fuit a Deo statutum indissolubile, malum est illud dissoluere. Verùm Moyses conspiciens gentem suam ad illecebras pronam, & timens ne cùm aliqua viro suo non placeret, occideretur à viro, vt ille aliam habere posset pulchriorem, permisit illis vt possent vxores suas repudiare cum vellent, vt vxoricidium vitarent. Permisit (inquit Christus) vobis Moyses ad duritiam cordis vestri dimittere vxores vestras. Si permisit, ergo nunquam tale facinus probauit: quoniam (vt ibidem admonet Chrysostomus) illa permittimus, quæ non probamus. Præterea, minus malum maiori malo comparatum habet aliquam rationem boni, videlicet defectum illius gradus malitię, per quem maius malum excedit minus. Omnis autem declinatio a malo bona est. Et iuxta illam rationem boni potest quodammodo acceptari a voluntate. Rursum, eaquæ fiunt per metum, sæpissimè excusantur, quæ secluso metu non essent excusanda. Non autem excusantur nisi ratione maioris mali proxime vrgentis, ergo minus malum potest licitò quisque sumere tanquam medium quo possit euitare maius malum quod imminet. Malum est enim si aliquis in mare proiiciat merces, quas sine vllo damno poterat seruare, vt in bonos vsus conuerteret. At si tempestas vrgeat, iustè illas mergit, timens ne si illas seruare voluerit ipse mergatur. Et si hoc licet particulari personę & priuatæ: cur non etiam licebit personæ publicæ? Si de castitate omnium virorum firmiter confiditur, malum est permittere meretrices in populo. Sed si his de populo eiectis, violanda est fides coniu-

Vualdenses. — *Matt. 19.*

gii, ita

gij, ita vt, sicut quidam Propheta ait: Vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniat, & immutãdus est visus naturę in eum vsum qui est contra naturam, vt (sicut ait Apostolus) masculi in masculos turpitudinem suam operentur, & si hæc verè timentur euentura, expedit tolerare meretrices magis quam eas expellere. Accedit ad hæc præceptum patris familiâs, qui seruis suis volentibus tollere zizania de agro in quo erat seminatum triticum, præcepit vt sinerent ea vsque ad messem, ne fortè colligentes zizania, eradicarent simul & triticum. Qui zizania permittit in agro, timens ne eradicetur triticum: minus malum permittit, vt euitet maius. Deinde, hęc sententia cõfirmatur testimonio beati Gregorii, qui interpretans illa verba Iob: Nerui testiculorum eius perplexi sunt, hæc ait. Nerui testiculorum Leuiathan perplexi sunt, quia suggestionum illius argumenta impliciti in tantis illigantur vt plerosque ita peccare faciant: quatenus si fortasse fugere peccatum appetant, hoc sine alio peccati laqueo non euadant, & culpam faciant dum vitant: ac nequaquam se ab vna valeant soluere, nisi in alia se consentiant ligari. Et aliquibus interpositis posteà subdit. Est tamen quod ad destruendas Beemoth versutias subtiliter fiat, dum mens inter minora & maxima peccata constringitur. Si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet, minora semper eligãtur: quia & qui murorum vndique ambitu ne fugiat, clauditur: ibi se in fugã præcipitat vbi breuior murus inuenitur. Hæc Gregorius. Eidem sententiæ fauet concilium Toletanum octauum capite secundo suorum decretorum, hęc dicens. Duo mala, licet omnino cautissimè sint præcauenda, si tamen periculi necessitas vnum ex his perpetrare compulerit, id debemus resoluere quod minori nexu noscitur obligari. Quid autem leuius ex his quídue grauius sit: puræ rationis acumine inuestigemus. Etenim dum peierare compellimur, creatorem quidem offendimus: & nos tantummodo maculamus. Cùm verò noxia pręmissa complemus: & Dei iussa contemnimus: & proximis impia crudelitate nocemus: & nos ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus. Illinc enim duplici culparũ gladio perimus: hinc tripliciter iugulamur. Hæc Concilium Toletanum. Ex quibus verbis apertissimè conuincitur regem aut quamlibet aliam publicam potestatem, licitè & citra omnem culpam posse permittere populo sibi subdito minus aliquod peccatum, vt per illam admissionem eundem populum auertat ab aliquo alio grauiori peccato, in quod iustè timet illum casurum. Nam multo minus est permittere quàm eligere: Quia permissio potest esse sine complacentia, imò cum maxima displicentia rei permissæ, electio autem nunquam fit sine aliqua complacentia rei electæ. Hæc autem omnia quæ diximus, de illa sola permissione intelligi volumus, quæ solùm excludit culpæ punitionem, & non culpam ipsam. Potest quidem Rex aut quæuis alia publica potestas permittere, hoc est, non punire peccatum aliquod, vt sic abstineat populus ab aliquo alio grauiori. Non tamen potest permittere, hoc est, sic indulgere culpæ veniam, vt faciendo id quod permissum est, si est contra legem diuinam, non peccet: quia nullus hoc modo contra legem diuinam dispensare valet.

Hiere. 5. Rom. 1. Matt. 13. Iob. 40. Grego. Cõcilium Toletanũ

OCtaua hæresis asserit omnia peccata esse paria, quemadmodũ habent Stoicorum paradoxa. Hanc hæresim tribuit beatus Augustinus Iouiniano monacho, Beatus tamen Hieronymus qui duobus libris contra errores huius Iouiniani disputat, nunquam huius erroris meminit, neque illum Iouiniano vnquam impingit: ex quo tamen nõ licet colligere Iouinianum non ita sensisse. Potuit enim fieri vt ad Hieronymi notitiam hic error non deuenerit, & propterea non scripserit aduersus eum, quamuis aduersus omnes Iouiniani errores scribere decreuisset. Verùm esto non sit hoc à Iouiniano assertum: cùm iam sit de hoc errore notatus, oportet vt aliqua aduersus illum proferamus. Christus enim Redemptor noster apertissimè docet esse aliquam peccatorum inæqualitatem. Sic enim apud Matthæum ait: Ego dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennę ignis. His verbis apertè ostenditur peccatorum differentia, ex differentia reatus. Peius est enim esse reum gehennæ ignis, quàm esse reum iudicio, aut esse reum concilio: ergo peius est etiam dicere, fatue, quàm dicere Racha. Præterea loquẽs Christus discipulis suis de illis qui noluissent eos hospitio recipere, ait: Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrheorum in die iudicii, quàm illi ciuitati. Si tolerabilius, ergo minus erit eorum peccatum reputandum, quoniam iuxta mensuram peccati erit plagarum modus. Rursum, peccatum in Spiritum sanctum grauius est, quàm peccatum in patrem aut filium: quod ex eo conuincitur, quòd illud nõ remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro, hoc autem remittitur. Deinde, idem veritatis magister Pilato loquens, ait: Qui me tradidit tibi maius peccatum habet. Ecce apertissimum testimonium quo conuincitur peccatorum inæqualitas. Quapropter non opus est vt longius de hac re disputemus. Neque opus est argumenta ex philosophorum officina in medium adferre, quoniam non hîc disputamus aduersus Stoicos, sed aduersus Iouinianum, aut quemlibet alium huius erroris patronum, qui se Christianum iactauerit.

Iouinian⁹. Matt. 5. Matt. 1 Deut. 25. Ioan. 19.

NOna hæresis docet hominem qui semel per gratiam fuerit iustificatus, non posse amplius peccare. Hanc hęresim impingit beatus Hieronymus Iouiniano, libro secundo, aduersus eundem. August. in libro de hęresibus tribuit illam Pelagio, quemadmodum & Iouiniano. Hanc eandem hæresim post multa tempora suscitarunt Beguardi & Beguinę, quamuis non ita in vniuersum de omni iusto suam assertionem firmauerint, prout Iouinianus & Pelagius fecère, sed contractius loquentes, dixerunt posse hominem tantã virtutis perfectionem in hac misera vita acquirere, vt reddatur prorsus impotens ad peccatum. Et certè si Beguardi & Beguinę hoc dicerent posse fieri ex quodam particulari priuilegio, & specialissimo Dei adiutorio alicui concesso, nullus illos propter hoc de hæresi notasset. Potest enim Deus ex quodam insigni priuilegio sic assistere voluntati alicuius hominis, vt nunquã illam permittat in peccatum labi. Nam multi & [illegible]stres Theologi fatentur hoc fuisse concessum Deiparæ virgini postquam vnigenitum Dei filium in vtero concepit: è quibus vnum proferam Richardum de sancto

Iouinian⁹ Pelagius. Beguardi Beguinæ.

Victore, qui li. 2. de Emanuele, cap. vltimo ita dicit: Quod de exterminio peccati in beata virgine Maria factum creditur, futurum in omnibus sanctis speratur. Futurum inquam, sed non in corpore eorum adhuc mortali, sed in corpore eorum iam facto immortali. Prius siquidem oportebit corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc immortalitem. Sed hoc fuit in beata virgine supra modũ mirabile, & præ cæteris sanctis omnibus singulare, quòd in ea simul conuenire potuit tanta corruptibilitas cum tanta incorruptibilitate, tanta incorruptibilitas cum tanta corruptibilitate. Corruptibilitas in his quæ pertinent ad pœnam, incorruptibilitas in his quæ pertinent ad culpam. Hæc Richardus. Ex cuius verbis constat tale priuilegium fuisse Deiparę virgini concessum, vt prorsus impeccabilis fuerit: quod priuilegium nulli alii hominum asserit fuisse concessum. Sed hoc dicit nos sperare vt habeamus in alia vita, quod beata virgo habuit in ista. Verùm impii Beguardi & Beguinæ docēt hoc posse quemlibet hominem in hac vita acquirere, si per profectum virtutum deuenerit ad illum perfectionis gradum, quem illi assignant. Et propter hoc meritò damnati sunt, quoniam omni homini existenti in hac vita dicitur: Qui stat, videat ne cadat. Et Dominus docens nos omnes orare, præcipit vt dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Quam orationem omnes vsque ad finem vitæ dicere veraciter possunt. Et beatus Ioannes in sua prima canonica, ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Non est ergo veritas in his hæreticis dicentibus hominem esse talem in hac vita, qui peccare non possit. Contra hunc Iouiniani & Pelagii errorem suprà largius disputauimus in titulo de gratia, hæresi secunda. Et omnia quę ibidem contra illos protulimus, etiam pugnant contra errorem Beguardorum & Beguinarum. Verùm contra Beguardos & Beguinas extat Concilii vniuersalis definitio, in quo octo istorum errores damnati sunt, quorum iste, de quo modo agimus, est primus. Huius autem Concilii decretum habetur in volumine Constitutionum Clementinarum, in titulo de hæreticis, in capite cuius initium est, Ad nostram.

1. Cor. 10. *Matt. 6.* *1. Ioan. 1.* *Cōcilium [Vi]ênense.*

Decima hæresis est quæ asserit nullum esse peccatum mortale, nisi incredulitatem. Huius hęresis primus autor & inuentor est Martinus Lutherus, & illum in hac parte secuti sunt Philippus Melancton, Ioannes Caluinus, & Martinus Butzerus, & quotquot Lutherano nomine censentur. Hunc errorem deducit Lutherus ex alio pestilentissimo illius errore, qui est fons vberrimus, ex eo innumeri scaturiunt errores. Dicit enim solam fidem iustificare, & illam solam esse satis ad vitam æternam assequendam: Opera verò non esse necessaria ad iustificationem, neque ad vitæ æternæ consecutionem. Ex ista sententia euidenter colligitur, solam incredulitatem esse peccatum mortale, quod verè collat iustificationem & gratiam. Nam si aliquid aliud præter infidelitatem esset verum peccatum mortale, inde apertissimè sequeretur aliquid aliud præter fidem esse necessarium ad iustificationē, & per consequens ad vitam æternam consequendam. Quoniam si illud quod præter infidelitatem dicitur verè peccatum, est alicuius operis omissio: ergo opus illud omissum erat necessarium ad iustificationē: alioqui non peccasset, qui illud omisisset. Si illud peccatum fuit alicuius mali operis perpetratio, ergo abstinere ab illo opere fuit necessarium ad iustificationem conseruandam: alioqui non peccasset qui illud scelus commisit. Constat ergo nullum esse dicendum peccatum mortale nisi solam infidelitatem, si concedatur solā fidem iustificare. Cùm igitur hæc hæresis apertissimè colligitur ex alia, non erit opus impræsentiarū disputare, quia aliam cui ista innititur, & à qua dependet, iam suprà expugnauimus in titulo de fide, hæresi secunda, solum hic addam decretū Concilii Tridentini, quod sub Paulo tertio celebratum, sessione sexta multos fidei canones pronuntiauit, inter quos vigesimus septimus, hæc continet verba: Si quis dixerit nullum esse peccatum mortale, nisi infidelitatis, aut nullo alio, quantumuis graui & enormi, præterquam infidelitatis peccato semel acceptam gratiam amitti, anathema sit.

Lutherus. *Melācton* *Caluinus.* *Butzerus.*

Vndecima hæresis est quæ docet nullam esse differentiam inter peccatum mortale & veniale: quoniam, vt ait, nullum est peccatum veniale, sed omne peccatum est mortale. Hanc hæresim docet Ioannes Caluinus in illo suo opere de institutione religionis Christianæ. In qua sententia aliquantulum declinat a suo duce Martino Luthero: quoniam hic de infidelibus dicit, omnia illorum peccata esse mortalia, fidelium autem peccata dicit omnia esse venialia, præter incredulitatem, quam solam dicit esse peccatum mortale. Contra Lutherum non est opus nunc disputare: quia id quod ait, omnia peccata infidelium esse mortalia, quamuis ego credo esse falsum, non tamen constat esse hæreticum, nec de illo Ecclesia hactenus (quod sciam) aliquid definiuit, sed est adhuc inter scholasticos Theologos controuersum. Damnauit quidem Concilium Tridentinum sententiam dicentem: Omnia opera quæ ante iustificationem fiunt, esse verè peccata: sed non ideo damnauit sententiam dicentem: Omnia opera infidelium esse verè peccata. Reliquum verò quod ait, nullum esse peccatum mortale pręter solam infidelitatem, ad proximè præcedentem hęresim spectat. Contra solum igitur Ioannem Caluinum nunc arma sumimus: quoniam hic solus est qui prorsus irridet distinctionem illam peccatorum, quam omnes Theologi docent, dicentes: Aliqua peccata esse mortalia, & aliqua esse venialia. Dicit enim ille, omne peccatum esse mortale, & nullum veniale. Verba Caluini in eo libello quem scripsit contra definitiones Concilii Tridentini, sunt hęc. Peccatum quoduis, quoniam Dei lege damnatum est, mortale esse fatemur. Hęc ille contra canonem. 27. sessionis sextæ præfati Concilii. Et contra doctrinam ab eodem Concilio capite vndecimo eiusdem sessionis datam, hæc ait. Si pro nihilo ducant leuiores, quos vocant, lapsus, insonat horribilis illa supremi iudicis sententia, Qui vnum ex minimis istis mandatis contempserit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Quanquam scire velim, quę vocent saltem leuia peccata, Sic enim extenuandi gratia loquuntur. Hęc Caluinus. Contra istum disputantes, aliqua obiter contra Lutherum annotabimus. Primò quidem vald[e] admiror Caluinum in tantam dementiam incidisse, vt non solùm contra omnes alios, sed etiam contra seipsum pugnare voluerit.

Caluinus.

Oportebat

Oportebat quidem illum alterius mendacij fuisse memorem, ne secum posteà pugnans conuincatur vtrobique fuisse mentitum: nam Caluinus Lutherum in alio dogmate secutus, asserit iustum in omni opere bono peccare. Si iustus in omni opere bono peccat, & omne peccatum, vt ait, est mortale, ergo iustus in omni opere bono peccat mortaliter, & per consequens omne opus bonum erit peccatum mortale. Quid obsecro potest absurdius, & stultius dici? Quî fieri potest, vel quomodo intelligi potest, vt peccatum mortale bonum opus esse censeatur? Præterea: Si homo aliquis censendus est iustus, oportet vt tunc careat peccato mortali: Si autem mortaliter peccat, non poterit verè dici iustus: quoniam peccatum mortale tollit veram iustitiam. Pugnant ergo tanquam ex diametro hæc duo, Iustus in omni opere bono peccat, Omne peccatũ est mortale. Sed dimissis aliis huius Caluini dogmatibus, hoc de quo nunc disputamus apertè conuincam esse falsum & hæreticum testimoniis sacræ scripturæ, & sanctorum patrum, & aperta totius Catholicę Ecclesiæ sententia definitiua. Attamen antequàm ad disputationem accedamus, oportet declarare, quid in hac parte intelligamus per peccatum mortale, & quid per peccatũ veniale, ne fortè contingat nos in equiuoco contendere, & de sola nominis ratione disputare. Peccatum mortale est illud per quod tollitur vita spiritualis animæ, quæ est per gratiam, qua sublata recedit statim Deus ab anima in qua habitabat, & inde continuò sequitur mors. Vnde Augustinus ait. Vita corporis tui est anima tua: vita animæ tuæ est Deus tuus. Quomodo ergo moritur corpus amissa anima, quæ vita est eius, sic moritur anima amisso Deo, qui vita est eius. Hæc Augustinus. Hæc est illa mors, quam Deus minatus est primo parenti, quum post prohibitum esum ligni scientiæ boni & mali, dixit ei. In quocunque die comederis ex eo, morte morieris. Non est enim Adam mortuus morte corporali statim eo die quo de ligno vetito comedit: sed statim mortuus est morte spirituali animæ, quia statim iustitiam amisit, & per consequens Deum. Solum ergo peccatum mortale est illa malitia, de qua Salomon ait. Homo enim per malitiam occidit animam suam. Et Hieremias etiam ait. Vnusquisque in iniquitate sua morietur. Et Dominus per Ezechielem ait. Anima quę peccauerit, ipsa morietur. De eodem etiam peccato intelligendum est, quod Paulus ait. An nescitis quoniam cui exhibetis vos ad obedientiam, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortẽ, siue obeditionis ad vitam? Dicitur peccatum etiam aliquod mortale propter aliam mortem, quæ animam & corpus deuorat, & hæc est gehenna perpetua, de qua Propheta regius ait, Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Et Ioannes in Apocalypsi ait. Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda. Peccatum ergo dicitur mortale, quia peccator qui illud committit, nisi pœniteat, morte punietur æterna. Malorum amatores, inquit sapiens, digni sunt morte. Peccatum autem veniale multipliciter dici solet, & ideo oportet varias illius significationes manifestare, vt posteà dicam iuxta quam significationem hoc loco vtimur illo, quum illud contra peccatum mortale distinguimus. Peccatum aliquando dicitur veniale propter causam vnde oritur, quæ culpam ipsam minuere solet, & sic etiam præbet aliquam rationem veniæ. Talia sunt peccata ab ignorantia aut ab infirmitate procedentia, quę non sunt tam grauia, quàm sunt illa quæ ex pura malitia procedunt, & ideo illa aliquam veniam merentur, vt non tam grauiter puniantur, quàm ista. Aliquando peccatum aliquod dicitur veniale ab euentu qui illi accidit: quia videlicet data est illi venia. Et iuxta hãc significationem, nullum peccatum est tam graue, quod non dicatur veniale, si digna pro illo fiat pœnitentia. Sic enim intelligendus est Ambrosius, quum dixit, omnia peccata mortalia fieri venialia per pœnitentiam. Eodem modo interpretandus est Augustinus, qui in libro de vera & falsa pœnitentia, capite decimooctauo ait, aliqua peccata esse mortalia, & in pœnitẽtia fieri venialia. Fieri in pœnitentia veniala dixit, pro eo quod est, per pœnitentiam assequi veniam. Iuxta nullam istorum duorum significationem vtimur nomine peccati venialis in præsenti disputatione, in qua conuincere nitimur peccatum veniale natura sua differre à peccato mortali. Tertio modo peccatum aliquod dicitur veniale ex sua natura, & ex propria ratione: & est illud quod ex se & sua natura est tam leue, & tam minutum, vt non valeat aliquem priuare gratia diuina, aut facere illum Dei inimicum, aut reddere illum dignum morte æterna. Hæc autem leuitas peccati aliquando inest illi ex natura sua, & ex genere suo, quia materia ipsa, aut res ipsa circa quam versatur, est ex genere suo leuis, prout est immodicus risus, aut verbum ociosum quo nemo læditur. Aliquando ipsa leuitas peccati prouenit non ex re ipsa, sed ex imperfectione operis, quę contingere potest, etiam vbi res ipsa esset nimium grauis. Talis autem operis imperfectio potest oriri ex prauitate materiæ, vt contingit in furto rei leuissimę, aut in parua detractione per quam in minima re læditur fama proximi. Potest etiam talis operis imperfectio oriri ex defectu deliberationis prout contingit in motibus subreptitiis, propter quem defectum opus ipsum non potest dici plenè voluntarium, & ideo nõ habet plenam rationem peccati: & inde euenit, vt veniale sit, quod alioqui fuisset mortale. Iuxta hanc tertiam peccati venialis significationem, dicimus non omne peccatum esse mortale. Quæ peccatorum distinctio inde sumitur, quod mortale infert mortem animæ, quæ est priuatio gratiæ, & mortem æternam inferni: veniale autem nec vnam, nec alteram mortem infert, sed tantum facit ex se dignum pœna temporali. His omnibus sic declaratis, respondemus Caluino dicenti se scire velle, quid nos vocemus leuia peccata. Dicimus quidem, nos omnia peccata venialia appellare leuia propter leues res circa quas versantur, aut propter leuem pœnam, hoc est, temporalem ad quam damnantur, quia non habuerunt plenam peccati perfectionem. Hanc peccatorum distinctionem sic declaratam, prout ab omnibus Catholicis hactenus semper recepta fuit, nos Deo adiutore manifestis rationibus, & sacrę scripturæ testimoniis comprobabimus, vt ostendamus Caluinum iniustè & stultè illam irridere, & subsannare. Primò quidem offero testimonium Prophetæ dicentis. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Quum dicit, pro hac, subintelligendum est, vt anno-

Augustinus. Luc. 15. Sap. 16. Hiere. 31. Ezec. 18. Rom. 6. Psal. 48. Apoc. 19. Sap. 15. Psal. 31.

tat Hieronymus, impietate peccati, aut remissione peccati, quod eundem sensum reddit. Ex quibus prophetæ verbis conuincitur esse aliqua peccata, quæ non sunt mortalia, sed venialia. Nam si sanctus est, non orat pro impietate peccati mortalis, aut pro remissione illius: quia si sanctus est, non habet impietatē peccati mortalis, pro qua oret vt sibi remittatur: Si autem aliquam mortalis peccati impietatem olim habuit, necesse est vt illa sit tunc remissa, quando sanctus est. Et iterum, Si impietatem peccati mortalis quis habet, pro qua orat vt sibi remittatur, fieri non potest vt ille tunc sanctus sit: quia peccatum mortale, de quo nunc disputamus, omnem tollit sanctitatem, & gratiam. Ex quibus apertissimè cöuincitur, illam peccati impietatem, pro qua omnis sanctus ad Deum orat, esse solum venialem & non mortalem. Idem argumentum sumi potest ex verbis Salomonis dicentis: Septies in die cadit iustus, & resurgit: impii autem corruent in malum. Si iustus est, non cadit: si cadit, non est iustus. Oportet ergo vt sit aliquis casus peccati, qui iustitiam non tollat. Et huic interpretationi fauet Beda, qui prædicta Salomonis verba declarans in commentario super tertium caput epistolæ Iacôbi: hæc ait. Et si enim iustus per fragilitatem carnis vel ignorantiam fortè offenderit, iustus tamen esse non desistit. Quia vt quotidiana est huiusmodi & ineuitabilis offensio, ita est & quotidiana orationum & bonorum operum medela, quæ offendentem iustum ne in terram proruat, & nuptialē charitatis ac fidei vestem, puluere vitiorum sordidet, ocyus erigit. Hæc Beda, in quibus verbis apertè docet esse aliquam offensam, quæ vestem charitatis non sordidat. Prætereà, hæc peccati distinctio per mortale & veniale apertissimè colligitur ex verbis Saluatoris nostri dicentis. Omnis qui irascitur fratri suo, reus est iudicio, qui autem dixerit fratri suo Rhaca, reus erit concilio: qui autem fatue, reus erit gehennæ ignis.

Prou. 24. *Beda* *Matt. 5.*

B

In quibus verbis tria describuntur peccata, quorum duo prima leuia sunt, tertium verò est multo grauius illis duobus. Hæc autem differentia apertè colligitur ex ipsa diuersitate pœnarum, quibus peccata illa punienda esse dicuntur. Nam pro mensura delicti, vt lex diuina ait: erit & plagarum modus. Cùm igitur ex tribus illis peccatis solùm tertium & vltimum dicatur puniendum gehenna ignis, hoc est, morte perpetua: & nullum duorum priorum ad talem pœnam, sed ad aliam multo leuiorem damnetur, conuincitur inde apertissimè solum tertium ex illis peccatis esse peccatum mortale, reliqua verò duo esse venialia. Et hunc esse verum illorum verborum sensum, apertè docet Chrysostomus prædicta verba interpretans homilia. 16. super Matthæū, hæc dicens: Rhaca non grandis alicuius est sermo conuitii, sed magis de contemptu veniens, impatientiaque dicentis vt ipsi nonnunquam vel seruulis vel inferioribus quibuscunque aliquid imperantes, dicimus. Vade tu, Dic illi. Sed etiam qui lingua vtūtur Syrorum, Rhaca, pro eo quod est, tu, dicere solent. Sed misericors Dominus, cum maioribus etiam, minima quæque delicta pariter euellit, præcipiens vt mutuò nobismetipsis & honorabilius vtamur & cautius, vt per hæc maiora quoque peccata moriantur: Post hęc verba Chrysostomus enumerat multa & grauissima mala, quæ ex conuitiis oriri solent, & illis enumeratis statim hęc quæ sequuntur ait. Quæ omnia Christus iam comprimens, eum quidem qui sine causa irascitur, iudicio condemnat: & idcirco dixit. Qui irascitur fratri sine causa, reus erit iudicio. Eum verò qui dixerit Rhaca, reum pronunciat esse concilio. Sed adhuc ista non magna sunt. Hęc etiam idcirco non sunt memorata supplicia, vt eum qui fratri suo fatue dixisset, gehennæ ignibus deputaret, modò certè primum nomen gehennæ commemorans. Quum enim prius multa de regno dixisset, nunc istius intulit mentionem: ostendens quoniam illud quidem illius voluntatis sit atque pietatis, hæc verò nostræ profectò desidiæ.

Deut. 25. *Chrysostomus.*

C

D

Vide autem quemadmodum gradatim faciat augmenta pœnarum, quodammodo excusans se tibi, atque demonstrans quoniam ipse quidem nihil velit tale minari, nos verò illum ad eiusmodi denunciationes pertrahamus. Idipsum itaque diligenter expende. Dixi, inquit, noli irasci sine causa, quoniam reus erit iudicio. Contempsisti fratrem. Vide quid peperit iracundia, ad iracundiam te continuò prouocauit. Rhaca enim fratrem vocasti, cui rursus culpæ, pœnam concilii comminatur. Quod si ista quoque despiciens, ad maius volueris promoueri conuitium, non iam vltrà his in mediocribus vindicabo, sed immortali illo gehennę supplicio, ne iam etiam ad homicidium fortè prosilias. Hactenus Chrysostomus, qui apertè satis in verbis Christi nostram Catholicam notat doctrinam, aliqua dicens maiora peccata, vt puta, quæ digna sunt morte ęterna, alia verò minima & leuia, quæ videlicet non sunt tanto supplicio digna. Eodem modo illa Christi verba interpretatur Gregorius libro. 21. moraliū capite quinto, vbi hęc ait. Sicut autem Dominus cuiusque considerat vias, sic dinumerat gressus, vt ne minutissimæ quidem cogitationes eius iudicio, ac verba tenuissima quæ apud nos viluerunt vsu, indiscussa remaneant. Hinc enim dicit. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui dixerit fratri suo Rhaca, reus erit cōcilio. Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Rhaca quippe in Hebræo eloquio vox indignantis est. Quæ quidem animum irascentis ostendit, nec tamen plenum verbum iracundiæ exprimit. Prius ergo ira reprehenditur sine voce, postmodum verò ira cum voce, sed necdum pleno verbo formata, ad extremum quoque cùm dicitur fatue, ira redarguitur, quæ cùm excessu vocis expletur etiam perfectione sermonis. Et notandum quod in ira perhibet reum esse iudicio, in voce iræ, quod est Rhaca, reum concilio, in verbo oris, quod est fatue, reum gehennę ignis. Per gradus etenim culpę creuit ordo sententię: quia in iudicio adhuc causa discutitur: in concilio autem iam causæ sententia definitur: in gehenna verò ignis, ea quæ de concilio egreditur, sententia expletur. Quia igitur humanorum actuum Dominus subtili examine gressus enumerat, ira sine voce iudicio, ira in voce concilio, ira verò in voce atque sermone, gehennæ ignibus mancipatur. Hæc Gregorius. Ex istis Christi verbis conuincitur etiam error Lutheri, qui dicit omne peccatum in renatis esse veniale. Nam qui dixerit fatue, reus est gehennæ ignis. Rursum distinctio peccati mortalis & venialis apertè colligitur ex aliis Saluatoris nostri verbis, quibus ait, Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui

Grego. *Matt. 5.*

A

autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Ex quibus verbis constat esse aliqua peccata, quæ in hoc seculo remitti possunt: alia quæ in futuro. At peccata mortalia non remittuntur in futuro seculo, quia illa ducunt hominem ad mortem æternam. Et lignum quod ad Aquilonem ceciderit, vt Salomon ait, ibi manebit. Peccata ergo quæ in alio seculo dimittuntur, necessariò sunt venialia: quia hæc sola sunt quæ igne purgatorio consumuntur. Et certè ex his Christi verbis conuincere se putat beatus Gregorius libro quarto dialogorum, capite trigesimo tertio esse locum purgatorii, in quo animæ à leuioribus peccatis post hanc vitam purgantur, quæ in statu gratiæ decesserunt. Idem facit Bernardus sermone. 66. super Cantica. Deinde, hæc peccatorum distinctio ex multis Pauli locis colligitur. Nam peccata mortalia in multis locis declarat, quum de multis peccatis dicit, illa excludere homines è regno Dei, à quo vt à principio diximus, nullus, nisi propter peccatum mortale eiicitur. Quæ omnia Pauli testimonia euidenter etiam conuincunt Lutherum dicentem, omne peccatum in renatis esse veniale, præter infidelitatem, quam dicit esse mortalem. Caluinus autem conuincitur alio Pauli testimonio ex priore epistola ad Corinthios, vbi satis clarè docet esse aliqua peccata venialia, sic dicens: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus manifectum erit. Dies enim Domini declarabit: quia in igne reuelabitur: & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse tamen saluus erit, sic tamen quasi per ignem. In quibus verbis per aurum, & argentum, & lapides preciosos, bona significauit opera ex gratia & charitate facta: quia soli illi qui huiusmodi opera faciunt, mercedem æternam à Deo accipiunt. Per lignum autem, & fœnum, & stipulam, quæ in igne posita ardent & consumuntur, significantur peccata venialia, & non mortalia: quia qui illa superædificauerit super fundamentum quod est Christus, Paulus dicit fore saluum, sic tamen quasi per ignem. Et hunc esse verum Pauli sensum, iam superius in titulo de fide, hæresi secunda conuicimus contra hæreticos: qui illa Pauli verba nituntur in alium sensum detorquere: & inferius in titulo de purgatorio, hæresi prima hoc idem testimoniis sanctorum patrum comprobabimus.

Eccle. 11. *Gregori⁹.* *Bernard.* *Rom. 1.* *1. Cor. 6.* *Galat. 5.* *Ephe. 5.* *1. Cor. 3.*

Est adhuc aliud Pauli testimonium pro peccato veniali in epistola ad Hebræos, vbi de officio sacerdotis agens, hæc ait: Omnis nanque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum: vt offerat dona & sacrificia pro peccatis, qui condolere posit iis qui ignorant & errant, quoniam & ipse circundatus est infirmitate. Et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam & pro seipso offerre pro peccatis. Ex istis Pauli verbis Hieronymus libro 2. contra Pelagianos colligit esse aliqua peccata, quæ simul stant cum iustitia: quoniam non est tanta illorum malitia, neque adeò iustitiæ repugnant, vt illis aduenientibus statim iustitia pereat. Sic enim ait: Nunquam pro aliis iuberetur offerre, nisi iustus ipse esset: neque rursus pro se offerret, nisi peccato careret. Hæc Hieronymus. Ex cuius verbis apertißimè constat illum sentire, sacerdotem iustum in peccato veniali existentem, & pro suo peccato orantem, & hostiam offerentem impetrare à Deo sui peccati veniam. Nam si in peccato mortali oraret, non solùm non impetraret sui peccati indulgentiam, sed magis augeret peccatum, & Deum magis ad iram concitaret. Concordat Paulo Iacôbus Apostolus, qui semel & iterum docet aliqua esse peccata, quæ non sunt mortalia. Vnusquisque verò tentatur, inquit ille, à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem. In quibus verbis duo peccatorum genera manifestat: vnum quod non est consummatum, & de hoc non dicit quod generat mortem. Alterum est consummatum, & hoc dicit generare mortem. Primum peccatum est affectio praua à concupiscentia carnis genita, in qua voluntas aliquam paruam moram traxit sine vera deliberatione rationis, & hoc est peccatum veniale. Dicitur autem nō consummatum peccatum, quia factum est sine illa aduertentia & deliberatione, quæ necessaria est ad consommationem peccati. Quum autem intellectus rectè aduertit, & voluntas noluit reprimere illos motus à concupiscentia procedentes, nec voluit allidere paruulos illos ad petram, sed ex deliberatione consentit, tunc est iam consummatum peccatum, & tunc generat mortem, dicitúrque ob eam causam peccatum mortale. Et hunc esse verum & germanum illorum verborum Iacôbi sensum: constare facilè potest ex illis quæ dicit Beda in commentariis quæ fecit supra epistolā Iacôbi, vbi prædicta verba interpretās, hæc ait. Tribus modis tētatio agitur, suggestione, delectatione, consensu. Suggestione hostis, delectatione autem, vel etiam consensu nostræ fragilitatis: quod si hoste suggerente, delectari aut consentire peccato nolumus, tentatio ipsa nobis ad victoriā prouenit, qua coronam vitæ mereamur accipere. Si verò & hostis suggestione, paulatim à recta intentione abstrahimur, & vitio incipimus illici, delectando quidē offendimus, sed nec dum lapsum mortis incurrimus. At si delectationem concepti corde facinoris, etiam partus prauæ sequitur actionis, nobis iā mortis reis victor hostis abscedit. Hæc Beda. In quibus verbis apertè docet ex verbis Iacôbi esse quasdam Dei offensas, per quas non incurrimus lapsum mortis, esse rursum alias, quæ nos efficiunt mortis reos. Sed oportet hic admonere minus cautum & non admodū doctum lectorem, vt per illa verba Bedæ, partus prauæ actionis, non intelligat solum opus exterius perpetratum, sed illam etiam volitionem, qua vult ipsum scelus operari: quia illa volitio est quæ verius quam opus externum dicitur actio, & quæ verè etiam sine opere exteriori est peccatum mortale. Et hoc testimonio Iacôbi simul cum commentario Bedæ, nō solùm conuincitur Caluinus, sed etiam Lutherus, dicens omne peccatū hominis baptizati esse veniale, præter infidelitatē. Nam Iacôbus de omni peccato, quod à cōcupiscentia oritur, dixit. Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem. Ex quo testimonio euidentißimè colligitur,

Hebr. *Hierony.* *Iacob. 1.* *Beda.*

non solam infidelitatem esse peccatum mortale. Est adhuc aliud eiusdem Iacôbi testimonium, quo apertè probatur non omne peccatum esse mortale, sed aliquod esse veniale. In multis, inquit ille, offendimus omnes. Quæ verba nullo modo possunt intelligi de offensa peccati mortalis, quia falsum esset quod omnes, etiam si de solis adultis loquamur, offendunt Deum in multis peccatis mortalibus. Nam aliqui fuerunt sancti, quos nunquam peccasse mortaliter tota hactenus semper docuit Ecclesia, vt fuit sanctissima virgo Dei genitrix, & Ioânes Baptista & Hieremias, qui duo in vtero matris sanctificati fuerunt. Quod autem de huiusmodi peccatis venialibus locutus fuerit Iacôbus, testatur Beda in commenriis super eandem epistolam, vbi præfata verba declarans, hæc ait: Præmisit in multis, subiunxit omnes, vt tanto cautius se imperfecti quique in agendo vel loquendo circunspicerent, quâto certius cognoscerent, quia nec perfecti quidem boni, & qui spiritus sancti gratia duce incedunt, huius vitæ viam absque offensione peccati alicuius transire vllatenus posśint, iuxta quod alibi scriptum est. Cœli non sunt mundi in conspectu eius. Et sicut Salomon ait: Quia non est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Hæc Beda. Ecce vides, Caluine, viros perfectè bonos esse in peccato, & non mortali: quia tale peccatum non admittit perfectionem bonitatis, ergo aliquod est peccatum quod nō est mortale. Præter hæc omnia tam manifesta sacræ scripturæ testimonia, vnū mihi occurrit augmentum, quod satis mihi esse videtur ad conuincendum simul Lutherum, & Caluinum. Nam cùm hi duo in hac parte sint in duobus oppositis extremis constituti, & ambo velut ex diametro pugnent, ambo tamen sunt in Deum blasphemi, & illum manifesta iniuria afficiunt. Nam Caluinus dicēs omne peccatum esse mortale, & morte perpetua diguum, Deum pronunciat nimis austerū, & seuerum, ne dicam crudelem. Seueritas quidem, & austeritas non modica esset, si ob quamlibet leuissimam offensam Deus hominem morti perpetuæ adiudicaret. Non posset certè tunc iugum Christi dici suaue, & onus eius leue: sed potius esset onus tam graue, quod nec nos, nec patres nostri, imò nec vllus hominum portare posset. Vix enim vllus homo posset esse iustus, si Deus minimam quanque offensam æstimaret peccatum mortale: quia ferè nullus est, qui sæpe quotidie non peccet. Esset etiam Deus leuis, & inconstans amicus, si ob quamlibet leuissimam offensam rescinderet semel contractam amicitiam. Nam ipsa natura nos docet, multa esse amicis condonanda. Hæc igitur omnia considerans non possum non compati Caluino & misereri illius: quoniam timeo ne, iuxta id quod Iacôbus ait: Iudicium sine misericordia Deus faciat illi, propterea quod censet illum tam parum esse misericordē. Timeo ne iuxta illam quam putat Deum ad omnes dedisse legem, illum examinare & iudicare velit, puniens omne peccatū illius perinde ac si verè peccatū mortale fuisse. Quod si Deus ita facere decreuerit, dubito an aliquis acerbiorē, & intolerabiliorē gehennā in inferno patietur. Nec minorē quàm Caluinus facit Deo iniuriā Lutherus, quū dicit omne peccatum post baptismū susceptum esse veniale, præter infidelitatem, quā solā dicit esse peccatum mortale: nam hæc dicens, censet Deū nimis remissum, & parum iustum, propterea quod pessimis & sceleratissimis hominibus, & qui in multis & grauissimis rebus nocent proximis suis, facilè indulgeat. Hæc autem tanta facilitas veniæ, vt reipsa constat, manifestum præberet hominibus incentiuum delinquendi. Hoc verò si Lutherus Deo tribuere nō erubescat, manifestam contra Deum dicit blasphemiam: quia constat Deum tam anxium & sollicitū fuisse auertendi homines à peccatis, vt non fuerit contentus nobis prohibere peccata, sed etiam omnes omnium peccatorū occasiones. Nō satis est credere Deum misericordem, nisi etiam credamus iustum: quia, vt ait Sapiens, misericordia & veritas custodiunt regem. Et propheta Regius ait: Honor Regis iudicium diligit. Accedit adhęc omnia concors sacrorum omniū doctorum sententia: quia omnes Catholici citra omnem controuersiā semper hactenus docuerunt esse aliqua peccata mortalia, & aliqua venialia. Quanquam illi antiquiores doctores aliis nominibus sunt vsi, dicentes aliqua esse peccata grauia, alia leuia. Quæ illi priores dixerunt grauia, posteriores appellāt mortalia: & quæ illi dixerunt leuia, isti appellant venialia. Scholasticos Theologos nolo impræsentiarū citare: quoniam Lutherus & Caluinus eos omnes hac sola ratione, immeritò tamen, reiiciunt, quod scholastici sunt. Richardus de sancto Victore extra scholam est & opusculum ædidit hoc titulo & nomine inscriptum, de differentia peccati mortalis & venialis. Anselmus super illud Apostoli ex priore epistola ad Corinthios. Si cuius opus arserit, detrimētū patietur, &c. apertè docet esse aliqua leuia peccata quæ à iustis in futuro seculo, purgatorio igne consumuntur. Haymo eadem verba Pauli declarās in commentariis super epistolas Pauli eandem prorsus sententiam docet, sed multò melius quàm Anselmus: & ideo istius verba hic citare deceui. Anselmi verbis dimissis. Per aurum, inquit Haymo, & argentum, & lapides preciosos, possumus intelligere bona opera virtutésque præclaras: per fœnum verò, lignum, stipulam, leuia peccata, sicut est ociosus sermo, risus inhonestus, & cætera talia. Per plumbum verò, ferrum atque stannum, quæ sancti doctores addunt, grauia & immanissima peccata quæ à regno cœlorum separant. Igitur sicut aurum & argentū, & lapides preciosi igne probantur, & tamen non consumuntur: ita in die iudicii qui habuerint bona opera & bonam prædicationem, licet per ignem transeant, tamen nullam pœnam neque læsuram sustinebunt: qui verò habuerint leuia peccata, transeundo per ignem expiabuntur: quia consumentur ibi sicut fœnum vel stipula, siue vt ligna comburentur ab igne, tamen ipsi non remanebunt in igne, sed mundati & probati ascendent ad Dominum. At, qui habuerunt grauia peccata, quæ à regno cœlorum separant, sicut ferrum & plumbum siue stannum, liquefiunt quidem, sed non deficiunt per ignem: ita illi pondere peccatorum grauati, remanebunt in igne, & sustinebunt pœnas nō deficientes. Hactenus Haymo. Desinat ergo mirari Caluinus, & arguere patres Concilii Tridentini, propterea quod in suis definitionibus dixerunt esse aliqua leuia peccata, ac si patres illi fuissent primi qui peccata aliqua dixerunt esse leuia. Certè Anselmus ante quingentos annos fuit, & Haymo ante septingentos: & ambo docent esse aliqua peccata leuia, sic appellata, quia non sunt di-

Margin notes: Iacob. 3. — Beda. — Iob. 15. — Eccl. 7. — Matt. 11. — Iacob. 2. — Prou. 20. — Psal. 98. — Ansel. 1. Cor. 3. — Haymo. — A — B — C — D

ſunt digna vt morte æterna puniantur. Ex Beda, Gregorio, Hieronymo, Chryſoſtomo non eſt opus noua citare teſtimonia, quia ſufficiunt ea quæ ex illis iam in hac diſputatione citaui. Auguſtinus ſæpiſſimè nominat peccata venialia, & illa dicit eſſe leuia, & à peccato mortali longè diſtantiſſima. In libro de bono coniugali, capite 6. hæc ait: Coniugalis enim coucubitus generandi gratia non habet culpam: concupiſcentiæ verò ſatiandæ, ſed tamen cum coniuge, propter fidem thori, venialem habet culpam: adulterium verò ſiue fornicatio lethalem habet culpam. Et in eodem libro, capite nono iterum ait: Sanè videndum eſt nobis, alia bona nobis Deum dare, quæ propter ſeipſum expectanda ſunt, ſicut eſt ſapientia, ſalus, amicitia: quæ propter aliquid ſunt neceſſaria, ſicut doctrina, cibus, potus, ſomnum, coniugium, concubitus. Horum enim quædam neceſſaria ſunt propter ſapientiam, ſicut doctrina: quædam propter ſalutem, ſicut cibus, potus, ſomnus: quædam propter amicitiam, ſicut nuptiæ vel concubitus: hinc enim ſubſiſtit propagatio humani generis, in quo ſocietas amicabilis magnum bonum eſt. His itaque bonis quæ propter aliud neceſſaria ſunt qui non ad hoc propter quod inſtituta ſunt vtitur, peccat aliàs venialiter, aliàs damnaliter. Hæc Auguſtinus. In quibus verbis apertiſſimè diſtinguit peccatum veniale à mortali. Et peccata leuia nominat in libro de ſpiritu & litera, capite trigeſimo ſexto, ſic dicens: Peccatum erit hominis ex fide viuentis, aliquãdo alicui delectationi illicitæ conſentire, non tantum in illis horrendis facinoribus, & flagitiis perpetrandis: verùm etiam in iſtis leuioribus, vt vel aurem alicui voci quæ audienda non eſſet, vel linguã alicui quæ dicenda non eſſet, accommodet. Et libro primo de ſymbolo, capite ſexto cathecumenos alloquens, ait: Non vobis dico, quia ſine peccato hic viuetis: ſed ſunt venialia, ſine quibus vita non eſt. Propter omnia peccata baptiſmus inuentus eſt. Propter leuia ſine quibus eſſe non poſſumus, oratio inuenta. Hæc Auguſtinus. Accuſa ergo Caluine Auguſtinum propterea quòd aliqua peccata dixit eſſe leuia: irride illum & ſubſanna, ſicut propter eandem cauſam ſubſannaſti patres Concilij Tridentini. At illi nolunt retaliare ſubſannationem tuam, ſed potius Chriſtum magiſtrum noſtrum æmulantes, cùm his qui oderunt pacem volunt eſſe pacifici, quia ſequuntur bonitatem. Timent tamen ne tibi eueniat id quod Salomon de Deo loquens, ait: Ipſe deludet illuſores. Sed iam opus eſt, vt reſpondeamus argumento quo nos premere putat Caluinus. Si pro nihilo, inquit ille, ducant leuiores quos vocant lapſus, inſonat horribilis illa ſupremi iudicis ſententia. Qui vnum ex iſtis minimis mandatis contempſerit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Hæc ille. In hoc argumento Caluinus reſecat ipſam Euangelii literam, vt illa poſſit aliquo modo vti ad ſui erroris comprobationẽ, prout aliàs ſæpe faciunt hæretici tollentes à ſacris literis ea quæ cum ſuis aſſertionibus pugnant. Nam Caluinus in illa Chriſti verba, quæ nunc pro ſe citauit, non protulit integra, ſed abſtulit ab illis ea, ex quibus tota illius ſententiæ vis pendebat. Abſtulit enim hæc verba: Et docuerit hæc homines. Sic enim Criſtus ait. Qui ergo ſoluerit vnum de minimis mandatis iſtis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Ex quibus verbis conſtat non propter hanc ſolam cauſam vocare aliquem à Chriſto minimum in regno cœlorum, quia ſoluit vnum de mandatis minimis: ſed quia ſoluendo illa, docet alios ſic eſſe faciendum.

August. *Prouer.* *Matth.5.*

A B

Quamuis ergo ſoluendo minima quis peccet venialiter, docendo tamen alios vt ſic faciant, peccat mortaliter, quia pernicioſè mentitur, & ſcandalum iniquitatis ponit coram proximo ſuo, dicendo ſic eſſe ab omnibus faciendum, quemadmodum ipſe facit. Deinde, etſi non doceat alios facere quod facit, ſed doceat quoduis aliud: quia tamen maior in doctore quã in diſcipulo requiritur iuſtitiæ perfectio, ideo quod in aliis eſſet paruum & leue peccatum, in illo æſtimatur magnum & graue. Et huic noſtræ interpretationi fauet Hieronymus, qui in commentariis ſuper Matthæum prædicta Chriſti verba interpretans, ait: Hoc capitulum cum ſuperiori hæret teſtimonio, in quo dixerat: Iota vnum aut apex vnus non præteribit à lege, donec omnia fiant. Suggillat ergo Phariſæos, qui contemptis mandatis Dei, ſtatuebant proprias traditiones: quod non proſit eis doctrina in populis, ſi vel paruum quod in lege præceptum eſt, deſtruat. Poſſumus autem & aliter intelligere, quod magiſtri eruditio, etiam ſi paruo peccato obnoxius ſit, deducat eum de gradu maximo: nec proſit docere iuſtitiã, quam minima culpa deſtruit. Et beatitudo perfecta ſit, quæ ſermone docueris, opere complere. Hæc Hieronymus. Errat adhuc iterum Caluinus circa intelligentiam illorum verborum Chriſti quæ pro ſe citat, nam minima mandata non appellat illo loco Chriſtus ea, per quæ ſolùm prohibentur peccata venialia, vt eſt mandatum de vitando verbo ocioſo, aut immodico riſu, aut de aliis id genus mandatis: quia non de illis tunc diſſerebat: ſed minima mandata dixit præcepta decalogi de quibus tractabat, & quæ tunc iuxta verum illorum ſenſum interpretabãtur. Vocauit autem illa præcepta minima, nõ propter res de quibus illa tractãt, quoniam hæ re vera magnæ ſunt: ſed propter ſeipſum qui illa tunc dabat, aut ſaltem interpretabatur, humilitatis cauſa temperauit ſermonem, & modeſtè locutus dixit mandata minima: quia ſua. Et hunc eſſe verum illorum Chriſti verborum ſenſum, teſtatur Chryſoſtomus homilia 16. ſuper Matthæũ. vbi prædicta Chriſti verba interpretans, hæc ait: Qua igitur gratia vocauit minima mandata, cùm tam magna certè ſint atque ſublimia? Quia conditurus erat ipſe legem: ſicut ſemetipſum humiliat, interdum & mediocria de ſeipſo loquitur: ita nunc etiam de præceptis ſuis: nos ſcilicet per hæc quoque docens mediocritatem vbique ſeruare. Hæc Chryſoſtomus. Cõſtat igitur apertiſſimè ex his omnibus Caluinum fruſtra illa Criſti verba per ſe citaſſe: quia nihil prorſus in fauorem illius dicunt. Denique hæc Caluini ſententia ſæpe condemnatur definitione Concilii Tridentini. Nam ſeſſione ſexta quæ celebrata eſt ſub Paulo tertio, capite vndecimo docens fideles ea, quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria, inter alia hæc ait. Licet enim in hac mortali vita, quantumuis ſancti & iuſti, in leuia ſaltem & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur peccata quandoque cadant, non propterea deſinunt eſſe iuſti, nam iuſtorum illa vox eſt, & humilis, & verax, dimitte nobis debita noſtra. Et poſtea capite 15. hæc ait: Aduerſus etiam ho-

Hierony. *Chryſoſt.* *Cõcilium Tridentinum* *Matth.6.*

C

minum quorundam ingenia, qui per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium, asserendum est, non modo infidelitate, per quam & ipsa fides amittitur, sed etiam alio quocunque peccato mortali, quanuis non amittatur fides, acceptam iustificationis gratiā amitti, diuinæ legis doctrinā defendēdo, quę à regno Dei, nō solū infideles excludit, sed & fideles quoque fornicarios, adulteros, molles, masculorum concubitores, fures, auaros, ebriosos, maledicos, rapaces, cæterósque omnes, qui lethalia committunt peccata, à quibus cū diuinæ gratiæ adiumento abstinere possunt, & pro quibus à Christi gratia separantur. Hæc Concilium Tridentinum. Ex quibus duabus definitionibus constat damnatas esse simul Lutheri & Caluini assertiones. Deinde, durante postea eodem Concilio sub Iulio tertio, sessione quarta, quæ sub illo celebrata est, definitum est, confessionem omnium peccatorum mortaliū esse necessariam ex iure diuino ad gratiam per peccatum perditam recuperandam: peccatorum autē venialium confessionem non esse necessariam, sed voluntariam. Ex qua definitione conuincitur peccatum mortale ex natura, & ex proprio genere distingui à peccato veniali. Huius autem definitionis siue decreti verba nolui impræsentiarum citare, quia inferius in titulo de pœnitentia, hæresi prima, sunt ad aliud propositum per me citanda: & nolui bis eandem cantilenam canere. Si quis dicat, Caluinum non recipere decreta Concilii Tridentini: quia scripsit contra illud, fateor quidem ita esse, nec tamen Concilium illud suam authoritatem admittet, quia Caluinus ita redarguit: sicut nec Concilium Nicænum amisit suam, propterea quod illius decreta contempserunt Arrius, & alii fautores illius.

Ioannes Vvicleph. DVodecima hæresis etsi fatetur discrimen aliquod esse inter peccatum mortale & veniale, non tamen illud, quod hactenus à Catholicis omnibus receptum est, sed quod à nullo homine potest agnosci, & totius Ecclesiæ definitione damnatum est. Nam Ioannes Vvicleph primus huius hæresis inuentor & autor, dicit: Omne peccatum hominis prædestinati esse veniale: quia nullum tale punitur æterna morte: & omne peccatum hominis reprobi esse mortale, quia omne tale, vt ait, morte æterna plectendū est. Hęc assertio apertè cōuincitur esse hæretica testimonio peccati primi parentis Adæ. Nā peccatum illius fuisse mortale manifestè probatur per verba illa quæ post prohibitum esum ligni scientiæ boni & mali, dixit illi Deus: In quocūque die comederis ex eo, morte morieris. *[Ge]ne. 2.* Quę verba potius de morte spirituali animæ quàm corporali sunt intelligenda, vt optimè conuincit diuus Eucherius Lugdunensis episcopus libro primo super Genesim, hæc dicens: *Eucheri⁹.* Mortem dicit animæ, non corporis: quia non eo tempore mortui sunt quando comederunt. Ergo hanc quam Deus homini minatus est mortem non eā tantùm debemus accipere, qua caro separatur ab anima, sed hanc qua hæc alienatur à Deo, qui est vita sua. Sicut enim corpus viuit ex anima, ita anima, vt beatè viuat, viuit ex Deo. Ergo deserta à Deo anima, iure dicitur mortua. Ex qua tres postea secutæ sunt mortes, prima in anima, secunda in carne, tertia in damnatione. Sed vt istæ sequerentur, prima præcessit desertio Dei. Hæc Eucherius. *Gregori⁹.* Et eodem modo post Eucherium interpretatur illa Dei verba beatus Gregorius in quadam epistola ad Narsi comitem, quæ est quartadecima libri quinti registri. Si anima Adæ statim post peccatum fuit mortua, ergo peccatum illud, quod huius mortis fuit causa, fuit verè mortale: quia illud est verè mortiferum, quod mortem alicui infert. Adam autem fuisse prædestinatum ad vitam æternam, constat ex eo quod illam adeptus est vitam, de qua Salomon testimonium reddit, quum vires & potentiam sapientiæ diuinæ enarrans, ait: *Sapiē. 10.* Hæc illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cùm solus esset creatus, custodiuit & eduxit illum à delicto suo. Nec opus est plura pro salutatione Adæ afferre argumenta: quia superius in titulo de Adam & Eua, hæresi prima probauimus contra Tatianum, Adam fuisse saluum. Si Adam est saluus, & peccatum illius, vt probauimus, fuit mortale: ergo non omne peccatum hominis prædestinati est veniale. Præterea Dauid fuit prædestinatus ad vitam æternam, quod negari non potest, nisi fortè ab eo qui sacram non erubescit negare scripturam. Nam præter alia prædestinationis suæ testimonia, vel illud est manifestum quod paulus in epistola ad Hebræos illum inter sanctos enumerat. Peccatum autem adulterii quod Dauid commisit concubans cum vxore Vriæ, conuincitur fuisse mortale, per id quod Nathan Propheta dixit ipsi Dauid, *2. Reg. 12.* eum esse filium mortis, hoc est dignum pœna mortis. Quæ pœna, vt omnes Theologi concorditer docent, nunquam ex lege diuina infertur alicui, nisi propter peccatum mortale. Nam quia mors corporis, vt ex verbis Eucherii suprà citatis constat, orta est primò à morte spirituali animæ, ideo ad illius primæ mortis exemplum, quoties aliquis ex lege diuina morte corporali puniendus erat, oportebat vt mortale peccatum præcederet, quod talem meritò exigeret mortem. Et nunc in lege Euangelica, nunquam aliquis iustè occiditur, nisi propter peccatum mortale præcedens. Rursus, filius ille prodigus qui viuendo luxuriosè totam suam substantiam consumpsit, prædestinatus esse conuincitur ex fine vitæ suæ: *Luc. 15.* quia perditionem suam agnoscens, ad patrem à quo elongatus fuerat, rediit, & ab eo cum gaudio est receptus. De filio tamen illo dixit pater, quando illum recepit: Filius hic mortuus erat & reuixit. Quibus verbis manifestè docuit, peccatum illius filii prodigi fuisse mortale: quia cū illud commisit, tunc mortuus fuit: & reuixit, quando illum præteritæ vitæ pœnituit. Deinde ex hac Vviclephi assertione multa absurda & inconuenientia sequuntur. Primò quidem sequitur peccata quæ Deus remisit Magdalenæ, quoniam dilexit multum, fuisse omnia illa venialia: Contrarium tamen insinuat Euangelista, cùm dixit anthonomaticè fuisse mulierem in ciuitate peccatricem. Nam propter sola peccata venialia non diceretur per excellentiam mulier in ciuitate peccatrix. Sequitur etiam nullum prædestinatum posse ob hanc causam lætari, imò nec Deo gratias agere: quod aliquod ei vnquam peccatum mortale remiserit. Sequitur tertiò sacramentum pœnitentiæ non esse institutum pro prædestinatis, quia peccata venialia non sunt necessariò in auriculari confessione dicenda, sed sola mortalia, quæ nunquā, vt Vviclephus ait, possunt cōmittere prædestinati: ergo nun[qu]ā erit prædestinatis sacramentū

pœnitentiæ

pœnitentiæ necessariũ. Sed neque reprobis vnquã proderit sacramentum pœnitentiæ: quia nunquã per illud sacramentũ remittetur aliquod peccatũ mortale. Nã si remittatur, iam tunc, iuxta Vviclephi sententiã, nõ erit mortale: quia solum illud dicit Vviclephus esse peccatũ mortale, quod ducit in mortẽ æternã. In vanum ergo institutũ est pœnitentiæ sacramentũ, si nec reprobis neque prędestinatis prodest. Et inde vlterius sequitur falsam esse formam absolutionis, quotiens aliquẽ reprobum absoluens sacerdos, dicit: Ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis. Neque solum sacramentũ pœnitentiæ erit inutile, sed ipsa etiam pœnitentia, quæ virtus dicitur, erit inutilis: quoniã nullum per illã reprobis remittetur peccatũ mortale. Cõtrarium tamen Deus per Ezechielẽ prophetã promisit, dicens: Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet & non morietur. Quæ verba cum sint absolutè & sine vlla limitatione di- *Ezech. 18.*
D cta, necessariò sunt intelligenda de omnibus, tam reprobis quàm prædestinatis. Accedit ad hæc omnia, quod nullus quantumlibet doctus poterit scire de peccato aliquo an sit mortale an veniale: quia nullus nisi ex Dei speciali reuelatione poterit scire de se, neq; de alio an sit prædestinatus, an reprobus. Denique hæc sententia damnata est in Concilio Tridentino, quod in sessione sexta sub Paulo tertio celebrata, inter multos alios canones hunc decimum septimum pronunciauit. Si quis iustificationis gratiã non nisi prędestinatis ad vitam contingere dixerit, reliquos verò omnes qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, vtpote diuina potestate prędestinatos ad malum, anathema sit. Hęc Concilium Tridentinum. Quibus verbis apertè declarauit reprobos aliquãdo esse in gratia perinde ac prædestinatos. Ex quibus vltra deducitur, peccatum mortale reprobi aliquando dimitti, & non omne peccatum illius esse mortale: quia quando iustus est, potest in aliquod peccatum labi, per quod non amittat iustitiam, prout in proximè præcedente hæresi probatũ est. Contra hanc hæresim pugnant etiam illa omnia, quæ inferius dicemus in titulo de prædestinatione. Contra hunc Vviclephi errorẽ scripsit Thomas Vvaldẽ. in libro de Sacramentis, capite. 155. *Cõcilium Tridentinum.*

ALius est etiam error, qui huic proposito conuenit, & pręsentem materiam quodammodo respicit. Sed de illo in titulo de potestate disputabimus, quoniam ibi commodius & aptius locatus est.

PEREGRINVS.

A DE hac re vnã solùm reperi hæresim, & quidẽ nimis crudelem, & ab omni humana ratione prorsus alienam: quæ docet non esse impendendam humanitatis curam peregrinis. Huius erroris pestiferi author (vt Bernardus de Lutzẽburgo in suo catalogo hęreticorum ait) fuit Diotrephes quidam Apostolis coæuus, de quo B. Ioannes Apostolus & Euangelista in sua 3. Catho. epist. ita ait: Scripsissem forsitan Ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes nõ recipit nos. Propter hoc si venero, commonebo eius opera quæ facit, verbis malignis garriẽs in nos. Et quasi ei ista nõ sufficiãt, neq; ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt, prohibet, & de Ecclesia eiicit. Hucusq; ex B. Ioanne. Quę verba exponẽs venerabilis Beda in cõmentariis super epist. Canonicas, ita ait: Diotrephes (vt videtur) erat hęresiarcha tẽporis illius, superbus & insolens, malẽs noua docendo primatũ vsurpare sciẽtiæ, quàm antiquis sãctę Ecclesię quæ Ioannes prædicabat, humiliter auscultare mãdatis. Vnde bene Diotrephes insulsus, siue decor insanus dicitur, vt perfidiã cordis etiã nomine significet. Hæc Beda. Sed neque ex verbis beati Ioannis Euãgelistæ, neque Bedæ illius interpretis, constat Diotrephem tale aliquid sensisse quale illi tribuit Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo. Constat quidem illum fuisse hęreticum, non tamen illius hæresis indicatur. Nam propter hoc quòd beatus Ioannes de illo dixit: Neque ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt prohibet, suspicari non licet illum sensisse peregrinos omnes non esse suscipiendos, sed solos fideles Catholicos, quoniam hos appellat ibi fratres beatus Ioannes. Et quidem hoc semper fuit solenne hæreticis, vt veris fidelibus essent infesti. Hoc enim apud Lutheranos modo contingit, qui veros fideles apud se recipere nolunt, & si quos fortè permittunt, malè tractant, non tamen docent peregrinis aliis non esse impendendam humanitatem. Idem potuit contingere in Diotrephe, ita vt cùm ab Ecclesia ob aliam causam fuisset diuisus, fratres, hoc est veros fideles recipere noluerit, & alios ne id facerent, prohibuerit. Esto tamen ita ille senserit, vt Bernardus de Lutzemburgo illi tribuit: aduersus hanc hæresim non est operosum disputare, eò quòd apertissima sint sacræ scripturæ testimonia quæ illam oppu- *Diotrephes.*
B gnant. Nam ipsemet Deus curam peregrinorum egisse videtur, cùm molestiam vllam illis inferri prohibuit, sic inquiens: Peregrino molestus non eris. Nec solum molestiam vetuit, sed misericordiæ opera præcepit alibi, dicens: Postquã messueritis segetẽ terræ vestræ, nõ secabitis eã vsque ad solũ, nec remanentes spicas colligetis: sed pauperibus & peregrinis dimittetis eas. Et iterũ in alio loco: Peregrino qui intra portas tuas est, da vt comedat. Præterea, si peccatũ non esset peregrinis humanitatem negare, non illud Iob à se excuteret, dicens: Foris non mãsit peregrinus: ostium meum viatori patuit. Deinde, quàm graue hoc sit peccatum, ipse Saluator ostendit cùm apud Matthæum dicit se hoc peccatũ in die iudicii aliquibus exprobraturum. Hospes fui (inquit ille) & non recepistis me. Ac pòst subdit, dicens illis, qui huiusmodi peccatum commiserunt: Ite maledicti in ignem ęternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Cõstat ergo non minimum esse peccatum pro quo autor æterna punitione damnatur: cõtrà autem iis qui peregrinos & aduenas induxerunt in domũ suã, dicet: Hospes fui, & recepistis me. Et postea: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratũ est ab origine mundi. Non parua est virtus quæ regnum meretur accipere cœlorũ. Rursum (vt Origenes annotauit homilia 5. super Genesim) Loth ab incendio Sodomorum & Gomorrhæorum propter solam hospitalitatem liberatus est. *Exod. 23. Leuit. 23. Deut. 14. Iob. 21. Matt. 25. Ibidem. Ibidem. Gen. 19.*

Nullum enim præclarum illius gestum sacra narrat historia, præter humanitatem quam peregrinis impendit, propter quam ab incendio liberari meruit. Demum vt vndique hæc hæresis profligetur, ostendam illam non solùm Christianis, sed etiam Ethnicis fuisse exosam, & ab illis damnatam. Nam Aristoteles lib. 9. de historia animalium, capite tricesimo secundo, de aquila loquens, ait: Senescentibus aquilis rostrum superius accrescit, incuruatúrque subinde magis magísque, vt Demum fame intereant. Cui rei data est fabula, vt hoc ita accidat aquilæ, quoniam cùm olim homo esset, hospiti iniuriam intulerit. Hæc ille. Vide quantum fuerit etiam Ethnicis abominabilis hospitis iniuria, vt propter hanc solam hominem in aquilam transformatum fabulentur. Et de re tam manifesta plusquàm fortè erat necessarium, dixi. C

POENITENTIA.

Lutherus. DE hac re vnus est error Lutheri, quo docet non esse tres partes pœnitẽtiæ, sed optimam pœnitentiam dicit esse nouam vitam. Quem errorem ex suo cerebro fabricauit, nec ex alterius vetustioris hæretici officina depromsit, quòd rarò Luthero contigisse agnoscimus. Nam cùm plures quàm centum hucusque prodiderit errores, vix tres aut quatuor reperiuntur quos non hauserit ex putridis lacubus hæreticorum iam diu ab Ecclesia eiectorum: verùm hoc loco neminem (quod sciam) habuit huius erroris magistrum. Et quamuis ille in quodã libro quem fecit pro assertione articulorum à Leone papa huius nominis.x. damnatorum, videatur hanc assertionem velut non suam reiicere, dicens eum non negare omnes tres partes pœnitentiæ, sed solam satisfactionem, quoniã contritionem & cõfessioně dicit inueniri & exprobari: satisfactioně autě negat haberi ex sacris libris: quapropter dicit satisfactionem nullam debere fieri pro delictis perpetratis: sed quod dimissa culpa, simul etiam remissa sit omnis pœna peccato debita. Quãuis tamen Lutherus dicat se admittere contritionem & cõfessionem, factis tamen negat. Nã contritionem quæ fit per examinationem peccatorum, & eorundem detestationem irridet, dicens illã esse meram hypocrisim. Confessionem auricularíam esse necessariam, negat. Satisfactionem in vniuersum tollit. Ex quibus satis constat Lutherũ non admittere tres pœnitentiæ partes, prout à Catholicis viris admittuntur. De cõtritione & cõfessione in suis titulis aduersus Lutherũ disputauimus. Quapropter D solùm superest vt ex sacris literis ostendamus satisfactioně esse necessariã. Vt autem id apertius conuincamus, prius oportet ostendere post dimissam per contritionem culpã, manere aliquã pœnã soluendã iuxta mensurã & pœnæ & temporis à Deo decretam. Hoc autem satis colligitur ex eo quod Moysi pro populo Israël Deum oranti, Deus respondit. Nam cùm Moyses orasset Dominum, dicens: Dimitte obsecro peccatũ populi huius: respõdit Dominus, Dimisi: attamen omnes homines qui tẽtauerunt me, nõ videbunt terrã pro qua iuraui patribus eorũ. Ecce post dimissam culpã, reseruatã adhuc pœnã. Præterea nõ est dubitandum Moysen & Aaron statim doluisse & resipuisse de peccato incredulitatis & diffidentiæ, quod apud aquas contradictionis commiserant: pœna tamen ob hoc illis à Domino definita nõ fuit illis relaxata, quoniam nunquã intrauerunt terrã promissionis, prout illis Dominus minatus fuerat. Rursum, Dauid rex cognoscens enormitatě & grauitatem culpæ quam in adulterio & homicidio cõmiserat, statim dimissa est illi culpa sua, quoniam sic illi denunciatũ est per prophetam Nathan: Transtulit quoque Dominus peccatum tuum. Et tamen post dictã remissionem culpæ, idě Propheta prædixit illi multas calamitates & pœnas eũ passurũ propter peccatũ cõmissum, quas omnes postea passus est, vt secundus liber Regum testatur. Ecce hic Dauid peccatũ est dimissum, pro quo tamen multæ fuerunt pœnæ postea tolerandæ. Deinde iděrex Dauid videns angelum Domini interficientě populũ eius pestilẽtissimo morbo propter peccatũ quod ipse prius cõmiserat in eiusdě populi numeratione, peccatũ suũ fatetur, dicens: Ego sum qui peccaui, ego iniquè egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur obsecro manus tua contra me, & cõtra domum patris mei. Post quã humilem cõfessionem non est dubitandum A quin statim illi fuerit dimissum peccatũ, sicut aliàs factum esse narrauimus. Et tamen culpa iam dimissa præcipitur illi per Gad prophetã vt extruat altare Domino in area Areunæ Hiebusei, & super illud offerat holocaustum ad placandam Dei iram. At hæc oblatio non esset illi iniuncta, nisi post dimissum peccatum restaret aliqua pœna soluenda, in cuius satisfactionem talis oblatio fieri deberet. Et hæc mihi sufficere videntur ad ostendendũ post dimissam culpam restare aliquam pœnam temporalem soluendam. Quòd si aliqua pœna soluenda restat post dimissam culpam, in illius ergo pœnæ compensationě potest homo aliquam pœnam vltro tolerare, & hæc pœnæ voluntaria & libera tolerantia, est alterius pœnæ debitæ satisfactio. Hoc autem scripturæ sacræ expresſit testimoniis ostendemus esse verum. Propheta Daniel regem Babylonis hortatur vt huiusmodi satisfactionem pro peccatis suis faciat, sic dicěs: Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. At peccata iuxta reatum culpæ non redimuntur eleemosynis, quoniam potest quis eleemosynas facere, & esse in peccato. Ergo pœna peccato debita est, quæ redimitur eleemosyarum largitione. Et hanc peccati redemptionem sacri doctores non solùm recentes, sed etiam vetustissimi appellarunt satisfactionem pro peccato. Quod ideo dixi, quia Lutherus abominatur nomen satisfactionis. Vbi autem res constat, non expedit de nudis verbis contendere. Verùm quantũ ego suspicor Lutherus magis odit ipsam satisfactionem, quàm nomen satisfactionis. Ex vnguibus enim (vt est in prouerbio) licet æstimare Leonem. Præterea, eleemosynam satisfacere pro peccato, testatur ipse veritatis magister, qui postquam reprehenderat Pharisæos de rapina & iniquitate, dixit illis: Quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. B Et constat eum loqui de satisfactione pro pœna, & non de reatu culpæ, nam alioqui existenti in peccato, sola

Num. 14. Num. 10. 2. Reg. 13. 2. Reg. 24. Dan. 4. Luc. 11.

to sola eleemosyna nō faciet vt omnia sint mūda. Rursum, de oratione quòd pro peccato satisfaciat, testatur Sapiēs cùm ait: Fili peccasti, ne adiicias iterum, & de præteritis deprecare vt dimittātur tibi. Attēdat hîc Lutherus, & videat nō esse satis ad veram pœnitentiam vitæ innouationem. Nam postquàm Sapiēs præceperat vitæ emēdationem dicēs, ne adiicias iterum: tāquàm hoc nō satis esset, addidit, & de præteritis deprecare, vt dimittātur tibi. Deinde ad ostēdēdam omnem satisfactionem in genere, efficacissimum est illud quod Ioānes Baptista prædicās, ait: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Quem locum pertractās Chrysostomus super Matthæum, ait: Quomodo fructificare poterimus? Si vtique peccatis aduersa faciamus. Aliena rapuisti, incipe donare iam propria. Lōgo es tempore fornicatus, à legitimo quoque vsu suspēdere cōiugij, ac perpetuam cōtinētiam sæpius paucorum dierum castitate meditare. Iniuriam vel opere cuiquam vel sermone fecisti, refer benedictionis verba cōuitiis: & percutiētes te, nūc officiis, nūc etiam beneficiis placare cōtēde. Hæc Chrysostomus. Ex quibus verbis patet quæ sint pro peccati compēsatione faciēda. Beatus Gregorius homilia vicesima ad eūdem modum illum locum interpretatur. Beatus Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola, pro hac re testimonium reddit, dicēs. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immūditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Quæ verba exponēs Theophylactus, ait: Neque enim cùm facinus aliquod vnum admittebatis, illo cōtēti reliquis per vos finis imponebatur, sed scelus vnum aliud succedebat, vt vestra nequitia in maius excresceret. Pari ergo mēsura exhibētes membra hæc vestra pro pristina illa immūditia, quod reliquum vobis est vitæ degatis. Hæc Theophylactus. Ex quibus verbis cōstat locum illum Pauli esse intelligendum de compēsatione aut satisfactione pro peccatis faciēda prout mēsura delicti exigit, ita vt iuxta mēsuram delicti sit plagarum modus, nō solùm in alia vita, sed etiam in ista. Accedit ad hæc, quòd omnes sacri doctores cōcorditer sentiūt esse aliquam satisfactionem pro peccatis faciēdam, etiam postquàm peccata per contritionem dimissa sunt. Ex quibus aliquorum dicta subiiciam, quò res clarius pateat. Isichius nanque libro quarto super Leuiticum, ita ait: Emūdatio lepræ est pœnitētia. Hæc autem opera necessaria habet, quæ virtutibus & actionis studio valeāt delere peccata. Propter quod Ioānes Baptista, vt Matthæus testatur, populo Iudæorum dicebat: Facite fructum dignum pœnitētiæ. Cōsiderauit enim, sicut subtilis legislator, eos qui non omnia possint quæ pertinent ad districtam rationem pœnitentiæ exhibere. Opus enim habet pœnitentia orationem intentam, eleemosynam, vigilias, sacrum ieiunium, postremò etiam illa quæ Dauid dicit: Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, & lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Sed & cinerem tāquam panem mādučabam, & potum meum cum fletu miscebam. Hæc Isichius. In quibus verbis id potissimum annotādum est, quod dixit, pœnitētiam habere opus orationem perfectam, eleemosynam, vigilias, sacrum ieiunium, lachrymas, & reliquos vitæ præsentis labores. Quum autem dicit, hæc omnia esse necessaria ad pœnitētiam, de pœnitentia sacramentali completa, & omnibus suis partibus integra loquitur: quæ simul complectitur cōtritionem, cōfessionem, & satisfactionem, tāquàm tres illius partes integrales. Nō enim sunt omnes illæ tres partes essentiales pœnitentiæ, ita quod sine aliqua illarum sacramentalis pœnitentia esse non possit: quia confessio integra peccatorum cum qualibet parua illorum displicentia, pœnitentia vera est, quę valet ad delendum omnem culpam: sed non est integra & completa pœnitentia, quia deest illi vna pars, videlicet satisfactio, quę ex se nō ordinatur ad dilectionem peccati, sed solùm ad deletionem pœnę. Cùm autem dico cōfessionem esse partem pœnitentię sacramentalis, intelligo nomine confessionis nō solam illam prolationem peccatorum suorum quam coram sacerdote peccator facit, sed etiam ipsius sacerdotis absolutionem: quoniam aliàs plures essent quàm tres partes integrales pœnitentię sacramentalis, & oporteret addere quartam, videlicet sacerdotis absolutionem. Concilium autem Florentinum non nominauit nisi tres, & ideo necessarium est, vt nomine confessionis intelligamus etiam absolutionem. Isichius ergo dicens illa opera laboriosa esse necessaria ad pœnitentiam, satis apertè declarauit satisfactionem esse partem pœnitentię, & valere ad purgandas pœnas peccato debitas post culpam dimissam. Nam opera illa, vt cōstat, non sunt necessaria ad contritionem, neque ad confessionem, neque ad deletionem culpæ: illud ergo ad quod sunt necessaria pręter confessionem, & cōtritionem, & deletionem culpæ, nos vocamus satisfactionem, quæ nō ad purgādum culpam, sed ad recompēsationem aliquam pro pœna peccato debita valet. Beatus Fulgētius in epistola ad Venantiam de recta pœnitentia, circa finem epistolæ, sic ait: Conuersi de remissione peccatorum nullatenus desperemus, tenētes Domini fidele promissum, quo ait: Cùm cōuersus fueris, & ingemueris, saluus eris. Pressuras tribulationésque præsentis temporis longanimiter toleremus, & à timore Dei nullatenus recedamus. Præcepit enim nos Apostolus esse in tribulatione patiētes, qui etiam correptionem præsentis temporis ad euitandam futuri iudicij pœnam multum nobis prodesse testatur, dicens: Cùm iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum hoc mūdo damnemur. Hæc Fulgentius. Quibus verbis apertè docet per pœnas huius vitæ euitari pœnas alterius: & nō ex proprio cerebro (vt Lutherus facit) hæc docuit, sed testimonio Pauli idem dicētis. Eucherius Lugdunēsis episcopus super libros Regum, sic ait: Si peccatum Dauid tam detestabile Dominus trāstulit, quid est quod omnia quæ de eodem peccato per Prophetam ei à Domino dicta sunt, postmodum tolerauit? Sed proculdubio dominus delet illud, sed sine vltione nō deserit. Aut enim ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicās percutit. Nequaquam igitur peccato parcit, quod nullatenus sine vindicta dimittit. Sic enim Dauid audire post cōuersionem meruit: Dominus trāstulit peccatum tuum. Et tamē multis pòst cruciatibus afflictus ac fugiēs, reatum culpæ quam perpetrauerat, exoluit. Sic nos salutis vnda à culpa primi parētis absoluit: sed tamē reatum eiusdem culpæ diluētes, absoluti quoque adhuc

Eccle. 21. Matt. 3. Chrysost. Roma. 6. Theophy. Isichius. Matt. 3. Psal. 41. Psal. 6. Psal. 101. 1. Cor. 11. Eucheri⁹.

carnaliter obimus, quia delicta nostra siue per nos seu per seipsum resecat etiam cùm relaxat. Abelectis enim suis iniquitatum maculas studet temporali afflictione tergere quas in eis in perpetuum non vult vindicare. Hæc Eucherius. Nihil poterat apertius dici pro ea satisfactione peccatorum quam conamur asserere. Christianus Druthmarus eidem sentẽtiæ subscribit, qui in expositione super Matthæum, ita ait: Fructum dignum pœnitẽtiæ facere est præterita mala fletibus punire, & bona è cõtrario agere, vt sicut exhibuimus membra nostra seruire iniustitię, ita exhibeamus eadem seruire iustitiæ in sanctificationem, vel fructus dignos pœnitẽtiæ, bona agere, & malè commissa eleemosynis redimere. Hæc ille. Plura certè pro huius veritatis defensione possem citare sacrorum virorum testimonia: sed causa vitãdæ prolixitatis omisi: & si quis ea videre cupit, inueniet ea citata à Ioãne Roffensi episcopo in articulo quinto illius magni operis quod fecit cõtra Lutherum, & in Iacôbo Latomo in eo opere quod fecit pro assertione determinationis Louaniẽsis aduersum Lutherum. Vterque enim istorum multa pro hac re coaceruauit sacrorum virorum testimonia. Mihi autem placuit ex meo labore hæc pauca proferre, quoniam à nullo istorum virorum aliquis eorum testimonium petiuit. Illorum ergo testimonia ideo citaui, vt rem ab illis plenè cõfirmatam, firmiorem ostẽderemus. Denique hæc Lutheri assertio conuincitur esse hæretica definitionibus aliquorum generalium Cõciliorum. Nam Cõcilium Florentinum sub Eugenio quarto celebratum in definitione fidei circa sacramẽta Ecclesiæ Armenis data, de sacramẽto pœnitentiæ differẽs, hæc ait. Quartum sacramentum est pœnitentia, cuius quasi materia sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguitur partes. Quarum prima, est cordis contritio: ad quam pertinet vt doleat de peccato commisso cum proposito nõ peccãdi de cætero. Secũda est oris cõfesio: ad quam pertinet vt peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti cõfiteatur integraliter. Tertiò, satisfactio pro peccatis secũdùm arbitrium sacerdotis quæ quidem præcipuè fit per orationem, ieiunium, & eleemosynam. Hæc Concilium Florẽtinum. Cõcilium Tridẽtinum multo fusius & copiosius hãc assertionem damnat. Nam sessione sexta sub Paulo tertio celebrata, capite quartodecimo declarans modum quo lapsi reparari possint per pœnitentiam, hæc ait. Etenim pro iis qui post baptismum in peccata labuntur, Christus Iesus sacramentum instituit pœnitentiæ, cum dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Vnde dicendum est, Christiani hominis pœnitentiam post lapsum, multo aliam esse à baptismali, eámque continere, non modo est cessationem à peccatis, & eorum detestationem, aut cor cõtritum & humiliatum, verum etiam eorũdem sacramẽtorum cõfessiones, saltem in voto, & suo tempore faciẽdam, & sacerdotalem absolutionem, itémque satisfactionem per ieiunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia, nõ quidem pro pœna æterna, quæ vel sacramẽto, vel sacramẽti voto, vnà cum culpa remittitur, sed pro pœna temporali, quæ, vt sacræ literæ docẽt, nõ tota semper, vt in baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiæ Dei quam acceperũt ingrati, Spiritum sanctum cõtristauerũt, & templum Dei violare non sunt veriti, de qua pœnitẽtia scriptum est. Memor esto vnde excideris, age pœnitẽtiam, & prima opera fac. Et iterum, Quæ secundùm Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus, pœnitẽtiam agite, & facite fructus dignos pœnitẽtiæ. Et post datam hãc doctrinam ne aliquis cõtra illam docere, aut quomodolibet asserere auderet, idem Cõcilium canonem anathematis cõtra huiusmodi temerarios ædidit, qui trigesimo loco cõstitutus, hæc verba cõtinet. Si quis post acceptam iustificationis gratiam, cuilibet peccatori pœnitẽti, ita culpam remitti, & reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, vt nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exoluẽdæ, vel in hoc seculo vel iu futuro, in purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patẽre possit, anathema sit. Hæc Concilium Tridẽtinum in illa sexta sessione. Posteà verò idem Concilium sub Iulio tertio procedens sessione quarta sub eodem Iulio celebrata multo apertius declarauit omnia, quæ de sacramento pœnitentiæ sunt necessariò credenda: Quam doctrinam nouam distinxit capitulis, & in tertio illorum, partes integrales pœnitentiæ declarat, sic dicẽs. Sunt autem quasi materia huius sacramenti, ipsius pœnitẽtis actus, nempe cõtritio, confessio, satisfactio, qui quatenus in pœnitẽte ad integritatem sacramẽti, ad plenámque & perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requirũtur, hac ratione pœnitẽtiæ partes dicũtur. Hæc Concilium Tridentinum in illo capitulo, & posteà in aliis capitulis de prædictis partibus pœnitentiæ sigillatim differit, & quia illius definitiones ad cõtritionem, & cõfessionem spectãtes iam suprà in suis titulis citatæ sunt, non est opus eas nunc repetere. Quæ autem ad satisfactionem attinent, in octauo & nono capitulis definitionis datæ in illa præfata sesione continentur, & sunt quæ sequuntur. Demum quo ad satisfactionem, quæ ex omnibus pœnitentiæ partibus, quemadmodum & patribus nostris Christiano populo fuit perpetuo tempore commendata, ita vna, maximè nostra ætate summo pietatis prætextu impugnatur, ab iis qui speciem pietatis habentes, virtutem eius abnegarunt. Sancta Synodus declarat falsum omnino esse & à verbo Dei alienum, culpam à Domino nunquam remitti quin vniuersa etiam pœna condonetur. Perspicua enim & illustria in sacris literis exempla reperiuntur, quibus præter diuinam traditionem is error quàm manifestisimè reuincitur. Sanæ & diuinæ iustitiæ ratio exigere videtur vt aliter ab eo in gratiam recipiãtur, qui ante baptismum per ignorãtiam deliquerũt: aliter verò qui semel à peccati & dæmonis seruitute liberati, & accepto spiritus sancti dono, sciẽtes templum Dei violare & spiritum sanctum contristare non formidauerunt: Et diuinam clementiam decet, ne ita nobis absque vlla satisfactione peccata dimittantur, vt occasione accepta peccata leuiora putantes velut iniurii & contumeliosi spiritui sancto, in grauiora labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ. Proculdubio enim magnopere à peccato reuocãt & quasi fræno quodam coërcent hæ satisfactorię pœnæ, cautioréſque & vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt, medentur quoque peccatorum reliquis: & vitiosos habitus malè viuendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollũt, nec verè securior

Christianus Druthmarus. *Cõcilium Florẽtinũ* *Cõcilium Tridẽtinũ* *Ioan. 20.* *Apo. 2.* *2. Cor. 7.* *Matt. 3.*

B C D A

ſecurior vlla via in Eccleſia Dei vnquam exiſtimata fuit ad amouẽdum imminentem à Domino pœnam, quàm vt hæc pœnitẽtiæ opera homines iam vero animi dolore frequẽtẽt. Accedit ad hæc quod dum ſatisfaciẽdo patimur pro peccatis, Chriſto Ieſu, qui pro peccatis noſtris ſatisfecit, ex quo omnia noſtra ſufficiẽtia eſt, cõformes efficimur, certiſſimam quoque arram habẽtes, quod ſi compatimur & cõglorificabimur, neque verò ita eſt noſtra ſatisfactio hæc quam pro peccatis noſtris exoluimus, vt nõ ſit per Chriſtum Ieſum. Nam qui ex nobis tãquàm ex nobis nihil poſſumus, ita nõ habet homo vnde glorietur, ſed omnis gloriatio noſtra in Chriſto eſt, in quo viuimus, in quo meremur, in quo ſatisfacimus, faciẽtes fructus dignos pœnitẽtiæ, qui ex illo vim habẽt, ab illo offerũtur patri & per illum acceptãtur à patrẽ. Debẽt ergo ſacerdotes Domini quãtum ſpiritus & prudẽtia ſuggerit, pro qualitate criminum & pœnitentium facultate ſalutares & cõuenientes ſatisfactiones iniũgere, ne ſi fortè peccatis cõniueãt & indulgentius cum pœnitentibus agũt, leuiſſima quædam opera pro grauiſsimis delictis iniũgendo alienorum peccatorum participes efficiãtur. Habeant autem præ oculis vt ſatisfactio quam imponũt nõ ſit tãtùm ad nouæ vitæ cuſtodiam & infirmitatis medicamẽtum, ſed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam & caſtigationem. Nam claues ſacerdotum nõ ad ſoluendum dũtaxat, ſed ad ligãdum cõceſſas etiam antiqui patres & credũt & docent, neque propterea exiſtimarũt ſacramentum pœnitentiæ eſſe forum iræ vel pœnarum, ſicut nemo vnquam Catholicus ſenſit: ex huiuſmodi noſtris ſatisfactionibus, vim meriti & ſatisfactionis Domini noſtri Ieſu Chriſti vel obſcurari vel aliqua ex parte imminui. Quod dum nouatores intelligere nolũt, ita optimam pœnitentiam, nouam vitam eſſe docent, vt omnem ſatisfactionis vim & vſum tollãt. Docet præterea tãtam eſſe diuinæ munificentiæ largitatem, vt nõ ſolùm pœnis ſpõtè à nobis pro vindicãdo peccato ſuſceptis, aut ſacerdotis arbitrio, pro menſura delicti impoſitis, ſed etiam quod maximum amoris argumentum eſt, temporalibus flagellis à Deo inflictis, & à nobis patienter toleratis apud Deum patrem per Ieſum Chriſtum ſatisfacere valeamus. Hactenus Cõcilium Tridentinum, in doctrina ab eo data: Sed ne quis cõtra hãc ſuam doctrinam, temere docere, aut quouis modo ſentire audeat, contra huiuſmodi temerarios contradictores, plurimos ſententiæ latæ Canones protulit, quorum quartus hæc continet verba. Si quis negauerit, ad integram & perfectam peccatorum remiſsionem requiri tres actus in pœnitente quaſi materiam ſacramenti pœnitentiæ, videlicet, contritionem, confeſsionem & ſatisfactionem, quæ, tres partes pœnitentiæ dicũtur: aut dixerit duas tãtùm eſſe pœnitentiæ partes, terrores ſcilicet incuſſos conſcientiæ agnito peccato, & fidem conceptam ex Euãgelio, vel abſolutione qua credit quis ſibi per Chriſtum remiſſa peccata, Anathema ſit. Duodecimus canon hæc verba habet. Si quis dixerit, totam pœnam ſimul cum culpa remitti ſemper à Deo, ſatisfactionémque pœnitentium non eſſe aliam quàm fidem, qua apprehendũt Chriſtum pro eis ſatisfeciſſe, Anathema ſit. Tertiuſdecimus canon ſequentia habet verba: Si quis dixerit pro peccatis quo ad pœnam temporalem minimè Deo per Chriſti merita ſatisfieri pœnis ab eo inflictis & patienter toleratis, vel à ſacerdote iniũctis, ſed nec ſpontè ſuſceptis, vt ieiuniis, orationibus, eleemoſynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam pœnitentiam eſſe tãtùm nouam vitam, Anathema ſit. Quartuſdecimus Canon ſequentibus verbis diſponitur. Si quis dixerit ſatisfactiones quibus pœnitentes per Chriſtum Ieſum peccata redimunt, non eſſe cultus Dei: ſed traditiones hominum: doctrinam de gratia & verum Dei cultum, atque ipſum beneficiũ mortis Chriſti obſcurãtis, Anathema ſit. Quintuſdecimus Canon & vltimus de pœnitentia, verba quę ſequũtur habet. Si quis dixerit claues Eccleſiæ datas ad abſoluendum: non etiam ad ligãdum, & præterea ſacerdotes dum impõnũt pœnas confitentibus, agere contra finem clauium: & contra inſtitutionem Chriſti, & fictionem eſſe quod virtute clauium ſublata pœna æterna, pœna temporalis plerũque exoluenda remaneat, Anathema ſit. Hæc omnia ex Concilio Tridentino. Nunc ſupereſt vt reſpondeamus iis quæ nobis obiiciũt Lutherus, & alij ſectatores illius. Primò quidem obiiciũt nobis id, quod Dominus per Ezechielem Prophetam promittit, ſe non recordaturum amplius omnium iniquitatum impij, ſi ille egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis. Si poſt actam pœnitentiam, Deus non recordatur iniquitatum impij, ergo poſt culpam remiſſam, nullam Deus exigit pro peccato pœnam: quoniã ſi aliquam poſt remiſsionem culpæ Deus exigeret pro illo pœnam, iam recordaretur iniquitatum impii poſt illius pœnitentiam. Hoc argumentum facillimè ſoluitur ſi ipſa Dei verba in Ezechiele Propheta cum attentione legãtur. Non enim promittit Deus ſe non recordaturum iniquitatum impii ſi ille ſolùm ob peccata ſua fuerit corde contritus, ſed hoc promiſit hac conditione, ſi impius egerit pœnitentiam. At pœnitentia integra, vt diximus, etiam complectitur ſatisfactionem, ſicut contritionem & confeſsionem: & inde eſt quod non facit integram & perfectam pœnitentiam, qui pro peccato ſuo non ſatisfacit Deo: & ideo non eſt mirum, ſi Deus recordatur illius peccati, vt temporali aliqua pœna puniat illud. Quod ſi gratis Luthero dare voluerimus, nomen pœnitentiæ in prædictis Dei verbis ſolam cordis contritionem ſignificare, nihil adhuc ex illis verbis poterit contra nos colligere Lutherus. Quia in illis verbis non ſolam pœnitentiam petit Deus ab impio vt iniquitatum illius nõ recordetur, ſed inſuper exigit ab eo, vt faciat iudicium & iuſtitiam. Qui autem nullam præter cordis cõtritionem vult pro peccato ſubire exteriorem pœnam, non facit iudicium & iuſtitiam. Niſi fortè tãta eſſet cordis contritio, quæ meritò compenſaret defectum exterioris pœnæ. Quia non pro mẽſura delicti vult ſibi pœnas infligere. Poſſumus adhuc aliter reſpondere quod Deus illis verbis non tãtam indulgentiam promittit, quantam Lutherus putat. Nam dicens ſe non recordaturum iniquitatum impii, ſolùm promittit ſe non amplius habiturum illum tanquàm inimicum, ſed hoc non obſtat, vt poſt amicitiam contractam illum amicè puniat, præſertim quod iuxta Pauli doctrinam: Flagellat Deus omnem filium quem recipit.

Roma.8. *Eze.18.* *Heb.12.*

SEcundò nobis obiicit Lutherus, quod Christus pro nobis omnibus satisfecit, & ideo videtur Luthero, quòd iniuriam facit Christo peccator qui pro suis peccatis Deo satisfacere conatur: quia eo ipso minuere videtur gloriam passionis Christi, quasi illa nõ fuisset sufficiens ad satisfaciendum pro nostris peccatis. Hoc argumentum valde extollunt Lutherani, & per illud se triumphare putant: sed re vera argumentum hoc nullam habet vel mediocrem efficaciam, quæ viros doctos tãtillum mouere possit, sed solùm habet quãdam apparẽtiam adumbratæ religionis, & falsæ pietatis quæ viros indoctos fallere possit. Nam si hoc argumentum aliquid valeret etiam per illud probaretur nõ esse necessariam pœnitẽtiam. Quia si peccator factus est per peccatum diaboli seruus, & ab eo captiuus tenetur, potest argui quod ad redemptionem obtinendam nõ est opus vt ille de peccato doleat, aut illud cõfiteatur, aut aliquid aliud faciat: quia iam Christus seipsum dedit, vt Paulus testatur, in redemptionem pro omnibus. Si peccator irritauit iram Dei, & factus est inimicus eius per peccatum, argui etiam potest nõ esse opus vt nos cõtritione nostra, aut gemitu nostro Deum placare conemur, & illum nobis facere propitium: quia ille factus est, vt Ioãnes ait, propiciatio pro peccatis nostris, & nõ tãtùm pro nostris, sed pro totius mũdi. Nõ ergo ploremus nos, quia Christus pro nobis fleuit: nõ tristemur nos, quia ille pro nobis tristatus est. Ecce quid valet Lutheri argumẽtum, quod in multas horrẽdas perditiones nos iniiceret, si illud aliquid valeret. Certè nõ ideo Christus pro nobis in cruce pepẽdit, vt nos desides & ignauos faceret, & vitam amplam nobis permitteret. Christus pro nobis passus est, ait Petrus, nobis relinquẽs exemplum, vt sequamur vestigia eius. Nõ quidem vt nos lautè comederemus, & delicatis indueremur, aut in reliquis corporis delitiis versaremur, Christus pro nobis passus est, sed vt illius exemplo nos toleremus crucem nostram propter illum: Fatemur itaque Christum pro nobis satisfecisse, eo modo quo factus est nobis redemptio, propitiatio, & recõciliatio: Sicut igitur nõ obstãte priori redemptione per Christum facta, qui post baptismum peccat, tenetur pœnitere vt à seruitute peccati liberetur, & à captiuitate diaboli redimatur: ita etiam nõ obstãte priori satisfactione per Christum facta, qui post baptismum peccat, tenetur per se satisfacere, & suam satisfactionem, quæ aliàs nõ esset valida, cum Christi satisfactione cõnectere, vt per illam valeat quod per se valere non posset. Nam propheta regius quærẽs quid Deo ad satisfactionem debitorum reddere possit, dixit. Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Vt autem hæc omnia clariora faciamus, operæprecium erit declarare quomodo sint intelligẽdæ omnes istæ propositiones, quæ in variis sacræ scripturæ locis cõtinẽtur. Christus redemit omnes homines. Christus se dedit in redemptionem pro omnibus. In Christo omnes viuificabũtur. Deus vult omnes homines saluos fieri. Nã eodem modo erit interpretãda ista, de qua nũc disputamus, Christus satisfecit pro peccatis omnium hominum. Omnes istæ propositiones habẽt quãdam specialem vniuersalitatem, quæ à recẽtioribus dialecticis vocatur distributio accommoda, ita vt vox vniuersalitatem denotãs non se extẽdat ad omnia significata per vocem illi proximè coniunctam, sed solum ad ea quæ specificãtur per verbum adiectiuum quod sequitur illam, aut per prædicatum. Sũt ergo omnes illæ propositiones hoc modo interpretandæ Christus redemit omnes homines, hoc est, Christus redemit omnes qui redempti aut redimendi sunt. Aut, Nullus homo nisi per Christum redimitur. In Christo omnes viuificabuntur, id est, Omnes qui viuificandi sunt, in Christo viuificabuntur. Aut, Nullus qui viuificatur, habet vitam nisi per Christum. Deus vult omnes homines saluos fieri, hoc est, Deus vult omnes homines qui saluãdi sunt, saluos fieri. Aut, Nemo nisi Deo volẽte saluatur. Et certè nisi omnes istæ propositiones iuxta hũc modum intelligãtur, vix illarum veritas constare poterit. Nam multi sunt homines in perpetua dæmonis captiuitate & seruitute ab eo detenti: multi etiam in perpetua morte damnati, & in inferno sepulti, qui nullo modo redempti sunt, neque in Christo viuificati, & per consequens nec salui facti. Hoc tamẽ non ideo contigit, quia redemptio per Christum oblata non fuerit illis sufficiens perinde ac aliis qui redempti sunt. Neque ideo quod Christus non fuerit potens illis reddere vitam, aut saluos illos facere, perinde ac alios: sed quia illi noluerũt vti redemptione per Christum data, neque voluerũt accipere conditionem redemptionis, reconciliationis, & vitæ, & perpetuæ salutis. Non enim omnibus redemptionem, & reconciliationẽ, & salutem perpetuam obtulit: sed illis solis qui Dei mãdata custodierint. Vos amici mei estis, inquit Christus, si mandata mea feceritis. Et iterum. Si diligitis me, mãdata mea seruate. Et rursus. Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata. Ecce promittit amicitiam suam & posteà vitam, hac tamẽ conditione, Si mandata illius fecerint. Et inde est quod qui mandata Dei non custodit, non est amicus illius, neque ad vitam æternam perueniet & per consequẽs non est redemptus à dæmonis captiuitate. Vt ergo verè cum Paulo dicamus, Christum redemisse omnes, & in Christo omnes esse viuificatos, oportet necessariò omnia verba illa, iuxta sensum quem iam diximus, interpretari. Sed ne quis putet hanc verborum Pauli interpretationem ex meo cerebro esse confictam, ac perinde illam meritò reiiciendam esse credat, ad huius interpretationis confirmationem profero testimonium beati Augustini qui in epistola ad Vitalem, hæc ait. Sicut illud quod dictum est, omnes in Christo viuificabũtur. Cùm tamẽ multi æterna morte puniãtur, ideo dictum est, quia omnes qui vitam æternam percipiũt, non percipiunt nisi in Christo: ita quod dictum est, Omnes homines vult Deus saluos fieri, ideo dictum est: Quia omnes qui salui fiũt, nisi ab ipso volente non fiunt salui. Hæc Augustinus. Et in libro de origine animæ ad Hieronymum interpretãs illa verba Pauli: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur, hæc ait. Per hanc enim Apostolicam, diuinam clarámque sententiam, satis euidẽter elucet, neminem ire in mortem nisi per Adam, neminem in vitam æternam nisi per Christum: Hoc est quippe omnes, & omnes. Quia sicut omnes homines per primam, hoc est per carnalem generationem pertinẽt ad Adam, sic omnes homines ad secũdam, id est spiritualem generationem veniũt, quicunque ad Christum veniunt. Hæc Augustinus. Ex interpretatione ergo prædictorum

Marginalia: A; 1. Tim. 2.; 1. Ioan. 2.; 1. Petr. 2.; Psal. 115.; B; C; Ioan. 15.; Ibidẽ. 14.; Mat. 19.; August.; 1. Cor. 15.

D prædictorum Pauli verborum, colligitur eodem modo intelligendam esse hanc propositionem, Christus satisfecit pro omnibus, id est, Christus satisfecit pro omnibus qui pro peccatis suis satisfaciunt. Aut aliter & melius, nemo nisi per Christum pro peccatis suis satisfacit. Nam & si quis ieiunet, aut oret, aut eleemosynas faciat, aut quoduis aliud opus pœnale faciat, nunquam per illud pro peccato suo satisfaciet, nisi mediāte merito passionis Christi, propter quam hoc largissimum munus habemus à Deo, vt per opera nostra Deo pro peccatis nostris satisfacere possimus: per quæ nūquam Deo satisfaceremus, nisi passione sua Christus hoc nobis impetrasset. Et hinc facilè constat nihil nos Dei gloriæ detrahere, quum dicimus satisfactionem nostram esse nobis necessariam ad perfectam remissionem peccatorum obtinēdam. Nam hoc dicētes, potius gloriam Dei augemus, & meritum passionis Christi extollimus: quia dicimus Christum passione nō solùm satisfecisse pro nobis, sed etiam meruisse vt opera nostra essent satisfactoria, quæ seclusa Christi passione, hāc tātam dignitatem habere nō possent. Deinde fatemur Christum pro omnibus peccatoribus satisfecisse, sed hanc satisfactionem nulli peccatori applicat nisi mediāte aliquo sacramēto, aut bono opere ipsius peccatoris. Et hinc est quod qui plura aut maiora bona propter Deum pro remissione peccatorum facit, magis illi tribuit Christus de merito passionis suæ ad satisfaciēdum pro peccatis suis. Vnde ait Paulus. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & cōuiuemus: si sustinebimus, & cōregnabimus. Quum autem mediāte sacramēto communicatur pœnitēti satisfactio passionis Christi, quāto præstātius & potētius ad remissionem peccati fuerit sacramētum, tāto magis per illud communicatur homini de merito passionis ad redemptionem peccati, & satisfactionem pro illo. Sacramētum autem baptismi, vt infrà dicemus, præstātius est quàm sacramētum pœnitētiæ, & ideo quamuis per illud simul remittatur culpa & pœna, nō tamē per hoc sic remittitur. Tertiò nobis obiicit Lutherus nomē satisfactionis, quod à Theologis scholasticis falsò cōfictum esse dicit, quia nūquam in sacris literis illud reperitur, neque à sanctis patribus, vt ille ait, fuit vnquam vsitatum. Vt autem mēs Lutheri, imò potius illius demētia omnibus sit nota, verba illius hic citare decreui, quæ illi in impugnatione bullæ Leonis decimi, articulo quinto ait, & sunt quæ sequūtur. Quare verum dixi, arbitrariam istam satisfactionem neque in scripturis, neque in patribus inueniri, inueniri autem pœnam irremissibilem à Deo impositam pro peccatis. Et paucis interpositis subdit. Vehemēter autem odi, & sublatum vellem hoc vocabulum satisfactio, quod nō modo in scripturis nō inuenitur, sed & periculosum habet sensum, quasi Deo quisquam possit pro vllo peccato satisfacere, cùm ille gratis ignoscat omnia. Hæc Lutherus, qui etsi dicat se odio habere vocabulum satisfactionis, multo tamē acerbiùs, vt dixi, execratur rem ipsam quàm vocabulum. Nam ille abominatur ieiunia, flagella, castitatem, vigilias, peregrinationes, & reliquos omnes corporis labores: & amat carnis illecebras. Et inde cōstat illum satisfactionem ipsam habere exosam, quia illa cōsistit in operibus duris & asperis. Sed videamus quid nobis de vocabulo obiicit, dicit primò illud in sacris scripturis nō inueniri. Cùm de vocabulo, & nō de re ipsa cōtēdat, de vocabulo solo respōdeo falsum esse quod ait. Nam vocabulum satisfactionis habetur Leuitici capite 10. & Actuum 17. & 24. & 1. Petri 3. quanquam in nullo istorum locorum fit sermo de illa satisfactione quæ fit deo pro peccatis. Sed esto, vocabulum istud nō inueniatur in sacris literis, nō tamē ideo cōsequēs est vt nō liceat viris Catholicis illo vocabulo vti. Nam sacræ literæ præscribūt nobis leges de operibus, quæ facere debemus, & de rebus quas credere tenemur: nō tamē de vocabulis quibus necessariò vti oportet. Quoniam quum de re ipsa cōstat, parum refert si hoc aut illo vocabulo vtamur. Certè vocabulum cōsubstātialitatis minimè inuenitur in sacris literis, nec tamē ideo Ecclesia recusauit illo vti, dicēs filium esse cōsubstātialem patri: quāuis Arrius vocabuli nouitatem obiiciebat. Ita & nūc Ecclesia Catholica satisfactionis vocabulo vtitur, & vtetur, quāuis Lutherus & illius sectatores dicāt se illo vocabulo ostēdi. Dicit deinde Lutherus, vocabulum hoc nō esse à sanctis patribus vsitatum, neque apud illos inueniri. Sed hæc dicēs, aut mētitur, aut apertè ostēdit se tūc, cum hoc scripsit, parum fuisse versatum in lectione sacrorum doctorum, quoniam multi ex illis sunt, qui illo vocabulo vtūtur. Omitto hìc recentiores, & ex antiquis primum offero Gregorium, qui homilia trigesimaquarta super Euāgelia, sic ait. Cogitādum summopere est, vt qui se illicita meminit commisisse, a quibusdam etiam licitis studeat abstinere, quatenus per hoc cōditori suo satisfaciat, vt qui commisit prohibita sibimetipsi, abscindere debeat etiā cōcessa. Hæc Gregorius, qui etiam homilia vigesimaquinta, quæ est de parabola ouis errātis, eodem vocabulo vtitur in ea significatione qua ostēdit nos per opera nostra satisfacere Deo pro peccatis. Leo papa huius nominis primus in epistola 89. quæ est ad Theodorum Forolinieēsem episcopum, hæc ait. Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus hāc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt & cōfitētibus satisfactionem pœnitētiæ daret, & eadem salubri satisfactione purgatos ad cōmunionē sacramētorū per ianuam recōciliationis admitteret. Hæc Leo papa, vir sanctitate perinde ac doctrina clarus. Hierony. super Malachiā, ait. Qui peccator est, & quem remordet propria cōsciētia: cilicio pœnitētiæ accingatur, & plāgat vel propria delicta vel populi, & ingrediatur Ecclesiam, de qua fuerat egressus, & cubet vel dormiat in sacco, vt præteritas delitias per quas Deū offenderat, vitę austeritate compēset. Hæc Hieronymus, qui cōpēsationis vocabulo pro satisfactione vsus est, quia eadē est vtriusque vocabuli significatio, & vnū pro altero sæpissimè apud probatos authores poni solet. Ambrosius in libro ad virginem lapsam, capite 8. hęc ait. Peccator ergo si sibi ipsi non pepercit, à Deo illi parcitur. Et si futuras pœnas gehēnæ perpetuas in hoc paruo vitæ spacio compēsauerit, seipsum ab æterno iudicio liberat. Grādi plagæ alta & prolixa opus est medicina. Grāde scelus grandem habet necessariam satisfactionem. Hæc Ambrosius, qui simul compēsationis & satisfactionis vocabulo vsus est. Cyprianus epistola tertia libri primi, quæ est ad Cornelium papam reprehendens errorem quorundam, qui specie misericordiæ seducti

2. Tim. 2.

Lutherus.

Gregor.

Leo papa

Hierony.

Ambros.

lapsos in idololatriã, facilè Ecclesiæ reconciliabant, hæc ait. Intercedunt ne exoretur precibus & satisfa- *Cyprian.* ctionibus Christus, qui negantem se negare profitetur. Datur opera ne satisfactionibus, & lamentationibus iustis delicta redimantur, ne vulnera lachrymis abluantur. Pax vera falsæ pacis mendacio tollitur. Hæc Cyprianus in loco illo: Et sermone quinto de lapsis inuehens in eos qui negãt necessariam esse lapsis satisfactionem pro peccatis, dicit multo perniciosiores esse illos & multo crudeliores, quam tyranni persequentes Christianos, & tandem hæc ait. Deus quantum patris pietate indulgens semper & bonus est, tantùm iudicis maiestate metuendus est. Quàm magna deliquimus, tam granditer defleamus. Alto vulneri diligens & longa medicina non desit: pœnitentia minor crimine non sit. Putas ne Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimonium præponere maluisti, cuius templum sacrilega contagione violasti? Putas eum facilè misereri tui, quem tuum non esse dixisti? Orare oportet impẽsius & rogare, diem luctu transigere: vigiliis noctes, ac fletibus ducere: tẽpus omne lachrymosis lamentationibus occupare: stratos solo, adhærere cineri: in cilicio volutari & sordibus, post indumentum Christi perditum, nullum iam velle vestitum: post diaboli cibum malle ieiunium: iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur: eleemosynis frequenter insistere, quibus à morte animæ liberantur. Et paucis interpositis subdit in calce. Qui sic Deo satisfecerit, qui pœnitentia facti sui, qui pudore delicti plus virtutis, & fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus & adiutus à Domino, quam contristauerat nuper, lætam faciet Ecclesiam, neque solam Dei veniam merebitur, sed coronam. Hactenus Cyprianus, qui nõ solum ipsam rem satisfactionis explicat, sed hoc declarãs, vocabulo satisfactionis sæpe vtitur. Tertullianus in libro de pœnitẽtia hoc etiam vocabulo vtitur, hæc dicẽs. Cõfessio *Tertullianus.* satisfactionis cõsilium est: satisfactio cõfessione disponitur: pœnitẽtia Deus mitigatur. Hæc Tertullianus. Ex his omnibus clarissimorũ virorũ testimoniis apertissimè cõuincitur falsum esse, quod Lutherus cum magna temeritate asseruit, satisfactionis vocabulum non reperiri in sanctis patribus. His omnibus probè cõsideratis nõ possum nõ mirari Lutheri & suorum sequacium demẽtiam: quia dum Deum nimis misericordem facere volũt, illum iniustum facere contendunt. Nam iniustum esset quælibet grauissima crimina sine punitione dimittere. Deinde illi omnes fatentur, peccatum originale quod aliena volũtate contrahimus, sic nobis dimitti per baptismum, vt posteà remaneat pœna illius, videlicet cõcupiscentia carnis, quæ etiam per Christi satisfactionem, vt illi dicunt, deleri non potuit quin sit peccatum. Ex qua sentẽtia cõuincitur illos existimare peccatum originale esse multo grauius quàm actuale mortale, quia mortali dimisso nulla posteà remanet pœna: originali autem dimisso, manet pœna propter illud inflicta, quæ tam grauis est, iuxta illorum sentẽtiam, vt semper sit homini peccatum, & nunquam occasio meriti. Conuincitur etiam eadem ratione illos pluris facere pœnitẽtiam quàm baptismum: quia per pœnitẽtiam dimisso peccato actuali, vt illi dicũt, dimittitur omnis pœna quæ illi debebatur: dimisso autem peccato originali per baptismum, non tollitur omnis pœna. Hoc autem fateri *Cõcilium Tridẽtinũ* summa est impietas: quia omnes sancti patres semper docuerũt baptismi sacramẽtũ esse multo præstãtius quàm pœnitentiæ, & hoc ipsum definiuerũt patres in cõcilio Tridẽtino, sessione quarta sub Iulio tertio celebrata, vbi capite secundo suæ doctrinæ, hæc verba me ibidem præsente protulerũt. Cæterum *1.Cor.5.* hoc sacramentum multis rationibus à baptismo differre cognoscitur. Nam præterquàm quòd materia & forma, quibus sacramenti essentia perficitur, longissimè dissidet, constat baptismi ministrum iudicem esse non oportere, cùm Ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsum per baptismi ianuam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de iis qui foris sunt iudicare? Secus est de domesticis fidei, quos Christus lauacro baptismi, sui corporis membra semel effecit. Nam hos si se posteà crimine aliquo contaminarunt, non iam repetito baptismo ablui, cùm id Ecclesiæ Catholicæ nulla ratione liceat, sed ante hoc tribunal tanquam reos sisti voluit, vt per sacerdotum sentẽtiam nõ semel, sed quotiẽs ab admissis peccatis ad ipsum pœnitentes cõfugerẽt, possent liberari. Alius est præterea baptismi, & alius pœnitẽtiæ fructus. Per baptismum enim Christum induẽtes, noua prorsus in illo efficimur creatura, plenam & integram peccatorum omnium remissionem cõsequẽtes. Ad quam tamen nouitatem & integritatem per sacramentum pœnitentiæ sine magnis nostris fletibus, & laboribus, diuina id exigente iustitia, peruenire nequaquam possumus, vt meritò pœnitentia laboriosus quidam baptismus à sanctis patribus dictus fuerit. Est autem hoc sacramentum pœnitentiæ lapsis post baptismum ad salutem necessarium, vt nondum regeneratis ipse baptismus. Hactenus Concilium Tridentinum. Ex quibus verbis cõstat quantum baptismi sacramentum, excellat sacramentum pœnitentiæ: cum per illud omnis remittatur pœna, per hoc autem non. Nam etsi post baptismum maneat concupiscentia, illa nõ relinquitur in pœnam, sed ad cautelam, vt nos hac occasione vigilantiores & cautiores essemus, tãquam qui domesticum hostem habent. Ob hãc enim causam Deus statuit, vt expu- *Iud.15.* gnata à filiis Israël terra promissionis, semper inter eos maneret Iebuseus, & nũquam extirparetur, ne ocio torperẽt. Sic etiam, vt necessitas eos ad laborem & cautelam cogeret, Deus hostem spiritui nostro reliquit, carnis videlicet cõcupiscẽtiam, cuius perpetuas insidias semper timere oporteret. Potius igitur ad cautelam & commodum nostrum quam ad pœnam carnis motus spiritui repugnantes nobis post baptismum reliquit Deus: quoniam etsi nobis negotium non paruum facessunt, vtilitatem tamen magnam, si illos deuincimus, inde consequemur. In baptismo ergo nõ solum remittitur culpa, sed etiam omnis pœna, quæ propter peccatum actuale erat exoluẽda. Quicunque enim baptizati sumus in Chri- *Rom.6.* sto Iesu, vt ait Paulus, in morte ipsius baptizati sumus. Cõsepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Sicut igitur nullum vestigium vitæ corporalis mansit in Christo postquàm mortuus & sepultus est, ita nullum vestigium peccati manet in baptizato, quia consepultus est cum Christo per baptismum.

ptiſmum. Per pœnitẽtiam autem nõ eſt ſic mortuum peccatum, neque per illam pœnitens dicitur eſſe cõſepultus Chriſto: neque per illam dicitur fieri noua creatura, quemadmodum per baptiſmum. Quia etſi per ſacramẽtum pœnitẽtiæ culpa remittatur, nõ tamẽ tota ſemper remittitur pœna. Et hoc eſt quod Paulus ad Hebræos ait. Volũtariè enim peccãtibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur hoſtia pro peccato. Hoc ideo dicit, quia nõ iterum paſſio Chriſti offerẽda eſt pro nobis ad mortem peccati, quemadmodum in baptiſmo offertur. Nam Chriſtus, vt alibi Paulus ait, ſemel pro nobis mortuus eſt. Si pro peccatis poſt mortem commiſſis ſola Chriſti paſſio ſufficeret ſemper ad plenam remiſſionem peccati impetrandam per ſacramentum pœnitentiæ, ſicut per baptiſmum, inde ſequeretur quod Chriſtus pro nobis pluries moreretur, & non ſemel, & quod alia eſſet hoſtia pro peccatis poſt acceptam notitiam veritatis. Nam hoc argumento probat alibi Paulus, baptiſmum non eſſe iterãdum: quia qui iterãt illud, rurſus crucifigũt ſibimetipſis filium Dei. Et hũc eſſe verum Pauli ſenſum, teſtatur Anſelmus, qui in commentariis ſuper Paulum interpretans illa prædicta verba ex epiſtola ad Hebræos, hæc ait. Non enim Chriſtus iterum immolandus eſt pro peccatis, quod ſemel factum eſt, & ſecũdo nõ eſt opus, ſed magis oportet nos in fide & bonis operibus manere. Nõ excludo pœnitẽtiam, ſed ſecũdum baptiſmum. Non dico, non eſt vltrà pœnitentia vel remiſsio, ſed hoſtia, id eſt, crux ſecũda: quia vna ſufficit, nec amplius hãc expectemus, ſed pœniteamus, quia rebaptizari in morte Chriſti nõ poſſumus. Qui enim iterat baptiſmum, iterat rurſus mortem Chriſti, vt ex ea iterata fiat iterata remiſsio. Sed hoc impoſsibile eſt. Nõ talis hoſtia nobis relinquitur, ſi poſt baptiſmum nos inquinauerimus. Hæc Anſelmus. Eodem modo interpretatur illa verba Haymo in commentariis ſuper epiſtolas Pauli. Contra hanc peſtilentiſsimam hæreſim non eſt opus amplius diſputare, quia per ea quæ diximus, ſatis apertè de ſua falſitate conuincitur.

Heb.6. Roma.6. Heb.9. Heb.6. Anſelm⁹.

D

SEcũda hæreſis ait pœnitẽtiam quæ ex timore gehẽnæ oritur, eſſe non ſolùm inanem, verum etiam noxiam. Huius hæreſis autor eſt etiam Lutherus, qui ad hũc ſcopum ſuam doctrinam viſus eſt dirigere, vt peccatores à pœnitẽtia auerteret, & ad peccandum impelleret. Hic enim ait peſtiferam eſſe pœnitentiam quæ à timore gehennæ ortum habet. Quapropter ait malum eſſe talem timorem peccatoribus incutere, vt inde ad pœnitentiam conſurgant. Verùm de hoc errore iam ſuprà diſſeruimus in titulo de contritione: quapropter non erit opus nunc ea repetere.

Lutherus.

TErtia hæreſis omnem pœnitentiæ virtutem tollit, dicens eos qui ſemel lapſi ſunt, nũquam poſteà cõſequi remiſsionem, quãtumlibet poſteà pœniteant. Huius hæreſis autor fuit Nouatus quidam Romanæ Eccleſiæ presbyter, à quo Nouatiani appellati ſunt. Vocãtur etiam alio nomine Cathari, id eſt mũdi, propter munditiam quam ſuperbiſsimè de ſeipſis prædicabãt. Et hoc nomen illi ſibiipſis arrogantiſsimè indiderunt. Qui huius rei hiſtoriam plenè noſſe cupit, legat Euſebium Cæſarienſem libro ſexto hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capite trigeſimooctauo. Verùm & ſi omnes qui de hæreſibus ſcripſerunt, hunc errorem tribuant huic Nouato tanquam primo illius inuentori, tamen beatus Hieronymus libro ſecundo aduerſus Iouinianum dicit etiam hunc fuiſſe errorem Montani quem conſtat eſſe Nouato vetuſtiorem, quoniam ille ſub Commodo Imperatore, & Sothero papa fuit: hic autem ſub Decio & ſub Cornelio. Quicunque ergo fuerit huius hæreſis primus iuuentor, ille certè duram ſatis inuenit ſententiam, & à miſericordia diuina nimis alienam. Quapropter credo eos nõ fuiſſe miſericordiam cõſecutos qui hãc hæreſim docuerũt: quoniam (vt ait Iacobus Apoſtolus) iudicium ſine miſericordia fiet ei qui nõ fecerit miſericordiam, preſertim cum non ſit alia res pluries & apertius in ſacris codicibus prodita, quàm miſericordia quam Deus erga peccatores maximè pœnitentes exercet, illis peccatorum ſuorum indulgentiam tribuens. Si pœnitentia non promeretur indulgentiam peccatorum, fruſtra ille qui pœnitentiam agebat in fauilla & cinere, Deum pro ſuis peccatis deprecabatur, dicens: Tu quidem greſſus meos dinumeraſti, ſed parce peccatis meis. Fruſtra petit, qui certus eſt ſe nõ poſſe impetrare quod petit. Verum ſanctus Iob melius de miſericordia diuina quàm Nouatus ſentiens, id petit quod ſe obtinere poſſe credit. Et Dauid adulterii à ſe commiſsi pœnitẽs, Dominum precatur, dicẽs: Miſerere mei Deus ſecũdùm magnam miſericordiam tuam. Et ſecũdum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Dauid magnam agnoſcit eſſe miſericordiam diuinam, & multitudinem miſerationum illius ſcit: ideo cum cõfidẽtia à Deo miſericordiam petit, tanquàm ab eo qui illam donare poterat. Tãta eſt enim benignitas omnipotentiæ, & omnipotentia benignitatis in Deo, vt nullum ſit peccatum quod nolit aut quod non poſsit remittere peccatori pœnitenti. Si enim aliquod eſſet peccatum quod remittere non poſſet, non eſſet omnipotens: aut ſi cum poſſet remittere nõ vult, iam non eſt plenè miſericors, cum ad plenam miſericordiam id exigatur, vt totum quod poſsit, velit, ſi malitia petentis non obſtet. Rex ille Euangelicus, cui ſe Dominus per parabolam ſimilauit, omne debitum dimiſit ſeruo ſuo, quoniam rogauit eum: & quia ille cum alio conſeruo non exercuerat eandem miſericordiam, coniectus eſt in vincula & carcerem. Pręterea, Salomon in libro Sapientiæ, ait: Malitia ſapientiam non vincit. At ſi aliquod peccatum eſſet quod non poſſet aut nollet benignitas remittere, ſapientia eſſet victa à malitia: aut ſuperata illius potentia, ſi non poteſt: aut ſuperata miſericordia, ſi non vult. In eodem libro iterum dicitur: Diſſimulat Deus peccata hominũ propter pœnitentiã. Quid eſt diſsimulare, niſi non punire cum poſſet? Non autem punit, quia patientia Dei (vt ait Apoſtolus) expectat peccatorem ad pœnitentiam. Si autem peccatori nihil eſſet profutura pœnitentia, fruſtra illum Deus expectat, cum ex tali expectatione peccator nullum commodum habere poteſt. Verum quia per talem pœnitentiam peccator aſſequitur ſuorum peccatorum remiſsionem, & poſteà vitã æternam, ideo Deus peccatorem nõ ſtatim poſt peccatum commiſſum punit, ſed expectat vt pœnitentiam agat, dicens: Nolo mortẽ peccatoris, ſed magis vt cõuertatur & viuat. Qui ergo cõuerſionẽ peccatoris

Nouatus. Nouatiani. Cathari.

A

Mõtanus. Iaco.2. Iob.41. Iob.14. Pſal.50.

B

Matt.8. Sap.7. Sap.11. Roma.2. Ezec.18.

optat, propter ipsius peccatoris commodum optat, & nõ propter suum, quoniam Deus bonorum nostrorum nõ indiget. Ecclesiasticus etiam hãc eãdem docet sẽtẽtiam, dicẽs: Fili peccasti, ne adiicias iterum: & de præteritis deprecare vt tibi dimittãtur. Si peccatum per pœnitẽtiam nõ dimitteretur, frustra Ecclesiasticus moneret peccatorem vt peteret à Deo peccatorum suorum dimissionem. Rursum, Esaias Propheta promittit peccatori si pœnituerit peccatorum indulgẽtiam, dicẽs: Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius: & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscẽdum. Et per Hieremiam Prophetam Dominus ait: Si pœnitẽtiam egerit gẽs illa à malo suo quod locutus sum aduersus illam, agam & ego pœnitẽtiam super malo quod cogitaui vt facerem ei. Hoc idem per Ezechielem Prophetam Dominus promittit, dicẽs: Si impius egerit pœnitẽtiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, & nõ morietur. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, nõ recordabor. In iustitia sua quam operatus est, viuet. Quid ergo crudelissimi Nouatiani aduersus tot tãmque aperta testimonia docere præsumũt? Deus promittit peccatori pœnitẽti se remissurum & cõdonaturum peccata, & isti cõtra diuinas promissiones nõ verẽtur remissionẽ negare pœnitẽti. Sed videte quemadmodum suam impiam doctrinam exponãt, credẽtes illam facilius posse defendi. Fatẽtur enim peccata ante baptismum commissa, posse per baptismũ deleri, illa autem quæ post baptismum sunt perpetrata, negãt posse per pœnitẽtiam dimitti. Sed tũc oportebit eos percõtari, an baptismus Dei potẽtiam, aut misericordiam minuat, aut fortè malitiam peccati adiuuet, vt cõtra Dei misericordiam victoriam parere valeat? Absit vt in tãtam blasphemiam quis incidat, vt dicat malitiam nostram vnquam posse vincere diuinam misericordiam & sapiẽtiam. At sapiẽtia victam se fateatur oportet, si peccatum post baptismum commissum nõ potest, aut nõ vult remittere. Nõ enim solùm credẽdũ est malitiam aliquãdo nõ vincere sapiẽtiam, sed nũquã. Prætereà ipsemet Dominus ait: Nõ est opus bene valẽtibus medico, sed malè habẽtibus. Eũtes discite quid est, misericordiam volo, & nõ sacrificium. Nõ enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitẽtiam. Mirum est quòd Deus de cœlo ad terras venerit vt vocaret peccatores ad rem prorsus inutilem, videlicet ad pœnitẽtiam, quæ iuxta horum hæreticorum sentẽtiam res est peccatori baptizato prorsus inanis. Rursum in eisdem ipsis verbis Saluator dicit se venisse tãquam medicum ad infirmum. Si ergo ille peritus est medicus, omnes potest infirmitates sanare. Nõ enim est perfecta medicina, cui morbus aliquis incurabilis inuenitur. Quòd si omnes curare potest & nõ vult, tũc crudelis est medicus, & nõ misericors dicẽdus, qui nõ compatitur infirmo, quia nõ illum iuuat cùm potest. At Deus misericors est, cuius miserationis nõ est numerus: & ideo vult omnes saluos fieri, si ipsimet suæ ipsorum saluti nõ repugnẽt. Quapropter oportet vt cum Propheta regio propter hãc immẽsam eius misericordiam illum laudemus, dicẽtes: Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Quid ergo esse poterit in nobis quod irremissibile sit, si Dominus propitiatur omnibus iniquitatibus nostris? Aut quomodo dicetur aliquod peccati vulnus insanabile, si Dominus sanat omnes lãguores nostros? Vel qualiter nõ potitur iam plenæ remissionis beneficio, qui in misericordia & miserationibus coronatur? Deus ergo qui omnes infirmitates nostras sanat, oportet vt peccata etiam post baptismum commissa peccatori pœnitẽti remittat. Deinde, multæ parabolæ sunt in Euãgelio, quibus Christus docuit nos vt crederemus peccatorum remissionem fore dãdam peccatori pœnitẽti. Filius enim prodigus qui acceptam substãtiam quæ illi hæreditario iure competebat, abiẽs in regionem lõginquam, viuẽdo luxuriosè dissipauerat, cùm ad se reuersus malè actorum pœnituit, ad patrem rediit, & ab eodem receptus est, nec tamen asperè & durè quin potius benignè, & cum lætitia magna, quia filius qui perierat, inuentus est. Nec alius est filius prodigus quàm peccator: nec alius eius pater quàm Deus, qui ex nimia benignitate sua peccatorem ad se cõuersum recipit, & hoc cum gaudio: quoniam maius gaudium fit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis qui nõ indigent pœnitentia. Hominem vulneratũ à latronibus, descendentem à Hierusalem in Hiericho, Samaritanus perduxit ad stabulum, vinũ & oleũ in vulnera infudit, duos denarios stabulario dedit expendendos in vulnerati medelam, promittens se posteà soluturũ quicquid stabularius cùm infirmo vltrà expendisset. Vulneratus hic peccatorem designat. Samaritanus tam anxiam illius curã habens, est Christus Redemptor noster. Si autem salus huius infirmi desperata iam esset, nõ tam solicitus esset Samaritanus de eius salute. Verum quia sperabat infirmum posse in pristinam incolumitatem restitui, si debita illi applicetur medicina: ideo omnem quã potest adhibet curã, vt sanitatem recuperet. Demũ aduersus hãc hæresim celebratũ est Romæ à Cornelio papa Cõciliũ quinquaginta episcoporũ, & totidem presbyterorũ, & multo pluriũ diaconorum, in quo hæc pestifera hæresis dãnata est. Et quamuis huius cõcilij decreta nõ extent, tamen Eusebius Cæsariensis lib. 6. historiæ Ecclesiasticæ capite 34. de hac re testimonium perhibet. Quòd si quis pertinax Eusebio nõ credit, audiat Cõcilium Nicænum, quod prohibet ne aliquis ex Nouatianis ad Ecclesiæ cõmunionem recipiatur, nisi prius hãc abiurauerit hæresim. Nam in octauo capite suorũ decretorũ Concilium præfatum sic ait. Si qui voluerint venire ad Ecclesiã Catholicã ex Nouatianis, placuit sancto Concilio vt ordinẽtur, & sic maneãt in clero. Ante omnia autem hãc habeãt confessionem, quam per scripturam exigi oportet, vt fateãtur se communi consensu Catholicę Ecclesiæ statuta obseruaturos, id est, communicaturos se & his qui fortè secũdas nuptias experti sunt, vel his qui persecutionis tempore lapsi sunt, quibus tamen lapsis pœnitentiæ modus & tempus asscriptũ est, vt in omnibus sequãtur ea quæ in Ecclesia Catholica obseruãtur. Hæc Concilium Nicænum. Et Concilium Tridentinũ sub Paulo tertio celebratum

Psal. 11. Eccle. 21. Esa. 55. Hiere. 18. Ezec. 18. Matt. 9. Psal. 102. Luc. 15. Luc. 10. Cõcilium Roman. Cõcilium Nicænum

C D A B

celebratum sessione sexta hanc hæresim damnat. Nam in doctrina de iustificatione impij, quæ in illa sesione data est, capite. 14. hæc verba continētur. Qui verò ab accepta iustificationis gratia per peccatū exciderunt, rursus iustificari poterūt cùm, excitante Deo, pœnitentiæ sacramentū, merito Chris..., amissam gratiam recuperare procurauerint. Hic enim iustificationis modus, & lapsi reparatio, quam secundam post naufragium deperditæ gratiæ tabulam sancti patres aptè nuncuparunt. Hęc Concilium illud in doctrina de iustificatione impij. Sed ne temerè contra hanc doctrinam aliquis sentire auderet, Canonem latæ sententiæ vigesimum nonum protulit, cuius hæc sunt verba. Si quis dixerit eum qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere, aut posse quidem, sed sola fide, amissam iustitiā recuperare, sine sacramēto pœnitentiæ, prout sancta Romana & vniuersalis Ecclesia à Christo Domino & eius Apostolis edocta, hucusque professa est, seruauit & edocuit: anathema sit. Hæc Concilium Tridētinum. Aduersus hanc hæresim scripsit beatus Cyprianus librum vnum in modum sermonis, qui inscribitur de lapsis. Beatus Ambrosius scripsit opus de pœnitentia duobus partitum libris, in quorum primo aduersus Nouatianum pugnat. Beatus Chrysostomus fecit alium librum qui inscribitur de reparatione lapsi. Alios non vidi.

Cōcilium Tridētinū

C

POTESTAS.

DE hac re est vna hęresis quæ asserit omnem potestatem tam laicalem quàm Ecclesiasticā amitti per peccatum mortale. Huius hæresis authores fuerunt Vualdenses, dicētes, non esse parendum illi qui mortalis culpę reus sit, quoniam talem dicunt non posse Ecclesiastica neque seculari dignitate potiri. B. Bernard. qui Vualdēsibus est vetustior, sermone. 66. super Cantica, hunc errorem tribuit quibusdam sui temporis hæreticis, quorum nomina non exprimit, sed solùm dicit illos iactare se esse Apostolorum successores, & vitam Apostolicam gerere. Quæ res ansam suspicionis mihi prębet, illos de quibus Bernardus loquitur, esse quos vocamus Pseudapostolos: quoniam & hic error, & alii quos ibidem Bernardus enumerat, à Pseudapostolis defendūtur. Verùm huic nostræ suspicioni obstare potest, quòd Gerardus Sagarellus, & Dulcinus Nouariēsis, qui principes Pseudapostolorum dicuntur, multo posteriores fuêre Bernardo. Et certè quicunque illi fuerint, eosdem prorsus tutantur errores quos Vualdēses. Ioannes Vvicleph post aliquot annos hanc, vt cæteras Vualdensium hæreses, suscitauit. Ioannem Vvicleph imitatus est in hac parte Ioannes Huss. Hi duo dicunt eum qui culpæ mortalis est reus, non esse regem, nec comitem, nec ducē, nec papam, nec episcopum, nec aliquid huiusmodi. Et si aliquid horum dicitur, aut vocatur, asserunt æquiuoca denominatione vocari, sicut homo pictus dicitur homo, quamuis nihil verè humanum habeat. Ad hoc autem asserendum tali argumento se firmant. Omnis potestas à Domino Deo est: Deus autem dona sua non præstat hominibus peccatoribus & sceleratis, ergo homo peccati reus nullam habet potestatem. Sed hæc argumentatio inanis est prorsus, & nullam vim habens, eò quòd falsum assumit cùm ait, Deum non concedere dona sua peccatoribus. Hoc autem esse falsum vel ex eo conuincitur quod Dominus per Hieremiam Prophetam quibusdā barbaris gentibus loquens, ait: Et nūc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei. Insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi. Et seruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filii eius, donec veniat tempus terrę eius, & ipsius. Et seruient ei gentes multæ, & reges magni. Ecce Nabuchodonosor malus, & dicitur rex: nec potest dicere Vvicleph eum vocari regem æquiuocè, quoniam sicut dicitur, ita est rex. Nam Deus cuius est regna donare, illi dedit regnum. Ego (inquit Deus) dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis. Deus ergo dat regna etiam peccatoribus, sicut & iustis: quoniam (vt est apud Iob) regnare facit Deus hominem hypocritam propter peccata populi. Ecce hypocritam regnantem Deo non solùm permittente, sed faciente. At hypocritam esse malum quis dubitare poterit? Præterea Christus loquens de obedientia præstanda superioribus, ait: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi: quæcunque dixerint vobis, facite: secùndum opera verò eorum nolite facere. Dicūt enim, & non faciunt. Ex quibus verbis apertissimè conuincitur fieri posse vt super cathedram sedeant ii quos oportet non imitari, qui dicunt & non faciunt: qui alligant onera importabilia super humeros aliorum, ipsi verò nec digito ea mouere volunt. Rursum, beatus Petrus in sua prima Canonica episto. ait: Serui subditi sint in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Ecce beatus Petrus vocat dyscolos dominos, & non verentur hæretici negare hoc esse possibile, vt peccator sit, & potestatem aliquam & dominium habeat. Et ne subterfugiant ad nominis æquiuocationem, dicentes illos fuisse vocatos dominos æquiuocè, sicut homo pictus dicitur homo, præcepit vt talibus dyscolis subiecti essent. Ex quo apertè constat illos non solo nomine dici dominos, sed re, cum illis debeatur obedientia & timor. Deinde aliqui fuerunt peccatores de quibus Euangelium testatur eos tunc aliquam habuisse potestatis dignitatem. Iudas Apostolus erat, & peccator tunc erat: & si hoc Ioannes Vvicleph negare non erubescit, ipsamet veritas ore proprio illum redarguit & confundit. Sic enim ait: Nonne duodecim vos elegi? & vnus ex vobis diabolus est. Ecce peccator est Iudas, & tamen Apostolus est, quoniam à Domino electus est. Nisi fortè quem Deus elegit, Vvicleph vult illum ab electione frustrari. Caiphas etiam cum esset pontifex anni illius prophetauit. Pontifex erat, & sententiam mortis aduersus Christum dicebat. Possibile est ergo vt quis sit peccator, & sit papa, aut episcopus, aut rex, aut aliquid huiusmodi. Nam qui solem suum facit oriri super bonos & malos, etiam donat regna iustis & peccatoribus. Meritò ergo hæc sententia damnata fuit in Concilio Constantiensi. Nam ex quadragintaquinque articulis Ioannis Vvicleph in illo Concilio sesione octaua damnatis, quartus sic ait: Si episcopus vel sacerdos est in pec-

Vvaldenses. *Ioannes Vvicleph* *Ioannes Huß.* D *Hiere. 27.* *Iob. 14.* *Matt. 23.* *1. Pet. 2.* A *Ioan. 6.* *Ioan. 11.* *Matt. 5.* *Cōcilium Constant.*

cato, mortali, non ordinat, non conficit, non consecrat, non baptizat. Et quintusdecimus articulus illius est iste: Nullus est dominus ciuilis, nullus est præclarus, nullus est episcopus dum est in peccato mortali. Qui duo articuli simul cum aliis vna super omnes lata sententia damnati sunt. Et in eodem Cõcilio sessione quintadecima damnati sunt aliqui articuli Ioãnis Huss, quorũ vltimus eandem habet sententiã, & eisdem verbis quibus prolatus est quintusdecimus Ioannis Vvicleph. Et Concilium Tridentinum sub Paulo tertio & Iulio tertio celebratum hanc eandem hęresim, quatenus de sacerdotibus loquitur, damnauit. Nam sessione septima sub Paulo tertio celebrata, inter multos quos condidit Canones, decimum sub his verbis condidit. Si quis dixerit ministrũ in peccato mortali existentem modo omnia essentialia, quæ ad sacramẽtum conficiẽdum aut conferẽdum pertinent, seruauerit, non cõficere aut cõferre sacramẽtum, anathema sit. Et posteà sessione quarta sub Iulio tertio celebrata multos ædidit Canones, quorũ decimus hęc cõtinet verba: Si quis dixerit sacerdotes qui in peccato mortali sunt, potestatẽ ligãdi & soluẽdi non habere, anathema sit. Hæc Cõcilium Tridẽtinum. Cõtra hunc errorẽ Ioannis Vvicleph, scripsit Thomas Vvalden. in suo primo tomo doctrinalis fidei antiquæ libro tertio per tria capita eiusdem libri, videlicet. 81. 82. & 83.

Cõcilium Tridẽtinũ C

PRAECEPTVM.

Prima hæresis est, quæ docet nullum esse in tota lege Euangelica præceptum. Huius hæresis inuentor est Lutherus, qui ad hunc solum finem totam suam doctrinam dirigere videtur, vt homines ab omni via veritatis auertat, & ad quæuis vitia pertrahat. Lutherum secutus est in hac parte Philippus Melancton in locis communibus. Verba Lutheri in præfatione noui testamenti hæc sunt. Non est aliquod in Euangelio præceptum à Deo. In sermone de Moyse, hæc ait. Decem præcepta ad nos non pertinent, sed ad solos Iudæos. Et in eodem sermone iterum ait. Ex textu clarè habemus quod etiam decem præcepta ad nos non pertinent. Non enim nos, sed solos Iudæos ex Aegypto eduxit Dominus. Hæc Lutherus, qui in libello de libertate Christiana ita extollit fidem, vt per illam solam dicat totam legem impleri, & fideles ab aliis legis præceptis liberari. Quum primò hæc omnia verba Lutheri legi, non potui non mirari, quod homo qui se Christianum profitetur, tam perfrictæ frontis fuerit, vt non dubitauerit tam temerariam, & tam apertè contrariam Euangelio sententiam asserere, & per scripturas publicas populo venditare. Sed quia Lutherus non Dei Gloriam in sua doctrina, sed solum populi applausum & fauorem quæsiuit, ea semper docere curauit, quæ populo magis grata fore intellexit. Et certè hæc potissima fuit causa propter quam breui temporis spacio tanta hominum multitudo ad Lutheri doctrinam defecerit. Nam maior populi pars illa semper magis laudat, quæ sunt carni amica: & hæc Lutherus docere curauit. Contigit enim Luthero, quod olim Epicuro, qui, vt Lactantius refert, plures habuit sectatores quàm omnes reliqui philosophi, quia delicias carnis docebat, quas cæteri philosophi auersabantur. Contra hanc pestilentissimam hæresim pugnat ferè totum Euangelium. Non veni soluere legem, inquit Christus Saluator noster, sed adimplere. Adimpleuit autem legem veterem, quum illi addidit præcepta, quę non erãt in illa, vt illis additis fieret integra & perfecta lex. Quod autem hoc modo adimpleuerit, docet Hyeronymus, qui in commentariis super Matthęum prędicta Christi verba interpretãs, hęc ait. Siue quod de se per alios prophetas, adimpleuerit: siue quod ea quę antè propter infirmitatem audientium rudia & imperfecta fuerant, sua prędicatione compleuerit, iam tollens, & vicem tallionis excludens, & occultam in mente concupiscentiam. Hęc Hieronymus. Eodem modo interpretatur illa verba Chrisostomus homilia sextadecima super Matthęum, hęc inquiẽs. Quis enim id fuerat suspicatus? quísve studio istud obiecerat, vt contrà necessariò videatur occurrere? Neque enim ea dictis eius istiusmodi suspicio nascebatur. Nam iubens esse mites, modestos ac misericordes, & mundo corde, & pro iustitia decertare, nihil vtique tale monstrabat: sed totum huiusmodi quod huic potius suspicationi esset aduersum. Cur igitur hoc dixit? Non ociosè omnino, nec vacuè: sed quia veteribus pręceptis multo erat maiora positurus, dicens. Audistis quia dictum est antiquis, non occides: ego autem dico vobis, etiam ab iracundia temperare, & diuina quadam conuersatione atque cœlesti, iter celebrare viuendi. Hęc Chrysostomus, qui post multa alia in eadem homilia, interpretans illa verba Christi, Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis. &c. hęc ait. Qua igitur gratia vocauit minima mandata, cùm tam magna certè sint atque sublimia? Quia enim conditurus erat ipse legem: sicut semetipsum humiliat, interdum & mediocria de seipso loquitur: ita nunc etiam de pręceptis suis: nos scilicet per hęc quoque docens mediocritatem vbique seruare. Hęc Chrysostomus. Ex quibus apertè conuincitur Christum pręcepta dedisse in Euangelio, & legem statuisse nouam, vt nõ solum Redemptor, sed etiam legislator meritò dici debeat. Consentit Chrysostomo & Hieronymo in declaratione prędictorũ Christi verborum Tertulianus, qui libro quarto contra Marcionem, hęc ait. Recidit ne Christus præcepta non occidendi, non adulterandi, non falsum testandi, diligendi patrem & matrem? Antè & illa seruauit, & quæ deerant, adiecit. Saluum est & hoc in Euangelio. Non veni dissoluere legem & prophetas, sed potius adimplere. Hæc Tertullianus Prætereà, Christus Apostolos suos alloquens, dixit. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego præcepta patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione. Ex quibus verbis, constat Christum aliqua præcepta Apostolis suis dedisse, constat etiam non solum peccatores, sed etiam iustos diuinis præceptis esse subiectos. Nam Apostoli, quum hæc illis Christus dixit, iusti erant, & Christi testimonio probati, qui dixit illis. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Illud etiam est manifestum ad conuincẽdum Lutheri errorem, quòd Christus

Luthr⁹. *Philippus Melancto* D *Matt. 5.* *Hierony-mus.* *Chryso-stomus.* A *Tertullia nus.* *Ioan. 15.* B *Ibidem.*

A Christus Apostolis suis alibi dicit. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti: docentes eos seruare omnia quæcunque mãdaui vobis. Ex quibus verbis apertissimè conuincitur Christum præcepta dedisse, qui mandat Apostolis, vt doceant omnes gentes seruare illa. Dicens, omnes gentes, neminem excludit, siue iustum, siue peccatorem: vt hac ratione ostenderet neminem esse liberum ab obedientia mãdatorum Dei. Vt autem Lutherus intelligat ex illis Christi verbis euidenter colligi Christum præcepta dedisse. Audiat quid Hieronymus super Matthęum prædicta verba interpretans dicat. Ordo præcipuus, inquit ille, Iussit Apostolis primùm docerent vniuersas gentes, deinde fidei iniungerent sacramẽto, & post fidem ac baptisma, quæ essent obseruanda, præciperent. Ac ne putemus leuia esse quę iussa sunt & pauca, addidit. Omnia quæcũque mãdaui vobis. Vt quicũque crediderint, qui in trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ pręcepta sunt. Hæc Hieronymus. Ecce Luthere, vide quomodo ex sententia Saluatoris post fidem Euangelii susceptã tenemur ad aliqua pręcepta seruanda. Sed descendamus ad particularia Euangelicę legis pręcepta, quoniam ex illis particularibus multo clarius veritas elucescet, quàm ex vniuersalibus aut indefinitis elocutionibus. Fidem Christi esse præceptam in Euangelio, apertè constat ex illis Christi verbis, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Si damnatur qui non credit, consequens est manifestum, vt omnibus sub pœna peccati mortalis præceptum sit credere: quoniam nullus nisi pro peccato mortali damnatur. Lutherus ipse fatetur fidem esse sic necessariam, vt nihil dicat esse peccatum nisi solam infidelitatem. Et propterea non possum intelligere quomodo ille sibi constare posit, dicens, nullum est pręceptum in Euangelio: quoniam si fides est necessaria, consequens est vt sit pręcepta. Eodem modo conuincitur præceptum esse datum de baptismo quia necessitatem illius ad salutẽ expressit Christus, dicens. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnũ Dei. Necessitas autem illa ad salutem, apertè indicat præceptum: quoniam nullus à regno Dei excluditur, nisi propter trãsgressionẽ alicuius præcepti. Nam seruãti omnia pręcepta Christus promisit vitã ęternã. Et hinc euidẽter colligitur, baptismũ esse sub præcepto, quoniã aliàs posset homo sine illo saluari, si reliqua omnia præcepta seruasset: Quia Christus dixit. Si vis ad vitã ingredi, serua mãdata. Igitur homo adultus ante baptismum iustificatus, posset sine baptismo & sine illius desiderio saluari, si baptismus nòn esset in præcepto. Est igitur baptismus in præcepto iis, quibus est idoneè prædicatus, ita vt qui post sufficiẽtem illius prædicationem baptizari nolunt, quum possint, non solum ob alia peccata damnantur, sed etiam propter neglectum baptismum. Pœnitentiam esse in præcepto probatur non solum ex illis Christi verbis, Agite pœnitentiam, & appropinquabit regnum cœlorum: sed multo apertius ex istis eiusdem Saluatoris verbis: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Nam illa cõminatio inferni apertũ est iudiciũ præcepti diuini obligantis ad mortem. Neque aliis verbis apertius potest vis pręcepti declarari, quàm per talis pœnæ cõminationem. Apertè etiam indicat pręceptum pœnitẽtiæ illa grauis & frequẽs reprehẽsio Dei, qua peccatores nõ solum propter alia peccata, sed etiã propter impœnitẽtiam percutit. Nam per Hieremiam prophetam filios Israël arguens, ostendit se magis offensum & exasperatum propter impœnitentiã & obstinationẽ, quã propter alia grauissima illorum scelera. Frõs mulieris meretricis, inquit Deus, facta est tibi, noluisti erubescere. Et post pauca iterum ait. Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israël. Quibus verbis Deus impœnitentiã ipsam apertè vocat contemptum. Et ipsemet propheta hanc illorũ obstinationem accusat, dicens. Percussisti eos & non doluerũt, attriuisti eos & renuerunt accipere disciplinam. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Eodem modo accusat eos propheta Ezechiel, capite. 3. Et sapientia diuina indignata de peccatorum impœnitentia ait illis. Respexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo quũ vobis id quod timebatis, aduenerit. Nunquam tam asperè loqueretur sapientia diuina, nisi illa propter peccatorum impœnitentiam esset grauiter exasperata. Sed his omnibus multo apertius indicat præceptum pœnitẽtiæ, quod pœnitentia nimiũ procrastinata auget pœnam vltra eam quæ propter alia peccata esset exigenda. Et hoc ipsum indicauit Paulus, quum peccatorem alloquens, dixit. Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor thesaurizas tibi irã in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei. Thesourizare dixit, pro eo quod est, pœnas pœnis addere: quemadmodum ii qui thesaurizant, diuitias diuitiis iungunt & accumulant. Est ergo pręceptum de pœnitentia, sed si quæras in quo pręcepto decalogi illud cõtineatur, respõderi potest, quod in præcepto dilectionis Dei: quia ad veram amicitiam spectat, non offendere amicum, & post offensam commissam dolere propter illam. Et iuxta hanc sententiam dicere etiam oportebit, omne peccatum esse contra pręceptum de dilectione Dei, sicut è contrario omne præceptum, vt Paulus docet, continetur in præcepto de dilectione Dei. Potest aliter, & fortè melius responderi quod præceptum pœnitentiæ, non est vnum sed multiplex: quia cuiuscunque peccati pœnitentia continetur in illo eodem pręcepto, cõtra quod fuit peccatum commissum. Nam sicut per quodlibet præceptum prohibetur peccatum, ita etiam perseuerantia in illo, & inde colligitur præceptum de pœnitentia: quia nõ potest ab illo sine pœnitentia discedere. Verùm hæc omnia quæ de pœnitentia diximus, solum probant de pœnitentia, quæ virtus est, quod illa sit in præcepto. De pœnitentia autem sacramentali quod sit à Deo præcepta, iam suprà probatum est, in titulo de confessione, & in titulo de pœnitentia. Rursum, Lutherum negantem esse aliquod præceptum in Euangelio, suo proprio gladio facilè iugulare possumus. Nam ille omnes viros Catholicos Romano pontifici obedientes, quos ille Papistas vocat, hac ratione illos accusat, quòd Eucharistiam laici non recipiunt sub vtraque specie, neque sacerdotes illis sub vtraque specie tradunt. Dicit enim ille, vt in titulo de Eucharistia plenius retulimus, Christum præcepisse nobis Eucharistiam sub vtraque specie sumere. Si hoc Christus præcepit, quomodo verum esse potest, quod nunc ait, nul-

Matt. 28.

Hierony.

B

Ioan. 3.

Matt. 19.

Matt 4.
Luc. 13.

C

Hiere. 3.

Prou. 6.

Rom. 2.

2. Tim. 1.

D

lum esse præceptum datum à Christo in euangelio? Deinde, Si nullum est præceptum in Euangelio, ergo nullum est peccatum in eis qui sub Euangelio viuunt. Nam Paulus docet non esse preuaricationem, vbi non est lex. Si non est præuaricatio, ergo nec peccatum? quia propheta regius censet, omnes peccatores esse præuaricantes. Hæc est ergo libertas Euãgelica, quam prędicat Lutherus, vt hominibus liceat, quicquid libuerit, citra peccatum agere. Præter hæc peculiaria Euangelij præcepta, oportet me probare illa decalogi præcepta etiã pertinere ad Christianos, sicut ad Iudæos: quod certè non magnum negotiũ nobis facesset. Nam præcepta illa sunt de lege naturæ, & omnia, præter tria primæ tabulæ præcepta, deducuntur ex illis duobus primis naturalis rationis notissimis principiis. Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, hæc & facite illis. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. At cùm Christus in Euangelio confirmauerit hæc duo legis naturæ principia, conuincitur inde etiam confirmasse omnia decalogi præcepta, quæ ex illis duobus necessariò deriuantur. Apertius autem aliqua decalogi præcepta confirmauit, in præclaro illo sermone quem habuit in monte, de homicidio, adulterio, & periurio differens, vbi strictius illa seruari iussit quàm fuerant olim à Iudęis obseruata, tantùm abest vt homines sub Euãgelio viuentes ab illorum obseruatione liberos esse voluerit. Prætereà, Adolescenti interroganti quid faceret, vt vitam æternam assequeretur, respondit illi Christus. Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata. Et cum vltra interrogasset adolescens, quę essent illa mandata, respondit iterum illi. Non homicidium facies, Non adulterabis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum & matrem. Hæc autem omnia mandata, vt notissimum est, cum ad decalogum pertineant, nescio qua fronte aut temeritate ausus est dicere Lutherus, decem præcepta non pertinere ad Christianos, sed ad Iudæos. Rursum, si illa decem legis præcepta ideo ad solos Iudæos spectare credẽdum est, quia illos solos Deus eduxit ex Ægypto, eadẽ ratione dicere oporteret, illa iam ad nullos homines pertinere, quia neque Saracenos, neque Paganos eduxit ex Ægypto. Iudæos autem non magis obligant quàm Christianos: quia lex Mosaica post mortem Christi prorsus reuocata quo ad cæremonias, & iudicia. Moralia verò præcepta, vt sunt omnia quæ ad decalogum pertinent, non data sunt illis solis, neque solum post exitũ ab Ægypto, sed simul cum ipsa hominis creatione scripta sunt, vt paulus docet, in cordibus hominum. Nã si tantum post exitum ab Ægypto data essent hominibus, consequens esset, vt ante illud tempus homines illa transgredientes non peccassent. Sequeretur etiam nullos homines pręter Iudæos vnquam peccasse propter transgressionem cuiuscunque præcepti ex decalogo, quia lex quæ per Moysen & non antè data fuerat, solos Iudæos obligabat. Denique hæc pestilentissima Lutheri assertio damnata est in Concilio Tridentino sessione sexta sub Paulo tertio celebrata. Nam in doctrina de iustificatione impii, quæ in illa sessione fuit data, capite vndecimo, hęc habentur verba. Nemo autem quantumuis iustificatus, liberum se esse ab obseruatione mandatorum putare debet. Et post datam totam doctrinam de iustificatione, adiecti sunt multi Canones latam sententiam contra temerarios detractores continentem, quorum decimusnonus hęc continet verba. Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Euãgelio præter fidem, cętera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera: aut decẽ pręcepta nihil pertinere ad Christianos, Anathema sit. Proximus Canon post istum, sequẽtibus verbis describitur: Si quis hominem iustificatũ & quantũlibet perfectũ, dixerit non teneri ad obseruationẽ mandatorum Dei & Ecclesię, sed tantum ad credendũ: quasi verò Euangeliũ sit nuda & absoluta promissio vitę æternę, sine conditione obseruationis mandatorum, Anathema sit. Hęc Conciliũ Tridentinũ. Sed oportet vt Lutheri argumentis, aut potius cauillosis strophis respondeamus. Obiicit enim nobis Paulũ dicentẽ: Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictũ. Et iterum. In libertatẽ vocati estis fratres. Verum hæc omnia, & plurima alia his similia, de illa sola libertate loquuntur qua liberauit nos Deus à seruitute legis Mosaicæ, vt iam post mortẽ nõ simus obligati ad seruandũ cęremonias & iudicia legis Mosaicæ. Et quod iste sit verus & germanus illorũ verborũ sensus, conuincitur apertè ex statu epistolę ad Galatas, ex qua prædicta testimonia desumpta sunt. Nam in illa tota epistola hoc agit Paulus, vt doceat Galatas, Cęremonias & iudicia veteris legis post mortem Christi cessasse, & nullam iam virtutem habere: cuius contrarium putabant Galatę seducti ab aliquibus Pseudoapostolis, qui docuerant eos, legem Moysi simul cum Euangelio esse seruandam. Ipsam ergo legem, quatenus iudicia & cæremonias continebat, appellauit iugum seruitutis, & maledictum: sicut aliàs Apostoli cõgregati appellarunt eam onus graue, quod patres nostri portare nõ potuerũt. Verum ne quis hanc libertatem malè intelligẽs, putaret quemadmodũ Lutherus, per eam esse liberũ ab obediẽtia reliquorũ mãdatorũ, quę ad solos bonos mores spectant. Dixit ibidem Paulus, Vos enim in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatẽ in occasionem detis carnis, sed per charitatẽ spiritus seruite inuicẽ. Quę verba interpretãs Hieronymus in cõmẽtariis super epistolam ad Galatas, hæc ait. Dicat quispiã, Si cessaui ô Paule esse sub lege, & de seruitute in libertate vocatus sum: ergo debeo ita viuere, vt conuenit libertati, nec aliquibus præceptis teneri, sed quodcũque placuerit & voluptas suggesserit, hoc facere, implere, sectari. Ad quod respõdit Apostolus: Vocatos quidem nos esse in spiritus libertatẽ: sed ita, vt libertas ipsa carni nõ seruiat: Nec putemus quia nobis omnia licent, omnia expedire, quin potius quia serui legis esse cessauimus: facti liberi, magis per charitatẽ nobis inuicẽ seruiamus, vt laciniosæ legis præcepta, vno dilectionis capitulo concludãtur. Hæc Hieronymus. Eodem modo intelligẽdum est etiam illud ex posteriore ad Corinthios epistola, Vbi spiritus Domini, ibi libertas. Nã ante hæc verba dixerat Apostolus. Litera occidit, spiritus est qui viuificat. Quibus verbis docuit, non esse in scriptura testamenti literalem sensum iam suscipiendum in obseruatione legis, sed sensum spiritualem. Quem sensum Iudæi non attingunt, quia habent velamen positum super oculos suos, & carent spiritu Domini. Vbi enim spiritus Domini, ibi libertas. Quia vbi est spiritus Dei, ibi iam non erit velamen super oculos mentis, sed remoto velamine intelliget se per merita Christi

Rom. 4. Psal. 118. Matt. 5. A Matt. 19. Roma. 2. Cõcilium Tridẽtinũ B Galat. 3. Ibidem. 5. C Acto. 15. Galat. 5. Hierony. 2. Cor. 3.

D rita Christi esse iam liberatum à seruitute legis Mosaicæ. Potest etiam aliter intelligi vt sit libertas à seruitute peccati, vbi est spiritus Domini. De qua libertate & seruitute illi opposita, dixit Christus. Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Possunt adhuc verba illa Pauli, vt Anselmus ait, intelligi de libertate in executione mandatorum Dei, ita vt is qui spiritum Domini habet, non timore pœnæ coactus, sed amore Dei ductus spontè iustitiam operetur. Et iuxta hũc sensum dicit idem Anselmus intelligendum esse quod alibi Paulus ait: Iusto non est lex posita. Sic enim illum Pauli locum interpretatur. De duritia literæ veteris testaméti dicit Apostolus, legem non esse iusto positam, sed iniusto. Qui enim spontè facit ea quæ lex moraliter iubet vel amplius, cur ei necessitas legis imponeretur? Libertate enim fecit, non necessitate quod facit. Hæc Anselmus. Eidem interpretationi fauet Theophylactus in commentariis super Paulum, vbi prædicta verba interpretans, ait: Iustum hic intellige, qui virtutem perfecit, qui non metu legis, sed propter ipsam honestatem & malitiam odit, & virtutem complectitur, ac maiora quàm lex postulet transigit, non dignatus eam institutricem habere, quæ sibi flagra admoueat, sed virilem virtutem spirans, puerilia transcendit, perinde ac medicus vulnera habenti aut ægrotanti paratus est, non valenti probè: ac frenum inordinatè se gerenti equo, non parenti vel obtemperanti heniocho necessarium est. Hæc Theophylactus. Ecce quàm parum hæc Pauli testimonia suffragantur Luthero, cùm tamen ipse illorum robore de nobis se triumphare inaniter iactet. Neque verisimile erat Paulum pro hac tam horrenda ac pestilente Lutheri doctrina testimonium vnquam dedisse, qui aliàs sæpe adulteros, homicidas, periuros, fornicarios, fures, & reliquos omnes mandatorum decalogi transgressores excludit à regno Dei, & dignos illos morte esse censet. Non est opus aduersus hanc hęresim amplius disputare, quoniam adeò est temeraria, vt vix sit credibile hominem, qui sacras literas legit, in tantam dementiam incidisse. Sed quum considero quantum superbia & delitiæ carnis valeant excæcare hominis intellectum, non miror quod Lutherus, in quo hæc duo vitia regnabant in tot tamque horrendos lapsus fuerit errores.

Ioan. 8. *Ansel.* *1. Tim. 1.* *Anselm⁹.* *Theoph.* *Roma. 1.* *Gal. 5.* *Ephe. 5.* A

Secunda hæresis est, quæ asserit nullum esse prorsus discrimen, inter præceptum & consilium, neque aliquod esse in Euãgelio consilium, sed omnia quę nobis commendantur, esse præcepta. Hunc errorem docent concorditer omnes Lutherani, nescio tamen an illum acceperint à Luthero eorum antesignano: quoniam ego in operibus Lutheri quæ legere potui, non inueni, neque illum de hac re ab aliquo notatum reperi. Primus apud quem hunc errorem legi, est Philippus Melancton, qui in libro suo de locis communibus Theologiæ, in titulo de discrimine præceptorum & consiliorum, hæc ait: Quidam finxerunt in Euangelio consilia esse de non vindicando, de paupertate, de virginitate. Et quidem putant in Euangelio doceri hoc fine, quod hæc opera magis mereantur reconciliationem, aut salutem quàm alia opera. Deinde fingunt hæc opera perfectionem esse. Sed hęc sunt plena errorum & superstitionum. Vna est lex Dei, quæ nihil nisi præcepta continet. Hæc Philippus Melancton. Ex quibus verbis, & ex illis quæ in præcedenti hęresi illum docuisse diximus, apertè colliget lector illum secum pugnare. Nam in præcedenti hæresi notatus est, quod dixerit nullum esse in Euangelio præceptum.

Melanctõ B

Nunc verò ait, nullum esse in Euangelio consilium, sed omnia esse præcepta. Illam tamen priorem assertionem, qua negauit homines post datum Euangelium teneri ad aliquod præceptum, dixit in libro de locis communibus, quum ętate iuuenili ardens delirare cœpit: sed postea errorem intelligens, emendauit illum in eodem libro, & in Apologia confessionis Augustanæ, & incidit in hunc de quo nunc diputamus, quo dicit nullum esse in Euangelio cõsilium, sed omnia esse præcepta. Fecit itaque Philippus iste iuxta illam Horatii sententiam,

Dum vitant stulti vitium, in contraria currunt.

Post istum Philippum hanc eandem hæresim docet quidam Ioannes Spangebergus ex Lutheranorum familia, qui in sua Margarita Theologica, in titulo de consiliis eadem ferè verba scripsit, quæ ex Philippo Melanctone suprà citauimus, & in tota illa sua Margarita ferè nihil aliud scripsit, nisi quod à locis communibus Philippi Melanctonis furatus est. Post istos legi Ioannem Caluinum in illo suo opere de institutione religionis Christianæ, in cuius capite quarto. §. decimoseptimo, reprehendens monachos propterea quòd dicunt se vouere consilia Euangelica, hæc quæ sequuntur, ait: Age, calumniam esse dicunt, quod antea tradidi, non esse contentos præscripta à Deo regula. Atqui, etiam si taceam, ipsi plus satis se accusant. Apertè enim docent se plus oneris suscipere, quàm suis Christus imposuerit. Quoniam scilicet Euangelica consilia, de diligendis inimicis, de non appetenda vindicta, de non iurando, & cætera, se seruaturos promittant, quibus non sunt communiter astricti Christiani. In eo quam nobis antiquitatem ostendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem. Omnes vna voce clamant, nullam penitus voculam à Christo emissam, cui non sit necessariò obtemperandum. Et hæc ipsa nominatim, quæ isti boni interpretes, Christum duntaxat consuluisse, nugantur, iussa esse nulla dubitatione vbique doceat. Hæc Caluinus. In quibus tot inserit & accumulat mendacia, vt vix vnam veritatem reperias. Illud enim inter cætera imprimis falsum est, & mera calumnia, quod dicit monachos censere, consilium esse & non præceptum à Deo datum de diligendis inimicis, & de non appetenda vindicta. Nullus enim monachus hactenus, quod sciam, scripsit dilectionem inimicorum, esse tantùm in consilio datam: sed omnes quos legi, fatentur illam esse in præcepto. Appetitum vindictæ nos omnes damnamus, & dicimus illum esse diuino præcepto prohibitum, quãuis iniuriæ aut damni reparationem, quæ aliquando solet appellari vindicta, coram iudice petere non prohibuerit, sed tantùm dederit cõsilium ne illa petatur. Et nõ fuit cõtentus Caluinus hanc calũniam omnibus monachis inferre, sed omnibus etiam Theologis scholasticis per eandem calumniam detrahere curauit. Nam in capite tertio vbi de lege diuina

Caluinus. C

disserit.§.86. hæc ait: Quapropter pestilentissimæ vel ignorantiæ, vel malitiæ fuit, quod scholastici ex præceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quę & omnibus Iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebantur, cōsilia fecerunt, quibus parêre vel non parêre liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarunt, qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quòd vltrò se seruandis consiliis obstringerent. Hæc Caluinus. Nullum hactenus scholasticum Theologum vidi, etiam si plurimos in hac parte legerim, qui neget dilectionem inimici esse nobis in præcepto à Christo mandatam, sed omnes vno ore fatentur, Deum de illa præceptum sæpe dedisse. Debuisset ergo Caluinus vnum scholasticum Theologum nominare, qui de dilectione inimicorum, & de vindicta non appetenda ita, vt ille asserit, docuisset. Mentitur etiam Caluinus dicens ad monachos solos obedientiam istarum duarum rerum relegatam. Quoniam etsi in omni monachatu fiat aliquorum cōsiliorum votum, vt puta de paupertate & de castitate, nullum tamen, quod sciã, est monachatus institutum, in quo votum fiat Deo de diligentibus inimicis, & de vindicta non appetẽda. Quapropter ego non possum non mirari tantam hominis impudentiam, vt non vereatur tot tamque aperta mendacia in tam perniciosa in publicum effundere, quod non aliunde quàm ex inuidia monachatus euenisse credo. Sed multò apertius adhuc mentitur, quum ait, omnes veteres vna voce clamasse, nullam penitus voculam à Christo emissam, cui non sit necessariò obtemperandum. Cur, ô Caluine, ad confirmationem huius tuæ sententiæ non citasti vnum atque alterum ex veteribus qui pro illa testimonium redderet? Sed nullus fuit ex illis veteribus ab Ecclesia probatis, qui tuo mendacio fauere voluit, ne tui similis esset. Ego verò, Deo fauente, illorum testimonia infrà citabo, vt illorum testimoniis quos tibi patrocinari mendacissimè iactasti, te de mendacio apertè conuincam. Prius tamen sacrę scripturæ testimoniis cōtra hos omnes hæreticos agere oportebit. Sed antequam ad disputationem accedamus, ne de sola vocis significatione contẽdamus, statuere oportet, quid nomine pręcepti, aut consilii intelligamus. Præceptum aliquando, etiam apud probatos autores, sumitur pro doctrina: & descendit ab hoc verbo, præcipio, quod sæpe ponitur pro, docere: & ab eo deriuatur hoc nomen præceptor, quod significat magistrum, siue doctorem. Sed in hac significatione non capimus hanc vocem in hac disputatione, in qua contendimus præcepta & cōsilia differre. Nam si iuxta hanc significationem vtimur voce præcepti, nos etiam fatebimur consilia esse præcepta: quia etiam consilia nos docuit Christus: perinde ac præcepta. Mandatum etiam aliquando dicitur quicquid alicui quouis modo commendatum est, etiam si non cogatur ad illud faciendum. Et iuxta hanc significationem etiam consilia dicuntur mandata: quia consilia etiam nobis commendauit Christus, adhortans, sed non obligans nos ad illa, & ideo non vtemur impræsentiarum iuxta hanc significationem voce mandati. Pręceptum ergo siue mandatum, de quo nunc contendimus, est lex siue regula quæ obligat eos quibus datur, ad aliquid agẽdum vel omittendum, cui legi aut præcepto qui non obedierit, damnationis æternæ sententiam à iusto iudice audiet. Consilium autem est adhortatio quædam ad bonum. Cuius obedientia laudabilis est, trãsgressio verò inculpabilis. Et has vocum significationes proprias & germanas colligo ex Hieronymo, qui etsi aliquando nomine præcepti & mandati vtitur iuxta primam & peregrinam harum vocum significationem, tamen in libro primo contra Iouinianum, vbi rem ex professo tractabat, apertè distinguit inter præceptũ & consilium, sic dicens: Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri. Quod necesse est fieri, nisi fiat, pœnam habet. Frustrà enim iubetur, quod in arbitrio eius ponitur, cui iussum est. Et paucis interpositis, subiungit. Vbi consilium datur, offerentis arbitrium est: vbi præceptum, necessitas est seruientis. Hæc Hieronymus. Hac verborum significatione vtentes, inquiramus an aliqua sint in Euangelio huiusmodi consilia à præceptis distincta. Differẽtiam consiliorum à præceptis docuit Christus magister noster per ea omnia quæ cuidam adolescenti illum interroganti respondit. Nam quum ille interrogaret, quid faciendo vitam æternam possideret, respondit illi Christus Saluator noster. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quum autem dixisset adolescens, se omnia mandata seruasse à iuuẽtute sua, dixit illi Christus Saluator noster: Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me. In quibus verbis id annotare oportet, quod aliud dixit esse necessarium ad assequendum vitam æternam, & aliud ad perfectionem obtinendam.

Hieron. *Matt.19.*

Non enim omnes qui vitam æternam ingrediuntur, vt Iouinianus dixit, sunt æquales in gloria. Nam sicut alia est claritas solis, alia lunæ, alia stellarum: ita etiam varius est splendor gloriæ in animabus beatorum. Fuerunt enim quidam solùm incipientes ingredi viam virtutis: Alii qui paulò pòst progressi sunt: Alii qui adeò in virtutibus profecerunt, vt in nulla re præsertim graui, Deum vnquam offenderint, & in paruis raró. Qui non offendit in verbo, inquit Iacobus, hic perfectus est vir. Cùm autem nullus perpetuò excludatur à vita æterna propter solam vnius verbi ociosi offensionem. Conuincitur aliquos esse dignos vita æterna, qui tamen quum hic viuerent, non fuerint perfecti. Ad assequendum vitam æternam solùm dixit esse necessarium seruare mandata, inter quæ non connumerauit propriæ possessionis abdicationem. Ad solum statum perfectionis acquirendum, dixit, vt venderet quæ habebat, & sequeretur illum. At nullus obligatur perfectionem obtinere, vt per illam posset ingredi vitam æternam: nullus ergo obligatur propria bona vendere & pauperibus dare, ad consequendum vitam æternam. Et inde conuincitur talium bonorum abdicationem non esse præceptam, sed solùm in cōsilio datam, quia non ostenditur à Christo tanquam necessaria ad vitam, sed tãquam gradus ad perfectionem. Et huic sententiæ apertè fauet Chrysost. Homelia. 64. super Matthæum, vbi prædicta verba saluatoris quibus adolescentem ad perfectionem hortatur, interpretans, hæc ait: Perspice quot brauia, quot coronas huic stadio proponit, si autem ille tentasset, hæc ei non dicerentur: nunc verò & hæc illi manifestantur, & vt alliceatur, ingentem ei mercedem futuram ostendit, & voluntati eius vniuersa relinquit.

Iacob.3. *Chrysost.*

Ita his

Ita his omnibus, ne onerosa videretur admonitio, facere studebat, ac ideo antequam certaminis laborem ostenderet, brauium præ oculis posuit, dicens: Si vis perfectus esse: deinde inferens, Vende omnia quæ habees, & da pauperibus: & rursus iterum præmia inculcat, Et habebis thesaurum in cœlo, & veni & sequere me. Non enim parua retributio est diligenter Dominum sequi. Et habebis, inquit, thesaurum in cœlis. Nam quoniam magna illi cura de pecuniis erat, quandoquidem cunctis denudari rebus consulebat, vt ostendat non amissurum bona sua, sed tanto plura maioráque inuenturum quantum terra cœlum præstabilius est, retributionis præstãtiam thesaurum appellauit. Hæc Chrysostomus. In quibus verbis apertè satis docet illa Christi verba esse consilium, & admonitionem. Hieronymus etiam eidem sententiæ fauet, qui in commentariis super Matthæum eadem verba interpretans, hæc ait: In potestate est vtrum velimus esse perfecti. Tamen quicũque perfectus esse voluerit, debet vendere quæ habet, & non ex parte vendere, sicut Ananias fecit & Saphira, sed totum vendere, & cùm vendiderit omne, dare pauperibus, & sic sibi præparare thesaurum in regno cœlorum. Hæc Hieronymus.

Hieron. *Act. 5.*

Ex cuius verbis constat perfectionem illam, ad cuius consecutionem Christus exigit propriæ possessionis abdicationem, non esse præceptam, sed in nostra sitam potestate, & nostro arbitrio relictam. Et certè hoc idem docuit Petrus, quum reprehendens Ananiam propterea quod partem precii possessionis venditæ sibi retinuerat, dixit illi: Nónne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? In sua potestate esse dixit: quia non fuerunt præcepto aliquo constricti ad vendendum, sed in libertate illorum fuit vendere, & post venundatum agrum, liberum erat illi dare vel non dare precium agri venditi. Ex quibus Petri verbis conuincitur falsum esse, & à litera omnino alienam illam interpretationem quam Ioannes Vvicleph, & post illum Lutherani omnes reddunt præfatis illis verbis Christi. Dicunt enim Christum illic de illa sola bonorum renũciatione fuisse locutum, quæ ad veram fidei confessionem vrgente persecutione, est necessaria: & hanc dicunt esse in præcepto. Sed hæc interpretatio apertè repugnat verbis Christi: quia hæc bonorum abdicatio vrgente fidei confessione, non solùm est necessaria ad perfectionem, sed etiam ad ingressum vitæ æternæ. Christus autem non est locutus, vt ipsæ literæ processus ostendit, de abdicatione bonorum necessaria ad ingressum vitæ æternæ, sed de abdicatione qua itur ad perfectionem, quæ, vt Hieronymus dixit, nostro relinquitur arbitrio. Deinde, illi qui bona sua omnia vendebant, & precium illorum afferebant ad pedes Apostolorum, iuxta hanc Christi doctrinam faciebant: nec tamen ad sic faciendum cogebat illos tyranni alicuius persecutio: neque Ananias à beato Petro punitus est morte, quia vrgente tyranni persecutione noluerunt à se abdicare rerum omnium proprietatem: sed quia eligens persecutionem quam Christus in Euangelio docuerat, non iuxta illam quam elegerat perfectionem, fecit: sed aliquid sibi de precio agri venditi seruauit. Est aliud nõ paruum pro confirmatione consiliorum, Christi Redemptoris nostri testimonium. Nam cùm discipuli audissent à Christo non licere viro dimittere vxorem, nisi ob fornicationem, dixerunt illi: Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere. Quibus Christus respondit: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim Eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt: & sunt Eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt Eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere capiat.

Chrysost. *Matt. 19.*

In quibus verbis tres Eunuchorum species Christus expressit: ex quibus duo primi necessitate coacti seruant corporis castitatem: quia etsi vellent, non possent aliter facere. Tertii verò sunt qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Et hi sponte sua castitatem seruant, & istis promittitur præmium regni cœlorum. Sed quia hæc res nimium difficilis erat, noluit de illa pręceptum dare: sed solùm adhortatus est, dicẽs: qui potest capere, capiat: & hæc admonitio, vt apertissimum est, non præcepti vim habet, sed solùm consilium indicat. Vnde Hieronymus in commentariis super Matthęum hæc Saluatoris verba declarans, ait: Quasi hortantis vox Domini est, & milites suos ad pudicitiæ præmium concitantis. Qui potest capere, capiat: qui potest pugnare, pugnet, superet, ac triumphet. Hæc Hieronymus, qui dicens esse vocem hortantis, apertè docet esse consilium, non præceptum. Sed multò apertius hanc sentẽtiam docet Chrysostomus homilia sexagesimatertia super Matthæum, vbi prędicta Christi verba interpretans, hæc ait: Ita magis animat atque incendit, vel quia magnitudinem virtutis ostendit, vel quia inestimabili misericordia sua noluit rem in necessitatem legis concludere. Et ad hæc, possibile id esse mõstrat, vt eligendi cupiditas crescere posit, sed si electionis opus id est, inquies, quomodo incipies, statim dixit: Non omnes capiunt, sed quibus datum est. Vt singulare inesse certamen perdiscas, non vt sorte datam necessitatem susciperis.

Hieron. *Chrysost.*

His enim datum est, qui spontè id eligunt: quod ideo dixit, vt ostenderet superiore nobis auxilio esse opus: quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac luctatione superiores euadere. Hæc Chrysostomus, qui dicens Christum noluisse rem istam in necessitatem legis concludere, apertè satis declarauit illam non esse datam in præcepto, sed in consilio.

Sed quid moror quærendo interpretes verborum Christi, cùm Paulus clarissimè illa declaret, dicens esse consilium & non præceptum. De virginibus, inquit ille, præceptum Domini non habeo, Consilium autem do. Quæ verba interpretans Hieronymus libro primo contra Iouinianum, ait: In propatulo est, cur Apostolus dixerit: De virginibus præceptum Domini non habeo. Profectò quia præmiserat Dominus. Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est: & qui potest capere capiat. Proponit Agonothethes pręmium, inuitat ad cursum: tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purissimum fontem, & clamitat. Qui sitit veniat, & bibat. Qui potest capere, capiat. Non dicit, velitis nolitis, bibendum vobis est, atque currendum: sed qui voluerit, qui potuerit currere, atque potare, ille vincet & satiabitur. Et ideo plus amat virgines Christus, quia spontè tribuunt, quod sibi non fuerat im-

1. Cor. 7. *Hierony.*

peratum. Maiorisque gratiæ est, offerre quod non debeas, quàm reddere quod exigeris. Hæc Hieronymus. Eandem interpretationem reddit prædictis Dei verbis Ambrosius in cõmentariis super Paulũ, sic inquiens: Præceptum de virginibus negat se accepisse, quia non poterat author coniugii rem aduersam nuptiis imperare, ne factum suum pristinum accusaret. Consilium autem, ait, do: non quod displiceat, neque quod adulatione fucatum sit: quia ad hoc gratiam consecutus est, vt idoneus sit in dandis consiliis salutaribus. Hæc Ambrosius illo loco: Sed multò apertius omnia quæ ad præsentis disputationis statum pertinent, docet in libro de viduis, vbi prædicta Pauli verba interpretans, hæc ait: Honorabile itaque coniugium, sed honorabilior integritas. Nam & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Quod igitur bonum est, non vitandum est: & quod est melius, eligendum est. Itaque non imponitur, sed præponitur. Et ideo bene Apostolus dixit. De virginibus autem præceptum Domini non habeo, Consilium autem do. Etenim præceptum in subditos fertur: consilium amicis datur. Vbi præceptum est, ibi lex est: vbi consilium, ibi gratia est. Et paucis interpositis subdit. Et vt intelligas distantiam præcepti atque consilii, illum recorderis, cui in Euangelio ante præscribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat, ne falsum testimonium dicat. Præceptum etenim ibi est, vbi est pœna peccati. At verò cùm se præcepta legis memorasset implesse, consilium ei datur vt vendat omnia, & sequatur Dominum. Hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferuntur. Duplex nanque forma mandati est, vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde & Dominus in alia dicit: Non occides, vbi præcepit. In alia: Si vis perfectus esse: vende omnia tua. Ergo hic liber est à præcepto, cuius defertur arbitrio. Itaque qui præceptum impleuerint, possunt dicere: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Hoc ergo non dicit ille, qui bona sua vendidit, sed quasi reposita expectat præmia. Sicut sanctus Apostolus ait: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? Non enim quasi inutilis seruus, quod debuit facere, fecisse se dixit, sed quasi vtilis domino, qui commissa sibi talenta quæsitis multiplicauit vsuris: mercedem fidei atque virtutis, bene sibi conscius, meritorumque securus expectat. Et ideo ei cum cæteris dicitur: Vos qui secuti estis me in regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super duodecim sedes, iudicantes tribus Israël, at verò illi, qui talenta seruauerit, etsi præmia, minora tamen pollicetur, dicens: Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Fides igitur ex debito, misericordia in præmio. Qui bene credidit, vt ei credatur, emeruit. Qui bene contulit quoniam suum non quæsiuit, quòd cœleste est impetrauit. Ideo ergo præceptum non datur, consilium datur, præceptum enim castitatis est, consilium integritatis. Sed non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim spadones qui de matris vtero sic nati sunt in quibus naturæ necessitas, virtus non est castitatis. Et sunt spadones qui seipsos castrauerunt, voluntate vtique, non necessitate, & sunt spadones qui facti sunt ab hominibus. Et ideo magna in eis continentiæ gratia, quia voluntas facit, non infirmitas continentem. Hactenus Ambrosius, quem tam prolixè citaui, quia discrimen inter præceptum & consilium manifestè declarat, & paupertatem & castitatem, quas Lutherani potissimum oderunt, consilia Euangelica esse, apertè demonstrat. Augustinus autem toties reddit testimonium pro distantia præcepti à consilio, vt nesciam quod cui proferam, aliqua tamen citare oportet, vt quadratum faciamus testimoniorum fundamentum ad stabiliendam firmamque faciendam veritatem. In libro primo de adulterinis coniugiis ad Pollentium, capite decimo octauo interpretans prædicta verba Pauli: De Virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, hæc ait: Non vt hoc consilium alienum existimemus à Domino, cùm continuò sequatur & dicat, tanquam misericordiam consecutus à Deo, vt fidelis essem. Secundum Deum ergo dat fidele consilium in eo spiritu de quo ait. Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam. Veruntamen aliud est Domini iubentis imperium, aliud conserui, secundum misericordiam charitatis, quę est illi à Domino inspirata atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere non licet, hic autem licet: ita sanè vt ipsum licitum partim quidem expediat, partim verò non expediat. Expedit tunc, quando non solùm per iustitiam, quæ coram Domino est, permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum salutis infertur: velut cùm dat consilium non nubendi Apostolus virginibus: vnde præceptum domini se non habere testatur: licet aliud facere, id est nubere, & minus quàm continentiæ, bonum tamen tenere nuptiarum, Ipsúmque licitum etiam expedit, quoniam inuetita & illicita ruituram carnis infirmitatem sic excipit honestate nubendi, vt neminem impediat ad salutem: quamuis magis expediret, magísque honestum esset, si virgo consilium quo præceptum eam non compellit, arriperet. Tunc autẽ non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed vsus ipsius potestatis, aliis affert impedimentum salutis. Hæc Augustinus. Ex his sanctissimorum quatuor virorum testimoniis constat euidenter, Caluinum impudentissimè mentitum fuisse, quum temerariè asseruit, omnes veteres vna voce clamasse, nullam penitus voculam à Christo emissam, cui non sit necessariò obtemperandum. Nam Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus, inter vetustos Ecclesiæ doctores meritò recensentur: quoniam eorum quilibet ante mille & centum annos ab hoc seculo decessit. Sed fortè à Caluino non censentur vetusti, quoniam fortè talem se putat, vt dicere posit: Antequam hi omnes fierent, ego sum. Deinde, percontari vellem Caluinum, & Philippum Melanctonem, reliquósque omnes Lutheranos, vbinam sit illa libertas Euangelica, quam quotidie populo vendunt? aut quomodo poterit verè dici libertas, si nullum est in Euangelio consilium, sed omnia sunt præcepta? Dixit enim Christus, vt non resisteremus alicui nos offendenti: Si quis nos percusserit in vna maxilla præberemus ei & alteram. Si quis in iudicio vellet nobiscum contendere & tollere tunicam, dimitteremus & pallium, & alia id genus nonnulla quæ in sermone in monte habito, & alibi expresit. Ad quæ omnia, si essemus omnes ex præcepto obligati, non esset iugum Domini suaue, & onus eius leue, sed

Ambro. — Matt. 19. — Luc. 17. — Matt. 19. — August. — Matt. 5.

C D A B

ue, sed esset onus non minus importabile, imò forte magis quàm legis Mosaicæ. Et ideo Augustinus in expositione sermonis Domini in monte, multa ex illis dicit esse consilia, & non præcepta.

Aduersus hác hæresim non est opus amplius disputare, quoniam ea quæ contra illam obiecimus, illã apertissimè conuincunt. Neque respondeo argumentis eorum qui illam asserunt, quoniam nihil pro se asserunt, sed nudam hanc hæresim, & nulla prorsus ratione fulcitam nobis proponunt: Sed quia consilia perinde ac præcepta verbo imperatiui modi à Christo dicta sunt, ideo fortè illi putarunt omnia illa esse præcepta. Et certè multi ex viris Catholicis hac sola ratione ducti circa aliqua consilia halucinati sunt, putantes illa esse præcepta. Vt igitur huic deceptionis occasioni aliqua ex parte occurrerem, decreui regulas aliquas ostendere lectori, quibus ille posit cõsilia à præceptis distinguere. Prima regula sumenda est ex consideratione duorũ præceptorum charitatis, quæ sunt dilectio Dei, & dilectio proximi, ex quibus duobus, vt Christus nos docuit, tota lex pendet, & prophetæ. Quicquid igitur necessarium est ad seruandam dilectionem Dei aut proximi, id omne credendũ est, esse nobis præceptũ: Quoniam plenitudo legis, vt Paulus ait, est dilectio. Quod autẽ ad augendã dilectionem Dei, aut proximi, est conueniens, & non necessarium ad illius conseruationẽ, id pro cõsilio tantum habetur. Secunda regula sumitur ex præmio quod promittitur obedienti, & ex pœna infligenda transgressori. Nam transgressor damnandus est ad mortem temporalem, aut ęternam: clarissimè conuincitur inde, præceptum esse illud ad mortale peccatum obligans. Quoniam nunquam Deus tam grauem pœnã minatur alicui, nisi pro solo peccato mortali. Et hoc modo iudicamus omnia in decalogo contenta esse pręcepta: quia omnia illa dixit Saluator esse necessaria ad ingressum vitæ æternæ. Hoc etiam modo iudicamus mortalia peccata esse contra illa opera carnis, de quibus Paulus ait.: quòd qui talia agunt, regnũ Dei non consequentur, quoniam nullus à regno Dei excluditur, nisi propter peccatũ mortale. Et inde euidenter colligitur, abstinentiam ab omnibus illis esse in præcepto. Si autem obedienti promittitur pręmium, & nulla pœna transgressori designatur, iustè credere possumus illud esse consilium & nõ pręceptum. Hoc modo intelligimus virginitatem esse consilium: quia illi promittitur regnum cœlorum à Christo, dicẽte: Sunt Eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Quod si posthabita virginitate nuptias elegerit, nulla propter hoc illi à Deo infligitur pœna: Paulo testante, qui ait: Si nupserit virgo, non peccat. Eodem modo cognoscimus paupertatem Euangelicam, esse tantùm in cõsilio, & non in pręcepto: quia diuitiarum possessori nulla propter hoc pœna assignatur: & illas renuntianti pręmium promittitur à Deo. Per hanc eandem regulam cognoscimus, ieiunium nunquam in Euãgelio datum esse à Christo in præcepto, sed solùm in consilio, quia nunquam minatus est Christus mortem, aut aliam similem pœnam non ieiunãti, & promisit præmium ieiunanti propter solùm Deum quum dixit: Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Tertia regula non huic soli negotio, sed omnibus quæ ad fidem, aut mores spectant, accommodari potest, & est totius Ecclesiæ consensus, vt illa pro pręceptis habeamus, quę ab Ecclesia Catholica fuerunt semper pro pręceptis habita, & illa tanquam consilia, existimemus, quæ concors sacrorum omnium doctorum consensus, semper iudicauit esse consilia, & non pręcepta. Nam cùm Ecclesia, vt Paulus ait, sit columna & firmamentum veritatis, & Christus cum illa sit vsque ad consummationem seculi, consequens est, vt in iis quæ ad salutem sunt necessaria, illa errare non posit.

Matt.22. *Rom.13.* *Gal.5.* *Matt.19.* *1.Cor.7.* *Matt.19.* *Matt.6.* *1.Tim.3.*

Tertia hęresis asserit, nihil esse bonum & Deo gratum nisi quod est ab illo mandatum atque præceptum. Huius hęresis autores & primi inuentores sunt etiam Lutherani, neque tamen inuenire illam potui in aliquo ex operibus Lutheri, quę vidi. Ioãnes Spangebergus ex Lutheranorũ familia, in sua Margarita Theologiæ, titulo de consiliis, de paupertate loquens, proponit sibi quęstionem, illíque respondet, hęc dicens: Quotuplex est desertio facultatum? Duplex. Altera fit nostra electione sine mandato Dei Matt.15. Frustra me colunt mandatis hominum. Altera est quę habet mandatũ Dei & vocationem, vt quum tyranni cogunt aut facultates amittere, aut ab Euangelio discedere, aut deficere. Hãc laudat Christus. Qui reliquerit, inquit, agrum, domum, & cętera propter Euangelium, hoc est, propter confessionem Euangelii, centuplum recipiet. Hęc ille. Martinus Butzerus vnus ex pręcipuis ducibus Lutheranorum, in Apologia confessionis Augustanę firmiter asserit, nullum opus nostrum esse Deo gratum, nisi fuerit primò à Deo pręceptum, & Erasmum Roterodamum hanc eandem sententiam docuisse ait: Ego tamen vt verum fatear, id in Erasmo non legi, neque hanc Butzeri apologiam vidi, & ideo verba illius in huuc locum citare non potui: sed legi Apologiam Alberti Pighii aduersus Butzerũ, vbi ille refert Butzerũ hoc asseruisse, & propter hanc causam, & multas alias in illa Apologia contra eundem Butzerum pugnat. Hæc hæresis deducitur ex proximè præcedenti hæresi, quæ dicit nullum esse in lege diuina consilium, sed omnia esse præcepta. Si nullum est consilium, vt illi dicunt, ergo omne bonum est præceptum: quia nullum est bonum Deo gratum, quod ille nobis aut in præcepto, aut in consilio nõ ostenderit. Consequens est igitur, vt relegato consilio, omnia bona Deo accepta contineantur sub præcepto. Hoc ideo hic declarare volui, vt intelligat lector contra hanc etiam hæresim pugnare illa omnino, quæ contra proximè præcedentem hæresim obiecimus, nam destructo fundamento, necessariò corruet huius hæresis structura, quæ illi innititur. Si constat esse aliqua in Euangelio consilia, quæ non sunt præcepta, constabit etiam multa opera humana esse bona & Deo accepta, quæ tamen Deus non præcepit: quoniam quæ Deus consulit, necessariò fateri oportet illa esse bona. Verùm etsi illa quæ in præcedenti [illegible] diximus, satis sint ad præsentis hæresis expugnationem, aliqua tamen illis nunc addere oportet, quæ propius & specialius contra illam pugnent, & per se sola cõuincunt. Primum ergo in acie constituo Abel iustum, cuius oblationem Deo placuisse, sacra testatur scriptura, hanc tamen illi fuisse præceptam, verbum Dei non dicit. Noë vir iustus transacta iam inun-

Ioannes Spangebergus. *Mar.10.* *Gen.4.* *Ibidem 8.*

datione diluuii exiccatáque aliquantulum terra, egressus arcam, ædificauit altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis obtulit holocausta super altare. De qua re nullum illi fuerat datum à Deo præceptum, & tamen oblationem illam fuisse Deo gratam, sacra scriptura testatur, hæc dicens: Odoratúsque est Dominus odorem suauitatis. Quibus verbis non solùm gratam, sed quod magis est, suauem esse dixit. Phinees filius Eleazari filii Aaron sacerdotis, absque vllo Dei præcepto interfecit virum Israëlitem coëuntem cum muliere Madianitide. Hæc tamen istorum occisio quantum placuerit Deo, verba ipsa quæ propter hoc facinus in fauorem Phinees, & ad præmium illius, dixit Dominus ad Moysen, apertè ostẽdunt: Phinees filius Eleazari filii Aaron sacerdotis, inquit Deus, auertit iram meam à filiis Israel, quia zelo meo commotus est contra eos, & non ipse delerem filios Israel in zelo meo. Idcirco loquere ad eum. Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi quàm semini eius pactum sacerdotii sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo, & expiauit scelus filiorum Israel. Manifesta est etiam Rachabetarum religio, qui sine Dei præcepto vinum non bibebant, & in multis aliis austeram vitam agebant, quam illis Ionadab eorum pater præcepto iniunxerat. Hæc tamen illorum obedientia, ad quam ex præcepto diuino minimè tenebantur, valde grata fuit Deo, vt apertè sacra scriptura testatur. Daniel propheta nullum prorsus suscepit à Deo ieiunãdi præceptum, & tamen per illud sic placuit Deo, vt ab eo die quo se affligere cœpit, Deus exaudierit orationem eius. Iratus erat Deus contra Niniuitas, sed illi in sacco, cinere & ieiuniis se humiliantes placauerunt illum, quod per opera illa facere nõ potuissent, iuxta Butzeri doctrinam: quia opera illa non fuerunt illis à Deo præcepta, scriptura tamen dicit, Deum vidisse opera eorum, quia conuersi sunt à via sua mala, & misertum esse super malitia quam locutus fuerat, vt faceret eis. Quid dicam de Ioanne Baptista? Nónne hic laudatus est à Christo propterea quod asperis vestiebatur? Hæc tamen asperitas vestium nunquam fuit illi à Deo præcepta.

Num.25. Hier.35. Dan.10. Ioann.3. Mat. 11. Heb. 11.

Multos etiam sanctos laudat Paulus, propterea quòd circuierunt in melotis, & pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus & speluncis, & in cauernis terræ. Et hos omnes dicit accepturos esse repromissionis consummationem propter opera illa, quæ à Deo non sunt præcepta. Sed hæc omnia omissa faciamus, & veniamus ad paupertatem de qua bonus ille Spangebergus dixit non esse Deo gratam, quando fit nostra electione sine mandato Dei. Petrus Apostolus, & reliqui condiscipuli fuerunt pauperes propria electione sine mandato Dei. Nam etsi postea dixit, Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: tamen quum primò illi ad scholam Christi venerunt, nihil tale illis fuit dictum: sed absque vllo Christi mandato relictis omnibus, secuti sunt illum. Hæc autem desertio facultatum quantum Deo fuerit grata, ipsemet declarauit, quum interroganti Petro quod præmium habituri essent ipse & sui condiscipuli, propterea quod reliquissent omnia, respondit: Amen amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Deinde post ascentionem Christi in cœlum, vt Apostolica historia refert, omnes qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. Possessiones & substantias vendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat. Hanc suarum facultatum desertionem Deus illis non præcepit, neque illos tyrannus aliquis ad illam sumendam coëgit: illam tamen fuisse Deo gratam, scriptura ipsa testatur, quæ propter desertionem illam laudat eos, quod non fuisset, nisi res illa Deo placuisset. Accedit adhæc omnia, quod Christus Redemptor noster, pauper fuit quatenus homo est: & hanc paupertatem ille propria electione sumpsit, & non aliquo patris mandato aut tyranno aliquo cogente. Absurdum autem & nimis impium esset, si quis dicere auderet, illam Christi paupertatem non fuisse Deo gratam, propterea quod non fuit illi à Deo patre precepta: quoniam vsque adeò per illam meruit, vt nos diuites essemus. Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, inquit Paulus, quoniam propter nos egenus factus est, cùm esset diues: vt illius inopia nos diuites essemus. Aduersus hanc hæresim Butzeri neminem vidi, qui ex professo scriberet, nisi solùm Albertum Pighium, qui in præfata Apologia pauca quędam dixit: Sed ante illum Augustinus diuino, vt credo, spiritu afflatus, & hanc præuidens hæresim, aliqua non parui momenti contra illam scripsit libro primo de adulterinis coniugiis, capite 14. vbi hæc ait: Multa sunt autem facienda non iubente lege, sed libera charitate: & ea sunt in nostris officiis gratiora, quæ cùm liceret nobis non impendere, tamen causa dilectionis impendimus. Vnde prior ipse Dominus cum se tributum non debere monstrasset, soluit tamen, ne scandalizaret eos, quibus ad æternam salutem gerens hominem consulebat. Iam verò Apostolus quemadmodum ista commendet, eius verba testantur, vbi dicit: Cùm enim liber sim ex omnibus, omnium seruum me feci, vt plures lucrifacerem.

Matt.4. Ibidẽ. 19. Act. 3. B C 1.Cor.8. August. D 1.Cor.9.

Cùm Paulus superius dixisset, Nunquid non habemus potestatem manducãdi & bibendi? Nunquid non habemus sororem mulierem circunducendi, sicut & cæteri Apostoli & fratres Domini & Cephas? An ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Et paulò pòst: Si alii, inquit, potestatis vestræ participant, non magis nos? Sed nos sumus vsi hac potestate, sed omnia toleramus, ne quod impedimentum demus Euangelio Christi. Deinde post pauca: Quæ ergo, inquit, mihi merces erit? Vt euangelizans [illegible] sumptu ponam Euangelium, vt non abutar potestate mea in Euangelio. Continuóque subiungit quod paulò antè commemoraui. Cùm enim liber sim ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Item alio loco de quibusdam quæ ad escam pertinẽt: Omnia, inquit, mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate, Esca

1.Cor.6.

ventri

ventri,& venter eſcis,Deus autẽ & hunc & has euacuabit.Item alibi de hoc ipſo,Omnia licita ſunt,ſed non omnia expediunt.Omnia licita ſunt,ſed non omnia ædificant:Nemo quod ſuum eſt quærat,ſed id quod alterius eſt.Atque vt oſtenderet vnde loqueretur. Omne, inquit,quod in macello venit, manducate nihil interrogantes propter conſcientiam.Et tamen alibi dicit:Non manducabo carnes in æternũ, ne fratrem meum ſcandalizem. Itemque alibi: Omnia quidem munda,ſed malum eſt homini qui per offenſionem manducat.Quid eſt,omnia licita ſunt?ipſum eſt,quod malum eſt homini qui per offenſionem manducat.Ita oſtendit ea quæ licita ſunt,id eſt,nullo pręcepto Domini prohibentur,ſicut expedit potius eſſe tractanda,non præſcripto legis,ſed conſilio charitatis.Hæc ſunt quę amplius erogantur ſaucio,qui curandus ad ſtabulum,Samaritani illius miſeratione perductus eſt.Et ideo dicuntur non à Domino præcipi,quamuis à Domino moneantur offerri,vt tanto intelligantur eſſe gratiora,quanto magis oſtenduntur indebita.Hactenus Auguſtinus,quem ideo tam prolixè citaui,quia tot & tam aperta contra hanc hæreſim dicit,vt videatur ex profeſſo contra illam diſputare.Non enim ſolùm dicit,opera ſine Dei præcepto facta poſſe eſſe bona & Deo grata,ſed aliquando eſſe meliora,& Deo magis accepta,quã alia quæ ex præcepto illius fiunt. Et idem etiam dixerunt Hieronymus & Ambroſius in aliis ſuis teſtimoniis,quæ nos in præcedenti hæreſi citauimus.

1.Cor.10. 1.Cor.8. Rom.4. Luc.10.

QVarta hæreſis ad hanc materiam præceptorum ſpectans, etiam eſt à Luthero inuenta. Dicit enim Deum præcepiſſe nobis ea quæ impoſſibilia ſunt vt à nobis ſeruentur: & dat exemplum de duobus præceptis decalogi,videlicet de præcepto dilectionis Dei,& de præcepto, Non concupiſces. Hæc enim duo dicit non poſſe in hac vita ſeruari: & cauſam huius impoſſibilitatis reddit in præcepto dilectionis, quia neceſſe eſt, vt in hac vita exiſtentes aliqua præter Deum amemus: quod quum facimus, Deus iam (vt ipſe ait) non ex toto corde amatnus.Quapropter colligit non eſſe poſſibile Deum in hac vita ex toto corde diligere: quod tamen (vt ille ait) nobis in primo præcepto mandatum eſt.De impoſſibilitate verò obſeruationis alterius præcepti,videlicet: Non concupiſces,talem aſſignat cauſam,quòd dicit concupiſcentiam quæ in baptizato relinquitur,eſſe peccatum propriè dictum,& tranſgreſſionem huius præcepti: Non concupiſces. Et quia caro tali concupiſcentia infecta ad omne opus liberi arbitrii concurrit,inde eſſe ait quòd omne opus humanum peccatum efficitur.Verùm hoc vltimum ſuperius in titulo de operibus oſtendimus eſſe falſum. Illo enim loco ex ſacra ſcriptura docuimus contra hunc eundem Lutherum,non omne opus humanum eſſe peccatum.Nunc ergo ſupereſt vt oſtendamus obſeruationem omnium præceptorum Dei eſſe nobis poſſibilem cum ipſius Dei adiutorio,quod tamen ipſe paratus eſt ſemper nobis pręſtare,ſi nos eo vti volumus.Poſtquam Dominus pręcepta dederat filiis Iſraël, oſtendere voluit omnia,quæ illis præceperat,eſſe poſibilia,ne fortè cùm ea in poſterum omiſiſſent, cauſarentur ea fuiſſe impoſsibilia. Sic enim in Deuteronomio dicitur: Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie,non ſupra te eſt,neque procul poſitum,neque in cœlo ſitum,vt poſsis dicere: Quis noſtrûm valet ad cœlum aſcendere,vt deferat illud ad nos,vt audiamus,atque opere compleamus? Neque trans mare poſitum,vt cauſeris & dicas:Quis è nobis poterit transfretare mare,& illud ad nos vſque deferre, vt poſsimus audire & facere quod præceptum eſt? Sed iuxta te eſt ſermo valde in ore tuo, & in corde tuo vt facias illum. Hæc ibi. Quibus verbis nihil poterat expreſsius dici vt oſtenderet obſeruationem mandatorum Dei eſſe poſsibilem,præſertim quod in proximè pręcedentibus verbis ſermonem fecerat de præcepto dilectionis Dei ex toto corde, & in ſequentibus verbis iterum idem præceptum replicat: ex quo colligitur apertè illud præceptum eſſe nobis poſsibile, cum Dei adiutorio, quod ille paratus eſt nobis præſtare:& eſſe illud de quo ſpecialiter dicit: Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie,non ſupra te eſt. Præterea Dominus apud Matthæum ait:Iugum meum ſuaue eſt & onus meum leue. Præcepta ſua Dominus appellat iugum & onus,& hæc dicit eſſe leuia: non ſunt ergo impoſsibilia,vt ait Lutherus.Nam ſi impoſsibile eſſet illa ſeruare,non iam leuia,ſed grauiſsima eſſent dicenda.Rurſum,beatus Ioannes in ſua prima Canonica epiſtola de mandatis Dei,dicit:Mandata eius grauia non ſunt.Ecce Ioannes dicit mandata Dei non eſſe grauia, & Lutherus non veretur dicere illa eſſe impoſsibilia. Nihil enim grauius eſſe poteſt alicui, quàm id quod nullo modo poteſt ſeruare. Si ergo mandata Dei grauia non ſunt, oportet vt impoſsibilia non ſint. Deinde maxima eſt dementia, dicere deum præcepiſſe impoſsibile,quoniam tunc deus iniuſtè ageret.Lege enim naturali docemur neminem obligari ad impoſſibile. Triſtiſsimum eſt illud Auguſtini: Nemo peccat in eo quod vitare non poteſt. Et in quodam ſermone ait:Dominus ſeruum pigrum non damnaret, ſi ea quæ fieri nullo modo poterant, imperaret. Et beatus Ambroſius libro primo de Iacob & vita beata, capite tertio: Nemo tenetur ad culpam, niſi voluntate propria deflexerit.Beatus Baſilius in regula monachorum,capite octogeſimotertio,de dilectione inimicorum loquens,ait:Nunquam autem præciperet hoc iuſtus & clemens Deus,niſi vtique etiam poſsibilitatem nobis donaſſet.Hæc ille.Et Hieronymus ad Damaſum ait:Execramur etiam eorum blaſphemiam,qui dicunt impoſsibile aliquid homini præceptum eſſe, & mandata non à ſingulis poſſe ſeruari. Hoc idem teſtatur Chryſoſtomus, dicens: Poſsibile eſt enim Dei iuſſa perficere,ſi modo velimus omnem naturæ trepidationem alacriter ſuperare: nihilque impoſsibile eorum quæ à Chriſto hominibus imperantur.Hæc Chryſoſtomus.Præterire hîc non oportet quod Lutherus ſibi ipſi non cõſtat,quia hoc vitio ſæpiſsimè laborat. Cùm enim de peccatorum confeſsione loquitur, dicit non oportere confiteri venialia,ſed nec etiam omnia mortalia:quia impoſsibile eſt omnia mortalia cognoſcere: ad impoſſibile autem,vt ibidem ait,nemo obligatur. Volens etiam probare Petrum Apoſtolum non fuiſſe cæteris omnibus à deo prelatum,ſic argumentatur: Primatus iſte ne vna quidem hora impletus eſt vnquam. Impoſsibile autem fuiſſet eum non impleri,ſi vel præceptus vel promiſſus fuiſſet.Et paulò poſt: Et omnia quæ deus præcepit,ſunt ab aliquibus ſaltem impleta.

Lutherus. Deut.15. Matt.11. 1.Ioan.5. Auguſt. Ambro. Baſilius. Hierony. Chryſoſt.

Hæc Lutherus. Quæ omnia cum præsenti doctrina velut ex diametro pugnant. Sed iam opus est vt examinemus an illa duo præcepta decalogi, quæ ab eo in exemplum eius assertionis cuique proposita sunt, rectè ab illo intelligantur. De præcepto dilectionis Dei constat Lutherum malè sentire, quoniam non sic præcipitur nobis vt Deum ex toto corde diligamus, quod nihil præter Deum diligamus, aut quod omnes vires nostræ voluntatis tali dilectioni applicemus: sed sic iubemur diligere Deum, vt nihil repugnans pręceptis Dei amemus. Quapropter ille dicendus est diligere Deum ex toto corde, qui deum diligens, reliqua omnia mandata eius seruat. Hoc autem expressè idem Dominus nos docuit, qui dilectionem suam nobis commendans, nihil aliud videtur à nobis exigere, quàm suorum mandatorum obseruationem. Sic enim ait: Si quis diligit me, sermones meos seruabit. Quæ verba exponens beatus Gregorius homilia trigesima, sic ait: Verè enim diligimus, si ad mandata eius à nostris nos voluptatibus coarctamus. Ecce qualiter testimonio Gregorii ex mandatorum Dei obseruatione colligitur perfecta Dei dilectio, ita vt ille dicatur implesse præceptum de dilectione Dei, qui reliqua Dei mādata seruauit. Præterea, beatus Ioannes in sua prima Canonica ait: Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus. In hoc ergo charitas custoditur, in quo mandata eius seruamus. Rursum, beatus Paulus dicit totam legem in vno mādato impleri, in hoc videlicet: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Qui ergo verè & prout debet, proximum diligit, is totam legem impleuit. At cùm Dominus præcepit nobis proximum diligere, ad opera nos misit, innuēs per hoc non tam in affectu quàm in operibus esse implendum præceptum de dilectione proximi. Cùm enim iussisset diligere inimicos nostros, continuò subiunxit, dicens: Benefacite his qui oderunt vos. Præceptum ergo de dilectione proximi implemus diligentes proximos nostros sicut nosipsos, cùm præceptum illud legis naturæ seruamus: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & facite illis. Nec tamen hæc omnia sic intelligenda sunt, vt charitatis præceptum quis putet impleri per operum exercitium sine vlla actuali dilectione. Nam & hæc potissimum requiritur, quoniam inter multa hominum mala quæ Apostolus enumerat in secunda epistola ad Timotheum, hoc quoque addit: Sine affectione. Oportet ergo affici Deo: & si cum hoc reliqua omnia illius mandata quispiam seruauerit, ille dicendus est diligere Deum ex toto corde iuxta illum modum, secundum quem dilectio Dei nobis in hac vita præcipitur. Nam dilectio Dei ad quam producendam anima omnes adhibet vires suas, & omnem admouet conatum suum, talis, inquam, non potest in hac vita haberi: nec illa nobis in hac vita præcipitur, sed illa est quæ expectatur in præmium. Beatus Paulus de cognitione Dei loquens, ait: Nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Sicut ergo ille de cognitione ait, idem sentire oportet de dilectione quæ sequitur cognitionem, vt videlicet hic diligamus ex parte, & in posterum diligere speremus ex toto. Hæc autem interpretatio præcepti de dilectione Dei probatur testimonio beati Bernardi, qui sermone quinquagesimo super Cantica, ita ait: Est charitas in actu, est & affectu. Et de illa quidem quæ operis est, puto datam esse legem hominibus, mandatúmque formatum. Nam in affectu quis ita habeat vt mandatur? Ergo illa mandatur ad meritum, ista in præmium datur. Cuius initium quidem profectúmque vitam quoque præsentem experiri diuina posse gratia non negamus, sed planè consummationem defendimus futuræ fœlicitati. Hęc Bernardus. Et beatus Augustinus libro tertio contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifacium, capite septimo eandem docet sententiam, sic dicens: Sapientiam quoque & cognitionem Dei tunc perfici in nobis, & in domino tantam exultationem, vt ea sit plena & vera securitas, quis negabit, nisi tam auersus sit à vero, vt ob hoc ad eam peruenire non possit? Verùm hæc non erunt in præceptis, sed in eorum quæ hic obseruanda sunt præmio præceptorum. Et paucis interpositis, addit: Hic ergo præceptum est, vt nō peccemus: ibi præmium non posse peccare. Hic præceptum est, vt desideriis peccati non obediamus: ibi præmium, vt desideria peccati non habeamus. Hic præceptum est: Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite: Ibi præmium est plena sapiētia, & perfecta cognitio. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate, ait Apostolus, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Hic præceptum est: Exultate Deo adiutori nostro: & Exultate iusti in Domino: ibi præmium est, exultate perfecto & ineffabili gaudio. Hæc Augustinus, qui multa alia illo loco dicit, quo docet in hac misera vita non esse præceptam nobis iustitiæ perfectionem, sed illam expectari in pręmio. Ex quibus apertè satis colligitur Lutherum malè intellexisse pręceptum de dilectione Dei. Deinde si præceptum illud esset vt Lutherus docet, intelligendum, nullus inueniretur, imò nec inueniri posset, qui illud in hac vita seruauerit. At multi sunt de quibus scriptura sacra testatur illos aut dilexisse Deum, aut quęsiuisse illum, aut seruisse illi in toto corde suo. Nam de Dauid Deus ad Hieroboam loquens, ait: Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & ambulauit post me in toto corde suo. Ecce Dauid ambulauit post Deum in toto corde suo, & custodiuit mandata Dei, & tamē Dauid fomitem carnis habebat, qui, vt in cæteris omnibus contingit hominibus, voluntati retinebatur. Conuincitur ergo ex hoc loco nec concupiscentiam carnis esse peccatum contra Dei præceptum, nec etiam illam obstare quo minus quid diligat Deum ex toto corde, prout à nobis in hac vita diligi mandabatur. Et idem Dauid non veretur ad Deum dicere: In toto corde meo exquisiui te. Et iterum: Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. Et rursum: In toto corde scrutabor mandata tua. Et iterum: Ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui. Si ad omnia mandata dirigitur Dauid, ergo ad mandatum de dilectione Dei. Et ad aliud: Non concupisces, oportet certè alterum istorum fateri, aut quòd illa non sunt mandata prout Lutherus illa interpretatur: aut quod Dauid non ad omnia mandata fuerit directus. At Dauid te[illegible] [illegible] na Dei mandata fuisse directum: non sunt ergo illa dei mandata intelligenda prout Lutherus illa interpretatur. Hoc idem etiam se fecisse testatur Ezechias rex cùm dominum deum orat, dicens: Obs[illegible]o domine, memento quomodo ambu-

Ioan. 3. *1. Ioan. 5.* *Roma. 13.* *Matt. 5.* *Matt. 7.* *2. Tim. 3.* *1. Cor. 13.* *Bernar.* *August.* *1. Cor. 13.* *1. Reg. 14.* *Psal. 118.* *4. Reg. 10*

A B C

D ambulauerim in conspectu tuo in veritate & corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. Num fortè iste non habebat fomitem resistentem? Habebat certè. Qualiter ergo ambulare potuit coram Deo in corde perfecto, si talis dilectio Dei, qualem Lutherus docet, à nobis in hac vita exigitur, aut si concupiscentia carnis est peccatum contra Dei præceptum? Præterea in Deuteronomio dicitur: Inuenies Deum, si tamen toto corde & tota tribulatione animæ tuæ quæsieris eum. Percôtemur ergo Lutherum an aliquis vnquam Deum inuenerit? Si abnuit, obstat illud quod dicit sponsa in Canticis: Inueni quem diligit anima mea. Et de illis qui in regno Iuda fuerunt tempore regis Asa, dicitur: In omni enim corde suo iurauerunt, & in tota voluntate quæsierunt eum, & inuenerunt. Si autē fatetur, vt oportet, omnem istum inuenire Deum, necesse est etiam vt fateatur omnem talem quæsiisse Deum in toto corde suo: alioqui non inuenisset Deum: quia vt hoc peragere possit, talis exigitur ab illo diligentia, vt videlicet Deum toto corde suo quærat. Ex his ergo omnibus apertissimè cōuincitur præceptū de dilectione Dei non esse intelligendum, vt Lutherus illud interpretatur, sed iuxta illam interpretationem est prœmium quod expectamus, & non præceptum quod mandatur. Hoc autem apertissimè colligitur ex quarto libro Regum, quo loco de Iehu rege ita dicitur: Porrò Iehu non custodiuit vt ambularet in lege Domini Dei Israël in toto corde suo. Et huius rei causam subdens, ait: Non enim recessit à peccatis Hieroboam qui peccare fecit Israël. Quia enim vnum aut alterum mandatum trāsgressus est, dictus est non ambulasse in toto corde. Vnde conuincitur eum ambulare in toto corde, qui omnia mandata

Cant. 3.
2. Par. 15.
4. Reg. 11

A implet. De alio præcepto, videlicet: Non concupisces, etiam patet Lutherum errasse. Ex prędictis nanque satis constat per illud non prohiberi carnis concupiscentiam, quoniam cum talis concupiscētia in omnibus hominibus, præter Christum & fortè virginem eius matrē, reperta fuerit, nullus esset qui tale seruasset præceptum. At Dauid custodiuit omnia mandata Domini, ergo & hoc mādatum. Non autē custodisset illud si carnis concupiscentia fuisset per illud prohibita. Conuincimus ergo vt per illud pręceptum non prohibeatur concupiscentia carnis, sed interior voluntatis affectus. Ad quod clarius ostendendum aliqua proferam sacrorum virorum testimonia. Sed antequàm illa in medium producam, hoc vnum admonere decreui, videlicet, hanc dictionem peccatum, æquiuocam esse in sacris literis. Aliquando enim capitur pro hostia quæ offertur pro peccato. Sic capitur à Paulo Apostolo in secunda epistola ad Corinthios, cùm ait: Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ac si diceret: Christum, qui etiam vt homo nullā admiserat culpam, pater cœlestis eum pro nobis mortem subire fecit: qua morte pro nostris peccatis suscepta, factus est ipse Christus peccatum, hoc est hostia pro peccato. Sed ab hac peccati significatione nunquam aliquis dicitur peccator. Et ita Paulus de Christo loquens, non dixit quòd pater fecerit eum peccatorem, sed quòd fecit eum peccatum. Aliquādo etiam vocatur peccatum, causa alliciens aut impellens ad peccatum, vel pœna peccati: & hoc modo appellauit Paulus peccatum, cùm dixit: Si autem quod nolo malum hoc facio, iam non ego operor illud, sed

2. Cor. 5.
Rom. 7.

B quod habitat in me peccatum. Peccatum hoc loco Paulus vocat carnis concupiscentiam, quia semper ad malum impellit, vel quia in pœnam primi peccati data est. Hoc autem patet ex sequentibus. Nam postquam dixerat peccatum quod in illo habitat, operari malum, statim subiunxit: Scio enim quòd nō quod habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Et ab hac peccati significatione nullus vnquam dicitur peccator. Vnde beatus Augustinus in commētariis super epistolam ad Galatas, ait: Aliud est peccatum habere, & aliud peccare. Alio modo sumitur hæc vox peccatum pro culpa, & Dei offensa, quam voluntas nostra transgrediendo Dei præceptum committit, & propter quam voluntas sic peccans rea efficitur alicuius pœnę infligendæ. Et hæc est solennissima illius vocis significatio, qua etiam frequentius sacræ literæ vtuntur. Et ab hac sola peccati significatione dicitur aliquis peccator. De hac ergo peccati significatione loquentes, dicimus concupiscentiam carnis aut fomitem non esse peccatum, & per consequens, non esse prohibitam per præceptum illud: Non concupisces. Richardus de sancto Victore libro secundo de Emanuele, capite vltimo, ostendens excellentiam beatæ virginis Mariæ super omnes alios sanctos, ait: Cæteris sanctis in commune præcipitur, vt in mortali eorum corpore peccatum non regnet: soli isti singulariter datur, vt mortale corpus eius peccatum non inhabitet. Non regnet (inquit Apostolus) peccatum in vestro mortali corpore. Ecce præcipit vt non regnet, sed nunquid vt non inhabitet? Attende super hoc quid alibi dicat: Si enim quod nolo malum id ago, iam ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Hæc Richardus. In quibus verbis id aduertendum est quod ait esse nobis præceptum vt peccatum non regnet in nostro mortali corpore: non autem esse præceptum, vt peccatum non inhabitet. Ex quo patet concupissentian carnis non esse interdictam, quoniam hæc est peccatum illud quod habitat in corpore nostro. Beatus Augustinus hanc sen-

Roma. 6.
Rom. 7.

C tentiam sæpisimè docet, videlicet in primo libro de Ciuitate Dei, cap. 24. & libro. 14. cap. 10. sed expressius & diffusius in libro. 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 13. Sic enim ibidem ait: Dicunt etiam baptisma non dare omnem indulgentiam peccatorum, neque auferre crimina, sed radere, vt omnium peccatorū radices in mala carne teneantur. Quis hoc cum Pelagianis nisi infidelis affirmet? Dicimus enim baptisma dare omnium indulgentiam peccatorū, & auferre crimina, non radere nec vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur, quasi rasorum in capite capillorum, vnde crescant resecanda peccata. Nam & istam similitudinem comperi suæ illos adhibere calumniæ, tāquam nos hoc sentiamus atque dicamus. Sed de ista cōcupiscentia carnis falli eos credo vel fallere, cū qua necesse est vt etiam baptisatus, & hoc si diligentisimè proficit, & spiritu Dei agitur, pia mente cōfligat. Sed hæc etiam si vocatur p[illegible] quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur: sicut scriptura, manus cuiusque dicitur, quod manus eam fecerit. Peccata autem sunt quæ secundū carnis concupiscentiam v[illegible] ignorantiam illicitè fiunt, dicuntur, cogitantur: quæ transacta etiam

August.

reos tenent si non remittantur. Et ista ipsa carnis concupiscentia in baptismo sic dimittitur, vt quanquã tracta sit à nascentibus, nihil noceat renascentibus. Hæc Augustinus, qui multò plura illo loco pro hac re dicit. Et libro primo de nuptijs & concupiscentijs ad Valerium per multa capita hanc eãdem docet sententiam. Quæ omnia curioso lectori legenda committo, satis illi me fecisse existimans, cùm ostenderim locum, vbi quæ voluerit, reperire valeat. Præter hæc omnia sanctorum virorum testimonia, extat etiam contra hanc impiam & blasphemam Lutheri sententiam aperta Ecclesiæ definitio. Nam cõcilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum, sessione quinta, capite quinto hanc particularem Lutheri de concupiscentia sententiam damnauit, sic dicens: Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta synodus declarat, Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod verè & propriè in renatis peccatum sit: sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit. Deinde idem Cõcilium sessione sexta, capite vndecimo, doctrinam asserentem præcepta Dei esse impossibilia, damnauit, hæc dicens: nemo temeraria illa, & à patribus sub anathemathe prohibita voce vti debet, Dei pręcepta homini iustificato, ad obseruandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet & facere quod possis, & petere quod non possis, & adiuuat vt possis. Cuius mandata grauia non sunt. Cuius iugum suaue est, & onus leue. Qui enim sunt filij Dei, Christum diligunt: qui autem diligunt eum, vt ipsemet testatur, seruant sermones eius: quod vtique cum diuino auxilio præstare possunt. Et post datam hanc doctrinam, ne quis temerè contra illam aliquid dicere auderet, canonem latæ sententiæ adiecit, qui inter multos alios in illa sessione æditos, decimo octauo loco constitutus, hæc verba continet. Si quis dixerit, Dei præcepta, homini etiam iustificato & sub gratia constituto esse ad obseruandum impossibilia, anathema sit. Hactenus Concilium Tridentinum. Aduersus hanc hæresim iuxta vtrãque illius partem scripsit largissimè Iacobus Latomus in eo opere quod fecit pro defensione determinationis Louaniensis contra Lutherum. Ioannes Roffensis episcopus scripsit disertissimè, vt solet, contra huius hæresis partem secundam, eam videlicet quę est de concupiscentia, in articulo secundo illius operis quod fecit cõtra 41. Lutheri articulos à Leone 10. prius damnatos.

Cõcilium Tridentinum. D

PRÆDESTINATIO.

Sigibertus monachus in suis chronicis refert, sub Honorio Imperatore & Zozimo papa fuisse quandam hæresim ortam, quæ docebat piè viuentibus non prodesse bonorum operum laborem, si à Deo ad mortem ordinati fuissent: & impiis peccatoribus nonobesse quecunque scelera & flagitia ab illis conmissa, si Deus illos ad vitã æternam prædestinasset. Huius hęresis autores Sigibertus ait vocari prędestinatos, nomenà sua doctrina suscipiemtes. Quis autem fuerit huius hęresis princeps, Sigibertus subticuit, nec ego apud aliquem alium reperi, quoniam nullus ex his qui de hæresibus scripserunt, huius hæresis meminit, præter Bernardum de Lutzẽburgo in suo catalogo hæreticorũ, qui nihil aliud dicit quàm idquod in chronicis Sigiberti inuenit. Hunc errorẽ ferè per mille annos iam sepultũ suscitauit ab inferis Ioãnes Huss Bohemus, dicens eum, qui à Deo prædestinatus est ad vitã, etiam si mala opera agat, nunquã posse esse mẽbrum diaboli: & illũ qui est à Deo ordinatus ad mortẽ, quãtumcũque bene viuat, nunquã posse esse membrum Dei. Hanc pestilentissimam hæresim anno millesimo quingentesimo tricesimo quarto, amplexati sunt aliqui vulgares & idiotę homines in Hollandia & phrygia, dicẽtes nulli homini bonum opus prodesse, aut malum obesse, sed omnia pendêre ex sola prædestinatione & pręsciẽtia diuina. Quæ doctrina iustos viros à bonorum operum exercitio auocat, & peccatores ad quæcunque scelera perpetranda impellit. Scripturæ ergo sacræ testimoniis apertissimis huius) falsitatem ostendamus, ne ex hac doctrina ãsam malè agẽdi peccatores accipiant. Nullus dubitat Cain fuisse dãnatum, qui de misericordia diuina desperauit, dicẽs: Maior est iniquitas mea, quã vt veniã merear. At cùm Dominus ad munera eius non respexisset, & ob hoc Cain esset iratus, concidissetque vultus eius, dixit illi Dominus: Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nónne si bene egeris, recipies? Ecce Deus promittit homini præscito præmium bonorum, si ea voluerit agere: & non verentur hæretici potentiam bene operandi auferre ab illis qui à Deo ad mortem ordinati sunt. Deus enim neque sua prædestinatione, sic necessitate prædestinatos ad bonum, vt malè agere & perire nequeant: neque ad gehennam ordinatos sic cogit, vt bene agere & vitam promereri non valeant. Nam (vt verbis Augustini vtar) nouit Deus mutare sententiam, si homo cœperit mutare vitam. Vnde ipsemet Deus per Hieremiam Prophetam loquitur, dicens: Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei. Præterea, certum est Dauid regem fuisse à Deo ad vitam æternam prædestinatum, & tamen cùm propter adulterium ab eo commissum accessisset ad illum Nathan Propheta proponens regi parabolam de homine diuite accipiente ouiculam à paupere, qua idem pauper alebatur: Rex Dauid dixit talem diuitem esse filium mortis. Quo dicto, propheta Nathan dixit ad Dauid: Tu es ille vir. Quibus verbis propheta apertissimè declarauit, Dauid regem propter scelus illud esse filium mortis, & dignum qui morte plecteretur æterna, nisi Deus illius misertus, vitam illi dedisset qua malè actorum pœnitere potuisset. Rursum, Beatus petrus Apostolus prædestinatus est à Deo ad vitam æternam, qua etiam nunc iam fruitur: hic tamen cùm Christum increpasset eò quòd se moriturum dixerat, & mori pa[illegible] ab eodem Christo: Vade post me Satana. Ecce Petrus prædestinatus, qui tamen aliquando fuit Satanas. Quod si Satanas fuit, oportet vt tunc magis ad dæmonem quam ad Christum pertineret. Nam Th[illegible]ophylactus illum locum Matthæi exponens

Prædestinati. A

Ioannes Huß.

Genes. 4.

Ibidem. B

Hiere. 18.

2. Reg. 12

Matt. 16.

exponens, sic ait: Satanas aduersarius dicitur. Vade igitur post me, hoc est, ne obsistas, sed sequere voluntatem meam. Vocat autem sic Petrum, quia etiam Satanæ displicebat Christum pati. Hæc Theophylactus. Sed quia non est valde manifestum Petrum tunc peccasse mortaliter, quanuis vocatus fuerit Satanas (nam sic dictus est, quia diuinæ voluntati aduersabatur. Satanas enim idem est quod aduersarius) ideo aliud manifestissimum illius peccatum producimus, trinam videlicet negationem, qua magistrum suum & omnium nostrum deierans negauit. Deinde Paulus vas electionis, qui testatur sibi esse repositam à Deo coronam iustitiæ, fatetur se prius fuisse blasphemum. Si tunc blasphemus, ergo tunc peccator & iniquus, & per consequens tunc dignus morte. Nisi fortè isti hæretici censent blasphemum esse dignum præmio æterno. Et si peccator tunc erat, oportet vt membrum dæmonis tunc fuerit. Vnde beatus Gregorius in homilia super Euangelium dominicæ primæ in quadragesima, sic ait: Certè iniquorum omnium caput diabolus est, & huius capitis membra sunt omnes iniqui. Hæc ille. Demum inter multas assertiones Ioannis Huss, quas Concilium Constantiense sessione decima quinta damnauit, tertia in ordine est quæ sequitur: Paulus nunquam fuit membrum diaboli, licet fecerit actus quosdam actibus Ecclesiæ malignantium consimiles. Et sexta assertio eiusdem Ioannis Huss sub his verbis ibidem ponitur: Præscitus, etsi aliquando sit in gratia secundum præsentem iustitiam, tamen nunquā est pars sanctæ Ecclesiæ: & prędestinatus semper manet membrū Ecclesiæ, licet aliquādo excidat a gratia prædestinationis. Hæ autem duæ assertiones simul cum aliis pluribus eiusdem Ioannis Huss in Cōcilio Constantiensi damnatæ sunt.

Theoph. — *Cōcilium Constant.*

Secunda hæresis circa prædestinationem est, quæ asserit hominem sine speciali Dei reuelatione posse scire se esse a Deo prædestinatum ad vitam æternam. Hæc hæresis hoc nostro miserando seculo ad quasuis hæreses suscitandas aptissimo, in quo quicquid de dogmatibus effundere libet, licet, primò in publicum prodiit. Sed bene res habet, quòd qui ita sentiunt nō sunt vsque adeò progressi, vt errorem suum per scripturam quæ multò latius quam verbum nocere solet, prodiderint: sed solo verbo suum temerarium atque adeò præsumptuosum iudiciū manifestarunt. Nam in Concilio Tridentino, cui pręsens adfui, cùm inter viros doctos, qui multi illic aderant, tractaretur ex mandato synodi quæstio de certitudine iustificationis humanæ, & res esset inter eos controuersa, ecce vnus aut alter prosilierunt, qui præsumptuosa quadam temeritate coram tanta doctorum virorum multitudine dicere non erubuerunt, hominem absque speciali Dei reuelatione posse certò scire nō solùm se esse iustum, sed esse prædestinatum. Vnus autem ex illis, vt temeritatem suam & superbam pręsumptionem pleniorem faceret, seipsum in exemplum proposuit, dicens: Nam ego quidem certò scio me esse prædestinatū. Quod ego audiens obstupui, miratus quòd homo vel mediocriter doctus & sui iudicij compos, in tam dementem errorem incidisset, & illam coram tali ac tanto cœtu effundere non erubuisset. Postea verò rem hanc mecum tractans, & diligenti consideratione mente reuoluens, vehementer suspicatus sum, hoc tam præsumptuosæ hæresis assertores, Lutherum in pectore gestasse, & in illius verba iurasse, quamuis illi pro catholicis se nobis venditabant, & pro talibus à nobis existimari cupiebant. Nam etsi Lutherus nūquam, quod ego sciam, hanc hæresim apertè docuit, ex aliis tamen illius assertionibus euidenter colligitur. Lutherus enim asserit, omnem hominem fidelem debere certò credere se esse iustificatum gratis per misericordiam Dei. Dicit insuper hominem fidelem, etiam si ipse velit, non posse admittere illā salutem quæ sibi data est in baptismo, nisi nolit credere. Ex quibus duabus assertionibus manifestè deducitur ista tertia. Quoniā si homo est certus se esse iustum, & est certus se non posse amittere suam iustitiam, consequens est vt sit etiam certus se assecuturum vitam æternam, quam sine Dei prædestinatione ad illam, assequi non posset. Contra illas duas primas Lutheri hæreses iam supra in titulo de gratia disputaui, & omnia quæ contra illas duas hæreses in illo loco dixi etiam in hoc loco cōtra istam hæresim, de qua nunc agimus, viriliter pugnant. Nam si homo non potest esse certus de sua iustificatione, multò minus de sua prædestinatione. Sed specialiter adhuc contra hanc hæresim pugnare volo, & apertis scripturæ testimoniis, euidentibusque argumentis illam conuincere, vt tandē coniuncta atque confusa discedat à toto orbe Christiano. Vt autem rem apertiorē faciamus, statuamus & signemus hominem aliquem qui sine speciali Dei reuelatione certò sciat se esse prędestinatū, & fingamus illum esse Petrum. Probo igitur Petrum sine Dei reuelatione nunquam id scire posse, quoniam seclusa Dei reuelatione, nulla patet via per quam id potuerit Petro esse certum. Primò quidem Petrus non potest esse certus certitudine euidentiæ de sua prædestinatione: quoniam se esse prædestinatum, non potest sibi esse aliquo modo euidens. Nam ex sola terminorum notitia non potest esse euidens, quoniam sola prima principia per se nota, sunt hoc modo euidentia. At cùm Petrum esse prædestinatum non sit principium per se notum, consequens est vt possit hoc modo esse euidens. Et certè si hoc modo posset esse euidens Petro, se esse prædestinatum, cuicunque etiam alij homini esset euidens Petrum esse prædestinatum: quia nomina & voces huius enuntiationis, Petrus est prædestinatus, quicunque alius potest cognoscere, & ita oportet vt quicunque alius homo posset euidenter scire, Petrum esse prædestinatū. Hoc autem fateri, summa esset dementia. Nō potest etiam esse euidens Petro per demonstrationem, se esse prædestinatum: quoniam Petrum esse prædestinatum non est res necessaria, sed merè cōtingens, quippe quæ ex sola pēdeat libera Dei voluntate. Non enim necessitate aliqua, sed libera sua voluntate Deus homines ad vitam æternam prædestinat. De qua re apertissimè nos admonet Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola. Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni. Quia in hoc ipsum excitaui te vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuncietur nomē meum in vniuersa terra. Ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Constat igitur prędestinationem quæ ex sola libera Dei voluntate pendet, rem esse contingentem & non necessariam. Res autē contingentes

Lutherus — *Rom. 9.*

non possunt per demonstrationem probari: quoniam (vt Aristoteles docet) de contingentibus non potest haberi scientia. Nec potest esse euidens Petro per experientiam, se esse prædestinatum: quoniam id quod sic est euidens, oportet vt sit facialiter & intuitiuè agnitum. At prædestinationẽ illam qua Petrus est prædestinatus, quæ actus est diuinæ voluntatis, nemo nisi Deo volente & manifestante intueri valet. Nam talis actus diuinæ voluntatis, quo Petrum ad vitam æternam ordinat, nisi Deo viso, videri non potest, imò quod mirabilius est, etiam si Deum ipsum quis videret, nõ tamen ideo necessarium esset, vt diuinam illam volitionem intueretur, qua Petro decernit dare vitam æternam. Nam (vt B. Augustinus egregiè docet) est Deus speculum quoddam voluntarium, ea quæ vult in seipso pandens & manifestãs, & quæ vult abscondens. Nõ est igitur possibile vt Petro qui diuinæ voluntatis decretum intueri nõ valet, sit per experientiam euidẽs, se esse prædestinatum. Adde quod iudicia Dei sunt hominibus tam occulta & incognita, vt nõ solũ illa intueri, sed neque alio modo cognoscere valeat. Ideo regius propheta ostendere nobis volens, quantum nos diuina iudicia lateant, dixit: Iudicia Dei abyssus multa. Et huius filius rex Salomõ ait. Quis hominũ poterit scire cõsiliũ Dei? Aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidę, & incertæ prouidentiæ nostrę. Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantẽ. Et difficilè æstimans quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore. Quæ in cœlis sunt autem quis inuestigabit? Sensum autem tuũ quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritũ tuũ de altissimis? Et Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola, tantam iudiciorum profunditatẽ admiratus exclamat, dicens: O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis cõsiliarius eius fuit? Propterea de corde hominis quod inscrutabile sit, Dominus per Hieremiam loquitur, dicens: Prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes. Si nemo potest scire ea, quæ in corde hominis versantur, multò minus poterit cognoscere quæ Deus in corde suo decernit, nisi ipse reuellet. Sũma igitur temeritas est, aliquẽ dicere, sine Dei speciali reuelatione, certò & euidẽter scire se esse predestinatũ ad vitã æternam, cùm Salomon dixerit, sensum Domini neminem scire, nisi ille dederit sapientiam, & miserit spiritum suum de altissimis. Propter quod ab illo qui se prędestinatum esse certò scire se dicit, interrogandum esset iuxta Pauli doctrinam, Quomodo nosti sensum Domini? Nunquid consiliarius eius fuisti? Et in priori ad Corinthios epistola iterum docet diuina iudicia esse nobis abscondita, quæ tamen Deo reuelante optimè intelligere valemus. Quæ sunt Dei (inquit Paulus) nemo nouit nisi spiritus Dei: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quę à Deo donata sunt nobis. Ex his omnibus apertissimè colligitur, neminẽ absque Dei clara visione posse certò scire certitudine euidentiæ se esse ad vitam æternam prædestinatum. Superest vt ostendamus neminem etiam sine speciali Dei reuelatione posse rectitudine fidei Catholicæ certò scire se esse prædestinatum. Hoc autẽ facillimè quisque intelliget esse verum, si aduertat quod nihil est huiusmodi certitudine certum, nisi id solũ quod ex fide Catholica credere tenemur. Alioqui oportebit fateri, quod ex sola probabili ratione & pia erga dicentem affectione certò credimus, esse nobis tam certa, sicut ea quæ fide Cotholica credimus. Quod si quis concesserit, impiè aget. Quoniam circa ea quæ ex sola probabili ratione & pia affectione credimus, decipi possumus: circa illa verò quæ ex fide Catholica credimus, decipi non possumus. Si autẽ contingeret, ea quæ sola ratione probabili & pia affectione creduntur, talia esse vt circa illa nõ posit sic credẽs decipi, quod fieret, si quis hac sola ratione motus, crederet aliquam geometricam propositionem demonstrabilem, aut aliquem ex articulis fidei Catholicæ, tamen is sic credens non esset tanta certitudine certus, sicut is qui eadem crederet ex fide Catholica inclinante illum ad sic credendum. Quoniam etsi ambo essent æquè certi ad hoc quod nullus eorum sic credendo potest falli, quia obiectum vtriusque est ex se æquè certum: ex eo modo tamen tenendi ad obiectum, sunt valde dispares. Nam alter illorum mouetur à sola veritate humana & probabili ratione, alter verò innititur veritati diuinæ & ab illa mouetur ad credendum: quia credit Deũ esse veracissimum: ideo firmissimè credit omne reuelatum à Deo esse verũ. Quantum autem intersit inter hoc & illud motiuum, & quantum si hoc quàm illud certius, nemo est qui non videat.

Ex quo apertissimum euadit nihil quod fide solum humana creditur, esse æquè certum sicut id quod creditur ex fide Catholica inclinante & mouente animam ad sic credendum. Et indè necessariò cõsequitur vt hac certitudine fidei Catholicę nemo absque speciali Dei reuelatione posit esse certus, se esse ad vitam æternam prædestinatum. Quoniam quisquis dixerit, se tali certitudine esse de sua prędestinatione certum, fateri cogetur esse articulum fidei, se esse predestinatum, aut per euidentem & manifestam consequentiam deduci ex aliquo articulo fidei. Nam alioqui (vt nunc dicimus) non posset tali certitudine esse de sua prædestinatione certus. Vtrunque tamẽ istorum est apertissimè falsum. Nam quod non sit articulus fidei Catholicæ, Petrum aut Ioannem esse ad vitam æternam prædestinatum, adeò est manifestum, vt probatione non indigeat. Si quis autem tam effrons est, vt id negare non vereatur, petendum est ab illo vbi in Apostolorum symbolo, aut in aliquo ex sacris codicibus id ostendet, sed quia apertiora sunt ista, quàm vt in illis moram facere debeamus, ideo ad aliud pertranseo. Non potest etiam ex articulis fidei per euidentem consequentiam deducere Petrus, se esse prædestinatum. Nam si id fieri posset, non solùm Petrus, sed quicunque talem deductionem facere sciret certò cognosceret de se & de alio quouis prædestinato, illos esse ad vitam æternam prædestinatos. Nec solùm certò sciret certitudine fidei Catholicæ, sed ita credere teneretur sub interminatione gehennæ. Quoniam ea quæ per euidentem consequentiam ex articulis fidei deducuntur, omnes sub interminatione gehennæ credere tenentur. Præterea si hoc ex aliquo articulo deduci posset, certè nõ ex alio quàm ex illo quo Deus

Psal. 35. Sapien. 9. Roma. 11. Hiere. 17. 1. Cor. 2.

C D A

Deus bene operanti & suis mandatis obedienti promisit se daturum vitam ęternam. Si vis ad vitam ingredi (inquit Saluator noster) serua mandata. Verum ex hac sola promissione nõ potest quis esse certus de sua prædestinatione, quoniam non est nuda & absoluta promissio, sed conditionalis, sub hac videlicet conditione quod seruet mandata. Nemo autem sine speciali Dei reuelatione potest esse certus se habere illam mandatorum Dei adimpletionem, quæ satis sit, iuxta Dei promissionem, ad vitam æternam certò assequendam. Nam illa obedientia qua nunc quis hoc temporis articulo diuina exequitur mãdata etiam si certò sciret se tunc perfectè diuinis obedire mandatis, non valet hominem reddere certum de vita æterna assequenda: Quoniam non iuxta quãcunque, sed solum iuxta eam, quæ erit in finalem perseuerantiam Deus promisit se vitam ęternã daturum. Qui perseuerarit vsq; in finem (inquit Saluator) hic saluus erit. Et Paulus ait. Nõ coronabitur nisi qui legitimè certauerit. Non certat autẽ legitimè, qui quamuis multa & egregia in bello gessit facinora, tandem spontè & non coactus hosti cedere voluit. Denique Salomon ait. Si ceciderit lignum ad austrũ siue ad aquilonem, in quocũque loco ceciderit, ibi erit: Quæ verba interpretans Hieronymus in commentariis super Ecclesiastem, sic ait. Lignum quod in hac vita corruerit, & conditione mortalitatis fuerit incisum: aut peccauit antè dum staret, & in Boreæ parte posteà ponitur: aut si dignos Austro fructus attulit, in plaga iacebit australi. Hæc Hieronymus. Eandem sententiam multo apertius declarat diuus Salonius episcopus Viennẽsis in quæstionibus quas in modum dialogi fecit super Ecclesiastem, sic inquiens. Hæc sẽtẽtia spiritualiter intelligi debet. Nam per lignum homo designatur: quoniam vnusquisque est quasi lignum syluę generis humani. Per austrũ, qui est ventus calidus, designatur requies Paradysi: Per Aquilonem, qui est frigidus, designatur inferni supplicium. Et est sensus. Vbicunque homo sibi locum viuẽdi præparauerit, ad Austrum cùm ceciderit, id est, mortuus fuerit, in requie Paradysi & gloria regni cœlestis permanebit in æternum. Si verò malè viuendo locum sibi præparauerit ad Boream, inferni pœnas luet in secula seculorum. Hæc Salonius ad Veranium fratrem. Ex quibus omnibus apertè colligitur, finẽ prędestinationis, qui est vita æterna, non dari à Deo propter quamcunque iustitiam nisi in illa in vltimo vitæ hiatu reperiatur. Et inde apertè cõuincitur, vt ex sola cognitione præsentis iustitiæ, etiam si illam se habere quis certò cognosceret non possit esse de sua prædestinatione certus, certitudine fidei Catholicæ. Quoniam etsi admittamus (quod iuxta Pauli doctrinã falsum est) prędestinationem diuinam ex meritis hominũ præuisis procedere, ita vt prædestinationis diuinæ causa sit pręscientia meritorum, hoc tamen de illis solis meritis intelligendum esset, quę Deus præsciuit illum in articulo mortis habiturum, vt iuxta Salomonis sentẽtiam, in eo statu perpetuò maneat, in quo per mortem cecidit. Sed fortè quis prædictum errorem pertinaciter tueri contendens, in Iouiniani & Pelagii hæresim incidet, dicẽs, eum qui semel gratiam baptismi suscepit, nõ posse amplius illam amittere, & per consequens nec peccare, sed esse de sua perseuerantia, ac proinde de vita ęterna securũ. Et inde fortè deducet, eum qui certus sit se gratiam baptismi esse assequutum, esse inde certum de sua prædestinatione ad vitam æternam, quoniam credit certò se ab illa gratia non posse excidere. Sed qui ad hoc asylum cõfugeret, errorem tueretur peiorem priori, nam ex sacris literis constat, Dauid regem fuisse bonum & iustum, quando ex Dei pręcepto illum Samuel Propheta vnxit in regem. Posteà tamen domi ociatus vxorem Vriæ concupiuit, & tandem cum illa coiens adulterium primò & deinde homicidium perpetrauit. Sed quia fortè hoc exemplum Iouinianus & Pelagius reiicient, propterea quod Dauid non habuit gratiam baptismi, qui tunc non erat à Deo institutus, ideo ad eos, qui gratiam baptismi receperunt, accedamus. Apostolos esse ante mortem Christi baptizatos, constat vel ex eo loco Ioannis vbi ad illos Saluator noster alloquens, dixit. Qui lotus est non indiget nisi vt pedes lauet. Vos autem mundi estis, sed non omnes. Nam illa verba de lotione per sacramentum baptismi intelliguntur à sanctis: dicens illos esse mũdos, ostendit illos tunc esse in gratia. Quod autem addit, sed non omnes, propter Iudam dictum esse constat, qui tunc Christi Saluatoris nostri mortem meditabatur. Parum tamen post hæc verba, in eadem videlicet nocte, omnes Apostoli scandalum passi sunt, quando relicto eorum magistro omnes fugerunt. Et Petrus qui se omnibus fortiorem & cõstantiorem iactabat, peius omnibus peccauit quando anathematizans & iurans, ter magistrum suum negauit. Nec opus est amplius cõtra hanc Iouiniani hæresim disputare, quia suprà in titulo de de gratia, heresi. 2. satis me dixisse memini. Et ex illis omnibus apertissimè cõuincitur, quemlibet hominem quantũlibet iustũ, nisi à Deo sit in gratia confirmatus, posse mortaliter peccare, & per consequens baptismi gratiam amittere. Et inde euidenter colligitur, neminem ex sola agnitione præsentis iustitiæ, etiam si illam se habere certissimè sciret, posse certò cognoscere certitudine fidei Catholicæ se esse ad vitam æternam prædestinatum. Fortè is qui de sua prædestinatione se certum esse contendit, prædictis rationibus victus dicet, non ex sola cognitione præsentis iustitiæ, sed etiam finalis perseuerantiæ, esse sibi certò persuasum certitudine fidei Catholicæ, se esse ad vitam æternam prædestinatum. Sed qui hoc diceret, errorem errori adderet: quoniam nemo sine speciali Dei reuelatione potest suam finalem perseuerãtiam certò agnoscere. Nam de hac sola intelligendum est quod Salomon ait. Nescit homo vtrum amore an odio, dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta. Quæ verba etsi aliter à Hieronymo ex Hebræo sermone in Latinum translata sint, quam nos iuxta vulgatam æditionem nunc citauimus suorum tamen verborum sensus à nostro non differt. Translatio Hieronymi, sic habet. Et quidem charitatem & quidem odium non est cognoscens homo, omnia in facie eorum. Vt autem omnibus constare possit istorum verborum sensum à nostra vulgata æditione non differre, opus est vt ipsummet Hieronymũ audiamus suam translationem interpretantem, qui sic ait. Neque amicitias neque inimicitias scit homo, sed omnia coram eis incerta, propterea quòd omnibus eueniunt similia, iusto & iniusto. Porrò hic sensus est. Etiam in hoc dedi cor meum, & scire qui quos Deus diligeret, quos odisset, & inueni iustorum quidem ope

Matt. 19. Matt. 10. 2. Tim. 2. Eccle. 11. Hyerony. Salonius. Ioan. 13. Eccle. 9. Hierony.

ra in manu Dei esse: & tamen virum amentur à Deo an non, nunc eos scire non posse, & ambiguo fluctuare, vtrum ad probationem sustineant quæ sustinent, an ad supplicium. Hæc Hieronymus. Quæ verba eundem explicant sensum quem vulgata æditio docet. Præterea, idem Salomon alibi dicit. Ne glorieris in crastinum, ignorãs quid superuentura pariat dies. Per chrastinum hoc loco Sapiẽs intelligit totum tempus futurum, siue sit proxima dies sequens, aut quelibet alia post illam. Iuxta hanc enim significationem vsus est hac voce Saluator noster, quum auocare nos volens à cura & solicitudine prouidendi in futurum tempus de rebus corpori necessariis, dixit. Nolite soliciti esse in crastinum. Non enim solùm prohibuit nobis solicitudinem in diem proximam, sed multo magis in aliam longè distãtiorem. Prohibet ergo Salomon, ne gloriemur in tempus futurum, quia ignoramus quid illo tempore acturi sumus. At si homo iustus esset certus de sua perseuerantia in iustitia, posset quidem, & meritò gloriari de sua præsenti bonitate & iustitia: quia certò sciret quid superuentura dies illi parere posset. Nam si, vt Paulus docet, potest homo de bonitate in Domino gloriari, nihil prohibet quin gloriari possit in crastinum, si certus est se in crastinum non amissurum quod hodie habet. Sed quia Salomon diuino spiritu illustratus optimè agnoscebat, homines ex se ignorare quid in futuro tempore acturi sint, ideo prohibet illis ne in futurum tempus glorientur: Ideo beatus Augustinus in libro de pastoribus capite 12. temeraria iudicia esse censet ea quibus homines de se aut aliis iudicant, quales futuri sint, cùm hoc scire nõ possint. Temerariis iudiciis, inquit ille, plena sunt omnia, neque timor certus est, neque amor. Quid sit hodie quisque homo, vix nouit ipse homo: tamen vtcunque quid hodie, quid autem cras neque ipse. Hæc Augustinus. Rursum, contra perseuerãtiæ certitudinem pugnant omnia illa, quibus sacra scriptura nos admonet, vt in futurum simus cauti, & nobis ipsis prospiciamus. Qui sibi videtur stare, inquit Paulus, videat ne cadat. Et Salomon ait: Beatus homo qui semper est pauidus. Si homo semel iustificatus certus esset de sua perseuerantia, non erat opus illum admonere de cautela, & de pauore. Deinde, perseuerantiam in bono, aut suam prædestinationem non esse alicui homini sine speciali Dei reuelatione notam, testantur concorditer omnes sacri doctores, è quibus aliquos nunc in testes citare decreui. Bernardus in sermone primo de sepuagesima, de cœlesti electorum generatione disserens, hæc ait. Sed generationem istam quis enarrabit? Quis potest dicere, ego de electis sum? ego prædestinatus ad vitam? ego de numero filiorum? Quis hæc inquam dicere potest reclamante scriptura? Nescit homo an amore dignus sit, an odio. Certitudinem vtique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis huius anxitate cruciemur. Hæc Bernardus, qui non suo tantum iudicio, sed sacræ scripturæ testimonio fretus, apertè docet neminem scire se in bono perseueraturum, aut à Deo ad vitam æternam esse prædestinatum. Beatus Gregorius libro 6. in registro, interpretãs illud Saluatoris, Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, nescis vnde veniat aut quò vadat, hæc ait. Spiritus quidem venit & vadit, quia reprobos deserit, electos assumit. Et quia iudicium omnipotentis Dei imperscrutabile est, vnde veniat, & quò vadat homo nescit: quia sciri non potest, an quis in gratia quam recipit, perseuerare in perpetuum debeat. Ab eo igitur qui defecit, venire spiritus dicitur, ire ad eum qui perseueraturus est: quia alios in tempore, alios assumit nec tamen deserit. Hæc Gregorius. Eidem sententiæ fauet beatus Salonius Viennensis episcopus Gregorio vetustior, qui in commentario quod in modum dialogi fecit super Ecclesiam, interpretãs illud salomonis: Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus iumentorum descẽdat deorsum, hæc ait. Filij Adam significant sanctos & electos viros, qui meritò appellantur homines, quia rationaliter, sancte, & spiritualiter viuunt. Per iumenta verò significantur carnales, quia propterea iumenta vocantur, quoniam bestialiter & carnaliter sicut iumenta & pecora viuunt. Hinc enim sanctus propheta Dauid, dicit. Homines & iumenta Saluabis Domine. Solet enim fieri, vt illi qui videntur homines iusti, peccent, & conuertantur à iustitia sua, & faciant iniquitatem. E contrario illi qui sunt mali & impii, conuertantur ab iniquitate sua, & faciant iustitiam & æquitatem. Ideo dicit Salomon: Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus iumentorum descendat deorsum: quia tamen incertus est vitæ huius status, vt & peccator qui iumentum vocatur, per pœnitentiam conuersus surgat & ascendat in cœlum, & iustus à iustitia sua ruat in peccatum, & demergatur ad inferos. Hæc Salonius. Sed multo apertius beatus Augustinus in multis locis hanc sententiam docet. Nam in epistola ad Probam, quæ est in ordine suarum epistolarum. 121. tractans illud Pauli: Nolite ante tempus iudicare, hæc ait. Sicut sibi quisque, nemo alter alteri notus est: & tamen nec sibi quisque ita notus est, vt sit de sua crastina conuersatione securus. Et libro vndecimo de ciuitate Dei, capite duodecimo, de istis viris loquens, hæc ait. Qui licet de suæ perseuerantiæ præmio certi sunt, de ipsa tamen perseuerantia sua reperiuntur incerti. Et in libro de bono perseuerantiæ, prope initium, hæc ait. Asserimus ergo, donum Dei esse perseuerãtiam, qua vsque in finem perseueratur in Christo. Finem autem dico, quo vita ista finitur, in qua tantummodo periculum est, ne cadatur. Itaque vtrum quisque hoc munus acceperit, quandiu hanc vitam ducit, incertum est. Hactenus Augustinus. Denique Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum, sessione sexta, capite 12. & 13. manifesta definitione declarauit, quid de hac re sit necessariò credendum, sic dicens: Nemo quoque quamdiu in hac mortalitate viuitur, de arcano diuinę prædestinationis mysterio, vsque adeò pręsumere debet, vt certò statuat, se omnino esse è numero prędestinatorum, quasi verum esset, quod iustificatus aut amplius peccare non possit, aut si peccauerit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat. Nam, nisi ex speciali reuelatione, sciri non potest, quos Deus sibi elegerit. Similiter de perseuerãtiæ munere, de quo scriptum est: Qui perseuerauerit in finem hic saluus erit, quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo qui potens est eum qui stat statuere vt perseueranter stet, & eum qui cadit restituere, nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur: tamen in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent.

Deus

Marginalia: Prou. 27. — Matt. 6. — 1. Cor. 1. — August. — 1. Cor. 10. — Bernar. — Ioannis. 3 — Gregor. — Salonius. — Psal. 35. — August. — 1. Cor. 4. — Cõcilium Tridẽtinum. — Matt. 10. — B — C — D

Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet operans velle & perficere. Veruntamen qui se existimant stare, videant ne cadant, & cum timore ac tremore salutem suam operentur in laboribus, in vigiliis, & eleemosynis, in orationibus, & oblationibus, in ieiuniis & castitate. A Formidare enim debent, scientes quòd in spem gloriæ, & nondum in gloria, renati sunt, de pugna quæ superest cum carne, cum mundo, cum diabolo, in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia Apostolo obtemperent dicenti. Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus: si enim secundũ carnẽ vixeritis, moriemini: si autẽ spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Et post datã hanc de prædestinatione & de perseuerantiæ munere doctrinam, ne quis ausu temerario contra illam deinceps aliquid asserere auderet, canonem latæ sententię statuit, qui sextusdecimus est, & sequẽtibus verbis exprimitur. Si quis magnum illud perseuerantiæ donum, se certò habiturum, absoluta & infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali reuelatione didicerit, anathema sit. Hactenus Concilium Tridentinum. Verùm etsi nullus absque speciali reuelatione possit certò & infallibiliter scire se esse prædestinatum, aut in bonitate & iustitia vsque in finem vitæ perseueraturum, nihil tamen obstat quin per signa aliqua & coniecturas possit coniicere esse de numero prædestinatorum. Nam multa de hac re signa nobis ostendunt sacri doctores, testimoniis sacræ scripturæ roborata, & sunt quæ sequuntur. Patientia in tribulationibus, misericordia erga pauperes & afflictos, humilitas, cõtemptus rerum mundanarum, Lachrymarum vbertas, præsertim pro desiderio patriæ cœlestis, libens & alacris auditio verbi Dei, & alia fortè huiusmodi plura. Sed licet aliquis hæc omnia in se certa experientia agnosceret, non ideo deberet esse de sua prædestinatione securus ac certus: quia possibile est, vt illa quæ in se habet, talia non sint, qualia ipse putat. Potest etiam contingere, vt multa ex illis adsint cum peccato mortali, prout contigit aliquibus philosophis gentilibus, qui multi huiusmodi virtutibus præditi idolatræ fuerunt.

Rom.8.

PRÆDICATIO.

B INter multos errores quos Vualdẽsibus impingit Aeneas Syluius, libro de origine Bohemorum capite trigesimoquinto is vnus est, quo docet liberam esse cuicunque Christiano verbi Dei prędicationem, adeò vt quamuis à superiore sit prohibitus ne id agat, illum tamen posse prædicare verbum Dei asserunt. Verùm Guido Carmelita in sua summa de hæresibus Vualdẽsium errores recensens, nunquam huius erroris meminit. Eundem errorem postea docuit Ioannes Vvicleph. Et hunc sequutus est Ioannes Huss velut discipulus magistrum. Et quia posteriores hæretici, quò aliquid gloriæ inanis, quam maximè optant, captare possint, præcedẽtium hæreticorum insaniam augere conantur, ideo hic Ioannes Huss hanc assertionem de libera verbi Dei prædicatione docens, dicit eum qui propter superioris prohibitionem desinit prædicare verbum Dei, esse eo ipso à Deo excommunicatum. Hanc sententiam damnat beatus Paulus in epistola ad Romanos, dicens: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Arbitratur namque Paulus neminem posse iustè officium prædicationis exercere, nisi id sibi mandatum fuerit, & ad illud exercendum missus fuerit. Et in epistola ad Hebræos iterum ait: Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Et quanquam hoc loco Paulus de Pontifice loquatur, quia tamen Pontificis munus est populum docere, prout ex multis Pauli locis constat: ideò non inconuenienter de prædicatore etiam dicitur, vt nullus eorum sumat sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Præterea primi prædicatores Euangelii, quos Deus ad hoc elegit, vt in omnem terram exiret sonus eorum, vocati sunt C à Christo Apostoli, hoc est, missi, vt ex nominis ratione quisque agnosceret neminem prædicare debere, nisi ad hoc missus fuerit. Mittitur autem, quum à superiore potestatem habente facultas prædicandi conceditur. Et magnus ille Ioannes Baptista, quo inter natos mulierum non surrexit maior, nunquam prædicare ausus est, quousque sibi à Deo mandatum est. Sic enim ait Lucas: Anno quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, & cæt. factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto: & venit in omnem regionem Iordanis prędicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Quæ verba interpretans Theophylactus, ait: Factum est autem verbum Domini super Ioannem, vt discas illum non temerè, neque citra vocationem ad testificandum de Christo prosiliisse, sed diuino motum spiritu. Per verbum intellige Spiritum sanctum, vel mandatum Dei. Hæc Theophylactus. Et Ioannes Euãgelista hoc expressius de eodem Baptista refert: Fuit (inquit) homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum. Ecce Ioannem Baptistam, qui non audet testari de lumine, nisi prius à Deo missus ad hoc fuisset: & non verentur superbi hæretici contra superioris præceptum prædicare. Accedit ad hæc exemplar legis veteris, in qua hoc fuit perpetuo tenore seruatum, vt nullus vnquam ex sanctis prophetis, quales fuerunt Esaias, Hieremias, Ezechiel, & cæteri similes, populo prædicarent, nisi postquam ad id faciendum fuissent à Deo missi. Sed neque Moyses ipse qui Israëlitici populi dux & legifer fuit, vnquam diuina ad populum mandata, nisi Deo prius id sibi præcipiente, explicare fuit ausus. Et ob hanc causam, pseudoprophetas qui propria voluntate sine Dei mandato se ad prophetandum inicerunt, reprehendit Dominus per Hieremiam prophetam, dicens: Non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos: visionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. Et iterum per eundem prophetam in alio capite, ait. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetant. Et isti tales sunt illi de quibus Christus Saluator noster locutus est, quum dixit. Omnes quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones. Quæ verba interpretans Theophylactus super Ioannem, ait. Diligenter attende ver-

Vvalden. *Ioannes Vvicleph* *Ioannes Huß.* *Roma.10.* *Heb.5.* *Luc.3.* *Theophy.* *Ioan.1.* *Hier.24.* *Hier.13.* *Ioan.10.*

D

Theophyl bum ipsum. Quicunque venerunt, inquit, non quicũque missi sunt. Nam prophetæ quidem missi aduenerunt: pseudo prophetæ autem, quales & seditiosi illi dicti, à nullo missi venerunt, sicut & Dominus dixit. Ego non mittebam eos, & illi currebãt. Hæc Theophylactus. Et huic interpretationi cõsentit Beda super Ioannem, sic dicens: Per se venerunt: quia per eum missi non fuerunt, dicente Apostolo: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Et quia per se venerunt & non sunt ab eo missi, fures sunt & latrones? Nam ante aduentum Christi, falsi fuerunt in populo Dei prophetæ, falsi doctores: sicut post aduẽtum illius sub nomine Christiano quam plurimi fuerũt falsi doctores: nec doctores, sed seductores. Hæc Beda. Illi ergo qui ad prædicandum missi non sunt, sed per se venerunt, vt Saluator noster ait, fures sunt & latrones. Fures inquam, quia veritate auditores spoliauerunt, & posteà eorum animas occiderunt, ad errores & vitia seductionibus suis illas trahentes. Nullus ergo Apostolus, nisi qui missus est: nullus etiã prædicator verus, nisi cui prædicationis officium commissum est. Vnde beatus Hieronymus libro primo commentariorum super epistolam ad Galatas circa principium, sic ait: Ad distinctionem itaque eorum qui mittuntur ab hominibus, & sui, qui sit missus à Christo, tale sumpsit exordium: Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominẽ, Apostolos autem, hoc est, missus. Et parum infrà: Vndè & nos possumus colligere Ioannem quoque Baptistam & Prophetam & Apostolum appellandum: siquidem ait scriptura: Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioãnes. Et paucis interiectis subdit: Quatuor autem genera Apostolorum sunt. Vnum, quod neque ab hominibus est, neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deum patrem. Aliud, quod neque à Deo, neque per hominem. Tertium, quod ab homine, nõ à Deo. Quartum, quod neque a Deo, neque per hominem, neque ab homine, sed a semetipso. De primo genere potest esse Esaias, cæterique Prophetę, & ipse Apostolus Paulus, qui neque ab hominibus, neque per hominem, sed à Deo patre & Christo missus est. De secũdo Iesus filius Naue, qui à Deo quidẽ est Apostolus constitutus, sed per hominẽ Moysen. Tertium genus est, cum hominum fauore & studio aliquis ordinatur: vt nũc videmus plurimos, nõ Dei iudicio, sed redẽpto fauore vulgi in sacerdotiũ subrogari. Quartũ est pseudoprophetarũ & pseudapostolorum, de quibus Apostolus: Istiusmodi (inquit) pseudapostoli, operarii iniquitatis, trãsfigurãtes se in Apostolos Christi, qui dicunt: hæc dicit Dominus, & Dominus non misit eos. Hactenus Hieronymus. Ex cuius verbis patet illum non dici apostolum, sed pseudapostolum, qui nec à Deo, neque ab hominibus electus est, sed ipse se ingerit, & officium prædicationis vsurpat. Si autem hæreticus dicat se à Deo ad prędicandum missum, quemadmodum Paulus qui nec ab homine, neque per hominem Apostolus factus est, sed à Deo: tunc oportet vt hęreticus miraculis & signis ostendat se missum à Deo. Nam Moyses coram Pharaone miraculorum claritate probauit se missum fuisse à Deo. Et quum Christus misit Apostolos ad prędicandum, prius dedit illis potestatem spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem. Rursum, vt ex sacris literis constat, prædicatio verbi Dei interdicta est etiam scientibus illud, cum aliqua causa vrgeret pro aliquo tempore & loco. Quoties ergo talis subest causa, licitè impedietur aliquis ne verbum Dei prædicet. Ipse enim veritatis magister, cum Apostolos suos ad prædicandũ misit, prohibuit illis ne in viam Gentium irent. Huius autem prohibitionis causam assignat Hieronymus super Matthæum, dicens: Oportebat primum aduentum Christi nunciare Iudæis, ne iustam haberent excusationem, dicentes se Dominum ideo reiecisse, quia ad gentes & Samaritanos Apostolos miserit. Hæc Hieronymus. Ecce vnam iustam causam, propter quam iustè potest aliquis prohiberi ne in aliquo loco prędicet, vt videlicet ne per talem prędicationẽ in tali loco, designat prædicare aliis quibus magis tenetur. Nam si quis pastor animarum, dimissis propriis ouibus, quibus ex officio tenetur prędicare, ad alium locũ accedit vt prędicet, iustè potest ibidem prohiberi, vt vel sic prohibitus ad proprias oues recurrat. Potest etiam esse alia causa iustæ prohibitionis, ne videlicet verbum Dei prædicatũ tali loco aut tali tempore, ab audientibus contemnatur. Sanctus enim Paulus & Timotheus prohibiti sunt à Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia: & cum volebant in Bithynia prędicare, non permisit eos spiritus Iesu. Et huius prohibitionis causam reddit Beda super actus Apostolorum, dicens: Qui nouit corda Deus, beneficii gratia doctorem ab Asia remouit: ne si sanctum canibus daretur, error cordis iniqui de contempta prædicatione iudicetur. Hæc Beda. Quoties ergo apparet verbum Dei fore ab auditoribus contemnendum, tunc iustè prædicatio verbi Dei potest à superiore prohiberi. Multis autem modis contingere potest vt verbum Dei contemnatur. Aliquando enim contemnitur propter solam auditorum malitiam & duritiam. Aliquãdo etiam ipsius prædicatoris malitia est causa quod verbum Dei cõtemnatur. Nam vt dicit beatus Gregorius, cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Quapropter quũ publica est mala vita prędicatoris, tunc superior iustè potest eum prohibere ne prędicet: imò iniustè facit, si non prohibet, ne occasione malæ vitæ prædicatoris, verbum Dei vilipendio habeatur. Peccatori enim dicit Deus: Quare tu enarras iustitias meas per os tuum? Aliquando etiam cõtemptus paratur sine malitia prædicãtis aut audientis, sed propter ætatem ipsius docentis. Nam iuuenes, eò quòd minus experti sunt, non sunt apti ad docendum, sed bene vt doceantur. Si ergo puer aut adolescens doceret, eius doctrina à vulgo contemneretur, quoniam indoctum vulgus non tam considerat quid, quàm à quo dicatur. Quapropter Christus qui paruulus natus summa erat sapientia, ante tamen tricesimum suæ ætatis annum prædicare noluit, vt Lucas testatur: & præcursor illius Ioannes Baptista illa eadem ætate prædicare cœpit: quoniam illa est ætas perfecta, in qua maximè omnes hominis vires pollẽt. Et hinc, quantum ego existimo, factum est vt Ecclesia decreuerit episcopos quibus ex officio prędicare competit, non ordinari ante tricesimum ætatis annum. Hos ergo propter quorum paruam ætatem verisimile est verbum Dei fore contemnendum, iustè potest superior à prædicatione arcere, ne verbum Dei pateat contemptui. Vnde beatus Gregorius in pastorali excludit iuuenes & imperfectos ab officio prædica-

Margin notes: Theophyl. Beda. Roma. 10. Herony. A 2. Cor. 11. Matt. 10. B Act. 16. Beda. C Psal. 49. Luc. 3.

prædicationis, dicens: Admonendi sunt vt considerent quòd conceptas soboles fœminæ si priusquam bene formentur proferunt, nequaquam domos sed tumulos replent. Hinc est quòd ipsa veritas, quę repente quod vellet roborare potuisset, vt exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent: postquàm plenè de prædicationis virtute instruxit, illico adiunxit: Vos autem sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Hæc Gregorius. Tertia adhuc potest assignari causa, & omnium maxima, propter quam prędicatio verbi Dei potest imò debet à superiore alicui interdici, si talis videlicet prædicatione sua Ecclesiam scandalizat, & illam conturbat. De his apostolus Paulus Galatis scribens, ait: Sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere Euangelium Christi.

Grego. *Luc.23.* D *Galat.1.*

Et posteà circa finem epistolę de talibus sententiam ferens, ait: Vtinam abscindantur qui vos conturbant. Et Sapiens in libro Prouerbiorum, ait: Eiice derisorem, & exibit cum eo iurgium. Quæ verba interpretans Beda super Prouerbia, ait. Eiice (inquit) hæreticum quem corrigere nō potes de Ecclesia, & cùm illi libertatem prædicandi abstuleris, Catholicę paci auxilium præstas. Hæc Beda. Ecce multas causas propter quas potest iustè prohiberi alicui prædicatio verbi Dei. Et generaliter loquentes (vt iam ostendimus) dicimus neminem iustè prędicare posse, nisi à Deo aut ab homine potestatem habente ad hoc missus fuerit, vt nemo assumat sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Melius ergo quàm isti hæretici de præditione verbi Dei sentiens beatus Franciscus Minorum institutor, talia fratribus suis in sua regula mandat: Fratres (inquit) non prędicent in episcopatu alicuius episcopi dū ab eo illis fuerit contradictum. Et generaliter nullus fatrum audeat populo prædicare, nisi à ministro generali huius fraternitatis fuerit examinatus & approbatus, & ab eo officium sibi prędicationis concessum. Hæc beatus Franciscus. Heretici tamen cùm valde ab humilitate beati Francisci distarent, longissimè etiam ab illius sententia separati sunt. Demum in Concilio Constantiensi hæc assertio damnata est. Nam ex. 45. articulis Ioannis Vviclephi, quos Concilium Constantiense sessione octaua damnauit tertiusdecimus sic ait: Illi qui dimittunt prædicare siue audire verbum Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati, & in die iudicii traditores Christi habebūtur. Et quartusdecimus articulus sic dicit: Licet alicui diacono vel presbytero prædicare verbum Dei absque autoritate sedis Apostolicę vel episcopi Catholici. Qui duo articuli simul cum aliis eiusdem Ioannis Vvicleph vna super omnes lata sententia ibidem damnati sunt. Et in eodem Concilio, sessione decimaquinta damnati sunt plures articuli Ioannis Hus, ex quibus tres sunt qui hanc damnatam doctrinam tutantur, videlicet vicesimus, & vicesimusprimus, & vicesimussecundus. Aduersus hanc hæresim scripsit Thomas Vvalden. in primo tomo doctrinalis fidei antiquæ. Et nos etiam aduersus eam plura dicemus infrà in titulo de sacerdotio, hæresi prima.

Galat.5. *Prou. 21* *Beda.* *Frāciscus* *Cōcilium Constant.* A

PRÆSCIENTIA.

Albanenses.

Inter multos errores quos Guido Carmelita tribuit Albanensibus, vnus est ad hanc rem pertinens. Dicunt enim Deum non præscire ex se aliquod malum, sed per aduersarium suum, scilicet dęmonem. De quo autem malo illi intelligant, Guido non expressit. Duplex enim esse malum sacra docet scriptura. Nam est malum quod dicitur peccatū siue culpa: & hoc notissimum est malum. Est etiam malum quod dicitur pœna, de quo per Esaiam prophetam Deus loquēs, ait: Ego Dominus, & non est alter: formans lucem, & creās tenebras: faciens pacem, & creans malum. Malum hic dixit bellum, non quod per se malum sit, sed quia incommodum est illis qui bellum sustinēt. De vtroque Ionas propheta loquitur, qui describens quo pacto Niniuitæ ad illius prædicationem pœnitentiam egerint, ait: Et vidit Deus opera eorum, quoniam conuersi sunt de via sua mala, & misertus est Deus super malitiam quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit. Quo loco constat duplicem malitiam designari. Cùm enim dixit, conuersi sunt de via sua mala, malum culpæ indicauit. Dicens autem, misertus est Deus super malitiam quam locutus fuerat vt faceret eis, malitiam pœnę apertissimè intellexit. De quo autem malo Albanenses intelligant Deum illud non præscire, Guido non expressit. De quocunque tamen malo loquantur, constat illorum sententiam esse hæreticam, & in Deum blasphemiam. De malo vtroque apertissimum est testimonium quod ipsemet Deus Moysi, dixit cum illum ad Pharaonem mitteret. Sed ego scio (inquit ille) quod non dimittet vos rex Aegypti vt eatis, nisi per manum validam: extendamque manum meam, & percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis quæ facturus sum in medio eorum. In quibus verbis & peccatum regis prædixit, & plagas, quibus percutiendus erat ille, & populus eius. Vtrunque ergo malum præscit Deus. De malo culpæ apertissimum est quod Ioannes ait: Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Vides hic Christum ab initio præscisse Iudæ traditionem, quæ non leue fuit malum. De malo pœnę tot sunt prophetarum vaticinia, quibus populo prædixerunt mala, vt ea enarrare non sit opus, sed illud satis est ad hanc hæresim reuincendam, quod Lucas Euangelista de Christo Saluatore nostro loquens, ait: Vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses, & tu: & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coangustabūt te vndique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod nō cognoueris tempus visitationis tuæ. Ecce quot plagas, quę mala sunt, Christus prædixit: quas illum pręscisse, euentus qui postea secutus est, demonstrauit. Quod autem Albanenses dicunt Deum per aduersarium suum, videlicet dæmonem, præscire mala, tam aperta est blasphemia, vt

Esa.45. *Ionæ.3.* B *Exod.6.* *Ioan. 6.* *Exod.3.* *Luc.19.* C

aduersus eam disputare dedignemur. Nam quę contentio lucis ad tenebras? Quæ conuentio Christi ad Belial? Quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Et apud Iob: Nunquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat? Peiores sunt isti quàm Pharisęi illi qui Christo exprobrarunt quod in Beelzebuth principe dæmoniorum eiecisset dæmonium. Sed hoc non passus est Christus, multo ergo minus tolerasset Albanenses si illi dixissent quod dæmone docente Deum aliquid præsciat. Nec opus est vt in tam aperta blasphemia prosternenda tempus teramus, quoniam non puto esse aliquem Christo initiatum, cui hęc irrepere possit cogitatio. Nam quamuis illam Albanensibus tribuat Guido, nescio tamen an illi in hac parte fidam.

1.Cor.6. Luc.11.

PROPHETA.

Apelles.

DE hac re est vna satis impia hæresis, quæ dum prophetis detrahit, Deum blasphemat. Apelles enim dixit prophetas cõtrario spiritu fuisse inspiratos, & ideo cõtraria dixisse. Quapropter dicebat prophetias esse falsas, nihilque in illis esse veritatis, eò quòd seipsas (vt dicebat) arguunt, & sibiipsis aduersantur. Quia ergo Apelles in prophetis reperiebat aliqua quæ in speciem pugnare videbantur, quæ ille cõciliare nesciebat, non est veritus prophetis impingere mendacium. Et cùm cõtrarias sibimetipsis doceret esse prophetias, & contraria ab eodẽm esse non possent, vt hunc errorem facilius tueri posset, in alium peiorem lapsus est, dicens duo esse rerum principia, à quibus duobus inter se diuersis aut diuisis prophetas dicebat fuisse inspiratos, vt contraria dixerint. Hæc ex Eusebio libro quinto historiæ Ecclesiasticæ capite duodecimo. Cùm hęc hæresis duos simul prouoluat errores, de vno solo est nunc disserendum. Nam quod tantùm sit vnicum omnium principium, suprà iam conuicimus in titulo de Deo, hæresi prima. Illo enim loco aduersus Apellem & alios hęreticos ostendimus ex sacris literis Dei vnitatem. Superest vt alium huius hęresis errorem reiiciamus, quo docetur prophetas falsa docuisse, & sibi inuicem contraria dixisse. Et certè non est operosum hunc errorem reiicere, quum apertissima sit in Deum blasphemia. Quis enim dubitat supremam esse blasphemiam, Deo impingere mẽdacium? At qui dicit prophetas docuisse falsa, illam falsitatem in Deum reiicit, qui prophetas, vt sic loquerentur, inspirauit. Locutus est enim Deus (vt ait Zacharias apud Lucam) per os sanctorum qui à seculo sunt prophetarum eius. Et propheta regius testatur linguam suam esse calamum scribę velociter scribentis, hoc epitheto Spiritum sanctum designans, cuius gratia (vt Ambrosius ait) tarda molimina nescit. Nullus est autem adeò demens, vt falsitatem scripturæ calamo tribuat, & non potius scriptori qui calamum mouit. Si ergo Deus est scriba, & propheta calamus, ea quæ prophetæ docuit, Deo potius tribuenda erunt, quàm prophetæ: quò fiet vt si propheta aliquid falsa docuit, vt Apelles ait, Deus falsitatis sit arguendus, & nõ propheta. Absit vt in tantam blasphemiam quis incidat, vt Deum mendacem dicere præsumat. Przetereà beatus Paulus in ea quæ est ad Hebræos epistola, ait: Multipharium multisque modis olim Deus loquẽs patribus in prophetis, &c. Ecce vides Paulum asserentem Deum fuisse loquutum ore prophetarum. Et beatus Petrus ait: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Ecce prophetas vnico Spiritu, videlicet sãcto, inspiratos, & per illius inspirationem loquutos. Sic inspirati non magis mentiti sunt quàm Deus, cuius inspiratione loquebantur. Neque opus est vt aduersus tam apertam blasphemiam amplius contendamus.

Lucæ.1. Psal.44. Heb.1. 2.Petr.1.

Mõtanus Priscillianus.

SEcunda hęresis docet prophetas fuisse arreptitios, non intelligentes ea de quibus loquebãtur. Huius hæresis autor fuit Montanus, quem posteà sequutus est in hac parte Priscillianus. Hoc enim illi tribuit Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum. Non enim apud aliquem alium qui de hæresibus scripserit, inuenio Priscillianum fuisse de hac re notatum. Neque ipse Bernardus de Lutzemburgo dicit, quo testimonio fretus hoc tribuerit Priscilliano. Hæc hæresis apertissimè conuincitur per id quod habetur in primo libro Regum. Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns. Si propheta est videns, quî fieri potest vt non sit etiam intelligens? Tanta est enim notitia quam prophetæ habent de illis rebus quas prophetizant, vt proxima sit illi notitię quam vsitata voce intuitiuam vocant: & propter hanc causam prophetę appellati sunt videntes, & ipsæ eorum prophetiæ vocantur visiones. Esaias siquidem hoc nomine suam appellat prophetiam, dicẽs: Visio Esaiæ filii Amo. Et codẽ modo loquitur Ezechiel propheta, dicens: Visiones Dei vidi. Et prophetia Naum prophetæ tale habet initium: Liber visionis Naum. Et de hac prophetarum visione dicitur in Daniele: Intelligentia opus est in visione. Quò fit, vt qui non intelligit quæ dicit, propheta nõ sit dicẽdus, quãuis prophetiã aliquã dicat. Nam corpus Helisæi mortuum prophetauit, sicut de illo narrat Ecclesiasticus: nullus tamen sanę mentis dicet corpus illud mortuum fuisse prophetam. Prętereà, si prophetę fuerunt arreptitii, non intelligentes quæ loquebantur, fateri oportet eorum prophetias non fuisse à Deo, quoniam (vt est apud Iob) Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Ex quibus verbis apertè conuincitur, vt si prophetæ non fuerint intelligentes, non fuerint etiam inspirati à Deo. Quod si inspirati sunt à Deo, intelligentes etiam eos fuisse oportet, quia inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Deinde beatus Paulus in priore epistola ad Corinthios apertissimè docet prophetas esse intelligentes. Nam eum solum beatus Paulus censet apellendum prophetam, qui ea quæ loquitur scit interpretari & exponere ad auditorũ vtilitatẽ & ędificationẽ. Sic enĩ ait: Qui ꝓphetat, hominib⁹ loquitur ad ædificationẽ & exhortationẽ & cõsolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat. Qui autem prophetat, Ecclesiã ædificat. Volo autem vos omnes loqui linguis: magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat, quam qui loquitur linguis: nisi fortè interpretur vt Ecclesia ædificationem accipiat. Ecce vides eum a Paulo appellari Prophetam

1.Reg.9. Esaiæ.1. Ezec.1. Naum.1. Dani.10. Eccle.48. Iob.32. 1.Cor.14.

prophetam, qui ea quæ loquitur, interpretari valet ad Eccleſię ædificationem. At fieri non poteſt vt intelligens non ſit, qui eſt interpres. Accedit ad hæc, quòd de aliquibus prophetis ſcriptura ſacra apertiſſimè teſtatur eos intellexiſſe ea quæ prophetabant. De propheta ſiquidem Daniele dicitur quòd dederit illi Deus intelligentiam omnium viſionum & ſomniorum. Et propheta Ezechiel deſcribens eam viſionem qua vidit Cherubin ambulantia iuxta rotas, ait: intellexi quia Cherubin eſſent. Propheta teſtatur ſe intellexiſſe, & non verentur Montanus & Priſcillianus dicere illos non intellexiſſe. Iuſtius eſt ergo vt credamus hos hæreticos fuiſſe arreptitios, & à dæmone agitatos: prophetas autem, quos Deus inſpirauit, optimè intellexiſſe ea quæ prophetabant: adeò vt propter excellentem quam habuerunt notitiam intuitiuæ proximam, videntes ſint appellati.

Dan.1.
Eze.10.

PVRGATORIVM.

C VNus ex notiſſimis erroribus Græcorum & Armenorum eſt, quo docent nullum eſſe purgatorium locũ, in quo animę ab hac luce migrantes purgentur à ſordibus quas in corpore contraxerant, antequam in æterna tabernacula recipi mereantur. Græcos & Armenos imitati ſunt in hac parte Vualdenſes. Ioannes autem Vvicleph etſi alibi ſemper Vualdenſium errores ſuſcipiat & tutetur, de hac tamen re à nullo malè audit niſi à fratre Bernardo de Lutzemburgo, qui in quodam opuſculo de purgatorio quod adiecit in fine catalogi hæreticorum, hunc errorem impingit Ioanni Vvicleph, & Ioanni Huſs. Concilium tamen Conſtantienſe in quo damnatus eſt vterque, neutrũ de hoc errore notauit. Et Thomas Vualden. qui diligentiſſimè omnes Ioannis Vviclephi errores inueſtigauit, nunquam huius meminit vt illi impingeret. Crederem tamen facilè Ioannẽ Huſs ita ſenſiſſe, vt nullũ eſſe purgatorium ignem docuerit, quoniam Bohemi qui ab hoc Ioanne Huſs fuerunt ſeducti, hunc errorem (vt dicitur) hucuſq; pertinaciter tuentur. Demum Lutherus hoc noſtro ſeculo etſi purgatorium fateatur, negat tamen illud ex ſacris literis oſtendi poſſe. Qua in re valdè miror qualiter ſuæ ſententiæ fuerit oblitus, qua docet nihil eſſe credendum quod non poſſit apertè ex ſacris literis colligi. Si ſacræ literæ nõ docent purgatorium, quare tu Luthere illud credis? Aut quam rationem reddes alicui petenti de hac quæ in te eſt fide? Petrus ſiquidẽ apoſtolus præcipit vt parati ſimus ad ſatisfactionem omni poſcenti reddere rationem de ea quę in nobis eſt fide. Nam ſi credis aliquid quod nullo ſcripturæ ſacræ teſtimonio roborari poteſt, meritò iuxta tuam ſententiam, iudicaberis leuis corde, præcipuè cùm iuxta tuam doctrinam Eccleſia non poſſit aliquem cogere ad credendum, niſi illa quæ ſunt expreſſa in ſacra ſcriptura. Ne ergo nos, ſicut Lutherus, leues corde iudicemur, credentes purgatorium eſſe poſt hanc vitam, oportet vt rationem reddamus de ea quæ in nobis eſt fide. Primò ergo hoc eſſe oportet manifeſtiſſimũ, in illa futura beatitudine nullam eſſe maculam, nullas etiam eſſe ſordes. Hoc enim Eſaias propheta teſtatur apertè, dicens: Via ſanctorum vocabitur, non tranſibit per eam pollutus. Cui conſentit Ioannes in Apocalypſi: Non intrabit (inquit) in eam aliquid coinquinatum. Ciuitas enim illa ſancta eſt ſponſa illa, quam, iuxta Paulum, ſponſus eius Chriſtus ſanctificauit, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculã neque rugam, aut aliquid huiuſmodi. Nam quod eccleſia nullam habeat maculam aut rugam, tunc ſolùm implebitur, quando ipſa erit beata, non autem in hac vita, in qua quotidie orantes dicere debemus: Dimitte nobis debita noſtra. De illa enim ſola ſponſa teſtatur Auguſtinus quod ſit ſine macula, libro vigeſimo de Ciuitate Dei, capite vigeſimoquinto, & in lib. de hæreſibus ad Quod vult Deum, cap. 88. Et beatus Hieronymus in commentariis ſuper Hieremiam, exponens. 31. cap. Hieremiæ, circa finem capituli idem docet. Ex his ergo conuincimus fore neceſſarium, vt nulla anima quæ aliquam habuerit maculam aut rugam, intret in gloriam cœleſtem antequàm à tali macula mundetur. At multæ ſunt animæ quæ diſcedentes ab hoc ſeculo, plurimas habent peccatorum venialium ſordes, quas nunquam dum hic viuerent, mundauerunt. Tales autem animæ non deſcẽdunt in infernum, quoniam nullus in charitate decedens propter ſola venialia perpetuò damnatur. Nec ad gloriam aſcendunt, quoniam à ſordibus peccatorum venialium nondum ſunt mundatæ. Ergo oportet dare tertium locum, in quo animæ illæ recipiantur quouſque ſint tanquã aurum in fornace mundatæ, vt ſic purificatæ poſſint intrare in illam ciuitatẽ ſanctam Hieruſalem, in quam nihil coinquinatum intrat. Præterea ſupra docuimus in titulo de pœnitentia, poſt peccatum dimiſſum reſtare aliquam pœnã tolerandam pro punitione peccati, vt aliquo modo Deo ſatisfaciat peccator pro debito ad quod ex peccato tenebatur. Si ergo aliquis decedat poſt peccatum dimiſſum pro quo adhuc non ſatisfecit, percontari oportet hos hæreticos, quò vadat talis anima cùm primùm ſeparatur à corpore. Non eſt certè æquum, neque decens miſericordiã diuinã, vt deſcendat ad inferos propter peccatũ quod iam illi dimiſſum eſt. Neque etiam eſt iuſtũ, vt intret gloriam cœleſtem, cùm nondum pro ſuo peccato ſatisfecerit, nec pro illo iuſtas luerit pœnas. Nam ſicut nullum eſt bonum ſuo præmio fruſtratum, ita nullum eſt malum quod non oporteat eſſe punitum: eſſet autem malum abſque punitione, ſi quis poſt peccatum dimiſſum, pro quo non fuit in hac vita punitus, ſtatim poſt mortem intraret in gloriam. Et certè (ni fallor) etiam ſi nullum eſſet ſcripturæ ſacræ teſtimonium ad probãdum purgatorium: ex his duabus collectionibus quas modo protulimus, apertiſſimè conuinci poſſet. Sed vt clarius veritas fidei omnibus pateat, oportet vt aliqua ſcripturæ teſtimonia proferamus. Apud Eſaiam legimus, quod abluet Dominus ſordes filiarum Sion, & ſanguinẽ Hieruſalem lauabit de medio eius in ſpiritu iudicij, & in ſpiritu ardoris. Et Malachias Propheta ait: Ecce venit, dicit Dominus exercituũ, & quis poterit cogitare diẽ aduẽtus eius? & quis ſtabit ad videndum eum? Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum. Et ſedebit conflans

Græci. Armeni. Vualden. Lutherus 1.Pet.3. Eſa.35. Apoc.21. Ephe.5. Matt.6. Eſa.4. Malac.3.

& emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia. Ex quibus verbis satis apertè colligitur esse aliquas purgatorias pœnas in quibus animæ purgantur. Quòd si quis fortè dicat illa Malachiæ verba esse intelligenda de illa purgatione quæ fiet in die iudicii, in quo boni purgabuntur per hoc quod separabuntur à malis: hoc non ita esse, verba ipsius Malachię ostendunt, quibus ait: Colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia, & placebit Domino sacrificium Iuda & Hierusalem. Quibus verbis propheta docet eos qui mundabuntur, Domino oblaturos sacrificia iustitiæ, hoc est seipsos iam iustificatos. Tunc enim ipsi erunt hostię Deo gratissimæ. Et ne quis miretur quòd hæc de igne purgatorii nos interpretati sumus, legat beatum Augustinum libro 20. de Ciuitate Dei, cap. 25. Nam illo loco per hæc duo testimonia idem pater credit posse conuinci esse purgatorias pœnas post hanc vitam.

Matt. 12.

Rursum, ipse veritatis magister apud Matthæum, ait: Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Quibus verbis satis apertè innuit aliquas esse culpas quæ in alio seculo remittuntur. Nā si nulla culpa in alio seculo remittitur, quid opus erat addere, neque in futuro? Satis enim erat dicere non remittetur ei in hoc seculo. At cùm nullum verbum fuerit ociosè aut frustrà dictum à Christo, conuincitur ideo illam particulam esse additam, propterea quòd aliquæ culpæ in hoc seculo omnino dimittantur: aliæ videlicet veniales dimittantur in alio seculo, cum pro illis in hac vita non fuerit satisfactum.

Gregori⁹.

Hoc testiomonio vtitur B. Gregorius ad probandum purgatorium lib. 4. Dialogorum, cap. 39.

Bernard.

Eodem vtitur beatus Bernardus sermone 66. super Cātica aduersus quosdam hæreticos qui se dicebant Apostolicos, negantes purgatorium.

Aposto. 1. Cor. 3.

Deinde postquam beatus Paulus dixerat Christum esse fundamētum, statim subiungit: Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur: & vnusquisque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superędificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Ex quibus verbis satis apertè colligitur purgatorius ignis. Nam quod ait, si cuius opus arserit, detrimentum patietur, non potest intelligi de peccato mortali nondum in hac vita dimisso, quoniam statim subiungit, ipse autem saluus erit. At qui in inferno sunt, nunquam saluabuntur. Alius ergo est locus in quo detrimentum patiuntur animæ, & posteà saluantur. Illum nos appellamus purgatorium ignem. Quòd si quis concedens locum purgationis, neget in eo esse ignem, sed animarum detrimentum quod patiuntur, dicens solum esse priuationem visionis diuinæ, attendat quid dicat Paulus: Si cuius opus (inquit) arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamē quasi per ignē. Ecce iam audis ignem in quo patitur detrimentum is qui saluandus est. Verum ne quis nos incuset quòd scripturam istam perperam simus interpretati, alio eam detorquentes quàm oporteat, duos aut tres proferam scripturæ sacræ clarissimos interpretes, quos in hac parte sum imitatus. Et primo in medium produco Origenem, qui homilia sexta super exodum, pertractans illum Pauli locū, postquam

Origenes

dixerat per ligna, fœnum, & stipulam intelligi triplicem malorum viam, sic ait: Idcirco qui saluus fit, per ignem saluus fit: vt si quid fortè de specie plumbi habuerit admixtum, id ignis decoquat & resol-

Eccle. 27.

uat, vt efficiantur omnes aurum bonum, quia aurum terræ illius bonum esse dicitur, quam habituri sunt sancti: & sicut fornax probat aurum, sic homines iustos tentatio. Veniendum est ergo omnibus ad ignem, veniendum est ad conflatorium. Sedet enim Dominus & conflat & purgat filios Leui. Sed & illuc cum venitur, si quis multa bona opera, & parum aliquid iniquitatis attullerit: illud parum tanquam plumbum igne resoluitur ac purgatur: & totum remanet aurum purum. Et si quis plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, vt amplius decoquatur, vt & si purum aliquid sit auri, purgatum tandem resideat.

Exod. 15.

Quod si aliquis illuc totus plumbeus venerit, fiet de illo hoc quod scriptum est: Demergetur in profundum tāquam plumbum in aqua validissima. Hæc Origenes. Beatus Augustinus in Enchiridio ad Laurentium, postquàm locum illum Pauli exposuerat de igne tribulationis in hac vita, capite sexagesimo-

August.

nono, sic ait: Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est, & vtrum ita sit, quæri potest, & aut inueniri aut latere, nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium, quanto magis minúsve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque saluari: non tamen tales, de quibus dictum est, quòd regnum Dei non possidebunt, nisi conuenienter pœnitentibus eadem crimina remittantur. Hæc Augustinus. Et multo diffusius hunc Pauli locum pertractat & interpretatur de igne purgatorij, sermone

Hierony.

quarto de commemoratione animarum, qui habetur inter sermones de sanctis. Beatus Hieronymus in fine decimi octaui libri commentariorum super Esaiam, sic ait: Sicut diaboli, & omnium negatorum & impiorum, qui dixerunt in corde suo, non est Deus, credimus æterna tormenta: sic peccatorum atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur & mixtam clementiæ sententiam iudicis. Hæc Hieronymus.

Gregori⁹.

Beatus Gregorius lib. 4. Dialogorum, capte tricesimonono hunc Pauli locum etiam citat ad probandum purgatorium ignē. Accedit ad hæc vniuersalis ecclesiæ consuetudo ab ipsis Apostolis deriuata, & vsque ad hæc tempora seruata, per quam semper inter missarum solemnia sacerdos pro defunctis orat Deum, & pro illis offert Deo sacrificium. Non autem orat pro illis qui iam Deo quietè fruuntur, quoniam illi non indigent nostris orationibus, nec possunt etiam per illas vllo pacto iuuari. Neque etiam orat pro illis qui sunt in inferno, quoniam frustra oraret, cum in inferno nulla sit redemptio. Conuincimus ergo vt solum oret pro his qui sunt in purgatorio. Et hæc Ecclesiæ consuetudo vetusta, tanti est momenti ad probandum purgatorium, vt etiam si scripturæ testimonium deesset ad illud probandum, hæc sola, iuxta Augustini sententiam, sufficeret. Nam in libro de cura pro mortuis agenda, postquàm ostenderat ex

scriptu-

scripturis sacris prodesse defunctis ea suffragia quæ post mortem eorũ fiunt, sic ait: Si nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parua hac consuetudine claret autoritas vbi in precibus sacerdotis quę Domino Deo ad eius altare funduntur, locum suum etiam habet commendatio mortuorum. Hæc Augustinus. Omnia ergo illa testimonia quæ conuincunt suffragia, quæ pro defunctis post eorum mortem fiunt, posse illis prodesse, etiam conuincunt & apertissimè ostendunt purgatoriũ, quoniam soli in purgatorio existentes possunt nostris orationibus aut aliis suffragiis iuuari. Quapropter ad illum locum mittimus lectorem, videlicet ad titulum de suffragiis, vt eo loco capiat quæ hîc desunt testimonia. Illo enim loco proferemus Concilii Carthaginensis decretum, quod huic negocio apertissimè conuenit. Denique Concilium Florentinum sub Eugenio quarto celebratum, ad quod Græci cum suo Imperatore Constantinopolitano, & Patriarcha etiam Constantinopolitano, conuenerunt, aptam de hac re, ipsis etiam Græcis consentientibus, protulit sententiam, hæc verba continentem. Item definimus, si verè pœnitentes in Dei charitate decesserint, antequàm dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint, & omissis, eorum animas pœnis purgatoriis purgari. Hæc concilium Florentinum. Editus est etiam ab ipsis Græcis in eodem Concilio existentibus liber quidam ad probandum purgatorij locum, in quo purgantur animæ quæ in hac vita non plenè pro peccatis suis satisfecerint, qui liber Basilæ excussus est typis Græcis & Latinis. De hac re scripsit Ioannes Eccius opus diffusum quatuor partitum libris.

Cõcilium Florent.

Secunda hæresis est, qua docetur animas in purgatorio existẽtes non esse extra statum merendi aut demerendi. Huius hæresis autor est Lutherus, docens animas in purgatorio posse adhuc mereri, aut demereri. Hanc Lutheri insanam hæresim apertissimè damnat Sapiens, qui in Ecclesiaste, sic ait: Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt, apud inferos, quò tu properas. Non enim dicit illa apud inferos absolutè non esse, quoniam sancti patres tunc temporis apud inferos erant, in quibus tamen erat ratio, & sapictia: sed ideo dicit hæc apud inferos non esse, quia per illa iam iuuari non possunt, vt mereri valeant. Et iterum apertius: Si ceciderit lignum ad austrum, aut Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Quæ verba interpretans Hieronymus in cõmentariis super Ecclesiasten, sic ait: Lignũ quod in hac vita corruerit, & cõditione mortalitatis fuerit incisum, aut peccauit antè dum staret, & in boreæ parte postea ponitur: aut si dignos austro fructus attulit, in plaga iacebit australi. Et parũ infrà: Nec enim possunt proficere si in pristinis sedibus perseuerẽt. Hæc Hieronymus. Ex cuius verbis patet sapientis esse sententiam, neminẽ post hanc vitam posse mereri aut demereri. Præterea Saluator noster apud Ioãnẽ, ait: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari. In quibus verbis id aduertendum est, quod non dixit: Venit nox, quando ego non possum operari: sed ait, vt in vniuersum de omnibus lo- qui videatur. Venit nox, quando nemo potest operari. Noctem appellans mortem, post quã non licet operari. Augustinus hunc locum pertractans, tractatu 44. super Ioannem, sic ait: Operetur ergo homo dum viuit ne illa nocte preueniatur, vbi nemo possit operari. Modo est vt operetur fides per dilectionẽ: & si modo operamur, hic est dies, hic est Christus. Audi promittentẽ, & ne arbitreris absentem. Ipse dixit: Ecce ego vobiscum sum. Hæc Augustinus. Et B. Chrysostomus eodem modo interpretatur illa verba. Nam homilia 55. super Ioannem, sic ait: Sanè magnum hoc est, donec dies est, dum licet hominibus in me credere. Dum hæc durat vita laborandũ est: venit nox, hoc est futurũ tẽpus quãdo nemo operari potest. Nõ dixit, quãdo nõ potero operari, sed nemo potest operari. Et parũ infra: Christus morte futurũ tẽpus appellat, quãdo peccatores nihil operari poterunt. Hæc Chrysostomus. Es beatus Hieronymns in commentariis super epistolam ad Galatas exponens illud eiusdem epistolæ: Dum tempus habemus operemur bonum, illa Christi verba eodem modo interpretatur. Sic enim ait: Tempus sementis (vt diximus) tempus est pręsens, & vita quam currimus. In hac licet nobis quod volumus, seminare. Cùm ista vita transierit, operandi tempus auferetur. Vnde Saluator ait: Operamini dum dies est: veniet nox, quando iam nullus poterit operari. Hæc Hieronymus. Ad eundem modum illa Christi verba interpretatur Origenes, qui in expositione Psalmi tricesimisexti, ita inquit: Saluator noster ait: Veniet nox, quando nemo potest operari. Et hoc dicit de illo tempore quod erit post hoc seculum, quo vnusquisque recipiet pœnas. Tunc ergo dicit mortem illam futuram, cùm iam nemo potest operari aliquid, sed vnusquisque tunc pascitur ex operibus suis quæ hic positus operatus est. Hæc Origenes. Ecce quatuor sacræ scripturæ illustres interpretes, qui omnes concorditer sentiunt noctem illam in qua, iuxta sententiam Saluatoris, nemo potest operari, esse tempus post mortem. Prudens ergo Lector consideret num iustius sit vni Luthero in interpretatione scripturæ sacræ assentire, quàm tot clarissimis viris quorum doctrina fulget Ecclesia vt sol & luna. Rursum, beatus Paulus in posteriore epistola ad Corinthios hoc ipsum apertè docet, ita dicens: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum. Ecce iuxta Paulum nullus accipiet nisi secundum proportionem eorum quæ gessit in corpore: ergo postquam animæ sunt exutæ corporibus, nihil amplius mereri poterunt. Vt autem clarius Pauli sententia in hoc loco appareat, operæprecium erit videre qualiter Erasmus Roterodamus hunc locum transtulit. Sic enim eius translatio habet: Omnes enim nos manifestari oportet coram tribunal Christi, vt reportet vnusquisque ea quæ fiunt per corpus, iuxta id quod fecit, siue bonum siue malum. Quæ verba vt sunt propinquiora veritati Græci sermonis [illegible] & apertius explicant Pauli sensum, & fidem Catholicam, qua creditur post mortem non esse tempus merẽdi aut demerendi. Et in epistola ad Galatas idẽ Apostolus ait: Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim suo metemus non deficientes: ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Quem locum exponens Theophylactus, ait:

Lutherus Eccle. 6. Ibidem. 11 Hieron. Ioan. 9. August. Chrysost. Galat. 6. Hieron. Ioan. 9. Origenes 2. Cor. 5. Gal. 6,

Theoph. Quemadmodum non semper serendi tempus, ita nec metendi occasio semper offertur. Quod sanè & virginum illarum & Lazari exemplo profertur. Quamdiu autem nobis in hac vita suppetit ętas, non solùm in præceptores, sed in gentiles ipsos & Iudæos quæ bona sunt operemur, hoc est, beneficentia vtamur & eleemosyna. Hæc Theophylactus. Ex cuius verbis patet, tempus illud quod habemus ad bene operandum, esse tempus huius vitæ, & non tempus post mortem, quoniam à mortuo velut qui non est, perit confessio. Contra hunc errorem scribit Ioannes Roffensis episcopus, articulo tricesimoseptimo, in eo opere quod fecit pro assertione damnationis quorundam articulorum Lutheri, factæ à Leone decimo. Scribit etiam Iacobus Latomus in eo opere quod ædidit pro assertione censuræ Louaniensis aduersus Lutherum. Alios autem si qui sunt, non vidi. A *Eccle.17.*

Lutherus. Tertia hęresis etiam est à Luthero inuenta, & ex pręcedenti deducta. Ex hoc enim errore quo docet animas in pugatorio posse mereri & demereri, colligit eas non esse de sua salute securas: & ita corruptam & putridam aquam ex vitiato fonte deducit. Quapropter prostrata hæresi præcedenti, quę est huius fundamentum, hæc nullo pacto stare poterit, quim statim corruat. Nā si animæ quæ purgantur nec mereri nec demereri possunt, & hoc eas non latet, cōuincitur eas esse de sua salute securas. Nulla est anima quę purgetur, nisi quæ in Christo fundata est. Et quia super hoc fundamentum superædificauit lignum, fœnum, & stipulam, id est, leuia quædam & venialia peccata, ideo detrimentum patitur, vt iuxta Pauli sententiam, salua fiat, sic tamen quasi per ignem. Si anima quæ purgatur, charitatem habet, & illam iam (vt in præcedenti hęresi ostendimus) amittere non potest, ergo secura est de sua salute. Charitas enim pignus quoddam est spiritus, & arra quædam fœlicitatis æternæ, per quam spiritus testimonium reddit spiritui nostro quòd sumus filii Dei. Quòd si filii, & hęredes, hęredes quidem Dei cohæredes autē Christi. Ex quibus manifestè patet omnē animam quę purgatur, cùm iam sciat se esse in charitate, esse certam & securam de sua salute. Præterea, credendum est omnes animas antequam in purgatorium coniiciantur, prius de factis & dictis examinari, & earum examine facto, mitti ad purgatorium. Alioqui esset ordo præpostérus si prius pœnas luerent, & postea producerentur ad examen, vt de illis sententia feratur. Oportet ergo, vt primùm examinati rationem reddant, & sua merita & demerita plenè agnoscant, & postea dicatur illis sententia. Ex quo iudicii ordine conuincitur vt animæ omnes quo ad purgatorium mittuntur, certæ sint & securæ de sua salute, quoniam agnoscunt ex sententia in se dicta, quòd mox vt purgatæ fuerint, in cœlestem gloriam admittentur. Rursum, percontari oportet Lutherum an ipse certò credat animas quę purgantur, esse iam extra periculum, an non. Si non credit eas esse extra periculum: ergo purgatorium iuxta eum erit etiam sicut vita præsens tentatio quædam, & militia, & stadium in quo qui currit aut certat, incertus est de victoria. At ex sententia Iob constat militiam aut tentationem esse vitam hominis super terram. Quòd si etiam vita hominis subtus terram esset militia, frustra addidit, cum de vita hominis diceret, super terram. Si verò Lutherus certò credit animas quæ purgantur, esse extra periculum, qualiter ipsamet anima quæ purgatur, hoc ignorat? Nunquid per mortem oblita est eorum quæ antè sciebat? Si nos sumus certi animas in purgatorio existētes esse iam in tuto: multò magis ipsæmet animæ erunt certæ de sua salute, cum in illis sit eadem fides, spes & charitas, & in illis etiam corpus corruptibile non aggrauet animam, nec intellectus earum mendicet à visibilibus notitiam inuisibilium, sed seipsas nudas clarè intueantur. Verum hic fortè aliquis possit obiicere nobis illud quod Ecclesia canit in precibus quas pro defunctis effundit coram Deo: A porta inferi erue Domine animas eorum. Et illud: Domine Iesu rex gloriæ libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu: libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus, &c. Si animæ essent de sua salute securæ, superuacaneum esset orare pro illis vt eruantur ab inferis, ad quos etiam si pro illis Ecclesia non oraret, iam descendere non possunt. Respondeamus iuxta Bedæ sententiam, purgatorii locum esse maximè vicinum inferno, & propter hanc vicinitatem, & propter maximam conuenientiam & similitudinem pœnarum vtriusque loci, purgatorii locum aliquando vocari nomine inferni. Hoc autem ex eo coniici potest, quòd locus ille in quo erant sancti patres ante Christi mortem, qui locus in Euangelio dicitur sinus Abrahæ, sępenumero vocatur nomine inferni, & nomine lacus: cum tamen in illo loco mitius fuerint animæ tractatæ, quàm in purgatorio. Propheta Regius ait: Deus redimet animam meam de manu inferi. Et iterum: Eruisti animam meam ex inferno inferiori. Et certum est Prophetam non descendisse ad illum locum pœnarum in quo sunt damnati. Et propheta Zacharias ait: Tu in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos qui erant in lacu in quo non est aqua. Quibus verbis designans liberationem animarum per Christum factam, appellauit locum in quo animæ sanctorum erāt, lacum in quo non est aqua. Multo ergo melius poterit appellari locus purgatorii, in quo acerbissimas animæ tolerant pœnas, infernus & lacus. Et vt ab hoc loco & à pœnis eius animæ liberentur, orat Ecclesia.

1.Cor.3. B *Rom.8.* *Iob.7.* C *Psal.48.* *Psal.85.* *Zacha.6.*

Possumus aliter & fortè melius respondere, dicentes non semper dubitari de illis quæ petuntur, an ita futura sint vt petuntur. Nam sæpissimè petuntur illa quæ certò sciuntur euentura vt petuntur: & huius rei plurima sunt testimonia. Ecclesiasticus siquidem Deum orans, sic ait: Da mercedem sustinentibus te, vt prophetæ tui fideles inueniantur. Nullus tamen sanæ mentis dicet Ecclesiasticum dubitasse de fidelitate prophetarum Dei, aut dubitasse quod Deus daturus esset mercedem his qui sustinent illum, quod tamen ille petiit. Paulus certus erat se non separandum à charitate Dei: certus etiam erat coronam iustitiæ à iusto iudice Deo paratam [illegible] men Deum vt illam assequi mereretur. Et si cui prædestinatio sua fuisset nota, orare nihilominus deberet Deum pro suæ prædestinationis impletione: vt (iuxta Petri Apostoli sententiam) per bona opera certam faceret suam vocationem. Sic etiam Ecclesia quamuis certo sciat animas existentes in purgatorio non fore ad inferos damnandas,

Eccle.36. D *2.Pet.3.*

nandas, prò illarum tamen liberatione orare non desinit.

C Aduersus hunc errorem scribit Ioannes Roffensis episcopus eodem loco, quo aduersus præfatam hæresim secundam.

QVartam hæresim etiam Lutherus inuenit, qua docet animas sine intermissione peccare in purgatorio, quandiu quærunt requiem, & horrent pœnas, quia quærunt (vt dicit) quæ sua sunt, contra voluntatem Dei. Et certè si res ita se haberet vt Lutherus docet, nihil aliud esset animas purgare, quàm laterem lauare, aut littus arare. Nam si animæ quæ purgantur, sine intermissione peccant quandiu horrent pœnas, cùm omni tempore horreant pœnas, quia horror pœnarum est omnibus à natura insitus: sequitur quòd omni tempore peccant, & per consequens propter peccata illa erunt iterum purgandæ. Et cùm illorum peccatorum purgatione etiam horrebunt pœnas, sequitur quòd tunc etiam peccabunt, & quòd opus erit etiam eis vt ab illis peccatis iterum purgentur. Et ita esset eundum in immensum sine fine. Præterea, suprà in expugnatione hæresis secundæ de purgatorio, ostendimus ex sacris literis neminem post mortem posse aut mereri aut peccare, peccato quidem quod sit illi imputandum: ergo animæ quæ purgantur, quamuis horreant pœnas, non tamen peccant. Rursum, etiam si animæ in purgatorio peccare possent, per hoc tamen quòd quærunt requiem, & horrent pœnas, non peccarent. Nam Dauid non peccauit cùm dixit: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quãdo veniã & apparebo ante faciem Dei. Paulus etiam vas electionis, ait: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Si hi non peccauerunt optantes requiem, cur animæ in purgatorio peccabunt cùm suam requiem optauerint? Et de horrore pœnarum constat non esse peccatum, cum hic non perueniat ex deliberatione, sed ex natura, cum omnibus sità natura insitum pœnas horrere. Christus enim propinquus passioni (ait Marcus) cœpit pauere & tædere, & dixit tribus discipulis quos secum ad orationem sequestrauerat: Tristis est anima mea vsque ad mortem. At Christus neque peccauit vnquam, neque peccatum cogitare potuit: non est ergo peccatum pœnas aut molestias horrere, præsertim cùm id non ex deliberatione, sed ex quodam naturali horrore fit.

Lutherus — A — *Psal. 41.* — *Philip. 2.* — *Mar. 14.*

FINIS LIBRI duodecimi.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE, ADVERSVS Hæreses, Liber Decimus tertius.

B

REGNVM DEI.

DE hac re fuit quidam error Cerinthi, dicentis regnum Christi futurum terrenũ post resurrectionem, & in regno illo futuras esse carnis delicias: quod regnũ dicebat duraturum in hac vita per mille annos. Verùm de hoc errore iam suprà disputauimus libro tertio in titulo de beatitudine, hæresi secunda. Et si quæ sunt aliæ hæreses quæ ad hanc materiam spectent, sub illo titulo sunt à nobis collocatæ.

Cerĩthus

RELIQVIAE SANCTORVM.

VViclephistæ, qui ad hoc nati esse videntur, vt omnem ritum Ecclesiasticum tollerent, omnes cæremonias ab Ecclesia abigerent, inter alias suas blasphemias hanc vnam docent, reliquias videlicet sanctorum, hoc est carnes & ossa hominis mortui, non debere à populo venerari, neque à monumento fœtido extrahi, nec in capsa aurea, vel argentea reponi: quia sic facientes (vt illi aiunt) non honorant Deum, & sanctos eius, sed idololatriam C committunt. Hos VViclephistas sequuti sunt impij Lollardi, quorum vnus vocatus Guillielmus Albus, patria Anglicus, publicè & in iudicio tribunali in Anglia hæc omnia non erubuit fateri. Sed non sunt hi primi huius hæresis inuentores[illegible] ferè per 90. annos fuit Vigilantius quidam Gallus Barcinonen. Ecclesię presbyter, qui (vt infrà dicemus) dixit sanctos non esse orandos. Et quo magis sanctis, in quorum sortem ipse com[illegible]andus nõ erat, detraheret, docuit sanctorum corpora nõ esse veneranda. Sed neque hic Vigilãtius primus extitit huius hæresis autor, quoniam ante illum fuit Eunomius: non tamen longo tempore illum præcessit. De Eunomio autem Hieronymus testatur illum hac peste

Vvicleph — *Guilliel. Albus.* — *Vigilantius.* — *Eunomi.* — *Hierony.*

fuiſſe infectum. Nam in libello quem aduerſus Vigilantium ſcripſit, hæc illi ait: Rides de reliquiis martyrum, & cum autore huius hæreſeos Eunomio Eccleſiis Chriſti calumniam ſtruis. Hæc Hieronymus. Verùm hoc inter Vigilantium & Vvclephiſtas intereſt, quòd Vigilantius ſolam ſanctorum venerationem odit, Vvclephiſtæ autem in hoc Vigilantio peſtilentiores, ſicut non patiuntur ſanctorum reliquias venerari, ita nec Chriſti Saluatoris noſtri reliquias adoratione aliqua dignas eſſe cenſent. De reliquiis Chriſti adorandis nihil nunc dicere ſtatui, eò quòd ſuprà in titulo de adoratione, hæreſi prima aduerſus eoſdem Vvclephiſtas pugnaui pro adoratione crucis Dominicæ: quo loco nonnihil obiter diximus de Chriſti veſtibus, & aliis Chriſto adiacentibus. Nam quod de cruce Dominica ibidem diximus, de aliis etiam omnibus Chriſto adiacentibus, puta de veſtibus, de gladio, ſi quem habuiſſe conſtiterit, de menſa in qua comedit, de linteo quo manus abſterſit, & de quibuſcunque aliis ſimilibus contactu ſuæ viuificæ carnis ſanctificatis idem dici poteſt: Quoniam (vt ait beatus Damaſcenus libro 4. de fide orthodoxa, cap. 3.) ſi amatorum diligibilis domus, & lectulus & hortus, quanto magis quæ Dei & Saluatoris, per quæ & ſaluati ſumus? Hæc Damaſcenus. Præſepe etiam ſepulchrum Saluatoris adorantur. Nam beatus Hieronymus ita faciendum cenſet, qui libro 3. contra Ruffinum ſe hoc feciſſe teſtatur, ſic inquiens: Conſcendi in Ægyptum, luſtraui monaſteria Nitriæ, & inter ſanctorum choros aſpides latere conſpexi. Protinus concito gradu Bethlehem meam conuerſus ſum, vbi adoraui præſepe & incunabula Saluatoris. Et in Epitaphio Paulæ, illam ſactam Paulam laudat, quod præſepe, in quo recens natus Chriſtus iacuit, & ſepulchrum, in quo mortuus iacuit, adorauit. Et de hoc ſatis. Ad ſanctorum igitur reliquias nos transferamus, & oſtendamus illas eſſe aliqua veneratione dignas, quamuis non tanta ſicut Chriſti: quoniam nec ipſorum animæ, propter quas alia illorum veneramur, ſunt tanto honore dignæ, quanto Chriſtus, propter quem etiam & non propter ſeipſa adorantur illa quę Chriſto adiacent. Singula igitur quæ ſanctis in veneratione exhibentur, ſuo ordine diſcutiamus. Primùm igitur venerationis ſanctorum teſtimonium eſt, quod baſilicæ in illorum honorem ex Eccleſię inſtitutione fiunt: & qui hoc non eſſe faciendum docent, Eccleſia eos anathematizat. Nam Concilium Gangrenſe, cap. 20. ſuorum decretorum, ſic ait: Si quis per ſuperbiam tanquam perfectum ſe exiſtimans, conuentus qui per loca & baſilicas ſanctorũ martyrum fiunt, vel accuſauerit, vel etiam oblationes quæ ibidem celebrantur, ſpernendas eſſe crediderit, anathema ſit. De ſanctorum corporibus honeſtè tumulandis antiquiſſimus eſt Eccleſiæ ritus, ab Apoſtolorum temporibus hucuſque deriuatus. Nam beatus Dionyſius Areopagita Pauli Apoſtoli diſcipulus, cap. 7. Eccleſiaſticæ hierarchiæ in hunc modũ de hac re ſcribit. Hęc perficiens ſummus ſacerdos, reponit in domo precioſa corpus cum aliorum æquè potentum corporibus. Si enim in anima & corpore Deo amabilem vitam, qui dormiuit, viuebat, precioſum erit cum ſancta anima cõmilitans ei corpus ſecundum diuinas collationes, vbi diuina iuſtitia cum proprio corpore donabit retributas quietes tanquã coëunti & cõparticipanti ſacræ, aut contrarię vitæ. Propter quod & ſacrorum diuina legiſlatio diuinas cõmunicationes ambobus donat. Animæ quidẽ in pura contemplatione & ſcientia perfectorum, corpori verò per diuiniſſimum tãquam in imagine vnguentum, diuinęq; cõmunicationis ſacratiſſimũ ſymbolum, totũ hominẽ ſacrificans, & vniuerſalẽ eius ſalutẽ ſacrificans, & conſummatiſſimã ipſius reſurrectionẽ futurã fore denunciãs. Hactenus beatus Dionyſius. In quibus verbis beatus Dionyſius apertè ſatis indicauit ſanctorum corpora poſt mortem in precioſa domo reponi: & cauſam propter quam ſic fieri oporteat, expreſſit: quia videlicet illa ſanctorum corpora ſanctis ſuis animabus ad bonum ſunt cooperata, & inſtrumenta quędam animarum fuerunt, quibus multa ad Dei honorem & ſuam ſalutem illæ operatæ ſunt. Hæc tamen de illis dicta ſunt quorum merita in vita claruerunt, aut martyrio vitam finierunt. Horum enim corpora ſtatim poſt mortem venerationem meruerunt, & ideo in precioſa domo à ſummo ſacerdote reponi dicit. De aliis verò, quorum vita non fuit miraculorum operatione manifeſta, & ob hanc cauſam non ſunt eorum corpora precioſo loco tunc recondita, ſi poſt mortem, Deo ita volente, illorum præclara merita magis mundo innoteſcunt, transferuntur ad honeſtiorem locum illorum corpora, & maiori honore dignantur. Ad cuius rei confirmationem, præter vetuſtiſſimam Eccleſiæ conſuetudinem, quę maximi eſt ponderis, ſunt etiam plurimorum ſanctorum virorum teſtimonia, quę ita fieri docent, & factum laudant. Et ante omnia patrum veteris teſtamenti exempla proponere placuit, vt impii Vvclephiſtæ agnoſcant non eſſe recentem hunc Eccleſiæ ritum de transferendis corporibus ſanctorum. Nam corpus Iacob patriarchæ tranſlatum eſt ab Aegypto in terram Chanaan contra faciem Mambre, & ibidem ſepultum magna cũ veneratione filiorum ſuorum, & ſeniorum ſuorum Ægypti. Neque hoc caſu factum eſt, ſed ipſemet Iacob in Ægyto exiſtens, antequam moreretur, ſic fieri præcepit, dicens: Ego congregor ad populum meum: ſepelite me cum patribus meis in ſpelunca duplici quæ eſt in agro Ephron Hethæi contra Mambre in terra Chanaam, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in poſſeſſionem ſepulchri. Et Ioſeph patriarcha ſanctus etiam ipſe in Aegypto ſimiliter exiſtens: cum propinquus eſſet morti dixit fratribus ſuis: Deus viſitabit vos, aſportate oſſa mea vobiſcũ de loco iſto. Et huius præcepti poſtea memor Moyſes cum populum Dei ab Ægypto eduxit, oſſa Ioſeph ſecum tulit. Exeant nunc Vvclephiſtæ, & filios Iſrael, videlicet Ioſeph & fratres illius, & Moyſen & alios, idololatras appellent, eo quod hunc honorem oſsibus Iacob & Ioſeph detulerunt. Ad ſanctos noui teſtamenti deſcendo, in quorum corporibus tot factę ſunt tranſlation[illegible]imis eſſet, vel centeſimam illorum partem referre. Quapropter vnam & alterã referam. De ſanctis Geruaſio & Prothaſio, quorum corpora omnibus ferè ignota, & ideo minus decentibus ſepulchris recondita fuerant, beatus Ambroſius, cui illorũ corpora reuelata ſunt, ſcribens, hæc ait: Iuſſi eruderari terram eò loci qui eſt ante cancellos, S. Felicis & Naboris: inueni ſigna cõueniẽtia, adhibitis etiam quibus per nos manus imponẽda foret,

Damaſce. *Hierony.* *Cõcilium Gãgrenſe.* *Dioniſi' Areopa.* *Gen. 50.* *Gene. 49.* *Gene. 50.* *Exod. 13.* *Ambro.*

foret, sic sancti martyres eminere cœperunt, vt adhuc nobis silentibus arriperetur vrna, & sterneretur prona ad locum sepulchri. Inuenimus mirę magnitudinis viros, vt prisca ætas ferebat, ossa omnia integra, sanguinis plurimum, ingens concursus populi per totum illud biduum. Quid multa? cōdiuimus integra, ad ordinem trāstulimus vespere iam incumbente ad basili cam Faustæ: ibi vigiliæ, tota nocte manus impositio: sequenti die transtulimus ea in basilicam quam appellant Ambrosianam. Dum transferimus, cæcus sanatus est. Hæc Ambrosius. Quid ad hæc dicent Vviclephistæ? fortè etiam damnare nō verebuntur Ambrosium, propterea quòd istorum sanctorum martyrum corpora in honestiorem & preciosiorem locum transtulerit. Verùm quo pacto traslationem illam culpare poterunt, quam Deus tanto miraculo confirmare voluit, vt eo temporis articulo quo illa corpora transferebantur, cæco visum restituerit? Quòd si hoc verum esse negant, & Ambrosio quamuis sancto velut vnico testi diffidunt, producam eiusdem miraculi alterum testem, non quidem auritum, sed oculatum, beatum Augustinum: vt in ore duorum maneat hæc veritas stabilita. Beatus nāque August. lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. sic ait: *August.* Miraculum quod Mediolani factum est cum illic essemus, quando illum inatus est cæcus, ad multorum notitiam potuit peruenire: quia & grādis est ciuitas, & ibi erat tunc Imperator, & immenso populo teste res gesta est, concurrente ad corpora martyrum Prothasii & Geruasii. Quæ cùm laterent, & penitus nescirentur, episcopo Ambrosio per somnium reuelata, reperta sunt: vbi cæcus ille depulsis veteribus tenebris diem vidit. Hæc Augustinus. Alterum huius rei proponam exemplum à sancto Cornelio papa & martyre nobis propositum, qui sanctorum Petri & Pauli corpora in varia loca transtulit. Nam ipsemet *Corneli⁹ papa.* testatur se hoc fecisse, qui in quadam epistola sua, sic ait: Quapropter rogo vos nobis congratulari: quia rogatu cuiusdā deuotæ fœminæ atque nobilissimæ matronæ Lucinæ, leuata sunt corpora Petri & Pauli de Catacumbis: & primò quidem beati Pauli corpus leuatum silentio, ac positum est in prædium prædictæ matronæ viâ Hostiensi, ad latus vbi decolatus est. Posteà verò beati Apostolorum principis Petri accepimus corpus, & condecenter posuimus illud iuxta locum vbi crucifixus est, inter corpora sanctorum episcoporum, in templo Apollinis in monte aureo, in Vaticano palatii Neronis, tertio calendarum Iuliarum die, orātes Deum & Dominum nostrū Iesum Christum vt intercedentibus suis sanctis Apostolis, maculas vestrorum purget peccatorum, & in sua vos conseruet volūtate diebus vitæ vestræ, & in fructu boni operis vos perseuerabiles reddat. Hæc Cornelius Papa & martyr, cuius vitam & opera ab eo gesta, martyrium pro Christo consummatum maximè commendat. Et vt finem huic liti imponam, Augustinum profero in huius rei testimonium. Is enim libro 1. de Ciuitate Dei, cap. 13. de corporibus sanctorum honorandis, hęc ait: Nec ideo tamen contemnenda sunt corpora defunctorum, maxime iustorum atque fidelium, quibus tāquam organis & vasis ad omnia opera sanctus vsus est spiritus. Si enim paterna vestis & annulus, ac si quid huiusmodi tanto charius est posteris, quanto erga parentes maior extitit affectus, nullo modo ipsa spernēda sunt corpora, quæ vtique multo familiarius atque cōiuncti⁹ quā quælibet indumenta gestamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adiutorium quod exhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis pertinet. Vnde & antiquorum iustorū funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ, & sepultura prouisa: ipsique dum viuerent, de sepeliendis vel transferendis suis corporibus, filiis mandauerunt. Hæc Augustinus. Et epistola 103. commendat idem sanctus matrem quandam viduam & filiam eius virginem propter reliquias Stephani martyris quas secum deferebant, sic inquiens: Portant sanè secum reliquias beatissimi & gloriosissimi martyris Stephani, quas non ignorat sanctitas vestra, sicut & nos fecimus, quā conuenienter honorare debeatis. Hæc ille. Beatus Augustinus testatur se honorasse reliquias sancti Stephani & alios, vt id faciant, hortatur. Et lib. 22. de Ciuitate Dei, cap. 8. plurima recenset miracula quæ ante corpus illius sancti ob illius merita Deo facere placuit. Quid ergo impii Vviclephitæ contra tot sanctorum testimonia oblatrant, & sanctorū venerationi detrahunt? Sed dicunt: Mortua sunt corpora, nec sentiunt vt eorum animæ, non ergo licet ea venerari, aut honorem vllum illis exhibere. O forte argumentum. Non sunt fortè memores quòd Christus Saluator noster Seducæis negātibus resurrectionem apud Matth. dixit: Deus Abrahā, Deus Isaac, & Deus *Matt. 22.* Iacob: non est Deus mortuorum, sed viuentium. Viuunt ergo Deo sancti, propter quem, famen, sitim, & alias corporis ærumnas & cruciatus tolerauerunt. Esto illorum carpora non viuant Vviclephitis, viuūt tamen Deo: in cuius conspectu sunt omnia quę illorum corpora pro Deo sustinuerunt. Esto etiam nullatenus viuant: nunquid ideò nullo honore sunt digna? Non viuebat arca testamenti, non sentiebāt tabulæ intus latentes, non manna, non vrna: non sentiebat virga, imò nec viuebāt, quæ olim frōduerat. Et tamen his rebus magnus est olim datus honos, adeo vt nulli præterquam sacerdoti arcam tangere liceret. Et cùm illā Dauid educeret de domo Obeth, accinctus erat Ephod lineo, & omnis domus Israel ducebant in iubilo, & clāgore buccinę. Et huic arcæ quasi diuinos impendit honores, dicente scriptura: *2. Reg. 6.* Et Dauid saltabat totis viribus ante dominum. Et rursum: Cūque intrasset arca domini in ciuitatem Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram vidit regem Dauid subsilienté atque saltantem coram domino. Et cum illum Michol ob hāc causam reprehenderet, respondit Dauid: Ante dominum qui elegit me potius quàm patrem tuum, & quàm omnem domū eius, & præcepit mihi vt essem dux super populum domini in Israël, & Ludam, & vilior fiam plusquam factus sum. Vides quātum cultū Dauid exhibuerit arcæ domini: quia signum quoddam erat deum repręsentans, cùm tamen non viueret, nec sentiret. Ad hunc modum sāctorum corpora venerari debemus, quamuis nō viuant, nec sentiant: sed quia animabus sanctorum fuerunt coniunctissima, & iuxta Pauli sentētiam habitacula & templum sunt Spiritus sancti. Sed fortè non erubescēt Vviclephistæ Dauidem ob hāc causam reprehendere. Nec mirabor si tentauerint: nam qui omnes sāctos & vniuersam Ecclesiam de hac re arguere nō verentur, mirum non erit si Dauidem simul cum aliis sanctis ob eandem causam reum etiam facere cōtendāt. Sed *1. Cor. 9.*

opus est vt nos de idololatria quam nobis obiiciunt, purgemus. Nam eos omnes qui corpora sanctorum & illorũ reliquias venerãtur, idolololatras esse censent, propterea quòd (vt ipsi aiunt) creaturis diuinos honores deferunt. Huiusmodi obiectioni ego respondere nolo, quia melius quàm ego respondit Augustinus. Is enim lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 10. hanc refellit obiectionem, sic inquiens: Nos martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud deum viuunt spiritus, fabricamus: Nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed vni deo & martyrum & nostro sacrificium immolamus. Ad quod sacrificium sicut homines dei, qui mundum in eius coufessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen à sacerdote qui sacrificat, inuocãtur. Deo quippe non ipsis sacrificat, quamuis in memoriam sacrificet eorum: quia Dei sacerdos est, non eorum. Ipsum verò sacrificium corpus est Christi, quod nõ offertur ipsis, quia hoc sunt & ipsi. Hæc Augustinus. In quibus verbis præter intentum obiter annotare decreui quod ait corpus Christi esse sacrificium quod à sacerdote in altari Deo offertur. Quod testimonium apertè pugnat contra Lutherum & Oecolampadium. Nam Oecolampadius (vt in titulo de Eucharistia indicauimus) negat in eo sacrificio verum corpus Christi contineri, sed solùm materialem panem. Lutherus autem etsi fatetur verum corpus Christi Saluatoris illic adesse, negat tamen à sacerdote offerri: propter quod dicit missam non esse sacrificium. Sed aduersus hanc hæresim iam supra in titulo de missa abũdè me dixisse arbitror. Verum quoniam nõ erat prætereundum quod nunc August. dixit, obiter annotare decreui. Hunc igitur intermittẽtes sermonem eò vnde digressa est, orationem reuocemus, & exultemus quòd tam facilè & luculenter aduersariorum calumniã beatus Augustinus reiecerit. Sed quia nimis leniter & pro suo ingenio mansuetissimè respondit, & hi contra quos agimus, quemadmodum Phryges (vt est in Prouerbio) non nisi plagis emendãtur, beatum Hieronymum, qui durius & acerbius pugnare solet, obiicio: vt illos pro suis meritis tractet. Is enim beatus pater aduersus Vigilãtium, qui huius erroris etiam extitit autor, scribens, ita ait: Quis enim ô insanum caput, aliquando martyres adorauit? Quis hominem putauit Deum? Nonne Paulus & Barnabas cum à Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarentur, & eis vellent hostias immolare, sciderũt vestimenta sua, & se homines esse dixerunt? Non quòd meliores nõ essent olim mortuis hominibus Ioue & Mercurio, sed quòd sub gentilitatis errore honor eis, Deo debitus, deferretur. Quod & de Petro legimus, qui Cornelium se adorare cupientem manu subleuauit, & dixit: Surge, nam & ego homo sum. Et audes dicere, illud nescio quid, quod in modico vase trãsferendo colis? Quid est illud, nescio quid, scire desidero. Expone manifestius, vt tota libertate blaphemes: Puluisculum nescio quod in modico vasculo precioso linteamine circundatum. Dolet martyrum reliquias precioso operiri velamine, & non vel pannis vel cilicio colligari, vel proiici in sterquilinium, vt solus Vigilãtius ebrius & dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando Apostolorum basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constãtinus Imperator qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantii, illorũ se sentire præsentiam confitentur? Sacrilegus dicendus & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudæa transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed & fatui iudicandi, qui rem vilissimam, & cineres dissolutos in serico & vase aureo portauerunt? Stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, & tanta lætitia quasi presentem viuentẽque prophetam cernerẽt, susceperunt, vt de Palastina vsque Chalcedonem iungerentur populorum examina, & in Christi laudem vna voce resonarent? Hæc Hieronymus: qui non contentus est Vigilantii calumnias refellere, nisi illum confoderet, & pro suo merito tractaret. Sed vt nullus controuersię pateat locus, concilii generalis definitionem in medium proferã. Cõcilium namque Lateranense sub innocẽtio 3. celebratum: hanc quæ sequitur tulit definitionem. Cum ex eo quòd quidam sanctorum reliquias exponunt venales, & eas passim ostentant, Christianæ religioni detractum sit sępius, ne in posterum detrahatur præsenti decreto statuimus, vt antiquæ reliquię amodo extra causam nullatenus ostendantur, nec exponatur venales inuentas autem de nouo, nemo venerari præsumat, nisi prius autoritate Romani pontificis fuerint approbatę. Prælati vero non permittant eos qui ad eorum Ecclesias causa venerationis accedunt, variis figmentis aut falsis documentis decipi, sicut in plerisque locis occasione quæstus fieri consueuit. Hactenus Cõciliũ Lateranẽse. Quæ verba habentur in volumine decretalium epistolarum titulo de reliquis & veneratione sanctorum. In quibus verbis sicut sapienter cauit ne nouæ reliquiæ faciliter honorentur sine Romani pontificis licẽtia: ita cõtra concedit eas quę iam exploratæ virtutis sunt, honorari. Et de hac re abũdè me dixisse censeo, pro ea breuitate quam statui seruare. Scripsit aduersus hanc hæresim Hieronymus libellum contra Vigilantiũ, quo loco testatur ipse Tertullianum scripsisse insigne volumen quod vocauit Scorpiacum aduersus hãc hæresim, quæ olim contra Ecclesiam erupit, & refert illam olim vocatam fuisse Cainam hæresim. Vnde constat Eunomium etiam non fuisse huius hæresis inuentorem, sed lõgo tempore illum pręcessisse: quæ multo tempore dormiens, posteà ab Eunomio, dein à Vigilantio, demum à Ioãne Vvicleph suscitata est. Scripsit etiam aduersus hanc hærsim Thomas Vvalden. in opere illo insigni quod fecit de sacramentalibus.

August. *Hieronymus.* *Act. 14.* *Acto. 10.* *Cõcilium Lateranẽ*

RESTITVTIO.

EST quædam hęresis, asserens nõ esse [illegible] sublatæ restitutionem, vt quis vitam possit assequi æternam. Hanc hæresim inter alios Græcorum errores recenset Guido Carmelita, qui ait quòd Gręcorum sacerdotes, pro furtis, vsura, rapina manifesta, non iniungunt vt satisfaciant aut reddãt, sed oleo simplici i[illegible]ngunt raptorem, quem astringunt vt aliquam pecuniæ portionem illis distribuat, vt absolutionem illi impendant: quã

Græci.

pecuniam à fure aut raptore recipientes, ipsum raptorem absoluũt. Erasmus Roterodamus de hac re nõ parũam præbuit ansam suspicionis. Nam in annotationibus super nouum testamentum, innuit restitutionem rapinæ non esse faciendam, sed satis esse eleemosynam facere, vt furti & rapinæ peccatum deleatur. Et ne quis verbis meis fidem deroget, putãs me hoc falsò tribuere Erasmo, verba illius quæ in quarta huius operis æditione habentur, referam. Is enim Erasmus in annotationibus super .11. cap. Lucę, pertractans illud Saluatoris dictum: Quod superest, date eleemosynam: post multa denique hęc dicit: Illud annotandum, cùm modo fecerit mentionem rapinæ, in remedio non fieri mentionem restitutionis: tãtum pollicetur eleemosyna data omnia fore munda. Hęc Erasmus. Quid hæc verba doceanr, lector prudens & candidus facilè intelliget. Verùm hanc suspicionẽ in quinta eiusdem operis æditione Erasmus amouit, quoniam post verba illa quæ proximè citauimus, hæc quæ sequũtur, addidit. Sed qui iubetur dare iis quibus nihil debet, multo magis iubetur reddere siquid cui debet. Quæ verba omnem propsus tollunt de restitutione nõ facienda suspicionem. De hac tamen re admonere volui lectorem, ne si fortè in tertiam aut quartã operis illius æditionem inciderit, verba Erasmi quæ illic habẽtur legens, illius autoritate fretus in hunc fortè labatur errorem. Nam in verbis illis quæ in quarta æditione habebãtur, magnã erroris præbuerat occasionem, propter quod huic malo mederi voluit. Vtinam hanc mentem in cęteris suis erroribus habuisset. Sed iam ad Græcorum errorem accedamus, & ostendamus quam aliena sit à fide Catholica hæc sententia. Primò hęc sententia pugnat aperte cum lege naturæ, quę ait: Ne feceris alicui quod tibi oderis fieri. Et rursum: Diliges proximum tuum sicut teipsum. At rarus est qui non odiat se re sua spoliari. Et quisque iustè optare potest, vt quod sibi furto sublatũ est, restituatur: hoc igitur alteri quẽ vi spoliauit, viceuersa reddere tenebitur. Præterea Paulus Apostolus hoc præcepit, sic inquiens: Omnibus reddite debitum: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem: cui timorem, timorem. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. In quibus verbis postquam omnibus debita reddenda præcepit, ne fortè solo præcepto parum dixisse videretur, prohibitionẽ, quę fortius & perpetuum est vinculum, subiunxit, dicens: Nemini quicquã debeatis. Deinde, sanctus ille Thobias cùm vocem balantis hœdi, quem vxor illius domum detulerat, audiuit, dixit: Videte ne fortè furtiuus sit, reddite eum dominis suis: quia nõ licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Rursũ, Deus ipse ab illo, qui veram agit pœnitentiam, exigit vt rapinam restituat, si suorum peccatorum remissionem impetrare optat, sic inquiens: Si dixero impio, morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritque iudiciũ & iustitiã, & pignus restituerit ille impius, rapinãque reddiderit, in mãdatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquã iniustum, vita viuet, & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit, non imputabuntur ei. Nihil hoc testimonio apertius dici potuit. Nam hac lege & cõditione promittit Deus se pœnitenti peccata donaturũ, si rapinam reddiderit. Quò fit, vt cõditione sublata, hoc est non reddita rapina, Deus peccata non dimittat. Vnde beatus August. in epistola ad Macedoniũ, ait: Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi posit, & non redditur, pœnitentia non admittitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatũ. Hęc Augustinus. Quæ verba habentur in volumine Decretorum 14. q. 6. Vereantur ergo sacerdotes Græcorum, fures & raptores à rapina absoluere, quos Deus sine restitutione absoluere non vult. De his enim sacerdotibus Hieremias propheta mihi dixisse videtur, cum ait: Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes, pax, pax, & non erat pax. Cum ignominia contritionem filiæ populi curat, qui peccanti & non legitimè pœnitenti facilè absolutionem impendit. Neque opus est vt aduersus tam pestiferum errorem amplius immoremur.

Erasmus. *Thob. 4.* *Matt. 22.* *Rom. 18.* *Thob. 2.* *Ezec. 33.* *August.* *Hiere. 6.*

RESVRRECTIO.

MVLTI ex vetustis hæreticis negauerunt carnis resurrectionem esse futuram. Quę hęresis apud Iudæos fuit primùm orta. Nam Saducæi (vt patet ex Euangelio Matth.) negabant carnis resurrectionem. Ex illis autem qui semel Christum per baptismum induerunt, primus qui hãc hæresim suscitauit, fuit Simõ ille Magus, de quo in Actibus Apostolorum fit mentio. Hoc enim illi impingit Augusti. quamuis Tertulianus in libro de hæresibus de hoc Simone faciens sermonem nihil tale illi tribuit. Basilidem tamen dicit in hunc errorem fuisse lapsum, cui similem errorem non tribuit Augusti. Hymenæus & Philetus, teste Apostolo Paulo, dixerunt resurrectionem iam esse factam, nec amplius futuram. Carpocratitę etiam (vt Augusti. ait) negarunt carnis resurrectionem. Valentinus & Apelles, iuxta Augustinum & Tertullianũ, hoc idẽ senserunt. Marcioni & Ophitis hoc idem tribuit Tertulianus, sed non Augustinus. Marco & Cerdoni, & Caianis, & Seuerianis, & Archonticis, & Hierarchitis eundem errorem impingit Augustinus, non autem Tertulianus. Seleucianis, & Proclianitis obiicit hunc errorem Philaster Brixiensis episcopus, quem etiam in hac parte sequitur Augusti. Frater Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum refert Almaricum, Albigenses, Albanẽses hunc errorem fuisse tutatos. De Origene refert Augusti. ex Epiphanii sententia illum negasse carnis resurrectionem. Verùm Theophilus Alexãdrinus episcopus (vt mox infrà dicemus) alium errorem impingit Origeni, qui cum hoc velut ex diametro pugnat, quoniam ex eo conuincitur Origenem concessisse carnis resurrectionem. Vtri autem istorum sit in hac parte credendum, videlicet Epiphanio an Theophilo, ego non video. Mea quidem sententia neutri eorum credetur, quoniam aut vtrique eorũ credendum est, aut neutri. Nõ est autem possibile vt vtrique credatur, cum eorum testimonia aduersus Origenem non sint conueniẽtia, sed inter se pugnantia: est ergo necessarium vt nulli credatur, præsertim cũ constet ex lib. 10. historiæ tripartitæ Cassiodori,

Matt. 22. *Simon Magus.* *Basilides* *Hymenæ⁹* *Philetus.* *Valentinus.* *Apelles.* *Marcion* *Ophitæ.* *Marcus.* *Cerdon.* *Caiani.* *Seueria.* *Archont.* *Hierarchitæ.* *Seleucia* *Troclian* *Almari.* *Albigen.* *Albanẽ.* *Origenes*

vtrũque, videlicet Epiphanium & Theophilum, fuisse Origenis nomini infestum. Aduersus hanc here sim non est operosum disputare, cùm tam aperta & tam clara sint scipturæ sacræ testimonia quibus illa reuinci potest, præsertim quòd non aduersus Ethnicos philosophos nunc arma sumimus, sed aduersus eos qui se Christianos iactant, quos oportet scripturæ sacrę testimoniis credere. Saducæos enim negantes resurrectionem Saluator noster testimonio scripturæ sacræ conuincit, dicens: Erratis nescientes scripturas, neq, virtuté dei. In resurrectione enim neq; nubẽt neque nubẽtur, sed sunt sicut angeli dei in cœlo. De resurrectione autẽ mortuorũ nõ legistis quod dictũ est à Deo dicẽte vobis: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus non est mortuorũ, sed viuentium. Et Paulus Apostolus in priore epistola ad Corinthios redarguens eos qui carnis resurrectionem negant, sic ait: Si autem Christus prædicatur quòd resurrexerit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniá resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis & fides vestra. Inuenimur autem & falsi testes, quoniam testimonium diximus aduersus Deum, quòd suscitauerit Christum, quem non suscitauit si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quòd si Christus nõ resurrexit, vana est fides vestra. Et in posteriore epist. ad Timoth. dicit Hymenæũ & Philetum à veritate excidisse, dicentes resurrectionem iam factam, & subuertisse quorũdam fidem. In symbolo Apostolorum docetur carnis resurrectio. Eandem docet symbolum fidei æditum in Concilio Constantinopolitano. Piget plura citare testimonia pro re tam manifesta. Si quis autem plura de hac re nosse cupit, legat quẽdam libellum beati Ambrosij in modum orationis qui inscribitur de fide resurrectionis: in quo libro non solùm testimoniis scripturæ conuincit, sed etiam aliis argumentis persuadet resurrectionem.

Matt. 22. *Exo. 13.* *1. Cor. 15.* *2. Tim. 2.*

Eutichi⁹. Secunda hæresis est quæ docet corpus nostrum in illa resurrectionis gloria futurum impalpabile, & inuisibile. Huius hæresis autor fuit quidam Eutychius Constantinopolitanus episcopus, dicens corpus post resurrectionis gloriam futurum aërem & vento subtilius, ita vt nec palpari nec videri possit. Huius autem hæresis causa beatus Gregorius postea summus pontifex fuit à sede Apostolica missus legatus Constantinopolim: quò perueniens coram Tyberio Constantino tunc Imperatore eundẽ Eutychium in fide nostræ resurrectionis errasse conuicit. Quo facto, ipse Imperator librum quem Eutychius de resurrectione ædiderat, comburi iussit. Aduersus hunc errorem est illud quod ait Iob. Scio enim quòd Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt & non alius. Si corpus quod modo palpabile & visibile est, posteà neque palpabile erit neque visibile, sed aërem & omni vento subtilius: ergo alius erit homo qui posteà resurget, & alius qui modo viuit. Et hoc innuere videtur glossa super illum locum Iob, quæ sic ait. Expresse indicat veritaté resurrectionis. Non enim alius moritur, & alius resurgit (vt qui dicunt inuisibile & impalpabile corpus futurum (sicut Eutychius dixit) sed idem ipse. Hæc glossa, quæ dicitur ordinaria. Vnde patet quam miserè fuerit deceptus frater Bernardus de Lutzemburgo, qui in suo catalogo hæreticorũ duos scribit fuisse hæreticos, vnum Eutycium, & alium Eutychium per aspiratum. Et vt cognoscas eum sentire non fuisse eundem, aduerte quòd postquam Eutycium in prima ęditione catalogi texuerat, in posteriore ęditione addens in fine eiusdem catalogi alios hæreticos qui sibi videbantur deesse in prima ęditione, posuit Eutychium per c aspiratum, tanquam hic alius esset ab illo quẽ prius scripserat. Et cùm duos esse crediderit duas etiam nobis vult ostendere illorum hæreses. Eutycium quidem dicit sensisse alium hominem mori, & alium resurgere. De Eutychio vero refert illum docuisse corpora nostra resurgere impalpabilia & inuisibilia. Quòd si rectè, rem, prout decebat, inspexisset, agnouisset eundem esse hominem qui illa docuit, quanquam in diuersis cordibus diuersis literis scriptum reperiamus, in aliquibus per simplex, in aliis verò par c aspiratum.

Iob. 19.

Quæ diuersitas, ex vitio scriptorum oriri potuit, qui sæpe aliter quam oporteret, transcribunt, & orthographiam suo arbitrio peruertunt.

Cæterum quòd hæresis sit eadem, ex verbis glossæ ordinariæ quæ proximè citauimus, apertissimè conuincitur. Nam eadem glossa innuit Eutychium sensisse alium hominem mori, & alium resurgere, & mori corpus palpabile & visibile, & resurgere impalpabile & inuisibile. Quòd si glossa non satis epertè illud ostendit, saltem ex beato Gregorio poterat illud cognoscere, qui in libro moralium exponens illa verba Iob quæ proximè citauimus, narrat acta sua cum eodem Eutychio Episcopo Constantinopolitano, & refert illum sensisse quòd alius sit homo qui moritur, & alius qui resurgit: propterea quòd credidit corpus hominis mortui esse palpabile & visibile, & corpus illius qui resurgit, esse impalpabile & inuisibile, quia dicebat istud esse futurũ aëreum, & omni vento subtilius. Et ita aduersus errorem huius Eutychij Constantinopolitani Episcopi beatus Gregorius profert illum locum Iob quem proximè citauimus. Hæc dixi vt videant omnes quã facilè errent ij qui facilè pronunciant antequàm res fuerit probè (vt decet) examinata. Sed his omissis ad nostrum scopum redeamus. Eundẽ hominem resurgere qui & moritur, conuincunt illa Christi verba quæ dixit Marthæ de Lazaro eius fratre tunc mortuo: Resurget frater tuus. Si enim corpus resurgentis esset aëreũ & impalpabile, tunc Lazarus qui resurrexit, non fuisset frater Marthæ, postquam tunc non habuisset illud corpus per quod erat inter illos iuncta cognatio. Præterea, Redemptor noster dubitantibus de sua resurrectione discipulis ostendens manus & latus, palpanda ossa carnémque præbuit, dicens: Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa nõ habet sicut me videtis habere. Qui de hac hæresi amplius nosse cupit, legat beatum Gregorium in moralibus super decimumnonum caput Iob, circa finem.

2. Reg. 6. *Ioan. 11.* *Luc. 24.*

Tertia

Origenes.

TErtia hæresis asserit corpora post resurrectionẽ futura iterum mortalia, & post illam resurrectionẽ multis seculis transactis dicit corpora in nihilũ redigenda. Huius hæresis autor fuit Origenes. Hoc enim illi impingit Theophilus Alexandrinus episcopus in lib. secundo sui paschalis, quod opus beatus Hieronymus è Græco vertit in Latinum sermonem. Et si verum est Origenem hoc sensisse, oportet vt falsum sit quod Epiphanius de illo refert, illum videlicet negasse resurrectionem. Nam qui dicit B corpora post resurrectionem futura mortalia, satis apertè resurrectionem fatetur. Verùm quia post istã resurrectionem Origenes, teste Theophilo, docet corpora in nihilum redigenda, nec amplius resurrectura, fieri potest vt Epiphanius de hac secũda morte intellexit, cùm dixit Origenem docuisse post mortem non esse resurrectionem. An autem Origenes ita senserit, an secus, ignoro. Hoc certò scio, quòd Theophilus ita illum sensisse narrat. Quapropter cùm iam sit de hac re Origenes notatus, oportet vt ad illius errorem reuincendum aliqua proferamus scripturæ sacræ testimonia. Paulus Apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola, ait: Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Si Christus post resurrectionem amplius non moritur, nec nostra corpora post resurrectionem erunt mortalia: quoniam resurrectio Christi exemplar fuit aut signum quoddam futuræ in nobis resurrectionis. Et in priore epistola ad Corinthios expresius de hac re nos docet, vbi postquam proposuerat similitudinem de grano seminis mortificati, quod tandem viuificatur, ad corporis nostri resurrectionem reuersus, ita dicit: Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Et parum infrà: Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc inducere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Non poterat quicquam apertius dici ad hunc errorem reiiciendum. Sed audi quid adhuc Apostolus subiũgat: Cùm autem (inquit) corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tũc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. At non perfectè esset deuicta mors, si resurgentibus corporibus, iterum mors sæua dominaretur. Neque Christus perfectè deuicisset eum qui mortis habebat imperium, hoc est diabolum, si mors iterum nostra corpora possessura esset. Præterea, beatus Ioannes in Apocalypsi de iustis post resurrectionem loquens, ait: Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quia prima abierunt. Cùm hæc testimonia apertissima sint, non est opus in hac parte longiore disputatione.

Roma. 6.

1. Cor. 15.

QVarta hæresis docet Christum surrexisse à mortuis die sabbati post parasceuen hora sexta. Hunc errorem tribuit Guido Armenis: quem semper in recensendis erroribus Armenorum sequutus sum: quia (vt ingenuè fatear) neminem alium scriptorem reperire potui quem in hac re consulerem. C Et quantum ad hunc errorem spectat, certè miror quòd homo qui Euangelia legerit, in tam apertum errorem potuerit labi. Nam cùm sit manifestum Christum fuisse mortuum feria sexta in parasceue, si sabbato proximo resurrexit, quomodo verum erit illum resurrexisse die tertia? At ipse Saluator prænuncians discipulis suis ea quæ futura erant circa ipsummet, ait illis: Ecce ascẽdimus Hierosolymã & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur: & postquam flagellauerint, occidẽt eum, & die tertia resurget. Præterea, ipse idem Saluator noster Iudæis petentibus signum de cœlo ab eo, ait: Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi Ionę prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Si Christus moritur feria sexta & post mortem manet in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus fieri non potest vt proximo die sabbati resurrexit. Sed de hoc satis.

Armeni.

Luc. 18.

Mat. 12.

QVinta de hac re hæresis est, quæ docet omnes homines in sexu virili resurrecturos, nullumque esse post resurrectionem futurum fœmineum sexum. Hunc errorem Guido tribuit Armenis, & vigesimo D loco inter errores Armenorum illum recenset. Beatus Augustinus libro 22. de Ciuitate Dei cap. 17. huius erroris meminit, dicens fuisse aliquos qui ita sentirent: non iudicat tamen qui fuerint huius heresis patroni. Fœminas post resurrectionem esse futuras, vel ex eo constare potest, quòd Dominus fœminam fecit sicut virum. Sic enim scriptura ait: Masculum & fœminam fecit eos. Ex quibus verbis constat sexum fœmineum nõ esse vitium, aut ex vitio, sed ex natura. Quoniam enim ante peccatum fœmina erat, non ex vitio contigit vt fœmina fieret. Nec sexus ipse vitium est: quoniam non fuisset à Deo factus. Cùm ergo non sit vitium neque ex vitio fœmineus sexus, sed ab ipsis naturæ incunabulis à Deo factus, consequens est, vt qui vtrunque sexum fecit, vtrunque etiam reficiat, & qui vtrunque instituit, vtrunque similiter restituat. Præterea, Paulus scribens ad Galatas, ait: Quicũque in Christo baptizati estis, Christũ induistis. Non est Iudæus neque Græcus: nõ est seruus, neque liber: nõ est masculus neque fœmina. Omnes enim vos vnũ estis in Christo Iesu. Si fœmina est in christo Iesu sicut masculus, cur nõ erit in gloria sicut masculus? Accedit ad hæc, quòd interrogatus Dominus à Saducæis negãtibus resurrectionẽ, de muliere quæ septem fratribus nupserat vt quisque illorũ defuncti fratris semen suscitaret, cuius illorum futura esset post resurrectionẽ, respõdit: Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei. In resurectione enim neque nubent, neque nubentur: sed erunt omnes sicut angeli Dei. At si nulla esset post resurrectionẽ futura mulier, facilius illorũ errorem destruxisset, dicens non esse futurum muliebrem sexum post resurrectione[illegible] locus esset aptissimus, debuisset illos de hac re docere: vt A diceret illam mulierẽ de qua erat quæstio, virum illam esse futuram, non fœminam. Verùm non illud dixit, sed hoc: In resurrectione no[illegible] ubent neque nubentur. Nuptias ergo post resurrectionem futuras negauit: non sexus varietatem. Imò hanc varietatem illic futuram innuit, cum dixit: Non nubent: quod

Armeni.

Genes. 1.

Galat. 3.

Matt. 22.

conuenit fœminis: neque nubentur, quod viris. Erunt ergo fœminæ quæ hic nubere solent, & viri qui hic vxores duxerunt quoniam cùm nuptias negauit, sexus varietatem latenter innuit, qui ad nuptias exigitur. Erunt quidem membra illa, sed non ad antiquum vsum deputata, sed ad decorem nouum, & ad Dei sapientiam & bonitatem commendandam. Sed qui hunc errorem tuentur, obiiciunt nobis illud Pauli ex epistola ad Ephesios. Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Ex quo loco arguunt omnes in virili sexu resurrecturos: quoniã Apostolus ait omnes nos occursuros in virum perfectum. Huic obiectioni beatus Augustinus respondet, illo loco virum capi pro homine siue masculus ille sit siue fœmina. Sic enim alibi scriptura sæpissimè capere consueuit. Nam illud est manifestum (vt alia interim omittam) quod in Psalmo dicitur: Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Quo loco constat nomine viri fœminam intelligi: quoniã beata etiam fœmina, cui non imputauit Dominus peccatum. Et beatus Gregorius in homilia illius euangelij. Sint lumbi vestri præcincti, hoc idem admonet, sic inquiens: Quia viris luxuria in lumbis sit, fœminis in vmbilico, testatur Dominus qui de diabolo ad beatum Iob loquitur, dicẽs: Virtus eius in lumbis eius: & fortitudo illius in vmbilico ventri eius. A principali igitur sexu lumborum nomine luxuria designatur cum Dominus dicit: Sint lumbi vestri præcincti. Hæc Gregorius. In quibus verbis manifestè satis admonet, nomine sexu masculini tanquã principalioris fœmineum sexum designari. Potest etiam aliter responderi, & fortè propius ad literæ significationem, vt dicamus illo loco Paulum nec meminisse resurrectionis, sed de perfectione doctrinæ, & agnitione veritatis. Nam postquam dixerat datos esse à Christo quosdam Apostolos, quosdam Prophetas, alios Euangelistas, alios doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, statim subdidit: donec occurramus in vnitatem fidei, & agnitionem filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quæ verba pertractans beatus Ambrosius in commentariis super epistolas Pauli, hæc ait: Tamdiu dicit manere ordinationem, quam diu cũcti destinati ad vitam, vnius sint fidei. In cognitionẽ Christi ita elaborandum hortatur, vt perfectio fidei apprehendatur. Cuius hæc ratio est, vt Christum perfectum & plenum Deum teneat fides, ne mensura humana metiatur, sed in plenitudine diuinitatis quasi perfectus Deus habetur. Nec enim perfectum dicens virum, temporali ætate & mensura significat, sed per hoc dictum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus diuinitatis filii Dei. Hactenus Ambrosius. Et ad eundem modum interpretatur Theophylactus illum Pauli locum. Demum opus est vt Ecclesiæ diffinitionẽ de hac re audiamus. Nam inter Ecclesiastica dogmata vnũ de hac re septuagesimo loco habetur, quod tale est. In resurrectione ex mortuis, sexus forma non mutabitur, sed vir mortuus resurget in forma viri, & fœmina in forma fœminæ. Hæc ibi, & de hoc satis. Aduersus hanc hæresim neminem scripsisse scio præter beatum Augustinum, qui libro vigesimosecundo de Ciuitate Dei, capite. 17. paucula quædam disserit.

Ephes. 4. *August.* *Psal. 31.* *Grego.* *Iob. 40.* *Ambros.*

B

SACERDOTIVM.

Lutherus

VNus ex perniciosis & execrandis erroribus Lutheri est quo docet omnes Christianos esse sacerdotes, & omnes Christianos equalem potestatem, nulla status aut sexus discretione facta. Verùm etsi omnes Christianos dicat esse sacerdotes, docet tamen nemini licere illa potestate vti nisi per consensum communitatis: quia (vt ille ait) quod est omniũ communiter, nullus singulariter potest vsurpare, nisi vocetur. Potestas ergo hæc, iuxta Lutheri sententiam, primò ad communitatem ipsam deriuata fuit, deinde ab ipsa communitate in eum qui sacerdotio fungeretur. Verba Lutheri in libro de captiuitate Babylonica sunt ista. Esto itaq; certò certus, & sese agnoscat quicunque se Christianũ esse cognouerit, omnes nos æqualiter esse sacerdotes, hoc est, eandẽ in verbo sacramento quocũque potestatẽ habere. Hæc Lutherus. Et posteà dicit, nihil esse sacerdotium nisi potestatem concionandi, & sacerdotis officio consistere in sola doctrina. Sed hic Lutherũ percontari oportet, an sacerdotium Euangelicum credat esse abiectius & vilius, quàm sacerdotium veteris legis? Non puto illum adeò insanire vt inficietur sacerdotium Euangelicum esse multo præstãtius sacerdotio Leuitico. At sacerdotium veteris legis non fuit adeò abiectum & vile, vt omnibus sine vlla differentia creditum fuerit. In exodo enim legimus Dominum Deum Moysi hæc verba dixisse: Applica quoq; ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israël, vt sacerdotio fungantur mihi, Aaron, Nadab, & Abihu, Eleazar & Ithamar filii Aaron: faciésque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. Ecce vides Aaron & filios eius segregatos ex precepto Domini à tota plebe vt sacerdotio fungerentur coram eo. Et huic legi consonat id quod Paulus mirificus legis interpres, in epistola ad Hebræos de Christo Saluatore nostro differens, ait. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altario præfuit. Manifestum est enim quòd ex Iuda ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Ecce Paulum testantem, neminem de tribu Iuda, iuxta legis Mosaicæ præceptum, posse esse sacerdotem. Et idem testimonium dedit propheta Samuel cõtra regem Saul, qui de tribu Bẽiamin erat. Nam illum grauiter reprehendit propterea quod holocaustum & pacifica Deo obtulisset, sacerdotis officio functus: pœnamq; illi ob hoc peccatum Deo decretam manifestauit, sic dicens: Stulte egisti, nec custodisti mãdata Domini Dei tui, quę præcepit tibi. Quod si nõ fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israël in sempiternum: sed nequaquam regnum tuum vltra cousurget: Quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum, & præcepit ei Dominus vt esset dux super populum suum, eo quod non seruaueris quæ præcepit Dominus. Et nũc certè videmus

Exo. 28. *Heb. 7.* *1. Reg. 17*

C D

Ducem

Ducem Saxoniæ Ioannem Fredericum simili pœna propter simile peccatum à Deo punitū. Nam hic mirum in modum fauit Luthero sacerdotij Euangelici prophanatori: & ob hoc peccatum, fuit à Carolo Cæsare huius nominis quinto, Hispaniarumque rege eiusdem nominis primo debellatus, & bello captus, maximaque suæ ditionis parte spoliatus, necnon priuatus in æternum dignitate electoris Imperij. Quæ omnia, Deo ita volente, successerunt cōtra communem populi opinionem, propterà quòd cum maior pars Germaniæ esset Lutherana hæresi infecta, ferè tota Germania simul cum isto duce cōtra Cæsarem ob solam hæresis causam rebellauerat, & magno exercitu congregato eundem Cæsarem à tota Germania profligare voluerat. Deus tamen in cuius manu sunt omnes bellorum victoriæ, dedit victoriam Carolo Cæsari, & omnes potestates, qui duci Saxoniæ adhæserant, tanquā oues sine pastore dispersit, & illū in manus Cæsaris tradidit, qui illū tandem patrimonio & dignitate priuauit, quem si etiam vita priuasset, nihil ab eodem Cæsare homines verè Christiani meritò desiderare potuissent. Sed hæc, quia solùm per occasionem dicta, missa faciamus: & ad scopum nostræ disputationis reuertamur. In libro Numerorū legimus tribum leuiticam esse à Domino peculariter electā ad ministerium tabernaculi, & filios Caath destinatos ad portanda vasa sanctuarij inuoluta ab Aaron & filiis eius, vt non tāgerent ea, ne fortè morerētur. Quid hic dicet Lutherus? Si tantam reuerentiam Deus præcepit exhiberi vasis sanctuarij, vt non ab alio quàm à sacerdote tangi possent, quanto maiorem reuerentiam credendū est nos oportere exhibere sanctissimæ Eucharistiæ, vt vasa quibus illa reconditur, ne dicam ipsammet, nō permittamus ab alio quàm à sacerdote contrectari? Si enim tātus honor pręstatur vmbrę, nónne iustum est vt maiorē multò honorē tribuamus corpori? Dathan, Chore, & Abiron obsorpti sunt à terra, & viui descēderunt vsque ad inferos, eò quòd sacerdotale officium vsurpare tentarunt, & ducēti quinquaginta viri illis consentientes ab igne consumpti sunt. Et Oza quoniam extēdit manum ad arcā Dei, & tenuit eam cōtra suę sortis cōditionem, subitò percussus est à Domino super temeritate sua, & mortuus est statim ibi iuxta arcam Dei. Et Ozias rex Iuda fuit à Domino lepra percussus in fronte, eò quòd sacerdotalis ordinis munus vsurpare præsumpsit, offerendo incensum super altare thym iamais. Balthasar rex temulentus bibens ex vasis aureis & argēteis quæ Nabuchodonosor pater eius abstulerat de tēplo Dei quod erat Hierosolymis, vidit manum scribentem in pariete, Mane, Thetel, phares, & cadē nocte illo interfecto Darius Medus succesit in regnū. Si Dominus tantū zelatus est pro figura, quanto magis zelabitur pro veritate? Vmbram non permisit tangi nisi à solo sacerdote, & corpus permittet cōtrectari indiscretè à quolibet? Caueant ergo laici Lutherani, & ad Dominum conuertantur, ne fortè sicut Dathan, Chore & Abiron viuos illos Dominus in infernum coniiciat. Præterea si institutio ordinis sacerdotalis, & eiusdem institutionis tempus bene circunspiciantur, facilè huius rei veritas patebit. Nam sacerdotes fuerunt à Domino initiati in cœna vltima, quādo Saluator noster cum discipulis suis cœnās, dixit illis: Hoc facite in meam cōmemerationē. Fuerunt autem consummati in sacerdotio, cùm post resurrectionem dixit eisdem: Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta sunt. At multò antè hæc tempora ipsi discipuli Christiani erant, quia iam fuerant Christum per baptismum induti, cùm tamen tunc non erant sacerdotes. Non ergo (vt Lutherus ait) in baptismo efficitur quisque sacerdos: nec oportet vt eo ipso quo aliquis est Christianus, sit etiam sacerdos, qui potestatem habeat supra corpus Christi verum & mysticum, hoc est, potestatem consecrandi & absoluendi. Rursum, beatus Paulus Timotheo scribens, ait: Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cū impositione manuum presbyteri. Vel (vt Erasmus apertius transtulit) autoritate sacerdotij. Et iterum ad eundem Timotheum: Vt resuscites (inquit) gratiam quæ est in te per impositionem manuum mearum. Ex quibus Pauli locis, duo aduersus Lutherum colligimus. Vnum, quòd Timotheus fuerit sacerdos ordinatus à Paulo. Alterū, quòd talis ordinatio fuerit facta per autoritatē sacerdotū & nō (vt Lutherus ait) per cōsensum plebis. Et ad Titū scribēs, ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quę desunt corrigas, & cōstituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si omnes Christiani sunt sacerdotes: nō erat necessarium relinquere Titū Cretę ad constituendos presbyteros per ciuitates. Aduerte etiam qualiter Titus fuerit ordinatus à Paulo, & officium sacerdotale exercuerit Cretæ ex solo iussu Pauli, & non ex consensu aut concesione populi. Sicut & ego (inquit Paulus) disposui tibi. Deinde in epistola ad Hebræos idem Apostolus ait: Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquā Aaron. At Aaron non à plebe fuit vocatus aut institutus sacerdos, sed à Deo, neque à plebe fuit sacerdòtium deriuatum. Multò ergo minus erit sacerdotium Euangelicum à plebe deriuatum: cùm hoc sit multò augustius illo. Et in priore epistola ad Corinth. idem Apostolus enumerans officia à Christo in ecclesia diuisa, ait: Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primò Apostolos, secundò Prophetas, tertiò doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonū. Quòd si vnusquilibet omnia potest (vt ait Lutherus) frustra tot distribuit officia. Ideo meritò ibidem subiungit Paulus. Nunquid omnes Apostoli? Nūquid omnes prophetæ? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Ecce, iuxta Pauli sententiam, non omnes doctores, non omnes prophetæ, non omnes interpretantur: vnde colligitur vt etiam non omnes sint sacerdotes: præsertim quum, iuxta Lutherum, sacerdotium nihil aliud sit quàm potestas concionandi.

Num. 4. Num. 16. 2. Reg. 6. 2. Par. 26 Dan. 3. Luc. 22. Ioann. 20 1. Tim. 4. Titum. 1. Heb. 5. 1. Cor. 12.

Deinde ipsa ratio excellentissimi sacrificij quod est in Ecclesia Catholica, cogit vt ad illius oblationem faciendam aliquis sit destinatus sacerdos qui sit à reliquo populo distinctus. Mam & gentiles hoc intellexerunt, qui ad oblationem eorum sacrificiorum quæ diis suis sacrificabant & offerebant, peculiares semper habuerunt sacerdotes à reliquo populo distinctos. Neque hoc sacerdotii munus o-

mnibus paſsim commiſſum eſſe voluerunt. Cùm ergo Eccleſia excellentiſsimum omnium habeat ſacrificium, conuincitur inde vt optimum etiam habeat ſacerdotium à populo diſtinctum. Lutherus tamen negat miſſam eſſe ſacrificium, ſed de hoc ſuprà in titulo de Miſſa, diſputauimus. D

Admoneo tamen lectorem, ne ex hoc argumento quod nunc à ſacerdotio gentilium formaui, exiſtimet me gentilium ſacerdotia probare: & ideo illa in exemplum propoſuiſſe. Abſit à me talis cogitatio. Non enim ſum tam delyrus aut tam rudis, vt non optimè intelligam omnia illorum ſacrificia fuiſſe ſacrilega, & omnem illorum ſacerdotum ritum fuiſſe ſacrilegum, & ſuperſtitioſum. Sed hoc malum inde proueniebat, quod verum Deum ignorabant & ſacrificia illa ſua offerebant nõ vero Deo, ſed dæmonibus quos putabant eſſe deos. Laudo igitur gentiles, in hoc tamen non laudo quod diis ſacrificabant, ſed in hoc quòd ſic ſacrificantes non permiſcuè & ſine vllo perſonarum diſcrimine per quemlibet ex populo hoc fieri permittebant. Nam lumine quodam naturalis rationis illuſtrati omnes intellexerunt, ſummos honores eſſe Deo impendendos, & ſacrificia Deo offerenda, quæ non per quemlibet hominem offerenda eſſe conſueuerunt: ſed per peculiares aliquos probatæ virtutis viros ad hoc munus obeundum potiſsimum addictos. Hoc autem ita eſſe, tum ex libris gentilium, tum etiã ex ſacra ſcriptura conſtat, quæ dicens totam terram AEgypti propter nimiam frumenti penuriam, factam eſſe Regi Pharaoni tributariam, eó quòd fame cogente omnes vendebant poſſeſsiones ſuas Regi: terram ſacerdotalem excepit, dicens: Præter terram ſacerdotum, quæ à Rege tradita fuerat eis. Et poſtea enarrans ſacra ſcriptura, quod Regibus quinta pars frugum dabatur in tributum, etiam terram ſacerdotum excepit, dicens: Abſque terra ſacerdotali quæ libera ab hac conditione fuit.

Gene. 47.

Ad hunc ergo ſolùm finem hoc gentilium exemplum adducimus, vt ex hoc quod omnes homines vbique gentium, & omni tempore, & omni lege ſemper fecerunt, conuincamus hoc eſſe naturali rationis lumine cognitum, non quoſlibet ſine diſcrimine debere eſſe ſacerdotes Dei: ſed aliquos à reliquo populo diuiſos, qui hoc munus obirent. Et hinc meritò reprehendimus eos, qui ſacerdotium Euangelicum prophanantes contendunt, illud omnibus ſine vllo diſcrimine eſſe commune. Ad eundem enim modum olim Deus, vt Iudæos de inconſtantia reprehenderet, gentiles in exemplum adduxit, ſic per Hieremiam dicens: Tranſite ad Inſulas Cethin & videte: & in Cedar mittite & conſiderate vehementer, & conſiderate ſi factum eſt huiuſmodi: ſi mutauit gens deos ſuos, & certè ipſi non ſunt dij. Populus verò meus mutauit gloriam ſuam in idolum. A

Hiere. 2.

His verbis, vt manifeſtum eſt, Deus non probauit idola gentium, nec venerationem in idolorũ, quę apertè declarauit non eſſe deos: ſed gentilium conſtantiam, qua perpetuò coluerunt eos quos ſemel crediderunt eſſe deos, obiecit Iudæis, vt ex illa poſſet meritò Iudęorum Leuem mutabilitatem reprehendere, qui verum Deum multis nominibus agnoſcentes, defecerunt ab eo, & ad Deos alienos, qui dij non erant, tranſierunt. Hoc exemplum Dei ego imitatus, ex religione gentilium, quæ vbique & omni tempore fuit apud eos, vt ſacerdotium non omnibus ſine vllo diſcrimine facerent commune, meritò conuinci poſſe exiſtimaui Lutheranos, qui ſacerdotium Euangelicum, quod eſt omnibus aliis multò excellentius, aſſerunt eſſe commune omnibus cuiuſcunque conditionis & ætatis hominibus: neque ſolum viris, ſed etiam mulieribus, quod eſt hactenus inauditum. Præterea, ſi omnes Chriſtiani ſunt ſacerdotes, conſequens eſt vt nullum ſit legis Euangelicæ peculiare ſacerdotium: quia quodcunque illud eſſe dicatur, omne illud reperietur fuiſſe in lege Moſaica. Hoc Lutherus concedens, cogetur etiam fateri nullam eſſe paculiarem legem pro tempore gratiæ: quia ſacerdotium, & lex ſunt ſibi inuicem adeò connexa, vt altero ſublato neceſſe ſit tollere reliquum: & altero poſito neceſſe ſit alterum ſequi. Nam hac ratione motus Paulus, dixit: Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat. Ergo ſi nullum eſt tempore gratiæ peculiare ſacerdotium, nulla etiam erit lex pro hoc tempore peculiaris. Lutherus tamen adeò deſipuit, vt hoc fateri non erubeſcat dicens, nullam eſſe peculiarem legem in Euangelio: ſed contra hunc errorem iam ſuperius diſputauimus in titulo de præcepto, hæreſi prima: & ideo non eſt opus nunc denuò contra illam pugnare. B

Heb. 7.

Rurſum ex verbis quæ Chriſtus poſt reſurrectionem dixit Apoſtolis ſimul congregatis, conuinci poteſt ſacerdotalem poteſtatem non omnibus eſſe communem. Hæc enim dixit illis: Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. In quibus verbis aliqua annotare oportet, quæ ſunt digna conſideratione. Primum eſt quod ait: Accipite Spiritum ſanctum. Non autem dedit tunc Spiritum ſanctum ad miraculorum operationem: quia illud ſancti Spiritus donum iam illis dederat, quando illos ad prædicandum miſerat. Tunc enim, vt Lucas teſtatur, dedit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt langores curarent.

Ioan. 20.

Luc. 9.

Nec dedit Spiritũ ſanctum ad ſanctificationem illorum, & Eccleſiæ illumiationem: quia hoc modo datus fuit illis in die Pentecoſtes. Dedit ergo illis Spiritum ſanctum in die reſurrectionis: quia tunc dedit illis poteſtatem remittendi peccata. Nam remiſsio peccatorum etſi à tota trinitate detur hominibus, tamen peculiari quadam ratione tribuitur Spiritui ſancto, ſicut illi etiam peculiariter attribuitur bonitas quæ tribus eſt communis. Poteſtas autem remittendi peccata, iudiciaria quædam poteſtas eſt, ad cuius executionem neceſſarium eſt, duas ſaltem eſſe perſonas, altera quæ ſit reus peccatis obnoxius: altera quæ ſit iudex illum à peccato abſoluens. Et inde colligitur non omnes eſſe ſacerdotes, ſed alterum eſſe ſacerdotem, & alterum eſſe reum. Fortè dicet Lutherus, vtrunque alteri peccata remittere. Sed ſi ita res haberet, dicere debuiſſet Chriſtus, Remittite inuicem, prout Iocobus orationem commendans, dixit: orate pro inuicem. Eſt adhuc aliud in illis verbis conſiderandum, quod cùm Chriſtus verba illa dixit, nulla aderat mulier, imò nec alij viri quàm Apoſtoli: & inde cõuincitur vt C

Iacob. 5.

poteſtas

potestas illa remittendi peccata nō omnibus hominibus, sed solis Apostolis, & illis ad quos postea per Apostolos fuit deriuata, intelligatur esse concessa: nam quoties per aliquod signum sensibile diuinitus conceditur aliquod munus, illis tantum credendum est fuisse concessum, in quos signum illud ceciderit, & non cæteris absentibus. Nam gratia baptismi non conceditur nisi illis tantum, quod loti sunt aqua. Sacramentum Eucharistiæ ex eo tantum pane & vino conficitur, super quæ consecrationis verba fuerunt prolata. Ergo potestas illa remittendi peccata, illis solis duntaxat credenda est fuisse tradita, super quos cecidit signum sensibile illius traditionis. At signum sensibile illius traditionis, quod fuit flatus Christi, in solos Apostolos cecidit cùm insuflauit eis, dicens: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Soli igitur Apostoli tunc illam potestatem receperunt, & inde alij, quibus ipsi, aut episcopi ipsorum successores illam concesserunt. Sed fortè hic aliquis mihi obiiciet, quod si hoc argumentum alicuius esset valoris, probaret etiam Thomam vnum de duodecim Apostolis non habuisse potestatem remittendi peccata, & per consequens non habuisse plenam sacerdotis potestatem, nec fuisse perfectum sacerdotem: quia, vt Ioannes testatur, Thomas non erat cum aliis Apostolis quando Christus apparuit illis, & dixit illis prædicta verba, quibus concesit illis potestatem remittendi peccata. Hanc difficultatem mouit olim Cyrillus, & illi respōdit, dicens: Omnes duodecim Apostolos fuisse à Deo electos, vt principes essent super omnem terram & potestatem haberent tanquàm illius ministri, remittendi & retinendi peccata. Christus igitur, cuius potentia non præscribitur loco, nō indiguit præsentia Thomæ, vt hanc illi potestatem simul cum aliis concederet. Illud ergo quod omnibus dare decreuerat, Thomæ quamuis absenti donauit, quando aliis omnibus donauit. Neque hoc cuiquam debet videri difficile, cùm certò cōstat, aliud simile in tempore veteris legis præcessisse. Nam præcepit Dominus Moysi congregare septuaginta viros ex senibus Israël, vt illis daret Deus de spiritu eiusdem Moysi, si ad sustentandum simul cùm eo onus populi, quod Moyses solus ferre non poterat. Venit igitur Moyses, & narrauit populo verba Domini, congregans septuaginta de senibus Israël quos stare fecit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem, & locutus est ad eum auferens de spiritu qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. Cúmque requieuisset in eis spiritus, prophetauerunt nec vltrà cessauerunt. Remanserunt autem in castris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, super quos requieuit spiritus. Nam & ipsi descripti fuerant, & non exierant ad tabernaculū. Cumque prophetarent in castris, cucurrit puer & nunciauit Moysi, dicens: Eldad & Medad prophetant in castris. Statim Iosue filius Nun, minister Moysi, & electus è pluribus, ait: Domine mi Moyses prohibe eos. At ille. Quid, inquit, æmularis pro me? Quis tribuat, vt omnis populus prophetet, & det ei Dominus spiritum suum? Sic hæc omnia olim contigisse sacra narrat historia, non est vlla iusta causa, vt quis dubitet Christum Saluatorem nostrum dedisse Thomæ absenti, sed ab eo electo spiritum suum, quemadmodum olim Eldad & Medad absentibus, quia ad hoc electi erant, dederat spiritum suum. Nam quos deus ad muneris alicuius functionem elegit, etiam si absentes corpore sint à comitatu & congregatione illorum, quibus munus suum donat, nihilominus tamen recipiunt perinde ac alij: quia etsi aliis sociis absentes sint, Deo tamen qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, & cui nulla est inuisibilis creatura, absentes esse non possunt. Accedit ad hæc omnia, quod iuxta Lutheri doctrinam, oportet fateri Ecclesiam esse miserrimam quandam rempublicam, in qua pessima omnium esset politia qualis nulla vnquam fuit, etiam apud rudes & barbaras nationes. Nam si Ecclesia illa esset ordinata atque disposita, vt Lutherus contendit, nulla esset Hierarchia in ea, nullúsque ordo: sed omnia essent confusa, essétque Ecclesia velut altera Babylon: quoniam nullus in ea, in ijs quæ pertinent ad spiritum, & quæ propriè sunt ipsius Ecclesiæ, alteri subderetur: sed omnes essent sibi æquales. Nam Lutherus negat Romanum Episcopum esse summum Ecclesiæ pontificem: & dicit omnes episcopos esse pares, negátque aliquem esse quouis alio superiorem. Dicit insuper episcopos non esse superiores aliis presbyteris, sed omnes sacerdotes esse pares episcopis. Nunc tandem ait, omnes Christianos esse sacerdotes. Ex quibus omnibus euidenter colligitur omnes Christianos esse Episcopos, & nullum Christianum in iis quæ sunt spiritualia, & quæ ad Ecclesiam pertinent, esse alio superiorem. Erit igitur hoc modo Ecclesia, tanquam grex sine pastore, aut regnum sine rege, aut quiuis populus sine gubernatore. Fieret itaque necessariò in Ecclesia, quod Solomon ait: Vbi non est gubernator, populus corruet. In cœlesti illa Ecclesia beatorum angelorum, non omnes sunt æquales: sed multi in ea sunt ordines dignitate & potentia differentes, quorum primus & infimus est angelorum, & secundus isto superior dicitur archangelorum, & sic deinceps vsque ad vltimum & supremum ordinem, qui dicitur Seraphin. De quibus omnibus disserit Dionysius Areopagita in libro de cœlesti Hierarchia. Ad exemplum illius cœlestis Ecclesiæ, vt idem Dionysius in libro de Ecclesiastica Hierarchia docet, formata est hęc Ecclesia militans, ita vt etiam diuersi sint in hac ordines, perinde ac in illa. Et ideo in illo eodem libro diuersos ecclesiæ status explicans, dicit supremum in Ecclesia principatum habere pontificem: sub illo constituit sacerdotes: istis subiicit alios ministros, quos diaconos nuncupant: postremum denique locum dicit tenere plebem istis ministris subiectam. Propter hanc enim similitudinem istius Ecclesiæ inferioris ad illam superiorem, dicit Bernardus libro tertio de consideratione ad Eugenium prope finem, Ioannem in Apocalypsi dixisse, se vidisse sanctam ciuitatem Hierusalem nouam descendentē de cœlo. Verba Bernardi sunt hæc. Nec vilem reputes formā hanc, quia quæ in terra est, exemplar habet è cœlo. Neque enim filius potest facere quidquam nisi quę viderit patrem facientem, præsertim cum et sub Moysi nomine dictum sit. Vide omnia facias secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Viderat hoc qui dicebat. Vidi ciuitatem sanctam, Hierusalem nouam, descendentem de cœlo, à Deo paratam. Ego enim propter similitudinem di-

Ioan. 20

Num. 11.

Prouer. 11

Apoc. 21.

Bernard

Exod. 25.

ctum reor, quod sicut illic Seraphin & Cherubin, ac cæteri quique vsque ad angelos & archangelos ordinantur sub vno capite Deo: ita hic quoque sub vno summo pontifice, primates vel patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, presbyteri vel abbates, & reliqui in hũc modũ. Hæc Bernar. qui satis apertè declarat ex Dei institutione non omnes Christianos esse sacerdotes, neque omnes episcopos, sed distinctionem & ordinem esse inter illos: quemadmodum est inter superiores spiritus distinctio & ordo, ita vt non omnes sint Cherubin, neque omnes Seraphin, aut throni, aut dominationes. C

Possem ego hic pro huius rei confirmatione plura sacrorum doctorum citare testimonia, sed prudens omitto, eò quòd sacræ scripturæ testimonia, quæ protulimus, sunt satis aperta. Vnum tamen solùm citabo Tertullianum, & alterum Cyprianum, vt ex eis pateat quàm vetusta sit hæc Lutheri hæresis. Nam in libro de præscriptionibus hæreticorum, illorum mores describens, illósque reprehendens, sic ait: Ordinationes eorum temerariæ, leues, inconstantes. Nunc neophytos collocant, nunc seculo obstrictos, nunc apostatas nostros, vt gloria eos obligent, quia veritate nõ possunt. Nusquã facilius proficitur quàm in castris rebelliũ, vbi ipsum esse illic, promereri est. Itaq; alius hodie episcopus, cras alius: hodie diaconus, qui cras lector: hodie presbyter, qui cras laicus. Nã & laicis sacerdotalia munera iniungunt. Hæc Tertullianus. Ex cuius verbis hoc vltimum est aduertendum, quod reprehendens ait hæreticos iniungere sacerdotalia munera laicis. Si ergo hic est hęreticorum mos, hoc debuit Lutherus etiam facere, vt à moribus hæreticorũ parentũ suorũ non esset alienus. Idem ferè ait Cyprianus in epistola nona libri tertij epistolarum, quæ est ad Rogatianum episcopum, cui scripsit de quodam diacono, qui eidem Rogatiano suo episcopo rebellis fuerat. In qua postquàm veteris & noui testamenti quàm plurimis testimoniis ostendit, quanto honore digni sunt sacerdotes, hęc ait. Meminisse autẽ diaconi debent, quoniam Apostolos, id est episcopos & præpositos Dominus elegit: Diaconos autem, post ascensum Domini in cœlos, Apostoli sibi constituerunt, episcopatus sui & Ecclesiæ ministros. Quod si nos aliquid audere contra Deum possumus, qui episcopos facit: potest & hic contra nos audere, à quibus diaconi fiunt. Et ideo oportet diaconum, de quo scribis, agere audaciæ suæ pœnitentiam, vt honorẽ sacerdotis agnoscat, & episcopo præposito suo plena humilitate satisfaciat. Hæc sunt enim initia hæreticorum, & ortus atque conatus schismaticorum malè cogitantium, vt sibi placeant, vt præpositum superbo tumore contemnant. Sic de Ecclesia receditur, sic altare prophanum foris collocatur: sic contra pacem Christi & ordinationem, atque vnitatem Dei rebellatur. Hæc Cyprianus. In quibus verbis, præter id quod sacerdotes dixit esse ex Dei institutione diaconis superiores, hoc potissimum annotare oportet quod ait, tales rebelliones esse hæreticorũ initia: Quam sententiam veram esse, ipsius hęreseos Lutheranæ initium, progressus & exitus docuit. Aduersus hanc hæresim pugnant ea quę suprà in titulo de ordinis sacramento, & in titulo de mulieribus digessimus. Sunt etiam aduersus eam plurimorum conciliorum decreta. Concilium Carthaginense quartum præscribit modum quo aliquis sit in presbyterum ordinandus. At si omnes Christiani (vt Lutherus ait) sunt sacerdotes, superflua esset talis ordinatio. Concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, de sacramento Eucharistiæ loquens, ita definit: Et hoc vtique sacramentũ nemo potest conficere nisi sacerdos qui ritè fuerit ordinatus secundum claues Ecclesiæ, quas ipse cõcessit Apostolis & eorum successoribus Iesus Christus. Hæc Conciliũ Lateranense. Hoc autem decretum habetur in libro epistolarum decretalium in titulo de summa trinitate & fide Catholica, cap. 1. Concilium Remense, capite 2. suorum decretorum per hæc verba definit: Peruenit ad notitiam nostram, quòd quidam presbyteri in tãtum paruipendant diuina mysteria, vt laico aut fœminæ sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis: & quibus prohibetur ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committũt. Quod quàm sit horribile, quámque detestabile, omnium religiosorum animaduertit pręcellentia. Igitur interdicit per omnia synodus, ne talis temeraria præsumptio vlterius fiat, sed omnimodo presbyter per semetipsum infirmum communicet, quòd si aliter fecerit, gradus sui periculo subiacebit. Hæc Concilium Remense. Et habentur hæc verba in volumine decretorum de consecratione distinctione secunda, in capitulo, Peruenit. Quod ideo præmonui, quia illius concilij decreta nõ habẽtur in eo volumine, in quo sunt aliorum conciliorum decreta congesta per Isidorum. Ex huius autem concilij verbis patet non solùm esse interdictam fœminis & laicis corporis Dominici consecrationem, sed eiusdem corporis cõtactũ: & hoc dicit esse horribile & detestabile, vt fœminę & laici sacrũ Domini corpus cõtrectent. Quid igitur dicturum esset concilium, si audiret laicos tentantes idem Domini corpus consecrando conficere? Non est dubium quin atrociorem punitionem in eos excercuisset. Sed iam opus est vt videamus quo argumento suum confirmet propositum Lutherus. Sic enim ait: Omnes sumus sacerdotes secundum illud Petri: Vos estis genus electũ, regale sacerdotium. Sed alius alio non potest magis esse sacerdos, quẽadmodum alius alio non potest esse magis homo: igitur sacerdotes qui vocantur, nihil aliud sunt quàm laici quidam solo vel consensu populi, vel episcopi vocatione non absque populo delecti ad concionãdum: & ordo nihil aliud est quàm merum sine sacramento ministerium. Hæc Lutherus. O fortem argumentatorem. O alterum Aristotelem. Si nihil est sacerdotis officium, quia omnes vocantur sacerdotes: oportebit te eadem ratione fateri, vt Christus nihil sit supra quenquam eorum de quibus dictum est: Nolite tangere Christos meos. Prætereà, si iuxta Petrum omnes sunt sacerdotes, nónne iuxta eundem omnes etiam sunt reges? Vos estis (inquit) genus electum, regale sacerdotium. Non qualecunque sacerdotium, sed regale: vt ostenderet eos esse reges, perinde ac sacerdotes. Et viginti quatuor seniores qui figuram tenent iustorum, in Apocalypsi Ioannis clamabant, dicentes. Fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotes, & regnabimus super terrã. Si ergo nihil magis est sacerdos ritè ordinatus, quàm quilibet Christianus, quia omnes dicuntur sacerdotes: oportet etiã vt nihil magis habeat Rex quã quilibet alius Christia-

Tertul. *Cyprian⁹* *Cõcilium Carthaginense.* *Cõcilium Lateranẽse.* *Cõcilium Remense.* *1. Pet. 2.* *Psal. 104* *Apoc. 5.* D A B

Christianus, qua omnes etiam dicuntur reges. Quò fiet vt nemo sit rex Luthero, sicut nemo est illi sacerdos. Rursum, si propter illa Petri verba oportet fateri omnes Christianos esse veros sacerdotes, oportebit etiam dicere omnes Iudæos fuisse sacerdotes, cùm in Exodo dictum sit à Domino: Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, & vos eritis, mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Cùm ergo apertissimè constet non omnes Iudæos fuisse sacerdotes, quamuis fuerint à Deo vocati regnum sacerdotale, conuincitur vt etiam non oporteat Chrystianos omnes esse sacerdotes, quamuis eos Petrus vocauerit regale sacerdotium. Verùm superest vt nos verum illius literæ sensum ostendamus. Iuxta Bedæ sententiam ideo vocati sunt à Petro omnes Christiani sacerdotes, quia vniti sunt Christo qui est rex & sacerdos. Didymus Alexandrinus in expositione quæ eius nomine super septem epistolas canonicas circunfertur, dicit Christianos dici genus electum, regale sacerdotium, quia eorum pater, videlicet Christus, est rex, & sacerdos. Nam postquam ostendit Christum esse regem & sacerdotem, hæc verba subiungit: His itaque dispensatis necessarium erat dispersos ab eo qui simul rex & sacerdos est, electum esse genus, & regale simul atque sacerdotale. Patre siquidem eorum vtrunque habente principatum, necesse est eos tanquam ex rege regale, & tanquam ex sacerdote sacerdotale esse genus. Quapropter gens sancta dicuntur vocati ab eo, qui sanctus est, vt sancti sint. Hæc Didymus.

Exod.19. *Beda.* *Dydimus.*

C

Possent huic literæ aliæ dari interpretationes, sed eas omitto, quoniam expositio Didymi, mea sententia, reliquas omnes excellit, eò quòd est literæ germanior. Obiicit etiam nobis Lutherus, in libro suo de missa abroganda, hæc dicens: Ad sacerdotes Ecclesiasticos & nouæ legis potissimum spectat ministerium docendi verbum Dei, teste Malachia propheta, cum ait: Labia sacerdotis custodiunt scientiam & legem requirent ex ore eius: quia angelus Domini exercituum est. Atqui officium docendi verbum Dei ad omnes promiscuè spectat, etiam laicos & mulieres. Siquidem Apostolus de omnibus loquens Christianis, scribit ad Corinthios. Fiduciam talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera sed spiritu. Et beatus Petrus ad omnes in Christum credentes, quibus suam dirigit primam epistolam, verba faciens, ait: Vt virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in mirabile lumen suum. Rursum, Paulus ad fideles Corinthios verba dirigens, inquit: Potestis enim omnes, per singulos prophetare, vt omnes discant & omnes exhortentur. Hæc Lutherus. Sed in hac sua argumentatione operam & oleum perdidit, propterea quòd vtraque pars sui assumpti est falsa. Primò quidem falsum est quod ait, potissimum sacerdotis officium esse prædicare verbum Dei. Hoc enim non ad omnes sacerdotes spectat, sed ad illos solos qui curam animarum habent, tanquam pastores illarum, & ideo tenentur pascere illas doctrina verbi Dei, & de his solis est locutus Malachias. Et de his solis dixit Paulus: Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maximè qui laborant verbo & doctrina. Aliqui sunt ergo presbyteri, qui non laborant doctrina. Alioqui non fuisset opus, illos qui verbo & doctrina laborant, magis commendare. Illi autem ad quos spectat laborare verbo & doctrina, satis innuit esse illos qui præsunt. Ad alios verò qui pastores animarum non sunt, quales sunt multi sacerdotes, non spectat prædicare verbum Dei: Et inde conuincitur, non esse potissimum sacerdotis officium, prædicare verbum Dei, nec in eo opere consistere ministerium sacerdotale. Omnis nanque pontifex ex hominibus assumptus, aut Paulus pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Ex quibus verbis constat, officium sacerdotale esse offerre, & non docere. Nam hac sola ratione Paulus in illo loco probat Christum esse sacerdotem, quia obtulit, non quia docuit. Deinde, non omnes doctores legis veteris erant sacerdotes, neque è contrario: ergo nec in lege Euangelica.

Lutherus. *Malac.2.* *1.Cor.3.* *1.Pet.2.* *1.Tim.5.* *Heb.5.*

D

Apostoli siquidem à Christo ordinati fuerunt sacerdotes primò in cœna, quando dedit illis potestatem conficiendi ex pane & vino corpus & sanguinem suum, & postremò consummauit in resurrectione, quando dedit illis potestatem remittendi peccata. Ante tamen hoc tempus missi fuerunt ad prædicandum, vt constat ex Matthæo & Luca. Philippus etiam prædicabat Samariæ, vt in Actis Apostolorum refert Lucas, & hic neque episcopus neque sacerdos erat, vt ex eadem historia constat: quoniam aliàs non fuisset opus mittere ad Samaritanos Petrum & Ioannem, si Philippus potuisset omnia sacerdotis officia exercere. Falsa est etiam alia pars quam assumpsit Lutherus in sua argumẽtatione dicens, officium docẽdi verbum Dei, ad omnes promiscuè spectare: etiam laicos & mulieres. Nam superius in titulo de prædicatione apertè probauimus hæreticam esse hãc sententiam, nemini que licere absque missione prædicare verbũ Dei, prout Paulus docet, sic inquiens: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Quod autem mulieribus docendi potestatem tribuat, manifesta est adulatio, qua illis placere voluit, vt vel hac ratione illas quas ardẽter amabat, in sui amorem alliceret. Nam Paulus hoc mulieribus prohibet, sic dicens: Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. Docere autem mulierem nõ permitto. Lutherus tamen hanc Pauli sententiam sciens sibi aduersari, illam à mente Pauli in alium sensum detorquet, sic in prædicto libello dicens: Quamuis secundum sententiam Pauli, vbi viri sunt loquendi officio fungentes, non debent mulieres loqui: attamen nullis loquentibus viris, necesse est vt mulieres loquantur. Hæc Lutherus. Hanc esse falsam interpretationem, & à mente Pauli longissimè distantem, facilè constare potest, si consideremus causam propter quam Paulus mulierem docere nõ permittit. Non est enim causa virorum [illegible], sed timor seductionis, quia videlicet mulier facilè seduci potest: & hoc facilius contingere potest viro absente, quàm si vir esset præsens, à quo admoneri posset. Hoc enim contigit Euæ, quæ viro præsente non fuit seducta, sed viro absente. Ideo Paulus postquam dixit se non admittere, vt mulier doceat, statim subdidit: Adam enim primus formatus est, deinde Eua.

Matt.10. *Luc.10.* *Acto.8.*

A

Roma.10. *1.Tim.5.* *Lutherus.*

Et Adam nõ est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Quæ verba Theophylactus interpretans, ait: Quia semel mulier virum edocuit, & cuncta peruertit, idcirco nequaquam hæc habeat velim docendi de cætero potestatem. Est namque mulier natura leuior, & facilè fallitur. Aduerte autem quemadmodum non Euam dixerit deceptam esse, sed mulierem, tanquam de ipso muliebri genere disseruisset. Nam quemadmodum natura omnis humana in Adam perdita est, sic & per Euam in omne fœmineum genus delapsa est leuitas, qua & præuaricatio ipsa primùm Euam inuasit. Hæc Theophylactus. Leuior igitur & leuissimus merito censendus est Lutherus, qui mulieribus natura leuissimis, & ad deceptionem paratissimis, docendi potestatem tribuit. Sed videamus quàm falsis argumẽtis probare conetur Lutherus, omnibus Christianis esse commissam potestatẽ prædicandi verbum Dei. Illud enim quod citat ex posteriore ad Corinthios epistola, Idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non de omnibus Christinis est intelligendum, sed de ipso solo Paulo, & aliis Apostolis prædicationis Euangelicæ consortibus. Nam hi soli facti fuerunt à Christo ministri noui testamenti, alii verò qui postea fuerunt eiusdem prędicationis ministri, nõ ab ipso Christo immediatè, sed ab hominibus illud ministerium susceperunt. Et huic iuterpretationi fauet Ambrosius, qui in commentariis super Paulum, prædicta Pauli verba interpretans, ait: Quamuis præferat Apostolicam dignitatem, in Die tamen laudem prorumpit, non istud meritis humanis ascribens, sed eius gratiæ, qui dignatus est pro vita humana salutarem prædicationem ordinare, quæ quos lex vetus reos tenebat, saluaret data remissione peccatorum per Iesum Christum Dominum nostrum. Hęc Ambrosius. In quibus verbis id potissimum annotandum est, quod ait Paulum per illa verba præferre Apostolicam dignitatem, & non omnes Christianos. Ambrosio consentit Anselmus, qui eadem Pauli verba interpretans, ait: Incipit se nunc alio modo quàm superius cõmendare, vt & pseudoapostolos deformet, innuẽs esse ministros veteris testamenti, dum ostendit se ministrum esse noui. Hæc Anselmus. Et certè quamuis isti duo illustres viri hoc nobis non declarassent, ipse tamen Paulus satis fuisset clarus ex iis quæ à principio capituli dixerat, quæ non ad omnium Christianorum, sed ad solam sui commendationem constat fuisse dicta. Incipimus, inquit Paulus, nosmetipsos commendare? Aut nunquid egenus sicut quidam, cõmendaticiis epistolis ad nos, aut ex vobis? Et post pauca subdidit illa, de quibus nunc disputamus, Idoneos nos fecit ministros noui testamenti. Alterum quod ex beato Petro citat testimonium etiam detorquet à vera mente eiusdem authoris. Non enim Petrus eo loco agebat de prædicatione verbi Dei, sed de laude & gratiarum actione quam tenentur omnes Christiani reddere Deo propter immẽsa beneficia ab eo recepta. Nam Prophetæ & Apostoli sępe vtuntur hoc verbo annũciare pro laudare, aut gratias agere. Vt autem apertè ostendamus hanc esse beati Petri mentem, ipsius verba paulò altius repetere oportet. Vos autem, inquit ille, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. In quibus verbis alludit ad ea quæ filiis Israel Deus donauit, & ostendit illa omnia figuram esse eorum beneficiorum quę toti populo Christiano per filium dedit. Populus Israel fuit à Deo peculiariter electus: vt ipsemet Deus per Oseam ait, Puer meus & dilexi eum. Sic populus Christianus est modo à Deo electus, & ob hanc causam vocat eum Petrus populum acquisitionis. Populum Israel vocauit Deus ex Aegypto: & de populo Christiano dicit Petrus, quod de tenebris ignorantiæ aut peccati vocauit illum Deus in admirabile lumen legis Euangelicæ, cui consonat illud Esaiæ, Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Sicut igitur populus Israel postquam eductus fuit ab Aegypto, gratias egit Deo, & laudes cantauit ob beneficia ab eo recepta: ita nunc admonet Petrus populum Christianum, vt gratias agat Deo ob beneficia sibi data quia factus est populus acquisitionis, vel, vt Erasmus transtulit, populus qui in lucrum accessit: & quia vocatus est de tenebris in admirabile lumẽ suum. Et hoc est quod multò antè prædixerat Deus per Esaiam prophetam. Populum istum, inquit, formaui mihi, laudem meam narrabit. Deinde, etsi illa Petri verba intelligenda essent, nõ solum de laude & gratiarum actione, sed etiam de prædicatione verbi Dei non tamẽ deberẽt illa intelligi de publica & solẽni prædicatione, sed de priuata. Et de hac fatemur, omni Christiano illã licere: quia quilibet potest sic particulariter proximũ suum ad fidẽ exhortari, iuxta illud quod Sapiens ait. Cuilibet mandauit Deus de proximo suo: sed ex hac prædicationis potestate, ineptè colliget Lutherus omnes esse sacerdotes: quia vt iam diximus, nõ consistit in ea præcipuũ sacerdotis officium. Priori interpretationi fauet Beda, & mihi etiam magis placet, quia est magis literæ germana. Simile contingit in alio testimonio quod citat Lutherus ex priore ad Corinthios epistola, vbi Paulus dicit. Potestis omnes per singulos prophetare, vt omnes discant. Nam hoc verbum, prophetare, non significat Paulo idem quod prędicare, sed interpretari: quia vt Ambrosius annotat, propheta idem est in lege Euangelica, interpres qui obscura declarat. Nam sicut olim propheta dicebatur, qui videbat illa quæ ab aliis videri non poterant: ita nunc propheta dicitur, qui intelligit, & scit declarare ea quæ aliis sunt obscura: & tunc prophetare dicitur, quando interpretatur obscura. Hoc autem modo interpretari, non omnibus Christianis concessum est, vt ex ipsa Pauli litera constat, sed illis solis qui donum huiusmodi prophetiæ, aut interpretationis sermonum à Deo acceperunt. Constat etiam non omnes Christianos posse prophetare, ex eo quod in epistola ad Ephesios, Paulus ait. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ædificationem corporis Christi. Ex quibus verbis constat non omnes Christianos esse prophetas, neque omnes doctores: sed quosdam esse doctores & quosdam prophetas. Et ideo quamuis gratis daremus Luthero, præcipuum sacerdotis munus consistere in prædicatione verbi Dei, malè ex illo testimonio prioris epistolæ ad Corinthios, colligeret Lutherus omnes Christianos esse sacerdotes: quia secundũ Paulũ nõ omnes sunt prophetæ, neque omnes doctores.

Theophy. — *1.Cor.3.* — *Ambro.* — *Anselmus.* — *1.Pet.2.* — *Oseæ.11.* — *Esaiæ.9.* — *Esaiæ.43.* — *Eccle.17.* — *Ephe.2.*

B C D A

doctores. Reliquū verò quod Lutherus ait, sacerdotes, populi electione & vocatione fieri, apertè damnatum est in Concilio Laodiceno, capite 13. suorum decretorum, vbi hæc verba habentur. Non est populis concedendum electionem facere eorum, qui altaris ministerio sunt applicandi. Hæc Concilium Laodicenum. In quibus verbis non solùm sacerdotes, sed nec alios altaris ministros permittit populi electione fieri. Contra primam huius hæresis assertionem est canon decimus pronunciatus, sessione septima Concilij Tridentini sub Paulo Tertio celebrati, cuius verba sunt, quæ sequuntur. Si quis dixerit Christianos omnes in verbo & omnibus sacramentis administrandis, habere potestatem, anathema sit. Hæc Concilium Tridentinum. Aduersus hunc Lutheri errorem scripsere Ioannes Eccius in libro de sacrificio Missæ in Enchiridio capite 7. & Iodocus Clichthoueus in suo Antiluthero. Ioannes Mesingus scripsit de Ecclesiæ Christi sacerdotio libros duos. Ioānes Romberch Kirspensis fecit panegyricum de dignitate & officio sacerdotij Euangelici.

Cōcilium Laodicenum.

Cōcilium Tridentinum.

SEcunda de hac re hæresis docet omnes sacerdotes esse pares, nullúmque esse inter illos discrimen. Huius hæresis autor fuit Aërius. Eandem posteà suscitarunt Vualdenses, Marcilius Paduanus, Ioannes Vvicleph. Sed de hoc errore iam suprà in titulo de episcopis disputauimus. Illo enim loco aduersus hos eosdem hæreticos probauimus episcopum esse simplici sacerdote & dignitate & potestate superiorem.

Aerius. Vualdenses. Marcilius Paduanus. Ioannes Vvicleph.

B TErtia hæresis asserit sacerdotem amittere consecrandi potestatem si peccatum mortale commiserit. Huius hæresis autores (teste Guidone) fuerunt Vualdenses, dicentes omnē hominem iustum suæ factionis posse consecrare corpus Domini, etiam si laicus ille fuerit. Si autem peccatum mortale commisisset, dicebant illum perdidisse illam potestatem. Primam huius hæresis particulam nunc in principio huius tituli de sacerdotio, expugnauimus. Ibi enim ostendimus nullum hominem laicum posse sacerdotalia munera exercere. Alteram eiusdem hęresis particulā suprà in titulo de potestate prostrauimus. Nam in illo loco conuicimus nullam potestatem siue laicam siue Ecclesiasticam amitti per lethale crimen, ita vt sit Rex, aut Imperator, aut episcopus, aut Papa, aut sacerdos, in eodem statu & dignitate maneat peccato quouis non obstante, nisi fortè esset crimen hæreseos, propter quod, iuxta aliquorum Catholicorum sententiam, amittitur dignitas illa aut potestas in cuius collatione non imprimitur character, cuiusmodi est regnum, aut imperium, aut papatus. Nec tamen per tale crimen hæreseos amittitur sacerdotalis potestas, quia character qui in sacerdotij collatione imprimitur, indelebilis est: quapropter sacerdos semel ritè ordinatus qualecunque posteà committat crimen, semper erit sacerdos.

Vualdenses.

QVarta hæresis reprehendit sacerdotum cœlibatum, dicens sacerdotes non debere esse cœlibes. Huius hæresis autor primus (quod sciam) est Lutherus, qui Ecclesiā irridet eò quòd cogat sacerdotes abstinere ab vxoribus. Vt autem quod verbo docebat, opere confirmaret, monialem quandam seduxit, & eam matrimonio sibi copulauit, & ex ea filios aliquot genuit, qui nunc iuuenes sunt. Idem fecit Ioannes Oecolampadius, qui monachus fuerat ordinis sanctæ Brigittæ. Eidem errori adhæsit verbo & opere Volfangus Capito Argentinensis: Huius vxorem, illo mortuo, accepit Martinus Butzerus, C monachus & ipse ordinis sancti Dominici. Et hoc idem fecerunt omnes qui Lutherano nomine censētur. Et ideo Lutherum puto primum huius hæresis authorem. Nam qui hunc errorem cōfundunt cum errore Iouiniani, non rectè mihi facere videntur, quoniam & si Iouinianus æquauerit nuptias virginitati, nunquam tamen reprehendit eos qui volebant cœlibes manere, nec reprehendit sacerdotes carentes vxoribus, quoniā ipsemet Iouinianus (teste Augustino in libro de hæresibus, capite 82.) carere voluit vxore non propter maius meritum in futura vita habendum, sed vt molestiis nuptiarum careret. Vnde patet minimè inter Lutherum & Iouinianum conuenire de cœlibatu sacerdotum, quanquam de virginitatis merito inter eos conueniat. Aduersus ergo solùm Lutherum sunt nobis arma sumenda. Et primò vt clarius pateat Lutheri temeritas, qui non veretur Ecclesiæ matris suæ, in qua per baptismum genitus fuit, decreta & ordinationes floccipendere, ostendamus vetustissimum huius rei in Ecclesia consuetudinem, eámque non leuem, sed perpeti decreto firmatam. Pro cuius rei intelligentia admonere oportet quòd sacerdotem esse coniugatum, duobus modis intelligi potest. Vno modo, vt is qui prius fuerat matrimonio alligatus, posteà consecretur sacerdos, in matrimonio eodem manēs. Alio modo, vt prius sacerdos, post susceptum sacerdotium vxorem ducat. Et certè inter hos duos modos latum est discrimen: quoniam in primitiua Ecclesia obseruatum est, vt qui vxorem duxerat, promoueretur ad sacerdotium, non tamen requirebatur ab eo qui promouendus erat, vt prius vxorem duxisset. Nam Ioannes Euangelista virgo fuit, & beatus Paulus, iuxta omnium sacrorum doctorum sententiam, fuit etiam virgo: eos tamen constat fuisse sacerdotes & episcopos. Non erat ergo necessarium vt vxorem duxisset qui consecrandus erat sacerdos, quamuis id licuisset. Hæc ergo consuetudo iuxta quam matrimonio alligatus promouebatur ad sacerdotium, inualuit vsque ad tempora Nicæni Concilij, in quo D (vt fertur) generali decreto statuum est ne aliquis vxorem habens, consecretur sacerdos. Quod statutum cum ab aliquibus minimè (vt decebat) obseruaretur, Siricus papa, qui parum post prædictum Nicænum Concilium Ecclesiæ vniuersali præfuit, de hac re illos acerbissimè reprehendit. Decretum Nicæni Concilij cùm non inueniatur, ideo hic non est incertum. Multa enim illius Concilij decreta (teste Isidoro) per incuriam, aut fortè Arrianorum malitiam deperdita sunt. Verba Siricii papæ subiungam, quoniam per illa satis apertè redarguitur petulentissima Lutheranorum libido. Is enim pontifex summus in quadam epistola ad Cumerium Taraconensem episcopum, cap. 7. eiusdem epistolæ, ita ait: Veniamus nunc ad sacra[illegible]simos ordines clericorum quos in venerandæ religionis iniuriam ita per vestras prouincias calcatos atque confusos charitate tua insinuante reperimus, vt Hieremiæ nobis

Lutherus.

Hiere. 9. dicendum sit voce: Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lachrymarum, & flebo populum hunc die ac nocte? Et infrà crimen illorum narrans, ait: Plurimos enim sacerdotes Christi atque Leuitas post longa consecrationis suæ tempora tam de cõiugibus propriis quàm etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, & crimen suum hac præsumptione defendere, quia in veteri testamento sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa. Dicat mihi quisquis ille est sectator libidinum, præceptórque vitiorum, si æstimat quòd in lege Moysi pasim sacris ordinibus à Deo nostro laxata sunt frena luxuriæ, cur eos quibus committebantur sancta sanctorum, præmonet dicens: Sancti estote, quia & ego sanctus sum Dominus Deus vester? Cur etiam procul à suis domibus anno vicis suæ in templo habitare iussi sunt sacerdotes? Hac videlicet ratione, ne vel cum vxoribus possent carnale exercere commercium, vt conscientiæ integritate fulgentes, acceptabile Deo munus offerrent. Quibus expleto deseruitionis suæ tempore, vxoris vsus solius succesionis causa fuerat relaxatus, quia non ex alia nisi ex tribu Leui quisquam ad Dei ministerium fuerat præceptus admitti. Vnde & Dominus Iesus cùm nos suos illustrasset aduentu, in Euangelio protestatur, quia legem venerit adimplere, nõ soluere: & ideo Ecclesiam, cuius sponsus est speciosus forma, castitatis voluit splendore radiare, vt in die iudicij cùm rursus aduenerit, sine macula & sine ruga eam posit (sicut per Apostolum instituit) reperire. *Ephe. 5.* Quarum sanctionum sacerdotes omnes atque Leuitæ insolubili lege constringimur, vt à die ordinationis nostræ, sobrietati ac pudicitiæ & corda nostra mancipemus & corpora, dummodo per omnia Deo nostro in his quæ quotidie offerimus sacrificiis placeamus. Hucusque Siricius papa: qui multa alia de hac re in eadem epistola disserit. Nec tamen per illa verba videtur nouum condere decretum, vt noua lege sacerdotes obliget ad cœlibatum, sed potius eos esse alias obligatos declarat. Post hæc tempora non reperitur quòd aliquis matrimonio alligatus impunè fuerit institutus sacerdos manente matrimonii vsu. Cæterùm quòd consecratus sacerdos post suam consecrationem ducat vxorem, nunquam Ecclesia permisit, nec aliquando impunè factum esse reperietur. Vnde apertisimè conuincitur effrenata Lutheranorum audacia, & petulans eorum libido, qui non verentur post sacerdotium receptum noua nuptiarum fœdera inire, cùm hoc nunquam vsitatum fuerit in Ecclesia, neque huius rei vestigium aliquod reperire posint, imò multis conciliorum decretis cautum est ne quid simile fiat. Nam 27. Canon *Canõ Apostolorũ* Apostolorum sic ait: In nuptiis autem qui ad clerum prouecti sunt, præcipimus vt si voluerint vxores accipiant, sed lectores cantorésque tantummodo. Hæc ibi. Ex quibus verbis apertissimè conuincitur ab ipsis Ecclesiæ primordiis non licuisse diaconis aut presbyteris post susceptos sacros ordines ducere vxores. *Cõcilium Neocæsariense.* Concilium Neocæsariense, capite primo suorum decretorum per hæc verba definit: Presbyter si vxorem duxerit, ab ordine illum deponi debere statuimus. Quòd si fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, extra Ecclesiam abiici, & ad pœnitentiam inter laicos redigi oportet. Hæc Cõcilium Neocæsariense. Et quod maximè hanc sententiam confirmat, est, quod Græci, quibus mos est coniugatos ad sacerdotium promouere, nunquam permiserũt aliquem post susceptum sacerdotium ducere vxorem. Pro cuius rei probatione duos proferam testes. Innocentius papa huius nominis tertius, in capitulo: Cum olim, titulo de clericis coniugatis, talia verba refert: Orientalis Ecclesia votum continentiæ non admisit, quoniam orientales in minoribus ordinibus contrahunt, & in superioribus vtuntur matrimonio iam contracto. Hæc ibi. In quibus verbis id est aduertendum quod ait, oriẽtales in superioribus ordinibus vti matrimonio iam cõtracto. Vnde conuincimus illos post susceptos ordines sacros non contrahere matrimonia, quoniam iuxta vulgatam iuristarum regulam casus exceptus firmat regulã in contrarium. Et Gratianus in volumine decretorum distinctione 28. cap. de Syracusanæ, propè finem capitis idem refert expresius, dicens: Orientalis Ecclesia non suscepit votum castitatis. Hoc tamen indesinenti obseruatione custodit, vt post adeptum sacerdotium, defuncta priori vxore, cum qua sacerdos factus fuerat, si alteram duxerit, deponatur. Hæc Gratianus. Ex quibus cõuincitur Lutheranos peiores esse Græcis scismaticis, & Ecclesiæ rebellibus, quia Lutherani & si cum sacris fuerunt initiati, continentiæ votum emiserunt, non verentur tamen post susceptum sacerdotium vxores ducere. At Græcis hæc fuit perpetua religio, vt nunquam fuerint ausi aliquid simile attentare. Ex his ergo omnibus colligere oportet hæc duo. Vnum est, quod ab ipsis nascentis Ecclesiæ primordiis nunquam licuit alicui post susceptum sacerdotium vxorem ducere. Alterum est, quòd & si aliquando licuit matrimonio ligatũ promoueri ad sacerdotium, iam modo non licet, quoniam decretum est, vt nullus ad sacros ordines suscipiatur nisi prius continentiam vouerit. Nam Gratianus in distinctione illa 28. capite, Ecce ostensum est, citat beati Gregorii decretum, sic dicens: *Grego.* Nullum facere subdiaconum præsumant episcopi, nisi qui se castè victurum promiserit: quia nullus ad ministerium altaris accedere debet, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata. Hæc Gregorius. Neque hoc decretum Ecclesia leuiter & sine causa instituit, imò multis vrgentibus causis ita seruandum esse decreuit. Nam in lege veteri nullus carnes agni qui in figura corporis & sanguinis Christi immolatus est, comedere permittebatur, nisi renes *Exod. 12.* accinctos haberet. Per illam autem renum cincturam designabatur libidinis refrenatio, quoniam Dominus in Euangelio castitatem commendans, hoc vsus est elogio. Sint lumbi (inquit) vestri præcincti. *Lucæ. 12.* Et in primo Regum libro legimus quòd cùm venisset Dauid ad Achimelech sacerdotem, non prius panes sanctificatos, etiam fame vrgente, recepit, quàm se suósque mundos à mulieribus testaretur, & hoc *1. Reg. 21.* non solùm ab alienis aut cõcubinis, sed etiam ab vxoribus propriis. Ita enim sentit beatus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum. Ex quo facto sacerdotis Achimelech, idem beatus pater colligit oportere multo magis eum qui sacrum Domini corpus sit suscepturus, esse castum & pudicum: quoniam (vt ille ait) tantum interest inter panes propositionis, & corpus Christi, quantum inter vmbram & corpora, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum, & ea ipsa quæ per exemplaria

D plaria præfigurabantur. Præterea beatus Paulus in priore ad Corinthios epistola admonet matrimonii vinculo ligatos, vt non fraudent se inuicem officio coniugii, nisi fortè ad tempus, vt vacent orationi. Per quæ verba satis apertè innuit oportere eos qui orationi vacant, abstinere ab officio coniugii. Cum ergo ad sacerdotes nouæ legis pertineat quotidie pro se & populo Deum orare, cōuincitur apertè, iuxta Pauli sententiam, vt quotidie ab officio coniugii abstineant. Et certè ex hoc Pauli loco colligunt Ambrosius & Hieronymus, oportere sacerdotes esse adeò castos, vt ab omni coitu abstineant. Nam beatus Ambrosius in expositione prioris epistolæ beati Pauli ad Timotheum, sic ait: Si plebis hominibus orationis causa ad tempus se abstinere præcipit Paulus, vt vacent orationi: quanto magis Leuitis ac sacerdotibus, quos die noctuque pro plebe sibi commissa oportet orare? Mundiores ergo debent esse cæteris, quia actores Dei sunt. Hæc Ambrosius. Et beatus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum, eandem facit colectionem, sic dicens: Si laicis imperatur vt propter orationem abstineant se ab vxorum coitu, quid de ipso sentiendum est qui quotidie pro suis populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas? Hæc Hieronymus. Ecce iam vides quot sint causæ vrgentes ad statuendum decretum de sacerdotum cœlibatu. Magna est ergo Lutheranorum temeritas, qui aduersus tot patrum sententias, contra tot Conciliorum decreta, non verentur post votum continentiæ quod in sacrorum ordinum susceptione emiserunt, matrimonia contrahere, aliisque vt similiter faciant persuadere.

1. Cor. 7. *Ambro.* *1. Tim. 3.* *Hieron.*

Sed opus est vt respōdeamus his quæ nobis obiiciunt Lutherani. Dicūt enim oportere castitatem, sicut omne aliud opus bonum, esse liberam & non coactam: quia non placent Deo coacta seruitia. At A Ecclesia (vt illi aiunt) cogit sacerdotes ad castitatem, non facit ergo bene illos cogendo. Respondeo, Ecclesia neminem cogit ad castitatem, sed ipsemet qui consecratur sacerdos seipsum obligat ad castitatis obseruationem. Ecclesia autem neminem cogit ad sacerdotii susceptionem. Si Ecclesia cogeret absolutè & sine vlla conditione aliquem ad sacerdotium, iustam ille haberet querimoniæ occasionem. Cum autem neminem illa cogat sacerdotium suscipere, non est quòd ob hanc causam quis Ecclesiam de tyranni de arguat. Si non tibi placet cœlebs sacerdotium, abstine à sacerdotio & noli fieri sacerdos quòd nosti huiusmodi conditionem sacerdotium annexam habere. Sed volo (inquit Lutheranus quisque) sacerdos esse & vxorem ducere. Respondeo, hoc non esse electionis tuæ, aut tui arbitrii, sed solius Ecclesiæ quæ quos voluerit potest ad sacerdotium promouere si dignos illos inuenerit, & à sacerdotio repellere quos nouerit indignos. Non facit seipsum homo sacerdotem, sed Ecclesia illum per prælatos episcopos instituit sacerdotem. Ecclesia autem non vult aliquem ad sacerdotium recipere, nisi ille vellit cœlibem vitam perpetuo agere, & cætera habeat quæ ad bonum sacerdotem exiguntur. Si placet conditio, oportet vt promissum serues. Si vero ante susceptum ordinem sacrum hæc non placet conditio, aliud tibi placens vitę institutum elige, & noli ordines sacros quibus est castitas annexa, recipere. Secundò obiiciunt illud Pauli: Melius est nubere quàm vri. Cum ergo (vt dicunt) omnes à concupiscentia vrantur, bonum erit nubere vt per nuptias talis carnis adustio tollatur. Respondeo: Non omnis qui à carne tentatur, vritur, sed solùm ille qui à carne superatur, alioqui Paulus ipse quum carnis stimulum patiebatur, adustus fuisse dicetur. Qui à carne vincitur, is aduritur. Et de his qui voto alligati non sunt, sed liberam habent sui potestatem, Paulus loquens, dicit quòd melius est nubere quàm sic vri, id est, à carne su-B perari. Tertiò obiciunt, difficillimum esse & impossibile castitatem perpetuò seruare, præsertim aliquibus qui vehementer à carne impelluntur, & ardentissimos patiuntur carnis ardores. Propter quod Saluator de his qui se propter regnum cœlorum castrauerunt, loquens, dixit: Non omnes capiunt verbum hoc, qui potest capere, capiat. Respondeo, difficilem certè rem esse castitatem, sed esse difficilem homini sibiipsi & suis solis viribus relicto: non est autem difficilis illi qui à Dei gratia adiuuatur. Omnia (inquit Paulus) possum in eo qui me confortat. Hanc autem gratiam nemini facienti quod in se est, Deus negat: sed omni petenti tribuit. Fidelis est Deus (inquit Paulus) qui nō patietur vos tētari suprà id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum. Et ipse Saluator ait: Quæcunque orantes petitis, accipietis. Si ergo Lutheranus se adeo stimulatum à carne sentit, vt resistere non possit, petat adiutorium à Deo qui seipsum negare nunquam sciuit faciēti quod potest. Si quis indiget sapientia (inquit Iacôbus) postulet illam à Deo qui dat omnibus affluenter. Faciat igitur Lutheranus quod Sapiens de seipso ait: Et vt sciui (inquit ille) quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ scire cuius esset hoc donum, adii Dominum & deprecatus sum illum. Sed Ioannes Caluinus etsi fatetur bonum esse, vt à Deo adiutorium petamus ad continendum, tamen dicit hanc diuini auxilii inuocationem, non esse sufficiens remedium pro continentia seruanda: & tunc necessarium dicit esse coniugium. Nam in suo illo opere de institutione Christianæ religionis, capite quarto. ¶. 18. Monachos propter votum castitatis reprehendens, hæc ait: Virginitatem Deo perpetuā permittūt, quasi cū Deo ante pepigerint, vt se à coniugii necessitate liberarent. Non est quod causentur, se non, nisi Dei gratia fretos, votum hoc nuncupare. Nam cum ipse non omnibus dari pronunciet, fiduciam specialis C doni capere, nostrum non est. Qui habent, eo vtantur: si quando se a carne sua inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem, cuius sola virtute possunt resistere. Si non proficiunt, nec remedium quod ipsis offertur, contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium, quibus continendi facultas denegatur. Hæc Caluinus. In quibus verbis multa sunt quæ absque reprehensione, & redargutione pręterire non licet, & ideo ea omnia singulatim examinare & corrigere oportet. Primò quidem irridet eos qui castitatem vouent, propterea quod hac ratione ostēdunt se cum Deo pepigisse, vt eos à coniugii necessitate liberet. Iniustè quidem illos ob hanc causam subsannat. Nam ille paterfamiliâs, qui Dei figuram gerit, conuentione facta cum operariis ex denario diurno misit illos in vineam suam.

1. Cor. 17. *Matt. 19.* *Philip. 3.* *1. Cor. 10.* *Mar. 13.* *Sap. 8.* *Caluinus* *Matt. 20.*

Si Deus pro vita ęterna, vt omnes sancti doctores illam vineę parabolam interpretantur, nobiscum conuentionem fecit: immerito subsannat Caluinus, propterea quod ij qui castitatem Deo promiserunt, dicant se cum Deo pepigisse, vt illos in castitate conseruet. Nam sicut Deus promisit vitam æternam seruanti mandata sua: ita promisit opem & auxilium suum omni inuocanti illum, & ad suum auxiliũ confugienti. Sed ne Caluinus dicat, figmentum nostrum esse, & nouum dogma, quo dicimus Deum pactis nobiscum in hac re agere, audiat quid dicat Clemens Alexandrinus libro tertio stromatum parum post initium libri. Est ergo continentia, inquit ille, corporis displicentia, conuenienter pactis conuentis cum Deo initis. Hæc Clemens Alexandrinus, quem tanquam recentem aut trecentenarium non poterit reiicere Caluinus: quia ante mille & trecentos annos obiit. Si fortè obiicit Caluinus, quod non semper Deus pactum hoc seruat, quia multi sunt qui votum castitatis non seruant. Fateor multos esse tales: hic tamen non deficit Deus in custodia pacti, sed deficiunt ipsi, qui non faciunt quod possunt, neque Dei opem & fauorem, vt oportebat, implorant. Dixit deinde Caluinus, quod non debemus capere fiduciam specialis doni castitatis, quia Deus non omnibus dari pronunciat. Et certè si hæc sentẽtia quicquam valeret, ex ea colligeretur, nunquam esse capiẽdam fiduciam in Deo ad faciendum aliquod virtutis opus, videlicet credere, sperare, Deum & proximum diligere, mandatis Dei obtemperare, à peccatis resipiscere, aut quoduis aliud bonum opus agere. Nam omne tale etiam est donum Dei, nec istud nisi Deo operante fecere possumus. Et hoc ipse Caluinus in multis locis, pręsertim in libello contra acta Concilii Tridentini fatetur: quia Deus est, vt Paulus ait, qui operatur in nobis velle & perficere. Cum igitur certum sit, non omnes illa virtutum opera habere, & per consequens non omnibus à Deo dari: oporteret iuxta Caluini doctrinam nunquam alicuius doni fiduciam à Deo habere, propterea quòd ille non omnibus dare pronunciat. Non enim omnes coniugati abstinent ab adulterio, neque omnes abstinẽt à furto, neque omnes abstinent ab ebrietate: & tamen ad istorum quodlibet non minus est necessarium auxilium Dei quam ad continentian, imò aliquãdo magis: quia sunt magis proni & procliues ad ebrietatem, aut ad furtum, quàm ad libidinem, semper tamen fidendum est in Deo, & nunquam de illo desperandum in opere cuiuscunque virtutis: quia etsi ille non omnibus dare pronunciet, nescimus tamẽ an nos simus illi, quibus Deus virtutem illam dare decreuit. Et ideo debemus satagere, iuxta beati Petri doctrinam, vt per bona opera certam nostram vocationem faciamus. Et hanc fiduciam esse in Deo habendam, docet Paulus in priore ad Timotheum, hæc dicens. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu. Quæ verba interpretans Ambrosius in commentariis super Paulum, ait. Qui si filios bene gubernauerint, & domos suas, id est, vernaculos aut domesticos, poterunt digni fieri sacerdotio, & fiduciã habere apud Deum, vt sciant se posse impetrare quod postulant, iam de cætero ab vsu fœminæ cohibentes. Hæc Ambrosius. Sed multò fortius & clarius est testimonium quod pro hac fiducia reddit Ioannes in sua priore epistola, sic dicens. Et hæc est fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcunque petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Dixit insuper Caluinus in verbis illis proximè citatis, eos qui sentiunt se à carne sua inquietari, confugere debere ad opem Dei: & si non impetrant, oportere illos accipere coniugii remedium, quia dicit illos certa Dei voce vocari ad coniugium, quibus continendi facultas denegatur. Hęc sententia est omnibus aliis peior, quia magis impia, & Deo nimium iniuriosa. Vt autem hoc manifestum omnibus faciam, petere volo à Caluino, an illi quibus dicit Deum negasse facultatem continendi, fecerunt quidquid ex se poterant ad continentiam seruandam, & sic orauerunt Deum, vt oportebat, cum feruore & confidentia, an fortè nihil horum fecerunt. Si illi fecerunt quod ad illos attinebat pro continentia seruanda, & posteà Dei fauorem & auxilium cum feruore & fiducia implorauerunt, certissimum est & fide Catholica tenendum, Deum huiusmodi petenti non defuturum. Quisquis autem dixerit quod huic sic petenti continẽdi facultatem, Deus aliquãdo denegabit, maximam irrogat Deo iniuriam: quia dicit illum infidelem, & promissa minimè seruantem. Deus enim nulli volenti continere, aut quoduis aliud bonum agere, denegat fauorem & auxilium suum. Vulgatũ siquidẽ est illud Augustini, Deus recipit confugientes ad se, aliter in eo esset iniquitas. Nam ille per regium prophetam hoc promisit, dicens: Quoniam in me sperauit, liberabo eum: protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum. Et ipsemet sine vlla exceptione omnibus promisit subuentionem, quum dixit. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Negari non potest, quod tentatio carnis sit graue onus ipsi animæ, iuxta illud sapientis: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Qui hoc onus portant, magno labore fatigantur. Omnes ergo istos sicut & alios quoslibet laborãtes, & oneratos Deus ad se vocat, & illis promittit refectionem, hoc est, concessionem eorum quæ esuriunt & iustè sitiunt. Et iterum alibi idem Saluator patris sui benignitatem & fauorem promittit, dicẽs: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Et hic etiam vniuersaliter sine vlla exceptione locutus est, non particulariter hoc aut illud promittens, sed quidquid petitum fuisset. His & aliis huiusmodi promissionibus semper Deus satisfacit, faciẽs iuxta id quod promisit. Nam propter hãc causam dicit Paulus, nos tenere spei nostræ cõfessionem indeclinabilem, quia fidelis est qui repromisit. Si illos quibus Deus denegat cõtinendi facultatem, Caluinus dicit nõ fecisse quod poterãt pro cõtinentia seruanda, nec Deum pro illa ardẽter & fiducialiter orasse, tunc ipsorum erit culpa, quia nõ fecerunt quod potuerunt. Petitis & non accipitis, inquit Iacobus, eò quòd male petitis. Culpa ergo est sacerdotum, qui dicũt, se nõ posse cõtinere: quia si bene Deum orassẽt, impetrassẽt illius fauorem & auxilium. Nam, vt Propheta ait, propè est Dominus omnibus inuocantibus eum: inuocãtibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, & deprecetionem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Quæ verba interpretãs Hieronymus, ait.

Dum

Marginalia: Clemens Alexan. — Philip. 2. — 2. Pet. 1. — 1. Tim. 3. — Ambros. — 1. Ioan. 5. — August. — Psal. 90. — Matt. 11. — Sap. 9. — Ioan. 16. — Heb. 10. — Iacob. 4. — Psal. 144. — D — A — B

C Dum eos eruit vel ab instigatione diaboli, vel ab ardore peccati. Hæc ille. Sed illud annotare oportet quod propheta addidit, inuocantibus eum in veritate. Nam sunt aliqui, qui non in veritate, sed in mendacio petunt: vt sunt illi qui tepide petunt, quia nollent sibi dari quod petunt, & dolerent posteà si petita concederentur. Istis Deus non est propè, quum inuocant illum, nec eorum preces exaudit, nec saluos facit eos ab instigatione diaboli, nec ab ardore peccati. Talem ego existimo esse Caluinum, & reliquos Lutheranos sacerdotes, qui post sacerdotium acceptum vxores duxerunt, dicentes se cōtinere non posse. Fateor illos continere non posse: quia nihil ad continentiam seruandã necessarium, faciunt. Nam horrent ieiunia, nullam ciborum abstinentiam habent, sunt gulones & carnium voratores: vino se inebriant, & reliqua omnia continentię inimica amplexantur. Nolite, inquit Paulus, inebriari vino, in quo est luxuria. Et Hieronymus ait. Venter mero æstuans facilè despumat in libidinem. Et Isidorus dicit. Ciborum fomentis, libidinis ignes increscunt: corpus autem quod abstinentia atterit, tentatio non exurit. Hæc ille. Caluinus autem & cæteri Lutherani sacerdotes quia libidinem appetunt, & cōtinere nolunt, ideo nolunt etiam abstinere ab iis, quæ ad libidinem prouocant: & posteà dicunt se non posse continere. Qua in re similes mihi videntur famulo, qui stupam ad custodiam sibi à domino suo commissam, igni proximam faceret, & posteà diceret se non posse ab igne illæsam seruare, sed hunc meritò Dominus puniret, propterea quod illam ad ignem approximauit. Vt autem Caluinus & cæteri Lutherani sacerdotes intelligant suam esse culpam, quia non continent: & falsam esse excusationem qua dicunt, Deum hoc continentiæ donum illis denegasse, volo contra eos producere nobilissimos quatuor testes, & omni exceptione maiores. Hieronymus in commentariis super Matthæum, interpretans illa Saluatoris verba. Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est, hæc ait. Nemo putet sub hoc verbo vel fatum, vel fortunam introduci, quod hi sunt virgines, quibus à Deo datum sit, aut quos quidam ad hoc casus adduxerit: sed his datum est qui petierunt, qui voluerunt, vtque acciperent, laborauerunt. Omni enim petenti dabitur, & quærens inueniet, & pulsanti aperietur. Et postea super illa verba. Qui potest capere, capiat. Hæc ait. Quasi hortantis vox Domini est, & milites suos ad pudicitiæ præmium concitantis. Qui potest capere, capiat: qui potest pugnare, pugnet, superet ac triumphet. Hæc Hieronymus. Chrysostomus homilia 63. super Matthæum interpretans illa verba Saluatoris, quibus de iis qui se propter regnum cœlorum castrauerũt, dixit: Qui potest capere, capiat. Hæc ait. Ita magis animat atque incendit, vel quia magnitudinem virtutis ostendit, vel quia inæstimabili misericordia sua noluit rem in necessitatem legis concludere. Et ad hæc, possibile id esse demonstrat, vt eligēdi cupiditas crescere possit. Sed si electionis opus est id, inquies, quomodo incipiens, statim dixit: Non omnes capiunt, sed quibus datum est? Vt singulare id esse certamen perdiscas, vt non sorte datam necessitatem suspiceris. His enim datum est, qui sponte id eligunt: quod ideo dixit, vt ostenderet superiore nobis auxilio esse opus, quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac luctatione superiores euadere. Hæc Chrysostomus. Quibus verbis nihil potuit apertius contra Caluinum dici. Et Theophylactus eadem Saluatoris verba interpretans, ait. Postquam dixerunt Appstoli, melius esse non venire ad nuptias, dicit Dominus magnam esse virginitatis possessionem: at eam non ab omnibus rectè seruari, sed ab his duntaxat, quorum cooperator Deus est. Nam hoc loco datum esse, valet, quibus cooperatur Deus. Illis autem datum est, qui petunt. Petite enim, inquit, & dabitur. Omnis enim, inquit, qui petit accipit. Hæc Theophylactus idem quod Chrysostomus docens. Et ante hos tres eodem modo interpretatus est illa Saluatoris verba Origenes, qui homilia septima super Matthæum, hæc ait. Quoniam autem quidam calumniantur quod Christus ait: quibus datum est, quasi excusationem habentes, & volentes quidem esse in castitate, non autem præualentes. Quibus est respondendum, siquidem accipimus simpliciter quod dictum est, Sed quibus datum est. Non autem attendimus, quod alibi dicit. Petite & dabitur vobis: Et omnis qui petit accipit, aut fideles non sumus, aut scientes scripturas. Qui enim vult capax esse verbi, quod de castitate positum est, petat credens dicenti, & accipiet: non dubitans de illo quod dictum est, Omnis qui petit accipit. Quis ergo est qui petit, Qui credit Christo dicenti. Si steteritis orantes, credite, quia accipietis. Debet enim qui petit, omnia facere quantum ad se, vt oret spiritu, oret & mente, memor Apostolici verbi quod ait. Sine intermissione orantes. Hæc Origenes. Ex quibus verbis constat fuisse olim tempore suo, qui eandem excusationem violatæ continentiæ dabant, quam nunc Lutherani sacerdotes reddunt: sed illos Origenes dicit esse aut infideles, aut nescientes scripturas. Videant ergo Lutherani & eligant cui censuræ se velint subdere: an infideles se dici mallint, an ignaros scripturarum: quoniam in eorum alterum oportet eos incidere, iuxta Origenis censuram. His quatuor fidelissimis testibus volo coniungere quintum illis omnibus vetustiorem, Tertullianum scilicet, qui in libro de monogamia, hæc ait: Eunuchi Euangelici ne tantum ignominia caruerunt, sed & gratiam meruerunt, inuitati ad regna cœlorum, abolita lege succedendi in matrimonium fratris, atque ait. Qui potest capere, capiat: id est, qui non potest discedat. Elige quod bonum est. Si non potes, quia non vis (posse enim te si velis ostendit, quia vtrumque tuo arbitrio proposuit) discedas ab eo oportet, cuius non facis voluntatem. Hæc Tertullianus. Ex his quinque testibus fide dignis conuincitur hominem posse continere, si velit & faciat ea quæ ad continentiam sunt necessaria: quoniam facienti quod potest, semper Deus paratus est subuenire. Sed his testimoniis omissis, vt apertius Caluinum & reliquos Lutheranos conuincam, peto ab illis qui iam vxores duxerunt, quid facerent si illorum vxores perpetua ægritudine sic laborarent, vt illis nequaquam copulari possent: aut quoduis aliud impedimentum occurreret, propter quod illarum commercio p[illegible] priuarentur. Nunquid aliam capient vxorem, vt appetitui carnis obtemperent? Sed hoc non licere, apertissimè constat, quia duas simul habere vxores, est lege diuina prohibitũ, prout suprà probauimus in titulo de Nuptiis, hæresi quarta. Neq; licebit alicui alteri fœminę

Hierony. *Ephes. 5.* *Hierony.* *Isidorus.* *Matt. 19.* *Hierony.* *Theophyl* *Mar. 11.* *2. Thes. 5.* *Tertullianus.*

copulari, quia id esset apertius adulterium: quia prima neque propter perpetuum morbum, neque propter perpetuam absentiam desiit esse vxor. Illa ergo viuente nō poterit maritus illius citra adulterij crimen alteri mulieri adhærere. Quid igitur faceret in eo casu Caluinus & quiuis alius sacerdos Lutheranus? Certè necessarium est illi continere, nisi Deum offendere mallit. Quod igitur faceret tunc pro continentia seruanda, hoc faciat nunc antequam vxorem ducat, & non dicat, se non posse continentiam seruare.

Quartò nobis obiiciunt illud Pauli ex priori ad Corinthios epistola. Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat. Quæ verba Lutherani in hunc sensum interpretantur, vt Paulus senserit liberum esse cuilibet ducere vxorem, quando à carne sua fuerit nimium solicitatus ad venerem. Sed falluntur re vera Lutherani in intellectu istorum verborum, aut falli se fingunt, vt saltem horum colore verborum suam libidinem adumbrent. Non enim est verisimile, vt Paulus nuptias præcipiat, qui post pauca verba in eadem epistola & in eodem capite, sæpe dedit consilium de non nubendo, & sæpe hortatus est ad illud. De virginibus autem, inquit ille, præceptum Domini non habeo, cōsilium autem do. Et iterum, Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Et rursum: Qui sine vxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Et post pauca subdit sic colligens. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Hæc autem omnia contradicerent verbis à Lutheranis citatis, si vt illi dicunt, Paulus per illa aut præciperet aut consuleret iis qui matrimonio iuncti non sunt, vt matrimonium contraherent. De illis ergo in illis verbis loquitur Paulus qui iam vxores habebant, de quibus, quoniam gentiles erant, dubium erat apud illos, an ad Christianismum conuersi, deberent necessariò illas relinquere, aut ob illarum commercio abstinere: & de hac re ipsum Paulum interrogauerant Corinthii. Illis ergo Paulus respondens, ait. De quibus autem scripsistis mihi, Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem, vnusquisque suam vxorem habeat, & vna quæque suum virum. Et consequenter declarat obligationem quam coniuges habent ad debitum sibi inuicem reddendum. Et deinceps ex occasione oblata disserit de virginibus, cuius statum matrimonio præfert, etsi vtrunque bonum esse censeat. Denique ad coniugatos de quibus loqui cœperat rediēs, indissolubilem illorum coniunctionem iterum repetit, sic dicens. Mulier alligata est legi quanto tēpore vir eius viuit. Ex toto itaque illius literæ decursu colligitur apertè, Paulum in illis verbis quæ pro se citant Lutherani, nihil prorsus in illorum fauorem dicere: quoniam de coniugatis illic loquitur, & non de iis qui nullo matrimonii vinculo tenentur. De illis ergo dicit: Bonum est mulierem non tangere, id est, commodum & vtile est viro abstinere à commercio vxoris & copula cum carne illius, si ex consensu illius fiat. Nam si illa viro suo vti vellet, obligaretur ille, vt statim Paulus docet, vxori debitum reddere. Sed ne ex hac abstinentia vxoris per Apostolum commendata, occasionem adulterii sumerent, statim occasionem istam sustulit, sic dicens. Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat. Non dixit accipiat: sed habeat, id est retineat & illa vtatur. Dicens etiam suam, manifestè ostendit se de retentione & vsu illius, quæ iam erat sua, loqui: & non de illa quæ ducenda erat, & adhuc non erat sua. Vt autem hunc esse verum & germanum verborum Pauli sensum manifestè conuincam, aliquot illustres viros sanctitate perinde ac doctrina clarissimos in huius rei testimonium proferam, quorum cuilibet iustius adhibenda erit fides, quàm omnibus Lutheranis simul. Ambrosius in commentariis super Paulum prædicta verba interpretans, ait. Prauis sensibus pseudapostolorum exagitati, qui nuptias per hypocrisim, vt puriores cæteris viderentur, spernendas docebant, hæc per epistolam ab Apostolo requirebant. Quia enim non oblectabantur hac sententia, prætermissis cæteris hoc solum requirunt. Quibus tamen respondit, bonum esse quidē mulierem non contingere, quanquam non illi istud simpliciter asserant. Tamē propter fornicationem, hoc est ne quid contra legem admittatur, cum quando quod lex non prohibet, vetatur, vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat. Solent enim qui compendium quærunt, errare. Quî enim fieri posset, vt hi ab vxoribus se abstinerent, quos in tantis vitiis reperit? Ideo ergo non permittit, ne ab licitis se abstinentes, inconcessa præsumerent, sicut faciunt Manichæi. Hæc Ambrosius. Huic per omnia consentit Hieronymus, qui libro primo aduersus Iouinianum, hæc ait. Paulus, inquit, Propter fornicationem vnusquisque vxorem suam habeat. Non ait, ducat vxorem: sed habeat, id est, prius ducta ante fidem vtatur, cum ea coeat, remque habeat. Omnis hæc quæstio de his est, qui in matrimonio sunt deprehensi, an eis liceat vxores dimittere, quod & Dominus in Euangelio prohibuit, vnde & Apostolus ait, Bonum est homini vxorem non tangere. Sed quia qui semel duxit vxorem, non valet, nisi ex consensu se abstinere, nec dare libellum repudii non peccanti, reddat coniugi debitum: spōte quippe se alligauit, vt redderе cogeretur. Hæc Hieronymus, qui non potuit apertius contra Lutheranos loqui: Huic sententiæ etiam fauet Chrysostomus, qui homilia nona super priorem epistolam ad Corinthios, hæc ait. Quare, inquit Paulus, de quibus scripsistis mihi. Etenim nonnulli scripserant, oportet ne ab vxore abstinere, an non? Quos literis suis Paulus admonens, in virginitatis sermonem deuenit. Inquit enim, Bonum est homini mulierem non tangere. Si bonum, inquit, & quod longè præstat, inquitis: melius omnino est, cum muliere non conuersari. Sin autem verisimile esset, quod in præsentia cōtingit, virum quidem velle, scilicet continenter viuere, mulierem autem minimè, vel è contrario. Animaduerte quo pacto de vtroque disputet. Vxori vir debitum reddat honorem, similiter & vxor viro. Hæc Chrysostomus. Huic subscribit Oecumenus, qui prædicta Pauli verba interpretans, hæc ait. Scripserunt Corinthii Paulo vtrum oporteret ab vxore abstinere, an non. Pulchrum est, inquit Paulus, & eximium, mulierem omnino non tangere, quod autem securum est, & in auxilium nostræ datum imbecillitati, vir legitima vtatur vxore, & vxor legitimo vtatur viro. Hæc Oecumenus. Nolo pro hac sententia plures testes adducere, ne

1. Cor. 7.

Ibidem.

Ambros.

Hierony.

1. Cor. 7.

Chrysost.

Oecumenus.

C

D

A

B cere, ne prolixior ſim: præſertim cum iſti quatuor ſatis eſſe poſſint homini nõ prorſus obſtinato. Si quis tamen plures videre voluerit, indice illos oſtendam. Auguſtinus in epiſtola 199. quæ eſt ad Eodiciam. Fulgentius epiſtola ſecunda, in qua agit de ſtatu coniugali: & in epiſtola tertia, vbi agit de coniugali debito. Theophylactus in commentariis ſuper Paulum. Haymo ſuper epiſtolas Pauli prædicta verba interpretans. Anſelmus in eodem loco eadem ferè verba dicit quæ Ambroſius. Iuſtius ergo erit his illuſtribus viris, quorum doctrina fulget Eccleſia, credere, quàm bis mille Lutheranis, Epicuri & Veneris diſcipulis.

Quintò nobis obiiciunt illud Pauli, Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum. Ex quibus verbis colligunt Lutherani, non ſolùm licitum ſed & neceſſarium eſſe, vt epiſcopus & ſacerdos vnam habeat vxorem, ne fortè alienas capiat dum propria caret. Si hæc dicerentur à Lutheranis idiotis, non mirarer: ſed cum hæc dicantur ab iis, qui ſe doctiſſimos eſſe iactant, & pro doctiſſimis haberi cupiunt, non poſſum non mirari, quod adeò delyrent, vt hæc dicere non erubeſcant. Aut ergo malitia eorum excæcauit eos: aut ita ſe Paulum intelligere fingunt, vt populo, cui potiſſimum placere cupiũt, perſuadeant, ſe non abſque ratione & authoritate vxores duxiſſe. Paulus enim in illis verbis non exigit matrimonium in eo C qui ad epiſcopatum aſſumendus eſt, vt tanquam indignus ſacerdotio habeatur, qui liber ab vxoris vinculo viuere voluerit: ſed per illa verba bigamum à ſacerdotio relegauit, ita vt ſacerdotio fungi non poſſit, qui bigamus fuerit. Nam aliàs, qui fieri poterat vt à ſacerdote matrimonium tanquam rem neceſſariam exigeret Paulus, qui alibi virginitatem commendat, illam matrimonio præferens, & omnes ad illam hortans? Non enim eſt vero ſimile, vt excelſiore virtute præditum velit eſſe populum, quàm epiſcopum. Et ideo omnes ſacri doctores ab Eccleſia recepti, qui de hac re diſſeruerunt: ita illa verba Pauli interpretati ſunt, ſicut nos modo declarauimus. Ex illis ergo aliquot in teſtimoniũ proferam, vt illorum teſtimoniis conuincam Lutheranos longiſſimè à Pauli ſententia abeſſe. Hierony. lib. 1. contra Iouinianum, hæc ait. Non dicit Paulus, Eligatur epiſcopus, qui vnam ducat vxorem, & filios faciat: ſed qui vnã habuerit, & filios in omni diſciplina ſubditos. Alioqui ſi epiſcopi eſſe non debeãt, niſi mariti: ipſe Apoſtolus epiſcopus eſſe non debeat, qui dixit. Volo omnes homines eſſe, ſicut ego ſum. Item, tunc Ioannes Euangeliſta epiſcopus non fuiſſet, vt qui virgo mãſerit. Ergo oportet eſſe vnius vxoris virum, id eſt, qui vnam habuerit, non habeat. Et in epiſtola ad Oceanum ait. In vtraque Pauli epiſtola, nempe ad Timothæum & ad Titũ, ſiue epiſcopi ſiue presbyteri iubentur monogami in clerum eligi. Hæc Hieronymus. Huic ſententiæ fauet Tertullianus, qui in libro de exhortatione ad caſtitatem, ait. Apud nos plenius atque ſtrictius præſcribitur vnius matrimonii eſſe oportere, quos eligi oportet in ſacerdotalem ordinem, ac memini quoſdam digamos loco deiectos. Hæc Tertullianus qui ferè per duo ſecula Nicænum Concilium præceſſit. Nolo plures ex Latinis citare: quoniam hi omnes ſunt in ſacerdotum cœlibatum hæreticis ſuſpecti, propterea quòd dicunt illos in hac parte fuiſſe nimium auſteros. Si quis autem plures videre optat, videat Ambroſium in commentariis ſuper epiſtolam ad Timothæum, Auguſtinum in libro de bono cõiugali, capite 10. Primaſium huius diſcipulum ſuper primum caput epiſtolæ ad Titum. Haymonem, & Anſelmum ſuper epiſtolas Pauli. Ad Græcos igitur tranſeo, quos oportet maioris eſſe authoritatis apud iſtos hæreticos, propterea quòd vulgo iactatum eſt illos in Concilio Nicæno contradixiſſe D legi de ſacerdotum cœlibatu. Oecumenus ſuper primum caput epiſtolæ ad Titum, ait. Vnius vxoris vir, hoc eſt, ſolam vnam nouerit, quæ legitima fuerit. Hæreticis coniugium abominantibus ſilentiũ imponit, cum poſſint alicui præeſſe epiſcopatui cum matrimonio: bigamum verò repellit, tanquam vitupetio & contemptui obnoxium. Hæc ille. Multo apertius docet hoc Chryſoſtomus, qui homilia 1. ſuper epiſtolam ad Timothæum, ait. Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum. Non hoc veluti ſanciens dicit, quaſi non liceret abſque vxore epiſcopum fieri, ſed eius rei modum cõſtituẽs. Hæc Chryſoſtomus, qui multa alia pro hac ſententia in illo loco dicit: & idem rurſum cõfirmat in homilia 2. de patiẽtia Iob. Theophylactus ſicut aliàs ſemper, ita etiam nũc Chryſoſtomo ſubſcribit, ſic dicens. Porro non vt legem ſanciat, hoc dixit, quòd omnino oporteat epiſcopum vxoratum eſſe: qui enim iſtuc ſtatueret, cùm aliàs dicat, Volo vos omnes eſſe ſicut meipſum: Verũ quia tẽpus ita tum poſtulabat, at ſi contingat, inquit, ſit vnius vxoris vir. Id verò Iudæorum cauſa dicebat: illis enim permittebatur polygamia, hoc eſt cum multis connubia iungere. Hæc Theophylactus. Epiphanius lib. 2. tomi primi cõtra hæreſes, dum agit aduerſus Catharos, hæc ait. Re vera non ſuſcipit Dei prædicatio poſt Chriſti aduentum eos, qui à primis nuptiis coniuncti ſunt, propter excellentem ſacerdotum dignitatem & honorem. Et hęc certò ſancta Dei Eccleſia cum ſynceritate obſeruat. Sed & adhuc viuentem, & liberos gignentem, vnius vxoris virũ non ſuſcipit: ſed eum qui ſe ab vna continuit, aut in viduitate tranſegit vitam, diaconum, presbyterum, epiſcopum, & hypodiaconum, maximè vbi ſynceri ſunt Canones Eccleſiaſtici. Hæc Epiphanius, qui proximus fuit Concilio Nicæno: & cum ſit Græcus, eandem dicit tunc de ſacerdotũ cœlibatu legem apud illos ſeruare, quæ nunc in Eccleſia Latina ſeruatur. Caluinus etſi agnoſcat illa verba Pauli ita ab antiquis Eccleſię doctoribus intelligi, illis tamen omnibus contradicere non dubitat, & illos omnes velut alter A Goliath ad certamen prouocare non reformidat. Nam in illo ſuo opere de inſtitutione Chriſtiana, capite 3. §. 68. de ſacerdotum cœlibatu contra Catholicos diſputans, poſtquam illis obiecerat hęc Pauli verba, oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum, hæc ait. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non eſſe, qui ſecundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non eſſe nouam concedo, ſed falſam eſſe ex ipſ[illegible] palam eſt. quia ſtatim præſcribit, quales epiſcoporum & diaconorum vxores eſſe oporteat. Paulus inter epiſcopi virtutes numerat coniugium, iſti intolerabile vitium in ordine Eccleſiaſtico [illegible] docent. Hæc Caluinus. Quis iam ferat hominem tam arrogantem, & toties tam apertè mentientem? Agnoſcit illam interpretationem non eſſe nouam, ſed falſam eſſe con-

1. Cor. 7.

Hierony.

1. Cor. 7.

Oecumenus.

Chryſoſt.

Theophy.

Epiphanius.

Caluinus

1. Tim.3. tendit. Semper ergo Ecclesia fuit in errore: quia semper illam interpretationem suscepit, & iuxta illam semper operata est. Quomodo ergo illa erit, prout Paulus illam appellat, columna & firmamentum veritatis, si tanto tempore in errore permansit? Misera ergo censenda esset Ecclesia, quæ per tot secula fuit decepta quousque Caluinus illam docens ab errore liberaret. Sed videamus arma quibus illos omnes se vincere putat. Dicit primò, Paulū præscribere quales episcoporum & diaconorum vxores esse oporteat. Vbinam hoc præscripsit Paulus? Dispeream si hoc apud Paulum vnquam inuentum fuerit. Fortè hoc dicit Caluinus propter illa verba, quę statim subiecit Paulus: Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Sed in illis verbis, vt omnes hactenus interpretati sunt, nihil prorsus de vxoribus episcoporum & diaconorum, imò nec de vlla particulari vxore agit Paulus. Neque vllus vnquam Catholicus interpres Pauli, dixit Paulum illo loco de vxoribus disserere. Nā Primasius, Theophylactus, & Anselmus dicunt illo loco de diaconissis mulieribus, quæ olim habebantur in Ecclesia, & aliquod in illa ministerium habebant, Paulum loqui. Ambrosius autem dicit de omnibus in vniuersum mulieribus illic agere Paulum, sic dicens. Quia sanctum præcepit creari episcopū, addéque & diaconum: non vtique disparem vult esse plebem: quippe cum dicat Dominus, Sancti estote, quia & ego sanctus sum. Ideoque etiam mulieres quæ inferiores videntur, sine crimine vult esse, vt munda sit Ecclesia Dei. Hæc Ambrosius, qui longissimè abest à sensu Caluini. Haymo non probat sententiam eorum, qui dicunt Paulum illo loco agere de diaconissis: non tamen declarat de quibus loquatur. Dicit insuper illam sententiam de diaconissis reiectam esse ab Augustino, sed ego hoc in Augustino inuenire non potui. Scio aliquos in hac nostra ætate locum illum Pauli interpretari de vxoribus episcoporum & diaconorum, verum hi omnes & si non sint ab Ecclesia pro hæreticis habiti, sunt tamen omnes illi quos noui, de hęresi suspecti. Dicit insuper Caluinus, Paulum inter virtutes episcopi numerare coniugium. Fortè hoc dicit propter illa verba, Oportet episcopum esse vnius vxoris virum. Hæc tamen verba, vt iam multis testimoniis ostendimus, non pręcipiunt coniugium: sed tollunt bigamiam. Si igitur contra hanc interpretationem arguens Caluinus, denuò ipsa Pauli verba obiicit, vitium in disputando committit, quod à dialecticis dicitur petitio principii. Sed esto, Paulus in illis verbis loquatur de vxoribus episcoporum & diaconorum, non tamen inde poterit colligere Caluinus, quod Paulus præcipiat episcopis habere vxores: sed satis est quod permittit pro illo tempore, quo liberum erat eis, vti illis quas ante sacerdotium habebant, non tamen nouas accipere, aut plures quàm vnam habuisse.

Primasius *Theophy.* *Anselmus* *Ambro.* *Haymo.* B

Sexto obiicit Caluinus, sic dicens: Quid potuit vehemētius dici, quàm vbi ex Spiritu sancto Paulus denunciat, fore nouissimis temporibus homines impios, qui coniugium prohibeant, eosq; non modo impostores nūcupat, sed dæmones. Hæc Caluinus, qui ex verbis Pauli in priore ad Timothæū epistola nos accusat, propterea quod nos prohibeamus sacerdotibus nuptias, quasi illę essent ex se illis illicitæ, & natura malæ. Sed ego credo Caluinum optimè intelligere, nos non ita sentire, vt putemus nuptias esse ex se malas: quoniam nos apertissimè docemus contrarium, & pro hac causa cōtra Encratitas & Manichæos pugnamus. Et ideo persuasus sum Caluinum, quoniam in aliis ostendit se doctum, ex industria calumniam hanc nobis parasse, vt obiecerit nobis id, quod Paulus dixit contra hostes nuptiarum. Hoc etiam Pauli testimonium obiectum est olim Hieronymo, propterea quod nuptiis præferebat virginitatem, & hortabatur ad illam. Cui obiectioni respondens idem Hieronymus in apologia ad Pamachium, hæc ait. Nónne quæso in principio operis mei ista præfatus sum? Neq; nos Manichæi & Marcionis dogma sectātes, nuptiis detrahimus, neque Tatiani Encratitarum principis errore decepti, omnem coitum spurcum putamus, qui non solùm nuptias sed cibos quoque quos Deus creauit ad vtendum, damnat & reprobat. Non ignoramus honorabiles esse nuptias, & cubile immaculatum. Legimus primam Dei sententiam, Crescite & multiplicamini & replete terram. Sed ita nuptias recipimus, vt virginitatem quæ de nuptiis nascitur, præferamus. Nunquid argentum non erit argentum, si aurum argento preciosius est? Hæc Hieronymus. Paulus ergo cum in illis verbis contra Manichæos, & Marcionistas, & Encratitas, qui nuptias damnant, agit, nihil contra nos dicit, qui longissimè ab illis distamus. Hanc nostram & Catholicorum omnium interpretationem subsannat Caluinus, qui in capite 3. suæ institutionis Christianæ. §. 67. postquam retulit nos verbis illis Pauli præfatam reddere interpretationem, hæc ait. Quasi verò, etiam si in illis superioribus completum sit primo hoc vaticinium, non in istos etiam competat: aut quasi auditu digna sit puerilis ista argutiola quod prohibere se negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim est, ac si tyrannus iniquam non esse legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur. Hæc Caluinus. In quibus perinde ac in aliis, & suam arrogantiam & manifestam calumniam ostendit. Non enim ideo negamus nos prohibere matrimonium, quia non omnibus prohibemus: sed quia non prohibemus damnando matrimonium, prout Manichæi & Encratitæ prohibuerunt. Aliter enim prohibet doctor qui sine imperio aliquo, sed sola doctrina asserit aliquid esse malum, & ideo hortatur alios vt abstineant ab illo. Aliter verò prohibet ille, qui etsi fatetur aliquid ex sua natura bonum esse, attamen quia quod aliis bonum est, alicui certæ personæ non conuenit, imperio vtens præcipit huiusmodi personæ ab illo abstinere. Primo modo prohibuerunt Encratitæ & Manichęi, & ideo à Paulo damnantur. Secundo modo prohibet Ecclesia sacerdotibus matrimonium: quia sacerdotem oportet esse Deo intentum, & cogitantem quæ Dei sunt. Qui autem cum vxore est, vt Paulus ait, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori? Hanc autem prohibitionem non damnat Paulus, nec de illa locutus est, vt omnes illius loci interpretes declarant. Verius tamen & rectius loquemur, si dicamus prout in responsione ad primam obiectionem diximus, Ecclesiam non prohibere matrimonium sacerdotibus: sed Deū, cui cœlibatum promiserunt, quum ad sacerdotiū promoti sunt. Deus enim qui per os prophetæ dixit: Vouete & reddite Deo, petit vt sibi reddatur quod sibi promissum est. Ipse etiam qui sa-

C 1. Tim.4. *Hierony.* *Heb.13.* *Caluinus.* D 1. Cor.7. *Psal.75.*

qui ſacerdotium ab Eccleſia ſuſcepit, ſibiipſi matrimonium prohibuit, quia hac conditione ſuſcepit, vt perpetuo cœlibem vitam ageret. Ille ergo qui ſacerdotium ſub hac conditione ſuſcepit, accepti datique conditionem ſeruare tenetur, à qua reſilire non poteſt, ſicut nec à ſacerdotio ſemel ſuſcepto. Quod autem Eccleſia non prohibeat huiuſmodi matrimonium teſtatur Theophylactus, qui in commentariis ſuper Paulum, prædicta verba ex priore epiſtola ad Thimotheum interpretans, hæc ait. Nuptias detractātem impræſentiarum oſtendit. Quid igitur? Nunquid ipſi nuptias prohibemus? Abſit. Quin potius ad cœlibatum eum adhortamur, qui nuptias fugiat, eóque & honoratior ſit: haud tamen propterea ignominioſæ ſunt nuptiæ: ſicut neq; ad id contemnitur argentum, quia maioris ſit pretij aurum. Hęc Theophylactus, Chryſoſtomum ſecutus. Idem per omnia docet eo loco Oecumenus: Eis omnibus conſentit Ambroſius, & reliqui omnes ſacri doctores Pauli interpretes. Septimo, obiicit nobis Caluinus Concilij Nicæni decretum, quo, vt ille ait, ſancitum eſt, liberum fore ſacerdotibus, vt vxores, ſi vellent, ducerent. Nam in illo ſuo opere de inſtitutione Chriſtiana, cap. 3. §. 70. hęc ait. Agitatum quidem fuit in Nicœna Synodo, de indicendo cœlibatu: vt nunquam deſunt ſuperſtitioſuli, qui ſemper nouū aliquid cōminiſcuntur, vnde admirationem ſibi concilient. Sed quid conſtitutum fuit? Nempe in ſentētiā Paphnutij diſceſſum eſt, qui pronunciauit caſtitatem eſſe cum propria vxore concubitum. Manſit ergo inter ipſos ſacrum coniugium, neque aut ipſis dedecori ceſsit, aut maculam vllam aſpergere miniſterio, creditum eſt. Hæc Caluinus. Quæ verba ego legens non potui non abominari tam impudentem hominis audaciam, vt non ſit veritus hoc tam apertum mendacium ſcribere, ad decipiēdum. In Concilio ſiquidem Nicæno nunquam diſputatum eſt, an ſacerdotes poſsint ducere vxorē, neque de hac re aliquid dixit Paphnutius: quia hoc nunquam fuerat vſitatum apud viros Catholicos. Hoc ſolùm quæſitum eſt in illo Concilio, an ſacerdotes aut diaconi, qui antequam ad huiuſmodi miniſteriū fuiſſent promoti, vxores habebant, poſſent ſuis vxoribus vti poſt ſacrum ordinem ſuſceptum. Cùm igitur aliquis vellet perſuadere, vt lex ſtatueretur, quæ prohiberet ſacerdotes vti vxoribus quas antea duxerant: huic ſententiæ Paphnutius reſtitit, & illi omnes conſenſerunt. Vt autem hęc quę dixi, certa faciam, & Caluini mendacium conuincam, profero teſtem fidelem Sozomenum, qui citatus à Caſsiodoro libro ſecundo hiſtoriæ tripartitæ, cap. 14. de ſynodo Nicęna diſſerens, hæc ait. Synodus autem corrigere volens hominum vitam, & in Eccleſiis commorātium, poſuit leges, quas Canones appellamus. In quorum tractatu videbatur aliquis introducere legem, vt epiſcopi, & presbyteri, diaconi, & ſubdiaconi, cum cōiugibus quas ante conſecrationem duxerant, non dormirent. Surgens autem in medio Paphnutius confeſſor cōtradixit, honorabiles confeſſus nuptias, & caſtitatē eſſe dicens concubitum cum propria cōiuge. Suaſitque concilio ne talem ponerent legem, grauem aſſerens eſſe cauſam, quæ aut ipſis, aut eorum iugalibus occaſio fornicationis exiſteret. Et hæc quidem Paphnutius, licet nuptiarum eſſet inexpertus expoſuit. Synodúſque laudauit ſententiā eius, & nihil eo hac parte ſanciuit, ſed hoc in vniuſcuiuſque voluntate, nō in neceſsitate dimiſit. Hęc Sozomenus. In quibus verbis id potiſsimè annotandū eſt, quod dixit, in Cōcilio Nicæno tractatum eſſe, vt ſacerdotes non dormirent cum vxoribus quas ante duxerant. Ex quibus apertiſsimè conſtat, Caluinum falſò citaſſe hyſtoriam Nicæni Concilij ad ſuæ ſententiæ comprobationem. Meritò igitur Caluinus & alij eiuſdem farinæ dicere poterunt id, quod alij apud Eſaiam dixerūt. Poſuimus mendacium ſpem noſtram, mendacio protecti ſumus. Fortè Caluinus reliquam hiſtoriā prętermittens, ſolis Paphnutii verbis vult contra nos agere, quibus ille dixit, caſtitatē eſſe concubitum cum propria vxore, & inde deducere conatur caſtos eſſe ſacerdotes, qui poſt ſacerdotium ſuſceptum vxores ducunt, & cum illis coërunt. Sed fallitur Caluinus talem faciens collectionem, quoniam etſi cōcubitus cum vxore propria ſit caſtus, tamen ſacerdos qui ante ſuſceptum ſacerdotiū non habebat vxorem, quādo coit cum aliqua muliere, quamuis ſe illàm tunc ducere dicat, non coit cum vxore propria: quia non poteſt illam ducere in vxorem, propterea quod ſacerdotium ſuſcipiens ſeipſum fecit inhabilem ad matrimonium contrahendum. Sed Caluinus volēs culpam ſui coitus excuſare, facit id quod Didonem ab Aenea cognitam ad ſuæ fornicationis excuſationem dixiſſe, Virgilius in quarto Aeneidos libro refert.

Coniugium vocat, hoc texit nomine culpam.

Idem facit Caluinus, & reliqui omnes illius conſortes, qui vt ſuos inceſtuoſos concubitus excuſent, illos coniugia vocant, cum nihil minus ſint.

Octauo denique nobis obiicit Caluinus exemplum Apoſtolorum, & aliorū ſanctorum epiſcoporū qui vxores habuerūt. Nam in illo ſuo opere ſæpe citato de inſtitutione Chriſtiana, capitulo 3. §. 71. poſtquam reprehendit illos, qui docent, oportere ſacerdotes eſſe cœlibes, hæc ait. Sed ſi mihi antiquitatem obiiciant aduerſarii, primum reſpondeo, hanc libertatem & ſub Apoſtolis, & aliquot poſteà ſeculis, extitiſſe, vt coniuges eſſent epiſcopi: hac, ſine difficultate vſos eſſe Apoſtolos, & alios primariæ autoritatis paſtores, qui in eorum locum ſucceſſerunt. Illius antiquitatis Eccleſię exemplum pluris meritò deberet eſſe, quàm vt illicitum, vel indecorum nobis putemus, quod tunc cum laude receptū vſitatúmque fuit. Hæc Caluinus. In quo argumento non minus errat, & mendacio nititur, quàm in proximè præcedenti argumento. Nam etſi verum ſit, Apoſtolos aliquos habuiſſe vxores, quando à Chriſto fuerunt ad munus Apoſtolatus aſſumpti, falſiſsimum tamen eſt, aliquem eorum poſtquam fuit ad Apoſtolatum aſſumptus, nouam duxiſſe vxorem. Neque vnquam inter Catholicos vſitatum fuit, vt ſacerdos vxore carens, poſt ſacerdotium ſuſceptum vxorem duceret, ſicut fecit Lutherus, Oecolampadius, Martinus Butzerus, Caluinus, & reliqui omnes ſacerdotes Lutheranæ factionis. Et propter hanc cauſam illos accuſamus, quia ſacerdotio ſuſcepto vxores, vel, vt verius dicam, concubinas duxerunt, quod nunquam Eccleſia Catholica probauit: Caluinus tamen impudentiſsimè mentiens, dicit hoc cum magna laude receptum, vſitatúmque fuiſſe in Eccleſia. Peto ergo à Caluino, vt ex hyſtoria fide digna proferat nobis

Theophy.

Caluinus

Sozomenus.

Eſa. 28.

Virgilius

Caluinus

ſaltem vnum aut alterum ſacerdotem Catholicum ex illa antiqua Eccleſia, qui poſt ſuſceptum ſacerdotium duxerit cum laude, vt ille ait, vxorem, & ſtatim cedo. Certus tamen ſum quod nullum talem nobis proferre poterit, & ideo miror quod cum tanta impudentia auſus fuerit dicere, in illa antiqua Eccleſia hoc cum laude receptum vſitatumque fuiſſe. Candidum ergo lectorem precor, vt diligenter attendat, qualibus quantiſque mendaciis iſti hæretici populum decipere, & in ſuos errores trahere procurent.

Verùm hic admonere oportet lectorem ne arbitretur nos ideo inuſſiſſe Lutherum & eius ſequaces hæreſeos nota, quòd nos credamus ex diuina inſtitutione eſſe neceſſarium cœlibatum ad ſacrorum ordinum ſuſceptionem, quoniam (vt iam proximè docuimus) in primordiis Eccleſię coniugatos legimus fuiſſe ſacerdotes. Nam coniugium non obeſt ex inſtitutione diuina ſacerdotio. Conciliũ ſiquidem Gãgrenſe capite quarto ſuorum Decretorum ſic definit: Si quis diſcernit presbyterum coniugatum, tanquam occaſione nuptiarũ offerre non debeat, & ab eius oblatione ideo ſe abſtineat, anathema ſit. Hæc Concilium Gangrenſe. Ex cuius decreto apertiſsimè conſtat non eſſe ex lege diuina neceſſarium cœlibatum ad ſacrorum ordinum ſuſceptionem. Neque nos ob hanc cauſam Lutherum & eius ſequaces notauimus, ſed ideo illos de hæreſi accuſamus, quia contra Eccleſiæ ſtatutum de ſacerdotum continentia, illi docent ſacerdotes vt matrimonia contrahãt, & ad ſic faciendum alliciunt, irridentque Eccleſiam eò quòd tale ſtatuerit decretum, dicúntque illam in ſic ſtatuẽdo erraſſe. Ob quam cauſam omnis qui rectè (vt decet) de Eccleſiæ firmitate & certitudine cenſerit, ſenſebit meritò illos fuiſſe de hæreſi notatos. De hac re aliquid infrà adhuc dicemus, quoniam ea de quibus in titulo de virginitate, & in titulo de votis diſſeremus, nonnihil ad hoc negotium ſpectare videntur. Sunt enim illa huic materiæ valde vicina.

Cõcilium Gãgrẽſe.

Quinta hæreſis docet infirmum quẽque ſacerdotẽ poſſe in abſentia epiſcopi excercere munus epiſcopale. Huius hęreſis author eſt Richardus Armacanus Hibernicus, qui in libro ſexto de quęſtionibus Armenorum, cap. ſexto, dicit minores ſacerdotes in abſentia epiſcopi exercere poſſe officia ſacramentalia, qualia ſunt conſecrationes altarium, olei vel chriſmatis benedictio, ordinum collatio, &c.

Armacanus.

Hic Armacanus floruit anno Domini M. CCCLX. ſub Carolo quarto Imperatore, & Innocentio ſexto ſummo pontifice.

Ioannes Vvicleph.

Eundem errorem tutatus eſt Ioannes Vvicleph. Aduerſus hunc errorem ſæpe iam diſputauimus. Nam in titulo de confirmatione, probauimus illud ſacramentum à ſolis epiſcopis poſſe cõferri, & non ab aliquo minore ſacerdote. In titulo de epiſcopis, conuicimus tum ex ſacris literis, tum ex Conciliorũ definitionibus, epiſcopos eſſe & dignitate & poteſtate aliis ſacerdotibus ſuperiores. At ſi minores ſacerdotes poſſent omnia quæ epiſcopi faciunt, & ipſi facere, eſſent proculdubio illi epiſcopis pares, neque eſſet inter eos vllum diſcrimen. Sed quoniam in illis locis nihil de ordinum collatione diſputauimus, pro illius rei definitione ſolùm proferam quoddam decretum Concilij ſecundi Hiſpalẽſis. Nam quinto capite Decretorum præfati Concilii, hæc quæ ſequuntur habẽtur verba: Quinto iudicio ad agnitionem noſtri examinis, Agabrenſis diaconi relatu deductum eſt de quibuſdam ipſius Eccleſiæ clericis, quorum dum vnus ad presbyteri, duo ad Leuitarum miniſterium ſacrarentur, epiſcopus eorum oculorum dolore detentus fertur manum ſuam ſuper hos tantum poſuiſſe, & presbyter quidam contra Eccleſiaſticum ordinem benedictionem dediſſe, qui licet propter tantam præſumptionis audaciam poterat accuſatus præſenti iudicio damnari, ſi adhuc in corpore poſitus, non fuiſſet mortis vocatione præuentus, ſed quia iam ille examini diuino relictus, humano iudicio accuſari non poteſt, hi qui ſuperſunt, & ab eo non conſecrationis titulum, ſed ignominiæ elogium perceperunt, ne ſibi licentiam talis vſurpatio faciat, decreuimus vt à gradu ſacerdotalis vel leuitici ordinis, quem peruerſè adepti ſunt, depoſiti, æquo iudicio abiiciantur. Tales enim meritò iudicati ſunt remouendi, quia prauè inuenti ſunt cõſtituti. Hæc Concilium Hiſpalenſe. Ecce de ordinum collatione concilii definitionem, per quam decernitur eos non eſſe ordinatos quibus epiſcopus manus impoſuit, quoniam benedictionem non ab epiſcopo ſed à presbytero receperunt. Poſt tanti ergo cõcilii definitionem iniuſtum eſſet nos amplius de hac re diſputare. Quòd ſi fortè lector curioſus plura de hac re noſſe cupit, legat Thomam Vvalden. in libro de ſacramẽtalibus, titulo 7. quoniam illo loco præfatus author ſatis copioſè de hac re diſputat aduerſus Armacanum & Ioannem Vviclephum.

Cõcilium Hiſpalenſe.

SACRAMENTA.

Ille antiquus humani generis hoſtis, inuidiam humanæ gloriæ ſemel cõceptã nunquam depoſuit, & ita quacunque poteſt ſemper homini nocere ſatagit, & illum à conſecutione æternæ beatitudinis impedire nititur. Quapropter perſpiciens dæmon quãtum adiutorium præbeant hominibus ſacramenta quæ Deus illis reliquit ad conſecutionem vitæ æternæ, omni qua potuit via tentauit homines ab illorũ perceptione & vſu abducere. Vt autem hoc melius faceret, quoſdã hæreticos decepit, quos tanquã ſuę militiæ principes inſtituens, per eorũ manus alios quos poſſet, ſubuerteret Catholicos & fideles. Fuerunt enim plures hęretici qui ſacramenta Eccleſiæ omnia negarent, vt Cathari, non inquam illi Cathari qui alio nomine vocantur Nouatiani, ſed alii multo illis recentiores, de quibus iam alias diximus. Alii fuerunt hæretici qui & ſi aliqua admittant ſacramenta, plura tamen alia negant, prout iam oſtendimus cùm de vnoquoque ſacramento in propriis eorum titulis diſſeruimus. Alii rurſum aliqua ſacramenta admittẽtes, negant aliquod eorum conferre gratiam ſuſcipienti, quantumlibet ad illius ſuſceptionem præparet animam

Cahtari.

animam suam. Huius erroris autores sunt Armeni. Istorum errorem tamdiu ab Ecclesia explosum recepit tutandum Martinus Lutherus, qui talia de sacramentis verba profert: Hæretica est, sed vsitata sententia, sacramenta nouæ legis dare gratiā illis qui non ponunt obicem. Hæc Lutherus. Quapropter videtur mihi esse Lutherus tanquam alter Nabuzardam princeps militiæ Nabuchodonosor regis Babylonis, qui muros Hierusalem in circuitu destruxit, & succendit domum Domini, & sustulit omnia vasa aurea & argentea & æ rea, in quibus ministrabāt sacerdotes in templo Domino. Quid aliud sunt sacramenta, & aliæ Ecclesiæ cæremoniæ quàm vasa quædam in quibus Deo in hac vita ministratur? Vasa inquam aurea & argentea sunt sacramenta: reliquæ autē omnes Ecclesiasticæ cæremoniæ vasa sunt ærea. Quæ omnia cùm Lutherus ab Ecclesia auferre conatur, apertè demōstrat se esse alterum Nabuzardam, vnum videlicet ex principibus diabolicæ militiæ. Aduersus hanc pestiferam hæresim, & si de quolibet sacramento sigilatim disputatum sit, tamen hoc impræsentiarum agendum est, vt ostendamus breuissimè de omnibus sacramentis in genere, ea fore pro sacramentis habenda quæ sancta mater Ecclesia velut talia recipit & tuetur. Nam quòd Ecclesia non potest errare ex Dei adiutorio illi assistente, præsertim in illis in quibus oportet non errare, iam aliàs sæpe ostendimus. Et ex hoc colligimus Ecclesiam habere facultatem discernendi diuinas scripturas ab humanis, verúmque earum sensum à falso, Deo illam quotidie illustrante, ne videlicet erret in his, in quibus error fuisset periculosus. At nullibi periculosior fuisset iactura, quàm si falsa pro veris sacramenta, & traditiones hominum, imò figmenta diaboli pro traditionibus Dei Ecclesia recepisset, quoniam tunc spem suam Ecclesia in fictis ac vanis corporalium rerum signis, prout magi faciunt, tanquam in Christi sacramentis collocasset. Si ergo Ecclesia hanc habet à Deo collatam potestatem, vt verba Dei à verbis hominum discernat, necessarium est etiam fateri illam etiam hanc habere potestatem à Deo similiter illi collatam, vt traditiones Dei discernat à traditionibus hominum. Nam aliàs vtrobique posset pari ratione vitandus error oriri. Christus enim suæ Ecclesiæ vsque ad consummationem seculi assistens, non solùm hoc agit vt Ecclesia hoc aut illo modo nō erret, sed ne erret vllo. At nullibi maiore cum iniuria Christi posset errare, quàm si fiduciam in illo ponendā solo, ponat in signis nulla prorsus fultis gratia, sed omni bono fidei vacuis atque inanibus, quoniam id notissima esset idololatria, quam Deus super omnia alia vitia abominatur. Colligitur ergo Ecclesiam non posse errare in suscipiendis sacramentis fidei, non inquam magis quàm in suscipiendis scripturis diuinis, in quibus discernendis eam non posse errare iam aliàs ostendimus. Quapropter meritò decretum est vt quisquis aliter senserit de sacramentis Ecclesiæ quàm sancta Romana Ecclesia sentit, hæreticus reputetur. Et quia contra singulas hæreses, quæ aduersus singula sacramenta exortæ sunt, iam suis locis disputauimus, non est opus vt nunc aliquid addamus: sed satis erit citare Canones, quos Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum sessione septima protulit pro assertione sacramentorum, & sunt qui sequuntur.

Armeni. *Lutherus.* *4. Re. 25.* *Cōcilium Tridēti-num.*

Si quis dixerit sacramenta nouæ legis non fuisse omnia à Iesu Christo Domino nostro instituta, aut esse plura vel pauciora quàm septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, Ordinem, & Matrimonium, aut etiam aliquod horum septē non esse verè & propriè sacramentum, anathema sit.

Si quis dixerit ea ipsa nouæ legis sacramenta, à sacramentis antiquę legis non differre, nisi quia cęremoniæ sunt aliæ, & alij ritus externi, anathema sit.

Si quis dixerit hæc septem sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.

Si quis dixerit sacramenta nouę legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua: & sine eis aut eorum voto, per solam fidem, homines à Deo gratiam iustificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit.

Si quis dixerit, hæc sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, anathema sit.

Si quis dixerit, sacramenta nouæ legis non continere gratiam, quam significant: aut gratiam ipsam, non ponentibus obiecta, non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptæ per fidem gratiæ, vel iustitiæ, & notæ quædam Christianæ professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit.

Si quis dixerit, non dari gratiam, per huiusmodi sacramenta, semper & omnibus, quantū est ex Dei parte, etiam si ea ritè suscipiant: sed aliquando & aliquibus, anathema sit.

Si quis dixerit, per ipsa nouæ legis sacramenta, ex opere operato non conferri gratiam: sed solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit.

Post ipsos Canones, qui ad omnia simul sacramenta spectant, succedunt alij Canones, videlicet nonus & decimus, qui ad particularia sacramenta spectant: & ideo illos nunc omittimus, quoniam in illis locis ad quos pertinent, iam illos citauimus. Sequitur deinde canon vndecimus ad hunc locū pertinēs, qui sequentibus verbis continetur.

Si quis dixerit, in ministris dum sacramenta conficiunt, & conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, anathema sit. Hactenus Concilium Tridentinum. Aduersus hanc hęresim strenuè pugnat illustrissimus Rex Angliæ vno integro libello quem pro assertione sacramentorum Ecclesiæ ædidit.

SEcundus de hac re error est qui negat in aliquo sacramento imprimi characterem. Et huius erroris autor est etiam Lutherus. Verùm de hoc errore iam satis (vt existimo) suprà disputauimus in titulo de charactere. Non est ergo i[illegible] vt iterum hunc errorem in contentionem reuocemus.

Lutherus.

SANCTI.

Nihil est quod intentatum reliquerit aduersarius noster diabolus, vt nos à vitæ æternæ consecutione impediret. Nam quicquid nos ad illam beatam vitam capescendam iuuare potest, à nobis auferre conatur. Qui enim à sacramentorum perceptione hominum mentes auocare nitebatur, idem etiam à veneratione sanctorum homines reuocare molitus est, quoniam videlicet scit nos plurimùm illorum orationibus iuuari, ideo quosdam misit qui in spiritu erroris loquentes mendacium, dicerent sanctos non esse ab hominibus honorandos, neq; oportere illos orare, vt vel sic homines hîc viuentes sanctorum qui in cœlis sunt defraudarent auxiliis. Huius pestiferæ hæreseos autor primus (quod sciam) fuit Eustachius quidam, propter hunc errorem & multos alios in Concilio Gangrensi damnatus. Post hunc in eodem errore succescit Vigilantius Gallus Barchinonensis Ecclesiæ presbyter, aduersus quē beatus Hieronymus bis de hac re scripsit. Eundem errorem post multos annos tutati sunt Vualdenses, qui omnium sanctorum festiuitates ab Ecclesia auferre conati sunt. Ioannes Vvicleph cùm semper pro Vualdēsium secta pugnauerit, noluit in hac parte ab illis deficere, vt semper sui similis esset. De Ioanne Huss non est opus dicere, cùm hic in verba Vvicleph magis quàm in verba Christi iurasse videatur. Bohemi verò captiuantes intellectus suos in obsequium Ioannis Huss, hunc inter alios tutantur errores. Martinus Lutherus hodie in eadem dānatione persistit. Ioannes Oecolampadius in expositione quam ędidit super Esaiam prophetam, hunc errorem sæpissimè inculcat. Sanctos esse honorandos apertè docet propheta regius, dicēs: Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Amicos Dei vocat Apostolos & reliquos sanctos, qui Deum syncero quodam amore diligunt. Nam ipsemet Christus promisit illis vt post hanc trāsactam vitam in suam reciperet amicitiam, dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Qui ergo à Dauid honorati esse perhibētur, non est dignū vt à nobis sine vllo honore relinquātur. Præterea ipsamet veritas apud Ioannē ait: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus qui in cœlis est. Quid ergo incipientes hæretici garriunt? Nunquid iustum est vt quos Deus pater honorat in cœlis, nos dedignemur honorare in terris? Præsertim cùm honor exhibitus sanctis, exhibeatur Deo qui glorificatur in honore sanctorum. Gloriosus est enim Deus in sanctis suis, ait propheta regius. Rursum, ad honorandos sanctos hortatur nos Ecclesiasticus, dicens: Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et postquam aliquas laudes patrum veteris testamenti protulerat, statim subdit: Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrādi laudes eorum. Si ergo licet eos laudare, licebit etiam eos honorare, quoniam laus quædam honoris species est. Nam per verba laudatoria testamur quam habeamus de illo, quem laudamus, existimationem, quemadmodum per genuflexiones, & capitis denudationes testamur eam quam habemus ad alium venerationem. Accedit ad hæc ipsius vniuersalis Ecclesiæ autoritas, quæ dies festos in venerationem sanctorum quotannis celebrat, & à toto populo christiano celebrari præcipit. Et vltra hoc præceptum quod fortè recens est quo ad plurimos dies festos, est vetusta nimis, & sine initij memoria semper obseruata consuetudo, vt in veneratione sanctorum aliqui semper fuerint dies festi celebrati. Nam hoc ipsum testantur sermones antiquorum Ecclesiæ doctorum, quos in celebritatibus sanctorum, & in illorum laudem coram populo faciebant. Extant sermones Ambrosij, multo plures Augustini, quos in festiuitatibus sanctorum coram populo prædicarūt, vt eundem populum allicerent ad sanctorum & imitationem, & venerationem. At si sancti non essent venerandi, Ecclesia illorum festiuitates esse celebrandas nunquam pręcepisset, nec Deus Ecclesiam suam, cui semper vsque ad consummationem seculi assistit, tamdiu errare permisisset. Ostenso ergo qualiter sacris literis consona sit sanctorum veneratio, superest vt ostendamus licitum esse, ne dicam meritorium, sanctos orare. Nam hoc etiam hæretici negant, quasi diuinæ clementiæ derogent, quòd qui Christo ministrauerit, hoc honore dignus habeatur, vt pro aliis intercedat. Abraham orat pro Abimelech qui Saram illius vxorem acceperat, & exaudita est oratio Abraham. Et in libro Iob legimus: Voca, si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere. Quæ quidem verba quamuis illa Eliphat Themanites ad Iob dixerit, non tamen ea Iob reprehendit, sed consilium eius velut sanum libēter suscipit, cùm tamen alias illum de malè ab eo dictis reprehenderit. Ad eundem modum Heliu dixit: Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus, & annunciet hominis æquitatem, miserebitur eius Deus, & dicet: Libera eum, vt non descēdat in corruptionem. Inueni in quo ei propitier. Et in eodem libro post descriptam omnem disputationem quam Iob habuit cum amicis suis, in qua illi amici Deum offenderant, statim ponitur præceptum Dei quo iussit illos ire ad ipsum Iob, vt rogarent illum quatenus pro eis ad Deum orare vellet. Quod cùm illi (vt Dominus præceperat) fecissent, Iob pro illis orans exauditus est. Et Centurio qui puerum habebat paralyticum, seniores Iudæorum misit ad Christum vt pro salute pueri deprecarentur, eò quòd se indignum putauit qui hoc impetrare posset à Christo. Cur non etiam nos de nostris meritis diffidentes, ad sanctos recurremus, vt ipsi pro nobis Deum orent, quò facilius nostras petitiones obtineamus? Sed quoniam hæc & alia sunt plurima testimonia sacræ scripturæ, quibus conuincitur iustos viros pro aliis Deum orantes ab eo exaudiri, ad hoc asylum confugêre hæretici, vt dicant licere nobis recurrere ad sanctos viros dum hîc viuunt, & illos pro nobis hîc orantes exaudiri, non autem cùm iam ex hac vita decesserint. Sic enim docet Oecolampadius in commentariis super Esaiam. Hoc etiam olim, teste Hieronymo, dixit Vigilantius. Quapropter audiamus quid de illo Hieronymus referat. Sic enim in quodam libro aduersus Vigilātium ait: Dicis in libello tuo, quòd dum viuimus, mutuò orare possumus: postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudientia

Marginalia: Eustachi⁹ — Vigilāti⁹. — Vvaldenses. — Ioannes Vvicleph — Ioannes Huß. — Bohemi. — Lutherus — Oecolam. — Psal. 138. — Ioan. 12. — Ibidem. — Psal. 67. — Eccle. 44. — Gene. 20. — Iob. 5. — Iob. 33. — Iob. 42. — Lucæ. 7.

Section letters: C — D — A — B

dientia oratio, præsertim cum martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes impetrare nequiuerunt. Si Apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando de se adhuc debẽt esse soliciti, quanto magis post victorias, coronas, & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Domino veniam. Et Stephanus imitator Domini sui, & primus martyr in Christo, persecutoribus veniam deprecatur. Et postquam cum Domino esse cœperint, minus valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas. Et postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est, & pro iis qui in toto orbe ad suum Euangelium crediderunt, mutire non poterit? Meliorque Vigilantius canis viuens, quàm ille leo mortuus? Rectè hoc de Ecclesiaste proponeres, si Paulum in spiritu mortuum, confiterer. Hucusque Hieronymus. Sed præter hæc quæ Hieronymus obiicit, sunt alia scripturæ sacræ testimonia multò apertiora ad conuincendum, sanctos qui iam vita defuncti sunt, pro nobis orantes exaudiri. Iacob enim propinquus morti, cum benediceret filium suum Ioseph, ait: Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres mei Abraham & Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea vsque in præsentem diem. Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, & inuocetur super eos nomẽ meum, nomina quoque patrum meorum, Abraham & Isaac: & crescant in multitudinem super terram. In quibus verbis illud est aduertendũ, quod Iacob pręcipit inuocari super filios Ioseph nomina patrũ iam defunctorum: quoniam etsi mortui sint corpore, & mundo, viuunt tamen coram Deo. Nam & veritas in Euangelio ait: Non est Deus mortuorum, sed viuorum. Omnes enim viuunt ei. Propterea Moyses pro peccato populi Deum orans, sic ait: Quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac, & Israël seruorum tuorum, &c. Sequitur infrà: Placatusque est Dominus ne faceret malum quod loquutus fuerat aduersus populum suum. Ecce vides Moysen orantem Deum per merita patrum, videlicet Abrahã, Isaac, & Iacob. Si ergo Moysi licet offerre merita patrum, quare ipsim & patres non melius offerre poterunt sua? Si dicas illos iam recepisse præmium bonorum quæ hic egerunt, nec posse amplius mereri, fateor: verùm nos non dicimus sanctos orantes exaudiri ad cumulum meritorũ suorum, sed hoc dicimus eos meruisse in via, vt orãtes pro nobis in patria exaudirẽtur. Quapropter cùm exaudiuntur, potius cedit illis in præmium meritorũ præcedentium, quàm in nouum meritum. Et si eos esse extra tempus merendi est sufficiens causa vt non possint pro nobis orantes, nobis prodesse, etiam erit sufficiens causa vt illorũ merita prodesse non possint, cùm Moses illa pro populo orans, Deo offerebat. Et si merita illorum prodesse potuerũt cum Moyses illa offerebat Deo, multò magis prodesse poterunt si illi offerant eadem Deo. Eodem modo etiam orabat Azarias positus in fornace accensa igni: Ne quæsumus (inquit) tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, & ne dissipes testamentũ tuum, neque auferas misericordiam tuã à nobis propter Abraham dilectum tuũ, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum, quibus loquutus es, pollicens quòd multiplicares semen eorum sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est in littore maris. Sic autem orans exauditus est, quoniam liberatus est cum sociis suis de fornace ardenti. Si merita sanctorum iam defunctorum nihil prodesse possunt post eorũ mortem, frustra Azarias Deum orans merita illorum patrũ obtulisset Deo. At cum non frustra orauerit, sed exauditus fuerit, conuincitur merita sanctorum defunctorum nobis post eorum mortem posse prodesse, quoniam hoc viuentes meruerunt, vt post mortem suam nobis prodesse possent. Rursum, apud Zachariam prophetam angelus Dei orat Deum pro populo Iudaico in captiuitate posito, dicens: Domine exercituum vsquequo tu non misereberis Hierusalem, & vrbium Iuda quibus iratus es? Iste iam septuagesimus annus est. Quibus verbis angelus orat Deum pro redemptione populi Iudaici, ducens in recordationem Hieremiæ prophetæ oraculum quo ex præcepto Dei prædixerat post septuaginta annos in suam patriam & libertatem populum Iudaicum fore reducendum.

Apoc.6. Exod.32. Act.7. Eccle.12. Gen.48. Matt.22. Exod.32. Dan.3. Zacha.1. Hiere.29

Ex hoc loco Zachariæ prophetæ conuincitur istorum hæreticorum impudentia, qui dicunt sanctos qui sunt in cœlo non esse à nobis inuocandos, quia ipsi iam non possunt Deum pro nobis orare. Ideoque dicunt inanem esse talem inuocationem sanctorum, quæ ad nihilum valitura est. Istorum tamen sentẽtiam damnat Zacharias propheta, cum ait angelum Domini iam beatum, orasse Deum pro populo Iudaico in captiuitate detento, vt illum Deus à captiuitate illa eriperet.

Deinde, Onias summus sacerdos Iudæorum post mortem suam apparuit Iudæ Machabæo, manus suas extendens, & orãs pro omni populo Iudæorum. In qua visione alius similiter apparuit eidẽ Oniæ socius, de quo ad Iudam Machabæum Onias ait: Hic est fratrũ amator, & populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate. Hieremias propheta Domini. Si ergo sancti in limbo extra statum meriti, & non adhuc Deo fruentes pro suis orabant, quantò libentius id facient cum iam Deo fruentur, præsertim quòd pro aliio Deum orare, est opus charitatis? Cùm ergo charitas, iuxta beati Pauli sententiam, non excidat, imò perficiatur in patria, conuincitur vt ibidem pro nobis multò feruentius orent, quàm fecerunt dum hîc viuerent, aut cùm in limbo fuerunt.

2.Mac.15.

Sed hoc testimonium ex libro Machabæorum Lutherani contemnunt, propterea quòd librum illũ dicunt non pertinere ad canonem librorum sacræ scripturæ, sed esse mera somnia hominis nullam habentis authoritatem. Hoc tamen falsissimum esse, suprà libro primo ostendimus, vbi probauimus libros Machabæorum esse verè canonicos & sacros.

Deinde beatus Ioannes in Apocalypsi vidit quatuor animalia & vigintiquatuor seniores qui ceciderũt coram agno, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas odoramẽtorum, quæ sunt orationes sanctorum. Et in eadem Apocalypsi iterum vidit angelum stantem ante altare, habentem thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de

Apoc.5. Apoc.7.

Luc. 20. manu angeli coram Deo. Cùm autem ex doctrina Saluatoris homines sancti in gloria sint æquales angelis Dei: conuincitur, vt si angeli pro nobis orant in patria, etiam homines sancti pro nobis orare possint, & exauditi. B

Denique diues epulo in tormentis positus, orauit pro fratribus suis in hac vita existentibus, multò ergo magis credendum est, sanctorum animas in cœlo positas, quæ ardentiori erga proximos flagrant charitate, orare Deum pro salute fratrum in hoc seculo manentium. Nam si diues ille, qui dum viueret, nullam salutis fratrum curam habuit, pro salute illorum mortuus intercedit, multò iustius est credere sanctos qui dum viuerent pro hominibus orabant, hoc ipsum post mortem, quando iam Dei visione fruuntur, feruentius facturos.

Vereantur ergo hæretici contra tot sacræ scripturæ testimonia, sanctorum gloriæ & honori detrahere, & illorum suffragiis viuos homines defraudare. Possem etiam ad huius rei confirmationem plura sacrorum doctorum testimonia citare, quæ prudens omitto, ne metas breuitatis promissę excedam. Quòd si curiosus lector ea videre desiderat, assignabo ei loca vnde illa petere possit. Bernardus sermone sexagesimosexto super Cant. reprehendit quosdam sui temporis hæreticos, qui negabant sanctos esse orandos. Beda in homilia super Euangelium Matthæi de muliere Chananea. Damascenus libro quarto de fide orthodoxa, cap. 16. Augustinus super Ioannem tractatu 84. & super Psalmum 120. Cyrillus libro 6. aduersus Iulianum Apostatam. Hieronymus in libro contra Vigilantium. Cyprianus ad Cornelium papam scribens petit, vt si quis eorum prior decesserit, pro fratribus & sororibus nostris Deum oret: & est hæc epistola omnium prima. Dionysius Areopagita capite septimo Ecclesiasticæ Hierarchię. *Cōcilium Gāgrēse.* Post tot apertissima & efficacissima testimonia extant plurima conciliorum decreta quæ de hac re definiunt. Concilium Gangrense cap. vigesimo suorum decretorum in hunc modum ait: Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, vel accusauerit, vel etiam oblationes, quę ibidem celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque sanctorum contemnendas, anathema sit. Hæc ibi. Sunt etiam alia plurima Concilia quæ pręcipiunt Litanias, hoc est rogationes sanctorum quotannis solemniter in Ecclesia fieri, in quibus ad omnes sanctos orationes & preces emittuntur, vt Deum pro populo orent. *Cōcilium Aurelianum.* Nam Concilium Aurelianense, cap. 23. suorum decretorum, sic ait: Rogationes, id est litanias, ante ascensionem Domini placuit celebrari, ita vt præmissum triduanum ieiunium in Dominicæ passionis solemnitate soluatur: per quod triduum serui & ancillæ ab opere relaxentur, quo magis plebs vniuersa conueniat: quo triduo omnes abstineant, & quadragesimalibus cibis vtantur. Hæc Concilium. Litanias etiam fieri præcipit Concilium Gerundense, capite tertio. Concilium Toletanum quintum, capite primo, & Concilium Toletanum sextum, capite secundo. Concilium Braccarense secundum, cap. 9. Verùm hæ rogationes quæ ab his tribus vltimis Conciliis celebrari mandantur, aliæ sunt ab illis quas celebrari præcepit Concilium Aurelianense: quoniam ille in vere ante ascensionem Domini fieri mandantur, hæ autem in mense Decembri celebrari præcipiuntur. De hoc tamen inter omnia illa Concilia conuenit, quoniam omnia illa Concilia decernunt & mandant vt aliquo tempore rogationes solennes celebrentur. At si sancti non essent orandi, nunquam Concilia præcepissent tales litanias celebrari. Si enim ipsi non audiunt orationes nostras, aut orantes pro nobis nunquam exaudiuntur, frustra illos orare præcipimur. Veneremur ergo sanctos quos pater cœlestis sic honorificauit, vt amicitia sua dignos iudicauerit. In nostris necessitatibus ad eos confugiamus, eos orantes, vt pro nobis ad Deum intercessores esse velint. Nec tamen hac fiducia illos orare debemus, vt in illis omnem nostram spem collocemus, tanquam illi potētes sint ad præstandum ea quæ cupimus, quoniam hoc modo solum Deum orare debemus, & in illo solo puppim (vt dicitur) & proram constituere. Sed hoc solùm à sanctis petere & sperare debemus, vt ipsi velint à Deo petere id quod nos assequi optamus. Hoc enim apertè innuit diuinus Psaltes, dicens: Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Et ne quis deciperetur, credens quòd ipsi montes, hoc est sancti, essent auxilium daturi, statim subiunxit: Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram. Quæ verba exponens beatus Augustinus super Psalmos, ait: Noli putare quia ipsi montes tibi dabunt auxilium. Accipiunt enim quod dent: non de suo dant. Hæc ille. Propter hoc Ecclesia à Spiritu sancto edocta, in litaniis siue rogationibus quas celebrat, alio modo orat Deum, & alio modo orat sanctos. Nam Deum orans, sic ait: Pater de cœlis Deus, miserere nobis. Fili redemptor mundi Deus, miserere nobis. Cùm autem aliquem sanctorum orat, non dicit illi, miserere nobis, sed ait: Ora pro nobis. Itaque Ecclesia orans, à Deo petit misericordiam, à sanctis autem intercessionem. Argumenta quibus se hæretici tuentur, quoniam ridicula sunt, & nullius roboris, breuitati studens omisi, pręsertim quòd ex iis quæ diximus, facillimè reiici possunt. Aduersus hanc hæresim disputat Iodocus Clichthoueus vno integro libro quem inscripsit de veneratione sanctorum. Thomas de Vio Caietanus Cardinalis paruum quoddam opusculum de hac re ædidit. Albertus Pighius Campensis hanc rem perdoctè tractat, in libro controuersiarum Ratisponæ habitarum, controuersia tertiadecima.

Cōcilium Gerundē. Cōcilium Toletanū Cōcilium Braccarēse. C D *Psal. 129.*

SATISFACTIO.

Lutherus. A

VNus ex pestilentissimis Lutheri erroribus est, quo docet non esse opus peccatori vlla satisfactione pro peccatis perpetratis, quoniam, vt ille ait, dimissa culpa, omnis etiā pœna quæ culpæ debebatur, dimissa manet. Sed contra hunc errorem iam satis suprà disputauimus in titulo de pœnitentia. Illo enim loco ostendimus ex sacris literis, post dimissam à Deo culpam oportere peccatorem pro illa aliquam, aut in hoc mundo, aut in purgatorio pati pœnam.

pœnam. Et ita non est opus vt iterum de hac re disputemus.

SCRIPTVRA SACRA.

OMnibus ferè hæreticis hoc vnum fuit commune, sacris videlicet scripturis detrahere. Nam eas sæpissimè aliter quàm decet pro libito interpretantur. Et si fortè contra aliquam eorum assertionem locus aliquis adferatur tam patens, vt interpretationibus eorum quantumlibet tenebrosis minimè valeat eius claritas offuscari, statim librum illum ex canone scripturæ sacrę reiicere conantur, dicentes librum illum indignum esse qui in tali catalogo sacrorum librorum connumeretur. Nam cùm scriptura sacra sit mystica quædam turris Dauid, ex qua omnis armatura fortium & Catholicorum virorum pendet, ideo hæretici conantur scripturas sacras minuere, ne arma habeamus quibus eorum insanas doctrinas prosternere valeamus. Ideo ab aliquibus vnus liber, ab aliis alius reiitur, prout cuiq; expediens videtur, & suæ assertioni talis libri doctrina repugnat. Hoc tamen loco non est opus aduersus singulas eorum hæreses disputare. Nam cùm suprà libro primo, cap. 2. iam ostenderimus sacrorum librorum catalogum, satis nunc erit solùm narrare eas hęreses, quæ ex canone librorum ab ecclesiæ recepto aliquos reiiciunt libros velut apocryphos, & nullius autoritatis. *Cant. 4.* B

PRima ergo hæresis est, quæ totum vetus testamentum reiicit. Huius hęresis primus author extitit Carpocrates, à quo Carpocratiani siue Carpocratitæ hæretici dicti sunt. Post hunc Carpocratem successit in eodem errore Cerdon, tempore Iginii papæ & martyris, qui nonus à beato Petro totius ecclesiæ summus pontifex fuit. Hoc enim tribuit Cerdoni Augustinus in libro de hæresibus, cap. 21. Post Cerdonem hanc eandem tutatus est hæresim Seuerus, à quo Seueriani dicti sunt. Hoc enim de Seuero refert Augustinus in eodem libro de hæresibus, cap. 24. Eandem hæresim post aliquot annorum curricula suscitauit Manichæus, sub quo magis innotuit: qua de causa factum est vt à multis credatur Manichæum fuisse primum huius hæresis autorem. Constat tamen Manichæum fuisse ferè ducentis annis posteriorem Cerdone. Post Manichæum eandem amplexati sunt hæresim Albanenses. Nam Guido Carmelita in sua summa de hæresibus, Albanensium errores enumerãs, hunc inter alios sexto loco collocat. Hi omnes hæretici conuenerunt in vnum aduersus testamentum vetus, illi exprobrantes, quòd à malo principio factum fuerit: quapropter malum esse etiam illud dicebant. Aduersus hanc hæresim iam suprà disputauimus in titulo de lege, hæresi secunda. Illo enim loco per testimonia sumpta ex nouo testamento probauimus legem esse bonam, & à bono principio procedentem. Et in titulo de Deo, hæresi prima, probauimus ex sacris literis vnum tantum esse Deum, qui sit omnium rerum principium. C Non est ergo opus vt amplius aduersus hanc hæresim disputemus. *Carpocr. Cerdon. Seuerus. Manich⁹ Albanenses.*

SEcunda hæresis non recipit libros Machabæorum. Huius hæresis author est Lutherus, dicens libros illos non esse canonicos, nec dignos qui sacris libris annumerentur. Hoc autem ideo facit Lutherus, quia doctrina in illis contenta apertissimè contra suam doctrinam pugnat. Lutherus enim ait orationes aut alia suffragia quæ à viuentibus pro mortuis fiunt, nihil mortuis prodesse. In secundo autem Machabæorum libro laudantur talia suffragia quæ pro mortuis fiunt. Ideo Lutherus suum pertinaciter defendens errorem, hos Machabæorũ libros, quia suæ doctrinæ repugnantes, reiicit. Quòd autem hi libri inter sacros sint connumerãdi, testantur beatus Augustinus, Damascenus, Innocentius papa huius nominis primus: demum Concilium Carthaginense tertium inter canonicas scripturas, hos Machabæorum libros censuit collocandos. Quæ omnia suprà lib. 1. cap. 2. protulimus. Verùm Lutherus & illius imitatores obiiciunt nobis Hieronymum dicentem tales libros non esse canonicos. Sed re vera aliter Hieronymus sentit quàm ipsi putant. Nam in præfatione in libros Machabæorum, Hieronymi verba sunt hæc: Machabæorum libri licet non habeantur in canone Hebræorum, tamen ab Ecclesia inter diuinorum voluminum annotantur historias. Hæc Hieronymus. Ex cuius verbis constat hos libros esse ab Ecclesia in sacrorum numerum coaptatos. Quòd si Ecclesia censuit hos libros esse pro diuinis recipiendos, quamuis in canone Hebræorũ non habeantur, nullus citra hæresis notã illis repugnare valebit. *Lutherus.*

TErtia hæresis est, quæ euangelia sacra reiicit. Nam Cerdon, de quo suprà diximus, solùm recipiebat euangelium Lucæ, alia tria reiiciens. Hoc enim de illo refert Tertullian⁹ in libro de hæresibus. Cerdonis errorem posteà suscepit Marcion, eiusdem Cerdonis discipulus, prout Irenæus testatur libro primo aduersus hæreses. *Cerdon. Marcion.*

QVarta hæresis est, quæ ex omnibus quatuor Euangeliis, solùm recipit euangelium Matthæi, reliqua D tria contemnens. Hanc hæresim tribuit Philaster Cerintho, in suo libro de hęresibus. Verùm Augustinus in capite 8. sui opusculi de hæresibus, de hoc Cerintho disserens, nunquam huius hæresis meminit. Irenæus lib. 1. aduersus hæreses, cap. 26. tribuit hunc errorem Ebioni, à quo dicti sunt Ebionitæ hæretici. *Cerinth⁹ Ebion.*

QVinta hæresis est, quæ Actus Apostolorum non recipit, sed illum librum conatur auferre ex catalogo sacrorum librorum. Hanc hæresim tribuit etiam Philaster Cerintho simul cum præcedente, cuius nec meminit Augustinus, sicut nec præcedentis. Eusebius Cæsariensis lib. 4. historiæ ecclesiasticæ, refert Seuerum, à quo Seueriani hæretici dicuntur, non recepisse librum Actuum Apostolorum. *Cerinth⁹*

SExta hæresis est, quę omnes Pauli Apostoli epistolas docet nullius esse momenti. Huius pestiferæ hæresis primus autor fuit Ebion. Hoc enim illi tribuit Irenæus lib. 1. aduersus hæreses, cap. 26. Et hoc ideo Ebionem fecisse constat, quia Ebion docebat legem veterem simul cum noua esse obseruandam. Cui doctrinæ cum tam aperte pugnet Paulus in pluribus suis epistolis, ideo Ebion, vt suum tutaretur errorem, ad hoc confugit asylum, vt omnes Pauli epistolas reiiceret. Post Ebionem successit in eodem *Seuerus. Ebion.*

Seuerus. errore Seuerus: quanquam Augustinus in libro de hęresibus de Seuero faciens sermonem, nunquam huius erroris meminit. Verùm Eusebius Cęsariensis lib. 4. historiæ Ecclesiasticę, cap. 26. refert Seuerum *Tatianus.* obtrectasse Paulo, & omnes illius epistolas refutasse. Et hoc idem fecisse Tatianum Encratitarum principem apertè innuit, quanquam de Tatiano Augustinus differens, nunquam hoc illi impingit. Hãc eãdẽ hæresim suscepisse Elcesaitas testatur etiam Eusebius libro sexto Ecclesiasticæ historiæ, cap. 27. *Elcesaitæ* A

Lutherus. Septima hæresis non recipit epistolam Iacôbi. Huius hæresis author est Martinus Lutherus. Nam licet olim ab aliquibus de illa dubitatum fuerit an esset Iacôbi, tunc tamen non erat adhuc aliquid de illa definitum ab Ecclesia. At cùm modo iam sit ab Ecclesia in multis conciliis recepta, non licet iam de illa dubitare. Quapropter Lutherus illam contra Ecclesiæ definitionem reiicit, meritò hæreticus hac ratione censetur. Quare autem Lutherus hanc Iacôbi Apostoli epistolam reiiciat, apertum est. Lu-*Iacobus.* therus enim, vt in titulo de fide relatum est, sentit solam fidem iustificare, eamq́ue solam esse satis ad vitam æternam assequendam, etiam si opera desint: Iacôbus autem in sua Canonica epistola docet fidem sine operibus esse mortuam. Quia ergo Lutherus vidit Iacôbi epistolam suæ repugnare sententiæ, ideo hanc epistolam negat, dicens non esse Iacôbi Apostoli, nec dignam Apostolico spiritu. Et certè miror quod Lutherus tam effrons sit, vt negare audeat epistolam illam esse Iacôbi, cùm tot illustres viri, iiq́ue vetustissimi testentur esse Iacôbi. Hieronymus in libro de meritis, & peccatorũ remissionibus, citat testimonium ex hac epistola sub nomine Iacôbi. Hieronymus in epistola ad Ctesiphontem disputãs contra Pelagianos, vtitur testimonio huius epistolæ. Vrbanus papa huius nominis primus, vir martyrio clarus, in epistola de communi vita & oblatione fidelium, citat testimonium ex hac epistola sub nomine Iacôbi Apostoli. Et Anacletus Papa & martyr, qui (vt ipse in quadam epistola testatur) fuit à beato Petro Apostolo presbyter ordinatus, in epistola de oppressione episcoporum circa medium, citat etiam testimonium ex hac epistola sub nomine Iacôbi. Iustius est ergo vt his sanctissimis & vetustissimis testibus credamus, quàm vni Luthero fatuo atque ementi, præsertim cùm de hac re extet totius Ecclesiæ definitio, quæ illam epistolam sub nomine Iacôbi inter canonicas scripturas collocauit. B

Alogiani. Octaua hæresis non recipit Ioannis Euangelium, nec illius Apocalypsim. Huius hæresis autores dicti sunt Alogiani, eò quòd filium Dei negabant esse verbũ. Nam Logos Græcè, idem est quod Latinè sermo, siue verbum: hinc Alogiani dicti sunt, tanquam sine verbo. Cùm ergo Euangelium Ioannis apertissimè testetur filium Dei esse verbum, ideo illi negant Ioannem scripsisse Euangelium, negant etiam eum scripsisse Apocalypsim. Eusebius Cæsariẽsis lib. 7. historiæ Ecclesiasticæ refert fuisse aliquos qui Apocalypsim Ioannis reiecerint, dicentes nihil in illa esse Apostolica grauitate dignum, sed librum esse à Cerintho hæretico fictum dicebant. Sed hoc non ita esse, præter Ecclesiæ definitionem, quæ maximum est testimonium, plures sacri vetustissimiq́ue scriptores testantur, qui Apocalypsim tanquã scripturam sacram, & à beato Ioanne compositam, interpretati sunt. Omitto recentiores, quibus non tanta fides in hac parte debetur. Augustinus interpretatus est Apocalypsim, quam dicit esse Ioãnis Apostoli. Dionysius Alexandrinus episcopus, vt testatur Eusebius lib. 7. historiæ Ecclesiasticę, eandem Apocalypsim interpretatus est sub nomine beati Ioannis, quanquam dicit illum dubitasse an fuerit Ioannis Apostoli, an alterius Ioannis, sancti quidem viri, non tamen Apostoli. Cuiuscunque tamen fuerit, dicit illum fateri scripturam illam esse sacram, & velut talem ab illo fuisse receptam. Melito Asianus Sardensis episcopus, & Hippolytus, & Irenæus, hi omnes, teste Hieronymo in libro de viris illustribus, Apocalypsim Ioãnis sunt interpretati. Sed licet horum virorum testimonia magnam habeant vim ad hanc rem stabilendam, multò tamen maioris autoritatis est ipsius Ecclesiæ testimoniũ. Concilium nanque Toletanum quartum, cap. 16. suorum decretorum de hac re ita definit: Apocalypsim librum, multorum Conciliorum autoritas, synodica sanctorum præsulum Romanorum decreta, Ioannis Euangelistæ esse præscribunt, & inter diuinos libros recipiendã constituerunt. Et quia plurimi sunt qui eius autoritatem non recipiunt, eamq́ue in Ecclesia Dei prædicare cõtemnunt: si quis eum deinceps aut nõ receperit, aut à pascha vsque ad pentecosten in Ecclesia non prædicauerit, excommunicationis sententiam habebit. Hæc *Cõcilium Toletanũ.* Concilium Toletanum. Franciscus Titelmanus ordinis Minorum scripsit libellum pro assertione huius libri contra Erasmum Roterodamum, qui in annotationibus super nouum testamentum autoritati Apocalypsis detrahere conatus est. Titelmanus autem in illo libello multis euidentibusq́ue rationibus conuincit illum librum esse inter canonicos sacræ scripturæ libros connumerandum, & à Ioanne Euangelista fuisse æditum. Deinde respondet obiectionibus quas Erasmus contra illum librum protulerat, & illas nullius esse momenti apertè demonstrat. C

Aduersus omnes has hæreses quæ ex catalogo sacrorum librorum aliquem librum auferre conantur, nõ est opus nunc disputare, quoniam illa quæ suprà in libro primo, cap. 2. diximus, sufficiunt ad omnes has hæreses refellendas. Ibi enim adduximus aliqua concilia, videlicet Laodinenum, & Carthaginense tertium, Florentinum, & Tridentinum, ex quibus constat omnes hos libros, quos modo narrauimus, fuisse à variis hæreticis reiectos, esse ex canone sacræ scripturæ. Quanta autem sit in hac parte *Augustin⁹* Ecclesiæ autoritas, non est nunc opus ostendere, cum non sit alia res in qua magis Ecclesiæ autoritas pateat. Vulgatissimum est illud Augustini: Euãgelio nõ crederem, nisi Ecclesiæ crederem. Non enim aliunde quis scire valet (seclusa Dei reuelatione) talem aut talem scripturam esse euangelium, nisi ab ecclesia dicente nobis illam scripturam esse euangelium. Cum ergo ecclesia iam nos docuerit, omnes hos, quos modo numerauimus libros, esse Canonicos, & sacros, non est quòd aliquis citra hæresim illis repugnare quomodolibet valeat. D

SCIEN-

SCIENTIA.

Nihil est quod non temerarit Lutherus: qui non est cõtentus omnia hominum opera dãnare,& de peccato notare,nisi etiã sciẽtias omnes infamasset. Nã dicit sciẽtias omnes speculatiuas,errores esse dicẽdas. Quis iã ferre poterit hominẽ tã temerariũ & effrontẽ,qui nõ solùm ea quæ fides docet,negat,sed illa quę sunt euidẽti veritate manifesta,cõdẽnat? Credo firmiter illũ nescire quid sit error:quoniam si sciuisset,nequaquã dixisset omnes speculatiuas sciẽtias esse errores. Pugnãt enim inter se sciẽtia & error:quò fit vt nunquã in vnũ coire possint. Si sciẽtia est,error esse nõ potest:si error est,sciẽtia immeritò dicitur. Et vt hæc apertiora sint,audiamus Augustinũ dicẽtẽ quid sit error. Errare (inquit ille Enchiridio,cap.17.) est approbare falsa pro veris,aut improbare vera pro falsis,aut habere incerta pro certis,aut certa pro incertis. Hęc Augustin⁹. Cùm ergo sciẽtiæ plures speculatiuę doceãt multas veritates euidentissimas, quomodo dicẽtur errores? Vera sunt quæ docent & certa,& euidẽtissimè manifesta,sicut sunt illa quæ docentur in Arithmetica & Geometria:nõ sunt ergo illæ de errore notandæ. Sed vt mendaciũ suũ aliquo colore depingat,dicit propterea scientias omnes cẽseri ab eo errores,quia procedunt necessariò ex corde malo & nondũ sanato per gratiam. Nam iuxta illum (vt suprà in titulo de operibus,& titulo de peccato docuimus) omnia opera quãlibet bona sunt peccata : & iustus in omni bono opere peccat. Et propter hanc eandem causam docet omnes scientias speculatiuas esse censendas errores , quia ex corde malo per gratiam nondum plenè in hac vita sanato procedunt. Quæ argumentatio si benè colligeret , probaret omnes mechanicas artes, imò & omnes artes liberales,Grammaticam scilicet,Logicam,Rhethoricam,esse errores,& mathematicas disciplinas quæ sunt omnium certissimę:sed hoc arguit Paulus,qui in ea quę est ad Rom.epist.ait: Lex peccatum est? Absit:sed peccatum non cognoui nisi per legem:legem (inquam) vocalem, aut scriptam aut mentalem. At cùm lex doceat nos cognoscere peccatum,scientia meritò dicetur. Et hanc Paulus negat esse peccatum. Non ergo omnis scientia dicenda est error,etiam si à peccatore procedat. Prętereа etsi daremus Luthero omnem hominem esse peccato deprauatũ , non propterea cogeremur concedere,omnia quę ab homine peccatore procedunt,esse peccata & errores: quia non necessariò procedunt ab homine secundum id quo malus est: sed possunt ab illo oriri secundum id quo bonus est : puta secundum dona naturæ,secundùm quòd illa rationalis est,& capax disciplinæ,per quam virtutem naturalem nil obstat quin homo malus bonam artem inuenire possit , & veram & certam scientiam intelligere & docere. Nam (iuxta diuinum Dionysium) naturalia in demonibus manserũt integra etiam postquam obdurati sunt in peccato. Nõ igitur mirũ,si in hominibus adhuc viatoribus,quantũlibet peccato deprauatis,natura sit capax veritatis,pręsertim cùm tot sint artes & scientię generi humano vtilissimæ à malis hominibus repertæ: quod non nisi impudentissimè negari potest, cùm tot sint graues autores qui de hac re testentur. Demum hanc peruersam Lutheri doctrinam cum aliis multis illius eiusdem classis damnauit facultas Theologię Parisiensis:hoc idem fecit Academia Louaniẽsis. Nec dignũ putaui amplius pro hac re digladiari.

Lutherus. *August.* A *Rom. 7.* *Dionysi⁹.*

B

SEPVLTVRA.

Eneas Syluius in libro de origine Bohemorum , cap.35. errores Vualdensium recensens, hunc inter alios miscet,quo illos asserere ait,nihil distare quacunque tellure corpora humana sepeliãtur,siue locus sit sacer,siue non. Et certè nescio an hæc assertio hęresis dici mereatur : quoniam sic hoc solum docet,quòd locus nihil faciat ad augendã vel minuẽdam animæ miseriam,verum est quod ait. Nam hoc ipsum docet Augustinus libro de cura pro mortuis agenda. Et libro 1. de Ciuitate Dei,cap.12. eandem astruit sententiam,sic inquiens: Nullo modo enim diceret veritas : Nolite timere eos qui occidũt corpus,animam autem non possunt occidere : si quicquam obesset vitæ futuræ, quicquid inimici de corporibus occisorum facere potuissent. Nisi fortè quispiam sic absurdus est, vt contendat eos qui corpus occidunt,nõ debere timeri ante mortem , ne corpus occidant : & timeri debere post mortem , ne corpus occisum sepeliri non sinant. Falsum est ergo quod ait Christus : Qui corpus occidunt,& postea non habent quid faciant, si habent tanta quæ de cadaueribus faciant. Absit vt falsum sit quod veritas dixit . Et quibusdam interpositis, subdit: Proinde ista omnia :id est,curatio funeris,conditio sepulturę,pompa exequiarum,magis viuorum solatia sunt,quàm subsidia mortuorum. Si aliquid prodest impio sepultura preciosa,oberit pio vilis aut nulla. Hęc August. Et hoc ipsum quod modò dixit,funera magis esse viuorum solatia, quàm mortuorũ subsidia,in libro de cura pro mortuis agenda,cap.7. iterum confirmat,sic inquiens : Et tamen ex illo humani cordis affectu,quo nemo vnquam carnem suã odio habuit,si cognoscant homines aliquid post mortem suam suis corporibus suorúmque defunctorum deesse quod in sua cuiusque gente vel patria possit solennitas sepulturæ, contristantur homines, & quod ad eos post mortem non pertinet , ante mortem suis corporibus timent,ita vt inueniatur in libris Regum,Deum per prophetam minari alteri prophetæ qui eius transgressus est verbum,quòd non inferretur cadauer eius in sepulchrum patrum eius.

Et post pauca subdit Augustinus,quãti hæc pœna pendẽda sit,si secundum Euangelium cogitemus, vbi post corpus occisum nihil metuendum esse didicimus, ne mẽbra exanima patiantur , nec pœna dicenda est : si autem humanum [illegible] suam carnem consideremus affectum,potuit inde terreri vel cõtristari viuus,quod sensurus nõ erat mortuus:& hæc pœna erat,quoniã dolebat animus id de suo corpore

Vualdenses. *August.* *Matt.10.* C *3.Reg.13.*

Extra de sepulturis ca. sacris.

futurum, quãuis cùm fieret non doleret. Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis apertè satis patet, locũ sepulturę nihil prodesse animæ ad gloriam vel miseriam eius augendam vel minuendam. Et hoc idem docet Innocentius papa huius nominis tertius, sic inquiens: Licet non obsit iustis sepultura nulla, vel vilis, impiis tamen celebris vt speciosa non prodest. Hæc ille. Itaque si hoc solùm VValdenses dixerunt nihil videlicet prodesse corporum sepulturam ad gloriam animæ augendam, vel miseriam inferni minuendam, bene quidem senserunt, neque illorum sententia esset de hęresi notãda. Verùm quoniam absolutè dixerunt nihil prorsus prodesse animæ quòd corpus in loco sacro sepeliatur, ideo meritò illorum sententia damnatur: quoniam etsi non prosit ad gloriam animę augendam, aliam tamen habet non cõtemnendam vtilitatem. Nam viui qui locum sacrum ingrediuntur, in quo corpus sepultum est, quoties recolunt vbi sepultum sit amici vel consanguinei corpus, & venit in mentem sanctus aut sancta, in cuius honorem ille locus sacratus est, illi sancto aut sanctæ animam dilectam commedant, vt Deum pro illa intercedere dignetur. Nec dubium est tales orationes illis prodesse qui in statu salutis decesserunt, quoniam cùm hîc viuerent, hoc meruerunt, vt talia sibi post hanc vitam prodesse possent: quamuis & hoc viui facere possint pro illis qui in locis sacris non sunt sepulti: sed non ita recordarentur nisi illos, vt ita faciant, admoneat sepultura. Nam cùm sepulchra in locis sacris visuntur, defuncti qui illic sepulti sunt, ad memoriam reuocantur: & si ibi sepulti non essent, fortè nulla esset in loco sacro defunctorum memoria. Si autem extra locum sacrum illorum meminisse contingat, animus tamen non solet ibi tam paratus esse, vt Deum pro illis precetur. Propter hoc enim sepulchra monumenta Latinè dicuntur, quòd moneant mentem, & viuos admoneant, vt illic sepultorum recordentur. Quòd si tanta propinquorum & amicorum habeatur obliuio, vt etiam defunctorum sepulchris inspectis non meminerint Deum pro illis orare, est adhuc aliud quod manifestè cadaueribus in locis sacris sepultis prodesse posit: suffragia scilicet quæ in vnoquoque sacro loco ab illius loci ministris fieri solent pro illis qui intra septa suorum cœmiteriorum sunt sepulti. Propter hanc causam sicut semper religio fuit corpora sepelire: ita etiam religio fuit quo loco sepelienda forent, considerare, vt ab impiis fideles mortui perinde ac viui discernantur. Et hoc non solùm à Christianis, verùm etiam à Iudæis fuit obseruatum. Nam patriarchæ de suorum corporum sepultura anxiè dum viuerent curauerunt. Abraham siquidem agrum emit ab Ephron Etheo quadringentis siclis argenti in sepulturam Saræ vxoris suæ: in quo Iacob illius nepos sepeliri se iussit, & Thobias mortuos sepeliendo Deum promeruit. Hanc suorum corporum sepulturam patriarchæ reliqui & prophæte curauerunt. Sed & apud sanctorum cadauera sepeliri optimum censebant: sicut de propheta illo Samariæ, quem filiis suis præcepisse Regum narrat historia: Sepelite (inquit) me quum mortuus fuero, in sepulchro in quo vir Dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. Quæ res profuit illi: quoniam Iosias Rex cùm templa idolorum euerteret post multos annos, & honorem prophetæ sancto deferret, iussit vt alterius prophetæ, qui iuxta illum sepultus erat, ossa intacta manerent. Et ex triginta argenteis à Iuda proditore relatis principes sacerdotum emerunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum, ne aut insepulti manerent, aut in prophano loco sepelirẽtur. Et de hoc satis.

Gene. 22. Gene. 50. Tob. 12. 3. Reg. 23. 4. Re. 27. Matt. 27.

SILENTIVM.

Psal. 144 Pattalorinchitæ.

EVerunt quidam hæretici in tantum silentio studentes, vt digitum naribus & labiis suis opponentes, silentium quasi semper exercuerint, non aliæ rei quàm taciturnitati studium accommodantes. Qua in re se prophetas imitari dicebant, quoniam Dauid propheta ait: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labiis meis. Hi hæretici Græca voce vocati sunt Pattalorinchitæ πάτταλος Græcè, Latinè dicitur palus. ῥύγχος est nasus. Constat ergo ideo dictos esse Pattalorinchitas, quasi palum vel digitum in modum pali super narem ponentes. Ex quo patet hanc vocem in Philastro esse deprauatam propter librariorum ignorantiam: quoniam apud Philastrum vocantur Passalorinchitæ, cùm tamen Augustinus vocet eos Pattalorinchitas: reddens hanc vocis etymologiam quam nos proximè descripsimus.

Quo autem tempore hęc hęresis cœperit, aut quis illius fuerit inuentor, nec Philaster neque Augustinus expressit.

Vt autem de eorum assertione dicam, magis mihi videntur hi Pattalorinchitæ sequi Pythagoricam vanitatem, quàm prophetarum sapientiam & pietatem. Nam illud prophetæ quod ex Psalmis citauimus, minimè illis suffragatur. Non enim petit propheta in custodiam labiorum suorum murum, sed ostiũ. Pone (inquit Psalmista) custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labiis meis. Non dixit murum, quoniam si petiisset murum, omnem videretur loquendi facultatem à se abiecisse. Sed dixit ostium & non qualecunque, sed circunstantiæ, quod videlicet loco & tempore aperiri valeat. Quibus verbis solam moderatam & temperatam petiuit loquutionem, & non perpetuum silentium: vt videlicet cùm tacendum esset, taceret: cum oporteret loqui, loqueretur. Nam (vt eiusdem prophetæ filius post eum docuit) tempus est loquendi, quemadmodum & tacendi. Et si taciturnitas esset semper commendatione digna, nunquam Esaias deplorasset obseruatum à se silentium, dicens: Væ mihi, quia tacui. Certè aduersus tam vanam superstitionem piget amplius disputare. Huius hæresis nunquam meminit Guido Carmelita in sua summa de hæresibus, cum tamen Augustinus, quem ille in recensendis hæresibus imitatur, illam sexagesimotertio loco inter alias hæreses collocauerit.

Eccle. 3. Esaiæ. 6.

SIMONIA.

Simon Magus. Act. 8.

FVit quędam execranda hæresis, qua creditum est spiritualia Dei dona posse pecunia cõparari. Huius hæresis autor fuit Simon ille Magus, de quo in Actibus Apostolorum dicitur, quòd postquam baptizatus fuerat in Samaria à Philippo diacono, videns quia per C impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit Apostolis pecuniam, dicẽs: Date & mihi hanc potestatem, vt cuicunque imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Quia ergo hic primus post susceptum baptismum credidit spiritualia esse venalia, ideo peccatũ illud & hæresis ab illo nomen accepit, vt à Simone simonia dicatur. In eundem errorẽ labuntur Græci, qui, teste Guidone Carmelita, dicunt licere prælationes Ecclesiasticas vendere, & sic ab eorum patriarcha fieri asserit. Eodem notantur errore Armeni. Et hæc prima fuit hæresis, quæ post Christi in cœlos ascensionẽ in Ecclesia est orta, quã statim beatus Petrus redarguit, dicens: Pecunia tua tecum sit in perditionẽ, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Et statim illũ declarauit excommunicatum, & à consortio fidelium eiectum, ideoque subdit illi, dicens: Non est enim tibi pars neque sors in sermone isto, hoc est in sermone fidei. Cor enim tuum nõ est rectũ corã Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & roga Deum si fortè remittatur tibi hęc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse. Præterea Giezi famulus prophetæ Helisei fuit à Deo lepra perpetua percussus, quia pecuniã recipit pro beneficio sanitatis quod Heliseus contulerat Naamã leproso. Rursum, ipse veritatis magister discipulos suos ad prędicandũ mittens, postquam illis dedit potestatem curandi infirmos, sanãdi leprosos, eiiciendi dæmonia, statim subiunxit, dicens: Gratis accepistis, gratis date. Deinde, cùm in omni emptione rerum & venditione, seruanda sit in pretio rerum æqualitas, cõuincitur vt is qui credit spiritualia Dei Dona posse pretio comparari, credat etiam pecuniam esse æquè bonam & æquè pretiosam sicut spiritualia Dei dona. At Sapiens in prouerbiis contrarium sentit, dicens: Accipite disciplinam meã, & non pecuniam: doctrinam magis quàm aurum eligite. Melior est enim sapientia cunctis opibus pretiosissimis, & omne desiderabile ei nõ potest comparari. Vnde Tharasius Constãtinopolitanus episcopus in quadam epistola ad Hadrianum papã, sic ait: Tolerabilior est Macedonii, & eorum qui circa ipsum sunt, sancti spiritus impugnatorũ hæresis impia. Illi enim creaturam & seruum Dei patris & filij spiritũ sanctum delirando fatentur: isti verò eũdem spiritum sanctum efficiunt suum seruum. Omnis enim dominus quod habet, si vult, vẽdit, siue seruum, siue aliquid aliud eorum quæ possidet. Similiter & qui emit, dominus eius volens esse quod emerit, per pretium pecuniæ illud acquirit. Hæc ille. Quæ verba citantur à Gratiano in volumine decretorũ in prima causa, quæstione etiam prima, cap. Eos. Cùm ergo tam graue peccatum sit simonia, per quam tam peruersa de Deo habetur opinio, ideo iustissimè multis conciliorum decretis cautum est ne pro alicuius rei spiritualis collatione aliquod pretium recipiatur. Concilium nanque Elibertinum, cap. 48. suorum decretorum, sic ait: Emendare placuit, vt hi qui baptizãtur (vt fieri solebat) nummos in conchã non mittant, ne sacerdos quod gratis accepit, pretio distrahere videatur. Hæc ibi. Concilium Toletanũ vndecimum, cap. 8. suorum decretorũ, sic definit: Quicquid inuisibilis gratiæ collatione tribuitur nunquam quæstu vel quibuslibet præmiis venundari penitus debet, dicente Domino: Quod gratis accepistis, gratis date. Et ideo quicunque deinceps in Ecclesiastico ordine constitutus, aut pro baptizãdis cõsignandísque fidelibus, aut collatione chrismatis, vel promotionibus graduum, pretia quęlibet vel pręmia, nisi voluntariè ablata pro huiusmodi ambitione, susceperit, equidem sciente loci episcopo tale quicquam à subditis perpetratur, idem episcopus duobus mensibus excõmunicationi subiaceat pro eo quòd scienter mala contexit, & correptionem necessariam non adhibuit. Sin autem suorum quispiam eodem nesciente de supradictis quodcunque capitulis accipiendum esse sibi crediderit, si presbyter est, trium mensium excommunicatione plectatur: si diaconus, quatuor. Subdiaconus verò vel clericus his cupiditatibus seruiens, & competenti pœna & debita excommunicatione plectendus est. Hæc Concilium Toletanum. Et Concilium Braccarense secundum, cap. 3. idem decernit esse faciẽdum. Sed de hac re satis. Cõtra Simoniacos scripsit librum vnum Petrus Damianus ex monacho Benedictino Cardinalis & episcopus hostiensis. Hunc tamen librum fateor me non vidisse, sed testimonio Ioannis Thrithemij in libro de Ecclesiasticis scriptoribus id asserentis, dixi.

Margin notes: Act. 8. — 4. Reg. 5. — Matt. 10. — Prou. 8. — Matt. 10. — (section letters D, A)

SPES.

Lutherus

TOT sunt peruersa Lutheri dogmata, vt vix sit res aliqua ad fidem aut mores pertinens, de qua non docuerit impium aliquid Lutherus. Malè quidem sentit de virtute fidei, malè docet de charitate: pessimè etiam docet de spe. Dicit enim spem non procedere ex meritis. Nec mirum quòd hæc doceat: quoniam fieri nequit, vt ex impuro & corrupto fonte puram quis hauriat aquam, aut ex putrida arboris radice bonos colligat fructus. Lutherus autem dixerat omnia nostra opera nil prorsus valere: nam omnia opera nostra dicit esse peccata: ac proinde cõsequens est vt nullus iam (iuxta illũ) operib9 fidat, aut propter illa aliquid à Deo cõsequuturũ se speret. Totam enim spem suã Lutherus in fide collocat: & sic (vt alias diximus) fidem extollit, vt prorsus operibus detrahat: & ob hanc causam docet nequaquã spẽ nostrã esse in operibus figendã. Quo fit, vt dum nimium fidei tribuat, spem omnino euertat: quoniam loco spei docet præsumptionem, cùm homines absque operibus docet gloriã sperare. Nã etsi opera suapte natura indigna sunt quæ [illegible] mercede, quãta est gloria cœlestis, donẽtur: tamẽ propter cõuentionẽ

quam Deus cum hominibus fecit, qua gloriam bene operantibus se daturum promisit, iam nostra opera gloria digna censentur. Nam bonus ille paterfamilias conuentionem fecit cum operariis ex donario diurno. Et cùm operarij qui primo mane venerant, sperarent se aliquid amplius accepturos, dixit vni ex illis paterfamilias: Nónne ex denario cõuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade: Amice nõ facio tibi iniuriam. Iniuriam quidem se fuisse facturum censet, si iuxta cõuentionem denarium non dedisset. Propter hanc causam dixit denarium esse mercenario debitũ, sic inquiẽs: Tolle quod tuũ est. Quid tuũ? certè denarium, nam ex illo conuenerat. Propter hanc eandẽ causam alibi dicit idem saluator: Dignus est mercenarius mercede sua. Ex quibus omnibus cõstat gloriam esse debitã iusto, velut mercedem mercenario. Debitam quidem, quia promissa: quoniam nisi promissa esset, debita non esset. Nunc ergo hoc iacto fundamento, percontari volo Lutherũ, quid mercenarius qui in alieno agro desudat, speret. Certũ est illum sperare mercedem sui laboris: pro hac enim laborat. Sed quare sperat? Nunquid propter solã Domini in cuius agro laborat, bonitatem & misericordiam? Nõ certè, sed etiam propter suum laborẽ. Sperat quidem in bonitate Domini: quoniam nisi illi credidisset, & in promissis illius confidisset, nunquam in agro illius laborasset. Verùm etsi illius fidem exploratam habeat, & misericordiam & bonitatem agnoscat: scit tamẽ certò illũ mercedem nõ daturum nisi in agro illius laborauerit: & propter hoc dictis Domini fidens, sperat se propter labores suos mercedẽ accepturum. Ad hunc modum iusti omnes faciunt, qui in bonitate Domini & clementia confidunt quòd gloriam illis dabit æternam. Verùm quia sciunt quòd tam magnam mercedem non dabit pigris & inertibus, ideo laborare satagunt, vt per labores suos gloriam assequi mereantur. Hinc apud Iob dicitur: Militia est vita hominis super terrã, & sicut mercenarij dies eius. Quæ verba pertractãs B. Gregorius in moralibus, ait: Sciendũ quoque quòd mercenarius solicitè curat inspicere ne vnquã dies vacuus labatur ab opere, & expectatus finis tẽporis, ne inanis veniat ad remunerationem. In laboris namque studio cõspicit quid percipere in tẽpore remunerationis possit. Nam cùm opus crescit, præmij fiducia proficit. Cùm verò opus torpuerit, spes à remuneratione labascit. Vnde & electus quisque vitam suam quasi mercenarij dies pensans, tantò fidentius spe tendit ad præmium, quantò nunc robustius perdurat ad laboris incrementũ. Qui sit decursus præsentis temporis, pensat. Dies cum operibus numerat. Ne à labore vacua transeãt vitæ momenta, formidat. Aduersis gaudet, passione reficitur, mœrore fouetur: quia subsequentis vitæ præmiis tanto se remunerari largius conspicit, quanto pro amore illius quotidianis se mortibus verius impẽdit. Hinc namque est quòd ciues supernæ patriæ, conditori eius, psalmiste vocibus dicunt: Propter te mortificamur tota die. Hinc Paulus ait: Quotidie morior propter gloriam vestram fratres. Hinc iterum dicit: Ob quã causam hęc patior, sed nõ confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meũ seruare in illum diem. Sancti igitur viri quod labores nunc veritati cõmendantes exhibent, tot iam remunerationis suæ pignora intra spei cubiculum clausa tenent. Hactenus Grægorius. Ex cuius verbis apertissimè constat iustorum spem à meritis suum ortum habere, propterea quòd illorum vita est sicut mercenariorum, qui non sperant se suscepturos mercedem, nisi labores præcedant. Præterea hoc ipsum docet Apostolus Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola, sic inquiens: Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem. Quem locum interpretans Ambrosius, ait: Spes, in eo qui probatus videtur, non immeritò dicitur. Dignus enim scietur accepturus remunerationem in regno Dei. Hæc Ambrosius. In quibus verbis apertè docet illam solam meritò dici spem, quæ bonis operibus atque probatis innititur. Sed apertius hoc docet Anselmus, qui in commento super epistolas Pauli, præfatum Pauli locum interprætans, sic ait: Probatio operatur spem, quia vnusquisque ex eò quòd per tribulationes insuperabilis probatus est, incipit habere spem, id est, certitudinem futuræ gloriæ, quæ humanæ rationi vana videtur, sed testimonio virtutis firmatur. Si quis enim nondum sibi probatus præmium sperat, nondum sperat, sed præsumit. Nam tribulationes quibus patientia fidelium probatur, non solùm eas debemus intelligere, quę extrinsecus accidũt, id est de damnis vel languoribus, vel ex quolibet corporis cruciatu, sed eas etiam quas intus sibi faciunt aut perferunt, dum in requie positi semetipsos affligũt & atterunt, obsistendo voluptatibus suis, refrẹnando libidinem: & cætera quæ ad bonum continentiæ vel abstinentiæ pertinent, faciendo, ex quibus sine dubio nascitur patientia, quæ probabilis effecta generat spem. Spes autem est bonorũ expectatio futurorũ. Hæc Anselmus. Quid hic dicet Lutherus contra tam præclara testimonia? Si Ambrosium & Anselmum contemnere non veretur, dignum tamen est vt saltem paulum vereatur, qui ait: Probatio autẽ operatur spem. Spes ergo nascitur ab operibus bonis, probatis & examinatis. Deinde ipsemet Paulus propter bona opera quæ multa fecerat, sperat haud dubiè se gloriam accepturum. Sic enim ait: Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonũ certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruari, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non solùm autem mihi, sed iis qui diligunt aduentum eius. Si aliquis à beato Paulo interroget, vnde tam certam conceperit spem, vt magna cum fiducia dicat repositam sibi esse coronam iustitiæ, respondebit inde se certum esse de sua corona, quia bonum certamen certauit, cursum consummauit, fidem seruauit. Nec in hoc solùm sperat, sed etiam in iustitia iudicis, hoc est Dei, qui nemini bene certanti vnquam coronam meritã denegauit. Accedit ad hęc quòd ipsamet scriptura sacra docet nos ex parte in bonis operibus sperare. Nam propheta regius ita ait: Sacrificate sacrificiũ iustitiæ, & sperate in Domino. Quæ verba exponens Hieronymus super Psalmos, ita ait: Sacrificium Deo immolate iustitiam, & consequenter sperabitis in Domino. Hæc ille. Quibus verbis propheta apertè docet veram non esse spem quam non precedit sacrificium iustitiæ. Idẽ etiam docet Paulus in epistola ad Titum, sic inquiens: Sobriè & piè & iustè viuamus in hoc seculo, expectantes

Marginalia: Matt. 10. — Matt. 10. — Iob 7. — Gregori⁹ — Psal. 43. — 1. Cor. 15. — 2. Tim. 1. — Rom. 5. — Ambro. — Anselm⁹. — 2. Tim. 4. — Psal. 4. — Hierony. — B — C — D — A

expectantes beatam spem, id est, vt securi possimus futuram beatitudinem sperare. Hanc enim nomine spei ibi intellexit Paulus, prius admonuit sobriè & piè & iustè viuere. *Titum. 2.*

Ex quibus constat verã spem aliqua ex parte ab operibus nasci. Verùm Lutherus quoniam non vult sobriè aut iustè aut piè viuere, vellet spem veram absque his omnibus habere. Rursum, spem omnium illorum qui sine meritis sperant, vanam esse sacræ literę pædicát. Nam in libro Iob legimus quòd spes hypocritę peribit. Nõ ei placebit vecordia sua, & sicut tela aranearum fiducia eius. Innitetur super domum suam, & non stabit, fulciet eam, & non consurget. Et in eodem libro iterum: Oculi impiorum deficient, & effugium peribit ab eis, & spes impiorum abominatio animæ. Et Sapiens in Prouerbiis ait: Spes impiorũ peribit. Et in lib. Sapien. Spes impii tanquã lanugo est, quæ à vẽto tollitur: & tanquã spuma gracilis, quæ à procella dispergitur: & tanquã fumus, qui à vẽto diffusus est: & tanquã memoria hospitis vnus diei prætereuntis. Et in Ecclesiastico: Vana spes & mendacium viro insensato. Vana est ergo Lutheri insensati spes, qui sine operibus confidit se gloriam æternam assequuturum. Demum hæc Lutheri impia & insana sententia reprobata est ab vniuersitate Parisiensi inter alias illius multas quas facultas illa damnauit. Contra istam hæresim pugnant illa omnia quæ supra diximus in titulo de fiducia. *Iob. 8. Iob. 11. Prou. 10. Sapien. 5. Eccle. 34.*

STVDIA GENERALIA.

Qvemadmodũ tyrãnus aliquis qui vi & violẽtia dominatur in populo, omnia arma quibus populus resistere posset tyrãnicę dominationi, ab eo aufert, quò facilius prout libuerit, suã exerceat tyrannidẽ, sic mihi fecisse videtur Ioãnes Vvicleph: qui cùm plurimas in populo sparsisset hæreses, ne per literarũ notitiã impię illius doctrinę resisti posset à populo, omne literarũ studiũ ab eo auferre tẽtauit, dicẽs studia generalia esse vana gentilitate in Ecclesiã introducta, & tantũ prodesse Ecclesiæ, quantũ prodest diabolus. Ex qua sẽtẽtia satis apertè cõuincitur istũ voluisse eneruare potentiã Christianæ religionis, sublata Christianorũ scientia. Arma enim militiæ nostrę (vt ait Paulus) nõ sunt carnalia, sed spũalia. Nec fides nostra defendẽda est armis carnalibus, sed verbis & rationibus & argumẽtationib⁹, præsertim iis quæ ex sacris literis depromi possunt. Paul⁹ enim prẽparãs Ephesios ad spirituale pugnã, ait: In omnibus sumẽtes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Hæc sunt arma quibus Catholicus pugnat contra hæreticum. Hunc gladium habuerunt in manibus suis omnes doctores sancti & catholici, & per illum fecerũt vindictã in nationibus, increpationes in populis. Vindictam inquam, quia Iudæos & Gentiles, à quibus persecutionem passi sunt, per virtutem gladii spiritualis, scilicet verbi Dei, occiderunt mundo, & conuerterunt ad fidẽ: separauerũt à vitiis, & conuerterunt ad virtutes, increpãdo eorũ malè acta. Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. At si hæc sunt arma quibus præliandum est, oportet in illis exerceri, ne fortè cùm tempus belli aduenerit, miles nũquam excercitatus, in bello succumbat. Dexterius enim pugnat militiæ assuetus, quàm is qui nunquam arma sumpsit. Ideo meritò milites hastiludia inter se exercent, vt ibidem discant qualiter hostes inuadere, & quo pacto illis resistere oporteat. Ad hunc modum oportet esse exercitium armatorum spiritualium, esse laudi magistros qui doceant, esse inter discipulos certamina, cõtentiones, quęstiones, vt sic acutius ex contentione penetrent rectum earum rerum quas discũt intellectum, vt vel sic paratiores & promptiores fiant ad resistendum hostibus, hoc est, hæreticis. Cùm autem hæc in studiis generalibus melius quàm alibi fiant conuincitur inde iustum esse, imò necessarium vt studia generalia & collegia instituantur ad literarum excercitium habendum. Prætereà, si studia non essent, nec doctores qui alios docerent, à quo docerentur idiotæ? Nunquid quilibet sufficit sibiipsi, vt nullo egeat doctore? Si hoc concedit Vvicleph, audiat Salomonem contradicentem illi: Ne innitaris (inquit) prudentiæ tuæ. Et iterum: Ne sis sapiens apud temetipsum. Et beatus Paulus ait: Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Quæ verba exponens Theophylactus, ait: Hoc est, nolite vestræ prudẽtiæ vel viribus ita confidere, vt existimetis nemine vos indigere consultore, & quæ recta sunt, suggerente. Moyses enim etsi Dei colloquio frueretur, opus tamen habuit quem consuleret socero. Hæc Theophylactus. Dic ergo mihi Vvicleph, vísne contra Sapientis & Pauli præceptum, vt quisque innitatur prudentiæ suæ? Si non oportet esse sapientes apud nosmetipsos, oportet ab aliis discere: quapropter necessarium est vt sint doctores, à quibus ii qui nesciunt, discant. At cum hi doctores non passim habeantur, iustum est vt aliqua sint publica loca, vtputa ciuitates aut oppida aliqua, in quibus sint aliqui parati docere omnem discere volentem: sicut in republica qualibet bene gubernata sunt sua plurimis mercimoniis loca deputata, vt emere volens non discurrat vagus per oppidum, & incertus quo loco illa vendantur. Discere ergo est bonum & necessarium, præsertim ignoranti. Ergo docere eadem lege erit bonum & necessarium. Nam sicut quosdam posuit Deus in Ecclesia sua Apostolos, & quosdam prophetas, ita etiam posuit quosdam doctores. Si vtrunque, videlicet docere & discere, bonum est, cur studia generalia in quibus docent aliqui, discunt alii, mala erunt? Et si docentes prosunt, quomodo verum erit quod ait Vvicleph, quòd studia generalia in quibus docteres docent, non magis prosunt Ecclesiæ, quàm diabolus? Cæterum quòd ait hæc studia generalia fuisse introducta in Ecclesiam vana quadam gentilitate, falsum est perinde ac reliquum. Nam apud Iudæos olim ante Christi aduentum fuerunt doctores, qui vocabantur Scribæ, & fuerunt qui curam habebant docendi populum, & hi vocabantur Rabbini. Vnde Augustinus super Ioannem tractatu 44. exponens illud Ioannis: Et interrogauerunt eum discipuli eius Rabbi, quis peccauit, & c. sic ait: Scitis quia Rabbi magister est. Magistrum

Vvicleph. 2. Cor. 10. Ephe. 6. Psal. 149. Heb. 4. Prouer. 3. Ibidem. 1. Cor. 12. Ioan. 9.

appellabant, quia discere desiderabant. Quæstionem quippe Domino proposuerunt tanquam magistro. Hæc Augustinus. Ex cuius verbis patet, quod apud Iudæos à Rabbinis discebatur tanquam à magistris, quorũ munus erat docere. Rursum, Iudęi admirati de doctrina Christi, dicebant: Quomodo hic literas scit, cùm nunquam didicerit? Et beatus Paulus in posteriore epist. ad Timo. ait: Tu verò permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti. Ex quibus duobus locis satis apertè conuincitur quod apud Iudæos sacrarum literarum intelligẽtia discebatur ab aliquibus, & docebatur ab aliis. Cùm ergo tam aperta sint testimonia comprobãtia doctrinam & disciplinam, videamus quid Ioannem Vvicleph mouerit ad damnandum studia generalia. Quia in eis (inquit ille) pullulãt inuidiæ, cõparationes personarum & patrię, & multa alia seminaria patris mẽdacii. Fateor hæc ibi adesse, sicut etiam alibi extra vniuersitates & studia hæc vitia adsunt: nec tamen ista oriuntur à studiis, sed à malitia ipsorum studentium. Nam alioqui nullus posset studere: quin illis vitiis macularetur. At cùm multi sint studentes etiam in generalibus studiis huiusmodi vitiorũ expertes, conuincitur illa vitia non proficisci à studio, sed ab ipsis personis quæ alibi etiam eisdẽ inficerentur vitiis. Non est (vt credo) ciuitas aut oppidulum quantumlibet paruum, in quo huiusmodi vitia, puta inuidiæ, rixæ, contentiones, suspiciones, mendacia, non sępe contingant. Nunquid fortè damnanda erit omnis vita quæ in congregatione aut aliorũ societate habetur, eò quòd semper in qualibet multitudine nascantur? Absit, quoniam talis congregatio sine his vitiis haberi posset. Quòd autem talia habeantur, à malitia aliquorum prouenit: non tamen omnium, quoniam multi sine his vitiis in congregatione viuunt. Non sunt ergo hac occasione damnanda generalia studia, alioqui eadem lege esset damnanda omnis populi congregatio. Accedit adhæc, quòd iste scholarum & studiorum vsus non est tam recens vt Vvicleph putat, sed ab ipsis Ecclesiæ primordiis incepit. Nam Antiochiæ fuerat ab Apostolis constituta schola ad docendum, in qua erant insignes doctores ad id munus obeundum. Hoc autem ex libro Actorum Apostolorum coniici potest, vbi sic dicitur: Erant autem in Ecclesia quæ erat Antiochiæ, prophetæ & doctores, in quibus Barnabas & Simon qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenensis, & Manahen, qui erat Herodis Tetrarchæ collactaneus, & Paulus. Ministrantibus autem illis Domino, dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Ecce opus & officium ad quod ex omnibus Christi discipulis soli quinque sunt electi, qui Antiochiæ doceant: & ex his quinque duo fuerunt ad Apostolatum euecti, videlicet Paulus & Barnabas: Ex quo patet tunc aliud fuisse doctoris officium, aliud Apostoli. Post hanc Antiochiæ scholam alia fuit erecta Alexandriæ schola, de qua Eusebius Cæsariẽsis libro quinto historiæ Ecclesiasticæ, capite decimo de tẽporibus Antonini Imperatoris loquens, per hæc verba testatur: Cùm per idem tẽpus scholæ Ecclesiasticæ & doctoris officio præesset vir in omni eruditione nobilissimus Panthenus, ex quo apud eos consuetudo antiquitus tradita vsque in hodiernum permanet, diuinarum scripturarum doctores inibi scolæ Ecclesiasticæ haberi viros duntaxat in scientia & in eruditione probatissimos. Huius ergo officij velut autor quidam & dux, vir de quo suprà diximus, satis illustris habebatur: quippe qui etiam in philosophis prius, qui Stoici appellantur, nobiliter floruisset. Hæc Eusebius. Post hunc Panthenum dicit idem autor successisse in eadem schola Clementem: & post Clementem, Origenem, & sic successiuè alios narrat doctores qui illi scholæ præfuerunt. Non est ergo tam recens scholarum & studiorum inuentio: vt Ioannes Vvicleph putat. Sed vt huic finem liti imponamus, videamus quid Conciliũ Cõstantiense de hac re definiat. Concilium namque Constantiense, sessione octaua damnauit 45. articulos huius Ioannis Vvicleph, quorum vicesimus nonus sub his verbis ibidem ponitur: Vniuersitates, studia & collegia, graduationes & magisteria in eisdem, sunt vana gentilitate introducta, & tantum prosunt Ecclesiæ sicut diabolus. Hæc ibi. Qui articulus simul cum aliis, vna super omnes lata sententia, ibidem damnatus est.

Ioan. 7. *2. Tim. 3.* A *Act. 14.* B *Eusebius Cæsariẽ.* C

SVBDITVS.

Vvicleph

NVllus est Ecclesiæ status quem non momorderit Ioannes Vvicleph, nulla est potestas cui non detraxerit. Nec contentus est ipse obedientiam & subiectionem suis superioribus denegare, nisi etiam subditis id idem faciendum persuaderet. Neque hoc satis esse putauit, nisi subditos superiores suis prælatis, & vasallos superiores suis dominis faceret. Dicit enim populares homines posse ad libitum suum prælatos & dominos delinquentes corrigere, & ita asserit populum iustè subtrahere decimas à sacerdotibus cùm eos peccatores esse cognouerunt, & ab aliis dominis subtrahere tributa propter illorum peccata. Qua in re euenisse comperimus quod Paulus de hæreticis ait: Mali homines & seductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes. Talis est Vvicleph, qui vt fauorem populi acquireret, in hunc lapsus est vesanum & pestiferum errorẽ, quo nullus alius pestilẽtior esse posset. Nihil est enim quod magis possit nocere paci & tranquillitati alicuius reipublicæ, quàm si cuilibet populari homini tribuas potestatẽ corrigendi prælatum aut dominũ suum. Erit tunc quælibet respublica vmbra quædã aut imago inferni, in quo, teste Iob, nullus ordo sed sempitern⁹ horror inhabitat. Qualis quæso esse potest ordo, vbi is qui corrigendus est, corrigere vult? & qui corrigere debebat, correctionem patitur? Nullus certè est ordo, imò maximè ordini contrarium est, vt is qui pręest, corrigatur ab illo cui præest. Nullus enim tunc esset alio superior si cùm eorũ aliquis delinquit, se inuicẽ possent corrigere. O miserãda talis respublica, quę iuxta Vviclephi sententiã gubernãda esset. In ea enim omnes rudes homines, idiotę, scelesti, raptores, adulteri, mẽdaces, prælatos & dominos suos corrigere vellẽt, & qui [illegible] esset, vehemẽtius dominũ & supe-

2. Tim. 3. *Iob 10.* D

ſuperiorem inuaderet, vt ipſe à nullo puniretur, ſed in ſua nequitia impunis maneret. Tunc enim omnia eſſent confuſa. Puer contra ſenem tumultuaretur, ignobiles ſurgerent in nobilem, idiotæ contra ſapientes, diſcipuli contra magiſtrum, filii aduerſus parētes. Et ita eſſet reſpublica puteus quidam, vel (vt verius dicam) abyſſus ſcandalorum. Quid non faceret populus tali licentia donatus? Eſt enim populus fera quædam & immaniſſima beſtia, qua non eſt alia ferior aut truculentior. Prætereà, ſi licet cuilibet homini ex plebe dominum delinquentem corrigere: cur Dauid in ſpelunca exiſtens quam ingreſſus eſt Saul vt purgaret ventrem, non interfecit eundē Saulem, cùm tunc facillimè id agere potuiſſet? Nónne Saul rex iam malus erat, & regno à Domino Deo priuatus? Nunquid non iam occiderat Achimelech ſacerdotem, & alios 85. viros veſtitos Ephod lineo, propterea quòd Dauid eſurienti panes propoſitionis dediſſet? Nunquid non ipſummet Dauid ſæpiſſimè occidere tentauerat iniuſtè, feciſſetque niſi dominus ſeruum ſuum de manu illius ſeruaſſet? Et tamen cùm hæc omnia notiſſima eſſent ipſi Dauid & omni populo, noluit Dauid illum punire cùm poſſet, ſed ſolùm oram chlamydis Saul ſilenter præſcidit, nec tamen fortè ſine aliqua quauis leui culpa id fecit: quod ex eo conuincitur, quòd poſtea pœnituit ipſum Dauid, eò quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saul. Quò fit vt multò magis pœnituiſſet eum ſi perſonam Saul percuſſiſſet. Ideo viris ſuis conſulentibus illi vt occideret Saul, dixit Dauid: Propitius ſit mihi Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo Chriſto Domini, vt mittam manum in eum, quia Chriſtus Domini eſt. Rurſum, beatus Gregorius exponens illud Iob: Qui regnare facit hominem hypocritam, ſic ait: Sed quia rectores habent iudicem ſuum, magna cautela ſubditorum eſt nō temere vitam iudicare regentium. Neque enim fruſtra per ſemetipſum Dominus æs numulariorum fudit, & cathedras vendentium columbas euertit, nimirum ſignificans, quia per magiſtros quidem vitam iudicat plebium: ſed per ſemetipſū facta examinat magiſtrorū. Et aliquibus interiectis, ſubdit: Igitur ſicut prælatis curādum eſt ne eorū corda æſtimatione ſingularis ſapientiæ locus ſuperior extollat, ita ſubiectis prouidēdū eſt ne ſibi rectorum facta diſpliceant. Si autem magiſtrorum vita iure reprehenditur, oportet vt eos ſubditi etiam cum diſplicent, venerentur. Hęc Gregorius. Ex cuius verbis conſtat non licere ſubditis de vita paſtoris iudicare: minus ergo licebit eis paſtoris malam vitam punire. Deinde, cùm ſuperius in titulo de poteſtate iam probauerimus, nullam poteſtatem nullumque dominium amitti per peccatum mortale, conuincitur ex eo ſubditis non licere dominos ſuos delinquentes punire. Alioqui cum deliquiſſēt, iam poteſtatem amiſiſſent, propterea quia peccantes ſubſunt illis ad correctionem quibus ante peccatum præerant. Demum ex 45. articulis Ioannis Vvicleph in Concilio Cōſtantienſi ſeſſione octaua damnatis, decimuſſeptimus ſic ait: Populares poſſunt ad ſuum arbitrium dominos delinquentes corrigere. Qui articulus ſimul cum aliis eiuſdem ibidem damnatus eſt.

1. Reg. 24 — *1. Reg. 22.* — A — *1. Reg. 24* — *Iob. 24.* — *Grego.* — *Matt. 12.*

SVFFRAGIA DEFVN- CTORVM.

NOn ſatis viſum eſt Luthero viuentibus nocere, niſi etiam defunctis nocuiſſet. Viuentes enim à veneratione ſanctorū auocat, ne videlicet eorum orationibus iuuentur, qui plurimum apud Deum poſſunt. Defunctos vero viuorum ſuffragiis fraudat. Itaque & viuorum & defunctorum hoſtem ſe eſſe demonſtrat. De ſanctorum veneratione iam diſputauimus, ſupereſt vt pro ſuffragiis defunctorum aduerſus Lutherum pugnemus. Dicit enim Luther⁹ nihil prodeſſe defunctis orationes, ſacrificia, eleemoſynas quæ à viuis pro illis fiūt. Nec tamen huius erroris primus autor eſt Lutherus, quoniam ante eum fuêre Vvaldenſes, & Albigenſes, qui hunc tutati ſunt errorē. Et ante iſtos eundem errorē docuerunt Gręci & Armeni, qui (vt aliàs diximus) negarunt omnino purgatorium, quapropter, iuxta eorū ſententiam, oporteret orationes pro defunctis eſſe inutiles. Primus huius erroris autor, quod ſciam, fuit Aërius quidā preſbyter. Hunc enim errorem illi impingit Auguſtinus libro de hæreſibus, cap. 55. Et certè ſi defuncti tales ſunt quales hi hæretici, fateor nō oportere ſacrificia aut orationes pro illis Deo offerre, quoniam fruſtra offerūtur talia pro iis qui in inferno ſunt. Verùm pro iis qui ſunt in purgationis loco, pium eſt & vtile Deum orare, aut alia ſacrificia offerre. Nā in purgatorio exiſtentes cum charitatē habeant per quam Chriſto capiti cōiunguntur, fit vt membra ſint corporis Eccleſiæ, cuius & mēbra ſunt alii viuentes. At hoc à natura inſitum eſt, vt vni membro patienti reliqua cōpatiantur, & ſe inuicem mēbra iuuent cum alterutro egent. Cum ergo in purgatorio exiſtentes patiantur, opus eſt vt viuentes eos iuuent orationibus & ſacrificiis. Nam ſi viuētes pro viuis orātes exaudiuntur, cur nō etiam cum pro mortuis orāt, ſi illi egent, & tales ſunt qui iuuari poſſunt. Membro ſiquidē præciſo nullum auxilium præſtare poteſt aliud membrū in corpore manens. Membrū tamen quantumlibet languidum dum corpori adhęret, ab aliis membris iuuari poteſt. Et hac de cauſa orationes viuentium non proſunt exiſtentibus in inferno: quoniam hi ſunt mēbra præciſa: exiſtentes autem in purgatorio, membra ſunt corpori coniuncta, & ideo à reliquis membris iuuari poſſunt. Cum vidiſſet Ieſus fidem quorundam offerentium illi paralyticum, ait paralytico: Fili, dimittūtur tibi peccata tua. Si fides iſtorum offerentium tantum profuit paralytico viuenti, cur non fides offerentium ſacrificia poterit prodeſſe defunctis, cum iſti ſint eiuſdem corporis membra coram Deo viuētia? Præterea Thobias ſenior filium ſuum bonis conſiliis erudiens, ait: Panem tuum & vinum tuum ſuper ſepulturam iuſti conſtitue. Niſi enim oblationes pro defunctis factę aliquid illis prodeſſent, fruſtra Thobias ſuaſiſſet filio conſtituere panem & vinum ſuper ſepulturam iuſti. Non enim ponuntur illa ad paſcenda corpora defunctorum, ſed viuentium, pauperum videlicet, & ſacerdotū, vt hæc eleemoſyna pauperibus oblata, in vtilitatem cedat ipſius defuncti. Rurſum, in 2. Machab. lib. apertiſſimum habetur pro ſuffragiis defunctorum teſtimonium, vbi ſic dicitur: Iudas facta collatione duodecim mille

Lutherus. — B — *Vvalden.* — *Albigen.* — *Græci.* — *Armeni.* — *Aërius.* — C — *Mar. 2.* — *Thob. 4.* — *2. Mac. 12*

drachmas argenti misit Hierosolymam offerri pro peccatis mortuorum in sacrificium, bene & religiosè de resurrectione cogitans. Nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis: sed quia considerabat quòd hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimā haberent repositam gratiam: Sancta ergo, inquit, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Hæc ibi. Quibus verbis nihil potuit expressius dici ad hunc errorem prosternendum. Quapropter videntes hæretici se hoc testimonio vehementissimè vrgeri, ad hoc commune illis asylum confugiunt, dicētes illum Machabæorum librum non esse canonicum, neque esse tantæ autoritatis, vt eius testimonium sufficiat ad aliquam doctrinam refellendam. Verùm de hoc nō est opus nunc disputare, quoniam ne passim talem susciperemus laborem, suprà libro primo, capite secundo ostendimus catalogum eorum librorum qui Canonici appellantur, quorum testimonio vti oportet in disputatione quæ de rebus ad fidē spectantibus fit. In quo catalogo inserti sunt duo libri Machabæorum, qui licet non fuerint ab Hebręis in canone computati, vt beatus Hieronymus ait: Ecclesia tamen tanquam canonicos recipit illos libros. Cæterùm, & si hi libri canonici non essent, neque vllum esset scripturæ sacræ testimonium apertum, efficacissimum esset testimonium pro huius rei confirmatione, totius Ecclesiæ Catholicæ vetustissima consuetudo. Vnde beatus Augustinus in libro de cura pro mortuis agēda, cap. I. sic ait: In Machabæorum libris legimus oblatum pro mortuis sacrificiū. Sed & si nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parua est vniuersæ Ecclesiæ quæ in hac consuetudine claret autoritas, vbi in precibus sacerdotis quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum. Hæc Augustinus. Sunt etiam plures alii sacri doctores, sanctitate perinde ac doctrina illustres, qui pro hac re testimonium dicunt. Et (vt recentiores omittam) à beato Gregorio initium sumo, qui libro quarto Dialogorum, capite quinquagesimoquinto, sic ait: Si culpæ post mortem insolubiles non sunt, multum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiæ salutaris adiuuare, ita vt hanc nonnunquam ipsæ defunctorum animæ expetere videantur. Hæc ille. Quod autem dixit, si culpæ post mortem insollubiles nō sunt, propter eos qui sunt in inferno, dixit, quorum peccata solubilia non sunt, nec vlla possunt iam satisfactione redimi. Theophylactus super Lucam exponens illud Lucæ: Timete eum qui potest corpus & animam mittere in gehennam, sic ait: Vide enim quòd non dixit, metuatis eum qui postquam occiderit, mittit in gehennam, sed habentem potestatem mittendi. Non enim semper qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehēnam sed sunt in potestate Dei, vt etiam dimitti possint. Hoc autē dico propter oblationes & distributiones quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam iis qui in grauibus peccatis mortui sunt. Nō omnino igitur postquam occiderit, mittit in gehennam, sed potestatem habet mittendi. Ne igitur cessemus per eleemosynas & intercessiones propitium reddere eum qui potestatem habet mittendi, non semper potestate hac vtentem, sed & valentem remittere quicquam. Hæc Theophylactus, qui satis apertè suffragia quæ pro defunctis fiunt, cōmendat, & ad illa facienda suadet. Beatus Chrysostomus homilia sexagesimanona, Bernardo Brixiano interprete, huius rei vetustissimam assignat originem, dicens: Non temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremēdis mysteriis, defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, vtilitatem multam. Hæc Chrysostomus. Ex cuius testimonio constat hanc ab Apostolis manasse institutionem, vt in missæ sacrificio defunctorū fieret commemoratio, vt inde aliquid lucri defuncti consequerentur. Athanasius in libro de variis quæstionibus ad Antiochum principem, quæstione tricesimaquarta, hoc modo quærit: Quid ergo? Num sentiunt aliqua beneficia etiam peccatorum animæ, cùm super illis fiunt conuentus & peractiones bonorum operum & oblationum? Cui quæstioni per sequentia verba respondet: Si non aliquo beneficio participarent ex illo, non vtique in cura & exequiis fieret commemoratio. At sicut vitis florescit extra in agro, & odorem eius sentit in vase vinum reclusum, sicque conflorescit etiam ipsum: ita intelligimus peccatorum animas participare aliqua beneficia ab exangui immolatione, & gratificatio[illegible] pro ipsis facta, sicut solus ordinat & præcipit, qui viuorum & mortuorum potestatem gerit Deus noster. Hæc Athanasius. Et beatus Dionysius Areopagita Pauli Apostoli discipulus, libro de Ecclesiastica Hierarchia, capite septimo, describens cæremonias quæ in defunctorum exequiis suo tempore fiebant, ait: Accedens deinde venerandus antistes precem suam super mortuum peragit, postque precem & ipse præsul eum salutat, & suo deinceps ordine qui astant omnes. Precatur oratio illa diuinam clementiam, vt cuncta dimittat per infirmitatem humanam admissa peccata defuncto, eumque in luce statuat, & regione viuorum, in finibus Abrahæ, Isaac, & Iacob, in loco vnde effugit dolor, tristitia, & gemitus. Hæc Dionysius Areopagita. Ex cuius verbis satis cōstat tempore Apostolorum fuisse seruatū hunc modum orandi pro defunctis. Post hæc illustrium virorū testimonia, vt finem huic contentioni imponam, multa diuersorum Conciliorum decreta in medium producā. Concilium Carthaginense quartū, capite 95. tale statuit decretum: Qui oblationes defunctorum aut negant Ecclesiis, aut cum difficultate reddūt, tanquam egentium necatores excommunicentur. Hæc ibi. Concilium Valense capite quarto suorum decretorum ita definit: Qui oblationes defunctorum retinent, & Ecclesiis tradere demorantur, vt infideles sunt ab ecclesia abiiciendi, quia vsque ad inanitionem fidei peruenire, certum est hanc diuinę pietatis exacerbationem, quia & fideles de corpore recedentes votorum plenitudine, & pauperes consolatu alimoniæ & necessaria sustentatione fraudantur. Hi enim tales quasi egentium necatores, nec credentes iudicium Dei habendi sunt. Vnde & quidam patrū hoc scriptis suis inseruit congruente sententia, quæ ait: Amico quippiam rapere furtum est, & Ecclesiam fraudare sacrilegium. Hæc Cōcilium Valense. Et Concilium Agathense, cap. 4. idem sub eisdem ferè verbis definit. Concilium Toletanum tertium, cap. 22. hanc ponit definitionem: Qui diuina vocatione ab ha[illegible] recedunt, cum psalmis tantummodo

August. *Gregori⁹.* *Luc. 12.* *Theophy.* *Chrysost.* *Athana.* *Dionysi⁹ Areopa.* *Concilia diuersa.*

D A B C

tummodo & psallẽtium vocibus debere ad sepulchra deferri precipimus. Nam funeris precamẽ quod vulgo defunctis cantari solet, omnino prohibemus. Sufficiat autem quòd in spe resurrectionis Christianorum corporibus famulatus diuinorum impeditur canticorum. Hæc Concilium Toletanum 3. Denique Concilium Florentinum, quod pro vnione Græcorum sub Eugenio 4. celebratum est, ita de hac re definit. Item si verè pœnitentes in Dei charitate decesserint antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis & omissis satisfecerint, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari, & vt à pœnis huiusmodi releuentur, prodesse eis fidelium viuorum suffragia, missarum, scilicet sacrificia, orationes, & eleemosynas, ac alia pietatis officia, quæ à fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueuerũt secun D dùm Ecclesiæ instituta. Hæc Concilium Florentinum. Possem adhuc plura citare conciliorum decreta, sed hæc sunt satis ad conuincedos hæreticos.

FINIS LIBRI XIII.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMOREN. MINORITAE, ADVERSVS Hæreses, Liber Decimus quartus.

TEMPLVM.

Nabuchodonosor rex Babylonis, qui dæmonis figuram gerit, cùm Hierosolymam inuasit, non fuit contentus templum Domini spoliare, & omnia vasa illius preciosa diripere, sed & ipsum templum fœdauit, conspurcauit, imò magna ex parte destruxit, quoniam columnæ templi, & bases, & capitellum, multáque alia ab eo inde sublata sunt. *4.Reg.25* A Ad eundem modum fecit Anthiochus Rex, qui violenta manu templum Domini inuadens, postquam sustulit ab eo altare aureum, candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamẽtum aureum, quod in facie templi erat, & comminuit omnia: non fuit contentus hæc omnia sustulisse, sed quo nocentissimum se ostenderet synagogæ hostem, prohibuit holocausta & sacrificia & placationes fieri in templo Dei. *1.Mach.1.* Eodem modo ille antiquus humani generis hostis, omni qua potuit via facere tentauit. Nam (vt suprà narrauimus) ministros suos, quosdam videlicet hæreticos submisit, qui vasa & alia templi ornamenta, hoc est sacramenta, & omnia sacramentalia, omnesque cæremonias & ritus ab Ecclesia auferrẽt, dicẽtes ea omnia esse prorsus inutilia, merasque nugas. Ecce nunc adsunt alij ministri eius, qui templum euertãt, prohibeãtque, si potuerint, sacrificia & orationes in tẽplo fieri, dicẽtes tem- B pla Dei nullius esse vtilitatis, neque aliquo pacto prodesse in Ecclesia Dei. Huius hæresis primus author fuit Eustachius quidam de quo in Concilio Gangrẽsi fit mentio. *Eustach.* Hic basilicas martyrum, & templa sub nomine diuorum Deo dedicata contemnebat, & omnes qui ad illa conueniebant ibidem aut sacrificaturi, aut oraturi, reprehendebat. Hunc autem errorem iam diu sepultum, post multa secula suscitarunt Vvaldenses, qui vt illustriores hæretici mundo apparerent, Eustachij errorem multo fusius extenderũt, *Vvaldenses.* quoniam ille sola templa quæ in diuorum nomine sunt cõsecrata, irridebat: hi autem omni templo detraxerunt, dicentes templum Dei late patentis ipsum mũdum esse, & coarctare maiestatem eius, qui Ecclesias, monasteria, oratoriáque construunt, tanquam propitio in eis diuina maiestas inueniatur. Hoc enim illis impingit Æneas Syluius in libro de origine Bohemorum, quanquam Guido nihil tale illis tribuit etiam cum Vvaldensiũ errores recenset. Post Vvaldenses fuerunt alij hæretici dicti Pseudapostoli, *Pseudo.* qui adhuc maiori cum iniuria de templo Dei loquuti sunt, dicentes Ecclesiam consecratam non plus valere ad orandum, quàm stabulum porcorum. Eundem errorẽ tutati sunt magis vi & armis quàm scripturæ testimoniis, quidam Bohemi hæretici Thaboritæ appellati. *Thabo.* Istorum dux & princeps fuit Zischa quidam nobilis genere, erroribus Ioannis Huss infectus, qui copiam perditorum hominum congregans, Ecclesias inuasit, spoliauit, euertítque. Monasteria destruxit, monacósque fugauit, aliáque similia facinora perpetrauit. Vt autem tutus in facinore esset, & alia cum vellet securus posset perficere, locum natura munitum elegit: hunc mœnibus cinxit, & vt quisque ex militibus tentoria fixerat, ita ædifi- C care sibi domos imperauit. Huic loco Thabor indidit nomen, & comites suos fratres Thaboritas appellauit, tanquam cum tribus Apostolis Saluatoris Christi transfigurationem in monte Thabor vidissent, indéque suas opiniones mutuati essent, quas fidei veritates appellabãt. Hi ergo omnes præfati hæretici concorditer sentientes, templum Dei contemnunt, quamuis vnus plus alio insaniens magis illud vilipendat. Ad hunc autem errorem reuincendum satis est quòd Salomon rex ex præcepto Dei ædificauit templum Hierosolymæ. Nam cum Dauid prius illud ædificare cogitasset, reiectus est à Domino *1.Par.28.* velut indignus ad id munus obeundum, eò quod vir bellator fuerat, & sanguinem fuderat: & hoc onus ædificandi templum transtulit in Salomonem. Si templum Dei nullius esset vtilitatis, nunquam tantum in eius constructione laborasset Salomon, nec tantam auri & argenti materiam in eo expendisset, nec dominus Deus templ[illegible]d tot tantísque priuilegiis decorasset, qualia describuntur libro secũdo,

Paralipomenon, cap.7. Præterea si Dei templum non magis valeret (vt impii pseudapostoli asserunt) quàm stabulum porcorum, nunquam Dominus iecisset vendentes & ementes ab illo. Nam cùm in foro vendere & emere liceat, non autem in templo, satis apertè conuincitur templum Dei esse maiori veneratione dignū quam forum, ne dicam quam stabulum. Rursum, Dominus noster Iesus Christus eiiciens ementes & vendentes de templo ad operis confirmationem citauit pro se testimonium Esaiæ dicentis. Domus mea, domus orationis vocabitur. Ex quibus verbis satis apertè conuincitur templū Dei esse locum magis orationi destinatum quam quicunque alius. Accedit ad hæc, quod vsus templorū nō est recens in Ecclesia, sed ab ipsis Apostolis introductus. Nam Eusebius Cæsariensis libro secundo historiæ Ecclesiasticæ, capite 17. narrans ea quæ Philo Iudæus de moribus Christianorum scripserat, sic ait: Post hæc descriptis eorum habitaculis, vt se habeat singulorum qualitas & situs, etiam de Ecclesiis quæ apud eos sunt, ita dicit: Est autē (inquit) in singulis locis consecrata orationi domus, quæ σεμνεῖον vel μοναστήριον dicitur. σεμνεῖον autem in nostra lingua significare potest honestorum conuenticulum, in quo secedentes, inquit, honestæ & castæ vitæ mysteria celebrant. Hæc Eusebius Philonem scripsisse narrat. Hic autem Philo (eodem Eusebio teste) fuit tempore claudii Imperatoris, ad quem à suis legatus est missus, & Romam hac de causa venit, vbi beatum Petrum vidit. Patet ergo fuisse tempore Apostolorū loca aliqua orationi consecrata, quæ nos Ecclesias appellamus. Demum concilium Gangrense, cap. 5. suorum Decretorum ita definit: Si quis docet domum Dei contemptibilem esse debere, & congregationes quæ in ea fiunt, anathema sit. Hęc ibi. Nec opus est aduersus tam apertū errorem pluribus agere.

Matt. 21. *Esa. 56.* *Eusebius.* *Cōcilium Gangrēse* D

TENTATIO.

INter multos errores quos beatus Bernardus epistola 190. tribuit Petro Abailardo, vnus est quo illum sentire ait, dæmonum in nobis suggestiones cōtactu fieri lapidum & herbarū, prout illorum sagax malitia nouit harum rerum vires diuersas diuersis incitandis & incendēdis vitiis conuenire. Et certè si Petrus Abailardus non in vniuersum de omni tētatione dæmonis loquatur, sed de aliqua, ita vt non omnes, sed aliquas dæmonū tētationes in nobis virtute lapidū & herbarum fiant, ego nō putarem hæresim, sed veram doctrinā. Nam certum est multas animæ tentationes à carne propria oriri, quoniam Paulus ait: Caro concupiscit aduersus spiritum. Et talis carnis concupiscentia, quędam tentatio est, qua anima ad peccatum impellitur, sicut Iacôbus Apostolus ait: Vnusquisque tantatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Quoniam nemo est qui carnis impulsionibus nō agitetur. Et iuxta variam carnis complexionem, variæ sunt hominum à propriis corporibus tentationes. Et dæmon qui vniuscuiusque corporis qualitates & complexiones optimè nouit, cōuenientia adhibet incentiua, quibus caro iuxta suam qualitatem magis possit incendi. Vnde beatus Grægorius exponēs illud Iob. Diuiditur æstus super terram, hęc ait: Prius enim complexionē vniuscuiusque antiquus aduersarius perspicit, & tunc tentationis laqueos apponit. Alius nanque lætis, alius tristibus, alius timidis, alius elatis moribus existit. Quò ergo occultus aduersarius facilè capiat, vicinas conspersionibus deceptiones parat. Quia enim lætitiæ voluptas iuxta est, lætis moribus luxuriam proponit. Et quia tristitia in iram facilè labitur, tristibus poculum discordiæ porrigit. Quia timidi supplicia formidant, pauentibus terrores intentat. Et quia elatos extolli laudibus cōspicit, eos ad quæque voluerit blandis fauoribus trahit. Singulis igitur hominibus vitiis conuenientibus insidiatur. Hæc Grægorius. Cùm ergo dæmon variè hominem tentet iuxta variam (quam optimè nouscit) illius complexionem: cogimur certè fateri illum posse hominem tentare per lapidum aut herbarum contactum. Multæ enim sunt lapidum & herbarum virtutes, quæ hominum complexionibus conueniunt. De Smaragdo dicitur & Topazione, quòd libidinis ardores mitigent. Cur etiam non erit alius virtutis contrariæ lapis, qui ardores hominum augeat? Pyropum aiunt cordis mœstitiam prorsus expellere: propter quod posibile etiā censeo alium esse lapidem, qui contra hunc virtute sua pugnet, ita vt cor hominis mœstitia absorbeat. Nullus autem dubitat dæmonem hæc omnia optimè nosse: quapropter nec ego etiam dubito dæmonem per illarum rerum applicationem & contactum posse aliquando homines tentare, si à Deo permittatur. Prætereà multi non contemnendæ authoritatis theologi fatentur dæmonum afflictiones & vexationes posse per rerum sensibilium applicationem mitigari, sicut de Saule legimus, qui cùm à dæmone vexaretur, Dauide citharam pulsante leuius ferebat. Hoc concedit Nicolaus de Lyra interpretans illum locum in 1. Reg. lib. Idem etiam fatetur Richardus de media villa, quod libeto 3. quęst. 8. qui tam paruam dicit posse cōtingere dæmonis afflictionem, tantamq; esse lapidis aut herbæ virtutem, vt non solùm mitiget, sed prorsus tollat dæmonis afflictionem. Si lapides & herbæ possunt dæmonis afflictionem impedire, quid obstat vt alii sint contrarię virtutis lapides aut herbæ, qui dæmonem in affligendis hominibus iuuare posint? Non est ergo cōtra Catholicam fidem putare, quòd dæmon posit per cōtactum lapidum & herbarum homines ad peccatū impellere. Et si hoc solum sensit Petrus Abailardus, non erat hac ratione de hæresi notandus. Verùm quia ego credo B. Bernardum virum doctum perinde ac sanctum, qui non gratis & immeritò Petrum Abaillardū de hæresi hoc loco notasset: ideo puto illum de omni dæmonis tentatione fuisse locutum: ita vt nulla sit dæmonis in nobis tentatio, quæ hoc modo non fiat contactu lapidum aut herbarum. Et si ita sensit Petrus Abailardus, apertisimè errauit. Nam prima dæmonis tentatio non fuit mediātibus lapidibus & herbis, sed serpente medio, cuius figuram assumpsit, vt per os illius verba formaret, quibus Euam primam omnium matrem alloquens, persuaderet prohibiti cibi esum. Vt autem Adā [illegible]tentaret, ipsam Euam adhibuit, non lapides, nō herbas. Cognouerat quippe vxorem ad hoc opus p[illegible]iorē esse omnibus lapidibus &

Petrus Abailar. *Galat. 5.* *Iacob. 1.* *Iob. 38.* *Grego.* *1. Reg. 16.* *Gene. 3.* A B

bus & herbis. Et cùm Satan appetit tentare Iob, & ad hoc licentiam à Deo petit, non postulat sibi permitti lapides aut herbas applicare: sed vallum, quo Deus vniuersam illius substantiam circumcinxerat, auferre: vt libere posset illum per omnis substantiæ deuastationem tentare. Cùm autem sic parũ se proficere videret, licentiam iterum postulat personam illius tangendi & percutiendi. Et percussit illum vlcere pessimo, sperans illum aduersis frangere posse. Deindę, cùm Saluatorem nostrum tentauit in deserto, nõ applicatione herbarum aut lapidum tentauit, sed locutione, vt Euangelica narrat historia. Primò enim illi dixit: Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiãt, & reliqua deinceps. Prætereà multa alia sunt tentationum genera, quibus nos à dæmone tentari sacra docet scriptura. Nam aliquando (vt Paulus Apostolus ait) transfigurat se in angelum lucis, quoniã frequenter multos tentat Satanas ostendens se illis quasi angelum lucis, vt facilius illos decipere valeat. Vnde Apostoli in naui perterriti, putabãt phantasma esse. Et Petrus Apostolus dicenti Domino: Nolite timere, ego sum: non facile credens, ait: Si tu es, iube me venire ad te super aquas. Vt si firmiter posuisset pedem super aquas, sciret verum esse quòd non erat phantasma quod apparebat. At nullus sanę mentis dicet talem dæmonis transfigurationem qua se in angelum lucis transfigurat, fieri contactu herbarum aut lapidum. Rursum, aliqua sunt spiritualia peccata, quæ nullam habent cum carne vicinitatem, & proptereà ab illa minimè oriri possunt, quæ Paulus vocat spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Nullus autem est adeò demens, vt dicat tentationẽ quæ ad huiusmodi peccata solicitat, fieri cõtactu lapidum aut herbarum: quoniam cùm hæ res sint corporeæ, nullam habent potestatem mouendi spiritum, nisi quatenus cognoscuntur & amantur. Possunt etiam dæmones mouere phantasmata hominum, ita vt quod illis magis placuerit, offerãt imaginationi, & sic hominem tentent: quoniam quod magis mouet phantasiam, illud magis vrget vt cognoscatur ab intellectu, quod autem magis cogniscitur, illud vehementius voluntatem solicitat ad amorem: præsertim si concomitetur carnis delectatio. Et de hac re dicta sufficiant. Nec vidi aliquem qui aduersus hanc hæresim disputauerit: quoniam B. Bernardus sola illius relatione fuit contentus.

Iob.1. Matt. 4. 2. Cor.11 Matt.13. Ephe.5.

TERRA.

De hac re fuit vna hæresis, quæ docuit terram esse Deo coæternam. Huius hæresis autor dicitur Felix quidam Manichæus, cum quo B. Augustinus publicè disputauit. Et de actis cum hoc Felice sunt duo libri æditi qui inter opera B. Augustini circunferuntur: & in primo illorum lib. de hac hæresi fit mentio. Aduersus hanc hæresim non est operosum disputare: cum tam expressa sint scripturæ sacræ testimonia. Nam in libro Geneseos dicitur: In principio creauit Deus cœlum & terram. Si Deus in principio terram creauit, non est ergo terra æterna: quia quod creatur, aliquando habuit initium. Et in lib. Psal. propheta: Initio tu Domine terram fundasti. Et B. Paulus Apostolus in epistola ad Hebræos eadem prophetæ verba repetit. Prætereà apud Esaiam prophetam Deus ait: Ego feci terram, & hominẽ super eam creaui. Et iterum: Hæc dicit Dominus creans cœlos, ipse Deus formans terrã, & faciens eam, ipse plastes eius. Nõ in vacuum creauit eam, sed vt habitetur formauit eam. Si Deus terrã fecit, & illam formauit, fieri nõ potest vt sit Deo coæterna: quoniã quod factũ est, aliquando habuit initiũ. Deniq, aduersus hanc hæresim extat Concilii generalis definitio. Nam Conciliũ Lateranense sub Innocentio 3. celebratũ, de tribus in Deo personis loquens, hæc ait: Vnum vniuersorum principium, creator omnium visibilium & inuisibilium, spiritualium & corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis vtrãque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam, ac deinde humanam quasi communem ex spiritu & corpore constitutam. Hæc Concilium. Quæ verba habentur in volumine decretalium cap. 1. de summa trinitate & fide Catholicã. In quibus verbis illud annotandum est quod ait: Ab initio temporis omnia creata esse spiritualia & corporalia. Si omnes creaturæ sunt ab initio temporis, ergo etiam terra. Si terra est ab initio temporis, non est posibile vt simul sit æterna. Aduersus tam apertam hæresim hæc pauca sufficiunt.

Felix. Gene.1. Psal.101. Heb.3. Esa.45. Cõcilium Lateranense.

TIMOR DEI.

Vnus ex Lutheri erroribus pestiferis est, quo docet timorem Dei seruilem esse prorsus inutilem, imò etiam noxium: quoniam dicit illum esse dignum pœna. De hoc errore suprà satis disputauimus in titulo de contritione. Quoniã Lutherus damnat eam peccatorum contritionem, quæ ex odio gehennæ oritur: ideo opus fuit tunc de timore seruili disputare. Quo loco ex sacræ scripturę testimoniis ostendimus timorem Dei seruilem esse bonũ, & esse numerandũ inter dona Spiritus sancti: quamuis nullus per illũ mereatur, nisi sit simul cum charitate: quoniã nullum est opus quod sit præmio dignum, nisi quod ex radice charitatis oritur. Verùm & si loco illo dictũ sit quod ad hunc errorem reuincendum sufficiat, non tamẽ erit inutile hoc loco aliquid superaddere quo veritas magis elucescat: pręsertim cũ hic sit titulus aptior, sub quo hæc disputatio fieri debeat. Et primò ostendamus vnde habeat ortum iste timor seruilis & à quibus causis generetur, vt ostensa bonitate arboris clarius pateat bonitas fructus: quoniam, iuxta Saluatoris nostri sententiam, arbor bona fructus bonos facit. Et certè, quantum ego coniicere possum, timor Dei seruilis, cum videlicet quis propter pœnã quã timet abstinet ab offensa Dei, duas habet origines in ipsomet peccatore. Vna est amor sui, & sui commodi, vnde prouenit, vt fugiat incõmoda. Ideo enim peccator odit & timet pœnã, quia illa aufert quietẽ, p[illegible] delectationem, & integritatem patiẽtis. Altera origo est consideratio

Lutherus Matt.7.

omnipotentiæ diuinæ, & eius sapientiæ, & iustitiæ. Considerat enim Deum adeò potentem, quòd nullus illi resistere, aut manus illius euadere potest: tam sapiẽtem, quòd nihil illum latere potest: tam iustũ, vt nullius aut precibus aut muneribus possit à iustitia flecti, vt malefactorem nõ puniat. Cùm ergo peccator odiat pœnam, ad quam infligendam certò credit Deum esse potentem, sapientem & iustum, abstinet ab opere peccati, ne talem pœnam patiatur, sic tamen, vt in eo peccandi voluntas etiã auferatur. Talis inquam fuga peccati ad euitandum pœnam, est timor seruilis, quem dicimus esse bonum & vtilem, nisi voluntas peccati (vt in titulo de Contritione ex pressimus) sit illi admixta. Hoc enim satis apertè ostendit parabola illa de Rege volente ponere rationem cum seruis suis, quam cùm incepisset ponere, oblatus est ei vnus debens decem millia talentorum: qui cùm non esset soluendo, iussus est vendi, id est, (vt Augustinus interpretatur) tormentis subiici, cum vxore & liberis, hoc est, cum cupiditate & operibus. Quam sentẽtiam cùm audisset seruus debitor, horrore & odio pœnæ, cui erat iam destinatus, preces ad dominum fudit, illi humiliter supplicãs vt dilationem solutionis illi indulgeret. Nec tamen passus est repulsam, sed dilationem petens, suscepit remissionem: quæ rata permansisset, nisi ipse postmodum meruisset ne talis indulgentia cassaretur, propter inhumanitatem quam erga cõseruum suum exercuit. Ecce istum seruum, qui non aliter ad dominum suum conuertitur quàm ex odio ponæ cui viderat se adiudicatum: & sic conuersus exauditur. At si ille timor seruilis esset peccatum (vt Lutherus ait) conuersio ex illo orta etiam esset mala: & si illa mala fuisset, nunquam fuisset exaudita. Præterea Saluator noster suadens nobis pacem & concordiam, per hunc timorem nos ad illam inducit. Sic enim ait: Esto consentiens aduersario tuo cito, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amẽ dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimũ quadrantem. Rursum: Sapiens consulit parentibus vt filios suos corrigere & flagellare non desinant, vt vel sic filii discant abstinere à malo. Qui parcit virgæ (inquit ille) odit filium suum: percuties eum virga, & liberabis animam eius à morte. Et iterum: Stultitia alligata est in corde pueri: virga disciplinæ effugabit eam. Quid ergo de charitate patris nostri, qui in cœlis est, erga filios suos censebis? Nónne ille etiam puniet & flagellabit filios suos, vt vel sic discant declinare à malo? Nónne castigat eos quos amat? Amat autem filios. Omnem ergo filium quem diligit, corripit. Sed quare corripit? Certè non ob aliam causam nisi propter disciplinam, vt videlicet discant declinare à malo, & facere bonum. Hoc autem ex ipsis Pauli verbis apertissimè colligitur. Nam postquam dixerat Deum flagellare omnem filium quem recipit, statim subiunxit, dicens: In disciplina perseuerate. Tanquam filiis nobis offert se Deus. Quis enim filius quem non corripit pater? Quòd si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulterini & non filii estis. Vides iam ob quam causam Deus corripiat & flagellet filios suos, quia propter solam disciplinam. Sunt enim aliqui adeò indisciplinati, vt benignitate & misecordia nunquam mollescant, imò duriores & peiores fiant. Hos flagellare oportet, vt flagellati discant: quoniam, vt ait quidã propheta, vexatio dabit intellectum. At si timor seruilis malus esset, aut operatio ab illo timore procedens esset mala: Deus nunquam flagellis cingeret aliquem hac intentione, vt ex odio flagelli conuerteretur ad bene operandum. Deinde propheta regius ait: Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Dauid testatur se didicisse iustificationes Dei, propterea quòd fuerit à Deo humiliatus: & propterea reddit gratias Deo, quia humiliauerit illum: eò quòd ex tali humiliatione magnũ illi euenerit bonum, videlicet discere Dei iustificationes. Non est ergo opus aliquod censendum malum hac sola ratione quòd à timore seruili procedit. Et si opus ab illo procedens, non est hac ratione malum dicendum, nec ipse timor erit de malitia notandus: quoniam iuxta Saluatoris sententiam, arbor mala nõ potest bonos fructus facere. Pro hac re sunt plura sanctorum virorũ testimonia: quorum aliqua in medium producere non erit inutile. Beatus Bernardus in libro de præcepto & dispensatione, sic ait: Bonus quidem obedientiæ gradus est, si iuxta magistri nostri sententiam propter metum gehennæ, siue propter professionem sanctam quam professus est quispiam, obedierit, melior tamen cum ex Dei amore obeditur. Hæc Bernardus. Richardus de sancto Victore libro primo de præparatione animi ad contẽplationem, cap. 8. dicit timorem gehennæ esse initium sapientiæ, & capite sequente, videlicet 9. de eodem timore loquens, sic ait: Quanto quis vehementius metuit pœnam quam meruit, tãto acerbius plangit culpam quam fecit. Sed sciendum quia quacũque hora peccator conuersus fuerit, & ingemuerit, saluus erit, secundùm illud: Cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Quid tibi videtur? Nónne merito talis filius Simeon, id est, exauditio vocatur? Qui enim verè pœnitet, qui veraciter dolet, absque dubio & absque mora indulgentiam accipiet. Oratio quæ ex corde contrito & humiliato profertur, citius exauditur. Humiliato per timorem, contrito per dolorem. Hæc Richardus. Quibus verbis satis apertè docet timorem seruilem esse bonum: quoniam asserit illum esse primum gradum ad sapientiam, eiusque primam prolem dicit esse dolorem de peccato commisso, aut contritionem, quam fatetur mereri exauditionem, tantum abest vt illam damnare velit. Beatus Augustinus cùm hoc pluribus in locis asserat, expressius tamen super primam Ioannis Apostoli epistolam, tractatu nono, vbi exponens illum locum Ioãnis: Timor non est in charitate, sic ait: Quid ergo dicimus de illo qui cœpit timere diem iudicii? Si perfecta in illo esset charitas, non timeret: perfecta enim charitas faceret perfectam iustitiam & non haberet quare timeret, imò haberet quare desideraret vt transeat iniquitas, & veniat regnũ Dei: Ergo timor non est in charitate. Sed in qua charitate? Non in inchoata. In qua ergo? Sed perfecta (inquit) charitas foras mittit timorem. Ergo incipiat timor, quia initium sapientiæ timor Domini. Timor quasi locum præparat charitati. Cùm autem cœperit charitas habitare, pellitur timor qui ei præparauit locum. Quantum enim illa crescit, ille decrescit: & quantum illa fit interior, timor pellitur foras. Maior charitas, minor timor: minor charitas, maior timor. Si autem nullus t[illegible] non est quà intret charitas.

Sicut

Matt. 18. *Matt. 5.* *Prou. 13.* *Prou. 22.* *Heb 12.* *Ibidem.* *Esaiæ. 28.* *Psal. 118.* *Matt. 7.* *Bernard⁹* *Richard⁹ de S. Victore.* *Psal. 50.* *August.*

Sicut videmus per setam introduci linum, quãdo aliquid suitur: seta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linum: sic timor primò occupat mentem: non autem ibi remanet timor, quia ideo intrauit, vt introduceret charitatem. Hucusque Augustinus. Ex cuius verbis constat quòd & si timor seruilis non stet cum perfecta charitate, stat tamen cum charitate inchoata, & via est ad charitatem perfectam. Si timor B seruilis (vt Lutherus ait) peccatum esset, nunquam pararet locum charitati. Parat autem locum charitati, non est ergo peccatum. Beatus Basilius in expositione Psalmi tricesimitertii sic ait: Timor enim Saluatoris qui ad sanctitatem deducit, & animæ diuinitus insitus est, qualis existat, si cupis audire, attende. Quando fortè te ad aliquod peccatum videris paratum, illud horrible mandatum, & Christi iudicium cogita, in quo iudex in alto sedens tribunali, circunfusos vndique populos coràm habebit, astabitq́, omnis creatura eius aduentum gloriosum exhorrens, rationem gestorum redditura. Deinde qui multa in vita admiserunt, timidi ac tristes apparebunt, vicinum aspicientes ignem, sęuas flammas respirantes, ob malorum præteritorum impœnitentiam ingemiscentes, ob ingentem dolorẽ & odium ad omne commune noctis aspectibus æquiparandi. Deinde barathrum & tenebras inaccessas, ignemq́ue obscurum, causticas alioqui vires habentem, conspicientes. Inde vermium serpentiumq́ue innumerabilium genus venenosum ac carniuorum nunquam saturum, intolerabiles dolores morsibus infligens. Postremò omnium durissimam pœnam, probrum illud & verecundiam sempiternam. Hæc tu timebis, hoc demum timore institutus, quodam quasi fræno tuam cohibebis à prauis concupiscentiis animam. Talem itaque Domini timorem nos pater ille se recipere docet, non quidem eos qui audire negligũt, & ab eo procul absunt, in peccata facilè ruentes, sed qui de salute propria soliciti, ad eius properant doctrinam: non inquam hospites & peregrinos à fide vtriusque testamenti, sed qui per baptismum & adoptionẽ Dei sunt facti domestici. Propterea, inquit, venite, hoc est, per benefacta mihi vos reddite propinquos: filij lucis estote, filii per generationem dignati. Audite vos qui aures cordis patentes habetis, timorem Domini docebo vos, hunc quem paulò antè vobis descripsi. Hucusque Basilius. Quibus verbis nil potuit expressius aduersus Lutherum dici. Nam cùm de timore seruili satis apertè loquatur, dicit illum nos ad sanctitatem deducere, & esse diuinitus inspiratum, & quem pater cœlestis nos docet. C Cùm ergo tot & tam aperta produxerimus aduersus hunc errorem testimonia, non est opus vt amplius de illo disputemus, præsertim cum in titulo de contritione alia multa dicta sint.

Basilius.

Secunda hæresis timore Dei est, quam docuit Petrus Abailardus, dicens timorem Domini non esse in futuro seculo. Hunc enim inter alios errores illi impingit beatus Bernardus epistola 190. Et certè miror quòd homo alioqui doctus in tantum tamq́ue apertum errorem lapsus fuerit: cum ad illum reuincendum tam manifestum sit testimonium prophetæ, dicentis: Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi: Quæ verba exponens Augustinus super Psalmos, sic ait: Timor Domini non seruilis sed castus, gratis amans, non puniri timens ab eo quem tremit, sed separari ab eo quem diligit. Iste est timor castus, non quem consummata charitas foras mittit, sed permanens in seculum seculi. Hæc Augustinus. Et Saluianus Massiliensis episcopus libro tertio Anticimenon prope finem, sic ait: Quomodo perfecta charitas foras mittit timorẽ, si timor Domini castus permanet in seculum seculi? Est ergo timor seruilis, est & timor castus. Timor seruilis est ne patiaris pœnam: timor castus ne amittas iustitiam. Ergo quod Apostolus dixit, de seruili timore egit. Quod autem Psalmista loquitur, de casto illo timore quo in æternum Domino copulabimur, sentiendum est. Hæc Saluianus. Præterea, de ãgelis in cœlo manentibus beatus Iob loquens, ait: Columnæ cœli contremiscunt & pauent ad nutum eius. Quòd autem angelos columnarum nomine appellet, testatur beatus Hieronymus, qui in commentariis super librum Iob, hunc locum interpretans, ait: Stabilitatem ergo solum modo permanentem in natura angelorum, D columnarum nomine sentiamus, quia non solùm immobiliter in sanctitate perseuerantes sunt, sed etiam æternæ beatitudinis gloria speciosi. Nam de futura immobilitate hominum ita ait filius Dei: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei. Hæc Hieronymus, vel quicunque est illorum commentarium author. Nam ex eo constat non esse Hieronymi, quia idem Hieronymus citatur in eis. Et beatus Gregorius in moralibus postquam illa verba Iob interpretatus est de iustis hominibus, ad angelos conuersus, dicit: Quod (sicut superius diximus) de sanctis quoque angelis nil obstat intelligi: quia ipsæ quoque virtutes cœlestium quæ hunc sine cessatione conspiciunt, in ipsa sua contemplatione contremiscunt. Sed idem tremor ne eisdem pœnalis sit, non timoris est, sed admirationis. Hæc Gregorius. Et certè quantum ego possum coniicere, ex hoc fonte processit error Petri Abailardi quo putauit non esse aliquem timorem qui non sit pœnalis. Aduertere enim debuisset esse aliquem timorem sine pœna, qui dicitur timor reuerentialis, vel, vt verius dicam, nihil est aliud quam ipsa reuerentia. Nam & timoris nomine ipsa reuerentia appellatur sæpissimè in sacris literis. In Euangelio Lucæ legimus quòd postquam Dominus suscitauit adolescentem filium viduæ, accepit omnes timor, & magnificabant Deum. Quo loco timor reuerentiam designat. Omnes enim qui astabant, viso tanto miraculo reueriti sunt Deum, eò quòd talem prophetam misisset in mundum, qui tam miraculosa opera faceret. Hoc autem ex iis quæ sequuntur, facilè est coniicere. Nam postquam dixit timorem occupasse omnium animos, addidit, & magnificabãt Deum. Magnificare autem Deum magis est effectus reuerentiæ quàm pœnalis timoris. Similiter Paulus Apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola, ait. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, A honorem. Quæ verba interpretans Theophylactus, sic ait: Nec solùm pecunias debere illis affirmat, quin & timorem, hoc est pudo[illegible]n & verecundiam, & honoris plurimum principibus exhibendum: ita vt cui debeatur hic honos, honos reddatur. Timor autem duplex est. Altero noxij ex malorum facinorum conscien[illegible] corripiuntur: alterum vicissitudine quadam impertiuntur qui mu-

Petrus Abailar.

Psal. 18.

1. Ioan. 4.

Iob. 26.

Apoc. 3.

Lucæ. 7.

Roma. 13.

tuo detinentur amore, cuiusmodi timor honor est quidam præcipuus, qualis ille videtur, cùm inquit: Nihil deest timentibus eum. Et, Timor Domini permanet in seculum seculi. Timor autem hoc loco venerationem quandam prætendit. Hæc Theophylactus. Aliquis est ergo timor omni carens pœna, & hunc dicimus inesse beatis. Quòd si bene intellexisset Petrus Abailardus, nunquam negasset timorem Domini esse in futuro seculo.

Psal. 33.
Psal. 18.

TIRANNVS.

De hac re fuit quædam hæresis docens quemlibet tyrannum posse licitè & meritoriè occidi per quemcunque vasallum suum etiam per clanculares insidias, non obstante quocunque fœdere inter eos inito, etiam per iuramentum confirmato, & hoc absque sententia aut mandato iudicis cuiuscunque. Huius hæresis autor fuit (vt testatur Ioannes Gerson) quidam Ioannes parui. Aduersus hunc errorẽ multæ patent viæ per quas illum expugnare valemus. Primò ex definitione tyranni. Tyrannus siquidem, iuxta eam vocis significationem qua nunc omnes vtũtur, ille dicitur, qui non iure dominatur in republica, aut vltra iustas dominii sui leges potestatem suam exercet. Quapropter nomen tyranni non solùm conuenit regi aut alteri principi, sed cuicunque alteri aliquod dominium exercenti, si illud tale dominium illi nõ conuenit: aut si conuenit, ad plura se extendit quam permittat lex sui dominii. Et ita episcopus est tyrãnus si per vim & violentiam tenet episcopatum, aut si iure possidet, non tamen secundùm iura regit & gubernat, sed exactiones vltra debitum extorquet, aut alia similia exercet quæ episcopo non licent. Eodem modo papa posset esse tyrannus. Ad eundem modum maritus potest dici tyrannus erga vxorem, si illam non tanquam carnem suam, sed tanquam mancipium quoddam tractauerit. Si ergo quilibet tyrannus potest occidi à subdito suo, ex hoc sequeretur confusio totius iustitiæ: quoniam tunc etiam vxor posset occidere marium suum quum tyrannicè in illam dominatur: possent oues interficere suũ pastorem, siue ille esset vnus simplex parochus, siue episcopus, siue papa, si istorum aliquis tyrannicè regeret: possent etiam filii interficere parentem suum, si pater legem paternæ dominationis quoquo pacto excederet. Et ita assertio illa viam aperit cuilibet subdito non solùm ad inobedientiam, sed etiam ad inferendam necem suo superiori, quoniam posset causari illum esse tyrannum. Hoc autem quam sit perniciosum, non est nunc opus docere, cùm sit ipsa luce clarius. Præterea, multo peius est crimen hæreseos quàm tyrannidis. Sed nõ licet cuilibet occidere hæreticum, ergo nec licebit etiam cuilibet occidere tyrannum. Secunda via oppugnare possumus hanc pestiferam hæresim ex ratione insidiarum: quoniã etsi licitum esset tyrannum occidere, nõ tamẽ per insidias & fraudes & deceptiones. Quamuis enim non teneamur hosti reuelare veritatem omnẽ, tenemur temen nunquam illi dicere mẽdaciũ: quoniã os quod mentitur, occidit animã. Ideo Deus dedit locum refugii in quẽ posset tutè confugere iis, qui casu fortuito alium occiderat sine insidiis. De illo verò, qui per insidias occiderit, oppositam tulit legem, dicens: Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum vt moriatur. Tertia via patet qua eadem hæresis expugnetur ex ratione fœderis iuramento firmati, quia non obstante tali iuramento, asserit licitum esse vasallo interficere tyrannum. Diuinus psaltes ait: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus. Si omnes qui loquuntur mendacium, Deus perdet, quid illum facturum censebis de iis qui peierãt? Nunquid omnes mentientes perdens, saluabit peierantes? Absit. Nam & periurium mendacium est, & non qualecunque, sed iuramento firmatum. Quod si quis dicat iuramentum illud cum tyranno factum non obligare vasallum ad eius obseruationem, obstant huic responsioni plura sacræ scripturæ testimonia quibus probatur pactum quodcunque aut fœdus etiam cum hostibus factum debere seruari. Nam hac sola de cansa Iacob turbatus est & iratus contra Simeonem & Leui filios suos, quia violauerant pactum cum Sychimitis initum. Et hac de causa quum alios filios moriens benediceret, istis maledixit, inquiens: Simeon & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderũt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob & disperdam eos in Israel. Propter eandem etiam causam reprehenditur Sedechias rex Iuda, quia videlicet rebellauit contra Nabuchodonosor regem Babylonis, cùm tamen prius illi fecisset iuramentum de fidelitate seruanda. Beatus Augustinus lib. 1. de Ciuitate Dei, cap. 15. laudat Marcum Attilium Regulum Consulem Romanum, quia ne violaret fidem quam iuramento firmatam Carthaginensibus hostibus dederat, mortem elegit, eámque pati maluit, quam fidem hosti præstitam violare. Accedit ad hæc quod si licet rumpere fœdera etiam iuramento stabilita, via tunc aperiretur latissima ad omnem diffidentiam & omnem controuersiam patens. Nullus enim iam fidet alteri aliquid promittẽti, quoniam etsi promissa iuramento confirmet, quisque iustè metuere potest ne posteà contra iuramentum faciat, cùm id licitè facere possit. Nullus etiam erit controuersiæ finis, si nulla est obligatio iuramenti, quoniã (vt ait Apostolus) omnis controuersiæ finis est iuramentum. Alia adhuc patet via eáque apertissima, qua hæc pestifera hæresis prosterni possit, defectus videlicet potestatis in occidente vt aliquem iustè occidere possit. Quamuis enim aliquis sit quãtumlibet scelestus & criminosus, qui mille mereatur mortes, non potest tamen iustè ab aliquo occidi nisi ab habente potestatem & iurisdictionem. Scelestissimus homo fuit Cain, qui primus sanguinem humanum fudit, fratrémque occidit: qui cùm timeret ne ob sua scelera occideretur à quolibet qui illum inuenisset, dixit illi Deus, Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Præterea, quemadmodum r[illegible] iuris docet, sententia non à suo iudice

B

Sap. 1.
Exod. 21.
C

Psal. 5.

Gene. 34.
Gene. 49.
2. Par. 26
August.
D

Heb. 6.

Gene. 4.

ſuo iudice lata, nulla eſt. Et Paulus Apoſtolus hunc & ſimiles tyrannicidas apertè reprehendit, dicens: Quis es tu qui iudicas ſeruum alienum? Poſſet enim ab illo ſubdito, qui occidit tyrannum non expectata ſententia iudicis ſuperioris, iuſtiſsimè peti: In qua autoritate hoc facis? Quis te conſtituit iudicem per eum? Si poteſtatem occidendi habes, oportet vt illam habeas à Deo: quoniam nullus habet in aliquem poteſtatem, niſi illa ſit deſuper data. Omnis enim poteſtas à Domino Deo eſt. Oſtende ergo vbi Deus dederit ſubditis hanc poteſtatem, vt abſque iudicis ſententia poſsint occidere tyrannos. Nos autem facilius oſtendemus hoc eſſe à Deo prohibitum. Nam per præceptum illud: Nō occides, iuxta omnium ſacrorum doctorum interpretationem, prohibetur illa hominis occiſio quæ propria autoritate & abſque iudicis ſententia fit. Qui inſcio principe (inquit lex) bellum gerit, reus eſt læſæ maieſtatis. Rurſum: Rex qui ſupremam habet autoritatem, non poteſt citra iuris ordinem, aliquem non monitum, non vocatum, non conuictū interficere: multo ergo minus hoc poterit ſubditus. At qui per inſidias aliquem interficit, contra iuris ordinem id facit: non ergo licet ſubdito per inſidias interficere tyrannum. Deinde, contra naturalem legem eſt quòd in alicuius controuerſiæ definitione aut deciſione idem ſit pars iudex & teſtis, quoniam hoc ſoli Deo conuenit propter ſummam illius ſapientiam & bonitatem. Cùm autem ſubditus ſine ſuperioris iudicis ſentētia tyrannum occidit, tūc ipſemet eſt iudex, pars oppoſita reo, & teſtis. Multa ſunt ergo propter quæ hæc peſtifera aſſertio reiici meretur. Quapropter Conciliū Conſtantienſe ſeſsione. 15. hanc doctrinam velut fidei Catholicæ repugnantem damnauit, ita dicens: Præcipua ſolicitudine volens hæc ſacroſancta ſynodus ad extirpationē errorum & hæreſum in diuerſis mundi partibus inualeſcentium prouidere ſicut tenetur, ad hoc collecta eſt. Nuper accepit quòd nonnullæ aſſertiones erroneæ in fide & bonis moribus multipliciter ſcandaloſæ, reipublicę ſtatum & ordinem ſubuertere molientes dogmatizatæ ſunt, inter quas hæc aſſertio delata eſt: Quilibet tyrannus poteſt & debet licitè & meritoriè occidi per quemcunq; vaſallum ſuum & ſubditum, etiam per clanculares inſidias, & ſubtiles blāditias, vel adulationes, non obſtante quocunque præſtito iuramento ſeu cōfœderatione factis cum eo, non expectata ſententia vel mandato iudicis cuiuſcunque. Aduerſus hunc errorem ſatagēs hæc ſancta ſynodus inſurgere, & ipſum funditus tollere, præhabita deliberatione matura, declarat, decernit, definit huiuſmodi doctrinam erroneam eſſe in fide, & in moribus: ipſamque tanquam ſcādaloſam, & ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditiones, periuria, vias dantem, reprobat, & cōdemnat. Declarat inſuper, decernit, & definit quòd pertinaciter doctrinam hanc pernicioſiſsimam aſſerentes ſunt hæretici, & tanquam tales iuxta canonum ſanctiones puniendi. Hucuſque Concilium Cōſtantienſe. Ioannes Gerſon teſtatur fuiſſe æditum in Concilio Conſtantienſi librum quendam aduerſus hūc errorem. Sed fateor me illum non vidiſſe. Monere tamen volui lectorem, vt ſi forte illum inuenire poſſe crediderit, diligentiam apponat.

Cōcilium Conſtan.

VERECVNDIA.

Fvit quædam hæreſis docens de nulla re quæ nobis eſt à natura donata, erubeſcendum eſſe. Huius hæreſis autores fuere Ture Lupini, qui ob hanc ſententiam more Cynicorum philoſophorum omnia verenda publicitus nudata geſtabant, & in publico velut iumenta coibant. Et certè hanc hæreſim natura ipſa redarguit, à qua inſitam habemus quarundam rerum verecundiam. Quapropter partes illæ inferiores corporis humani per quas mares & fœminæ in coitu commiſcentur, à verecundia & pudore ſortitæ ſunt nomen, vt verēda & pudenda dicantur. Præterea ſicut virtus parit honorē, & inde gloriā: ita vitium parit vituperium, & inde verecundiam. At licet partes illæ inferiores corporis humani ex ſe non magis vitioſæ ſint quàm reliquæ corporis partes, tamen hoc habent vt teſtimonium referant illius peccati quod primus homo per inobedientiam cōmiſit. Nam cum Adam pòſt habito præcepto diuino de pomo veti to comedit, reciproca inobedientia punitus eſt, ita vt in ſuo corpore ſuorum membrorum pateretur inobedientiam, quam in membris genitalibus ſtatim expertus eſt. Hæc autem membrorum inobediētia, velut perpetua quædam punitio in memoriā priſtini peccati in nobis omnibus remāſit. Cùm enim omnes reliquæ corporis partes ad nutum & imperiū voluntatis noſtræ moueantur & quieſcant, ſola membra genitalia nutui voluntatis repugnant, & obedire recuſant. Si vis leuare manum, leuatur illa. Si vis illam inclinari deorſum, inclinatur eadem: & ad eundem modū reliquæ omnes corporis partes obediūt voluntati. Sæpe tamen cōtingit vt membra genitalia repugnante voluntate erigantur, & eadem aliquādo renitente deprimantur. Patimur ergo in partibus illis inobedientiam & rebellionem in teſtimoniū illius inobedientiæ quam primus parens noſter aduerſus Deum exercuit. Si ergo de vitio quolibet iuſtè erubeſcimus, oportet vt de illis corporis partibus erubeſcamus, in quibus & punitio & teſtimoniū priſtini peccati hucuſque remāſit. Rurſum, poſtquam Adam peccauerat peccatum ſuum cognoſcens, volenſq; à facie domini in paradiſo ambulātis fugere, dixit Deo: Vocem tuā Domine audiui in paradiſo, & timui, eò quòd nudus eſſem. Quo loco conſtat timorem capi pro verecundia, quod patere facile poteſt ex ea quam reddidit timoris cauſa. Timui (inquit) eò quòd nudus eſſem. Inde enim erat timor, hoc eſt verecundia, quia in corpore ſuo nudo experiebatur iam ſui coporis inobedientiam, quæ ſui peccati erat teſtimoniū. Hanc etiam Adæ & Euę erubeſcentiā teſtantur ea perizomata quæ illi fecerūt cùm cognouerunt ſe nudos, vt illas in[illegible]riores corporis partes tegerēt. Deinde, ſi de nulla re naturaliter data eſſet erubeſcendum, iniuſtè repre[illegible]enditur Cham filius Noë eò quòd videns patrem inebriatum habentem verenda nudata, nunci[illegible]fratribus ſuis: immeritò etiā alij fratres, videlicet Sem & Iaphet, laudarentur quia verenda patri[illegible]xerūt. At cùm ob illud facinus fuerit Cham maledictus à patre, & alij

Ture Lupini.

Gene. 3.

Ibidem.

Ibidem. 9.

filii, propterea quòd patrem operuerunt, fuerint à patre benedicti, conuincitur meritò vt aliqua sint de quibus erubescere debeamus, etiam si à natura sint nobis data. Nam ob hanc solam verecundiæ causam Sem & Iaphet videntes patrē nudum auerterunt facies suas, vt verenda patris non viderent. Adde quòd pars vestis sacerdotalis, qua iuxta præceptum Domini vestiendus erat sacerdos, cum intrabat in sancta erant femoralia in tegumentum earum partium, ex quibus nudatis maxima oritur verecundia. Abeant ergo effrontes Turelupini, & quos Deus tegit, ipsi denudare vereantur.

Exod. 39.

VINVM.

Seuerus. Seueriani

Seuerus, à quo Seueriani hæretici originem duxerunt, docuit non licere vllo pacto bibere vinum, eò quòd fabulosa quadam vanitate (vt Augustinus ait) dicebat de Satana & terra germinasse vitem. Hunc errorē nullus ex his qui de hæresibus scripserunt (quos tamen vidisse licuit) tribuit alicui alteri quam huic Seuero. Beatus tamen Hieronymus dicit hunc fuisse errorem Tatiani. Nam in commētariis super prophetā Amos, interpretans illum prophetæ locū: Propinabatis Nazaræis vinū, &c. sic ait: De hoc loco hæresim suā Tatianus Encratitarū princeps struere nititur, vinum asserens non bibendū, cùm & lege præceptū sit ne Nazaræi bibāt vinū, & nunc accusentur à propheta qui propinent Nazaræis vinū. Qui si literā sequūtur in omnibus, & Iudaicas fabulas Ecclesiis ingerūt Christi, ergo & comā nutrire debent & vnā passam ac viridē nō comedere, & super matre & patre mortuis nō ingredi: & si fortè hęc fecerint, & fuerint humana vel fragilitate vel necessitate superati, radāt capita, & irriti sint omnes dies consecrationis & laboris eorū. Quòd si hæc nō faciunt, neque possunt more Iudaicorum cauponū miscere aquā vino, vmbras veritati, Euangelii gratiæ legis necessitatem, ebrietatem illam intelligant, qua curis secularibus inebriatur & obruitur animæ vigor, & illos prophetis mandare dicentes: Ne prophetetis, quo liuore superati, prohibent eruditos viros doctrinæ proferre sermonem. Hucusque Hieronymus. Ex cuius verbis constat Tatianum etiam hanc docuisse hæresim. Augustinus tamen, aut Philaster, etiam cùm errores Tatiani recēset, nunquam huius hæresis meminit. Et certè (vt candidè loquar) hęc hæresis non solùm nocet animæ, sicut & quælibet alia, sed etiam nocet corpori: quoniam etsi vinū immodicè sumptum multum noceat, moderate tamen potatum plurimas corpori præstat vtilitates. Ideo Sapiens Ecclesiasticus ait: Exultatio animæ & corporis vinum moderate potatum. Sanitas est animæ & corporis sobrius potus. Prætereà, si vinum malum esset ex sua natura, Saluator noster non vertisset aquam in vinū: neque initium signorum illius fuisset vinum ex aqua factum. Et si non liceret bibere vinum, idem Saluator non præcepisset ministrantibus in conuiuio nuptiarum, vt ferrent vinum Architriclino. Rursum, ipsemet Saluator cum discipulis cœnās bibit vinum, & potandum dedit discipulis suis: & vinū in sanguinem suum mutauit, eosque eodem modo facere docuit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Deinde Paulus Apostolus Timotheo scribens consulit vt aquam non bibat, sed modico vino vtatur propter stomachum suum, & frequentes eius infirmitates. Nec opus est plura citare testimonia, cùm hęresis sit tam manifesta. Cæterùm quod Seuerus docuit vinum non bibendum, quia malum, & ideo malum, quia dicebat de Satana & terra germinasse vitem: hoc non est opus nunc oppugnare: quoniam iam suprà in titulo de creatura, ostendimus omnes creaturas esse ex se bonas, easque omnes esse à Deo, & non ab aliquo alio principio.

Tatianus Amos. 1. Hierony. Eccle. 31. Ioan. 2. Matt. 26. Luc. 22. 1. Tim. 5.

VIRGINITAS.

Iouinian⁹ Heluidi⁹.

Iouinianus monachus docuit virginitatē non esse apud Deum maioris meriti quàm cōiugium, sed pares dixit esse nuptias virginitati. Ob cuius doctrinam multę virgines sacrę prouectæ ætatis, posthabito voto quod emiserant, nupserūt. Ipse tamen Iouinianus, quāuis monachatum deposuit vxorem ducere noluit: nō quia inde maius apud Deum meritum se habiturū sperabat, sed ne nuptiarū pateretur molestias, se cōtinere dicebat. Hunc errorem etiam impingit Heluidio Hieronymus. Quis autē istorū prius errorem hunc docuerit, mihi nō est certū: hoc tamē constat, vtrūq; eorum fuisse Hieronymo coæuū, & Hieronymū prius scripsisse aduersus Heluidiū quàm aduersus Iouinianū: quoniam in 1. lib. cōtra Iouinianum meminit illius libri quem aduersus Heluidium scripserat. Sed vterlibet istorum prior altero hunc errorē docuerit, constat ex verbis Hieronymi nullum istorum fuisse primū huius hæresis autorem quia huius hæresis principatum tribuit Basilidi. In 2. enim libro aduersus Iouinianum circa finē sic ait Hieronymus: Quadringenti ferè anni sunt quòd Christi prædicatio fulget in mundo, ex quo innumerabiles hæreses tunicam illius consciderunt. Vniuersus penè error de Chaldæo & Syro & Græco sermone processerat. Basilides magister luxuriæ & turpissimorum complexuum, post tot annos ita in Iouinianū quasi in Euphorbum transformatus est, vt Latina quoque lingua haberet hęresim suā. Hęc Hieronymus. Ex cuius verbis constat hanc hæresim à Basilide initium sumpsisse. Augustinus tamen in libro de hæresibus de hoc Basilide differens, nihil tale illi impingit. Philaster etiam Basilidis errores recensens, nunquam huius erroris meminit. Credamus ergo Hieronymo tanquam diligētissimo rerum inquisitori, præsertim cùm alii non contradicant, sed taceant. Epiphanius tamen libro 1. cōtra hæreses tomo 2. de Basilide differens, & omnes illius errores enarrās non dicit illum æquasse nuptias virginitati, sed dicit illum promiscuum coitum & liberum, aliasque nefādas libidinis species docuisse, prout Satu[illegible]nus illius magister fecerat. Et fortè propter hanc causam Hieronymus dixit Basilidem transformatum fuisse in Iouinianum quamuis nihil ille de virginitate dixerit. Post istos hac nostra ætate surrexit M[illegible]us Lutherus, qui Hiericho iam diu destructam cum Dei maledictione reædificauit, multo peio[illegible] illam faciens quam olim

Basilides Hierony. Lutherus

sub Iouiniano fuerat. Nam hic non est contentus nuptias æquare virginitati, prout Iouinianus fecerat: sed adeò virginitatem deiicere conatus est, vt non sit veritus illam dicere malam esse, & Dei præcepto contrariam. Vt autem omnibus demẽtia istius sit nota, verba illius citabo, quæ ille in libro de votis monasticis scripsit. Cœlibatus, inquit ille, virginitas, aureolæ, nugæ sunt, & mera sathanæ mendacia. Et in libro de coniugali vita volens ostendere, esse impossibile seruare virginitatem, hæc ait. Sicut in potestate mea non est, quo minus sim mas, ita minimè situm in me est, vt sim sine muliere. Et aliquibus interpositis subdit. Crescite & multiplicamini, non est præceptum, sed plusquàm præceptum, quòd nos nõ possumus impedire, vel prætermittere: sed perinde necessarium est, & magis necessariũ quàm edere, & bibere, purgari, expuere, dormire, & vigilare. Hæc Lutherus. Vt autẽ hanc suam turpem & impudicam doctrinam melius toti populo persuaderet, non fuit contentus verbo & scriptura illam docere: sed eam opere confirmauit, faciens id quod aliis prædicabat. Nam cùm monachus esset ex familia Eremitarum
D sancti Augustini, velut canis impudicus ad vomitum rediens, omnem monachatum reiecit, & vxorem duxit, quam non nisi monialem esse voluit, vt similes haberẽt labra lactucas. Hæc doctrina, cùm sit carni amicissima placuit illis omnibus, qui carni potius quàm Deo obediunt, & ob hanc causam maxima pars monachorum & monialium Germaniæ, reiecit monachatum, & matrimonium suscepit. Et hæc fuit vna ex præcipuis causis vnde suscepit vires hæresis Lutherana, quia videlicet ea semper docuit quæ populo placent, & ideo magna pars populi Lutherum tãquam Dei prophetam venerata est, & illius doctrinam tanquam Dei oracula suscepit. Nam maior semper est in omni populo stultorum quàm sapientum numerus. Stultorum siquidem, vt ait Sapiens, infinitus est numerus. Ob hanc enim causam, vt notum est omnibus qui rectè sapiũt, tam magna pars mundi legi Mahometis subiicitur: quia maxima pars hominum carnis delitiis afficitur, quas ille sua lege omnibus indulsit. Et hinc patet quàm male Lutherus gloriatur in multitudine discipulorum suorum: quoniam eadem ratione etiam gloriari posset Mahumetes contra Christum: cùm ille etiam plures quàm Christus habeat discipulos & sectatores. Ioannes Caluinus etsi parum faueat virginitati, modestius tamen agit contra illam, quàm Lutherus: Quæ omnia postea, verbis illius hic primum citatis, manifestè omnibus demonstrabo. Pro virginitatis commendatione efficacissimum testimonium est quod Christus Saluator noster ait: Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum, qui potest capere, capiat. Nam cùm dixisset non licere alicui dimittere vxorem suam nisi ob fornicationem: discipuli hoc audito graue admodum existimantes onus matrimonii ob vinculum illius indissolubile, dixerunt: Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit
A nubere. Quibus Christus respondit: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sed quod est hoc verbum quod non capiunt nisi illi quibus datum est? Certè hoc quod statim subiungit, dicens: Sunt enim eunuchi qui de matris vtero sic nati sunt. Et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus. Et sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. Ecce verbum quod non omnes capiunt nisi quibus datum est, videlicet castrare seipsum propter regnum cœlorum. Et quia non omnes hoc capere possunt, ne videretur aliquem cogere ad id quod assequi non poterat, in cuiusque arbitrio illud reliquit, dicens: Qui potest capere, capiat. Ex istis verbis Christi apertissimè constat virginitatem esse prælatam matrimonio. Quis enim non videt multo excellentius esse illud ad quod assequendum non omnium vires sufficiunt, quam illud quod tam facile est, vt omnes illud capessere possint? Nullus est cui integra est natura, qui coire non possit. At rarus est qui possit ab omni specie coitus abstinere. Non enim omnes hoc capiunt. Prætereà, Apostolus Paulus in priore epistola ad Corinthios, viduitatem præfert nuptiis, & virginitatem præfert ambabus, dicens: Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Quid iam amplius desideramus aduersus Iouinianum? Poterat ne fortè expressius aliquid pro virginitatis assertione proferri? Qui non iungit matrimonio virginem (inquit ille) melius facit. Et posteà viduam præferens nuptæ, ait: Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit. Quòd si dormierit vir eius, liberata est à lege. Cui autem vult, nubat, tantùm in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundùm meum consilium. Puto autem quòd & ego spiritum Dei habeam. Antè tamen quam hanc sententiam Paulus diceret, plura disseruit, per quæ ostendit latam esse inter matrimonium & virginitatem distantiam. Qui sine vxore est (inquit) solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mũdi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Circunspiciamus bene & perpendamus fideliter virginitatis & matrimonij discrimen. Virgo Domino, maritus vxori placere cupit, & vt vxori placeat, solicitudinem gerit de iis rebus quæ in mundo sunt, & ad mundum spectant: & ita diuisus est, quia qui adhæret Deo, vnus spiritus efficitur cum eo. Vbi autem vnitas, ibi non est diuisio. Virgo igitur non est diuisus, quia soli Deo placere cupiens, vnicum solùm habet spiritum, & hunc diuinum. At maritus qui etiam placere cupit vxori, ac Deo, hic diuisus est in duas partes, vnam qua Deo placere optat, si modò optat: & aliam qua cupit placere vxori. Dicat ergo nunc Iouinianus: Nónne melius est placere Deo, quàm placere vxori? Nónne præstantius est adhærere Deo, & effici vnum spiritum cum eo, quam diuisum esse in multas solicitudinum partes & miseriarum? Si placere Deo melius, consequens est vt virginitas sit præstantior matrimonio. Rursum, Saducæis quærentibus à Saluatore nostro de muliere quæ septem fratribus successiuè nupserat, quem illorum post resurrectionem habitura esset, respondit idem Saluator: In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cœlo. Ex quibus verbis constat nuptias esse hominum: Continentiam autem angelorum proprium munus. Quantum ergo angeli hominibus præstant, tantum virginitas præponitur matrimonio. Deinde hoc etiam conuincit multitudo virtutum quas ad sui sustentationẽ exigit

1. Cor. 7.

Matt. 22.

virginitas,vt tanquam altera Heſter illis velut ſuis ancillis innitatur.Oportet enim virginem eſſe abſtemium:quoniam luxurioſa res eſt vinum.Exigitur abſtinentia cibi:quoniam libidinis ignes,ciborum fo- C
mentis increſcūt.Summè neceſſarium eſt paciſci fœdus cum oculis,prout ſe feciſſe teſtatur Iob, ne cogitaret quidem de virgine:quoniam,vt ait Eccleſiaſticus,ſpeciem mulieris multi admirati reprobi facti ſunt. Nec minus oportet obſerare aures ad turpiloquia: quoniam (vt ait Menander apud Paulum) corrumpunt bonos mores colloquia mala. Eſt etiam neceſſaria oris & labiorum cuſtodia, vt non declinet cor illius in verba malitiæ, ne fortè ex leui verbo tuo aliqua vulneretur, & vt par pari referat, illa poſteà ſimilibus verbis transfigat cor tuum,& blanditiis labiorum ſuorum protrahat te & ſtatim ſequaris eam quaſi bos ductus ad victimam. Plurimas certè paſſurus eſt moleſtias, qui virginitatem intemeratam cuſtodire cupit. Propter quod meritò virginitas ſimilari ſolet ebori, quod propter nimiam vetuſtatem vertitur in colorem rubeum, cum tamen à natura ſit album, quia virginitas diu conſeruata æquiualet martyrio, & eſt quaſi quædam ſanguinis effuſio. Denique nunquam poteſt eſſe virginitas ſola, ſed oportet eam velut reginam eſſe ingenti ancillarum comitatu ſtipatam. At qualiter fieri poſſet vt non ſit nobilior virginitas, cui multo plures deſeruiunt virtutes quàm matrimonio? Demum hæc Iouiniani aſſertio, prout ratio & fidei regula exigebat, totius Catholicæ Eccleſiæ ſententia bis damnata eſt.Nam Syricius papa,habito Romæ ſacerdotum concilio, primus eam damnauit, vt ex epiſtola eius de condemnatione Iouiniani ad epiſcopos Africanos patere poteſt, in qua ſic habetur:Nos ſanè nuptiarum vota non aſpernanter accepimus, quibus velamine interfuimus, ſed virgines Deo deuotas maiore honorificentia muneramus. Facto ergo presbyterio, conſtitit doctrinæ noſtræ, id eſt, Chriſtianæ legi hæc omnia eſſe contraria:vnde Apoſtolicum ſequuti præceptum, quia aliter quam accepimus, annunciabant, omnium noſtrorum tum presbyterorum, tam diaconorum, quàm etiam totius cleri vnam factam conſtat eſſe ſententiam, vbi Iouinianus, Auſentius, Genialis, Geminator, Felix, Plotinus, Martianus, Ianuarius, & Ingenioſus, qui accentores nouæ hæreſis & blaſphemiæ inuenti ſunt, diuina ſententia, & noſtro iudicio in perpetuum damnati extra Eccleſiam remanerent. Hæc Syricius papa. Et Africani epiſcopi hanc Syricij recipientes epiſtolam, Concilium in plebe Thelenſi congregarunt, in quo re (vt decebat) plene examinata, approbarunt damnationem Iouiniani per Syricium factam, & eidem Syricio papæ de hoc negocio reſcripſerunt. In quorum epiſtola hæc habentur verba: Agreſtis enim vlulatus eſt, nullam virginitatis gratiam, nullum caſtitatis ordinem reſeruare, promiſcuè omnia velle confundere, diuerſorum gradus abrogare meritorū,& paupertatem quandam cœleſtium remunerationum inducere, quaſi Chriſto vna ſit palma quam tribuit, ac non plurimi abundent tituli præmiorum. Simulant ſe iſti non donare coniugio. Sed quæ poteſt laus eſſe coniugij, ſi nulla virginitatis eſt gloria? Neque verò nos negamus ſanctificatum à Chriſto eſſe coniugium, diuina voce dicente: Erunt ambo in vna carne, & in vno ſpiritu. Sed prius eſt quod nati ſumus, quàm quod effecti, multoque præſtantius diuini operis myſterium, quàm humanæ fragilitatis remedium. Iure laudatur bona vxor, ſed melius pia virgo præfertur, dicente Paulo: Qui iungit virginem ſuam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Hæc enim cogitat quæ Dei ſunt,illa quæ mūdi: illa coniugalibus vinculis colligata eſt, hæc libera vinculorum: illa ſub lege, iſta ſub gratia.Bonum coniugium,quo eſt inuenta poſteritas ſucceſſionis humanæ: ſed melior virginitas, per quam regni cœleſtis hæreditas acquiſita, & cœleſtium meritorum reperta ſucceſſio. Per mulierem cura ſucceſſit, per A
virginem ſalus euenit. Denique ſpeciale ſibi donum virginitatis elegit, & integritatis munus exhibuit, atque in ſe repræſentauit, quod elegit in matre. Et aliquibus interiectis, circa finem epiſtolæ hęc verba ſubiunguntur. Itaque Iouinianum, Auſentium, Geminatorem, Felicem, Plotinum, Genialem, Martianum, Ianuarium, & Ingenioſum, quos ſanctitas tua damnauit, ſcias apud nos quoque ſecundùm iudicium tuum eſſe damnatos. Hæc Concilium Thelenſe. Sed quia virginitatis honorem & excellentiam illius contra illius hoſtes defendere ſtatuimus, opus eſt vt aduerſariorum obiectionibus reſpondeamus.Hoc autem tanto libentius faciemus, quanto illorum obiectiones minus negocium nobis faceſſere conſpicimus. Primò quidem nobis obiiciunt illud quod primis parentibus, ſtatim poſtquam illos condidit Deus,dixit. Creſcite,inquit illis,& multiplicamini. In quibus verbis,vt ex verbis Lutheri ſupra citatis conſtat, dicunt virginitatis hoſtes, Deum omni homini dediſſe præceptum de matrimonio contrahendo. Ioannes Caluinus, quem dixi non eſſe tam acerbum virginitatis hoſtem, ſicut Lutherus, hoc idem aſſerit. Nam in illo ſuo opere, de inſtitutione Chriſtianæ religionis, capite 3. vbi agit de lege, interpretans præceptum illud: Non mœchaberis §. 63. hæc ait. Hac lege conditus eſt homo,vt ſolitariam vitam non agat, ſed adiuncto ſibi ſubſidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc neceſsitatem magis addictus eſt. Hæc Caluinus. Sed quia iſta poterant in bono ſenſu accipi, vt pro ſolo illo tempore intelligerentur eſſe dicta: ne à nobis ita poſſent intelligi, mentem ſuam nobis magis aperire voluit.Nam in eodem capite §.66. poſtquam dixerat melius eſſe nubere quàm cum ſcorto coire,contra ſacerdotes & monachos qui caſtitatem perpetuam Deo promittunt,hæc ait.Noſtri verò ſacrifici,monachi, & moniales,omiſſa huiuſmodi conſideratione,cœlibatui ſe pares eſſe confidunt. B
Quo enim oraculo edocti ſunt,conſtaturum ſibi tota vita caſtitatem, in cuius finem eam vouerit. Audiunt de vniuerſali hominum conditione Dei vocem: Non eſt bonum homini eſſe ſoli. Intelligunt, atque vtinam non ſentirent peccatum in nobis manens,non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia audent excutere in totam vitam? cum donum continentiæ ſæpius in certum tempus,prout oportunitas requirit,concedatur.Hæc Caluinus. In quibus multa ſunt, per quæ oſtendit ſe ſentire,etiam hoc tempore gratiæ ſtare adhuc præceptum vniuerſale,quod omnes obliget ad nuptias contrahendas.Nam ait omnibus etiam nunc dici:Non eſſe bonū homini eſſe ſolū,ſine vxore.Dicit etiam

Iob.31.
Eccle.9.
1.Cor.15.
Syricius papa.
Iouinian⁹.
Auſenti⁹
Genialis.
Geminator.
Felix.
Plotinus.
Marcian⁹
Ianuarius
Ingenioſus.
Cōcilium Thelenſe.
Matt.19.
1.Cor.7.
Gene.1.
Caluinus.

etiam non licere generalem vocationem in totam vitam excutere. Generalem autē vocationē dicit esse illam, qua omnes à Deo vocamur ad matrimoniū, quæ vocatio etsi differri possit, non tamen in perpetuum, vt ait, poterit reiici. Virginitatem ergo ad certum aliquod tempus limitatam, commendat: perpetuam verò damnat, quia est, vt verbis illius loquar, contra generalem Dei vocationē, hoc est, cōtra generale præceptum. Si tamen Deus virginitatis donū alicui in speciali cōcesserit, illud fatetur esse virtutē, sed hanc nemini nisi ad tempus cōcessam esse dicit. Verba illius in illo tertio capite §.64. sunt hæc. Virginitas, fateor, virtus est nō contemnenda: sed quoniā aliis negata est, aliis non nisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonij subsidiū se cōferant, vt ita in suæ vocationis gradu castitatem colant. Hæc Caluinus. Ex cuius verbis cōstat, illum hoc solo à Luthero differre, quòd Lutherus omnem prorsus virginitatē damnat: Caluinus autem non omnem, sed illam solam quæ est per totum vitæ decursum: quoniam hanc dicit, nunquam esse à Deo concessam. Nam postquam dixit virginitatem esse virtutem, statim virginitatem ipsam diuidens, dixit illā aliis esse negatam, aliis non nisi ad tempus concessam. Caluinus siquidem, vt opinor, vidit apertissima sacræ scripturę testimonia virginitatem commendantia, quibus contradicere nō potuit: & ideo summo studio quæsitam viam inuenit, per quam minimam virginitatē cōmendaret, videlicet ad certū tempus limitatam: perpetuā verò, quæ maior & verior virginitas est, damnat. De hoc ergo cōuenit inter Lutherum & Caluinū, quod vterq; dicit, nuptias esse omnibus præceptas, & virginitatē perpetuā esse diuino præcepto prohibitā. Quæ sententia est tam apertè hæretica, vt non esset opus cōtra illam disputare, nisi aduersus homines effrontes ageremus, quibus manifestissima quæq; probare oportet. Si virginitas temporalis & limitata, virtus est, vt ait Caluinus, multo maior erit virtus virginitas perpetua: quia ipsa virtutis ratio multo magis reperitur in ista, quā in illa. Virtutis siquidē obiectū est, bonū difficile: quia nō potest esse virtus, nisi circa difficilia versetur. Quæ res adeò nota est, vt non solùm Christianis, sed ipsis etiā gentilibus fuerit manifesta. Nam vt Aristotelem & reliquos philosophos omittā. Virgilius vel quisquis ille est, qui literam Pythagoræ mystico sensu interpretatus est, hæc dixit.

Virgilius.

Litera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primum spectantibus offert.
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Et Ouidius libro secundo de Ponto, ait.

Ouidius.

Difficile est, fateor, sed tendit in ardua virtus.

Si virtutis materia est bonum difficile, consequens est necessariò inde deductum, vt maior sit in illo bono virtus, in cuius assecutione maior est difficultas. Et hoc etiam docuit nobilis quidam alius poëta, Lucanus scilicet libro nono Pharsaliæ, sic dicens:

Lucanus.

Serpens, sitis, ardor, arenæ
Dulcia virtuti, gaudet patientia duris.
Lætius est, quoties magno sibi constat honestum.

Cùm igitur multo maior sit difficultas in conseruatione perpetuæ virginitatis, quàm temporalis ad certum tempus limitatæ, apertè conuincitur virginitatem perpetuam multo excellentiorem esse virtutem quā illa quę ad tempus limitatū seruatur. Fortè hic dicet Caluinus, virginitatem perpetuam, quāuis magnam habeat difficultatem, non esse virtutem sed peccatum, propterea quod Deus illam prohibuit, quando matrimonium præcepit, dicens: Crescite & multiplicamini. Si ita responderit Caluinus, cogetur fateri, vt Deus hominibus prohibuerit, id quod ex se virtus est: quoniā virginitas perpetua, nisi Deus illam prohibuisset, vt Caluinus ait, virtus ex sua natura erat. Deinde, mirum est, vt id quod hodie virtus est, cras nulla rerum mutatione facta sit vitiū. Sed hæc missa faciamus, & discutiamus an verū sit quod nobis obiiciunt, omnibus hominibus datum esse generale nuptiarum præceptum per illa verba, Crescite & multiplicamini. Hoc falsissimum est, apertissimumque mendacium: quia non possum mihi persuadere vt non aliter sentiant quàm dicunt, nisi fortè nimius libidinis affectus intellectum eorum excæcauit. Non est enim verisimile illos non legisse Paulum, vbi ait. De virginibus autem pręceptum Domini non habeo, consilium autē do. Et post pauca. Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Si Deus generale nuptiarum pręceptum omnibus dedit, vt Lutherani dicunt, ergo Paulus Deo contradicit, quum contra Dei præceptum virginitatem consulit. Absit tamen vt Paulum Deo contrariū esse dicamus. Fortè Caluinus dicet, Paulum solam virginitatem illam cōsuluisse, quæ ad certum tēpus restringetur, quam Deus non prohibuit. Sed Pauli verba sunt tam clara & tam manifesta, vt nullo modo patiantur se in talem sensum detorqueri. Nam soluto ab vxore dicit Paulus, Noli quærere vxorem: Nō dixit, noli ad hoc aut illud tempus quærere vxorē. Sed absolute & sine vlla tęmporis limitatione dixit, Noli quærere vxorem. Præterea, si fuisset generale præceptū nuptiarum omnibus sine vlla exceptione datum, peccassent omnes qui perpetuò virginitatem seruauerunt, quia præceptū Dei transgressi sunt. Peccasset ergo Ioannes Euāgelista, peccasset & Ioannes Baptista: imò, quod his omnibus multo horribilius est, peccasset illa mater Dei virginitatem perpetuam seruans. Nullæ tamen sunt piæ aures quæ hoc vel audire patiātur. Deinde, si illud est præceptum, ergo steriles quamuis matrimonio copulētur, peccant: quia nō multiplicant genus humanum, neque replent terram. Quis autem prudēs illos peccare dicet propter omissionem illius rei quam præstare non possunt? Fatemur ergo illa Dei verba continere præceptum, quod olim ante Christi aduentum, & prope conditionem humanæ naturæ, homines obligabat ad solas nuptias vt per illas humanum genus propagaret. At posteà humano genere satis propagato, iam

non obligat illud præceptum, sed liberum est cuique aut virginem esse, aut matrimonio ligatum. Et in huius rei testimonium est quod Hieronymus olim Heluidio illud idem præceptum cõtra virginitatem obiicienti, respondit, sic dicens. Pro conditione temporum sancti veteris testamenti aliæ subiacuerunt sententiæ: & aliæ nos in nouo testamento, in quos fines seculorum deuenerunt. Quamdiu lex illa permansit, Crescite & multiplicamini, & replete terram: & maledicta sterilis, quæ non parit semẽ in Israël, nubebant omnes, & nubebantur, & derelictis parentibus fiebant vna caro. Quando verò vox illa pertonuit, tempus breuiatum est, vt qui habẽt vxores sic sunt quasi non habentes: iam plenus est orbis, nos non capit, quotidie bella secant, morbi subtrahunt, naufragia absorbent, & nihilominus de terminis litigamus. Hęc Hieronymus contra Heluidium. Et libro primo aduersus Iouinianum iterum ait. Necesse fuit prius plantare syluam, & crescere, vt esset quod posteà posset excidi. Simulque consideranda est vis verbi, quum dicit: Crescite & multiplicamini & replete terram. Nuptiæ terram replẽt, virginitas paradisum. Qui in lege præcesserunt, seruierũt temporibus & conditionibus suis, & illã Domini implerũt sententiam: Crescite & multiplicamini & replete terram. Nobis dicitur, tempus in collecto est, superest vt qui habent vxores, sint tanquam non habentes. Hęc Hieronymus. Sed ante Hyeronymum hoc etiam docuit Cyprianus in libro de habitu virginum, hæc dicens. Prima sententia crescere & generare præcepit: Secunda ad continentiam suasit. Cùm adhuc rudis mundus & inanis est, copia fœcunditatis generante propagamur, & crescimus ad humani generis augmentum. Cùm iam refertus est orbis, & mundus impletus: qui capere continentiam possunt, spadonum more viuentes castramur ad regnum cœlorum. Hęc Cyprianus. Sed quia in hieronymi verbis dictum est præceptum illud durasse pro tempore veteris testamenti, admoneo lectorem, vt intelligat illo tempore fuisse præceptum, non tamen omnibus singulatim datum, sed toti hominum multitudini. Sunt enim aliqua præcepta, quæ sic obligant omnes, vt etiam obligẽt singulos, cuiusmodi sunt omnia præcepta decalogi. Sunt rursus alia pręcepta, quę totam rempublicam obligant, non tamen singulos quosque eiusdem reipublicę. Talia sunt pręcepta de magistratibus in ciuili republica: & præcepta de diuersitate pastorum in republica Ecclesiastica. Præceptum siquidem diuinum est, vt varij sint in Ecclesia episcopi, & vnus supremus totius Ecclesiæ pastor: non tamen obligantur omnes Christiani vt sint episcopi, neque omnes vt sint summi pontifices: sed illi soli qui ad hoc munus subeundum fuerint electi. Primam cõditionem habuit præceptum illud nuptiarum, in principio quando conditus est homo: quia tunc omnes & singulos obligabat, propterea quod tunc causa præcepti, videlicet multiplicatio generis humani, integra stabat. Posteà verò quando genus humanum erat satis multiplicatum ante Christi aduentum, iam nõ singulos homines obligabat: sed totam rempublicam humanam, in qua necessarium erat vt aliqui matrimonio iungerentur, sed non omnes. Satis enim erat tunc ad multiplicationem generis humani, aliquos esse qui generationi vacarent. Nam si omnes tunc obligarentur ad nuptias contrahendas, consequens esset vt peccasse dicamus Hieremiam, Heliam, Helisæum, tres illos pueros in Babylonis fornacem missos: & Danielem, & Ioannem Baptistam, propterea quod virginitatem seruauerunt. Absit tamen vt hoc illis vertamus in peccatum, de quo illos tanquam de virtute maxima, quamuis sub lege Mosaica vixerint, laudant Ignatius, Epiphanius, Hieronymus, Ambrosius, Damascenus, aliique multi viri sancti ac docti. Postquam autem Dominus sub lege Euangelica dixit, Qui potest capere capiat: tunc data est omnibus libertas, vt virgines possint esse si velint. Et inde extinctum est illud nuptiarum præceptum, quod olim viuebat, ita vt neque singuli, neque omnes teneantur ad matrimonium contrahendum. Et hoc apertè docet Augustinus in libro de bono coniugali, vbi primum ait, sanctos patres veteris legis non debuisse abstinere à concubitu, propterea quod ex illis carnem humanam filius Dei assumpturus erat: deinde in fine capitis noni hæc quæ sequuntur ait. Nunc verò, quum ad ineundam sanctam & synceram societatem vndique ex omnibus gentibus copia spiritalis cognationis exuberet, etiam propter filios solos connubia copulare cupiẽtes, vt ampliori continentiæ bono potius vtantur, admonendi sunt. Sed noui quosdam, qui murmurẽt. Quid si, inquiunt, omnes velint ab omni concubitu abstinere, vnde subsistet genus humanum? Vtinam omnes hoc vellent, duntaxat in charitate de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: multo citius Dei ciuitas compleretur, & acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum vbi ait, quum inde loqueretur: Vellem omnes esse sicut meipsum. Hæc Augustinus, qui cum aliàs sit coniugalis boni propugnator, virginitatem tamẽ matrimonio præferens optat omnes esse virgines. Lutherus autem, & Caluinus, & cæteri omnes eiusdem farinæ neminem vellent esse virginem & continentẽ, ne soli ipsi incontinentes videãtur. Sed est aliud, quod in his Augustini verbis obiter annotare oportet, illum videlicet sensisse Paulum virginem: quod ille colligit ex eiusdem Pauli verbis, vbi ait: Volo omnes esse sicut meipsum, & eandem sententiam multo fusius asserit libro de opere monachorum, capite 4. vbi ex professo videtur pro Pauli virginitate pugnare. Et idem docet Ambrosius prædicta Pauli verba interpretans. Idem asserit Hieronymus in epistola ad Gerontiam, & in alia epistola ad Marcellam de laudibus Asellæ, & in alia ad Eustochium de sancta virginitate. Hæc obiter annotare fuit necessarium propter istos hæreticos Lutheranos, qui errorẽ suum Pauli testimonio & exemplo tutari nituntur, dicentes Paulum fuisse matrimonio ligatum, & ideo vt omnes ad matrimonium hortaretur, dixisse contendunt: Volo omnes esse sicut meipsum. Hæc autem omnia falsa esse, constat ex testimoniis sanctorum virorum quos modo citaui. Obiiciunt tamen nobis Ignatium, qui epistola quinta recensens sanctos viros coniugatos, inter eos numerat Paulum. Nõ est tamẽ verum quod aiunt: quoniam Ignatius nũquã illud de Paulo asseruit, sed hæretici, quibus mos est scripturas deprauare, illas aut addendo aut minuendo, Pauli nomen, quod Ignatius nõ posuerat, in illis epistola inseruerũt. Et huius rei testimoniũ efficacissimũ est, quod in epistolis Ignatij manu scriptis [illegible] in antiquis bibliotecis reperiuntur,

Marginal notes: Hierony. — Gene. 1. — Deut. 7. & 25. — Cyprian⁹ — Mat. 19. — August. — 1. Cor. 7. — B — C — D — A

periuntur, Pauli nomen in illo loco non habetur. Oxoniæ siquidem, quæ Anglicana est academia, est quoddam collegium Magdalenæ, in quo habentur hæ Ignatij epistolæ antiquis & pulcherrimis characteribus scriptæ: & in illa epistola citata, non est pauli nomen, imò nec vllum illius vestigium. Secundò obiicit Lutherus impossibile esse seruare virginitatem, & ideo non esse bonam: quia omnes humanas vires superat: nec solùm superat, vt ait, sed vitæ propriæ dicit esse valde inimicam: quoniam ad vitę proprię conseruationem dicit esse ita necessarium vxoris vsum, sicut cibus & potus. Et hoc ante Lutherum Iouinianus dicebat ad sui erroris defensionem. Nam, vt Hieronymus de illo refert, dicebat neminem posse mutare quod insitum est illi à natura, neque potest reniti inditæ coëundi inclinationi. Sed re vera isti suo pede, omnium aliorum pedes metiri volunt. Quia enim illi ventri & non Deo seruientes non possunt continenter viuere, iudicant illud omnibus esse impossibile. Posset ergo istis congruentissimè adaptari, id quod in alia simili causa Christianus quidam poëta eleganter dixit.

Noctua Phœbæum visu non sustinet orbem.
Hoc etiam Iouis armigero putat esse negatum.
Sic genus exangue suis quod viribus impar
Autumat, Herculeos excellere deputat ausus.

B Dicunt ergo isti omnes impossibilem esse continentiam, quia illi, propterea quod carni obedire volunt, continere non possunt. Hoc tamen quod obiiciunt, si bene consideretur, potius censebitur excusatio sui peccati, quàm argumentatio. Sed hanc illorũ excusationem esse falsam, & merum mendacium, inde apertissimè conuincitur, quod licet verum sit nos ex nostris viribus non posse virginitatem seruare, & ab omni prorsus coitu abstinere, cùm diuino tamen adiutorio, quod deus ipse semper paratus est omnibus petentibus dare, possumus virginitatem illæsam seruare, & si quæ sunt alia multo maiora facere. Nam Paulo roganti Deum, vt auferret ab eo stimulum carnis à quo nimium affligebatur, respondit illi Deus. Sufficit tibi gratia mea. Et postquã hoc diuinum adiutorium multis in rebus fuerat expertus, dixit. Omnia possum in eo qui me confortat. Si omnia, ergo & virginitatem toto vitæ decursu custodire. Sed huic argumento respondet Caluinus in illa sua institutione Christianæ religionis, cap. 3. §. 64. hæc dicens: Neque mihi quispiam obstrepat, quod multi hodie faciunt, Dei se auxilio adiutũ omnia posse. Dei enim auxilium nõ nisi iis adest, qui in viis suis ambulant: hoc est in sua vocatione, à qua omnes se subducunt, qui præteritis Dei subsidiis: necessitates suas superare eluctaríque inani temeritate contendunt. Hæc Caluinus. Quæ omnia tam falsa & impia sunt, vt multò peiora mihi videantur, quàm ipsum huius disputationis caput, propter cuius defensionem hæc ab eo dicta sunt. Caluinus siquidem putat nullum aliud esse remedium illi, qui à carne tentatur, nisi vxorem ducere, & illi copulari. Dicit enim illum præterire Dei subsidia, qui à carne vexatus, non volat ad matrimonium: quasi nullum aliud esset Dei subsidium nisi illud. Non putat esse remedium aliquod abstinentia cibi & potus. Sine Cerere tamen & Baccho, vt dixit quidam, friget Venus. Neque putat Caluinus remedium cõtra carnis ardores esse flagella, aut alias similes carnis castigationes: cùm tamen in contrariam sententiam dicat Ecclesiasticus: Malitia vnius horæ

2. Cor. 2
Philip. 4.
Caluinus

C obliuionem facit luxuriæ maximæ. Non denique putat Caluinus orationem esse remedium in omni tribulatione aut afflictione, nedum in sola carnis tentatione. Qua in re iniuriam facit Deo, qui dixit: Quidquid orantes petieritis, accipietis. Si quidquid, ergo virginitatẽ petentes, accipiemus. Dicit insuper Caluinus inanem temeritatem esse illius qui Dei adiutorio fretus contendit superare omnem carnis tentationem præsertim vehementẽ. Aut ergo Deum impotentẽ credit, aut adiuuare nolentem. De omnipotentia illius nõ puto illum dubitare: de voluntate Dei si dubitat, aut credit illam nõ omnibus esse paratã, audiat quid propheta dicat. Prope est dominus omnibus inuocantibus eum. Cùm dicat omnibus inuocantibus esse propè, conuincitur dominum nemini rectè inuocanti suum auxilium, denegare illud. De hac re quia satis me dixisse memini in titulo de sacerdotio, hæresi 4. in quo loco pro sacerdotũ cœlibatu pugnaui, nolo amplius nunc disputare: sed solùm volo addere aliqua testimonia sanctorum virorum, quæ non fuerunt in illo loco citata, ad probandum nos posse vincere carnis tentationes, quum volumus. Augustinus lib. 2. de meritis & peccatorum remissione, cap. 17. ait. Casti non sumus, non quia nõ possumus, sed quia non volumus. Et super Psalmum 55. iterum ait. In te est quod voueas, & reddas. Et rursum super Psalmum 131. hæc ait. Nemo suis viribus præsumat se posse reddere, quod vouerit. Qui te hortatur vt voueas, ipse adiuuat vt reddas. Hæc Augustinus. Idem etiam docet Chrysostomus homilia 16. super epistolam ad Hebræos, hæc dicens. Quid difficilius, quàm cùm gladiis pilarum more ludere? Quid autẽ grauius, dic mihi, quàm profundum pelagi scrutari? Et decem millia alias artes quis dicere posset? sed omnium istarum facilior est virtus, si voluerimus & in cœlum ascendere. Velle enim hic opus est tantum, & omnia sequuntur. Non potes enim dicere, non possum: neque accusare potes conditorem. Si enim impotẽtes nos fecit & deinde imperat, culpa eius est. Quomodo ergo inquis, multi non possunt? Quo-

Eccl. 12.
Matt. 7.
Psal. 144.
August.
Chryso.

D modo ergo multi nolunt? si enim voluerint omnes poterunt: propter hoc & Paulus dixit: Volo omnes homines esse sicut meipsum. Quoniam sciebat quod omnes poterant esse sicut ipse. Nequaquam enim hoc diceret, si impossibile esset. Vis fieri, principium tantum apprehende. Dic autem mihi: in artibus cunctis, cùm voluerimus in eis perfecti fieri, num sufficit nobis velle, an non etiam aggredimur ipsas res? Veluti quod dico: Vult aliquis fieri gubernator, non dicit volo, & hoc ei sufficit: sed etiam rem ipsam aggreditur. Vult fieri negociator, non dicit volo tantum, sed etiam rem ipsam aggreditur: in longinquo vult proficisci, non tantum dicit volo, sed etiam rem ipsam aggreditur. Et sic in omnibus nõ sufficit velle tantum, sed etiam opus oportet addere, in cœlum autem volens ascendere, dicis tantũ volo. Quomodo ergo dicebas, [illegible]is, quia velle sufficit. De voluntate dixi, cui sit adiunctum opus ipsum: quæ laboranti in ipsa re co[illegible]et. Habemus quippe cooperatorem & adiutorem Deum, tantum ve-

limus, tantum opere accedamus ad rem ipsam, tantum curam geramus, tantum in mentem ponamus & cuncta sequentur. Hæc Chrysostomus. Sed ante illum Origenes eandem sententiam apertius docuit homilia nona super librum Leuitici, sic dicens: Non audistis ex diuinis scripturis, quod certamen est inter homines carni aduersus spiritum, & spiritui aduersus carnem? Nescitis, quod si carnem solam nutriatis, & ipsam frequenti mollicie, ac iugi delitiarum fluxu foueatis, insolescet necessariò aduersus spiritum, & fortior illo efficietur? Quod si fiat, sine dubio eum in suam ditionem reductum, suis coget legibus ac vitiis obedire. Si verò ad Ecclesiam veniens frequenter, aurem admoueas diuinis literis, explanationemque mandatorum cœlestium capias, sicut cibis & delitiis caro, ita spiritus verbis diuinis cõualescet, ac sensibus, & robustior effectus, carnem sibi parere coget, ac suis obsequi legibus. Nutrimenta igitur spiritus sunt, diuina lectio, orationes assiduæ, sermo doctrinæ. His alitur cibis, his conualescit, his victor efficitur. Quia non facitis, nolite conqueri de carnis infirmitate: nolite dicere quia volumus, sed non possumus: volumus continenter viuere, sed carnis fragilitate decipimur, & impugnamur stimulis eius. Tu das stimulos carni tuæ. Tu eam aduersus spiritum tuum armas: & potentem facis, quum eam carnibus satis, vino nimio inundas, omni mollicie palpas, & ad illecebras nutris. Hactenus Origenes. Ex cuius & aliorum verbis constat, ideo Lutheranos non posse virginitatem seruare. quia nolunt. Vellent quidem vincere, sed non pugnare: vellent peruenire ad quietem, sed nollent ire per viam qua est necessariò eundum ad illam. Præterea, istorum temeraria sententia conuincitur testimonio Heliæ, Ioannis baptistæ, & Ioannis euangelistæ, quos constat fuisse virgines, & tamen non propter hoc desierunt esse masculos. Erubescat ergo Lutherus, dicens: Sicut in potestate mea non est qnin sim masculus, ita in potestate mea non est vt sim sine muliere. Ex sua malitia vult Lutherus colligere omnium impotentiam.

Origenes.

Tertiò nobis obiiciunt exempla patriarcharum & Apostolorum, qui cùm sanctissimi fuerint, vxores tamen habuerunt. Quis autem tam arrogans aut insolens est, vt dicere audeat se, propterea quod virgo est, meliorem esse beato Petro Apostolo, aut sanctissimo Abraham? Huic obiectioni ego non possum melius respondere quàm beatus Augustinus, ac proinde illum impræsentiarum citabo, vt pro nobis respondeat, qui in libro de bono coniugali, cap. 21. hæc ait: Ex quo venit plenitudo temporis, vt diceretur, Qui potest capere, capiat: ex illo vsque adhuc, & deinceps vsque in finẽ, qui habet operatur, qui operari noluerit, non se habere mentiatur. Ac per hoc ab eis qui corrũpunt bonos mores colloquiis, inaniter & vana versutia dicitur homini Christiano cõtinenti & nuptias recusanti. Tu ergo melior quàm Abraham? Quod ille quum audierit, nõ perturbetur, neque audeat dicere, melior: nec à proposito delabatur, illud enim non verè dicit, hoc non rectè facit. Sed dicat, ego quidem nõ sum melior Abraham: sed melior est castitas cœlibum, quàm castitas nuptiarum. Quarum Abraham vnam habebat in vsu, ambas in habitu. Castè quippe coniugaliter vixit: esse autem castus sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit. Hæc Augustinus. In quibus verbis duo potissimum sunt annotanda. Primum est, quod vocat corruptores bonorum morum, eos qui prædicta obiectione conantur detrahere virginitati, & illius meritum & dignitatem minuere. Alterum est, quod apertè asserit, castitatem cœlibum esse meliorem, quàm castitas nuptiarum. Quartò nobis obiicit Caluinus, non quidem argumentum insolubile, sed sugillationem impudentissimam, & mendacissimam, imitatus in hac parte illum, qui est pater mendacij, velut filius patrem. Is enim in illo suo libro de institutione Christianæ religionis, qui verius diceretur destitutio Christianæ religionis, cap. 3. §. 66. inuehens contra sacerdotes, & monachos & moniales, qui cœlibatũ tuentur, hæc ait: Quasi verò non aliud cœlibatum esse, aliud virginitatem, luculentum ipsi documentũ præbeant in sua vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant. In hoc certè angelis Dei nimium iniurij, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Hæc Caluinus. Ex quibus verbis, tanquam ex vnguibus leonem, potest facilè quiuis prudens & candidus homo æstimare Caluinum. Nam omnia sunt plena mendaciis, contumeliis, & imposturis. Fatemur quidem multos esse sacerdotes scortatores, adulteros, stupratores: & aliquos etiã similes esse monachos, & moniales: sed nullius istorum vitam, dicimus esse angelicam: neque illos angelis comparamus, vt Caluinus mẽdaciter calumniatur, sed potius eos omnes vocamus sacrilegos, fœdifragos, Veneris progenies: propterea quòd à sui monachatus parentibus degenerarunt, & Veneri potius quàm Deo omnium parenti obedierunt. Quanuis autem tanta sit horum malicia, etsi multò maior adhuc esset, nihil tamen istorum omnium statui derogaret. Coniugium plenis buccinis laudat Caluinus, quod & nos etiam laudamus, multi tamen sunt coniugati adulteri, & quod multò peius est, masculorum concubitores: sed istorum effrænata & peruersa libido nihil derogat coniugio. Optimum est magistratus esse in republica ad rectam illius gubernationem: multi tamen huiusmodi magistratus habent, qui pessimè illis vtuntur, magnas in illis tyrannides exercentes: Sed horum malicia non cogit vt ipse magistratus in se malus sit, cùm à multis aliis bene exerceatur. Optimus qnidem fuit Apostolorum status, quanuis pessimus in eo fuerit Iudas. Quum de dignitate aut merito alicuius status siue cuiuscunque alterius rei disputamus, non oportet ea quæ accidunt aut contingunt, inspicere: sed quid in se habeant, & quid illi necessariò & ex natura sua conueniat. At persona hæc aut illa accidit statui, quia status iste potest esse in aliis valde diuersis & dissimilibus personis. Cùm ergo dicimus virginitatis aut monachatus statum esse vitam Angelicam, ad huius inuestigationem non sunt proponendæ in testimonium virgines fatuæ, quibus regni cœlestis ianua clauditur, & quas sponsus ipse se nescire testatur: sed virgines prudentes, quæ veram virginitatis rationem tenent. Neque proponendi sunt in testimonium mali monachi scortatores, adulteri, quorum deus venter est, & gloria eorum in confusione: sed illos qui iuxta sui status [illegible]ionem viuunt castè, & continẽtissimè, quique omnes libidinis occasiones fugiunt, & Deum freque[illegible]nè orant, & in illo puppim & proram,

August. *Caluinus.* A B C

& proram, vt dicitur, constituunt. Caluinus autem, vt mẽdacio calumniã suam foueret, dixit nos comparare angelis monachos scortatores, adulteros, aut fœdiore alia obscenitate infectos: quod maximum D est mendacium. Nam illos solos angelis comparamus, qui in carne existentes, carnis voluptates nõ experiuntur. Sed neque hoc, vt ego censeo, concedit Caluinus, imò nec audire potest: quia neque ille, neque illius quiuis Lutheranorum magister, quę sua est superbia & ambitio, pati potest vt illis aliquis pręferatur. Et hinc euenit, vt non possint audire aliquam virginitatis excellentiam, ne aliquos sibi præferri audiant: neque possunt pati vel modicam virginitatis laudem, ne videãtur carere aliquo quod sit laude dignum. Sed ne nos solos accuset Caluinus propterea quòd dicimus, verè virgines, aut verè continentes esse angelis similes: & quod hoc dicẽtes nullam angelis iniuriam facimus, profero ad huius sententiæ confirmationem testimonia sanctorum patrum, quorum cuilibet iustius est credere quàm mille Caluinis. Bernardus in sermone de natiuitate virginis Mariæ ipsam beatissimam virginem alloquens, hæc ait. Ne timeas Maria, ne mireris angelum veniẽtem, & maior angelo venit. Ne mireris angelũ Domini, & Dominus angeli tecum. Postremò quídni videas angelum, cùm iam angelicè viuas? quídni visitet angelus vitæ sociam? Quídni salutet ciuem sanctorum, & domesticam Dei? Angelica plenè vita, virginitas: & qui non nubẽt neque nubentur, erunt sicut angeli Dei. Hæc Bernardus. Sed multò maius est quod dicit Hieronymus in sermone assumptionis virginis Mariæ ad Paulam & Eustochiam, vbi hæc ait: Et bene angelus ad virginem mittitur, quia semper est angelis cognata virginitas. Profectò in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis. Vnde in carne angelicam gloriam acquirere A maioris est meriti, quàm habere. Hæc Hieronymus, qui nõ solùm dicit virgines esse angelis æquales, sed maiores illas facit. Ambrosius in eo libro qui dicitur exhortatio ad virgines, hęc ait: Audisti fili quantum sit præmium integritatis, regnum acquiritur, & regnum cœleste, vitam angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius, vt inter homines angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali copula: quoniam quæ non nubunt & qui vxores non ducunt, sicut angeli in terris sunt, vt tribulationem carnis non sentiant, seruitutem ignorent, à mundanæ cogitationis abluẽtur cõtagio, diuinis rebus mẽte intendant, vt tanquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ Dei sunt cogitent. Hæc Ambrosius, qui satis apertè virgines angelis facit æquales: sed his dictis non contentus, postea in libro de viduis, illas angelis facit superiores, hæc dicens: Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angeli asimulantur. Maior tamen est victoria virginum, quàm Angelorum. Angeli enim sine carne viuunt, virgines verò in carne triumphant. Hæc Ambrosius. His omnibus consentit Cyprianus, qui in libro de habitu virginum, prope finem libri virgines alloquens, hæc ait: Domini vox est illa dicentis: Filij seculi huius generant & generantur. Qui autem habuerint dignationem seculi illius & resurrectionis à mortuis, non nubunt, neque matrimonium faciunt, neque enim incipient mori, æquales enim sunt angelis Dei, cùm sint filii resurrectionis. Quod futuri sumus, iam vos esse cœpistis: vos resurrectionis gloriam in isto seculo iam tenetis: per seculum sine seculi cõtagione transitis. Quum castæ perseueratis & virgines, angelis Dei estis æquales, tantùm maneat & duret solita & illæsa virginitas, & vt cœpit fortiter, iugiter perseueret. Hæc Cyprianus. Ecce testimonia B sanctorum atque doctissimorum virorum, qui virginitatis statum angelicam vitam esse dicũt, & virgines angelis æquales faciunt, imò aliqua ex parte maiores. Desinat ergo nobis succẽsere, & nos calumniari Caluinus, quia virgines coniugatis præferimus, & eas angelis cõparamus. Qui plura aduersus hãc hæresim desiderauerit, legat primum librum beati Hieronymi è duobus quos aduersus Iouinianũ scripsit. Nam ibidem omnes suæ eloquentiæ vires pro virginitatis assertione exeruit: adeóque illam extulit, vt aliquibus (quamuis immeritò) parum æquus videatur fuisse matrimonio. Beatus Augustinus scripsit etiam alium librum pro eiusdem virginitatis assertione, qui inscribitur, de sancta virginitate.

Bernard⁹ *Hierony.* *Ambro.* *Cyprian⁹.*

VNCTIONIS EXTREMAE SACRAMENTVM.

NOn minus est ab hæreticis conculcatum extremæ vnctionis sacramentum, quàm reliqua alia. Nam Græci, teste Guidone Carmelita, asserunt hoc sacramentum non prodesse infirmis ad salutem corporis. Vualdenses autem (vt testatur Aeneas Syluius libro de origine Bohemorum, cap. 35.) extremam vnctionem inter Ecclesiæ sacramenta non admittunt. Huius tamen erroris non meminit Guido, cùm errores Vualdensium recenset. Hũc errorem impingit Heracleonitis F. Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum, nescio quem secutus: quoniam August. de Heracleonitis loquens, nihil tale illis tribuit. Philaster de eisdem disserens, nullam huius erroris facit mentionem. Guido qui augustinum & Isidorum in enarrãdis heresibus imitatur, nũquã huius erroris meminit vt eum Heracleonitis impingeret. Omitto quod bonus homo in suo catalogo cõfundit Heracleonitas cum Hierarchitis hæreticis, credens esse eosdem, solo nomine differentes. Cõstat autem ex Augustino & Isidoro diuersas esse factiones sub altero & altero principe militantes. Nam de Heracleonitis disserit Augu. cap. 16. libri de hæresibus, dicítque illos sic vocari ab Heracleone eorũ principe. At Hierachitarum principẽ vocat Hierachã, & de his disserit C ca. 47. Et illa quæ de Heracleonitis catalogus refert, quos ipse putat etiã dici Heraclitas, sumpta sunt ex hoc 47. ca. Augustini, & eisdẽ verbis quibus ab Augustino referũtur, nisi quòd bonus homo aliqua inserit ex suo cerebro, quale est hoc de sacramento extremæ vnctionis, de quo ait illos asserere quod non fuerit à Deo institutum: cùm tamen Augustinus, neque Heracleonitis, neque Hierachitis quicquam simile impingat. Quapropter [illegible]ri nõ desino quòd Iodocus Clichthouæus vir alioqui doctissimus co-

Græci. *Vualden.* *Hæracleonitæ.*

dem modo fuerit deceptus, tribuens hunc errorem Heracleonitis, prout catalogus fecerat. Nam in eo libro quem fecit pro assertione veritatum in Concilio Senonensi definitarum, capitulo de sacramentis Ecclesiæ, de sacramento extremæ vnctionis disserens, dicit quòd negare extremam vnctionem esse sacramentum, fuerit error Heracleonitarũ. Et tamen idem Iodocus in eodem capite de sacramẽto baptismi disputans, testatur se in notandis hæreticis imitari eam hæreticorum descriptionem quam Guido Carmelita fecit, de quo Guidone iam diximus quod nihil tale Heracleonitis impingit. Hunc eundem errorem Iodocus Clichthouæus impingit Ioanni Vviclepho, cùm tamen in Concilio Constantiensi, in quo errores illius damnati sunt, non fuerit de hoc errore notatus: sed apud Thomam Vvalden. qui diligẽtissimè huius Vviclephi errores explorauit, certum huius erroris reperio vestigium. De Luthero tamen certò constat illum reiicere sacramentum extremæ vnctionis: quoniam negat extremam vnctionem esse inter sacramenta computandam. Nam in illo suo libro de captiuitate Babylonica, hæc ait: Si vsquam antea deliratum est, in extrema vnctione nunc præcipuè deliratum est. Et iterum ibidem. Figmentum est, ex hac Apostoli sententia: Si quis infirmatur, &c. à nobis oportere hominem vngi, cùm nõ sacramentum, sed figmentum sit. Hæc Lutherus. Huic consenserunt reliqui omnes, qui Luthero nomina dederunt. Martinus Butzerus, Philippus Melãcton, & alii multi quos longum esset omnes recensere. Ioannes Caluinus in illo suo opere, quod vocauit institutionem Christianæ religionis, cap. 19. postquam negauit vnctionem illam, de qua Iacôbus Apostolus loquitur, esse sacramentum, dixitque illam non ad hanc ætatem, sed tantum ad tempus Apostolorum pertinere, fuisseque solam gratiam curationum, hæc ait. Quanquam etiam si obtinuerint, huic ætati cõuenire, quod de vnctione ab Iacôbo præcipitur (à quo longissimè absunt) nec sic quidem adhuc multum promouerint in approbãda sua vnctione, qua hactenus nos illeuerunt. Iacôbus omnes homines vult inungi: isti non infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt: quum iamiam anima in primoribus libris laborat, vel vt ipsi loquuntur, in extremis. Si præsentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum acerbitatem leniãt, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt, qui nunquam in tempore medentur. Iacôbus vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vnctorẽ nõ admittunt, nisi sacrificulum. Hęc Caluinus. Quamuis tamẽ Caluinus oblatret, & totis viribus reluctetur, nos, Deo duce, probabimus vnctionem illam, qua ægroti, iuxta ritum à beato Iacôbo declaratum, vnguntur, esse verum sacramentũ à Christo Iesu institutum, haberéque omnia quæ ad cõsummatam sacramenti rationẽ exiguntur: Nam illud est manifestum quod Marcus Euangelista describens executionem illius mandati, quando Christus misit duodecim Apostolos binos, dans illis certam quandam legationis regulam quam sequi deberent, ait: Et exeuntes prædicabant, vt pœnitentiam agerent: & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo multos ægros & sanabantur. Hanc autem olei vnctionem Apostolos non ex sua sola autoritate & præsumptione, sed ex Christi mandato fecisse, inde piè & christianè conuincitur, quia non est credendum Apostolos in tali ac tanta legatione formam mandati à Christo illis dati excessisse. Nam si quid, quod non fuisset illis mandatum, in ea legatione fecissent, postquam ad Christum redierũt, meritò fuissent ab eo reprehensi, quia cùm essent illius discipuli, noluerunt supra magistrum suum esse, tentantes facere id de quo non fuerant ab eo admoniti. De hac enim re, ne quid simile facerent, illos tunc, vt Matthæus refert, admonuit sic dicens: Non est discipulus super magistrum, nec seruus super Dominum suum. At Apostoli ex hac legatione ad Christum redeuntes: vt Marcus testatur, renunciauerunt ei omnia quæ egerant, & docuerant: neque tamen de illa olei vnctione ad ægrorum sanitatem, fuerant à Christo reprehensi. Christus autem quum illos ad prædicandum misit, vt Matthæus ait. Præcepit illis vt infirmos curarent, & cùm ipsi Apostoli hoc mandatum exequentes olei vnctione ægros sanarent, & ad Christum reuertentes, & hoc illi renunciantes, non reprehendantur ab eo, conuincitur inde hanc olei vnctionem fuisse illis à Christo mandatam. Si illi non ex propria autoritate, sed ex Christi mandato ægros oleo vnxerunt, & hac vnctione sanauerunt, illud non sola naturali olei virtute faciebant: quia etsi oleum in aliquibus ægritudinibus medicinale sit, non tamen in omnibus: quia multæ sunt ægritudines quibus magis potest obesse quàm prodesse oleum. Deinde, si oleum ex sua naturali virtute sanitatem præstare poterat, nulla ex illa curatione poterat sumi cõfirmatio aut comparatio doctrinæ Euãgelicæ, prout sumebatur ex aliis eorum operationibus miraculosè factis, quarum potestatem ad sermonis confirmationem Christus illis dedit, quando illos ad prædicandum Euangelium misit. Quanuis etiam hæc esset olei naturalis virtus vt omnibus subuenire posset corporis ægritudinibus, non tamẽ animæ sanitatem perinde præstare potest. Christus autem quum discipulos ad prædicãdum misit, non fecit illos corporum chyrurgos, aut medicos, vt solis corporibus mederentur: sed potius animabus. Nã ipse Christus illorum magister, vt omnes sacri doctores concorditer docẽt, neminem sanauit in corpore, cui non etiam animæ salutem præstaret, vt verè dicere posset, se totum hominem in sabatto sanasse. Ex his omnibus cõuincitur illam olei vnctionem à Christo Apostolis mandatam & ab ipsis factam, sacramenti alicuius rationem habuisse, quod magis ad salutem animæ, quàm corporis fuit institutum. Et huic nostræ & Catholicæ assertioni testimonium reddunt, nõ solùm scholastici Theologi, quos isti hæretici dedignantur, & trecentenarios vocant, sed antiqui doctores sancti perinde ac docti, ex quibus aliquot impræsentiarum citabo. Beda in commentariis super Marcum, interpretans illa verba, quibus ait Apostolos oleo vnxisse multos ægrotos, hæc ait: Dicit Apostolus Iacôbus: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super ipsum, vngentes eum oleo in nomine Domini. Et si in peccatis sit, dimittentur ei. Vnde patet ex ipsis Apostolis hunc sanctæ Ecclesiæ morem esse traditum, vt energumeni, vel alij quilibet ægroti vngantur oleo, pontificali benedictione consecrato. Hæc Beda. In quibus verbis multa sunt, quæ annotare oportet. Primum est, quod oleum illud, quo Apostoli, Christo viuente,

Vviclepb. *Lutherus.* *Caluinus* *Matt. 10.* *Mar. 6.* *Mat. 10.* *Ioan. 7.* *Beda.*

D A B

viuente, ægrotos vngebant, dicit eſſe idem cum eo de quo Iacôbus Apoſtolus loquitur. Alterum eſt, quod oleum illud debet eſſe pontificali benedictione conſecratum, & hoc non ex recenti Eccleſiæ cōſtitutione, ſed ipſorum Apoſtolorum traditione. Ex qua ſententia redarguitur Caluinus, & alij omnes Lutherani, qui hanc olei benedictionē pontificalem irrident atque ſubſannant. Theophylactus prædicta Marci verba interpretās, ait: Quod vnxerint oleo Apoſtoli, ſolus Marcus narrat, quod & frater Domini Iacôbus in Catholica epiſtola dicit. Infirmatur quis inter vos, aduocet presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper illum vngentes eum oleo. Eſt igitur oleum, & ad labores vtile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuū, ſignificátque miſericordiam Dei & gratiam ſpiritus, per quam à labore liberamur, & lucem ac gaudium, & hilaritatem ſpiritualē accipimus. Hæc Theophylactus. In quibus verbis id potiſſimum annotare oportet, quod dicit oleum illud eſſe ſignum gratiæ ſpiritualis. Quæ ſententia ſatis eſt ad cōuincendum vnctionem illam eſſe ſacramentum, iuxta illam ſacramenti definitionem, quæ ab omnibus recepta eſt, & ſic ait: Sacramentū eſt ſignum ſenſibile ex inſtitutione diuina gratiam ſignificans, quā Deus dare promiſit omnibus illud ſuſcipientibus. Caluinus tamen, & reliqui Lutherani negāt gratiam in tali vnctione dari, & huius gratię vllā à Deo eſſe datam promiſsionem. Sed præter Theophylactum qui illis in hac parte contradicit, audiát Hieronymum, qui in cōmentariis ſuper Marcū, prędicta illius verba interpretans, hęc ait: Mittuntur deinde duodecim Apoſtoli, & datur eis poteſtas præcepta docendi, vt comitetur verbū ſimul & factū: & cū promiſsis inuiſibilibus viſibiles virtutes miſcēt: & cū vngebant oleo ęgros, infirmitatem fidei virtute corroborant. Hęc Hieronymus, qui virtutem illius vnctionis dicit eſſe infirmitatem fidei virtute corroborare: dicit etiam promiſſa inuiſibilia eſſe mixta cum viſibilibus virtutibus. Plura adhuc aliorum ſanctorū virorū teſtimonia infra in aliud propoſitū citabo, quæ etiam huic rei ſeruire poterunt, ſi illa diligens lector bene aduerterit. Ex his omnibus conuincitur apertiſsimè, falſum eſſe quod Caluinus & reliqui eiuſdem farinæ aiunt, vnctionem illam ad tēpus Apoſtolorum, in quo vigebat gratia curationum, ſpectaſſe, & nō ad hanc noſtram ętatem, in qua talis gratia non floret. Nam Beda dicit ab Apoſtolis ad ſuá vſque ætatē vnctionem illā per oleum epiſcopali benedictione cōſecratum in Eccleſia duraſſe. Et Iacôbus Apoſtolus qui hanc vnctionē diuino ſpiritu actus expreſsit, nō præſcripſit vllum tempus ad illius exercitium & virtutem: ſed ſine vlla temporis limitatione locutus eſt. Vos igitur Lutherani, qui tam improbè ſoletis à nobis in omnibus exigere verbum Dei, date nobis verbum Dei: quod dicat illam vnctionem pro ſolo illo tempore fuiſſe datam. Hoc autē verbum cùm non poſsitis oſtendere, cōſequens eſt vt iuxta veſtram doctrinam, vobis in hac parte non ſit credendum: quia pro veſtra ſententia nullum Dei verbum profertis. Deinde, quòd vnctio illa non ſit ſola gratia ſanitatum dicenda, conuincitur ex eo, quod non eſt data ad ſolam corporis medelam, ſed ad augendam animæ gratiam, vt fortior ſit anima in illo tempore, in quo dæmon ſolet diligentius & fortius ad peccatum ſolicitare. Nam conſtat, quod tempore Apoſtolorum nō omnes presbyteri hanc gratiam curationum habebant: quia diuerſa ſunt, vt Paulus ait, dona gratiarum: Aliquibus enim datā eſſe ait Paulus, gratiam ſanitatum, non omnibus. At Iacôbus de omnibus presbyteris loquitur, adhortans eos vt vngant infirmos: ergo vnctio illa de qua Iacôbus loquitur, plus aliquid habet quàm gratiam ſanitatum, videlicet gratiam per quam remittuntur peccata venialia, ſed quia iſtos hæreticos parum mouent teſtimonia quorumcunque hominum etiam ſanctorum & doctiſsimorum, cùm tamen ipſi aliàs totis viribus conantur illorum ſuffragiis adiuuari, ideo alio apertiſsimo ſacræ ſcripturæ teſtimonio cōtra illos iam agere volo. Contra hanc hæreſim apertiſsimum profert teſtimonium beatus Iacôbus, qui in ſua canonica epiſtola ita inquit: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Ecce huius ſacramenti proclamationem ab Apoſtolo Iacôbo factam. Nam ex verbis Apoſtoli conſtat in extremæ vnctionis collatione omnia adeſſe quæ ad ſacramentum perfectum exiguntur. Eſt enim ibi materia, videlicet oleum ſacrum quo vngendus eſt infirmus. Exprimitur etiam forma, ſacerdotis videlicet oratio. Effectum autem huius ſacramenti expreſsit, dicens: Et ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Verùm Lutherus videns ſe hoc teſtimonio conuinci, illud ita reiicere conatur, vt epiſtolam illam neget eſſe Apoſtoli Iacôbi. Et ſi Apoſtoli Iacôbi eſſet, dicit nō licere Apoſtolo ſua autoritate ſacramentum inſtituere, hoc eſt diuinam promiſſionem cum adiuncto ſigno dare, cùm hoc ſolius Chriſti ſit munus proprium. Duobus itaque modis eneruare conatur illud Apoſtoli teſtimonium. Primò, quòd epiſtola illa non ſit Iacôbi Apoſtoli. Deinde, & ſi ſit Apoſtoli, illi tamen dicit non fuiſſe facultatem inſtituendi ſacramentum. Horum primum iam ſatis (vt exiſtimo) ſuprà lib. 1. cap. 2. confutauimus, cùm de canonicis ſcripturæ libris diſputauimus. Illo enim loco ex pluribus Conciliorum decretis oſtendimus eam Iacôbi Apoſtoli epiſtolam in catalogo librorum canonicorum eſſe locatam. Veniamus ergo ad id in quo apertè oppugnat Apoſtolum, dicens: Et ſi ſit Iacôbi Apoſtoli, illi tamen non licuit inſtituere ſacramentum. Non eſt iam quod miretur aliquis Lutherū conuitiis inſectari pontificem & Cæſarem, cùm de tam atroci crimine notet Apoſtolū, vt ſine autoritate & contra fas auſus ſit inſtituere ſacramentum. Nullus certè fuit vnquam tam demēs, ac impiæ maledicentiæ, qui diceret Apoſtolum fuiſſe tam arrogantem, vt pro ſacramento traderet populo quod non eſſet ſacramentum. Ceterùm, quòd ait Apoſtolum non habere poteſtatem inſtituendi ſacramentum, nos etiam fatemur: quanquam aliorum ſit opinio, quæ mihi nunquam placuit, Eccleſiam poſſe inſtituere ſacramentum. Dicimus ergo Apoſtolum non inſtituiſſe ſacramentum, ſed verbis illis id tradidiſſe populo quod ipſe acceperat à Chriſto, qui alia mundo volebat inſinuare per Matthæū, alia per Marcum, per Lucam, alia rurſum per Ioannem. Sunt enim peculiaria quædā cuique Euangeliſtæ, quorum nullus alius meminit: de qua re extat canon ab Euſebio Cæſarienſi æditus.

Theoph.

Hierony.

1. Cor. 12.

Iacob. 5.

Quid ergo vetat vt quædam etiam nobis innotescere voluerit Christus per Apostolum suum Iacobũ, de quibus nec Euangelistæ vllum sint verbum loquuti? Præsertim cùm constet multa nobis per Apostolum Paulum insinuasse, quæ omnino ab euangelistis prætermissa sunt. Hoc autem ita esse testimonio beati Augustini persuademus, qui lib. 2. de visitatione infirmorum, docens infirmũ debere confiteri, & Eucharistiam sumere, & oleo sancto vngi, ita inquit: Nec prætermittendũ est illud Apostoli Iacôbi præceptum: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmũ, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. Ergo si roges de te & pro te fieri, sicut dixit Apostolus Iacôbus, imò per Apostolum suum Dominus, ipsa videlicet olei sacri delibutio, intelligitur Spiritus sancti typica vnctio. Hæc Augustinus. In quibus verbis illud est aduertendum quod ait, imò per Apostolum suum Dominus. Quibus verbis satis apertè innuit Apostolum Iacôbum fuisse illius sacramenti duntaxat præconem, non autem institutorem. Præterea, Innocẽtius papa, huius nominis primus, in quadam epistola ad Decẽtium Eugubinũ episcopum, capite vltimo, sic ait: Sanè quoniam de hoc sicuti de cæteris cõsulere voluit dilectio tua, adiecit etiam filius meus Celestinus diaconus in epistola sua esse à tua dilectione positum illud quod in Apostoli Iacôbi epistola conscriptum est: Infirmatur quis in vobis, inducat bresbyteros, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & suscitabit illum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quod ab episcopo confectũ, non solùm sacerdotibus, sed omnibus vti Christianis licet in sua aut suorum necessitate inungendo. Cæterùm illud superfluum videmus adiectum, vt de episcopo ambigatur quod presbyteris licere nõ dubium est. Nam idcirco de presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus aliis impediti, ad omnes languidos ire non possunt. Cæterùm si episcopus postea dignum ducit aliquem à se visitandum, & benedicere, & tãgere chrismate sine cunctatione potest, cuius est ipsum chrisma conficere. Hæc Innocẽtius, vir quidem sanctitate perinde ac scientia illustris. Ex cuius verbis constat nõ esse recentẽ (vt Lutherus somniat) huius sacramenti institutionem. Innocentius siquidem ante mille & centũ annos Ecclesiæ vniuersali præfuit, qui ex testimonio Iacôbi Apostoli docet infirmos oleo sancto debere inungi. Sed ad pleniorẽ huius rei declarationem, attendat lector quid dicat Beda prædicta Iacôbi verba interpretans in commentariis super epistolas canonicas. Nam super illa verba, Et orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, hæc ait: Hoc & Apostolos fecisse in Euangelio legimus, & nunc Ecclesiæ cõsuetudo tenet, vt infirmi oleo consecrato vngantur à Presbyteris, & oratione comitante sanentur. Nec solùm presbyteris, sed vt Innocentius papa præscribit, etiam omnibus Christianis vti licet eodem oleo in sua aut suorum necessitate vngendo. Quod tamen oleum non nisi ab episcopo licet cõfici. Nam quod ait, Oleo in nomine Domini, significat oleum cõsecratum in nomine Domini. Vel certè quia etiam cùm vngunt infirmum, nomen domini super eum inuocare debent. Hæc Beda. In quibus verbis etiam annotare oportet illa duo, quæ suprà annotauimus in aliis verbis illius ex commentariis super Marcum. Sed illud Innocentii vbi concedit omnibus Christianis, vt hoc oleo benedicto possint vti, in sua aut suorum necessitate inungendo, sic intelligendum est, quod permittitur cuilibet Christiano, vt necessitate occurrente se aut alios illo oleo vngere possit, si illum ad hoc faciendum mouet deuota olei illius affectio, & ideo sperat ex illo salutem assequi posse. Non tamen est sic intelligendum, quod quilibet christianus sic vngens oleo illo infirmum, conficiat sacramentum vnctionis: quia papa non posset hoc cõcedere cuilibet Christiano, vt posset esse minister huius sacramenti, quod ex institutione diuina à solo sacerdote ministrari potest. Quod autem hoc solum concesserit Innocentius, ex ipsius Innocentii verbis, quæ proximè citauimus, facilè colligi potest. Nam solùm cõcessit vt oleo vngerent, nõ autem vt verba quibus hoc sacramentum conficitur, dicerent. De qua re opus fuit admonere lectorem propter calumnias Caluini. Nam is in loco supra citato de extrema vnctione loquens, & volens probare illam non esse sacramentum, neque solos sacerdotes esse illius ministros, hæc ait. Referũt enim Innocentium papam, qui Augustini ætate Romanæ Ecclesię pręfuit, instituisse, vt nõ presbyteri modo, sed omnes etiam Christiani oleo vterentur, in suam suorumque necessitatem vngendo. Author Sigibertus in Chronicis. Hæc Caluinus, qui apertè testatur se non legisse Innocẽtiũ, sed illud didicisse ex Chronicis Sigiberti: quod si ipsum Innocentium legisset, illiúsque sententiæ acquiescere voluisset, planè intellexisset vnctionẽ olei à beato Iacôbo descriptam, quæ non solùm oleum, sed etiam verba complectitur, à solis presbyteris aut episcopis posse ministrari: sed huic non obstat quod simplicem tantũ olei vsum cuilibet Christiano concessit, qui non cõcessit, vt reliqua faceret, ex quibus à vero ministro peractis, integrũ constat sacramentum. Demũ hoc ipsum cõfirmat Ecclesiæ Catholicæ definitio, quæ ad hunc vsque diem semper & vbique sensit extremam vnctionem esse sacramentum vnum è septem ab ea receptis. Concilium nanque Florentinum sub Eugenio quarto celebratum, sic ait: Quintum sacramẽtum est extrema vnctio, cuius materia est oleum oliuæ per episcopum benedictum. Hoc sacramentum nisi infirmo, de cuius morte timetur, dari non debet: qui in his locis vngendus est, in oculis propter visum: in auribus propter auditum: in naribus propter odoratum: in ore propter gustum vel locutionem: in manibus propter tactum: in pedibus propter gressum: in renibus propter delectationẽ ibidem vigentem. Forma huius sacramenti est hæc: Per istam vnctionem & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi dominus quicquid deliquisti per visum: & similiter in aliis membris. Minister huius sacramenti est sacerdos: effectus verò eius est mentis sanatio, & in quantum animæ expedit, etiam corporis. Hactenus concilium Florentinum. Sed multò locupletius & apertius de hoc sacramento disseruit concilium Tridentinum, quod in sessione quarta sub Iulio tertio celebrata, fuerunt enim in eodem concilio aliæ plures sessiones sub Paulo tertio illius prædeces-

Iacob. 5. — *Innocẽtius primus.* — *Beda.* — *Cõcilium Florẽtinũ* — *Cõcilium Tridẽtinũ*

C D A

prædecessore, hanc dedit circa hoc sacramẽtum doctrinam. Visum est autem sanctæ synodo, præcedẽti doctrinæ de pœnitentia adiungere ea quæ sequuntur de sacramento extremæ vnctionis, quod non B modo pœnitentiæ, sed totius Christianæ vitæ, quæ perpetua pœnitentia esse debet, consummatiuum existimatum est à patribus. Primum itaque circa istius institutionem declarat & docet, quod clementissimus Redemptor noster, qui seruis suis quouis tempore voluit de salutaribus remediis aduersus omnia omnium hostium tela esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in sacramentis aliis præparauit, quibus Christiani conseruare se integros dum viuerent ab omni grauiori spiritus incommodo possint: ita extremæ vnctionis sacramento finem vitæ tanquam firmissimo quodam præsidio muniuit. Nam etsi aduersarius noster occasiones per omnem vitam quærat, & captet, vt deuorare animas nostras quoquo modo possit, nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suæ versutiæ neruos intendat ad perdendum nos penitus, & à fiducia etiam, si possit diuinæ misericordiæ deturbandos, quam cum impendere nobis exitum vitæ prospicit. Instituta est autem sacra hæc vnctio infirmorum tanquam verè & propriè sacramentum noui testamenti à Christo Domino nostro, apud Marcum quidem insinuatum, per Iacôbum autem Apostolum, ac Domini fratrem fidelibus commẽdatum ac promulgatũ. Infirmatur, inquit, quis in vobis inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo sancto in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit remittentur ei. Quibus verbis, vt apostolica traditione per manus accepta Ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministrum, & effectum huius salutaris sacramenti. Intellexit quidem Ecclesia, materiam esse oleum ab episcopo benedictum: nam vnctio aptissimè Spiritus sancti gratiam, qua inuisibiliter anima ægrotantis inungitur, repręsentat: formam deinde esse illa verba, per istam vnctionem, &c. Res porrò & effectus huius sacramenti illis verbis explicatur: Et oratio fidei saluabit in- C firmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, dimittentur ei. Res etenim hæc, gratia est Spiritus sancti, cuius vnctio delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, & ægroti animam alleuiat, & confirmat, magnam in eo diuinæ misericordiæ fiduciam excitando, qua infirmus subleuatus, & morbi incommoda ac labores leuius fert, & tentationibus dæmonis calcaneo insidiantes facilius resistit, & sanitatem corporis interdum, vbi saluti animæ expedierit, consequitur. Iam verò quod attinet ad præscriptionem eorum, qui & suscipere & ministrare hoc sacramentum debent, haud obscurè fuit illud etiam in verbis prædictis traditum. Nam & ostenditur illic proprios huius sacramenti ministros esse Ecclesię presbyteros, quo nomine eo loco non ætate seniores, aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut episcopi, aut sacerdotes ab ipsis ritè ordinati per impositionem manuum presbyterii. Declaratur etiam esse vnctionem infirmis adhibendam, illis verò præsertim, qui tam periculosè decumbunt vt in exitu vitæ constituti videantur, vnde & sacramentum exeuntium nuncupatur. Quod si infirmi post susceptam hanc vnctionem conualuerint, iterum huius sacramenti subsidio iuuari poterunt, quum in aliud simile vitæ discrimẽ inciderint. Quare nulla ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam & dilucidam beati Apostoli Iacôbi sententiam docent, hanc vnctionem vel figmentum esse humanum, vel ritum à patribus acceptum nec mandatum Dei, nec promissionem gratiæ habentem, & qui illam iam cessasse asserunt, quasi ad gratiam curationum duntaxat in primitiua Ecclesia referenda esset: & qui dicunt ritum & vsum quem sancta Romana Ecclesia in huius sacramẽti administratione obseruat, Iacôbi Apostoli sententiæ repugnare, atque ideo in alium commutandum esse: & denique qui hanc extremam vnctionem à fidelibus sine peccato contemni posse affirmant. Hæc enim omnia manifestissimè pugnant cum perspicuis tanti Apostoli verbis. Nec profectò Ecclesia D Romana aliorum omnium mater & magistra aliud in hac administranda vnctione, quantum ad ea quę huius sacramenti substantiam perficiunt, obseruat, quàm quod beatus Iocôbus præscripsit: neque verò tanti sacramenti contemptus absque ingenti scelere, & ipsius sancti Spiritus iniuria esse posset. Hactenus doctrina Concilij Tridentini. Verùm ne quis contra illam docere, aut quouis modo loqui temerè auderet quatuor canones latam anathematis sententiam continentes contra huiusmodi temerarios assertores protulit, & sunt qui sequuntur.

Iacob. 5.

1. Canon. Si quis dixerit, extremam vnctionem non esse verè & propriè sacramentum à Christo Domino nostro institutum, & à Iacôbo Apostolo promulgatum: sed ritum tantum acceptum à patribus, aut figmẽtum humanum, anathema sit.

2. Canon. Si quis dixerit, sacram infirmorum vnctionem non conferre gratiam, neque remittere peccata, neque Alleuiare infirmos: sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum, anathema sit.

3. Canon. Si quis dixerit, extremæ vnctionis ritum & vsum, quem obseruat sancta Romana Ecclesia repugnare sententiæ beati Iacôbi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque à Christianis absque peccato contemni, anathema sit.

4. Canon. Si quis dixerit, presbyteros Ecclesiæ, quos beatus Iacôbus adducendos esse ad infirmum vngendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos: sed ætate seniores in quauis communitate, ob idque proprium extremæ vnctionis ministrum non esse solum sacerdotem, anathema sit.

Hi sunt Canones Concilii Tridentini de extremæ vnctionis sacramento. Inter quos primus à Catholicis annotandus est, vt ex illo intelligant, reiectam esse illam sententiam quorundam Theologorum scholasticorum dicentium, sacramentum extremæ vnctionis esse à beato Iacôbo institutum. Quæ sen- A tentia, vt in principio huius capitis dixi, nunquam mihi placuit: & quamuis ante Cõcilii huius definitionẽ absque crimine hæresis vtcunque defendi potuit, nunc tamen citra hæresim eam tueri non licet. Sed opus est vt hæreticorum obie[illegible]nibus respõdeamus, quanquam illæ tam ridiculæ sunt, vt respõsione indignæ merito cẽseri possin[illegible]lumus in illo loco suprà citato, hæc obiicit nobis: Cur nõ aliquam nata

toriam Siloe destinát, in quam certis temporum vicibus se immergant malè habentes? Cur nõ mortuis incumbant, quoniam puerum mortuum illi incubãdo suscitauit Paulus? Cur non lutũ ex sputo & puluere sacramentũ est? Hæc Caluinus. Et eodem argumento se tuentur Vuirtẽbergenses in confessione fidei quã obtulerunt in Cõcilio Tridentino. Hoc Lutheranorum omniũ argumentũ manifestissimè ostẽdit illorum omnium ignorantiam: quia sic argumentantur, quasi nos ideo solùm dicamus extremam vnctionem esse sacramentum, quia Apostoli illa vngentes sanabant corporũ infirmitates. Nos tamen non ideo vnctionem dicimus esse sacramentũ: quia Apostoli vnctione illa ægrotis sanitatem corporis conferebant: sed quia sic corpora sanãtes, animam ad bonum per gratiam roborabant, quam Deus illis ægrotis per Apostolorum ministerium tunc dabat, & nunc per aliorum sacerdotũ ministerium confert. Lutum illud, quo cæcus vnctus est, nullam habuit sanandi virtutem, aut si aliquã habuit, tunc solùm illã continuit, cùm Christus illo liniuit oculos cæci: neque postea vllo cæco dedisset visum, etiam si illo aliquis alius linitus & postea in natatoria Siloe lotus fuisset. Esto, cæcis corporis visum dedisset, non tamẽ perinde animæ gratiam contulisset: quia Deus nullam de his dederat promissionem, & ideo sacramẽtum dici non potest, cum absit diuina promissio de donatione gratiæ. Et idem per omnia de natatoria Siloe dicimus. At vnctio illa qua Apostoli vngebant infirmos, vsque ad finem seculi durat, & æqualem semper circa animam, ad quam potius quàm ad corpus respicit, habebit virtutem ex Dei promissione, quã ipsemet Deus per Iacôbum suum ministrũ & præconem manifestauit. Et si in peccatis sit, inquit Iacôbus, remittẽtur ei. Ecce Dei promissionem: quia talis peccatorũ remissio nõ nisi à Deo donari potest neque vnquã sine gratiæ collatione donatur. Nunquã autem tantus Apostolus illam promissionem remissionis peccatorũ fuisset ausus dare, nisi deo inspirante, qui solus remissionem peccatorũ dare potest. Et hinc apertissimè cõuincitur mendacium Vuirtembergensium, qui in sua fidei cõfessione de extrema vnctione disserentes dicunt, nõ extare vllum verbũ Dei quod promittet, diuulgato Euangelio Christi externam vnctionem valere ad delenda peccata. Secundò sic obiicit Caluinus. Affirmant quidẽ eandem etiamnum vim suæ vnctioni inesse: sed aliter experimur. Hæc ille. Et idem dicunt Vuirtembergenses in suæ fidei confessione. Et isti omnes etiam in hoc argumento suã miseram ignorantiam ostendunt perinde ac in præcedẽti. Sic enim argumentãtur, ac si nos diceremus, effectũ indubitatum huius sacramẽti & verum illius signatum esse corporis sanitatem: & ideo dicunt se certa experientia cognoscere, nõ esse talem vim conferendæ sanitatis corporalis in hoc sacramento, quia vident multos qui post susceptam vnctionem magis à sua ęgritudine grauantur, tantum abest vt sanentur. Sed nos dicimus indubitatum huius sacramenti effectum esse animæ cõsolationem & robur per gratiam quam Deus semper, nisi malitia obstet, animæ ægrotanti confert, vt dæmoni tunc fortiter tentanti viriliter resistere possit. An autem Deus hanc gratiam ægrotis post susceptam vnctionem conferat, an non, neque Caluinus neq; vuirtembergenses experiri possunt: quia gratia Dei non subest hominum experientiæ, sanitas autem corporalis & si sæpe per vnctionis sacramentum conferatur, non est tamen certus & indubitatus illius sacramenti effectus: quia non habet Dei promissionem, nisi quatenus saluti animæ, quam potius hoc sacramentum respicit, Deus magis conuenire optimè prospicit. Tertiò nobis obiicit Caluinus, hæc dicens: Iacôbus omnes infirmos vult inungi, isti non infirmos, sed semimortua cadauera sua pinguedine inficiunt, quum iamiam anima in primoribus labris laborat, vel, vt ipsi loquũtur, in extremis. Si præsentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum acerbitatẽ leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt, qui nunquã in tempore medentur. Hæc Caluinus. Idem prorsus argumentum cõtra nos mouent Vuirtembergenses, paucioribus tamen verbis maiorem parãt calumniam, dicentes nos nõ solere hanc vnctionem adhibere, nisi iis de quorũ corporali vita desperatũ est. Sed hoc argumentum ex eadem ignorantia procedit, ex qua & alia duo præcedentia processerunt, & falsam insuper addit calumniam. Semper enim argumentantur, ac si nos diceremus, certum & indubitatum huius sacramenti effectum esse sanitatem corporalem, & quasi nos doceremus, hoc sacramentum ad hoc tantum esse institutum, vt tantum corporum sit medicina, & nõ animarum. Quod autẽ dicunt, nos hãc vnctionem illis solis ministrare, qui in extremis laborant, vel de quorum salute desperatum est, manifesta est calumnia, & apertissimum mendacium. Nam Ecclesiæ regula aut cõsuetudo hoc non habet, sed docet & hortatur, vt omnes qui propter infirmitatem habent verisimile mortuis periculum hanc olei sacri vnctionem recipiant: vt tunc gratiæ robur per hoc sacramentum accipiant, quando fortius à dæmone tentantur. Et ob eandem causam in minutis & leuibus infirmitatibus non administratur hoc sacramentum: quia cum dæmon tẽpore illo nõ semper ita fortes adhibeat tentationes, sicut quando est proxima mors, ideo non eget tam potente adiutorio gratiæ Dei, vt dæmoni resistere possit: sed satis est illi gratia diuina, quam per alia sacramẽta acquisiuit, aut per pœnitentiam tunc assequi potest. Forte isti hæretici aspicientes ad nomen extremæ vnctionis, putarunt illam solis iis qui in extremis laborant, esse dãdam: quia extrema vocatur vnctio. Sed si ita ex nomine colligunt, maximè falluntur: quia non ob eam causam extrema vocatur: sed quia vltima est ex illis quatuor quas Ecclesia omnibus Christianis administrare consueuit vnctiones. Nam etsi plures quàm quatuor Ecclesia habeat vnctiones, illas tamen non omnibus Christianis, sed aliquibus specialibus quos constituit sacerdotes aut episcopos ministrare solet. Quatuor autem tantum sunt, quas omnibus Christianis Ecclesia parata est congruis temporibus ministrare: & istarum vltima est, qua per manus sacerdotum vnguntur infirmi. Prima est, qua vnguntur cathecumeni: Altera qua iam baptizati vnguntur. Tertia est qua vnguntur qui confirmationis sacramentum suscipiunt: Quarta & vltima, qua per manus sacerdotum vnguntur ægroti, quum aliquod habent mortis periculum: & quia hæc est vltima: Ideo vocatur extrema vnc[illegible] à recẽtioribus Theologis, quæ ab antiquis patribus vnctio ægrotantiũ, aut infirmorum vocata est. Q[illegible]ò nobis obiicit Caluinus, sic dicens:

Caluinus. (margin notes; B, C, D section letters)

dicens: Iacôbus vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vnctorem non admittunt nisi sacrificulū.
hęc ille. In quibus verbis nos apertè accusat de ministro huius sacramenti, quem dicimus esse solum sa-
cerdotem: ille verò, quamuis concederet vnctionem hanc esse sacramentum, dicit non solum sacerdotē
esse ministrum huius sacramenti: quia Iacôbus dicit, Inducat presbyteros, quæ vox cum Græca sit, signi-
A ficat idem quod Latinè dicimus seniores. Fateor quidem vocem illam esse Græcam, & significare eos,
quos Latinè dicimus seniores: sed sacra scriptura seniores istos non ætate, sed sapientia iudicat, & sæpe
presbyteros vel seniores vocat, non qui multos ætatis annos habent, sed qui multa sapientia pollent: &
quia sapientem esse oportet illum qui sacerdotali dignitate decorādus est, ideo sacerdotes potius quàm
alios sacra scriptura presbyteros appellat. Vnde Anacletus papa à beato Petro Apostolo presbyter or-
dinatus, in epistola secunda differens quales oporteat eligi sacerdotes, hęc ait. Porrò & Mosi præcipitur
vt eligat presbyteros. Vnde & in Prouerbiis dicitur: Gloria senum canicies. Hæc verò canicies sapientiā
designat, de qua scriptum est. Canicies hominum prudentia est. Cumque nongentos & amplius annos
ab Adam vsque ad Abraham vixisse homines legerimus, nullus alius prius appellatus est presbyter, id
est senior, nisi Abraham, qui multò paucioribus vixisse annis conuincitur. Nō ergo propter decrepitam
senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur. Hæc Anacletus. Ex cuius verbis cōstat, ideo
omnes sacerdotes vocatos esse presbyteros, quia oportet esse sapientes eos qui ad sacerdotium eligen-
di sunt. Nā de sacerdotum electione loquitur Anacletus, quū illa dixit. Pręterea, quod solos sacerdotes
Paulus appellet presbyteros: conuincitur ex illis verbis quibus ad Titum loquitur, sic dicens: Huius rei
gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & cōstituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego dis-
posui tibi. In quibus verbis episcopos, qui etiam sacerdotes sunt, appellauit presbyteros, prout omnes sa
cri doctores interpretantur. Nam Titus ad hoc relictus est Cretæ, vt presbyteros, per suæ manus impo-
sitionē faceret, & illos per ciuitates distribueret, vt singuli singulis ciuitatibus præessēt, & nō vnus omni
bus. At si per presbyteros, interpretamur seniores, absurdum erit Pauli mādatū: quia Titus eos qui senes
B non erant, nō poterat facere senes. Quia ergo nomen presbyteri solis sacerdotibus in quibus potissimū
necessaria est sapientia, attributum est: ideo Iacôbus Apostolus solos sacerdotes vocauit presbyteros, cū
dixit, inducat presbyteros Ecclesię. &c. Et quod de istis solis locutus fuerit Iacôbus, testatur Chrysosto-
mus, qui libro tertio de sacerdotio, sacerdotum dignitatem laudans, inter alia multa hæc paucula ait.
Neque enim solùm cùm nos regenerant, sed postmodum etiam condonandorum nobis peccatorum
facultatem obtinent: Infirmatur, inquit, inter vos aliquis? accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent super
eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei saluū reddet laborantem, & eriget eum do-
minus, & si in peccatis erit, remittentur ei. Hæc Chrysostomus. In quibus verbis duo potissimū annota-
re oportet. Primum est, Iacôbum in prædictis verbis solos sacerdotes appellasse presbyteros, nam aliàs
malo illorum verborum testimonio vsus esset Chrysostomus ad probandam sacerdotum dignitatē. Al-
terum est, quod sacerdotes dicit per illam vnctionem nobis peccata cōdonare. Intelligant ergo Calui-
nus & Vvirtébergenses, cęterique omnes recentes hęretici, vnctionem infirmorum non ad solū tempus
Apostolorum esse referendam, neque illam esse solam gratiam curationum, quū per illam remittantur
peccata.

Anaclet. *Exod. 29.* *Num. 11.* *Prou. 20.* *Sapien. 4.* *Titum. 1.* *Chrysosto*

VOTVM.

Qvorundam hæreticorum sententia fuit, nihil esse ex necessitate faciendum, sed omnia
debere fieri liberè, propterea quòd Propheta dixit: Voluntariè sacrificabo tibi. Huius
hæresis autores dicti sunt Lamperiani, qui hac ratione ducti, omnia vota damnabant,
C dicentes ea nihil prodesse, eò quod necessitatem & coactionem quandam videntur homi
nibus inferre. Hanc hæresim iam diu sepultam, post multa secula suscitarunt Pseudapo-
stoli, dicentes opera illa quæ sine voto fiunt, esse ad maius pręmium destinata, quàm illa
quæ ex voti necessitate fiunt. Eādem hæresim tutatus est Ioannes Vvicleph. Vltimus huius hæresis pro-
pugnator est nunc Martinus Lutherus, cuius verba in libro de votis monasticis sunt hæc. Vota monasti-
ca sunt impia, Gētilia, Iudaica, sacrilega, mēdacia, erronea, dæmoniaca, hypocritica, apostatica, etiā san
ctorum exemplis aduersantia: quare cum fiducia reuocanda & deserenda sunt, etiam si pia & seria opi-
nione emissa fuerint. Hæc Lutherus. Sed neque his contentus, vt apertius ostēderet odiū quod aduersus
monastica vota cōceperat, contra monachos qui talia vota profitentur, hæc in illo eodem libro ait: Cu-
pio eradicata, extincta, & abolita esse omnia monasteria, quę vtinā dominus igne & sulphure cœlesti ad
exemplum Sodomæ & Gomorrhæ demergat, adeo vt ne memoria quidē illorum supersit, neque enim
satis fuerit, illis anathema imprecari. Hæc Lutherus, qui cùm monachus fuisset, & à monachatu ad secu
lū rediisset, vellet vt nullū esset alicuius monasterii vestigiū, ne vllū maneret suæ apostasiæ testimoniū.
Hunc Lutherum secuti sunt in hac parte omnes recentes hæretici, imò propter hanc solā hæresim mul-
ti ex omni ordine monachi alios huius erroris amplexati sunt. Aduersus hanc hæresim disputantes, duo
nos oportet ex sacris literis probare. Primum, quod vota semel emissa sunt opere complenda, & non
debent pro cuiusque arbitrio tolli. Alterum, quod opus ex voto factum cedit in maius ipsius operātis
præmium, quàm si liberè & absque voti necessitate fuisset effectum. Ad prioris partis probationem sa-
D tis efficax testimonium est illud quod in libro Numerorum Dominus ait: Si quis virorum votum Do-
mino vouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciat irritum verbum suum, sed omne quod promi-
sit, implebit. Præterea idem præceptū iterum in lib. Deuteronomii expressius reperitur, vbi sic dicitur:
Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus.
Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatū. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem

Psal. 53. *Lāperia.* *Pseudap.* *Vvicleph* *Lutherus* *Num. 30.* *Deut. 23.*

semel egressum est de labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo loquutus es. Rursum, Sapiens Ecclesiastes ait: Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Sed quodcunque voueris, redde. Multoque melius est non vouere, quàm post votum promissa nõ reddere. Deinde per prophetam Baruch de Diis Gentium Dominus loquens, ait: Neque si quid mali patiuntur ab aliquo, neque si quid boni, poterunt retribuere: neque regem constituere possunt, neque auferre. Similiter neque dare diuitias possunt, neque malũ retribuere. Si quis illis votum vouerit, & non reddit, neque hoc requirũt. Ex quibus verbis cõstat quòd De⁹ requiret ab eo qui votũ vouit, si nõ redderit. Et propheta regius sæpissimè in suis Psalmis quos Deo decantabat, votorum meminit, nõ vt tollenda sint, sed vt opere compleantur & reddantur Deo ea quæ semel promissa sunt. Immola Deo (inquit ille) sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et rursum: Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt tibi labia mea. Et iterum: Vouete & reddite Domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius adfertis munera. Ecce vides quot sint testimonia ex veteri instrumento, quæ vota comprobent. Verùm quidam ex istis hæreticis, nempe Lutherani, videntes tam aperta testimonia pro votorum assertione, ad hoc asylum confugiunt, vt dicant vota pro certo tempore tenenda posse emitti: non autem illa, quibus homines ad perpetuam aliquarum rerum obseruationem se astringunt: quoniam (vt aiunt) per talia vota fiunt homines serui, quos tamen Deus libertate donauit. Et non attendunt miseri quòd seruire Deo, regnare est, & quòd ab hac seruitute Christus non liberauit nos, sed à seruitute peccati: quam libertatem nullus melius tenet, quàm is qui Deo seruit. Nam Apostolus ait: Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. Prȩterea, qui duxit vxorem, seipsum irretiuit vinculo indissolubili, ita vt viuente vxore non possit ab ea separari, neque aliam superducere. Quid igitur obstat vt in voto perpetuo aliquid simile contingat? Si illa seruitus in quã homo per matrimonium incidit, non repugnat libertati per Christum donatæ: nec etiam repugnabit libertati Christianæ seruitus illa quȩ per votum suscipitur, præsertim quòd per matrimonium vterque coniugũ subditur alteri: per votum autem subditur Deo. Sed iam ipsam quam execrantur votorum perpetuitatem per scripturas sacras examinemus. Pro qua re audiamus quid in primo Regum libro de Anna Samuelis matre antequam illum concepisset, dicatur. Et Heli sacerdote (inquit historia) sedente super sellam ante postes domus Domini, cum esset Anna amaro animo, orauit ad Dominum flens largiter, & votũ vouit, dicens: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius. Ecce vides votum matris de filio consecrando Deo in ministerium tẽpli omnibus diebus vitæ eius: post quod votum exaudiri meruit, tantum abest vt votum illius apud Deum fuerit damnatum. Et si Anna de filio, quem adhuc non conceperat, potuit tale votum perpetuum emittere, cur non poterit quilibet de seipso aliquid simile vouere? præsertim quòd quilibet habet plus iuris in se, & in suam voluntatem, quàm mater quæcunque in filium. Præterea, beata illa Deipara virgo votum de virginitate perpetuò obseruanda emiserat, quod manifestè testantur illa verba quæ ipsa angelo annuncianti conceptionem filii Dei respondit, dicens: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Illa enim negatio verbo præsentis temporis adiuncta, non sic accipienda est, vt solùm neget actum præsentis temporis, sed vt dicat votum de negatione actus in posterum. Nam alioqui nulla superat dubitationis causa, & sine occasione quæsiuisse videtur, quoniam vt mulier quæ nunquam antea virum cognouit, in posterum concipiat, non est quid difficile, neque illa duo vel in speciem pugnare inter se videntur. At votum de perpetua virginitate, & cõcipere, velut ex diametro pugnare videntur. Ideo meritò quærit: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? hoc est, nunquam me virum cognituram spopondi. Hunc autem esse verum & germanum literæ sensum testantur aliqui doctores sacri. Beatus Bernardus homilia quarta super Euangelium: Missus est, sic ait: Non dubitat de facto, sed modum requirit & ordinem. Nec enim quærit an fiet istud, sed quomodo. Quasi dicat: Cum sciat dominus meus testis conscientiæ meæ, votum esse ancillæ suæ nõ cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit ei vt fiat istud? Si oportuerit me frangere votum, vt pariam talem filium: & gaudeo de filio, & doleo de proposito. Fiat tamẽ volũtas eius. Hæc Bernardus. Et venerabilis Beda in homilia eiusdem Euangelii, sic ait: Quomodo (inquit Maria) fieri potest vt cõcipiam pariamque filium, quæ in castimonia virginitatis vitam consummare disposui? Non autem quasi incredula verbis angeli, quomodo hæc impleri valeant, requiriti sed certè quia oporteret impleri quod & tunc ab angelo audiebat, & prius à propheta dictum legerat: sed quo id ordine implendum sit, interrogat: quia videlicet propheta qui hoc futurum prædixit, quomodo fieri posset, non dixit, sed angelo dicendum reseruauit. Hæc Beda. Et beatus Augustinus libro de sancta virginitate, cap 4. de virgine Deipara loquens, sic inquit: Ipsa quoque virginitas eius gratior & acceptior, quia non eam conceptus Christus viro violaturo quam conseruauerat ipse præripuit, sed priusquam cõciperetur, iam Deo dicatam, de qua nasceretur, elegit. Hoc indicant verba, quæ sibi fœtum annuncianti Angelo Maria reddidit. Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profectò non diceret, nisi Deo virginitatem antè vouisset. Sed quia hoc Israëlitarũ mores adhuc recusabant, despõsata est viro iusto, nõ violenter ablaturo, sed potius cõtra violẽtos custodituro quod illa iam vouerat. Hȩc Augustinus. Ecce protulimus trium sacrorum doctorum testimonia, ex quibus apertissimè constat virginem Deiparam emisisse votum de perpetua virginitate seruanda. Hoc etiam votum creduntur emisisse Apostoli de paupertate seruanda, quando relictis omnibus secuti sunt Christum. Sic enim sentit Augustinus, qui libr. 17. de ciuitate Dei, cap. 4. ita inquit: Dixerant enim potentes illi: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Hoc votum potentissimi vouerant. Sed vnde hoc illis, nisi ab illo de quo dictum est: Da[illegible] votum vouenti? Hæc Augustinus. Rur-

Margin: Eccle. 5. — Baruc. 6. — Psal. 94. — Psal. 55. — Psal. 25. — A — Roma, 6. — 1. Reg. 1. — Luc. 1. — B — Bernard. — Beda. — August. — C — Matt. 19.

nus. Rursum, hoc ipsum apertissimè comprobatur ex beati Pauli testimonio, qui in priore ad Timoth. epistola sic ait: Adolescentiores viduas deuita. Cùm enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid est dicere, primam fidem irritam fecerunt? Hoc est, quòd votum, quod in viduitate emiserant de continentia seruanda, violauerunt, cùm post tale votum emissum nupserunt. Et si Paulus dicit viduas iuniores habere damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: quid dicturus esset de Luthero, Oecolampadio, Conrado Pellicano, Lamberto, Martino Butzero, aliisque eiusdem farinæ hominibus, qui reiecta cuculla quam semel induerunt, contempto voto quod Deo vouerant, tanquam vxor Loth respexerunt retrò, vxores ducentes? Sed hæc verba Pauli, quamuis clarissima sunt, heretici in alium sensum à litera & mente Pauli longissimè distantem detorquere conantur. Nam Caluinus in illo suo opere de institutione Christianæ religionis, capite quarto vbi de votis differit, obiiciens contra suam sententiam præfata Pauli verba, illis respondens, hęc quæ sequuntur ait: Ego verò illis minimè nego viduas, quæ sese suasque Ecclesiæ operas addicebant, perpetui cœlibatus legem suscepisse: non quia in eo religionem aliquam statuerent, vt postea fieri cœptum est: sed quoniam nisi sui iuris, & iugo maritali solutæ, functionem illam sustinere nō possent. Quod si data fide ad nouas nuptias respectarent, quid hoc erit aliud quàm Dei vocationē excutere? Non igitur mirum quod talibus desideriis lasciuire in Christum eas dicit. Postea verò amplificandi causa subiungit, adeò ipsas quod Ecclesiæ pollicitæ sunt, non præstare, vt primam quoque fidem in baptismo datam violent ac irritam faciant, in qua hoc comprehenditur, vt vocationi quisque suæ respondeat. Et aliquibus interpositis subdit. Sed primum nego, alia ratione professas esse cœlibatum, nisi quia coniugium, cum ea quam subibant functione minimè conueniret: ac omnino se ad cœlibatum adstrinxisse, nisi quatenus ferret vocationis suæ necessitas. Deinde, ita obligatas non concedo fuisse, quin illis tunc quoque satius esset nubere, quàm vel carnis aculeis solicitari, vel in aliquam prolabi obscœnitatem. Hæc Caluinus. Quibus verbis vt priorem sententiam, quam temerè protulerat contra votorum obligationem, tueatur, mendacium mendacio addit. Dicit itaque fidem illam, quā primò viduas dedisse ait Paulus, esse fidem Christianæ religionis in baptismo promissam, & non votum castitatis perpetuò seruandæ, quamuis fatetur illas, quum ad ministerium Ecclesiæ fuerant electæ, accepisse castitatis seruandæ conditionem, non tamen se ad perpetuam illius obseruationem obligasse. Sed hæc Caluini interpretatio longissimè distat à Pauli litera. Nam Paulus in illo loco differit de viduarum electione, & docet, vt notissimum est, quales oporteat esse viduas quæ sunt intelligendæ: inter cætera præscribit ætatem sexaginta annorum: quia ætas illa, vt in plurimum, caret improbis carnis solicitationibus, & ideo aptior est ad castitatem seruandam. Ob eandem causam præcipit iuuenculas viduas non esse eligendas: quia ætas illa feruet ad libidinem, pręsertim in illis quæ carnis delicias sunt semel expertæ. Et hinc euenit, vt carne nimium stimulante facilè luxurientur: quod cùm contigerit, nubere volunt vt carni placeant. De his autem sic nubentibus dicit Paulus eas habere damnationem: causam autem huius damnationis dicit esse, quia primam fidem irritam fecerunt. At fides data in baptismo non fuit promissio de non nubendo, sed de obseruatione mandatorum Dei, inter quę nullum est de viduali castitate perpetuò seruanda: ergo viduæ illę non fecerunt irritam fidem in baptismo datam, propterea quòd nupserunt. Et inde apertissimè conuincitur, vt fides illa quam viduæ nubentes violauerunt, non sit alia quàm votum de seruanda castitate viduali. Et huic interpretationi fauent omnes sacri doctores qui de illis Pauli verbis vllam fecere mētionem, quorum cuilibet multò iustius est credere quàm mille Caluinis, aut Lutheris, aut quibusuis aliis similis farinæ hominibus.

Augustinus in multis variisque locis hāc reddit prædictis Pauli verbis interpretationem, sed apertius in expositione Psalmi 75. interpretans illa verba: Vouete, & reddite Domino Deo vestro, vbi hæc ait: Quis quod vouere voluerit, voueat: illud attendat, vt quod vouerit, reddat vnusquisque Deo. Quod vouet, si respicit retrorsum, malum est. Nescio quæ castimonialis nubere voluit. Quid voluit? Quod & virgo quælibet. Quid voluit? Quod & mater ipsius. Aliquid malè voluit? Malè planè. Quare? Quia iam vouerat Domino Deo suo. Quid enim dixit de talibus Apostolus Paulus, cùm dicat viduas adolescentulas nubere si velint? Sed tamen ait quodam loco: Beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium. Ostendit beatiorem si sic permanserit, non tamen damnandam, si nubere voluerit. Quid autem ait de quibusdam quæ vouerunt, & non reddiderunt? Habentes, inquit, damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid est, primam fidem irritam fecerunt? Vouerunt, & non reddiderunt. Et paucis interiectis subdit: Vidua quæ iam sic permanere vouerat, voluit nubere. Hoc voluit quod licuit ei quæ nupsit: sed illi non licuit, quia de loco suo retrò respexit. Hæc Augustinus. Et in libro de sancta virginitate, capite 33. iterum ait: Curiosas & verbosas malas nuptas Paulus Apostolus notat, & hoc vitium dicit venire ex ocio. Simul autem, inquit, & ociosæ discunt circumire domos, non solùm autem ociosæ, verum etiam curiosæ & verbosæ, loquentes quæ non oportet: de his superius dixerat: Iuniores autem deuita. Cum enim in delitiis egerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt, id est, in eo quod primo vouerunt, non steterunt. Nec tamen ait, nubunt sed nubere volunt: multas enim earum reuocat à nubendo, non amor pręclari propositi, sed aperti dedecoris timor, veniens & ipse à superbia, qua formidatur magis hominibus displicere quàm Deo. Hæ igitur quæ nubere volunt, & ideo non nubunt, quia impunè non possunt, quæ melius nuberent quàm vrerentur, id est, quàm occulta flāma concupiscentiæ in ipsa concupiscentia vastarentur, quas pœnitet professionis, & piget confessionis, nisi correctum cor dirigant, & Dei timore rursus libidinem vincant, in mortuis deputandæ sunt. Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis constat, primam fidem, de qua Paulus in prædictis verbis locutus est, non esse promissionem in baptis-

1. Tim. 5.

Caluinus

August.

1. Cor. 7.

1. Tim. 5.

Ibidem.

mo factam, sed votum continentiæ, contra quod agunt non solùm viduæ quæ post tale votum nubunt, sed etiam quæ nubere volunt, & illas dicit esse inter mortuas computandas. Augustino consentit in hac parte Primasius illius discipulus, qui interpretans illa Pauli verba, Habentes damnationem, & cętera. hæc ait: Quæ se viduas promiserant permansuras. Hæc verò regula non solùm in viduis, sed etiã in virginibus continentibus, quę primam fidem irritam fecerunt, intelligenda est. Hæc ille.

Primasi⁹.

Isidorus.

Isidorus libro secundo de officiis Ecclesiasticis, capite decimooctauo eodem modo prædicta Pauli verba interpretatur, sic dicens: Prædicat autem idem Apostolus damnationem habere viduas quæ post propositum continentiæ nubere cupiunt. Cùm enim, inquit, luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, id est, quia in eo quod primo vouerunt, non steterunt. Hæc Isidorus. His omnibus consentit Hieronymus illis vetustior, qui libro primo contra Iouinianum, interpretans illa verba Pauli: Si nupserit virgo, non peccat, hæc ait: Non illa virgo, quæ semet Dei cultui dedicauit. Harum enim, si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de viduis dictum obiecerit Iouinianus, quanto magis de virginibus præualebit, cum enim his non liceat, quibus aliquando licuit? Virgines enim, quæ post consecrationem nupserint, non tam adulteræ sunt quàm incestæ. Et in commẽtariis super caput 44. Ezechielis iterum ait: Quicunque aliquid vouerit & non impleuerit reus voti est. Vnde & de viduis dicitur, cùm luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Melius est enim non promittere, quàm promittere & non facere. Hæc Hieronymus. Neque latum, vt dicitur, pilum ab his discedit Ambrosius, qui in commentariis super Paulum interpretans illa verba, Cùm luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, hæc ait: Prohibet adolescentulas viduas in hac suscipi professione. Lubricæ enim ętati fides facilè haberi non debet: quippe cum quarundam exempla pręcedant, quæ post professionem vitæ, delitiarum oblectatione, nomen non opera viduitatis habent, & conuersæ nuptiis solicitantur. Et postea interpretans illa verba, Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, hæc ait: Quid maneat tales ostendit, ne facilè audeant quod implere difficilè est: aut si animus est huic deuotioni deditus, apud se interim teneat: quia dicit temerariam esse profiteri quod adhuc iuuenili ætati credi non debet. Hæc Ambrosius, qui satis apertè declarat, fidem illam, quam adolescentulæ viduæ fecerunt irritam, esse continentiæ professionem: & quia illam violauerunt, dicit illas habere damnationem. Basilius magnus sanctissimus perinde ac doctissimus in libro de virginitate, cap. 55. hæc ait: Quum inordinatè se gesserint erga Christum, nubere volũt, habentes iudicium quia fidem reprobauerunt: non nuptias, sed adulterium per vitam malè persequentes. Nullus igitur seruus in tãtam impietatem stimuletur, vt herilem sponsam contrectet. Nullus adeò furiosus sit sacrilegus, vt impollutam sacerdotem petulantibus manibus contingat. Hæc Basilius ille magnus. In quibus id attendat lector, quod virginem Deo dicatam appellauit sacerdotẽ inpollutam: quia cùm Deo virginitatem promisit, sui corporis sacrificium fecit, illudque Deo obtulit. Eodem modo interpretatur illa verba Chrysostomus homilia 19. super priorem epistolam ad Corinthios, cuius verba inferius in alium finem citabuntur in hoc eodem capite. Possem adhuc plures alios sanctos & peruetustos Ecclesiæ doctores pro hac re in testimonium citare, qui omnes prædicta Pauli verba interpretantur de voto continentiæ, & non de fide in baptismo data: sed ne prolixitate nimia fastidirem lectorem, illos omnes prætermittere decreui, præsertim quia isti satis sunt ad conuincendum Caluinũ & reliquos Lutheranos de praua intelligentia verborum Pauli. Nam iustum est, vt in rebus fidei, & in interpretatione sacræ scripturæ potius his sanctis viris sanctitate perinde ac doctrina clarissimis, quàm Caluino & Luthero & reliquis omnibus eiusdem farinæ credamus. Neque singuli sacri doctores seorsum scribentes verba illa Pauli, vt diximus, interpretantur; sed aliquot Concilia, in quibus multi viri doctissimi congregati sunt, ita illa verba intelligenda esse docuerunt. Nam Concilium quartum Carthaginense, in capite vltimo suorum decretorum, ita ait: Sicut bonum castitatis præmium, ita & maiori obseruantia & præceptione custodiendum est, vt si quæ viduæ quantumlibet adhuc in minoribus annis positæ, & matura ætate à viro relictæ se deuouerunt Domino, & veste laicali abiecta sub testimonio episcopi & Ecclesiæ, religioso habitu apparuerunt, posteà verò ad nuptias seculares transierunt, secundum Apostolum damnationem habebunt, quoniam fidem castitatis, quam Domino vouerunt, irritam facere ausæ sunt. Tales ergo personæ sine Christianorum communione maneant, quæ etiam nec in conuiuiis cum Christianis communicent. Nam si adulteræ coniuges reatu sunt viris suis obnoxiæ: quantò magis viduæ quæ religiositatem mutauerunt, crimine adulterii notabuntur, si deuotionem, quam Deo spontè obtulerunt, libidinosa corruperint voluptate, atque ad secundas nuptias transitum fecerint? Quæ etsi violentia irruente ab aliquo præreptæ fuerint, ac postea delectatione libidinis permanere in coniugium raptori vel violento viro consenserint, damnatione superius comprehensa teneantur obnoxiæ. De talibus ait Apostolus: Cùm luxuriatæ fuerint, nubere volunt, habẽtes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Hucusque concilium quartum Carthaginense. Et Concilium Toletanum quartum, capite 55. sic inquit: Duo sunt genera viduarum, seculares, & sanctimoniales. Seculares viduæ sunt, quæ adhuc disponentes nubere, laicalem habitum non deposuerunt. Sanctimoniales sunt quæ iam mutato habitu seculari, sub religioso cultu in cõspectu sacerdotis & Ecclesiæ apparuerũt. Hæ si ad nuptias transierint, iuxta Apostolum, non sine damnatione erunt, quia se primùm Deo vouentes, postea castitatis propositum abiecerunt. Hæc Concilium Toletanum quartum. Ex quorum duorum Conciliorum verbis constat hãc esse Apostoli Pauli sententiam, viduas videlicet quæ perpetuam castitatem Domino vouerunt, fore damnandas si ad secundas nuptias transierint. Et certè quòd nuptiæ eorum qui semel se Domino deuouerunt, sint damnandæ, plurima testãtur concilia. N[illegible] Concilium Valentinum, capite 2.

Hierony. 1. Cor. 7.

Ambro.

Basilius.

Cõcilium Carthaginense.

Cõcilium Toletanũ

Cõcilium Valẽtinũ.

D

A

B

pite 2. suorum decretorum, sic ait: De puellis verò quæ se Deo vouerunt, si ad terrenas nuptias sponte transierint, id custodiendum esse decreuimus, vt pœnitentes non statim ad pœnitentiam recipiãtur, & cùm data tamen fuerit, nisi plenè satisfecerint Deo in quantum ratio poposcerit, eisdem communio differatur. Hæc ibi. Et Concilium Auraicense, cap. 27. sic definit: Vt viduitatis obseruandæ professione coram episcopo in secretario habita, impositam à presbytero vestem vidualem non esse violandam. Eius verò repudiatorem, vel ipsam talis professionis desertricem meritò esse damnandã. Et cap. 28. idẽ Concilium iterum ait: Hi verò qui sunt desertores professæ castitatis, præuaricatores habendi, & omnibus per pœnitentiam legitimã consulendũ. Hæc ibi. Multáque alia sunt conciliorũ decreta huic fauentia proposito, quæ citare omisi, ne nimia prolixitate grauarem lectorem. Verùm quia aliquis fortè ea legere desiderabit, loca solùm lectori designabo vbi illa inuenire posśit. Concilium Aurelianense, capite decimoseptimo. Concilium Elibertinum, cap. 13. Concilium Toletanum quartum, capitibus quadragesimo octauo & quinquagesimoprimo. Ex his omnibus patet quàm iniustè aliqui votis monasticis conantur inferre calumniam: quoniam si de aliqua re perpetuum votum emitti licet, multò iustius id licebit de illis tribus rebus per quas triplex mundi huius concupiscentia prosternitur, videlicet obedientia, castitate, & paupertate. Nam per obedientiam superbia vitæ edomatur. Per castitatis votum, carnis concupiscentia coërcetur. Per votum verò paupertatis, illa insatiabilis concupiscentia oculorum cohibetur. Vnde conuincitur, vt si noxiæ sunt illæ tres mundi concupiscentiæ, salutifera contrà sint tria quę in monachatu emittuntur vota, quoniam hæc velut quędam antidota sunt aduersus illa tria quę mũdus propinat venena: præsertim quòd hæc tria de quibus sunt monachorum vota, sunt valde à Christo commendata. Nam obedientiam commendauit, dicens: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Non enim potest quis verius seipsum abnegare, quàm cùm se totum superioris arbitrio committit, vt non suam iam velit facere voluntatem, sed sui superioris. Castitatem perpetuam extulit, dicens: Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum, qui potest capere capiat. Paupertatem verò commendauit, cùm dixit: Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me, & habebis thesaurum in cœlo. Cùm ergo tam aperta sint testimonia vota monastica comprobantia, vereantur Lutherani Monachi respicere retrò ad seculum, cùm iam semel manum ad aratrum miserint: & caueant ne illis contingat quemadmodum vxori Loth, quæ de Sodomis exiens, conuersa est in statuam salis, eò quòd retrorsum ad Sodomam vnde exierat, respexit. Cùm enim vnus ex disipulis suis dixisset Christo: Dimitte me vt sepeliam patrem meum: respondit illi Christus: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Quæ verba interpretans Theophylactus, ait: Si autem illis nec patrem sepelire licuit, væ his qui monasticen professi, ad mundana regrediuntur negotia. Hæc ille. Væ ergo libidinoso Luthero, eiúsque complicibus, qui monasticen professi, suæ professionis immemores ad seculum redeuntes, vxores duxerunt. Ex duobus quæ probanda suscepimus aduersus hos hæreticos, iam vnum eorum (vt existimo) absoluimus. Superest iam vt alterum probemus, opus videlicet ex voto factum, esse melioris conditionis, maiorísque apud Deum meriti, quàm si fieret sine voto. Diuinus Psaltes suadet nobis vt Domino Deo aliquid voueamus, dicens: Vouete & reddite Domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius adfertis munera. At si nullum ex voto accresceret meritum vouenti, malè consuleret Propheta vt voueremus: præsertim cùm non reddentes, rei fiant eorum, quorum non essent rei si non vouissent: & ita, iuxta hæreticorum sententiam, vouens exponeret se per votum periculo peccati si non reddit, & sub nulla spe præmii si reddit. Si ergo ista esset voti conditio, apertè conuincitur malè egisse prophetam cum votum consulit. Præterea quantò aliquod opus à meliore virtutis radice oritur, tantò melius est. Nam inde est quòd opus ex charitate factum sit melius, quàm quoduis opus ex alia virtute procedens: quia videlicet charitas à qua procedit, melior est quæuis alia virtus. Non enim aspicit Deus quantum quis offerat, sed ex quanto. Et ideo laudata est vidua illa, quæ cùm solùm duo minuta obtulisset, dicta est obtulisse plus omnibus aliis. Ex quo apertè conuincitur, apud Deum non tam æstimari rei oblatæ quantitatem, quàm ipsius offerentis affectum. Cùm ergo opus ex voto factum procedat ex radice obedientiæ, quæ melior est quàm victima: opus autem simile liberè & non ex voto factum, ex illa virtute non oriatur, sequitur vt hoc non sit ita bonum sicut illud. Nam is qui ex voto aliquid facit, obediens facit, & vt obediat facit: ergo cum sic facit, per meritum quod habet respondens operi, habet iam meritum ex obedientia: quod meritum alius non habet qui liberè aliquid facit. Rursum, pro hac re sunt plurima sacrorum virorum testimonia. Beatus Hyeronimus pertractans illud Hieremiæ in Threnis: Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua, hæc ait: Militum ergo Christi profectio est exutam mentem habere à cunctis terrenis negotiis, & tumultu seculi, iuxta illud Apostoli: Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus, & cætera: cámque quantum humana imbecillitas finit, festinat venire cum Christo: quam quidem speciem conuersationis boni eremitæ, & monachi qui voto monasticæ disciplinæ obligati sunt, imitari contendunt: sed rara est, & paucisśimis dono Dei hæc perfectio concessa. Is enim verè & non ex parte perfectus, qui & in eremo squalorem solitudinis, & in cœnobio infirmitates fratrum æquali magnanimitate sustentat. Et ideo in vtraque professione per omnia consummationem inuenire difficile est: quia nec anachoreta contemptum ac priuationem materialium rerum, nec cœnobita theoricam ad integrum potest assequi puritatem. Sed tamen quantum superexcellat serenitas tranquillæ vitæ turbulentiam secularis conuersationis, nouit qui hanc expertus est. Hactenus Hieronymus. In quibus verbis multa sunt notatu digna. Primum est quod tempore Hironymi monachi se voto a[illegible]gebant, quod tamen Erasmus Rotherodamus pertinacisśimè negat in plerisque suis operib[illegible]rim in vita Hieronymi quam idem Erasmus scripsit.

Marginalia: C; Cõcilium Auraicẽ.; Matt. 16.; Matt. 19.; D; Ibidem.; Luc. 9.; Gene. 19.; Mat. 8.; Theophy.; Psal. 75.; A; Thren. 3.; Hierony.; 2. Tim. 2.; B

At non ita esse vt Erasmus ait, verba quæ nunc ex Hieronymo citauimus, apertè conuincunt. Secundũ est, quòd talis monachorum vita voto obligata est bona, & ad imitationem perfectionis Christianæ. Tertium est, quòd hæc monachorum vita præferenda est vitæ aliorum qui secularibus miscentur negotiis. Et hoc est quod nostro proposito deseruit, quod etiam Erasmus negare non erubescit. Nec tamen miror: quoniam hoc experientia docente cognouimus, nullum esse acerbiorem & magis infestũ hostem aliquorum, quàm qui transfuga & desertor ab illis defecit: Erasmus autem monachatum, quẽ semel vouerat, reiicere non erubuit, & hinc euenit vt monachis semper detraheret, & illos quoad licuit atrocissimè persequeretur: vt vel hoc argumento aliis persuaderet se bene fecisse cùm monachatus iugum, quod semel susceperat, reiecit. Et tamen Hioronymus bonum esse iudicat portare hoc monachatus iugum.

Sed, vt apertius Erasmum Roterodamum aliósque monasticæ professionis hostes de impudentissimo mendacio conuincam, alium testem multò Hieronymo vetustiorem proferre volo, Diuum videlicet Dionysium Areopagitam Pauli discipulum, qui in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ, capite sexto, describens ritum consecrationis professionisque monasticæ, qualis ab Apostolis institutus tunc seruabatur in Ecclesia, sic ait: Porrò purgandorum omnium excelsior & sublimior est ordo Monachorum sacra dispositio, aut sancta distinctio. Expiatione omni, tota virtute, atque exactissima suarum operationum castitate mundata, & cætera. Inde diuini duces nostri appellationibus eos sacris dignati sunt, partim Therapeutas, id est cultores, à syncero Dei famulatu & cultu: partim monachos, ab indiuidua & singulari vita vni Deo intenta, appellantes: tanquam quæ sanctis complicationibus, aut conuolutionibus inseparabilium, illos ipsos in diuinam, & Deo gratam vnitatem promoueant. Quapropter & perficientem eis donauit gratiam diuina sanctio: & quadam eos consecratiua inuocatione dignata est. Deinde formam illius consecratiuæ inuocationis, & monasticæ professionis describens, ait: Stat quidem sacerdos ante sacrum altare, monasticam imprecationem psallens. Ille autem post sacerdotem astat, non vtrunque ponens genu, non alterum, non habens imposita sacra eloquia capiti: verum sacerdoti tantum astans, mysticam super illum inuocationem persequenti. Qua finita, sacerdos ad eum accedens, interrogat primùm, an renunciet diuisibilibus omnibus, non solùm conuersatione, sed etiam phantasiis eorundem. Deinde perfectissimam ei vitam exponit. Illud apertè contestans, oportere illum medio longè antecedere. Vbi verò ille hæc omnia intentè promiserit, consignans eum signo crucis sacerdos tondet, trinas diuinæ beatitudinis personas inclamans, exutúmque veste omni, aliam induit. Et cum sanctis aliis qui ipsum astant viris, ipsum salutans, diuinorum mysteriorum participem facit. Hactenus beatus ille Dionysius. In quibus verbis multa notare oportet. Primum est, Monachos tunc professionem per voti promissionem facere. Quod manifestè ostendit, cùm dixit: Vbi verò ille hæc omnia intente promiserit. Non solùm ergo tempore Hieronymi, sed multo antè tempore, vtputa in ipsis Ecclesiæ primordiis, Monachi se voto Domino obligabant, promittentes rerum diuisibilium, hoc est, rerum terrenarum quæ à nobis per mortem diuiduntur & separantur, renunciationem. Alterum quod ex Dionysio constat, est monasticam vitam in qua soli Deo vocatur, & curis secularibus renunciatur, esse omnibus aliis excelsiorem & sublimiorem.

August. Beatus Augustinus in epistola ad Armentarium, qui mundo contempto & relicto votum simul cum vxore vouerat, sic ait: Priusquam esses voti reus, liberum fuit quo esses inferior: quamuis non sit gratulanda libertas, qua fit vt non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam iustitiam inuito, sed à magna iniquitate deterreo.
Non enim talis eris si non feceris quod vouisti, qualis mansisses si nihil tale vouisses. Minor enim tunc esses, non peior. Modo autem tantò, quod absit, miserior, si fidem Deo fregeris, quantò beatior si persolueris. Nec ideo te vouisse pœniteat, imò gaude iam tibi sic non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis: ipse te adiuuabit, qui vota tua expetit. Fœlix est necessitas, quæ ad meliora compellit. Hęc Augustinus. In quibus verbis multa sunt, si bene lector *Gregori⁹.* aduertat, quæ vota commendant. Beatus Gregorius homilia vicesima super Ezechielem, sic ait: Hoc inter sacrificium & holocaustum distat, quòd omne holocaustum sacrificium est, sed non omne sacrificium holocaustum. In sacrificio enim pares pecudis, in holocausto verò totum pecus offerri consueuerat. Vnde & holocaustum Latina lingua totum incensum dicitur. Pensemus ergo quid est sacrificiũ, quid holocaustum. Cùm enim quis suum aliquid Deo vouit, & aliquid non vouit, sacraficium est. Cùm verò omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est. Nam sunt quidam qui adhuc mente in mundo retinentur, sed tamen ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant, oppressos defendere festinant. Isti in bonis quæ faciunt, sacrificium offerunt, quia aliquid de actione sua Deo immolant, & aliquid sibimetipsis reseruant. Et sunt quidam hîc qui nihil sibimetipsis reseruant, sed sensum, linguam, vitam atque substantiam quam acceperunt, omnipotẽti Deo immolant. Quid isti nisi holocaustum Domino offerunt? imò magis holocaustum fiunt. Israëliticus etenim populus primum sacrificium in Aegypto obtulit: secundum verò in eremo. Qui ita adhuc mentem habet in seculo, sed boni iam aliquid operatur, Deo sacrificium obtulit in Aegypto. Qui verò præsens seculum deserit, & agit bona quæ valet, quasi iam Aegypto derelicta sacrificium prębet in eremo: quia repulso strepitu desideriorũ carnalium in mentis suæ quiete atq; solitudine Deo immolat quicquid operatur. Quamuis ergo, sicut dictũ est, sacrificiũ sit etiam holocaustum: maius tamen est holocaustum sacrificio: quia mente quæ huius mundi delectatione non premitur, totum in omnipotẽtis Dei sacrificio incenditur quod habetur. Hucusque Gregorius. In quibus verbis illud est aduertendum quod ait, maius esse holocaustum sacrificio: maiúsque fuisse sacrificiũ [illegible] quàm sacrificiũ Aegypti.

Exod. 12. *Exod. 15.*

Ex qui

Ex quibus verbis constat, monachos qui ex toto negauerunt voluntatem suam, sed totos in professione Deo per votum obedientiæ immolantes, fecisse holocaustum. Et ita conuincitur eadem lege eorum votum esse sacrificium eremi, & per consequens melius quàm opus à secularibus liberè factum, quoniam illud est sacrificium Aegyptii. Beatus Chrysostomus pro voto perpetuæ paupertatis testimonium reddit, qui homilia vndecima super epistolam ad Hebræos ita inquit: Sunt alia sacrificia quæ verè sunt holocaustomata, vt sanctorum martyrum corpora, vbi & anima & corpus sunt. Illa enim olfactum magnum bonę odorationis habent. Potes & tu si volueris tale sacrificium offerre, non vtique comburendo corpus, sed alio igne potes, igne scilicet inopiæ voluntariæ, qui est ignis magnæ tribulationis. Cùm enim liceret in deliciis & multis impensis esse, eligis laboriosam & duram vitam: nónne tunc holocaustum fis? id est holocaustum mortificatiuum corporis, corpus crucifigens, & accipiens martyrii huius coronam? Quod enim illic gladius operatur, hic desiderium facit, ne te comburat neque detineat pecuniarũ amor, sed cõburatur & extinguatur desideriũ hoc incõpetens igne spiritus, & incidatur cultro gratiæ. Hęc Chryso. qui satis apertè ait in professore volũtariæ paupertatis hoc agere eiusdẽ paupertatis electionẽ, hoc est votũ, quod gladius materialis operatur in carne: hic enim facit martyrẽ Christi corporaliter in publico, illic autẽ fit martyr in occulto. Et sicut sine gladio vel aliqua alia re æquiualente non posset esse martyr Christi publicus, ita secluso voto & desiderio paupertatis, quamuis ab inopia sua prematur, non erit tamen martyr priuatus. Accedit ad hæc, quod omittens id quod se facturum Deo vouerat, grauius peccat quàm si non vouisset. Sapiens nanque ait: Multo melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere. Hoc loco certè dicitur melius id quod est minus malum, sicut alibi dicitur: Melius erat ei si natus non fuisset. Non quod alterum illorum esset bonum, sed quia minus malum esset non nasci, quàm Christum vẽdidisse. Ita etiam hoc loco intelligendũ est, quòd minus malum est (prout malum est omnis bonitatis defectus) non vouere, quàm post votum promissa non reddere. Sic enim Vrbanus primus huius nominis põtifex in epistola de communi vita & oblatione fidelium ait: Et quicunque vestrum communem vitam susceptam habet, & vouit se nihil propriũ habere, videat ne pollicitationem suam irritam faciat, sed hoc quod Domino est pollicitus, fideliter custodiat, ne damnationem, sed præmium sibi acquirat: quoniam satius est non vouere, quàm votum, prout melius potest, non perficere. Grauius enim puniuntur qui votum fecerunt, & votum non perfecerunt: aut fidem perceperunt, & in malis vitam finierunt, quàm illi qui vitam sine voto finierunt, aut sine fide mortui sunt, & tamen bona egerunt opera. Hæc Vrbanus papa & martyr. Ex cuius verbis cõstat tunc temporis fuisse iam homines qui paupertatem vouentes in communitate viuerent, prout nunc monachi faciunt. Constat etiam grauius fore puniendos qui votum fecerunt, & votum non perfecerunt: quàm illos qui vitam sine voto malè finierunt. Si grauius puniuntur qui vota non reddunt, opportet vt etiam largius præmientur cum reddunt. Alioqui enim non esset Deus pronior ad misericordiam quàm ad punitionem. Demum ne amplius de hac re contendamus, audiamus Ecclesiæ definitionem. Concilum Toletanum 4. cap. 49. suorum Decretorum sic ait: Clerici qui monachorum propositum apetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus, nec interdici propositum eorum qui ad contemplationis desiderium transire nituntur. Hæc Concilium Toletanum 4. Ex cuius sententia hoc constat, quòd monachorum vita est perfectior quàm aliorum secularium: quod non aliunde prouenit nisi ex voto quod emiserunt, quòd maiorem perfectionem maiusque meritum illorum operibus tribuit. Superest autem vt hæreticorum obiectionibus, quibus nos oppugnant, respondeamus, & ostendamus illas omnes esse prorsus inanes. Primò nobis obiiciunt illud Pauli ex priore ad Corinthios epistola. Si nupserit virgo, non peccauit. Ex quibus verbis colligere nituntur hæretici sanctimoniales, quæ castitatem Deo vouerunt, non peccare, quum viris nubunt, & illis copulantur. Sed aliter se res habet: quoniam Paulus in prædictis verbis loquitur de virginibus quæ sunt sui iuris, quibus nubere aut non nubere licet, & non de illis quæ per votum castitatis quod vouerunt, nubendi potestatem à se prorsus reiecerunt. Et iuxta hunc sensum interpretatur illa verba Hieronymus libro primo aduersus Iouinianum, prout facilè est videre in verbis illius, quæ suprà in aliũ finem citauimus. Eidem interpretationi fauet beatus Chrysostomus, qui homilia 19. super priorem ad Corinthios epistolam, interpretans prædicta Pauli verba, ait. Neque de ea quæ sibi elegerit virginitatem, loquitur, quippe quæ iam peccauit. Nam si viduæ, quę secundis se nuptiis alligarunt, iudicium subeunt, si semel viduitatem elegerint: multo magis virgines. Hæc Chrysostomus, qui obiter etiam docet illa verba Pauli ex priore ad Timothæum epistola, de quibus supra disputauimus, esse intelligenda de voto continentiæ & non de voto in baptismo emisso. Eandem interpretationem prædictis Pauli verbis reddit Theophylactus perpetuus Chrysostomi imitator, sic inquiens. Virginem hic dicit, non eam quæ Deo consecrata sit: ea enim si nupserit, peccauit omnino, ceu ea quæ mœchum superinduxerit sponso suo Christo: sed innuptã dum puellam. Ea enim si nupserit, non peccauit: nec enim res impura est matrimonium. Hæc Theophylactus. Eodem modo interpretatur Isidorus, qui libro 2. de officiis Ecclesiasticis, cap. 17. hæc ait. Qui tentationem carnis non tolerãt, necesse est vt portum coniugii petant. Vnde & idem Apostolus, qui se, inquit, nõ cõtinet, nubat: melius est enim nubere quàm vri. Et iterum si acceperis, inquit, vxorem, nõ peccasti. Si nupserit virgo non peccauit: & si non vis maior esse esto vel minor: quia liberæ voluntatis es. Nuptias enim peccatum nõ sunt, sed per solicitudinem mundi, qui nubunt, legem Dei vix seruãt. Sed illos dicit peccare si nubant, qui nõdum vouerũt Deo castitatẽ: cæterũ vel qui in corde suo promisit, si aliud fecerit, habet damnationẽ. Quod enim erat per naturam licitũ, per votũ sibi fecit illicitũ. Hæc Isidorus. His omnibus in hac parte cõsentit Photius, qui ab Oecumeno citatus, hæc ait: Virginẽ hic Paulus intelli

Chrysost. Ezec. 5. Matt. 26. Vrbanus Papa. Cõcilium Toletanũ 1. Cor. 7. Chrysost. Theophy. Isidorus. 1. Cor. 7.

git non Deo consecratam, sed innuptam puellam. Illa enim, quæ iam Deo consecrata est, si nupserit, adulterium inducit Christo, cui nupta est. Hæc Photius. Ex verbis istorum omniũ sacrorum doctorum apertissimè constat, illa Pauli verba non contra nos, sed potius pro nobis pugnare.

Lutherus Secundo obiicit Lutherus in illo suo libro de votis monasticis, sic inquiens: Vota monastica rectæ rationi contra nituntur: & in primis votum castitatis, quandoquidem recta ratio decernit, si quicquam impossibile nobis factum fuerit, nos amplius ad illud non astringi. Quare quoduis votum, quãtumcunque rectum & pium fuerit, si nõ possit à nobis impleri, desinit esse votum. Sed in religioso, qui voto castitatis se astrinxit infirmitas carnis potest esse tanta, vt nec ieiuniis, nec orationibus, nec exercitiis domari possit. Is igitur impunè votum castitatis, quod implere non valet, soluere poterit: & ad coniugalem statum se conferre. Quinimo quum tale coram Deo votum ædidit, id sub conditione debuit interpretari, se scilicet seruaturum cœlibatum, si modo senserit illum sibi possibilem, & quamdiu potuerit, integre illum conseruare. Hęc Lutherus. Ex quibus verbis facilè quisque, si diligenter aduertat, agnoscet ingenium Lutheri, & intelliget quàm parum sibi constet, & qualiter in omnem figuram, velut alter Protheus se vertat. Nunc vt vota oppugnet, dicit hominem non obligari ad impossibile, qui cum aliàs contenderet de intelligentia duorum pręceptorum, videlicet de dilectione Dei, & de concupiscẽtia vitanda, dixit hominem à Deo obligatum esse ad impossibile. Nos verò obiectioni illius respondentes, fatemur neminem ad impossibile posse obligari: ac proinde si quis aliquid vouet, quod tunc aut posteà est illi impossibile, non obligatur ad illius voti impletionem. An autem illud sit sibi impossibile, an non, non debet ille solus iudicare: quia nullus in causa propria potest esse bonus iudex, præsertim vbi res ipsa habet aliquam dubitandi rationem: sed oportet consulere superiorem, qui re bene vndique circumspecta iudicabit de possibilitate & impossibilitate illius, & si ille censuerit esse impossibilem, eo ipso erit liber ab illius voti obligatione. Negamus tamen tantã posse esse infirmitatem carnis, vt illi necessariò cedere homo aliquando cogatur, quia nunquam potest esse tam vehemens carnis tentatio, vt diuino adiutorio fulti, quod Deus omni rectè petenti semper paratus est dare, non possimus resistere. De qua re satis me dixisse memini suprà in titulo de virginitate, & in titulo de sacerdotio, hæresi quarta. Cæterum quod ait votum castitatis vouendum esse sub conditione, ridicula res est, quoniam ea conditio sæpe ansam violationis voti præberet. Nam quoties carnis delitias experiri vellet, diceret se continentiam seruare non posse, propterea quod tanta sit carnis tentatione vexatus, vt iam illi resistere non valeat.

Lutherus Tertia Lutheri obiectio est, qua hæc ait. Prorsus rectæ rationi aduersum est, pariter & absurdum, id aliquem vouere Deo, quod nullo modo in sua est collocatum potestate, sed omnino in alterius arbitrio constitutum. Vt ineptus is haberetur, qui voueret Deo se fore episcopum, Apostolum, Principem, aut Regem, cum sciat nihil horum esse in potestate vouentis: sed in alterius, vt vocantis autoritate. At, qui castitatem Deo vouet, rem vouet quæ prorsus nõ est, nec potest esse in manibus suis, cum sit solius Dei donum, quod accipere non offerre potest homo. Hæc Lutherus. Si hęc argumentatio aliquas haberet vires, etiam probaret nos nihil posse Deo vouere, imò ipsam Christianam promissionem, quam in baptismo facimus, nullius prorsus esse valoris: quia nihil eorum quæ in baptismo promittimus, in sola nostra situm est potestate. Nam fidei firmitatem, mandatorum Dei integram obedientiam, sathanæ abrenunciationem sine speciali Dei adiutorio præstare non possumus. Sine me, inquit Saluator, nihil potestis facere. Et Paulus Apostolus ait: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est. Fatemur ergo neminem vouere posse id, quod in sua non est situm potestate: negamus tamen castitatis obseruationem non esse in nostra potestate collocatam: quia & si homo suis solis viribus innitens illam tenere non valeat, valet tamen cum Dei adiutorio, quod ille paratus est dare omnibus in veritate inuocãtibus illum. Omnia possum, inquit Paulus, in eo qui me confortat. Si omnia potest, ergo & castitatem integram seruare. At quod Deus ipse petentibus auxilium suum, nunquam illud deneget, ipsemet testatur, quia apud Marcũ ait: Omnia quęcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & eueniet vobis. Si omnia, ergo carnis continentiam. Nunquam autem dicimus aliquid in nostra esse potestate, propterea quod illud sine Dei auxilio efficere possumus: sed quia illud possumus cum Dei adiutorio, quod ille semper paratus est dare. Et ob hanc causam dicimus non esse in nostra potestate situm, esse episcopum aut Apostolum, Regem aut Principem: quia etsi ad quoduis munus istorũ possimus cum Dei adiutorio peruenire, Deus tamen nõ semper est paratus ad conferendum omni homini tale adiutorium. Inepta igitur & ridicula est similitudo quam proposuit Lutherus: quia longe alia est potestas in nobis ad episcopatum consequendum, & ad castitatem seruandam. Nam ad hanc semper Deus est paratus nos adiuuare, ad illum autem non.

Ioann. 15. *2. Cor. 3.* *Philip. 4.* *Mar. 11.*

Lutherus. Quarta Lutheri obiectio sequentibus illius verbis continetur: Nonnulli leguntur etiam viri sancti ex monasteriis assumpti in episcopatum, in cardinalatum & summum pontificatum, vbi certè in res proprias è voto paupertatis sunt trãslati. Neque enim hic quid dicere potest, Papam, Episcopos, & Cardinales, atque similes Ecclesiasticos rectores, non possidere res proprias, cum eis pro arbitrio vtantur. Esto siquidem quod monachorum prepositi curent res non proprias: at illi certè præsules Ecclesiastici proprias curant res, quanquam de Ecclesia acceptas, vt nihil sit quod dicere quis possit, non suas sed Ecclesiæ esse res eas, quas administrant. Quod si in præsulibus propter obedientiam & statum perfectionis quem assumunt, soluitur votum paupertatis, nam tunc sunt diuites propriarumque rerum possessores: cur propter eandem causam non soluitur in eis votum castitatis? H[illegible] Lutherus. Ex quibus verbis constat apertè quam irreconciliabili odio prosequatur Lutherus votu[illegible]stitatis quod in monachatus professione vouerat. Nam vt hoc à se excutere possit nullũ non moue[illegible] ideo contra hoc multo vehe-

A to vehementius & frequentius quàm contra alia vota pugnat. Sed in hoc argumento nihil prorsus agit: quoniam vt falsum probet, aliud perinde falsum assumit. Falsum enim est, eos qui ex monachatu ad episcopatum assumpti sunt, liberos esse à voto paupertatis: quia etsi ad episcopatum assumantur, manêt tamen ad paupertatem obligati, prout antea obligabantur. Et hoc apertè declarauit Innocentius Papa in capit. De monachis 16. quæst. 1. Cuius hæc sunt verba: De monachis, qui diu morantes in monasteriis, si posteà ad clericatus ordinem peruenerint, statuimus nō debere eos à priori proposito discedere. Hęc ille. Verùm hæc sententia de illis solis rebus intelligenda est, quæ ad substantiam monachatus sunt necessaria, & quę simul cum dignitate episcopali seruari possunt, qualia sunt castitas & paupertas: nam ab aliis quæ cum ipso munere episcopali pugnant, prout est obedientia, ieiunium, silentium, fatemur eos esse liberos: quia illa non possunt simul cohærere cum functione muneris episcopalis. Quod autem obiicit Lutherus illos esse dominos illarum rerum, quæ ratione muneris episcopalis illis obueniunt, falsum est: quia illarum rerum non domini, sed tantum dispēsatores & administratores sunt. De qua re videat qui volet sanctum Thomam Aquinatem in sua secunda secundæ, quæstione 185. articulo octauo, vbi optimè de hac re differit.

Innocentius.

Quinto Lutherus obiicit contra votum obedientiæ, hæc dicens: Circa obedientiæ votum bifariam peccant religiosi, tum quod illam reponunt sub consilio, cùm sit de præcepto: scilicet quod inferior obediat superiori, vt filius patri, vxor viro, & seruus Domino: tum quia per eam vni scilicet suo præsidenti se obligant, & ab omnibus aliis superioribus & æqualibus se subtrahunt, dicentes se soli suo superiori eam debere. Est igitur illud obedientię votum irrationabile & damnandum. Hæc Lutherus. In quibus verbis bis ille mentitus est. Primò quidem quum dicit, illam obedientiam quam monachi vouent esse sub pręcepto. Est enim illa sub præcepto post votum obedientiæ emissum: tamen non est sub præcepto ante votum illud, sed tantum sub consilio. Nam etsi lege diuina omnis inferior teneatur præstare obedientiam suo superiori, non tamen lege diuina sancitum est, vt prælatus alicuius monasterij sit superior illo, qui monachatum non est professus, & ideo hic non tenetur ex lege diuina illi obedire, quādiu non fuerit illi subditus. Est ergo sub consilio, vt homo, qui aliàs liber est, spōte sua se velit alteri propter amorem Dei subdere, vt ab illo regatur & gubernetur: est autem sub pręcepto vt illi obediat, postquam obedientiam illi præstare, Deo promisit. Secundò mentitus est Lutherus, quum dixit monachos per votum obedientiæ vni soli præsidenti se alligare, & ab omnibus aliis superioribus se subtrahere. Nam ea ratione qua monachus subditur proximo pręsidenti suo, eadem ratione subditur etiam omnibus aliis, quibus pręsidens ille subditus est, & omnibus illis non minorem, immo multo maiorem obedientiam exhibere tenetur. Et hoc semper à monachis fuit obseruatum, neque contrarium lex aliqua vnquam apud eos statuit, nec vsus seruauit. Ex quibus omnibus apertissimè conuincitur, hanc quintam Lutheri obiectionem magis esse falsam calumniam, quàm vel apparens argumentum.

Lutherus

B

Sexta Lutheri obiectio non aliquod particulare votum, sed omnia simul vota in vniuersum oppugnat, sic dicens: Monasticæ professionis vota repugnant libertati Euangelicæ seu Christianæ, quæ non solùm est ea libertas in spiritu regnans, ait Lutherus, qua soluitur conscientia ab operibus: sed etiam qua sublata sunt vniuersa hominum mandata, & quicquid in externis cæremoniis seruari potest, vt sunt omnes cibi, omnes vestes, omnes personæ, omnes gestus, omnia loca, omnia vasa, omnes dies: vt ea liceat obseruare, & non obseruare: quandiu, vbi, & quomodo, quando & quoties placuerit, aut res ipsa obtulerit. Et omnino quicquid non est mandati diuini abrogatum & libertate donatum est. At vouendi institutum, nónne merissimè humanum est? nónne situm est in rasura, veste, cibo, potu, diebus, locis, gestibus, & aliis cæremoniis? Et paucis interpositis, tandem colligit, sic dicens: Sunt itaque vota monastica contra libertatem Euangelicam, & diuinis mandatis omnino prohibita: estque votorum institutum seruilis hominum doctrina nequaquam toleranda. Hæc Lutherus. In quibus verbis Lutherus aperuit totius suæ doctrinæ basim & fundamentum, per quod tantam hominum multitudinem ad se traxit. Nam sub fuco & nomine Christianæ libertatis effrenatam omnium vitiorum licentiam, hominibus prædicauit, indulgens illis quicquid facere liberet, dummodo crederent se per misericordiam Dei fore saluos. Hæc vitiorum licentia, quam Lutherus libertatem Christianam vocat, pessima seruitus est: quoniam vt Saluator noster ait, qui facit peccatum, seruus est peccati. Cæterùm, falsum est quod ait, libertatem Christianam in hoc sitam esse, vt nullis hominum mandatis obedire teneamur. Nam hac ratione oporteret fateri nullum esse in Christiana religione magistratum, nullum regem, nullum principem, nullum ducem: periretque hac ratione omne regnum, omnisque respublica, si nullis hominum mandatis homines obedire tenerentur. Sed de hac re memini iam satis me dixisse suprà in titulo de Ecclesia, hæresi tertia: illo enim loco ostendimus ex sacris literis, esse in Ecclesia potestatem condendi leges, cui omnes Christiani obedire teneantur. Deinde, falsum est etiam quod Lutherus ait: votorum obligationem esse ex instituto humano. Fateor quidem, votum ipsum ex humana voluntate pendere, & non ex præcepto diuino: quia Deus non pręcepit, sed tantum consulit nobis, vt aliquid illi voueamus. At postquam quis aliquid sponte sua vouit Deo, tunc iam ex præcepto diuino obligatur ad reddendum Deo id quod vouit. Pro qua sententia tot ac tam aperta protulimus suprà in hoc capite, sacræ scripturę testimonia, vt non nisi cum summa impudentia, possit illis contradici. Non est ergo votorum institutum, vt Lutherus impudentissimè ait, seruilis hominum doctrina: sed doctrina Dei dicentis: Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Falsum est etiam quod Lutherus ait: vota monastica esse diuinis mandatis prohibita, quia omnia illa, vt iam probauimus, sunt quædam Christi consilia, quæ monachi non solùm facere, sed ad illa per voti emissionem se obligare voluerunt.

Lutherus

C

Ioan. 8.

D

Psal. 75.

Omnia itaque quæ Lutherus in hac obiectione coniunxit, falsa sunt, & plena mendaciis, & à patre mendacij procedentia.

Caluinus Septimo contra votum castitatis pugnat Caluinus in illo suo opere de institutione Christiana, cap. 4. §. 18. quo loco nobis obiicit quædam verba Cypriani, & tacet locum vnde illa sumpsit: quod ideo illum subticuisse suspicor, ne lector ad ipsum Cyprianum recurrens, posset facilè deprehendere mendacem calumniam: *Cyprian⁹* Ego verò, vt Caluini astutiam reuelem, & verba Cypriani copiosius quàm Caluinus citabo, & locum indicabo lectori, vt ipse posit ad illum accedere, & in illo verum sensum agnoscere. Cyprianus libro primo, epistola vndecima, quæ est ad Pomponium, hæc ait: Virgines quæ semel statum suum continenter ac firmiter tenere decreuerunt, secundum traditiones Euãgelicas & Apostolicas nõ pati debemus cum masculis cohabitare: non dico simul dormire, sed nec simul viuere: cùm & sexus infirmus, & ætas adhuc lubrica per omnia frenari & regi debeat, ne diabolo insidianti & sæuire cupienti, ad nocendum detur occasio, cùm & Apostolus dicat: Nolite locum dare diabolo. Liberanda est vigilãter de periculo suis locis nauis, ne inter scopulos & saxa frangatur. *Ephe. 4.* Exuenda est velociter de incẽdio sarcina, priusquàm flammis superuenientibus concremetur. Nemo diu tutus est periculo proximus. Nec euadere Dei seruus poterit, qui se diaboli laqueis implicauerit. Quod si ex se fide Christo dicauerũt, pudicæ & castæ sine vlla fabula perseuerent, ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est vt nubant, quàm in ignem delitiis suis cadant. Hæc Cyprianus. Post hæc Cypriani verba Caluinus hæc ait: *Caluinus* Quibus probris non lacerarent nunc eum, qui continentiæ votum tali æquitate temperare vellet? Longe ergo ab illo vetusto more discesserunt, qui non modo nullam admittunt moderationem aut veniam, si quis præstando voto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronunciant, si accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quã si scortando corpus & animam contaminet. Hæc Caluinus. Esto illa Cypriani verba ita, vt Caluinus putat, intelligenda essent, non tamen illi soli plus credere oporteret quàm reliquis omnibus tam multis, quorum testimonia contra Lutherum & Caluinum suprà citauimus. Sed bene res habet quod Cyprianus in illa eadem epistola nobis apertissimè fauet, tantum abest vt pro Lutheranis sententiã dicat. Nam in illis verbis Cyprianus non loquitur de virginibus, quæ virginitatem Deo vouerunt: sed de iis quibus liberum est nubere vel non nubere, prout sunt illæ quas moniales appellare solent nouitias, propterea quod sunt in eo anno, qui datus est illis ad probationem, vt in illo experiri vires suas possint, & videre an sentiant se idoneas ad votum castitatis seruandum. Hæ siquidem virgines, etsi firmum virginitatis propositum habuerunt, & per tale propositum se Deo dicauerunt: quia tamen non vouerũt adhuc virginitatem, si perseuerare nolunt vel non possunt, melius est vt nubant, quàm in ignem, vt ait Cyprianus, delitiis suis cadant. *1. Cor. 7.* Istæ enim sunt illæ virgines, de quibus ait Paulus. Et si nupserit virgo, non peccauit. *Cyprian⁹* Quod autem hic sit verus & germanus verborum Cypriani sensus, apertissimè colligitur ex aliis quæ circa calcem eiusdem epistolæ, de virginibus quæ virginitatem vouerunt, loquitur, sic inquiens: Si superueniens maritus sponsam suam iacẽtem cum altero videat nónne indignatur & fremit, & per zeli dolorẽ fortassis & gladium in manum sumet? Quia Christus Dominus & iudex noster, quum virginem suam sibi dicatam, & sanctitati suæ destinatam iacere cum altero cernat, quam dignatur & irascitur? Et quas pœnas incestis huiusmodi coniunctionibus comminatur? Et post pauca de eisdem virginibus Deo dicatis subdit. Si autem ex eis aliquæ corruptæ fuerint deprehensæ, agant pœnitentiam plenam: quia quæ hoc crimen admisit, non mariti sed Christi adultera est. Hæc Cyprianus. Ex quibus verbis apertissimè conuincitur Cyprianum in aliis verbis prius citatis nõ fuisse locutum de virginibus quæ iam virginitatem suam Deo vouerant, sed de aliis. Nam si de illis tunc loquebatur, quomodo potest esse verum quod dixit, melius esse vt nubant, quàm in ignem delitiis suis cadant, si illa quæ cuiuis homini copulatur, vt in verbis vltimo citatis dicit, adulterium committit & incestum? Nam de illa quæ cum altero viro, quicunque ille sit, iacet, dicit illam incesta coniunctione pollutam. Si illius coniunctio cum quouis altero viro est incestus & adulterium, consequens est vt illa etiam in ignem delitiis suis cadat: & ideo non est possibile vt melius sit illi nubere: quia siue nubat, siue absque nuptiis fornicetur, semper adulterium aduersus Christum, cui desponsata fuerat, committit. Ne ergo Cyprianum secum pugnare dicamus, necessariò fateri oportet priora illius verba de virginibus quæ virginitatem nondum vouerunt, esse intelligenda: posteriora verò de aliis quæ se per votum Deo astrinxerunt. Hinc facilè intelligi potest hæreticorũ versutia, qui sanctorum testimonia, quæ aliquoties in fauorem suæ sententiæ proferunt, ferè semper manca & truncata citant, vt ipsorum fallacia non detegatur. Contra hanc hæresim scripsit Iodocus Clichthoueus in suo antiluthero, libro tertio. Scripsit etiam Richardus Smithæus Anglus libellum paruum, pro defensione cœlibatus, & votorum monasticorum.

Secunda hæresis est, quæ & si fatetur vota esse bona & sancta, negat tamen aliquid posse Deo voueri quod non sit ab illo præceptum. Et ob hanc causam damnat omnia vota monastica, quamuis multa alia vota probat: quia vota monastica sunt de illis rebus, quas Deus non præcepit, videlicet de castitate, & paupertate, & obedientia. Huius hæresis authores sunt posteriores Lutherani, qui apertè cognoscentes esse contra sacram scripturam, damnare omnia vota, & obstinatè volentes vota monastica persequi, hoc commentum finxerunt, vt dicerent, illa sola vota Deo placere quæ sunt de iis quæ ille præcepit, reliqua verò omnia nimium Deo displicere, & esse prorsus damnata. Hanc hæresim docẽt *Vvirtembergenses* Vvirtembergenses in sua confessione fidei, vbi in titulo de votis, hæc dicunt. Non est dubium, quin vota pia, iusta & legitima, seruanda ac soluenda, & vota impia sint rescindenda. Sed haud immeritò disputatur, in quo votorum genere collocanda vota sint monachorum de virginitate seu cœlibatu, paupertate,

paupertate, & obedictia. Nam manifeſtum eſt, quòd cœlibatus non ſit verbo Dei præceptus. Et aliquibus interpoſitis, hæc addunt. Quare qui vouet virginitatem vel cœlibatum, aut vouet eum vt ſingularem Dei cultum, tunc quia ſtatus cœlibum non eſt verbo Dei mandatus, pertinet hoc votum ad mādata hominum, de quibus Chriſtus dicit: Fruſtra colunt me docentes doctrinas & præcepta hominum: Aut vouent eum, vt meritum remiſsionis peccatorum & vitæ æternæ, tunc eſt manifeſtè impium votum, cui nullus eſt obnoxius. Hęc illi Vvirtēbergēſes, qui idem poſtea dicunt de paupertate & obediētia. Caluinus in ſuo illo opere de inſtitutione Chriſtiana, capite quarto, in quo de monachatu & votis diſſerit. ¶. ſecundo, hæc ait: Porro ſi nolumus errare iudicando quæ vota ſint legitima, quæ præpoſtera, tria expendere conuenit: nempe quis ſit is cui votum nuncupatur, qui ſimus nos qui vouemus, quo animo denique voueamus. Primum eò ſpectat, vt cogitemus nobis cum Deo eſſe negociū, quem adeò delectat noſtra obedientia vt ἐθελοθρησκίας, omnes, quàmlibet in oculis hominum ſpecioſæ ſint, ac ſplēdidæ, maledictas eſſe pronunciet. Si volūtarij omnes cultus, quos ſine mandato excogitamus, Deo ſunt abominales, ſequitur nullum ei acceptum eſſe poſſe, niſi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis ſumamus, vt audeamus Deo vouere, quod nullum teſtimonium habeat, qualiter ab ipſo

A æſtimetur. Hæc Caluinus. Ex quibus verbis conſtat illum ſentire, nihil poſſe Deo voueri, niſi quod ab illo præceptum eſt: quia hoc ſolum, vt ille docet, habet apertum teſtimonium, quod Deo placeat. Nam iſti hæretici nullā, prout in titulo de præcepto, hæreſi ſecunda, retulimus, inter præceptum & cōſilium ponunt differentiam, & ideo dicūt nihil Deo placere niſi quod ab illo pręceptū eſt. Ex hac itaque falſiſsima ſententia deducunt, nihil poſſe Deo voueri, niſi quod ab illo præceptum eſt: quia nihil aliud dicunt, conſtat nobis placere Deo. Ad hanc hęreſim reuincendā ſatis eſſe poſſunt ea, quæ in titulo de pręcepto hęreſi ſecunda & tertia, diximus. Nam in illis locis probauimus latum eſſe diſcrimen inter præceptum & conſilium, & aliquid deo placere quod non ſit ab illo præceptum. Ex quibus omnibus facilè colligitur homines poſſe aliquid Deo vouere, quod ille non præcepit, ſed præter illa omnia volo aliqua in ſpeciali cōtra hanc hæreſim proferre argumēta, vt multo apertius illius falſitas omnibus innoteſcat.

Caluinus

Num. 30.

Primum quidem offero teſtimonium ex libro Numerorum, vbi Dominus per Moyſen ait: Si vxor vouerit, & iuramento ſe conſtrinxerit, vt per ieiunium & cæterarum rerum abſtinentiam affligat animam ſuam, in arbitrio viri erit ſiue faciat, ſiue non faciat. Quod ſi audiens vir tacuerit, & in alterā diem tranſtulerit ſentētiam, quicquid vouerat atque promiſerat, reddet, quia ſtatim vt audiuit, tacuit. Ex hac Dei lege apertiſſimè conſtat, aliquid poſſe Deo voueri, quod non ſit ab eo præceptum. Nam ieiunium poterat vxor vouere, & tale non erat à Deo præceptum, quia ſi fuiſſet à Deo præceptum, non poſſet maritus illius contradicere tali voto, & irritum facere illud. Poterat autem maritus, vt ex ipſa lege conſtat,

B ſtatim vt audiſſet, irritare votum: ergo ieiunium illud quod vxor vouerat, non erat à Deo præceptum. Rurſum, illud eſt manifeſtum quod ſacra hiſtoria refert de Anna vxore Elcanæ, quę cum filium non haberet, & illum anxiè deſideraret, ſurrexit poſtquam comederat, & biberat in Silo. Et Heli ſacerdote ſedente ſuper ſellam ante poſtem domus Domini, cùm eſſet Anna amaro animo, orauit ad Dominum flens largiter, & votum vouit, dicens: Domine exercituum ſi reſpiciēs videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuę, dederiſque ſeruę tuæ ſexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non aſſendet ſuper caput eius. Hoc votum quod emiſit Anna, vt manifeſtè conſtat, non fuit de re quam Deus vnquam illi præceperat, & tamen votum illud ſic placuit Deo, vt propter illius meritum Deus dederit Annæ petitionem ſuam. Nam poſt circulum dierum concepit Anna, & peperit filium, vocauitque nomen eius Samuel, eò quòd à Domino poſtulaſſet eum. Placet igitur Deo votum de re bona, quamuis non ſit ab illo pręcepta. Præterea, virginitatē Deus non præcepit, Paulo teſtante, qui ait: De virginibus præceptum Domini non habeo. At de ipſa virginitate perpetuò ſeruanda votum Deo vouit glorioſa Dei genitrix ſemper virgo Maria, quæ Deo vſque adeò placuit, vt illam in matrem ſuam elegerit. Non igitur diſplicet Deo votum omne, quod eſt de re ab illo non præcepta. Deinde, Apoſtoli votum paupertatis emiſerunt, prout conſtat ex teſtimonio Auguſtini, quod in proximè pręcedente hæreſi citauimus. Nullum eſt autem datum à Deo pręceptum, ſed ſolùm conſilium de paupertate ſeruanda, per quam omnia bona temporalia actu deſerūtur. Quan-

1. Reg. 1.

1. Cor. 7.

C tùm autem hoc paupertatis votum Deo placuerit, apertè oſtendit illa magnificentiſsima Dei promiſſio, qua largiſsimam propter illud votum promiſit illis mercedem. Quæſiuerat enim Petrus à Chriſto redemptore noſtro, quid daturus eſſet illi & ſuis condiſcipulis, propterea quod omnia reliquiſſent, vt illum ſequerentur. Cui interrogationi Saluator noſter reſpondit, ſic dicens: Amen dico vobis, quod vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione quum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël. Quis ergo tam demens, vt dicat, diſplicuiſſe Deo, id propter quod tantum præmium reddere dignatus eſt? Iuſtè igitur & ſanctè poteſt homo vouere Deo, quod ille non præcepit. Accedit ad hæc omnia concors ſanctorum virorum ſententia, qui omnes docent, poſſe hominem ſancte Deo vouere, quod minimè ab illo præceptum eſt. Auguſtinus libro primo de adulterinis coniugiis, capite vigeſimoquarto, hæc ait: Quod enim cuiquam antequam vouiſſet, licebat, quum ſe nunquam facturum vouerit, non licebit: ſi tamen id vouerit quod vouendum fuit: ſicut eſt perpetua virginitas, vel continentia poſt experta connubia ſolutis à vinculo coniugali: vel ex conſenſu viuentibus, & carnalia debita ſibi inuicem relaxantibus fidelibus caſtiſque coniugibus: quod alterum ſine altera, vel alteram ſine altero vouere fas non eſt. Hæc ergo & ſi quæ alia ſunt, quæ rectiſsimè vouentur, quum homines vouerint nulla conditione rumpenda ſunt, quæ ſine vlla conditione vouerunt. Quia in hoc Dominum præcepiſſe intelli-

Mat. 19.

Auguſt.

Psal. 75. *2. Tim. 5.* gendum est, vbi legitur. Vouete & reddite Domino Deo vestro. Vnde Apostolus de quibusdam, quæ continentiam vouent, & posteà nubere volunt, quod eis antequam vouissent, vtique licebat: Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerũt. Hæc Augustinus. In quibus verbis multa contra istos hæreticos annotare possumus: sed illud est præcipuum, quod inter vota iusta & minimè rumpenda numerat votum virginitatis, quam constat non esse à Deo præceptam. Neque votum temporariæ sed perpetuæ virginitatis dixit esse iustum, & per omnia seruãdum. Ex quibus verbis etiam conuincitur Caluinus, qui & si aliqua vota admittat & probet, omnia tamen vota perpetua damnat. Et in commentariis super Psalmos, declarans versum illum ex Psalmo 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro, iterum ait Augustinus. *August.* Alius vouet Deo castitatem coniugalem, vt præter vxorem suam non nouerit aliam: sic & fœmina, vt præter virum suum non nouerit alium. Alij etiam vouent, & si experti tale coniugium, vltra nihil tale pati, nihil tale concupiscere aut sustinere: & ipsi vouerunt aliquid maius quàm illi. Alij virginitatem ipsam ab ineunte ætate vouent, vt nihil tale vel experiãtur, quale illi experti reliquerunt: & isti vouerunt plurimum. Alij vouent domũ suam esse hospitalem omnibus sanctis aduenientibus, magnum votum vouent. Alius vouet relinquere omnia sua distribuendo pauperibus, & ire in communem vitam, & societatem sanctorũ: magnum votum vouit. Vouete & reddite Domino Deo vestro. Quisque quod voluerit, voueat: illud attendat, vt quod vouerit, reddat. Hactenus Augustinus. In quibus verbis vota illarum rerum quas Deus non præcepit, non solùm laudat, sed dicit esse multo meliora quàm vota illarum rerum, quas Deus iussit. Huic sententiæ fauent Hieronymus, Chrisostomus, Photinus ab Oecumeno citatus, Theophylactus, Isidorus. Nam hi omnes interpretãtes illa verba Pauli: Si nupserit virgo, non peccat, dicunt seruandum esse votum virginitatis, quam constat non esse à Deo præceptam. Horum verba non est opus nunc impręsentiarum citare, quia in proximè præcedente hæresi fuerunt per me citata.

VSVRA.

Græci. GVIDO Carmelita in sua summa de hæresibus, dicit Græcos sentire non esse peccatum dare aliquid ad vsuram. Et certè miror quòd homines in sacris literis versati, & qui illis aliquam fidem præbent, in tam apertam hæresim lapsi sint, contra quam tot tamque manifesta sint sacræ scripturæ testimonia. In Exodo enim lex Domini ait: Si pecuniam mutuo dederis pupillo meo pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. *Exo. 25.* Et in Leuitico. Si attenuatus fuerit frater tuus, non accipies ab eo vsuras. Et in Deuteronomio: Non fœneraberis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem, sed alieno. *Leuit. 25.* *Deut. 2.* Quod autem dixit, sed alieno, permissio est Iudęis cõcessa ob eorum nimiam auaritiam: sicut & aliàs permissus est illis libellus repudij ad duritiam cordis eorũ. Non autem permittuntur nisi ea quæ mala sunt. Malum est ergo ad vsuras dare etiam alieno. Diuinus Psaltes cùm prius interrogasset Deum quisnam esset in tabernaculo illius habitaturus, postea eidem quæstioni ipsemet respondens, ait: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem nõ accepit. *Psal. 14.* Sunt & alia multa in veteri instrumento pro hac re testimonia, quæ quoniam apertissima sunt, prudens omitto. Ex nouo etiam instrumento apertissimum est illud quod saluator noster apud Lucam ait: Mutuum date, nihil inde sperantes. *Lucæ. 6.* Verùm ne aliquis proteruus etiam his auditis testimoniis adhuc Catholicæ fidei pertinaciter repugnare conetur, operæprecium erit de hac re Ecclesiæ definitionem in medium producere. *Cõcilium viẽnense.* Concilium Viennense sub Clemente papa huius nominis quinto celebratum, talem de vsuris definitionem præbet: Sanè si quis in illũ errorem inciderit, vt pertinaciter affirmare præsumat exercere vsuras non esse peccatum, decernimus eum velut hæreticum puniendum, locorum nihilominus ordinariis, & hæreticę prauitatis inquisitoribus iniungentes, vt cõtra eos quos de errore huiusmodi diffamatos inuenerint aut suspectos, tanquàm contra diffamatos vel suspectos de hæresi procedere non omittant. Hæc Concilium Viennense. Quæ verba habentur in libro Clementinarum Decretalium, in titulo de vsuris, capitulo Ex graui. Neque opus est vt aduersus hanc hæresim plura citemus testimonia, aut de hac re amplius disputemus. Nam discutere quid sit vsura, & qualiter committatur, prolixum nimis exigit tractatum, & à nostro instituto nimis alienum: quoniam non de alia re suscepimus disputationem, quàm de hæresibus. Cùm ergo iam satis (vt opinor) conuicimus esse hæresim asserere licitas esse vsuras, non est quod, iuxta promissum nostrum, amplius possit à nobis exigi.

HAE sunt Serenissime REX, hæreses quæ ab Apostolicis temporibus ad hunc vsque diem Ecclesiam vexauerunt. An autem omnes collegerim, me latet, quoniam multæ fuerunt hæreses adeò occultæ, vt in paucorum & forte nullius notitiam venerint. Aliæ rursum quæ & si multis fuerunt notæ, non tamen fuerunt qui de illis vllam in suis libris facerent memoriam: quapropter necessum est vt sint longo temporis decursu traditæ obliuioni. Hoc tamen fateor, me nullam assertionem in hoc opere omisisse ex iis quas Ecclesia proscripsit, cuius memoria apud aliquem scriptorem ex his quos videre licuit, habeatur.

Peroratio

FINIS.

AVGVST. IN CANONICAM IOAN.

Omnia quæ leguntur in scripturis sanctis, ad instructionem & salutem nostram intentè oportet audire. Maximè tamen memoriæ commendanda sunt, quæ aduersus hæreticos valent plurimum, quorum insidiæ, infirmiores quosque negligentiores circunuenire non cessant.

SOLI DEO GLORIA.

EXCVDEBAT
Oliuarius de Harsy.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm